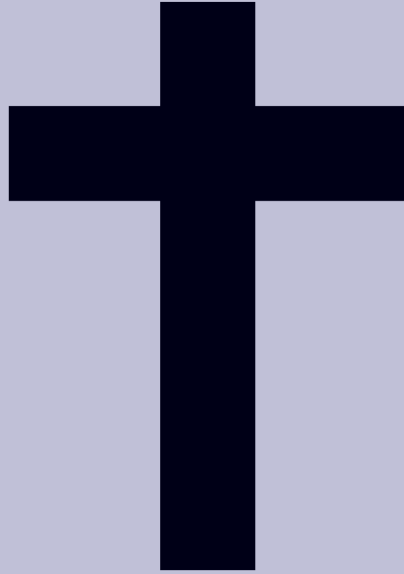

Bibeli Gusunon Gari

The Holy Bible in the Baatonum language of Benin, also
called the Bariba language

Bibeli Gusunɔn Gari

The Holy Bible in the Baatonum language of Benin, also called the Bariba language

copyright © 2013 SIM

Language: Bariba (Baatonum)

Translation by: SIM International

Bariba, Bibeli Gusunɔn Gari

This translation, published by the UEEB/SIM au Benin, was published in 1996.

If you are interested in obtaining a printed copy, please contact the SIM at SIM, BP 15, Parakou, Benin.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-09-10

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Feb 2024 from source files dated 29 Jan 2022
00601790-b883-5da1-83f2-d05a7fa289a8

Contents

Torubu	1	Kolose	1146
Yaribu	53	Tesalonika I	1150
Sāarun Wooda	98	Tesalonika II	1154
Gbaburu	129	Timote I	1156
Sōsiru	170	Timote II	1161
Yosue	207	Titu	1165
Kparobu	232	Filemōō	1168
Rutu	257	Heberu	1170
Samuēli I	261	Yakōbu	1182
Samuēli II	295	Piēē I	1186
Sinambu I	325	Piēē II	1191
Sinambu II	360	Yohanu I	1194
Bandun Gari I	394	Yohanu II	1198
Bandun Gari II	427	Yohanu III	1199
Esidarasi	464	Yudu	1200
Nēēmi	475	Kāsiru	1202
Esitēē	492		
Yoobu	500		
Womusu	534		
Mōnnu	614		
Waasu kowo	639		
Womu Duro	647		
Esai	653		
Yeremi	719		
Swīi	785		
Esekiēli	792		
Daniēli	843		
Osee	859		
Yoēli	870		
Amōsu	874		
Abudiasi	883		
Yonasi	885		
Misee	888		
Nahumu	895		
Habakuku	898		
Sofoni	901		
Asee	905		
Sakari	907		
Malasi	918		
NT			
Mateu	921		
Maaku	959		
Luku	984		
Yohanu	1023		
Garobun Kookoosu	1053		
Romu	1089		
Korinti I	1105		
Korinti II	1120		
Galati	1130		
Efesu	1136		
Filipi	1142		

HANDUNIAN TORUBU

Bibelin tire gbiikira ba sokumɔ Handunian Torubu. Tera ta sun sɔ̄simɔ nge mɛ ba ka handunia ka tɔnu taka kua, ka nge mɛ durum ka wahala ya ka torua handunia sɔ̄. Tera ta maa sun Isireliban sikadoban gari sɔ̄mɔ. Sikado ben gbiikoowa Aburhamu wi u yĩsiru yara win naanɛ dokebun sɔ̄ ka win mɛm nɔ̄bun sɔ̄. Tera ta maa sun win bii Isakin gari sɔ̄mɔ ka sere maa win debubu Yakɔbu wi u bibu wɔkura yiru mara.

Bibu wɔkura yiru yen turo u kua nɛnɛm. Win yĩsira Yosefu. Wiya u win tundo ka win maabu ka win wɔnɔbu faaba kua Egibitiɔ gɔ̄run saa sɔ̄.

Tire ten kpunaa

1. Handunian torubu, wiru 1n di sere wiru 11.
2. Aburhamun gari, wiru 12n di sere wiru 25:18.
3. Isakin gari, wiru 25:19n di sere wiru 26:35.
4. Yakɔbun gari, wiru 27n di sere wiru 36.
5. Yosefun gari, wiru 37n di sere wiru 50.

GĀANU KPURON TORE

Nge mɛ Gusunɔ u ka handunia taka kua

¹ Sanam mɛ Gusunɔ u handunia torua, u wɔllu ka tem taka kua.

² Tem daa wɔawa bitam. Gāanu kun wāa mɛ sɔ̄. Mɛn temɔ wɔru bɔkɔwɔ ga wāa mi, ma yam wɔkura gu wukiri. Ma nim mu terie tem mɛn wɔllu gia. Nim mɛn wɔllɔwa Gusunɔn Hunde ra n bellimɔ. ³ Yera Gusunɔ u nɛɛ, yam bururam mu kooro. Ye u gerua mɛ, ma mu kooro. ⁴ Ma yam bururam mɛ, mu nùn wēre. Saa yera u mu wunana ka yam wɔkuru. ⁵ Ma u yam bururam soka sɔ̄ sɔ̄, yam wɔkuru maa wɔkuru. Ma sɔ̄ sɔ̄ ge ka wɔku te, n swĩina ma n kua tɔ̄ gbiikuru.

⁶ Ma Gusunɔ u nɛɛ, gāanu nu terio wɔllɔ nge gɔna kpa mu n nim bɔnu sãa.

⁷ Ye u gerua mɛ, ma wom mu teria mu nim mɛ bɔnu kua. Sukum wāa

nim wɔllɔ, sukum maa wāa temɔ. ⁸ Ma u gāa ni soka wɔllu. Saa ye u yeba mɔ, sɔ̄ sɔ̄ ka wɔkuru n swĩina ma n kua tɔru yiruse.

⁹ Ma Gusunɔ u nɛɛ, nim mɛ mu wāa wom dirum temɔ mu subenu koowo kpa tem gbebum mu tera.

Ye u gerua mɛ, ma n kooro. ¹⁰ Ma u tem gbebum mɛ soka tem, ma u maa nim sube nin baatere soka nim wɔku. Ma n nùn wēre.

¹¹ Yera u nɛɛ, tem mu gāa dabinu kpriyo, ka yaka si su ko n binu marumɔ ka dāa binugii bwese bweseka ni nu nin bweseru mɔ nin marum sɔ̄.

Ye u gerua mɛ, ma n kooro. ¹² Tem mu gāa dabinu kpia, ka yaka bwese bweseka si su binu marumɔ, ka dāa binugii bwese bweseka ni nu bweseru mɔ nin marum sɔ̄. Ma n nùn wēre. ¹³ Ye u yeba mɔ, sɔ̄ sɔ̄ ka wɔkuru n swĩina ma n kua tɔru itase.

¹⁴ Ma Gusunɔ u nɛɛ, fitilanu nu kooro wom dirum sɔ̄ kpa nu sɔ̄ sɔ̄ ka wɔkuru wunana, kpa nu n sɔ̄simɔ saa ye wɔsu ka tɔ̄ bakanu koo tore. ¹⁵ Kpa nu n sãa fitilanu wom dirum sɔ̄ nu ka tem yam bururasia.

Ye u gerua mɛ, ma n kooro. ¹⁶ U fitila bakanu yiru kua, niya sɔ̄ ka suru. U maa kperi kua. U sɔ̄ kuawa u n ka bandu dii sɔ̄ sɔ̄, ma u suru kua u n ka bandu dii wɔkuru. ¹⁷ Ma u ni kpuro doke wɔllɔ nu n ka tem yam bururasie, ¹⁸ kpa nu n sãa sɔ̄ sɔ̄ ka wɔkurun sunɔ, kpa nu n yam bururam ka yam wɔkuru wunanɛ. Ma n nùn wēre. ¹⁹ Saa ye u yeba mɔ, sɔ̄ sɔ̄ ka wɔkuru n swĩina ma n kua tɔru nnese.

²⁰ Ma Gusunɔ u nɛɛ, nim mu de hunde koniba dabi dabinu nu kooro mɛ sɔ̄, kpa gunɔsu su n yɔ̄mɔ wom dirum sɔ̄.

²¹ Yera u swēɛ bɛkɛ taka kua ka yɛɛ kpuro yi yi sĩimɔ yi yiba nim mɛ sɔ̄ bwese bweseka. U maa gunɔsu kua bwese bweseka. Ma n nùn wēre.

²² Yen biru u yi domaru kua u nɛɛ, yi kɔwaro yi dabia yi yibu nim wɔkun nim sɔ̄ kpa gunɔsu su dabia handunia sɔ̄.

²³ Saa ye u yeba m̀, s̀o s̀o ka ẁkuru n swĩna ma n kua t̀ru ǹbuse.

²⁴ Ma Gusuǹo u n̄̄, ȳ̄ bwese bweseka yi maruro tem s̀o. Yiya kpaaku ȳ̄ ka gbeeku ȳ̄ ka ȳ̄ yi yi ra kabiri, yi kpuro bwese bweseka.

Ye u gerua m̄, ma n kooraa. ²⁵ U gbeeku ȳ̄ kua bwese bweseka ka kpaaku ȳ̄ ka ȳ̄ yi yi ra kabiri. Ma n ǹn w̄̄re.

²⁶ Yen biru Gusuǹo u n̄̄, kon t̀nu taka ko u n s̄a n̄n weenasii mam mam, kpa u n s̄a ye na taka kua kpuron wirugii. Yeya tem kpuro ka sw̄̄e ka guǹsu ka kpaaku ȳ̄ ka ȳ̄ yi yi ra kabiri tem̀o kpuro.

²⁷ Ye u gerua m̄, ma u t̀nu taka kua u ka ǹn weene mam mam. U bu kuawa dur̀o ka kur̀o.

²⁸ Ma u bu domaru kua u n̄̄, i maruro i dabilia i handunia yibu ya n s̄a b̄̄gia kpa i n ȳ̄ kpuro n̄ma sikerene. Yiya sw̄̄e ka guǹsu ka ȳ̄ yi yi s̄im̀o tem̀o kpuro.

²⁹ U maa n̄̄, wee ye i ko n da di. Yeya yak̀o bweseru baatere tem s̀o kpuro te ta ra binu ma, ka d̄a binugiru baatere te ta ten bweseru m̀o ten marum s̀o. ³⁰ Ma u maa handunian ȳ̄ kpuro yi yi hunde m̀o yi s̄im̀o tem̀o ka guǹsu kpuro s̀o wa u n̄̄, na b̄̄ yak̀o beku baagere w̄̄ i n da di.

Ye u gerua m̄, ma n kooraa. ³¹ Yera u m̄̄era kpuro ye u kua, ma n ǹn w̄̄re gem gem. Saa ye u yeba m̀, s̀o s̀o ka ẁkuru n swĩna ma n kua t̀ru ǹba tiase.

2

¹ Nge m̄ya Gusuǹo u ka ẁllu ka tem ka kpuro ye ya w̄a s̀o taka kua u wiru go. ² T̀ru ǹba tiase s̀ora u win s̄oma ye u kua kpuro wiru go ma u w̄ra t̀ru ǹba yiruse. ³ Ma u ǹba yiruse te yi n̄n̄m win s̄, u tu domaru kua ȳn̄ s̄ te s̀ora u w̄ra ye u kpuro taka kua u kpa.

Gusuǹo u t̀nu doke gbaa te ba sokum̀o Edenio

⁴ Sanam m̄ Yinni Gusuǹo u ẁllu ka tem taka kua, ⁵ d̄aru gara kun

gina kpia tem s̀o, yakasu gasu kun maa kpia domi Yinni Gusuǹo kun gina gura n̄̄sie sanam m̄. T̀nu maa sari wi u koo tem m̄ wuku. ⁶ Adama kakoru garu ta ra se tem di tu tem m̄ nikererasia kpuro.

⁷ Yen biruwa Yinni Gusuǹo u t̀nu m̄ma ka tem u ǹn w̄arun wom w̄sie win w̄r̀o, ma t̀nu kua waso. ⁸ Ma Yinni Gusuǹo u gbaaru kua Edenio s̀o yari yerun bera, ma u t̀nu wi u kua mi sua u doke s̀o. ⁹ Ma u d̄a bwese bweseka kpiisia te s̀o, ni nu waabu w̄a ka ni nu dim do, ka sere d̄a t̄n binu nu koo t̀nu w̄aru w̄̄, ka maa t̄n binu nu koo t̀nu gea ka k̄sa giasia. D̄anu yiru ye, nu w̄awa gbaa ten suunu s̀o.

¹⁰ Daaru gara w̄a gbaa te s̀o, te ta tu nike nikeru s̄a. Min diya ta yara ma ta k̄ri kua n̄̄. ¹¹ Gbiikaan ȳsira Pisoni. Yeya ya tem m̄ ba m̀ Hafila sikerene. ¹² Tem m̄ s̀ora wura gea w̄a. Turare nubu durorugia maa w̄a mi, ka kpee gobiginu. ¹³ K̄era yirusen ȳsira maa Gihoni. Yeya ya tem m̄ ba m̀ Kusi sikerene. ¹⁴ K̄era itasewa maa Tigiri. Yeya ya kokum̀o tem m̄ ba m̀ Asirin s̀o yari yeru gia. K̄era n̄̄sewa maa Efarati.

¹⁵ Ye Yinni Gusuǹo u gbaa te s̀oru kua u kpa Edenio, yera u t̀nu wi sua u doke s̀o u ka tu wuku kpa u n tu k̄su. ¹⁶ Ma u ǹn wooda yeni w̄̄ u n̄̄, kaa kp̄i a gbaa ten d̄anu kpuron binu di. ¹⁷ Adama d̄a t̄n binu nu koo t̀nu gea ka k̄sa giasia, a ku ra ten binu di, domi d̄ama te a nu di, kaa gbiwa.

¹⁸⁻²⁰ Ka tema Yinni Gusuǹo u gbeeku ȳ̄ kpuro kua ka guǹsu kpuro, ma u ka ye kpuro na t̀nu win mi, u ka wa m̄ u koo ye ȳsiru k̄̄. Ma t̀nu wi, u yaa sabenu kpuro ka guǹsu ka gbeeku ȳ̄ kpuro ȳsa k̄̄. Ȳsi te t̀nu wi, u maa yaa baayere k̄̄ teya ba ka ye sokum̀o. Adama ye kpuro s̀o, sari ye ya ka ǹn weene ye ya koo ǹn somi. Yen s̄na Yinni Gusuǹo u n̄̄, n n̄ w̄ t̀nu u n w̄a wi turo. Kon ǹn goo kua u n s̄a nge wi, wi u koo ǹn somi.

²¹ Yera Yinni Gusuǹo u t̀nu wi dom m̄n bakaru kp̄̄e u dweeya. Ma u win ȳsan kuku teeru wuna ma u ȳsa ye

kərua ka yaa baasi. ²² Ma u tən kurə taka kua ka tən durən kuku te, te u wuna. Ma u ka nùn na tən durə win mi. ²³ Yera durə wi, u nεε, wee tē, wini u wasi mə nge nεgii mam mam.

Ba koo nùn sokuwa tən kurə, domi tən durən min diya u yara.

²⁴ Yen sōna durə u koo win tundo ka win mero deri kpa wi ka win kurə ba n maninε, kpa be yiru kpuro bu ko wasi tee.

²⁵ Saa ye sɔɔ, durə wi ka win kurə terera ba wāa. Sekura kun maa ben goo m̀.

Gusunə u win taka koora kpuro b̄rusi

3

¹ N deema waa ya bwisi bo gbeeku yεε kpuro sɔɔ yi Yinni Gusunə u taka kua. Yera ya na kurə win mi, ya nùn bikia ya nεε, ka gem Gusunə u nεε, i ku gbaa tenin dāa binu kpuro di?

² Ma kurə wi, u ye wisa u nεε, sa ra gbaa ten dāa binu di ni, ³ ma n kun mə te ta wāa suunu sɔɔ. Tera u nεε, su ku mam ten binu baba su sere di su ku ka gb̄in s̄.

⁴ Yera waa ye, ya kurə wi wisa ya nεε, i n̄ gbimə pai! ⁵ Domi Gusunə u yē d̄oma te i ten binu di, bεen n̄ni koo wukiarawa kpa i n s̄aa nge win tii, i n gea ka k̄sa yē.

⁶ Ma kurə wi, u wa dāa te, ta ka dii dobu weenε ta waabu wā, ta koo maa kp̄i tu nùn ko bwisigii. Ma u ten bii ni s̄ara u di. U maa win durə wē ka wi ba wāasine, ma wi, u maa di. ⁷ Yera be yiru kpuron n̄ni wukiara ba gia ma terera ba wāa. Ma ba da ba dāa te ba m̀ figien wuru bakasu bura ba swεena ba ka tii gandi.

⁸ Ye ba Yinni Gusunən n̄ɔ nua u b̄su gbaa te sɔɔ yoka, yera ba da ba nùn kukue gbaa ten d̄anun suunu sɔɔ. ⁹ Adama Yinni Gusunə u durə wi soka u nεε, mana a wāa.

¹⁰ Durə wi, u wisa u nεε, ye na wunen n̄ɔ nua gbaaru sɔɔ, b̄erum man mwa domi terera na wāa, ma na kukua.

¹¹ Gusunə u nεε, wara nun s̄ɔwa ma terera a wāa. Nge a dāa ten binu diwa te na nεε, a ku di.

¹² Durə wi, u nεε, kurə wi a man wē u n ka man wāa wiya man dāa ten binu wē ma na di.

¹³ Ma Yinni Gusunə u kurə wi bikia u nεε, mban s̄na a kua mε.

Ma u wisa u nεε, waa ya man k̄kura na ka di.

¹⁴ Yinni Gusunə u waa ye s̄ɔwa u nεε, yèn s̄ a kua mε, a kua b̄rura n yeε kpuro kere.

Wunen nukura kaa n da ka kabiri.

Tema kaa n da di sere ka wunen wāarun n̄rə.

¹⁵ Na kon maa yiberε t̄eru doke

wunε ka kurə win baa sɔɔ, ka maa wunen bweseru ka win bweserun baa sɔɔ.

Win bweserun goo u koo nun wiru k̄ra,

kaa maa win naa tokuru m̄era ko.

¹⁶ Yera u maa kurə wi s̄ɔwa u nεε,

kon wunen guran wahala sosi.

Kaa n da mawa ka n̄ni swāaru.

Wunen k̄ru kpuro ta ko n wāawa wunen durə sɔɔ,

wiya ko n maa s̄aa wunen wirugii.

¹⁷⁻¹⁹ U maa durə wi s̄ɔwa u nεε, yèn s̄ a wunen kurən gari wura, ma a dāa ten binu di te na nεε, a ku di, na tem b̄rusi wunen s̄.

S̄akunu ka aw̄iya mu koo nun kp̄iia, wunen wāaru kpuro sɔɔ,

n̄wiawa kaa n da ko

kpa a w̄nya a sere wunen d̄ianu wa gberə.

Yen biru kaa gbi

kpa bu nun sike temə,

domi tema na ka nun kua.

Kaa maa wura a ko tem mε.

²⁰ Ma Adamu u win kurə ȳsiru k̄a Efa, domi wiya u s̄aa t̄ambu kpuron mero.

²¹ Ma Yinni Gusunə u Adamu ka win kurə yaa ḡnan yabenu kua u bu sebusia.

²² Ma Yinni Gusunə u nεε, wee t̄anu wi, u kua nge mε na s̄aa, u gea ka k̄sa gia. Tē na n̄ kon de u dāa bii ni nu koo nùn wāaru wē s̄ori u di u n ka wāa ka baadomma.

²³ Yera u nùn gira Edenin gbaa ten min di u da u tem wuku mε u ka nùn m̄oma. ²⁴ Nge m̄ya u ka Adamu gira ma u w̄llun k̄sobu doke Edenin gbaa

ten kɔnnɔwɔ, ge ga wãa sɔɔ yari yerun bera gia. Ba takobi nɛni ba ye fiamɔ ma ya ballimɔ sɔɔ sɔɔ nge dɔɔ yara, ba ka dãa tɛn binu nu koo tɔnu wãaru wɛ kɔsu.

Kaeni ka Abeli

4

¹ Yen biru Adamu ka win kurɔ Efa ba menna ma Efa u gura sua u Kaeni mara. Ma u nɛɛ, ka Yinni Gusunɔn somira na tɔnu taka kua.

² Ma u maa gura sua u Abeli, Kaenin wɔnɔ mara.

Abeli wiya u ra yãanu kpare, Kaeni maa kua gbee wuko. ³ Sɔɔ mɛɛrun biru, Kaeni u ka win kɛru na Yinni Gusunɔn mi, te ta sãa win gberun dãanu. ⁴ Ma Abeli maa ka wigiru na te u gɔsa saa win yaa sabenun bii gbiikinun di ni nu bɔru. Yinni Gusunɔ u ka Abeli nɔni geu mɛɛra ma u win kɛru mwa. ⁵ Adama u n̄ ka Kaeni nɔnu geu mɛɛra, u n̄ maa win kɛru mwɛ. Ma Kaeni u mɔru bara sere win wuswaa burisina. ⁶ Yera Yinni Gusunɔ u Kaeni bikia u nɛɛ, mban sɔna a mɔru bare, mban sɔna wunɛn wuswaa burisine. ⁷ Geema, à n gea mɔ, wunɛn bwɛra ko n kpĩ. N n maa kɔsan na a mɔ, durum ya kpĩ wunɛn dii kɔnnɔwɔ nge yaa gɔba ya nun mara. Adama a de a ye kamia.

⁸ Sɔɔ teeru Kaeni u win wɔnɔ Abeli sɔɔwa u nɛɛ, su da gberɔ.

Sanam mɛ ba wãa mi, yera u win wɔnɔ wi sɛre u go.

⁹ Ma Yinni Gusunɔ u da Kaenin mi, u n̄n bikia u nɛɛ, mana wunɛn wɔnɔ Abeli u wãa.

U wisa u nɛɛ, na yɛ ro? Nɛna na nɛn wɔnɔn kɔso?

¹⁰ Ma Yinni Gusunɔ u kpam nɛɛ, mba a kua mi. Wunɛn wɔnɔn yem mɛ mu yari temɔ, mu nɛn laakari seeye.

¹¹ Tɛ kaa ko b̄ruro n kere tem mɛ a dera mu wunɛn wɔnɔ win yem nɔra.

¹² À n tem mɛ wuka, mu n̄ maa nun dãanu kuamme sãa sãa. Kaa n sãawa kpiko ka yaayaare kowo handunia sɔɔ.

¹³ Yera Kaeni u Yinni Gusunɔ sɔɔwa u nɛɛ, wee, a man sɛyasia mɔ bi bu man kere. ¹⁴ A man gire gisɔ tem mɛn di. Na dɔɔ na n kukua mi n toma wunɛn min di, kpa na n sãa kpiko na n

yaayaare mɔ handunia sɔɔ. Wi u man wa kpuro, kpa u man go.

¹⁵ Adama Yinni Gusunɔ u n̄n sɔɔwa u nɛɛ, aawo, n n̄ mɛ. Goo ù n nun go, kon yɛro mɔru kɔsiawa tia tian nɔn nɔɔba yiru.

Ma u Kaeni ȳruru koosi, wi u n̄n wa u ku ka n̄n gon s̄. ¹⁶ Ma Kaeni u doona n toma Yinni Gusunɔn min di, u da u sina Edɛnin sɔɔ yari yerun bera gia, Nɔduɔ. Ȳsi ten tubusiana yaayaaren tem.

Kaenin bibun bweseru

¹⁷ Yen biru Kaeni ka win kurɔ ba menna ma kurɔ wi, u gura sua u Enɔku mara. Ma Kaeni u wuu gagu bana u gu soka Enɔku nge win biin ȳsiru. ¹⁸ Enɔku wi, u Iradi mara, Iradi maa Mɛhuyaeli mara. Mɛhuyaeli u Metusaeli mara ma Metusaeli u Lemɛki mara.

¹⁹ Lemɛki wi, u kurɔbu yiru sua. Turon ȳsira Ada, turogira maa Sila.

²⁰ Ada u Yabali mara. Wiya u sãa be ba wãa kunɔ ba yaa sabenu kparamɔn baaba. ²¹ Win wɔnɔn ȳsira Yubali. Wiya maa sãa be ba ra mɔrɔkunu ka guunu so kpuron baaba. ²² Sila wi maa, u Tubali Kaeni mara wi u ra dendi yãnu kpuro seku ye n sãa sisu ka sii gandu. Win sesun ȳsira Naama.

²³ Yera Lemɛki u win kurɔbu sɔɔwa u nɛɛ,

i man swaa dakio,

bɛɛ nɛn kurɔbu, Ada ka Sila.

Na tɔnu go bɛɛn s̄

yɛn s̄ u man mɛɛra kua.

²⁴ Bà n wi u Kaeni go mɔru kɔsia nɔn nɔɔba yiru,

ba koo nɛ Lemɛki mɔru kɔsia nɔn wata ka wɔkura nɔɔbu ka yiru.

²⁵ Adamu ka win kurɔ Efa ba menna kpam, ma Efa u gura sua u bii tɔn durɔ mara u n̄n ȳsiru kã Seti. U nɛɛ, domi Yinni Gusunɔ u kpam man bii tɔn durɔ kã u kua Abelin kɔsire, wi Kaeni u go.

²⁶ Setin tii, u bii tɔn durɔ mara ma u n̄n ȳsiru kã Enɔsi. Sanam mɛ sɔra tamba Yinni Gusunɔ sãaru torua.

Adamun bibun bweseru

5

¹ Wee nge me ba Adamun bweserun yīsa yorua. Dama te Gusunō u tən durō ka tən kurō taka kua u bu kuawa win weenasibu. ² U bu soka tambu ma u bu domaru kua.

³ Ye Adamu u kua wōō wunaa teeru ka wākuru (130) u bii tən durō mara wi u ka nūn weene mam mam. Ma u nūn yīsiru kā Seti. ⁴ Setin marubun biru Adamu wi, u bii tən durōbu ka tən kurōbu marumō sere n ka kua wōō nene (800). ⁵ U kuawa wōō nene ka wunaa teeru ka wākuru (930) ma u kpuna u gu.

⁶ Ye Seti u kua wōō wunōbu ka nōōbu (105), yera u Enasi mara. ⁷ Enasin marubun biru, Seti wi, u bii tən durōbu ka tən kurōbu marumō sere n ka kua wōō nene ka nōōba yiru (807). ⁸ U kuawa wōō nene ka wunōbu ka wākura yiru (912) ma u kpuna u gu.

⁹ Ye Enasi u kua wōō wene ka wākuru, yera u Kenani mara. ¹⁰ Kenanin marubun biru Enasi wi, u bii tən durōbu ka tən kurōbu marumō sere n ka kua wōō nene ka wākura nōōbu (815). ¹¹ U kuawa wōō nene ka wunōbu ka nōōbu (905) ma u kpuna u gu.

¹² Ye Kenani u kua wōō wata ka wākuru, yera u Mahalalēeli mara. ¹³ Mahalalēelin marubun biru Kenani wi, u bii tən durōbu ka tən kurōbu marumō sere n ka kua wōō nene ka weeru (840). ¹⁴ U kuawa wōō nene ka wunōbu ka wākuru (910) ma u kpuna u gu.

¹⁵ Ye Mahalalēeli u kua wōō wata ka nōōbu, yera u Yerēdi mara. ¹⁶ Yerēdin marubun biru Mahalalēeli wi, u bii tən durōbu ka tən kurōbu marumō sere n ka kua wōō nene ka tena (830). ¹⁷ U kuawa wōō nene ka wene ka wākura nōōbu (895) ma u kpuna u gu.

¹⁸ Ye Yerēdi u kua wōō wunaa wata ka yiru (162), yera u Enaku mara. ¹⁹ Enakun marubun biru Yerēdi wi, u bii tən durōbu ka tən kurōbu marumō sere n ka kua wōō nene (800). ²⁰ U kuawa wōō nene ka wunaa wata ka yiru (962) ma u kpuna u gu.

²¹ Ye Enaku u kua wōō wata ka nōōbu, yera u Metusela mara.

²² Metuselan marubun biru Enaku wi, u ka Gusunō swīina. U bii tən durōbu ka tən kurōbu marumō sere n ka kua wōō gooba wunōbu (300). ²³ U kuawa wōō gooba wunōbu ka wata ka nōōbu (365). ²⁴ U ka Gusunō swīina, yen biru u doona wōō, domi Gusunō u nūn suawa wasiru.

²⁵ Ye Metusela u kua wōō wunaa wene ka nōōba yiru (187), yera u Lemeki mara. ²⁶ Lemekin marubun biru Metusela wi, u bii tən durōbu ka tən kurōbu marumō sere n ka kua wōō nata ka wunaa wene ka yiru (782). ²⁷ U kuawa wōō nene ka wunaa wata ka nōōba nne (969) ma u kpuna u gu.

²⁸ Ye Lemeki u kua wōō wunaa wene ka yiru (182), u bii tən durō mara. ²⁹ Ma u nūn yīsiru kā Nōwe, u nee, winiwa koo sun somi besen wasiraru ka besen sam sēsōgia sō ye sa mō yēn sō Yinni Gusunō u tem bōrusi.

³⁰ Nōwen marubun biru Lemeki wi, u maa bii tən durōbu ka tən kurōbu marumō sere n ka kua wōō neera wunōbu ka wene ka wākura nōōbu (595). ³¹ U kuawa wōō nata ka wunaa wata ka wākura nōōbu ka yiru (777) ma u kpuna u gu.

³² Ye Nōwe u kua wōō neera wunōbu (500), yera u Semu ka Kamu ka Yafeti mara.

Tambun daa kōsa

6

¹ Sanam me tamba kōwarabu torua handunia sō ma ba bii tən kurōbu marumō, ² Wōllun tambu * gaba na ba wa ma tambun bii tən kurōbu ba wā ma ba tii kurōbu gōsia. ³⁻⁴ Ma ba ka bu menna ba bibu mara. Bii beya ba kua durō gbebunu handunia sō, ni nu raa yīsiru yara yellu. Ma Yinni Gusunō u nee, nen hunde kun ko n wāa tambu sō ka baadomma domi ba sāawa be ba koo gbi. Ka me, kon de ba n gina wāa wōō wunaa teeru.

⁵ Domi u wa tambun daa kōsa kpēa handunia sō. Ben gōrun bwisikunu nu ra n wāawa kōsa sō baadomma. ⁶ Ma win gōru ga sankira yēn sō u tambu taka kua handunia. Ya nūn dua too sere win nukurō. ⁷ Ma u nee, wi, u koo kpuro kpeerasiawa

* **6:2** wōllun tambu - Ka Heberum ba yorua, Gusunōn bii tən durōbu. Gaba tamaa yen tubusiana wōllun tambu. Gaba maa tamaa ba sāa Setin bweseru. Gaba maa tamaa ba sāawa sina bibu.

handunia sɔɔn di, saa tɔnɔn min di n ka girari yɛyɛ yi yi ra sɪ ka yi yi ra kabiri ka gunɔsu. Domi win nukura sankira yɛn sɔ u yeba kpuro taka kua.

Ye Gusunɔ u Nɔwɛ yiire

⁸ Adama Gusunɔ u ka Nɔwɛ nɔnu geu mɛɛra ⁹⁻¹⁰ domi u win woodaba mɛm nɔɔwa. U n taare mɔ win waati ye sɔɔ, ma u ka Gusunɔ swĩina. Bii tɔn durɔbu itawa u mara. Ben yĩsa wee, Sɛmu ka Kamu ka Yafeti.

¹¹ Saa ye sɔɔ, handunian kɔsa kpɛa Gusunɔn wuswaaɔ ma ya gɔba banda.

¹² Yera u handunia mɛɛrima u wa yen kɔsa kpɛa domi hunde koni baayere ya yen daa sanku.

¹³ Ma u Nɔwɛ sɔɔwa u nɛɛ, na gɔru doke n hunde koniba kpuro kpeerasia, domi ba dera handunian gɔba banda. Kon bu kpeerasia, be ka tem sannu. ¹⁴ Adama wunɛ Nɔwɛ, a tii kpakoro bakaru kuo ka dɔa damgia, ta n dii sɔsu mɔ, kpa a tu dɔa fiifinu tɛni ten sɔɔwɔ ka tɔɔwɔ. ¹⁵ Ameniwa kaa tu koosina. A de ten dɛɛbu bu n sɔa gɔm soonu gooba wunɔbu (300) kpa ten yasum mu n sɔa gɔm soonu weeraakuru, kpa ten gunum mu n sɔa gɔm soonu tɛna.

¹⁶ A de ta n kpɛɛru mɔ wɔllɔ. Kpɛɛ te sɔɔ, kpa a fɛnɛnti ko yen dɛɛbu ka yasum mu n sɔa gɔm soo teeru. Kpa a kɔnnɔ yaba ten yɛsɔa, a kɛnutiru doke. A de ta n sɔa gidambisa ita.

¹⁷ Wee, kon de nim yibu bakaru tu na tem sɔɔ, tu hunde koni baayere kpeerasia handunia sɔɔ. Ye ya wɔa tem sɔɔ kpuro ya koo gbiwa. ¹⁸ Adama wuna kon wure n ka nɛn arukawani bɔke. Kaa du kpakoro te sɔɔ, wunɛ ka wunɛn kurɔ ka wunɛn bibu ka ben kurɔbu sannu. ¹⁹ Hunde koni baayere, yen yiruwɔ kaa maa duusia dwaa ka nia kpakoro te sɔɔ ka wunɛ sannu. ²⁰ Gunɔsu ka yɛɛ yi yi ra kabiri, ye kpuron bwese bweseka sɔɔ, yiru yiruwɔ ya koo na wunɛn mi, a ka ye faaba ko. ²¹ A maa dɔa ni ba ra di kpuro mɛnnɔ a yi kpa nu ko wunɛ ka yɛɛ yin dɔanu.

²² Ma Nɔwɛ u kua kpuro ye Gusunɔ u nɔn yiire.

Nɔwɛ u yɔɔwa u dua kpakoro te sɔɔ

7

¹ Yen biruwɔ Yinni Gusunɔ u Nɔwɛ sɔɔwa u nɛɛ, wuna na wa a man mɛm nɔɔwammɛ saa yenin tɔmbu sɔɔ. Yen sɔ, i duo kpakoro te sɔɔ, wunɛ ka wunɛn yɛnugibu kpuro. ² Kpa a ka yɛɛ yi kaa ka yɔkuru ko du yiru yirun wasi nɔɔba yiru dwaa ka nia, ka maa yɛɛ yi yi tien yiru yiru dwaa ka nia, ³ ka maa gunɔsu yiru yirun wasi nɔɔba yiru dɔɔ ka niu su ka wa su bweseru tiara handunia sɔɔ. ⁴ Domi sɔɔ nɔɔba yirun biru kon de gura yu nɛ sɔɔ sɔɔ weeru ka wɔkuru weeru kpa n hunde koni baayere kam koosia ye na taka kua.

⁵ Ma Nɔwɛ u kua kpuro ye Yinni Gusunɔ u nɔn yiire.

Handunia gira ya nim diira

⁶ Sanam mɛ nim yibu bakara tunuma, Nɔwɛ u mɔwa wɔɔ nata (600).

⁷ Ma u dua kpakoro te sɔɔ ka win kurɔ ka win bibu ka ben kurɔbu bu ka wa bu nim yibu baka te suuri. ⁸ Yɛɛ yi ba koo ka yɔkuru ko ka yi yi tie ka gunɔsu ka yɛɛ kpuro yi yi kabirimɔ temɔ, ⁹ yen baayere ya dua kpakoro te sɔɔ yiru yiru dwaa ka nia ka Nɔwɛ sannu nge mɛ Gusunɔ u nɔn sɔɔwa. ¹⁰ Sɔɔ nɔɔba yirun biru nim yibu baka te, ta tunuma tem sɔɔ.

¹¹ Nɔwɛn wɔɔ natasen suru yirusen sɔɔ wɔkura nɔɔbu ka yiruse sɔɔ, yera n sɔare nge ba wɔru bɔkɔ kɔria ma nim mu kurama ka dam tem di, ma gura nɛmɔ nge wɔlla gɛera. ¹² Gura ye, ya nawa tem sɔɔ sɔɔ sɔɔ weeru ka wɔkuru weeru.

¹³ Tɔɔ te sɔara Nɔwɛ dua kpakoro te sɔɔ, wi ka win kurɔ ka win bibu ita be, Sɛmu ka Kamu ka Yafeti, ka maa ben kurɔbu ita, ¹⁴ be ka gbeeku yɛɛ ka yaa sabenu ka yɛɛ yi yi ra kabiri ka gunɔsu ka sere ye ya kasa mɔ, ye kpuro bwese bweseka.

¹⁵⁻¹⁶ Hunde koni baayere kpuro gesi, ya duawa ka Nɔwɛ sannu goo ge sɔɔ yiru yiru dwaa ka nia, nge mɛ Gusunɔ u Nɔwɛ sɔɔwa. Ma Yinni Gusunɔ u nɔn kɛnusi.

¹⁷⁻¹⁸ Gura nɛmɔ ma nim mu kpɛamɔ tem sɔɔ sere sɔɔ weeru, mu tɛriamɔ mu kpakoro te yĩya ma ta seewa tem di ta gerua mɛn wɔllɔ. ¹⁹ Ma

mu kp̄am̄ mu sosim̄ sere mu guu bakanu kpuro mwe tem s̄o. ²⁰ Mu kpam gunia guunun w̄ollun di sere ḡom soonu w̄akura n̄o. ²¹ Ma hunde koni baayere handunia s̄o ya gu, saa t̄ambu sere ka yaa sabenu ka gbeeku ȳe ka gun̄su ka ye ya kabirim̄ tem̄ kpuro. ²² Ye ya w̄esiam̄ tem̄ dira s̄o kpuro gesi ya guwa. ²³ Hunde koniba kpuro handunia ba kam kuawa, saa t̄onu sere ȳe naasu n̄egii ka yi yi ra kabiri ka gun̄su. Kpurowa n kam kua, ma n kun m̄ N̄we turo ka sere win t̄ambu ka ȳe yi yi w̄a kpakoro te s̄o.

Nim bakam m̄, mu gbera

²⁴ Ma nim m̄, mu terie handunia s̄o s̄o wunaa weeru ka w̄akuru.

8

¹ Adama Gusun̄ kun N̄we duari ka gbeeku ȳe kpuro ka yaa sabe ni kpuro yi yi ka n̄n w̄a kpakoro te s̄o. Ma u dera woo ga kua tem s̄o ma nim m̄, mu kaaram torua. ² Nim m̄ mu kuram̄ tem di mu ȳra, w̄olla maa ken̄ua, gura ȳra. ³ Nim mu doonam̄ fiiko fiiko. S̄o wunaa weeru ka w̄akurun biru ma mu kaara. ⁴ Suru n̄o ba yirusen s̄o w̄akura n̄o bu ka yiruse s̄o, yera kpakoro te, ta da ta ȳra guu te ba m̄ Ararat̄in w̄olla. ⁵ Nim mu kaaram̄ sere n̄ ka kua suru w̄akuruse. Suru win t̄o gbiikuru s̄o ra guunun wii w̄olla tera.

⁶ Ye n maa kua s̄o weeru, ma N̄we u kpakoro ten f̄enti wukia. ⁷ U gbanamgbaaru ȳsu ta n ka yaayaare m̄ ta n daam̄ ta n wuramam̄ sere nim mu ka gbera tem̄. ⁸ Yen biru u totober̄eru ȳsu u ka wa nim m̄ n kaara tem̄. ⁹ Adama totober̄e te, ta n ayeru wa mi ta koo sura. Ma ta wura win mi, kpakoro te s̄o, ȳn s̄o nim gina tie tem s̄o kpuro. Ma N̄we u n̄mu dem̄ia u tu mwa u doke kpakororu s̄o. ¹⁰ U maa mara n kua s̄o n̄o ba yiru u sere maa totober̄e te ȳsu. ¹¹ Ta wurama win mi yoka ta d̄a wuru beku n̄o ber̄i. Ma N̄we u gia ma nim mu kaarawa tem̄. ¹² Ma u maa mara s̄o n̄o ba yiru, u kpam totober̄e te ȳsu. Ta n maa wuram̄ win mi.

¹³ Yen d̄ama tera n kua N̄we n̄ w̄o nata ka tiasen (601) suru gbiikoon t̄o gbiikuru. Ma u kpakoro te kp̄eya u deema wee, nim mu kpa tem mu gberama. ¹⁴ Ye n kua suru yirusen s̄o ȳnda n̄o bu ka yiru, yera u deema wee, tem mu gbera mam mam.

¹⁵ Yera Gusun̄ u N̄we s̄o wa u n̄e, ¹⁶ i yario kpakororun di wun̄e ka wun̄en kur̄o ka wun̄en bibu ka ben kur̄o bu. ¹⁷ I ka ȳe bwese bweseka kpuro yario saa gun̄su sere ȳe naasu n̄egii ka ȳe yi yi ra kabiri tem̄, kpa yi marura yi dabia kpa yi teria tem̄.

¹⁸ Ma N̄we u yara wi ka win kur̄o ka win bibu ka ben kur̄o bu. ¹⁹ Ma ȳe yi yi naasu n̄e m̄ kpuro ka yi yi ra kabiri ka gun̄su kpuro, yaa baayere gesi ye ya w̄a tem̄ kpuro wa ya yara goon di, baayere ka yen bweseru.

²⁰ Saa yera N̄we u ȳku yeru bana mi u koo Yinni Gusun̄ s̄a. Ma u ȳe ka gun̄su ḡsa bweseru baatere s̄o te ba ra ka ȳkuru ko. Ma u ka ȳku d̄o mwaararuginu kua ȳku yee ten w̄olla. ²¹ Ma Yinni Gusun̄ u ȳku ni mwa ma u tii s̄o wa u n̄e, na n̄ kon maa tem b̄rusi t̄nun s̄o. Domi t̄nun ḡrun bwisikunu s̄awa k̄sunu saa win birun di. Na n̄ maa hunde koniba kpuro kpeerasiam̄ nge m̄ na kua.

²² Sere dunia yu ka kpe, duurubu ka ḡebun saa ka wooru ka yam susurun saa ka s̄o s̄areru ka wuburun saa, ka sere maa s̄o s̄o ka w̄kuru, yen gaa kun kpeem̄.

Arukawani ye Gusun̄ u ka N̄we b̄kua

9

¹ Yen biru Gusun̄ u N̄we ka win bibu domaru kua u n̄e, i maruro i dabia kpa i yibu tem s̄o. ² Handunian yaa baayere ka gun̄ baagere ka ye ya kabirim̄ tem̄ ka sw̄a baayere nim w̄ku s̄o ya ko n̄ b̄en ber̄um m̄, domi na b̄e ye kpuro n̄mu s̄ndia. ³ Ye ya s̄im̄ ya wasi kpuro, ya ko n̄ s̄awa b̄en d̄ianu nge m̄ na raa b̄e d̄a binu ka yaka bii w̄, m̄ya na maa b̄e ye kpuro w̄em̄. ⁴ Adama i ku yaa tem ka yen yem sannu, i kun ye sake, domi

yen yema mu dera ya wāa. ⁵ In maa yē ma hunde koni baayere ye ya tōnu go, kon ye win yem kāsire bikia.

⁶ Wi u tōnun yem yari, tōnuwa koo maa yēron yem yari, domi na tōnu taka kuawa nen weenasii.

⁷ Adama in maruramō in dabiamō kpa i teria tem sōo.

⁸ Gusunō u kparam Nōwe ka win bibu sōowa u nēē, ⁹ wee, na wure na ka bēē nen arukawani bōkumō ka bēēn bwese te ta koo marura bēēn min di, ¹⁰ ka sere hunde koni baayere ye ya ka bēē wāa, saa gunōsu sere yaa sabenu ka gbeeku yēē yi yi ka bēē yara kpakoro ten di kpuro gesi. ¹¹ Arukawani yera, nim yiburu ta ñ maa hunde koniba kpuro kam koosiamō, mēya ta ñ maa handunia kpeesiamō. ¹² Arukawani ye na wure na bōkumō ka bēē ka hunde koni baayere sere ka baadommaō, yen yīreru wee. ¹³ Tera guru waa ye na dokemō wōllō. ¹⁴ Nā n guru winu doke wōllō, guru waa ye, ya koo sōōsira ni sōo, ¹⁵ kpa n nen arukawani yaaya ye na ka bēē bōkua ka hunde koni baayere, kpa nim mu ku maa yibu mu sere baayere kam koosia ye ya wasi. ¹⁶ Guru waa ye, ya koo sōōsira guru wiru sōo. Nā n ye mēera kpa n arukawani nōru sarigia ye yaaya ye ya wāa nē Gusunō ka hunde koni baayeren baa sōo. ¹⁷ Nen arukawani yen yīrera mi.

Nōwe ka win bibun gari

¹⁸ Nōwen bibu ita be ba raa dua kpakoro te sōo ba yara, bera Semu ka Kamu ka Yafeti. Kamu sāawa Kananin tundo. ¹⁹ Be ita beya ba sāa Nōwen bibu. Ben min diya handuniagiba teriara kpuro.

²⁰ Sanam mēya Nōwe u wukubu torua u dāa bii ni ba mō resem duura. ²¹ Sōo teeru u nin tam nōra ya nūn goomō, ma u da win kurō u kpuna tereru. ²² Ye Kamu Kananin tundo u win baan tere te wa u da tōwō u win mōo ka wōnō, Semu ka Yafeti sōowa. ²³ Yera ba na ba kumbooro sua ba sōndi ben senō ba ka birum birum sīa ba ben tondon tereru wukiri. Ba

ñ tu wa yēn sō ba ben wuswaa sīiyē.

²⁴ Sanam mē Nōwen tam mu kpalla, yera u nua ye win bii yiruse u nūn kua. ²⁵ Ma u nēē, kam koorewa Kanani.

U koo kowa win maabu ka win wōnōbun yoo.

²⁶ U maa nēē, bu Gusunō siaro wi u sāa Semun Yinni.

Wiya u koo Kanani ko Semun yoo,

²⁷ kpa u maa Yafeti dukia sosia, u de wi ka Semu ba n wāa sannu, kpa Kanani u ko ben yoo.

²⁸ Nim yibu baka ten biru Nōwe u kua wōō gooba wunōbu ka weeraakuru (350). ²⁹ Win wōō kpuro ga kuawa nēnē ka wunaa weeru ka wōkuru (950) ma u kpuna u gu.

10

Nōwen bibun bweseru

(I maa mēerio Bandun Gari I, 1:5-23)

¹ Nōwen bibu Semu ka Kamu ka Yafeti ben bweseru wee. Be ita kpuro ba bibu mara nim yibu baka ten biru.

² Be Yafeti u mara be wee, Gomēē ka Magōgu ka Madai ka Yafani ka Tubali ka Mēseki ka Tirasi. ³ Ma Gomēē u seewa u maa Asikenasi ka Rifati ka Togaama mara. ⁴ Yafaniwa u maa Elisa ka Taasisi ka Kitimu ka Dodanimu mara. ⁵ Yafetin bwese tera ta da ta sina nim wōkun bōkua ka tem burenō. Miya ba marura ma ben baawure u da u sina yam tem ka win bwese kēra, ba ben barum gerumō.

⁶ Be ba maa sāa Kamun bibu, be wee, Kusi ka Misiraimu ka Puti ka Kanani. ⁷ Kusi u seewa ma u Saba ka Hafila ka Sabuta mara ka Raema ka Sabuteka. Raema u maa seewa u Seba ka Dedani mara. ⁸ Kusi u maa bii mara wi ba sokumō Nimurodu. Wiya u gbia u kua wōrugō damgii handunia sōo. ⁹ Yinni Gusunō u dera u kua taaso geon tii tii. Yen sōna ba ra mōndu garu ko bu nēē, Yinni Gusunō u nun ko taaso geo nge Nimurodu. ¹⁰ Nimurodu wi, u gina gbia u bandu di Babeliō ka Erekiō ka Akadiō ka Kalineō Sinean temō. ¹¹ Tem min diya u yara u da Asirin temō. Ma u wuu sini bana si ba mō Ninifu ka Rehobōtuhiro ka Kalasi, ¹² ka maa Reseni, Ninifu

ka Kalasin baa sɔɔ. Wuu si kpuro su kuawa wuu bɔkɔ teu.

¹³ Misiraimu wiya u Ludiba mara ka Ananiba ka Lehabuba ka Nafituba ¹⁴ ka Paturusigibu ka Kafitorigibu ka Kasulugibu mìn di Filisitiban bwesera yarima.

¹⁵ Kanani u maa Sidoni mara. Wiya u sãa win bii gbiikoo. Ma u maa Hɛti mara. ¹⁶ Win bibun gaba ba kua Yebusiba ka Amɔreba ka Girigasiba ¹⁷ ka Hefiba ka Aakiba ka Siniba ¹⁸ ka maa Aafadiba ka Semarigibu ka Hamatiba. Yen biru Kananin bwese keri yi, yi yarina. ¹⁹ Yi da da Sidoniɔ, Geran bera gia sere ka Gasɔɔ ka maa Sodomuɔ ka Gomɔra gia ka Adima ka Seboimuɔ n ka girari Lesɔɔ. ²⁰ Beya ba sãa Kamun bibu. Ma ben baawure u da u sina yam tem ka win bwese kera, ba ben barum gerumɔ.

²¹ Be ba maa sãa Semu, Yafetin mɔɔn bibun bweseru beya Heberuba. ²² Ben yĩsa wee, Elamu ka Asuri ka Aapasadi ka Ludi ka Aramu. ²³ Ma Aramu u seewa u maa Usi ka Uli mara ka Getɛɛ ka Masi. ²⁴ Aapasadi u maa Sela mara. Ma Sela u maa Heberu mara. ²⁵ Ma Heberu u bii tɔn durɔbu yiru mara. Turowa ba sokumɔ Pelegi, yèn sɔ win waati sɔɔra duniagiba tem bɔnu kua. Win wɔnɔn yĩsira maa Yokutani. ²⁶ Ma Yokutani wi, u maa Alimɔdadi mara ka Selefu ka Hasamafeti ka Yeraa ²⁷ ka Hadoramu ka Usali ka Dikila ²⁸ ka Obali ka Abimaeli ka Saba ²⁹ ka Ofiri ka Hafila ka Yobabu. Be kpurowa ba sãa Yokutanin bibu. ³⁰ Ba sinawa saa Mɛsan di sere ka guu te ta wãa sɔɔ yari yeru gia te ba mɔ Sefaa. ³¹ Be ba sãa Semun bibu bera mi. Ma ben baawure u da u sina yam tem ka win bwese kera, ba ben barum gerumɔ.

³² Nge mɛ Nɔwɛn bibun bweserun keri yi sãa ka sere maa tem mi ba da ba wãa wãa ka barum mɛ kera baayere ya ra gere, mɛya mi. Ben min diya handunian bweseru baatere ta yara nim yibu baka ten biru.

Ba gidambisa bana Babeliɔ

11

¹ N deema yellu handunia kpuro sɔɔ, barum tema ba ra gere mam mam. ² Ma ba seewa ba doona saa sɔɔ yari yerun di ba batuma deema Sinean temɔ ma ba sin yeru kua mi. ³ Yera ba geruna ba nɛɛ, too, i de su biriki mura su ye wɔ yu gbera.

Ma ba ka biriki ye bana kua yèn sɔ ba n kpenu mɔ. Ma ba kɔntaa kua ben simaa. ⁴ Ba kpam nɛɛ, i de su wuu swĩi kpa su gidambisa bani yèn wii kpiira koo wɔllu girari, kpa su yĩsiru yari kpa su ku yarina handunia kpuro sɔɔ.

⁵ Yera Yinni Gusunɔ u sarama u ka wuu ge ka gidambisa ye mɛɛri ye tɔmba banimɔ mi. ⁶ Ma u nɛɛ, be wee, ba sãa bwese teeru ba maa barum tem gerumɔ ma ba bwisika bu yeni ko. Saa tɛn di gãanu kun bu yinarimɔ bu ka ko ye ba bwisika kpuro. ⁷ Yen sɔ, kon sara n da n ben barum burisina kpa bu ku maa nɔɔsina.

⁸ Yera Yinni Gusunɔ u bu yarinasia n toma min di, ba wuu gen bana deri ba da ba pusa tem kpuro sɔɔ. ⁹ Yen sɔna ba wuu ge soka Babeli, domi miya Yinni Gusunɔ u barum burisina. Min diya u maa tɔmbu kpuro yarinasia ba pusa handunia kpuro sɔɔ.

Semun bibun bweseru n ka Aburamu girari

¹⁰ Semun bibun bweseru wee. Nim yibu baka ten biru n kua wɔɔ yiru yera u Aapasadi mara. N deema saa ye sɔɔra u mɔ wɔɔ wunɔbu (100). ¹¹ Aapasadin marubun biru Semu u maa bii tɔn durɔbu ka tɔn kurɔbu marumɔ sere n ka kua wɔɔ nɛɛra wunɔbu (500).

¹² Ye Aapasadi u kua wɔɔ tɛna ka nɔɔbu ma u Sela mara. ¹³ Selan marubun biru Aapasadi u maa bii tɔn durɔbu ka tɔn kurɔbu marumɔ sere n ka kua wɔɔ nɛɛru ka ita (403).

¹⁴ Ye Sela u kua wɔɔ tɛna ma u Heberu mara. ¹⁵ Heberun marubun biru Sela u maa bii tɔn durɔbu ka tɔn kurɔbu marumɔ sere n ka kua wɔɔ nɛɛru ka ita (403).

¹⁶ Heberu u kua wɔɔ tɛna ka nɛɛ ma u Pelegi mara. ¹⁷ Pelegin marubun biru Heberu u maa bii tɔn durɔbu ka

tɔn kurɔbu marumɔ sere n ka kua wɔɔ nɛɛru ka tɛna (430).

¹⁸ Peleɣi u kua wɔɔ tɛna ma u Rehu mara. ¹⁹ Rehun marubun biru Peleɣi u maa bii tɔn durɔbu ka tɔn kurɔbu marumɔ sere n ka kua wɔɔ goobu ka nɔɔba nne (209).

²⁰ Rehu u kua wɔɔ tɛna ka yiru ma u Serugu mara. ²¹ Serugun marubun biru Rehu u maa bii tɔn durɔbu ka tɔn kurɔbu marumɔ sere n ka kua wɔɔ goobu ka nɔɔba yiru (207).

²² Ye Serugu u kua wɔɔ tɛna ma u Nakori mara. ²³ Nakorin marubun biru Serugu u maa bii tɔn durɔbu ka tɔn kurɔbu marumɔ sere n ka kua wɔɔ goobu (200).

²⁴ Ye Nakori u kua wɔɔ tɛna tia sari ma u Tera mara. ²⁵ Teran marubun biru Nakori u maa bii tɔn durɔbu ka tɔn kurɔbu marumɔ sere n ka kua wɔɔ wunaa teeru tia sari (119).

²⁶ Tera u kua wɔɔ wata ka wɔkuru ma u Aburamu ka Nakori ka Harani mara.

²⁷ Teran bibun bweseru wee. Tera u Aburamu mara ka Nakori ka Harani. Ma Harani u seewa u Lotu mara.

²⁸ Harani wi, u gu ben wuu Uru sɔɔ, Kaladen temɔ mi ba nɔn mara, win tundo Tera u sɔ. ²⁹ Aburamu ka Nakori ba kurɔbu sua. Aburamun kurɔn yɔsira Saaraɪ, Nakorigiin yɔsira maa Milika. Wi ka Yisika ba sɔawa Haranin bibu. ³⁰ Saaraɪ u sɔawa wɔro, u n bii mara.

³¹ Yen biru Tera u win bii Aburamu sua ka Saaraɪ Aburamun kurɔ ka Lotu Haranin bii, ba seewa ba yara sannu Urun di Kaladen temɔ ba dɔɔ Kananin temɔ. Ye ba tura wuu ge ba mɔ Karaniɔ ma ba sina mi. ³² Ye Tera u kua wɔɔ goobu ka nɔɔbu (205) ma u kpuna u gu Harani mi.

ABURAHAMU

Gusunɔ u Aburamu gɔsa nenem

12

¹ Yen biruwa Yinni Gusunɔ u Aburamu sɔɔwa u nɛɛ, a seewo wunen tem di a wunen wuu deri ka wunen tondon yɛnu a da tem gam mi kon nun sɔɔsi. ² Wunen min diya kon de bwese bakaru tu yari. Kon nun domaru kua kpa wunen yɔsiru tu kpɛa kpa a ko domarun nuuru. ³ Baawure wi u nun

domaru kua, kon maa yɛro domaru kua. Wi u maa nun bɔrusi, kon yɛro bɔrusi. Wunen min diya handunian tɔmbu kpuro ba koo domaru wa.

⁴ Yera Aburamu u swaa wɔri nge me Yinni Gusunɔ u nɔn sɔɔwa ma ba da sannu ka Lotu. Sanam me ba yara Haranin di, Aburamu u mɔwa wɔɔ wata ka wɔkura nɔɔbu. ⁵ U win kurɔ Saaraɪ sua ka Lotu win wɔnɔn bii ka ben arumani ye ba mɔ kpuro ka sɔm kowo be ba wa Haraniɔ. Be kpurowa ba swaa wɔri ma ba tura Kananin temɔ.

Aburamu u Egibiti da saa Kananin di

⁶ Ye ba tura mi, ma Aburamu u tem me bukiana sere u ka tura Sikemuɔ mi dɔa sɔɔ ga wɔa ge ba mɔ Mɔre. Kananiba maa wɔa tem me sɔɔ, saa ye.

⁷ Sɔɔ teeru yera Yinni Gusunɔ u Aburamu kure u nɛɛ, wunen bibun bwesera kon tem me wɛ.

Ma u yaku yeru bana u ka Yinni Gusunɔ sɔ wi u nɔn kure mi. ⁸ Yen biruwa u seewa min di u da guuru garun bera gia Betelin sɔɔ yari yero u win dii bekuruginu gira. U Beteli mɛɛra sɔɔ kpee yeru gia, Ayi maa sɔɔ yari yero. Miya u maa yaku yeru bana u Yinni Gusunɔ sɔwa. ⁹ Ma u maa seewa u win sanum wɔri u dɔɔ sɔɔ yɛsan nɔm dwardu gia Negebuɔ.

¹⁰ Ye Aburamu u tura mi, yera gɔɔra tunuma tem me sɔɔ. Ma u seewa u da Egibitin temɔ u sina mi, domi gɔɔ te, ta kpɛa win tem mi. ¹¹ Sanam me ba Egibitin tem turuku kua, Aburamu u win kurɔ Saaraɪ sɔɔwa u nɛɛ, wee wune kurɔ burɔwa. ¹² Egibitigibu ba n nun wa ba koo nɛɛ, a sɔa nen kurɔ kpa bu man go bu nun deri. ¹³ Na nun kanamɔ, a nɛɛ, wune nen sesuwa kpa bu ku man wahala ko wunen sɔ, kpa a wa a nen wiru dwe.

¹⁴ Ye ba tura Egibitiɔ, Egibitigiba wa ma kurɔ wi, u wɔ gem gem. ¹⁵ Egibiti sunɔn bwɔaba nɔn wa ma ba na ba sunɔ kurɔ win buram gari saaria, ma sunɔ u dera ba ka nɔn na win mi. ¹⁶ Ma u Aburamu gea kua gem gem kurɔ win sɔ. U nɔn yɔanu kɔ ka nɛɛ ka ketekunu ka keteku mɛrobu ka yooyoosu ka yoo tɔn durɔbu ka tɔn kurɔbu. ¹⁷ Adama Yinni Gusunɔ

u suno wi ka win yenugibu kpuro wahala baka doke Saarai, Aburamun kuron so. ¹⁸ Yera u Aburamu soka u nee, mban sōna a man kua me. Mban sōna a n man sōwa ma wunen kurōwa. ¹⁹ Ma a nee, wunen sesuwa, a dera na nūn sua kurō. Tē wunen kurō wee, a nūn suo a ka doona.

²⁰ Ma u wooda wē bu de u doona ka win kurō ka win ye u mō kpuro.

13

¹ Ma Aburamu u seewa Egibitin di u wura Negebu gia wi ka win kurō ka ye u mō kpuro ka Lotu sannu.

Aburamu ka Lotu ba karana

² Aburamu u sāawa dukiagii. U yaa sabenu mō ka sii geesu ka wura. ³ Ma u sanum so Negebun di u da Beteli gia u tura mi u raa win dii bekuruginu gira Beteli ka Ayin baa sō. ⁴ Miya u Yinni Gusunō sāwa mi u raa yāku yeru bana.

⁵ N deema Lotu u maa yāanu mō ka nee ka dii bekuruginu u ka Aburamu swī. ⁶ Ben arumani ye, ya kpā sere yam mi ba wāa mu n tura ba n ka wāa mi sannu. ⁷ Yen sōna sannō ga dua Aburamun kparobu ka Lotugibun suunu sō. N deema Kananiba ka Feresiba ba wāa tem me sō sanam me. ⁸ Yera Aburamu u Lotu sōwa u nee, na nun kanamō, a ku de sikirinō ga n wāa ne ka wunen suunu sō, n kun me nen kparobu ka wunegibun suunu sō. Domi bese dusina. ⁹ A n tem waamō kpuro wunen wuswaa? A de su kabana. A n da nām dwarō, kon da nām geuō, n n maa nām geu gian na a da, kon da nām dwarō.

¹⁰ Ma Lotu u nōni seeya u Yuudenin daaran bera mēera sere n ka da wuu ge ba mō Soari. U wa tem mu gea sāa mu nike nikeru mō nge gbaa te Yinni Gusunō u kua Edeniō, n kun me Egibitin tem. N deema Yinni Gusunō kun gina Sodomu ka Gomōra kpeerasie. ¹¹ Yera Lotu u Yuudenin wōwa ye kpuro tii gōsia ma u da sōo yari yeru gia. Mēya n kua ba ka karana. ¹² Aburamu u sina Kananin temō, Lotu u maa da u sina wōwa yen wusun bōkuō ma u ka win dii bekuruginu susimō sere ka

Sodomuō. ¹³ Sodomugibu wee, tōn kōsoba. Ba sāawa durumgibu mam mam Gusunōn wuswaaō.

¹⁴ Ye Lotu ka Aburamu ba karana ba kpa, yera Yinni Gusunō u Aburamu sōwa u nee, a nōni seeyo kpa a sōo yari yeru ka duu yeru mēeri n toma ka sōo yēsi yēsika. ¹⁵ Domi tem me a waamō mi kpuro, wunē ka wunen bibun bwesera kon mu wē ka baadommaō. ¹⁶ Kon wunen bibun bweseru dabilitas nge yanim. Wi u koo kpī u yanim gari wiya u koo maa kpī u wunen bibun bweseru gari. ¹⁷ A seewo a tem me bōsu kpa a mēn kpāaru wa nge me mu ne. Domi wuna kon mu wē.

¹⁸ Ma Aburamu u win dii bekuruginu kparenu kua u da u sina Manden sōwō, wuu ge ba mō Heboronin bōkuō. Ma u yāku yeru bana u ka Yinni Gusunō sā mi.

Aburamu u Lotu wōra

14

¹ Sanam me Amurafeli u sāa Sinean sunō, ma Ariōku sāa Elasan sunō, ma Kedolamee sāa Elamun sunō, ma Tideali sāa Goyimun sunō, ² sanam mēya sinam be, ba tabu kua ka Bera, Sodomun sunō, ka Birisa, Gomōran sunō, ka Sineabu, Adiman sunō, ka Semebēe, Seboimun sunō, ka Belan sunō ye ba maa sokumō Soari. ³ Beni kpurowa ba mēna nim wōku bōruguu ge ba maa sokumō Sidimu, gen wōwaa. ⁴ N deema wōo wōkura yiruwa ba Kedolamee yoru diiya, adama wōo wōkura itase sō ba seewa ba ka tii yina. ⁵ Yera wōo wōkura nnese, Kedolamee ka sinam be ba wāa ka wi, ba tabu da ma ba Refaba tabu di Asiterōtu Kaanaimuō, ma ba Susiba tabu di Hamuō, ma ba Emiba tabu di Safe Kiriataimuō. ⁶ Ba maa Horiba tabu di ben guu te ba mō Seiriō sere Paranin sōwō ge ga wāa gbaburun bera. ⁷ Yen biru ba gōsirama ba da Eni Misipatiō, ye ba maa sokumō Kadēsi. Miya ba Amalekiba tabu wōri ba kamia ben tem kpuro sō ka Amōreba be ba terie Hasasōntamaaō. ⁸ Yera Sodomun sunō seewa ka Gomōran sunō ka Adiman

sunə ka Seboimun sunə ka Belan sunə ye ba maa sokumə Soari, ba da ba ka sinam be tabu yinna Sidimun wəwaa. ⁹ Sinam beya Kedolamee, Elamun sunə, ka Tideali, Goyimun sunə, ka Amurafeli, Sinean sunə, ka Ariaku, Elasan sunə. Sinambu nne be, ba ka nəbu be tabu m̀. ¹⁰ Sidimun wəwa miya kantaan wərusu wāa nge dəkaba. Yera Sodomun sunə ka Goməran sunə ba duki sua ba da ba wəriki si sɔ. Be ba tie ba maa duki doona guunu gia. ¹¹ Be ba bu tabu di, ba Sodomu ka Goməragibun dukia gura ka ben dīanu kpuro ba ka doona. ¹² Ba maa Aburamun wənən bii Lətu mwa wi u wāa Sodomu ka win dukia kpuro ba ka doona.

¹³ Yera durə goo wi u kpikuru sua Sodomun di u na u Aburamu, Heberu wi sɔwa. N deema Aburamu u sɔ Manden sɔwə. Mande sɔawa Aməren bweseru, Esikoli ka Anəen wənə, be ba arukawani bəkuə ka Aburamu. ¹⁴ Ye Aburamu u nua ma ba win wənən bii yoru mwa, yera u win səm kowo wərugəba gəsa gooba wunəbu ka wəkura nəbu ka ita (318) be ba mara win yenuə u bu tabu yānu wē. Ma u ka sinam be naa gira sere Danuə. ¹⁵ Ma u win tambu bənu kua u ka bu wəri wəkuru, wi ka win səm kowobu. U bu tabu di ma u bu naa swīi sere Kobə, ye ya wāa Damasīn sɔ yēsan nəm geu gia. ¹⁶ U dukia ye kpuro wərama ma u win wənən bii Lətu wərama ka win ye u mə ka sere maa tən be ba raa mwεera ka ben kurəbu.

Aburamu u ka Mɛekisideki ka Sodomun sunə yinna

¹⁷ Ye Aburamu u Kedolamee ka sinam be ba wāa ka wi tabu diima u wee, Sodomun sunə u nūn sennə da Safen wəwaa ye ba maa sokumə sunən wəwa.

¹⁸ Ma Mɛekisideki, Salemun sunə u ka pēe na mi ka tam. Durə wi sɔawa Wərukoon yaku kowo. ¹⁹ U Aburamu domaru kua u nne, Gusunə, wi, wi u kpuro kere, u maa wəllu ka tem taka kua, u koo nun domaru kua. ²⁰ Wigia siarabu domi u nun wunen wərbu nəmu beria.

Ma Aburamu u ye u waama kpuron wəkuru baateren wəllə tia tia sua u Mɛekisideki wi wē.

²¹ Yen biru Sodomun sunə u Aburamu sɔwa u nne, a man tambu wēeyə kpa a dukia sua yu ko wunegia.

²² Aburamu u Sodomun sunə wisa u nne, na nəmu sua wəllə na bɔrua ka Gusunən yīsiru, wi, wi u kpuro kere u maa wəllu ka tem taka kua, ²³ ma na n gāanu ganu suamə ni nu sāa wuneginu baa wēe siira, baa bara wēru kpa a ku ra ka nne, wuna a man kua dukiagii. Na n gāanu ganu suamə, ²⁴ ma n kun mə ye nen aluwaa siba ba di. Adama a de Anəe ka Esikoli ka Mande be ba ka man da bu ben bənu sua.

Arukawani ye Gusunə u ka Aburamu bəkuə

15

¹ Yeniba kpuron biru Yinni Gusunə u ka Aburamu gari kua kāsiru sɔ u nne, Aburamu, a ku berum ko, nena na wunen tereru, wunen are ko n kpā gem gem.

² Aburamu nūn wisa u nne, Yinni Gusunə, mba kaa maa man wē. Wee na gəə dəə bii sari kpa Eliesee Damasigii u ko nen tubi dio. ³ Yēn sɔ a n man bii kā, nen yoo Eliesee wi ba mara nen yenuə wiya koo nen tubi di.

⁴ Yera Yinni Gusunə u Aburamu sɔwa u nne, n n wi, u koo ko wunen tubi dio. Wunen ti tiin biiwa u koo wunen tubi di.

⁵ Ma Gusunə u ka nūn da tɔwə u nne, a wəllu mεerio kpa a kperi gari, a n kaa kpī. Nge meya wunen bwesera koo dabiru nera.

⁶ Ma Aburamu u Yinni Gusunə naane kua. Yen sɔna Gusunə u nūn garisi gemgii. ⁷ Ma u kpam nūn sɔwa u nne, nena na Yinni Gusunə, ne wi na nun yarama saa Urun di Kaladen temə kpa n ka nun tem meni wē.

⁸ Adama u wisa u nne, Yinni Gusunə, aməna ko na n ka yē ma tem meni mu koo ko negim.

⁹ Ma Yinni Gusunə u nne, a naa gbiiba wɔ itagia tama ka boo niu wɔ itagu, ka yāa kineru wɔ itagiru ka kparuko ka totobere buu kpa a man ye goowa a yi.

10 Yera Aburamu u yee yi kpuro menna u yi go u berana yiru u yin besi yi u karinasia, adama u n gunasu bere si. 11 Yaberekunu nu sarama yaa goo ni sɔɔ, ma Aburamu u nu gira.

12 Ye sɔɔ duɔ, dom mən bakara Aburamu wəri ma berum nùn mwa yam wɔku te sɔɔ. 13 Yera Yinni Gusunɔ u nùn sɔɔwa u nɛɛ, a n yɛ ma wunen bibun bwesera ta koo tem tukumɔ sina mi ba koo bu yoru diisia kpa bu bu nɔni sɔ sere wɔɔ nɛɛru (400). 14-16 Adama kon tem mən tɔmbu siri be ba koo bu yoo te diisia. Wɔɔ dabirun biru ba koo yari tem min di ka dukia baka kpa bu kparam gɔsirama mini, domi Amɔreban durum kun gina yiba n ka bu kpeerasia. Adama wunɛ kaa tɔkɔ kowa kɔɔ kɔɔ kpa a da a wunen baababa deema ka alafia.

17 Ye sɔɔ kpa yam tıra niki niki, yera Gusunɔ u kurama yaa besi yin kpoo kpooka sɔɔ. U sɔɔ nge dɔɔ bokon wiisu ka dɔɔ yari. 18 Nge mɛya u ka Aburamu arukawani bɔkua tɔɔ te sɔɔ u nɛɛ, wunen bwesera kon tem mɛni wɛ saa daa piibu ge ga wɔa Egibitin tem nɔɔ bura yerun di sere daa baka ten mi, te ba mɔ Efarati. 19 Tem mɛ, mu sɔɔwa Keniban tem ka Kenisibagim ka Kadimɔnibagim 20 ka Hetibagim ka Feresibagim ka Refaban tem, 21 ka Amɔreban tem ka Kananiban tem ka Girigasiban tem ka Yebusiban tem.

Agaa u Aburamu Isimɛli marua

16

1 Aburamu ka win kurɔ Saarai ba n bii mara. Wee Saarai wi, u yoo tɔn kurɔ goo mɔ wi u sɔɔ Egibitigii. Win yɛsira Agaa. 2 Ma Saarai u win durɔ sɔɔwa u nɛɛ, wee, Yinni Gusunɔ u man kua wiro. Na nun kanamɔ, a ka nɛn yoo duo. Sɔɔkudo kon bibu wa saa win min di.

M a Aburamu u win kurɔn gari wura. 3 Saa ye sɔɔra Saarai u win yoo Agaa wi sua u win durɔ kɔ kurɔ. N deema ba wɔɔ wɔkuru kua kɔ Kananin temɔ. 4 Ma Aburamu u ka Agaa menna ma Agaa u gura sua. Ye u wa u gura mɔ,

yera u win yinni Saarai gendu wəri. 5 Ma Saarai u Aburamu sɔɔwa u nɛɛ, nɛn wɔmburu tu wəri wunɛ sɔɔ. Na nun nɛn yoo kɔ kurɔ, adama ye u wa ma u gura mɔ, yera u man gendu wəri. Yinni Gusunɔwa koo sun siria nɛ ka wunɛ.

6 Aburamu u Saarai wisa u nɛɛ, wuna a wunen yoo mɔ, a ka nùn koowo nge mɛ a kɔ.

Saa yera u Agaa nɔni mɛni ma Agaa u duka sua win min di. 7 Yinni Gusunɔn gɔrado* u nùn wa gbaburɔ bwia gaan bɔkuɔ Surin swaaɔ. 8 U nɛɛ, Agaa, Saarain yoo, man diya a wee. Mana a dɔɔ.

Agaa u nɛɛ, na duka suɔwa nɛn yinni Saarain min di.

9 Ma gɔrado wi, u nùn sɔɔwa u nɛɛ, a gɔsiro wunen yinnin mi, kpa a nùn wiru kpɛiya. 10 Kon wunen bweseru dabiasia sere goo kun kpɛ u tu gari. 11 Wee a gura mɔ, kaa bii tɔn durɔ ma kpa a nùn yɛsira kɛ Isimɛli. Domi Yinni Gusunɔ u wunen nɔɔ nua nɔni swɔa te sɔɔ. 12 Bii wi, u ko n sɔɔwa nge ketɛku gbeeku. U ko n ka tɔmbu kpuro nɔɔ gɔmunu mɔ. Tɔmbu kpuro ba koo maa ka nùn nɔɔ gɔmunu ko. U ko n ka win dusibu tondinɛ.

13 Ye Yinni Gusunɔ u ka Agaa gari yi kua u kpa, ma Agaa u nùn yɛsira kɔ u nɛɛ, wuna Yinni wi u waamɔ. Domi u tii bikia u nɛɛ, ka gem na Gusunɔ wa ka nɔni, ma na wɔa na n gu? 14 Yen sɔɔna ba dɔkɔ ye soka Gusunɔ u man waamɔ. Dɔkɔ ye, ya wɔɔwa Kadɛsi ka Barɛdin baa sɔɔ.

15 Yen biru Agaa u Aburamu bii tɔn durɔ marua, ma Aburamu u bii wi yɛsira kɔ Isimɛli. 16 Aburamun wɔɔ ga sɔɔwa wɛnɛ ka nɔɔba tia sanam mɛ ba Isimɛli mara.

Bango sɔɔwa Gusunɔn arukawani yen yɛreru

17

1 Ye Aburamu kua wɔɔ wunɔbu tia sari yera Yinni Gusunɔ u nùn kure u nɛɛ, nɛna na Gusunɔ Dam kpurogii. A n sɔimɔ nɛn wuswaaɔ kpa a kun taare

* 16:7 Yinni Gusunɔn gɔrado - Isireliba ba ku ra kɔ bu Gusunɔn yɛsira sia. Yen sɔɔna u n bu kurema ba ra nɛɛ, Gusunɔn gɔradowa.

mā. ² Kon ka nun arukawani bōke kpa n wunen bweseru dabiasia gem gem.

³ Yera Aburamu u yiira mii mii u wuswaa tem girari. Ma Gusunō u kpm ka nūn gari kua u nēē, ⁴ nēn arukawani wee, ye na ka nun bōkumō. Kon nun kowa bwese dabinun baaba. ⁵ Ba n̄ koo maa nun soku Aburamu, ba koo nun sokuwa Aburhamu, ye ya gerumō bwese dabinun baaba. ⁶ Kon de wunen bibu bu marura bu sosi sere ba n̄ garirō, kpa bwesenu ka sinambu bu kōwara wunen min di. ⁷ Kon wure n ka bēē nēn arukawani bōke, wunē ka wunen bibu ka ben bweseru kpuro kpa na n s̄ā wunen Yinni ka wunen bweserun Yinni sere ka baadommaō. ⁸ Kpa n wunē ka wunen bibun bweseru Kananin tem mē wē, mē sōō a wāa mi, a s̄aru dimō. Mē kpuro mu koo ko begim sere ka baadommaō kpa na n s̄ā ben Yinni.

⁹ Ma u kpm Aburhamu sōōwa u nēē, i nēn arukawani nēnuō, wunē ka wunen bibun bweseru. A ku de bu ye duari wunen bweserō. ¹⁰ Arukawani ye wee, ye na ka bēē bōkumō, ye i ko nēnē wunē ka wunen bibun bweseru. I ko i tōn durō baawure bango kua wi u wāa bēēn suunu sōō. ¹¹ Kpa ya n s̄ā arukawani yen yīreru ye ya wāa nē ka bēēn suunu sōō. ¹² I n da bii tōn durō baawure bango kue ū n sōō nōōba ita tura. N n̄ mō be ba mara bēēn yēnuō tōna, ka maa be i ka gobi dwawa tōn tukobun mi. ¹³ I ko be kpuro bango kuawa kpa nēn arukawani yen yīreru ta n wāa bēēn wasi sōō sere ka baadommaō. ¹⁴ Tōn durō wi ba n̄ bango kue, i ko i nūn wunawa wigibun min di i go. Domi u nēn arukawani sankā.

¹⁵ Gusunō u kpm Aburhamu sōōwa u nēē, a ku maa wunen kurō soku Saaraī. Saaraawa kaa n da nūn soku. ¹⁶ Kon nūn domaru kua kpa u nun bii tōn durō marua. Nēn doma ten saabu bwese dabinu ka sinambu ba koo kōwara win min di.

¹⁷ Yera Aburhamu u Gusunō yiira mii mii u siriru tem girari u yēē ma u gerua win tii sōō u nēē, ba koo maa tōnu wōō wunōbugii bii marua? Saaraa wi u kua wōō wēnē ka wōkuru mini, u koo bii mā? ¹⁸ Yera u Gusunō

sōōwa u nēē, a de Isimēelin sanu sanusu su nun wēre kpa u nēn tubi di.

¹⁹ Ma Gusunō u nēē, aawo, wunen kurō Saaraawa koo nun bii tōn durō marua kam kam, kpa a nūn yīsiru kē Isaki. Wiya kon wure n ka nēn arukawani bōke ye ya n̄ kpeemō win bweserō. ²⁰ Mēya na wunen kanaru nua te a kua Isimēelin sō. Wee, kon maa nūn domaru kua kpa u marura, win bibu bu dabiā sere ba n̄ garirō. U koo bibu wōkura yiru mā, kpa bii be, bu ko bwese bakarun keri wōkura yirun nuuru. ²¹ Adama nēn arukawani ye, ya ko n wāawa Isakin mi, wi Saaraa koo nun marua gasōku amadaare.

²² Ye Gusunō u ka Aburhamu gari kua u kpa, u nūn deri u doona wōllo. ²³ Yen biru Aburhamu u Isimēeli sua ka yobu kpuro be ba mara win yēnuō ka be u ka gobi dwa, tōn durō be ba wāa win yēnuō kpuro gesi, ma u bu bango kua dōma te, nge mē Gusunō u nūn sōōwa. ²⁴ Aburhamu u mōwa wōō wunōbu tia sari sanam mē u bango kua. ²⁵ Win bii Isimēeli u maa mōwa wōō wōkura ita. ²⁶ Sōō tee tera ba Aburhamu ka win bii Isimēeli bango kua. ²⁷ Tōn durōbu kpuro be ba mara win yēnuō ka be u dwa tōn tukobun mi, ba bu bango kuawa ka wi sannu.

Ba Aburhamu biin nōō mWēru kua

18

¹ Sōō teeru Yinni Gusunō u Aburhamu kure Manden sōōwō ye u sō win dii bekurugirun kōnnōwō sōō sōō gbāara. ² U nōni seeya u mēera. Wee tōn durōbu ita ba yō saruō. Ye u bu wa yera u seewa u duka da ben mi, u yiira ben wuswaaō. ³ Ma u ben tōnwero sōōwa u nēē, Yinni, à n wura, a yōro, a ku man sarari a doona. ⁴ I de bu nim tama i ka bēēn kōri kpakia kpa i wēra dāa saaru mini. ⁵ Kon da n dīanu tama fiiko kpa i di i ka dam wa. Yen biru kpa i sere swaa wōri i doona. Bēēn naa te, ta bēere kua. Yen sō, i de i nēn yaare di.

Ma ba nēē, a koowo nge mē a gerua.

⁶ Yera Aburhamu u gōsira ka sendaru win dii bekurugirō Saaraan

mi. U nùn sɔ̀wa u nɛɛ, a wasi suo a som sakakun nɔ̀ ita sua a buri kpa a kiraru sɔ̀mɛ.

⁷Ma Aburhamu u duka da win naa gɔ̀wɔ u naa kinɛ kpɛmbu ge ga wã mwa u win sɔ̀m kowo turo wɛ. Ma u gu go u sawa fuuku. ⁸Aburhamu u naa bogum sua ka bom ka yaa saara ye, u ka da u yi tɔ̀n ben wuswaaɔ. Win tii u da u sina bee tia dãa ten saarɔ sanam mɛ ba dimɔ nge mɛ ben komaru. ⁹Yera ba nùn bikia ba nɛɛ, mana wunen kurɔ Saaraa u wãa.

Ma u nɛɛ, u wãa dirɔ.

¹⁰Ma ben turon min di Gusunɔ u nɛɛ, gasɔku amadaare kon wurama wunen mi. Saa ye sɔ̀, wee, wunen kurɔ Saaraa u koo bii tɔ̀n durɔ ma.

N deema Saaraa u yɔ u gari yi swaa daki dii kɔ̀nɔwɔ ge ga wãa sɔ̀ win biruɔ. ¹¹Aburhamu ka Saaraa ba maa bukura gem gem. Saaraa kun sãa wi u koo bii ma. ¹²Ma u tii yɛɛ u nɛɛ, tɛ ye na tɔ̀kɔ kua na kpa, nɛn durɔn tii maa tɔ̀kɔ kua, yera sa ko maa kpɛ su mennabun nuku dobu wa?

¹³Ma Yinni Gusunɔ u Aburhamu sɔ̀wa u nɛɛ, mban sɔ̀na Saaraa u yɛɛ u nɛɛ, u koo bii mawa mi ka gem? Wi, wi u tɔ̀kɔ kua u kpa? ¹⁴Gãanu ganu wãa ni nu ka man sɛ? Nge mɛ na yi, suru nɔ̀ba nɛn biru kon wurama kpa Saaraa u bii tɔ̀n durɔ ma.

¹⁵Ma Saaraa u siki u nɛɛ, na n̄ yɛɛ. Domi berum nùn mwa.

Adama Yinni Gusunɔ u nɛɛ, weesa, a yɛɛ.

Aburhamu u Gusunɔ suuru kana Sodomun sɔ̀

¹⁶Ma tɔ̀n be, ba seewa ba doonɔ. Ba wuswaa t̄i Sodomun bera gia. Ma Aburhamu u bu swaa yɔ̀ra. ¹⁷Yera Yinni Gusunɔ u nɛɛ, ye kon ko, n weenɛ n ye Aburhamu berua? ¹⁸N n̄ gãanun sɔ̀, Aburhamun bwesera koo kpɛa kpa ta n dam mɔ. Win min diya handunian bwesenu kpuro nu koo domaru wa. ¹⁹Domi wiya na gɔ̀sa u ka win bibu ka ben bweseru wooda wɛ bu nɛn swaa swi kpa ba n s̄imɔ dee dee ba n nɛn k̄iru mɔ, kpa n nɛn nɔ̀ mwɛenu yibia ni na nùn kua.

²⁰Ma u nɛɛ, t̄mbun weeweenu kpɛa Sodomu ka Gomɔragibun daa

kɔ̀san sɔ̀. Ben durum ya banda. ²¹Yen sɔ̀na kon sara kpa n wa b̄a n m̄o ka gem nge mɛ na nɔ̀mɔ. N kun mɛ, kpa na n yɛ.

²²Tɔ̀n ben yiru ba ben swaa wɔ̀ri ba doonɔ Sodomun bera gia. Adama Yinni Gusunɔ u gina yɔ̀ra ka Aburhamu. ²³Ma Aburhamu u nùn susi u nɛɛ, ka gem kaa tɔ̀n geobu ka tɔ̀n kɔ̀sobu go sannu? ²⁴Sɔ̀rɔkudo tɔ̀n geobu weeraakuru ba ko n wãa wuu ge sɔ̀, be ba wunen k̄iru m̄o. N n man na, kaa maa bu gowa? A n̄ wuu gen t̄mbu suuru kuammɛ t̄mbu weeraaku ten sɔ̀? ²⁵N n̄ weenɛ a tɔ̀n geobu ka tɔ̀n kɔ̀sobu kpeerasia sannu kpa be kpuro bu are tee wa. Yen bwesera kun ka nun weenɛ. Wunɛ wi kaa handunia kpuro siri, a n̄ kaa ko ye n wã?

²⁶Ma Yinni Gusunɔ u nɛɛ, n̄ n tɔ̀n geobu weeraakuru wa Sodomun nukuru sɔ̀, kon wuu ge kpuro suuru kua ben sɔ̀.

²⁷Aburhamu u kpam gari sua u nɛɛ, wee, na k̄aka na ka nɛn Yinni gari kua, nɛ wi na sãa tua ka torom dirum. ²⁸Sɔ̀rɔkudo tɔ̀nu weeraaku te sɔ̀, nɔ̀bu koo kaara. Nɔ̀bu yen sarirun sɔ̀ kaa wuu ge kpeerasia?

Ma Yinni Gusunɔ u nɛɛ, na n̄ gu kpeerasiamɔ n̄ n tɔ̀n geobu weeru ka nɔ̀bu wa ge sɔ̀.

²⁹Aburhamu u kpam nùn sɔ̀wa u nɛɛ, sɔ̀rɔkudo tɔ̀n geobu weeruwa ba ko n wãa mi.

Ma Yinni Gusunɔ u nɛɛ, kon wuu ge deri gen tɔ̀nu weeru yen sɔ̀.

³⁰Aburhamu u nɛɛ, a ku ka man wasira. Kon kpam gari gere. N n tɔ̀n geobu tenan na ya wãa mi maa ni?

Ma Yinni Gusunɔ u nɛɛ, na n̄ gu kam koosiamɔ n̄ n tɛna ye wa mi.

³¹Ma Aburhamu u nɛɛ, Yinni, wee na k̄aka na ka nun gari m̄o. N n tɔ̀n geobu yɛndun na ta maa wãa mi ni?

Ma Yinni Gusunɔ u nɛɛ, na n̄ gu kpeerasiamɔ n̄ n yen te wa.

³²Aburhamu u kpam nɛɛ, a suuru koowo, n̄n tee teniwa kon gari gere. Baa n̄ n wɔ̀kurun na ta wãa mi ni?

Ma Yinni Gusunɔ u nɛɛ, na n̄ gu kpeerasiamɔ n̄ n wɔ̀ku te wa.

³³ Yen biru Yinni Gusunɔ u doona ye u ka Aburhamu gari kua u kpa. Aburhamu u maa gɔsira u da win yenuɔ.

Lɔtu u yara Sodomun di

19

¹ Tɔmbu yiru be ba raa Sodomun swaa wɔri ba tura mi yoka. N deema ba sɔawa Gusunɔn gɔradoba. Wee, saa ye sɔɔ, Lɔtu u sɔ wuun gb̄ara kɔnnɔwɔ mi wuun wirugibu ba ra sine. Ye u bu wa u seewa ² u bu sennɔ da u yiira ben wuswaɔ u nɛɛ, i dam kooma nen yinnibu, i de su da nen yenuɔ i bɛɛn kɔri kpakia i kpuna mi. Bururu kpa i yellu se i bɛɛn swaa wɔri.

Ba nɛɛ, aawo, tɔwɔwa sa ko kpuna.

³ Adama Lɔtu u bu nɔɔ gɛɛ ba sere wura ba dua win yenuɔ. U tɔɔ baka dim kua ka pɛɛ ye ba kun seeyatia doke ma ba di.

⁴ Ba n̄ gina kpunam kpa Sodomugibu ba ka yenu ge tarusi saa bukurobun di sere ka aluwaasi yākaminɔ, wuu gen tɔn durɔbu kpuro gesi. ⁵ Ma ba Lɔtu soka ba nɛɛ, mana durɔ be, ba wɔa be ba sɔbia wunen yenuɔ yoka ye. A bu yarama su ka bu kpuna nge tɔn kurɔbu.

⁶ Ma Lɔtu u yara u bu deema yenu kɔnnɔwɔ, u gambo kenua birum birum. ⁷ U nɛɛ, kpaasibu, i suuru koowo i ku daa kɔsa ko mɛ. ⁸ Wee, na bii wɔndiaba yiru mɔ be ba kun gina durɔ yɛ. I de n bɛɛ bu yarama kpa i ka bu ko nge mɛ n bɛɛ wɛre. Adama durɔ beni, i man bu derio domi sɔba.

⁹ Ba nɛɛ, wunɛ sɔɔwa, ma a k̄i a sun siri? A tii gawo min di, n̄ kun mɛ, ye sa ko nun kua ya koo begia kera.

Ma ba Lɔtu b̄arikia ka dam sere ba k̄i bu win gambo kɔra. ¹⁰ Saa yera sɔɔ be, ba Lɔtu gawa ba sure yenuɔ ba gambo kenua. ¹¹ Ma ba tɔn be kpuro wɔkoru kpɛɛ be ba yɔ yenu gen kɔnnɔwɔ saa aluwaasi yākaminun di sere ka bukurobɔ. Yera ba babi babi ba n̄ kɔnnɔ ge wa.

¹² Sɔɔ be, ba Lɔtu bikia ba nɛɛ, wara a mɔ mini maa. Wunen bibun durɔbu ka wunen bii tɔn durɔbu ka tɔn kurɔbu. Be ba sɔa wunɛgibu

kpuro gesi, a bu mɛnnɔ i yari minin di. ¹³ Domi sa ko wuu ge kpeerasia tɛ yɛn sɔ tɔmbun weeweenu kpɛa ni ba Gusunɔ koosimɔ gen tɔmbun daa kɔsan sɔ. Yen sɔna u sun gɔrima su ka gu kam koosia.

¹⁴ Ma Lɔtu u yara u da u win bibun durɔ kɛɛrobu sɔɔwa bu seewo bu yari min di domi Yinni Gusunɔ u koo wuu ge kam koosia.

Adama ba gari yi atafiru kua.

¹⁵ Buru buru yam s̄areru gɔrado be, ba Lɔtu nɔɔ gɛɛ ba m̄, a seewo a wunen kurɔ sua ka wunen bii wɔndiaba yiru be ba wɔa mini kpa i ku ra kam ko b̄a n wuu ge kpeerasiamɔ.

¹⁶ Ye ba wa ma Lɔtu u tɛɛmɔ, ba wi ka win kurɔ ka win bii wɔndiaba yiru yen n̄mu n̄nuu ba gawa ba ka yara sere wuun biruɔ, domi Yinni Gusunɔ u ben wɔnwɔndu wa.

¹⁷ Ye ba bu yara ba kpa ben turo u nɛɛ, a ka wunen hunde dukao, a ku ra s̄ira, a ku ra maa yɔra batuma mi. A duka doo guunun bera gia kpa a ku ra kam ko.

¹⁸ Ma Lɔtu u nɛɛ, aawo, yinni. ¹⁹ Wee, a man durom kua, a maa man wunen wɔnwɔndun kp̄aru sɔɔsi ye a ka nen hunde faaba kua. Adama na n̄ kpɛ n duka turi guu ten mi, wahala ye, ya kun ka man babe kpa n kam ko. ²⁰ Wuu geni wee, ga wɔa turuku, ga n̄ maa kp̄a. A de n da n kuke mi, kpa n faaba wa. Ye u wa gɔrado wi, u n̄ wisa, ma u nɛɛ, nge ga n̄ piibu s̄a ro?

²¹ Ma gɔrado wi, u nɛɛ, kon kparam durom kua. Wuu ḡen gari a m̄ mi, na n̄ gu kpeerasiamɔ. ²² A hania koowo a da a kuke mi, domi na n̄ kpɛ n ḡānu ganu ko ma n kun mɔ a tura mi.

Yen sɔna ba wuu ge ȳisuru k̄a Soari. Yen tubusiana wuu piibu.

²³ N deema sɔɔ yarima Lɔtu u sere dua Soariɔ. ²⁴ Yera Yinni Gusunɔ u sɔɔ bisu ka d̄ɔɔ nɛɛsia saa w̄ollun di Sodomu ka Gomɔra sɔɔ. ²⁵ U wuu si kpeerasia ka sin tɔmbu kpuro ka sin batuma ka ye ya kpia mi kpuro. ²⁶ Adama suaru sɔɔ Lɔtun kurɔ u s̄ira, ma u gɔsira b̄ɔɔ kperu.

²⁷ Ye n kua buru buru yellu, yera Aburhamu u da u yɔra mi u raa ka

Yinni Gusunɔ gari kua. ²⁸ Ye u mɛɛra Sodomu ka Gomɔran bera ka batuma yen mi gia, u wa wee, dɔɔ wiira seemɔ nge gbee burɔn dɔɔ wiiru.

²⁹ Sanam mɛ Gusunɔ u batuma yen wusu kpeerasiamɔ, u Aburahamu yaaye ma u Lɔtu yara kam koo bin min di.

Min di Mɔabuba ka Amɔniban bwesera yara

³⁰ Yen biru Lɔtu u yara Soarin di u da u sina guuru garun kpee wɔru sɔɔ ka win bii wɔndiaba yiru ye sannu, domi u bɛrum bara u sina Soario.

³¹ Yera win bii yeruma u win wɔnɔ sɔɔwa u nɛɛ, bɛsɛn tundo wee, u tɔkɔ kua. Tɔn durɔ goo maa sari bera mi, wi u koo sun sua nge mɛ siba mɔ tem baama. ³² A na su bɛsɛn tundo tam nɔrusia mu n kpɔ kpa su de u ka sun kpuna kpa win bweseru tu ku gbi.

³³ Wɔku te, ba ben tundo tam nɔrusia, ma yeruma u da u win tundo kpunɛ, adama Lɔtu kun yɛ saa ye bii wi, u na u kpuna ka saa ye u seewa.

³⁴ Yen sisiru yeruma wi, u win wɔnɔ sɔɔwa u nɛɛ, wee, gɔa wɔkuru na dera bɛsɛn tundo ka man kpuna. Su kpam nɔn tam nɔrusia wɔku te, kpa wunɛ a maa da u ka nun kpuna kpa win bweseru tu ku gbi.

³⁵ Ma ba wure ba ben tundo tam nɔrusia wɔku te, ma wɔnɔ da u nɔn kpunɛ. Tundo kun yɛ saa ye bii wi, u na u kpuna ka saa ye u seewa.

³⁶ Ma Lɔtun bii tɔn kurɔbu yiru ye, ba win guri sua. ³⁷ Bii yeruma wi, u mara tɔn durɔ ma u nɔn yɔsiru kɔ Mɔabu. Yen tubusiana nɛn tondon bii. Win min diya Mɔabuban bwesera yara. ³⁸ Wɔnɔ wi, u maa mara tɔn durɔ, ma u nɔn yɔsiru kɔ Beni Ami. Yen tubusiana nɛn dusin bii. Win min diya Amɔniban bwesera maa yara.

Aburahamu ka Abimɛlɛki

20

¹ Yeniban biru Aburahamu u seewa Manden di, ma u da sɔɔ yɛsan nɔm dwaru gia Nɛgɛbuɔ Kadɛsi ka Surin baa sɔɔ, u da u wɔa wuu ge ba mɔ Geraɔ. ² Gera miya u ra n win kurɔ Saaraa sokumɔ win sesu. Ye Geran

sunɔ Abimɛlɛki u nua mɛ, yera u Saaraa sua kurɔ u yɛnu doke. ³ Adama Yinni Gusunɔ u Abimɛlɛki sɔɔwa dosu sɔɔ wɔkuru u nɛɛ, wee, kaa gbi tɛ kurɔ win sɔ wi a sua mi, domi wi ka win durɔwa ba wɔa mi.

⁴ N deema Abimɛlɛki u nɔ gina ka Saaraa mɛnnare. Yera u Yinni Gusunɔ sɔɔwa u nɛɛ, kaa tɔnu go wi u kun taare gaa mɔ? ⁵ N nɔ win tiiwa u man sɔɔwa ma win sesuwa? Ma kurɔ win tii u maa gerua mɛ. N n mɛn na, na nɔ kɔsa bwisika nɛn gɔruɔ n sere mam nɛɛ, na durum kua ka nɛn nɔma.

⁶ Ma Yinni Gusunɔ u nɔn wisa u nɛɛ, geema na yɛ ma a nɔ taare gaa mɔ wunɛn gɔruɔ sanam mɛ a yeni kua. Yen sɔna na nɔ dere a nɔn baba kpa a ku ra durum ko. ⁷ N n mɛn na, a durɔ wi nɔn win kurɔ wesio tɛ, domi nɛn sɔmɔwa u sɔa. U koo maa nun kanaru kua kpa a ku gbi. A n maa yina a nɔn kurɔ wi wesia, i ko gbiwa wunɛ ka wunɛn tɔmbu kpuro.

⁸ Yera Abimɛlɛki u seewa buru buru yellu u win bwɔabu kpuro mɛnna u bu Yinni Gusunɔn gari yi saaria. Ma bɛrum bwɔa be mwa gem gem. ⁹ Saa ye sɔɔra Abimɛlɛki u Aburahamu bikia u nɛɛ, amɔna a ka sun kua mɛ. Mba na nun torari a ka sun durum baka yenin bweseru sɔbi nɛ ka nɛn tɔmbu. A man gɔanu kua ni nu nɔ weenɛ bu tɔnu kua. ¹⁰ Mba a bwisika a ka yenin bweseru kua.

¹¹ Ma Aburahamu u wisa u nɛɛ, na raa tamaa ba nɔ Gusunɔn bɛrum mɔwa tem mini, kpa bu man go nɛn kurɔn sɔ.

¹² Adama ka yen de kpuro u sɔawa nɛn sesu tundo turosi, sa nɔ sɔa mɛro turo. Ma na nɔn sua kurɔ. ¹³ Yen sɔ, saa mɔn di Gusunɔ u man yara nɛn yɛnun di na bɔsu, na nɔn sɔɔwa na nɛɛ, u man biru wukirio. Mi sa dua kpuro u n da nɛɛ, u sɔawa nɛn sesu.

¹⁴ Yera Abimɛlɛki u nɔn win kurɔ Saaraa wesia. Ma u maa nɔn yoo tɔn durɔbu ka tɔn kurɔbu wɛ ka yɔanu ka keteba. ¹⁵ Ma u nɔn sɔɔwa u nɛɛ, nɛna na tem mɛ mɔ. A gɔsio mɛ sɔɔ, bera mi a kɔ a n wɔa.

¹⁶ Ma u maa Saaraa sɔɔwa u nɛɛ, wee wi a sokumɔ wunɛn sesu mi, na nɔn sii geesun gobi nɔrɔbu (1.000) wɛɛmɔ.

Yeni ya koo wunen tambu sōsi ma a dēere, kpa ba n yē ma a n̄ kōsa gaa kue.

¹⁷⁻¹⁸ N deema Gusunō u raa Abimēleki ka win kurō ka win yobu bararu kpē te ta n̄ derimō bu ma, ye u ka Saaraa mwan sō. Yen sōna ye u Saaraa wesia, Aburhamu u Gusunō kana, ma u bu bekia bu ka kpī bu ma.

Isakin marubu

21

¹ Yinni Gusunō u yaaye ye u raa Saaraa sōwa. U maa win nō mweeru yibia. ² Saaraa u gura sua ma u Aburhamu bii tən durō marua win tōkōru sō, saa ye Gusunō u raa nūn bura. ³ Aburhamu u bii wi yīsiru kā Isaki. ⁴ Ye Isaki kua sō nōba ita u nūn bango kua nge mē Gusunō u raa nūn wooda wē. ⁵ Aburhamu mōwa wō wunōbu (100) sanam mē ba win bii Isaki mara. ⁶ Saa ye sōra Saaraa nē, Gusunō u man yēesu go. Be ba maa nua kpuro ba koo ka man yēewa.

⁷ U kpam nē, wara koo raa Aburhamu sō ma nē Saaraa kon bii bōm kē. Wee tē na nūn bii tən durō marua win tōkōru sō.

Aburhamu u Agaa ka Isimēli gira

⁸ Bii wi, u kpēa ma ba nūn bōm kara. Yera Aburhamu u yaa dii bakabu kua dōma te.

⁹ Ye Saaraa wa ma bii wi Agaa Egibitigii wi, u Aburhamu marua u Isaki yēmō, ¹⁰ yera u Aburhamu sōwa u nē, a yoo wi giro ka win bii, domi win bii kun tubi dimō ka nēn bii sannu.

¹¹ Gari yi, yi Aburhamu dua gem gem win bii Isimēlin sō. ¹² Adama Gusunō u Aburhamu sōwa u nē, a ku gari yi gōburu wa wunen yoo wi ka win biin sō. A Saaraa kuo ye u nun bikia kpuro. Domi Isakin min diya bwese baka tēn nō mweeru na nun kua ta koo yari. ¹³ Kon maa de wunen yoo win bii u ko bweseru garun nuuru, domi wunen biiwa u sāa.

¹⁴ Ye n kua sisiru Aburhamu u seewa buru buru yellu u dīanu ka nim bwāaru sua u Agaa wē. U maa nūn bii wi nōmu beria u nē, bu doo. Ma ba doona ba da ba tora gbaburō te ba ra soku Beri Seba. ¹⁵ Ye bwāa ten nim

mu kpa, yera u bii wi deri dāa piibu gagun saarō. ¹⁶ Ma u da u sina n dēsiere n tura mi bā n sēu toba ga koo wen saka. Domi u nē, u n̄ kpē u n win bii mēera u n gbimō. Mi u sō mi, ma u wura takana u swī.

¹⁷ Gusunō u bii win nō nua ma win gōrado u Agaa soka wōllun di u nē, mba n nun mō, Agaa. A ku nanda, domi Gusunō u bii win nō nua mi u wāa. ¹⁸ A seewo a da a nūn sua a kākiri domi kon nūn ko bwese bakarun nuuru.

¹⁹ Saa yera Gusunō u kurō win nōni wukia ma u dōkō gaa wa mi. U da u bwāa te nim yibia u bii wē u nōra.

²⁰⁻²¹ Gusunō u wāa ka bii wi, sanam mē u kpēamō. U wāa gbaburō te ba mō Parani, ma u kua ten towo. Win mero maa nūn kurō sua Egibitin tem di.

Aburhamu u ka Abimēleki arukawani bōkua

²² Saa ye sōra Abimēleki ka win tabu sunō wi ba mō Pikoli ba na Aburhamun mi. Ba nūn sōwa ba nē, sa wa ma Gusunō u wāa ka wunē ye a mō kpuro sō. ²³ Yen sō, a bōruo ka win yīsiru ma a n̄ nē ka nēn bibu ka nēn debuminu bōrō kōō kom kuammē, kpa a nē ka nēn tem megibu durom kua nge mē na nun kua.

²⁴ Ma Aburhamu u nē, na wura, kon bōre.

²⁵ Adama u Abimēleki gerusi dōkō gaan sō ye Abimēlekin yobu ba nūn mwaari. ²⁶ Abimēleki u nē, na n̄ yē wi u yen bweseru kua. Meya wunen tii, a n̄ maa man sōre ma n kun mō gisō.

²⁷ Ma Aburhamu u yāanu ka keteba sua u Abimēleki wē, be yiru ba ka arukawani bōkua. ²⁸ Ma Aburhamu u maa yāa gbiibi gōsa nōba yiru u yi nēnem.

²⁹ Yera Abimēleki u nūn bikia u nē, mba kaa ka yāa gbiibi nōba yiru yeni ko.

³⁰ Aburhamu u nūn wisa u nē, a nu mō kpa nu n sāa seeda ma nēna na dōkō yeni gba.

³¹ Yen sōna ba yam mi soka Beri Seba domi miya ba arukawani bōkua ka bōri. Yīsi ten tubusiana dōkō yēn nuurō ba bōrua.

³² Ye ba arukawani bøkua ba kpa, yera Abimeleki ka win tabu suno Pikoli ba gəsira ba wura ben wuuo Filisitiban temo.

³³ Yen biru Aburhamu u dāru garu duura Beri Seba mi, ni nu ra saa bakaru ko. Ma u Yinni Gusunə sāwa mi. Yinni Gusunə wi, u ko n wāawa ka baadommao. ³⁴ Aburhamu u sina Filisitiban tem mi, u te.

Gusunə u nee, Aburhamu s2 u ka Isaki yākuru koowo

22

¹ Yeniba kpuron biruwa Gusunə u Aburhamun laakari mēera u nūn soka u nee, Aburhamu.

Ma Aburhamu u wura u nee, ne wee, Yinni.

² Ma u nee, a Isaki wunen bii teere te suo wi a kī mi, a ka da Məriyan temo kpa a ka nūn yāku dōo mwaararugiru ko guuru garun wollo te kon nun sōsi.

³ Yera Aburhamu u seewa buru buru yellu u win keteku gaari bøkua ma u win som kowo aluwaasiba yiru sua ka win bii Isaki sannu. U yāku dāa besuka. Yen biru ba swaa wəri ba dōo mi Gusunə u nūn sōwa. ⁴ Ba sanum so sōo yiru, yen itasera Aburhamu u yam mi wa sarun di ye u nōni seeya.

⁵ Ma u win som kowo be sōwa u nee, i yōro mini ka keteku. Ne ka nen bii sa dōo guu teonon mi, su sāaru ko kpa su wurama su be deema.

⁶ Ma Aburhamu u yāku dāa ye sua u win bii Isaki sōbi. Win tii u dōo ka woburu sua u neni ma be yiru ba swiine. ⁷ Yera Isaki u nūn bikia u nee, baaba.

Aburhamu u nee, ne wee, nen bii.

Isaki nee, dōo ka dāa wee, adama mana yāku yāara wāa.

⁸ Aburhamu nūn wisa u nee, nen bii, Gusunə u koo tii win yāku yāaru waaWa.

Ma be yiru ye, ba n dōo. ⁹ Ye ba tura mi Gusunə u raa nūn yīreru kua, Aburhamu u yāku yeru kua u yāku dāa ye teria ten wollo, ma u win bii Isaki bøkua u sōndi mi. ¹⁰ Yen biru Aburhamu u woburu sua u ka win bii Isaki saka. ¹¹ Yera Yinni Gusunən

gorado * u nūn soka wəllun di u nee, Aburhamu, Aburhamu.

Ma u nee, ne wee, Yinni.

¹² Ma gorado wi, u nee, a ku ra bii wi baba, a ku nūn gāanu ganu kua. Domi na gia tē ma a man nasie, a n maa ka man wunen bii teere te yinari.

¹³ Yera Aburhamu u nōni seeya u sīira u yāa kineru wa tən kəba tōki tēke ta yō. Ma u da u tu mwa u ka yāku dōo mwaararugii te kua win biin ayero. ¹⁴ Ma u yam mi yīsiru kā, Yinni Gusunə u koo bukata wunana. Yen sōna ba ra mōndu ko ka gisə bu nee, Yinni Gusunən guuro bukata ya koo wunana.

¹⁵ Yinni Gusunə u kpm Aburhamu

soka nən mēeruse wəllun di u nee,

¹⁶ yèn sō a kua mē, ma a n ka man wunen bii teere te yinari, ne, Yinni Gusunə na bōrumo ka nen tiin yīsiru

¹⁷ kon nun domaru kua ka gem kpa n wunen bweseru dabiasia nge wəllun kperi, n kun mē nge yani seeri yi yi wāa nim wōkun gooro, kpa ba n ben yibereba taare. ¹⁸ Bwesenu kpuro handunia sōo nu koo domaru wa saa wunen bweserun min di, yèn sō a nen gari mem nōwa.

¹⁹ Ma Aburhamu u gəsirama u na u win som kowo be deema ba wōma yenuo Beri Seba.

Nakorin bibun bweseru

²⁰ Yeniban biruwa Aburhamu u nua ma Milika u maa ka win wōno Nakori bibu mara. ²¹ Win bii gbiikoon yīsira Usi. Usin wənoba Busi ka Kemueli wi u sāa Aramun tundo, ²² ka Kesedi ka Haso ka Pilidasi ka Yidilafu ka Betueli. ²³ Betueliwa u Rebeka mara. Bibu nōba ita ye Milika u Aburhamun wōno Nakori marua, bera mi. ²⁴ Nakorin kurō goo wi ba mō Reuma u maa nūn bibu marua. Bera Tebaki ka Gahamu ka Tahasi ka Maaka.

Saaraa u gu. Aburhamu u tem dwa mi u koo nūn sike

23

¹ Saaraa u kuawa wōo wunaa teeru ka nōba yiru (127) u sere gu.

* **22:11** Yinni Gusunən gorado - I wiru 16:7n tubusianu mēerio.

² Heboroniɔwa u gu Kananin temɔ ma Aburhamu u na u win gɔɔ swī. ³ N deema u n win goo te sikum kpa. Yera u seewa u da Hetiban mi, u bu sɔɔwa u nɛɛ, ⁴ bɛɛn tii i yɛ ma nɛ sɔɔwa bɛɛn tem mi. Yen sɔ, i man tem dɔreo mi ko na n da nɛn tɔmbu sike kpa n da n nɛn kurɔ sike mi tɛ, na kun win goru mɛɛra mɛ.

⁵ Ma Hɛti be, ba Aburhamu wisa ba nɛɛ, ⁶ yinni, a bɛɛn gari swaa dakio. Gusunɔ u nun kuawa sina bii bɛɛn suunu sɔɔ. A wunɛn kurɔ sikuo bɛɛn win siki wɔru ga nun wɛre sɔɔ. Goo kun ka nun gu yinarimɔ.

⁷ Yera Aburhamu u tɔn be yiira u bu bɛɛre wɛ. ⁸ U nɛɛ, i n kī n nɛn kurɔ sike kpa na kun win goru mɛɛra, i Eforoni Sokaan bii sɔɔwɔ yɛn bukata na mɔ, ⁹ kpa u man Makpɛlan kpee wɔru ge ga waa win gbee goorɔ deria kpa n nɛn gobi kɔsia nge mɛn nɔɔ u gerua, kpa gu ko nɛn siku yeru bɛɛn suunu sɔɔ.

¹⁰ N deema Eforoni Hɛti wi, u sɔ ka wuun wirugibu gbɔra kɔnnɔwɔ mi ba ra sinɛ. Ma u Aburhamu wisa Hɛti be ka be ba dumɔ min nɔni biru u nɛɛ, ¹¹ aawo, nɛn yinni, na nun gbee te kawa ka kpee wɔru ge ga waa mi. A gu mɔɔ nɛn tɔmbu kpuron nɔni birɔ. A doo a wunɛn kurɔ sike mi.

¹² Ma Aburhamu u yiira tɔn ben wuswaɔɔ ¹³ u Eforoni sɔɔwa u nɛɛ, a maa nɛgii swaa dakio. Kon nun gbee ten gobi kɔsiawa. A yi mɔɔ kpa n nɛn kurɔ sike mi.

¹⁴ Adama Eforoni u Aburhamu sɔɔwa u nɛɛ, ¹⁵ nɛn yinni, a swaa dakio a nɔ. Mba sii geesun gobi nɛɛru (400) ya tura nɛ ka wunɛn baa sɔɔ. A wunɛn kurɔ sikuo kperu mi.

¹⁶ Aburhamu u Eforonin gari yi wura, ma u sii geesun gobi nɛɛ te sua u Eforoni wɛ Hɛtiba kpuron nɔni biru. Sii geesun gobi yira tenkuba ba ra ka kiaru dwe saa ye sɔɔ. ¹⁷ Nge mɛya Eforonin gbee te ka ten kpee wɔru ge ka ten dɔa ni nu waa mi kpuro ¹⁸ ya kua Aburhamugia Hɛtiba kpuron nɔni biru ka sere be ba maa dumɔ gbɔra kɔnnɔn min di.

¹⁹ Yen biruwa Aburhamu u win kurɔ Saaraa sikua Makpɛlan kpee

wɔru ge sɔɔ Manden deedeeru Heboroniɔ Kananin temɔ. ²⁰ Nge mɛya gbee te Aburhamu u dwa Hɛti win mi, ka kpee wɔru ge, n ka kua win tɔmbun siku yeru.

Ba Isaki kurɔ kasua

24

¹ Aburhamu wee, u tɔkɔ kua gem gem. Yinni Gusunɔ u maa nɛn domaru kua yabu baayere kpuro sɔɔ. ² Sɔɔ teeru u win yobun tɔnwero wi u win yɛnun dukia kpuro nɔmu sɔndia sɔɔwa u nɛɛ, na nun kanamɔ, a wunɛn nɔma dokeo nɛn tɔbuɔ, ³ kpa a bɔre ka Yinni Gusunɔn yīsiru wi u sɔa wɔllu ka tem Yinni, ma a n kaa nɛn bii kurɔ sua Kananin bii wɔndiaba sɔɔ bɛn suunu sɔɔ sa waa mini. ⁴ Adama kaa da nɛn temɔ sere nɛn wuuɔ a nɛn bii Isaki kurɔ kasuama.

⁵ Yoo wi, u nɛn wisa u nɛɛ, à ku tuba kurɔ wi, u n ko n kī u man swīima sere tem mini. N weenɛ n ka wunɛn bii da tem min di a yarima?

⁶ Aburhamu u nɛɛ, aawo, a laakari ko a ku ra ka nɛn bii da mi. ⁷ Gusunɔ, wɔllun Yinni, wi u man yarama nɛn baan yenu ka nɛn tem di, u ka man gari kua u bɔrua u nɛɛ, nɛn bibun bwesera u koo tem mɛ wɛ. Wiya u koo de win gɔrado u nun gbiiya kpa a ka nɛn bii kurɔ kasuama min di. ⁸ Kurɔ wi, u kun kī u nun swīima a dibu yara bɔri yin min di. Adama a ku ra ka nɛn bii da tem mi.

⁹ Yera yoo wi, u win nɔma doke win yinni Aburhamun tɔbuɔ u ka bɔrua ma u koo ye kpuro ko mam mam. ¹⁰ Yen biru u yooyoosu wɔkuru wuna saa win yinnin yooyoosu sɔn di, domi win yinnin arumani kpuro wɔawa win nɔmɔɔ. Ma u seewa u swaa wari u da Aburhamun wɔnɔ Nakorin wuuɔ Mesopotamin temɔ.

¹¹ Ye u tura wuu gen bɔkuɔ u win yooyoosu yirasia su ka wɛra dɔkɔ gaan bɔkuɔ yoka, saa ye tɔn kurɔba ra nim takam nɛ. ¹² Yera u nɛɛ, Gusunɔ, wunɛ wi a sɔa nɛn yinni Aburhamu Yinni, na nun kanamɔ, a Aburhamu durom kuo, a de ye na kaso na n ye wa gisɔ. ¹³ Wee na waa dɔkɔ yɛn bɔkuɔ mi wuu gen wɔndiaba ba koo yarima

bu nim takiri. ¹⁴ Ben wi kon nim n̄ruram kana n n̄, kpa u win tooru sika u n̄, n n̄ruo, kpa u maa n̄n yooyoosu k̄, a de w̄ndia wi, u n s̄a wi a wunen b̄ō Isaki ḡsia. À n kua m̄, ko na n ȳ ma a n̄n yinni durom kuawa.

¹⁵ U ka gari yi gere u kpe, wee Rebeka u yarima ka tooru. Rebeka wi, win tundowa B̄tueli, Nakorin bii wi Milika u n̄n marua. ¹⁶ W̄ndia wi, kur̄ bur̄n tii tiiwa. M̄ya u ñ dur̄ ȳ. U dua bwiā u nim taka ma u kpm makama. ¹⁷ Yera yoo wi, u duka da u ka n̄n yinna u n̄n bikia u n̄, kaa wura a man nim k̄ n n̄ fiiko wunen tooru min di?

¹⁸ U n̄, oo.

Ma u too te s̄bia u n̄n mu k̄. ¹⁹ Sanam m̄ u dur̄ wi nim m̄ k̄ u kpa u n̄, kon maa wunen yooyoosu takiriama su n̄ su debu.

²⁰ Yera u nim m̄ mu tie wisi ka sendaru mi ȳ ra nim n̄ ma u duka wura bwiā u yooyoo si kpuro takiria.

²¹ Dur̄ wi, u n̄n m̄era ka biti, adama u mari u ka wa Yinni Gusun̄ ù n win sanum m̄ dorasiam̄n na. ²² Sanam m̄ yooyoo si, su nim n̄ra su kpa, dur̄ wi, u wuran taabu yarama ge ga gea * s̄a ka wuran sum beke yiru yi yi bunu † u n̄n w̄. ²³ Ma u n̄, waran biiwa a s̄a. A gem m̄, a man s̄ōw̄, ayera w̄a wunen baan yenū n ka s̄bia mi?

²⁴ Rebeka u n̄n wisa u n̄, n̄n baawa B̄tueli wi Milika u Nakori marua. ²⁵ B̄sen yenū yakasu ka taka kpuro yibawa, ayera maa w̄a mi kaa s̄bia.

²⁶ Ma dur̄ wi, u yiira u Yinni Gusun̄ siara u n̄, ²⁷ Gusun̄gia siarabu wi u s̄a n̄n yinni Aburahamun Yinni, wi u kun dere win w̄nw̄ndu ka win b̄r̄kiniru tu n̄n desirari. Ma u man kpara u ka da sere win w̄n̄bun yenū.

²⁸ Ma Rebeka u duka da u win m̄eron yenūgibu ye kpuro saaria. ²⁹ N deema u sesu goo m̄, win ȳsira Labani. ³⁰ Labani wi, u taabu ge ka sumi yi wa win sesu Rebekan n̄mā,

u maa win gere kpuro nua ye u n̄, m̄suma dur̄ wi, u n̄n s̄ōwa. Yera u yara ka duka u dur̄ wi senn̄ da mi u w̄a ka win yooyoosu bwian b̄kū.

³¹ Ye u tura mi, u n̄, a seewo da yenū, wun̄ wi Yinni Gusun̄ u domaru kua. Mban s̄na kaa n ȳ t̄ōw̄. W̄ō, na nun ayeru kua yenū ka wunen yooyoosugiru kpuro.

³² Ye dur̄ wi, u tura yenū mi, Labani u dera ba yooyoosun s̄munu kusia ma u su yakasu ka taka w̄ su di. Ma u nim tama m̄ dur̄ wi ka wigibu ba koo ka k̄ri kpakia. ³³ Ma ba n̄n d̄ianu yiiya. Adama u n̄, na ñ gina dim̄ ma n kun m̄ na gari yi na ka s̄im̄ gerua na kpa.

Ma Labani u n̄, a geruo.

³⁴ Yera u n̄, na s̄awa Aburahamun yoo. ³⁵ Yinni Gusun̄ u n̄n yinni wi domaru kua gem gem ma u kua gobigii kpoko. U n̄n ȳanu k̄ ka keteba ka yooyoosu ka ketekunu ka sii geesu ka wura ka yoo t̄n dur̄bu ka t̄n kur̄bu. ³⁶ Win kur̄ Saaraa u maa n̄n bii t̄n dur̄ marua win t̄k̄ru s̄ō, ma u bii wi ye u m̄ kpuro w̄. ³⁷ U maa man b̄rusia sanam m̄ u n̄, n ku ra win bii wi kur̄ sua Kananin w̄ndiaba s̄ō, b̄n tem̄ u w̄a mi.

³⁸ Adama n doo win dusibun mi, n n̄n kur̄ kasua. ³⁹ Na n̄n s̄ōwa na n̄, kur̄ wi, ù kun k̄ u man sw̄ima maa ni? ⁴⁰ Ma u man wisa u n̄, Yinni Gusun̄ wi u s̄am̄ u koo win ḡrado ḡrima u ka man da kpa u n̄n sanum dorasia kpa n win bii kur̄ suama win dusibun min di. ⁴¹ N̄ n wura na da win dusibun mi, na dibu yara n̄n b̄rin di. N̄ n maa tura mi, ma ba kun man goo w̄, ka m̄, na dibu yara n̄n b̄rin di. ⁴² Ye na tunuma bwiā ḡis̄ na n̄, Gusun̄, wun̄ wi a s̄a n̄n yinni Aburahamun Yinni, a man n̄n sanum m̄ dorasio. ⁴³ Wee, na w̄a bwia yen b̄kū. Bii w̄ndia wi u koo nim takam na, ma na n̄n kana na n̄, u man nim k̄ n n̄ win toorun di, ⁴⁴ kpa u man wisi u n̄, n n̄ruo kpa u maa n̄n yooyoosu taka, a de w̄ndia

* **24:22** gea - Ka Heberum ba n̄, taabu gen bunum mu s̄awa sikilin b̄nu, ye ya s̄a garamu n̄ba ita.

† **24:22** bunu - Ka Heberum ba n̄, sumi yin bunum mu s̄awa sikili w̄kuru, ye ya s̄a garamu wunaa wata ka n̄bu (165).

wi, u n s̄a kur̄o wi a nen yinnin bii ḡosia. ⁴⁵ N ka nen ḡoruo gari yi gere n kpe, ma Rebeka u yarima ka win tooru. Ma u dua bwiāo u nim takama. Ma na n̄un kana na n̄e, u man nim k̄e n n̄o. ⁴⁶ U win tooru s̄obia fuuku u n̄e, n n̄ruo. Yen biru u koo maa nen yooyoosu takiriyama su n̄o. Na n̄ra ma u maa su k̄a su n̄ra. ⁴⁷ Na n̄un bikia na n̄e, waran biiwa u s̄a. U wisa u n̄e, Betueliwa u s̄a win tundo wi Nakori ka Milika ba mara. Ma na n̄un taabu dokea w̄er̄o. Ma na sumi doke win n̄omāo. ⁴⁸ Yera na Yinni Gusun̄o kpuna wi u s̄a nen yinni Aburahamun Yinni. Ma na n̄un siara ȳen s̄o u man kpara ka b̄er̄okiniru n ka na n̄en yinnin w̄on̄on debubu win bii sua. ⁴⁹ T̄e, i n k̄i i nen yinni durom ka b̄er̄okiniru kua, i man s̄ow̄o. I kun maa m̄, i man s̄ow̄o, kpa n da gam.

⁵⁰ Labani ka Betueli ba wisa ba n̄e, Yinni Gusun̄on min diya yeni kpuro ya wee. Sa n̄ kp̄e su yen gea n̄ kun m̄e yen k̄sa gere. ⁵¹ Rebeka wee wunen wuswaāo. A n̄un suo a ka da u n s̄a wunen yinnin biin kur̄o nge m̄e Yinni Gusun̄o u gerua.

⁵² Ye Aburahamun yoo wi, u ben gari yi nua, ma u Yinni Gusun̄o kpuna. ⁵³ Yen biru u sii geesu ka wuraba yarama ka beka u Rebeka k̄a. U maa win sesu ka win m̄ero ḡa geenu k̄a. ⁵⁴ Yenin biru dur̄o wi ka win t̄ambu ba di ba n̄ra ma ba kpuna.

Ye ba seewa bururu, yoo wi, u n̄e, i de n ḡosira n wura nen yinnin mi.

⁵⁵ Adama Rebekan sesu ka win m̄ero ba n̄e, a de w̄andia wi, u ka sun sina saa fiiko nge s̄o w̄akurun saka kpa a sere doona.

⁵⁶ U bu wisa u n̄e, i ku maa de n t̄e, domi Yinni Gusun̄o u nen sanum dorasia. Yen s̄o, i man karo n da nen yinnin mi.

⁵⁷ Yera ba n̄e, su w̄andia win tii soku su n̄o ye u koo gere.

⁵⁸ Ma ba Rebeka soka ba n̄un bikia ba n̄e, a wura a ka dur̄o wi da?

Ma u n̄e, oo, kon da.

⁵⁹ Ma ba ben sesu Rebeka ka yoo wi u n̄un n̄ari win birun di n̄o kana ba doona ka Aburahamun yoo wi ka

t̄on be ba n̄un ȳsirima. ⁶⁰ Ba Rebeka domaru kua ba n̄e, wuna b̄esen sesu, Gusun̄o u de a ko t̄on dabinun m̄ero, kpa wunen bibun bweseru tu ten yiber̄eba taare tu ben wusu mw̄eri.

⁶¹ Rebeka ka win yoo t̄on kur̄o ba seewa ba yooyoosu s̄ani ba dur̄o wi sw̄i ba n̄ doon̄o.

⁶² N deema Isaki u wurama d̄ok̄on di ye ba m̄ Gusun̄o u man waam̄o, ma u da u w̄a ḡbabur̄o Negebūo. ⁶³ S̄o teeru u yara yoka u swaa gawa u ka bwisiku. Yera u n̄oni seeya u m̄era sarūo u yooyoosu wa su wee. ⁶⁴ Rebekan tii u maa n̄oni seeya u m̄era u Isaki wa ma u sara yooyoon di ⁶⁵ u yoo wi bikia u n̄e, dur̄o wara u sisi yakasun di u ka sun yinna mini.

Yoo wi, u n̄e, nen yinniwa.

Yera Rebeka u s̄anditia sua u tii wukiri nge m̄e ben komaru. ⁶⁶ Ye ba ka Isaki yinna, yoo wi, u n̄un gari yi kpuro saaria ye u kua. ⁶⁷ Ma Isaki u ka Rebeka da win m̄ero Saaraan kuu bekurugir̄o. Ma u n̄un sua win kur̄o. U n̄un k̄ia gem gem. Nge m̄eya Isakin nukura ka ȳemia win m̄eron ḡon biru.

Aburahamun bibu gabu

25

¹ Saaraan ḡon biru Aburahamu u maa kur̄o sua. Kur̄o win ȳsira Ketura. ² Kur̄o wi, u Aburahamu bibu n̄oba tia marua. Bera Simurani ka Yokusani ka M̄edani ka Madiani ka Yisibaku ka Sua. ³ Ma Yokusani u seewa u Seba ka Dedani mara. Dedanin bibun bwesera Asuriba ka Letusiba ka Lumiba. ⁴ Madiani u maa seewa u bibu mara. Bera Efa ka Ef̄e ka En̄oku ka Abida ka Elida. Beni kpurowa ba s̄a Keturan bibu ka win nikur̄ominu.

⁵ Adama ye Aburahamu u m̄o kpuro, Isaki turowa u w̄e. ⁶ Ma u win kur̄o be ba tien bibu k̄enu k̄a k̄a. Yen biru u bu gira Isakin min di, ba da s̄o yari yerun bera gia.

Aburahamu u gu, ba n̄un sikua

⁷⁻⁸ Aburahamu u t̄ak̄o kua k̄o k̄o, u kuawa w̄o wunaa wata ka w̄akura n̄abu (175) ma u kpuna u gu. ⁹ Yera

win bibu Isaki ka Isimɛeli ba na ba nùn sikua Makpelaan kpee wɔruɔ Eforoni Sokaan biin gberɔ, Manden deedeeru. Eforoni wi, u sãawa Hɛti. ¹⁰ Aburahamun tiwa u gbee te dwa Hɛtiban mi. N deema miya ba raa win kurɔ Saaraa sikua. ¹¹ Aburahamun gɔɔn biru Gusunɔ u win bii Isaki domaru kua. Saa ye sɔɔ, u wãawa dɔkɔn bɔkuɔ ye ba mɔ Gusunɔ u man waamɔ.

Isimɛelin bibun bweseru

¹² Isimɛelin bibun bweseru wee. Isimɛeli u sãawa Aburahamun bii wi u ka Agaa Egibitigii mara. Agaa wi, u sãawa Saaraan yoo wi u Aburahamu wɛ kurɔ. ¹³ Isimɛeli wiya u seewa u bibu mara. Ben yĩsa wee nge mɛ ba bɔm wɛɛna. Nɛbayɔtuwa u sãa win bii gbiikoo. Nɛbayɔtun wɔnɔba Keda ka Adibeli ka Mibusamu ¹⁴ ka Mikima ka Duma ka Masa ¹⁵ ka Hadadi ka Tema ka Yeturi ka Nafisi ka Kɛdima. ¹⁶ Ma be wɔkura yiru yen baawure u kua win bwese keran wirugii. Ben tiin yĩsa ba ben wusu kã ka ben gberu kpaanɛba. ¹⁷ Isimɛeli u kuawa wɔɔ wunaa teeru ka wɔkura nɔɔbu ka yiru. Yen biru u kpuna u gu u win baababa deema gariɔ. ¹⁸ Win bibu ba wãawa nɛnɛm ba ka Aburahamun bii be ba tie tondinɛ. Ba da ba sina Hafila ka Surin tem baa sɔɔ Egibitin tem sɔɔ yari yeru gia, Asirin swaaɔ.

YAKɔBU

Esau ka Yakɔbu

¹⁹ Aburahamun bii Isakin bibun bweseru wee. ²⁰ Ye Isaki u kua wɔɔ weeru yera u Rebeka sua kurɔ. Rebeka u sãawa Labanin sesu. Ben baawa Bɛtuɛli Aramugii. Ben wuuwa maa Padanaramu. ²¹ Isaki u Yinni Gusunɔ kana win kurɔn sɔɔ domi u kua wĩro. Gusunɔ u win kanaru mwa, ma win kurɔ Rebeka u gura sua. ²² Yera biba kuru karanamɔ win nukurɔ. Ma u nɛɛ, mban sɔna yenin bwesera man deema.

Ma u Gusunɔ bikia, mba yenin tubusianu.

²³ Yera Yinni Gusunɔ u nùn sɔɔwa u nɛɛ,

bwesenu yiruwa nu wãa wunen nukurɔ.

Bwese ni, nu koo kabana sanam mɛ nu yara wunen nukurun di. Nin teera koo tensim dam kera.

Mɔɔ * wiya u koo win wɔnɔ wiru kpĩiya.

²⁴ Ye kurɔ win maru suru yiba, wee sikabara ba wãa win nukurɔ.

²⁵ Gbiikoo u yara ma win wasi sansu yiba, ma ba nùn yĩsiru kã Esau †. ²⁶ Yen biru yiruse maa yarima. Win nɔma Esaun naa tokuru nɛni. Ma ba nùn yĩsiru kã Yakɔbu ‡. Isaki u mɔwa wɔɔ wata sanam mɛ ba bu mara.

²⁷ Bii be, ba seewa ba kpɛa. Esau u kua taaso geo, u ra n wãawa yakasɔ. Adama Yakɔbu u kuawa tɔn sɛɛ wi u ra n wãa yenuɔ. ²⁸ Isaki u Esau kĩru bo, domi u ra win taasorun yaa tem. Ma Rebeka u maa Yakɔbu kĩru bo.

²⁹ Sɔɔ teeru nge mɛ Yakɔbu u agbaara ye ya swɛri mɔ, yera Esau u wurama taaso gberun di ka wasira bakaru. ³⁰ Yera u Yakɔbu sɔɔwa u nɛɛ, a man yabu swãa ye sɔko n nɔ, domi na wasira too.

Yen sɔna ba Esau soka Edɔmu. Yen tubusiana tɔn swãɔ.

³¹ Ma Yakɔbu u nɛɛ, a gina man wunen bii yerumarun tubi dɔreo.

³² Esau u nɛɛ, n wee na gɔɔ dɔɔ. Mba nɛn yerumarun arufaani.

³³ Ma Yakɔbu nɛɛ, a bɔruo gina.

Ma u bɔrua ma u win yerumaru Yakɔbu dɔre. ³⁴ Saa yera Yakɔbu u pɛɛ ka agbaara yè sɔɔ u swii doke sua u Esau wɛ. Esau u di u nɔra ma u wigiru doona. Nge mɛya n kua u ka win yerumaru gema.

Isaki u da u wãa Geraɔ

26

¹ Gɔɔra kpam dua tem mɛ sɔɔ, nge mɛ ta raa kua Aburahamun waati. Ma Isaki u da u wãa Abimɛleki Filisitiban sina bokon mi Geraɔ. ² Sɔɔ teeru Yinni Gusunɔ u Isaki kure u ka nùn gari kua u nɛɛ, a ku ra da Egibitiɔ. A de a sina tem mɛ kon nun sɔɔsi sɔɔ. ³ A ku doona tem minin di. Ko na n wãa ka wunɛ kpa n nun domaru kua. Domi

* **25:23** mɔɔ - Yuuban mi, sika wi ba gbia ba mara, wiya tɔnwerɔ. † **25:25** Esau - Yĩsi ten tubusiana, wi u sansu mɔ. ‡ **25:26** Yakɔbu - Yĩsi ten tubusiana, wi u goon ayeru mwa.

wunen bibun bwesera kon tem me wē. Mesuma kon ka nen nō mwēru yibia te na wunen tundo Aburahamu kua. ⁴ Kon de wunen bibun bweseru tu dabia nge wəllun kperi. Beya kon maa tem me kpuro wē. Ben min diya handunian bwesenu nu koo domaru wa. ⁵ Domi Aburahamu u nen gere mem nōwa, u maa nen woodaba swi ye na nūn sōwa kpuro.

⁶ Yera n dera Isaki u sina Gerā. ⁷ Ye u wāa mi, tumbu bā n nūn win kurən gari bikia, u ra nē, win sesuwa yēn sō u berum mō bu ku raa nūn go ū n nē win kurōwa. Domi Rebeka u sāawa kurō burō.

⁸ Nge me u tēmō wuu mi, yera sō teeru Abimēleki Filisitiban sunō wi, u mērima saa win dirun fēntin di u wa wee, Isaki ka Rebeka ba bōnda mō. ⁹ Ma u Isaki sokusia. Ye u na, u nūn bikia u nē, ase wunen kurōwa Rebeka. Ma a sun weesu kua a nē, wunen sesuwa?

Isaki u nūn wisa u nē, na n kī bu man gowa. Yen sōna na ka gerua me.

¹⁰ Abimēleki u nūn sōwa u nē, mban bwesera a sun kua me. Wee, n daa tie fiiko goo u ka wunen kurō wi kpuna, kpa a ra de sa n sāa taaregibu.

¹¹ Saa yera u kpara u nē, wi u Isaki n kun me win kurō baba ba koo yēro gowa.

¹² Yeniba kpuron biru Isaki u gberu kua tem mi. Ma win dīanu gea kua wōge sō. Nu kuawa ye u duuran nōn wunōbu (100) yēn sō Yinni Gusunō u nūn domaru kua. ¹³ Nge mēya Isakin dukia ya ka kuuramō ya dō. Ma u kua gobigii kpoko. ¹⁴ U yāanu ka ketēba mō ka yoo dabinu.

Isaki u ka Abimēleki arukawani bōkua

Yera n dera Filisitiba ba ka nūn nisinu seewa. ¹⁵ Ma ba dōko be win tundo Aburahamun yoba raa gba kpuro kōrua ka tem. ¹⁶ Yera Abimēleki u nē, a doonō bēsen min di, domi a sun dam kere.

¹⁷ Ma Isaki u doona ben min di u da u wāa daru wōwa gaan mi, Geran tem me sō. ¹⁸ U win tundo Aburahamun dōkōba wia ye Filisitiba ba raa kōrua win gōn biru. Ma u dōko be yīsa kā kā nge me win tundo u ra raa bu soku.

¹⁹ Ma Isakin yoo be, ba dōko gba wōwa ye sō, ba nim gem kame. ²⁰ Ka me, Geragibun naa kparoba na ba Isakin naa kparobu sannō nō kuura ba nē, ben dōkōwa.

Ma Isaki u dōko ye yīsiru kā Sikirinōsu. ²¹ Yera Isakin yoo be, ba kpm dōko gaa gba, ma Geragibun naa kparo be, ba kpm na ba ka bu sanna dōko yen sō. Ma Isaki u dōko ye yīsiru kā Yiberē. ²² Ma u win kuru wuka saa min di u da u sina gam gia. Ma u kpm dōko gba mi. Adama ba n maa ka nūn sannē. Ma u yam mi yīsiru kā Tii mōru.

²³ Yen biru Isaki u doona saa min di ma u da Beri Seba. ²⁴ Yera Yinni Gusunō u nūn kure wōku te, u nē, nēna na Gusunō wunen tundo Aburahamun Yinni. A ku berum ko. Ko na n wāa ka wunē. Kon nun domaru kua kpa n de wunen bweseru tu dabia nen bō Aburahamun sō.

²⁵ Ma Isaki u yāku yeru bana Beri Seba mi, u Yinni Gusunō sāwa. U win kuu bekuruginu gira, ma win yoba dōko gba mi.

²⁶ Saa yera Abimēleki ka win bōro Ahusati ka sere maa win tabu sunō Pikoli ba seewa Geran di ba Isaki beram da. ²⁷ Ye ba tura mi, yera u bu bikia u nē, mban sōna i maa man naa swi. Domi bēya i man tusa i gira bēen suunu sōn di.

²⁸ Ma ba nūn wisa ba nē, sa yē ma Yinni Gusunō u wāa ka wunē. Yen sōna sa na a ka sun arukawani bōke. ²⁹ N n men na, a bōruo ma a n kaa sun kōsa gaa kua nge me sa nun gea kua sa dera a doona ka bōri yendu bēsen min di. Wee tē Yinni Gusunō u nun domaru kua.

³⁰ Ma Isaki u bu yaare kua, ba di ba nōra ma ba kpuna mi. ³¹ Yera ba seewa buru buru yellu ba arukawani ye bōkua ka bōri. Ma Isaki u dera ba doona ka alafia.

³² Yen tōo tera Isakin yobu ba na ba nūn sōwa ba nē ba nim wa dōko ye ba gba sō.

³³ Ma u dōko ye yīsiru kā Seba. Yen tubusiana Nō mwēru. Yen sōna ba ka wuu ge sokumō Beri Seba sere ka gisōn gisō. Yen tubusiana nō mwērun dōko.

Esau u bwese tukunu sua kurabu

³⁴ Esau u mawa wɔɔ weeru u ka kurabu yiru sua. Bera Yuditi, Berin bii, ka Basimati, Elonin bii. Be kpuro ba s̄awa Hetiba. ³⁵ Adama kurɔ be, ba Isaki ka Rebeka nuki sanko to.

*Yakabu u Esaun domaru mwa***27**

¹ Sanam me Isaki u takɔ kua, win nɔni dam dwiia, u n̄ maa yam waamɔ, ma u win bii yeruma soka u n̄e, Esau.

Esau u n̄e, ne wee.

² Ma Isaki u n̄e, wee na takɔ kua, na n̄ maa nen gɔɔn t̄ru ȳ. ³ Yen s̄o, na nun kanamɔ t̄, a seewo a wunen s̄e bw̄aru ka wunen tendu sua a da yakasɔ a man yaa goowama. ⁴ Kpa a ka man ye yaa dibu kua nge me na ra k̄a a ka man naawa n di kpa n nun domaru kua n sere gbi.

⁵ Ma Esau u seewa u da yakasɔ u ka gbeeku yaa ye gooma. N deema Rebeka u n̄omɔ ye Isaki u win bii Esau s̄omɔ. ⁶ Yera u win bii Yakabu s̄owa u n̄e, wee na nua wunen baa u wunen m̄o Esau s̄owa u n̄e, ⁷ u doo u n̄n yaa goowama kpa u ka n̄n ye yaa dibu kua u di kpa u n̄n domaru kua Yinni Gusun̄n wuswaaɔ u sere gbi. ⁸ T̄e nen bii, a nen gari n̄owɔ yi kon nun s̄. ⁹ A doo boo ḡrɔ a man boo binu yiru tama ni nu w̄a kpa n nu wunen baaba kua nge me u ra k̄a, ¹⁰ kpa a ka n̄n daawa u di, kpa u nun domaru kua u sere gbi.

¹¹ Yakabu u win mero wisa u n̄e, wee, nen m̄o u sansu m̄o adama n̄na kun m̄o. ¹² À ku tuba, nen baaba koo man baba kpa n ko wee kowo win mi. Kpa doma te na k̄i mi, tu ko b̄ri.

¹³ Win mero n̄n s̄owa u n̄e, nen bii, a de b̄ri yi, yi w̄ri nen wirɔ. A gesi nen gari n̄owɔ kpa a man boo ni tama.

¹⁴ Ma Yakabu u da u ka boo ni na u win mero w̄. U ka yaa dibu kua bi Isaki u ra k̄a. ¹⁵ Yen biru u win bii gbiikoo Esaun t̄o baka ȳnu sua ni nu w̄a dirɔ u nu Yakabu sebusia. ¹⁶ Ma u n̄n boo bii nin ḡni t̄kusi win n̄omɔ ka win w̄irɔ, domi u n̄ sansu m̄o. ¹⁷ Ma u d̄ia duro ni ka p̄e ye u kua

win bii Yakabu n̄omu beria. ¹⁸ Saa yera Yakabu u ka nu da win tondon mi, u n̄e, baaba.

Ma tundo u wura u n̄e, ne wee, wuna were nen bii.

¹⁹ Yakabu u win tundo wisa u n̄e, n̄na Esau, wunen bii yeruma. Wee, na kua nge me a gerua. A seewo a sina a nen taasorun yaa tem, kpa a man doma te kua.

²⁰ Ma Isaki u n̄n bikia u n̄e, am̄na a ka ye wa fuuku me, nen bii.

Yakabu u n̄n wisa u n̄e, Gusun̄o wunen Yinniwa u man ye gawama.

²¹ Ma Isaki u n̄e, n̄ n men na, a susima nen bii, n nun baba n wa à n s̄a Esaun na ka gem.

²² Yakabu u susi win baaba Isakin mi, ma u n̄n baba u n̄e, Yakabun n̄owa na n̄omɔ, adama Esaun n̄ma na baba.

²³ U n̄ n̄n tuba ȳn s̄o win n̄ma sansu m̄o nge Esaugia. Adama ye u k̄i u n̄n domaru kua, ²⁴ u gina n̄e, wuna nen bii Esau ka gem?

U wisa u n̄e, oo, n̄na.

²⁵ Isaki u n̄e, a ka susima n wunen taasorun yaa tem kpa n nun domaru kua.

Yakabu u ka susi win mi, ma u di. U maa tam sua u n̄n w̄e ma u n̄ra. ²⁶ Yen biru Isaki u n̄n s̄owa u n̄e, a susima a man s̄su, nen bii.

²⁷ Yakabu u susi u n̄n s̄su. Isaki u win ȳn̄un nuburu nua ma u n̄n domaru kua u n̄e, wee nen biin nubura ka gberun nuburu weene te Yinni Gusun̄o u domaru kua.

²⁸ Gusun̄o u de gura ya n da nun n̄eȳe tem barukagim s̄o,

kpa a alikama ka res̄em wa n kp̄e a n banda.

²⁹ T̄n dabinu nu nun wiru kp̄iia, kpa bwese dabinu nu nun yiira.

Kpa a ko wunen mero bisibun yinni, kpa ben tii bu nun yiira.

Wi u nun b̄rusi u koo b̄ri wa.

Wi u maa nun domaru kua, ȳro koo domaru wa.

³⁰ Ye Isaki u Yakabu domaru kua u kpa, sanam me Yakabu u doona kese, yera win m̄o Esau u wurama taasorun di. ³¹ Ma u d̄ianu kua u ka da win tondon mi, u n̄n s̄owa u n̄e,

baaba, a seewo a nen taasorun yaa tem kpa a man doma te kua.

³² Win tundo Isaki u nùn bikia u nεε, wuna were.

U nεε, nena Esau wunen bii yeruma.

³³ Ma Isaki u diira gem gem u nεε, n n men na, wara u man gbeeku yaa tama na tema a sere tunuma, na maa nùn domaru kua. Yēro koo maa baruka ko.

³⁴ Ye Esau u gari yi nua win tundo nōn di, yera u wura kua ka nuku sankira bakanu, ma u win tundo sōwa u nεε, baaba, a maa nen tii domaru kuo.

³⁵ Isaki u nεε, wunen wōnō u na u wunen domaru mwa ka bwisi.

³⁶ Esau u nεε, wee u man taki di nōn yiru nge me win yīsiru. U man nen yerumaru mwaari. Gisō u maa nen domaru mwa. A n maa domaru garu mō a man kua?

³⁷ Isaki u nùn wisa u nεε, wee na nùn kua wunen yinni, na maa nùn win mero bisibu kpuro wē bu ko win yobu. Na maa sii dīanu ka dāa bii ni ba ra ka tam ko kpuron domaru kua. N n men na, mba kon kpī n maa nun kua, nen bii.

³⁸ Esau u nεε, n n men na, doma teni tōnawa a mō, baaba? A maa man domaru kuo.

Ma u wura nōō kpēε u swī. ³⁹ Win tundo Isaki u nùn sōwa u nεε, wee ye kon nun sō.

Wunen tem kun baruka wasi.

Meya gura kun maa nemō wunen mi.

Wunen takobin areya kaa n dimō a n ka wāa.

⁴⁰ Kaa maa ko wunen wōnōn yoo.

Adama à n da ka tii yina,

kaa win yoru yari nge me kete ya ra yen sugu fēre yu kō.

Yakabu u da Labanin mi

⁴¹ Saa dōma ten diya Esau u Yakabu tusa doma te ben tundo nùn kuan sō. Ma u gerua win tii sō u nεε, nen baaban gōō turuku kua. Win gōō ghabu sindun biruwa kon nen wōnō go.

⁴² Ba Rebeka gari yi dōmeya yi win bii gbiikoo Esau u gerua. Ma u win bii dāako Yakabu sokusia u nùn sōwa u nεε, n wee, wunen mōō u kī u win mōru kōsia u nun go. ⁴³ Tē nen

bii, a nen gari swaa dakio. A seewo a kpikiru da nen sesu Labanin mi Haraniō. ⁴⁴ Kpa a sina mi sōō mēru gaa sere wunen mōōn bwēra yà n kpuna. ⁴⁵ Win mōru yà n sara wunen min di, u koo duari ye a nùn kua. Sanam meya kon de a gōsirama. Domi na n kī n bēe yiru kpuro bia sōō teeru.

⁴⁶ Yera Rebeka u da u Isaki sōwa u nεε, na ka nen wāaru wasira Esaun kurō benin daan sō, be ba sāa Hetiba. Yakabu u n maa kurō sua tem mini nge be, mban wāara ko na n maa wāa.

28

¹ Yera Isaki u Yakabu soka u nùn domaru kua, ma u nùn sōwa u nεε, a ku ra ko a Kanani minin kurō sua.

² Yen sō, a seewo a da Padanaramuō, Betueli wunen meron baaban yenuō kpa a kurō sua mi, Labani wunen dwaanin bibu sōō. ³ Kpa Gusunō Dam kpurogii u nun domaru kua, a marura a teria a ka ko bwese dabinun nuuru. ⁴ Kpa u nun domaru kua wunε ka wunen bibun bweseru nge me u Aburahamu kua, kpa tem me, mu ko wunεgim mi a sōru dimō, me Gusunō u Aburahamu kā.

⁵ Isaki u dera Yakabu u da Padanaramu gia Labanin mi, wi u sāa Betueli Aramugiin bii, Yakabu ka Esaun dwaani.

⁶ Esau u wa ma Isaki u Yakabu domaru kua ma u nùn gōra Padanaramu gia u win kurō kasu. U maa nua ma saa ye u nùn domaru kuamme u nεε, u ku raa kurō sue Kananin bii tōn kurōbu sōō. ⁷ U maa wa ma Yakabu u win baa ka win meron gari nua ma u doona Padanaramu gia. ⁸ Yera u gia ma Kananin bii tōn kurōbun daa ya n win baa wēremō. ⁹ Ma u seewa u da Isimēlin mi, u win bii Mahalati, Nebayōtun sesu sua kurō u doke kurō be u raa mō sōō. Isimēli wi, u sāawa Aburahamun bii.

Yakabu u dosa Betelio

¹⁰ Yakabu u seewa saa Beri Seban di u doona Harani gia. ¹¹ U tura yam gam. Miya u sī domi sōō u dua. Ye u kpunamō u kperu garu sua u tu wiru kpīiri. ¹² Yera u dosa u wa

wee, sera gaa ya yō temo ma yen wira wollu girari, ma u Gusunon garadoba wa ba yoomo ba saramamo ka sera ye. ¹³ Yinni Gusunon tii u yō yen wollo ma u ka nun gari kua u nee, nena Gusunon, Aburhamu wunen debun Yinni ka Isakin Yinni. Tem mi a kpī mi, wuna kon mu wē ka sere maa wunen bibun bweseru. ¹⁴ Wunen bibun bwese te, ta koo kowa nge yani seeri kpa tu teria tem men goonu nne kpuro so. Wune ka wunen bibun bweserun min diya handunian bwesenu kpuro nu koo domaru wa. ¹⁵ Wee na waa ka wune, ko na n maa nun kōsu yam kpuro mi a dō kpa n maa ka nun wurama tem me so. Domi na n nun derimo sere n ka ko nge me na nun sōwa.

¹⁶ Yakobu u dom yanda ma u nee, Yinni Gusunon u waa mini ka gem. Na n daa maa yē me.

¹⁷ Yera berum nun mwa ma u nee, n wā bu suunu mi nasia. Gusunon yenuwa mini ka maa wollun duu yeru.

¹⁸ Ma u seewa buru buru yellu u kpee te sua te u wiru kpīri mi, u gira temo tu ka ko yīreru. Ma u ten wollo gum wisi. ¹⁹ U yam mi yīsiru kā Beteli. Yen tubusiana Gusunon waa yeru. Adama wuu ge ga waa mi, ba ra raa gu sokuwa Lusi. ²⁰ Yen biru u nō mwēru kara u nee, Gusunon u n ka man waa, ma u man kōsu nen sanum me so, ma u man dīanu wē ka yāa ni kon sebe, ²¹ kpa n gāsira nen baaban yenuo ka alafia, wiya ko n sāa nen Yinni. ²² Kpee te na gira mini, ta kua yīreru ma miya n ko n ko win waa yeru. Ye u maa man wē kpuron wākuru baateren wollo kon nun tia tia wesia.

Yakobu u tura Labanin mi

29

¹ Ma Yakobu u seewa u win sanum wari u da sōo yari yeru gia. ² Ye u Harani turuku tia, yera u mēera u doko gaa wa yakaso. U wa wee, yāa gōsu gasu ita ya kpī ya wēramo doko yen bōkuo, domi miya ba ra yaa sabenu nim kē nu nō. Kpee te ba maa ka doko yen nōo wukiri ta kpā. ³ Miya

yaa sabenu kpuro ra menna, kpa bu kpee te swenya dōkon nōon di bu nu nim kē, kpa bu kpaam wure bu doko ye wukiri ka kpee te. ⁴ Yakobu u yāa nin kparobu bikia u nee, kpaasibu, saa man diya i na.

Ba nun wisa ba nee, bese Haranigiba.

⁵ U bu bikia u nee, i Labani Nakorin bii yē?

Ba nee, oo, sa nun yē.

⁶ Ma u nee, u sere bwāa do?

Ba nee, oo, u alafia mo. A n mam win bii Raseli wa u wee mini ka win yāanu?

⁷ Yakobu u nee, wee sōo kpā, saa kun tura gina i ka yaa sabenu menna. I nu nim kēyo kpa i kpaam da i nu kpara.

⁸ Ba nun wisa ba nee, sa n kpē sere yāa gōsu kpuro sū n menna. Sanam meya sa ra kpee te swenya dōkon nōon di su sere yāanu nim kē.

⁹ Saa ye u ka bu gari mō mi, yera Raseli u tunuma ka win tndon yāanu, domi wiya u sāa nin kparo.

¹⁰ Ye Yakobu u win dwaani Labanin bii Raseli wa ka win yāa gōo, u susi u kpee te swenya dōkon nōon di ma u yāa ni nim kā. ¹¹ Ma u Raseli tōbura u nun sōsu. Ma durō wura nōo kpē u swī nuku dobun sō. ¹² U Raseli sōwa u nee, sa sāawa dusinu. Domi ne Rebekan biiwa.

Ma Raseli u duka da u win tundo gari yi sōwa. ¹³ Ye Labani u win dwaanibu Yakobun labaari nua, u duka na u nun senna. U nun tōbura u nun bōkasi u sōsu, ma u ka nun da yenuo. Ma Yakobu u Labani sōwa kpuro ye u ka sīmo.

¹⁴ Yera Labani u nee, ka gem ne ka wune yem tema.

Ma Yakobu u sina Labanin mi suru tia.

Yakobu u Labani samburu kua Raseli ka Lean sō

¹⁵ Yen biru Labani u Yakobu sōwa u nee, kaa man samburu kua kam yēn sō a sāa nen dusi? A man sōwō nyen na kaa man mwaari.

¹⁶ N deema Labani u bii tōn kurōbu yiru mo. Gbiikoon yīsira Lea, wōnōgira maa Raseli. ¹⁷ Lean nōni kun dam mo, adama Raseli kurō burōwa, win wasi ka win wuswaa ya girima

mə. ¹⁸Yakəbu u Raseli kī. Ma u Labani sōwa u nεε, kon nun səmburu kua sere wōo nōba yiru wunen bii Raselin sō.

¹⁹Ma Labani u nεε, ya wā. N buram bo n nun wi kē, ye kon ka nūn durə goo kē. N n mən na, a ka man sinə.

²⁰Yera n dera Yakəbu u səmburu kua wōo nōba yiru Labanin mi. Ma n nūn kua nge sōo yiru yèn sō u Raseli kī. ²¹Yen biru u Labani sōwa u nεε, a man nən kurə wēeyə kpa n nūn yenu doke, domi nən tōra yiba.

²²Yera Labani u win wəo beran tambu menna kpuro ma u tōo baka dim kua. ²³Ye n kua yoka, u win bii Lea sua u Yakəbu duusia ma ba menna. ²⁴Ma u win yoo tən kurə Silipa sua u win bii Lea wē. ²⁵Sisuru bururu, wee Yakəbu deema Leawa. Ma u Labani sōwa u nεε, mban bwesera a man kua mēni. N n Raselin sōna na nun sāwa ro? Mban sōna a man weesu kua.

²⁶Labani u nεε, n n besen komaru bu wənə kurə kpaaru sua kpa məo u n wāa. ²⁷A gina kurə kpaarun sōo nōba yiru dakuro ka Lea. Yen biru sa ko maa nun wiəno wē. Kpa a kpaam man səmburu kua wōo nōba yiru win sō.

²⁸Ma Yakəbu u kua nge mε. U sōo nōba yiru ye dakura ka Lea. Yen biru Labani u nūn win bii Raseli kā kurə. ²⁹Ma u maa win yoo tən kurə Biliha sua u win bii Raseli wē. ³⁰Yakəbu u ka Raseli menna, u nūn kīa n kere Lea. Ma u kpaam Labani səmburu kua wōo nōba yiru.

Yakəbun bibu

³¹Ye Yinni Gusunə u wa ma Yakəbu u n Lea kī, ma u dera Raseli u kua wīro ma u Lea kua bii mero. ³²U gura sua u bii tən durə mara ma u nūn yīsiru kā Rubeni, u nεε, Yinni Gusunə u wa ma ba man gema. Tē nən durə u koo man kīa.

³³Yen biru u maa gura sua u bii tən durə mara ma u nεε, Yinni Gusunə u nua ma ba n man kī. Yera u ka kpaam man wini kā.

Yera ba nūn yīsiru kā Simeə. ³⁴Simeəon biru u maa gura sua u bii tən durə mara, ma ba nūn yīsiru kā Lefi.

Yera u nεε, tēra nən durə u koo man tii gawe, domi na nūn bii tən durəbu ita marua.

³⁵Lefin biru u maa gura sua u bii tən durə mara, ma u nεε, tē kon Yinni Gusunə siara. Yen sōna u bii wi yīsiru kā Yuda.

Yen biru u gina marubu yōra.

30

¹Ye Raseli u deema u n ka Yakəbu marumə, yera u ka win məo nisinu seewa. Ma u Yakəbu sōwa u nεε, a de n ka nun ma. Ma n kun mε, kon gbi.

²Yera Yakəbu u ka Raseli məru besira u nūn sōwa u nεε, nena Gusunə n ka nun yinari a ma?

³Raseli u nεε, too, ya n taare, nən yoo Biliha wee, a ka duo kpa n bibu wa saa win min di n taaru səndi, kpa sa n wāasinε.

⁴Ma u win yoo Biliha sua u Yakəbu wē kurə. Yakəbu u ka nūn menna, ⁵yera u gura sua u Yakəbu bii tən durə marua. ⁶Raseli u nεε, Gusunə u nən kanaru nua ma u man siria ma u man bii tən durə kā.

Yen sōna u bii wi yīsiru kā Danu. ⁷Danun biru Biliha u maa gura sua ma u Yakəbu bii tən durə marua. ⁸Raseli u nεε, na ka nən məo gabirina gem gem na nūn kamia.

Ma u bii wi yīsiru kā Nefitali.

⁹Saa ye Lea u deema u marubu yōra, yera u win yoo Silipa sua u Yakəbu wē kurə. ¹⁰Ma Silipa u gura sua u Yakəbu bii tən durə marua. ¹¹Lea u nεε, anna a nən wii dobu wa!

Ma u nūn yīsiru kā Gadi. ¹²Gadin biru Silipa u kpaam gura sua u Yakəbu bii tən durə marua. ¹³Yera Lea u nεε, doo nərugiiwa na sāa, domi tən kurəbu ba koo man soku doo nərugii.

Ma u nūn yīsiru kā Aseε.

¹⁴Sōo teeru doo gēerun saa səo, yera Rubeni u seewa u da yakasə u dāa te ba sokumə mandaragoren * binu sərima u ka win mero Lea wəma. Saa yera Raseli u Lea sōwa u nεε, a suuru koowo, a man wunen biin dāa bii ni soko.

¹⁵Lea u nūn wisa u nεε, ye a man nən durə mwaari n n nun tura? Yera

* **30:14** mandaragore - Ba nεε, dāa ten binu nu koo kpī nu tən kurə ko bii mero.

a kparam kī a man nen biin dāa binu mwaari?

Raseli nεε, a suuru koowo, kon de besen durɔ u ka nun du yoka ye, wunen biin dāa bii nin sɔ.

¹⁶Ye n kua yoka Yakabu u gberun di wee, yera Lea u seewa u da u ka nùn yinna ma u nεε, nena kaa ka du gisɔ, domi nen biin mandaragoren bina na ka nun dwa.

Ma Yakabu u ka nùn dua dɔma te. ¹⁷Ma Gusunɔ u Lean kanaru mwa, u gura sua u Yakabu bii tɔn durɔ nɔɔbuse marua. ¹⁸Yera u nεε, Gusunɔ u man nen are wē, yèn sɔ na dera nen durɔ u nen yoo sua kurɔ.

Ma u bii wi yīsiru kā Isakari. ¹⁹Isakarin biru Lea u kparam gura sua u Yakabu bii tɔn durɔ nɔɔba tiase marua. ²⁰Ma u nεε, Gusunɔ u man kēε geeru kā. Tē nen durɔ u koo man tii gawe u man bεεε doke yèn sɔ na nùn bii tɔn durɔbu nɔɔba tia marua.

Ma u bii wi yīsiru kā Sabuloni. ²¹Yen biru u bii tɔn kurɔ mara ma u nùn soka Dina.

²²Gusunɔ u maa Raselin tii yaaye u win kanaru mwa ma u nùn kua bii mero. ²³U gura sua u bii tɔn durɔ mara ma u nεε, Gusunɔ u man sekuru yara.

²⁴Yera u bii wi yīsiru kā Yosefu. U nεε, kpa Yinni Gusunɔ u kparam man bii tɔn durɔ sosia.

Yakabu u kī Labani u nùn kara

²⁵Saa ye Raseli u Yosefu mara, yen biruwa Yakabu u Labani sɔɔwa u nεε, a den man karo mε, n we nen temɔ.

²⁶Kpa a de n ka nen kurɔbu ka nen bibu da bèn sɔ na nun sāwa. A maa yē kɔ mèn nɔɔ na nun sɔmburu kua.

²⁷Ma Labani u nùn wisa u nεε, a suuru koowo, a de a yōra gina. Domi na wa ma wunen sɔna Gusunɔ u man domaru kua. ²⁸Yen sɔ, a man sɔɔwɔ nyen na n weene n nun kɔsia, kpa n nun wē.

²⁹Yera Yakabu u nùn wisa u nεε, wunen tii a yē nge mèn nɔɔ na nun sāwa. A maa wa nge mèn nɔɔ wunen yāa gɔɔ ga kuura nen nɔmaɔ. ³⁰Domi yāa gɔɔ piibuwa a raa mɔ n sere tunuma wunen mi. Adama ye na tunuma, Yinni Gusunɔ u nun domaru kua ma ga kpēa. N n mèn na, saa yerà

kaa den man yōsu n nen tiin sɔmburu ko.

³¹Ma Labani u nùn wisa u nεε, mba kon nun wē.

Yakabu u nεε, na n kī a man gāanu ganu wē. Ye kon nun sɔ wee. À n wura, a de n kparam wunen yāa gɔɔ ge sua n kpara. ³²Gisɔ kon du wunen sabenu sɔɔ n mēeri mēeri n wa yāanu ka bonu ni nu bausu mɔ ka yāa nìn sansu tīri. Niya kon gɔsi nenem nu n sāa nen kɔsiaru. ³³Siara gem mu koo sɔɔsira sanam mε a na a ka nen kɔsiaru wa. Domi boo ni nu n bausu mɔ ka yāa ni nu n tīri nù n wāa nεginu sɔɔ, a man garisio gbena.

³⁴Labani u nùn wisa u nεε, n kooro nge mε a gerua.

³⁵Yen tɔɔ te, Labani wi, u bonu ka yāa ni nu bausu mɔ ka ni nu tīri wuna u yi nenem ma u nu win bibu nɔmu beria. ³⁶Yen biru u dera ba ka sabe ni tonda saa Yakabun min di nge sɔɔ itan sanum saka.

Ma Yakabu u ni nu tie kparamɔ. ³⁷Sanam mε u nu kparamɔ, yera u dānu ganun kāasi beki bura u yin koro wɔrukisu yorua yorua nge mε ba ra kaaru yore. ³⁸Ma u dāa kāasi yi sua u doke mi sabenu ra nim nɔ, domi miya nu ra n yɔɔnamɔ. ³⁹Sanam mε, nù n yɔɔna dāa kāasi yin bɔkuɔ, nu ra binu mawa ni nu bausu mɔ.

⁴⁰Yen biru Yakabu u ni nu tīri ka ni nu bausu mɔ wunamɔ nenem u yiimɔ bee tia nu ko wiginu. ⁴¹U n deema yāa damgina nu yɔɔnamɔ, u ra dāa kāasi yi kōwa nin wuswaaɔ. ⁴²Adama ù n wa ni nu n gea sāa, niya nu yɔɔnamɔ, u ra yi suewa min di kpa ni, nu n sāa Labaniginu.

Yakabu u duka sua saa Labanin min di

⁴³Meya Yakabu u kua u ka dukia wa ya kpā. U yāanu ka bonu ka yooyoosu ka ketekunu ka yoo tɔn durɔbu ka tɔn kurɔbu mɔ.

31

¹Sɔɔ teeru Yakabu u nua Labanin bibu ba gerumɔ ba mɔ, Yakabu u besen tondon arumani kpuro gura ma u kua dukiagii. ²Yen biru u wa ma Labani

kun maa nùn mɛɛra nge yellu. ³ Saa yera Yinni Gusunɔ u Yakɔbu sɔɔwa u nɛɛ, a gɔsiro wunen baaban temɔ mi ba nùn mara. Ko na n ka nun wãa.

⁴ Ma Yakɔbu u win kurɔbu Lea ka Raseli sokusia bu na win mi kpara gberɔ. ⁵ U bu sɔɔwa u nɛɛ, na wa bɛɛn baaba kun maa man mɛɛra nge yellu. Adama Gusunɔ, nen baaban Yinni, u ka man wãa. ⁶ Bɛɛn tii i maa wa nge mɛ na bɛɛn baaba samburu kua ka nen dam kpuro. ⁷ Wee tɛ, u man kam mɛɛra, u nen kɔsiarun gari kɔsa sere nɔn wɔkuru. Adama Gusunɔ kun dere u man kɔsa kua. ⁸ Domi bɛɛn tundo wi, ù n nɛɛ, sabe ni nu bau bakasu mɔ niya nu ko n sãa nɛginu, ni kpurowa nu ra bau si ko. U n maa nɛɛ, ni nu bau piiminu mɔ, ni kpurowa nu ra ko mɛ. ⁹ Nge mɛya Gusunɔ u ka bɛɛn tondon yãa gɔɔ wɔra u man wɛ. ¹⁰ Saa ye sabe ni, nu yɔɔnamɔ na dosa. Dosu ge sɔɔ, na nɔni seeya wɔllɔ na wa nin dwanu kpuro bausu mɔwa. ¹¹ Ma Yinni Gusunɔn gɔrado u man soka u nɛɛ, Yakɔbu! Yera na wura na nɛɛ, nɛ wee. ¹²⁻¹³ Ma u nɛɛ, wiya Gusunɔ, wi, wi u man kure Beteliɔ mi na kperu gira na gum wisi ta n ka sãa yĩreru. Miya na maa nùn nɔɔ mwɛɛru kua. Tɛ, n nɔni seeyo kpa n wa ma sabe nin dwanu kpuro bausu mɔwa. Domi u wa ye Labani u man kua. Kpa n se tem minin di n wura tem mi ba man mara.

¹⁴ Raseli ka Lea ba nùn wisa ba nɛɛ, sa ñ maa bɔnu gaa mɔ besen tondon mi. ¹⁵ U sun mɛɛra nge sɔbu domi u sun dɔra u besen gobi di. ¹⁶ Arumani ye Gusunɔ u nùn wɔrari ya maa kua bese ka besen bibugia. N n men na, a koowo ye Gusunɔ u nun sɔɔwa.

¹⁷ Yen biru Yakɔbu u seewa u win kurɔbu ka win bibu yooyoosu sɔndi. ¹⁸ Ma u win dukia kpuro sua ka win sabe ni u wa Padanaramuɔ. U swaa wɔri u dɔɔ win tundo Isakin mi, Kananin temɔ. ¹⁹ Ye ba doonɔ, yera Raseli u da u win tundo Labanin bũu wi ba mɔ Terafimu gbena. N deema saa ye sɔɔ, Labani u win yãanun sansu bɔɔrimɔ. ²⁰ Nge mɛya Yakɔbu u ka Labani nɔni wɔkua u doona, u ñ maa nùn gãanu sɔɔwa. ²¹ U win ye u mɔ

kpuro gura. Ma u da u daa te ba mɔ Efarati tɔbura u doona Galadin guunu gia.

²² Ye Yakɔbu u doona, yen sɔɔ itasera ba na ba Labani sɔɔwa ma Yakɔbu u duka sua. ²³ Ma Labani u win tɔmbu sua ba Yakɔbu naa gira. Sɔɔ nɔɔba yiruwa ba kua swaa sɔɔ ba sere nùn naamwɛ Galadin guunɔ. ²⁴ N deema Gusunɔ u Labani sɔɔwa dosu sɔɔ wɔkuru u nɛɛ, a tii laakari ko, a ku ra Yakɔbu gãanu ganu sɔ.

²⁵ Ye u Yakɔbu naamwɛ mɛ, u deema wee, u win kuu bekuruginu gire Galadin guu nin mi. Yera ba maa beginu gira mi, wi ka win tɔmbu. ²⁶ Yen biruwa u Yakɔbu bikia u nɛɛ, mban sɔna a man kua mɛ. A man kam mɛɛra a ka nen bibu doonama nge yoo be a mwɛɛrima tabu gberun di. ²⁷ Mban sɔna a duka sua asiri sɔɔ, a ñ man nɔɔ kanɛ. A n daa man sɔɔwa, kon de a doona ka nuku dobu ba n womusu mɔ, kpa ba n mɔrɔkunu ka gãasu soomɔ. ²⁸ Wee, a yina n nen bibu ka nen debuminu nɔɔ kana n bu bɔkasi a sere doona. Anna a ka gari bakaru kua mɛ! ²⁹ Na yiiko mɔ n ka nun kɔsa kua, adama Gusunɔ, wunen baaban Yinni, u man sɔɔwa gĩa u nɛɛ, n laakari ko n ku ra nun gãanu ganu sɔ. ³⁰ Wee a doonɔ wunen baaban yenuɔ gèn beke a ra n mɔ, a ñ maa wee mini. Adama mban sɔna a nen bũu kpɛɛru gbena.

³¹ Ma Yakɔbu u Labani wisa u nɛɛ, na ñ yɛ à n kaa ra man wunen bibu wɔrari. Yen sɔna na kua mɛ. ³² Adama a bũurio besen sɔmunu sɔɔ tɔn beni kpuron wuswaaɔ. A n wunen gãanu wa mi, kpa a sua. Wìn mi a wunen bũu kpɛɛru wa, kpa bu yɛro go.

N deema Yakɔbu kun yɛ ma win kurɔ Raseliwa u bũu kpɛɛ te gbena u neni.

³³ Ma Labani u dua Yakɔbun kuu bekurugirɔ ka Bilihagirɔ ka Silipagirɔ ka sere maa Leagirɔ, adama u ñ gãanu wa. Ye u yara Lean kurun di, ma u dua Raseligirɔ. ³⁴ Ma u kuu te bũura u ñ gãanu wa. N deema Raseli u bũu kpɛɛ te sua u doke win yooyoon gaarin kɔkɔrɔ u sinari. ³⁵ Yera u win tundo

sɔɔwa u nɛɛ, a ku ka man mɔru ko, na n̄ kpɛ n se domi na nɔma nɛni.

Labani u win bũu kpɛɛ te kasu kuu te sɔɔ kpuro u n̄ wa. ³⁶ Saa yera Yakɔbu u mɔru bɛsira ma u ka Labani sannɔ wɔri u nɛɛ, toraru mba na nun torari mɛ, n̄ kun mɛ kɔsa yerà na nun kua mɛ, a ka man naa gire ka dam. ³⁷ Sanam mɛ a bɛsɛn yãnu bũura mba a wa mi, ye ya sãa wunɛn yɛnun gãanu. A man ye sɔɔsio nɛn tɔmbu ka wunɛgibun wuswaaɔ, kpa ba n sãa bɛsɛn seeda. ³⁸ Wee wɔɔ yɛnda na kua wunɛn mi. Wunɛn yãanu n̄ kun mɛ wunɛn bonu yɛn gaa kun nukuru yarire nɛn nɔma sɔɔ. Mɛya na n̄ maa wunɛn yãa gɔɔn di yãa kinɛru garu suare n tem. ³⁹ Gbeeku yaa yà n wunɛn saberu garu go, na ku ra ka nun tu naawɛ. Nɛna na ra ten kɔsire wɛ. Ten te ba maa gbɛna wɔkuru n̄ kun mɛ sɔɔ sɔɔ, a ra man ten kɔsire bikiewa. ⁴⁰ Mɛya na ra n sɔɔ soore kpara gberɔ, kpa wɔkuru na n wooru nɔrure, na n̄ dweeyamɔ. ⁴¹ Nge mɛya na kua sere wɔɔ yɛndu, na nun sɔmburu kuawa wɔɔ wɔkura nɛ wunɛn bii tɔn kurɔbun sɔ, ma na maa kua wɔɔ nɔɔba tia yãa ni ka boo nin sɔ. Ka mɛ, a nɛn kɔsiarun gari gɔsiawa sere nɔn wɔkuru. ⁴² Gusunɔ, wi, wi Aburhamu ka nɛn baaba Isaki ba nasie ù kun daa ka man wãa, kaa man deriwa nɔm dira. Wee, u nɛn wɔnwɔndu wa ka nɛn wahala ye na kua. Yɛn sɔna u man siria gãa.

⁴³ Yera Labani u n̄n wisa u nɛɛ, wunɛn kurɔ be, ba sãawa nɛn bibu. Bii beni ba maa sãawa nɛn debuminu. Yãa gɔɔ sini, su maa sãawa nɛgisu. Ye a gesi wa mini kpuro nɛgia. Adama na n̄ kpɛ n nɛn bibu ka nɛn debumii ni nɛnɛ. ⁴⁴ Yɛn sɔ tɛ, a de nɛ ka wunɛ su arukawani bɔke kpa su yĩreru doke ta n sãa yɛn seeda.

⁴⁵ Ma Yakɔbu u kperu sua u gira yam mi, ta n ka sãa yĩreru. ⁴⁶ Ma u win tɔmbu sɔɔwa u nɛɛ, i kpenu gurama. Ma ba nu gurama ba suba. Yɛn biru ba sina ba di nin bɔkuɔ. ⁴⁷⁻⁴⁸ Labani u nɛɛ, kpee sube teni, ta sãawa bɛsɛn seeda nɛ ka wunɛ.

Yɛn sɔna ben baawure u yam mi yĩsiru kã ka win barum, Seeda yeru.

⁴⁹ Ba maa yam mi soka Misipa domi Labani u Yakɔbu sɔɔwa u nɛɛ, Gusunɔ u bɛsɛn baawure gbara su ku ka wɔrina sà n yarina minin di. ⁵⁰ À n nɛn bibu nɔni sɔɔmɔ, n̄ kun mɛ à n kurɔ kpao sua, n̄ n̄ tɔnu koo sun siria, Gusunɔwa koo sun siria nɛ ka wunɛ. Yɛn sɔ, a laakari ko. ⁵¹⁻⁵² Kpee sube teni ka kpee te a gira mi, nu kua seeda nɛ ka wunɛn baa sɔɔ. Mɛya na n̄ kpee ni saramɔ n nun wɔri. A ku ra maa nu sara a man wɔrima. ⁵³ Sà n kua mɛ, Gusunɔ, Aburhamu ka Nakorin Yinni, u koo sun siria.

Ma Yakɔbu u maa bɔrua ka Yinni Gusunɔn yĩsiru, wi, wi win tundo Isaki u nasie. ⁵⁴ Saa yera u yãkuru kua guuru wɔllu mi, ma u win tɔmbu mɛnna ba di sannu. Yɛn biru ba kpuna mi wɔku te.

32

¹ Ye n kua buru buru yellu, Labani u seewa u win bibu ka win debu-minu nɔɔ kana u bu bɔkasi, ma u ben baawure domaru kua. Yɛn biru u gɔsira u wura win yɛnuɔ.

Yakɔbun sɔɔru bu sere yinna ka Esau

² Yakɔbu u swaa mɔ u doonɔ, yera Gusunɔn gɔradoba ba ka n̄n yinna.

³ Ye Yakɔbu u gɔrado be wa, yera u nɛɛ, Gusunɔn tabu kowoba beni.

Ma u yam mi yĩsiru kã Mahanaimu. Yĩsi ten tubusiana, sansani yiru.

⁴ Yera u sɔmɔbu gɔra win mɔɔ Esaun mi, Edɔmun temɔ mɛ ba maa mɔ Seiri.

⁵ U bu wooda wɛ u nɛɛ, amɛniwa i ko nɛn tɔnwero Esau sɔ i nɛɛ, nɛ Yakɔbu win bɔɔ, na da na sina Labanin mi sere n ka kua gisɔ. ⁶ Na nɛɛ mɔ ka ketekunu ka yãanu ka yoo tɔn durɔbu ka tɔn kurɔbu. Yera na n̄n nɔɔsiamɔ u ka man nɔnu geu mɛri, wi, wi u sãa nɛn tɔnwero.

⁷ Sɔmɔ be, ba da ba wurama Yakɔbun mi, ba nɛɛ, sa tura wunɛn mɔɔ Esaun mi, u maa sun sennɔ sisi ka tabu kowobu tɔmbu nɛɛru (400).

⁸ Yera bɛrum Yakɔbu mwa u nanda gem gem. Ma u tɔn be ba wãa ka wi bɔnu kua wuunu yiru ka win yãanu ka ketɛba ka yooyoosu. ⁹ Ma u nɛɛ, baa Esau ù n na u sube teeru wɔri u tu kamia, te ta tie ta koo yari baani.

10 Ma u kanaru kua u nɛɛ, Yinni Gusunɔ, nɛn baaba Aburahamu ka nɛn tundo Isakin Yinni, a man sɔɔwa n wuro nɛn temɔ mi ba man mara. Gea tɔnawa kaa man kua. 11 Na n tura n ka wunɛn durom bakam ka wunɛn bɔrɔkiniru kpuro wa te a man sɔɔsi, nɛ wi na sɔa wunɛn bɔɔ. Domi na Yuudɛni yeni tɔburawa ka nɛn deka tɔna. Adama tɛ nɛn tɔmbu ka nɛn sabenu kua wuunu yiru. 12 Na nun kanamɔ a man wɔro sɔa nɛn mɔɔ Esaun nɔmun di. Domi na bɛrum mɔ u ku raa sun wɔrima u go ka nɛn kurɔbu ka bibu sannu. 13 Wuna a maa gerua kaa man durom kua kpa a nɛn bibun bweseru dabiasia nge nim wɔkun yanim mɛ goo kun kpɛ u gari.

14 Yam miya Yakɔbu u sɔbia u kpuna. Ma u win yaa sabenu sukum sua u ka win mɔɔ Esau kɛ. 15 Sabe niya boo ninu goobu (200) ka boo kinɛnu yɛndu ka yɔa ninu goobu ka yɔa kinɛnu yɛndu 16 ka naa mɛrobu weeru ka naa kinɛnu wɔkuru ka keteku mɛrobu yɛndu ka keteku dwanu wɔkuru, ka mam yooyoo mɛrobu tena ka sin bii ni nu bom nɔrumɔ. 17 U ye kpuro sua u win yobu nɔmu bɛria gɔɔ ka gɔɔ nɛnɛnka. Ma u bu sɔɔwa u nɛɛ, i n gbia nɛn wuswaaɔ kpa i de gɔɔ si, su n swiine dandankuru.

18 Ma u gbiikoo sɔɔwa u nɛɛ, Esau nɛn mɔɔ u n ka nun yinna, u n nun bikia weren min diya a wee, mana a dɔɔ, weren sabena a gbiisie, 19 a nɔn wisio a nɛɛ, win bɔɔ Yakɔbugina. Nu sɔawa kɛɛ te na wi, nɛn tɔnwero mɔrisiama. Nɛn tii na wee biruɔ.

20 Gari teeya u yiruse sɔɔwa ka itase. Mɛya u be kpuro sɔɔwa be ba sabe ni kpare gesi. 21 Ma Yakɔbu u maa nɛɛ, i geruo i nɛɛ, wee, nɛ win bɔɔ na wee bɛɛn biruɔ.

Domi u bwisika win tii sɔɔ u nɛɛ, Esau u n kɛɛ te na gbiisie wa, win mɔru koo sure. Yen biru nɛ ka wi sa ko waana nɔni ka nɔni. Sɔrɔkudo u koo man dam koosia ka nuku dobu. 22 Kɛɛ te, ta gbia ma u yɔra u kpuna mi, wɔku te.

Durɔ goo u ka Yakɔbu gabirina Penieliɔ

23 Yakɔbu u seewa wɔku te, u win kurɔbu yiru ka win yoo tɔn kurɔbu yiru ka win bibu wɔkura tia sua u da u ka bu Yabɔkun daaru tɔbura. 24 Ye u bu tɔburasia u kpa, ma u wura u maa ye u mɔ kpuro tɔburasia. 25 Yakɔbu u tia wi turo. Yera durɔ goo u na u ka nɔn gabirina sere yam ka sara. 26 Ye durɔ wi, u wa ma u n kpɛ u Yakɔbu sura, ma u win gɔa kpɔɔ so, ga sɔsiara ye ba wari mɔ. 27 Yen biru durɔ wi, u nɛɛ, a de n doona, domi yam sɔrera wee.

Yakɔbu u nɔn wisa u nɛɛ, na n nun derimɔ a doona ma n kun mɔ a man domaru kua.

28 Yera durɔ wi, u bikia u nɛɛ, amɔna wunɛn yisuru.

U wisa u nɛɛ, Yakɔbu.

29 Durɔ wi, u maa nɛɛ, ba n maa nun sokumɔ Yakɔbu. Isireliwa ba koo nun soku yɛn sɔ a ka Gusunɔ gabirina ka maa tɔnu, ma a kamia.

30 Yera Yakɔbu u nɛɛ, a gem mɔ, a man wunɛn yisuru sɔɔwɔ.

U nɔn wisa u nɛɛ, mban sɔna a nɛn yisuru bikiamɔ.

Ma u nɔn domaru kua. 31 Yakɔbu u yam mi yisuru ka Penieli. Yisi ten tubusiana, Gusunɔn wuswaa. U nɛɛ, na Gusunɔ wa nɔni ka nɔni, nɛn hunde maa faaba waara.

32 Ye u Penieli tɔbura, ma sɔɔ u n yarimɔ. Saa dɔma ten diya u killimɔ ka gɔa te. 33 Yen sɔna sere ka gisɔ Isireliba ba ku ra yaan sɔiru tem te ta ka gɔaru sɔrine, yɛn sɔ sɔiru miya Gusunɔ u Yakɔbu so u ka kua gɔarugii.

Yakɔbu u ka Esau yinna

33

1 Yeniban biru Yakɔbu u nɔni seeya u wa wee, Esau u wee ka win tabu kowobu tɔnu nɛɛ te. Yera Yakɔbu u win bibu bɔnu kua u Lea nɔn wigibu wɛ. Ma u maa Raseli wigii wɛ. Ma u maa win yoo tɔn kurɔbu yiru begibu wɛ. 2 Ma u win yoo tɔn kurɔ be gbiisia ka ben bibu, ma u dera Lea ka win bibu ba bu swii, yen biru Raseli ka win bii Yosefu ba swii. 3 Ma Yakɔbu u besira u bu gbiiya u da u yiira nɔn nɔɔba yiru win mɔɔn wuswaaɔ. 4 Yera Esaun tii u maa duka na u Yakɔbu gaba

wĩrɔ ba bɔkasina ba sɔsuna. Ma be yiru kpuro ba swĩ. ⁵Ye Esau u nɔni seeya u Yakɔbun kurɔ be ka bii be wa, yera u nɛɛ, berà beni.

Yakɔbu u nùn wisa u nɛɛ, bii be Gusunɔ u man kã win durom saabu, bera mi.

⁶Yera yoo be, ba na Esau wuswaaɔ ba yiira. ⁷Ma Lea ka wigibu ba na ba yiira. Yen biru Raseli ka Yosɛfu ba maa na ba yiira. ⁸Ma Esau u maa Yakɔbu bikia u nɛɛ, mban sɔna a tɔn be ka sabe ni gbiisiamana nɛn mi.

Yakɔbu u nùn wisa u nɛɛ, na nun ye kpuro mɔrisiawa kpa a ka man nɔnu geu mɛɛrin sɔ.

⁹Ma Esau u nɛɛ, nɛn wɔnɔ, sabe ni na mɔ nɛn tii nu man tura, a wunɛginu nɛnuɔ.

¹⁰Yera Yakɔbu u nɛɛ, aawo, à n ka man nɔnu geu mɛɛra, a nɛn kɛɛ te mɔɔ. Domi ye a man dam koosia ka nuku dobu na wunɛn wuswaa waasinawa nge Gusunɔgia. ¹¹N n mɛn na, a nɛn kɛɛ te mɔɔ. Domi Gusunɔ u man durom kua u man wɛ kpuro yèn bukata na mɔ.

Ma u Esau suuru kana gem gem u sere kɛɛ te mwa. ¹²Ma u nɛɛ, a seewo su doona kpa na n nun swaa gbiiye.

¹³Yakɔbu u nùn wisa u nɛɛ, nɛn tɔnwero, a yɛ ma na bibu mɔ be ba kun gina dam mɔ, ka yã binu ka ketɛ binu ni nu bom nɔrumɔ. Yen sɔ, sà n dera ba sĩa too baa sɔɔ teeru, sabe ni kpuro nu koo gbisuku. ¹⁴Yen sɔ, a n gbia, kpa nɛ ka bii be ka sabe ni, sa n wunɛn yira swĩ kpure kpure sere su ka tunuma Seiriɔ mi a wãa.

¹⁵Ma Esau u nùn sɔɔwa u nɛɛ, to, kon nun nɛn tɔmbu gabu deria.

Yakɔbu u nɛɛ, aawo, tɔnwero, n de gesi durom wa wunɛn min di.

¹⁶Yen dɔma tera Esau u gɔsira u doona Seiriɔ. ¹⁷Adama Yakɔbu u da Sukɔtuɔ. Ye u tura mi, u diru bana ma u win sabenu kunu kua. Yen sɔna ba yam mi soka Sukɔtu. Yen tubusiana, kunu.

Yakɔbu u win sansani gira Sikemun bɔkuɔ

¹⁸Yen biru u seewa min di u tura ka alafia Kananin temɔ min di u raa da Padanaramuɔ. Ma u win kunu

gira wuu ge ba mɔ Sikemun bɔkuɔ.

¹⁹Tem mi u nu gira mi, ma u mu dwa ka sii geesun gobi wunɔbu (100) Hamɔrin bibun mi. Ben turon yĩsira Sikemu. ²⁰Yera u yãku yeru kua mi, u tu yĩsiru kã u nɛɛ, Gusunɔwa u sãa Isirelin Yinni.

Sikemu u Dina gaba

34

¹Sanam mɛ ba wãa Sikemu mi, yera Dina, Lean bii tɔn kurɔ, wi u Yakɔbu marua, u da win wɔndia kpaasibun mi, be ba sãa tem migibu. ²Ma Sikemu wi u sãa Hamɔri, tem min sunɔn bii u Dina wa. Ma u nùn gaba u sɛre u ka kpuna. N deema Hamɔri wi, u sãawa Hefi. ³Sikemu wi, u Dina kĩa gem gem sere u ka nùn gari kua u wa u ka win gɔru sɔiye win mi. ⁴Yen biruwa u win tundo sɔɔwa u nɛɛ, a man wɔndia wini kasuo n sua kurɔ.

⁵Saa ye sɔɔra Yakɔbu u maa nua ma ba ka win bii Dina kpuna ka dam. Yera u mari u n̄ gãanu gerua sere ye win biba wɔma kpara gberun di.

⁶⁻⁷Ye ba gari yi nua, ma be kpuro ba mɔru besira ye Sikemu u ka Isirelin bweserun yĩsiru sanku u ka ben sesu Dina kpuna. Domi n n̄ weene bu yen bweseru ko ben suunu sɔɔ.

Yen biru Hamɔri, Sikemun tundo wi, u seewa u da Yakɔbun mi, u ka nùn gari yi ko. ⁸Sanam mɛ u tunuma u nɛɛ, nɛn bii Sikemu u wunɛn bii wɔndia wi ba mɔ Dina gɔɔ gbimɔ kirun sɔ. Yen sɔ, a suuru koowo a nùn wɔndia wi kɛɛyo u sua kurɔ. ⁹Domi besen bibu bà n suana sa ko ko tia besɛ ka besɛ. Yen sɔ, i sun besen wɔndiaba wɛema kpa su maa besɛgibu besɛ wɛ. ¹⁰Yen biru i ko n wãa besen tem mɛ sɔɔ, i n mɔ ye i kã, i n tenkuru mɔ kpa i dukia wa.

¹¹Yera Sikemun tii u maa Yakɔbu ka win bii be ba tie sɔɔwa u nɛɛ, kon ko kpuro ye i man sɔɔwa kpa i ka man nɔnu geu mɛeri. ¹²Yen sɔ, i man dokiri gobi bekɛ bureo ka kɛɛ dabinu nge mɛn nɔɔ i kã. Kon ye kpuro wɛ i n ko gesi man bii wi kɛ n sua kurɔ.

¹³Adama yèn sɔ Sikemu u Dina sanku, yen sɔna Yakɔbun bii be, ba wi ka win tundo Hamɔri wisa ka bwisi

ba nɛɛ, ¹⁴ n ñ koorɔ su bɛsɛn sesu bango sari wɛ, domi bɛsɛn mi, seku bakara. ¹⁵ Ye sa bikiamɔ tɔna, yera bɛɛn tɔn durɔ baawure u bango ko nge bɛsɛ. ¹⁶ Saa yera sa ko bɛsɛn wɔndiaba bɛɛ kɛ kurɔbu kpa i maa sun bɛɛgibu wɛ kurɔbu kpa sa n wɔa sannu su ko bwese teeru. ¹⁷ Adama ñn yina i bango ye ko, sa ko bɛsɛn wɔndia mwawa kpa su doona minin di.

¹⁸ Gari yi, yi ka Sikɛmu ka win tundo naawa. ¹⁹ N ñ maa tɛ Sikɛmu ka yi mɛm nɔɔwa domi u Yakɔbun bii wɔndia wi kɛ too. N deema wiya u bɛɛrɛ bo win baaban yenuɔ. ²⁰ Ma wi ka win tundo Hamɔri ba da wuun gbɔra kɔnnɔwɔ mi bukurobu ba ra siri, ba bu sɔɔwa ba nɛɛ, ²¹ tɔn beni ba ka sun do. Yen sɔ, su de ba n wɔa bɛsɛn tem mɛ sɔɔ ba n tenkuru mɔ. Domi tem mɛ, mu kpɔ. Kpa su ben wɔndiaba sua kurɔbu, kpa be, bu maa bɛsɛgibu sua kurɔbu ²² kpa su ko bwese teeru. Yu ka koorɔ mɛ, sere bɛsɛn tɔn durɔ baawure u bango ko nge mɛ ben tii ba sɔa. ²³ Yà n koorɔ mɛ, berà ba ben sabe ni mɔ ka ben dukia. I de su ko mɛ kpa bu wa bu sina ka bɛsɛ sannu.

²⁴ Be ba wɔa gbɔra kɔnnɔwɔ kpuro ba Hamɔri ka win biin gari yi nɔɔmɔ, ma tɔn durɔbu be ba yi nua ba da ba bango ye kua. ²⁵ Ye tɔn be, ba bango ye kua ba wɔa wahala sɔɔ gina, ba tamaa goo kun bu wɔrimɔ, yen sɔɔ itasera Yakɔbun bibu Simɛɔ ka Lefi, Dinan sesubu, ba ben takobiba sua ba wuu ge wɔri ba gen tɔn durɔbu kpuro go. ²⁶ Mɛya ba maa Hamɔri ka win bii Sikɛmu go. Ma ba ben sesu Dina yara Sikɛmun yɛnun di.

²⁷ Ma Yakɔbun bii be ba tie ba da ba wuu ge wɔri ba gen yɔnu gurama yɛn sɔ ba ben sesu sankɔ. ²⁸ Ba ben yɔanu ka ketɛba gura ka ben ketɛkunu ka yaa sabe ni nu wɔa ben gberu kpaanɛɔ ²⁹ ka ben arumani kpuro ka ben bibu ka ben kurɔbu. Ye tɔn be, ba mɔ gesi yɛnusɔ kpuro ba gurawa.

³⁰ Yera Yakɔbu u win bibu Lefi ka Simɛɔ sɔɔwa u nɛɛ, wahala baka i ka man kasu mi. I dera nɛn bwɛra kun kpɔ. Domi Kananiba ka Feresiba ba

koo man tusi. Yen biru bà n da nɔɔ tia kua ba man wɔrima ba koo sun kpeerasiawa mam mam, domi nɛn tɔmba kun dabi.

³¹ Ma ba Yakɔbu wisa ba nɛɛ, sa ko dewa ba n bɛsɛn sesu garisi kurɔ tanɔ?

Gusunɔ u Yakɔbu domaru kua Beteliɔ

35

¹ Yeniban biru Gusunɔ u Yakɔbu sɔɔwa u nɛɛ, a seewo a da Beteliɔ kpa a n wɔa mi, kpa a man yɔku yeru kua mi na raa nun kure sanam mɛ a wunɛn mɔɔ duka suurimɔ.

² Yakɔbu u win tɔmbu sɔɔwa u nɛɛ, bɔu ni i raa mɔ, i nu wunɔ bɛɛn suunu sɔɔn di, kpa i tii dɛerasia i bɛɛn yɔnu tea. ³ Domi sa ko se su da Beteliɔ. Miya kon Gusunɔ yɔku yeru kua domi wiya u man somi sanam mɛ na wɔa wahala sɔɔ. Mɛya u maa ka man wɔa nɛn sanum kpuro sɔɔ.

⁴ Ma be kpuro ba ben bɔu kpɛɛ ni ba wa saa tɔn tukobun min di gura ba Yakɔbu wɛ ka maa ben swaa tonkunu. Ma u ye kpuro sua u sikua dɔa bakaru garun nuurɔ Sikɛmu mi. ⁵ Yen biru ba seewa ba doona min di. Ma Gusunɔ u dera tɔn be ba ka bu sikerɛnɛ mi, ba bɛrum soora. Yen sɔna ba ñ bu swaa naamwɛ.

⁶ Yakɔbu u tunuma, wi ka win tɔn be, Lusɔ ye ba maa sokumɔ Beteli, Kananin temɔ. ⁷ Yera u Yinni Gusunɔ yɔku yee te bania ma u tu yɔsiru kɔ Gusunɔ u wɔa Beteliɔ. Domi miya u nɔn kure sanam mɛ u win mɔɔ duka suurimɔ.

⁸ Yam miya Debora wi u Rebeka nɔɔri birun di u gu. Ma ba nɔn sikua Betelin guurun nuurɔ dɔa bakaru garun korɔ. Yen sɔna ba dɔa te soka gɔɔ wurin dɔru.

⁹ Yen biru Gusunɔ u kpam Yakɔbu kure Beteliɔ ma u nɔn domaru kua, sanam mɛ u wurama Padanaramun di. ¹⁰ U nɛɛ, wunɛn yɔsira Yakɔbu, adama ba ñ koo maa ka nun tu soku. Isireliwa ba ko n da nun soku.

¹¹ U maa nɛɛ, nɛ Gusunɔ na sɔawa Dam kpurogii. A maruro kpa wunɛn bibu bu kɔwara kpa bwese dabinu ka sinambu bu marura wunɛn min di. ¹² Wunɛ ka wunɛn bibun bwesera i

ko n tem me mə me na Aburhamu ka Isaki wē.

¹³ Ye Gusunə u gari yi gerua u kpa, u doona wəllə u Yakəbu deri. ¹⁴ Ma Yakəbu u kperu sua u gira ba n ka yaaye ma miya Yinni Gusunə u ka nùn gari kua. Ma u tu tam ka gum wisi kpa ta n ka sãa Gusunəguru. ¹⁵ Yera u yam mi soka Beteli, domi miya Gusunə u ka nùn gari kua.

Raselin gəə

¹⁶ Yen biru Yakəbu ka win təmbu ba seewa Betelin di ba dəə Efarataə. Ye ba Efarata turuku kua, yera Raseli u yiira u mara swaa ye səə. Kurə wi, u wahala kua win maru bi səə. ¹⁷ Sanam me u wahala mə, yera marusio u nùn səəwa u nεε, a ku nanda, bii tən durəwa a maa wa.

¹⁸ Ye u mara u kpa u gəə dəə, yera u win bii wi yīsiru kã Beni Oni. Yen tubusiana, bii wi na mara ka wahala. Adama win tundo u nùn soka Benyamεε. Yen tubusiana maa, nən nəm geun bii *.

¹⁹ Ma Raseli u kpuna u gu. Ba nùn sika Efaratan swaaə ye ba maa sokumə Betelehemu. ²⁰ Yera Yakəbu u kperu garu sua u gira Raselin siki ten mi, ba n ka nùn yaaye. Kpee te, ta wãa mi sere ka gisən gisə.

²¹ Min diya u seewa u da u win kuu bekuruguru gira Migidali Edεεə. ²² Sanam me ba wãa Migidali Edεε mi, yera ben turo Rubeni u da u ka win tundon kurə Biliha kpuna. Ma tundo wi, u ye nua.

Yakəbun bii tən durəbu ba sãawa wəkura yiru. ²³ Bibu wəkura yiru ye səə, Leagiba Rubeni wi, wi u sãa Yakəbun bii gbiikoo, ka Simεə ka Lefi ka Yuda ka Isakari ka Sabuloni. ²⁴ Be ba maa sãa Raseligibu, bera Yosefu ka Benyamεε. ²⁵ Be ba sãa Biliha, Raselin yoon bibu, bera Danu ka Nεfitali. ²⁶ Silipa wi u sãa Lean yoo, wigiba maa Gadi ka Aseε. Bii be ba Yakəbu marua Padanaramuə bera mi.

²⁷ Yen biru Yakəbu u tura win tundo Isakin mi, Mandeə, Kiriati Ariban bəkuə ye ba maa mə Heboroni. Miya Aburhamu ka Isaki ba səru

di. ²⁸⁻²⁹ Isaki u təkə kua gem gem u kuawa wəə wunəbu ka wεnε (180), ma u kpuna u gu u da u win baababa deema. Win bibu Esau ka Yakəbu ba na ba nùn sika.

Esau u sina Edəmun temə

36

¹ Esau wi ba maa sokumə Edəmu win bibun bweseru wee. ² U kurəbu sua Kananiban bweseru səə. Kurə ben yīsa wee, Ada, Eloni Hεtin bii, ka Oholibama, Anan bii, Sibeoni Hefin debubu, ³ ka Basimati, Isimεelin bii, Nebayətun sesu. ⁴ Ada u Esau Elifasi marua. Ma Basimati u Reweli mara. ⁵ Ma Oholibama u Yeusi mara ka Yalamu ka Kore. Bii be Esau u mara Kananin temə, bera mi.

⁶ Ma u win kurəbu sua ka bii be kpuro ka win tən be u mə kpuro, ka win yaa sabenu ka win dukia ye u wa Kananin tem mi kpuro, ma u seewa u da tem gam u ka win wənə Yakəbu tonda. ⁷ Domi ben yaa sabenu dabi sere ayera kun bu turi bu ka nu kpara. Yen sō, ba n kpē ba n wãa yam tem. ⁸ Ma Esau u da u wãa Seirin guunun bera gia. Esau wiya ba ra maa soku Edəmu.

Esaun bibun bweseru

⁹ Bii be u mara, bera ba kua Edəmuba. Ma ba sina Seirin guunu gia. Ben bweseru wee. ¹⁰⁻¹³ Elifasi, Adan bii u seewa u Temani mara ka Omaa ka Sefo ka Gatamu ka Kenasi.

Ma win kurə wi ba mə Tinna u nùn Amaleki marua.

Reweli, Basimatin bii u maa seewa u Nahati ka Seraki ka Sama ka Misa mara. Bera ba kua Rewelin bweseru.

¹⁴ Be ba maa sãa Oholibaman bibu, bera Yeusi ka Yalamu ka Kore.

¹⁵ Be ba sãa Esaun bibun bweserun tore, bera mini. Esaun bii gbiikoo Elifasi wiya u sãa bwese ninin sikado, Temanigibu ka Omaagibu ka Sefogibu ka Kenasigibu ¹⁶ ka Koreba ka Gatamugibu ka Amalekiba. Bera ba sãa Adan bibu.

¹⁷ Reweliwa u maa sãa benin sikado, Nahatigibu ka Serakiba ka Samagibu

* **35:18** nən nəm geun bii - Heberuban mi, ba nəm geu garisiwa gãa geenu n kere nəm dwaa.

ka Misagibu. Be kpurowa ba sãa Basimatin bibun bweseru.

¹⁸ Be ba maa sãa Oholibaman bibun bweserun nuuru, bera Yeusi ka Yalamu ka Kore.

¹⁹ Saa Esaun min diya bwese ni kpuro nu marura.

²⁰ Seiri Horin bweserun diya tɔn beni ba yara. Ma ba kua win bwese ten kerin nuuru. Beya Lotani ka Sobali ka Sibeoni ka Ana ²¹ ka Disoni ka Eɛɛ ka Disani. Bera ba kua Horiban sikadoba be ba wãa Edɔmun temɔ saa yellun di. ²² Ye Lotani u seewa ma u Hori mara ka Hemamu. N deema Lotani wi, u sesu goo mɔ wi ba mɔ Tinna. ²³ Ma Sobali u maa seewa u Alifani mara ka Manahati ka Ebali ka Sefo ka Onamu. ²⁴ Ma Sibeoni u maa bibu yiru mara, Aya ka Ana. Ana wiya u bwii wa yin min di nim sum mu yarimɔ saa ye u win tondon ketekunu kparamɔ gɔburɔ. ²⁵ Wiya u Disoni ka win sesu Oholibama mara. ²⁶ Be ba maa sãa Disonigibu, bera Hemudani ka Esibani ka Yitirani ka Kerani. ²⁷ Be ba maa sãa Eɛɛgibu, bera Bilani ka Safani ka Akani. ²⁸ Ma Disani u maa Usi ka Arani mara.

²⁹⁻³⁰ Beniwa ba kua Horiban bwese kerin wirugibu Edɔmun temɔ, Lotani ka Sobali ka Sibeoni ka Ana ka Disoni ka Eɛɛ ka Disani.

³¹ Sinam be ba bandu di di Edɔmuɔ Isireliba bu sere maa bandu swii ben temɔ, be wee. ³² Bela, Beorin bii, win wuun yĩsira Dinaba. ³³ Ye Bela u gu ma Yobabu, Serakin bii, Botisiragii u gɔna kɔsire kua. ³⁴ Ye Yobabu u gu ma Husamu Temanigii u gɔna kɔsire kua. ³⁵ Ye Husamu u gu ma Hadadi, Bedadin bii u gɔna kɔsire kua. Wiya u Madianiba go Mɔabun baru kpaanɔ. Win wuuwa Afiti. ³⁶ Ye Hadadi u gu ma Samula Masirekagii u gɔna kɔsire kua. ³⁷ Ye Samula u gu ma Sɔɔlu u gɔna kɔsire kua. Sɔɔlu wi, u sãawa Rehobɔtugii. Wuu ge, ga wãawa daa te ba mɔ Efaratin goorɔ. ³⁸ Ye Sɔɔlu u gu ma Baali Hanani, Akaborin bii, u gɔna kɔsire kua. ³⁹ Ye Baali Hanani u gu ma Hadari Paugii u gɔna kɔsire

kua. Win kurɔn yĩsira Mɛhetabeli, Matiredin bii, Mɛsaabun debubu.

⁴⁰ Be ba maa sãa Esaun bweserun sikadoba ba ka wãa Edɔmuɔ, be wee, Tinna ka Alifa ka Yeteti ⁴¹ ka Oholibama ka Ela ka Pinɔni ⁴² ka Kenasi ka Temani ka Mibisaa ⁴³ ka Madieli ka Iramu. Tem mi ben baawure u sina, win yĩsira ba ra ka mu soku.

Be kpuro ba marurawa saa Esaun min di.

YOSEFU

Yosefu ka win maabu

37

¹ Yakɔbu u sina Kananin temɔ mi win tundo u raa sina. ² Win bibun gari wee. Ye Yosefu u kua wɔɔ wɔkura nɔɔbu ka yiru, u yaa sabenu kparamɔ ka win maabu. U ra n wãawa ka win tundo tuosibu, Biliha ka Silipan bibu sannu. Yera u ra ben tundo dɔmɛye daa kɔsa ye win maa be, ba mɔ.

³ N deema Yakɔbu wi ba maa mɔ Isireli u Yosefu kɔ n win bii be ba tie kpuro kere, yɛn sɔ tɔkuru sɔra u nɔn mara. Ma u nɔn tako * nɔni bwese bwesekagia kua. ⁴ Ye win maaba wa ben tundo u nɔn kɔ n be kpuro kere, yera ba nɔn tusiru seewa. Ba ku ra kpɔ bu ka nɔn kɔru gari sɔ.

⁵⁻⁷ Sɔɔ teeru Yosefu u dosɔ. Yera u win maabu dosu ge saaria. U bu sɔɔwa u nɛɛ, i swaa dakio n bɛɛ nɛn dosu sɔ. Doo bɔka sa bɔkumɔ gberɔ, yera nɛn doo bɔkuru ta seewa ta yɔra, ma bɛɛginu na nu tu sikerena nu tu kpunammɛ.

Ye ba win gari nua yera ba nɔn tusiru sosi ⁸ ba nɛɛ, wuna a tamaa kaa ko besɛn sunɔ kpa a n sun kpare?

Ma ba kɔam nɔn tusa ba sosi win dosu ka win garin sɔ.

⁹ Yen biru u kɔam dosu gagu kua u gu win maabu saaria u nɛɛ, wee na kɔam dosa na wa sɔɔ ka suru ka kperi wɔkura tia man kpunammɛ.

¹⁰ U maa gu win tundo sɔɔwa. Ma win tundo u nɔn gerusi u nɛɛ, mba wunen dosu genin tubusianu. Nɛ ka

* **37:3** tako - Yabe te ba ka yã mini ta sãawa te sina bokon bibu ba ra doke.

wunen mero ka wunen maabu sa ko na su nun kpunawa?

¹¹ Win maaba ka nùn nisinu neni, adama win tundo u ye kpuro lasabu mò win gōruo.

Ba Yosefu dwa ba ka doona Egibiti

¹² Sō teeru Yosefun maaba ka ben tondon sabenu kōsōru da Sikemuō. ¹³ Ma Isireli u Yosefu sōwa u nē, n n̄ Sikemu gia wunen maaba kōsōru da? A na n nun gōri ben mi.

Yosefu u nē, too.

¹⁴ Ma Isireli u nē, a doo a mēeri bā n bwāa do kpa a wa sabenu nū n maa alafia mō, kpa a wurama a man sō.

Nge mēya u ka Yosefu gōra Sikemuō saa Heboronin di. ¹⁵ Sanam mē u sirene gbabu te sō, yera durō goo u ka nùn yinna u nùn bikia u nē, mba a kasu.

¹⁶ Yosefu u nē, nen maaba na kasu. A gem mō a man sōwō mi ba ben sabenu kparamō.

¹⁷ Durō wi, u nē, ba doona minin di. Domi na nua ba nē, bu doona Dotania.

Ma Yosefu u win maabu naa gira u bu deema Dotania. ¹⁸ Ye ba nùn wa sarun di, u sere turi ben mi, ba wesiana kō bu ka nùn go. ¹⁹ Ba sōna ba nē, besen dosusugii wee u sisi. ²⁰ I de su nùn go tē su kpēe dākō kpiri ninin teeru sō, kpa su nē, yaa kōsa gaa ya nùn tema, kpa su wa mē win dosu si, su koo ka kōora.

²¹ Ye Rubeni u nua mē, u kasu u nùn faaba ko. Ma u nē, i ku de su nùn go. ²² I nùn kpēeyō dākō kpiri teni sō gbaburu mi. Adama i ku nùn nōma doke.

N deema Rubeni u bwisikumō u nùn wōra ben nōman di kpa u nùn gōsia ben tondon mi.

²³ Saa ye Yosefu u tunuma ben mi, ba nùn win tako nōni bwese bwe-sekagia ye potari. ²⁴ Ma ba nùn sua ba kpēe dākō kpiri te sō, te ta n̄ nim mō. ²⁵ Yen biru ba sina ba dimō. Ye ba nōni seeya ba tenku wuuru garu wa be ba sōa Isimēliba ba swīine ba wee Galadin di ba ben yooyoosu turare ka gum sawaram ka tim mē ba ra soku miru sōbi ba ka dōo Egibiti gia. ²⁶ Ma

Yuda u win maabu ka wōnōbu sōwa u nē, arufaani yerā sa ko wa sà n besen wōnō go sa tii marisi. ²⁷ I na su da su nùn Isimēliba dōre, su ku nùn nōma doke. U sōawa besen yem domi besen wōnōwa.

Ma ba win gari wura. ²⁸ Ye Isimēli be, be ba sōa Madianin temgibu, ba sarō, yera Yosefun maaba nùn gawa ba yara dākō kpiri ten min di ba nùn Isimēli be dōre ka sii geesun gobi yendu, ma ba ka nùn doona Egibitiō.

²⁹ Ma Rubeni u wurama dākō kpiri ten mi, u deema wee, Yosefu kun maa wāa mi. Yera u win tiin yaberu nēnua u karana nuku sankiranun sō. ³⁰ Ma u gōsira u wigibu deema u nē, bii wi kun maa wāa mi ni! Nen wāaru! Mana kon du!

³¹ Sanam mēya ba boo kineru go ma ba Yosefun yaberu sua ba ka tu boo gen yem tēra. ³² Yera ba goo gōra ben tondon mi ka tako nōni bwese bwe-sekagia ye, u nùn sō u nē, u mērio ye ba wa. Win biin yabera mi? Nge n n̄ te.

³³ Ye u tura mi, Yakōbu u yabe te tuba. Ma u nē, nen biin yabera mi. Gbeeku yaa ya nùn kasuka ya tema.

³⁴ Yera u win tiin yaberu nēnua u karana ma u saaki sua u deewa nuku sankiranun sō. U win biin gōo wooru sina sōo dabi dabinu. ³⁵ Win bii tōn durōbu ka tōn kurōbu kpuro ba na bu ka nùn nukuru yemiasia, adama u yina u ben goon gari nō. U nē, u koo win biin gōo swīwa sere u ka nùn naamwe gōrio. Ma u gōo wi swī n ka tē.

³⁶ Saa ye sō, Madiani be, ba tura Egibitiō, ma ba Yosefu Potifaa dore wi u sōa Egibiti sunōn sina kpa kōsobun wirugii.

Yuda ka Tamaa

38

¹ Yen biru Yuda u win maabu ka wōnōbu deri u da Hiran mi, Adulamuō. ² Miya u Kananin wōndia bii goo wa win tundo ba mò Sua. Ma u nùn sua kurō, ba mēna. ³ Kurō wi, u gura sua u bii tōn durō mara, ma ba bii wi yīsiru kā Eru. ⁴ U maa wure u gura sua u bii tōn durō mara, ma ba nùn yīsiru kā Onani. ⁵ Ye u Onani sarasia, u

kpam wure u gura sua u bii tɔn durɔ mara, ma ba nùn yĩsiru kã Sela. Saa ye sɔɔ kurɔ wi, u Sela mara, Yuda u n wãa mi. U da u wãawa Kisibuɔ.

⁶ Eri, Yudan bii gbiikoo wi, u kpɛa ma win tundo u nùn kurɔ kasua. Kurɔ win yĩsira Tamaa. ⁷ Ye Yinni Gusunɔ u wa ma Eri u sãa tɔn kɔso, ma u dera u gu. ⁸ Saa ye sɔɔra Yuda u Onani sɔɔwa u nɛɛ, a wunen mɔɔn kurɔ suo a yɛnu doke kpa a nùn bweseru kasua nge mɛ wooda ya gerumɔ.

⁹ Onani u wa ma kurɔ wi, ù n mara, bii be, ba n ko n sãa wigibu. Yera ù n ka nùn mɛnnamɔ u ku ra wure u tii wa kurɔ wi sɔɔ, u ku ka win mɔɔ bibu maruan sɔ. ¹⁰ Ye Onani u mɔ mi, ya n Yinni Gusunɔ dore. Yen sɔna u maa dera u gu. ¹¹ Yera Yuda u Tamaa sɔɔwa u nɛɛ, a doo a gɔminiru di sere nɛn bii Sela ù n kpɛa.

Domi u tii sɔɔwa u nɛɛ, Sela ù n kurɔ wi sua, u koo ra maa gbi nge win maabu.

Ma Tamaa u doona u da u wãa win tundon yɛnuɔ.

¹² Sanam dɔɔ sanam wee, Yudan kurɔ Suan bii u gu. Ye Yuda u yen gɔminiru di u kpa, win bwɛra wurama, yera ba da Tinnɔ wi ka win bɔrɔ Hira Adulamugii wi. Miya ba Yudan yãanun sansu bɔɔrimɔ. ¹³ Yera goo u da u Tamaa sɔɔwa u nɛɛ, wee wunen dwaa tundo u dɔɔ Tinnɔ u ka win yãanun sansu bɔɔri. ¹⁴ Ye u nua mɛ, yera u win gɔmini yãnu pota, ma u tii sɔnditia wukiri nge kurɔ tanɔ, u da u sina wuu ge ba mɔ Enaimun kɔnnɔwɔ Tinnan swaaɔ. Domi u wa Sela u kpɛa, ba n maa nùn wi wɛ durɔ.

¹⁵ Ye Yuda u sarɔ u nùn wa u sɔ mi, ma u nùn garisi kurɔ tanɔ yɛn sɔ u win wuswaa sɔnditia wukiri. ¹⁶ Ma u susi win bɔkuɔ u ka nùn gari kua u nɛɛ, su da wunen yɛnuɔ n ka nun kpuna.

Domi u n yɛ win biigii kurɔwa. Ma kurɔ wi, u nùn wisa u nɛɛ, mba kaa man kɛ à n ka man kpuna.

¹⁷ Ma Yuda u nɛɛ, kon de bu ka nun boo kpɛmu naawa.

Kurɔ wi, u nɛɛ, n n mɛn na, a man gãanu tɔruba yiiyo sere à n boo ge mɔrisiama.

¹⁸⁻¹⁹ Yuda u nùn wisa u nɛɛ, mba a kɔ n nun tɔruba yiiya.

Ma u nɛɛ, a man wunen taabu ge ga wunen yĩreru mɔ ka gen wɛɛ ka dɛka ye a nɛni wɛɛma.

Yera u ye kpuro kurɔ wi wɛ, ma u da u ka nùn kpuna. Yen biru kurɔ wi, u seewa u doona. U da u sɔnditia ye wuna ma u maa win gɔmini yãa ni doke. Amɛn biru u deema wee, u gura mɔ. ²⁰ Yuda u win bɔrɔ Hira Adulamugii wi gɔra u ka boo ge kurɔ wi daawa, kpa u win yãa ni u tɔruba yii mi mwaama. Adama ye u tura mi, u n kurɔ wi wa. ²¹ Yera u yam min tɔmbu bikia u nɛɛ, mana kurɔ tanɔ wi u raa wãa Enaimun kɔnnɔwɔ swaa sɔɔ mini.

Ma ba nùn wisa ba nɛɛ, kurɔ tanɔ goo sari mini.

²² Yera u gɔsira Yudan mi, u nɛɛ, na n kurɔ wi wa. Yam min tɔmbu ba maa nɛɛ, kurɔ tanɔ goo sari ben wuu mi.

²³ Yuda u nɛɛ, n n mɛn na, u nɛnuɔ, ye u wakɔ. Wee, na ka nun boo kpɛmu ge gɔra win mi, a n maa nùn wa. Yen sɔ, su ku de bu sun yɛɛ.

²⁴ Suru itan biru ba na ba Yuda sɔɔwa ba nɛɛ, wunen biigii kurɔ Tamaa u kurɔ tanaru dimɔ sere u mam ten gura sua.

Ma Yuda u nɛɛ, bu nùn yaro wuun di bu dɔɔ mɛni.

²⁵ Sanam mɛ ba ka nùn yariɔ wuun di, yera u gɔra bu Yuda taabu ge ka gen wɛɛ yi ka dɛka ye sɔɔsi, kpa bu nùn sɔ ma wi u ye kpuro mɔ, yɛron gura u mɔ.

²⁶ Ye ba ka yãa ni tura, Yuda u nu gia ma u nɛɛ, kurɔ wi, u man gem kere, domi na yina n nùn nɛn bii Sela wɛ durɔ.

Yen biru Yuda kun maa ka nùn mɛnnare.

²⁷ Sanam mɛ kurɔ wi, u marubu tura yera ba wa ma sikabara ba wãa win nukurɔ. ²⁸ Ye u yiire, yera bii ben turo u nɔma yarama, ma marusio u nɔmu ge sɔɔ wɛɛ wunɔmgii gbiniisi u nɛɛ, winiwa koo gbi u yarima.

²⁹ Adama u nɔmu ge wesia, ma wi u kun daa nɔma yare mi, u gbia u yarima. Yera marusio u nɛɛ, anna a ka tii swaa kenia mɛ!

Yen sɔna ba nùn yĩsiru kã Perɛsi. Yen tubusiana, swaa kenio. ³⁰ Yen biruwa

wi ba wēe wunəmgii gbinisi mi, u yarima. Ma ba nùn yīsiru kã Seraki.

Yosefu u wãa Potifaaan mi

39

¹ Isimēliba ba ka Yosefu da Egibiti. Ma Potifaa Egibitigii u nùn dwa ben mi. Potifaa wi, u sãawa Egibiti sunən sina kpa kōsobun wirugii. ² Yinni Gusunə u wãa ka Yosefu, ma u nùn kua tən barukagii. U wãa win yinni Egibitigii yenu. ³ Yinni wi, u wa ma Yinni Gusunə u ka nùn wãa, ma u maa nùn swaa kusiamme yabu baayere sɔɔ ye u m̀. ⁴ Yen s̄, u ka nùn nən geu mēera u nùn kua win yenu s̄m kowobu kpuron wirugii, ma win ye u m̀ kpuro u nùn n̄mu s̄ndia. ⁵ Saa m̄n di u Yosefu kua win yenu s̄m kowobu kpuron wirugii ma u nùn ye u m̀ kpuro n̄mu s̄ndia, Yinni Gusunə u win yenu ge domaru kua ka ye u m̀ kpuro yenu ka gber. ⁶ Potifaa wi, u ye u m̀ kpuro deri Yosefun n̄ma s̄ɔ. U n̄ maa yen gaan gari yē ma n̄ kun m̀ win d̄ia ni u koo doke n̄w̄ baasi.

Yosefu ka Potifaaan kurɔ

N wee Yosefu durɔ burɔwa. Win wasi ka win wuswaa girima m̀. ⁷ Yera s̄ɔ teeru win yinnin kurɔ u nùn n̄ni girari ma u n̄, a de a ka man kpuna.

⁸ Adama Yosefu u yina. U kurɔ wi s̄ɔwa u n̄, n̄ wee, n̄n yinni u n̄ yenu ḡaanun gari yē. Win ye u m̀ kpuro, n̄na u n̄mu s̄ndia. ⁹ U n̄ man dam kere yenu ge s̄ɔ, u n̄ maa man ḡaanu yinari ma n̄ kun m̀ wun̄ t̄na yèn s̄ a s̄a win kurɔ. Yera kon ḡa ninin bweseru ko kpa n̄ Gusunə torari?

¹⁰ Baadomawa kurɔ wi, u ra n̄ ka nùn gari yi m̀. Ka m̄, Yosefu u yina u ka nùn kpuna. U ku ra mam kã ba n̄ wãa sannu.

¹¹ S̄ɔ teeru Yosefu u dua dirɔ u ka win s̄mburu ko. N deema yenu gen t̄nu goo sari turuku. ¹² Yera kurɔ wi, u Yosefun bekuru n̄nua u n̄, a ka man kpun.

Yosefu u nùn beku te deria u duka yara t̄w̄. ¹³ Ye kurɔ wi, u wa ma u

nùn beku te deria u duka yara t̄w̄, ¹⁴ yera u win yenu gibu soka u n̄, i na i wa. Heberu wi n̄n durɔ ka na u sun kam m̄era. U k̄i u ka man kpuna adama na wura kua t̄a t̄a. ¹⁵ Ye u nua na wura kua m̄, u man win bekuru deria u duka yara t̄w̄.

¹⁶ Ma kurɔ wi, u beku te yii yeru kua sere win yinni u ka wurama yenu. ¹⁷ Sanam m̄ u wurama mi, kurɔ wi, u nùn s̄ɔwa u n̄, yoo Heberu wi a ka sun naawa mi, u man duwi u ka man sanku. ¹⁸ Ye na wura kua, yera u man win bekuru deria u duka yara t̄w̄.

¹⁹ Ye durɔ wi, u win kurɔn gari yi nua, yera u m̄ru b̄sira. ²⁰ Ma u Yosefu sua u doke p̄is̄m dirɔ mi ba ra sunən p̄is̄mba doke.

Ba Yosefu p̄is̄m kp̄e

Miya u wãa. ²¹ Adama Yinni Gusunə u wãa ka wi. U maa nùn domaru kua u dera u k̄i geeru wa p̄is̄m kōsobun wirugii mi. ²² Ma wirugii wi, u nùn p̄is̄m be ba wãa mi kpuro n̄mu s̄ndia. Ye ba koo ko kpuro, wiya ra yen wooda w̄. ²³ Wirugii wi, u ku ra m̄eri ye Yosefu u m̀ domi Yinni Gusunə u wãa ka wi. Ma u dera win ye u kua kpuro ya w̄ra.

40

¹ Yeba kpuron biru Egibiti sunən s̄m kowobun wirugibu yiru ba nùn torari. Turo u s̄a p̄e kowobun wirugii, turo maa wi u ra nùn n̄ra w̄. ² Ma u ka be yiru ye m̄ru bara. ³ U bu doke p̄is̄m kōsobun wirugii dirɔ mi ba Yosefu k̄nua. ⁴ P̄is̄m kōsobun wirugii wi, u bu Yosefu n̄mu s̄ndia u n̄ bu s̄mburu kuamm̄. Ma ba s̄ɔ m̄eru kua p̄is̄m diru mi.

Yosefu u dosusu tubusia p̄is̄m dirɔ

⁵ Yera w̄kuru garu be yiru ye, ba dosa p̄is̄m diru mi. Ben baawure ka wiguu ka gen tubusianu n̄n̄m. ⁶ Ye Yosefu u na ben mi bururu u bu m̄era, yera u deema ben nuki sankire. ⁷ Ma u bu bikia u n̄, am̄na b̄en wuswaa ka burisine m̄ gis̄.

⁸ Ba nùn wisa ba n̄, sa dosawa. Goo maa sari wi u koo sun dosu si tubusia.

Yosefu u bu sɔɔwa u neɛ, n n Gusunɔwa u ra n gāanu kpuron tubusianu yē? N n men na, i man been dosu si saario.

9-10 Ma wi u ra Egibiti sunɔ tam nɔra wē, u win dosu Yosefu saaria u neɛ, nen dosu sɔɔ wee, na resem dāru wa nen wuswaɔ ta kpia. Dāa te, ta kāsia ita mɔ. Ma ta wēsua kua ta binu mara nu ye. 11 N deema na Egibiti sunɔn nɔra neni nen nɔmuɔ. Na resem ye waka na game nɔra ye sɔɔ. Ma na ye sua na nùn wē.

12 Ma Yosefu u nùn sɔɔwa u neɛ, dosu gen tubusianu wee. Kāsia ita ye, sɔɔ itawa mi. 13 N tie sɔɔ ita sunɔ u ka nun yara pirisəm di kpa u nun wesia wunen sɔmburu sɔɔ. Kaa kpam nùn win nɔra wē nge me a ra raa ko sanam me a sãa win sɔm kowo. 14 Adama a n man yaaye sanam me a doo nɔuru wari. Na nun kanamɔ, a man durom kuo a sunɔ nen gari sɔ kpa a man yara dii tenin di. 15 Domi ba man gbenawa saa Heberuban tem di, ba ka man na mini. Yen biru na n maa gāanu kue ba ka man kpɛma pirisəm diru mi.

16 Ye pɛɛ kowobun wirugii wi, u wa ma Yosefu u wiɔnɔn dosu ge tubusia n dora, yera u neɛ, wee, nen dosu sɔɔ, nena maa birenu ita sɔɔwa nì sɔɔ ba ra pɛɛ doke. 17 Bire te ta wāa wallo, kira bwese bwesekawa wāa mi, ye ba yeesia pɛɛ doo sɔɔ. Ma gunɔsu kira ni dimɔ bire te sɔɔ, nen wiru wallo.

18 Yosefu nùn wisa u neɛ, gen tubusianu wee. Birenu ita ye, sɔɔ itawa mi. 19 N tie sɔɔ ita sunɔ u ka wunen wiru bura kpa bu nun sãarusia dāa wallo, gunɔsu su wunen yaa di.

20 Ye n kua sɔɔ ita ye, Egibiti sunɔ u win marubun tɔɔ bakarua kua. Ma u sɔm kowobu yiru ye yara pirisəm di, u bu yɔrasia win sɔm kowo be ba tien wuswaɔ. 21 Ma wi u ra nùn nɔra wē mi, u nùn wesia win sɔmburu sɔɔ. 22 Adama ba pɛɛ kowobun wirugii wi sãarusia nge me Yosefu u raa bu tubusia. 23 Yen biru sunɔn nari wēo wi, u Yosefu duari.

Egibiti sunɔ u dosa

41

1 Wɔɔ yirun biru Egibiti sunɔn tii u dosa. Wee u yɔ daru bɔɔwɔ. 2 Yera naa mero bure nɔɔba yiru yi yi bɔuru yi yarima daarun di yi dimɔ daru bɔɔwɔ.

3 Ma neɛ nɔɔba yiru gee maa yarima daarun di yi yi woore yi n waabu wā, yi yɔra yiɔnɔn bakuɔ daru bɔɔ mi. 4 Ma yi neɛ bure yi yi bɔuru mwɛ. Ma u dom yanda.

5 U kpam dweeya ma u dosa nɔn mɛɛruse. Wee, doo gāa teeru sɔɔ, u doo wii geenu nɔɔba yiru wa ni nu bem mɔ swɛɛ swɛɛ. 6 Ma doo winu nɔɔba yiru ganu nu maa yara niɔnɔn temɔ, ni nu sakosu sãa nu gbere sɔɔ ka woon sɔ. 7 Doo wii sako si, su doo wii geenu mwɛ mwɛ. Ma u dom yanda u deema u dosawa.

8 Ye n kua bururu win bwɛra kun kpune. U sɔrobu ka bwisigibu kpuro soka be ba wāa Egibitiɔ. U bu win dosu si kpuro saaria. Adama baa ben turo kun kpia u nùn dosu si tubusie.

9 Saa ye sɔra win nari wēo wi, u nùn sɔɔwa u neɛ, gisara na yaaya ma na tora. 10 Sanam me a maru kua ka bese wunen sɔm kowobu, ma a dera ba sun kpɛɛ ne ka pɛɛ kowobun wirugii pirisəm kɔsobun wirugiin dirɔ, 11 bese yiru ye, sa dosa waku teeru. Ma besen baawure u win dosun tubusianu nua nge me u dosa. 12 N deema bese ka Heberu bii goowa sa wāa mi, wi u sãa pirisəm kɔsobun wirugiin yoo. Ye sa nùn besen dosu si saaria, yera u sun si tubusia. 13 Ma n kua nge me u baawure tubusia. A man wesia nen sɔmburu sɔɔ, ma a dera ba pɛɛ kowobun wirugii wi sãarusia.

Yosefu u Egibiti sunɔn dosusu tubusia

14 Ye Egibiti sunɔ u nua me, u Yosefu sokusia. Mii mii ba nùn yarama pirisəm dirun di, u win toburu kɔna ka win baa sansu u yānu kɔsa, ma u seewa u da sunɔ win mi. 15 Sunɔ u nùn sɔɔwa u neɛ, na dosa. Goo kun kpia u man dosu ge tubusie. Na maa nua a ra dosu tubusie ba n nun gu sɔɔwa.

16 Ma Yosefu u nùn wisa u neɛ, n n ne, Gusunɔwa u koo nun ge tubusia n dora.

17 Ma suno u nee, wee, nen dosu sɔɔ na yɔ daru bɔɔwɔ. 18 Yera naa mero bure nɔɔba yiru yi yi bɔɔru yi yarima daarun di yi dimo daru bɔɔwɔ. 19 Ma nee nɔɔba yiru gee maa yarima daarun di yi yi woore yi n waabu wã. Na n naa kɔsimii nin bweseru waare Egibitin tem kpuro sɔɔ. 20 Nee yi, yi nee gbiikii nɔɔba yiru yi yi bɔɔru mi mwe. 21 Adama ye yi yi mwe me, a n kaa n mam yɛ nge yi gãanu mwe. Domi me yi woore yellun di, meya yi woore mi. Ma na dom yanda. 22 Yen biru na kparam dosa na doo gãa teeru sɔɔ doo wii geenu nɔɔba yiru wa ni nu bem ma swɛɛ swɛɛ. 23 Ma doo winu nɔɔba yiru ganu nu maa yara nionon temo ni nu sakosu sãa nu gbere sɔɔ ka woon sɔ. 24 Doo wii sako si, su doo wii gee ni mwe mwe. Na dosu ge nen sɔrobu saaria adama ben goo kun man gu tubusie.

25 Yosefu u nun sɔɔwa u nee, gãa teena a dosa. Gusunowa u nun sɔɔsi ye u koo ko. 26 Naa mero bure nɔɔba yiru ye, ka doo wii geenu nɔɔba yiru ye, wɔɔ nɔɔba yiruwa. Ye kpuro ya sãawa dosu teu. 27 Nee nɔɔba yiru yi yi woore yi n waabu wã mi, yi yi yara yionon biru, ka doo wii sakosu nɔɔba yiru si su gbere sɔɔ ka woon sɔ mi, nu sãawa wɔɔ nɔɔba yiru ye sɔɔ gɔɔra ko n wãa. 28 Gusunowa nun sɔɔsi ye u koo ko nge me na raa nun sɔɔwa, suno. 29 N wee, wɔɔ nɔɔba yiru sɔɔ, debura ko n wãa Egibitin tem kpuro sɔɔ. 30-31 Adama yen biru gɔɔra koo tem me kpuro wɔri wɔɔ nɔɔba yiru kpa tu kpɛa gem ka tia sere ba n koo maa debu ten yira wa. 32 Ye a ka dosu ge kua non mɛru, Gusunɔ u kã a n yɛ ma ya koo koorawa ya n maa tɛmɔ. 33 Tɛ, suno, n weene a bwisigii goo kasu wi u lasabu ma, kpa a nun ko Egibitin wirugii. 34 Kpa a maa tumbu gabu wuna be ba koo deburun saan dïanu kpuro bɔnu ko suba nɔɔbu kpa bu nin sube teeru mwa baawuren mi. 35 Kpa bu dïa ni kpuro menna ka wunen yiiko bu doo bɔkunu bere biranu sɔɔ wuu baageren sɔ kpa ba n nu kɔsu. 36 Niya nu ko n berua tumbun sɔ ba n ka gɔɔrun wɔɔ nɔɔba

yiru ye mara ye ya wee tem me sɔɔ, kpa tu ku raa ka tumbu kpuro go.

Ba Yosefu kua Egibitin wirugii

37 Ma Yosefun gari yi, yi Egibiti suno dore ka win sina asakpɔbu kpuro. 38 Yera u bu bikia u nee, mana sa ko maa tonu wa wi u Gusunon Hunde ma nge wini.

39 Ma u Yosefu sɔɔwa u nee, nge me Gusunɔ u nun ye kpuro sɔɔsi, goo maa sari wi u bwisi ka lasabu ma nge wune. 40 Kon nun ko nen yenu yero. Nen tumbu kpuro ba koo wunen gari mem nɔɔwa. Nen sina gona tonawa ko na n ka nun kere. 41 U maa nee, wee, na nun kua Egibitin tem kpuron wirugii.

42 Yera u win taabu ge ga win yireru ma pota win nomun di u Yosefu dokea win nomu. Ma u nun yaa buranu sebusia. Yen biru u nun yoni wuragii dokea wiru. 43 Ma u dera ba nun yɔɔsia kekɛ sɔɔ ye dumi gawe ya wigia swii. Gaba nun gbiye ba ma, i yiuro i yiuro. Nge meya Egibiti suno u ka Yosefu kua tem me kpuron wirugii.

44 Ma u kparam nun sɔɔwa u nee, ne Egibiti suno, nena na gerua, Egibitin tem kpuro sɔɔ, goo kun kpɛ u gãanu ko ma n kun ma ka wunen wooda.

45-46 Ma u Yosefu yisuru ka Safenati Paniaki te ta sãa be Egibitigibun yisuru. Ma u nun Potiferan bii Asinati ka kurɔ. Potifera wi, u sãawa wuu ge ba ma Onin yaku kowo. Yosefu u mowa wɔɔ tena sanam me Egibiti suno u nun kua wirugii.

Ma Yosefu u doona u da u Egibitin tem kpuro bera. 47 Deburun wɔɔ nɔɔba yiru ye sɔɔ, tem mu dïanu kua gem gem. 48 Yera Yosefu u wuu baageren gbean dïanu menna wɔɔ nɔɔba yiru ye sɔɔ, u nu berua wuu gen biranu sɔɔ. 49 Dïa ni u menna mi, nin kpãara banda sere ba n kpɛ bu nin geeru gia. Nu sãawa nge yani sɛeri.

50 Gɔɔ ten saa yu sere na, Asinati, Potiferan bii u Yosefu bii ton durɔbu yiru marua. 51 Yen gbiikoowa Yosefu u yisuru ka Manase, u nee, domi Gusunɔ u dera na nen wahala kpuro duari ka maa nen baan yenu kpuro. 52 Ma u yiruse yisuru ka Efaraimu, u nee, domi

Gusunɔ u dera na mara tem mi na nɔni swāaru wa.

⁵³ Sanam dɔɔ sanam wee, debu baka ten wɔɔ nɔɔba yiru yen baa doona Egibitin temɔ. ⁵⁴ Ma wɔɔ nɔɔba yiru gɔɔrugia ya tunuma nge mɛ Yosɛfu u raa gerua. Gɔɔ te, ta tem baama kpuro nɛnu, ma n kun mɔ Egibitin tem tɔna sɔɔ mi dīanu wāa. ⁵⁵ Adama ye gɔɔra ra dua mi, tɔmba Egibiti sunɔ wuri koosimɔ bu ka dīanu wan sɔ. Ma u bu sɔɔwa u nɛɛ, bu doo Yosɛfun mi, kpa bu ko ye u koo bu sɔ. ⁵⁶ Ye Yosɛfu u wa gɔɔra tem mɛ kpuro nɛnu, yera u bira ni kpuro wukia u tɔmbu dīanu dɔremɔ. Gɔɔ te, ta kpɛamɔ. ⁵⁷ Ma tɔmba naamɔ Egibitiɔ tem kpuron di bu ka dīanu dwe Yosɛfun mi, domi gɔɔ te, ta tem kpuro nɛni gem gem.

Yosɛfun maaba dīanu dwebu da Egibitiɔ

42

¹ Ye Yakɔbu u nua dīanu wāa Egibitiɔ, yera u win bibu bikia u nɛɛ, mban sɔna i mɛɛrine i n̄ gāanu mɔ. ² Na nua ma Egibitiɔ dīanu wāa. N n̄ men na, i seewo i da i sun nu dwiama kpa su wa sa n̄ ka wāa.

³ Ma Yosɛfun maabu wɔkuru ba seewa ba da Egibitiɔ bu ka dīanu dwe. ⁴ Adama Yakɔbu kun wure Yosɛfun wɔnɔ Benyamɛɛ u ka bu da domi u nɛɛ, wahala gaa ya koo ra n̄n deema. ⁵ Ma ba dīa ni dwem da Egibitiɔ ka Kananiba gabu. Domi gɔɔra wāa Kananin tem kpuro sɔɔ.

Yosɛfu u win maabu buku buku kua

⁶ Saa ye sɔɔ, Yosɛfuwa u Egibitin tem kparamɔ. Wiya u tem min tɔmbu dīanu dɔrasiamɔ. Ye win maa be, ba tura mi, ba n̄n yiira ba wiru tem girari. ⁷ Ye u bu wa u bu gia, adama u kua nge u n̄ bu yɛ. Ma u bu gerusi ka dam u nɛɛ, man diya i na.

Ba n̄n wisa ba nɛɛ, saa Kananin tem diya sa na su ka dīanu dwe.

⁸ Adama ka mɛ, ba n̄n n̄n tuba. ⁹ Saa yera u yaaya dosu ge u raa kua ben sɔ. Ma u bu sɔɔwa u nɛɛ, i nawa i ka bɛsɛn tem saria mɛɛri kpa i wa mi sa dam kɔmiɛ.

¹⁰ Ba n̄n wisa ba nɛɛ, aawo, yinni, sa nawa su ka dīanu dwe. ¹¹ Tɔn turowa u bɛsɛ kpuro mara. Gema sa gerumɔ, sa n̄ s̄a be ba tem saria mɛɛrim na.

¹² Adama Yosɛfu u bu wisa u nɛɛ, weesa, i nawa i ka wa mi sa dam kɔmiɛ.

¹³ Ba kpam n̄n wisa ba nɛɛ, yinni, sa s̄awa bɛsɛ tɔnu wɔkura yiru. Tɔn turowa u sun mara Kananin temɔ. Bɛsɛn wi u piiburu bo, wiya sa deri yɛnuɔ ka bɛsɛn tundo, ma turo u sariru kua.

¹⁴ Yosɛfu kpam bu wisa u nɛɛ, weesa i mɔ. I nawa i ka bɛsɛn tem saria mɛɛri. ¹⁵ Wee nge mɛ kon ka bɛɛn laakari mɛɛri. I kun ka bɛɛn wɔnɔ wi u wāa yɛnuɔ mi nɛ, sere ka Egibiti sunɔn yīsiru i n̄ yariɔ minin di. ¹⁶ Yen sɔ, i bɛɛn turo gɔrio u da u ka n̄n na. Bɛɛ be i tie, bu bɛɛ doke pirisɔm dirɔ. Saa ye sɔɔra sa ko wa n̄ n̄ gem na i gerumɔ. Ma n̄ kun mɛ, sere ka Egibiti sunɔn yīsiru, i nawa i ka tem saria mɛɛri.

¹⁷ Ma u bu kenusi pirisɔm dirɔ sɔɔ ita. ¹⁸ Sɔɔ itase tera u bu sɔɔwa u nɛɛ, na Gusunɔ nasie. Yen sɔ, i koowo meni kpa i wa i n̄ ka wāa. ¹⁹ I n̄ s̄aan na tɔn geobu, i bɛɛn turo derio diru mini. Bɛɛ be i tie kpa i ka bɛɛn tɔmbu dīanu daawa gɔɔ ten sɔ. ²⁰ Kpa i ka man bɛɛn wɔnɔ d̄ako wi naawa. Saa yera kon gia ma gema i gerumɔ, kpa su bɛɛ deri i n̄ wāa.

Ba wura mɛ, ²¹ ma ba sɔɔna ba nɛɛ, k̄sa ye sa bɛsɛn wɔnɔ Yosɛfu kua yera ya sun k̄siemɔ tɛ, domi sa win nuku sankiranu wa. Ye u sun suuru kana sa n̄ wure.

²² Rubeni u bu sɔɔwa u nɛɛ, na n̄ daa bɛɛ sɔɔwa na nɛɛ, i ku bii wi k̄sa gaa kua? Adama i n̄ n̄n gari wure. Wee, tɛ Gusunɔ u sun win yem bikiamɔ.

²³ Sanam mɛ ba gari yi mɔ, ba n̄n yɛ Yosɛfu u ben barum nɔɔmɔ. Domi goowa u ra bu gari tusie. ²⁴ Ma Yosɛfu u bu dɛsirari gina u da u swī.

Yosɛfun maaba gɔsira Kananin temɔ

Yen biru u wura u ka bu gari kua. Ma u be sɔɔ Simɛɔ gɔsa u dera ba ka n̄n yɔni bɔkua be kpuron n̄ni biru. ²⁵ Yen biru u wooda wɛ u nɛɛ, bu ben saakiba sɔɔ dīanu yibio kpa bu ben

baawuren gobi wesia win saaki sɔɔ, kpa bu be dīanu kusenu kua ni ba koo di swaa sɔɔ. Ma ba kua mɛ. ²⁶ Ma ba ben dīa ni ketekunu sɔbi ba doona.

²⁷ Swaa sɔɔ mi ba wēre, yera ben turo u win saaki kusia u ka win keteku dīanu kɛ. Ma u deema gobi wee saaki ye sɔɔ. ²⁸ Ma u be ba tie sɔɔwa u nɛɛ, ba man nɛn gobi wesia. Yi wee nɛn saakiɔ.

Yera ba nanda ba geruna ba nɛɛ, mba Gusunɔ u sun kua yeni.

²⁹ Ma ba wure ba swaa wɔri ba tura ben tondon mi Kananin temɔ. Ba nùn sɔɔwa kpuro ye n bu deema. ³⁰ Ba nɛɛ, durɔ wi u sãa Egibitigibun wirugii u sun gerusi u nɛɛ, sa nawa su ka ben tem saria mɛɛri. ³¹ Ma sa nùn wisa sa nɛɛ, sa sãawa tɔn geobu. Sa n̄ nɛ su ka ben tem saria mɛɛri. ³² Sa kpam nùn sɔɔwa sa nɛɛ, sa sãawa tɔn turon bibu, bɛsɛ wɔkura yiruwɔ a mara. Bɛsɛn turo sariru kua. Wi u piiburu bo, u maa wãa yɛnuɔ ka wunɛ. ³³ Yera u sun wisa u nɛɛ, su nùn bɛsɛn turo derio. Bɛsɛ be sa tie, kpa su ka bɛsɛn tumbu dīanu naawa ni nu koo bu turi gɔɔ ten sɔ, ³⁴ kpa su ka nùn bɛsɛn wɔnɔ wi u wãa yɛnuɔ mi naawa. Nge mɛya u koo be ka gia ma sa sãa tɔn geobu, sa n̄ weesu m̄, sa n̄ maa sãa be ba ben tem saria mɛɛrim na. Kpa u sun bɛsɛn turo wi wesia. Mɛya u koo be maa de su tenkuru ko ben tem mi.

³⁵ Ye ba gari yi gerua ba kpa, yera ben baawure u win saaki kusia. Be ka ben tundo ba wa wee, ben baawuren gobi yi u kɔsia yi wãa win saakiɔ. Ma bɛrum be kpuro mwa. ³⁶ Yera Yakɔbu u nɛɛ, i ko de n nɛn bibu kpuro biawa. Domi wee, Yosefu u sariru kua, na maa Simeɔ bia, tɛ i k̄i i Bɛnyamɛɛ sua. Ye kpuro nɛ sɔɔra ya wɔrimɔ.

³⁷ Rubeni u ben tundo wisa u nɛɛ, a gesi man Bɛnyamɛɛ nɔmu sɔndio. Nà kun ka nùn wuramɛ, nɛn bibu yiru wee, a bu goowo.

³⁸ Yakɔbu u bu wisa u nɛɛ, nɛn bii u n̄ ka bɛɛ dɔɔ. Domi win mɔɔ u gu, wi turowa u man tie. Yen sɔ, wahala gaa yà n seewa ya nùn deema gɔbaburu sɔɔ, nuku sankiraru ta koo ra man go, domi na tɔkɔ kua.

Yosefun maabu ba ka Bɛnyamɛɛ da Egibitiɔ

43

¹ Sanam dɔɔ sanam wee, gɔɔra dam m̄ Kananin temɔ ta dɔɔ. ² Ye Yakɔbu ka win bibu ba dīa ni di ba kpa, ni ba raa dweema Egibitin di mi, yera u bu sɔɔwa u nɛɛ, i maa wuro Egibiti mi, i sun dīanu fiiko dwiama.

³ Yuda u nùn sɔɔwa u nɛɛ, Egibitin wirugii wi, u sun sɔɔwa u sirewa u nɛɛ, su ku na win wuswaaɔ ma sa n̄ bɛsɛn wɔnɔ Bɛnyamɛɛ nɛni. ⁴ N n mɛn na, à n wura u sun swĩ, sa ko da su nun dīanu dwiama. ⁵ À n maa yina, sa n̄ dɔɔ. Domi durɔ wi, u nɛɛ, su ku ra nɛ win wuswaaɔ ma n kun ka bɛsɛn wɔnɔ wi.

⁶ Ma Yakɔbu wi ba maa sokumɔ Isireli, u bu sɔɔwa u nɛɛ, gari k̄si yiren bwesera i man kua mɛ, ye i nɛɛ, i maa wɔnɔ m̄ u bɛɛ tie.

⁷ Ba nùn wisa ba nɛɛ, durɔ wi, u sun bikia u sirewa u nɛɛ, amɔna sa sãa. Wara sun mara. Bɛsɛn tundo u wãa hunde sɔɔ? Sa maa wɔnɔ goo m̄? Ma sa nùn wisa ye u sun bikia kpuro. Amɔna sa ko n̄ ka yɛ ma u koo nɛɛwa su ka bɛsɛn wɔnɔ na.

⁸ Yuda u win tundo Isireli sɔɔwa u nɛɛ, a de bɛsɛn wɔnɔ wi, u ka man da kpa su doona kpa bɛsɛ kpuro su ku ra gbi, bɛsɛ ka wunɛ ka bɛsɛn bibu. ⁹ Ye n nùn deema kpuro nɛna kon ye sɔbe kpa na n sãa taaregii wunen mi, nà kun ka nùn wuramɛ. ¹⁰ Wunen tii a wa saa m̄n di sa gari yi m̄, sà n dɔɔn na, sa n gɔsiramɛ nɔn mɛɛruse.

¹¹ Isireli u gerua u nɛɛ, n̄ n mɛn na, yà n kua tilasi, i gãa buranu suo ni nu sãa bɛsɛn tem miginu ni nu n̄ wãa Egibitiɔ i ka durɔ wi daawa, nge gum sawaram ka tim fiiko ka turare fiiko ka dãa marum fiiko ka tii bi ba ra soku miru. ¹² Kpa i n gobi nɛni nge mɛ i raa ka dan nɔn yiru. I n tura mi, kpa i bu yionɔ wesia yi sa deema bɛɛn saakiba sɔɔ. À ku tuba, ba yi duariwa. ¹³ Yen biru i bɛɛn wɔnɔ wi suo kpa i da. ¹⁴ Gusunɔ Dam kpurogii u koo de durɔ wi, u bɛɛn wɔnɔwɔndu wa kpa u de i wurama ka Simeɔ ka Bɛnyamɛɛ. Nà n kon maa bibu bian na, to, kpa n bia.

Yosefu u ka win maabu gari m̀

¹⁵ Ma bii be, ba k̀e ni sua ka gobi yi ba raa ka dan ǹn yiru ka Benyam̀e sannu. Ma ba seewa ba swaa ẁri ba da Egibiti. Ye ba tura mi, ba da Yosefun mi. ¹⁶ Sanam m̀e Yosefu u bu wa ka Benyam̀e sannu, u win s̀m kowobun wirugii s̀wa u ǹe, a t̀n be duusio ǹn dir. Yen biru a doo a yaa go. Domi sanna sa ko di s̀o s̀o ge ǹe ka be.

¹⁷ Ma s̀m kowo wi, u kua nge m̀e Yosefu u ǹn s̀wa. U ka bu da diru mi. ¹⁸ Ye ba waa diru mi, yera berum bu mwa ba tii s̀wa ba ǹe, gobi yi ba wesia besen saakiba s̀o, yin s̀na ba ka sun na mini, kpa bu sun mwa ka dam ka besen ketekunu, kpa su ko ben yobu.

¹⁹ Yera saa Yosefun dii k̀n ǹn di ba s̀m kowo wi s̀wa ba ǹe, ²⁰ yinni, a sun suuru kuo. Ye sa gbia sa na mini sa d̀anu dwa, ²¹ saa ye sa ka nu d̀o yenu, sa ỳra swaa su ka ẁra. Yera sa besen saakiba kusia ma sa deema gobi yi sa k̀sia kpuro wee, yi waa besen baawuren saaki s̀o. Yi wee, sa ka wurama. ²² Domi sa ǹ ỳ wi u yi wesia besen saakiba s̀o. M̀ya sa maa ka gobi na su ka wure su d̀anu dwe.

²³ S̀m kowo wi, u bu wisa u ǹe, i ku nanda, i ku wurura. Gusun, besen baaban Yinniwa u be ye yi k̀. Na raa besen gobi yi mwa.

Yen biru u bu Sim̀o yarama. ²⁴ Ma u bu duusia Yosefun yenu u dera ba ben k̀ri kpakia, u maa ben ketekunu taka ẁ. ²⁵ Ma Yosefun maa be, ba ben k̀nu s̀ru m̀ sere u ka tunuma s̀o s̀o, domi ba nua ma sanna ba koo di ka wi. ²⁶ Ye Yosefu u tunuma yera ba da ba yiira ba ǹn k̀e ni ẁ. ²⁷ Ma u ben alafia bikia u ǹe, besen dur t̀k ẁn gari i gerua mi, u bwaa do? U waa hunde s̀o sere ka t̀?

²⁸ Ba ǹn wisa ba ǹe, besen tundo, wunen b̀o u waa hunde s̀o, u bwaa do.

Ma ba kpam ǹn yiira. ²⁹ Ye Yosefu u ǹni seeya u win ẁn Benyam̀e wa, yera u bikia u ǹe, besen ẁn ẁn gari i man s̀wa mi, wiya mini?

Ma u Benyam̀e domaru kua u ǹe, Gusun u nun durom kua ǹn bii.

³⁰ Ma u seewa fia u bu deri u da u swi dii s̀wa, domi win ẁn k̀ra ǹn nenua too too. ³¹ Ye u swi u kpa, u wuba ma u yarima. Ka m̀e, u maa tii dam kaa u ku ka swi ben wuswaa. Ma u wooda ẁ bu ka d̀a ni na. ³² Ma u sina ǹnem, win maabu ka ẁn maa ǹnem, Egibitigii be ba ra maa ka ǹn di, be maa ǹnem. Domi Egibitigibu ba ku ra k̀ bu ka Heberuba di sannu yen s̀ ba bu garisi disigibu. ³³ Yosefu u win maa be sinasia nge m̀e ba ka kerane saa gbiikoon di sere ka daakow. Ma ba m̀erina ka biti ye u ka bu sinasia. ³⁴ Ma ba bu d̀a ni ẁem ni nu waa Yosefun tabulu walla, adama Benyam̀eginu nu saawa beginun ǹn ǹbu. Ma ba di ba ǹra ba nuku dobu kua.

*Yosefu u win maabu yina beria ka win ǹra***44**

¹ Yosefu u win yenun s̀m kowobun wirugii s̀wa u ǹe, a t̀n ben saakiba yibio nge m̀e ben baawure u koo kp̄i u s̀be, kpa a ben baawuren gobi wesia win saaki. ² Kpa a ǹn ǹra ye ba kua ka sii geesu doke ben yakabun saaki ka sere maa win d̀anun gobi.

S̀m kowo wi, u kua kpuro nge m̀e Yosefu u ǹn s̀wa. ³ Bururu yam s̀reru ba bu kara ba doona ka ben ketekunu. ⁴ Ye ba swaa ẁri ǹ t̀e, yera Yosefu u win s̀m kowo wi s̀wa u ǹe, a t̀n be naa swiyo kpa a bu s̀ a ǹe, mban s̀na ba bu gea kua ma ba k̀sa wesia. ⁵ Ba ǹ ỳ ma ǹra yera ne wunen yinni na ra ka tam ǹ, kpa n ka wa ye ya wee sia? Mban s̀na ba k̀sa yenin bweseru kua.

⁶ Ma s̀m kowo wi, u bu naa swi. Ye u bu naamwe, u bu gari yi s̀wa.

⁷ Ba ǹn wisa ba ǹe, mban s̀na a gari yinin bweseru gerua. Sere ka Gusun wi sa saam̀n yisuru, sa ǹ yenin bweseru kue. ⁸ Be se be sa ka nun gobi yi a duari besen saakiba s̀o naawa saa Kananin di, besera sa ko maa sii geesu ǹ kun m̀e wura gbeni wunen yinnin dirun di? ⁹ Yen s̀, ẁn mi a ǹra ye wa, ỳro u gbi, kpa be se be sa tie, su ko wunen yobu.

¹⁰ Ma sɔm kowo wi, u bu wisa u nɛɛ, ya wā ye i gerua. Adama wɪn mi na nɔra ye wa, wi turowa u koo ko nɛn yoo. Bɛɛ be i tie, kpa i doona.

¹¹ Ma ben baawure u win saaki yi temɔ ka sendaru u kusia. ¹² Ma sɔm kowo wi, u na u saaki be mɛɛra mɛɛra saa bukurogian min di n ka girari ben yākabugiaɔ. Ma u nɔra ye wa Bɛnyamɛɛn saakiɔ. ¹³ Ma ba ben tiin yabenu nɛnuu ba kasuka nuku sankiranun sɔ. Yera ba maa ben ketɛkunu sɔmunu sɔbi ba wura wuuɔ.

Yuda u suuru kanamɔ Bɛnyamɛɛn sɔ

¹⁴ Yuda ka wigibu ba tunuma Yosefun yɛnuɔ ba deema u n̄ gina yara. Ma ba yiira win wuswaaɔ. ¹⁵ Yosefu u bu sɔɔwa u nɛɛ, mban bwesera i kua mɛ. I n̄ yɛ ma tɔnu nge nɛ u koo kp̄i u wa ye ya wee sia?

¹⁶ Ma Yuda n̄n wisa u nɛɛ, yinni, yen yerà kon maa gere su ka yari taaren di. Domi Gusunɔ u sun wa ma sa sãa taaregibu. Tɛ a sun mɔɔ su ko wunɛn yobu, bɛɛ ka wɪn mi ba nɔra ye wa.

¹⁷ Yera Yosefu u nɛɛ, su ku wa mɛ bu nɛɛ, nɛna na yen bweseru kua. Adama wɪn mi ba nɔra ye wa, wiya u koo ko nɛn yoo. N n mɛn na, bɛɛ be i tie, i gɔsiro yɛnuɔ ka bɔri yɛndu i bɛɛn tundo deema.

¹⁸ Ma Yuda u maa Yosefu susi u nɛɛ, a suuru koowo yinni, n̄n maa gãanu gerua, a ku m̄ru ko, domi a sãawa nge Egibitin sunɔ. ¹⁹ Yinni, wuna a sun bikia a nɛɛ, sa tundo mɔ? Sa wɔnɔ mɔ? ²⁰ Ma sa nun wisa sa nɛɛ, sa tundo mɔ u tɔkɔ kua, ka wɔnɔ turo wi ba mara tɔkɔru sɔɔ. Bii win mɔɔ u gu, wi turowa u tie win mɛron bera gia. Bɛɛn tundo wi, u maa n̄n k̄i too. ²¹ Ye sa yeni gerua, yinni, ma a nɛɛ, su ka n̄n na wunɛn mi, a n̄n wa ka n̄ni. ²² Ma sa wisa sa nɛɛ, n n̄ koorɔ bii wi, u bɛɛn tundo deri, domi u n̄ n̄n deri, tundo wi, u koo gbi. ²³ Ma a sun sɔɔwa a nɛɛ, sã kun ka n̄n sisi, su ku ra nɛ wunɛn mi. ²⁴ Saa ye sa tura bɛɛn tondon mi, sa wunɛn gari yi n̄n sɔɔwa. ²⁵ Sɔɔ mɛɛrun biru ma u nɛɛ, su gɔsirama mini su ka maa n̄n d̄ianu dwia fiiko. ²⁶ Yera sa n̄n wisa sa nɛɛ,

sa n̄ dɔɔ ma n̄ kun mɔ ka bɛɛn wɔnɔ sannu, domi sa n̄ kp̄ɛ su na wunɛn wuswaaɔ n̄ kun ka wi. ²⁷ Ma bɛɛn tundo u sun sɔɔwa u nɛɛ, sa yɛ ma bibu yiruwu win kurɔ Raseli u n̄n marua. ²⁸ Ben turo u yara yɛnun di, u n̄ maa n̄n wa sere ka gisa. U ȳiyɔ ma gbɛeku yaa ya n̄n s̄ere ya kasuka. ²⁹ Yen sã, sã n̄ maa n̄n yiruse wi suari, u n̄ nua wahala gaa ya n̄n deema, nuku sankiranu koo be n̄n go, domi u tɔkɔ kua. ³⁰⁻³¹ Yen sɔ tɛ, yinni, n̄n wura bɛɛn tondon mi, bii wi sari, sa ko de durɔ tɔkɔ te, tu gbi ka nuku sankiranu bii win k̄irun sɔ. ³² Yen biru nɛ wi na gari mɔ mini, nɛna na tii bii wi sɔbi, domi na nɛɛ, n̄n kun ka n̄n wuramɛ, n̄ kua nɛn sɔmunu sere ka baadommaɔ. ³³ Yen sɔ tɛ, na nun kanamɔ a man koowo yoo bii win ayera, kpa wi ka be ba tie bu gɔsira yɛnuɔ. ³⁴ Domi na n̄ yɛ amɔna kon bɛɛn tundo tusia n̄n s̄ia bii wi sari. Gusunɔ u ku de nɛn n̄ni yi wa kɔsa ye ya koo durɔ tɔkɔ te deema.

Yosefu u tii win maabu tusia

45

¹ Yosefu u den kpana u tii nɛnɛ Egibitigii be ba wãa mi kpuron wuswaaɔ. Yera u wooda wɛ u nɛɛ, bu yario min di.

Ma be kpuro ba yara ba bu deri wi ka win maabu u ka tii bu tusia. ² U wura kua sere Egibitigii be ba wãa turuku mi, ba ye nua, ma ba ye sunɔn yɛnugibu sɔɔwa. ³ Yosefu u win maabu ka wɔnɔ wi sɔɔwa u nɛɛ, nɛna Yosefu. Bɛɛn baaba u wãa hunde sɔɔ?

Adama ba kpana bu n̄n wisi domi berum bu mwa win wuswaaɔ. ⁴ Ma u nɛɛ, i suuru koowo i susima nɛn bɔkuɔ.

Ye ba n̄n susi, yera u bu sɔɔwa u nɛɛ, nɛna bɛɛn wɔnɔ Yosefu wi i dɔra ba ka na Egibiti mini. ⁵ Tɛ, i ku nuki sankira, i ku maa taare wɛɛna ye i ka man dɔra. Domi Gusunɔwa u dera na na mini n̄n ka bɛɛ faaba ko. ⁶ Wee, gɔɔ ten wɔɔ yirusewa sa dɔɔ mini. N maa tie wɔɔ nɔɔbu yɛ sɔɔ goo kun kp̄ɛ u duure u sere gɛ. ⁷ Gusunɔn sinara na ka na tem mini n̄n ka bɛɛ d̄ianu berua kpa n̄n bɛɛ yara gɔɔ ten di n̄n bɛɛn bweseru faaba ko. ⁸ N n̄ bɛɛ i dera

na na mini. Gusunawa u dera na na, ma u man kua Egibiti sunan yenu yero ka win ye u ma kpuron wirugii ka sere maa tem men wirugii. ⁹ Yen sa, i gasiro fuuku besen tondon mi, i nun sa i nee, ameniwa ne win bii Yosefu na gerua, Gusunawa u man kua Egibitin tem wirugii, u de u na fuuku. ¹⁰ U n na kon de u sina Goseniya kpa u n waa nen bakua, wi ka win bibu ka win debuminu ka win yaanu ka win keteba ka win ye u ma kpuro gesi. ¹¹ Yen bukata u ma kpuro kon nun we, domi gora maa tie woa nabu. U n waa nen bakua, go te, ta n maa bu gooma ka win yenugibu ka win ye u ma kpuro. ¹² Bee kpuro ka wunen tii Benyamee, i wa ka nani ma nana Yosefu, ne wi na ka bee gari ma mini. ¹³ N n men na, i doo i besen tundo sa nge me nen yiiko ya ne Egibitiya ka ye i wa mini kpuro. I doo fuuku i nun tama.

¹⁴ Yen biru Yosefu u win wana Benyamee nenua u bakasi wira, ma u swi. Benyamee tii u maa swi mi ba bakasine. ¹⁵ Ye u Benyamee yasu, yera u win maa ben baawure bakasi u sasu u ka swisima. Yen biruwa ba ka nun gari kua.

Egibiti suna u Yakabu sokusia u na Egibitiya

¹⁶ Ye Egibiti sunan yenugiba nua ma Yosefun maaba tunuma, yera ya sunan tii ka win tambu dore. ¹⁷ Ma u Yosefu sawa u nee, a wunen maa be sawa bu ben ketekunu samunu sabio bu da Kananin temo ¹⁸ bu ka been tundo ka been yenugibu na nen turuku. Kon bu tem gem we kpa ba n dia geenu ma ba n dima. ¹⁹ A maa bu sawa bu Egibitin saretiba suo bu ka da bu been tundo ka ben kurabu ka ben bibu suama. ²⁰ Bu ku wurura ben ye ba koo derin sa, domi ga ni nu gea saa Egibiti mini, niya nu koo ko beginu.

²¹ Ma Isirelin bii be, ba kua me. Yosefu u bu saretiba we ma u bu dianu kusenu kua ni ba koo di swaa nge me suna u gerua. ²² U ben baawure yabe kpaaru ka. Adama yabe kpaanu nabuwa u Benyamee ka ka sii geesun gobi gooba wunabu (300). ²³ Ma u ben

tundo Egibitin ga geenu marisia u nu ketekunu wakuru sabi. U dianu sua u bu we ka kuse ni ba koo di swaa ba n wee Egibitiya. Ma u maa ni keteku ninu wakuru sabi. ²⁴ Yen biru u dera win maa be, ba swaa wari. Ma u bu sawa u nee, i suuru koowo, i ku ra sanna swaa.

²⁵ Ma ba doonama saa Egibitin di ba na ben tundo Yakabun mi Kaniya. ²⁶ Ye ba tura, ba nun sawa ba nee, Yosefu kun gu, u wasi. Wiya u mam Egibitin tem kpuro kpare.

Ye Yakabu u nua me, u kpana u bu wisi, domi u n naane kue ye ba nun sawa. ²⁷ Adama ye ba nun kpuro saaria ye Yosefu u bu sawa, ma u saretu be wa be u marisiamu bu ka nun suama, yera win bwera den yemia ma win dam wurama. ²⁸ Yera u nee, wee te, nen bii Yosefu u waa hunde saw, nen bwera kpuna te. Kon da n nun wa n sere ghi.

Yakabu ka win tambu ba da Egibitiya

46

¹ Yakabu wi ba ma Isireli u seewa u swaa wari ka ye u ma kpuro u tura Beri Seba. Miya u Gusunawa yakuru kua nge me win tundo Isaki u ra raa ko. ² Yera wakuru Gusunawa u ka nun gari kua kasiru saw u nee, Yakabu, Yakabu.

Ma u wura u nee, ne wee.

³ Ma Gusunawa u nee, nana Gusunawa, wunen tondon Yinni. A ku berum ko, a doo Egibiti mi, domi miya kon nun ko bwese bakarun nuuru. ⁴ Nen tii kon ka nun da kpa n maa ka nun wurama. Yosefun namu sawa kaa ghi.

⁵⁻⁶ Yakabu ka win tambu kpuro ba seewa Beri Seban di, ma win biba nun doke saretu saw ka ben tiin bibu ka ben kurabu. Saretu be, Egibiti sunawa u bu marisiamu bu ka bu sua. Yen biru ba ben yaa sabenu gura ka ben dukia ye ba wa Kananin temo. Ma ba doona Egibitiya, ⁷ wi ka win bii ton durabu ka ton kurabu ka maa win debuminu, win yenugibu kpuro gesi.

Yakabun tambu

⁸ Be ba saa Yakabun bweseru be ba na Egibitiya, ben yisa wee.

Rubeni, win bii gbiikoo, ⁹ ka win bibu Enaku ka Paalu ka Hesironi ka Kaami.

¹⁰ Simeo ka win bibu Yemueli ka Yamini ka Ohadi ka Yakini ka Sokaa ka sere Soolu win mero u saa Kananigii.

¹¹ Lefi maa ka wigibu Geesoni ka Kehati ka Merari.

¹² Yuda ka wigibu Eri ka Onani ka Sela ka Peresi ka Seraki. Adama Eri ka Onani ba gu Kananin temo. Ma ben wono Peresi wi, u Hesironi mara ka Hamulu.

¹³ Isakari ka maa wigibu Tola ka Pufa ka Yoobu ka Simuroni.

¹⁴ Sabuloni maa ka wigibu Seredi ka Eloni ka Yaeli.

¹⁵ Beni ka sere win bii ton kurɔ Dina ba saa Lean bibu be u Yakabu marua Padanaramu. Be ka ben bibu ba saawa mi tonu tena ka ita.

¹⁶ Gadi ka maa wigibu Sifioni ka Hagi ka Suni ka Esiboni ka Eri ka Arodi ka Areli.

¹⁷ Asee ka maa wigibu Yimina ka Yisifa ka Yisifi ka Beria ka ben sesu Seraki. Ma Beria u Heberu mara ka Maakieli.

¹⁸ Bera ba saa Yakabun bweseru be ba maa marura Silipan min di. Be kpuro ba saawa tonu wokura noobu ka tia. Silipa wi, u saawa Lean yoo wi Labani win tundo u nun we.

¹⁹ Yosefu ka Benyamewa ba saa Raselin bibu. ²⁰ Yosefu u wawa Egibitia u ka Manase ka Efaraimu mara. Bii ben meron yisira Asinati. U saawa Potifera, Onin yaku kowon bii.

²¹ Ma Benyamee u seewa u Bela mara ka Bekee ka Asibeli ka Gera ka Namani ka Ehi ka Rasi ka Mupimu ka Hupimu ka Aadu. ²² Be ba saa Yakabun bweseru be ba maa marura Raselin min di, bera mi. Be kpuro ba kuawa tonu wokura nne.

²³ Biliha u bibu yiru mara, beya Danu ka Nefitali. Danu u seewa u Husimu mara.

²⁴ Nefitali u maa seewa u Yaseli ka Guni ka Yesee ka Silemu mara.

²⁵ Bera ba saa Yakabun bweseru be ba maa marura Bilihan min di. Be kpuro ba saawa mi tambu nooba yiru. Biliha wi, u saawa Raselin yoo wi Labani win tundo u nun we.

²⁶ Ton be ba ka Yakabu da Egibitia be ba saa win tiin yem, ba saawa tonu wata ka nooba tia, win bibun kurabu baasi. ²⁷ N deema Yosefu u maa bibu

yiru mara Egibiti mi. Ma Yakabun tambu be ba saa win yem ba ka waa Egibitia, ben geera kua tonu wata ka wokuru.

Yakabu ka win tambu Egibitia

²⁸ Ye ba sisi mi, yera Yakabu u Yuda gora u da u Yosefu so ma u doo Goseni gia. ²⁹ Ma Yosefu u win keke ye dumi gawe dua u ka da Gosenio u ka win tundo Isireli yinna. Ye ba yinna u nun gaba wirɔ u bakasi ma u swisi n ka te. ³⁰ Ma Yakabu wi ba maa sokumo Isireli, u Yosefu soowa u nee, baa na n gu giso, ya n taare, domi na wunen wuswaa wa, na maa wa ma a waa hunde so.

³¹ Yera Yosefu u win maabu ka sere maa win tondon yenugii be ba tie soowa u nee, na kon da n suno noosia ma bee nen tondon yenugibu i tunuma, bee be i raa waa Kananin temo. ³² Kon nun so ma yaa sabenun sambura i ra ko. I maa ka been yaanu ka been keteba na, ka sere been ye i mo kpuro. ³³ Yen so, u n da bee bikia u nee, ³⁴ sambu tera i ra ko, i nun wisio i nee, yaa sabenun nooriba bu saa been samburu saa been birun di sere ka giso, bee ka been baababa. Nge meya i ko wa i ka sina Gosenin temo, domi Egibitigiba ku ra sabe kparobu ka.

47

¹⁻² Yen biruwa Yosefu u win maa ben noobu sua ba da Egibiti sunon mi. Ma Yosefu u nun soowa u nee, nen maabu ka nen tundo ba na saa Kananin tem di ka ben yaanu ka ben keteba ka ben ye ba mo kpuro. Wee, ba waa Gosenin temo.

Ma u win maa be Egibiti suno tusia. ³ Suno wi, u bu bikia u nee, sambu tera i ra ko.

Ba nun wisa ba nee, yaa sabena sa ra kpare, yinni. Meya maa besen baababan tii. ⁴ Ba maa nee, sa nawa su ka sina tem mi, domi yaka bekusu sari si besen yaa sabenu koo di, yen so go te, ta Kananin tem neni. Yen sɔna sa nun kanamo a de su sina Gosenin temo.

⁵ Yera suno wi, u Yosefu soowa u nee, wee, wunen tundo ka wunen maabu ba woma wunen mi. ⁶ Egibitin tem

kpuro wee wunen nōmu. A de bu sina Goseni, domi min tema mu gea s̄aa. À n maa yē gaba kparabun hania m̄a be s̄o, a bu nen yaa sabenu nōmu s̄andio.

⁷ Yen biru Yosefu u ka win tundo Yakabu da Egibiti sunan mi, ba t̄birina. Ma Yakabu u suno wi domaru kua. ⁸ Yera suno u nun bikia u nee, wunen w̄o nyewa mini.

⁹ Yakabu u nun wisa u nee, nen w̄o wunaa teeru ka w̄kura mi, min di na handunia dua, na maa sirenewa. Nen w̄o ga ñ dabi, ga ñ maa nuku dobu m̄a, meya ga ñ maa nen baababaguu tura ge ba kua sanam me ba w̄a hunde s̄o.

¹⁰ Ma Yakabu u kparam suno domaru kua ba sere yara win min di.

¹¹ Yosefu u win tundo ka win maabu sin yeru kua, u bu tem wē Ramusesin bera gia mi n gea bo Egibitin tem s̄o, nge me suno u raa nun s̄owa u ko.

¹² Ma u win tondon yenugi be kpuro d̄ianu wē nge me ben geera ne.

Ḡo bakaru

¹³ Sanam d̄o sanam wee, ḡora kp̄ea tem me s̄o. Baa d̄ia bura kun maa w̄a. Egibitigibu ka Kananiba ba wururawa kpuro ḡo ten s̄. ¹⁴ Ba ka ben gobi kpuro d̄ianu dwa. Ma Yosefu u gobi yi menna u yi sunan yenu. ¹⁵ Sanam me gobi kpa Egibiti ka Kanania, Egibitigibu kpuro ba na ba Yosefu deema ba nee, a sun d̄ianu w̄ema. Mban s̄na sa ko gbi a n sun m̄era, domi besen gobi kpa.

¹⁶ Yosefu u bu s̄owa u nee, i kun gobi m̄a, i man been yaa sabenu w̄ema kpa n bee d̄ianu wē.

¹⁷ Ba ka ben dumi ka ȳanu ka bonu ka nee ka ketekunu Yosefu naawa. Ma u ka ye kpuro bu d̄ianu k̄sina. Nge meya ba ka ben sabenu kpuro d̄ianu k̄sina w̄o ge. ¹⁸ Ye w̄o ge, ga doona, ba kparam na Yosefun mi, ba nee, yinni, sa ñ kp̄e su nun ḡanu berua. Besen gobi kpa, besen yaa sabenu kpuro maa w̄a wunen mi. A yē ma ḡanu kun maa sun tie ma n kun m̄a besen wasi ka besen gbea. ¹⁹ Mban s̄na kaa n sun m̄era sa n gbi, kpa besen gbea yu kam ko. Yen s̄, a ka sun d̄ianu k̄sin̄o kpa besen gbea yu ko sun̄gia kpa su

ko win yobu. A sun d̄ia bweseru w̄eyo su duure ni sa ko ra di sa n ka w̄a, kpa gbea ye, yu ku ko gbee diinu.

²⁰ Ma Yosefu u Egibitigibun gbea kpuro suno dwia, domi ḡora dera ba nun ye d̄are. Yera tem me kpuro mu kua sun̄gim. ²¹ Ma Yosefu u t̄mbu kpuro yarinasia u bu yoo s̄omburu koosia Egibitin tem kpuro s̄o. ²² Adama u ñ ȳaku kowobun gbea dwa, domi Egibiti suno u wooda gaa m̄a ye ya dera u ra bu d̄ianu wē. Yen s̄na ba ñ ben gbea d̄are.

²³ Ma Yosefu u t̄mbu s̄owa u nee, gis̄o na bee dwa bee ka been gbea i kua sunan yobu. Wee, na bee d̄ia bweseru w̄em̄o i ka duure gbea ye s̄o.

²⁴ Sanam me d̄ianu ra ye, i nu b̄onu koowo suba n̄obu, i suno sube teeru wē kpa i suba n̄e tii yiiya. Mi s̄ora ko i bweseru wuna i ka duure kpa i ye ya tie di, bee ka been t̄mbu.

²⁵ Ma ba nee, wunen durom me, mu sun faaba kua. Tē sa ko ko sunan yobu.

²⁶ Nge meya Yosefu u ka wooda yeni yi, ye ya nee, ba n da Egibitin gbean d̄ianu b̄onu ko suba n̄obu kpa sube teeru tu ko sun̄giru. Wooda ye, ya w̄a sere ka gis̄o. Ȳaku kowobun gbea t̄nawa ya ñ kue wigia.

Ye Yakabu u k̄i bu nun kua u n gu

²⁷ Yakabu wi ba maa sokum̄o Isireli ka wigibu ba sina Egibitin tem̄o Gosenin bera gia. Ba dukia kraasinam̄o mi, ba maruram̄o ba dabiam̄o. ²⁸ Yakabu u kua w̄o w̄kura n̄obu ka yiru Egibitin tem̄o. Ma win w̄aarun sanam kpuro mu kua w̄o wunaa weeru ka n̄oba yiru.

²⁹ Ye win ḡo turuku kua, u win bii Yosefu soka u nun s̄owa u nee, na n wunen k̄i geeru wa, na nun kanam̄o, a wunen nōmu dokeo nen t̄buo a ka b̄ore ma a ñ man sikum̄o Egibitin tem mini. ³⁰ Sanam me kon kpuna n gbi n nen baababa deema, a nen goru suo a ka yari Egibitin di kpa a tu sike ben sika.

Yosefu u nun wisa u nee, kon ko nge me a gerua.

³¹ Yakabu nee, a b̄ruo.

Ma Yosefu u bōrua. Yen biru Yakōbu u yiira win kpin yerun wiru gia u Gusunō siara.

Yakōbu u Efaraimu ka Manase domaru kua

48

¹ Yeniba kpuron biru ba na ba Yosefu sōwa ma win tundo kun bwāa do. Yera u win bibu yiru Manase ka Efaraimu sua ba da mi. ² Ye ba Yakōbu nōsia ma win bii Yosefu u na win mi, yera u kookari kua u seewa u sina win kpinu wōllō. ³ Ma u Yosefu sōwa u nēε, Gusunō Dam kpurogii u man kure Lusio Kananin temō ma u man domaru kua. ⁴ U nēε, kon marura n dabia kpa n ko bwese dabirun nuuru kpa u nen bibun bweseru tem mε wē ba n mu mō sere ka baadommaō. ⁵ Tē, Yosefu, wunen bibu yiru beni, Manase ka Efaraimu be ba nun marua Egibitin tem mini n ka sere nun swīima mi, ba kua nēgibu. Na bu mēera nge Rubeni ka Simεō. ⁶ Adama bii be a mara benin biru, bera ba ko n sāa wunεgibu. Ben maabun yīsa ba koo ka tubi di. ⁷ Na yeni mōwa yēn sō na wunen mero Raseli kī. Ye sa wee Padanin di u man gbiiriwa swaaō Kananin temō ye n tie fiiko su ka Efarata du. Miya na nūn sika. Efarata yera ba mō Betelehemu.

⁸ Ma Isireli u Yosefun bibu mēera u nēε, berā mini.

⁹ Yosefu u win tundo wisa u nēε, nen biba mi, be Gusunō u man kā.

Ma Isireli u nēε, a de bu susima nen bōkuō kpa n bu domaru kua.

¹⁰ N deema Isirelin nōni dam dwiyya tōkōrun sō. U n maa kpē u yam wa sāa sāa. Yen sōna Yosefu u bu susisia win bōkuō. Ma Isireli u ben baawure bōkasi u sōsu. ¹¹ U Yosefu sōwa u nēε, na n daa maa yīiyō n nun wa. N wee, sere ka wunen bibō Gusunō u dera na wa.

¹² Ma Yosefu u bii be seeya saa win tundon taarun kōkōrun di, ma win tii u yiira win wuswaaō u siriru tem tura. ¹³ Yen biru u Efaraimu yōrasia Isirelin nōm dwarō, Manase maa win nōm geuō. ¹⁴ Adama Isireli u win nōm geu dēmia u sōndi Efaraimun

wirō wi u sāa yākabu. Ma u win nōm dwaru sōndi Manasen wirō. N deema Isireli u yē sāa sāa ye u mō. U yē ma Manasewa u sāa yeruma. ¹⁵ Ma u Yosefu domaru kua u nēε,

Gusunō wīn wuswaaō nen baababa Aburhamu ka Isaki ba ben wāaru di,

wiya u man kpara saa nen marubun di sere ka gisō.

¹⁶ Win gōrado u maa man wōra kōsa kpuron di.

Gusunō wiya u koo wunen bii beni domaru kua.

Nen yīsiru ka nen baababa Aburhamu ka Isakin yīsina ba koo ka bu soku,

kpa bu marura bu dabia.

¹⁷ Sanam mε Yosefu u wa ma win tundo u win nōm geu sōndi Efaraimun wirō, win nukura kun dore, yera u nōmu ge nēnuā u gawa Efaraimun wirun di u sōndi Manasen wirō. ¹⁸ Ma u nūn sōwa u nēε, n n mε baaba, domi winiwa u sāa yeruma. A wunen nōm geu sōndio win wirō.

¹⁹ Adama u yina u nēε, na yē mε, nen bii, na yē. Win tii u koo maa ko bwese bakarun nuuru. Adama win wōnō koo nūn kera. Wiya u koo ko bwese dabinun nuuru.

²⁰ U bu domaru kua dōma te, u nēε, Isireliba bā n domaru mō, bēen yīsa ba koo ka ko bu nēε, Gusunō u nun koowo nge Efaraimu ka Manase.

Nge mēya u ka Efaraimu gbiisia. ²¹ Ma Isireli u Yosefu sōwa u nēε, wee, na gōō turuku kua. Adama Gusunō u ko n ka bēε wāa kpa u ka bēε wura bēen baababan temō. ²² Miya kon nun tem gam sosia mε na n wunen maabu ka wōnō wēemō. Tem mε, mu sāawa mε na mwa Amōreban nōman di ka takobi ka tēndu.

Yakōbun gari dāaki

49

¹ Yen biru Yakōbu u win bibu soka u nēε,

i mēnnama kpa n bēε sō

ye n koo bēε deema amēn biru.

² I na i nō nen bibu, i man swaa dakio.

³ Rubeni, wunε nen bii yeruma, a sāawa nen dam.

Wuna na mara nen aluwaasiru sɔɔ.
 Wuna a yiiko ka dam bo nen bibu sɔɔ.
 4 Adama a sãawa nge nim tora, a ñ gaya
 mɔ.
 Yen sɔna a ñ kaa ko wunen wɔnɔbun
 wirugii.
 Domi a ka nen kurɔ Biliha kpuna,
 a nen kpin yeru disi doke.
 5 Wunε Simεɔ ka Lefi, daa tia i mɔ.
 I ra bεen takobi suewa ka gbana i ka
 kɔsa ko.
 6 Bεen mɔrun sɔ i tɔmbu go.
 Bεen nuku kɔsurun sɔ
 i ketε kinɛnun naa sɔinu bɔɔra.
 Yen sɔ, nen gɔru gu ku raa du
 bεen kankam wesianɔ sɔɔ.
 Nen bwɛra yu ku raa ka bεε mɛnnε.
 7 Bεen mɔru yu ko bɔrura yɛn sɔ ya sãa
 gbanagia.
 Mɛya maa ka bεen nuku ghisibu yɛn sɔ
 bu ñ wɔnwɔndu mɔ.
 I ko n yarinεwa bεen tem kpuro sɔɔ.
 8 Wunε maa Yuda, wunen maabu ka
 wɔnɔbu ba koo nun siara.
 Kaa wunen yiberɛban wɔinu taare.
 Wunen tundo bisibu ba koo nun
 yiirawa.
 9 Yuda nen bii, a sãawa nge gbee sunɔ
 kpɛmbu,
 ge ga yaa gooma ga wee,
 kpa gu kpam wura gu yaa sãkiria.
 A sɛ nge gbee sunɔ mero.
 Wara koo kãku u nun bεsu.
 10 Banda kun doonɔ wunen bweserun
 di.
 Sina bɔra kun kisiramɔ wunen nɔmun
 di,
 sere Silo ù n tunuma,
 kpa bwesenu kpuro nu nùn mɛm
 nɔɔwa.
 11 Wunen resem ya koo kuura
 sere a wunen ketεku ka gen buu sɔri
 mi.
 Yen marum mu koo nun tam wɛ mu n
 kpã
 sere a ka mu wunen yãnu tea nge nim.
 12 Kpa wunen nɔni yi n sɔri tam mɛn
 sɔ.
 Kpa wunen donnu nu n buriri bom
 bekum sɔ.
 13 Wunε maa Sabuloni, kaa n wãawa
 nim wɔkun goorɔ mi goo
 nimkusu ra yɔre.
 Wunen tem mu ko n tɛriewa sere
 Sidoni gia.

14 Isakari, wunε a sãawa nge ketεku
 damguu.
 A ra kã a n wãa tem nɔɔ bura yenun
 baaba sɔɔ.
 15 A wa ma mi a wɛre n wã.
 Tem mε, mu maa gea sãa.
 Yen sɔna a wura a sɔmunu sua kpa a
 yoo sɔmburu ko.
 16 Wunε maa Danu, wuna kaa n da
 wunen bweserun gari wunane
 Isireliban suunu sɔɔ.
 17 Kaa n sãawa nge surɔkɔru swaa sɔɔ,
 te ta dumin naa sɔinu dwɛemɔ,
 maasɔbu bu ka fukura yin wɔllun di.
 18 Yinni Gusunɔ, na wunen faaba yɔiyɔ.
 19 Wunε maa Gadi, wɛrɔ dabira ta koo
 nun wɔri,
 adama kaa bu kamia a gira.
 20 Aseε, wunε maa, wunen tem mu ko
 n dɔa geenu mɔ.
 Sina dima kaa n da di.
 21 Wunε maa Nεfitali, a sãawa nge gina
 ye ya tii mɔru kɔi,
 ya maa bii buranu marumɔ.
 22 Wunε Yosefu, a sãawa nge ketεku
 gbeeku ge ga wãa bwian bɔkuɔ.
 A sãawa nge ketεku buu ge ga wãa
 guurun gãara.
 23 Yiberɛba ba nun nɔɔ kuura,
 ba nun wɔri ka mɔru,
 ba nun sɛenu twee.
 24 Adama wunen tɛnda kun wurure
 yɛn sɔ nen Yinni, Gusunɔ Dam
 kpurogii, u wunen nɔma dam
 kãa.
 Wi, wi u Isireliba kpare,
 u bu ganua nge kpee bakaru,
 25 wiya u koo nun somi u nun domaru
 kua,
 kpa gura yu nun nεeya,
 kpa nim mu n yiba bwiiyɔ yi a mɔ
 wunen tem sɔɔ.
 U koo maa wunen kurɔbu ko bii
 mero bu,
 kpa wunen sabenu nu ma.
 26 Wunen domaru ta koo wunen
 baababagiru kera.
 Ta kpã ta guunu kpuro kere.
 Doma te, ta ko n nun wãasiwa, Yosefu,
 wunε wi a sãa nenem wunen maabu
 sɔɔ.
 27 Wunε maa Benyamεε, a sãawa nge
 demaku
 ge ga ra n yaa goomɔ bururu ka yoka
 ga n temmɔ.

28 Nge meya Isireli u ka win bibu domaru kua nennenska. Ye u maa bu sɔɔwa, yera mi. Bii beya ba kua win bwese keri wəkura yiru ye.

Yakɔbun gɔɔ

29 Yen biru Yakɔbu u win bibu yiire u nɛɛ, na dɔɔ n nɛn tɔmbu deema gɔriɔ. I man sikuo nɛn baababan sikirɔ, kpee wɔru sɔɔ ge ga wɔa Eforoni Hɛtin gberɔ. 30 Kpee wɔru gera ga wɔa Makpɛlan gberɔ, Manden deedeeru Kananin temɔ. Gbee tera Aburhamu u dwa Eforoni Hɛtin mi, tu ka ko win tɔmbun siku yeru. 31 Miya ba Aburhamu sikua ka win kurɔ Saaraa, ka maa Isaki ka win kurɔ Rebeka. Miya na maa Lea sikua. 32 Ba gbee te ka ten kpee wɔru ge dwawa Hɛtiban mi.

33 Sanam mɛ Yakɔbu u win bibu gari yi sɔɔwa u kpa, yera u win naasu sua u sɔndi kpin yeru wɔllɔ ma u gu u da u win baababa deema.

Yakɔbun sikubu

50

1 Yera Yosefu u da u win tundo sɛre u swiisimɔ. 2 Ma u win tiin dokotoroba yiire bu win tondon goru tim sawa tu ku ka kɔsi. Ma ba tu tim mɛ sawamɔ 3 n ka kua sɔɔ weeru. Egibitigiba gɔɔ wooru sina sere sɔɔ wata ka wəkuru.

4 Sanam mɛ ba gɔɔ woo ten baa kpa, Yosefu u Egibiti sunɔn yɛnugibu sɔɔwa u nɛɛ, i suuru koowo, na n kɔi geeru wa bɛɛn mi, na kɔi i man sunɔ sɔɔwa i nɛɛ, 5 nɛn tundo u ka man arukawani bakua u nɛɛ, wee, u koo gbi. Ma u man bɔrusia u nɛɛ, u n gu, n ka nɔn doo n sike siki te u gba sɔɔ Kananin temɔ. Yen sɔna na kɔi n da mi, n nɔn sike, kpa n gɔsirama.

6 Yera sunɔ u nɔn wisa u nɛɛ, a seewo a da a wunɛn tundo sike nge mɛ u nun bɔrusia. 7 Yosefu u seewa u da u ka win tundo sike. Egibiti sunɔn sɔm kowobu kpuro ba nɔn swi ka win yɛnun wirugibu ka Egibitin wirugibu 8 ka Yosefun yɛnugibu ka win maabu ka wɔnɔ, win tondon yɛnugibu kpuro gesi. Bibu ka yɔanu ka ketɛba tɔnawa ba deri Gosɛniɔ. 9 Kɛkɛ be dumi gawe

ka maasɔbu ba maa Yosefu swi sere tɔn wɔru ge, ga kpɛa n banda.

10 Ye ba tura doo soo yerɔ te ba ra soku Atadi, Yuudenin daarun guruɔ, miya ba nɔngiru sua tɔa tɔa ba gɔɔ wuri mɔ. Ma Yosefu u win tondon gɔɔ wooru sina mi, sɔɔ nɔɔba yiru. 11 Kananin temgibu ba gɔɔ woo te wa Atadin doo soo yeru mi, ma ba nɛɛ, wee, Egibitigibu ba ko n damgii goon gɔɔ mɔ.

Yen sɔna ba doo soo yee te soka Abeli Misiraimu ka ben barum. Ta wɔawa Yuudenin daarun guruɔ.

12 Nge meya Yakɔbun biba kua ye u bu yiire. 13 Ba win goru sua ba ka da Kananin temɔ ba sikua kpee wɔru sɔɔ Makpɛlaɔ. Kpee wɔru ge, ga wɔa gberu garu sɔɔ Manden deedeeru te Aburhamu u dwa Eforoni Hɛtin mi, tu ka ko win tɔmbun siku yeru.

14 Ye Yosefu u win tundo sikua u kpa, u gɔsirama Egibitiɔ ka win maabu ka be ba ka nɔn da kpuro.

Yosefu ka win maabu Yakɔbun gɔɔn biru

15 Ye Yosefun maaba wa ben tundo u gu, yera ba nɛɛ, sɔrɔkudo Yosefu koo sun tusi kpa u sun kɔsa kpuro kɔsie ye sa raa nɔn kua. 16 Ma ba nɔn gɔria ba nɛɛ, bɛɛn tundo u sere gbi u sun wooda yeni wɛ 17 u nɛɛ, su nun gari yini sɔ, a be gem mɔ, a ka sun suuru koowo a bɛɛn durum ye kpuron gari wunɔ wunɛn gɔrun di, domi sa nun torari. Yen sɔ, a sun suuru kuo bɛɛ be sa Gusunɔ, wunɛn baaban Yinni sɔamɔ.

Sanam mɛ Yosefu u gari yini nua u swi. 18 Yera win maa ben tii ba da ba yiira win wuswaaɔ ba nɛɛ, a sun garisio wunɛn yobu.

19 Ma Yosefu u bu sɔɔwa u nɛɛ, i ku bɛrum ko, na n Gusunɔ. 20 Kɔsa i raa bwisika i man kua, adama Gusunɔ u kɔsa ye gɔsia gea u ka tɔn dabinu faaba kua nge mɛ sa waamɔ gisɔ. 21 N n mɛn na, i ku bɛrum ko, kon bɛɛ ka bɛɛn bibu nɔri.

Ma u bu nukuru yemiasia ka gari dori.

22 Yosefu u sina Egibitiɔ wi ka win tondon yɛnugibu. Win wɔarun

sanam kpuro kuawa wɔ̃ wunɔbu ka wɔkuru (110). ²³ U Efaraimun bibu wa sere ka win debuminɔ. Meya u maa Manasen bii Makirin bibu wa u sɔ̃ndi win taarɔ.

²⁴ Yen biru u win maabu sɔ̃wa u nɛɛ, na kon gbi adama Gusunɔ u koo na u bɛɛ yara tem mɛn di, kpa u ka bɛɛ da tem mɛ sɔ̃, mɛn nɔ̃ mweɛru u Aburhamu ka Isaki ka Yakɔbu kua.

²⁵ Ma u bu sɔ̃wa u nɛɛ, i bɔ̃ruo ma Gusunɔ ù n na u bɛɛ yara mi n toma minin di, i ko nɛn kukunu sua i ka doona.

²⁶ Yosefu u kuawa wɔ̃ wunɔbu ka wɔkuru u ka kpuna u gu. Yera ba win goru tim sawa ba doke kpakororu sɔ̃ Egibitiɔ.

ISIRELIBAN YARIBU YORUN DI

Ba tire te soka Yaribu yèn sã tera ta sun sãomã nge me Gusunã u ka Isireliba yara Egibitin di mi ba yoru dimã. N deema gãara ta ka Isireliba da Egibiti mi. Gãã ten biru, ba sina mi, ba marura. Adama amen biru Egibitin sunã u bu yoru diisia, ma Gusunã u ben weeweenu nua. Yera u kparo goo gãsa be sãã, u ka bu yara yoo ten di. Kparo wiya Mãwisi. Nãni swãa dabira Yinni Gusunã u Egibitigibu kpẽẽ ba sere wura ba Isireli be yõsu. Ma ba yara Egibitin min di. Ba da ba wãa gbaburã. Miya u wure u gerua u sire ma ba ko n sãa win tãmbu. Adama ba nùn mem nãã sariru koosi nãn dabinu. Sanam me Mãwisi u yãwa Sinain guurã Yinni Gusunã u nùn woodaba wẽ ka sere maa win kuu bekurugirun kpunaa. Tire ten wii goberu ta ka kuu bekurugii ten sãmburu yã.

Tire ten kpunaa

1. Mãwisin marubu ka win sokuru Gusunã sãmburu sãã, wiru 1n di sere wiru 4.
2. Gusunã u Isireliba yara yorun di, wiru 5n di sere wiru 18.
3. Gusunã u ka Isireliba arukawani bakua, wiru 19n di sere wiru 31.
4. Isireliba ba mem nããbu sariru kua, wiru 32n di sere wiru 33:6.
5. Gusunã u wãa Isireliban suunu sãã, wiru 33:7n di sere wiru 34.
6. Swaa ye Isireliba ba koo swii bu ka ben toranun suuru wa, wiru 35n di sere wiru 40.

GUSUNã U ISIRELIBA YARA EGIBITIN DI

Isireliba ba yoru dimã Egibitiã

¹ Yakãbu wi ba maa sokumã Isireli, win bibun yisa wee, be ba ka nùn na Egibitiã, ben baawure ka win kurã ka bibu. ² Beya Rubeni ka Simeã ka Lefi ka Yuda ³ ka Isakari ka Sabuloni ka Benyamẽẽ ⁴ ka Danu ka Nefitali ka Gadi ka Aseẽ. ⁵ Yakãbun bibu ka win debumii ni, ba sãawa tãnu wata ka wãkuru. N deema Yosefu, wi, u wãa

Egibitiã sanam me. ⁶ Sanam dãã sanam wure Yosefu ka win maabu ka be ba wãa win waati sãã kpuro ba gu. ⁷ Ma Isirelin bii be, ba marura ba dabia ba teria ba yiba tem me sãã ba kua damgibu.

⁸ Yen biru sunã kpaõ u bandu di wi u kun Yosefun wãarun gari gee yẽ. ⁹ Yera u win tãmbu sãõwa u neẽ, Isireliba wee, ba sun dabiru kere ba maa sun dam kere. N n men na, kari baka sa tii derie. ¹⁰ Tabu bũ n da seewa ba koo besen werãbu somi bu ka sun tabu ko. Bã n kpa bu sere sun kisirari bu doona. Yen sã, i de su bu bwisi gee kasua su ka ben marubu yãrasia kpa bu ku maa dabiru sosi.

¹¹ Ma ba bu sãman wirugibu gãsia be ba koo bu yoo sãm sãõginu koosia. Nge meya ba kua ba ka wuu marosu bana si ba sokumã Pitomu ka Ramusesi, si su kua Egibiti sunã dukia beru yenu. ¹² Adama nge me ba bu nãni sãõmã, nge meya ba maa dabiamã ba sosimã. Ma Egibitigibu ba bu tusa n banda. ¹³ Ma ba bu yoo sãmburu doke. ¹⁴ Ba birikiba muramã ka sãndu, ba maa gbee sãma baayere mã. Ma ben wãara sãsia domi ka nuku kãsurã ba ka bu sãma ye kpuro koosiamã.

Egibiti sunã u Isireliba nãni sãõmã

¹⁵ Ma Egibiti sunã u Heberuban marusio beni, Sifira ka Pua sãõwa u neẽ, ¹⁶ i n Heberuban kurãbu marusiamã, i n wa bii tãn durãwa ba mara, i nùn goowo. N n tãn kurãn na, i nùn derio u n wãa.

¹⁷ Adama marusio be, ba Gusunã nasie. Yen sãna ba ñ kue nge me sunã wi, u bu yiire. Ba bii be kpuro deriwa. ¹⁸ Ma u bu soka u neẽ, mban sãna i ka kua me, i dera bii be, ba wãa.

¹⁹ Marusio be, ba nùn wisa ba neẽ, Heberuban kurãbu ba ñ sãa nge Egibitigibu. Ben wasi yi sãu. Ba ra mawa su sere tunuma.

²⁰⁻²¹ Ma Gusunã u marusio be durom kua u ben tii bibu kã yèn sãã ba nùn nasie. Meya maa Heberu be, ba dabiamã ba dam sosimã. ²² Ma Egibiti sunã u win tãmbu kpuro wooda wẽ u neẽ, i Heberuban bii wẽẽ tãn durãbu

kpuro kp̄eyɔ daa baka te ba m̀ Nilu s̄ɔɔ, kpa i bii w̄ɛɛ t̄n kur̄abu deri.

M̄wisi marubu

2

¹ Dur̄ɔ goo w̄ā Lefin bweseru s̄ɔɔ, win kur̄ɔ maa s̄ā win bwese te. ² Yera saa ye s̄ɔɔ, ye ba m̄enna ka kur̄ɔ wi, ma kur̄ɔ wi, u gura sua u mara bii t̄n dur̄ɔ. U wa ma bii wi, u w̄ā, ma u n̄n berua suru ita. ³ Saa ye bii wi kun maa berur̄ɔ, u kpakoro bw̄igiru kua u tu k̄ntaa ka d̄ā sw̄i sw̄inu t̄ɛni, nim mu ku ka du mi, ma u bii wi sua u kp̄ɛɛ s̄ɔɔ. U da u tu yi naa yarin suunu s̄ɔɔ daa baka ten goor̄ɔ. ⁴ Ma bii win sesu u da mi, u ȳ n̄ d̄esire u ka m̄era u wa ye n̄ koo bii wi deema.

⁵ Saa ye s̄ɔɔra Egibiti sun̄n bii t̄n kur̄ɔ u na daaru mi, u ka wobure. Ma win yoba b̄asu daa ten b̄ɔw̄ɔ. Ye u kpakoro bw̄igii te wa, ma u yoo ben turo ḡra u ka tu na. ⁶ Yera u tu wukia u deema bii w̄ɛɛra ta w̄ā mi, t̄n dur̄ɔ, ta sum̄ɔ. Ma w̄n̄w̄nda n̄n mwa u n̄ɛ, Heberuban biiwa.

⁷ Yera bii win sesu besirama u sun̄n bii wi s̄ɔw̄a u n̄ɛ, a k̄i n̄ da n̄ nun goo kasuama Heberuban kur̄abu s̄ɔɔ wi u koo nun bii wi n̄ɔria?

⁸ Ma sun̄n bii wi, u n̄ɛ, oo, a doo.

Yera w̄ndia wi, u da u bii w̄ɛɛ ten m̄ero sokuma. ⁹ Ye u na, yera sun̄n bii wi, u n̄ɛ, a bii wi m̄ɔ a man n̄ɔria, kon da nun yen k̄siaru w̄ɛ.

Kur̄ɔ wi, u bii w̄ɛɛ te sua u ka da u n̄ɔri.

¹⁰ Sanam m̄ɛ bii wi, u b̄m karabu tura, yera u ka n̄n wura, ma sun̄n bii wi, u n̄n kua nge win tiin bii maruro. U tii s̄ɔw̄a u n̄ɛ, na n̄n yaramawa nim di. Yen s̄ɔ, win ȳsira M̄wisi.

M̄wisi u yakura u da Madiani

¹¹ Sanam d̄ɔɔ sanam wure, M̄wisi u kp̄ɛa. Yera u win m̄ero bisibu Heberuba beram da, u wa ba s̄m s̄ɛs̄oginu m̄ɔ. Ma u mam Egibitigii goo wa u ben turo soom̄ɔ u k̄i u go. ¹² Yera M̄wisi u m̄era gee ka giɔ, u n̄ goo wa. Ma u Egibitigii wi so u go. U n̄n sikua yani s̄ɛri s̄ɔɔ. ¹³ Yen sisiru u kparam wura mi. Yera u deema Heberuba yiru ba sannam̄ɔ. Ma u bu yakiana u

wi u kun gem m̄ɔ s̄ɔw̄a u n̄ɛ, mban s̄na a wun̄en beruse soom̄ɔ.

¹⁴ Ma dur̄ɔ wi, u M̄wisi wisa u n̄ɛ, wara nun kua b̄es̄en wirugii a ka sun siri. A k̄i a man gowa nge m̄ɛ a Egibitigii wi go?

Ye M̄wisi u nua m̄ɛ, b̄erum n̄n mwa. U n̄ɛ, n̄ n̄ m̄en na, t̄mbu kpuro ba gari yi nua. ¹⁵ Saa ye Egibiti sun̄ɔ u nua ye ya koor̄a yera u swaa kasu u ka M̄wisi go. Adama M̄wisi u yakura u doona min di u da u w̄ā Madianin tem̄ɔ.

S̄ɔ teeru u da u s̄ɔ d̄ak̄ɔ gaan b̄akuɔ.

¹⁶ Yera Madianin ȳaku kowon bii w̄ndiaba n̄ɔba yiru ba nim takam na d̄ak̄ɔ mi, ma ba nim yibia sabenu nim n̄ru yer̄ɔ ben baaban sabenu nu ka n̄ɔ. ¹⁷ Ma kparobu gaba na ba bu gire. Adama M̄wisi u seewa u bu sanna u ben sabenu nim k̄ā. ¹⁸ Saa ye ba ḡsira ȳenuɔ, ben tundo Rewelin mi, wi ba maa m̄ɔ Yetoro, u n̄ɛ, am̄na i ka yellu w̄ma m̄ɛ gis̄ɔ.

¹⁹ Ba n̄n wisa ba n̄ɛ, Egibitigii goowa u ka sun yina ye kpar̄o be, ba sun gire, sere u mam sun nim taka u b̄es̄en sabenu k̄ā.

²⁰ Yera u win bii be bikia u n̄ɛ, mana dur̄ɔ wi, u sere w̄ā. Mban s̄na i n̄ ka n̄n n̄ɛ. I doo i n̄n sokuma u na u di.

²¹ Ye M̄wisi u na u di ma u wura u ka sina dur̄ɔ win mi. Ma u n̄n bii ben turo k̄ā kur̄ɔ, wi ba m̄ɔ Sefora.

²² Kur̄ɔ wi, u gura sua u M̄wisi bii t̄n dur̄ɔ marua. Yera M̄wisi u n̄n ȳsiru k̄ā ka win barum Ḡes̄omu, yen tubusiana, s̄ɔɔ, domi u n̄ɛ, u s̄āw̄a s̄ɔɔ tem tukum̄ɔ.

Gusun̄ɔ u M̄wisi soka u ka Isireliba w̄ra

²³ Sanam d̄ɔɔ sanam wure, Egibiti sun̄ɔ wi, u gu. Saa ye s̄ɔɔ, Isireliba ba weeweenu m̄ɔ ba wuri m̄ɔ ben yoo s̄oma yen s̄ɔ. Ben wuri yi, yi Gusun̄ɔ girari, ²⁴ ma u ben weeweenu nua. N̄ deema u n̄ win arukawani duari ye u ka ben baababa Aburahamu ka Isaki ka Yak̄abu b̄akuɔ. ²⁵ Yera u bu m̄ɛrima u ben w̄n̄w̄ndu wa.

3

¹ Saa ye s̄ɔɔ, M̄wisi u win dokiri Yetoro, Madianin ȳaku kowon sabenu

kpore. U ka nu da yakasō sōo duu yeru gia. Ma u tura sere guu te ba mō Horēbuō te ba maa sokumō Sinai te Gusunō u tii gōsia. ² Yera Yinni Gusunōn gōrado * u ka nūn gari kua dōo yarin di yi yi wāa awīi gēen suunuō. Mōwisi u mēera u wa wee, awīi yi kpuro yi dōo mō, adama yi n dōo mwaaramō. ³ Ma u nēε, kon gēra n kāsi baka te wawa, kpa n wa yēn sō awīi yi, yi n dōo mwaaramō.

⁴ Ye Yinni Gusunō u wa ma u gēra u ka wa, yera u nūn soka saa awīi yin suunu sōon di u nēε, Mōwisi, Mōwisi.

Ma Mōwisi u wura u nēε, nē wee.

⁵ Gusunō u nēε, a ku susima mini. A wunen salubata ye poto domi nēna na wāa mini, ⁶ nē wi na sāa wunen sikadoba Aburhamu ka Isaki ka Yakōbun Yinni.

Ma Mōwisi u win wuswaa berua domi berum nūn mō u ka Gusunō mēeri.

⁷ Yinni Gusunō u kpam nēε, na nēn tōmbun nōni swāaru wa be ba wāa Egibitiō. Na maa ben weeweenu nua dam mē ba bu dōremōn sō. Na ben nuku sankiranu yē. ⁸ Yera na sarama n ka bu wōra Egibitigibun nōman di, kpa n ka bu da tem bakam gam sō mē mu gea sāa mu tim ka bom yiba. Tem mē sōra Kananiba ka Hetiba ka Amōreba ka Feresiba ka Hefiba ka Yebusiba ba wāa. ⁹ Wee, na Isireliban weeweenu nua. Na maa dam mē wa mē Egibitigiba bu dōremō. ¹⁰ A doo n nun gōri tē Egibiti sunōn mi, a nēn tōmbu Isireliba yarama win tem di.

Gusunō u win yīsiru Mōwisi tubusia

¹¹ Mōwisi u nūn wisa u nēε, wara ra n nē n ka da Egibiti sunōn mi, n Isireliba yara win tem di.

¹² Gusunō u nēε, ko na n ka nun wāa. Sanam mē a tōn be yarama Egibitin di, guu tenin miya i ko na i man sā. Yeniwa ya ko n sāa yīreru a n ka yē ma nēna na nun gōra.

¹³ Mōwisi u Gusunō sōōwa u nēε, n n mēn na, kon da Isireliban mi, n bu sō n nēε, bēsen sikadoban Yinniwa u

man gōrima ben mi. Adama bā n man bikia, amōna win yīsiru, mba kon gere.

¹⁴ Gusunō u nūn wisa u nēε, nēna wi na ra n wāa. A Isireliba wisio a nēε, wi u tii sokumō Wi u ra n wāa, wiya u nun gōrima ben mi. ¹⁵ Mēniwa nēn yīsiru sere ka baadommaō. Mēya ba ko n da man soku sere ka ben bweserun bibō. Ma u kpam Mōwisi sōōwa u nēε, amēniwa kaa Isireliba sō a nēε, nē wi na ra n wāa na sāa bēen sikadoba Aburhamu ka Isaki ka Yakōbun Yinni, na maa nun gōrima ben mi. ¹⁶ A doo a Isireliban guro gurobu mēna a bu sō a nēε, nē wi na ra n wāa, na sāa bēen sikadoba Aburhamu ka Isaki ka Yakōbun Yinni, na maa nun kure na ka nun gari kua na nēε, na bu wa, na maa wa ye ba bu kuamme Egibitiō. ¹⁷ Ma na nēε, kon bu yara Egibitin di mi ba nōni swāaru waamō. Kpa n ka bu da Kananiba ka Hetiba ka Amōreba ka Feresiba ka Hefiba ka Yebusiban temō mē mu tim ka bom yiba. ¹⁸ Ba koo wunen gari wura kpa wunε ka Isireliban guro gurobu i da Egibiti sunōn mi, i nēε, nē wi na ra n wāa na sāa bēε Heberuban Yinni, na maa ka bēε gari kua. U de i da gbaburō i tonda nge sōo itan sanum saka kpa i nē bēen Yinni yākuru kua mi. ¹⁹ Na yē ma Egibiti sunō u n nua mē, u n wuramō i da ma n kun mō na nūn nēn dam sōosi. ²⁰ Yen sō, kon nēn nōmu demia kpa n sōm maamaaki bwese bweseka dabinu ko Egibitiō. Yen biru ba koo bēε gira i doona. ²¹ Sanam mē ba koo doona ba n doonō nōm dira. Domi kon de nēn tōmbu bu kīi geeru wa Egibitigibun mi. ²² Bēen tōn kurō baawurewa u koo win beruse n kun mē ka wi ba wāa yēnu teu sōo bura yāa ni ba kua ka wura ka sii geesu kana, ka maa beka kpa bu ye kpuro ben bibu dokea. Nge mēya i ko ka Egibitigibun arumani gura.

Mōwisi u kī u Gusunōn sokuru yina

4

¹ Ma Mōwisi u wisa u nēε, na tōn be yē. Ba n koo man naanε ko. Ba n gari yi

* **3:2** Yinni Gusunōn gōrado - Heberuba ba ku ra kā bu Gusunōn yīsiru soku. Yen sōna ba yorua Yinni Gusunōn gōrado. N deema Gusunōn tii tiwa u ka nūn gari kua.

swaa dakimɔ. Ba koo nɛɛ, wunɛ Yinni Gusunɔ a n̄ man kure a ka man gari kue.

² Yinni Gusunɔ u n̄n bikia u nɛɛ, mba a n̄ni wunen n̄muɔ mi.

Mɔwisi u nɛɛ, dɛka.

³ Ma Yinni Gusunɔ u nɛɛ, a ye kɔwɔ temɔ. Ma u ye kɔ temɔ, ma ya gɔsia waa. Yera Mɔwisi u duka sua yen min di. ⁴ Yinni Gusunɔ u kram n̄n sɔwa u nɛɛ, a wunen n̄mu dɛmiɔ kpa a yen siru nɛnɛ a sua.

Ma u win n̄mu dɛmia u yen sii te nɛnua u sua, ma ya kram gɔsia dɛka win n̄muɔ. ⁵ Yinni Gusunɔ u maa nɛɛ, yenywa kaa ko, kpa bu gia ma nɛ wi na ra n w̄a na ka nun gari kua, nɛ wi na s̄a ben baababa Aburhamu ka Isaki ka Yakɔbun Yinni.

⁶ Ma Yinni Gusunɔ u kram nɛɛ, a wunen n̄mu dokeo wunen yaberun sɔwɔ tororɔ.

Ma u doke, yen biru u wuna. Wee ga burura nge w̄esu, ga bara disigiru wa. ⁷ Yinni Gusunɔ u kram nɛɛ, a maa wunen n̄mu ge wesio mi.

U wesia, ma u ge wuna. Ma ga kram kua nge mɛ ga raa s̄a. ⁸ Yinni Gusunɔ u nɛɛ, b̄a kun nun naanɛ kue, b̄a kun ȳire gbiikiru wure, ba koo yiruseru wura. ⁹ B̄a kun maa wure baa mɛ b̄a ȳirenu yiru ye wa, b̄a n wunen gari yina, a daa baka ten nim s̄oko a yari temɔ. Nim mɛ a s̄oka mi, mu koo gɔsiawa yem temɔ.

Gusunɔ u Aroni gɔsa u ka Mɔwisi somi

¹⁰ Yera Mɔwisi u Yinni Gusunɔ wisa u nɛɛ, Yinni, gari gerubu bu ra n ka man s̄ɛ yellun di, baa ka t̄ɛ ye a ka man gari m̄, domi n̄n yara bunu.

¹¹ Ma Yinni Gusunɔ u n̄n sɔwa u nɛɛ, wara t̄n̄n n̄a kua. Wara ra t̄nu ko soso. Wara ra yam waasie. Wara ra t̄nu ko w̄ko. N n̄ nɛ, Yinni Gusunɔ wi ro? ¹² N n̄ m̄n na, a doo t̄ɛ. Kon nun somi. Kon nun s̄ɔsi ye kaa gere.

¹³ Adama Mɔwisi u nɛɛ, aawo, a goo gɔsio a ḡri.

¹⁴ Saa yera Yinni Gusunɔ u ka Mɔwisi m̄ru kua. Ma u nɛɛ, n n̄ Aroni Lefi u s̄a wunen m̄ɔ? Na ȳɛ ma gari gerubu kun ka n̄n s̄ɛ. Win tii wee, u nun sennɔ sisi. U n̄ nun wa,

win nukura koo dora. ¹⁵ A ka n̄n gari koowo, kpa a n̄n s̄ɛ ye u koo gere. Nɛna kon wunen n̄a ka win n̄a dendi, kpa n b̄ɛ s̄ɔsi ye i ko ko. ¹⁶ Wiya u koo t̄mbu wunen gari tusia. U ko n s̄a nge wunen n̄a, kpa a n s̄a n̄n k̄sire win s̄ɛ. ¹⁷ T̄ɛ, a dɛka ye suo ye kaa ka ȳireru ko, kpa a n ye n̄ni wunen n̄muɔ.

Mɔwisi u gɔsira Egibitiɔ

¹⁸ Yen biru Mɔwisi u doona min di. U gɔsira u da win dokiri Yetoron mi. Ye u tura mi, u n̄n sɔwa u nɛɛ, a de n da n n̄n dusibu wa mɛ ba ka w̄a Egibitiɔ.

Ma Yetoro u n̄n sɔwa u nɛɛ, a doo ka b̄ari yendu.

¹⁹⁻²⁰ Ma Mɔwisi u win kurɔ ka win bibu sua u bu ketekunu ȳɔsia ba da Egibitin temɔ. U maa dɛka ye sua ye Gusunɔ u n̄n sɔwa u n̄n n̄ni mi. Domi Yinni Gusunɔ u raa n̄n sɔwa u nɛɛ, be ba raa kasu bu n̄n go, be kpuro ba gu. Yen s̄ɛ, u ḡsiro u da Egibitiɔ.

²¹ Yinni Gusunɔ u kram Mɔwisi sɔwa u nɛɛ, t̄ɛ, a doo Egibiti mi, kpa a n yaaye ȳire ni na nun n̄mu beria, a ka nu ko Egibiti sun̄n wuswaaɔ. Adama kon win ḡru b̄ɔbiasia. U n̄ wuramɔ u t̄n be deri bu doona. ²² Kpa a n̄n s̄ɛ a nɛɛ, ameniwa nɛ, Yinni Gusunɔ na gerua, Isirelin bweseru ta s̄awa nge n̄n bii yeruma. ²³ Yen s̄ɛ, u de n̄n bii wi, u doona u ka man s̄a. U n̄ maa yina, kon win bii yeruma go.

²⁴ Swaa s̄ɔ mi Mɔwisi u ȳra u kpuna, miya Yinni Gusunɔ u n̄n s̄ɛre, u k̄i u n̄n go. ²⁵ Ma Sefora u kpee n̄a durorugiru sua u win bii bango kua, ma u win sen sarusu sua u ka Mɔwisin tiin t̄n dur̄ru baba u nɛɛ, wee, na wunen woro yemgiru kua. ²⁶ Bango yen s̄na u gerua mɛ. Sanam mɛ s̄ora Yinni Gusunɔ u Mɔwisi deri.

²⁷ N deema Yinni Gusunɔ u raa Aroni sɔwa u nɛɛ, a seewo a Mɔwisi sennɔ da gbaburɔ.

Aroni u seewa u da ma u ka Mɔwisi yinna guu ten mi, te Gusunɔ u tii gɔsia. Ma ba gabana ba b̄kasina nuku doobun s̄ɛ. ²⁸ Yen biru Mɔwisi u Aroni saaria kpuro ye Yinni Gusunɔ u ka

nùn gərɪma, ka yīre ni u nùn sɔ̀wa u ko. ²⁹ Ma Mɔ̀wisi ka Aroni ba gurena ba da Egibitiɔ, ba Isireliban guro gurobu mɛnna. ³⁰ Ma Aroni u bu gari yi kpuro saaria yi Yinni Gusunɔ u Mɔ̀wisi sɔ̀wa mi. Ma Mɔ̀wisi u tɔn be yīre ni kua. ³¹ Yera, ba naane doke. Ba gia ma Yinni Gusunɔ u wa nge mɛ ba bu nɔni sɔ̀mɔ. Tɛ u kī u bu faaba ko. Ma ba yiira ba nùn sɔ̀wa.

Mɔ̀wisi ka Aroni ba da Egibiti sunɔn mi

5

¹ Yen biru Mɔ̀wisi ka Aroni ba seewa ba da Egibiti sunɔn mi ba nɛɛ, amɛniwa Isireliban Yinni wi ba mɔ̀ Wi u ra n wɔ̀a, u gerua. U nɛɛ, a de win tɔmbu bu da gɔbaburɔ bu sɔ̀aru ko.

² Ma Egibiti sunɔ u nɛɛ, wara ba mɔ̀ Wi u ra n wɔ̀a, n ka sere nùn mɛm nɔ̀wa, n de bɛɛ Isireliba i doona. Na n nùn yɛ. Na n maa derimɔ i doona.

³ Yera ba nɛɛ, bɛɛɛ Heberuban Yinniwa u sun kure u ka sun gari kua. Yen sɔ̀, a de su da gɔbaburɔ nge sɔ̀ itan sanum saka su ka nùn yɔ̀kuru kua, kpa u ku raa sun bara bakaru kpɛɛ su gbi, n kum mɛ u de bu sun go tabu sɔ̀.

⁴ Ma Egibiti sunɔ u bu sɔ̀wa u nɛɛ, wunɛ Mɔ̀wisi ka Aroni, mban sɔ̀na i tɔn be sɔ̀mburu yɔ̀rasia. I doo i bɛɛn sɔ̀ma ko. ⁵ Wee, ye tɔn be, ba marura ba dabia tɛ tem mɛni sɔ̀, yera i kī i ben sɔ̀mburu yɔ̀rasia?

Ba Isireliba sɔ̀mburu sosia

⁶ Dɔ̀ma teya Egibiti sunɔ u wigii be ba tɔn be kpare sɔ̀ma ye sɔ̀, ka Isireliban swaa gɔbiobu sɔ̀wa u nɛɛ, ⁷ i ku ra maa tɔn be taka nɔ̀ wɛ nge yellu bu ka birikiba ko. I de ben tii bu da bu taka nɔ̀ kasu. ⁸ Ka mɛ, i ku ben birikiban geeru kawa mɛ ba ra raa ko yellu. Domi yikura ta bu mɔ̀. Yen sɔ̀na ba weeweenu mɔ̀ ba mɔ̀, bu da bu ben Yinni yɔ̀kuru kua. ⁹ I de tɔn ben sɔ̀mburu tu sɛsɔ̀ sosi, kpa ba n tu mɔ̀. Sanam mɛ, ba n koo maa weesu swaa daki.

¹⁰ Ma be ba tɔn be kpare sɔ̀ma ye sɔ̀ mi, ka Isireliban swaa gɔbiobu ba na ba bu sɔ̀wa ba nɛɛ, amɛniwa Egibiti sunɔ u gerua. U nɛɛ, u n maa bɛɛ taka nɔ̀

wɛɛmɔ. ¹¹ N n mɛn na, i doo i bɛɛn taka nɔ̀ kasu mi i ko wa. Adama ka mɛ, sa n gɔanu kawamɔ bɛɛn sɔ̀ma sɔ̀.

¹² Ma tɔn be, ba yarina baama Egibitin tem sɔ̀, ba yakasu kasu bu ka taka nɔ̀ ko. ¹³ Be ba bu kpare sɔ̀ma ye sɔ̀, ba bu baasi ba mɔ̀, i bɛɛn sɔ̀ma yibio tɔ̀ru baatere nge mɛ i ra raa ko, sanam mɛ ba bɛɛ taka nɔ̀ wɛɛmɔ. ¹⁴ Ma ba Isireliban swaa gɔbio be Egibiti sunɔn tɔmba wuna soomɔ ba bu bikiamɔ, mban sɔ̀na i n bɛɛn birikiban geeru yibie gīa ka gisɔ nge mɛ i ra raa ko.

¹⁵ Sanam mɛ sɔ̀ra Isireliban swaa gɔbio be, ba da ba Egibiti sunɔ wuri koosimɔ ba mɔ̀, mba n kua, yinni, a ka sun yenin bweseru kuammɛ. ¹⁶ Ba ku ra maa sun taka nɔ̀ wɛ. Kpa ba n mɔ̀ su birikiba muro. Yen biru sɔ̀ kun kue, kpa ba n sun soomɔ. N sere deema, wunen tɔmbun taarɛwa.

¹⁷ Ma Egibiti sunɔ u bu wisa u nɛɛ, yikurobu bɛɛ, i n garu kobu kī. Yen sɔ̀na i gerumɔ, n de i da i Yinni Gusunɔ yɔ̀kuru kua. ¹⁸ I doo tɛn tɛ ge i bɛɛn sɔ̀mburu ko. Goo kun maa bɛɛ taka nɔ̀ wɛɛmɔ. Adama birikiban gee tee tera i ko n muramɔ mi.

¹⁹ Isireliban swaa gɔbio be, ba wa ma ben wahala ya sosimɔwa domi ba nɛɛ, bu ku raa ben birikiban geeru kawe. Tɔ̀ru baatere ka ten sɔ̀mbura. ²⁰ Ye tɔn be, ba yarima Egibiti sunɔn min di, ba Mɔ̀wisi ka Aroni deema ba yɔ̀ ba bu mɔ̀ra. ²¹ Yera ba bu sɔ̀wa ba nɛɛ, Yinni Gusunɔ u bɛɛ waamɔ. U koo maa bɛɛ siri. Bɛɛya i sun tusiru kasua Egibiti sunɔ ka win tɔmbun mi. Wee, i takobi doke ben nɔ̀muɔ bu ka sun go.

²² Ma Mɔ̀wisi u wura Yinni Gusunɔn mi, u nɛɛ, Yinni, mba n dera a tɔn be kɔ̀sa kuammɛ. Mban sɔ̀na a man gərɪma ben mi. ²³ Saa min di na da Egibiti sunɔn mi, na ka wunen yīsiru nùn gari sɔ̀wa, u wunen tɔmbu gɔba kuammɛwa, a n maa bu wɔ̀re sere ka tɛ.

6

¹ Yinni Gusunɔ u Mɔ̀wisi sɔ̀wa u nɛɛ, tɛ kaa wa ye kon Egibiti sunɔ kua. Kon nùn tilasi ko u ka bu yɔ̀su bu

doona. U koo mam bu girawa win tem di.

Gusunɔ u kpam ka Mɔwisi gari kua

² Ma Gusunɔ u kpam ka Mɔwisi gari kua u nɛɛ, nɛna Wi u ra n wāa. ³ Na Aburhamu ka Isaki ka Yakɔbu kure na ka bu gari kua. Ba maa gia ma nɛna na s̄aa Gusunɔ Dam kpurogii. Adama ba ñ tuba ma nɛn ȳsira Wi u ra n wāa. ⁴ Na maa ka bu arukawani b̄kua ma kon bu Kananin tem w̄ɛ mu ko begim m̄ɛ s̄ɔɔ ba sina nge s̄ɔbu. ⁵ Na Isireliban weeweenu nua mi ba yoru dimɔ Egibitigibun mi, na maa nɛn arukawani ye yaaye. ⁶ Yen s̄ɔ, a Isireliba s̄ɔwɔ a nɛɛ, nɛna Wi u ra n wāa, na kon maa bu w̄ɔra saa wahala ye Egibitigiba bu koosiamɔn di. Kon bu yakia ben yorun di, kpa n nɛn dam s̄ɔɔsi n Egibitigibu wahala doke, kpa n nɛn t̄ambu faaba ko. ⁷ Kon bu mwa bu ko nɛn t̄ambu, kpa n ko ben Yinni, kpa bu gia ma nɛna Wi u ra n wāa, na maa s̄ɔawa ben Yinni nɛ wi na bu yakiamɔ ben yoo s̄ɔma ye Egibitigiba bu koosiamɔn di. ⁸ Na kon bu duusia tem mɛ s̄ɔɔ, mɛ na Aburhamu ka Isaki ka Yakɔbu n̄ɔɔ mwɛɛru kua na nɛɛ, kon bu w̄ɛ ba n m̄ɔ. Nɛ wi na ra n wāa nɛna na gerua mɛ.

⁹ Yera Mɔwisi u da u Isireliba gari yi s̄ɔwa. Adama ba ñ n̄n swaa daki, domi ben yoo s̄ɔm s̄ɛs̄ɔgii ni, nu kp̄ɛa sere ba mwia kpanamɔ.

¹⁰ Ma Yinni Gusunɔ u Mɔwisi s̄ɔwa u nɛɛ, ¹¹ a seewo a da a Egibiti sunɔ s̄ɔ u be de Isireliba bu doona win tem di.

¹² Ma Mɔwisi u Yinni Gusunɔ wisa u nɛɛ, wee Isireliba ba ñ nɛn gari swaa daki. Am̄ɔna Egibiti sunɔ u koo ka man swaa daki. Na ñ daa nun s̄ɔwa ma gari gerubu ra n ka man s̄ɛ?

¹³ Yen biru Yinni Gusunɔ u Mɔwisi ka Aroni wooda w̄ɛ ye ba koo Isireliba ka Egibiti sunɔ s̄ɔ kpa bu ka Isireliba yara Egibitin di.

Mɔwisi ka Aronin bwese kera Isireliba s̄ɔɔ

¹⁴ Isirelin bii gbiikoo wi ba m̄ɔ Rubeni, win bibun ȳisa wee, En̄ku ka Paalu ka H̄sironi ka Kaami. Ben min diya Rubenin bwese keri marura.

¹⁵ Be ba maa s̄aa Simɛɔba, beya Yemueli ka Yamini ka Ohadi ka Yakini

ka Sokaa ka S̄ɔlu win mero s̄aa Kananigii. Ben min diya Simɛɔn bwese keri marura.

¹⁶ Be ba maa s̄aa Lefin bibu, beya Ḡɛɛs̄ɔni ka Kehati ka M̄ɛrari. Ben min diya Lefin bwese keri maa marura. Ben baaba Lefi wi, u kuawa w̄ɔɔ wunaa weeru ita sari u sere gu. ¹⁷ Ma Ḡɛɛs̄ɔni u seewa u bii t̄ɔn dur̄ɔbu yiru mara. Beya Libini ka Simɛi. Ma ba marura ba kua Ḡɛɛs̄ɔnin bweseru. ¹⁸ Be ba maa s̄aa Kehatiba, beya Amuramu ka Yisehari ka Heboroni ka Usieli. Ma ben baaba Kehati wi, u kua w̄ɔɔ wunaa teeru ka w̄ɔkura ita u sere kpuna u gu. ¹⁹ Be ba maa s̄aa M̄ɛrariba, beya Makili ka Musi. Beni kpurowa ba kua Lefin bwese keri.

²⁰ Amuramu u win tiɔ Yokebedi sua kurɔ. Wiya u ka Aroni ka Mɔwisi mara. Amuramu wi, u kuawa w̄ɔɔ wunaa weeru ita sari u sere kpuna u gu.

²¹ Be ba maa s̄aa Yiseharin bibu, beya Kore ka Nefegi ka Sikiri. ²² Be ba maa s̄aa Usielin bibu, beya Mikali ka Elisafani ka Sitiri.

²³ Aroni u Eliseba, Abinadabun bii sua kurɔ. Kurɔ wi, u s̄ɔawa Nasonin sesu. Ma u ka Aroni bibu mara. Bera Nadabu ka Abihu ka Eleasaa ka Itamaa.

²⁴ Be ba maa s̄aa Koren bibu, beya Asiri ka Elikana ka Abiasafu. Ben min diya Koren bwesera marura.

²⁵ Ma Eleasaa, Aronin bii wi, u Putielin bii w̄ɔndia turo sua kurɔ. U ka n̄n bii t̄ɔn dur̄ɔ mara. Bii win ȳsira Finɛsi. Be sa wa mi kpuro, beya ba s̄aa Lefin bwese kerin wirugibu.

²⁶ Be s̄ɔra Yinni Gusunɔ u Mɔwisi ka Aroni ḡɔsa bu ka Isireliba yara saa Egibitin di. U nɛɛ, b̄a n yariɔ bu de ba n sw̄ine bweseru ka bweseru ba n s̄ɔka s̄aa sw̄ɛɛ sw̄ɛɛ. ²⁷ Ma Mɔwisi wi ka Aroni wi, ba wura ba da ba Egibitin sina boko wi kana u de Isireliba bu yari win tem di.

Yinni Gusunɔ u win n̄ɔɔ mwɛɛru sire

²⁸ Sanam mɛ Yinni Gusunɔ u ka Mɔwisi gari kua Egibitiɔ, ²⁹ u n̄n s̄ɔwa u nɛɛ, nɛna Wi u ra n wāa. A Egibiti sunɔ s̄ɔwɔ kpuro ye na nun s̄ɔm̄ɔ mini.

³⁰ Ma Mɔwisi u Yinni Gusunɔ wisa u nɛɛ, wee, gari gerubu ra n ka man s̄ɛ.

Egibiti suno u koo wura u man swaa daki?

7

¹ Yinni Gusuno u Mowisi sowa u nee, wee, na nun kua nen kasire Egibiti sunon so. Wunen mao Aroni u ko n maa saa wunen gari gero. ² Wuna kaa nun so ye na nun somo kpuro. Wiya u koo maa Egibiti suno so, kpa u de Isireliba bu doona win tem di. ³⁻⁴ Kon de Egibiti sunon goru gu babia sere u n bee swaa dakimo, baa me kon yire nanumgii dabinu ko win temo. Yen so, na kon nun nen dam soosi n win tambu wahala doke, kpa n nen tambu Isireliba yara win tem di, ba n soka saa swee swee nge tabu kowobu. ⁵ Sanam me na nen dam soosi tem mi, ma na Isireliba yara min di, sanam meya Egibitigiba koo gia ma nena Yinni Gusuno.

⁶ Ma Mowisi ka Aroni ba kua mam mam nge me Yinni Gusuno u bu sowa. ⁷ Sanam me ba ka Egibiti suno gari yiba mo, Mowisi u mowa wo wene, ma Aroni u mo wo wene ka ita.

Egibiti suno u yina u Mowisi ka Aroni swaa daki

⁸ Yen biru Yinni Gusuno u Mowisi ka Aroni sowa u nee, ⁹ Egibiti suno u n bee sowa u nee, i nun yireru kuo te ta soosi ma nena na bee gorima, saa ye soora wune Mowisi kaa Aroni so u win deka suo u ye ko suno win wuswaa. Ya koo gasia waa.

¹⁰ Ma ba seewa ba da Egibiti sunon mi, ba kua ye Yinni Gusuno u bu sowa. Aroni u win deka ye ko suno wi ka win bwabun wuswaa. Ma ya gasia waa. ¹¹⁻¹² Yera Egibiti suno u win bwisigibu ka win timgibu ka win soro bu soka. Ben baawure u dobo dobo kua, u win deka ko ma ya gasia waa. Adama Aronigia ya begii mweki. ¹³ Ka me, Egibiti sunon goru ga babia, u n maa Mowisi ka Aronin gere swaa daki, nge me Yinni Gusuno u raa gerua.

Wahala gbiikaa ye Gusuno u Egibitigibu doke, yem

¹⁴ Yinni Gusuno u kpa Mowisi sowa u nee, Egibiti sunon goru ga

babia. U yina ton be, bu doona. ¹⁵ Wee u koo da daaro buru buru yellu. A doo a ka nun yinna daaron gooro kpa a n deka ye neni, ye ya raa gasia waa mi. ¹⁶ Kpa a nun so a nee, ne Gusuno Heberuban Yinniwa na nun gorima win mi. U de nen tambu bu da bu man sa gburu. Na wa ma sere ka te u n gari yi swaa sue. ¹⁷ Yen so u nee, u n man ye, yen sona na nee, ameniwa u koo ka man gia, ne wi na ra n waa. A daa ten nim soowo ka deka ye a neni mi, kpa n nim me gasia yem. ¹⁸ Swee yi yi waa daa te so, kpa yi gbi, kpa daa ten nim mu sankira sere Egibitigibu bu kpana bu mu no.

¹⁹ Yera Yinni Gusuno u Mowisi sowa u nee, a Aroni sowa u win deka suo u ye ti Egibitin nim kpuron wallo me mu waa daano ka yeru so ka sere kotoso ka wekeno. Mi nim mu waa kpuro gesi mu koo gasiawa yem, kpa yem mu n waa Egibitin tem kpuro so.

²⁰ Ma Mowisi ka Aroni ba kua nge me Yinni Gusuno u bu sowa. Aroni u win deka ye sua, ma u daa ten nim so Egibiti suno ka win bwabun wuswaa. Ma mu gasia yem. ²¹ Swee yi yi waa daa te so, yi gu. Ma daa ten nim mu sankira. Egibitigiba kpana bu mu no. Ma nim me mu waa tem me kpuro so mu kua yem.

²² Adama Egibitin soro bu ba maa kua me ka ben dobo dobo. Ye Egibiti suno u wa me, ma win goru ga babia, u n Mowisi ka Aronin gari swaa daki nge me Yinni Gusuno u raa gerua. ²³ Egibiti suno u gasira win yenu. Gari yi, yi n mam nun nande. ²⁴ Ma Egibitigibu kpuro ba tem gba gba daa ten gooro bu ka nim wa bu no, domi ba n kpe bu daa ten nim no.

²⁵ Ma daa ten nim me, mu gasire yem n ka kua so no ba yiru saa doma ten di Yinni Gusuno u dera ba mu so.

Wahala yiruse, surenu

²⁶ Yen biru Yinni Gusuno u kpa Mowisi sowa u nee, a doo Egibiti sunon mi, a nun so a nee, ne Yinni Gusuno na nee, u de nen tambu bu da bu man sa. ²⁷ U n maa yina u bu kara bu doona, kon de surenu yibu

nu wahala doke win tem sɔɔ kpuro. ²⁸ Surenu koo marura daa baka ten di, kpa nu gasirima sere win yenuɔ ka win dii sɔɔwɔ ka win kpinu wɔllɔ n ka da win bwāabu ka win tɔmbun diaɔ. Nu koo mam du sere doo koo yeno ka sonɔ. ²⁹ Sure ni, nu ko nu n kabirimɔ kpa nu win tii ka win tɔmbu ka win bwāabu makiri.

8

¹ Ma Yinni Gusunɔ u Mɔwisi sɔɔwa u nɛɛ, a Aroni sɔ u doo u win nɔmu demia u dɛka ye tii daanu ka yerusun wɔllɔ kpa surenu nu gasirima nu na nu n wāa Egibitin tem sɔɔ.

² Yera Aroni u win nɔma demia Egibitin daanu gia, ma surenu nu gasirima nu Egibitin tem wukiri.

³ Adama Egibiti sunɔn sɔro be, ba maa kua mɛ, ka ben dobo dobo. Ba dera surenu nu gasirima Egibitin temɔ.

⁴ Ma Egibiti sunɔ u Mɔwisi ka Aroni soka u nɛɛ, i Yinni Gusunɔ kanɔ u sure ni doonasia nɛ ka nen tɔmbun min di, kpa n de tɔn be, bu doona bu nɔn yākuru kua.

⁵ Sanam mɛya Mɔwisi u Egibiti sunɔ sɔɔwa u nɛɛ, na wunen gere mara, a man sɔ saa yerà dim dim kon Yinni Gusunɔ kana wunɛ ka wunen tɔmbu ka wunen bwāabun sɔ, u ka de sure ni, nu tonda bɛɛ ka bɛɛn yenusun di, kpa nu kun maa tie ma n kun mɔ daa bakaru sɔɔ.

⁶ U wisa u nɛɛ, sia.

Ma Mɔwisi u nɛɛ, n koo koorɔ mɛ, kpa a gia ma goo sari wi u sãa nge Gusunɔ bɛɛn Yinni. ⁷ Sure ni, nu koo ka nun tonda nu gɛɛra wunen bwāabu ka wunen tɔmbu ka bɛɛn yenusun di. Daa bakaru tɔna sɔɔra nu ko nu n tie.

⁸ Yen biru Mɔwisi ka Aroni ba yara Egibiti sunɔn min di. Ma Mɔwisi u Yinni Gusunɔ nɔɔgiru sue u sure ni gira ni u Egibiti sunɔ wisi mi. ⁹ Ma Yinni Gusunɔ u kua nge mɛ Mɔwisi u bikia. Yera sure ni, nu gbisuka diaɔ ka yenu yaariɔ ka gbeaɔ. ¹⁰ Ba nu gura ba menna menna. Ma nin nubura yiba tem mɛ sɔɔ.

¹¹ Ye Egibiti sunɔ u wa ma wahala ya dwiia yera u kpam win gɔru bɔbiasia.

U n maa Mɔwisi ka Aroni swaa daki, nge mɛ Yinni Gusunɔ u raa gerua.

Wahala itase, gaanikunu

¹² Yen biru Yinni Gusunɔ u Mɔwisi sɔɔwa u nɛɛ, u Aroni sɔɔwɔ u win dɛka suo u tem so, kpa tua yu gɔsia gaanikunu Egibitin tem kpuro sɔɔ.

¹³ Ma ba kua nge mɛ. Tua kpuro ya gɔsia gaanikunu tem mɛ kpuro sɔɔ. Gaanikuu ni, nu dua tɔmbu ka yaa sabenu sɔɔ. ¹⁴ Ma sɔrobu ba dobo dobo kua bu ka maa gaanikunu ko. Adama ba kpana. Gaanikuu ni, nu wāawa baama. ¹⁵ Yera sɔro be, ba Egibiti sunɔ sɔɔwa ba nɛɛ, Gusunɔn tiin dama mini.

Adama ka mɛ, Egibiti sunɔn gɔru ga bɔɔbu. U n Mɔwisi ka Aronin gari swaa daki nge mɛ Yinni Gusunɔ u raa gerua.

Wahala nnese, gbabu swɛɛ

¹⁶ Yen biru Yinni Gusunɔ u maa Mɔwisi sɔɔwa u nɛɛ, a seewo buru buru yellu a da a ka Egibiti sunɔ yinna sanam mɛ u dɔɔ daarɔ, kpa a nɔn sɔ a nɛɛ, ameniwa nɛ Yinni Gusunɔ na gerua. U de nen tɔmbu bu da bu man sã. ¹⁷ U n maa yina nen tɔmbu bu doona kon nɔn gbabu swɛɛ surema yi yi koo wi ka win bwāabu ka win tɔmbu kuni. Egibitigibun yenusu kpurowa su ko n gbabu swɛɛ yiba kpa yi tem wukiri. ¹⁸ Adama dɔma te, na n derimɔ gbabu swɛɛ yi da Goseniɔ mi nen tɔmba wāa, kpa u gia ma nɛ, Yinni Gusunɔ na wāa tem mɛ sɔɔ. ¹⁹ Kon nen tɔmbu ka win tɔmbu wunana. Siawa yire te, ta koo sɔɔsira.

²⁰ Yinni Gusunɔ u kua nge mɛ. Gbabu swɛɛ wuuru ta Egibiti sunɔ ka win bwāabun yenusu wɔri. Ma Egibitin tem kpuro mu sankira gbabu swɛɛ yin saabu. ²¹ Yera Egibiti sunɔ u Mɔwisi ka Aroni sokusia u nɛɛ, i doo i bɛɛn Yinni yaku te kua tem mɛ sɔɔ, i ku yari.

²² Adama Mɔwisi u wisa u nɛɛ, n n koorɔ mɛ domi bɛɛn yākunu ko n sãa taare Egibitigibun nɔni sɔɔ. Sã n maa yaku taareginu kua ben nɔni biru, ba n koo sun kpenu kasuku? ²³ Yen sɔ, sa ko dawa gbaburɔ mi n toma nge sɔɔ

itan sanum saka su ka Gusunə besen Yinni yākuru kua, nge me u sun sōwa su ko.

²⁴ Egibiti sunə u nee, kon de i da i Gusunə been Yinni yākuru kua ghaburə, adama i ku tonda. Yen sō, i kanaru koowo nen sō.

²⁵ Ma Məwisi u nūn wisa u nee, wee, na doonə wunen min di, n ka Yinni Gusunə kana wunen sō. Sia ghabu swēe yi, yi koo doona wune ka wunen bwāabu ka wunen təmbun min di. Adama a ku maa sun yaakoru ko a yina su da su Gusunə besen Yinni yākuru kua.

²⁶ Yera Məwisi u yara Egibiti sunən min di, u da u Yinni Gusunə suuru kana. ²⁷ Ma Yinni Gusunə u kua nge me Məwisi u nūn bikia. Ghabu swēe yi, yi tonda Egibiti sunə ka win bwāabu ka win təmbun min di. Yi n maa tie mi, baa tia. ²⁸ Adama ka me kpuro, Egibiti sunən gōru ga bəbia kparam maa, ma u yina tən be, bu doona.

Wahala nəabuse, yaa sabenun gəə

9

¹ Yen biru kparam Yinni Gusunə u Məwisi sōwa u nee, a doo Egibiti sunən mi kpa a nūn sō a nee, ameniwa ne Heberuban Yinni Wi u ra n wāa na gerua. Na nee, u de nen təmbu bu doona bu man sā. ² Adama ù kun bu yōsu, ma u yen yina yinaminu mə kpam, ³ wee, kon nen nəm damguu doke win dumi ka ketekunu ka yooy- oosu ka ketəba ka yāanu səə, win yaa sabenu kpuro gesi ni ba kparamə gberə. Adumgbeku baka ya koo nu wəri. ⁴ Saa ye səə, kon Isireliban sabenu ka Egibitiginu wunana. Ye ya sāa Isireliban sabenu, yen gaa kun gbimə.

⁵ Ma Yinni Gusunə u tōru yi u nee, ù kun bu yōsu, siawa kon yabu ye ko tem me səə.

⁶ Yen sisiru Yinni Gusunə u kua me. Egibitigibun sabenu gbisuka kpuro, adama Isireliban sabenu səə, baa teeru ta n gu. ⁷ Egibiti sunə u ye ya kooran labaari bikia. U nua ma Isireliban sabenu səə baa teeru ta n gu.

Ka me, win gōru ga kparam bəbia, u n wure tən be, bu doona.

Wahala nəaba tiase, bwisinu

⁸ Yinni Gusunə u kparam Məwisi ka Aroni sōwa u nee, i torom səko doowə i n neni, kpa Məwisi u me yēka wəllə Egibiti sunən wuswaaə. ⁹ Torom me, mu koo gəsia nge tua, kpa mu Egibitin tem kpuro wukiri. Mu koo bwisinu wisi təmbu ka sabenu səə, kpa nu booboosu ko.

¹⁰ Yera ba torom me səka ba da Egibiti sunən wuswaaə. Ma Məwisi u torom me yēkana wəllə, ma mu kua bwisinu təmbu ka sabenun wasi səə. ¹¹ Saa ye səə, səroba kpana bu yarima Məwisin wuswaaə bwisi nin sō. Domi nu ben tii wisiwa nge Egibitigii be ba tie. ¹² Egibiti sunə u n Məwisi ka Aronin gari swaa daki. Yinni Gusunə u dera win gōru ga bəbia ga sosi nge me u raa Məwisi sōwa.

Wahala nəaba yiruse, guru kpenu

¹³ Yera Yinni Gusunə u kparam Məwisi sōwa u nee, a seewo buru buru yellu a da Egibiti sunən mi, kpa a nūn sō a nee, ameniwa ne Gusunə Heberuban Yinni ne wi na ra n wāa na gerua. U de nen təmbu bu doona bu man sā. ¹⁴ Domi tē, n n mə win bwāabu ka win təmbu tənə kon wahala doke ye ya koo nen dam bakam sōsi. Ka win tiiwa kpa u gia ma goo sari nge ne handunia səə. ¹⁵ Nə n daa nen nəm damguu demia na wi ka win təmbu bara kəsuru kpēe, u n ko n daa maa wāa handuniaə. ¹⁶ Adama na dera u wāa u ka nen dam wan sō, kpa nen yīsiru tu ka nəəra handunia kpuro səə. ¹⁷ Wee u ka nen təmbu seewa sere ka tē. U n dere bu doona. ¹⁸ Yen sō, sia amadaare kon de guru kpenu nu neera ka dam nən bweseru nu n koore Egibitin temə saa yen toren di sere n ka gisə girari. ¹⁹ N n men na, a de bu win yaa sabenu kuku yeru kua, ka yabu ye u mə kpuro gberə. Domi guru kpee ni, nu koo təmbu kpuro so gbeəə ka yaa sabenu kpuro ni nu n kuku yeru wa, kpa sabe ni, ka tən be, bu kam ko.

²⁰ Yera Egibiti sunən bwāabu gabu be ba Yinni Gusunən gari nasie, ba

dera ben yobu ba ka ben sabenu woma yenuo fuuku fuuku. ²¹ Be ba kun maa Yinni Gusunon gari gara, ba ben yobu ka yaa sabenu deri gbea.

²² Ma Yinni Gusunon u Mawisi sowa u nee, a wunen nama suo wollo kpa guru kpenu nu yekama Egibitin tem kpuro so, tambu ka sabenu ka ye ya kpia gbea kpuron wollo.

²³ Yera Mawisi u win deka sua u tii wollo, ma Yinni Gusunon u dera guru kpenu nem. Guru maakinu m nu girarimo sere tem. ²⁴ Gura yen bwesera kun neere Egibitin tem so saa yen toren di. ²⁵ Ma guru kpee ni, nu baayere kpuro so nu go ye ya wa gbea Egibitin tem so, saa tambu sere ka sabenu ka ye ya kpia kpuro. Ma danu kpuro nu besikira. ²⁶ Gosenin bera mi Isireliba ba wa tonawa guru kpee ni, nu n na. ²⁷ Yera Egibiti sunon u Mawisi ka Aroni sokusia u nee, na wa ma nena na tora. Gusunon wi u ra n wa u gem m. Ne ka nen tambu sa taare kua. ²⁸ A Yinni Gusunon kanon domi guru gbasuku ni, ka guru kpee ni, nu den tura. Kon de i doona, na n maa bee nenum.

²⁹ Ma Mawisi u nun wisa u nee, na n yara wuun di kon nen nama sua wollo n Yinni Gusunon kana, kpa guru gbasukunu ka guru kpenu nu mari a ka gia ma wiya handunia m. ³⁰ Adama na ye ma wune ka wunen bwabu i n Yinni Gusunon nasiam kpa.

³¹ Saa ye gura ye, ya na, wesu ka osu kam kua yen so osu ya no kusia, wesu maa wesu sa. ³² Adama alikama ya n kam kue yen so ya n sanam me kpa.

³³ Yen biru Mawisi u yara Egibiti sunon min di u da wuun biru. Ma u win nama sua wollo u Yinni Gusunon kana, ma guru gbasukunu ka guru kpee ni, nu mari. Gura kun maa nem.

³⁴ Ye Egibiti sunon u wa me, u win toraru sosi. Wi ka win bwaba ben gorusu babasia. ³⁵ U n wure Isireliba bu doona nge me Yinni Gusunon u raa gerua saa Mawisin non di.

Wahala naba itase, twee

10

¹⁻² Yinni Gusunon u kparam Mawisi sowa u nee, na dera Egibiti sunon ka win bwabun gorusu babia, kpa n ka nen yire ni so si ben suunu so. Kpa wunen tii a ka wunen bibu ka wunen debuminu so nge me na ka Egibitigibu yaakoru kua, ka yire ni na so si ben suunu so kpa i n ka ye ma nena Gusunon wi u ra n wa. N n men na, a doo Egibiti sunon mi.

³ Mawisi ka Aroni ba da sunon win mi, ba nee, ameniwa bese Heberuban Gusunon wi u ra n wa u gerua. U nee, sere domma kaa n yine a tii kawa win wuswaa. A de win tambu bu doona bu nun sa. ⁴ A n maa yina a bu kara, wee, sia u koo de twee yi na wunen tem kpuro so. ⁵ Yi koo teria yi tem wukiri. Baa tem bau ba n wasi. Yi koo dia ni nu tie di ni guru kpenu kun sanku, kpa yi been gbean da wurusu kpuro di. ⁶ Yi koo wune ka wunen bwabu ka Egibitigibu kpuron dia duuri yi yibu. Wunen baababa ka wunen sikadoba ba n yen bweseru waare saa min di ba wa handunia so sere ka gis.

Ma Mawisi u seewa u yara Egibiti sunon min di. ⁷ Yera Egibiti sunon bwaba nun bikia ba nee, sere domma duron wini u ko n sun wahala m. A de tan be, bu doona bu da bu Gusunon ben Yinni sa. A n wa ma been tem mu kam kobu do?

⁸ Ma ba dera Mawisi ka Aroni ba wurama Egibiti sunon mi. Ye ba tura mi, yera u bu sowa u nee, i doo i Gusunon been Yinni sa, adama bee so ber ba koo da.

⁹ Mawisi u wisa u nee, bese kpurowa, bibu ka bukurobu ka been yaa sabenu. Sanna sa ko da. Domi too bakara sa ko Yinni Gusunon kua.

¹⁰ Ma Egibiti sunon u bu yaakoru kua u nee, Yinni Gusunon u ka bee da baani, na n dera i da ka been kurabu ka bibu. Domi ga ksona i bwisikum. ¹¹ Adama bee ton durabu tonawa i ko da. Domi meya i bikia.

Yera u dera ba bu gira win min di.

¹² Ma Yinni Gusunon u Mawisi sowa u nee, a wunen deka suo a tii Egibitin tem so kpa twee yi na yi tem me

wukiri, yi kpuro di ye ya kpia mi, ye guru kpenu nu deri.

¹³ Yera Mɔwisi u win dɛka ye sua u t̄i mi. Ma Yinni Gusunɔ u dera woo gaga seema saa s̄ɔ yari yerun di tem mɛ s̄ɔ. Woo ge, ga kuawa saa s̄ɔ s̄ɔn di sere ka w̄kuru kpuro. Sisi bururu ba deema twee wee yam kpuro yi woo ge, ga ka na. ¹⁴ Twee yi, yi na wuunu ka wuunu yi pusa Egibitin tem baama. Yi dabia yi sara yi ba raa waare. Mɛya ba n̄ maa yin bweseru wasi. ¹⁵ Tem kpuro mu t̄ira twee yin saabu. Ma yi yakasu ka d̄aa binu kpuro di, ni guru kpenu kun daa sanku. Wuru gaga kun maa tie Egibitin tem s̄ɔ d̄aa ka d̄aa kikis̄ɔ.

¹⁶ Yera Egibiti sunɔ u Mɔwisi ka Aroni sokusia fuuku u nɛɛ, na Gusunɔ bɛɛn Yinni tora, mɛya, na maa bɛɛn tii tora. ¹⁷ Tɛ, i man suuru kuo n̄n tee teni kpa i Gusunɔ bɛɛn Yinni kana u man wahala ḡɔgia yeni wunari.

¹⁸ Ma Mɔwisi u yara min di u da u Yinni Gusunɔ suuru kana. ¹⁹ Yera Yinni Gusunɔ u dera woo damguu ga seema saa s̄ɔ duu yerun di ga ka twee yi doona ga gure nim w̄ku s̄ɔ ge ba m̄ Naa yari. Baa yin tia kun tiare tem mɛ kpuro s̄ɔ. ²⁰ Adama Yinni Gusunɔ u kpm dera Egibiti sunɔn ḡru ga b̄bia, u n̄ wure Isireliba bu doona.

Wahala n̄ɔba n̄ɛse, yam w̄kuru

²¹ Yen biru Yinni Gusunɔ u Mɔwisi s̄ɔwa u nɛɛ, a wunen dɛka t̄iyɔ w̄llɔ kpa yam w̄ku sinumgiru tu Egibitin tem wukiri, sere bu tu baba.

²² Yera Mɔwisi u win dɛka ye t̄i w̄llɔ ma yam w̄kura kua Egibitin tem kpuro s̄ɔ s̄ɔ ita. ²³ Egibitigiba kun waanam̄, goo kun seere win yɛnun di sere s̄ɔ ita ye. Adama mi Isireliba ba w̄a kpuro, yam bururam mu w̄awa. ²⁴ Egibiti sunɔ u Mɔwisi sokusia u nɛɛ, i doo i Yinni Gusunɔ s̄a ka bɛɛn kur̄bu ka bibu sannu. Adama i ku ka bɛɛn yaa sabenu da.

²⁵ Mɔwisi u wisa u nɛɛ, n̄ n mɛn na, a sun yaa sabenu w̄ɛyɔ domi n̄ n̄ koo kora sa kun nu m̄ su ka Gusunɔ bɛɛn Yinni ȳaku d̄ɔ mwaaruginu ka ȳakunu ganu kua. ²⁶ Yen s̄, sa ko ka

bɛɛn yaa sabenu dawa, baa samu sa n̄ derim̄. Domi miya sa ko ḡsi ye sa ko ka n̄n s̄a. Sa n̄ maa gina yen geeru ȳe ka yen ye sa ko ḡsi sere s̄a n̄ tura mi.

²⁷ Adama Yinni Gusunɔ u dera Egibiti sunɔn ḡru ga b̄bia, u n̄ wure bu doona. ²⁸ Ma sunɔ wi, u Mɔwisi s̄ɔwa u nɛɛ, a gesiro n̄n b̄kun di. A ku ra maa na n̄n wuswaa, domi d̄ma te na maa nun wa, a guwa.

²⁹ Mɔwisi u nɛɛ, too, ya w̄, a n̄ maa man wasi.

Mɔwisi u wahala w̄kurusen gari m̄

11

¹ N deema Yinni Gusunɔ u raa Mɔwisi s̄ɔwa u nɛɛ, n̄ tie wahala tia ye kon Egibitigibu ka ben sunɔ doke. Yera ya koo de u bɛɛ ȳsu. U koo mam bɛɛ girawa minin di ka dam. ² A t̄n dur̄ ka t̄n kur̄ baawure s̄ɔw̄ u bura ȳa wuraginu ka sii geesuginu kana win beruse Egibitigii mi.

³ N deema Yinni Gusunɔ u dera Egibitigibu ba ka Isireliba n̄nu geu m̄era. Mɔwisi u maa s̄a t̄n boko sunɔn bw̄abu ka Egibitigii be ba tien n̄ni s̄ɔ.

⁴ Mɔwisi u sere doona Egibiti sunɔn min di, u n̄n s̄ɔwa u nɛɛ, ameniwa Yinni Gusunɔ u gerua. W̄kurun b̄nun sakawa u koo Egibitin tem bukiana. ⁵ Bii yerumaba kpuro ba koo gbi, saa wunen bii yeruman di, wi u koo wunen sina ḡna tubi di sere ka yoo t̄n kur̄n bii t̄n dur̄ gbiikoow̄. Yaa sabenun bii gbiikii dwanu nu koo maa gbi. ⁶ Wuri b̄ke yi ko n̄ w̄a Egibitin tem kpuro s̄ɔ d̄ma te, yin bweseru yi n̄ koore. Mɛya yi n̄ koo maa wure yi ko. ⁷ Adama bɛɛ Isireliban mi, baa b̄ɔ ga n̄ sun worim̄ sere ka bɛɛn yaa saben̄, kpa i n̄ ka ȳ ma Yinni Gusunɔ u sun wunanɛ ka bɛɛ Egibitigibu. ⁸ Ma Mɔwisi u kpm nɛɛ, wunen bw̄abu kpuro ba koo na bu kpuna n̄n wuswaa bu man s̄ bu nɛɛ, n̄ yario ka n̄n t̄mbu kpuro be ba man sw̄i. Yen biru na kon den yari n̄ doona.

Ye u gari yi gerua u kpa, ma u yara Egibiti sunɔn min di ka m̄ru baka.

⁹ Yinni Gusunɔ u raa nùn sɔɔwa u nɛɛ, Egibiti sunɔ kun wunen gari swaa dakimɔ. Yera ya koo de n maa sɔm maamaakiginu ganu ko Egibitin temɔ.

¹⁰ Mɔwisi ka Aroni ba sɔm maamaakigii ni kpuro kua Egibiti sunɔn wuswaaɔ adama Yinni Gusunɔ dera win gɔru ga bɔbia ma u n wure Isireliba bu doona win tem di.

Gɔɔ sararibun tɔɔ bakaru

12

¹ Mɔwisi ka Aroni bu sere yari Egibitin di Yinni Gusunɔ u bu sɔɔwa u nɛɛ, ² suru winiwa u koo ko bɛɛn suru gbiikoo wɔɔ sɔɔ. ³ I Isireliba kpuro sɔɔwɔ i nɛɛ, suru winin sɔɔ wɔkuru, ben yenu yɛro baawure u yaa kine kpɛndu gɔsi win yɛnun sɔ. ⁴ Yenu yɛro win tɔmba kun dabiru tura bu ka yaa giriru tem, wi ka win beruse bu yaaaru gɔsio te begiba koo kpɛ bu tem bu kpe. ⁵ I ko kpɛ i yaaaru n kun mɛ boɔ gɔsi, adama i de ya n sɔa kinɛru te ta wɔɔ tia mɔ, kpa ta kun alebu mɔ. ⁶ I ko nu berewa sere suru win sɔɔ wɔkura nɛɛ, kpa bɛɛ Isireliba kpuro i nu go dɔma ten yoka kpaɔ. ⁷ I ko nin yem sua i tɛniwa dinu mi i ko nin yaa tem kɔnnɔsun beri berika ka sin wɔllɔ. ⁸ Wɔku tera ba koo yaa ye wɔ kpa bu ye di ka pɛɛ ye ba n seeyatia doke ka kpee wuru si su sosu sannu. ⁹ I ku yen gɔma tem, n kun mɛ ye ba yikua. I ye wɔɔwɔ girum girum ka yen wiru ka taanu ka bɔsɔ yɔnu. ¹⁰ Yɔ n maa tiara i ko ye wisiwa dɔɔ sɔɔ. I ku de yen gaa yu yam sara. ¹¹ Wee mɛ i ko i n sɔa i ka ye di. I n sɔɔru sɔa i ka swaa wɔri, i n gbaburun yɔnu doke, i n bokunu nɛni, kpa i di ka wasi kasanu, domi ya sɔawa tɔɔ bakaru te i ko man diiya Gɔɔ sararibun sɔ.

¹² Wɔku tera kon Egibitin tem bukiana kpa n bii tɔn durɔ gbiikoo baawure go, tɔmbun bibu ka yaa sabenun binu. Mɛya kon ka sɔɔsi ma Egibitigibun bɔnu nu n dam mɔ. Nɛ, Yinni Gusunɔwa kon ye ko. ¹³ Yem mɛya mu koo ko yɛreru te ta yɛnusu sɔɔsimɔ mi i wɔa. Nɔ n yem mɛ wa, kon bɛɛ sarariwa. Kɛsi te, ta n bɛɛ babamɔ te kon ka Egibitigibu wahala ko.

¹⁴ I ko i n da tɔɔ te yaayewa wɔɔ ka wɔɔ, kpa i man tɔɔ bakaru diiya. Bɛɛn bibun bweseru ba ko n da maa tu yaayewa sere ka baadomɔmɔ.

Pɛɛ ye ba n seeyatia doken tɔɔ bakaru

¹⁵ Yinni Gusunɔ u maa nɛɛ, i ko kowa sɔɔ nɔɔba yiru i ku pɛɛ di ye ba seeya. Tɔɔ gbiikiru i ko pɛɛ seeyatia yara bɛɛn yɛnusun di. Domi bɛɛn goo u n gɔanu di ni nu seeyatia mɔ sɔɔ nɔɔba yiru ye, yu sere yibu, ba koo yɛro gowa. ¹⁶ Tɔɔ gbiikiru ka tɔru nɔɔba yiruse, i ko mennawa i man sɔ. I ku ra sɔmburu garu ko tɔnu yiru ye sɔɔ, ma n kun mɔ bɛɛn dɔa ni i ko din kobu.

¹⁷ I ko n da pɛɛ ye ba n seeyatia doken tɔɔ bakaru di, domi tɔɔ te sɔɔra na bɛɛn bweseru kpuro yara Egibitin tem di. Yen sɔ, bɛɛn bibun bweseru ba ko n da tɔɔ bakaru diwa tɔɔ te sɔɔ, sere ka baadomɔmɔ. ¹⁸ Suru gbiikoon sɔɔ wɔkura nɛɛsen yokan di, pɛɛ ye ba n seeyatia dokewa i ko i n dimɔ sere ka win sɔɔ yɛnda tiasen yokaa. ¹⁹ Sɔɔ nɔɔba yiru yen baa sɔɔ, bu ku raa pɛɛ seeyatia wa bɛɛn yɛnusu. Domi wi u gɔanu di ni ba seeyatia doke, ba koo yɛro gowa, baa u n sɔɔn na. ²⁰ N n mɛn na, bɛɛn yɛnusu kpuro sɔɔ, i ku ra gɔanu di ni ba seeyatia doke.

Gɔɔ sararibun torubu

²¹ Yen biru Mɔwisi u Isireliban guro gurobu sokusia u nɛɛ, i yaa kine kpennu gɔsio nge mɛ bɛɛn yɛnusu nɛ, kpa i nu go gɔɔ u ka bɛɛ sarari. ²² Kpa bɛɛn baawure u dɔa kiku ge ba mɔ isɔpu sua u wasi yaa yem sɔɔ mɛ mu ko n wɔa gbɛɛrɔ, kpa u tɛni win dii kɔnnɔn beri berikaɔ ka gen wɔllɔ. Bɛɛn goo u ku raa yari dirun di ma n kun mɔ yam sara mam mam. ²³ Sanam mɛ Yinni Gusunɔ u koo tem mɛ bukiana u ka Egibitigibu go, u koo yem mɛ wa bɛɛn dii kɔnnɔsun beri berikaɔ ka sin wɔllɔ, kpa u bɛɛn dia sarari. U n wuramɔ gɔɔn gɔrado u du u bɛɛ go. ²⁴ Bɛɛ ka bɛɛn bibun bweseru, mɛya i ko i n da tɔɔ baka te di sere ka baadomɔmɔ. ²⁵ Sanam mɛ i tem mɛ dua, mɛ Yinni Gusunɔ u koo bɛɛ wɛ nge mɛ u nɔ mwɛru kua, i de tɔɔ baka

te, tu ko beɛn wororu. ²⁶ Beɛn bibu bā n beɛ woro ten tubusianu bikia, ²⁷ i ko bu wisi i neɛ, Gəɔ sararibun yākura te sa ka Yinni Gusunə sāmə, domi u beɛɛ Isireliban dia sarari, u n̄ sun go sanam mɛ u Egibitigibu goomə.

Yen biru Isireliba ba yiira ba Gusunə sāwa. ²⁸ Ma ba da ba kua dee dee ye Yinni Gusunə u Məwisi ka Aroni sōwa.

Bii gbiikobun gəɔ

²⁹ Ye n kua wōkurun bənu, Yinni Gusunə u bii gbiikobu kpuro go Egibitin temə, saa Egibiti sunən tiin bii gbiikoon di wi u koo win sina gəna tubi di, sere ka be ba wāa pirisəm səən bii gbiikobu, n ka da yaa sabenun bii gbiikinə. ³⁰ Egibiti sunə ka win bwāabu ka tən be ba tie Egibiti ye səɔ kpuro, ba seewa wōkuru ba wuri beke kua domi yenu gagu sari gèn mi tən tia tia kun gu. ³¹ Wōku tee te səɔ, Egibiti sunə u Məwisi ka Aroni soka, u neɛ, i seewo i doona nen təmbun min di, beɛ ka beɛn təmbu Isireliba. I doo i Yinni Gusunə sā nge mɛ i gerua. ³² I ka beɛn yāanu ka beɛn ketəba doo nge mɛ i gerua, kpa i maa man domaru kana beɛn Yinnin mi.

³³ Ma Egibitigiba Isireliba baasi bu ka yari ben tem di fuuku, ba neɛ, domi sa ko gbi su kpe. ³⁴ Ma Isireli be, ba ben pɛɛ kp̄ii te ta n̄ seeyatia mə sua gbɛa səɔ ba tu beka wukiri ba səwa.

³⁵ N deema Isireliba ba raa kua nge mɛ Məwisi u gerua, ba Egibitigibu bura yāa ni ba kua ka wura ka sii geesu kana, ka maa beka. ³⁶ Yinni Gusunə u maa dera tən be, ba k̄ii geeru wa Egibitigii ben mi. Ma ba bu wɛ ye ba bikia kpuro. Nge mɛya ba ka Egibitigibun yānu wa ba gura.

Isireliba ba yara Egibitin di

³⁷ Isireliba ba swaa wəri ka naasu saa Ramusɛsin di ba dəɔ Sukətuə. Ben geera sāa nərəbun suba natan saka (600.000), tən kurəbu ka bibu ka durə təkənu baasi. ³⁸ Ma ba ka ben yaa sabenu da dabi dabinu, ketəba ka yāanu ka bonu. Tən tuko dabira maa bu swi. ³⁹ Ba pɛɛ kua ka pɛɛ kp̄ii te ba n̄ seeyatia doke, domi ba bu girawa

Egibitin di ba yara ka sendaru. Ba n̄ maa fɛɛ wa bu d̄ia kusenu sua.

⁴⁰⁻⁴¹ Gusunən təmbu Isireliba ba kuawa Egibitiə wōɔ neɛru ka tɛna (430). Dəma te wōɔ neɛru ka tɛna ye, ya yiba, yera be kpuro ba yara Egibitin di. ⁴² Wōku te səɔ, Yinni Gusunə u Isireliba kōsu ba ka yara Egibitin di. Yen sōna wōɔ ka wōɔ Isireliba ba ko n da dom se wōku te. Kpa bu Yinni Gusunə tōɔ bakaru diiya, be ka ben bibun bweseru sere ka baadommaə.

Gəɔ sararibun tōɔ bakarun yaa dibun wooda

⁴³ Yinni Gusunə u Məwisi ka Aroni sōwa u neɛ, wooda ye na beɛ wɛɛmə Gəɔ sararibun tōɔ bakarun sō wee. Səɔ goo u ku raa ten yaa dibu di.

⁴⁴ Adama yoo tən tuko be i dwa ka gobi, ma i bu bango kua, ba koo kp̄i bu di.

⁴⁵ Səɔ wi u sarə, n̄ kun mɛ tən tuko goo wi u səmburu mə beɛn mi, u ka gobi wa, be yiru yen goo kun yaa dii bi dimə.

⁴⁶ Dirəwa i ko tōɔ baka ten yaa dibu di. I ku ra ka yen yaa yari təwə.

Baa yen yaa kuku teeru i ku ra kərə.

⁴⁷ Isireliba kpurowa ba koo tōɔ baka te di.

⁴⁸ Səɔ goo ù n tem yarima u wāa beɛn mi, ù n k̄i u tōɔ baka ten yaa dibu di, i n̄n bango koowo ka win yenun tən durəbu kpuro i sere yaa dii bi di ka wi sannu. Domi u n̄ ko n maa sāa nge səɔ. Adama bango sarirugii goo kun bu dimə.

⁴⁹ Wooda tia ye, ya ka beɛ kpuro yā, beɛ Isireliba ka sere səɔ be ba wāa beɛn mi.

⁵⁰ Ma Isireliba ba kua nge mɛ Yinni Gusunə u Məwisi ka Aroni sōwa.

⁵¹ Yen tōɔ tera u maa Isireliba yara Egibitin di bwese kərə ka bwese kərə.

Gəɔ sararibun tōɔ bakarun woodaba

13

¹ Yinni Gusunə u Məwisi sōwa u neɛ, ² a de Isireliba bu ben bii tən durə gbiikobu ka ben yaa sabenun bii gbiikii dwanu wuna nenem kpa ye kpuro ya n sāa negia.

³ Məwisi u Isireliba sōwa u neɛ, i n da tōɔ te yaaye t̄e səɔ Gusunə u

bɛɛ yarama ka win dam bakam saa Egibitin di, mi i yoru di. Yen sã, ì n tã ten yaa dibu dimã, i ku ra pɛɛ ye ba seeyatia doke di. ⁴ Suru wì sã ba ra gɛɛbu tore, wi ba m̀ Abibu, win tã gbiikiru sãra i yara. ⁵ Yinni Gusunã u bɛɛn baababa nã mwɛɛru kua ka b̄ri sannu u nɛɛ, u koo bu tem gem wɛ mi tim ka bom yiba. Tem miya Kananiba ka Hɛtiba ka Amɔreba ka Hefiba ka Yebusiba ba wãa. U n ka bɛɛ tura tem mi, i n da tã baka teni di i ka nùn sã suru win tã gbiikiru sã. ⁶ Sã nãba yirun baa sãra i ko pɛɛ di ye ba ñ seeyatia doke. Yen nãba yirusen tii sãra i ko Yinni Gusunã tã bakaru diiya. ⁷ Sã nãba yiru ye sã, i ku maa de pɛɛ ye ya seeyatia mã ñ kun mɛ seeyatia gaa ya n wãa bɛɛn suunu sã tem mɛ kpuro sã. ⁸ Dãma te i tã baka te m̀, i bɛɛn bibu sãwã i nɛɛ, sa yeni m̀wa su ka yaaya ye Yinni Gusunã u sun kua sanam mɛ sa yara Egibitin di. ⁹ Yeni ya ko n sãawa nge yĩre te ba yorua nãmaã, ñ kun mɛ sirikanaã, kpa i n Yinni Gusunã woodaba yaayamã bɛɛn faaqi sã. Domi wiya u bɛɛ yarama ka win dam bakam Egibitin di. ¹⁰ Yen sãna ñ weenɛ i tã baka ten wooda yibia wã baagere, ten saa yà n tura.

¹¹ Saa ye Yinni Gusunã u dera bɛɛ Isireliba i dua Kananin temã, mɛ u bɛɛ ka bɛɛn baababa nã mwɛɛru kua ka b̄ri ma u bɛɛ mu wɛ, ¹² i ko nùn bɛɛn bii tã durã gbiikobu ka bɛɛn yaa sabenun bii gbiikii dwanu yiyawa nenem n sã wigia. ¹³ Adama bɛɛn goo ù n kī u win keteku buu gbiikuu nɛnɛ, u koo gu yakiawa ka yã buu. U kun maa kue mɛ, u koo gen wīi suma buawa u go. I ko maa bɛɛn bii tã durã gbiikoo baawure yakiawa ka gobi. ¹⁴ Baa sia bɛɛn bibu b̄ ñ da bɛɛ bikia ba nɛɛ, mba yenin tubusianu, kpa i bu wisi i nɛɛ, tã te Yinni Gusunã u sun yarama ka win dam bakam Egibitin di, mi sa raa yoru di, tera sa yaayamã mi. ¹⁵ Domi saa ye Egibiti sunã u yina mam mam su yari tem min di, yera Yinni Gusunã u dera tem min bii tã durã gbiikoba gu gu ka maa yaa sabenun bii gbiikii dwanu. Yen sãna

sa ra ka bɛɛn yaa sabenun bii gbiikii dwanu Yinni Gusunã yãkuru kue, kpa su bɛɛn bii tã durã gbiikobu yakia. ¹⁶ Yeni ya ko n sãawa nge yĩre te ba yorua nãmaã ka sirikanaã kpa ta n sun yaayasie ma dam bakama Yinni Gusunã u ka sun yara saa Egibitin di.

Yinni Gusunã u dera guru wii wurora Isireliba kpare

¹⁷ Sanam mɛ Egibiti sunã u dera Isireliba ba doona, Yinni Gusunã u ñ wure bu kpe ka swaa ye ya dã Filisitiban temã, baa mɛ ya turuku bo. Domi u nɛɛ, u ñ kī bu ḡru ḡsia bu wura Egibitiã sanam mɛ ba bu tabu w̄ri. ¹⁸ Yen sãna u ka bu gbaburun swaa bɛɛri nim w̄kun bera gia, ge ba m̀ Naa yari. Tã be, ba yarawa Egibitin di ka tabun sãru. ¹⁹ Ma M̄wisi u Yosefun goru sua ba ka da, nge mɛ Yosefu u raa Isireliba b̄rusia bu ko. U nɛɛ, bu de bu ka win goru yari sanam mɛ Yinni Gusunã u koo bu yakia.

²⁰ Isireliba ba doona Sukatun di ba da ba ben sansani kua Etamũ gbabu dirirun nãwã. ²¹ Yinni Gusunã u bu swaa gbiie guru wii wuroru sã sã sã ka w̄kuru. W̄kuru kpa ta n sã nge dã yari bakaru ta n ka bu yam bururasie. ²² Sã sã ka w̄kuru guru wii wuro te, ta ku ra biare tã ben wuswãã.

Ba nim w̄ku ge ba m̀ Naa yari tãbura

14

¹ Yen biru Yinni Gusunã u M̄wisi sãwã u nɛɛ, ² a Isireliba sãwã bu wuro Piha Hiroton bera gia bu ben sansani gira Migidoli ka nim w̄kun baa sã, Baali Sefonin deederu. Miya i ko gina yãra nim w̄kun b̄kuã, ³ kpa Egibiti sunã u n tamaã bɛɛ Isireliba i k̄ɔrawa tem mɛ sã, mi gbaburu ta bɛɛ sikerenɛ, ⁴ kpa n win ḡru b̄biasia u bɛɛ naa swī. Adama kon wi ka win tabu kowobu dendi n ka nen yiiko sãsi kpa Egibitigibu bu ka gia ma nãna Yinni Gusunã.

Ma Isireliba ba kua mɛ.

⁵ Sanam me ba Egibiti suno sowa ma ton be, ba yakurawa, yera wi ka win bwabu ba ben himba gasia. Ba nee, mban bwesera sa kua mini. Domi sa dera Isireliba ba besen yoru yara ba doona. ⁶ Ma Egibiti suno u win tabu keke soro kua ka win tabu kowobu sannu. ⁷ U tabu keke nata (600) sua yi yi gia saa ka sere Egibitin tabu kekeba kpuro, yen baayere ka yen tabu kowo damgii. ⁸ Saa yera Yinni Gusuno u suno win goru babiasia, ma u Isireliba naa gira baa me u ye ma Yinni Gusonawa u bu yara. ⁹ Egibitigibun tabu kowobu ka ben maasabu ka dumi, ka tabu kekeba ba bu naa gira ma ba bu naamwe mi ba yora nim woku boku ba ben sansani gira Piha Hirotun bera gia Baali Se- fonin deedeeru.

¹⁰ Sanam me Egibiti suno u turuku kua, Isireliba ba noni seeya ba wa wee, Egibitigiba kekua ba wee. Ma berum bu mwa gem gem, ma ba Yinni Gusuno nagiru sue. ¹¹ Ba Mawisi sowa ba nee, siku yeru sariwa Egibiti? Yen sora a ka sun na su gbi gbaburu mini? A wa ye a ka sun deema ye a sun yarama Egibitin di? ¹² Sa n daa nun sowa me Egibiti sa nee, a sun derio su Egibitigibu yoru diya? Domi sa kiru bo su bu yoru diya ka sere ye sa ko gbi gbaburu mini.

¹³ Yera Mawisi u ton be wisa u nee, i ku berum ko, i yoro see, kpa i wa nge me Yinni Gusuno u koo bee faaba ko giso. Domi Egibitigii be i waama mini, i n maa bu wasi sere ka baadommao. ¹⁴ Iyoro see, Yinni Gusonawa u koo bee sanna.

Yinni Gusuno u nim woku burana

¹⁵ Ma Yinni Gusuno u Mawisi bikia u nee, mban sora i man nagiru mo. A Isireliba sowa bu seewo bu da wuswaa. ¹⁶ Wune maa, a wunen deka suo a tii nim woku wallo kpa gu bonu ko yiru Isireliba bu ka du bu tabura ge soro, ga n tem gberere. ¹⁷ Nena kon Egibitigibun gorusu babiasia bu ka bu swi mi. Kpa n ben suno kamia ka win tabu kowobu ka win tabu kekeba ka win maasabu, kpa bu nen yiiko wa.

¹⁸ Saa ye sora ba koo gia ma nena na Yinni Gusuno.

¹⁹ Sanam me soro, Gusunan gorado wi u Isireliba gbiiye u gasira ben biru gia ma guru wii wuro te, te ta raa bu gbiiye, ta maa wurama biru. ²⁰ Ma ta da Egibitigibu ka Isireliban sansani yiru yen baa soro. Ta yam tiri Egibitigibun bera gia ma ta yam buriri Isireliban mi gia. Ma Isireliba ka Egibitigibu ba n susine woku te kpuro.

²¹ Ye ba tura nim woku gen mi, yera Mawisi u win deka tii gen wallo ma Yinni Gusuno u woo damguu seeya soro yari yerun di woku giriru soro, ga dera nim woku gen nim mu bonu kua yiru, ma gen suunu soro mi, n gbera. ²² Nim mu kpaasine bera ka bera ben nam geu ka nam dwaro. Ma Isireliba ba sia tem gbebum soro, ba tabura. ²³ Egibitigibu ba bu naa swi ba dua nim woku gen suunu soro, ka ben sunon dumi ka win tabu kekeba ka win maasabu. ²⁴ Ye n kua buru buru yellu, ma Yinni Gusuno u bu merima saa guru wii wuro ten min di, ma u bu nandasia. Be kpuro ba yosuna. ²⁵ U dera ben kekeban naasu worama, ba kpana bu si fuuku. Ma ba nee, su duki gasira Isireliban min di, domi Yinni Gusuno u ka sun sannamawa ben so.

²⁶ Ma Yinni Gusuno u kpan Mawisi sowa u nee, a wunen deka tiiyo nim woku mi, kpa nim me, mu wurama mu Egibitigibu ka ben tabu kekeba ka maasabu wukiri.

²⁷ Mawisi u win deka ye tii nim woku gen mi. Ye n kua yam sareru, ma nim me, mu wurama nge me mu raa saa. Egibitigibu ba ki bu nim me suuri, adama Yinni Gusuno u bu sure men suunu soro. ²⁸ Nim me, mu wurama mu Egibiti sunon tabu kekeba ka win maasabu ka tabu kowobu kpuro wukiri be ba Isireliba naamwem da nim woku gen suunu soro. Baa ben turo, u n yara. ²⁹ Adama Isireliba ba sia tem gbebum soro nim woku gen suuno. Domi nim mu kpaasinewa bera ka bera ben nam geu ka non dwaro.

30-31 Ye Isireliba ba sɔm damguru wa te Yinni Gusunɔ u Egibitigibu koosi ma ba ben gonu wa nim wɔku gooro, yera ba gia ma Yinni Gusunɔwa u bu faaba kua dɔma te, saa Egibitigibun nɔman di. Ma ba nɔn nasia ba sosi, ba nɔn naanɛ kua ka maa win gɔro Mɔwisi.

Mɔwisi ka Isireliban womu

15

1 Saa yera Mɔwisi ka Isireliba ba Yinni Gusunɔ siarabun womu kua. Ba nɛɛ,
kon Yinni Gusunɔ tɔma ka womu domi u win wɛrɔbu tabu di.
U dumi ka yin maasɔbu sure nim wɔku sɔɔ.
2 Yinni Gusunɔwa nɛn dam,
wiya na siaramɔ ka nɛn womu.
Wiya u man faaba kua.
Wiya nɛn Yinni, kon nɔn bɛɛrɛ wɛ.
Wiya nɛn baaban Yinni, kon nɔn wɔlle sua.
3 U sɔawa tabu kowo ka gem.
Win yɛsira Yinni Gusunɔ.
4 U Egibiti sunɔn tabu kɛkɛba ka win tabu kowo damgibu sure nim wɔku sɔɔ ge ba mɔ Naa yari.
Win tabu kowo gisonkoba ba nim diira.
5 Nim mɛ, mu bu wukiri,
ma ba numa temɔ nge kperu.
6 Yinni Gusunɔ, wunɛn nɔm geu ga dam yikogim mɔ.
Geya ga wunɛn wɛrɔbu munku muku.
7 Wunɛn sinandun kpɔaru ta ra wunɛn wɛrɔbu taare.
Wunɛn mɔru yà n seewa,
a ra de bu dɔɔ mwaarewa nge wɛi.
8 A wɛru wura ma nim mu kpaasina mu sinum kua bera ka bera nge gbɔraru.
9 Wɛrɔ u nɛɛ, u koo bu naa swɛi kpa u bu naamwɛ.
U koo mɔru kɔsia be sɔɔ nge mɛ u kɛ,
kpa u takobi woma u bu go ka win nɔma,
kpa u ben dukia bɔnu ko.
10 Adama a wunɛn wom wɛsia,
ma nim mu bu wukiri.
Ba numa ba kpuna nge dɔɔ kpenu mi nim mu duku.

11 Yinni Gusunɔ, mba n ka nun weene ye tɔmba sɔamɔ kpuro sɔɔ.
Mba n ka nun dɛɛraru nɛ, wunɛ wi a nanum mɔ.
Mba n ka nun weene, wunɛ wi ba koo siara.
Mba n ka nun weene, wunɛ wi a ra sɔm maamaakiginu ko.
12 Domi a wunɛn dam sɔɔsi, ma tem bu mwɛ.
13 Wunɛn wɔnwɔndu sɔɔra
a wunɛn tɔmbu swaa sɔɔsi be a yakia.
A maa bu kparama ka wunɛn dam a ka dɔɔ sere wɔa yee te a bu nɔɔ mwɛɛru kua sɔɔ.
14 Tɔn tukobu ba ye nua, ma ba di-irumɔ.
Filisitiba ba bɛrum soora.
15 Edɔmun sinambun toronu kara.
Ma Mɔabun tabu durɔbu ba diirumɔ.
Kananiba kpuro, ben wasi dwiia.
16 Bɛrum ka nandabu koo bu deema subaru sɔɔ.
Wunɛn dam saabu ba koo mari sɔɔ sɔɔ nge kperu.
Sere wunɛn tɔn be a yakia yorun di bu ka nim wɔku tɔbura, Yinni Gusunɔ.
17 Kaa ka bu da kpa a bu tɔsisia wunɛn tiin guuru wɔlle,
mi a wunɛn wɔa yeru sɔɔru kua.
Tera ta sɔa wunɛn sɔa yeru te a tii kua.
18 Wunɛ Yinni Gusunɔ, kaa n bandu diiwa ka baadommaɔ.
19 Sanam mɛ Egibiti sunɔn dumi ka win tabu kɛkɛba ka maasɔbu ba dua nim wɔku sɔɔ, Yinni Gusunɔ u dera nim mu wurama mu bu wukiri.
Adama u dera tem mu gbera nim wɔku gen suunu sɔɔ, ma Isireliba ba tɔbura.
20 Yen biruwa Aronin sesu Mariamu wi u sɔa Gusunɔn sɔmɔ, u bara kpɔru sua ma tɔn kurɔbu kpuro ba nɔn swɛi ba bara kpɔnu soomɔ ba yaamɔ.
21 Mariamu u bu womu geni kua u nɛɛ,
i Yinni Gusunɔ tɔmɔ ka womu,
domi u nasara wa ka win yiiko.
Dumi ka yin maasɔbu u sure nim wɔku sɔɔ.

**ISIRELIBAN SANUM
GBABURɔ**

Nim sosuram

22 Yen biru Mɔwisi u Isireliba kpaa saa nim wɔku ge ba mɔ Naa yarin di ba

da gɓaburɔ te ba mɔ Suri. Sɔɔ itawa ba sɔa gɓabu te sɔɔ ba n̄ nim wa. ²³ Ma ba tura Maraɔ adama nim mɛ ba wa mi, mu sosu, ba n̄ kp̄ia bu nɔ. Yen sɔna ba yam mi soka Mara. Yen tubusiana sosura. ²⁴ Ma tɔn be, ba Mɔwisi wɔkisi ba nɛɛ, mba sa ko nɔ. ²⁵ Mɔwisi u Yinni Gusunɔ nɔɔguru sue. Ma Yinni Gusunɔ u n̄n dɛka gaa sɔɔsi. Ye u dɛka ye sua u kare nim mɛ sɔɔ, ma mu dora.

Miya Yinni Gusunɔ u win tɔmbu woodaba wɛ ka woronu. Miya u maa ben laakari mɛɛra. ²⁶ U nɛɛ, i n nɛ Gusunɔ bɛɛn Yinnin gere nua sɔa sɔa, ma i mɔ ye n man wɛre ma i nɛn woodaba mɛm nɔɔwa, na n̄ ka bɛɛ bara ni sɛɛyasiamɔ ni na Egibitigibu kp̄ɛɛ. Nɛna Yinni Gusunɔ nɛ wi na ra n bɛɛ bɛkiamɔ.

²⁷ Yen biru ba tura Elimuɔ mi nim bwii wɔkura yiru ya wɔa ka kpakpa bɛɛ wata ka wɔkuru. Ma ba ben sansani gira bwii yin bɔkuɔ.

Manna ka kusunu

16

¹ Ma Isireliban wuu te kpuro ta seewa Elimun di ta da gɓaburɔ te ba mɔ Sini te ta wɔa Elimu ka Sinain baɔ sɔɔ. Saa dɔma tɛn di ba doona Egibitin di, ba kuawa suru tia ka sɔɔ wɔkura nɔɔbu ba sere tura mi. ² Ma be kpuro ba Mɔwisi ka Aroni wɔkisim wɔri gɓaburu mi. ³ Ba nɛɛ, n daa sanɔ bo Yinni Gusunɔ u sun go Egibitiɔ mi sa ra raa sine su dɔanu di ni sa k̄i ka yaa. Adama wee, i ka sun na gɓabu teni sɔɔ gɔɔru tu ka sun go bɛɛ kpuro.

⁴ Yen biru Yinni Gusunɔ u Mɔwisi sɔɔwa u nɛɛ, tɛ kon de dɔanu nu nɛɛra wɔllun di nge gura bɛɛ kpuron sɔ, kpa tɔmbu ba n da yari bu gure baadomma mɛn bukata ba mɔ tɔɔ te. Nge mɛya kon ka ben laakari mɛɛri n wa b̄a n koo nɛn woodaba mɛm nɔɔwa. ⁵ Sɔɔ nɔɔba tiase, mɛ ba ra guren nɔn yiruwɔ ba koo gura kpa bu yen sɔmburu ko.

⁶ Ma Mɔwisi ka Aroni ba Isireliba kpuro sɔɔwa ba nɛɛ, yoka ye, i ko gia ma Yinni Gusunɔwa u bɛɛ yarama Egibitin di. ⁷⁻⁸ Domi u koo bɛɛ yaa wɛ i tem yɛn sɔ u nua i n̄n wɔkisimɔ. I n yɛ ma wiya i wɔkisimɔ, n n̄ mɔ bɛɛɛ.

Sia bururu u koo maa bɛɛ dɔanu wɛ i di i debu, kpa i win yiiko wa.

⁹ Ma Mɔwisi u Aroni sɔɔwa u nɛɛ, a Isireliban wuuru kpuro sɔɔwa a nɛɛ, bu susima Yinni Gusunɔ mi, yɛn sɔ u ben wɔkinu nua.

¹⁰ Saa ye Aroni u ka Isireliban wuu te gari mɔ, ba sɔira gɓaburu gia ba wa wee, Yinni Gusunɔn yikon girima sɔɔsira guru wii wuro te sɔɔ. ¹¹ Ma Yinni Gusunɔ u Mɔwisi sɔɔwa u nɛɛ, ¹² na Isireliban weeweenu nua. A bu sɔɔwa ma yoki yam bere berebu ba koo yaa tem kpa sia bururu bu dɔanu di bu debu kpa bu gia ma nɛna na Gusunɔ ben Yinni.

¹³ Ye n kua yoka yera kusu wuu bakara na ta teria sansani ye kpuro sɔɔ. Sisuru bururu ma tem kpuro mu kakoru sɔa. ¹⁴ Saa ye kako te, ta gbera gɔa piiminu terie temɔ nge dɔa bimi. N sɔa nge guru kpenu nu tem wukiri. ¹⁵ Ye Isireliba ba ye wa, ba sɔɔna ba nɛɛ, mba yeni. Domi ba n̄ ye yɛ.

Mɔwisi u bu sɔɔwa u nɛɛ, yeniwa dɔa ni Yinni Gusunɔ u bɛɛ wɛɛma i di. ¹⁶ U nɛɛ, yenu yɛro baawure u koo gurawa mɛn nɔɔ win yenugibu ba koo di sɔɔ teeru nge mɛ ben geera nɛ.

¹⁷ Ma Isireliba ba kua mɛ. Gaba gura n kp̄a n kere gabu. ¹⁸ Yen biru ba ye yɔira. Ma ba deema wi u gura n kp̄a u n̄ saka sare. Wi u maa gura fiiko u n̄ saka kɔmiɛ. Baawure u wa dee dee nge mɛn nɔɔ u koo di.

Mannan wooda

¹⁹ Mɔwisi u bu sɔɔwa u nɛɛ, bɛɛn goo u ku de yu tiara sere sisuru bururu.

²⁰ Adama ba n̄ Mɔwisigia nua. Ben gaba dera ya tiara sere sisuru bururu ma ya k̄sa ya kɔkɔnu kua. Yera Mɔwisi u ka bu mɔru bara. ²¹ Bururu baatere ba ra gurewa mɛn nɔɔ ba koo di, adama sɔɔ u n̄ ye, ya ra yandewa.

²² Alusuman sɔɔ nɔɔba tiase, ben sɔɔ yirun dim sakawa ba gura. Ben guro gurobu kpuro ba na ba Mɔwisi sɔɔwa ba nɛɛ, ba kua mɛ. ²³ Ma u bu sɔɔwa u nɛɛ, Yinni Gusunɔ u gerua u nɛɛ, sia tɔɔ wɛrarugira te sa ra n̄n derie, i sɔnwɔ ye i k̄i i sɔmɛ, kpa i yike ye i k̄i i yike. Kpa i sukum yi sere sia bururu.

24 Ba ye yi sere sisiru bururu nge me Mawisi u gerua. Ya n̄ maa k̄sa, yu sere k̄kanu ko. 25 Mawisi u nee, i ye dio domi t̄o w̄rarugira te i ko Yinni Gusun̄o deria. Gis̄o i n̄ ye wasi tem̄o. 26 S̄o n̄oba tia i ko n̄ da ye gure. Adama s̄o n̄oba yiruse, t̄o w̄rarugira. Te s̄ora i n̄ ko ye wa i gura.

27 Ka me, s̄o n̄oba yiruse te, t̄n ben gaba yara bu wa bu ka gura adama ba n̄ ḡanu wa. 28 Yera Yinni Gusun̄o u Mawisi s̄owa u nee, sere domma i ko i n̄ nen gere ka nen woodaba yinam̄o. 29 I yaayo ma ne, Yinni Gusun̄o na bee t̄o w̄rarugiru w̄. Yen s̄na na ra bee s̄o yirun d̄ianu w̄ s̄o n̄oba tiase. I de been baawure u sina u ku yari win w̄a yerun di u s̄mburu ko s̄o n̄oba yiruse te s̄o.

30 Ma t̄n be, ba w̄ra t̄o te s̄o.

31 Isireliba ba d̄ia ni soka ka ben barum manna. Yen tubusiana, mba yeni. Ya s̄awa nge d̄ia bima kpika piibu. A n̄ denda, ya dowa nge kira te ba kua ka tim.

32 S̄o teeru Mawisi u nee, wooda wee ye Yinni Gusun̄o u bee w̄em̄o. I manna beruo, s̄o teerun dim saka been bibun bweserun s̄ bu ka wa d̄ia ni u bee w̄ i di ḡabur̄o sanam me u bee yarama Egibitin di.

33 Mawisi u maa Aroni s̄owa u nee, a wekeru garu tama a manna doke s̄o teerun dim saka, kpa a tu yi Yinni Gusun̄an s̄a yer̄o, kpa ya n̄ berua been bibun bweserun s̄.

34 Ma Aroni u ye sua u yi woodan kpakororun wuswaā kpa ya n̄ berua nge me Yinni Gusun̄o u Mawisi wooda w̄ u ko.

35 Isireliba ba manna ye diwa w̄o weeru, sere ba ka tura Kananin tem̄o n̄o bura yer̄o, tem̄o m̄e s̄o ba koo du ba n̄ w̄a.

36 Mannan s̄o teerun dim sakawa ba ra soku omeri. Omeri ye, ya s̄awa ditiri n̄en saka. Omeri w̄kurun sakawa ba ra soku efa.

Nim mu yara kperun di

17

1 Isireliban wuu te kpuro ta s̄ima saa ḡaburun di te ba m̄ Sini, ta ka ten sanum d̄o nge me Yinni Gusun̄o u bu s̄owa. Ye ba tura Refidim̄o ma ba ben sansani gira, adama ba n̄ nim wa mi, bu n̄o. 2 Miya ba Mawisi n̄o kuurim w̄ri ba nee, a sun nim w̄eyo su n̄o.

Mawisi u bu s̄owa u nee, mban s̄na i ka man n̄o kuurim̄o. Nge mba n̄ kua i ka Yinni Gusun̄an laakari m̄erim̄o.

3 Adama nim n̄ru ga t̄n be baasi gia ma ba Mawisi w̄kisim̄o ba m̄, mban s̄na a sun yarama Egibitin di. Kaa ka de nim n̄ru gu sun go, bee ka been bibu ka been yaa sabenu.

4 Ma Mawisi u Yinni Gusun̄o n̄ogiru sue u nee, mba kon t̄n beni kua. Wee, ba k̄i bu man kpenu kasuku.

5 Yinni Gusun̄o u n̄n s̄owa u nee, i saro i da i n̄ t̄n be gbiiye wun̄e ka ben guro gurobu sannu, kpa a n̄ wunen d̄eka ye n̄ni ye a ka daa ten nim so. 6 Wee, kon ȳra wunen wuswaā kperu garun w̄ll̄o Hor̄ebun guur̄o, te ba maa sokum̄o Sinai, kpa a kpee te so. Nim mu koo yari min di t̄n be, bu ka n̄o.

Ma Mawisi u kua me, Isireliban guro gurobun wuswaā.

7 Yera u yam mi ȳsinu yiru k̄ Teera Masa domi miya Isireliba ba n̄n n̄o kuura. Yiruse maa Meriba domi miya ba Yinni Gusun̄an laakari m̄era ba nee, Yinni Gusun̄o u w̄a been suunu s̄o? Nge u sari.

Isireliba ba ka Amalekiba tabu kua

8 Sanam me s̄ora Amalekiba ba na ba Isireliba tabu w̄ri Refidim̄o. 9 Yera Mawisi u Yosue s̄owa u nee, a dur̄bu gabu ḡasio kpa i yari i da i ka Amalekiba tabu ko sia. Nen tii kon da n̄ ȳ guuru w̄ll̄o na n̄ d̄eka ye sue w̄ll̄o ye Gusun̄o u nee, na n̄ n̄ni.

10 Yosue u Amalekiba tabu w̄ri nge me Mawisi u n̄n s̄owa. Ma Mawisi ka Aroni ka Huri ba da guu ten w̄ll̄o.

11 Mawisi u n̄ win n̄ma sue w̄ll̄o, Isireliba ba ra n̄ kamiam̄wa, adama u n̄ ye sura tem̄o, Amalekibara ba ra n̄ bu kamiam̄o. 12 Mawisin n̄ma ya m̄nya ma ba kperu garu sua ba yi win k̄k̄r̄o ma u tu sinari. Ma Aroni ka

Huri ba win nɔma sue wɔllɔ, turo nɔm geuɔ, turo maa nɔm dɔwɔ. Ma win nɔma suare wɔllɔ dim dim sere sɔɔ ka dua. ¹³ Ma Yosue u Amaleki ka win tɔmbu kamia mam mam.

¹⁴ Ma Yinni Gusunɔ u Mɔwisi sɔɔwa u nɛɛ, a yeni yoruo tireru sɔɔ i ka ye yaaya, kpa a Yosue sɔ ma kon de bu Amalekiba duari mam mam handunia sɔɔ.

¹⁵ Yen biru Mɔwisi u yaku yeru gira ma u tu yisuru ka Yinni Gusunɔwa nɛn tuuta. Domi wiya u bu nasara wɛ. ¹⁶ U nɛɛ, yɛn sɔ Amalekiba ba Yinni Gusunɔ seesi, yen sɔna u koo ka bu tabu ko sere ka baadommaɔ.

Yetoro u Mɔwisi beram da

18

¹ Saa ye sɔɔ, Yetoro Madianiban yaku kowo, wi u saa Mɔwisin dokiri, u nua kpuro ye Yinni Gusunɔ u Mɔwisi ka win tɔmbu Isireliba kua sanam mɛ u bu yarama Egibitin di. ²⁻³ Ma u seewa u da Mɔwisin mi ka Mɔwisin kurɔ Sefora ka win bibu yiru be u raa deri wi, Yetoron mi. N deema, ye Mɔwisi u bii be mara, u turo yisuru ka Gɛɛsɔmu yɛn sɔ u waa tem tukumɔ u ka nɔn mara. ⁴ Ma u yiruse yisuru ka Eliesɛɛ yɛn sɔ Gusunɔ win baaban Yinniwa u nɔn somi u nɔn wɔra Egibiti sunɔn nɔmun di.

⁵ Ma Yetoro ka Mɔwisin kurɔ ka win bii be, ba tura mi Isireliba ba ben sansani gire guu te ba mɔ Sinaiɔ. ⁶ Saa yera Yetoro u Mɔwisi gɔria u nɛɛ, bu nɔn sɔ wee, u ka nɔn win kurɔ naawa ka win bibu yiru ye. ⁷ Ye Mɔwisi u nua mɛ, yera u yara u win dokiri sennɔ da. Ye u tura mi, ma u yiira win wuswaaɔ. Yen biru u seewa ba bɔkasina ba tɔbirina. Ma Mɔwisi u ka nɔn da win dii bekurugirɔ. ⁸ Ma u win dokiri wi saaria kpuro ye Yinni Gusunɔ u Egibitigibu ka ben sunɔ kua be Isireliban sɔ, ka sere nɔni swaa te ba wa swaa sɔɔ, ka nge mɛ Yinni Gusunɔ u bu yara te sɔɔn di. ⁹ Durom mɛ Yinni Gusunɔ u Isireliba kua mi, sanam mɛ u bu yara Egibitigibun nɔman di, ya Yetoro dore. ¹⁰ Yera u nɛɛ, na Yinni Gusunɔ siara wi u bɛɛ wɔra saa Egibiti sunɔ ka win tɔmbun yorun di. ¹¹ Tɛ na

gia ma wiya u bɔnu kpuro kere. Domi u dera Egibitigibun nuku kɔsura wɔri ben tii sɔɔ.

¹² Ma u Gusunɔ yaku dɔɔ mwaararugiru kua ka yakunu ganu. Yera Aroni ka Isireliban guro gurobu ba na ba di ka Mɔwisin dokiri wi sannu ba ka Gusunɔ sawa.

Yetoro u Mɔwisi bwisi ka

¹³ Yen sisuru bururu yera Mɔwisi u sina u ka Isireliba siria, ma tɔn be, ba yɔ win wuswaaɔ saa bururun di sere ka yokaa. ¹⁴ Ye Yetoro u wa mɛ, yera u Mɔwisi sɔɔwa u nɛɛ, mba a tɔn be kuammɛ mɛ. Mban sɔna a sɔ wunɛ turo a bu siriammɛ saa bururun di sere ka yokaa.

¹⁵ Ma Mɔwisi u nɔn sɔɔwa u nɛɛ, tɔn be, ba naamɔwa nɛn mi, n ka bu Gusunɔ bikia ye u kɔ bu ko. ¹⁶ Bɔn maa gari gɛɛ mɔ ben tii tiine sɔɔ kpa n bu siria n bu sɔɔsi ye Yinni Gusunɔ u kɔ.

¹⁷ Yera win dokiri wi, u nɛɛ, ye a mɔ mi, ya n wɔ. ¹⁸ Kaa ra tii mɛera kowa mi, ka sere maa tɔn be ba nun sikerene mini. Domi sɔmbu te, ta kpɔ. A n kpɛ a tu ko wunɛ turo. ¹⁹ Tɛ a nɛn gari nɔwɔ, kpa Gusunɔ u nun somi. Bwisi yi kon nun kɛ wee. A koowo tɔn ben wirugii Gusunɔn wuswaaɔ, kpa a n da ka ben gari de win mi. ²⁰ Kpa a bu Gusunɔn woodaba tubusia ka swaa ye ba koo swii, ka sɔma ye ba koo ko. ²¹ Kpa a gabu gɔsi be sɔɔ, be ba koo kpɔ bu bu kpaa kpa yɛroba n saa be ba Gusunɔ nasie, ba gem swii, ba ku ra nɔm biran kɛnu mwɛ. Kpa a ben gabu ko tɔmbu nɔrɔbun (1.000) wirugibu, gabu maa wunɔbun (100) wirugibu, gabu weeraakurun wirugibu, gabu maa wɔkurun wirugibu. ²² Beya ba ko n da tɔn be sirie baadomma kpa ba n da ka gari yi yi sɛ nɛ wunen mi. A de bu nun wunen sɔmunu kawa, kpa bu ka nun sɔbe. ²³ A n kua mɛ, ma Gusunɔ u nun kpaa swaa ye sɔɔ, kaa kura, kpa tɔn be, bu maa turi mi ba dɔɔ ka bɔri yɛndu.

²⁴ Mɔwisi u win dokirin gere wura u kua kpuro nge mɛ u nɔn sɔɔwa. ²⁵ U tɔn be gɔsa Isireliba sɔɔ be ba koo sɔmbu te kpɔ. Ma u ben gabu kua tɔmbu nɔrɔbun (1.000) wirugibu,

gabu maa wunɔbun (100) wirugibu, gabu weeraakurun wirugibu, gabu maa wɔkurun wirugibu. ²⁶ Bera ba ra gari yi yi n̄ s̄e siri. Yi yi s̄e kpa bu ka Mɔwisi daawa.

²⁷ Yen biru win dokiri u n̄n nɔɔ kana ma u doona u da win temɔ.

GUSUNɔ U KA ISIRELIBA ARUKAWANI BɔKUA

Isireliba ba w̄aa Sinain guurun nuurɔ

19

¹⁻² Yen biru Isireliba ba doona Refidimun di. Ye n̄ kua suru itasen t̄ɔɔ gbiikiru saa m̄n̄ di ba yara Egibitin di, yera ba tura Sinain gbaburɔ. Ma ba ben sansani gira guu te ba m̄ Sinain nuurɔ. ³ Yera Yinni Gusunɔ u Mɔwisi soka guu ten w̄ollɔ u ka n̄n̄ gari ko.

Ye u yɔɔwa mi, yera Yinni Gusunɔ u n̄e, ameniwa kaa Yakɔbun bibu Isireliban bwese ker̄i s̄ a n̄e, ⁴ i wa ye na Egibitigibu kua ka nge m̄ na b̄e tii gawe na sua ka nen n̄m damguu nge m̄e gunɔ bakeru ta ra ten binu sue. ⁵ T̄e, i n̄ nen gere nua, i kun nen arukawani kusie, i ko ko nen tiin t̄ambu n̄ t̄ambu kpuro kere. Handunia kpuro s̄awa n̄egia, ⁶ adama b̄e i ko n̄ s̄awa nen t̄on be na ḡɔsa na tii yiiye, kpa i n̄ s̄a nen ȳaku kowobu t̄on be ba tien s̄. Gari yi kaa Isireliba s̄wa mi.

⁷ Yen biru Mɔwisi u sarama u t̄on ben guro gurobu sokusia u bu s̄ɔwa kpuro ye Yinni Gusunɔ u n̄e u bu s̄.

⁸ Ma t̄on be kpuro ba wura ba n̄e, ye Yinni Gusunɔ u gerua kpuro, yeya sa ko ko.

Ma Mɔwisi u maa ka t̄on ben gere wura Yinni Gusunɔn mi. ⁹ Ma Yinni Gusunɔ u Mɔwisi s̄ɔwa u n̄e, wee, kon na wunen mi guru wii wuro te ta sinum m̄ s̄ɔ, kpa t̄on be, bu n̄ sanam m̄e na ka nun gari m̄, kpa ba n̄ da n̄ nun naan̄e s̄a.

Saa ye s̄ɔra Mɔwisi u den Yinni Gusunɔ t̄on ben gari yi tusia.

Gusunɔ u ka Mɔwisi yinna Sinain guuru w̄ollɔ

¹⁰ Yera Yinni Gusunɔ u kpam n̄n̄ s̄ɔwa u n̄e, a doo a t̄on be deema a bu s̄ bu ben beka teo bu tii d̄erasia

gisɔ ka sia, ¹¹ kpa ba n̄ s̄ɔru s̄a ba n̄ ka s̄ɔ itase mara. Domi s̄ɔ itase te s̄ɔra n̄e, Yinni Gusunɔ kon sarama Sinain guurɔ be kpuro bu ka man wa. ¹² Kaa t̄on be ȳireru kua mi ba koo ȳra guu ten b̄akuɔ, kpa a bu s̄ ba n̄ tii s̄e bu ku raa guu te yɔ, bu ku mam susi ten ḡaarɔ bu tu b̄esu. Ben wi u tu b̄esu, ȳero koo gbiwa. ¹³ Ba n̄ n̄n̄ s̄eremɔ ka n̄ma, kp̄ena ba koo n̄n̄ kasuku, n̄ kun m̄e bu n̄n̄ s̄enu twee bu ka go. Baa n̄ n̄ yaa saberun na, m̄eya ba koo ka tu go. K̄aba ȳa n̄ sw̄iwa ba koo susi guu ten b̄akuɔ.

¹⁴ Ma Mɔwisi u sarama guu ten min di, u t̄on be s̄ɔwa u n̄e, bu tii d̄erasio bu ka Gusunɔ s̄a. Ma ba ben beka tea. ¹⁵ U kpam bu s̄ɔwa u n̄e, i ku ra ka b̄een kurɔbu bakuna i n̄ s̄ɔru s̄a i n̄ ka s̄ɔ itase te mara.

¹⁶ S̄ɔ itase ten bururu ba guru kukiribu nua, ma ba guru maakinu ka guru wii wuro te ta sinum m̄ wa guu ten w̄ollɔ. Ma k̄aba ya sumɔ t̄aa t̄aa sere t̄on be ba w̄aa sansani ye s̄ɔ kpuro berum bu m̄wa ba diira. ¹⁷ Yera Mɔwisi u t̄on be yarama ben sansanin di bu da bu ka Gusunɔ yinna, ma ba ȳra guu ten nuurɔ.

¹⁸ Wiisu Sinain guu te wukiri, domi Yinni Gusunɔ u sarama ka d̄ɔɔ u w̄aa ten w̄ollɔ. Wii si, su ȳom̄ nge d̄ɔɔ bokon wiisu. Ma guu te, ta ȳirum̄ ka dam. ¹⁹ K̄aba yen sw̄i maa sosim̄. Yera Mɔwisi u gari gerua, ma Gusunɔ u n̄n̄ wisa ka n̄ɔgii te ta s̄a nge guru kukiribu.

²⁰ Nge m̄eya Yinni Gusunɔ u ka sarama guu ten w̄ollɔ, ma u Mɔwisi soka. Yera Mɔwisi u yɔɔwa u da mi.

²¹ Ma Yinni Gusunɔ u n̄n̄ s̄ɔwa u n̄e, a saro a t̄on be kirɔ ko gem gem bu ku raa susima bu ȳre te sara bu man m̄eri, kpa ben dabiru tu ku raa kam ko. ²² M̄eya ȳaku kowobun tii, be ba ra man susi, bu de bu tii d̄erasia kpa n̄ ku ra ben gabu go.

²³ Ma Mɔwisi u Yinni Gusunɔ s̄ɔwa u n̄e, t̄on be, ba n̄ ȳom̄ guuru w̄ollu mi. Domi a sun kirɔ kua gem gem a n̄e n̄ bu ȳireru kuo guu ten b̄akuɔ mi ba koo ȳra. Kpa su tu garisi guu te a tii yiiye.

24 Yinni Gusunɔ u nɛɛ, a saro a da kpa wunɛ ka Aroni i yɔɔma, adama yāku kowobu ka tɔn be ba tie, bu ku raa yīre te sara bu man mɛeri, kpa n ku ra ben gabu go.

25 Ma Mɔwisi u sara u da u tɔn be gari yī sɔɔwa.

20

Wooda wɔku te Gusunɔ u Isireliba wɛ

(I maa mɛerio Wooda Yiruse 5:6-21)

1 Yen biru Gusunɔ u gari yini kpuro gerua u nɛɛ. 2 Nɛna Gusunɔ bɛɛn Yinni wi u ra n wāa nɛ wi na bɛɛ yarama Egibitin tem di, na bɛɛ yakia saa yorun di.

3 Yen sɔ, i n ko i gāanu ganu sã nɛ baasi.

4 I ku ra tii bwāarokunu kua ni nu sãa gāanun weenasinu ni nu wāa wɔllɔ, n̄ kun mɛ temɔ, n̄ kun mɛ nim sɔɔwɔ. 5 I ku ra yiira i bwāaroku gagu sã, domi nɛna bɛɛn Yinni wi u ra n wāa. Nɛ, Yinni nisinugiwa, nɛ wi na ra baababan durum mɔɔru mwɛ ben bibun mi be ba man tusan suunu sɔɔ sere ka ben sikadominun bibɔ. 6 Adama be ba man kī, ma ba nɛn wooda nasie, na ra ben bibun bweseru wɔnwɔndu kue sere ka baadommaɔ.

7 Nɛna bɛɛn Yinni wi u ra n wāa. I ku ra nɛn yīsiru soku kam. Wi u tu soka kam, kon yēro sɛɛyasia.

8 I wɛro tɔɔ wɛrarugiru sɔɔ, kpa i tu garisi te na yi nɛnɛm nɛn sɔ. 9 Sɔɔ nɔɔba tia i ko n da bɛɛn sɔma kpuro ko. 10 Adama sɔɔ nɔɔba yirusera ta sãa tɔɔ wɛrarugiru te i nɛ Gusunɔ bɛɛn Yinni derie. Tɔɔ te sɔɔ, i ku ra sɔmburu garu ko, bɛɛ ka bɛɛn bibu, n̄ kun mɛ bɛɛn yobu, n̄ kun mɛ bɛɛn yaa sabenu, n̄ kun mɛ sɔɔ be ba wāa bɛɛn yenusɔ.

11 Domi sɔɔ nɔɔba tian baa sɔɔra na ka wɔllu ka tem ka nim wɔku kua ka baayere kpuro ye ya wāa mi sɔɔ. Ma na wɛra sɔɔ nɔɔba yiruse. Yen sɔna na sɔɔ nɔɔba yiruse te domaru kua na tu yi nɛnɛm nɛn sɔ.

12 I bɛɛn tundo ka mero bɛɛrɛ wɛɛyo kpa bɛɛn hunde yu wa yu dakaa da tem mɛ na bɛɛ wɛ sɔɔ.

13 I ku ra tɔnu go.

14 I ku ra sakararu ko.

15 I ku ra gbɛni.

16 I ku ra goo gari mani.

17 I ku ra bɛɛn tɔnusin diru bine ko, n̄ kun mɛ win kurɔ, n̄ kun mɛ win yobu, n̄ kun mɛ win yaa sabenu, ye n sãa wunen tɔnusin gāanu kpuro gesi.

18 Yen biru tɔn be kpuro ba guru kukiribu ka kɔban swī nua ma ba guru maakinu wa guu ten wɔllɔ te wiisu wukiri. Yera ba diira ba da ba yōra n desire. 19 Ba Mɔwisi sɔɔwa ba nɛɛ, wunen tii, à n ka sun gari kua, sa ko nun swaa daki. Adama a ku de Gusunɔ u ka sun gari ko, kpa su ku ra gbi.

20 Ma Mɔwisi u tɔn be sɔɔwa u nɛɛ i ku bɛrum ko. Domi Yinni Gusunɔ u nawa u ka bɛɛn laakari mɛeri kpa i n n̄n nasie, i ku ra maa ka durum ko.

21 Ma tɔn be, ba yɔ n desire saa ye Mɔwisi u guru wii sinumgii te susi mi Gusunɔ u wāa.

Yāku yerun wooda

22 Yinni Gusunɔ u Mɔwisi sɔɔwa u nɛɛ, a Isireliba sɔɔwɔ a nɛɛ, bɛɛn tii i wa ma wɔllun diya na ka bu gari kua.

23 Yen sɔ, i ku ra maa tii bwāaroku gagu kua ka wura, n̄ kun mɛ ka sii geesu, kpa i gu ko bɛɛn būu. 24 Adama i ko man yāku yeru bania ka tem. Kpa i bɛɛn yaa sabenu gɔsi i ka man yāku dɔɔ mwaaaruginu ka siarabun yākunu kua ten wɔllɔ. Yam kpuro mi na gɔsa i ka man sã, ko na n wāa mi, kpa n bɛɛ domaru kua. 25 I n man yāku yeru baniamme ka kpenu, i ku tu bani ka kpee ni i dāka. Domi i n kpee ni dāka, i nu disi dokewa mi. 26 I ku ra de ta n yɔɔtia mɔ, kpa bu ku raa ka bɛɛn tereru wa i n yɔɔmɔ mi.

Wooda ye Yinni Gusunɔ u Isireliba wɛ yobun sɔ

21

1 Yinni Gusunɔ u Mɔwisi sɔɔwa u nɛɛ, a Isireliba wooda yeni wɛɛyo.

2 Ben goo ù n win Isirelisi dwa yoo, yoo wi, u koo win yinni sãwa wɔɔ nɔɔba tia, nɔɔba yiruse u koo yariwa yoo ten di u kun gāanu kɔsie. 3 U kun kurɔ mɔ u ka dua yoo te sɔɔ, wi turowa u koo yari. U n maa kurɔ mɔ

ba ka nùn dwa, sanna ba koo yari. ⁴ N n win yinnin na, u nùn kurɔ wɛ, ma u ka kurɔ wi bibu mara, dama te u yariɔ yorun di, u koo kurɔ ka win bibu win yinni deriawa kpa u yari wi turo. ⁵ Adama yoo wi, ù n gerua batuma sɔɔ u nɛɛ, u win yinni kī ka maa win kurɔ wi, ka win bibu, yen sɔ, u n yariɔ, ⁶ saa yera yinni wi, u koo ka nùn da Yinni Gusunɔn sãa yerɔ. Miya u koo nùn seririsia sãa yee ten gamboɔ, u nùn swaa yaba ka sɔkura. Kpa n sãa yīreru ma yoo wi, u sãawa win yoo sere ka baadommaɔ.

⁷ Goo ù n maa win bii tɔn kurɔ dɔra yoo, ba n nùn yakiamɔ nge mɛ ba ra yoo tɔn durɔbu yakie. ⁸ Win yinni ù n nùn sua kurɔ, ma u wa dākuru ya n ka nùn naawɛ u koo kpī u nùn win tɔmbu yakie. Adama u ku raa nùn tɔn tuko yakie. Domi durɔ wi, u kua naanɛ sarirugii. ⁹ Goo ù n yoo tɔn kurɔ dwa u ka win bii tɔn durɔ wɛ, u nùn kuo nge mɛ ba ra bii wɔndia kue bà n nùn suamɔ. ¹⁰ Goo ù n yoo sua kurɔ, yen biru ù n maa kurɔ kpao sua, u ku raa yoo win dīanu ka win yāa ni u ra raa nùn wɛ kawa. Mɛya maa ben wāasinɔa sɔɔ, u ku raa de gāanu ganu kɔsi. ¹¹ U kun maa nùn gāanu ita yenin gaa kuammɛ, u de kurɔ wi, u yari yorun di u kun gāanu kɔsie.

Daa kɔsa ye tɔnu ù n kua ba koo nùn go

¹² Wi u tɔnu so u go, ba koo yɛron tii gowa. ¹³ Adama wi u kun kī u ka tɔnu go samba sɔɔ, nɛ Yinni Gusunɔ kon yam gam gɔsi mi u koo kpikiru da u kuke. ¹⁴ Wi u win winsim mwa u go nuku kɔsurun sɔ ka bwisi, bu yɛro mɔɔ bu go, baa ù n dua nen sãa yerɔ u yāku yeru nɛnuu u ka bɔre.

¹⁵ Wi u win tundo so, n kun mɛ win mɛro, ba koo yɛro mwa bu gowa.

¹⁶ Wi u tɔnun tii gbɛna u dɔra, n kun mɛ u nùn kua win yoo, ba koo yɛro mwa bu gowa.

¹⁷ Wi u win mɛro, n kun mɛ win tundo kɔsa gerusi, ba koo yɛro gowa.

Wooda ye Gusunɔ u yi be ba tɔmbu mɛɛra kuan sɔ

¹⁸ Saa ye tɔmbu yiru ba sannamɔ ma ben turo u win winsim so ka nɔm kuseru, n kun mɛ u nùn kara ka kperu u mɛɛra kua, ma ya kun nùn go, ba n wi u nùn so mi goomɔ. Yà n nùn kpī, ¹⁹ ma u ra sanɔ kua u ka dɛka sīimɔ, wi u nùn mɛɛra kua mi, ba n nùn gāanu kuammɛ. Adama durɔ win sɔmbu te u koo raa ko ù n bwāa do, wi u nùn mɛɛra kua mi, wiya u koo tu ko, kpa u maa mɛɛra yen nɔribun gobi kɔsia.

²⁰ Goo ù n win yoo so ka bokuru u go mii mii ba koo yɛro gowa. ²¹ Adama yoo wi, ù n kua tɔɔ giriru n kun mɛ sɔɔ gira yiru u sere gu, ba n maa win yinni gāanu kuammɛ, domi yoo wi, u sãawa win gobi.

²² Tɔn durɔbu gabu bà n sannamɔ, ma ba guragii wɔri sere win nukura ka yara, ma win gam kun mɛɛra wa, yen mɛ kurɔ win durɔ u tɔn be bure, mɛya ba koo kɔsia siri kowobun wuswaaɔ. ²³ Adama kurɔ wi, ù n mɛɛra gaa wa, mɛɛra yen bwesera ba koo maa bu ko. U n maa gun na, ba koo bu gowa. ²⁴ N n win nɔnin na ba wuna ba koo maa begii wunawa. N n win dondun na ba bua, ba koo maa beginu buawa. N n win nɔman na ba bua, ba koo maa begia buawa. N n win naasun na ba bua, ba koo maa begisu buawa. ²⁵ N n maa dɔɔn na ba nùn menɛ, ba koo maa be dɔɔ menɛwa. Mɛɛra yɛn bweseru ba nùn kua gesi, yen bwesera ba koo maa bu ko.

²⁶ Goo ù n win yoo tɔn durɔ, n kun mɛ tɔn kurɔn nɔnu kɔra, u koo yoo wi karawa u doona nɔnu gen sɔ. ²⁷ N n maa win dondun na u wuna, u koo nùn karawa u doona don ten sɔ.

²⁸ Ketɛ yà n tɔnu kɔba so ya go, ba koo yen tii kpenu kasuku bu gowa, ba n yen yaa temmɔ. Yen biru ba n maa yen yinni gāanu kuammɛ. ²⁹ Adama ketɛ ye, yà n daa goo kɔba sɔkure ma ba yen yinni sɔɔwa ma u n ka ye gāanu kue, ba koo win tii gowa ka ketɛ ye sannu. ³⁰ Bà n maa nùn gāanu buren na u wa u ka win wāaru yakia, u koo ni kpuro kɔsiawa nge mɛ ba gerua. ³¹ Ketɛ yen bweseru yà n bii goo kɔba sɔka, siri tee biya ba koo ye kua mi, ka yen yɛro. ³² Adama ketɛ ye, yà n goon

yoo so ya go, sii geesun gobi tena yen yinni u koo yoo win yinni wē, kpa bu ketε ye kpenu kasuku bu go.

³³ Goo ù n dākɔ mɔ, ñ kun mε u wɔru gagu gba u deri u ñ wukiri, ma goon yaa sabera wɔri mi, ta gu, ³⁴ wi u dākɔ ye mɔ ñ kun mε wɔru ge, u koo sabe ten kɔsire wēwa kpa u sabe goo te sua.

³⁵ Goon ketε yà n googia mεera kua ya go, ba koo ketε wasa ye dɔrawa bu yen gobi bɔnu ko. Kpa bu maa ye ya gu min yaa bɔnu ko. ³⁶ Ketε ye, yà n daa gεε mεera koore, ma yen yēro u yē adama u ñ gāanu kue, u koo ye ya gu min kɔsire wēwa kpa wi, u goo te sua.

Yaa sabenun gbɛnan wooda

³⁷ Goo ù n ketε gbɛna u go, ñ kun mε u ye dɔra, ketε nɔɔbuwa u koo kɔsia tia yen wɔllɔ. N n maa yāarun na, yāanu nnεwa u koo kɔsia tee ten wɔllɔ.

22

¹⁻³ Ye u gbɛna mi, bà n ye wa win nɔma sɔɔ, ñ n keten na, ñ kun mε keteku, ñ kun mε yāaru, ma ya gesi wasi, yen yiruwa u koo wē. U kun maa gāanu mɔ, ba koo win tii dɔrawa.

Goo ù n gbɛna da wɔkuru, bà n nùn mwa wɔku te, ba so ba go, ba ñ goo win yem bikiamɔ. Adama yam mù n sāra ba sere nùn go, be ba nùn go mi, ba koo bu win yem bikia.

Goon gāa ni ba suan woodaba

⁴ Bεen goo ù n win sabenu sure win winsim gberɔ, ñ kun mε win dāa gbaarɔ, ma nu dīanu asɔrɔ kua, win gberun dīa geena u koo yēro kɔsire wē, ñ kun mε win dāa marum.

⁵ Goo ù n dɔɔ mɛnima, dɔɔ wi, ù n dua goon gberɔ, ma yēron dīanu kpuro dɔɔ mwaara, wi u dɔɔ mɛni mi, u koo dīa ni nu dɔɔ mwaaran kɔsire wēwa.

⁶ Goo ù n win winsim gobi, ñ kun mε gāanu berusia, ma ba nu gbɛna mi u berua mi, bà n gbɛnɔ wi wa ye u sua min nɔn yiruwa u koo kɔsia. ⁷ Bà kun maa nùn wa, wìn mi ba gāa ni gbɛna u koo dawa Gusunɔn sāa yerɔ u nɔma sua wɔllɔ u bɔre u nεε, u ñ gāanu ganu sue ni ba nùn berusia mi sɔɔ. ⁸ Tɔmbu yiru bà n gāanu sikirinεmɔ, ñ n yaa

saberun na, ñ kun mε yānu, ñ kun mε gāa ni nu kɔɔra, be kpuro ba koo dawa Gusunɔn sāa yerɔ u bu siria. Ben wi u kun gem mɔ, ye ba sikirinε min wasi yiruwa u koo kɔsia.

⁹ Goo ù n win winsim yaa saberu garu sabusia, ma ta bɔra ñ kun mε ta gu ñ kun mε ba tu sēre ba mwa goo kun wa, ¹⁰ wi ba tu sabusia mi, u koo dawa Gusunɔn sāa yerɔ u bɔre u nεε, u ñ tu babe. Sanam mεya, wi u sabe te mɔ mi, u koo durɔ win gere wura kpa wi ba sabe te sabusia u ku maa gāanu ganu kɔsia. ¹¹ Adama bà n sabe te gbɛnan na win yenuɔ, u koo ten kɔsire wēwa. ¹² N n maa gbeku yaan na ya tu mwa ya kasuka, u ka ten seeda na u sɔɔsi. Saa ye, u ñ maa ten kɔsire wēemɔ.

¹³ Goo ù n maa win winsim yaa saberu bɔkura, ma ta bɔra ñ kun mε ta gu sanam mε wi u tu mɔ u ñ wāa mi, ba koo nùn ten kɔsire wēwa. ¹⁴ Adama ù n wāa mi, ba ñ maa nùn kɔsire wēemɔ. Bà n maa tu due kuan na, ten due gobi yi, yi tura.

Tɔmbun wāasinaan wooda ka s̄aarugia

¹⁵ Goo ù n wɔndia kɔkura u nùn bekuru doke, ma ba ñ daa wɔndia wi durɔ kã, wi u nùn bekuru doke mi, u koo dokiriru kpuro kowa nge mε ba ra ko, kpa u wɔndia wi sua kurɔ. ¹⁶ Baa wɔndia win tundo ù n yina bu suana, ka mε, durɔ wi, u koo dokiriru kpuro kowa nge mε ba ra ko bu ka wɔndia sua.

¹⁷ Tɔn kurɔ sɔro ù n wāa bεen suunu sɔɔ, i nùn goowo.

¹⁸ Wi u maa ka yaa saberu kpuna, i yēro goowo.

¹⁹ Nε, Yinni Gusunɔ turowa i ko sã. Wi u yina u bũu goo sāmɔ, i yēro goowo.

²⁰ I ku sɔɔ goo nɔni s̄. I ku maa nùn taki di. I yaayo ma bεen tii i raa sɔru di Egibitin temɔ. ²¹ I ku gɔmini goo nɔni s̄, ñ kun mε gobeku goo. ²² Wi u bu nɔni s̄ɔmɔ ma ba man somiru kana, ka geema na bεε s̄ɔmɔ, kon bu somi. ²³ Kpa n de nen mɔru yu se bu bεε go tabu gberɔ, bεen kurɔbu bu maa

ko gəminibu kpa bɛɛn bibu bu maa ko gobekuba.

²⁴ Bɛɛ Isireliba sɔɔ, bɛɛn wi u s̄aro gobi b̄akura, u ku raa yi nim dokea nge mɛ bwese tukunu nu ra ko.

²⁵ I n goon bekuru t̄aruba mwa, i n̄n tu wesia s̄ɔɔ u sere du. ²⁶ Domi beku tee tera u m̄o mi, u ka win wasi wukiri. Yen s̄ɔ, à n tu n̄eni mba u koo wukiri w̄akuru. Sanam mɛ s̄ɔɔ, ù n man wuri koosima, kon n̄n w̄anw̄andu kua, n n̄n swaa daki.

²⁷ I ku ra man k̄ɔsa gerusi, i ku ra maa bɛɛn wirugii b̄ɔre.

²⁸ I n bɛɛn d̄ia gbiikinu ḡa i ku de n tɛ i sere ka n̄ginu na.

I ku maa tɛ i ka bɛɛn bii t̄on dur̄o gbiikobu yakia domi ba s̄aawa n̄gibu.

²⁹ Mɛya i ko maa man bɛɛn yaa sabenun bii gbiikinu yiyaa n̄enem adama i ko de nu gina b̄om n̄wa s̄ɔɔ n̄ɔba yiru, n̄ɔba itase i sere ka man nu ȳakuru kua.

³⁰ Bɛɛn tii maa, i ko n w̄awa n̄enem n̄en s̄ɔ, i n d̄ere. Yen s̄ɔ, i ku yaa gaa tem ye gbeku yaa ya go ya deri. I ye b̄onu w̄ɛȳɔ domi ba ñ ye sake.

In da bw̄ɛbw̄ɛbu sirie dee dee

23

¹ I ku labaari weesugia kpara. I ku maa t̄on k̄ɔso seeda weesugia diiya u ka yari. ² Bɛɛn goo u ku raa t̄on dabinun gere sw̄i u ka k̄ɔsa ko. Mɛya u ku maa bu sw̄i b̄a n gem s̄iyam̄o siribu s̄ɔɔ. ³ I ku goo siri ka w̄anw̄andu baa ù n s̄a bw̄ɛbw̄ɛɛ.

⁴ I n bɛɛn w̄er̄obun saberu garu wa ta k̄ɔr̄ɔ, ketɛwa? N̄ kun mɛ ketɛku? I tu m̄ɔ i ka n̄n wurama. ⁵ I n maa win ketɛku wa ga w̄orumɛ ka s̄munu, i ku doona i n̄n deri. I n̄n somīo i ka gu seeya.

⁶ Siribu s̄ɔɔ, i ku wi u gem m̄o gem bira win bw̄ɛbw̄ɛrun s̄ɔ. ⁷ I ku seeda weesugia wura. I ku maa goo go wi u kun taarɛ gaa kue. Domi wi u kua mɛ, nɛ, Yinni Gusun̄o kon ȳero s̄eyasia. ⁸ I ku n̄m biran k̄enu mwa domi nu ra t̄onu n̄ni w̄okewa gem swaa s̄ɔɔ kpa u kpara u mu gere.

⁹ I ku wi u s̄oru dim̄o bɛɛn suunu s̄ɔɔ n̄ni s̄ɔ. Domi bɛɛn tii i ȳe nge

mɛ u bwisikum̄o, ȳen s̄ɔ i raa s̄oru di Egibitīo.

W̄ɔ w̄ɛraruguu ka t̄ɔ w̄ɛraruguru

¹⁰ W̄ɔ n̄ɔba tian baa s̄ɔra i ko i n da bɛɛn gberun d̄ianu duure, kpa i nu ḡɛ.

¹¹ Adama w̄ɔ n̄ɔba yiruse, i ko i bɛɛn gbean tem kpuro deriwa mu w̄ɛra, ka bɛɛn d̄aa gbaan̄o. Kpa i de be ba s̄a s̄arobu bu da bu d̄ianu kun̄nu ko be ka yaa sabenu.

¹² Mɛya maa s̄ɔ n̄ɔba tian baa s̄ɔra i ko i bɛɛn s̄oma kpuro ko. Adama n̄ɔba yiruse i ko w̄ɛrawa ka bɛɛn yobu ka s̄ɔ be ba s̄amburu m̄o bɛɛn mi, ka sere bɛɛn yaa sabe ni i ra ka s̄amburu ko.

¹³ Ye na bɛɛ s̄ɔwa kpuro, i ye mem n̄ɔw̄o mam mam. Kpa i ku ra b̄unu ganun ȳisiru sia i sere n̄ɛ, ko i nu s̄a.

T̄ɔ bakanu ita ni nu kp̄aru bo

¹⁴ W̄ɔ baagere n̄n itawa i ko i n da man t̄ɔ bakaru kue. ¹⁵ P̄ɛ ye ba ñ seeyatia doken t̄ɔ bakara i ko gbi i ko. S̄ɔ n̄ɔba yiruw̄a i ko p̄ɛ di ye ya kun seeyatia m̄o nge mɛ na raa bɛɛ yen wooda w̄ɛ, w̄ɔn suru gbiikoo wi ba m̄o Abibu s̄ɔɔ, domi saa yera i yara Egibitin di. I n kanaru m̄o, goo u ku raa na n̄n wuswaāo u kun k̄eru n̄eni.

¹⁶ Yiruse kpa i maa bɛɛn gbean d̄ia gbiikininun yaa kpaabun t̄ɔ bakaru di. Yen biru i n bɛɛn gberun d̄ianu kpuro ḡa kpa i maa yen t̄ɔ bakaru di, i n w̄a kunu s̄ɔɔ. ¹⁷ Nge mɛya w̄ɔ baagere bɛɛ t̄on dur̄bu i ko i n da ka m̄enne n̄n ita n̄en s̄a yer̄o.

¹⁸ I n man ȳakuru kua, i ten yaa gum d̄ɔ m̄enīo d̄oma te. I n maa ten yaa dim̄o, i ku ye m̄enna ka p̄ɛ ye ba seeyatia doke. ¹⁹ I n da ka man bɛɛn gberun d̄ia gbiikii ni nu gea s̄a naawɛ n̄en s̄a yer̄o. Domi n̄ena na s̄a Gusun̄o bɛɛn Yinni. I ku boo buu yike ka gen m̄eron bom.

S̄ɔsinu ganu ka n̄ɔ mw̄ɛnu

²⁰ Yeniba kpuron biru Yinni Gusun̄o u Isireliba s̄ɔwa u n̄ɛ, kon bɛɛ n̄n ḡrado ḡriama u ka bɛɛ kpara kpa u n bɛɛ k̄osu bɛɛn sanum s̄ɔɔ. U koo ka bɛɛ da tem mɛ na bɛɛ s̄oru kua s̄ɔɔ. ²¹ Yen s̄ɔ, i de i n tii sɛ kpa i n̄n

mɛm nɔɔwa, kpa i ku nɔn nuki sanku. Domi u n da bɛɛ suuru kuammɛ i n tora, yɛn sɔ nɛn yiiko ya waa wi sɔɔ. ²² Adama i n nɔn mɛm nɔɔwa mam mam, ma i mɔ dee dee ye na bɛɛ yiire, nɛna kon ka bɛɛn wɛrɔbu kpuro sanna.

²³ Nɛn gɔrado wi, u koo bɛɛ swaa gbiiya u ka bɛɛ turi sere tem mi Amɔreba ka Hɛtiba ka Feresiba ka Kananiba ka Hefiba ka sere Yebusiba ba waa. Kpa n be kpuro go bɛɛn sɔ. ²⁴ Adama i n tura mi, i ku ra ben bɔnu sɔ, i ku maa ben komanu saari. I ben bɔnu turanu suririo kpa i ben bwɔarokunu kɔsuku muku muku. ²⁵ Nɛ Gusunɔ bɛɛn Yinniwa i ko i sɔ kpa n bɛɛ domaru kua, i n dɔanu mɔ ka nim. Mɛya na kon maa bɛɛ baranu gbara. ²⁶ Na n maa derimɔ tɔn kurɔ goon nukuru tu yari, mɛya bɛɛn goo kun maa mɔ wiro. Kon maa de bɛɛn hunde yu dɛɛya.

²⁷ Ye kon maa wure n ko wee. Be ba nua i duɔ ben temɔ kpuro, kon de bu nanda, kpa bu yari bu doona bɛɛn sɔ. ²⁸ Kon Hefi be, ka Kanani be, ka Hɛti be susunu kpare, kpa bu yari bu doona tem min di. ²⁹ Adama na n be kpuro giramɔ wɔɔ tian baa sɔɔ, tem mɛ, mu ku raa ka ko bansu, kpa gbeeku yɛɛ yi bɛɛ yibusi. ³⁰ Fiiko fiikowa kon de ba n doonamɔ min di, sere i ka dabia i tɛria i sina tem mɛ kpuro sɔɔ. ³¹ Tem mɛ kon bɛɛ wɛ mi, mɛn nɔɔ bura yera ko n waaawa saa nim wɔku ge ba mɔ Naa yarin di sere n ka girari Filisitiban nim wɔkuɔ, ka maa saa Sinain gɔbaburun di, sere n ka girari daa te ba mɔ Efaratiɔ. Tɔn be ba waa tem mi kpuro, kon bɛɛ bu nɔmu bɛriawa kpa i bu gira. ³² I ku ra ka bu arukawani gaa bɔke. I ku maa ben bɔnu goo sɔ. ³³ I n ben bɔnu sɔamɔ, nu ko n sɔawa bɛɛn yina. Yen sɔ, i ku de ben goo u n waa bɛɛn suunu sɔɔ kpa u ku raa bɛɛ torasia nɛn swaa sɔɔ.

Yinni Gusunɔ u win nɔɔ mwɛɛru sire

24

¹ Yinni Gusunɔ u Mɔwisi sɔɔwa u nɛɛ, i yɔɔma Sinain guuru mini, nɛn mi, wunɛ ka Aroni ka Nadabu ka Abihu ka Isireliban guro gurobu wata

ka wɔkuru, kpa i man kpuna sarun di. ² Wunɛ Mɔwisi, kaa man susima wunɛ turo. Be ba ka nun yɔɔma bu yɔro mi ba waa mi. Tɔn be ba maa tie, bu ku raa yɔɔma mini.

³ Ma Mɔwisi u da u tɔn be Yinni Gusunɔn gari ka win woodaba kpuro sɔɔwa. Ma be kpuro ba wura ka gɔru teu ba nɛɛ, sa ko ko ye Yinni Gusunɔ u gerua kpuro.

⁴ Mɔwisi u Yinni Gusunɔn gari yi kpuro yorua ma u seewa buru buru u yaku yeru bana guu ten nuurɔ. U maa kpenu wɔkura yiru gira nge mɛ Isireliban bwese kɛrin geera nɛ. ⁵ Ma u Isireliban aluwaasiba gabu gɔra bu ka Yinni Gusunɔ yaku dɔɔ mwaararuginu kua kpa bu naa kinɛnu go bu ka siarabun yakunu ko. ⁶ Mɔwisi u yaa yem mɛn bɔnu sua u doke gbɛa sɔɔ. Ma u sukum mɛ n tie yɛka yaku yee ten wɔllɔ. ⁷ Ma u woodan tire te sua u tu gara tɔn ben wuswaaɔ. Ma ba nɛɛ, sa ko Yinni Gusunɔ mɛm nɔɔwa kpa su ko kpuro ye u gerua.

⁸ Ma Mɔwisi u yem mɛ sua u yɛka tɔn ben wɔllɔ u nɛɛ, yem mɛ wee, mɛ mu Yinni Gusunɔn nɔɔ mwɛɛru siremɔ te u bɛɛ kua sanam mɛ u bɛɛ wooda yeniba kpuro wɛ.

⁹ Ma Mɔwisi ka Aroni ka Nadabu ka Abihu ka Isireliban guro gurobu wata ka waku te, ba guu te yɔɔwa. ¹⁰ Ma ba Gusunɔ, be Isireliban Yinni wi wa. N sɔare nge u yɔ turaru garun wɔllɔ te ba kua ka kpee boogu ni nu baalimɔ weenɛ. Nu dɛɛrewa nge wɔllu te ta kun guru wiru mɔ. ¹¹ Gusunɔ u n Isireliban guro guro be kɔsa gaa kue. Ba nɔn wa ma ba di ba nɔra.

Mɔwisi u yɔɔwa Sinain guuru

¹² Yinni Gusunɔ u Mɔwisi sɔɔwa u nɛɛ, a yɔɔma a yɔra guuru mini. Kon nun kpee bɛsi wɛ mi sɔɔ na wooda kpuro yorua, tɔn be ka ben bibun bweseru ba n ka ye mɛɛrimɔ baadomma.

¹³ Ma Mɔwisi u seewa ka win bɔɔ Yosue. Adama u sere guu te yɔ, ¹⁴ u guro guro be sɔɔwa u nɛɛ, i yɔro mini, i sun ma sere su ka wurama bɛɛn mi. Wee Aroni ka Huri ba waa ka

bɛɛ. Bɛɛn goo ù n gari giri gɛɛ mɔ, u na ben mi. ¹⁵ Yen biru u yɔɔwa guu ten wɔllɔ, ma guru wii wurora tu wukiri. ¹⁶⁻¹⁷ Yera Yinni Gusunɔn yɔikon girima ya sɔsira mi. Isireliba ba ye wa, ya sɔa nge dɔɔ boko. Ma guru wii wuro te, ta Sinain guu te wukiri sere sɔɔ nɔɔba tia. Sɔɔ nɔɔba yiruse Yinni Gusunɔ u Mɔwisi soka saa guru wii wuro ten min di. ¹⁸ Yera Mɔwisi u dua guru wii ten sɔɔwɔ ma u yɔɔwa guu ten wɔllɔ. Miya u wɔa sɔɔ sɔɔ weeru ka wɔkuru weeru.

YINNI GUSUNɔN KUU BEKURUGIRUN KPUNAA

Kɛɛ ni Isireliba ba koo wɛ bu ka Yinni Gusunɔn sɔa yeru ko

25

¹ Yinni Gusunɔ u Mɔwisi sɔɔwa u nɛɛ, ² a Isireliba sɔɔwɔ bu ka man kɛnu naawa. Ye ba wɛ ka nuku tia kpuro, a mɔɔ. ³ Kɛɛ ni ba koo wɛ, niya, wura ka sii geesu ka sii gandu, ⁴ ka ana bekunu ni ba wɔkua ka bura, ka maa gaadura ka ni ba swɛrasia ka sɛɛsu, ka ni ba wesa ka wɛɛ damgii ka yaa sansun beka, ⁵ ka yɔa gɔni yi ba swɛrasia ka sɛɛsu, ka gɔni sinumgii, ka dɔa damgia, ⁶ ka gum mɛ ba ra ka fitila sɔre ka gum mɛ mu turare mɔ mɛ ba ra kpuro tɔre bu ka sɔsi ma Gusunɔ u ye gɔsa nɛnɛm, ka turare ye ba ra dɔɔ doke, ⁷ ka kpee gobiginu nin nɔni sɔa bɛrɔ wuru ka kpee gobiginu bwese bweseka ka ni ba koo doke yɔku kowo tɔnweron yabe tarakpe sɔɔ ka sere maa win bɔɔ baran wɔllɔ. ⁸ Yen biru i ka man ye kpuro kuu bekurugiru kuo na n ka wɔa bɛɛn suunu sɔɔ. ⁹ I ko tu kowa ka ten dendi yɔnu kpuro nge mɛ kon bɛɛ sɔɔsi.

Yinni Gusunɔn woodan kpakororu

¹⁰ Ba koo kpakororu ko ka dɔa damgia. Ten dɛɛbu bu ko n sɔawa gɔm soonu yiru ka bɔnu. Ten yasum mu ko n maa sɔawa gɔm soo teeru ka bɔnu kpa ten gunum mu n sɔa gɔm soo teeru ka bɔnu. ¹¹ Kpa a tu wura pote ten sɔwɔ ka tɔwɔ. Kpa a ten goonu nɛ kpuro nɔɔ bɔka kua ka wura. ¹² Kpa a wuran sumi ko

wasi nɛ a doke ten goo gookan yinna yenu sɔɔ, yiru ya n mɛɛrinɛ bee tia, yiru yeni ya n maa mɛɛrinɛ bee tia. ¹³ Yen biru a dɔa pɔɔsi kasu yiru a yi wura pote. ¹⁴ Kpa a yi wasi kpakoro ten sumi sɔɔ beri berika, yi n sɔa ten nɛnutii. ¹⁵ Sumi yi sɔra dɔa pɔɔsi yi, yi ko n da n wɔa. Ba n yi wunamɔ min di. ¹⁶ Yen biru kaa woodan kpee bɛsi yi kon nun wɛ doke kpakoro te sɔɔ.

¹⁷ Kpa a kpakoro te wukiritia kua ka wura ya n ka tu saka nɛ. ¹⁸⁻¹⁹ Kpa a wɔllun kɔsobu yirun weenasibu ko ka wura a mani wukiritia yen goo piiminun wɔllɔ gee ka gee. ²⁰ Kpa yi n kpakoro ten wukiritia ye kasa wukiri mam mam. Yi ko n wuswaa kisinɛwa yi n mɛɛrinɛ. ²¹ Kaa woodan kpee bɛsi yi doke kpakoro te sɔɔ, a sere ten wukiritia ye doke. ²² Yen wɔllɔwa ko na n da ka nun yinnɛ kɔsobu yiru yen baa sɔɔ, kpa n nun nɛn woodaba kpuro wɛ Isireliban sɔ.

Tabulu yɛn mi ba koo pɛɛ yi, ye ba ka Gusunɔ naawa

²³ Yinni Gusunɔ u kpam Mɔwisi sɔɔwa u nɛɛ, kaa tabulu ko ka dɔa damgia. Yen dɛɛbu ko n sɔawa gɔm soonu yiru, yen yasum mu ko n maa sɔa gɔm soo teeru, kpa yen gunum mu n sɔa gɔm soo teeru ka bɔnu. ²⁴ Kpa a ye kpuro wura pote, kpa a maa yen goo gooka nɔɔ bɔka kua ka wura. ²⁵ Yen biru kpa a dɔa bɛsi piiminu gore yen goo gooka mi, ni nu ka nɔm tararu yasum nɛ, a ka sikerena, kpa a nin tii wura pote. ²⁶ Kpa a maa sumi nɛ ko ka wura a doke tabulu yen goo gooka mi yen naasu gire gire. ²⁷ Mi ba dɔa bɛsi piimii ni goren bɔku bɔkuka sɔra sumi yi, yi ko n wɔa, kpa bu dɔa pɔɔsi wasi yi sɔɔ, ba n da ka tabulu ye sue. ²⁸ Dɔa pɔɔsi yi, yi ko n sɔawa dɔa damgia kpa a yi wura pote. ²⁹ Yen biru kaa gbɛa ko ka nɔri ka pɛrentiba ka gbɛɛ yorukunu, ye kpuro ya n sɔa wuragia kpa ba n da ka dendi ba n yɔku tam wisimɔ. ³⁰ Kpa a pɛɛ ye ba ka man naawa sɔndi tabulu yen wɔllɔ. A ku ra de pɛɛ ye, yu biara mi. A de ya n da n wɔa nɛn wuswaa baadomma.

Fitilan dabu

31-32 Yinni Gusunɔ u kpam Mɔwisi sɔɔwa u nɛɛ, kaa dabu ko ka wura gea, ga n kãasi mɔ nɔɔba tia, gen yɛsi yɛsikaɔ ita ita. Kpa gen yɔratia ka gen pɔtura ka gen kãasi ka gen bura te ta ka dãa marum ka biibii weenɛ, ye kpuro ya n sãa bɔri tia.

33 A de kãasi nɔɔba tia yen baayere ya n buranu ita ita mɔ ni nu ka biibii weenɛ. 34 Kpa dabu gen pɔturan tii ya n buranu nɛɛ mɔ ni nu ka dãa marum weenɛ. 35 Mi kãasi yiru yiru yi gbinne ka pɔtura, kaa nin temɔ buraru koosiwa te ta ka dãa marum weenɛ. 36 Bura te, ka kãasi yi, ye kpuro ya n sãa wuran bɔri tia. 37 Yen biru kaa fitilanu nɔɔba yiru ko, kpa a nu sɔndi sɔndi dabu gen wɔllɔ ka gen tiin wii kpiirɔ. Kpa ba n nu sɔre nu n yam bururasie. 38 Baku piibu ge ba ko n da ka fitila nin dɔɔ sɔmɛ ka mi sɔɔ nin torom mu ko n da wɔriki, kaa ye kpuro kowa ka wura gea. 39 Dabu ge, ka gen dendi yãnu kpuro, wuran kilo tenan sakawa kaa ka ye ko. 40 Wunɛ Mɔwisi, a de a n sãmbu te nɔni doke kpa a kuu te ko ta n sãa nge te na nun sɔɔsi guuru wɔllɔ.

*Kuu bekurugii tɛn mi ba ra ka Yinni Gusunɔ yinne***26**

1 Yinni Gusunɔ u Mɔwisi sɔɔwa u nɛɛ, a bekunu wɔkuru wesio ka wɛɛ damgii ka wɛɛ yi ba wɔkua ka bura ka maa gaadura, ka maa wɛɛ wunɔmgii, kpa a beka ye buraru dokea ta n sãa wɔllun kɔsobun weenasibu. Kpa a ka man kuu bekurugiru kua. 2 Beka ye kpuro ya ko n nɛwa. Yen dɛɛbu bu ko n sãawa gɔm soonu tɛna yiru sari. Yen yasum maa gɔm soonu nɛɛ. 3 Beka yen nɔɔbu nɔɔbuwa ba koo sua bu swɛɛna. 4 Yen biru kpa a yen baayeren goo baka teerɔ wɛri doke ka wɛɛ yi ba wɔkua ka bura, yi ba koo ra ka ye sɔrena. 5 Wɛri weeraakuukuubuwa kaa doke beka ye ba swɛɛnan baayeren goo baka teerɔ yi n nɔɔ kisine. 6 Yen biru kaa sɔretinu weeraakuru ko ka wura bu

ka beka ye kpuro sɔrena, kpa yu ko beku teeru kuu ten sɔ.

7 Kpa a maa bekunu wɔkura tia wesi ka boo sansu ni ba koo kuu bekurugii te wukiri. 8 Beka ye kpuro ya ko n nɛwa. Yen dɛɛbu bu ko n sãawa gɔm soonu tɛna. Yen yasum maa gɔm soonu nɛɛ. 9 Beka yen nɔɔbuwa ba koo gbi bu swɛɛna kpa bu maa nɔɔba tia yeni swɛɛna. Kpa bu nɔɔba tiase ten sukum bue kuu ten wɔllɔ wuswaa gia. 10 Kpa a wɛri weeraakuukuubu doke beka ye ba swɛɛnan baayeren goo baka teerɔ. 11 Yen biru kaa sɔretinu weeraakuru ko ka sii gandu, kpa a nu doke beka yen wɛri yi sɔɔ, a ka ye sɔrena, yu ko beku teeru. 12 Bã n ka tu kuu te wukiri, beku te ta kuu te sare mi, a de ta n sãare kuu ten biruɔ. 13 Kuu ten yasum gia, beka ye ya maa tiara, a de ya n sãare beri berika gɔm soo teeru. 14 Kaa bekunu yiru ko bu ka kuu te wukiri, teeru ka yãa kinɛnun gɔni, yi ba swɛɛrasia, teeru maa ka yaa gɔni sinumgii, te ta ko n wãa kpuron wɔllɔ.

15 Akasian dãa besiya kaa gira a ka kuu te ko. 16-17 Dãa besi yi, yi ko n nɛwa. Yin dɛɛbu bu ko n sãawa gɔm soonu wɔkuru kpa yin yasum mu n sãa gɔm soo teeru ka bɔnu. Kpa a yin baayere sɔretinu yiru dokea yi n ka sɔrene. 18 Kuu ten sɔɔ yɛsan nɔm dwaru gia dãa besi yɛnda kaa gira. 19 Kpa a yi yɔratii kua weeru ka sii geesu a doke yiru yiru, yin tia sɔɔ temɔ, yi n ka sɔretii ni nɛni. 20 Ten sɔɔ yɛsan nɔm geu gia besi yɛnda kaa maa ko. 21 Kpa a maa yi yɔratii weeru kua ka sii geesu bu doke yiru yiru yin tia sɔɔ. 22 Ten sɔɔ duu yeru gia dãa besi nɔɔba tia kaa gira. 23 Dãa besi yiru yiruwa kaa doke ten goo gɔmkinu yiruɔ biru gia. 24 Dãa besi yi, yi ko n maninɛwa yiru yiru saa tem di sere ka wɔllɔ. Kpa a sumi doke yi n ka sɔrene wɔllɔ. Mesuma kaa goo gɔmkinu yiru yen dãa besi yiru yiru ye kua. 25 Kpa yi kpuro yi n sãa dãa besi nɔɔba ita. Kpa a yen baayere sɔɔ yɔratii doke yiru yiru yi ba kua ka sii geesu.

26-27 Yen biru kpa a ten yēsi itaɔ akasian dāa nɔɔbu nɔɔbu kare. 28 Dāa karetia ye ya wāa yēsa baayeren sunu sɔɔ mi, yen nɔɔ ga koo yōrawa dāa gɔmkinɔ. 29 Kpa a maa dāa bēsi yi ka dāa kareti yi wura pote. Kpa a maa wuran sumi ko yi sɔɔ ba koo dāa kareti yi wasi wasi. 30 À n yeniba kpuro menna a kpa, saa yera kaa den kuu bekurugii te gira ta n sāa nge te na nun sɔɔsi guu te ba mɔ Sinai n wɔllɔ.

31 Kpa a maa beku kareru ko ka wēɛ damgii ka wēɛ ye ba wɔkua ka bura ka maa gaadura ka wēɛ wunɔmgii. Kpa a wɔllun kɔsobun weenasibu ko beku te sɔɔ, kpa ya n sāa buraru. 32 Kaa akasian dāa bēsi sinumgii nne ko a wura pote kpa a sɔretii wuragii doke yi sɔɔ, yi ka beku kare te gaba. Kpa a dāa bēsi yi yōratii dokea yi ba kua ka sii geesu. 33-34 Kpa a beku kare te bwē te ta ko n dii sɔɔ ge ga dēere gem gem ka aderɔ ge ga dēere bɔnu sāa.

À n beku kare te bwē a kpa, ten sɔɔwɔwa kaa ka kpakoro te da a yi tē sɔɔ woodan kpee bēsi yiru ye, ya wāa. Kpa a kpakoro te wukiritia dokea dii te ta dēere gem gem sɔɔ mi. 35 Kaa tabulu ye yiwa nɔm geu gia aderɔ ge sɔɔ à n duɔ kuu ten mi, kpa a dabu ge yi nɔm dwaru gia, tabulu ye ka dabu ge, nu n mēerine.

36 A kuu ten beku kenutiru wesio ka wēɛ yi ba wɔkua ka bura ka maa gaadura ka wēɛ wunɔmgii ka wēɛ damgii, kpa a beku te sɔma dokea. 37 Kpa a akasian dāa bēsi sinumgii nɔɔbu wura pote kpa a yin baayere yōratia kua ka sii gandu. Yen biru kpa a sɔretii wuragii doke yin baayere sɔɔ bu ka beku kenutii te bwē.

Yāku yeru

27

1 Yinni Gusunɔ u kpa Mɔwisi sɔɔwa u nɛɛ, kaa yāku yeru ko ka akasian dāa. A de ten goonu nne kpuro nu n nɛ, nu n sāa gɔm soonu nɔɔbu nɔɔbu, kpa ten gunum mu n sāa gɔm soonu ita. 2 Kpa a ten wɔllun goo gɔmkinɔ kāanu doke kpa a nu sii gandu pote. 3 Kaa yāku yee ten

dendi yānu kpuro kowa ka sii gandu. Niya gbēɛ ni ba koo ka torom gura, ka kaatonu ka kaato donnuginu, ka gbēɛ ni sɔɔ ba koo yaa yem doke bu ka yēka, ka dɔɔ guratii. 4 Kpa a kɔkɔsɔ ko ka sii gandu kpa a yen goo gɔmkinɔ sii gandun sumi doke. 5 Yen biru kpa a ye sua a doke yāku yee ten kɔkɔrɔ kpa yen nɔɔ gu seema wɔllɔ yāku yee ten suunu suunukaɔ. 6 Kpa a tu suatii yiru kua ka akasian dāa pɔɔsi a yi sii gandu pote. 7 Kaa dāa pɔɔsi yi wasi sumi yi sɔɔ ba n da ka yāku yee te sue. 8 Kaa yāku yee te kowa ka dāa bēsi ta n wɔru mɔ, nge te na nun sɔɔsi.

Kuu ten kara

9 Yeniba kpuron biru Yinni Gusunɔ u maa Mɔwisi sɔɔwa u nɛɛ, a kuu bekurugii te kara koosio. Yen sɔɔ yēsan nɔm dwaru gia kpa a bekunu kare ni ba wesa ka wēɛ damgii. Bà n ni kpuro swēena, nu ko gɔm soonu wunɔbu (100). 10 Ba koo beka ye sɔrewa dāa bēsi sinumgii yendu sɔɔ ka sɔretii ka sii dēki yi ba kua ka sii geesu. Kpa dāa bēsi yin yōratii yi n sāa sii gandu. 11 Nge mēya ya ko n maa sāa sɔɔ yēsan nɔm geu gia, kpa ye yiru ye, ya n dēɛbu nɛ. 12 Kara yen sɔɔ duu yeru gia kaa bekunu kare dāa bēsi sinumgii wɔkuru sɔɔ yi ba yōratii kua. Kara yen yasum mu ko n sāawa gɔm soonu weeraakuru. 13 Mēya yen sɔɔ yari yeru gia yen yasum ko n maa sāawa gɔm soonu weeraakuru. 14-15 Yen sunu sɔɔ kaa kɔnnɔ wīa ga n sāa gɔm soonu yendu. Kpa a kɔnnɔ gen beri berikaɔ beka kare gɔm soonu wɔkura nɔɔbu nɔɔbu dāa bēsi sinumgii ita ita sɔɔ. Dāa bēsi yin baayere ya ko n yōratia mɔ. 16 Kara yen kɔnnɔn tii sɔɔ, kaa beku kenutiru doke, tēn yasum ko n sāa gɔm soonu yendu. Wēɛ damgiiya kaa ka tu ko kpa a tu buraru kua ka wēɛ wunɔmgii ka yi ba wɔkua ka bura ka maa gaadura. Kpa a maa tu gaba kua ka dāa bēsi sinumgii nne yi yi yōratii mɔ. 17 Kara yen beku sɔretii ka yen sii dēki yi, yi sɔɔ ba koo beku ni sɔresi, ye kpuro ya ko n sāawa sii geesu, kpa yen dāa bēsi sinumgii yin yōratii yi n

sāa sii gandu. ¹⁸ Kara yen dēebu bu ko n sāawa gəm soonu wunəbu (100) kpa yen yasum mu n maa sāa gəm soonu weeraakuru, kpa yen gunum mu n sāa gəm soonu nəəbu. Ba koo yen beka wesiwa ka wēε damgii kpa bu sii pəəsi yin yōratii ko ka sii gandu. ¹⁹ Kuu bekurugii ten dendi yānu kpuro, sii ganda ba koo ka nu ko. Meya kuu te ka kara yen gabatian kurum kpuro ya ko n sāawa sii gandu.

Fitila gen gum

²⁰ Yera Yinni Gusunə u kparam Məwisi sōwa u nεε, a de Isireliba bu dāa ye ba mō olifin binun gum ko mε mu gea sāa, ba n da ka kuu ten fitila sōre baadomma. ²¹ Kuu bekurugii ten adērə ge sōra Aroni ka win bibu ba koo da bu fitila ni yi yi, beku kare ten biruə te ta woodan kpakororu berua. Meya fitila ni, nu ko n da n sōre saa yokan di sere ka bururu. Isireliba ba koo wooda yeni nenεwa sere ka baadomma.

Yaku kowobun sāa yānu

28

¹ Yinni Gusunə u kparam Məwisi sōwa u nεε, a wunen məə Aroni ka win bibu nne ye wunə nenεm Isireliban suunu sōn di kpa ba n sāa nen yāku kowobu. Bii bera Nadabu ka Abihu ka Eleasaa ka Itamaa. ² A de bu wunen məə Aroni wi sāa yānu kua ni nu koo win yiiko ka win girima sōsi. ³ Yen sō, be na yen bwisi wē, a bu wooda wēeyə bu ka nūn yāa ni kua ni u koo doke dāma te ba koo nūn tusia təmbun wuswaaə ka sanam mε u win səmburu mō. ⁴ Yāa ni ba koo ko wee, bəə bara ye u koo doke win tororun wəllə, ka yabe tarakpe, ka yaberu ka tako ye ba sōma kua ka dawani ka sere maa sēkatia. Yeniba kpuro ya ko n sāawa yāa ni Aroni ka win bibu ba ko n da doke bā n yākurun səmburu mō. ⁵ Ba koo yāa ni kpuro kowa ka beku ni ba wōkua ka bura ka maa gaadura ka ni ba wunəm doke, ka ni ba kua ka wēε damgii ka wuran wēε siiri.

Yabe tarakpe

⁶ Yinni Gusunə u maa Məwisi sōwa u nεε, kaa yabe tarakpe kowa ka beku te ba kua ka wēε damgii kpa a ge buraru kua ka wēε wunəmgii ka yi ba wōkua ka bura ka maa gaadura ka wuran wēε siiri. ⁷ Kpa a gu sari kua yi ba koo ka gen senu sōrena. ⁸ Kpa a sēkatia ko ya n sāa beku nōni tee ka yabe tarakpe ge. Kpa ya n yinusi ge sō. ⁹ Yen biru a kpee gobiginu yiru suo nūn nōni sāa bēə wuru, kpa a Isirelin bibu wəkura yiru yen yīsa yore ni sō. ¹⁰ Teerə ben nəəba tian yīsa. Teerə maa nəəba tia benin yīsa. Kaa ye kpuro yorewa nge mēsum ba keranε. ¹¹ Kaa yīsa ye yorewa kpee ni sō, nge mε ba ra yore sisə. A n ye yorua a kpa, kpa a kpee ni wura gore a ka sikerena. ¹² Kpa a nu mani tarakpe gen sari sō. Aroni ū n nu doke win senə, niya nu koo sōsi ma ka Isireliban yīsina u dua nen sāa yerə, kpa nε, Yinni Gusunə na n ka bu yaaye. ¹³ Mi ba kpee ni gore mu ko n sāawa wura, ¹⁴ kpa a yōni wuragii yiru tari a yi sōre wura ye sō.

Bəə bara

¹⁵ Kaa bəə bara ko ye Aroni u ko n da doke win tororə, u ka nε, Yinni Gusunən kīru bikia. Ye ka tarakpe ge, ya ko n sāawa beku nōni tee, ka bura teeru.

¹⁶ Bəə bara yen goonu nne kpuro nu ko n nεwa, nu n sāa gəm soonun bənu bənu. ¹⁷ Kpa a bəə bara ye sō kpee gobigii bwese bweseka mani yu ko sīa nne. Kpee nin nōni wee. Sii gbiikaa sō, swāaru ka dām buuru, ka wuru beku. ¹⁸ Yiruse sō maa, swāaru ka boogu ka sō tiro. ¹⁹ Itase sō, dām buuru ka nōni bwese bweseka ka gaadura. ²⁰ Nnese sō, wuru beku ka bēə wuru, ka nōni bwese bweseka. Kpa a ni kpuro wura gore gore. ²¹ Kpee bwese bweseka wəkura yiru yen baatere sōra kaa Isirelin bibun yīsina yore tia tia. Kaa nu yorewa nge mε ba ra yore sisə.

²² Kaa yōni wuragii yiru ko bəə bara ye sō. ²³ Kpa a taaminu yiru ko ka wura, a sōre bəə bara yen soo wərikisə. ²⁴ Taaminu yiru ye sōra ba koo yōni yi

sɔre sɔre. ²⁵ Kpa a bɔɔ bara yen yɔni yi gbinisi tarakpe gen sariɔ. ²⁶ Yen biru kaa maa taaminu yiru ko ka wura, a nu doke bɔɔ bara yen soo temkisɔ si su yabe tarakpe ge girari. ²⁷ Kpa a taaminu yiru ko a doke yabe tarakpe gen sarin nɔɔwɔ wuswaaɔ, sɛkatia yen wɔllu gia. ²⁸ Yen biru kaa bɔɔ bara yen taamii ni sɔɔ wɛɛ gaaduragii doke kpa a yi gbinɛ yabe tarakpe gen taaminu sɔɔ. Nge mɛya kaa ka ye sɔre yabe tarakpe ge sɔɔ, kpa yu ku ka b̄ari.

²⁹ Saa ye Aroni u duɔ kuu bekurugii ten mi, u ko n bɔɔ bara ye dokewa win tororɔ yɛ sɔɔ ba Isireliban bwese kerɔ wɔkura yiru yen ȳisa yorua, kpa nɛ, Yinni Gusunɔ na n ka bɛɛ yaaye baadomma. ³⁰ Kaa maa urimu ka tumimu doke bɔɔ bara ye sɔɔ, kpa ya n w̄aa Aronin tororɔ saa kpuro ye u duɔ nɛn s̄aa yerɔ, kpa u ka gia ye na k̄i Isireliban s̄o.

S̄aa ȳaa ni nu tie

³¹ Yinni Gusunɔ u kɔam M̄owisi s̄ɔɔwa u nɛɛ, yabe t̄en w̄ollɔ ȳaku kowo u koo yabe tarakpe ge s̄andi, kaa tu kowa ka beku gaaduragiru. ³² Kpa a ten w̄iirɔ s̄oma doke a sinum koosia tu ku raa ka ḡɛɛra. W̄i ten min diya u koo wiru wasi ù n yabe te sebumɔ. ³³ Kpa a maa ten temɔ tusanu doke nu n ka d̄aa marum gam weenɛ ni ba kua ka wɛɛ yi ba w̄okua ka bura ka maa gaadura ka wɛɛ wunɔmgii, ka sere maa yangire piiminu wuraginu a ka sikerena. ³⁴ Kpa a de d̄aa marum weenasim mɛ ka yangire ni, nu n kpasa s̄aa. ³⁵ Yabe tera Aroni ko n da n sebua ù n s̄amburu m̄ò kuu bekurugii te sɔɔ. M̄ɛn nɔɔ u duɔ, ka m̄ɛn nɔɔ u yariɔ na kon da n yangire nin w̄okinu nɔɔm̄owa, kpa n ku n̄un go kuu bekurugii te sɔɔ.

³⁶ Kpa a maa wuran batani ko a yore ye sɔɔ, wini s̄aawa Yinni Gusunɔgii. Kaa ye yorewa nge mɛ ba ra yore sisɔ. ³⁷ Kpa a batani ye s̄aresi Aronin dawani wuswaaɔ ka wɛɛ gaaduragii. ³⁸ U ko n ye dokewa baadomma ù n d̄ɔɔ nɛn s̄aa yerɔ, kpa nɛ, Yinni Gusunɔ n ka Isireliban ȳakunu mwa baa bà n toranu ganu kua saa ye ba ȳaku ni m̄ò.

³⁹ Kpa a maa tako ka dawani ko ka wɛɛ damgii, ka sɛkatia ye ba s̄oma doke.

⁴⁰ Kaa maa Aronin bibu takoba kua ka maa sɛkatii ka furɔsu, ya n s̄aa ben buraru te ta ben girima s̄ɔɔsimɔ.

⁴¹ Yen biru kaa Aroni ka win bibu ȳaa ni sebusia, kpa a bu gum t̄are wirɔ a ka s̄ɔɔsi ma na bu ḡɔsa ba n s̄aa nɛn ȳaku kowobu. ⁴² A bu sokoto kpirinu kuo kpa bu ku ka ben tereru wan s̄o. Kaa ye kpuro kowa ka wɛɛ damgii. ⁴³ Aroni ka win bibu ba ko n nu dokewa bà n d̄ɔɔ kuu bekurugii te sɔɔ, ñ kun mɛ bà n susiɔ ȳaku yerɔ bu ka ben s̄amburu ko. Yera ya koo de na kun bu go nɛn s̄aa yerɔ, domi ba ñ w̄aa mi tereru. Yeni ya ko n s̄aawa wooda sere ka baadommaɔ Aroni ka win bibun bweserun s̄o.

Nge mɛ ba koo ka s̄ɔɔsi ma Yinni Gusunɔ

u ȳaku kowobu ḡɔsa

29

¹ Yinni Gusunɔ u kɔam M̄owisi s̄ɔɔwa u nɛɛ, wee nge mɛ kaa koosina a ka s̄ɔɔsi ma na Aroni ka win bibu ḡɔsa na yi nɛnɛm bu ka ko ȳaku kowobu nɛn s̄aa yerɔ.

A naa kinɛ kɔɛndu suo ka ȳaa kinɛnu yiru. A ku de yen gaa ya n alebu m̄o. ² Kpa a p̄ɛɛ ko ka alikaman som, a ku seeyatia doke, kpa a maa kira w̄ɔɔranu ko n̄in somɔ ba ñ seeyatia doke, ka kira n̄in som ba ka gum burina. ³ Kpa a nu doke bireru sɔɔ a ka da ȳaku yerɔ ka naa kinɛ kɔɛn te, ka ȳaa kinɛnu yiru ye, kpa a ka ye kpuro ȳakuru ko.

⁴ Kpa a de Aroni ka win bibu bu na kuu ten k̄annɔwɔ mi nɛ, Yinni Gusunɔ na ra ka Isireliba yinne, kpa a bu wobure ka nim. ⁵ Kpa a Aroni n̄un win s̄aa ȳaa ni sebusia. Niya tako ye, ka yabe boogugii te, ka yabe tarakpe ge, ka bɔɔ bara ye. Kpa a sɛkatia ye s̄ɛke yabe tarakpe gen w̄ollɔ. ⁶ Kpa a maa dawani sua a doke win wirɔ, kpa a wuran batani ye sua yɛ sɔɔ ba yorua, wini s̄aawa Yinni Gusunɔgii, a doke win dawani yen wuswaaɔ. ⁷ Yen biru

kpa a maa gum sua a tãre win wirɔ a ka sɔ̄si ma na nùn gɔsa na yi u n sãa nen yãku kowo. ⁸ Kpa a maa win bibu soku a bu tako be sebusia, ⁹ a bu ben sêkatii sêkea kpa a bu ben furɔsu dokea nge mɛ a Aronin tii kua. Saa dɔma ten diya ba koo ko yãku kowobu sere ka baadommaa.

Yeniba kpuron biru, ameniwa kaa de bu ka sɔ̄mbu te tore.

¹⁰ Naa kinɛ te a gɔsa mi, kaa ka tu nawa kuu ten kɔnnɔwɔ, kpa Aroni ka win bibu bu ben nɔma sɔ̄ndi naa yen wiru wɔllɔ. ¹¹ Kpa a ye saka nen wuswaa kuu ten kɔnnɔ mi. ¹² Kpa a yen yem dɛka ka niki bia a tɛeni yãku yee ten kãanɔ. Mɛ mu tie kpa a yêka ten temɔ. ¹³ Kpa a yen bɔsɔnun gum sua ka yen worun besi baka ka yen gabu swii ka yen gum sannu, kpa a ye kpuro menna a dɔ̄o doke yãku yee ten wɔllɔ. ¹⁴ Adama naa kinɛ ten yaa ka ten gɔna ka ten bɔsɔ bisu, ye kpurowa kaa dɔ̄o doke bɛen sansanin biruɔ. Yãku te, ta ko n sãawa te ta koo ben durum wukiri.

¹⁵ Yen biru ba koo ka yãa kinɛ nin teeru na, kpa Aroni ka win bibu bu ben nɔma sɔ̄ndi ten wiru wɔllɔ. ¹⁶ Bà n kua mɛ ba kpa, yera kaa tu saka kpa a ten yem sua a yêka yãku yee ten goo gookaɔ. ¹⁷ Kpa a ten yaa bɔ̄ri bɔ̄ri a yi ka ten wiru sannu, kpa a maa ten bɔsɔnu tea ka ten kãri kpa a ye kpuro sɔ̄ndi wii te ka ye a bɔ̄ra min wɔllɔ.

¹⁸ À n kua mɛ a kpa, kpa a ye kpuro dɔ̄o sɔ̄re yãku yee ten wɔllɔ. Ya ko n sãawa yãku dɔ̄o mwaararugiru tèn nubura koo nɛ, Yinni Gusunɔ dore.

¹⁹ Kpa a maa yãa kinɛru yiruse teni sua. Kpa Aroni ka win bibu bu kpam ben nɔma sɔ̄ndi ten wirɔ. ²⁰ Yen biru, kpa a tu saka a ten yem sua a tɛeni Aronin soo nɔm geuguuɔ, ka win bibun soo nɔm geugisɔ, ka ben nɔm geun niki bii bakanɔ, ka sere ben nɔm geun naa niki bii bakanɔ. Yem mɛ mu tie, kpa a mu yêka yãku yee ten goo gookaɔ. ²¹ Kpa a maa yem mɛ mu wãa yãku yee ten wɔllɔ sua a menna ka gum mɛ ba ra kpuro tãre ye Gusunɔ u gɔsa nenɛm kpa a mu wisi Aroni ka win bibun sãa yãa ni ba sebulan wɔllɔ.

Nge mɛya Aroni ka win bii be, ka ben sãa yãa ni kpuro, ba ko n sãa nenɛm nen sɔ̄. ²² Kpa a yãa ten gum sua ka ten siru ka ten bɔsɔnun gum ka ten worun besi baka, ka ten gabu swii yiru ka yin gum sannu, ka ten nɔm geun nɔmu. Domi yãa kinɛ te, ta ko n sãawa te ba ka sɔ̄si ma na Aroni ka win bibu gɔsa nenɛm nen sɔ̄. ²³ Kpa a maa pɛɛ tia sua ye ba ñ seeyatia doke, ka kira wɔ̄ra teeru ka kira teeru tèn som ba ka gum burina, saa birerun di te ta yii sãa yerɔ. ²⁴ Kpa a ye kpuro Aroni ka win bibu nɔmu beria kpa a ben nɔma sua a ka sɔ̄si beri berika nɛ, Yinni Gusunɔn wuswaaɔ. ²⁵ Yen biru kpa a ye kpuro mwa ben nɔman di a ye sɔ̄ndi yãku dɔ̄o mwaara ten wɔllɔ kpa a dɔ̄o doke kpa ya n sãa yãku dɔ̄o mwaararugii te ta man nuburu dore. ²⁶ Kpa a maa yãa kinɛ te ba ka sɔ̄si ma na Aroni ka win bibu gɔsa nenɛm min guroguroru sua a sɔ̄si beri berika nen wuswaaɔ. À n kua mɛ a kpa, yaa ye, ya ko n sãawa wunɛgia.

²⁷ Kpa a yãa kinɛ ten nɔmu sua a yiiya wɔllɔ nen wuswaaɔ. Nge mɛya kaa ka sɔ̄si ma guroguro te ka nɔmu ge, ya sãawa nɛgia. ²⁸ Mɛya maa Isireliba bà n siarabun yãkunu mɔ̄ ba ko n da yaan guroguroru ka yen nɔm geun nɔmu wunɛ nenɛm nen sɔ̄ kpa bu ye Aroni ka win bibun bweseru wɛ kpa ya n sãa wooda sere ka baadommaa.

²⁹ Aroni ù n maa gu, win bibun bweseru sɔ̄ra ba koo turo wuna bu sãa yãa ni sebusia bu nùn gum tãre wirɔ dɔma te ba koo sɔ̄si ma u sãa win kɔsire. ³⁰ Wi, wi u kua Aronin kɔsire mi, u ko n yãa ni dokewa sere sɔ̄ nɔ̄ba yiru. Wiya u ko n da du kuu ten mi, mi Yinni Gusunɔ u ra ka Isireliba yinne kpa u sɔ̄mburu ko adɛrɔ ge ga dɛere sɔ̄.

³¹ Kaa yãa kinɛ te ba ka sɔ̄si ma na Aroni ka win bibu gɔsa nenɛm yaa sua a yike sãa yerɔ. ³² Kuu ten kɔnnɔwɔra Aroni ka win bibu ba koo yaa ye ka pɛɛ ye ya wãa bireru sɔ̄ mi menna bu tem. ³³ Be tɔnawa ba koo yãku dĩa ni di, ni ba ka ben durum wukiri sanam mɛ ba sɔ̄si ma na bu gɔsa nenɛm nen

sã. Tɔn tuko goo u ku raa nu di, domi nu sãawa dĩa ni ba wuna nenem nen sã. ³⁴ Nù n tiara sere sisiru bu ku maa nu di. Bu nu wisio dõo sã nu dõo mwaara.

³⁵ A Aroni ka win bibu kuo mam mam nge me na nun sãwa. São nãba yiruwa kaa bu yen yãku yãki kua a ka sãsi ma na bu gosa nenem nen sã.

³⁶ A n da naa kineru go yen tão baatere yãku yee ten wãllã, yen yem mu ka tãmbun durum wukiri. Yãku niya nu koo yãku yee te disi wãka. Yen biru kpa a gum tãre ten wãllã a ka sãsi ma ta wãa nenem nen sãarun sã. ³⁷ Meya kaa n da ko sere são nãba yiru ye, yu ka yibu, kpa yãku yee te, ta n sãa nenem ta n dɛere. Yen sã, ye n koo tu ture kpuro, baa ñ n tɔnun na, u de u n dɛere.

Yãku ni ba ko n da ko tão baatere

³⁸ Yinni Gusunã u Mawisi sãwa u nɛɛ, wee ye kaa n da ko baadomma. Kaa ka yãa kinɛ kpemminu yiru wão tiaginu yãkuru ko tão baatere, ³⁹ teeru bururu, teeru maa yoka. ⁴⁰⁻⁴¹ Bururu ka yokan yãku nin baateren wãllãwa kaa som kilo ita ye ya ka olifin binun gum yarum ditiri tia ka bõnu burinɛ doke, ka maa tam ditiri tia ka bõnu, kpa a ye kpuro dõo doke. Yen nubura koo nɛ, Yinni Gusunã dore. ⁴² Yãku dõo mwaararugii tera bɛɛn bibun bweseru ba ko n da ko kuu bekurugii ten kãnnãwã nen wuswãã sere ka baadomma. Miya bɛɛ Isireliba i ko ka man yinna, kpa n ka nun gari ko.

⁴³ Kpa yam mi, mu n sãa nenem mu n dɛere nen yiikon sã. ⁴⁴ Nɛn tiiwa kon kuu te dɛerasia ka yãku yee te, n yi nenem ka sere maa Aroni ka win bibu ba n ka sãa nen yãku kowobu. ⁴⁵ Kpa na n wãa bɛɛ Isireliban suunu são i n man sãamã. ⁴⁶ Kpa i n yɛ ma nɛna na sãa Gusunã bɛɛn Yinni nɛ wi na bɛɛ yarama Egibitin di. Kpa na n ka bɛɛ wãa.

Nɛna Gusunã bɛɛn Yinni.

Kpakoro tɛn wãllã ba ko n da turare dõo doke

30

¹ Yinni Gusunã u kpaam Mawisi sãwa u nɛɛ, kaa kpakororu garu ko tɛn wãllã ba ko n da turare dõo doke. Kaa tu kowa ka akasian dãa. ² Ten dɛɛbu ka ten yasum mu ko n nɛwa, mɛ kpuro mu n sãa gɔm sooru tia tia, kpa ten gunum mu n sãa gɔm soonu yiru. Kpa a de ten goo gɔmkinu nnɛn dãa yu não yari nge kãanu. ³ Kpa a ten baama kpuro wura pote sere ka ten kãanã. Kpa a ten goonu nɛ não bõka kua ka wura a ka sikerena. ⁴ Kpa a maa ten goo gɔmkinã wuran sumi doke ten não bõkan temã, kpa ba n da dãa wasi yi são, bu ka tu sua. ⁵ Dãa ye kaa wasi sumi yi são, ya ko n sãawa akasian dãa ye ba wura pote. ⁶ À n kua mɛ a kpa, kpa a kpakoro te sua a yi adɛrã ge são beku kare ten deedeeru te ta nɛ, Yinni Gusunã woodan kpakororu berua dii são ge ga dɛere gem gem sãowã. Miya ko na n da ka nun yinne. ⁷⁻⁸ Bururu baatere saa ye Aroni u fitilanu gum dokemã ka yoka baayere saa ye u nu sãramã, u ko n da turare dõo dokewa kpakoro ten wãllã. Nge mɛya wi ka win bibun bweseru ba ko n da ko sere ka baadomma. ⁹ Adama i ñ ko turare tuka dõo doke kpakoro ten wãllã. Mɛya i ñ maa yãku dõo mwaararuginu mɔ mi, ñ kun mɛ i dĩanu ganu sãndi mi, ñ kun mɛ i tam wisi mi, i ka yãkuru ko. ¹⁰ Wão ka wãowa Aroni u ko n da ten kãa ni são yãku yem tɛni mɛ ba ra ka durum wukiri u ka tu disi wãka. Nge mɛya wi ka win bibun bweseru ba ko n da ko sere ka baadomma, kpa ta n yi nenem nen sã.

Gobi yi ba koo wɛ kuu bekurugii ten sã

¹¹ Yinni Gusunã u kpaam Mawisi sãwa u nɛɛ, ¹² a Isireliba gario. Be ba wão yendu turan diya kaa gari kpa a de ben baawure u gobi gɛɛ wɛ u ka win wãaru yakia. Kpa n de wahala yu bu suuri saa ye a bu garimã mi. ¹³ Wi ba gara, sii geesun bari piibuwa u koo wɛ. Yi kpuro yi ko n nɛwa. Gobi yi, yi ko n sãawa nge mɛ ba ra sãa yerun gobi di. ¹⁴ Be ba wão yendu tura ka be ba kere mɛ, beya ba koo gobi yi

wē. ¹⁵ Gee tee tera baawure u koo wē. Gobigii kun wēemā n sāaro kere, u ka win wāaru yakia. Domi hunde tia be kpuro ba mā. ¹⁶ Gobi yiya kaa n da ka kuu bekurugii ten sāmburu ko. Nge mēya kon ka yaaya ma Isireliba ba ben wāaru yakia.

Boo gèn mi ba ko n da sāa yerun nim take

¹⁷ Yinni Gusunō u kpm Mōwisi sōōwa u nēε, ¹⁸ kaa boo ko ka gen sōwaritia, ye kpuro ya n sāa sii gandu. À n gu kua a kpa, a gu yiiyo yāku yeru ka kuu bekurugii ten baa sōō kpa bu gu nim take. ¹⁹ Nim mēya Aroni ka win bibu ba ko n da ka ben nōma ka naasu kpakie bu ka dēera, ²⁰ bu sere du kuu ten mi, bu ka ben sāmburu ko, n̄ kun mε bu sere susi yāku yerō bu ka yākuru ko kpa bu ku raa gbi. ²¹ Yeni ya ko n sāawa wooda sere ka baadommaō bēen bibun bweseru sōō.

Gum mε ba kua sāarun sō

²² Yinni Gusunō u kpm Mōwisi sōōwa u nēε, ²³ a turare bwese bweseka ye ya nuburu do suo, miru kilo nōōbu, ka sinamōmu kilo yiru ka bōnu, ka kanēli kilo yiru ka bōnu ²⁴ ka kasi kilo nōōbu, ka sere olifin gum ditiri nōōba tia. ²⁵ Ye kpurowa kaa de wi u turare kobu yē u mēna u ka gum ko mε ba ko n da kpuro tāre bu ka sōōsi ma na ye gōsa nēnēm. ²⁶ Gum mēya kaa kuu te yēka, ka nēn woodan kpakoro te, ²⁷ ka tabulu ye, ka yen dendi yānu, ka dabu ge, ka gen dendi yānu, ka sere kpakoro tēn wōllō ba ra turare dōō doke, ²⁸ ka yāku yee tēn mi ba ko n da yāku dōō mwaararuginu ko, ka ten dendi yānu, ka boo ge, ka gen sōwaritia. ²⁹ Nge mēya kaa ka sāa yāa ni kpuro dēerasia kpa nu n yii nēn sō. Ye n koo nu bεsu kpuro, a de ya n dēere. ³⁰ Kpa a maa Aroni ka win bibu gum mε tāre ba n ka sāa nēn yāku kowobu.

³¹ Mēya kaa Isireliba sō a nēε, gum mε, mu ko n sāawa dēeram mε ba ko n da kpuro tāre bu ka sōōsi ma ya wāa nēnēm nēn sāarun sō. Yeni ya ko n sāawa wooda bεε sōō sere ka baadommaō. ³² Goo u ku raa mu sawa.

Goo u ku raa maa mēn bweseru ko. I ko nu yiwa nēnēm nēn sāarun sō. ³³ Yen sō, goo ù n yina u mēn bweseru kua, n̄ kun mε u tēn diro goo mu tēni, ba koo yēro wunawa bēen suunu sōōn di.

Turare ye ba koo dōō doke sāa yerō

³⁴ Yera Yinni Gusunō u kpm Mōwisi sōōwa u nēε, a turare bwesenu ita kasuo ye ya nuburu do, ka maa turare ye ba mō ansam, ye kpuro ya n saka nε. ³⁵ Wi u turaren kobu yē kpa u ye kpuro mēna u bōru doke yu ko turare dēera ye ba kua nēnēm nēn sāarun sō. ³⁶ Kpa a yen sukum buuru wuna, a da a yi kuu bekurugii te sōō, woodan kpakoro ten wuswaaō mi ko na n da ka nun yinne. Kpa i ye yi nēnēm nēn sāarun sō. ³⁷ Yen sō, goo u ku raa turare yen bweseru ko win tiin sō. I ko ye yiwa nēnēm nēn sāarun sō. ³⁸ Wi u yina, u yen bweseru kua win tiin sō, ba koo yēro wunawa bēen suunu sōōn di.

Kuu bekurugii ten sām kowobu

31

¹ Yinni Gusunō u kpm Mōwisi sōōwa u nēε, ² wee na Besaleli, Urin bii, Hurin debubu gōsa Yudan bweseru sōō. ³ Na n̄n nēn Hunde yibie u n ka sām bwese bwese kan bwisi mō, kpa u n yen asansi kpuro yē. ⁴ U koo kpī u yen kpunaaba yi. U wuran sāmburu yē, ka sii geesu ka sii gandu. ⁵ Ka nge mε ba ra kpee gobiginu sōō yore ni ba koo gore, ka sere maa dāa dākubu, ye kpuro gesi ye n sāa burarun sāmburu. ⁶ Ma na n̄n Oholiabu, Ahisamakin bii wi u sāa Danun bweseru nōmu sōndia u ka n̄n somi. Yen biru na maa gabu bwisi kā be ba sām bu te yē. Be kpurowa ba koo mēna bu sām bu te kō te n̄a nun sōōwa mi. ⁷ Tera kuu bekurugii te, ka nēn woodan kpakoro te, ka ten wukiritia, ka sere maa kuu ten dendi yāa ni nu tie, ⁸ ka tabulu ye, ka yen dendi yānu, ka dabu wuragu ge, ka gen dendi yānu, ka kpakoro tēn wōllō ba ko n da turare dōō doke, ⁹ ka yāku yee te, ka ten dendi yānu, ka boo ge, ka gen sōwaritia, ¹⁰ ka sere yāa ni

Aroni ka win bibu ba ko n da sebe bu ka yākurun sɔmburu ko, ¹¹ ka gum me ba ko n da gāanu yēke bu ka sōsi ma ya wāa nenem nen sāarun sō, ka sere turare nubu durorugia ye. Ye kpurowa ba koo ko nge me na nun sōwa.

Tō wērarugiru

¹² Yinni Gusunɔ u kpam Mōwisi sōwa u nɛɛ, ¹³ a Isireliba sōwɔ a nɛɛ, i ko tō wērarugirun wooda mem nōwawa mam mam. Domi ta ko n sāawa nen arukawanin yīreru ye na bakua ka bɛɛ sere ka baadommaɔ. Yīre tera ta koo sōsi ma nɛna na bɛɛ gōsa na yi nenem nen sō. ¹⁴ I n da wēre tō wērarugii te sō. I ku tu garisi nge sanam dirum. Wi u yina ma u sɔmburu kua te sō, ba koo yēro wunawa bɛɛn suunu sōn di bu go. ¹⁵ Yen sō, alusuma tia sō, sō nōba tia i ko n da sɔmburu ko, adama nōba yiruse te, ta ko n sāawa tō wērarugiru te na yi nenem nen sō. Bɛɛn wi u sɔmburu kua tō te sō, ba koo yēro gowa. ¹⁶ A de bɛɛ Isireliba i n tō wērarugii ten wooda mem nōwammɛ, sere ka bɛɛn bibun bweserɔ, domi arukawani ye, ya ko n wāawa sere ka baadommaɔ. ¹⁷ Tō te, ta sāawa yīreru te ta ko n wāa nɛ ka bɛɛn suunu sō. Domi sō nōba tia sōra na wōllu ka tem taka kua na kpa. Nōba yiruse ma na sɔmburu deri na wēra.

¹⁸ Ye Yinni Gusunɔ u ka Mōwisi gari yi kua guu te ba mō Sinaɔ u kpa, yera u nūn kpee bɛsi yiru wē yi sō win tii u woodaba yorua.

ISIRELIBA BA GUSUNɔN ARUKAWANI KUSIA

Ba naa buu wuraguu kua ba sāwa

32

¹ Sanam me tɔn be, ba wa Mōwisi u tɛɛmɔ u n̄ saramɛ saa guu ten wōllun di, ba da ba menna Aronin mi, ba nūn sōwa ba nɛɛ, a seewo a sun yinni kua wi u ko n sun swaa gbiiye. Domi Mōwisi wi u sun yarama Egibitin tem di, sa n̄ yē ye n nūn deema.

² Yera Aroni u bu sōwa u nɛɛ, i bɛɛn kurɔbun swaa tonku wuraginu potirima ka bɛɛn bibuginu i ka na.

³ Ma be kpuro ba ben swaa tonku wuraginu potira ba ka Aroni naawa. ⁴ U nu mwa u yania ma u kuura kua ye ya ka naa buu weenɛ, u wura ye wisi mi, ma ya kua bwāaroku.

Ma ba nɛɛ, bɛɛn yinni wee, wi u sun yarama saa Egibitin di.

⁵ Ye Aroni u ye wa, yera u yāku yeru gira bwāaroku gen wuswaaɔ. Ma u kpura u nɛɛ, sia sa ko Yinni Gusunɔ tō bakaru kua.

⁶ Yen sisiru, ba seewa buru buru yellu ma ba yāku dō mwaararuginu kua ka siarabun yākuunu. Tɔn be, ba sina ba di ba nōra, ma ba seewa ba kom bɛrɛtɛkɛ mō.

⁷ Saa yera Yinni Gusunɔ u Mōwisi sōwa u nɛɛ, a saro fuuku domi wunen tɔn be a yarama Egibitin di mi, wee ba disi duura. ⁸ Ba swaa ye deri kɔ ye na nɛɛ bu swīi. Wee ba tii wuran bwāaroku kua ge ga ka naa buu weenɛ. Ma ba yiira ba gu yākuu koosi. Ba nɛɛ, geya ga ben yinni wi u bu yarama saa Egibitin di. ⁹ Ma u kpam nɛɛ, na tɔn be wa, ben swaa tau, ba n̄ kī bu wiru kpī. ¹⁰ Tē nen mōru ya seewa. A de n bu kam koosia. Adama wunɛ, kon de wunen tɔmbu bu ko bwese bakaru.

¹¹ Mōwisi u Gusunɔ win Yinni suuru kana u nɛɛ, Yinni, mban sōna a ka wunen tɔmbu mōru mō be a yarama Egibitin di ka wunen dam bakam.

¹² Mban sōna kaa de Egibitigibu bu gere bu nɛɛ, kōsa a kī a wunen tɔmbu kua. Yen sōna a ka bu yarama kpa a bu go guunun bera gia, a bu kpeerasia ba kun maa wāa handuniaɔ. A wunen mōru ye suresio, a ku maa kōsa ye ko, ye a kī a bu kua mi. ¹³ A wunen bwāabu Aburhamu ka Isaki ka Yakɔbu yaayo be a nō mweeru kua ka bōri a nɛɛ, kaa de ben bibun bweseru tu dabiya nge wōllun kperi, kpa a bu tem me kpuro wē mēn gari a ka bu kua, ba n ka mu mō ka baadommaɔ.

¹⁴ Ma Yinni Gusunɔ u kōsa ye deri ye u raa nɛɛ u koo win tɔmbu kua mi.

¹⁵ Saa yera Mawisi u sarama guu ten wəllun di u woodan kpee bəsi yiru ye neni yèn beri yiru yiru kpuro ba yorua. ¹⁶ Kpee bəsi yi, yi s̄awa yi Gusunən tii u kua. Win tiiwa u maa yorua yi s̄ə. ¹⁷ Ye ba saram wee, Yosue u t̄ambun wurenu nua nge m̄e ba ḡbisim̄ə. U Mawisi s̄əwa u n̄e, tabun wurenu w̄a sansaniə.

¹⁸ Mawisi u n̄e, n̄ n̄ be ba nasara suan wurenu mi. N̄ n̄ maa m̄ə be ba d̄esiru mw̄eragu. Be ba womusu m̄n̄ wurena na n̄əmə.

¹⁹ Ye Mawisi u sansani ye turuku kua, u naa buu wuragu ge wa ka t̄n be ba yaam̄ə, ma u m̄ru b̄sira u kpee b̄si yi sura u k̄suka guu ten nuur̄ə.

²⁰ Ma u naa buu ge sua u d̄ə m̄ni. Ma u ge munia muku muku u wisi nim s̄ə. Ma u d̄era ba nim m̄ n̄ra. ²¹ Ma u Aroni bikia u n̄e, m̄ba t̄n be, ba nun kua a ka bu durum baka yen bweseru koosia.

²² Aroni u n̄n̄ wisa u n̄e, a ku de wun̄en m̄ru yu kp̄ə. A ȳe ma t̄n be, ba ra n̄ b̄ k̄san̄ kobu s̄ə. ²³ Ba man s̄əwa ba n̄e, n̄ bu yinni kuo wi u ko n̄ bu swaa gb̄iye, domi wun̄e wi a bu yarama Egibitin tem di, ba n̄ ȳe ye n̄ nun deema. ²⁴ Ma na bu s̄əwa na n̄e, ben wi u wuran ḡanu m̄ u nu tama. Ye ba ka na, ma na nu kp̄e d̄ə s̄ə. Yera naa buu wuragu ge, ga yarima.

Ba Isireliba s̄eɣasia

²⁵ Mawisi u wa ma Aroni u kpana u t̄n be n̄ni doke, ma u d̄era ba m̄ ye ba k̄i. Yera n̄ d̄era ben yib̄r̄ba ba bu yaa kasikim̄ə. ²⁶ Sanam m̄ya u ȳra sansani yen duu yer̄ə u n̄e, baawure wi u ka Yinni Gusun̄ə ȳ, u na n̄en bera gia.

Ma Lefiba kpuro ba m̄nna win mi. ²⁷ Ma u n̄e, am̄niwa Yinni Gusun̄ə u gerua. B̄en baawure u win takobi suo u n̄eni, kpa u n̄ sirene sansani ye s̄ə duu yee teerun di sere ten tensim mi. Kpa u win dusi ka win beruse ka win kpaasi go.

²⁸ Ma Lefi be, ba kua nge m̄e Mawisi u bu yiire. Be ba gu d̄ama te, ben suunu s̄ə, ba tura t̄nu n̄r̄bun suba itan saka (3000). ²⁹ Yera Mawisi u n̄e, gis̄ra i b̄en tii Yinni Gusun̄ə w̄e mam

mam, ye b̄en baawure u ka win bii t̄n dur̄ə ka win dusi seesi. Yen s̄ə, u b̄e domaru kua gis̄ə.

Mawisin kanaru

³⁰ Yen sisiru u t̄n be s̄əwa u n̄e, wee, i durum baka kua. Yen s̄ə, kon ȳ guu ten mi, n̄ Yinni Gusun̄ə suuru kana b̄en durum yen saabu.

³¹ Yera u ḡsira u da Yinni Gusun̄ən mi, u n̄e, kuku, t̄n be, ba durum baka kua. Ba tii bw̄aroku kua ka wur̄ə.

³² Na nun kanam̄ə a bu suuru kuo. A kun maa suuru m̄, a n̄en ȳsiru wun̄ə tire te s̄ən di, t̄n mi a wun̄en t̄mbun ȳsa yorua.

³³ Yinni Gusun̄ə u Mawisi wisa u n̄e, wi u man torari, ȳron ȳsira kon wuna n̄en tireru s̄ən di. ³⁴ Yen s̄ə, a doo a t̄n be kpara i da sere yam mi na nun s̄əwa. Wee n̄en ḡrado u ko n̄ nun gb̄iye mi. Adama saa ya sisi ȳe s̄ə kon t̄n be n̄ma doke n̄ bu s̄eɣasia ben durum s̄ə.

³⁵ Yen biru u t̄n be baranu kp̄e ȳn̄ s̄ə ba d̄era Aroni u bu naa buu ge kua.

Yinni Gusun̄ə u Isireliba wooda w̄e bu ka doona Sinain guurun di

33

¹ Yinni Gusun̄ə u kpana Mawisi s̄əwa u n̄e, i seewo i doona minin di, wun̄e ka t̄n be a yarama Egibitin di, kpa i da tem mi, m̄n̄ n̄ə mw̄eru na kua ka b̄ri na n̄e, kon mu Aburhamu ka Isaki ka Yak̄bu ka ben bibun bweseru w̄e. ² Kon n̄en ḡrado goo ḡri u n̄ nun gb̄iye kpa n̄ nun Kananiba ka Am̄reba ka H̄tiba, ka Feresiba ka Hefiba ka Yebusiba gira. ³ I doo tem m̄e s̄ə. Tim ka bom yiba mi. Adama na n̄ ka b̄e d̄ə. Kpa n̄ ku ra b̄e kam koosia swaa, domi b̄en swaa tau.

⁴ Ye t̄n be, ba labaari k̄sa ye nua, ben wasi dw̄iia. Ba n̄ maa ben bura ȳanu ganu doke nuku sankiranun s̄ə.

⁵ Yinni Gusun̄ə u Mawisi s̄əwa u n̄e, a Isireliba s̄əwa a n̄e, ben swaa tau. N̄a n̄ ka bu s̄im̄ə n̄ni kpaki teeru s̄ə mam, kon bu kam koosia. Bu ben bura ȳanu potirio t̄, kpa n̄ wa ye kon bu kua. ⁶ Ma ba n̄ maa ben bura ȳa

ni doke saa mìn di ba doona Horebun guu ten di.

Yinni Gusunən kuru

⁷ Mi Isireliba ba ben sansani gira kpuro, Məwisi u ra ka kuu bekurugii te dewa u gira mi n ka sansani ye desire. U tu soka Yinni Gusunən kuru. Be ba kī bu Yinni Gusunə gāanu bikia bera ba ra yari sansanin di bu da kuu ten mi. ⁸ Məwisi ù n yariə u dəə kuu ten mi, tən be kpuro ba ra sewa bu yāra ben kunun kənnəwə ba n Məwisi mɛɛra sere u ka du kuu te səə. ⁹ Ū n dua mi, saa yera guru wii wuro te, ta ra saramɛ tu yāra kuu ten kənnəwə kpa Yinni Gusunə u ka nùn gari ko. ¹⁰ Tən be kpurowa ba ra guru wii wuro te wa, ta yə kuu ten kənnəwə. Kpa ben baawure u yiira win kurun kənnəwə. ¹¹ Yinni Gusunə u ra ka Məwisi gari kowa nən ka nən nge mɛ tən u ra ka win bəɾə gari ko. Yen biru Məwisi u ra gəsirame u na sansaniə. Adama win bəə aluwaasi Yosue, Nunin bii, u ku ra yari kuu ten min di.

Yinni Gusunə u win təmbu nəə mwɛɛru kua ma u ko n ka bu wāa

¹² Məwisi u Yinni Gusunə səəwa u nɛɛ, wee, a nɛɛ, n ka tən be doo tem mɛ səə. Mɛya a maa nɛɛ, a man yɛ sāa sāa. Kaa n ka man nən geu mɛɛra. Adama a n man səəwa wi u koo man yəsiri. ¹³ N n mən na, tɛ, a man wunən himba səəsio kpa n nun gia, kpa n kpam wunən durom wa. A yaayo ma tən be, ba sāawa wunən tən be a gəsa.

¹⁴ Ma Yinni Gusunə u nɛɛ, nən tii kon ka nun da kpa n nun nasara wɛ.

¹⁵ Məwisi u wisa u nɛɛ, à kun ka sun dəə wunən tii, a ku de su doona minin di. ¹⁶ Aməna ba koo ka tubu ma sa wunən kī geeru wa, nɛ ka wunən təmbu, ma n kun mə a ka sun da. À n ka sun da, saa yera sa ko n sāa nənɛm handunian tən be ba tie səə.

¹⁷ Yinni Gusunə u Məwisi səəwa u nɛɛ, kon ko nge mɛ a man bikia. Domi na nun yɛ sāa sāa, a maa nən kī geeru wa.

¹⁸ Məwisi u nɛɛ, a man wunən yikon girima səəsio.

¹⁹ Yinni Gusunə u wisa u nɛɛ, kon na n sara wunən wuswaaə ka nən girima

kpuro, kpa n nun nən yīsiru sə, nɛ, Yinni Gusunə. Be na kī n durom kua, beya na ra durom kue. Be na maa kī n wənwəndu kua, kpa n bu wənwəndu kua. ²⁰ Adama na n derimə a nən wuswaa wa, domi goo sari wi u koo nən wuswaa wa kpa u n wāa. ²¹ Yen sə, ayeru garu wee nən bəkuə kpee baa səə, mi kaa kpī a n wāa. ²² Sanam mɛ na sarə ka nən yikon girima, kon nun nən nəma wukiri kpee baa ye səə. ²³ Yen biru kon nən nəma wuna kpa a nən biru wa, adama a n nən wuswaa wasi.

Kpee bɛsi yiru yen kəsire

34

¹ Yinni Gusunə u Məwisi səəwa u nɛɛ, a kpee bɛsi yiru mənə a dāku nge yionə. Kon kpam gari yi yore mi, yi yi raa wāa kpee bɛsi yi səə, yi a kəsuka.

² A səəru koowo sia bururu yellu, a yəəma Sinain guuru mi, kpa a yāra nən wuswaaə ten wəllə. ³ A ku de goo u ka nun yəəma mi. A ku ra maa de n goo wa guu ten gam gum. Mɛya a ku maa de ketəba ka yāanu, yen gaa yu yakasu di guu ten turuku.

⁴ Ma Məwisi u kpee bɛsi yiru mənə u dāka nge yionə. Ū seewa buru buru yellu u yəəwa Sinain guurə u kpee bɛsi yiru ye neni nge mɛ Yinni Gusunə u nùn səəwa. ⁵ Yera Yinni Gusunə u sarama guru wii wuroru səə u yāra win bəkuə. Ma u win tiin yīsiru gerua u nɛɛ, nənə na Yinni Gusunə. ⁶ Ma u sara Məwisin wuswaaə u nəəguru sua u nɛɛ, nənə Yinni Gusunə durom ka wənwəndugii. Na ra saku n sere məru ko. Nən tən geeru ka nən bəɾəkiniru ta kpā. ⁷ Na ra təmbu nən kīru səəsi sere ka baadommaə. Na ra tən be ba kəsa kua bu ben durum suuru kue, adama na ku ra taarəgii garisi dɛero. Na ra baababan durum məəru mwe ben bibun mi sere ka ben sikadominun bibə.

⁸ Yera Məwisi u yiira fuuku u nùn sāwa. ⁹ Ma u nɛɛ, Yinni, à n ka man nən geu mɛɛra, na nun kanamə, a de a ka sun da. Wee, tən be, swaa taoba. Adama a sun bɛsən daa kəsa ka

bɛsɛn durum suuru kuo kpa a sun ko wunɛgibu.

Gusunɔ u wure u ka Isireliba arukawani bɔkua

¹⁰ Ma Yinni Gusunɔ u nɛɛ, wee, na ka bɛɛ arukawani bɔkumɔ. Kon sɔm maamaakigia ko wunen tɔn be kpuron wuswaaɔ, yɛn bweseru goo kun koore tem gam. Tɔn be kpuro bɛn suunu sɔɔ i wɔa, ba koo nɛ, Yinni Gusunɔn sɔmburu wa. Domi gɔa nanumgina kon bɛɛ kua.

¹¹ Wooda ye na bɛɛ wɛɛmɔ mi gisɔ, i ye mɛm nɔwɔ. Wee, kon Amɔreba ka Kananiba ka Hɛtiba ka Feresiba ka Hefiba ka Yebusiba gira bɛɛn wuswaan di. ¹² Wunɛ, Mɔwisi, a n tii sɛ, kpa a ku ra ka tem min tɔmbu arukawani bɔke, mi i ko i du kpa bu ku raa ko bɛɛn yina. ¹³ Adama i ko ben yɔku yenu sura kpa i ben bɔu wi ba mɔ Asitaaten sɔa yerun dɔnu wukiri, kpa i win bwɔarokunu kɔsuku. ¹⁴ I ku ra bɔu goo sɔa domi nɛn yɔsira nisinugii. Na ku ra wure bu maa yinni goo sɔa. ¹⁵ A n tii sɛ kpa a ku ra ka tem min tɔmbu arukawani bɔke. Domi bɔa n ben bɔnu gasirimɔ ba sɔamɔ ba yɔkunu mɔ, ba koo bɛɛ soku i ka bu ko. Kpa ben yɔku yaa yu bɛɛ bine ko i di. ¹⁶ Sɔrɔkudo i ko bɛɛn bii tɔn durɔbu kurɔbu sua ben bii wɔndiaba sɔɔ, kpa kurɔ be, bu de bɛɛn bii be, bu nɛn sɔaru deri bu tɔn ben bɔnu sɔa.

¹⁷ I ku ra sisu sua i ka tii bwɔaroku kua i sɔa.

¹⁸ I n da pɛɛ ye ba n seeyatia doken tɔɔ bakaru ko saa ye na yi, suru wi ba mɔ Abibu sɔɔ. Kpa i pɛɛ ye di sɔɔ nɔɔba yiru nge mɛ na bɛɛ yiire. Domi suru wi sɔara i yarima Egibitin di.

¹⁹ Bii gbiikoo tɔn durɔ baawure u ko n sɔawa nɛgii, mɛya maa yaa sabenu kpuron bii gbiikii dwanu, n n keten na, n n maa yɔarun na, n kun mɛ boo. ²⁰ N n ketekun na, i ka gen buu gbiikuu yɔa buu kɔsinɔ kpa gu ko yɔku yɔaru. I kun maa kue mɛ, i gen wɔi suma buo i go. I ko bii gbiikoo tɔn durɔ baawure yakiawa ka gobi.

I ku de goo u na nɛn wuswaaɔ u kun kɛru nɛni.

²¹ Alusuma sɔɔ, sɔɔ nɔɔba tia i ko sɔmburu ko, kpa i wɛra sɔɔ nɔɔba yiruse, baa n n duurbun saan na, n kun mɛ gɛɛbun saa.

²² I n da gɛɛbun tɔɔ bakaru ko sanam mɛ i alikama yɛ ya gbia ya ye gɛɛbu torua, kpa i Kunun tɔɔ bakaru ko sanam mɛ i bɛɛn dɔa binu sɔrimɔ, wɔɔ gɔa n kpɛyɔ.

²³ Wɔɔ tia sɔɔ, nɔn itawa tɔn durɔ baawure u koo na nɛ Gusunɔ, Isireliba Yinnin sɔa yerɔ. ²⁴ I ku bɛrum ko. Kon bwese ni gira bɛɛn wuswaan di, kpa n bɛɛn tem yasia. Goo kun kɔkɔ u mu bine ko sanam mɛ i man tɔɔ bakaru diiyamme nɔn ita ye, wɔɔ ka wɔɔ.

²⁵ I ku man yɔku yaan yɛm wɛ ka pɛɛ ye ba seeyatia doke sannu. I n Gɔa sararibun tɔɔ bakaru mɔ, i ku de ten yaa yu tiara sere sisiru bururu. ²⁶ Wɔɔ ka wɔɔ i n da ka bɛɛn gbean dɔa gbiikinu nɛ, nɛ, Yinni Gusunɔn sɔa yerɔ.

I ku ra boo buu yike ka gen mɛron bom.

²⁷ Ma Yinni Gusunɔ u Mɔwisi sɔɔwa u nɛɛ, a gari yi yoruo domi yiya nɛn arukawanin wiru ye na ka bɛɛ bɔkumɔ, wunɛ ka Isireliba.

²⁸ Mɔwisi u wɔa mi ka Yinni Gusunɔ sɔɔ sɔɔ weeru ka wɔkuru weeru. U n dɔanu di, u n maa nim nɔra. Ma Yinni Gusunɔ u arukawani yen gari yorua kpee bɛsi yi sɔɔ, yiya wooda wɔku te.

Mɔwisi u sarama Sinain guurun di

²⁹ Ye Mɔwisi u ka Yinni Gusunɔ gari kua u kpa, u sarama Sinain guurun di u woodan kpee bɛsi yiru ye nɛni, win wuswaa ya ballimɔ. Adama win tii u n yɛ mɛ. ³⁰ Aroni ka Isireliba kpuro ba nɔn mɛera ba wa wee, win wuswaa ballimɔ ma ba bɛrum bara bu nɔn susi. ³¹ Adama u bu soka, ma Aroni ka Isireliban guro gurobu ba na win mi, u ka bu gari kua. ³² Yen biru Isireliba kpuro ba nɔn susi, ma u bu wooda ye kpuro saaria ye Yinni Gusunɔ u nɔn wɛ Sinain guuru wɔllu mi.

³³ Ye u ka bu gari kua u kpa, u win wuswaa sɔnditia wukiri. ³⁴ U n da Yinni Gusunɔn kuu ten mi u ka nɔn gari ko, u ra sɔnditia ye wunɛwa sere

ù n kpam yarima. U n yarima min di, yera u ra Isireliba sã ye Yinni Gusunɔ u nùn sãɔwa. ³⁵ Kpa bu win wuswaa wa ya ballimɔ. Yen biruwa u ra ye sãnditia wukiri sere ù n kpam duɔ u ka Yinni Gusunɔ gari ko.

YINNI GUSUNɔN KURUN SɔMBURU

Tɔɔ wɛrarugiru

35

¹ Mɔwisi u Isireliba kpuro menna u bu sãɔwa u nɛɛ, wee ye Yinni Gusunɔ u sun sãɔwa su ko. ² Alusuma tia sɔɔ, sãɔ nɔɔba tia sa ko n da bɛsɛn sɔma kpuro ko. Adama sãɔ nɔɔba yiruse ya ko n sãawa tɔɔ wɛrarugiru te sa ko Yinni Gusunɔ deria. Yen sã, bɛsɛn wi u sɔmburu kua te sɔɔ, ba koo yɛro gowa. ³ Baa dɔɔ i ku ra sãre tɔɔ te sɔɔ, bɛɛn yɛnusɔ.

Kɛɛ ni ba koo ka na Yinni Gusunɔn kuu bekurugii ten sã

⁴ Mɔwisi u kpam Isireliba sãɔwa u nɛɛ, wee ye Yinni Gusunɔ u bɛɛ yire. ⁵ U nɛɛ, i ka nùn kɛnu naawa ka nuku tia bɛɛn ye i mɔ sɔɔ. Kɛɛ nìn bweseru i ko i ka na wee. Niya wura ka sii geesu ka sii gandu, ⁶ ka beka ye ba wɔkua ka bura ka maa gaadura, ka beku wunɔmginu ka maa ni ba wesa ka wɛɛ damgii ka sere ye ba kua ka boo sansu, ⁷ ka yãa kinɛnun gɔni yi ba sɛɛsu doke ka gɔni damgii ka akasian dãa, ⁸ ka gum mɛ ba koo ka fitilanu sãra, ka gãa nubu duroruginu ni ba ko n da doke gum sɔɔ mɛ ba ra kpuro tãre bu ka sãɔsi ma Gusunɔ u ye gɔsa nɛnɛm, ka turare sɔɔ ye ba ra dɔɔ doke ⁹ ka kpee gobiginu nìn nɔni sãa bɛrɔ wuru ni ba koo doke yabe tarakpe ge sɔɔ, ka ni ba koo doke bɔɔ bara yen wɔllɔ. ¹⁰ Bɛɛn baawure wi u maa sɔmbu ten bwisi mɔ, u na u tu ko nge mɛ Yinni Gusunɔ u gerua, ¹¹ ye u nɛɛ, su kuu bekurugiru koowo mi sa ko n da nùn sã, kpa su ten wukiritii ko yi ba kua ka boo sansu ka yaa gɔni, ka sɔretii ni, ka dãa bɛsi yi, ka dãa kareti yi, ka ten dãa bɛsi sinumgii ka yin yɔratii, ¹² ka woodan kpakororu

ka ten wukiritia ka ten dãa pɔɔsi yi ba ko n da ka tu sue, ka beku kare te ta ko n tu berua dii te ta dɛere gem gem sɔɔ, ¹³ ka tabulu ye, ka yen dendi yãnu kpuro, ka sere dãa pɔɔsi yi ba ko n da ka ye sue, ka pɛɛ ye ba koo yi yen wɔllɔ, ¹⁴ ka dabu ge, ka gen dendi yãnu kpuro, ka gen fitilanu, ka nin gum, ¹⁵ ka kpakoro tɛn wɔllɔ ba ko n da turare dɔɔ doke, ka sere ten dãa pɔɔsi yi ba ko n da ka tu sue, ka gum mɛ ba ko n da kpuro tãre bu ka sãɔsi ma Gusunɔ u ye gɔsa nɛnɛm ka turare ye ba ko n da dɔɔ doke, ka beku kɛnutii te ba koo doke kuu ten kɔnnɔwɔ, ¹⁶ ka yãku yeru ka ten kɔkɔsɔ ye ba koo ko ka sii gandu, ka ten dãa pɔɔsi yi ba ko n da ka tu sue ka ten dendi yãnu, ka boo ge, ka gen sɔwaritia, ¹⁷ ka kuu ten karan bekunu, ka yen sii pɔɔsi ka yin yɔratii ka sere maa kara yen kɔnnɔn beku kɛnutiru ¹⁸ ka kuu ten gabatian kurumba ka ten wɛɛ, ¹⁹ ka beka ye ba koo ka kuu ten dendi yãnu kpuro bɔke, ka sere sãa yãa ni Aroni ka win bibu ba ko n da doke bu ka sɔmburu ko kuu ten mi.

²⁰ Ye Mɔwisi u gari yi gerua u kpa ma Isireliba kpuro ba doona win min di. ²¹ Yen biru, be ba gari yi gɔru doke, ba ka kɛɛ ni na ka nuku tia bu ka Yinni Gusunɔn kuu te ko, ka ten dendi yãnu kpuro ka yãa ni yãku kowobu ba ko n da doke bu ka sɔmburu ko kuu ten mi. ²² Tɔn durɔbu ka tɔn kurɔbu be ba gɔru doke bu ka Yinni Gusunɔ kɛru naawa, ba ka swaa tonkunu ka sumi ka taaminu ka sɛɛnin bataniba, ye ya sãa wuran gãanu kpuro gesi, ben baawure u ka na ma u yi ka kɛɛ wɛɛbun wororu. ²³ Be ba maa beka mɔ ye ba wɔkua ka bura ka maa gaadura, ka beku wunɔmginu ka maa ni ba wesa ka wɛɛ damgii ka sere maa ye ba kua ka boo sansu, ka yãa kinɛnun gɔni yi ba sɛɛsu doke, ka gɔni damgii, ye kpurowa ba ka na Yinni Gusunɔn kuu ten sã. ²⁴ Be ba maa sii geesu mɔ, ka sii gandu, ba ka na ba yi ka kɛɛ wɛɛbun wororu. Be ba maa akasian dãa mɔ ba ka na sɔmbu ten sã. ²⁵ Tɔn kurɔ be ba maa wɛɛ taribu yɛ, ba wɛɛ bwese bweseka tara, gaaduragii, ka boogugii

ka wunəmgii, ka wēε damgii, ba ka na.
 26 Ma ben gabu be ba səmbu ten yēru ka ten kīru mə, ba boo sansun wēε tara.
 27 Be ba maa sāa wirugibu ba ka kpee gobiginu nīn nōni sāa bεrə wuru na bu ka yabe tarakpe ge ka bəə bara ye buraru koosi. 28 Ma gaba ka gum na mε ba koo ka fitilanu sāra, ka gāa nubu duroruginu ni ba ko n da doke gum səə mε ba ra kpuro tāre bu ka sōsi ma Gusunə u ye gōsa nēnem, ka turare səə ye ba ra dōo doke. 29 Isireliba səə, be ba tii wē bu ka somi səmbu te səə, te Yinni Gusunə u Məwisi sōwa mi, ba ka ben kēε ni nawa ka nuku tia.

Besaleli ka Oholiabu ba səmbu te torua

30 Məwisi u kpam Isireliba sōwa u nεε, wee, Yinni Gusunə u Besaleli Urin bii gōsa wi u sāa Hurin debubu Yudan bweseru səə. 31 Ma u nūn win Hunde yibia u bwisi ka laakari ka yēru wa u ka səm bwese bweseka ko. 32 U koo kpī u səmbu ten baayeren kpunaa yi. Ye u koo ko, yera wura ka sii geesu ka sii gandun səmburu, 33 ka kpee gobiginun dākubu ka nin gorebu ka dānun dākubu, sāa yee ten bura yānu baaniren səmburu gesi. 34 Yen biru Gusunə u maa bu bwisi kā, wi ka Oholiabu wi u sāa Ahisamakin bii Danun bweseru səə, bu ka gabu səmbu te sōsi. 35 Bera u yēru wē bu ka sāa yee ten bura yānu ko kpa bu beka ye kpuro buraru kua. U bu yēε te wēwa sāa yee ten səma baayere kpuron sō.

36

1 Besaleli ka Oholiabu ka tən be Yinni Gusunə u bwisi ka yēru ka laakari wē bu ka kuu ten səmburu kpuro ko, ba koo tu kowa nge mε u gεrua.

2 Ma Məwisi u Besaleli ka Oholiabu sokusia ka sere be Yinni Gusunə u maa səmbu ten bwisi ka yēru kā ma ba tii wē ka nuku tia. 3 Ma ba kēε ni mwεera Məwisin min di, ni Isireliba ba wē Yinni Gusunən kuu ten sō. Adama bururu baatere ba ra n maa ka kēε ni naaməwa Məwisin mi ka kīru. 4 Ma tən be ba səmbu te mō mi, ben baawure u gina win səmburu deri,

5 ma ba na Məwisin mi, ba nūn sōwa ba nεε, tamba ka kēnu naamə n kere mēn bukata sa mə su ka səmbu te ko te Yinni Gusunə u gerua.

6 Yera Məwisi u dera ba kpura ba nεε, goo u ku maa ka kēnu na kuu ten sō. Mεsuma u kua u ka kēε ni yōrasia. 7 Domi ni ba wē ka nu koo turi nu tiara.

Ba kuu ten səma mō

8 Tən be ba səmbu ten yēru mō mi, ba kuu te kua ka beka wəku te ba wesa ka wēε damgii ka wēε yi ba wōkua ka bura ka maa gaadura, ka wēε wunəmgii. Ma ba wəllun kōsobun weenasibu kua ya kua buraru beka ye səə. 9 Beku nin teerun dēεbu bu sāawa gəm soonu tēna yiru sari. Ten yasum maa gəm soonu nne. 10 Yen biru ba beka yen nəəbu sua ba swεena. Nge mεya ba maa kua ka nəəbu ye ya tie. 11 Ma ba yen baayeren goo baka teerə wēri doke ka wēε yi ba wōkua ka bura, yi ba koo ra ka ye sōrena. 12 Wēri weeraakuukuubuwa ba doke beka ye ba swεenan baayeren goo baka teerə yi n nəə kisine. 13 Yen biru ba soretinu weeraakuru kua ka wura ba ka beka ye kpuro sōrena ma ya kua beku teeru kuu ten sō.

14 Ba maa bekunu wəkura tia wesa ka boo sansu bu ka kuu bekurugii te wukiri. 15 Beku nin baateren dēεbu bu sāawa gəm soonu tēna, ten yasum gəm soonu nne. 16 Ma ba beka yen nəəbu sua ba swεena. Ma ba maa nəəba tia ye ya tie swεena nēnem. 17 Ma ba wēri weeraakuukuubu doke beka ye ba swεenan baayeren goo baka teerə. 18 Ma ba soretii kua weeraakuru ka sii gandu bu ka beka ye kpuro sōrena, kpa bekunu wəkura tia ye, yu ko beku teeru. 19 Ma ba yāa kinēnun gōni swērasia ba swεena bu ka kuu te wukiri. Ma ba maa yaa gōni sinumgii gεε swεena yi ba koo səndi ye kpuron wəllə.

20 Yen biru ba akasian dāa besi kasu yi ba koo gira yi ka ko kuu ten dāa. 21 Dāa besi yin dēεbu bu sāawa gəm soonu wəkuru, yin yasum maa gəm soo teeru ka bənu. 22 Ma ba yi soretii dokea yiru yiru yi biru kisine. 23 Dāa besi yenda ba kua bu ka gira kuu ten

sɔɔ yɛsan nɔm dɔwaru gia. ²⁴ Ma ba yen baayere yɔratii yiru kua ka sii geesu. Ma ba yi doke mi sɔretii yi, yi wɔa. ²⁵ Ma ba maa dɔa besi yendu kua bu ka gira ten sɔɔ yɛsan nɔm geu gia. ²⁶ Ma ba yen baayere yɔratii yiru dokea yi ba kua ka sii geesu. ²⁷ Dɔa besi nɔɔba tia ba kua bu ka gira ten biruɔ sɔɔ duu yeru gia. ²⁸ Ba maa dɔa besi yiru kua bu ka doke tia tia ten goo gɔmkinɔ biru gia, ²⁹ yi n ka yɔnɔ manine saa tem di sere ka wɔllɔ ma ba yi sumi wasi wɔllɔ. Mɛsuma ba goo gɔmkinu yiru ye kpuro kua. ³⁰ Nge meya ba dɔa besi nɔɔba ita kua bu ka gira kuu ten biru gia, yin baayere ka yen yɔratii yiru yi ba kua ka sii geesu. Ma yi kua yɔratii wɔkura nɔɔbu ka tia.

³¹⁻³² Yen biru ba ten yɛsi itaɔ akasian dɔa nɔɔbu nɔɔbu kare. Ma ba sɔɔ yari yerugia deri. ³³ Dɔa karetia ye ya wɔa yɛsa baayeren suunu sɔɔ mi, yen nɔɔ ga yɔra dɔa gɔmkinɔ. ³⁴ Ma ba dɔa besi yi ka dɔa kareti yi wura pote. Ma ba wuran sumi kua yi sɔɔ ba koo dɔa kareti yi wasi wasi.

³⁵ Ma ba beku kareru kua ka wɛɛ damgii ka wɛɛ yi ba wɔkua ka bura ka maa gaadura, ka wɛɛ wunɔmgii. Ma ba wɔllun kɔsobun weenasibu kua beku te sɔɔ, ya kua ten buraru. ³⁶ Yen biru ba dɔa besi sinumgii nne kua ba wura pote, ma ba sɔretii wuragii doke yi sɔɔ yi ka beku kare te gaba. Ma ba dɔa besi yi yɔratii dokea yi ba kua ka sii geesu.

³⁷ Ma ba kuu ten beku kenutiru wesa ka wɛɛ damgii ka wɛɛ yi ba wɔkua ka bura ka maa gaadura, ka wɛɛ wunɔmgii ma ba beku te sɔma dokea. ³⁸ Ba akasian dɔa besi sinumgii nɔɔbu kua bu ka beku kenutii te bwɛ, ka sɔretii yi yi koo tu gaba, ma ba dɔa besi yi furɔsu ka sii dɛki kua ba ye kpuro wura pote. Ma ba yin baayere yɔratia kua ka sii gandu.

Woodan kpakororu

37

¹ Besaleli u Yinni Gusunɔn woodan kpakoro te kua ka akasian dɔa. Ten dɛɛbu bu sɔawa gɔm soonu yiru ka bɔnu. Ten yasum ka ten gunum mu

nɛwa, ye kpuro gɔm soo teeru ka bɔnu bɔnu. ² Ma u tu wura pote ten sɔɔwɔ ka tɔɔwɔ. Ma u ten goonu nne ye, nɔɔ bɔka kua ka wura. ³ Ma u wuran sumi kua wasi nne u doke ten goo gookan yinna yenu sɔɔ, yiru ya mɛɛrine bee tia, yiru yeni ya maa mɛɛrine bee tia. ⁴ Ma u dɔa pɔasi kua yiru u yi wura pote. ⁵ Ma u yi wasi kpakoro ten sumi yi sɔɔ beri berika. Yiya ba ko n da ka tu sue.

⁶ Yen biru u kpakoro te wukiritia kua ka wura. Wukiritia yen dɛɛbu bu sɔawa gɔm soonu yiru ka bɔnu, yen yasum maa gɔm soo teeru ka bɔnu. ⁷⁻⁸ Ma u wɔllun kɔsobun weenasibu yiru kua ka wura u mani wukiritia yen goo piiminun wɔllɔ gee ka gee. ⁹ Ma yi kpakoro ten wukiritia ye kasa wukiri mam mam. Yi wuswaa kisinɛwa yi mɛɛrine.

Tabulu mi ba ra pɛɛ yi

¹⁰ U tabulu ye kua ka akasian dɔa. Yen dɛɛbu bu sɔawa gɔm soonu yiru, yen yasum maa gɔm soo teeru. Ma yen gunum maa sɔa gɔm soo teeru ka bɔnu. ¹¹ U ye kpuro wura pote ma u ye nɔɔ bɔka kua ka wura. ¹² Ma u dɔa besi piiminu gore yen goo gooka mi, ni nu ka nɔm tararun yasum ne u ka sikerena ma u maa nin tii wura pote. ¹³ Ma u sumi nne kua ka wura u doke yen goo gooka mi yen naasu gire gire. ¹⁴ Sumi yi, yi wɔa mi ba dɔa besi piimii ni goren bɔku bɔkukaɔ. Yi sɔra ba koo dɔa pɔasi wasi bu ka tabulu ye sua. ¹⁵ Ma u dɔa pɔasi yiru kua u wura pote. ¹⁶ Yen biru u tabulu yen dendi yɔnu kua. Niya pɛrentiba ka nɔri ka gbɛa ka gbɛɛ yorukunu ni sɔɔ ba ko n da tam doke bu ka yɔkunu ko. U ye kpuro kuawa ka wura.

Fitilan dabu

¹⁷ Ma ba dabu ge seka ka wura. Gen yɔratia ka gen pɔtura ka gen kɔasi ka gen bura te ta ka dɔa marum ka biibii weene, ye kpuro ya sɔawa bɔri tia. ¹⁸ Kɔasi nɔɔba tia ga mɔ. Gen yɛsi yɛsikaɔ kɔasi ita ita. ¹⁹ Gen kɔasa baayere, buranu itawa ya mɔ. Nu ka dɔa marum ka biibii weene. ²⁰ Dabu gen pɔturan tii ya buranu nne mɔ ni

nu ka dāa marum ka biibii weene. ²¹ Mi kāasi yiru yiru yi gbinne ka patura, u min temo buraru koosiwa te ta ka dāa marum weene. ²² Bura ni ka kāasi yi, ye kpuro ya sāawa wuran bari tia. ²³ Yen biru ba fitila nōba yiru ye kua ka nin baku ka mi torom mu ko n da wōriki. Ye kpurowa ba kua ka wura. ²⁴ Wura ye ba ka dabu ge ka gen dendi yānu kpuro kua, ya sāawa kilo tēna.

Kpakoro tēn wallo ba ko n da turare dāo doke

²⁵ Yen biru ba maa kpakororu kua tēn wallo ba ko n da turare dāo doke. Ten dēebu bu sāawa gōm soo teeru. Ten yasum maa gōm soo teeru. Ten goonu nne ye, ya nēwa. Ten gunum maa gōm soonu yiru. Ma ba dera ten goo gōmkinu nne dāa ya nōo yara nge kāanu. ²⁶ Ma ba kpakoro te kpuro wura pote, sere ka ten kāano ma ba tu nōo bōka kua ka wura ba ka sikerena. ²⁷ Ma ba sumi nne kua ka wura ba doke ten goo gōmkinu nōo bōka yen temo yi mēerine yiru yiru. Sumi yi sōra ba koo dāa pōasi yiru wasi beri berika yi ba ko n da ka tu sue. ²⁸ Ma ba dāa pōasi yi kua ka akasian dāa ba yi wura pote.

²⁹ Yen biru be ba ra turare ko ba gum mē kua mē ba ko n da kpuro tāre bu ka sōasi ma Gusuno u ye gōsa nēnem, ka sere maa turare ye ba ko n da dāo doke.

Yaku yeru ka boo sii ganduguu

38

¹ Ma ba yaku yee te kua ka akasian dāa. Ten goonu nne ye kpuro ya nēwa. Ya sāa gōm soonu nōabu nōabu. Ten gunum maa gōm soonu ita. ² Ma ba dera kāanu nu yara ten wallun goo gōmkinu ma ba yaku yee te kpuro sii gandu pote. ³ Ma ba ten dendi yānu kpuro kua ka sii gandu. Niya gbēē ni ba koo ka torom gura, ka kaatonu, ka kaato donnuginu, ka gbēē ni sōo ba koo yaa yem doke bu ka yēka, ka dāo guratii. ⁴ Ma ba kōkōso kua ka sii gandu, ba ye sua ba doke yaku yee ten kōkōro ma yen nōo ga seema wallo yaku yee ten suunu suunuka. ⁵ Ma

ba yen goo gooka sumi doke yi sōo ba koo dāa pōasi wasi. ⁶ Ma ba akasian dāa pōasi yiru kua ba sii gandu pote. ⁷ Ma ba dāa pōasi yi wasi sumi yi sōo beri berika yi ba ko n da ka yaku yee te sue. Ba tu kuawa ka dāa besi ma ta wōru mō.

⁸ Ma ba boo ge kua ka gen sōwaritia, ye kpuro ya sāawa sii gandu. Ba nu mwēerawa tōn kurōbun mi be ba ra sine sāa yee ten kōnnōwō. N deema sii gan niya nu ra n sāa ben digi.

Kuu ten kara

⁹ Ba kuu te kara koosi ka beku damginu. Yen sōo yēsan nōm dware gia yen dēebu bu sāawa gōm soonu wunōbu (100). ¹⁰ Ma ba dāa besi sinumgii yendu sua yi kua kara yen dāa. Ma ba yin yōratii kua ka sii gandu. Yen biru ba maa yin beku soretinu kua ka sii geesu. Ma ba sii geesun dēki kua bu ka beka ye taare. ¹¹ Kara yen sōo yēsan nōm geu gia, yen beku-nun dēebu sāawa gōm soonu wunōbu (100). Ma ba nu sōre kara dāa sōo nge mē ba sōo yēsan nōm dwaregii ni kua. ¹² Sōo duu yeru gia kara yen beku-nun dēebu sāawa gōm soonu weeraakuru. Ma ba nu sōre kara dānu wākuru sōo ye ya sōretii mō nge mē ba sōo yēsan nōm dwaregii ni kua. ¹³ Yen sōo yari yeru gia maa, yen dēebu bu sāawa gōm soonu weeraakuru. ¹⁴⁻¹⁵ Kara beku ni nu wāa kara yen kōnnōn beri berika, nin dēebu bu sāawa gōm soonu wākura nōabu nōabu. Ma ba nu kara dānu kua ita ita, ten baatere ka ten yōratia.

¹⁶ Ba kara yen beku-nu kpuro kuawa ka wēē damgii. ¹⁷ Kara dāa nin yōratii, sii ganda ba ka yi kua. Yen sōretii ni nu wāa dāa ye sōo, ka sii dēki yi, ye kpuro ya sāawa sii geesu. Ma ba dāa nin wallo sii geesu pote. Dāa ni kpuro nu sōrenēwa ka sii dēki yi. ¹⁸ Ba kara kōnnō gen beku kenutii te kuawa ka wēē damgii ma ba tu buraru kua ka wēē wunōmgii ka yi ba wōkua ka bura ka maa gaadura. Ten yasum sāawa gōm soonu yendu, ten gunum maa gōm soonu nōabu nge mē kuu ten beku teera yasum nē. ¹⁹ Dāa

bɛsi sinumgii nne sɔra ba beku kare te sɔre, ma ba yin yɔratii kua ka sii gandu. Ba yin wii wɔllɔ sii geesu pote nge furɔ. Ma ba yin sɔretinu ka sere yin sii deki yi kua ka sii geesu. ²⁰ Kuu bekurugii te, ka kara yen gabatian kurum kpuro ya sɔawa sii gandu.

Sii si kuu bekurugii te, ta di

²¹ Mɔwisi u Lefiba sɔwa bu sisun dooru ko si kuu bekurugii te, ta di, tɛ sɔ ba koo Yinni Gusunɔn woodan kpakoro te doke. Itamaa, Aroni yaku kowon biiwa u sɔa ben wirugii. ²² Bɛsaleli, Urin bii, Hurin debubu, Yudan bweseru sɔ, u kuu ten sɔmburu kua kpuro te Yinni Gusunɔ u Mɔwisi sɔwa u ko. ²³ Oholiabu, Ahisamakin bii, Danun bweseru sɔ, wiya u Bɛsaleli somi u ka sɔmbu te kua. Wiya u gɔa dabinu kua kua. U sɔman kpunaaba kua, u kpee gobiginu dɔka, ma u bekunu buraru kua ka wɛɛ wunɔmgii ka yi ba wɔkua ka bura ka maa gaadura.

²⁴ Wura ye Isireliba ba wɛ ba ka kuu bekurugii te, ka ten dendi yɔnu kpuro kua ya sɔawa kilo nɛnɛ ka wata ka wɔkura nɔɔbu ka yirun (875) saka. Ba ye yɔirawa ka ben sɔa yerun sakaku.

²⁵ Sii gee si Isireliba ba maa wɛ sanam mɛ ba bu garimɔ, su kuawa kilo nɔrɔɔbun suba ita ka wɔkura nɔɔbu ka yirun (3.017) saka. Ba su yɔirawa ka ben sɔa yerun sakaku. ²⁶ Tɔn be ba sii gee si wɛ, ben geera sɔawa tɔnu nɔrɔɔbun suba nata ka ita, ka nɛɛra wunɔbu ka weeraakuru (603.550). N deema be ba wɔɔ yɛndu tura, ka be ba kere mɛ, bera ba gara. Ben baawure u wɛwa garamu nɔɔbu. ²⁷ Sii geesun kilo nɔrɔɔbun suba itawa (3.000) ba ka kuu bekurugii te ka ten beku kare ten dɔa bɛsin yɔratii wunɔbu (100) kua. Yen baayere, kilo tɛna. ²⁸ Ma ba maa ka sii geesun kilo wɔkura nɔɔbu ka ita ye ya tie sɔretii ni, ka dɔa bɛsi yin furɔsu, ka sii deki yi kua.

²⁹ Sii gan ni Isireliba ba maa mɛnna, nu kuawa kilo nɔrɔɔbun suba yiru ka wunaa teeru ka nne (2.124). ³⁰ Sii gan niya ba ka kuu ten kɔnnɔn dɔa bɛsi sinumgiin yɔratii kua ka yaku yee te,

ka ten kɔkɔsɔ ye, ka ten dendi yɔnu. ³¹ Ka niya ba maa kuu ten kara dɔnun yɔratii, ka yen kɔnnɔn pɔasin yɔratii ka sere kuu te, ka kara yen gabatian kurum kpuro kua.

Yaku kowon yabe tarakpe

39

¹ Ba yaku kowobun yɔa ni kua ka yɔa sansun beku ni ba wɔkua ka bura ka maa gaadura ka ni ba wunɔm doke. Ma Mɔwisi u dera ba Aronin sɔa yɔa ni kua nge mɛ Yinni Gusunɔ u gerua.

² Ba yabe tarakpe ge kua ka beku te ba kua ka wɛɛ damgii, ma ba ge buraru kua ka wɛɛ yi ba wɔkua ka bura ka maa gaadura ka wɛɛ wunɔmgii ka wura. ³ Ba wura ye bɛsukawa teere teere ba doke doke yabe tarakpe gen bekuru sɔ. ⁴ Ma ba gu sari yiru kua bu ka gen senu sɔrena. ⁵ Yabe tarakpe ge ka gen sɛkatia ya sɔawa beku nɔni tee, ma ba sɛkatia ye yinusi yabe te sɔ. Ba ye kuawa nge mɛ Yinni Gusunɔ u Mɔwisi sɔwa u ko. ⁶ Ma ba kpee gobiginu yiru nɔn nɔni sɔa bɛrɔ wuru wura gore ni sɔ ba Isireli bibun yɔsa yorusi nge mɛ ba ra yore sisɔ. ⁷ Ma ba nu mani sari yi sɔ nu ka sɔsi ma Isirelin bwesenu kpuron yɔsa Aroni u sɔwa sanam mɛ u duɔ sɔa yee ten mi. Mɛya ba ye kpuro kua nge mɛ Mɔwisi u gerua.

Yaku kowon bɔɔ bara

⁸ Ba maa bɔɔ bara ye kua. Ye ka yabe tarakpe ge, ya sɔawa beku nɔni tee ka bura teeru. ⁹ Bɔɔ bara yen yasum ka yen dɛɛbu mu nɛwa. Ye kpuro gɔm soonun bɔnu bɔnu. ¹⁰ Ma ba ye kpee gobiginu bwese bweseka mani sɔa nne. Kpee nin nɔni wee. Sii gbiikaa sɔ, swɔaru ka dɔm buuru ka wuru beku. ¹¹ Yiruse sɔ maa, swɔaru ka boogu ka sɔ tiro. ¹² Itase sɔ, dɔm buuru ka nɔni bwese bweseka ka gaadura. ¹³ Nnɛse sɔ, wuru beku ka bɛrɔ wuru ka nɔni bwese bweseka. Ba ye kpuro wura gore gorewa ba sere mani bɔɔ bara ye sɔ. ¹⁴ Ma ba nin baatere sɔ Isirelin bibun yɔsinu yorua tia tia, domi ben baawuren

yĩsiru ta s̄awa Isireliban bwese kera tian yĩsiru.

15 Ma ba b̄̄ bara ye wuran ȳni yiru kua. 16 Ma ba taaminu yiru ka s̄retinu yiru kua ka wura, ma ba taamii ni doke b̄̄ bara yen soo w̄rikis̄. 17 Taaminu yiru ye s̄̄ra ba wuran ȳni yiru ye s̄re. 18 Ma ba b̄̄ bara yen ȳni yi gbinisi yabe tarakpe gen sarī mi wuran s̄retii ni, nu w̄a, kpa ya n ka s̄ndi tororu w̄ll̄. 19 Ma ba maa wuran taaminu yiru kua ba doke b̄̄ bara yen soo temkis̄ si su yabe tarakpe ge girari. 20 Ma ba maa taaminu yiru kua ka wura ba nu doke yabe tarakpe gen sarin n̄w̄ wuswaas̄ s̄katia yen w̄llu gia. 21 Yen biru ba b̄̄ bara yen taamii ni s̄̄ w̄̄ gaaduragii doke ba yi gbinua yabe tarakpe gen taaminu s̄̄. Nge m̄ya ba ka ye s̄re yabe tarakpe ge s̄̄ yu ku ka b̄ari. Ba ye kuawa nge m̄ Yinni Gusun̄ u M̄wisi s̄̄wa.

Ȳku kowon s̄a ȳa ni nu tie

22 Yabe t̄n w̄ll̄ ba yabe tarakpe ge s̄ndi, ba tu wesawa ka w̄̄ gaaduragii. 23 Ma ba ten w̄ir̄ s̄ma doke ba sinum koosia kpa tu ku raa ka ḡera. 24 Ma ba ten tem̄ tusanu doke ni nu ka d̄a marum gam ween̄. Ba nu kua ka w̄̄ damgii ka yi ba w̄kua ka bura ka maa gaadura ka w̄̄ wun̄mgii. 25 Ma ba maa wuran yangire piiminu kua ba nu doke ba ka sikerena, nu kpas̄ s̄a ka tusa ni. 26 Ba ye kuawa nge m̄ Yinni Gusun̄ u M̄wisi s̄̄wa.

27 Ma ba Aroni ka win bibu takoba kua ka w̄̄ damgii. 28 M̄ya ba maa dawani ye kua ka fur̄su si su s̄a ben buraru te ta ben girima s̄̄sim̄, ka sokoto kpirinu. Ba ye kpuro kua ka w̄̄ damgii. 29 Ba maa s̄katia ye wesa ka w̄̄ damgii ba buraru koosi ka w̄̄ yi ba w̄kua ka bura ka maa gaadura ka w̄̄ wun̄mgii. M̄ya ba ye kpuro kua nge m̄ Yinni Gusun̄ u M̄wisi s̄̄wa.

30 Ba batani wuragia ye kua ba yorua ye s̄̄, wini s̄awa Yinni Gusun̄gii. Ba ye yoruawa nge m̄ ba ra yore sis̄. 31 Ma ba ye s̄resi dawani

yen w̄ll̄ ka w̄̄ gaaduragii nge m̄ Yinni Gusun̄ u M̄wisi s̄̄wa.

Ba Yinni Gusun̄n kuu bekurugii ten s̄mburu kua ba kpa

32 Isireliba ba Yinni Gusun̄n kuu bekurugii te kua ba kpa. Ba ye kpuro kuawa nge m̄ Yinni Gusun̄ u M̄wisi s̄̄wa.

33 Ma ba ka M̄wisi ten ȳnu kpuro naawa.

Niya beka ye ka yen s̄retinu ka d̄a besi yi ka d̄a karetii yi ka d̄a besi sinumgii yi ka yin ȳratii

34 ka ȳa kin̄n̄n̄ ḡni yi ba sw̄̄rasia ka yaa ḡni sinumgii yi ka beku kare te

35 ka Yinni Gusun̄n woodan kpakoro te ka ten n̄nutii ka ten wukiritia,

36 ka tabulu ye ka yen dendi ȳnu ka p̄̄ ye ba ra yi yen w̄ll̄,

37 ka dabu wuragu ge ka gen fitilanu ka nin dendi ȳnu ka nin gum,

38 ka kpakoro wuragiru t̄n w̄ll̄ ba ko n da turare d̄̄ doke, ka gum m̄ ba ko n da kpuro t̄re bu ka s̄̄si ma Gusun̄ u ye ḡsa n̄n̄m, ka turare

nubu durorugia ye ka kuu ten k̄nn̄n̄ beku k̄nutiru,

39 ka ȳku yee te ba kua ka sii gandu ka ten k̄k̄s̄ sii gandugia ka ten n̄nutii

ka sere ten dendi ȳnu kpuro ka maa boo ge ka gen s̄waritia,

40 ka kuu ten karan beku ka yen d̄nu ka nin ȳratii ka yen k̄nn̄n̄ beku k̄nutiru ka yen w̄̄ ka yen gabatian kurumba,

ka sere s̄arun dendi ȳnu kpuro ni ba koo dendi kuu te s̄̄,

41 ka s̄a ȳa ni Aroni ka win bibu ba ko n da doke b̄̄ n s̄mburu m̄ s̄a yee ten mi. Niya nu koo ben girima s̄̄si.

42 Isireliba ba s̄mbu te kuawa mam mam nge m̄ Yinni Gusun̄ u M̄wisi s̄̄wa. 43 Ye M̄wisi u ȳa ni m̄era u kpa, yera u wa ba nu kuawa nge m̄ Yinni Gusun̄ u gerua. Ma u bu domaru kua.

Yinni Gusun̄ u M̄wisi s̄̄wa u kuu te giro

40

1 Yinni Gusun̄ u M̄wisi s̄̄wa u n̄̄, 2 suru gbiikoon t̄̄ gbiikiru s̄̄ra

kaa nen kuu te gira. ³ À n tu gira a kpa, kpa a woodan kpakoro te sua a doke te sɔɔ, kpa a tu gandi ka beku kare te. ⁴ Kpa a tabulu ye duusia ka yen dendi yānu, ka maa dabu ge, kpa a gen fitilanu doke nin ayenɔ. ⁵ Kaa maa de bu kpakoro wuragiru tèn mi ba ko n da turare dɔɔ doke yi woodan kpakororun deedeeru. Kpa a maa beku kenutiru doke kuu ten kɔnnɔwɔ. ⁶ Kpa a ma yāku yee te yi ten ayerɔ kuu ten kɔnnɔn deedeeru. ⁷ Kpa a boo ge yi yāku yee te ka kuu ten baa sɔɔ kpa a gu nim yibia. ⁸ Kpa a kuu ten kara ye gira a ka sikerena, kpa a yen kɔnnɔn beku kenutiru doke.

Yinni Gusunɔ u Mɔwisi sɔɔwa u kuu te gum yɛka ta n ka sãa nenem

⁹ Yen biru kaa gum yɛka kuu te sɔɔ ka ten dendi yānu kpuro sɔɔ. Nge meya kaa ka sɔɔsi ma ta sãa sãarugiru. ¹⁰ Meyya kaa maa yāku yee te gum me yɛka ka ten dendi yānɔ. Nge meya kaa ka sɔɔsi ma ta sãa sãarugiru. ¹¹ Kaa maa boo gen tii ka gen sɔwaritia gum me yɛka a ka sɔɔsi ma ga sãa sãaruguu. ¹² Yen biru kaa ka Aroni ka win bibu na kuu ten kɔnnɔwɔ, kpa a bu wobure ka nim dirum. ¹³ Kpa a Aroni sãa yāa ni sebusia a nùn gum me täre a ka sɔɔsi ma u sãa nen yāku kowo. ¹⁴ Meyya kaa maa win bibu sɔ bu susima kpa a bu tako be sebusia. ¹⁵ Yen biru kpa a maa bu gum me täre nge me a ben tundo kua. Nge meya kaa ka sɔɔsi ma ba sãa nen yāku kowobu, be ka ben bibun bweseru sere ka baadommaɔ.

Mɔwisi u kuu te gira

¹⁶ Mɔwisi u kua kpuro nge me Yinni Gusunɔ u nùn sɔɔwa. ¹⁷ Ye n kua wɔɔ yirusen suru gbiikoon tɔɔ gbiikiru saa mìn di ba yarima Egibitin di, yera Mɔwisi u Yinni Gusunɔn kuu te gira. ¹⁸ U gbia u dāa besi yin yɔratii gira ma u dāa besi yi doke sɔɔ, ma u yi dāa kare. Ma u dāa besi sinumgii gira. Ma u beka ye wukiri yin wɔllɔ. ¹⁹ Ma u boo sansun beka ye sɔndi beka yen wɔllɔ. Ma u yaa gɔni yi sua u ka ye kpuro wukiri nge me Yinni Gusunɔ u nùn sɔɔwa.

²⁰ Ma u woodan kpee besi yi sua u doke yin kpakoro te sɔɔ. Ma u dāa pɔɔsi yi ba ra ka tu sue wasi yin beri yenɔ. Ma u ten wukiritia doke. ²¹ Ma u ka kpakoro te na u yi kuu ten dii te ta dɛere gem gem sɔɔ, ma u beku kare te doke u ka kpakoro te gandi nge me Yinni Gusunɔ u nùn sɔɔwa.

²² Ma u tabulu ye doke nɔm geu gia aderɔ ge sɔɔ, à n duɔ kuu ten mi. ²³ Ma u pɛɛ ye yorua tabulu wɔllɔ mam mam, ye ba ka Yinni Gusunɔ naawa, nge me u nùn sɔɔwa.

²⁴ Ma u dabu ge doke nɔm dwaru gia tabulun deedeeru. ²⁵ Ma u gu fitilanu sɔndi u sɔra Yinni Gusunɔn wuswaaɔ nge me u nùn sɔɔwa.

²⁶ Ma u kpakoro wuragii te doke aderɔ ge sɔɔ beku kare ten bɔkuɔ te ta woodan kpakoro te gandi. ²⁷ Ma u turare dɔɔ doke ten wɔllɔ, nge me Yinni Gusunɔ u nùn sɔɔwa.

²⁸ Ma u beku kenutiru doke kuu ten kɔnnɔwɔ. ²⁹ Ma u yāku yee te yi kuu ten kɔnnɔwɔ. Ma u yāku dɔɔ mwaararugiru ka abɔru garu kua mi, nge me Yinni Gusunɔ u nùn sɔɔwa.

³⁰ Ma u boo ge doke yāku yee te ka kuu ten baa sɔɔ. Ma u gu nim yibia, me ba koo ka tii dɛerasia sãarun sɔ. ³¹ Meyya Mɔwisi ka Aroni ka win bii tɔn durɔbu ba ra ka ben nɔma ka naasu kpakie, ³² bà n duɔ kuu ten mi, n̄ kun me bà n yāku yee te susiɔ, nge me Yinni Gusunɔ u Mɔwisi sɔɔwa.

³³ Ma Mɔwisi u kuu te ka yāku yee te kara koosi. Ma u beku kenutiru doke yen kɔnnɔwɔ. Nge meya u ka sɔmbu te wiru go.

Guru wii wuro te, ta yɔra kuu ten wɔllɔ

³⁴ Sanam meya guru wii wuro te, ta kuu te wukiri ma Yinni Gusunɔn yiikon girima ya tu yiba. ³⁵ Mɔwisi u n̄ maa kpīa u kuu te du yèn sɔ guru wii wuro te, ta yɔ ten wɔllɔ ma Yinni Gusunɔn yiikon girima ye, ya yiba te sɔɔ.

³⁶ Saa ye Isireliba ba wāa gbaburɔ, guru wii wuro te, tà n seewa kuu ten wɔllun di yera ba ra se bu swaa wɔri. ³⁷ Adama tà kun seewe, ba ku ra swaa wɔri.

38 Isireliban sanum mε kpuro sɔɔ,
Yinni Gusunɔn guru wii wuro te, ta ra
n wãawa win kuu ten wɔllɔ sãɔ sɔɔ. N
n kua wãkuru, dãɔwa ta ra n ka weenε.

SĀARUN WOODA

Sāarun Woodan tirerun gari sun sōmō wooda ye Isireliba ba swīi ba ka Gusunō sāwa. Yāku kowoba ba tōmbu wooda ye sōsi. Wooda ye, ya bu sōsimōwa gāa ni nu disi mō ka ni nu n̄ disi mō. Ya maa n̄ē, n weenē Isireliba ba n d̄ere bu sere Gusunō susi.

Tire ten kpunaa

1. Yākunun wooda, wiru 1n di sere wiru 7.
2. Wooda ye ba yi yāku kowobun sō, wiru 8n di sere wiru 10.
3. Ye ya disi mō ka ye ya n̄ disi mō, wiru 11n di sere wiru 15.
4. Toranun yāku, wiru 16.
5. D̄erasiabu ka sāarun wooda, wiru 17n di sere wiru 27.

YĀKU NI ISIRELIBA BA KOO KO

Yāku d̄ō mwaararuginu

¹ Yinni Gusunō u Mōwisi soka saa win kuu bekurugii t̄en mi ba ra n̄n s̄an di. ² U n̄n s̄ōwa u n̄ē, a Isireliba s̄ōwō a n̄ē, ben goo ù n kī u n̄ē, Yinni Gusunō yāku kua, u koo kpī u ket̄e go, n̄ kun m̄ē yāaru.

³ N n̄ yāku d̄ō mwaararugira ȳero u m̄ō ka ket̄e, ket̄e ye, ya ko n̄ s̄āwa ket̄e kin̄eru te ta n̄ alebu gaa mō. U koo yāku te kowa n̄n s̄ā yerun k̄annōwō, kpa u ka n̄ē, Yinni Gusunōn durom wa. ⁴ U koo win n̄ma s̄ondiwa ket̄e yen wiru w̄ollō ye n̄ē Gusunō na wura yu ka win durum wukiri. ⁵ U koo ket̄e ye gowa n̄ē, Yinni Gusunōn wuswaaō n̄n kuu ten k̄annōwō. Aronin bibu be ba s̄ā yāku kowobu, beya ba koo yen ȳem sua kpa bu mu ȳēka bu ka yāku yee ten n̄ō b̄ōka sikerena. ⁶ Yen biru ba koo sabe te kokuwa kpa bu ten yaa b̄ōtiri. ⁷ Yāku kowo bera ba koo yāku d̄āa yi yi kpa bu d̄ō doke. ⁸ D̄ō wi s̄ōra ba koo ye kpuro doke ka yen wiru ka yen gum. ⁹ Ba koo yen b̄ōsō yānu ka yen w̄obunu kpuro teawa kpa yāku kowobu bu ye kpuro d̄ō doke. Ya ko n̄ s̄āwa yāku d̄ō

mwaararuginu n̄n nubura koo n̄ē, Yinni Gusunō dore.

¹⁰ Goo ù n̄ maa yāku d̄ō mwaararugiru m̄ō ka yāaru, n̄ kun m̄ē ka boo, yāa kin̄era u koo go, n̄ kun m̄ē boo kin̄eru te ta n̄ alebu gaa mō. ¹¹ U koo tu sakawa yāku yerun s̄ō ȳēsan n̄m geu gia Yinni Gusunōn wuswaaō kpa yāku kowobu bu ten ȳem sua bu ȳēka ȳēka bu ka yāku yerun n̄ō b̄ōka sikerena. ¹² U koo yaa ye b̄ōtiriwa kpa u kp̄ēē yāku d̄ō s̄ō ka yen wiru ka yen gum sannu. ¹³ U koo yen b̄ōsō yānu ka yen w̄obunu sua u teawa, kpa yāku kowo u ye kpuro sua u d̄ō doke, yu d̄ō mwaara mam mam. Ya ko n̄ s̄āwa yāku d̄ō mwaararugiru t̄en nubura koo n̄ē, Yinni Gusunō dore.

¹⁴ Goo ù n̄ yāku d̄ō mwaararugiru m̄ō ka gun̄su, kparukona u koo ka tu ko, n̄ kun m̄ē totob̄er̄enu. ¹⁵ Yāku kowo u koo ka gun̄ ge na yāku yerō. Kpa u gen wiru bura kpa u gen ȳem ȳēka ȳēka yāku yee ten ȳēsaō. ¹⁶ U koo gen sansu wukiriwa kpa u gen ȳōru wīa u kō yāku yerun s̄ō yari yeru gia m̄i ba ra torom wisi. ¹⁷ Kpa u gu bera besi yiru u kun s̄asian̄ē. Yen biruwa u koo gu d̄ō kp̄ēē, kpa gu d̄ō mwaara. Ya ko n̄ s̄āwa yāku d̄ō mwaararugiru t̄en nuburu ta koo n̄ē Yinni Gusunō dore.

Yāku ni ba kua ka d̄āa binnu

2

¹ Goo ù n̄ kī u Yinni Gusunō yāku kua ka win d̄āa binnu, soma u koo sua, u mu burina ka gum ka sere turare ye ba ra d̄ō doke yāku yerō. ² U koo ka ye dawa Aronin bibun mi be ba s̄ā yāku kowobu. Ben turowa u koo som m̄en n̄m w̄ō teeru s̄ōka u doke yāku yerun w̄ollō ka turare ye kpuro kpa u d̄ō doke. Yera ya koo de Gusunō u n̄ ȳero yaaye. Ya ko n̄ s̄āwa yāku d̄ō mwaararugiru t̄en nubura koo Yinni Gusunō dore. ³ Som m̄ē mu tie mu ko n̄ s̄āwa Aronin ka win bibugim. Mu kuawa mi d̄āa d̄ēranu, domi ba ka nu Yinni Gusunō yāku kua.

⁴ Ì n̄ Yinni Gusunō yāku kua kuamme ka kira ni ba w̄ōwa, kaa nu kowa ka

som me ba gum yēka n̄ kun me me ba ka gum burina ba n̄ seeyatia doke.

⁵ Bā n̄ koo yāku te kon na ka kira ni ba sōnwa, ba koo nu kowa ka som buu te ba burina ka gum, seeyatia sari.

⁶ Yen biru ba koo nu muririwa kpa bu gum yēka nin wǎllō. Ya ko n̄ sāawa yākuru.

⁷ Bā n̄ koo yāku te kon na, ka kira te ba koo wǎ, ba koo tu kowa ka som buuru te ba burina ka gum.

⁸ Ba koo ka yāku kira te dawa Yinni Gusun̄n sāa yerō. Kpa u tu yāku kowo wē u ka tu da yāku yerō. ⁹ U koo ten garu mura te ta koo de Yinni Gusun̄n u n̄ yēro yaaye kpa u tu dō doke yāku yee ten mi, kpa tu dō mwaara. Ta ko n̄ sāawa yāku dō mwaaranugiru tēn nubura koo Yinni Gusun̄n dore. ¹⁰ Kira ni nu tie, Aroni ka win biba ba ni mō. Nu kuawa mi dīa dēeranu domi ba ka nu Gusun̄n yāku dō mwaaranugiru kua.

¹¹ Kira ni ba koo ka yāku dō mwaaranugiru ko kpuro, bu ku raa nu seeyatia doke, bu ku raa maa nu tim doke. ¹² Kaa kpī a ka wunen dīa gbiikinu Yinni Gusun̄n naawa. Adama a n̄ ka nu yāku dō mwaaranuginu m̄ yāku yerō.

¹³ Dīa ni a ka yākuru m̄ kpuro, kaa nu b̄ru dokewa. A ku duari a kun tu doke. Domi b̄ru ta sāawa wun̄e ka Gusun̄n arukawanin yīreru. Yen sōna ba ko n̄ da tu doke yākuru baatere sō.

¹⁴ I n̄ kī i ka b̄en gberun dīa gbiikinu na Yinni Gusun̄n mi, i ko i nu s̄mewa kpa i nu nam i sere ka na.

¹⁵ Kpa i ka nu gum burina, i turare s̄ndi nin wǎllō. Ya ko n̄ sāawa yākuru.

¹⁶ Yāku kowowa u koo som me mu sāa Gusun̄ngim dō doke ka sere maa turare ye. Yera ya koo de Gusun̄n u n̄ yēro yaaye. Ya ko n̄ sāawa yāku dō mwaaranugiru Yinni Gusun̄n sō.

Siarabun yākunu

3

¹ Goo ù n̄ siarabun yākuru m̄ Yinni Gusun̄n mi ka ket̄e kin̄eru, n̄ kun me ka ket̄e nia, yen ye u wa kpurowa u koo ka na, ya kun gesi alebu m̄. ² U

koo win n̄omu s̄ndiwa ket̄e yen wiru wǎllō kpa u ye saka kuu ten k̄nn̄wō mi ba ra Yinni Gusun̄n sā. Kpa yāku kowo Aronin bibu bu yen yem yēka bu ka sāa yerun n̄ō b̄ka sikerena.

³ Wee ye ba koo Yinni Gusun̄n dō doke, yera gum me mu b̄sō yānu tēke, ⁴ ka gabu swii yiru ka yin gum me mu yi tēke yēsi yēsika, ka yen buro ge ga yen woru wukiri. Ba koo gu wīawa ka gabu swii sannu. ⁵ Yāku kowoba ba koo ye kpuro dō doke yu dō mwaara ka yāku dō mwaaranugiru sannu. Ya ko n̄ sāawa yāku tēn nubura koo Yinni Gusun̄n dore.

⁶ Goo ù n̄ siarabun yākuru m̄ ka yāaru, yāa te u wa kpurowa u koo ka na, baa n̄ n̄ nirun na, ta kun gesi alebu m̄. ⁷ N n̄ yāa k̄endun na, u koo ka tu dawa Yinni Gusun̄n wuswaa.

⁸ Kpa u win n̄oma s̄ndi ten wiru wǎllō u sere tu saka Yinni Gusun̄n kurun k̄nn̄wō. Saa yera yāku kowobu ba koo ten yem sua bu yēka bu ka yāku yee ten n̄ō b̄ka sikerena. ⁹ Wee ye ba koo Yinni Gusun̄n dō doke, yera ten gum, ka ten siru kpuro te ba koo bura saa ten gabu wāan di, ka gum me mu b̄sōnu wukiri, ¹⁰ ka ten gabu swii, ka ten gum me mu wāa yēsā ka ten buro ge ga woru wukiri, ge ba koo wīa ka gabu swii sannu. ¹¹ Yāku kowo u koo ye kpuro dō dokewa yāku yerō, kpa ya n̄ sāa yāku dō mwaaranugiru Yinni Gusun̄n sō.

¹² Goo ù n̄ maa ka boo yākuru m̄, u koo ka gu dawa Yinni Gusun̄n wuswaa. ¹³ U koo win n̄oma s̄ndiwa boo gen wiru wǎllō kuu ten k̄nn̄wō, kpa u sere gu saka. Kpa yāku kowobu bu gen yem sua bu yēka yāku yerun n̄ō b̄ka bu ka sikerena. ¹⁴ Wee ye ba koo Yinni Gusun̄n dō doke, yera gum me mu gen b̄sō yānu tēke, ¹⁵ ka gabu swii yiru ka gum me mu yi tēke ka gen buro ge ga woru wukiri, ge ba koo wīa ka gabu swii sannu. ¹⁶ Yāku kowowa u koo ye kpuro dō doke mu dō mwaara. Kpa ya n̄ sāa yāku dō mwaaranugiru tēn nubura koo Yinni Gusun̄n dore.

Yen gum kpuro mu ko n̄ sāawa

Yinni Gusunəgim. ¹⁷ Yen sōna baa ñ n saa yeren na, mi i wāa kpuro, i wooda yeni məm nəwə sere ka baadommaə, yera i ku yaa gum di, i ku maa yen yem di.

Toranun yāku

1. Yāku kowo tənweron toranun yāku

4

¹ Yinni Gusunə u Məwisi sōwa u nεε, ² a Isireliba wooda yeniba sōwə a nεε, goo ù n Yinni Gusunən wooda gaa tora u kun yē, wee ye u koo ko.

³ N n yāku kowon na u tora, ma win tora te, ta Isireliba kpuro torasia, u koo ka ketε kinε kpambu nawa ge ga ñ alebu gaa mə, u go u ka win tora ten suuru wa. ⁴ U koo ka ketε ye dawa Yinni Gusunən kurun kənnəwə, kpa u win nəma səndi yen wiru wəllə u sere ye saka Yinni Gusunən wuswaaə. ⁵ Yen biru kpa u yen yem sua u ka da kuu ten sōwə. ⁶ U koo ka mu win niki bia dekawa, kpa u mu yēka nən nəba yiru kuu ten beku kare ten bera gia Yinni Gusunən wuswaaə. ⁷ Yen biru u koo yem mε yēka kpakoro tən mi ba ra turare dō doken kāanə te ta wāa kuu ten sōwə, kpa u mən sukum wisi yāku yerun temə te ta wāa kuu ten kənnəwə. ⁸ U koo yaa yen gum kpuro wuna mε mu wāa bəso yānu sə, ⁹ ka yen gabu swii, ka gum mε mu gabu swii yi wukiri yēsi yēsikaə, ka buro ge ga woru wukiri, ge ba koo wīa ka gabu swii sannu. ¹⁰ Ye ba ra wīe bā n siarabun yāku mə gesi, yera ba koo maa wīa yeni sə. Yen biru yāku kowo tənwerowa u koo ye dō doke yāku yerun wəllə. ¹¹⁻¹² U koo ye ya tie kpuro gurawa u ka da sansanin biruə mi ba gəsa ba n da yāku dō mwaararuginun torom kube. Miya u koo yen gəna ka yaa ye ya tie kpuro dō doke torom mən wəllə, ka yen wiru ka yen wəbunu ka yen bəso yānu.

2. Yāku te ba koo ko Isireliba kpuron torarun s

¹³ Isireliba kpuro bā n Gusunən wooda gaa sara ba ñ ka baaru, ba torawa mi. ¹⁴ Adama bā n tuba

ma ba torawa mi, ba koo naa kinε kpambu gowa bu ka ben tora ten suuru kana. Ba koo ka naa kinε te dawa Yinni Gusunən kurun kənnəwə. ¹⁵ Kpa Isireliban wirugibu bu ben nəma səndi naa yen wiru wəllə kpa ben turo u ye saka Yinni Gusunən wuswaaə. ¹⁶ Yāku kowo tənwerowa u koo yen yem fiiko sua u ka da kuu ten mi. ¹⁷ Saa ye səra u koo yem mε dekka ka win niki bia kpa u mu yēka nən nəba yiru kuu ten beku kare ten deedeeru. ¹⁸ Yen biru, kpa u maa kpakoro tən mi u ra turare dō doken kāanu yem yēka. Yem mε mu tie, kpa u mu wisi yāku yerun temə te ta wāa kuu ten kənnəwə. ¹⁹ Yen biru u koo yaa yen gum kpuro sua u dō doke yāku yerun wəllə. ²⁰ Nge mε u raa kua win tiin torarun s, nge mεya u koo ko Isireliba kpuron tora ten s kpa Gusunə u sere bu suuru kua. ²¹ Yen biru kpa u ka yaa ye ya tie da sansanin biruə kpa bu ye doke dō sə nge mε ba raa kua wi, yāku kowon torarun s. Yāku te, ta sāawa Isireliba kpuro bu ka ben torarun suuru wa.

3. Yāku te Isireliban wirugii u koo ko win torarun s

²² Isireliban wirugii goo ù n Gusunən wooda gaa sara u ñ ka baaru, u torawa mi. ²³ Adama ù n tuba ma u tora, boo kinera u koo go te ta ñ alebu gaa mə u ka yāku ko. Kpa Gusunə u nən win tora te suuru kua. ²⁴ U ñ ka boo ge na, u koo win nəma səndiwa boo gen wəllə kpa u gu saka mi ba ra yāku dō mwaararuginun yaa sake. Yāku te, ta sāawa torarun suurugiru. ²⁵ Yāku kowo wi, u koo ka win niki bia yem mε dekawa kpa u mu yēka yāku yerun kāanu sə. Yem mε mu tie, kpa u mu wisi yāku yee ten temə. ²⁶ U koo yaa yen gum kpuro suawa u dō doke nge mε ba ra siarabun yāku ko. Nge mεya yāku kowo tənwerow wi, u koo ko u ka wirugii win torarun suuru kana. Saa ye sə, Gusunə u koo nən tu suuru kua.

4. Yāku te ba koo ko tən diron torarun s

²⁷ Tən diro goo ù n Gusunən wooda gaa sara u ñ ka baaru, u torawa mi.

28 Adama ù n tuba ma u torawa, boo niu ge ga ñ alebu gaa mawa u koo ka yākuru ko Gusunə u ka nùn win toraru suuru kua. 29 U koo win noma sändiwa boo gen wiru wəllə kpa u gu saka mi ba ra yāku dō mwaararugirun yaa sake. 30 Yen biru, yāku kowo u koo na u yem me deka ka win niki bia, kpa u mu yēka yāku yerun kāanə, kpa u yem me mu tie wisi yāku yee ten temə. 31 Yen biru, ba koo yaa yen gum kpuro wīawa nge me ba ra siarabun yākurugim wīe. Kpa yāku kowo u mu dō menī, kpa men nuburu tu Yinni Gusunə dore. Nge meya yāku kowo wi, u koo ka toro wi suuru kana. Saa ye səə, Gusunə u koo nùn suuru kua.

32 Toro wi, ù n maa kīn na, u ka yāa kpendu yākuru ko, yāa nira u koo ka na u go, te ta ñ alebu mə, u ka win torarun suuru wa. 33 U n kī u tu go, u koo win noma sändiwa ten wiru wəllə kpa u tu saka mi ba ra yāku dō mwaararugirun yaa go. 34 Yen biru yāku kowo u koo yem me deka ka win niki bia u mu yēka yāku yerun kāanə. Yem me mu tie kpa u mu wisi sāa yee ten temə. 35 Yen biru u koo yen gum wīawa nge me ba ra siarabun yākurugim wīe. Yāku kowowa u koo me kpuro dō doke ka yāku dō mwaararugiru sannu. Nge meya yāku kowo wi, u koo ko u ka toro wi suuru kana. Saa ye səəra Yinni Gusunə u koo nùn win tora te suuru kua.

5. Tora bwese bwesekan yāku

5

1 Su tē nēē, goo u bōrua ma u koo seeda di gāa ni u wan sō, adama u ñ gerua ye u wa, ñ kun me ye u yē. Saa ye səə, yēro u torawa mi.

2 Su tē kpam nēē, goo u gāanu baba ye ya disi mə u kun ka baaru, aa, yaa sabe te ba ku ra din gora? N kun me gbeeku yaa ye ba ku ra din gora? N kun me yaa ye ya ra kabirin gora? Saa ye səə, yēro u disi duurawa mi.

3 Su maa tē nēē, goo ù n win winsim baba wi u disi geē mə yi yi koo nùn tia,

n deema u ñ yē, ma u ra ye tuba, yēro u torawa mi.

4 Toraru garu wee maa. Su tē nēē, goo u bōrua u win winsim kōsa kua ñ kun me u nùn gea kua, u ñ bwisika, ù n deema gari yi, gari giriya u gerua, yēro u torawa mi.

5 Goo ù n tora nin garu kua, u koo yen tuuba kowa. 6 Adama u sere tora ten suuru wa, u koo yāa niru ñ kun me boo niu gowa u ka Yinni Gusunə yākuru kua. Yen biru yāku kowo u koo nùn suuru kanabun wororu koosi, kpa u sere win torarun suuru wa.

6. Bwēebwēebun toranun yākuru

7 Goo ù kun kpē u yāa niru ñ kun me boo niu wa u ka torarun yākuru ko, u koo kpī u kparukonu yiru ñ kun me totoberenu yiru kasu. Gunə gen teuwa ba koo ka torarun yākuru ko. Kpa bu maa ka teu geni yāku dō mwaararugiru ko. 8 Ba koo gina yāku kowo wi gunə ge wēwa ge ba ka torarun suuru kanabu na mi, kpa u gen wīiru bua u kun səsie. 9 Kpa u gen yem deka u yēke yāku yerun nō bəkaə, me mu tie kpa u wisi ten temə. Ya ko n sāawa torarun yākuru. 10 Yen biru yāku kowo u koo gunə yiruse sua nge me wooda ya gerua u ka yāku dō mwaararugiru garu ko. Kpa u nùn suuru kanabun wororu koosi. Nge meya Gusunə u koo ka yēro suuru kua.

11 Goo ù kun kpē u kparukonu yiru ye wa, ñ kun me totoberenu yiru ye, u ka som buuru kilo nne na u ka yākuru ko kpa u ka win torarun suuru wa. Adama u ku mu gum doke, u ku maa mu turare doke, domi u ka mu nawa u ka win torarun suuru wa. 12 U koo ka som me dawa yāku kowon mi kpa yāku kowo wi, u men nəm kure teeru səka u dō doke mi ba ra yāku dō mwaararugiru ko. Som nəm kure tee te, ta koo de Yinni Gusunə u n yēro yaaye. Yāku tera ta koo de u win torarun suuru wa. 13 Saa ye səə, yāku kowo wi, u koo wi u tora suuru kanabun wororu koosi. Kpa Gusunə u nùn win torarun suuru kua.

Kpa yāku kowo u mε mu tie sua win tiin sō, nge gberun dīanun yāku.

Yāku ni ba ra ka toranu sōmε

¹⁴ Yinni Gusunō u Mōwisi sōwa u nεε, ¹⁵ goo ù n gāanu neni ni n weenε u Yinni Gusunōn wē, ma u ñ yē ma Yinni Gusunōgina, wee ye u koo ko win tora ten sō. Kaa nùn yāa kineru te ta ñ alebu gaa mōn geeru burawa te u koo kasu u ka na u ka torarun sōmbun yākuru ko. Kaa ten gee te burawa ka sii geesun gobi yi ba ra di Yinni Gusunōn kuu bekurugirō. ¹⁶ Kpa u ka gāa ni u neni mi na. Yen biruwa u koo maa ka nin bōnu nōbussen tia na. Yāku kowowa u koo ye wē. Yāku kowo wiyā u koo nùn torarun yākuru kua, kpa u sere suuru wa.

¹⁷ Goo ù n Yinni Gusunōn wooda gaa sara, baa u kun yē, u torawa mi. Yen torara ko n nùn wāasiwa. ¹⁸ Yen sō, u koo ka yāa kineru te ta ñ alebu gaa mō dawa yāku kowon mi, win tora ten sō nge mε n weenε u kōsia. Kpa yāku kowo u nùn suuru kanabun wororu koosi. Saa ye sōra Gusunō u koo nùn suuru kua. ¹⁹ Ya ko n sāawa torarun sōmbun yākuru. Domi yēro u Yinni Gusunō torariwa.

²⁰ Yinni Gusunō u kpa Mōwisi sōwa u nεε, ²¹ goo ù n win winsim weesu kua gāa ni u nùn berusie sō, ñ kun mε u bōkura, ñ kun mε u gbena, ñ kun mε u kawa, ²² ñ kun mε u gāanu dōba ma u siki, ñ kun mε u bōri weesugii kua, ²³ tōnu win bweseru u Yinni Gusunō torariwa mi. U koo gāa ni u gbena mi wesia, ñ kun mε ni u kawa mi, ñ kun mε ye ba nùn berusia mi, ñ kun mε ye u dōba ma u siki, ²⁴ ñ kun mε yèn bōri u kua mi. Adama n ñ mō ye tōna u koo wesia. U koo maa yen bōnu nōbussen tia kōsiawa dōma te u koo win torarun sōmbun yākuru ko. ²⁵ U koo ka yāa kineru dawa yāku kowon mi, te ta gāa nin gobin saka tura bu ka ye Yinni Gusunō yākuru kua. ²⁶ Yinni Gusunōn wuswaaōra yāku kowo u koo nùn suuru kanabun wororu koosi. Yen biru Gusunō u koo yēro suuru kua, baa ñ n mēren na win torara nε.

Yākunun woodaba

1. Yāku dō mwaararugii te yāku kowobu ba ko n da ko

6

¹ Yinni Gusunō u Mōwisi sōwa u nεε, ² a Aroni ka win bibu wooda yeni wēeyō a nεε, wee ye ya sāa yāku dō mwaararugirun wooda.

Ten yāku yaa ya ko n wāawa dō sō wōku giriru, kpa bu ku de dō wi, u gbi sere yam mu ka sāra. ³ Yen biru yāku kowo u koo win tako sebewa ka win sokoto kpiriru kpa u yāku dō mwaararugii ten torom gura u yi yāku yee ten bōkuō. ⁴ Yen biruwa u koo win yāa ni pota kpa u kpaanu doke u sere torom mε sua u ka yari sansanin di. Kpa u ka mu da yam mi ba gōsa mēn sō u yi mi. ⁵ Dō wi u mwaaramō yāku yee ten mi, ba ñ koo de u gbi pai! Bururu baatere yāku kowo u ko n da tu dāa dokewa. Yen wōllōwa u koo yāku yaa sōndi ka sere siarabun yāku gum. ⁶ Dō u ko n wāawa yāku yee te sō sere ka baadommaō, ba ñ koo de u gbi.

2. Yākuru te ba ra ko ka gberun dīanu

⁷ Yāku te ba ra ko ka gberun dīanun wooda wee.

Aronin biba ba ko n da ka tu de yāku yerō Yinni Gusunōn wuswaaō. ⁸ Kpa ben wi u yākuru mō dōma te, u som nōm kure teeru sōka mε ba ka yākuru na mε ba gum wisi, ka turare kpuro, kpa bu ye kpuro mēna bu dō doke kpa ten nuburu tu Gusunō dore kpa u n yēro yaaye. ⁹⁻¹⁰ Som mε mu tiara Aroni ka win biba ba koo mε di. Yera ya ko n sāa begia yāku dō mwaararugiru sō. Adama ba koo mu diwa Yinni Gusunōn kuu bekurugirun yaaraō. Ba ñ mε pēe seeyatia dokemō. Ya sāawa nēnem nge yāku te ba kua bu ka torarun suuru wan dīanu, ñ kun mε te ba ra ka toraru sōmēn dīanu. ¹¹ Aronin bii tōn durō baawurewa u koo dīa ni di. Yeni ya ko n sāawa wooda win bibun bweseru sō sere ka baadommaō. Tōn tuko wi u koo nu baba kpuro u koo gbiwa.

¹² Yinni Gusunə u kpam Məwisi sḥəwa u nεε, yāku te Aroni ka win bibu ba koo Yinni Gusunə kua wee.

¹³ Bā n Aroni ka win bibu tusia ma ba kua nen yāku kowobu, saa dāma ten diya ba ko n da som kilo ita ka yākuru ko tḥə baatere, tia ka bənu bururu, yoka maa tia ka bənu. ¹⁴ Ba koo som mε məmwa buturu buturu, kpa bu mε səme siru sḥə ka gum, kpa mən nuburu tu nε, Yinni Gusunə dore.

¹⁵ Yāku kowo wi ba gum tāre ba gḥsa Aronin bibu sḥə u ka nūn kəsire ko, win tii u koo tu kowa. Ya ko n sāawa wooda sere ka baadommə nε, Yinni Gusunən sḥ. Ba koo som mε dḥə dokewa kpuro. ¹⁶ Yāku te yāku kowon tii u kua, ba koo de tu dḥə mwaarawa mam mam, ba n koo tu di.

3. *Yāku te ba koo ko bu ka suuru kana*

¹⁷ Yinni Gusunə u maa Məwisi sḥəwa u nεε, ¹⁸ a Aroni ka win bibu sḥəwa a nεε, yāku te ba koo ko bu ka suuru kanan wooda wee.

Yam mi ba ra yāku dḥə mwaararugirun yāku yaa sake, miya ba koo yāku tenin yaa saka. Ya ko n sāawa gāa dεeranu. ¹⁹ Yāku kowo wi u koo yāku te ko wiya u koo ye di. U koo ye diwa yam dεeramə, kuu ten yaaraə. ²⁰ Tən tuko wi u koo yāku yaa ye baba kpuro u koo gbiwa. Yāku yaa yen yem mū n wisi win yaberə u koo tu teawa yam dεeram mi. ²¹ Bā n tu sawa wekeru sḥə te ba kua ka səndu, ba koo weke te kərawa. N n maa weke te ba kua ka sii gandun na, ba koo tu teawa sāa sāa ka nim. ²² Yāku kowo tən durə baawurewa u koo kpī u tu di domi ta sāawa dīa dεeranu. ²³ Adama ba n koo torarun yāku yaa tem tən yem ba ka dua sāa yerə. Ba koo ye dḥə dokewa yu dḥə mwaara mam mam.

4. *Yāku te ba ra ko bu ka toraru səme*

7

¹ Yinni Gusunə u Məwisi sḥəwa u nεε, yāku te ba ra ko bu ka toraru səmən wooda wee.

Yāku te, ta ko n sāawa yāku dεeraru. ² Mi ba ra yāku dḥə mwaararugirun yaa sake, miya ba koo maa ten yaa saka, kpa bu yaa yen yem yēka yāku

yerun nəə bəkəə bu ka sikerena.

³ Yaa mi ba koo ka Yinni Gusunə yākuru kua wee, yera yen gum kpuro, ka yen siru ka bəsə yānun gum, ⁴ ka yen gabu swii yiru, ka gum mε mu yi tēke yēsi yēsika, ka yen buro ge ga woru wukiri. ⁵ Yāku kowo u koo ye kpuro dḥə dokewa yāku yerə Yinni Gusunən sḥ. Yāku te, ta sāawa te ta koo toraru səme. ⁶ Yāku kowo tən durə baawurewa u koo tu di. Ba koo tu diwa yam dεeramə domi ta sāawa dīa dεeranu. ⁷ Yen wooda ye, ya sāawa tia ka torarun yākurugia. Yāku kowo wi u yāku te kua, wiya u yen yaa mə.

5. *Ye ya ko n sāa yāku kowobugia*

⁸ Goo ù n yāku dḥə mwaararugiru kua, yāku kowo wi u nūn tu kua wiya u ten gəna mə. ⁹ Yāku te ba kua ka gberun dīanu ba wḥəwawa? Aawo, ba sənwawa? Yāku kowo wi u tu kua wiya u tu mə. ¹⁰ Adama ni ba ka gum burina ka ni ba n yeesie, ba koo nu Aronin bibu bənu kuawa.

6. *Siarabun yākuru*

¹¹ Siarabun yākurun wooda wee.

¹² Goo ù n siarabun yākuru mḥ, u koo kira bwesenu ita kowa. U koo gbiikinu ko ka gum nu kun seeyatia mə, kpa u yirusenun som gum yēka nu kun seeyatia mə, kpa u itasenun som burina ka gum u səme. ¹³ Kira nin biru, u koo pēε ye ba seeyatia doke sosi mi, ka sere win siarabun yākunun yaa. ¹⁴ Ba koo yāku dīa nin baaniren sukum suawa wəllə bu Yinni Gusunə sḥəsi. Yera ya ko n sāa wi u yem yēkaginū. ¹⁵ Dəma te ba siara bin yākuru kua, yen dāma tera ba koo ten yaa di, ba n koo de ten yaa yu yam sāra.

¹⁶ Adama goo ù n yākuru kua u ka win nəə mwεeru yibia n kun mε win tii ù n gḥru doke u ka nε, Yinni Gusunə kēru wē, u koo kpī u ten yaan sukum di yen tḥə te, kpa u sukum yi sere sisiru. ¹⁷ Adama yā n maa wure ya tiara sḥə itaseru ba koo ye dḥə meniwa. ¹⁸ Goo ù n siarabun yāku yaa ye ya tiara sere sḥə ita tema, Gusunə kun maa yēron yāku te mwaamə. U win yākuru garisiwa mi kam domi yaa ye,

ya disi duura. Wi u maa ye tema, yēro u torawa mi. ¹⁹ Meya bà n maa ka yāku yaa gāanu baba ni nu disi mǎ, ba koo ye dǎo meniwa, ba ñ ye dimǎ.

Wi u kun disi mǎ, wiya koo yāku yaa tem, ²⁰ adama goo ù n wāa disi gēe sǎo u ka siarabun yākuru dimǎ te ba Yinni Gusunǎ kua, ba koo yēro girawa win tǎmbun suunu sǎon di. ²¹ Goo ù n maa tǎnu baba wi u disi mǎ, ñ kun mē yaa gaa ye ya sǎa seseru, ñ kun mē gāanu ganu ni nu disi mǎ, ma u ka siarabun yākuru di te ba Yinni Gusunǎ kua ba koo yēro girawa win tǎmbun suunu sǎon di.

Wooda Isireliban sǎ

²² Yinni Gusunǎ u maa Mǎwisi sǎowa u nēe, ²³ a Isireliba sǎowa a nēe, bu ku yaa gaan gum di nge yāaru ñ kun mē ketē, ñ kun mē boo. Bu ku yen gaan gum di. ²⁴ Sabe te gbeeku yaa ya go, ñ kun mē te ta gu, i ko i kpī i ka ten gum gāanu ko. Adama i ñ mu dimǎ. ²⁵ Goo ù n yākurun yaan gum di mē ba ka Yinni Gusunǎ yāku dǎo mwaararugiru kua, ba koo yēro girawa wigibun suunu sǎon di. ²⁶ I ku gunǎ gagun yem di ñ kun mē yaa gaa, baa mi i da kpuro. ²⁷ Wi u mu di, ba koo yēro girawa win tǎmbun suunu sǎon di.

²⁸ Yinni Gusunǎ u Mǎwisi sǎowa u nēe, ²⁹ a Isireliba wooda yeni wēeyǎ a nēe, goo ù n nē Yinni Gusunǎ siarabun yākuru kuammē, u koo wunawa ye ya sǎa nēgia. ³⁰ Win tiiwa u koo ka nē, Yinni Gusunǎ yen gum ka yen guro guroru naawa u kpara nēn wuswaa. ³¹ Yāku kowowa u koo yen gum mē dǎo doke yāku yerǎ. Adama yaa guro guro te, ta ko n sǎawa Aroni ka win bibugiru. ³² Yāku yaa yen nǎmu nǎm geuguu ga ko n maa sǎawa Aroni ka win bibuguu. ³³ Yaa nǎmu ge, ga ko n sǎawa Aronin biiguu wi u yem yēka ma u yaa gum mē doke yāku yerǎ. ³⁴ Yaa nǎmu ge, ge ba man sǎosi, ka yen guro guro te ba kpara nēn wuswaa sanam mē ba siarabun yākuru mǎ mi, yera ya ko n da n sǎa Aroni ka win bibugia sere ka baadomma.

³⁵ Yāku dǎo mwaararuginu sǎo, yeniwa ya ko n sǎa Aroni ka win bibugia dǎma tēn di ba koo bu gum tǎre bu ka ko yāku kowobu. ³⁶ Wooda yera Yinni Gusunǎ u Isireliba wēemǎ bu ka Aroni ka win bibu yaa ye wē saa dǎma tēn di ba bu gum tǎre bu ka ko yāku kowobu. Ba ko n da bu ye kuewa sere ka ben bibun bweserǎ.

³⁷ Nge meya ba ko n da ko bà n yāku dǎo mwaararugiru mǎ, ñ kun mē bà n yākuru mǎ ka gberun dīanu, ñ kun mē bà n torarun yākuru mǎ, ñ kun mē bà n yākuru mǎ te ba ra ka toraru sǎmē, ñ kun mē te ba ra ko bu ka tǎnu gum tǎre u sere sǎmburu tore, ñ kun mē bà n siarabun yākuru mǎ. ³⁸ Yinni Gusunǎwa u Mǎwisi wooda yeni wē gbaburǎ, Sinain guurǎ, tǎo te u bu wooda wē bu ka nūn yākuu kua.

BA YĀKU KOWO GBIIKOBU TUSIA KA WORORU

*Woro te ba koo ko yāku kowobun sǎ
bu sere sǎmburu tore*

8

¹ Yinni Gusunǎ u Mǎwisi sǎowa u nēe, ²⁻³ a Aroni ka win bibu sokuo Yinni Gusunǎn kurun kǎnnǎwǎ. Kpa a de bu ka ben yāku yānu na ka gum mē ba ra gāanu tǎre bu ka nu gǎsi Yinni Gusunǎn sǎ ka naa kinē te ba koo ka torarun yākuru ko ka yāa kinenu yiru ka bire te ta pēe mǎ ye ba ñ seeyatia doke. A maa Isireliba kpuro mēnnǎ mi.

⁴ Ma Mǎwisi u Yinni Gusunǎn gari yi wura u Isireliba kpuro mēnna sǎa yee ten kǎnnǎ mi. ⁵ Ma u bu sǎowa u nēe, wee ye Yinni Gusunǎ u gerua su ko. ⁶ Ma u dera Aroni ka win bibu ba na u bu wobura. ⁷ Ma u Aroni win tako sebusia ka sēkatia ye, ka yabe boogugii te, ka yabe tarakpe ge, ge u gbinisi yabe boogugii te sǎo ka gen sēkatia. ⁸ Ma u bǎo bara ye sǎndi win tororu wǎllǎ. Ma u urimu ka tumimu doke bǎo bara yen sǎowǎ. ⁹ Ma u dawani ye bǎkua win wirǎ. Ma u wuran batani ye mani nge mē Yinni Gusunǎ u nūn sǎowa.

¹⁰ Məwisi u gum me sua u sāa yee te yēka ka ten dendi yānu kpuro, ma ta kua nenem Yinni Gusunən sō. ¹¹ Ma u mu yēka nən nəəba yiru yāku yerun wəllō, ka ten dendi yānō ka boo sii ganduguu ge, ka gen yōratiiyō, ye kpuro ya n ka sāa Gusunən kuu bekurugirugia. ¹² Ma u Aroni gum me tāre wirō u ka nūn wuna nenem u ko yāku kowo. ¹³ Yen biru Məwisi u maa Aronin bibu soka u bu takoba dokea ka sēkatii ka furōsu nge me Yinni Gusunō u nūn sōəwa.

¹⁴ Məwisi u maa ka naa kineru na te ba koo ka torarun yākuru ko. Ma Aroni ka win bibu ba ben nəma səndi naa kinē ten wiru wəllō. ¹⁵ Ma Məwisi u ye saka u yen yem deka ka win niki bia u tēni yāku yerun kāanu wəllō ka sere maa ten nəə bəkaə u ka sikerena. Nge meya u ka kuu te deerasia. Ma u maa yem yēka kuu ten temō. Nge meya u ka kuu te kua nenem tən mi ba ko n da toranun yākuru ko. ¹⁶ Ma u yen gum me sua me mu bəso yānu tēke ka yen buro ge ga woru wukiri ka yen gabu swii yiru ye, ka yin gum sannu. Ye kpurowa u dōo doke yāku yerun wəllō. ¹⁷ Adama u naa kinē ten tii ka ten bisu ka ten gəna yarawa təwō u dōo doke nge me Yinni Gusunō u nūn sōəwa.

¹⁸ U maa ka yāa kineru na yāku dōo mwaararugirun sō. Ma Aroni ka win bibu ba ben nəma səndi yāa ten wiru wəllō. ¹⁹ Ma Məwisi u tu saka u ten yem yēka u ka yāku yee ten nəə bəka sikerena. ²⁰ Ma u yāa ten yaa bəəra, yen biru u ten wiru dōo doke ka ten gum ka yaa ye u murura mi. ²¹ Ma u ten nuki ka ten kōri tea ka nim. Ma u yāa kinē ten yaa doke dōo sōo yāku yeru wəllō u ka yāku dōo mwaararugiru kua nge me Yinni Gusunō u gerua. Ma yāku ten nubura Yinni Gusunō dore.

²² Yen biru u maa ka yāa kineru yiruse na te ba koo ka Aroni ka win bibu tusia ma ba sāa yāku kowobu. Aroni ka win bibu ba ben nəma səndi yāa ten wiru wəllō. ²³ Ma Məwisi u tu saka, u ten yem sua u tēni Aronin soo nəm geuguuə ka nəm geun niki bii bakaə ka maa win nəə nəm geuguun

niki bii bakaə. ²⁴ Ma u maa Aronin bibu soka u bu yaa yem me tēni ben soo nəm geugisō, ka maa nəm geun niki bii bakanə ka ben naa nəm geugisun niki bii bakanə. Ma u yem me mu tie yēka yāku yee ten nəə bəkaə. ²⁵ Ma u yen gum sua ka yen siru ka yen nukin gum ka yen buro ka yen gabu swii ka sere yen nəm geu. ²⁶ Ma u pēe sua bireru sōo ye ba n seeyatia doke ka kira te ba kua ka gum ka sere maa kira səndanu. Ma u ye kpuro səndi yaa gum men wəllō ka yāa nəmu gen wəllō. ²⁷ Yen biru u ye Aroni ka win bibu wē. Ma u nēe, bu ye Yinni Gusunō wēeyō. Kpa bu ye sōosi beri berika. ²⁸ Yen biru u ye kpuro mwa ben nəman di u dōo mēni yāku dōo mwaararugii ten wəllō. Ma yen nubura Yinni Gusunō dore. Nge meya ba ka Aroni ka win bibu wuna nenem. ²⁹ Ma Məwisi u yāa ten guro gururu sua u tu sōosi beri berika Yinni Gusunən wuswaaə. Ma ta kua Məwisigiru nge me Yinni Gusunō u nūn sōəwa.

³⁰ Məwisi u gum me sua ka yem fiko me mu wāa yāku yeru wəllō, ma u mu Aroni yēka ka win sāa yānō ka sere maa win bibun wəllō ka ben sāa yānu sōo. Nge meya u ka ye kpuro deerasia u yi nenem.

³¹ Ma Məwisi u Aroni ka win bibu sōəwa u nēe, i yāku yaa ye saawo Yinni Gusunən wuswaaə. Miya i ko i ye di ka pēe ye ya wāa bire te sōo. Bēeya i ko ye di nge me Yinni Gusunō u gerua. ³² Yaa ka pēe ye ya tiara, i ko ye kpuro dokewa dōo sōo yu dōo mwaara. ³³ I ko i n wāawa kuu ten kənnō mi sere sōo nəəba yiru. I n yariō min di. Domi sōo nəəba yiruwa i ko i ko ba n bēe tusiamō. ³⁴ Yinni Gusunōwa u yenin wooda wē i n da ko nge me i wa sa kua gisō i ka bēen toranun suuru wa. ³⁵ N n men na, i ko i sinawa kuu ten kənnō mi sere sōo nəəba yiru, wākuru ka sōo sōo. Kpa i win woodaba mēm nəəwa i ku ra ka gbin sō. Wooda be Yinni Gusunō u man wē bera mi.

³⁶ Ma Aroni ka win bibu kpuro ba kua ye Yinni Gusunō u bu yiire saa Məwisin min di.

*Aroni ka win bibu ba sɔmburu torua***9**

¹ Sɔɔ nɔɔba itase, Mɔwisi u Aroni ka win bibu soka ka sere Isireliban guro gurobu. ² U Aroni sɔɔwa u nɛɛ, a naa kinɛ kpendu suo a ka yākuru ko wunen torarun sɔ, kpa a yāa kinɛru kasu a ka yāku dɔɔ mwaararugiru ko. A n̄ kaa de yen gaa ya n alebu m̄. Kpa a ka ye kpuro Yinni Gusunɔ yākuru kua sāa yerɔ. ³ Yen biru kaa Isireliba sɔ a nɛɛ, bu boo kinɛru suo ben torarun yākurun sɔ ka naa buu ka yāaru ye kpuro ya n wɔɔ tia tia m̄, kpa ya kun alebu gaa m̄. Ba koo ka ye yāku dɔɔ mwaararugiru kowa. ⁴ Kpa a maa ka naa kinɛru ka yāa kinɛru na bu ka siarabun yākuru ko Yinni Gusunɔn mi, ka som mɛ ba bura ka gum. Domi Yinni Gusunɔ u koo bɛɛ kure mi gisɔ.

⁵ Ba ka ye kpuro na kuu ten mi ye Mɔwisi u bikia. Ma be kpuro ba na Yinni Gusunɔn wuswaaɔ. ⁶ Mɔwisi u nɛɛ, i koowo ye Yinni Gusunɔ u gerua. Kpa u de win yiiko yu bɛɛ kure.

⁷ Mɔwisi u Aroni sɔɔwa u nɛɛ, a susima yāku yeru mini, kpa a wunen tiin torarun yākuru ko ka yāku dɔɔ mwaararugiru. Yen biru kpa a maa wunen tambu Isireliban toranun yākuru ko nge mɛ Yinni Gusunɔ u gerua.

⁸ Ma Aroni u susi yāku yee ten b̄kuɔ. Ma u naa kinɛ kpɛm te go win torarun sɔ. ⁹ Ma win biba n̄n yen yɛm wɛ. Ma u mu dɛka ka niki bia u tɛni sāa yerun k̄anu sɔɔ, ma u mɛ mu tie wisi yāku yee ten tem̄. ¹⁰ Yen biru u yaa yen gum sua u dɔɔ doke ka yen gabu swii yiru ka yen buro ge ga woru wukiri nge mɛ Yinni Gusunɔ u gerua. ¹¹ Adama yen yaa ka yen ḡna, tɔɔwɔwa u da u ye dɔɔ doke.

¹² Yen biru Aroni u yāa te saka bu ka yāku dɔɔ mwaararugiru ko. Ma win biba ten yɛm sua ba n̄n wɛ. Ma u mu yɛka u ka yāku yee ten n̄ɔ b̄ka sikerena. ¹³ Yen biru ba yāa ten yaa b̄ara ba Aroni wɛ ka ten wiru. Ma u ye kpuro dɔɔ doke. ¹⁴ U ten nuki tea ka ten k̄ri u s̄ndi yāku dɔɔ mwaararugii ten w̄llɔ u dɔɔ doke.

¹⁵ Yen biru u Isireliban yākuru kua. U boo ge saka ge ba koo ka yākuru ko t̄mbun toranun sɔ ma u kua nge mɛ u raa yāku gbiikii te kua ka naa kinɛ kpɛmbu ge. ¹⁶ Yen biru u yāku dɔɔ mwaararugiru kua nge mɛ wooda ya gerua. ¹⁷ Ma u gberun d̄ianu sua u ka yākuru kua. U som n̄m kureru sua u dɔɔ doke yāku yerun w̄llɔ bururu baateren yāku dɔɔ mwaararugii te baasi. ¹⁸ U ketɛ ye ka yāa kinɛ te saka ba ka siarabun yākuru kua Isireliban sɔ. Ma win bibu ba n̄n yen yɛm wɛ u ka mu yɛka yāku yerun n̄ɔ b̄kaɔ u ka sikerena. ¹⁹ Ma ba maa n̄n ketɛ yen gum wɛ ka yāa ten siru ka maa ten gum mɛ mu ten b̄sɔ yānu t̄ke ka sere maa ten gabu swii ka maa ten buro ge ga woru wukiri. ²⁰ Ma u yaa yen gum s̄ndi yen guro gurorun w̄llɔ. Yen biru u gum mɛ dɔɔ doke yāku yeru w̄llɔ. ²¹ Ma Aroni u yaa yen guro guro ni sua ka yen n̄m geu ge, u s̄ɔsi beri berika Yinni Gusunɔn wuswaaɔ nge mɛ Mɔwisi u gerua.

²² Sanam mɛ Aroni u toranun yākuru ka yāku dɔɔ mwaararuginu ka siarabun yākuru kua u kpa, yera u n̄ma sua w̄llɔ u Isireliba domaru kua. Yen biru u sara yāku yerun di.

²³ Mɔwisi ka Aroni ba dua kuu ten mi. Ye ba yara, ma ba t̄mbu domaru kua. Saa yera Yinni Gusunɔ u bu win yiikon girima s̄ɔsi. ²⁴ Ma dɔɔ yari yara win wuswaan di yi da yi yāku dɔɔ mwaararugii te mwa ka yāku ni nu tien yaa gum mɛ. Ma Isireliba kpuro ba ye wa. Ma ba nuku do bun kuuki w̄ri ba yiira sere tem̄.

*Aronin biba dɔɔ mwaara***10**

¹ Aronin bibu Nadabu ka Abihu ben baawure u win dɔɔ guratia sua ba dɔɔ gure, ma ba turare doke mi. Yen biru ba ka Yinni Gusunɔ daawa kuu bekurugirɔ. Nge mɛya ba ka dɔɔ tuko da kuu ten mi. N deema Yinni Gusunɔ u bu ye yinari. ² Yera u dera dɔɔ u yara u bu di ma ba gu mi. ³ Ma Mɔwisi u Aroni sɔɔwa u nɛɛ, Yinni Gusunɔ u n̄ daa bɛɛ sɔɔwa u nɛɛ,

u kīwa be ba nùn susimō bu win
dēeraru nasia,
kpa bu nùn bēere wē tambu kpuron
wuswaaō?

Ma Aroni u win nōō mari.

⁴ Ma Mōwisi u Misaeli ka Elisafani
Usielin bibu soka. Usieli wi, u sāawa
Aronin tondon wōnōn bii. Mōwisi u
bu sōōwa u nēe, i na i bēen wōnōbun
gonu sua kuu ten min di i ka nu da
sansanin biruō. ⁵ Ma ba na ba goo
ni sua ka nin takoba sannu ba ka
da sansanin biruō nge mē Mōwisi u
gerua. ⁶ Ma Mōwisi u Aroni ka win
bibu yiru be ba tie Eleasaa ka Itamaa
sōōwa u nēe, i ku bēen winu deri di-
inu, i ku maa bēen yānu gēeku nuku
sankiranun sō kpa Gusunō u ku raa
bēe go kpa u ka Isireliba mōru ko.
Adama i de bēen mōro bisibu Isireliba
bu swī be dōō u din sō. ⁷ Bēen tii i ku
doona kuu ten kōnnōn di kpa i ku ra
ka gbin sō. Domi gum mē ba bēe tāre
mi, mu bēe kuawa mi Yinni Gusunōn
yāku kowobu.

Ma Aroni ka win bii be, ba kua ye
Mōwisi u gerua.

*Gusunō u yāku kowobu yinari bu
tam nō*

⁸ Yinni Gusunō u Aroni sōōwa u
nēe, ⁹⁻¹¹ a n̄ kaa tam bōōbōm gam nō
wunē ka wunen bibu i n dōō nen kuu
bekurugirō, kpa i ku ra ka gbin sō. Kpa
i ka kpī i wunana ye ya sāa sāarugia ka
ye ya n̄ sāa sāarugia. Mēya i ko i maa
kpī i wunana ye ya dēere ka ye ya n̄
dēere. Mēya i ko i maa kpī i Isireliba
Gusunōn woodaba kpuro sōōsi ye u
Mōwisi wē. Yeni ya ko n sāawa wooda
sere ka bēen bibun bweserō.

Wooda ye ba yi yāku dīanun sō

¹² Mōwisi u Aroni ka win bibu yiru
be ba nùn tie, Eleasaa ka Itamaa sōōwa
u nēe, i som mē suo mē ba ka yāku
kua mu tiara. Kpa i ka mu pēe ko ye
i kun seeyatia dōke. Kpa i ye di yāku
yerun bōkuō. Domi nu kuawa mi dīa
dēeranu. ¹³ I ko ye diwa yam dēeram
sōō. Yera ya ko n sāa wunē ka wunen
bibugia nge mē Yinni Gusunō u man
sōōwa. ¹⁴ Mēya wunē ka wunen bii
tōn durōbu ka tōn kurōbu i ko i yaa

nōmu ge ba kpara mi di ka guro guro
te ba sōōsi beri berika Yinni Gusunōn
wuswaaō. Yera ya ko n sāa wunē ka
wunen bibugia Isireliba bā n siarabun
yāku kua. ¹⁵ Isireliba ba ko n da
ka yen nōmu ge ka guro guro te nēwa
ka sere maa yaa gum mē ba ra dōō
doke yāku yerun wōllu mi. Bā n ye
kpuro sōōsi beri berika ba kpa, ya koo
kowa wunē ka wunen bibugia. Ya ko n
sāawa wooda sere ka baadommaō nge
mē Yinni Gusunō u gerua.

¹⁶ Yera Mōwisi u torarun yāku boo
ge bikia. Adama u deema ba gu dōō
mēni. Yera u ka Aronin bibu yiru
Eleasaa ka Itamaa mōru bara u nēe,
¹⁷ mban sōna i n̄ boo gen yaa temē
Yinni Gusunōn kuru mini. Domi ga
sāawa dīa dēeranu. Yinni Gusunō u
bēe gu wēwa i ka Isireliba kpuron
toranun yāku ko. ¹⁸ Adama i n̄ ka
gen yem duumē Yinni Gusunōn kuu
ten sōōwō. N deema i ko i raa gen
yaa temwa kuu ten mi nge mē Yinni
Gusunō u man sōōwa.

¹⁹ Aroni u Mōwisi sōōwa u nēe, a
yē ye n man deema sanam mē Isire-
liba ba Yinni Gusunō yāku kua
ben toranun sō ka maa yāku dōō
mwaararugiru. Yen dōma te, nā n
torarun suurun yāku ten yaa di, ya
koo Gusunō dore? Aawo! Ya n̄ Gusunō
doremō.

²⁰ Ma Aronin wisi bi, bu Mōwisi
dore.

**YE YA DĒERE KA YE YA N
DĒERE**

Yaa ye ya sāa seseru

11

¹ Yinni Gusunō u Mōwisi ka Aroni
sōōwa u nēe, ² bu Isireliba sōōwō bu
nēe, yēe yi ba koo kpī bu di wee. ³ Ba
koo kpī bu yaa di ye ya naa kaburosu
mō ma ya ra tuka ko. ⁴ Adama ba n̄ yēe
dimō yi yi ra tuka ko tōna ma yi n̄ naa
kaburosu mō. Nge mēya ba n̄ yooyoo
temmō yēn sō ga n̄ naa kaburosu mō
baa mē ga ra tuka ko. Ba koo gu
garisiwa yaa disigia. ⁵ Ba n̄ koo yaa
ye ba mō damaa * tem baa mē ya ra

* 11:5 damaa - Damaa ye, ya ka saataburu weene.

tuka ko yèn sǎ ya ñ naa kaburosu mǎ. ⁶ Meya ba ñ koo maa wukun yaa tem domi ga ñ naa kaburosu mǎ baa mē ga ra tuka ko. Ba koo gu garisiwa yaa disigia. ⁷ Meya ba ñ koo maa kurusǎ di. Ga naa kaburosu mǎ adama ga ku ra tuka ko. Ba koo gu garisiwa yaa disigia. ⁸ Bu ku yēē yi di, bu ku maa yin gonu baba. Ba koo yi garisiwa disigii.

⁹ Yēē yi yi maa wāa daanǎ ka nim wǎkuǎ, yi yi wāa nim sǎo gesi kpuro yi ba koo di wee. Yiya yi yi kēeritii mǎ ka kokosu sannu. ¹⁰ Adama yi yi kun kēeritii mǎ ka kokosu sannu, ba koo yi garisiwa disigii. ¹¹ Ba ñ koo yi di. Meya bu ku maa yin gonu baba. ¹² Yēē yi yi gesi wāa nim wǎku sǎo, ka daanǎ, ma yi ñ kēeritii ka koko si mǎ, ba koo yi garisiwa disigii.

¹³ Gunǎsu sǎo, si ba koo garisi disigisu wee, siya gunǎ bakeru ka sere maa si su ra swēē di ka si su ra yaa di ¹⁴ ka yaberekunu ka sere si su ka nu weenē ¹⁵ ka gbanamgbaanu ka maa si su ka nu weenē ¹⁶ ka taataanu ka booro ka sere si su ka su weenē ka kasa ka si su ka ye weenē, ¹⁷ ka booro bweseru garu ka nim kpakpayē, ka booro dāa kǎoru ¹⁸ ka gunǎ gbanmbayaku ka gunǎ si su ra swēē din bweseru ¹⁹ ka swāa wīaku ka si su ka ye weenē ka kǎo.

²⁰ I ku maa kǎkǎmii ni nu kasa ka naasu mǎ di. ²¹ Adama ni sǎo, i ko i kpī i di ni nu ra yǎoku tem sǎo ²² nge twea ka gbǎo ka ni nu ka ye weenē. ²³ Adama ni nu tie nu kasa ka naasu mǎ mi, i ku nu di.

Ye ya ra tǎnu ko disigii

²⁴ Yēē gēē wāa yin goru tǎnu ù n baba u koo ko disigii. U ko n disisi mǎwa sere ka tǎo ten yokaǎ. ²⁵ Wi u yin goru sǎowa, u koo win yǎnu teawa. Kpa u n wāa disisi sǎo sere ka yokaǎ. ²⁶⁻²⁸ Yēē yi i ko i garisi disigii yi wee. Yiya yi yi ñ naa kaburosu mǎ ka yi yi ku ra tuka ko ka sere yi yi naasu nne mǎ yi sīimǎ ka naa sēnu. Wi u yin gaa baba u disisi duurawa mi sere ka tǎo ten yokaǎ. Wi u maa yin goru sǎowa u koo win yǎnu teawa kpa u n disisi mǎ sere ka tǎo ten yokaǎ.

²⁹ Yēē yi yi kabirimǎ sǎo wee yi i ko i garisi disigii. Yiya gunǎ yantaru ka gunǎ kiikiiru ka dēba ka ye ya ka ye weenē kpuro ³⁰ ka duurubēeku ka sureru ka korombǎoru ka sokoro ka sunǎ naki. ³¹ Yi kpurowa i ko i garisi disigii yēē yi yi kabirimǎ sǎo. Wi u yin gaan goru baba u ko n disisi mǎwa sere ka tǎo ten yokaǎ. ³² Yin gaan goru tǎ n wǎri dendi yǎnu sǎo ni ba kua ka dāa ñ kun mē ka bekuru ñ kun mē ka gǎna ñ kun mē ka saaki, dendi yāa ni, nu disisi duurawa mi. Ba koo nu dokewa nim sǎo sere ka tǎo ten yokaǎ. Yen biru nu sere dēera. ³³ Yen gaa yǎ n wekeru garu wǎri te ba kua ka sǎndu, ye ya wāa mi sǎo kpuro ya disisi duurawa mi. Ba koo weke te kǎrawa. Bā n nim doke weke te sǎo, ma nim mē, mu tǎra dīanu sǎo ñ kun mē nǎrura gaa sǎo, ba koo ye kpuro garisiwa disisi. ³⁴ Bā n nim doke weke te sǎo, ma nim mē, mu dāare dīanu sǎo ñ kun mē nǎrura gaa sǎo, ba koo ye kpuro garisiwa disisi baa ñ n weke tere sǎon na ya wāa. ³⁵ Mi yaa yen goru ta wǎri kpuro gesi, doo koo yerǎ ñ kun mē pēē wǎo yerǎ, ba koo ye kpuro kǎsukuwa. Domi ye kpuro ya disisi duurawa mi. ³⁶ Yaa goo te, tǎ n wǎri dǎko sǎo ñ kun mē daarǎ, i ñ ko i nim mē garisi disisi. Adama wi u tu baba u disisi duurawa. ³⁷ Tǎ n wǎri dīa bwese te ba koo duure sǎo, dīa bwese te, ta ñ disisi duure. ³⁸ Adama bā n daa dīa bwese te wasan na bu ka di, ta disisi duurawa mi.

³⁹ Yaa ye ba ra di yǎ n ka tii gu, wi u yen goru baba, yēro u disisi duurawa mi sere n ka ko tǎo ten yoka. ⁴⁰ Wi u yen yaa tema ñ kun mē u yen goru sǎowa, u koo win yǎnu teawa kpa u n disisi mǎ sere ka tǎo ten yokaǎ.

⁴¹ I ku yēē yi yi kabirimǎn yaa tem ⁴² ka yi yi ra ka nukuru sī ka yi yi kabirimǎ ka naasu nne ñ kun mē yi yi naa dabinu mǎ. I ko ye kpuro deriwa mam mam. ⁴³ I ku de yēē yin bweseru yi bēē ko disigibu. ⁴⁴ Domi nē Gusunǎ na sǎawa bēen Yinni. I ko i tii dēerasia kpa i n dēere. Domi na sǎawa Dēero. Yen sǎna i ñ ko i tii disisi doke ka yēē yi yi kabirimǎ. ⁴⁵ Nēna na bēē yarama Egibitin di na n ka sǎa bēen Yinni. Yen

sō, i de i n deere. Domi na deere.

⁴⁶ Wooda yeni kpurowa na yi yeε kpuron sō ka gunasu ka yeε yi yi wāa nimō ka sere yi yi kabirimō. ⁴⁷ Yera ya koo de i n da yaa wunanε ye ba koo ka yākuru ko ka ye ba ñ ka yākuru mō. Meya maa ya koo beε sōasi yaa ye i ko i di ka ye i ñ dimō.

Tən kurō ù n maran wororu

12

¹ Yinni Gusunō u Məwisi wooda wē u neε, ² a Isireliba sōwō a neε, tən kurō ù n gura sua ma u bii tən durō mara, u ko n disi mōwa sō nōba yiru nge sanam mε u yasa mō. ³ Sō nōba itase, kpa bu win bii wi bango kua. ⁴ Adama kurō wi, u ko n wāawa disi sō sō tēna ka ita kpa u sere deera yem mε u yarin sō marubun saa. U ku raa sāa yānu ganu baba, u ku raa maa da Gusunōn kuu bekurugirō sere tō te, tu ka turi.

⁵ N n maa tən kurōn na u mara, u ko n wāawa disi sō alusuma yiru. Ya ko n sāawa nge sanam mε u yasa mō. Yen biru u koo kowa sō wata ka nōba tia u sere deera win yem mε mu yarin sō marubun saa.

⁶ Tən kurō wi u mara, win deerasiabun saa yā n tura, u koo ka yāaru wōo tiagiru nawa u ka yāku dō mwaararugiru ko. Kpa u totobereru ñ kun mε kparuko sua u ka win torarun yākuru ko. ⁷ Yāku kowowa u koo ka ye yākuru ko. Kpa u nùn win torarun suuru kana. Saa ye sōra u koo deera win yem mε mu yarin sō.

Wooda yeniwa ne, Yinni Gusunō na wēemō tən kurō wi u bii maran sō.

⁸ U kun yāaru wa, u koo totoberenu yiru ñ kun mε kparukonu yiru kasu. Nin teuwa u koo ka yāku dō mwaararugiru ko kpa u maa ka teu geni torarun yākuru ko. Yāku kowowa u koo nùn yāku te kua. Saa ye sōra u koo deera.

Gənan bararun wooda

13

¹ Yinni Gusunō u Məwisi ka Aroni sōwa u neε, ² goo ù n māsiru mō wasi sō, ñ kun mε debu, ñ kun mε bau

kpiku ge ga ka bara disigiru weene, ba koo ka yēro dawa yāku kowo Aronin mi ñ kun mε win bibun turon mi. ³ Yāku kowo wiya u koo bara te mēeri. U n deema bau ge, ga san kpikisu mō, ma ga wōru mō, saa ye sōra u koo gere ma yēro u bara disigiru barō. ⁴ U n maa bau kpiku gagu mō ma ga ñ wōru mō, ma gen sansu kun buriri, yāku kowo u koo ka yēro dawa diru garu sō u kenusi sō nōba yiru. ⁵ Sō nōba yiruse, yāku kowo ù n wa bau ge, ga ñ yabi, u koo maa nùn kenusiwa sō nōba yiru. ⁶ Sō nōba yiruse te, yāku kowo u koo maa nùn yarawa u mēeri. U n deema ga ñ yabi baama, u koo yēro sōwa ma u deere, ya sāawa debu, kpa u win yānu tea u deera. ⁷ Amen biru, debu ye, yā n yabi gōna ye sō, yēro u koo maa wurawa yāku kowo u nùn mēeri. ⁸ Yāku kowo wi, ù n nùn mēera ma u deema ya yabi win gōna sō, u koo yēro sōwa ma u ñ deere, u bara disigiru mōwa.

⁹ Goo ù n bara disigiru barō, ba koo ka nùn dawa yāku kowon mi. ¹⁰ Yāku kowo wiya u koo nùn mēeri. U n bau kpiku wa mi, ma bau gen sansu buriri, ma gōna ye, ya boo kua, ¹¹ ya sāawa bara disigii te ta torumō yēron gōna sō. Yāku kowo u koo yēro garisiwa disigii. U ñ maa nùn kenusimō. ¹² Adama yāku kowo ù n mōsi mōsiminu wa nu yabi yēron gōna kpuro sō, saa win wirun di sere ka naasō, ¹³ u koo yēro garisiwa u deere, domi win wasi kpuro yi burura. ¹⁴ Adama dama te ba boo swāo wa win wasi sō, ba koo nùn garisiwa disigii. ¹⁵ Yāku kowon tiiwa u koo nùn mēeri. U n deema boo swāo u wāa mi, u koo nùn garisiwa disigii, domi ya sāawa bara disigiru. ¹⁶ Adama win wasi yi, yi n kōsa, ma yi burura kpuro, u koo maa dawa u yāku kowo wa. ¹⁷ Yen biru, yāku kowo u koo ye mēeriwa. U n wa ya burura, saa ye sō, u koo yēro garisiwa u deere.

¹⁸ Goo ù n win bwisi kpaka sō ¹⁹ māsiru garu wa, ma u deema ta buriri, ñ kun mε ta sōri, yēro u koo dawa u tii sōasi yāku kowon mi.

20 Yāku kowo wi, u koo nùn m̄eriwa. U n deema m̄asi te, ta w̄oru m̄a, ma win wasin sansu su burura, saa ye s̄ara yāku kowo u koo nùn garisi disigii. Bara disigira ta yarim̄a saa bwisi kpaka yen min di. 21 Adama yāku kowo ù n wa ma san kpikisu sari m̄asi ten w̄all̄a, yen biru m̄asi te, ta ñ w̄oru m̄a, ma ta buriri fiiko, u koo dur̄a wi kenusiwa dir̄a s̄a n̄ōba yiru. 22 M̄asi te, tà n ḡona yabi, yāku kowo u koo nùn garisiwa disigii domi bara disigira ta nùn deema. 23 Adama m̄asi te, ta kun yabi, ta s̄awa bwisi kpaka. Saa ye s̄a, yāku kowo u koo gere ma ȳero kun disi m̄a.

24 Goo ù n d̄a m̄wara ma yen boo kpaka s̄a bau kpiku ga yara, ñ kun m̄e bau s̄a, yāku kowo u koo ȳero m̄eriwa. 25 Gen sansu s̄u n kua kpikisu ma w̄oru ga s̄asire ḡona ye s̄a, saa ye s̄a bara disigira ta s̄asira mi. Yāku kowo u koo nùn garisiwa disigii. 26 Adama yāku kowo ù n wa ma san kpikisu sari bau ge s̄a, ga ñ maa w̄oru m̄a, ma ga buriri fiiko, u koo ȳero kenusiwa dir̄a s̄a n̄ōba yiru. 27 S̄a n̄ōba yiruse te, u koo nùn m̄eri. U n wa bau ge, ga yabi win ḡona s̄a, u koo nùn garisiwa disigii. Ta s̄awa bara disigiru. 28 Adama bau ge, ga kun yabi, ma ga burura fem fem, d̄a m̄wara kpaka yera. Saa ye s̄a, yāku kowo u koo nùn garisiwa u d̄ere.

29 T̄an dur̄a ñ kun m̄e t̄an kur̄a ù n bau gagu m̄a win wir̄a, ñ kun m̄e win tonkuror̄a, 30 yāku kowo u koo gu m̄eriwa. Gà n w̄oru m̄a ma gen sansu su ñ sinum m̄a, ma su sw̄rama nge d̄am buuru, yāku kowo u koo ȳero garisiwa disigii. Ya s̄awa wii kpaka ye ya w̄a wir̄a, ñ kun m̄e tonkuror̄a. 31 Yāku kowo wi, ù n wa ya w̄oru m̄a, ma san w̄okusu sari, u koo ȳero kenusiwa dir̄a s̄a n̄ōba yiru. 32 S̄a n̄ōba yiruse te, u koo maa ȳero m̄eriwa. U n deema wii kpaka ye, ya ñ yabi ma ya sansu m̄a si su ka d̄am buuru weene, ma su ñ w̄oru m̄a, 33 ȳero u koo win sansu k̄niwa. Adama u ñ kpaka ye k̄nim̄a. Yen biruwa yāku kowo u koo maa nùn kenusi dir̄a s̄a

n̄ōba yiru. 34 S̄a n̄ōba yiruse te, u koo ye m̄eriwa. Wii kpaka ye, yà kun yabi, ma ya ñ t̄ire ya ḡona kere, yāku kowo u koo nùn garisiwa u d̄ere. U koo win yānu tea. Saa ye s̄a, u d̄erawa mi. 35 Adama wii kpaka ye, yà n d̄akuru yabi, yāku kowo u koo maa nùn m̄eriwa. 36 U n wa ya yabi ḡona ye s̄a, yāku kowo u ñ maa kasum̄a ȳero ù n san d̄am buuru m̄a. U koo nùn garisiwa disigii. 37 Wii kpaka ye, yà kun yabi, ma yen sansu t̄ira, ȳero u bekurawa mi. U ñ maa disi m̄a. Yāku kowowa u koo gere ma u d̄ere.

38 T̄an dur̄a goo ñ kun m̄e t̄an kur̄a goo ù n win ḡona s̄a bau kpikisu wa, 39 yāku kowowa u koo nùn m̄eri. U n bausu gasu wa si su ñ buriri s̄a s̄a, bau si, su ñ s̄e. U koo ȳero garisiwa u d̄ere.

40 Goo ù kun seri m̄a wir̄a, wii kpararugiiwa ba koo ȳero garisi. U d̄erewa mi. 41 N n wuswaa gian na u ñ seri m̄a, ȳero u s̄awa wii kpararugii. Ka m̄e, ȳero u d̄erewa. 42 Adama wii kpara te s̄a, bau gagu gà n s̄asira ga s̄ri, bara disigira ta torum̄a mi. 43 Yāku kowowa u koo gu m̄eri. U n deema wii kpara te, ta bau kpikisu m̄a su ka bara disigiru weene, wi u su m̄a mi, u bara disigiru bar̄awa mi. U ñ d̄ere. 44 Yāku kowo u koo nùn garisiwa disigii win wii bau gen s̄a.

45 Wi u bara disigiru m̄a kpuro, u koo yānu dokewa ni nu ḡere, u ku fur̄a doke, kpa u win wuswaa wukiri kpa u n n̄ogiru sue u n m̄a, disigii, disigii. 46 U ko n s̄awa disigii sere win bara disigii te, tu ka kpe. Yen s̄ona u ko n w̄a yeru m̄a bee t̄ia u n ka t̄ambu d̄esire.

Disi ḡami yānu s̄a

47-49 B̄a n disi ḡami ḡe wa yi s̄ri ñ kun m̄e yi s̄a nge wuru biresu yānu ganu s̄a, ni ba kua ka yā sansu ñ kun m̄e k̄ia si ba kua ka w̄e damgii ñ kun m̄e yaa ḡona, bau ge, yāku kowo u koo gu m̄eriwa. 50 Yāku kowo wi, ù n yāa ni m̄era u koo nu yiwa s̄a n̄ōba yiru. 51 Yen s̄a n̄ōba yiruse te, u koo wure u maa yāa ni m̄eriwa. U n deema disi ḡami yi, yi yabi baama, ma ba ñ

kpē bu yi wīa, saa ye sɔɔ, u koo nu garisiwa yāa disiginu. ⁵² Saa ye sɔɔra yāku kowo u koo yāa ni dɔɔ meni. Baa bā n nu kua ka wēsu n̄ kun mε ka wēε damgii n̄ kun mε ka yāa sansun wēε n̄ kun mε ka mam gɔna, ka mε, ba koo ye kpuro dɔɔ meniwa. Domi ba n̄ kpē bu disi gɔmi yi wīa. Dɔɔwa u koo ye go. ⁵³ Adama yāku kowo u n wa gɔmi yi, yi n̄ yabi yāa ni sɔɔ, ⁵⁴ u koo de bu nu teawa kpa bu maa nu diru kenusi sɔɔ nɔɔba yiru. ⁵⁵ Sɔɔ nɔɔba yiruse te, u koo wure u maa nu mεeriwa. U n deema disi gɔmi yi n̄ kasa, yi n̄ maa yabi, ba koo yāa ni garisiwa disiginu kpa bu nu dɔɔ doke. Domi disi gɔmi yi, yi nu di biruɔ n̄ kun mε wuswaaɔ. ⁵⁶ Adama yāku kowo u n deema disi gɔmi yi, yi burura, u koo ye wɔkawa yāa nin min di. ⁵⁷ Yen biru yi n̄ maa wurama yāa ni sɔɔ, yi ko n̄ sāawa disi gɔmi. Ba koo yāa ni dɔɔ meniwa.

⁵⁸ Bā n̄ yānu ganu tea ni nu disi gɔmi kpia, ma disi gɔmi yi, yi wīara, ba koo wure bu maa nu teawa bu sere nu garisi nu dεere.

⁵⁹ Yeniwa ya sāa disi gɔmin wooda yi yi ra kpi yānu sɔɔ ye ba kua ka wēsu n̄ kun mε ka wēε damgii n̄ kun mε ka gɔna. Wooda yera ya koo sɔɔsi yāa ni nu dεere ka ni nu kun dεere.

Wi u raa bara disigiru mən dεerasiabu

14

¹ Yinni Gusunɔ u Mɔwisi sɔɔwa u nεε, ² wee nge mε ba koo ka tɔnu dεerasia wi u raa bara disigiru mɔ. Ba koo ka n̄n dawa yāku kowon mi, ³ kpa yāku kowo u ka n̄n yari sansanin di u n̄n mεeri. U n deema u bekura, ⁴ yāku kowo u koo n̄n sɔɔwa ye ba koo ka n̄n dεerasia. U koo gunaminu yiru sua ni ba ra ka yākuru ko ka sere dāa ye ba mɔ sɔduru ka wēε wunɔmgii ka dāa kiku gagun kāasa ge ba mɔ isɔpu. ⁵ Yāku kowo u koo de bu gunɔ gen teu sakawa wekeru sɔɔ te ba kua ka sɔndu te ta nim gem mɔ. ⁶ Yen biru u koo gunɔ ge ga wasi mi, ka sɔdurun dāa ye, ka wēε wunɔmgii yi, ka isɔpun kāasa ye dokewa yem mε

sɔɔ, mε ba wisi nim sɔɔ mi. ⁷ U koo ye yēkawa n̄n nɔɔba yiru wi ba koo dεerasian wɔllɔ. Yen biru u koo n̄n garisiwa u dεere kpa u gunɔ ge yɔsu gu doona. ⁸ Wi u koo tii dεerasia, u koo win yānu teawa kpa u win sansu kani, kpa u wobure nim sɔɔ. Saa ye sɔɔra ba koo n̄n garisi u dεere. Yen biru, u koo kpī u wurama sansaniɔ. Adama u koo kowa sɔɔ nɔɔba yiru tɔɔwɔ u kun due win kuu bekurugirɔ. ⁹ Sɔɔ nɔɔba yiruse te, u koo win sansu kaniwa ka win seri ka win toburu ka win nani burosu. Ye ya sāa sansu kpuro gesi, u koo kaniwa. U koo maa win yānu teawa kpa u wobure u dεera.

¹⁰ Sɔɔ nɔɔba itase, u koo yānu yiru sua ni nu n̄ alebu mɔ ka yāa nii teeru wɔɔ tiagiru ka som kilo nɔɔba nne mε ba burina ka gum ka sere maa gum litirin bɔnu. ¹¹ Yāku kowo wi u koo tɔnu wi dεerasia u koo n̄n tusia Yinni Gusunɔn wuswaaɔ kuu ten kɔnnɔwɔ ka maa win yāku dīanu. ¹² Yāku kowo u koo yāa nin teeru suawa kpa u ka tu yākuru ko te ba ra ka toraru sɔmε ka sere gum litirin bɔnu ye, kpa u ye kpuro sɔɔsi beri berika Yinni Gusunɔn wuswaaɔ. ¹³ Kpa u tu saka yam dεeram mi, mi ba ra torarun yākuru ka yāku dɔɔ mwaararugirun yaa sake. Domi torarun yāku yaa ka ye ba ra ka toranu sɔmεgia ya sāawa dīa dεeranu ni nu koo ko yāku kowoginu. ¹⁴ Yāku kowo u koo torarun yāku yaa yen yem sua u tɔeni wi u dεerasiamɔn soo nɔm geuguuɔ ka win nɔm geun niki bia bakaa ka sere win nɔɔ nɔm geuguun niki bia bakaa. ¹⁵ Yāku kowo u koo maa gum litirin bɔnu ye wisiwa win nɔm dɔwarun nɔm wɔɔrɔ. ¹⁶ Kpa u ka win nɔm geun niki bia gum mε dεka u mu yēka n̄n nɔɔba yiru Yinni Gusunɔn wuswaaɔ. ¹⁷ Yen biru, kpa u gum mε mu tie tɔeni wi u dεerasiamɔn soo nɔm geuguuɔ ka maa win nɔm geun niki bia bakaa ka win nɔɔ nɔm geuguun niki bia bakaa. U koo mu tɔeniwa mi u raa yem mε doke. ¹⁸ Kpa u maa mε mu tie win nɔma sɔɔ doke yēron wiru wɔllɔ kpa u n̄n dεerasiabun wororu koosi Yinni Gusunɔn wuswaaɔ. ¹⁹ Kpa u

nùn torarun yākuru kua. Nge meya u koo ka nùn deerasia. Yen biruwa u koo yāku dōo mwaararugirun yaa go. ²⁰ Kpa u ye dōo doke yāku yerō ka kēnu. Nge meya u koo ka yēro torarun yākuru kua kpa u deera.

Bwēbwē wi u raa bara disigiru mən deerasiabu

²¹ Wi u bara disigiru mō ma u n̄ dam mō u ka yāku yaa saberu wa, yāa teera u koo kasu u ka yākuru ko te ta sāa torarun s̄mbugiru. Yāku kowo u koo ka tu suuru kanabun wororu ko Yinni Gusun̄n wuswaa. Yen biru durō wi, u koo som kilo ita wē mē ba bura ka gum ka sere maa gum litirin b̄nu. ²² U koo maa ka kparukonu yiru na n̄ kun mē totoberenu yiru nge mē win waara nē. Ba koo gen teu go win torarun suurun s̄. Kpa bu maa ka teu ge ga tie yāku dōo mwaararugiru ko. ²³ Win deerasiabun s̄o itasera u koo ka ye kpuro yāku kowo naawa sāa yerun k̄nnōwō Yinni Gusun̄n wuswaa. ²⁴ Yāku kowo wi, u koo yāa te mwa ka gum litirin b̄nu ye, kpa u ye kpuro s̄ōsi beri berika Yinni Gusun̄n wuswaa. ²⁵ Yen biru u koo yāa te saka kpa u ten yem sua u tēni wi u raa bara disigiru mən soo n̄m geuguuō ka win n̄m geun niki bia bakao ka sere maa win n̄ō n̄m geuguun niki bia bakao. ²⁶ Yen biru yāku kowo wi, u koo gum mē wie win n̄m dwarun n̄m wōrō. ²⁷ Kpa u ka win n̄m geun niki bia gum mē deka u yēka n̄n n̄ōba yiru Yinni Gusun̄n wuswaa. ²⁸ U koo maa gum mē tēni wi u raa bara disigiru mən soo n̄m geuguuō ka win n̄m geun niki bia bakao ka sere win n̄ō n̄m geuguun niki bia bakao. U koo mu dokewa mi u raa gesi yem tēni. ²⁹ Yen biru gum mē mu tie win n̄mā, u koo mu wisiwa wi u raa bara disigiru mən wirō u sere nùn deerasiabun wororu kua Yinni Gusun̄n wuswaa. ³⁰ Yen biru, u koo gunō gen teu go, ḡn bweseru u wa. ³¹ Ba koo ka gen teu torarun suurun yākuru ko. Teu maa yāku dōo mwaararugiru ka som mē, ka gum mē. Kpa yāku kowo wi, u wi u raa bara

disigiru mō deerasiabun wororu kua Yinni Gusun̄n wuswaa.

³² Wooda yeniwa wi u bara disigiru mō ma u n̄ dam mō u koo swīi u ka deerasiabun yākuru ko.

Disi gōmi dirun gani sō

³³ Yinni Gusun̄n u Mōwisi ka Aroni s̄ōwa u nē, ³⁴ sanam mē i ko i du Kananin temō mē kon bēē wē, n̄a n dera disi gōmi yi kpia diru garu sō te sō i wāa, ³⁵ wi u dii te mō, u koo dawa u yāku kowo s̄ u nē, wee u gāanu waamō win dirō nge disi gōmi. ³⁶ Yāku kowo wi, u sere du u ka dii te mēeri, u koo dewa bu ten yānu kpuro yara kpa yāa nin tii nu ku raa disi duura. Yen biru u koo du kpa u disi gōmi yi mēeri. ³⁷ U n deema gōmi yi sāa nge wuru bekusu, n̄ kun mē yi s̄ri, kpa yi n sāa nge wōru gana ye sō, ³⁸ u koo yariwa kpa u dii te kēnē s̄ō n̄ōba yiru. ³⁹ S̄ō n̄ōba yiruse, yāku kowo u koo wura diru mi. U n deema disi gōmi yi yabi dii ten gani sō, ⁴⁰ u koo de bu dii ten kpenu wōriwa n̄n mi disi gōmi yi, yi kpia bu ka nu yari wuun di bu kō mi n̄ kun deere. ⁴¹ U koo dewa bu dii ten s̄ōwō kpuro kera kpa bu yanim mē ba kera mi yari wuun biruō mi n̄ kun deere. ⁴² Yen biru kpa bu kpee kpaanu kāsire ko. Kpa bu wure bu dii tē tāwa.

⁴³ Amēn biru, disi gōmi yi, yì n maa wurama dii te sō, ⁴⁴ yāku kowo u koo maa sewa u da u tu mēeri. U n deema disi gōmi yi, yi maa kpia dii ten gani sō, saa ye sō, n̄ n̄ maa koorō bu yi wīa min di. Dii te, ta disi duurawa mi. ⁴⁵ Ba koo tu surawa kpa bu ten kpenu ka dāa ka tem gura bu ka da wuun biruō mi n̄ kun deere.

⁴⁶ Wi u dua diru mi sanam mē ba tu kēnusi, u disi duurawa mi sere ka yokao. ⁴⁷ Wi u kpuna mi, n̄ kun mē u gāanu di mi, u koo win yānu teawa.

⁴⁸ Sanam mē ba dii te s̄nwa ba kpa, yāku kowo ù n wura u ka tu mēeri, ma u deema disi gōmi yi sari, u koo dii te garisiwa ta deere. Domi disi gōmi yi, yi doona.

⁴⁹ Bu ka dii ten deerasiabun woronu ko, ba koo gunōsu yiru kasuwa ka dāa ye ba mō seduru ka kiku ge ba mō

isɔpu ka wɛɛ wunɔmgii. ⁵⁰ U koo gunɔ gen teu sakawa wekeru sɔɔ te ba kua ka sɔndu ta nim gem mɔ. ⁵¹ Yen biru, u koo ge ga wasi sua ka seduru ye, ka isɔpu ye, ka wɛɛ wunɔmgii yi, kpa u ye kpuro doke gunɔ ge ba sakan yem mɛ sɔɔ, mɛ ba wisi nim sɔɔ mi, kpa u mu yɛka nɔn nɔɔba yiru dii te sɔɔ. ⁵² U koo ka gunɔ gen yem mɛ ba wisi nim sɔɔ mi, disi wɔka ka gunɔ ge ga wasi ka seduru ye, ka isɔpu ka wɛɛ wunɔmgii yi. ⁵³ Kpa u gunɔ ge ga wasi yɔsu gu doona yakasɔ. Saa ye sɔɔra u koo dii te dɛerasiabun wororu koosi kpa tu dɛɛra.

⁵⁴ Wooda yenibara ba ko n da swīi bara disigiru ka wii kpakin sɔ ⁵⁵⁻⁵⁶ ka mɔsiru ka debu ka disi gɔmi yi yi ra kpi yānu sɔɔ ka dia sɔɔ. ⁵⁷ Wooda yera ya koo sɔɔsi gāa ni nu dɛere ka ni nu kun dɛere.

Tɔn durɔrun disi

15

¹ Yinni Gusunɔ u Mɔwisi ka Aroni sɔɔwa u nɛɛ, ² i Isireliba sɔɔwɔ i nɛɛ, ben goo ù n kentu kpika mɔ, u kuawa mi disigii. ³ Ya ra wī? Ya ku ra wī? Ka mɛ, u kuawa mi disigii. ⁴ Kpin yee tɛ sɔɔ u kpuna kpuro, ta disi duurawa mi, ka sere maa gāa ni u sinari kpuro. ⁵ Wi u maa kpin yee te baba kpuro u koo win yānu teawa kpa u wobure ka nim. Adama ka mɛ, yɛro u ko n disi mɔwa sere ka yokaa. ⁶ Wi u maa sina mi barɔ wi, u sina, u koo win yānu teawa kpa u wobure ka nim. Adama ka mɛ, u ko n sāawa disigii sere ka yokaa. ⁷ Wi u barɔ wi baba, u koo win yānu teawa kpa u wobure ka nim. Adama ka mɛ, u ko n sāawa disigii sere ka yokaa. ⁸ Barɔ wi, ù n goo yāatam sie, yɛro u koo win yānu teawa kpa u wobure. Adama ka mɛ, u ko n sāawa disigii sere ka yokaa. ⁹ Gāa ni barɔ wi, u sɔni kpuro, nu kuawa mi disiginu. ¹⁰ Gāa ni u sakusi kpuro, wi u nu baba yɛro u kuawa mi disigii sere ka yokaa. Wi u maa nu sɔɔwa yɛro u koo win yānu teawa kpa u wobure. Adama ka mɛ, u ko n disi mɔwa sere ka yokaa. ¹¹ Wi u dera barɔ wi, u nùn baba, ma

u n̄ niɛ, u koo win yānu teawa kpa u wobure. Adama ka mɛ, yɛro u ko n disi mɔwa sere ka yokaa. ¹² Barɔ wi, ù n dendi yānu baba ni ba kua ka sɔndu ba koo nu kɔsukuwa. Nù n maa sāan na ni ba kua ka dāa, ba koo nu teawa.

¹³ Sanam mɛ kentu ye, ya wīibu yɔra, u koo kowa sɔɔ nɔɔba yiru u sere dɛɛra. U koo win yānu tea kpa u wobure ka nim. Saa ye sɔɔ, u dɛɛrawa mi. ¹⁴ Sɔɔ nɔɔba itase u koo kparukonu yiru n̄ kun mɛ totoberɛnu yiru sua u ka da Gusunɔn kurun kɔnnɔwɔ kpa u nu yāku kowo wɛ. ¹⁵ Yāku kowo u koo nin teu gowa torarun sɔ. Kpa u ka teu geni yāku dɔɔ mwaararugiru ko kpa u nùn dɛerasiabun wororu koosi Yinni Gusunɔn wuswaɔ kpa u dɛɛra.

¹⁶ Goon sen nim mù n yari, u koo woburewa. Adama ka mɛ, u ko n disi mɔwa sere ka yokaa. ¹⁷ Mù n yānu ganu tāre, n̄ kun mɛ gɔna ye ba ra wukiri, ba koo ye teawa ka nim. Adama ka mɛ, ya ko n disi mɔwa sere ka yokaa.

¹⁸ Kurɔ ka durɔ bà n mɛnna, be kpuro ba koo woburewa ka nim. Adama ka mɛ, ba koo bu garisiwa disigibu sere ka yokaa.

Tɔn kurɔrun disi

¹⁹ Tɔn kurɔ ù n yasa mɔ, ba koo nùn garisiwa disigii sɔɔ nɔɔba yiru. Wi u nùn baba kpuro u kuawa mi disigii sere ka yokaa. ²⁰ Kpin yee tɛ sɔɔ u kpuna kpuro, ta kuawa mi disigiru. Ye u maa sinari kpuro ya kuawa mi disigia. ²¹ Wi u maa kurɔ win kpin yeru baba, u koo win yānu teawa kpa u wobure. Adama ka mɛ, u ko n sāawa disigii sere ka yokaa. ²² Goo ù n baba ye kurɔ wi, u sinari, yɛro u koo win yānu teawa kpa u wobure. Adama ka mɛ, u ko n disi mɔwa sere ka yokaa. ²³ Gāa ni nu wāa win kpin yee ten wɔllɔ n̄ kun mɛ ye u sinarin wɔllɔ, wi u yen gaa baba, u kuawa mi disigii sere ka yokaa. ²⁴ Tɔn durɔ goo ù n ka nùn mɛnna, ma win yem mu nùn tāre, durɔ wi, u kuawa mi disigii sere sɔɔ nɔɔba yiru. Kpin yee tɛ sɔɔ u gesi kpuna ta maa disi duurawa mi.

²⁵ Tɔn kurɔ wi u yem wĩimɔ, win yasan saa baasi, n̄ kun mɛ, mu wĩimɔ mu win yasan saa kera, ba koo n̄n garisowa disigii yem wĩi bin saa kpuro sɔɔ nge win yasan saa. ²⁶ Kpin yee tɛ sɔɔ u kpuna kpuro ka ye u sinari kpuro, ya kuawa mi disigia nge sanam mɛ u win yasa m̄. ²⁷ Wi u kpin yee te baba, n̄ kun mɛ sin yee te, u koo win yānu teawa kpa u wobure. Adama ka mɛ, u kuawa mi disigii sere ka yokaa.

²⁸ Sanam mɛ yem mɛ, mu yōra u koo kowa sɔɔ nɔɔba yiru bu sere n̄n garisowa wi u dɛere. ²⁹ Yen sɔɔ nɔɔba itase sɔɔra u koo kparukonu yiru n̄ kun mɛ totobɛrenu yiru kasu kpa u ka yāku kowo daawa Gusunɔn kuu ten kɔnnɔwɔ. ³⁰ Kpa yāku kowo u nin teu sua u ka torarun suurun yākuru ko kpa u maa teu geni sua u ka yāku dɔɔ mwaararugiru ko. Yen biruwa u koo kurɔ wi dɛerasiabun wororu koosi Yinni Gusunɔn wuswaaɔ kpa u dɛera.

³¹ Yinni Gusunɔ u kpm Mɔwisi ka Aroni sɔɔwa u nɛɛ, i Isireliba sɔɔwɔ i nɛɛ, bu de bu ka nɛn kuu te ta wāa ben suunu sɔɔ tonda sanam mɛ ba disa m̄ kpa bu ku raa gbi.

³² Wooda yeni ya wāawa kentugibun s̄ ka win sen nim mu yari ³³ ka tɔn kurɔ wi u yasa m̄ ka tɔn durɔ wi u yem wĩimɔ win tɔn durɔrun di ka tɔn kurɔ wi yem wĩimɔ win tɔn kurɔrun di ka maa tɔn durɔ wi u ka tɔn kurɔ disigii kpuna.

Wɔɔ ka wɔɔn yāku te ba ra ko Isireliba kpuron toranun s̄

16

¹ Aronin bii be ba gu Yinni Gusunɔn kurɔ yɛn s̄ ba ka turare tuka da mi, ben gɔɔn biruwa Yinni Gusunɔ u Mɔwisi sɔɔwa u nɛɛ, ² a wunen m̄ɔ Aroni sɔɔwɔ a nɛɛ, u kun da du kiri kiri kuu ten dii te ta dɛere gem gem sɔɔ mi woodan kpakorora wāa ka ten wukiritia kpa u ku raa gbin s̄. Domi kpakoro ten wukiritian wɔllɔwa kon tii s̄ɔsi guru wii wuroru sɔɔ.

³ Dɔma te u duɔ mi, u koo ketɛ kinɛ kpendu kasuwa u ka win torarun

yākuru ko. Kpa u maa yāa kinɛru kasu u ka yāku dɔɔ mwaararugiru ko.

⁴ Yen biru u koo win tako doke kpa u sokoto kpiribu doke ka sɛkatia. Ye kpuro ya ko n̄ s̄awa ye ba kua ka wɛɛ damgii kpa u dawani b̄ake. U koo woburewa u sere yāa ni kpuro doke. ⁵ Isireliba ba koo maa boo kinɛnu yiru wɛ u ka ben toranun yākunu ko kpa bu n̄n yāa kinɛru wɛ u ka yāku dɔɔ mwaararugiru ko.

⁶ U n̄ koo yākuru tore, u koo gina win tii ka win yɛnugibun toranun yākuru kowa ka ketɛ kinɛ te. ⁷ Yen biru kpa u boo kinɛnu yiru ye sua u ka da Yinni Gusunɔn wuswaaɔ kuu ten kɔnnɔwɔ. ⁸ Kpa u nu tubu tubu koosi u ka wa ge ga s̄a Yinni Gusunɔguu ka ge ba koo yōsu gbaburɔ. ⁹ Boo ge ga s̄a Yinni Gusunɔguu, gera u koo ka torarun yākuru ko. ¹⁰ Ge ba koo maa yōsu gbaburɔ, gera ba koo ka torarun suurun wororu ko. Wasira ba koo ka gu na Yinni Gusunɔn wuswaaɔ bu sere gu yōsu gu doona gbaburɔ.

¹¹ Aroni u koo gina gbiwa u win tiin ketɛ kinɛ te go win toranun s̄ ka sere maa win yɛnugibuginun s̄. ¹² Kpa u dɔɔ gɛɛ gura saa yāku yerun di yi ba yibie dɔɔ guratii sɔɔ kpa u turare buuru s̄ka n̄m kurenu yiru kpa u ka ye kpuro du dii te ta dɛere gem gem sɔɔ. ¹³ U koo turare ye doke dɔɔ gɛɛ yi sɔɔ Yinni Gusunɔn wuswaaɔ kpa yen wiisu su woodan kpakoro ten wukiritia wukiri kpa u ku raa ka gbin s̄. ¹⁴ Yen biru kpa u ketɛ yen yem sua u dɛka ka win niki bia kpa u mu yɛka kpakoro ten wukiritia sɔɔ s̄ɔ yari yeru gia. Kpa u maa ko mɛ kpakoro ten wuswaaɔ n̄n nɔɔba yiru. ¹⁵ Yen biruwa u koo maa boo ge ga s̄a Yinni Gusunɔguu mi go Isireliba kpuron toranun s̄ kpa u gen yem sua u ka da dii te ta dɛere gem gem sɔɔ kpa u mu yɛka woodan kpakoro ten wukiritia wɔllɔ ka maa ten wuswaaɔ nge mɛ u kua ka ketɛ yen yem. ¹⁶ Kpa u dii te ta dɛere gem gem dɛerasiabun wororu koosi u ka ten disa w̄ka yi ta duura Isireliban toranu ka ben mem nɔɔbu sarirun s̄. Nge mɛya u koo ko u ka dii dɛera

ten disi wāka, domi ta wāa disigibun suunu sɔɔ. ¹⁷ Goo kun ko n wāa dii ten sɔɔwɔ sanam mɛ Aroni u koo du mi, u ka toranun yākuru ko sere u da u ka yarima. U koo win tii ka win yenugibun toranun yākuru ko. Yen biru kpa u maa Isireliba kpurogiru ko. ¹⁸ U n yariɔ, u koo dawa yāku yerɔ kpa u tu dɛerasiabun wororu koosi. Yen biru kpa u ketɛ ye, ka boo gen yem sua u tɛeni yāku yerun kāanu nne yen baayere sɔɔ. ¹⁹ U koo yem mɛ dekawa ka win niki bia u yēka nɔn nɔɔba yiru yāku yee ten wɔllɔ. Nge mɛya u koo ka tu dɛerasia Isireliban toranun di kpa u tu yi nenem Yinni Gusunɔn sɔ.

²⁰ Sanam mɛ u dii te ta dɛere gem gem dɛerasia u kpa, ka dii dɛera te, ka yāku yeru, u koo de bu ka boo ge ga wasi mi nawa. ²¹ Aroni u koo win nɔma kpuro sɔndiwa boo gen wiru wɔllɔ kpa u Isireliban toranu kpuro tuuba ko ka mem nɔɔbu sari te ba kua kpuro. Kpa u boo ge tora ni kpuro sɔbi kpa u de goo u gu gira u ka da gɔburɔ. ²² Nge mɛya boo ge, ga koo ka Isireliba kpuron toranu sɔbe gu ka doona gɔburɔ mi goo kun wāa.

²³ Yen biru u koo wura kuu ten mi, kpa u win sāa yāa ni u doke potiri u nu yi mi. ²⁴ Kpa u wobure yam dɛeramɔ kpa u win tiin yānu doke. Yen biru kpa u yari u na u yāku dɔɔ mwaararugiru ko win tiin sɔ ka sere maa Isireliban sɔ. Yen biru kpa u torarun yākuru ko win tiin sɔ ka sere Isireliban sɔ. Kpa u suuru kanabun woronu ko win tii ka Isireliban sɔ. ²⁵ Yen biru kpa u yaa yen gum dɔɔ doke yāku yerɔ ye ba ka torarun yākuru kua mi.

²⁶ Wi u boo ge gira u ka da gɔburɔ u koo win yānu teawa kpa u wobure u sere du sansaniɔ. ²⁷ Ketɛ ye, ka boo gen yem mɛ ba ka da dii te ta dɛere gem gem sɔɔ toranun sɔ, ba koo yen yaa ka yen gɔni ka yen bisu yarawa ben sansanin di bu dɔɔ doke. ²⁸ Wi u ye kpuro dɔɔ mɛni u koo win yānu teawa kpa u wobure u sere wurama sansaniɔ.

²⁹ Yeni ya ko n sāawa wooda sere ka baadommaɔ. Suru nɔɔba yirusen

sɔɔ wɔkuruse, i nɔɔ bɔkuo kpa i bɛen sɔma deri sere ka sɔbɔ be ba wāa bɛen suunu sɔɔ. ³⁰ Domi tɔɔ te sɔɔra ba koo bɛɛ torarun yākuru kua bu ka bɛɛ dɛerasia. Nge mɛya i ko i ka dɛera bɛen durum kpuron di Yinni Gusunɔn wuswaaɔ. ³¹ Tɔɔ te, ta koo kowa tɔɔ wɛrarugiru kpa i n da nɔɔ bɔke. Kpa ya n sāa wooda sere ka baadommaɔ.

³² Amen biru yāku kowo wi ba gum tāre ba gɔsa u ka ko yāku kowo tɔnwerɔ win baaban kɔsire, wiya u koo sāa yāa ni doke ni ba kua ka wɛɛ damgii. ³³ Wiya u ko n da yākuru ko u ka dii te ta dɛere gem gem dɛerasia ka sere dii dɛera te, ka yāku yee te, ka yāku kowobu ka sere maa Isireliba kpuro.

³⁴ Yeni ya ko n sāawa wooda sere ka baadommaɔ. Wɔɔ tia sɔɔ, ba ko n da yākuru kowa Isireliba kpuron toranun sɔ nɔn teeru.

Ma Aroni u kua kpuro ye Yinni Gusunɔ u Mɔwisi sɔɔwa.

NGE Mɛ ISIRELIBA BA KO N KA DɛERE

Gusunɔ u yina bu yem di

17

¹ Yinni Gusunɔ u Mɔwisi sɔɔwa u nɛɛ, ² a Aroni ka win bibu ka sere Isireliba kpuro sɔɔwɔ a nɛɛ, wooda wee ye nɛ, Yinni Gusunɔ na wɛɛmɔ.

³ Isireliba sɔɔ goo ù n kī u saberu garu saka sansaniɔ ñ kun mɛ mi u wāa kpuro, u koo gina ka tu nawa nen kuu bekurugirun kɔnnɔwɔ u ka tu yākuru ko nɛ, Yinni Gusunɔn wuswaaɔ. ⁴ Yɛro u kun kue mɛ, ba koo nùn sabe ten yem bikiawa domi u yem yariwa mi. Saa ye sɔɔ, ba koo yɛro yarawa Isireliban suunu sɔɔn di. ⁵ Wooda yeni ya koo dewa Isireliba bu ka ben yaa sabenu na yāku kowon mi nen kuu ten kɔnnɔwɔ bu go nɛ, Yinni Gusunɔn wuswaaɔ. Kpa bu ku raa tu go mi ba tura. Kpa ta n sāa siarabun yākuru. ⁶ Yāku kowowa u koo ten yem mɛ yēka yāku yerɔ kuu ten kɔnnɔwɔ. Kpa u ten gum dɔɔ doke mɛn nuburu ta koo nɛ, Yinni Gusunɔ dore. ⁷ Nge mɛya Isireliba ba ñ maa ka būnu yākuru kuamme

nìn bwāarokunu nu ka bonu weene. Yeni ya ko n wāawa ben tiin sō ka ben bibun bibun sō sere ka baadommaa.

⁸ N n men na, Isireli goo, n̄ kun me sōo goo wi u wāa ben suunu sōo, ù n yāku dōo mwaararugiru m̄, n̄ kun me yākunu ganu, ⁹ ma u n̄ ka nu ne ne, Yinni Gusun̄on kurun kōnnōwō u ka n̄in yaa go, ba koo yēro yarawa ben suunu sōon di.

¹⁰ Wee wooda ye ne, Yinni Gusun̄o na maa wēemō. Isireli goo, n̄ kun me sōo goo wi u wāa ben suunu sōo ù n yem di, baa n̄ n meren na mu sāa, ne, Yinni Gusun̄owa kon yēro wōrima n n̄un yara win t̄ambun suunu sōon di.

¹¹ Domi yem sōora hunde koni kpuron wāara wāa. Na dera i yem dendimō yāku yerō i ka bēen toranun suuru wa. Yem meya mu ra de tōnu u win torarun suuru wa. ¹² Yen sōna na nee, Isireliban goo n̄ kun me sōo goo bēen suunu sōo u n̄ yem dimō.

¹³ Bēe Isireliban goo n̄ kun me sōo goo wi u wāa bēen suunu sōo, ù n yaa gaa mwa taasoru sōo n̄ kun me gunō gagu ge ba ra di, u koo yaa ye, n̄ kun me gunō gen yem yariwa kpa u mu yanim wukiri. ¹⁴ Domi hunde koni ye ya wasi kpuro, yen wāara wāawa yen yem sōo. Yen sōna na nee, i ku hunde koni gaan yem di. Domi yem sōora wāara wāa. Wi u maa yina u mu di, ba koo yēro wunawa wigibun suunu sōon di.

¹⁵ Bēe Isireliban goo, n̄ kun me sōo goo wi u wāa bēen suunu sōo, ù n yaa goru di n̄ kun me yaa ye gbeeku yaa ya go, yēro u koo win yānu teawa kpa u wobure. Adama ka me, u ko n̄ sāawa disigii sere ka tōo ten yokō u sere dēera. ¹⁶ U kun win yāa ni teye, ma u n̄ wobura, u koo win torarun are mwa.

Kōo menna bi bu n̄ bēere mō

18

¹ Yinni Gusun̄o u Mōwisi sōowa u nee, ² a Isireliba sōowō a nee, nena na Gusun̄o bēen Yinni. ³ I ku ra ko ye ba ra ko Egibitiō mi i raa sina. I ku maa ko ye Kananiba m̄ mi na ka bēe dōo. I ku ben komanu swīi. ⁴ Adama i nen woodaba ka nen yiirebu mem

nōowō kpa i ye swīi. Domi nena na sāa Gusun̄o bēen Yinni.

⁵ N n men na, i nen gere ka nen woodaba mem nōowō. Wi u ye mem nōowa u ko n̄ wāawa yen sō. Ne Yinni Gusun̄owa na yeni gerumō.

⁶ Nena na wooda yeniba wēemō. Na nee, bēen goo u ku raa ka win dusi t̄on kurō kōo menna.

⁷ I ku bēen tundo sekuru doke i ka bēen mero kōo menna. Domi u sāawa bēen mero.

⁸ I ku ka bēen meron nisi goo kōo menna, domi i n̄ kua me, i bēen tundo sekuru dokewa mi.

⁹ I ku ka bēen sesu tundo turosi n̄ kun me mero turosi kōo menna baa b̄a kun bēe seeye yenu teu sōo.

¹⁰ I ku ka bēen nikurōbu kōo menna baa ù n sāan na t̄on dur̄on bii, n̄ kun me t̄on kur̄on bii. Domi wi u kua me, u tii sekuru dokewa mi.

¹¹ I ku ka bēen tondon kurō goon bii kōo menna domi u sāawa bēen sesu.

¹² I ku ka bēen tiō kōo menna, domi u sāawa bēen tondon dusi.

¹³ I ku maa ka bēen meron wōnō n̄ kun me win mōo kōo menna. Domi u sāawa bēen meron dusi.

¹⁴ I ku maa bēen tondon wōnō n̄ kun me win mōo sekuru doke i ka win kurō kōo menna. Domi kurō wi, u sāawa nge bēen tiin mero.

¹⁵ I ku ka bēen bigii kurō kōo menna, domi u sāawa bēen biin kurō.

¹⁶ I ku ka bēen wōnō n̄ kun me bēen mōon kurō kōo menna. I n̄ kua me, i n̄un sekuru dokewa.

¹⁷ I ku ka t̄on kurō kōo menna kpa i maa ka win bii kōo menna, n̄ kun me win nikurōbu, domi ba sāawa mi dusinu. I n̄ kua me, ya sāawa mi tora bakaru.

¹⁸ I ku bēen kur̄on wōnō n̄ kun me win mōo sua kurō sanam me kurō win tii u wāa wāaru sōo. Domi ya koo nisinu ma.

¹⁹ I ku ka t̄on kurō menna sanam me u yasa m̄, domi u sāawa disigii.

²⁰ I ku ka bēen winsim kurō kōo menna. I n̄ kua me, i tii disi koosiwa mi.

²¹ I ku ka bēen bii yākuru ko būu wi ba m̄ Mōlōkun mi. Domi i n̄ kua me, ne, Yinni Gusun̄on yīsira i sankā mi. I n̄ yē ma nena na sāa Gusun̄o bēen Yinni.

²² I ku ka bēen tən durəsi kǎō mēna nge mē i ra ka tən kurǎ ko. Domi ya sāawa seku bakaru.

²³ I ku ka yaa saberu kǎō mēna nge tən kurǎ. Domi ì n kua mē, i tii disi dokewa. Nge mēya maa tən kurǎ goo u ku raa de yaa saberu tu ka nùn mēna. Ya sāawa seku bakaru.

²⁴ I ku de koma ninin bweseru nu bēe ko disigibu. Domi niya bwese tuku nini nu ra ko ni kon gira bēen suunu sǎn di. ²⁵ Ba tem mēn tii disi doke, ma na mu sēyasia ma mu mēn tǎmbu yarinasia.

²⁶ Bēe Isireliba ka bēe sǎbu bēe be i wǎa Isireliba sǎ, i nēn gere ka nēn wooda ye mēm nǎwǎ. Kpa i bwese nin koma sekurugii ni deri. ²⁷ Be ba raa sina tem mē sǎ i sere na, ba koma ni kua ma tem mē, mu disi duura. ²⁸ N n mēn na, bēen tii i ku mu disi doke kpa mu ku raa maa bēe yarinasia nge yellugibu. ²⁹ Domi be ba koma nin garu saara Isireliba kpuro sǎ, ba koo bu wunawa ben tǎmbun suunu sǎn di.

³⁰ Nēna Gusunǎ bēen Yinni. I de i nēn gere ka nēn wooda ye mēm nǎwa mam mam. Kpa i ku bwese tuku nin komanu swīi ni ba ra ko i sere tunuma mini. Kpa i ku ra tii disi doke.

Nge mē n weenē bu Gusunǎ sǎ

19

¹ Yinni Gusunǎ u Mǎwisi sǎwǎ u nēe, ² a Isireliba kpuro sǎwǎ a nēe, i de i n dēere, domi nē Gusunǎ bēen Yinni na dēere.

³ Yen sǎ, bēen baawure u win tundo ka win mero bēere wēyǎ kpa u n da wēre tǎō wērarugiru sǎ. Nēna Gusunǎ bēen Yinni.

⁴ I ku tii būnu wē, i ku ra maa bwāaroku gagu seku.

⁵ I n nē, Yinni Gusunǎ siarabun yākuru kuammē, i tu koowo nge mē ta koo ka man wēre. ⁶ I ko ten yaa diwa dǎma te i ka ye yākuru kua ñ kun mē sisiru. Adama ye ya tiara sǎō itase, i ko ye dǎō mēniwa. ⁷ I n ye di sǎō itase, na ñ yāku te mwaamǎ. Domi yaa ye, ya disi duurawa mi. ⁸ Wi u ye di u koo win torarun are wa, domi u ñ ye

garisi nēgia. Ba koo yēro wunawa bēen suunu sǎn di.

⁹ I n bēen dīanu gēemǎ, i ku gē ye ya wǎa gbee goorǎ. I ku maa bēen gberun dīanu kunǎnu ko. ¹⁰ Mēya i ku maa resēm gberu sǎō resēm kunǎnu ko ka maa resēm ye ya wǎruma. I ko ye deriwa sǎarobu ka sǎbun sǎ. Nē Gusunǎ bēen Yinniwa na yeni gerua.

¹¹ I ku gbēni, i ku maa bēen winsim weesu kua ñ kun mē i nùn nǎni wǎke. ¹² I ku bǎri weesugii ko ka nēn yīsiru. Domi ì n kua mē, i nēn yīsiru sankawa. Nē Gusunǎ bēen Yinniwa na yeni gerua.

¹³ I ku bēen winsim dam dǎre. I ku maa nùn gǎanu mwaari ka dam. I ku bēen sǎm kowon kǎsiaru nēnē sere yam mu ka sǎra. ¹⁴ I ku soso wǎmē. I ku maa gǎanu yi wǎkon wuswaaō ni nu koo nùn sura. I de bēen daa yu sǎōsi ma i man nasie nē Gusunǎ bēen Yinni.

¹⁵ I ku murafitiru ko siribu sǎ. I ku goon bwēebwēeru ñ kun mē win dam mēeri i ka nùn siri. Adama i ko i bu siriwa nge mē baawuren gem mu nē. ¹⁶ I ku gari weesugii kpara bēen tǎnusin sǎ. I ku maa nùn gari mani yi yi koo nùn go.

¹⁷ I ku bēen winsim tusi gǎruǎ. Adama i nùn gerusio kpa i ku ra tii durum sǎbi win sǎ. ¹⁸ I ku bēen winsim mǎru kǎsie. I ku maa ka goo mǎru nēnē. I bēen tǎnusi kǎō nge bēen tii. Nē Yinni Gusunǎwa na yeni gerua.

¹⁹ I de i nēn wooda yeniba mēm nǎwa. I ku de yēe bwese bweseka yu yǎna. I ku dīa bwesenu yiru duure gbee teeru sǎ. I ku yǎnu doke ni ba kua ka wēe bwesenu yiru.

²⁰ Goo ù n ka yoo tən kurǎ kǎō mēna wi ba durǎ kǎ, adama ba ñ gina nùn yakie win yorun di, yēro u koo yen gobi kǎsiawa, adama ba ñ bu goomǎ. Domi kurǎ wi, u gina sǎa yoo. ²¹ Durǎ win torarun sǎ, u koo ka yǎa kineru na Yinni Gusunǎn wuswaaō win kurun kǎnnǎwǎ u ka torarun sǎmbun yākuru ko. ²² Kpa yāku kowo u nùn torarun suurun wororu koosi nē Yinni Gusunǎn wuswaaō. Saa ye sǎra u koo win torarun suuru wa.

²³ Sanam mē i dua Kananin temǎ i kpa, ma i dǎa bwese bweseka duura,

i ko yen marum garisiwa disigim, wɔɔ ita. I n̄ mu dima. ²⁴ Wɔɔ nn̄esen marum m̄e ya koo ma, mu ko n̄ s̄awa n̄e Yinni Gusun̄ogim, i ka man siara t̄ɔɔ bakarun saa. ²⁵ Saa wɔɔ n̄ɔɔbusen diya b̄een tii i ko i n̄ da d̄aa marum m̄e s̄ori i di. N̄e Gusun̄o b̄een Yinniwa na yeni gerua.

²⁶ I ku ḡaanu ganu di ka yem. I ku w̄ee n̄ kun m̄e guru wiru m̄eri i ka bikiaru ko. ²⁷ I ku b̄een wirun goo gookan seri k̄oni bw̄ereke. I ku maa b̄een toburun beri berika k̄oni. ²⁸ I ku b̄een wasi muriri goon ḡaon s̄o. I ku maa b̄een wasi yore. N̄e, Yinni Gusun̄owa na yeni gerua.

²⁹ I ku b̄een bii w̄andiaba sekuru doke i bu kur̄o tanaru kp̄ee s̄aru garun s̄o, kpa sakararu ka sekuru sariru tu ku raa yibu tem m̄e s̄o. ³⁰ I n̄ da t̄ɔɔ w̄er̄arugiru yaaye kpa i n̄en kuu bekurugiru b̄ere w̄e. N̄e, Yinni Gusun̄owa na yeni gerua.

³¹ I ku da be ba ra ḡaribu sokun mi n̄ kun m̄e s̄orobun mi kpa i ku ra ka tii dis̄i doke. Domi n̄ena na s̄aa Gusun̄o b̄een Yinni.

³² I wi u seri kpiki m̄o kpuro kpuna kpa i dur̄o t̄ok̄o b̄ere w̄e. I maa n̄e, Yinni Gusun̄o nas̄io. Domi n̄ena na s̄aa b̄een Yinni.

³³ S̄o goo ù n̄ w̄aa b̄een tem s̄o, i ku n̄un dam d̄ore. ³⁴ I ko i n̄un kuawa nge kpa ȳero, kpa i n̄un k̄ia nge b̄een tii. Domi b̄een tii i raa s̄aru di Egibitīo. N̄e Gusun̄o b̄een Yinniwa na yeni gerua.

³⁵ I ku murafitiru ko siribu s̄o, ka ḡaa ȳirubu s̄o, ka kiloba s̄o ka sakakunu s̄o. ³⁶ I de b̄een kiloba ka b̄een sakakunu ye kpuro ya n̄ s̄aa dee dee. N̄e Gusun̄o b̄een Yinniwa na ye gerua, n̄e wi na b̄ee yara Egibitin di.

³⁷ I n̄en woodaba kpuro m̄em n̄ɔɔw̄o kpa i ye sw̄ii. N̄e, Yinni Gusun̄owa na ye gerua.

S̄aa ni Gusun̄o u yina

20

¹ Yinni Gusun̄o u M̄owisi s̄ɔɔwa u n̄ee, ² a Isireliba s̄ɔɔw̄o a n̄ee, ben goo n̄ kun m̄e s̄o wi u w̄aa be s̄o ù n̄ win bii sua u ka b̄uu wi ba m̄o M̄ol̄oku ȳakuru kua, ba koo n̄un kasukuwa bu go. ³ N̄e,

Yinni Gusun̄owa kon n̄un w̄ari kpa n̄ n̄un wuna n̄en t̄ambun suunu s̄aon di ȳen s̄o u ka win bii M̄ol̄oku ȳakuru kua ma u n̄en kuru dis̄i doke u n̄en ȳisi d̄eeraru sank̄a. ⁴ Isireliba b̄a n̄ yina bu dur̄o win bweseru go, ma ba n̄un m̄era u daa yen bweseru m̄o, ⁵ n̄en tiiwa kon n̄un w̄ari wi ka win yenugibu kpuro kpa n̄ n̄un yara win t̄ambun suunu s̄aon di ka sere be ba maa M̄ol̄oku ye s̄aam̄o.

⁶ Goo ù n̄ bikiaru da ḡari sokobun mi n̄ kun m̄e s̄orobun mi, kon n̄un w̄ariwa kpa n̄ n̄un wuna win t̄ambun suunu s̄aon di.

⁷ I de i n̄ d̄ere, domi n̄en tii na d̄ere. N̄e Gusun̄o b̄een Yinniwa na ye gerua.

K̄ɔɔ m̄enna bi Gusun̄o u yina

⁸ N̄ena Yinni Gusun̄o wi u b̄ee ḡosa i n̄ ka d̄ere. I ko i n̄en woodaba m̄em n̄ɔɔwawa kpa i s̄i ye s̄o.

⁹ Goo ù n̄ win tundo n̄ kun m̄e win m̄ero b̄rusi, ba koo ȳero gowa kpa win yem mu w̄ari win tii s̄o.

¹⁰ Goo ù n̄ ka goon kur̄o kpuna, ba koo kur̄o wi ka dur̄o wi gowa.

¹¹ Goo ù n̄ ka win tondon kur̄o kpuna, u win tundo sekuru dokewa. Ba koo ȳero gowa ka kur̄o wi sannu kpa ben yem mu w̄ari ben tii s̄o.

¹² Goo ù n̄ ka win biin kur̄o kpuna, ba koo ȳero gowa ka kur̄o wi sannu. Domi seku bakara ba kua mi. Ben yem mu koo w̄ariwa ben tii s̄o.

¹³ T̄on dur̄o ù n̄ ka win t̄on dur̄osi kpuna nge m̄e ba ra ka t̄on kur̄o m̄enne, ba koo be yiru ye kpuro gowa. Domi ḡaa k̄osuna ba kua mi. Ben yem mu koo w̄ariwa ben tii s̄o.

¹⁴ Goo ù n̄ bii ka m̄ero sua kur̄o, tora bakara mi. Ba koo be kpuro d̄ɔɔ meniwa. Kpa yen bweseru ya kun w̄aa b̄een suunu s̄o.

¹⁵ Goo ù n̄ maa ka yaa saberu m̄enna nge m̄e ba ra ka t̄on kur̄o m̄enne, ba koo ȳero gowa ka yaa sabe ten tii.

¹⁶ T̄on kur̄o ù n̄ maa ka yaa saberu m̄enna nge m̄e ba ra ka t̄on dur̄o m̄enne, ba koo n̄un gowa ka yaa sabe ten tii. Kpa ben yem mu w̄ari ben tii s̄o.

¹⁷ Goo ù n̄ win sesu tundo turosi n̄ kun m̄e m̄ero turosi sua kur̄o u ka kpuna, ba tii sekuru dokewa mi. Ba

koo bu wunawa ben tɔmbun suunu sɔɔn di. Durɔ wi, u koo win torarun are sɔbewa. Domi u ka win sesu kpuna.

¹⁸ Goo ù n ka tɔn kurɔ menna wi u yasa mɔ, ma yen yem me mu yara u mu wa, ba koo be yiru ye yarawa Isireliban suunu sɔɔn di.

¹⁹ I ku ka beɛn meron wɔnɔ n̄ kun me win mɔɔ n̄ kun me beɛn tiɔ kɔɔ menna. Domi i sɔawa dusinu. Wi u kua me, u koo yen are wa.

²⁰ Goo ù n ka win tondon wɔnɔ n̄ kun me tondon mɔɔn kurɔ kpuna, u bu sekuru dokewa. Kurɔ wi, ka durɔ wi, ba koo ben toranun are wa. Ba n̄ bii marumɔ sere bu ka gbi.

²¹ Goo ù n win wɔnɔ n̄ kun me win mɔɔn kurɔ sua, u torawa mi. U win wɔnɔ n̄ kun me win mɔɔ wi sekuru dokewa mi. Kurɔ wi, ka durɔ wi, ba n̄ bibu marumɔ.

²² I de i nen woodaba ka nen yiirebu mem nɔɔwa kpa i ka ye sɔmburu ko, kpa tem mi na ka beɛ dɔɔ mu ku raa beɛ yarinasia. ²³ I ku bwese nin komanu swi ni na kon beɛ gira. Domi koma niya ba kua na ka bu yina. ²⁴ Na beɛ sɔɔwa na neɛ, beɛya i ko i n ben tem me mɔ. Nena kon beɛ mu wɛ.

Tem me, mu tim ka bom yiba. Nena Gusunɔ beɛn Yinni ne wi na beɛ wuna saa bwese ni nu tien di. ²⁵ Yen sɔna i ko i wunana yaa ye i ko i di ka ye i kun dimɔ ka sere maa gunɔ si i ko i di ka si i n̄ dimɔ kpa i ku ra beɛn tɔmbu disi doke yeɛ yi, ka gunɔ sin sɔ ye na gesi neɛ, i ku di mi.

²⁶ I de i n deɛre i n wɔa nen sɔ, domi na deɛre. Ne, Yinni Gusunɔwa na beɛ wuna nenem bwese ni nu tien suunu sɔɔn di i n ka sɔa negibu.

²⁷ Goo ù n wɔa beɛn suunu sɔɔ, tɔn kurɔ n̄ kun me tɔn durɔ ma u ra gɔribu soku n̄ kun me u ra sɔroru ko, ba koo yɛro kpenu kasukuwa kpa win yem mu wɔri win tii sɔɔ.

Yaku kowobun woodaba

1. Wooda ye ya ka yaku kowon tii ya

21

¹ Yinni Gusunɔ u Mɔwisi sɔɔwa u neɛ, a Aroni ka win bibu sɔɔwɔ a neɛ, yaku kowo u ku raa tii disi doke

u wigii goon goru baba ² ma n kun mɔ win mero ka win tondon goru ka win tiin biigiru ka win wɔnɔ ka win mɔɔgiru ³ ka sere win sesu wi u kun durɔ yɛguru wi ba n̄ gina sue. ⁴ Isireliban suunu sɔɔ, yaku kowo wi, u sɔawa ben guro guro. Yen sɔ, u n̄ koo tii disi doke ka ben goon goru.

⁵ Goo ù n gu, yaku kowobu bu ku raa ben wii suunun seri kɔni, bu ku raa maa ben toburun beri berika kɔni. ⁶ Meya bu ku raa maa tii muriri wasi sɔɔ. Ba ko n wɔawa ne Gusunɔ ben Yinnin sɔ. Ba n̄ nen yisuru sankumɔ. Domi beya ba ko n da man yakunu kue ni nu sɔa nen dianu. Yen sɔ, ba ko n deɛrewa.

⁷ Ba n̄ koo kurɔ tanɔ n̄ kun me wi ba gaba ba ka kpuna sua kurɔ. Ba n̄ maa kurɔ wi u win durɔ yina suamɔ. Domi ba ko n deɛrewa ba n wɔa ne, Yinni Gusunɔn sɔ. ⁸ Isireli baawurewa u koo yaku kowo garisi tɔn deɛro. Domi wiya u ra ka beɛn yakunu ne, ne, Yinni Gusunɔn mi. Yen sɔ, ba ko n deɛrewa, domi ne, Yinni Gusunɔ na deɛre. Nena na beɛ gɔsa i n ka maa deɛre.

⁹ Yaku kowo goon bii wɔndia ù n tii sekuru dokemɔ u kurɔ tanaru dimɔ, win tondowa u sekuru dokemɔ. Ba koo bii wɔndia wi dɔɔ meniwa.

¹⁰ Yaku kowo wi ba gum tare wirɔ u kua yaku kowo tɔnwero, ma ba n̄n sɔa yɔnu dokea, u ku maa win seri sanku goon gɔɔn sɔ. Meya u ku maa win yɔnu gɛɛku. ¹¹ U ku raa goru garu susi u tii disi doke, baa n̄ n win tundo n̄ kun me win meron gorun na. ¹² U n̄ maa yariɔ nen kurun di goon gorun sɔ, u ku ka kuu te disi doken sɔ. Domi ba n̄n gum tare u n ka sɔa nenem. Ne, Yinni Gusunɔwa na ye gerua.

¹³ Wɔndia wi u kun durɔ yɛwa yaku kowo tɔnwero u koo sua kurɔ. ¹⁴ U n̄ koo gɔmini goo sua kurɔ n̄ kun me kurɔ wi ba yina n̄ kun me kurɔ wi ba gaba ba ka kpuna n̄ kun me kurɔ tanɔ. Adama wɔndia wi u kun durɔ yɛwa u koo sua win dusibu sɔɔ. ¹⁵ Kpa u ku raa bwese tukuru doke win bweseru sɔɔ. Ne Yinni Gusunɔwa na n̄n gɔsa u n ka deɛre.

2. Wi u kun kpɛ u ko yaku kowo

16 Yinni Gusunɔ u maa Mɔwisi sɔɔwa u nɛɛ, ¹⁷ a Aroni ka win bibu sɔɔwa a nɛɛ, baa ka win bibun bweserɔ goo ù n alebu gaa mɔ win wasi sɔɔ, yɛro kun kpɛ u da nɛn kuu te sɔɔ u nɛ, Yinni Gusunɔ dīanu ganu yākuru kua. ¹⁸ Alebugii goo kun kpɛ u nɛn sɔmbu te ko, aa wɔkowa? Aa kōri barɔwa? N kun mɛ yɛron wuswaa ya kɔsikirewa? ¹⁹ N kun mɛ yɛron naasu n̄ kun mɛ win gāsera bɔɔrewa? ²⁰ N kun mɛ yɛro u kundu kpiawa? N kun mɛ u sāawa tɔn kɔmiakubu? N kun mɛ yɛron n̄ni kpiawa? N kun mɛ yɛro taataaru n̄ kun mɛ debu mɔwa? N kun mɛ win tīa bii kɔsikira? ²¹ Wi u alebu gaa mɔ wasi sɔɔ gesi Aronin bweseru sɔɔ, u n̄ kpɛ u nɛ, Yinni Gusunɔ yākuru kua. U n̄ maa kpɛ u ka dīanu ganu na u ka yākuru ko nɛn kuu te sɔɔ. ²² Adama u koo kpī u nɛ, Yinni Gusunɔn dīa dɛɛranu di. ²³ Win alebun sɔna u n̄ kpɛ u susi yāku yerɔ ka kuu ten beku kare ten mi. Kpa u ku raa nɛn kuu te disi doke. Nɛ, Yinni Gusunɔwa na ra yāku kowobu gɔsi ba n ka dɛɛre.

²⁴ Ma Mɔwisi u Aroni ka win bibu ka Isireliba kpuro gari yi sɔɔwa.

3. Be ba koo yāku dīanu di

22

¹ Yinni Gusunɔ u Mɔwisi sɔɔwa u nɛɛ, ² a Aroni ka win bibu sɔɔwa a nɛɛ, ba n̄ tii sɛ dīa ni Isireliba ba ka man naawammɛ sɔɔ, kpa bu ku raa nɛn yīsi dɛɛra te sanku. Nɛna na sāa Yinni Gusunɔ.

³ Ben bweseru sɔɔ, goo ù n nu susi, ma u disi gɛɛ mɔ, ba koo yɛro yarawa nɛn sɔmburun di. ⁴ Aronin bweseru sɔɔ, goo ù n bara disigiru mɔ, n̄ kun mɛ ù n kentu kpika mɔ, u n̄ yāku dīa ni dimɔ sere ù n dɛɛra, ⁵ ka sere wi u goru baba n̄ kun mɛ win sen nim mu wīa n̄ kun mɛ wi u yaa gaa baba ye ya disi mɔ n̄ kun mɛ wi u goo baba wi u disi mɔ. ⁶ Wi u yen gaa baba gesi, u disi duurawa mi sere ka yokaa. U n̄ kpɛ u yāku dīa ni di ma n̄ kun mɔ u wobura mam mam. ⁷ U n̄ wobura, yokan di u dɛɛra, u koo kpī u nɛn dīa ni di. Domi niya nu sāa win dīanu. ⁸ Meya yāku kowo goo kun yaa goru

temmɔ n̄ kun mɛ yaa ye gbeeku yaa gaa ya go u ku raa ka tii disi doken sɔ. Nɛ, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua.

⁹ Ba koo nɛn woodaba mɛm nɔɔwawa domi b̄a n̄ nɛn dīanu disi doke, ba koo ben torarun are sɔbe kpa bu gbi. Nɛ, Yinni Gusunɔwa na bu gɔsa ba n̄ ka dɛɛre.

¹⁰ Tɔn diro kun yāku dīa ni dimɔ baa yāku kowon sɔm kowo n̄ kun mɛ win sɔɔ. Yɛro kun yāku dīa ni dimɔ.

¹¹ Adama yoo wi yāku kowo u dwa ka wi ba mara win yenuɔ, ba koo kpī bu dīa ni di. ¹² Yāku kowon bii tɔn kurɔ ù n tɔn diro sua durɔ, ù ku raa yāku dīa ni di. ¹³ Adama bii wi, ù n sāa gɔmini n̄ kun mɛ win durɔ u n̄n yina, ma u n̄ ka durɔ wi mara, ma u gɔsira win tundon yenuɔ u sɔ nge sanam mɛ u n̄ durɔ sue, u koo kpī u dīa ni di. Ma n̄ kun mɛ, tɔn diro u ku dīa ni di.

¹⁴ Tɔn tuko goo ù n nu di u n̄ ka baaru, u koo nin kɔsire yāku kowo wɛwa. Yen biru kpa u n̄n nin b̄onu nɔɔbun tia sosia.

¹⁵ Yāku kowobu bu ku raa dīa ni disi doke n̄ Isireliba ba ka yākuru kua Yinni Gusunɔn wuswaaɔ. ¹⁶ B̄a n̄ nu di sanam mɛ n̄ n̄ weene bu nu di, ba Isireliba toranu sɔbimɔwa. Nɛna Yinni Gusunɔ, nɛ wi na ra yākuu dɛɛrasie.

Sabe te ba koo ka yākuru ko

¹⁷ Yinni Gusunɔ u Mɔwisi sɔɔwa u nɛɛ, ¹⁸ a Aroni ka win bibu ka Isireliba kpuro sɔɔwa a nɛɛ, goo be sɔɔ n̄ kun mɛ sɔɔ goo wi u wāa ben suunu sɔɔ, ù n kī u yāku d̄ɔɔ mwaararugiru ko ka kīru, n̄ kun mɛ u ka nɔɔ mwɛɛru garu yibia, ¹⁹ nɛ, Yinni Gusunɔ n̄ sere tu mwa, yaa sabe d̄ɔɔ ge ga n̄ alebu mɔ gera u koo ka na, naa, n̄ kun mɛ yāaru, n̄ kun mɛ boo, ya n̄ gesi sāa dwa. ²⁰ U n̄ koo ka yaa saberu na te ta alebu gaa mɔ. Domi ù n ka tu yākuru kua, na n̄ mwaamɔ. ²¹ Goo ù n siarabun yākuru m̄ ka kīru n̄ kun mɛ u ka nɔɔ mwɛɛru garu yibia, u koo tu kowa ka sabe te ta n̄ alebu gaa mɔ n̄ sere win yāku te mwa. ²² N n̄ mɛn na, bu ku ka sabe wɔko na, n̄ kun mɛ te ta kōri b̄ɔɔre, n̄ kun mɛ te ba so ba kɔsiki, n̄ kun mɛ te ta boo boosu n̄ kun mɛ taataaru mɔ gɔnaɔ. Bu ku ka yen gaa yāku d̄ɔɔ

mwaararugiru ko. ²³ Ba koo kpī bu ka yaa sabe tèn wasin bee tia kpāaru bo kērun yākuru ko. Adama bu ku ka tu nāo mwēerugiru ko. ²⁴ Bu ku raa ka yaa sabe tèn tīara kōra n̄ kun mē ba wīa nē, Yinni Gusunō yākuru kua. Bu ku maa yen bweseru yaa saberu garu kua bā n̄ dua ben temō. ²⁵ Bu ku ka nē, Yinni Gusunō sabe ten bweseru yākuru kua te ba wa s̄bun mi. Domi sabe tèn wasi ba mēera kua, ta s̄awa nge sabe te ta alebu mō. Nē, Yinni Gusunō, na n̄ yāku ten bweseru mwaamō.

²⁶ Yinni Gusunō u Mōwisi s̄ōwa u nē, ²⁷ bā n̄ ketē buu mara n̄ kun mē yāaru n̄ kun mē boo, ga koo kowa s̄ō nōba yiru ka gen mēro. Adama saa s̄ō nōba itasen di, ba koo kpī bu ka gu yāku d̄ō mwaararugiru ko. ²⁸ Bu ku raa yaa saberu garu go ka ten buu s̄ō teeru.

²⁹ Bā n̄ nē, Yinni Gusunō siarabun yākuru kuammē, bu tu koowo nge mē kon ka tu mwa. ³⁰ Yen dōma tera ba koo ten yaa di. Ba n̄ yen gaa tiamō sere sisiru.

³¹ Ba koo nēn wooda ye mēm nōwawa kpa bu ye swīi. ³² Bu ku raa nēn yīsiru sanku kpa bu wa bu man bēere wē ben suunu s̄ō. Nēna na Yinni Gusunō wi u bēe gōsa i n̄ ka dēere. ³³ Nēna na bēe yara saa Egibitin di na n̄ ka s̄ā Gusunō bēen Yinni.

Tōo baka bwese bweseka

23

¹⁻² Yinni Gusunō u Isireliba s̄ōwa saa Mōwisin nōn di u nē, tōo baka n̄ s̄ō i ko i n̄ da mēnne i man s̄ā, ni wee.

Tōo wērarugiru

³ Alusuma tia s̄ō, s̄ō nōba tia i ko i n̄ da s̄amburu ko, s̄ō nōba yiruse, i ko i wēra kpa i mēna i ka man s̄ā. Yen tōo te, i ku ra s̄amburu garu ko. I ko i tu diwa nēn s̄ō baa mi i wāa kpuro gesi.

⁴ Tōo baka ni nu maa tie, n̄ s̄ō i ko i mēna i ka man s̄ā, nin tōnu wee.

Gōo sararibun tōo bakaru

⁵ Yinni Gusunō u nē, wōn suru gbiikoon s̄ō wākura n̄nēsen yokan di, i Gōo sararibun tōo bakaru dio nē, Yinni Gusunōn s̄ō.

⁶ Yen s̄ō wākura nōbuse s̄ōra i ko i pēe ye ba kun seeyatia doken tōo bakaru tore. I ko i kowa s̄ō nōba yiru i n̄ pēe dimō ye ba kun seeyatia doke. ⁷ Alusuma yen tōo gbiikiru s̄ōra i ko i mēna i man s̄ā. Yen tōo te, i ku ra s̄amburu garu ko. ⁸ Alusuma yen tōo baatere i ko i n̄ da man yāku d̄ō mwaararugiru kuewa. S̄ō nōba yiruse, i ko i kpam mēna i man s̄ā. Yen tōo te, i ku s̄amburu garu ko.

Gberun d̄ā gbiikinun tōo bakaru

⁹⁻¹⁰ Yinni Gusunō u maa Isireliba s̄ōwa saa Mōwisin nōn di u nē, i n̄ dua tem mē kon bēe wē s̄ō, ma i d̄ianu gā, i ko i ka d̄ā gbiikii ni i gā mi yāku kowo daawawa. ¹¹ Kpa yāku kowon tii u man nu tusia tōo wērarugirun sisiru kpa n̄ wa n̄ ka bēe nōnu geu mēeri. ¹² Yen tōo te, i ko i man yāku d̄ō mwaararugiru kua ka yāaru wōo tiagiru te ta n̄ alebu gaa mō. ¹³ I ko i maa som kilo nōba tia mē i ka gum burina s̄ondi kpa ye kpuron nuburu tu nē, Yinni Gusunō dore. Yen biru kpa i tam litiri tia ka bōnu tāre som mēn wōllō. ¹⁴ I n̄ ko i d̄ā gbiikii nin pēe di n̄ kun mē nin bima ye ba s̄onwa n̄ kun mē ye ba kōsuka sere dōma te i ka nē, Yinni Gusunōgia na. I ko wooda yeni mēm nōwawa mi i wāa kpuro sere ka baadommaa.

Gēebun tōo bakaru

¹⁵ Yinni Gusunō u maa Isireliba s̄ōwa saa Mōwisin nōn di u nē, i ko i maa alusuma gariwa nōba yiru saa tōo wērarugirun sisirun di dōma tèn di i ka bēen d̄ā gbiikii ni, nē, Yinni Gusunō naawa. ¹⁶ I ko i gariwa s̄ō weeraakuru sere n̄ ka ko tōo wērarugiru nōba yirusen sisiru. Kpa i maa nē, Yinni Gusunō yākuru kua. ¹⁷ I ko i ka pēe yiru na saa bēen yenun di yèn baayere ba kua ka som kilo ita ka pēe seeyatia. Bēen gberun d̄ā gbiikii niya i ko i ka yen som mē ko, kpa yāku kowo u ye s̄ōsi beri berika. ¹⁸ Yen biru, i ko i nē, Yinni Gusunō yāku d̄ō mwaararugiru kua ka yāanu nōba yiru ni nu wōo tia tia mō kpa nu kun alebu gaa mō ka maa ketē kinē kpam teeru ka yāa kinenu yiru ka sere tam. Kpa ye kpuron

nuburu tu ne, Yinni Gusunə dore. ¹⁹ I ko i maa boo go been toranun yākurun sō ka maa yāanu yiru ni nu wōō tia tia mō siarabun yākurun sō ²⁰ ka pēē ye sannu. Yāku kowo u koo ka ye kpuro Yinni Gusunə daawawa u nu tusiarun wororu koosi. Kpa ye kpuro ya n sāa ne, Yinni Gusunəgia. Ye kpuron biru, yaa ye kpuro ya koo kowa yāku kowogia. ²¹ Yen tōō te, i ko mennawa beē kpuro i man sā. I n̄ maa sambahuru mō dōma te. Mi i wāa kpuro, i ko i wooda yeni mem nōwawa sere ka baadommao.

²² I n̄ been gberun dīanu gēemō, i ku ni nu wāa been gbee gooro gē. Yen biru i ku maa nu kunōnu ko. I ko i nu sāarobu ka sōbu deriawa. Ne Gusunə been Yinniwa na ye gerua.

Tōō baka tē sōō ba ra kabi wure

²³⁻²⁴ Yinni Gusunə u Isireliba sōōwa saa Mōwisin nōon di u neē, wōōn suru nōōba yirusen tōō gbiikiru sōō, i ko i wērawa kpa i kabi so Gusunə u ka beē yaaya. Tōō te, i ko i mennawa kpa i man sā. ²⁵ I ku ra sambahuru garu ko. Kpa i man yāku dōō mwaararuginu kua.

Torarun suurun tōō bakaru

²⁶ Yinni Gusunə u Mōwisi sōōwa u neē, ²⁷ wōōn suru nōōba yirusen sōō wōkurusewa i ko i yāku ko been toranun suurun sō. I ko i mennawa kpa i nōō bōke kpa i man sā. Kpa i man yāku dōō mwaararuginu kua. ²⁸ I ku ra sambahuru garu ko tōō te sōō. Domi tōō te sōōra ba koo beē toranun suuru kobun woronu koosi Gusunə been Yinnin wuswaa. ²⁹ Wi u kun nōō bōkue yen tōō te, ba koo nūn wunawa win tōmbun suunu sōon di. ³⁰ Wi u maa sambahuru kua tōō te sōō, kon de bu yēro gowa. ³¹ I ku ra sambahuru garu ko tōō te. Ya ko n sāawa wooda ka baadommao ka been bibun bwesero. Mi i wāa kpuro, i ko ye mem nōōwawa. ³² Ya ko n sāawa nge tōō wērarugiru kpa i nōō bōke. I ko i wērawa saa surun sōō nōōba n̄nen yokan di sere ka yen sisirun yokao.

Kunun tōō bakaru

³³⁻³⁴ Yinni Gusunə u Isireliba sōōwa saa Mōwisin nōon di u neē, saa wōōn suru nōōba yirusen sōō wōkura

nōōbun di, i ko i Kunun tōō bakaru diwa sōō nōōba yiru i ka ne, Yinni Gusunə sā. ³⁵ Yen tōō gbiikiru, i ko i mennawa i man sā. I ku ra sambahuru garu ko tōō te. ³⁶ Tōō baatere i ko i n̄ da man yāku dōō mwaararugiru kuewa sere n̄ ka ko sōō nōōba yiru ye. Yen sōō nōōba itase, i ko i kpam mennawa i man sā kpa i man yāku dōō mwaararuginu kua. Tōō te, i ku ra sambahuru garu ko. Ta sāawa gāa girinu.

³⁷ Yeniba kpuro ya sāawa tōō baka ni i ko i di ne Yinni Gusunə n̄ sō. Kpa i man yāku dōō mwaararuginu kua ka been gberun dīanu ka siarabun yāku ka tam. Yāku baatere ka ten tōru. ³⁸ Mēya i ku maa tōō wērarugiru duari ka yāku ni i ra man kue ka sere maa kēē ni i ra ka ne ka maa nōō mwēerun yāku.

³⁹ Suru nōōba yirusen sōō wōkura nōōbuse sōō, i n̄ been gberun dīanu gā, i ko i tōō bakaru diwa sōō nōōba yiru i ka man beere wē. Yen tōō gbiikiru ka yen tōru nōōba itase, i ko i wērawa i ku sambahuru garu ko. ⁴⁰ Yen tōō gbiikii te, i ko i dāa marum buram sua ka kpakpa wurusu ka dāa wuru bakasu si su ra n̄ wāa daarō kpa i n̄ nuku dobu mō n̄nen wuswaa sōō nōōba yiru ye. ⁴¹ Wōō baagere i ko i n̄ da tōō baka te diwa i ka man beere wē suru nōōba yiruse ye sōō. Ya ko n sāawa wooda sere ka baadommao. ⁴² Beē Isireliba kpurowa i ko i n̄ wāa kunu sōō sere sōō nōōba yiru. ⁴³ Kpa been bibun bweseru tu ka gia ma na ben sikadoba sinasia kunu sōō sanam mē na bu yarama Egibitin di. Ne Gusunə been Yinniwa na ye gerua.

⁴⁴ Nge mēya Mōwisi u Isireliba tōō baka ni sōōwa ni ba ko n̄ da di bu ka Yinni Gusunə beere wē.

Gusunə kuu bekurugirun dabu

24

¹ Yinni Gusunə u Mōwisi sōōwa u neē, ² a Isireliba sōōwa a neē, bu nūn olifin gum kasuo mē mu gea bo kpa fitilanu nu n̄ ka sōre yoka baayere. ³ Aroni u koo ka gum mē dawa ne, Yinni Gusunə n̄ kuu bekurugii ten mi, beku kare ten wuswaa te ta woodan

kpakoro te ganua. Kpa u de fitila ni, nu n sōre yokan di sere yam mu ka sāra. Yeni ya ko n sāawa wooda sere ka ben bibun bweserɔ. ⁴ Aroni u koo fitila ni sɔndiwa dabu wuraguun wɔllɔ kpa nu n sōre wɔkuru baatere sere yam mu ka sāra.

Pɛɛ ye ba ra Yinni Gusunɔ wɛ

⁵ Yinni Gusunɔ u Mɔwisi sɔɔwa u nɛɛ, a pɛɛ wɔkura yiru wɔɔwɔ yen baayere ya n sāa kilo nɔɔba tia. ⁶ Kaa ye yorewa nen wuswaaɔ tabulu wuragia yen wɔllɔ sīa yiru, yen baayere sɔɔ pɛɛ nɔɔba tia. ⁷ Sīa baayeren wɔllɔ kaa turare gea sɔndi kpa bu ye dɔɔ meni nen sɔ pɛɛ yen ayerɔ kpa n bɛɛ yaaya.

⁸ Tɔɔ wɛraruguru baatere, ba ko n da man pɛɛ yen bweseru yiyewa kpa ya n yii mi baadomma. Ya ko n sāawa wooda bɛɛn bibun bweseru sɔɔ sere ka baadommaɔ. ⁹ Pɛɛ ye ba kɔsire kua mi, ya ko n sāawa Aroni ka win bibugia. Ba koo ye diwa yam dɛɛramɔ. Pɛɛ ye, ya sāawa nenɛm domi nɛna ba ye wɛ sanam mɛ ba yāku dɔɔ mwaararuguru mɔ. Aronin bwesera ta ko n da ye di sere ka baadommaɔ.

Wi u Gusunɔ gari kam gerusin sɛɛyasiabu

¹⁰⁻¹¹ Sɔɔ teeru Isireliban goo ka Egibitigii goon bii wì u ka Isireli tɔn kurɔ mara ba sanna. Kurɔ Isireli win yīsira Selomiti, Debirin bii, Danun bweseru sɔɔ. Selomitin bii wì, u Gusunɔn yīsiru gari kam gerusimɔ u b̄rusimɔ. Yera yande ba ka nùn da Mɔwisin mi. ¹² Ma ba nùn yii ba ka mara bu wa ye Yinni Gusunɔ u koo gere.

¹³ Yera Yinni Gusunɔ u Mɔwisi sɔɔwa u nɛɛ, ¹⁴ i ka durɔ wì yario sansanin di. Be ba maa nua u nɛ Yinni Gusunɔ gari kam gerusi mi, kpa bu ben nɔma sɔndi win wirɔ bu ka seeda di kpa Isireliba kpuro bu nùn kpenu kasuku bu go. ¹⁵ Yen biru wooda yeniwa kaa Isireliba wɛ a nɛɛ, wi u nɛ, Yinni Gusunɔ gari kam gerusi, yɛro u koo yen are wa. ¹⁶ Wi u gesi nɛ, Yinni Gusunɔ gari kam gerusi, ba koo yɛro gowa. Isireliba kpurowa ba koo nùn

kpenu kasuku bu go. Baa ù n sāan na sɔɔ, ba koo nùn gowa yèn sɔ u nɛ, Yinni Gusunɔ gari kam gerusi.

¹⁷ Goo ù n win winsim go, ba koo maa yɛro gowa. ¹⁸ Goo ù n win winsim yaa saberu go, u koo ten kɔsire wɛwa wasiru. Hundewa ya hunden kɔsire.

¹⁹ Goo ù n maa win winsim mɛɛra kua, mɛɛra yen bwesera ba koo yɛro ko. ²⁰ Wi u goo bua, ba koo maa yɛro buawa. Wi u goon nɔni wīa, ba koo maa yɛron nɔni wīawa. Wi u goon dondu bua, ba koo maa yɛroguru buawa. Kɔsa ye tɔnu u win tɔnusi kua kpuro, yera ba koo maa nùn kɔsie.

²¹ Wi u yaa saberu go, u koo ten kɔsire wɛwa. Wi u maa tɔnu go, ba koo maa yɛro gowa.

²² Wooda tia yera ba koo ka bɛɛ ka bɛɛn sɔbu siri. Nɛ Gusunɔ bɛɛn Yinniwa na ye gerua.

²³ Ma Mɔwisi u Isireliba kpuro ye sɔɔwa. Ma ba durɔ wì u Yinni Gusunɔ gari kam gerusi mi yara sansanin di ba nùn kpenu kasuka ba go. Nge mɛya ba ka kua ye Yinni Gusunɔ u Mɔwisi sɔɔwa.

Tem wɛyasiabu

25

¹⁻² Yinni Gusunɔ u ka Mɔwisi gari kua guu te ba mɔ Sinain wɔllɔ u nɛɛ, bɛɛ Isireliba ì n dua tem mɛ sɔɔ, mɛ kon bɛɛ wɛ mi, i ko i dewa bɛɛn gbean tem mu wɛra nen sɔ. ³ Wɔɔ nɔɔba tia sɔɔra i ko i bɛɛn gbea duure kpa i bɛɛn resɛm gbaanu sɔmɛ i nin dānu kɔni. Kpa i yen marum sɔri. ⁴ Adama wɔɔ nɔɔba yiruse, ya ko n sāawa wɔɔ wɛraruguu Yinni Gusunɔn sɔ. Bɛɛn gbenu nu koo wɛrawa mam mam. I ku ra nu dīanu duure, i ñ ko i maa bɛɛn resɛm kɔni. ⁵ Baa dīa ni nu wɔruma sanam mɛ i gɛɛmɔ ma nu kpia ka tii, i ñ nu gɛɛmɔ. I ñ maa resɛm sɔrimɔ ye ya ka tii mara. Domi bɛɛn gbea ya koo wɛrawa mam mam wɔɔ ge sɔɔ. ⁶ Adama wɔɔ wɛraruguu ge sɔɔ, ye ya kpia ka tii, yera i ko i di bɛɛ ka bɛɛn sɔm kowobu ka bɛɛn yobu ka sere maa sɔɔ be ba wāa bɛɛn suunu sɔɔ ⁷ ka bɛɛn yaa sabenu ka gbeeku yɛɛ. Ye tem mɛ, mu koo kpi yera i ko i di.

Yakiabun wɔɔ

8 I ko i wɔɔ nɔɔba yirun suba nɔɔba yiru deriwa yu doona. Ye kpuro ya s̄awa mi, wɔɔ weeraakuru tia sari. 9 Yen wɔɔ d̄aakun suru nɔɔba yirusen s̄ɔ wɔkuru, t̄ɔ te ba torarun ȳakuru kua mi, i ko i k̄ɔbi wurawa ka kuuki tem m̄e kpuro s̄ɔ. 10 Wɔɔ weeraakurusen wɔɔ ge, ga ko n s̄awa n̄en̄em n̄e, Yinni Gusun̄ɔn s̄ɔ. Kpa i kpara ma baawure u tii m̄ɔ. Wɔɔ ge s̄ɔ, ba koo gbee te goo u raa d̄ara ñ kun m̄e te ba n̄n̄ m̄waari wesiawa tu ko wigiru. Wi u raa maa yoru dim̄ɔ, u koo yakiara u wura win ȳenūɔ. 11 Nge m̄eya i ko n da wɔɔ weeraakuru baateren yakiabun t̄ɔɔ bakaru di. I ko i w̄erawa wɔɔ ge s̄ɔ. I ñ d̄ianu ganu duurum̄ɔ. I ñ maa d̄ianu ganu ḡɛ̄m̄ɔ ni nu ka tii k̄pia. M̄eya i ñ maa res̄em s̄arim̄ɔ ye ya mara res̄em gbaar̄ɔ te ba ñ s̄ɔnwa. 12 Domi nuku dobun wɔɔwa ge i ko i wuna n̄en̄em n̄e Yinni Gusun̄ɔn s̄ɔ. Adama b̄een gbean d̄iana i ko i di.

13 Wɔɔ ge s̄ɔ, baawure u koo win tem mwawa m̄e ba raa n̄n̄ m̄waari. 14 In tem d̄aram̄ɔ, ñ kun m̄e ñ n dwem̄ɔ, b̄een goo u ku raa win winsim n̄ɔni w̄ɔke. 15 Wi u k̄i u win gberu d̄ara, u koo gina lasabu kowa u wa m̄en̄ n̄ɔ ta koo d̄ianu ma sere wɔɔ weeraaku te, tu ka yibu t̄e s̄ɔ ba ra yakiabun t̄ɔɔ bakaru ko t̄e s̄ɔ ȳero u koo tu wesia. 16 Nge m̄e w̄osu su dabiru n̄e, nge m̄eya gbee ten gobi yi ko n kp̄aru n̄e. W̄osun sukum m̄e mu tie m̄u kun dabi sere wɔɔ weeraaku te, tu ka yibu, ten gobi yi ñ ko yi n kp̄a. Domi ye ba koo ḡe gbee te s̄ɔ, yera u d̄aram̄ɔ. 17 B̄een goo u ku raa win winsim n̄ɔni w̄ɔke. I ko i man nasiawa domi n̄ena na s̄aa Gusun̄ɔ b̄een Yinni. 18 I n̄en woodaba m̄em n̄ɔw̄ɔ kpa i s̄i ye s̄ɔ. Saa ye s̄ɔra i ko i sina tem m̄e s̄ɔ ka b̄ari ȳendu. 19 Tem m̄e, mu koo d̄ianu ko ni nu koo b̄ee turi kpa i n ka w̄aa b̄ari ȳendu s̄ɔ.

20 S̄ɔr̄okudo i ko i tii bikia i n̄e, mba i ko i di wɔɔ nɔɔba yiruse te. Domi i ñ wɔɔ ge s̄ɔ d̄ianu duurum̄ɔ, i ñ maa ḡɛ̄m̄ɔ. 21 Kon b̄ee domaru kua wɔɔ nɔɔba tiase kpa b̄een gbea yu wɔɔ itan

d̄ianu ma. 22 Wɔɔ nɔɔba itase s̄ɔ, i ko i d̄ianu duure kpa b̄een d̄ia gurunu nu n tie sere i ka wɔɔ nɔɔba n̄nesen d̄ianu ḡe.

Tem ka dian yakiabu

23 Goo kun t̄onu tem d̄arem̄ɔ kpa ȳero u n mu m̄ɔ sere ka baadom̄m̄ɔ, domi n̄e, Yinni Gusun̄ɔwa na tem m̄ɔ, i maa w̄awa n̄en̄ mi nge s̄ɔbu. 24 Yen s̄ɔna mi i sina kpuro, i ko i tem yakiabun wooda ye m̄em n̄ɔwawa.

25 B̄ee s̄ɔ, goo ù n kua s̄aro, ma u win tem sukum d̄ara, win dusi goo ù n gobi m̄ɔ, u koo kp̄i u mu yakia. 26 Ȳero ù kun maa dusi goo m̄ɔ wi u koo mu yakia, win tii u koo kookari kowa u ka mu yakia. 27 U koo w̄osu gariwa si su tie wɔɔ weeraaku te, tu ka sere yibu kpa u si kpuron gobi k̄asia kpa tem m̄e, mu ko wigim. 28 U kun gobi wa u ka mu yakia, u koo mu wi u tem m̄e dwa deria sere yakiabun t̄ɔɔ bakaru tu ka turi. Yen biru u koo kp̄i u wura tem m̄e s̄ɔ.

29 Yinni Gusun̄ɔ u n̄e, goo ù n win diru d̄ara te ta w̄aa wuu gb̄araruguu s̄ɔ, wɔɔ tia u m̄ɔ u ka tu yakia. 30 Ȳero ù n kp̄ana u dii te yakia wɔɔ tia yen baa s̄ɔ, ta koo kowa wi u tu dwagiru sere ka baadom̄m̄ɔ. U ñ maa tu wesiam̄ɔ baa yakiabun t̄ɔɔ bakaru t̄a n tunuma. 31 Adama dii te ta w̄aa wuu ge ga ñ gb̄araru m̄ɔ s̄ɔ, ba koo tu yakiawa nge m̄e ba ra tem yakie. Baa ñ n m̄eren na, wi u raa dii te m̄ɔ, ba koo n̄n̄ tu wesiawa yakiabun t̄ɔɔ bakaru s̄ɔ.

32 Adama Lefiban wusu ka ben dia, ba ko n da kp̄i bu ye yakie saa kpuro. 33 Wi u Lefiban goon diru dwa, yakiabun t̄ɔɔ bakaru t̄a n tunuma, u koo yariwa dii ten min di ka wuu gen min di. Lefiban dia ya s̄awa ben tiiginu Isirelibaginun sunu s̄ɔ. 34 Gbee ni nu maa ka ben wusu sikerene, ben goo kun kp̄e u nu d̄ara. Domi bera ba nu m̄ɔ sere ka baadom̄m̄ɔ.

B̄akurabun wooda

35 Yinni Gusun̄ɔ u n̄e, wunen Isirelisi ù n s̄aru duura, ma u ñ kp̄e u tii n̄ari, a de a n̄n̄ somi u ka win w̄aru di. Nge m̄eya kaa maa

sɔɔ kua kpa u wa u sina tem me sɔɔ wunen bɔkuɔ. ³⁶ À n nùn gāanu bɔkura, a ku nùn are kasusi. A de a ne Gusunɔ wunen Yinni nasia, kpa wunen winsim u wa u n wāa wunen bɔkuɔ. ³⁷ À n nùn gobi bɔkura n̄ kun me dīanu, a ku nim doke. ³⁸ Ne Gusunɔ beɛn Yinniwa na ye gerua. Nena na beɛ yara saa Egibitin dī n ka beɛ Kananin tem wē kpa na n sāa beɛn Yinni.

Yorun wooda

³⁹ Yinni Gusunɔ u maa neɛ, wunen Isirelisi ù n sāaru duura ma u nun tii dɔre, a ku nùn yoo sɔma koosia. ⁴⁰ U ko n sāawa wunen sɔm kowo, u n wāa wunen yenuɔ sere yakiabun tɔɔ bakaru tu ka na. ⁴¹ Yakiabun tɔɔ baka te, t̄a n tunuma, kaa nùn yakiawa wi ka win bibu kpa u wura u win yenugibu deema, u win sikadoban gbea tubi di. ⁴² Domi ba sāawa nen yobu be na yarama Egibitin di. Ba n̄ koo bu dɔra nge me ba ra yobu dɔre. ⁴³ A ku nùn dam dɔre. A sɔsio ma a ne Gusunɔ wunen Yinni nasie.

⁴⁴ À n yobu kī, bwese tuku ni nu ka nun sikerenewa kaa yoru mwɛeri ba n sāa wunegibu. ⁴⁵ Kaa kpī a sɔbun bibu dwe be ba wāa wunen yenuɔ ka sere be ba mara beɛn tem sɔɔ. À n bu dwa, ba ko n sāawa wunegibu. ⁴⁶ Wunen bibun bweseru ta koo kpī tu bu tubi di sere ka baadommaɔ. Adama goo u ku raa win Isirelisi dam dɔre.

⁴⁷ Sɔɔ goo ù n wāa wunen yenuɔ, ma u kua gobigii, ma Isireli goo u sāaru duura, ma u tii sɔɔ wi dɔre, n̄ kun me sɔɔ win dusi goo, ⁴⁸ Isireli wi, u koo kpī u tii yakia n̄ kun me win dusi goo u nùn yakia ⁴⁹ n̄ kun me win baan mɔɔ n̄ kun me win baan wɔnɔ n̄ kun me ben bii goo n̄ kun me win dusi goo gesi. Wi u maa tii dɔra mi, ù n dam wa u ka tii yakia, u koo kpī u tii yakia. ⁵⁰ Ba koo wɔsun geeru gariwa wi ka wi u nùn dwa saa mìn di u tii dɔra sere yakiabun tɔɔ bakaru tu ka turi. Win yakiabun gobin geeru ta ko n sāawa nge gobi yi ba koo sɔm kowo kɔsia wɔɔ si sɔɔ. ⁵¹ Wɔsu sù n maa tie su kpā yakiabun tɔɔ bakaru tu sere turi, u koo win yakiabun gobi kɔsiawa

nge me wɔɔ sin geera ne. ⁵² Wɔsu sù kun maa dabi sere yakiabun tɔɔ bakaru tu ka turi, u koo win yakiabun gobi kɔsiawa nge me wɔɔ sin geera ne. ⁵³ U n wāa win yinnin mi, yinni wi, u koo nùn kowa nge me ba ra sɔm kowo kue. U n̄ koo nùn dam dɔre. ⁵⁴ U kun kpīa u tii yakie ka swaa yen gaa, u koo yakiara wi ka win bibu yakiabun tɔɔ bakaru sɔɔ.

Nena Gusunɔ beɛn Yinni

⁵⁵ Isireliba ba sāawa ne, Yinni Gusunɔn yobu be na yara Egibitin di. Ne Gusunɔ na sāawa ben Yinni.

26

¹ Na neɛ, i ku bwāaroku gagu sā. I ku ra maa gāanu ganun weenasinu ko. I ku maa kperu garu gira te ba gāanu ganun weenasinu koosi kpa i yiira i sā. Domi nena na Gusunɔ beɛn Yinni.

² I tɔɔ wērarugiru yaayo kpa i nen kuu bekurugiru beɛre wē. Ne, Yinni Gusunɔwa na ye gerua.

Domanu

³ I n nen woodaba mem nɔɔwa ma i ye swīi, ⁴ kon de gura yu ne yen saa sɔɔ kpa tem mu dīanu wē kpa dānu nu binu ma. ⁵ I ko n dīanu gēemɔwa sere beɛn resem yu ka sɔribu turi. Kpa resem ye, ya n maa wāa duurubun saa. I ko i di i debu kpa i n wāa ka bɔri yendu beɛn tem sɔɔ. ⁶ Kon de alafia ya n wāa tem me sɔɔ. Goo kun beɛ baasimɔ ù n dɔ. Kon de yeɛ gobi yi doona. Meya tabu kun maa duɔ tem me sɔɔ. ⁷ I ko i beɛn yibereba naa girawa kpa i bu takobi sɔkiri i kamia. ⁸ Beɛn nɔɔbu ba koo kpī bu tɔmbu wunɔbu (100) naa swīi bu go. Kpa beɛn wunɔbu bu tɔmbu nɔrɔbun suba wɔkuru (10.000) naa swīi bu go ka takobi. ⁹ Kon ka beɛ nɔnu geu mɛeri kpa n de i marura i kɔwara kpa n de nen arukawani ya n wāa sere ka beɛn bibun bibɔ. ¹⁰ I ko i beɛn dīa gurunu di sere nu tiara kpa i kpaanu kɔsire ko beɛn biranɔ. ¹¹ Kon de bu nen wāa yeru gira beɛn suunu sɔɔ. Na n̄ maa beɛ biru kisimɔ. ¹² Na kon sīimɔwa beɛn suunu sɔɔ kpa na n sāa beɛn Yinni kpa i n maa sāa nen tɔmbu. ¹³ Nena Gusunɔ beɛn Yinni, ne wi na

bɛɛ yara saa yorun di Egibitiɔ. Nɛna na Egibitigibun dam dɔrebu kpeerasia. Tɛ i ko i kpĩ i sī n kun ka sekuru.

Bɔri

¹⁴ Yinni Gusunɔ u nɛɛ, ì kun nɛn woodaba mɛm nɔwɛ, ma i ñ sīimɔ ye sɔɔ, ¹⁵ ma i nɛn arukawani yina, i nɛn woodaba biru kisi, i ñ ka bu sɔmburu kue, ¹⁶ wee ye kon bɛɛ kua.

Kon bɛɛ bɛrum tia kpa n de wasi sun bakaru tu bɛɛ wɔri i woorɔ sere bɛɛn nɔni yi tonda kpa i n wahala mɔ. Kam sɔɔra i ko i bɛɛn dīanu duure. Domi bɛɛn yiberɛbara ba koo nu di. ¹⁷ Kon bɛɛ biru kisi kpa bɛɛn yiberɛba bu bɛɛ kamia. Kpa be ba bɛɛ tusa bu bɛɛ dam dɔre. I ko i duki yakikirawa baa bà kun bɛɛ naa gire.

¹⁸ Yeniba kpuron biru, ì kun man mɛm nɔwɛ, kon bɛɛ sɛɛyasia too too bɛɛn torarun sɔ. ¹⁹ Kon bɛɛn dam bua mɛn sɔ i tii sue. Kon de wɔllu tu bɔbia nge sisu kpa gura yu ku nɛ. Kpa tem mu bɔbia nge sii gandu. ²⁰ I ko i bɛɛn dam dɔrawa kam sɔɔ. Domi tem mu ñ dīanu mɔ. Mɛya dānu nu ñ maa marumɔ.

²¹ I n man seesimɔ, kon bɛɛ sɛɛyasia too too bɛɛn toranun sɔ. ²² Kon bɛɛ gbeku yɛɛ surema yi bɛɛn bibu go sere ka bɛɛn yaa sabenɔ kpa i kun maa dabi kpa bɛɛn swɛɛ yi gbi.

²³ Sɛɛyasia bini bù kun maa dere i gɔru gɔsie, ma i man seesimɔ, ²⁴ nɛn tii kon bɛɛ seesi kpa n maa bɛɛ sɛɛyasia too too n kere yellu bɛɛn toranun sɔ. ²⁵ Kon de tabu bu bɛɛ wɔri yèn sɔ i nɛn arukawani kusia. I n mɛnna i kukua bɛɛn wusɔ, kon de bararu tu bɛɛ wɔri kpa yiberɛba bu bɛɛ nɔma turi. ²⁶ Kon de gɔru tu na. Saa ye sɔɔ, tɔn kurɔbu wɔkuru ba koo pɛɛ wɔwa doo teu sɔɔ kpa bu ka bɛɛ naawa ye ya ñ bɛɛ debumɔ.

²⁷ Yeniban biru ì kun man mɛm nɔwɛ, ma i man seesimɔ, ²⁸ nɛn tii kon bɛɛ seesi ka mɔru kpa n bɛɛ sɛɛyasia nɔn nɔɔba yiru n kere yellu bɛɛn toranun sɔ. ²⁹ I ko i gɔru wa sere i bɛɛn bibu tem. ³⁰ Kon bɛɛ tusi sere n bɛɛ gunguu nìn mi i ra yɔkuru ko kɔsuku ka bwāarokunu ni i ra ka sɔɔ sɔ. Kon bɛɛn gonu sɔndi

bwāaroku nin kēkin wɔllɔ. ³¹ Kon bɛɛn wusu gɔsia bansu kpa n bɛɛn sɔa yenu kɔsuku. Na ñ maa bɛɛn yɔkunu mwaamɔ. ³² Kon bɛɛn tem kam koosia. Bɛɛn yiberɛ be, ba koo na bu sina mi, kpa bitu yu bu mwa. ³³ Kon de bu bɛɛ tabu wɔri kpa i yarina i da tem tukumɔ. Kpa bɛɛn wusu su ko bansu.

³⁴⁻³⁵ Saa yè sɔɔ i ko i n wāa tem tukum mi, bɛɛn tem mɛ, mu koo wɛra, wɛra bi i ñ daa mu wɛere.

³⁶ Be ba koo tiara ba n wāa yiberɛban temɔ, kon de bu nuki sankira. Baa wuru kokosun damu, ga koo de bu duka yakurawa. Ba koo yakurawa nge be ba yiberɛba wa ba tabu yānu neni ba ka bu naa gire. Ba koo wɔrukuwa baa goo ù kun bu naa swī. ³⁷ Ba koo wɔrikinawa nge be ba goonamɔ tabu sɔɔ ka takobi. Ba ñ kpɛ bu yɔra bu ben yiberɛba ma. ³⁸ Ba koo gbiwa bwese tukunun suunu sɔɔ. Kpa yiberɛba bu bu kam koosia. ³⁹ Be ba koo tiara yiberɛban tem mi, ba koo woorawa ka nuku sankiranu ben toranun sɔ ka ben baababaginun sɔ.

Gusunɔ u koo win arukawani yaaya

⁴⁰ Isireli be ba tiara, ba koo ben toranu tuuba ko ka ben baababagu ni ba kua nɛ, Yinni Gusunɔn wuswaaɔ ka sere seesi bi ba man seesi. ⁴¹ Ba koo gia ma nɛna na bu seesi ma na ka bu da tem tukumɔ ben yiberɛban mi. Saa ye sɔɔra ba koo tii kawa ben naanɛ sarirun sɔ kpa bu gia ma nɛna na bu sɛɛyasia mɔ ben toranun sɔ. ⁴² Saa ye sɔɔ, kon nɛn arukawaniba yaaya ye na bɔkua ka ben baababa. Bera Aburahamu ka Isaki ka Yakɔbu. Kon maa nɛn nɔɔ mwɛɛru yaaya te na kua ben tem sɔ. ⁴³ Ben biru, tem mɛ, mu koo wɛra. Saa ye sɔɔra ba koo sɛɛyasiabu wa yèn sɔ ba nɛn woodaba deri. ⁴⁴ Adama baa bà n wāa tem tukumɔ ben yiberɛban mi, na ñ bu derimɔ mam mam. Na ñ bu biru kisimɔ, na ñ maa bu kpeerasiamɔ. Na ñ nɛn arukawani ye kusiamɔ. Domi na sɔawa Gusunɔ ben Yinni. ⁴⁵ Ben arufaanin sɔ kon arukawani ye yaaya ye na ka ben baababa bɔkua mi, ye

ya dera na bu yara Egibitin di bwe-senu kpuron n̄ni biru, ma na kua ben Yinni. N̄na Yinni Gusun̄.

⁴⁶ Wooda ka s̄asi niniwa Yinni Gusun̄ u M̄wisi w̄ē Sinain guur̄ u ka Isireliba s̄.

N̄o mw̄enun yibiabu

27

¹ Yinni Gusun̄ u M̄wisi s̄owa u n̄ē, ² a Isireliba wooda yeni s̄ow̄ a n̄ē, goo ù n n̄o mw̄eru kua u n̄ē, u koo n̄, Yinni Gusun̄ t̄nu k̄ē, u koo kp̄i u gobi k̄asia t̄nu win ayer̄ nge m̄ni u ka win n̄o mw̄eru yibia.

³ Saa t̄n dur̄ wi u w̄o yendu m̄n di n ka da w̄o watagii, sii geesun gobi weeraakura u koo k̄asia nge m̄ ba ra s̄a yerun gobi k̄asi. ⁴ N n t̄n kur̄n na, sii geesun gobi t̄na.

⁵ T̄n dur̄ wi u m̄ w̄o n̄abu n ka da w̄o yendugii, sii geesun gobi yenda u koo k̄asia. N n maa t̄n kur̄n na, sii geesun gobi w̄kuru.

⁶ Saa t̄n dur̄ suru tiagii sere n ka da w̄o n̄abugii, sii geesun gobi n̄abuwa u koo k̄asia. N n maa t̄n kur̄n na, sii geesun gobi itawa u koo k̄asia.

⁷ Goo ù n maa w̄o wata m̄ ñ kun m̄ ù n kere m̄, sii geesun gobi w̄kura n̄abuwa u koo k̄asia. N n maa t̄n kur̄n na, sii geesun gobi w̄kura u koo k̄asia.

⁸ Goo ù n s̄a s̄aro too, ma u ñ kp̄e u k̄asia m̄ ba gerua, ba koo ka ȳero dawa ȳaku kowon mi, kpa ȳaku kowo wi, u n̄n s̄ m̄n n̄o u koo k̄asia nge m̄ win waara n̄.

⁹ Goo ù n n̄, Yinni Gusun̄ n̄o mw̄eru kua ma u koo man yaa saberu k̄ē te ba ra ka ȳakuru ko, yaa sabe te, ta ko n s̄awa n̄guru. ¹⁰ Ba ñ ka tu garu k̄sinam̄ te ta kun w̄. Baa t̄n kun maa w̄, ba ñ ka tu garu k̄sinam̄ te ta w̄. Ka m̄, b̄ n maa ka tu k̄sina, ni yiru kpuro nu ko n s̄awa n̄ginu.

¹¹ Goo ù n ka yaa saberu na te ba ku ra ka ȳakuru ko, ba koo ka tu dawa ȳaku kowon mi. ¹² Kpa ȳaku kowo u tu m̄eri u ten geeru bura. ¹³ Wi u ka yaa sabe te na, ma u k̄i u tu yakia, gee te ȳaku kowo u n̄n bure, tera u koo

k̄asia. Kpa u maa gee ten b̄nu n̄abun tia sosi.

¹⁴ Goo ù n win diru Yinni Gusun̄ k̄, ȳaku kowowa u koo da u tu m̄eri kpa u ten geerun saka gere. Gee te u gerua mi, tera ba koo ka s̄mburu ko. ¹⁵ Adama ù n k̄i u win dii te yakia, u koo gina gee te ȳaku kowo u bura mi k̄siawa kpa u ten w̄ll̄ b̄nu n̄abusen tia sosi dii te, tu sere maa ko wiguru.

¹⁶ Goo ù n maa win gberu Yinni Gusun̄ w̄, ba koo ten geeru burawa. D̄ia ni ba koo duuren kp̄ara ba koo m̄eri. Nge t̄ē b̄ n d̄ia ni ba m̄ ōsu duura, ma nu kilo gooba wun̄bu (300) kua, sii geesun gobi weeraakura ba koo k̄asia. ¹⁷ N n s̄an na yakiabun t̄o bakarun diya u gbee te w̄, ten gobi kpurowa u koo k̄asia. ¹⁸ U n gbee te Yinni Gusun̄ w̄ yakiabun t̄o bakarun biru, ȳaku kowo u koo ten gobi kawawa. U koo w̄o si su tie sere yakiabun t̄o bakaru tu ka turin gobi k̄siawa.

¹⁹ Ȳero ù n k̄i u win gbee te yakia, u koo k̄siawa ye ba bura mi, kpa u yen b̄nu n̄abun tia sosi gbee te, tu sere maa ko wiguru.

²⁰ U kun tu yakie, ma ba tu goo d̄ore, u ñ maa kp̄e u tu yakia win tii. ²¹ Yakiabun t̄o bakaru t̄a n tunuma, ta koo kowa Yinni Gusun̄guru. Ȳaku kowoba ba ko n tu m̄ sere ka baadommā.

²² Goo ù n Yinni Gusun̄ gberu w̄ te u dwa, n ñ m̄ te u tubi di, ²³ ȳaku kowowa u koo tu m̄eri kpa u ten geeru bura. U koo w̄su gariwa si su tie yakiabun t̄o bakaru tu ka turi. W̄o si kpuron gobiya u koo gere kpa gobi yi, yi ko Yinni Gusun̄gii. ²⁴ Adama yakiabun t̄o bakaru t̄a n tunuma, gbee te, ta ko n s̄awa wi u raa n̄n tu d̄reguru.

²⁵ Ba koo ḡanu kpuron geeru burawa nge m̄ ba ra s̄a yerun gobi k̄asi. N deema gobi yin tian bunum mu ra n s̄awa garamu w̄kuru.

K̄ē bwese bweseka

²⁶ Goo u ku raa win yaa saberun buu gbiikuu Yinni Gusun̄ k̄. Domi

ga sāawa Yinni Gusunəguu kə yèn sō
ga sāa buu gbiikuu. Baa n̄ n yāarun
na n̄ kun mε ketε, ga sāawa Yinni
Gusunəguu. ²⁷ Gā n̄ maa sāan na
sabe te ba ku ra ka yākuru kon buu
gbiikuu, wi u ka tu na u koo kpī u tu
yakia ù n gee te yāku kowo u n̄n bure
kəsia kpa u maa ten bənu nəbun tia
sosi. U n kpana u tu yakia, yāku kowo
u koo kpī u tu goo dāre nge mε u ten
geeru bure.

²⁸ Gāa ni ba Yinni Gusunə kā sere
ka baadommaə, aa tənūwa? N kun
mε yaa sabera? N kun mε gbee te
u tubi diwa? Gāa ni ba gəsa ba yi
Yinni Gusunən sō gesi, n̄ n̄ maa koorə
u nu yakia n̄ kun mε u nu dāra. Nu
ko n sāawa Yinni Gusunəginu sere ka
baadommaə. ²⁹ Baa n̄ n̄ tənun na n̄ n̄
koorə u n̄n yakia. Ba koo yēro gowa.

³⁰ I ko i n̄ da Yinni Gusunə bεen
gberun dīanun suba wəkuru səə tia
yiyewa sere ka dāa marumə. ³¹ Goo
ù n̄ kī u ye yakia, u koo yen gee te
kəsiawa kpa u maa yen bənu nəbun
tia sosi. ³² Meya maa yaa sabenu səə.
Yāara? Ketεwa? Boowa? Sabe ni
ba kpare gesi, wəkuru baateren wəllə
Yinni Gusunə u teeru mə. ³³ Wi u sabe
ni mə, u n̄ koo gəsi te ta wā n̄ kun
mε te ta kun wā. U n̄ maa ka tu garu
kəsinamə. Baa ù n̄ ka tu garu kəsina,
ni yiru kpuro nu ko n sāawa Yinni
Gusunəginu. N n̄ koorə bu nu yakia.

³⁴ Wooda yenibara Yinni Gusunə u
Məwisi wē Isireliban sō Sināin guurə.

ISIRELIBAN SANUM GBABURU SƆƆ

Gabu ba tire te yĩsiru k̄awa Gari Gari yèn s̄o te s̄ora ba Isireliba gara sanam me ba yarima Egibitin di. Adama s̄a n m̄era s̄a s̄a, sa ko wa ma yĩsi te, ta ñ ka tire ten gari kpuro ȳa. Domi ten gari m̄ero ya s̄awa Isireliban sirenabu w̄o weeru Sinain gbabur̄o. Yen s̄ona ba tu soka ka Heberum Gbaburun Tireru. W̄o wee te s̄o, Isireliba ba wurura ba nuki sankira, ba ben gutururu s̄osi ka sere ben naane sariru Yinni Gusun̄an mi, ye ba ka n̄n seesi n̄n dabinu. Adama Yinni Gusun̄o u ñ ka bu k̄sa n̄nuu. U bu win durom ka win t̄n geeru s̄osiwa. Ka me, u ku ra de u kun bu seeyasie. Domi u s̄awa gemgii.

Tire ten kpunaa

1. Sanum s̄oru, wiru 1n di sere wiru 10:10.
2. Isireliban sanum Sinain guurun di n ka da M̄abuban tem̄o, wiru 10:11n di sere wiru 21.
3. Isireliba M̄abuban tem̄o, wiru 22n di sere wiru 25.
4. Kananin tem̄o dubun s̄oru, wiru 26n di sere wiru 36.

ISIRELIBA BA W̄A SINAIN GBABUR̄O

Ba Isireliba gara

¹ Ye Isireliba ba yarima Egibitin di, yen w̄o yirusen suru yirusen t̄o gbiikuru s̄ora Yinni Gusun̄o u ka M̄awisi gari kua win kuu bekurugir̄o, ghabu te ba m̄o Sinaīo. ² U nee, i Isireliban t̄n dur̄bu kpuro gario, wune ka Aroni, yenu ka yenu, bwese k̄era ka bwese k̄era, kpa i baawuren yĩsiru yore. ³ I bu gario be ba w̄a tabu wuunu s̄o, saa be ba w̄o yendu m̄n di sere ka be ba kere me, be ba koo kp̄i bu tabu ko. ⁴ Bwese k̄era baayeren guro gurowa u koo b̄e somi. ⁵ Be ba koo b̄e somi mi, beya, Elisuri, Sedeurin bii, Rubenin bweseru s̄o, ⁶ ka Selumieli, Surisadain bii, Sim̄on bweseru s̄o,

⁷ ka Nasoni, Aminadabun bii, Yudan bweseru s̄o,

⁸ ka Netan̄eli, Suarin bii, Isakarin bweseru s̄o,

⁹ ka Eliabu, Helonin bii, Sabulonin bweseru s̄o,

¹⁰ ka Elisama, Amihudun bii, Efaraimu, Yosefun biin bweseru s̄o, ka Gamulieli, Pedasurin bii, Manase, Yosefun bii turo goon bweseru s̄o,

¹¹ ka Abidani, Gideonin bii, Benyam̄en bweseru s̄o,

¹² ka Akies̄e, Amisadain bii, Danun bweseru s̄o,

¹³ ka Pagieli, Okiranin bii, Asēn bweseru s̄o,

¹⁴ ka Eliasafu, Dew̄elin bii, Gadin bweseru s̄o,

¹⁵ ka sere Ahira, Enanin bii, N̄fitalin bweseru s̄o.

¹⁶ Guro guro be ba ḡsa mi, ba s̄awa Isireliban tabu sinambu. ¹⁷ Ma M̄awisi ka Aroni ba t̄mbu w̄kura yiru ye sua b̄n yĩsinu ba sia mi. ¹⁸ Ma ba Isireliba kpuro soka ba m̄enna w̄on suru yirusen t̄o gbiikuru s̄o, ma ba bu gara bwese k̄era ka bwese k̄era, yenu ka yenu, saa t̄n dur̄o be ba w̄o yendu m̄n di sere ka be ba kere me, ma ba ben yĩsa yorua. ¹⁹ M̄awisi u bu gara Sinain gbabur̄o nge me Yinni Gusun̄o u n̄n s̄owa.

²⁰⁻⁴³ Ba Isireliban bwese k̄era baayeren t̄mbu gara yenu ka yenu. Ma ba ben yĩsa yorua saa be ba w̄o yendu m̄n di, be ba koo kp̄i bu tabu ko. Ba garim toruawa ka Rubeni, Yak̄abun bii gbiikoon bwese k̄era. T̄n ben geeru wee.

Rubenin bweseru s̄o, ba s̄awa t̄mbu n̄r̄abun suba weeru ka n̄oba tia ka neera wun̄bu (46.500).

Sim̄on bweseru s̄o, ba s̄awa t̄mbu n̄r̄abun suba weeraakuru ka n̄oba n̄e ka gooba wun̄bu (59.300).

Gadin bweseru s̄o, ba s̄awa t̄mbu n̄r̄abun suba weeru ka n̄abu ka nata ka weeraakuru (45.650).

Yudan bweseru s̄o, ba s̄awa t̄mbu n̄r̄abun suba wata ka w̄kura n̄e ka nata (74.600).

Isakarin bweseru s̄o, ba s̄awa t̄mbu n̄r̄abun suba weeraakuru ka n̄e ka neeru (54.400).

Sabulonin bweseru sɔɔ, ba sãawa tɔmbu nɔrɔbun suba weeraakuru ka nɔɔba yiru ka nɛɛru (57.400).

Efaraimu, Yosefun biin bweseru sɔɔ, ba sãawa tɔmbu nɔrɔbun suba weeru ka nɛɛra wunɔbu (40.500).

Manase, Yosefun biin bweseru sɔɔ, ba sãawa tɔmbu nɔrɔbun suba tɛna ka yiru ka goobu (32.200).

Benyamɛn bweseru sɔɔ, ba sãawa tɔmbu nɔrɔbun suba tɛna ka nɔɔbu ka nɛɛru (35.400).

Danun bweseru sɔɔ, ba sãawa tɔmbu nɔrɔbun suba wata ka yiru ka nata ka wunɔbu (62.700).

Aseɛn bweseru sɔɔ, ba sãawa tɔmbu nɔrɔbun suba weeru ka tia ka nɛɛra wunɔbu (41.500).

Nɛfitalin bweseru sɔɔ, ba sãawa tɔmbu nɔrɔbun suba weeraakuru ka ita ka nɛɛru (53.400).

⁴⁴ Tɔn be Mɔwisi ka Aroni ka Isireliban guro gurobu wɔkura yiru ye, ba gara, ben geera mi. ⁴⁵ Ba bu garawa saa be ba wɔɔ yendu mɔn di sere ka be ba kere mɛ, be ba koo kpɪ bu tabu ko. ⁴⁶ Be kpuron geera kuawa tɔmbu nɔrɔbun suba nata ka ita ka nɛɛra wunɔbu ka weeraakuru (603.550).

Lefiban bweserun sɔmburu

⁴⁷ Baɲ Lefiban bweserɔ tɔmbu gara, ⁴⁸ yɛn sɔ Yinni Gusunɔ u raa Mɔwisi sɔɔwa u nɛɛ, ⁴⁹ Isireliba sɔɔ, a ku Lefiban bweserun tɔmbu gari. ⁵⁰ Kaa de bu nɛ, Yinni Gusunɔn kuu te nɔɔriwa ka ten dendi yãnu ka ye ya wãa mi kpuro, beya ba ko n da ye kpuro sɔbe. Kpa bu ben kunu gira bu ka nɛ, Yinni Gusunɔn kuu te sikerena.

⁵¹ Isireliba b̃a n seewa, Lefibara ba ko n da kuu te kure. B̃a n koo maa ben sansani gira, ba ko n da Yinni Gusunɔn kuu te girewa. Tɔn tuko ù n tu bɛsu, ba koo ñn gowa. ⁵² Isireli be ba maa tie, ba koo sinawa ben bwese kɛran wuuru sɔɔ, ben baawure u yɔra mi ben gidi b̃ara ya gire nge mɛ ba bu b̃onu sãa. ⁵³ Adama Lefiba ba koo ben sansani girawa bu ka kuu te sikerena mi woodan kpakorora wãa. Nge mɛya ba koo ka tu kɔsu. Saa ye sɔɔ, Isireliba baɲ maa wasi bu tu susi n sere ka bu m̃aru ko.

⁵⁴ Ma Isireliba ba Yinni Gusunɔn wooda ye kpuro mɛm nɔɔwa mam mam ye u Mɔwisi wɛ mi.

Nge mɛ Isireliba

ba koo ka sinasina ben sansani

2

¹ Yinni Gusunɔ u Mɔwisi ka Aroni sɔɔwa u nɛɛ, ² Isireliba b̃a n ben sansani giramɔ, ben baawure u koo win kuru girawa win bweserun gidi b̃aran b̃akuɔ. Ba koo ben kuu ni girawa bu ka nɛ, Yinni Gusunɔn kuu te sikerena, kpa begii ni, nu n ka tu dɛsire fiiko.

³ Sɔɔ yari yeru giara Yudaba ba koo ben sansani gira ben gidi b̃aran b̃akuɔ be, ka ben tabu kowobu.

Ben tabu sunɔn yĩsira Nasoni, Aminadabun bii.

⁴ Win tabu kowobun geera sãawa nɔrɔbun suba wata ka wɔkura ñnɛ ka nata (74.600).

⁵⁻⁷ Be ba ko n wãa ben wuuru sɔɔ bera, Isakarin bwese kɛra ka Sabulonin bwese kɛra.

Isakarin tabu sunɔn yĩsira Netanɛli, Suarin bii. Win tabu kowobun geera sãawa nɔrɔbun suba weeraakuru ka ñnɛ ka nɛɛru (54.400). Sabuloniban tabu sunɔn yĩsira Eliabu, Helonin bii.

⁸ Win tabu kowobun geera sãawa nɔrɔbun suba weeraakuru ka nɔɔba yiru ka nɛɛru (57.400).

⁹ Be kpurowa ba sãa Yudaban tabu kowobu ma ben geera kua nɔrɔbun suba wunɔbu ka wɛnɛ ka nɔɔba tia ka nɛɛru (186.400).

Isireliba b̃a n sanum seewa, bera ba ko n da gbi.

¹⁰ Sɔɔ yɛsan nɔm dwaru giara Rubeniba ba koo ben sansani gira ben gidi b̃aran b̃akuɔ be, ka ben tabu kowobu.

Ben tabu sunɔn yĩsira Elisuri, Sedeurin bii.

¹¹ Ben tabu kowobun geera sãawa tɔmbu nɔrɔbun suba weeru ka nɔɔba tia ka nɛɛra wunɔbu (46.500).

¹²⁻¹⁴ Be ba ko n wãa ben wuuru sɔɔ, bera Simɛɔn bwese kɛra ka Gadin bwese kɛra.

Simɛɔban tabu sunɔn yĩsira Selumiɛli, Surisadain bii. Ben tabu kowobu

ba s̄awa t̄ambu n̄ar̄abun suba weeraakuru ka n̄ɔba n̄ne ka gooba wun̄ɔbu (59.300).

Gadigibun tabu sun̄ɔn ȳisira Eliasafu, Dewelin bii.

¹⁵ Ben tabu kowoba s̄awa t̄ambu n̄ar̄abun suba weeru ka n̄ɔbu ka nata ka weeraakuru (45.650).

¹⁶ Be ka Rubenin tabu kowobu kpuro ba s̄awa t̄ambu n̄ar̄abun suba wun̄ɔbu ka weeraakuru ka tia ka n̄eru ka weeraakuru (151.450).

Beya ba koo ko yiruse b̄a n swaa w̄ariɔ.

¹⁷ Yen biru, Lefiba ba koo Yinni Gusun̄ɔ kuru sua kpa ba n w̄a tabu kowo wuunu yiru ye ya gbia ka wuunu yiru ye ya w̄a biruɔn suunu s̄ɔ. Ben tii ba ko n sw̄inewa nge m̄e ba ra ka sine sine b̄a n sansani giram̄ɔ. Ben baawure u koo ȳɔrawa win gidi b̄aran b̄akuɔ.

¹⁸ S̄ɔ duu yeru giara Efaraimuba ba koo ben sansani gira ben gidi b̄aran b̄akuɔ be, ka ben tabu kowobu.

Ben tabu sun̄ɔn ȳisira Elisama, Amihudun bii.

¹⁹ Win tabu kowobun geera s̄awa t̄ambu n̄ar̄abun suba weeru ka n̄era wun̄ɔbu (40.500).

²⁰⁻²³ Ben wuuru s̄ɔra Manaseba ka Benyam̄eba ba koo ben sansani gira.

Manaseban tabu sun̄ɔn ȳisira Gamulieli, Pedasurin bii.

Win tabu kowobun geera s̄awa t̄ambu n̄ar̄abun suba t̄ena ka yiru ka goobu (32.200).

Benyam̄eban tabu sun̄ɔwa Abidani, Gideonin bii. Win tabu kowobun geera s̄awa t̄ambu n̄ar̄abun suba t̄ena ka n̄ɔbu ka n̄eru (35.400).

²⁴ Be kpuro ka Efaraimun tabu kowobun geera kuawa t̄ambu n̄ar̄abun suba wun̄ɔbu ka n̄ɔba ita ka wun̄ɔbu (108.100).

Bera ba ko n s̄a itase b̄a n swaa w̄ariɔ.

²⁵ S̄ɔ ȳesan n̄ɔm geu giara Danuba ba koo maa ben sansani gira ben gidi b̄aran b̄akuɔ be, ka ben tabu kowobu. Ben tabu sun̄ɔn ȳisira Akiesee, Amisadain bii.

²⁶ Win tabu kowobun geera s̄awa t̄ambu n̄ar̄abun suba wata ka yiru ka nata ka wun̄ɔbu (62.700).

²⁷⁻³⁰ Ben wuuru s̄ɔra Aseeba ka Nefitaliba ba koo du.

Aseeban tabu sun̄ɔn ȳisira Pagieli, Okiranin bii.

Ben tabu kowobun geera s̄awa t̄ambu n̄ar̄abun suba weeru ka tia ka n̄era wun̄ɔbu (41.500).

Nefitaliban tabu sun̄ɔn ȳisira Ahira, Enanin bii.

Win tabu kowobun geera s̄awa t̄ambu n̄ar̄abun suba weeraakuru ka ita ka n̄eru (53.400).

³¹ Be kpuro ka Danuba ben geera kuawa t̄ambu n̄ar̄abun suba wun̄ɔba wata ita sari ka nata (157.600).

Isireliba b̄a n swaa w̄ari, kpa ben baawuren gidi b̄ara ya n bu gbiye, bera ba koo be ba tie sw̄i biruɔ.

³² Isireli be ba koo kp̄i bu tabu ko, ben geera kuawa n̄ar̄abun suba nata ka ita ka n̄era wun̄ɔbu ka weeraakuru (603.550). Ba bu garawa bwese k̄era ka bwese k̄era, ȳenu ka ȳenu. ³³ Bañ Lefiban bweseru gara ȳen s̄ɔ Yinni Gusun̄ɔ u M̄owisi s̄ɔwa u ku bu gari.

³⁴ Ma Isireliba ba kua mam mam ye Yinni Gusun̄ɔ u M̄owisi s̄ɔwa. Ben baawure u win sansani girawa mi ben gidi b̄ara ya gire. Yen biru, b̄a n seewa ba swaa w̄ariɔ, ba ra n sw̄inewa bwese k̄era ka bwese k̄era, ȳenu ka ȳenu.

Lefin bweserun s̄amburu

3

¹ T̄ɔn be ba w̄a Aroni ka M̄owisin bwese k̄era s̄ɔ sanam m̄e Yinni Gusun̄ɔ u ka M̄owisi gari kua Sinaɔ, ben ȳisa wee. ² Bibu n̄n̄ewa Aroni u m̄ɔ. Gbiikoon ȳisira Nadabu. Be ba maa tie bera, Abihu ka Eleasaa ka Itamaa. ³ Be kpurowa ba gum t̄are bu ka ko ȳaku kowobu, ma ba bu yi n̄en̄em s̄ambu ten s̄ɔ. ⁴ Adama Nadabu ka Abihu ba gu s̄a yerun k̄ann̄ɔw̄ɔ Sinaɔn gbabur̄ɔ sanam m̄e ba ka Yinni Gusun̄ɔ turare tuka daaw̄ɔ bu ka ȳakunu ko. N deema ben goo kun bii mara. Ma n tia Eleasaa ka Itamaa ka sere ben baaba Aroni wi u ra n bu kpare ȳaku kobun s̄amburu s̄ɔ.

⁵ Yera Yinni Gusun̄ɔ u M̄owisi s̄ɔwa u n̄e, ⁶ a de Lefin bibun bweseru tu na kpa a tu Aroni n̄ɔmu s̄andia s̄ambu ten s̄ɔ. ⁷ Ba ko n da n w̄awa Gusun̄ɔn kurun k̄ann̄ɔw̄ɔ bu ka ten s̄amburu ko Aroni ka Isireliba kpuron ayer̄ɔ.

⁸ Beya ba koo kuu te, ka ten dendi yānu kpuron sɔmburu ko Isireliban ayerɔ. ⁹ Kaa wooda wēwa a nɛɛ, Aroni ka win biba ba ko n Lefiba mɔ bu ka sāa yee ten sɔmburu ko. ¹⁰ Adama Aroni ka win bibu tɔnawa ba koo yākuru ko. Goo ù n yākuru kua, ma n kun be, ba koo yēro gowa.

¹¹ Yinni Gusunɔ u maa Mɔwisi sɔɔwa u nɛɛ, ¹² wee na Lefiba wuna Isireliban suunu sɔɔn di ba n ka sāa Isireliban bii tɔn durɔ gbiikobun kɔsire, kpa bu ko nɛgibu. ¹³ Domi saa min di na Egibitigibun bii gbiikobu go, saa min diya na Isireliban bii gbiikobu ka ben yaa sabenun bii gbiikinuu tii yiya. Ma ba kua nɛgibu. Nɛna Yinni Gusunɔ.

Ba gari gari kua Lefiban

bweseru sɔɔ nɔn gbiikiru

¹⁴ Yinni Gusunɔ u kɔam Mɔwisi sɔɔwa Sinain gɔburɔ u nɛɛ, ¹⁵ a Lefin bibun bweseru gario yenu ka yenu, bweseru ka bweseru. Ben tɔn durɔ baawurewa kaa gari saa be ba suru tia mɔn di sere ka be ba kere mɛ.

¹⁶ Ma Mɔwisi u bu gara nge mɛ Yinni Gusunɔ u gerua.

¹⁷ Be ba sāa Lefin bibu bera, Gɛɛsɔni ka Kehati ka Mɛrari. ¹⁸ Be ba sāa Gɛɛsɔnin bibu ka ben bweseru bera, Libini ka Simɛi. ¹⁹ Be ba sāa Kehatin bibun bweseru bera, Amuramu ka Yisehari ka Heboroni ka Usieli. ²⁰ Be ba maa sāa Mɛrari ba ka ben bweseru bera, Makili ka Musi. Beni kpurowa ba sāa Lefin bibun bweseru.

²¹ Gɛɛsɔnin min diya Libinin bweseru ka Simɛin bweseru ta yara. ²² Tɔn durɔ be ba gara be ba suru tia mɔ ka be ba kere mɛ Gɛɛsɔnin bweseru sɔɔ ben geera kuawa tɔmbu nɔrɔbun suba nɔɔba yiru ka nɛɛra wunɔbu (7.500).

²³ Gɛɛsɔniba ba ra ben sansani girewa Yinni Gusunɔn kurun biruɔ sɔɔ duu yeru gia. ²⁴ Ben kparon yīsira Eliasafu, Lælin bii. ²⁵ Ye Gɛɛsɔnin bweseru ta ko n da ko kuu bekurugii te sɔɔ yera, kuu ten beku karenu ni ba koo doke ten sɔɔwɔ ka ten tɔɔwɔ ka ten kɔnnɔwɔ ²⁶ ka ten yaaraɔ ka yaara yen kɔnnɔwɔ ka sere maa ten wɛɛ kpurowa.

²⁷ Kehatin min diya Amuramugibu ka Yiseharigibu ka Heboronigibu ka

Usieligibun bwese keri maa yara.

²⁸ Tɔn durɔ be ba gara Kehatin bwese te sɔɔ, be ba suru tia mɔ ka be ba kere mɛ, ben geera kuawa tɔmbu nɔrɔbun suba nɔɔba ita ka nata (8.600). ²⁹ Kehatiba ba ra ben sansani girewa kuu ten sɔɔ yɛsan nɔm geu gia. ³⁰ Ben kparon yīsira Elisafani, Usielin bii. ³¹ Kehati bera ba ko n da woodan kɔkoro ten sɔmburu ko ka tabulu ye, ka dabu ge, ka yaku yenu ka kuu ten dendi yānu kpurowa ka dii dɛɛrarun beku kare te. Beya ba ko n da ye kpuron sɔmburu ko.

³² Wi u sāa Lefiba kpuron guro guro wiya, Eleasaa, Aroni yaku kowon bii. Wiya u tɔn be kpurowa kpare be ba sāa yee ten sɔma mɔ.

³³ Mɛrarin min diya Makiligibu ka Musigibun bwesera yara. ³⁴ Tɔn durɔ be ba gara be ba suru tia mɔ ka be ba kere mɛ, ben geera kuawa tɔmbu nɔrɔbun suba nɔɔba tia ka goobu (6.200). ³⁵ Ben kparon yīsira Surieli, Abihailin bii. Ba ra ben sansani girewa sɔɔ yɛsan nɔm geu gia. ³⁶ Beya ba Yinni Gusunɔn kuu ten dāa besi ka ten dāa pɔɔsi ka ten gbereba ka ten yɔratii ka ten sɔm yānu kpurowa nɔm sɔndia, ³⁷ ka sere ten kara dānu ka ten yɔratii ka ten kurumba ka ten wɛɛ.

³⁸ Mɔwisi ka Aroni ka win bibu ba ra ben sansani girewa kuu ten kɔnnɔwɔ sɔɔ yari yeru gia. Domi beya ba ko n da sɔmburu ko kuu te sɔɔ Isireliban sɔ kpa ba n tu kɔsu tɔn tuko goo u ku raa ka tu susin sɔ, kpa u ku raa gbi.

³⁹ Lefi tɔn durɔ be Mɔwisi ka Aroni ba gara be ba suru tia mɔ ka be ba kere mɛ, nge mɛ Yinni Gusunɔ u gerua, ben geera sāawa tɔmbu nɔrɔbun suba yenda yiru (22.000).

Bii gbiikobun yakiabu

⁴⁰ Yinni Gusunɔ u kɔam Mɔwisi sɔɔwa u nɛɛ, a Isireliban bii tɔn durɔ gbiikobu gario saa be ba suru tia mɔn di sere ka be ba kere mɛ, kpa a bu gari baawure ka win yīsiru. ⁴¹ Yen biru, kpa a Lefiba wuna a yi nɛnɛm ba n sāa nɛ Yinni Gusunɔgibu Isireliban bii gbiikobun ayerɔ. Mɛya kaa maa man

ben yaa sabenu yiiya Isireliban yaa sabenun bii gbiikinun ayera.

⁴² Ma Mawisi u Isireliban bii gbiikoo be gara nge me Yinni Gusunə u nūn sōwa u ko. ⁴³ Ma be kpuron geera kua tōnu nərōbun suba yenda yiru ka goobu ka wata ka wəkura ita (22.273).

⁴⁴ Yinni Gusunə u kparam Mawisi sōwa u nee, ⁴⁵ a Lefiba wunə nenem kpa bu ko bii gbiikoo be kpuron kəsire. Meya kaa maa ko ka ben yaa sabenu kpuro, nu ko Isireliban yaa sabenun buu gbiikuu baageren kəsire. Ba ko n wāawa nen sō. Nena Yinni Gusunə. ⁴⁶ Bā n kī bu Isireliban bii gbiikobu goobu ka wata ka wəkura ita (273) be ba Lefiba dabiru kere mi yakia, ⁴⁷ sii geesun gobi nōobuwa kaa mwa ben baawuren wəllə. Gobi yin tian bunum mu sāawa garamu wəkuru nge me ba ka yi dimə sāa yerə. ⁴⁸ Aroni ka win biba kaa yi nōmu beria bu ka Isireliban bii gbiikobu yakia be ba Lefiba dabiru kere.

⁴⁹ Ma Mawisi u gobi yi mwēera u yi bii gbiikoo ben yakiabun sō. ⁵⁰ Ma yi kua sii geesun gobi nərōbu ka gooba wunəbu ka wata ka nōobu (1.365) nge me ba ka yi dimə sāa yerə. ⁵¹ Ma u yi kpuro Aroni ka win bibu wē nge me Yinni Gusunə u nūn sōwa.

Kehatin bwese keran samburu

4

¹ Yinni Gusunə u Mawisi ka Aroni sōwa u nee, ² i Kehatin bweserun tōmbu gario Lefin bibun bweseru sō, yenu ka yenu, ³ saa be ba wō tēna mən di n ka girari be ba mō wō weeraakurə, be ba koo kpī bu Yinni Gusunən kuu ten samburu ko. ⁴ Sāa yerun dii te ta dēere gem gem sōra ba koo samburu ko. Sambu te ba koo ko wee. ⁵ Bā n seewa ba doonə, Aroni ka win biba ba koo beku kare te sōsia te ta wāa dii te ta dēere gem gem kōnnōwə, kpa bu tu woodan kpakoro te wukiri. ⁶ Ten wəlləwa ba koo gōni damgii teria kpa bu maa yin wəllə beku booguguru sōndi kpa bu sere kpakoro ten nenutii wasi. ⁷ Ba koo beku booguguru teriawa tabulu yen wəllə mi ba ra pēe sōndi

kpa bu yen wəllə gbēenu sōndi ka nəri ka pērentiba ka tam kparabanu, kpa bu ku de pēe yu biara mi baadomma. ⁸ Yen biruwa ba koo ye kpuron wəllə beku wunəmguru wukiri kpa bu gōni damgii sōndi. Bā n kpa, kpa bu tabulu yen nenutii wasi. ⁹ Yen biru, ba koo maa beku booguguru sua bu dabu ge wukiri ka gen fitilanu ka gen bakusu ka gen torom guratii ka gum kparabanu, gen dendi yānu kpuro gesi. ¹⁰ Ba koo dabu ge, ka gen dendi yāa ni kpuro dokewa bōoru sō te ba kua ka gōni damgia. Yen biru, kpa bu tu sāarusia dāa pōtura sō ye ba koo ka tu sua. ¹¹ Kpa bu maa beku booguguru sua bu wukiri kpakoro ten wəllə mi ba ra turare dōo doke kpa bu maa tu gōni damgii wukiri. Yen biru, kpa bu ten nenutii wasi. ¹² Kpa bu kuu ten dendi yānu kpuro sua bu nu kure ka beku booguguru. Yen biru, kpa bu nu doke bōoru sō te ba kua ka gōni damgii kpa bu bōo te sāarusia dāa pōtura sō ye ba koo ka tu sua. ¹³ Kpa bu maa torom gura yāku yerun di. Yen biru, kpa bu tu beku wunəmguru wukiri. ¹⁴ Ten wəlləwa ba koo ten dendi yāa ni kpuro doke. Niya, dōo guratii ka kaato donnuginu ka kaato ni nu tie ka gbēe ni ba ra ka yem yēke, kpa bu ye gōni damgii wukiri. Yen biru, kpa bu yen nenutii wasi. ¹⁵ Aroni ka win bibu bā n dendi yāa ni kpuro wukiri ba kpa, Kehatin bwesera ta koo na tu nu sua tu sōbe. Adama tu ku raa dendi yāa nin tii baba bā kun nu bekuru wukiri kpa tu ku raa gbi. Isireliba bā n seewa ba swaa wəri, Kehatin bwese tera ta ko n da sāa yāa ni sōbe. ¹⁶ Eleasaa, Aroni yāku kowon biiwa u ko n da maa dabu gen gum gari yē, ka sere turare nubu durorugia ye, ka bururu ka yokan yāku te ba ra ko tōo baatere ka gum me ba ra gāanu tāre bu ka nu gōsi bu yi nenem ne, Yinni Gusunən sō. Wiya u koo ne, Yinni Gusunən kuu te nōni doke ka ye ya wāa te sō.

¹⁷ Yinni Gusunə u maa Mawisi ka Aroni sōwa u nee, ¹⁸⁻¹⁹ i de i Kehatin bweseru nōni doke kpa tu ku raa gbi tā n sāa yāa nin samburu mō. Wee me

kaa ko. Wunε Aroni ka wunen bibu, i ko i ka baawure dawā win ayerō kpa i nūn sōasi yāa nūn sām̄buru u koo ko. ²⁰ Bu ku raa du mi, bu ka sāa yee ten dendi yānu kpuro mēeri kpa nε, Yinni Gusunō n ku ra bu go.

Gεεsōnin bwese keran

sām̄buru

²¹ Yinni Gusunō u Mōwisi sōwā u nεε, ²² a Gεεsōnin bwese keran tōmbu gario yenu ka yenu. ²³ Kaa bu gariwa saa be ba wōō tēna mōn di sere n ka girari be ba mō wōō weeraakurō, be ba koo kpī bu gesi sāa yee ten sām̄buru ko. ²⁴ Wee sām̄bu te Gεεsōnin bweseru ta koo ko. ²⁵ Ta ko n da kuu ten beka sōbewa ka ten gōni damgii yi ba ra wukiri wōllō ka sere ten kōnnōn beku kare te, ²⁶ ka ten yaaran beka ka yen kōnnōn beku kareru ka ten wēε ka ten sōm yāa ni nu tie. Ye kpuron sām̄bura ba koo ko. ²⁷ Gεεsōnin bweseru tā n sām̄buru mō, Aroni ka win biba ba koo tu nōni doke, beya ba koo tu sō yē ta koo ko. ²⁸ Sōma ye kpurowa Gεεsōnin bweseru ta koo ko. Itamaa, yāku kowo, Aronin biiwa u koo bu kpara.

Mεrarin bwese keran sām̄buru

²⁹ Yinni Gusunō u maa Mōwisi sōwā u nεε, a Mεrarin bwese keran tōmbu gario yenu ka yenu. ³⁰ Kaa ben tōn durōbu gariwa saa be ba wōō tēna mōn di n ka da be ba mō wōō weeraakurō, be ba koo kpī bu gesi kuu ten sām̄buru ko. ³¹ Wee sām̄bu te ba koo bu nōmu beria. Beya ba ko n da kuu ten dāa besi sōbe ka ten dāa pōasi ka ten gbereba ka ten yōratii, ³² ka maa ten yaaran kara dānu ka ten yōratii ka ten kurumba ka ten wēε ka sere ten dendi yāa ni nu tie. Ba koo baawure wēwa ye u koo sōbe. ³³ Sōma yeniwa Mεrarin bwese kera ya ko n da ko kuu te sō. Itamaa yāku kowo Aronin biiwa u koo bu nōni doke.

Ba Lefiba gara be ba koo kpī

bu kuu ten sām̄buru ko

³⁴⁻⁴⁹ Mōwisi ka Aroni ka Isireliban yenu yērobu ba Lefiban bwese keri yinin tōmbu gara, yiya, Kehati ka Gεεsōni ka Mεrari. Ba bu garawa yenu

ka yenu saa be ba wōō tēna mōn di sere n ka da be ba mō wōō weeraakurō, be ba koo kpī bu sām̄buru ko kuu te sō gesi nge mε Yinni Gusunō u Mōwisi sōwā.

Be ba gara Kehatin bweseru sō, ben geera kuawa tōmbu nōrōbun suba yiru ka nata ka wunōbu ka weeraakuru (2.750).

Gεεsōnin bweseru sō maa, ben geera kuawa tōmbu nōrōbun suba yiru ka nata ka tēna (2.630).

Mεrarin bweseru sō, ben geera maa kua tōmbu nōrōbun suba ita ka goobu (3.200). Ma Lefiba kpuron geera kua tōmbu nōrōbun suba nōōba ita ka nεera wunōbu ka wenε (8.580).

Ba ben baawure sōwā ye u koo ko ka ye u koo sōbe nge mε Yinni Gusunō u Mōwisi sōwā.

Be ba koo yara sansanin di

5

¹ Yinni Gusunō u Mōwisi sōwā u nεε, ² a Isireliba sōwō a nεε, bu bu yaro sansanin di, be ba disi mō gōnan bara disiginun sō, n kun mε kentun sō, n kun mε goru garun sō. ³ Yēro u sāawa tōn kurō? I ko i nūn yarawa kpa u ku raa sansani ye disi doke, yēn suunu sō nε, Yinni Gusunō na wāa.

⁴ Ma Isireliba ba Yinni Gusunōn wooda ye mēm nōōwa. Ma ba tōmbu kpuro yara be ba disi mō mi, nge mε Yinni Gusunō u gerua.

Torarun sām̄bu

⁵ Yinni Gusunō u maa kpam Mōwisi sōwā u nεε, ⁶ a Isireliba sōwō a nεε, tōn kurōwa? Aa, tōn durōwa? U n win winsim tora, Yinni Gusunōwa u tora.

⁷ Yēro u koo win tora te tuuba kowa kpa u gāa nūn sō u tora mi wesia, kpa u yen bōnu nōōbun tia sosi. ⁸ Wi ba koo gāa ni wesia, ù kun wāa ma un maa goo mō wi ba koo nu wē, Yinni Gusunōwa ba koo nu wē, kpa nu ko yāku kowoginu. U koo maa yāa kineru wē te ba koo ka nūn win torarun yākuru kua. ⁹ Yākuru baatere tēn sukum ba wīa nenem Yinni Gusunōn sō, ta ko n sāawa yāku kowogiru.

¹⁰ Kpuro ye ba wē Yinni Gusunōn sō, ya kuawa yāku kowogia. U koo kpī u ye yi nenem win tiin sō.

Tɔn kurɔ wi ba tamaa

u sakararu kua

¹¹ Yinni Gusunɔ u Mɔwisi sɔɔwa u nɛɛ, ¹² a Isireliba kpuro sɔɔwɔ a nɛɛ, tɔn kurɔ goo ù n naane sarirun kookoosu mɔ, ¹³ ma win durɔ u tamaa durɔ goo u ka nùn kpuna, baa mɛ ganu sari ni nu nùn sɔɔsimɔ ma u ka goo kpuna, mɛya un̄ maa seedagii goo mɔ wi u nùn wa u ye mɔ, durɔ win tii un̄ maa ka nùn ye mwe, ¹⁴ sɔrɔkudo un̄ ye kue, adama ka mɛ, nisinun sɔ, un̄ nùn naane sãa, ma u tamaa u sakararu kuawa kam kam, ¹⁵ baa ñ n mɛren na, durɔ wi, u koo ka win kurɔ wi dawa yãku kowon mi ka ɔsun som kilo ita. Un̄ gum dokemɔ som mɛ sɔɔ. Mɛya un̄ maa turare sɔndimɔ mɛn wɔllɔ. Domi ta sãawa yãkuru te ta nisinu yaayamɔ. ¹⁶ Saa ye sɔɔ, yãku kowo u koo ka nùn dawa sãa yerɔ Yinni Gusunɔn wuswaaɔ, ¹⁷ u yɔrasia, kpa u doma nim sua wekerun di te ba kua ka sɔndu, kpa u tua sɔka sãa yerun temɔ u ka nim mɛ burina. ¹⁸ U koo de kurɔ wi, u yɔra Yinni Gusunɔn wuswaaɔ kpa u nùn win yasa pota, kpa u kɛɛ te sɔndi kurɔ win nɔmaaɔ. Saa ye sɔɔ, yãku kowon tii u ko n nim sosuram nɛni mɛ mu ka bɔri naamɔ, ¹⁹ kpa u kurɔ wi bɔrusia u nɛɛ, saa ye a wãa wunɛn durɔn yenuɔ, tɔn durɔ goo ù kun ka nun kpunɛ, ma añ tii disi doke, Gusunɔ u ku de a bɔri wa yi nim mɛ, mu koo ka na. ²⁰ Adama ma a ka durɔ goo kpuna, a tii disi kua, ²¹ Yinni Gusunɔ u nun sɛɛyasia, kpa u nun wĩroru kpɛɛ kpa wunɛn nukuru tu mɔsi sere ba n da nun sje bɔ n tɔmbu bɔrusimɔ. ²² Gusunɔ u de nim mɛ mu ka bɔri naamɔ mi, mu du wunɛn nukurɔ kpa wunɛn nuku te, tu mɔsi, kpa wunɛn marutuu gu gbera. Saa ye sɔɔra, kurɔ wi, u koo gere u nɛɛ, ami!

²³ Yãku kowo u koo bɔri yi yorewa tireru sɔɔ kpa u yi tea ka nim sosuram mɛ, ²⁴ mɛ mu ka bɔri naamɔ kpa u mu kurɔ wi nɔrusia, kpa nim mɛ, mu du win nukurɔ mu nùn kɔsa kua. ²⁵ Yen biru yãku kowo u koo nisinun kɛɛ te mwa kurɔ win nɔman di kpa u tu sɔɔsi beri berika, kpa u ka sere tu da

yãku yerɔ. ²⁶ Yen biru u koo kɛɛ ten som nɔm kure teeru sua kpa u mu dɔɔ mɛni yãku yerɔ kpa Yinni Gusunɔ u kurɔ wi yaaya. Yen biru kpa u kurɔ wi nim sosuram mɛ nɔrusia. ²⁷ U n kurɔ wi nim mɛ nɔrusia ma u disi mɔ, u kua naane sarirugii win durɔn mi, nim mɛ, mu koo ka nùn bɔri naawa, kpa mu nùn kɔsa kua, win nukuru tu mɔsi kpa win marutuu gu gbera, kpa ba n da nùn sje bɔ n tɔmbu bɔrusimɔ. ²⁸ Adama ù kun disi mɔ, u tii nɛnuu dee dee, ba koo nùn garisiwa taare sarirugii. Saa ye sɔɔ, u koo bibu wa u ma.

²⁹ Yeniwa ya sãa kurɔ ka durɔn nisinun wooda. Kurɔ ù n win durɔ nɔni wɔkua u sakararu kua, ³⁰ ñ kun mɛ durɔn nisinu nùn n seewa, ù n win kurɔ taare weesugia wɛɛmɔ, yãku kowo u koo ka nùn dawa Yinni Gusunɔn wuswaaɔ, kpa u ko mam mam ye wooda ye, ya gerua. ³¹ Durɔ u ko n sãa taare sarirugii. Adama kurɔ ù n tora u koo ten are wa.

Be ba tii Yinni Gusunɔ wɛ

6

¹ Yinni Gusunɔ u Mɔwisi sɔɔwa u nɛɛ, ² a Isireliba sɔɔwɔ a nɛɛ, goo ù n tii wuna nɛnɛm u ka tii Yinni Gusunɔ wɛ, ³ yɛro un̄ koo tam gam nɔ, baa mɛ ba kua ka resɛm. Un̄ maa resɛm beka ñ kun mɛ gbeba dimɔ. ⁴ Saa ye u tii Gusunɔ wɛ mi, un̄ gãanu dimɔ ye ba kua ka resɛm. ⁵ Un̄ maa win seri kɔnimɔ sere win tii wɛɛbun tɔɔ te, tu ka yibu. U koo win seri deriwa yi n kpɛamɔ, kpa u n wãa Gusunɔn sɔ. ⁶ U ku raa maa susi goru garun bɔkuɔ u sere tu baba, ⁷ baa ñ n win baan gorun na, ñ kun mɛ win mɛrogiru, ñ kun mɛ win wɔnɔ ka win mɔɔgiru, ñ kun mɛ win sesugiru. Domi seri yi u sɔɔwa mi, yi sɔɔsimɔ ma u tii Gusunɔ wɛɛwa.

⁸ Win tii wɛɛbun saa ye sɔɔ, u ko n wãawa Yinni Gusunɔn sɔmburun sɔ. ⁹ Wi ka goo bɔ n wãa sannu ma yɛro u gu suaru sɔɔ, ma u disi duura, u koo win seri kɔniwa sɔɔ nɔɔba yiruse dɔma te u tii dɛɛrasiamɔ. ¹⁰ Sɔɔ nɔɔba itase, u koo ka yãku kowo kparukonu yiru naawa, ñ kun mɛ, totoberɛnu yiru, sãa yerun kɔnnɔwɔ, ¹¹ kpa yãku

kowo u gen teu go, u ka durɔ win torarun suuru bikia kpa u ka yiruse yāku dɔɔ mwaararugiru ko. Yen biru kpa u nùn dɛɛrasiabun wororu koosi. Yen tɔɔ te, u dɛɛrawa mi. ¹² Kpa u maa wure u tii Yinni Gusunɔ wɛ. Saa yera u koo yāa kinɛru wɔɔ tiagiru go u ka win toraru sɔmɛ. Adama tɔɔ gbiikii ni u raa tii wɛ mi, nu kam kuawa mi.

¹³ Be ba tii Gusunɔ wɛn wooda wee. Goo ù n tii wuna nenem Yinni Gusunɔn sɔ, ma u yen tɔru yibia te u bura ba koo ka nùn dawa Yinni Gusunɔn sãa yerun kɔnnɔwɔ.

¹⁴ Miya u koo ka win kɛru na Yinni Gusunɔn mi. Niya yāa kinɛru wɔɔ tiagiru te tañ alebu mɔ, u ka yāku dɔɔ mwaararugiru ko, ka maa yāa niru wɔɔ tiagiru te tañ alebu mɔ u ka torarun yākuru ko. Kpa u maa ka yāa kinɛru na te tañ alebu mɔ u ka siarabun yākuru ko. ¹⁵ U koo maa ka pɛɛ na bireru sɔɔ ye bañ seeyatia doke, yen gɛɛ yi n kpã yèn som ba ka gum burina, yen gɛɛ yi kun maa kpã yi ba koo gum tɛɛni. ¹⁶ Yen biru kpa yāku kowo u ka kɛɛ ni na Yinni Gusunɔn mi, kpa u torarun yākuu ko ka sere yāku dɔɔ mwaararuginu.

¹⁷ Kpa u maa siarabun yākuu ko ka yāa kinɛ te, ka pɛɛ ye ya wāa bire te sɔɔ, ye bañ seeyatia doke, ka som mɛ, ka tam mɛ. ¹⁸ Saa ye sɔɔ, wi u tii wɛ mi, u koo win seri yi kɔniwa Yinni Gusunɔn sãa yerun kɔnnɔwɔ, kpa u yi kpɛɛ mi ba siarabun yākurun dɔɔ sɔrua. ¹⁹ Yen biru yāku kowo u koo yāa kinɛ ten nɔmu sua te ba sawa mi, kpa u pɛɛ ka kira teeru sua birerun di, kpa u ye kpuro sɔndi durɔ win nɔmuɔ wi ba kɔna mi. ²⁰ Yen biru yāku kowo u koo ye Yinni Gusunɔ sɔasi, ka sere yaa yen guro gururu ka yen taa teeru sannu, kpa yu ko wi yāku kowogia. Woro nini kpuron biruwa wi u tii Yinni Gusunɔ wɛ mi, u koo den kpĩ u tam nɔ.

²¹ Yera ya sãa be ba tii wuna nenem Yinni Gusunɔn sɔn wooda. Yāku niya ba koo maa ko. Bà n maa dam mɔ bu ka Yinni Gusunɔ kɛnu ganu wɛ nini baasi, ba koo kpĩ bu ko. Adama baa

ñ n mɛren na, ba koo nùn wɛwa ye ba nɔɔ mwɛɛru kua nge mɛ yen wooda ya gerua.

Nge mɛ ba ko n da domaru ko

²² Yinni Gusunɔ u Mɔwisi sɔɔwa u nɛɛ, ²³ a Aroni ka win bii tɔn durɔbu sɔɔwɔ a nɛɛ, wee nge mɛ ba ko n da gere bà n Isireliba domaru kuammɛ.

²⁴ Ba ko n da nɛɛwa,

Yinni Gusunɔ u bɛɛ domaru kua, kpa u bɛɛ kɔsu.

²⁵ Yinni Gusunɔ u ka bɛɛ nɔnu geu mɛɛri

kpa u bɛɛ durom kua.

²⁶ Gusunɔ u bɛɛ mɛɛrima,

kpa u bɛɛ bɔri yendu wɛ.

²⁷ Yāku kowo ù n nen yĩsiru sokusina mɛ, sanam mɛ u Isireliba domaru kuammɛ, saa yera kon doma te mwa.

Kɛkɛ yi Isireliban

guro guroba wɛ sãa yerun sɔ

7

¹ Sanam mɛ Mɔwisi u Yinni Gusunɔn kuu te gira u kpa, u tu gum yɛka, te ka ten dendi yānu kpuro, ta n ka sãa nenem Yinni Gusunɔn sɔ. Ka yāku yee te ka ten dendi yānu ye kpurowa u gum yɛka u wuna nenem Yinni Gusunɔn sɔ. ² Yera Isireliban bwese kɛra baayeren guro guro be ba raa tɔmbu gara mi, ba susima. ³ Ben baawure u ka win kɛru na. Kɛɛ niya nɛɛ wɔkura yiru ka kɛkɛ nɔɔba tia ye nɛɛ gawe. Ba kɛkɛ yi wukiritii kua. Wirugibu yiruwa ba menna ba kɛkɛ tia kasu ba wɛ. Ma ben baawure u naa tia wɛ. Ma ba ka ye na Yinni Gusunɔn sãa yerɔ. ⁴ Yinni Gusunɔ u Mɔwisi sɔɔwa u nɛɛ, ⁵ a ye kpuro mɔɔ nen kuu ten sɔmburun sɔ, kpa a ye Lefiba bɔnu kua nge mɛ ben baawuren sɔmbura sãa yu ka nùn somi.

⁶ Ma Mɔwisi u kɛkɛ be ka nɛɛ yi mwa ma u yi Lefiba wɛ. ⁷ U Gɛɛsɔnin bwese kɛra kɛkɛ yiru wɛ ka nɛɛ nne ben sɔmburun sɔ. ⁸ U Mɛrarin bwese kɛra kɛkɛ nne wɛ ka nɛɛ nɔɔba ita, ben sɔmburun sɔ. N deema Itamaa yāku kowo Aronin biiwa u bu kpare. ⁹ Uñ Kehatiba yen gaa wɛ. Domi sãa yerun

dendi yānun tiwa be, ba ra sue ben senə.

Kēe ni ba kua sanam me

ba yāku yeru wukiamə

¹⁰ Dəma te ba yāku yee te gum yēka ta n ka sāa nənəm Yinni Gusunən sō, Isireliban bwese kərin wirugibu ba ka ben kēnu na yāku yee ten wuswaaə.

¹¹ Yinni Gusunə u Məwisi sōwə u nεε, a de Isireliban guro guro be, bu na tia tia, ben baawure u n win kēru mə u ka tu sōsi yāku yee ten sō, ben baawure u n win tōru mə.

¹²⁻⁸³ Wee nge mε ba ka kēe ni naasina.

Tōə gbiikiru Nasoni, Aminadabun bii, Yudan bweseru səə, wiya u ka wigiru na.

Tōru yiruse Netanēli, Suarin bii, Isakarın bweseru səə, u maa ka wigiru na.

Tōru itase Eliabu, Helonin bii, Sabulonin bweseru səə, u maa ka wigiru na.

Tōru nnεse Elisuri, Sedeurin bii, Rubenin bweseru səə, u maa ka wigiru na.

Tōru nəəbuse Selumieli, Surisadain bii, Simεən bweseru səə, u maa ka wigiru na.

Tōru nəəba tiase Eliasafu, Dewelin bii, Gadin bweseru səə, u maa ka wigiru na.

Tōru nəəba yiruse Elisama, Amihudun bii, Efaraimun bweseru səə, u maa ka wigiru na.

Tōru nəəba itase Gamulieli, Pedasurin bii, Manasen bweseru səə, u maa ka wigiru na.

Tōru nəəba nnεse Abidani, Gideonin bii, Bεnyamεen bweseru səə, u maa ka wigiru na.

Tōru wəkuruse Akiesεε, Amisadain bii, Danun bweseru səə, u maa ka wigiru na.

Tōru wəkura tiase Pagieli, Okiranin bii, Aεεn bweseru səə, u maa ka wigiru na.

Tōru wəkura yiruse Ahira, Enanin bii, Nεfitalin bweseru səə, u maa ka wigiru na.

Wee ye ben baawure u ka na.

Yera gbēeru te ba kua ka sii geesu, tən bunum mu sāa kilo tia ka garamu

gooba wunəbu (300), ka maa gbēeru garu te ba ko n da ka yem yēke. Ba maa te kuawa ka sii geesu. Ten bunum mu sāawa garamu nata ka wunəbu (700). Ba ni kpuron bunum yīirawa ka sāa yerun yīirutia. Ma ba gbēenu yiru ye səə, som doke mε ba burina ka gum bu ka yākuru ko.

Ben baawure u ka nərə wuragia na ye ba turare yibie. Nərə yen bunum mu sāa garamu wunəbu (100).

Ba maa ka ketε kineru ka yāa kineru ka yāa kpendu wōə tiagiru na. Ye ita kpurowa ba koo ka yāku dōə mwaararugiru ko,

kpa bu ka boo kineru na te ba koo ka torarun yākuru ko,

ka maa naa kinenu yiru ka yāa kinenu nəəbu ka boo kinenu nəəbu ka yāa kpemminu nəəbu wōə tiaginu ni ba koo ka siarabun yākunu ko.

⁸⁴ Kēe ni ba kua dəma te, yāku yee ten sō, ni kpuron geera kuawa gbēenu wəkura yiru ni ba kua ka sii geesu ka sere maa sii geesun gbēenu ganu wəkura yiru ni ba ko n da ka yem yēke, ka maa nəri wuragii wəkura yiru. ⁸⁵ Gbēε nin baateren bunum mu sāawa kilo tia ka garamu gooba wunəbu (300).

Ni ba ra ka maa yem yēke mi, nin teerun bunum maa sāawa garamu nata ka wunəbu (700).

Gbēε ni kpuron bunum mu kuawa kilo yenda nne, nge mε ba ra yīre sāa yerə. ⁸⁶ Nəri wuragii yi, yin baayeren bunum mu sāawa garamu wunəbu (100). Ma nəri wəkura yiru ye kpuron bunum mu kua kilo tia ka garamu goobu (200). Ba yin baayere turare yibie ye ba koo dōə doke. ⁸⁷ Yen biru ba yaa sabenu wε.

Niya naa kinenu wəkura yiru ka yāa kinenu wəkura yiru ka yāa kpemminu wōə tiaginu wəkura yiru ni ba koo ka yāku dōə mwaararuginu ko ka maa som mε ba ra ka yāku te ko, ka maa boo kinenu wəkura yiru ni ba koo ka toranun yākuru ko, ⁸⁸ ka ketε kinenu yenda nne, ka yāa kinenu wata ka boo kinenu wata ka yāa kpemminu wōə tiaginu wata. Ni kpurowa ba koo ka siarabun yākunu ko. Kēe niniwa ba kua sanam

mε ba yāku yee te gum yēka ta n ka sāa nēnem Gusunən sō.

⁸⁹ Sanam mε Mōwisi u dua Yinni Gusunən kuu ten mi, u Yinni Gusunən nōo nōomō. Nōo ge, ga weewa wəllun kōsobun weenasibu yiru yen baa sōon di, ye ya wāa woodan kpakoro ten wukiritian wəllō. Min diya Gusunō u ka nūn gari mō.

Nge mε ba koo fitilanu yiisina

8

¹ Yinni Gusunō u Mōwisi sōowa u nεε, a Aroni sōowō a nεε, ² ū n fitilanu nōoba yiru ye doke dabu ge sōo, u de nu n yam bururasie wuswaa.

³ Ma Aroni u kua mε. U nu doke doke dabu gen wuswaa nge mε Yinni Gusunō u nūn sōowa. ⁴ Ba dabu ge kuawa ka wura bōri tia saa gen wəllun di sere n ka da temō, ka sere bura ni ba gu kua. Mōwisi u dera ba gu kuawa nge mε Yinni Gusunō u nūn sōosi.

Ba Lefiba wuna nēnem

Yinni Gusunən səmburun sō

⁵ Yinni Gusunō u Mōwisi sōowa u nεε, ⁶ a Lefiba wunō Isireliban suunu sōon di kpa a bu dεerasia. ⁷ Wee nge mε kaa ko a ka bu dεerasia. Kaa bu nim yēkawa mε mu koo ben toranu wukiri. Kpa a de bu ben wasin sansu kōni. Kpa bu ben yānu tea kpa bu tii dεerasia. ⁸ Yen biru ba koo kete kinε kpembu sua ka som mε ba ka gum burina ka kete kinε kpembu gagu bu ka torarun yākuru ko. ⁹ Kpa a Isireliba kpuro menna kuu ten kōnnōwō, kpa a de Lefiba bu susima ¹⁰ nε, Yinni Gusunən wuswaa, kpa Isireliba bu ben nōma sōndi Lefi ben wiru wəllō. ¹¹ Kpa Aroni u Lefi be sōosi beri berika nε, Yinni Gusunən wuswaa nge yākuru te Isireliba ba ka na. Saa ye sōo, ba bu wunawa mi nēnem nēn səmburun sō. ¹² Lefiba ba koo maa ben nōma sōndi kete kinε nin wiru wəllō. Yen biru kpa Aroni u teeru go ben torarun suurun sō kpa u ka teeru yāku dōo mwaararugiru ko u sere bu dεerasiabun woronu koosi. ¹³ Kaa de Lefiba kpuro bu se bu yōra Aroni ka win bibun wuswaa, kpa a bu sōosi beri berika nge yākuru

nε, Yinni Gusunən wuswaa. ¹⁴ Kaa Lefiba wunawa nēnem Isireliban suunu sōon di, kpa ba n wāa nēn səmburun sō. ¹⁵ Yeniban biru ba koo səmburu ko nēn sāa yerō. Kaa bu dεerasiawa kpa a bu sōosi beri berika nge yākuru. ¹⁶ Domi ba man bu wēwa mam mam ba kua Isireliban bii gbiikobu kpuron kōsire. ¹⁷ Ben bii gbiikobu kpuro ba sāawa nēgibu saa təmbun bii gbiikobun di n ka da yaa sabenun binō. Na bu wunawa nēnem ba kua nēgibu, saa mīn di na bii gbiikobu go Egibitio. ¹⁸ Na Lefiba mwa Isireliban bii gbiikobun ayerō. ¹⁹ Na bu wunawa na Aroni ka win bibu wē, bu ka səmburu ko Isireliban sō sāa yerō, kpa ba n sāa nge yākuru te Isireliba ba wē ben toranun sō. Saa ye sōo, Isireli be, bañ susimō nēn kuu ten bōkuō n sere bu go.

²⁰ Mōwisi ka Aroni ka Isireliba kpuro ba kua mam mam ye Yinni Gusunō u gerua Lefiban sō. ²¹ Lefiba ba tii dεerasia ba ben yānu tea, ma Aroni u bu sōosi beri berika nge yākuru. Ma u bu torarun suuru ka dεerasiabun woronu koosi. ²² Yen biruwa Lefi be, ba na Yinni Gusunən kuu ten mi, ba ben səmburu torua Aroni ka win bibun nōni biru, nge mε Yinni Gusunō u Mōwisi sōowa u ko ben sō.

²³ Yinni Gusunō u maa Mōwisi sōowa u nεε, ²⁴ Lefi be ba wōo yenda nōobu mō ka be ba kere mε, beya ba koo səmburu ko nēn kuu te sōo. ²⁵ Be ba wōo weeraakuru tura, ba koo yariwa ben səmburun di mam mam. Bañ maa man səmburu kuammε. ²⁶ Ba ko n da ben Lefisibu somi bā n səmburu mō. Adama ben tii bañ ko n maa səmburu mō mi. Nge mēya kaa Lefiba kua ben səmburun swaa sōo.

Gəo sararibun tōo bakaru

9

¹ Ye Isireliba ba yarima Egibitin di yen wōo yirusen suru gbiikoo sōo, yera Yinni Gusunō u ka Mōwisi gari kua Sinain gbaburō. ² U nεε, Isireliba ba ko n da Gəo sararibun tōo bakaru diwa saa ye na yi sōo. ³ Yera suru winin sōo wəkura nnesen yoka, sanam

mε sɔɔ dua. Ba koo tu diwa nge mε ten wooda ya gerua.

⁴ Ma Mɔwisi u Isireliba sɔɔwa nge mε ba koo ka Gɔɔ sararibun tɔɔ bakaru di. ⁵ Ma ba tɔɔ te di suru gbiikoon sɔɔ wɔkura nnese yen yoka sanam mε sɔɔ dua, Sinain gbaburu mi, nge mε Yinni Gusunɔ u Mɔwisi sɔɔwa bu ko.

⁶ Yen dɔma te, tɔmbu gaba wɔa be ba disu mɔ gorun sɔ. Baɲ kpɔa ba tɔɔ baka te di. Ma ba da ba Mɔwisi ka Aroni deema. ⁷ Ba bu sɔɔwa ba nεε, wee sa disu mɔ gorun sɔ. Yen sɔ, kaa sun yinari su ka besen yɔkuru na Yinni Gusunɔn wuswaaɔ tɔɔ te sɔɔ, nge Isireli be ba tie?

⁸ Ma Mɔwisi u nεε, i yɔro n bikia ye Yinni Gusunɔ u koo man sɔ bεen sɔ.

⁹ Yinni Gusunɔ u Mɔwisi sɔɔwa u nεε, a Isireliba sɔɔwɔ a nεε, ¹⁰ ben goo n̄ kun mε ben bibun bweseru sɔɔ, goo u n̄ disu mɔ gorun sɔ, n̄ kun mε u wuu da, ka mε, u koo Gɔɔ sararibun tɔɔ bakaru diwa n̄en sɔ. ¹¹ Adama ba koo tu diwa suru yirusen sɔɔ wɔkura nnesen yoka sanam mε sɔɔ dua. Kpa bu ten yaa tem ka p̄εε ye baɲ seeyatia doke ka maa kpee wuru si su sosu. ¹² Bu ku yen gaa deri sere sisuru bururu. Baɲ maa yen kukunu kɔramɔ. Bu de bu yen wooda mεm nɔɔwa mam mam. ¹³ Goo u n̄ dεere ma un̄ wuu de, ma u ka sere yina u Gɔɔ sararibun tɔɔ baka te di, ba koo yɔro yarawa Isireliban sansanin di, yen sɔ u yina u ka win yɔkuru na ten saa sɔɔ. Yɔro u koo win tora ten are mwawa. ¹⁴ Sɔɔ goo u n̄ wɔa bεen suunu sɔɔ, u tɔɔ baka te dimɔ, u koo tu diwa nge mε na ten wooda yi. Bεε ka sɔbu, wooda tia yera na bεε w̄εmɔ.

Guru wii wuroru ta Yinni

Gusunɔn kuu te wukiri

¹⁵ Dɔma te Mɔwisi u Yinni Gusunɔn kuu te gira u kpa, guru wii wurora ta tu wukiri saa yoka yen di n̄ ka girari bururɔ. Ma ta yam bururasie nge d̄ɔɔ kuu ten wɔllɔ. ¹⁶ Nge mɛya ta tu wukiri saa dɔma ten di. Wɔkuru kpa ta n̄ yam buriri. ¹⁷ Guru wii wuro te, t̄a n̄ seewa Yinni Gusunɔn kuu ten wɔllun di, Isireliba ba ra kuu te wukewa bu doona. Kpa bu maa yɔra mi guru wii wuro te, ta yɔra. ¹⁸ Nge

mɛya ba ra ka Yinni Gusunɔn gere tubu u n̄ k̄i bu kuu te gira, n̄ kun mε, u n̄ k̄i bu tu wuka. Guru wii wuro te, t̄a n̄ wɔa kuu ten wɔllɔ, ba ku ra doone min di. ¹⁹ T̄a n̄ yɔra kuu ten wɔllɔ n̄ ka te, Isireliba ba ra Yinni Gusunɔn wooda mεm nɔɔwewa, ba ku ra doone min di. ²⁰ T̄a n̄ yɔra saa fiiko, miya ba ra ben sansani gire saa fiiko. Yen biru kpa bu se bu doona Yinni Gusunɔ u n̄ nεε, bu se bu doona. ²¹ Gasɔ guru wii wuro te, ta ra yɔre yam tem, saa yokan di sere ka bururɔ, n̄ kun mε sɔɔ teeru ka wɔku teeru. Adama t̄a n̄ seewa, Isireliba ba ra sewa bu swaa wari. ²² Adama t̄a n̄ yɔra kuu ten wɔllɔ sɔɔ yiru n̄ kun mε suru tia n̄ kun mε wɔɔ tia Isireliba ba ku ra kuu te wuke, ma n̄ kun mɔ ba guru wii wuro te wa ta seewa. ²³ Ba ku ra se, ba ku ra maa sine, ma n̄ kun mɔ Yinni Gusunɔ u bu wooda w̄ε. Ba ra win wooda sw̄iwa nge mε u Mɔwisi sɔɔwa u ko.

Kɔbi yiru

yi ba kua ka sii geesu

10

¹ Yinni Gusunɔ u Mɔwisi sɔɔwa u nεε, ² a de bu kɔbi yiru seku ka sii geesu yi ba ko n̄ da so bu ka tɔmbu menna kpa bu bu sɔ bu seewo bu doona sansanin di. ³ B̄a n̄ kɔbi yiru ye so sannu, tɔmbu kpurowa ba koo menna wunen mi, Yinni Gusunɔn kuu ten wuswaaɔ. ⁴ Adama b̄a n̄ yin tia so, Isireliban wirugibu ka ben yenu yɔroba ba koo menna wunen mi. ⁵ B̄a n̄ kɔba so ba kuuki koosi, be ba ben sansani gire Yinni Gusunɔn kuu ten sɔɔ yari yeru gia, bera ba koo gbi bu doona. ⁶ B̄a n̄ maa wure ba so ba kuuki koosi, be ba ben sansani gire sɔɔ ȳεsan n̄m dwaru gia kpa be, bu maa doona. ⁷ Adama b̄a n̄ k̄i bu tɔmbu kpuro menna, ba koo kɔba sowa ba kun kuuki kue.

⁸ Aroni ka win bibu, be, be ba s̄aa ȳaku kowobu, be t̄anawa ba ko n̄ da kɔbi yi so. Yeni ya ko n̄ s̄awa wooda sere ka ben bibun bweserɔ.

⁹ I n̄ dua bεen tem sɔɔ, i tabu m̄ ka bεen yiberɛba i ko i kɔbi yi sowa i n̄ kuuki koosimɔ kpa nε, Yinni

Gusunɔ n ka bɛɛ yaaya n bɛɛ wɔra yiberɛ ben nɔman di. ¹⁰ I n yaku dɔɔ mwaararuginu mɔ, n kun mɛ siarabun yakunu tɔɔ bakaru sɔɔ, n kun mɛ tɔɔ ni i ra di surun tɔɔ gbiikiru sɔɔ, n kun mɛ nuku dobun saa gaa sɔɔ, i ko i n da kɔbi sowa. Nge mɛya kon ka bɛɛ yaaya. Nɛna Gusunɔ bɛɛn Yinni.

ISIRELIBAN SANUM SAA SINAIN DIN KA DA MɔABUN TEM Nɔɔ BURU YERɔ

Isireliba ba swaa wɔri

¹¹ Ye Isireliba ba yarima saa Egibitin di, yen wɔɔ yirusen suru yirusen sɔɔ yɛnduse sɔɔra, guru wii wurora seewa Yinni Gusunɔn kuu ten wɔllun di. ¹² Ma Isireliba ba seewa Sinain gbaburun di ba swaa wɔri nge mɛ ba wooda yi bu ka swina. Ma guru wii wuro te, ta da ta yɔra Paraniɔ. ¹³ Dɔma te, ben see gbiikiba ba seewa mi, sanam mɛ Yinni Gusunɔ u Mɔwisi sɔɔwa bu da.

¹⁴⁻¹⁶ Yudaban tabu kowo wuura ta gbia ta swaa wɔri ba ben gidi bɔra nɛni. Be ba maa waa wuu te sɔɔ, beya Isakariba ka Sabuloniba. Nasoni, Aminadabun biiwa u saa Yudaban tabu sunɔ. Isakariban tabu sunɔwa maa Nɛtanɛli, Suarin bii. Sabuloniban tabu sunɔwa maa Eliabu, Helonin bii.

¹⁷ Ba Yinni Gusunɔn kuu te kurua. Ma Gɛɛsɔniba ka Mɛrariba be ba saa Lefin bweseru ba ten yānu sua ba ka swaa wɔri ba Yudaban tabu wuu te swii.

¹⁸⁻²⁰ Yen biruwa Rubenin bwese kɛra ka yen tabu kowo wuuru, ba Lefi be swii. Be ba maa waa tabu wuu te sɔɔ, bera Simɛɔba ka Gadiba. Rubeniban tabu sunɔn yisira Elisuri, Sedeurin bii. Simɛɔban tabu sunɔn yisira Selumieli, Surisadain bii. Gadiban tabu sunɔn yisira maa Eliasafu, Dewelin bii.

²¹ Yen biru Kehatibara ba swii be, be ba saarun dendi yānu sɔɔwa. Lefi be ba gbia ba koo kuu te girawa Kehatiba bu sere tunuma.

²²⁻²⁴ Kehatiban biru, Efaraimun bwese kɛra ya swii ka yen tabu kowo wuunu ba ben gidi bɔra

gbiisie. Beya Manaseba ka Benyamɛɛba. Efaraimuban tabu sunɔn yisira Elisama, Amihudun bii. Manaseban tabu sunɔn yisira Gamulieli, Pedasurin bii. Benyamɛɛban tabu sunɔn yisira Abidani, Gideonin bii.

²⁵⁻²⁷ Yen biruwa Danun bwese kɛra ka yen tabu kowo wuunu ba bu swii ba ben gidi bɔra nɛni. Beya Aseɛba ka Nɛfitaliba. Beya ba kua tɔn be kpuro kpuron biru kɔre. Danuban tabu sunɔn yisira Akiesɛɛ, Amisadain bii. Aseɛban tabu sunɔn yisira Pagieli, Okiranin bii. Nɛfitaliban tabu sunɔn yisira Ahira, Enanin bii.

²⁸ Nge mɛya Isireliba ba swine ba ka swaa wɔri be ka ben tabu kowobu.

Mɔwisi u goo kasu

u ka bu swaa sɔɔsi

²⁹ Mɔwisi u Hobabu win kurɔn sesu, Reweli Madianin bii sɔɔwa u nɛɛ, sa dɔɔwa tem mi Yinni Gusunɔ u sun nɔɔ mwɛɛru kua u sun wɛ. A na a ka sun da, kpa su ka nun durom mɛ bɔnu ko, mɛ Yinni Gusunɔ u bɛɛ Isireliba nɔɔ mwɛɛru kua.

³⁰ Hobabu u nɔn wisa u nɛɛ, naɔ ka bɛɛ dɔɔ. Kon dawa nɛn temɔ sere nɛn yenuɔ. ³¹ Ma Mɔwisi u nɔn wisa u nɛɛ, a suuru koowo a ku sun deri. Domi a gbabu te yɛ mi sa waa mi. A de a sun gbiiya. ³² A n sun swii sa ko ka nun durom mɛ bɔnu ko, mɛ Yinni Gusunɔ u koo sun kua.

³³ Ma Isireliba ba Yinni Gusunɔn guu te deri ba sia sɔɔ ita. Ma ba ka Yinni Gusunɔn woodan kpakororu gbia bu ka yam kasu mi ba koo wɛra.

³⁴ Guru wii wuro te, ta ra n waaawa ben wɔllɔ sɔɔ sɔɔ bɔ n swaa wɔri.

³⁵ Woodan kpakoro te, tɔ n seewa Mɔwisi u ra nɛɛwa, Yinni, a seewo a yɔra, kpa a wunen yiberɛba yarinasia. Kpa be ba maa nun tusa bu duki wunen wuswaan di. ³⁶ Bɔ n maa woodan kpakoro te yi, u ra nɛɛwa, Yinni Gusunɔ, a wurama a n waa Isireli dabi dabi ten suunu sɔɔ.

Yinni Gusunɔ u dera dɔɔ u na

11

¹ Sɔɔ teeru Isireliba ba ka Yinni Gusunɔ waki. Ye u nu nua, yaɔ nɔn

dore. Ma u ka bu m̄aru kua, u dera d̄ɔ̄ u na u ben sansanin bee tia mw̄a. ²Yera Isireli be, ba M̄owisi wuri koosi. Ma u Yinni Gusun̄o kana. Ma d̄ɔ̄ wi, u ȳra. ³Ma ba yam mi ȳsiru k̄a Tabera, ȳn s̄ɔ̄ d̄ɔ̄ u yabura ben suunu s̄ɔ̄.

Isireliba

ba yaa kanam̄o bu tem

⁴S̄ɔ̄ teeru t̄n tukobu be ba Isireliba sw̄iima ben gb̄enubu seewa, ka sere maa Isireliban tii ba w̄kinu torua ba m̄, wara u koo sun yaa w̄ɛ su tem. ⁵Domi sa yaaye sw̄ɛɛ yi sa ra raa wa su tem faara ka gb̄esenu ka w̄iaru ka ayo ka alumasanu ka alumasanu ganu. ⁶Wee t̄ɛ sa gberam̄o sañ maa ḡaanu waam̄o sa dim̄o ma n kun m̄o manna.

⁷Manna ye, d̄ia bim kpika ya ka weene. ⁸⁻⁹W̄okuru Gusun̄o u ra dewa yu sarama ka kakoru kpa sisiru bururu t̄mbu bu yarima bu gura. Ba ra ye namwa, ñ kun m̄ɛ bu suni soru s̄ɔ̄. Kpa bu ye sw̄ɛ weker̄o. Ba ra maa ka ye kiraru ko. Manna ye, ya ra n num̄owa nge kira te ba s̄nwa.

¹⁰M̄owisi u nua ma Isireliba ba w̄aki ȳnu ka ȳnu, bwese k̄era ka bwese k̄era. Ma Yinni Gusun̄on m̄aru seewa gem gem. ¹¹Yera M̄owisin nukura sankira, u Yinni Gusun̄o s̄ɔ̄wa u n̄ɛ, mban s̄na añ ka man n̄onu geu m̄ɛra. Mban s̄na a ka man nuki sankum̄o m̄ɛ, ye a ka man t̄n be n̄omu b̄eria.

¹²N̄ena na t̄n ben gura sua? N̄ena na bu m̄ara? Mban s̄na a man s̄ɔ̄m̄o n bu b̄akio nge m̄ɛ bii m̄ero u ra win bii b̄aki, kpa n ka bu da sere mi a ben baababa n̄ɔ̄ mw̄ɛru kua. ¹³Mana kon yaa wa n t̄n beni kpuro w̄ɛ. Domi wee ba man wuri koosim̄o, ba m̄, n bu yaa w̄ɛȳɔ̄ bu tem. ¹⁴N̄ɛ turo nañ kp̄ɛ n bu s̄obe. Domi s̄omu ni, nu bunu. ¹⁵Na nun kanam̄o, à n ka man n̄onu geu m̄ɛra, ye kaa ka man deri m̄esum, a man goowo. A ku de na n w̄aa n̄oni sw̄aar̄u s̄ɔ̄.

¹⁶Yinni Gusun̄o u M̄owisi s̄ɔ̄wa u n̄ɛ, a man Isireliban guro gurobu wata ka w̄aku te ta s̄aa wirugibu mennama. A de bu na n̄en kuu ten mi ka wun̄ɛ sannu. ¹⁷Miya n̄en tii kon na n gari ko. Kon Hunde wi u w̄aa wun̄ɛ s̄ɔ̄n dam sukum wuna n bu w̄ɛ kpa

bu wa bu nun somi a ka t̄n be kpara. Kpa ba kun s̄aa wun̄ɛ turon s̄omunu. ¹⁸Kaa Isireliba s̄ɔ̄ a n̄ɛ, bu tii d̄ɛrasio sian s̄ɔ̄. Ba koo yaa tem domi na ben w̄kinu nua ni ba man koosim̄o. Ba m̄, wara u koo bu yaa w̄ɛ bu tem, domi sanam m̄ɛ ba w̄aa Egibitiɔ̄ ba ye kpuro m̄o. Adama t̄ɛ n̄ɛ, Yinni Gusun̄o kon bu yaa w̄ɛ. ¹⁹N ñ s̄ɔ̄ teeru t̄na ba koo ye tem, ñ kun m̄ɛ, s̄ɔ̄ yiru, ñ kun m̄ɛ, s̄ɔ̄ n̄ɔ̄bu, ñ kun m̄ɛ s̄ɔ̄ w̄okuru, ñ kun m̄ɛ, s̄ɔ̄ ȳndu. ²⁰Suru gira ba koo ye tem sere yu yari ben w̄ɛrun di, yu bu tusi. Domi ba n̄ɛ, Yinni Gusun̄o yina, n̄ɛ wi na w̄aa ben suunu s̄ɔ̄. Ba man w̄akisi ba m̄, mban s̄na ba yara Egibitin di.

²¹M̄owisi u Yinni Gusun̄o wisa u n̄ɛ, t̄n dur̄abu n̄ar̄abun suba natawa (600.000) Isireliba ba s̄aa, b̄en suunu s̄ɔ̄ na w̄aa. Yera a n̄ɛ, kaa bu yaa w̄ɛ bu tem sere suru gira mam mam?

²²Domi wee, baa s̄a n b̄es̄en ȳaanu ka ket̄ɛba kpuro go, ñ kun m̄ɛ su nim w̄okun sw̄ɛɛ kpuro mw̄ɛri, ye kpuro yañ bu turi.

²³Yinni Gusun̄o u M̄owisi wisa u n̄ɛ, a tamaa n̄ɛ n̄am kpiribugiiwa? T̄ɛ kaa wa ye na nun s̄ɔ̄wa ȳa kun koo koora.

Gusun̄o u win Hunde

Isireliban guro gurobu

wata ka w̄aku te w̄ɛ

²⁴Ma M̄owisi u yara u da u Yinni Gusun̄on gari yi t̄n be s̄ɔ̄wa. U Isireliban guro gurobu wata ka w̄okuru menn̄a. Ma u dera ba sina ba ka kuu te sikerena. ²⁵Yinni Gusun̄o u sarama guru wii wuroru s̄ɔ̄. Ma u ka M̄owisi gari kua. Ma u Hunde ye u M̄owisi w̄ɛn dam sukum sua u guro guro be w̄ɛ. Ma guro guro be, ba s̄aar̄u w̄ari nge Gusun̄on s̄om̄abu, adama n ñ ka t̄ɛ.

²⁶Ben yiru gabu Elidadi ka M̄ɛdadi ba sina ben sansaniɔ̄, bañ de Yinni Gusun̄on kuu ten mi. Adama ka m̄ɛ, Hunde u bu ȳɔ̄wa. Ma ba maa s̄aar̄u m̄ɔ̄ sansani mi. ²⁷Yera aluwaasi goo u seewa u da u ye M̄owisi s̄ɔ̄wa u n̄ɛ, wee Elidadi ka M̄ɛdadi ba s̄aar̄u m̄ɔ̄ nge Gusun̄on s̄om̄abu b̄es̄en sansaniɔ̄.

28 Yera Yosue Nunin bii, wi u sãa Məwisi səm kowo saa win aluwaasi piiburun di, u Məwisi sɔɔwa u nɛɛ, nɛn yinni, a bu yinario bu sãa te ko.

29 Məwisi u nùn sɔɔwa u nɛɛ, a nis-inu mɔwa nɛn sɔ? Gusunɔ u de win Hunde yu du Isireliba kpuro sɔɔ, kpa bu ko win səmɔbu.

30 Yen biru Məwisi ka guro guro be, ba doona sansani yen min di.

Yinni Gusunɔ u Isireliba

kusunu wɛ bu tem

31 Yera Yinni Gusunɔ u woo seeya saa nim wɔkun di. Ma woo ge, ga ka kusunu na nu teria sansani ye sɔɔ kpuro nge sɔɔ teerun sanum saka. Kusu ni, nu tem wukiriwa gəm soonu yirun saka. 32 Tɔɔ te, ba kusunu gurawa sere ka wɔkurɔ. Yen sisiru ba maa gura. Be ba gura fiiko, bera ba kilo nɔrəm nɔrəm suba dabinu gura. Ma ba kusu ni teria ba ka ben sansani sikerena. 33 Sanam mɛ ba kusu ni nɔɔ kpɛɛ, yera Yinni Gusunɔn mɔru seewa ma u Isireliba nɔni swãa bakaru kpɛɛ. 34 Ma ba yam mi yĩsiru kã kɔden sikiru. Domi miya ba bu sika be ba bine kua too yaa ye sɔɔ.

35 Saa min diya Isireliba ba seewa ba da Haserɔtuɔ. Ma ba yɔra mi.

Yinni Gusunɔ u dera

bara disigira Mariamu wɔri

12

1 Məwisi u kurɔ goo sua wi u sãa Etiopigii. Yera Mariamu ka Aroni ba Məwisi wĩimɔ. 2 Ba nɛɛ, Məwisi tɔnan min diya Yinni Gusunɔ u ra ka Isireliba gari ko? Aawo! U ra maa ka bu gari ko saa bɛsɛn min di.

Yera Yinni Gusunɔ u gari yi nua. 3 N deema Məwisi u suuru mɔ too. Goo sari wi u nùn suuru kere handunia ye sɔɔ. 4 Ma Yinni Gusunɔ u Məwisi ka Aroni ka Mariamu sɔɔwa u nɛɛ, bɛɛ kpuro i doo nɛn kuu bekurugirɔ.

Ma ba da mi. 5 Ma Yinni Gusunɔn tii u sarama guru wii wuro te sɔɔ, u na u yɔra win kuu ten kɔnnɔwɔ. Ma u Aroni ka Mariamu soka. Ma be yiru ye, ba na. 6 Ma u bu sɔɔwa u nɛɛ, i nɛn gari swaa dakio. Nɛn sɔmɔ be ba

wãa bɛɛn suunu sɔɔ, kāsiru sɔɔra na ra bu tii sɔɔsi, kpa n ka bu gari ko dosu sɔɔ. 7 Adama n n̄ mɛ na ra ka Məwisi nɛn səm kowo gari ko. Domi u sãawa naanɛgii nɛn tambu sɔɔ. 8 Nɔɔ ka nɔɔwa na ra ka nùn gari ko, n n̄ maa mɔ kāsiru sɔɔ na ra nùn tii sɔɔsi. U ra man wawa sãa sãa nge mɛ na sãa. N n̄ mɛn na, mban sɔna in̄ bɛrum kue i ka nɛn səm kowo Məwisi wĩi.

9 Ma Yinni Gusunɔ u ka bu mɔru kua. Yen biru u doona. 10 Yera guru wii wuro te, ta doona. Ma Gusunɔ u dera bara disigira Mariamu wɔri u bau kpikisu yara nge wɛsu. Ma Aroni u Mariamu mɛɛra u deema bara disigira ta nùn mwa. 11 Yera Aroni u Məwisi sɔɔwa u nɛɛ, a man suuru kuo. A ku de su bɛsɛn torarun are wa te sa kua nge gari bakasu. 12 A ku de Mariamu u n sãa nge bii wi ba mara goru ma win wasin bee tia ya kɔsa.

13 Yera Məwisi u Yinni Gusunɔ nɔɔguru sue u nɛɛ, a nùn bɛkio.

14 Ma Yinni Gusunɔ u nɛɛ, Mariamun tundo ù n nùn yãatam sie wuswaaɔ bañ koo nùn kɛnusi gina sɔɔ nɔɔba yiru sekurun sɔ? N n̄ mɛn na, bu nùn yaro sansanin di sɔɔ nɔɔba yiru, yen biru kpa bu ka nùn wurama yɛnuɔ.

15 Ma ba Mariamu yara sɔɔ nɔɔba yiru sansanin biruɔ. Adama Isireliba bañ doonɛ sere ye Mariamu u wurama. 16 Yeniban biru Isireliba ba seewa Haserɔtun di ba da ba sina Paranin gbaburɔ.

Məwisi u tambu gɔra bu Kananin tem saria mɛɛri

13

1 Yinni Gusunɔ u Məwisi sɔɔwa u nɛɛ, 2 a tambu gɔsio bu ka Kananin tem saria mɛɛrim da, mɛ na bɛɛ Isireliba wɛɛmɔ. Bwese kɛra baayere sɔɔ, tɔn turowa kaa gɔsi u da. Yɛro u ko n sãawa bwese kɛra yen wirugii turo.

3 Ma Məwisi u Yinni Gusunɔn gere wura. U tɔn be gɔsa u bu gɔra saa Paranin gbaburun di. Be u gɔsa mi, be kpuro ba sãawa Isireliban wirugibu.

4 Ben yĩsa wee.

Rubɛnin bweseru sɔɔ, Samua, Sakurin bii.

5 Simɛɔn bweseru sɔɔ, Safati, Horin bii.

6 Yudan bweseru sɔɔ, Kalɛbu, Yefunɛn bii.

7 Isakarin bweseru sɔɔ, Yiguadi, Yosefun bii.

8 Efaraimun bweseru sɔɔ, Osee, Nunin bii.

9 Benyamɛɛn bweseru sɔɔ, Paati, Rafun bii.

10 Sabulonin bweseru sɔɔ, Gadieli, Sodin bii.

11 Yosefun bweseru sɔɔ, be ba sãa Manasen bwese kɛra, Gadi, Susin bii.

12 Danun bweseru sɔɔ, Amieli, Gemalin bii.

13 Aseɛn bweseru sɔɔ, Seturi, Mikaelin bii.

14 Nɛfitalin bweseru sɔɔ, Nakabi, Fofusin bii.

15 Gadin bweseru sɔɔ, Geweli, Makin bii.

16 Tɔn be ba sia mi, beya Mɔwisi u gɔsa u gɔra bu ka tem mɛn saria mɛɛrim da. Ma u Osee Nunin bii yĩsiru kã, Yosue.

17 Mɔwisi u sere bu gɔri u bu sɔɔwa u nɛɛ, i doo Kananin temɔ saa mɛn sɔɔ yɛsan nɔm dwaru gian di kpa i ka da guunun bera gia. 18 Kpa i tem mɛn saria mɛɛri kpa i wa mɛn tɔmbu bɔn dam mɔ, bɔn kun maa dam mɔ, bɔn dabi, bɔn kun maa dabi. 19 I ko i maa mɛɛri tem mɛ, mɔn n gea sãa, mɔn kun maa gea sãa. Kpa i mɛɛri mɛn wusu sɔn n gbãranu mɔ, sɔn kun maa mɔ. 20 Kpa i maa mɛɛri mɔn n koo dɔanu ko, mɔn kun maa mɔ, mɔn n dɔnu mɔ, mɔn kun maa mɔ. I wɔrugɔru koowo. Kpa i ka mɛn dɔa marum wɔma.

N deema saa ye sɔɔra resɛm gbiikaa ya ra ye.

21 Yen biruwa tɔn be, ba seewa ba tem mɛn saria mɛɛrim da saa gbaburu te ba mɔ Sinin di n ka da Rehɔbuɔ, Hamatin swaaɔ. 22 Ba dua tem mɛ sɔɔ saa sɔɔ yɛsan nɔm dwaru gian di ma ba ka da sere Heboroniɔ mi Ahimani ka Sesai ka Talimai, Anakin bibun bwesera wãa. Heboroni ye, ya Egibitin wuu ge ba mɔ Soani tɔkɔru kere ka wɔɔ nɔɔba yiru. 23 Ma ba tunuma wɔwa ye ba mɔ ɛsikoliɔ. Miya ba resɛm kãasa bura ka sere yen swaaru. Ma ba ye sɔɔwa be yiru ba

sãarusie ka dɛka. Ba maa dɔa marum gam sua mɛ ba mɔ gerenadi ka figi.

24 Ba wɔwa ye yĩsiru kã ɛsikoli, yɛn sɔ miya Isireliba ba resɛm swaaru bura.

Mɔwisin gɔrobu ba gɔra tusia

25 Sɔɔ weerun biru gɔro be, ba wurama. 26 Ye ba tunuma, ba wura Kadɛsiɔ, Paranin gbaburɔ, mi Mɔwisi ka Aroni ka Isireliba kpuro ba wãa. Ma ba gerua ye ba wa kpuro. 27 Ba nɛɛ, too, sa da tem mi a sun gɔra mi. Ka gem tem mɛ, mu tim ka bom kokumɔwa. Mɛn dɔa marum gam wee sa ka na. 28 Adama tɔn be ba wãa mi, ba dam mɔ. Ben wusu su kpã su maa gbãranu mɔ. Sa maa Anakin bibun bweseru wa mi, be ba ra n gunu. 29 Ma Amalɛkiba ba wãa mɛn sɔɔ yɛsan nɔm dwaru gia. Ma Hetiba ka Yebusiba ka Amɔreba ba wãa guunun bera gia. Kananiba ba maa wãa nim wɔku ge ba mɔ Mɛditeranen bɔkuɔ, ka sere Yuudenin daarun goorɔ.

30 Yera tɔmba Mɔwisi wɔkisim seewa. Ma Kalɛbu u bu marisia u nɛɛ, su da su tem mɛ mwa mu ko bɛɛgim. Sa ko nasara wa.

31 Adama tɔn be ba ka nɔn tem mɛ mɛɛrim da mi, ba nɔn siki ba nɛɛ, saɔn kpɛ su ka tem mɛn tɔmbu sanna. Domi ba sun dam kere.

32 Ma ba seewa ba tem mɛ nanum sosi Isireliban wuswaaɔ. Ba nɛɛ, tem mi sa bɔsu mi, mu ra tɔmbu gowa be ba kɔ bu sina mi. Be sa wa mi kpuro ba gunuwa. 33 Sa mam Anakin bibun bweseru wa mi, be ba sãa doogo bweseru. Ben wuswaaɔ sa sãawa nge twee. Mɛya ben tii ba koo sun garisi.

Isireliba ba yina

bu du Kananin temɔ

14

1 Ye Isireliba ba gari yi nua ba kpa, yera ba nɔɔguru sua ba swi wɔku giruru. 2 Ma ba Mɔwisi ka Aroni wɔkisim wari ba nɛɛ, mban sɔna saɔn daa yande gu Egibitiɔ, n kun mɛ gbaburu mini. 3 Mban sɔna Yinni Gusunɔ u ka sun na tem mini bu sun go ka takobi kpa bɛɛn kurɔbu

ka besen bibu bu ko yiberebagibu. N buram bo su wura Egibitiã.

⁴ Ma ba wesiana ba nee, su besen tii kparo kua, kpa su wura Egibitiã.

⁵ Ye Mawisi ka Aroni ba nua me, yera ba kibari ba wuswaa tem girari Isireliba kpuron wuswaaã. ⁶ Yera be saa, be ba tem men saria meirim da mi, Yosue, Nunin bii ka Kalebu, Yefunen bii ba ben tiin yãnu gẽeka nuku sankiranun sã. ⁷ Ba gerua ba nee, tem me sa meirim da mi, mu wã gem gem. ⁸ Tim ka boma mu kokumã mi. Gusunã ù n ka sun nãnu geu meera, u koo ka sun da mi, kpa u sun mu wẽ. ⁹ Yen sã, i ku nùn seesi, kpa i ku tãn ben berum ko. Domi ba koo kowa nge besen dãanu. Ben bũnu kun bu kãsumã. Adama Yinni Gusunã u ko n ka sun wãa. I ku ben berum ko.

¹⁰ Saa ye Isireliba ba gerunamã bu Kalebu ka Yosue kpenu kasuku, saa yera Yinni Gusunãn yiiko ya sãsira win kuu ten wãllã Isireliba kpuron wuswaaã.

Mawisi u Isireliba

suuru kanamme Gusunãn mi

¹¹ Ma Yinni Gusunã u Mawisi sããwa u nee, sere saa yerã Isireliba ba ko n man gama. Sere saa yerã ba koo den man naane ko, baa me na maamaaki dabinu kua ben suunu saa. ¹² Kon bu barãnu kpẽewa, kpa n bu go. Adama wunẽ kon de wunen bweseru tu kpẽã tu dam ko n kere Isireli be ba tie.

¹³ Yera Mawisi u Yinni Gusunã sããwa u nee, wuna a Isireliba yarama Egibitin di ka wunen dam. Egibitigibu bã n nua ye a Isireliba kua, ¹⁴ ba koo ye Kananiba sã. N deema ben tii ba nua ma wuna a Isireliba kpare, a ra tii bu sããsi nãni ka nãni. Ba maa nua ma wuna a bu kãsu. Domi a ra n bu swaa gbiiye sãã saa ka guru wii wuroru, wãkuru kpa a n wãa dãã yara saa. ¹⁵ Wee tẽ, à n wunen tãn be kpeerasia nãn teeru, bwese tuku ni nu wunen gari nua, nu koo gere nu nee, ¹⁶ wunẽ Yinni Gusunã an dam mã a ka wunen tãn be kpara a ka da tem mi a bu nãã mwẽeru kua. Yen sãna a na a bu go gbaburã. ¹⁷ Yen sã tẽ, na nun kanamã a de a wunen dam

bakam sããsi nge me a gerua a nee, ¹⁸ a sãawa suurugii. Wunen durom mu kpã. A ra tãmbu ben toranu suuru kue. A ku ra toro deri a kun nùn seeyasie. Meya a ra baababan toranun mãuru mwẽ ben bibun mi, sere ka ben sikadominã. ¹⁹ Yen sã, Yinni, a tãn be, ben toranu suuru kuo. A wunen wãnwãndu yaayo. A yaayo nge me a ra n bu suuru kuamme saa min di a bu yarima Egibitin di.

²⁰ Ma Yinni Gusunã u nee, kon bu suuru kua nge me a kana. ²¹ Adama sere ka nen wãaru ka sere maa nen yiiko ye ya tem kpuro yiba, ²²⁻²³ Isireli be, bañ duã tem me saa, bu sere mu wa, me na bõrua na nee, kon ben baababa wẽ. Domi ba nen yiiko ye wa ka sãm maamaakigii ni na kua Egibitiã ka gbaburã. Ba maa nen laakari meera gbaburã nãn dabinu, ma bañ nen gere mem nããwe, ba man gama. ²⁴ Adama yèn sã Kalebu, nen sãm kowo un bwisika nge be, ma u nen gere swii mam mam, kon de u du tem me saa, me u beram da kpa win bibun bweseru ta n mu mã. ²⁵ Adama Amalekiba ka Kananibara ba wãa tem mi, wãwa saa. Yen sã, sia i gãsiro i da gbaburã nim wãku ge ba mã Naa yari gia.

Yinni Gusunã

u win tãmbu seeyasia

²⁶ Yinni Gusunã u Mawisi ka Aroni sããwa u nee, ²⁷ na nua Isireliba ba man wãkisimã. Sere saa yerã ba koo man wãkisim mari. ²⁸ I bu sããwã i nee, sere ka nen wãaru kon bu kuawa nge me ba gerumã. ²⁹ Gbaburu miniwa ba koo della bu gbi, be, be ba gesi gara be ba wãã yendu mã ka be ba kere me, ba ka man wãkisi. ³⁰ Ben goo kun duã tem mi, me na be nãã mwẽeru kua, i ka sina, ma n kun mã Kalebu, Yefunen bii, ka Yosue, Nunin bii. ³¹ Adama ben bii be ba nee, ba koo ko yibereban yobu mi, beya kon de bu du tem me saa, kpa ba n wãa mi, me be, ba gãburu wa mi, ³² kpa be, bu della gbaburu mini bu gbi. ³³ Ben bii be, ba koo sirena wãã weeru gbaburu mi, ben baababan mem nããbu sarirun sã sere bu ka gbisuku bu kpe. ³⁴ Nge me ba

kua sɔɔ weeru ba ka tem mɛn saria mɛɛra, nge mɛya kon maa de bu ko wɔɔ weeru gbaburɔ ben toranun sɔ. Sɔɔ wee ten tɔɔ baatere ta ko n sɔawa nge wɔɔ tia. Saa ye sɔɔra ba koo gia ma gɔa girina nà kun ka bu wɔa. ³⁵ Nɛ, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua. Mɛya kon bu kua domi ba man seesi ben nuku kɔsurun sɔ. Ba koo gbisukuwa gbaburu mi, kpa ben gonu nu kam ko mi.

³⁶ Be Mɔwisi u raa gɔsa ba ka tem mɛn saria mɛɛrim da, ye ba wurama ba wɔki, ma ba tem mɛ nanum doke, ³⁷ beya Yinni Gusunɔ u so u go, ³⁸ ma n kun mɔ Yosue, Nunin bii ka Kalebu, Yɛfunɛn bii.

Isireliba ba maa tora

³⁹ Ma Mɔwisi u da u Yinni Gusunɔn gari yi Isireliba kpuro sɔɔwa. Ma ben nuki sankira gem gem. ⁴⁰ Ma ba seewa buru buru yellu ba yɔɔwa guuru wɔllɔ ba mɔ, Yinni, bɛɛ wee sa ko da mi a nɛɛ, su da mi. Sa torawa.

⁴¹ Yera Mɔwisi u nɛɛ, mban sɔna i Yinni Gusunɔn wooda sara kpam. Ye i mɔ mi, yaɲ ka bɛɛ gam dɔɔ. ⁴² I ku da, domi Yinni Gusunɔ un ka bɛɛ wɔa. I ku de bɛɛn yiberɛba bu bɛɛ kamia. ⁴³ Amalekiba ka Kananiba ba wɔa bɛɛn wuswaaɔ. Ba koo maa bɛɛ go ka takobi, domi i Yinni Gusunɔ biru kisi. Un ko n maa wɔa ka bɛɛ.

⁴⁴ Ka mɛ, ba da guuru wɔllu mi. Adama baɲ ka Yinni Gusunɔn woodan kpakoro te de. Mɛya Mɔwisin tii kun maa ka bu de. ⁴⁵ Saa ye sɔɔra Amalekiba ka Kanani be ba wɔa guurun bera mi, ba na ba Isireliba wɔri. Ma ba bu go go ba ka da sere Hɔɔmaɔ.

Som ka gum ka tam yākuru

15

¹ Yinni Gusunɔ u Mɔwisi sɔɔwa u nɛɛ, ² a Isireliba sɔɔwɔ a nɛɛ, i n dua tem mɛn nɔɔ mwɛɛru na bɛɛ kua sɔɔ, i ka sina, ³ ma i nɛ, Yinni Gusunɔ yāku dɔɔ mwaararugiru kuammɛ, n kun mɛ nɔɔ mwɛɛrun yākuru, n kun mɛ kɛru garu te i kua ka kīru, n kun mɛ tɔɔ bakarun yākuru, i ko i tu kowa ka yāaru, n kun mɛ ka ketɛ, n kun mɛ ka boo, kpa yāku ten nuburu tu man

dore. ⁴ Wi u koo ka yaa saberu garu yākuru na, u koo som sɔndimawa kilo ita mɛ ba burina ka gum ditiri tia ka bɔnu. ⁵ N n maa yāarun na ba ka yāku dɔɔ mwaararugiru mɔ, n kun mɛ siarabun yākuru, ba koo tam ditiri tia ka bɔnu sɔndiwa te sɔɔ. ⁶ N n maa yāa kinerun na, ba ka yākuru mɔ, ba koo som sɔndimawa kilo nɔɔba tia, mɛ ba burina ka gum ditiri yiru, ⁷ ka sere tam ditiri yiru. Bà n ye kpuro dɔɔ doke, yen nuburu ta koo man dore. ⁸ N n maa ketɛn na, ba ka yāku dɔɔ mwaararugiru mɔ, n kun mɛ siarabun yākuru, n kun mɛ nɔɔ mwɛɛrun yākuru, n kun mɛ yākuru garu, ⁹ ba koo som kilo nɔɔba nne mɛ ba burina ka gum ditiri ita sɔndiwa yaa ye sɔɔ, ¹⁰ ka sere tam ditiri ita. Saa ye sɔɔ, bà n ye kpuro dɔɔ doke, yen nuburu ta koo man dore. ¹¹ Nge mɛya ba ko n da ko bà n ka ketɛ yākuru mɔ, n kun mɛ yāa kineru, n kun mɛ yāa kpɛmbu, n kun mɛ boo kpɛmbu. ¹² Yākuru baaterewa i ko i n da kue mɛ, nge mɛ ten wooda ya gerua. ¹³ Isireli baawurewa u ko n da ko mɛ, ù n yākuru mɔ tèn nubura koo man dore. ¹⁴ Sɔbu be ba wɔa saa fiiko, n kun mɛ be ba tɛ mi, bà n yākuru mɔ tèn nubura koo nɛ, Yinni Gusunɔ dore, ba koo kowa nge mɛ. ¹⁵ Wooda tia yera baawure u koo swīi. Ya ko n maa wɔawa sere ka bɛɛn bibun bweserɔ. Nɛ, Yinni Gusunɔ, naɲ bɛɛ Isireliba ka sɔbu wunanamɔ. ¹⁶ Wooda tia yera i ko i swīi bɛɛ kpuro.

Dīa gbiikii ni ba koo din kɛru

¹⁷ Yinni Gusunɔ u Mɔwisi sɔɔwa u nɛɛ, ¹⁸ a Isireliba wooda yeni sɔɔwɔ a nɛɛ, sanam mɛ i ko i du tem mɛ sɔɔ, mi na ka bɛɛ dɔɔ, ¹⁹ ma i dīanu kua i ka di i ko i yen sukum suawa i man wɛ. ²⁰ I ko i som buri kpa i man kiraru kua i ka na kpa i tu sɔɔsi beri berika, nge mɛ i ra ka bɛɛn dīa gbiikinu nɛ i sɔɔsi. ²¹ Nge mɛya i ko i ka man kira gbiikiru wɛ te i wɔɔwa. Yeni ya ko n sɔawa wooda sere ka baadommaɔ.

Yāku ni ba koo ko

tora ni baɲ yɛn sɔ

22-23 Yinni Gusunɔ u maa Mɔwisi sɔɔwa u nɛɛ, tɛwa? N kun mɛ siawa? I n nɛn wooda gaa sara in̄ ka baaru, ye na bɛɛ ka bɛɛn bibun bweseru wɛ saa wunen min di, ²⁴ ma goo kun tora te wa, bɛɛ kpurowa i ko i man yaku dɔɔ mwaararugiru kua ka naa kinɛ kpɛmbu tɛn nubura koo man dore. Kpa i som ka tam mɛ ba ra sɔndi mi, doke ka sere maa boo kinɛru, tora ten suurun sɔ. ²⁵ Yaku kowowa u koo Isireliba kpuro dɛɛrasiabun wororu koosi. Kpa be kpuro bu ben torarun suuru wa. Domi ba torawa baɛn ka baaru, ma ba ka ben yaku dɔɔ mwaararugiru na ka torarun yakuru nɛ, Yinni Gusunɔn wuswaaɔ. ²⁶ Kon bu ben tora te suuru kua ka maa sɔɔ be ba waa ben suunu sɔɔ. Domi ba torawa baɛn ka baaru. ²⁷ N n maa tɔn turon na u tora un̄ ka baaru, u koo boo niu wɔɔ tiaguu gowa win tora ten sɔ. ²⁸ Yaku kowowa u koo nɔn dɛɛrasiabun wororu kua. U n tu kua u kpa yɛro u koo suuru wa. ²⁹ Isireliba ka sɔbu kpuro wooda tia yera ba ko n mɔ ben goo ù n tora un̄ ka baaru. ³⁰ Adama ben goo ù n yɛ ma torara u ka mɔ, u man torariwa. Ba koo nɔn yarawa win tɔmbun min di. ³¹ Domi u nɛn gari gema, ma u nɛn woodaba sara. Ba koo nɔn yarawa win tɔmbun min di kpa u win torarun are sɔbe.

Goo u tɔɔ wɛrarugirun

wooda sara

³² Sanam mɛ Isireliba ba waa gbaburɔ ba goo mwa u daa guramɔ tɔɔ wɛrarugiru sɔɔ. ³³ Be ba nɔn wa, ba ka nɔn da Mɔwisi ka Aronin mi ka Isireliba kpuron mi. ³⁴ Ma ba nɔn kenusi dirɔ gina, domi baɛn yɛ ye ba koo nɔn kua. ³⁵ Yinni Gusunɔ u Mɔwisi sɔɔwa u nɛɛ, ba koo yɛro yarawa sansanin di kpa bu nɔn kpenu kasuku bu go.

³⁶ Ma ba nɔn yara sansanin di ba kpenu kasuka ba go, nge mɛ Yinni Gusunɔ u Mɔwisi sɔɔwa.

Yabenun sari

³⁷ Yinni Gusunɔ u Mɔwisi sɔɔwa u nɛɛ, ³⁸ a Isireliba sɔɔwa a nɛɛ, bu tii sari kuo yi n sɔare ben yabenun swaa buaɔ kpa bu yi wɛɛ gaaduragii sɔre.

³⁹ Ba n sari yi wa, yi sɔare, ba koo nɛn woodaba yaaya bu ye mɛm nɔɔwa. Saa ye, baɛn maa ben tiin gɔru kiru mɔ bu sere ko naanɛ sarirugibu, bu da bu bɔnu gasiri. ⁴⁰ Nge mɛya ba koo ka nɛn woodaba yaaya, kpa bu ka ye mɛm nɔɔwa kpa ba n sɔa nɛnɛm nɛn sɔ. ⁴¹ Nɛna na sɔa Gusunɔ wi u bu yara Egibitin di na n ka sɔa ben Yinni.

Kore u Mɔwisi seesi

16

¹ Kore, Yiseharin bii, Kehatin debubu, Lefin bweseru sɔɔ, ka Datani ka Abiramu, Eliabun bibu ka Oni, Pelatin bii, Rubɛnin bweseru sɔɔ, ² be kpurowa ba Mɔwisi seesi, ka sere maa tɔmbu goobu ka weeraakuru (250) gabu be ba sɔa Isireliban wirugii be ba naanɛ sɔa. ³ Yera ba mɛnna ba Mɔwisi ka Aroni soka ba nɛɛ, ya den tura mɛ, bɛɛɛ Isireliba kpuro sa sɔawa be Gusunɔ u gɔsa. U maa waa bɛɛɛ kpuron suunu sɔɔ. Mban sɔna i tamaa i sun kere, bɛɛɛ, Gusunɔn tɔn be sa tie.

⁴ Sanam mɛ Mɔwisi u gari yi nua, yera u wuswaa tem girari. ⁵ U Kore ka win tɔn be sɔɔwa u nɛɛ, sia bururu, Yinni Gusunɔ u koo sun sɔɔsi wi u sɔa wigii ka wi u gɔsa. U koo maa de yɛro u nɔn susi. ⁶ Tɛ, wunɛ Kore ka wunɛgibu, i dɔɔ guratii suo. ⁷ Sia kpa i turare dɔɔ doke Yinni Gusunɔn wuswaaɔ. Sa ko wa wi u koo gɔsi u n sɔa wigii. An̄ wa bɛɛ Lefin bibu i banda?

⁸ Mɔwisi u kpaM Kore sɔɔwa u nɛɛ, i swaa dakio bɛɛ Lefiba. ⁹ Ye Yinni Gusunɔ u bɛɛ gɔsa Isireliba sɔɔ, i ka win sɔmburu ko win kuru sɔɔ, kpa i n sɔa win tɔmbun sɔm kowobu, yaɛn bɛɛ tura? ¹⁰ U wura wunɛ Kore ka wunɛgibu i nɔn susi, yera i maa yaku kowobun sɔmburu ki? ¹¹ N n mɛn na, Yinni Gusunɔwa i seesimɔ. Domi wara ra n Aroni i n ka sere nɔn waki.

¹² Yera Mɔwisi u gɔra bu da bu Datani ka Abiramu, Eliabun bibu sokuma. Adama ba yina bu na. ¹³ Ba nɛɛ, wee Mɔwisi u dera sa tem deri mi tim ka bom mu kokumɔ, ma u ka sun na gbaburu mini u ka sun go. Yeni yaɛn nɔn tura? Yera u ki u maa sun dam

dare? ¹⁴ Un̄ ka sun ne tem mi tim ka bom mu kokuma. Un̄ maa sun resem gbaanu wē. U tamaa u koo sun nani wōkewa? U doo, sañ wee.

¹⁵ Ma m̄ru ya M̄wisi mwa, u Yinni Gusun̄ s̄owa u nee, a ku ben yākuru mwa. Nañ bu keteku mwaarire. Nañ maa ben goo k̄sa kuare.

Yinni Gusun̄ u Kore

ka wigibu kam koosia

¹⁶ M̄wisi u maa Kore s̄owa u nee, wune ka wunegibu i na sia Yinni Gusun̄n wuswaa, kpa Aroni u n wāa mi. ¹⁷ Kpa been baawure u win d̄o guratia sua u turare d̄o doke Yinni Gusun̄n wuswaa. Yi kpuro yi ko n s̄awa mi, goobu ka weeraakuru (250). Wune ka maa Aroni i ko i n maa beegia neni.

¹⁸ Ma ben baawure u win d̄o guratia neni u d̄o doke. Ma ba turare doke. Ba da ba ȳra Yinni Gusun̄n kurun k̄nn̄w̄o ka Aroni ka sere maa M̄wisi. ¹⁹ Ma Kore u Isireliba kpuro menna M̄wisi ka Aronin s̄, kurun k̄nn̄o mi.

Yera Yinni Gusun̄n yiikon girima ya s̄osira. ²⁰ Ma u M̄wisi ka Aroni s̄owa u nee, ²¹ i doon̄o t̄n ben min di, domi kon bu gowa mi t̄n t̄ ge.

²² Ma M̄wisi ka Aroni ba wuswaa tem girari ba nee, Gusun̄o wuna a hunde koni kpuro w̄aru wē. T̄n turon torarun s̄na kaa t̄mbu kpuro go?

²³ Yinni Gusun̄o u M̄wisi wisa u nee, ²⁴ a de t̄n be, bu se Kore ka Datani ka Abiramun b̄kun di bu da n toma.

²⁵ M̄wisi u seewa ka Isireliban guro gurobu ba da ba Abiramu ka Datani deema. ²⁶ Saa yera u Isireliba s̄owa u nee, i tondo saa t̄n k̄so ben kunun di. I ku maa ben ḡanu baba. I n maa yina i kua me, i ko i gbi ben tora nin s̄.

²⁷ Ma t̄n be kpuro ba ka Kore ka Datani ka Abiramu tonda.

Ma Datani ka Abiramu ba yara ba wāa ben kunun k̄nn̄w̄o ka ben bibu ka ben kur̄bu ka ben debuminu.

²⁸ Ma M̄wisi u nee, t̄ i ko i gia ma Gusun̄owa u man ḡsa n ka s̄ma ye ko ye i waama na m̄. Nañ ye m̄ ka nen ḡru k̄ru. ²⁹ T̄n be, b̄ n gu

nge me t̄mbu kpuro ba ra gbi, n ñ Yinni Gusun̄o u man ḡsa. ³⁰ Adama Yinni Gusun̄o ù n ḡa nanumginu kua, u dera tem mu n̄o baara mu bu mwe ka ye ba m̄ kpuro, kpa bu da ḡribun wāa yera, saa yera, i ko i gia ma t̄n be, ba Yinni Gusun̄o gemawa.

³¹ Sere M̄wisi u ka gari gere u kpe, ma mi ba ȳ mi, mu besira.

³² Ma tem mu n̄o baara mu Kore ka win yenugibu ka ben arumani kpuro mwe, ka sere maa Datani ka Abiramu ka ben yenugibu, ka ben arumani kpuro. ³³ Ma ba dua ḡribun wāa yera wasiru, ka sere ben ye ba m̄ kpuro. Ma tem me, mu bu wukiri. Nge meya ba ka doona Isireliban suunu s̄on di.

³⁴ Isireli be ba wāa mi, sanam me ba t̄n ben wuri nua, yera ba duki yakikira. Domi berum bu mwa, tem mu ku raa ben tii mwe. ³⁵ Ma d̄o yara ya na, ya t̄mbu goobu ka weeraaku (250) te di, te ta turare d̄o dokema mi.

Kore ka wigibun d̄o guratiin

gari

17

¹ Yinni Gusun̄o u M̄wisi s̄owa u nee, ² a Eleasaa, Aroni ȳku kowon bii s̄ow̄o a nee, u t̄mbu goobu ka weeraaku ten d̄o guratii yi wun̄o saa d̄on di. Domi yi s̄awa Yinni Gusun̄ogii. Adama u yin d̄o ȳe guro u ka da u yari n toma. ³ Kpa u de bu d̄o guratii yi so yi ko fere fere kpa bu ka yi ȳku yeru wukiri. Domi Yinni Gusun̄owa ba ka yi turare d̄o doke, kpa ye kpuro ya n s̄a yaayatia Isireliban mi.

⁴ Ma ȳku kowo Eleasaa u d̄o guratii yi ba kua ka sii gandu mi gura, ba ka ȳku yerun wukiritii kua. ⁵ Ma ya kua yaayatia Isireliban s̄ ye ya bu s̄oma ma goo kun kpe u Yinni Gusun̄o turare d̄o doke, ma n kun m̄ be ba s̄a Aronin bibun bweseru. Wi u maa yina u kua me, ba koo ȳro kuawa nge me ba Kore ka wigibu kua. Domi meya Yinni Gusun̄o u Aroni s̄owa, saa win sam kowo M̄wisin n̄on di.

T̄mba M̄wisi ka Aroni

taare wē

⁶ Yera sisiru bururu Isireliba kpuro ba ka Mawisi ka Aroni waki ba ma, wee i dera Yinni Gusunon tamba gu.

⁷ Sanam me tan be kpuro ba mennamə bu ka Mawisi ka Aroni seesi, yera ba mɛera Yinni Gusunon kurun bera gia, ma ba wa guru wii wuroru ta tu wukiri. Ma Yinni Gusunon yiiko ya sɔsira. ⁸ Mawisi ka Aroni ba da kuu ten mi. ⁹ Ma Yinni Gusunon u Mawisi sɔwa u nɛɛ, ¹⁰ i yario tan ben suunu sɔn di. Kon bu gowa noni kpaki teeru.

Ma Mawisi ka Aroni ba yiira ba wuswaa tem girari. ¹¹ Mawisi u Aroni sɔwa u nɛɛ, a dɔɔ guratia ye suo, kpa a dɔɔ sua yaku yerun di a doke ye sɔɔ, kpa a turare doke mi, kpa a da tan ben mi gia fuuku a bu dɛerasiabun wororu koosi. Domi Yinni Gusunon mɛru ya seewa. Kɛsi kɛsi bararu ta torua.

¹² Aroni u dɔɔ guratia ye sua nge me Mawisi u gerua. U da tan ben mi. Ma u deema kɛsi kɛsi bararu ta torua tan ben suunu sɔɔ. Ma u turare dɔɔ doke, u bu dɛerasiabun wororu koosi. ¹³ Ma u yɔra be ba gu ka be ba wasin baa sɔɔ. Ma bara te, ta yɔra. ¹⁴ Tambu nɛrɔbun suba wakra nne ka nata ka wunəbuwa ba gu yen dama te (14.700), be ba gu Koren torarun sɔ baasi. ¹⁵ Yen biru Aroni u gɔsira u da Mawisin mi, Yinni Gusunon kuu ten kɔnnɔwɔ. Ma bara te, ta yɔra.

Aronin dɛka

¹⁶ Yinni Gusunon u Mawisi sɔwa u nɛɛ, ¹⁷ a Isireliba sɔwɔ a nɛɛ, ben bwese kera baayeren wirugii u ka dɛka tia na, ¹⁸ kpa a ben baawuren yisiru yore win dɛka sɔɔ, kpa a Aronin yisiru yore Lefin bwese kera dɛka sɔɔ. Domi bwese kera baayeren wirugii u ko n win dɛka mɔwa. ¹⁹ Yen biru kpa a dɛki yi yi nen kuu bekurugirɔ, mi na ra ka bɛɛ yinne. ²⁰ Wi na gɔsa, win dɛka ya koo kpara. Saa yera kon Isireliba marisia waki ni ba bɛɛ koosimɔ min sɔ.

²¹ Mawisi u Isireliba kpuro ye sɔwa. Ma bwese kera baayeren wirugii u dɛka tia wɛ. Ma yi kpuro yi kua dɛki wakra yiru. Ma Aronin dɛka ya waa begiin suunu sɔɔ. ²² Mawisi u ka dɛki yi da Yinni

Gusunon wuswaa kuu bekurugiru mi. ²³ Bururu yam sareru Mawisi u dua kuru mi, ma u deema Aronin dɛka ye ya saa Lefiban dɛka, ya kpara ya wɛsu kua sere ya binu mara nu ye. ²⁴ Ma Mawisi u dɛki yi gura Yinni Gusunon wuswaan di, u ka da Isireliba kpuron wuswaa bu ka wa kpa ben baawure u win dɛka sua. ²⁵ Yinni Gusunon u Mawisi sɔwa u nɛɛ, a ka Aronin dɛka wuro a yi woodan kpakoro ten wuswaa, ya n ka saa seeda Isireliban sɔ be ba man seesi. Nge mɛya ban maa ka man wakimɔ n sere bu go.

²⁶ Ma Mawisi u kua kpuro nge me Yinni Gusunon u nun sɔwa.

Yaku kowobu

ka Lefiban samburu

²⁷ Yera Isireliba ba na ba Mawisi sɔwa ba nɛɛ, wee, sa gbimɔ sa dɔɔ. ²⁸ Wi u gesi Yinni Gusunon kuu te susi, u ra gbiwa. Mɛya sa ko n gbimɔ sa n dɔɔ?

18

¹ Yinni Gusunon u Aroni sɔwa u nɛɛ, wunɛ ka wunen bibun bweseru ka Lefiba kpurowa i ko i bɛen toranun are sɔbe i n tora Yinni Gusunon saa yerɔ. Adama wunɛ ka wunen bibun bweseru tanawa i ko bɛen toranun are sɔbe ni i kua yaku kobun samburu sɔɔ.

² I n da kuu bekurugii ten wuswaa, mi woodan kpakoro te, ta waa, a de wunen tundo bisibu Lefiba bu na bu ka bɛɛ somi, wunɛ ka wunen bibu. ³ Ba ko n da kowa ye a bu sɔwa kuu ten nenubu sɔɔ. Adama ban saarun dendi yanu ganu babamɔ, n kun me yaku yeruginu, kpa i ku ra ka gbin sɔ, wunɛ ka be. ⁴ Beya ba ko n da bɛɛ somi kpa ba n da kuu ten samburu ko. Tan tuko goo kun susimɔ mi. ⁵ Bɛen tii i ko n da samburu kowa yaku yerɔ ka dii te ta dɛere gem gem mi. Nge mɛya nen mɛru kun maa ka seemɔ Isireliban sɔ. ⁶ Na bɛen tundo bisibu Lefiba gɔsa Isireliban suunu sɔn di. Ba sawa negibu, adama na bɛɛ bu wɛwa bu ka kuu ten samburu ko. ⁷ Wunɛ ka maa wunen bibu, bɛegia yaku kobu yaku yerɔ ka sere ye ya saa dii te ta dɛere gem gem sama. Sambu tera i ko i ko.

Nɛna na bɛɛ tu wɛɛmɔ. Ta s̄awa kɛɛ geeru. Tɔn tuko goo ù n man susi, kon nùn gowa.

Ye ya s̄aa

ȳaku kowobun d̄ianu

⁸ Yinni Gusunɔ u Aroni s̄ɔwa u nɛɛ, wee, ȳaku ni Isireliba ba ka man naawammɛ kpuro s̄ɔ, kon bɛɛ bɛɛn saria wɛ wunɛ ka wunen bibu. Ya ko n s̄awa wooda sere ka baadommaɔ. ⁹ Ȳaku ni ba koo man kua, bà n kpa, nìn sukum kaa n mɔ, ni wee, torarun ȳakunu, ka ȳaku ni ba ra ka toraru s̄ɔmɛ, ka gberun d̄ianun ȳakunu, ka kɛnu. Bà n ȳaku ni s̄ɔ nɛgia w̄ia, sukum mɛ mu tia wunɛ ka wunen biba i mɛ kpuro mɔ. ¹⁰ I ko i da i mu diwa yam dɛeramɔ. Wunɛ ka wunen bii tɔn durɔ baawurewa i ko mu di. I ko mu garisiwa d̄ia dɛeranu. ¹¹ Wee ye ya ko n maa s̄aa bɛɛgia. Yera kɛɛ ni ba ka man naawa ba s̄ɔsi beri berika. Ya ko n s̄awa wunɛ ka wunen bibugia. Be ba dɛere wunen yɛnuɔ kpuro, bera ba koo ye di. ¹² Kaa maa d̄ia gbiikii ni ba ka man naawan tii sua. Guma? Aa, alikamawa? Aa, tam kpama? Wunɛ ka wunen biba i ko n ye mɔ. ¹³ D̄ia gbiikii ni ba ka man gesi naawa kpuro, nu ko n s̄awa wunɛ ka wunen bibuginu. Be ba dɛere wunen yɛnu s̄ɔ, bera ba koo nu di. ¹⁴ Ḡaa ni ba maa yi nɛn s̄ɔ mam mam, nu ko n s̄awa bɛɛginu. ¹⁵ Bii tɔn durɔ gbiikoo ka yaa saberun buu d̄ɔ gbiikuu ge ba koo man wɛ, ye kpuro ya ko n s̄awa wunɛ Aronigia. Adama kaa dewa ba n da bii tɔn durɔ gbiikoo yakie ka sere maa yaa ye ba ku ra ka ȳakuru kon buu. ¹⁶ Kaa de bu ye yakiawa saa min di ya suru tia mɔ, ka sii geesun gobi n̄ɔbu nge mɛ ba ra yi ȳire s̄aa yerɔ. Gobi yin tian bunum mu s̄awa garamu w̄akuru. ¹⁷ Adama aɔ ketɛ buu d̄ɔ gbiikuu yakiamɔ, ñ kun mɛ ȳaa buu, ñ kun mɛ boo buu. Sabe nini kpuro nu s̄awa ni ba ra ka ȳakuru ko. Kaa nu gowa a nin yem wisi ȳaku yerɔ kpa a nin gum d̄ɔ doke kpa mɛn nuburu tu nɛ, Yinni Gusunɔ dore. ¹⁸ Yen yaa kpuro ya ko n s̄awa bɛɛgia nge mɛ siarabun ȳakurun yaa taa n̄m geugiru ka ten guro guroru

nu s̄aa bɛɛginu. ¹⁹ Ȳakunu kpuro ni Isireliba ba ka gesi na nɛn mi, ba s̄ɔsi beri berika na bɛɛ nu wɛɛmɔ. Ya ko n s̄awa wooda sere ka baadommaɔ wunɛ ka wunen bibun bweserun s̄ɔ.

²⁰ Yinni Gusunɔ u maa Aroni s̄ɔwa u nɛɛ, aɔ tem wasi Isireliban suunu s̄ɔ. Nɛna kaa n mɔ. Nɛna na s̄aa wunen arumani.

Ye ya ko n s̄aa Lefiban saria

²¹ Ye Isireliba ba wa kpuron w̄akuru baateren w̄ollɔ, yen tia ye ba ra man wɛ, Lefibara kon ye wɛ ben s̄ambu te ba m̄ɔ nɛn s̄aa yerɔn s̄ɔ. ²² Isireli be ba tie, baɔ maa susimɔ nɛn s̄aa yerɔ bu sere taarɛ wa ye ya koo de bu ghi. ²³ Lefibara ba koo s̄amburu ko nɛn s̄aa yerɔ, beya ba koo maa ben tiin toranu s̄obe ni ba koo ko mi. Baɔ ko ba n tem m̄ɔ Isireliban suunu s̄ɔ. Ya ko n s̄awa wooda sere ka ben bibun bweserɔ. ²⁴ Adama ye Isireliba ba wa kpuron w̄akuru baateren w̄ollɔ, yen tia ye ba ra man wɛ, yeya ya ko n s̄aa begia. Yen s̄ɔna na nɛɛ, baɔ tem gam wasi nge Isireli be ba tie.

²⁵ Yinni Gusunɔ u M̄owisi s̄ɔwa u nɛɛ, ²⁶ a Lefiba s̄ɔwɔ a nɛɛ, Isireliban ye ba wa kpuron w̄akuru baatere s̄ɔ, yen tia tia ye ba ra man wɛ, Lefi be, bà n ye mwa ya kua begia, ben tii bu maa w̄akuru baatere s̄ɔ tia wunɔ nɛn s̄ɔ. ²⁷ Nge mɛya ben tii ba koo maa ka ben kɛnu na ni nu s̄aa nge ben gberun d̄ianu, ñ kun mɛ tam. ²⁸ Nge mɛya ba ko n da maa ye ba wa Isireliban min di kpuron w̄akuru baateren w̄ollɔ tia wunɛ. Aroniwa ba ko n da ye wɛ. ²⁹ Kɛɛ ni ba gesi wa kpuro ba ko n da Gusunɔgia wunɛwa. Gea ba koo nùn wuna. ³⁰ Bà n Gusunɔgia w̄ia, ye ya tie ya ko n s̄awa begia, nge mɛ Isireli be ba tie ba ra ben alikama ñ kun mɛ ben tam tii yiye, bà n Gusunɔgia w̄ia. ³¹ Be ka ben yɛnugibu ba koo kp̄i bu d̄ia ni di mi ba tura. Domi nu s̄awa ben s̄amburun k̄asiaru. ³² Bà n gea wuna nɛn s̄ɔ, ma ba ye ya tie di, baɔ Isireliban kɛɛ ni ba man wɛ disi doke, baɔ maa toraru garu m̄ɔ mi s̄ɔ, bu sere ghi.

Naa nia sw̄aan torom

19

¹ Yinni Gusunɔ u Mɔwisi ka Aroni sɔɔwa u nɛɛ, ² i Isireliba sɔɔwɔ i nɛɛ, wee ye nɛ, Yinni Gusunɔ na gerua. Na nɛɛ, bu ka naa nia swāa na ye ya kun bau mɔ, kpa ya kun alebu gaa mɔ, kpa ba kun ka ye sɔmburu koore. ³ Kpa bu ye yāku kowo Eleasaa nɔmu beria. U ko de bu ka ye dawa sansanin biruɔ kpa bu ye saka win wuswaaɔ. ⁴ Eleasaa wi, u koo naa yen yem dekawa ka win niki bia kpa u mu yēka nɔn nɔɔba yiru nɛn kurun kɔnnɔ gia. ⁵ Kpa u de bu naa gira ye dɔɔ meni win nɔni biru ka yen gɔna ka yen yem ka yen bisu kpuro. ⁶ Saa ye sɔɔra u koo sedurun dāa ka dāa kiku ge ba mɔ isɔpu * doke dɔɔ wi sɔɔ, ka wēɛ wunɔmgii kpa ye kpuro yu dɔɔ mwaara ka naa ye sannu. ⁷ Yen biru Eleasaa wi, u koo win yānu teawa kpa win tii u wobure. Yen biru kpa u gɔsira u wura sansaniɔ. Adama ka mɛ, u ko n disi mɔwa sere ka yokaɔ. ⁸ Wi u naa ye dɔɔ meni, u koo maa win yānu teawa kpa u wobure. Win tii u ko n maa disi mɔwa sere ka yokaɔ. ⁹ Wi u dɛere wiya u koo da u yen torom gura kpa u mu yi sansanin biruɔ mi disi kun wāa. Miya ba koo ka mu Isireliba dɛerasiabun nim kua. Nim mɛ, mu ko n sāawa nge yākuru torarun sɔ. ¹⁰ Wi u torom mɛ gura, u koo win yānu teawa. Ka mɛ, u ko n disi mɔwa sere ka yokaɔ. Yeni ya ko n sāawa wooda sere ka baadommaɔ Isireliban sɔ, ka sere maa sɔɔ be ba wāa ben suunu sɔɔn sɔ.

Dɛerasiabun wooda

¹¹ Wi u tɔn goru baba u ko n disi mɔwa sere sɔɔ nɔɔba yiru. ¹² Dɛerasiabun nim mɛya ba koo nɔn yēka sɔɔ itase ka maa sɔɔ nɔɔba yiruse, kpa u sere dɛera. Adama ù kun tii dɛerasie sɔɔ itase ka maa sɔɔ nɔɔba yiruse te, u ko n disi mɔwa. ¹³ Wi u tɔn goru baba, ma uñ tii dɛerasie, u nɛn kuru disi dokewa mi. Ba koo nɔn yarawa Isireliban suunu sɔɔn di. Domi bañ nɔn dɛerasiabun nim mɛ yēke. Yēro u gina disi mɔwa mi.

¹⁴ Wooda gaa wee maa. Goo ù n gu win kurɔ, be ba wāa kuu te sɔɔ, u ka gu ka be ba dua mi, be kpuro ba disi duurawa mi, sere sɔɔ nɔɔba yiru. ¹⁵ Weke te ta maa wāa kuru mi, ma tañ wukiri, ten tii ta disi duurawa mi. ¹⁶ Wi u goru baba yakasɔ wi ba go ka takobi, ñ kun mɛ wi u gɔɔ diro gu, ka maa wi u tɔnun kukunu ñ kun mɛ sikiru baba, be kpuro ba disi duurawa mi sere sɔɔ nɔɔba yiru. ¹⁷ Bu ka wi u disi duura dɛerasia, naa swāa yen torom mɛya ba koo doke gbɛɛru sɔɔ bu nim gem doke. ¹⁸ Wi u dɛere wiya u koo dāa kiku ge ba mɔ isɔpu sua kpa u ge wasi nim mɛ sɔɔ u kuu te yēka ka sere dendi yāa ni nu wāa mi ka tɔn be ba wāa mi. Nim mɛya ba koo maa ka tɔnu baawure yēka wi u tɔn goru ñ kun mɛ tɔn kukunu ñ kun mɛ, sikiru baba. ¹⁹ Ba koo nɔn nim mɛ yēkawa sɔɔ itase ka sɔɔ nɔɔba yiruse. Yen biru wi ba mu yēka mi, u koo win yānu teawa kpa u wobure. Saa yoka yen diya u dɛera. ²⁰ Adama goo ù n disi mɔ, ma bañ nɔn dɛerasiabun nim mɛ yēke u ka dɛera, ba koo nɔn yarawa Isireliban suunu sɔɔn di, yɛn sɔ u nɛn kuru disi doke. ²¹ Yeni ya ko n sāawa wooda sere ka baadommaɔ Isireliban sɔ. Wi u tɔnu dɛerasiabun nim mɛ yēka, u koo maa win yānu teawa. Wi u maa nim mɛ baba kpuro u ko n disi mɔwa sere ka yokaɔ. ²² Tɔnu wi u disi mɔ, gāa ni u baba kpuro nu disi duurawa mi. Wi u maa nu baba, yēron tii u disi duurawa mi, sere ka yokaɔ.

Mɛriban nim

20

¹ Wɔɔn suru gbiikoo sɔɔra Isireliba kpuro ba tunuma gbaburɔ te ba sokumɔ Sini, ma ba sina Kadasiɔ. Miya Mariamu u gu, ma ba nɔn sika.

² Saa ye sɔɔra Isireliba ba nim bia ma ba Mɔwisi ka Aroni seesi. ³ Ma tɔn be, ba ka Mɔwisi waki ba nɛɛ, mban sɔna añ dere Yinni Gusunɔ u yande sun go sanam mɛ u besɛgibu goomɔ. ⁴ Mban sɔna a ka besɛ Gusunɔn tambu na gbaburu sɔɔ mini su ka gbi besɛ

* **19:6** isɔpu - Yuuban tem kikisa. Sin wurusa ba ra ka sáarun dendi yānu yem yēke bu ka nu dɛerasia.

ka beŋen yaa sabenu. ⁵ Mban sōna a sun yarama Egibitin di ma a ka sun na yam kōsum mini, mi sañ kpē su dīanu ganu duure. Dāa ye ba mō figie sari mini, resem maa sari, gerenadi maa sari. Meya nim kun mam wāa me sa ko nō.

⁶ Ma Mōwisi ka Aroni ba tōn be deri ba da Yinni Gusunōn kurun kōnōwō. Ma ba yiira ba wuswaa tem girari. Ma Yinni Gusunōn yiiko ya sōsira. ⁷ Yinni Gusunō u Mōwisi sōwa u nēē, ⁸ a wunen dēka suo kpa wunē ka wunen mō Aroni i Isireliba mēna kpa i ka kpee te gari ko be kpuron wuswaa. Ta koo nim yara i nō bēē ka beēn yaa sabenu.

⁹ Ma Mōwisi u dēka ye sua ye ya wāa Yinni Gusunōn sāa yerō nge mē Yinni Gusunōn tii u nūn sōwa. ¹⁰ Ma wi ka Aroni ba Isireliba kpuro soka ba da kpee ten mi. Yera Mōwisi u nēē, i swaa dakio i nō bēē mēm nō sariba. Kpee tenin min diya sa ko de nim mu yari?

¹¹ Yera Mōwisi u kpee te so ka win dēka ye, nōn yiru ma nim mu yara n kpā kpee ten min di. Ma tōn be kpuro ka ben yaa sabenu ba nim mē nōra. ¹² Yera Yinni Gusunō u Mōwisi sōwa u nēē, yēn sō i mañ naanē bira in mañ bēēē wē Isireliban wuswaa, yēn sōna nañ derimō i ka bu du tem mē sō, mē na bu nō mwēru kua.

¹³ Gari yinin sōna ba ra nim mē soku Mēriban nim. Yēn tubusiana sannōn nim. Domi miya Isireliba ba Yinni Gusunō wākisi ma u bu win dēeraru sōsi.

Edāmuban sunō u yina

Isireliba bu kpe

saa win tem di

¹⁴ Saa Kadēsi min diya Mōwisi u Edāmun sunō gōria bu nūn sō nge mē be Isireliba ba wahala kua. ¹⁵ U nēē, yellu, beŋen baababa ba da Egibiti. Miya beŋen bwesera sina n ka tē. Ma Egibitiqibu ba sun nōni sōwa beŋe ka beŋen baaba be. ¹⁶ Saa ye sōra sa Yinni Gusunō nōgiru sue sa nūn somiru kana. Ma u beŋen nō nua u win gōrado gōrima u sun yara Egibitin di. Wee tē sa wāa Kadēsi mini wunen tem nō

bura yerō. ¹⁷ Yēn sō, sa nun kanamō a de su wunen tem bukiana. Sañ kpeeyō ka beēn gbea gia, sañ beēn resem gbaanu duō, sañ maa beēn dōkōban nim nōrumō. Swaa baka sa ko mwa sañ geramō gam sere su ka beēn tem sara.

¹⁸ Adama Edāmun sina boko wi, u nēē, in nēn tem bukianamō. I n maa yina i na, kon ka bēē tabu ko.

¹⁹ Ma Isireliba ba nūn wisa ba nēē, sa ko kpewa ka swaa baka. Beŋe ka beŋen yaa sabenu sà n wunen dōkōban nim nōra sa ko yēn gōbi kōsia. A gesi de su wunen tem bukiana su doona.

²⁰ Ma Edāmun sina boko wi, u nēē, nañ wurewa i nēn tem bukiana.

Yera Edāmuban tabu kowōbu ba seewa ba da ba ka Isireliba yinna. ²¹ Ma ba yina Isireliba bu ben tem mē bukiana bu doona. Saa ye sōra Isireliba ba gōsira, ba kpa gam gian di.

Aronin gō

²²⁻²³ Isireliba kpuro, ba seewa Kadēsi min di ba da Horin guurō, Edāmun tem nō bura yerō. Miya Yinni Gusunō u ka Mōwisi ka Aroni gari kua u nēē, ²⁴ wee Aroni u koo gbi. Uñ duō tem mē sō mē kon Isireliba wē yēn sō in nēn wooda mēm nōwē ye na bēē wē Mēribā. ²⁵ Wunē Mōwisi, a Aroni ka win bii Eleasaa suo a ka bu da Horin guu ten wōllō. ²⁶ Kpa a Aronin sāa yānu pota a nu Eleasaa sebusia. Domi miya Aroni u koo gbi.

²⁷ Ma Mōwisi u kua ye Yinni Gusunō u nūn sōwa. Wi ka Aroni ka Eleasaa ba yōwa guu ten wōllō Isireliba kpuron nōni biru. ²⁸ Ye ba tura mi, u Aronin sāa yāa ni pota u nu Eleasaa sebusia. Yēn biru, Aroni u kpuna u gu guu ten mi. Ma Mōwisi ka Eleasaa ba sarama. ²⁹ Ye Isireliba ba wa ma Aroni u guwa, yera be kpuro ba win gō swī sō tēna.

Isireliba ba Kananiba tabu di

21

¹ Aradin sunō Kananiḡii wi u wāa sō yēsan nōm dwaru gia u nua ma Isireliba ba wee ka Atarimun swaa. Yera u da u bu tabu wōri, ma u ben gabu yoru mwēera. ² Yera Isireliba ba Yinni Gusunō nō mwēē teni kua

ba nεε, Yinni Gusunɔ, à n sun tɔn beni nɔmu bεria, sa ko ben wusu kpeerasiawa mam mam.

³ Ma u Isireliban gari yi wura u bu Kanani be nɔmu bεria. Ma ba Kanani be, ka ben wusu kpeerasia. Yera ba yam mi yĩsiru kã Hɔɔma. Yen tubusiana bansu.

Wεε dεεgii

⁴ Yeniban biru, Isireliba ba seewa Horin guurun di ma ba kpa ka nim wɔku ge ba mɔ Naa yarin swaaɔ kpa bu ka Edɔmun tem bεwa. Adama ba temanabu kpana swaaɔ. ⁵ Ma ba Yinni Gusunɔ ka Mɔwisi wɔkisim wɔri ba mɔ, mban sɔna i sun yarama Egibitin di. Su ka gbi gbaburɔ? Domi dīanu ka nim sari mini. Manna ye wee, ya sun tusa. Dīa kamwa.

⁶ Yera Yinni Gusunɔ u bu wεε dεεgii sure ma ben dabira gu. ⁷ Yera be ba tie ba na ba Mɔwisi sɔɔwa ba nεε, wee sa tora sa wunε ka Gusunɔ wɔkisi. Tε, a Gusunɔ kanɔ u sun wεε yi gira yi tonda.

Ma Mɔwisi u kanaru kua tɔn ben sɔ. ⁸ Yera Yinni Gusunɔ u nɔn sɔɔwa u nεε, a waan weenasia koowo kpa a ye bwε dεkan wɔllɔ. Wi waa ya dɔma ma u waan weenasia ye mεεra, uñ maa gbimɔ.

⁹ Ma Mɔwisi u waa sii gandugia ye kua u ye bwε dεkan wɔllɔ. Wi waa ya dɔma kpuro ma u waa sii gandugia ye mεεra, u ku ra maa gbi.

Isireliba

ba tura Pisigan guurɔ

¹⁰ Yeniban biru, Isireliba ba swaa wɔri ma ba da ba ben sansani gira Obɔtuɔ. ¹¹ Saa Obɔtun di, ba maa seewa ba da ba ben sansani gira Iye Abarimun gbaburɔ, Mɔabun deedeeru, sɔɔ yari yeru gia. ¹² Saa min di, ba maa seewa ba da ba ben sansani gira Serɛdin wɔwaɔ. ¹³ Saa Serɛdin di, ba maa da ba ben sansani gira Aanɔɔn daarun guru giɔ, tɛn nim mu kokumɔ Amɔreban tem di mu dɔɔ gbaburu gia. Domi Aanɔɔ ya sãawa Mɔabu ka Amɔreban tem nɔɔ bura yeru. ¹⁴ Yen sɔna Yinni Gusunɔn tabun tireru sɔɔ ba Fahɛbun gari mɔ ye ya wãa Sufan

temɔ ka yen daa tori ka Aanɔɔ ¹⁵ ka yen daa tori yi yi wãa Arin bera ma yi da yi girari Mɔabun tem nɔɔ bura yerɔ. ¹⁶ Saa min di, ba da Berio. Beri miya Yinni Gusunɔ u Mɔwisi sɔɔwa u nεε, a tɔn be mɛnnɔ kpa n bu nim wε.

¹⁷ Yera Isireliba ba womu geni kua ba nεε,

nim, a yarima dɔkan di kpa su taki ko.

¹⁸ Sinamba ba dɔkɔ ye gba.

Damgiba ba ye gba ka ben sina dεki.

Yen biruwa Isireliba ba seewa gbabu ten min di ba da Matanaɔ. ¹⁹ Saa Matanan di, ba da Nahaliɛliɔ. Saa Nahaliɛlin di, ba da Bamɔtuɔ. ²⁰ Saa Bamɔtun di, ba maa da wɔwa gaan mi, Mɔabun temɔ, guu te ba mɔ Pisigan wɔllɔ gbaburun deedeeru.

Isireliba

ba Sihoni ka Ogu kamia

²¹ Isireliba ba Sihoni Amɔreban sina boko sɔmɔbu gɔria ba nεε, ²² a de su wunen tem bukiana. Sañ kpeeyɔ ka bεen gbea gia, sañ bεen resɛm gbaanu duɔ, sañ maa bεen dɔkɔban nim nɔrumɔ. Swaa baka sa ko mwa, sañ gam geramɔ sere su ka bεen tem yari.

²³ Adama Sihoni u yina Isireliba bu kpe saa win tem di. Yera u win tabu kowobu menna ba da ba Isireliba wɔri Yahasiɔ gbaburɔ. ²⁴ Ma Isireliba ba bu go go ba ben tem mwa saa daa te ba mɔ Aanɔɔn di n ka da daa te ba mɔ Yabɔkuɔ, sere n ka girari Amɔniban tem nɔɔ bura yerɔ. N deema Amɔni be, ba ben tem nɔɔ bura yerɔ tem kɔsobu yii. ²⁵ Ma Isireliba ba Amɔreban wusu kpuro mwεera ba sina mi ka Hεsiboniɔ ka gen baru kpaanɔ. ²⁶ Hεsiboni ye, ya sãawa Sihonin tiin wuu. Sihoni wi, u raa ka Mɔabuba tabu kua ma u bu tabu di sere u Mɔabuban tem mwa u ka na sere daa te ba mɔ Aanɔɔwɔ. ²⁷ Yen sɔna wom kowobu ba ra mɔndu ko bu nεε, i na i Hεsiboni bani. I na i Sihonin wuu bani i gu gbāraru toosi.

²⁸ Domi dɔɔ u yara Hεsibonin di.

Dɔɔ yara ya yara Sihonin wuun di.

Ma u wuu ge ba mɔ Ari Mɔabu di

ka bũu ni nu wãa Aanɔɔn gungunu
wɔllɔ.

²⁹ Mɔabu, a kam kuawa!

Bɛɛ be i maa bũu wi ba mɔ Kemɔsi
sãamɔ, i kɔɔrawa!

Domi u dera Amɔreban sina boko
Sihoni u tɔn durɔbu ka tɔn
kurɔbu yoru mwɛɛra.

³⁰ Adama sa Amɔreba sɛɛnu twee.

Ma Hɛsiboni ya wɔruka.

Ma tem mɛ kpuro mu kam kua
sere Diboniɔ n ka girari Nɔfaɔ, ka
Medebaa.

Sa ye kpuro kam koosiawa mam mam.

³¹ Nge mɛya Isireliba ba ka sina
Amɔreban tem sɔɔ. ³² Ma Mɔwisi u
gɔra bu da bu Yaɛɛn saria mɛɛri. Yen
biru ba ye mwa ka yen baru kpaanu
ma ba Amɔre be ba wãa mi gira. ³³ Yen
biru ba swaa kɔsa ba da Basani gia.
Yera Ogu Basanin sunɔ u seewa ka
win tabu kowobu u bu tabu wɔrim da
Edɛɛɔ. ³⁴ Yera Yinni Gusunɔ u Mɔwisi
sɔɔwa u nɛɛ, a ku win bɛrum ko, domi
kon nun nùn nɔmu sɔndia, wi ka win
tɔmbu ka ben tem kpuro, kpa a bu kua
nge mɛ a Sihoni, Amɔreban sunɔ kua
wi u wãa Hɛsiboniɔ.

³⁵ Ma Isireliba ba bu go, wi ka win
bibu ka sere win tɔmbu. Baa tɔn turo,
baɔn deri. Ma ba win tem mwa.

ISIRELIBA BA WÃA MɔABUBAN TEM BɔKUɔ

Balamun gari

22

¹ Yen biru, Isireliba ba da ba
ben sansani gira Mɔabun wɔwaa,
Yuudenin bɔkuɔ, sɔɔ yari yeru gia,
Yerikon deedeeru.

² Balaki, Siporin bii u wa ye Isireliba
ba Amɔreba kua. ³ Yera Mɔabuba ba
nanda Isireliban dabirun sɔ. ⁴ Ma
ba Madianiban guro gurobu sɔɔwa ba
nɛɛ, tɔn dabi teni, ta koo sun wɔri tu di
nge mɛ nɛɛ yi ra yakasu di. Saa ye sɔɔ,
Balakiwa u sãa Mɔabuban sunɔ.

⁵ Yera u sɔmɔbu gɔra Balamu Beorin
biin mi, Petoriɔ ye ya wãa Efaratin
daarɔ win tɔmbun temɔ, u nùn sɔɔwa
u nɛɛ, wee, bweseru gara yarima saa
Egibitin di ma ta handunia kpuro
pusi. Ta maa man turuku kooma.

⁶ Yen sɔ, na nun kanamɔ a na a man

tɔn be bɔrusia. Domi ba man dam
kere. A n kua mɛ, sɔrɔkudo kon kpĩ n
bu kamia n gira nɛn tem di. Domi na
yɛ ma wi a domaru kua u ra domaru
wa. Wi a maa bɔrusi, u ra bɔri wa.
⁷ Ma Mɔabuba ka Madianiban guro
guro be, ba da Balamu sɔro win mi,
ba kɛnu neni. Ye ba tura mi, yera ba
nùn Balakin gari yi sɔɔwa. ⁸ Balamu u
bu sɔɔwa u nɛɛ, i kpunɔ mini wɔku te,
sisiru kpa n bɛɛ sɔ ye Yinni Gusunɔ u
man sɔɔwa.

Ma Mɔabun guro guro be, ba sina
mi. ⁹ Yera Yinni Gusunɔ u Balamu
bikia u nɛɛ, tɔn berɔ ba wãa wunen mi.

¹⁰ Balamu u Gusunɔ wisa u nɛɛ,
Balaki Siporin bii, Mɔabuban sina
bokowa u tɔn be gɔrima bu man sɔ
bu nɛɛ, ¹¹ wee, bweseru gara yarima
Egibitin di ma ta handunia pusi. Yen
sɔ, n be na n tɔn be bɔrusi. Sɔrɔkudo
u koo kpĩ u tɔn be wɔri u kamia u gira
win tem di.

¹² Gusunɔ u Balamu sɔɔwa u nɛɛ, a
ku da. A ku tɔn be bɔrusi domi na bu
domaru kua.

¹³ Ma Balamu u seewa buru buru u
Balakin sɔmɔ be sɔɔwa u nɛɛ, i wuro
bɛɛn temɔ, domi Yinni Gusunɔ u yina
n ka bɛɛ da.

¹⁴ Ma tɔn be, ba seewa ba gɔsira
Balakin mi. Ma ba nùn sɔɔwa ma
Balamu u yina u na. ¹⁵ Yera Balaki
u maa wirugibu gabu soka u gɔra
be ba gbiikobu dabiru ka bɛɛɛ kere.

¹⁶ Ba seewa ba da Balamun mi. Ye
ba tura mi, yera ba nùn sɔɔwa ba
nɛɛ, ameniwa bɛɛn sina boko Balaki,
Siporin bii u gerua. U nɛɛ, u nun
kanamɔwa a ku yina a na. ¹⁷ Domi u
koo be nun bɛɛɛ baka wɛ. U koo ko
kpuro ye a nùn bikia. A gesi na a nùn
tɔn be bɔrusia.

¹⁸ Yera Balamu u tɔn be wisa u nɛɛ,
baa Balaki ù n man win diru kã te ta
wura ka sii geesu yiba naɔn kpɛ n gãanu
ko. Domi naɔn kpɛ n Yinni Gusunɔn
gere yina. ¹⁹ Ka mɛ, i kpunɔ wɔku te,
kpa n bɛɛ sɔ ye u man sɔɔwa.

²⁰ Ma Yinni Gusunɔ u Balamu kure
wɔku te, u nùn sɔɔwa u nɛɛ, tɛ yɛn sɔ
tɔn be, ba na bu nun soku, a seewo a
ka bu da. Adama kaa kowa ye na nun
sɔɔwa.

21 Balamu u seewa buru buru, u win keteku niu gaari b̄kua ma u ka M̄abuban guro guro be da.

Balamu ka win keteku

22 Ye Balamu u swaa w̄ari u win keteku s̄oni ma win s̄om kowobu yiru ba n̄n sw̄i, yera Yinni Gusun̄o u ka n̄n m̄aru kua ma u n̄n win ḡrado ḡria u bunana swaa. 23 Ye keteku ge, ga ḡrado wi wa u ȳ swaa suunūo u win takobi wom̄e, yera ga ḡra ga da yakas̄o. Ma Balamu u gu so, u ka gu swaa sure. 24 Ma ḡrado wi, u da u ȳra swaa kisa gaa s̄o, res̄em gbaanu yirun ganin baa s̄o. 25 Yera keteku ge, ga maa Yinni Gusun̄on ḡrado wi wa ma ga da ga mani gani yin tiā. Ma ga Balamun naasu ka gana ye baari. Ma u gu so kpam. 26 Yera ḡrado wi, u sw̄nya u da wuswaa, mi bañ kp̄e bu maa ḡra gam. 27 Yera keteku ge, ga maa ḡrado wi wa ma ga w̄ruma. Saa yera Balamu u maa gu soberu w̄ari ka m̄aru. 28 Yera Yinni Gusun̄o u dera keteku ge, ga n̄o wukia ga gari gerua ga n̄e, Balamu, mba na nun kua a ka man so m̄e sere n̄n ita.

29 Ma u keteku ge wisa u n̄e, a man yaakoru m̄wa. N̄a n daa mam takobi n̄ni, na n nun go k̄o.

30 Ma keteku ge, ga n̄n wisa ga n̄e, na s̄awa wunen keteku, a ra man s̄oni baadomma sere n ka ḡis̄o girari. Nge m̄ya na ra nun kue?

Ma Balamu u wisa u n̄e, aawo, n n̄ m̄e.

31 Saa yera Yinni Gusun̄o u Balamun n̄ni wukia ma u Gusun̄on ḡrado wi wa u ȳ swaa suunūo s̄o u win takobi wom̄e. Yera u yiira u wuswaa tem girari. 32 Ma ḡrado wi, u n̄n bikia u n̄e, mban s̄na a ka wunen keteku so m̄e, sere n̄n ita. Na nawa n ka nun ȳrasia. Domi karin swaa a sw̄i mi. 33 Keteku ge, ga man wa ma ga ḡra sere n̄n ita. Ḡa kun daa ḡre m̄e, kon daa nun gowa kpa n gen tii deri.

34 Ma Balamu u ḡrado wi s̄owa u n̄e, wee na tora. Nañ ȳe ma a w̄a swaa. T̄e, n̄n sanum m̄e, m̄u kun ka nun naaw̄e, kon ḡsira n wura n̄n ȳnūo.

35 Ma ḡrado wi, u n̄e, aawo. A ka t̄n be doo. Adama gari yi kon nun s̄o, yiya kaa gere.

Ma Balamu u ka Balakin t̄n be da.

Balamu ka Balaki ba yinna

36 Sanam m̄e Balaki u nua ma Balamu u wee, yera u n̄n senn̄o da sere M̄abuban wuūo ben tem n̄o bura yer̄o Aan̄on daaro. 37 Ma Balaki u n̄n s̄owa u n̄e, mban s̄na añ n̄e sanam m̄e na gbia na nun s̄om̄bu ḡria. A tamaa nañ kp̄e n nun ḡanu k̄e?

38 Ma Balamu u Balaki wisa u n̄e, geema, wee, na na wunen mi t̄e, adama nañ ḡe m̄o n nun s̄o. Yinni Gusun̄owa u koo man s̄o ye kon nun s̄o.

39 Ma Balamu ka Balaki ba swaa w̄rima ba tunuma Kiriati Hus̄tūo. 40 Yera Balaki u keteba ka ȳanu go u ka ȳakuru kua.

Balamu u Isireliba

domaru kua

41 Yen sisiru bururu, Balaki u Balamu sua ba ȳowa Bam̄tu Baalīo. Min diya ba Isireliban sukum waam̄o.

23

1 Ma Balamu u Balaki s̄owa u n̄e, u n̄n ȳaku yenu n̄oba yiru kuo. Yen biru, kpa u ket̄e n̄oba yiru ka ȳa kin̄enu n̄oba yiru kasu. 2 Ma Balaki u kua ye Balamu u n̄n s̄owa. Ma wi ka Balamu ba ket̄e yen tia ka ȳa kin̄e teeru go ȳaku yee nin baater̄en w̄llo. 3 Yera Balamu u Balaki s̄owa u n̄e, a ȳro ȳaku d̄o mwaarugii nin b̄kūo kpa n̄e n desira n da gam gum. S̄or̄kudo Yinni Gusun̄o u koo man kure mi, kpa u man s̄o ye kon nun s̄o.

Ma Balamu u da gunguru garun w̄llo. 4 Yera Yinni Gusun̄o u n̄n kure ma Balamu u gerua u n̄e, wee na ȳaku yenu n̄oba yiru kua ma na ket̄e ka ȳaru go ȳaku yee nin baater̄en w̄llo.

5 Saa yera Yinni Gusun̄o u n̄n s̄owa ye u koo Balaki s̄o, ma u n̄e, u ḡsiro u wura Balakin mi. 6 Ma Balamu u wura u da u Balaki deema mi u win ȳaku ni m̄o ka M̄abuban wirugibu gabu. 7 Saa yera Balamu u gari gerua u n̄e,

wee Balaki Məabun sunə u dera na na
saa Aramun di.

Wiya u dera na sarama saa sɔɔ yari
yerun guunun di.

U nɛɛ, n be na n Yakəbun bweseru
bɔrusi.

N be na n ka be Isireliba mɔru ko.

⁸ Adama kon tɔnu bɔrusi wi Gusunə
kun bɔrusi?

Aməna kon ka tɔnu mɔru ko wi
Gusunə kun ka mɔru mɔ.

⁹ Na Isireliba waamə guunu wəllə ka
gungunu wəllə

ba wāa nɛnɛm bañ ka bweseru garu
weenɛ.

¹⁰ Goo kun kpɛ u bu gari.

Ba dabi nge yani sɛɛri mini.

Wara u koo kpɛ u ben bɔnu nnɛn sube
teeru gari.

Na kanaməwa n gbi nge Isireli be, be
ba sāa gemgibu.

Na kīwa nɛn wāarun wii goberu ta n
sāa nge begiru.

¹¹ Yera Balaki u Balamu bikia u nɛɛ,
mba a man kuammɛ mɛsum. Na nun
sokusiawa a ka nɛn yiberɛba bɔrusi.
Adama wee domara a bu kuammɛ.

¹² Ma Balamu u nùn wisa u nɛɛ, ye
Yinni Gusunə u man sɔɔwa, n n̄ yera
kon gere?

Balamu u Isireliba

domaru kua nən mɛɛruse

¹³ Balaki u maa Balamu sɔɔwa u nɛɛ,
a man swīima su da gam gia. Min di
kaa ben sukum wa n n̄ be kpuro. Be
a wa mi, kpa a bu bɔrusi.

¹⁴ Ma u ka nùn da sansanin kɔsu
yeru garun mi, Pisigan guuru wəllə.
Miya u maa yāku yenu nɔɔba yiru kua.
Ma u naa kinɛru ka yāa kinɛru go yāku
yee nin baateren wəllə. ¹⁵ Ma Balamu
u Balaki sɔɔwa u nɛɛ, a yɔro mi a yāku
dɔɔ mwaararuginu mɔ mini, kpa n da
n nɔ ye Yinni Gusunə u koo man sɔ.

¹⁶ Yera Yinni Gusunə u na u ka
Balamu yinna. Ma u nùn sɔɔwa ye u
koo Balaki sɔ. Ma u nɛɛ, u wuro Balaki
win mi. ¹⁷ Ma u wura u da Balakin mi
u deema u wāa win yākunun bəkuə,
wi ka Məabuban wirugibu. Saa yera u
Balamu bikia u nɛɛ, mba Yinni Gusunə
u nun sɔɔwa.

¹⁸ Ma Balamu u nɛɛ,
Balaki, a seewo a swaa daki.

Wunɛ Siporin bii, a swaa tem kpɛiyə a
nɔ.

¹⁹ Gusunə kun sāa nge tɔnu u sere
weesu ko.

Uñ sāa nge tɔnu u sere kɔbia ye u raa
gerua.

Ye u gerua, yera u ra ko.

Yèn himba u maa yi, ya ra koorewa.

²⁰ Wee Gusunə u man wooda wɛ n
Isireliba domaru kua.

Win tiiwa u bu tu kua kɔ.

Yen sɔ, nañ kpɛ n tu yina.

²¹ Uñ toraru garu wa Isireliba sɔɔ.

U sāawa Gusunə ben Yinni, u maa wāa
ka be.

U sāawa ben sina boko.

U maa nuku dobu mɔ ben sɔ.

²² Wiya u bu yara Egibitin di.

U bu dam wɛ nge ketɛ gbɛekiru.

²³ Sɔroru tañ kpɛ tu Isireliba gāanu
kua.

Dobo dobo yañ kpɛ yu bu nɔni wəke.

Saa yà n tura ba koo bu sɔ bu nɛɛ,

bu mɛɛrio ye Yinni Gusunə u kua.

²⁴ Ba sāawa nge gbɛe sunə ge ga ra yaa
mwe gu tem

kpa gu yen yem nɔ gu sere da gu
kpuna.

²⁵ Ma Balaki u Balamu sɔɔwa u nɛɛ,
à kun kī a bu bɔrusi, a ku bu domaru
kua.

²⁶ Yera Balamu u nùn wisa u nɛɛ,
nañ daa nun sɔɔwa na nɛɛ, kon kowa
ye Yinni Gusunə u gerua?

Balamu u Isireliba

domaru kua nən itase

²⁷ Balaki u maa Balamu sɔɔwa u
nɛɛ, n̄ n men na, a na su da gam gia.
Sɔrəkudo Yinni Gusunə u koo wura a
Isireliba bɔrusi nɛn sɔ.

²⁸ Ma Balaki u ka Balamu da Peorin
guuru wəllə tèn min di ba gbaburu
mɛɛra. ²⁹ Balamu u Balaki sɔɔwa u nɛɛ,
a man yāku yenu nɔɔba yiru kuo, kpa
a ka man naa kinɛnu nɔɔba yiru ka yāa
kinɛnu nɔɔba yiru naawa, ³⁰ ma Balaki
u kua ye Balamu u nùn sɔɔwa mi. U
naa kinɛru ka yāa kinɛru go yāku yee
nin baateren wəllə.

24

¹ Ye Balamu u wa ma Yinni Gusunə
u yɔrariwa u Isireliba domaru kua,
yera uñ maa bikiaru kue Yinni
Gusunən mi nge mɛ u ra raa ko yellu.

Adama u win wuswaa t̄iwa gbaburun bera gia. ² Ye u n̄ni seeya u wa Isireliba ba ben sansani gire bwese kera ka bwese kera, yera Gusun̄n Hunde n̄n ȳɔwa. ³ Ma u gari gerubu w̄ri u n̄ɛ, n̄ɛ, Balamu, Beorin bii, wee ye na gerum̄.

Na ra yam wa.

⁴ Na ra Gusun̄n n̄ɔ n̄ɔ.

Wi, Dam kpurogii u ra de n k̄sinu wa. Domi u ra man tii s̄ɔsi n̄ n̄ n̄n s̄am̄.

⁵ B̄ɛɛ Isireliba Yak̄abun bweseru, b̄ɛɛn kunu nu w̄.

⁶ Nu t̄erie nge w̄wa ma nu s̄a nge gbaa te ta w̄a daarun b̄kū.

Ma nu gire nge d̄a ni ba m̄ s̄eduru ni Yinni Gusun̄ u duura daarun b̄kū

ka sere d̄a kiki si ba m̄ aloesi.

⁷ Ba nim m̄ mu yiba mu yarim̄

mu d̄a gbaaru nim ȳkam̄.

Isireliban sina boko u koo Agagi tabu di

kpa win bandu tu dam ko.

⁸ Gusun̄wa u bu yara Egibitin di ka win dam bakam nge ket̄e gbeekiru. Wiya u ra de bu bwese tukunu kamia n̄ni kpaki teeru

kpa bu nu s̄ɛnu t̄wee bu nin kukunu k̄suku bu go.

⁹ Be wee ba kpunam̄ nge gbee sinansu.

Wara u koo kp̄i u bu seeya.

B̄ɛɛ, Isireliba, wi u b̄ɛɛ domaru kua, u koo domaru wa.

Wi u maa b̄ɛɛ b̄rusi, u koo b̄ri wa.

¹⁰ Yera Balakin m̄ru ya seewa sere u n̄ma ȳkana. Ma u n̄ɛ, Balamu, na nun sokawa a ka n̄n yiber̄ba b̄rusi. Adama wee a bu domaru kua n̄n ita.

¹¹ Yen s̄, a doon̄ minin di t̄, a wura wunen ȳnū. Na raa n̄ɛ, kon nun ḡanu k̄, adama Yinni Gusun̄ kun wure a ye wa.

Balamu u gerum̄

ye ya koo kora

¹² Ma Balamu u Balaki wisa u n̄ɛ, nañ daa wunen ḡro be s̄ɔwa na n̄ɛ,

¹³ baa à n man wunen diru k̄, te ta wura ka sii geesu yiba nañ kp̄ n̄ gea n̄ kun m̄ k̄sa gere ma n kun m̄ ye

Yinni Gusun̄n u man s̄ɔwa? ¹⁴ T̄ɛ wee na ḡsir̄ n̄n t̄mbun mi. Adama a na a n̄ ȳ Isireliba ba koo wunen t̄mbu kua sia.

¹⁵ Ma u maa n̄ɛ, wee ye n̄ Balamu Beorin bii na gerum̄, n̄ɛ wi na ra yam wa.

¹⁶ Na ra Yinni Gusun̄n n̄ɔ n̄ɔ.

Na maa wi, W̄rukoon himba ȳ.

Na ra wi Dam kpurogii n̄n k̄sinu wa, domi u ra man tii s̄ɔsi n̄ n̄n s̄am̄.

¹⁷ Na wa ye ya sisi, adama n̄ n̄ m̄ gis̄. Na wa ye ya koo kora, adama n̄ n̄ t̄.

Wee kpera gaa yara Yak̄abun bweserun di.

Sina boko goo u yara Isireliban suunu s̄on di,

be, be ba s̄a Yak̄abun bweseru.

Ma u ka win sina d̄ka M̄abuba soom̄ baa saburos̄.

Ma ya be ba tii suen bweserun winu k̄sukum̄.

¹⁸ U maa Ed̄mu be ba s̄a win yiber̄ban tem mwa m̄ ba m̄ Seiri.

Ma Isireliba ba nasara sua.

¹⁹ Sina boko wi, u win yiber̄ba taare.

Ma u be ba raa tie go u kpeerasia mam mam.

Isireliban yiber̄ba

ba koo kam ko

²⁰ Ye Balamu u Amalekiba wa, yera u n̄ɛ,

Amalekibara ba dam bo dunia s̄ɔ.

Adama ba koo bu kam koosia s̄ɔ teeru.

²¹ Ye Balamu u maa Keniba wa, yera u n̄ɛ,

b̄ɛɛ Keniba, wee b̄ɛɛn w̄a yera naane m̄

nge gun̄ sokuru te ta yii kpee baa s̄ɔ.

²² Adama Asirigibu ba koo b̄ɛɛ yoru m̄w̄ɛri

kpa bu b̄ɛɛn w̄a yenu k̄suku.

²³ Ma Balamu u maa n̄ɛ,

Gusun̄ u n̄ goon ḡon saa yi, ȳero u koo kp̄i u n̄ w̄a?

²⁴ Goo nimkusu su koo na saa Kitimun di

kpa yiber̄ba bu Asirigibu ka Eb̄ɛn bweseru sekuru doke.

Adama yiber̄ɛ ben tii ba koo kam kowa.

²⁵ Yeniban biru, Balamu u gōsira u da win wuuō, ma Balaki u maa wura win yenuō.

Isireliba ba būu s̄āru w̄ari

25

¹ Saa ye Isireliba ba w̄āa Sitimuō, yera ba ka M̄abuban w̄andiaba sakararu torua. ² Ma w̄andia be, ba dera Isireli be, ba ben būu s̄āru w̄ari, ba ka bu di, ba ka bu n̄ra. Ma ba ben būnu yiira ba s̄āwa. ³ Ba tii būu wi ba m̄ Baali Peorigii w̄ē. Ma Yinni Gusunō u ka bu m̄ru kua. ⁴ U M̄wisi s̄ōwa u n̄ē, a Isireliban wirugibu kpuro m̄n̄nō, kpa a de bu be ba taarē m̄ go s̄ō s̄ō n̄n̄ wuswaaō. Saa yera n̄n̄ m̄ru ya koo sure.

⁵ Ma M̄wisi u Isireliban wirugibu s̄ōwa u n̄ē, ben baawure u m̄erio win t̄ambu s̄ō be ba M̄abuban būu wi ba m̄ Baali Peorigii s̄āmō, kpa u bu go.

⁶ Saa yē s̄ō Isireliba ba wuri m̄ Yinni Gusunōn kurun k̄onn̄wō, saa yera ben turo u ka kurō Madiani goō na wigibun mi, Isireliba kpuron wuswaaō ka M̄wisin wuswaaō. ⁷ Ye Fin̄esi, Eleasaan bii, Aronin debubu u wa m̄, yera u seewa t̄n̄ ben suunu s̄ōn̄ di u yaasa sua. ⁸ Ma u Isireli wi sw̄i sere win kurō ma u bu yaasa s̄akura ben b̄s̄ōn̄. Saa yera wahala ya ȳra Isireliba s̄ō. ⁹ Yen d̄oma te, t̄ambu n̄r̄obun suba ȳnda n̄n̄ewa (24.000) ba gu.

¹⁰ Yinni Gusunō u maa M̄wisi s̄ōwa u n̄ē, ¹¹ wee ȳku kowo Fin̄esi, Eleasaan bii, Aronin debubu, u n̄n̄ m̄ru suresia ye u ka man sanna, Isireliban suunu s̄ō. Yen s̄n̄a nañ bu kpeerasie. ¹² Yen s̄, a n̄n̄ s̄ōwō a n̄ē, wee na ka n̄n̄ arukawani b̄kumō ye ya s̄ā b̄ri ȳndugia. ¹³ Arukawani ye, ya koo de wi ka win bibun bweseru ba n̄ s̄ā ȳku kowobu sere ka baadommaō. Domi u n̄ē, Gusunō win Yinni sanna. Ma ya dera Isireliba ba ben torarun suuru wa.

¹⁴ Isireli wi ba go ka kurō Madiani wi sanna, win ȳsira Simiri, Salun bii. U s̄āwa Sim̄on bwese k̄era tian wirugii. ¹⁵ Kurō Madiani win ȳsira

maa Kosibi. Win tondon ȳsira Suri. U s̄āwa Madianiban bwese k̄era tian wirugii.

¹⁶ Yinni Gusunō u maa M̄wisi s̄ōwa u n̄ē, ¹⁷ i Madianiba w̄ario, kpa i bu go. ¹⁸ Domi ba s̄āwa b̄ēn̄ yiberēba be ba b̄ē torasia ben būu Baali Peorigiin s̄ō ka Kosibi, ben wirugii turon bii w̄andian s̄ō, wi ba go sanam m̄ wahala ya seewa Peoriō.

Ba Isireliba gara n̄n̄ m̄eruse

26

¹ Wahala yen biru, Yinni Gusunō u M̄wisi ka ȳku kowo Eleasaa, Aronin bii s̄ōwa u n̄ē, ² i Isireliban bii t̄n̄ dur̄bu gario be ba w̄ō ȳndu m̄ ka be ba kere m̄, be ba koo gesi kp̄i bu tabu da. I ko i bu gariwa bwese k̄era ka bwese k̄era.

³ Ma M̄wisi ka Eleasaa ba ye Isireliba s̄ōwa M̄abun w̄waaō, Yuudenin b̄kuō, Yerikon deedeeru. ⁴ Ba n̄ē, bu gario ben be ba w̄ō ȳndu m̄ ka be ba kere m̄, be ba koo kp̄i bu tabu ko nge m̄ Gusunō u raa bu yen wooda w̄ē sanam m̄ ba yarima Egibitin di.

⁵ B̄n̄ min di Rub̄eni, Yak̄obun bii gbiikoon bwese k̄eri torua, bera En̄ku, w̄n̄ min di En̄kuban bwese k̄era yara, ka Paalu, w̄n̄ min di Paaluban bwese k̄era yara, ⁶ ka Hesironi, w̄n̄ min di Hesironiban bwese k̄era yara, ka Kaami w̄n̄ min di Kaamiban bwese k̄era yara. ⁷ Be ba s̄ā Rub̄enin bwese k̄eri, bera mi. Ben geera s̄āwa t̄ambu n̄r̄obun suba weeru ka ita ka t̄ambu nata ka wun̄bu ka t̄ambu t̄na (43.730).

⁸ Eliabu, Paalun bii, ⁹ wiya u Nemueli mara, ka Datani, ka Abiramu. Datani wi, ka Abiramu ba s̄āwa win gerunasibu. Beya ba M̄wisi ka Aroni seesi, ma ba ka Koren bibun bweseru ȳra sanam m̄ ba Yinni Gusunō seesi. ¹⁰ Ma tem mu n̄ō baara mu bu mwe ka Koren tii sanna. Ma d̄ō u gabu di. Ben geera s̄ā t̄ambu goobu, ka weeraakuru (250). Ma ya kua kirō be ba tien s̄. ¹¹ Adama Koren bibu bañ d̄oma te gu.

¹² B̄n̄ min di Sim̄on bwese k̄eri torua bera, Nemueli, w̄n̄ min di

Nemueliban bwese kera yara, ka Yamini, win min di Yaminiban bwesera yara, ka Yakini, win min di Yakiniban bwesera yara, ¹³ ka Seraki, win min di Serakiban bwesera yara, ka Soolu, win min di Sooluban bwesera yara. ¹⁴ Be ba saa Simeon bwese keri, bera mi. Ben geera saawa tambu nɔɔɔɔ suba yenda yiru ka tambu goobu (22.200).

¹⁵ Bɛn min di Gadin bwese keri torua, bera Sefoni, win min di Sefoniban bwese kera yara, ka Hagi, win min di Hagiban bwese kera yara, ka Suni, win min di Suniban bwesera yara, ¹⁶ ka Osini, win min di Osiniban bwesera yara, ka Eri, win min di Eriban bwesera yara. ¹⁷ Ka Arodi, win min di Arodiban bwesera yara, ka Areli, win min di Areliban bwesera yara. ¹⁸ Be ba saa Gadin bwese keri, bera mi. Ben geera saawa tambu nɔɔɔɔ suba weeru ka nɛɛɛɛ wunɔɔɔɔ (40.500).

¹⁹⁻²¹ Bɛn min di Yudan bwese keri torua, bera Sela, win min di Selaban bwese kera yara, ka Peresi, win min di Peresiban bwesera yara, ka Seraki, win min di Serakiban bwesera yara. Bɛn min di Peresin bwese keri torua, bera Hesironi win min di Hesironiban bwese kera yara, ka Hamulu win min di Hamuluban bwesera yara. Yudan bibu yiru Eri ka Onani ba gu Kananin temɔ. ²² Be ba saa Yudan bwese keri, bera mi. Ben geera saawa tambu nɔɔɔɔ suba wata ka wakura nɔɔɔɔ ka tia ka nɛɛɛɛ wunɔɔɔɔ (76.500).

²³ Bɛn min di Isakarin bwese keri torua, bera Tola, win min di Tolaban bwesera yara, ka Pufa, win min di Pufaban bwesera yara, ²⁴ ka Yasubu, win min di Yasububan bwesera yara, ka Simuroni, win min di Simuroniban bwesera yara. ²⁵ Be ba saa Isakarin bwese keri, bera mi. Ben geera saawa nɔɔɔɔ suba wata ka nɛɛɛɛ ka gooba wunɔɔɔɔ (64.300).

²⁶ Bɛn min di Sabulonin bwese keri torua, bera Seredi, win min di Serediban bwese kera yara, ka Heloni, win min di Heloniban bwesera yara, ka Yalɛli win min di Yalɛliban bwesera yara. ²⁷ Be ba saa Sabulonin

bwese keri torua, bera mi. Ben geera saawa tambu nɔɔɔɔ suba wata ka nɛɛɛɛ wunɔɔɔɔ (60.500).

²⁸ Yosɛfun bweseru sɔɔɔɔ Manase ka Efaraimu ba waa. ²⁹ Manasen biiwa Makiri, win min di Makiriban bwese kera yara. Makiriwa u Galadi mara, win min di Galadiban bwese kera yara. ³⁰ Bɛn min di Galadin bwese keri torua, bera Yesɛɛ, win min di Yesɛɛban bwese kera yara, ka Helɛki win min di Helɛkiban bwese kera yara. ³¹ Ka Asirieli win min di Asirieliban bwesera yara, ka Sikemu win min di Sikemuban bwesera yara, ³² ka Semida win min di Semidaban bwesera yara, ka Hefɛɛ, win min di Hefɛɛban bwesera yara. ³³ Selofadi Hefɛɛn bii, uɛn bii tɔn durɔɔɔɔ mara ma n kun mɔ tɔn kurɔɔɔɔ tɔna. Beya, Mala ka Nɔa, ka Hogula, ka Milika, ka Tirisa. ³⁴ Be ba saa Manasen bwese keri, bera mi. Ben geera saawa tambu nɔɔɔɔ suba weeraakuru ka yiru ka tambu nata ka wunɔɔɔɔ (52.700).

³⁵ Bɛn min di Efaraimun bwese keri torua, bera Sutelaki, win min di Sutelakiban bwese kera yara, ka Bekɛɛ win min di Bekɛɛban bwesera yara, ka Takani win min di Takaniban bwesera yara. ³⁶ Sutelakin biiwa Erani win min di Eraniban bwese kera yara. ³⁷ Be ba saa Efaraimun bwese keri, bera mi. Ben geera saawa tambu nɔɔɔɔ suba tɛna ka yiru ka tambu nɛɛɛɛ wunɔɔɔɔ (32.500). Be kpuro ba saawa Yosɛfun bibu.

³⁸ Bɛn min di Benyamɛɛn bwese keri torua, bera Bela, win min di Belaban bwesera yara, ka Asibeli win min di Asibeliban bwesera yara, ka Akiramu win min di Akiramuban bwesera yara, ³⁹ ka Sufamu win min di Sufamuban bwesera yara, ka Hufamu win min di Hufamuban bwesera yara. ⁴⁰ Belan biba Aadi ka Namani. Aadin min diya Aadiban bwese kera yara. Namanin min diya maa Namaniban bwese kera yara. ⁴¹ Be ba saa Benyamɛɛn bwese keri, bera mi. Ben geera saawa tambu nɔɔɔɔ suba weeru ka nɔɔɔɔ ka tambu nata (45.600).

⁴² Bèn min di Danun bwese kera torua, bera Sukamu, wìn min di Sukamuban bwese kera yara. ⁴³ Ben geera sãawa tãmbu nãrãbun suba wata ka nne ka tãmbu neeru (64.400).

⁴⁴ Bèn min di maa Aseẽn bwese keri torua, bera Yimina, wìn min di Yiminaban bwesera yara, ka Yisifi wìn min di Yisifiban bwesera yara, ka Beria wìn min di Beriaban bwesera yara. ⁴⁵ Berian bweseru sãra Hebeẽ u wãa, wìn min di Hebeẽban bwesera yara, ka Maakieli wìn min di Maakieliban bwesera yara. ⁴⁶ Aseẽ u bii tãn kurã mã wi ba sokumã Seraki. ⁴⁷ Be ba sãa Aseẽn bwese keri, bera mi. Ben geera sãawa tãmbu nãrãbun suba weeraakuru ka ita ka tãmbu neeru (53.400).

⁴⁸ Be ba Nefitalin bwese keri torua, bera Yasieli, wìn min di Yasieliban bwesera yara, ka Guni wìn min di Guniban bwesera yara. ⁴⁹ Ka Yesẽẽ wìn min di Yesẽẽban bwesera yara, ka Silẽmu wìn min di Silẽmuban bwesera yara. ⁵⁰ Be ba sãa Nefitalin bwese keri, bera mi. Ben geera sãawa tãmbu nãrãbun suba weeru ka nãbu ka tãmbu neeru (45.400).

⁵¹ Isireli be ba gara mi, be kpuron geera kuawa tãmbu nãrãbun suba nata ka tia ka tãmbu nata ka wunãbu ka tena (601.730).

Nge me ba koo tem me

bõnu koosina

⁵² Yinni Gusunã u Mãwisi sããwa u neẽ. ⁵³ A bwese keri yi tem me bõnu kuo nge me yin geera ne. ⁵⁴ Bwese kera yèn tãmba dabiru bo, a ye tem wẽeyã mu n kpã. Bwese kera yèn tãmba kun maa dabi kpã a ye tem wẽ fiiko. A yen baayere tem wẽeyã nge me yen tãmba geeru ne. ⁵⁵ Adama kaa bu tem me bõnu kuawa ka tete a bu wẽ bwese kera ka bwese kera. ⁵⁶ Ba koo tem me bõnu kowa ka tete bu ka bwese kera baayere wẽ nge me yen tãmba geeru ne.

Ba Lefiban bweseru gara

nãn mẽeruse

⁵⁷ Lefin bweseru sãã, be ba gara, bera Geẽsãni wìn min di Geẽsãniban bwese kera yara, ka Kehati wìn

min di Kehatiban bwesera yara, ka Merari wìn min di Merariban bwesera yara. ⁵⁸ Be ba sãa Lefin bwese keri, bera Libinan yenugibu, ka Heboronin yenugibu ka Makirin yenugibu, ka Musin yenugibu, ka Koren yenugibu, Kehatiwa u Amuramu mara. ⁵⁹ Amuramun kurãn yĩsira Yokebedi. U sãawa Lefin bii wi u mara Egibitiã. Bii be u Amuramu marua, bera Aroni, ka Mãwisi, ka Mariamu ben sesu. ⁶⁰ Bii be Aroni u mara, bera Nadabu, ka Abihu, ka Eleasaa, ka Itamaa. ⁶¹ Adama Nadabu ka Abihu ba guwa sanam me ba ka dãã tuko dua Yinni Gusunãn sãa yerã bu ka yãkuru ko. ⁶² Tãn durã be ba suru tia tia mã ba gara ka be ba me kere, ben geera kuawa tãmbu nãrãbun suba yenda ita (23.000). Bañ bu gara sanam me ba Isireliba garimã domi bañ ka bu tem bõnu mã.

Gari gari yen wii goberu

⁶³ Isireli be Mãwisi ka yãku kowo Eleasaa ba gara Mãabun wãwãã, Yuudenin bõkuã, Yerikon deedeeru, bera mi. ⁶⁴ Isireli be kpuro sãã, goo sari mi, wi Mãwisi ka yãku kowo Aroni ba raa gara Sinaĩn gbaburã, ⁶⁵ ma n kun mã Kalẽbu, Yefunen bii ka Yosue, Nunin bii. Domi nge meya Yinni Gusunã u raa bu sããwa.

Tubi ye tãn kurãba ko n mã

27

¹ Selofadi, wi u sãa Hefẽẽ ka Galadi ka Makiri ka Manasen sikadobu Yosẽfun bweseru sãã, u bii tãn kurãbu nãbu mara. Bera Mala ka Nãa ka Hogula ka Milika ka Tirisa ² ma be, ba na Mãwisi ka yãku kowo Eleasaan mi, ka wirugibun mi ka sere Isireliba kpuron mi Yinni Gusunãn sãa yerun kãnnãwã ba neẽ, ³ besen tundo u guwa gbaburã. Un wãa Koren bibun wuuru sãã be ba Yinni Gusunã seesi. U guwa win tii tiin toranun sã. Adama un bii tãn durã mã. ⁴ N weenẽ bu win bwese kera deri yèn sã un bii tãn durã mã? I sun tem wẽeyã besen tondon maabu ka wãnãbun suunu sãã.

⁵ Ma Mãwisi u Yinni Gusunã kana ben gari yin sã. ⁶ Ma Yinni Gusunã

u nùn wisa u nɛɛ. ⁷ Selofadin bii be, ba gem mɔ. A bu tem wɛɛyɔ mɛ ben tundo u ko n daa mɔ. Kaa bu mu wɛwa ben tondon maabu ka wɔnɔbu suunu sɔɔ. ⁸ Yen biru, kpa a Isireliba sɔ a nɛɛ, ɔoo ù n gu ma uñ bii tɔn durɔ mɔ, win bii tɔn kurɔwa u koo win arumani sua u tubi di. ⁹ U kun maa bii tɔn kurɔ mɔ, win maabu ka wɔnɔba ba koo win arumani sua bu tubi di. ¹⁰ U kun maa maabu ka wɔnɔbu mɔ, win tondon maabu ka wɔnɔba ba koo win arumani sua bu tubi di. ¹¹ Win tundo ù kun maa maabu ka wɔnɔbu mɔ, win mero bisi wi u fɛɛ fɛɛ bo wiya u koo win arumani tubi di. Yeni ya ko n sãawa wooda Isireliba sɔ nge mɛ nɛ, Yinni Gusunɔ na ye Mɔwisi wɛ.

Yinni Gusunɔ u Yosue ɔsa

u ka ko Mɔwisi kɔsire

¹² Yinni Gusunɔ u Mɔwisi sɔɔwa u nɛɛ, a yɔɔwo Abarimun guu tenin wii kpiirɔ, kpa a nɔni seeya a tem mɛ mɛeri mɛ kon Isireliba wɛ. ¹³ Yen biru, kpa a kpuna a gbi nge mɛ wunen mɔɔ Aroni u gu. ¹⁴ Domi in woodaba mem nɔɔwe Sinin gbaburɔ, sanam mɛ Isireliba ba man seesi. In maa man bɛɛɛ wɛ ben wuswaaɔ sanam mɛ ba nim kanamɔ. Yera n dera na Meriban nim mɛ soka Sannɔn nim Kadɛsiɔ, Sinin gbaburɔ.

¹⁵ Ma Mɔwisi u Yinni Gusunɔ sɔɔwa u nɛɛ, ¹⁶⁻¹⁷ Yinni Gusunɔ, wunɛ wi a taka koorɔ kpuro hunde wɛ, a ɔoo ɔsio, a nùn ko wirugii wi u koo kpɪ u wunen tɔmbu kpara kpa ba kun ka sãa nge yãa ni nuñ kparɔ mɔ.

¹⁸ Ma Yinni Gusunɔ u Mɔwisi wisa u nɛɛ, Yosue Nunin bii wee, wi sɔ nɛn Hunde u yiba. A nùn suo kpa a nùn nɔma sɔndi. ¹⁹ Kaa ka nùn dawa yãku kowo Eleasaan wuswaaɔ, kpa a nùn ko wunen kɔsire Isireliba kpuron nɔni biru. ²⁰ A nùn wunen yiikon bɔnu wɛɛyɔ kpa Isireliba kpuro bu nùn mem nɔɔwa. ²¹ Yãku kowo Eleasawa u ko n da wa kpa Eleasaa u man kana win sã ka woro te ba ra ko ka urimu. Win gariya Yosue ka Isireliba kpuro ba ko n da ka sɔmburu ko.

²² Ma Mɔwisi u kua ye Yinni Gusunɔ u nùn sɔɔwa. U Yosue sua ma u ka nùn da yãku kowo Eleasaan wuswaaɔ

Isireliba kpuron nɔni biru. ²³ Ma u nùn nɔma sɔndi u nùn kua win kɔsire nge mɛ Yinni Gusunɔ u nùn sɔɔwa.

Tɔru baateren yãkurun

wooda

28

¹ Yinni Gusunɔ u Mɔwisi sɔɔwa u nɛɛ, ² a Isireliba wooda yeni wɛɛyɔ.

A nɛɛ, bu ku duari saa ye na yi ba n da ka man kɛnu naawe kpa bu man yãku dɔɔ mwaararuginu kua ni nu koo man nuburu dore.

³ A bu sɔɔwɔ a nɛɛ, tɔɔ baatere, yãa kpemminu yiru ni nu wɔɔ tia tia mɔ kpa nu kun alebu gaa mɔ, niya ba koo ka man yãku dɔɔ mwaararugiru kua baadomma. ⁴ Ba koo ka teeru yãkuru kowa bururu, teeru maa yoki kpa, ⁵ ka som kilo ita mɛ ba burina ka olifin gum ditiri tia ka bɔnu. ⁶ Tɔɔ baateren yãku te, ta ko n sãawa nge yãku nubu durorugii te ba nɛ, Yinni Gusunɔ kua Sinain guurɔ. ⁷ Bururu ba ko n da ka tam nɛwa ditiri tia ka bɔnu nɛn sãa yerɔ bu ka yãkuru ko ka yãa te sannu. ⁸ Yoka, kpa bu maa man yãku dɔɔ mwaararugiru kua ka yãa tee te ta tie ka som ka tam nge mɛ ba raa kua bururu. Ta ko n sãawa yãku dɔɔ mwaararugiru te ta koo nɛ, Yinni Gusunɔ nuburu dore.

Tɔɔ wɛrarugirun yãkunun

wooda

⁹ Tɔɔ wɛrarugiru sɔɔ, yãanu yiru ni nu wɔɔ tia tia mɔ ma nuñ alebu gaa mɔ, niya i ko i ka nɛ, Yinni Gusunɔ yãkuru kua ka tam ka som kilo nɔɔba tia mɛ ba burina ka gum. ¹⁰ I ko i n da yãku te kowa tɔɔ wɛrarugiru sɔɔ tɔɔ baateren yãku dɔɔ mwaararugii ni i ra ko baasi.

Surun tɔɔ gbiikirun yãkunun

wooda

¹¹ Suru baawuren tɔɔ gbiikiru sɔɔ, i ko i nɛ, Yinni Gusunɔ yãku dɔɔ mwaararuginu kuawa ka naa kpemi yiru, ka yãa kineru, ka yãa kpemminu nɔɔba yiru, ni nu wɔɔ tia mɔ. Kpa sabe nin baatere ta kun alebu gaa mɔ. ¹² I ko i ka ten baatere yãkuru kowa ka som mɛ ba burina ka gum. ¹³ Yãa

kpemmii nin baatere maa ka som kilo ita me ba burina ka gum. Yāku dōo mwaararugii niya nu koo ne Yinni Gusunō nuburu dore. ¹⁴ I n ka ketε yākuru mō, tam ditiri itawa i ko i ka ko. I n ka yāa kineru mō, tam ditiri yiruwa i ko i ka ko. I n maa ka yāa kpembu mō, tam ditiri tia ka bōnuwa i ko i ka ko. Yāku dōo mwaararugii ni i ko i n da ko wōon suru baawuren tōo gbiikiru sōo, niya mi. ¹⁵ Yen biru, i ko i maa ne, Yinni Gusunō torarun yākuru kua ka tōo baateren yāku dōo mwaararugiru ka ten tam baasi.

Gōo sararibun yākunun

wooda

¹⁶ Wōon suru gbiikoon sōo wākura nnese sōora i ko i Gōo sararibun tōo bakaru di, ne, Yinni Gusunōn sō. ¹⁷ Suru win sōo wākura nōobuse sōora i ko i tōo bakaru tore te i ko i di sōo nōoba yiru. Tōo ni sōo, pēε ye bañ seeyatia dokewa i ko i di. ¹⁸ Tōo baka ten tōo gbiikiru sōo, i ko i bēen sōma deriwa, kpa i mennā i ne, Yinni Gusunō sā. ¹⁹ I ko i man yāku dōo mwaararugiru kuawa ka naa kpemi yiru, ka yāa kineru, ka yāa kpemminu nōoba yiru, ni nu wōo tia mō, kpa sabe nin baatere ta kun alebu gaa mō. ²⁰ I ko i ka yaa saberu baatere yākuru kowa ka som sannu me ba burina ka gum. I n yākuru mō ka naa, som kilo nōoba nnēwa i ko i ka ko. I n ka yāa kineru mō som kilo nōoba tia i ko i ka ko. ²¹ I n maa ka yāa kpembu mō, som kilo itawa i ko i ka ko. ²² Yen biru, kpa i boo kineru go i ka torarun yākuru ko. ²³ Yāku ni kpurowa i ko i n da ko tōo baateren bururun yāku dōo mwaararugii te baasi. ²⁴ Sōo nōoba yiru ye sōo, i ko i ne, Yinni Gusunō yāku dōo mwaararugiru kuawa baadomma te ta koo man nuburu dore tōo baateren bururun yāku dōo mwaararugii te baasi. ²⁵ Yen sōo nōoba yiruse, i ko i bēen sōma deriwa kpa i mennā i man sā.

Gēebun saan yākunun wooda

²⁶ Gēebun tōo bakaru sōo, i ko i ka ne, Yinni Gusunō bēen gbean dīa gbiikinu

naawawa kpa i mennā i man sā. Iñ dōma te sōmburu garu mō. ²⁷ I ko i man yāku dōo mwaararuginu kuawa ni nu nuburu do ka naa kpemi yiru, ka yāa kineru, ka yāa kpemminu nōoba yiru ni nu wōo tia mō. ²⁸ I ko i ka yaa saberu baatere yākuru kowa ka som sannu me ba burina ka gum. I n yākuru mō ka naa, som kilo nōoba nnēwa i ko i ka ko. I n ka yāa kineru mō som kilo nōoba tia i ko i ka ko. ²⁹ I n maa ka yāa kpembu mō som kilo itawa i ko i ka ko. ³⁰ Yen biru, kpa i boo go i ka torarun yākuru ko, ³¹ yāku ni kpurowa i ko i n da ko tōo baateren bururun yāku dōo mwaararugii te baasi. Yaa sabe ni nuñ alebu gaa mōwa i ko i n da ka yākuru ko, ka tam sannu.

Yāku te ba koo

ka Yinni Gusunō takaru ko

29

¹ Suru nōoba yirusen tōo gbiikiru sōo, i ku sōmburu garu ko. I ko i mennawa i Yinni Gusunō takaru ko. I ko i tōo te diwa i n kōbi soomō. ² I ko Yinni Gusunō yāku dōo mwaararuginu kua ni nu koo nūn nuburu dore, ka ketε kpema, ka yāa kineru, ka yāa kinε kpemminu wōo tia tiaginu nōoba yiru. Yaa sabe ni kpuro nu ko n sāawa ni nuñ alebu gaa mō. ³ I ko i ka yaa sabe ten baatere yākuru kowa ka som me ba burina ka gum. I n yākuru mō ka ketε, som kilo nōoba nnēwa i ko i ka ko. I n mō ka yāa kineru, som kilo nōoba tia i ko i ka ko. ⁴ I n maa mō ka yāa kinε kpembu, som kilo itawa i ko i ka ko. ⁵ I ko i maa torarun yākuru ko ka boo kineru. ⁶ Yāku niniwa i ko i n da ko suru baawuren tōo gbiikiruginu ka tōo baatereginu ka nin som ka tam baasi. I ko nu kowa nge me ba nin wooda yi. Nu ko n sāawa yāku dōo mwaararuginu ni nu koo ne, Yinni Gusunō nuburu dore.

Durum wākabun yākurun

wooda

⁷ Suru nōoba yirusen sōo wākuruse sōo, i ku sōmburu garu ko. I ko i mennawa i Yinni Gusunō sā kpa i nōo

bàke. ⁸ I ko i Yinni Gusunò yāku dō mwaararuginu kuawa ni nu koo nùn nuburu dore, ka naa kpema, ka yāa kinè kpemminu wō tia tiaginu nōba yiru. Yaa sabe ni kpuro nu ko n sāawa ni nuñ alebu gaa mō. ⁹ I n yākuru mō, i ko i nu kowa ka som mē ba burina ka gum. I n yākuru mō ka naa, som kilo nōba nnēwa i ko i ka ko. I n mō ka yāa kinè som kilo nōba tia i ko i ka ko. ¹⁰ I n maa mō ka yāa kinè kpembu, som kilo itawa i ko i ka ko. ¹¹ Yāku ninin biru, i ko i yākuru ko ka boo kinè bu ka bēē bēēn durum wōka, torarun yākuru ka tō baateregiru ka nin som ka tam baasi.

Kunun tōo bakarun yākunun

wooda

¹² Suru nōba yirusen sōo wākura nōbuse sōo, i bēēn sōma derio ye i ra ko, kpa i mēna i nē, Yinni Gusunò sā kpa i man tōo bakaru diiya sōo nōba yiru. ¹³ Tōo baka ten tōo gbiikiru sōo, i ko i nē, Yinni Gusunò yāku dō mwaararuginu kuawa ni nu koo man nuburu dore. I ko i nu kowa ka naa kpemī wākura ita ka yāa kinènu yiru, ka yāa kinè kpemminu wākura nnē ni nu wō tia tia mō. Yaa sabe ni kpuro nu ko n sāawa ni nuñ alebu gaa mō. ¹⁴ I ko i ka yaa sabe nin baatere yākuru kowa ka som mē ba burina ka gum. I n yākuru mō ka naa, som kilo nōba nnēwa i ko i ka ko. I n mō ka yāa kinè, som kilo nōba tia i ko i ka ko. ¹⁵ I n maa mō ka yāa kinè kpembu, som kilo itawa i ko i ka ko. ¹⁶ I ko i maa yākuru ko ka boo kinè bu ka bēē bēēn durum wōka, tōo baateren yāku dō mwaararugii te i ra ko ka som ka tam sannu baasi.

¹⁷⁻³⁴ Tōo baateren yāku ni baasi, i ko i maa yāku ko ka yaa sabe ni nuñ alebu gaa mō ka maa som mē ba burina ka gum, nge mē i ra ko saa tōo baka ten sōo yirusen di n ka girari ten sōo nōba yiruse. Nge mēniwa i ko i yāku ni koosina.

Sōo yiruse sōo, i ko i yākuru kowa ka ketè kinè kpennu wākura yiru ka yāa kinènu yiru, ka yāa kinè kpemminu

wākura nnē wōo tia tiaginu ka maa boo kinèru.

Sōo itase sōo, i ko i yākuru kowa ka ketè kinè kpennu wākura tia ka yāa kinènu yiru, ka yāa kinè kpemminu wākura nnē, wōo tia tiaginu ka maa boo kinèru.

Sōo nnese sōo, i ko i yākuru kowa ka ketè kinè kpennu wākuru, ka yāa kinènu yiru ka yāa kinè kpemminu wākura nnē, wōo tia tiaginu, ka boo kinèru.

Sōo nōbuse sōo, i ko i yākuru kowa ka ketè kinè kpennu nōba nnē ka yāa kinènu yiru, ka yāa kinè kpemminu wākura nnē, wōo tia tiaginu, ka boo kinèru.

Sōo nōba tiase, i ko i yākuru kowa ka ketè kinè kpennu nōba ita ka yāa kinènu yiru ka yāa kinè kpemminu wākura nnē, wōo tia tiaginu, ka boo kinèru.

Sōo nōba yiruse sōo, i ko i yākuru kowa ka ketè kinè kpennu nōba yiru, ka yāa kinènu yiru, ka yāa kinè kpemminu wākura nnē, wōo tia tiaginu, ka boo kinèru.

³⁵ Tōo baka ten sōo nōba itase sōo, i bēēn sōma derio ye i ra ko, kpa i mēna i ka nē, Yinni Gusunò sā, ³⁶ kpa i man yāku dō mwaararuginu kua ni nu koo man nuburu dore, ka ketè kinèru, ka yāa kinèru ka yāa kinè kpemminu nōba yiru wōo tia tiaginu. Yaa sabe ni kpuro nu ko n sāawa ni nuñ alebu gaa mō. ³⁷ I ko i yāku nin baatere kowa ka som ka tam nge mē ba yen wooda yi. ³⁸ Kpa i maa yākuru ko ka boo kinè bu ka bēē bēēn durum wōka, tōo baateren yāku dō mwaararugiru ka ten som ka tam baasi.

³⁹ Yāku nini kpurowa i ko i nē, Yinni Gusunò kua tōo baka te sōo, ka sere maa yāku ni i ra ko baadomma. Niya yāku dō mwaararuginu ni i ra ko ka som ka tam, ka siarabun yāku, ka kēnu, ka sere maa ni i ra ko nō mweerun sō.

30

¹ Yeniwa Mōwisi u Isireliba kpuro sōowa nge mē Yinni Gusunò u nùn yiire.

Wooda ye ba yi

nɔɔ mwɛɛnɔn sɔ

² Mɔwisi u Isireliban bwese kerin wirugibu sɔɔwa u nɛɛ, wee wooda ye Yinni Gusunɔ u wɛ.

³ U nɛɛ, goo ù n nɔɔ mwɛɛru kua ma u koo nùn kɛru wɛ, ñ kun mɛ ù n bɔrua u nɛɛ, u koo tii nɛnɛ gāanu ganun sɔ, uñ win gari yi kɔbiamɔ. U koo win nɔɔ mwɛɛ te yibiawa.

⁴ Bii wɔndia ù n Yinni Gusunɔ nɔɔ mwɛɛru kua, ñ kun mɛ, ù n bɔrua sanam mɛ u gina wāa win tondon nɔma sɔɔ, ⁵ ma tundo wi, uñ nùn ye yinari sanam mɛ u yen gari nua, saa ye sɔɔ, wɔndia wi, u koo win nɔɔ mwɛɛ te yibiawa. ⁶ Adama win tundo ù n nùn ye yinari sanam mɛ u yen gari nua, saa ye sɔɔ, wɔndia wi, uñ maa nɔɔ mwɛɛ te yibiamɔ. Yinni Gusunɔ u koo nùn yen suuru kua, domi win tundowa u nùn ye yinari.

⁷ Wɔndia goo ù n nɔɔ mwɛɛru kua, ñ kun mɛ ù n bɔrua n deema uñ bwisika saa ye u bɔri yi mɔ, yen biru ma u durɔ sua, ⁸ ma win durɔ kun nùn ye yinari sanam mɛ u yen gari nua, u koo win nɔɔ mwɛɛ te yibiawa. ⁹ Adama win durɔ ù n ye yina sanam mɛ u yen gari nua, uñ maa nɔɔ mwɛɛ te yibiamɔ te u kua. Yinni Gusunɔ u koo maa nùn suuru kua.

¹⁰ Tɔn kurɔ win durɔ gu, ñ kun mɛ wi ka durɔ ba yinana, ù n nɔɔ mwɛɛru kua, u koo tu yibiawa.

¹¹ Kurɔ mɔro goo ù n nɔɔ mwɛɛru kua, ñ kun mɛ ù n bɔrua, ¹² ma win durɔ kun nùn ye yinari sanam mɛ u yen gari nua, kurɔ wi, u koo win nɔɔ mwɛɛ te yibiawa. ¹³ Adama win durɔ ù n nùn ye yinari sanam mɛ sɔɔ u yen gari nua, kurɔ wi, uñ maa nɔɔ mwɛɛ te yibiamɔ. Yinni Gusunɔ u koo nùn suuru kua domi win durɔwa u nùn ye yinari. ¹⁴ Kurɔ mɔro ù n nɔɔ mwɛɛru kua, ñ kun mɛ ù n bɔrua u nɛɛ, u koo tii nɛnɛ gāanu ganun sɔ, win durɔwa u koo de nɔɔ mwɛɛ te, tu koorɔ, ñ kun mɛ tu wɔruma. ¹⁵ Sanam mɛ durɔ wi, u gari yi nua, ù kun ye yinɛ, u yi wurawa. Kurɔ wi, u koo nɔɔ mwɛɛ te yibiawa. ¹⁶ Adama durɔ wi, ù n dera

n tɛ u sere nùn ye yinari, durɔ wiya u koo yen taarɛ wa.

¹⁷ Wooda yeniwa Yinni Gusunɔ u Mɔwisi wɛ wɔndia ka win tondon sɔ, ka sere maa kurɔ mɔro ka win durɔn sɔ.

Isireliba ba Madianiba tabu di

31

¹ Yinni Gusunɔ u Mɔwisi sɔɔwa u nɛɛ, ² a doo a Madianiba mɔru kɔsia kɔsa ye ba Isireliba kuan sɔ. Yen biruwa kon de a kpuna a gbi a wunɛn baababa deema.

³ Ma Mɔwisi u tɔn be sɔɔwa u nɛɛ, gabu bu ben tabu yānu sebuo bu da bu Madianiba wɔri kpa bu bu mɔru kɔsia nge mɛ Yinni Gusunɔ u gerua. ⁴ Yen sɔ, bwese kɛra baayere yu tabu kowobu nɔrɔbu (1.000) gɔsio.

⁵ Ma Isireliban bwese kɛra baayere ya tɔmbu nɔrɔbu gɔsa. Ma ben geera kua tabu kowobu nɔrɔbun suba wɔkura yiru (12.000). ⁶ Ma Mɔwisi u tabu kowobu nɔrɔbun suba wɔkura yiru ye tabu gɔra. Ba dawa ka Finɛesi, yāku kowo Eleasaan bii, u Yinni Gusunɔn kurun dendi yānu nɛni ka kɔbi sannu. ⁷ Ma ba Madianiba tabu wɔri nge mɛ Yinni Gusunɔ u raa Mɔwisi sɔɔwa, ma ba ben tɔn durɔbu kpuro go. ⁸ Ma ba ben sinambu nɔɔbu ye go. Bera, Efi ka Reke mu ka Suri ka Huri ka Reba. Ba maa Balamu Beorin bii go. ⁹ Adama ba ben kurɔbu ka bibu yoru mwɛɛra ma ba ben yaa sabenu ka ben arumaniba gura. ¹⁰ Ma ba ben wusu ka ben kpara yenu dɔɔ mɛni. ¹¹ Ma ba ka ye kpuro doona ye ba gura, tɔmbu ka yaa sabenu. ¹² Ma ba ka ye kpuro na Mɔwisi ka yāku kowo Eleasaa ka Isireliba kpuron mi sansaniɔ, Mɔabun wɔwaa, Yuudenin bɔkuɔ, Yerikon deedeeru.

¹³ Yera Mɔwisi ka yāku kowo Eleasaa ka Isireliban wirugibu ba yara ben sansanin di ba bu sennɔ da. ¹⁴ Yera Mɔwisi u ka tabu sinambu mɔru kua, ka nɔrɔm nɔrɔm wirugibu, ka wunɔm wunɔm wirugibu, be ba taa bi da ba wee. ¹⁵ U nɛɛ, mban sɔna i tɔn kurɔbu deri in bu go. ¹⁶ I yɛ ma bera Balamu u bɔrie ma ba dera Isireliba

ba Yinni Gusunə torari Peorin gari sɔɔ, ma Yinni Gusunə u bu kɛsi kɛsi bararu sure. ¹⁷ Yen sɔ tɛ, i ben bii tɔn durɔbu kpuro goowo ka tɔn kurɔ be ba durɔ yɛ. ¹⁸ Adama i tii wɔndiaba yiiyo be baɲ durɔ yɛ. ¹⁹ Be ba maa tɔnu go, n̄ kun mɛ ba goru baba, ba koo yariwa sansanin di sɔɔ nɔɔba yiru, kpa bu tii dɛɛrasia be ka ben yobu, sɔɔ itase ka sɔɔ nɔɔba yiruse. ²⁰ I ko i bɛɛn yānu dɛɛrasiawa ka gāanu kpuro ni ba kua ka yaa gɔna, ka boo sansu, ka sere maa ni ba kua ka dāa.

²¹ Ma yāku kowo Eleasaa u tabu kowo be ba tabu da mi sɔɔwa u nɛɛ, wee wooda ye Yinni Gusunə u Mɔwisi wɛ. U nɛɛ, ²² wura ka sii geesu ka sii gandu ka sii wɔkusu ka pɛɛrum, ²³ sii si ba koo gesi kpī bu dɔɔ doke kpuro, i ko i su dɔɔ dokewa kpa i su dɛɛrasia. Ye baɲ maa kpɛ bu dɔɔ doke i ko i ye wasiwa dɛɛrasiabun nim sɔɔ. ²⁴ I ko i bɛɛn yānu teawa sɔɔ nɔɔba yiruse kpa i dɛɛra. Yen biru i ko i kpī i wurama sansaniɔ.

Isireliba

ba arumani bɔnu kua

²⁵ Yinni Gusunə u Mɔwisi sɔɔwa u nɛɛ, ²⁶ wunɛ ka yāku kowo Eleasaa ka Isireliban yɛnu yɛrobu, i arumani ye gario ye Isireliba ba mwaama mi, tɔmbu ka yaa sabenu. ²⁷ I ko i ye bɔnu kowa suba yiru ya n kpāaru nɛ, be ba tabu dagia ka be baɲ tabu degia. ²⁸ Be ba tabu dan bɔnu sɔɔ, wee ye i ko i wuna nɛ Yinni Gusunən sɔ. Yera nɛɛra wunɔbu (500) baayeren wɔllɔ i tia wuna nɛn sɔ, tɔmbu sɔɔ ka ketɛba sɔɔ, ka ketɛkunu sɔɔ, ka yāanu ka bonu sɔɔ. ²⁹ Kpa a ye yāku kowo Eleasaa wɛ. ³⁰ Be baɲ maa tabu den bɔnu sɔɔ, weeraakuru baateren wɔllɔ, kaa tia tia wuna nɛn sɔ tɔmbu sɔɔ ka ketɛba sɔɔ ka ketɛkunu sɔɔ ka yāanu sɔɔ ka bonu sɔɔ, ka sere yaa sabe ni nu tie sɔɔ, kpa a ye Lefiba wɛ be ba sɔmburu mɔ sɔa yera.

³¹ Ma Mɔwisi ka Eleasaa ba kua ye Yinni Gusunə u Mɔwisi yiire.

³² Arumani ye ba gura kpuro, yen geeru wee. Yāanu ka bonun geera sɔa nɔɔbun suba nata ka wata ka wɔkura nɔɔbu (675.000). ³³ Ketɛban geera

sɔa nɔɔbun suba wata ka wɔkura yiru (72.000). ³⁴ Ketɛkunun geera sɔa nɔɔbun suba wata ka tia (61.000).

³⁵ Wɔndiaban geera maa sɔa nɔɔbun suba tena ka yiru, be baɲ durɔ yɛ (32.000). ³⁶ Be ba tabu dan bɔnu ya kua yāanu nɔɔbun suba gooba wunɔbu ka tena ka nɔɔba yiru ka nɛɛra wunɔbu (337.500).

³⁷ Mi sɔɔ, ba nata ka wata ka wɔkura nɔɔbu wuna Yinni Gusunən sɔ (675). ³⁸ Ben ketɛban geera sɔa nɔɔbun suba tena ka nɔɔba tia (36.000).

Mi sɔɔ, ba wata ka wɔkura yiru wuna Yinni Gusunə sɔ. ³⁹ Ben ketɛkunun geera sɔa nɔɔbun suba tena ka nɛɛra wunɔbu (30.500).

Mi sɔɔ, ba wata ka tia wuna Yinni Gusunən sɔ. ⁴⁰ Tɔn be ba mwɛɛran geera maa sɔa nɔɔbun suba wɔkura nɔɔbu ka tia (16.000).

Mi sɔɔ, ba tena ka yiru wuna Yinni Gusunən sɔ. ⁴¹ Ma Mɔwisi u Gusunəgia kpuro yāku kowo Eleasaa wɛ nge mɛ Gusunə u n̄n sɔɔwa u ko. ⁴²⁻⁴³ Bɔnu ye ba Isireli be ba tie wɛ ya nɛwa ka be ba tabu dagia.

Ya sɔawa nɔɔbun suba gooba wunɔbu ka tena ka nɔɔba yiru ka nɛɛra wunɔbu (337.500), ⁴⁴ ka ketɛba nɔɔbun suba tena ka nɔɔba tia (36.000) ⁴⁵ ka ketɛkunu nɔɔbun suba tena ka nɛɛra wunɔbu (30.500), ⁴⁶ ka tɔmbu nɔɔbun suba wɔkura nɔɔbu ka tia (16.000).

⁴⁷ Bɔnu ye Mɔwisi u Isireli be wɛ sɔɔ, ye u wuna Yinni Gusunən sɔ, yera tia tia weeraakuru baateren wɔllɔ, tɔmbu sɔɔ, ka yaa sabenu sɔɔ. Ma u ye kpuro Lefiba wɛ be ba sɔmburu mɔ sɔa yera, nge mɛ Yinni Gusunə u n̄n wooda wɛ.

⁴⁸ Bɔnu ye Mɔwisi u Isireli be wɛ sɔɔ, ye u wuna Yinni Gusunən sɔ, yera tia tia weeraakuru baateren wɔllɔ, tɔmbu sɔɔ, ka yaa sabenu sɔɔ. Ma u ye kpuro Lefiba wɛ be ba sɔmburu mɔ sɔa yera, nge mɛ Yinni Gusunə u n̄n wooda wɛ.

⁴⁹ Ma ba n̄n sɔɔwa ba nɛɛ, sa tabu kowobu gara be sa kpare. Baa tɔn turo uɲ kare be sɔɔ. ⁵⁰ Yen sɔna sa ka Yinni Gusunə takarun kɛnu naawa ni ba kua ka wura. Niya sumi ka taaminu ka swaa tonkunu ka yɔni. Kpa nu n sɔa nge torarun yākuru.

⁵¹ Ma Mɔwisi ka yāku kowo Eleasaa ba kɛɛ ni kpuro mwa ni ba kua ka wura mi. ⁵² Kɛɛ ni tabu kowobun wirugii be, ba Yinni Gusunə wɛ mi,

Kɛɛ ni ba Yinni Gusunə wɛ

⁴⁸ Tabu kowobu nɔɔm nɔɔm wirugibu ka wunɔm wunɔm wirugibu ba mɛnnama ba na Mɔwisin mi. ⁴⁹ Ma ba n̄n sɔɔwa ba nɛɛ, sa tabu kowobu gara be sa kpare. Baa tɔn turo uɲ kare be sɔɔ. ⁵⁰ Yen sɔna sa ka Yinni Gusunə takarun kɛnu naawa ni ba kua ka wura. Niya sumi ka taaminu ka swaa tonkunu ka yɔni. Kpa nu n sɔa nge torarun yākuru.

⁵¹ Ma Mɔwisi ka yāku kowo Eleasaa ba kɛɛ ni kpuro mwa ni ba kua ka wura mi. ⁵² Kɛɛ ni tabu kowobun wirugii be, ba Yinni Gusunə wɛ mi,

⁵³ Ketɛban geera sɔa nɔɔbun suba wata ka wɔkura yiru (72.000). ⁵⁴ Ketɛkunun geera sɔa nɔɔbun suba wata ka tia (61.000). ⁵⁵ Wɔndiaban geera maa sɔa nɔɔbun suba tena ka yiru, be baɲ durɔ yɛ (32.000). ⁵⁶ Be ba tabu dan bɔnu ya kua yāanu nɔɔbun suba gooba wunɔbu ka tena ka nɔɔba yiru ka nɛɛra wunɔbu (337.500).

⁵⁷ Mi sɔɔ, ba nata ka wata ka wɔkura nɔɔbu wuna Yinni Gusunən sɔ (675). ⁵⁸ Ben ketɛban geera sɔa nɔɔbun suba tena ka nɔɔba tia (36.000). Mi sɔɔ, ba wata ka wɔkura yiru wuna Yinni Gusunə sɔ. ⁵⁹ Ben ketɛkunun geera sɔa nɔɔbun suba tena ka nɛɛra wunɔbu (30.500). Mi sɔɔ, ba wata ka tia wuna Yinni Gusunən sɔ. ⁶⁰ Tɔn be ba mwɛɛran geera maa sɔa nɔɔbun suba wɔkura nɔɔbu ka tia (16.000). Mi sɔɔ, ba tena ka yiru wuna Yinni Gusunən sɔ. ⁶¹ Ma Mɔwisi u Gusunəgia kpuro yāku kowo Eleasaa wɛ nge mɛ Gusunə u n̄n sɔɔwa u ko. ⁶²⁻⁶³ Bɔnu ye ba Isireli be ba tie wɛ ya nɛwa ka be ba tabu dagia. Ya sɔawa nɔɔbun suba gooba wunɔbu ka tena ka nɔɔba yiru ka nɛɛra wunɔbu (337.500), ⁶⁴ ka ketɛba nɔɔbun suba tena ka nɔɔba tia (36.000) ⁶⁵ ka ketɛkunu nɔɔbun suba tena ka nɛɛra wunɔbu (30.500), ⁶⁶ ka tɔmbu nɔɔbun suba wɔkura nɔɔbu ka tia (16.000). ⁶⁷ Bɔnu ye Mɔwisi u Isireli be wɛ sɔɔ, ye u wuna Yinni Gusunən sɔ, yera tia tia weeraakuru baateren wɔllɔ, tɔmbu sɔɔ, ka yaa sabenu sɔɔ. Ma u ye kpuro Lefiba wɛ be ba sɔmburu mɔ sɔa yera, nge mɛ Yinni Gusunə u n̄n wooda wɛ.

nin bunum mu koo ko nge kilo wunaa wata ka wəkurun saka. ⁵³ Adama be ba s̄aa tabu kowobu ba ben arumani ye ba gura tii yiyawa kpuro. ⁵⁴ M̄owisi ka Eleasaa ba ka k̄εε ni kpuro da ba yi Yinni Gusun̄on kur̄o, Yinni Gusun̄o u n ka win t̄ambu Isireliba yaaye.

*Isireliban bwese keri ita
yi sina Yuudenin
s̄o yari yeru gia*

32

¹ Rubenin bwese kera ka Gadin bwese keran t̄ambu ba yaa sabenu m̄o nu dabi too. Ma ba wa ma Yas̄εen tem ka Galadin tem mu gea s̄aa ben yaa sabenun s̄o. ² Yera ba da ba M̄owisi ka ȳaku kowo Eleasaa ka Isireliban wirugibu deema, ba n̄εε, ³ wuu sini, Atar̄otu ka Diboni ka Yas̄εε ka Nimura ka Hesiboni ka Eleale ka Sebamu ka N̄ebo ka sere Beoni, ⁴ si Yinni Gusun̄o u dera bes̄ε Isireliba sa kamia, sin tem mu gea s̄aa yaa sabenun s̄o. Wee sa maa yaa sabenu m̄o nu dabi.

⁵ Yen s̄o, à n ka sun n̄onu geu m̄εeran na, a de bu sun tem m̄ε w̄ε bes̄ε wunen s̄om kowobu. A ku de su Yuudenin t̄obura.

⁶ Ma M̄owisi u bu wisa u n̄εε, bes̄εn m̄ero bisibu ba koo daw̄a ba n tabu m̄o kpa bes̄ε i n s̄o mini? ⁷ In̄ ȳε ma i ko i bu mwia kpanasiawa kpa ba kun k̄i bu da tem m̄ε Yinni Gusun̄o u bu w̄ε s̄o? ⁸ Nge m̄eya bes̄εn baababa ba kua yellu sanam m̄ε sa w̄aa Kad̄esi Baan̄εāo, ye na bu ḡora ba da ba Kananin tem saria m̄εera. Ye ba da ba tura sere Esikolin w̄owāo ma ba tem men̄ saria m̄εera. ⁹ Ye ba ḡasirama, ma ba begibu Isireliba mwia kpanasia bu ku ka da tem m̄ε Yinni Gusun̄o u bu w̄ε s̄o. ¹⁰ Yen t̄o te s̄o, Yinni Gusun̄o u m̄oru bes̄ira ma u b̄rua u n̄εε, ¹¹ t̄on be ba yarima Egibitin di mi, be ba w̄o yendu m̄o ka be ba kere m̄ε, ben goo kun dūo tem m̄ε s̄o, m̄ε u n̄o mw̄εru kua u Aburhamu ka Isaki ka Yak̄abu w̄ε. Domi ba yina bu win gere mem̄ n̄owa. ¹² Kalebu, Yefunen bii, Kenasin bweseru s̄o, ka sere Yosue, Nunin bii, be t̄onawa ba koo du tem m̄ε s̄o ȳen s̄o ba n̄un mem̄ n̄owa mam mam. ¹³ Yinni Gusun̄o u ka

bes̄en baababa m̄oru kua ma u dera ba yaayaare kua ghabur̄o w̄o weeru sere be kpuro ba ka kpeera, be, be ba kua ye yañ n̄un w̄εre. ¹⁴ Wee, t̄ε bes̄ε, i k̄i i bes̄en baaba ben yira sw̄i, kpa i de Yinni Gusun̄o u k̄pam m̄oru bes̄ira ka bes̄ε Isireliba. ¹⁵ Domi i n ḡera win swaan di, u koo de bes̄ε kpuro i k̄pam t̄ε ghabur̄o. Saa ye s̄o, kpa i de bes̄εgibu bu kam ko.

¹⁶ Ma ba M̄owisi wisa ba n̄εε, aawo. Sa ko bes̄en yaa sabenu karaba kua kpa su maa wusu bani su gb̄aranu toosi bes̄en kur̄abu ka bibun s̄o. ¹⁷ Yen biru, sa ko tabu ȳanu sua kpa sa n gb̄ia su ka bes̄εgibu duusia ben tem̄o, m̄ε ba bu w̄ε. Sa ye s̄o, sa ko bes̄en kur̄abu ka bibu deriwa ba n w̄aa wuu gb̄aranuḡi si s̄o, tem men̄ t̄ambun s̄o. ¹⁸ Sañ wur̄o bes̄en ȳenus̄o ma n kun m̄o Isireli baawure u win tem m̄wa. ¹⁹ S̄a n tem men̄i wa guru gee s̄o yari yeru mi, sañ maa tem gam k̄i Yuudenin guru gia.

²⁰ Ma M̄owisi u bu s̄owa u n̄εε, n̄ n men̄ na, i de i bes̄en n̄o mw̄εru yibia. I tabu ȳanu suo kpa i da i tabu ko ka wer̄abu nge m̄ε Yinni Gusun̄o u bes̄ε yiire. ²¹ Bes̄ε kpuro, i Yuudenin t̄oburo nge m̄ε Gusun̄o u k̄i kpa i n w̄aa mi sere u ka win yibereba gira win wuswaan di, ²² kpa u tem m̄ε m̄wa. Saa ye s̄o, in̄ ko i n maa taare gaa m̄o. I ko i k̄p̄i i wurama bes̄en tem̄o, kpa mu n s̄aa bes̄εgim. ²³ Adama i kun kue m̄ε, i Yinni Gusun̄o torariwa mi. Kpa i n ȳε ma bes̄εya i ko i tora ten are s̄obe. ²⁴ I doo i wusu bani bes̄en kur̄abu ka bibun s̄o, kpa i maa karaba ko bes̄en yaa sabenun s̄o. Yen biru kpa i na i bes̄en n̄o mw̄εru yibia.

²⁵ Ma Gadigibu ka Rubeni be, ba M̄owisi wisa ba n̄εε, Yinni, ye a gerua mi kpuro, sa wura. ²⁶ Sa ko bes̄en kur̄abu ka bes̄en bibu ka bes̄en yaa sabenu deri Galadi mini. ²⁷ Kpa bes̄ε kpuro su Yuudenin t̄obura sa n tabu ȳanu neni su ka tabu ko Yinni Gusun̄on wuswaa nge m̄ε a gerua.

²⁸ Yera M̄owisi u ȳaku kowo Eleasaa ka Yosue Nunin bii, ka Isireliban bwese kera baayeren wiruḡi wooda w̄ε ben s̄o. ²⁹ U n̄εε, Gadin bwese kera ka Rubenigia ba n tabu ȳanu sua ma

ba Yuudeni tɔbura ka bɛɛ sannu bu ka tabu ko Yinni Gusunɔn wuswaaɔ, ma ba bɛɛ somi i ka tem mɛ mwa, i bu Galadin tem wɛɛyɔ mu ko begim.

³⁰ Adama b̄a kun kue mɛ, i ko i bu tem wɛwɔ bɛɛn suunu sɔɔ Kananin temɔ.

³¹ Ma Gadigibu ka Rubeni be, ba kpam nɛɛ, ye Yinni Gusunɔ u nun sɔɔwa kpuro, sa wura. ³² Sa ko tabu yānu sua su Kananin tem wɔri nge mɛ Yinni Gusunɔ u gerua kpa sa n bɛɛn tem mɔ Yuudenin bera gee.

³³ Ma Mɔwisi u Gadigii be ka Rubeni be, ka Manase, Yosɛfun biin bwese keran bɔnu Amɔreba ka Basanigibun tem kpuro wɛ, mɛn wuu marosu ka mɛn baru kpaanu, mi Sihoni ka Ogu ba raa bandu dii.

³⁴ Wuu si Gadigiba ba bana, siya Diboni ka Atarɔtu ka Aroɛɛ, ³⁵ ka Atarɔtu Sofani ka Yasɛɛ ka Yogbea, ³⁶ ka Bɛti Nimura ka Bɛti Harani. Ma ba su gb̄aranu toosi. Ba maa ben yaa sabenu karaba kua.

³⁷ Wuu si Rubeniba maa bana, siya Hesiboni, ³⁸ ka Eleale ka Kiriataimu ka Nebo ka Baali Mɛɔni ka Sibima. Ma ba si kpuro yĩsinu kɔsa.

³⁹ Makiri Manasen biin sikadominu, beya ba Galadin tem wɔri ba Amɔreba gira tem mɛn di ma ba mu mwa. ⁴⁰ Ma Mɔwisi u bu tem mɛ wɛ ba sina mi. ⁴¹ Manasen bii wi ba maa m̄ Yairi, win sikadomina nu da nu Amɔreban baru kpaanu wɔri nu mwa, ma nu nu soka Yairin wusu. ⁴² Yen biru Nɔbaki u Kenati wɔri u mwa, ka yen baru kpaanu ma u ye soka ka win tiin yĩsiru, Nɔbaki.

Mi Isireliba ba sirena gbaburɔ

33

¹⁻² Sanam mɛ Mɔwisi ka Aroni ba Isireliba kparama wuuru ka wuuru Egibitin di Yinni Gusunɔ u Mɔwisi sɔɔwa u nɛɛ, u yoruo mi ba da da. Ye u yoru wee.

³ U nɛɛ, wɔɔn suru gbiikoon sɔɔ wɔkura nnɛse sɔɔ yera ba Gɔɔ sararibun tɔɔ bakaru di nɔn gbiikuru. Yen sisiru ma ba seewa ba yara Ramusɛsin di Egibitigibun nɔni biru ka toro sindu. ⁴ Saa ye sɔɔ, Egibitigibu ba ben bii gbiikobu sikumɔ be ba

gu saa ye Yinni Gusunɔ u ka ben b̄unu siri. ⁵ Ye Isireliba ba seewa Ramusɛsin di, ba dawɔ Sukɔtuɔ, ba ben sansani gira. ⁶ Sukɔtun di ba da Etamuɔ tem saaram gam bɔkuɔ, ba ben sansani gira. ⁷ Saa Etamun di, ba na Pihahirɔtuɔ ye ya w̄aa Baali Sefonin deedeeru ma ba ben sansani gira Migidolin wuswaaɔ. ⁸ Saa Pihahirɔtun di ba nim wɔku tɔbura ba da Etamun tem saaram bera gia. Ba sanum sɔwa sɔɔ ita ma ba da ba ben sansani gira Maraɔ. ⁹ Saa maran di ba tunuma Elimuɔ mi nim nɔnuɔ wɔkura yiru ka kpakpa b̄ɛɛ wata ka wɔkura w̄aa ma ba ben sansani gira mi. ¹⁰ Saa Elimun di ba da ba ben sansani gira nim wɔkun bɔkuɔ ge ba m̄ Naa yari. ¹¹ Saa min di, ma ba da bera mi ba m̄ Sini, mi tem mu s̄aa saaram. ¹² Saa min di ma ba da ba ben sansani gira Dofukaɔ. ¹³ Saa min di ma ba da Alusiɔ ba ben sansani gira mi. ¹⁴ Saa min di, ma ba da Refidimuɔ ba ben sansani gira mi. Miya Isireliba ba nim bia bu nɔ.

¹⁵ Saa min diya ba seewa ba da bera mi ba m̄ Sinai mi tem mu s̄aa saaram ba ben sansani gira mi. ¹⁶ Saa min diya ba da Kiburɔti Hatafaɔ ba ben sansani gira mi. ¹⁷ Saa min diya ba da ba ben sansani gira Haserɔtuɔ. ¹⁸ Saa min diya ba da ba ben sansani gira Ritimaɔ. ¹⁹ Saa min diya ba da ba ben sansani gira Rimɔɔ Pɛɛsiɔ. ²⁰ Saa min diya ba da ba ben sansani gira Libinaɔ. ²¹ Saa min diya ba da ba ben sansani gira Risaa. ²² Saa min diya ba da ba ben sansani gira Kehelataɔ. ²³ Saa min diya ba da ba ben sansani gira guu te ba m̄ Safɛɛɔ. ²⁴ Saa min diya ba da ba ben sansani gira Haradaɔ. ²⁵ Saa min diya ba da ba ben sansani gira Makelɔtuɔ. ²⁶ Saa min diya ba da ba ben sansani gira Tahatiɔ. ²⁷ Saa min diya ba da ba ben sansani gira Tarakiɔ. ²⁸ Saa min diya ba da ba ben sansani gira Mitikaɔ. ²⁹ Saa min diya ba da ba ben sansani gira Hasimɔnaɔ. ³⁰ Saa min diya ba da ba ben sansani gira Mɛserɔtuɔ. ³¹ Saa min diya ba da ba ben sansani gira Bɛnɛ Yakanɔ. ³² Saa min diya ba da ba ben sansani gira Hori Gidigadiɔ. ³³ Saa

min diya ba da ba ben sansani gira Yotibataa. ³⁴ Saa min diya ba da ba ben sansani gira Aboronaa. ³⁵ Saa min diya ba da ba ben sansani gira Esioni Gebεεε. ³⁶ Saa min diya ba da ba ben sansani gira Kadεsiε bera mi ba mε Sinio, mi tem mu s̄aa saaram. ³⁷ Saa min diya ba da ba ben sansani gira guu te ba mε Horiε Edamun tem nε bura yerε.

³⁸⁻³⁹ N deema n kua w̄ε weeru saa min di ba yarima Egibitin di. Saa ye, ȳaku kowo Aronin w̄ε wunaa teeru ka itawa mi. Ma u ȳεwa guu ten w̄ε nge mε Yinni Gusunε u n̄n s̄εwa. Miya u kpuna u gu w̄εn suru nε busen t̄ε gbiikiru s̄ε. ⁴⁰ Ma Aradin sina boko wi u s̄aa Kananigii u ka w̄aa Kanani yen s̄ε ȳεsan n̄m dwaru gia, u nua ma Isireliba ba tunuma.

⁴¹ Ye Isireliba ba seewa Hori min di, ma ba da Salumεnaa, ba ben sansani gira. ⁴² Saa min diya da ba ben sansani gira Punεwε. ⁴³ Saa min diya ba da ba ben sansani gira Obεtuε. ⁴⁴ Saa min diya ba da ba ben sansani gira Iye Abarimuε Mεabuban tem nε bura yerε. ⁴⁵ Saa min diya ba da ba ben sansani gira Diboni Gadiε. ⁴⁶ Saa min diya ba da ba ben sansani gira Alimεε Dibilataimuε. ⁴⁷ Saa min diya ba da ba ben sansani gira Abarimun guunun bera gia, Nεbon deedeeru. ⁴⁸ Ye ba doona Abarimun guunun di, ba nawa Mεabuban w̄εwε Yuudenin bεkuε, Yerikon deedeeru. ⁴⁹ Ma ba ben sansani gira mi, saa Bεti Yεsimεtin di, n ka girari Abeli Sitimuε.

Yinni Gusunε u wooda w̄ε

bu Kananin tem b̄nu ko

⁵⁰ Yinni Gusunε u ka Mεwisi gari kua Mεabun w̄εwε, Yuudenin bεkuε, Yerikon deedeeru, u nεε, ⁵¹ a Isireliba s̄εwε a nεε, sanam mε ba koo Yuudeni t̄εbura bu du Kananin temε, ⁵² bu tem m̄n t̄εmbu kpuro giro ben wuswaan di kpa bu ben bw̄arokunu kεsuku ni ba d̄aka ka ni ba seka, ka sere maa ben ȳaku yenu. ⁵³ Bu tem mε m̄ε kpa bu sina mi, domi na bu mu w̄εwa mu n s̄aa begim, ⁵⁴ kpa bu tem mε b̄nu

ko ka tεtε nge mε ben bwese kerin t̄εmba geeru nε. B̄n t̄εmbu ba dabi, bu bu tem w̄εyε mu n kp̄a. Be bañ maa dabi kpa u bu w̄ε fiiko. Ba koo bwese kera baayere yen tem w̄εwa bera ye ba tεtε di kpa mu n s̄aa begim. ⁵⁵ Adama b̄a kun tem m̄n t̄εmbu gire ben wuswaan di, be ba deri mi, ba ko n s̄awa nge s̄aki yi yi ko n ben n̄ni s̄okumε, ka yabiri yi yi ko n bu s̄okirimε bera ka bera. Ba ko n s̄awa ben yibεεba tem mε s̄ε, mi ba koo sina mi. ⁵⁶ Saa ye, beya kon kua ye na raa ḡru doke n yibεε be kua.

Kananin tem nε bura yenu

34

¹ Yinni Gusunε u ka Mεwisi gari kua u nεε, ² a Isireliba s̄εwε a nεε, b̄a n dua Kananin temε, mε mu koo ko begim, m̄n nε bura yenu wee.

³ S̄ε ȳεsan n̄m dwaru gia mu koo nε ȳεrawa bera mi ba mε Sinio mi tem mu saaram s̄aa kpa gu maa da Mεabun tem bεkuε. Nε ge, ga koo torewa nim w̄εku bεrugun bεkuε, s̄ε yari yeru gia. ⁴ Min di, kpa gu fuka gu da Akarabimun guunu gia s̄ε ȳεsan n̄m dwarε kpa gu bera mi ba mε Sinin sukum sara sere ka Kadεsi Baanεε, n ka da Hasaa Adariε sere ka Asimεwε. ⁵ Saa Asimεn di kpa gu maa da Egibitin daa tora gaan mi kpa gu da gu ȳεra nim w̄εkuε ge ba mε Mεditeranε.

⁶ S̄ε kpee yeru gia m̄n nε ga koo ȳεrawa nim w̄εkuε teu gen mi.

⁷ S̄ε ȳεsan n̄m geu gia ba koo tem m̄n nε suawa saa nim w̄εkuε gen min di n ka da Horin guurε. ⁸ Min di, ba koo de gu kpewa ka Hamatiε n ka na Sedadiε. ⁹ Kpa gu doona min di gu da Siforoniε kpa gu da gu ȳεra Hasaa Enaniε. Miya n ko n s̄aa b̄εn tem nε bura yeru s̄ε ȳεsan n̄m geu gia.

¹⁰ S̄ε yari yeru gia maa, m̄n nε bura yera koo torewa saa Hasaa Enanin di kpa tu da Sefamuε. ¹¹ Saa Sefamun di kpa tu da Ribilan bera gia Ainin s̄ε yari yeru gia kpa tu Kinεretin daa burerun gooru bεwa. ¹² Saa min di, kpa tu da Yuudenin bera gia kpa tu da

tu yōra nim wōku bōruguu. Mi n ko n sāa bēen tem nōo bura yeru miya mi.

¹³ Ye Mōwisi u Isireliba gari yi sōwa ma u maa nēē, tem mēya mi, mē Yinni Gusunō u himba kua u bēē bwese keri nōoba nēē ka bōnu wē i bōnu ko ka tētē. ¹⁴⁻¹⁵ Bwese keri yiru ka bōnu yeni, Rubenigiru ka Gadigiru ka Manasegirun bōnu, ba ben tem mwa kō Yuudenin bera gee, Yerikon deederu, sōo yari yeru gia.

Wirugii be Gusunō u gōsa bu ka tem mē bōnu ko

¹⁶ Yinni Gusunō u Mōwisi sōwa u nēē, ¹⁷ yāku kowo Eleasaa ka Yosue Nunin bii, beya ba koo tem mēn bōnu kobun wunanōsu ko, ¹⁸ kpa a ben bwese kera baayeren di wirugii turo wuna u raa bu somi. ¹⁹ Be ba koo bu somi, beya

Kalēbu, Yēfunēn bii, Yudan bweseru sōo.

²⁰ Ka Samuēli, Amihudun bii, Simēon bweseru sōo,

²¹ ka Elidadi, Kisilonin bii, Bēnyamēn bweseru sōo,

²² ka Buki, Yogilin bii, Danun bweseru sōo,

²³⁻²⁴ ka Hanieli, Efodun bii, Manasen bweseru sōo ka Kemuēli, Sifitanin bii, Efaraimun bweseru sōo. N deema Manase ka Efaraimun bwesenu nu sāawa Yosefun bwese keri.

²⁵ Ka Elisafani, Paanakin bii, Sabulonin bweseru sōo,

²⁶ ka Patieli, Asanin bii, Isakarin bweseru sōo,

²⁷ ka Ahihudu, Selōmin bii, Aseēn bweseru sōo,

²⁸ ka Pedaheli, Amihudun bii, Nēfitalin bweseru sōo.

²⁹ Be Yinni Gusunō u gōsa bu ka Isireliban bwese keri Kananin tem mē bōnu kua, bera mi.

35

Wuu si ba Lefiba wē

¹ Yinni Gusunō u ka Mōwisi gari kua Mōabun wōwaa, Yuudenin bōkuo, Yerikon deederu u nēē, ² a Isireliba sōwō bu wusu gōsi ben tem sōo bu Lefiba wē mi ba ko n wāa ka sere maa kpara yenu. ³ Lefiba ba koo sinawa wuu marosu sōo, kpa ba n tem

mō mi ba ko n da ben yaa sabenu kpare. ⁴ Kpara yee ni i ko i bu wē mi, nin yasum mu ko n sāawa gōm soonu nōrōbu (1.000) saa gbārarun beri berikan di, ⁵ kpa nin dēēbu bu n sāa gōm soonu nōrōbun suba yiru (2.000) sōo yari yeru gia, ka sōo duu yeru gia, ka sōo yēsan nōm dwaru gia, ka maa nōm geu gia, kpa wuu ga n wāa suunu sōo. Nge mēya ben kpara yee ni, nu ko n sāa wuu baagere sōo. ⁶ Ba koo bu wusu nōoba tia wē mi wi u tōnu go u ko n da kpikuru de, ka maa wusu gasu weeru ka yiru. ⁷ Wuu si kpuro su ko n sāawa weeru ka nōoba ita, ka sin kpara yenu. ⁸ Isireliban bwese kera baayere ya koo Lefiba wusu wēwa nge mē yen tem mu kpāaru nē. Be ba dabi ba koo wēwa n dabi. Be bañ maa dabi, kpa bu wē fiiko.

Wuu sìn mi

ba ko n da kpikuru de

⁹ Yinni Gusunō u Mōwisi sōwa u nēē, ¹⁰ a Isireliba sōwō a nēē, bà n Yuudeni tōbura ba dua Kananin temō, ¹¹ bu wusu gasu gōsio mi wi u kun kī u ka tōnu go u ko n da kpikuru de, ¹² sere bu ka nūn da bu siri tōmbun wuswaa. Nge mēya u koo ka yari wi u kī u nūn mōru kōsian nōman di. ¹³ Wuu sìn mi ba ko n da kpikuru de, su ko n sāawa nōoba tia, ¹⁴ ita ya n wāa Yuudenin sōo yari yeru gia, ita ye ya maa tie ya n wāa Kananin temō. ¹⁵ Isireli goo, n kun mē sōo wi u wāa Isireliban suunu sōo, ù kun kī u ka tōnu go, u koo kpī u kpikuru da wuu sin gagun mi.

¹⁶⁻¹⁹ Goo ù n tōnu so u go ka gāa ni ba kua ka sisu, n kun mē ka kperu, n kun mē ka bokuru, u sāawa tōn gowo. Wi u go min tōnu u koo maa nūn mōru kōsie u gowa. ²⁰ Goo ù n win winsim tusa u bōria, n kun mē u nūn gāanu kara, ²¹ n kun mē u nūn so ka nōma u go, ba koo yēron tii gowa, domi u sāawa tōn gowo. Wi u go min tōnu u koo maa nūn mōru kōsie u gowa.

²²⁻²³ Goo ù kun maa kī u ka win winsim bōria, n kun mē u nūn kara ka gāanu n kun mē, u ka nūn kperu so u go, ²⁴ tōmbu ba koo ye ya koorā min saria mēriwa bu ka yēro siri wi u tōnu

go mi. ²⁵ Kpa bu nùn wiru dwe bu de u wura wuu gèn mi u raa kpikuru da, kpa u sina mi sere yāku kowo tɔnwero u ka gbi wi ba gum tāre wirɔ. ²⁶ Wi u tɔnu go mi, ù n yara wuu gen min di, gèn mi u kpikuru da mi, ²⁷ ma wi u kī u nùn m̄ru k̄sia u nùn go, yēro kun taarɛ gaa m̄. ²⁸ Domi wi u tɔnu go mi, n weenɛ u sinawa wuu mi u raa kpikuru da sere yāku kowo tɔnwero u ka gbi. Yen biru u koo kpī u wura win tem̄.

²⁹ Wooda beniwa ba ko n da swīi, be ka ben bibun bweseru yam kpuro mi ba wāa.

³⁰ Goo ù n tɔnu go, tɔn dabira ba koo yen seeda di bu sere yēro go. Tɔn turon seeda dibu kun tura bu ka tɔnu taarɛ wē bu go. ³¹ Bu ku n̄m biran kēru mwa bu ka tɔn gowo deri. N weenɛ u gbiwa kam kam. ³² Bañ maa n̄m biran kēru mwaam̄ bu ka de u da wuu gèn mi ba ra kpikuru de, kpa u wura win tem̄ yāku kowo tɔnwero ù n gu.

³³ Bu ku raa tɔnu go, domi yera ya koo ben tem disu doke. N n̄ maa koorɔ bu m̄ d̄erasia ma n̄ kun m̄ ba yēro go, wi u tɔnu go mi. ³⁴ Bu ku raa tem m̄ disu doke m̄ s̄ɔ ba ko n wāa, domi n̄ Yinni Gusun̄, ko na n wāa ka be, n̄ wi na ra n wāa be Isireliban suunu s̄ɔ.

Kurɔ suabun wooda ye ba yi

tɔn kurɔ be ba tem tubi din s̄

36

¹ Manasen bweseru ta s̄awa Yosefun bwese k̄ra. Bwese te s̄ɔ, Galadi u s̄a Makirin bii, Manasen debubu. Galadi win bweserun wirugiba ba da ba M̄wisi ka Isireliban ȳnu yērobu deema, ² ba n̄ɛɛ, M̄wisi, wee sanam m̄ Yinni Gusun̄ u nun yiire a Isireliba tem b̄nu kua ka t̄ɛɛ, u nun s̄ɔwa u n̄ɛɛ, a b̄ɛɛn m̄ɔ Selofadin tem win bii w̄ndiaba w̄. ³ T̄ɛ, bii w̄ndia be, b̄a n dur̄bu sua Isireliban bwese k̄ri yi yi tien gaa s̄ɔ, ba koo ben tem m̄ ba tubi di suawa bu bwese k̄ra ȳn mi ba wura sosia. An̄ wa ma b̄ɛɛn tem mu koo kaara m̄ ba sun w̄ ka t̄ɛɛ? ⁴ Isireliban yakiabun t̄ru t̄a n tunuma, ba koo ben b̄nu wunawa

b̄ɛɛn min di bu ye bwese k̄ra ȳn mi ba wura sosia.

⁵ Ma M̄wisi u Isireliba s̄ɔwa u n̄ɛɛ, Yosefun bweserun tɔn be, ba gem m̄. ⁶ Wee ye Yinni Gusun̄ u gerua Selofadin bii w̄ndiaban s̄. U n̄ɛɛ, ba koo kpī bu dur̄ sua wi ba kī, adama ya n gesi s̄a ben tondon bwese k̄ra s̄ɔ. ⁷ Isireliban bwese k̄ra gaan tem muñ duɔ bwese k̄ra gaan tem s̄ɔ. Isirelin bwese k̄ra baayere, ya koo yen tem n̄n̄ɛwa m̄ ya tubi di. ⁸ Tɔn kur̄ baawure wi u tem wa u tubi di Isireliban bwese k̄ra gaa s̄ɔ, u koo dur̄ suawa win bwese k̄ra ye s̄ɔ, u wa u ka win tondon tem m̄ u tubi di n̄n̄ɛ. ⁹ Bwese k̄ra gaan tem kun duɔ bwese k̄ra gaan tem̄. Adama Isireliban bwese k̄ra baayere ya koo yen tem n̄n̄ɛwa kem kem m̄ ya tubi di.

¹⁰⁻¹¹ Ma Selofadin bii w̄ndia be, Mala ka Tirisa ka Hogula ka Milika ka N̄a ba Yinni Gusun̄n wooda ye wura ye u M̄wisi w̄ mi. Ma ba ben tondon maabu ka w̄n̄ɔbun bibu sua dur̄bu. ¹² Ba dur̄bu suawa Yosefun bwese k̄ra s̄ɔ, Manasen bibun bweser̄, ma tem m̄ ba tubi di muñ m̄n̄n̄ɛ ka ben tundobun tem.

¹³ Wooda ka yiire bi Yinni Gusun̄ u Isireliba w̄ M̄wisin min di, M̄abun w̄waa, Yuud̄nin b̄kuɔ, Yerikon deederu, biya mi.

WOODAN Sɔ̄SIRU

Tire teni ta ka Mɔ̄wisin gari yā yì sɔ̄ u Isireliba wooda tubusiamɔ̄. Ta maa ka sɔ̄m maamaakigii ni yā ni Yinni Gusunɔ̄ u kua be, win tɔ̄mbu Isireliban sɔ̄. U ka Isireliba arukawani bɔ̄kua, ma u bu kpara wɔ̄ɔ weeru gbaburu sɔ̄. U bu yakia ben yiberɛban nɔ̄man di, ma u bu nɔ̄ mwɛɛnu kua. Ma u bu wooda wɛ̄ ye ba koo mɛm nɔ̄wa ba n ka wāa. Ta maa sun Mɔ̄wisin gɔ̄n gari sɔ̄wa ka nge mɛ Yosue u kua ben kpara.

Tire ten kpunaa

1. Ye Gusunɔ̄ u gbia u kua ben sɔ̄n yaayasiabu, wiru 1n di sere wiru 4.
2. Woodaban sɔ̄sibu, wiru 5n di sere wiru 26.
3. Domanu ka bɔ̄ri, wiru 27n di sere wiru 30.
4. Mɔ̄wisin kirɔ̄ dāaki, wiru 31n di sere wiru 33.
5. Mɔ̄wisi u gu ma Yosue u sɔ̄mburu sua, wiru 34.

Mɔ̄WISIN Sɔ̄SI GBIKIRU

¹ Wee gari yi Mɔ̄wisi u Isireliba sɔ̄wa sanam mɛ ba wāa Yuudenin sɔ̄ yari yeru gia wɔ̄wa gaa sɔ̄, mi tem saara wāa, Sufun deedeeru, wuu sinin suunu sɔ̄, Parani ka Tofeli ka Labani ka Haserɔ̄tu ka Disahabu. ² À n kpa ka Seirin guurun swaa, saa Horebun guurun di, a ka turi Kadɛsi Baanɛaɔ̄, kaa sīwa sɔ̄ wɔ̄kura tia. ³ Wɔ̄ɔ weeruse sɔ̄, mìn di Isireliba ba yarima Egibitin di, yen suru wɔ̄kura tiasen tɔ̄ gbiikiru sɔ̄ra Mɔ̄wisi u Isireliba sɔ̄wa kpuro ye Yinni Gusunɔ̄ u nɛɛ, u bu sɔ̄. ⁴ Ya koorawa sanam mɛ Mɔ̄wisi u Sihoni, Amɔ̄reban sina boko wi u wāa Hesiboniɔ̄ kamia u kpa ma u da u Ogu, Basanin sina boko wi u wāa Edɛɛ ka Atarɔ̄tuɔ̄ kamia.

⁵ Mɔ̄abuban temɔ̄, Yuudenin sɔ̄ yari yeru gia, miya Mɔ̄wisi u Isireliba Yinni Gusunɔ̄n woodaba sɔ̄sibu torua.

Yinni Gusunɔ̄ u Isireliba wooda

wɛ̄ bu ka doona Horebun di

⁶ Mɔ̄wisi u nɛɛ, Gusunɔ̄ besen Yinni u ka sun gari kua Horebun guurɔ̄ u nɛɛ, sa sina sa tɛ guu ten gāara. ⁷ N n men na, su seewo su swaa wɔ̄ri su da guunun bera gia mi Amɔ̄reba ba wāa ka Kananin temɔ̄ Yuudenin tem tɛɛraɔ̄ ka guunu gia ka wɔ̄waɔ̄ ka sɔ̄ yɛsan nɔ̄m dware gia ka nim wɔ̄kun goorɔ̄ ka Libaniɔ̄ sere n ka da Efaratin daara, ⁸ kpa su tem mɛ mɛɛri domi u sun mu nɔ̄mu sɔ̄ndiawa. U nɛɛ, su doo su mu mwa domi u nɔ̄ mwɛɛru kua ka bɔ̄ri u mu besen baababa Aburahamu ka Isaki ka Yakɔ̄bu wɛ̄, be ka ben bibun bweseru.

Mɔ̄wisi u wirugibu gɔ̄sa

⁹ Saa yè sɔ̄ Yinni Gusunɔ̄ u nɛɛ, su doo su tem mɛ mwa, nɛ Mɔ̄wisi na bɛɛ sɔ̄wa na nɛɛ, na ñ kpɛ n bɛɛ sɔ̄be nɛ turo. ¹⁰ Gusunɔ̄ besen Yinni u dera i marura ma i dabia nge wɔ̄llun kperi. ¹¹ Na kanamɔ̄ Gusunɔ̄ besen baababan Yinni u de i dabia i sɔ̄si kpa u bɛɛ domaru kua nge mɛ u bɛɛ nɔ̄ mwɛɛru kua. ¹² Adama i n yɛ̄ ma na ñ kpɛ n bɛɛ sɔ̄be nɛ turo. ¹³ N n men na, i tɔ̄mbu gɔ̄sio bɛɛn bwese kɛra baayere sɔ̄ be ba yɛru ka bwisi mɔ̄, ma ba bɛɛre mɔ̄ tɔ̄mbu sɔ̄, kpa n bu ko bɛɛn wirugibu. ¹⁴ Ma i man wisa i nɛɛ, ye na gerua mi, ya wā. ¹⁵ Ma i ka tɔ̄n be na bɛɛn bwese kɛra baayeren di ma na bu sua na bu kua bɛɛn wirugibu, gabu nɔ̄rɔ̄m nɔ̄rɔ̄m (1.000) wirugibu, gabu wunɔ̄m wunɔ̄m wirugibu, gabu weeraakuukuubun wirugibu, gabu maa wɔ̄ku wɔ̄kubun wirugibu, ma na gabu sɔ̄ma wɛ̄ bu ka wirugii be kpara bɛɛn bwese kɛra baayere sɔ̄. ¹⁶ Ma na wirugii be wooda wɛ̄ na nɛɛ, ben mero bisibu bà n gari mɔ̄ ben tii tiine sɔ̄, ñ kun mɛ, ka tɔ̄n tuko, bu bu swaa dakio kpa bu bu siria dee dee. ¹⁷ Bu ku tɔ̄mbun bɛɛɛ mɛɛri bà n sirimɔ̄. Bu bu swaa dakio, bwɛ̄ɛbwɛ̄ɛ ka damgii. Bu ku ben goo nasia domi ba koo siriuwa ka Yinni Gusunɔ̄n yīsiru. Bà n ka gari gɛɛ yinna yi yi bu sɛsiemɔ̄, bu ka yi na nen mi bu man sɔ̄ kpa n yi wɛɛri. ¹⁸ Nge mɛya na bɛɛ sɔ̄si saa ye sɔ̄, ye i ko i ko kpuro.

Isireliban mɛm nɔ̄bu sariru

19 Yen biru, Gusunō besen Yinni u sun nōō kā ma sa seewa Horebun guurun di sa gbabu baka nanungii te kpuro bukiana te i yē mi, ma sa kpa ka guunun swaaw mi Amoreba ba wāa nge me Gusunō besen Yinni u sun yiare. Ma sa tura Kadesi Baaneaw.
 20 Miya na bee sōwa na nee, wee i tunuma Amoreban guurō te Gusunō besen Yinni u koo sun wē. 21 I mēerio wee, Gusunō besen Yinni u bee tem me nōmu beria. I seewo kpa i mu mwa nge me wi, besen baababan Yinni u bee sōwa. I ku berum ko. I de i n wōruguru mō.

22 Ma bee kpuro i na i man deema i nee, su tōmbu gōri bu da bu tem men saria mēeri kpa bu wurama bu sun sō swaa ye sa ko kpe, ka wuu sìn mi sa ko gbi su turi. 23 Been gari yi, yi man wēre, ma na tōmbu wōkura yiru gōsa been bwese kera baayere sōō tia tia.
 24 Ma ba doona ba guunun bera gian swaa mwa ma ba tura sere Esikolin wōwaw. Mikpurowa ba bōsu ba mēera.
 25 Ma ba tem men dāa binu sōrima ba ka sun naawa. Ma ba nee, tem me, mu gia sāa me Gusunō besen Yinni u sun wēmō. 26 Adama i n Gusunō besen Yinnin gere mem nōwē, domi i yina i da. 27 I nùn seesiwa been kuu bekuruginu sōō i nee, yèn sō u sun tusa, yen sōna u sun yarama Egibitin di u ka sun Amoreba nōmu sōndia, bu sun kpeerasia. 28 I nee, mban sōna i ko i da i bu wōri. Bee gibu ba dera i mwia kpana domi ba nee, tōn be, ba sun dam kere, ba sun gunum kere, ba maa ben wusu gbāranu toosiwa n ka wōllu girari. Yen biru, ba mam Anakin bibun bweseru wa mi, be ba ra n sāa doogōba.

29 Ma na bee wisa na nee, i ku nanda, i ku maa ben berum ko. 30 Gusunō besen Yinni u ko n sun gbiye kpa win tii u sun sanna nge me u kua besen nōni biru Egibitiō, 31 ka gbaburō. Been tii i wa ma u sun bōki besen sanum sōō nge me tōnu u ra win bii bōki sere sa ka tura mi sa dōō. 32 Adama ka me, i n Gusunō besen Yinni naane kue, 33 baa me u ra n sun swaa gbiye u ka sun ayeru sōōsi mi sa ko yōra. Wōkuru, u

ra sun kparewa u n besen swaa yam bururasie ka dōō yara, sōō sōō maa ka guru wii wuroru.

34 Yinni Gusunō u been weeweenu nua, ma u mōru kua u bōrua u nee, 35 baa been turo kun duō tem me sōō, me mu gea sāa mi, me u nōō mwēeru kua u besen baababa wē, 36 ma n kun mō Kalebu, Yefunen bii. Wiya u koo mu wa. Wi ka win bibun bwesera u koo tem me wē me u bōsu u mēera mi, domi u win swēē kpuro swīiwa dee.

37 Yinni Gusunō u maa ka man mōru kua been sō, ma u nee, nen tii na n maa duō tem me sōō. 38 Nen sām kowo Yosue, Nunin biiwa u koo du mi. Yen sō, n be nùn dam kēeyō, domi wiya u koo bee Isireliba kpara u ka bee tem me wē. 39 Ma Yinni Gusunō u nee, bee, i nee, yibereba ba koo been bibu gurawa. Adama bii be, be ba n gina gea ka kōsa yē mi, beya ba koo du tem me sōō ka Yosue sannu. Beya u koo tem me wē ba n mō. 40 Yen sō, bee i gōsiro kpa i da gbaburu gia nim wōku ge ba mō Naa yarin bera gia.

41 Ma i man wisa i nee, i tora Yinni Gusunōn mi. Adama tē, i ko da i tabu ko nge me wi, Gusunō besen Yinni u gerua. Ma i been tabu yānu sua i dōō ka wōbia i ka guunun bera gia tabu wōri. 42 Ma Yinni Gusunō u man sōōwa u nee, n bee sōōwō n nee, i ku ra da i tabu ko. U n wāa ka bee. Yen sō, i ku da, domi ba koo bee kamia. 43 Na bee ye sōōwa adama i yina i man swaa daki. I n Yinni Gusunōn gere mem nōwē. Ma i gōru bōbia i da i tabu wōri guunun bera gia. 44 Saa yera Amore be ba wāa bera mi, ba yarima ba bee kamia Seiriō, ma ba bee naa swīi nge tii sere ba ka girari Horimaw. 45 Ye i wurama, i Yinni Gusunō weeweenu koosi. Adama u n bee swaa daki. 46 Ma i sina n ka te Kadesi Baaneaw.

2

1 Yen biru ma sa gōsira sa da ka gbaburun swaa nim wōku ge ba mō Naa yarin bera gia nge me Yinni Gusunō u gerua. Ma sa sirena Seirin guunō n ka te.

Isireliba ba Edāmuba

*ka Mōabuba ka Amōniban tem**bukiana*

² Yinni Gusunō u man sōwa u nēē,
³ wee sa sirena guunun bera mi gia n
ka tē. Su maa doo sō yēsan nām geu
gia. ⁴ U nēē, n bēē wooda yeni wē n
nēē, i seewo i Seirin tem bēwa mi bēēn
mēro bisibu Esaun bibun bweseru ba
wāa. Ba ko n bēēn berum mō, adama
i n tii sē, ⁵ i ku ra bu wōri. Domi u n
bēē ben tem wēemō baa mēn nō i ko i
naasu sōndi. Esaun bibun bwesera u
Seirin guunun beran tem mē wē ba n
mō. ⁶ Dīa ni i ko i di ka sere maa nim
mē i ko i nō, i ko i ye kpuro dwewa
ben mi. ⁷ Domi Gusunō bēēn Yinni u
bēēn sōma kpuro domaru kua ma u
sun kōsu sanam mē sa gbabu baka te
bukianamō. U wāa ka bēē sere n ka
kua gisō wōo weeru. Sa n gāanu bie.

⁸ Ma sa Seirin tem bēwa mi bēēn
mēro bisibu Esaun bibun bwesera
wāa. Sa n maa tem tēeran swaa mwe
ye ya dōo Elatiō ka Esioni Gebēēo. Ma
sa gōsira sa Mōabun ghaburun swaa
mwa. ⁹ Yinni Gusunō u man sōwa
u nēē, su ku Mōabuba nō kuuri, su
ku bu tabu wōri, domi u n sun gāanu
nōmu sōndiammē ben temō. Lōtun
bibun bwesera u Arin tem mē wē ba
n mō.

¹⁰ Yellu, Emibara ba wāa Arin tem
mē sōo. Ba sāawa bwese te ta dam
mō. Ba dabi ba maa gunu nge Anakin
bibun bweseru. ¹¹ Gabu ba tamaa
ba sāawa Refaba nge mē Anakiba ba
sāa, adama Mōabuba ba ra bu sokuwa
Emiba. ¹² Nge mēya maa Horiba ba
raa wāa Seirin temō yellu. Ma Esaun
bibun bweseru ba bu kpeerasia ma ba
sina mi, nge mē bēē Isireliba i kua tem
mē Yinni Gusunō u bēē wē sōo.

¹³ Yen biru, Yinni Gusunō u wooda
wē u nēē, su seewo su swaa wōri kpa
su Serēdin daaru tōbura. Ma sa tu
tōbura. ¹⁴ Saa mīn di sa seewa Kadēsi
Baanēan di sere sa ka Serēdin daaru
tōbura, n kuawa wōo tēna ka nōōba
ita. Be ba raa sāa tabu kowobu sa ka
seema ba n maa wāa nge mē Yinni
Gusunō u raa gerua ka bōri. ¹⁵ Win
tiiwa u bu nōma doke u kpeerasia.

¹⁶ Sanam mē tabu kowo be kpuro
ba gu ba kpa, ¹⁷ sanam mē sōra Yinni
Gusunō u man sōwa u nēē, ¹⁸ tē,

su Mōabun tem nōo bura yeru saro
kpa su Arin tem bukiana, ¹⁹ su na
Amōniban mi. Adama su ku bu nōo
kuuri, su ku maa ka bu tabu ko. Domi
u n sun gāanu wēemō ben tem mē sōo.
Ba sāawa Lōtun bibun bweseru. Bera
u maa tem mē wē ba n mō.

²⁰ Tem mē, mu raa sāawa Refaban
tem. Domi yellu Refabara ba raa
wāa mi, be, be Amōniba ba ra soku
Sansumiba. ²¹ Bwese te, ta dam mō
ma ba dabi. Ba gunuwa nge Anakiba.
Adama Yinni Gusunō u bu Amōniba
nōma beria, ba bu gira ma ba sina
mi. ²² Nge mēya Yinni Gusunō u
Esaun bibun bweseru kua be ba wāa
Seiriō. U dera ba Horiba gira ma ba
bu kpeerasia ba sina ben temō sere ka
gisō. ²³ Kafitorigibu ba na saa ben tem
di ba Afi be ba wāa baru kpaanō n ka
girari Gasāo kpeerasia ma ba sina ben
wusō.

²⁴ Yen biru, Yinni Gusunō u nēē, su
seewo su swaa wōri kpa su Aanōn
daaru tōbura. Wee u koo sun Sihoni
Amōre, Hesibonin sina boko nōmu
beria ka win tem. U nēē, su doo su
nūn wōri kpa su ka nūn tabu ko. ²⁵ Saa
gisōn di u koo de nandabu bu n wāa
handunian bwesenu kpuro sōo bēēn
sō. Bā n bēēn damu nua, kpa bu diiri
berum sō.

*Ba Sihoni, Hesibonin**sina bokon tem wōri*

²⁶ Saa Kedemōtin di, na sōmōbu gōra
Sihoni, sina bokon mi, kpa bu nūn
bōri yēndun gari sō bu nēē, ²⁷ u de
su win tem bukiana. Swaa doowa
sa ko n swīi, sa n gam geramō. ²⁸ Sa
ko nūn dīa ni sa ko di ka nim mē
sa ko nōn gobi kōsia. U gesi de su
win tem bukiana. ²⁹ Esaun bibun
bweseru be ba wāa Seiriō ka Mōabuba
be ba wāa Arin temō ba wura sa ben
tem bukiana. U maa de su win tem
bukiana su ka Yuudēni tōbura kpa su
du tem mē Gusunō bēēn Yinni u sun
wē sōo. ³⁰ Adama Sihoni, Hesibonin
sina boko u yina su sara ka win temō.
Domi Gusunō bēēn Yinni u win gōru
bōbiasia u sun nūn nōmu sōndia nge
mē i waamō gisō. ³¹ Ma Yinni Gusunō
u man sōwa u nēē, n mēerio u sun
Sihoni ka win tem nōmu beria. Su

nùn wōrio su tem mē mwa. ³² Ma Sihoni ka win tabu kowobu ba na ba sun tabu wōri Yahasiō. ³³ Ma Gusunō besen Yinni u sun nūn nōmu beria. Ma sa nūn kamia wi ka win bibu ka win tabu kowobu kpuro. ³⁴ Sa win wusu kpuro mwēera sa kam koosia mam mam, ma sa tōn durōbu ka tōn kurōbu ka bibu kpuro kpeerasia, baa tōn turo kun tiare. ³⁵ Ma sa ben yaa sabenu ka ben arumani ye sa gura ben wuu si sō tii koosi. ³⁶ Saa Aroēn di ye ya wāa Aanōn daarun goorō ka wuu ge ga wāa wōwā n ka da sere Galadiō, wuu gaga kun kpīa gu sun ma. Gusunō besen Yinni u sun si kpuro nōmu beriawa. ³⁷ Adama sa n Amōniban tem babe ka tem mē mu wāa Yabōkun daarun goorō ka wuu si su wāa guunō ka sere mi Gusunō besen Yinni u sun yinari su wōri.

*Ba Ogu, Basanin sina bokon
tem mwa*

3

¹ Yen biru, sa tem tureru yōwā sa da Basaniō. Ma Ogu, Basanin sina boko ka win tabu kowobu ba na ba sun tabu wōri Edēē. ² Ma Yinni Gusunō u man sōwā u nē, su ku Ogu win berum ko domi u koo sun nūn nōmu beria, wi ka win tabu kowobu ka win tem kpuro. Sa ko nūn kuawa nge mē sa Sihoni, Amōreban sina boko kua, wi u wāa Hēsiboniō. ³ Ma Gusunō besen Yinni u sun Ogu, Basanin sina boko nōmu beria ka win tabu kowobu kpuro. Sa bu kamia sa kpeerasia, baa tōn turo sa n deri. ⁴ Sa win wusu kpuro mwēera, baa teu ga n kpīa gu sun ma. Siya wusu wata ye ya wāa Aagōbun temō Basaniō. Ogun tema sere mi. ⁵ Wuu si kpuro su gbāranu mōwa ni nu gunu, ma ba nu gambo sisugii kua ba ra ka kēnē. Wusu maa wāa su dabi mi, si ba n gbāranu toosi. ⁶ Sa si kpuro mwēera ma sa tōn durōbu ka tōn kurōbu ka bibu kpuro kpeerasia nge mē sa Sihoni, Hēsibonin sina boko kua. ⁷ Ma sa wuu sin yaa sabenu ka sin arumani gura sa tii yiyi.

Ba Galadin tem bōnu kua

⁸ Nge mēya sa ka Amōreban sinambu yiru yen tem mwa Yuudenin sō yari yeru gia saa Aanōn daarun di n ka da Hēemōn guurō. ⁹ Sidonigibu ba ra Hēemōn guu te sokuwa Sirioni, kpa Amōreba bu maa tu soku Seniri. ¹⁰ Sa Basanin sina boko Ogun wusu kpuro tabu di. Siya wuu si su wāa gunguru wōllō ka Galadin temō ka Basanin tem mē kpuro sō n ka girari Salikaō ka Edēē. ¹¹ N deema Refaban bweseru sō, Ogu, Basanin sina boko, wi turowa u raa tie. Kpakoro sisugiru sōra ba win goru doke. Kpakoro te, ta wāa Amōniban wuu maro Rabaō. Ten dēebu sāawa gōm soonu nōba nne. Ma ten yasum sāa gōm soonu nne.

¹² Saa ye sōra na Rubenin bweseru ka Gadin bweseru tem mē wē mē mu wāa Aanōn bera gia Aroēn sō yēsan nōm geu gia ka wuu si su wāa Galadin guunun bee tia. ¹³ Ma na Manasen bweserun bōnu Galadin tem sukum mē mu tie wē ka Basanin tem mi Ogu u raa bandu dii. N deema Aagōbun tem ka Basanin tem mēya ba ra maa soku Refaban tem. ¹⁴ Yairi, Manasen bii, u Aagōbun tem kpuro mwa n ka da Gesuriba ka Maakatigibun tem nō bura yerō. Ma u wuu si su wāa tem mē sō soka Yairin wusu nge mē ba su sokumō sere ka gisōn gisō. ¹⁵ Ma na Makiri Galadin tem wē. ¹⁶ Ma na Rubenin bweseru ka Gadin bweseru Galadin tem bee tia wē n ka da Aanōn daarō sere ka Yabōkun daarō. Aanōn daara ta sāa tem mēn nō bura yeru sō yēsan nōm dwaru gia, ma Yabōkun daaru ta maa bu buranē ka Amōniba. ¹⁷ Ben tem mēya mu wāa Yuudenin wōwā, saa Genesaretin daa burerun di n ka da nim wōku bōruguu. Ma mu da sere ka Pisigan guurō sō yari yeru gia.

¹⁸ Saa ye sō, ma na bēē wooda yeni wē na nē, tē, wee Gusunō besen Yinni u bēē tem mē wē i n mō. Tē, bēē tabu kowobu kpuro, i bēē tabu yānu suo kpa i Yuudeni tōbura ka bēēgibu Isireliba sannu. ¹⁹ Bēēn kurōbu ka bēēn bibu ka bēēn yaa sabe ni tōnawa i ko i deri wuu si na bēē wē sō. ²⁰ I bēēn mero bisibu somiō sere Gusunō besen Yinni u ka bu swii ben temō nge mē u

bɛɛ kua, kpa bu sina tem mɛ sɔɔ mɛ u koo bu wɛ Yuudenin sɔɔ kpee yeru gia. Saa ye sɔɔra i ko i wura bɛɛn temɔ mɛ na bɛɛ wɛ.

²¹ Ma na Yosue wooda yeni wɛ na nɛɛ, win nɔni yi wa ye Gusunɔ bɛɛn Yinni u sinambu yiru ye kua. Nge mɛya u koo maa sinambu kpuro kua be u koo ka tabu ko sanam mɛ i Yuudeni tɔbura. ²² I ku bu nasia, domi Gusunɔ bɛɛn Yinni u koo bɛɛ sanna.

Mɔwisi u n du

Kananin temɔ

²³ Saa ye sɔɔ, na Yinni Gusunɔ suuru kana na nɛɛ, ²⁴ Gusunɔ nɛn Yinni, a nɛ wunen sɔm kowo wunen kpɔaru ka wunen dam bakam kookoo gbiikisu sɔɔsi. Yinni goo sari wɔllɔ ka temɔ wi u koo kpɔi u ko ye a ra ko. ²⁵ A de n Yuudeni tɔbura kpa n tem buram mɛ wa guru giɔ mi guu buranu wɔa ka maa Libani.

²⁶ Adama Yinni Gusunɔ u ka man mɔru kua bɛɛn sɔ ma u yina u nɛn kanaru nɔ. U nɛɛ, ya tura mɛ. N ku maa nɔn yen gari sɔ. ²⁷ U nɛɛ, n yɔwo Pisigan guurun wii kpiirɔ kpa n nɔni seeya n mɛeri sɔɔ yɛsan nɔm geu gia ka sɔɔ yɛsan nɔm dwaru gia ka sɔɔ kpee yeru gia ka sere maa sɔɔ yari yeru gia. Adama na n Yuudeni tɔburamɔ. ²⁸ U nɛɛ, n Yosue bwisi kɛɛyɔ kpa n nɔn dam kɛ, n de u n wɔrugɔru mɔ. Domi wiya u koo Yuudeni tɔbura kpa u Isireliba kpara u ka bu tem mɛ wɛ mɛ kon wa mi.

²⁹ Ma sa sina wɔwa mi, Bɛti Peorin deederu.

I Yinni Gusunɔn wooda

mɛm nɔwɔ

4

¹ Tɛ, bɛɛ Isireliba, i yiirebu ka woodaba swaa dakio be na bɛɛ wɛɛmɔ. I ye mɛm nɔwɔ kpa i wa i n wɔa, kpa i du tem mɛ sɔɔ, mɛ Gusunɔ bɛɛn baababan Yinni u bɛɛ wɛ. ² I ko i win woodaba mɛm nɔwɔwɔ nge mɛ na bɛɛ ye wɛ. I ku gɔanu ganu sosi ye sɔɔ, i ku maa gɔanu ganu kawa. ³ Bɛɛn nɔni yi wa ye Gusunɔ bɛɛn Yinni u kua Baali Peorigiin sɔ. U tɔmbu kpeerasia kpuro bɛɛ sɔɔ be ba da ba nɔn sɔwa.

⁴ Adama bɛɛ be i Gusunɔ bɛɛn Yinni naanɛ sɔa, bɛɛya i wɔa wɔaru sɔɔ giɔ.

⁵ Wee na bɛɛ yiirebu ka woodaba wɛ nge mɛ Gusunɔ bɛɛn Yinni u man sɔwɔ n ko. I ko i ye mɛm nɔwɔwɔ tem mɛ u koo bɛɛ wɛ sɔɔ. ⁶ I n ye mɛm nɔwɔa ma i ye swɔi dee dee, bwese ni nu tie nɔ n wooda ye nua, nu koo bɛɛ garisiwa yɛrobu ka bwisigibu, kpa nu nɛɛ, anna a bwese baka ten yɛru ka bwisi wa! ⁷ Sɔ n Gusunɔ bɛɛn Yinni somiru kana u ra n ka sun wɔa saa kpuro. Bweseru gara wɔa baa ni nu kpɔaru bo sɔɔ, te ta Yinni mɔ nge mɛ?

⁸ Bweseru gara wɔa baa ni nu kpɔaru bo sɔɔ tɛn yiirebu ka ten woodaba ba sɔa dee dee nge wooda be na bɛɛ wɛ giɔ?

Isireliba ba yɔra

Yinni Gusunɔn wuswaaɔ

Horebun guurɔ

⁹ I n tii sɛ kpa i ku duari bɛɛn wɔaru kpuro sɔɔ ye i wa ka nɔni. I ku maa de yu yari bɛɛn gɔrun di. I ye bɛɛn bibu ka maa bɛɛn bibun bibu nɔɔsio.

¹⁰ I tɔɔ te yaayo tɛ sɔɔ i da i yɔra Gusunɔ bɛɛn Yinnin wuswaaɔ Horebun guurɔ sanam mɛ u man sɔwɔa u nɛɛ, n bɛɛ Isireliba kpuro mennama win mi, kpa u bɛɛ win woodaba sɔ, kpa i gia nge mɛ i ko i ka nɔn mɛm nɔwɔa bɛɛn wɔarun tɔru kpuro sɔɔ kpa i maa ye bɛɛn bibu nɔɔsia. ¹¹ Ma i mennama i na i yɔra guu ten nuurɔ tɛn min di dɔɔ buri yi yarimɔ yi wɔllu girari dɔɔ wiisu ka guru wii wuroru sɔɔ. ¹² Ma Yinni Gusunɔ u ka bɛɛ gari kua dɔɔ yara sɔɔn di. I win nɔɔ nua adama i n nɔn wa. ¹³ U ka bɛɛ arukawani bɔkua u nɛɛ, i win wooda wɔkuru mɛm nɔwɔ te u yorua kpee besi yiru sɔɔ. ¹⁴ Saa ye sɔɔra Yinni Gusunɔ u man yiire n bɛɛ wooda wɛ kpa i ye mɛm nɔwɔa tem mɛ i ko i mwa sɔɔ.

Ba Isireliba kirɔ mɔ

bɔu saanun sɔ

¹⁵ Wee, i n Yinni Gusunɔn tii wa sanam mɛ u ka bɛɛ gari kua dɔɔ yara sɔɔn di Horebun guurɔ. Yen sɔ, i n tii sɛ, ¹⁶ i ku ra ka nɔn torari i

bwāarokunu ko ni nu ka tɔn durɔ weenɛ n̄ kun mɛ tɔn kurɔ, ¹⁷ n̄ kun mɛ yaa ye ya s̄imɔ tem sɔɔ, n̄ kun mɛ gunɔ, ¹⁸ n̄ kun mɛ yaa ye ya kabirimɔ temɔ, n̄ kun mɛ swāa. ¹⁹ I n̄ n̄ni seeya wɔllɔ i ka sɔɔ ka suru ka kperi mɛeri ka kpuro ye ya wāa mi, i ku de yu bɛɛ gawa i ka yiira i ye s̄a. Yeba kpurowa Gusunɔ besen Yinni u handunian bwesenu kpuro deria nu n̄ mɔ. ²⁰ Adama bɛɛ, u bɛɛ n̄ma n̄enua u yara Egibitigibun n̄ni yi ba bɛɛ s̄ɔm̄n di kpa i n̄ ka s̄a win t̄mbu nge mɛ i s̄a gisɔ.

²¹ Ma Gusunɔ besen Yinni u ka man m̄ru kua bɛɛn s̄ɔ. U b̄rua u n̄ɛ, na n̄ Yuuden̄i t̄buramɔ, na n̄ maa duɔ tem gem mɛ sɔɔ, mɛ u koo bɛɛ w̄ɛ i n̄ mɔ. ²² Miniwa kon kpuna n̄ gbi. Na n̄ Yuuden̄i t̄buramɔ. Adama bɛɛ, i ko ye t̄bura kpa i tem gem mɛ mwa i sina mi. ²³ I n̄ tii sɛ kpa i ku duari arukawani ye Gusunɔ besen Yinni u ka bɛɛ b̄kua. I ku ra tii bwāarokunu kua ni nu ka gāanu weenɛ ni u bɛɛ yinari i ko. ²⁴ Domi Gusunɔ besen Yinni u s̄awa nge d̄ɔ wi u ra kam koosie, u maa s̄a nisinugii.

²⁵ I n̄ sina n̄ ka tɛ tem mɛ Gusunɔ besen Yinni u bɛɛ n̄ɔ mwɛɛru kua sɔɔ, ma i bibu ka debuminu wa, i ku ra n̄n̄ torari i tii bwāarokunu kua ni nu ka gāanu weenɛ, i ku maa k̄sa gaa ko ye ya koo win m̄ru seeya. ²⁶ I n̄ tora ten bweseru kua, na bɛɛ s̄ɔm̄ na siremɔ gisɔ, wɔllu ka tem mu s̄a n̄n̄ seeda ma i ko i gbiwa tem mɛ i ko i mwa mi sɔɔ Yuuden̄in guru gisɔ. Bɛɛn wāaru ta n̄ daka d̄ɔ. Ba koo bɛɛ kpeerasiawa mam mam. ²⁷ Yinni Gusunɔ u koo de i n̄ yarinɛwa bwese tukunun suunu sɔɔ kpa i kun dabi yāatem mi u dera i yoru dimɔ. ²⁸ Miya i ko i b̄nu s̄a ni t̄mba kua ka d̄a n̄ kun mɛ ka kpenu ni nu ku ra yam wa, nu ku ra gari n̄, nu ku ra maa nuburu n̄. ²⁹ Miya i ko i Gusunɔ besen Yinni kasu. I n̄ n̄n̄ kasu ka bɛɛn ḡru kpuro, ka bɛɛn bw̄era kpuro, i ko i n̄n̄ wa. ³⁰ Ye na bɛɛ s̄ɔwa mi kpuro yà n̄ kooru, ma i wāa n̄ni swāaru sɔɔ, i ko i ḡsiramawa Gusunɔ besen Yinnin mi kpa i wure i n̄n̄ m̄m̄ n̄ɔwa. ³¹ Domi u s̄awa w̄n̄w̄ndugii wi u kun bɛɛ

derimɔ. U n̄ bɛɛ kpeerasiamɔ. U n̄ maa duarimɔ arukawani ye u ka bɛɛn baababa b̄kua ka b̄ri.

Isireliba ba kua seeda

³² I bwisikuo ye ya kooru yellu, ye ya kooru t̄ɛ t̄ɛbun di saa m̄n̄ di Gusunɔ u t̄nu taka kua handunia sɔɔ. I bwisikuo ye ya kooru handunian goonu n̄ɛ kpuro sɔɔ. Gāa maamaakiginu ganu nu koore nge nini? I n̄ɔre ba gāanu gerure nge m̄ni? ³³ Bweseru gara wāa te Yinni Gusunɔ u ka gari koore d̄ɔ yara s̄ɔn̄ di nge bɛɛ ma ta wāa ta wasi? ³⁴ Yinni goo u win t̄mbu w̄rare ben yib̄ɛban n̄man di ka win dam bakam, ka laakari m̄ɛribu, ka ȳrenu, ka s̄m̄ maamaakiginu, ka tabu, ka win dam ka gāa nanumginu nge mɛ Gusunɔ besen Yinni u Egibitigibu kua bɛɛn wuswaaɔ? ³⁵ Bɛɛya i kua seeda kpa i ka gia ma Gusunɔ turowa u s̄a Yinni. Goo maa sari nge wi. ³⁶ U dera i win n̄ɔ nua wɔllun di u ka bɛɛ s̄ɔsinu w̄ɛ kpa i ka n̄n̄ m̄m̄ n̄ɔwa. U maa dera i d̄ɔ wa temɔ ma u ka bɛɛ gari kua wi s̄ɔn̄ di. ³⁷ U bɛɛn baababa k̄ia ma u bɛɛ ḡsa bɛɛ be i s̄a ben bibun bweseru. Yen s̄na u bɛɛ yarama Egibitin di ka win dam bakam. ³⁸ U bɛɛ bwese tukunu gira ni nu bɛɛ dabiru ka dam kere ma u bɛɛ kpara u ka dua ben temɔ u bɛɛ mu w̄ɛ nge mɛ i waamɔ gisɔ. ³⁹ N̄ n̄ m̄n̄ na, i bwisikuo gisɔ kpa i n̄ ȳ ma Gusunɔ turowa u s̄a Yinni wɔllɔ ka temɔ. Goo maa sari nge wi. ⁴⁰ I win woodaba ka win yiirebu m̄m̄ n̄ɔwɔ bi na bɛɛ w̄ɛm̄ gisɔ, kpa i wa i n̄ b̄ri yendu m̄ bɛɛ ka bɛɛn bibun bweseru kpa bɛɛn wāaru tu daka da tem mɛ sɔɔ, mɛ Gusunɔ besen Yinni u bɛɛ w̄ɛm̄.

M̄wisi u wusu ita ḡsa

mi ba ko n̄ da kpikuru de

⁴¹ M̄wisi u wusu ita ḡsa Yuuden̄in s̄ɔ yari yeru gia, ⁴² kpa su n̄ s̄a kpiki yenu. Wi u t̄nu go ka samba, u n̄ daa ka ȳro m̄ru n̄ni, u ko n̄ da kpikuru de mi, u ka win wāaru bere. ⁴³ Rub̄enin tem sɔɔ, u Beseri ḡsa ye ya wāa gunguru wɔllɔ mi gāanu ku ra kpi.

Gadin temɔ, u Ramati gɔsa ye ya wāa Galadiɔ. Manasen tem sɔɔ, u Golani gɔsa ye ya wāa Basanin temɔ.

Mɔ̄WISIN Sɔ̄SIRU YIRUSE

⁴⁴⁻⁴⁵ Mɔ̄wisi u Isireliba yiirebu ka woodaba ka sɔ̄sinu wē sanam mɛ ba yarima Egibitin di. ⁴⁶ Saa ye, ba wāa Yuudenin sɔ̄ yari yeru gia wɔwɔa, Bɛti Peorin deederu, Sihoni, Amɔ̄reban sina bokon temɔ wi u wāa Hɛsiboniɔ. Wiya Mɔ̄wisi ka Isireliba ba kamia sanam mɛ ba yarima Egibitin di. ⁴⁷ Ma ba win tem mwa ka maa Ogu, Basanin sina bokon tem. Amɔ̄reban sinambu yiru ye, ba raa wāawa ba bandu dii Yuudenin guru giɔ sɔ̄ yari yeru gia. ⁴⁸ Ben tem mɛn nɔɔ bura yera dawa Aroεεɔ, Aanɔ̄ɔn daarun goorɔ sere n ka girari guu te ba mɔ̄ Hɛemɔ̄wɔ te ba maa sokumɔ Siɔni, ⁴⁹ ka tem mɛ mu wāa Yuudenin wɔwɔa sɔ̄ yari yeru gia n ka girari nim wɔ̄ku bɔruguuɔ sere n ka da guu te ba mɔ̄ Pisigan nuurɔ.

Wooda wɔ̄kuru

5

¹ Mɔ̄wisi u Isireliba kpuro sokusia ba menna ma u bu sɔ̄wa u nɛɛ, bɛɛ Isireliba i wooda ka yiirebu swaa dakio i nɔ bi na bɛɛ wɛemɔ gisɔ. I bu nɛnuɔ kpa i bu mɛm nɔ̄wa mam mam. ² Gusunɔ bɛsɛn Yinni u ka sun arukawani bɔkua Horebun guurɔ. ³ N n̄ bɛsɛn baababa tɔna u ka ye bɔkua, adama ka bɛsɛn tiiwa bɛsɛ be sa wāa sa wasi mini gisɔ. ⁴ Yinni Gusunɔ u ka bɛɛ gari kua nɔni ka nɔni guuru wɔllɔ saa dɔ̄ yara sɔ̄n di. ⁵ Saa ye sɔ̄, ma na yɔ̄ bɛɛ ka win suunu suunuka sɔ̄ na ka bɛɛ tusiamɔ ye u gerumɔ, domi i n̄ yɔ̄we guu ten wɔllɔ yɛn sɔ̄ i dɔ̄ win bɛrum mɔ. U nɛɛ, ⁶ wiya u s̄aa Gusunɔ bɛsɛn Yinni. Wiya u sun yarama Egibitin di mi sa raa wāa sa yoru dimɔ. ⁷ U maa nɛɛ, sa n̄ ko n maa Yinni goo mɔ wi baasi. ⁸ Su ku ra tii bw̄aroku gagu kua ga n ka ḡaanu weenɛ wɔllɔ, n̄ kun mɛ temɔ, n̄ kun mɛ nim sɔ̄. ⁹ Su ku ra yiira su nu s̄a. Domi wi, Gusunɔ bɛsɛn Yinni u s̄awa nisinugii. U ra baababan durum m̄aru mwe ben bibun mi, be

ba n̄n tusan suunu sɔ̄ sere ka ben bibun bibɔ. ¹⁰ Adama be ba n̄n k̄i ma ba win woodaba mɛm nɔ̄wammɛ u ra ben bibun bweserun n̄rɔm n̄rɔm (1.000) wɔnw̄andu kue.

¹¹ Su ku ra wi, Gusunɔ bɛsɛn Yinnin ȳsiru soku kam. Domi wi u win ȳsiru soka kam, u koo ȳɛro sɛɛyasia.

¹² Su tɔ̄ wɛrarugiru mɛm nɔ̄wɔ su tu bɛɛɛ wɛ nge mɛ wi, Gusunɔ bɛsɛn Yinni u sun yiire. ¹³ Sɔ̄ nɔ̄ba tia sɔ̄ra sa ko n da bɛsɛn sɔ̄ma kpuro ko. ¹⁴ Adama sɔ̄ nɔ̄ba yiruseru ta s̄awa Gusunɔ bɛsɛn Yinnin t̄oru t̄ɛ sɔ̄ u wɛra. Yen s̄ɔ, su ku ra s̄amburu garu ko bɛsɛ ka bɛsɛn bibu ka bɛsɛn s̄am kowobu ka bɛsɛn ketɛba ka bɛsɛn ketekunu, bɛsɛn yaa sabenu kpuro gesi, ka maa sɔ̄ wi u wāa bɛsɛn yɛnuɔ. Bɛsɛ kpuro sa ko wɛrawa. ¹⁵ Su yaayo nge mɛ sa raa yoru dimɔ Egibitiɔ, ma wi, Gusunɔ bɛsɛn Yinni u sun yarama min di ka win dam bakam. Yen s̄na u sun yiire su tɔ̄ wɛrarugii te mɛm nɔ̄wa.

¹⁶ Su bɛsɛn tundobu ka bɛsɛn mɛrobu bɛɛɛ wɛɛyɔ nge mɛ wi, Gusunɔ bɛsɛn Yinni u sun yiire kpa bɛsɛn w̄aru tu daka da kpa sa n b̄ari yendu mɔ tem mɛ u sun wɛ sɔ̄.

¹⁷ Su ku ra t̄onu go.

¹⁸ Su ku ra sakararu ko.

¹⁹ Su ku ra gbeni.

²⁰ Su ku ra goo gari mani.

²¹ Su ku ra bɛsɛn t̄onusin kurɔ bine ko, n̄ kun mɛ win diru, n̄ kun mɛ win gberu, n̄ kun mɛ win s̄am kowo t̄n durɔ n̄ kun mɛ t̄n kurɔ, n̄ kun mɛ win ketɛ, n̄ kun mɛ win keteku, win ḡaanu kpuro gesi.

²² Gari yiniwa Yinni Gusunɔ u nɔ̄ sua guuru wɔllɔ u bɛsɛ win t̄ambu kpuro sɔ̄wa dɔ̄ yara sɔ̄n di ka guru wii wuroru sɔ̄n di ka guru wii sinumgirun di, u n̄ ḡaanu sosi. Yen biru, u ye yorua kpee bɛsi yiru sɔ̄ u man wɛ.

Mɔ̄wisi u s̄awa Yinni Gusunɔn ḡoro

²³ Sanam mɛ i Yinni Gusunɔn nɔ̄ ge nua guru wii sinumgiru sɔ̄n di, guuru wɔllɔ t̄n mi dɔ̄ u wāa, yera bɛɛn bwese kerin wirugibu ka bɛɛn guro gurobu ba na nɛ Mɔ̄wisin mi.

²⁴ Ma ba nɛɛ, wee Gusunɔ bɛsɛn Yinni

u bu win yiikon girima ka win kpāaru sōsi. Ba win nō nua dōo yara sōn di. Gisō, ba wa ma Gusunō u ka tōmbu gari kua ma ba wāa ba n̄ gu. ²⁵ Adama mban sōna ba koo de dōo boko wi, u bu di kpa bu gbi. Domi bā n Gusunōn nō nōmō mē, ba koo gbi. ²⁶ Wara u Yinni Gusunō wi u ra n wāan gari nōore dōo yara sōn di nge be, ma yēro u wāa u n̄ gu. ²⁷ Yen sō, nē Mōwisi, n susio Gusunō besen Yinnin bōkuō kpa n swaa daki ye u gerua. Yen biru, kpa n bu ye nōasia. Ba koo ye nō, kpa bu ka ye sōmburu ko. ²⁸ Ma Yinni Gusunō u nua ye ba man sōwa. Ma u nēē, ye ba gerua mi kpuro gari bureya. ²⁹ Bā n koo raa kpī bu n̄n ben gōru wukia nge mē, bu ka n̄n bēere wē kpa bu win woodaba mēm nōwa, ba ko n daa bōri yendu mō be ka ben bibun bweseru sere ka baadommō. ³⁰ Yen sō tē, u nēē, n doo n bu sō bu wuro ben kuu bekuruginō. ³¹ Adama u nēē, nē, n sinō ka wi, kpa u man woodaba ka sōsinu ka yiirebu sō ye kon bu wē bu mēm nōwa tem mē u bu wēemō sō.

³² Ma Mōwisi u maa bu sōwa u nēē, i wooda be kpuro mēm nōwō mam mam be Gusunō besen Yinni u bēē wē. I ku ra gam gēra be sōn di. ³³ I swaa ye swāiyō mam mam kpa bēen wāaru tu daka da kpa i n bōri yendu mō tem mē wi, Gusunō besen Yinni u koo bēē wē sō.

I Gusunō bēen Yinni kō

6

¹ Mōwisi u maa nēē, wee wooda ka sōsi ni Gusunō besen Yinni u man yiire n bēē wē i mēm nōwa tem mē i ko i mwa sō. ² Nge mēya i ko i ka Gusunō besen Yinni bēere wē bēen wāarun tōru kpuro sō kpa i win woodaba ka win yiirebu mēm nōwa be na bēē wēemō bēē ka bēen bibu ka bēen debuminu kpa bēen wāaru tu wa tu daka da. ³ Bēē Isireliba, i ko i ye swaa dakiwa kpa i ye mēm nōwa kpa i wa i n bōri yendu mō kpa i marura i dābia nge mē Gusunō besen baababan Yinni u sun sōwa sanam mē u sun tem nō mweeru kua mi tim ka bom mu kokumō.

⁴ Bēē Isireliba, i swaa dakio i nō. Gusunō besen Yinni turowa u sāa kpuron Yinni. ⁵ I n̄n kōo ka bēen gōru kpuro ka bēen bwēra kpuro ka bēen dam kpuro. ⁶ Wooda be na bēē wēemō gisō, i de ba n wāa bēen gōru. ⁷ I bēen bibu yen keu kuo kpa i n da ka bu yen gari ko yenuō ka swaa i n wuu dōo ka saa ye i ko i kpuna ka saa ye i seewa. ⁸ I de ya n gbinisi bēen nōmō ka bēen sirinō kpa i ku ra ka ye duari. ⁹ I ye yoruo bēen dian gambon kadiriba sō ka wuun duu yerun kōnnō.

Isireliba, i ku Gusunō

bēen Yinni duari

¹⁰ Sanam mē Gusunō besen Yinni u koo bēē kpara u ka da tem mē u koo bēē wē sō, nge mē u besen baababa, Aburhamu ka Isaki ka Yakōbu nō mweeru kua, i ko i wuu bakasu ka wuu burōsu wa si i n̄ banē, ¹¹ ka yenu si su arumani bwese bweseka yiba ye i n̄ kasu ka dākōba be i n̄ gba ka resamba ka olifiba be i n̄ duure. ¹² I ko i dīanu wa siki siki i n̄ dimō. Adama i n̄ tii sē kpa i ku ra Gusunō besen Yinni duari wi u sun yara Egibitin di mi sa yoru di. ¹³ I ko i n̄n nasiawa kpa i n̄ wi turon wāaru wāa. Win yīsira i ko i n̄ da ka bōre. ¹⁴ I ku ra da i bwese tuku ni nu ka bēē sikerenen būnu sā. ¹⁵ Domi Gusunō besen Yinni u wāa besen suunu sō. U sāawa nisinugii. N n̄ mēn na, i n̄ tii sē. I ku ra win mōru seeya kpa u bēē kpeerasia handunia sō. ¹⁶ I ku ra win dam mēeri i ka wa mē mu nē nge mē i kua sanam mē i wāa Masā. ¹⁷ Adama i win woodaba ka win sōsinu ka win yiire bi u bēē wē mēm nōwō dee dee. ¹⁸⁻¹⁹ I n̄ mō ye ya wā Yinni Gusunōn nōni sō, i ko i bōri yendu wa kpa i tem gem mē mwa sanam mē u bēen yiberēba gira u kpa. Domi u besen baababa nō mweeru kua ka bōri u nēē, u koo bu mu wē.

²⁰ Sōo teeru bēen bibu bā n bēē bikia ba nēē, mban sōna Gusunō besen Yinni u bēē wooda beni ka sōsi nini ka yiire bini wē, ²¹ kpa i bu wisi i nēē, sa raa sāawa Egibiti sunōn yobu Egibiti mi, ma Yinni Gusunō u sun yarama min di ka win dam bakam. ²² U sōm maamaakiginu kua nu kpā besen

nɔ̄ni biru. Niya u ka Egibitigii be, ka ben sina boko ka win yenugibu nɔ̄ni swāaru kp̄ɛ. ²³ Ma u sun yarama min di u ka sun da tem mɛ sɔ̄, mɛ u bɛsɛn baababa nɔ̄ mweeru kua ka b̄ri u nɛɛ, u koo bu w̄. ²⁴ Gusunɔ̄ bɛsɛn Yinni u sun yiire u nɛɛ, su wooda be kpuro mɛm nɔ̄wɔ, kpa su n̄n bɛrɛ w̄. Saa yera b̄ri yɛnda ko n sun wāasi baadomma kpa u n sun k̄su nge mɛ u m̄ gisɔ. ²⁵ Sà n wooda be kpuro mɛm nɔ̄wa dee dee nge mɛ u sun yiire, saa yera sa ko n s̄a gemgibu win wuswaaɔ.

Isireliba ba s̄awa

Yinni Gusunɔ̄n t̄mbu

7

¹ Gusunɔ̄ bɛsɛn Yinni u koo de i du tem mɛ i ko i mwa sɔ̄ kpa u bwese dabi nini gira bɛn wuswaan di. Niya, Hɛtiba ka Girigasiba ka Amɔ̄reba ka Kananiba ka Feresiba ka Hefiba ka Yebusiba. Nu s̄awa mi bwesenu nɔ̄ba yiru ni nu bɛɛ dabiru kere ma nu bɛɛ dam kere. ² U koo bɛɛ bu n̄mu beria kpa i bu kamia i kpeerasia. I ku ra ka bu arukawani b̄ke, i ku ra maa ben wɔ̄nwɔndu ko. ³ I ku ra ka bu nɔ̄ tia ko i suana bɛɛ ka be. I ku ra bɛɛn bii wɔ̄ndiaba ben bii aluwaasiba k̄ɛ bu sua kurɔbu. I ku ra maa ben bii wɔ̄ndiaba kasu bɛɛn bii aluwaasiba bu sua kurɔbu. ⁴ Domi ba koo de bɛɛn bibu bu gɛra Yinni Gusunɔ̄n swaan di bu ben b̄nu s̄a, kpa Yinni Gusunɔ̄ u ka bɛɛ m̄ru ko u bɛɛ kpeerasia mii mii. ⁵ Wee nge mɛ i ko i bu kua. I ko i ben b̄u turanu suririwa, kpa i ben bwāarokunu k̄suku i d̄s̄ mɛni. ⁶ Domi i s̄awa bwese te Gusunɔ̄ bɛsɛn Yinni u wuna nɛnɛm handunian bwese ni nu tie s̄ɔ̄n di, kpa i n ka s̄a win t̄mbu.

Yinni Gusunɔ̄ u s̄awa

naanɛgii

⁷ N n̄ m̄ yɛn s̄ i bwesenu kpuro dabiru kere Yinni Gusunɔ̄ u ka bɛɛ arukawani b̄kua. Bɛɛya i mam pi-iburu bo bwesenu kpuro sɔ̄. ⁸ Adama Yinni Gusunɔ̄ u bɛɛ k̄wa ma u k̄ u win nɔ̄ mweeru yibia te u bɛɛn baababa kua. Yen s̄na u bɛɛ yarama ka win dam bakam Egibiti sunɔ̄n yorun di.

⁹ Yen s̄, i de i n ȳ ma Gusunɔ̄ bɛsɛn Yinniwa u s̄a Gusunɔ̄. U ra win arukawani nɛnɛ ka be ba win woodaba mɛm nɔ̄wammɛ sere ka ben bibun bweserun n̄rɔ̄m n̄rɔ̄mwɔ (1.000). Be ba n̄n k̄, u ku ra bu t̄nu kandu kue. ¹⁰ Adama u ra be ba n̄n tusa ben k̄sa k̄siewa u bu kpeerasia yande. ¹¹ Yen s̄, i win woodaba ka win yiirebu ka win s̄ɔ̄sinu mɛm nɔ̄wɔ ni na bɛɛ w̄ɛm̄ gisɔ, kpa i ka ye s̄mburu ko.

¹² I n wooda be swaa daki, ma i bu mɛm nɔ̄wa, u ko n arukawani ye nɛniwa mam mam ye u ka bɛsɛn baababa b̄kua ka b̄ri. ¹³ U koo bɛɛ k̄a kpa u bɛɛ domaru kua u de i dabia. U koo bɛɛn bibu domaru kua ka d̄a ni i duura ka d̄a binnu ka d̄a bii ni ba ra ka tam ko ka ni ba ra ka gum ko. U koo de bɛɛn naa ḡsu ka bɛɛn ȳa ḡsu ka bɛɛn boo ḡsu su kuura tem mɛ sɔ̄, mɛ u nɔ̄ mweeru kua ka b̄ri u nɛɛ, u koo bɛɛn baababa w̄. ¹⁴ U koo bɛɛ domaru kua n bwesenu kpuro kere. Bɛɛ sɔ̄, t̄n durɔ̄ goo, n̄ kun mɛ t̄n kurɔ̄ goo kun m̄ w̄ro. Mɛya bɛɛn yaa saberu gara kun maa gimare m̄. ¹⁵ Yinni Gusunɔ̄ u koo de baranu nu ka bɛɛ tonda. I ȳ bara k̄su ni u raa Egibitigibu sure. U n̄ derim̄ ten garu tu bɛɛ deema. Adama be ba bɛɛ tusa, bera u koo nu sure.

¹⁶ I ko i bwesenu kpuro kpeerasiawa mam mam ni Yinni Gusunɔ̄ u bɛɛ n̄mu beria. I ku ra nin wɔ̄nwɔndu ko, i ku ra maa nin b̄nu s̄a. Domi b̄u ni, nu ko n s̄awa yina bɛɛn s̄.

Yinni Gusunɔ̄wa

u win t̄mbu k̄su

¹⁷ S̄rɔ̄kudo i ko i gere bɛɛn ḡruo i nɛɛ, bwese ni, nu bɛɛ dam kere. Am̄na i ko i ko i ka nu gira. ¹⁸ I ku nin berum ko. I yaayo ye Gusunɔ̄ bɛsɛn Yinni u Egibitigibu kpuro ka ben sunɔ̄ kua. ¹⁹ Bɛɛn n̄ni yi wa n̄ni swāa baka te u bu kp̄ɛ ka s̄m maamaakigii ni u kua ka win dam bakam mɛ u s̄ɔ̄si sanam mɛ u bɛɛ yarama tem m̄n di. Nge mɛya u koo maa bwese ni kpuro kua n̄n berum i m̄ mi. ²⁰ U koo nu susu bakanu sure sere be ba kisira ba kuku yenu kasu bu ka kpeeram mam. ²¹ I ku diiri bwese nin s̄.

Domi Gusunɔ bɛsɛn Yinni u ka bɛɛ wāa wi, wi u kpā ma u nanum mɔ. ²² U koo bɛɛ bwese ni kpuro gira kpurɛ kpurɛ. I n̄ kpē i nu kpeerasia mii mii gbeeku yɛ yi ku ka bɛɛ yibusin sɔ. ²³ Gusunɔ bɛsɛn Yinni wi, u koo bɛɛ bu nɔmu bɛria. U koo de bu duki su bɛɛn wuswaan di sere bu ka kpeera mam mam. ²⁴ U koo bɛɛ ben sinambu nɔmu bɛria kpa i de ben yīsiru tu ghi handunia sɔ. Ben goo kun yōramɔ bɛɛn wuswaaɔ. I ko i bu kpeerasiawa kpuro. ²⁵ I ko i ben bwāarokunu dōɔ meniwa. I ku nin sii geesu ka nin wura ye ba nu sebusie binɛ ko i sua kpa yu ku raa ko bɛɛn yina. Domi ya sāawa disi wi, Gusunɔ bɛsɛn Yinnin mi. ²⁶ I ku ra bwāaroku nin bweseru duusia bɛɛn diaɔ. I n kua mɛ, i ko kam kowa ka ni sannu. I ko i nu bwēra yariwa, i nu garisi disiginu. Domi nu koo kam kowa.

Yinni Gusunɔ u Isireliba

sɛyasia gbaburɔ

8

¹ I wooda be mɛm nɔwɔ be na bɛɛ wɛɛmɔ gisɔ kpa bɛɛn hunde yu dakaa da, kpa i marura i dabilia, kpa i du tem mɛ sɔɔ, mɛ Yinni Gusunɔ u nɔ mwɛɛru kua ka bōri u nɛɛ, u koo bɛɛn baababa wɛ. ² I yaayo sanum bakam mɛ Gusunɔ bɛsɛn Yinni u dera sa sīa gbaburɔ sere wɔɔ weeru. Ma u bɛsɛn laakari mɛɛra, u dera sa nɔni sōra su ka tii kawa kpa u ka bɛsɛn gōrun bwisikunu gia, kpa u wa sà n ko win wooda mɛm nɔwan na, n̄ kun mɛ su ye yina. ³ U dera sa nɔni sōra sa wahala kua gōrun sɔ, su ka tii kawa ma u sun manna wɛ, dīa ni bɛɛ ka bɛsɛn baababa sa n̄ daa yɛ. Nge mɛya u ka sun sōsi ma tɔnu kun ko n wāa dīanu tɔnan sɔ ma n kun mɔ wi, Gusunɔn gere kpuron sɔ. ⁴ Wɔɔ weeru ye sɔɔ, bɛsɛn yānu kun kpeere, bɛsɛn naasu kun maa mɔsire. ⁵ I n yɛ ma Gusunɔ bɛsɛn Yinni u sun nɔni dokewa nge mɛ tɔnu u ra win bii nɔni doke. ⁶ I Gusunɔ bɛsɛn Yinnin woodaba mɛm nɔwɔ i sī win swɛɛ sɔɔ, kpa i n̄n nasia.

Kirɔ kəkiribun sɔ

⁷ Gusunɔ bɛsɛn Yinni u koo bɛɛ duusia tem gem sɔɔ, mi nim tori ka yerusu ka bwii dabira wāa wɔwi sɔɔ ka guunɔ. ⁸ Alikama ka dobi ka dāa bii ni ba mɔ resɛm ka figi ka gerenadi ya kpia tem mɛ sɔɔ ma mu olifin gum ka tim yiba. ⁹ Tem mɛ sɔɔ, i ko i dīanu wa nu n kpā i di, i n̄ maa gāanu ganun yāaru mɔ. Mɛn kpenu nu ko n sii wōkusu mɔ, kpa mɛn guunun sɔwɔ sii ganda n wāa. ¹⁰ Sanam mɛ i dīanu wa i di i deba, i Gusunɔ bɛsɛn Yinni siaro tem gem mɛ u bɛɛ wɛn sɔ.

¹¹ I n tii sɛ kpa i ku ra Gusunɔ bɛsɛn Yinni duari. I ku ra win woodaba ka win sōsinu ka win yiirebu mɛm nɔbu yina be na bɛɛ wɛɛmɔ gisɔ. ¹² I ko i dīanu wa i di i debu kpa i dīi geenu bani i n wāa ni sɔɔ. ¹³ Bɛɛn ketɛba ka bɛɛn yāanu ka bɛɛn bonu nu koo marura nu dabilia kpa bɛɛn sii geesu ka bɛɛn wura ka bɛɛn arumani bwese bweseka ye i mɔ yu kuura. ¹⁴ Saa ye sɔɔ, i n tii sɛ kpa i ku ra tii sua i Gusunɔ bɛsɛn Yinni duari wi, wi u sun yarama Egibitin di, mi sa raa yoru dimɔ. ¹⁵ U dera sa sīa gbabu baka nanumgiru sɔɔ mi wɛɛ dɛɛgii ka nii yi wāa, mi tem mu gbere, nim sari, ma u dera nim mu kokuma kperun di bɛsɛn sɔ. ¹⁶ U sun manna wɛ gbaburu mi, sa di ye bɛsɛn baababa ba n̄ daa yɛ. Ma u dera sa nɔni sōra su ka tii kawa kpa u ka bɛsɛn laakari mɛɛri u sere sun gea kua. ¹⁷ I n tii sɛ kpa i ku ra gere i nɛɛ, bɛɛn hania ka bɛɛn tiin dama i ka arumani ye wa. ¹⁸ I yaayo ma Gusunɔ bɛsɛn Yinniwa u bɛɛ dam wɛ i ka arumani ye wa. Ma u arukawani ye sire ye u ka bɛsɛn baababa bɔkua ka bōri nge mɛ i waamɔ gisɔ.

¹⁹⁻²⁰ I kun Gusunɔ bɛsɛn Yinni mɛm nɔwɛ, ma i n̄n duari, i da i b̄nu yiiramme i sāmɔ, na bɛɛ sōmɔ na siremɔ gisɔ, i ko i kpeerawa nge mɛ u bwese ni kpeerasia bɛsɛn wuswaaɔ.

Yinni Gusunɔ u Isireliba

durom kua

9

¹ Bɛɛ Isireliba, i swaa dakio i nɔ. Wee gisɔ, i ko i Yuudɛni tɔbura kpa i bwese

bakanu gira ni nu bεε dam kere, kpa i ben wuu bakasu mwa si ba gbāranu toosi nu gunu too. ² I Anakiba yē. Ba dam mō, ma ba gunu. I maa nōre ba ben gari gerumō ba mō, wara u koo kpī u yōra ben bweserun wuswaa. ³ Wee i ko bu gira. Gisō i ko i gia ma Gusunō besen Yinnin tiwa u ko n bεε gbiye nge dō wi u ra kpuro kam koosie. U koo de bu yarina bεen wuswaan di u bu kpeerasia. I ko i bu gira kpa i bu kam koosia fuuku nge mε Yinni Gusunō u bεε sōwa.

⁴ Sanam mε Gusunō besen Yinni u koo bεε bu gira bεen wuswaan di, i ku ra tii sua i nεε, bεen gean kobun sōna Yinni Gusunō u bεε duusia tem mε sō. Domi bwese nin kōsan kobun sōna u koo nu gira bεen wuswaan di. ⁵ N n mō gea ye i mōn sōna i ko i ben tem mε mwa. Ben kōsan kobun sōna Gusunō besen Yinni u koo bu gira bεen wuswaan di, kpa win nō mweeru tu ka sirera te u besen baababa, Aburahamu ka Isaki ka Yakōbu kua ka bōri. ⁶ I n yē ma n n mō bεen gean kobun sōna Gusunō besen Yinni u bεε tem gem mε wēmō i n mō. Domi i sāawa bwese te ta ku ra mem nō.

Isireliba ba tora

⁷ I yaayo nge mε i Gusunō besen Yinnin mōru seeya gbaburō. Saa dōma tēn di i yarima Egibitin di sere i ka tunuma mini, i ra n nūn seesimōwa.

⁸ I win mōru seeya guu te ba mō Horebu, ma u ka bεε mōru kua u gōru doke u bεε kpeerasia. ⁹ Sanam mēya na yōwa guuru wōllō n ka woodan kpee besi mwa yì sō arukawani ye Yinni Gusunō u ka bεε bōkua ya yorua. Na sinawa migum sō sō weeru ka wōkuru weeru, na n di, na n maa nōra.

¹⁰⁻¹¹ Sō sō weeru ka wōkuru wee ten biru, yera Yinni Gusunō u man kpee besi yiru ye wē, yì sō win tii u woodaba kpuro yorua, be u bεε sōwa dō yara sōn di sanam mε i mēnne guurun nuurō. Kpee besi yiya yì sō ba arukawani yen wooda yorua.

¹² Ma u man sōwa u nεε, n seewo kpa n sara fuuku fuuku. Domi bεε nen tōn be na yarama Egibitin di, i

kōsa kua. I gera fuuku win swaan di ye u bεε sōsi. I sisu yania i ka tii bwāaroku kua. ¹³ Ma u maa nεε, u wa ma i sāawa bwese te ta degangam mō. ¹⁴ N be de u bεε kpeerasia, kpa u bεen yīsiru go handunia sō, kpa u man ko bwese dangiru te ta koo bεε dabiru kera. ¹⁵ Ma na gōsiramana sarama guu ten min di, tēn wōllō dō u wāa. Na kpee besi yiru ye neni yì sō arukawanin wooda ya yorua. ¹⁶ Ma na mēera na deema wee, i Gusunō besen Yinni torariwa ka gem. I sisu yania i ka tii bwāaroku kua ga ka naa buu weene. Geema, i gerawa fuuku fuuku win swaan di ye u bεε sōsi. ¹⁷ Ma na kpee besi yiru ye na neni mi mēna na sura na kōsuka bεen wuswaa.

Mōwisi u Yinni Gusunō

somiru kana Isireliban sō

¹⁸ Yen biru, na kpuna Yinni Gusunōn wuswaa sō sō weeru ka wōkuru weeru nge yellu, na n di, na n maa nōra bεen torarun sō te i kua Yinni Gusunōn nōni sō ma ta win mōru seeya. ¹⁹ Ma berum man mwa win mōru yen kpāarun sō ye ya dera u kī u bεε kpeerasia. Adama dōma te, u kpam nen kanaru mwa. ²⁰ Yinni Gusunō u maa ka Aroni mōru kua too, ma u kī u nūn go. Adama na maa kanaru kua win sō tō te sō. ²¹ Ma na bwāaroku ge sua ge i kua ga ka naa buu weene mi, gēn sō i tora, ma na gu kpēε dō sō. Na gu munia ga buuru kua nge tua ma na ye wisi nim bwerō tēn nim mu saramamō guurun di.

²² I maa Yinni Gusunōn mōru seeya Taberaō ka Masāō ka Kiburōti Hatafaō.

²³ Sanam mε u bεε gōra Kadesi Baanēō u nεε, i doo i tem mε mwa mε u bεε wēmō, i nūn seesiwa wi, wi u sāa Gusunō bεen Yinni. I yina i bεen naane doke wi sō. I n maa win gere mem nōwε. ²⁴ I ra n Yinni Gusunō seesimōwa saa min di na bεε yē.

²⁵ Ma na kpuna Yinni Gusunōn wuswaa na nūn kana sō sō weeru ka wōkuru weeru yēn sō u nεε, u koo bεε kpeerasia. ²⁶ Ma na nūn kana na nεε, Gusunō nen Yinni, a ku wunen tōmbu kpeerasia be ba sāa wunen arumani, be, be a yakia

wunen kpāarun saabu, ma a bu yarama Egibitin di ka wunen dam bakam. ²⁷ A wunen sōm kowobu, Aburhamu ka Isaki ka Yakōbu yaayo. A ku wunen tōmbun degangam ka ben nuku kōsuru ka ben toranu mēeri, ²⁸ kpa tōn bēn tem di a bu yarama bu ku raa gere bu nēē, wunē Yinni Gusunō a n̄ kpē a ka bu dawā tem mē a bu nōō mwēēru kua sōō. A n̄ bu kīwā. Yen sōna a bu yarama a ka de bu gbi gbaburō. ²⁹ N sere deema ba sāawa wunen tōmbu ka wunen arumani ma a bu yarama Egibitin di ka wunen dam bakam.

Yinni Gusunō u suuru kua

10

¹ Saa ye sōō, Yinni Gusunō u man sōōwa u nēē, n kpee bēsi yiru dākuo yi n ka yionō weenē kpa n kpakororu ko ka dāa kpa n yōōma win mi guuru wōllō. ² U koo maa wooda be ba raa wāa kpee bēsi yi na kōsuka sōō yore kpee bēsi yini sōō, kpa n yi doke kpakororu sōō. ³ Ma na kpakoro te kua ka akasian dāa. Na kpee bēsi yiru ye dāka yi ka yionō weenē. Ma na yōōwa guu ten wōllō na kpee bēsi yi nēni. ⁴ Ma Yinni Gusunō u wooda wōku te ta raa yorua kpee bēsi yionō sōō yorua yini sōō, be u raa bēē sōōwa dōō yara sōōn di dōma te i ka mēna guu ten nuurō. Ma u man yi wē. ⁵ Ma na gōsiramā na saramā guu ten wōllun di. Ma na kpee bēsi yi doke kpakoro te na kua mi sōō. Miya yi wāa nge mē Yinni Gusunō u man yiire n ko.

⁶ Yen biru, bēē Isireliba sa doona Beerōtu Bēē Yakanin di sa da Mōserāō. Miya Aroni u kpuna u gu ma sa nūn sika mi. Ma win bii Eleasaa u kua yāku kowo win ayerō. ⁷ Saa min di, ma sa da Gudugodāō. Saa Gudugodan di, ma sa da Yotibataō, tem mi daru tori yiba. ⁸ Saa ye sōōra Yinni Gusunō u Lefin bwese kēra gōsa, ma u bu yiire u nēē, bera ba ko n da win woodan kpakororu sōbe kpa ba n da sōmburu ko win sāa yerō. Kpa ba n da maa Isireliba domaru kue ka win yīsiru. Sōmbu tera ba ra ko sere ka gisō. ⁹ Yen sōna Lefiba ba n̄ tem wa

ben mero bisibun suunu sōō. Yinni Gusunōgia ya sāa ben tubi nge mē u bu sōōwa.

¹⁰ Ma na sina guuru wōllu mi, sōō sōō weeru ka wōkuru weeru nge mē na raa kua yellu. Ma Yinni Gusunō u maa nēn kanaru mwa u nēē, u n̄ maa bēē kpeerasiamō. ¹¹ Ma u man sōōwa u nēē, n seewo n da n bēē gbiiya kpa i da i tem mē mwa mē u bōrua u nēē, u koo bēēn baababa wē.

Kīru ka mēm nōōbun wooda

¹² Tē, bēē Isireliba, ye Gusunō bēēn Yinni u kī, yera i nūn nasia, i n sīimō win swēē kpuro sōō, kpa i nūn kīa i n nūn sāmō ka bēēn gōru kpuro ka bēēn bwēra kpuro, ¹³ kpa i win woodaba ka win yiirebu mēm nōōwa be na bēē wēēmō gisō kpa i wa i n bōri yendu mō. ¹⁴ Domi wiya u wōllu mō ka tem ka ye ya wāa mē sōō. ¹⁵ Bēēn baababa tōnawa u ka arukawani bōkua ma u bu kīa. Yen biru, bwesenu kpuro sōō, bēēya u gōsa bēē be i sāa ben bibu nge mē i waamō gisō. ¹⁶ Yen sō, i nūn tii wēeyō mam mam kpa i ku maa nūn seesi. ¹⁷ Domi u sāawa wōllun Yinni ka yinnibun Yinni. U kpā, u dam mō, ma u nanum mō. U ku ra goon nōnu mēeri, u ku ra maa nōm biran kēru mwē. ¹⁸ U ra gobekuba ka gōminibu ben gem wē, kpa u sōbu kīru sōōsi u bu dīanu ka yānu wē. ¹⁹ Yen sō, i sōbu kīō bēēn tii, domi i raa sōru di Egibitiō.

²⁰ I Gusunō bēēn Yinni nasio kpa i wi turo sā. I ka nūn maninō, kpa i n da bōre ka wi turon yīsiru. ²¹ Wiya n weenē i siara domi u sāawa bēēn Yinni. U maa gāa baka nanumginu kua bēēn suunu sōō sa wa ka nōni. ²² Bēēn baababa ba sāawa tōmbu wata ka wōkuru sanam mē ba da Egibitiō. Adama tē, u dera sa dabia nge wōllun kperi.

Mōwisi u Isireliba yaayasiāmō

ye Yinni Gusunō u kua ben sō

11

¹ I Gusunō bēēn Yinni kīō kpa i win yiirebu ka win sōōsinu ka win gere ka win woodaba mēm nōōwa baadomma. ² Tē, na n̄ ka bēēn bibu

gari m̀, be, be ba ñ wa, ba ñ maa yē nge mε Gusunɔ̄ bεsen Yinni u win dam sɔ̄sisina. Adama bεen tiiwa na ka gari m̀, bεe be i win kp̄aru ka win dam bakam seeda kua ³ ka sere maa maamaaki nanumgia ye u kua u ka Egibitin sunɔ̄ ka win temgibu kpuro sεeyasia. ⁴ I yē ye u ben tabu kowobu ka ben dumi ka ben tabu kekeba kua. U dera nim w̄ku ge ba m̀ Naa yari ga bu di sanam mε ba sun naa gire ma u bu kpeerasia mam mam. ⁵ Ma u sun k̄su gbaburɔ̄ sere sa ka tunuma mini. ⁶ U dera tem mu nɔ̄ wukia mu Datani ka Abiramu, Eliabun bibu, Rubenin bweseru sɔ̄ mwe ka ben yenugibu ka ben kuu bekuruginu ka be ba ka bu nɔ̄ tia kua kpuro sannu bεse Isireliba kpuron wuswaaɔ̄. ⁷ Bεsen nani yi ḡa baka ni kpuro wa ni Yinni Gusunɔ̄ u kua. ⁸ Yen s̄, i wooda be kpuro mem nɔ̄wɔ̄ be na bεe w̄emɔ̄ gisɔ̄ kpa i dam wa i ka tem mε mwa m̀ sɔ̄ i ko i du mi, ⁹ kpa bεen w̄aru tu daka da tem mε sɔ̄, m̀n nɔ̄ mwεeru Yinni Gusunɔ̄ u kua ka b̄ri u nεε, u koo bεsen baababa ka ben bibun bweseru w̄, m̀ sɔ̄ tim ka bom mu yiba.

Tem mε Yinni Gusunɔ̄

u n̄arimɔ̄

¹⁰ Tem mε i ko i mwa mi, mu ñ s̄a nge Egibitin tem m̀n di i yarima, mi ñ n d̄anu duura i kpa, i ra nu nim yēke nge kara mi ba kpee duura. ¹¹ Tem meni, mu s̄awa tem guunugim ka w̄wigim m̀ sɔ̄ gura ya ra nε. ¹² Gusunɔ̄ bεsen Yinni u ra tem mε n̄ariwa kpa u mu k̄su saa w̄ɔ̄n torubun di sere gen kpeerɔ̄.

¹³ I n woodaba mem nɔ̄wa be na bεe w̄emɔ̄ gisɔ̄, ma i Gusunɔ̄ bεen Yinni k̄a ma i n̄n s̄amɔ̄ ka bεen ḡru kpuro ka bεen bw̄ra kpuro, ¹⁴ u koo de gura yu nε yen saa sɔ̄ bεen tem sɔ̄ kpa alikama yu koora i wa i ḡ kpa i maa d̄a binu s̄ri ni ba ra ka tam ko ka ni ba ra ka gum ko. ¹⁵ U koo maa de yakasu su kpi bεen yaa sabenun s̄. I ko i maa deburu wa.

¹⁶ Yen s̄, i n tii se kpa i ku ra gera swaa gean di i da i b̄nu yiira i nu s̄. ¹⁷ Domi ya koo de Yinni Gusunɔ̄ u ka bεe m̄ru ko, kpa u w̄llu kenε gura yu

ȳra yu ku maa nε, kpa tem mu ku maa d̄anu ko kpa i gbi m̄i mii tem gem mε sɔ̄, mε u bεe w̄emɔ̄. ¹⁸ Gari yi na bεe s̄omɔ̄, i de yi n w̄a bεen ḡru ka bεen n̄wɔ̄. I de yi n gbinisi bεen ḡsenɔ̄ ka bεen sirinɔ̄ kpa i n ka yi yaaye. ¹⁹ I ko i yi bεen bibu keu kowa kpa i n da bu yin gari s̄ yenusɔ̄ ka swaa ñ n wuu d̄ɔ̄ ka sanam mε i ko i kpuna ka sanam mε i seewa. ²⁰ I yi yoruo bεen dian gamboban kadiriba sɔ̄ ka wuu duu yerun k̄n̄sɔ̄. ²¹ I n kua mε, nge m̀n nɔ̄ w̄llu ka tem mu w̄a, nge men n̄ra Yinni Gusunɔ̄ u koo de bεen w̄aru tu denya tem mε sɔ̄, mε u bεsen baababa nɔ̄ mwεeru kua ka b̄ri u nεε, u koo bu w̄.

²² I n wooda be kpuro mem nɔ̄wa be na bεe w̄ mi, ma i ka be s̄mburu kua i Gusunɔ̄ bεsen Yinni k̄a, ma i s̄a win swεε kpuro sɔ̄, ma i ka n̄n maninε mam mam, ²³ saa ye s̄ora u koo bεe bwese ni kpuro gira ni nu bεe dam ka dabiru kere mi, kpa i nin tem mwa. ²⁴ Mi i naasu s̄ndi kpuro mu koo kowa bεegim. Bεen tem men nɔ̄ bura yera ko n w̄awa saa tem saaran di s̄ɔ̄ ȳsan n̄m dwarɔ̄ n ka da Libanin guunɔ̄ s̄ɔ̄ ȳsan n̄m geuɔ̄, saa maa daa baka te ba m̀ Efaratin di s̄ɔ̄ yari yerɔ̄, n ka girari nim w̄ku ge ba m̀ Mēditeranɔ̄ s̄ɔ̄ duu yeru gia. ²⁵ Goo kun kp̄ u ȳra bεen wuswaaɔ̄ u bεe ma. Yam kpuro mi i ko da tem mε sɔ̄, Gusunɔ̄ bεsen Yinni u koo de min t̄mbu bu berum soora kpa ba n nande bεen s̄ nge mε u bεe yen nɔ̄ mwεeru kua.

²⁶ I swaa dakio i n̄. Domaru ka b̄ri wee. I ḡsio ye i k̄ gisɔ̄. ²⁷ I n Gusunɔ̄ bεsen Yinnin woodaba mem nɔ̄wa be na bεe w̄emɔ̄ gisɔ̄, i ko i domaru wa. ²⁸ Adama ñ n yina i win woodaba mem nɔ̄wa, ma i gera win swaan di ye na bεe s̄osimɔ̄ gisɔ̄, ma i da i b̄nu s̄awa ni ñ daa yē, i ko i b̄ri wa.

²⁹ Sanam mε Gusunɔ̄ bεsen Yinni u koo de i du tem mε i ko i mwa sɔ̄, guu te ba m̀ Garisimun w̄llɔ̄wa i ko i domarun gari kpara kpa i maa b̄rin gari kpara guu te ba m̀ Ebalin w̄llɔ̄. ³⁰ Guu ni, nu w̄awa Yuudenin guru giɔ̄, swaa ye ya w̄a s̄ɔ̄ duu

yeru gian biruõ, Kananiban temõ, be ba wãa Yuudenin wõwõõ, Giligalin deedeeru, Mõren dõa sõõn bõkuõ. ³¹ I ko i Yuudenin tõbura i da i tem me mwa me Gusunõ besen Yinni u beẽ wẽemõ. Mu koo ko beegim kpa i sina mi, ³² kpa i woodaba ka yirebu kpuro mem nõwa mam mam be na beẽ wẽemõ gisõ.

YINNI GUSUNÕN WOODABA

12

¹ Woodaba ka yirebu wee ye i ko i mem nõwa i ka samburu ko beẽn wõarun tõru kpuro sõõ tem me sõõ, me Gusunõ besen baababan Yinni u beẽ wẽemõ.

Sõa yee teera ta ko n wãa

Yinni Gusunõn sõõ

² I ko i bwese ni i ko i gira min bõnun sõõ yenu kpuro kõsukuwa mam mam guunõ ka gungunõ ka dõa kubenõ. ³ I ko i ben yõku yenu suririwa, kpa i ben bõu turanu kõsuku. I ko i ben bwõarokunu bõõkuwa i dõõ meni kpa bu ku maa nin yõsinu yaaya yam mi kpuro sõõ. ⁴ I ku bwese tuku nin komanu saari i nõ Gusunõ besen Yinni sõõamõ. ⁵ Yam mi u koo gõsi u win wõa yeru ko, miya beẽ kpuro i ko i da i nõn sõõ kpa u beẽ win tii sõõsi mi. ⁶ Miya i ko i n da ka beẽn yõku dõõ mwõararuginu de ka siarabun yõkunu ka beẽn ye i mõ kpuron wõkuru baateren wõllõn tia tia ka beẽn gbean dõa gbiikinu ka kõnu ka maa kõõ ni i kua i ka beẽn nõõ mwõenu yibia ka sere maa beẽn yaa sabenun bii gbiikinu. ⁷ Gusunõ beẽn Yinnin sõõ yeru miya i ko i yõku diiranun sukum di sannu beẽ ka beẽn yenugibu kpa i n nuku dobu yiba yèn sõõ u beẽ domaru kua ye i kua kpuro sõõ.

⁸ Sõa ye, i nõ ko i maa Yinni Gusunõ sõõ nge me sa mõ mini gisõ mi baawure u mõ ye u kõ. ⁹ Geema, i nõ gina tura tem me sõõ, me Gusunõ besen Yinni u koo beẽ wẽ kpa i n ka wõaru dimõ bõri yendu sõõ. ¹⁰ Adama i ko i Yuudenin tõbura kpa i sina tem me sõõ me u beẽ wẽemõ mi. U koo beẽ wõrabu wẽ sanam me u koo beẽ wõra

beẽn yiberõba kpuron nõman di be ba beẽ sikerene kpa i sina mi ka bõri yendu. ¹¹ Miya Gusunõ besen Yinni u koo win wõa yeru gõsi mi u koo beẽ win tii sõõsi. Miya i ko i n da ka beẽn yõku dõõ mwõararuginu de ka siarabun yõkunu ka beẽn ye i mõ kpuron wõkuru baateren wõllõn tia tia ka beẽn gbean dõa gbiikinu ka kõnu ka sere maa kõõ ni i kua i ka beẽn nõõ mwõenu yibia nge me na raa beẽ sõõwa. ¹² Gusunõ besen Yinnin sõõ yeru miya i ko i nuku dobu ko beẽ ka beẽn bii tõn durõbu ka tõn kurõbu ka beẽn sõõm kowo tõn durõbu ka tõn kurõbu ka Lefi be ba wõa beẽn suunu sõõ yèn sõõ ba nõ ben tiin tem mõ.

¹³ I n tii se kpa i ku ra yõku dõõ mwõararuginu ko yõku turanu kpuron mi, ni i ko i wa. ¹⁴ Adama i ko i nu kowa yam mi Yinni Gusunõ u koo gõsi beẽn bwese keri tian temõ kpa i ko mi kpuro ye na beẽ yiremõ. ¹⁵ Arumani ye Gusunõ besen Yinni u koo beẽ wẽ sõõ, mi i wõa, i ko i kpõ i yaa go i tem saa ye i kõ. Be ba dõere ka be ba kun dõere, be kpuro ba koo kpõ bu ye tem nge me ba ra nemu ka gina tem. ¹⁶ Yen yem tõnawa i nõ dimõ. I ko i mu yariwa temõ nge nim.

¹⁷ I ku ra wõkuru baateren wõllõn tia tia di beẽn yenuõ, ye i wuna alikama sõõ ka dõa binu sõõ ni ba ra ka tam ko ka ni ba ra ka gum ko. I ku maa beẽn neẽ ka beẽn yõanu ka beẽn bonun bii gbiikinu di beẽn yenuõ ka kõnu ka kõõ ni i kua i ka beẽn nõõ mwõenu yibia ka sere maa beẽn gbean dõa gbiikinu. ¹⁸ Adama i ko i ye diwa sõõ yerõ te Gusunõ besen Yinni u gõsa beẽ ka beẽn bii tõn durõbu ka tõn kurõbu ka beẽn sõõm kowo tõn durõbu ka tõn kurõbu ka Lefi be ba wõa beẽn suunu sõõ. Miya i ko i nuku dobu ko arumani ye i ko i n mõn sõõ. ¹⁹ I n tii se saa kpuro ye i ko i n wõa beẽn tem me sõõ kpa i ku ra Lefiba biru kisi.

²⁰ Sanam me Gusunõ besen Yinni u koo beẽn tem yasia nge me u beẽ nõõ mwõeru kua, saa ye, yaa yà n beẽ bine mõ, i ko i kpõ i ye tem nge me i kõ. ²¹ Sõa yee te Gusunõ besen Yinni u gõsa tã n ka beẽ toma, i ko i kpõ i yaa

sabenu wuna been naa gõõ ka been yãa gõõ ka been boo gõõ sõõn di nge me na bee yiire, kpa i ye go i tem been yenusõ nge me i kī. ²² Wi u deere ka wi u kun deere, bee kpurowa i ko i ye tem nge me ba ra nemu ka gina tem. ²³ Adama i tii nenuõ kpa i ku ra yaa yen yem di domi yem meya mu sãa yen wãaru. N ñ maa weene i yaa ye menna i di ka yen wãaru sannu. ²⁴ I ko i mu yariwa temõ nge nim. ²⁵ I n kua me, i ko i bõri yendu wa bee ka been bibun bweseru domi i kua ye ya koo Yinni Gusunõ wẽre.

²⁶ Adama ye i Yinni Gusunõ yiya ka kãe ni i kua i ka been nõ mwẽenu yibia, i ko ka ye kpuro dawa win sãa yerõ te u gõsa. ²⁷ I n yãku dõõ mwaararuginu mð, yaa ka yen yem sanna i ko i menna i yi Gusunõ besen Yinnin yãku yeru wõllõ. I n maa siarabun yãkunu mð, i ko i yen yem yariwa yãku yeru wõllõ kpa i yen yaa tem.

²⁸ I sõõsi ni kpuro swaa dakio, i nu mem nõowa ni na bee wẽ mi, kpa i wa i n bõri yendu mð sere ka baadommaõ bee ka been bibun bweseru, kpa i n mð ye ya wã ya Gusunõ besen Yinni doremõ.

I ku ra Kananiban bũnu sã

²⁹ Gusunõ besen Yinni u koo bwese ni kpeerasia ni i ko i gira mi. Sanam me i nu gira i sina nin temõ, ³⁰ i n tii se kpa i ku ra de nu bee yina mwa i nin kookoosu saari. I ku ra kasu i gia nge me nu ra ka nin bũnu sã, kpa i gere i nee, i ko i kowa nge me. ³¹ I ku ra bu saari i n Gusunõ besen Yinni sãamõ, domi bà n sãaru mð, gãa disigina ba ra n mð ni Gusunõ u tusa. Ba ra mam ben bũnu yãku dõõ mwaararuginu kuewa ka ben bii tøn durõbu ka tøn kurõbu.

13

¹ I ko i wooda be kpuro mem nõowawa be na bee wẽ mi. I ku ra gãanu ganu sosi, i ku ra maa gãanu ganu kawa be sõõ.

Ba koo Isireli

be ba bũnu sãamõ seeyasia

² Been suunu sõõ, Gusunõn sãmõ goo ñ kun me yam wao goo ù n bee

maamaakin gari sõõwa, ³ ma ye yẽro u bee sõõwa mi, ya koorã, ma u bee sõõwa u nee, i da i bũnu sã ni i ñ daa yẽ, ⁴ i ku ra win gari nõ. Domi Gusunõ besen Yinniwa u been laakari meerimõ u ka wa i n nùn kīn na ka been gõru kpuro ka been bwẽra kpuro. ⁵ Gusunõ besen Yinni turowa i ko i kasu kpa i nùn nasia. I win woodaba nõni dokeo, i nùn mem nõowa, kpa i nùn sã kpa i n ka nùn manine. ⁶ I ko sãmõ wi, ñ kun me yam wao wi gowa wi u bee bõriamõ i ka Gusunõ besen Yinni deri wi u sun yarama Egibitin di mi sa yoru di. I ko yẽro gowa yèn sõ u kī u bee gerasia Gusunõ besen Yinnin swaan di, ye u sun sõõwa su swīi. Nge meya i ko i ka kõsa kpeerasia been suunu sõõn di.

⁷⁻⁸ Bwese tukunu nu ko n bee sikere ne, ganu nu n wãa turuku kpa ganu nu n wãa n toma handunian goonu nne kpuro sõõ, nu n bũnu sãamõ ni bee ka been baababa i ñ daa yẽ. Sõrõkudo been mð ñ kun me been wõnõ ñ kun me been bii tøn durõ ñ kun me tøn kurõ ñ kun me been kurõ ñ kun me been bõrõ kīnasi goo u koo bee kækiri asiri sõõ u nee, i da i bũnu ni sã. ⁹ I ku ra yẽro swaa daki i win gari gem mwa. I ku ra maa win wõnwõndu ko i sere nùn biru wukiri. ¹⁰ Adama i ko i nùn gowa. Wune wi u kækura, wuna kaa gbi a nùn kpenu kasukum tore a ka go, tøn be ba tie bu sere nun swīi. ¹¹ I ko i nùn kpenu kasuku i gowa yèn sõ u kasu u bee gerasia Gusunõ besen Yinnin swaan di wi u sun yarama Egibitin di mi sa yoru di. ¹² Meyan ko n sãa kpa bee Isireliba kpuro i nõ, kpa i berum soora i ku maa ka kõsa yen bweseru ko been suunu sõõ.

¹³⁻¹⁴ Sõrõkudo wuu si Gusunõ u bee wẽn teu sõõ, tøn kõsobu gabu ba koo wuugibu kækiri bu nee, bu da bu bũnu sã ni, ni i ñ daa yẽ. I n nua me, ¹⁵ i ko i gari yin kaso kowa i yi wẽeri kpa i yi bikikia ka laakari i wa bà n kõsa ye kuan na ka gem. ¹⁶ Bà n ye kuan na, saa yera i ko wuu gen tambu kpuro go ka ben yaa sabenu kpa i wuu gen tii kpeerasia ka ye ya wãa ge sõõ. ¹⁷ I ko i wuu gen arumani kpuro mennawa gen yaaraõ mi ba ra menne, kpa i wuu ge ka arumani ye kpuro dõõ

mēni muku muku. Ya ko n sãawa nge yãku dõõ mwaararugiru te i Gusunõ bēen Yinni kua. Wuu ge, ga ko n sãawa bansu sere ka baadommaõ. Ba ñ maa su seeyamõ. ¹⁸⁻¹⁹ I ku ra maa tii gãanu yiiya arumani ye sõõ. Ya ko n sãawa Gusunõ bēsen Yinnigia, kpa win mōru yu wa yu sure. I n win nõõ nuu ma i win woodaba kpuro mēm nõõwa be na bēe wēemõ gisõ, kpa i n mō ye ya wã win nōni sõõ, u koo bēe wōnwōndu ka durom kua, kpa i dābia nge mē u bēsen baababa yen nõõ mwēeru kua ka bõri.

Gõõ woro ni Gusunõ u yina

14

¹ Bēe Isireliba, i sãawa Gusunõ bēsen Yinnin tōmbu. Goo ù n gu, i ku ra bēen wasin gam mura. I ku ra maa bēen seri kōni wuswaa gia. ² Domi i sãawa bwese te Gusunõ bēsen Yinni u gõsa nēnem. Handunian bwesenu kpuro sõõ, bēeya u gõsa i n ka sãa win tōmbu.

Yaa ye n weene bu di

ka ye n ñ weene bu di

³ I ku ra gãa disiginu di. ⁴ Yēē yi i ko i di, yiya naa ka yãaru ka boo ⁵ ka yaa kpiku ka nemu ka kpaasa ka kpee boo ka gini bukaru ka kpee bera ka gina. ⁶ Yēē yi yi naa kaburosu yiru mō ma yi ra tuka ko, yi kpurowa i ko i di. ⁷ Adama i ku ra yaa di ye ya ra tuka ko tōna ñ kun mē ye ya naa kaburosu yiru mō tōna. Nge mēya i ku ra yooyoo di ka saataburu ka maa damaa*. Yēē yi, yi ra tuka ko adama yi ñ naa kaburosu yiru yiru mō. I ko i yi garisiwa disigii. ⁸ I ku ra kurusõ di ge, ge ga naa kaburosu yiru yiru mō, adama ga ku ra tuka ko. I ko i gu garisiwa disiguu. I ku ra yēē yin gaa di, i ku ra maa yin gaan goru baba.

⁹ Yēē yi yi wãa nim sõõ i ko i di yiya, yēē yi yi kēeritii ka kokosu mō kpuro. ¹⁰ Adama yi yi ñ kēeritii ka kokosu mō, i ku ra yi di. I ko i yi garisiwa disigii.

¹¹ Gunõ ge ga dēere kpurowa i ko i di. ¹² Adama gunõ si i ñ dimõ siya, gunõ bakeru ka yabereku ka gunõ bake te ta

ra n wãa nim wõkuõ ¹³ ka bõsu sooku ka siro ka ye ya ka gu weene kpuro ¹⁴ ka gbanamgbaaru ka ye ya ka tu weene kpuro ¹⁵ ka taataaru ka booro ka kparuko yãatam barebu ka kasa ka ye ya ka ye weene kpuro ¹⁶ ka booron bweseru baatere ¹⁷ ka gbanmbayaku ka tionko ka swãa wãaku ¹⁸ ka nim kpakpaye ka bukaabo ka ye ya ka ye weene kpuro ka kpurabu ka sere kõõ.

¹⁹ I ko i kōkōmii ni nu ra yõ yõ garisiwa disiginu. I ku ra nu di. ²⁰ Adama ni nu dēere kpurowa i ko i kpõ i di.

²¹ I ku ra yaa gaa di ye ya ka tii gu. I ye sõõ wi u wãa bēen yenuõ kēeyõ u di ñ kun mē i ye sōbu gabu dōre. Domi i sãawa Gusunõ bēsen Yinnin tōmbu mam mam. I ku ra maa boo buu yike ka gen meron bom.

Wōkuru baateren wõllun

tia tian wooda

²² Wõõ baagere, bēen gbean dīanu sõõ, wōkuru baateren wõllõ tia tiawa i ko i n da wunē, ²³ kpa i n da ka de Gusunõ bēsen Yinnin sãa yerõ te u gõsa. I ko i tia tia ye wuna bēen alikama sõõ ka dãa bii ni ba ra ka tam ko sõõ ka ni ba ra ka gum ko sõõ, kpa i ye di mi, ka bēen nēē ka bēen yãanu ka bēen bonun bii gbiikinu. Ye kpurowa i ko i n da di mi, kpa i ka gia nge mē i ko i n da Gusunõ bēen Yinni nasie baadomma. ²⁴ Sanam mē Gusunõ bēsen Yinni u koo bēe domaru kua ma bēen dīanu nu koorã, sōrōkudo i ñ kpõia i ka tia tia ye na ye i wuna wōkuru baateren wõllõ yèn sõ bēen gbabura toma ka win sãa yee te u gõsa mi. ²⁵ Saa ye sõõ, i ko i tia tia ye dōrawa yè i wuna wōkuru baateren wõllõ mi, kpa i yen gobi nēnuma i ka na Gusunõ bēsen Yinnin sãa yerõ te u gõsa. ²⁶ Miya i ko i ka gobi yi nēē dwe ka yãanu ñ kun mē bonu ka tam mē mu du ka mē mu bõ ye ya koo ka bēe naawa kpuro gesi kpa i ye di mi, i n ka Gusunõ bēen Yinni sãamõ, kpa i n nuku dobu mō bēe ka bēen yēnugibu. ²⁷ Saa ye sõõ, i ku

* **14:7** damaa - A maa mēerio Sāarun Wooda 11:5

ra Lefiba duari be ba wāa beēn wusō, domi ba ñ tem mō beēn suunu sō.

²⁸ I ko i n da wōō itase ka wōō itasen wōkuru baateren wōllōn tia tia yiwa beēn wusō, ²⁹ kpa ya n sāa Lefibagia be, be ba ñ tem mō beēn suunu sō ka sōbugia ka gobekubagia ka gōminibugia be ba wāa beēn suunu sō, kpa bu di bu debu kpa Gusunō besen Yinni u beē domaru kua beēn sōma kpuro sō ye i mō.

Dibun karabu wōō nōōba yiru

ka wōō nōōba yiru

15

¹ I ko i n da be ba beēn dibu ñeni karewa wōō nōōba yiru ka wōō nōōba yiru. ² Wee nge mē i ko i ka wooda ye sōmburu koosina. Sanam mē ba dibu karabun gari kpara Yinni Gusunōn sō, n weenēwa be ba ben winsim gobi bōkura bu yērobu dii bi kara, kpa bu ku maa bu gāanu bikia. ³ I ko i kpī i sōbu baasi bu ka beē beēn dibu kōsia, adama i ko i beēn mēro bisibu karawa.

⁴⁻⁵ I n gesi Gusunō besen Yinnin nōō nua, i win woodaba mēm nōōwa mam mam be na beē wēemō gisō, u koo beē domaru kua tem mē u koo beē wē sō kpa sārō u kun wāa beē sō. ⁶ U koo beē domaru kua nge mē u beē nōō mwēeru kua. I ko i bwese tuku dabinu gobi bōkura, adama beē, i ñ ko i n gobi bōkurabun bukata mō. I ko i bwese tuku dabinu kera, adama nu ñ kpē nu beē kera.

⁷ Ka mē, beēn goō ù n sāa sārō tem mē Gusunō beēn Yinni u koo beē wēn wuu gagu sō, i ku ra gōbia i yina i nùn gobi bōkura. ⁸ I ko i nùn bōkurawa ka nuku tia yìn bukata u mō. ⁹ I laakari ko, kpa i ku ra nuku kōsu bwisikunu ko i nē, wōō nōōba yiruse wee ya turuku kooma yē sō ba ra dibugibu kare, kpa i sēsia i yina i nùn bōkura. I n kua mē, u koo Yinni Gusunō nōōgiru sue beēn sō, kpa i yen taaren are sōbe.

¹⁰ I nùn bōkuro ka nuku tia. I n kua mē, Gusunō besen Yinni u koo beēn sōma kpuro domaru kua ye i mō. ¹¹ Sārōbu ba ko n wāawa tem mē sō saa kpuro. Yen sōna na beē wooda yeni wē na nē, i de i n sāa nuku tiagibu beēn mēro bisi

be ba sāa sārōbu ka wōnwōndobu sō.

Yobun karabu

¹² Beēn Heberusi goō, tōn durō ñ kun mē tōn kurō ù n tii beē dōre, u koo beē sōmburu kuawa wōō nōōba tia. Wōō nōōba yiruse i ko i nùn karawa u doona. ¹³ I n nùn karamō, i ku de u doona nōm dira. ¹⁴ I ko i nùn kēru wēwa beēn yaa sabenu sō ka beēn alikama sō ka tam sō, kpuro sō gesi ye Gusunō besen Yinni u koo beē domaru kua. ¹⁵ I yaayo ma i raa yoru di Egibitiō, ma Gusunō besen Yinni u beē yakia. Yen sōna na beē wooda yeni wēemō gisō.

¹⁶ Beēn yoo goō ù n nē, u ñ yariō beēn min di yēn sō u beē ka beēn yenugibu kī, u maa dobu nōōmō beēn mi, ¹⁷ saa ye sō, u koo gambo gballiwa kpa i sōkura sua i ka win swaa yaba kpa u ko beēn yoo sere ka baadommaō. Nge mēya i ko i maa yoo tōn kurōn tii kua.

¹⁸ I ku ra de n beē sēsie i ka yoo kara u doona beēn min di yēn sō sōmbu te u beē ku wōō nōōba tia sō ta beē sōm kowo wi i kōsiamōn aren nōn yiru wē, kpa Gusunō beēn Yinni u beē domaru kua ye i mō kpuro sō.

Yaa sabenun bii gbiikinu

¹⁹ I ko i beēn nē ka beēn yāanu ka beēn bonun bii gbiikii dwanu Gusunō besen Yinni yiyewa. I ku ra ka beēn nēen bii gbiikinu sōmburu ko, i ku ra maa beēn yāanun bii gbiikinun sansu bōōri. ²⁰ I ko i n da nin yaa temwa beē ka beēn yenugibu wōō baagere Gusunō besen Yinnin sāa yerō te u gōsa. ²¹ Yaa sabe nin garu tā n naasu barō ñ kun mē tā n wōko sāa ñ kun mē tā n alebu gaa mō, i ku ra ka tu Gusunō beēn Yinni yākuru kua. ²² I ko i ten yaa temwa yenuō. Wi u dēere ka wi u ñ dēere, be kpurowa ba koo ye tem nge mē ba ra nēmu ka gina tem. ²³ Adama i ku ra yen yem di. I ko i mu yariwa temō nge nim.

Gō sararibun tōō bakaru

16

¹ Suru wi ba m̀ Abibu sɔɔ, i ku ra duari i Gɔɔ sararibun t̄ɔɔ bakaru di Gusunɔ besen Yinnin s̄. Domi suru wi sɔɔra u bɛɛ yara Egibitin di w̄kuru. ² Yɛɛ yi i ko i wuna bɛɛn yaa sabenu sɔɔ i ka Gusunɔ besen Yinni yākuru kua Gɔɔ sararibun t̄ɔɔ baka te sɔɔ, yiya, yāanu ka bonu ka ketɛba. I ko i t̄ɔɔ baka te diwa Yinni Gusunɔn s̄a yerɔ te u ɔsa. ³ T̄ɔɔ baka ten s̄ɔɔ nɔɔba yiru ye sɔɔ, i n̄ p̄ɛɛ dimɔ ye ba seeyatia doke. Ye ba n̄ seeyatia dokewa i ko i di yèn s̄ ka duka i yara Egibitin di. I n̄ n̄ni swāarun p̄ɛɛ ye dimɔ, nge m̄ɛya bɛɛn wāaru kpuro sɔɔ i ko i ka t̄ɔɔ baka te yaaya t̄ɛ sɔɔ i yara Egibitin di. ⁴ S̄ɔɔ nɔɔba yiru ye sɔɔ, i n̄ ko i de p̄ɛɛ seeyatia ya n̄ wāa bɛɛn tem m̄ɛ kpuro sɔɔ. I n̄ maa yaa ye i ka yākuru kua t̄ɔɔ gbiikirun yoka yiimɔ sere sisiru bururu. ⁵ I ku ra t̄ɔɔ baka te di bɛɛn wusu kpuro sɔɔ mi Gusunɔ besen Yinni u bɛɛ swīi, ⁶ ma n̄ kun m̄ɛ wuu ge u ɔsa sɔɔ, mi win s̄a yeru ta wāa. I ko i yākuru kowa yoka sanam m̄ɛ s̄ɔɔ u dua nge saa ye i yarima Egibitin din saka. ⁷ I ko i yaa sabe te w̄wa kpa i tu tem yam mi Gusunɔ besen Yinni u ɔsa mi. I n̄ t̄ɔɔ baka te di i kpa, yen sisiru bururu, kpa i ɔsira i wura bɛɛn wusɔ. ⁸ S̄ɔɔ nɔɔba tia sɔɔ, i ko i p̄ɛɛ diwa ye ba n̄ seeyatia doke. S̄ɔɔ nɔɔba yiruse, kpa i m̄enna Gusunɔ besen Yinnin s̄. I n̄ ko i s̄mburu garu ko t̄ɔɔ te sɔɔ.

Ḡɛɛbun t̄ɔɔ bakaru

⁹ Saa yèn di i dīanu ḡɛɛbu torua, i ko i alusuma gariwa yu ka ko nɔɔba yiru. ¹⁰ Yen biru, kpa i Gusunɔ besen Yinni ḡɛɛbun t̄ɔɔ bakaru diiya kpa i maa ka n̄n̄ k̄ɛnu naawa ye u domaru kua u bɛɛ w̄ɛ sɔɔ. ¹¹ I ko i nuku dobu ko win wuswaɔ win s̄a yee te u ɔsa sɔɔ bɛɛ ka bɛɛn bii t̄ɔn durɔbu ka t̄ɔn kurɔbu ka bɛɛn s̄ɔm kowo t̄ɔn durɔbu ka t̄ɔn kurɔbu ka Lefiba ka s̄ɔbu ka gobekuba ka ɔminibu, be kpuro gesi be ba wāa bɛɛn suunu sɔɔ. ¹² I wooda be m̄em n̄ɔwɔ kpa i ka s̄mburu ko. I yaayo ma i raa s̄awa yobu Egibitiɔ.

Kunun t̄ɔɔ bakaru

¹³ I n̄ bɛɛn gbean dīa bimiginu so i kpa, ma i bɛɛn resem binu gama i kpa, i ko i Kunun t̄ɔɔ bakaru diwa s̄ɔɔ nɔɔba yiru. ¹⁴ I ko i nuku dobu kowa t̄ɔɔ baka te sɔɔ, bɛɛ ka bɛɛn bii t̄ɔn durɔbu ka t̄ɔn kurɔbu ka bɛɛn s̄ɔm kowo t̄ɔn durɔbu ka t̄ɔn kurɔbu ka Lefiba ka s̄ɔbu ka gobekuba ka ɔminibu be ba wāa bɛɛn suunu sɔɔ. ¹⁵ I ko i Gusunɔ besen Yinni t̄ɔɔ baka te diyawā s̄ɔɔ nɔɔba yiru s̄a yee te u ɔsa sɔɔ. Domi u koo bɛɛn gbean dīanu ka s̄ama ye i m̀ kpuro domaru kua kpa i n̄ wāa nuku dobu sɔɔ mam mam.

¹⁶ W̄ɔɔ baagere, n̄n̄ itawa bɛɛn t̄ɔn durɔbu kpuro ba ko n̄ da de Gusunɔ besen Yinnin s̄a yerɔ te u ɔsa. Saa yera, p̄ɛɛ ye ba n̄ seeyatia doken t̄ɔɔ bakarun saa ka ḡɛɛbun t̄ɔɔ bakarun saa ka kunun t̄ɔɔ bakarun saa. Adama bu ku da mi ka n̄m̄ dira. ¹⁷ Ben baawure u koo ka k̄ɛru dawa m̄ɛn̄ n̄ru u koo kp̄i ye Gusunɔ besen Yinni u domaru kua u n̄n̄ w̄ɛ sɔɔ.

Wooda ye ba yi siribun s̄

¹⁸ I ko i bɛɛn bwese k̄ɛri sɔɔ siri kowobu ka wirugibu swīiwa bɛɛn wusu kpuro sɔɔ si Gusunɔ besen Yinni u bɛɛ w̄ɛ. Kpa ba n̄ da t̄ɔmbu siri gem sɔɔ. ¹⁹ I ku ra siri ka murafitiru, i ku ra goo gem w̄ɛ win b̄ɛɛren s̄. I ku ra maa n̄m̄ biran k̄ɛru mwa domi ta ra laakarigibun n̄ni w̄kewa kpa tu gemgibun gere ɔsia. ²⁰ I ko i gem swīiwa mam mam kpa i wa i n̄ wāa, kpa i tem m̄ɛ mwa m̄ɛ Gusunɔ besen Yinni u bɛɛ w̄ɛm̄ɔ.

Ba b̄uu s̄aru yina

²¹ I ku ra b̄uu d̄aru garu gira yāku yerun b̄okuɔ te i ko i Gusunɔ besen Yinni bania. ²² I ku ra maa kperu garu gira ta n̄ s̄a b̄uu, domi Gusunɔ besen Yinni u ye kpuro tusa.

17

¹ I ku ra Gusunɔ besen Yinni yākuru kua ka ketɛ n̄ kun m̄ɛ ka yāaru n̄ kun m̄ɛ ka boo, yen gaa yā n̄ bararu garu n̄ kun m̄ɛ alebu gaa m̄ɔ, domi ya s̄awa sese disigiru win mi.

²⁻³ I n̄ da da i wāa wuu si Gusunɔ besen Yinni u bɛɛ w̄ɛ sɔɔ, s̄ɔr̄okudo s̄ɔ teeru wuu sin gagu sɔɔ, t̄ɔn durɔ goo

n̄ kun m̄ t̄n kur̄o goo u koo Yinni Gusun̄o t̄nu kam kom kua u da u b̄nu yiira u s̄a, ka mam s̄o ka suru ka kperi kpuro. Yeya ya ko n s̄a k̄sa Gusun̄on n̄ni s̄o domi n̄ n̄ m̄ u b̄e yiire i ko. ⁴ Sanam m̄ i nua ba n̄e, goo u yen bweseru kua, i ko i yen gari w̄eriwa ka laakari. I n deema ȳero u sese disigii te kuawa ka gem b̄e Isireliban tem s̄o, ⁵ saa ye s̄ora i ko i ka ȳero da wuun gb̄ara k̄nn̄w̄o n̄ n̄ t̄n dur̄on na, n̄ n̄ maa t̄n kur̄on na kpa i n̄n kpenu kasuku i go.

⁶ I ku ra goo taare w̄e i go ma n̄ kun m̄ t̄mbu yiru n̄ kun m̄ ita ba win seeda di. T̄n tur̄on seeda dibu kun tura. ⁷ Seedagii beya ba koo gbi bu ȳero kpenu kasukum tore bu ka go kpa t̄n be ba tie bu sere maa sw̄i. Nge m̄ya i ko i ka k̄sa ye wuna b̄en suunu s̄on di.

Siribu

⁸ Goo ù n̄ t̄nu go n̄ kun m̄ gabu b̄a n̄ sanna n̄ kun m̄ goo ù n̄ goo m̄era kua, ma i kpana i bu siria, i seewo i ka bu da yam mi Gusun̄o b̄esen Yinni u koo tii ḡsia s̄o. ⁹ I doo ȳaku kowobu Lefiban mi ka siri kowobun mi kpa bu b̄e s̄o nge m̄ i ko i siri bi koosina. ¹⁰ I ko i kowa dee dee ye ba b̄e s̄o wa s̄a yee ten min di t̄e Yinni Gusun̄o u tii ḡsia. ¹¹ I ko i wooda ka s̄osi ni ba b̄e w̄e mi m̄m̄ n̄o wa wa mam mam. I ku ra yen gaa yina. ¹² Wi u tii sua ma u yina u ȳaku kowo wi u Gusun̄o b̄esen Yinnin s̄amburu m̄ mi ka siri kowon gari swaa daki, ba koo ȳero gowa. Nge m̄ya i ko i ka k̄sa wuna b̄e Isireliban suunu s̄on di ¹³ kpa t̄nu baawure wi u ye nua u nanda kpa goo u ku maa tii sua.

Wooda ye ba yi

sina bokon sw̄ibun s̄o

¹⁴ Sanam m̄ i dua i w̄a tem m̄ Gusun̄o b̄esen Yinni u b̄e w̄em̄ s̄o, ma i gerua i n̄e, i k̄i n̄ sina boko m̄wa nge m̄ bwese ni nu b̄e sikerene nu m̄, ¹⁵ wi Gusun̄o b̄esen Yinni u ḡsa, wiya i ko i sw̄i u ko sina boko. U ko n̄ s̄awa Isireli. I ku ra de s̄o wi i n̄ s̄a bwese teeru u ko b̄en sina boko. ¹⁶ Sina boko wi, u n̄ ko u n̄ dumi m̄o dabi dabiru. U n̄ ko u n̄ da maa gabu

ḡari Egibitīo bu dumi dweema. Domi Yinni Gusun̄o u b̄e s̄o wa u n̄e, u n̄ k̄i i maa wura mi. ¹⁷ Win kur̄abu ba n̄ ko ba n̄ dabi win ḡru gu ku raa ka gera Gusun̄on min di. U n̄ koo maa tii sii geesu ka wura sweena siki siki.

¹⁸ Sina boko wi, ù n̄ sina ḡna sina u kpa, u koo de bu n̄n wooda yeni yoruawa tireru s̄o ye ya ko n̄ w̄a ȳaku kowo Lefiban mi. ¹⁹ Tire te, ta ko n̄ w̄awa win b̄oku kpa u n̄ da tu gari t̄o baatere win w̄arun t̄ru kpuro s̄o kpa u ka gia nge m̄ u koo Gusun̄o win Yinni nasia, u win woodaba ka win yiirebu m̄m̄ n̄o wa. ²⁰ Kpa u ku tii sua u n̄ tamaa u win Isirelisibu kerewa kpa u ku wooda yen gaa yina kpa wi ka win bibun bweserun bandu tu daka da Isireliban suunu s̄o.

Ye ya ko n̄ s̄a Lefibagia

18

¹ Ȳaku kowo Lefiba ka be ba tie Lefin bweseru s̄o kpuro ba n̄ tem wasi nge Isireli be ba tie. Ȳaku ni ba Yinni Gusun̄o kua ka ḡa ni ba ka n̄n naawa, yera ya ko n̄ s̄a ben d̄ianu. ² Ba n̄ tem wasi mu n̄ s̄a ben tubi nge Isireli be ba tie. Adama Yinni Gusun̄ogia ya ko n̄ s̄a ben tubi nge m̄ u bu s̄o wa.

³ Ȳaku yaan mi b̄e Isireliba i ko ȳaku kowobu w̄e ù n̄ ȳakuru kua ka k̄ete n̄ kun m̄ ka ȳaru n̄ kun m̄ ka boo, miya yen n̄m faram ka yen baa saburosu ka yen b̄os̄onu. ⁴ Kpa i maa bu b̄en d̄ia ni i gbia i ḡa w̄e. Niya, alikama ka d̄a bii ni ba ra ka tam ko ka ni ba ra ka gum ko ka sere b̄en ȳaanun san si i gbia i b̄ora. ⁵ Domi b̄en bwese k̄eri kpuro s̄o, Lefin bwese k̄era Gusun̄o b̄esen Yinni u ḡsa bu ka s̄amburu ko win s̄a yero be, ka ben bibun bweseru sere ka baadommao.

⁶ Lefi goo ù n̄ k̄i u yari Isirelin wuu gagun di mi u w̄a u ka da mi Yinni Gusun̄on s̄a yera w̄a, ⁷ u koo kp̄i u win s̄amburu ko mi, Gusun̄o win Yinnin wuswaao nge m̄ win m̄ero bisibu Lefi be u deema mi ba m̄. ⁸ Ba koo n̄n dim w̄ewa mu n̄ ka begim n̄e baa m̄ u ye u raa m̄o d̄ra.

Gusunān sāmō weesugibu

ka win sāmō gemgii

⁹ I n tura tem mē sōō, mē Gusunō besen Yinni u bēē wē, i ku ra men tōmbun sāaru saari te Yinni Gusunō u tusa. ¹⁰ I ku ra de bēē sōō, goo u ka win bii yākuru garu ko. I ku maa de goo u n sōroru mō bēēn suunu sōō, ¹¹ n kun mē u n gōribu sokumō n kun mē u n dobo doboba mō. ¹² Domi yeni kpurowa Yinni Gusunō u tusa. Yen sōna u koo tem min tōn be kpuro gira bēēn wuswaan di, ¹³ kpa bēē i n sāa Gusunō besen Yinnigibu mam mam.

¹⁴ Domi bwese te i ko i gira mi, ba ra sōroru kowa kpa bu kperin saria mēeri bu ka bikiaru ko. Adama Gusunō besen Yinni u n bēē ye wurarimō. ¹⁵ U koo bēē win sāmō goo seeya bēēn bweseru sōōn di nge nē, Mōwisi. Wiya i ko i swaa daki. ¹⁶ Domi yera i Yinni Gusunō bikia sanam mē i mēna Horebun guurō. I nēē, i n maa kī i Yinni Gusunōn tiin nōō nō n kun mē i win dōō boko wi wa. Domi i n kī u bēē go. ¹⁷ Ma Yinni Gusunō u man sōōwa u nēē, bēēn bikia bi, bu wā. ¹⁸ U nēē, u koo bēē win sāmō goo seeya bēēgibun suunu sōōn di nge nē, kpa u win gari doke win nōō sōō. Kpa sāmō wi, u bēē sō kpuro ye u nūn yiire. ¹⁹ Bēēn goo ù n yina u gari yi swaa daki yi sāmō wi, u koo gere ka Gusunōn yīsiru, u koo yēro seeyasiawa. ²⁰ Adama sāmō wi, ù n gari gēē sosi ka Yinni Gusunōn yīsiru ye u n nūn yiire u gere n kun mē ù n gari gerua ka būnun yīsiru, ba koo nūn gowa.

²¹ Sōrōkudo i ko i tii bikia i nēē, amōna sa ko n ka yē gari yi Yinni Gusunō kun gerua. ²² Gusunōn sāmō goo ù n gari gerua ka Yinni Gusunōn yīsiru, ma yi n koore mē, yiya yi n sāa Yinni Gusunōn gere. Sāmō wiya u win gari seka. I ku win berum ko.

Wuu sìn mi

ba ko n da kpikiru de

19

¹ Gusunō besen Yinni u koo bwese tukunu gira nin tem di kpa u nin tem mē bēē wē, kpa i n ben wusu ka ben

yenusu mō. ²⁻³ Tem mē Yinni Gusunō u koo bēē wē mi, i n mu mwa i kpa, i mu bōnu koowo beri ita kpa i yen baayere sōō wuu teu wuna mi be ba tōnu go ba ko n da kpikiru we, kpa i swēē yabiri yi ba ko n da ka de mi.

⁴ Tōn be ba ben winsim go ba n ka baaru, ba n daa maa yibēē tēru mōōsine, be tōnawa ba koo kpī bu kpikiru da wuu sin mi. ⁵ Nge tē, gabu bā n da yakasō ba dāa kīimō, kpa gbāa yu wōōra yu win beruse wōri yu go, wuu gen teu sōōra u koo kpikiru da u wa u n ka wāa, ⁶ kpa wi ba gon dusibun mōru yā n seewa bu ku raa yēro naa turi bu mwa swaan tondabun sō. Domi wi, ka wi u gu mi, ba n daa yibēē tēru sāa. ⁷ Yen sōna na bēē sōōwa na nēē, i wusu ita gōsio su n sāa kpiki yenu.

⁸⁻⁹ Ma i wooda ye kpuro mēm nōōwa i ye nōni doke ye na bēē wēēmō gisō, ma i Gusunō besen Yinnin kīru mō, u koo bēēn tem mē yasiasia kpa u mu bēē wē mē u besen baababa nōō mwēru kua. Saa yera i ko i maa wusu ita gasu gōsi i sosi sìn mi ba ko n da kpikiru de. ¹⁰ Nge mēya ba n koo maa be ba kun toren yem yari tem mē sōō mē Gusunō besen Yinni u bēē wē i n mō, kpa yēron yem mu kun wāa bēēn winō.

¹¹ Adama goo ù n win winsim tusa, ma u nūn so u go, yen biru, kpa u kpikiru we wuu sin gagu sōō, ¹² win wuun guro gurobu ba koo dawa bu nūn mwaama bu wi u koo nūn mōru kōsie nōmu beria u nūn go. ¹³ I ku nūn wānwāndu kua. I taare sarirugiin yem wunō bēē Isireliban suunu sōōn di kpa n bēē wēra.

Gbee kōōrōn wooda

¹⁴ I n dua tem mē sōō i kpa mē Gusunō besen Yinni u koo bēē wē, bā n bēē mu bōnu kua ba kpa, i ku ra bēēn winsim kōōrō mure bēēgia sōō.

Seeda ye ba koo wura

¹⁵ Goo ù n tōnu go n kun mē ù n toraru garu kua, tōn turon seeda kun tura bu ka yēro taare wē. Adama tōmbu yiru n kun mē ita bā n seeda di, saa yera ba koo yēro garisi taaregii.

16 Goo ù n win winsim k̄sa gaa mani, 17 be yiru ye kpuro ba koo dawa Yinni Gusun̄n s̄a yer̄o bu ȳaku kowobu ka siri kowobu wa be ba d̄ama te s̄amburu m̄ò mi. 18 Siri kowo be, ba koo ben gari w̄ɛriwa ka laakari. Bà n deema seeda weesugia u win winsim manim̄o, 19 saa ye s̄ɔ̄ra ba koo n̄un kua nge m̄e u raa bwisika bu win winsim wi kua. Nge m̄eya i ko i ka k̄sa wuna b̄een suunu s̄ɔ̄n di. 20 T̄ambu bà n ye nua, ba koo b̄erum duura. Ba ñ maa k̄sa yen bweseru m̄ò b̄een suunu s̄ɔ̄. 21 I ku taaregii w̄anw̄andu kua. Wi u t̄anu go, ba koo maa win tii gowa. Wi u win winsim n̄ani wuna, ba koo maa wigii wunawa. Wi u win winsim dondu bua, ba koo maa wigiru buawa. Wi u win winsim n̄ama bua, ba koo maa wigia buawa. Wi u win winsim naasu bua, ba koo maa wigisu buawa.

Tabun wooda

20

1 Sanam m̄e i b̄een yiber̄eba tabu w̄ari, ì n ben dumi wa ka ben tabu k̄k̄e yi dumi gawe ka sere ben t̄ambu be ba b̄ee dabiru kere, i ku ben b̄erum ko. Domi Gusun̄o b̄esen Yinni u w̄aa ka b̄ee wi, wi u b̄ee yarama Egibitin di. 2 I sere tabu tore, ȳaku kowo u koo nawa b̄een wuswaā u n̄e, 3 i n̄ōw̄o b̄ee Isireliba. Wee i na gis̄o i ka b̄een yiber̄eba tabu ko. I ku de b̄een goon tororu tu kara. I ku b̄erum soora, i ku diiri, i ku maa nanda ben s̄o. 4 Gusun̄o b̄esen Yinni u ka b̄ee w̄aa. Wiya u koo b̄ee nasara w̄e.

5 Yen biru be ba ra tabu kowobu mw̄eri, ba koo bikia bu n̄e, b̄ee s̄ɔ̄, wara u yenu kp̄ɔ̄ bana ma u ñ gina wure ge s̄ɔ̄. Ȳero u de u wura yenūo, kpa u ku gbi taa bi s̄ɔ̄ goo u du win yenu ge s̄ɔ̄. 6 Ba koo maa bikia bu n̄e, b̄ee s̄ɔ̄, wara u d̄aa gbaanu kua ma u ñ gina yen are diire. Ȳeron tii u de u ḡosira yenūo kpa u ku raa gbi taa bi s̄ɔ̄ goo u tu tubi di. 7 Ba koo maa bikia bu n̄e, wara ba kur̄o k̄a ma u ñ n̄un sue gina. Win tii u wuro yenūo kpa u ku raa gbi taa bi s̄ɔ̄ kpa goo u kur̄o wi sua. 8 Kpa bu maa n̄e, b̄ee s̄ɔ̄, wara u wurure. Bu de ȳero u wura win

yenūo. Kpa u ku raa be ba tie b̄erum tia. 9 Bà n gari yi gerua ba kpa, kpa bu bu tabu sinambu kua.

10 Sanam m̄e i wuu gagu tabu w̄ari, i gina gen t̄ambu bikio bu tii w̄e ka alafia. 11 Bà n wura ba b̄ee ben wuun k̄ann̄o ken̄ia i dua, be kpurowa i ko i yoo s̄oma koosia. 12 Adama bà kun k̄i bu b̄ee senna ka alafia, ma ba n̄e, ba koo ka b̄ee sannawa, i bu tabu w̄ario. 13 Saa ȳe s̄ɔ̄ Gusun̄o b̄esen Yinni u b̄ee bu n̄amu b̄eria, saa yera i ko i t̄an dur̄o be ba w̄aa mi kpuro go ka takobi. 14 Adama t̄an kur̄obu ka bii piiminu ka yaa sabenu ka arumani ye ya w̄aa wuu ge s̄ɔ̄ kpurowa i ko i gura yu ko b̄eegia, kpa i ye dendi nge m̄e i k̄i, domi Gusun̄o b̄esen Yinniwa u b̄ee ye w̄e. 15 Mesuma ko i bwese nin wusu kpuro kua ni nu ka b̄ee toma, nu ñ w̄aa tem m̄e i ko i mw̄a s̄ɔ̄. 16 Adama t̄an benin wusu s̄ɔ̄, si Gusun̄o b̄esen Yinni u b̄ee w̄e mi, i n̄ m̄o, i ku ra de sin t̄anu goo u n̄ w̄aa. 17 I de i bu go kpuro mam mam, be ba s̄aa H̄etiba ka Am̄oreba ka Kananiba ka Feresiba ka Hefiba ka Yebusiba nge m̄e Gusun̄o b̄esen Yinni u b̄ee yiire. 18 Kpa bu ku raa b̄ee ben koma b̄ar̄onugii ni tie ni ba ra ben b̄unu koosi. Kpa i ku ra ka ni Gusun̄o b̄esen Yinni torari.

19 Sanam m̄e i wuu gagu w̄ari i gu tarusi n ka t̄e i sere gu kamia, i ku ra gen d̄aa binuginu gb̄aa suasi. I ko i kp̄i i nin binu di, adama i ku nu k̄i i sura domi d̄aru ta ñ s̄aa t̄anu wi i ko i w̄ari i go. 20 D̄aa te i ȳe ta ñ s̄aa diiraru, tera i ko i kp̄i i bura i ka seri ko yi i ko i ka gb̄araru ȳo sere i ka wuu ge kamia.

Wi ba go yakas̄n gari

21

1 Sanam m̄e i w̄aa tem m̄e Gusun̄o b̄esen Yinni u koo b̄ee w̄e s̄ɔ̄, ma i wa ba goo go m̄e s̄ɔ̄, ȳeron gora kp̄i yakas̄o, ma i ñ sere ȳe wi u n̄un go, 2 sanam m̄e s̄ɔ̄ra guro gurobu ka siri kowobu ba koo yarima kpa bu wusun tondam ȳiire si su wi ba go mi sikerēn̄e. 3 Wuu ge ba wa ga ka wi ba go mi turuku bo, wuu gen guro gurobu ba koo naa gbiiba kasuma tia ye ba ñ sugu dokere yu ka s̄amburu garu ko.

⁴ Kpa wuu gen guro guro be, bu ka naa gbiiba ye da wɔ̄wa gaa sɔ̄ ye ya nim kokumɔ, mi goo kun wukure u sere gāanu duure. Kpa bu naa gbiiba yen wīi suma bua mi.

⁵ Kpa yāku kowobu bu susima yen bɔ̄kuɔ be, be ba sāa Lefin bibu be Gusunɔ bɛsɛn Yinni u wuna nɛnɛm bu ka win sāa yerun sɔ̄mburu ko kpa bu maa tɔ̄mbu domaru kua ka Yinni Gusunɔn yīsiru. Beya ba ko n da gari kpuro wunane yi yi sāa soonaa ka mɛɛran gari.

⁶ Kpa wuu gen guro guro be kpuro be ba susi wi ba go min bɔ̄kuɔ bu ben nɔ̄ma nia naa yen wɔ̄llɔ wɔ̄wa mi.

⁷ Kpa bu gere bu nɛɛ, ben nɔ̄ma kun yɛm mɛni yari, mɛya ben nɔ̄ni kun maa wa mɛ n kua u ka gu. ⁸ Yinni u be win tɔ̄mbu Isireli be u yakiamā tora ten suuru kuo, kpa u ku yɛm mɛ garisi ben winɔ mɛ mu sāa toraru sarirugiin yɛm. Saa ye, Gusunɔ u koo maa bu yɛm mɛ suuru kua.

⁹ Nge mɛya i ko i ka toraru sarirugiin yɛm wuna bɛɛ sɔ̄n di kpa i n mɔ̄ ye ya koo Gusunɔ wɛre.

Kurɔ dɛson suabu

¹⁰ Sanam mɛ i yara i bɛɛn yiberɛba tabu wɔ̄rim dɔ̄ be Gusunɔ bɛsɛn Yinni u bɛɛ nɔ̄mu bɛria, ma i bu dɛsiru mwa, ¹¹ be sɔ̄, ma bɛɛn turo u kurɔ burɔ wa ma u nūn kīru gɔ̄ru doke u ka nūn sua kurɔ, ¹² saa ye, u koo nūn sua wa u ka da win yɛnuɔ kpa u de u wii pɔ̄ru woka kpa u win nii kɔ̄kɔsu bɔ̄ri. ¹³ Kpa u win yāa ni u raa doke pota kpa u da u sina yɛron yɛnuɔ u swī win baaba ka win mɛron sɔ̄ suru tia. Yen biru, kpa yɛro u den da u nūn deema u ko win durɔ kpa wi, u maa ko win kurɔ. ¹⁴ Adama ù n da nūn bwɛra yara, u de u doona mi u kī. U ku raa nūn dɔ̄ra u gobi mwa. Mɛya u ku maa nūn garisi yoo. Domi u ka nūn mɛnna.

Ye ya sāa bii yerumagia

¹⁵ Goo ù n maa kurɔbu mɔ̄ yiru, ma u turo kī n kere turo, ma be yiru kpuro ba nūn bii tɔ̄n durɔbu marua, wi u kun kī mi, ma wiya u nūn yeruma marua, ¹⁶ sanam mɛ u bii be tubi bɔ̄nu kuammɛ, n ñ weenɛ u wi u kīn bii

garisi yeruma wi u ñ kīn biin ayɛrɔ.

¹⁷ Adama n weenɛ u wi u ñ kīn bii wura nge win yeruma, kpa u nūn win tubin bɔ̄nu yiru wɛ. Domi u sāawa win tondon dam yīre gbiikiru. N weenɛwa u yerumarun baa wa.

Bii mɛm nɔ̄ sarin kɔ̄kɔrɔ

¹⁸ Goo ù n bii tɔ̄n durɔ mɔ̄, ma bii wi, u kua mɛm nɔ̄ sari wi u ku ra win tundo ka win mɛron gere nɔ̄ baa bà n nūn sɛɛyasia, ¹⁹ saa ye sɔ̄, win tundo ka win mɛro ba koo nūn mwawa bu ka na wuun guro gurobun mi, ²⁰ kpa bu guro guro be sɔ̄ bu nɛɛ, ben bii wee, u ku ra ben gari nɔ̄. U win wāaru dimɔ̄wa bɛrɛtɛkɛ tam nɔ̄rubu sɔ̄. ²¹ Saa yera wuun tɔ̄n durɔbu kpuro ba koo nūn kpenu kasuku bu go kpa i kɔ̄sa wuna bɛɛn suunu sɔ̄n di. Isireliba kpuro bà n ye nua kpa bu bɛrum ko.

Wi ba soora doken goru

²² Goo ù n toraru garu kua te ta tura bu ka nūn go, ma ba nūn soora doke ba bwɛ dāa wɔ̄llɔ, ²³ bu ku de win goru ta n wāa dāa mi sere ka wɔ̄kurɔ. Baa ñ n yen mɛren na, bu de bu nūn sike yen tɔ̄ te. Domi wi ba soora doke ba bwɛ u kuawa mi bɔ̄ruro Gusunɔn wuswaaɔ. I n da ko mɛ, kpa i ku ra bɛɛn tem disi doke mɛ Gusunɔ bɛsɛn Yinni u bɛɛ wɛ.

A wunen tɔ̄nusin gāanu

garisio nge wunen tiiginu

22

¹ I n bɛɛn tɔ̄nusin naa ñ kun mɛ win yāaru wa ta kɔ̄ramɔ, i ku ra de tu doona. I ka tu wuro wi u tu mɔ̄n mi. ² Yɛron yɛnu gà n toman na, ñ kun mɛ ñ kun nūn yɛn na, i yaa sabe te suo i ka da bɛɛn yɛnuɔ i tu nɔ̄ri sere wi u tu mɔ̄ ù n tu kasum na. Saa yera i ko i nūn tu wesia. ³ I n maa bɛɛn tɔ̄nusin keteku wa ñ kun mɛ win yaberu ñ kun mɛ win gāanu ganu ni nu kɔ̄ra, nge mɛya i ko i maa nu kua. I ku nu deri nu kam ko.

⁴ I n wa goon keteku ñ kun mɛ win naa ya wɔ̄ruma swaa sɔ̄, i ku de yen yɛro u ye seeya wi tɔ̄na. I ko i nūn somiwa u ka ye seeya.

Wooda bwese bweseka

⁵ Tɔ̄n kurɔ̄ u ku raa tɔ̄n durɔ̄n gāanu sebe, mɛya tɔ̄n durɔ̄ u ku raa maa tɔ̄n kurɔ̄n gāanu sebe. Domi wi u kua mɛ, Gusunɔ̄ bɛsɛn Yinni u koo yɛro tusi.

⁶ I n wuu dɔ̄ ma i gunɔ̄ wa ga sɛa wɔ̄kusi n̄ kun mɛ ga binu wɔ̄kusi dāa n̄ kun mɛ temɔ̄, i ku gu mwa ka gen binu sannu. ⁷ I de mɛro gu doona kpa i tii binu yiiya, kpa bɛɛn wāaru tu bɛɛ wɛra kpa tu dakaa da.

⁸ I n dii kpaaru bana i kpa, i ten tɛera wɔ̄llɔ̄ gani dumi dokeo i ka sikerena kpa baa goo ù n wɔ̄ruma min di u gu, i kun taarɛ mɔ̄.

⁹ Bɛɛn resɛm gbaanu sɔ̄, i ku ra maa dīa bweseru garu duure. I n kua mɛ, ten marum kpuro ka maa resɛm ye, ya ko n sāawa Gusunɔ̄gia. ¹⁰ I n wukumɔ̄, i ku naa ka ketɛku sugu doke sannu. ¹¹ I ku yānu sebe ni ba wesa ka wɛɛ damgii ka yāa sansun wɛɛ sannu.

¹² I bɛɛn bekan soo sookɔ̄ sari dokeo.

Suanaan wooda sarabu

¹³ Goo ù n kurɔ̄ sua ma ba mɛnna ka kurɔ̄ wi, yen biru ma u n̄ maa kurɔ̄ wi kī, u n̄n tusa, ¹⁴ sere u n̄n funɛ wuna u win yīsiru sankaa, u gerua u nɛɛ, u kurɔ̄ wi sua, ye ba dua ka wi, u n̄ ka n̄n deemɛ, ¹⁵ saa ye sɔ̄ra bii kurɔ̄bu gen tundo ka gen mɛro ba koo ka bii win wɔ̄ndiarun seeda na bu wuun guro gurobu sɔ̄asi wuun duu yerɔ̄ mi ba ra mɛnɛ. ¹⁶ Kpa bii win tundo u guro guro be sɔ̄ u nɛɛ, na nɛn bii wɔ̄ndia wi durɔ̄ wini kāwa u n̄ mɔ̄ kurɔ̄, adama u n̄n tusa. ¹⁷ Wee u n̄n weesu mani u nɛɛ, u n̄ ka n̄n deemɛ. Adama nɛn biin wɔ̄ndiarun yīreru wee. Kpa bu beku te deria wuun guro gurobun wuswaaɔ̄. ¹⁸ Kpa wuun guro guro be, bu durɔ̄ wi mwa bu so, ¹⁹ kpa bu n̄n sii geesun gobi wunɔ̄bu (100) bure u wɔ̄ndia win tundo kɔ̄sia domi u Isireliban wɔ̄ndia turon yīsiru sankaa. Yen sɔ̄, u n̄ maa kpɛ u kurɔ̄ wi yina, u ko n̄n suewa sere ka win wāarun tōru kpuro sɔ̄.

²⁰ Adama gari yi, yì n sāan na gem, ma ba n̄ yīreru garu wa te ta sāa bii wigiru, ²¹ saa ye sɔ̄ra ba koo kurɔ̄ wi sua bu ka da win baaban yenu

kɔ̄nnɔ̄wɔ̄ kpa win wuun tɔ̄n durɔ̄bu bu n̄n kpenu kasuku bu ka go. Domi seku bakara Isireliban mi bu nɛɛ, bii wɔ̄ndia u durɔ̄ damaru kua win baaban yenuɔ̄. Nge mɛya i ko i ka daa kɔ̄sa yen bweseru wuna bɛɛn suunu sɔ̄n di.

²² Bā n durɔ̄ goo mwa u sakararu mɔ̄ ka goon kurɔ̄, ba koo be kpuro gowa durɔ̄ wi ka kurɔ̄ wi. Nge mɛya i ko i ka daa kɔ̄sa yen bweseru wuna bɛɛn suunu sɔ̄n di.

²³ Bii wɔ̄ndia goo ù n wāa, ma ba n̄n durɔ̄ kāa, adama ba n̄ gina suanɛ, ma durɔ̄ goo u n̄n wa ma u ka n̄n kpuna, ²⁴ i ko i be yiru kpuro mwawa i ka na wuun duu yerɔ̄ mi guro gurobu ba ra mɛnɛ, kpa i bu kpenu kasuku i go yèn sɔ̄ bii wɔ̄ndia wi, u n̄ wura kue saa ye u n̄n gaba wuuɔ̄ ka yèn sɔ̄ durɔ̄ wi, u win winsim kurɔ̄ bekuru doke. Nge mɛya i ko i ka daa kɔ̄sa yen bweseru wuna bɛɛn suunu sɔ̄n di. ²⁵ Adama durɔ̄ wi, ù n wɔ̄ndia wi ba durɔ̄ kāa mi wan na yakasɔ̄ u ka n̄n gaba u ka kpuna ka dam yakasu mi, durɔ̄ wi tɔ̄nawa ba koo go. ²⁶ I ku wɔ̄ndia wi gāanu kua. U n̄ toraru garu kue te ta weenɛ bu ka n̄n go. N sāawa nge durɔ̄ goo wi u win beruse wari u go. ²⁷ Domi u n̄n deemawa yakasɔ̄. Ma bii wɔ̄ndia wi, u wura kua adama goo sari wi u koo n̄n wɔ̄ra.

²⁸ Durɔ̄ goo ù n maa bii wɔ̄ndia goo wa wi ba n̄ gina durɔ̄ kā, ma u n̄n gaba u ka kpuna, ma ba bu mwa, ²⁹ durɔ̄ wi, u koo bii wɔ̄ndia win tundo sii geesun gobi weeraakuru wɛwa kpa u bii wi sua kurɔ̄, domi u n̄n bekuru doke. U n̄ maa kpɛ u n̄n yina sere ka win wāarun nɔ̄rɔ̄.

23

¹ Durɔ̄ goo u ku raa maa win baaban kurɔ̄ kīa. U n kua mɛ, u win baaba sekuru dokewa mi.

Tɔ̄n be ba n̄ ko n wāa

Gusunɔ̄n tɔ̄mbun wuuru sɔ̄

² Win tīa bii ba kɔ̄suka n̄ kun mɛ win tɔ̄n durɔ̄ru ba bura, u n̄ kpɛ u ka Yinni Gusunɔ̄n tɔ̄mbu mɛnna.

³ Be ba n̄ weenɛ bu suana ma ba ka suana, ben bibu ba n̄ kpɛ bu ka Yinni

Gusunɔ̄n tɔ̄mbu mɛnna sere ka ben bibun bibun bweserun nɔ̄n wɔ̄kurɔ̄.

⁴ Mɛya Amɔ̄niban goo ñ kun mɛ Mɔ̄abuban goo u ñ kpɛ̄ u ka Yinni Gusunɔ̄n tɔ̄mbu mɛnna sere ka ben bibun bibun bweserun nɔ̄n wɔ̄kurɔ̄. ⁵ Domi ba ñ ka sun nim ka dīanu sennɔ̄ kue saa ye sa yarima Egibitin di. Ba da ba Balamu, Beorin bii, Petorigii wi u na Mɛsopotamin di gobi kɔ̄wa u ka na u sun bɔ̄rusi. ⁶ Adama Gusunɔ̄ bɛsɛn Yinni u ñ Balamu win gere swaa daki. U bɔ̄ri yi gɔ̄siawa domaru domi u sun kī. ⁷ I ku ra ben alafia kasu ñ kun mɛ ben gea sere ka baadommaɔ̄ bɛsɛn wɔ̄arun tɔ̄ru kpuro sɔ̄.

⁸ I ku ra ko i Edɔ̄mu goo tusi, domi ba sɔ̄awa bɛsɛn wɔ̄nɔ̄bu. I ku ra maa Egibitigii goo tusi domi sa sɔ̄ru di ben temɔ̄. ⁹ Ben bibu ba ko n da ka Yinni Gusunɔ̄n tɔ̄mbu mɛnɛwa sere ka ben sikadominɔ̄.

Sansanin dɛɛraru

¹⁰ I n yara i ka yibereba tabu wɔ̄ri, saa ye sɔ̄ra i ko i tii laakari ko ka gɔ̄a disiginu kpuro. ¹¹ Tɔ̄n durɔ̄ goo ù n wɔ̄a bɛɛ sɔ̄, ma u dosa sere u tii wa dosu ge sɔ̄, i ka nùn yario sansanin di gina. ¹² Adama sɔ̄ ù n kella, u koo woburewa. Yen biru, sɔ̄ ù n dua kpa u wurama sansaniɔ̄.

¹³ I de i n gam mɔ̄ sansanin biruɔ̄ mi i ko i n da dii bera ko, ¹⁴ kpa i n gɔ̄anu nɛni ni i ko ka wɔ̄ru gbe i ka bɛsɛn dii bera ye sike. ¹⁵ Domi Gusunɔ̄ bɛsɛn Yinni u wɔ̄a bɛsɛn sansani ye sɔ̄ u sīimɔ̄ sīimɔ̄ u ka bɛɛ kɔ̄su kpa u bɛɛ bɛsɛn yibereba nɔ̄mu beria. Yen sɔ̄, n weenɛwa bɛsɛn sansani ya n dɛere kpa u ku bɔ̄rɔ̄nu ganu wa bɛsɛn suunu sɔ̄ ni nu koo de u bɛɛ biru kisi.

Yoo wi u duka sua

¹⁶ I ku yoo wi u win yinni duka suuri mwa i wesia win yinnin mi. ¹⁷ I de u n wɔ̄a mi u kī bɛsɛn suunu sɔ̄ wuu ge u koo gɔ̄si sɔ̄. I ku nùn dam dɔ̄re.

Kurɔ̄ damaru sɔ̄aru sɔ̄

¹⁸ I ku de durɔ̄ dama woronu ñ kun mɛ kurɔ̄ dama woronu nu n wɔ̄a bɛsɛn sɔ̄aru sɔ̄. ¹⁹ I ku ra ka durɔ̄ dama gobi ñ kun mɛ kurɔ̄ dama gobi gɛɛ na Yinni Gusunɔ̄n sɔ̄a yerɔ̄ i ka ye i Gusunɔ̄ nɔ̄ mɛwɛru kua kɔ̄sia. Domi Gusunɔ̄ bɛsɛn Yinni u yen bweseru tusa.

Bɔ̄kurabun nim dokebu

²⁰ Bɛsɛn Isirelisibu bɔ̄ n gɔ̄anu bɔ̄kura, i ku bu nim dokeɔ̄, ñ n gobin na, ñ n maa dīanun na ñ kun mɛ gɔ̄anu ganu. ²¹ Sɔ̄wa i ko i yen bweseru kua, adama i ku ra bɛsɛn Isirelisibu kua mɛ, kpa Gusunɔ̄ bɛsɛn Yinni u bɛɛ domaru kua tem mɛ sɔ̄ mɛ i ko i du mi, i n mɔ̄.

Nɔ̄ mɛwɛnun gari

²² I n Gusunɔ̄ nɔ̄ mɛwɛru garu kua, i ku tɛ i ka tu yibia domi u koo bɛɛ tu bikia kpa i n taare mɔ̄. ²³ Adama ñ kun nɔ̄ mɛwɛru garu kue, i ñ ko i n taare mɔ̄. ²⁴ Nɔ̄ mɛwɛ te i yara bɛsɛn nɔ̄n di, i ko i tu yibia domi i tu kuawa ka bɛsɛn tiin nɔ̄, n ñ ka tilasi.

Ye kaa kpī a ko goon gbaarɔ̄

²⁵ I n dua goon dɔ̄a gbaarɔ̄, i yen binu dio nge mɛ i kī, adama i ku ra nin ganu doke birerɔ̄ i ka doona. ²⁶ I n maa dua goon alikama gbaarɔ̄, i ko i kpī i alikama wɔ̄ka ka nɔ̄ma adama i ku ye kɔ̄mbɔ̄ doke.

Kurɔ̄ wi ba yina

24

¹ Goo ù n kurɔ̄ sua ma u kurɔ̄ wi gɔ̄anu waasi ye ya ñ ka nùn naawɛ, ma u kurɔ̄ wi yinanaan tireru yorua u nùn nɔ̄mu beria, ma u nùn gira win yenun di u doona, ² ma yen biru, kurɔ̄ wi, u da u mɔ̄re durɔ̄ goon mi, ³ durɔ̄ dɔ̄ako win tii ù n nùn yinabun tireru yorua, ma u nùn yina, u nùn yara win yenun di ñ kun mɛ ù n gu, ⁴ win durɔ̄ gbiikoo wi u raa nùn yina mi, u ku maa nùn kasu bu mɛnna. Domi kurɔ̄ wi, u kua disigii. Yeya Yinni Gusunɔ̄ u tusa. I n kua mɛ, i tem mɛ Gusunɔ̄ bɛsɛn Yinni u bɛɛ wɛ bɛɛɛ sari kookoosu koosiwa mi.

Wi u kurɔ̄ kpao sua

⁵ Goo ù n kurɔ̄ kpao sua, u ku tabu da. Mɛya bu ku maa nùn tilasi gaa ko. Bu de u n tii mɔ̄ sere wɔ̄ɔ̄ tia, kpa u wa u win kurɔ̄ wi nukuru dorasia.

Tɔ̄ruban wooda

⁶ N ñ weenɛ i goon nɛɛru tɔ̄ruba mwa baa ten bia. Domi ñ n kua mɛ, i mwawa mi ye n ko n de u n wɔ̄a.

Tɔ̄nu wi u win tɔ̄nusi gbɛnan

wooda

⁷ Bēen goo ù n win Isirelisi mwa u gōsia yoo ñ kun mē u nùn dāra, i ko i yēro wi gowa. Nge mēya i ko i ka kōsa yen bweseru wuna bēen suunu sōn di.

Bara disigirun wooda

⁸ I de i be ba bara disigiru mō laakari ko gem gem kpa i ko nge mē yāku kowobu Lefiba ba koo bēe sōsi. Nge mē na yiire i ko, nge mēya i ko i ko mam mam. ⁹ I yaayo ye Gusunō bēsen Yinni u Mariamu kua saa ye sa wee Egibitin di sa wāa swaaō.

Taruban gari

¹⁰ I n bēen Isirelisi goo gāanu bākura, i ku du win dirō i ka taruba sua. ¹¹ I yōro tōwō kpa wi i gāanu bākura mi u yarima u bēe taruba wē. ¹²⁻¹³ I n yāaro gāanu bākura ma u bēe win yaberu taruba wē, i ku de ta n wāa bēen mi sere yam mu ka tīra. Baa ñ n kua amō, sō ù n dua, i ko i nùn win yabe te wesiawa kpa u wa u tu wukiri u ka kpuna. Kpa u bēe domaru kua kpa Gusunō bēsen Yinni u maa bēe siara.

Iyāarobu bēere wēeyō

¹⁴ I n yāaro goo mō sām kowo, ù n sāa Isireli ñ kun mē sō, i ku nùn taki di. ¹⁵ I nùn win sōmburun gobi wēeyō baadomma sō u sere du. Domi u sāawa yāaro, u win gobin bukata mō gea. I kun kue mē, ma u Yinni Gusunō nōgiri sue bēen sō, i ko i taare wa.

*Baawurewa**u koo win torarun are wa*

¹⁶ Ba ñ tōnu goomō win biin torarun sō, mēya ba ñ maa bii goomō win mōwōbun torarun sō. Ba ñ goo goomō goon torarun sō.

Ye ba koo ko yāarobun sō

¹⁷ I ku ra ko i sō ñ kun mē gobeku gem bira siribu sō. Mēya i ku ra maa gōmini goon bekuru taruba mwa. ¹⁸ Adama i yaayo ma sa raa yoru di Egibitiō ma Gusunō bēsen Yinni u sun yakia. Yen sōna na bēe yiiremō i n da wooda yeni swī.

¹⁹ Saa yē sō i bēen dīanu gēemō, ma i yen gēse tia duari gbee suunu

sō, i ku maa wura i ye sua. I de yu ko sōbu ka gobekuba ka gōminibugia, kpa Gusunō bēen Yinni u wa u bēen nōman sōma kpuro domaru kua. ²⁰ I n yōwō bēen dāa ye ba mō olifin wōllo i ye sōra, i ku ra maa wure i yō i ye i duari sōri. I de ye, yu ko sōbu ka gobekuba ka gōminibugia. ²¹ Sanam mē i bēen resēm binu sōrimō, i ku ra maa gōsira i wura biruō. Ye i deri mi, yeya ya koo ko sōbu ka gobekuba ka gōminibugia. ²² Bēen tii i yaayo ma i yoru di Egibitiō. Yen sōna na bēe yiiremō i n da yeni swī.

*Siribun wooda***25**

¹ Nōsinaa sariru tā n dua tōmbu gabun baa sō, ma ba da siri yerō ba bu siria, saa ye sō, wi u gem mō, i nùn win gem wēeyō. Wi u maa taare mō kpa i nùn win taare wē. ² Wi siribu di, bā n nùn soberu bure, siri kowo u koo de yēro u kpunawa win wuswaaō kpa bu nùn so nge mē win torara nē. ³ Adama bu ku seni nōo weeru sara, domi yā n kera mē, i bēen mero bisi wi bēere birawa mi.

*Naa yā n sōmburu mō dīanōn**wooda*

⁴ I ku bēen naa kinērun nōo bōke saa ye ta sōmburu mō dīanu sō.

*Gōmini wi u kun bii mōn**wooda*

⁵ Mōō ka wōnō bā n wāa yēnu teu sō, ma mōō u gu u ñ bii mara, win gōmini wi, u ku yari yēnu min di u mōraru da gam. Win durōn wōnō wiya u koo nùn sua kurō. ⁶ Bā n bii tōn durō mara, ba koo bii gbiikoo wi garisiwa wi u gu min bii kpa win yīsiru tu wa ta n wāa Isireliban suunu sō.

⁷ Goo ù n yina u win mōōn kurō gōmini sua, kurō wi, u doo siri yerō u wuun guro gurobu deema kpa u bu sō u nēe, nēn durōn wōnō u yina u man sua kurō u ka win mōō bii marua win yīsiru tu ka wa ta n wāa Isireliban suunu sō. ⁸ Saa ye sōra wuun guro guro be, ba koo durō wi soku kpa bu nùn gari yi bikia. U n yinan na mam

mam u win mɔ̄n gɔ̄mini wi sua kurɔ̄,
 9 kurɔ̄ wi, u koo dawa u win bara nɔ̄
 teu wuna guro guro ben wuswaaɔ̄,
 kpa u nùn yāatam sie kpa u gere u nɛɛ,
 wee nge mɛ ba ra durɔ̄ kue wi u yina
 u win mɔ̄ bii marua. 10 Kpa bu win
 bweseru yīsiru kē Isireliba sɔ̄ bu nɛɛ,
 win bara nɔ̄ ba wunan bweseru.

Ye ba yina sannɔ̄ sɔ̄

11 Tɔ̄n durɔ̄bu yiru bā n sannamɔ̄,
 kpa mi ba sannamɔ̄ mi, ben turon
 kurɔ̄ u na u ka win durɔ̄ wɔ̄ra win
 yiberɛn nɔ̄man di, kpa u yiberɛ win tɔ̄n
 durɔ̄ru nɛnɛ, 12 saa ye sɔ̄, i kurɔ̄ win
 nɔ̄mu ge buro. I ku nùn wɔ̄nwɔ̄ndu
 kua.

Tenkurun swaan wooda

13 I ku kiaru dɔ̄rena ka taki, i de bɛɛn
 kilo ya n s̄a dee dee, kpa yen gaa kun
 gaa kere. 14 I de bɛɛn sakakunu nu n
 s̄a dee dee. I ku de gagu ga n gagu
 kere. 15 I de bɛɛn kilo ya n s̄a dee dee
 kpa bɛɛn sakakunu nu n s̄a tia. Kpa
 bɛɛn wāaru tu wa tu dakaa da tem mɛ
 Gusunɔ̄ bɛɛn Yinni u koo bɛɛ wē sɔ̄.
 16 Domi Gusunɔ̄ bɛɛn Yinni wi, u be
 ba yen bweseru mɔ̄ tusa.

Amalekiban kpeerasiabu

17 I yaayo ye Amalekiba ba bɛɛ kua
 saa ye i wee Egibitin di, 18 i wasire,
 ma ba bɛɛ wɔ̄ri birun di ba be ba wāa
 biruɔ̄ go go, ba n Gusunɔ̄n bɛrum kue.
 19 Saa yè sɔ̄ Gusunɔ̄ bɛɛn Yinni u koo
 bɛɛ wɛrabu wē u de yiberɛba kpuro
 bu bɛɛ deri tem mɛ u koo bɛɛ wē sɔ̄
 mu n ka s̄a bɛɛgim, i ko i Amalekiba
 kpuro kam koosiawa kpa bu ku maa
 ben yīsiru yaaya handunia sɔ̄. I ku ra
 ye duari.

D̄ia gbiikinun wooda

26

1 I n da i dua tem mɛ Gusunɔ̄ bɛɛn
 Yinni u koo bɛɛ wē sɔ̄, ma i mu mwa,
 i sina mɛ sɔ̄, 2 i de bɛɛn baawure u win
 gbean d̄ia gbiikinun tama ni u duura
 tem mɛ sɔ̄, u nu doke bireru sɔ̄ u
 ka na Gusunɔ̄ bɛɛn Yinnin s̄a yerɔ̄,
 3 kpa u da saa ye sɔ̄n yāku kowon
 mi, u nùn s̄ u nɛɛ, u gerumɔ̄ Gusunɔ̄
 win Yinnin wuswaaɔ̄ gisɔ̄ ma u dua
 tem mɛ sɔ̄, mɛ Yinni Gusunɔ̄ wi, u

bɛɛn baababa nɔ̄ mweɛru kua u nɛɛ,
 u koo sun wē. 4 Kpa yāku kowo wi, u
 yēro bire te mwaari u yi Gusunɔ̄ bɛɛn
 Yinnin yāku yerun wuswaaɔ̄. 5 Kpa
 yēro u gere Gusunɔ̄n wuswaaɔ̄ u nɛɛ,
 win sikado u s̄awa Aramugii wi u
 kun wāa yeru mɔ̄. U da Egibitiɔ̄ u
 sina mi ka tɔ̄mbu fiiko be ba wāa ka
 wi. Yen biru, tɔ̄n be, ba dabia ba kua
 bwese damguru. 6 Adama Egibitigibu
 ba bu dam d̄are, ba bu nɔ̄ni s̄ɔ̄wa, ma
 ba bu kua yobu. 7 Yera ba Gusunɔ̄
 bɛɛn baababan Yinni nɔ̄nguru sue, ma
 u begia nua. U ben nɔ̄ni swāaru wa ka
 dam mɛ ba bu d̄aremɔ̄ ka nge mɛ ba bu
 taare. 8 Yen biru, u bu yarama Egibitin
 di ka win nɔ̄m damguu, ka nanum
 bakam, ka s̄am maamaakiginu. 9 U ka
 bu tunuma tem mini, mɛ mu tim ka
 bom yiba, ma u bu mu wē. 10 Yen s̄na
 tē, u ka tem mɛ Yinni Gusunɔ̄ u nùn
 wɛn d̄ia gbiikinun na win wuswaaɔ̄.

Kpa yēro u yiira u wuswaa tem
 girari u ka Gusunɔ̄ s̄a. 11 Yen biru, bɛɛ
 ka Lefiba ka sɔ̄ be ba wāa bɛɛn suunu
 sɔ̄, i ko n nuku dobu mɔ̄ ḡa geenu
 kpuron s̄ ni Gusunɔ̄ bɛɛn Yinni u bɛɛ
 ka bɛɛn bibu wē.

Wɔ̄kuru baateren wɔ̄llɔ̄n

tia tian wēɛbun wɔ̄

12 Wɔ̄ yirun biru, itase, i ko ge
 sokuwa wɔ̄kuru baateren wɔ̄llɔ̄n tia
 tian wēɛbun wɔ̄. I n bɛɛn d̄ianu ḡa i
 kpa, i ko nin wɔ̄kuru baateren wɔ̄llɔ̄
 tia tia wunawa kpa i Lefiba wē ka sɔ̄bu
 ka gobekuba ka gɔ̄minibu kpa ba n da
 di bu debu bɛɛn wuu si sɔ̄. 13 Saa
 yera i ko i Gusunɔ̄ bɛɛn Yinni s̄ i nɛɛ,
 wɔ̄kuru baateren wɔ̄llɔ̄n tia tia ye ya
 s̄a wigia, wee i wunama bɛɛn yɛnun
 di i Lefiba wē ka sɔ̄bu ka gobekuba ka
 gɔ̄minibu nge mɛ u bɛɛ yiire i ko. I
 n yen gaa duari i sere ye deri. 14 I n
 wɔ̄kuru baateren wɔ̄llɔ̄n tia tia yen gaa
 di sanam mɛ i gɔ̄ wooru s̄. I n ye
 sue sanam mɛ i n dɛɛre. I n maa yen
 gaa gɔ̄ribu wē. 15 U tukama u bɛɛ mɛɛri
 saa win sin yee dɛɛrarun di te ta wāa
 wɔ̄llɔ̄, kpa u bɛɛ win tɔ̄mbu Isireliba
 domaru sosia ka bɛɛn tem mɛ u bɛɛ
 wē, mɛ mu tim ka bom yiba nge mɛ u
 bɛɛn baababa nɔ̄ mweɛru kua.

*Isireliba ba sāawa**Gusunən tambu*

¹⁶ Gisə, Gusunə bəsen Yinni u bεε sōmə u nεε, i win woodaba ka win yiirebu kpuro mεm nəwə. I n tii sε kpa i ye kpuro swīi ka gōru tia ka bεen bwēra kpuro. ¹⁷ Gisə, i wura ma Gusunəwa u sāa bəsen Yinni, i maa wura ma i ko i sī win swaa səə, kpa i win woodaba ka win yiirebu kpuro mεm nəwə. ¹⁸ Yinni Gusunən tii u maa wura gisə ma i sāa win tən be u gəsa nεnεm win tiin sō i ka win yiirebu kpuro swīi nge mε u bεε nəə mwεeru kua. ¹⁹ Meya u koo maa bεε wəlle sua i yīsiru yari kpa i n bεere mə n kere handunian bwesenu kpuro ni u taka kua, kpa i n sāa win tən be u tii yiya nge mε u gerua.

ISIRELIBA BA GUSUNƏN ARUKAWANI YAAYAMƏ*Kpee ni ba koo sənna**Ebalin guurə***27**

¹ Məwisi ka Isireliban guro gurobu ba tambu sōwə ba nεε, i wooda be kpuro mεm nəwə be Məwisi u bεε saaria mi gisə. ² Tōə tē səə i da i Yuudenin daaru təbura, i dua tem mε Gusunə bəsen Yinni u bεε wē səə, i de i kpee bakanu gurama i sənna i tāwaru koosi, ³ kpa i wooda yenin gari kpuro yore ni səə dāma te. Nge meya i ko i ka tem mε du mε mu tim ka bom yiba mε Gusunə bəsen baababan Yinni u bεε nəə mwεeru kua. ⁴ I n Yuudeni ye təbura i kpa, yera i ko i sere kpee nən wooda na bεε wē gisə gurama i sənna Ebalin guurə kpa i nu tāwaru koosi. ⁵ Miya i ko i Gusunə bəsen Yinni yāku yeru kua ka kpee ni i n ka sisu dāke. ⁶ Kpee ni ba n dāke tənawa i ko i ka nən yāku yee te bania. Miya i ko i nən yāku dōə mwaararuginu ⁷ ka siarabun yākunu kua, kpa i sina mi i di ka nuku dobu Gusunə bəsen Yinnin wuswaa. ⁸ Kpa i woodan gari yi yore kpee ni səə mε baawure u koo kpī u ka yi gari sāa sāa.

⁹ Ma Məwisi ka yāku kowobu Lefiba ba Isireliba kpuro sōwə ba nεε, i

mario i nə, gisəra i kua Gusunə bəsen Yinnin tambu. ¹⁰ Yen sə, i de i nən mεm nəwə kpa i win yiirebu ka win woodaba swīi ye na bεε saaria mi gisə.

¹¹ Məwisi u dāma te tən be sōwə u nεε, ¹² i n Yuudenin daaru təbura i kpa, bwese nini, Siməba ka Lefiba ka Benyamεba ka Yudaba ka Isakariba ka Yosefuba ba koo da bu yōrawa Garisimun guurə kpa bu tambu domaru kua, ¹³ kpa maa bwese nini, Rubeniba ka Gadiba ka Aseba ka Sabuloniba ka Danuba ka Nefitaliba bu da bu yōra Ebalin guurə kpa bu bōrin gari gere.

Bəri wəkura yiru

¹⁴ Guuru miya Lefiba ba koo gbāra taa taa bu Isireliba kpuro sō bu nεε,

¹⁵ bōrurowa wi u dāa dāka n kun mε u sisu yania u wisi u ka tii bwāroku gagu kua u sā gbεnum, domi Yinni Gusunə u yabu yen bweseru tusa ye ba ka nəma kua ba sāamə. Kpa tambu kpuro bu nεε, ami!

¹⁶ Kpa Lefiba bu nεε, bōrurowa wi u kun win tundo n kun mε win mero bεere doke. Kpa tambu kpuro bu nεε, ami!

¹⁷ Kpa Lefiba bu nεε, bōrurowa wi u win winsim tem nəə bura yeru sare. Kpa tambu kpuro bu nεε, ami!

¹⁸ Kpa Lefiba bu nεε, bōrurowa wi u wōko swaa sōsi kankam. Kpa tambu kpuro bu nεε, ami!

¹⁹ Kpa Lefiba bu nεε, bōrurowa wi u səə n kun mε gobeku n kun mε gəmini win gem bira siri yerə. Kpa tambu kpuro bu nεε, ami!

²⁰ Kpa Lefiba bu nεε, bōrurowa wi u win tundon kurə kīa, domi u win tundon kpin yeru disi dokewa mi. Kpa tambu kpuro bu nεε, ami!

²¹ Kpa Lefiba bu nεε, bōrurowa wi u ka yaa saberu kpuna. Kpa tambu kpuro bu nεε, ami!

²² Kpa Lefiba bu nεε, bōrurowa wi u ka win sesu mero turossi n kun mε tundo turossi kpuna. Kpa tambu kpuro bu nεε, ami!

²³ Kpa Lefiba bu nεε, bōrurowa wi u ka win kurən mero kpuna. Kpa tambu kpuro bu nεε, ami!

24 Kpa Lefiba bu nεε, bōruowa wi u win tənusi so u go bōkuo gbenum. Kpa tambu kpuro bu nεε, ami!

25 Kpa Lefiba bu nεε, bōruowa wi u nōm biran gobi mwa u ka taarε sarirugii go. Kpa tambu kpuro bu nεε, ami!

26 Kpa Lefiba bu nεε, bōruowa wi u yina u woodan gari yini mēm nōwa. Kpa tambu kpuro bu nεε, ami!

28

Domarun nō mwεεnu

1 Mōwisi u nεε, i n Gusunō besen Yinnin gere kpuro swaa daki, ma i win yiirebu kpuro mēm nōwa bi na bεε sōmō mini gisō, saa yera u koo bεε walle sua n kere bwesenu kpuro ni nu tie. 2 Ma i win gere kpuro mēm nōwa, wee nge mε u koo bεε domaru kua.

3 U koo bεε kpuro domaru kua, be ba wāa wuu marosō ka be ba wāa baru kpaanō. 4 U koo de i bii dabinu ma kpa u de dīanu nu kora bεen gbeaō kpa bεen keteba ka bεen yāanu ka bonu nu marura nu dabia. 5 U koo de i dāa bii dabinu wa i birenu yibia kpa u de i n som mō mu n kpā i ka pēε ko. 6 Mi i dōo kpuro, u koo bεε domaru kua.

7 Wi, Yinni Gusunō, u koo de yiberε be ba bεε seesi bu yarina bεen wuswaan di. Swaa tia ba koo ka duuma adama ba koo duki yarinawa bu swaa dabinu mwa. 8 U koo bεen dīa ni i gā i doke biranu sōo kōsu, kpa u de ye i mō kpuro yu wēra. U koo bεε domaru sosia tem mε sōo, mε u bεε wēεmō.

9 I n win wooda be kpuro mēm nōwa, ma i win kīru mō, u koo bεε wuna nenem win tiin sō nge mε u bεε nōo mwεεru kua. 10 Handunian tambu kpuro ba koo wa ma i sāa Yinni Gusunōn tambu kpa ba n bεen berum mō. 11 Yinni Gusunō u koo bεε durom dabinu yibusi tem mε sōo mε u besen baababa nōo mwεεru kua u nεε, u koo bεε wē. I ko i bii dabinu ma kpa bεen yaa sabenu nu dabia kpa bεen gbea yu dīanu ko. 12 U koo bεε wōllu wukia mi win arumanin beru yera wāa kpa u de gura yu nε bεen tem sōo saa ye n weenε. Kpa ye i mō kpuro yu kuura. I

n maa gobi bōkuramō gabun mi. Tōn tuko dabira ta koo gobi bōkura bεen mi. 13 Yinni Gusunō u koo bεε kowa wiru, n n mō siru. I ko i n da n yīsiru yarawa, i n biru wurō. Adama yu ka sere kora mε, i ko i wi, Gusunō besen Yinnin woodaba mēm nōwawa mam mam ye na bεε sōmō mini gisō. 14 I ku ra ko i gera gari yi na bεε sōwa mini kpuron gaan di, kpa i da i būnu sā.

Bōrin nō mwεεnu

15 Mōwisi u maa nεε, ma i n Gusunō besen Yinnin gere swaa daki, ma i kun ye kpuro mēm nōwε ka yiire bi na bεε sōmō mini gisō, bōri yiniwa yi koo bεε wōri.

16 Bεε kpuro i ko i bōri wa, be ba wāa wuu marosō ka be ba wāa baru kpaanō. 17 I n dāa binu wasi i birenu yibia, i n maa som wasi i ka pēε ko. 18 I n bibu marumō ba n dabi. Bεen dīanu nu n kooramō bεen gbeaō. Meya bεen keteba ka bεen yāanu ka bonu nu n maruramō nu dabia. 19 Mi i dōo kpuro, bōriya yi ko n bεε swīi.

20 Ye i mō kpuro sōo, Gusunō bεen Yinni u koo de i bōri wawa kpa i n berum mō kpa i wahala ko sere i ka kam ko mam mam yēn sō i nūn deri ma i kōsa kua. 21 U koo ka bεε bara kōsunu naawa ni nu koo bεε kpeerasia tem min di mε i ko n mō. 22 U koo de bεen wasi yi gbera n kun mε yi swīa n kun mε yi mōsi n kun mε yi wooru bara. U koo maa yina gura yu nε kpa bεen gbean dīanu nu gbera n kun mε nu kōsi. Wahala ye kpurowa i ko wa sere u ka bεε kpeerasia mam mam.

23 Wōllu ta koo bōbiawa nge sii gandū bεen wii wōllō kpa tem mu bōbia nge sisu. 24 Tua ka yanima u koo sure bεen gbeaō guran ayerō sere u ka bεε kpeerasia mam mam. 25 Yinni Gusunō u koo de bεen yiberεba bu bεε kamia. Swaa tia ko i ka bu wōri adama i ko i duki yarinawa ben wuswaan di i swaa dabinu mwa. Handunian bwesenu kpuro nu koo biti ko nū n wa ye ya bεε deema. 26 Bεen gonu nu koo kowa gunōsu ka gbeeku yēen dīanu. Goo kun yin gaa giramō.

27 Yinni Gusunō u koo bεε bwisinu wisi nge mε u Egibitigibu kua. U koo

de i n gōnan bara bwese bweseka mō ye ya n̄ bekuramō. ²⁸ U koo de wiiraru ka wōkoru ka fanfankura n bēē wāasi. ²⁹ Sō sō gbaara, i ko n sīimōwa i n babi nge wōkobu. Gāanu sari ni nu koo wēra ye i ko i ko kpuro sō. Mēya gaba ko n bēē taki dimō ba n bēē gbēnimō. Goo kun ko n maa wāa wi u koo ka bēē yīna.

³⁰ Bēēn goo ù n kurō wa, goowa u koo n̄n sua. Goo ù n diru bana, goowa u koo du te sō. Goo ù n maa resēm gbaaru kua, goowa u koo ten dāa binu di. ³¹ Ba koo bēēn naa kinēnu go bēēn wuswaa, adama i n̄ nin yaa temmō. Ba koo bēēn ketekunu mwa ka dam, i n̄ maa kpē i nu wōrama. Bēēn yiberēba ba koo bēēn sabe piiminu gura, i n̄ maa wasi wi u koo ka bēē yīna. ³² Ba koo bēēn bii tōn durōbu ka tōn kurōbu mwēeri bu ko tōn tukobun yobu bēēn nōni biru i n mēera, kpa i wasira ka swaan mēeribu saa kpuro, adama i n̄ kpē i gāanu ko. ³³ Bwese tuku ni i n̄ yē nu koo na nu bēēn tem dīanu kpuro ka bēēn wahala ye i kuan are di. Ba ko n bēē dam dōremōwa kpa ba n bēē taki dimō baadomma. ³⁴ Mēya i ko i ko wiirabu kēsi ni bēēn nōni yi koo wan sō.

³⁵ Yinni Gusunō u koo de i bosu wasi i n̄ bekuramō. Su ko n wāawa bēēn dūunō ka bēēn taanō kpa su yēbi bēēn wasi kpuro sō saa bēēn wirun di sere ka bēēn naasō.

³⁶ Mēya u koo de bu bēē mwēeri ka bēēn sunō wi i ko i ko bēēn wirugii bu ka da tem tukumō bwese te bēē ka bēēn baababa i n̄ yē mi, kpa i būnu sã mi, ni ba kua ka dāa ka maa kpenu. ³⁷ Bwesenu kpuro n̄n mi Yinni Gusunō u koo de i da, nu ko n biti sāawa ye ya bēē deema min sō. Saa yera ba koo bēē fune wuna kpa bu bēē yaakoru ko.

³⁸ Dīa bwese bakara i ko i ka da gbeaō i duure, adama nin fiikowa i ko i wa i gē, domi twee yi koo na yi nu di. ³⁹ I ko i resēm gbaanu ko i nu nōri, adama i n̄ nin binun tam nōrumō, mēya i n̄ maa nin dāa marum wasi i sōri domi kākōna nu koo mu di. ⁴⁰ I ko i n̄ olifin dāa mō bēēn tem beri berika kpuro sō. Adama i n̄

yen gum wasi, domi ye kpuro ya koo della yu wōrukuwa ya kun ye. ⁴¹ I ko i bii tōn durōbu ka tōn kurōbu ma adama ba n̄ mō bēēgibu domi ba koo bu yoru mwēeriwa bu ka doona tem tukumō. ⁴² Bēēn dāa ka bēēn gbean marum kpurowa mu koo ko tween dīanu.

⁴³ Sō be ba wāa bēēn suunu sō ba ko n dam mō ba n dōwa. Adama bēē, i ko i biru wurawa. ⁴⁴ Bera ba ko n da bēē bōkure. I n̄ wasi i bu bōkura. Ba ko n sāawa wiru kpa i n̄ sāa siru.

⁴⁵ Bōri yini kpurowa yi koo bēē deema. Kpa yi n̄ bēē wāasi sere bu ka bēē kam koosia. Domi i n̄ Gusunō bēēn Yinnin gere swaa daki, i n̄ win yiirebu wure, i n̄ maa win woodaba mem nōwe ye u bēē wē. ⁴⁶ Mēya ya ko n sāawa yīreru te Gusunō u koo ka bēē ka bēēn bibun bweseru kirō ko.

⁴⁷ Gusunō bēēn Yinni u bēē doma bakaru kua. Adama i n̄ n̄n sāwa ka gōru teu ka nuku dobu. ⁴⁸ Yen sōna u koo bēē yiberēba sure kpa i bu yoru diiya i n̄ wāa gōru ka nim nōru ka sāaru ka tereru sō. Ba koo bēē yoo te diisiawa sere bu ka bēē kam koosia. ⁴⁹ U koo bēē bweseru garu surema tontonden di, tu bēē wukiri nge gunō bakeru. I n̄ ko i bwese ten barum nō. ⁵⁰ Bwese te, ta ko n nuki sosuwa. Ta n̄ ko n bukurobun bēere yē. Ta n̄ maa bibun wōnwōndu mō. ⁵¹ Ta koo bēēn yaa sabenu ka bēēn gbean dīanu mwēeriwa sere tu ka bēē kam koosia. Ta n̄ bēē dīanu ganu deriamme n̄ kun mē gum n̄ kun mē tam n̄ kun mē yaa saberu. ⁵² Ba koo bēē tarusiwa baama mi i wāa kpuro sere bēēn gbāra damgii ni i naane sāa nu ka wōruku. Ba koo bēē tarusiwa tem mē kpuro sō mē Yinni Gusunō u bēē wē. ⁵³ Sanam mē bēēn yiberē be, ba bēē tarusi, gōra koo ko sere i bēēn bibu tem be Yinni Gusunō u bēē wē. ⁵⁴ Bēēn suunu sō, durō wi ba mam mēera u wōnwōndu mō too, u koo win wōnōbu ka win maabu ka win tiin kurō ka win bii be ba tie tusi. ⁵⁵ Domi nōni swāa ten saa sō, u n̄ ko n kī u ka ben goo win bii be u gon yaa bōnu ko. Domi win bii bera ba ko n sāa win dīa ni nu tie. ⁵⁶ Kurō wi ba raa maa mēera u du u sam mō sere u ku ra yari tōwō u bōsu, u koo

maa ko nge me. ⁵⁷ U koo mam bii wēe te u mara ka ten yāa ni nu wəruma sua u bere u n temmā asiri sō. Domi u n dīanu ganu wasi u di saa ye yiberēba ba bēe tarusi mi.

⁵⁸ I kun Yinni Gusunān wooda mem nōwē ye ya yorua tire teni sō, ma i n win yīsi baka te nasie, ⁵⁹ u koo de bara bakanu nu bēe ka bēen bibu wəri. Kpa nu n wāa sere ka bēen bibun bweserō nu ka tē. ⁶⁰ U koo ka Egibitin bara ni kpuro na u bēe sure nīn berum i mō mi. ⁶¹ Baranu kpurowa u koo bēe sure, ka mam ni nu n yorua woodan tireru sō. Ni kpurowa nu koo bēe wəri sere nu ka bēe kam koosia. ⁶² Bēen fiiko tōnawa ya koo tiara bēe sō, bēe be i dabi mi nge wəllun kperi. Domi i n Gusunō bēen Yinnin gere mem nōwē. ⁶³ Nge me Yinni Gusunō u raa bēe durom kua, u bēe dabiasia ka kīru, nge mēya u koo maa bēe yara ka win kīru tem me u bēe wēn di kpa i kam ko. ⁶⁴ Nge mēya u koo de i yarina i n wāa handunian bwesenu kpuro sō. Miya i ko i būnu sā ni bēe ka besen baababa i n daa yē ni ba ka dāa ka kpenu kua. ⁶⁵ Bwese ni sō, i n bōri yendu wasi. Mēya i n sinamō yam tem. Yinni Gusunō u koo de i burisina kpa i n nuki sankire i n sumō. ⁶⁶ Bēen hunde ya ko n sāawa nge ye ba ka wēe sōri kpa i n berum soore wōkuru ka sō sō, kpa i n sika mō bēen wāarun sō. ⁶⁷ Berum men saabu ye i ko wan sō, i ko i n kī bururu tu na fuuku yokan saa sō. Kpa bururun saa, i n kī yoka yu na fuuku. ⁶⁸ Yinni Gusunō u koo de bu ka bēe wura Egibitiō ka goo nimkusu. U koo ka bēe wura tem me sō me na raa nē, i n wasi. I n tura mi, i ko i bēen tii yiberēba dōre i ko yobu. Adama goo kun bēe dwemō.

MŌWISIN SŌSI DĀAKIRU

⁶⁹ Gusunō u Mōwisi wooda wē u ka Isireliba arukawani bōke Mōabuban temō ye u raa ka bu bōkua Hōrebuō baasi.

Ye Yinni Gusunō

u Isireliba kua

29

¹⁻² Mōwisi u Isireliba kpuro mēna u bu sōwa u nē, bēen tii i wa sōm maamaakigii ni Yinni Gusunō u kua, ka nōni swāa ni u Egibitin sunō ka win sōm kowobu kpuro kpēe ben tem me kpuro sō. ³ Adama sere ka tē u n dere i tubu ye bēen nōni wa ka ye bēen swasu nua. ⁴ U bēe kpara gbaburo wōwē weeru ma bēen yāa ni i doke nu n gēekire, bēen baranu kun maa diire nu sere kpe. ⁵ U n dere i pēe di. I n maa tam nōrure. Win tiiwa u bēe nōri i ka tubu ma wiya u sāa Gusunō bēen Yinni. ⁶ Sanam me sa tunuma mini, Sihoni, Hēsibonin sunō ka Ogu, Basanin sunō ba yarima ba sun tabu wəri ma sa ka bu tabu kua sa kamia. ⁷ Sa ben tem mwa sa Rubenin bwese kera ka Gadin bwese kera ka Manasen bwese keran sukum wē. ⁸ Yen sō, i de i wooda yen gari mem nōwa kpa ye i mō kpuro yu bēe wēra.

I arukawani ye nenuō n wā

⁹⁻¹⁰ Mōwisi u maa nē, wee gisō i na Gusunō besen Yinnin wuswaaō ka bēen bwese kerin wirugibu ka yin guro gurobu ka yin tabu sinambu, bēe Isireliba kpuro gesi ka bēen kurōbu ka bibu ka sere tōn tukobu be ba wāa bēen suunu sō ka bēen sōm kowobu be ba ra bēe dāa kasue ka be ba nim takirimō. ¹¹ Bēe kpurowa i mēna i ka Yinni Gusunō arukawani bōke. Tē, u bēe kanamō i ye wuro ka bōri, ¹² kpa i n sāa win tōmbu kpa wi, u n maa sāa bēen Yinni nge me u bēen sikadoba Aburahamu ka Isaki ka Yakōbu nō mweeru kua ma u bēen tii sōwa me. ¹³ N n mō bēe tōna u ka arukawani ye bōkua ka bōri, ¹⁴ ka be ba mēne win wuswaaō mini kpurowa ka mam be ba kun wāa minin tii kpuro.

¹⁵ Bēen tii i yē nge me sa raa ka wāa Egibitiō ka nge me sa sina bwese tukunun suunu sō nīn tem sa sasira. ¹⁶ I ben būu kamgii ni wa ni ba kua ka dāa ka kpenu ka sii geesu ka sere maa wura. ¹⁷ Yen sō, bēen suunu sō, goo n kun me yenu gagu n kun me bwese kera gaa yu ku raa Gusunō besen Yinni biru kisi kpa yu da yu bwese tuku nin būnu sā. Bēen suunu sō, goo u ku raa

gõsira u ko nge dāa ye ya dēε mō. ¹⁸ Wi u arukawani yen gari nua ye ba bōkua ka bōri mi, u ku tii sua win gōruō u nεε, u koo bōri yendu wa baa ù n win tiin kīru mō, kpa u de goo u wōri būu sāaru sōō. ¹⁹ Yinni Gusunō kun nūn suuru kuammε. Win mōru ka win nisinu koo wōriwa yēro sōō. Bōri yi ba yorua tire te sōō, yi koo nūn diwa kpa Yinni Gusunō u de bu win yīsiru duari handunia sōō. ²⁰ U koo yēro wunawa Isireliban bwese kerin suunu sōōn di nge mε bōri yi, yi gerumō woodan tire te sōō.

Yinni Gusunōn bōri

yi koo bu di

²¹ Sōō teeru bii be ba koo ra marura ka sōō be ba koo ra na saa tontonden di, ba koo wa asōō ye ya bēen wuu kua ka nge mε Yinni Gusunō u bēen tem mε kam koosia ²² ka sōō bisu ka bōru sere ba ñ kpē bu gāanu duure, gāanu kun mam kpē nu kpi mε sōō baa yakasu su ñ seemō mi. Ba mu kpeerasiawa nge Sodomu ka Gomōra ka Adima ka Seboimu, wuu si Yinni Gusunō u kpeerasia ka win mōru baka. ²³ Saa yera bwese ni, nu koo bikia nu nεε, mban sōna Yinni Gusunō u tem mε kua mεsum. Mban sōna u mu kpeerasia ka win mōru baka. ²⁴ Kpa bu bu wisi bu nεε, men tōmbu ba arukawani ye kusiawa ye wi, Gusunō ben sikadoban Yinni u ka bu bōkua sanam mε u bu yarama Egibitin di. ²⁵ Ma ba būnu sāaru wōri ni ba ñ daa yē ni Yinni Gusunō u bu yinari. ²⁶ Yen sōna u mōru kua u bu bōri yi yi wāa tire te sōō sure. ²⁷ Ma u win tōmbu gira u yara tem min di ka win dam bakam ba da ba wāa tem tukumō mi ba bu waamō gisō.

²⁸ Ye ya berua, Yinni Gusunō turowa u ye yē. Adama bεsegia ye u sun sōōsi bεε ka bēen bibun bweseru kpa su win wooda ye mēm nōōwa.

Isireliba ba koo wura

Yinni Gusunōn mi

30

¹ Sanam mε bōri ka domarun gari yi na bεε sōōwa kpuro yi bεε deema, ma Yinni Gusunō u bεε gira i da i wāa tem

tukumō, ² ma i gōru gōsia i wurama win mi, ma i win gere mēm nōōwa ka gōru tia bεε ka bēen bibu nge mε na bεε yiiremō gisō, ³ saa ye sōōra wi, Yinni Gusunō u koo bεε wōnwōndu kua kpa u ka bεε wurama min di u raa bεε yarinasia i yoru dimō. ⁴ U n daa dera ba ka bεε yoru da n toma, u koo da u bεε kasuma ⁵ u ka bεε wurama tem mε bēen baababa ba raa mō sōō kpa i n mu mō. U koo bεε gea kua n kere bēen baababa kpa i bu dabiru kera. ⁶ Yinni Gusunō u koo bēen gōrusu ka bēen bibugisu dεerasia kpa i nūn kīa ka gōru tia ka bēen bwēra kpuro kpa i wa i n wāa. ⁷ Saa ye, kpa u bōri yi yi wāa tire te sōō bēen yibereba sure be ba bεε tusa ba nōni sōōwa mi. ⁸ Bεε maa, i ko i gōsirama i wi, Yinni Gusunō mēm nōōwa, kpa i win woodaba swīi ye na bεε wēemō mini gisō. ⁹ Yinni Gusunō u koo bεε dukia yibie kpa u bεε kuurasia ye i mō kpuro sōō. U koo bēen bibu ka bēen yaa sabenu ka bēen gbean dīanu dabiasia. Domi u koo maa bēen doo nōōru kīa nge mε u raa yellu bēen sikadobagiru kīa. ¹⁰ Yeni kpuro ya koo kōra ñ n wurama win mi ka gōru teu ka bēen bwēra kpuro ma i win gere mēm nōōwa ma i win woodaba swīi dee dee ye ba yorua win tire te sōō.

Gusunōn gari yi wāa turuku

¹¹ Wooda ye na bεε wēemō mini gisō, ya ñ sē yu ka bεε yeeri. Ya ñ maa sē i ka ye mēm nōōwa. ¹² Ya ñ wāa wōllō bu sere nεε, wara u koo da wōllō u ka sun ye naawa u sun nōōsia su sere ye mēm nōōwa. ¹³ Ya ñ maa wāa daarun guru giō bu sere nεε, wara u koo nim wōku tōbura u da u ka sun ye naawa u sun nōōsia su sere ye mēm nōōwa. ¹⁴ Ka gem wooda ye, ya wāawa bēen bōkuō ka bēen nōōō ka bēen gōrusō. I ko i kpīi ye mēm nōōwa.

I de i wāaru gōsi

¹⁵ Bεε Isireliba, wee na wāaru ka gea ka maa gōō ka kōsa yimō bēen wuswaaō i ka gōsi. ¹⁶ Yen sōna na bεε yiiremō gisō, i Gusunō bēen Yinni kīō kpa i sī win swεε sōō. Kpa i win

woodaba mem nɔ̄wa ka win gere ka win yiirebu kpa i kpĩ i n wāa i n dabiama. Saa ye sɔ̄, u koo bɛɛ domaru kua tem mɛ i ko i mwa sɔ̄ i n mɔ̄. ¹⁷ Adama bɛɛn gɔ̄ru gà n sīra ma i n nùn mem nɔ̄wɛ, ma i da i būnu sāmɔ̄, ¹⁸ na bɛɛ sɔ̄mɔ̄ ma i ko i gbiwa tem mɛ sɔ̄ mɛ i ko i mwa i n mɔ̄ mi, i n Yuudenin daaru tɔ̄bura.

¹⁹ Wɔ̄llu ka tema mu sāa nɛn seeda gisɔ̄ ma na bɛɛ wāaru ka gɔ̄, ka maa domaru ka bōri yiyammɛ. N n mɛn na, i wāaru gɔ̄sio kpa i wa i n wāa bɛɛ ka bɛɛn bibun bweserɔ̄. ²⁰ Kpa i Gusunɔ̄ bɛɛn Yinni kīa i n ka nùn maninɛ kpa i n nùn mem nɔ̄wammɛ. Domi yera ya koo de i n wāa kpa yu bɛɛn wāaru dɛnyasia i ka wa i n wāa tem mɛ sɔ̄, mɛ u bɛɛn sikadoba Aburhamu ka Isaki ka Yakɔ̄bu nɔ̄ mwɛɛru kua.

Mɔ̄WISIN Nɔ̄ɔ̄ KANABU KA WIN Gɔ̄ɔ̄

Yinni Gusunɔ̄ u Yosue kua

Mɔ̄wisin kɔ̄sire

31

¹ Mɔ̄wisi u kpa Isireliba gari yini sɔ̄wa u nɛɛ, ² wee gisɔ̄ na wɔ̄ wunaa teeru mɔ̄, na n maa kpɛ n bɛɛ kpara. Yeniba kpuron biru, Yinni Gusunɔ̄ u man sɔ̄wa u nɛɛ, na n Yuudeni tɔ̄burɔ̄. ³ Adama win tiiwa u koo bɛɛ swaa gbiiya kpa u bwese ni nu wāa mi go kpa i nin tem mwa. Yosuewa u koo ko bɛɛn kparo nge mɛ wi, Yinni Gusunɔ̄n tii u gerua. ⁴ U koo bwese ni kam koosia nge mɛ u Amɔ̄reban sinam beni, Sihoni ka Ogun tem kam koosia. ⁵ U koo bɛɛ bu nɔ̄mu beria kpa i bu kua nge mɛ na bɛɛ sɔ̄wa. ⁶ Yen sɔ̄, i tii dam kɛɛyɔ̄ kpa i n wɔ̄rugɔ̄ru mɔ̄. I ku nanda, i ku maa diiri ben wuswaaɔ̄. Domi Gusunɔ̄ bɛɛn Yinnin tiiwa u koo bɛɛ swaa gbiiya. U n bɛɛ derimɔ̄, u n maa bɛɛ biru kisimɔ̄.

⁷ Yera Mɔ̄wisi u Yosue soka u na Isireliba kpuron wuswaaɔ̄ ma u nùn sɔ̄wa u nɛɛ, a tii dam kɛɛyɔ̄ kpa a n wɔ̄rugɔ̄ru mɔ̄. Domi wuna kaa ka tɔ̄n be da tem mɛ sɔ̄, mɛ Yinni Gusunɔ̄ u ben baababa nɔ̄ mwɛɛru kua ka bōri. Wuna kaa bu mu bɔ̄nu kua. ⁸ Win tiiwa u koo nun swaa gbiiya kpa u n

ka nun wāa. U n nun biru kisimɔ̄, u n maa nun derimɔ̄. Yen sɔ̄, a ku nanda, a ku maa de wunen tororu tu kara.

Woodan garibu wɔ̄ nɔ̄ba yiru

ka wɔ̄ nɔ̄ba yiru

⁹ Mɔ̄wisi u wooda ye yorua ma u ye yāku kowobu Lefiban bweseru be ba ra Yinni Gusunɔ̄n woodan kpakororu sɔ̄be ka Isireliban guro gurobu wɛ. ¹⁰ U bu sɔ̄wa u nɛɛ, wɔ̄ nɔ̄ba yiru baayere yè sɔ̄ ba ra be ba dibu neni kare, Kunun tɔ̄ bakarun saa, ¹¹ sanam mɛ Isireliba kpuro ba menna Yinni Gusunɔ̄n wuswaaɔ̄ batuma ye u gɔ̄sa sɔ̄, saa yera kaa n da wooda ye kpuro gari bu nɔ̄. ¹² Be kpurowa kaa menna, tɔ̄n durɔ̄bu ka tɔ̄n kurɔ̄bu ka bibu ka tɔ̄n tukobu be ba wāa ka bɛɛ, bu ka woodan gari yi nɔ̄, kpa bu wa bu Gusunɔ̄ bɛɛn Yinni nasia kpa bu wooda ye kpuro mem nɔ̄wa. ¹³ Nge mɛya bɛɛn bii be ba n wooda yen gari yɛ ba koo ka ye nɔ̄, kpa bu Gusunɔ̄ bɛɛn Yinni nasia saa kpuro ye ko i n wāa tem mɛ sɔ̄, mɛ i ko i mwa i n Yuudeni tɔ̄bura.

Gari dāaki yi Gusunɔ̄

u ka Mɔ̄wisi kua

¹⁴ Yinni Gusunɔ̄ u Mɔ̄wisi sɔ̄wa u nɛɛ, wee tɔ̄ te kaa gbi ta turuku kooma. Yen sɔ̄, a Yosue sokuma kpa i na i yōra nɛn kuu bekurugii ten mi, mi na ra ka bɛɛ yinne, kpa n Yosue sɔ̄ ye u koo ko.

Ma Mɔ̄wisi ka Yosue ba da ba yōra kuu ten mi. ¹⁵ Miya Yinni Gusunɔ̄ u bu kure guru wii wuroru sɔ̄. Ma guru wii wuro te, ta da ta yōra kuu ten kɔ̄nnɔ̄wɔ̄. ¹⁶ Yinni Gusunɔ̄ u Mɔ̄wisi sɔ̄wa u nɛɛ, wee kaa wura a wunen sikadoba deema. Wunen biru, Isireliba ba koo man deri kpa bu nɛn arukawani kusia ye na ka bu bɔ̄kua kpa bu da bu būnu gasiri bu sã tem mi ba duɔ̄ mi sɔ̄. ¹⁷ Yen tɔ̄ te, kon ka bu mɔ̄ru ko kpa n bu biru kisi n bu deri. Ba koo kam kowa. Wahala ka nɔ̄ni swāa dabinu koo bu deema. Saa ye sɔ̄ra ba koo tii sɔ̄ bu nɛɛ, nɛ, Gusunɔ̄ ben Yinni na n wāa ben suunu sɔ̄, yen sɔ̄na wahala yeni ya bu deemamɔ̄. ¹⁸ Ka gem nɛ, Yinni Gusunɔ̄ kon bu

biru kisi n bu deri. Domi ba k̄sa kua ba b̄nu s̄awa. ¹⁹ T̄ē, a womu geni yoruo ga n s̄a seeda n̄e ka Isireliban suunu s̄o. A bu womu ge s̄ōsio kpa ga n w̄a ben n̄ōw̄o. ²⁰ Domi kon de bu du tem m̄e na gerua ka b̄ri na n̄e, kon ben baababa w̄ē s̄o, mi tim ka bom mu kokum̄o. Ba koo di bu debu bu b̄ria. Adama ba koo man torari bu n̄en arukawani kusia bu ben ḡru ḡsie b̄nu ganun mi bu nu s̄a. ²¹ Saa ye s̄o, wahala ka n̄ni sw̄aru garu t̄a n maa seewa ben suunu s̄o, ben bibun bweseru ta koo womu ge yaaya kpa ga n s̄a seeda. Na ben ḡrun gari ȳē saa t̄ēn di n sere mam bu duusia tem m̄e s̄o m̄e na bu n̄o m̄w̄eru kua ka b̄ri.

²² T̄ō te s̄ora M̄wisi u womu ge yorua ma u gu Isireliba s̄ōsi.

²³ Yinni Gusun̄o u Yosue, Nunin bii wooda yeni w̄ē u n̄e, a de a tii dam k̄ē kpa a n w̄ruḡru m̄o. Domi wuna kaa Isireliba duusia tem m̄e s̄o, m̄e na bu n̄o m̄w̄eru kua ka b̄ri. M̄ya n̄en tii ko na n w̄a ka wun̄e.

²⁴ Sanam m̄e M̄wisi u wooda ye yorua tireru s̄o u kpa, ²⁵ yera u Lefiba be ba ra Yinni Gusun̄on woodan kpakororu s̄obe s̄ōwa u n̄e, ²⁶ i woodan tire teni suo kpa i tu yi kpakoro ten b̄kūo kpa ta n s̄a seeda b̄ēn s̄o. ²⁷ Na b̄ēn swaa taabu ȳē. Domi i ra Yinni Gusun̄o seesi n̄en wuswaāo. Kaa ra sere gere n̄en ḡon biru? ²⁸ I b̄ēn bwese kerin guro gurobu ka b̄ēn tabu sinambu mennama bu na n̄en mi. Kon gari yini gere bu yi n̄o. Kpa w̄llu ka tem mu n s̄a n̄en seeda b̄ēn wuswaāo. ²⁹ Na ȳē ma n̄en ḡon biru i ko w̄ri durum s̄o. Kpa i swaa ye deri ye na b̄ē s̄ōsi. Yen s̄o, wahala koo b̄ē deema. Domi i ko k̄sa ko i Yinni Gusun̄on m̄aru seeya ka bw̄aroku ni i seka.

M̄wisin womu

³⁰ Ma M̄wisi u womu genin gari kpuro gerua, ma Isireliba kpuro ba yi nua. Ge wee.

32

¹ W̄llu, a swaa dakio a n̄en gari n̄o. Tem, a swaa tem kp̄īȳo a n̄en n̄o n̄o.

² N̄en ȳeru ta kokum̄o nge guru nim

ma n̄en gari n̄em̄o nge kakoru ma yi d̄akum̄o nge dirum yaka bekusu s̄o.

³ Kon Yinni Gusun̄on ȳsiru kpara. B̄ē Isireliba, i Gusun̄o b̄ēn Yinnin ȳsirun kp̄aru kpara.

⁴ Yinni Gusun̄o u s̄awa nge kperu. U ra kowa dee dee.

Win siribu bu ra n d̄ērewa.

U s̄awa naan̄egii, murafitiru sari win mi.

U s̄awa gemgii.

⁵ Adama b̄ē, i s̄awa t̄on k̄sobu be ba n̄ dee dee sw̄i.

I n̄n torari.

Ya kua b̄ēn sekuru.

I n̄ maa s̄a win bibu.

⁶ Gari bakasu b̄ē,

nge m̄ya ba ra Yinni Gusun̄o kue?

U n̄ s̄a b̄ēn baaba ka b̄ēn taka kowo? N n̄ wi, u b̄ē t̄asisia u kua win t̄ambu?

⁷ I yellu yaayo.

I bwisikuo ye n kooru yellu.

I b̄ēn baababa ka bukurobu bikio, ba koo b̄ē s̄o.

⁸ Sanam m̄e u t̄ambu tem b̄nu kua, ka saa ye u bweseru baatere ten tem n̄o bura yeru kua,

u nin baatere goo w̄ē w̄llun di wi u ko n tu kpare.

⁹ Adama u tii Isireliba ȳiia,

be ba s̄a Yak̄obun bweseru.

¹⁰ Yinni Gusun̄o u bu deema ḡbaburo mi ḡbeeku b̄nu nu ḡberi.

Ma u bu sua u n̄ari u keu s̄ōsi.

U ben laakari m̄o nge win tiin n̄ni.

¹¹ U bu k̄su nge kasa

ye ya ȳōwa yen sokuru w̄ll̄o

ya ka yen binu ȳōsiam̄o.

Ma ya kasa d̄erie yu ka nu gaba.

¹² Yinni Gusun̄o turowa u bu kpara.

B̄u goo kun n̄n somi.

¹³ U dera ba da ba sina gunguru w̄ll̄o.

Ma u bu gberun d̄ianu diisia.

U dera ba kperun tim di.

U dera ben d̄a gbaanu gea kua kpenu w̄ll̄o bu ka gum wa.

¹⁴ Ba ket̄eba ka ȳaanun bom n̄orum̄o.

Ba ȳa kp̄em̄inu ka ȳa kin̄enu ka boo kin̄enun yaa gumgia tem̄o.

Som gem d̄iana ba ra n dim̄o.

M̄ya ba ra maa res̄em tam gem n̄o.

- 15 Ye ba deba ba kpa ma ba Gusunɔ̄ seesi.
Ye ba bɔ̄ria ba kpa, yera ba wi, Gusunɔ̄ ben taka kowo deri.
Ma ba nùn gema wi, wi u s̄a ben faaba kowo.
- 16 Ba win nisinu seeya ba da ba bũnu s̄amɔ̄.
Ba win m̄ru seeya ba da ba bũnu yiire
- 17 ma ba nu ȳkuru koosimɔ̄ ni,
ni nu n̄ s̄a gem.
Ba n̄ daa nu ȳ,
ben baababa ba n̄ nu s̄are.
- 18 Ba Gusunɔ̄ duari wi u s̄a nge ben kpee baa mi ba ra kuke,
wi, wi u bu w̄aru w̄.
- 19 Sanam m̄ Gusunɔ̄ u wa m̄,
yera win m̄ru seewa ma u bu gema be, be ba s̄a win bibu.
- 20 U n̄, u n̄ maa bu somimɔ̄ kpa u wa ye ya koo bu deema.
Domi ba s̄awa m̄m n̄ sarirugibu ka naan̄ sariba.
- 21 Ba win m̄ru ka win nisinu seeya ben bũu ni ba sokumɔ̄ Gusunɔ̄n s̄,
ni nu n̄ s̄a ḡanu.
Yen s̄na u n̄,
wi, u koo maa bwese wiirarugiru sokusia
u ka ben m̄ru seeya,
kpa u ben nisinu seeya ka bwese te,
te ba n̄ garisi ḡanu.
- 22 Win m̄ru koo se nge d̄ɔ̄ yara
kpa yi ḡanu kpuro d̄ɔ̄ m̄ni tem s̄ɔ̄,
kpa yu maa da sere tem s̄ɔ̄ s̄ɔ̄w̄.
Kpa yu guunun kp̄ekp̄ekunu d̄ɔ̄ m̄ni.
- 23 U koo bu n̄ni sw̄aru sure.
Kpa u bu twee.
- 24 Ba koo gbi ḡɔ̄ru ka bararun s̄.
Bara bakanu koo bu go.
U n̄, u koo bu gbeeku ȳe sure yi bu mw̄eri.
Kpa u maa de w̄e d̄egii yi bu dw̄e.
- 25 Tabu koo bu go sw̄e s̄ɔ̄ kpa be ba w̄a yenusɔ̄ bu b̄rum soora.
Aluwaasiba ka w̄ndiaba ba koo ghisuku,
baa ka bii w̄en̄ ka t̄k̄n̄ ba n̄ derimɔ̄.
- 26 U koo bu kam koosiawa mam mam sere goo kun maa bu yaayamɔ̄.
- 27 Adama u n̄ wuramɔ̄ yiber̄ba bu nùn ȳe
ȳn̄ s̄ ba win t̄mbu kama,
- kpa bu n̄, n̄ wi, Yinni Gusunɔ̄ u ye kua.
- 28 Isireliba ba s̄awa bwese te ta n̄ bwisi m̄,
ta n̄ maa laakari m̄.
- 29 B̄ n̄ daa bwisi m̄n̄ na,
ba koo raa gia ye ya koo bu deema.
- 30 Kpa bu tii bikia bu n̄,
t̄n̄ turo u koo kp̄i u t̄mbu n̄r̄bu (1.000) yarinasia?
N̄ kun m̄ t̄mbu yiru bu t̄mbu n̄r̄bu suba w̄kuru (10.000) yarinasia?
Geema Gusunɔ̄ b̄en̄ Yinni damgii u sun deriwa,
u sun yiber̄ba n̄mu b̄riawa.
- 31 Adama yiber̄ ben tii ba ȳ
ma ben bũu wi u bu k̄su
u n̄ wi, Gusunɔ̄ Isireliban Yinni dam tura.
- 32 Ben yiber̄ be, ba sankirewa nge Sodomu ka Gom̄ragibu.
Ba s̄awa nge tam m̄ mu sosu, ma mu d̄e m̄.
- 33 Ba sosuwa nge waan d̄e.
Ba s̄awa nge waa ḡs̄run d̄e.
- 34 Yinni Gusunɔ̄ u ȳ ye yiber̄ be, ba kua.
U maa ȳ ye u koo bu k̄sie.
- 35 Wiya u koo bu m̄ru k̄sie u bu seeyasia.
T̄ru gara sisi t̄ s̄ɔ̄ ba koo w̄ruma.
T̄ɔ̄ te, n̄ni sw̄arugira, ta n̄ maa t̄em̄.
- 36 Yinni Gusunɔ̄ u n̄ deema win t̄mbu ba n̄ dam m̄,
ba n̄ maa t̄si yeru garu m̄,
u koo bu siria,
kpa u be, win s̄m kowobun w̄nw̄ndu wa.
- 37 Saa ye s̄ɔ̄, u koo bikia u n̄,
mana b̄en̄ bũu damgii ni, nu w̄a,
n̄n̄ mi i kuku yeru kasu,
- 38 ni i ra yaa gumgia goowe,
kpa i nu tam w̄e nu n̄.
I nu sokuo nu na nu b̄e somi t̄.
I de nu duki na nu b̄e faaba ko.
- 39 Yinni Gusunɔ̄ u n̄, n̄na na w̄a.
Goo maa sari wi u s̄a Gusunɔ̄.
N̄na na ra go,
n̄na na ra maa seeye.
N̄na na ra m̄era ko
kpa n̄ wure n̄ bekia.
Goo sari wi u koo kp̄i u t̄nu w̄ra n̄n̄ n̄mun di.

40 Sere ka nen wāaru, na nōmu sua
wollō na bōrua na nεε,

41 kon nen takobi nōō dēeri,
kpa n tōmbu siri.

Kon nen yiberēba mōru kōsie
kpa n bu sēyasia
be, be ba man tusa.

42 Nen sēenu koo yem debu
kpa nen takobi yu be ba man seesimō
gō.

Na n̄ goo derimō
wi u ka man tabu m̄.
Be, be ba mēera kua ka be ba yoru
mWεεra
ba koo gbiwa.

43 Bεε bwese tukunu, i Yinni Gusunōn
tōmbu tōmō,
domi u koo bu mōru bara,
kpa u bu ben toranu suuru kua
u ben tem dεerasia.

44 Ma Mōwisi ka Yosue, Nunin bii ba
na Isireliban wuswaaō ba bu womu
gen gari kpuro saaria.

Mōwisin kirō dāaka

45 Sanam mε Mōwisi u Isireliba
Yinni Gusunōn sōōsi te sōōwa u kpa,
yera u nεε, 46 wooda ye na bεε wēemō
mini gisō, i ye mēm nōōwō. I de i ye
bεen bibu sōōsi kpa bu wa bu ye mēm
nōōwa kpuro. 47 I n yē ma wooda ye,
ya n̄ faagin gari. Domi yeya ya koo bεε
wāaru wē kpa yu de tu daka da tem
mε sōō, mε i ko i mwa Yuudenin guru
giō.

Mōwisi

u win gōn labaari nua

48 Yen tōō tera Yinni Gusunō u
Mōwisi sōōwa u nεε, 49 a doo guu
ni ba m̄ Abarimū, Mōabun temō
Yerikon deedeeru, kpa a yō Nebon
guurō. Saa min diya kaa Kananin tem
wa mε kon Isireliba wē. 50 Guu ten
wollōwa kaa gbi nge mε wunen mōō
Aroni u gu Horiō, kpa a da a wunen
sikadoba deema. 51 Domi bεε kpuro
i n̄ man naane kue Isireliba kpuron
wuswaaō sanam mε i wāa Mēriban
bwiaō, Kadēsio, Sinin gbaburō. A
n̄ man bεε wē Isireliban wuswaaō
dōma te. 52 Yen sōna kon de a tem
mε wa tontonden di mε na nεε, kon
Isireliba wē mi, adama a n̄ duō mε sōō.

Mōwisi u Isireliban

bwese keri domaru kua

33

1 Mōwisi Gusunōn tōnu u sere gbi, u
Isireliba domaru kua, u nεε,

2 Yinni Gusunō u na Sinain guurun di
nge dōō wi u Seirin guuru wukiri,
ma u win tōmbu yam bururasia saa
Paranin guurun di.

Gusunōn gōradoba dabi dabira ta n̄n
yōsirima.

Ma u wooda neni win n̄m geuō nge
dōō.

3 Yinni Gusunō u Isireliba kī.
U ra tōmbu kpuro kōsu be ba sāa
wigibu,

ba ra yiire win nuurō bu ka win
sōōsiru wa.

4 Nε, Mōwisi, na bεε wooda wē
ye ya sāa bεε Yakōbun bibun bwe-
serun tubi
ye ya kpuro kere.

5 Yinni Gusunō u kua sina boko
Isirelio
sanam mε ben guro gurobu ka ben
kparobu ba menna

ka sere maa ben bwese keri.

6 Mōwisi u den domaru torua u nεε,
Rubenin bwese kera yu daka da,
yu ku raa gbi.

Gusunō u de yen tōmbu bu dabia.

7 U maa gerua Yudan bwese keran sō
u nεε,

Yinni Gusunō, a swaa dakio
a Yudan bwese keran sokuru nō.
A de ba n nōō tia sāa ka Isirelin bwese
keri yi yi tie.

A ye somiō yen yiberēba b̄n ye wōrim
wee.

8 Lefin bwese keran sō u nεε,
Yinni Gusunō, wuna a wunen s̄m
kowobu Lefiba urimu ka tu-
mimu n̄mu beria.

A ben laakari mēera Masā,
ma a bu siri Mēriban bwian gari sōō.

9 Ba nun naane kua n kere ben mero
ka ben tundo

ka ben wōnōbu ka sere ben bibu.

Ba wunen woodaba mēm nōōwa.

Ma ba wunen arukawani ye yibia.

10 Ba wunen tōmbu wunen wooda
sōōsi bu ka nun mēm nōōwa.

Ba ra yāku dōō mwaaruginu ko
kpa bu turare dōō doke wunen yāku
yerō.

11 Yinni Gusunō, a ben bwese kera somiō bu ka dam ko.

A ben ye ba mō kpuro domaru kuo.

A ben yiberēban dam buo.

A ku maa de bu se sere ka baadommao.

12 Benyamēen bwese keran sō u nēē, Benyamēen bwese kera ya sāawa ye Yinni Gusunō u kī.

Maa ya wāa bōri yendu sōo win bōkuo.

U bu kōsu baadomma.

U maa wāa ben suunu sōo.

13 Yosefun bwese keran sō u nēē, Yinni Gusunō, a ben tem domaru kuo, kpa mu guran nim wa, ka maa nim mē mu koo yari tem sōon di.

14 A ben tem mē domaru kuo,

kpa dīanu nu se,

kpa suru baawure ba n da n gēeru mō.

15 A de dīa geenu nu koorā ben guunu kpuron wōllo.

16 A de tem mē, mu dukia yibu.

Kpa wunē wi a gari gerua saa kiki bekusun din domaru tu du Yosefun bwese kera sōo.

Domi yen tambu ba kua begibun wirugibu.

17 Yosefun bwese kera ye, ya bēere mō.

Ya dam mō nge ketē kinēru.

Yen dam mu sāawa nge gbeku ketēn kabin dam.

Dam mēya ya ra ka bwese tukunu so, kpa yu nu gira.

Efaraimun tōn dabira ta sāa nge kabi yin tia,

ma Manasen tōn dabira maa sāa nge kabi yin yiruse.

18 Sabuloni ka Isakarin bwese kerin sō u nēē,

Gusunō, a Sabulonin bwese kera kuuriasio

yen tenkurun sō te ya mō nim goorō.

Kpa a de Isakarin bwese kera ya n wāa bōri yendu sōo yen kunō.

19 Ba koo tambu soku ben guunō

kpa bu yākunu ko sannu

nge mē wooda ya gerua.

Ben dukia ya koo nawa nim wōkun tenkurun di

ka sere maa yani sēerin di.

20 Gadin bwese keran sō u nēē,

bu Gusunō siaro

wi u Gadin bwese kera batuma baka wē.

Ya yen yiberēba mara

nge gbee sunō ge ga gen yaa mara gu kasuku

saa wirun di sere ka naasō.

21 Ya tii tem mē mu gea bo gōsia.

Ye wirugii u ra sue yera ya sua.

Ya gbia Isireliba kpuron wuswaaō tabu sōo.

Ya Yinni Gusunōn wooda ka win gere mēm nōōwa.

22 Danun bwese keran sō u nēē,

Danun bwese kera ya sāawa nge gbee sunō kpembu

ge ga yōōma Basanin di.

23 Nefitalin bwese keran sō u nēē,

Nefitalin bwese kera ya Yinni Gusunōn domaru yiba

ma ya win durom wa.

Yen tem mu ko n wāawa saa sōo duu yerun di

n ka da sōo yēsān nōm dwarō.

24 Aseēn bwese keran sō u nēē,

Aseēn bwese kera yu domaru wa

n kere bwese kerī yi yi tie.

Gusunō u de yen maabu bu ye kīru sōōsi,

kpa yen tem mu n olifin gum yiba too,

25 kpa yen wusun gbāranun kōnnōsu su n sāa sisugisu ka sii

gandugisu,

kpa ya n dam mō yen wāarun tōru kpuro sōo.

26 Yera Mōwisi u kpam gerua u nēē,

bēē Isireliba, i n yē ma Yinni goo sari nge Gusunō.

Wee u wōllu sōni u ka sisi bēēn mi ka win yiiko baka.

Guru wira u dua u ka wee u bēē somi.

27 Wiya u sāa bēēn kuku yeru sere ka baadommao.

Saa yee yellun diya win nōm damguu ga bēē kōsu.

Ma u bēē yiberēba gira u nēē, i bu kam koosio.

28 Yen sōna bēē Isireliba, Yakōbun bweseru, i sō bōri yendu sōo.

I sōwa mi dīa binnu ka resēm ya ra koore too.

Mēya gura ya ra maa nē mi.

29 Bēē Isireliba, i sāawa doo nōōrugibu.

I n ka bweseru garu weenē.

Domi i sāawa bwese te Yinni Gusunō u faaba kua.

U sāawa nge bēēn tēru

te ta bɛɛ kɔ̄su.
 U s̄awa nge bɛɛn takobi
 ye ya bɛɛ nasara wɛ̄ɛmɔ̄.
 Bɛɛn yiberɛba ba koo na bu bɛɛ suuru
     kana
 kpa i ben tii suabu kpeerasia.

Mɔ̄wisiŋ gɔ̄ɔ

34

¹ Yeniban biru, Mɔ̄wisi u seewa u da Mɔ̄abun guunu gia. Ma u yɔ̄wa guu te ba mɔ̄ Nɛboɔ sere Pisigan wii kpiirɔ Yerikon deedeeru. Ma Yinni Gusunɔ u n̄n tem mɛ kpuro sɔ̄si saa Galadin di sere n ka da Danuɔ, ² ka Nɛfitalin tem ka Efaraimugim ka Manasegim saa Yudan tem di n ka da nim wɔ̄kuɔ ge ga w̄a sɔ̄ duu yeru gia, ³ ka sɔ̄ yɛsan n̄m dwaru gia Nɛgebuɔ ka Yuudenin bera gia ka wɔ̄waɔ ye ya w̄a Yeriko ye ba maa mɔ̄ Kpakpa bɛ̄ɛn wuun bera gia n ka girari Soariɔ. ⁴ Ma Yinni Gusunɔ u n̄n sɔ̄wa u nɛɛ, tem mɛ na Aburhamu ka Isaki ka Yakɔbu nɔɔ mwɛɛru kua mɛya mi, mɛya na maa dera a wa mi. Tɛ̄, kon mu ben bibun bweseru wɛ̄. Adama wunɛ, na n̄ derimɔ a taara mi.

⁵ Yeniban biru, Mɔ̄wisi Yinni Gusunɔn sɔ̄m kowo u kpuna u gu Mɔ̄abun tem mi nge mɛ wi, Yinni Gusunɔ u gerua. ⁶ Ma Yinni Gusunɔ u n̄n sikua Mɔ̄abun wɔ̄wa mi, Bɛti Peorin deedeeru. Adama sere ka gisɔ goo kun win sikiru waare.

⁷ Sanam mɛ Mɔ̄wisi u gu, u mɔ̄wa wɔ̄ wunaa teeru. Adama win dam tie. Mɛya win n̄ni kun maa dam dwiye. ⁸ Ma Isireliba kpuro ba win gɔ̄ wooru sina sɔ̄ tena ba wuri mɔ̄, Mɔ̄abun wɔ̄wa mi.

⁹ Mɔ̄wisi u Yosue, Nunin bii n̄ma sɔ̄ndi u ka ko win kɔ̄sire. Yosue wi, u bwisi yiba. Ma Isireliba ba n̄n mɛm nɔ̄wa ba Gusunɔn wooda ye u Mɔ̄wisi wɛ̄ sw̄i dee dee.

¹⁰ Isireliba sɔ̄, Gusunɔn sɔ̄mɔ goo kun maa ȳsiru yarire nge Mɔ̄wisi. Domi Yinni Gusunɔ u ra ka n̄n gari kowa nɔ̄ ka nɔ̄. ¹¹ Goo sari wi ba koo ka n̄n weesina win sɔ̄m maamaakigia ye u kuan s̄ sanam mɛ Yinni Gusunɔ u n̄n gɔ̄ra Egibitin sunɔ ka win sina

bw̄abu ka win tem t̄mbu kpuron mi. ¹² Gusunɔn sɔ̄mɔ goo sari wi u koo kp̄i u maamaaki ye, ka ḡa nanumgii ni ko, ni Mɔ̄wisi u kua Isireliba kpuron wuswaɔɔ.

YOSUE

Ba tire te sokumɔ Yosue yèn sɔ wiya u sãa Isireliban kparo waati yè sɔɔ ba ka dua Kananin temɔ, mɛ Gusunɔ u bu nɔɔ mwɛɛru kua.

Tire te, ta gerumɔ nge mɛ ba koosina ba ka Kananin tem mwa ka nge mɛ ba ka mu Isireliban bwese kɛra baayere bɔnu kua. Yosue u sere gbi u Isireliba kana bu tii Gusunɔ wɛ bu wi turo sã.

Tire ten kpunaa

1. Kananin tem mwaabu, wiru 1n di sere wiru 12.
2. Tem mɛn bɔnu kobu, wiru 13n di sere wiru 21.
3. Yosuen kirɔ dãaki, wiru 22n di sere wiru 24.

Yosue u kua Mɔwisiin kɔsire

¹ Mɔwisi, Yinni Gusunɔn sɔm kowon gɔɔn biru, Yinni Gusunɔ u ka Yosue, Mɔwisiin asakpɔ gbiikoo wi u sãa Nunin bii gari kua. ² U nɛɛ, wee, nɛn sɔm kowo Mɔwisi u gu. N n mɛn na, a seewo a Yuudenin ye tɔbura, wunɛ ka Isireliba kpuro i da tem mɛ na bu wɛɛmɔ sɔɔ. ³ Tem mi i dua kpuro, mu koo kowa bɛɛgim. Nɛna na bɛɛ mu wɛɛmɔ, nge mɛ na Mɔwisi nɔɔ mwɛɛru kua. ⁴ Saa Nɛgeɓun tem di n ka da Libanin temɔ, saa maa daa baka ten min di te ba mɔ Efarati, ka Hɛtiban tem kpuro, n ka da nim wɔku bɔkɔ gen mi, ge ba mɔ Mɛditeranɛ, ge ga wãa sɔɔ duu yerɔ, mi kpurowa mu ko n sãa bɛɛn tem. ⁵ Yiberɛ goo kun kpɛ u yɔra u nun ma wunɛn wãaru kpuro sɔɔ. Nge mɛ na raa ka Mɔwisi wãa, nge mɛya ko na n maa ka nun wãa. Na n nun derimɔ pai. Mɛya na n maa nun kɔmɔ. ⁶ A de a n wɔrugɔru mɔ. Domi wuna kaa tɔn be gbiiya bu ka tem mɛ mwa, mɛ na gerua ka bɔri na nɛɛ, kon ben baababa wɛ. ⁷ A n gesi wɔrugɔru mɔ. Kpa a laakari doke a ka wooda kpuro mɛm nɔɔwa ye nɛn sɔm kowo Mɔwisi u nun wɛ. A ku ra yen gaa gɛerari baa fiiko, kpa n nun wɛra mi a da kpuro. ⁸ A de woodan tire ten gari yi n da n wãa wunɛn nɔɔ sɔɔ, kpa a n yi bwisikumɔ saa baayere, sɔɔ sɔɔ

ka wɔkuru. Kpa a laakari doke a ka ye kpuro mɛm nɔɔwa mam mam ye ba yorua mi. Domi à n kua mɛ, ye a mɔ kpuro ya koo arufaani ko. ⁹ A yaayo ma na nun yiire na nɛɛ, a n wɔrugɔru mɔ. A ku de wunɛn tororu tu kara, domi nɛ Gusunɔ wunɛn Yinni ko na n wãa ka wunɛ baama mi a dɔɔ.

Yosue u Isireliba wooda wɛ

¹⁰ Yen biru Yosue u win tɔmbu Isireliban wirugibu wooda wɛ, ¹¹ u nɛɛ, i sansani bukianɔ, kpa i tɔmbu sɔ bu dɛanun sɔɔru ko, domi min di ka sɔɔ ita, sa ko Yuudenin ye tɔbura su da su tem mɛ mwa, mɛ Gusunɔ bɛɛn Yinni u sun wɛɛmɔ sa n mɔ. ¹² Ma u Rubɛniba ka Gadiba ka sere Manaseban sukum sɔɔwa u nɛɛ, ¹³ i yaayo ye Mɔwisi, Yinni Gusunɔn sɔm kowo u bɛɛ yiire. U nɛɛ, Gusunɔ bɛɛn Yinni u koo bɛɛ tem mɛ wɛ mi i ko i n bɔri yendu mɔ. ¹⁴ Yen sɔ tɛ, bɛɛn kurɔbu ka bɛɛn bii piiminu ka bɛɛn sabenu koo sina tem mɛ sɔɔ Yuudenin bera mini, adama bɛɛ tabu durɔbu kpuro i ko i tɔbura i n tabu yãnu neni, i ka bɛɛn mɛro bisibu somi, ¹⁵ sere bu ka tem mɛ mwa mɛ Gusunɔ bɛɛn Yinni u koo bu wɛ kpa u ben tii bɔri yendu wɛ nge mɛ u bɛɛ wɛ. Sanam mɛya i ko i wurama i bɛɛn tem mwa mɛ Mɔwisi, Yinni Gusunɔn sɔm kowo u bɛɛ wɛ Yuudenin sɔɔ yari yerun bera gia.

¹⁶ Ba Yosue wisa ba nɛɛ, ye a sun yiire kpuro, yeya sa ko ko. Mi a maa sun gɔra kpuro, sa ko dawa. ¹⁷ Nge mɛ sa Mɔwisiin gari mɛm nɔɔwa mam mam, nge mɛya sa ko maa wunɛgii mɛm nɔɔwa. Yinni Gusunɔ u n gesi ka nun wãa nge mɛ u raa ka Mɔwisi wãa. ¹⁸ Baa n n weren na, ma u wunɛn wooda sɔɔ degangam mɔ, ma u n wunɛn gere mɛm nɔɔwɛ, sa ko yɛro gowa. Adama wunɛn tii, a n gesi wɔrugɔru mɔ.

Yosue u sɔmɔbu gɔra

bu ka Yerikon saria mɛeri

2

¹ Yosue Nunin bii, u durɔbu yiru gabu gɔra asiri sɔɔ saa Sitimun di u nɛɛ, i doo i tem mɛn saria mɛeri, n mam

nɛɛre wuu ge ba m̀ Yeriko. Ye ba tura mi, ba dua kurɔ tanɔ goon yenuɔ wi ba sokumɔ Rahabu bu ka kpuna mi. ² Yera ba Yerikon sunɔ sɔɔwa ba nɛɛ, wee, Isireli gaba na mini yoka ye, bu ka s̄i s̄i bu bɛsɛn tem saria mɛɛri. ³ Ma Yerikon sunɔ wi, u Rahabu gɔria u nɛɛ, a durɔ be yarama be ba na ba dua wunen yenuɔ mi, domi ba nawa bu ka s̄i s̄i bu bɛsɛn tem mɛ kpuron saria mɛɛri.

⁴⁻⁶ N deema gɔro be, bu sere tunuma, kurɔ wi, u durɔbu yiru ye berua dii tɛɛran wɔllɔ, ma u bu d̄aa wɛɛ damguru garun dɛki wukiri yi yi keewa. Ma u nɛɛ, geema, durɔ be, ba na nɛn mi, adama na n̄ yɛ m̄n di ba na. Ye sɔɔ u kpa bu sere gb̄ara k̄nnɔ kɛnɛ, saa yera ba yara nɛn min di. Na n̄ maa yɛ gee ba da. I bu kasuo fuuku, i ko i bu wa.

⁷ Ye ba nua mɛ, ba bu kaso wɔri ba da ka swaa ye ya d̄ɔɔ Yuudenin daarun tɔbura yerɔ. Ma ba gb̄ara k̄nnɔ kɛnua ben biru. ⁸ Yen biruwa Rahabu u yɔɔwa dii tɛɛra yen wɔllɔ Yosuen gɔro ben mi, bu sere kpuna, ⁹ u bu sɔɔwa u nɛɛ, na yɛ ma Yinni Gusunɔ u bɛɛ tem mɛ wɛ, yeya n dera bɛɛn bɛrum sun mwa. Tem mɛn tɔmbu kpuro ba diirimɔwa bɛɛn s̄. ¹⁰ Domi sa nua nge mɛ Yinni Gusunɔ u nim wɔku ge ba m̀ Naa yari gberasia i ka tɔbura sanam mɛ i yarima Egibitin tem di. Sa maa nua nge mɛ i Amɔreban sinambu yiru Sihoni ka Ogu go Yuudenin guru giɔ ma i ben ye ba m̀ kpuro munka muku muku. ¹¹ Yande ye sa yeni nua, sa nanda. Ma bɛsɛ kpuron toronu kara bɛɛn saabu. Domi Gusunɔ bɛɛn Yinni wiya u s̄aa wɔllu ka tem yɛro. ¹² N n mɛn na, na bɛɛ kanamɔ tɛ, i b̄ruo ka Yinni Gusunɔn ȳisuru ma i ko i nɛn baan yenugibu tɔn geeru kua nge mɛ na bɛɛ kua. I man ȳireru garu kuo te ta s̄ɔs̄imɔ ka gem, ¹³ ma i ko nɛn baa ka nɛn mɛro ka nɛn sesubu ka nɛn wɔnɔbu ka bɛsɛn bweseru kpuro faaba ko sa kun ka gu.

¹⁴ Durɔ be, ba n̄n wisa ba nɛɛ, sere ka bɛsɛn w̄aaru, à kun bu bɛsɛn asiri d̄mɛye, sa ko nun tɔn geeru ka b̄r̄akiniru s̄ɔsi sanam mɛ Yinni

Gusunɔ u sun tem mɛ n̄mu bɛria u kpa.

¹⁵ N deema Rahabun diru ta girariwa wuun gb̄araru sɔɔ, ma u bu sarasia wuun biruɔ win fɛnɛntin di ka wɛɛ wɔba. ¹⁶ U nɛɛ, i saro i da guunun bera gia, be ba bɛɛ kasu mi, bu ku raa ka bɛɛ wa. Kpa i kuke mi nge sɔɔ ita sere b̄a n wurama. Yen biru kpa i bɛɛn swaa wɔri i doona.

¹⁷ Durɔ be, ba n̄n sɔɔwa ba nɛɛ, yɛn n̄ɔ mwɛɛru sa kua ka b̄ri mi, sa ko ye ko. Adama wee ye wunen tii kaa ko. ¹⁸ S̄a n dua tem mɛ sɔɔ, kaa wɛɛ wunɔmgii yini gb̄inisiwa wunen fɛnɛnti mini m̄n di kaa sun sarasia, kpa a wunen baa ka wunen mɛro, ka wunen sesubu menna wunen diru mini, be ba s̄aa wunen yenugibu kpuro gesi. ¹⁹ Ben goo ù n yara wunen dirun di u da tɔɔwɔ, win tii sɔɔra win yem mu koo wɔri, bɛsɛ sa n̄ ko sa n toraru m̄ wi sɔɔ. Adama wi u w̄aa ka wunɛ sannu wunen dirɔ, goo ù n n̄n go, win yem mu wɔri bɛsɛn wirɔ. ²⁰ Adama à n bu bɛsɛn asiri ye d̄mɛya, b̄ri yi a sun koosia mi, yi n̄ maa sun dimɔ.

²¹ U bu wisa u nɛɛ, na wura n kooru nge mɛ i gerua.

Nge mɛya u ka bu n̄ɔ kana ma ba doona. Ma u wɛɛ wunɔmgii yi s̄ri fɛnɛnti yen mi. ²² Ba doona ba tura guunun bera gia. Ba sina mi sɔɔ ita sere be ba bu kasu mi, ba ka gɔsirama domi ba bu mɛera swaa yen baama kpuro ba n̄ bu wa. ²³ Yen biru Yosuen gɔro be, ba sarama guunun beran di ba Yuudeni tɔbura ba wura win mi. Ma ba n̄n saaria kpuro ye n bu deema mi gia. ²⁴ Ba n̄n sɔɔwa ba nɛɛ, geema, Yinni Gusunɔ u sun tem mɛ kpuro n̄mu s̄andiawa. Mɛn tɔmbu kpuro ba nandewa ba diirimɔ bɛsɛn s̄.

Isireliba ba Yuudeni tɔbura

3

¹ Yosue u seewa buru buru yellu, wi ka Isireliba kpuro, ma ba doona Sitimun di ba tura Yuudenin daarɔ. Ba kpuna mi sɔɔ ita bu sere tu tɔbura. ² Sɔɔ ita yen biru, yera wirugibu ba sansani bukiana ba tɔmbu sɔɔwa ³ ba nɛɛ, sanam mɛ i ȳaku kowo Lefiba

wa ba Gusunɔ bɛsɛn Yinnin woodan kpakororu sɔɔwa, i seewo i bu swĩ biruɔ. ⁴ Ba ko n bɛɛ gbiiye yɛn sɔ i ñ swaa ye swĩire. Adama i ku susi kpakoro ten bɔkuɔ. I de i n tu swĩ dandankuru nge kilo tian saka.

⁵ Ma Yosue u tɔn be sɔɔwa u nɛɛ, i tii dɛɛrasio domi sia Yinni Gusunɔ u koo sɔm maamaakiginu ko bɛɛn suunu sɔɔ.

⁶ U maa yāku kowobu sɔɔwa bu woodan kpakoro te suo bu swaa wəri bu tɔn be gbiiya. Ma ba kua nge mɛ u bu sɔɔwa. ⁷ Yen biru Yinni Gusunɔ u Yosue sɔɔwa u nɛɛ, saa gisɛn di, kon de a n yiiko mɔ Isireliba kpuron nani sɔɔ, kpa ba n yɛ ma na wāa ka wunɛ nge mɛ na raa wāa ka Mɔwisi. ⁸ Kaa yāku kowo be ba woodan kpakororu sɔɔwa sɔ a nɛɛ, bā n tura Yuudenin daarɔ bu nim duo bu yōra mɛn goorɔ.

⁹ Ma Yosue u Isireliba sɔɔwa u nɛɛ, i susima mini kpa i Gusunɔ bɛɛn Yinnin gari nɔ. ¹⁰⁻¹¹ I n wa Gusunɔ Yinni wason kpakororu ta bɛɛ gbiiye ta Yuudɛni duo, i ko i n yɛ ma Gusunɔ u wāa bɛɛn suunu sɔɔ. U koo maa Kananiba ka Hɛtiba ka Hɛfiba ka Feresiba ka Girigasiba ka Amɔreba ka Yebusiba gira bɛɛn wuswaan di. ¹² I tɔn durɔbu gabu gɔsio tɛ Isireliban bweseru baateren di tia tia, sɔmburu garun sɔ. ¹³ Yāku kowo be ba Gusunɔ, tem kpuron Yinnin woodan kpakororu sɔɔwa, bā n ben naasu kpɛɛ Yuudenin daarɔ, nim mɛ, mu koo burana. Mɛ mu wee, kpa mu guna ko.

¹⁴ Ma tɔn be, ba yara ben kunun di bu ka Yuudɛni tɔbura. Yāku kowo be, ba gbia wuswaaɔ. ¹⁵ Saa ye, gɛɛbun saawa. Saa ye sɔɔra daa ten nim mu ra n yiba mu n tɛrie sere ka ten guruɔ. Ye yāku kowo ben naasu daa ten nim baba, ¹⁶ yera mu burana mu guna kua sarun di wuu ge ba mɔ Adamun beraɔ. Wuu ge, ga wāawa Saatanin bɔkuɔ. Ma nim mɛ mu daamɔ nim wāku bɔruguu gia mu doona mam mam. Saa yera tɔn be, ba tɔbura Yerikon deedeeru. ¹⁷ Be kpuro ba ka tɔbura ba kpa, yāku kowo be, ba yōwa sim sim daa te sɔɔ mi ba naasu kpɛɛ nim ka burana mi.

Isireliba ba kpenu wɔkura yiru

sɔnna seedan sɔ

4

¹ Saa ye tɔn be kpuro ba Yuudɛni tɔbura ba kpa, yera Yinni Gusunɔ u Yosue sɔɔwa u nɛɛ, ² i durɔbu wɔkura yiru gɔsio bɛɛn bweseru baatere sɔɔ tɔn tia tia. ³ I bu sɔɔwɔ bu kpenu wɔkura yiru sua Yuudenin tora minin di, mi yāku kowoba yōra sim sim mi, kpa i ka da i yi mi i ko bɛɛn sansani gira i kpuna yoka ye.

⁴ Ma Yosue u durɔbu wɔkura yiru ye soka be u gɔsa Isireliba sɔɔ, ⁵ u bu sɔɔwa u nɛɛ, i gɔsiro Gusunɔ bɛsɛn Yinnin kpakoro ten mi, Yuudenin daarun tora sɔɔ, kpa bɛɛn baawure u da u kperu sua u seru sɔndima kpa nu n sāa wɔkura yiru nge mɛ bɛsɛ Isireliban bwesenun geera nɛ. ⁶ Kpa nu n sāa seeda ye ya koo sun yaayasia ye ya kooru mini. Bɛsɛn bibu bā n sun bikia sɔɔ teeru, mba kpee nin tubusianu, ⁷ kpa su bu sɔ ma Yuudenin daarun nim mu kokubu yōra Yinni Gusunɔn kpakororun wuswaaɔ sanam mɛ ba ka tu tɔburɔ. Kpee nini nu ko n sāa yen seeda bɛsɛ Isireliban sɔ sere ka baadommaaɔ.

⁸ Ma ba kua nge mɛ Yosue u bu sɔɔwa. Ba kpenu wɔkura yiru sua Yuudenin tora sɔɔn di nge mɛ ben bweserun geera nɛ, ba ka da ba yi yam mi ba ben sansani gira dɔma te, nge mɛ Yinni Gusunɔ u Yosue sɔɔwa. ⁹ Yosue u maa kpenu wɔkura yiru ganu sua u sɔnna Yuudenin tora sɔɔ mi yāku kowo be, ba yōra. Nu maa wāa mi sere ka gisɛn gisɔ.

¹⁰ Yāku kowo be, ba yōra Yuudenin tora sɔɔ, sere ye Yinni Gusunɔ u Yosue sɔɔwa u tɔmbu sɔ kpuro ya ka kooru. N deema mɛya Mɔwisi u raa maa Yosue yiire. Ma tɔn be, ba kua bara bara ba tɔbura. ¹¹ Ye tɔn be kpuro ba tɔbura ba kpa, saa yera be ba kpakoro te sɔɔwa ba maa tɔbura, ma ba besira ba da tɔn ben wuswaaɔ. ¹² N deema Rubeniba ka Gadiba ka sere Manaseban sukum ba tɔbura ka ben tabu yānu Isireli be ba tien wuswaaɔ nge mɛ Mɔwisi

u raa bu sɔɔwa bu ko. ¹³ Ben geera sɔɔwa nɔrɔbun suba weerun (40.000) saka be ba tɔbura Yinni Gusunɔn wuswaaɔ ba da wɔwaaɔ Yerikon bɔkuɔ ka ben tabu sɔɔru. ¹⁴ Tɔɔ tera Yinni Gusunɔ u Yosue wɔlle sua Isireliba kpuron wuswaaɔ ma ba nɔn nasia win wɔarun tɔru kpuro sɔɔ nge mɛ ba raa Mɔwisi nasie.

¹⁵ Yinni Gusunɔ u Yosue sɔɔwa u nɛɛ, ¹⁶ a yɔku kowo be ba woodan kpakoro te sɔɔwa sɔɔwɔ bu yario Yuudenin toran di bu da guruɔ.

¹⁷ Ma Yosue u bu sɔɔwa mɛ. ¹⁸ Saa yɛ sɔɔ yɔku kowo be, ba yara daa ten min di, ye ben naasu maka guruɔ, saa yera daa ten nim mɛ, mu wura mɛn ayerɔ mu yiba mu tɛrie sere ka ten guruɔ nge yellu. ¹⁹ Ben wɔɔn suru gbiikoon sɔɔ wɔkuruse, yera tɔn be, ba Yuudɛni tɔbura. Ma ba ben sansani gira Giligaliɔ, Yerikon sɔɔ yari yeru gia.

²⁰ Kpenu wɔkura yiru ye ba gurama Yuudenin daa tora yen di, Giligali miya Yosue u nu sɔnna. ²¹ Ma u Isireliba sɔɔwa u nɛɛ, bɛɛn bibu bɔ n bɛɛ bikia sɔɔ teeru ba nɛɛ, mba kpee ninin tubusianu, ²² kpa i bu tubusia nge mɛ bɛsɛ Isireliba sa ka Yuudɛni yeni tɔbura yen gbeba, ²³ i nɛɛ, Gusunɔ bɛsɛn Yinniwa u yen nim gberasia bɛsɛn wuswaaɔ sere sa ka tɔbura sa kpa, nge mɛ u nim wɔku ge ba mɔ Naa yari kua. ²⁴ Kpa handunian tɔmbu kpuro bu ka gia ma win dam mu kpɔ, kpa sa n nɔn nasie sere ka baadommaɔ.

5

¹ Saa ye sɔɔ, Amɔreban sinam be ba wɔa Yuudenin sɔɔ duu yeru gia ka Kananiɔii be ba wɔa nim wɔku ge ba mɔ Mɛditeranɛn bera gia, be kpuro ba nua ma Yinni Gusunɔ u Yuudenin nim gberasia Isireliban wuswaaɔ sere ba ka tɔbura ba kpa. Yera ba nanda ma ben toronu kara Isireli ben sɔ.

Ba Isireliba bango kua

Giligaliɔ

² Sanam mɛ sɔɔra Yinni Gusunɔ u Yosue sɔɔwa u nɛɛ, a wobunu koowo

ka kpenu kpa a Isireli be kpuro bango ko be ba mara gbaburɔ.

³ Ma Yosue u kua nge mɛ Yinni Gusunɔ u gerua, u Isireliba bango ye kua guuru garun mi, ma ba tu soka Bangon kperu. ⁴⁻⁵ N deema be ba yarima Egibitin di mi, be kpurowa ba bango sɔa. Adama be ba mara gbaburɔ, ba n ben goo bango kue. Ma ben tɔn durɔ be ba tabu toobun saka tura ba ka yara Egibitin di mi, be kpuro ba gu gbaburɔ swaa sɔɔ sanam mɛ ba wee. ⁶ Domi Isireliba ba sɔa wɔɔ weeru gbaburu mi, ma ben tabu durɔ be ba raa bango sɔa, ba kam kua, yɛn sɔ ba n Yinni Gusunɔn gere mɛm nɔwɛ. Ma u gerua ka bɔri u nɛɛ, ba n koo maa tem mɛ wa mɛ mu tim ka bom yiba, mɛ u ben baababa nɔɔ mwɛɛru kua. ⁷ Ben bii be Yinni Gusunɔ u seeya ben ayenɔ, beya Yosue u bango kua, domi ba n daa bu bango kue swaaɔ. ⁸ Saa ye ba tɔn be bango kua, ba sina sansaniɔ sɛɛ sere ben boo u ka kpa. ⁹ Yera Yinni Gusunɔ u Yosue sɔɔwa u nɛɛ, gisɔra na bɛɛ seku te wunari te i raa mɔ saa ye i sɔa yobu Egibitiɔ.

Yen sɔna ba yam mi sokumɔ Giligali sere ka gisɔ. Yisi ten tubusiana, ba wuna.

Ba Gɔɔ sararibun

tɔɔ bakaru di

¹⁰ Isireliba ba sina ben sansaniɔ Giligali mi, ye ya wɔa wɔwaaɔ Yerikon bɔkuɔ. Ma ba Gɔɔ sararibun tɔɔ bakaru di surun sɔɔ wɔkura nnesen yoka.

¹¹ Tɔɔ baka ten sisira ba tem mɛn dɔanu dibu torua. Ba dobi sɔnwa ba tema, ba maa pɛɛ di ye ba kun seeyatia doke. ¹² Dɔma tera manna ya yɔra ma ba Kananiɔn tem min dɔanu dim torua wɔɔ ge.

Yosue ka durɔ

wi u takobi neni

¹³ Ye Yosue u Yeriko turuku kua, subaru sɔɔ u durɔ goo wa u yɔ win wuswaaɔ u takobi womɛ u neni. Yera u susi durɔ win mi, u nɛɛ, wune bɛsɛgiiwa? Nge wɛrɔwa a sɔa.

¹⁴ Durɔ wi, u wisa u nɛɛ, aawo, na n yen goo. Na sɔawa Yinni Gusunɔn

tabu kowobun wirugii. Yen sōna na na wunen mi tē.

Ye Yosue u nua mε, ma u kpuna u wuswaa tem girari, u nεε, yinni, na sāawa wunen bōō, mba a kī a man sō.

¹⁵ Tabu kowobun wirugii wi, u Yosue sōwa u nεε, a wunen salubata potu, domi yam mi a yō mi, Gusunō u wāa mi.

Ma Yosue u kua mε.

Isireliba ba Yeriko kpeerasia

6

¹ Yerikoḡibu ba ben wuun gbāraruun gamboba bēri, ba dāa sēsiki, Isireliba bu ku ka du. Goo kun duō mi, goo kun maa yariō min di. ² Ma Yinni Gusunō u Yosue sōwa u nεε, wee, na nun Yeriko nōmu bēria ka yen sunō ka yen tabu durō damḡibu. ³ Wunε ka wunen tabu durōbu kpuro i n da sī sī i ka wuu ge sikerena nōn teeru tōru baatere sere n ka ko sō nōba tia. ⁴ Yāku kowobu nōba yiru ba ko n Yinni Gusunōn woodan kpakororu gbiiye ba n yaa kōbi neni. Sō nōba yiruse i ko wuu ge sikerenawa nōn nōba yiru kpa yāku kowo be, ba n kōbi yi soomō. ⁵ Bā n kōbi yi so ba gawa, ma i yin swīi nua, tōmbu kpuro bu tabun kuuki koowo. Saa yera wuu gen gbāraru ta koo wōruma, kpa baawure u du deedeeru mi u yōn di.

⁶ Ma Yosue Nunin bii u yāku kowobu soka u bu sōwa u nεε, bu Yinni Gusunōn woodan kpakororu suo bu senu sōndi kpa ben nōba yiru bu kōbi sua bu woodan kpakoro te gbiiya.

⁷ Yera u win tōmbu sōwa u nεε, i seewo i sī sī i n ka wuu ge sikerenamō, kpa tabu kowobu gabu ba n woodan kpakoro te gbiiye.

⁸⁻⁹ Ye Yosue u ka tōn be gari yi kua u kpa, ma ba swaa wōri. Tabu kowo be, ba gbia, ma yāku kowo be ba kōbi neni ba swaa wōri ba kōbi yi soomō. Ma ba ka bu woodan kpakoro te swīi biruō. Tabu kowo be ba maa tie, ba kpakoro te swīi. Saa ye be kpuro ba sīimō ba wuu ge sikerenamō, yāku kowo be, ba ben kōbi soomō. ¹⁰ N deema Yosue u raa tōn be yiire bu ku gbāra, bu ku

wōki, bu ku mam de gari gεε yi yari ben nōsun di, sere tōō te u koo bu sō bu kuuki ko. Tōō tera ba koo kuuki ko.

¹¹ Yera ba ka woodan kpakoro te wuu ge sikerena nōn teeru. Ma ba wura ben sansaniō sere maa sisiru.

¹² Yosue u seewa buru buru yellu ma yāku kowobu ba woodan kpakoro te sua.

¹³ Ben nōba yiru be ba kōbi neni, ba swaa wōri ba sīimō ten wuswaaō. Tabu kowobu gabu ba bu gbiiye ba tabu yānu bēki. Ma gabu ba kpakoro te swīi biruō, saa ye be kpuro ba sīimō ma yāku kowo be, ba kōbi yi soomō. ¹⁴ Sō yiruse ba wuu ge sikerena nōn teeru ma ba wura ben sansaniō. Nge mēya ba kua sere n ka kua sō nōba tia. ¹⁵ Ye n kua sō nōba yiruse, ma ba seewa buru buru yam sāreru ba wuu ge sikerena nōn nōba yiru. Tōō te tōnawa ba gu sikerena nōn nōba yiru. ¹⁶ Nōn nōba yiruse te, saa ye yāku kowo be, ba kōbi yi so, yera Yosue u tōn be sōwa u nεε, i kuuki koowo. Domi Yinni Gusunō u bεε wuu ge nōmu bēria. ¹⁷ I n ko i ko i kun wuu ge ka ye ya wāa ge sō kpuro kpeerasia. Ya ko n sāawa nge yāku dōō mwaararugiru Yinni Gusunōn sō.

Adama i ko i Rahabu, kurō tanō wi, ka wigii be ba wāa win dirō deri, yēn sō u tōn be sa raa gōra mi berua. ¹⁸ I n tii sε ka gāa ni Yinni Gusunō u nεε, i kpeerasia. Domi i n nu sua, bεεε Isireliba sa ko nōni swāaru wa kpa su kam ko. ¹⁹ Adama ye n sāa sii geesu ka wura, ka sii gandu ka sere sii wōkusu, ye kpurowa i ko Yinni Gusunō gura i yīiya win arumanin beru yerō.

²⁰ Ye yāku kowobu ba ben kōbi so, tōn be, ba yin swīi nua ma ba kuuki kua. Yera wuu gen gbāraru wōruma. Ma ben baawure u dua deedeeru mi u yōn di. Ma ba wuu ge mwa. ²¹ Ma ba ye ya wāa ge sō kpuro go mam mam ka takobi, tōn durōbu ka tōn kurōbu, bibu ka bukurobu, ka yaa sabenu kpuro.

Yosue u Rahabu ka wigibu

faaba kua

²² N deema Yosue u raa durōbu yiru be ba tem men saria mεεrim da sōwa u nεε, bu doo kurō win dirō kpa bu

wi ka wigibu kpuro yarama nge me ba raa yen nɔɔ mwɛɛru kua ka bɔri.

²³ Ma durɔ be, ba dua ba Rahabu yarama ka win baa ka win mero ka win sesubu, win mero bisibu kpuro gesi, ba ka bu da Isireliban sansanin biruɔ. ²⁴ Yen biruwa ba wuu ge dɔɔ sɔka ka baayere kpuro ye ya wɔa wuu ge sɔɔ ma n kun mɔ ye n sɔa sii geesu, ka wura, ka sii gandu ka sere sii wɔkusu. Yera ba doke Yinni Gusunɔn sɔa yerun arumanin beru yerɔ. ²⁵ Yosue u Rahabu, kurɔ tanɔ wi faaba kua ka win mero bisibu kpuro. Ma ba wɔa ka Isireliba sannu sere ka gisɔ yɛn sɔ u Yosuen tɔmbu berua be u gɔra bu Yerikon saria mɛɛri.

²⁶ Yen biruwa Yosue u bɔrua u nɛɛ, baawure wi u seewa u Yeriko bana kpam, u koo ko bɔruro Yinni Gusunɔn wuswaaɔ. U n kpɛɛkpɛɛku suramɔ, win bii gbiikoowa u koo gbi. U n maa bana wiru go u gamboba dokemɔ, kpa win bii dɔaako u gbi.

²⁷ Ma Yinni Gusunɔ u wɔa ka Yosue ma u yɛsiru yara tem mɛ kpuro sɔɔ.

Akanin durum ka win gɔɔ

7

¹ Adama Isireliba ba kua naane sarirugibu gɔa ni Yinni Gusunɔ u nɛɛ, bu kpeerasia mam mam Yerikoɔn sɔ. Domi Akani u gɔanu sua min di, ma Yinni Gusunɔ u ka Isireliba mɔru kua. Akani wi, u sɔawa Kaamin bii. U maa sɔa Sabidin debubu ka sere maa Serakin sikadobu Yudan bweseru sɔɔ.

² Yera Yosue u tɔmbu gɔra Yerikon di Ayiɔ, ye ya wɔa Beti Afɛnin bɔkuɔ, Betelin sɔɔ yari yeru gia. U bu sɔɔwa u nɛɛ, i doo i tem men saria mɛɛri. Ma ba da ba Ayin saria mɛɛra. ³ Ye ba wurama Yosuen mi, ba nɛɛ, wuu ge, ga n tura ge tɔmbu kpuro ba koo daawa. A de tɔmbu nɔrɔbun suba yiru (2.000), n kun mɛ ita bu da bu Ayi wɔri, a ku tɔmbu kpuro wahala doke. Domi wuu gen tɔmbu ba n dabi.

⁴ Ma tɔmbu nɔrɔbun suba itan (3.000) saka ba swaa wɔri ba da mi, adama ba Ayin tɔmbu kpana ba

duki gɔsirama. ⁵ Ayigibu ba bu naa swɔi saa wuu gen duu yerun di sere Sebarimuɔ, ma ba Isireliban tɔnu tɛna ka nɔɔba tia go sanam mɛ ba duki mɔ ba wee. Yeya n dera Isireliba ba nanda, ba mwia kpana.

⁶ Yosue ka Isireliban guro gurobu ba ben yabenu nenua ba karana ba tii tua wisi wirɔ nuku sankiranun sɔ, ma ba wiru tem girari Yinni Gusunɔn woodan kpakoro ten wuswaaɔ sere sɔɔ ka kpa. ⁷ Yosue u nɛɛ, kuku, Yinni Gusunɔ, mban sɔna a dera sa Yuudenɛni tɔbura ma a sun Amɔreba nɔmu beria bu sun go. Sɔ n daa yɛ mɛ, sa n sine Yuudenɛnin guru gia. ⁸ Yinni, mba kon gere. Wee, Isireliba ba ben yiberɛba nasia ba biruku yira wura. ⁹ Domi Kananiba ka tem men tɔmbu kpuro ba koo ye nɔ kpa bu sun kooro bure bu besen yɛsiru wuna handunian di. Amɔna kaa ko wunen yɛsi baka te, ta kun ka gu.

¹⁰ Yera Yinni Gusunɔ u Yosue sɔɔwa u nɛɛ, a seewo. Mban sɔna a wunen wuswaa tem girari mɛsum. ¹¹ Isireliba ba durum kuawa. Ba nen wooda sara ye na bu wɛ. Ba gɔanu sua ni na nɛɛ bu kpeerasia. Ba nu gbɛna ba doke ben tiin yɔnu sɔɔ ba berua. ¹² Yen sɔna ba n kpɛ bu yɔra bu ben yiberɛba ma. Ma ba biruku yira wura. Domi tɛ ba sɔawa be ba koo kpeerasia. I kun gɔa ni wunɛ beɛn suunu sɔɔn di, na n kpɛ na n maa wɔa ka beɛ. ¹³ A seewo a tɔn be sɔɔru koosia kpa bu tii deerasia sian sɔ, domi nɛ Gusunɔ, be Isireliban Yinni, na nɛɛ, ba gɔanu neni ni na nɛɛ bu kpeerasia. Yen sɔ, ba n kpɛ bu yɔra bu ben yiberɛba ma, ma n kun mɔ ba nu wuna ben suunu sɔɔn di. ¹⁴ Yen sɔna sia bururu beɛn bwesenu kpuro nu koo na nu sara nen wuswaaɔ tia tia. Bwese te na gɔsa, ten kɔasi kpuro yi koo na yi sara tia tia. Bwese kɔasa ye na gɔsa, yen yɛnusu kpurowa su koo na su sara tia tia. Yɛnu ge na gɔsa, gen tɔn durɔbu kpurowa ba koo na bu sara tia tia. ¹⁵ Sanam mɛ, kpa n gɔsi wi u gɔa ni sua kpa i nɔn dɔɔ meni, wi ka win ye u mɔ kpuro yɛn sɔ u nen wooda sara, ma u dera Isireliba ba sekuru wa.

16 Yen sisiru Yosue u seewa buru buru yellu u dera Isireliban bwesenu nu na nu sara Gusunɔn wuswaaɔ tia tia. Ma Yinni Gusunɔ u Yudan bweseru gɔsa. 17 Ma Yosue u dera Yudan bweserun kãasi yi na yi sara tia tia, ma Yinni Gusunɔ u Serakin kãasa gɔsa. Ma u dera win kãasan yenusu kpuro su na su sara tia tia. Ma Yinni Gusunɔ u Sabidin yenu gɔsa. 18 Ma u dera Sabidin yenun tɔn durɔbu kpuro ba na ba sara tia tia. Ma Yinni Gusunɔ u Akani gɔsa wi u sãa Kaamin bii, ka Sabidin debubu, ka Serakin sikadobu Yudan bweseru sɔɔ. 19 Yosue u Akani sɔɔwa u nɛɛ, nɛn bii, a Gusunɔ Isireliban Yinni bɛɛɛ wɛɛyɔ, kpa a gem gere. A man sɔɔwɔ ye a kua. A ku man yen gaa berua.

20 Akani u Yosue sɔɔwa u nɛɛ, geema, na Gusunɔ Isireliban Yinni tora. Ye na kua wee. 21 Ye sa tabu di sa mwa sɔɔ, na yabe buraru garu wa te ba kua Babiloniɔ ka sii geesun gobi goobu (200) ka wura deka yɛn bunum ka kilon bɔnu nɛ. Na ye binɛ kua ma na sua na sikua nɛn kurɔ, sii gee siya su wãa ten temɔ.

22 Yande Yosue u tɔmbu gɔra ba duki da Akanin kuru mi, ba deema wee, gãa ni kpuro nu berua kuu te sɔɔ. Ma sii gee si, su wãa nin temɔ. 23 Ba ni kpuro suama kuu ten min di ba ka da Yosue ka Isireliba kpuron mi, ba yi Yinni Gusunɔn woodan kpakororun wuswaaɔ. 24 Yosue ka Isireliba kpuro ba Akani Serakin sikadobu sua ka gãa ni u gura, ka win bibu ka win yaa sabenu ka win kuu te, ka sere win ye u mɔ kpuro gesi, ba ka da sere Akɔɔn wɔwaaɔ. 25 Ma Yosue u nɔn sɔɔwa u nɛɛ, mban sɔna a dera sa wahala yeni wa. Yinni Gusunɔ u koo maa de a wahala wa gisɔ.

Ma Isireliba kpuro ba wi ka win tɔmbu kpenu kasuka. Ma ba bu dɔɔ mɛni ka win ye u mɔ kpuro sannu. 26 Ma ba kpenu gura ba nin takanu kua ben wɔllɔ te ta wãa mi sere ka gisɔ. Ye kpuron sɔna ba yam mi sokumɔ Akɔɔn wɔwa sere ka gisɔn gisɔ. Yisi ten tubusiana, nɔni swãarun wɔwa.

Saa yera Yinni Gusunɔn mɔru ya sure.

Isireliba ba Ayigibu kamia

8

1 Yinni Gusunɔ u Yosue sɔɔwa u nɛɛ, a ku nanda, a seewo a tabu durɔbu kpuro sua kpa i Ayi wɔri. Domi na bɛɛ yen sunɔ ka win tɔmbu ka win wuu ka gen baru kpaanu kpuro nɔmu bɛria. 2 Kaa bu kpeerasiawa nge mɛ a Yerikogibu ka ben sunɔ kua. Kpa i ben ye ba mɔ ka ben yaa sabenu mwɛɛri, ye kpuro yu ko bɛɛgia. Yen sɔ, i n da, bɛɛn gaba koo kukewa wuu gen biruɔ, ba n bu yɔɔru bwɛɛye.

3-4 Ma Yosue u seewa u ka Ayi wɔri ka win tabu durɔbu kpuro. Yera be sɔɔ, u nɔrɔbun suba tɛna (30.000) gɔsa u bu sɔɔwa u nɛɛ, i doo i kuke wuu gen biruɔ wɔkuru, adama i kun ka bu toma kpa i n yɔ mi, i n sɔɔru sãa. 5 Nɛ ka maa tabu kowo be ba tie, sa ko wuu ge susi. Bã n sun wɔrim wee, kpa su duki gɔsirama nge yellu. 6 Kpa bu sun naa gira. Mɛya sa ko ka bu yara wuun di mam mam. Domi ba koo nɛɛ, sa duki mɔwa nge mɛ sa raa kua yellu ben wuswaaɔ. Kpa bu sun naa swi. 7 Saa yera, bɛɛ be i kukua mi, i ko yarima i wuu ge wɔri, i gu mwa. Yinni Gusunɔwa u koo bɛɛ gu nɔmu bɛria. 8 Wee, na bɛɛ wooda wɛɛmɔ. Sanam mɛ i gu mwa i kpa, i gu dɔɔ sɔreɔ, nge mɛ Yinni Gusunɔ u gerua.

9 Ma Yosue u dera ba da ba kukua Ayi ka Betelin baa sɔɔ, Ayin sɔɔ duu yeru gia. Adama win tii ka tɔn be ba tie ba kpuna sansaniɔ wɔku te.

10 Ye n kua buru buru yellu, u seewa u win tabu kowobu mɛɛra mɛɛra ma wi ka Isireliban guro gurobu ba bu kpara ba ka da Ayi gia. 11 Yosue ka win tabu kowo be, ba Ayi susi. Sanam mɛ ba tura yen deederu, yera ba ben sansani gira sɔɔ yɛsan nɔm geu gia. N deema wɔwa gaa wãa be ka Ayin baa sɔɔ. 12 Yosue u maa dera tabu durɔbu nɔrɔbun suba nɔɔbu (5.000) ya da ya kukua Beteli ka Ayin baa sɔɔ, sɔɔ duu yeru gia. 13 Isireli be ba tie, ba ben sansani gira sɔɔ yɛsan nɔm geu gia. Ma ben gaba maa da ba kukua Ayin sɔɔ duu yeru gia. Adama Yosuen tii u da u kpunawa wɔwa yen mi, wɔku te.

14 Ye n kua buru buru yellu, yera Ayin sunə u Isireliba wa. Ma wi ka win tabu kowobu ba seewa ka sendaru bu ka Isireliba wəri Yuudenin wəwa mi, mi ba raa bu kamia. Adama ba n yē ma Isireliban sukum mu kukua wuun biruə. 15 Ye Yosue ka win tambu ba bu wa, yera ba bwisi kua ba duki yakura ba swaa mwa ye ya dōo ghaburu gia. 16 Ma ba Ayin tən durəbu kpuro soka. Yera ba yara ba bu naa gira sere mi n toma wuun di. 17 Tən durə goo kun maa tiare Ayi ka Betelin wuu si sōo. Ba wuu ge deriwa ba n kenua ba Isireliba naa gira. 18 Ma Yinni Gusunə u Yosue sōowa u nεε, a wunen yaasa ye a neni mi tiiyō Ayi gia, domi kon nun wuu ge nōmu beria.

Ma Yosue u win yaasa ye tii mi. 19 Saa yera tən be ba kukua mi, ba yara saa ben kuku yerun di ba wuu ge wəri. Ye ba gu mwa ba kpa, ma ba yande gu dōo sōre.

20-21 Ye Ayigibu ba biru sīra, yera ba wa wee, dōo wiira ta ben wuu wukiri ta wəllu girari. Ma ba deema ba n maa kpē bu gam susi bu ka tii faaba ko. Saa yera Yosue ka Isireli be ba raa duki mō ba dōo ghaburu gia mi, ba wa ma begibu ba wuu ge dōo sōre, yera ba gəsirama ba Ayigii be wəri. 22 Sanam mēya Isirelin tabu kowo be ba raa wuu ge dōo mēni mi, ba yara min di ba gen tabu kowo be mara. Ma ba bu suunu doke sere ba n yē mi ba koo da. Ba bu mwεera ba go go kpuro. Ben goo kun bu kisirari, 23 ma n kun mō ben sunə wi ba mwa wasiru ba ka da Yosuen mi. 24 Ye Isireliba ba ben yiberε be mwa ba go go ghaburu mi, mi ba bu naa swīi, yera ba maa gəsirama Ayiə ba tən be ba tie go go. 25 Tən be ba go dāma te, kurəbu ka durəbu, ba sāawa nərəbun suba wəkura yiru (12.000). 26 Saa ye ba taa bi mō Yosue u win yaasa ye wuu ge tiiwa sere ba ka gen tambu kpuro go mam mam. 27 Isireliba ba Ayigibun yaa sabenu gura ka ben arumani kpuro, nge mε Yinni Gusunə u Yosue sōowa. 28 Ma Yosue u wuu ge dōo sōka ma ga kua bansu sere ka gisən gisə. 29 Saa yera u dera ba Ayin

sunə wi soora doke ba bwē ba deri saa bururun di sere sōo ka kpa. Yoka u dera ba win goru bwēya ba kō wuu gen duu yerə. Ma ba tu kpenu sēsiki. Kpee ni, nu wāa mi sere ka gisən gisə.

Yosue u Isireliba

Yinni Gusunən wooda garia

guu te ba mō Ebalio

30 Yeniban biru Yosue u Gusunə, Isireliban Yinni yāku yeru bania guu te ba mō Ebalin wəllə. 31 U yāku yee te banawa nge mε Məwisi, Yinni Gusunən sōm kowo u Isireliba sōowa ye u yorua woodaban tireru sōo. U nεε, bu Yinni Gusunə yāku yeru kuo ka kpee ni ba n dāke. Ye ba tu bana ba kpa ma ba yāku dōo mwaararuginu ka siarabun yākunu kua mi. 32 Isireliba kpuron wuswaaə Yosue u wure u wooda yorua ye Məwisi u raa yorua. 33 Isireliba kpuro ka ben wirugibu ka ben siri kowobu ka ben guro gurobu ka sere be ba sāa sōbu kpuro ba yō ba ka Yinni Gusunən woodan kpakoro te dεsire. Ben gabu ba yō guu te ba mō Garisimun bera gia, gabu maa guu te ba mō Ebalin bera gia. Ma be kpuro ba yāku kowobu Lefi be ba woodan kpakoro te sōowa wuswaa kisi. Domi mēya Məwisi u bu sōowa bu ko saa ye ba koo bu domaru kua. 34 Yen biru Yosue u bu wooda ye garia sere ka ye ya bōri ka domarun gari mō, nge mε Məwisi u yorua yen tireru sōo. 35 Ye kpurowa u gara Isireliban wuswaaə, tən durəbu ka tən kurəbu ka bibu ka sere maa sōbu be ba wāa ben suunu sōo. Baa yen tia, u n bure.

Isireliba ba ka Gabaonigibu

arukawani bəkua

9

1-2 Sinam be ba wāa sōo duu yeru gia, guunun bera gia ka nim wōku ge ba mō Mēditeranε gia n ka da Libanin tem bera gia, ba nua ma Isireliba ba Yerikogibu ka Ayigibu kamia. Yera ba nōo tia kua bu ka Isireliba ka ben wirugii Yosue warima. Bwese ninin sinamba, Hεtiba ka Aməreba ka

Kananiba ka Feresiba ka Hefiba ka Yebusiba.

³ Adama ye Gabaonigibu be ba sāa Hefiba ba maa nua ye Yosue u Yerikogibu ka Ayigibu kua, ⁴⁻⁵ yera ba swaa kasu bu ka tii dwe. Ma ba dīanu kusenu kua ba doke saaki tākōnu sō, ma ba maa gōni bō tākōnu sua mī sō ba ra tam doke ka sere maa pēe gbebi yi yi bukusa kua, ma ba ye kpuro ben ketekunu sōbi. Ma ben tii ba yāa tākōnu ka bara tākōnu doke. ⁶ Ma ba da ba Yosue ka Isireliba deema Giligaliō ba nēe, saa tontonden diya sa wee su ka bēe arukawani bōke.

⁷ Ma Isireliba ba bu wisa ba nēe, sōrōkudo i wāawa bēsen turuku mini, sa n̄ kpē su ka bēe arukawani bōke.

⁸ Ma ba Yosue wisa ba nēe, sa wura su ko wunen sām kowobu.

Ma Yosue u bu bikia u nēe, man diya i wee. Bwese terā i sāa.

⁹ Ma ba n̄n wisa ba nēe, bēse wunen bwāabu sa weewa saa tontonden di yēn sō sa Gusunō wunen Yinnin baaru nua ka maamaaki ye u kua Egibitiō, ¹⁰ ka nge mē u Amāreban sinambu yiru ye kua, be ba wāa Yuudenin sō yari yeru gia. Beya Sihoni, Hēsibonin sunō, ka Ogu, Basanin sunō wi u wāa Asitarōtuō. ¹¹ Ye sa maa seewa bēsen wuun bukurobu ka be ba tie ba sun kirō kua ba nēe, su dīanu kusenu koowo swaan sō kpa su na su bēe deema su bēe bikia i ka sun arukawani bōke kpa sa n bēe sāamō. ¹² Bēen tii i wa nge mē bēsen pēe ye, ya gbere ya bukusa sāa. Sanam mē sa seewa yēnun di, ya sāawa pēe suma. ¹³ I maa bēsen gōni mēerio yī sō sa tam doke. Yi raa sāawa gōni kpēe, wee tē yi gēekire. Meya maa bēsen baranu ka yāa ni sa doke, nu gēekira swaa sō gbabu ten dēebun sō.

¹⁴ Adama Isireliba ba n̄ Yinni Gusunō bikie bu nō ù n kī bu ka bu arukawani bōke. Ma ba sibun dīa kuse ni mura ba di. ¹⁵ Ma Yosue u ka bu nō tīa kua, ba arukawani bōkua ba n ka wāasine alafia sō. Ma Isireliban bukurobu ba wura ka bōri ma ba koo ben arukawani ye yibia.

¹⁶ Yen sō itasera Isireliba ba nua ma t̄n ben wusu wāawa ben turuku mi. ¹⁷ Ma ba seewa ba wuu si mērim

da. Ba sāawa sō yiru, itase ma ba tura mi. Wuu siya, Gabaoni, ka Kefira ka Berōtu ka Yarimun wuu. ¹⁸ Adama ba n̄ bu go yēn sō ben bukuroba ka bu arukawani bōkua kō, ma ba koo bu deri alafia sō. Ma ba ye bōrua ka Gusunō ben Yinnin yīsiru. Ka mē, be Isireli be, ba ka ben bukuro be wōki. ¹⁹ Ma bukuro be, ba wisa ba nēe, sa n̄ kpē su t̄n be n̄ni sō, domi sa ka bu arukawani bōkua kō. Sa bōrua ka Yinni Gusunōn yīsiru ma sa n̄ bu gāanu kuammē. ²⁰ Tilasiwa su ka bu deri. Ma n̄ kun mē, sa ko Yinni Gusunōn mōru seeya. ²¹ Yen sō, wee ye sa ko bu kua. Ba ko n̄ da sun dāa kasuewa kpa ba n̄ da sun nim takirie.

²² Ma Yosue u Gabaonigii be kpuro sokusia. Ye ba tunuma u bu bikia u nēe, mban sōna i sun weesu kua, i nēe, i weewa tontonden di. Ma sa deema i wāa bēsen turuku. ²³ Tē i kua bōrurobu bēe kpuro. I ko i n̄ sāawa bēsen yobu, kpa i n̄ da nim takiri, i dāa kasu bēsen Yinnin sāa yerun sō.

²⁴ Ma Gabaonigii be, ba nēe, wee yēn sō sa kua mē. Sa nua ma Gusunō wunen Yinni u win sām kowo Mōwisi wooda wē u bēe tem mē kpuro wē kpa i mēn tōmbu kpuro go be i ka gesi yinna kpuro. Yen sōna sa ka bēsen wāaru nanda. ²⁵ Tē, wee sa wāa wunen nōmuō. A ka sun koowo nge mē n weenē.

²⁶ Ma Yosue u n̄ wure Isireliba bu bu go. ²⁷ Adama u bu sure ba n̄ da dāa kasu kpa bu nim takiri Isireliban sō ka ben yākunun sō yam mi Yinni Gusunō u koo ra gōsi bu n̄n sā. Sere ka gisōn gisō Gabaonigibun bibun bwese tera, ta sōmbu te mō.

Isireliba ba Amāreba kamia

10

¹ Adoni Sedēki, Yerusalemun sunō u nua ma Yosue u Ayi kamia u ye kpeerasia u yen sunō go, nge mē u raa Yeriko ka yen sunō kua. U maa nua ma Gabaonigibu ba ka Isireliba arukawani bōkua, ba wāa ben suunu sō. ² Yeniba kpuron sō u nanda gem gem, domi Gabaoni wuu bōkōwa nge s̄n mi tem yērobu ba ra n̄ wāa. Ga maa Ayi kere. Yen

biru gen tɔmbu kpuro tabu durɔ wɔrugɔbara. ³Yen sɔna Adoni Sedeki, Yerusalemun sunɔ wi, u sinam beni gɔria. Beya Hohamu Heboronin sunɔ, ka Pireamu Yaamutin sunɔ, ka Yafia Lakisin sunɔ ka Debiri Egonin sunɔ. ⁴U nɛɛ, bu na win mi, kpa bu nɔn somi bu ka Gabaoni wɔri yɛn sɔ yen tɔmbu ba ka Yosue ka Isireliba arukawani bɔkua.

⁵Nge mɛya Amɔreban sinambu nɔɔbu be, ba mɛnna ba ka ben tabu kowobu kpuro da ba ben sansani gira Gabaonin bɔkua. Ma ba ye wɔri. ⁶Ma Gabaonigibu ba Yosue sɔmɔ gɔria win sansaniɔ Giligaliɔ ba nɛɛ, a ku wunɛn nɔma wuna bɛsɛ wunɛn bwɔabun min di. A na fuuku a sun faaba ko, a sun somi. Domi Amɔreban sinambu kpuro be ba wɔa guunun bera gia, ba mɛnna ba sun wɔrima.

⁷Ma Yosue u seewa saa Giligali min di, ka win tabu kowobu kpuro bɛ sɔɔ tabu durɔ wɔrugɔba ba wɔa. ⁸Yinni Gusunɔ u nɔn sɔɔwa u nɛɛ, a ku bu nasia domi na nɔn bu nɔmu bɛria. Ben goo sari wi u koo yɔra wunɛn wuswaaɔ.

⁹Yosue ka win tɔmbu ba sanum so wɔku giriru. Ma ba Amɔreba wɔri suaru sɔɔ. ¹⁰Yera Yinni Gusunɔ u dera Amɔre be, ba burisina Isireliban wuswaaɔ. Ma Isireliba ba bu go go gem ka tia Gabaonin bɔkua. Ba ben gabu naa swɔi ba go Bɛti Horonin swaaɔ sere ba ka tura Asekaɔ ka Makedaɔ. ¹¹Sanam mɛ ba Isireliba duki suurimɔ Bɛti Horonin swaaɔ, ye ya saramɔ guurun di, miya Yinni Gusunɔ u dera guru kpee bakanu nu bu wɔrikimɔ wɔllun di nu goomɔ, sere ba ka tura Asekaɔ. Be guru kpee ni, nu go, ba dabi ba kere be Isireliba ba go.

¹²Dɔma te Yinni Gusunɔ u Isireliba Amɔreba nɔmu bɛria, Yosue u nɔn kana Isireliban nɔni biru u nɛɛ, a de sɔɔ u yɔra sau Gabaonin deederu kpa suru u maa yɔra Ayalonin wɔwan deederu.

¹³Ma sɔɔ u yɔra sɛɛ, mɛya maa suru u yɔra sere ba ka ben yibɛɛ be kpuro kamia. Gari yi, yi yorua Yasarin tirerɔ, yi nɛɛ, sɔɔ u yɔra wɔllun suunu sunukaɔ. U n̄ ka dubu sende nge sɔɔ

teerun saka. ¹⁴Tɔru gara kun maa naare nge te, tɛ sɔɔ Yinni Gusunɔ u tɔnun gere wura mɛ, dɔma te u Isireliba sanna mi.

¹⁵Yen biru Yosue u gɔsira u da win sansaniɔ Giligaliɔ, wi ka Isireliba kpuro.

Yosue u Amɔreban

sinambu nɔɔbu ye go

¹⁶Saa ye sɔɔ, sinambu nɔɔbu be, ba kpikuru sua ba da ba kukua kpee wɔruɔ Makedaɔ. ¹⁷Yera goo u na u Yosue sɔɔwa ma sinam be, ba wɔa kpee wɔru gen mi. ¹⁸Ma Yosue u nɛɛ, i ge kenuɔ ka kpee bakanu kpa i kɔsobu yi mi. ¹⁹Adama i ku tɛ mi, i yibɛɛ be ba tie naa swɔiyɔ kpa i ku de bu du ben wusɔ, domi Gusunɔ bɛsɛn Yinniwa u sun bu nɔmu bɛria.

²⁰Yosue ka Isireliba ba Amɔreba kpuro kamia, ma n kun mɔ be ba kpɔa ba duki sua ba kukua wuu si su gbɔraru mɔ sɔɔ. ²¹Ma Yosuen tɔmbu ba wurama ka bɔri yɛndu win mi Makedaɔ. Tem mɛ sɔɔ, goo kun maa kɔka u ben kɔsa gere.

²²Yen biruwa Yosue u nɛɛ, i man kpee wɔru ge wukio kpa i man sinambu nɔɔbu ye yarama. ²³Ba bu yarama ba ka da Yosuen mi. Ba sɔawa wuu sinin sinambu, Yerusalemu ka Heboroni ka Yaamuti ka Lakisi ka Egoni. ²⁴Ye ba ka sinam be kpuro na Yosuen mi, yera u Isireliba kpuro sokusia u nɛɛ, be ba sɔa tabu kowobun wirugibu ba ka taa bi kua, bu na bu sinam ben wɔinu ka naasu taare.

Ma ba kua nge mɛ u gerua. ²⁵Yosue u maa bu sɔɔwa u nɛɛ, i ku bɛrum ko, i de i n wɔrugɔru mɔ kpa i ku mwia kpana. Nge mɛsuma Yinni Gusunɔ u ko n da bɛsɛn yibɛɛba kpuro kue.

²⁶Ye u gari yi gerua u kpa, ma u sinam be go u ben gonu bwɛ dɔnu nɔɔbu sɔɔ. U nu deri mi sere n ka kua yoka. ²⁷Yoka yera u wooda wɛ u nɛɛ, bu goo ni sarasio kpa bu nu kpɛɛ kpee wɔru ge sɔɔ. Yen biru ba kpee bakanu sua ba ka wɔru gen nɔɔ kɔrua. Kpee ni, nu wɔa mi, sere ka gisɔn gisɔ.

Yosue u maa Amɔreban

wusu gasu mwa

²⁸Yen tɔɔ tera Yosue u wuu ge ba mɔ Makeda wɔri u mwa. U gen sunɔ go ka tɔn be ba wɔa mi kpuro. Baa tɔn turo u n̄ deri. U Makedan sunɔ wi kuawa nge mɛ u Yerikogii kua.

²⁹Yen biru saa Makedan di, Yosue ka win tɔn be, ba da ba Libina wɔri. ³⁰Ma Yinni Gusunɔ u bu wuu ge nɔmu bɛria. Ba gen tɔmbu go kpuro. Baa tɔn turo, ba n̄ deri. Ma ba gen sunɔ kua nge mɛ ba Yerikogii kua.

³¹Saa Libinan di Yosue ka win tɔmbu ba maa da ba Lakisi tarusi ba ye wɔri. ³²Ma Yinni Gusunɔ u bu wuu ge nɔmu bɛria. Ye ba gu wɔri mɛ, yen sɔɔ yirusera ba gu kamia ba gen tɔmbu kpuro go. Baa tɔn turo, ba n̄ deri, nge mɛ ba kua Libinaɔ. ³³N deema Horamu Gesɛɛn sunɔ ka win tabu kowobu ba wɔa mi, ba Lakisigibu somimɔ. Adama Yosue u be kpuro kamia u bu go, u n̄ ben goo deri.

³⁴Saa Laksin min diya Yosue ka win tɔn be, ba maa da Egononiɔ ba ye tarusi ba wɔri. ³⁵Yen dɔma tera ba wuu ge kamia, ma ba gen tɔmbu go nge mɛ ba kua Lakisiɔ.

³⁶Egononi min diya ba maa da ba Heboroni wɔri. ³⁷Ma ba wuu gen tɔmbu mwɛera ba go go, ka gen sunɔn tii, ka sere maa gen baru kpaanugibu kpuro. Baa tɔn turo, ba n̄ deri, ba bu gowa nge mɛ ba kua Egononiɔ.

³⁸Yen biru ba maa gɔsira ba da Debiriɔ. Ma ba ye wɔri ³⁹ba kamia ba yen tɔmbu ka yen sunɔ ka yen baru kpaanugibu kpuro mwɛera ba go. Baa tɔn turo, ba n̄ deri. Yosue u dera ba tɔn be kpuro gowa nge mɛ u Heboronigibu ka Libinagibu ka ben sinambu kua.

⁴⁰U bera min tɔmbu gowa ka min sinambu wuu si su wɔa guunun bera gia ka si su wɔa sɔɔ yɛsan nɔm dwarɔ ka si su wɔa wɔwɔa ye ya wɔa nim wɔkun bera gia, ka sere maa si su wɔa gungunɔ. Baa tɔn turo u n̄ deri. U bu gowa nge mɛ Gusunɔ, Isireliban Yinni u n̄n sɔɔwa u ko. ⁴¹Ma Yosue u maa wusu kpuro wɔri saa Kadɛsi Baanɛa ka Gasan di si su wɔa sɔɔ yɛsan nɔm dwaru gia n̄ ka girari Gosɛnin bera gia Yudan temɔ sere n̄ ka da Gabaoniɔ sɔɔ

yɛsan nɔm geu gia. ⁴²U wuu si su wɔa mi kpuro mwɛera u sin sinambu kamia. Domi Gusunɔ Isireliban Yinniwa u bu sannammɛ. ⁴³Yeniba kpuron biru Yosue ka win tɔmbu ba gɔsirama ben sansaniɔ Giligaliɔ.

Yosue u Yabini ka win bɔrɔba kamia

11

¹Saa ye Yabini, Hasorin sina boko u nua ma Yosue ka wigibu ba tabu dimɔ, yera u sɔmɔbu gɔra Yobabu, Madonin sunɔn mi ka Simuronin sunɔn mi ka Akusafun sunɔn mi, ²ka sere sinam be ba wɔa guunun bera gia, sɔɔ yɛsan nɔm geu gia, ka be ba wɔa Yuudenin wɔwɔa daa bure te ba mɔ Genɛsaretin sɔɔ yɛsan nɔm dwaru gia, ka be ba wɔa batuma ye ba mɔ Sefalaɔ, ka maa Dorin bera gia, nim wɔkun bɔkuɔ sɔɔ duu yeru gia. ³Mɛya u maa Kananiba nɔsɔia be ba wɔa Yuudenin sɔɔ yari yeru gia ka gen sɔɔ duu yeru gia. Beya Amɔreba ka Hetiba ka Feresiba ka Yebusiba be ba wɔa guunun bera gia, ka Hefiba be ba wɔa guu te ba mɔ Hɛɛmɔɔn gɔarɔ Misipan temɔ. ⁴Sinam be kpuro ba seewa ka ben tabu kowo dabi dabinu nge yani sɛeri yi yi wɔa nim wɔkun bɔkuɔ. Mɛya ba maa tabu kɛkɛba mɔ ka dumi dabi dabinu. ⁵Ma ba nɔɔ tia kua ba na ba ben sansani gira Mɛromun daarɔ bu ka Isireliba wɔri.

⁶Yera Yinni Gusunɔ u Yosue sɔɔwa u nɛɛ, a ku ben bɛrum ko. Sia amadaare kon bɛɛ bu nɔmu sɔndia, kpa i bu mwɛeri i go, kpa i ben dumin naa sɔinu bɔɔri, yen biru i ben tabu kɛkɛ be dumi gawe dɔɔ mɛni.

⁷Saa yera Yosue ka win tabu kowobu ba da ba tɔn be wɔri subaru sɔɔ Mɛromun daaru mi. ⁸Yera Yinni Gusunɔ u bu bɛri ben nɔmɔ ba bu kamia. Be ba duki sua ba bu naa swii sere wuu bɔkɔ ge ba mɔ Sidoniɔ sɔɔ yɛsan nɔm geu gia ka sere Miserefati Maimuɔ ka Misipan wɔwɔa sɔɔ yari yeru gia. Ba bu gowa mam mam, baa tɔn turo ba n̄ dere u sia. ⁹Yosue u kuawa nge mɛ Yinni Gusunɔ u n̄n sɔɔwa. U tɔn ben dumin naa sɔinu

bɔɔra ma u tabu keke be dumi gawe mi dɔɔ meni.

Ba Hasori mwa

¹⁰ Ye Yosue u gɔsirama, yera u wuu ge ba mɔ Hasori wɔri u mwa u gen sunɔ go. N deema wuu gera ga sɔa bera min wuu maro gɛn mi ben sina boko u wɔa. ¹¹ Yosue u dera ba gen tɔmbu kpeerasia mam mam, ma ba gu dɔɔ meni. ¹² Ma ba sinam ben wuu si su tie wɔri ba sin sinambu ka sin tɔmbu kpuro kpeerasia. Ba kuawa nge me Mɔwisi, Yinni Gusunɔn sɔm kowo u Yosue sɔwa. ¹³ Adama ba n wuu si su wɔa gungunu wɔllɔ dɔɔ meni, ma n kun mɔ Hasori ye. ¹⁴ Ye ba tɔn be kpuro go ba kpa, yera ba ben dukia ka ben yaa sabenu gura ba tii koosi. ¹⁵ Yosue u dera ba kua nge me Yinni Gusunɔ u win sɔm kowo Mɔwisi sɔwa u ko. U n yen gaa bure.

Yosue u Kananin tem kpuro

mwa

¹⁶ Nge meya Yosue u ka Kananin tem me kpuro mwa, men guunun bera gia ka men sɔo yɛsan nɔm dwaru gia ka Gosɛnin tem kpuro, ka Sefalan bera gia, ka Yuudenin wɔwa gia, ka sere guu ni nu wɔa sɔo yɛsan nɔm geu gia ka bera min batuma. ¹⁷ Sinam be ba kamia mi, ben wusu wɔawa saa guu tɛn mi gɔanu ku ra kpin bera gian di Seirin bɔkuɔ, sɔo yɛsan nɔm dwaru gia n ka girari Baali Gadiɔ ye ya wɔa Libanin wɔwɔa guu te ba mɔ Hɛmɔɔn gɔarɔ sɔo yɛsan nɔm geu gia. ¹⁸ Ba ka sinam be tabu kua n te ba sere bu kamia be kpuro. ¹⁹ Tɔn be kpuro sɔo, Hefi be ba wɔa Gabaoniɔ tɔnawa ba ka Isireliba dora. Be ba tie Isireliba ba bu wɔriwa ba go mam mam. ²⁰ Dɔmi Yinni Gusunɔ u dera sin tɔmbun gɔrusu bɔbia ba ka Isireliba tabu kua, kpa Isireliba bu wa bu ka bu kpeerasia mam mam ba kun ben wɔnwɔndu kue, nge me Yinni Gusunɔ u win sɔm kowo Mɔwisi sɔwa.

²¹ Saa ye sɔo, Yosue u maa seewa u Anakiba wɔri be ba wɔa guunun bera gia Heboroniɔ ka Debirio ka Anabuɔ ka sere be ba wɔa Yuda ka Isirelin guunun bera gia, u bu kpeerasiawa

mam mam be ka ben wusu, ²² ma n kun mɔ be ba duki sua ba da Gasɔ ka Gatio ka Asidɔduɔ. ²³ Nge meya Yosue u ka Kananin tem me kpuro mweera nge me Yinni Gusunɔ u Mɔwisi sɔwa. Yen biru u mu bɔnu kua. U Isireliban bwese kera baayere yegim wɛ. Saa ye sɔra ba tabun baa deri ba wɛra.

Sinam be Isireliba ba kamia

12

¹ Mɔwisin waati sɔo Isireliba ba sinam be ba wɔa Yuudenin sɔo yari yeru gia kamia. Ma ba bera min tem mweera me mu wɔa Yuudenin wɔwa kpuro sɔo saa daa te ba mɔ Aanɔn di sere n ka girari guu te ba mɔ Hɛmɔɔwɔ. ²⁻³ Sinam ben turon yisira Sihoni. U sɔawa Amɔreban sunɔ. Win wuuwa Hɛsiboni. Wiya u mɔ kpuro saa Aroɛn di ye ya wɔa daa te ba mɔ Aanɔn gooro sɔo yɛsan nɔm dwaru gia, sere n ka girari guu te ba mɔ Pisigaɔ, saa min di sere Bɛti Yesimatio nim wɔku bɔruguun sɔo yari yeru gia, saa maa min di, n ka da daa te ba mɔ Yabɔkuɔ Amɔniban tem nɔo bura yerɔ, ka Galadin tem bee tia sere daa bure te ba mɔ Genɛsaretio. ⁴ Turowa maa Ogu, wi u sɔa Basanin sunɔ. Wiya u tie Refan bweseru sɔo. U wɔawa Asitarɔtuɔ, ka Edɛɛɔ. ⁵ Wiya u Basanin tem kpuro mɔ saa guu te ba mɔ Hɛmɔɔn di sere ka Salikaɔ ka mi Gesuriban tem ka Maakaqibun tem nɔo ga yɔra, ka Galadin tem bee tia mi Sihoni, Hɛsibonin sunɔn tem nɔo ga yɔra. ⁶ Tem men tɔmbu kpurowa Mɔwisi, Yinni Gusunɔn sɔm kowo ka Isireliba ba go. Ma Mɔwisi u tem me Rubɛnin bwese kera ka Gadin bwese kera ka Manasen bwese keran sukum bɔnu kua.

⁷ Yosue ka win tɔmbu Isireliba ba sinam be ba wɔa Yuudenin sɔo duu yeru gia kamia. Sinam ben tema mu wɔa saa Baali Gadin di Libanin guunun wɔwa sɔo, sɔo yɛsan nɔm geuɔ, sere guu tɛn mi gɔanu ku ra kpi te ta wɔa Seirin bɔkuɔ, sɔo yɛsan nɔm dwaru gia. Tem meya Yosue u Isireliban bwese keri bɔnu kua. ⁸ Meya mu wɔa guunun bera gia ka sere Sefalan beran batumaɔ ka Yuudenin wɔwɔa ka min guunɔ ka

sɔɔ yɛsan nɔm dwaru gia mi gāanu ku ra kpi. Hɛtibara ba wāa tem mi, ka Amɔreba ka Kananiba ka Feresiba ka Hefiba ka sere maa Yebusiba. ⁹ Sinam be ba maa kamia mi, ben wusu wee, siya Yeriko ka Ayi ye ya wāa Betelin bɔkuɔ ¹⁰ ka Yerusalemu ka Heboroni, ¹¹ ka Yaamuti ka Lakisi, ¹² ka Egoloni ka Gesɛɛ, ¹³ ka Debiri ka Gedɛɛ, ¹⁴ ka Hɔɔma ka Aradi ¹⁵ ka Libina ka Adulamu ¹⁶ ka Makeda ka Beteli, ¹⁷ ka Tapua ka Hefɛɛ, ¹⁸ ka Afɛki ka Lasaroni, ¹⁹ ka Madoni ka Hasori ²⁰ ka Simuroni Mɛroni ka Akusafu ²¹ ka Tanaki ka Mɛgido, ²² ka Kedɛsi ka Yokunɛamu ye ya wāa guu te ba mɔ Kaameliɔ, ²³ ka Dori ye ya wāa Dorin guunun bera gia, ka Goyimu ye ya wāa Giligalin bɔkuɔ, ²⁴ ka Tirisa. Sinam be kpuro ba sāawa tɛna ka tia.

Tem mɛ mu tie

Isireliba bu mwa

13

¹ Yosue u tɔkɔ kua gem gem. Yera Yinni Gusunɔ u nɔn sɔɔwa u nɛɛ, wee, a tɔkɔ kua. Adama tem mɛ mu tie mu kpā mɛ Isireliba ba n̄ gina mwe. ² Mɛya Filisitiban tem ka Gesuriban tem ³ ka Afaban tem mɛ mu wāa sɔɔ yɛsan nɔm dwarɔ. Tem mɛ kpuro mu sāawa Kananiban tem. Mu wāawa saa daa te ba mɔ Sikorin di te ta wāa Egibitin tem nɔɔ bura yerɔ, sere Ekoronin tem nɔɔ bura yerɔ sɔɔ yɛsan nɔm geu gia. Mɛn wuu marɔɔwa Filisitiban sinambu nɔɔbu ba wāa. Wuu siya Gasa ka Asidɔdu ka Asikaloni ka Gati ka Ekoroni. ⁴ Kananin tem mɛ mu maa tie bu mwa, mu wāawa saa Mɛaran di ye ya sāa Sidonigibun wuu, n ka girari Afɛkiɔ Amɔreban tem nɔɔ bura yerɔ, ⁵ ka maa Gibaligibun tem, ka sere Libanin tem kpuro sɔɔ yari yeru gia, saa Baali Gadi ye ya wāa guu te ba mɔ Hɛmɔɔn gāarɔn di n ka girari Hamatin duu yerɔ, ⁶ ka sere Libanin guunun bera gia n ka da Miserefɔti Maimuɔ mi Sidonigibu ba wāa. Nɛ, Yinni Gusunɔ kon bu tem mɛn tɔmbu gira kpa a bu tem mɛ bɔnu kua ka tɛtɛ nge mɛ na nun yiire a ko. ⁷ Ben bwese kerɔ nɔɔba nɛ ye ka Manasen bwese

keran sukum be ba n̄ daa gāanu wa, bera kaa tem mɛ bɔnu kua.

Ba tem mɛ mu wāa Yuudenin

sɔɔ yari yeru gia bɔnu kua

⁸ Mɔwisi, Gusunɔn sɔm kowo u Rubenin bwese kɛra ka Gadiba ka Manasen bwese keran sukum tem bɔnu kua mɛ mu wāa Yuudenin daarun sɔɔ yari yeru gia. ⁹ Ben tem mɛ, mu wāawa saa Aroɛɛn di ye ya wāa daa te ba mɔ Aanɔɔn goorɔ, sɔɔ yɛsan nɔm dwaru gia n ka da wuu ge ga wāa daa ten wɔwan suunu sɔɔ, sere Diboniɔ Mɛdiban batuma sɔɔ, ¹⁰ ka wuu si Sihoni Amɔreban sina boko wi u wāa Hɛsiboniɔ u mɔ n ka girari Amɔniban tem nɔɔ bura yerɔ, ¹¹ ka Galadiɔ ye ya sāa Gesuriba ka Maakagibun tem ka sere guu te ba mɔ Hɛmɔɔwɔ, ka Basaniɔ n ka girari Salikaɔ, ¹² ka sere sina boko Ogun temɔ wi u raa wāa Basaniɔ u bandu dii Asitarɔtuɔ ka Edɛɛɔ. Wiya u tie Refan bweseru sɔɔ. Sinam be yiru kpurowa Mɔwisi u kamia u ben tem mwɛɛra. ¹³ Adama Isireliba ba n̄ Gesuriba ka Maakagibu gire. Yen sɔna bwesenu yiru ye, ya wāa Isireliban suunu sɔɔ sere ka gisɔn gisɔ.

¹⁴ Lɛfin bwese kɛra tɔnawa ba n̄ tem wɛ mi ba ko n wāa. Domi Gusunɔ u dera be ka ben bibun bweseru ba yākunun sukum dimɔ, yera ya kua ben tubi nge mɛ u raa bu sɔɔwa.

¹⁵ Tem mɛ Mɔwisi u Rubenin bwese kɛra wɛ yɛnu ka yɛnu, ¹⁶ mɛya mu wāa saa Aroɛɛn di ye ya wāa daa te ba mɔ Aanɔɔn goorɔ, n ka da wuu ge ga wāa wɔwa yen suunu sɔɔ ka batuma ye ya wāa Mɛdiban bɔkuɔ, ¹⁷ ka Hɛsiboni ka wuu si su wāa batuma ye sɔɔ. Siya Diboni ka Bamɔtu Baali ka Bɛti Baali Mɛɔni, ¹⁸ ka Yahasi ka Kedemɔti, ka Mɛfati, ¹⁹ ka Kiriataimu ka Sibima ka Sere Hasasaa ye ya wāa guurɔ te ta wāa wɔwɔɔ, ²⁰ ka Bɛti Peori ka guu te ba mɔ Pisigan bera gia ka Bɛti Yesimɔti, ²¹ ka sere Sihoni Amɔregii wi u raa bandu dii Hɛsiboniɔn wuu si su wāa batuma sɔɔ. N deema Mɔwisi u sunɔ wi kamia, ka Madianiban sinambu. Beya Efi ka Rekemu ka Suri ka Huri ka Reba. Be kpurowa ba raa Sihoni sāmɔ. ²² U maa dera ba Balamu Beorin bii go wi u

sāa soro. ²³ Rubenin bwese keran tem men nāo ga yōrawa sere Yuudenio sōo duu yeru gia. Beya ba wuu si ba sia sia mi kpuro mā.

²⁴ Tem me Mōwisi u Gadin bwese kera wē meya mu wāa ²⁵ saa Yasēen di ka Galadin wusu kpuro ka wuu si su wāa Amāniban tem sukum sōo n ka girari Aroēē, Raban sōo yari yerun deedeeru. ²⁶ Mēya mu maa da saa Hēsibonin di n ka girari Ramati Misipeo ka Betonimuo, saa maa Mahanaimun di, n ka girari Debirin tem nāo bura yerō, ²⁷ ka Yuudenin wōwan wuu sini, Bēti Haramu ka Bēti Nimura ka Sukōtu ka Safoni. Wuu siya su raa sāa sina boko Sihonin wusu, wi u raa sō Hēsibonio. Yuudenin daara ta sāa tem men nāo bura yeru sere n ka da daa bure te ba mō Genesareti. ²⁸ Wuu si ba sia mi, siya su kua Gadin bwese keran tubi.

²⁹ Tem me Mōwisi u Manasen bwese keran sukum wē mu n saa ben tubi, ³⁰ mēya mu wāa Mahanaimun sōo yēsān nām geu gia. Tem mēya Basanin tem kpuro mi sina boko Ogu u raa bandu dii ka sere Yairin wusu kpuro. Sin geera sāawa wata. ³¹ Tem mēya, mu maa Galadin tem sukum mā ka Asitarōtu ka Edeē, wuu si su raa sāa sina boko Ogun wusu. Tem me kpurowa ba Makiri, Manasen biin bwese keran sukum wē.

³² Mōwisi u tem me bōnu kuawa sanam me u wāa Mōabun temō Yuudenin sōo yari yeru gia Yerikon deedeeru. ³³ Adama u n Lefin bwese kera tem gam wē. U bu sōowa bu ko Gusunō ben Yinnin yāku kowobu. Yeya ya ko n sāa ben tubi, nge me Yinni Gusunō u gerua.

Ba Yuudenin sōo duu yerun

bera bōnu kua

14

¹ Yāku kowo Eleasaa ka Yosue, Nunin bii, ka Isireliban bwese kera baayeren guro gurobu bera ba Isireliba tem bōnu kua. Wee nge me ba mu bōnu koosina. ² Bwese kera nōōba nne ka Manasen bwese keran sukum ye ya tie ye ya n daa tem wa, yera ba tem me bōnu kua. Tētewa ba ka

mu bōnu kua nge me Yinni Gusunō u Mōwisi sōowa bu ko. ³ N deema Mōwisi u raa Isireliban bwese kera yiru ka Manasen bwese keran sukum tem wē Yuudenin sōo yari yeru gia. Adama u n Lefiba tem gam wē, ⁴ ma n kun mā wusu gasu ka sin kpara yenu. Manase ka Efaraimu ba sāawa Yosēfun bibu. Bera ba kua bwese kera yiru. ⁵ Isireliba ba tem me bōnu kuawa nge me Yinni Gusunō u Mōwisi sōowa.

⁶ Sōo teeru Yudan bibu ba Yosue deema Giligalio. Ma Kalebu, Yēfunē Kenisin bii, u Yosue sōowa u nēē, wunen tii a yaaye ye Yinni Gusunō u win sōm kowo Mōwisi sōowa nē ka wunen sō Kadēsi Baanēao. ⁷ Nē Kalebu, wōō weeruwa na mā sanam me Mōwisi Gusunōn sōm kowo u man gōra Kadēsi Baanēan di n na n tem me bōsu bōsu n men saria mēeri. Na na na bōsu na mēera. Ma na wura na nūn sōowa mam mam ye na wa. ⁸ Adama be ba man yōsirima na ka tem me mēerim na mi, ba dera tōmba tem me bwēra yara. Adama nē, na Gusunōn gere mem nōowawa mam mam. ⁹ Yen dōma tera Mōwisi u bōrua u nēē, bera mi nēn tii na mēerim da mi, ya koo ko nē ka nēn bibun bweserugia sere ka baadommao yēn sō na Gusunōn gere mem nōowa mam mam. ¹⁰ Yen wōō weeru ka nōobuwa mini ye Yinni Gusunō u ka Mōwisi gari yi sōowa saa ye bēse Isireliba sa wāa gbaburō. Saa maa dōma ten diya Yinni Gusunō u man kōsu nge me u nōo mwēeru kua sere na ka gisō wōō wēnē ka nōobu tura. ¹¹ Ka me, na dam mā sere ka gisō n ka tabu da, n kun me n ka sōmburu garu ko, nge me na raa mā sanam me Mōwisi u man gōrima n tem men saria mēeri. ¹² Yen sō tē, a man guunun bera gia wēeyō mi Yinni Gusunō u man nōo mwēeru kua. Na nūn sōowa ma Anakin bwesera ta wāa bera mi. Ba ben wusu gbāranu toosiwa mam mam. Yen sō, Gusunō ù n ka man wāa, kon tem me mwa nge me win tii u gerua.

¹³⁻¹⁴ Yosue u Kalebu Yēfunē Kenisin bii domaru kua. Ma u nūn Heboronin bera wē. Yera ya kua wigia yēn sō u Gusunō ben Yinnin gere mem nōowa

mam mam. ¹⁵ Heboroni yera ba ra raa soku Ariban wuu. Ariba wi, u yĩsiru yara Anakin bweseru sɔɔ.

Yeniba kpuron biruwa Isireliba ba wẽra ba ñ maa tabu kue.

Tem me ba Yudan bwese kera

wẽ

15

¹ Tem me ba Yudan bwese kera wẽ, men sɔɔ yẽsan nɔm dwaru gia mu yãrawa Edɔmun tem nɔɔ bura yerɔ. Mi gia n sãawa batuma mi gãanu ku ra kpi. Yera ba sokumɔ Sini. ² Bera min nɔɔ bura yeru ta toruawa saa nim wɔku bɔrugun di ³ ma ta da gunuu te ba mɔ Akarabimuɔ ka Siniɔ sere ka Kadesi Baanɛaɔ. Saa maa min di, ta da Hɛsironiɔ ka Adariɔ sere ka Kaakaɔ. ⁴ Saa min di ta da Asimɔɔn bera gia n ka da Egibitin daarɔ, ma ta daa te swi sere nim wɔku ge ba mɔ Mɛditeranɛɔ. Nge meya Yudaban tem nɔɔ bura yeru ta sãa sɔɔ yẽsan nɔm dwaru gia.

⁵ Sɔɔ yari yeru gia nim wɔku bɔruguuwa ga sãa men nɔɔ bura yeru, n ka girari mi Yuudenin daara ra nim sure.

⁶ Saa min di, men sɔɔ yẽsan nɔm geu gian nɔɔ bura yeru ta dawa Bɛti Hogulaɔ ka Bɛti Araban sɔɔ yẽsan nɔm geuɔ n ka girari Bohanin kperɔ. Bohani wi, u sãawa Rubenin bii. ⁷ Saa min di, ta maa da Debiriɔ, Akɔɔn wɔwan bɔkuɔ. Saa min di ta da sɔɔ yẽsan nɔm geu gia sere Giligalin bɔkuɔ, Adumimun guurun deedeeru, yen daaran sɔɔ yẽsan nɔm dwaru gia, n ka da Eni Semɛsin bwiin bɔkuɔ, sere ka Eni Rogeliɔ. ⁸ Saa min di, ta sara ta da Bɛni Hinɔmun wɔwaa, Yebusin sɔɔ yẽsan nɔm dwaru gia, ye ba maa sokumɔ Yerusalemu, ka sere guu ni nu wãa wɔwa yen sɔɔ duu yeru gia, ka mi Refan wɔwa ya yãra sɔɔ yẽsan nɔm geu gia. ⁹ Saa maa min di ta da ta Nɛfitoan bwii girari n ka da wuu si su wãa guu te ba mɔ Eforoniɔ, n ka maa da sere Balaɔ ye ba maa sokumɔ Yarimun wuu. ¹⁰ Saa Balan di, ta maa da sɔɔ duu yeru gia n ka girari Seirin guuru gia ka guu te ba mɔ Yarimun sɔɔ yẽsan nɔm geu gia Kesaloniɔ, ma

ta da Bɛti Semɛsiɔ ka Tinnɔɔ, ¹¹ ka Ekoronin sɔɔ yẽsan nɔm geu gia, n ka da Sikoroniɔ ka guu te ba mɔ Bala gia sere Yabunɛliɔ ma ta yãra nim wɔku ge ba mɔ Mɛditeranɛɔ.

¹² Nim wɔku geya, ga sãa tem men nɔɔ bura yeru sɔɔ duu yeru gia.

Nge meya ba Yudaban tem men nɔɔ bura yenu yi yi.

¹³ Ba Kalɛbu Yɛfunɛn bii Yudaban tem gam wẽ nge me Yinni Gusunɔ u Yosue sɔɔwa. Ba nɔn Ariban wuu wẽ ye ba maa mɔ Heboroni. Ariba wi, u sãawa Anakiban sikado. ¹⁴ Kalɛbu wi, u Anakiban bwesenu ita gira. Bera Sesaiba ka Akimaniba ka sere Talimaiba. ¹⁵ Heboronin diya u seewa u da u Debirigibu wɔri. Wuu gera ba ra raa soku Sɛfɛɛn wuu. ¹⁶ Ma Kalɛbu u nɛɛ, wi u kpia u Sɛfɛɛn wuu kamia, yẽrowa u koo win bii wɔndia Akusa kɛ u sua kurɔ. ¹⁷ Yera Otinieli, Kalɛbun mɔɔ Kenasin bii, u wuu ge kamia. Ma Kalɛbu u nɔn win bii wɔndia wi wẽ kurɔ. ¹⁸ Sanam me kurɔ wi, u dua Otinielin yenuɔ u kpa, yera u nɔn bwisi kã u nɛɛ, a doo a tem bikia nen tondon mi. Adama kurɔ win tii u da win tundo Kalɛbun mi. Ye u tura mi, u sara saa win ketekun di. Yera Kalɛbu u nɔn bikia u nɛɛ, mba a kã. ¹⁹ Ma u wisa u nɛɛ, a suuru koowo a man bwii kɛ. Domi bera ye a man wẽ sɔɔ yẽsan nɔm dwaru gia, nim sari mi.

Ma Kalɛbu u nɔn bwii wẽ yi yi wãa guunɔ ka wɔwaa.

²⁰ Tem me ba sia sia mini kpurowa mu kua Yudan bwese kera tubi.

²¹ Wuu si su wãa Edɔmun tem nɔɔ bura yeru gia Yudaban tem sɔɔ yẽsan nɔm dwaru gia, siya Kabisɛli, ka Eɛɛ ka Yaguri, ²² ka Kina, ka Dimɔna, ka Adada, ²³ ka Kadesi, ka Hasori, ka Itinani, ²⁴ ka Sifu, ka Telɛmu, ka Bealɔtu, ²⁵ ka Hasori Hadata, ka Keriɔtu Hɛsironi ye ba maa sokumɔ Hasori, ²⁶ ka Amamu, ka Sema, ka Mɔlada, ²⁷ ka Hasori Gada, ka Hɛsimɔɔ, ka Bɛti Paleti, ²⁸ ka Hasaa Suali, ka Beri Seba, ka Bisotia, ²⁹ ka Bala, ka Iyimu, ka Asemu, ³⁰ ka Elitoladi, ka Kesili, ka Hɔɔma, ³¹ ka Sikilagi, ka Madimana, ka Sansana, ³² ka Lebaɔti, ka Silimu, ka Aini, ka Rimɔɔ. Wuu si kpuro su

kuawa tɛna tia sari, gen baagere ka gen baru kpaanu.

³³Wuu si su maa wāa wəwa sɔɔ, siya Esitaoli, ka Sorea, ka Asina, ³⁴ka Sanɔa, ka Eni Ganimu, ka Tapua, ka Enamu, ³⁵ka Yaamuti, ka Adulamu, ka Soko, ka Aseka, ³⁶ka Saaraimu, ka Aditaimu, ka Gedera, ka Gederɔtaimu. Si maa, su kuawa wəkura nne, gen baagere ka gen baru kpaanu. ³⁷Ka Senani, ka Hadasa, ka Migidali Gadi, ³⁸ka Dilani, ka Misipe, ka Yokutɛeli, ³⁹ka Lakisi, ka Bosikati, ka Egoloni, ⁴⁰ka Kaboni, ka Lasimasi, ka Kitilisi, ⁴¹ka Gederɔtu, ka Bɛti Dagoni, ka Naama, ka Makeda. Si maa, su kuawa mi wəkura nɔɔbu ka tia, gen baagere ka gen baru kpaanu. ⁴²Ka maa Libina, ka Eteɛ, ka Asani, ⁴³ka Yifuta, ka Asina, ka Nɛsibu, ⁴⁴ka Keila, ka Akisibu, ka Maresa. Ma si kpuro su maa kua nɔɔba nne, gen baagere ka gen baru kpaanu. ⁴⁵Ka maa Ekoroni, ye ka yen wuu marosu ka yen baru kpaanu. ⁴⁶Ka sere wuu marosu ka baru kpaanu ni nu ka Asidɔdu sikereɛ ka ni nu wāa Ekoroni ka nim wɔku ge ba mɔ Mɛditeranɛn baa sɔɔ, ⁴⁷ka Asidɔdu, ka Gasa, ka sin wuu marosu ka baru kpaanu, n ka girari Egibitin daarɔ sere n ka da nim wɔku ge ba mɔ Mɛditeranɛɔ.

⁴⁸Wuu si su maa wāa guunɔ, siya Samiri ka Yatiri ka Soko, ⁴⁹ka Dana, ka Sanan wuu, ge ba maa mɔ Debiri, ⁵⁰ka Anabu, ka Esitemɔa, ka Animu, ⁵¹ka Gosɛni, ka Holoni, ka Gilo. Ma si, su maa kua wəkura tia, gen baagere ka gen baru kpaanu. ⁵²Ka Arabu, ka Duma, ka Eseani, ⁵³ka Yanumu, ka Bɛti Tapua, ka Afeki, ⁵⁴ka Humuta, ka Ariban wuu ge ba maa mɔ Heboroni, ka Siori. Ma si kpuro su maa kua nɔɔba nne, gen baagere ka gen baru kpaanu. ⁵⁵Ka maa Maoni, ka Kaameli, ka Sifu, ka Yuta, ⁵⁶ka Yisirɛeli, ka Yokudeamu, ka Sanɔa, ⁵⁷ka Kaɛni, ka Gibe, ka Tinna. Si kpuro su maa kua wəkuru, gen baagere ka gen baru kpaanu. ⁵⁸Ka sere maa Halulu, ka Bɛti Suri, ka Gedori, ⁵⁹ka Marati, ka Bɛti Anɔtu, ka Eletekonu. Si kpuro su

sāawa nɔɔba tia, gen baagere ka gen baru kpaanu. ⁶⁰Ka sere maa Baalin wuu ge ba maa mɔ Yarimun wuu, ka Raba. Ma si, su maa kua yiru, gen baagere ka gen baru kpaanu.

⁶¹Wuu si su wāa bera mi gāanu ku ra kpi, siya Bɛti Araba, ka Midini, ka Sekaka, ⁶²ka Nibusani, ka wuu mi bɔra wāa, ka Eni Engedi. Si kpuro su kuawa wusu nɔɔba tia, gen baagere ka gen baru kpaanu.

⁶³Adama Yudan bibun bweseru, ba n kpīa ba Yebusiba gire be ba wāa Yerusalemuɔ. Yen sɔna ba wāa sere ka gisɔn gisɔ, ka Yudaba sannu.

Tem mɛ ba Efaraimu

ka Manasen bwese keri wɛ

16

¹Tem mɛ ba Yosɛfun bibun bweseru wɛ, mɛn nɔɔ bura yeru ta wāawa saa Yuudenin di, Yerikon bɔkuɔ, n ka da bwiiyɔ yi yi wāa Yerikon sɔɔ yari yeru gia gbaburɔ, n ka girari Beteliɔ mi guunu wāa. ²Saa maa min di, ta da Lusio ka Atarɔtuɔ, Aakiban tem nɔɔ bura yerɔ. ³Ma ta da sɔɔ duu yeru gia mi Yafiletiban tem mu nɔɔ yɔra. Ma ta maa da Bɛti Horoniɔ ka Gesɛɛɔ n ka girari nim wɔku ge ba mɔ Mɛditeranɛɔ. ⁴Tem mɛya mu kua Yosɛfun bibu Manase ka Efaraimun bweserun tubi.

⁵Efaraimuba ba mɛn sukum sua mɛn nɔɔ bura yeru ta wāa saa Atarɔtu Adarin di sɔɔ yari yerɔ sere n ka girari Bɛti Horoniɔ ye ya wāa gunguru wɔllɔ. ⁶Min diya ta da nim wɔku ge ba mɔ Mɛditeranɛɔ. Sɔɔ yɛsan nɔm geu gia ta da Mikimetatin di sere Taanati Siloɔ sɔɔ yari yeru gia, n ka girari Yanɔaɔ. ⁷Saa Yanɔan di ta da Atarɔtuɔ ka Naarataɔ ka Yerikoɔ n ka girari Yuudenio. ⁸Sɔɔ duu yeru gia maa, ta da saa Tapuan di n ka da Kanan daarɔ, n ka girari nim wɔku ge ba mɔ Mɛditeranɛɔ. Mɛni kpurowa ba Efaraimun bwese kera wɛ. ⁹Ma ba maa Manasen tem wusu gasu ka sin baru kpaanu sua ba bu sosia. ¹⁰Efaraimuba ba n Kananiba gire be ba wāa Gesɛɛɔ. Ba bu deriwa ben

suunu sɔɔ ba yoo sɔma koosiamɔ sere ka gisan giso.

17

¹ Yosɛfun bii gbiikoo Manase, wigibu ba maa ben tem bɔnu wa. N deema ba raa Makiri, Manasen bii gbiikoon bwese kɛra ben tem wɛ kɔ. Makiri wi, u sɔawa tabu durɔ, wiya maa sɔa Galadin tundo. Tem mɛ ba wa mi, mɛya Galadi ka Basani Yuudenin sɔɔ yari yeru gia. ² Manasen bibun bweserun kɛri yi yi tie ba maa bu tem gam wɛ Yuudenin sɔɔ duu yeru gia. Bera Abiesɛba ka Helɛkiba ka Asiriɛliba ka Sikɛmuba ka Hefɛɛba ka Semidaba. Be kpurowa ba sɔa Yosɛfun sikadominu.

³ Galadi, Makirin bii, Manasen debubu u Efɛɛ mara. Efɛɛ wi, u Selofadi mara. Selofadi wi, u n̄ bii tɔn durɔ mara, sere tɔn kurɔbu tɔna. Bii ben yisa wee. Mala ka Nɔa ka Hogula ka Milika ka Tirisa. ⁴ Beya ba da ba yaku kowo Eleasaa deema ka Yosue Nunin bii, ka Isireliban guro gurobu ba nɛɛ, Yinni Gusunɔ u Mɔwisi sɔɔwa bu maa sun tem wɛ bɛsɛgibun suunu sɔɔ.

Ma ba bu tem mɛ wɛ n kua ben tubi. ⁵ Yeya n dera Manase be, ba ka tem mɛn suba wɔkuru wa, Galadi ka Basani baasi. ⁶ N n̄ mɔ tɔn durɔbu tɔnawa ba tem mɛ bɔnu kua, ka tɔn kurɔba be ba wɔa bwese te sɔɔ. Ma Manasen bwese kɛran sukum mu sina Galadi.

⁷ Be ba wɔa sɔɔ duu yeru gia, ben tem nɔɔ bura yeru ta wɔawa saa Aɛɛn di sere Mikimetatiɔ Sikɛmun bɔkuɔ, ka Yaminiɔ n ka girari Eni Tapuagibun bera gia. ⁸ Bera ye, ya sɔawa Manaseban tem. Adama Tapua ye ya wɔa ben tem nɔɔ bura yeru mi, ya sɔawa Efaraimuban wuu. ⁹ Nɔɔ bura yee te, ta maa dawa sere Kanan daarun sɔɔ yɛsan nɔm dwaru gia. Wuu si su wɔa mi, su sɔa Efaraimubagisu baa mɛ su ka wɔa Manaseban temɔ. Ma ta da daa ten sɔɔ yɛsan nɔm geu gia n ka girari nim wɔku ge ba mɔ Mɛditeranɛɔ. ¹⁰ Nge mɛya ba tem mɛ bɔnu kua. Ma Efaraimun bwese kɛra ya wɔa sɔɔ yɛsan nɔm dwaru gia. Manasegia maa wɔa sɔɔ yɛsan nɔm geu

gia. Nim wɔku ge ba mɔ Mɛditeranɛ, gera ga sɔa tem yiru ye kpuron nɔɔ bura yeru sɔɔ duu yeru gia. Ma Aɛɛban tem ka Isakariban tem mu maa sɔa ben nɔɔ bura yeru sɔɔ yɛsan nɔm geu gia. Aɛɛban tem mu wɔawa sɔɔ duu yeru gia, ma Isakarigibun tem maa wɔa sɔɔ yari yeru gia. ¹¹ Yera ba Manaseba wusu gasu wɛ si su wɔa Isakariban tem sɔɔ, ka Aɛɛbagim sɔɔ. Wuu siya Bɛti Seani, ka Yibileamu, gen baagere ka gen baru kpaanu, ka sere maa Dori ka Eni Dori, ka Tanaki, ka Mɛgido, gen baagere ka gen baru kpaanu. ¹² Adama Manaseba ba kpana bu Kananiba gira wuu sin min di, ma ba dera ba wɔa ka be sannu. ¹³ Baa sanam mɛ Isireliba ba dam kua, ba n̄ kpia bu Kanani be kpuro gira, adama sɔm sɛsɔgina ba bu koosia.

¹⁴ Yera Efaraimun bwese kɛra ka Manasen bwese kɛran sukum ba Yosue bikia ba nɛɛ, mban sɔna a sun tem bɛsi tia tɔna wɛ, bɛsɛ be Yinni Gusunɔ u domaru kua sa dabia.

¹⁵ Ma Yosue u bu wisa u nɛɛ, i n dabin na, ma Efaraimun guurun bera ya bɛɛ basa, i doo dɔa sɔɔ mi Feresiba ka Refaba ba wɔa i tii ayeru kasua.

¹⁶ Ma tɔn be, ba n̄n wisa ba nɛɛ, geema, guurun bera mi gian tem kun sun turi. Yen biru Kanani be ba wɔa wɔwɔa ba tabu kɛkɛ sisugii yi dumi gawe mɔ. Mɛya maa be ba wɔa Bɛti Seaniɔ ka yen baru kpaanɔ, ka sere maa be ba wɔa Yisirelin wɔwɔa.

¹⁷ Ma Yosue u Efaraimun bwese kɛra ye ka Manasen bwese kɛran sukum mɛ sɔɔwa u nɛɛ, i dabi, i maa dam mɔ. Yen sɔ, n n̄ tem bɛsi tia tɔna mu ko n sɔa bɛɛgim. ¹⁸ Bera mi dɔa sɔɔ ga wɔa mi, yera ya ko n maa sɔa bɛɛgia. I ko yen dɔa ye bɔari kpa i Kanani be kamia baa mɛ ba dam mɔ ba tabu kɛkɛ sisugii yi mɔ, kpa tem mɛ, mu ko bɛɛgim.

Tem mɛ mu tie bu bɔnu ko

18

¹ Sanam mɛ Isireliba ba Kananiba kamia, yera ba menna Siloɔ. Ma ba kuu bekurugii te gira tɛn mi ba ra Yinni Gusunɔ sɔ. ² N deema Isireliban bwese kɛra nɔɔba yiruwa ya n̄ gina

tem wa. ³ Ma Yosue u bu sɔɔwa u nɛɛ, saa yerà i mara i sere da i tem me mwa me Gusunɔ bɛɛn baababan Yinni u bɛɛ wɛ. ⁴ Yen sɔ, bwese kɛra baayere sɔɔ, i tɔmbu ita ita gɔsio n bu gɔri bu tem me mɛrim da, kpa bu wa nge me ba koo mu burana burana kpa bu wurama bu man sɔ nge me n sãa. ⁵ Ba koo mu bɔnu kowa wasi nɔɔba yiru. Adama Yudaba ba ko n wãawa mi ba wãa mi, sɔɔ yɛsan nɔm dwaru gia, Yosefun bwese kɛri maa sɔɔ yɛsan nɔm geu gia. ⁶ N n mɛn na, i doo tɛ, i tem me bɔnu ko wasi nɔɔba yiru ye, kpa i na i man sɔ. Kpa su mu tɛtɛ toosi Gusunɔ bɛɛn Yinnin wuswaaɔ su ka wa me mu sãa bɛɛn baawuregim. ⁷ Adama Lefiba ba ñ ko ba n tem mɔ. Domi ba kon sãa Yinni Gusunɔn yãku kowobu. N deema Gadi ka Rubɛnin bwese kɛri ka Manasen bwese kɛran sukum ba tem wa kɔ Yuudenin sɔɔ yari yeru gia me Mɔwisi, Yinni Gusunɔn sɔm kowo u bu bɔnu kua.

⁸ Yen biru tɔn be, ba da ba tem me bukiana ba kua ye Yosue u bu sɔɔwa.

⁹ Ma ba ye kpuro yorua ye ba wa mi, ka nge me ba tem me ka mɛn wusu burana burana ma ba wurama Yosuen mi Siloɔ. ¹⁰ Yen biru Yosue u bu tem me bɔnu kua ka tɛtɛ Yinni Gusunɔn wuswaaɔ, u bwese kɛra baayere yen tem wɛ.

Tem me ba Benyamɛɛn

bwese kɛra wɛ

¹¹ Tem me ba gbia ba tɛtɛ toosi, Benyamɛɛn bwese kɛra ya mu di. Ben tem me, mu wãawa Yudan bwese kɛragim ka Yosefun bwese kɛrigim baa sɔɔ. ¹² Sɔɔ yɛsan nɔm geu gia, tem mɛn nɔɔ bura yeru ta wãawa saa Yuudenin di n ka girari Yerikon sɔɔ yɛsan nɔm geu gia, ma ta da guunun bera gia sɔɔ duu yerɔ sere Bɛti Afɛniɔ mi gãanu ku ra kpi. ¹³ Saa min diya ta da ta yɔra Lusio ye ba ra maa soku Bɛteli, sɔɔ yɛsan nɔm dwaru gia. Min diya ta maa da ta girari Atarɔtu Adario. Ma ta guu te bɛwa te ta wãa Bɛti Horonin sɔɔ yɛsan nɔm dwarɔ. Bɛti Horoni ye, ya wãawa wɔwa sɔɔ. ¹⁴ Sɔɔ duu yeru gia maa, ta dawa sɔɔ yɛsan nɔm dwaru gia saa guu ten di n ka

girari Baalin wuuɔ ge ba maa sokumɔ Yarimun wuu. Wuu ge, ga sãawa Yudaban wuu.

¹⁵ Sɔɔ yɛsan nɔm dwaru gia maa, ta dawa sɔɔ duu yeru gia saa Yarimun wuun di sere Nɛfitoan bwiiyɔ. ¹⁶ Saa maa min di, ta dawa guu te ta wãa Bɛni Hinɔmun wɔwan deedeeru, Refaban wɔwan sɔɔ yɛsan nɔm geu gia. Ma ta da Yebusiban guunun sɔɔ yɛsan nɔm dwaru gia n ka girari Eni Rogelio. ¹⁷ Saa maa min di, ta dawa Eni Semɛsio sɔɔ yɛsan nɔm geu gia ka Gelilɔtuɔ, gunguu te ba mɔ Adumimun deedeeru. Min di ta maa da sere Bohanin kperɔ. Rubɛnin biin yĩsira ba ka kpee te sokumɔ. ¹⁸ Ma ta da Yuudenin wɔwɔ guunun sɔɔ yɛsan nɔm geu gia ¹⁹ sere ka Bɛti Hogulaɔ sɔɔ yɛsan nɔm geu gia mi Yuudenin daara suremɔ nim wɔku bɔruguuɔ, sɔɔ yɛsan nɔm dwarɔ. ²⁰ Yuudenin daara ta sãa tem mɛn nɔɔ bura yeru sɔɔ yari yeru gia.

Mɛn nɔra Benyamɛɛn bwese kɛran tem mu yasum nɛ.

²¹ Wuu si su wãa tem me sɔɔ, siya Yeriko ka Bɛti Hogula ka Emeki Kesisisi, ²² ka Bɛti Araba ka Semaraimu ka Bɛteli, ²³ ka Afimu, ka Para, ka Ofara, ²⁴ ka Kefaa Amɔnai, ka Ofini, ka Geba. Wuu si kpuro su sãawa wɔkura yiru, gen baagere ka gen baru kpaanu. ²⁵ Sin gasa, Gabaoni, ka Rama ka Berɔtu, ²⁶ ka Misipe, ka Kefira, ka Mɔsa, ²⁷ ka Rekeɔmu ka Yiipeeli, ka Tareala, ²⁸ ka Sela, ka Elefu, ka Yebusi ye ba maa mɔ Yerusalemu, ka Gibea ka Kiriati. Si kpuro su sãawa wusu wɔkura nne, gen baagere ka gen baru kpaanu.

Yeni kpurowa n kua Benyamɛɛn bwese kɛran tubi.

Tem me ba Simɛɔn

bwese kɛra wɛ

19

¹ Tem mɛn bɔnu yirusewa ya kua Simɛɔn bwese kɛragia. Yudaban tema mu ka begim sikerene. ² Wuu si su wãa mi, siya Beri Seba ka Seba ka Mɔlada, ³ ka Hasaa Suali, ka Bala

ka Asemu, ⁴ ka Elitoladi, ka Betuli ka Hōma, ⁵ ka Sikilagi, ka Beti Maakabōti ka Hasaa Susa, ⁶ ka Beti Lebaōti, ka Saruseni. Si kpuro su sāawa mi wusu wākura ita, gen baagere ka gen baru kpaanu, ⁷ Aini, ka Rimōo, ka Eteε, ka Asani, si maa wusu nne, gen baagere ka gen baru kpaanu, ⁸ n ka da Balati Beriō ye ba maa sokumō Ramati, Negebuō. Tem me ba sia sia mi kpuro, meya mu saa Simēon bwese keragim. ⁹ Yudaban tem sukuma ba Simēon bwese kera wē, domi Yudabagim me, mu kpā.

Tem me ba Sabulonin

bwese kera wē

¹⁰ Sabulonin bwese kera ya Kananin tem bōnu itase tete di. Ben tem me, mu dawa sōo yēsan nōm dwaru gia sere Saridiō. ¹¹ Saa maa min di mu da mu nōo yōrawa sōo duu yeru gia Marealaō ka Dabesetiō sere daru koka ye ya wāa Yokunεamun sōo yari yeru gia. ¹² Saridin bera gia maa tem men nōo bura yeru ta dawa sōo yari yeru gia sere Kisilōti Taboriō, n ka girari Dabaratiō ka Yafiaō. ¹³ Min di ta da Gita Efeεō ka Ita Kasiniō n ka da Rimōowō sere Nea gia. ¹⁴ Ma ta da sōo yēsan nōm geu gia sere Hanatoni gia n ka girari Yifuta Elin wōwao. ¹⁵ Wuu si su wāa tem me sōo, su sāawa wusu wākura yiru, gen baagere ka gen baru kpaanu. Sin gasa, Katati ka Nahalali ka Simuroni ka Yidealā ka Betelehemu. ¹⁶ Bera yeni kpurowa ya kua Sabulonin bwese keragia.

Tem me ba Isakarin

bwese kera wē

¹⁷ Isakarin bwese kera ya maa Kananin tem men bōnu nneεe tete di. ¹⁸ Wuu si su wāa ye sōo, siya Yisireli ka Kesulōtu ka Sunemu, ¹⁹ ka Hafaraimu, ka Siōni, ka Anasarati, ²⁰ ka Rabiti, ka Kisioni, ka Abesi, ²¹ ka Remeti, ka Eni Ganimu, ka Eni Hada, ka Beti Pasesi. ²² Ma tem men nōo bura yeru ta maa da Taboriō ka Sakasimao ka Beti Semesiō n ka girari daa te ba mō Yuudeniō. Wusu wākura nōobu ka tia su sāa, gen baagere ka gen baru kpaanu. ²³ Bera ye kpurowa ya kua

Isakarin bwese keragia ye ba wa bōnu sōo.

Tem me ba Aseεn bwese kera

wē

²⁴ Aseεn bwese kera ya maa Kananin tem men bōnu nōobuse tete di. ²⁵ Wuu si su wāa mi, siya Helikati, ka Hali, ka Beteni, ka Akusafu, ²⁶ ka Alamεeki, ka Amεadi, ka Mikali. Tem men sōo duu yeru gia, men nōo bura yeru ta wāawa saa Kaamelin guurun di n ka girari daa te ba mō Sikori Libinatiō. ²⁷ Sōo yari yeru gia maa, ta dawa saa Beti Dagonin di n ka Sabulonin bwese keran tem girari sere wōwao ye ba mō Yifuta Eliō, ma ta da sōo yēsan nōm geu gia Beti Emekiō ka Neyeliō, ka Kabuluō, ²⁸ ka Abudoniō ka Rehōbuō ka Hamōowō ka Kanao. Ma ta yōra wuu bōkō ge ba mō Sidoniō. ²⁹ Min di ta maa da Rama gia ka sere Tiriō, wuu ge ba gbāraru koosi, sere n ka girari Hosao ma ta yōra nim wōku ge ba mō Mediteraneō, Akisibun berao. ³⁰ Wuu siniwa su maa wāa tem me sōo. Siya Uma ka Afeki ka Rehōbu. Wuu si su wāa tem me kpuro sōo, su sāawa yenda yiru, gen baagere ka gen baru kpaanu. ³¹ Bera ye kpurowa ya kua Aseεn bwese keragia ye ba wa bōnu sōo.

Tem me ba Nεfitalin

bwese kera wē

³² Nεfitalin bwese kera ya maa Kananin tem bōnu nōoba tiase tete di. ³³ Sōo yēsan nōm dwaru gia, men nōo bura yeru ta wāawa Helefun di sere Sananimun dāa sōowō n ka girari Adami Nekebuō ka Yabunεliō ka Lakumuō, ma ta yōra Yuudeniō. ³⁴ Sōo duu yeru gia maa, tem me, mu nōo yōrawa Asinōtu Taboriō ka Hukōkuō n da n Sabulonin bwese keran tem bewa sōo yēsan nōm dwaru gia n ka girari Aseεn bwese keran temō sōo duu yeru gia. Sōo yari yeru gia daa te ba mō Yuudeni ta kua men nōo bura yeru. ³⁵ Ben tem me sōo, wuu si su gbāraru mō wee, Sidimu ka Seri ka Hamati ka Rakati ka Kinεreti, ³⁶ ka Adama ka Rama ka Hasori ³⁷ ka Kedesi ka Edεε ka Eni Hasori, ³⁸ ka Yireoni ka Migidali Eli, ka Horεmu, ka Beti Anati ka Beti Semesi. Wuu si kpuro su

sāawa yendu tia sari, gen baagere ka gen baru kpaanu. ³⁹ Bera ye kpurowa ya kua Nefitalin bwese keragla ye ba wa bōnu sōo.

Tem me ba Danun

bwese kera wē

⁴⁰ Danun bwese kera ya maa Kananin tem men bōnu nōba yiruse tete di. ⁴¹ Wuu si su maa wāa ben tem me sōo, siya Sorea ka Esitaoli ka Yiri Semesi, ⁴² ka Salabini, ka Ayaloni ka Yitila, ⁴³ ka Eloni ka Tinnata, ka Ekoroni, ⁴⁴ ka Eliteke, ka Gibetoni ka Balati, ⁴⁵ ka Yehudi, ka Bene Beraki, ka Gati Rimōo, ⁴⁶ ka Yaakonin daaru ka Rakoni, ka Yafon bera. ⁴⁷ Sanam me Danuba ba wa yiberēba ba kparam ben tem mwεerimōo, yera be, ba maa da ba Lesemu wōri ba yen tōmbu kpuro go. Ma ba yande sina mi, ya kua ben wuu. Yera ba ye ben sikadon yīsiru kā te ba mō Danu. ⁴⁸ Wuu si su wāa mi kpuro su kuawa begisu ka sin baru kpaanu.

⁴⁹ Sanam me Isireliba ba tem me bōnu kua ba kpa, yen biruwa ba Yosue Nunin bii wigim wē. ⁵⁰ Wiya ba wuu ge ba mō Tinnati Seraki wē ye u bikia nge me Yinni Gusunō u gerua. Wuu gera ga wāa Efaraimun guunun bera gia. Ma u gu bana sōnwa u sina mi.

⁵¹ Yāku kowo Eleasaa ka Yosue Nunin bii ka sere maa Isireliban bwese kerin wirugiba ba Kananin tem me kpuro bōnu kua ka tete Silōo Yinni Gusunōn sāa yerun kōnnōwō. Ma ba bwese kera baayere wē bōnu ye ya tete di. Mesuma ba ka tem me bōnu kua.

Wuu sìn mi ba ra kpikiru de

20

¹ Yinni Gusunō u Yosue sōōwa u neε, ² a Isireliba sōōwō bu wusu gōsio sìn mi ba ko n da kpikiru de nge me na raa Mōwisi sōōwa. ³ Bεen suunu sōo, goo ù n win winsim go u kun kī, u koo kpī u da u kuke wuu sin teu sōo. Sanam me, wi u nùn naa swīi u go, u ka mōru kōsia, u ñ maa nùn goomō. ⁴ U n tura wuu sin gagu sōo, u koo yōrawa wuu gen gbāra kōnnōwō mi guro gurobu ba ra siri, kpa u tii tusia u gere ye ya nùn deema. Saa ye sōo, ba koo nùn wāa

yeru kasua wuu ge sōo. ⁵ Wi u maa nùn naa swīi mi, ù n tunuma wuu gen mi, ba ñ maa wīōnō yaramamō u sere nùn go. Domi u ñ kī u ka tōnu wi go. ⁶ Wuu gen bukurobu bā n nùn siri, miya u ko n wāa sere yāku kowo tōnwero u ka gbi. Yen biruwa u koo den kpī u wura win wuuō, u n tii mō.

⁷ Ma Isireliba ba wuu sini gōsa mi ba ko n da kpikiru we. Siya Kedesi ye ya wāa Galileō, Nefitalin guunun bera gia, ka Sikemu ye ya wāa Efaraimun guunun bera gia, ka Ariban wuu ye ba mō Heboroni ye ya wāa Yudan guunun bera gia. ⁸ Yuudenin guru giō ba maa Besεε gōsa Yerikon sōo yari yeru gia batumōo mi gāanu ku ra kpi, Rubeniban tem sōo, ka Ramōti ye ya wāa Galadiō, Gadiban tem sōo, ka Golani ye ya wāa Basaniō Manaseban tem sōo. ⁹ Wuu siya ba gōsa mi goo wi u ñ kī u ka tōnu go, u koo kpī u kpikiru da, ñ n Isirelin na, ñ n maa tōn tukon na, bā n nùn gire bu go. Ba ñ kpē bu nùn go ba kun nùn siri.

21

Wuu si ba Lefin bwese kera wē

(I maa mεerio Bandun Gari I, 6:39-66)

¹ Lefin bwese keran bukurobu ba na ba yāku kowo Eleasaa ka Yosue Nunin bii ka Isirelin bwese kerī yi yi tien bukurobu deema ² Silōo Kananin temō. Ba neε, Yinni Gusunō u Mōwisi wooda wē u neε, u sun wusu wē mi sa ko n wāa ka sere maa kpara yenu.

³ Yera Isireliba ba wusu gasu gōsa ben bwese kera baayeren tem sōo ka kpara yenu ba Lefiba wē nge me Yinni Gusunō u Mōwisi sōōwa.

⁴ Ye ba wuu si bōnu mō ka tete, Kehatin yenugibu be ba sāa Aroni yāku kowon bibu, beya ba gbīa ba tete di. Wusu wōkura itawa ba wa Yudaban tem sōo ka Simeābagim sōo ka Benyamεεbagim sōo. ⁵ Ben be ba maa tie yenu ge sōo, beya ba wusu wōkuru tete di si su wāa Efaraimuban tem sōo ka Danubagim sōo ka Manasen bwese kera ye ya wāa sōo duu yeru gian tem sōo. ⁶ Geεsōnin yenugibu ba maa wusu wōkura ita tete di si su wāa

Isakariban tem sɔɔ ka Aseɛbagim sɔɔ, ka Nefitalibagim sɔɔ ka Manasebagim sɔɔ mɛ mu wāa Basaniɔ sɔɔ yari yerɔ. ⁷ Mɛrarin yɛnugibu, be, ba maa wusu wɔkura yiru tɛtɛ di si su wāa Rubɛniban tem sɔɔ ka Gadibagim sɔɔ ka Sabulonibagim sɔɔ. ⁸ Mɛya Isireliba ba kua ba ka Lefin bwese kɛra ye wuu si wɛ ka sin kpara yenu nge mɛ Yinni Gusunɔ u Mɔwisi sɔɔwa.

⁹⁻¹⁰ Lefin tɔn be ba sāa Kehatin yɛnugibu Aronin bweseru sɔɔ, beya ba gbia ba tɛtɛ di. Wuu si ba wa Yudaban tem sɔɔ ka Simeɔbagim sɔɔ, si wee. ¹¹ Ba bu Ariban wuu wɛ ge ba ra maa soku Heboroni ka gen kpara yenu. Anakiban sikado Ariban yīsira ba ka gu sokumɔ. Ga wāawa Yudan guunun bera gia. ¹² Gen gberu kpraanɛbara ba raa Kalebu Yɛfunɛn bii wɛ. ¹³ Heboroni yɛn biru, ba maa bu Libina wɛ, ¹⁴ ka Yatiri ka Esitemɔa, ¹⁵ ka Holoni, ka Debiri, ¹⁶ ka Aini, ka Yuta, ka Bɛti Semɛsi. Si kpuro su sāawa wusu nɔɔba nɛ, gen baagere ka gen kpara yenu. Yudaba ka Simeɔban tem sɔɔra si kpuro su wāa. ¹⁷ Benyamɛban tem sɔɔ, ba Gabaoni tɛtɛ di ka Geba, ¹⁸ ka Anatɔtu ka Alimɔɔ. Wusu nɛwa mi, gen baagere ka gen kpara yenu. ¹⁹ Wuu si kpuro, si ba yaku kowo Aronin bweseru wɛ su sāawa wɔkura ita, gen baagere ka gen kpara yenu.

²⁰ Kehatin yɛnugii be ba tie Aronin bwese te sɔɔ, ba maa wusu wa Efaraimuban tem sɔɔ. ²¹ Siya Sikɛmu ye ya wāa Efaraimun guunun bera gia mi ba ko n da kpikuru de, ka Gesɛɛ, ²² ka Kibisaimu ka Bɛti Horoni. Si kpuro su sāawa wusu nɛ, gen baagere ka gen kpara yenu. ²³ Danuban tem sɔɔ, ba bu Eliteke wɛ ka Gibetoni, ²⁴ ka Ayaloni ka Gati Rimɔɔ. Si kpuro su sāawa wusu nɛ, gen baagere ka gen kpara yenu. ²⁵ Manasen bwese kɛra ye ya wāa sɔɔ duu yeru gian temɔ be, ba maa bu wusu yiru wɛ, Tanaki ka Gati Rimɔɔ, gen baagere ka gen kpara yenu. ²⁶ Wuu si ba bu wɛ mi kpuro su sāawa wɔkuru, gen baagere ka gen kpara yenu. ²⁷ Lefi be ba tie ba sāa

Gɛɛsɔnin yɛnugibu, ba maa wusu yiru wa Manasen bwese kɛra ye ya wāa sɔɔ yari yeru gian temɔ. Wuu siya Golani, Basanin temɔ mi ba ko n da kpikuru de ka Besitara, gen baagere ka gen kpara yenu. ²⁸ Isakariban tem sɔɔ, ba bu Kisioni wɛ ka Dabarati, ²⁹ ka Yaamuti, ka Eni Ganimu. Si kpuro su kuawa wusu nɛ, gen baagere ka gen kpara yenu. ³⁰ Aseɛban tem sɔɔ, ba bu Mikali ka Abudoni ka Hɛlikati ³¹ ka Rehɔbu wɛ. Si kpuro su kuawa wusu nɛ, gen baagere ka gen kpara yenu. ³² Nefitalibagim sɔɔ maa, ba bu Kedɛsi wɛ ye ya wāa Galilen temɔ, mi ba ko n da kpikuru de, ka Hamɔti Dori, ka Kaatani. Siya su kua wusu ita, gen baagere ka gen kpara yenu. ³³ Wuu si Gɛɛsɔni be, ba tɛtɛ di mi, su sāawa wɔkura ita, gen baagere ka gen kpara yenu.

³⁴ Be ba sāa Mɛrariba Lefin bwese te sɔɔ, ba maa bu wusu nɛ wɛ, gen baagere ka gen kpara yenu Sabuloniban tem sɔɔ. Wuu siya Yokunɛamu ka Kaata ³⁵ ka Dimma ka Nahalali. ³⁶ Rubɛniban tem sɔɔ ba bu wusu nɛ wɛ, gen baagere ka gen kpara yenu. Siya Besɛɛ ka Yasa, ³⁷ ka Kedemɔti ka Mɛfati. ³⁸⁻³⁹ Gadiban tem sɔɔ, Mɛrari be, ba maa wusu nɛ wa, gen baagere ka gen kpara yenu. Wuu siya Mahanaimu ka Hɛsiboni ka Yesɛɛ ka Ramɔti ye ya wāa Galadin temɔ, mi ba ko n da kpikuru de. ⁴⁰ Wuu si Mɛrari be, ba tɛtɛ di, si kpuro su sāawa wɔkura yiru.

⁴¹⁻⁴² Wuu si Lefin bwese kɛri yi wa Isirelin bwese kɛri yi yi tien mi, su kuawa weeraakuru yiru sari, gen baagere ka gen kpara yenu.

⁴³ Nge mɛsuma Yinni Gusunɔ u ka Isireliba tem mɛ kpuro wɛ nge mɛ u ben sikadoba nɔɔ mwɛɛru kua. Ma ba sina mɛ sɔɔ, mu kua begim. ⁴⁴ Mɛya u maa dera ba wāa bɔri yɛndu sɔɔ, nge mɛ u raa ben sikadoba nɔɔ mwɛɛru kua. U bu ben yiberɛba kpuro nɔmu bɛria. Ben goo sari wi u ka tii yina. ⁴⁵ Nge mɛya Yinni Gusunɔ u ka win nɔɔ mwɛɛ ni kpuro yibia ni u Isireliba kua, baa nin teeru ta n kam wɔra.

Isireliban bwese kɛri

*yi yi wāa Yuudenin sōo yari yeru gia,
yi gōsira yin temō*

22

¹ Yera Yosue u Rubeniba ka Gadiba soka ka Manasen bwese keran sukum me mu wāa sōo yari yeru gia. ² U bu sōowa u nee, ye Mōwisi, Yinni Gusunon sōm kowo u gerua kpuro wee, i ye mem nōowa ma i kua mam mam ye nen tii na bee yiire. ³ I n beegibu Isireliba deri baa fiiko tabu sōo sere ka giso. I Gusunō besen Yinnin gere mem nōowawa. ⁴ Wee tē u dera beegibu ba wēre tem me sōo, nge me u raa gerua. Yen sō, i gōsiro i wura tem me Mōwisi, Gusunon sōm kowo u been baawure bōnu kua sōo Yuudenin sōo yari yeru gia, kpa i da i sina mi. ⁵ I n tura mi, i de i wooda ye Mōwisi u bee wē mem nōowa mam mam. Yera, i Yinni Gusunō kīo kpa i win woodaba mem nōowa. I de i n ka nūn manine kpa i nūn sā ka been gōru kpuro ka been bwisikunu kpuro.

⁶⁻⁸ Yen biru u bu domaru kua ma u nee, i gōsiro been temō ka been yaa sabenu ka sii geesu ka wura ka sii gandu ka sii wōkusu. Arumani ye i gura been yiberēban min di gesi kpuro, i ye bōnu koowo ka been tōn be i raa deri mi. I n maa yē ma Mōwisi u Manasen bwese keran sukum tem wē Basaniō Yuudenin sōo yari yeru gia. Na maa ben sukum bōnu wē sōo duu yeru gee nge me na Isireliban bwese keru yi yi tie kua.

Ba yāku yeru bana Yuudenin bōkuo

⁹ Ma Rubeniba ka Gadiba ka Manase be, ba gōsira ba da ben temō ba Isireliban bwese keru yi yi tie deri, Kananin tem mi. Ba da ba sina Galadin temō nge me Yinni Gusunō u gerua saa win sōm kowo Mōwisin nōon di. ¹⁰ Ye Rubeniba ka Gadiba ka Manaseban sukum ba Yuudenin daaru tura Kananin bera gia, yera ba yāku yee nanumgiru bana daa ten bōkuo. ¹¹ Ma goo u na u Isireli be ba tie sōowa u nee, wee Rubeniba ka Gadiba ka sere Manaseban sukum ba yāku yeru bana Yuudenin bōkuo besen bera gee.

¹² Ye Isireli be ba tie ba nua me, yera be kpuro ba menna Siloō bu ka ben tundo bisibu tabu wōri. ¹³⁻¹⁴ Yera ba Finēesi yāku kowo Eleasaan bii gōra Galadin tem mi, ka Isireliban bwese keru wōku ten baayeren wirugii bu ka Rubeniba ka Gadiba ka Manase be gari ko. ¹⁵ Ye ba tura mi, yera ba bu sōowa ba nee, ¹⁶ ka Isireli be ba tie kpuron yīsira sa ka bee bikiamō, mban sōna i Yinni Gusunō seesi i been arukawani kusia ye i ka nūn bōkuo. Domi i tii yāku yeru bania. ¹⁷ I yaaye ma Peoriō sa tora ten bweseru kua ma Gusunō u sun seeyasia. Wee, sere ka giso sa yen wahala mō. Yeni ya n bee tura? ¹⁸ Wee tē, i nūn mem nōobu sariru koosi giso. I n yē ma bee Isireliba kpuro sōora win mōru ya koo wōri sia. ¹⁹ I n maa yē tem mi i wāa mi, i n kpē i Gusunō sā, i gōsirama besen mi, mi win sāa yee dēerara wāa. Sa ko bee tem wē. Yen sō, sa bee kanamō, i ku Gusunō seesi. I ku maa sun seesi i yāku yeru garu bani. ²⁰ I yaayo sanam me Akani wi u wāa Serakin bweseru sōo u tora ye u ka arumani sua ye ba nee, goo u ku sua. Isireliba kpurowa Gusunō u seesi. Domi n n Akani tōna u gu dōma te, tora ten sō.

²¹ Ye ba gari yi gerua ba kpa, yera Rubeniba ka Gadiba ka sere Manaseba ba wisa ba nee, ²² Yinni Gusunō turowa u wāa. Wiya u yē yēn sō sa kua me. Isireliba kpuro ba koo maa gia. Sā n Yinni Gusunō seesi sa nūn toran na, u ku de sa n wāa. ²³ Sā n maa yāku yee teni bana besen tiin sōn na, su ka yāku dōo mwaararuginu ko n kun me kēnuginu n kun me siarabuginu, Gusunon tii u sun siri. ²⁴ Adama yēn sō sa tu kua wee, beruma n sun mwa domi sa n kī amēn biru been bibun bweseru tu besegibu sō tu nee, mba n sun mōosine, bee ka Gusunō Isireliban Yinni. ²⁵ Win tiywa u bee tem nōo burana, u Yuudenin daaru doke besen suunu sōo. Yen sō, sa n baa mō win sāaru sōo. Kpa a deema besen bibun bweseru ta Gusunon sāaru deri been bibun sō. ²⁶ Yeniban saabuwa sa ka yāku yee teni bana, n n mō sa kī su tii yākunū kua. ²⁷ Adama sa kīwa ta n sāa seeda besen bibun bweseru

ka been bibun bweserun sō. Kpa tu bu sōsi ma sa ra Yinni Gusunō sã ka yãkunu. Be kpuro bà n seeda ye wa mē, beegibu ba ñ maa kpē bu nēē, besegiba kun baa mō Yinni Gusunōn sãaru sō. ²⁸ Baa ñ n saa yeren na ba sun sōwa mē, ñ n maa besen bibun bwesera ba sōwa mē, ba koo kpī bu bu wisi bu nēē, i mērio nge mē besen sikadoba ba yãku yee teni bana nge te ta wãa Yinni Gusunōn sãa yerō, adama ba ñ tu banē bu ka tii yãkunu kua mi. Seedan sōna ba tu bana. ²⁹ Yen sō, i n yē ma sa ñ gōru doke su Yinni Gusunō seesi kpa su ko naane sarirugibu win mi, yãku yee tenin sō. Mēya sa ñ maa kī su yãkunu ko gam, ma n kun mō yãku yee ten mi, te ta wãa Yinni Gusunōn sãa yee dēerarō.

³⁰ Sanam mē yãku kowo Finēesi Eleasaan bii ka Isireliban guro gurobu ka ben yenu yērobu ba nua ye Rubeniba ka Gadiba ka Manaseba ba gerua, yera ben bwēra kpuna. ³¹ Ma Finēesi u Rubeniba ka Gadiba ka Manase be sōwa u nēē, gisō sa gia ma Yinni Gusunō u wãa ka besē, domi i ñ nùn mēm nō sariru koosi. Mēya win mōru ya ñ maa wōrimō besē sō yèn berum sa raa mō.

³² Yen biru Finēesi wi, ka Isireliban guro guro be, ba gōsira Galadin di ba wura ba begibu sōwa ye ba nua mi kpuro. ³³ Ye begii be, ba nua mē, ya bu dore. Ma ba Yinni Gusunō siara ba gōru gōsia ba nēē, ba ñ maa Rubenin bwese kera ye, ka Gadigia ye wōrimō bu ben tem kam koosia. ³⁴ Yen biruwa Rubeniba ka Gadiba ba nēē, yãku yee teni ta sãawa seeda besē kpuron wuswaa ma Yinni Gusunō tūrowa u wãa.

Ma ba tu yīsiru kã, Seeda.

Yosuen gari dāaki

23

¹ Yinni Gusunō u Isireliba wōra ben yiberē be ba ka bu sikerenen nōman di. Ma ba wãa bōri yendu sō sere n ka tē. Yosue u maa tōkō kua gem gem. ² Yera u Isireliba kpuro sokusia ka ben guro gurobu ka ben wirugibu ka ben siri kowobu ka ben tabu sinambu. Ma

u bu sōwa u nēē, nē wee na tōkō kua gem gem. ³ I maa wa nge mē Gusunō been Yinni u bwese ni i deema mini kua. Wiya u ka bu tabu kua been sō u bu kamia. ⁴ Yen biru i wa nge mē tem mē sa mwa ka mē sa ñ mwaabu kpa, na mu bōnu kua ka tētē, ma na bwese kera baayere yegim wē. Tem mēya mu wãa saa Yuudenin di sō yari yeru gia n ka girari nim wōku ge ba mō Mēditeranēō, sō duu yeru gia. ⁵ Tōn be ba wãa mē sō, Yinni Gusunō u koo bēē bu gira kpa ben tem mē, mu ko beegim, nge mē win tii u gerua. ⁶ Yen sō, i temanō, i hania koowo kpa i wa i wooda ye mēm nōwa ye Mōwisi u yorua tireru sō kpa i ku yen gaa gēerari baa fiiko. ⁷ I ku ka bwese tuku ni nu wãa been suunu sō arukawani bōke i suana. I ku yiira i nin būnu sã. I ku maa ka nin yīsa bōre. ⁸ Adama i n yē ma Yinni Gusunō tōnawa i ko n ka maninē nge mē i sãa sere ka gisō. ⁹ Domi u bwese damginu gira been suunu sōn di. Goo maa sari wi u kpīa u yōra been wuswaa sere ka gisō. ¹⁰ Been tōn turo u koo kpī u yiberē nōrōbu (1.000) go, nge mē Gusunōn tii u nō mweeru kua, yèn sō u ra n wãa ka bēē tabu sō. ¹¹ Yen sō i de i nùn kīa. ¹² I n nùn biru kisi i ka bwese ni nu wãa been suunu sō nō tia kua, i nin wāndiaba sua kurōbu kpa nin tii nu beegibu sua kurōbu, ¹³ saa ye sō, i n yē ma u ñ maa yiberē be giramō. U koo dewa ba n sãa been yina. Ba ko n bēē wahala mō ba n nōni sōwa, kpa i gbisuku tem durom mēni sō mē Gusunō been Yinni u bēē wē. ¹⁴ N n nen sōn na, wee na gō tura. I n yē sãa sãa ma nō mweē gee ni u bēē kua, u ni kpuro yibia mam mam. Baa nin teera kun kam kue. ¹⁵ Mēya i n maa yē nge mē u nō mweē gee ni yibia mi, mēya u koo maa kōsa ye u gerua kpuro ko. U koo bēē go mam mam tem durom mē sō mē u bēē wē mini. ¹⁶ I n win arukawani ye kusia ye u ka bēē bōkua kpa i da i n bwese tukunun būnu yiirammē i n sãamō, saa yera win mōru koo se kpa i gbisuku tem durom mēni sō.

Yosue u ka Isireliba gari kua

Sikemu

24

¹Yosue u Isireliban bwesenu kpuro menna Sikemu ma u ben guro gurobu soka ka ben wirugibu ka ben siri kowobu ka ben tabu sinambu. Ma ba ben tii tusia Gusunon wuswaa. ²Ma Gusunon Isireliban Yinni u be kpuro sowa saa Yosuen non di u nee, yellu, been baababa ba waa daa te ba mo Efaratin guruo. Miya ba bunu saama. Ben tuowa Tera, Aburhamu ka Nakorin tundo. ³Ma na been baaba Aburhamu yara saa daa ten bera gon di. Na dera u bosu Kananin tem kpuro so ma na win bibu dabiasia. Na nun Isaki ka. ⁴Ma na maa Isaki Yakabu ka Esau ka. Na Esau Seirin guuru gia we u n ma, adama Yakabu ka win bibu, be, ba dawa Egibiti gia. ⁵Na Mawisi ka Aroni gora Egibitigibun mi. Ma na Egibitigii be toya kua ka ga maamaakigii ni na kua. Yen biru na bee Isireliba yara min di. ⁶Ye na been baababa yara min di, ma Egibitigiba bu naa gira ka ben tabu kekeba ka maasabu. Saa ye been baaba be, ba tura nim wokuo ge ba mo Naa yari, ⁷miya ba man noogiru sue ma na yam wokuru doke be ka Egibitigibun baa so. Na dera nim wokun nim me, mu Egibitigii be wukiri ba nim diira. Been baababa ba wa ka noni ye na Egibitigibu kua. Yen biru i wo dabinu kua gburu. ⁸Ma na ka bee na Amoreban temo be ba waa Yuudenin guruo. Ba ka bee sanna, na maa bee bu nomu beria, ma ben tem mu kua beegim. Ma na bu kpeerasia been wuswaa. ⁹Balaki, Siporin bii, Mabun suno, u seewa u ka bee tabu kua. U Balamu Beorin bii sokusia u na u bee borusi. ¹⁰Adama na yina n Balamun gere swaa daki ma na dera u bee domaru kua, ma na bee wora Balakin noman di. ¹¹Yen biru i Yuudeni tabura i tura Yeriko, ma Yerikogibu ka Amoreba ka Feresiba ka Kanabiba ka Hetiba ka Girigasiba ka Hefiba ka Yebusiba ba bee sannu seesi. Ma na bee bu nomu beria. ¹²Na susu bakanu gora been wuswaa, nu bu gira nge me nu Amoreban sinambu

yiru ye kua. N n mo been takobiba, n kun me been tennu i ka bu kamia. ¹³Na bee gbea we ye i n kasire, ka wusu mi i waa si i n banu, ka daa yen binu i dimo ye i n duure.

¹⁴Yen biru Yosue u nee, yen so, i de i Yinni Gusunon nasia kpa i nun sa ka goru teu ka borokiniru. I been baababan bunu derio ni ba raa saama daa te ba mo Efaratin guruo ka maa Egibitio. ¹⁵I kun maa ki i Gusunon sa, i gosio giso wi i ko i sa, n n bunun na, ni been baababa ba sawa daa ten guruo, n n maa Amorebaginun na, ben temo i waa mi. Adama ne ka nen yengibu, Yinni Gusunowa sa ko sa.

¹⁶Ma ton be, ba nun wisa ba nee, sa n Yinni Gusunon derimo su bunu sa pai! ¹⁷Domu wiya been Yinni wi u sun yarama saa Egibitigibun yorun di, beee ka been baababa. U maa som maamaakigii dabinu kua been noni biru. Ma u sun kosu baama mi sa da kpuro been sanum so ka bwese tukunun suunu so. ¹⁸Ma u sun bwese dabinu gira, ka mam Amoreba be ba raa waa tem me so. Yen sanna sa ko Yinni Gusunon sa. Domu u sawa been Yinni ka gem.

¹⁹⁻²⁰Yosue u ton be sowa u nee, ya se i ka Yinni Gusunon sa domu u sawa deero, u n wuramo i maa goo sa. Yen so, i n nun deri ma i bunu sawa, u n bee been durum suuru kuamme. Baa me u bee gea kua ko, u koo gosirawa u bee kosa kua kpa u bee kam koosia.

²¹Ma ton be, ba Yosue sowa ba nee, baa n n meren na, Yinni Gusunowa sa ko sa.

²²Yosue u bu sowa u nee, bee, i been tii seeda diiya ma Yinni Gusunowa i gosa i sa.

Ma ba nee, meya sa gerua.

²³Ma u nee, n n men na, i bunu wuno i ko ni nu waa been suunu so, kpa i tii Gusunon been Yinni we.

²⁴Ma ton be, ba Yosue sowa ba nee, Gusunon been Yinniwa sa ko sa, kpa su nun mem nowa.

²⁵Doma tera Yosue u ka ton be arukawani bakua u bu wooda we Sikemu mi. ²⁶Yen biru u gari yi yorua Gusunon woodan tireru so ma u kpee bakaru sua u gira daa bakaru garun nuuru mi ba Yinni Gusunon

kuu bekurugiru gire. ²⁷ Yosue u tɔn be kpuro sɔɔwa u nɛɛ, wee kpee teni ta ko n sɔɔwa bɛsɛn seeda domi ta gari kpuro nua yi Yinni Gusunɔ u sun sɔɔwa. Ta koo bɛɛ yi yaayasia kpa i ku ra ka ko naanɛ sarirugibu Gusunɔn sɔɔru sɔɔ.

²⁸ Ma Yosue u tɔn be yarinasia u dera ben baawure u da win tem mɛ u mwa sɔɔ.

Yosue ka Eleasaa ba gu

²⁹ Yeniba kpuron biru Yosue Nunin bii, Yinni Gusunɔn sɔm kowo u gu. U kuawa wɔɔ wunɔbu ka wɔkuru (110). ³⁰ Ba nɔn sika win temɔ Tinnati Serakiɔ Efaraimun guunun bera gia, Gaasin guurun sɔɔ yɛsan nɔm geu gia.

³¹ Isireliba ba Yinni Gusunɔ sɔwawa Yosuen waati ye kpuro sɔɔ ka maa guro guro be u derin waati sɔɔ, be ba yɛ ye Yinni Gusunɔ u be Isireliba kua gesi.

³² Yosefun kuku ni Isireliba ba ka na Egibitin di, ba nu sika Sikɛmun tem mɛ sɔɔ, mɛ Yakɔbu u dwa Hamɔrin bii Sikɛmu ka win wɔnɔbun mi, ka sii geesun gobi wunɔbu (100). N deema tem mɛya ba Yosefun bibun bweseru wɛ.

³³ Ma Aronin bii Eleasaa u maa gu ma ba nɔn sika gunguru wɔllɔ te ba win bii Finɛesi wɛ. Ta wɔawa Efaraimun guunun bera gia.

KPAROBU

Tire te ba m̀ Kparobu tera ta Isireliban sindun torubu Kananin tem̀n gari gerum̀ n ka girari saa ye ba sina boko sw̄i.

Ben waati ye s̄o, Isireliba ba kua ye ba k̄i. Ba ku ra Gusuǹ m̀em n̄o w̄e. Ma u dera yiber̄eba ba bu n̄ni s̄o w̄a. Ben n̄ni sw̄āru s̄o, b̄a n ḡru ḡsia ba Gusuǹ n̄o giru sue, u ra bu suuru kuewa kpa u bu kparo goo seeya wi u koo bu w̄ra saa yiber̄eban n̄man di.

Tire ten kpunaa

1. Yosuen ḡon gari, wiru 1n di sere wiru 2:10.
2. Kparo be Gusuǹ u seeya, wiru 2:11n di sere wiru 16.
3. M̄ero bisi sann̄su, wiru 17n di sere wiru 21.

Isireliba ba w̄a Kananin tem̀

¹Yosuen ḡon biru Isireliba ba Yinni Gusuǹ bikia u bu s̄o bwese k̄era ye ya koo gbi yu da yu Kanani be ba tie w̄ri.

²Yera u bu wisa u n̄e, Yudan bwese k̄era, domi na bu tem m̄e n̄mu s̄ndia.

³Ma Yudaba ba ben maabu Sim̄eba s̄o w̄a ba n̄e, i na i ka sun Kanani be ba w̄a besen tem m̄e s̄o w̄ri su go. Yen biru kpa su maa da b̄en mi.

Ma Sim̄e be, ba wura ba da. ⁴⁻⁵Yera be kpuro ba m̄enna ba Kanani be w̄ri. Yinni Gusuǹ u maa bu Kanani be ka Feresiba n̄mu s̄ndia. Ma ba bu kamia ba ben t̄mbu n̄r̄abun suba w̄kuru (10.000) go Bes̄kīo. Miya ba yande wuu gen sun̄o deema ba n̄n w̄ri. ⁶Yera u duka sua ma ba n̄n naa gira ba mwa ba win n̄man niki bii bakanu b̄ara ka win naa niki bii bakanu. ⁷Yera Bes̄kin sun̄o wi, u gerua u n̄e, sinambu wata ka w̄kura na dera ba ben n̄man niki bii bakanu b̄ara ka ben naasuginu. D̄ia buri yi na deri, yiya ba ra n dim̄o. Wee t̄ Gusuǹ u man ye kpuro k̄siem̄o.

Ma ba ka n̄n da Yerusalem̄o. Miya u gu.

⁸Yeniba kpuron biru Yudaba ba Yerusalem̄u w̄ri ba ye kamia. Yen d̄ama te, ba yen t̄mbu go ma ba wuu ge d̄o m̄eni. ⁹Yera ba maa da

ba Kanani be ba w̄a guun̄o w̄ri ka be ba w̄a s̄o ȳsan n̄m d̄waru gia gbabur̄o, ka sere be ba w̄a s̄o duu yeru gia. ¹⁰Ma ba maa Kanani be ba w̄a Heboronīo w̄ri ye ba ra raa soku Ariban wuu. Miya ba Sesaiba ka Akimaniba ka Talimaiba kamia. ¹¹Heboronin di ba maa da ba Debirigibu w̄ri. Saa ye s̄o, ba ra wuu ge sokuwa Sef̄en wuu. ¹²Ma Kal̄ebu u n̄e, wi u kp̄ia u Sef̄en wuu ge mwa, ȳrowa u koo win bii w̄ndia Akusa k̄e kur̄o. ¹³Yera Otinieli, Kal̄ebun w̄n̄o Kenasin bii u wuu ge kamia. Ma Kal̄ebu u n̄n win bii w̄ndia wi k̄a kur̄o. ¹⁴Sanam m̄e kur̄o wi, u dua Otinielin ȳenūo u kpa, yera u n̄n bwisi k̄a u n̄e, a doo a tem bikia n̄n tundon mi. Adama kur̄o win tii u da win tundo Kal̄ebun mi. Ye u tura mi, u sara saa win ketekun di. Yera Kal̄ebu u n̄n bikia u n̄e, mba a k̄i. ¹⁵Ma u wisa u n̄e, a suuru koowo a man bwii k̄e. Domi bera ye a man w̄e s̄o ȳsan n̄m d̄waru gia, nim sari mi.

Ma Kal̄ebu u n̄n bwii w̄e yi yi w̄a guun̄o ka w̄w̄a.

¹⁶Keniba be ba s̄a M̄awisin dokirin bweseru ba Yudaba sw̄i ba doona Yerikon di sannu, mi kpakpa b̄e w̄a. Ba da ba sina gbabur̄o Yudaban tem̀o Aradin s̄o ȳsan n̄m d̄waru gia.

¹⁷Yen biru Yudaba ka ben maabu Sim̄eba ba Kanani be ba w̄a Sefatīo w̄ri ba kpeerasia mam mam. Wuu gera ba ȳsiru k̄a H̄oma. Yen tubusiana bansu. ¹⁸Yuda be, ba maa Gasa mwa ka Asikaloni ka Ekoroni, yen baayere ka yen baru kpaanu.

¹⁹Yinni Gusuǹ u ka Yuda be w̄a. Yera ba bera mi guunu w̄a mwa ya kua begia. Adama bañ kp̄ia ba t̄n be ba w̄a nin w̄w̄a kamie. Domi t̄n be, ba tabu k̄e sisugii m̄o yi dumi gawe.

²⁰M̄esuma Kal̄ebu u ka Heboroni wa nge m̄e M̄awisi u raa gerua. Ma u Anakiban bwese k̄eri ita gira min di.

²¹Adama Benyam̄eba bañ kp̄ia ba Yebusiba gire saa Yerusalem̄un di. Yera n dera ba ka w̄a ben suunu s̄o sere ka gis̄on gis̄o.

²²Yinni Gusuǹ u w̄a ka Manaseba ka Efaraimuba be ba s̄a Yosefun bibun bweseru. Ma ba Beteli w̄rim da. ²³Adama ba gina dera gaba da ba yen

saria mɛɛra. Beteli yera, ba ra raa soku Lusi. ²⁴ Ye ba tura mi, yera ba goo wa u yariɔ wuu gen min di. Ma ba nùn sɔɔwa ba nɛɛ, a sun sɔɔsio mìn di ba ra ka wuu geni du, kpa su nun gea kua.

²⁵ Ma durɔ wi, u bu sɔɔsi. Ye ba dua wuu ge sɔɔ, yera ba gen tɔmbu go. Ma ba durɔ wi deri ka win yɛnugibu kpuro. ²⁶ Yen biru durɔ wi, u yara wuu gen min di u da Hɛtiban temɔ u wuu kpɔɔ bana. Ma u gu yĩsiru kã Lusi. Yĩsi tera ba ka gu sokumɔ sere ka gisɔ.

²⁷ Manaseba bañ kpĩa ba Bɛti Seanigibu ka Taanakigibu ka Dorigibu ka Yibileamugibu ka sere maa Mɛgidogibu ka ben baru kpaanugibu gire. Yera n dera Kanani be, ba ka wãa Manaseban suunu sɔɔ. ²⁸ Baa sanam mɛ Isireliba ba dam kua, bañ maa kpĩa ba tɔn be gire. Adama ba bu yoo sɔma koosia.

²⁹ Mɛya maa Efaraimuba bañ kpĩa ba Kananigii be ba wãa Gesɛɛɔ gire. Yera n dera tɔn be, ba ka wãa ben suunu sɔɔ.

³⁰ Sabuloniba, be maa, bañ kpĩa ba Kitironigibu ka Nahalaligibu gire. Ba dera ba wãa ka be sannu, adama ba bu yoo sɔma koosia.

³¹ Aɛɛba bañ maa kpĩa ba Akogibu ka Sidonigibu ka sere Alabugibu ka Akisibugibu ka Helubagibu ka Afikigibu ka Rehɔbugibu gire. ³² Ma Aɛɛ be, ba wãa ka be sannu.

³³ Nɛfitaliba bañ maa kpĩa ba Bɛti Semɛsigibu ka Bɛti Anatigibu gire. Ba wãa ben suunu sɔɔ, adama ba bu yoo sɔma koosia.

³⁴ Amɔreba ba Danuba gira saa wɔwan di. Ma Danu be, ba da ba wãa guunɔ. ³⁵ Yen sɔna Amɔre be, bañ doone saa Haari Herɛsi ka Ayaloni ka Saabimun di. Adama yen biru Efaraimuba ka Manaseba ba bu taare ba yoo sɔma koosia. ³⁶ Sɔɔ yɛsan nɔm dwaru gia, Amɔreban tem nɔɔ ga Edɔmuban tem bɛwa n ka da sere gunguu te ba mɔ Akarabimuɔ sɔɔ yari yeru gia. Akarabimu yen tubusiana nia.

Gusunɔn gɔrado u da

Bokimuɔ

2

¹ Sɔɔ teeru Yinni Gusunɔn gɔrado u seewa Giligalin di u da Bokimuɔ. Ma Gusunɔ u Isireliba sɔɔwa saa gɔrado win nɔɔ sɔɔn di u nɛɛ, na bɛɛ yarama Egibitin di na ka bɛɛ na tem mɛ sɔɔ, mɛ na bɛɛn baababa nɔɔ mwɛɛru kua ka bɔri. Na nɛɛ, nañ nɛn arukawani kusiamɔ pai ye na ka bɛɛ bɔkua. ² Na maa bɛɛ sɔɔwa na nɛɛ, i ku ra ka tem mɛn tɔmbu arukawani bɔke. I ben bũu sãa yenu kɔsukuo. Adama in nɛn gere mɛm nɔɔwɛ. Mban sɔna i kua mɛ. ³ Yen sɔna na bɛɛ sɔɔmɔ ma nañ bu giramɔ bɛɛn min di. Ba ko n wãawa bɛɛn bɔkuɔ, ba n sãa bɛɛn wɛrɔbu, kpa ben bũnu nu ko bɛɛn yina.

⁴ Saa ye Yinni Gusunɔn gɔrado wi, u gari yi gerua u kpa, yera Isireliba kpuro ba nɔɔguru sua ba swĩ. ⁵ Yen sɔna ba yam mi soka Bokimu. Miya ba Yinni Gusunɔ yãkunu kua.

Yosuen gɔɔ

⁶ Sanam mɛ Yosue u wãa wãaru sɔɔ, u dera Isireli baawure u dawã u win tem mwa mɛ mu kua wigim. ⁷ Tɔn be, ba Yinni Gusunɔ sãwa Yosuen waati kpuro sɔɔ ka maa guro guro be u derin waati sɔɔ, be ba sɔm maamaakiginu kpuro wa ni Yinni Gusunɔ u Isireliba kua. ⁸ Yosue, Nunin bii, Yinni Gusunɔn sɔm kowo, u kuawa wɔɔ wunɔbu ka wɔkuru (110) ma u gu. ⁹ Ba nùn sika win temɔ Tinnati Herɛsiɔ, Efaraimuban bera gia Gaasin guurun sɔɔ yɛsan nɔm geu gia. ¹⁰ Saa yen tɔmbu kpuro ba gu, ma be ba seewa ben ayenɔ bañ Yinni Gusunɔn bɛɛɛ yɛ. Mɛya ba maa duari ye u raa ben baababa kua.

Isireliba ba Yinni Gusunɔn

sãaru deri

¹¹ Ye Isireliba ba kua, yañ Yinni Gusunɔ dore. Domi ba nùn deri ba da ba bũnu sãamɔ ni ba ra soku Baaliba. ¹²⁻¹³ Ba Gusunɔ ben baababan yinni deri wi u bu yarama Egibitin di. Ma ba be ba bu sikerenɛn bũu ni ba mɔ Baaliba ka Asitaateba sãamɔ ba nu wiru kpĩiyamme. Yera n dera Yinni Gusunɔn mɔru seewa. ¹⁴ Ma u bu tɔn diobu nɔmu beria ba bu ye ba mɔ kpuro gurari. U maa bu ben yibɛɛ be

ba bu sikerene dore. Bañ maa kpĩa ba ka tii yine. ¹⁵ Baama mi ba tabu da, Yinni Gusunə u ra dewa bu kōsa wa nge me u raa gerua ka bōri. Ba nani swāaru wa ta kpā. ¹⁶ Yen biruwa u bu kparobu seeya be ba koo bu faaba ko tən diobun nəmūn di. ¹⁷ Ka me, ba ku ra kparo ben gere wure. Bañ ka Gusunə turo yōre. Būna ba ra sā. Mii mii ba swaa ye deri ye ben baababa ba raa swīi. Bañ maa Yinni Gusunən wooda mem nōwe. ¹⁸ Yinni Gusunə ù n bu kparo wē, u ra n wāawa ka yēro u ka bu wəra ben yiberēban nōman di, kparo win waati kpuro sō. Domi u ra ben wənwəndu wa sanam me ba weeweenu m̀, be ba bu tōya m̀ ba bu nani sōmən sō. ¹⁹ Adama kparo wi, ù n gu, ba ra maa kōsa kowa n kere ben baababa. Būna ba ra kasu bu wiru kpīya bu sā. Ben gōru ga ra bōbiewa bu ka swaa kōsa ye swīi ka degangam.

Yinni Gusunə

u Isireliban laakari mēera

²⁰ Kpa Yinni Gusunə u ka bu mōru ko gem gem u nē, tən be, ba nēn wooda sankā ye na ben baababa wē. Bañ maa nēn gere mem nōwe. ²¹ Yen sōna nañ maa bu bweseru garu girammē bwese ni Yosue u deri sō sanam me u gu. ²² Bwese niya kon ka ben laakari mēeri, kpa n wa bà n koo lasabu ko, bu nēn swaa swīi, nge me ben baababa ba kua.

²³ Ma Yinni Gusunə u bwese ni deri, uñ ka nin girabu sēnde.

3

¹ Yinni Gusunə u bwese ni nu tie deri Isireliban suunu sō, u n da ka ben laakari mēeri be bañ tabu koore nge ben baaba be ba Kananin tem mwa. ² U yeni kuawa be ba kun tabu koore mi bu ka tabu gia. ³ Bwese ni u deri ben suunu sō wee, Filisitiba ka ben sinambu nōbu ka Kananiba ka Sidonigibu ka sere Hefiba be ba wāa Libanin guunə, saa Baali Hēeməon guurun di n ka girari Lebo Hamatiə. ⁴ Yinni Gusunəwa u dera ba wāa Isireliban suunu sō kpa u n da ka Isireli ben laakari mēeri. Saa ye sōra u koo gia bà n koo win woodaba swīi

ye u ben baababa wē saa Məwisin min di. ⁵ Yen sōna Isireliba ba wāa ka Kananiba ka Hetiba ka Aməreba ka Filisitiba ka Hefiba ka Yebusiba sannu. ⁶ Ma ba ben bii wəndiaba sua kurəbu. Be, ba maa bu begibu wē ba sua kurəbu. Saa yera Isireliba ba tən ben būnu sāaru wəri.

KPAROBU

Otinieli

⁷ Yeniban biru, Isireliba ba Yinni Gusunə duari ma ba kōsa kua ba būu ni ba m̀ Baaliba ka Asitaateba sāmə. ⁸ Yera Yinni Gusunə u ka bu mōru kua, u bu Mesopotamin sina boko nōmu beria, wi ba m̀ Kusani Risetaimu. Ma ba nūn sāwa wō nōba ita. ⁹ Saa ye sōra ba Yinni Gusunə nōgiru sue ba faaba kana. Ma u ben kanaru nua u bu faaba kowo waawa, u bu wəra sunə win nōman di. Faaba kowo win yīsira Otinieli, Kenasin bii. Kenasi wi, u sāawa Kalebun wənə. ¹⁰ Sō teeru Yinni Gusunən Hunde u Otinieli wi yōwa ma u kua Isireliban kparo. Yen biru u seewa u da u ka sina boko wi tabu kua. Ma Yinni Gusunə u nūn sunə wi nōmu beria u kamia. ¹¹ Saa yera Isireliba ba maa bəri yəndu wa wō weeru. Yen biruwa Otinieli u gu.

Ehudu

¹² Otinielin biru, Isireliba ba maa kōsa kua Yinni Gusunən wuswaa. Ma u Məabun sina boko Egoloni dam wē, u nūn Isireliba nōmu beria. ¹³ Ma sina boko wi, u Aməniba mēna ka Amalekiba ba da ba Isireliba wəri, ma ba Yeriko mwa. ¹⁴ Yera Isireli be, ba Egoloni wi sāwa wō yəndu yiru sari. ¹⁵ Sanam me sōra ba Yinni Gusunə nōgiru sue ba faaba kowo kana. Ma u bu faaba kowo wi waawa. Win yīsira Ehudu, Geran bii, Benyamēn bweseru sō. Durə wi, u sāawa nəm dwaagii.

Sō teeru Isireliba ba nūn gəra u da u Egoloni kēru wē. ¹⁶ Ma Ehudu wi, u takobi kua. Yen beri berika nō do. Yen dēebu bu sāawa gəm soo teeru. Ma u ye doke win pəraə nəm geu gia u yaberu sebusi. ¹⁷ Ye u tura Egolonin mi, u nūn kē te wē. N deema sunə wi, durə bemberera. ¹⁸ Yen biru Ehudu u gōsirə yənuə, wi ka tən be ba ka kē te na. ¹⁹ Adama sanam me ba tura kpee

kɔra yeru garun mi, Giligalin bɔkuɔ, yera Ehudu u gɔsirama u na sina boko win mi, u nùn sɔɔwa u nɛɛ, yinni, na gari asirigii gɛɛ mɔ kon nun sɔ.

Ma sina boko u nɛɛ, win sina bwãabu bu gina yario be kpuro.

²⁰ Saa ye sɔɔ, sina boko u sɔ gidambisan dii woo durɔrugiru garu sɔɔ te ba kua wi turon sɔ. Ehudu u nùn susi u nɛɛ, gari yi na mɔ yi weewa Gusunɔn min di.

Ma Egoloni u seewa saa win kitarun di u yɔra. ²¹ Sanam meya Ehudu u win nɔm dwaa ye demia u takobi ye woma saa win yɛsi nɔm geu gian di, u sunɔ wi sɔka nukurɔ. ²² Takobi ye, ya duawa ka yen buru sannu. Ma win wasin gum mu ye nɛnuɔ sɔɔwɔ. Yera u ye derisi Egolonin nuku te sɔɔ. ²³ Yen biru Ehudu u yara dii ten bee tia gian di ma u ten gambo kɛnuɔ u bɛri. ²⁴ Ye u doona, yera sina bokon bwãaba na ba deema dii ten gamboba ba kɛnuɔ sim sim. Ma ba nɛɛ, u ko n swaa swĩibu mɔwa. ²⁵ Ma ba nùn mara n ka tɛ. Ye ba wa un keniɛ, yera ben tii ba kɔkɔrɔ sua ba kɛnia. Ma ba deema wee, ben sina boko u kpĩ temɔ u guu. ²⁶ Saa ye sɔɔ, Ehudu u tonda u kpee kɔra yee te sara, u da Seirɔɔ. ²⁷ Ye u tura mi, u tabu kɔba so Efaraimun guunɔ. Ma Isireliba kpuro ba sarama ba ka nùn taa bi da, u bu swaa gbiiye. ²⁸ U bu sɔɔwa u nɛɛ, i man swĩiyɔ, domi Yinni Gusunɔ u sun bɛsɛn yiberɛba Mɔabuba nɔmu bɛria.

Ma ba nùn swĩi ba da. Ba yɔra Yuudenin tɔbura yerɔ, Mɔabuban tem bera gia. Bañ dere baa Mɔabu ben turo u daa te tɔbura. ²⁹ Yen dɔma te, Mɔabuban tabu durɔ damgibu nɔrɔbun suba wɔkura (10.000) ba go. Baa ben tɔn turo kun bu kisirari. ³⁰ Tɔɔ te, Isireliba ba Mɔabuba sekuru doke. Saa dɔma ten diya Isireliban tem mu bɔri yendu wa sere wɔɔ wɛnɛ.

Sangaa

³¹ Ehudun biru Yinni Gusunɔ u maa Sangaa, Anatin bii gɔsa u kua Isireliban kparɔ. Sangaa wi, Filisitiban tabu durɔbu natawa u go ka kɛtɛ kpara dɛka yɛn nɔɔ ga sɛu mɔ.

Deborɔ ka Baraki

4

¹ Ehudun gɔɔn biru Isireliba ba kpam kua ye yañ Yinni Gusunɔ dore.

² Ma u bu Kananin sunɔ Yabini nɔmu bɛria wi u bandu dii Hasoriɔ. Win tabu sunɔwa Sisera wi u wãa Haroseti Goimuɔ. ³ Yabini wi, tabu kɛkɛ sisugii nɛnɛ ka wunɔbuwa (900) u mɔ. Ma u Isireliba dam dɔre sere n ka kua wɔɔ yendu. Yera ba Yinni Gusunɔ nɔɔgiru sue ba faaba kana.

⁴ N deema Gusunɔn sɔmɔ tɔn kurɔ wi ba mɔ Debora, Lapidɔtun kurɔ, wiya u sãa Isireliban kparɔ saa ye sɔɔ.

⁵ U ra n sɔɔwa kpakpa bãa gaan nuurɔ ye ya wãa Rama ka Betelin baa sɔɔ, Efaraimun guunun bera gia. Ma ba ye yĩsiru kã Deboran kpakpa bãa. Miya Isireliba ba ra de u ka bu siribu kua. ⁶ Sɔɔ teeru u Abinɔamun bii Baraki sokusia wi u wãa Kedɛsiɔ Nɛfitaliban temɔ. U nùn sɔɔwa u nɛɛ, Gusunɔ, bɛsɛ Isireliban Yinni, wiya u nun wooda yeni wɛ u nɛɛ, a tɔmbu nɔrɔbun suba wɔkuru (10.000) gɔsio saa Nɛfitaliba ka Sabuloniban min di a ka bu da guu te ba mɔ Taboriɔ. ⁷ U koo Sisera, Yabinin tabu sunɔ ka win tabu kɛkɛba ka win tabu kowobu gawama wunen mi, Kisionin daarɔ, kpa u nun bu nɔmu bɛria.

⁸ Ma Baraki u nùn wisa u nɛɛ, à n kaa ka man da, kon da. Adama à kun ka man dɔɔ, nañ dɔɔ.

⁹ Ma Debora u nɛɛ, ya wã, kon ka nun da, adama añ siarabu wasi sà n da sannu. Domi Yinni Gusunɔ u koo Sisera tɔn kurɔ goɔ nɔmu bɛria.

Ma Debora u seewa u ka Baraki da sere Kedɛsiɔ. ¹⁰ Baraki u Sabuloniba ka Nɛfitaliba sokusia Kedɛsiɔ. Ma ben tɔmbu nɔrɔbun suba wɔkuru (10.000) ba ka nùn yɔra ka Debora sannu. ¹¹ N deema Mɔwisin kurɔn sesu Hobabu, win bwesera ba mɔ Keniba. Ben turo Hebɛɛ u ka Keni be ba tie karana. Ma u da u win kuru gira dãa bakaru garun nuurɔ Sanaimuɔ, Kedɛsin bɔkuɔ.

¹² Yen biruwa ba Sisera sɔɔwa ba nɛɛ, Baraki, Abinɔamun bii, u da guu te ba mɔ Taboriɔ. ¹³ Ma Sisera u win tabu kowobu kpuro sokusia u nɛɛ, bu na Haroseti Goimun di ka win tabu kɛkɛ sisugii nɛnɛ ka wunɔbu (900) ye.

Ma ba menna Kisionin daarɔ. ¹⁴ Ma Debora u Baraki sɔwa u nɛɛ, a seewo, domi gisera Yinni Gusunɔ u koo nun gbiiya u ka nun Sisera nɔmu beria.

Yera Baraki u sarama guu ten min di ka win tɔmbu nɔrɔbun suba wɔku (10.000) te ta nùn swīi. ¹⁵ Ye ba Sisera ka win tabu kowobu ka win tabu kɛkɛba wari, Yinni Gusunɔ u dera Siseran tɔn be, ba burisina Barakin wuswaaɔ. Ma Sisera u sara win kɛkɛn di u duka sua ka naasu. ¹⁶ Baraki u Siseran tabu kowobu ka win tabu kɛkɛba naa gira sere Haroseti Goimuɔ. Ma ba bu go be kpuro ka takobi. Baa ben turo baɔn deri.

¹⁷ Adama Sisera u duka sua u da u kukua Hebɛɛ Kenin kurɔ wi ba mɔ Yaelin kuu bekurugirɔ, domi Hebɛɛ ka Yabini, Hasorin sunɔ ba nɔɔsinamɔ. ¹⁸ Yaeli u yara u Sisera dam koosia u nɛɛ, a duuma nen yinni, a ku berum ko.

Ma u dua kurɔ win mi, ma kurɔ wi, u bekuru sua u nùn wukiri. ¹⁹ Yera Sisera u nɛɛ, a suuru koowo, a man nim kɛɛyɔ n nɔ. Nim nɔru ga man mɔwa.

Ma kurɔ wi, u bom bwāaru sua u nùn wɛ u nɔra. Yera u kpam nùn bekuru wukiri.

²⁰ Sisera maa nɛɛ, a yɔro dii kɔnnɔwɔ. Goo ù n na u nun bikia, u nɛɛ, goo wāa mini? A nɛɛ, aawo.

²¹ N deema Sisera u wasire too, ma u dweeya mam mam. Yera Yaeli, Hebɛɛn kurɔ wi, u kurun sii dɛka sua ka matalaka u durɔ wi susi sɛɛ u sii dɛka ye kpare win baa saburon deedeeru. Ma ya girari temɔ. Ma durɔ wi, u gu. ²² N wee, saa ye sɔɔ, Baraki u Sisera naa gire. Ye Yaeli u yara u nùn sennɔ da u nɛɛ, a na, kon nun durɔ wi sɔɔsi wi a kasu.

U dua kurɔ win kuru mi, u wa wee, Sisera u kpī u guu, sii dɛka gire win baa saburoɔ.

²³ Dɔma te, Gusunɔ u dera Isireliba ba Yabini, Kananiban sunɔ kawa. ²⁴ Yen biru ba ra n ka nùn tabu mɔwa sere ba ka nùn taare mam mam ba go.

Debora ka Barakin womu

5

¹ Dɔma tera Debora ka Baraki Abinɔamun bii ba womu geni kua ba nɛɛ,

² i Yinni Gusunɔ siaro domi Isireliban wirugibu ba gɔru doke bu tabu ko.

Tɔmbu kpuro ba maa tii wɛ bu ka bu swīi.

³ I nɔwɔ bɛɛ sinambu, i swaa dakio bɛɛ tem yɛrobu.

Na kon Gusunɔ, Isireliban Yinni tɔma ka womusu.

⁴ Yinni, sanam mɛ a sarama Seirin guurun di Edɔmun temɔ,

tem mu yīira,

guru winu gɔsira nim, ma gura na.

⁵ Guu bakanu nu yīira

wunɛ Gusunɔ Isireliban Yinnin wuswaaɔ,

wunɛ wi a tii sɔɔsi Siɔniɔ.

⁶ Sangaa, Anatin biin waati sɔɔ,

ka maa Yaelin saa sɔɔ,

goo ku ra sī swaa dosɔ.

Be ba gam dɔɔ, swaa kisiya ba ra ka de.

⁷ Wirugii goo sari wi u dam mɔ Isireliba sɔɔ,

sere nɛ Debora na ra ka seewa nge ben mero.

⁸ Sanam mɛ ba Gusunɔ deri ba būnu sāmɔ,

saa yera ba bu tabu wɔrima.

Adama baa ben tɔmbu nɔrɔbun suba weeru (40.000) sɔɔ,

goo sari wi u tɛrɛru ñ kun mɛ yaasa mɔ.

⁹ Nen gɔru ga dora Isirelin wirugibun sɔ,

ka be ba tii wɛ bu ka tabu ko.

I Yinni Gusunɔ takaru koowo.

¹⁰ Bɛɛ sinambu, bɛɛ be i kɛtɛku kpikinu sɔni,

i gari yi kparo.

Bɛɛ gobigibu, bɛɛ be i sɔ beku buranu wɔllɔ,

i yi geruo.

Bɛɛ maa bwɛɛbwɛɛbu, bɛɛ be i ka naasu sīimɔ,

i yi wonwɔ.

¹¹ I swaa dakio.

Dɔkɔban bɔkuɔ tɔmba Yinni Gusunɔn nasaran womusu mɔ,

ye u Isireliba wɛ.

Yen biru Yinni Gusunɔn tɔmbu ba sarama

ba da ba wāa ben wusɔ.

12 A seewo, Debora, a tabun womu ko,
a n ka sun gbiie.
A seewo, Baraki, Abinamun bii,
a ka wunen yobu wurama.
13 Isireliban sukum ba damgibu
kamia.
Yinni Gusunə u dera na nasara wa
tabu durabun wəllə.
14 Be ba Amalekiba kamia,
ba na Efaraimuban tem di.
Benyaməba ba maa bu swi.
Wirugiba na Makirin bweserun di.
Tabu sinamba maa na Sabuloniban
min di.
15 Isakariban wirugibu ba ka Debora
yōra.
Ma ben tambu kpuro ba Baraki swi.
Ba duki na wəwa mi.
Adama Rubeniba bañ nɔɔ tia kue.
Ba sika kua taa bin daabu sɔɔ.
16 Mban sōna ba yāanu sine.
Ba kīwa bu kparobun nɔɔ nɔ be ba nu
sokumə?
Meya Rubeniba bañ nɔɔ tia kue.
Ba sika kua taa bin daabu sɔɔ.
17 Galadigibu ba sina Yuudenin guruə.
Mba n kua Danuba ba ka ben goo
nimkusu sine.
Aseeba ba maa sō
nim wākun bera gia ka gen goorə, bañ
nɛ.
18 Adama Sabuloniba ka Nefitaliba
ba tii doke kari sɔɔ tabu gberə.
19 Kananin sinamba na ba ka bu tabu
kua Tanakio
daarun bəkuə te ba mɔ Megido.
Adama bañ bu kamie bu sere ben
arumani gaa gura.
Baa sii geesu bañ wa ba sue.
20 Wəllun diya kperi yi ka Sisera tabu
kua.
Yi wāawa yin swɛɛ sɔɔ saa ye yi ka nùn
sannamə.
21 Kisionin daaru te ta wāa yellun di,
ten nim mu seewa mu bu gura.
Su se su tabu wəri ka wərugəru.
22 Siseran tabu kowobu ba duki
doona.
Ben dumin naasun wəkinu nɔɔra.
23 Yinni Gusunən gərado u gerua u
nɛɛ,
i Merosi bərusio,
i yen tambu bərusio.
Domi bañ nɛ ka wərugəba sannu
bu ka Yinni Gusunə somi.
24 Kaa domaru wa, Yaeli, Hebɛɛ Kenin
kurə.

Kaa domaru wa, Yaeli,
n kere kurəbu gabu be ba wāa kunə.
25 Sisera u nun nim bikia, ma a nùn
bom wɛ.
A ka nùn naa bom gum naawa gbɛɛ
bɛɛɛguru sɔɔ.
26 A kurun sii deka sua ka nəm dwaru.
Ma a matalaka sua wunen nəm geuə.
A Sisera kpare a win baa saburosu
yabura.
27 Sisera u dwiia u kpuna wunen
naasə.
Mi u kpī mi, miya u gbiisi.
28 Siseran mero u mɛɛra fənentin di
u nɔɔguru sua u nɛɛ,
aməna win tabu keke yañ ka tunumɛ.
Mba n kua win dumi yi ka tɛ mɛ.
29-30 Win bwāa bwisigiba nùn sōwa
ba nɛɛ,
ba arumani gura ba bənu məwa,
kpa tabu kowo baawure u wəndia
turo
n kun mɛ yiru sua.
Sisera u beku gobiginu suamə win tiin
sō,
ka yabe ni ba səma dokea.
N deema meya win mero u maa tii
sōmə.
31 Yinni Gusunə, a de wunen yibereba
kpuro bu gbi nge Sisera.
Adama be ba nun kī, ba n ballimə nge
sōɔ wii wəllun sōɔ.
Yen biruwa tem mɛ, mu bəri yendu
wa wōɔ weeru.

Madianiba

ba Isireliba nani sōwa

6

1 Yen biru Isireliba ba kpm kua
ye yañ Yinni Gusunə dore. Ma u
bu Madianiba nəmu sɔndia sere wōɔ
nɔɔba yiru. 2 Madiani be, ba bu dam
dərəmə gem gem. Yen sōna Isire-
liba ba da ba kuku yenu kua kpee
baaba sɔɔ ka kpee wərusə guunun
bera gia. 3 Isireliba bə n ben dīanu
duura, Madiani be, ka Amalekiba ka
bwesenu ganu saa sōɔ yari yerun di,
ba ra nɛwa bu bu wəri. 4 Kpa bu ben
sansani gira Isireliban gbeaə, bu ben
dīa ni kpuro sanku sanku, bu ka da
sere Gasan bəkuə, kpa bu maa ben yaa
sabenu gura. Ba ku ra bu gāanu derie
ni ba koo di. 5 Ba ra nɛwa ka ben yaa

sabenu ka ben kuu bekuruginu ba n dabi nge twee. Be ka ben yooyoosu bañ geeru m̄. Ba ra n̄wa tem m̄ s̄o bu ka mu sanku, ⁶ kpa bu Isireliba deri n̄ni sw̄aru s̄o. Yera n dera Isireli be, ba Yinni Gusun̄o n̄ogiru sue ba n̄n soka.

⁷ Sanam m̄e ba n̄n soka Madiani ben s̄o, ⁸ u bu win s̄am̄o goo ḡria wi u bu s̄ōwa u n̄e, am̄niwa Yinni Gusun̄o u gerua. U n̄e, u b̄e yarama yorun di te i raa Egibitigibu diiyamm̄e. ⁹ U b̄e w̄ra ben n̄oman di ka sere maa be ba b̄e dam d̄rem̄o kpuron n̄oman di. Ma u be kpuro gira b̄en wuswaan di. U ben tem m̄wa u b̄e w̄. ¹⁰ U b̄e s̄ōwa ma wiya Gusun̄o b̄en Yinni. Yen s̄o, i ku Am̄reban b̄nu s̄a b̄en tem̄o i w̄a. Adama in̄ win gere m̄em̄ n̄ōw̄e.

Gusun̄o u Gedeoni ḡsa

u ka Isireliba faaba ko

¹¹ Yen biruwa Yinni Gusun̄on̄ ḡrado u na Ofar̄o u sina d̄aru garun nuur̄o. D̄a te, ta s̄awa Yoasigiru wi u s̄a Abies̄en bweseru. Win bii Gedeoni u alikama soom̄o d̄a bii gama yer̄o Madianiba bu ku raa ka n̄n wa. ¹² Ma Yinni Gusun̄on̄ ḡrado wi, u tii Gedeoni s̄osi, u n̄n s̄ōwa u n̄e, tabu dur̄o damgii wun̄e, Yinni Gusun̄o u ka nun w̄a.

¹³ Gedeoni u n̄n wisa u n̄e, nen yinni, Yinni Gusun̄o ù n w̄a ka b̄e, mba n kua yeniba kpuro ya ka sun deema. Mban s̄na u ku ra maa s̄am̄ maamaakigia ko ye b̄en baababa ba sun s̄ōwa u ra raa ko ye u ka bu yarama Egibitin di. T̄e wee, u sun Madianiba n̄mu s̄andia u deri.

¹⁴ Ma Yinni Gusun̄o u n̄n m̄era u n̄e, a doo ka wun̄en dam kpuro a Isireliba w̄ra Madianiban n̄oman di. N̄na na nun ḡra.

¹⁵ Gedeoni u n̄n s̄ōwa u n̄e, nen yinni, swaa yer̄a kon kpe n ka Isireliba faaba ko, domi Manasen bweseru s̄o, nen t̄mba ba bw̄ebw̄eru bo. N̄na na maa s̄a ȳkabu nen baan yenūo.

¹⁶ Yinni Gusun̄o u n̄n wisa u n̄e, ka m̄e, ko na n ka nun w̄a. Madianiban dam mu koo ko nge t̄n turogim kpa a bu s̄suku.

¹⁷ Gedeoni u n̄e, à n ka man n̄nu geu m̄eran na, a man ȳreru garu s̄osio te ta gerum̄o ma wun̄e Gusun̄owa a ka man gari m̄o. ¹⁸ Na nun kanam̄o a ku doona minin di sere n ka wurama wun̄en mi ka nen k̄eru kpa n nun tu w̄.

Ma Yinni Gusun̄o u n̄e, to, kon nun ma sere a ka wurama.

¹⁹ Ye Gedeoni u da yenūo u boo buu go u gu sawa ma u som sua kilo tenagim u ka p̄e kua ye yañ seeyatia m̄o. U yaa ye doke bireru s̄o, ma u kpee t̄m doke wekeru s̄o u ka na u n̄n ye kpuro yiiya d̄a ten nuur̄o. ²⁰ Ḡrado wi, u n̄e, a yaa ye ka p̄e ye suo a s̄andi kpee tenin w̄l̄o kpa a kpee t̄m m̄e wisi yen w̄l̄o.

Ma u kua m̄e. ²¹ Ḡrado wi, u yaa ye ka p̄e ye baba ka win d̄ka ye u nenin s̄eru. Ma d̄o u yarima kpee ten min di u yaa ye ka p̄e ye m̄wa. Yera Gedeoni u ḡrado wi bia. ²² Saa yera u tuba ma Yinni Gusun̄on̄ ḡradowa ma u n̄e, Yinni Gusun̄o, na kam kua, domi na wun̄en ḡrado wa n̄ni ka n̄ni.

²³ Adama Yinni Gusun̄o u n̄n s̄ōwa u n̄e, a wun̄en laakari kp̄iȳo, a ku berum ko, añ gbim̄o.

²⁴ Ma Gedeoni u n̄n ȳaku yeru bania mi, ma u tu ȳsiru k̄a, Yinni Gusun̄o u ra b̄ri yendu w̄. Ȳaku yee te, ta w̄a mi sere ka gis̄o Ofar̄o Abies̄eban tem̄o.

Gedeoni u b̄u wi ba m̄o

Baal̄in ȳaku yeru sura

²⁵ W̄ku tee te s̄ora Yinni Gusun̄o u maa Gedeoni s̄ōwa u n̄e, a wun̄en baan naa kin̄eru suo ka naa kin̄eru garu te ta w̄o n̄oba yiru m̄o, kpa a b̄u wi ba m̄o Baal̄in s̄a yee te sura te wun̄en baa u m̄o mi, kpa a ten b̄u d̄a te ta gire mi wuka. ²⁶ Kpee tenin w̄l̄owa kaa man ȳaku yeru bania nge m̄e ba ra ko, kpa a naa kin̄eru yiruse te sua a ka ȳaku d̄o m̄wararugiru ko ka b̄u d̄a te a wuka mi.

²⁷ Ma Gedeoni u t̄mbu w̄kuru ḡsa win s̄am̄ kowobu s̄o u da u kua ye Yinni Gusun̄o u n̄n yiire. Adama ȳen s̄o u win baan yenugibu ka wuugibun berum m̄o, un̄ ye kue s̄o s̄o. W̄kura u ye kua. ²⁸ Ye wuugiba seewa buru

buru yellu, ba wa wee, ba būu wi ba m̀ Baalin yāku yeru sura, ma ba ten būu dāru wuka, ma ba naa kineru yiruse te go ba ka yāku d̄ō mwaararugiru kua s̄a yee kpa te ba gira mi s̄ō. ²⁹ Yera ba bikianam̄ ba m̀, wara u yabu ye kua.

Ba kaso kua baama bu ka n̄. Ma ba nua ma Gedeoni, Yoasin biiwa u ye kua. ³⁰ Ma ba Yoasi s̄ōwa ba n̄, a wunen bii yarama su n̄n go, domi u būu wi ba m̀ Baalin yāku yeru sura, u maa ten būu dāru wuka.

³¹ Yoasi u be ba ȳ mi kpuro s̄ōwa u n̄, b̄eya i ko Baali sanna? B̄eya i ko n̄n faaba ko? Baawure wi u n̄n m̄ru bara, u koo gbi yam mu sere s̄ara. U n̄ s̄an na Gusun̄, i de u ka tii yina. Domi win s̄a yera ba sura.

³² Saa d̄oma ten diya ba Gedeoni soka Yerubaali ȳn s̄ Yoasi u n̄, bu de Baali u ka tii yina, domi win yāku yera ba sura.

Gedeoni u Gusun̄

ȳreru bikiam̄

³³ Yen biru Madianiba kpuro ka Amalekiba ka bwese ni nu w̄a s̄ō yari yeru gia ba m̄na ba Yuuden̄i t̄bura ba ben sansani gira w̄wa ye ba ra soku Yisirēeli. ³⁴ Ma Yinni Gusun̄n Hunde u Gedeoni ȳwa. Ma u k̄ba wura u ka Abies̄eba soka bu n̄n sw̄i. ³⁵ Ma u Manaseba kpuro sokusia ka Asēeba ka Sabuloniba ka Nefitaliba. Ma be kpuro ba na ba m̄na sannu, ba n̄n sw̄i.

³⁶ Yera Gedeoni u Gusun̄ s̄ōwa u n̄, a n̄ kaa Isireliba faaba kon na saa n̄n min di nge m̄ a gerua, a man ȳreru s̄ōsio. ³⁷ Wee, kon ȳa san sini yi tem̄ alikama soo yer̄. N n̄ kua bururu, dirum m̀ n̄ w̄a ȳa san si t̄na s̄ō, kpa alikama soo yee te kpuro ta n̄ ghere, sanam m̄ s̄ōra kon gia ma geema, kaa Isireliba faaba kowa saa n̄n min di nge m̄ a gerua.

³⁸ Ma n̄ kora m̄. Sisiru u seewa buru buru yellu u ȳa san si gama ma sin nim mu gb̄e yoruku yiba. ³⁹ Ma Gedeoni u Gusun̄ s̄ōwa u n̄, a ku ka man m̄ru ko, a de n̄ ka nun gari ko n̄n tee teni. Na k̄ a maa man ȳreru s̄ōsi ka ȳa san si. A de si t̄na su

n̄ ghere kpa alikama soo yee te, ta n̄ kakoru s̄a baama.

⁴⁰ Ma Gusun̄ u kua m̄ w̄ku te. Ȳa san si t̄na su ghere, ma alikama soo yee te, ta kakoru s̄a.

Gedeoni ka win t̄mbu

gooba wun̄bu

7

¹ Ma Gedeoni wi ba maa m̀ Yerubaali, wi ka win t̄mbu kpuro ba seewa buru buru ba da ba ben sansani gira yeru ge ba m̀ Harodun b̄kū. Madianiban sansani ya maa w̄a ben s̄ō ȳsan n̄m geu gia w̄wa gaa s̄ō guu te ba m̀ M̄ren b̄kū.

² Yera Yinni Gusun̄ u Gedeoni s̄ōwa u n̄, wunen t̄n be, ba dabi too. N̄ n̄ bu Madianiba n̄mu beria ba ko n̄ tamaa ben tiin dama ba ka bu kamia. Bañ koo maa man siara.

³ Yen s̄, a doo a kpara t̄n be s̄ō, a n̄, baawure wi u nande ma berum n̄n m̀, u ḡsira saa Galadi minin di u wura ȳnū. Ma t̄mbu n̄r̄bun suba yenda yiru (22.000) ba ḡsira ba wura.

Ma n̄ tie t̄mbu n̄r̄bun suba w̄kuru (10.000). ⁴ Ma Yinni Gusun̄ u maa Gedeoni s̄ōwa u n̄, ka m̄, t̄n be, ba dabi too. A ka bu doo daar̄. Miya kon nun bu wunana. Ben wi na n̄, u koo ka nun da, wiya u koo da. Ben wi na n̄, uñ ka nun d̄ō, wiya kun d̄ō.

⁵ Yera Gedeoni u dera t̄n be, ba da daara. Miya Yinni Gusun̄ u maa n̄n s̄ōwa u n̄, be ba nim s̄ka ka n̄ma ba n̄ra, a bu wunana ka be ba yiira ba n̄ girari daara.

⁶ Be ba ka n̄ma nim s̄ka ba n̄ra, ben geera kuawa t̄nu gooba wun̄bu (300). Be ba tie ba yiirawa ba ka n̄ra.

⁷ Ma Yinni Gusun̄ u Gedeoni s̄ōwa u n̄, wun̄ ka t̄mbu gooba wun̄bu be ba nim s̄ka ba ka n̄ra mi, b̄en n̄mūra kon Madianiba ber̄i, n̄ ka b̄e faaba ko. A de be ba tie kpuro bu wura ȳnū.

⁸ Ma Gedeoni u dera t̄n be kpuro ba ḡsira ma n̄ kun m̄ t̄mbu gooba wun̄bu ye. Adama u dera ba d̄anu ka k̄bi kpuro deri mi.

N deema Madianiban sansani ya wāa wāwā ma Isireliba ba maa wāa yen gungurō.

Nasaran yīreru

⁹ Ye n kua wōkuru, Yinni Gusunō u Gedeoni sōwa u nēε, a seewo a da a Madianiban sansani wōri domi na nun ye nōmu beria. ¹⁰ A n maa berum mōn na, a ka da mi, a gina doo mi, wunε ka wunen bōō Pura, ¹¹ kpa i nō ye ba gerumō, kpa i dam wa i ka da i bu wōri.

Yera ba sara ba da sere be ba sansani kāsun bōkuō. ¹² Madianiba ka Amalekiba ka bwese ni nu na saa sōo yari yerun di ba teriewa wōwa ye sōo nge twee. Ben yooyoosu kun geeru mō, su dabiwa nge yani seeri yi yi wāa nim wōkun goorō. ¹³ Saa ye Gedeoni u tura mi, saa yera durō goo u win beruse sōomō dosu ge u kua. U nēε, wee na dosa na wa ma kira tumaani gaa ya binda ya na ya wōri beεε Madianiban sansanin kuu teerō ya tu fuka ta wōruma.

¹⁴ Win beruse wi, u nūn sōwa u nēε, n n mō gāa tukunu ganu. Gedeoni, Yoasin bii, Isireli win takobiwa ya koo sun tabu di. Gusunōwa u nūn beεε Madianiba ka beεen sansani kpuro nōmu beria.

¹⁵ Gedeoni u dosu ge ka gen tubusianu nua. Yera u yiira u Gusunō siara. Ma u gōsira u wura win sansaniō u nēε, i seewo domi Yinni Gusunō u beεε Madianiba nōmu beria.

Gedeoni u Madianiba kamia

¹⁶ Gedeoni u win tōmbu gooba wunōbu (300) ye bōnu kua wuunu ita. Ma u ben baawure kōba wē ka wekeru tē sōo wii bōnda wāa. ¹⁷ U bu sōwa u nēε, i n deema na ben sansani turuku kua i man mēerio sāa sāa kpa i ko nge mē na mō. ¹⁸ Saa ye nē ka be sa wāa sannu sa beεen kōbi wura, saa yera i ko i maa beεgii wura kpa sa n ka sansani ye sikereneε kpa i n gbāsukumō i n mō, Yinni Gusunō u nasara wa! Gedeoni u maa nasara wa!

¹⁹ Wōku suunu sōo, saa ye wuu kōsobu ba ra kōsine, yera Gedeoni ka win tōn be ba wāa win mi, ba tura sansani yen kōnnōwō. Ma ba ben kōbi wura ba weke ni kōsuka ni ba neni

mi. ²⁰ Saa yera wuunu yiru ye ya tie ya yen kōbi wura, ma ba ben wekenu kōsuka. Ba wii bōn ni sua ka nōm dwaa ma ba kōbi neni ka nōm geu. Ba yi wuramō, ma ba gbāsukumō ba mō, Yinni Gusunō u nasara wa! Gedeoni u maa nasara wa!

²¹ Ben baawure u ka yō win yōra yerō ba sansani ye sikereneε. Ma werō be kpuro ba duku dukubu mō ka nōogiru. Ma ben gaba kpooru so ba doona. ²² Sanam mē tōmbu gooba wunōbu ye, ya yen kōbi wuramō yera Yinni Gusunō u dera werō be kpuro ba goonamō ka takobi. Ma ben gabu ba duki sua sere Bēti Sitā ye ya wāa Sereran bera gia Abeli Meholan deedeeru Tabatin bōkuō.

²³ Ma Gedeoni u Isireliba sokusia saa Nefitaliba ka Aseεba ka Manaseban tem kpuron di. Ma ba Madianiba kpuro naa swī. ²⁴ U maa gōra Efaraimuban guunun beri berika kpuro sōo u nēε, bu sarama bu Madianiba swaa bura Yuudenin tōbusō sere n ka girari Bēti Barāo.

Yera Efaraimuba kpuro ba menna ba da ba swaa bura Yuudenin tōbusun di sere n ka girari Bēti Barāo. ²⁵ Ba Madianiban sinambu yiru mwa be ba mō Orebu ka Seebu. Ba Orebu gowa kpee saara gaan wōlō, ma ba ye soka Orebutun kpee saara. Ba maa Seebu go dāa bii gama yerō, ma ba te soka Seebutun dāa bii gama yeru. Yen biru ba maa Madianiba naa swī. Ma ba ka Orebu ka Seebutun winu na Gedeonin mi Yuudenin guruō.

Efaraimuba

ba ka Gedeoni mōru kua

8

¹ Yen biru Efaraimuba ba Gedeoni sōwa ba nēε, mban sōna a sun kua mē, a n sun soka su nun somi sanam mē a dōo a ka Madianiba tabu ko.

Ma ba nūn gerusi gem gem. ² Gedeoni u bu wisa u nēε, tōn be i naa gira i go mi, i kua n kere ye Abiesεba be ba sāa nen tiin tōmbu ba kua. ³ Bēya Gusunō u Madianiban sinam beni Orebu ka Seebu nōmu beria. N n mēn na, taa bi na kua bu n gāanu tura bi beε i kua sōo.

Ye u bu sɔ̀wa mε, yera ben m̄ru ya sure.

Gedeoni u da

Yuudenin sɔ̀ yari yeru gia

⁴ Yen biruwa Gedeoni u na Yuudenin u ye t̄bura wi ka win t̄mbu gooba wun̄bu (300) ye. N deema ba wasire. Adama ka mε, ba wεr̄ be naa sw̄i. ⁵ Ye ba tura Suk̄tū yera u Suk̄tugii be sɔ̀wa u nεε, na bεε kanam̄wa i man d̄ianu k̄εȳ baa fiiko nen t̄n be, bu wa bu di domi ba wasira. Sa maa Sebaki ka Salumuna, Madianiban sinambu naa sw̄iwa.

⁶ Ma Suk̄tugibun wirugiba n̄n wisa ba nεε, mban s̄na sa ko wunen tabu kowobu d̄ianu k̄ε. In̄ Sebaki ka Salumuna n̄ma tura gina.

⁷ Ma Gedeoni u nεε, too, yañ taare. Sanam mε Yinni Gusun̄ u man Sebaki ka Salumuna n̄mu beria, s̄ki ka aw̄in seniya kon ka bεε so.

⁸ Min diya u da Penuelin. Ye u tura mi, ḡa tee niya u maa ben tii kana. Ma ba n̄n wisa nge mε Suk̄tugiba wisa.

⁹ Ma Gedeoni u Penueligibu sɔ̀wa u nεε, n̄ n nasara wa ma na ḡsirama na wee, kon bεen gidambisa ye sura.

¹⁰ N deema Sebaki ka Salumuna ba w̄a Kaakorin̄ ka ben tabu kowobu b̄n geera s̄a n̄r̄bun suba w̄kura n̄̄bu (15.000). Beya ba tie ben tabu kowo be s̄̄, be ba na saa s̄̄ yari yerun di. Domi ba ben n̄r̄bun suba wuna teeru (120.000) go. ¹¹ Gedeoni u swaa mwa ye ya ḡbaburu bεwe, N̄baki ka Yogbean s̄̄ yari yeru gia. Ma u da u t̄n be w̄ri Kaakorin̄ subaru s̄̄ bañ ka baaru. ¹² Yera Madianiban sinambu yiru be, Sebaki ka Salumuna ba duki yakikira. Ma Gedeoni u bu naa sw̄i u mw̄erima. U ben tabu s̄̄a ye kpuro burisina.

¹³ Ye u ḡsirama u wee, u kpawa ka Her̄sin̄ ye ya w̄a gungunun baa s̄̄. ¹⁴ Ma u Suk̄tun bii aluwaasi goo mwa, u n̄n gari bikikia. Ma aluwaasi wi, u n̄n Suk̄tun guro gurobu ka yen wirugibun ȳsa yorua t̄nu wata ka w̄kura n̄̄bu ka yiru. ¹⁵ Ma u da u Suk̄tugii be deema u nεε, Sebaki ka Salumuna be wee, b̄n s̄̄ i man kem sɔ̀wa i nεε, mban s̄̄na i ko i nen

tabu kowobu be ba wasira d̄ianu k̄ε. Domi sañ Sebaki ka Salumuna n̄ma tura gina.

¹⁶ Ma u wuu gen guro gurobu mw̄era u bu s̄εyasia ka s̄ki ka aw̄in seni. ¹⁷ Yen biru u Penueligibu go go, ma u ben gidambisa sura.

¹⁸ Ma u Sebaki ka Salumuna bikia u nεε, dur̄ be i go Tabori mi, am̄na ba s̄a.

Ba n̄n wisa ba nεε, ba ka nun ween̄wa, ba s̄a nge sina bibu.

¹⁹ Yera u nεε, nen maaba mi, nen mero tuosibun tii tii. Na b̄rua ka Yinni Gusun̄n ȳsiru, i kun daa bu go, nañ bεε goom̄.

²⁰ Ma u win bii yeruma Yetεε sɔ̀wa u nεε, a seewo a bu go.

Adama bii dur̄bu ge, gañ gen takobi womε berum s̄̄. Domi un̄ gina kp̄a. ²¹ Yera Sebaki ka Salumuna ba nεε, wunen tii a seewo a sun go. Domi t̄n dur̄n tiiwa u koo kp̄i u yen bweseru ko.

Ma Gedeoni u seewa u Sebaki ka Salumuna go. Yen biru u bura ȳa ni nu w̄a ben yooyoosun w̄in̄ kusia u ka doona.

Ye Gedeoni u kua

win w̄a d̄akiru s̄̄

²² Yen biru Isireliba ba Gedeoni sɔ̀wa ba nεε, wuna kaa ko b̄sen wirugii, wunε ka wunen bii ka win bibun bweseru. Domi wuna a sun w̄ra Madianiban n̄man di.

²³ Gedeoni u bu wisa u nεε, nañ m̄ b̄sen wirugii, nen bibu bañ maa m̄ b̄sen wirugibu. Yinni Gusun̄wa u koo ko b̄sen wirugii. ²⁴ Adama kon bεε ḡa teenu kana. I de b̄sen baawure u man swaa tonkunu w̄ ni i w̄r̄bu mwaari.

N deema Madianiba ba swaa tonku wuraginu m̄, domi ba s̄awa Isim̄elin bweseru. ²⁵ Ba nεε, sa ko nun w̄ ka nuku tia.

Yera ba bekuru garu teria t̄ s̄̄ be kpuro ba swaa tonku ni kp̄ε ni ba w̄r̄bu mwaari mi. ²⁶ Swaa tonku wuragii ni ba Gedeoni w̄ mi, nin bunum mu tura kilo yendun saka. Ni baasi u maa Madianiban sinambun wuraba ka swaa tonkunu ka yabe gobiginu wa, ka maa bura ȳa ni nu

raa wāa ben yooyoosun wīinā. ²⁷ Ma u bwāaroku kua ka wura ye, u gu yii yeru kua win wuu Ofaraā. Ma Isireliba kpuro ba Yinni Gusunān sāaru deri, ba da ba gu sāamā. Ma ga ra kua Gedeoni ka win tām̄bun yina.

²⁸ Taa bi sōō, Isireliba ba Madianiba kamia ba bu taare mam mam. Ma tem mē, mu wāa bōri yendu sōō wōō weeru sere Gedeoni u da u ka gu.

²⁹ Saa ye sōōra Gedeoni, Yoasin bii wi, u da u sina win yenuō. ³⁰ U bii tōn durōbu marawa wata ka wōkuru, domi win kurōba dabi. ³¹ Win kurō tanō wi u wāa Sikemuō u maa nūn bii tōn durō marua, wi ba yīsiru kā Abimēleki. ³² Gedeoni u tōkō kuawa kōō kōō ma u gu. Ba nūn sika win tundo Yoasin sikirō Ofaraā, Abiesēeban temō.

³³ Win gōōn biru Isireliba ba kparam Yinni Gusunān sāaru deri, ba būu ni ba mō Baaliba sāamā. Ma ba Baali Beriti kua ben būu. ³⁴ Bañ maa Gusunā ben Yinni yaaye wi u raa bu wōra ben yibereban nōman di be ba bu sikerene kpuro. ³⁵ Mēya bañ maa Gedeonin tām̄bu takaru garu kue, gea ye u raa bu kua kpuron sō.

9

Abimēleki u kua Sikemugibun kparō

¹ Yen biruwa Abimēleki, Gedeonin bii, u da Sikemuō win dwaanibun mi, u ka bu gari kua. ² U nēē, i doo i Sikemun wirugibu bikia, mba ba kīru bo, Gedeonin bibu wata ka wōku te kpuro ta n sāa ben kparobu? Nge tōn turowa ba kī. I de bu yaaya ma nēna na sāa ben mero bisi wi ba bu marua.

³ Ma win dwaani be, ba win gari yi kpuro Sikemun wirugii be sōōwa. Ma ben laakari ya wura win mi mam mam yēn sō u sāa ben mero bisi. ⁴ Ba nūn sii geesun gobi wata ka wōkuru wē yi ba sua Baali Beritin sāa yerun di. Ka gobi yiya u tōn garu koo sariba ka naanaanugibu kasu ba nūn swīi.

⁵ U da win tondon yenuō Ofaraā, ma u win tundo turosibu wata ka wōku te go kperu garun wōllō ma n kun mō ben dāako Yotamu wi u da u kukua.

⁶ Ma Sikemugibu kpuro ka Milon

yenugibu ba da ba mēna Sikemu mi, dāa bakaru garun nuurō kpee te ba giran bōkuō, ma ba Abimēleki wi kua ben kparō.

Yotamun mōndu

⁷ Ye Yotamu u gari yi nua, u da u yōra guuru wōllō te ba mō Garisimu u nōgiru sua u gbāra u nēē, i nēn gari swaa dakio bēē Sikemugibu, kpa Gusunā u maa bēēgii swaa daki.

⁸ Sōō teeru dānu mēna nu sunō kaso da wi u koo bandu di nin suunu sōō. Nu dāa te ba mō olifi deema nu nēē, a de a ko bēsen sunō. ⁹ Adama olifi ye, ya nēē, nañ nēn gum kobu derimō n ko bēsen sunō, domi mēna ba ra ka tōnu wōlle sue kpa bu maa ka mu Gusunā bēere wē. ¹⁰ Ma nu dāa ye ba mō figie deema nu nēē, a na a ko bēsen sunō. ¹¹ Adama figie ye, ya nu wisa ya nēē, nañ nēn bii geenu ka nēn bam derimō n ko bēsen sunō. ¹² Ma dāa ni, nu maa da resēm mi, nu ye sōōwa nu nēē, a na a ko bēsen sunō. ¹³ Adama resēm ye, ya nu wisa ya nēē, nañ nēn tam derimō n ko bēsen sunō, domi tam mēna mu Gusunā ka tām̄bu nuku dobu wēemō. ¹⁴ Saa yera dāa ni kpuro nu maa da nu awīi deema nu nēē, a na a ko bēsen sunō. ¹⁵ Ma awīi yi, yi dāa ni wisa yi nēē, i n kī n ko bēsen sunō ka gem, i na i kuke nēn kōkōrō. Ma n kun mē, dōō u koo yari saa nēn min di, kpa u Libanin dāa baka ni ba mō sēduruba mwa.

¹⁶ Ma Yotamu u kparam nēē, tē na bēē bikiamō, ye i Abimēleki kua bēsen kparō mi, i ye kuawa ka nuku tia murafitiru sari? I bēsen tundo Gedeoni ka win yenugibu tōn geeru sōōsi? I nūn kua nge mē u bēē kua? ¹⁷ Domi nēn tundo u bēē sanna, u win wāaru kari bōrie ye u ka bēē wōra Madianiban nōman di. ¹⁸ Bēē wee, i nēn tondon yenugibu seesi gisō ma i nēn maabu wata ka nōōba nne mwēera i go kperu garun wōllō. Ma i win yoo tōn kurōn bii Abimēleki kua bēē Sikemugibun kparō yēn sō u sāa bēsen mero bisi. ¹⁹ Tē ye i Gedeoni ka win yenugibu kua mi, i n ye kuan na ka nuku tia murafitiru sari, Gusunā u de bēē ka Abimēleki i n wāasine ka nuku

dobu. ²⁰ Adama yà kun sãa mε, u de d̄ɔ̄ u yari Abimelēkin min di u bεε Sikemugibu ka Milon yenugibu mwa, kpa d̄ɔ̄ u maa yari bεε Sikemugibu ka Milon yenugibun min di u Abimelēki mwa.

²¹ Yen biru Yotamu u duka sua u doona min di, u da u sina Berio yèn s̄ɔ̄ u win m̄ɔ̄ Abimelēkin berum m̄ɔ̄.

Sikemugibu

ba Abimelēki seesi

²² Abimelēki u Isireliba kpara w̄ɔ̄ ita. ²³ Yen biru Gusun̄ u dera Abimelēki ka Sikemugibu ba ku ra n̄ɔ̄sinε. Yen s̄ɔ̄na t̄ɔ̄n be, ba Abimelēki seesi. ²⁴ Yeni ya koorawa kpa Abimelēki ka Sikemugii be ba raa Gedeonin bibu wata ka w̄ɔ̄kuru go mi, bu ka yen n̄ɔ̄ni sw̄āaru wa. Domi be kpurowa ba n̄ɔ̄ tia kua ba ka bu go. ²⁵ Sikemugibu bu ka Abimelēkin waaru go, yera ba t̄ɔ̄mbu gabu berua guunu w̄ɔ̄ll̄ɔ̄. T̄ɔ̄n be, b̄a n̄ goo wa u sar̄ɔ̄ mi, kpa bu ȳero s̄ere bu win ȳānu mwa. Yera ba da ba ye Abimelēki s̄ɔ̄wa.

²⁶ S̄ɔ̄ teeru Gaali, Ebedin bii, u da Sikemū, wi ka wigibu. Ma Sikemugibu ba n̄n̄n̄ tii w̄ε. ²⁷ Yera ba da ben gbeā ba resemba s̄ara ba gama ma ba t̄ɔ̄ɔ̄ bakarua kua. Ba da ben b̄ū dir̄ɔ̄ ba di ba n̄ara ma ba Abimelēki b̄orusi. ²⁸ Gaali u Sikemugibu s̄ɔ̄wa u n̄εε, mban s̄ɔ̄na besε Sikemugibu sa ko ka wura Abimelēki u sun taare. Wara ra n̄ Abimelēki. N̄ n̄ Gedeonin bii ro? N̄ n̄ Sebuluwa u s̄aa win tabu sun̄ ro? N̄ n̄ m̄en na, i de su bes̄en sikado Ham̄ari wiru kp̄īya wi u wuu ge sw̄i. Domi nañ wa mban s̄ɔ̄na sa ko Abimelēki s̄a. ²⁹ B̄a n̄ daa man kua wuu gen kparo, kon daa Abimelēki fukawa, kpa n̄ n̄n̄n̄ s̄ n̄ n̄εε, u wureo u win tabu ȳānu sosi kpa u na u ka man w̄ari.

³⁰ Sanam mε Sebulu wi u wuu ge kpare, u nua ye Gaali u gerua kpurowa, yera u m̄aru besira. ³¹ Ma u t̄ɔ̄mbu ḡara asiri s̄ɔ̄ u n̄εε, bu Abimelēki s̄ ma Gaali, Ebedin bii u tunuma u t̄ɔ̄mbu gari k̄em̄ɔ̄ bu ka wi Abimelēki fuka.

³² Yen s̄ɔ̄, u de wi ka win t̄ɔ̄mbu bu da bu kuke w̄ɔ̄kuru yakas̄ɔ̄, ³³ kpa u wuu ge w̄arima buru buru yellu, saa

ye Gaali ka wigibu ba yarima kpa u bu kua nge mε u k̄i.

³⁴ Ye n̄ kua sisirun w̄ɔ̄kuru, yera Abimelēki u win tabu kowobu b̄onu kua wuunu n̄n̄ε, ma ba da ba kukua Sikemun birū. ³⁵ Saa ye Gaali ka win t̄ɔ̄mbu ba yarima wuu gen min di, yera Abimelēki ka wigibu ba yarima ben kuku yenun di bu ka n̄n̄n̄ w̄ari. ³⁶ Ye Gaali u bu wa, yera u Sebulu s̄ɔ̄wa u n̄εε, a m̄er̄io nge mε t̄ɔ̄mba saram wee guunun di.

Ma Sebulu u n̄n̄n̄n̄ wisa u n̄εε, guunun tirosa a waam̄ɔ̄ mi, n̄ n̄ t̄ɔ̄mbu.

³⁷ Gaali u n̄εε, ka gem, t̄ɔ̄mba ba saram wee guu te ta w̄ā suunu s̄ɔ̄n di. Ma gaba maa wee d̄āa bakarun beran di mi s̄aroba ra sinε.

³⁸ Saa ye s̄ara Sebulu u n̄εε, gari dori yi a raa maa saarim̄ɔ̄ mi ni? Yi a sun s̄ɔ̄wa a n̄εε, wara ra n̄ Abimelēki su ka de u sun taare. T̄ε wiya wee mi, ka win t̄ɔ̄mbu be a gema mi. N̄ n̄ m̄en na, i w̄arin̄ɔ̄ wunε ka wi.

³⁹ Ma Gaali u ḡasira u Sikemugibu menna u bu kpara ba ka Abimelēki tabu kua. ⁴⁰ Adama u n̄n̄n̄n̄ kpana u duka sua. Ma Abimelēki u n̄n̄n̄n̄ naa gira u win t̄ɔ̄n dabiru m̄era kua googookum, bu sere wuun gb̄ararun k̄ann̄ɔ̄ turi. ⁴¹ Ma Abimelēki u da u w̄ā Arum̄ā. Saa ye s̄ara Sebulu u Gaali gira ka sere maa Sikemugii be ba ka n̄n̄n̄n̄ ȳara. Ma u n̄εε, bu ku raa maa wurama wuu mi.

⁴² Sisiru, Sikemugii be ba tie, ba s̄aru kua ba gbea d̄ɔ̄. Yera ba da ba ye Abimelēki s̄ɔ̄wa. ⁴³ Ma u win t̄ɔ̄mbu b̄onu kua wuunu ita, u dera ba kukua yakas̄ɔ̄. Ye ba Sikemugii be wa ba yarima wuun di, yera ba bu tabu w̄ari. ⁴⁴ Ma Abimelēkin tii ka wuu teeru ba da ba ȳɔ̄ wuun gb̄ararun k̄ann̄ɔ̄w̄a. Yera wuunu yiru ye ya tie, ya da ya be ba w̄ā gbeā mi deema ya bu go go. ⁴⁵ Ma ba ka wuu gen t̄ɔ̄mbu tabu kua, sere s̄ɔ̄ u ka kpa. Ma u gen tii k̄asuka mam mam u b̄aru wisi gen kp̄εkp̄εku w̄ɔ̄ll̄ɔ̄ u ka s̄ɔ̄si ma u gu b̄orusi.

⁴⁶ Sanam mε be ba w̄ā Sikemun tabu kowobun karīɔ̄, ba nua mε, yera be kpurowa ba dua w̄arū b̄ū wi ba

mò Beritin dirun temò. ⁴⁷ Ma goo u na u Abimelèki sòwa u nɛɛ, tamba wāa ba mɛnnɛ wɔru ge sɔɔ. ⁴⁸ Yera Abimelèki ka wigibu ba na guu te ba m̀ Saaməwə, ma u gbāa sua u ka dāa kāasa gaa bura u seru sɔndi. Yen biru u win bwāabu sòwa u nɛɛ bu maa koowo nge mɛ. ⁴⁹ Ma ben baawure u dāa kāasa bura u seru sɔndi ba ka ǹn swīi. Ma be kpuro ba ben dāa ye sure wɔru gen kənnəwə. Yen biru ba ye d̄sò doke. Ma Sikemugii be ba wāa wɔru ge sɔɔ kpuro ba d̄sò mwaara. Ba sāawa tambu nərəbu (1.000), kurəbu ka durəbu.

Abimelèkin gəw

⁵⁰ Yen biru Abimelèki u maa da u wuu ge ba m̀ Tebesi wəri, u gu kamia. ⁵¹ N deema wuu ge sɔɔ, ba kuku yeru garu m̀ te ba bana. Ta sāawa dii tɛera. Ten wəlləwa wuu gen tambu, kurəbu ka durəbu kpuro ka gen wirugibu ba yəwə ba kukua. ⁵² Ma Abimelèki u kpīa u da dii tɛera yen bəkuə u ka bu wəri. Sanam mɛ u wāa ten kənnəwə, u ka tu d̄sò s̄re, ⁵³ yera kurə goo u ǹn nɛɛ bia kara u wiru kəra. ⁵⁴ Saa yera Abimelèki u aluwaasi wi u win tabu yānu səwə s̄wə u nɛɛ, a man wunen takobi səkuo n gbi kpa bu ku nɛɛ tən kurəwa u man go.

Ma aluwaasi wi, u ǹn ye s̄ka u go. ⁵⁵ Ye Isireliba ba wa Abimelèki u gu, yera ba yarina be kpuro. Ben baawure u da win yenuə.

⁵⁶ Mɛsuma Yinni Gusunə u ka Abimelèki kəsie k̄sa ye u win tundo turosibu wata ka n̄əba nɛ ye kua be u go. ⁵⁷ Mɛya Yinni Gusunə u maa Sikemugibu ben k̄sa ye ba kua kəsie. Ma Yotamu, Gedeonin biin b̄ri yi bu di.

Kparobu gabu, Tola ka Yairi

10

¹ Abimelèkin gəw biru, Tola, Puan bii, Dodon debubu Isakarin bweseru sɔɔ u seewa u Isireliba faaba kua. Tola wi, u raa wāawa Samiriə Efaraimun guunun bera gia. ² W̄sò yenda itawa u Isireliba kpara. Yen biru u kpuna u gu. Ma ba ǹn sika Samiri mi.

³ Tolan biru Yairi Galadigiiwa u Isireliba kpara w̄sò yenda yiru. ⁴ Bibu tɛna u m̀, ben baawure ka win kɛteku. Wusu tɛna ba maa m̀ si ba ra soku Yairin baru kpaanu. Su wāawa Galadiə. ⁵ Yen biru Yairi u kpuna u gu ma ba ǹn sikua Kaməwə.

Isireliba

ba kpam būu s̄aru wəri

⁶ Yeniban biru Isireliba ba kpam kua ye yañ Yinni Gusunə dore. Ba da ba būu tən durə be ba m̀ Baaliba ka būu tən kurə be ba m̀ Asitaateba s̄amə. Būu ni, nu sāawa Sirigibu ka Sidonigibu ka Aməniba ka Məabuba ka Filisitiban būnu. Nge mɛya Isireliba ba kua ba ka Yinni Gusunə deri, bañ maa ǹn s̄amə. ⁷ Yera win m̄ru ya seewa u bu Filisiti be ka Aməni be n̄mu s̄andia. ⁸ Ma ba Isireli be ba wāa Aməreban temə Galadiə, Yuudenin s̄sò yari yeru gia mi n̄ni s̄wə n ka kua w̄sò yendu yiru sari. ⁹ Saa ye sɔɔ, Aməniba ba maa Yuudenin daaru t̄bura ba da ba Yudaba wəri ka Benyaməeba ka Efaraimuba. Ma Isireliba kpuro ba n̄ni s̄ora. ¹⁰ Yera ba Yinni Gusunə n̄ogiru sue ba nɛɛ, sa nun torari sa durum kua. Domi sa nun deri wunɛ wi a s̄a bɛsɛn Yinni ma sa da sa būu ni ba m̀ Baaliba s̄amə.

¹¹ Ma Yinni Gusunə bu wisa u nɛɛ, ye Egibitigibu ka Aməreba ka Aməniba ka Filisitiba, ¹² ka Sidonigibu ka Amalèkiba ka Maoniba ba raa bɛɛ taare i s̄a ben yobu, ma i man n̄ogiru sue i faaba kana, nañ bɛɛ wurari rə? Nañ bɛɛ w̄re ben n̄man di? ¹³ Adama wee, i man deri i būnu s̄amə. Yen s̄ t̄, nañ maa bɛɛ somimə. ¹⁴ I doo i būu ni i s̄amə mi faaba kana nu bɛɛ w̄ra n̄ni swāa ten min di.

¹⁵ Ma ba nɛɛ, sa ȳ ma sa nun torariwa, a ka sun koowo nge mɛ a kī. Adama a ku de a kun sun faaba kue gisə.

¹⁶ Yera Isireli be, ba būu ni wuna ben suunu s̄on di, ba Yinni Gusunə s̄awa. Saa ye s̄ora u ben wənwəndu wa, wahala ye ba bu m̀n s̄.

¹⁷ Ma Aməniba ba menna ba ben sansani gira Galadiə. Yera Isireliba ba maa begia gira Misipə Galadin tem mi. ¹⁸ Ma ba wesiana ba nɛɛ, wara u

koo sun kpara su ka Am̄niba w̄ri. Wi u kp̄ia u kua m̄e, ȳerowa u koo ko b̄es̄e be sa w̄a Galadi mini kpuron kparo.

Yefite

11

¹ Dur̄o goo u w̄a Galadi mi, win ȳisira Yefite. Dur̄o wi, tabu dur̄on tiiwa. Galadiwa u n̄un mara ka kur̄o tan̄o goo. ² Galadi wi, u maa bibu gabu mara ka win kur̄o. Sanam m̄e bii be, ba kp̄ea ba Yefite gira win tondon yenun di ba n̄e, uñ tondon tubi dim̄o domi u s̄awa kur̄o tan̄o bii.

³ Ma Yefite u win tundo turosi be duka suuri, u da u w̄a Tobu. Ma u garu koo sariba m̄enna u ka t̄ambu w̄raa daama.

⁴ Yen biru Am̄niba ba Isireliba w̄ri. ⁵ Sanam m̄e tabu sw̄ia, yera Isireliban guro gurobu be ba w̄a Galadi ba da ba Yefite deema Tobu mi. ⁶ Ba n̄e, a na a ko b̄es̄en kparo su ka Am̄niba w̄ri.

⁷ Yera u guro guro be s̄owa u n̄e, ne wi na s̄a b̄es̄en yiber̄e? N ñ b̄e i man gira saa n̄en tondon yenun di? Ȳen s̄o i w̄a wahala s̄o, n ñ yen s̄na i man somiru kanam̄o?

⁸ Ma Galadigii be, ba n̄un wisa ba n̄e, geema, yen s̄na sa na wunen mi, a sun kpara su ka Am̄niba tabu ko. Yen biru kpa a n s̄a b̄es̄en kparo, b̄es̄e be sa w̄a Galadin bera mi.

⁹ Yefite u bu wisa u n̄e, ì n ka man da sa Am̄niba tabu w̄ri, ma Yinni Gusun̄o u dera sa bu kamia, n̄ena kon ko b̄es̄en kparo ka gem?

¹⁰ Ma t̄on be, ba n̄un wisa ba n̄e, Yinni Gusun̄owa ko n s̄a b̄es̄en seeda s̄a kun kue ye sa gerua.

¹¹ Yera Yefite u ka bu da, ma ba n̄un kua ben kparo. Saa ye s̄ora u win gari yi kpuro Yinni Gusun̄o saaria Misipa.

Gari yi Yefite

u Am̄niba s̄owa

¹² Yera Yefite u Am̄niban sina boko ḡria u n̄e, mba n sun m̄osine n̄e ka wun̄e, a ka n̄en tem tabu w̄rim̄o.

¹³ Ma sina boko wi, u n̄un wisa u n̄e, sanam m̄e Isireliba ba wee Egibitin di, ba n̄en tem mwa saa daa te ba m̄o

Aan̄on di n ka girari daa te ba m̄o Yab̄okūo ka Yuudenin w̄owa. Yen s̄o, i sun b̄es̄en tem wesio ka b̄es̄en tii. I n kua m̄e, sann̄o maa sari.

¹⁴ Yera Yefite u maa sun̄o wi ḡria u n̄e, ¹⁵ Isireliba bañ M̄abuban tem ka Am̄niban tem m̄we. ¹⁶ Geema, sanam m̄e ba wee Egibitin di, ba ḡbaburu sara ma ba nim w̄oku ge ba m̄o Naa yari t̄bura. Yen biru ba da Kad̄esio. ¹⁷ Saa min diya ba Ed̄mun sun̄o ḡria ba n̄e, u de bu win tem sara bu da wuswaa Kan̄anin tem̄o. Adama u yina mam mam. M̄eya ba maa M̄abun sun̄o ḡria. Yera win tii, u maa yina. Ma Isireliba ba sina Kad̄esi mi. ¹⁸ Yen biruwa ba seewa Kad̄esin min di ba ḡbaburun swaa mwa ba M̄abuba ka Ed̄muban tem s̄ena sere ba ka tura M̄abu ben tem s̄o yari yer̄o. Ma ba ben sansani gira daa te ba m̄o Aan̄on b̄okūo mi M̄abuban tem mu n̄o ȳra. ¹⁹ Saa min diya ba maa Sihoni, Am̄reban sina boko ḡria wi u w̄a Hesibonīo ba n̄e, u de bu sara win tem̄o bu doona Kan̄anin tem ḡia. ²⁰ Adama Sihoni uñ Isireliba naan̄e kue u sere de bu sara win tem̄o. Ma u win tabu kowobu kpuro m̄enna ba ben sansani gira Yahasīo. Ma ba ka Isireliba tabu kua. ²¹ Yera Yinni Gusun̄o u Sihoni ka win t̄ambu kpuro Isireliba n̄omu beria. Ma Isireliba ba bu go go ba kamia ba tem m̄e kpuro mwa. ²² Ba mwawa saa daa te ba m̄o Aan̄on di n ka girari daa te ba m̄o Yab̄okūo. Saa maa ḡbaburun di te ta w̄a s̄o yari yer̄o n ka girari Yuudenio. ²³ Wee t̄e Gusun̄o, b̄es̄e Isireliban Yinni u Am̄reban tem m̄e mwa u sun w̄e. Yera a k̄i a maa sun mu m̄wari? ²⁴ Tem m̄e wunen b̄u Kem̄osi u nun w̄e, añ mu n̄eni wun̄e ro? N n m̄en na, sa ko maa tem m̄e Gusun̄o b̄es̄en Yinni u sun w̄e n̄enewa. ²⁵ Baa Balaki Siporin bii, M̄abuban sun̄o wi u dam bakam m̄o, uñ wure u ka sun sikirina u sere n̄e, u koo sun tabu w̄ri. Wun̄e a n̄un dam kerewa? ²⁶ Wee yen w̄o gooba wun̄obuwa (300) mini ye Isireliba ba ka w̄a Hesibonīo ka Arōēo ka sere wuu si su w̄a mi kpuro ka si su w̄a daa te ba m̄o Aan̄on b̄okūo. Mban s̄na ñn bu tem m̄e m̄wari saa saa yen di.

27 Sina boko, n ò nɛ na tora, wuna a tora. Domi wuna a gbia a sun tabu wɔrima. Yen sɔna Yinni Gusunɔ wi u ra tɔmbu sirie u sun siria gisɔ bɛsɛ ka bɛɛ.

28 Adama Amɔniban sina boko wi, un̄ Yɛfiten gari wure.

Yɛfiten nɔɔ mwɛɛru

29 Yera Yinni Gusunɔn Hunde u Yɛfite yɔɔwa. Ma u Manasen tem sara u da Misipɔ Galadin temɔ. Min diya u maa da Amɔniban temɔ. 30 Miya u Yinni Gusunɔ nɔɔ mwɛɛ teni kua u nɛɛ, Yinni, à n man Amɔniba nɔmu bɛria, 31 ma na bu kamia na wee, tɔnu wi na gbia na ka yinna, wiya kon mwa n ka nun yãku dɔɔ mwaarugiru kua.

32 Min diya u seewa u da Amɔniban temɔ u ka bu tabu ko. Ma Yinni Gusunɔ u maa nùn bu nɔmu bɛria. 33 Ma u bu kamia u nasara sua u ben wusu yendu mwa si su wãa Aroɛɛn di n ka da Minitio sere ka Abeli Keramimuɔ. Ma Gusunɔ u dera Isireliba ba bu taare mam mam.

34 Sanam mɛ Yɛfite u gɔsirɔ win wuuɔ, Misipɔ, yera win bii wɔndia u yarima u nùn sennɔ wee, u bara kpãru soomɔ u yaamɔ. N deema bii wɔndia wi turowa u mara. Un̄ maa bii goo mɔ. 35 Sanam mɛ u bii wi wa, yera u win tiin yaberu nɛnuu u karana nuku sankiranun sɔ, u nɔɔgiru sua u nɛɛ, nɛn bii, nuku sankira bakanu sɔra a man doke mi. Domi na Yinni Gusunɔ nɔɔ mwɛɛru kua. Tañ maa kɔbiarɔ.

36 Ma bii wɔndia wi, u win tundo wisa u nɛɛ, à n Yinni Gusunɔ nɔɔ mwɛɛru kua, a ka man koowo kpuro nge mɛ a gerua domi u dera a Amɔniba be ba sãa wunen yiberɛba mɔru kɔsia.

37 Adama a man suru yiru kɛɛyɔ gina kpa n da guunu wɔllɔ ka nɛn wɔndia kpaasibu su wuri ko mi, yèn sɔ nañ durɔ sue na ka gbiɔ.

38 Ma Yɛfite u nùn suru yiru ye kã. U da guunu wɔllu mi, ka win wɔndia kpaasibu ba wuri kua. 39 Ye suru yiru ye, ya yiba, u da u win tundo deema. Ma tundo u ka nùn yãku te kua, tèn nɔɔ mwɛɛru u Yinni Gusunɔ kua. Nge mɛya wɔndia wi, u ka gu, un̄ durɔ sue. Saa dɔma ten diya ba woro teni yi

Isireliɔ. 40 Wɔɔ baagere Isireliban tɔn kurɔbu ba ra yariwa wuun di bu da bu Yɛfite Galadigiin bii wɔndia wi swĩiya sɔɔ nɛɛ.

Yɛfite ka Efaraimuba

12

1 Yeniban biruwa Efaraimuba ba menna ba Yuudɛni tɔbura ba da sɔɔ yɛsan nɔm geu gia Yɛfiten mi, ba nɛɛ, mban sɔna a Amɔniba tabu wɔri ma añ sun soka su nun somi. Yen sɔ tɛ, sa ko nun dɔɔ mɛni ka wunen diru sannu.

2 Yera Yɛfite u bu wisa u nɛɛ, geema, nɛ ka nɛgibu sa ka Amɔniba tabu kua gem gem. Saa ye sɔra na bɛɛ soka i ka sun somi. Adama bɛɛn goo kun nɛ.

3 Ye na wa mɛsum, yera na nɛn wãaru kari bɔrie na ka Amɔni be tabu kua. Yinni Gusunɔ u maa man bu nɔmu bɛria. N n mɛn na, mba na kua i ka man tabu wɔrima gisɔ.

4 Yera Efaraimu be, ba Galadigii be sɔɔwa ba nɛɛ, i sãawa be ba duki yakura bɛsɛ Efaraimun bwese keran di i da i wãa Manaseban suunu sɔɔ.

Ye Yɛfite u nua mɛ, ma u win tɔmbu kpuro menna ba Efaraimuba tabu wɔri ba kamia. 5 Yera Galadigii be, ba da Yuudɛnin tɔbura yerɔ ba swaa bura mi Efaraimuba ba koo tɔbura. Efaraimu goo ù n na mi, ù n kã u tɔbura, yera Galadigibu ba ra nùn bikie bu nɛɛ, a sãawa Efaraimu?

U n nɛɛ, aawo, 6 kpa bu nɛɛ, ò n mɛn na, a geruo a nɛɛ, Kibolɛti.

Kpa u nɛɛ Gibolɛti.

Domi Efaraimu be, ba ku ra kpĩ bu gere dee dee. Sanam mɛya Galadigii be, ba koo nùn sɛre yande bu saka Yuudɛnin tɔbu mi. Ben taa bi sɔɔ, Efaraimuba nɔrɔbun suba weeru ka yiruwa (42.000) ba gu.

7 Yɛfite wi, u Isireliba kparawa wɔɔ nɔɔba tia ma u kpuna u gu, ba nùn sikua win wuuɔ, Galadin temɔ.

Kparobu gabu, Ibisani

ka Eloni ka Abudoni

8 Yɛfiten biru Ibisani, Bɛtelehemugiiwa u kua Isireliban kparo. 9 Bibu watawa u mara, bii tɔn durɔbu tɛna, tɔn kurɔbu maa tɛna. Ma u dera bii tɔn kurɔ be, ba mɔra ka Isireliban bwese

keri gεε. Meya maa win tən durə be, ba wəndiaba sua Isireliban bwese keru gεε sɔɔ. U Isireliba kparawa wɔɔ nɔɔba yiru. ¹⁰ Yen biru u kpuna u gu. Ma ba nùn sikua Betelehemuɔ.

¹¹ Ibisnin biru, Eloni, Sabulonin bwese keragiwa u kua Isireliban kparo. U Isireliba kparawa wɔɔ wəkuru. ¹² Yen biruwa u kpuna u gu. Ma ba nùn sikua Ayalonio Sabulonin temɔ.

¹³ Elonin biru, Abudoni, Hilelin bii, Piratonigiwa u kua Isireliban kparo. ¹⁴ Bibu weeruwa u mara. Ma win debuminu sãa tɛna. Win bii be, ka win debumii ni, ben baawure u win keteku mɔwa. Abudoni u Isireliba kparawa wɔɔ nɔɔba ita. ¹⁵ Yen biruwa u kpuna u gu. Ma ba nùn sikua Piratonio Efaraimun temɔ Amalekiban guurɔ.

Sansom marubu

13

¹ Abudonin biru Isireliba ba kparawa kua ye yañ Yinni Gusunɔ dore, ma u bu Filisitiba nɔmu beria wɔɔ weeru.

² N deema durə goo wãa Soreɔ Danun bweseru sɔɔ, win yĩsira Manɔa. Win kurə u sãawa wĩro. ³⁻⁵ Sɔɔ teeru Yinni Gusunɔn gɔrado * goo u kurə wi kure u nεε, wee, a sãa wĩro, adama kaa gura sua kpa a bii tən durə ma. U ko n sãawa wi ba wuna nɛnɛm Gusunɔn sɔ saa win marubun di. Yen sɔ, a n tii se, a ku tam gam nɔ, kpa a ku gãa seseruginu di. A ku ra maa de bu bii win seri bura, domi wiya u koo Isireliba wɔram tore saa Filisitiban nɔman di.

⁶ Ma kurə wi, u da u win durə sɔɔwa u nεε, Gusunɔn tɔnu goowa u man deema. U sãawa nge Gusunɔn gɔrado goo. U nanum mɔ too. Nañ maa nùn bikie min di u na. Uñ maa man win yĩsiru sɔɔwa. ⁷ Adama u man sɔɔwa u nεε, kon be gura sua kpa n bii tən durə ma. Yen sɔ, n ku be tam gam nɔ, kpa n ku gãa seseruginu di. Domi bii wi, u ko n sãa wi ba wuna nɛnɛm Gusunɔn sɔ saa win marubun di sere ka win wãarun nɔrɔ.

⁸ Yera Manɔa u kanaru kua nge meni, u nεε, Yinni, a de wunen tɔnu wi a gɔrima mi, u kpam sun naawa kpa u sun sɔɔsi ye n weene su bii wi kua wi sa ko ma mi.

⁹ Ma Gusunɔ u Manɔan kanaru mwa, u dera win gɔrado wi, u wura kurə win mi, mi u sɔ gberɔ. Adama win durə sari mi. ¹⁰ Ma u duka da win durə mi, u nùn sɔɔwa u nεε, durə wi u na nɛn mi gin teeru, wee u maa na tɛ.

¹¹ Manɔa u seewa u win kurə swĩi ba na durə win mi. Yera Manɔa nùn bikia u nεε, wuna a ka kurə wi gari kua?

Ma u nεε, oo, nɛna.

¹² Manɔa u nεε, wunen gari yi, yi n koorɔ, wooda yerà sa ko swĩi bii win sɔ. Amɔna sa ko nùn kua.

¹³ Ma Yinni Gusunɔn gɔrado wi, u nùn wisa u nεε, ye na kurə wi sɔɔwa mi kpuro, yera u koo se. ¹⁴ Uñ koo gãanu di ni nu yara resɛm di. Uñ tam gam nɔrumɔ, uñ maa gãa seseruginu dimɔ. Ye na nùn yiire mi kpuro, yera u koo ko.

¹⁵ Manɔa u Yinni Gusunɔn gɔrado wi sɔɔwa u nεε, na nun kanamɔ, a de su nun gɔrasia, kpa su nun boo kpɛmu yaare ko.

¹⁶ Ma gɔrado wi, u nεε, baa à n man gɔrasia, nañ wunen dīanu dimɔ. Adama à n kī a nu kon na ka mε, a ka ye Yinni Gusunɔ yãku dɔɔ mwaararugiru kuo.

Manɔa uñ yɛ ma Yinni Gusunɔn gɔradowa durə wi, u sãa. ¹⁷ Ma u nεε, amɔna wunen yĩsiru, kpa su wa su nun takaru ko, wunen gari yi, yi n koorɔ.

¹⁸ Yera gɔrado wi, u nεε, mban sɔna a nɛn yĩsiru bikiamɔ. Nɛn yĩsira, wi u ra maamaaki ko.

¹⁹ Saa yera Manɔa u boo kpɛmu sua ka dīanu ganu u yi kperu wɔllɔ u ka Yinni Gusunɔ yãkuru kua, wi, wi u ra maamaaki ko. Saa ye Manɔa ka win kurə ba yãku te mɛera, ²⁰ saa ye sɔra dɔɔ yara ya seewa wɔllɔ yãku ten min di, ma Yinni Gusunɔn gɔrado wi, u dua dɔɔ yara ye sɔɔ u ka suara. Ye Manɔa ka win kurə ba wa mε, ma ba kpuna ba wuswaa tem girari.

* **13:3-5** Yinni Gusunɔn gɔrado Isireliba ba ku ra kã bu Gusunɔn yĩsiru sia. Yen sɔna u n bu kurema ba ra nεε, Gusunɔn gɔradowa.

21 Saa ye sɔra u den gia ma Yinni Gusunɔn ɔradowa mi. Saa dɔma ten di Gusunɔn ɔrado wi, un̄ maa naare ben mi. 22 Ma Manɔa u win kurɔ sɔwa u nɛɛ, sa ko gbiwa mi, domi sa Gusunɔ wa.

23 Yera win kurɔ u nɛɛ, Yinni Gusunɔ ù n kī u sun gon na, un̄ koo raa bɛsɛn yaku te mwa. Un̄ koo raa maa de su yeniba kpuro wa kpa su yenin bweseru nɔ ye sa nua tɛ.

24 Amɛn biru kurɔ wi, u gura sua ma u bii tɔn durɔ mara. Ma ba n̄n yīsiru kã Sansom. Bii wi, u kpɛa ma Yinni Gusunɔ u n̄n domaru kua. 25 Sanam mɛ u wãa Makane Danuɔ, Sorea ka Esitaolin baa sɔɔ, Yinni Gusunɔn Hunde u n̄n yɔwa u ka win sɔmburu tore.

Sansom u wɔndia goo kī

Tinnaɔ

14

1 Sɔɔ teeru, Sansom u seewa u da Tinnaɔ. Ma u bii kurɔbu gagu wa mi, Filisitiban bii wɔndiaba sɔɔ, ga n̄n wɛre. 2 Ye u wuma u win tundo ka win mero sɔwa u nɛɛ, na bii kurɔbu gagu wa Tinnaɔ Filisitiban bibu sɔɔ. I man n̄n kasuo n sua kurɔ.

3 Win tundo ka win mero ba n̄n wisa ba nɛɛ, tɔn kurɔbu sariwa wunen mero bisibu sɔɔ, ñ kun mɛ bɛsɛn bweseru sɔɔ, a ka da a kurɔ kasu Filisitiba sɔɔ be ba ku ra bango ko mi?

Adama Sansom u win tundo sɔwa u nɛɛ, ka mɛ, a man n̄n kasuo domi u man wɛrewa.

4 Win tundo ka win mero bañ yɛ ma gari yi, yi weewa saa Yinni Gusunɔn min di, domi swaa u kasu u ka Filisitiba sanna. N deema saa ye sɔɔ, Filisitibara ba sã Isireliban yinnibu.

5 Yera Sansom u seewa u dɔɔ Tinna mi ka win tundo ka win mero. Ye ba tura Tinnagibun dãa gbaarɔ, miya Sansom u gera ma gbee sunɔ kpɛmu gagu ga n̄n kɛnu gurema subaru sɔɔ ga kukirimɔ. 6 Saa yera Gusunɔn Hunde u n̄n yɔwa ma u gbee sunɔ ge nɛnu u yakana ka win nɔma nge mɛ ba ra boo buu yakane. Adama un̄ win tundo ka win mero sɔwa ye u kua.

7 Ma u doona u da u ka kurɔ wi gari

kua. Kurɔ wi, u n̄n wɛre gem gem.

8 Sɔɔ mɛɛrun biru Sansom u kpam sarɔ mi ka win tundo ka win mero u ka win kurɔ sua. Ma u gera gbee sunɔ goo ten mi, u tu mɛera. Yera u deema wee, tī yi mɔma te sɔɔ, yi tim koosi. 9 Ma u nɔma kpɛɛ u tim mɛ wɔwa u dimɔ swaaɔ. Ye u win tundo ka win mero naamwɛ, u maa bu wɛ ba di. Adama un̄ bu sɔwa ma gbee sunɔ gorun diya u tim mɛ wunama.

Sansom u Filisitiba

sukuru kua

10 Ma win tundo u da kurɔ win yenuɔ. Miya Sansom u kurɔ kpaa dīanu kua domi mɛya aluwaasiba ba ra ko. 11 Sanam mɛ Filisitiba ba wa mɛ, ma ba aluwaasiba tɛna kasu ba da ba ka n̄n sina. 12 Ma Sansom u bu sɔwa u nɛɛ, kon bɛɛ sukuru garu kua. Sere n ka ko kurɔ kpaa ten sɔɔ nɔɔba yiru, kpa i man tu tubusia. I n tu tuba, kon bɛɛn baawure yaberu kɛ ka tɔɔ baka yānu. 13 Adama ì kun tu tuba bɛɛya i ko man ye kpuro wɛ.

Ma ba nɛɛ, oo, a sun tu kuo, sa swaa daki.

14 Ma u nɛɛ, dion min diya dīanu yara.

Damgiin min diya gãa duronu yara.

Ma ba kpāna bu suku te tubusia sere n ka kua sɔɔ ita. 15 Yen biru ba Sansom kurɔ wi sɔwa ba nɛɛ, a wunen durɔ kɔkirio u ka sun suku te tubusia. A n yina, sa ko bɛɛ dɔɔ mɛni, wune ka wunen yenugibu kpuro. N ñ i sun sokawa i ka bɛsɛn yānu wɔra?

16 Ma Sansom kurɔ u na u sumɔ win wuswaaɔ u nɛɛ, a man kam mɛɛrawa. An̄ man kī. A nɛn tɔmbu sukuru kua, adama an̄ man tu tubusie.

Ma Sansom u nɛɛ, suku te nañ nɛn tundo ka nɛn mero tubusie, wuna kon sere tu tubusia?

17 Ma u sumɔ tɔɔ baatere Sansom wuswaaɔ. Ye n kua sɔɔ nɔɔba yiruseru yera u n̄n suku ten tubusianu sɔwa. Domi wuri yi, yi den n̄n wasira. Ma kurɔ wi, u da u nu win tɔmbu sɔwa.

18 Yera sɔɔ nɔɔba yiruse ten yoka tɔn be, ba Sansom sɔwa ba nɛɛ, mba n do n tim kere.

Nge mba n dam mɔ n kere gbee sunɔ.

Ma Sansom u nɛɛ, ì kun daa ka nen kurɔ sɔmburu kue nge naa wuku, ìn daa suku te tubu.

¹⁹ Yande Yinni Gusunɔn Hunde u nùn yɔɔwa ma u da u Asikalonigibu go tɔnu tɛna tɔn durɔbu tɔna. U ben yānu gura u ka da u be ba win suku te tuba wē. Ma u gɔsira win baan yenue ka mɔru. ²⁰ Yera ba win kurɔ wi sua ba aluwaasi tɛna yen turo kã wi u kua win kurɔ kpaa saro.

Sansom u Filisitiba mɔru kɔsie

15

¹ Ye n kua sɔɔ mɛɛru, alikama gɛɛbun saa, Sansom u boo kpɛmu gagu sua u ka win kurɔ beram da. Ye u tura mi, yera u win dokiri sɔɔwa u nɛɛ, na kī n da nen kurɔn dirɔ. Adama dokiri wi, u yina. ² U nɛɛ, na tamaa aɲ maa nùn kīwa mam mam. Ma na nùn wunen bɔrɔ kã. Win wɔnɔ wee, a nùn suo kɔsire. U maa nùn buram kere.

³ Sansom u nɛɛ, nà n Filisitiba kɔsa kua tē, naɲ ko na n taare mɔ ye sɔɔ.

⁴ Ma u doona u sɛusu gooba wunɔbu (300) mwa u sin sinu bɔkua yiru yiru. Yera u wii bɔnnu sɔrisi nin sii nin suunu sɔɔ. ⁵ Ma u wii bɔn ni dɔɔ doke u sɛu si sure Filisitiban alikama gbaanɔ. Ye ba gā ba suba ka ye baɲ gɛɛbu kpa sere ka ben dāa gbaanɔ mi ba olifiba duura, kpuro ya dɔɔ mwaarawa. ⁶ Ma Filisitiba ba nɛɛ, wara u sun yenin bweseru kua.

Ma ben gaba nɛɛ, Sansom, Tinnagibun dokiriwa, yèn sɔ ba win kurɔ wɔra ba goo kã.

Ma ba da ba kurɔ wi ka win tundo mwa ba bu dɔɔ mɛni. ⁷ Sansom u bu sɔɔwa u nɛɛ, yenywa ì mɔ? N n mɛn na, naɲ derimɔ na kun mɔru kɔsie.

⁸ Ma u bu wɔri ka dam u bu go ta saka sara. Ma u da u wāa Etamun kpee baa sɔɔ.

Sansom u Filisitiba kamia

⁹ Saa ye sɔɔra Filisitiba ba seewa ba da ba ben sansani gira Yudaban temɔ ba terie sere Lekio. ¹⁰ Ye Yudaba ba bu wa ba nɛɛ, mba n kua ì ka sun wɔrima mɛni.

Ba nɛɛ, Sansomwa sa kasu su mwa su bɔke su nùn kua nge mɛ u sun kua.

¹¹ Yera Yudaban tɔnu nɔrɔbun suba ita (3.000) ba seewa ba da Etamun kpee baa mi, ba Sansom deema ba nɛɛ, aɲ yē ma Filisitibara ba sãa besɛn yinnibu? Mban bwesera a sun kua mɛni.

Sansom u bu wisa u nɛɛ, nge mɛ ben tii ba man kua, nge mɛya na maa bu kua.

¹² Ba nùn sɔɔwa ba nɛɛ, sa nawa su ka nun mwa su bɔke su nun Filisitiba nɔmu beria.

Ma u nɛɛ, ì bɔruo besɛn tii ì kun man goomɔ.

¹³ Ba nɛɛ, ya wā. Sa kī su nun bɔkewa su nun Filisitiba nɔmu beria. Saɲ nun goomɔ.

Ma ba nùn bɔkua ka wēɛ kpɛɛ yiru. Ba nùn yarama kpee baa yen min di.

¹⁴ Ye u tura Lekio, Filisitiba ba nùn sennɔ na ka wure bakanu. Saa yera Yinni Gusunɔn Hunde u nùn yɔɔwa. Ma u wēɛ yi ba ka nùn bɔkua kasuka yi kua nge wēɛ yi yi dɔɔ soora. Ma yi wɔruma win nɔman di. ¹⁵ Yera u ketekun baa saburo beku gagu dɔba u ka tɔmbu nɔrɔbu (1.000) go. ¹⁶ Ma u nɛɛ,

ka ketekun baa saburowa na tɔmbu nɔrɔbu go.

Na bu suba suba nge takanu.

¹⁷ Ye u gari yi saara u kpa, ma u ketekun baa saburo ge kɔ. Ma ba yam mi yīsiru kã Ramati Lekio. Yīs ten tubusiana baa saburon gunguru.

¹⁸ Yen biru nim nɔru ga Sansom kua gem gem. Yera u Yinni Gusunɔ somiru kana u nɛɛ, wuna a dera na nen tɔmbu faaba baka yeni kua. Tē kaa de n gbiwa ka nim nɔru? Kpa n wɔri tɔn tuko be baɲ bango kuen nɔma sɔɔ?

¹⁹ Yera Yinni Gusunɔ u dera nim mu yara kpee wɔru gagan min di Lekio mi, ma ya kua nim nɔnu. Sansom u nɔra ma win hunde ya wurama, u dam kua. Yen sɔna ba nim nɔnu ge soka Eni Hakore. Yen tubusiana, wi u somiru kanan nim nɔnu. Ga wāa mi sere ka gisɔn gisɔ.

²⁰ Sansom u kuawa Isireliban kparo wɔɔ yɛndu saa ye Filisitiba ba sãa ben yinnibu.

Sansom u Gasa da

16

¹ Sṓṓ teeru Sansom u da Gasaa. U kurṓ tanṓ goo wa mi, ma u da u kpuna win mi. ² Yera Gasagiba nua ma u wāa mi. Ma ba yam mi tarusi ba nùn mara wōku giriru wuu gen kṓnnṓwṓ. Ba yōra sēe wōku giri te, ba nēe, n̄ n kua yam sāreru, kpa bu nùn go. ³ Ye n kua wōkurun bṓnu, yera Sansom u seewa u wuu gen gambo gira ye kpuro wuka u seru sṓndi u ka da sere guuru wṓllṓ te ta wāa Heboronin deedeeru.

Sansom ka Dalila

⁴ Yen biru Sansom u kpm kurṓ goo wa u nùn wēre. Kurṓ wi, u wāawa Sorekin wṓwṓ. Win yīsira Dalila. ⁵ Ma Filisitiban sinambu ba da kurṓ win mi, ba nēe, a nùn kṓkirio kpa a nṓ mìn di win dam bakam mē, mu wee, ka nge mē sa ko ko su ka nùn nṓma turi. Saa yera sa ko nùn kamia kpa besen baawure u nun sii geesun gobi nṓrṓbu ka wunṓbu (1.100) wē.

⁶ Ma Dalila u da u Sansom sṓṓwa u nēe, na nun kanamṓ a man sṓṓwṓ man diya wunen dam bakam mē, mu wee. Mba ba koo ka nun bṓke, bu ka nun kamia.

⁷ Sansom u nùn wisa u nēe, bā n man bṓkua ka ten wēe beki nṓba yiru, kon kowa dam sarirugii kpa na n sāa nge tṓn be ba tie.

⁸ Ma Filisitiban sinambu ba ten wēe beki kasuma wasi nṓba yiru yi bañ keewe. Yera Dalila u ka yi Sansom bṓkua. ⁹ N deema Filisiti gaba wāa ba kukua win mi, dii sṓṓwṓ. Ma u nēe, Sansom, Filisitiba wee ba nun wṓrima.

Yera Sansom u seewa u ten wēe yi kasuka nge sobu ye ya dṓṓ soora. Ma bañ gie mìn di win dam mē, mu naamṓ.

¹⁰ Ma Dalila u Sansom sṓṓwa u nēe, wee, a man yaakoru kua, ma a man weesu kua. Tē a suuru koowo a man gem sṓṓwṓ. Ka mba ba koo nun bṓke.

¹¹ Yera u nēe, bā n ka man wēe kpēe bṓkua yi bañ ka gāanu bṓkure, kon kowa dam sarirugii kpa na n sāa nge tṓn be ba tie.

¹² Ma Dalila u wēe kpēe sua u ka nùn bṓkua u nùn sṓṓwa u nēe, Sansom, Filisitiba wee ba nun wṓrima.

N deema ben gaba wāa ba kukua dii sṓṓwṓ. Adama Sansom u wēe yi ba ka nùn bṓkua kasuka nge wēe siira.

¹³ Dalila u kpm Sansom sṓṓwa u nēe, sere ka tē a man yaakoru mṓwa a man weesu kuammē. A den man sṓṓwṓ ka gem ye ba koo ka nun bṓke.

U nēe, a nēn wirun tara nṓba yiru ye mennṓ ka wēe siiri a wesi.

¹⁴ Ye Sansom u dweeya, ma Dalila u win wirun tari yi mennṓ ka wēe siiri u wesa. Ma u ka yi dāru kparesi temṓ. Yera u nùn yamia u nēe, Sansom, Filisitiba wee, ba nun wṓrima.

Sansom u yanda, win dom kpalla, ma u dāa te wuka ka wesi te sannu.

¹⁵ Kurṓ wi, u nùn sṓṓwa u nēe, ma a maa nēe a man kī ni? Adama wunen gōru gañ wāa dee dee nē sṓṓ. Wee, a man yaakoru kua sere nṓn ita. Añ man sṓṓwa mìn di wunen dam bakam mē, mu wee.

¹⁶ Baadommawa u ra n nùn gari yi sṓṓmṓ sere win baasi bi, bu Sansom bande, u ka bu wasira. ¹⁷ Ma u nùn win gōru wukia u nùn sṓṓwa u nēe, kṓṓ gañ nēn wiru yē saa mìn di ba man mara. Domi na sāawa wi Gusunṓ u gṓsa saa nēn mēron nukurun di. Bā n man kṓna, nēn dam mu koo man deri kpa n ko dam sarirugii nge tṓn be ba tie.

¹⁸ Sanam mē Dalila u wa ma u nùn win gōru kpuro wukia, ma u Filisitiban sinambu sokusia u nēe, bu den na tē, domi Sansom u nùn win gōru kpuro wukia.

Yera Filisitiban sinam be, ba seema ba na kurṓ win mi ka gobi yi. ¹⁹ Ma Dalila u dera Sansom u dweeya win taarṓ ma u goo soka, u na u win tari nṓba yiru ye kpuro kṓna. Ma Sansom dam mu doona. Nge mēya Dalila u ka nùn nṓma tura. ²⁰ U nēe, Sansom, Filisitiba wee, ba nun wṓrima.

Ma u dom yanda, u tii sṓṓwa u nēe, kon yari n ka tii yina nge mē na ra ko. Domi uñ yē ma Yinni Gusunṓ u nùn deri. ²¹ Yera Filisitiba ba nùn sēre ba win nṓni yiru kpuro wṓwa. Ma ba ka nùn da Gasaa. Ba nùn bṓkua ka sii gandun yṓni ba nùn doke pirisṓm dirṓ. Ba dera u dobi nammṓ nge mē ba ra ben yaa sabenu koosie. ²² Sanam dṓṓ

sanam wee, win seri kpiimɔ yi ba raa kɔna mi.

Sansom gɔɔ

²³ Saa ye sɔɔ, Filisitiban sinambu ba menna bu ka ben bũu Dagoni yãku bakaru kua kpa bu maa nuku dobu ko. Domi ba nɛɛ, u bu ben yiberɛ Sansom nɔmu beria.

²⁴ Sanam mɛ ba bũu wi wa, yera ba nùn siarabu wɔri ba mɔ, besen bũu u sun besen yiberɛ nɔma beria
wi u raa besen tem sankumɔ,
ma u besen tɔn dabinu goomɔ.

²⁵ Ben nuku doo bi sɔɔ, ba nɛɛ, su Sansom yarama u na u sun yɛɛsu go. Ma ba nùn yarama pirisɔm dirun di. U na ma ba nùn yaakorukua. Ba nùn yãrasia gbere yirun baa sɔɔ. ²⁶ Yera Sansom u aluwaasi wi u win nɔma nɛni sɔɔwa u nɛɛ, a man yãsuo kpa n gbere be nɛnɛ bèn wɔllɔ gidambisa yeni ya sɔ kpa n yi gballi.

²⁷ N deema tɔmba yiba dii te sɔɔ, tɔn durɔbu ka tɔn kurɔbu. Filisitiban sinambu nɔɔbu kpuro ba wãa mi. Be ba wãa wɔllɔ, ben geera kua tɔnu nɔrɔɔbun suba ita (3.000) be ba Sansom mɛera dɔma te.

²⁸ Yera Sansom u Yinni Gusunɔ kana u nɛɛ, Yinni, na nun kanamɔ, a man yaayo, a maa man dam kɛɛyɔ nɔn tee teni tɔna kpa n Filisitiba mɔru kɔsia n wiru go nɛn nɔni yiru yen sɔ.

²⁹ Ma Sansom u gbere suunukii yiru ye nɛnua yèn wɔllɔ gidambisa ye, ya yɔ, tia win nɔm geuɔ, tia maa win nɔm dwarɔ.

Ma u ye bɔria, ³⁰ u nɛɛ, a de n gbi ka Filisitiba sannu. Ma u yãara ka win dam kpuro, ma dii te, ta Filisitiban sinambu wɔri ka tɔn be ba wãa mi. Tɔn be ba gu ka wi sannu dɔma te, ba dabi ba kere be u go sanam mɛ u wasi.

³¹ Yera win wɔnɔbu ka win tondon yenugibu kpuro ba na ba win goru sua ba ka da ba sikua win tundo Manɔan sikirɔ, Sorea ka Esitaolin baa sɔɔ.

Wɔɔ yenda Sansom u Isireliba kpara.

Mika u bũnu kua

17

¹ Durɔ goo u wãa Efaraimun guunun bera gia, win yĩsira Mika.

² Sɔɔ teeru u win mero sɔɔwa u nɛɛ, sii geesun gobi nɔrɔɔbu ka wunɔbu (1.100) yi a nɛɛ, ba gbena, sere a gbena wi bɔrusi nɛn nɔni biru, yi wee. Nɛna na yi sua.

Ma win mero u nɛɛ, Gusunɔ u bɔri yi gɔsia domaru wunɛ sɔɔ, nɛn bii.

³ Ma Mika u gobi yi suama u win mero wesia. Yera mero u nùn sɔɔwa u nɛɛ, wee, na sii gee si Yinni Gusunɔ wɛɛmɔ, bu bwãaroku koowo wunen sɔ kpa bu su pote. N n mɛn na, a yande su nɛnuɔ.

⁴ Adama u yina. Ma u su mero wesia. Yera win mero wi, u sin gobi goobu (200) sua u seko wɛ. Ma seko wi, u bwãaroku kua u gu sii gee si pote. Yen biru ba gu yi Mikan dirɔ.

⁵ N deema Mika u raa sãa yeru mɔ win yenuɔ. Ma u dera ba nùn bwãaroku ganu kua. Ma u win tiin bii turo gɔsa u kua nin yãku kowo.

⁶ Domi saa ye sɔɔ, Isireliba bañ kparo mɔ, baawure u mɔwa ye u kɔ.

⁷ Saa ye sɔɔ, aluwaasi goo wãa Betelehemuɔ Yudan temɔ. Durɔ wi, u sãawa Lefin bweseru. ⁸ Ma u seewa Betelehemun di u win wasangariru doona. Ye u tura Efaraimun guunɔ, ma u dua Mikan yenuɔ. ⁹ Yera Mika u nùn bikia u nɛɛ, man diya a wee.

Ma u wisa u nɛɛ, nɛ yãku kowon bwesera. Na weewa Betelehemun di ye ya wãa Yudan temɔ. Na nɛn bɔsunu mɔwa, na kasu mi kon sina.

¹⁰ Ma Mika u nùn sɔɔwa u nɛɛ, n n mɛn na, a sinɔ nɛn mini kpa a n sãa nɛn yenun yãku kowo, kpa na n da nun sii geesun gobi wɔkuru wɛ wɔɔ baagere, ka sere maa yãa ni kaa n da doke, kpa na n nun nɔrimɔ.

Ma durɔ wi, u wura. ¹¹ Nge meya u ka sina Mikan mi. Ma Mika u nùn mɛera nge win tiin bii. ¹² Ma u nùn kua win yãku kowo. ¹³ Yera Mika u tii sɔɔwa u nɛɛ, na yɛ ma Yinni Gusunɔ u koo man domaru kua tɛ domi na yãku kowo mɔ wi u sãa Lefin bweseru.

Danuba

ba Mikan bwãarokunu

ka win yāku kowo wāra

18

¹ Saa ye sɔɔ, Isireliba baɲ kparo mɔ. Meya maa Danuba ba kpana bu ben tem mwa me ba tubi di. Yera ba basu ba tem kasu. ² Ma ba tabu durɔ wɔrugɔba nɔɔbu gɔsa ben suunu sɔɔ ba bu gɔra saa Sorean di ka Esitaolin di bu ka da bu tem saria mɛeri. Ma tɔn be, ba seewa ba da. Ye ba tura Efaraimun guunɔ, yera ba dua Mikan yenuɔ ba kpuna. ³ Sanam me ba wāa mi, yera ba Lefi goon nɔɔ nua, ma ba win gari gerubu tuba. Yera ba nùn soka ba bikia ba nɛɛ, mba a kom na bera gee. Mban sɔna a wāa mini.

⁴ U bu wisa u nɛɛ, Mikawa u man yii mini na n sāa win yāku kowo, u n man gobi kɔsiamɔ.

⁵ Ma tɔn be, ba nùn sɔɔwa ba nɛɛ, a Gusunɔ bikio u sun sɔɔsi besen sanum mù n koo dora.

⁶ Ma yāku kowo wi, u bu wisa u nɛɛ, i doo ka bəri yendu. Yinni Gusunɔ u koo bɛɛ kpara bɛɛn sanum sɔɔ.

⁷ Ma tɔnu nɔɔbu be, ba doona min di, ba da Laisiɔ. Ba deema bera min tamba wāawa bəri yendu sɔɔ, nandabu sari, nge Sidonigibu. Domi tɔn tuko goo kun bu baasi. Meya baɲ maa wɛrɔ goo mɔ turuku. Sidonigibu ba ka bu toma. Baɲ maa wāasine ka bweseru garu. ⁸ Laisi min di, tumbu nɔɔbu be, ba gɔsira ba da ba begibu deema Sorean ka Esitaoliɔ. Ma begii be, ba bu bikia ba nɛɛ, mba ka mba i wa mi gia. ⁹ Ma ba wisa ba nɛɛ, i seewo su da su Laisigibu wəri. Domi tem mi ba wāa mi, tem gem tiiwa. I ku de sa n wāa mini sa n kom yaa bie. I seewo su da fuuku su bu wəri, su ben tem me mwa. ¹⁰ Tem me, mu kpā, gāanu kun maa bu kɔmie. Sà n tura mi, sa ko deema wee ba wāa bəri yendu sɔɔ. Gusunɔ u koo maa sun bu nɔmu beria.

¹¹ Yera Danun bwese te sɔɔ, tumbu nata (600) ba seewa saa Sorean di ka Esitaolin di ba ben tabu yānu neni.

¹² Ba da Yarimun wuuɔ Yudan temɔ ba ben sansani gira mi. Yen sɔna ba yam mi sokumɔ Makane Danu sere ka gisɔ. Yen tubusiana Danun sansani.

¹³ Saa min diya ba maa da Efaraimun

guunɔ ma ba da sere Mikan yenuɔ. ¹⁴ Yera tumbu nɔɔbu be ba raa tem min saria mɛirim na mi, ba begibu sɔɔwa ba nɛɛ, i yɛ ma bwāaroku ge ba sii geesu pote ka bwāarokunu ganu nu wāa diru mini? N n men na, i de su bwisiku ye n weene su ko.

¹⁵ Ma tɔn be, ba da diru mi Lefi aluwaaasi wi, u wāa. Ma ba nùn tɔbura.

¹⁶ Tumbu nata ye, ba da ba yɔ dii kɔnnɔwɔ ba tabu yānu neni. ¹⁷ Ma tumbu nɔɔbu be, ba dua Mikan dirɔ, ba bwāaroku ni yarama kpuro. Saa ye sɔɔ, yāku kowo wi, u yɔ dii kɔnnɔwɔ ka tɔnu nata ye. ¹⁸ Ye u wa tɔn be, ba dua Mikan dirɔ ba bwāaroku ni yarama, yera u bu bikia u nɛɛ, mba i mɔ mi.

¹⁹ Yera ba nùn wisa ba nɛɛ, a wunen nɔɔ mario. A ku gam gere. Sa ko nun ko besen yāku kowo. Yen yerà a kīru bo, a n sāa tɔn turon yāku koowo? Nge Isirelin bwese keri giragii.

²⁰ Ma gari yi, yi yāku kowo wi dore. Yera ba nùn bwāaroku ni wɛ u ka bu swīi.

²¹ Ma Danu be, ba gurena ba doona, ba ben bibu gbiisie ka yaa sabenu ka sere ben sɔmunu. ²² Ye ba yara Mikan yennun di ba tonda, yera be ba ka Mika wāa sannu ba gurena ba Danu be naa gira, ²³ ba bu sokumɔ taa taa. Yera Danu be, ba yāra ba Mika bikia ba nɛɛ, mba a kī a ka sun naa gire me.

²⁴ Ma u bu wisa u nɛɛ, mba n maa man tie. Wee, i nen būnu gura ma i nen yāku kowo mwa, ma i mɔ, mba na kī?

²⁵ Yera ba nɛɛ, saɲ maa kī su wunen nɔɔ nɔ. À n maa yina, besen gabun mɔru koo se kpa bu nun wəri bu go tɛ, wune ka wunen yenugibu.

²⁶ Ma Danu be, ba ben swaa wəri ba n doonɔ. Ye Mika u wa tɔn be, ba nùn dam kere, yera u gɔsirama u wuma win yenuɔ.

Danuba ba Laisi kamia

²⁷ Nge meya Danuba ba ka Mikan bwāarokunu doona ka win yāku kowo sannu. Yen biruwa ba da ba Laisi wəri, ba yen tumbu go be ba raa wāa bəri yendu sɔɔ mi. Ye ba bu go ba kpa, ma ba wuu ge dɔɔ meni.

28 Goo kun kpīa u Laisigii be faaba kue, domi Sidonigibu ba ka bu toma. Bañ maa ka bweseru garu wāasine. Ba wāawa Bēti Rehābun wōwaa. Yen biruwa Danu be, ba wuu ge bana ba sina mi. 29 Ma ba gu yīsi kpaaru kā, Danu. N deema ben sikadon yīsira mi, wi u sāa Yakābun bii. 30 Yera Danu be, ba bwāaroku ge gira bu ka sā. Ma Yonatham, Gēesāmun bii, Mōwisin debubu, ka win bibu ba kua ben yāku kowobu sere ba ra ka Isireliba gura ba ka doona tem tukumā. 31 Nge mē Isireli be ba tie ba Yinni Gusunā sāamā Silō n ka tē, nge mēya Danu be, ba maa bwāaroku ge ba gira mi sāwa n ka te.

Lefi goo ka win kurō

19

1 Lefi goo wāa Efaraimun guunun bera gia, baru kpaaru garun mi. Yera u kurō tanō goo sua wi u sāa Betelehēmuḡii Yudan temā. Saa ye sōō, Isireliba bañ sunō mō. 2 Durō wi ka win kurō ba sannā. Yen sōna kurō wi, u da u sina suru nne win tondon yēnuō Betelehēmuō. 3 Yera win durō u nūn naa da u nūn kākiri u ka wurama yēnuō. Sanam mē u dōō, win sām kowo u nūn yōsiri ka ben ketekunu yiru. Ye ba tura kurō win mi, ba dua win tondon dirō. Ye tundo wi, u durō wi wa, ma u nūn dam koosia ka nuku dobu. 4 U dera ba sina mi, sōō ita. Ba di ba nōra. 5 Sōō nne se ba seewa buru buru yellu ba sōōru kua bu ka doona. Adama win dokiri u nēē, bu yōro bu gāanu di bu sere doona.

6 Ma ba sina ba di be yiru ye. Yera dokiri wi, u maa bu gōra u nēē, bu kpunō sere sisiru bu maa nuku dobu ko.

7 Lefi wi, u kīa u doona adama win dokiri u nūn suuru kana ma u maa sina wōku teeru. 8 Sōō nōōbuse u seewa buru buru yellu u ka doona. Yera dokiri wi, u maa nēē, u sinō u gāanu di kpa u doona sōō ù n kella.

Ma ba sina ba di sannu. 9 Sanam mē Lefi wi, u seewa ka win kurō ka win sām kowo, win dokiri wi, u nūn sōōwa u nēē, sōō u kpa, yam maa tīramō. Bu

maa sinō sere sia bururu, kpa bu yellu se bu swaa wōri.

10 Adama Lefi wi, u den yina, ma ba swaa wōri ka win kurō ka win sām kowo wi, ka ben ketekunu yiru ye. Yen dōma te, ba tura Yebusin deedeeru ye ba maa sokumō Yerusalemu. 11 Sanam mē ba Yebusi ye bōku kua, saa ye sōō, sōō u kpeema. Yera sām kowo wi, u win yinni sōōwa u nēē, a de su da Yebusiban wuu genin mi su kpuna.

12-13 Yera win yinni u nūn wisa u nēē, tōn tukobun wuuōra sa ko da? A de su yande turi Gibeao, ñ kun mē Ramaō mi Isireliba ba wāa, kpa su kpuna min gam.

14 Yera ba ben swaa wōri ba n doonō. Sanam mē ba tunuma Gibeao Benyamēen temā, sōō u dua u kpa. 15 Ye ba tura mi, ba da ba wāawa batuma mi wuugiba ra mēnne. Adama goo kun bu soka bu na bu kpuna win yēnuō.

16 Yera durō tōkō goo u wee gberun di, u sarō. U sāawa Efaraimun guunun beragii. Adama u wāawa wuu gen mi. N deema Gibeagii be, ba sāawa Benyamēeba. 17 Yera u nōni seeya u tōn be wa, ba sō wuun mēnno yeru mi. Ma u bu susi u nēē, bēē ka sanum. Man diya i wee. Mana i dōō.

18 Lefi wi, u nūn wisa u nēē, sa weewa Betelehēmun di ye ya wāa Yudan temā. Sa dōōwa sere Efaraimun guunun bera gia baru kpaaru garun mi, domi miya na wāa na ka sāa yāku kowo. Yen sōna na gōsirō mi. Adama ye sa tunuma mini, goo kun sun dam koosie su sere nēē, sa ko sōbia yēron yēnuō, 19 baa mē sa taka mō bēsen ketekunun sō, sa maa dīanu ka tam mō. Gāanu kun sun kōmie.

20 Saa yera durō tōkō wi, u nēē, to, i duuma. Gusunō u de i bōri yēndu wa. Yēn bukata i mō, kon bēē ye kpuro kasua. I ku kpuna batuma mini. I na su da nēn yēnuō.

21 Ma u ka tōn be da win yēnuō u ben ketekunu dīanu wē. Ben tii ba ben naasu kpakia, ma u bu dīanu wē ba dimō ba nōrumō 22 ba nuku dobu mō.

Yera wuu min t̄ambu gabu be ba s̄aa garu ko sariba, ba na ba dii te sik-erena, ba ten gambo soom̄o ba baasi ba m̄o, a dur̄o wi u dua wunen yenūo mi sun yarama su ka n̄un kpuna nge t̄on kur̄o.

²³ Ma dur̄o t̄ok̄o wi, u yara u bu suuru kana u n̄eε, aawo, n̄egibu. I ku daa k̄osa yenin bweseru ko domi n̄en yenura dur̄o wi, u w̄aa. ²⁴ Wee na bii w̄andia m̄o wi u kun dur̄o ȳε. Dur̄o win tii, u maa kur̄o m̄o. Na kon b̄eε bu yarama kpa i ka bu ko nge m̄ε i k̄i. Adama i ku ka dur̄o win tii k̄osa yenin bweseru ko.

²⁵ Ka m̄ε, t̄on be, bañ dur̄o win gari wure. Yera Lefi wi, u win kur̄o yarama u bu w̄ε. Ma ba n̄un tilasi kua ba ka n̄un kpuna w̄oku giriru sere yam ka s̄ara. Yen biru ba n̄un deri u doona. ²⁶ Yera kur̄o wi, u seewa u na u w̄oruma yenu ḡen mi win dur̄o u w̄aan k̄ann̄ow̄o. ²⁷ Ye n kua bururu, Lefi wi, u seewa u k̄i u swaa w̄ari. U gambo ken̄ia, yera u deema wee, win kur̄o u kp̄i u ḡaseru dem̄ie k̄ann̄ow̄o. ²⁸ Ma u kur̄o wi s̄ow̄a u n̄eε, a seewo su doona.

Adama uñ wisibu nua. Ase kur̄o wi, u guwa mi. Yera dur̄o n̄un sua u s̄andi win ket̄ekun w̄oll̄o u ka doona win wuūo. ²⁹ Ye u tura win yenūo, yera u woburu sua u ka kur̄o win goo te b̄atira kpirinu w̄okura yiru, ma u Isireliban bwese k̄era baayere kpiri tia tia m̄aris̄ia. ³⁰ Be ba ye wa kpuro, ba biti soorawa ba n̄eε, sañ yenin bweseru waare saa m̄in di sa yarima Egibitin di. Yen s̄o, i de su m̄enna su wesiana kpa su wa yen m̄ε sa ko ko.

Ba B̄enyam̄εba s̄εyasia

20

¹ Isireli be ba w̄aa Danūo s̄o ȳsan n̄m geu gia sere n ka girari Beri Sebāo s̄o ȳsan n̄m d̄war̄o ka maa be ba w̄aa Galadin tem̄o s̄o yari yeru gia, ba m̄enna ba n̄o tia kua nge t̄on turo Yinni Gusun̄an s̄aa yer̄o Misipāo. ² Ben bwese k̄era baayeren wirugibu ba nawa d̄oma te. Ben tabu naanaakobu be ba koo kp̄i bu ka takobi sanna ba s̄awa t̄ambu n̄ar̄obun suba n̄εru (400.000). ³ N deema B̄enyam̄εba ba

nua k̄o ma Isireli be ba tie ba m̄enne Misipāo.

Ma Isireli be, ba bikia ba n̄eε, am̄ona daa k̄osa yenin bweseru ya ka koor̄a.

⁴ Ma Lefi w̄in kur̄o ba go mi, u bu s̄ow̄a u n̄eε, na n̄en kur̄o naa dawa sa wee. Ma sa tunuma Gibeao sa kpuna mi. ⁵ Yera Gibeagii be, ba man seesi, ba na ba man tarusi diru mi na kp̄i w̄okuru. N̄en tiwa ba raa kasu bu ka kpuna bu go adama na bu n̄en kur̄o w̄ε ma ba ka n̄un kpuna ka tilasi ba go. ⁶ Yera na win goo te sua na b̄atira na Isirelin bwese k̄era baayere kpiri tia tia m̄aris̄ia. Domi ḡaa k̄osuna ba kua mi, n̄in bweseru n̄ n̄ ween̄ε Isireliba bu ko. ⁷ Yen s̄o, b̄eε Isireliba, wee i m̄enne mini t̄ε. I wesian̄o kpa i ko ye n ween̄ε i ko.

⁸ Ma be kpuro ba n̄o n̄era nge t̄on turo. Ba n̄eε, bes̄en goo kun wur̄o win yenūo u sere n̄eε u koo sina win kuu bekurugir̄o. ⁹ Wee ye sa ko Gibeagii be kua. Sa ko t̄εt̄ε towa ¹⁰ su ka t̄ambu ḡasi Isirelin bwese k̄era baayere s̄o. T̄ambu wun̄obu (100) s̄o, sa ko w̄okuru w̄ia. T̄ambu n̄ar̄obu (1.000) s̄o, sa ko wun̄obu w̄ia. T̄ambu n̄ar̄obun suba w̄okuru (10.000) s̄o, kpa su n̄ar̄obu w̄ia. T̄on beya ba koo da bu sun d̄ianu kasuama su ka wa su di bes̄ε be sa m̄enne mini, kpa su wa su Gibeagii be s̄εyasia ben daa k̄osa ye ba kua min s̄o.

¹¹ Nge m̄eya Isireliba kpuro ba ka m̄enna ba n̄o tia kua bu ka Gibeagii be w̄ari. ¹² Ma Isireli be, ba t̄ambu ḡora B̄enyam̄εn tem kpuro s̄o ba n̄eε, am̄ona k̄osa yenin bweseru ya ka koor̄a bes̄en suunu s̄o m̄ε. ¹³ Yen s̄o, i sun t̄on k̄oso be n̄omu s̄andio su bu go, kpa su k̄osa ye wuna bes̄ε Isireliban suunu s̄on di.

Adama B̄enyam̄εn be, ba yina bu ben m̄ero bisi ben gari n̄o. ¹⁴ Ma ba maa m̄enna Gibeao bu ka Isireliba tabu ko. ¹⁵ Yen d̄oma te, t̄ambu n̄ar̄obun suba yenda n̄obu ka tia (26.000) be ba koo kp̄i bu ka takobi sanna, ba m̄enna B̄enyam̄εn tem s̄o ka sere maa tabu dur̄obu nata ka wun̄obu (700) be ba s̄aa Gibeagan tiigibu. ¹⁶ B̄enyam̄εban tabu dur̄obu s̄o, ben nata ka wun̄obu (700) ba s̄awa n̄m dwaagibu. Be

kpuro ba noma dowa gem gem. Domi ben goo sari wi u koo tɔnun sera kpurantɛɛru yĩisi u kɔmia. ¹⁷ Isireliba sɔɔ maa, be ba tabun dɔɔnɛ mɔ ba koo kpĩ bu ka takobi sanna ba sãawa nɔrɔbun suba nɛɛru (400.000).

¹⁸ Ma Isireli be, ba da Beteliɔ bu ka Gusunɔ bikia u bu sɔɔsi bwese kera ye ya koo gbi yu Benyamɛɛba wɔri. Ma Yinni Gusunɔ u Yudaba gɔsa. ¹⁹ Sisiru bururu Isireliba kpuro ba seewa ba ben sansani gira Gibeabɔkuɔ. ²⁰ Yen biru ba ben tabu sĩa yi Gibeabɔ deederu bu ka Benyamɛɛba wɔri. ²¹ Yen dɔma tera Gibeagii be, ba yarima ba Isireliba wɔri ba ben tɔmbu nɔrɔbun suba yɛnda yiru (22.000) go. ²²⁻²³ Ma Isireliba ba da ba Gusunɔ weeweenu koosi sere n ka kua yoka. Ma ba nɔn bikia ba nɛɛ, bu maa ben mero bisi be wɔriɔ?

Ma Yinni Gusunɔ u nɛɛ, oo, bu doo.

Saa yera ba dam wa. Ma ba ben tabu sĩa kpĩ mi ba raa yellu kpĩ ba ka Benyamɛɛ be wɔri. ²⁴ Yera ba kpam Benyamɛɛba wɔri nɔn yiruse te. ²⁵ Benyamɛɛ be, ba kpam yarima ba Isireliban tabu durɔbu nɔrɔbun suba yɛndu yiru sari go (18.000). ²⁶ Yera Isireliba kpuro ba menna Beteliɔ ba sina Yinni Gusunɔn sãa yeru mi, ba weeweenu mɔ. Yen dɔma te, ba nɔɔ bɔkuawa sere n ka kua yoka. Ma ba Yinni Gusunɔ yãku dɔɔ mwaararuginu kua ka siarabun yãkunu. ²⁷⁻²⁸ N deema Yinni Gusunɔn woodan kpakoro te, ta wãa Beteli mi. Finɛesi, Eleasaan bii, Aronin debubuwa u sãa yãku kowo saa ye. Yera Isireli be, ba Yinni Gusunɔ bikia ba nɛɛ, su kpam Benyamɛɛba wɔriɔ?

Ma u nɛɛ, oo, i doo. Kon bɛɛ bu nɔmu beria sia.

²⁹⁻³⁰ Sɔɔ itase Isireliba ba da ba tabu sĩa kpĩ bu ka Benyamɛɛba wɔri nge mɛ ba raa kua yellu. Adama ba maa tabu kowobu berua ba ka Gibeabɔ sik-erena. ³¹ Yera Benyamɛɛba ba maa yara ba ka Isireli be yinna. Ma ba bu naa gira ba ka wuu yara ba tonda. Nge mɛ ba raa kua ba ka Isireliba go yellu, nge mɛya ba maa torua ma ba maa ben tɔnu tena go Betelin swaaɔ ka Gibeagia sɔɔ yakasɔ. ³² Ma

Benyamɛɛ be, ba nɛɛ, wee, sa maa bu kamia nge yellu. Adama Isireliba ba nɛɛ, i de su duki su kpa bu ben wuu deri bu tonda. ³³ Ma ba da ba menna Baali Tamaaɔ. Yera be ba raa kukua ba yarima Mare Geban di mi ba wãa. ³⁴ Ba sãawa tɔmbu nɔrɔbun suba wɔkuru (10.000). Ma ba da Gibeabɔ ba tabu kua gem gem ka Benyamɛɛba. Benyamɛɛ be, baɲ yɛ ba kam kobu dɔɔwa mi. ³⁵ Ma Yinni Gusunɔ u dera ba burisina Isireliban wuswaaɔ. Yen dɔma tera Isireliba ba tɔmbu go nɔrɔbun suba yɛnda nɔɔbu ka wunɔbu (25.100) Benyamɛɛn tabu kowobu sɔɔ. ³⁶ Saa ye sɔɔra Benyamɛɛba ba tuba ma ba kam kuawa.

Isireliba ba raa duki sua ba bu deri yɛn sɔ ba yɛ ma ben tabu kowobu gaba kukua Gibeabɔ ba Benyamɛɛba mara.

³⁷ Bera ba yarima ba Gibeabɔ ye wɔri ba yen tɔmbu go. ³⁸ N deema Isireliba ba raa wesiana ba nɛɛ, be ba kukua mi, bu wuu ge dɔɔ sɔreo, kpa be ba tie bu gɔsirama bɔ n wiisu wa. ³⁹ Ye ba wii si wa, yera ba gɔsirama. Benyamɛɛba ba raa bu tɔmbu tena goori. Yen sɔna ba tamaa ba maa bu kamiawa nge yellu. ⁴⁰ Adama saa ye sɔɔ, wii bakara seewa saa Gibeabɔ di, ma Benyamɛɛba ba wa dɔɔ wiira ben wuu wukiri mam mam. ⁴¹ Isireli be ba raa duki sua mi, ba gɔsirama. Saa yera Benyamɛɛ be, ba nanda, domi ba wa wɔrɔ ye ya bu deema. ⁴² Yen sɔna ba duki sua ba doona tem saaram bera gia. Adama Isireli be ba wuu ge dɔɔ sɔre ba yarima ba bu naa swĩ ba goomɔ ⁴³ sere Gibeabɔ sɔɔ yari yerɔ. Baɲ wure Benyamɛɛ be, bu yɔra baa fi-iko bu sere wɛra. ⁴⁴ Nge mɛya ba kua ba ka Benyamɛɛban tabu durɔbu nɔrɔbun suba yɛndu yiru sari (18.000) ye go. ⁴⁵ Ba maa ben tɔmbu nɔrɔbun suba nɔɔbu (5.000) go swaa sɔɔ be ba duki mɔ ba dɔɔ tem saaramɔ Rimɔɔn kperu gia. Ma ba be ba tie naa swĩ sere Gideomuɔ. Miya ba maa ben tɔmbu nɔrɔbun suba yiru (2.000) go. ⁴⁶ Be ba gu dɔma te, ben bwese te sɔɔ, ba sãawa tabu durɔbu nɔrɔbun suba yɛnda nɔɔbu (25.000).

⁴⁷ Adama Benyamɛɛba nata (600) ba

kpĩa ba tura Riməon kperu mi, tem saaramə ma ba kua suru nne bera mi. ⁴⁸ Isireliba ba gəsirama ba na Benyamεε be ba tien wusu sə. Ba bu go go sere ka ben yaa sabenə. Hunde koni ye ya wāa mi kpuro gesi, ba gowa. Ma ba ben wuu si kpuro dō meni.

*Benyamεεn bwese kera
maa seewa*

21

¹ N deema Isireliba ba raa nō mwεeru kua Misipə ba nεε, bañ Benyamεε goo ben bii wəndia goo wεemə u sua kurə. ² Ma ba na ba sina Beteliə Yinni Gusunən wuswaa sere n ka kua yoka. Ba wuri kua ka dam ³ ba nεε, Gusunə, bεε Isireliban Yinni, mban sōna bεsen bwese kera tia ya kpeera.

⁴ Ma ba seewa buru buru yellu ba yāku yeru kua mi, ma ba yāku dō mwaararuginu ka siarabun yākunu kua ten wəllə. ⁵ Yen biruwa ba nεε, geema sa nō mwεeru kua ka bōri sa nεε, be ba kun de Misipə Yinni Gusunən sāa yerə sa ko bu gowa. N n mən na, berə bεε Isireliba sə, bañ ka sun mənne mi.

⁶ N deema Isireliba ba gōru gōsia ba nεε, wee sa bεsen bwese kerī tia go. ⁷ Tē aməna sa ko ko su ka Benyamεε be ba tie kurəbu waawa. Domi sa bōrua kə Yinni Gusunən wuswaa sa nεε, sañ maa bu bεsen bii wəndiaba wεemə bu sua kurəbu.

⁸ Ma ba bikiana ba nεε, bεε sə berə bañ nε Yinni Gusunən wuswaa Misipə. Ma ba deema goo kun nε saa Yabesin di ye ya wāa Galadiə. ⁹ Domi sanam mε ba tambu gara ba deema Yabesigii goo kun wāa mi. ¹⁰ Saa yera Isireli be sə, ba tabu kowobu nərəbun suba wəkura yiru (12.000) gōsa ba bu wooda wε ba nεε, i doo i Yabesigibu go kpuro. ¹¹ I tən durəbu kpuro goowo ka kurə be ba durə yē kə.

¹² Ye ba tura mi, ba wəndiaba wa tōnu nεeru (400) be ba kun durə yē. Ma ba bu mwεerima ba ka na ben sansaniə Silə Kananin temə.

¹³ Yen biruwa Isireliba ba Benyamεε be ba da ba kukua Riməon kpee wəruə

gōria ba nεε, bu yarima, tabu kpa, ba dora. ¹⁴ Yera Benyamεε be, ba yarima. Ma ba bu wəndia be wε ba sua kurəbu, be ba mwεerima saa Yabesin di mi, Galadin temə. Adama kurə be, bañ bu dabiru tura.

¹⁵ Ma Isireliba ba Benyamεε ben wənwəndu wa yèn sō Yinni Gusunə u dera ben bwese kera kanda. ¹⁶ Ma Isireliban guro gurobu ba nεε, wee tən kurəbu sari Benyamεεn bweseru sə. Mana ben tən durə be ba tie ba koo kurəbu wa. ¹⁷ Domi n n weenε ben bweseru tu kam ko, kpa bεε Isireliban bwese kerī tia ye, yu gbi. ¹⁸ Adama sañ kpē su bu bεsen bii wəndiaba wε bu sua kurəbu, domi sa nō mwεeru kua ka bōri sa nεε, Isireli wi u win bii wəndia Benyamεε goo wε u sua kurə, yen yēro u kam ko.

¹⁹ Adama ba bwisika ba nεε, wee wōo ka wōon tōo bakara turuku kua te sa ra Yinni Gusunə kue Silə. Silo ye, ya wāawa swaa ye ya dōo saa Betelin di sere Sikemuə sōo yari yerə, Beteli ka Lebanon baa sə. ²⁰ Ma ba Benyamεεba bwisi yini kə ba nεε, i doo i kuke resəm gbaanə. ²¹ Kpa i n yōru bwē i n Silon wəndiaba mara, be ba koo yarima ba n yaamə. I n bu wa mε, kpa i yarima gbaa nin min di, i bu sēre i mwεeri i ka doona bεen temə bu ko bεen kurəbu. ²² Ben məwəbu bə n na, ba sun weeweenu koosi, sa ko bu wisi su nεε, sañ kpĩa sa bεε kpuro kurəbu waawe Yabesin taa bi sə. Nge mε n n ben tii ba bεε bii wəndia be wε, bañ ben nō mwεeru kəbie.

²³ Ma Benyamεε be, ba ka tən ben gari səmburu kua. Ba wəndia be mwεera sanam mε ba yaamə Silə. Ben baawure u wəndia wa u sēre u sua kurə. Ma ba ka da ben temə. Ba wure ba ben wusu bana, ba sina mi. ²⁴ Yen biruwa Isireli be ba tie ba yarina. Baawure u da u win bwese kera deema win temə.

²⁵ N deema saa ye sə, Isireliba bañ kparo mə. Ben baawure u mōwa nge mε u kī.

RUTU

Tire te, ta ka kurɔ goon gari yā wi ba mɔ Rutu. Rutu wi, u n̄ sāa Isireli. Ta sun sɔ̄simɔ nge mɛ u ka dua Gusunɔn tɔmbu Isireliba sɔ̄. Ta maa Rutu win bɔrɔkiniru sɔ̄si win durɔn tɔmbu sɔ̄ ka naane ye u Gusunɔ Isireliban Yinni kua.

Rutu ka win dwaa mero ba raa wāa yāaru sɔ̄. Ben naane ye ba Gusunɔ kuan sɔ̄, u bu kua dukiagibu sere u mam dera Rutu u bii mara ma bii wi, u kua Dafidin debu.

Tire ten kpunaa

1. Naomi u gɔsira u wura Betelehemuɔ, wiru 1.
2. Rutu u Boasin k̄i geeru wa, wiru 2 ka wiru 3.
3. Boasi u Rutu sua kurɔ, wiru 4.

Elimɛlekin yɛnun nɔni swāaru

¹ Kparobun waati sɔ̄, gɔ̄ra dua Isireliban temɔ. Yera durɔ goo u seewa Betelehemun di ye ya wāa Yudan temɔ, u da u wāa Mɔabuɔ ka win kurɔ ka win bii tɔn durɔbu yiru. ² Durɔ win ȳsira Elimɛleki. Win kurɔwa Naomi. Win bii ben ȳisa wee, Maloni ka Kilioni. Be kpuro ba sāawa Efaratan bweseru. Ben wuuwa Betelehemu, Yudan temɔ. Ye Elimɛleki ka win tɔn be kpuro ba tura Mɔabu mi, yera ba ben wāa yeru kua. ³ Sɔ̄ teeru, Elimɛleki u kpuna u gu. Ma u Naomi ka bibu yiru ye deri. ⁴ Ma bii be, ba Mɔabun bii wɔndiaba sua kurɔbu. Kurɔ ben turon ȳsira Oripa, turowa maa Rutu. Ma ba wāa mi sannu sere n̄ ka kua wɔ̄ wɔ̄kuru. ⁵ Yen biruwa Maloni ka Kilioni ba kpuna ba gu. Ma Naomi u tia wi turo. U n̄ ka win durɔ, u n̄ maa ka win bibu yiru ye.

Naomi ka Rutu

ba gɔsira Betelehemuɔ

⁶⁻⁷ Yeniban biru, Naomi u nua Gusunɔ u win tɔmbu durom kua u bu d̄ianu w̄. Yera u seewa sɔ̄ teeru ka win bigii kurɔbu Mɔabun di, ba wiɔ Yudan temɔ. ⁸ Ma u bigii kurɔ

be sɔ̄wa u n̄ɛɛ, b̄ɛɛn baawure u wuro win meron yɛnuɔ, kpa Yinni Gusunɔ u b̄ɛɛ gea kua nge m̄ɛ i b̄ɛɛn durɔ be ba gu kua, ka maa nen tii. ⁹ Kpa Yinni Gusunɔ u de b̄ɛɛn baawure u durɔ wa u w̄ra win yɛnuɔ.

Ma u ben baawure s̄su u bu n̄ɔ kana. Saa ye s̄ra ba wuri n̄ɔ kp̄ɛɛ ba sw̄i. ¹⁰ Yera ba n̄n sɔ̄wa ba n̄ɛɛ, sa ko ka nun dawa wunen tɔmbun mi.

¹¹ Ma Naomi u bu sɔ̄wa u n̄ɛɛ, bii kurɔminu, i wuro b̄ɛɛn tɔmbun mi. Mban daaba i ko ka man da. Domi na n̄ maa bii tɔn durɔbu tie nukurɔ be ba koo ko b̄ɛɛn durɔbu. ¹² N n̄ m̄ɛn na, i gɔsira nen bii kurɔminu. Domi na bukura kɔ, na n̄ maa sāa wi u koo durɔ sua. Baa n̄ n̄ maa b̄ɛɛ sɔ̄wa na n̄ɛɛ, kon durɔ wa w̄ku te kpa n̄ gura sua n̄ bii ma, ¹³ i ko i ȳra ù n̄ kp̄ɛa i sere n̄n sua durɔ? Nge win s̄na i ko n̄ɛɛ, i n̄ durɔ goo suamɔ? Aawo, nen bii kurɔminu, yeni ya n̄ koorɔ. B̄ɛɛn s̄na na nuki sankire too. Domi Gusunɔ u man win n̄mu s̄re.

¹⁴ Yera be kpuro ba maa wuri n̄ɔ kp̄ɛɛ ba sw̄i. Ma Oripa u Naomi s̄su u n̄n n̄ɔ kana u doona. Adama Rutu kun n̄n deri. ¹⁵ Yera Naomi u n̄ɛɛ, wee wunen beruse u wura win tɔmbun mi, kpa ba n̄ ben b̄unu sāamɔ sannu. Wunen tii a gɔsira a n̄n sw̄i.

¹⁶ Ma Rutu u n̄ɛɛ, a ku man tilasi ko n̄ ka nun deri. A de n̄ ka nun da. Domi mi a d̄ɔ̄ miya kon da. Mi a wāa, miya ko na n̄ wāa. Kpa wunen tɔmbu bu ko nen tɔmbu. Kpa Gusunɔ wunen Yinni u ko nen Yinni. ¹⁷ Mi kaa gbi, miya kon gbi, kpa bu sun sike mi sannu. Gāanu n̄ n̄ dera na nun deri, ma n̄ kun m̄ gɔ̄, Gusunɔ u man kuo nge m̄ɛ u k̄i.

¹⁸ Ye Naomi u wa ma Rutu u ȳrawa u ka n̄n da, yera u n̄ maa ḡɛ gerua.

¹⁹ Ma be yiru ye kpuro ba da Betelehemuɔ sannu. Ye ba tura mi, ma biti tɔmbu mwa ba m̄, Naomiwa mini? ²⁰ Ma u bu wisa u n̄ɛɛ, i ku maa man soku Naomi, i man sokuo Mara *. Domi Dam kpurogii u man nuki sanki. ²¹ Doo n̄ra na ka yara minin di, adama Yinni Gusunɔ u dera na gɔsirama n̄m dira. N n̄ m̄ɛn na, mban s̄na i man sokumɔ Naomi. Domi wee

* **1:20** Mara - Ȳsi ten tubusiana sosura. Naomi, ȳsi ten tubusiana, dobu.

Yinni Gusunɔ Dam kpurogii u man taare wɛ, ma u man nuku sankiranu kpɛɛ.

²² Nge meya Naomi ka win bigii kurɔ Rutu, Mɔabu, ba ka Mɔabun tem deri ba na Betelehemuɔ dɛa ni ba mɔ ɔɔsun gɛerun tore sɔɔ.

*Rutu u dɛanu kunɔnu mɔ
Boasin gberɔ*

2

¹ Naomin durɔ Elimɛɛkin dusi goɔ u wɛa wi ba mɔ Boasi. Durɔ wi, u dukia mɔ, u maa beɛɛɛ mɔ. ² Yera sɔɔ teeru Rutu Mɔabu u Naomi sɔɔwa u nɛɛ, a de n da goɔ wi u koo man tɔn geeru kuan gberɔ n dɛanu kunɔnu ko. Ma Naomi u nɛɛ, ya wɛa, a doo nɛn bii kurɔbu.

³ Ma u seewa u da goon gberɔ u ɔɔsu kunɔnu mɔ, u ka be ba ɔɔsu gɛɛmɔ swii. N deema gbee te, ta sɛawa Boasigiru Elimɛɛkin dusi.

⁴ Yera Boasin tii u seema Betelehemun di u na gberu mi, u win sɔm kowobu tɔbura u nɛɛ, Yinni Gusunɔ u n ka beɛ wɛa.

Ma ba nɔn wisa ba nɛɛ, kpa u maa nun domaru kua.

⁵ Saa yera u win sɔm kowo ben wirugii bikia u nɛɛ, waran kurɔwa bii kurɔbu ge.

⁶ Wirugii wi, u nɔn wisa u nɛɛ, kurɔ Mɔabu wi u ka Naomi wɔma wiya mi.

⁷ U na u nɛɛ, su de u sun swii u n dɛanu kunɔnu mɔ. Ye sa wura, ma u win sɔmburu wɔri saa buru ten di, u n wɛre sere ka tɛ, ma n kun mɔ ye u da u sina saa fiiko saarɔ.

⁸ Saa yera Boasi u Rutu sɔɔwa u nɛɛ, a nɔmɔ bii kurɔbu, a n da nɛ mini baadomma, a ku maa da goon gberɔ. A na a n kunɔnu mɔ a n nɛn sɔm kowo bii kurɔmii nini swii a n laakari sɛa mi ba gɛɛmɔ. ⁹ Na maa nɛn sɔm kowobu sɔɔwa na nɛɛ, bu ku nun baba. Nim nɔru gɔ n nun mɔ, a doo a nɔ ben bwɛa nin mi, mi sɔɔ ba nim take.

¹⁰ Saa ye sɔara Rutu u yiira kurɛ u wiru tem girari u nɛɛ, amɔna na ka kii geeru wa wunɛn mi, nɛ wi na sɛa sɔɔ.

¹¹ Ma Boasi u nɔn wisa u nɛɛ, sa nua ye a wunɛn dwaa mero kua saa min di wunɛn durɔ u gu, ka nge me a wunɛn

baaba ka wunɛn mero deri, ka wunɛn tem ka sere maa wunɛn bweseru. Ma a na besɛn bweseru sɔɔ te a n daa yɛ.

¹² N n mɛn na, Gusunɔ Isireliban Yinni wi, win mi a na u ka nun kɔsu u nun yen dibu kɔsia mam mam ye a kua kpuron sɔ.

¹³ Saa yera Rutu u nɛɛ, nɛn yinni, na wa ma a man kii geeru sɔɔsi. Domi a ka man gari kua, a nɛn nukuru yemiasia, nɛ wi na n wunɛn sɔm kowobun goo tura.

¹⁴ Sanam me ba dimɔ, Boasi u nɔn sɔɔwa u nɛɛ, a susima a pɛɛ sua a sɔre kpee sɔɔ kpa a di.

Ma Rutu u sina sɔm kowo ben bɔkuɔ. Yera ba nɔn dobi sɔnde wɛ u di. Ye u deba ma u sukum berua. ¹⁵ Yen biru, u seewa u ka dɛanu kunɔnu ko. Ma Boasi u win sɔm kowobu sɔɔwa u nɛɛ, i de u mam dɛanu kunɔnu ko ka mi i n gɛ. I ku nɔn yinari. ¹⁶ Kpa i dɛa nɔmusu gasu deri u ka wa u gura. I ku maa nɔn wɔkisi.

¹⁷ Yen dɔma te, Rutu wi, u dɛanu kunɔnu kuawa saa bururun di sere ka yokɔɔ. Domi ni u wa nin yari yi kuawa kilo tenan saka. ¹⁸ Yen biru, u yi sua u ka da yenuɔ u win dwaa mero sɔɔsi ka sere maa dɛa ni u din sukum, ma u ye kpuro win dwaa mero wi yiya. ¹⁹ Yera win dwaa mero u nɔn bikia u nɛɛ, waran gberɔwa a dɛa nini wa a kunɔnu kua me gisɔ. Gusunɔ u yɛro domaru kua wi u wunɛn bwisiku nini kua.

Ma Rutu u nɔn wisa u nɛɛ, Boasin gberɔwa u sɔmburu kua dɔma te.

²⁰ Ma Naomi u nɛɛ, Boasi wi, u sɛawa besɛn dusi wi u ra sun tubi di. Yinni Gusunɔ wi u ra baadomma gɔribu ka wasobu durom kue, u nɔn domaru kua.

²¹ Rutu u maa Naomi sɔɔwa u nɛɛ, durɔ wi, u mam man sɔɔwa u nɛɛ, na n da n wɛa ka win sɔm kowobu sere bu ka win dɛa ni gɛ bu kpe.

²² Ma Naomi u nɛɛ, ya wɛa. N n mɛn na, a ku ra maa da goon gberɔ. A doo a ka win sɔm kowo tɔn kurɔ be swiina.

²³ Yera Rutu u ra n ka Boasin sɔm kowo tɔn kurɔ be sɔmburu mɔ sere ba ka ben ɔɔsu ka alikama gɛ ba kpa. Adama Naomin miya u wɛa u ka sɔmbu te daamɔ.

*Rutu u durɔ wa***3**

¹ Sɔɔ teeru Naomi u win bigii kurɔ Rutu sɔɔwa u nɛɛ, na kon nun wāa yeru kua mi kaa wēra, kpa a n ka nuku dobu mɔ. ² Boasi win sɔm kowo tɔn kurɔbu a ra n swīi, u sāawa bɛsɛn dusi. Wee tɛ, u koo da wɔku te, u alikama sara doo soo yerɔ. ³ Yen sɔ, a woburuo, kpa a wunɛn yāa geenu doke, kpa a tii turare yēka, kpa a nùn naamwɛ doo soo yeru mi. Adama a ku de durɔ wi, u nun tubu sere u ka di u nɔ u kpe. ⁴ Saa ye u da u kpuna, a mɛerio mi u kpī. Yen biru, kpa a win bekuru gɓabia a kpuna win naasu gia. Saa yera u koo nun sɔ ye u kī a ko. ⁵ Ma Rutu u win dwaa mero sɔɔwa u nɛɛ, ye a man sɔɔwa kpuro, yera kon ko.

⁶ Ma u seewa u da doo soo yeru mi, u kua nge mɛ win dwaa mero wi, u nùn sɔɔwa kpuro. ⁷ Ye u wa Boasi u di u kpa u nɔra, u da u kpuna mi win dīanu suba, saa yera Rutun tii u da sɛɛ u durɔ win bekuru gɓabia u kpuna win naasɔ. ⁸ Ye n kua wɔku suunu, yera Boasi u dom nanda u yēsa gɔsia, ma u deema wee kurɔ goo u kpī win naasɔ. ⁹ Ma u bikia u nɛɛ, wara mi.

Rutu nùn wisa u nɛɛ, nɛna wunɛn yoo Rutu. A man yakio kpa n ko wunɛn kurɔ, domi wuna a ra man tubi di.

¹⁰ Ma Boasi u nɛɛ, Yinni Gusunɔ u nun domaru kua nɛn bii kurɔbu. Wunɛn bɔrɔkini te a man sɔɔsi mini, ta kere te a wunɛn dwaa mero kua. Domi a n aluwaasi goo kasu a sua wi u sāa sāaro, n̄ kun mɛ gobigii. ¹¹ Yen sɔ, nɛn bii kurɔbu, a ku bɛrum ko. Ye a bikia kpuro yera kon nun kua. Domi nɛn tɔmbu kpuro ba nua ma wunɛ kurɔ geowa. ¹² Geema, kon kpī n nun tubi di, adama goo wāa wi u sāa wunɛn durɔn mero bisi n nɛn mi turuku kere. ¹³ A kpunɔ mini wɔku te. Sia bururu, u n kī u nun tubi di, u koo yen gari ko. Adama u n yina, sere ka Yinni Gusunɔn wāaru, nɛn tiiwa kon ye ko. N n mɛn na, a kpunɔ mini sere sia.

¹⁴ Ma Rutu u kpuna gee Boasi u naasu tii sere n ka kua bururu. Adama tɔmbu bu ka nùn wa kpuro, u seewa.

Yera Boasi u nùn sɔɔwa u nɛɛ, a ku de goo u nɔ ma tɔn kurɔ goo u na doo soo yeru mini. ¹⁵ Ma u maa Rutu sɔɔwa u nɛɛ, a wunɛn beku te a wukiri mi tɛrio.

Ma u tu tɛria. Yera Boasi u nùn ɔɔsu kilo wɔkura nɔɔbu wisia u bɔkua u nùn wɛ. Ma Rutu u gɔsira u da wuuɔ. ¹⁶ Saa ye u tura win dwaa mɛron mi, ma dwaa mero u nùn bikia u nɛɛ, wuna mi nɛn bii kurɔbu?

Ma Rutu u nɛɛ, oo, nɛna.

Yen biru, u dwaa mero saaria ye Boasi u nùn kua. ¹⁷ U nɛɛ, durɔ wi, u nɛɛ, na n̄ gɔsirɔ wunɛn mi nɔm dira. Yen sɔna u man ɔɔsu kilo wɔkura nɔɔbu ye wɛ.

¹⁸ Ma Naomi u nùn wisa u nɛɛ, a sinɔ mini sɛɛ nɛn bii kurɔbu sere su ka wa mɛ gari yi, yi koo ka wiru goora. Domi durɔ win bwēra kun kpunamɔ ma n kun mɔ u yi wiru go gisɔ.

*Boasi u Rutu sua kurɔ***4**

¹ Bururu Boasi u da u sina wuun gɓara kɔnnɔwɔ mi ba ra siri. Yera u win mero bisi goo wa u sarɔ. N deema win gariya u raa Rutu sɔɔwa u nɛɛ, wiya u koo nùn yakia u tubi di. Ma u nùn soka u nɛɛ, waanɛ, a na mini.

Ma u na u yɔra. ² Yera Boasi u wuun guro gurobu sɔɔ tɔmbu wɔkuru soka, ma u nɛɛ, i sinɔ mini. Ma ba sina. ³ Saa yera u win mero bisi wi sɔɔwa u nɛɛ, Naomi wi u wɔma saa Mɔabun di u tem dɔramɔ mɛ mu sāa Elimɛlɛki bɛsɛn mero bisigum. ⁴ Yen sɔna na gɔru doke n nun ye nɔɔsia. Kpa a mu yakia a tubi di wuuɓibu ka bɛsɛn guro gurobun wuswaaɔ. A kun maa mu yakiamɔ, a man sɔ kpa na n yɛ. Domi wunɛn biru goo sari wi koo mu yakia u tubi di ma n kun mɔ nɛ.

Ma durɔ wi, u nɛɛ, kon mu yakia.

⁵ Yera Boasi u nùn sɔɔwa u nɛɛ, dɔma te kaa mu yakia a tubi di, ka Rutu Mɔabu Elimɛlɛkin biin gɔmini sanna kaa mɛnna a yakia a tubi di. Kpa Elimɛlɛkin yīsiru tu ku ka gbi.

⁶ Ma durɔ wi, u nɛɛ, n̄ n mɛn na, na n̄ maa mu yakiamɔ. Domi ye na mɔ nɛn tii ya koo ra kam ko. Yen sɔ, na nun mu deria. A yakio a tubi di.

⁷ N deema sanam me, Isireliba soo, wi u gaanu kasinamo ka goo, ñ kun me u gaanu yakiamo, u ra win bara noo teu potewa u wionno we ga n ka saa seeda. ⁸ Yera duru wi, u Boasi soowa u nee, a tem me yakio. Ma u win bara noo teu sua u nun we. ⁹ Ma Boasi u wuun bukuro be, ka ton be ba waa mi kpuro soowa u nee, beeya i saa nen seedagibu giso, ma na Elimleki ka win bibu Kiloni ka Malonin yanu kpuro yakia saa Naomin min di na tubi di. ¹⁰ Meya na maa Rutu Mabu wi u saa Malonin gamini yakia u kua nen kuru. Kpa Malonin tubi ye u deri yu ku ka kam ko. Kpa win yisiru tu ku gbi win bweseru soo ka sere maa wuu geni soo.

¹¹ Ma guro guro be, ka ton be ba waa mi, ba nee, meya sa saa wunen seedagibu. Yinni Gusuno u de kuru wi u duu wunen yenu mi, u ko nge Raseli ka Lea. Domi be yiru yera ba Isirelin bweseru mara. Gusuno u maa nun ko ton boko kpa a yisiru yari Betelehemu ye soo Efaratan bweseru soo. ¹² Kpa u de bii be kuru wi, u koo nun maruan bweseru tu ko nge Peresin bweseru wi Tamaa u Yuda marua.

Boasin bweseru

¹³ Yen biru, Boasi u Rutu yenu doke. Ma u ka nun menna. Yinni Gusuno u dera Rutu u gura sua, ma u bii ton duru mara. ¹⁴ Ma ton kurubu ba Naomi soowa ba nee, sa Yinni Gusuno siara wi u dera a goo wa u nun yakia. Gusuno u de u yisiru yari Isireli. ¹⁵ Wunen bigii kuru wi, u bibu nooba yiru kere be kaa n mo. Domi u nun ki too. Wee u nun bii ton duru marua wi u koo nun waa kpaaru we. Kpa u nun noori wunen tokuru soo.

¹⁶ Ma u bii wi sua u taaru sondi u ka soosi ma u kua win tii tiigii. Yen biru, u nun mwa u noorimo. ¹⁷ Yera Naomin kpaasibu ba nee, wee ba Naomi bii ton duru marua. Ma ba nun yisiru ka Obedi. Wiya u seewa u Isai Dafidin tundo mara.

Dafidin sikadoba

¹⁸ Be ba saa Peresin bweseru be wee. ¹⁹ Peresi u Hesironi mara. Ma Hesironi u seewa u Ramu mara. Ma

Ramu u seewa u maa Aminadabu mara. ²⁰ Ma Aminadabu u seewa u Nasoni mara. Ye Nasoni u seewa, yera u Saamo mara. ²¹ Ma Saamo u seewa u Boasi mara. Ye Boasi u seewa ma u Obedi mara. ²² Ma Obedi u seewa u Isai mara. Ma Isai u maa seewa u Dafidi mara.

SAMUELIN TIRE GBIIKIRU

Tire teni ta sun sōmō nge me kparoba ka n̄ru kua ma banda torua Isireliban suunu sō. Ta sun sōmō nge me Samueli u win s̄mburu koosina. Wiya u Sōlu Isireliban sina boko gbiikoo bandu wē.

Tire te, ta maa sun sōmō ye Sōlu wi, u kua. U mem n̄abu sariru kua, u Gusun̄n arukawani kusia. Ma u kua sun̄ k̄so. Ye Gusun̄ u wa me, yera u Dafidi ḡsa u swī bandu sō, Sōlun ayera.

Tire ten kpunaa

1. Samuelin waati, wiru 1n di sere wiru 7.
2. Sōlu u bandu di Isireliba sō, wiru 8n di sere wiru 15.
3. Gusun̄ u Sōlu biru kisi, ma u Dafidi ḡsa, wiru 16n di sere wiru 31.

Elikana ka wigibu Silo

¹ Durō goo u wāa Efaraimun bweseru sō, win yīsira Elikana. Win wuuwa Ramataimu Sofimu, Efaraimun guunun bera gia. U s̄awa Yerohamun bii. N deema Sufuwa u Tohu mara. Tohu u Elihu mara. Ma Elihu u Yerohamu wi mara. ² Elikana wi, u kur̄bu yiru m̄. Gbiikoon yīsira Hana, yirusen yīsira Penina. Ma Penina u bibu mara adama Hana u n̄ bii marure.

³ Wō baagere durō wi, u ra win wuu deriwa u da Silo u Gusun̄ w̄llu ka tem Yinni s̄a, kpa u ȳkuru ko mi, mi Elin bibu yiru Hofini ka Fin̄esi ba wāa be ba s̄a Yinni Gusun̄n ȳku kowobu. ⁴ Elikana ù n ȳkuru kua, u ra Penina ka maa win bii t̄n dur̄bu ka t̄n kur̄bu ben ȳku yaa wēwa.

⁵ Adama Hanagia u ra de ya n kp̄aru bo. Domi u n̄n k̄i baa me Yinni Gusun̄ u n̄n kua w̄ro. ⁶ Adama win nisi u ra n̄ n̄n n̄o kuurim̄wa win w̄ro ten saabu. ⁷ M̄ya u ra n̄n kue wō baagere. Hana ù n tura Yinni Gusun̄n s̄a yeru mi, win nisi u ra n̄n n̄o kuuriwa sere u swī, kpa u kun di. ⁸ Kpa win durō Elikana u n̄n

bikia u n̄e, Hana, mba n kua a ka sumō. Mban s̄na a n̄ dimō. Mba n kua wunen nuki ra n ka sankire. Ne ka wunen w̄asinaa ya n̄ kere bii t̄n dur̄bu w̄kuru?

Hanan kanaru

⁹⁻¹¹ Sō teeru ye ba di ba kpa, yera Hana u seewa ka nuku sankira bakanu u da u Yinni Gusun̄ kanamō ka swī. U n̄o mw̄eru kua ka b̄ri u n̄e, Gusun̄, w̄llu ka tem Yinni, a de a ne wunen yoon n̄ni sw̄aru wa, kpa a man yaaya, a ku man duari. À n man bii t̄n dur̄ k̄a, kon de u n̄ s̄a wun̄gii win w̄aru kpuro sō. M̄ya k̄o ga n̄ win wiru babamō baa n̄n teeru. N deema Eli wi u s̄a ȳku kowo t̄nwero u s̄ kitarō Yinni Gusun̄n s̄a yerun k̄n̄wō.

¹² Nge me Hana u kana te m̄ kpeetim sari, yera Eli u win n̄o m̄era tii. ¹³ Hana u gari m̄wa ḡru, win n̄o ga m̄ sumi sumi, adama u n̄ gari gerua u yare goo u n̄. Yen s̄na Eli u tamaa tama u n̄ra too. ¹⁴ Ma u n̄n s̄owa u n̄e, sere domma kaa de tam mu n̄ nun goomō. A wunen tam n̄ru bi derio.

¹⁵ Hana u n̄n wisa u n̄e, n̄ n̄ me, yinni. Na n̄ tam gam n̄ra. Ne t̄n kuro nuku sankiranugiiwa. Nen ḡrun gariya na Yinni Gusun̄ s̄mō. ¹⁶ A ku ne wunen bii garisi nge bii kam. Nen nuku sankira bakanun saabuwa na kanaru m̄ sere ka t̄.

¹⁷ Saa yera Eli u n̄n wurari u n̄e, a doo ka alafia kpa Isireliban Yinni u nun wē ye a n̄n bikia.

¹⁸ Ma Hana u n̄n n̄o kana u n̄e, a ka man wunen n̄nu geu m̄erio.

Ma u doona. U da u di. U n̄ maa m̄rua.

¹⁹ Ma ba seewa buru buru yellu ba Yinni Gusun̄ s̄awa ba sere swaa w̄ri ba s̄a ben wuu Ram̄.

Samuelin marubu

ka win tusiaru

Elikana u ka Hana m̄enna, ma Gusun̄ u Hanan kanaru mwa. ²⁰ Sanam d̄o sanam wee, Hana u gura sua u bii t̄n dur̄ mara. U n̄n ȳsiru k̄a Samueli u n̄e, domi na n̄n n̄na kuawa Yinni Gusun̄n mi.

²¹ Ye wō ga kpam wurama, Elikana u seewa ka win yenugibu kpuro, ba

dɔɔ bu ka wɔɔ ka wɔɔn yākuru ko Yinni Gusunɔn sãa yerɔ kpa u ka win nɔɔ mwɛɛru yibia. ²² Adama Hana u n de. U win durɔ sɔɔwawa u nɛɛ, n kua ù n bii wi bɔm kara, yera u koo ka nùn da kpa bu nùn Yinni Gusunɔ tusia kpa u nùn deri mi, sere ka baadommaɔ.

²³ Win durɔ Elikana u nùn wisa u nɛɛ, a koowo nge mɛ n wã wunen nɔni sɔɔ. A sinɔ sere à n bii wi bɔm kara kpa Yinni Gusunɔ u de wunen gari yi kora.

Ma kurɔ wi, u sina u win bii bɔm kɛmɔ sere u ra ka nùn bɔm kara.

²⁴ Ye u nùn bɔm mɛ kara u kpa, ye ba maa wɔɔ ka wɔɔn yākuru dɔɔ, ma u ka nùn da ka naa kinɛru wɔɔ itagiru ka som saaki kpiriru ka tam bwãa teeru. Yera u ka da Silo mi, Yinni Gusunɔn sãa yerɔ. Sanam mɛ, bii wi, u n kpa.

²⁵ Ba naa kinɛ te saka, ma ba ka bii wi da Elin mi. ²⁶ Ma Hana u gerua u nɛɛ, nɛn yinni, a man gafara kuo. Sere ka wunen wãaru, nɛna kurɔ wi u dɔma te yɔra wunen bɔkuɔ mini, u kanaru kua Yinni Gusunɔn mi. ²⁷ Bii winiwa na kana, ma Yinni Gusunɔ u nɛn kanaru mwa u man nùn kã. ²⁸ Yen sɔna na kī n nùn Yinni Gusunɔ wɛ kpa u n sãa wigii win wãaru kpuro sɔɔ ma ba yiira ba Yinni Gusunɔ sãwa.

Hanan siarabu

2

¹ Hana u Gusunɔ siara u nɛɛ, nɛn gɔru ga dora ye Yinni Gusunɔ u man kuan sɔ.

Nɛn nukura do win faaban sɔ.

Wee na dam kua.

Na nùn siaramɔ nɛn yiberɛban wuswaaɔ.

² Yinni Gusunɔ turowa u dɛɛre.

U sãawa nge kpɛe baa mi na ra kuke.

Wi turowa u sãa Gusunɔ.

³ I kun da n maa tii siaramɔ.

I ku de tii sua gari yi yari bɛɛn nɔsun di.

Domi Gusunɔ u sãawa Yinni wi u kpuro yɛ.

Wiya u ra tɔnun daa wɛɛri.

⁴ Wiya u dera tabu kowo damgibun tema bɔkira.

Ma dam sarirugiba dam kua.

⁵ Be ba raa deburu mɔ,

bera ba tɛ sɔmburu kasu

bu ka dīanu wa.

Be gɔra raa mɔ,

beya ba tɛ wɛre.

Wĩro u mara bibu nɔɔba yiru.

Adama wi u raa bii dabinu mara

u tia wi turo.

⁶ Yinni Gusunɔwa u ra de tɔnu u gbi.

Wiya u ra maa de u n wãa.

Wiya u ra de u da gɔriɔ.

Wi turo wiya u ra maa nùn yare min di.

⁷ Yinni Gusunɔn min diya

yãaru ka arumani ya ra nɛ.

U ra goo taare temɔ,

kpa u goo wɔlle sua.

⁸ U ra wɔnwɔndo seeye tem di.

Kpa u wi ba gɛma wɔlle sua.

U ra bu sinasie ka sina bibu sannu

kpa bu ko bɛɛregibu.

Wiya u handunian kpɛɛkpɛɛku swĩ.

Gen wɔllɔwa u ye sɔndi.

⁹ U koo win bɔrɔkiniban sanu sanusu kɔsu.

Adama u koo de tɔn kɔsobu

bu kam ko yam wɔkurɔ.

Domi goo sari wi u koo nasara wa

ka win tiin dam.

¹⁰ Yinni Gusunɔ u koo win yiberɛba kɔsuku

muku muku ka guru kpenu.

U koo handunia kpuro siri.

U koo wi u gɔsa ko sunɔ,

kpa u nùn dam wɛ.

¹¹ Yen biru Elikana u wura win wuuɔ Ramaɔ. Adama Samueli u sina yãku kowo Elin mi, u ka Yinni Gusunɔn sɔmburu mɔ.

Elin bii tɔn durɔbu

¹² Elin bii tɔn durɔbu ba sãawa bii kamba. Ba n Yinni Gusunɔ nasie.

¹³ Baa mɛ ba sãa yãku kowobu, wee ye ba ra ko. Goo ù n yākuru na, ma ba ten

yaa yikumɔ, yãku kowon sɔm kowo u ra ka win sii kaato donnu itaguu nɛwa,

¹⁴ kpa u gu kpɛɛ wekerɔ. Ye ga sɔka kpuro, yera ya ra ko yãku kowogia.

Mɛsuma ba ra Isireliba kpuro kue be ba yākuru na Siloɔ.

¹⁵ Gasɔ, bu sere yaa gum dɔɔ doke Yinni Gusunɔn sɔ, yãku kowon sɔm

kowo u ra nɛwa u durɔ wi u ka yãku te na sɔ u nɛɛ, a man yãku kowon

yaa wɛɛma u winyam wɔ. Domi u n

yaa yikura mwaamə wunen nəman di. Yaa gəma u kī.

¹⁶ Durə wi, ù n nùn sǝwa u nɛɛ, a de bu yaa gum dǝ doke gina nge mɛ wooda ya gerua, bə n kpa, kpa a sua mèn nǝ a kī, sanam mɛya yāku kowon səm kowo wi, u ra nɛɛ, aawo, a man ye wɛɛyǝ tɛn tɛ, n̄ kun mɛ, kon mwa ka dam.

¹⁷ Nge mɛya ba yāku ni ba ra Yinni Gusunə kuen bɛɛɛ kawa. Ma ya kua durum baka win wuswaa.

¹⁸ Samuēli u səmburu mǝ Yinni Gusunən sǝa yerǝ. U sǝawa bii piibu ma ba nùn yāku kowon yaberu kua ka wɛɛ damgii u sebua.

Yinni Gusunə u Elikana

ka Hana domaru kua

¹⁹ Mɛya maa wǝ baagere Samuēlin mero u ra n nùn yabe piibu kuamme u ka na bə n yākuru sisi ka win durə.

²⁰ Kpa Eli u Elikana ka win kurə Hana domaru kua u nɛɛ, Yinni Gusunə u de kurə wi, u ka nun bii dabinu ma, kpa bu ko Samuēli wi i Yinni Gusunə wən kəsire.

Yen biru kpa Elikana ka Hana bu gəsira ben wuu. ²¹ Ma Yinni Gusunə u Hana domaru kua. U maa bibu mara tən durəbu ita, tən kurəbu yiru.

Samuēli u maa kpɛamə Yinni Gusunən wuswaa.

Eli ka win bii tən durəbu

²² Eli u təkə kua gem gem ma u nua ye win bii tən durəbu ba Isireliba kuamme kpuro ka nge mɛ ba ra ka kurəbu kpunɛ be ba səmburu mǝ Yinni Gusunən sǝa yerun kənnəwə.

²³ Ma u bu bikia u nɛɛ, aməna i ka daa yenin bweseru mǝ, domi təmbu kpurowa ba man bɛɛn daa kǝsan gari sǝmǝ. ²⁴ I ku maa ko mɛ, bɛɛ nɛn bibu. Bɛɛn labaari ye na nǝmǝ ya n̄ wā. Domi i dera Yinni Gusunən tamba durum mǝ. ²⁵ Goo ù n win winsim torari, Gusunəwa u koo nùn yen suuru kana, adama goo ù n Yinni Gusunə torari, wara u koo nùn suuru kana.

Ka mɛ, ba n̄ ben tundon gere ye nua, domi Yinni Gusunə u sǝaru kpa kə u ka bu go.

²⁶ Adama Samuēli u kpɛamə ma Yinni Gusunə u ka nùn nənu geu mɛɛra. Mɛya maa təmbun tii.

Gari yi Gusunə u gerua

Elin bweserun sǝ

²⁷ Gusunən səmǝ goo u na Elin mi, u nɛɛ, aməniwa Yinni Gusunə u gerua u nɛɛ, saa ye wunen baababa ba wāa Egibitiə ba yoru dimə Egibiti sunən mi, u bu win tii sǝsi kpasasa. ²⁸ Ma u wunen baaba Aroni gəsa Isireliban bweseru kpuro sǝ u ka ko win yāku kowo kpa u n da nùn yākunu kue, u turare dǝ doke, kpa u n da Isireliba bikiaru kue wi Yinni Gusunən mi. U mam wi ka win yenugibu Isireliban yāku yaan sukum yəlla kua bu di.

²⁹ Mba n kua i ka win yākunu kam mɛɛra mɛ, ka kɛɛ ni u yiire bu ka na win sǝa yerǝ. Mban sǝna i win təmbu Isireliban yākunun yaa gumgia dimə i bəriamə. Aməna a ka wunen bibu bɛɛɛ wɛɛmǝ n kere wi. ³⁰ Yen sǝ, u nɛɛ, wiya u raa gerua ma wunen yenu ka wunen baaban yenugibu ba koo ko win yāku kowobu sere ka baadomma. Adama tɛ u gerua u nɛɛ, ya n̄ maa koorə mɛ, domi be ba nùn bɛɛɛ wɛɛmǝ, beya u koo bɛɛɛ wɛ. Be ba kun nùn gara, beya u n̄ garisimə. ³¹ Wee, sanam sisi mɛ sǝ u koo wunen dam sura ka maa wunen baaban yenu dam, kpa goo u ku maa təkə ko wunen bweserə. ³² Goo koo ko wunen kəsire win sǝa yerǝ. Isireli be ba tie ba koo durom wa adama wunen bweseru sǝ goo kun maa təkə mǝ. ³³ Ba koo gbiwa tabu sǝ. Baa ù n goo deri u waamə ye ba mǝ win sǝa yerǝ, u ko n nisinu məwa kpa u n nuki sankire.

³⁴ Yeniwa ya koo ko nɛn garin yīreru wunɛ sǝ. Wunen bibu yiru ye, Hofini ka Finɛɛsi, ba koo gbi sannu sǝ teerun sǝ. ³⁵ Na kon yāku kowo naanegii goo seeya wi u koo nɛn kīru ko nge mɛ na gōru doke, kpa win bweseru tu ko yāku kowobu sere ka baadomma sunə wi na gəsan wuswaa. ³⁶ Goo ù n tiara wunen bweserə u koo da u yəro wiru kpīiyawa gobi fikon sǝ, n̄ kun mɛ dīanun sǝ, kpa u gere u nɛɛ, a suuru

koowo, a de n ko yāku kowo goon sām kowo kpa na n da dīanu fiiko wa n di.

3

¹ Samueli, bii aluwaasi wi, u wāa u Yinni Gusunān sām buru mō Elin wuswaa.

Yinni Gusunā u Samueli kure

Saa ye sō, daa daakawa Yinni Gusunā u ra ka tōnu gari ko, kpa u bu kure kāsiru sō gasō ka gasō tōna.

² N deema saa ye sō, Elin nōni dam dwiiyama. U ku ra maa yam wa sāa sāa. Sō teeru, u kpī win kpin yerō sāa yerō, ³ Samueli u maa kpī Gusunān woodan kpakororun bōkuo. Saa ye, fitila ga gina sōre. ⁴ Yera Yinni Gusunā u Samueli soka ma u wura. ⁵ Ma u duka da Elin mi, u nēē, nē wee.

Eli u nēē, amōna.

U nēē, na nua a man sokawa.

Ma Eli u nēē, na n nun soka, a wuro wunen kpin yerō.

Ma u wura u kpuna. ⁶ Yinni Gusunā u maa nūn soka u nēē, Samueli, Samueli.

Ma u seewa u da Elin mi, u nēē, nē wee. Na nua a man sokuwa.

Eli u nēē, na n nun soka, nen bii. A doo a kpuna.

⁷ N deema Samueli u n Yinni Gusunān nō tuba domi u n gu nōre.

⁸ Yinni Gusunā u maa nūn soka nōn itase. Ma u seewa u da Elin mi, u nēē, nē wee, domi na nua a man soka.

Ma Eli u tuba ma Yinni Gusunāwa u bii wi soku. ⁹ Yen sōna u nūn sōwa u nēē, a doo a kpuna. Bā n kram nun soka a geruo a nēē, wunē win sām kowo a nōmō, u geruo.

Ma Samueli u da u kpuna win kpin yerō.

¹⁰ Yinni Gusunā u nūn susi ma u nūn soka nge mē u raa kua. U nēē, Samueli, Samueli.

Saa yera Samueli u wura u nēē, nē wunen sām kowo, na nōmō, a geruo.

¹¹ Ma Yinni Gusunā u nūn sōwa u nēē, wee, kon gāa kōsunu ko Isireliban suunu sō. Tōn be ba ye nua kpuro ba koo gōma dwiiya. ¹² Tō te sōra kon de ye kpuro yu kōora mam mam ye na gerua Elin yenun sō. ¹³ Domi Eli u yē ma win biba bōrin kookoosu

mō, u n maa bu gerusi. Yen sōna na bōrua na nēē, kon win yenugibu sēyasia sere ka baadommaō ben daa kōsan sō. ¹⁴ Yākuru garu sari te ba koo maa ko n ka bu suuru kua.

¹⁵ Samueli u kpuna sere n ka kua sisiru. Ma u sāa yerun gamboba kenia. Adama u n kākā u Eli kāsī ten gari yi sō. ¹⁶ Saa ye sōra Eli u nūn soka u nēē, Samueli, nen bii.

Ma Samueli u wura u nēē, nē wee.

¹⁷ Eli u gerua u nēē, mba Yinni Gusunā u nun sōwa. A suuru koowo, a ku man yi berua. Gusunāwa u koo nun sēyasia à kun man ye kpuro sōwa.

¹⁸ Ma Samueli u nūn gari yi kpuro saaria. U n nūn yin gēē berue. Ma Eli u nēē, Gusunā wiya Yinni. U koowo nge mē n weenē win nōni sō.

¹⁹ Ma Samueli u kpēamō. Yinni Gusunā u wāa ka wi. U n maa dere Samuelin gari yi kam wōri, baa yin tia. ²⁰ Isireliba kpuro saa Danun di sō yēsan nōm geu gia sere n ka da Beri Sebaō sō yēsan nōm dwaru gia ba gia ma Gusunāwa u Samueli kua win sōmō ka gem. ²¹ Yinni Gusunā u ra n tii sōsimō Siloō mi u Samueli kure u ka nūn gari kua.

4

¹ Ma Isireliba kpuro ba Samuelin gari nua.

Filisitiba ba Yinni Gusunān

woodan kpakororu mwa

Sō teeru Isireliba ba yara bu ka Filisitiba tabu wōri ma ba ben sansani gira Ebeni Esēen bōkuo. Filisiti be, ba maa wāa Afeki gia. ² Miya ba ben tabu teria ba dō bu ka Isireliba yinna. Saa yē sō ba sannō wōrina ma Filisitiba ba Isireliba kamia ba bu go dabi dabinu nge tōmbu nōrōbun suba nnen saka (4.000) tabu gberu mi. ³ Ye Isireliba ba wura ben sansaniō, yera ben guro gurobu ba gerua ba nēē, mba n kua gisō, Gusunā u ka dera Filisitiba ba sun kamia. I de su da su Gusunān woodan kpakororu tama Silon di ta n wāa bēsen suunu sō, kpa tu sun wōra bēsen yiberēban nōman di.

⁴ Ma tən be, ba gabu gəra Silo, ma ba ka bu Gusunə wəllu ka tem Yinnin woodan kpakoro te naa. Ten wəlləwa Yinni Gusunə u ra tii sɔsi wəllun kəsobun weenasibun suunu sɔ. Ma Elin bii tən durəbu yiru, Hofini ka Finɛsi ba kpakoro te yəsirima. ⁵ Sanam mɛ ba ka kpakoro te tura Isireliban sansani mi, ma be kpuro ba seewa ba kuuki mɔ sere tem mu yīrima.

⁶ Ye Filisitiba ba wure ni nua, ba nɛɛ, mban sɔna Heberu be, ba wure mɛ, ben sansani.

⁷ Ma ba ra nua ma Yinni Gusunən woodan kpakorora ta tunuma mi. Yera bɛrum bu mwa ba nɛɛ, Gusunə u dua Heberuban sansani. Gbera sun di. Yenin bweseru raa sari. ⁸ Gbera sun di. Wara koo sun wəra Gusunə damgii winin naman di. Wiya u Egibitigibu nani swāa bwese bweseka doke sere ka gbabura. ⁹ Yen sɔ, i wəruguru koowo kpa i tən durə kom sɔsi, bɛɛ Filisitiba, kpa i ku ra ko ben yobu, nge mɛ ba raa gasə kua bɛɛn yobu. I tən durə kom sɔsio kpa i ka bu sanna.

¹⁰ Ma Filisitiba ba Isireliba tabu wəri ba kamia. Yera Isireli be kpuro ba duki sua. Ben baawure dɔ win kuru gia. Ben be ba gu taa bi sɔɔ dama te, ba kuawa tən nərəbun suba tɛna (30.000). ¹¹ Ma Filisitiba ba Gusunən woodan kpakororu mwa. Miya Elin bii tən durəbu yiru ye, Hofini ka Finɛsi ba gu.

Eli ka Finɛsin kurən gɔ

¹² Dama tera, durə goo wi u sāa Benyamɛn bweseru u duka yara tabu sansani min di u da Silo. N deema u win yaberu gɛɛka u tua wisi win wirə u ka win nuku sankiranu sɔsi. ¹³⁻¹⁵ Ma u dua wuu u wuugibu tabun labaari sɔwa. Ma wuu giru ge kpuron tamba seewa ba wuri mɔ. N deema Eli u təkə kua u wɔ wunəbu yiru sari mɔ. Win nani kun dam mɔ. U n maa yam waamə sāa sāa. Saa ye, u sɔ kitarə u swaa mɛera, domi win bwɛra kun kpunɛ Gusunən woodan kpakoro ten sɔ. Ye u wuri yi nua, ma u nɛɛ, mban sɔna ba wuri mɔ mɛ. Ma durə wi, u duka da win mi, u ka nən sɔ ye n kora. ¹⁶ Ma u nən sɔwa u nɛɛ,

na weewa tabu gberun di. Gisəra na yarima min di.

Ma Eli u nən bikia u nɛɛ, aməna n kua, nən bii.

¹⁷ Ma u wisa u nɛɛ, Isireliba ba duki sua Filisitiban wuswaan di. Tən be ba go mi ba dabi. Mɛya maa wunen bibu yiru ye, Hofini ka Finɛsi, ba gu. Ma Filisitiba ba Yinni Gusunən woodan kpakororu mwa.

¹⁸ Saa yɛ sɔɔ Eli u nua ba Gusunən woodan kpakororu mwa, yera u wəruma win kitarun di gbaru gbara gambon bəku. Win wīi suma bəra ma u gu, domi u təkə kua, u maa kpā. Wɔ weeruwa Eli wi, u kua Isireliban kpakoro.

¹⁹ Saa ye sɔɔ, Elin bii Finɛsin kura u gura mɔ. Win marubu maa turuku kua. Saa ye u nua ba Gusunən woodan kpakororu mwa, win dwaa tundo u maa gu, ka win durən tii, yera win nukura wuriribu torua, ma u yiira u mara. ²⁰ Yen biru u gɔɔ dɔ. Ye u wasikiramə, be ba nən yɔre saa ye u yiire, ba nən sɔwa ba nɛɛ, a ku bɛrum ko, wee, a bii tən durə mara.

Adama u n ben gari wure. U bu atafiiru kua. ²¹ Ma u bii wi yīsiru kə Ikabədu. Yīsi ten tubusiana, Gusunə kun maa wāa Isireliban suunu sɔ. U nən soka mɛ, yən sɔ ba bu Yinni Gusunən woodan kpakororu mwaari ka maa win dwaa tundo ka win durən gɔn sɔ. ²² Ma u nɛɛ, Gusunə kun maa wāa Isireliban suunu sɔ. Domi yibereba ba win woodan kpakororu mwa.

Gusunən woodan kpakororu

Filisitiban mi

5

¹ Filisitiba ba Gusunən woodan kpakoro te sua saa Ebeni Esɛen di ba ka da Asidədu, ² ba tu duusia ben būu Dagonin dirə ba yi temə win bəku. ³ Ye n kua sisiru Asidəduyibu ba seewa buru buru yellu ba deema wee, ben būu wi, u wərumɛ u kibari Yinni Gusunən woodan kpakororun wuswaa. Ma ba nən seeya ba kpam wesia win ayerə. ⁴ Sisiru ba maa seewa buru buru yellu ba deema

wee, bũu wi, u wɔrumɛ u kibari Yinni Gusunɔn woodan kpakoro ten wuswaaɔ, ma win wiru ka nɔma kpuro ya bɔtikire ya yii dii kɔnnɔwɔ. Win kuseru tɔnawa ta tie. ⁵ Yen sɔna Dagonin yɔku kowobu ka be ba ra du win dirɔ bu ka nũn sã kpuro Asidɔduɔ, ba ku ra maa dii kɔnnɔ gen deedeeru taare sere ka gisɔn gisɔ.

⁶ Ma Yinni Gusunɔ u Asidɔdugibu ka ben baru kpaanugibu kpuro nɔmu doke u bu bwisinu wisi u dera ba nɔni swãaru wa. ⁷ Saa ye Asidɔdugibu ba deema mɛya n sãa, ma ba nɛɛ, sa ñ maa Isireliban Yinnin woodan kpakororu yiimɔ besɛn mini domi u sun nɔmu doke ka mam besɛn bũu Dagonin tii. ⁸ Ma ba gɔra baama kpuro mi Filisitiban sinamba wãa. Ba na ba menna ba wesiana ba nɛɛ, amɔna sa ko ko ka Isireliban Yinnin woodan kpakoro te.

Yera ba nɛɛ, i de su ka tu da Gatiɔ.

Ma ba tu sua ba ka da mi. ⁹ Ye ba ka tu tura wuu gen mi, Yinni Gusunɔ u maa wuu gegibu nɔmu doke sere wuu ge, ga burisina. Gen tɔn durɔbu saa bukurobun min di, sere ka bibɔ, ba bwisinu barawa. ¹⁰ Yen sɔna ba ka maa kpakoro te da Ekoroniɔ. Ye ba ka tu wuu dua, yera Ekoronigiba wuri wura ba nɛɛ, wee, ba ka sun Isireliban Yinnin woodan kpakoro te naawa bu ka sun go besɛ kpuro.

¹¹ Ma ba gɔra Filisitiban sinambu kpuron mi, ba bu menna ba nɛɛ, i de bu ka Isireliban Yinnin kpakoro te wura ten ayerɔ kpa tu ku sun go tu kpe.

Domi wuu ge kpuro ga burisina gɔɔn bɛrum sã, yèn sã Gusunɔ u bu nɔmu doke gem gem. ¹² Wuu gen tɔn durɔ be ba ñ gu, bwisinu bu wisiwa kpuro sere ben wuri yi wɔllu girari.

Filisitiba ba kpakoro te wesia

6

¹ Yinni Gusunɔn woodan kpakorora wãawa Filisitiban temɔ suru nɔɔba yiru. ² Ma Filisitiba ba ben yɔku kowobu ka ben sɔrobu soka ba bu bikia ba nɛɛ, amɔna sa ko ka Yinni Gusunɔn woodan kpakoro te ko. I sun

sɔɔwɔ nge mɛ sa ko koosina su ka tu wesia Isireliban mi.

³ Ma ba bu sɔɔwa ba nɛɛ, i n Isireliban Yinnin kpakoro te wesiamɔ, i ku ra tu wesia kam dirum, adama baa ñ n mɛren na, i suuru kanabun kɛnu wɛɛyɔ, i ka bekura, kpa i gia yèn sɔ u bɛɛ nɔmu doke sere ka tɛ.

⁴ Ma Filisitiba ba nɛɛ, kɛɛ nirà sa ko wɛ su ka suuru kana.

Ma ba bu sɔɔwa ba nɛɛ, i bwisinun weenasinu koowo wasi nɔɔbu ka maa gunɔnun weenasinu wasi nɔɔbu, ye kpuro ka wura, nge mɛ bɛɛ Filisitiban sinamba geeru nɛ, yèn sɔ bara tee tera ta bɛɛ mwa ka bɛɛn sinambu. ⁵ Yen sɔna i ko i bwisinun weenasinu ko ka gunɔ ni nu tem sankumɔn weenasinu, kpa i Isireliban Yinni bɛɛɛ wɛ. Sɔrɔkudo u koo win nɔman bunum kawa u bɛɛ wahala wunari bɛɛ ka bɛɛn bũnu ka bɛɛn tem min di. ⁶ N n mɛn na, i ku bɛɛn gɔru bɔbiasia nge mɛ Egibitigibu ka ben sunɔ ba kua. I yaayo nge mɛ Gusunɔ u bu kua sanam mɛ ba ñ Isireliba yɔsu ba doonɛ. ⁷ Yen sɔ, i naa keke kpa koowo tɛ, kpa i naa mɛrobu tama yiru yi yi binu bom kɛmɔ yi ba kun sugu dokere kpa i yi sɔri keke ye sɔɔ, kpa i ka yin binu da yɛnuɔ. ⁸ Kpa i Yinni Gusunɔn kpakoro te sua i sɔndi keke ye sɔɔ, kpa i wuran yabu ye i nũn kua mi sua i doke kpakororu garu sɔɔ i yi tɛnɔn bɔkuɔ, kpa i nɛɛ yi yɔsu yi doona ka yin tii. ⁹ Sanam mɛ yi doonɔ, i n yi mɛɛra. Yi n dɔɔ Bɛti Semɛsi gia Isireliban tem nɔɔ bura yerɔ, i n yɛ ma Yinni Gusunɔwa u sun kɔsa yeni kua. Adama yi kun kue mɛ, sanam mɛya i ko i gia ma n ñ win nɔma ya sun so, ya yen naaru nawa.

¹⁰ Ma durɔ be, ba kua mɛ. Ba naa mɛrobu yiru ye kasu ba yi sɔri naa keke ye sɔɔ, ma ba yin binu kɛnusi yɛnuɔ. ¹¹ Ma ba ka Yinni Gusunɔn kpakoro te na ba yi keke ye sɔɔ, ka kpakoro tɛ sɔɔ bwisinu ka gunɔnun weenasinu wãa mi.

¹² Ma nɛɛ yi, yi yande doona Bɛti Semɛsin swaaɔ tururu. Yi sumɔ yi ka swaa ye swĩi, yi dɔɔ sɔru sɔrum mɛ, yi ñ gam gere. Ma Filisitiban sinamba yi swĩi dandankuru ba ka dɔɔ sere

Beti Semesio, Isireliban tem nɔɔ bura yerɔ. ¹³ N deema Beti Semesigibu ba ben alikama gɛɛmɔ wɔwɔɔ. Ye ba nɔni seeya, yera ba woodan kpakoro te wa, ma ba nuku dobu wɔri.

¹⁴⁻¹⁵ Ma naa kɛkɛ ye, ya dua Yosue Beti Semesigiin gberɔ, ya yɔra mi. Wee kpee bakaru gara wɔa mi. Ma Lefiba ba na ba Yinni Gusunɔn woodan kpakoro te sua kɛkɛ yen di ka sere maa kpakoro te ta wuran yabu yeba mɔ, ma ba ye kpuro yi kpee baka ten wɔllɔ. Ma ba kɛkɛ yen dɔa besuka ba ka naa mero be Yinni Gusunɔ yɔku dɔɔ mwaararugiru kua. Ma ba maa siarabun yɔkunu kua dɔma te. ¹⁶ Ye Filisitiban sinambu nɔɔbu be, ba wa mɛ, yera ba gɔsira Ekoroniɔ dɔma te.

¹⁷ Bwisinun weenasii ni Filisitiba ba kua ka wura ba Yinni Gusunɔ wɛ ben durum sɔ, ba nu kuawa wuu sinin sɔ, Asidɔdu ka Gasa ka Asikaloni ka Gati ka maa Ekoroni. ¹⁸ Gunɔnun weenasii ni ba kua ka wura, nin geera maa kuawa nge mɛ Filisitiban sinambu nɔɔbu yen wusu nɛ si su gbɔraru mɔ ka si su kun mɔ. Kpee baka tɛn wɔllɔ ba kpakoro te yi, ta wɔawa Yosue Beti Semesigiin gberɔ, ta sɔa seeda sere ka gisɔn gisɔ.

¹⁹ Yinni Gusunɔ u maa Beti Semesigibu gabu go domi ba win kpakoro ten sɔwɔ mɛera. Be u go mi, ben geera kuawa tɔnu wata ka wɔkuru. Ma be ba tie ba nɔɔguru sua ba gɔɔ swi yɛn sɔ Yinni Gusunɔ u ben dabinu go.

²⁰ Ma Beti Semesigibu ba nɛɛ, wara u koo yɔra Yinni Gusunɔn wuswɔɔ, domi u dɛere. Nge weren miya kpakoro te, ta koo da tɔ n yara besen min di.

²¹ Ma ba sɔmɔbu gɔra Yarimun wuugibun mi, ba nɛɛ, Filisitiba ba ka Yinni Gusunɔn woodan kpakoro te wurama mini. I na i tu sua i ka da bɛɛn mi.

7

¹ Ma Yarimun wuugiba na ba kpakoro te sua ba ka da Abinadabun yɛnuɔ guuru wɔllɔ. Ma ba win bii Eleasaa wuna nɛnɛm u ka kpakoro te kɔsu.

Samueli u Isireliba kpare

² Saa mɔn di Yinni Gusunɔn kpakoro te, ta wɔa Yarimun wuu mi, ya tɛ ya kuawa wɔɔ yɛndu. Ma Isireliba kpuro ba Yinni Gusunɔ kasu.

³ Ma Samueli u bu sɔwɔa u nɛɛ, i n yɛ i gɔsirawa Yinni Gusunɔn mi, ka bɛɛn gɔru kpuro, i bɔu wi ba mɔ Asitaaten bɔwɔarokunu wunɔ bɛɛn suunu sɔɔn di, ka ni nu tie, kpa i bɛɛn gɔrusu Yinni Gusunɔ wɛ i wi turo sɔ. U koo bɛɛ faaba ko Filisitiban nɔman di.

⁴ Ma Isireliba ba bɔu ni ba mɔ Asitaate ka Baali kpuro wuna ben suunu sɔɔn di, ba Gusunɔ sɔamɔ wi turo.

⁵ Ma Samueli u nɛɛ, Isireliba kpuro bu mennama Misipaɔ, kpa u Yinni Gusunɔ suuru kana ben sɔ.

⁶ Ma ba mɛnna Misipa mi, ba nɔɔ bɔkua ba gerua ba nɛɛ, sa Yinni Gusunɔ tora. Ma ba nim taka ba mu yɛka win sɔa yerɔ bu ka sɔɔsi ma ba tii wɛ. Yen tɔɔ te, be kpuro ba wura ma Samueli sɔa ben kparo.

⁷ Ye Filisitiba ba nua ma Isireliba ba mɛnna Misipaɔ, yera ben sinamba bu daawa. Saa ye Isireliba ba ben baaru nua, ma ba nanda ben sɔ. ⁸ Ma ba Samueli sɔwɔa ba nɛɛ, a ku mari, a n da sun Gusunɔ besen Yinni sokue u sun faaba ko Filisitiban nɔman di.

⁹ Ma Samueli u yɔa kinɛru sua te ta bom nɔrumɔ u ka tu Yinni Gusunɔ yɔku dɔɔ mwaararugiru kua. U maa nɔn kana Isireliban sɔ, ma u nɔn wurari. ¹⁰ Saa ye Samueli u yɔku te mɔ mi, saa yera Filisitiba ba Isireliba tabu wɔrima. Yera Yinni Gusunɔ u dera gura ya gbɔra ya Filisiti be nandasia, ben laakari ya burisina, ma ba duki yarina Isireliban min di. ¹¹ Ma Isireliban tabu durɔbu ba yara Misipan di ba Filisiti be naa gira ba bu go go ba ka tura sere Beti Kariɔ. ¹² Ma Samueli u nɛɛ, Gusunɔ u sun somimɔwa sere ka gisɔ. Ma u kperu garu sua u tu gira Misipa ka Senin baa sɔɔ, u tu soka Ebeni Esɛɛ. Yen tubusiana, somirun kperu.

¹³ Nge mɛya Yinni Gusunɔ u ka Filisitiba taare, ba n maa naare Isireliban mi. Ma u bu nɔni sɔwɔa sere Samuelin wɔarun nɔrɔ. ¹⁴ Wuu si Filisitiba ba raa mwa Isireliban mi, saa Ekoronin di sere n ka da Gatiɔ, Isireliba ba si

kpuro wɔrawa ka sin baru kpaanu Filisitiban nɔman di. Ma alafia ya dua Isireliba ka bwese ni nu ka bu sikerenen suunu sɔɔ.

¹⁵ Samuɛli u kuawa Isireliban kparo win wāarun tōru kpuro sɔɔ. ¹⁶ Wɔɔ ka wɔɔ u ra dewa u Beteligibu ka Giligaligibu bera ka maa Misipagibu, kpa u bu siribu kua. ¹⁷ Yen biru kpa u wura Ramaɔ mi win tɔmba wāa, u bu siribu kua. U maa Yinni Gusunɔ yāku yeru kua mi.

Isireliba ba sina boko bikia

8

¹ Saa ye Samuɛli u tɔkɔ kua, u dera win biba kua Isireliban kparobu. ² Win bii gbiikoon yīsira Yoeli, yirusegira maa Abia. Bera ba kua kparobu Beri Sebaɔ. ³ Adama win bii be, ba n win yira swīi. Ba ye gerariwa gobin binen sɔ. Ba nɔm biran kēnu mwaamɔ. Ba ku ra tɔmbu sirie dee dee. ⁴ Ma Isireliban guro gurobu kpuro ba menna ba da Samuɛlin mi Ramaɔ. ⁵ Ba nūn sɔɔwa ba nɛɛ, wee, a tɔkɔ kua, wunen biba kun maa wunen yira swīi. N n mɛn na, a sun goo kasuo u ko besen sina boko u n sun kpare nge mɛ bwesenu kpuro nu mɔ.

⁶ Adama gari yi, yi n Samuɛli dore, ye ba nɛɛ, u bu sina boko kasuo wi u ko n bu kpare. Ma u kanaru kua. ⁷ Yera Yinni Gusunɔ u nūn sɔɔwa u nɛɛ, ye tɔn be, ba nun sɔɔwa kpuro, a wuro. A ku yina. Domi n n wunɛ ba yinamɔ, nɛna ba yina na n sãa ben sunɔ. ⁸ Saa mìn di na bu yarama Egibitin di sere ka gisɔ ba mañ yinawa ba būnu sãamɔ. Nge mɛya ba maa nun kuammɛ. ⁹ Yen sɔ, a ben gere wuro, adama a bu sɔɔwɔ ye sina boko wi, u koo ra bu kua, kpa ba n yɛ.

Sina bokon saria

¹⁰ Ma Samuɛli u Yinni Gusunɔn gari yi kpuro tɔn be tusia. ¹¹ U nɛɛ, sina boko wi u koo bandu di mi, ameniwa u koo ko. U koo been bii tɔn durɔbu mwɛeri ba n sãa win tabu kowobu, gabu bu win tabu kɛkɛban sɔmburu ko, kpa gabu ba n sãa maasɔbu, kpa gabu ba n sãa win kirukuba ba n duku

dukubu mɔ win tabu kɛkɛn wuswaaɔ. ¹² U koo gabu gɔsi ba n sãa tabu kowo wuunun wirugibu, kpa u gabu wuna ba n win gbee sɔma mɔ kpa gabu ba n tabu yānu ka tabu kɛkɛban yānu sekumɔ. ¹³ U koo maa been bii wɔndiaba mwɛeri ba n da nūn turare kue kpa ba n sãa dīa kowobu ka pɛɛ kowobu. ¹⁴ U koo been gbee geenu mwɛeri ka maa been gbaa geenu mi i dāa binu duura ni ba sokumɔ resɛm ka olifi, kpa u win bwāabu wɛ. ¹⁵ I n been gberun dīanu ka been resɛm marum kpuro suba suba wɔkuru, sube teera ko n sãawa wigiru, kpa u tu sua u win sɔm kowobu ka ben wirugibu wɛ. ¹⁶ U koo been sɔm kowo tɔn durɔbu ka tɔn kurɔbu be ba dam mɔ mwɛeri, ka been ketɛkunu ka been naa kinɛ geenu kpa u ka win tii tiin sɔmburu ko. ¹⁷ U koo been yaa sabenu menna kpa nin wɔkuru baateren wɔllɔ u teeru sua, kpa been tii i n sãa win yobu. ¹⁸ Dɔma te ye kpuro ya koorɔ, i ko weeweenu ko sina boko wi i gɔsan sɔ, adama Yinni Gusunɔ u n bɛɛ wurarimɔ dɔma te.

¹⁹ Ka mɛ, tɔn be, ba n Samuɛlin gere wure. Ba nɛɛ, sina bokowa sa kī. ²⁰ Kpa besen tii sa n sãa nge bwesenu kpuro. Sina boko wi, u ko n da besen siribu ko kpa u n da sun kpare tabu sɔɔ.

²¹ Ye Samuɛli u tɔn ben gari yi kpuro nua u kpa, yera u yi Yinni Gusunɔ saaria. ²² Yinni Gusunɔ u Samuɛli sɔɔwa u nɛɛ, a tɔn ben gere wuro, kpa a bu sina boko wi kua.

Yen biru Samuɛli u Isireliba sɔɔwa u nɛɛ, ben baawure u gina doo win wuuɔ.

Sɔɔlu u win baan ketɛkunu

kasu

9

¹ Durɔ goo u wāa Benyamɛɛn bweseru sɔɔ, win yīsira Kisi. Win baababara Abiɛli ka Serori ka Bekorati ka Afia. Be kpuro ba sãawa Benyamɛɛn bweseru. Kisi wi, u sãawa tɔn boko, u maa gobi mɔ. ² Wiya u bii tɔn durɔ goo mɔ wi ba sokumɔ Sɔɔlu. U sãa aluwaasi durɔ burɔ. Isireliba kpuro sɔɔ, goo sari wi u nūn gea tura.

Mɛya be kpuron gunum mu ra yārewa win serə.

³ Yera Kisi win ketekunu nu kōra. Ma u win bii Səalu wi sōwa u nɛɛ, u seewo u sɔm kowo turo sua bu da bu nūn keteku ni kasuama. ⁴ Ma ba sara ba da Efaraimun guunun bera gia, ka Salisan temə, adama ba n nu wa. Min di, ba maa da Salimun temə ka Benyamɛɛn tem mɛ kpuro sɔɔ, adama ba n nu wa. ⁵ Saa ye ba tura Sufuə, yera Səalu u sɔm kowo wi sōwa u nɛɛ, a na su wura yenuə, domi à n da, nɛn baaba u keteku nin gari duari u bɛsɛn weeweenu m̀.

⁶ Ma sɔm kowo wi, u nūn sōwa u nɛɛ, wee, Gusunən tɔnu goo u wāa wuu ge sɔɔ, u bɛɛɛ m̀. Ye u maa gerua kpuro ya ra koorewa. A na su da win mi. Sərəkudo u koo sun sō swaa ye sa ko kpe su ka keteku ni wa.

⁷ Ma Səalu u sɔm kowo wi wisa u nɛɛ, sà n da durə win mi, mba sa ko sii kē. Wee, sa n maa dīanu tie bɛsɛn bōrə. Mɛya gāanu ganu maa sari ni sa ko nūn kē. Nge mba sa m̀.

⁸ Ma sɔm kowo wi, u Səalu wisa u nɛɛ, na sii geesun gobi piibu gagu m̀ mini, kon yi Gusunən tɔnu wi kē kpa u sun bɛsɛn swaa sōsi ye sa ko kpe su ka keteku ni wa.

⁹⁻¹¹ Saa yera Səalu u sɔm kowo wi sōwa u nɛɛ, geema a gerua. A na su da. Ma ba da wuu mi, mi Gusunən tɔnu wi, u wāa. Ye ba wuu gen tureru yōmə, yera ba ka wəndia gabu yinna ba yarima ba nim takam dɔɔ. Ba bu bikia ba nɛɛ, yam wao wi, u wāa mini?

N deema yellu Isireliban goo ù n kī u gāanu bikia Gusunən mi, ba ra nɛɛwa, a na su da yam waon mi. Wi sa tē sokumə Gusunən sɔmə, wiya ba ra sanam mɛ soku yam wao.

¹² Wəndia be, ba bu wurari ba nɛɛ, oo, tēn tē gera u doona mini. I bəbio, u bɛɛ gbiiye wuuə, domi tamba yākuru garu kobu na gunguru mi gisə. ¹³ I n wuu dua i ko nūn wa u sere yə gunguru mi, u di. Domi goo kun dimə ma n kun m̀ u tura mi, yèn sō wiya u koo yākuru domaru koosi, yen biru be ba soka bu sere di. I doo fuuku, i ko i nūn wa.

Səalu ka Samuɛli ba yinna

¹⁴ Ma ba doona. Ye ba duə wuuə, yera ba ka Samuɛli yinna u yariə u dɔɔ gunguru mi.

¹⁵ N deema Səalu u sere na wuu mi, Yinni Gusunə u Samuɛli sōwa u nɛɛ, ¹⁶ sia amadaare kon Benyamɛɛban turo gərima wunen mi, kpa a nūn gum tāre wirə domi na nūn gəsa u ka ko nɛn tambu Isireliban sunə. Wiya u koo bu wəra Filisitiban nəman di. Domi na ben wuri nua ma na bu mɛɛrima na ben wahala wa.

¹⁷ Saa ye Samuɛli u Səalu wa, Yinni Gusunə u nūn sōwa u nɛɛ, durə wiya mi, wīn gari na raa nun sōwa. Wiya u koo bandu di nɛn tɔmbun suunu sɔɔ.

¹⁸ Yera Səalu u susi Samuɛlin bəkuə wuu duu yerə u nɛɛ, a gem m̀, a man sōwə mi yam wao wi, u wāa.

¹⁹ Samuɛli u Səalu wisa u nɛɛ, nɛna yam wao wi. A na su da gunguru mi. Sanna sa ko di gisə. N n kua bururu, ye a bwisikumə wunen gōruə a bikia, kon nun ye kpuro wisi, kpa n de a doona. ²⁰ Keteku ni nu kōra yen sō ita gisə, a ku maa nin gari ko, domi siba nu wa. Adama a n yē ma Isireliban sia ya ko n wāa wunə ka wunen baan yenugibun nəmaə.

²¹ Ma Səalu u nūn wisa u nɛɛ, nɛ Benyamɛɛn bwesera. N n beya ba piiburu bo Isireliba sɔɔ? Benyamɛɛn bwese te sɔɔ kpam, n n nɛn dusiba ba bwɛɛbwɛɛru bo? Mba n kua a ka man gari yinin bweseru m̀.

²² Samuɛli u ka Səalu ka sɔm kowo wi da gunguru mi, u bu duusia dii bakarə u bu aye bɛɛɛguru wē tambu tɛnan suunu sɔɔ be ba dim soka mi.

²³ Ma Samuɛli u dīa kowo sōwa u nɛɛ, a dīa ni tama ni na nɛɛ, a gina yiiyo bee tia wunen mi. ²⁴ Dīa kowo u ka yaa taaru na u yi Səalun wuswaaə. Ma Samuɛli u nɛɛ, wee ye ba nun yiiya, a tii ye gaweo a di. Domi na ye beruawa wunen gisən naa ten sō n sere tambu dim soku mini.

Ma Səalu ka Samuɛli ba di sannu dɔma te. ²⁵ Ye ba sarama gunguru min di, ba wura wuuə, ma Samuɛli u ka Səalu gari kua win dii tɛɛra wəllə, ma Səalu ka win sɔm kowo ba kpuna mi.

Samuɛli u Səalu gum tāre

u ka ko sunə

²⁶ Buru buru yellu, Samueli u Səəlu soka dii tɛera wəllu mi, u nɛɛ, a seewo, kon nun kara a doona.

Səəlu u seewa, ma wi ka Samueli ba yara sannu yɛnun di. ²⁷ Sanam mɛ ba wuu yarimam dɔɔ, Samueli u Səəlu sɔɔwa u nɛɛ, a de wunen sɔm kowo u sun gbiiya u doona.

Ma sɔm kowo wi, u gbia u doona. Yera Samueli u nɛɛ, a yāro, kpa n nun sɔ ye Gusunə u gerua.

10

¹ Ma Samueli u gum kparaba piibu sua u gen gum tare Səəlun wirə u nùn bəkasi u nɛɛ, na yeni kuawa a n ka yɛ ma Yinni Gusunəwa u nun gɔsa a ka ko win tɔmbun sunə. ² Sà n yarina minin di tɛ, kaa ka durəbu yiru gabu yinna Sɛɛtakiə, Benyamɛɛn temə Raselin sikirun bəkuə. Ba koo nun sɔ bu nɛɛ, keteku ni a kaso da mi, ba nu wa kə. Wunen baa u n maa nin bwisikunu mɔ, wunen tiin bwisikuna u mɔ. U tii bikiamə, aməna u koo ko win biin sɔ. ³ Kpa a sara a da sere Taborin dāa baka ten mi. Kaa ka durəbu ita gabu yinna be ba dɔɔ Beteliə bu ka Yinni Gusunə sã. Ben turo u ko n boo binu ita sɔɔwa, turo ko n pɛɛ ita neni, kpa turo u n maa tam kparaba neni. ⁴ Ba koo nun tɔbiri kpa bu nun pɛɛ yiru wɛ kpa a ye mwa. ⁵ Yen biru kaa da sere gunguru mi ba ra Gusunə sã te ba mɔ Gibea. Miya Filisitiban tabu kowo wuuru gara wāa. Saa ye a duə wuu ge sɔɔ, kaa ka Gusunən sɔmɔbun wuuru garu yinna be ba saram wee gunguu ten min di, ba girigbo ka bwāaru ka guuru ka mərəku soomə, ba Yinni Gusunə sãamə. ⁶ Saa ye, Yinni Gusunən Hunde u koo nun yə kpa a ko tən kpao kpa a n Yinni Gusunə sãamə ka win sɔmɔ be sannu. ⁷ Saa ye yīrenu ita ye, ya nun kooa ya kpa, a koowo kpuro ye wunen noma ya baba domi Yinni Gusunə u wāa ka wunɛ. ⁸ Kpa a man gbiiya a da Giligaliə a man ma mi sɔɔ nɔɔba yiru. Miya kon nun deema kpa n yāku dɔɔ mwaararuginu ko ka

maa siarabun yākunū kpa n nun sɔɔsi ye n weenɛ a ko.

⁹ Sanam mɛ Səəlu u Samueli biru kisi u doonə, Gusunə u win gōru gɔsia kpəɔ, ma yīre ni kpuro nu kooa tɔɔ te sɔɔ. ¹⁰ Sanam mɛ Səəlu ka win sɔm kowo ba tura Gibea, Gusunən sɔmɔbun wuuru gara ka bu yinna. Yera Gusunən Hunde u Səəlu yəwa, ma u Gusunə sāaru wəri ben suunu sɔɔ. ¹¹ Be ba raa nùn yɛ kpuro, ye ba nùn wa u Gusunə sãamə sɔmɔ ben suunu sɔɔ mɛ, yera ba bikiamə ba mɔ, mba n Kisin bii Səəlu deema. U tɛ sãawa Gusunən sɔmɔ? ¹² Wuu gen tɔnu goo u wisa u nɛɛ, wara sɔmɔ ben tiin baaba. Yen sōna ba ra məndu ko bu nɛɛ, Səəlu tɛ sãawa Gusunən sɔmɔ?

¹³ Saa ye Səəlu u sãa te kua u kpa, ma u da gunguu ten mi. ¹⁴ Yera win baa yākabu u nùn bikia u nɛɛ, mana i da ka wunen sɔm kowo.

Səəlu u nùn wisa u nɛɛ, sa ketekunu kaso dawa, adama sa n nu wa. Ma sa da Samuelin mi.

¹⁵ Yera baa yākabu wi, u nɛɛ, a man sɔɔwə ye Samueli u nun sɔɔwa.

¹⁶ Ma Səəlu u nɛɛ, u sun sɔɔwa dim dim ma ba keteku ni wa.

Adama u n nùn bandun gari sɔɔwa yi Samueli u gerua.

Ba Səəlu bandu wɛ

¹⁷ Yen biru Samueli u Isireliba kpuro sokusia ba menna Yinni Gusunən sãa yerə Misipaa. ¹⁸ Ma u bu sɔɔwa u nɛɛ, ameniwa Gusunə bɛɛ Isireliban Yinni u gerua. U nɛɛ, u bɛɛ yarama Egibitin di ma u bɛɛ wəra Egibitigibun noman di, ka bwesenu kpuro ni nu raa bɛɛ dam dɔremən noman di. ¹⁹ Adama wee, i nùn yina gisə, wi u bɛɛ faaba kua bɛɛn wahala ka bɛɛn nani swāarun di. Ma i nɛɛ, u bɛɛ sunə kuo, u bɛɛ kpaa. N n men na, i yarima bweseru ka bweseru, kpa i tii tusia yenu ka yenu win wuswaa.

²⁰ Ma Samueli u dera Isireliban bwesenu kpuro nu susi nu tii tusia. Yera Gusunə u sɔɔsi ka yīreru ma u Benyamɛɛn bweseru gɔsa. ²¹ Yen biru Samueli u dera Benyamɛɛn tɔmbu ba susi ba tii tusia yenu ka yenu ma Gusunə u Matirin yenu gɔsa. Matirin yenu ge sɔɔ, Kisin bii Səəluwa u gɔsa.

Adama ye ba nùn soka soka ba ò nùn wa. ²²Yen sōna ba kpam Yinni Gusunò bikia ba nɛɛ, durò wi, u tunuma kò mini?

Ma Yinni Gusunò u nɛɛ, oo, wee, u kukua tɔmbun yānu sɔɔ.

²³Ba duki da mi, ma ba ka nùn na. Ye u yōra tɔmbun suunu sɔɔ, be kpuron gunum mu yōrawa win serò.

²⁴Ma Samueli u tɔn be kpuro sɔɔwa u nɛɛ, durò wi wee, wi Yinni Gusunò u gōsa. Goo maa sari bɛɛ kpuro sɔɔ wi u ka nùn nɛ.

Ma tɔn be kpuro ba kuuki kua ma ba nɛɛ, sunɔn hunde yu daka da.

²⁵Ma Samueli u bu sinandun wooda tusia, ma u ye yorua tireru sɔɔ u yi Gusunɔn sãa yerò. Yen biru u tɔn be kpuro kara, ben baawure u da win yenuò. ²⁶Sɔɔlun tii u maa da win yenuò Gibeaò. N deema Gusunò u tabu durò damgibu gabun gōruò doke bu nùn swīi. ²⁷Adama aluwaasi garu ko sariba gabu ba gerumò ba mò, durò winiwa u koo kpī u sun faaba ko? Ma ba nùn gema ba ò ka nùn kēru naawɛ. Adama Sɔɔlu kun gɛɛ gerua.

Sɔɔlu u Amɔniba kamia

11

¹Amɔniban sunò wi ba mò Nakasi u seewa u da u Yabesi wari Galadin temò. Ma Yabesigibu kpuro ba nùn sɔɔwa ba nɛɛ, a ka sun arukawani bòkuo, sa ko nun yoru diiya.

²Adama Nakasi u bu wisa u nɛɛ, ò n wura n bɛɛn baawuren nɔm geun nɔnu wòwa, kpa bɛɛ Isireliba kpuro i sekuru wa, sanam mɛya kon ka bɛɛ arukawani bòke.

³Yabesin guro gurobu ba nùn sɔɔwa ba nɛɛ, a sun sɔɔ nòɔba yiru kēyo su wa su ka tɔmbu gari Isirelin tem kpuro sɔɔ. Sà kun wa wi u koo sun faaba ko, sa ko bɛɛ tii yōsua.

⁴Yera goro be, ba da Gibeaò mi Sɔɔlu u wāa, ba labaari ye gerua. Ye tɔmba nua mɛ, ma be kpuro ba nɔɔguru sua ba swī. ⁵N deema Sɔɔlu u wee gberun di ka win keteba, ma u bikia u nɛɛ, mba n tɔn be deema ba ka sumò mɛ. Ma ba nùn Yabesigibun gari yi saaria. ⁶Ye Sɔɔlu u yi nua, yera Gusunɔn Hunde u

nùn yòwa ma win nukura gbisa gem ka tia. ⁷Yera u win keteba yiru sua u go u ye bɔtira bɔtira, ma u dera ba ka yen kpiri ni da Isirelin tem kpuro sɔɔ ba nɛɛ, nge mɛya ba koo baawuren keteba kua wi u yina u Sɔɔlu ka Samueli swīi bà n tabu seewa.

Ma Yinni Gusunɔn bɛrum mu tɔn be mwa, yera be kpuro ba menna ba yara nge tɔn turo. ⁸Sɔɔlu u dera ba tɔn be gara gara Besekiò. Isireliban geera kuawa tɔnu nɔrɔbun suba gooba wunòbu (300.000). Yudaba ba maa sãa tɔnu nɔrɔbun suba tɛna (30.000). ⁹Ma ba Yabesigibun goro be sɔɔwa ba nɛɛ, i doo i bɛɛgibu sã i nɛɛ, sia sere sɔɔ u ka ye, ba koo faaba wa.

Ye goro be, ba tura ba Yabesigii be sɔɔwa mɛ, yera ben nukura dorà. ¹⁰Ma ba Amɔniba sɔɔwa ba nɛɛ, sia sa ko bɛɛ tii yōsua i ka sun ko nge mɛ n bɛɛ wēre.

¹¹Sɔɔlu u win tɔmbu bɔnu kua wuunu ita. Yen sisiru saa ye goo gbiikaa swī, u dera ba da ba Amɔniban sansani wari ba bu go go sere sɔɔ ka ye. Be ba tie ba yarinɛwa ba sebiri tia tia. ¹²Yera Isireliba ba Samueli sɔɔwa ba nɛɛ, berà ba ò daa kī Sɔɔlu u ko bɛɛn sunò. Be ba gerua mɛ, a de bu yarima su bu go.

¹³Adama Sɔɔlu u nɛɛ, ba ò goo goomò gisò, domi gisòra Yinni Gusunò u sun faaba kua.

¹⁴Ma Samueli u be kpuro sɔɔwa u nɛɛ, i na su da Giligaliò kpa su Sɔɔlun bandun dam sire.

¹⁵Ma be kpuro ba da mi, ba Sɔɔlun bandun dam sire Yinni Gusunɔn sãa yerò. Ba maa Yinni Gusunò siarabun yākunu kua. Ma Sɔɔlu ka Isireliba kpuro ba tɔɔ bakaru di ka nuku dobu.

Samueli u Isireliban kparabu

deri

12

¹Samueli u Isireliba kpuro sɔɔwa u nɛɛ, wee na bɛɛn gere wura gāanu kpuro sɔɔ ma na bɛɛ sunò kua. ²Tē wiya u koo bɛɛ kpara, domi na tɔkò kua, nɛn seri burura, nɛn biba maa bukura nge bɛɛ. Wee na bɛɛ kpara saa nɛn aluwaasirun di sere n ka girari

gisɔ. ³ I man seeda diiyo Yinni Gusunɔ ka sunɔ wi u gɔsan wuswaaɔ. Waran ketɛwa na mwaare. N kun mɛ, weren ketɛkuwa na mwa. Wara na taki diire. N kun mɛ, wara na dam dɔrere. Nge weren kɛra na mwaare n ka nùn gem wɛ. Wi na yen gaa kuare, kon yɛro yen dibu kɔsia.

⁴ Ba nɛɛ, a nùn sun taki diire, a nùn maa sun dam dɔrere. Mɛya a nùn maa bɛɛn goon kɛru mwaare a ka nùn gem wɛ.

⁵ Samueli u bu sɔɔwa u nɛɛ, Yinni Gusunɔ ka sunɔ wi u gɔsa ba sãa seeda gisɔ ma i nùn kɔsa gaa wa nɛ sɔɔ.

Ba nɛɛ, mɛya.

⁶ Yera Samueli u kɔpam bu sɔɔwa u nɛɛ, Yinni Gusunɔwa u sãa nɛn seeda, wi, wi u Mɔwisi ka Aroni gɔsa ma u bɛɛn baababa yarama saa Egibitin tem di. ⁷ N n mɛn na, i yɔro sɛɛ tɛ, kɔpa i bɛɛn taare nɔ Yinni Gusunɔn wuswaaɔ. Kon bɛɛ win sɔm geenu yaayasia ni u kua bɛɛ ka bɛɛn baababan sɔ. ⁸ Yakɔbu ka wigibu ba da Egibitiɔ. Ma Egibitigibu ba ben bibun bweseru nɔni sɔɔwa, ma ba Yinni Gusunɔ nɔɔgiru sue u ka bu somi. Ma u bu Mɔwisi ka Aroni gɔria. Beya ba bu yara Egibitin di, ma ba dera ba sina tem mini. ⁹ Adama ba Gusunɔ ben Yinni wi duari. Ma u bu Hasorin tabu sunɔ Sisera nɔmu sɔndia ka Filisitiba ka Mɔabun sunɔ. Be kɔpurowa ba ka bu tabu kua ba bu kamia. ¹⁰ Yera ba Yinni Gusunɔ soka ba nùn sɔɔwa ba nɛɛ, ba durum kua domi ba nùn deri ba bũu tɔn durɔ be ba mɔ Baaliba ka bũu tɔn kurɔ wi ba mɔ Asitaate sãamɔ. Adama u n bu wɔra ben yiberɛban nɔman di, ba koo nu deri bu nùn sã. ¹¹ Ma Yinni Gusunɔ u bu Gedeoni gɔriama ka Baraki ka Yɛfite ka sere maa nɛ Samueli. Ma u bɛɛ wɔra saa bɛɛn yiberɛban nɔman di be ba bɛɛ sikerɛnɛ, ma i sina ka alafia. ¹² Adama sanam mɛ i wa ma Amɔniban sunɔ Nakasi u bɛɛ tabu wɔrim wee, yera i man sɔɔwa i nɛɛ, sunɔwa i kɔi u bɛɛ kɔpara, baa mɛ Yinni Gusunɔ u bandu dii bɛɛn suunu sɔɔ. ¹³ I nùn sunɔ bikia, ma u bɛɛ nùn wɛ. Sunɔ wi i kɔi mi, wi wee mi tɛ. ¹⁴ I n Yinni Gusunɔ nasie, i n nùn sãamɔ, i n win gari mɛm

nɔɔwammɛ, ma i nùn win gere yinɛ, ma i nùn swɔi dee dee, bɛɛ ka bɛɛn sunɔ wi u bɛɛ kɔpare, i ko i gea wa. ¹⁵ Adama i kun win gari mɛm nɔɔwɛ, ma i win gere yina, u koo bɛɛ nɔma doke nge mɛ u bɛɛn baababa kua. ¹⁶ Tɛ, i yɔro i wa gãa baka ni Yinni Gusunɔ u koo ko bɛɛn wuswaaɔ. ¹⁷ N nùn doo gɛɛrun saawa sa wãa mi tɛ? Kon Yinni Gusunɔ kana u de gura yu nɛ ka gbãasukunu. Sanam mɛya i ko gia ma durum baka i kua win mi, ye i ka tii sunɔ bikia.

¹⁸ Ma Samueli u Yinni Gusunɔ kana. Gura na tɔɔ te sɔɔ, ka gbãasukunu. Yera tɔn be kɔpuro ba Yinni Gusunɔ ka Samueli nasia. ¹⁹ Ma be kɔpuro ba Samueli sɔɔwa ba nɛɛ, a Gusunɔ wunen Yinni kanɔ bɛɛɛ wunen bwãabun sɔ kɔpa su ku ra gbi yèn sɔ sa kɔpam durum sosi bɛɛn durum gura sɔɔ domi sa tii sunɔ bikia.

²⁰ Ma Samueli u bu wisa u nɛɛ, i ku nanda. Geema, i kɔsa ye kɔpuro kua, adama i ku maa gera Yinni Gusunɔn swaan di. I nùn sãawɔ ka bɛɛn gɔru kɔpuro. ²¹ I ku gera i bũnu swɔi. Nu nùn arufaani gaa mɔ, nu nùn maa kɔpɛ nu bɛɛ faaba ko, domi kama nu sãa. ²² Yinni Gusunɔ u gɔru doke u bɛɛ ko win tɔmbu, u nùn maa bɛɛ yinamɔ win yɔsi bakarun bɛɛɛn sɔ. ²³ Nɛn tii maa Gusunɔ u man gbara bu nɛɛ, na nùn maa bɛɛ kanaru kuammɛ. Domi yeya n ko n sãa nɛn durum win mi. Ko na n bɛɛ swaa gea sɔɔsimɔwa ye ya dende. ²⁴ I n gesi Yinni Gusunɔ nasie kɔpa i n nùn sãamɔ ka nuku tia ka bɛɛn gɔrusu kɔpuro, kɔpa i n yaaye gãa baka ni u bɛɛ kua. ²⁵ Adama i n daa kɔsa mɔ, i ko i kam kowa bɛɛ ka bɛɛn sunɔ wi.

Isireliba ba ka Filisitiba

tabu kua

13

¹ Sɔɔlu u mɔwa wɔɔ * sanam mɛ u bandu di Isireliba sɔɔ. Ye u bu kɔpara wɔɔ yiru, ² yera u tɔnu nɔrɔbun suba ita (3.000) gɔsa be sɔɔ. Ben nɔrɔbun suba yiru (2.000) ya wãa ka wi Mikimasɔ, Betelin guurun bera gia. Tɔnu nɔrɔbu (1.000) ba maa wãa ka Yonatham Gibeɔɔ, Bɛnyamɛɛn temɔ.

* **13:1** wɔɔ - Ye ba yorua Heberum sɔɔ, ya nùn dɛɛɛ.

Ma u dera tɔn be ba tie ba wura ben yenusɔ.

³ Gibeā miya Yonatam u Filisitiban tabu kowo wuuru garu wəri u kamia. Ma Filisiti be ba tie ba yen baaru nua. Yera Sɔlu u dera ba kɔba so Isirelin tem kpuro sɔɔ ba nɛɛ, i de Heberuba kpuro bu baaru ye nɔ. ⁴ Yera Isireliba kpuro ba nua ma Sɔlu u Filisitiban tabu kowo be kamia sere ben mɔru seewa. Yera n dera Isireli be kpuro ba menna Sɔlun mi ye u bu soka Giligaliɔ. ⁵ Ma Filisitiba ba maa menna bu ka Isireliba tabu ko. Ba tabu kekɛba mɔwa nɔrɔbun suba tɛna (30.000) ka maa maasɔbu nɔrɔbun suba nɔɔba tia (6.000). Ben tabu kowobu ba n̄ garirɔ. Ba dabiwa nge yani sɛeri nim wɔkun goorɔ. Ma ba na ba sansani gira Mikimasiɔ, Beti Afɛnin sɔɔ yari yeru gia. ⁶ Sanam mɛ Isireliba ba wa ma ba n̄ kurɔ, domi Filisitiba ba bu s̄ke, ma ba da ba kukua kpee wɔrusɔ, ka aw̄i sɔɔ, ka kpee baaba sɔɔ, ka wɔrusɔ, sere ka dɔkɔ kpirinɔ. ⁷ Isireliba sɔɔ, gabu ba mam da sere Yuudenin guruɔ Gadi ka Galadin temɔ.

Adama Sɔlu u w̄a Giligaliɔ. Be ba ka n̄n w̄a mi kpuro ba berum soore ba diirumɔ. ⁸ Ba tɛ mi, ba kuawa sɔɔ nɔɔba yiru nge mɛ Samuēli u Sɔlu bura, adama Samuēli u n̄ nɛ. Yera tɔmba yarinam torua. ⁹ Yen s̄na Sɔlu u nɛɛ, bu yaa sabenu tama u ka ȳaku d̄ɔ mwaararuginu ko ka maa siarabun ȳakunu. Ma u ȳaku d̄ɔ mwaararugii te kua ka win tii. ¹⁰ Saa ye u ȳaku te kua u kpa kese, yera Samuēli u kurama ma Sɔlu u yarima u n̄n sennɔ da. ¹¹ Samuēli u nɛɛ, mban s̄na a yenin bweseru kua.

Sɔlu u wisa u nɛɛ, na wa tɔmba yarinamɔ ma a n̄ nɛ saa ye a bura. Filisitiba wee, ba maa menna Mikimasiɔ. ¹² Ma na bwisika na nɛɛ, Filisitiba ba koo man wɔrima Giligali mini, na n̄ maa Gusunɔ somiru kanɛ. Yen s̄na nɛn tii na ȳaku te kua.

¹³ Ma Samuēli u nɛɛ, gari bɔkɔn kookoosa a kua mi. A n̄ Gusunɔ wunen Yinnin wooda mɛm nɔɔwɛ ye u nun w̄ɛ. A n̄ daa ye mɛm nɔɔwa, Yinni

Gusunɔ u koo raa de wunen bweseru ta n̄ bandu dii Isireliba sɔɔ sere ka baadommaɔ. ¹⁴ Adama t̄ɛ wunen bandu ta n̄ maa tɛmɔ. Yinni Gusunɔ u koo goo kasu w̄in daa ya n̄n w̄ɛre kpa u n̄n ko win tɔmbun kparo. Domi wunen, a n̄ win wooda mɛm nɔɔwɛ.

¹⁵ Ma Samuēli u seewa u doona Giligalin di. Yera Sɔlu ka win tabu kowo be ba tie ba maa da Gibeā, Benyamɛn temɔ. Ma u bu gara mi. Ben geera kua tɔnu natan (600) saka. ¹⁶ Sɔlu ka win bii Yonatam ka tɔn be ba ka bu w̄a sannu, ba ben sansani gira Gibeā mi. Adama Filisitiban sansani ya w̄a Mikimasiɔ. ¹⁷ Filisitiban tabu kowobun wuunu ita ya yara ben sansanin di ya Isireliba wɔraa da. Wuu teera da Ofaran swaaɔ Sualin temɔ. ¹⁸ Ma yirusera Beti Horonin swaa sw̄i. Ma itasera maa da Benyamɛn tem nɔɔ bura yerɔ wɔwa gaan bɔkuɔ mi purukanu ra n̄ w̄a gbaburun bera gia.

¹⁹ N deema sekobu sari Isireliban tem kpuro sɔɔ domi Filisitiba ba nɛɛ, ba n̄ wure bu takobiba ko n̄ kun mɛ yaasi. ²⁰⁻²¹ Yen s̄na Isireliba ba ra de Filisitiban mi bu ka ben naa tebonun yari nɔɔ dera, ka ben d̄akunu ka ben gb̄ɛ ka ben tebonu ka maa ben naa kpara d̄ekin nɔɔ s̄nu. ²² Yen s̄na tabun sanam mɛ sɔɔ, tɔn be ba w̄a Sɔlu ka win bii Yonatam mi, ben goo kun takobi mɔ, n̄ kun mɛ yaasa. Sɔlu ka win bii Yonatam tɔnawa ba yeba mɔ.

²³ Ma Filisitiban tabu kowobun wuu teeru gara yara ta da Mikimasiɔ, bera mi guunu yiru nu yinna. N deema miya ba ra ka sare.

Yonatam u Filisitiba kamia

14

¹ S̄ɔ teeru Yonatam, Sɔlun bii, u win b̄ɔ aluwaasi wi u ra win tabu ȳanu s̄abe s̄ɔwa u nɛɛ, a na su da Filisitiban tabu kowo wuu ten mi, te ta w̄a giɔ.

Adama u n̄ Sɔlu s̄ɔwa ma u gam d̄ɔ. ² Sɔlu u w̄a Migoronio Gibeān bɔkuɔ d̄aru garun nuurɔ te ba ra soku gerenadi. Tɔn be ba w̄a ka wi, ben geera s̄awa tɔnu natan (600) saka. ³ N deema ȳaku kowo wi ba m̄ Aya u w̄a

tɔn ben suunu sɔɔ u sãa yãa ni ba ra ka bikiaru ko Gusunɔn mi nɛni. Aya wi, u sãawa Akitubun bii. Akitubu wi, ka win wɔnɔ Ikaɔɔdu, be, ba maa sãawa Finɛsin bibu. Finɛsin tundoɔwa Eli, wi u raa sãa Yinni Gusunɔn yãku kowo Siloɔ. Tɔnu nata ye sɔɔ, goo kun yɛ Yonatum u yara.

⁴ Swaa ye Yonatum u swĩi u ka da Filisitiban tabu kowo ben mi, ya kpawa ka kpee bakanu yirun baa sɔɔ. Teerun yĩsira Bosesi, yirusera maa Senɛ. ⁵ Teera wãa swaa yen sɔɔ yɛsan nɔm geu gia Mikimasin deedeeru. Teera maa wãa Geban deedeeru. ⁶ Yonatum u win bɔɔ aluwaasi wi sɔɔwa u nɛɛ, a na su da bango sari ben mi. Sɔɔkudo Yinni Gusunɔ u koo sun somi. Domi gãanu sari ni nu koo nùn ganɛ u kun ka sun faaba kue, baa sà kun dabi.

⁷ Aluwaasi wi, u nɛɛ, a koowo kpuro ye a gɔru doke, a ku sika ko. Na wãa ka wunɛ.

⁸ Ma Yonatum u nɛɛ, n n mɛn na, su da ben bera gia kpa bu sun wa. ⁹ Bà n nɛɛ, su yɔro su bu ma, sa ko yɔrawa su bu ma. ¹⁰ Bà n maa nɛɛ, su na ben mi, sa ko dawa, domi ben soku tera ta ko n sãa yĩreru ma Yinni Gusunɔ u sun bu nɔmu beria.

¹¹ Ma be yiru ye, ba dera Filisitiba ba bu wa. Ma Filisiti be, ba nɛɛ, Heberuba wee, ba yarimamɔ wɔrusun di mi ba raa kukua.

¹² Ma Filisitiban tabu kowo be, ba Yonatum ka win aluwaasi wi nɔɔ kɔ ba nɛɛ, i na mini su bɛɛ gari gɛɛ sɔ.

Ma Yonatum u win bɔɔ aluwaasi wi sɔɔwa u nɛɛ, a man swĩima domi Yinni Gusunɔ u sun bu nɔmu beria, bɛsɛ Isireliba.

¹³ Yera durɔ u kabura u ka yɔɔwa u da mi ba wãa ma aluwaasi wi, u nùn swĩi. Ye ba tura mi, ma u bu soomɔ u suririmɔ. Yera win bɔɔ aluwaasi wi, u bu goomɔ win biruɔ. ¹⁴ Ben tabun tore ye sɔɔ, be yiru ye, ba tɔmbu gowa nge tɔnu yɛndun saka batuma piibu sɔɔ. ¹⁵ Ma berum Filisitiban tabu kowobu mwa kpuro be ba wãa sansaniɔ, ka be ba wãa tabu gberɔ, ka be ba sansani kɔsu, ka maa be ba yarimɔ ba tɔmbu wɔraa daamɔ. Sere ka tem tii mu yĩrumɔwa ma tɔmba

burisina. Gusunɔwa u dera yabu ye kpuro ya koorɔ mɛ.

¹⁶ Be ba Sɔɔlun sansani kɔsu Gibɛɔ Benyamɛɛn temɔ, ba wa Filisitiban tabu kowo dabɛnu ba duku dukubu mɔ baama kpuro. ¹⁷ Ma Sɔɔlu u win tɔmbu sɔɔwa u nɛɛ, i bɛsɛn tɔmbu mɛnnɔ i ben yĩsa soku kpa su wa be ba kun wãa mi.

Ma ba kua mɛ, ba deema Yonatum ka win bɔɔ aluwaasi wi u ra win tabu yãnu sɔbe, beya ba sari mi. ¹⁸ Ma Sɔɔlu u Aya sɔɔwa u nɛɛ, u Gusunɔn woodan kpakororu suama.

N deema kpakoro te, ta wãa Isireliban sansaniɔ sanam mɛ.

¹⁹ Nge mɛ Sɔɔlu u ka yãku kowo wi gari mɔ, wure ni nu wãa Filisitiban sansaniɔ nu sosimɔwa nu dɔɔ. Yera Sɔɔlu u yãku kowo wi sɔɔwa u nɛɛ, a kpakoro te derio, su ku maa Gusunɔ gãanu bikia.

²⁰ Ma Sɔɔlu ka win tabu kowobu ba mɛnna ba da tabu gberɔ, ba deema wee Filisitiba ba burisinɛ ba goonamɔ ka takobi. ²¹ N deema Heberu gabu ba raa yoru dimɔ Filisitiban mi, sere ba ka bu da ben sansaniɔ. Adama ye ba Sɔɔlu ka Yonatum ka begibu wa, yera ba tii wuna ba wura ben mi.

²² Isireli gabu ba raa maa kukua Efaraimun guunun bera gia. Ye ba nua ma Filisitiba ba duki mɔ, yera ba seema ba wɔri tabu sɔɔ ba bu naa swĩi, ²³ ba ka tura Bɛti Afenin wuswaaɔ. Nge mɛya Yinni Gusunɔ u ka Isireliba faaba kua dɔma te.

Isireliba ba Yonatum yakia

Sɔɔlu nɔman di

²⁴ Isireliba ba nɔni sɔɔra gem gem dɔma te, yɛn sɔ Sɔɔlu u bɔrua u nɛɛ, ma n kun mɔ na nɛn yibereba mɔru kɔsia, wi u di yoka yu sere turi, kon yɛro gowa. Yen sɔna tɔn be sɔɔ, goo kun dɔanu dende. ²⁵ Sɔɔlun tɔmbu kpuro ba tura dãa sɔɔwɔ mi tim mu terie temɔ. ²⁶ Sanam mɛ ba sɔɔ ge duɔ, ba deema wee, tim mɛ, mu koka temɔ. Ka mɛ, goo kun kãka u mu dabure domi ba bɔri yi nasie. ²⁷ Adama Yonatum u n daa nua ma win tundo u tɔn be kirɔ kua ka bɔri. Yera u deka ye u nɛni ka tim bau sɔka u wuna u nɔɔ kpɛɛ, ma u

dam wa. ²⁸ Saa ye sōra tən ben turo u nùn sōwa u nēē, wunen tundo u sun kirō kua ka bōri u nēē, wi u di gisō, u koo yēro go. Yera n dera tən be, ba ka wasira gem gem.

²⁹ Ma Yonatham u nēē, nen baaba u besen tumbu nōni sōmōwa. A n wa nge mē na dam wa sanam mē na tim men fiiko di? ³⁰ N koo raa wēra too tən be, bā n di baa fiiko ye ba wōra ben yiberēban nōman di. Domi ba koo raa Filisiti be go n kere mē.

³¹ Dōma te, ba Filisitiba gowa saa Mikimasin di sere ka Ayalonio. Ma ba wasira gem gem. ³² Yera ye Filisitiba ba deri, ba ye kata kua ba gura. Ba yāanu ka ketēba ka ketē binu mwērimō ba goomō ma ba yaa ye temmō mi ya kpī yem sō. ³³ Saa ye sōra ba Sōlu sōwa ba nēē, wee, tən be, ba Yinni Gusunō torarimō ba yaa temmō mi ya kpī yem sō.

Ma Sōlu u nēē, naane sarirugibu bēē! I kpee bakaru bimiamina mini tē. ³⁴ Kpa i baawure sō u ka win ketē n kun mē win yāaru na u saka mi, kpa u da u di. Bā n kua mē, ba n maa Yinni Gusunō torarimō.

Wōku te sō, tən ben baawure u ka win ketē na u go mi. ³⁵ Ma Sōlu u Yinni Gusunō yāku yeru kua mi, tera ta sāa gbiikiru ni u kua sō.

³⁶ Yen biru u win tumbu sōwa u nēē, su da su Filisitiba naa gira wōkuru su bu wōri sa n ben yānu guramō sere yam mu ka sāra. Su ku ra ben goo deri, baa turo.

Ma ba nēē, a koowo mē n nun wēre.

Adama yāku kowo u nēē, su gina da su Gusunō bikia.

³⁷ Ma Sōlu u Gusunō bikia u nēē, n doo n Filisitiba naa gira? Kaa sun bu nōmu beria?

Adama Gusunō u n nùn wisa dōma te. ³⁸ Yera Sōlu u nēē, i mennama bēē be i sāa wirugibu kpa su gia mi torara wāa gisō. ³⁹ Sere ka Yinni Gusunōn wāaru, wi u ra Isireliba faaba ko, baa n n nen bii Yonatham na, u tora, u koo gbiwa.

Adama tən ben goo kun nùn wisa. ⁴⁰ Ma u nēē, i doo i yōra miōnō, nē ka nen bii Yonatham sa ko maa yōra mini.

Tən be, ba nēē, a koowo mē n nun wēre.

⁴¹ Ma Sōlu u Yinni Gusunō sōwa u nēē, Gusunō, bēē Isireliban Yinni, a sun sōsio ka yīreru mi torara wāa.

Ma torara sōsira Yonatham ka Sōlun bera gia. Be ba tie ba yara.

⁴² Sōlu u kpam nēē, n tiara nē ka nen bii.

Ma torara sōsira Yonatham mi. ⁴³ Sōlu u Yonatham sōwa u nēē, a man sōwō ye a kua.

Yonatham u nēē, na tim bau sōka ka dēka ye na neni ma na men fiiko denda. Nē wee, na wura n gbi.

⁴⁴ Yera Sōlu u nēē, nā kun nun go, Yonatham, Gusunō u man kua nge mē u kī.

⁴⁵ Adama tən be, ba Sōlu sōwa ba nēē, Yonatham, wi u Isireliba faaba baka yeni kua, wiya u koo gbi? Sere ka Yinni Gusunōn wāaru, baa win seri tia ya n wukuramō yu wōri. Domi ka Gusunōn somira u sāmburu kua gisō.

Mesuma ba ka Yonatham yakia u n ka gu. ⁴⁶ Yen biru Sōlu u sina u n maa Filisitiba naa swīi. Ma Filisiti be, ba wura ben temō.

Sōlun nasara

⁴⁷ Sanam mē Sōlu u bandu di u kpa Isireliban suunu sō u ka win yiberēba tabu kua u ka sikerena. Bera Mōabuba ka Amōniba ka Edōmuba ka Soban sinambu ka sere maa Filisitiba. Mi u tabu da da kpuro u ra kamiēwa. ⁴⁸ Sō teeru u tabu kua ka wōrugōru u Amaleki be ba bu dam dōremō kamia u Isireliba faaba kua ben nōman di.

⁴⁹ Sōlun bii tən durōbun yīsa wee, Yonatham ka Yisifi ka Maakisua. Win bii tən kurō gbiikoon yīsira Mērabu, yiruse maa Mikali. ⁵⁰ Win kurōn yīsira Akinōamu, Akimasin bii. Win tabu sunōwa Abinēē, Nērin bii. Nēri sāawa Sōlun tondon mō. ⁵¹ Kisi, Sōlun tundo, ka Nēri, Abinēēn tundo, ba sāawa Abielin bibu.

⁵² Sōlun wāaru kpuro sō, tabu kun dwiiyare wi ka Filisitiban baa sō. Yen sōna win tumbu sō, ù n goo wa wi u dam mō u wōrugōru mō, u ra yēro mwāamēwa u ko win tabu kowo.

Isireliba ka Amalekiban tabu

15

1-2 Samueli u Səəlu sɔɔwa u nɛɛ, nɛna Gusunə wəllu ka tem Yinni u ɔrima wunen mi, n nun gum wisi n ka sɔɔsi ma u nun ɔsa a ko sunə win tambu Isireliban suunu sɔɔ. Yen sɔ tɛ, a swaa dakio a nɔ ye u gerua. U nɛɛ, u koo Amalekiba dibu kɔsia ye ba ka Isireliba swaa bura sanam mɛ ba yara Egibitin di. ³ Yen sɔ, a doo a bu wəri kpa a ye ba mɔ kpuro kpeerasia mam mam. A ku de bu tiara. A bu goowo kpuro tən durəbu ka tən kurəbu ka bibu sere ka bii wɛɛnə, ka maa ben yaa sabenu.

⁴ Ma Səəlu u win tambu menna u gara Telaimuə. Win tabu kowobun geera kua nərəbun suba goobu (200.000), ma Yudaba ba maa kua tambu nərəbun suba wəkuru (10.000). ⁵ Sanam mɛ Səəlu ka win tabu kowobu ba tura Amalekiban wuu bəkəwə, yera ba kukua gen wəwa gaa sɔɔ. ⁶ Ma Səəlu u Keniba sɔɔwa u nɛɛ, bu de bu tii wuna Amalekiban min di, kpa wi, u ku raa bu menna u go kpuro sannu. Domi be, ba Isireliba durom kuawa saa ye ba wee Egibitin di. Ma Keni be, ba yara saa Amalekiban min di. ⁷ Yen biru Səəlu ka win tabu kowobu ba Amalekiba wəri ba bu sunka saa Hafilan di sere ka Suriə ye ya wāa Egibitin sɔɔ yari yeru gia. ⁸ Ma ba ben sunə mwa wi ba sokumə Agagi. Be ba tie, ma ba bu go ka takobi. ⁹ Adama Səəlu ka win tabu kowobu, ba Agagi deri, ba n nən go, ka sere maa yaa sabe ni nu gea sɔa, yāanu ka keteba ka naa kpɛmi ka yāa kpɛminu ni nu gum mɔ ka baayere kpuro ye ya gea sɔa. Ba yina bu ye kpuro kpeerasia mam mam. Adama ye ya n dam mɔ ka ye ya n waabu wā, ba ye kpuro gowa mam mam.

¹⁰ Saa ye sɔra Yinni Gusunə u ka Samueli gari kua u nən sɔɔwa u nɛɛ, ¹¹ nən nukura sankira ye na ka Səəlu kua sunə. Domi u man biru kisi, u n nən gere mɛm nɔwɛ.

Ye Samueli u gari yi nua, yera u mərəu kua gem gem, ma u Yinni Gusunə nɔɔguru sue wɔku giriru.

¹² Sisiru bururu u seewa yellu u dɔɔ u ka Səəlu yinna. Adama ba nən sɔɔwa ba nɛɛ, Səəlu u da wuu ge ba mɔ Kaameli gia. Miya u kperu garu gira tambu bu ka win nasara yaaya. Min diya u maa ɔsira u da Giligaliə. ¹³ Ma Samueli u da win mi. Ye Səəlu u Samueli wa, yera u nɛɛ, Gusunə u nun domaru kua. Wee na kpuro kua ye u man yiire.

¹⁴ Samueli u nɛɛ, n n mɛn na, aməna na ka yāanu ka keteban wuri nɔɔmɔ.

¹⁵ Səəlu u nɛɛ, tabu kowoba ba yāanu ka kete geenu ɔsa ba ka wəma saa Amalekiban min di kpa bu ka Gusunə wunen Yinni yākuru kua. Adama ba ye ya n gea sɔa kpeerasiawa mam mam.

¹⁶ Ma Samueli u nɛɛ, a sakuo n nun sɔ ye Yinni Gusunə u man sɔɔwa ɔa wəkuru.

Səəlu nɛɛ, a geruo.

¹⁷ Samueli u nɛɛ, yellu a tii garisiwa bwɛɛbwɛɛ, ma Yinni Gusunə u nun ɔsa a kua Isireliban sunə. ¹⁸ Ma u nun ɔra u nɛɛ, a doo a Amaleki durumgii be tabu wəri a bu go a kpeerasia mam mam. ¹⁹ N n mɛn na, mban sɔna a n Yinni Gusunən gere mɛm nɔwɛ. Mban sɔna i kua ye ya n nən dore, i ben yānu kata kua i gura.

²⁰ Səəlu u nɛɛ, na Yinni Gusunən gere mɛm nɔwɛ fa. Na da mi u man ɔra, ma na Amalekiban sunə Agagi mwa na ka na, ma na win tambu go mam mam. ²¹ Adama nən tabu kowoba ba ben yāanu ka ben kete geenu mwaama bu ka Gusunə wunen Yinni yākuru kua Giligaliə.

²² Samueli u nɛɛ, mba Yinni Gusunə u kīru bo. Yākunu? Nge mɛm nɔɔbu. Wee mɛm nɔɔbu bu yākuru kere. Wii kpīibu bu maa yāku yaa gum kere. ²³ Wi u ku ra Gusunə mɛm nɔwɛ u sɔawa taaregii nge sɔro. Wi u ku ra nən wiru kpīiye, u sɔawa nge būu sɔa. Tɛ, yèn sɔ a Yinni Gusunən gere yina, win tii u maa nun yina, u nun bandu yara.

²⁴ Yera Səəlu u Samueli sɔɔwa u nɛɛ, na durum kua, na Yinni Gusunən wooda sara ka maa wunen gere. Na nən təmbun bɛrum kua ma na ben

gere wura. ²⁵ Adama na nun kanamɔ, a man nɛn durum suuru kuo, kpa a ka man wura Giligaliɔ, n ka Yinni Gusunɔ sã.

²⁶ Ma Samueli u nùn sɔɔwa u nɛɛ, na n̄ maa ka nun wurɔ. Domi a Yinni Gusunɔn gari yina. Mɛya u maa nun yina, u nun bandu yara.

²⁷ Sanam mɛ Samueli u gɔsira u ka doona, yera Sɔɔlu u win yaberun swaa gaba, ma yabe te, ta gɛɛra. ²⁸ Samueli u nùn sɔɔwa u nɛɛ, Yinni Gusunɔ u nun Isireliban bandu wɔrari gisɔ u tu goo wɛ wi u nun sanɔ kere. ²⁹ Gusunɔ, Isireliban Yinni yiikogii u ku ra weesu ko, u ku ra maa win himba gɔsie, domi u n̄ sã nge tɔnu.

³⁰ Sɔɔlu u kɔam nɛɛ, na durum kua, adama tɛ na nun kanamɔ a man bɛɛɛ dokeo nɛn tɔmbu Isireliba ka ben guro gurobu kpuron wuswaaɔ. A ka man gɔsira Giligali mi kpa n ka Gusunɔ wunen Yinni sã.

³¹ Ma Samueli u gɔsira u ka Sɔɔlu da. Sɔɔlu u Yinni Gusunɔ sãwa.

³² Yera Samueli u nɛɛ, i ka man Agagi, Amalekiban sunɔ wi naawa mini. Ma Agagi wi, u susi ka nuku dobu. Domi u bwisika ma gɔɔ nùn sarari. ³³ Adama Samueli u nɛɛ, nge mɛ wunen takobi ya tɔn kurɔbu gabun bibu go, nge mɛya wunen mero u koo maa bii bia.

Ma Samueli u Agagi go u bɔtira Yinni Gusunɔn sãa yerɔ Giligaliɔ.

³⁴ Yen biru Samueli u da Ramaɔ, Sɔɔlu maa da win yenuɔ Gibeaaɔ.

³⁵ Sere Samueli u ka gu, u n̄ maa Sɔɔlu mɛɛrim daare. Adama u ra n nùn swĩiyammɛwa yèn sɔ Gusunɔn nuki sankira ye u ka nùn kua Isireliban sunɔ.

Gusunɔ u Dafidi gɔsa

u ka ko sunɔ

16

¹ Yinni Gusunɔ u Samueli sɔɔwa u nɛɛ, sere saa yerɔ kaa n wãa a n Sɔɔlu swĩiyammɛ. Domi na nùn bandu yara. U n̄ maa kpɛ u bandu di Isireliba sɔɔ. Yen sɔ, a gum yibio wunen kɔba ye sɔɔ kpa n nun gɔri a da Isai,

Betelehemugiin mi. Domi na win bii turo gɔsa u ka ko sunɔ wi na kã.

² Adama Samueli nɛɛ, amɔna kon ko n ka da mi, domi Sɔɔlu u n ye nua, u koo man go.

Ma Yinni Gusunɔ u nɛɛ, a naa gbiiba suo kpa a nɛɛ, a nawa a ka man yãkuru kua. ³ Kpa a Isai soku yãku yeru mi. Miya kon nun sɔ ye kaa ko. Yera a gum tãre wi kon nun sɔɔsin wirɔ.

⁴ Samueli u kua nge mɛ Yinni Gusunɔ u nùn sɔɔwa. Ye u na Betelehemuɔ, yera wuu gen guro gurobu ba na win mi ka berum ba nɛɛ, n ka sere do mɛ?

⁵ Ma Samueli u bu wisa u nɛɛ, n do gbãa gbãa. Na nawa n ka Yinni Gusunɔ yãkuru kua. I bɛɛn tii disi wunario kpa i na yãku yerɔ.

Ma Samueli u maa Isai ka win bii tɔn durɔbu soka. Ba tii disi wunari ba na yãku yeru mi. ⁶ Saa ye be kpuro ba tunuma, yera Samueli u Eliabu wa. Ma u bwisika u nɛɛ, à n da wiya mi, wi Yinni Gusunɔ u gɔsa. ⁷ Adama Yinni Gusunɔ u Samueli sɔɔwa u nɛɛ, a ku win wasin buram mɛɛri, n̄ kun mɛ win gunum, n̄ n̄ wi, na gɔsa. Domi nɛ, Yinni Gusunɔ, na ku ra wasin buram mɛɛri nge tɔnu. Gɔruwa na ra mɛɛri.

⁸ Ma Isai u Abinadabu soka, u dera u susi Samuelin wuswaaɔ. Ma Samueli u nɛɛ, Yinni Gusunɔ kun maa wini gɔsa.

⁹ Ma Isai u dera Sama u susi Samuelin wuswaaɔ. Adama Samueli u nɛɛ, Yinni Gusunɔ kun winin tii gɔsa.

¹⁰ Isai u dera win bibu nɔɔba yiru ba susi Samuelin wuswaaɔ. Adama Samueli u nùn sɔɔwa u nɛɛ, Yinni kun ben goo gɔsa.

¹¹ Ma u Isai bikia u nɛɛ, wunen bii tɔn durɔbu kpurowa mini?

Isai u nùn wisa u nɛɛ, ben dãako wi ba mɔ Dafidi, wiya u woo, u yãanu kparamɔ.

Yera Samueli u nɛɛ, a de bu nùn kasuma. Domi sa n̄ kpɛ su yãkuru ko ma n̄ kun mɔ u na.

¹² Ma Isai u dera ba nùn kaso da ba ka na. Dafidi wi, u sãawa tɔn swãɔ, u wasi bwãa do, u maa waabu wã. Ma Yinni Gusunɔ u nɛɛ, a seewo a nùn gum mɛ tãre domi wiya na gɔsa. ¹³ Yera Samueli u win kɔba ye

sua u nùn gum mε tāre win maabun wuswaaɔ. Ma Gusunɔn Hunde u Dafidi yɔɔwa saa dɔma ten di.

Yen biru Samueli u gɔsira u wura Ramaɔ.

¹⁴Yen biru Gusunɔn Hunde u Sɔɔlu deri ma Yinni Gusunɔ u dera hunde kɔsa ya nùn tɔya mɔ. ¹⁵Ma Sɔɔlun bwāabu ba nùn sɔɔwa ba nεε, wee Yinni Gusunɔ u dera hunde kɔsa ya nun tɔya mɔ. ¹⁶N n mɛn na, bɛsɛn yinni, a de su goo kasu wi u mɔrɔku soberu yɛ. Yinni Gusunɔ ù n dera hunde kɔsa ya nun seeri, kpa u mɔrɔku ge so kpa yu sara.

¹⁷Ma Sɔɔlu u win bwāa be wisa u nεε, i doo i goo kasu wi u mɔrɔku soberu yɛ sãa sãa kpa i ka nùn na nɛn mi.

¹⁸Ma win bɔɔ turo u nεε, na Isai Betelehemugiin bii turo waare wi u mɔrɔku soberu yɛ. U maa wɔrugɔru mɔ gem gem, u sãawa tabu durɔ, u ra maa gari gere ka laakari. Durɔ burɔn tiiwa. Yinni Gusunɔ maa wāa ka wi.

¹⁹Yera Sɔɔlu u gɔra Isain mi, u nεε, a man wunen bii Dafidi yāa kparɔ wi kɛɛma u na nɛn mi. ²⁰Ma Isai u pɛɛ sua ka tam mε ba doke yaa gɔnan bɔɔru sɔɔ, ka boo kpɛmu, u ye kpuro keteku sɔbi. Ma u Dafidi swaa sure ka yāa ni kpuro u da Sɔɔlun mi. ²¹Ye u tura mi, u kua win bɔɔ. Sɔɔlu u nùn kīa gem gem ma u nùn kua win tabu yāa sɔwo. ²²Ma Sɔɔlu u maa gɔra Isain mi, u nεε, a man Dafidi derio u n sãa nɛn sɔm kowo, domi win daa ya man dore.

²³Saa dɔma ten di, Yinni Gusunɔ ù n dera hunde kɔsa ya Sɔɔlu seeri, Dafidi u ra win mɔrɔku suewa u so, kpa hunde kɔsa ye, yu sara. Kpa win laakari yu wurama mam mam.

Dafidi ka Goliati

17

¹Yen biru Filisitiba ba ben tabu kowobu mɛnna ba tabun sɔɔru kua Sokoɔ Yudan temɔ. Ba ben sansani gira Efesi Damimuɔ, ye ya wāa Soko ka Asekan baa sɔɔ. ²Sɔɔlu ka Isireliba ben tii ba mɛnna ba ben sansani gira Elan wɔwa sɔɔ. Miya ba tabu kpī bu ka Filisitiba wɔri. ³Filisitiba ba yɔ wɔwa

yen bera gee, ma Isireliba ba maa yɔ yen bera giɔ.

⁴Tabu durɔ goo u yarima Filisitiban sansanin di, u da u yɔra sansani yiru yen baa sɔɔ. Win yīsira Goliati. Gatin diya u na. Ma win gunum tura gɔm soonu nɔɔba tia ka bɔnu. ⁵U sii gandun furɔ doke, ka sii gandun tarakpe ye ba kua nge swāa kokosu. Yen bunum mu kua kilo wata. ⁶U maa sii gandun kɔrɔm doke, ma u sii gandun yaasa beki. ⁷Yaasa yen buru ta sãawa nge weson dɛka ye u ra beku yasa tɛke. Yen bɛm bunum tura kilo nɔɔba yirun saka. Ma tabu kowo goo u nùn gbiiye u win terɛru nɛni.

⁸Goliati wi, u yɔra u gbāra u Isireliban tabu kowobu sɔɔwa u nεε, mban sɔna i yarima i tabu sīa kpī. I n̄ yɛ ma nε Filisitiwa, bɛɛ maa Sɔɔlun yobu? I goo gɔsio bɛɛn suunu sɔɔ u na u ka man sanna. ⁹U n kpīa u man kamia u go, nɛn tɔmbu bu ko bɛɛn yobu. Adama nà n nùn kamia na go, bɛɛya ko i ko bɛsɛn yobu, kpa i sun sã. ¹⁰Sannɔwa na kī gisɔ. I goo wunama wi u koo ka man sanna.

¹¹Ye Sɔɔlu ka Isireliba kpuro ba Filisiti win gari yi nua, ma bɛrum bu mwa gem gem.

¹²Dafidi wee, u sãawa Isain bii. Isai wi, Efaratigiwi u wāa Betelehemuɔ Yudan temɔ. Bii tɔn durɔbu nɔɔba itawa u mara. Sɔɔlun waati ye sɔɔ, u sãawa durɔ takɔru gem gem. ¹³Win bii bukurobu ita ba Sɔɔlu swī ba ka tabu da. Ben yīsa wee, Eliabu ka Abinadabu ka Sama. ¹⁴Sanam mε ba wāa Sɔɔlun sansaniɔ, win bii dāako Dafidi ¹⁵u ra dewa Betelehemuɔ u ka win tundon yāanu kpara kpa u gɔsirama Sɔɔlun mi.

¹⁶Saa ye sɔɔ, Goliati wi, u ra nɛwa Isireliban wuswaaɔ bururu ka yoka u ka tii bu sɔɔsi. Mɛya u kua sere sɔɔ weeru.

¹⁷Sɔɔ teeru Isai u win bii Dafidi sɔɔwa u nεε, a gbere sɔndanu saaki tia suo ka pɛɛ wɔku te, kpa a ka wunen maabu daawa fuuku tabu gberɔ. ¹⁸A maa gasanu wɔku te suo a ben wuurun wirugii wɛ kpa a wa nge bān bwāa do, kpa a ka gāanu wurama ben min

di ni nu koo man sɔɔsi ma a tura mi. ¹⁹ Ba wāa ka Sɔɔlu ka Isireliban tabu kowobu Elan wɔwaa. Miya ba tabu mɔ ka Filisitiba.

²⁰ Sisiru buru buru, Dafidi u seewa u yāa ni goo nɔmu sɔndia. Ma u win sɔmunu sua u doona nge mɛ Isai u nùn yiire. Ye u tura mi, u deema wee, tabu kowoba yarimamɔ ba tabun sɔɔru mɔ. Ba gbamgba soomɔ ba kuuki mɔ. ²¹ Isireliba ka Filisitiba ba tabu tɛriamɔ. ²² Dafidi u win sɔmunu sɔbia u yānun kɔso nɔmu bɛria, ma u duka da tabu gberɔ u win maabu deema u bu tɔbura. ²³ Sanam mɛ u ka bu gari mɔ, wee Filisitiban tabu durɔ Gatigii wi ba mɔ Goliati u kurama saa Filisitiban tabu sian di. U win gari yi saarim seewa, ma Dafidi u yi nua. ²⁴ Ye Isireliba ba durɔ wi wa, be kpuro ba bɛrum soora gem gem ba duki yakikira. ²⁵ Ma ba mɔ, durɔ wi wee, u maa yarima u ka sun nɔɔ kasu. Wi u kpia u nùn go, sunɔ u koo yɛro dukia baka wɛ, kpa u nùn win bii wɔndia kɛ kurɔ. Mɛya yɛron yɛnugiba ko n tii mɔ. Sunɔ kun maa bu gāanu bikiamɔ.

²⁶ Ma Dafidi u be ba wāa win bɔkuɔ bikia u nɛɛ, wara ra n Filisiti, bango sarirugii wi, u sere ka bɛsɛ Gusunɔn tabu kowobu nɔɔ kasu. Mba ba koo yɛro wɛ wi u nùn go, ma u Isireliba sekuru yara.

²⁷ Ba nùn sɔɔwa ye ba raa gerunamɔ. Ba nɛɛ, yeni ka yeniwa ba koo yɛro wɛ wi u nùn go.

²⁸ Ye Eliabu Dafidin mɔɔ tɔnwero u nua Dafidi u gari mɔ ka tɔn be, u ka nùn mɔru kua u nùn bikia u nɛɛ, wara a sere yāa gɔɔ piibu ge deria ghaburɔ. Na wunen anayisiru yɛ ka wunen woo bɔbunu. Na yɛ ma a na a ka tabu mɛeriwa.

²⁹ Dafidi u wisa u nɛɛ, mba n kua. Baa gari na n kpɛ n bikia?

³⁰ Ma u nùn biru kisi u da u goo gari bikia. Yera ba nùn wisa nge mɛ gbiikoba raa gerua.

³¹ Be ba nua ye Dafidi u gerua, yera ba da ba Sɔɔlu saaria. Ma Sɔɔlu u Dafidi sokusia. ³² Dafidi u Sɔɔlu sɔɔwa u nɛɛ, a ku de goon tororu tu kara Filisiti win sɔ, yinni, kon da n ka nùn sanna.

³³ Sɔɔlu u nɛɛ, a n kpɛ a susi Filisiti win mi, a sere ka nùn sanna. Domi wunɛ bii piibuwa gina. Durɔ wi, u maa sɔɔwa tabu durɔ saa win aluwaasirun di.

³⁴ Ma Dafidi u Sɔɔlu sɔɔwa u nɛɛ, na raa sɔɔwa nen tondon yāa kparɔ. Gbee sunɔ, n kun mɛ yaa kɔsa gaa yà n na ya yāa teeru mwa yāa gɔɔ sɔɔ, ³⁵ na ra ye naa girewa kpa n ye so n yāa te wɔra yen nɔɔn di. Yà n man sɛirema yen nɔɔ gbiniya na ra nenɛ n ka ye so n go. ³⁶ Yinni na yaa kɔsi goore. Nge mɛya kon maa Filisiti bango sarirugii wini go nge yen tia, domi u Gusunɔn tabu kowobu nɔɔ kasu. ³⁷ Yinni Gusunɔ wi u man wɔra saa gbee sunɔ ka yaa kɔsa yen min di u koo maa man wɔra Filisiti win nɔman di.

Ma Sɔɔlu u nɛɛ, a doo kpa Yinni Gusunɔ u nun yɔre.

³⁸ Ma Sɔɔlu u win tiin tabu yānu kpuro sua u Dafidi sebusia. Niya tarakpe ka sii gandun furɔ, ³⁹ ka takobi. Yen biruwa Dafidi u kookari kua u ka sɛ, domi u n yen dɔɔnɛ mɔ. Adama u Sɔɔlu sɔɔwa u nɛɛ, na n kpɛ n ka yeniba kpuro sɛ, domi na n yen dɔɔnɛ mɔ.

Ma u ye pota u yi. ⁴⁰ Yera u win dɛka sua u da u kpee gori nɔɔbu dɔbura daara u yi doke win kpara bɔɔrɔ ma u win kpurantɛru sua u susi Filisiti win mi.

⁴¹ Saa ye sɔɔ, Filisiti wi, u win tɛrɛ nenɔ gbiisie ba ka susimɔ ba dɔɔ Dafidin mi. ⁴² Ye Filisiti wi, u Dafidi mɛera tii, u wa ma aluwaasi kpembuwa, tɔn swāa durɔ burɔ, yera u nùn gema. ⁴³ Ma u nùn sɔɔwa u nɛɛ, ne bɔɔwa a ka sere dɛki suama a man kasu? Yera u Dafidi bɔrusi ka win bɔnun yɛsiru. ⁴⁴ Ma u nɛɛ, a susima, kon de gunɔsu ka gbeeku ye yu wunen yaa di.

⁴⁵ Dafidi wi, u Filisiti wi sɔɔwa u nɛɛ, wunɛ wee a ka man sannɔ wee ka takobi ka yaasa ka saka. Adama nɛ, na ka nun sannɔ weewa ka Gusunɔ wɔllu ka tem Yinnin yɛsiru, wi u maa sɔa Isireliban tabu kowobun Yinni wi a nɔɔ kasu. ⁴⁶ Gisɔ Yinni Gusunɔ u koo man nun nɔmu bɛria. Kon nun

so n sura kpa n wunen wiru bura. Gisə kon Filisitiban tabu kowobun gonu gunəsu ka gbeeku yee wē yi di. Kpa handuniagibu kpuro bu gia ma Gusunə Isireliban Yinni u dam mə. ⁴⁷ Be ba wāa mini kpuro ba koo wa ma Yinni Gusunə kun takobi ka yaasan bukata mə u ka tənū faaba ko. Domi wiya u ra tabu di. U koo sun bēe nōmu bēria.

⁴⁸ Saa ye Filisiti wi, u susimə u ka Dafidi wəri, saa yera Dafidin tii u maa duka dō Filisitiban tabu sīa u ka nūn yinna. ⁴⁹ Ma u win nōmu kpēe kpara bō te sō u kperu wuna u bēri win kpurantēru sō. Ma u Filisiti wi kpee te kara ta da ta numā win sirikanə ma u wōruma u kibari.

⁵⁰ Kpurantērun kpee teera Dafidi u ka Filisiti wi kamia. Ye u nūn sura baa takobi u n neni.

⁵¹ Ma u duka da u durə win takobi woma yen kararun di u ka nūn go u wiru bura. Ye Filisitiba ba wa ma ben tabu durə wi, u gu, yera ba duki yarina. ⁵² Yera Isireliban tabu durəbu ka Yudaba ba seewa ba Filisitiba fērisi ka tabun wurenu ba bu gira sere Gati ka Ekoronin kənnəwə, ma Filisitiban gonu wōruka Saaramun swaə sere ka Gatiə n ka girari Ekoroniə.

⁵³ Ma Isireliba ba gəsirama ba Filisitiban sansani wəri ba ben yānu gura. ⁵⁴ Yen biru Dafidi u Goliatin wiru sua u ka da Yerusalemə. Adama ye ya sāa Goliatin tabu yānu kpuro u ni yiwa win tiin kurə.

Yonatham

u ka Dafidi bərənu kua

⁵⁵ Saa ye Səalu u Dafidi wa u dō u ka Filisiti wi sanna, yera u win tabu sunə Abinēe bikia u nēe, Abinēe, weren biiwa bii durəbu geni.

Abinēe u wisa u nēe, sere ka wunen wāaru, na n yē.

⁵⁶ Ma sunə u nēe, a bikio kpa a nō n weren biin na.

⁵⁷ Ye Dafidi u Filisiti wi go u kpa u win wiru bura u neni u ka wee, yera Abinēe u ka nūn da Səalun mi. ⁵⁸ Səalu u nūn bikia u nēe, bii wunē, weren biiwa wunē.

Dafidi u nēe, Isai, wunen bōo wi u wāa Betelehemuə, wiya u man mara.

18

¹ Saa ye Dafidi u ka Səalu gari kua u kpa, Yonatham u nūn kīa nge win tiin hunde ma u ka nūn bərənu kua gem gem. ² Saa maa dōma ten diya Səalu u nūn mwa u yi u n maa wure u da win tundon mi. ³ Yonatham u bōrua ma u ko n sāa Dafidin bərə sere ka baadommaə yēn sō u nūn kī nge win tiin hunde.

⁴ Yera u win tiin yaberu pota u Dafidi kī ka maa win tabu yaberu ka mam win takobi ka win tēndu ka win kpaka.

⁵ Mi Səalu u Dafidi tabu gərə kpuro, u ra nasara suewa. Yen sōna u nūn kua win tabu kowobun tənwerō. Ma n tōmbu kpuro dore ka mam Səalun tabu durəbun tii.

Səalu

u ka Dafidi nisinu seewa

⁶ Saa yē sō tabu kowoba wee tabu gberun di, mi Dafidi u Filisiti wi go, yera tən kurəba yarima Isireliban wusu kpuron di bu ka Səalu senna. Ba yaamə ba baranu ka mərəkunu soomə, ba kuuki mō ka nuku dobu. ⁷ Ba womusu mō ba mō, Səalu u ra nərəm nərəm (1.000) go.

Adama Dafidi u ra nərəbun suba wəku wəkubu (10.000) go.

⁸ Gari yi, yi n ka Səalu naawē, ma u mōru bara gem gem. U nēe, ba Dafidi siara nərəbun suba wəku wəkubun sā, adama nēgibu nərəm nərəm tōna. Mba na maa ka Dafidi kere sina gōna baasi.

⁹ Saa dōma ten diya Səalu u ka Dafidi nōnu kōsu mērim torua.

¹⁰ Yen sisiru Gusunə u dera hunde kōsa ya Səalu seeri ma u bindimə win yēnun suunu sō u gari gerumə nge būnugii. Ma Dafidi u mərəku sua u nūn soowammē nge mē win dōnē. N deema Səalu u win yaasa neni. ¹¹ Ma u ye fīa u ka Dafidi sōku u nēe, kon ka nūn gana mēnnawa. Nge mēya u kua sere nōn yiru, adama Dafidi u ye kpuro fuka ma Səalu u nūn kōmia. ¹² Yen biru Səalu u Dafidi nasia, domi u gia ma Yinni Gusunə u nūn deri, ma u ka Dafidi wāa. ¹³ Yera n dera u nūn dēsirasia win bəkun di u

nùn kua tabu kowobu nərəbun (1.000) tənwero. Ma Dafidi u Isireliba kpara tabu sɔɔ. ¹⁴Ye u gōru doke u ko kpuro, ya ra koorewa, domi Yinni Gusunə u wāa ka wi. ¹⁵Ye Sɔɔlu u wa ye Dafidi u m̀ kpuro ya ra koorewa, yera u nùn nasiam sosi. ¹⁶Adama Isireliba ka Yudaba kpuro ba Dafidi kīa yèn sɔ u bu kparamə ben tabu sɔɔ.

Dafidi u Sɔɔlun bii Mikali

sua kurə

¹⁷Ma Sɔɔlu u Dafidi sɔɔwa u nɛɛ, nɛn bii wəndia gbiikoo Mɛrabuwa kon nun kē kurə. Adama a de a n s̄a damgii kpa a Yinni Gusunə sanna. Domi Sɔɔlu u bwisika u nɛɛ, u n̄ kī u nùn go win tii, Filisitibara u koo nùn bərie.

¹⁸Adama Dafidi u Sɔɔlu wisa u nɛɛ, yinni, wara ra n nɛ. Mba nɛn yɛnugibu ka nɛn tundon bweseru n ka sere ko wunɛn dokiri.

¹⁹Adama saa ye Sɔɔlu u koo Dafidi Mɛrabu wi wē kurə, saa yera u nùn sua u Adirieli, Məholagii wē u sua kurə.

²⁰N deema Sɔɔlun bii wəndia goo, wi ba m̀ Mikali, u Dafidi kī. Ye ba Sɔɔlu gari yi sɔɔwa, n nùn dore. ²¹Ma u nɛɛ, kon nùn wi kē, kpa u ko yina Filisitiba bu ka Dafidi noma turi. Ma u Dafidi sɔɔwa nən yiruse u nɛɛ, saa gisən di kaa ko nɛn dokiri.

²²Ma Sɔɔlu u win bwāabu yiire bu ka Dafidi gari yi ko nɛkɛ nɛkɛ bu nɛɛ, wee, sunən nukura do wunɛn s̄. Win bwāabu kpuro ba maa nun kī. Yen s̄, a de a n s̄a win dokiri.

²³Ma ba da ba Dafidi gari yi nɔɔsia. Ma Dafidi u nɛɛ, bɛɛn nən̄i sɔɔ gāa piimina mi? Bu nɛɛ, na s̄a sunən dokiri? Nɛ bwēɛbwēɛwa wi ba kun garisi gāanu.

²⁴Ma Sɔɔlun gəro be, ba wura ba nùn Dafidin gari yi sɔɔwa. ²⁵Sɔɔlu u nɛɛ, ameniwa i ko i Dafidi s̄ i nɛɛ, na n̄ dokirirun gāanu ganu kī, ma n kun m̄ Filisitiban sen sarusu wunəbu (100). Yera ya ko n s̄a m̄ru kəsiaru nɛn yiberɛban mi.

Sɔɔlu u yeni geruməwa kpa Filisitiba bu ka Dafidi go. ²⁶Ye ba da ba Dafidi gari yi sɔɔwa ya nùn dore u n ka s̄a sunən dokiri. T̄ɔ te ba koo

nùn kurə wē tu sere turi, ²⁷u seewa ka win tabu kowobu ba da ba Filisitiba go tən̄u goobu (200). Ma Dafidi u ka ben sen sarusu na u su gara tia tia u sunə wē. Saa yera Sɔɔlu u nùn win bii Mikali wē kurə.

²⁸Ye Sɔɔlu u gia ma Yinni Gusunə u ka Dafidi wāa, win bii Mikali u maa nùn kī gem gem, ²⁹yera u nùn nasiam sosi. Ma u kua win yiberɛ win wāaru kpuro sɔɔ.

³⁰Yen biru Filisitiban tabu sinambu ba ra n̄ wəraa naamə Isireliban mi. Dafidi u n̄ ka bu sanna, u ra nasara suewa n̄ kere Sɔɔlun tabu tənwero be ba tie. Yen s̄na u yīsiru yara.

Yonatam u ka Dafidi yina

19

¹Sɔɔlu u win bii Yonatam ka win bwāabu kpuro sɔɔwa u nɛɛ, bu Dafidi goowo. Adama Yonatam u Dafidi kī n banda. ²Ma u nùn sɔɔwa u nɛɛ, nɛn baa Sɔɔlu u swaa kasu u ka nun go. A de a n̄ tii yē sia bururu, kpa a kuku yeru kasu a n̄ wāa mi. ³Nɛ ka nɛn baa sa ko na su yōra deedeeru mi a kukua kpa n̄ ka nùn wunɛn gari ko. Kpa n̄ nun s̄ ye na nua win min di.

⁴Ye ba na mi, Yonatam u win baa Dafidin gea saaria u nɛɛ, wunɛ sunə a ku wunɛn b̄ɔ Dafidi torari. U n̄ nun k̄sa gaa kue. Ye u kua kpuro, gāa geena. ⁵U tii kari bərie ye u ka Filisiti wi go. Ma Yinni Gusunə u Isireliba kpuro nasara baka wē. Wunɛn tii a ye wa, ma wunɛn nukura dora. N n̄ mɛn na, mban s̄na a kī a tora a ka Dafidi wi u dɛɛre mi go kam.

⁶Ma Sɔɔlu u Yonatam gari yi wura ma u b̄rua u nɛɛ, sere ka Yinni Gusunən wāaru, na n̄ maa Dafidi goomə.

⁷Ma Yonatam u Dafidi soka u nùn gari yi kpuro saaria. U ka nùn da Sɔɔlun mi, ma Dafidi u nùn s̄awa nge yellu.

Mikali u Dafidi faaba kua

⁸Tabu kpam tunuma ma Dafidi u yara u ka Filisitiba sanna. U bu kamia mam mam, ma ba duki sua.

⁹S̄ɔ teeru Yinni Gusunə u dera hunde k̄sa ya kpam Sɔɔlu seeri. Saa

ye, u sō win dirō u win yaasa neni, ma Dafidi u nūn mārōku soowammē. ¹⁰ Sōlu u kī u Dafidi yaasa kara u ka gana menna, adama Dafidi u fuka ma Sōlun yaasa ya da ya gira gana. Yera Dafidi u kura u duka sua wōku te. ¹¹ Ma Sōlu u sōmōbu gōra Dafidin dirō bu tu kōsu bu wa bu ka nūn go yam sāreru. Adama Mikali, Dafidin kurō, u nūn gari yi nōsīa u nēē, ù kun duka sua wōku te, sisiru ba koo nūn go.

¹² Yera Mikali u Dafidi yara fenentin di ma u kura u kpikuru sua. Nge mēya u ka bu kisirari. ¹³ Ma Mikali u bwāaroku gagu sua u gu kpī kpin yerō. U gen wiru boo gōna wukiri. Ma u gu bekuru bubusi. ¹⁴ Saa ye Sōlu u tōmbu gōra bu Dafidi mwaama, yera Mikali u nēē, sii barō u kpī.

¹⁵ Ye ba wura ba Sōlu sōwa mē, yera u nēē, bu doo bu Dafidi wa, kpa bu ka nūn na ka win kpin yee te sannu, u nūn go.

¹⁶ Ye ba dua Dafidin dirō, ba deema bwāarokuwa ga kpī kpin yeru wallo. Gen wira boo gōna wukiri. ¹⁷ Yen biru Sōlu u Mikali sokusia u nūn bikia u nēē, mban sōna a man nōni wōkua mē, a dera nen yiberē u man kisirari u doona.

Mikali u nūn wisa u nēē, u nēēwa n de u doona. N kun mē, u koo man go.

Sōlu u Dafidi naa swī

Nayōtuō

¹⁸ Ye Dafidi u kpikuru sua u Sōlu kisirari, yera u da Samuelin mi Ramaō u nūn saaria kpuro ye Sōlu u nūn kua. Ma wi ka Samueli ba sina sannu Raman wō bera ye ba mō Nayōtuō.

¹⁹ Yera ba Sōlu sōwa ba nēē, wō Dafidi u wāa Ramaō ka Samueli sannu wō bera ye ba mō Nayōtuō. ²⁰ Ma Sōlu u sōmōbu gōra mi, bu Dafidi mwaama. Adama ye ba tura mi, ba ka Gusunōn sōmō wuuru yinna, Samueli u bu gbiye ba sāaru mō. Ma Gusunōn Hunde u sōmō be yōwa ma ben tii ba Gusunō sāaru wōri nge sōmō be.

²¹ Yera gaba da ba Sōlu sōwa. Ma u maa sōmōbu gabu gōra. Ma ben tii ba maa Gusunō sāaru wōri nge sōmō be.

²² Ye Sōlu nua mē, yera win tii u den

swaa wōri u dō Ramaō. Ye u tura dōko baka ye ya wāa Sekuō, yera u bikia u nēē, mana Samueli ka Dafidi ba wāa.

Ma ba nūn sōwa ba nēē, ba wāa Raman wō bera ye ba mō Nayōtuō.

²³ Ye u dō mi, yera Gusunōn Hunde u maa win tii yōwa ma u Gusunō sāaru wōri nge win sōmō, u ka tura sere Nayōtuō. ²⁴ U win yaberu pota ma u Gusunō sāmō Samuelin wuswaa. Dōma te, u kpīwa basi sō sō ka wōkuru kpuro. Yen sōna ba ra nēē, Sōlun tii u maa kua Gusunōn sōmō?

Yonatam u Dafidi somi

20

¹ Dafidi u yakura u doona saa Raman wō bera ye ba mō Nayōtun di, u da u Yonatam deema. U nēē, mba na kua. Mba nen toraru. Nge taarē mba na wunen tundo kua u ka kī u man go.

² Yonatam u nūn wisa u nēē, su ku wa mē! A n gbimō. Nen tundo u ku ra gāanu ganu ko u kun man sōwa, baa n n gāa piiminun na. N n mēn na, u n yenin bweseru mō u kun man sōwa. Gari yi, yi n sāa mē.

³ Dafidi u nēē, kam kam mēya n sāawa. Adama wunen tundo u n dere a yi nō, domi u yē ma a man kī too. U n maa kī wunen nukuru tu sankira. Sere ka wunen wāaru ka maa Yinni Gusunōn wāaru, naa dabusa teera ta man karane ka gō.

⁴ Ma Yonatam u Dafidi sōwa u nēē, n n mēn na, ye a kī kpuro, a geruo. Kon nun ye kua.

⁵ Dafidi u nēē, wee siara suru kpao u koo yari. Na n kon maa ko na kun de sunōn mi su di sannu. Adama a de n da n kuke yakasō sere n ka ko sin teerun yoka. ⁶ Wunen tundo ù n bikia mana na wā, a nūn sōwō ma na nun kana n ka da nen wuu Betelehemuō. Domi nen yenugibu kpuro ba ben wō ka wōn yākuru mō mi. ⁷ U n nēē, n wā, nē wunen bō, na alafia wawa. Adama ù n mōru bara, a n yē ma kōsa u bwisikumō nen sō. ⁸ Adama wunē, a man kīru sōsio, domi a nō mwēru kua Yinni Gusunōn wuswaa ma kaa n sāa nen bōrō sere ka baadommaō. Nā n taarē gaa mō, a man goowo wunen

tii. Mban sōna kaa ka man da wunen tundon mi u ka man go.

⁹ Yonatham u nεε, a ku yenin bwe-seru bwisiku. Nà n gia ma nen tundo u kī u nun kōsa kua, kon nun sō.

¹⁰ Dafidi u bikia u nεε, wunen tundo ù n ka nun mōru wisa, wara koo man sō.

¹¹ Yonatham u nεε, a na su da yakasō.

Ma be yiru ba yara ba da yakasō.

¹² Ma Yonatham u Dafidi sōwa u nεε, sere ka Gusunō Isireliban Yinnin wāaru, sia amadaare, ñ kun me sin teeru, kon nen tundon laakari mēeri. U n gea bwisikumōn na wunen sō, kon nun goo gōriama u nun sō. ¹³ Adama ù n kī u nun kōsa kua, kon nun nōsia kpa n de a doona ka bwēε dora. Nà kun kue me, Yinni Gusunō u man yen dibu kōsia. Kpa u nun yōre nge me u nen tundo yōre. ¹⁴ Adama saa ye na wāa wāaru sō kpuro, a man kīru sōsio tēn bweseru Yinni Gusunō u ra win tōmbu sōsi, kpa bu ku raa man go. Nà n maa gu, ¹⁵ kpa a nen yenugibu kīru sōsi, baa sanam me Yinni Gusunō u dera wunen yiberēba kpuro ba ghisuka ba kpa.

¹⁶ Ma u ka Dafidi arukawani bōkua win yenugibun sō u nεε, Yinni Gusunō u Dafidin yiberēba ben dibu kōsie.

¹⁷ Yen biru Yonatham u dera Dafidi u win nō mweeru sire kīrun sō domi u nùn kīa nge win tiin hunde.

¹⁸ Ma u Dafidi sōwa u nεε, siara suru kpao koo yari. Ba koo bikia, mana a wāa. Domi bà n dimō, ba koo wa ma a ñ wāa wunen sin yerō. ¹⁹ Sin teerun yoka, a doo mi a raa kukua sanam me wahala ye, ya torua. Kpa a n wāa kpee te ba mō Eselin gāarō. ²⁰ Kon sēnu ita to kpee ten bera gia kpa n sāa nge yīreru gara na toosimō. ²¹ Yen biru kon bii gōri u da u sēε ni kasuma. Nà n nùn sōwa na nεε, u mēerio, wee sēε ni, nu wāa win biruō, u nu tama, a n yē ma kaa kpī a yarima ka bōri yendu. Domi sere ka Yinni Gusunōn wāaru, kari maa sari. ²² Adama nà n bii wi sōwa na nεε, wee sēε ni, nu wāa win wuswaaō, a n yē ma Yinni Gusunōwa u kī a doona. N n men na, a doonō. ²³ Gari yi sa maa bōkua nε

ka wunε, Yinni Gusunōwa u sāa bēsen seeda sere ka baadommaō.

²⁴ Ma Dafidi u da u kukua yakasō.

Ye suru kpao u yara, sunō u na u ka yen tōō bakaru di. ²⁵ Ma u sina win ayerō ganān bōkuō, Abinεε maa wāa win bōkuō, ma Yonatham u sina ben wuswaaō, adama Dafidin sin yerō goo sari. ²⁶ Tōō te sōō, Sōolu kun gāanu gerua, domi u tamaa, u disi mōwa. Yīya yi ko n nùn yinari. ²⁷ Adama yen sisiru, surun sōō yiruse, goo sari kpam Dafidin sin yerō. Ma Sōolu u win bii Yonatham bikia u nεε, mban sōna Isain bii u ñ tōō bakaru nε saa gīan di.

²⁸ Ma Yonatham u nùn wisa u nεε, Dafidi u man suuru kana u nεε, n de u da Betelehemuō, ²⁹ domi miya ba yākuru garu mō, ma win mōō u nùn sokusia. Yen sōna u nεε, ù n nen kīi geeru wa, n nùn yōlla kuo u da u win maabu wa. Yera n dera u ñ nε u ka nun di.

³⁰ Ma Sōolu ka Yonatham mōru kua u nùn sōwa u nεε, bii seege wunε! Na yē ma wunε ka wunen mēron sekura nōō tia ye a ka Isain bii sāa mi. ³¹ Domi ù n wāa wāaru sōō, a ñ maa bandu dimō tem me sōō. A ñ kaa n maa bōri yendu mō. N n men na, a gōrio bu nùn mwaaama, domi n weenēwa bu nùn go.

³² Ma Yonatham u win tundo bikia u nεε, mban sōna u koo gbi. Mba u kua.

³³ Yera Sōolu u win yaasa fīa u ka Yonatham sōku, ma Yonatham u gia ma win tundo u sōōru kpa u ka Dafidi go. ³⁴ Yera u seewa dii yerun min di ka mōru. U ñ maa sōō yirusen tōō baka te di. Win nukura sankira gem gem Dafidin sō. Domi win tundo u nùn bēεε sari kom kua.

³⁵ Ye n kua sisiru bururu, Yonatham u da yam mi ba raa yinna yeru kuana, wi ka Dafidi. Ma bii tōn durōbu gagu ga nùn swīi. ³⁶ Ma u bii wi sōwa u nεε, a duka doo a sēε ni kon to mi kasuma.

Ye bii wi, u duka dōō, yera Yonatham u sēu toba ga nùn sarari. ³⁷ Saa ye bii wi, u tura deederu mi sēu ge, ga da, yera Yonatham u kpam gbāra u nεε, ga wāa wunen wuswaaō, ³⁸ a duka doo, a ku yōra, a wasi suo.

Ma bii wi, u da u sēu ge dɔbama u ka na win yinnin mi. ³⁹ Adama u n̄ yē asiri ye ya wāa mi. Yonatham ka Dafidi tɔnawa ba ye yēesine. ⁴⁰ Ma Yonatham u win tabu yānu sua u bii wi wē u n̄e, a ka wuro yenu. ⁴¹ Saa ye bii wi, u doona ma Dafidi u yarima saa kpee ten gāarun di sō yēsan n̄m dwaru gia. Yera u Yonatham kpuna n̄n ita u wiru tem girari. Ma u seewa ba b̄kasina ba sw̄isi be kpuro. Adama Dafidigiiya yi kera.

⁴² Ma Yonatham u Dafidi sōwa u n̄e, a doo ka alafia, kpa a n̄ yaaye nge m̄e n̄e ka wun̄e sa n̄ɔ tia kua sa b̄rua ka Yinni Gusun̄n ȳsiru sa n̄e, u n̄ wāa b̄es̄en suunu sō ka maa b̄es̄en bibu sō sere ka baadomma.

21

¹ Yera Dafidi u seewa min di, u n̄ doon̄. Ma Yonatham maa ḡsira u da wuu.

Dafidi u Sɔlu duka suuri

² Dafidi u da Nɔbu Akim̄lekin mi, wi u s̄a ȳku kowo. Ye Akim̄leki u n̄n wa, yera u n̄n senn̄ na ka b̄erum, u n̄n bikia u n̄e, mba n̄ kua a ka s̄im̄ wun̄e turo, baa t̄n turo u n̄ ka nun sw̄i.

³ Ma Dafidi u ȳku kowo wi wisa u n̄e, sun̄wa u man s̄mburu garu yiire. U maa n̄e, n̄ ku de goo u n̄ yē ȳn̄ s̄ u man ḡra. Yen s̄na na n̄n b̄w̄abu s̄wa na n̄e, su yinna yam kasa. ⁴ Tē d̄ia nir̄a a m̄o yenu. N n̄ p̄ēn na, a man wasi n̄ɔbu k̄ēma, n̄ kun m̄e, ye a gesi m̄o kpuro.

⁵ Ma ȳku kowo wi, u Dafidi wisa u n̄e, p̄ē gaa sari ma n̄ kun m̄o p̄ē ye ba Yinni Gusun̄ wē, ye à n̄ kaa di, kaa gina t̄n kur̄o desirari.

⁶ Ma Dafidi u ȳku kowo wi wisa u n̄e, ba sun kur̄o dendibu yinari k̄o nge m̄e ba ra sun kue s̄a n̄ tabu d̄ɔ. Kaa ra sere gere ḡra ye ba sun kooma mini? Yen s̄, n̄n b̄w̄aba d̄ere k̄o.

⁷ Yera ȳku kowo wi, u p̄ē ye suama u Dafidi wē, domi p̄ē gaa sari mi, ma n̄ kun m̄o ye ba raa gura Yinni Gusun̄n s̄a yerun di, ma ba sw̄ia k̄sire kua.

⁸ N deema yen t̄ɔ te, Sɔlun yāa kparobun wirugii u na Yinni Gusun̄n

s̄a yer̄o u ka s̄aarun wororu garu ko. Dur̄o win ȳsira D̄eḡu. U s̄awa Ed̄amu.

⁹ Ma Dafidi u Akim̄leki bikia u n̄e, a n̄ yaasa n̄ kun m̄e takobi m̄o mi? Domi na n̄ sann̄o yānu ganu suame ȳenun di ȳn̄ s̄ sun̄o u man baasi n̄ win ḡra ye da fuuku.

¹⁰ Yera Akim̄leki wi, u n̄n wisa u n̄e, takobi gaa sari ma n̄ kun m̄o Goliatigia wi a go Elan w̄awa. Ye wee, ba ka bekuru b̄kua ba yii ȳku kowon yabe tarakpen biru. A n̄ ye k̄i, a suo.

Ma Dafidi n̄e, a man ye w̄ēma domi gaa raa ru maa sari ye ya ye tura.

Dafidi u wāa Filisitiban mi

Gati

¹¹ Yen biru Dafidi u seewa u duka yakura Sɔlun s̄o ma u da u wāa Akisin mi, wi u s̄a Gatin sun̄. ¹² Adama Akisin sina b̄w̄abu ba n̄e, n̄ n̄ Dafidi Isireliban sun̄, wiya mi? Wi ba ra n̄ t̄mam̄o ba n̄ m̄o,

Sɔlu u ra n̄r̄am n̄r̄am go.

Adama Dafidi u ra n̄r̄abun suba w̄aku w̄akubu (10.000) go.

¹³ Ma gari yi, yi Dafidi s̄awana sere u Akisin b̄erum kua. ¹⁴ Yera u tii ḡsia wiuro u dweebu m̄o nge gari b̄k̄o, u seewa u yorum̄o wuun k̄ann̄n gamboba s̄o. Ma u ȳatam w̄im̄o mu kokum̄o win tobur̄o. ¹⁵ Ma Akisi u win b̄w̄a be s̄wa u n̄e, b̄en tii i wa ma dur̄o wini kun b̄w̄a do. Mban s̄na i ka man n̄n naawa. ¹⁶ I tamaa na n̄ wiuro waarewa i ka sere man dur̄o wini naawa u man win wiura kookoosu s̄asi? Dur̄o winin bwesera i ko i duusia n̄n dir̄o?

Dafidi u kua

wuuru garun wirugii

22

¹ Yen biru Dafidi u maa kpaam da u kukua Adulamun kpee w̄ru. Ye win tundon ȳenugibu kpuro ba nua ma u kukua mi, yera ba seewa ba da win mi.

² Ma be ba dibu n̄ni, ka be ba dam d̄arem̄o ka be ba n̄ nuku dobu m̄o, ba m̄enna ba da win mi, ba n̄n kua ben kparo. Ben geera s̄awa t̄nu n̄erun (400) saka.

³ Saa min diya Dafidi u da Misipaa Maaabun temo, ma u tem min suno sowa u nee, na nun kanamo, a de nen tundo ka nen mero bu na ba n kukua wunen mini sere n ka gia ye Gusuno u koo ka man ko.

⁴ Ma suno u wura. Yera Dafidi u ka win tundo ka win mero da suno win mi. Miya ba waa sere n ka kua win saa kpuro ye u kukua kperu mi.

⁵ Sso teeru Gusunan samo Gadi u Dafidi sowa u nee, a kun waa kpee woru geni soo. A seewo a da Yudan temo kpa a n waa mi.

Ma Dafidi u seewa u da u waa daa soo ge ba mo Heretio.

Soolu u dera

ba yaku kowobu go

⁶ Sso teeru Soolu u da u so daru garun nuuro Gibea gunguru garun mi, u win yaasa neni, ma win bwaba nun sikerene. Saa ye sora u Dafidi ka win tambun labaari nua. ⁷ Yera u win bwaa be sowa u nee, bee negibu, Benyamen bweseru, i swaa dakio i no. I tamaa Isain bii u koo bee resen gbaaru we nge me na bee we, kpa u been baawure ko tambu wunabu (100) n kun me narabun (1.000) wirugii? ⁸ N n men na, mban sōna i man seesi. Domi been goo kun man dameye arukawani ye nen bii Yonatan u ka Isain bii Dafidi bakua. Been goo kun maa man wɔnwɔndu kue, u man so bwisi yi nen bii u Dafidi ka u ka man yina beria nge me u mo giso.

⁹ N deema Dagegu Edamu wi, u waa ka Soolun bwaba sanna dama te. Yera u wisa u nee, na Isain bii wi wa Naba Akimelaki, Akitubun biin mi. ¹⁰ Ma Akimelaki wi, u nun bikiaru kua Yinni Gusunan mi. Yen biru u nun dianu we ka maa Goliatin takobi ye.

¹¹ Ye Soolu u nua me, yera u dera ba Akimelaki Akitubun bii wi sokusia ka win yenugibu, be, be ba saa yaku kowobu Naba. Ma ba menna ba na sunan mi.

¹² Ma Soolu u nee, Akimelaki, a swaa dakio a no.

Yera Akimelaki u wisa u nee, na noom, yinni.

¹³ Soolu u nun bikia u nee, mban sōna i no tia kua i man seesi, wune

ka Isain bii. Mban sōna a nun dianu ka takobi we. Yen biru a nun bikiaru kua Gusunan mi, u ka man seesi, kpa u man yina beria nge me u mo giso.

¹⁴ Akimelaki u suno wisa u nee, wunen bwaba kpuro soo, wara u ra nun wiru kpoye nge wunen dokiri Dafidi wi u ra wunen woodaba mem noowe. Meya maa wunen yenugibu ba ra n nun bere we. ¹⁵ Gisora na bikiaru torua Yinni Gusunan mi win so? N n men na, yinni, a ku man gari yini sōbi, n kun me nen yenugii goo. Na n yi ye, baa fiiko.

¹⁶ Yera suno u nun wisa u nee, kon bee gowa wune ka wunegibu kpuro.

¹⁷ Ma u win tabu kowo be ba nun kōsu sowa u nee, i susima i man Yinni Gusunan yaku kowo beni goowa, yen so ben tii ba Dafidi nama ka. Ba maa ye ma u man duka suuriwa. Ma ba n ne bu man so.

Adama tabu kowo be, ba yina bu Yinni Gusunan yaku kowo be go. ¹⁸ Yera n dera u Dagegu sowa u nee, a susima, kpa a Yinni Gusunan yaku kowo be go.

Ma u susi u bu go. Yen dama te, yaku kowobu wene ka noobuwa u go be ba ben saa yanu doke. ¹⁹ Soolu u maa dera ba Nabugibu go, kurabu ka durabu, sere ka bii wen, ka yaa sabeno, niya keteba ka ketekunu ka yānu. N deema wuu ge, ga sawa yaku kowobun wuu. ²⁰ Sanam me ba ton be goom, ba n Akimelakin bii turo Abiataa nama tura. Domi u duka sua u doona Dafidin mi gia. ²¹ Ye u tura Dafidin mi, u nun sowa u nee, Soolu u Yinni Gusunan yaku kowobu go.

²² Yera Dafidi u Abiataa sowa u nee, saa dama ten di na Dagegu Edamu wa, u waa mi, na ye kam kam ma u koo da u Soolu nen labaari so. N n men na, nena na dera ba wunen yenugibu kpuro go. ²³ Yen so, a sino a n waa ka ne. A ku nanda, domi wi u kasu u nun go mi, nen tiwa yero u maa kasu u go. A n maa waa nen bakua, kaa n waa alafia soo.

Dafidi u kpikiru da

23

¹ Sɔɔ teeru ba na ba Dafidi sɔɔwa ba nɛɛ, wee, Filisitiba ba Keila wɔri ma ba ben dɔa ni nu waa biranu sɔɔ kpuro gura. ² Yera Dafidi u Yinni Gusunɔ bikia u nɛɛ, kon kpɔ̄ n da n Filisiti be wɔri?

Ma Yinni Gusunɔ u nùn wisa u nɛɛ, oo, a doo a bu wɔri. Kaa bu kamia kpa a Keila wɔra.

³ Adama Dafidin tɔmbu ba nùn sɔɔwa ba nɛɛ, bɛsɛ wee, sa nande baa mɛ sa waa Yudan tem sɔɔ. Amɔna sa ko n sãa sã n Filisitiba wɔrim dɔɔ.

⁴ Yera Dafidi u maa Yinni Gusunɔ bikia u nɛɛ, n doo n Keila ye wɔra?

Ma Yinni Gusunɔ u nùn wisa u nɛɛ, oo, a seewo a da a Filisiti be wɔri. Domi na nun bu nɔmu bɛria.

⁵ Yera Dafidi u seewa u da Keila mi ka win tɔmbu. Ma u Filisitiba wɔri u bu kamia mam mam, u ben yaa sabenu gurama. Nge mɛya u ka Keilagii be faaba kua.

⁶ N deema saa ye, Abiataa, Akimɛlɛkin bii, u duka yakurama u na u waa Dafidin mi, u yaku kowon yabe tarakpe neni te ba ra ka Yinni Gusunɔn kɔru bikie.

⁷ Yen biruwa ba da ba Sɔɔlu sɔɔwa ba nɛɛ, Dafidi u tunuma u waa Keilaa. Yera Sɔɔlu u nɛɛ, Gusunɔwa u man nùn nɔmu bɛria. Domi u na u tii kenusi wuu ge ga gb̄araru ka gambo mɔ sɔɔ.

⁸ Yera Sɔɔlu u win tabu kowobu kpuro menna bu da bu ka Keila wɔri, kpa bu Dafidi ka win tɔmbu tarusi.

⁹ Saa ye sɔɔ, Dafidi u nua kɔsa ye Sɔɔlu u kɔ̄ u nùn kua. Yera u yaku kowo Abiataa sɔɔwa u nɛɛ, a ka yabe tarakpe ye na.

¹⁰ Ma Dafidi u nɛɛ, Gusunɔ Isireliban Yinni, wee, na nua ma Sɔɔlu u swaa kasu u ka na Keila mini u ye kpeerasia nen sɔ. ¹¹ Yinni, a man sɔɔwɔ, Sɔɔlu u koo na mini ka gem? U n tunuma, wuu gen wirugibu ba koo man mwa bu nùn nɔmu bɛria?

Ma Yinni Gusunɔ u nùn wisa u nɛɛ, kam kam, Sɔɔlu u koo na.

¹² Ma Dafidi u maa Yinni Gusunɔ bikia u nɛɛ, wuu gen wirugibu ba koo man mwa bu nùn nɔmu bɛria?

Ma Yinni Gusunɔ u nɛɛ, oo, mɛya ba koo nun kua.

¹³ Yera Dafidi u seewa ka tɔmbu natan (600) saka ba yara Keilan di ba da ba sirene. Saa ye sɔɔra ba maa Sɔɔlu nɔɔsia ma Dafidi sari mi. Ma Sɔɔlu u n maa de u wuu ge wɔri.

¹⁴ Yeniban biru Dafidi u da u kukua gbaburɔ kpee baa sɔɔ Sifun guurɔ. Ma Sɔɔlu u maa nùn kaso wɔri nge mɛ u ra ko baadomma. Adama Gusunɔ kun dere u nùn nɔma turi. ¹⁵ Saa ye sɔɔra Dafidi u gia kam kam ma Sɔɔlu u kasuwa u nùn go. Ma u da u waa gbaburɔ Sifun dɔa sɔɔwɔ.

¹⁶ Yera Yonatan Sɔɔlun bii u maa wa mɛ, ma u seewa u da Dafidin mi, u ka nùn dam kɛ u Gusunɔ naane ko. ¹⁷ Ye u tura mi, u nùn sɔɔwa u nɛɛ, a ku nanda. Domi Sɔɔlu kun nun naa turi. Wuna kaa bandu di Isireliɔ kpa na n sãa wunen yiruse ban te sɔɔ. Nen tundo Sɔɔlun tii, u yɛ mɛ.

¹⁸ Yera ba arukawani bɔkua Yinni Gusunɔn wuswaaɔ. Ma Dafidi u sina dɔa sɔɔ mi. Yonatan u maa gɔsira u da yenuɔ.

Sɔɔlu u Dafidi naa gire

¹⁹ Ma Sifugibu ba da Sɔɔlun mi Gibeaɔ ba nùn sɔɔwa ba nɛɛ, Dafidi u kukua bɛsen mi, kpee baa sɔɔ dɔa sɔɔwɔ, Hakilan guurɔ te ta waa bera mi gãanu ku ra kpin sɔɔ yɛsan nɔm dwaru gia. ²⁰ Tɛ wee, a nùn kasu a mwa. N n men na, a na, sa ko nun nùn nɔmu bɛria.

²¹ Ma Sɔɔlu u bu wisa u nɛɛ, Gusunɔ u bɛɛ domaru kua domi na wa i nen wɔnwɔndu mɔ. ²²⁻²³ Yen sɔ, na bɛɛ kanamɔ, i doo i mɛeri mi u ra sɔ̄ sɔ̄. Kpa i win kuku yenu kpuro mɛeri, kpa i wa mi u waa. Domi ba man sɔɔwa ma u bwisi mɔ too. Yen biru kpa i na i man sɔ̄ ù n waa mi. Kpa n se n da n nùn kasu, baa n n Yudan bweseru kpuro sɔɔn na kon bukiana.

²⁴ Ma tɔn be, ba kua mɛ. Ba gbia ba da Sifuɔ Sɔɔlu u sere na. N deema saa ye sɔɔ, Dafidi ka wigibu ba waa Araban guurɔ Maoniɔ mi gãanu ku ra kpin sɔɔ yɛsan nɔm dwaru gia. ²⁵ Yen biruwa Sɔɔlu u seewa ka win tɔmbu u da u Dafidi kasu. Yera gaba na ba ye Dafidi sɔɔwa. Ma u seewa min di u da u waa guuru garun mi Maonin gbaburɔ. Ye Sɔɔlu u nua mɛ, yera u Dafidi naa swii

gɓaburu mi. ²⁶ Ye u tura mi, guu ten bee tia u bɛwe. Ma Dafidi u maa wāa ten bee tiaɔ ka wigibu. Adama saa ye sɔɔ, Sɔɔlu ka wigibu ba Dafidi ka win tɔmbu kooro bure ba kpa. Yera Dafidi u swaa kasu u ka duka yakura. ²⁷ Yera sɔmɔ goo u na yɛnun di u Sɔɔlu sɔɔwa u nɛɛ, a de a na fuuku, Filisitiba wee, ba sun wɔrima.

²⁸ Yera Sɔɔlu u gɔsirama u gina Dafidi deri u da Filisiti ben mi gia. Yen sɔna ba yam mi soka kpee te ta bu burana.

Dafidi u yina u Sɔɔlu go

24

¹ Dafidi u seewa bera min di ma u da u kukua Engediɔ. ² Saa yɛ sɔɔ Sɔɔlu u Filisitiba naa swīi u gɔsirama, yera ba nùn sɔɔwa ba nɛɛ, Dafidi u wāa Engedin gɓaburɔ. ³ Ma Sɔɔlu u tɔmbu nɔrɔbun suba ita (3.000) sua be ba sāa tabu durɔbu Isireliba sɔɔ, bu da sere kpee bakanun bera gia mi kpee bɛri yi ra n wāa bu Dafidi ka win tɔmbu kasuma. ⁴ Ye ba tura yāanun wāa yeru garun mi, swaa ye sɔɔ, kpee wɔru gaga maa wāa mi, ma Sɔɔlu u dua wɔru ge sɔɔ u ka swaa swīibu ko. N deema Dafidi ka win bwāabu ba wāa wɔru gen sɔɔwɔ. ⁵ Ma Dafidin bwāaba nùn sɔɔwa ba nɛɛ, a n̄ wa ma tɔɔ te, ta tura? Te Yinni Gusunɔ u nun bura u nɛɛ, u koo nun wunɛn yiberɛ nɔmu bɛria kpa a nùn kua nge mɛ a kī.

Yera Dafidi u seewa sɛɛ u Sɔɔlun yaberun soo bura. ⁶ Yen biruwa u nanda ye u ka Sɔɔlun yaberun soo ge bura. ⁷ Saa ye sɔɔra Dafidi u win bwāabu sɔɔwa u nɛɛ, Gusunɔ u man yenin bweseru gbara bu nɛɛ, nɛna na nɛn yinni nɔma doke wi Yinni Gusunɔ u gɔsa u kua sunɔ.

⁸ Ka gari yiya Dafidi u win bwāabun laakari kpunasia u n̄ ka dere bu Sɔɔlu wɔri.

Ma Sɔɔlu u seewa u yara u doona min di. ⁹ Yen biruwa Dafidi u yarima wɔru gen min di u Sɔɔlu soka u nɛɛ, nɛn yinni, sunɔ.

Ma Sɔɔlu u sīira u mɛerima biruɔ. Yera Dafidi u yiira u wuswaa tem girari u nùn bɛɛɛ wɛ. ¹⁰ Ma u Sɔɔlu

sɔɔwa u nɛɛ, mban sɔna a ka tɔmbun gari nɔmɔ be ba mɔ, wunɛn kɔsa na kasu. ¹¹ Wee, wunɛn tiin nɔni wa gisɔ ma Yinni Gusunɔ u man nun nɔmu bɛria kpee wɔru ge sɔɔ. Ba nɛɛ, n nun goowo, adama na nun deri. Na nɛɛ, na n̄ nɛn yinni, wi Yinni Gusunɔ u gɔsa u kua sunɔ nɔmu dokemɔ. ¹² Ka yen de kpuro a mɛerio. Wee, na wunɛn yaberun sukum nɛni. Nge mɛ na ka yabe ten soo bura mi, na n̄ ka nun go, n weenɛ a gia ma na n̄ sāa mɛm nɔɔ sari. Nɛn kookoosu sɔɔ, kɔsa gaa maa sari, n̄ kun mɛ toraru garu wunɛn sɔ. Adama wunɛ wee, a man naa swīi a go. ¹³ Yen sɔ, Yinni Gusunɔwa u koo sun siria nɛ ka wunɛ. Kpa u nun ye a man kuan dibu kɔsia. Adama nɛn nɔma kun nun babamɔ. ¹⁴ Nge mɛ ba ra gere bu nɛɛ, daa kɔsa ya ra nɛwa tɔn kɔson min di. Yen sɔna nɛn nɔmu ga n̄ nun babamɔ. ¹⁵ Weren sɔna wunɛ Isireliban sunɔ a yarima. Wara a naa gire. Nɛ wi na sāa nge bɔɔ goru? N kun mɛ nge goo dɛɛ? ¹⁶ Yinni Gusunɔwa u sāa siri kowo. U n bɛsɛn gari wɛɛra, u koo sun siria, nɛ ka wunɛ. Kpa u ka man yina u man wɔra wunɛn nɔman di.

¹⁷ Ye Dafidi u Sɔɔlu gari yi sɔɔwa u kpa, yera Sɔɔlu u nɛɛ, n̄ n mɛn na, wunɛn nɔɔwa mi, Dafidi nɛn bii?

Ma Sɔɔlu u nɔɔguru sua u wura kua. ¹⁸ U Dafidi sɔɔwa u nɛɛ, a man gem kere. Domi a man gea kua, ma na nun kɔsa dibu kɔsia. ¹⁹ Wee, a man sɔɔsi gisɔ gea ye a man kua. Yinni Gusunɔ u raa man doke wunɛn nɔmuɔ. A n̄ maa man go. ²⁰ Domi tɔnu u ku ra win yiberɛ nɔma turi kpa u nun yɔsu u doona ka alafia. Yen sɔna Yinni Gusunɔ u koo nun gea dibu kɔsia ye a man kua minin sɔ. ²¹ Tɛ na yɛ kam kam ma kaa ko sunɔ kpa Isireliban bandu ta n dam mɔ wunɛn nɔmɔ. ²² Yen sɔ, a bɔruo tɛ ka Yinni Gusunɔn yīsiru ma a n̄ nɛn bibun bweseru kpuro goomɔ nɛn biru, kpa bu nɛn yīsiru duari nɛn baaban bweseru sɔɔ.

²³ Ma Dafidi u Sɔɔlun gari yi wura ka bɔri u nɛɛ, u n̄ bu goomɔ. Yen biru Sɔɔlu u da yɛnuɔ. Adama Dafidi ka win

bwāabu ba gəsira ba wura ben kuku yerɔ.

Nabali u yina u Dafidi somi

25

¹ Saa ye sɔɔra Samuɛli u gu, ma Isireliba kpuro ba menna ba win goɔ swī. Ma ba nùn sikua win yenu sɔɔ Ramaɔ. Yen biruwa Dafidi u seewa u da u wāa Paranin gɓaburɔ.

²⁻³ Durɔ goo wāa Maoniɔ, win yīsira Nabali. U sāawa Kalɛbun bweseru. U maa sāawa dukia bakagii. U yāanu mawa nɔrɔbun suba ita (3.000), bonu maa nɔrɔbu (1.000). Durɔ wi, u sē, win kookoosu kun wā, adama win kurɔ Abigali u bwisi mɔ. U maa sāa kurɔ burɔ. Kaameliɔra durɔ win gberu kpaanɛ wāa. Miya u win yāa nin sansu bɔɔrimɔ.

⁴ N deema saa ye sɔɔ, Dafidi u maa wāa bera mi. Yera u nua ma Nabali u win yāanun sansu bɔɔrimɔ mi, ⁵ ma u aluwaasi tɔnu wɔkuru gɔra u bu sɔɔwa u nɛɛ, i doo Nabalin mi, i man nùn tɔbiria. ⁶ I nɛɛ, Gusunɔ u win wāaru daka daasia, kpa u n wāa bəri yendu sɔɔ wi ka win yenugibu, ka ye u mɔ kpuro. ⁷ Wee, tē na nua ma ba win yāanun sansu bɔɔrimɔ. Mɛya sa maa wāa ka win yāa kparobu sannu. Sa n̄ ben goo torarire. Mɛya ben goo kun maa win yāaru biare saa mìn di sa wāa Kaameli mini ka be. ⁸ N n weesun na, u win yāa kparo be bikio. Yen sɔ, u de u bɛɛ nɛn sɔm kowobu mɛɛri ka nɔnu geu. Domi i nawa tɔɔ bakarun saa sɔɔ. Yen sɔna na nùn kanamɔ u nɛ win bii ka bɛɛ nɛn sɔm kowobu dīanu kɛema ni u mɔ.

⁹ Saa ye Dafidin sɔmɔ be, ba tura mi, yera ba Nabali gari yi kpuro sɔɔwa. Yen biru ba n̄ maa gam gerua. ¹⁰ Yera Nabali u bu wisa u nɛɛ, wara ra n Dafidi, Isain bii. Tē sɔɔ, yoo aluwaasi dabira ta ra kpikuru su saa ben yinnibun min di. ¹¹ Yera kon ben bweseru nɛn dīanu ka nɛn nim ka yaa wē ye na nɛn sɔm kowobu yiye, be, be na n̄ yē mìn di ba wee?

¹² Ma Dafidin aluwaasi be, ba gəsirama ba nùn sɔɔwa kpuro ye Nabali u gerua. ¹³ Yera u win tɔmbu

sɔɔwa u nɛɛ, i de bɛɛn baawure u sɔɔru ko kpa u win takobi sua u bɛki.

Ma ben baawure u win takobi sua u bɛki. Dafidi u maa wigia sua u bɛki. Win tɔn be, ba sāawa nata. Yera ben nɛɛru (400) ba nùn swī. Ma u dera goobu (200) be ba tie, ba ben yānu kɔsu.

Abigali u Dafidi somi

¹⁴ Yera Nabalin sɔm kowo turo u na u Abigali sɔɔwa u nɛɛ, wee, Dafidi u bɛɛn yinni sɔmɔbu gɔriama saa gɓaburun di bu nùn tɔbiri. Adama u bu gira ka dam, ¹⁵ baa mɛ siba sun gea kua. Ben goo kun sun torari. Ba n̄ bɛɛn yaa saberu garu mwe saa ye sa wāa ka be gɓaburɔ. ¹⁶ Wɔkuru ka sɔɔ sɔɔ, ba kua bɛɛn gbāraru, ba sun kɔsu sanam mɛ sa wāa ka be, sa bɛɛn yaa sabenu kparamɔ. ¹⁷ N n mɛn na, a koowo ye kaa kpī a ko. Domi Dafidi u bwisika u bɛɛn yinni ka win yenugibu kpuro kam koosia. A maa yē bɛɛn yinni wi, u sē sere goo kun kpē u nùn susi u nùn bwisi kē.

¹⁸ Ye Abigali u nua mɛ, yera u pɛɛ goobu (200) sua fuuku ka tam bwāa bakanu yiru ka yāanu nɔɔbun yaa ka dīa bii sɔnden sakaku nɔɔbu ka resɛm gɓebi saaki wunɔbu (100) ka dāa marum mɛ ba sokumɔ figien gɓebi saaki goobu (200), ¹⁹ ma u ye kpuro sua u ketekunu sɔbi. Ma u win sɔm kowobu sɔɔwa u nɛɛ, i gbiiyo, na wee biruɔ.

Adama u n̄ win durɔ gāanu sɔɔwa. ²⁰ Yera u win keteku yɔɔwa u kpa ka guurun yɛsɔɔ. Saa ye sɔɔ, Dafidi ka wigibu ba maa saram wee ma ba yinna kɛ.

²¹ N deema Dafidi u raa nɛɛ, wee, kam sɔɔra na Nabalin dukia kɔsu. Baa win yaa saberun teera kun gu gɓaburɔ. Wee tē, kɔsa u man dibu kɔsie. ²² Yen sɔ, n̄ kun Nabali ka win ye u mɔ kpuro kpeerasie yam mu sere sāra Gusunɔ u man kuo mɛ u kī.

²³ Sanam mɛ Abigali u Dafidi wa, yera u sara win ketekun di fuuku u yiira u wiru tem girari win wuswaaɔ.

²⁴ U nɛɛ, nɛna na taare mɔ, nɛn yinni. A de a swaa tem kpī a nɔ ye kon nun sɔ. ²⁵ Ye Nabali tɔnu kam wi, u nun

kua kpuro, a ku ye garisi gāanu. Domi u sāawa nge wiuro nge me win yīsira gerumə. Meya maa, tən be a gərima mi, nε ka be, sa n waa nε. ²⁶ Sere ka Yinni Gusunən wāaru ka maa wunen wāaru, Yinni Gusunəwa u nun yinari a wunen yiberēban yem yari. Yen sō tē, be ba nun tusa ba wunen kōsa kasu, u de bu kam ko nge Nabali. ²⁷ N n mən na, a nən kēnu məə kpa a nu wunen aluwaasi be ba nun swīi bənu kua. ²⁸ Na nun kanamə, yinni, a man nən toranu suuru kuo. Domi Yinni Gusunə u koo de a bandu di kpa ta n wāa sere ka wunen bibun bweserə, yèn sō a tabu mə win sō. Ba n maa toraru garu wasi wunen wāaru səə. ²⁹ Goo ù n nun naa gire u kasu u nun go, Gusunə u koo wunen hunde bere kpa u nun kōsu, adama u koo wunen yiberēban hunde kasa ko n toma nge kpurantεrun kperu. ³⁰ Saa ye Yinni Gusunə u koo nun durom kua me u nun nəə mwεeru kua, kpa u nun ko Isireliban kparo, ³¹ a ku de wunen gōru gu nun taare wē a sere sənsənnu ko yiberēban yem me a yarin sō a ka wunen tii faaba ko. Yinni Gusunə ù n nun durom me kua, a de a man yaaya.

³² Yera Dafidi u Abigali wisa u nεε, na Gusunə Isireliban Yinni siara wi u nun gərima a na a ka man yinna mini gisə. ³³ Na nùn siara bwisi yi u nun kān sō yi a ka man yōrasia n ku ka tən u go n ka nən tii faaba ko. ³⁴ Ye kpuro səə, Gusunə Isireliban Yinniwa u man yinari n kōsa ko. Adama sere ka win wāaru, à kun daa nε nən mini fuuku, sere n ka ko bururu yam sāreru, baa Nabalin təmbun turo, na n derimə na kun go.

³⁵ Yen biru u Abigalin kēε ni mwa ni u ka na saa win yenun di. Ma u nùn sōəwa u nεε, a gəsiro ka bəri yendu. Domi wunen tii a wa nge me na nun swaa daki. Na maa nun dam koosia ka kīru.

Nabalin gəə

³⁶ Yen biru Abigali u gəsira Nabalin mi, ma u deema wee, u tōə bakaru dimə nge sina boko, u nuku dobu mə, ma tam nùn goomə. Adama Abigali kun nùn gāanu sōəwa gina sere ye n

kua sisiru. ³⁷ Sisi ten bururu Nabalin tam mu sara ma Abigali u nùn sōəwa kpuro ye n koorə. Yera u nanda sere win torora kara. Ma win wasi kpuro dwiia. ³⁸ Sōə wəkurun biru Gusunə u dera Nabali wi, u gu.

³⁹ Ye Dafidi u nua Nabali u gu, yera u gerua u nεε, na Yinni Gusunə siara yèn sō u man sanna, u Nabali kəsie ye u man kua. Meya u maa yina nε win bōə n kōsa ko. Win tiiwa u Nabali nùn win nuku kōsuru kəsie.

Yen biru Dafidi u Abigali gərira u nεε, u kī u nùn sua kurə. ⁴⁰ Ye Dafidin səmə be, ba tura Abigalin mi, Kaamelio, yera ba nùn sōəwa ba nεε, Dafidiwa u sun gərima wunen mi, su be nun suama a ko win kurə.

⁴¹ Ma kurə wi, u seewa u wuswaa tem girari ma u nεε, wee, na wura n ko win yoo kpa na n da win bwāabun naasu teye.

⁴² Yera Abigali u yande seewa u wəndiaba sua təmbu nəəbu. Ma u win keteku yəəwa ba Dafidin səmə be swīi, u da u kua Dafidin kurə.

⁴³ Dafidi u raa maa Akinəamu Yisireeligii sua kurə. Ma be yiru ye, ba mərə win mi. ⁴⁴ N deema Səəlu u raa win bii Mikali wəra Dafidin min di u Paati, Laisin bii kə u sua kurə. Paati wi, u sāawa Galimugii.

Dafidi u Səəlu deri

u n nùn go

26

¹ Yeniban biruwa Sifugibu ba da Gibeə ba Səəlu sōəwa ba nεε, Dafidi u wāa u kukua Hakilan guurə gbaburu mi gāanu ku ra kpin deedeeru.

² Ma Səəlu u seewa u da gbaburu mi, ka tabu durə damgibu nərəbun suba ita (3.000) u ka Dafidi kasu. ³ Ye u tura mi, yera u win sansani gira Hakilan guurə, swaan bəkuə. N deema Dafidin tii u wāa gbaburu mi. ⁴ Ye u nua Səəlu u nùn kasu me, yera u təmbu gəra bu da bu mεeri ù n tunuma. Ma tən be, ba da. Yen biru ba gəsirama ba nεε, Səəlu u wāa mi kam kam. ⁵ Yera Dafidin tii u seewa u na mi Səəlu u win sansani gire. U wa mi Səəlu ka win tabu sunə Abinεε, Nərin bii, ba ra kpunε. Səəlu

u ra kpunewa sansanin suunu sɔɔ kpa tabu kowo be ba tie ba n kpī ba n ka nùn sikerene.

⁶Ma Dafidi u na u Akimelēki Hēti ka Abisai bikia u nēē, bēēn wara koo ka man da Sɔɔlun sansaniɔ.

Ma Abisai u nēē, kon ka nun da. N deema Abisai wi, u s̄awa Yoabun m̄ɔ. Ben m̄eron yīsira Seruya.

⁷Yera Dafidi ka Abisai wi, ba seewa w̄kuru ba da Sɔɔlun sansaniɔ ba deema wee, u kpī u do sansani yen suunu sɔɔ, u win yaasa gire win wiru gia. Ma Abinēē ka tabu kowo be ba tie ba kpī ba ka nùn sikerene. ⁸Abisai u Dafidi s̄ɔwa u nēē, a n̄ wa ma Gusunɔ u nun wunen yiberēba n̄mu beria? Yen s̄ɔ, a de n Sɔɔlu n̄n yaasa s̄oku n̄n teeru n ka tem m̄enna n derisi mi.

⁹Adama Dafidi u Abisai s̄ɔwa u nēē, a ku nùn go. Domi wara u koo wi Yinni Gusunɔ u ḡsa go, kpa Gusunɔ u ȳero deri u kun nùn ye k̄sie. ¹⁰Dafidi u maa nēē, sere ka Yinni Gusunɔn w̄aru na ȳe ma win tii u koo nùn go tabu gberɔ, n̄ kun m̄e win ḡɔn t̄ru t̄a n tura. ¹¹Gusunɔ u man bere bu nēē, n̄na na wi u ḡsa n̄mu doke na go. Yen s̄ɔ, a de su win yaasa ye ya w̄a win wirɔ mi sua ka win nim bw̄aru kpa su ka doona.

¹²Ma Dafidi u yaasa ye sua ka nim bw̄a te, ma ba doona. Goo kun maa seewe u sere bu wa, domi Gusunɔwa u bu dom m̄n bakarar kp̄ē. ¹³Ma u besira u ȳɔwa guu ten bee tia ye ya ka Sɔɔlun sansani d̄sire. ¹⁴Yera u n̄ogiru sua sansani mi gia ka dam u nēē, Abinēē, N̄erin bii, a n̄ wuram̄ɔ?

Ma Abinēē u nùn wisa u nēē, wuna were a ka sina boko w̄kisim̄ɔ.

¹⁵Ma Dafidi u Abinēē wisa u nēē, a n̄ t̄n durɔ ro? Tabu durɔ wara u ka nun n̄ Isireliɔ. Mban s̄na a n̄ wunen yinni sina boko k̄su. Domi wee, goo u na u ka nùn go. ¹⁶Ye a kua mi, ya n̄ w̄a. Sere ka Yinni Gusunɔn w̄aru n̄ weenewa bu b̄e kpuro go, ȳn s̄ɔ i n̄ b̄en yinni sina boko k̄su, wi Yinni Gusunɔ u ḡsa. A m̄erio t̄e win wiru gia. Mana win yaasa ka win nim bw̄ara w̄a.

¹⁷Yera Sɔɔlu u Dafidin n̄ɔ gia. Ma u nēē, Dafidi, n̄n bii, wunen n̄ɔwa mi?

Ma Dafidi u nùn wisa u nēē, yinni sina boko, n̄na mi.

¹⁸Ma u maa nùn s̄ɔwa u nēē, mban s̄na a man naa gire sere ka t̄e. Mba na nun kua. Mba na tora. ¹⁹Yinni sina boko, a man swaa dakio. N n̄ Yinni Gusunɔn na u nun b̄ariam̄ɔ a ka man go, u n̄n ȳakuru m̄ɔ, kpa win bw̄era yu kpuna su dora. Adama n̄ n̄ t̄mbun na, Yinni Gusunɔ u bu b̄rusio domi ba man girewa n̄ ka yari tem minin di m̄e u win t̄mbu w̄e kpa n̄ da n̄ b̄nu s̄a. ²⁰Domi wee wun̄e Sɔɔlu, Isireliban sina boko, a man kasu a go nge goo d̄ē, n̄ kun m̄e nge kusu guuru w̄ll̄ɔ. Adama Gusunɔ u ku de n̄ gbi tem tukum̄ɔ mi ko na n̄ ka nùn toma.

²¹Sɔɔlu u Dafidi wisa u nēē, n̄n bii, na ḡba kuawa. A wurama ȳnuɔ. Na n̄ maa nun k̄sa kuamm̄e. Domi gis̄ɔ n̄n w̄aru ta s̄awa ḡa bakanu wunen n̄ni s̄ɔ. Wee na kua nge wiiro, na tora too.

²²Yera Dafidi u nēē, sina boko, wunen yaasa wee. A de wunen aluwaasi turo u na u ye mwa. ²³Kpa Yinni Gusunɔ wi u s̄a gemgii ka b̄r̄kini u baawure k̄sie ye u kua. Wee, u man nun n̄ma beria gis̄ɔ, adama na n̄ wure n̄ nun n̄ma doke wun̄e wi u ḡsa u kua sun̄ɔ. ²⁴Nge m̄e na wunen w̄aru garisi ḡa bakanu gis̄ɔ, nge m̄eya Yinni Gusunɔ u maa n̄giru garisi. Wiya u koo maa man yara saa nuku sankiranu kpuro di.

²⁵Ma Sɔɔlu u Dafidi s̄ɔwa u nēē, Gusunɔ u nun domaru kua, n̄n bii. Wunen ye a nia s̄a kpuro ya koo koorawa.

Yen biru Dafidi u swaa w̄ari u doona. Ma Sɔɔlu u maa ḡsira u da win ȳnuɔ.

Dafidi u kpikiru da

Filisitiban tem̄ɔ

27

¹Yeniban biru, Dafidi u tii s̄ɔwa u nēē, s̄ɔ teeru Sɔɔlu u koo man n̄ma turi u go. Yen s̄ɔ, n̄ buram bo n̄ duka yakura minin di n̄ kpikiru da Filisitiban tem̄ɔ kpa Sɔɔlu u ku maa man kasu Isireliban tem̄ɔ kpuro s̄ɔ. Nge m̄eya kon ka wa n̄ kisira win n̄man

di. ² Yera Dafidi u seewa wi ka win tabu durɔbu nata (600) ba da Akisi, Maakin biin mi. Akisi wi, u s̄awa Gatin sunɔ. ³ Durɔ win miya u w̄a ka win tɔmbu nata ye, ben baawure ka win kurɔ ka bibu. Dafidin kurɔbu yiru Akinɔamu, Yisireligii, ka Abigali, Kaameligii, Nabalın gɔmini, ba maa w̄a ka wi. ⁴ Saa yera ba da ba Sɔlu s̄awa ma Dafidi u kpikuru sua u w̄a Gatiɔ. Ma Sɔlu u n̄n deri s̄e, u n̄ maa kasu u n̄n go.

⁵ S̄o teeru Dafidi u Akisi s̄awa u n̄e, a man durom kuo, a de n da n sina baru kpaaru garun mi. Domi na n̄ k̄i na n w̄a ka wun̄e sannu wun̄en tiin wuu mini.

⁶ Yen t̄o tera Akisi u n̄n wuu ge ba m̄ Sikilagi w̄e. Yen s̄ona ga kua Yudaban sina boko wi u bandu diiguu sere ka gisɔ.

⁷ Ma Dafidi u w̄a baru kpaaru mi sere n ka kua w̄o tia ka suru n̄e. ⁸ Min diya wi ka win tɔmbu ba ra yari bu Gesuriba ka Girisigibu ka Amalekiba w̄raa de. Domi t̄n beya ba w̄a Suriɔ n ka girari Egibitin temɔ saa yellun di. ⁹ Dafidi ka win tabu kowobu b̄a n dua t̄n ben wuu gagu s̄o, ba ra gen tɔmbu gowa mam mam, kurɔbu ka durɔbu, kpa bu ben ȳanu gura ka ben yaa sabenu, niya ȳanu ka ket̄eba ka ket̄ekunu ka yooyoosu. Yen biru kpa bu ḡsira Akisin mi. ¹⁰ Yera Akisi u ra bu bikie u n̄e, mana i gisɔ w̄raa da. Kpa Dafidi u n̄n wisi u n̄e, sa dawa Yudan tem s̄o ȳsan n̄m dwaru gia. Gasɔ kpa u maa n̄e, sa dawa Yerameeliban tem s̄o ȳsan n̄m dwaru gia. Gasɔ kpa u maa n̄e, Keniban tem s̄o ȳsan n̄m dwaru gia. ¹¹ Dafidi ka win tɔmbu b̄a n w̄ra ye da, wuu ge ba w̄ari ba ra gen tɔmbu gowa mam mam. Baa t̄n turo ba ku ra deri wasiru, u sere na Gatiɔ u Akisi s̄o u n̄e, am̄eni ka am̄eniwa Dafidi ka win tɔmbu ba ra ko. Nge meya Dafidi u kua saa ye u w̄a Filisitiban tem mi. ¹² Ma Akisi u n̄n naane kua u n̄e, Isirelibara Dafidi u m̄ru seeyamɔ. Yen s̄o, u ko n s̄awa negii sere ka baadommaɔ.

28

¹ Sanam me s̄o, Filisitiba ba ben tabu kowobu m̄enna bu wa bu ka Isireliba sanna. Ma Akisi u Dafidi s̄awa u n̄e, a n ȳe kam kam ma kaa ka man taa bini da, wun̄e ka wun̄en bw̄abu.

² Dafidi u n̄e, geema, yinni. Kaa maa wa ye kon kp̄i n ko.

Akisi u n̄e, n̄ n m̄en na, kaa kowa n̄en tiin k̄so sere ka baadommaɔ.

Sɔlu u bikiaru da

³ N deema Samueli u gu k̄o. Ma Isireliba kpuro ba win ḡo sw̄i, ba n̄n sikua win wuu Ramaɔ. Sɔlu u maa s̄robu ka ḡari sokobu kpuro gira tem m̄en di.

⁴ Yera s̄o teeru Filisitiba ba m̄enna ba ben sansani gira Sun̄muɔ. Ma Sɔlu u Isireliba kpuro m̄enna ba maa ben sansani gira Giliboaa. ⁵ Saa ye Sɔlu u Filisitiban tabu kowo be wa u nanda, win torora kara u diirumɔ gem gem. ⁶ Ma u Yinni Gusunɔ kana u n̄n s̄osi ye u koo ko. Adama u n̄ n̄n wisa dosu s̄o, n̄ kun me ȳaku kowon min di, n̄ kun me win s̄amɔ goon min di.

⁷ Ma Sɔlu u win bw̄abu s̄awa u n̄e, i man kurɔ goo kasuo wi u ra ḡaribu soku, kpa n da win mi n bikiaru ko.

Ba n̄n wisa ba n̄e, kurɔ goo w̄a Endoriɔ wi u ra ḡaribu soku.

⁸ Ma Sɔlu u tī ḡasia u ȳanu k̄sa u da kurɔ win mi w̄okuru, ka win bw̄abu yiru gabu sannu. Ye ba tura mi, ma u n̄e, na k̄i a man ḡari goo sokua win ȳisuru kon nun s̄o.

⁹ Adama kurɔ wi, u n̄n wisa u n̄e, a ȳe s̄a s̄a ye Sɔlu u kua, nge me u ḡari sokobu ka s̄robu kpuro gira tem m̄en di. N n m̄en na, mban s̄ona a man yina beriamme bu ka man go.

¹⁰ Ma Sɔlu u b̄rua ka Yinni Gusunɔn ȳisuru u n̄e, sere ka Yinni Gusunɔn w̄aru, a n̄ wahala gaa wasi gari yini s̄o.

¹¹ Ma kurɔ wi, u Sɔlu bikia u n̄e, ben weren yarowa kon nun sokua.

Ma u n̄e, Samueli.

¹² Ye kurɔ wi, u Samueli wa, yera u n̄ogiru sua u n̄e, ase wuna mi, Sɔlu? Mban s̄ona a man n̄ni w̄kua.

¹³ Ma sina boko Sɔlu u n̄e, a ku berum ko, a man s̄owɔ ye a wa.

Kurɔ wi, u nɛɛ, siiniwa na wa. Ya yarimam wee tem di.

¹⁴ Sɔɔlu u nɛɛ, mba ya ka weenɛ.

U nɛɛ, durɔ tɔkɔra ya ka weenɛ, ta kumbooro sebua ta yarim wee.

Ma Sɔɔlu u gia ma Samueliwa. Ma u yiira u wuswaa tem girari u nùn bɛɛrɛ wɛ̃. ¹⁵ Samueli u Sɔɔlu sɔɔwa u nɛɛ, mban sɔna a man baasi ka wunen soku te.

Sɔɔlu u nɛɛ, nɔni swāa bakara ta man deema domi Filisitiba ba ka man tabu mɔ. Gusunɔ u maa man deri. U ku ra maa man wisi saa win sɔmɔbun min di, n̄ kun mɛ dosu sɔɔ. Yen sɔna na na n nun soku kpa a man sɔɔsi ye kon ko.

¹⁶ Samueli u nɛɛ, ma a yɛ Yinni Gusunɔ u nun deri u kua wunen yiberɛ, mban sɔna a man bikiamɔ ye kaa kɔ. ¹⁷ U kua ye u raa gerua saa nɛn min di. U wunen bandu wɔra u Dafidi wɛ̃, ¹⁸ yɛn sɔ a n̄ win gari mɛm nɔɔwɛ, ma a yina a Amalekiba win mɔru kpuro kɔsia. ¹⁹ U koo wunɛ ka Isireliba Filisitiba nɔmu bɛria. Sia wunɛ ka wunen bii tɔn durɔbu i ko man deema mini. Kpa Yinni Gusunɔ u Isireliban tabu kowobu Filisitiba nɔmu bɛria.

²⁰ Mii mii Sɔɔlu u wɔruma birem nge wi u gu. Bɛrum nùn mwa gem gem Samuelin gari yin sɔ. U n̄ maa dam mɔ tɔɔ te sɔɔ, domi u n̄ di sɔɔ sɔɔn di sere n̄ ka kua wɔkuru. ²¹ Ye kurɔ wi, u na Sɔɔlun mi, u wa ma u bɛrum soore ma u nɛɛ, wee, yinni, na wunen gari mɛm nɔɔwa. Na nɛn wāaru saraa kua, na kua ye a man yiire. ²² Yen sɔ, na nun kanamɔ, a nɛn gari nɔɔwɔ. Wee kon nun d̄ianu fiiko yiya. A de a nu di kpa a dam wa a ka swaa wɔri.

²³ Adama Sɔɔlu u yina u nɛɛ, na n̄ dimɔ. Yera win bwāabu ka kurɔ wi, ba nùn suuru kana. Ma u ben gere wura u seewa tem di u sina kpin yerɔ. ²⁴ N deema kurɔ wi, u naa kpɛma gaa mɔ ye ya gea s̄aa ma u kua bara bara u ye go u sawa. U maa som sua u bura u ka p̄ɛɛ kua, u n̄ seeyatia doke. ²⁵ U ka ye Sɔɔlu ka win bwāabu naawa ba di. Ye ba di ba kpa, ma ba seewa ba doona wɔku te.

*Filisitiban tabu sinambu
ba Dafidi yina*

29

¹ Filisitiba ba ben tabu kowobu menna Afekiɔ. Saa ye sɔɔra Isireliba ba ben sansani gire Yisireelin bwiin bakuɔ. ² Yera Filisitiban tabu kowobu ba seewa wuu wuuka ma ben sinambu ba bu swaa gbiye ba ka dɔɔ. Ma Dafidi ka win tɔmbu ba wāa Akisin wuuru sɔɔ biruɔ. ³ Yera Filisitiban sinambu ba nɛɛ, mba Heberu beni ba mɔ mini.

Ma Akisi u bu wisa u nɛɛ, Dafidi, Sɔɔlu Isireliban sina bokon bɔɔwa mi. Ye u ka wāa bɛsen suunu sɔɔ, ya sɔɔ yiru kua. Na n̄ maa taarɛ gaa wa wi sɔɔ sere ka gisɔ.

⁴ Ma Filisitiban sinam be, ba ka Akisi mɔru kua sere ba nùn sɔɔwa ba nɛɛ, a durɔ wi giro u wura mi a raa nùn yii. A ku de u ka sun taa bi da kpa u ku raa ko bɛsen yiberɛ s̄a n̄ ka Isireliba tabu mɔ. Nge amɔna u koo ko u ka durom wa win yinnin mi, ma n̄ kun mɔ u bɛsen tɔmbu go. ⁵ Nge n̄ Dafidi turo wi mi rɔ, wi ba tɔmamɔ ba mɔ, Sɔɔlu u ra nɔrɔm nɔrɔm (1.000) go. Adama Dafidi u ra nɔrɔbun suba wɔku wɔkubu (10.000) go.

⁶ Akisi u Dafidi soka u nùn sɔɔwa u nɛɛ, sere ka Yinni Gusunɔn wāaru, a s̄awa bɔrɔkini. Na raa k̄i a n̄ wāa ka nɛ taa bini sɔɔ. Domi na n̄ k̄sa gaa wa wunɛ sɔɔ saa m̄in di a ka wāa mini, sere ka gisɔ. Adama Filisitiban sinam be ba tie ba n̄ nun k̄i. ⁷ Yen sɔ t̄ɛ, a wuro yɛnuɔ ka b̄ari yendu kpa a ku ra ben mɔru seeya.

⁸ Adama Dafidi u Akisi wisa u nɛɛ, mba na nun kua. Torɔ terɔ a wa nɛ sɔɔ saa m̄in di na ka wāa wunen mi, a sere nɛɛ, na n̄ ka nun taa bi dɔɔ.

⁹ Ma Akisi u nùn wisa u nɛɛ, na yɛ ma a n̄ gāanu kue. Na maa nun k̄i. Ma na nun mɛɛra nge Gusunɔn gɔrado. Adama ka mɛ, Filisitiban sinam be, ba nɛɛ, a n̄ ka sun taa bi dɔɔ. ¹⁰ N n̄ mɛn na, a seewo buru buru yellu wunɛ ka wunen yinnin bwāa be ba nun swīima, kpa i doona.

¹¹ Ma Dafidi ka win tɔn be, ba seewa buru buru yellu ba wura Filisitiban temɔ. Ma Filisiti be tɔna ba da Yisireeliɔ bu ka taa bi ko.

Dafidi u Amalekiba naa gire

30

¹ Ye n kua sɔɔ ita Dafidi ka win tɔmbu ba Sikilagi tura. N deema Amalekiba ba raa tem men sɔɔ yɛsan nɔm dwaru gia wɔraa da. Saa ye sɔɔra ba maa na ba Sikilagi wɔri, ba ye kɔsuka ba dɔɔ meni. ² Ba yen tɔmbu mwɛera tɔn kurɔbu ka tɔn durɔbu, saa bukurobun di sere ka bibɔ. Adama ba n ben goo go. Ba bu gura ba ka doonawa. ³ Ye Dafidi ka win tɔmbu ba tura mi, ba deema wee, ba wuu ge dɔɔ meni ma ba ben kurɔbu ka bibu gura ba ka doona. ⁴⁻⁵ Ba ka Dafidin tiin kurɔbu yiru ye doona, Akinɔamu Yisireeligii, ka Abigali, wi u raa sɔa Nabaln kurɔ Kaameliɔ. Yera Dafidi ka win tɔmbu ba wuri kua sere ba n maa dam tie.

⁶ Ma Dafidin nuki sankira too domi win tɔmbu ba gerunamɔ ba mɔ bu nɔn kpenu kasuku bu go, yɛn sɔ ba ben kurɔbu ka bibu bia. Yera n dera ba nuki sankire. Adama Dafidi u tii deri Yinni Gusunɔn nɔmuɔ. Ma u nɔn dam kɔ.

⁷ Yera Dafidi u yaku kowo Abiataa, Akimɛlɛkin bii sɔɔwa u nɛɛ, a ka man yabe tarakpe ye naawa ye ba ra ka bikiaru ko Yinni Gusunɔn mi.

Ma Abiataa u ka ye na. ⁸ Ma Dafidi u bikiaru kua Yinni Gusunɔn mi, u nɛɛ, Yinni, nɔ n Amalekiban tabu kowo be naa gira, kon bu naamwɛ?

Yera Yinni Gusunɔ u nɔn wisa u nɛɛ, mɛya, kaa bu naamwɛ, kpa a wunen tɔmbu yakiam.

⁹⁻¹⁰ Ma Dafidi u seewa ka tabu kowobu nata (600) ye. Ye ba tura Besorin daara miya ben goobu (200) be ba waa biruɔ ba yɔra domi ba wasire too. Ma wi ka tɔmbu nɛɛru (400) te ta tie ba tɔbura ba Amaleki be naa swii. ¹¹ Yera ba Egibitigii goo wa gbabu te sɔɔ, ma ba ka nɔn da Dafidin mi, ba nɔn pɛɛ wɛ u di. Ma u nim nɔra. ¹² Yera ba maa nɔn dɔa marum mɛ ba ra soku figien gbebi ka maa resɛm gbebin kurenu yiru wɛ. Ye u yeba kpuro di u kpa, ma win hunde ya wurama. Domi u raa kuawa sɔɔ sɔɔ ita ka wɔkunu ita u n di u n nɔra. ¹³ Dafidi u nɔn bikia u nɛɛ, wara u sɔa wunen yinni. Bwese tera wunen tii a sɔa.

Yera u Dafidi wisa u nɛɛ, na sɔawa Egibitigii, na ka sere sɔa Amaleki goon yoo. Yen sɔɔ itawa mini ye nɛn yinni u ka man deri yɛn sɔ na bara. ¹⁴ Sa wɔraa dawa Keretiba ka Yudaba ka Kalɛbuban tem sɔɔ yɛsan nɔm dwaru gia. Mɛya sa maa da Sikilagiɔ sa ye dɔɔ meni.

¹⁵ Ma Dafidi u nɔn bikia u nɛɛ, a kɔ a ka man da tɔn ben mi?

Yera durɔ wi, u Dafidi sɔɔwa u nɛɛ, a bɔruo ka Gusunɔn yisuru ma a n man goomɔ, a n maa man nɛn yinni nɔmu sɔndiammɛ, nɔ n ka nun da mi.

Dafidi u Amalekiba kamia

¹⁶ Ma ba nɔsina nge mɛ. Ma u ka Dafidi da. Ye ba tura mi, yera ba wa wee, Amalekiba ba terie baama ba tɔɔ bakanu mɔ ba dimɔ ba nɔrumɔ dukia ye ba gura Filisitiba ka Yudaban min din sɔ. ¹⁷ Yera Dafidi u bu wɔri u goomɔ saa bururun di n ka kua sisirun yoka. Baa ben goo kun kisire ma n kun mɔ aluwaasi tɔnu nɛɛru (400) be ba yooyoosu sɔni. Bera ba duki. ¹⁸ Dafidi u ye kpuro yakia ye Amaleki be, ba raa mwɛera ka sere maa win kurɔbu yiru ye. ¹⁹ Ma Yuda ben baawure u win tɔmbu wa, bukurobu ka bibu. Ye yiberɛba ba raa gesi mwa mi kpuro, yen gaa kun kam kue. Ba ye kpuro mwɛerimawa ba ka wɔma yenuɔ. ²⁰ U maa yaa sabenu kpuro mwɛera, ma win tɔn be ba nu kpare ba gerumɔ ba mɔ, wee, ye Dafidi u tabu diima.

²¹ Ye u gɔsirama u wee, u tura Besorin daara, mi u raa win tɔmbu goobu (200) deri be ba wasira, yera ba seewa ba nɔn sennɔ na. Ma u susi u bu tɔbura. ²² Yera tɔn kɔso be ba ka nɔn taa bi da, ba seewa ba waki ba nɛɛ, sa n ka tɔn be ba wasira mi dukia ye sa waama bɔnu mɔ. Adama sa ko bu ben kurɔbu ka ben bibu wesia. Domi ba n ka sun taa bi de.

²³ Yera Dafidi u bu sɔɔwa u nɛɛ, nɛgibu i ku ko mɛ ye Yinni Gusunɔ u sun kɔ sɔɔ. Wee, u sun kɔsu besɛn yiberɛban suunu sɔɔ, ma u sun bu nɔmu beria. ²⁴ Ye i man bikiamɔ mini, goo kun ye wuramɔ.

Be ba taa bi da
ka be ba sina ba besɛn yɔnu kɔsu,

be kpuron bānu ya ko n nēwa.

²⁵ Nge mēya ba kua dāma te, ma ya kua wooda Isireliā sere ka gisā.

²⁶ Ye Dafidi u tunuma Sikilagiā, yera u dukia yen sukum Yudaban guro gurobu ka win bārāba mārīsia, u nē, dukia ye sa mwērīma Gusunān yiberēban min di, ye sō, ye sa bēē kāwa mi. ²⁷ Ma u Beteligibu begia mārīsia ka Ramōtigibu be ba sō sō yēsān nām dwardu gia, ka Yatirigibu, ²⁸ ka Aroēgibu ka Sifumōtugibu, ka Esitemōagibu, ²⁹ ka Rakaligibu ka Yeramēliba ka sere be ba wāa Keniban wusā, ³⁰ ka Hōmagibu ka Korasanigibu ka Atakigibu ³¹ ka Heboronigibu ka sere maa bēn mi wi Dafidi ka win tōmbu ba raa da da.

Sōlu ka win bibun gō

31

¹ Filisitiba ba Isireliba tabu wāri. Ma Isireliban tabu kowobu ba duki sua. Filisiti be, ba bu naa gira ba go go Giliboan guurā. ² Ba maa Sōlun tii ka win bibu ita Yonatam ka Abinadabu ka Maakisua naamwē. Ma ba bii be go. ³ Sannō ge, ga Sōlu swīye. Ten towobu ba nūn sēenu twee ba mēera kua gem gem. ⁴ Yera u win tabu yāa sōwo sōwa u nē, a wunen takobi womā a man ye saku kpa bango sarirugii be, bu ku raa man saku bu yaa kasiki.

Adama durā wi, u yina u ko mē, domi berum nūn mwa gem gem. Ma Sōlu u takobi ye mwa u ka tii sōka u kibarisi u taare. ⁵ Ye win tabu yāa sōwo wi, u wa ma u gu, yera u maa win takobi sua u tii sōka nge mē Sōlu u kua. Ma ba gu yāatem mi.

⁶ Nge mēya Sōlu u ka gu ka win bibu ita be, ka win tabu yāa sōwo ka sere maa win tabu kowobu kpuro sannu sō tee te.

⁷ Ye Isireli be ba wāa wōwan guruā ka be ba wāa Yuudenin daarun guruā ba nua ma ben tabu kowoba duki sua, Sōlu ka win bii tōn durābu ba maa gu, yera ba ben wusu deri ba duki sua. Ma Filisitiba ba na ba sina wuu si sō.

⁸ Ye n kua sisiru Filisitiba ba na ba goo nin yānu potirimā. Yera ba Sōlu

ka win bibu itan gonu wa Giliboan guurā. ⁹ Ma ba Sōlun wiru bura ba win tabu yānu kpuro potira. Yera ba sōmōbu gōra bu yen labaari kpara ben būu diaō ka ben tōmbun mi, ben tem sō kpuro gesi. ¹⁰ Yera ba win tabu yānu sua ba doke ben būu wi ba mō Asitaaten dirā, ma ba win goru sua ba bwē Bēti Sanin gbāraru wōllō.

¹¹ Sanam mē Galadin wuu ge ba mō Yabēsīn tōmba nua ye Filisitiba ba Sōlu kua, ¹² yera be ba sāa tabu durābu ba seewa ba sanum so wōku giriru. Ye ba tura Bēti Sani mi, yera ba Sōlu ka win bibun gonu bwēya gbāra ten min di, ba ka na Yabēsīā, ba nu dōō kpakura. ¹³ Ma ba ben kukunu gura ba sikua dāru garun nuurā Yabēsīā. Ma ba gōō wooru sina, ba nōō bōkua sōō nōōba yiru.

SAMUËLIN TIRERU YIRUSE

Samuelin tire gbiikirun gariya tire teni ta kurasiamə. Dafidin bandun gariya ta m̀ te u di Yudaba ka Isireliba kpuro sɔɔ.

Ta maa sun sɔɔmɔ taa bi Dafidin tabu kowobu ka win tii ba kua u ka kp̄ia u win bandu dam sire.

Nasia te u Gusunɔ nasie ka sere maa k̄i te u ǹn k̄i, ye kpuro ya dera tɔmba win tii k̄ia ma u bɛɛɛ kua. Mɛya ta maa sun sɔɔsimɔ ma Dafidi u kɔmiɛ win w̄aru sɔɔ. U tora, ma win tora te, ta ka wahala dabinu na win yɛnuɔ. Win biba goona ma ba karana. Ba toranu kua ni nu n̄ mam ka nɔɔ gerurɔ. Adama wahala ye kpuro sɔɔ, Dafidi u nasara wa, yɛn sɔ u win toranu wura Yinni Gusunɔn wuswaaɔ.

Tire ten kpunaa

1. Dafidi u bandu di Yudaba sɔɔ, wiru 1n di sere wiru 4.
2. Dafidi u bandu di Isireliba kpuro sɔɔ, wiru 5n di sere wiru 20.
3. Dafidin bandun gari gɛɛ, wiru 21n di sere wiru 24.

Dafidi u Sɔɔlun gɔɔ nua

¹ Ye Dafidi u Amalekiba go u wee, yera u ȳra Sikilagiɔ sɔɔ yiru. N deema Sɔɔlu u gu kɔ. ² Sɔɔ itaseru, yera durɔ goo u yarima saa tabu gberun di mi Sɔɔlu u raa w̄a. Durɔ win yabera ḡɛkire ma win wira tua s̄a nuku sankiranun s̄. Saa ye u tunuma Dafidin mi, u yiira kure u wiru tem girari. ³ Ma Dafidi u ǹn bikia u nɛɛ, man diya a wee.

Ma u nɛɛ, saa Isireliban tabun sansanin diya na duka suuma.

⁴ Dafidi u kpam ǹn bikia u nɛɛ, amɔna gbera s̄a. A suuru koowo a man sɔɔwɔ nge mɛ n koosina kpuro.

Ma durɔ wi, u nɛɛ, tabu Isireliba sw̄iyɛ ba duki. Ben dabira maa w̄ruka ba gu. Mɛya Sɔɔlun tii ka win bii Yonatham ba gu.

⁵ Ma Dafidi u nɛɛ, amɔna a kua a ka ȳ ma Sɔɔlu ka win bii Yonatham ba gu.

⁶ Ma u nɛɛ, na nɛn w̄aru w̄awa Giliboan guuru w̄llɔ na ka Sɔɔlu mɛɛra u ka tii win yaasa t̄asa. Ma yibereban tabu kɛkɛ dumigii ka maasɔbu ba ǹn s̄andi mam mam ba gire. ⁷ Saa ye u s̄ira u mɛɛrima biruɔ u man wa, yera u man soka ma na wura na da win mi. ⁸ Ma u man bikia u nɛɛ, nɛ wara. Na ǹn wisa na nɛɛ, nɛ Amalekiwa. ⁹ Ma u nɛɛ, n susima win b̄kuɔ kpa n ǹn go baa mɛ u dam tie u tirekiramɔ. ¹⁰ Ma na susi win b̄kuɔ na ǹn go. Domi na ȳ ma u n̄ maa seemɔ, mi u w̄ra mi. Ma na win sina furɔ pota ka win suma ye u doke nɔmɔɔ. Yera na ka nun naawa mini, nɛn yinni.

¹¹ Ye Dafidi u nua mɛ, yera u win yaberu nɛnuu u karana. Ma be ba w̄a ka wi, ben tii ba maa kua mɛ bu ka ben nuku sankiranu s̄ɔsi. ¹² Ma ba gɔɔ wooru sina ba sw̄i ba nɔɔ b̄kuu sere s̄ɔ u ka kpa Sɔɔlu ka win bii Yonatham s̄, ka sere maa Isireliban s̄, be, Yinni Gusunɔn t̄n be ba go tabu gberɔ. ¹³ Ma Dafidi u durɔ wi bikia u nɛɛ, wuu man diya a na.

U wisa u nɛɛ, nɛn baa u yarimawa saa Amalekiban tem di sa ka w̄a mini.

¹⁴⁻¹⁶ Dafidi kpam ǹn bikia u nɛɛ, amɔna a ka k̄a a wi Yinni Gusunɔ gɔsa nɔma doke a go. Yen s̄, wunen yem mu ȳra wunen wiru w̄llɔ. Domi wunen tiin nɔɔwa ga seeda di ma a wi Yinni Gusunɔ gɔsa go.

Saa yera Dafidi u win aluwaasiban turo soka u nɛɛ, a susio a ǹn s̄ɛre a go.

Ma aluwaasi wi, u Amaleki wi s̄ɛre u so u go.

Dafidi u Sɔɔlu ka Yonatham gɔɔ sw̄i

¹⁷ Ma Dafidi u womu geni kua win gɔɔ sw̄i sɔɔ Sɔɔlu ka win bii Yonatham s̄. ¹⁸ Mɛya u maa yiire bu Yudaban bibu womu ge s̄ɔsi. Tenda ga tɔmamɔ. Ma ba ge yorua Yamarin tireru sɔɔ. Womu ge wee.

¹⁹ Isireli, wunen yiikogiba w̄ruma, wunen damgiba kpuna guuru w̄llɔ.

²⁰ I ku de bu labaari ye nɔ Gatiɔ.

I ku de bu ye kpara Asikalonin wuuɔ. Kpa Filisiti bango sari ben kurɔbu bu ku ȳɛri.

Kpa ben wəndiaba bu ku nuku dobu ko.

²¹ Bɛɛ Giliboan guunu,
Gusunɔ u ku de gura yu nɛ bɛɛn wəllɔ.
Gusunɔ u ku de kakoru tu wəruma
bɛɛn wii kpiirɔ.

Gusunɔ u ku de bɛɛn tem mu dīa
geenu ma.

Domi miya ba tabu durɔbu funɛ wīa.

Miya ba ben tɛrɛnu kasi kua.

Miya Sɔɔlun tɛrɛra gum tɛɛnibu nɔru
kua.

²² Baa mɛ ba yiberɛba waamɔ,
baa mɛ ba tabu durɔbun wərugɔru
waamɔ,

Yonatham nɛm wīra kun dwiiyare ka
tɛn tobu.

Sɔɔlun takobi kun maa kam wərɛre.

²³ Sɔɔlu ka Yonatham ba kīanawa
ben wāarun tōru kpuro sɔɔ.

Ba n̄ karanɛ baa ka gɔɔ sɔɔ.

Ba s̄au tabu sɔɔ n kere gunɔ bakenu.

Ba gbee sinansu dam kere.

²⁴ Bɛɛ Isirelin tɔn kurɔbu,
Sɔɔlu u ra raa de i beku nɔni swāa
burɛginu dewe.

Wiya u ra raa de i wuran buranu doke
bɛɛn yānu sɔɔ.

I swīiyɔ win sɔ.

²⁵ Damgiba wəruka tabu gberɔ.

Yonatham u kpuna Isirelin guunu
wəllɔ.

²⁶ Yonatham nɛn kīnasi,
na nuku sankira bakanu mɔ wunɛn sɔ.
A ra n s̄awa gāa bakanu nɛn nɔni sɔɔ.
Wunɛn kīi te a man kīa ta tɔn kurɔgiru
kere.

²⁷ Damgiba wəruka tabu gberɔ.

Tabu yānu nu kam kua.

Ba Dafidi kua sunɔ Yudaɔ

2

¹ Yeniba kpuron biru ye ya koora
wee. Dafidi u Yinni Gusunɔ bikia u
nɛɛ, n doo n Yudan wuu gagu mwa?

Ma Yinni Gusunɔ u nɛɛ, oo, a doo.

Ma u nɛɛ, gen geren miya kon da.

Yinni Gusunɔ u n̄n wisa u nɛɛ, a
doo Heboroniɔ.

² Ma Dafidi u da mi ka win kurɔbu
yiru beni, Akinɔamu Yisirɛeligii ka
Abigali Nabalın gɔmini. ³ Ma u dera
win bwāa be ba wāa ka wi, be ka ben
tambu ba da ba wāa Heboroniɔ ka yen

baru kpaanɔ. ⁴ Yudaba ba na Dafidin
mi, ba n̄n gum tāre wirɔ u ka ko ben
sunɔ.

Ma ba n̄n s̄ɔwa ba nɛɛ, Yabesi
Galadigibu ba Sɔɔlun goru sikua.

⁵ Yera Dafidi u bu sɔmɔbu gɔria u
nɛɛ, i bu s̄ɔwɔ i nɛɛ, Yinni Gusunɔ u
koo be bu domaru kua yɛn s̄ɔ ba ben
yinni Sɔɔlu gea kua, ba win goru sikua.

⁶ Tɛ, Yinni Gusunɔ u be bu durom kuo.
Kpa u bu bɔrɔkiniru s̄ɔsi. Nɛn tii kon
maa bu durom kua ben ye ba kua min
s̄ɔ. ⁷ N n mɛn na, bu be ȳro dim dim
kpa bu ko tabu durɔ wərugɔba domi
ben yinni Sɔɔlu u gu. Adama ba n yɛ
ma Yudaba ba man gum tāre wirɔ n ka
ko ben sunɔ.

Ba Isi Boseti kua

Isireliban sunɔ

⁸ Yera Abinɛɛ, Nɛrin bii wi u s̄a
Sɔɔlun tabu kowobun wirugii, u
Sɔɔlun bii Isi Boseti sua u ka da
Mahanaimuɔ. ⁹ Miya u n̄n kua Isire-
liba kpuron sunɔ be ba wāa Galadiɔ
ka Asuriɔ ka Yisirɛeliɔ ka Efaraimun
temɔ ka sere maa Bɛnyamɛɛn temɔ.

¹⁰ Isi Boseti wi, u mɔwa w̄ɔ weeru
sanam mɛ u bandu di Isireliba sɔɔ.
Adama Dafidiwa Yudaba ba ka ȳra.

¹¹ Ma u kua ben sunɔ w̄ɔ nɔɔba yiru
ka suru nɔɔba tia Heboroniɔ.

Tabu dua Isireliba

ka Yudaban suunu sɔɔ

¹² Abinɛɛ, Nɛrin bii ka Isi
Bosetin tabu kowobu ba yara saa
Mahanaimun di ba da Gabaoniɔ.
¹³ Yera Yoabu Seruyan bii, Dafidin
tabu sunɔ ka win tabu kowobu ba
maa da Gabaoni mi. Ma ba yinna daa
burerɔ ka Isi Bosetin tabu kowo be, ka
Abinɛɛ wi. Ma daa te, ta bu buranɛ.
Dafidi ka wigibu ba wāa guru gee. Ma
Isi Bosetigibu ba maa wāa guru giɔ.

¹⁴ Abinɛɛ u Yoabu s̄ɔwa u nɛɛ, a de
wunɛn aluwaasi beni bu seema bu
gabirina ka nɛgibu bɛɛn wuswaaɔ,
ben baawure ka win saro. Kpa su wa
wi u kere.

Ma Yoabu u nɛɛ, oo, na wura.

¹⁵ Yera ba seewa ba da ba yinna ben
baawure ka win saro Isi Bosetin bera
gia be ba s̄a Bɛnyamɛɛn bweseru,
tambu wəkura yiruwa ba yarima.

Dafidin tumbu sɔɔ maa, tumbu wɔkura yiru. ¹⁶ Yera aluwaasi be, ba gabirina. Ben baawure u win yiberɛn wiru neni, ma ba takobi sɔkirina yɛsɔɔ ba wɔruka sannu sannu ba gbisuka. Yera ba yam mi yisuru kɔ, takobin gberu.

¹⁷ Yen dɔma te, taa bi, bu swia. Ma Dafidin tumbu ba Abinɛɛ ka wigibu kamia. ¹⁸ Dafidin tabu kowo be sɔɔ, Seruyan bibu itawa ba waa mi. Beya Yoabu ka Abisai ka Asaeli. Asaeli u duka mɔwa wi, nge nem taako. ¹⁹ Yera u dɔma te Abinɛɛ naa gira, u n wure u nɔn deri baa fiiko. ²⁰ Ma Abinɛɛ u siira u Asaeli bikia u nɛɛ, Asaeli, wuna mi?

Ma u wisa u nɛɛ, oo, nena mi.

²¹ Yera Abinɛɛ u nɛɛ, a man derio n doona, a ku man swii. A nen aluwaasiban turo mɛerio a mwa kpa a win yanu wɔra a ka doona.

Adama Asaeli u yina u nɔn deri. ²² Abinɛɛ u kpam nɔn sɔɔwa u nɛɛ, a desiro nen bakun di. Domi na n nun so na go, amɔna ne ka wunen mɔɔ Yoabu sa ko n mɛerine.

²³ Adama Asaeli u yina u nɔn deri. Yera Abinɛɛ u ka nɔn yaasan koru sɔka nukuro ma ya yara win biruɔ. Ma u wɔruma yande u gu. Wi u tunuma mi Asaelin goo te, ta kpɔ, u ra gina yɔrewa.

²⁴ Ma Yoabu ka Abisai ba Abinɛɛ naa gira. Ye sɔɔ u duɔ yera ba tura Aman gunguro te ta waa Giasin deedeeru Gabaonin swaaɔ mi gaanu ku ra kpin bera gia. ²⁵ Benyamɛɛgibu ba menna ba ka Abinɛɛ yɔra. Ma ba da ba yɔɔwa guuru garun wɔllɔ. ²⁶ Yera Abinɛɛ u Yoabu soka u nɔn sɔɔwa u nɛɛ, saa yerɔ kaa wunɛgibu sɔ bu ku maa ben mero bisibu naa swii. Kaa de sa n tabu mɔwa sere ka tɛ? A n yɛ ma bin wii goberu, nisina ta koo ma?

²⁷ Yoabu u nɔn wisa u nɛɛ, ka Yinni Gusunɔn waaaru, a kun daa yeni gerua, sere sia burura nen tamba koo raa tabu yɔra.

²⁸ Ma u kɔba so. Yera tɔn be kpuro ba tabu yɔra ba Isireliba deri. ²⁹ Abinɛɛ ka wigibu ba siawa wɔku giriru Yuudenin wɔwaa, ma ba Yuudeni tɔbura ba Bitoroni bukiana ma ba tura Mahanaimuɔ. ³⁰ Ma Yoabu u Abinɛɛ deri u doona. Yera win tii u gɔsirama u win tabu kowobu menna

u gara. Ma u deema Dafidin tɔn be sɔɔ, tumbu yendu tia sariwa ba go, ka sere maa Asaeli. ³¹ Adama Dafidin tumbu ba Benyamɛɛba ka Abinɛɛn tabu kowobu gabu gowa tumbu gooba wunɔbu ka wata (360). ³² Ma ba da ba Asaelin goru sua ba sikua win tondon sikiro Betelehemuɔ. Yoabu ka win tumbu ba dɔma te siawa wɔku giriru. Sanam mɛ ba Heboroni duɔ, yera yam mu n saramɔ.

3

¹ Sɔɔlun yenugibu ba ka Dafidi yiberɛ tɛeru kua n tɛ. Ma Sɔɔlun yenu ga dam dwiiyamɔ ga dɔɔ, adama Dafidiguu ga dam sosimɔwa ga dɔɔ.

Dafidin bii be u mara

Heboroni

(I maa mɛerio Bandun Gari I, 3:1-4)

² Saa ye sɔɔ, Dafidi u bibu nɔɔba tia mara Heboroniɔ. Ben gbiikoowa Amɔɔ. Win mɛrowa Akinɔamu, Yisireligii. ³ Yirusewa Kileabu. Win mɛrowa Abigali, Nabali Kaameligiin gɔmini. Itasewa Abusalɔmu. Win mɛrowa Maaka, Talimai Gesuriban sina bokon bii. ⁴ Nnɛsewa Adoniya. Win mɛrowa Hagiti. Nɔɔbusewa Sefatia. Win mɛrowa Abitali. ⁵ Nɔɔba tiasewa maa Yitreamu. Win mɛrowa Egila.

Abinɛɛ ka Isi Boseti

ba n nɔɔsine

⁶ Saa ye tabu waa Dafidin yenu ka Sɔɔlun yenun baa sɔɔ, Abinɛɛ u ka Sɔɔluba yɔrawa dim dim. ⁷ Adama sɔɔ teeru Isi Boseti u Abinɛɛ sɔɔwa u nɛɛ, mban sɔna a ka nen tundo Sɔɔlun kuro Risipa, Ayan bii kpuna.

⁸ Ma Isi Bosetin gari yi, yi Abinɛɛ dua. Ma u nɛɛ, a tamaa na saawa nge Yudan wirugii be ba Sɔɔlu seesimɔ? Wee, sere ka tɛ, nena na wunen tundo Sɔɔlun yenugibu ka win bɔrɔba durom kuamme. Yen biru na n wure n nun Dafidi nɔmu sɔndia. Yera tɛ a man gerusimɔ kurɔ winin sɔ? ⁹ N n men na, Gusunɔ u man kua ye u ki na kun ka Dafidi yɔre kpa n de Gusunɔ u win nɔɔ mwɛeru yibia te u nɔn kua, ¹⁰ ye u nɛɛ u koo bandu wuna saa Sɔɔlun bweserun di u tu Dafidi wɛ kpa

u n sãa suno Isireliba ka Yudaban tem kpuro são.

¹¹ Saa ye são, Isi Boseti kun maa gãanu gerua. Domi Abinεen gari yi, yi nùn berum mwa.

Abinεε ka Dafidi ba dora

¹² Yera Abinεε u Dafidi sãmɔbu goria Heboroniɔ u nεε, wara u tem mε mɔ. Yen sɔ, u be ka man arukawani bɔkuo. Ko na n wãa ka wi, kpa n de Isireliba kpuro bu wura win mi gia.

¹³ Ye sãmɔ be, ba tura mi, ba Dafidi gari yi saaria. Yera u bu sãowa u nεε, ya wã, kon ka be nùn arukawani bɔke. Adama gãa teena na nùn bikiamɔ. Niya u gina man Mikali, Sɔalun bii mwaama su sere waana nε ka wi.

¹⁴ Ma Dafidi u Isi Boseti sãmɔbu goria bu nùn sɔ bu nεε, bu be nùn win kurɔ Mikali wεεma win dokuru u raa kɔrua ka Filisitiban sen sarusu wunɔbu (100) si ba nùn bikia. ¹⁵ Yera Isi Boseti u dera ba kurɔ wi mwaama Patieli, Laisin biin min di mi u mɔre.

¹⁶ Ma Patieli wi, u Mikali swi u sumɔ sere ba ka tura Bahurimuɔ. Ma Abinεε u nùn sãowa u nεε, a den gɔsiro. Yera u gɔsira u wura win yenuɔ.

¹⁷ Yen biru Abinεε u Isireliban guro gurobu menna u bu sãowa u nεε, Dafidiwa i raa ki u n sãa been sina boko. ¹⁸ Yen sɔ tɛ, i nùn koowo suno. Domi Yinni Gusunɔ u raa gerua u nεε, saa win bão Dafidin nɔman diya u koo win tɔmbu Isireliba yakia Filisitiban nɔman di ka sere maa ben yiberε be ba tien nɔman di.

¹⁹⁻²⁰ Ma Abinεε u da u Benyamεεba be ba sãa Sɔalun bweseru deema u bu gari yi sãowa. Ma ba tɔmbu yendu gɔsa ba nùn yɔsiri ba da Dafidin mi. Ye ba tura mi, yera u Dafidi sãowa kpuro ye Isireliba ka Benyamεεba ba gɔru doke bu ko. Ma Dafidi u bu tão baka dim kua. ²¹ Yen biruwa Abinεε u maa Dafidi sãowa u nεε, yinni sina boko, kon se n da n Isireliba kpuro menna kpa bu ka nun arukawani bɔke ba n ka wunen gari sɔmburu mɔ. Kpa a n bandu dii be são, a n mɔ ye a ki.

Yen biru Dafidi u dera Abinεε u gɔsira u da win yenuɔ ka bɔri yendu.

Yoabu u Abinεε go

²² Saa ye são, Dafidin tabu kowobu ba gabu wɔraa da, ma ba dukia baka gurama ba ka wee. N deema Dafidi u dera Abinεε u gɔsira win yenuɔ ka bɔri yendu saa Heboronin di. ²³ Sanam mε Yoabu ka tabu kowo be, ba tunuma yenuɔ, yera ba bu Abinεεn labaari sãowa. Ba nεε, Abinεε, Nerin bii, u na Dafidi sina bokon mi. Adama Dafidi u nùn deri u doona ka bɔri yendu.

²⁴ Yera Yoabu u da u sina boko deema u nεε, mban sɔna a kua mε. Ye Abinεε u na wunen mi, ma a nùn deri u doona ka bɔri yendu? ²⁵ Wunen tii a Abinεε wi yɛ. A yɛ ma u nawa u ka nun nɔni wɔke kpa u ka gia ye a mɔ kpuro.

²⁶ Ye Yoabu u gari yi gerua u kpa, yera u doona Dafidin min di, ma u sãmɔbu gora ba Abinεε naa swi, ba nùn naamwε Siran dɔkɔwɔ. Ma ba dera u gɔsirama. Adama Dafidi u n yeniba kpuro yɛ.

²⁷ Saa ye Abinεε u gɔsirama Heboroniɔ, yera Yoabu u nun soka wuun gb̄ararun kɔnnɔn bee tiaɔ, u kua nge u ki u nùn gari asirigii sɔ. Ma u nùn wobu sɛu saka nukurɔ u go. Nge mɛya u ka mɔru kɔsia yèn sɔ u win wɔnɔ Asaeli go.

²⁸ Yen biruwa Dafidi u ye nua, ma u nεε, nen bandu ta dɛere Yinni Gusunɔn wuswaaɔ, nen tii na maa dɛere, Abinεε, Nerin biin yem mε ba yarin sɔ. ²⁹ Yen sɔ, Gusunɔ u de mu wɔri Yoabun wirɔ ka sere maa win bweserɔ. Kpa win bweseru são, goo u n da n yem wiimɔ, n̄ kun mε u n bara disigiru mɔ, n̄ kun mε u n sãa yemɔ, n̄ kun mε u gbi tabu são, n̄ kun mε u dīanu bia u di.

³⁰ Nge mɛya Yoabu ka win wɔnɔ Abisai ba ka Abinεε go yèn sɔ u ben wɔnɔ Asaeli go tabu são Gabaoniɔ.

³¹ Ma Dafidi u Yoabu ka tɔn be ba wãa mi sãowa u nεε, i been yãa ni i doke mi kasukuo kpa i saakiba dewe nuku sankiranun sɔ, kpa i Abinεεn gɔɔ swi.

Ma wi, Dafidin tii, u goo te swi ye ba ka tu dɔɔ bu sike. ³² Ma ba Abinεεn goo te sikua Heboroni mi. Yera wi Dafidi sina boko u wura kua ka dam siki ten mi. Ma tɔn be ba wãa mi, ba swi. ³³ Win gɔɔ wuri são u nεε, Abinεε, mban sɔna a gu nge tɔn gowo.

³⁴ Ba ñ nun mwε ba noma ka naasu bōkue.

A wōruma a gu nge wi tñ kōsoba so ba go.

Yera tōmbu kpuro ba kpm wure ba swī. ³⁵ Yen biru ba maa na ba Dafidi nukuru yemiasia ba nεε, u dio. Adama u yina, domi u Yinni Gusunō nō mwεeru kua u nεε, Gusunō u nùn kua ye u kī, ù n di sōo u sere du.

³⁶ Ma tōmbu kpuro ba wa ye Dafidi sina boko u kua ma ya bu dore.

³⁷ Dafidin tōmbu ka Isireliba kpuro gesi, ba gia ma n ñ ka win yēru ba ka Abinεε, Nerin bii go. ³⁸ Ma sina boko u win bwāabu sōowa u nεε, i n yē ma tñ bokowa u gu mi gisō Isireliō. ³⁹ Wee, na ñ dam mō, baa mε ba man gum tāre wirō na ka kua sunō. Seruyan bibu ba man bōbunu kere. Yen sō, Gusunō u tñ kōso nùn win nuku kōsuru kōsie.

Ba Isi Boseti go

4

¹ Saa ye Sōolun bii Isi Boseti u nua ma Abinεε u gu Heboroniō, yera win gōma kpuro dwiia. Ma Isireliba kpuro ba nanda.

² Sōolun bii wi, u tabu sinambu yiru mō be ba ra tabu kowobu kpare bu ka wōraa da. Beya Baana ka Rekabu. Be kpuro ba sāawa Rimō, Beerōtugiin bibu Benyamεen bweseru sōo. ³ Beerōtu ye, ya wāawa Benyamεen tem sōo. Adama yen tōmbu ba duki sua ma ba da ba wāa Gitaimuō sere ka gisōn gisō. ⁴ N deema Yonatan, Sōolun bii turo u bii tñ durō mō wi ba mō Mεfiboseti. Bii wi, u kua yemō. Wōo nōobuwa u mō sanam mε Sōolu ka Yonatan ba gu Yisireliō tabu sōo. Ye kurō wi u bii wi nōorimō u gōo win labaari nua, yera u bii wi sua u ka doonō. Ye u duka mō ka sendaru ma u wōruma u nùn sura. Min diya bii wi, u kua yemō.

⁵ Yera sōo teeru Baana ka Rekabu ba da Isi Bosetin dirō sōo sōo mi u do u sōo sure. ⁶⁻⁷ Ma ba dua sere dii ten sōowō nge ba kī bu dobi sua. Ye ba tura mi u kpī, yera ba nùn woburu sōka ba go. Ma ba win wiru bura ba ka doona. Ma ba swaa mwa ye ya dōo Yuudenin

wōwa gia. Yen dōma te, wōku girira ba sīa. ⁸ Yera tñ be, ba ka Isi Bosetin wii te da Dafidin mi, Heboroniō, ba nεε, wunen yiberε Sōolu wi u kasu u nun hunde wuna, win bii Isi Bosetin wiru wee. Yinni Gusunōwa u Sōolu ka win bweseru mōru kōsie gisō wunen sō.

⁹⁻¹¹ Dafidi u Rekabu ka Baana wisa u nεε, i ñ yaaye sōmō wi u na u man Sōolun gōo sōowa, ma u tamaa labaari gea u man nōosiamō, adama na dera ba nùn mwa ba go Sikilagiō? Na nùn win labaarin are wē. Kaa sere gere tñ kōsobu be ba tñnu wi u kun gāanu kue kāsasi ba go win dirō mi u kpī? Sere ka Yinni Gusunōn wāaru wi u man wōra saa nōni swāaru kpuron di, kon de bu bεε gowa.

¹² Ma u win tabu kowobu sōowa u nεε, bu Rekabu ka Baana mōo bu go. Yera ba ben naasu ka noma bōora, yen biru ba bu bwē Heboronin daa bure-run bōkuō. Ma ba Isi Bosetin wii te sua ba sikua Abinεen sikirō Heboroni mi.

5

Dafidi u kua

Isireliba ka Yudaban suno (I maa mεerio Bandun Gari I, 11:1-3)

¹ Isireliban bwesenu kpuro nu menna nu na Dafidin mi Heboroniō, ba nùn sōowa ba nεε, bεε ka wunε sa sāawa yem tem. ² Baa yellun di saa ye Sōolu u wāa u sāa besen sunō, wuna a ra sun menne a sun kpara su ka tabu da su ka wurama. Yinni Gusunō u maa nun sōowa ma wuna kaa ko besen wirugii kpa a bεε win tōmbu kpara.

³ Dafidi u ka ben guro gurobu arukawani bōkua Yinni Gusunōn wuswaaō Heboroni mi. Yera ba nùn gum tāre wirō ba nùn kua be Isireliban sunō. ⁴⁻⁵ Dafidi u mōwa wōo tena saa yē sōo u ban dibu torua. U kua Yudaban sunō wōo nōoba yiru ka suru nōoba tia Heboroniō. Ma u maa bandu di Yerusalemuō wōo tena ka ita. Yudaba ka Isireliba kpuron suunu sōo u kuawa wōo weeru bandu sōo.

Dafidi u Yerusalemu mwa (I maa mεerio Bandun Gari I, 11:4-9, 14:1-2)

⁶ Sɔɔ teeru Dafidi sina boko u seewa ka win tɔmbu ba da Yerusalemuɔ bu ka Yebusiba tabu wɔri.

Adama Yebusi be, ba nɛɛ, u n̄ kpɛ u du mi. Domi baa wɔkɔbu ka yemɔbu ba koo n̄n gira. ⁷ Adama Dafidi u ben kari ye ya wɔa wuu gen suunu sɔɔ wɔri u mwa. N deema yeya ba m̄ Sioni. Yen biru ba ye soka Dafidin wuu.

⁸ Tɔɔ teya Dafidi u gerua u nɛɛ, bɛɛn baawure wi u k̄i u Yebusiba go, u duo ben nim swaa ye ba gban min di kpa u wɔkɔbu ka yemɔ be, be na tusa mi nɔma turi. Yen sɔna ba ra nɛɛ, wɔkɔbu ka yemɔbu ba n̄ duɔ Yinni Gusunɔn sɔa yerɔ.

⁹ Ye Dafidi u kari ye mwa u kpa, yera u sina mi. Ma ba ye soka Dafidin wuu. Yera u gb̄araru bana saa win tiin yenun di u ka da sere batuma ye ba m̄ Miloɔ.

¹⁰ Saa ye sɔɔ, Dafidin banda dam sosimɔ ta dɔɔwa. Domi Gusunɔ wɔllu ka tem Yinni u wɔa ka wi.

¹¹ Yera Tirin sunɔ wi ba m̄ Hiram u Dafidi sɔmɔbu gɔria ka dɔa gea ye ba sokumɔ sɛduru, ka sere maa dɔa dɔkɔbu ka be ba ra maa kpenu dɔku. Kpa bu n̄n sina kpaaru bania. ¹² Ma Dafidi u tuba ma Gusunɔwa u win bandun dam siremɔ. Wiya u maa ban te wɔlle suamɔ win tɔmbu Isireliban s̄.

Dafidin bii be u mara

Yerusalemuɔ

(I maa mɛɛrio Bandun Gari I, 3:5-9; 14:3-7)

¹³ Sanam mɛ Dafidi u doonama Heboronin di u da u wɔa Yerusalemuɔ, yera u maa kurɔbu gabu sua ma ba n̄n bii tɔn durɔbu ka tɔn kurɔbu marua. ¹⁴ Bera Samua ka Sobabu ka Natani ka Salomɔɔ ¹⁵ ka Yibaa ka Elisua ka Nefegi ka Yafia ¹⁶ ka Elisama ka Eliada ka Elifeleti.

Dafidi u Filisitiba tabu di

(I maa mɛɛrio Bandun Gari I, 14:8-16)

¹⁷ Ye Filisitiba ba nua ba Dafidi gum t̄are wirɔ u kua Isireliban sunɔ, yera be kpuro ba seewa ba n̄n wɔrim wee. Ye u nua mɛ, ma u sara u da kuku yeru garun mi, mi ba n̄ n̄n wasi. ¹⁸ Saa

ye sɔra Filisiti be, ba tunuma ba teria Refan wɔwaɔ. ¹⁹ Ma Dafidi u Yinni Gusunɔ bikia u nɛɛ, n doo n Filisiti be wɔri? Kaa man bu nɔmu beria?

Ma Yinni Gusunɔ u n̄n wisa u nɛɛ, a doo, kon nun bu nɔmu beria.

²⁰ Ma Dafidi u seewa u da Baali Perasimuɔ. Miya u Filisiti be go go. Ma u gerua u nɛɛ, Yinni Gusunɔ u n̄n yiberɛban wuuru ḡia nge mɛ nim tora ya ra guna ḡiɛ.

Yen sɔna ba yam mi ȳsiru k̄a Baali Perasimu. ²¹ Yera Filisiti be, ba duki sua ba ben bw̄arokunu deri mi. Ma Dafidi ka win tɔmbu ba nu gura.

²² Amen biru Filisiti be, ba kpam na ba teria Refan wɔwa mi. ²³ Ma Dafidi u Yinni Gusunɔ bikia u nɛɛ, n doo n bu wɔri kpam? Ma Yinni Gusunɔ u n̄n wisa u nɛɛ, oo, adama a ku da sɔru sɔrum mɛ. A besiro kpa a da ben biruɔ, a n wɔa dɔa ye ba m̄ miren sɔɔwɔ. ²⁴ Sanam mɛ a naa damu damusu gasu nɔmɔ dɔa wɔllɔ, a wasi suo, domi nɛ, Yinni Gusunɔwa na nun gbiiye n ka ben sansani wɔri.

²⁵ Dafidi u kua nge mɛ Yinni Gusunɔ u n̄n sɔɔwa. U da u Filisiti be go go saa Geban di u ka da Gesɛɛɔ.

6

Dafidi u Yinni Gusunɔn

woodan kpakororu suam da

(I maa mɛɛrio Bandun Gari I, 13:4-14)

¹ Dafidi u kpam Isireliban tabu durɔbu kpuro soka u menna ba kua tɔmbu nɔrɔbun suba tɛna (30.000). ² Yera Dafidi u seewa ka win tɔn be kpuro ba da Balɔ Yudan temɔ bu ka Gusunɔn woodan kpakororu tama. Gusunɔ wɔllu ka tem Yinnin ȳsira ba ra ka tu soku, wi, wi u ra sinɛ ten wɔllɔ, wɔllun k̄sɔbun weenasibun suunu sɔɔ. ³ Ma ba tu sua ba doke naa keke kpaa gaa sɔɔ ba ka doona Abinadabun yenun di ge ga wɔa gunguru wɔllɔ. Usa ka Akiyo, Abinadabun bibu, bera ba naa keke ye kpare. ⁴ Usa u wɔa yen ȳsɔa, ma Akiyo u ye gbiiye ba ka dɔɔ. ⁵ Ma Dafidi ka Isireliba kpuro ba bu sw̄i ba m̄rɔkunu soomɔ, ka ḡɔɔgenu ka bara kp̄anu ka sɛketirɛnu ka yankokonu. Ma ba womusu m̄

ba yaamə ka ben dam kpuro, ba ka Gusunə s̄amə. ⁶ Saa yè s̄ə ba tura Nakonin doo soo yerə, yera n̄εε yi, yi sokura. Ma kpakoro te, ta sikirama, ma Usa u tu gaba. ⁷ Mii mii Yinni Gusunə u ka n̄n̄ m̄əru kua. Ma u dera u w̄əruma kpakoro ten b̄əkuə u gu, yèn s̄ə u tu baba.

⁸ Dafidi u m̄əru kua too yèn s̄ə Yinni Gusunə u ka Usa s̄εyasia m̄ε. Ma u yam mi ȳisuru k̄a Usan goo yeru. Tera ba ka mu sokumə sere ka gis̄ən gis̄ə. ⁹ Ma Dafidi u Yinni Gusunə nasia d̄əma te. Yera n dera u ka n̄εε, am̄əna u koo ko u ka Yinni Gusunən woodan kpakoro te turi win ȳenuə.

¹⁰ Ma u ḡəru doke u ku gina ka tu da win wuuə. Ma u dera ba ka tu da Obedi Edəmu Gatigiin ȳenuə. ¹¹ Ma ta kua mi suru ita. Ma Yinni Gusunə u durə wi ka win ȳenugibu domaru kua.

Ba ka kpakoro te na

Yerusalemu

(I maa m̄εerio Bandun Gari I, 15:25-16:3)

¹² Yen biru ba Dafidi s̄əwa ma Yinni Gusunə u Obedi Edəmu ka win ye u m̄ə kpuro domaru kua woodan kpakoro ten s̄ə. Saa yera Dafidi u da u kpakoro te suama u ka na win wuuə ka nuku doo bakabu. ¹³ Tən be ba kpakoro te s̄əwa mi, ye ba kua naa dabusanu n̄əba tia, yera Dafidi u dera ba naa kin̄eru ka naa kp̄embu ge ga gea s̄āa go ba ka ȳākuru kua. ¹⁴ Ma u seewa u yaberu pota u ȳāku kowon s̄āa ȳānu ganu p̄əra s̄ēke ma u yaamə basi ka win dam kpuro Yinni Gusunən wuswaaə. ¹⁵ Wi ka Isireliba kpuro ba Yinni Gusunən woodan kpakoro te suama ba wee ba kuuki m̄ə ka nuku dobu ma ba k̄əbi soomə.

¹⁶ Ye kpakoro te, ta duə Dafidin wuuə, ma Mikali, S̄əulun bii tən kurə u m̄εrima saa fen̄entin di u wa wee, Dafidi u ȳəikumə u yaamə kpakoro ten wuswaaə. Yera u n̄n̄ gema. ¹⁷ Ye ba ka kpakoro te tunuma, yera ba tu doke ten ayerə kuu bekurugiru s̄ə te Dafidi u kua ten s̄ə. Ma Dafidi u Yinni Gusunə ȳāku d̄əə m̄waaaruginu kua ka maa siarabun ȳākunū. ¹⁸ Ye u ȳāku

ni kua u kpa, yera u win t̄əmbu Isireliba domaru kua ka Gusunə w̄əllu ka tem Yinnin ȳisuru. ¹⁹ Ma u be kpuro d̄ianu b̄ənu kua tən kurəbu ka tən durəbu. U ben baawure p̄εε ka yaa w̄əra w̄ē ka sere maa kira te ba kua ka res̄em gbeba. Ma ben baawure u ḡəsira u da win ȳenuə.

²⁰ Dafidi u maa seewa u da u ka win ȳenugibu t̄əbiri. Yera Mikali, S̄əulun bii tən kurə u yarima u Dafidi sennə na. Ma u n̄εε, anna a girima wa gis̄ə ye Isireliban sina boko u ka tii kawa, u tii kakia nge tən diro win bw̄āabun yoo tən kurəbun wuswaaə.

²¹ Yera Dafidi u Mikali s̄əwa u n̄εε, Yinni Gusunə wi u wun̄en tundo ka win ȳenugibu kpuro deri, ma u man ḡəsa n ka ko win t̄əmbu Isireliban kparə, wiya na yaawa na b̄εεε w̄ē. ²² Kon maa wure n de bu man gem win s̄ə n m̄ε kere, kpa n tii kawa. Nge m̄eya ko na n b̄εεε m̄ə baa ka yoo tən kurə ben wuswaaə.

²³ N deema Mikali, S̄əulun bii tən kurə wi, u n̄ bii marure sere u ka gu.

7

Nəə mwεε

te Yinni Gusunə u Dafidi kua

(I maa m̄εerio Bandun Gari I, 17:1-15)

¹ Ye Yinni Gusunə u sina boko Dafidi w̄əra win yib̄εε be ba n̄n̄ sikeren̄en n̄əman di, u dera u w̄āa b̄əri ȳendu s̄ə u s̄ə win ȳenuə. ² Yera sina boko wi, u Gusunən s̄əmə Natani s̄əwa u n̄εε, n wee na w̄āa diru s̄ə te ba kua ka d̄āa gea ye ba m̄ə s̄ədu. Adama Gusunən woodan kpakororu wee ta w̄āa kuu bekurugiru s̄ə. Am̄əna a wa.

³ Ma Natani u n̄n̄ wisa u n̄εε, a doo a ko nge m̄ε a ḡəru doke kpuro. Domi Yinni Gusunə u w̄āa ka wun̄ε.

⁴ Ye n kua w̄əkuru, yera Yinni Gusunə u Natani s̄əwa k̄āsiru s̄ə u n̄εε, ⁵ a doo a n̄en s̄əmə kowo Dafidi s̄ə a n̄εε, n̄ε Yinni Gusunə na n̄n̄ s̄əmə, n n̄ m̄ə wiya u koo man diru bania mi na kon w̄āa. ⁶ Domi na n̄ sinare diru garu s̄ə saa m̄in di na ka Isireliba yarima Egibitin di sere n ka kua gis̄ə. Adama na ra n w̄āawa kuu bekurugiru s̄ə. ⁷ Baama mi sa da n̄ε

ka Isireliba gbaburə, na ra ben gabu gəsiwa ba n ka be ba tie kpare. Adama na n̄ ben goo taare wēere n n̄e, mban sōna u n̄ man diru banie ka dāa ye ba m̄ s̄eduru.

⁸ Yen s̄ō, a doo a Dafidi n̄en s̄om kowo s̄ō a n̄e, n̄e Gusun̄o w̄ollu ka tem Yinni, n̄ena na yeni gerum̄o. Yāa kparabun diya na n̄un wunama u n̄ ka s̄āa n̄en t̄ambu Isireliban kparo. ⁹ Na wāa ka wi baama kpuro mi u da. M̄eya na maa n̄un win yiber̄eba d̄era. Ma na d̄era u ȳisuru yara nge t̄on boko dunia s̄ō. ¹⁰ Na Isireliba ayeru kua na bu sinasia ba n ka wāa mi ka b̄ari ȳendu, kpa t̄on k̄sobu bu ku raa maa se bu bu n̄oni s̄ō nge m̄e ba bu kua yellu, ¹¹ kparobun waati s̄ō. Na n̄un w̄era win yiber̄eba kpuron n̄omun di ma na n̄un w̄erabu w̄ē. N̄e Yinni Gusun̄owa na n̄un s̄ōm̄o, kon n̄un ko bwese bakarun nuuru. ¹² Win saa ȳa n tura u gu ba n̄un sika win baababan sikir̄o, kon win bii turo wuna u bandu di. Kpa n win ban ten dam sire. ¹³ Wiya u koo man diru bania u ka n̄en ȳisuru b̄ere w̄ē, kpa n win sina ḡona sw̄ii sere ka baadommāo. ¹⁴ Na kon s̄āa win tundo, kpa u n maa s̄āa n̄en bii. U n toraru garu kua, t̄amba kon de bu n̄un so bu s̄eyasia. ¹⁵ Adama na n̄ n̄un n̄en durom wunarim̄o nge m̄e na mu S̄ōlu wunari wi na yina ma na wi, Dafidi ḡosa. ¹⁶ Win bweseru ta n̄ gbim̄o. Win bandu ta ko n maa wāawa win bibun bweseru s̄ō, kpa n ten dam sire sere ka baadommāo.

¹⁷ Ye Natani u gari yi kpuro nua u kpa, yera u seewa u da u Dafidi s̄ōwa nge m̄e Yinni Gusun̄o u n̄un s̄ōsi kpuro k̄asi te s̄ō.

Dafidi u Gusun̄o siaram̄o

(I maa m̄erio Bandun Gari I, 17:16-27)

¹⁸ Ma Dafidi u seewa u da Yinni Gusun̄on s̄āa yer̄o u gerua u n̄e, Yinni Gusun̄o, na ȳē ma na n̄ s̄āa ḡāanu. N̄en bwesera kun maa ḡāanu tura. Ka m̄e, a man kua sun̄o Yerusalemu mini. ¹⁹ Adama a ye garisi ḡāa piiminu wunen mi. Domi a kpam gerum̄o nge m̄e n̄en bweseru ta ko n s̄āa sia. Ma a man ye s̄ōm̄o, n̄e wi na s̄āa t̄on diro.

²⁰ Yinni, mba kon maa nun s̄ō. Domi a man ȳē k̄o. ²¹ Wunen gari ka maa wunen ḡorun k̄irun saabuwa a ka man ḡāa baka nini kpuro kua. Ma a man nu s̄ōsi. ²² Ḡāanu kpuro ye sa nua a kua, geema, ya s̄ōsim̄o ma a kp̄ā. Goo sari wi u s̄āa nge wun̄e. Wun̄e turowa a s̄āa Gusun̄o. ²³ Bweseru garu maa sari nge b̄ese Isireliba te ta koo n̄e, ten b̄ūu u tu yakama yorun di ma u tu ȳisuru k̄ā ta n ka s̄āa wigiru. Ka geema ḡāa bakana a sun kua. A maa ḡāa maamaakiginu kua wunen tem s̄ō b̄esen wuswaāo ye a ka sun yakama Egibitigibun min di, ka bwesenu ganun n̄oman di, ka ben b̄ūnun suunu s̄ōn di, kpa sa n ka s̄āa wun̄egibu ²⁴ mam mam sere ka baadommāo. Ma wun̄e Gusun̄o a kua b̄esen Yinni. ²⁵ N n m̄en na, Yinni, gari yi a gerua n̄e ka n̄en bweserun s̄ō, a de yi koor̄a sere ka baadommāo. ²⁶ A de wunen ȳisuru tu w̄olle suara sere ka baadommāo kpa bu n̄e, wun̄e Gusun̄o w̄ollu ka tem Yinniwa a s̄āa Isireliban Yinni. Kpa a de n̄en bwese k̄era ya n bandu dii wunen wuswaāo. ²⁷ Domi wun̄e Gusun̄o, w̄ollu ka tem Yinni, wun̄e wi a maa s̄āa Isireliban Yinni, wuna a man s̄ōwa a n̄e, kaa de n̄en bibun bweseru tu bandu di n̄en biru. Yen s̄ōna na ka k̄āka na kana teni m̄o. ²⁸ Yinni Gusun̄o, wuna a s̄āa Gusun̄o. Wunen gari yi a gerua yi ra koorewa. Wuna a maa man durom m̄eni n̄ō mw̄eru kua. ²⁹ N n m̄en na, a n̄en bweseru domaru kuo kpa ta n bandu dii sere ka baadommāo wunen wuswaāo. Domi wuna a gerua m̄e. Kpa a maa de doma te, ta n bu w̄āasi sere ka baadommāo.

8

Dafidin tabu kowobu

ba nasara wa

(I maa m̄erio Bandun Gari I, 18:1-13)

¹ Yeniban biru ye ya koor̄a wee. Dafidi u ka Filisitiba tabu kua u kamia u bu sekuru doke. Ma u bu taare u kua ben yinni. ² Yen biru u maa M̄abuba w̄ari u kamia. Be u mw̄era u bu kp̄i kp̄iwa s̄āa ita. Ma u s̄āa yirun t̄ambu go, ma u tiagibu deri. Nge m̄eya Dafidi u ka M̄abuba mwa u taare u

bu wɔ̃ gobi sure. ³ U maa Hadadesεε Rehɔ̃bun bii kamia, wi u s̃aa Soban sina boko Sirin temɔ. Sanam mε sɔ̃, Hadadesεε wi, u dɔ̃wa u daa te ba mɔ̃ Efaratin tem mwa. ⁴ Yera Dafidi u durɔ̃ win maasɔ̃bu tɔ̃mbu nɔ̃rɔ̃bu ka nata ka wunɔ̃bu (1.700) mwa ka maa naanaakobu nɔ̃rɔ̃bun suba yendu (20.000). Ma u tii dumi wunɔ̃bu (100) yiiya ben dumi sɔ̃, ma u yi yi tien naa s̃inu bɔ̃ra. ⁵ Yen biruwa Sirigibu ba na saa Damasın di bu ka Hadadesεε Soban sunɔ̃ wi somi. Ma Dafidi u ben tɔ̃mbu nɔ̃rɔ̃bun suba yenda yiru (22.000) go. ⁶ Yera u win tabu kowobu yi yi Siri mi. Ma Sirigii be, ba kua wigibu, u bu taare u wɔ̃ gobi sure. Mi Dafidi u gesi dua kpuro, Yinni Gusunɔ̃ u ra ñn nasara wɛ̃wa. ⁷ Yera Dafidi u Hadadesεεn tε̃ε wuraginu suama u ka na Yerusalemuɔ. ⁸ Ma u maa sii gannu wa too u gura saa Hadadesεεn wuu maro sinin min di, Betasi ka Berotai.

⁹ Ye Toi, Hamatin sina boko u nua ma Dafidi u Hadadesεεn tabu kowobu kpuro kamia, ¹⁰ yera u win bii Yoram u gɔ̃ra Dafidin mi, u ka ñn tɔ̃biri kpa u ñn siara yɛ̃n s̃ɔ̃ u Hadadesεε tabu wɔ̃ri u kamia. Domi Toi ka Hadadesεε ba raa tabu wɔ̃rinε̃wa. Ma Yoram u seewa u dendi ỹa ni ba kua ka sii geesu ka wura ka sii gandu sua u ka Dafidi naawa. ¹¹⁻¹² Ma Dafidi u ye kpuro mwa u Yinni Gusunɔ̃ yiiya nge mε u raa ñn sii geesu ka wura yiiye ye u gura saa Sirigibu ka Mɔ̃abuba ka Amoniba ka Filisitiba ka Amalekiban min di, ka sere maa ye u wa Hadadesεε Rehɔ̃bun biin min di.

¹³ Sanam mε Dafidi u ka Sirigibu tabu kua u wee, yera u Edɔ̃muba wɔ̃ri wɔ̃wa ye ya w̃a nim w̃ɔ̃ku bɔ̃ruguun s̃ɔ̃ yɛ̃san ñm dwaru gia. Ma u ỹisuru yara, u ben tɔ̃mbu nɔ̃rɔ̃bun suba yendu yiru sari (18.000) go. ¹⁴ Yera u tabu kowobu yi yi Edɔ̃mun tem kpuro sɔ̃. Edɔ̃muba ba kua wigibu, ba ka win woodaba sɔ̃mburu m̃. Mi Dafidi u gesi dua kpuro Gusunɔ̃ u ra ñn nasara wɛ̃wa.

Dafidin s̃m kowobun ỹsa

(I maa mε̃rio Bandun Gari I, 18:14-17)

¹⁵ U bandu dii Isireliba kpuro sɔ̃ u be kpuro siriamme nge mε n weenε. ¹⁶ Saa ye sɔ̃, Yoabu Seruyan biiwa u s̃aa win tabu sunɔ̃. Yosafati, Ahiludun biiwa maa s̃aa win tire bero. ¹⁷ Sadaku, Akitubun bii ka Akimε̃ki, Abiataan bii, beya ba s̃aa ỹaku kowobu. Serayawa maa s̃aa win tire yoro. ¹⁸ Benaya, Yehoyadan bii u s̃awa Dafidin k̃s̃obun wirugii. K̃so beya Keretiba ka Peletiba. Beya ba ra t̃n k̃sobu go, kpa bu win gɔ̃ra da. Win tiin biba ba maa s̃aa win tem sina asakpɔ̃bu.

Dafidi ka Mε̃fiboseti

9

¹ S̃ɔ̃ teeru Dafidi u bikia u nεε, Sɔ̃ɔ̃lun bweseru sɔ̃, goo u ñ maa tie, kpa n wa n ỹero durom kua Yonatan s̃ɔ̃?

² N deema s̃m kowo goo u w̃a Sɔ̃ɔ̃lun yenuɔ̃ wi ba sokumɔ̃ Siba. Ma Dafidi u ñn sokusia. Ye u na, ma u ñn bikia u nεε, wuna ba sokumɔ̃ Siba?

Ma u wura u nεε, oo, nena mi, yinni.

³ Ma Dafidi u nεε, goo sari wi u s̃aa Sɔ̃ɔ̃lun bweseru kpa n wa n ỹero durom kua nge mε na Yinni Gusunɔ̃ nɔ̃ mwẽεru kua?

Ma Siba u ñn wisa u nεε, Yonatan u bii goo mɔ̃ mi, wi u s̃aa yemɔ̃.

⁴ Sina boko u bikia u nεε, mana u sere w̃a.

Ma Siba u nεε, u w̃awa Makiri, Amielin biin yenuɔ̃ Lodebaaɔ.

⁵ Ma Dafidi u gɔ̃ra Lodebaa mi, bu ñn kasuma. ⁶ Yera ba ka Mε̃fiboseti, Yonatan bii, Sɔ̃ɔ̃lun debubu ge na Dafidin mi. Ma u kpuna Dafidin wuswaaɔ u ñn bẽεre wɛ̃.

Dafidi u ñn soka u nεε, Mε̃fiboseti.

Ma u wura u nεε, nε wee, yinni.

⁷ Dafidi u ñn s̃ɔ̃wa u nεε, a ku nanda. Duroma kon nun kua ka gem wunen baaba Yonatan s̃ɔ̃. Kon nun wunen debu Sɔ̃ɔ̃lun tem kpuro wesia. Yen biru a n da ka man di saa baayere nen dii yero.

⁸ Ma u maa kpuna u Dafidi bẽεre wɛ̃. U nεε, yinni, mba na s̃aa a ka nen laakari mɔ̃ mε̃sum, nε wi na s̃aa nge b̃ɔ̃ goru mini.

⁹ Yera sina boko u Siba Soolun sam kowo soka u nun sowa u nee, ga ni nu raa sa Soolu wunen yinniginu kpuro, ka ye ya sa win yenu baayere gesi, na ye win debubu Mefiboseti we. ¹⁰ Te wune ka wunen bibu ka wunen sam kowobu, bee kpurowa i ko i nun wukua, kpa u ka dianu wa u n dimo. Adama Mefiboseti wi, u ko n da ka man diwa baadomma nen dii yero.

N deema Siba wi, bii ton durabu wakura nobuwa u mo. Win sam kowobu maa tonu yendu. ¹¹ Ma u sina boko wisa u nee, yinni, ye a man sowa kpuro, yera kon ko. Ma Mefiboseti u ra n daamo u n dimo Dafidin dii yero, nge win bibun turo.

¹² Mefiboseti wi, u bii piibu gagu mo ge ba mo Mika. Ma ton be ba wa Sibana yenuo kpuro ba kua Mefibosetin sam kowobu. ¹³ Mefiboseti, yemo wi, u da u wa Yerusalemuo kpa u wa u n da ka dim de sina bokon dii yero baadomma.

10

Ba Dafidigibu sekuru doka

(I maa merio Bandun Gari I, 19:1-5)

¹ Yeniba kpuron biru, Amoniban suno u kpuna u gu, ma win bii Hanuni u gona kosire kua. ² Yera Dafidi u nee, kon Hanuni durom kuawa nge me win tundo Nakasi u raa man kua. Ma u win bwabu gora bu da bu ka nun nukuru yemiasia win tondon gon s. Ye bwa be, ba tura mi, ³ yera Hanunin sina asakpabu ba nun sowa ba nee, a tamaa Dafidin bwa be, ba nawa bu ka wunen tundo beere we? A n ye ba nawa bu ka besen wun saria gia, kpa bu gu warima bu mwa?

⁴ Yera Hanuni u Dafidin bwa be mwera, u ben tobunu kona beri berika u sukum deri. Ma u ben yabenu botira ben taanun deedeerun di. Yen biru u bu gira ba doona. ⁵ Yera gaba da ba ye Dafidi sowa. Ma u tambu seeya bu na bu bu senna ko kpa bu bu s bu gina sino Yeriko sere ben tobunu nu n kpia. Domi ba wawa seku bakaru so.

Dafidi u Sirigibu ka Amoniba kamia
(I maa merio Bandun Gari I, 19:6-19)

⁶ Ye Amoniba ba wa ma Dafidin wera woo dua ben so, yera ba tabu durabu norobun suba yendu (20.000) kana Sirigibun min di. Tabu kowo ben wusa, Beti Rehabu ka Soba. Ma ba tambu norabu (1.000) wa Maakan sina bokon min di. Sobagibun min di maa tambu norobun suba wakura yiru (12.000). ⁷ Ye Dafidi u nua mesum, yera u bu Yoabu ka win tabu durabu sure ba bu wari. ⁸ Ma Amoni be, ba yara ba ben tabu sa kpi ben wun gbaramun konnawa. Adama Sirigii be ba na Soba ka Beti Rehobun di, ka Tobugibu ka Maakagibu, ba da ba wawa nenem yakaso. ⁹ Ye Yoabu u wa ma ba koo bu warimawa biru ka wuswaan di, yera u tabu yero bu gosa Isireliba so, bu ka da bu Sirigibu wari. ¹⁰ Be ba maa tie u nee win wano Abisai u bu kparo, bu ka da bu Amoniba wari. ¹¹ U win wano wi sowa u nee, Sirigibu ba n man dam kera, a na a man somi. Amoniba ba n maa nun dam kera kon na n nun somi. ¹² A de a n warugoru mo, kpa su sanna ka hania besen tambu ka wuu si Yinni Gusuno u sun wen so, kpa win tii u sun kua nge me u ki.

¹³ Yoabu ka win tabu kowobu ba seewa ba da bu ka Sirigii be wari, ma Sirigii be, ba duki yakikira. ¹⁴ Ye Amoniba ba wa ma Sirigibu ba duki yakikira, yera ben tii ba maa yakikira Abisain wuswaan di, ba wari wuu. Yen biru Yoabu u gora u wura Yerusalemuo.

¹⁵ Ye Sirigii be, ba wa ma Isireliba ba bu kamiawa, yera ba wure ba maa ben tabu kowobu menna. ¹⁶ Ma Hadadesee u gora bu Sirigii be ba wa daa te ba mo Efaratin guruo sokuma. Yera ba menna ba na Helamu. Sobaki Hadadeseen tabu sunawa u bu kpare. ¹⁷ Yera ba Dafidi ye sowa. Ma u Isireliba menna, ba Yuudeni tabura ba na Helamu. Saa ye sora Sirigibu ba sora kua ba Isireliba wari ba ka bu tabu kua. ¹⁸ Adama ba bu kpana ba duki sua. Ma Isireliba ba ben tambu nata ka wunabu (700) go be ba tabu kekaba kpare so, ka maasabu norobun

suba weeru (40.000). Ma ba ben tabu sunɔ Sobaki mɛɛra kua. Miya u gu.

¹⁹ Sinam be ba raa Hadadesɛɛ sãamɔ mi, ba wa ma Isireliba ba nùn kamia. Yera ba ka Isireli be dora ma ba Dafidi sãwa. Saa yen dɔma ten di, Sirigibu ba n̄ maa wure bu Amɔniba somiru da.

Dafidi ka Bati Seba

11

¹ Wɔɔ kpɔɔn saa yè sɔɔ sinambu ba ra tabu yari, yera Dafidi u win bwãabu ka win tabu sunɔ Yoabu ka sere maa Isireliba kpuro gɔra bu da bu Amɔniba go. Kpa bu wuu ge ba m̄ Raba mwa. Adama win tii u n̄ de. U s̄ yɛnuɔ Yerusalemuɔ.

² Yera yoka gaa u seewa saa win kitarun di u b̄su win sina dii tɛɛra wɔllɔ. Min diya u kurɔ goo wa u woburumɔ. Kurɔ wi, kurɔ burɔn tiiwa. ³ Yera u gɔra bu kurɔ win asansi bikia. Ba nùn s̄ɔwa ba nɛɛ, wiya ba m̄ Bati Seba, Eliamun bii. U sãawa Uri Hɛtin kurɔ. ⁴ Ma Dafidi u sɔmɔbu gɔra bu nùn sokuma. Ye u na, ma u ka nùn menna. Yen biru kurɔ wi, u dɛɛrasiabun wororu kua, ma u wura win yɛnuɔ.

⁵ Ye u deema wee, n kua gura, ma u Dafidi gɔria bu nùn s̄ wee, u gura m̄.

⁶ Yera Dafidi u gɔra Yoabun mi, u de Uri Hɛti wi, u na.

Ma Yoabu u dera Uri u da Dafidin mi saa tabu gberun di. ⁷ Ye u tura, yera Dafidi u nùn bikia u nɛɛ, Yoabu u bwãa do? Win tɔmbu kpuro ba alafia m̄? Anna maa tabu gia sãa. ⁸ Yen biru u maa nùn s̄ɔwa u nɛɛ, u doo win yɛnuɔ kpa u win k̄ri tea u wɛra.

Yera Uri u seewa u yara sina kpaarun di. Ma Dafidi u nùn k̄nu m̄risia yɛnuɔ. ⁹ Adama Uri kun de win yɛnuɔ. U da u kpunawa sina kpa ten kɔnnɔwɔ ka sunɔn kirukuba sannu. ¹⁰ Ye ba Dafidi s̄ɔwa ma Uri kun de yɛnuɔ, yera Dafidi u nùn bikia u nɛɛ, n̄ n̄ gɔburun diya a wee ro? Mba n kua a n̄ ka de wunen yɛnuɔ.

¹¹ Ma Uri u Dafidi s̄ɔwa u nɛɛ, Gusunɔn woodan kpakororu ka Isireliba ka Yudaba ba wãa kunu s̄ɔ tabu gberɔ, ka sere n̄n yinni Yoabu. Yera kon da n̄n yɛnuɔ n di kpa n n̄ kpa n

ka n̄n kurɔ menna? Sere ka wunen wãaru, na n̄ kp̄ n yen bweseru ko.

¹² Ma Dafidi u nùn s̄ɔwa u nɛɛ, n̄ n m̄n na, a kpam kpunɔ mini gisɔ kpa a doona sia. Ma Uri u sina Yerusalemuɔ dɔma te. ¹³ Yera Dafidi u nùn dim soka u dera u di u n̄ra sere tam mu nùn go.

Adama ye n kua w̄kuru u kpam yara u da u kpuna ka sunɔn kirikuba. U n̄ de win yɛnuɔ.

¹⁴ Sisiru bururu yera Dafidi u Yoabu tireru yorua u Uri wɛ u ka da. ¹⁵ Ye u yorua tire te s̄ɔ wee. U nɛɛ, bu ka Uri doo mi tabu sum kpa bu yarina bu nùn deri, yibɛɛba bu nùn s̄re bu go.

Urin gɔɔ

¹⁶ Saa yè s̄ɔ Yoabu u tire te gara u kpa, yera u Uri sure mi u yɛ yibɛɛban tabu durɔ damgiba wãa. Domi wiya u wuu gen saria yɛ ba ka gu tarusi.

¹⁷ Yera wuu gen tabu durɔ be, ba yarima ba tabu w̄rina ka Yoabu, ma Dafidin tɔmbu s̄ɔ dabira w̄ruka. Mi s̄ɔra Uri Hɛti wi, u gu. ¹⁸ Ma Yoabu u sɔmɔ wuna u ka nùn ḡri Dafidin mi, u nùn taa bin labaari kpuro s̄. ¹⁹ Yera u sɔmɔ wi s̄ɔwa u nɛɛ, à n sina boko taa bin baaru kpuro saaria a kpa, ²⁰ ma a wa u m̄ru b̄sira sere u nun s̄ɔwa u nɛɛ, wara raa nɛɛ, i wuu ge susi i gu tabu w̄ri. I n̄ yɛ ma gb̄raru w̄llun diya ba ra s̄ɛnu tweemɛ? ²¹ Wara u Abimɛlɛki, Gedeonin bii go. I n̄ yaaye ma t̄n kurɔwa u nùn n̄ɛrun bia kara gb̄raru w̄llun di ma u gu Tebesiɔ? N n m̄n na, m̄ban s̄na i gb̄ra te susi. U n gerua m̄, u kpa, saa yera kaa nùn s̄ win b̄ɔ Uri, Hɛti wi, u maa gu.

²² Sɔmɔ wi, u seewa u doona. Ye u tura Dafidin mi, u nùn ye kpuro saaria ye Yoabu u nùn s̄ɔwa u gere. ²³ U nɛɛ, ka gem, t̄n be, ba sun dam kere. Ba raa yarima ba sun deema yakasɔ, ma sa bu gira sa ka da sere ben gb̄ra kɔnnɔwɔ. ²⁴ Yera ben t̄n towobu ba wunen bwãabu tweema saa gb̄ra ten w̄llun di. Sina boko, miya wunen bwãabun dabira gu. Mi s̄ɔra Uri Hɛti win tii u gu.

²⁵ Ma Dafidi u sɔmɔ wi s̄ɔwa u nɛɛ, à n wura, a Yoabu s̄ u ku de yeniba yu win nuki sanku. Domi tabu s̄ɔ, takobi

yà kun gee go, ya koo giò go. N n men na, u hania koowo u tən be wəri u wuu ge mwa. Wunen tii à n tura, a nùn dam kēeyà.

²⁶ Ye Urin kurò wi, u nua ma win durò u gu yera u win gəə swī. ²⁷ Saa ye yen baa ya doona, ma Dafidi u səmə gəra ba ka kurò wi na win yenuə u nùn sua kurò, ma u nùn bii tən durò marua. Adama ye Dafidi u kua mi, ya n̄ Yinni Gusunə dore.

Natani

u Dafidi nùn win taare sṓəsi

12

¹ Yen biru Yinni Gusunə u Natani gəra Dafidin mi. Ye u tura, ma u nùn sṓəwa u n̄e, tambu yiru gaba ba wāa wuu teu sṓə. Turo s̄a gobigii. Turo maa s̄a s̄aro. ² Ben wi u s̄a gobigii mi, u yāanu ka keteba mə dabi dabinu. ³ Adama s̄aro wi, u n̄ gāanu ganu mə ma n̄ kun mə yāa niu piibu gagu ge u dwa. U gu n̄ərimə ma ga kp̄əamə ka win bibu sannu. D̄ia ni durò wi, u ra di, niya u ra yāa buu ge w̄ē. Kaa te u ra ka nim n̄ə, tera u ra maa ka gu nim kē. Kpa ga n̄ kp̄i win tororu wəllə. U yāa buu ge m̄erawa nge win bii wəndia. ⁴ Sṓə teeru gobigii wi, u sṓə wa. Ye u k̄i u nùn yaare ko, yera u n̄ wa win sabe dabi te sṓə, ye u koo wuna u go sere s̄aro win yāa buu teu ge. Gera u mwa u ka win sṓə yaare kua.

⁵⁻⁶ Ye Dafidi u gari yi nua u kpa, yera win m̄aru seewa gem gem ye durò wi, u kua min sṓ. Ma u Natani sṓəwa u n̄e, sere ka Yinni Gusunən wāaru, n weenewa durò wi, u yāa buu gen saka n̄e k̄sia kpa bu durò win tii go. Domi u n̄ s̄aro win wənwəndu kue.

⁷ Ma Natani u Dafidi sṓəwa u n̄e, wuna a s̄a nge durò wi. T̄ē wee ye Gusunə Isireliban Yinni u gerua. U n̄e, u nun bandun gum t̄are a ka kua Isireliban sunə. Ma u nun wəra Sṓəlun n̄əman di. ⁸ Yen biru u nun wunen yinni Sṓəlun yenu w̄ē ka win kurəbu ka sere maa Isireliba ka Yudaban bweseru. U kun ȳē ma yeni ya tura u n̄ daa nun sosie. ⁹ N n men na, mban s̄na a win gari atafiru kua a ka kua ye n̄ s̄a k̄sa win n̄ni

sṓə. A dera Aməniba ba Uri H̄eti wi go ka takobi, ma a win kurə sua a tii koosi. ¹⁰ Yen sṓ, tabu kun maa kpeemə wunen yenuə, domi a nùn gema ma a Uri H̄etin kurə wəra a kua wunegii. ¹¹ U kpam nun sṓəmə ma u koo de k̄sa gaa yu se wunen bweseru sṓən di yu nun deema. Yera u koo de wunen bweserun goo u wunen kurəbu sua u ka kpuna wunen wuswaaə sṓə sṓə gbāara. ¹² Wunə a raa ka Urin kurò kpunawa gb̄enum, adama u koo de ȳero wi, u ka wunegibu kpuna Isireliba kpuron wuswaaə sṓə sṓə.

¹³ Ma Dafidi u Natani sṓəwa u n̄e, nen tora te, ta kp̄a te na Yinni Gusunə kua.

Natani u nùn wisa u n̄e, Yinni Gusunə u maa nun wunen durum suuru kua. A n̄ maa gbimə. ¹⁴ Adama ye a kua mi, ya dera Yinni Gusunən yibereba ba win ȳisiru gari kam gerusi. Yen sṓ, u koo de bii wi kurə wi, u ka nun mara mi, u gbi. ¹⁵ Ye Natani u gari yi gerua u kpa, u ḡsira u da win yenuə.

Dafidin biin gəə

Yen biru Yinni Gusunə u dera bii wi Dafidi u ka Urin kurə Bati Seba mara u bara gem gem. ¹⁶ Yera Dafidi u Gusunə kanaru wəri u n̄ə b̄akua bii win sṓ. Ma u dua dirə u kpuna temə w̄əku giriru. ¹⁷ Win bwāabun guro gurobu ba nùn suuru kana u ka se tem sṓən di, adama u yina. Meya u maa yina u gāanu di. ¹⁸ Ye n̄ kua sṓə n̄əba yiruse, yera bii wi, u gu. Ma Dafidin bwāa be, ba berum bara bu nùn sṓ. Domi ba n̄e, u n̄ sun swaa daki nuku sankiranun sṓ sanam m̄e bii wi, u barə. Aməna sa ko koosina t̄ē su ka nùn bii win gəə sṓ kpa sa kun ka win nuki sanki sa sosi. ¹⁹ Sanam m̄e Dafidi u wa win bwāabu ba gunnu gunnu gari m̄ə, u giā ma bii wi, u guwa. Ma u bu bikia u n̄e, bii wi, u guwa?

Ba nùn wisa ba n̄e, oo, u gu.

²⁰ Saa yera Dafidi u seewa tem di u da u wobura u win yānu k̄sa, ma u tii turare ȳēka u da Yinni Gusunən s̄a yerə u nùn s̄awa. Yen biru u ḡsirama yenuə u d̄ianu bikia. Ma ba nùn w̄ē u di. ²¹ Ma win bwāabu ba nùn bikia

ba nεε, yinni, mba wunen kookoo sin tubusianu. Domi sanam me bii wi, u wasi, a nɔɔ bɔkua ma a swĩ. Adama tẽ ye u gu, ma a seewa a di.

²² U bu wisa u nεε, saa ye bii wi, u wasi, na nɔɔ bɔkua na swĩ, domi na ñ yẽ Yinni Gusunɔ ù n koo nen wɔnwɔndu wa kpa u bii wi bekia. ²³ Adama tẽ u gu. Mban sɔna ko na n maa nɔɔ bɔkua. Kon kpĩ n nùn seeya gɔrin di? Nena kon da n nùn deema mi u wãa. N ñ maa wi, u koo wurama nen mi.

Salomɔɔn marubu

²⁴ Yen biru Dafidi u da u win kurɔ Bati Seba nukuru yemiasia, ma u ka nùn menna. Kurɔ wi, u gura sua u mara bii tɔn durɔ. Ma Dafidi u nùn yĩsiru kã Salomɔɔ. Yinni Gusunɔ u bii wi kã gem gem. ²⁵ Ma u win sɔmɔ Natani gɔra u maa nùn yĩsiru garu kẽ te ba mɔ Yedidia. Yen tubusiana, wi Yinni Gusunɔ u kĩ.

Dafidi u Raba mwa

(I maa mεrio Bandun Gari I, 20:1-3)

²⁶ Saa ye sɔra Yoabu u Amɔniban wuu ge ba mɔ Raba wɔri u gen wɔɔ bera mwa mi ben sina boko u ra n wãa. ²⁷ Yera u Dafidi sɔmɔbu gɔria u nεε, wee, na Raban bera mi nim mu wãa mwa kɔ. ²⁸ Yen sɔ, a tɔn be ba tie menna kpa i na i wuu ge mwa mam mam. Domi na ñ kĩ bu nεε, ne Yoabuwa na gu mwa. ²⁹ Yera Dafidi u tɔn be kpuro menna, ma ba da ba Raba wɔri ba ye mwa. ³⁰ Ma u wuu min sunɔn furɔ wuragu mwa. Gen bunum mu sãawa kilo tɔna ka nne. Ba gu kpee gobiginu gore. Ma ba gu sua ba Dafidi dokea wirɔ. Yen biru u ka gu da Yerusalemuɔ. Yen dɔma te, dukia baka Dafidi u gura. ³¹ Ma u Raban tɔn be ba tie yoo sɔma koosia. Ben gaba dãa bɔrimɔ ka gbẽε, gabu ka sii, gaba tem gbemɔ ka dākuru, ma gaba birikiba mɔ. Nge meya u Amɔniban wusu kpuron tɔmbu yoo sɔma kpẽε. Yen biru u gɔsirama Yerusalemuɔ ka win tɔmbu kpuro.

Amɔɔ ka Tamaa

13

¹ Yeniban biru, ye ya koora wee. Abusalɔmu, Dafidin bii, u sesu mɔ wi ba sokumɔ Tamaa. Kurɔ burɔn tiwa u sãa. Yera ben tundo turosi wi ba mɔ Amɔɔ u nùn kã too, ² sere kã te, ta dera u ñ maa yẽ ye u mɔ. Ma u tii kua barɔ. Adama Tamaa u ñ gina durɔ yẽ, ya maa sã Amɔɔ u ka nùn kpuna. ³ N deema Amɔɔ u bɔrɔ goo mɔ wi ba sokumɔ Yonadabu. U sãawa Dafidin mɔɔ Saman bii. U maa bwisi mɔ too. ⁴ Ma u Amɔɔ bikia u nεε, mban sɔna a wooramɔ a dɔɔ, wunε wi a sãa sina bokon bii. A man sɔwɔ ye n nun mɔ.

Ma Amɔɔ u nùn sɔwɔ u nεε, nen sesu Tamaawa na kã, Abusalɔmun mero turosi.

⁵ Ma Yonadabu u nùn sɔwɔ u nεε, a doo a kpuna kpa a nεε, a barɔwa. Wunen tundo, ù n na wunen mi, kpa a nùn sɔ a nεε, u de wunen sesu Tamaa u na wunen mi, u nun dīanu kua a n waamɔ, kpa a nu mwa win nɔman di a sere di.

⁶ Ma Amɔɔ u da u kpuna u tii bararu mani. Yera sina boko Dafidi u nùn beram na. Ma Amɔɔ u nùn sɔwɔ u nεε, na nun kanamɔ, a de nen sesu Tamaa u na u man kiranu yiru kua na n waamɔ, kpa n nu mwa win nɔman di n di.

⁷ Ma Dafidi u sɔmɔ gɔra Tamaan mi, u nùn sɔ u nεε, u doo u win sesu Amɔɔ deema win dirɔ u nùn dīanu kua.

⁸ Yera Tamaa u da u Amɔɔ deema diru mi u kpĩ, ma u som sua u bura u kira ni kua Amɔɔn nɔni biru. ⁹ Yen biru u kira weke te sua ma u kira ni gɔsie gbẽεru garu sɔɔ. Adama Amɔɔ u yina u di. U nεε, bu tɔmbu kpuro yaro win dirun di. Yera be kpuro ba yara min di. ¹⁰ Saa yera Amɔɔ u Tamaa sɔwɔ u nεε, a ka kira ni na dii sɔwɔ kpa n nu mwa wunen nɔmun di, n sere di.

Ma Tamaa u kira ni sua u ka nùn daawa dii sɔɔ mi. ¹¹ Ye u nùn kira ni wẽεmɔ, yera Amɔɔ u nùn gaba u nεε, a de n ka nun kpuna, nen sesu.

¹² Ma Tamaa u nεε, aawo, a ku man sanku. Domi ba ku ra yen bweseru ko bεε Isireliba sɔɔ. A ku bεεε sari kom me ko. ¹³ A n kua me, mana kon we ka seku ten bweseru. Meya wunen tii kaa ko bεεε sari bεεε Isireliba sɔɔ. Yen

sõ, a besen tundo sina boko sõwã. U ñ yinamã a man sua kurã.

¹⁴ Adama Amã kun Tamaan gari yi wure. Ma u nùn tilasi kua u ka nùn kpuna. ¹⁵ Yen biru Amã u nùn tusa too n kere kīi te u raa nùn kī. Ma u nùn sõwa u nεε, a seewo a doona.

¹⁶ Yera Tamaa u nεε, a ku maa kōsa sosi kōsa ye a man kua sã a n man gire.

Adama Amã u ñ win gari swaa daki.

¹⁷ Ma u aluwaasi wi u nùn nōrimõ soka u nεε, a kurã wini giro minin di. A de u yari tãwã kpa a gambo kenε a beri.

¹⁸ Ma Amãn aluwaasi wi, u Tamaa yara u gambo ye kenua.

N deema yabe nōnigira * Tamaa u sebua. Ten bwesera sina bokon bii wãndia be ba ñ durã yē ba ra sebe.

¹⁹ Ye Tamaa u yara, yera u tii torom wisi wirã ma u win yabe nōnigii te gīa u ka win nuku sankiranu sōsi. U wiru nãma sãndi u sumã ka dam.

²⁰ Yera win sesu Abusalõmu u na u nùn bikia u nεε, Amã u ka nun kpuna? N n men na, a seewo, nen sesu, a ku gari yi garisi gõruã too, domi wunen sesuwa.

Adama ka mε, Tamaan nukura sankira too. Ma u da u wãa Abusalõmun dirã. ²¹ Sina boko Dafidi u ye kpuro nua, yera u mõru kua. Adama u ñ Amã gerusi, yèn sã u sãa win bii gbiikoo ma u nùn kī too.

²² Abusalõmu kun maa Amã gãanu sõwa. Adama u nùn tusa yèn sã u win sesu tilasi kua u ka kpuna.

Abusalõmu u win sesu

mõru bara

²³ Wõã yirun biru, sõã teeru Abusalõmu u win yãanun sansu bōrimõ Baali Hasorio Efaraimun tem bõkuã. Ma u win tundo turosibu sina bokon bibu kpuro dim soka. ²⁴ U sere bu dim mε soku, u da u sina boko deema u nεε, yinni, wee ba nen yãanun sansu bōrimõ, sa yen tãõ bakaru m̃. Na kī wunε ka wunen bwãabu i na i ka sun di.

²⁵ Ma sina boko u nùn wisa u nεε, aawo, nen bii, besen kpuro kun dãõ. Domi sãmunu koo kpẽa.

Ma u nεε, a suuru ko, a de a da ka mε.

Adama sina boko u yina. Domara u nùn kua. ²⁶ Yera u sina boko sõwa u nεε, a de baa nen mãõ Amã u na.

Ma sina boko u nεε, mban sõna a kī u na wunen mi.

²⁷ Abusalõmu u maa sina boko suuru kana, ma u dera Amã u da ka sere maa win bii be ba tie kpuro.

²⁸ Yera Abusalõmu u win sãm kowobu sõwa u nεε, i n laakari sãa sanam mε tam mu koo Amã go. Saa yera kon bεε sã n nεε, i nùn soowo i go. I ku berum ko domi nena na bεε wooda wẽemã. I de i yõra i tãn durã kom sõsi.

²⁹ Ma Abusalõmun sãm kowo be, ba Amã kua nge mε u gerua. Yera sina bokon bii be ba tie ben baawure u win keteku yõwa u duka sua.

³⁰ Sanam mε ba duki yarina mi, yera Dafidi u nua ma ba win bibu kpuro go, baa ben turo kun tie. ³¹ Ma u seewa u win yaberu nenua u karana u kpuna temã nuku sankiranun sã. Meya maa win bwãaba kua. ³² Yonadabu, Dafidin mãõ Saman bii, u gerua u nεε, yinni, a ku nεε, ba wunen bibu kpuro go. Domi Amã tãnawa u gu. Saa dõma tèn di u ka Tamaa kpuna ka dam mi, yera Abusalõmu u ka bwisika u nùn go. ³³ Yen sã tē, a ku gõru doke ma wunen bibu kpurowa ba gu. Adama a n yē ma Amã tãnawa u gu.

³⁴ Yen biru Abusalõmu u duka yakura.

Gbãrarun kãnnã kõso u sīra u wa wee, tãn wõru ga wee win biruõ guurun bera gian di. Ma u da u sina boko sõwa ye u wa.

³⁵ Ma Yonadabu u nùn sõwa u nεε, yinni, wunen biba. Wee ba wee. N ñ meya na nun sõwa?

³⁶ Sere u ka gari yi gere u kpe, yera sina bokon bii be, ba tunuma. Ma ba wuri wõri. Sina bokon tii ka win bwãabu ba maa swī gem gem.

³⁷⁻³⁸ N deema saa ye sãõ, Abusalõmu u kpikuru woo Talimai, Amihudun

* **13:18** yabe nōnigiru - I Handunian torubu 37:3n tubusianu mεerio.

biin mi, wi u sãa Gesurin sina boko. Ma u sina mi, n ka kua wãõ ita. Saa ye kpuro sãõ, Dafidi u wãa win sina kpaarõ u win bii Amõõn gãõ sumõ. ³⁹ Saa ye Dafidin nukura yemia, win mõru ye u ka Abusalõmu mõ ya sure.

Yoabu u kĩ

Abusalõmu u gõsirama yenuõ

14

¹ Yoabu Seruyan bii u gia ma Dafidi sina bokon gõru ga woowa win bii Abusalõmun mi gia. ² Yera u gõra Tekoã bu da bu kurõ bwisigii goo kasuma. Ye kurõ wi, u tunuma yera Yoabu u nùn sãõwa u nẽẽ, a gãõ woorun yãnu dokeo kpa a n sãa nge a nuki sankire. A ku turare gaa doke. A n gesi sãa nge wi u gãõ sãõ n tẽ. ³ À n kua mẽ, kpa a da sina bokon mi, a nùn sãõ ye kon nun sãõ kpuro.

Ma u nùn sãõwa ye u koo gere. ⁴ Ma kurõ wi, u seewa u da u ka sina boko gari yi ko. Ye u tura mi, yera u yiira u wiru tem girari u nẽẽ, yinni, a man faaba koowo.

⁵ Yera sina boko u nùn bikia u nẽẽ, mba n kua.

Ma u wisa u nẽẽ, yinni, wee, nẽ gõminiwa. Nẽn durõ u gu, ⁶ u man bibu yiru deria. Bii bera ba sanna gberõ. Saa ye sãõ, goo sari ben turuku u sere bu yakiana. Ma turo u win winsim so u go. ⁷ Tẽ wee, nẽn bweseru ta man seesi ta nẽẽ, n bu wi u win winsim go mi nõmu sãndio bu maa nùn go, yẽn sãõ u win winsim yem yari. Wee, nã n bu bii wi nõmu sãndia, na n maa bii goo mõ wi u koo nẽn durõn tubi di, kpa win bweseru tu gbi.

⁸ Ma sina boko u kurõ wi sãõwa u nẽẽ, a gina wio. Kon nẽn bwãabu sãõ bu da bu nun wunẽn gari yi wunana.

⁹ Ma kurõ wi, u nùn wisa u nẽẽ, yinni, baa bà n koo goo taare wẽ, nẽ ka nẽn tondon yenugiba ba koo taare wẽ, n n wunẽ ka wunẽn bwãabu.

¹⁰ Sina boko u nùn sãõwa u nẽẽ, goo ù n wunẽn kãsa gerua, a ka nùn na mini. Saa yera yẽro kun maa nun babamõ.

¹¹ Ma kurõ wi, u nẽẽ, a man nõõ mwẽeru kuo ka Yinni Gusunõn yĩsiru, ma a n derimõ be ba bii win mõru kãsiamõ bu maa kãsa sosi bu nẽn bii wi u tie go.

Yera sina boko u nùn wisa u nẽẽ, sere ka Yinni Gusunõn wãaru, wunẽn bii wi, baa win wirun seri tia kun wõrimõ.

¹² Ma kurõ wi, u nẽẽ, yinni, a de n maa gari fiiko gere.

Yera sina boko u nẽẽ, a geruo.

¹³ Ma u nẽẽ, yinni, mban sãõna a kãsa yeni mõ ye ya Gusunõn tãmbu waamõ. A dera wunẽn tiin bii u kpikiru woo wunẽn sãõ. Tẽ, wunẽn gari yi a gerua mi, wuna yi ka yã. ¹⁴ Tilasiwa besẽn baawure u ka gbi sãõ teeru kpa sa n sãa nge nim mẽ mu yari tem sãõ, mẽ ba n kpẽ bu maa gura. Adama Gusunõ kun kĩ Abusalõmu u gbi tẽ. U kĩwa u gõsirama kpikirun di u n wãa win bõkuõ. ¹⁵ Yinni, ye na ka na wunẽn mi, na nun gari yini kpuro sãõwa, nẽn tãmba ba man berum tia. Yera na nẽẽ, kon na n nun yi sãõ. Sõrãkudo kaa nẽn gere wura. ¹⁶ Kpa a sun wõra nẽ ka nẽn bii be ba kasu bu sun gon nõman di, be, be ba n kĩ sa n maa baa mõ tem mẽ Gusunõ u sun wẽ sãõ. ¹⁷ Na tii sãõwa na nẽẽ, wunẽn gari yi koo man nukuru yemiasia. Domi na nun mẽerawa nge Gusunõn gõrado wi u kãsa ka gean wunana yẽ. Kpa Gusunõ wunẽn Yinni u n wãa ka wunẽ.

¹⁸ Ma sina boko u kurõ wi sãõwa u nẽẽ, na kĩ n nun gãanu bikia. A ku man weesu kua a yen gaa bere.

Ma kurõ wi, u nẽẽ, yinni, a geruo.

¹⁹ Yera sina boko u nẽẽ, n n Yoabuwa u nun yeniba sãõwa?

Kurõ wi, u nùn wisa u nẽẽ, yinni, sere ka wunẽn wãaru, ye a gerua mi, ya sãawa gem. Wunẽn bõõ Yoabuwa u man gari yi sãõwa u nẽẽ, n na n nun sãõ. ²⁰ U ye kuawa n wa gari yi kpuro yi ka wẽra. Wee, a maa bwisi mõ nge Gusunõn gõrado a n ka yẽ ye ya kooramõ handuniaõ.

²¹ Yen biru Dafidi sina boko u da u Yoabu sãõwa u nẽẽ, to, kon ko nge mẽ a kĩ. A doo a nẽn bii Abusalõmu wi gõsiama.

²² Yera Yoabu u nùn kpuna ka bεεε u nùn siara. Ma u gerua u nεε, yinni, gisara na wa ma a ka man nōnu geu mεεra. Domi a nεε, kaa ko ye na nun kana.

²³ Ma Yoabu u seewa u da Gesuriō Abusalōmun mi, u ka nùn wurama Yerusalemuō. ²⁴ Ye ba tunuma, sina boko u nεε, a de u da u sina win yenuō. A ku de u na nen mi.

Ma Abusalōmu u da win yenuō, u ñ de sina bokon mi.

Abusalōmu ka Dafidi ba dora

²⁵ Abusalōmu wi, durō burōn tiiwa. Goo sari Isireliba sō wi u yīsiru yara buram mēn saabu. Saa win naa tararun di sere ka win wirō, gam sari mi kaa kpaka wa. ²⁶ Wōō ka wōōwa u ra win seri kōni. Domi saa yera yi ra nùn bunie too. Win seri yi ba kōna mi, yin bunum mu ra kilo yiru kere. ²⁷ Bii tōn durōbu itawa u mara ka bii tōn kurō turo. Win yīsira Tamaa. U sāawa kurō burōn tii.

²⁸ Abusalōmu wi, u kuawa wōō yiru Yerusalemuō, u ñ sina boko waare. ²⁹ Yera u Yoabu sokusia u na u nùn gōri sina bokon mi. Adama Yoabu u yina u na. Ma u kparam wure u nùn sokusia. Ka mε, u yina u na. ³⁰ Ma Abusalōmu u win bwāabu sōōwa u nεε, Yoabun gberu wee nεgirun bōkuō. U maa dīanu mō mi. I doo i win gbee te dōō mēni.

Ma ba da ba tu dōō mēni. ³¹ Yera Yoabu u seewa u da Abusalōmun mi, u nùn bikia u nεε, mba n kua wunen bwāabu ba ka da ba nen gberu dōō mēni.

³² Abusalōmu u nùn wisa u nεε, domi na nun sokusia na nεε, a na n nun gōri sina bokon mi, kpa a nùn bikia mban sōna u dera na wurama Gesurin di. Domi n daa sanō na n woo mi gia. Tē na kī su waana nε ka sina boko. Taare gaa yà n man wāasi, kpa u man go.

³³ Ma Yoabu u da sina bokon mi, u nùn gari yi tusia. Yera sina boko u Abusalōmu sokusia. Ye u tunuma win mi, u kpuna ka bεεε. Ma sina boko u nùn tōbura u bōkasi.

Abusalōmu u nia sāa

u sina boko bandu mwaari

15

¹ Yen biru Abusalōmu u da u tabu kēkē kasu ka dumi ka tōmbu weeraakuru be ba ra n nùn gbiiye mi u dōō. ² U ra sewa buru buru yellu u n wāa wuun duu yerō. Goo ù n sarō u siribu dōō sina bokon mi, yera u ra yēro yōrasie u nùn bikia u nεε, bwese kera yeren min diya a yarima.

U n nùn wisa u nεε, u yarimawa Isireliban bwese kera kasan di, ³ kpa Abusalōmu u nùn sō u nεε, a wunen gem mō, adama à n da sina bokon mi, goo kun nun swaa dakimō.

⁴ Kpa u n kparam mō, bà n man kua siri kowo tem mε sōō, baawure wi u siribu na nen mi, kon nùn siriawa dee dee.

⁵ Mi u yō wuun duu yerō, goo ù n na win mi, u nùn kpuna u ka nun bεεε wē, u ra nōmu demiewa u yēro nenε u bōkasi.

⁶ Nge mēya Abusalōmu u Isireliba kpuro kua be ba siribu daamō sina bokon mi. Ma ba tii wesia win mi gia.

⁷ Ye n kua wōō nne, yera Abusalōmu u sina boko Dafidi sōōwa u nεε, na nun kanamō, a de n da Heboroniō n ko yèn nōō mweeru na Yinni Gusunō kua. ⁸ Domi sanam mε na wāa Gesuriō, Sirin temō, na nεε, ma Yinni Gusunō u ka man wurama baani ka gem, kon nùn yākunu kua Heboroniō.

⁹ Ma sina boko u nεε, a doo ka bōri yendu.

Ma Abusalōmu u seewa u da Heboroni mi. ¹⁰ Min diya u tōmbu gōra gōra asiri sōō Isireliban bwesenu kpuro sōō, u nεε, bu be sō, bà n kākāagin swīi nua, bu kuuki koowo kpa bu kpara bu nεε, Abusalōmu u bandu di Heboroniō. ¹¹ Ma u tōmbu goobu (200) kana Yerusalemun di, ba ka nùn da Heboroni mi. Adama ba ñ yē ye u nia sāa win gōruō.

¹² Sanam mε u yākuru mō, yera u dera ba da Giloō ba Ahitofeli, Dafidin bwisi kēō kasuma. Yera Abusalōmun nia ye u sāa mi, ya dam kua. Tōn be ba ka nùn yōra ba dabiamō gem gem.

Dafidi u kpikiru sua Yerusalemun di

13 Yera goo u na u Dafidi sɔ̄wa u nɛɛ, Isireliban dabira ba tii wesia Abusalɔ̄mun mi.

14 Ma Dafidi u win bwāa be ba ka nùn wāa Yerusalemuɔ̄ sɔ̄wa u nɛɛ, n̄ n mɛn na, i seewo su kpikuru su. Ma n kun mɛ, bɛsɛn goo kun kisiramɔ̄ Abusalɔ̄mun nɔ̄man di. I wasi suo su doona, u ku raa sun deema mini u sun wahala doke. Kpa u wuu ge wɔ̄ri u gen tɔ̄mbu go.

15 Yera win bwāa be, ba gerua ba nɛɛ, ye a kī kpuro, yinni, yera sa ko ko.

16 Ma sina boko u swaa wɔ̄ri, ka win yɛnugibu. Adama u dera win ban sina kurɔ̄bu wɔ̄kuru ba sina ba sina kpaaru kɔ̄su.

17 Saa ye sina boko u yariɔ̄, yera win tɔ̄mbu kpuro ba nùn swīi. Ma ba da ba yōra sere wuun yɛnu dāaku gagun bɔ̄kuɔ̄. 18 Ma win bwāabu kpuro ka Keretiba ka Peletiba ba nùn sararimɔ̄ ka sere maa tɔ̄mbu nata (600) be ba nùn swīima Gatɪn di ba sara ba da win wuswaaɔ̄. 19 Ma sina boko u Itai, Gatigii sɔ̄wa u nɛɛ, mban sōna a ka sun swīi. A gɔ̄siro a sina Abusalɔ̄mu u nun deema. Domi wunɛ sɔ̄wa. Yen biru ba ka nun nawa saa wunɛn tem di. 20 Sɔ̄ mɛɛ tera a tunuma, kpa na n ka nun yaayaare mɔ̄ gisɔ̄? Nɛn tii na n̄ yɛ mi na dɔ̄. N n mɛn na, a gɔ̄siro ka wunɛn tɔ̄n be ba nun swīi, kpa Yinni Gusunɔ̄n durom ka win bɔ̄rɔ̄kiniru ta n ka nun wāa.

21 Adama Itai u sina boko wisa u nɛɛ, sere ka Yinni Gusunɔ̄n wāaru ka maa wunɛn tiin wāaru, yinni, yam kpuro mi a wāa, baa n̄ n gɔ̄ɔ̄ sɔ̄n na, miya ko na n maa wāa.

22 Ma Dafidi u nùn sɔ̄wa u nɛɛ, n̄ n mɛn na, a gbiiyo su da.

Ma Itai, Gatigii wi, u gbia ka win tabu kowobu ka sere ben yɛnugibu kpuro. 23 Saa ye tɔ̄n be, ba sarɔ̄ ba doona, yera tem mɛn tɔ̄mbu ba wuri wure. Ma sina boko ka win tɔ̄mbu kpuro ba daa te ba mɔ̄ Sedoroni tɔ̄bura ba doona gɔ̄baburun bera gia.

24 Yāku kowo Sadɔ̄ku u maa wāa mi ka Lefi be ba Yinni Gusunɔ̄n woodan kpakororu sɔ̄wa. Ba tu sɔ̄bia ba yi. Ma yāku kowo Abiataa u yākuru mɔ̄ sere tɔ̄n be kpuro ba ka yara wuun di ba kpa.

25 Ye ba yākuru kua ba kpa, yera sina boko u Sadɔ̄ku sɔ̄wa u nɛɛ, a Yinni Gusunɔ̄n woodan kpakoro te suo a ka wura wuuɔ̄. Yinni Gusunɔ̄ u n man durom kua, u koo de n wurama kpa n maa tu wa ten wāa yerɔ̄. 26 Adama u n nɛɛ, u man yinawa, to, nɛ wee! U man kuo nge mɛ u kī.

27 Ma u kɔ̄m nùn sɔ̄wa u nɛɛ, a wa? A wuro ka bɔ̄ri yɛndu, ka wunɛn bii Akimasi ka Abiataa ka win bii Yonataam. 28 Wee, kon yōra daa ten tɔ̄bura yerɔ̄ gɔ̄baburu mini, sere a ka man labaari sɔ̄ma.

29 Nge mɛya Sadɔ̄ku ka Abiataa ba ka Yinni Gusunɔ̄n kpakoro te wura Yerusalemuɔ̄. Ma ba sina mi.

Dafidi u Usai gɔ̄ra

u ka Abusalɔ̄mun kpunaa gia

asiri sɔ̄

30 Ma Dafidi u Olifin guuru yɔ̄ɔ̄mɔ̄ ka swīi u yasa wiru wukiri, u sīimɔ̄ ka naa dirusu. Nge mɛya win bwāa be ba ka nùn dɔ̄ ba maa kua. Ba guu te yɔ̄ɔ̄mɔ̄ ka swīi ba yasi wiru wukiri.

31 N deema goo u raa Dafidi sɔ̄wa u nɛɛ, Ahitofeli u wāa ka Abusalɔ̄mu, tɔ̄n be ba sina boko seesi sɔ̄. Ma Dafidi u Yinni Gusunɔ̄ kana u nɛɛ, u de Ahitofelin bwisi yi u Abusalɔ̄mu kɛmɔ̄ mi, yi ko asansi sarirugii. 32 Sanam mɛ Dafidi u tura guuru wɔ̄lɔ̄ mi ba ra Gusunɔ̄ sɔ̄, u deema Usai Aakigii u wāa mi, u nùn mara u yabe kīasu sebua. Ma win wira tua sɔ̄a u ka win nuku sankiranu sɔ̄si. 33 Ma Dafidi u nùn sɔ̄wa u nɛɛ, sà n da sannu, ya n̄ man somimɔ̄. 34 N n mɛn na, a gɔ̄siro wuuɔ̄ kpa a da a Abusalɔ̄mu sɔ̄ ma kaa ko win bɔ̄ɔ̄ nge mɛ a raa sɔ̄a win tundon bɔ̄ɔ̄. Nge mɛya kaa man somi à n Ahitofelin bwisi kam koosiamɔ̄. 35 Yāku kowobu Sadɔ̄ku ka Abiataa ba wāa mi ka wunɛ. Gari yi a nua saa sunɔ̄ Abusalɔ̄mun yɛnun di kpuro, a doo a bu yi sɔ̄. 36 Wee, ben bibu yiru Akimasi, Sadɔ̄kun bii ka Yonataam Abiataan bii ba maa wāa mi. Beya kaa gɔ̄rima bu na bu man sɔ̄ ye a nua kpuro.

37 Ma Usai, Dafidin bɔ̄ɔ̄ wi, u wura Yerusalemuɔ̄. Saa yera Abusalɔ̄mun tii u maa tunuma mi.

*Dafidi ka Siba***16**

¹ Saa ye Dafidi u saram wee, u guu ten wii kpiiru deri kese, yera Siba, Mefibosetin sam kowo u kurama Dafidin wuswaa ka ketekunu yiru ni u pɛɛ goobu (200) sɔbi ka resem swaanu wunɔbu (100) ka maa dāa binu ganun swaanu wunɔbu ka sere tam me ba doke gɔnan bɔɔ bakaru sɔɔ. ² Ma sina boko u Siba bikia u nɛɛ, mba yeniba.

Ma Siba u nùn wisa u nɛɛ, yinni, keteku nini, nu sāawa ni wunen yenugibu ba koo sɔni. Pɛɛ yeni ka dāa bii nini, ya sāawa ye wunen tabu kowobu ba koo di. Be ba maa wasira gbaburɔ, tam meniwa ba koo nɔ, kpa bu dam wa.

³ Sina boko u kparam bikia u nɛɛ, Mefiboseti wunen yinnin debubu maa ni?

Ma Siba u nɛɛ, u wāa Yerusalemuɔ. Domi u nɛɛ, gisɔra Isireliba ba koo nùn win debun bandu wesia.

⁴ Sina boko u nùn sɔɔwa u nɛɛ, tɛ, ye Mefiboseti u raa mɔ, ya kua wunegia.

Ma Siba u kpuna u nùn beere wɛ u nɛɛ, na siara, yinni, ye a ka man durom meni kua.

Simɛi u Dafidi wɔmmɔ

⁵⁻⁶ Ye sina boko Dafidi u tunuma Bahurimuɔ, yera Sɔɔlun dusi goo wi ba mɔ Simɛi, Geran bii, u yarima wuu gen min di, u kpenu sua u Dafidi ka win sina asakpɔbu kasukumɔ, baa me Dafidin tabu durɔbu ka win tɔmbu ba wāa win nɔm geuɔ ka win nɔm dwarɔ. Ma u nùn wɔmmɔ, ⁷ u mɔ, a doonɔ, a doonɔ, tɔn gowo wunɛ, kam wunɛ. ⁸ Gusunɔ u nun mɔru kɔsie, ma u ban te sua u wunen bii Abusalɔmu nɔmu beria yèn sɔ a Sɔɔlun yenugibu go ma a bandu di win ayerɔ. Wee tɛ, a wɔnwɔndu soore, mɛya n maa ka nun wā, domi wunɛ tɔn gowowa.

⁹ Yera Abisai, Seruyan bii, u sina boko sɔɔwa u nɛɛ, yinni, mban sɔna bɔɔ goo teni ta ka nun wɔmmɔ me. A de n da n nùn wiru bura.

¹⁰ Ma Dafidi u nɛɛ, ya n beɛ wa, beɛ Seruyan bibu. Durɔ wi, u n man

wɔmmɔ yèn sɔ Yinni Gusunɔ u nɛɛ u ko me, wara koo nùn yinari. ¹¹ Ma u Abisai ka win bwāabu kpuro sɔɔwa u nɛɛ, wee, nɛn tiin bii wi na mara, u kī u man go. Kaa sere gere Benyamɛɛ wini? N n mɛn na, i de u man wɔmɛ, Yinni Gusunɔ u n nùn sɔɔwa me. ¹² Sɔɔkudo Yinni Gusunɔ u koo nɛn wɔnwɔndu wa kpa u kɔsa ye gɔsia gea.

¹³ Ye Dafidi u seewa u win swaa wɔri u doonɔ ka win tɔmbu, yera Simɛi u sīimɔ guu ten yɛsɔ u bu bewe u bu kpenu kasukumɔ, u bu yanim wisimɔ, u Dafidi wɔnsimɔ. ¹⁴ Ye sina boko ka win tɔn be, ba tura Yuudenin daarɔ, ba wasira gem gem. Ma ba wɛra mi.

*Abusalɔmu u wāa**Yerusalemuɔ*

¹⁵ Abusalɔmu u tunuma Yerusalemuɔ ka Isireliba dabinu. Ahitofeli u maa wāa ka be. ¹⁶ Sanam me Usai Aakigii, Dafidin bɔrɔ u tunuma Abusalɔmun mi, yera u gerua u nɛɛ, sina boko, wunen hunde yu dakaa da.

¹⁷ Ma Abusalɔmu u nùn sɔɔwa u nɛɛ, mba n kua a n ka wāa wunen bɔrɔ Dafidin wuurɔ. Nge mɛya a ka nùn kīru sɔɔsimɔ?

¹⁸ Usai u nùn wisa u nɛɛ, n n mɛn baa. Domi wi Yinni Gusunɔ ka tɔn beni ka Isireliba kpuro ba gɔsa, wigiiwa na sāa. Wiya na kon maa ka yɔra. ¹⁹ Yen biru n n wuna win bii? Nge me na raa wunen tundo sāwa, nge mɛya kon maa nun sā.

*Abusalɔmu**u ka Dafidin kurɔbu kpuna*

²⁰ Yera Abusalɔmu u Ahitofeli sɔɔwa u nɛɛ, i wesianɔ sannu kpa i gere ye sa ko ko.

²¹ Ma Ahitofeli u Abusalɔmu sɔɔwa u nɛɛ, a doo a ka wunen tondon kurɔ be ba sina kpaaru kɔsu mi kpuna. Saa ye sɔɔra Isireliba kpuro ba koo gia ma a ka wunen tundo wi karanawa mam mam. Kpa be ba ka nun wāa kpuro bu ka nun yɔra dim dim.

²² Ma ba Abusalɔmu kuru gira dii tɛra wɔllɔ, ma u ka win tondon kurɔ be menna Isireli ben nɔni biru.

²³ N deema saa ye sɔɔ, ba ra n Ahitofelin gari garisiwa nge Gusunɔn

tiin gere. Meya Abusalomu ka Dafidin tii ba ra n yi garisi.

Usai u Ahitofelin kpunaa

sanka

17

¹ Yen biru Ahitofeli u Abusalomu sɔɔwa u nɛɛ, a de n tɔmbu narɔbun suba wɔkura yiru (12.000) gɔsi kpa n Dafidi naa swii wɔku te. ² Saa ye sɔɔ, u ko n wasire, u n ko n maa dam gam mɔ, kpa n nɔn nare. Win tɔmbu bɔ n yarina ba nɔn deri wi turo, kpa n nɔn sɛre n go. ³ Mɛsuma kon ko Isireliba kpuro bu ka wurama wunen mi. Domi wi a kasu mi, sɔ n nɔn nɔma tura, be kpuro ba koo wurama wunen mi, kpa ba n waa bari yendu sɔɔ.

⁴ Ma gari yi, yi Abusalomu ka Isireliban guro gurobu kpuro dore. ⁵ Adama Abusalomu u nɛɛ, bu Usai Aakigii sokuma kpa bu maa nɔ ye win tii koo gere.

⁶ Ye Usai u tunuma Abusalomun mi, ma Abusalomu u nɔn sɔɔwa u nɛɛ, ameniwa Ahitofeli u gerua. Ya nun wɛre su ko mɛ? Nge amɔna a wa.

⁷ Usai u nɛɛ, Ahitofelin bwisi yi u nun kɛmɔ mini gisɔ, yi n bwisi gee. ⁸ Wunen tii, a wunen tundo ka win tɔmbu yɛ ma ba sɔawa tabu durɔbu. Ba kɔruawa nge gbeeku yaa gɔba ye ba binu mwaari. Yen biru a yɛ ma wunen tundo wi, u sɔawa tabun saria yɛro. U n wuramɔ u kpuna ka tɔn be sannu. ⁹ Wee a n da tɛ, u kukua kpee wɔru gagu sɔɔ, n kun mɛ yam gam. Win tɔmbu bɔ n gbia ba sun wɔri, ma ba besen gabu go, wi u ye nua, u koo nɛɛ, wee, ba Abusalomun tɔmbu go go. ¹⁰ Saa ye sɔɔ, besen suunu sɔɔ, baa goo u n sɔa tabu durɔ, ma u wɔrugɔru mɔ nge gbee sunɔ, yɛro koo berum duura. Domi Isireliba kpuro ba yɛ ma wunen tundo u sɔa tabu durɔ. Meya u maa tabu kowo damgibu mɔ. ¹¹ Bwisi yi na mɔ kon nun kɛ wee. A de Isireliba kpuro be ba waa Danun di sere ka Beri Sebɔ bu menna ba n dabi nge yani sɛeri nim wɔkun goorɔ kpa wunen tii a n bu gbiiye i ka taa bi da. ¹² Kpa su bu wɔri subaru sɔɔ mi ba gesi waa su bu

wukiri mam mam nge mɛ dirum mu ra yakasu wukiri. Sɔ n kua mɛ, ben goo kun kisiramɔ baa sunɔn tii. ¹³ Bɔ n dua wuu gagu sɔɔ ba kukua, Isireliba kpuro ba koo wuu ge wɔri bu gen gani wɛɛ sɔre bu gawa bu suriri kpa bu gen kpenu gura bu da bu sure wɔwa sɔɔ. Baa gen kpee teera kun tiaramɔ.

¹⁴ Ma Abusalomu ka win tɔmbu ba nɛɛ, Usai Aakigiin bwisi yi, yi Ahitofeligii kere.

N deema Yinni Gusunɔwa u kɔ u Ahitofelin bwisi gee yi sɔiya kpa kɔsa yu Abusalomu deema.

Ba Dafidi bwisi kɔ u ka duka

¹⁵ Yera Usai u da u Sadaku ka Abiataa yaku kowo be sɔɔwa u nɛɛ, meni ka meniwa Ahitofeli u Abusalomu ka Isireliban guro gurobu bwisi kɔ. Ma nɛ, na maa bu sɔɔwa meni ka meni. ¹⁶ Yen sɔ, a goo gɔrio tɛ Dafidin mi, u nɔn sɔ u ku raa kpuna daa ten tɔbura yerɔ gbaburu mi, wɔku te. U tɔburo u doona ka win tɔmbu kpa bu ku raa bu nɔma turi bu go.

¹⁷ N deema saa ye sɔɔ, Yonatam ka Akimasi ba waa Eni Rogeliɔ domi ba n kɔkɔ bu du wuuɔ goo u bu wa. Yen sɔna ba ra wɔndia goo gɔri ben mi, u bu sɔ kpuro ye ya kooramɔ, kpa be maa bu da bu Dafidi sina boko sɔ. ¹⁸ Adama sɔɔ teeru, aluwaasi goo u bu wa ma u da u Abusalomu sɔɔwa. Yen sɔna ba seewa fuuku fuuku, ba yakura ba da durɔ goon yɛnuɔ Bahurimuɔ. N deema durɔ wi, u dɔkɔ mɔ win yɛnu yaaraɔ. Ma ba dua ye sɔɔ ba kukua. ¹⁹ Yera durɔ win kurɔ u bekuru garu sua u ka dɔkɔ ye wukiri ma u dobi yi ba sura tɛria ten wɔllɔ kpa bu ku ka gia ma ba waa mi. ²⁰ Ye Abusalomun bwɔaba da yɛnu mi, yera ba kurɔ wi bikia ba nɛɛ, mana Akimasi ka Yonatam ba waa.

Ma kurɔ wi, u bu wisa u nɛɛ, ba daa piibu geni tɔbura ba doona.

Ba bu kasu kasu ba n wa. Ma ba gɔsira Yerusalemuɔ. ²¹ Ye ba doona ba kpa, yera Yonatam ka Akimasi ba yarima dɔkɔ yen min di, ba da ba Dafidi gari yi sɔɔwa ba nɛɛ, u seewo fuuku ka win tɔmbu bu daa te tɔbura

bu doona. Domi amɛniwa Ahitofɛli u Abusalɔmu bwisi kã win sɔ.

²² Ye Dafidi u gari yi nua, ma u seewa ka win tɔmbu u Yuudenin daa te tɔbura. Be kpurowa ba doona yam mu sere sãra.

²³ Ye Ahitofɛli u wa ba ñ ka win gari sɔmburu kue, yera u win ketɛku gaari bɔkua u sãa win wuuɔ, u da win tiin yɛnuɔ u win yɛnugibu saaria kpuro mɛ ba koo koosina. Yen biru u win tii soora doke u gu. Ma ba nùn sikua win baaban sikirɔ.

Dafidi u wãa Mahanaimuɔ

²⁴ Ye Dafidi u tura Mahanaimuɔ, saa yera, Abusalɔmu u Yuudenin daaru tɔburama, wi ka win tɔmbu kpuro.

²⁵ U Amasa kua win tabu sunɔ Yoabun ayerɔ. Amasan tundon yĩsira Yitira, Isireli *. Win mɛrowa Abigali, Nakasin bii. Wi ka Seruya, Yoabun mero ba sãawa mɔɔ ka wɔnɔ.

²⁶ Abusalɔmu ka win tɔmbu ba ben sansani girawa Galadin temɔ.

²⁷ Saa yè sɔɔ Dafidi u wãa Mahanaimuɔ, yera Sobi, Nakasin bii, wi u sãa Amɔniban bweseru saa Raban di, ka Makiri Amielin bii saa Lodebaan di, ka Baasilai, Galadigii, saa Rogelimun di, ²⁸ ba ka Dafidi kpin yenu naawa ka gbɛɛ basilaba, ka wekenu, ka maa dīanu. Niya alikama ka ɔɔsu, ka som, ka gberɛ wɔɔranu ka swii ka dāsi ka sɔki yi ba sɔnwa, ²⁹ ka tim, ka naa bogum ka yãa yaa, ka gasanu. Domi ba nɛɛ, gɔɔru ka nim nɔru ka wasiraru, ya ko n tɔn be wahala koome gbaburun di.

Ba Abusalɔmun tabu kowobu

kamia

18

¹ Yen biru Dafidi u seewa u win tabu kowobu gara be ba ka nùn wãa. Yera u bu kua wuu wuuka tɔmbu nɔrɔm nɔrɔm (1.000) ka wunɔm wunɔm (100), wuu nin baatere ka ten wirugii.

² Ma u tɔn be bɔnu kua suba ita. U sube teeru sua u Yoabu Seruyan bii nɔmu bɛria. U maa sube tee teni sua u Abisai, Yoabun wɔnɔ nɔmu bɛria. Tee te ta maa tie, ma u Itai Gatigii wɛ. Ma

u bu sɔɔwa u nɛɛ, nɛn tii, kon ka bɛɛ da tabu gberɔ.

³ Ma ba nùn sɔɔwa ba nɛɛ, a ku ka sun da. Domi yiberɛba bà n sun wɔri sa duki mɔ, ya ñ ko n bu gãanu sãa, baa bà n bɛsɛn bɔnu go. Adama wunɛ, bà n nun nɔma tura, a sãawa nge bɛsɛn nɔrɔbun suba wɔkuru (10.000). Yen sɔ, n sanɔ a n sɔ wuuɔ kpa a n ka sun somimamɔ.

⁴ Ma sina boko u bu sɔɔwa u nɛɛ, ye ya bɛɛ wɛre, yeya kon ko.

Ma u da u yɔ gbãra kɔnnɔn bɔkuɔ saa ye tabu kowobu ba yariɔ wuu wuuka, gabu wunɔm wunɔm, gabu maa nɔrɔm nɔrɔm (1.000). ⁵ Sina boko u Yoabu ka Abisai ka Itai wooda yeni wɛ u nɛɛ, i ku ka Abusalɔmu bii aluwaasi wi bɔɔbɔm ko, ñ n yɛ i man kɔn na.

Ma tɔmbu kpuro ba sina bokon woodan gari yi nua yi u wirugii be sɔɔwa Abusalɔmun sɔ.

⁶ Yera ba yara ba da tabu gberɔ bu ka Isireli be ba Abusalɔmu swii yinna. Ma ba sannɔ wɔrina Efaraimun sɔɔwɔ. ⁷ Dãa sɔɔ miya Dafidin tɔn be, ba Abusalɔmugibu go go. Tɔmbu nɔrɔbun suba yɛnda (20.000) ba go dɔma te. ⁸ Ma taa bi, bu teria tem mɛ kpuro sɔɔ. Tɔn be ba kam kua dãa sɔɔ ge sɔɔ, ba kere be ba nɔma tura ba go.

Yoabu u Abusalɔmu go

⁹ Wee ye ya Abusalɔmu deema. U kurama Dafidin tabu kowobun wuswaaɔ u win ketɛku sɔni. Yera ketɛku ge, ga ka nùn dua dãa bakaru garun kɔkɔrɔ. Miya dãa ten kãasa gaa ya win seri sɔre ma ketɛku ge, ga doona ga nùn deri mi, u sãare, u ñ ka wɔllu, u ñ maa ka tem. ¹⁰ Ye Dafidin tɔmbun turo u nùn wa, ma u da u Yoabu sɔɔwa u nɛɛ, wee, na Abusalɔmu wa u sãare dāru garun kɔkɔrɔ.

¹¹ Yoabu u durɔ wi sɔɔwa u nɛɛ, ye a nùn wa mɛ, mba n kua a ñ ka nùn so a sure, kpa n da nun sii geesun gobi wɔkuru kɛ ka kpaka.

¹² Ma durɔ wi, u Yoabu wisa u nɛɛ, baa nà n sii geesun gobi nɔrɔbu (1.000) wa, na ñ sina bokon bii nɔmu

* **17:25** Isireli - Bandun Gari I, 2:17 sɔɔ ba nɛɛ, Yitira u sãawa Isimeɛli.

səndimə. Domi sa nəəmə sanam mə sina boko u wunε ka Abisai ka Itai wooda wεemə u nεε, i ku ka win bii Abusaləmu bəəbəm kə. ¹³ Yen biru nà n wooda ye sara na nùn go, wunen tii a n ka man yōramə. Gāanu maa sari ni nu sina boko berue.

¹⁴ Ma Yoabu nεε, na n maa yōramə kam səə n ka tε ka wunen gari yi.

Yera u dəki ita sua yi yi nəə sēu sāa u da mi dāa te, ta Abusaləmu sərə. Ma u nùn yi səkura win səndun deedeerə sanam mə u n gina gəə kpa. ¹⁵ Ma aluwaasi wəku te ta Yoabun tabu yānu səəwa ba Abusaləmu kooro bure ba so ba dakura.

¹⁶ Yera Yoabu u dera ba kəba so win təmbu bu ka wurama bu ku maa Abusaləmun təmbu naa swī. ¹⁷ Ma ba Abusaləmun goru sua ba kpεε wəru bəkə gagu səə dāa səə mi. Yera ba kpenu menna ba suba win goo ten wəllə ba nin takaru kua. Isireli be ba raa Abusaləmu swī kpuro ba duki yarina. Ben baawure u wura win yenuə.

¹⁸ N deema sanam mə Abusaləmu u wāa wāaru səə, u tii gana gaa bania ka kpenu wəwa səə ye ba sokumə sina bokogia. U ye kuawa ba n ka nùn yaaye, domi u nεε, u n bii mara wi u koo de ba n nùn yaaye. Yen sōna u gana ye soka ka win tiin yīsiru. Yera ba sokumə sere ka gisə Abusaləmun yaayatia.

Ba Dafidi Abusaləmun gəə

Səəwa

¹⁹ Akimasi, Sadəkun bii, u Yoabu səəwa u nεε, a de n duka da n sina boko labaari dora yeni sō, ma Yinni Gusunə u nùn wəra win yiberəban nəman di.

²⁰ Ma Yoabu u nùn səəwa u nεε, a n ka labaari ye dəə gisə. A de sere sanam gam domi sina bokon biiwa u gu.

²¹ Yera Yoabu u yoo Kusigii wi u ka bu wāa mi səəwa u nεε, a doo a sina boko sō ye a wa ka wunen nəni.

Ma durə wi, u kpuna Yoabun wuswaasə u nùn bεεε wē. Yen biru u seewa u duka da. ²² Akimasi, Sadəkun bii wi, u kpa Yoabu səəwa u nεε, a de n Kusigii wi swī biruə baa n n yen mēren na.

Ma Yoabu u nεε, nən bii, mban sōna a kī a da, domi labaari yeni, ya n nun arufaani gaa wεemə à n ye sina boko səəwa.

²³ Ma Akimasi u nεε, baa n n yen mēren na, ka mə, na kon dawa.

Yoabu u nεε, n n mēn na, a doo.

Ma Akimasi u kpa ka Yuudenin wəwa gia u Kusigii wi gbiiri.

²⁴ Saa ye səə, Dafidi u sō wuun gbāraran kənnəsə yirun baa səə. N deema wuun kəso u yəəwa dii tēeran wəllə gbāraran kənnən deedeeru. Ye u wiru seeya, yera u wa wee, goo u duka mə u wee wi turo. ²⁵ Yera u nəəguru sua u sina boko səəwa u nεε, goo wəə u wee!

Ma sina boko u nεε, n n tən turon na, labaari dora u ka wee.

Saa ye səə, durə wi, u turuku mə.

²⁶ Ma kəso wi, u maa goo wa u wee. Yera u kpa nəəguru sua kənnən bera gia u nεε, goo wəə u maa duka mə u wee!

Sina boko u nùn wisa u nεε, labaari dora win tii u maa ka wee.

²⁷ Kəso wi, u nεε, wi u gbia mi, win duku naasu su ka Akimasi, Sadəkun biigisu weenε.

Ma sina boko u nεε, tən geowa. Labaari gea u ka sisi.

²⁸ Ye Akimasi u turuku kua, yera u nəəguru sua ka dam u nεε, sina boko, wunε ka baruka!

Ma u nùn kpuna u gerua u nεε, su Gusunə wunen Yinni siara ye u ka wunε nən yinni wəra be ba nun seesimən nəman di.

²⁹ Ma sina boko u bikia u nεε, Abusaləmu bii aluwaasi wi, u wāa alafia səə?

Akimasi u nùn wisa u nεε, yinni, sanam mə Yoabu u nε ka wunen səmə Kusigii wi gərima, saa yera na tən dabinun wurenu nua, adama na n yē mba n kua.

³⁰ Ma sina boko u nùn səəwa u nεε, a de siro minin di a yōra giə.

Yera Akimasi u de siro u da u yōra mi. ³¹ Saa yera Kusigii wi, u maa tunuma sina bokon mi, ma u nùn səəwa u nεε, nən yinni sina boko, a swaa dakio a labaari dora nə. Gisə Yinni Gusunə u nun siria u nun wəra be ba nun seesimə kpuron nəman di.

³² Sina boko u Kusigii wi bikia u nεε, Abusalōmu, bii aluwaasi wi, u wāa alafia sɔɔ?

Kusigii wi, u wisa u nεε, nge mε n bii aluwaasi wi kua, Gusunɔ u de n wunεn yiberεba ka be ba nun seesimɔ kpuro kua mε.

Dafidin nuku sankiranu

19

¹ Ma gari yi, yi sina boko wuru. Yera u seewa u yɔɔwa gbāraran gidambisa wɔllɔ. Miya u wāa u sirene u sumɔ u mɔ, nεn bii Abusalōmu, nεn bii. Nà n daa gu wunεn ayera, ya sanɔ bo. Nεn bii Abusalōmu, nεn bii.

² Yera ba da ba Yoabu sɔɔwa ba nεε, wee sina boko u sumɔ u kpasɔ wɔri mɔ Abusalōmun sɔ.

³ Dɔma ten nasara ye, ya gɔsirawa nuku sankiranu Dafidin tɔmbu kpuron mi. Domi ba nua ma u sumɔ win bii gɔɔn sɔ. ⁴ Ma tɔn be kpuro ba gɔsirama tabu gberun di ba dua wuuɔ ka sekuru dɔma te, nge be ba duki yakikirama tabu gberun di. ⁵ Sina boko u win wuswaa wukiri u wura mɔ tāa tāa u mɔ, nεn bii Abusalōmu, Abusalōmu nεn bii, nεn bii.

⁶ Ye Yoabu u tunuma, yera u da u sina boko deema yenu sɔɔwɔ. Ma u nùn sɔɔwa u nεε, wee a bese wunεn bwāabu kpuro sekuru doke gisɔ bese be sa wunε ka wunεn bibu kpuro faaba kua ka wunεn kurɔbu kpuro.

⁷ Sa wa wee a wunεn yiberεba kī ma a be ba nun kī tusa. Domi a sun sɔɔsi gisɔ ma bese wunεn bwāabu ka besen wirugibu sa n sāa gāanu wunεn nɔni sɔɔ. Tē na gia ma Abusalōmu ù n daa wāa wāaru sɔɔ kpa bese kpuro sa n guwa, ya koo nun dore. ⁸ Adama tē, a yario a da a wunεn bwāabu gɔrusu yemiasia. À n yina a ko mε, na nun sɔɔmɔ sere ka Yinni Gusunɔn wāaru baa tɔn turo kun ka nun yɔramɔ saa wɔku ten di. Kaa maa wahala wa ya n kere ye a waare saa wunεn aluwaasirun di n ka girari gisɔ.

⁹ Yera sina boko u da u sina gbāra kɔnnɔwɔ. Ma ba tɔn be kpuro sɔɔwa ba nεε, wee sina boko u yarima u sɔ kɔnnɔwɔ. Ma be kpuro ba na win mi.

Dafidi u swaa wɔri

u wurɔ Yerusalemu

N deema Isireli be ba raa Abusalōmu swīi kpuro ba duki sua. Ben baawure u da u wāa win yenuɔ. ¹⁰ Yera Isireliban bwese ni sɔɔ kpuro ba sikirinamɔ ba mɔ Dafidi sina bokowa u sun wɔra besen yiberεban nɔman di n kun mam ko Filisitiba. Tē wee u yakura besen tem di Abusalōmun sɔ. ¹¹ Adama n wee Abusalōmu wi sa bandu wē mi, u gu tabu gberɔ. N n mεn na, mban sɔna sa n gerunamɔ su ka sina boko naa da.

¹²⁻¹³ N deema Dafidi u nua ye Isireli be kpuro ba gerumɔ. Yera u gɔra bu yāku kowobu Sadaku ka Abiataa sɔ bu da bu Yudaban guro gurobu sɔ bu nεε, beya ba sāa win dusibu, wi ka beya ba sāa yem tem, n n mεn na mban sɔna ba koo nεε, beya ba dākuru seema ba sina boko naa na. ¹⁴ U maa nεε, bu Amasa sɔ ma wi ka wi ba sāawa yem tem. Yen sɔ, wi Dafidi u koo nùn ko win tabu sunɔ sere ka baadommaɔ Yoabun ayera. U kun kue mε, Gusunɔ u be nùn kua nge mε u kī.

¹⁵ Ma Dafidin gari yi, yi dera Yudaba kpuro ba nɔɔ nera mam mam. Ma ba nùn sɔmɔ gɔria ba nεε, n n mεn na, u wurama ka win bwāabu kpuro. ¹⁶ Yera sina boko u gɔsirama u na Yuudenin daarɔ.

Dafidi u Simeɪ suuru kua

Ma Yudaba ba nùn sennɔ da. Ba tura sere Giligaliɔ kpa bu ka nùn somi ù n daa te tɔburamɔ. ¹⁷ Ma Simeɪ, Gera Bahurimugiin bii wi u sāa Benyamεen bweseru u seewa fuuku u ka sina boko Dafidi sennɔ da ka Yudaba sannu. ¹⁸ Benyamεen bweseru sɔɔ be ba Simeɪ swīima ba sāawa tɔmbu nɔrɔbu (1.000) ka sere Siba wi u raa sāa Sɔɔlun sɔm kowo wi ka maa win bibu wɔkura nɔɔbu ka win sɔm kowobu yendu. Tɔn be kpurowa ba gbia ba sina boko turia Yuudenin daaru mi. ¹⁹ Ma ba sina bokon yenugibu guramɔ ba ka tɔburamɔ ka goo nimkuu bu ka win nɔnu geu wa.

Ye sina bokon tii u tɔbura u kpa, Simeɪ wi, u da u yiira win wuswaaɔ. ²⁰ U nεε, yinni, a ku kɔsa ye garisi ye na

nun kua dōma te a yariō Yerusalemun di. A ku ye doke gōruō. ²¹ Na yē ma na torawa. Yen sōna yinni, be ba sāa Isireliban bweseru kpuro na bu gbiiya n ka nun sennō na.

²² Yera Abisai Seruyan bii u sina boko sōwa u nēē, n n̄ weenē bu Simēi wi go? Domi u wunē wi Yinni Gusunō u gōsa wōnwa.

²³ Ma Dafidi u Abisai ka win mōō Yoabu wisa u nēē, mba n bēē wa bēē Seruyan bibu. Mban sōna i man yiberē tēru seesimō. N weenē bu goo go gisō? Wara kun yē ma nēna na sāa Isireliban sina boko tē.

²⁴ Ma sina boko u Simēi sōwa ka bōri u nēē, a n̄ ghimō.

Dafidi u Mefiboseti kīru sōsi

²⁵ Mefiboseti, Sōlun debubu, win tii u sina boko sennō da. N deema saa m̄n di sina boko u kpikiru sua sere u ka wurama bōri yendu sōō, Mefiboseti kun win naasu n̄m tēn̄ire. U n̄ maa win nōō sansu kōn̄ire. Mēya u n̄ maa win yānu teare. ²⁶ Sanam mē u tunuma Yerusalemuō sina bokon mi, yera sina boko u n̄n bikia u nēē, Mefiboseti, mban sōna a n̄ ka man de sanam mē na kpikiru dōō.

²⁷ Mefiboseti u n̄n wisa u nēē, geema a yē ma na sāawa yēmō. Yen sōna na nēn sōm kowo sōwa na nēē, u man nēn keteku gaari bōkuo kpa n ka nun da. Adama u man bōrō kōōru kua. ²⁸ Ma u da u man sankā wunen mi. Nēn yinni sina boko, na yē ma a sāawa nge Gusunōn gōrado. A koowo nge mē n nun wēre. ²⁹ Domi gōwa nēn baaban bweseru ta ka weenē wunen mi. Adama ka mē, a dera na ra di ka be ba dimō wunen dii yerō sannu. Mba kon kpī n maa nun bikia.

³⁰ Sina boko u nēē, mban sōna na maa gari dēyiasiamō, domi na gōru doke kō ma wunē ka Siba i ko wunen debun tem mē bōnu kowa.

³¹ Yera Mefiboseti u n̄n wisa u nēē, yinni, Siba u mam mē kpuro suo. Domi wee a wōma yēnuō baani.

Dafidi u Baasilai kīru sōsi

³² Baasilai, Galadigii u maa na saa Rogelimun di u ka Dafidi yōsiri sere Yuudenin daaro kpa bu daa te tōbura

sannu. ³³ Baasilai wi, u tōkō kua gem gem. U mōwa wōō wēnē. U maa sāa gobigii. Wiya u Dafidi nōōri saa ye u wāa Mahanaimuō. ³⁴ Yera sina boko u n̄n sōwa u nēē, a na a ka man tōbura su da Yerusalemuō a n̄ wāa nēn mi. Kon nun nōōri mam mam.

³⁵ Adama Baasilai u n̄n wisa u nēē, nēn wāarun tōra kun maa dēu n sere ka nun swī su da Yerusalemuō. ³⁶ Wee wōō wēnēwa na mō. Na n̄ maa kpē n gea ka kōsa wunana. Mēya baa dīa ni na dimō na n̄ kpē n maa ye ya do ka ye ya kun do wunana. Yen biru, na n̄ maa kpē n tōn durōbu ka tōn kurōbun womusu nō. N n̄ mēn na, yinni, mban sōna na kon maa sāa wunen sōmunu. ³⁷ Na n̄ tura n ka are beke yinin bweseru wa. Kon ka nun Yuudenin daaru tōburawa kpa n nun yōsiri fiiko. ³⁸ Kpa a de n gōsira n wura nēn wuuō n gbi mi. Kpa bu man sike nēn baaba ka nēn mēron siki-nun bōkuō. Adama nēn bii Kimuhamu wee, i doo ka wi u n̄ sāa wunen bōō, kpa a n̄n kua nge mē a kī.

³⁹ Ma sina boko u nēē, na wura Kimuhamu u ka man da. Kon maa n̄n kua nge mē n koo nun wēre. Ye a gōru doke n̄n kua kpuro, yeya kon ko.

⁴⁰ Sanam mē sina boko ka win tōn be ba n̄n swī ba daaru tōbura ba kpa, yera u Baasilai bōkasi u n̄n domaru kua. Ma Baasilai u gōsira u wura win yēnuō. ⁴¹ Sina boko u Giligalin swaa wōri. Ma Kimuhamu u n̄n swī.

Yudaba ka Isireliba

ba sina boko sikirinēmō

Yudaba kpuro ka Isireliban sukum ba n̄n biru wōku kua. ⁴² Yen biru Isireliba kpuro ba na sina bokon mi ba n̄n sōwa ba nēē, mban sōna Yudaba besen tundo bisibu ba na ba nun sua gbēnum ba Yuudenin daaru tōburasia wunē ka wunen yēnugibu, ka wunen tōmbu kpuro.

⁴³ Ma Yudaba ba Isireliba wisa ba nēē, sa yenī kuawa yēn sō besē ka sina boko sa sāa bwese kerī tia. Nge mban mōruwa i mō. I nua sina boko u sun dīanu wēēmōwa? Nge kēnu gana i nua u sun kā.

⁴⁴ Ma Isireliba ba Yudaba wisa ba nēē, besera sa bēē Dafidi sina boko

məru kere sere nən wəkuru. Domi sa dabiru bo. Beseŋa sa gbia sa bwisika su ka da su beŋen sina boko suama. Mba n kua i ka sun gema.

Adama Yudaba ba bu gerusi ka dam.

Seba u Dafidi seesi

20

¹ Saa ye sɔɔ, tən kɔso goo wāa Benyamɛn bweseru sɔɔ, win yīsira Seba, Bikirin bii. Yera u kɔba so u nɛɛ, mba n sun mɔɔsine beŋe ka Dafidi Isain bii.

Meya sa n̄ maa tubi tia dimɔ.

Yen sɔ, beɛ Isireliba, baawure u wuro win yenuɔ.

² Yera Isireli be kpuro ba Dafidi deri ba Seba swīi. Adama Yudaba ba ka Dafidi ben sina boko yōra. Ma ba n̄n yōsiri saa Yuudenin daarun di sere Yerusalemuɔ.

³ Dafidi u tura win yenuɔ Yerusalemuɔ. U win kurabu waku te u raa deri ba yenu kōsu sua u doke diru garu sɔɔ u nɔɔrimɔ. Adama u n̄ ka bu kpunare. Diru miya u bu kenusi ba wāa nge gaminibu sere ba ra ka gu.

Yoabu u Amasa go

⁴ Yera sina boko u Amasa sɔɔwa u nɛɛ, sere n̄ ka ko sɔɔ ita na kī a man Yudaba menna a ka bu na mini.

⁵ Ma Amasa wi, u da u Yuda be kpuro menna. Adama u tɛ n̄ kere sɔɔ ita ye sina boko u n̄n bura. ⁶ Ma Dafidi u Abisai sɔɔwa u nɛɛ, Seba, Bikirin bii, u koo sun kōsa kua ya n Abusalomugia kere. Yen sɔ, a wunen yinnin tabu kowobu suo kpa i n̄n naa swīi, u sere kuke wuu ge ga gbāraru mɔ sɔɔ.

⁷ Ma Abisai u seewa ka Yoabun tabu kowobu ka Pelɛtiba ka Keretiba be ba s̄a sina bokon kōsobu, ka sere maa tabu durɔ wərugɔba. Beya ba yara Yerusalemun di ba Seba, Bikirin bii wi naa gira. ⁸ Sanam mɛ ba tura Gabaonin kpee bakarɔ yera ba ka Amasa yinna. N̄ deema Yoabu u win tabu yānu sebua ma u win takobin bekitia s̄ka p̄raɔ, ma yen tii ya s̄are. Ye u Amasa susimɔ, yera takobi ye, ya wəruma yen kararun di. ⁹ Ma u Amasa sɔɔwa u nɛɛ, a bwāa do n̄n wənaku?

Yen biru u win toburu n̄nua u ka n̄n b̄kasi. ¹⁰ N̄ deema Amasa kun takobi yen laakari s̄a ye Yoabu u n̄n. Ma u n̄n ye s̄ka n̄n teeru nukurɔ u nuki yara. Ma Amasa u wəruma yande u gu.

Ba Seba kamia ba go

Yen biru Yoabu ka win wənɔ Abisai ba wure ba Seba naa gira. ¹¹ Yera Yoabun tabu durɔ turo u yōra Amasan goo ten b̄kuɔ u gerumɔ u m̄, wi u Yoabu ka Dafidi kī, u Yoabu swīiyɔ.

¹² Ma Amasan goo te, ta kpī ta yem m̄wɛere swaa suunu sɔɔ. Ye tabu durɔ wi, u wa t̄mba yōramɔ mi, yera u goo te gawa swaan di u ka da yakasɔ u tu bekuru wukiri. ¹³ Ye u kpa, yera t̄mba sara ba Yoabu swīi ba ka Seba Bikirin bii wi naa gira.

¹⁴ Ye Yoabu u dɔɔ Abeli B̄eti Maakan bera gia, yera u Isireliban bwese keri kpuro bukiana. Ma ben tabu durɔ wərugɔba ba n̄n swīi. ¹⁵ Ye ba tunuma Abeli B̄eti Maakaɔ ba deema Seba u wāa mi, yera ba ye tarusi. Ba yanim takaru kua ta ka wuu gen gbāraru gunum nera. Yen biru ba gbāra ten temɔ gba bu ka tu sura.

¹⁶ Yera wuu min tən kurɔ bwisigii goo u nɔɔgiri sua u nɛɛ, i swaa dakio i n̄. I man Yoabu sokuama n̄ ka n̄n gari ko.

¹⁷ Ma Yoabu u n̄n susi. Yera kurɔ wi, u n̄n bikia u nɛɛ, wuna Yoabu?

Ma u wisa u nɛɛ, oo, n̄na.

Kurɔ wi, u maa nɛɛ, a n̄n gari swaa dakio.

Ma Yoabu u nɛɛ, a geruma.

¹⁸ Kurɔ wi, u nɛɛ, yellu ba ra raa n̄ɛwa, a bikiaru doo Abeli B̄eti Maakaɔ kpa n̄n kua nge mɛ a kī. ¹⁹ Beŋen wuu geni, ga s̄awa wuu si su b̄ari yendu m̄n teu ka si su ra Isireliban woodaba m̄m n̄ɔwen teu, n̄ kere wuu si su tie. Adama wunɛ, a kasu a gu go, ge, ge ga s̄a Isireliban wuu marosun teu. Mban s̄na a kasu a Yinni Gusun̄n arumani kpeerasia.

²⁰ Ma Yoabu u n̄n wisa u nɛɛ, su ku wa mɛ, bu nɛɛ, n̄na na wuu ge kpeerasia na gen dukia gura. ²¹ N̄ n̄ mɛ n̄n bwisikunu. Efaraimu wi ba m̄ Seba, Bikirin biiwa u Dafidi seesi.

Wiya sa kasu. Yen sō, i nùn yarama i sun nōmu sōndia, kpa n doona n wuu ge deri.

Ma kurō wi, u Yoabu sōwa u nēε, sa ko nun win wiru kasa kuama.

²² Ma kurō wi, u da u tōmbu mēna ka bwisi ba da Seban mi, ba win wiru bura ba tu Yoabu kasa kuama. Yera Yoabu u kōba so ma win tabu kowobu ba yarina ba wuu ge deri. Ben baawure u wura win yēnuō. Ma Yoabun tii u gōsira Yerusalemuō u da sina bokon mi.

Dafidin sōm kowobu

²³ Saa ye sō, be ba sōa Dafidi sina bokon sōm kowobu, ben yīsa wee. Yoabuwā Dafidi u kua Isireliba kpuron tabu sunō. Benaya, Yehoyadan bii, wiya u maa Keretiba ka Pelētiba kpare be ba sōa Dafidin tiin kōsobu. ²⁴ Adoramuwa u ra maa tōmbu wōō gōbi mwaari. Yosafati, Ahiludun biiwa u ra maa tirenu bere. ²⁵ Seyawa maa sōa tire yoro. Ma Sadaku ka Abiataa ba sōa yāku kowobu. ²⁶ Ira, Yairigiiwa maa sōa Dafidin sina kpaarun wirugii turo.

Ba Sōalun bweseru go

21

¹ Dafidin bandun waati, gōōra dua tem mē sō, ta kua wōō ita. Ma Dafidi u Yinni Gusunō bikia u nēε, mban sōna gōō te, ta wāa mē. Ma Yinni Gusunō u nùn sōwa u nēε, gōō te, ta wāawa yēn sō Sōalun yēnugibu ba yem yari, ba Gabaonigibu go.

² N deema Gabaonigii be, ba n sōa Isireliba. Ba sōawa Amōreban bweseru. Adama Isireliba ba ka bu arukawani bōkua ba nēε, ba n bu goomō. Ka mē, Sōalu u kasu u bu kpeerasia Isireliba ka Yudaban kīrun sō. Yera Dafidi u bu soka u nēε, ³ mba kon kpī n bēε kua. Mba kon ko n ka kōsa ye ba bēε kua min durum wōka kpa i wa i sun domaru kua, bēε be sa sōa Gusunōn tōmbu.

⁴ Ma Gabaonigii be, ba nùn wisa ba nēε, bēε ka Sōalun yēnugibun sannō ge, ga n kpeemō ka wura n kun mē ka sii geesu. Mēya n n maa bēεn sōmunu su ka nēε, bu goō go Isireliō.

Ma sina boko Dafidi u bu sōwa u nēε, n n mēn na, i man sōwō ye i kī. Kon bēε ye kua.

⁵ Ma ba sina boko wisa ba nēε, nge mē Sōalu u kasu u bēεn bweseru kpeerasia Isireliban suunu sōn di, ⁶ nge mēya a maa sun win bweseru sōō tōn durōbu nōōba yiru yaro a sun bu nōmu bēria, kpa su ka bu da su sōarusia Yinni Gusunōn wuswaaō Gibeao, wi, Sōalu wi Yinni Gusunō u raa gōsan tiin wuuō.

Ma sina boko u bu wisa u nēε, kon bēε bu nōmu bēria.

⁷ Adama u n dere bu ka Mēfiboseti, Yonatam bii, Sōalun debubu da, arukawani ye ba bōkua wi ka Yonatam Yinni Gusunōn wuswaaōn sō. ⁸ Ma u Risipa, Ayan biin bibu yiru mwa be u ka Sōalu mara. Bii bera Aamōni ka Mēfiboseti. Ma u maa Mērabu Sōalun biin bii tōn durōbu nōōbu mwa be u ka Adirieli Mēholagii mara. Adirieli wi, u sōawa Baasilain bii. ⁹ Beniwa Dafidi u Gabaonigii be nōmu bēria. Ma ba da ba bu bwē guuru wōllō Yinni Gusunōn wuswaaō. Ma be kpuro ba gu sōō tee te. Saa ye, ya sōawa dīa gbiikinun gēebun saa.

¹⁰ Risipa, Ayan bii, u saaki sua u da u teria guu ten wōllō, ma u wāa mi saa gēebun torubun di sere gura ya ka wurama. U win bibun gonu kōsu. Sōō sōō u ra gunōsu girewa su ku raa goō ni di. Wōkuru kpa u gbeeku yēε girā.

¹¹ Yera ba da ba ye Dafidi sōwa. ¹² Ma u da Yabesio Galadin temō u Sōalu ka win bii Yonatam kukunu gurama. N deema Yabesigii beya ba raa goō ni sua Bēti Sanin di mi Filisitiba ba raa nu bwē sanam mē ba Sōalu go Giliboao. ¹³ Ma u Sōalu ka Yonatam kuku ni sua ka sere maa be ba bwē miginu. ¹⁴ Ma ba Sōalu ka Yonatamginu sikua Selaō Benyamēen temō Kisi, Sōalun tondon sikirō.

Ye ba ye kpuro kua mam mam nge mē sina boko u gerua, yera Yinni Gusunōn mōru ya sure.

Dafidin tabu kowobu

ba ka Filisitiba tabu kua

(I maa mērio Bandun Gari I, 20:4-8)

¹⁵ Filisitiba ba ka maa Isireliba tabu seewa, ma Dafidi ka win tabu kowobu

ba da ba bu wəri. Yen dōma te, Dafidi u wasira gem gem. ¹⁶ Filisiti goo wi ba mō Yisibi Benōbu, Rafan bweseru sō u yaasa mō ye ba kua ka sii gandu. Yen bunum mu sāawa kilo ita. Durō wi, u maa takobi kpaa sēke win pōraō. Wiya u gerua ma u koo Dafidi go. ¹⁷ Ma Abisai Seruyan bii, u na u Dafidi somi u Filisiti wi so u go. Yera Dafidin tabu kowobu ba nūn sōwa ka bōri ba nē, a n maa ka sun tabu dō. Domi sa n kī bu nun go kpa bandu tu kpe Isireliō.

¹⁸ Yeniban biru tabu maa seewa Isireliba ka Filisitiban suunu sō Gōbuō. Yera Sibekai, Husagii, u Safu sēre u go. Safu wi, u maa yarawa Rafan bweserun di. ¹⁹ Yen biru, tabu maa seewa Gōbu mi, Isireliba ka Filisitiban suunu sō. Ma Elikanani, Yaaren bii, Betelehemugii, u Goliati Gatigiin wōnō go. Wi ba go mi, win yaasan buru ta sāawa nge weson dēka. ²⁰ Taa binin biru ba maa tabu kua Gatiō ka Filisitiba. Durō goo wāa Gati mi, wi u yara Rafan bweserun di. Durō wi, u gunu too. Niki bii nōba tia tiawa u mō nōmō ka naasō, ma ni kpuro nu kua yenda nē. ²¹ Yera u Isireliba nō kuura. Ma Yonatan, Dafidin mō Saman bii, u da u nūn go.

²² Filisitiban tabu kowo Gatigibu nē be, ba yarawa Rafan bweserun di. Ma Dafidi ka wigibu ba bu go.

22

Dafidin nasaran womu (I maa mēerio Womu 18)

¹ Womu geniwa Dafidi u Yinni Gusunō kua sanam mē u nūn wōra saa win yiberēban nōman di, n mam nēere Sōlu. ² U nē, Yinni Gusunō, wuna a sāa nēn dam. Wuna na kī. ³ A sāawa nge kpee baa yē sō kon kuke. A sāawa nēn kuku yee naanēgiru. Wuna a sāa nēn Yinni wi u man yakia. Wuna a sāa nēn tēreru. Wunēn dama mu man wōra. Wuna a sāa nēn kari. ⁴ I Yinni Gusunō siaro. Nā n nūn nōgiru sue na faaba kana, u ra man wōrewa

nēn yiberēban nōman di.

⁵ Gōo raa man bōkua, u ka man doonō nge nim tori baka.

⁶ Gōribun wāa yera man tēkua. Gōo man taa berie.

⁷ Ma na nōgiru sua nēn nuku sankiraru sō, na Yinni Gusunō soka.

Ma u nēn nōo nua saa win wāa yerun di.

Mēya maa nēn weeweenu wōri win swaa sō.

⁸ Tem mu yīira, ma guunu diira, yēn sō Yinni Gusunō u mōru bēsira.

⁹ Ma win mōru seewa nge wiisu, ma ya yabura nge dōo yara, ma ya yarimō win nōn di nge dōo buri.

¹⁰ U dera wōlla ka tem dēbe dēbe kua. Ma u sarama u guru wii bakaru taakumō.

¹¹ U wōllun kōso sōni nge duma.

Ma u bellimō woo sō.

¹² U kukua yam wōkuru sō, ma guru wii sinumginu nūn wukiri.

¹³ Win wuswaaō yam bururam mu wāa.

Min diya gura nēmō ka guru kpenu ka dōo buri.

¹⁴ Win nōo ga nōōra wōllun di nge guru gbāsukubu.

Ma guru kpenu nēmō ka dōo buri.

¹⁵ U nēn yiberēba yarinasia ka guru kpenu

ni nu sāa nge sēenu.

U bu gira baama ka guru maakinu.

¹⁶ U wēru wura, yiberēba ba nanda.

Ma guru woo bōkō ga daanu gberasia.

Ma dunian kpēekpēeku ga sōōsira.

¹⁷ Ma u win nōmu demiamā wōllun di u man nēnuā u yara nim bwee bakarun di.

¹⁸ U man wōra yiberēban nōman di.

Yiberē be, ba man dam kere.

Yiberē be, ba man tusa.

¹⁹ Yiberē be, ba man wōriwa nōni swāarun saa sō.

Adama Yinni Gusunō u kua nēn tāsi yeru.

²⁰ U man wōra ben nōman di,

na n ka tii mō,

domi u man kī.

²¹ U man domaru kua yēn sō na dēere. U man domaru kua yēn sō na gem swīi.

22 Na win wooda mem nɔɔwa.
 Na n̄ n̄n̄ seesi.
 23 Na win wooda kpuro swīi.
 Na n̄ win gere yinε.
 24 Na n̄n̄ tii n̄n̄ua,
 kpa n̄ ku ra ka durum ko.
 Na sāawa dee dee win wuswaaɔ.
 25 Yen sōna u man kōsia nge m̄n̄n̄ daa
 gea n̄ε.
 U man kōsia nge m̄n̄n̄ gōru ga
 d̄εram n̄ε.
 26 Sà n̄ s̄a naan̄gibu, kaa n̄ sun
 s̄aaw̄ewa naan̄gii.
 Sà n̄ s̄a gem̄gibu, kaa n̄ sun s̄aaw̄ewa
 gem̄gii.
 27 Sà n̄ s̄a d̄εrobu, kaa n̄ sun s̄aaw̄ewa
 d̄εro.
 Sà n̄ maa s̄a keetagibu, kaa n̄ sun
 s̄aaw̄ewa keetagii.
 28 Yinni Gusun̄ɔ, wun̄n̄ tiiwa
 a ra t̄n̄ be ba tii kawe faaba ko,
 kpa a be ba tii sue kawa.
 29 Yinni Gusun̄ɔ, a sāawa n̄n̄ fitila.
 A ra man yam bururasie.
 30 A ra man dam k̄ē
 n̄ ka kp̄i n̄ yiberε be ba tabu yānu m̄ɔ
 w̄ari,
 kpa n̄ yō n̄ ben gb̄araru sure.
 31 Ye Yinni Gusun̄ɔ u m̄ɔ, ya ra n̄
 d̄endewa.
 Bwisi geeya u ra t̄nu k̄ē.
 U sāawa be ba n̄n̄ naan̄ε s̄an̄ t̄er̄eru.
 32 Gusun̄ɔ turowa u w̄a.
 Wi turowa u s̄a bes̄en̄ Yinni.
 Wi turowa u koo sun k̄ōsu.
 33 Wiya u s̄a n̄n̄ kuku yee damgiru.
 Wiya u ra man swaa gea sure,
 34 kpa u de n̄n̄ naasu su n̄ s̄u nge
 n̄mu,
 na n̄ ka yō dim dim guuru w̄all̄ɔ.
 35 Wiya u ra man tabu s̄ōsi.
 Wiya u ra man dam k̄ē, n̄ ka t̄endu
 gawa te ta b̄ɔ.
 36 Yinni Gusun̄ɔ, wuna a ra man faaba
 ko nge t̄er̄eru.
 Wuna a ra man bere ka wun̄n̄ dam
 bakam.
 Wun̄n̄ durom saabuwa na ka kua
 damgii.
 37 Nà n̄ duka m̄ɔ, a ra de na n̄ s̄u.
 Nà n̄ duka m̄ɔ, na ku ra maa sokure.
 38 Nà n̄ n̄n̄ yiberεba naa gire,
 wuna a ra de n̄ bu naamw̄ε.
 Wuna a ra de na kun ḡosiram̄ε,
 ma n̄ kun m̄ɔ na bu kpeerasia.

39 Na ra bu suririwa tem̄ɔ n̄ k̄osuku
 kpa bu kpana bu se.
 40 Yinni, wuna a ra man dam k̄ē n̄ ka
 tabu ko.
 Wuna a ra man nasara w̄ē n̄n̄
 yiberεban w̄all̄ɔ.
 41 Wuna a ra de n̄n̄ yiberεba bu man
 biru kisi.
 Wuna a ra de n̄ be ba man tusa
 kpeerasia.
 42-43 Na ra bu munkuwa kpa bu ko nge
 tua.
 Na ra bu taakuwa kpa bu ko nge
 p̄ot̄ok̄ɔ.
 Yinni Gusun̄ɔ, b̄a n̄ n̄ɔgiru sua ba
 faaba kana,
 a ku bu faaba ko.
 B̄a n̄ somiru kana,
 a ku bu wisi.
 44 Yinni Gusun̄ɔ, wuna a man w̄ora
 be ba man seesin n̄man di.
 Wuna a man kua bwese tukunun
 wirugii.
 Wuna a dera ba man yoru diiyamm̄ε.
 45 B̄a n̄ yande n̄n̄ gari nua,
 ba ra n̄ man mem n̄ɔwamm̄εwa.
 B̄a n̄ man wa, ba ra n̄ man s̄am̄ɔwa.
 B̄a n̄ man wa, ba ra nandewa.
 46 B̄a n̄ man wa, ba ra yarim̄εwa
 ben kuku yerun di ba n̄ diirum̄ɔ.
 47 Yinni Gusun̄ɔ u w̄a.
 I n̄n̄ siaro. Wiya u s̄a nge kperu mi
 na ra kuke.
 I n̄n̄ b̄εεε w̄ēȳɔ. Wiya u man faaba
 kua.
 48 Wiya u ra man m̄oru k̄osie n̄n̄
 yiberεban mi.
 Wiya u ra de bwesenu nu man yiira.
 49 Wiya u ra de n̄ kisira yiberεban
 n̄man di.
 Yinni, a man w̄alle sua ben wuswaaɔ.
 Wuna a man faaba kua t̄n̄ k̄ōsobun
 n̄man di.
 50 Yen sōna kon womusu ko ka wun̄n̄
 ȳisiru.
 Wuna kon siara bwesenun suunu s̄ɔɔ.
 51 Yinni Gusun̄ɔ, a man ḡosa a kua
 sun̄ɔ.
 Wuna a man nasara baka w̄ē.
 Na ȳē ma kaa n̄ man durom s̄ōsim̄ɔ,
 n̄ε ka n̄n̄ bweseru sere ka
 baadomm̄aɔ.

Dafidin gari d̄aaki

23

1 Dafidi, Isain bii, wi Gusunɔ Yakɔbun Yinni u gɔsa u wɔlle sua, win womusa Isireliba ba ra n kɔ bu nɔ. Win gari dɔaki wee. U nɛɛ,

2 Gusunɔn Hunde u gari kua saa nɛn nɔn di.

Win gariya yi wɔa nɛn yara sɔɔ.

3 Gusunɔ, Isireliban Yinni wi u ra bu kɔsu,

u man sɔɔwa u nɛɛ,
sunɔ wi u tɔmbu kparamɔ gem swaa sɔɔ,

ma win tiu u Gusunɔ nasie,

4 u sɔawa nge sɔɔ yanan yam bururam guru wiru sari.

Sɔɔ yana yera ya ra de yaka bekusu su balli,

gura ya n na ya kpa.

5 Nge mɛya nɛn bweseru ta sɔa Gusunɔn wuswaaɔ.

Domi u ka man arukawani bɔkua ye ya n nɔru mɔ.

U ye kpuron kpunaa yi.

Goo kun maa kpɛ u ye kɔsi.

Saa kpuro u ra man nasara wɛ.

Ye na kɔ kpuro u ra man kuewa.

6 Adama be ba Gusunɔ gema ba sɔawa nge saki

yi ba ra bure bu kɔ.

Ba ku ra yi babe ka nɔm dira.

7 Wi u kɔ u yi baba,

sisu ka yaasan bura u koo ka yi sɔre,

kpa u yi dɔɔ mɛni yam tem mi sɔɔ.

Dafidin tabu durɔbu

(I maa mɛerio Bandun Gari I, 11:10-47)

8 Dafidin tabu durɔbun yɔsa wee. Ben ita ba yɔsiru yara.

Yosebu Basebeti, Takemɔnigii, u sɔawa ben turo. Wiya u tɔmbu nɛnɛ (800) go ka yaasa nɔn teerun tabu sɔɔ.

9 Yirusen yɔsira Eleasaa, Dodon bii, Akosin sikadobu. Sanam mɛ Filisitiba ba yara bu ka Isireliba tabu ko, wi ka Dafidiwa ba yɔra ba bu mara. N deema saa ye, Isireliba ba wɔa guunɔ.

10 Yen dɔma te, Eleasaa wi, u Filisitiba gowa sere win nɔma mɔnya u kpana u takobi yɔsu. Ma Yinni Gusunɔ u nɔn nasara baka wɛ. Yen biru Isireliba ba na ba nɔn deema bu ka Filisiti ben yɔnu gura.

11 Ben itasen yɔsira Sama, Agen bii, Hararigii. Saa ye sɔɔ, Filisitiba ba maa mɛnna Lekio bu ka Isireliba tabu wɔri. N deema gberu gara wɔa mi, tɛ sɔɔ ba dɔasi duura. Ye Isireliba ba duki mɔ Filisiti ben sɔ, 12 yera Sama u yɔra mi, u ka tu yina. Ma u ka Filisitiba tabu kua u bu go. Gusunɔ u nɔn nasara baka wɛ dɔma te.

13 Gɛɛbun saa sɔɔ, Dafidin tabu sinambu tɛna sɔɔ ben ita ba da ba nɔn deema Adulamun kpee wɔruɔ sanam mɛ Filisitiban tabu kowobun wuuru garu ta na ta ten sansani gira Refaban wɔwaaɔ. 14 Saa ye sɔɔ, Dafidi u wɔa kpee wɔru ge sɔɔ. Ma Filisitiban sansani ya maa gire Betelehemuɔ. 15 Ma Dafidi u Betelehemun beke kua u nɛɛ, wara u koo ka man Betelehemun gbɔra kɔnnɔn dɔkɔn nim naawa n nɔ.

16 Yera win tabu durɔbu ita be, ba da ba Filisitiban sansani ye wɔri ka dam ba Dafidi nim mɛ takama. Adama u nɔ mu nɔra. U ka mu yɔkuru kuawa, u Yinni Gusunɔ yaria. 17 U nɛɛ, Gusunɔ u man gbara bu nɛɛ, nɛna na nim mɛ nɔra. Domi mɛn sɔna tɔn beni ba ben wɔaru kari bɔrie. Nim mɛ, mu sɔawa nge ben yem mɛ mu koo raa yari.

Yen sɔna u yina u mu nɔ.

Yeniba kpurowa Dafidin tabu durɔbu ita be, ba kua.

18 Abisai Seruyan bii, Yoabun wɔnɔ, wiya u sɔa tɔmbu tɛna yen wirugii. Tɔmbu gooba wunɔbuwa (300) u go ka win yaasa. Ma u yɔsiru yara tɔmbu tɛna yen suunu sɔɔ. 19 Ba nɔn beɛɛ wɛ too. Adama u nɔ tabu durɔ gbiikobu ita be tura.

20 Benaya, Kabiseeligii, Yehoyadan bii, u sɔawa tabu durɔ wɔrugɔ. Ma u yɔsiru yara nasara dabi ni u wan sɔ. Wiya u Mɔabun tɔmbu yiru gabu go be ba sɛ nge gbee sinansu. Wiya u maa dua dɔkɔ kpiriru sɔɔ u gbee sunɔ kɔasi mi, u go puran saa sɔɔ. 21 Ma u Egibitin tabu durɔ damgii goo go. Saa ye sɔɔ u nɔn wɔrim dɔɔ, bokura u nɛni. Ye u tura mi, ma u durɔ win yaasa ye u nɛni wɔra u ka nɔn sɔka u go. 22 Yeniwa Benaya Yehoyadan bii u kua. Ma u maa yɔsiru yara Dafidin tabu durɔbu tɛna ye sɔɔ. 23 U beɛɛ baka wa be sɔɔ, adama ya nɔ tabu durɔ gbiikobu

ita begia tura. Ma Dafidi u nùn kua win k̄sobun wirugii.

²⁴ Dafidin tabu dur̄obu t̄ena yen gabun ȳisa wee. Asaeli, Yoabun w̄on̄o, ka Elikanani, Dodon bii, Betelehemugii, ²⁵ ka Sama, ka Elika, Harodugibu, ²⁶ ka Hel̄esi, Peleti ka Ira Ikesin bii, Tekoagii, ²⁷ ka Abies̄e, Anat̄otugii, ka M̄ebunai, Husagii, ²⁸ ka Saam̄o, Akoasigii, ka Maharai, Netofagii, ²⁹ ka Hel̄ebu, Baanan bii, wi u maa s̄aa Netofagii, ka Itai, Ribain bii, Gibeagii. Gibe a ye, ya w̄aa Benyam̄en tem̄o. ³⁰ Ka Benaya, Piratonigii, ka Hidai, Nakale Gaasigii, ³¹ ka Abi Aliboni, Arabagii, ka Asimafeti, Baakumugii, ³² ka Eliaba, Saabonigii, ka Ben̄e Yas̄eni, ka Yonatan, ³³ ka Sama, Hararigii, ka Akiamu, Saraan bii, Hararigii, ³⁴ ka Elifeleti, Akasibain bii. Akasibain tundo u s̄aa Maakagii. Ka Eliamu, Ahitofelin bii, Gilogii, ³⁵ ka Hesirai, Kaameligii, ka Paarai, Arabugii, ³⁶ ka Yigeali, Natanin bii, Sobagii, ka Bani, Gadigii, ³⁷ ka Seleki, wi u s̄aa Am̄nin bwes̄eru, ka Naharai, Beer̄otugii wi u ra Yoabu, Seruyan biin tabu ȳānu s̄obe, ³⁸ ka Ira, ka Garebu, Yet̄eegibu, ³⁹ ka Uri, H̄eti. Dafidin tabu dur̄o damgibu ba s̄āawa t̄onu t̄ena ka n̄oba yiru.

24

Dafidi u win t̄ambu gara

(I maa m̄erio Bandun Gari I, 21:1-6)

¹ Yinni Gusun̄o u ka maa Isireliba m̄aru kua too, ma u dera Dafidi u bu seesi, u nùn s̄ōwa u n̄e, a doo a Isireliba ka Yudaba gari. ² Yera u Yoabu win tabu sun̄o wi u w̄aa win turuku s̄ōwa u n̄e, a doo a Isireliban bwes̄enu kpuro bera saa tem m̄en s̄ō ȳsan n̄m geu gian di sere m̄en s̄ō ȳsan n̄m dwar̄o, kpa a bu gari. Nge m̄eya kon ka gia m̄en n̄o ba geeru n̄e.

³ Yoabu u sina boko s̄ōwa u n̄e, Gusun̄o wunen Yinni u de t̄on ben dabiru tu sosi wun̄m wun̄m subenu n kere yellu, kpa u maa de a bu wa ka n̄ni. Adama m̄ban s̄na a k̄i a yeni ko.

⁴ Ka m̄e, sina boko u Yoabu gari kamia ka sere maa tabu sinam be

ba tie. Ma Yoabu ka tabu sinam be, ba yara ba da ba Isireliba gara.

⁵ Ba da ba Yuud̄eni t̄obura ma ba ben kunu gira Arōen s̄ō ȳsan n̄m dwar̄o, w̄w̄ao. Ma ba Gadin tem bukiana ba da Yas̄e gia. ⁶ Min di, ba da Galadin tem̄o, ka Kad̄es̄io H̄etiban tem̄o, ka Danu Yan̄io ka yen baru kpaan̄o ka Sidon̄io, ⁷ ka Tir̄io ye ya gb̄ara damgiru m̄o, ka wuu si su raa s̄aa Hefiba ka Kananibagis̄o, n ka girari Beri Sebāo, Yudan tem s̄ō ȳsan n̄m dwar̄o. ⁸ Nge m̄eya ba kua ba ka tem m̄e kpuro bukiana. Ma n kua suru n̄oba n̄e ka s̄ō ȳendu ba sere tunuma Yerusalem̄o. ⁹ Ye ba tunuma sina bokon mi, ma Yoabu u nùn t̄on ben geeru s̄ōwa. U n̄e, Isireliba s̄ō, be ba s̄aa tabu kowobu ba ka takobi sann̄o ȳe, ba s̄āawa t̄ambu n̄ar̄obun suba n̄ene (800.000). Yudan bwes̄eru s̄ō maa, ba s̄āawa t̄ambu n̄ar̄obun suba n̄era wun̄obu (500.000).

Gusun̄o u Dafidi s̄eyasia

win torarun s̄o

(I maa m̄erio Bandun Gari I, 21:7-17)

¹⁰ Ye Dafidi u nua m̄e, yera win torara kara, ma u Yinni Gusun̄o s̄ōwa u n̄e, na tora n kp̄a ye na ka t̄on be gara. T̄e na gia ma gari baka kookoosa na kua. A man n̄en tora ten suuru kuo.

¹¹⁻¹² Saa yera Yinni Gusun̄o u win s̄om̄o Gadi s̄ōwa u n̄e, a doo a Dafidi s̄o a n̄e, am̄eniwa n̄e Yinni Gusun̄o na gerum̄o. Wee, na nùn n̄ni sw̄āaru ita gaa ȳiye. Yen s̄o, u de u ḡosima ten te u k̄i kpa n sere de tu kooa.

Sisuru bururu ye Dafidi u seewa, ¹³ Gusun̄on s̄om̄o Gadi u da win mi, u nùn s̄ōwa ye Yinni Gusun̄o u gerua. U n̄e, yen yer̄a a k̄i. Ḡōru tu du wunen tem s̄ō w̄ō n̄oba yiru? Nge a kpikiri su suru ita wunen yib̄ereban s̄o. Nge bararu garu tu pusi wunen tem s̄ō s̄ō ita. T̄e, a bwisikuo kpa a man s̄o ye kon da n wi u man ḡrima s̄o.

¹⁴ Yera Dafidi u Gadi wisa u n̄e, nuku sankira bakana nu man deema mi. N buram bo Yinni Gusun̄o u man s̄eyasia ye t̄onu koo ka man s̄eyasia. Domi win w̄nw̄nda kp̄a.

¹⁵ Ma Yinni Gusunɔ u dera barara pusi saa dɔma ten bururun di n ka girari sɔɔ ita ye. Ma tɔmbu nɔrɔbun suba wata ka wɔkuru (70.000) ba ghisuka Isirelin tem kpuro sɔɔ. ¹⁶ Saa ye Yinni Gusunɔn gɔrado u sɔɔru kpa u ka Yerusalemu kpeerasia, yera Yinni Gusunɔ u gɔru gɔsia u wahala baka ye yɔrasia. Ma u gɔrado wi sɔɔwa u nɛɛ, ya tura mɛ. A wunen nɔma wɔɔ minin di.

Saa ye sɔɔ, gɔrado wi, u wɔawa Arafuna Yebusin doo soo yerun bɔkuɔ. ¹⁷ Sanam mɛ Dafidi u gɔrado wi wa wi u tɔmbu goomɔ yera u nɛɛ, nɛna na tore. Tɔn beni ba n gɔanu kue. Yen sɔ, a de a man nɔma doke nɛ ka nɛn yenugibu.

Dafidi u Yinni Gusunɔ

yɔku yeru bania

(I maa mɛɛrio Bandun Gari I, 21:18-26)

¹⁸ Yen dɔma tera Gadi u da Dafidin mi, u nɔn sɔɔwa u nɛɛ, a Yinni Gusunɔ yɔku yeru kuo Arafuna Yebusin doo soo yeru mi.

¹⁹ Ma Dafidi u Gadin gari yi wura. U kua nge mɛ Yinni Gusunɔ u gerua. U da mi. ²⁰ Yera Arafuna u mɛɛra gunguru wɔllun di u wa wee, sina boko ka win sina asakpɔbu ba wee, yera u sarama ka duka u da u nɔn yiira u wuswaa tem girari. ²¹ Ma u Dafidi bikia u nɛɛ, yinni, mba n kua a ka sisi nɛn mi.

Dafidi u nɔn wisa u nɛɛ, na nawa n ka wunen doo soo yee te dwe kpa n Yinni Gusunɔ yɔku yeru bania mi. Kpa bara te ta pusa bɛɛɛn tem sɔɔ mi, tu doona.

²² Yera Arafuna u Dafidi sɔɔwa u nɛɛ, a batuma ye suo kam, kpa a yɔkunu ko mi, ni a kɔ. Kɛtɛba wee, yi kaa ka yɔku dɔɔ mwaararugiru ko, kpa yin sugu ka yin kekeban dɔnu nu ko yɔku dɔɔ. ²³ Ye kpurowa durɔ wi, u sina boko kɔ, ma u maa nɔn sɔɔwa u nɛɛ, Gusunɔ wunen Yinni, u ka nun nɔnu geu mɛɛri.

²⁴ Adama sina boko u nɛɛ, aawo, kon batuma ye dwewa ka nɛn gobi. Na n Gusunɔ nɛn Yinni yɔku dɔɔ

mwaararugiru kuammɛ ka gɔa ni nu n man gɔanu diiri.

Ma Dafidi u batuma ye ka kɛtɛ be dwa ka sii geesun gobi weeraakuru. ²⁵ Ma u yɔku yee te kua batuma mi. U yɔku dɔɔ mwaararuginu kua ka sere maa siarabun yɔkunu. Saa yera Yinni Gusunɔn mɔru ya sure. Ma bara te, ta doona tem min di.

SINAMBUN TIRE GBIIKIRU

Isireliban bandun gari yi ba torua Samuēlin tirenu sɔɔ, yin sukuma mu wāa Sinambun tirenu sɔɔ. Tire gbiikii teni sɔɔra Dafidin gɔɔn gari wāa ka sere maa win bii Salomɔɔn bandun gari. Salomɔɔ wi, u Yinni Gusunɔ sāa yeru bania Yerusalemuɔ. Amen biru, ma u mɛm nɔɔbu sariru kua. Mɛm nɔɔbu sari tera ta dera Isireliban banda bɔnu kua yiru. Ma ya dera Isireliba kpuron dam ka ben girima ya kaara. Waati ye sɔɔ, Gusunɔ u ra Isireliba ka ben sinambu win sɔmɔbu gɔrie bu ka bu kirɔ ko b̄u s̄aru ka daa k̄sa kpuron s̄.

Tire ten kpunaa

1. Dafidin wāa d̄akiru bandu sɔɔ, wiru 1n di sere wiru 2:12.
2. Salomɔɔn bandu, wiru 2:13n di sere wiru 11.
3. Isireliban banda bɔnu kua yiru, wiru 12n di sere wiru 22.

Adoniya u k̄i u t̄i ko sunɔ

¹ Dafidi u t̄kɔ kua u bukura gem gem. Baa b̄a n̄n̄n beka bubusi, ka mɛ, u ra n̄n̄n kurusinɛwa woorun s̄. ² S̄ɔ teeru win bw̄aba na ba n̄n̄n s̄ɔwa ba nɛɛ, Yinni, a de su nun w̄andia kasuama u n̄n̄n wāa wunɛn b̄kua u n̄n̄n n̄ɔrimɔ kpa u n̄n̄n n̄n̄n b̄kasi a n̄n̄n ka yam susuru waamɔ.

³⁻⁴ Ma ba w̄andia kurɔ burɔ kaso w̄ari Isireliban tem kpuro sɔɔ. Yera ba w̄andia goo wa wi ba sokumɔ Abisagi. W̄andia wi, kurɔ burɔn t̄iwa. U s̄awa Sunɛmugii. Ma ba n̄n̄n mwaama ba ka na sina bokon mi. Wiya u ra n̄n̄n n̄ɔrimɔ. Adama u n̄n̄n ȳe kurɔ.

⁵⁻⁶ Adoniya wi Dafidi u ka Hagiti mara wiya u kua Dafidin yeruma Abusalɔmun gɔɔn biru. U s̄awa durɔ burɔn t̄i. Tundo kun n̄n̄n w̄akisire saa m̄in di ba ka wāa. U n̄n̄n maa n̄n̄n bikiare u nɛɛ, mban bwesera a m̄ mɛ. Yera Adoniya wi, u t̄i w̄alle sua u nɛɛ, wiya u koo bandu di. Ma u t̄i tabu k̄k̄e kasua ye dumi gawe ka maasɔbu ka sere tabu durɔbu t̄onu weeraakuru be ba ra n̄n̄n gbiie.

⁷ Ma u ka Yoabu Seruyan bii ka ȳaku kowo Abiataa gari b̄kua. Ma ba ka n̄n̄n ȳra. ⁸ Adama ȳaku kowo Sadaku ka Benaya Yehoyadan bii, ka Gusunɔn sɔmɔ Natani, ka Simɛi ka Rei ka sere Dafidin tabu kowo damgibu, beya ba n̄n̄n ka Adoniya n̄ɔ t̄ia kue.

Natani u Bati Seba bwisi k̄a

⁹ Ma Adoniya u ȳakuru kua ka ȳanu ka ketɛ kpɛmi yi yi gum m̄o Sohelɛtin kperun b̄kua te ta wāa Eni Rogelin bera gia. Ma u win tundo turosibu dim soka mi, ka Yudaba kpuro, be ba s̄a sina bokon bw̄abu. ¹⁰ Adama u n̄n̄n Gusunɔn sɔmɔ Natani soka ka Benaya ka Dafidin tabu durɔ damgii be, ka maa sere Salomɔɔ win tundo turosi.

¹¹ Yera Natani u da u Bati Seba Salomɔɔn m̄ero s̄ɔwa u nɛɛ, a n̄n̄n nua ma Adoniya Hagitin bii, u bandu di? Dafidi besɛn yinni kun maa ȳe. ¹² Yen s̄, a na t̄e n̄n̄n nun bwisi k̄e ye kaa ko a ka wunɛn hunde bere, ka maa wunɛn bii Salomɔɔgia. ¹³ A doo a wunɛn yinni Dafidi sina boko deema a n̄n̄n s̄ a nɛɛ, n̄n̄n wiya u n̄ɔ m̄wɛru kua u nɛɛ, wunɛn bii Salomɔɔwa u koo bandu di win biru? Mba n̄n̄n kua Adoniya u ka bandu sina.

¹⁴ Saa ye kaa ka n̄n̄n gari yi tore, kon duuma mi n̄n̄n t̄i, kpa n̄n̄n wunɛn gari sire n̄n̄n sosi.

¹⁵ Ma Bati Seba u seewa u da diru mi sina boko u kp̄i. Domi sina boko u t̄kɔ kua gem gem. Abisagi Sunɛmugiiwa u wāa mi, u n̄n̄n n̄ɔrimɔ. ¹⁶ Ye Bati Seba u tura mi, u yiira sina bokon wuswaaɔ. Ma sina boko u n̄n̄n bikia u nɛɛ, mba a k̄i.

¹⁷ Ma u wisa u nɛɛ, n̄n̄n yinni, wuna a man n̄ɔ m̄wɛru kua ka b̄ri a nɛɛ, sere ka Yinni Gusunɔn ȳisuru n̄n̄n bii Salomɔɔwa u koo bandu di wunɛn biru. ¹⁸ Wee t̄e Adoniya u bandu di. Wunɛ n̄n̄n yinni sina boko a n̄n̄n ka baaru. ¹⁹ Ma u ketɛ kpɛmi yi yi gum m̄o ka ȳa dabinu go. Ma u win tundo turosibu dim soka ka Abiataa ȳaku kowo ka sere Yoabu wi u s̄a tabu sunɔ. Adama u n̄n̄n wunɛn bii Salomɔɔ soka. ²⁰ T̄e sina boko, wee, wuna Isireliba kpuro ba swaa daki a ka bu s̄ wi u koo ko wunɛn k̄sire bandu sɔɔ. ²¹ Yinni,

saa ye kaa kpuna nge wunen baaba, ba koo ne ka nen bii Saloməw mɛeriwa taaregibu.

²² Ye Bati Seba ka Dafidi ba gari mɔ, yera Gusunən sɔmɔ Natani u tunuma mi. ²³ Ma ba sina boko sɔwa ba nɛɛ, Gusunən sɔmɔ Natani wee, u tunuma. Yera u sina boko yiira u wuswaa tem girari. ²⁴ U nùn bikia u nɛɛ, yinni, wuna a nɛɛ, Adoniya u bandu dio u ko wunen kəsire sina gɔnɔ? ²⁵ Domi wee, u ketɛ kpɛmi yi yi gum mɔ go ka yāa dabi dabinu. Ma u win tundo turosibu sokusia ka tabu sinambu ka Abiataa yāku kowo. Wee, ba dimɔ ba nɔrumɔ win wuswaa. Ma ba gerumɔ ba mɔ Adoniya, sina boko, win hunde yu daka da. ²⁶ Adama u nɛ ka Sadaku yāku kowo soka, ka Benaya Yehoyadan bii, ka sere maa wunen bii Saloməw. ²⁷ Sina boko, wunen min diya gari yini yi koo? Ma a nɛ sere bɛsɛ wunen bwāabu sɔwa wi u koo bandu di wunen biru?

Dafidi u Saloməw gɔsa

u ka ko win kəsire

²⁸ Ma Dafidi sina boko u nɛɛ, i man Bati Seba sokuo.

Ma ba nùn soka u susi u yɔra sina bokon wuswaa. ²⁹ Yera sina boko u bɔrua u nɛɛ, sere ka Yinni Gusunən wāaru wi u man yara saa wahala kpuron di, ³⁰ kon nen nɔw mweeru yibia gisɔ te na nun kua ka Gusunəw bɛsɛ Isireliban Yinnin yisiru na nɛɛ, Saloməw u koo bandu di nen biru u ko nen kəsire.

³¹ Ma Bati Seba u yiira u wuswaa tem girari u nɛɛ, nen yinni sina boko, wunen hunde yu daka da.

³² Ma Dafidi u nɛɛ, bu nùn Sadaku yāku kowo sokuo ka Gusunən sɔmɔ Natani ka maa Benaya Yehoyadan bii. Ye ba tunuma, yera ba dua mi u wāa. ³³ Ma u bu sɔwa u nɛɛ, i nen bwāabu suo kpa i nen bii Saloməw keteku yɔsia i ka nùn da bwia ye ba mɔ Gihoni. ³⁴ Miya yāku kowo Sadaku ka Gusunən sɔmɔ Natani ba koo nùn gum tāre wirɔ u ka ko Isireliban sunɔ, kpa i kabi wura, yen biru i gere i nɛɛ, Saloməw sina bokon hunde yu daka da. ³⁵ Yen biru kpa i nùn

suama u na u sina nen sina gɔnɔ u ko nen kəsire. Domi wiya na gɔsa u ka Isireliba ka Yudaba kpara.

³⁶ Ma Benaya Yehoyadan bii u nɛɛ, ami, nen yinni sina boko. Yinni Gusunəw u de n koo mɛ. ³⁷ Nge mɛ Yinni Gusunəw u ka nun wāa, u n maa ka Saloməw wāa mɛ, kpa u win bandu walle sua n wunegiru kera.

Saloməw u kua sunɔ

(I maa mɛerio Bandun Gari I, 29:21-25)

³⁸ Yera yāku kowo Sadaku ka Gusunən sɔmɔ Natani ka Benaya Yehoyadan bii ka Keretiba ka Peletiba be ba sāa sina bokon tiin kəsobu, ba da ba Saloməw deema. Ma ba nùn yɔsia sina bokon keteku walle ma ba da Gihoni mi. ³⁹ Ye ba tura mi, yera Sadaku u da kuu bekurugirɔ u gum kaba tama. Ma u Saloməw gum mɛ tāre wirɔ u ka nùn ko sunɔ. Yen biru ba kaba so, ma tən be kpuro ba nɛɛ, sina boko Saloməw, wunen hunde yu daka da. ⁴⁰ Ma tən be kpuro ba nùn swi ba kabi soomɔ ka nuku doo bakabu. Ma n sāare nge tem mu yiruməwa ben wurenun sɔ.

Saloməw u Adoniya suuru kua

⁴¹ Adoniya ka win tən be u dim soka mi kpuro ba wure ni nua saa yɛ sɔ ba dim kpa. Ye Yoabu u kaban swi nua, yera u nɛɛ, mban sɔna ba wure meni wuu.

⁴² U gari yi gerumɔ u nɛ kpa, yera Yonatam, Abiataa yāku kowon bii u tunuma. Ma Adoniya u nɛɛ, a dam kooma tabu durɔ naanegii. Na yiyɔ n labaari gea nɔ wunen min di. ⁴³ Yonatam u nùn wisa u nɛɛ, aawo. Domi Dafidi sina boko bɛsɛn yinni u Saloməw bandu wɛ. ⁴⁴ Ma u dera Sadaku yāku kowo ka Gusunən sɔmɔ Natani ka Benaya Yehoyadan bii ka Keretiba ka Peletiba ba nùn sina bokon keteku yɔsia, ⁴⁵ ba da Gihoni. Miya Sadaku yāku kowo ka Gusunən sɔmɔ Natani ba nùn gum tāre wirɔ, u kua sunɔ. Yen biruwa ba gəsirama min di ka nuku doo bakabu. Ma wuu ge, ga gbisimɔ ka wurenu. Niya i nɔw mi. ⁴⁶ Saloməw u maa sɔ sina gɔnɔ kɔ. ⁴⁷ Ma sina bwāaba

na ba besen sina boko Dafidi domaru kua ba nεε, Gusunə u Saloməən yīsiru ka win bandu wəlle sua n kere wi Dafidigiru. Ma Dafidi u seewa u wuswaa tem girari win kpin yerun wəllə. ⁴⁸ Ma u gerua u nεε, Gusunə Isireliban Yinnigia siarabu wi u nùn goo kā u win sina gəna kəsire kua. Ma u maa ka yēro nənī wa.

⁴⁹ Be Adoniya u dim soka mi kpuro, ba nanda ye ba gari yi nua. Ma ben baawure u win swaa mwa u doona. ⁵⁰ Yera Adoniya u berum soora Saloməən sō, ma u seewa u da u yāku yerun kāanu nenua Saloməə u ku ka nùn gon sō. ⁵¹ Yera ba Saloməə sōwa ba nεε, wee Adoniya u berum soore wunen sō. U da u yāku yerun kāanu neni u mē, wunε Saloməə a be bōruo gisə ma a n nùn goomə.

⁵² Ma Saloməə u nεε, u n tii nenua dee dee, baa win wirun seri tia ya n wərumamə. Adama sà n kōsa gaa wa win min di, u koo gbiwa.

⁵³ Yera u dera ba nùn yara yāku yee ten min di. Ma Adoniya wi, u na Saloməən wuswaaə u kpuna u nùn təbura. Yen biru Saloməə u nεε, u wio win yenuə.

Wooda ye Dafidi u Saloməə wē

2

¹ Ye Dafidi u gəə turuku kua, yera u win bii Saloməə wooda yeniba wē u nεε, ² wee, na dəə mi baawure u koo da. Adama wunε a de a n wərugəru mə, a n tororu sō. ³ A Yinni Gusunən gere mεm nəwə, kpa a n sīimə win swεε səə, kpa a n win woodaba swī nge mε ba yorua Məwisin tireru səə. À n kua mε, ye a mē kpuro, ya koo koorawa. ⁴ Kpa Yinni Gusunə u win nəə mwεeru yibia te u man kua u nεε, nən bibu bə n sīimə gem səə ka ben gōru kpuro ka ben bwisikunu kpuro, na n kon bia wi u koo ko nən kəsire Isireliban bandu səə.

⁵ Yen biru Dafidi u maa nεε, a n yē ye Yoabu Seruyan bii u man kua. Domi u Isireliban tabu sinambu yiru beni, Abinεε, Nεrin bii ka Amasa Yetεen bii go, u ben yem yari bəri yendun saa

səə. Ma u mu tεeni win kpakaə, ka maa win baranə. ⁶ Yen sō, a koowo mən nəə wunen bwisi yi nε. A ku ra de u seri burura u sere gbi. ⁷ Adama a Baasilai Galadigiin bibu durom kuo. A de ba n da di ka be ba dimə wunen dii yerə sannu. Domi beya ba na ba man somi sanam mε na kpikiru sua wunen məə Abusaləmun sō. ⁸ A maa Simεi Geran bii Benyamεen bweseru səə yaayo. U na Bahurimun di, u man wəm kōsunu wənwa dōma te na kpikiru dəə Mahanaimuə. Adama ye na wee, u man sennə na Yuudenin daarə. Ma na bōrua ka Yinni Gusunən yīsiru na nεε, nən takobi kun maa nùn goomə. ⁹ Adama tē, a ku de u kun sεyasiabu wa. A bwisi mə, wuna a yē mε kaa nùn kua. A de u ka hunde tumaru gbi.

Dafidin gəə

ka Saloməən bandu

(I maa mεerio Bandun Gari I, 29:26-28)

¹⁰ Yen biru Dafidi u kpuna u gu u win baababa naamwε. Ma ba nùn sika win wuu Yerusalemuə ge ba maa sokumə Dafidin wuu. ¹¹ Dafidi u kuawa wōə weeru bandu səə. Gbiikaa u kua wōə nəəba yiru Heboroniə. Yen biruwa u kua wōə tena ka ita Yerusalemuə. ¹² Saa ye sōra Saloməə u da u sina win tondon sina gəna wəllə. Ma ba win ban te dam sire gem gem.

Adoniyān gəə

¹³ Adoniya Hagitin bii u na Saloməən mero Bati Seban mi, ma Bati Seba u nùn bikia u nεε, n ka sere do?

Ma u nùn wisa u nεε, n do gbāa gbāa.

¹⁴ Adama gari gεε wāa yi na kī n nun sō. Ma kurə wi, u nεε, a geruo mε.

¹⁵ Yera Adoniya u nεε, a yē ma nena na raa ban te mə. Nena Isireliba kpuro ba yīiyə n tu di. Adama wee ta wura nən wənən mi. Domi Yinni Gusunəwa u nùn tu wē. ¹⁶ Tē, gāa teena na kī n nun bikia. Yen sō, a ku man nu yinari.

Ma kurə wi, u nùn sōwa u nεε, a geruo.

¹⁷ Ma Adoniya u nεε, na nun kanamə, a doo a man Saloməə sōwa

u be man Abisagi Sunɛmugii kɛ kurɔ.
U ɛn nun ye yinarimɔ.

¹⁸ Ma Bati Seba u nɛɛ, to, kon da n nɛn sɔ.

¹⁹ Yera Bati Seba u da Salomɔɔn mi, u ka nɛn Adoniyari gari yi sɔ. Ye sina boko u win mɛro wa u wee, yera u seewa u nɛn sennɔ da. U yiira win wuswaaɔ. Ma u seewa u da u sina win sinɔ kitarɔ. Ma u dera ba ka win mɛro kitaru garu naawa u sina win nɛm geuɔ. ²⁰ Ye u sina u kpa, yera u sina boko sɔɔwa u nɛɛ, gɔanu gana na ka na, na kɛ n nun kana. Yen sɔ, a ku man nu yinari.

Ma Salomɔɔ u nɛɛ, a geruo na ɛn nun yinarimɔ.

²¹ Ma Bati Seba u nɛɛ, a de bu Abisagi Sunɛmugii wunen mɔɔ Adoniyari wɛ kurɔ.

²² Yera Salomɔɔ u nɛn wisa u nɛɛ, a ku ra yande nɛɛ, n nɛn bandu wɛyɔ? Domi u sɔawa nɛn mɔɔ. Win tɔmba maa yɔku kowo Abiataa ka Yoabu Seruyan bii.

²³ Ma Salomɔɔ u bɔrua u nɛɛ, Yinni Gusunɔ u man kua nge mɛ u kɛ, ma na kun Adoniyari go win gari yinin sɔ.

²⁴ Yinni Gusunɔ wiya, u man dam kɔ ma u man sinasia nɛn tundo Dafidin sina gɔnɔɔ, ma u man ban te wɛ ka nɛn bibun bweserɔ nge mɛ u nɔɔ mwɛɛru kua. Sere ka win wɔaru, kon dɛwa bu Adoniyari go gisɔ.

²⁵ Ma Salomɔɔ wi, u Benaya Yehoyadan bii gɔra u da u Adoniyari go. Ma u da u nɛn go.

Ba yɔku kowo Abiataa yara

win sɔmburun di

²⁶ Yen biruwa Salomɔɔ u yɔku kowo Abiataa sɔɔwa u nɛɛ, a doo wunen temɔ Anatɔtuɔ. Domi gɔɔwa a ka weenɛ. Adama na ɛn gina nun goomɔ yɛn sɔ wuna a kua yɔku kowo nɛn tundo Dafidin waati sɔɔ. Mɛya a maa ka nɛn win nɔni swɔaru kpuro bɔnu kua.

²⁷ Nge mɛya Salomɔɔ u ka Abiataa gira yɔku kowo sɔmburun di. Ma Yinni Gusunɔn gari yi u raa gerua Elin yɛnun sɔ Siloɔ yi koorɔ.

Yoabun gɔɔ

²⁸ Sanam mɛ Yoabu u nua ye ya Adoniyari ka Abiataa deema, yera u duka sua u da Yinni Gusunɔn sɔa yerɔ, u yɔku yerun kɔanu nɛnua u ka bɔrua. Domi Adoniyari u ka yɔ. Adama u ɛn daa ka Abusalɔmu yɔre. ²⁹ Ma ba da ba Salomɔɔ sɔɔwa ma Yoabu u duka sua u na u wɔa Yinni Gusunɔn sɔa yerɔ u yɔku yerun turarun kɔanu nɛni.

Saa yera Salomɔɔ u Benaya Yehoyadan bii sɔɔwa u nɛɛ, u doo u nɛn go.

³⁰ Ye Benaya u tura sɔa yee ten mi, yera u Yoabu sɔɔwa u nɛɛ, sina boko u nɛɛ, a yarima.

Adama Yoabu u nɛɛ, aawo, miniwa kon gbi.

Ma Benaya u gɔsira u wura Salomɔɔn mi, u nɛɛ, ameni ka ameniwa Yoabu u gerua.

³¹ Sina boko u nɛɛ, a koowo nge mɛ u gerua. A nɛn sɛre mi, a go, kpa a nɛn yara min di a da a sike. Nge mɛya kaa nɛ ka nɛn bweseru yara tɔmbu yiru ben yem di, mɛ Yoabu u yari. Domi ba ɛn kɔsa gaa kue. ³² Tɔn beya Abinɛɛ, Nerin bii, Isireliban tabu sunɔ, ka maa Amasa Yetɛɛn bii, Yudaban tabu sunɔ. Ba nɛn gem ka bɛɛɛ kere, ma u bu go ka takobi nɛn tundo Dafidi u ɛn ka baaru. Yen sɔ, Gusunɔ u de win yem mu wɔri win tii sɔɔ. ³³ Ben yem mu ko n wɔawa Yoabu ka win bibun bweserɔ sere ka baadomɔɔ. Adama Yinni Gusunɔ u koo de bɔri yɛndu ta n wɔa Dafidi ka win bibun bweserɔ ka maa win bibun bandu sɔɔ sere ka baadomɔɔ.

³⁴ Yera Benaya u da u Yoabu sɛre u go. Ma ba nɛn sikua win gberu kpaanɛɔ. ³⁵ Ma sina boko u Benaya kua tabu sunɔ Yoabun kɔsire. Mɛya u maa Sadɔku kua yɔku kowo Abiataan kɔsire.

Salomɔɔ u dera ba Simɛi go

³⁶ Yen biru sina boko u gɔra bu da bu Simɛi sokuma. Ye u na, yera sina boko u nɛn sɔɔwa u nɛɛ, a wunen tiin yɛnu baniɔ Yerusalemɔ. Kpa a n wɔa ge sɔɔ, a ku yari min di. ³⁷ Dɔma te a yara min di, ma a Sedoronin wɔwa tɔbura na kon dɛwa bu nun go. Saa ye sɔɔ, wuna a tii go.

³⁸ Ma Simēi u nεε, ya wā yinni. Kon ko ye a gerua.

Ma u da u wāa Yerusalemu mi, n ka tε. ³⁹ Wōo itan biru yera win yobu yiru gabu ba duka yakura ba da ba wāa Akisi, Maakan biin mi, wi u sāa Gatin suno. Yera ba na ba nūn sōowa ba nεε, wee, wunen yobu ba wāa Gatiō. ⁴⁰ Yera Simēi u seewa u win keteku gaari bōkua u da Gatiō Akisin mi, u yoo be mwaama. ⁴¹ Yera ba da ba Salomōo sōowa ma Simēi u yara Yerusalemun di u da Gatiō. Adama u wurama kō. ⁴² Sina boko u gōra u nεε, bu nūn sokuma. Ye u na, u nūn sōowa u nεε, na n daa nun bōrusie ka Yinni Gusunōn yīsiru na nεε, a n yē dōma te a yara Yerusalemun di, kaa gbiwa? A n wisa a nεε, ya wā, a nua? ⁴³ N n mēn na, mban sōna a n nōo mwεε te yibie te a kua Yinni Gusunōn wuswaa. Mban sōna a n gari yi mēm nōowe yi na nun sōowa mi. ⁴⁴ Tē a yaaye kōsa ye a nēn tundo Dafidi kua? Yinni Gusunōwa u koo nun ye kōsie. ⁴⁵ Adama nε, sina boko Salomōo, Yinni Gusunō u koo man domaru kua. Kpa u nēn tundo Dafidin ban te na dii mini tāsisia sere ka baadomma.

⁴⁶ Yen biru sina boko u Benaya Yehoyadan bii wooda wē, u nεε, u doo u Simēi go. Ma u yara u da u nūn go.

Yeniban biruwa Salomōon banda dam kua.

Salomōo u Egibitin sunōn bii

sua kurō

3

¹ Salomōo u Egibitin sunōn bii sua kurō. Nge mēya ba ka arukawani bōkua. Ma u ka kurō wi da Dafidin wuu Yerusalemu sere u ka win tiin yenu bani ka Yinni Gusunōn sāa yeru, ka sere maa gbāra te u koo bani u ka Yerusalemu sikerena.

² Isireliba ba ra yākuru kowa gungunu wōllō saa ye sōo, domi ba n gina diru garu banε mi ba ko n da Yinni Gusunō sā. ³ Salomōo u Yinni Gusunō kīa. Ma u win tundo Dafidin wooda kpuro mēm nōowa. Mēya win tii u ra yākunu ko gungunu wōllō, kpa u turare dōo doke mi.

Salomōo u bwisi kana

(I maa mērio Bandun Gari II, 1:2-13)

⁴ Sōo teeru Salomōo sina boko u seewa u da Gabaoniō u ka yākuru ko. Domi miya yāku yee bakara wāa. Yāku dōo mwaararuginu dabi dabina u dōma te kua mi. ⁵ Gabaoni miya Yinni Gusunō u nūn kure dosu sōo wōkuru. U nūn sōowa u nεε, a bikio ye a kī n nun kua.

⁶ Salomōo u nūn wisa u nεε, a wunen bōo Dafidi nēn tundo kīi geeru sōosi yēn sō u sīa dee dee gem sōo ka gōru dēerō wunen wuswaa. Ye ya kpuro kere, yera a dera nε, win bii, na kua win kōsire bandu sōo gisō.

⁷ Yinni Gusunō, wuna a man gōsa a kua nēn tundo Dafidin kōsire. Wee nε aluwaasi piibuwa. Na n yē mε kon ko n ka tōn be kpara. ⁸ Na maa wāa ben suunu sōo, be, be a gōsa. Ma ba maa dabi sere ba n garirō. ⁹ Yen sō, a man bwisi kēeyō n ka bu kpara, kpa n kpī n gea ka kōsa wunana. Ma n kun mε, wara u koo kpī u wunen tōn dabi teni kpara.

¹⁰ Ma Salomōon wisi bi, bu Yinni Gusunō dore. ¹¹ Yera u nūn sōowa u nεε, a n bikie wunen wāaru tu dakaa da, a n maa bikie a n dukia mō, mēya a n maa wunen yibereban gōo kanε. Adama bwisiya a bikia a ka kpī a wunen tōmbu kpara dee dee. ¹² Yen sōna kon nun kua nge mε a gerua. Kon nun laakari ka bwisi kē yin bweseru goo kun waare, mēya goo kun maa ye wasi wunen biru. ¹³ Kon maa nun dukia ka bēere wē wunen wāaru sōo ye a n bikie. Sinambu sōo, goo sari wi u koo ka nun nεra. ¹⁴ Yen biru a n sīimō nēn swεε sōo, ma a nēn woodaba ka nēn yiirebu mēm nōowammε nge mε wunen tundo Dafidi u kua, kon de wunen wāaru tu dakaa da.

¹⁵ Saa yera Salomōo u yanda ma u tuba ma Yinni Gusunōwa u ka nūn gari kua dosu sōo. Ma u gōsirama Yerusalemu u da mi Yinni Gusunōn woodan kpakorora yii u yāku dōo mwaararuginu kua mi, ka siarabun yākunu. Ma u win bwāabu kpuro dim soka.

Salomōo u gari sēsōgii siri

16 Sɔɔ teeru kurɔ tanɔbu yiru gabu ba na sina boko Salomɔɔn mi, ba yɔra win wuswaaɔ. 17 Ma ben turo u nɛɛ, yinni, a man yisa kuo. Nɛ ka kurɔ winiwa sa wɔa dii teerɔ. Win bɔkuɔra na yiira na mara. 18 Ye na mara, yen sɔɔ itasera win tii u maa mara. Ma sa wɔa dii tee te sɔɔ sannu. Goo kun maa ka sun wɔa mi. 19 Ye n kua wɔkuru yera u win bii kpunari u go. 20 Yinni, yera u seema wɔku te, u nɛn bii sua saa nɛn yɛsan di ye na do. Ma u nɔn kpɔ win tororu wɔllɔ. Yen biru u win bii goo te sua u man yiya. 21 Ye na seewa bururu n ka nɛn bii bɔm kɛ, yera na deema bii gora. Ma na wure na bii wi mɛɛra tii, na deema u n sɔa nɛgii.

22 Ma win winsim u nɛɛ, nɛn biiwa u wasi.

Gbiikoo wi, u maa nɛɛ, n n mɛ, wunɛgiiwa u gu.

Mɛsuma ba sikirinamɔ sina bokon wuswaaɔ. 23 Yera sina boko u nɛɛ, too wee, bɛɛ kpuro i n wure. Domi wini u n nɛɛ, win biiwa u wasi kpa wiɔnɔ u nɛɛ, aawo, wunɛgiiwa u gu. 24 N n mɛn na, i man takobi tama. Ma ba ka nɔn ye naawa.

25 Ma u nɛɛ, bu bii wi u wasi mi buranɔ kpirinu yiru. Kpa ben baawure u kpiri kpirika sua.

26 Yera wɔnwɔnda bii win mɛron tii mwa. Ma u sina boko sɔɔwa u nɛɛ, nɛn yinni, na nun kanamɔ, a nɔn bii wi wɛɛyɔ. A ku de bu nɔn go.

Adama turo wini u nɛɛ, a nɔn buranɔ kpa u ku ko bɛsɛn googii.

27 Yera sina boko u nɛɛ, i ku bii wi go. I kurɔ gbiikoo bii wi wɛɛyɔ. Wiya u sɔa win mɛro.

28 Ye Isireliba kpuro ba nua nge mɛ sina boko u siri ba nɔn nasia. Domi ba wa ma Gusunɔwa u nɔn bwisi yi kɔ u ka siri bi kua.

Salomɔɔn sina asakpɔbu

4

1 Salomɔɔ u kua Isireliba kpuron sina boko. 2 Win sina asakpɔbun yɔsa wee, Asaria Sadɔkun bii, u sɔawa yɔku kowo.

3 Elihorɛfu ka Akiya, Sisan bibu ba sɔawa tire yorobu.

Yosafati Ahiludun bii, wiya u ra maa tirenu bere.

4 Benaya, Yehoyadan bii, wiya u sɔa tabu sunɔ. Sadɔku ka Abiataawa ba maa sɔa yɔku kowobu.

5 Asaria Natanin bii, wiya u maa sɔa bera ka beran wirugibun guro guro. Sabudu, Natanin bii, wiya u sɔa win sina asakpɔ wi u ra nɔn bwisi kɛ.

6 Ma Akisaa u sɔa sina kpaarun sɔm kowobun wirugii.

Adoniramu Abidan bii u sɔawa be ba yoo sɔma mɔn wirugii.

7 Salomɔɔ u tem mɛ bɔnu kuawa bera wɔkura yiru. Ma u yen baayeren wirugii swɔi. Bera, ba ra wi sina boko ka win yɛnugibu nɔri. Ben baawure u ra bu kowa suru tia wɔɔ tia sɔɔ.

8 Wirugii ben yɔsa wee.

Hurin biiwa u Efaraimun guunun bera gia mɔ.

9 Dekerin biiwa u maa Makasi mɔ ka Saabimu, ka Bɛti Semɛsi ka Eloni ka Bɛti Hanani.

10 Hesɛdin biiwa u maa Aruboti mɔ ka Soko ka sere maa Hefɛɛn tem kpuro.

11 Abinadabun biiwa u Dorin tem mɔ. Wiya u Salomɔɔn bii Tafati sue kurɔ.

12 Baana, Ahiludun bii, wiya u Tanaki, ka Mɛgido mɔ ka Bɛti Seani ye ya wɔa Saatani bɔkuɔ Yisirɛɛlin wɔwɔɔ. Bera ye, ya toruawa saa Bɛti Seanin di n ka da Abɛli Mɛholɔ sere ka Yokumɛamun bera gia.

13 Gebɛɛn biiwa u maa Ramɔti mɔ ye ya wɔa Galadin temɔ ka sere maa Yairi, Manasen biin baru kpaanu, Galadiɔ. Gebɛɛn bii wiya u maa Aagɔbu mɔ Basanin temɔ. Wusu watawa u mɔ si ba gbɔranu toosi ba nin kɛnutinun sɛretinu kua ka sii gandu.

14 Akinadabu Idon bii, wiya u maa Mahanaimu gia mɔ.

15 Akimasi wi, u Salomɔɔn bii Basimati sue kurɔ, wiya u Nɛfitalin bera gia mɔ.

16 Baana Usain bii, wiya u maa Aɛɛn tem ka Bealɔtun tem mɔ.

17 Yosafati, Paruakin bii, wiya u maa Isakaran tem mɔ.

18 Simɛi, Elan bii, wiya u maa Benyamɛɛn tem gia mɔ.

19 Geberi Hurin bii, wiya u maa Galadin tem gia mɔ, mi Sihoni Amɔreban sina boko ka Ogu Basanin

sina boko ba raa bandu dii. Tambu wākura yiru ye baasi, Saloməə u maa tən turo gəsa u n ka s̄a be kpuron guro guro.

Saloməə u dukia wa win bandu s̄əə

²⁰ Saa ye s̄əə, Yudaba ka Isireliba ba dabi nge nim wākun yani s̄eri. Ba dimə, ba n̄rumə, ba nuku dobu m̄.

5

¹ Sinam be ba w̄a saa daa te ba m̄ Efaratin di sere n ka girari Filisitiban temə, n ka da Egibitin daarə, Saloməəwa u be kpuro m̄ win w̄aru kpuro s̄əə. Ba ra n ka n̄n w̄əə gobi naawamm̄.

² D̄ia ni Saloməən yenugibu ba ra di s̄əə teeru wee. Som m̄ mu n̄ ye, t̄nnu n̄əba n̄n̄ ka sere maa som buuru t̄nnu yendu yiru sari, ³ ka ket̄e wākuru yi ba n̄ərimə yenuə ka ket̄e yendu yi ba ra kpare, ka ȳanu wunəbu (100) ka gbeeku ȳe ḡe nge n̄nnu ka gini ka sere maa gue yi yi gum m̄.

⁴ Be ba w̄a Efaratin s̄əə duu yerə, saa Tifusakin di sere ka Gasəə Saloməəwa u be kpuro m̄. Win woodawa ba ka s̄əmburu m̄. Ma b̄ari yenda w̄a bera mi kpuro s̄əə. ⁵ Win waati ye s̄əə, Yudaba ka Isireli be ba w̄a saa tem m̄n̄ goo ḡbiikirun di sere m̄n̄ goo ḡmkirə ba w̄awa b̄ari yendu s̄əə, ben baawure u win gberu wukumə.

⁶ Yeniban biru, Saloməə u dumi m̄ n̄əbun suba weeru (40.000), ma u yi w̄a yeru kua. Yiya yi ra win tabu k̄ek̄eba gawe. U maa maasəbu m̄ t̄nu n̄əbun suba wukura yiru (12.000).

⁷ Bera wākura yiru yen wirugii bera, ba ra n ka d̄ianu naamə ni Saloməə ka win tambu ba ra di. W̄əə tia s̄əə, suru tia bera baayere ya m̄ yu ka d̄ianu na. Ba ku ra de d̄ianu nu biara Saloməən yenuə. ⁸ Ba ra maa ka dobi ka taka de de win dumin s̄ə mi yi w̄a nge m̄ ba bu s̄əəwa bu ko.

Saloməə u tambu kpuro

bwisi kera

⁹ Gusunə u Saloməə bwisi ka laakari ka ȳe bakaru k̄a te ta n̄ kin̄e m̄. ¹⁰ Win bwisi yi, yi s̄əə yari

yerugibun bwisigibu ka Egibitigibun bwisigibugii kere sere mi n toma.

¹¹ Goo sari wi u n̄n̄ bwisi tura. Win bwisi yi, yi Etani, Esarakin sikadobugii kere. M̄ya yi maa Hemanigii kere ka Kaakoligii, ka Daadagii ka Maholin bibugii. Ma Saloməə u ȳsiru yara bwese ni nu ka n̄n̄ sikeren̄n̄ suunu s̄əə. ¹² M̄nnu n̄əbun suba itawa (3.000) Saloməə u yorua. Ma u womusu kua su n̄əbu (1.000) kere. ¹³ U tambu d̄anun faagi kua saa bakanun di sere ka d̄a k̄ikisə, si su ra kpi gana w̄əllə. M̄ya u maa ȳe naasu n̄n̄giin faagi kua ka yi yi ra kabiri, ka gunəs̄u ka sw̄e. ¹⁴ Ma sinam dabinu ba tambu ḡrimə win mi, saa tem tukum di bu ka win bwisin gari n̄.

Saloməə u s̄əuru m̄ u ka

Yinni Gusunə n̄ s̄a yeru bani

(I maa m̄erio Bandun Gari II, 2:2-15)

¹⁵ Hiram̄u Tirin sunə u raa s̄awa Dafidin b̄arə. Ye u nua ma ba Saloməə bandun gum t̄are u kua sunə, win tundo Dafidin k̄sire, yera u s̄əməbu ḡra bu n̄n̄ t̄biri. ¹⁶ Ma Saloməə u maa ḡra Hiramun mi.

¹⁷ U n̄e, a n̄n̄ tundo Dafidi ȳe. A ȳe ma u n̄ k̄p̄a u Yinni Gusunə s̄a yeru banī, ȳn̄ s̄ə tabu n̄n̄ sikeren̄n̄ baama kpuron di. Yinni Gusunə u maa dera u win yiber̄eba taare. ¹⁸ T̄e na w̄ere ȳn̄ s̄ə Gusunə n̄n̄ Yinni u dera b̄ari yenda w̄a n̄n̄ tem beri berika kpuro s̄əə. M̄ya na n̄ maa yiber̄e goo m̄ wi u koo man w̄rima. ¹⁹ Yen s̄ə, t̄e na nia s̄a n̄ diru bani mi ba ko n̄ da Gusunə n̄n̄ Yinni s̄a, nge m̄ win t̄i u raa Dafidi n̄n̄ tundo s̄əəwa. U n̄e, win bii wi u koo sina win sina ḡna w̄əllə u ko win k̄sire, wiya u koo n̄n̄ diru bania. ²⁰ Yen s̄ə, a de wunen s̄ə m̄ kowobu bu man d̄a damgia ye ba m̄ s̄eduru b̄ariama Libanin guurun di. Kpa n̄ nun ben k̄siaru w̄e nge m̄ a gerua kpuro. N̄n̄ s̄ə m̄ kowobu ba koo wun̄gibu somi bu ka s̄əmbu te ko. Domi a ȳe ma goo sari b̄e s̄ə wi u d̄a burabu ȳe nge b̄e, Sidonigibu.

²¹ Ye Hiram̄u u Saloməən gari yi nua, yera win nukura dora gem gem.

Ma u nεε, na Yinni Gusunə siara wi u Dafidin bii bwisi kā u ka tən dabi te kp̄ara.

²² Ma u kp̄am Saloməə gəria u nεε, na nua ye a geruma. Yen s̄ə, na kon ko ye a bikia mi kp̄uro. Kon nun dāa damgia ye ba m̄ə s̄eduru ka sip̄ere kasuama.

²³ Nən s̄əm kowobu ba koo ka dāa ye na saa Libanin guunun di sere nim w̄ōkuə. Yen biru, kon ye tari tari ya n ka gerua nim s̄ə yu ka na sere mi kaa man s̄ə. Miya kon de bu ye kusia bu yi, kp̄a wunen tiigibu bu den yen wunanə ko. Ye kaa man k̄asia, yera a nən yenugibu d̄ianu m̄ərisiama.

²⁴ Ma Hiram u dāa ni kp̄uro m̄ərisia nge m̄ən n̄ə Saloməə u k̄i.

²⁵ Ma Saloməə u Hiram alikama t̄ənnu n̄ərbun suba n̄əba tia (6.000) m̄ərisia, ka olifin gum yarum ditiri n̄ərbun suba n̄əba ita (8.000). Nge m̄eya u ra ko w̄ə baagere Hiram u ka win yenu n̄en̄e.

²⁶ Yinni Gusunə u Saloməə bwisi kā nge m̄e u raa gerua. Ma b̄əri yenda w̄āa wi ka Hiramun baa s̄ə. Ma ba arukawani m̄əsin̄e.

*Saloməə u t̄əmbu s̄əma koosia
(I maa m̄erio Bandun Gari II, 1:18,
2:1,16-17)*

²⁷ Saloməə u t̄əmbu ḡəsa Isireliba s̄ə be ba koo kp̄i bu s̄əmunu s̄əbe. Ma ben geera kua t̄əmbu n̄ərbun suba t̄ena (30.000). ²⁸ Adoniram u s̄āa t̄ən be kp̄uron kp̄aro. Ma u bu b̄ənu kua wuunu ita, n̄ərbun suba w̄əku w̄əkubu (10.000). Suru tia s̄ə, wuu nin teera ta ra ka d̄ia ni de Liban̄i, kp̄a be ba tie ba n w̄āa yenuə. Yen s̄əna ben baawure u ra ko suru yiru win yenuə, kp̄a u ko suru tia Liban̄i. ²⁹ Saloməə u maa s̄əm kowobu m̄ə t̄ənu n̄ərbun suba w̄en̄e (80.000) be ba ra kp̄enu d̄aku guunə, ka t̄əmbu n̄ərbun suba wata ka w̄əkuru (70.000) be ba ra kpee ni gure. ³⁰ Be ba ra n s̄əm kowo be kp̄uro kp̄are, ba n bu wooda w̄εm̄ə, ba s̄āawa n̄ərbun suba ita ka gooba wunəbu (3.300). ³¹ Saloməə sina boko, u wooda w̄ε u nεε, bu kpee bakanu b̄esukuo ni nu geenu s̄āa bu ka dii ten kp̄εkp̄εku sw̄i. ³² Win s̄əm kowobu ka Hiramugibu ka Gibaligibu be ba

s̄əmbu ten saria ȳe ba m̄enna ba dāa yen s̄əmburu kua ma ba kpee ni d̄aka bu ka dii te bani.

6

Saloməə u diru bana t̄ən mi

ba kon da Yinni Gusunə s̄ā

(I maa m̄erio Bandun Gari II, 3:1-14)

¹ Ye Yuuba ba yara Egibitin di n kua w̄ə n̄eru ka w̄en̄e (480), yera Saloməə u diru bana torua t̄ən mi ba ko n da Yinni Gusunə s̄ā. N deema win bandun w̄ə n̄esen suru yiruse s̄əra mi.

² Dii te u bana mi, ten d̄εbu s̄āawa ḡəm soonu wata. Ma ten yasum mu s̄āa ḡəm soonu yendu. Ten gunum maa ḡəm soonu t̄ena. ³ Dii ten duu yee ḡbiikirun d̄εbu s̄āawa ḡəm soonu yendu. Duu yee ten yasum ka dii ten tiin yasum tia. Ma ten gunum mu s̄āa ḡəm soonu w̄əkuru. ⁴ Sina boko Saloməə u dera ba dii te f̄en̄tiba kua ba sisu kare. ⁵ Yera u maa gidambisa ye ya dinu ita m̄ə ḡəri ten ȳesi ȳesikaə ka ten biruə. ⁶ Gidambisa yen dii temkirun yasum mu s̄āawa ḡəm soonu n̄əbu. Te ta maa w̄āa suunu s̄ə, tegim maa ḡəm soonu n̄əba tia. Itaserugim maa s̄āawa ḡəm soonu n̄əba yiru. N deema s̄āa yee ten gana ya sinum m̄ə tem̄ə, adama gidambisan dii temkirun w̄əll̄ə ba yen sinum kawawa ḡəm soo teeru daasin d̄āa yii yerun s̄ə. Dii suunukirun w̄əll̄ə ba maa yen sinum kawa ḡəm soo teeru daasin d̄āa yii yerun s̄ə. Ba yen kuawa domi ba n̄ k̄i bu s̄āa yee ten gana yaba. ⁷ Ye ba dii te banim̄ə, ba tu banawa ka kpee ni ba raa d̄aka ten s̄ə. Yen s̄əna ba n̄ s̄əm ȳānu ganun damu nua mi, ni ba kua ka sisu, baa matalaka n̄ kun m̄e gb̄āa. ⁸ Gidambisa yen k̄ənn̄əs̄u, su w̄āawa s̄ə ȳes̄an n̄əm d̄waru gia. Ma ba ȳətt̄i bana saa tem di bu ka ȳə yen dii w̄ərukir̄ə. ⁹ Ye Saloməə u dii te bana u kp̄a, yera u tu kp̄e ka s̄edurun d̄āa b̄esi, ka d̄āa yen b̄iinu. ¹⁰ Gidambisa yen diru baateren gunum mu s̄āawa ḡəm soonu n̄əbu. Ma u dii nin daasi d̄āa s̄əndi s̄əndi nin ayen̄ə, s̄āa yee ten gana w̄əll̄ə.

11 Ma Yinni Gusunɔ u ka Salomɔɔ gari kua u nɛɛ, ¹² wee, a man diru baniammɛ. Mɛya à n maa nɛn yiirebu ka nɛn woodaba mɛm nɔɔwammɛ, kon nɛn nɔɔ mwɛɛru yibia te na wunen tundo Dafidi kua wunen sɔ. ¹³ Ko na n wãa dii te sɔɔ nɛn tɔmbu Isireliban suunuɔ, na ñ bu derimɔ.

Dii ten sɔɔn burayãnu

¹⁴ Ye Salomɔɔ u dii te bana u kpa, ¹⁵ yera u dera ba ten sɔɔn gani wukiri ka dãa damgia ye ba mɔ sɛdurun bɛsi, saa yin tem di sere ba ka daasi girari. Ma u maa dãa damgia ye ba mɔ sipɛɛ tɛria ten temɔ. ¹⁶ Yera u dii ten sɔɔwɔ burana ka sɛdurun dãa saa ten tem di sere ka daasiɔ, ma n kua dii sɔɔ gɛn yasum kua gɔm soonu yɛndu. Ma u gu kua dii te ta dɛere gem gem. ¹⁷ Sãa yee ten adɛrɔn dɛɛbu bu sãawa gɔm soonu weeru. ¹⁸ Sɛdurun dãa ye ba doke dii ten gani sɔɔ mi, ba ye sɔɔ bwãanu ka biibiin weenasii yorua. Dii ten ganan gam sari mi n tere. ¹⁹ Dii sɔɔ ge u kua sãa yee ten suunu sɔɔ mi, u gu kuawa u ka Yinni Gusunɔn woodan kpakoro te yi mi. ²⁰ Dii sɔɔ gen dɛɛbu bu sãawa gɔm soonu yɛndu. Ma gen yasum maa sãa gɔm soonu yɛndu. Ma gen ganin gunum maa sãa gɔm soonu yɛndu. Ma u yi wura wukiri. U maa dera ba kpakororu garu kua ka sɛdurun dãa, ba wura pote. Ma ba tu yi dii sɔɔ gen kɔnnɔwɔ. ²¹ Ma u dera ba wuran tii tii doke sãa yee ten sɔɔwɔn ganiɔ ka ten temɔ. U maa wuran sum piiminu kua u doke dii te ta dɛere gem gem kɔnnɔwɔ. Niya ba ka beku kare te gabe. ²² U wura dokewa dii ten sɔɔwɔ kpuro, sere ka kpakoro te ta wãa dii te ta dɛere gem gem kɔnnɔwɔ.

²³ Ma u wɔllun kɔsobun weenasibu yiru gɛɛ kua ka dãa damgia u doke dii te ta dɛere gem gem sɔɔ. Yin gunum mu sãawa gɔm soonu wɔkuru. ²⁴ Yin kasan dɛɛbu bu sãawa gɔm soonu nɔɔbu nɔɔbu. Yin kasi yiru ye ya girarinɛ mi, yin dɛɛbu kuawa gɔm soonu wɔkuru. ²⁵⁻²⁶ Wɔllun kɔsobun weenasii be, ba weenɛwa mam mam. Ba maa gunum ka yasum nɛwa. ²⁷ Salomɔɔ u bu yɔrasia dii te

ta dɛere gem gem suunu sɔɔ. Ba kasa demie. Turon kase teeru ta gana gee girari. Ma turogira maa gana giɔ girari. Ma kasa yiru yeni, ya yinne dii ten suunu sɔɔ. ²⁸ Ma u yi kpuro wura pote.

²⁹ Yen biru, u dera ba dii ten sɔɔwɔ ka ten adɛrɔwɔ wɔllun kɔsobun weenasibu kua gani sɔɔ, ka sere maa kpakpa wurusu, ka biibiiban weenasii. ³⁰ Ma u sãa yee ten temɔ kpuro wura doke.

³¹ Yera u gambo sikanɛba doke dii te ta dɛere gem gem kɔnnɔwɔ ye ba kua ka dãa damgia. Gambo ye, ka yen kadirin yasum mu ka gana yen bɔnu nɔɔbun tia nɛ. ³² Dãa damgia ba ka gambo sikanɛ be kua. Ma ba wɔllun kɔsobu ka kpakpa wurusu ka biibiiban weenasii yorua gambo ye sɔɔ. Yera u ye kpuro wura pote, ma ya kua buraru. ³³ U maa dera ba sãa yee ten kɔnnɔn gambon kadiri kua ka dãa damgia. Ma u ye gambo sikanɛba doke ye ba kua ka dãa ye ba mɔ sipɛɛ. Gambo ye, ka yen kadirin yasum mu ka gana yen bɔnu nɛn tia nɛ. ³⁴ Dãa yen bɛsi yiru yiruwa ba doke gambo sikanɛ yen baayere sɔɔ. Bà n ye kenia kpa yu tii kure. ³⁵ Ma ba wɔllun kɔsobu ka kpakpa wurusu ka biibiin weenasii yorua gambo ye sɔɔ. Ma u ye kpuro wura doke.

³⁶ Ma ba dii te agbara toosi ba ka sikerena. Ba yen gana kuawa kpenu itan sɔkenun saka. Ma ba sɛdurun dãa bɔinu sɔndi yen wɔllɔ.

³⁷ Salomɔɔn bandun wɔɔ nɛsen suru yiruse sɔɔra ba Yinni Gusunɔn sãa yee ten kpɛɛkpɛɛku swĩ. ³⁸ Ma ba dii te bana ba kpa ka ten baayere kpuro nge mɛ ba ten kpunaa yi, win bandun wɔɔ wɔkura tiasen suru nɔɔba itase sɔɔ.

Salomɔɔ u dii te banawa wɔɔ nɔɔba yiru.

Salomɔɔn sina kpaarun bana

7

¹ Salomɔɔ u win tiin sina kpaaru banawa wɔɔ wɔkura ita u sere tu kpa. ² Dii te ba sokumɔ Libanin dãa sɔɔ tera u gbia u bana. Ten dɛɛbu sãawa gɔm

soonu wunɔbu (100), ten yasum maa gɔm soonu weeraakuru, ten gunum maa gɔm soonu tena. Dāa gea ye ba mɔ̀ sɛdurun bīina ba gira sīa nne. Yen biru, yera ba maa ka dāa dumi kua ba sɔndi dāa bīi nin wɔllɔ. ³ Ma ba daasi kua ka sɛdurun dāa, ba sɔndi dāa dumi yin wɔllɔ. Yin geera sāawa weeru ka nɔɔbu. Ma ba ye bɔnu kua sīa ita. Sīa yen baayere ya mɔwa dāa wɔkura nɔɔbu. ⁴ Ba dii ten goo bakana fɛnɛntiba doke sīa ita ita, ba nɔɔ kisine. ⁵ Fɛnɛnti be, ka ben kadirin goonu nne ya yasum nɛwa kpuro. Ma yi nɔɔ kisine.

⁶ Ma u maa dii ten wuswaaɔ kɔbɛ kua ka gbereba. Yen dɛɛbu bu sāawa gɔm soonu weeraakuru, yen yasum maa gɔm soonu tena. Ma u maa gaa kua yen wuswaaɔ ka gbereba.

⁷ Ma u maa siri gɔbaburu bana u sɛdurun dāa bɛsi tɛria ten temɔ ka ten daasiɔ.

⁸ Yen biru ba maa win tiin diru bana nge mɛ ba dii te ba mɔ̀ Libanin dāa sɔɔ bana. Ba tu banawa dii ten biruɔ.

Ma u maa Egibitin sunɔn bii wi u sue kurɔ bania mɛ.

⁹ Ba dia ye kpuro banawa ka kpee buranu ni ba bɔra ka sii nge mɛ n weene nu n dɛɛbu nɛ. Nin goonu kpurowa ba dāka ba sere ka nu bana ye kua. Kpee niya ba ka dia ye kpuro bana saa yen kpɛɛkpɛɛkun di sere ka wɔllɔ. Niya ba maa ka sina kpaɔ ten agbara bana. ¹⁰ Kpee bakana ba ka kpɛɛkpɛɛku ge kua. Nin ganu nu sāawa gɔm soonu wɔkuru, ganu maa gɔm soonu nɔɔba ita. ¹¹ Kpɛɛkpɛɛku gen wɔllɔwa ba kpee bura ni sɔndi ka sɛdurun dāa bīinu. ¹² Kpee nin ita itawa ba sɔnna ba ka agbara ye kua. Yen biru ma ba sɛdurun dāa bīi ni yɔrasia yen wɔllɔ ba ka ye sikerena nge mɛ ba Yinni Gusunɔn sāa yerun agbara kua ka nge mɛ ba win sina kpaarun kɔbɛ kua.

Hiramun sɔmburu

(I maa mɛrio Bandun Gari II, 2:12-13)

¹³⁻¹⁴ Durɔ goo wāa Tiriɔ wi ba mɔ̀ Hiram. Hiram wi, u sāawa gɔmini goon bii Nɛfitalin bweseru

sɔɔ. Adama win tundo u sāa Tirigii. Ma u sāa seko. Hiram wi, u bwisi ka laakari mɔ gem gem. U maa sii gandun sɔmburu yɛ. Yen sɔna sina boko Salomɔɔ u nɔn sokusia u ka nɔn sii gandun sɔm bwese bweseka kua. Ye u tunuma ma u nɔn sɔma ye kpuro kua.

Gbere sii gandugii

(I maa mɛrio Bandun Gari II, 3:15-17)

¹⁵ U gbere yiru kua ka sii gandu. Yen baayeren dɛɛbu sāawa gɔm soonu yendu yiru sari. Yen bɔrum maa gɔm soonu wɔkura yiru. ¹⁶ Ma u yen baayere furɔ kua ka sii gandu. Furɔ gen baageren gunum mu sāawa gɔm soonu nɔɔbu. ¹⁷ U furɔ gen baageren wɔllɔ sii yāki tara nɔɔba yiru yiru. Ma u yi kua nge yɔni. ¹⁸⁻²⁰ Ma u dāa marum weenasim kua sīa yiru, u ka yɔni yin baayere sikerena. Yen geera sāawa goobu (200). Ma ba nɔɔ bɔka kua yɔni yin wɔllɔ, ba ka sikerena. Ba maa furɔsu gasu sɔndi nɔɔ bɔka yen wɔllɔ, sɔn gunum maa sāa gɔm soonu nne. Ma ba su biibiin weenasii doke. ²¹ Ma u da u gbere yi doke Yinni Gusunɔn sāa yerun duu yerun wuswaaɔ. Ye u yi nɔm geuɔ, yera u yīsiru kā Yakini, yen tubusiana Gusunɔ u ra tāsisie. Ye ya maa wāa nɔm dwaru gia, yera u maa yīsiru kā, Boasi, yen tubusiana Gusunɔ u dam mɔ.

²² Nge mɛya ba ka gbere yiru yen sɔma wiru go.

Boo sii ganduguu mi

ba ko n da sāarun nim doke

(I maa mɛrio Bandun Gari II, 4:2-5)

²³ Hiram u boo kua, ka sii gandu. Ga sāawa bwɛɛɛɛɛ. Gen yasum mu sāawa gɔm soonu wɔkuru. Gen gunum maa sāa gɔm soonu nɔɔbu. Ma gen kɛkɛra sāa gɔm soonu tena. ²⁴ Ma gen nɔɔn temɔ dāa marum gam weenasim mu wāa sīa yiru, sīa baayeren gɔm soo teeru sɔɔ wɔku wɔkubu. Ba ye kpuro wisiwa ka sii gandu. ²⁵ Ma ba boo sii ganduguu ge sɔndi kɛten bwāarokunu wɔkura

yirun wallo. Yen ita ya sɔɔ yɛsan nɔm geu gia mɛɛra. Ma ita ya mɛɛra sɔɔ yɛsan nɔm dwaru gia, ita yeni ya mɛɛra sɔɔ yari yeru gia. Ma ita ye ya maa tie ya mɛɛra sɔɔ duu yeru gia. Ma yi kpuro yi koru kisine boo gen temɔ. ²⁶ Ba gen nɔɔ kuawa nge nɔran nɔɔ ga ka biibii ye ya nɔɔ kusie weenɛ. Nɔɔ gen sinum mu ka nɔm tararu yasum nɛ. Boo ge, ga koo kpɪ gu ditiri nɔrɔbun suba wɛnɛn (80.000) nim mwa.

Boo gen yɔratii

²⁷ Ma u boo ge yɔratii wɔkuru kua ka sii gandu. Yin baayeren goonu nne ya yasum nɛwa. Mu sɔawa gɔm soonu nne nne. Ma yin dɛɛbu maa sɔa gɔm soonu ita ita. ²⁸ Wee nge mɛ Hiram u yɔratii yi koosina. U gina yen baayere kadiri kua ka sii gandun dɛki nne, ye ba swɛna ka sii gandun besi. Yen biru u sii gandu kua fɛfɛrɛfɛ u wasi wasi. ²⁹ Sii fɛfɛrɛfɛ ye sɔara u gbee sinansu ka ketɛba ka wɔllun kɔsobun weenasibu kua. Ma u kadiri yen temɔ ka yen wallo buraru garu kua ta sɔare. ³⁰ Yɔratia yen baayere, uruu nɛwa ya mɔ. Ba ye kuawa ka sii gandu. Ma ba yen baayere akisi bɔra kua ka sii gandu ba sɔre kadiri yen naasu nne sɔɔ. Ma bura ni nu sɔare mi, nu naa si wukiri. Kadiri ye, ka yen naa si, ya sɔawa sii bɔri tia. ³¹ Ba yɔratia yen baayeren wallo nɔɔ gagu seeya bwɛrɛrɛ. Gen dukum mu sɔawa gɔm soo teeru, ma gen yasum mu sɔa gɔm soo teeru ka bɔnu. Miya ba koo boo ge sɔndi. Sii fɛfɛrɛfɛ si ba wasi yɔratii yin kadiri sɔɔ mi, goonu nɛwa su mɔ. Nin dɛɛbu ka yasum n nɛwa. Sin wallowa ba buraru koosi. ³² Boo gen uruu nne ye, ya wɔawa kadiri yen temɔ. Ma uruu ben akisi bɔri yi gbinne kadiri yen naasu nne sɔɔ. Uruu yen baayeren gunum mu sɔawa gɔm soo teeru ka bɔnu. ³³ Ba yen naa si kuawa nge tabu kekɛgisu. Sin akisi bɔra ka yen mɔyo, ka yen uruu ka ɛrɛyɔba, ba ye kpuro kuawa ka sii gandu te ba yania. ³⁴ Yɔratii yin gooru baatere ta gabatia mɔwa. Yɔratia baayere ka yen gabatia ye,

ya sɔawa sii bɔri tia. ³⁵ Nɔɔ ge ba seeya mi, ba gen wallo buraru kua gɔm soorun bɔnu. Yɔratia baayere ka yen sii fɛfɛrɛfɛ ka yen gabatia, ya sɔawa sii bɔri tia. ³⁶ Gabatii yi ka yin sii fɛfɛrɛfɛ si sɔɔ, ba wɔllun kɔsobu ka gbee sinansu ka kpakpa wurusun weenasisu kua mi ayera tie. Yen biruwa ba maa buraru garu kua ba ka sikerena. ³⁷ Nge mɛya ba ka yɔratii wɔku te kua ka sii bwese teeru te ba yania. Yi kpuro yi weenɛwa ma yi kpɔaru nɛ.

³⁸ Ma u maa boosu gasu kua wɔkuru ka sii gandu. Gen baagere ga koo litiri nɔrɔbu ka natan (1.600) nim mwa. Ma gen baageren gunum mu sɔa gɔm soonu nne. Siya u koo sɔndi yɔratii yin wallo. ³⁹ U yɔratia yen nɔɔbu doke dii ten sɔɔ yɛsan nɔm dwaru gia, ma u maa nɔɔbu yeni doke ten sɔɔ yɛsan nɔm geu gia. Ma u boo bɔkɔ ge yi dii ten gɔmburɔ sɔɔ yari yerɔ, Nɛgebun bera gia.

Sɔa yerun dendi yɔnu

(I maa mɛrio Bandun Gari II, 4:7-5:1)

⁴⁰ Ma Hiram u torom guratii kua, ka kaatonu ka gbɛɛ ni ba ko n da ka yem yɛke. Nge mɛya u ka dendi yɔa ni kpuro kua u wiru go, ni Salomɔɔ u nɔn yiire u ko Yinni Gusunɔn sɔa yee ten sɔ. ⁴¹ Ye u kua mi, yera gbere sii gandugii yiru ka yin furɔsu yiru, ka maa yin furɔsu gasu, si ba kua bwɛrɛrɛkɛ, ka yin sii yɔki, yi ba tara nge yɔni, ⁴² ka sere dɔa marum weenasim nɛɛru (400), ye ba kua nge buraru ba ka yɔni yi sikerena, ⁴³ ka yɔratii wɔkuru ka boosu wɔkuru, ⁴⁴ ka maa boo bɔkɔ, ka ketɛn bwɔarokunu wɔkura yiru yɛn wallo ba boo ge sɔndi, ⁴⁵ ka torom guratii ka kaatonu, ka gbɛa ye ba ra ka yɔku yem yɛke. Sɔa yee ten dendi yɔa ni Salomɔɔ u Hiram yiire u ko, u nu kuawa ka sii gandu, ma u nu wɔriasia. ⁴⁶ Sina boko Salomɔɔ u dera ba dendi yɔa ni kpuro

sekawa Yuudenin wəwaa, Sukatu ka Saatanin baa sɔɔ. ⁴⁷ Yen biru, u dera ba dendi yāa ni kpuro gura ba ka da Yinni Gusunən sāa yerɔ. Dendi yāa ni, nu dabi sere ba n̄ mam kasu bu nin bunum geeru gia.

⁴⁸ Dendi yāa ni Saloməɔ u dera ba kua ka wura, niya kpakoro tən wəllɔ ba ra turare dɔɔ doke

ka tabulu mi ba ra pɛɛ yi ye ba ka Gusunə naawa,

⁴⁹ ka dabu wəkuru ni ba yi dii te ta dɛere gem gem kənnən deederɔ, nɔɔbu nəm geu gia, nɔɔbu yeni maa nəm dwardu gia, ka nin fitilanu, ka nin bakusu ka sere nin biibiin weenasii,

⁵⁰ ka gbɛa, ka woba ka nəri, ka gbɛɛ yorukunu, ka dɔɔ guratii, ka dii te ta dɛere gem gem gamboban sɔretii. Ka sere maa gambo ni nu tien sɔretii.

⁵¹ Ye ba sāa yee ten sɔmburu kpuro kpa, yera sina boko Saloməɔ u sii geesu ka wura ka yānu ganu yarama ni win tundo Dafidi u raa gɔsa u yi Yinni Gusunən s̄. Ma u ye kpuro yi sāa yee ten arumani beru yerɔ.

8

Ba ka woodan kpakoro te da

Yinni Gusunən sāa yerɔ

(I maa mɛerio Bandun Gari II, 5:2-6:2)

¹ Yen biru, Saloməɔ u Isireliban guro gurobu ka ben yenu yɛrobu ka ben bwese kera baayeren wirugibu sokusia Yerusalemuɔ bu ka Yinni Gusunən woodan kpakororu suama saa Dafidin sina kpaarun di te ba m̄ Sioni, kpa bu tu doke sāa yeru mi. ² Yera Isireliba kpuro ba menna Saloməɔn mi, wɔɔn suru nɔɔba yiruse w̄i sɔɔ ba ra t̄ɔɔ bakararu garu ko. ³ Ye ben guro guro be kpuro ba tunuma, yera yāku kowobu ba Yinni Gusunən woodan kpakoro te sua, ⁴ ka win kuu bekurugii te, ka sere sāarun dendi yāa ni nu wāa te sɔɔ kpuro. Yāku kowobu Lefibara ba ye kpuro suama. ⁵ Sina boko Saloməɔ ka Isireliba kpuro be

ba menna mi, ba na ba yōra Yinni Gusunən woodan kpakoro ten bəkuɔ. Ma ba yāanu ka ketɛ dabinu go ba ka yāku nu kua. Sabe ni ba go mi, nu n̄ garirɔ.

⁶ Ma yāku kowobu ba ka Yinni Gusunən woodan kpakoro te da ten ayerɔ dii te ta dɛere gem gem sɔɔ. Ba tu yiwa wəllun k̄sobun weenasibu yirun kasin kəkɔrɔ. ⁷ K̄so be, ba kasa dɛriewa ba woodan kpakoro te wukiri.

⁸ Ba koo kp̄i bu nɛnutia ye wa ya tere saa dii te ta dɛere gem gem kənnən di, domi ba ye kuawa ya d̄ɛu. Adama ba n̄ kp̄ɛ bu ye wa saa tɔɔn di. Miya ya wāa sere ka gison gisa.

⁹ Gāanu sari kpakoro te sɔɔ, ma n̄ kun mɔ wooda wəkurun kpee bɛsi yiru yi Məwisi u doke mi. Yinni Gusunəwa u n̄n̄n yi w̄ɛ Horebun guurɔ sanam mɛ u ka Isireliba arukawani bəkuɔ, ye ba yarima Egibitin di.

¹⁰ Saa ye yāku kowo be, ba yarima sāa yee ten min di, yera guru wii wurora dii te wukiri, sere ka ten sɔɔwɔ.

¹¹ Yāku kowo be, ba kpana bu ben sɔmburu ko dii ten mi, guru wii wuro ten saabu. Domi Yinni Gusunən yiiko ya yiba dii te sɔɔ. ¹² Yera Saloməɔ u nɔɔgiru sua u nɛɛ, Yinni Gusunə, a bwisika a n̄ wāa guru wii sinumgiru sɔɔ.

¹³ Adama nɛ, na nun wāa yee geeru bania,

mi kaa n̄ wāa sere ka baadommaɔ.

Saloməɔn gari

yi u Isireliba s̄ɔɔwa

(I maa mɛerio Bandun Gari II, 6:3-11)

¹⁴ Yera sina boko Saloməɔ u s̄ira Isireliba kpuron mi gia mi ba ȳɔ. Ma u bu domaru kua. ¹⁵ U gerua u nɛɛ, na Gusunə Isireliban Yinni siara, domi u win nɔɔ mwɛɛru yibia te u Dafidi nɛn tundo kua u nɛɛ, ¹⁶ saa min di u win tɔmbu Isireliba yarama Egibitin di, u n̄ wuu gagu gɔsa ben wusu gasu sɔɔ bu ka diru bani mi ba koo n̄n̄n s̄. Adama Dafidiwa u gɔsa u n̄ ka sāa ben kparɔ. ¹⁷ Nɛn tundo Dafidi wi, u raa ḡru doke u Gusunə bɛsɛn Yinni diru bania. ¹⁸ Ma Yinni Gusunə u n̄n̄n

sɔwa u nɛɛ, ya wā ye u gōru doke u ka nùn diru bania. ¹⁹ Adama n ñ wi, u koo nùn tu bania. Win bii wi u koo ma wiya u koo tu bani. ²⁰ Tē Yinni Gusunə u win nəə mwɛɛ te yibia. Wee nɛ Saloməə na sina bɛsɛ Isireliban sina gəna wəllə, na nɛn tundo Dafidi kəsire kua. Yen biru na Gusunə bɛsɛn Yinni dii te bania mi ba ko n da nùn sã. ²¹ Dii te sɔra na win woodan kpakororu wāa yeru kua. Kpee bɛsi yiruwa yi wāa kpakoro te sɔə, yi sɔə ba win woodaba yorua, ye u bɛsɛn baababa wɛ sanam mɛ u bu yarama Egibitin di.

*Saloməən kanaru
(I maa mɛɛrio Bandun Gari II, 6:12-40)*

²² Yera Saloməə u yōra tura tən mi ba ra yākunu kon wuswaaə Isireliban nənɛn biru, ma u nɔma sua wəllə u kanaru kua. ²³ U nɛɛ, Gusunə bɛsɛ Isireliban Yinni, goo maa sari nge wunɛ wəllə ka temə. Wunɛn bwāa be ba nun mɛm nəəwammɛ ka gōru tia, a ra arukawani ye a ka bu bəkua yibie kpa a bu wunɛn wənwəndu sɔəsi. ²⁴ Wee a wunɛn nəə mwɛɛru yibia te a wunɛn bɔə Dafidi nɛn tundo kua. Ye a nùn sɔwa kpuro, a ye kua gisə, ka wunɛn dam. ²⁵ Yen sã, Gusunə bɛsɛn Yinni, a nəə mwɛɛ te yibio te a nùn kua mi, a nɛɛ, u ñ kəsire biamə win bibun bweseru sɔə wi u koo win bandu di, bii be, bə n tii neni dee dee ben wāaru sɔə, ma ba nun mɛm nəəwammɛ nge mɛ wi, Dafidi u kua. ²⁶ N n mɛn na, Gusunə bɛsɛn Yinni, a de wunɛn gari yi a nùn sɔwa mi kpuro, yi koora.

²⁷ Adama kaa sere kpī a sina tem mɛ sɔə ka gem? Domi wəlla kun nun tura. Kaa sere gere dii te na nun bania mini? ²⁸ Ka mɛ, Gusunə nɛn Yinni, a nɛn gere swaa dakio kpa a nɛn kanaru nə te na mɔ gisə. ²⁹ A de wunɛn nənɛn yi n wāa dii te sɔə wəkuru ka sɔə sɔə. A nɛn kanaru swaa dakio te na mɔ yam mini, domi miya a nɛɛ, kaa tii sɔəsi. ³⁰ Nɛ ka wunɛn tɔmbu sà n mɛnnama yam mini, sa kanaru mɔ, a sun swaa dakio, saa wəllu di mi a wāa kpa a sun suuru kua.

³¹ Goo ù n win winsim torari, ma ba yēro tilasi kua, u ka na mini u bōre

yāku yerə, ³² na nun kanamə, a nùn swaa dakio wəllun di, kpa a bu siria. A tən kōso nùn win kōsa kəsieyo, kpa a maa gemgii nùn win gem wɛ.

³³ Yibɛɛba bə n wunɛn tɔmbu Isireliba kamia yèn sã ba nun torari, ma ba gōru gəsia ba na ba nun suuru kanamə dii teni sɔə, ³⁴ a bu swaa dakio saa wəllun di kpa a bu ben durum suuru kua. Kpa a de be ba yoru mwɛɛra bu wurama tem mɛ sɔə, mɛ a raa ben baababa wɛ.

³⁵ À n dera gura ya yōra yèn sã ba nun torari, ma ba gōru gəsia yèn sã a bu sekuru doke, ma ba mɛɛrima yam mini, ba nun sãamə ba kanaru mɔ, ³⁶ a bu swaa dakio saa wəllun di, kpa a bu ben durum suuru kua. A bu swaa gea sɔəsio yè sɔə ba koo sī, kpa a de gura yu nɛ tem mɛ sɔə, mɛ bɛsɛ wunɛn tɔmbu sa tubi di mi.

³⁷ Gōru tà n dua tem mɛ sɔə, ñ kun mɛ kəsi kəsi bararu, ñ kun mɛ dīanun gəə, ñ kun mɛ twee, ñ kun mɛ kəkənu ganu ni nu ra dīanu sanku, ñ kun mɛ yibɛɛba bə n tem mɛn wusu tarusi, ñ kun mɛ bara bwese bweseka yà n wunɛn tɔmbu deema, ñ kun mɛ wahala gaa, ³⁸ bə n seewa ba kanaru mɔ, ma ben baawure u win toraru wura win gōruə, ma u win nɔma suema dii tenin bera gia, ³⁹ a bu swaa dakio saa wəllun di mi a wāa, kpa a bu suuru kua, a baawure kua nge mɛ u sãa. Domi wunɛ turowa a tənun gōru yɛ. ⁴⁰ Kpa bu nun nasia ben wāaru kpuro sɔə tem mɛ sɔə, mɛ a ben baababa wɛ.

⁴¹⁻⁴² Tən tuko goo ù n na u ka nun sã yèn sã u nua wunɛn yīsira kpā, ma a dam bakam mɔ, ma yēro u kanaru mɔ dii te sɔə, ⁴³ a nùn swaa dakio saa wəllun di mi a wāa, kpa a nùn kua ye u nun bikiamə kpa handunian tɔmbu kpuro bu nun gia kpa bu nun nasia, nge mɛ wunɛn tɔmbu Isireliba ba nun nasie, kpa ba n yɛ ma wuna ba ra sã dii te sɔə, te na bana mini.

⁴⁴ À n wunɛn tɔmbu Isireliba wooda wɛ bu da bu ben yibɛɛba tabu wəri, ma ba kanaru koosima wunɛn mi, ba mɛɛrima wuu ge a gəsa ka dii te na nun

banian bera gia, ⁴⁵ a ben kanaru swaa dakio wəllun di kpa a bu nasara wē.

⁴⁶ Bā n daa maa nun torari, domi goo sari wi u ku ra tore, ma wunen məru ya seewa a bu yiberēba nəmu səndia, ma ba bu mwεεra ba ka da, ba yoru dimə turuku n̄ kun mε, mi n toma, ⁴⁷⁻⁴⁸ bā n bwisika tem mi ba yoru dimə mi, ma ba gōru gōsia mam mam, ba nun tii wē ma ba tem mēni mεerima mε a ben baababa wē, ka wuu geni, ge a gōsa ka sāa yee te na nun bania mini, bā n kanaru m̄, ba m̄, ba nun torari ba durum kua, ⁴⁹ a bu swaa dakio wunen wāa yerun di kpa a bu kua ye n weenε. ⁵⁰ A bu ben durum ka ben toranu kpuro suuru kuo, kpa a de be ba bu yoru di-isiāmō bu ben wənwəndu wa. ⁵¹ Domi ba sāawa wunen tumbu be a yarama Egibitin di mi ba n̄ni sōra.

⁵² A de a nε ka wunen tumbu kpuro durom kua kpa a bεsən n̄ō n̄, saa ye sa nun kanamō kpuro. ⁵³ Domi wuna a sun gōsa bwese ni nu tien suunu sōn di. Ma a sun kua wunεgibu nge mε a gerua, saa wunen s̄m kowo M̄wisin n̄ōn di, sanam mε a bεsən baababa yarama Egibitin di.

Saloməon kana dāakiru

⁵⁴ Saa ye Saloməō u win kana te kua u kpa, yera u seewa u yōra yāku yeru mi, mi u raa yiire u n̄ma sue wəllō. ⁵⁵ Mi u yō mi, u n̄ōgiru sua min di, ka dam u Isireli be ba mēnne mi domaru kua u nεε, ⁵⁶ na Yinni Gusunə siara wi u win tumbu b̄ri yendu wē nge mε u raa gerua. N̄ō mwεε duro ni u raa kua saa win s̄m kowo M̄wisin min di, nin gara kun kam kue. ⁵⁷ Yen s̄, na kanamō u n maa ka sun wāa nge mε u raa ka bεsən baababa wāa, u ku sun duari, u ku maa sun deri. ⁵⁸ U bεsən bwēra gōsio win mi gia kpa su kpī su win swεε kpuro swī su win woodaba ka win yiirebu kpuro mεm n̄ōwa bi u bεsən baababa wē. ⁵⁹ Kana te na kua win wuswaa mini, u tu m̄ō kpa u n tu yaaye baadomma, kpa u n da nε ka win tumbu Isireliba gea kue. ⁶⁰ Nge mēya handunian bwesenu kpuro nu koo ka gia ma wi turowa u sāa Gusunə. Goo maa sari nge wi. ⁶¹ Yen s̄, bεε win

tumbu, i bεen gōrusu n̄n wēeyō mam mam. Kpa i kpī i win yiirebu ka win woodaba mεm n̄ōwa.

Ba yāku kobu torua

Yinni Gusunən sāa yerə

(I maa mεerio Bandun Gari II, 7:4-10)

⁶² Yen biru Saloməō sina boko ka Isireliba kpuro ba menna ba Yinni Gusunə yākunu kua. ⁶³ Saloməō u ketε n̄r̄obun suba yenda yiru (22.000) ka yāanu n̄r̄obun suba wunaa teeru (120.000) go u ka siarabun yākunu kua. Mēya ba ka Yinni Gusunə sāa yee te wukia. ⁶⁴ Yen d̄ma te, Saloməō u dera ba sāa yee ten yaaran suunu gōsa ba dεerasia. Ma ba yākunu kua mi, domi yāku yerun tura te ba kua ka sii gandu ta n̄ kpē tu yāku d̄ō mwaararugii ni mwa ka dīa ni ba Yinni Gusunə kā mi, ka sere siarabun yākunun yaa gum.

⁶⁵ Ba sāa yee ten wukiabun t̄ō bakaru diwa s̄ō n̄ōba yiru. Yen biruwa ba maa Kunun t̄ō bakaru di. T̄n dabira nawa tem mēn baaman di saa Hamatin di n ka girari Egibitin daarun bera gia. Ma ba menna Yinni Gusunən wuswaa siki siki. Ba t̄ō baka te diwa s̄ō n̄ōba yiru. ⁶⁶ S̄ō n̄ōba itase, yera Saloməō u ben baawure kara, ma ba n̄n domaru kua. Yen biru ba s̄a ben yenusō ka nuku dobu ka b̄ri yendu, durom mε Yinni Gusunə u win b̄ō Dafidi ka win tumbu Isireliba kuan s̄.

9

Yinni Gusunə

u maa Saloməō kure

(I maa mεerio Bandun Gari II, 7:11-22)

¹ Saa yē s̄ō Saloməō u Yinni Gusunən sāa yeru ka win tiin sina kpaaru ka sere maa ye u gōru doke kpuro kua u kpa, ² saa yera Yinni Gusunə u n̄n kure n̄n yiruse nge mε u raa n̄n kure Gabaoniō. ³ Ma u n̄n s̄ōwa u nεε, na wunen kanaru nua. Yen s̄ tē, dii te a bana n̄n s̄ mi, na tu wuna n̄nεm ta kua mi ba ko n da man s̄. Ko na n tu mεera kpa n̄n bwēra n wāa te s̄ō sere ka baadomma.

⁴ Wunen tii à n sīimō gem sōō ka gōru dēerō nen wuswaaō ma a nen woodaba ka nen yiirebu mēm nōōwammē nge mē Dafidi wunen tundo u kua, ⁵ kon wunen bandu dakaa daasia nge mē na wunen tundo wi nōō mwēeru kua, na nēē, u ñ kāsire biamō win bibun bweseru sōō wi u koo bandu di Isireliba sōō. ⁶ Adama wunē ka wunen tōmbu ka bēēn bibun bweseru ì n man yina, ma i ñ nen woodaba ka nen yiirebu mēm nōōwammē, ma i da i n būnu sāmō, ⁷ kon bēē wuna tem mē na raa bēē wē kpuron di. Kpa n maa dii te na wuna nenem nen sō mi yina mam mam kpa i sekuru wa bwese tukunun wuswaaō nu bēē yēē. ⁸ Wi u raa dii ten kpāaru yē, ù n doonō mi, ma u ten bansu wa biti koo nūn mwa u nēē, kuku! Mban sōna Yinni Gusunō u tem megibu kua mē, ka maa dii teni. ⁹ Kpa bu wisi bu nēē, ba Gusunō ben Yinni deriwa wi u ben baababa yarama Egibitin di. Wee tē būna ba sāmō. Niya ba mēm nōōwammē. Yen sōna u dera wahala yeni ya bu deema.

Salomōō ka Hiramun

arukawani

(I maa mēerio Bandun Gari II, 8:1-18)

¹⁰ Salomōō u Yinni Gusunōn sāa yeru ka win tiin sina kpaaru banawa wōō yendu u sere ye kpuro wiru go. ¹¹ N deema Hiramun Tirin sina bokowa u nūn dāa ye ba mō seduru ka sipere ka wura mōrisia nge mēn nōō u kī sanam mē u win sōma ye mō. Yen sōna u maa Hiramun wi wusu yendu kā, Galilen tem sōō. ¹² Yera Hiramun u seewa Tirin di u da u wuu si mēera, si Salomōō u nūn kā mi. ¹³ Adama wuu si, su ñ nūn wēre. Ma u nēē, wuu sinin bwesera a man kā nen kīnasi? Yera u su yīsiru kā Kam. Yīsi tera ba ra ka su soku sere ka gisōn gisō. ¹⁴ N deema Hiramun u raa Salomōō wura tōnnu ita ka bōnu mōrisia.

Ye Salomōō u maa kua

¹⁵ Tōn be Salomōō u yoo sōma koosia, beya ba Yinni Gusunōn sāa yeru ka win tiin sina kpa te bana te u soka Wōwa ye ba kōrua, ka sere Yerusalemun gbāra te, ka maa wuu si ba mō Hasori, ka Megido, ka Gesēē.

¹⁶ N deema Egibitin sunō u raa Gesēē wōri u dōō mēni u Kanani be ba wāa mi go u kpa, ma u wuu ge sua u win bii tōn kurō kā, saa ye Salomōō u bii wi sua kurō. ¹⁷ Yen sōna Salomōō u wuu ge sōnwa u bana. U maa Bēti Horoni bana ye ya wāa wōwaa, ¹⁸ ka Balati, ka Tadimōri ye ya wāa Yudan temō mi gāanu ku ra kpi, ¹⁹ ka maa wuu sīn mi u ra win dīanu bere, ka sīn mi win tabu kēkē be dumi gawe wāa ka sīn mi win maasōbu ba wāa ka si u gōru doke u bana Yerusalemōō ka Libaniōō ka maa tem mē u mō kpuro sōō.

²⁰⁻²¹ Bwese ni nu wāa Isireliban suunu sōō ba ñ kpīa ba go, niya Amōreba ka Hētiba ka Feresiba ka Hefiba ka Yebusiba. Ben bibun bwesera Salomōō u yoo sōma koosia. Ma ba kua yobu sere ka gisōn gisō. ²² Adama Salomōō u ñ Isireliba yoo sōma koosie. U bu kuawa win tabu kowobu ka win tiin sōm kowobu, ka win sina asakpōbu ka win tabu sinambu ka win tabu kēkē kparobu ka win maasōbu. ²³ Be u gōsa bu ka yoo sōma ye kpara, ba sāawa nēera wunōbu ka weeraakuru (550).

²⁴ Sanam mē Egibiti sunōn bii wōndia wi Salomōō u sue kurō, u wura yenu ge Salomōō u nūn bania sōō, saa yera Salomōō u maa wōwa ye ya wāa sōō yari yeru gia kōrua.

²⁵ Wōō tia sōō, nōn itawa Salomōō u ra Yinni Gusunō yāku dōō mwaararuginu kue ka siarabun yākunu, yāku yee ten mi, te u Yinni Gusunō kua. Yen biru u ra turare dōō doke kpakoro tēn wōllō ba ra turare dōō doke te ba yi dii te ta dēere gem gem kōnnōn deedeeru. Nge mēya Salomōō u ka sōōsi yēn sō ba sāa yee te kua.

²⁶ Ma u dera ba goo nimkuu dāka Esioni Gebēē, Elatin bōkuō nim wōku ge ba mō Naa yariō Edōmun temō. ²⁷ Ma Hiramun u win tiin sōm kowo be ba nim asansi yē mōrisia Salomōōn goo nimkuu sin sō. ²⁸ Yera ba da Ofiriō ba wura gura tōnnu wōkura yiru ba ka Salomōō daawa.

10

Seban sunō tōn kurō

u Saloməə mɛrim da
(*I maa mɛrio Bandun Gari II, 9:1-12*)

¹ Saa yè sɔɔ Seban sunə tən kurə u nua ma Yinni Gusunə u dera Saloməə u yīsiru yara, yera u da u ka Saloməən bwisi yin saka mɛeri kpa u nùn gāa sēsəgi dabinu bikia. ² U tura Yerusalemuə ka win sina bwāa dabinu be ba nùn swīi ka yooyoo si su turare ka wura dabinu sɔɔwa, ka kpee gobiginu. Ye u tura Saloməən mi, ma u gerua kpuro ye ya wāa win gōruə. ³ Ma Saloməə u nùn wisa kpuro ye u bikia. Yen gaa kun nùn wisibu sēsie. ⁴ Ye kurə wi, u Saloməən bwisi yī kpuro wa, ka dii te u bana, ⁵ ka dīa ni u ra di, ka win bwāabun wāa yeru, ka win səm kowobun yāa ni ba ra doke bu ka nùn nɔəri, ka sere be ba ra nùn tam dokeye nɔraəginu, ka maa yāku ni u ra ko diru mi u ra Yinni Gusunə sā, ye kpuro ya nùn biti mwa sere u wom mwɛ.

⁶ Ma u sina boko Saloməə sɔɔwa u nɛɛ, wunɛn dam ka wunɛn bwisin baaru ye na nua saa nɛn tem di, ye kpuro gema. ⁷ Adama na n̄ daa gari yī naanɛ kue sere na ka tunuma mini. Wee, nɛn n̄ni yī ye kpuro wa. Ka gem ye na wa mini, ba n̄ daa man yen b̄nu sɔɔwa. Wunɛn bwisi ka wunɛn dukia ya kpā n kere nge mɛ wunɛn yīsira yara. ⁸ Doo n̄rugiba wunɛn t̄mbu ka wunɛn səm kowo be ba nun n̄rimə saa baayere. Ma ba wunɛn bwisi yin gari swaa daki. ⁹ Na Gusunə wunɛn Yinni siara wi u nun durom kua u nun swīi Isireliban sina gona wəllə. U bu kīwa sere ka baadommaə. Yen s̄na u nun kua ben sunə, a n̄ da ka bu sirie dee dee.

¹⁰ Ma u sina boko wura kā t̄nnu ita ka b̄nu ka maa turare, ka kpee gobiginu. Saloməə kun maa turare waare gam gum di ya n̄ kpāaru nɛ mɛ.

¹¹ Hiramun goo nimkuu si su ka wura naamə Ofirin di siya su maa ka dāa gea ye ba m̄ santali naamə ka maa kpee gobiginu. ¹² Ma sina boko u ka dāa ye gbereba kua sāa yerə, ka sere maa win tiin dirə. Dāa yera u maa ka sinusu kua ka be ba ra womusu kon m̄rəkunu. Dāa yen bwesera kun

saara mə. Mɛya ba n̄ maa yen bweseru waare.

¹³ Ma Saloməə u sunə tən kurə wi wē kpuro ye u bikia. U nùn k̄ru k̄wa nge mɛ win yīiko ya nɛ. Yen biru ma kurə wi, u ḡsira u wura win temə ka win bwāabu.

Saloməən dukia
(*I maa mɛrio Bandun Gari II, 1:14-17, 9:13-28*)

¹⁴ Wura ye Saloməə u ra wa w̄ə ka w̄ə ya s̄awa t̄nnu yendu. ¹⁵ Ye baasi, u ra maa wura mwɛ tenkuban mi ka maa sinam be u ka arukawani b̄kuan mi, ka sere maa win tem beri berikan wirugibun mi.

¹⁶⁻¹⁷ U dera ba t̄rɛ bakanu goobu (200) ka t̄rɛ piiminu gooba wunəbu (300) kua ka wura. T̄rɛ baka nin teerun bunum mu s̄awa kilo n̄əba tia. Ma piimii nin teerun bunum mu maa s̄a kilo tia ka b̄nu. Ma u t̄rɛ ni doke diru garu sɔɔ, te ba sokumə Libanin dāa s̄ə, win sina kpaarə.

¹⁸ Yera u maa sina kitaru kua ka suunu donnu ma u tu wura gean tii pote. ¹⁹ Sina kita te, ta ȳətia m̄wa naa dabusanu n̄əba tia. Ma ba ten mi u ra gballi w̄wa koosia. Ma ta n̄m s̄ənditia m̄ ȳsi ȳsika. Yen baayeren b̄kuəra ba gbee sunən weenasia kua ya ȳ, tia n̄m d̄warə, tia maa n̄m geuə. ²⁰ Ma ba maa gbee sinansun weenasisu kua w̄kura yiru ba doke tia tia ȳətia yen naa dabusaru baateren ȳsi ȳsikaə. N̄əba tia ya wāa n̄m d̄warə, n̄əba tia maa n̄m geuə. Sunə goo maa sari wi ba maa kita ten bweseru kuare.

²¹ Saloməən n̄ri kpuro yī s̄awa wura, ka sere maa win gb̄a ye u ra ka di win sina kpaarə te ba sokumə Libanin dāa s̄ən diru. Gāanu ganu sari mi, ni ba kua ka sii geesu. Domi win waati ye sɔɔ, ba n̄ sii geesu garisi gāanu, ²² ȳn s̄ win tiin goo nimkusu si su ka Hiramugisu tenkuru m̄ sannu su ra n̄ naamə w̄ə ita ka w̄ə ita saa tontonden di, su n̄ wuraba ka sii geesu sɔɔwa ka suunu donnu ka w̄nnu ka gunə burasu.

²³ Saloməə u sinam be ba wāa dunia sɔɔ kpuro bwisi ka dukia kere.

²⁴ T̄mbu kpuro ba ra n̄ kasuwa

bu win gari nɔ, win bwisi yi Yinni Gusunɔ u nùn kǎn sǎ. ²⁵ Wǎɔ baagere tǎmbu ba ra ka nùn kǎnu naawɛ. Gabuginu sii geesu, gabu wura, gabu yabenu, gabu tabu yǎnu, gabu turare, gabu maa dumi ka ketekunu.

²⁶ Ma Salomɔɔ u tabu kekɛba kasu yi dumi gawe ka maa maasɔbu. Tabu kekɛ yen geera sǎawa nǎrɔbu ka nɛɛru (1.400). Maasɔ be, ba maa sǎa nǎrɔbun suba wǎkura yiru (12.000). Ma u maasɔ be yi yi wuu marosɔ mi win tabu kekɛ yi wǎa ka sere maa Yerusalemuɔ mi win tii u wǎa. ²⁷ Ma u dera sii geesu kooru Yerusalemu mi nge kpenu. U dera dǎa gea ye ba mɔ sɛduru ya dǎbia nge yakasun dǎa ye ba mɔ sikamɔre ye ya ra n wǎa wǎwǎa. ²⁸⁻²⁹ Salomɔɔ u tenkuba mɔ be ba ra nùn dumi ka tabu kekɛba dwem daawe Egibitiɔ kpa bu ka yi na wuunu ka wuunu. Tabu kekɛ yen tian gobi sǎawa sii geesun gobi nata. Dum tian gobi maa sǎa sii geesun gobi wunaa weeru ka wǎkuru. Tenku bera ba ra maa yi Hetiban sinambu ka Sirigibun sinambu dǎre nge mɛ.

11

*Salomɔɔ u Gusunɔ biru kisi
(I maa mɛerio Bandun Gari II, 11:18-12:1)*

¹ Egibiti sunɔn bii wǎndia wi Salomɔɔ u sue baasi, u maa bwese tukunun kurɔbu kǎa. U kurɔbu sua Mǎabuban bweseru sǎɔ ka Amɔniba sǎɔ ka Edɔmuba sǎɔ ka Sidonigibu sǎɔ ka Hetiba sǎɔ. ² N deema Yinni Gusunɔ u raa Isireliba sǎɔwa u nɛɛ, bu ku raa ka bwese tuku ni mɛnna, bu ku raa maa wura nu na ben mi, nu ka bu mɛnna. Domi nu koo de bu ben gǎrusu sǎiya win min di kpa bu nin bǔnu sǎ. Adama bwese niya Salomɔɔ u da u ka mɛnna ben kurɔ be u kǎn saabu. ³ Sina bibu nata ka wunɔbuwa (700) Salomɔɔ u sua kurɔbu ka sere maa gooba wunɔbu (300) be ba n sǎa sina bibu. Kurɔ bera ba win gǎru sǎiya Yinni Gusunɔn min di. ⁴ Yera n dera win tǎkǎru sǎɔ, u da u bǔu sǎamɔ. Ma u n maa tii Yinni Gusunɔ wɛ mam mam. U n kue nge mɛ win tundo Dafidi u kua Yinni Gusunɔn sǎaru sǎɔ. ⁵ Salomɔɔ u da u Sidonigibun

bǔu wi ba mɔ Asitaate ka Amɔniban bǔu wi ba mɔ Milikɔmu sǎamɔ. ⁶ Kǎsa u kua. U n Yinni Gusunɔ swǎi mam mam nge mɛ win tundo Dafidi u kua. ⁷ Yera u maa da u bǔu kǎsunun turanu bana guu te ta wǎa Yerusalemun deedeerɔ. Niya Mǎabuban bǔu wi ba mɔ Kemɔsi ka Amɔniban bǔu wi ba mɔ Mǎlɔku. ⁸ Ma u win kurɔ be kpuro bǔu turanu bania. Miya ba ra n bǔnu yǎkuru kuammɛ kpa ba n nu turare dǎɔ dokeammɛ. ⁹⁻¹⁰ N deema Gusunɔ Isireliban Yinni u raa Salomɔɔ kure nǎn yiru ma u nùn sǎɔwa u nɛɛ, u ku raa da u bǔu goo sǎ. Adama Salomɔɔ u n Yinni Gusunɔn gere ye mɛm nɔwɛ. Ma u win gǎru sǎiya Yinni Gusunɔn min di. Yera Yinni Gusunɔ u ka nùn mǎru kua. ¹¹ Ma u nùn sǎɔwa u nɛɛ, wee a n nɛn arukawani ka nɛn wooda ye na nun wɛ mɛm nɔwɛ. Yen sǎ, kon wunen bandu karana n ten sukum wunen sɔm kowo goo wɛ. ¹² Adama na n ye mɔ wunen wǎaru sǎɔ, wunen tundo Dafidin sǎ. Wunen biin nɔmun diya kon tu mwa. ¹³ Adama nɛn bǎɔ Dafidin sǎ ka sere maa Yerusalemu ye na gǎsan sǎ, na n nun te kpuro mwaarimɔ. Kon nùn Isireliban bwese kɛra tia deria u ko yen sunɔ.

Salomɔɔn yiberɛba

¹⁴ Yinni Gusunɔ u dera Hadadi wi u sǎa Edɔmun bweserun sina bii u kua Salomɔɔn werɔ.

¹⁵ N deema Dafidi u raa ka Edɔmuba tabu kua u bu go. Yera win tabu sunɔ Yoabu u da mi, u ka Isireli be ba go go sike. ¹⁶ Ma u sina mi, suru nǎba tia, wi ka win tabu kowobu. Ma ba Edɔmuban tǎn durɔbu kpuro go, bibu ka bukurobu. ¹⁷ Saa yera Hadadi u kpikiru sua u da Egibiti gia ka Edɔmuba gabu be ba sǎa win baaban yobu. N deema Hadadi wi, u sǎawa aluwaasi. ¹⁸ Ye ba seewa Madianin di, ba dawa Paraniɔ, miya u maa gabu wa ba nùn swǎi ba ka tura Egibiti sunɔn mi. Yera Egibiti sunɔ wi, u nùn diru wɛ ka maa tem. Yen biru u nɔwɛ mwaarimɔ kua ma u ko n da nùn dǎanu wɛ. ¹⁹ Egibiti sunɔ wi, u ka Hadadi nɔnu geu mɛera. N deema Egibiti sunɔ wi, u kurɔ mɔ wi ba mɔ Tapenesi. Kurɔ wi, u yiiko mɔ. Win wǎnɔwa Egibiti sunɔ u Hadadi kǎ u sua

kurɔ. ²⁰ Yera Hadadin kurɔ wi, u nùn bii tɔn durɔ marua. Ma ba nùn yĩsiru kã Genubati. Ma Tapenɛsi u bii wi sua u nɛnuu win yɛnuɔ ka Egibiti sunɔn bibu sannu.

²¹ Saa ye Hadadi u nua ma Dafidi u kpuna u gu, ba nùn sikua win baababan sikaɔ, win tabu sunɔ Yoabu u maa gu, yera u Egibiti sunɔ sɔɔwa u nɛɛ, a de n den gɔsira n da nɛn wuuɔ.

²² Yera u nùn sɔɔwa u nɛɛ, mba n nùn kɔmiɛ nɛn mini a ka kĩ a we.

Ma u nùn wisa u nɛɛ, na ñ gãanu bie. Adama ka mɛ, a de n we.

²³ Yinni Gusunɔ u maa Resoni Eliadan bii seeya u ka Salomɔɔ seesi. Resoni wi, u raa kpikuru suawa win yinni Hadadesɛɛ Soban sunɔn min di.

²⁴ Sanam mɛ Dafidi u bu wɔri u goomɔ, ma Resoni wi, u tɔmbu mɛnna u kua ben wirugii. Wi, ka tɔn beya ba da ba sina Damasiɔ u bandu di mi. ²⁵ Resoni wi, u kua Isireliban yiberɛ Salomɔɔn wãaru kpuro sɔɔ. Mɛya maa Hadadi u Isireliba kɔsa kua, u bu tusa. Ma u da u bandu di Siriɔ.

Nɔɔ mwɛɛ te Gusunɔ

u Yeroboamu kua

(I maa mɛriɔ Bandun Gari II, 9:29-31)

²⁶ Salomɔɔn sɔm kowo turo wi ba mɔ Yeroboamu u maa nùn seesi. Win tondon yĩsira Nɛbati. U sãawa Efaratigii, win wuuwa Sereda, win mɛron yĩsira Serua. U sãawa gɔmini.

²⁷ Wee nge mɛ u ka nùn seesi. Salomɔɔ u wɔwa gaa kɔrumɔ. Ma u Yerusalemun gbãraru sɔmmɔ. ²⁸ Ye u Yeroboamu wa u sãa aluwaasi damgii u maa sɔmburu mɔ mi ka hania, yera u nùn kua Manase ka Efaraimun bwese keran wirugii bu ka sɔmbu te ko. ²⁹ Sɔɔ teeru, Yeroboamu u yara Yerusalemun di, ma u ka Gusunɔn sɔmɔ Akiya Sidonigii yinna swaaɔ. U kumbooro kpɔɔ sebua. Be yiru tɔnawa ba wãa yakasu mi dɔma te.

³⁰ Ma Akiya u win kumbooro kpɔɔ ge nɛnuu u gɛɛka besi wɔkura yiru.

³¹ Yera u Yeroboamu sɔɔwa u nɛɛ, a yen wasi wɔkuru suo, domi amɛniwa Gusunɔ Isireliban Yinni u gerua. U nɛɛ, u koo Salomɔɔn bandu mwa u

karana kpa u nun Isireliban bwese kerɛ wɔkuru wɛ a n sãa ben sunɔ.

³² Adama u koo nùn kerɛ tia deria win bɔɔ Dafidin sɔ, ka maa Yerusalemun sɔ. Domi Isireliban wusu kpuro sɔɔ,

yera u gɔsa. ³³ U yeni mɔwa yèn sɔ be Isireliba ba wi Yinni Gusunɔ deri. Ma ba da ba Sidonigibun bũu wi ba mɔ Asitaate sãamɔ ka Mɔabuban bũu wi ba mɔ Kemɔsi, ka Amɔniba bũu wi ba mɔ Milikɔmu. Ba yina bu sɔ win swaa sɔɔ bu sere ko ye u kĩ. Mɛya ba maa yina bu win woodaba ka win yiirebu mɛm nɔɔwa nge mɛ Dafidi wi, Salomɔɔn tundo u kua. ³⁴ Adama u koo be de u n gina ban te dii sere u ka gbi win bɔɔ Dafidin sɔ, wi u gɔsa ma u win woodaba ka win yiirebu mɛm nɔɔwa.

³⁵ Yen biru u koo Isireliban bwese kerɛ wɔkuru mwa saa win biin nɔman di kpa u nun ko ben sunɔ.

³⁶ Kpa u bwese kerɛ tia win bii wɛ Dafidin sɔ kpa u n da n kɔsire mɔ bandu sɔɔ Yerusalemun wuu ge u gɔsa bu ka nùn sã mi.

³⁷ Wunɛ maa Yeroboamu u koo nun sua kpa a n bandu dii Isireliba kpuro sɔɔ, kpa a n bu wooda wɛɛmɔ nge mɛ a kĩ.

³⁸ A n da ko ye u nun yiire kpuro ma a sɔimɔ win swɛɛ sɔɔ, ma a win woodaba mɛm nɔɔwa nge mɛ win bɔɔ Dafidi u kua, u ko n ka nun wãawa sere ka baadommaɔ, kpa u nun ko Isireliban bwese kerɛ wɔkurun sunɔ. Kpa wunɛn bibun bweseru ba n da ban te di sere ka baadommaɔ nge mɛ u Dafidi nɔɔ mwɛɛru kua. ³⁹ Nge mɛya u koo ka Dafidin bibun bweseru sekuru doke Salomɔɔn durum sɔ. Adama n ñ mɔ ka baadommaɔ.

⁴⁰ Ye Salomɔɔ u gari yi nua, yera u swaa kasu u ka Yeroboamu go. Ma Yeroboamu u seewa u kpikuru sua u da Egibitin sunɔ Sisakin mi. Miya u wãa sere Salomɔɔ u ka gu.

⁴¹ Ye Salomɔɔ u kuan sukum ka sere maa win bwisin gari, ye kpuro ya yorua tireru garu sɔɔ te ba mɔ Salomɔɔn kookoosun tireru.

⁴² Salomɔɔ u bandu diwa wɔɔ weeru Isireliba kpuro sɔɔ. ⁴³ Ye u kpuna u gu, ba nùn sika win tundo Dafidin wuuɔ. Ma win bii Roboamu u kua win kɔsire bandu sɔɔ.

12

Roboamu

u bukurobun gari yina

(I maa mærio Bandun Gari II, 10:1-15)

¹ Roboamu u da Sikemuə. Domi Isireliba kpurowa ba da mi, bu ka nùn ko sunə. ² Saa yè səə Yeroboamu Nebatin bii u kpikiru sua Saloməən s̄, u wāa Egibitiə yera u nua ma Roboamu u bandu di. Yera ba nùn s̄m̄ə ḡoria ba n̄e, u na. ³ Ye u tunuma, ma wi ka Isireliban bwese k̄eri w̄akuru ba m̄enna ba da ba Roboamu s̄əwa ba n̄e, ⁴ wun̄en tundo u sun yoo s̄oma koosia, ma ya sun bunie nge ket̄en sugu. Adama wun̄e a sun tu kawo kpa su nun sw̄i.

⁵ Ma u bu s̄əwa u n̄e, i gina doo. N n kua s̄ə ita kpa i wurama.

Ma t̄ən be, ba doona. ⁶ Yera Roboamu u Isireliban bukurobu m̄enna win mi, be ba ra raa win tundo Salom̄ə bwisi k̄ē, u bu bikia u n̄e, bwisi yir̄a i man k̄ēm̄ə n t̄ən be s̄.

⁷ Ma ba nùn wisa ba n̄e, à n wura saa gis̄ən di, a t̄ən be n̄əri kpa a ko ye ba nun bikia, kpa a bu wisi ka k̄iru, ba ko n s̄āwa wun̄en t̄ambu sere ka baadommaə.

⁸ Adama Roboamu wi, u n̄ bukuro ben gari wure. Win saarasi ka be u biru di sannu, bera u bwisi bikia. ⁹ U bu s̄əwa u n̄e, bwisi yir̄a i man k̄ēm̄ə n ka t̄ən be wisi be ba n̄e, n b̄u yoo s̄oma kawo ye n̄en tundo u raa bu koosia.

¹⁰ Yera ba nùn wisa ba n̄e, a bu s̄əw̄ə a n̄e, wun̄en nikibii piibu ga wun̄en tondon p̄ra b̄ərum kere.

¹¹ Wun̄en tundo u raa bu yoo s̄oma koosia. M̄eya kaa maa tu sosi. Wun̄en tundo u raa bu s̄eyasia ka yii s̄ennu, m̄eya kaa maa bu s̄eyasia ka som kpaki.

¹² Yera Yeroboamu ka t̄ən be kpuro ba na Roboamun mi s̄ə itase ye, nge m̄e u raa gerua. ¹³ Roboamu u t̄ən be wisa ka dam, u n̄ bukuro ben bwisi yi garisi ḡaanu. ¹⁴ Adama win saarasi ben bwisiya u ka s̄amburu kua ma u n̄e, n̄en tundo u raa b̄e yoo s̄oma koosia. Adama t̄ē, n̄egira ta koo kera.

U raa b̄e s̄eyasia ka yii s̄ennu. Adama n̄e, som kpakiya kon ka b̄e s̄eyasia.

¹⁵ Nge m̄eya Roboamu u yina u t̄ən begii swaa daki domi Yinni Gusun̄əwa u dera n kua m̄e, kpa win gari yi ka kooa, ye u Yeroboamu Nebatin bii s̄əwa saa Akiya Silogiin n̄ən di.

Isireliban banda b̄onu kua

yiru

(I maa mærio Bandun Gari II, 10:16-11:4)

¹⁶ Ye Isireliba kpuro ba wa ma sina boko u n̄ ben gere swaa daki, yera ba nùn s̄əwa ba n̄e, mba n sun m̄əsin̄e b̄es̄e ka Dafidi Isain bii.

Sa n̄ maa b̄onu gaa m̄ə ka wi.

B̄es̄e Isireliba i de su ḡosira b̄es̄en ȳenus̄ə.

Wun̄e Roboamu a wun̄en bweserun wun̄an̄ə koowo.

Ma Isireli be, ba ḡosira ben ȳenus̄ə.

¹⁷ Ma Roboamu u kua Yudan bweseru t̄onan sunə. ¹⁸ Saa ye s̄əra u Adoramu ḡra Isireliban mi, wi u ra bu kpare bu ka yoo s̄oma ko. Ma ba nùn kpenu kasuka ba go. Yera n dera Roboamun tii, u win tabu keke w̄əri fuuku fuuku u da Yerusalem̄ə. ¹⁹ Nge m̄eya Isireliban bwese k̄eri w̄aku te, ta ka Dafidin ȳenugibu karana sere ka gis̄ə.

²⁰ Saa yè s̄ə Isireliba kpuro ba nua ma Yeroboamu u wurama saa Egibitin di, yera ba m̄enna ba nùn sokusia. Ye u na, yera ba nùn kua ben sunə. Yudan bweseru baasi, goo sari wi u maa ka Dafidin bweseru ȳra.

²¹ Saa yè s̄ə Roboamu u tunuma Yerusalem̄ə, yera u Yudaba ka Benyam̄eba kpuro m̄enna. Ma u be s̄ə tabu dur̄ə damgibu n̄r̄əbun suba goobu ȳendu sari (180.000) ḡosa bu da bu Isireliban bwese k̄eri w̄aku te w̄əri, kpa bu ban te w̄arama bu nùn wesia.

²² Adama Gusun̄ə u ka win s̄om̄ə Semaya gari kua u n̄e, ²³ a Roboamu Salom̄ən bii Yudaban sunə ka Yudaba ka Benyam̄eba kpuro s̄əw̄ə, ²⁴ a n̄e, wee ye n̄e, Yinni Gusun̄ə na gerua. Bu ku raa da bu ka ben m̄ero bisibu Isireliba tabu ko. Ben baawure u ḡosiro win ȳenuə, domi yeni ya nawa saa n̄e Yinni Gusun̄ən min di.

Ma ba Yinni Gusunən gere wura, ba gəsira ba wura ben yenuso.

²⁵ Yeroboamu u wuu ge ba mō Sikemu gbāraru toosi ge ga wāa Efaraimun guurun bera gia. Ma u sina mi. Yen biru u yara min di u da u Penueli gbāraru toosi.

Yeroboamu

u Gusunən swaa deri

²⁶⁻²⁷ Yera Yeroboamu u bwisika u nεε, tən be, bà n daamō Yerusalemuo bu ka yāku ko Yinni Gusunən sāa yerō, nən ban te na dii mi, ta koo ra wura Dafidin bweseru sōo. Domi ben laakari ya koo wura ben yinni Roboamun mi, wi u sāa ben suno. Kpa bu man go bu wa bu ka wura win mi. ²⁸ Ye Yeroboamu u bwisi bikia bikia, yera u keten bwāarokunu yiru kua ka wura u nεε, bεε Isireliba na bεε wasiraru waawa ka Yerusalemun daabu. Yen sō, bεen yinni wee mini wi u bεε yarama Egibitin di.

²⁹ Ma u gen teu yi Beteliō, teu maa Danuo. ³⁰ Ma yeni ya kua yina ye ya bu sure durum sōo, domi ba ra n daamōwa Beteliō n̄ kun mε Danuo ba n bwāaroku ni sāamō.

³¹ Yera Yeroboamu u sāa yenu bana gungunu wōllo. Yen biru u yāku kowobu gōsa be ba kun sāa Lefin bweseru. ³² Yeroboamu u tōru bura bu ka tōo bakaru ko wōon suru nōoba itasen sōo wōkura nōobuse sōo, nge mε Yudaba ba ra ko. Ma u da Beteliō u yōwa yāku yerō u bwāaroku ni yāku koosi. Ma u yāku kowo be u gōsa yi Beteli mi.

Yeroboamun yāku yee te,

ta n̄ ka Gusunō naawe

³³ Ye tōo te, ta tura te Yeroboamu u bura mi, yera Isireliba kpuro ba tōo bakaru di Beteliō. Ma win tii u yōwa yāku yerō, u turare dōo doke.

13

¹ Yera Yinni Gusunō u dera win sōmō goo u seema saa Yudan di u na Beteliō sanam mε Yeroboamu u turare dōo dokemō ben yāku yerō. ² Ma u yāku yee te nōogiru sue u nεε, yāku yeru wunε! Yāku yeru wunε! A nōowō ye Yinni Gusunō u gerua. U

nεε, wee ba koo bii tən durō goo ma Dafidin bweseru sōo, kpa bu n̄n yīsiru kē Yosiasi. Wiya u koo se u ka būu yāku kowo be yāku ko mi ba ra raa yāku ko. Kpa bu tōmbun kukunu dōo meni wunen wōllo.

³ Gusunən sōmō wi, u maa nεε, yāku yee teni, ta koo besikirawa. Kpa ten yāku torom mu yari baama. Saa ye sōo, ba koo gia ma Yinni Gusunōwa u gari yi gerua.

⁴ Sanam mε Yeroboamu u nua ye sōmō wi, u yāku yee te gerusi, yera u nōmu demia u nεε, i n̄n mōo.

Adama Yeroboamun nōmu ge u Gusunən sōmō wi tīi mi, ga gu, ma u kpana u gu kure. ⁵ Yera yāku yee te, ta besira, ma ten yāku torom mε mu wāa wōllo mu pusi yam kpuro nge mε Yinni Gusunō u raa gerua saa sōmō win nōon di. ⁶ Yera Yeroboamu u Gusunən sōmō wi sōowa u nεε, a Gusunō wunen Yinni kanō nən sō, kpa u de nən nōmu ge, gu wurama nge mε ga raa sāa.

Ma sōmō wi, u Yinni Gusunō kana. Yera Yinni Gusunō u dera nōmu ge, ga wurama nge mε ga raa sāa. ⁷ Saa yera sina boko Yeroboamu u nεε, a duuma nən yenuo kpa a di. Yen biru, kpa n nun kēnu wē.

⁸ Yera Gusunən sōmō wi, u sina boko wisa u nεε, baa à n nεε, kaa man wunen dirun arumanin bōnu kē, na n̄ duō wunen yenuo. Na n̄ maa dīanu ganu dimō. Meya na n̄ maa nim nōrumō. ⁹ Domi Yinni Gusunōwa u man wooda yeni wē u nεε, n ku ra dīanu ganu di, n ku ra nim nō, n ku ra maa gōsira ka swaa ye na ka na.

¹⁰ Ye u yeniba gerua u kpa, yera u swaa gaa mwa u ka sīa.

Gusunən sōmōn

mεm nōo sariru

¹¹ Saa ye sōo, Gusunən sōmō durō tōkō goo u maa wāa Beteli mi. Yera win bii tən durōbu ba na, ba n̄n sōowa kpuro ye Gusunən sōmō wi, u kua Beteli mi dōma te, ka maa gari yi u sina boko Yeroboamu sōowa. ¹² Ye durō tōkō wi, u nua mε, yera u bu bikia u nεε, swaa yerō u mwa u ka sīa.

Ma bii be, ba nùn sɔ̀wa swaa ye u ka s̄ia. ¹³ Yera u nɛɛ, bu win keteku gaari b̄akuo.

Ye ba gu gaari b̄akua ba kpa, u gu s̄ani. ¹⁴ Ma u Gusun̄n s̄am̄o wi naa sw̄i. Yera u nùn deema u s̄, d̄aa bakaru garun nuur̄o u nùn bikia u nɛɛ, wuna Gusun̄n s̄am̄o wi u na saa Yudan tem di?

Ma u nùn wisa u nɛɛ, oo, nɛna.

¹⁵ Ma dur̄o t̄ak̄o wi, u nɛɛ, su wura su da nɛn yenūo su di.

¹⁶ Adama s̄am̄o wi, u nùn wisa u nɛɛ, n n̄ koor̄o n ka nun wura n sere mam nɛɛ, kon di mi, kpa n n̄. ¹⁷ Domi Yinni Gusun̄wa u man wooda yeni w̄ɛ, u nɛɛ, n ku ra di, n ku ra maa nim n̄o mi. Kpa n ku ra ka maa swaa ye w̄ma ye na ka da.

¹⁸ Yera dur̄o t̄ak̄o wi, u nùn sɔ̀wa u nɛɛ, nɛn tii Gusun̄n s̄am̄owa nge wunɛ. Gusun̄wa u man win ḡorado ḡor̄iama, u man sɔ̀wa u nɛɛ, n ka nun ḡos̄iama nɛn yenūo a di mi, kpa a n̄o.

N deema weesa dur̄o t̄ak̄o te, ta m̄o.

¹⁹ Ma Gusun̄n s̄am̄o wi, u ḡos̄irama u da dur̄o t̄ak̄o win yenūo u di u n̄ra.

Gusun̄o u win s̄am̄o wi

taare w̄ɛ

²⁰ Ye ba s̄ ba dim̄o, yera Yinni Gusun̄o u ka dur̄o t̄ak̄o te gari kua. ²¹ Ma dur̄o t̄ak̄o te, ta Gusun̄n s̄am̄o wi sɔ̀wa ka dam ta nɛɛ, ameniwa Yinni Gusun̄o u gerua. U nɛɛ, yèn s̄ a n̄ win gere m̄em n̄ōwɛ wi, wi u s̄aa wunɛn Yinni, ²² ma a ḡos̄irama a di a n̄ra yam mini, mi u nɛɛ, a ku di a ku maa n̄o, yen s̄na t̄ɛ kaa gbi. Adama ba n̄ wunɛn goru sikum̄o wunɛn baababan sikāo.

²³ Ye Gusun̄n s̄am̄o wi, u di u kpa u n̄ra, yera dur̄o t̄ak̄o wi, u nùn keteku gaari b̄akua. ²⁴ Ye u gu s̄ani u wīo, yera swaa s̄o gbee sun̄o ga nùn s̄ere ga go. Ma win goru ta kp̄i swaa s̄o. Ma win keteku ge, ka gbee sun̄o ge, nu ȳo win b̄akuo. ²⁵ Be ba sar̄o mi, ba goo te wa, ka gbee sun̄o ge, ga ȳo goo ten b̄akuo. Ye ba tura wuu mi Gusun̄n s̄am̄o dur̄o t̄ak̄o te, ta w̄aa, ma ba ye t̄ambu sɔ̀wa.

²⁶ Ye Gusun̄n s̄am̄o dur̄o t̄ak̄o te, ta nua m̄e, yera ta nɛɛ, Gusun̄n s̄am̄o wiya. Domi u n̄ Gusun̄n wooda m̄em n̄ōwɛ. Yen s̄na u nùn gbee sun̄o

kp̄are ga nùn s̄ere ga go nge m̄e u raa ḡerua.

²⁷ Ma dur̄o t̄ak̄o te, ta ten bibu sɔ̀wa ta nɛɛ, i man nɛn keteku gaari b̄akuo.

Ma ba gu gaari b̄akua. ²⁸ Yera u seewa u da. Ma u deema Gusun̄n s̄am̄on goo te wee ta kp̄i. Ma keteku ge, ka gbee sun̄o ge, nu ȳo goo ten b̄akuo. Adama gbee sun̄o ge, ga n̄ goo te temɛ, ga n̄ maa keteku ge go. ²⁹ Ma dur̄o wi, u goo te sua u s̄andi win keteku w̄allo u ka tu na win wuūo, u sika siki w̄aru ge u raa gba win tiin s̄n mi, u ten ḡōo sw̄i.

³⁰ Ye ba goo te sikua ba kpa, ma ba ḡōo wuri kua ba nɛɛ, wanyo, wanyo, nɛn k̄inasi!

³¹ Ye ba yeniba kpuro kua ba kpa, yera Gusun̄n s̄am̄o dur̄o t̄ak̄o wi, u win bibu sɔ̀wa u nɛɛ, n̄a n gu, i man sikuo mi ba Gusun̄n s̄am̄o wi sikua, kpa nɛn kukunu nu n kp̄i wiginun b̄akuo. ³² Domi gari yi u gerua Betelin s̄, ka maa b̄uu tura ni ba bana Samarin wuu maros̄n s̄, yi koo koorawa kam kam.

³³ Baa m̄e ba Yeroboamu kir̄o kua, ka m̄e, u n̄ win ḡoru ḡos̄ie. U maa kpam b̄uu ȳaku kowobu ḡos̄awa win t̄ambu s̄o, be ba yen k̄iru m̄o. ³⁴ Yera ya Yeroboamun yenugibu durum koosia. Yen s̄na Gusun̄o u win bweseru kpeerasia tem m̄e kpuro s̄o.

Yeroboamun biin ḡōo

14

¹ Saa ye s̄ara Abia Yeroboamun bii u bara. ² Ma Yeroboamu u win kur̄o sɔ̀wa u nɛɛ, na nun kanam̄o, a seewo a tii ḡos̄ia kpa bu ku raa gia ma a s̄awa nɛn kur̄o kpa a da Silōo, a Gusun̄n s̄am̄o Akiya deema, domi wiya u man sɔ̀wa ma nɛna kon ko t̄n benin sina boko. ³ Yen s̄, a p̄ɛ suo wasi w̄akuru ka kiranu ganu, ka tim bw̄aru, kpa a ka nùn daawa kpa a nùn bikia ye ya koo b̄es̄en bii wi deema.

⁴ Ma kur̄o wi, u kua nge m̄e. U seewa u da Silōo u Gusun̄n s̄am̄o Akiya deema win dir̄o. N deema Akiyan n̄ni dam dwiia t̄ak̄arun s̄. U ku ra maa yam wa. ⁵ Yinni Gusun̄o u Akiya sɔ̀wa u nɛɛ, wee Yeroboamun kur̄o u wee u ka bikiaru ko wunɛn mi, yèn s̄

win bii u barɔ. U n tunuma wunen mi, a nùn sɔwɔ mɛni ka mɛni. Domi u koo tii gɔsiawa nge goo.

⁶ Ye kurɔ wi, u tunuma, yera Akiya u win naasun damu nua win dii kɔnnɔwɔ. Ma u nɛɛ, a duuma Yeroboamun kurɔ. Mban sɔna a tii gɔsiamɔ nge goo. Wee Gusunɔ u man yiire n nun labaari kɔsa yeni sɔ. ⁷ Yen sɔ, a doo a Yeroboamu sɔ a nɛɛ, amɛniwa Gusunɔ Isireliban Yinni u gerua. U nɛɛ, wee wiya u nùn gɔsa Isireliban suunu sɔɔ ma u nùn kua ben kparɔ. ⁸ U ban ten sukum mwa saa Dafidin bweserun min di u nùn wɛ. Adama wee u n̄ kue nge win bɔɔ Dafidi wi u win woodaba mɛm nɔwɔ u nùn sɔwa ka win gɔru kpuro. Ma u sɔa dee dee win wuswaaɔ. ⁹ Wee, wi Yeroboamu u kɔsa kua n kere tɔn be ba nùn gbiiye. Domi u dera ba bũnu sɔwa. Ma u bwāarokunu kua ka sisu u ka wi, Gusunɔn mɔru seeya. Ma u nùn biru kisi. ¹⁰ Yen sɔna u koo de kɔsa yu du win yɛnuɔ. U koo win yɛnugibu kpuro go, bibu ka yobu, ba n̄ goo derimɔ. U koo bwese te kpuro gowa mam mam. ¹¹ Wi u gu wuuɔ bɔna nu koo yɛron goru tem. Wi u maa gu yakasɔ gunɔsa su koo maa win goru di. ¹² Tɛ wunɛ win kurɔ a seewo a da yɛnuɔ. Adama à n wuu duɔ fia, bii wi, u ko n maa gbimɔwa. ¹³ Isireliba ba koo nùn sike kpa bu win gɔɔ wooru sina. Wi turowa ba koo sike Yeroboamun bwese te sɔɔ. Domi wi turo wiya u Gusunɔ Isireliban Yinni wɛre. ¹⁴ Yen biru Yinni Gusunɔ u koo sina boko kpao swii Isireliɔ, kpa u Yeroboamun bwese te kpuro go. Ye wee, ya mam tunuma kɔ. ¹⁵ Mɛya Yinni Gusunɔ u koo maa Isireliba nɔni sɔ, kpa ba n̄ sɔa nge kaba te ta bāarimɔ nim sɔɔ. U koo bu yara tem gem mɛn di, mɛ u ben baababa wɛ. Kpa u bu yarinasia sere Efaratin daarun guru giɔ. Domi ba win mɔru seeya ba bũu wi ba m̄ Asitaaten bwāarokunu kua. ¹⁶ U koo bu biru kisi Yeroboamun durum ye u kuan sɔ, ka ye u maa dera win tɔmba kuan sɔ.

¹⁷ Yen biru Yeroboamun kurɔ wi, u seewa u doona. Ye u tura yɛnuɔ Tirisaɔ, u win dii kɔnnɔ nɔɔ sɔndi,

yera win bii aluwaasi wi, u n gbimɔ. ¹⁸ Yera ba nùn sikua. Ma Isireliba kpuro ba win gɔɔ wooru sina nge mɛ Yinni Gusunɔ u raa gerua, saa win sɔmɔ Akiyan nɔɔn di.

¹⁹ Taa bi Yeroboamu u kua win bandu sɔɔ, ka nge mɛ u tɔmbu kpara, ye kpuron gari yorua Isireliban sinambun faagin tireru sɔɔ. ²⁰ Wɔɔ yɛnda yiruwa u kua bandu sɔɔ. Yen biru u kpuna u gu. Ma ba nùn sikua win baababan sikaa. Yera win bii Nadabu u gɔna kɔsire kua.

Roboamun

bandun faagin sukum

(I maa mɛrio Bandun Gari II, 12:1-16)

²¹ Salomɔɔn bii Roboamu u bandu di Yudaa. Win mɛron yĩsira Naama. U sɔawa Amɔnigii. Roboamu wi, u mɔwa wɔɔ weeru ka tia u sere ban te di. Ma u kua wɔɔ wɔkura nɔɔbu ka yiru ban te sɔɔ Yerusalemuɔ. N deema wuu gera Yinni Gusunɔ u gɔsa Isireliban wusu kpuro sɔɔ, u win yĩsiru doke. ²² Roboamun waati ye sɔɔ, Yudaba ba kɔsa kua Yinni Gusunɔn wuswaaɔ, ma ba win mɔru seeya ya kere ye u raa ka ben baababa kua. ²³ Domi ben tii ba bũu turanu bana, ma ba maa bũu wi ba m̄ Asitaaten bwāarokunu kua ba yi gungunu wɔllɔ ka mi dɔa koo bakanu wɔa. ²⁴ Ba maa kurɔbu ka durɔbu gɔsa sakararun sɔ ba ka bwese ni Yinni Gusunɔ u nɛɛ bu kpeerasian sɔanu saarimɔ.

²⁵ Roboamun bandun wɔɔ nɔɔbuse sɔɔra Sisaki Egibitin sina boko u na u Yerusalemu tabu wɔri. ²⁶ Ma u Yinni Gusunɔn sɔa yerun dukia gura sere ka be Yudaban sina kpaarugia kpuro. U maa tɛɛ ni sua, ni Salomɔɔ u kua ka wura. ²⁷ Yera Roboamu u dera ba nin kpaanu kua ka sii gandu. Ma u dera sina bokon tiin kɔsobu ba nu kɔsu. ²⁸ Sina boko u n̄ dɔɔ Yinni Gusunɔn sɔa yerɔ, win kirukuba ba ra tɛɛ ni suewa ba n̄ nùn gbiiye. B̄a n̄ gɔsirama kpa bu nu yi ben diaɔ.

²⁹ Ye Roboamu u kuan sukum mu yorua Yudaban sinambun faagin tireru sɔɔ. ³⁰ Win waati ye sɔɔ, tabu ra n̄ wɔawa wi ka Yeroboamun baa sɔɔ. Yeniban biru Roboamu u kpuna

u gu. ³¹ Ma ba nùn sika win baababan sikaᵅ Dafidin wuuᵅ. Win meron yīsira Naama, Amōnigii. Win biru, win bii Abiyamuwa u bandu kāsire kua.

15

Abiyamu

u kua Yudaban sina boko

(Imaa mērio Bandun Gari II, 13:1-3, 22-23)

¹ Yeroboamun bandun wᵅᵅ wᵅkura nᵅᵅbu ka itase sᵅᵅra Abiyamu u bandu di Yudaᵅ. ² U kuawa wᵅᵅ ita bandu sᵅᵅ Yerusalemuᵅ. Win meron yīsira Maaka. U sᵅawa Abisalᵅmun * bii. ³ Durum ye Abiyamun tundo u kua, yera win tii u maa kua. U n win tii Yinni Gusunᵅ wē mam mam nge mē win sikado Dafidi u kua. ⁴ Adama Dafidin bweseru ta n ka sᵅᵅsire bandu sᵅᵅ nge fitila, yen sᵅna Yinni Gusunᵅ u nùn Abiyamu kā u kua win kāsire bandu sᵅᵅ, Yerusalemuᵅ. ⁵ Domi Dafidi wi, u sᵅa dee dee Yinni Gusunᵅn wuswaaᵅ. U ye kpuro mēm nᵅᵅwa ye u nùn sᵅᵅwa u kᵅ, ma n kun mᵅ ye u Uri Hēti go ma u win kurᵅ sua baasi.

⁶ Abiyamun tundo Roboamun waati sᵅᵅ, tabu kun kpa wi ka Yeroboamun baa sᵅᵅ.

⁷ Ye Abiyamu u kuan sukum mu yorua Yudaban sinambun faagin tireru sᵅᵅ. Mēya maa win waati ye sᵅᵅ, tabu wᵅa wi ka Yeroboamun baa sᵅᵅ. ⁸ Yen biru Abiyamu u kpuna u gu, ma ba nùn sikua win baababan sikaᵅ, Dafidin wuuᵅ. Ma win bii Asa u bandu kāsire kua.

Asa u kua Yudaban sina boko

(Imaa mērio Bandun Gari II, 14:1-2, 15:16-19, 16:1-6, 11-14)

⁹ Yeroboamu Isireliban sunᵅn bandun wᵅᵅ yendusewa Asa u bandu di Yudaᵅ. ¹⁰ U kuawa wᵅᵅ weeru ka tia Yerusalemuᵅ. Win nikurᵅn yīsira Maaka. U sᵅawa Abusalᵅmun bii. ¹¹ Asa wi, u sᵅawa dee dee Yinni Gusunᵅn wuswaaᵅ nge win sikado Dafidi. ¹² U kurᵅ tanᵅbu gira win tem di. Ma u būu ni win baababa ba raa seka kāsuka. ¹³ U maa win nikurᵅ yara sina asakpᵅ te u diin di, yēn sᵅ kurᵅ

wi, u Asitaaten bwāaroku kua. Ma Asa u bwāaroku ge kāsuka u gu dᵅᵅ meni muku muku. U gen torom gura u wisi Sedoronin wᵅwaaᵅ. ¹⁴ Adama u n gungunu mi ba ra yākuru ko mi kāsuke, baa mē u Yinni Gusunᵅ kᵅa ka win gᵅru kpuro. ¹⁵ U maa dera ba ka kēnu na Yinni Gusunᵅn sᵅa yerᵅ, nᵅn wooda win baaba ka win tii ba yi. Kēε niya sii geesu ka wura ka sere maa yānu ganu.

¹⁶ Asan waati ye sᵅᵅ, tabu ra n wᵅawa wi ka Isireliban sunᵅ Basan baa sᵅᵅ. ¹⁷ Sᵅᵅ teeru Basa u Yudaba wᵅri. Ma u Rama mwa u yen gbāraru sᵅnwa. Kpa Yudaba bu ku raa maa ka du mi, bu yari. ¹⁸ Yera Asa u sii geesu ka wura ye ya tie kpuro gura, saa sᵅa yerun arumani beru yerun di, ka sere sina kpaarun arumani beru yerun di u ka gᵅra Damasiᵅ Sirin sina boko Beni Hadadi Tabirimᵅn biin mi, wi u sᵅa Hesionin debubu. Ma Asa u gᵅro be sᵅᵅwa u nēε, i nēε, ¹⁹ u de su arukawani bᵅke nē ka wi nge mē ya raa wᵅa nēn baaba ka win baaban suunu sᵅᵅ. Wee na nùn sii geesu ka wura kēεma. Yen sᵅ, u de u arukawani ye kusia, ye u ka Basa Isireliban sunᵅ bᵅkua, kpa u nùn deri.

²⁰ Beni Hadadi u Asan gari nua, ma u win tabu sinambu gᵅra Isirelin wuu marosᵅ, ba da ba Iyoni wᵅri ka Danu ka Abeli Bēti Maaka ka Kinerᵅtu ka sere maa Nefitalin tem kpuro. ²¹ Saa ye Basa Isireliban sina boko u ye nua, yera u Raman gbāra ten sᵅmburu deri ma u da u wᵅa Tirisaaᵅ. ²² Ma sina boko Asa u Yudaba kpuro mēna, baa tᵅn turo ba n deri. Ba da ba kpenu ka dᵅa gura ye Basa u raa ka gbāra te sᵅmmᵅ. Ma u dera ba ka ye Geban gbāraru sᵅnwa Benyamēn tem sᵅᵅ, ka sere maa Misipagiru.

²³ Ye Asa u kuan sukum ka sere maa wuu si u bana kpuro ka wᵅrugᵅᵅ te u sᵅᵅsi ye kpuron gari yi yorua Yudaban sinambun faagin tireru sᵅᵅ. Win tᵅkᵅru sᵅᵅ u naasu bara, ²⁴ ma u kpuna u gu. Ba nùn sikua win baababan sikaᵅ win sikado Dafidin wuuᵅ. Ma win bii Yosafati u gᵅna sina.

* **15:2** Abisalᵅmu - Baa mē yen yora ya wunane fiiko, ka mē, gaba tamaa Abusalᵅmuwa ba ka yā.

Nadabu u kua Isireliban sina boko

²⁵ Nadabu Yeroboamun bii u bandu di Isireliᵃ, Asa Yudan sina bokon bandun wᵃᵃ yiruse sᵃᵃ. Nadabu wi, u kuawa wᵃᵃ yiru bandu sᵃᵃ. ²⁶ U ᵇ sᵃa dee dee Yinni Gusunᵃn wuswaaᵃ. Kᵃsa u kua nge mε win tundo u raa kua ye ya Isireliba doke toraru sᵃᵃ. ²⁷ Ma Basa Akiyan bii Isakarín bweseru sᵃᵃ, u nᵇn seesi u sᵃere u go, Gibetonᵃ, Filisitiban temᵃ, saa ye Nadabu ka Isireliba kpuro ba wuu ge tarusi. ²⁸ Asa Yudaban sina bokon bandun wᵃᵃ itase sᵃᵃra Basa u Nadabu wi go. Ma u bandu di win ayerᵃ. ²⁹ Sanam mε u bandu di u kpa, yera u Yeroboamun yenugibu kpuro go. Baa ben tᵃn turo u ᵇ deri nge mε Yinni Gusunᵃ u gerua Silᵃᵃ saa win sᵃmᵃ Akiyan nᵃᵇn di. ³⁰ Yeni ya koorawa Yeroboamun durum sᵃᵃ ka yᵇn sᵃᵃ u Isireliba doke toraru sᵃᵃ. Ma ba Gusunᵃ ben Yinnin mᵃru seeya.

³¹ Ye Nadabu u kuan sukum mu yorua Isireliban sinambun faagin tireru sᵃᵃ.

³² Basa ka Asan baa sᵃᵃ, tabu wᵃawa sere be kpuro ba ka gu.

Basa u kua Isireliban sina boko

³³ Asa Yudaban sina bokon bandun wᵃᵃ itasewa Basa Akiyan bii u bandu di Tirisaaᵃ Isireliba kpuron suunu sᵃᵃ. U kuawa wᵃᵃ yenda nne ban te sᵃᵃ. ³⁴ Adama u ᵇ sᵃa dee dee Yinni Gusunᵃn wuswaaᵃ. Kᵃsa u kua. Yeroboamun yira u swᵃi, ye ya Isireliba doke toraru sᵃᵃ.

16

¹ Saa ye sᵃᵃra Yinni Gusunᵃ u win sᵃmᵃ Yehu Hananin bii gᵃra Basan mi, u nᵇn sᵃᵃ u nεε, ² wiya u nᵇn gᵃsa sanam mε u ᵇ sᵃa gᵃanu ma u nᵇn kua win tᵃmbu Isireliban kparo. Adama u Yeroboamun yira swᵃi. Ma u wi Gusunᵃn tᵃmbu doke toraru sᵃᵃ ba win mᵃru seeya. ³ Yen sᵃᵃ, Gusunᵃ u koo win yᵇnu kpeerasia kpa gu ko nge Yeroboamu Nebatin biiguu. ⁴ Win yenugii wi u koo gbi wuuᵃ, bᵃna nu koo yᵇron goru tem. Wi u maa gu yakasᵃ, gunᵃsa su koo yᵇron goru di.

⁵ Ye Basa u kuan sukum ka wᵃrugᵃᵃ te u sᵃᵃsi, ye kpuron gari yi yorua

Isireliban sinambun faagin tireru sᵃᵃ. ⁶ Yen biru Basa u kpuna u gu. Ba nᵇn sika win baababan sikaᵃ Tirisaaᵃ. Ma win bii Ela u gᵃna kᵃsire kua.

⁷ N deema Basa u sere gbi, Yinni Gusunᵃ u nᵇn sᵃᵃwa saa win sᵃmᵃ Yehu Hananin biin nᵃᵇn di u nεε, win yᵇnu ga koo kowa nge Yeroboamuguu, kᵃsa ye u kuan sᵃᵃ, ye ya wi, Yinni Gusunᵃn mᵃru seeya, ka sere yᵇn sᵃᵃ u Yeroboamun yenugibu kpuro go.

Ela u kua Isireliban sina boko

⁸ Asa Yudaban sina bokon bandun wᵃᵃ yenda nᵃᵇbu ka tiase sᵃᵃra Ela Basan bii u bandu di Tirisaaᵃ. U kuawa wᵃᵃ yiru ban te sᵃᵃ. ⁹ Win tabu sunᵃ turo wi ba mᵃ Simiri wi u ra tabu kεkε yi dumi gawen bᵃnu kpare u nᵇn seesi saa ye wi, Ela u wᵃa Tirisaaᵃ u tam nᵃrumᵃ mu nᵇn goomᵃ Tirisaaᵃ sunᵃn sᵃm kowobun wirugiin mi, wi ba mᵃ Aritisa. ¹⁰ Miya Simiri u dua u nᵇn sᵃere u go. Saa ye sᵃᵃ, Asa Yudaban sina bokon bandun wᵃᵃ yenda nᵃᵇbu ka yiruse sᵃᵃra mi. Ma Simiri wi, u bandu di wi, Elan ayerᵃ. ¹¹ Sanam mε u ban te di u kpa, yera u Basan tᵃmbu kpuro go, ka win dusibᵃ ka win kpaasibᵃ. Baa ben tᵃn turo u ᵇ deri. ¹² Simiri u Basan yenugibu kpuro gowa nge mε Yinni Gusunᵃ u gerua saa win sᵃmᵃ Yehun nᵃᵇn di, ¹³ ye u nεε, u koo de bu Basan yᵇnu kpeerasia, wi ka win bii Elan toranun sᵃᵃ te ba dera Isireliba ba kua. Domi ba dera ba bᵃnu sᵃawa ma ya wi Gusunᵃ Isireliban Yinnin mᵃru seeya.

¹⁴ Ye Ela u kuan sukum ba yen gari yorua Isireliban sinambun faagin tireru sᵃᵃ.

Simiri u kua Isireliban sina boko

¹⁵ Asa, Yudaban sina bokon bandun wᵃᵃ tena ita sarise sᵃᵃra Simiri u bandu di Tirisaaᵃ. Ma u kua sᵃᵃ nᵃba yiru ban te sᵃᵃ. N deema saa ye sᵃᵃ, Isireliba ba ben sansani gire Filisitiban wuu ge ba sokumᵃ Gibetonin deederᵃ. ¹⁶ Tᵃn be ba wᵃa sansani mi, ba nua ma Simiri u sina boko seesi, sere u mam nᵇn go. Yen dᵃma tera, Isireli be ba wᵃa sansani mi, ba tabu sunᵃ Omiri kua sunᵃ Isireliba

kpuro sɔɔ. ¹⁷ Ma Omiri ka tɔn be, ba seewa Gibetonin min di ba da ba Tirisar tarusi. ¹⁸ Ye Simiri u wa ba wuu ge tarusi mɛ, yera u da u kukua sina kpaarɔ sere sina bokon dirɔ. Ma win tii u dii te dɔɔ sɔre. ¹⁹ Nge mɛya u ka gu win tora te u kuan sɔ. Domi kɔsa u kua Yinni Gusunɔn wuswaaɔ. Yeroboamun yira u swii ye ya Isireliba doke toraru sɔɔ.

²⁰ Ye Simiri u kuan sukum ka nge mɛ u Isireliban sinambu seesi u go, ye kpuro ya yorua Isireliban sinambun faagin tireru sɔɔ.

²¹ Saa ye sɔɔra Isireliba ba bɔnu kua wuunu yiru. Wuu teeru ta ka Tibini Ginatin bii yɔra, ma ta nɔn kua sunɔ. Teera maa ka Omiri yɔra. ²² Be ba ka Omiri yɔra bera ba dabiru bo. Tibini u gu. Ma Omiri u kua be kpuron sunɔ.

Omiri u kua Isireliban sina boko

²³ Asa Yudaban sina bokon bandun wɔɔ tɛna ka tiase sɔɔra Omiri u bandu di Isireliba. U raa bandu di Tirisar wɔɔ nɔɔba tia u sere kua Isireliba kpuron sunɔ. Ma u kua wɔɔ wɔkura yiru ban te sɔɔ. ²⁴ Yera u da Semɛɛn mi u Samarin guuru dwa ka sii geesun gobi nɔrɔbun suba nɔɔba tia (6.000). Ma u wuu bana guu ten wɔllɔ u gu yisiru kɔ Samari, Semɛɛ win yisirun sɔ.

²⁵ Omiri wi, kɔsa u kua Yinni Gusunɔn wuswaaɔ ya kere sinam be ba nɔn gbiiyegia. ²⁶ Yeroboamu Nɛbatin biin yira u swii mam mam ye ya Isireliba doke toraru sɔɔ. Ya dera ba bɔnu sɔwa. Ma Gusunɔ Isireliban Yinni u ka bu mɔru kua.

²⁷ Ye Omiri u kuan sukum ka wɔrugɔɔ te u sɔɔsi, ye kpuro ya yorua Isireliban sinambun faagin tireru sɔɔ.

²⁸ Omiri wi, u kpuna u gu, ma ba nɔn sikua win baababan sikaa Samari. Yen biru, win bii Akabu u gɔna kɔsire kua.

Akabu u kua Isireliban sina boko

²⁹ Asa Yudaban sina bokon bandun wɔɔ tɛna ka nɔɔba itase sɔɔra Akabu Omirin bii u maa bandu di Isireliban mi Samari. U kuawa wɔɔ yɛnda yiru ban te sɔɔ. ³⁰ Yinni Gusunɔn nɔni sɔɔ, u kɔsa kua n kere sinam be ba nɔn gbiiye. ³¹ U n daa mam yɛ Yeroboamu Nɛbatin bii u durum kua, wigian

kpɔarun saabu. Domi u Yesabeli Etibaalin bii sua kurɔ. Etibaali wiya u sɔa Sidonigibun sunɔ. Yen biru u maa da u bɔu wi ba mɔ Baali sɔamɔ. ³² Ma u bɔu wi diru bania Samari. Ma u yaku yeru kua dii te sɔɔ. ³³ Ma u bɔu wi ba mɔ Asitaaten bwɔaroku kua ge ba ko n da maa sɔ. Yeya n dera Yinni Gusunɔ u ka nɔn mɔru kua n kere sinam be ba nɔn gbiiye.

³⁴ Akabun waati ye sɔɔ, Hili Beteligii u seewa u Yeriko bana. Saa ye u wuu gen kpɛɛkpɛɛku swiimɔ ma win bii gbiiiko Abiramu u gu. Saa ye u maa gen gbɔrarun gambo dokemɔ ma win bii dɔako Segubu u maa gu. N deema Yinni Gusunɔ u raa gerua Yosue Nunin biin nɔɔn di u nɛɛ, wi u maa wuu ge bana, mɛsuma yɛron bibu ba koo gbi.

Eli u nɛɛ, gbeburu koo na

17

¹ Gusunɔn sɔmɔ Eli wi u wɔa Tisibio Galadin temɔ u sina boko Akabu sɔɔwa u nɛɛ, ka Gusunɔ Isireliban Yinni wi na sɔamɔ minin wɔaru, gura ka kakoru, yen gaa kun maa nemɔ wɔɔ sinin baa sɔɔ sere dɔma te na wure na nɛɛ, ya koo nɛ.

Eli u wɔa

daa te ba mɔ Keritia

² Yera Yinni Gusunɔ u Eli sɔɔwa u nɛɛ, ³ a seewo minin di kpa a da sɔɔ yari yeru gia a n wɔa Keritin daarɔ Yuudenin guru. ⁴ Daa ten nima kaa n da n nɔrumɔ kpa n gunɔmɔri gɔrima yi ka nun dɔanu naawa.

⁵ Ma Eli u doona min di u kua nge mɛ Yinni Gusunɔ u nɔn sɔɔwa. U da u wɔa daa ten mi. ⁶ Yera gunɔmɔri yi, yi ra ka nɔn pɛɛ ka yaa naawe bururu ka yoka. Daa ten nima u ra n maa nɔrumɔ.

Eli ka kurɔ gɔmini goo

Sarepataɔ

⁷ Sanam dɔɔ sanam wee, daa ten nim mu kpa. Domi gura kun maa nɛɛre tem mɛ sɔɔ. ⁸ Yera Yinni Gusunɔ u kpa Eli sɔɔwa u nɛɛ, ⁹ a seewo a da Sarepataɔ, Sidonin temɔ, kpa a n wɔa

mi. Domi na gəmini goo sɔwa u nun diisia.

¹⁰ Ma u seewa u da Sarepata mi. Ye u wuu ge duɔ, yera u deema gəmini goo wee, u dāa kasu. Ma u nùn soka u nɛɛ, a suuru koowo a doo, a man nim kasuama fiiko n nɔ.

¹¹ Ye u nim mɛ kaso dɔɔ, Eli u kpam nùn soka u nɛɛ, a man pɛɛ kpiribu kasuama mi, n nɔɔ kpɛɛ.

¹² Ma kurɔ wi, u nùn wisa u nɛɛ, ka Gusunɔ wunen Yinnin wāaru, na n dāa yebunu ganu mɔ yenuɔ, ma n kun mɔ som nəm kure teeru te na mɔ kaarɔ ka sere maa gum fiiko bwāarɔ. Yen dāa na kasu mini, nà n sīa yenuɔ, n ka doo ko su di ka nɛn bii. Yen biru kpa sa n gɔɔ mara.

¹³ Eli u nùn sɔwa u nɛɛ, a ku bɛrum ko, a doo a ko nge mɛ a gerua. Adama a gina man kira piibu kuama ka som mɛ. Yen biru kpa a wunɛ ka wunen biigiru ko. ¹⁴ Domi Gusunɔ Isireliban Yinni u gerua u nɛɛ, som mɛ mu wāa kaa te sɔɔ, ka gum mɛ mu wāa bwāa te sɔɔ, mu n kpeemɔ pai, sere n ka ko tɔɔ te u koo de gura yu nɛ.

¹⁵ Ma u da u kua nge mɛ Eli u gerua. Wi ka win yenugibu ka Elin tii ba maa wa ba di sɔɔ dabi dabinu. ¹⁶ Som mɛ, ka gum mɛ, mu n kpa nge mɛ Yinni Gusunɔ u raa gerua win sɔmɔ Elin nɔn di.

Eli u kurɔ gəmini win bii

wesia wasiru

¹⁷ Yeniban biru, kurɔ win bii u bara gem gem ma u gu. ¹⁸ Yera u Eli sɔwa u nɛɛ, Gusunɔn tɔnu wunɛ, a nawa a ka Gusunɔ nɛn toranu yaayasia? Domi wee nɛn bii u gu.

¹⁹ Eli u kurɔ wi sɔwa u nɛɛ, a man bii wi wɛɛma.

Ma u nùn mwa kurɔ win nɔman di u ka da dii ten gidambisan wəllɔ mi u ra n wāa. Ma u nùn kpī win kpin yerɔ. ²⁰ Ma u Yinni Gusunɔ kana u nɛɛ, Yinni kaa dewa kɔsa yu kurɔ wi deema win mi na sɔbia? Kpa a de win bii u gbi?

²¹ Yera u bii wi kibarisi nɔn ita u Gusunɔ kana u nɛɛ, Gusunɔ nɛn Yinni, a de bii wi, u se.

²² Ma Yinni Gusunɔ u Elin kana te mwa, bii win wɛsiara wurama u kua

waso. ²³ Yera Eli u nùn suama u ka sarama wasiru u nùn win mɛro wɛ. U nɛɛ, wunen bii wee.

²⁴ Ma kurɔ wi, u Eli sɔwa u nɛɛ, tɛ, na gia ma Gusunɔn tɔnuwa a sāa. Gari yi a maa gerumɔ yi sāawa gem, yi weewa Gusunɔn min di.

Eli u nɛɛ,

gura koo maa wurama

18

¹ Yeniban biru, gbebu ten wɔɔ itase sɔɔ, Yinni Gusunɔ u Eli sɔwa u nɛɛ, a doo, Akabu u nun wa domi kon de gura yu nɛ.

² Saa ye, gɔɔra dam mɔ Samariɔ. Ma Eli u seewa u dɔɔ Akabun mi.

³ N deema saa ye sɔra Akabu u Abudiasi sokusia, wi u sāa win sina kpaarun sɔm kowobun wirugii. ⁴ Saa yɛ sɔɔ Yesabeli u Yinni Gusunɔn sɔmɔbu goomɔ, yera Abudiasi wi, u ben wunɔbu (100) sua u bɔnu kua weeraakuukuubu u berua kpee wɔru sɔɔ. Miya u ra n ka bu dīanu ka nim daawamme. ⁵ Ye u tunuma Akabun mi, Akabu u nùn sɔwa u nɛɛ, a de su da su mɛeri nge sa ko yaka bekusu wa mi bwii ka daru koki yi wāa kpa bɛsɛn yooyoosu ka dumi ka ketekunu nu wa nu di. Kpa bɛsɛn sabenun gɔɔ u ka saka nɛra.

⁶ Ma Akabu ka Abudiasi, ba yam mi bɔnu kua, ba yaka bekusu kaso wɔri. Ben baawure u win swaa mwa. ⁷ Ye Abudiasi u swaa mɔ u dɔɔ, yera u ka Eli yinna. Ma u nùn tuba. Yera u yiira u wuswaa tem girari u nɛɛ, wuna mini, nɛn yinni Eli?

⁸ Yera Eli u nùn wisa u nɛɛ, nɛna mi. A doo a wunen yinni Akabu sɔ ma a man wa.

⁹ Ma Abudiasi u nɛɛ, toraru mba na tora yinni, a ka kī a man Akabu nɔmu sɔndia u man go. ¹⁰ Ka Gusunɔ wunen Yinnin wāaru, bweseru garu sari tɛn mi nɛn yinni kun gɔre bu nun kasuma. Bwese te, tɔ n nɛɛ, ta n nun wa mi, u ra bu bɔrusiewa kpa u n ka yɛ ma geema a n wāa mi. ¹¹ Miya a nɛɛ, n seewo n da tɛ n nɛɛ, na nun wa? ¹² Nà n doona kpa Gusunɔn Hunde u nun sua u ka da mi na n yɛ. Saa ye sɔɔ, nà n Akabu sɔwa na nun wa kpa

u na u nun bia, a n yē ma u koo man gowa. N deema na Gusunə nasiewa saa nən piiburun di. ¹³ Yinni, ba n̄ nun s̄əwa ye na kua ye Yesabeli u Yinni Gusunən s̄əm̄bu goom̄? S̄əm̄bu wunəbuwa (100) na berua. Na bu b̄nu kua weeraakuukuubu. Na dera ba dua kpee w̄rusu s̄ə. Miyā na ra ka bu d̄ānu ka nim daawe. ¹⁴ Yera a n̄, n̄ doo t̄ n̄ n̄ yinni s̄ n̄, wun̄ Eli a w̄a mini. U n̄ koo man go?

¹⁵ Adama Eli u n̄n̄ wisa u n̄, sere ka Yinni Gusunə dam kpurogii wi na s̄ām̄n̄ w̄aru kon da n̄ ȳra Akabun wuswaə gis̄.

Eli ka Akabu ba waana

¹⁶ Yera Abudiasi u da u ka Akabu yinna ma u n̄n̄ s̄əwa kpuro ye u wa. Ma Akabu u Eli senn̄ da. ¹⁷ Saa ye u Eli wend̄ kua, yera u n̄n̄ s̄əwa u n̄, wuna mi, wun̄ wi a n̄ni sw̄a teni doke b̄s̄ Isireliban̄ tem̄?

¹⁸ Eli u n̄n̄ wisa u n̄, n̄ n̄ n̄ na n̄ni sw̄aru doke tem̄ m̄ s̄. Wuna. Domi wun̄ ka wun̄n̄ tun̄don yenugibu, b̄ya i Yinni Gusunən woodaba deri, ma i da i b̄u wi ba sokum̄ Baali s̄ām̄. ¹⁹ Yen s̄ t̄, a de Isireliba bu mennama guu te ba m̄ Kaameliə ka sere b̄u wi ba sokum̄ Baalin̄ ȳku kowobu t̄nu n̄eru ka weeraakuru (450) ka maa b̄u wi ba sokum̄ Asitaaten̄ ȳku kowobu t̄nu n̄eru (400) be ba ra m̄ne bu di sannu ka Yesabeli.

Eli ka b̄u ȳku kowobu

²⁰ Yera Akabu u ḡra ba Isireliba m̄na ka b̄u ȳku kowo be, guu te ba m̄ Kaameliə. ²¹ Ma Eli u bu susi u n̄, domma i ko i b̄en̄ ḡrusu yiru deri. N n̄ Yinni Gusunən na u s̄a kpuron Yinni, i n̄n̄ s̄aw̄. N n̄ maa Baalin̄ na, i n̄n̄ s̄aw̄.

Adama t̄n̄ be, ba n̄ n̄n̄ ḡanu ganu wisa. ²² Ma u maa bu s̄əwa u n̄, wee t̄, n̄ turowa na tie Yinni Gusunən s̄əm̄bu s̄ə. Adama be, be ba s̄a Baalin̄ ȳku kowobu, ba s̄awa t̄nu n̄eru ka weeraakuru (450). ²³ Yen s̄ t̄, bu sun̄ naa kin̄nu yiru w̄ema. Kpa Baalin̄ ȳku kowo be, bu teeru sua bu ten yaa muriri bu s̄ndi d̄a gbebi w̄ll̄ bu ku d̄ə doke. Kpa n̄ n̄ maa teeru sua n̄ ko m̄. ²⁴ Yen biru kpa

bu ben b̄nu soku, kpa n̄ maa Yinni Gusunə soku kpa su wa w̄n̄ Yinni u koo wisi u d̄ə doke d̄a ye s̄ə.

Ma t̄n̄ be kpuro, ba n̄, too, ya w̄.

²⁵ Ma Eli u ȳku kowo be s̄əwa u n̄, i gbio i b̄en̄ naa kin̄ru sua i go, domi b̄ya i dabiru bo, kpa i b̄en̄ b̄u soku. Adama i ku ra d̄ə doke d̄a ye s̄ə ka b̄en̄ tii.

²⁶ Ma ba naa kin̄ te ba bu w̄ mi go. Yera ba b̄u wi soka saa bururun di sere s̄ə u ka na wiru w̄ll̄. Ba m̄, Baali, a sun̄ wurario! Ma ba yaam̄ ba ka ben ȳku yerun tura te sikerenam̄. Adama ba n̄ n̄ə gagu nua. Ba n̄ maa wisibu gabu wa. ²⁷ S̄ə wii w̄ te, yera den Eli u bu yaakoru m̄, u m̄, i gb̄ro ka dam, domi u s̄awa b̄en̄ b̄u. S̄əkudo u ḡanu bwisikum̄wa, n̄ kun̄ m̄, u ḡanu m̄wa ni nu n̄n̄ n̄ni n̄ kun̄ m̄ u gam dawa, n̄ kun̄ m̄, u do! Yen s̄, i gb̄ro kpa u dom yanda.

²⁸ Ma ba gb̄suka t̄a t̄a ba seewa ba tii takobi ka yaasi s̄kirim̄ nge m̄ ben komaru. Ma yem mu kokum̄ saa ben wasin di. ²⁹ Ye s̄ə u kella, yera ba maa s̄aru w̄ri ka dam, sere yokan ȳkurun saa ya ka tura. Adama ba n̄ b̄u goon̄ n̄ə nua, ba n̄ maa wisibu gabu nua, n̄ kun̄ m̄ ḡa ni nu koo t̄mbun laakari seeya.

³⁰ Ye Eli u t̄n̄ be kpuro s̄əwa u n̄, i susima n̄n̄ gee, ma be kpuro ba susi win mi. Yera u Yinni Gusunən ȳku yerun tura te ba raa sankā mi s̄n̄wa.

³¹ Ma u kpenu w̄kura yiru sua nge m̄ Yak̄bun̄ bibun̄ geera n̄. Yak̄bu wiya Yinni Gusunə u maa ȳsiru k̄ Isireli. ³² Kpee niya Eli u ka ȳku yee te kua ma u w̄ru gba u ka tu sikerena. W̄ru ge, ga koo nim kotosu yirun saka mwa. ³³ Ma u d̄a gbebi yorua tura ten w̄ll̄ u naa kin̄ te go, u ten yaa murura u s̄ndi d̄a yen w̄ll̄. ³⁴ Yen biru u n̄, bu kotosu n̄n̄ nim yibio bu wisi ȳku yaa ye ka d̄a yen w̄ll̄.

Ma ba kua m̄. Ma u maa n̄, bu wureo bu nim m̄ wisi.

Ma ba kua m̄. U maa n̄, bu wureo bu wisi n̄n̄ itase.

Ma ba kua mε. ³⁵ Ma nim mε, ku kokumə tura ten min di, sere mu wəru ge ga ka tu sikerene mi yiba.

³⁶ Ye yokan yākurun saa ya tura, yera Gusunən səmə Eli u susi yāku tura ten mi, u nεε, Gusunə, Aburhamu ka Isaki ka Yakəbun Yinni, a de bu gia gisə ma wuna a sāa Gusunə Isireliə, ma na maa sāa wunen bəə. Kpa ba n yē ma gāa ni na kua, wunen min diya nu koora. ³⁷ A man wisio Yinni Gusunə, a man wisio, kpa tən be, bu gia ma wuna a sāa kpuron Yinni, wuna kaa de bu ben gōru gəsie wunen mi.

³⁸ Yera Yinni Gusunə u dera dəə u sarama u yāku yee te wəri. Yaa ye, ka dāa ye, ka kpee ni, ye kpurowa ya dəə mwaara sere ka temə. Ma wəru gen nim mε, mu gbera. ³⁹ Saa ye tən be, ba wa mε, yera ba yiira ba wuswaa tem girari ba nεε, Yinni Gusunəwa u sāa kpuron Yinni. ⁴⁰ Ma Eli u nεε, n n mən na, bu būu wi ba mə Baalin yāku kowo be mwεerima, bu ku raa de ben goo u kisira.

Yera ba bu mwεera. Eli u dera ba ka bu da Kisionin daarə. Miya u bu sakira.

Gura ya wurama

⁴¹ Yen biru Eli u Akabu səəwa u nεε, a doo a di kpa a nə. Domi gbāra bi a nəəmə mini, gura ya wee mi.

⁴² Ma Akabu u doona u ka di kpa u nə. Adama Eli u da guu ten wii kpiirə. Miya u yiira u win wiru beri win dūan baa səə. ⁴³ Ma u win bəə aluwaasi səəwa u nεε, a yəəma kpa a mεeri nim wəkun bera gia.

Yera aluwaasi wi, u yəəwa u mεera u nεε, na n gāanu ganu wa.

Ma Eli u nən daasia mε sere nən nəəba yiru. ⁴⁴ Ye u mεera nən nəəba yiruse, yera u nεε, guru wii wuro pi-ibu gagu wee ga seema nim wəkun di, ga ka tənun nəm tararu nε.

Yera Eli u nən səəwa u nεε, n n mən na, a sarə a da a Akabu sə u win tabu kεkε ye dumi gawe səəru ko u da yenuə fuuku kpa gura yu ku raa nən yōrasia.

⁴⁵ Ye n sosi fiiko wəlla tīra guru wirun saabu. Ma woo ga seewa, gura ya tunuma ka dam. Yera Akabu u win

tabu kεkε ye wəri u da Yisireliə. ⁴⁶ N deema Yinni Gusunən dam mu wāa ka Eli. Yera u kpaka sēka pəraə, ma u duka wuka u Akabu gbiiri, u gbia u tura Yisireli mi.

Eli u mwia kpana

19

¹ Ye Akabu u tura yenuə u win kuro Yesabeli səəwa ye Eli u kua kpuro ka nge mε u būu wi ba mə Baalin yāku kowo be kpuro go ka takobi. ² Ma Yesabeli u Eli səmə gəria u nεε, ma na kun nun go sia amadaare nge mε a tən ben baawure go, būnu nu man kua nge mε nu kī. ³ Ye Eli u nua mε, yera u duka sua u ka win hunde bere. Ma u tura Beri Sebaə Yudan temə. Miya u win bəə aluwaasi deri. ⁴ Ma win tii u sanum so təə giriru, u da u wāa gbaburə u sə dāru garun nuurə, ma u Yinni Gusunə səəwa u nεε, ya den tura mε, a nən hunde suo. Domi na n nən baababa gea kere.

⁵ Ma u kpuna u dweeya dāa ten nuurə. Yera Gusunən gərado goo u na u nən baba u nεε, a seewo a di.

⁶ Ma Eli u seewa u deema kiraru wee win wirun bəkuə kpee sundu garun wəllə, ka nim bwāaru. Yera u di u nəra. Ma u wure u kpuna. ⁷ Yinni Gusunən gərado wi, u kpam wurama u nən baba u nεε, a seewo a di, domi gbabu te ta nun tie, ta dēu.

⁸ Ma u seewa u di u nəra. U dam wa u ka sanum wəri. U sīa səə səə weeru ka wəkuru weeru. Ma u tura Yinni Gusunən guurə, te ba mə Horəbu.

Yinni Gusunə u Eli dam kā

⁹ Guu ten kpee wəru səəra Eli u da u kpuna wəkuru, yera Yinni Gusunə u nən bikia u nεε, mba a mə mini.

¹⁰ Ma u nən wisa u nεε, wunε wəllu ka tem Yinniwa na sannammε, domi Isireliba ba wunen woodaba deri ma ba wunen yāku yenu kəsuka. Meya ba wunen səməbu go go ka takobi. Nε turowa na tie. Yera ba maa man kasu bu hunde wuna. ¹¹ Yinni Gusunə u nən səəwa u nεε, a yarima kpa a yōra guu ten wəllə kpa n na n sara wunen wuswaaə. Ma u yarima.

Yera woo bəkə ga na ga guu te besuka. Adama Yinni Gusunə u n̄ wāa woo ge səə. Ma tem mu yīira. Adama Yinni Gusunə u n̄ wāa yīiri bi səə. ¹²Ma d̄əə u maa na. Meya Yinni Gusunə kun wāa d̄əə wi səə. Yen biru damu piibu gaga maa na ge ga n̄əəbu do. ¹³Ye Eli u damu ge nua, yera u win kumbooro wiru wukiri, u yarima kpee w̄əru gen min di, u ȳəra gen n̄əəwə. Ma u maa n̄əə gagu nua ga n̄n̄ bikia ga n̄εε, mba a m̄ mini, Eli.

¹⁴Eli u wisa u n̄εε, wunε w̄əllu ka tem Yinniwa na sannammε domi Isireliba ba wun̄en woodaba deri, ma ba wun̄en yāku yenu kəsuka. Meya ba maa wun̄en s̄əməbu go ka takobi. Nε turowa na tie. Yera ba maa man kasu bu hunde wuna.

¹⁵Ma Yinni Gusunə u n̄n̄ wisa u n̄εε, a ḡəsiro a ḡbaburun swaa mwa kpa a da Damasiə. A n tura mi, a Hasaeli bandun gum tāreo u ko Sirin sunə. ¹⁶Kpa a maa Yehu Nimusin bii bandun gum tāre u ko Isireliban sunə. Kpa a Abeli Mēholagii wi ba m̄ Safatin bii Elisee gum tāre u ko Gusunən s̄əmə wun̄en kəsire. ¹⁷Kon de Hasaeli u t̄ən be go ka takobi. Ben wi u kisira win n̄əman di, Yehuwa u koo ȳəro go. Wi u maa kisira Yehun n̄əman di, kpa Gusunən s̄əmə Elisee u n̄n̄ go. ¹⁸Adama kon t̄əmbu n̄əəbun suba n̄əəba yiru (7.000) deri Isireliba s̄əə, be ba kun yīirare b̄ūu wi ba m̄ Baalin nuurə bu n̄n̄ s̄ā.

Yinni Gusunə u Elisee soka

¹⁹Yen biru Eli u seewa u doona min di. Ma u da u Elisee Safatin bii deema u k̄əə m̄ win gberə. N deema naa wuku ȳənda n̄n̄ewa u m̄. Win tii u ka yen yiru s̄əmburu m̄. Ma Eli u n̄n̄ susi mi u s̄əmburu m̄, u win kumbooro pota u n̄n̄ kare u ka n̄n̄ s̄əəsi ma wiya u koo ko win kəsire. ²⁰Yera Elisee u win n̄εε yi deri u Eli duka swīi biruə u n̄n̄ s̄əəwa u n̄εε, a de n da n n̄en tundo ka n̄en m̄əro n̄əə kana kpa n wurama n nun swīi.

Eli u n̄n̄ wisa u n̄εε, a doo, adama a n yaaye ye na nun kua.

²¹Ye Elisee u ḡəsirama Elin min di, yera u na u win n̄εε yin yiru sua u go

u ka yākuru kua. Ma u yin sugun d̄āa sua u ka yen yaa yikua, u t̄əmbu w̄ε ba tema. Yen biru u seewa u da u Eli swīi u kua win b̄əə.

Akabu u ka Sirigibu tabu kua

20

¹Beni Hadadi Sirin sina boko u win tabu kowobu kpuro m̄enna, ka dumi ka tabu k̄εk̄ε be dumi gawe. Ma sinambu t̄ena ka yiru ba n̄n̄ somiru na. Ma u da u Samari w̄əri ba ye tarusi. ²Yera u Akabu Isireliban sina boko s̄əməbu ḡəria u n̄εε, ³bu n̄n̄ s̄ə ma win wura ka win sii gee si u m̄ kpuro ya kua wi Beni Hadadigia. Meya maa win kurəbu ka win bii be ba burambo, ba kua wi Beni Hadadigibu. ⁴Ma Isireliban sina boko u n̄εε, i doo i b̄εen yinni s̄ə ma na wura na n s̄āa wigii ka n̄en ye na m̄ kpuro nge m̄ win tii u gerua. ⁵Yeniban biruwa s̄əmə be, ba wurama Akabun mi, ba n̄εε, wee Beni Hadadi u raa nun ḡəriama a n̄n̄ sii geesu ka wura ka wun̄en kurəbu ka bibu w̄εema. ⁶Yen s̄ə, sia amadaare u koo win s̄ə m̄ kowobu ḡərima bu wun̄en diru b̄ūuri ka wun̄en bw̄āabuginu, kpa bu m̄əri ye ya s̄āa ḡāa bakanu wun̄en n̄əni s̄əə bu sua.

⁷Ye Akabu Isireliban sina boko u ye kpuro nua, yera u Isireliban guro gurobu m̄enna u n̄εε, i n̄ wa ma durə wi, u b̄esen k̄əsa kasuwa. Domi u raa ḡərima n̄n̄ n̄en kurəbu ka bibu ka sii geesu ka wura w̄εema. Ma na n̄ yen gaa yinε.

⁸Ma Isireliban guro guro be, ba n̄εε, a ku n̄n̄ swaa daki. A ku ra wura.

⁹Yera Akabu u Beni Hadadin ḡəro be s̄əəwa u n̄εε, i doo i b̄εen yinni sina boko s̄ə i n̄εε, ye u ḡbia u bikia, kon ye ko. Adama ye u geruma mini t̄ē, na n̄ ye m̄.

Ma ḡəro be, ba seewa ba wura ba Beni Hadadi ye kpuro s̄əəwa. ¹⁰Ye Beni Hadadi u nua m̄esum yera u Akabu s̄əəwa u n̄εε, n̄en b̄ūnu nu man kua nge m̄ nu k̄i, n̄a kun Samari kəsuke sere yen tua kun tura yu n̄en t̄əmbu kpuron n̄ə m̄ w̄əənu yibu. ¹¹Ma Isireliban sina boko, u wisa u n̄εε, wi u

tabu yānu sebua, u n̄ kpē u tii siara nge wi u tabu yānu pota u yi.

12 N deema Beni Hadadi u tam n̄rumōwa ka sinambu gabu sannu kuu bekurugirō, sanam mε u Akabun gari yi nua. Yera u win tabu kowobu sōōwa u nεε, bu doo bu sōōru ko ben sansaniō kpa bu wuu ge tarusi. Ma ba da ba gu tarusi.

Akabu u tabu di

13 Yera Gusunōn sōmō goo u na Akabun mi, u nεε, ameniwa Yinni Gusunō u gerua. U nεε, a tōn dabi te wa? U koo nun tu nōmu sōndia kpa a gia ma wiya u sāa kpuron Yinni.

14 Akabu u nεε, weren min diya ya koo ka koorā mε.

Ma sōmō wi, u n̄n wisa u nεε, ameniwa Yinni Gusunō u gerumō. U nεε, ya koo koorawa saa tabu kowo be bera ka beran wirugiba gōsan min di.

Ma Akabu u maa bikia u nεε, tabu sunō wara u koo wooda wē su ka bu wōri.

Sōmō wi, u n̄n wisa u nεε, wuna kaa ko taa bin sunō.

15 Yera Akabu u bera ka beran tabu kowo be menna. Ma ba kua goobu ka tēna ka yiru (232). Yen biru u Isireliban tabu kowobu menna, ma be, ba maa kua n̄rōbun suba nōōba yiru (7.000). 16 Ma u Sirigii be wōrim da sōō yēsān nōm dwaru gian di. Saa ye sōō, Beni Hadadi u sō u tam n̄rumō wi ka sinambu tēna ka yiru be ba n̄n somiru na. 17 Isireliban bera ka beran tabu kowo be, ba gbā ba tabu yara. Yera Beni Hadadi u bikia u nεε, berā mini. Ma ba n̄n wisa ba nεε, Samarin diya ba yarima. 18 Ma u nεε, ba yarima bu ka tabu ko? Aa, ba yarimawa bwēε dora sōō? Ka mε, i bu mwēεrima wasiru.

19 Yera Isireliban tabu kowo be ba tie, ba bera ka beran tabu kowo be swīi. 20 Ma ben baawure u win wērō naa swīi u go. Sirigii be ba tie, ba duki yakura ba doona. Adama Isireli be, ba bu naa swīi. Beni Hadadi u duka yakura ka win duma, ka sere maa maasōbu gabu. 21 Nge mēya Isireliban sina boko u ka Beni Hadadin tabu kowobu kamia mam mam. U

ben dumi go. Ma u ben tabu kekeba mwēεra.

22 Yera Gusunōn sōmō wi, u maa da Akabun mi, u n̄n sōōwa u nεε, a doo kpa a n wōrugōru mō kpa a bwisiku mε kaa ko. Domi wōō kpōō Sirin sina boko wi, u koo maa gōsirama u nun wōri.

Sirigibu

ba kpam Isireliba wōri

23 Sirin sina bokon tabu kowobu ba n̄n sōōwa ba nεε, Isireliban būnu nu sāawa guunuginu. Yen sōna ba sun kamia. N n mēn na, su bu wōri wōwa sōō kpa bu wa ma sa bu dam kere. 24 Yen sō, a sinam be kpuro yaro besen wuurun di kpa a tabu sinambu kōsire ko mi. 25 Yen biru kpa a maa tabu kowo kpaobu gōsi ka tabu keke yi dumi gawe kpa ye kpuro ya n geeru nε nge mε a raa mō yellun taa bi sōō. Kpa su da su bu wōri wōwa mi. Miya sa ko bu kamia.

Yera u ben gari yi wura u kua mε. 26 Yen wōō kpōō Beni Hadadi u win tabu kowo be menna u gara, ma ba da Afekiō bu ka Isireliba wōri. 27 Isireliban tii, ba ben tabu kowobu menna ba gara. Ma ba dīanu sua, ba da bu ka Sirigii be wōri. Yera ba ben sansani gira Sirigibun sansanin deedeerō. Ma ba sāa nge boo gōō pi-iminu yiru Sirigibun wuswaaō. Domi Sirigii be, ba dabiwa sere ba bera mi yiba. 28 Yera Gusunōn sōmō wi, u maa na Isireliban sina bokon mi u nεε, ameniwa Yinni Gusunō u gerumō. U nεε, yēn sō Sirigibu ba nεε, u sāawa guunun yinni, yen sōna u koo be tabu kowo dabi te bεε nōmu beria kpa i gia ma wiya u sāa kpuron Yinni. 29 Ma Sirigii be, ka Isireliba ba kua sōō nōōba tia ba mēεrinε. Yen nōōba yirusera ba tabu wōrina. Ma Isireliba ba Sirigibun tabu kowobun n̄rōbun suba wunōbu (100.000) go sōō teeru. 30 Be ba tie, ba sāawa tōmbu n̄rōbun suba tēna ita sari (27.000). Ma ba duki yakikira, ba da ba wāa Afekiō. Yera gbārara bu sēre ta go.

Akabu u Beni Hadadi deri

u n̄ go

Saa ye sɔɔra Beni Hadadi u da u kukua Afeki yen diru garun gidambisan wɔllɔ. ³¹ Ma win bwāaba nùn sɔɔwa ba nɛɛ, wee, sa nua ma Isireliban sinamba ra n tɔmbun wɔnwɔndu mɔ. Yen sɔ, su saakiba dewe kpa su wɛɛ sɛka wirɔ nuku sankiranun sɔ, kpa su da Isireliban sina bokon mi, sɔrɔkudo u koo sun wɔnwɔndu kua, kpa u de sa n wāa.

³² Ma ba saaki be deewa pɔraɔ, yen biru ba wɛɛ sɛka wirɔ, ba da ba Isireliban sina boko deema ba nùn sɔɔwa ba nɛɛ, wunen bɔɔ Beni Hadadiwa u sun gɔrima u nɛɛ, a win wāaru dweo u ka wa u n wāa.

Yera Akabu u bu wisa u nɛɛ, wi, nen kīnasi, u wāa wāaru sɔɔ?

³³ Ye tɔn be, ba nua u wisa n do, yera ba gerua fuuku fuuku ba nɛɛ, oo, wunen kīnasi u wāa.

Ma Akabu u nɛɛ, i doo i ka nùn na.

Yera Beni Hadadi u na wi, Akabun mi. Ma Akabu u nùn yɔɔsia win tabu keke wɔllɔ. ³⁴ Saa yera Beni Hadadi u nùn sɔɔwa u nɛɛ, kon nun wuu si nen tundo u raa wunen tundo mwaari mi wesia. Kpa a kia dɔra yenu ko Damasiɔ nge mɛ nen tundo u kua Samariɔ.

Ma Akabu u nùn sɔɔwa u nɛɛ, ne maa kon nun deri a n wāa, kpa su arukawani bɔke ne ka wunɛ.

Ma ba arukawani ye bɔkua. Yen biru u dera Beni Hadadi u doona.

Gusunɔ u Akabu taarɛ wɛ

³⁵ Saa ye sɔɔra Yinni Gusunɔ u win sɔmɔ aluwaasi goo sɔɔwa u nɛɛ, u win turo kanɔ u nùn so. Adama win turo wi, u yina u nùn so. ³⁶ Yera sɔmɔ wi, u nùn sɔɔwa u nɛɛ, à n man doonari tɛ, gbee sunɔ ga koo nun sɛre gu go. Domi a n Yinni Gusunɔn gari mɛm nɔɔwɛ.

Sanam mɛ u sɔmɔ wi doonari, yera gbee sunɔ ga nùn sɛre ga go. ³⁷ Yera sɔmɔ wi, u ka maa goo yinna, ma u nɛɛ, a man soowo, a suuru ko.

Ma durɔ wi, u nùn so u mɛɛra kua.

³⁸ Ma sɔmɔ wi, u tii kɔsa u sɛkatia sɛka win nɔniɔ, u da u sina swaa baarɔ mi sina boko Akabu u koo ka doona.

³⁹ Sanam mɛ sina boko u sarɔ win bɔkuɔ, yera u nɔɔgiru sua u nɛɛ, wee na raa wāa tabu sīa sɔɔ, ma subaru sɔɔ goo u yara u ka man tabu durɔ

goo naawa n nùn kɔsu. U nɛɛ, nà n dera durɔ wi, u doona, nɛna kon ko win kɔsire, n̄ kun mɛ, kon sii geesun gobi nɔrɔbun suba ita (3.000) kɔsia. ⁴⁰ Sanam mɛ na wāa na sirene, yera durɔ wi, u man kisirari u doona.

Ma Isireliban sina boko u nɛɛ, mɛsuma ba koo nun kua. Domi wunen tiywa a gerua.

⁴¹ Saa yera sɔmɔ wi, u win sɛkatia ye u ka nɔni bɔkua mi kusia, ma Isireliban sina boko u nùn tuba u wa ma Gusunɔn sɔmɔbun turowa. ⁴² Yera u maa sina boko sɔɔwa u nɛɛ, ameniwa Yinni Gusunɔ u gerua. U nɛɛ, yèn sɔ a dera durɔ wi u nun nɔmu beria mi, u doona, wi u nɛɛ, a kam koosia, tɛ, wuna kaa gbi win ayerɔ, kpa wunen tumbu bu maa gbi win tɔmbun ayerɔ.

⁴³ Yera Isireliban sina boko Akabu u gɔsira win yenuɔ ka nuku sankiranu ka mɔru.

Akabu u dera ba Nabɔti go

21

1 Yeniban biru ye ya kooru wee. Durɔ goo u wāa Yisireliɔ, win yīsira Nabɔti. U resɛm gbaaru mɔ, Akabu Samarin sunɔn sina kpaarun bɔkuɔ.

2 Sɔɔ teeru Akabu u nùn sɔɔwa u nɛɛ, a man wunen resɛm gbaa te derio tu ko nen saadiɛ. Domi ta wāa nen sina kpaarun bɔkuɔ. Kpa n nun resɛm gbaaru garu kɔsire kua tèn resɛm ya yeni gea kere. N n maa gobin na a kī, kon nun yi wɛ nge mɛ gbaa ten geera ne.

3 Adama Nabɔti u nɛɛ, Gusunɔ u man bere n ka nen tubi sua n nun wɛ, ye nen baababa ba man deria.

4 Ma Akabu u gɔsira yenuɔ ka nuku sankiranu u mɔrua Nabɔti Yisireligiɔn gari yin sɔ. U da u kpuna u kɔrua, u yina u di. ⁵ Yera win kurɔ Yesabeli u na win mi, u nùn bikia u nɛɛ, mban sɔna wunen nukura ka sankire sere a kpana a di.

6 U nun wisa u nɛɛ, Nabɔtiwa na sɔɔwa na nɛɛ, u man win resɛm gbaaru derio. Kpa n nùn ten gobi kɔsia, n̄ kun mɛ, n nùn garu kɔsire kua. Adama u nɛɛ, u n̄ man tu wɛɛmɔ.

7 Yera Yesabeli wi, u nùn sɔɔwa u nɛɛ, n n̄ wuna a sāa Isireliban sunɔ? A

seewo a di ka nuku dobu. Ne, kon nun Nabətin gbaa te wē.

⁸ Yera u guro gurobu ka siri kowobu be ba wāa wuu teu ka Nabəti tirenu yorua ka Akabun yīsiru u Akabun yīreru doke tire ni sō. ⁹ Ye u yorua wee. U nee, i kparo i baawure sō u nō bōke kpa i de tambu bu menna kpa i Nabəti gbiisia ben wuswaa. ¹⁰ Kpa i tən kōsobu yiru gabu wuna bu na win wuswaa bu nūn taare wē ba n mō, wiya u Gusunə ka sina boko bōrusi. Yen biru i nūn yaro i ka da wuun biruə i kpenu kasuku i go.

¹¹ Ma Nabətin wuun guro guro be, ka ben siri kowo be, ba kua nge me Yesabeli u bu sōwa tire ni sō. ¹² Ba nō bōku te kua wuu giru ba maa Nabəti gbiisia tambun wuswaa. ¹³ Ma tən kōsobu yiru ye, ba na ba sina win wuswaa. Ba tən wəru ge sōwa ba nee, Nabəti u Gusunə ka sina boko bōrusi.

Ma ba nūn gawa ba ka yara wuun biruə ba kpenu kasuka ba go. ¹⁴ Ma wuun wirugii be, ba Yesabeli sōmō gōria ba nee, ba Nabəti kpee ni kasuka ba go. ¹⁵ Saa ye Yesabeli u nua ma ba Nabəti go, yera u da u Akabu sōwa u nee, a doo a resem gbaa te sua te Nabəti Yisireeligii u raa yina u nun dore mi, domi u gu.

¹⁶ Ye Akabu u nua me, yera u da u gbaa te sua.

Yinni Gusunə

u Akabu ka Yesabeli taare wē

¹⁷ Saa yera Yinni Gusunə u Eli Tisibigii sōwa u nee, ¹⁸ a seewo a da a ka Akabu Isireliban sina boko yinna wi u wāa Samariə. Wi wee, u wāa Nabətin resem gbaarə u ka tu sua. ¹⁹ A nūn sōwə a nee, ameniwa ne, Yinni Gusunə na gerua. Ye u tōnu go u kpa, yera u koo maa yēron tubi sua? Tē mi bōnu nu Nabətin yem dabura, miya nu koo maa win tiigim dabiri.

²⁰⁻²¹ Yera Eli u da Akabun mi. Ye u tura mi, yera Akabu u nūn sōwa u nee, nen yiberε, a den man wa?

Eli u nūn wisa u nee, na nun wa. Wee, Yinni Gusunə u koo nun kōsa surema kpa u wunen tambu kpuro go ka wunen yobə yèn sō a tii yōsu a kōsa

kua win wuswaa. ²² U koo de wunen yenu gu ko nge Yeroboamu Nəbatin biiguu, n ku me, nge Basa Akiyan biiguu. Domi a win mōru seeya, ma a Isireliba doke toraru sō. ²³ Wee ye Yinni Gusunə u maa gerua Yesabelin sō. U nee, bōna nu koo win goru tem Yisireelin gbārarun bōkuə. ²⁴ Meya maa Akabugibu sō, wi u gu yenuə, bōna nu koo yēron goru tem. Wi u maa gu yakasə, gunəsa su koo yēron goru di.

²⁵ Domi goo sari wi u tii yōsu kōsa sō nge Akabu, Yinni Gusunə wuswaa. N deema win kurə Yesabeliwa u ra n nūn dam kēmə u ka ye ko. ²⁶ U kōsa kua ye ya n ka nō gerurə. Domi u da u būnu sāamə nge Aməreba be Gusunə u gira. Ma u ben tem Isireliba wē.

Akabu u win durum

tuuba kua

²⁷ Ye Akabu u Elin gari yi nua me, yera u tii kawa u win yabe ni u sebua nenua u gēeka ma u saaki sua u tii tēkusi, u nō bōkuə. Saaki yera, u ra ka bōsu ka nuku sankiranu. Yera u ra mam ka kpunε. ²⁸ Ma Yinni Gusunə u maa Eli Tisibigii wi sōwa u nee, ²⁹ a wa nge me Akabu u tii kawa nen wuswaa? Yen sō, na n maa derimə kōsa ye, yu koorə win waati sō. Win biin waati sōra kon de yu koorə.

22

Akabu u kī

u wuu ge ba mō Raməti wəra

(I maa mεerio Bandun Gari II, 18:1-

3)

¹ Isireliba ka Sirigibu ba kua wōo yiru ben goo kun goo tabu wəri. ² Wōo itase sō, ye Yosafati Yudaban sina boko u na Isireliban sina bokon mi, ³ yera Isireliban sina boko u win bwāabu sōwa u nee, i yē ma Raməti ye ya wāa Galadin temə ya sāawa besegia? Mban sōna sa n ko ye mwa Sirin sunən nōman di. ⁴ Ma u Yosafati bikia u nee, kaa ka man taa bi da Ramətiə Galadin temə?

Yosafati u nūn wisa u nee, à n sōru kpa na kpawa mi. Wunen tambu bə n

seewa, negiba maa seewawa mi. Meya maa nen maasabu.

Somɔ weesugibu ba nee,

Akabu koo tabu di

(I maa mɛerio Bandun Gari II, 18:4-11)

⁵ Ma Yosafati u maa nee, na nun kanamɔ, a gina Yinni Gusunɔ bikio a nɔ mɛ u koo nun sɔ.

⁶ Saa yera Isireliban sina boko u somɔbu mennna nge tɔnu neerun (400) saka. Ma u bu bikia u nee, n doo Ramotio Galadin temɔ n ka Sirigibu tabu ko? Nge n ku da.

Yera somɔ be, ba nɔn wisa ba nee, a doo. Yinni Gusunɔ u koo nun ye nɔmu beria.

⁷ Adama Yosafati u bikia u nee, Yinni Gusunɔn somɔ goo sari mini win min di sa ko kpɪ su Yinni Gusunɔn gere nɔ?

⁸ Isireliban sina boko u nee, Gusunɔn somɔ turowa u waa mini, win min di sa ko kpɪ su Yinni Gusunɔn gere nɔ. Adama na nɔn tusa. Domi u ku ra man gaa geenu sɔ. Somɔ win yɪsira Miseen Yimilan bii.

Ma Yosafati u nɔn sɔɔwa u nee, sina boko, a ku gere mɛ.

⁹ Yera Isireliban sina boko wi, u win som kowo gɔra u nee, u doo u Miseen Yimilan bii wi sokuma fuuku.

¹⁰ Ma Isireliban sina boko wi, ka Yosafati Yudaban sina boko ba ben sina yɔnu doke, ben baawure u sɔ win sina kitarɔ, Samarin gbɔra kɔnnɔwɔ. Ma somɔ be, ba waa ben wuswaaɔ ba gari mɔ. ¹¹ Yera Sedesiasi Kenaanan bii u sisun kɔbunu seka. Ma u nee, ameniwa Yinni Gusunɔ u gerua, kɔbi yini, yi sɔawa yɪreru te ta wunen dam sɔsɔsimɔ mɛ kaa ka Sirigibu go.

¹² Nge meya somɔ be kpuro, ba gerumɔ ba mɔ, a doo Ramotio Galadin temɔ. Kaa nasara wa. Yinni Gusunɔ u koo nun tɔn be nɔma beria.

Miseen u Akabu sɔɔwa

ma u n nasara wasi

(I maa mɛerio Bandun Gari II, 18:12-27)

¹³ Somɔ wi ba gɔra u bu Miseen sokua u nɔn sɔɔwa u nee, wee somɔ be ba waa mi kpuro, ba sina boko gari gea gerua. Yen sɔ, a de wunɛ ka ben gari yi ko tia.

¹⁴ Ma Miseen u nee, sere ka Yinni Gusunɔn waaaru, ye wi, Yinni Gusunɔ u man sɔɔwa, yera kon gere.

¹⁵ Ye Miseen u tura sina bokon wuswaaɔ, sina boko u nɔn bikia u nee, sa ko kpɪ su tabu da Ramotio Galadin temɔ? Nge su ku da.

Ma u nee, i doo mɛ, i ko i nasara wa. Yinni Gusunɔ u koo nun bu nɔmu beria.

¹⁶ Adama sina boko u nɔn wisa u nee, nɔn nyewa kon nun bɔrusia a sere man gem sɔ mɛ Yinni Gusunɔ u nun sɔɔwa a gere.

¹⁷ Miseen u nɔn wisa u nee, na Isireliba wa ba yarinɛ guunu wallo ba sɔa nge yaa ni nu kun kparo mɔ.

Ma Yinni Gusunɔ u nee, tɔn beni ba n kparo mɔ.

Ben baawure u gɔsiro u wura yenuɔ ka alafia.

¹⁸ Yera Isireliban sina boko u Yosafati sɔɔwa u nee, na n daa nun sɔɔwa ma u ku ra man gaa geenu sɔ, sere gaa kɔsunu?

¹⁹ Yera Miseen u Akabu sɔɔwa u nee, a Yinni Gusunɔn gari swaa dakio, na nɔn wa u sɔ win sina kitaru wallo. Ma win tabu kowobu ba yɔ win nɔm geu ka win nɔm dwarɔ. ²⁰ Ma u nee, wara u koo Akabu nɔni wɔke u ka taa bi da Ramotio Galadin temɔ, kpa u gbi mi. Ma ba yen wesianɔ mɔ. Wini u n gerua meni, wi, u gere mɛ. ²¹ Yera hunde gaa ya yarima ya yɔra Yinni Gusunɔn wuswaaɔ ya nee, kon Akabu wi nɔni wɔke. Yinni Gusunɔ u ye bikia u nee, amɔna kaa koosina. ²² Hunde ye, ya nee, kon yari kpa n du somɔ be sɔɔ, kpa n de bu weesu ko bu ka sina boko nɔni wɔke. Ma Yinni Gusunɔ u ye wisa u nee, ya wɔ, swaa gea. Kaa maa kpɪ a nɔn nɔni wɔke. N n men na, a yario a da a ko mɛ. ²³ Wee tɛ, Yinni Gusunɔ u dera hunde ye, ya dua somɔ be sɔɔ, bu ka nun weesu kua. Yen sɔ, a n yɛ ma kɔsa Yinni Gusunɔ u koo de yu nun deema.

²⁴ Yera Sedesiasi Kenaanan bii u susi Miseen bokuɔ u nɔn baara so. Ma u nee, domma Yinni Gusunɔn hunde u yara nen min di u ka sere nun gari kua.

²⁵ Miseen u nùn wisa u nɛɛ, kaa gia dɔma te kaa duku dukubu ko, a n kuku yeru kasu dirɔ.

²⁶ Yera Isireliban sina boko u nɛɛ, i Miseen mɔɔ i ka da Amɔɔ wi u sãa wuun wirugii ka maa Yoasi, sina bokon biin mi. ²⁷ Kpa i bu sɔ i nɛɛ, ameniwa nɛ sina boko na gerua. Na nɛɛ, bu durɔ wi mɔɔ bu doke pirisɔmwɔ kpa ba n nùn dñanu ka nim wɛɛmɔ saka sɔɔ sere n ka wurama tabu gberun di ka alafia.

²⁸ Miseen u nùn sɔɔwa u nɛɛ, à n wurama ka alafia, n n̄ Yinni Gusunɔ u ka man gari kua. Bɛɛ be i wãa mini, bɛɛn baawure u gari yi swaa suo.

Akabun gɔɔ

(I maa mɛɛrio Bandun Gari II, 18:28-34)

²⁹ Yeniban biru, Isireliban sina boko ka Yosafati, Yudaban sina boko ba seewa ba taa bi da Ramɔtiɔ Galadin temɔ. ³⁰ Yera Isireliban sina boko u Yosafati sɔɔwa u nɛɛ, na kon nen yãnu kasi kpa n ganu doke n̄ sɔɔ ba n̄ man tubu. Adama wunɛ, a n wunen sina yãnu doke.

Mɛsuma Isireliban sina boko u kua bu ku ka nùn tubu taa bi sɔɔ. ³¹ N deema tabu kɛkɛ tɛna ka yiruwã Sirin sina boko u mɔ ye dumi gawe. Ma u yen wirugibu sɔɔwa u nɛɛ, bu ku raa goo go ma n kun mɔ Isireliban sina boko tɔna. ³² Saa ye Sirin tabu wirugii be, ba Yosafati wɛndɛ kua, yera ba nɛɛ, Isireliban sina bokowa mi kam kam. Ma ba s̄irema win mi, bu nùn wari. Adama u nɔɔguru sua u faaba kana. ³³ Ye Sirin tabu kowo be, ba deema n n̄ Isireliban sina boko mi, yera ba nùn deri ba doona.

³⁴ Saa ye sɔɔra durɔ goo u s̄eu tooma Isireliban mi gia u n̄ goo ȳisi. Adama ga na ga Akabu wari deedeeru mi wi tarakpe ga ȳra. Yera u win tabu kɛkɛ swaa s̄ɔsio sɔɔwa u nɛɛ, a kɛkɛ s̄iyyɔ biruɔ kpa a man yara tabu s̄ian di, domi ba man mɛɛra kuawa mi.

³⁵ Yen dɔma te, taa bi, bu swãa gem gem. Ma ba sina boko nenusi u ka ȳɔ win tabu kɛkɛ sɔɔ u wuswaa t̄i Sirigibun tabu sansanin bera gia. Ma win yem mu wãa kɛkɛ ye sɔɔ. Yen yoka ma u gu. ³⁶ Ye sɔɔ u duɔ, yera

goo u gbãra Isireliban sansaniɔ u nɛɛ, baawure u wuro win yenuɔ.

³⁷ Nge mɛya sina boko Akabu u ka gu. Ma ba ka win goru na Samariɔ ba sikua. ³⁸ Ye ba win tabu kɛkɛ ye woburumɔ Samarin yeruɔ, yera b̄ñu na, nu win yem dabura. Ma kuro tanɔba na ba wobura mi, nge mɛ Yinni Gusunɔ u raa gerua.

³⁹ Ye Akabu u kuan sukum ka dii te u bana ka suunu donnu, ka wuu si u bana kpuron gari yi wãa Isireliban sinambun faagin tireru sɔɔ. ⁴⁰ Ba Akabu sikua win baababan sikaɔ. Ma win bii Akasia u bandu di.

Yosafati u kua Yudaban sina boko

(I maa mɛɛrio Bandun Gari II, 20:31-21:1)

⁴¹ Akabu Isireliban sina bokon bandun w̄ɔ n̄nɛse sɔɔra Yosafati u bandu di Yudaɔ. ⁴² Yosafati wi, u mɔwa w̄ɔ tɛna ka nɔɔbu sanam mɛ u ban te di. Ma u kua w̄ɔ yenda nɔɔbu bandu sɔɔ Yerusalemuɔ. Win mɛron ȳsira Asuba Silikin bii. ⁴³ U kua ye ya Yinni Gusunɔ w̄ɛre. Win tundo Asan yira u sw̄i mam mam. ⁴⁴ Adama u n̄ gungunu mi ba ra b̄u yãkuru ko kɔsuke. U dera tɔmba ben yãkunu m̄ mi, ma ba turare d̄ɔ dokemɔ. ⁴⁵ Mɛya maa b̄ori yenda wãa wi ka Isireliban sina bokon suunu sɔɔ.

⁴⁶ Ye Yosafati u kuan sukum ka w̄rugɔɔ te u s̄ɔsi tabu sɔɔ, ye kpuron gari yi yorua Yudaban sinambun faagin tireru sɔɔ, ⁴⁷ ka nge mɛ u kuro tanɔ be ba tie saa win tundo Asan waatin di gira, be ba ḡsa ba n̄ ka sakararu m̄ ben s̄aarun swaa sɔɔ. ⁴⁸ Saa ye sɔɔ, Edɔmuba ba n̄ sunɔ mɔ. Adama Yudaban sina boko u goo yi mi, u n̄ ka sãa ben wirugii. ⁴⁹ Yosafati u goo nimkusu d̄aka si ba ko n̄ da ka wura kaso de Ofiriɔ. Adama su ku ra turi mi, su ra k̄sirewa swaaɔ, wuu ge ba m̄ Ēsioni Gebɛɛɔ. ⁵⁰ Yera Akasia Akabun bii u Yosafati sɔɔwa u nɛɛ, a k̄i wunen s̄ɔm kowobu ka negibu ba n̄ da de sannu? Ma Yosafati u yina. ⁵¹ Yen biruwa Yosafati u kpuna u gu. Ma ba nùn sikua win baababan sikaɔ Dafidin wuuɔ. Ma win bii Yoramu u bandu k̄sire kua.

Akasia u kua Isireliban sina boko

⁵² Akasia, Akabun bii u bandu di Isireliba sɔɔ Samaria, Yosafati Yudaban sina bokon bandun wɔɔ wɔkura nɔɔbu ka yiruse sɔɔ. Ma Akasia wi, u kua wɔɔ yiru bandu sɔɔ. ⁵³ Win ban te sɔɔ, kɔsa u kua Yinni Gusunɔn wuswaaɔ. Win tundo ka win mɛron yira u swii, ka sere maa Yeroboamu Nebatin biigia, wi u Isireliba doke toraru sɔɔ. ⁵⁴ Bũu wi ba mɔ Baali wiya u ra yiire u n sãamɔ. Ma u Yinni Gusunɔn mɔru seeya nge mɛ win tundo u raa kua.

SINAMBUN TIRERU YIRUSE

Sinambun Tireru Yiruse te, Isireliban ban te ta bōnu kua yirun gariya ta mō. Waati ye sō, Gusunən sōmō Eliseewa u Isireliban sinambu kirō kua ben mēm nō sarirun sō.

Ta sun sōmō nge mē yiberēba ba na Asirin di ba Isireliba gura ba ka da ben temō. Ma ben banda nōru kua, ma n tie Yudabagiru. Adama wō wunaa teeru ka wākura nōbun biru, Babilonin sina boko u na u Yudaba wōri. Ma u Gusunən sōa yerun yānu gura kpuro ma u Yudaban sinambu gabu ka maa Yudaba gabu mwēera u ka da win temō Babiloniō. Saa yera Yudaban tiin banda nōru kua.

Tire ten kpunaa

1. Isireliban bandu ka Yudabagirun gari, wiru 1n di sere wiru 17.
2. Yudaban ban dāakiru, wiru 18n di sere wiru 24.
3. Yerusalemun kpeeru, wiru 25.

Gusunən sōmō Eli ka Akasia

¹ Akabun gōn biru Mōabuba ba maa ka tii yinam seewa.

² N deema Akasia u wōruma saa win gidambisan fēnentin di. Ma u tii mēera kua gem gem. Yera u win bwāabu gōra u nē, i doo i man bikiaru kua Filisitiban būu wi ba mō Baali Seubun mi Ekoroniō. Kpa u man sō nà n kon se nēn mēera yen bosun di.

³ Saa ye sōra Yinni Gusunən gōrado u Eli Tisibigii sōwa u nē, a seewo a ka Isireliban sina bokon sōmō be yinna kpa a bu sō a nē, n n Gusunō sariwa Isireliō, i ka bikiaru dō būu wi ba mō Baali Seubun mi Ekoroniō? ⁴ Yen sō tē, amēniwa Yinni Gusunō u gerumō u nē, kpin yee tē sō Akasia u kpī mi, u n maa seemō. U koo gbiwa ka gem.

Ma Eli u seewa u da u kua nge mē gōrado wi, u gerua. ⁵ Saa yera sōmō be, ba wurama Akasian mi. Yera u bu bikia u nē, mban sōna i wurama fuuku mē.

⁶ Ba nūn wisa ba nē, goowa u sun sennō na, ma u sun sōwa u nē, su gōsiro wunen mi, kpa su nun sō su nē,

amēniwa Yinni Gusunō u gerua. U nē, n n Gusunō sariwa Isireliō wunē sina boko a ka bikiaru dō Baali Seubun mi Ekoroniō? Yen sō tē, kpin yee tēn mi a kpī mi, a n kaa maa se, kaa gbiwa.

⁷ Akasia u kpam bu bikia u nē, durō wi i ka yinna mi, amōna u sōa.

⁸ Ba nūn wisa ba nē, durō wi, yaa sansun yabera u sebua. Ma u gōnan kpaka sēke pōraō.

Yera Akasia u nē, Eliwa, Tisibigii.

Akasia u kī u Eli mwa

⁹ Ma Akasia u tōmbu weeraakuru gōra ka ben wirugii u nē, bu doo guuru wōllu mi Eli u sō, bu nūn mwaama. Ye ba tura mi, yera ba nūn sōwa ba nē, Gusunən sōmō wunē! Sina boko u nē, a sarama.

¹⁰ Eli u wirugii wi wisa u nē, nà n sōan na Gusunən sōmō, dō u sarama wōllun di u wunē ka wunen tōmbu weeraakuu te wōri.

Yera dō u sarama u bu wōri. ¹¹ Akasia u maa kpam wirugii goō gōra ka tōnu weeraakuru. Ye u tura Elin mi, yera u nūn sōwa u nē, Gusunən sōmō wunē, sina boko u nē, a sarama fuuku.

¹² Ma Eli u nūn wisa u nē, nà n sōan na Gusunən sōmō, dō u sarama u nun wōri wunē ka wunen tōmbu.

Ma dō u sarama u durō wi ka win tōn be kpuro wōri u go. ¹³ Yera Akasia u kpam wirugii goō gōra nōn itase ka tōmbu weeraakuru. Ye wirugii wi, u tura mi, yera u yōwa sere mi Eli u sō, ma u yiira win wuswaa u nūn kana u nē, Gusunən sōmō wunē, na nun kanamō, a nē ka tōmbu weeraakuu ten wāaru mēerio. ¹⁴ Domi a dera dō u wirugibu yiru ye wōri, ka ben baawuren tōmbu weeraakuukuubu. Adama nē, na nun kanamō, a nēn wāaru mēerio.

¹⁵ Saa yera Yinni Gusunən gōrado u Eli sōwa u nē, a ka durō wi doo, a ku bērum ko.

Ma u sara ba da sina bokon mi. ¹⁶ U sina boko sōwa u nē, amēniwa Yinni Gusunō u gerua. U nē, Gusunō sariwa Isireliō win mi kaa bikiaru ko, a ka bikiaru dō Filisitiban būu wi ba mō Baali Seubun mi, Ekoroniō? Yen sō, kpin yee tē sō a kpī mi, a n maa seemō, kaa gbiwa.

¹⁷Yeniban biru Akasia u kpuna u gu nge me Yinni Gusunə u raa gerua saa win səmə Elin nəən di. Ma Yoram u bandu di. Domi Akasia u n̄ bii mara. Ma win wənə Yoram u bandu di. N deema Yudaban sina boko Yoram, Yosafatin biin bandun wōō yiruse sōra mi.

¹⁸Ye Akasia u kuan sukum ye kpuro ya yorua Isireliban sinambun faagin tireru sō.

Eli u suara wəllə

2

¹Ye saa ya tura Yinni Gusunə u ka Eli sua wəllə ka woo guna, yera wi ka Elisee ba seewa ba yara Giligalin di. ²Swaa sō, yera Eli u Elisee sōwa u n̄, a yōro mini, domi Yinni Gusunə u man gəriə sere Beteliə.

Ma Elisee u n̄n wisa u n̄, sere ka Yinni Gusunən wāaru ka maa wunen tiigiru na n̄ nun derimə.

Ma ba da Beteliə sannu. ³Yera Gusunən səmən bwāabu gabu, ba yarima ba Elisee sōwa ba n̄, a yē ma gisəra ba koo nun wunen yinni suari?

Ma u bu wisa u n̄, oo, na yē. I b̄en nəsu mario.

⁴Ye ba maa swaa wəri ba doonə, yera Eli u kpam Elisee sōwa u n̄, a yōro mini. Domi ba man gəriə Yerikoə.

Elisee u n̄n wisa u n̄, sere ka Yinni Gusunən wāaru ka maa wunen tiigiru na n̄ nun derimə.

Ma ba da Yeriko mi sannu. ⁵Ma Gusunən səmən bwāa be ba wāa Yerikoə, ba Elisee sōwa ba n̄, a yē ma gisəra ba koo nun wunen yinni suari?

Ma u bu wisa u n̄, oo, na yē. I b̄en nəsu mario.

⁶Ye ba maa swaa wəri ba doonə, yera Eli u maa n̄n sōwa u n̄, a yōro mini, domi Yinni Gusunə u man gəriə Yuudenio.

Elisee u n̄n wisa u n̄, sere ka Yinni Gusunən wāaru ka maa wunen tiigiru, na n̄ nun derimə.

Ma ba swaa wəri ba n̄ doonə. ⁷Gusunən səmən bwāa ben tən weeraakuru ba na ba yōra Yuudenin daarun dedeeru, ba dəsiire fiiko. Ma Eli ka Elisee ba da ba yōra daa ten goorə. ⁸Yera Eli u win kumbooro pota

u gu kurua u ka daa ten nim so. Ma nim me, mu burana mu kua tem dira. Ma be yiru ye, ba təbura ba doona.

⁹Saa ye ba sara ba kpa, Eli u Elisee sōwa u n̄, mba a kī n̄ nun kua bu sere man nun suari.

Elisee u n̄, ye na nun kanamə yera a de na n̄ wunen dam me Gusunən Hunde u nun wən nən yiru mə.

¹⁰Eli u n̄n wisa u n̄, gāa sēsəgina a bikia. Adama a n̄ man waamə sanam me na suaramə wəllə, ya koo koorə nge me a kī. A kun maa man wa ya n̄ koorə.

¹¹Nge me ba faagi m̄ ba ka dō, yera gāanu ganu na ka dō nge tabu kēkē ye dumi gawe ka yen maasəbu, ma ya bu karana. Ma Eli u suara wəllə ka woo guna. Ma u win kumbooro kō temə.

¹²Saa ye Elisee u wa ba ka Eli doona, yera u nəogiru sua wəllə u n̄, n̄n baaba, n̄n baaba, wun̄ wi a s̄a Isireliban dam me mu bu kōsu nge ben tabu kēkē dumigii ka yen maasəbu.

Yen biru u n̄ maa n̄n wa. Ma Elisee u win tiin yaberu n̄nua u gīa wasi yiru, nuku sankiranun s̄. ¹³Ma u kumbooro ge sua ge Eli u kō temə. Yen biru u gəsirama u na u yōra Yuudenin daarun təbuə.

¹⁴Yera u kumbooro ge sua u ka nim me so u n̄, mana a wāa, Gusunə, Elin Yinni. Mana a wāa!

Ma nim me, mu burana mu kua tem dira. Saa yera u təbura. ¹⁵Yera Gusunən səmən bwāa be ba na Yerikon di mi, ba n̄n wa. Ma ba n̄, Elin dam mu wāa Elisee sō.

Ma ba n̄n sennə da, ba yiira win wuswaaə ba wiru tem girari. ¹⁶Yera ba n̄n sōwa ba n̄, b̄es̄e wunen bwāabu sō, tabu durəbu weeraakuru ba wāa. A de bu da bu nun wunen yinni kasuama. S̄rəkudo, Yinni Gusunə u ko n̄n deri guuru garun wəllə, n̄ kun me wəwa gaa sō.

Ma Elisee u bu wisa u n̄, i ku de bu da.

¹⁷Adama ba n̄n bikia ba baasi. Ma u wura u n̄, bu doo.

Yera tən be, ba da ba Eli kasu sere sō ita ba n̄ n̄n wa. ¹⁸Yen biru ba gəsirama ba Elisee deema Yerikoə. Ma u bu sōwa u n̄, na n̄ daa b̄es̄e sōwa na n̄, i ku da?

Elisee u nim dorasia

19 Sɔɔ teeru Yerikogibu ba na Eliseen mi, ba nɛɛ, bɛsɛn wuu ge, ga wã nge mɛ wunɛ bɛsɛn yinni a waamɔ. Adama gen nim kun gea sãa. Mɛya mu ku ra de gãanu nu ma, saa tɔmbu sere ka yaa sabenɔ ka dãaa.

20 Yera u bu sɔɔwa u nɛɛ, bu gbɛɛ kpaaru tama bu bɔru doke te sɔɔ.

Ma ba ka nùn tu naawa. 21 Ma u da daa ten wirɔ, u bɔɔ te doke mi. Yera u nɛɛ, amɛniwa Yinni Gusunɔ u gerua. U nɛɛ, u koo nim mɛ dorasia, mu ñ maa goo goomɔ, mu ñ maa yinamɔ gãanu nu ma.

22 Ma nim mɛ, mu dora sere ka gisɔn gisɔ nge mɛ Elisee u gerua.

*Yɛɛ kãsi yi bibu go**be ba Elisee yɛɛmɔ*

23 Saa Yerikon di Elisee u maa da Beteliɔ. Yera swaa sɔɔ, biba nùn wuremɔ ba mɔ, wii kpararugii, a yario minin di.

24 Yera Elisee u sãira biruɔ u bu mɛɛrima ma u bu bɔrusi ka Yinni Gusunɔn yĩsiru. Yera yɛɛ kãsi yiru yi yarima dãa sɔɔn di yi ben weeru ka yiru sɛsuka yi go. 25 Saa Beteli min di, u maa da guu te ba mɔ Kaameliɔ. Min diya u gɔsira u da Samariɔ.

*Yoram u kua Isireliban sina boko***3**

1 Yosafati Yudaban sina bokon bandun wɔɔ yendu yiru sarise sɔɔra, Yoram Akabun bii u bandu di Isireliba sɔɔ, Samariɔ. U kuawa wɔɔ wɔkura yiru ban te sɔɔ. 2 Ma u kãsa kua Yinni Gusunɔn wuswaaɔ. Adama ya ñ win tundo ka win mɛrogia tura. Domi u bũu wi ba mɔ Baalin bwãarokunu kɔsuka ye win tundo u raa kua. 3 Yeroboamu Nɛbatin bii wi u Isireliba doke toraru sɔɔn yira u swii mam mam.

*Isireliba**ba ka Mɔabuba tabu kua*

4 N deema Mɛsa, Mɔabuban sina boko, yaa sabenun sɔmbura u ra ko. Mɛya Isireliba ba ra nùn mɔɔru mwaari. Mɔɔ tera yãa gbiibi nɔrɔbun suba wunɔbu (100.000) ka yãa kinɛnu nɔrɔbun suba wunɔbu, ka sere maa

nin sansu. 5 Saa yè sɔɔ Akabu u gu, yera Mɔabuban sunɔ wi, u Isireliba seesi. 6 Yera sɔɔ teeru Yoram u seewa Samarin di u da u Isireliban tabu kowobu kpuro bera. 7 Ma u gɔra bu Yosafati Yudaban sina boko sɔɔ bu nɛɛ, wee, Mɔabun sunɔ u nùn seesi. Yen sɔɔ, wi Yosafati u kã u na u ka nùn da bu Mɔabun sunɔ wi wɔri? Ye Yosafati u gari yi nua, u wura u nɛɛ, oo, kon da nɛ ka nɛn tɔmbu, ka maasɔ tabu durɔbu. Domi nɛ ka wunɛ sa sãawa tia. 8 Adama u bikia u nɛɛ, swaa yerà sa ko kpe su ka bu wɔri bi da. Ma Yoram u nɛɛ, bu doo bu nùn sɔɔ ma ba koo kpewa Edɔmun gbaburu tem mi gãanu ku ra kpi gian di.

9 Ma Isireliban sina boko ka Yudaban sina boko ka Edɔmun sina boko ba seewa ba swaa ye wɔri. Ye ba sãa sɔɔ nɔɔba yiru yera sinam be, ka ben tabu kowobu ka ben yaa sabe ni ba ka bu swii kpuro, ba nim bia bu nɔ.

10 Ma Isireliban sina boko u nɔɔguru sua u nɛɛ, kuukuu! Yinni Gusunɔ, a bɛsɛ sinambu ita yeni sokawa a ka sun Mɔabuba nɔmu bɛria?

11 Saa yera Yosafati u nɛɛ, Yinni Gusunɔn sɔmɔ goo sari mini, win min di sa ko kpĩ su nɔ ye Yinni Gusunɔ u koo sun sɔɔ?

Ma Isireliban sina bokon bɔɔ turo u nɛɛ, Elisee Safatin bii u wãa mini, wi u raa sãa Elin bɔɔ.

12 Ma Yosafati u nùn bikia u nɛɛ, Yinni Gusunɔ u ra ka nùn gari ko?

Ba nɛɛ, oo.

Saa yera Isireliban sunɔ ka Yosafati Yudaban sunɔ, ka Edɔmun sunɔ ba seewa ba da Eliseen mi. 13 Ma Elisee u Isireliban sunɔ sɔɔwa u nɛɛ, mba n sun mɔɔsinɛ nɛ ka wunɛ. A doo Gusunɔn sɔmɔ bɛn mi wunɛn baa ka wunɛn mɛro ba ra raa bikiaru den mi.

Ma Isireliban sina boko u nùn wisa u nɛɛ, aawo, domi Yinni Gusunɔ u bɛsɛ sinambu ita yeni sokawa u ka sun Mɔabuba nɔmu bɛria.

14 Yera Elisee u nɛɛ, sere ka Gusunɔ wɔllu ka tem Yinnin wãaru win sɔmɔ na sãa, nã kun daa Yosafati Yudaban sina boko mɛɛra, na ñ daa wunɛn laakari mɔ, n sere mam nɛɛ, kon nun mɛɛri. 15 Adama tɛ, a ka man mɔrɔku sowo naawa.

Sanam me mərəku sowo wi, u na u mərəku soomə, yera Yinni Gusunən dam mu dua Elisee sɔɔ. ¹⁶ Ma u nɛɛ, ye Yinni Gusunə u gerua wee. U nɛɛ, i wərusu gbeo wəwa mini. ¹⁷ Domi i n̄ woo wasi, i n̄ maa gura wasi. Ka me, wəwa ye, ya koo nim yibu kpa i n̄ bɛɛ ka bɛɛn tabu kowobu, ka maa sere bɛɛn yaa sabenu. ¹⁸ Adama yeniba kpuro gāa piimina Yinni Gusunən nani sɔɔ. Domi u koo Mɔabuba bəri bɛɛn noma sɔɔ. ¹⁹ Kpa i ben wuu marosu mwɛeri si su gbāranu m̄. Kpa i ben dāa gbaanu kpuro mwɛeri i bɔəri. Kpa i ben dəkəba ka ben bwii kpuro kore. Meya i ko i maa ben gbee geenu kam koosia i nu kpenu s̄siki.

²⁰ Yen sisiru bururu, saa ye ba k̄i bu bururun yākuru ko, yera ba wa wee, nim mu wee, saa Edəmun bera gian di, mu tem wukiri.

²¹ Saa ye sɔɔra Mɔabuba ba nua ma sinam be, ba bu wərim wee. Yera ba ben tambu kpuro menna be ba tura bu tabu da ka be ba kere me. Ma ba bu yi yi ben tem nɔɔ bura yenə. ²² Ye Mɔabu be, ba seewa bururu, yera ba wa sɔɔ yana ballimə nim me sɔɔ. Ma mu s̄ri nge yem. ²³ Saa yera ba nɛɛ, yema mi, Isireliban sinam be ka ben tabu kowoba ba səkirina ba goona. N n men na, i de su da su ben yānu gura.

²⁴ Ye ba tura Isireliban sansaniə, yera Isireliba ba yarima ba bu go go. Ben gaba duki yakikira. Ma Isireliba ba bu naa sw̄i sere wuuə ba bu go go. ²⁵ Ma ba ben wuu marosu kpuro kəsuka ba ben gbee geenu kpuro kam koosia. Ba nu kpenu s̄siki. Ma ba ben dəkəba ka bwii kpuro kərua. Ba maa ben dāa gbaanu kpuron dānu bɔəra.

Yen biru be ba ka kpurantɛeru tabu m̄, ba wuu ge ba m̄ Kiri Hareseti wəri, ba gen gbāraru kəsuka. ²⁶ Ye Mɔabuban sunə u wa ma ba n̄n tabu kamiawa, yera u tambu nata ka wunəbu (700) wuna be ba ka takobi tabu yē, ba swaa kasu bu ka da bu Edəmun sunə wəri. Adama ba kpana. ²⁷ Yera Mɔabuban sunə wi, u win yeruma sokusia wi u koo raa n̄n kəsire ko bandu sɔɔ. Ma u n̄n mw̄a u ka yaku d̄ɔ mwaararugiru kua win

gbāraru wəllə. Ma ya Isireliba biti kua. Yen s̄na ba gəsira ba doona ba n̄n deri.

Elisee u kurə gəmini goo somi

4

¹ Sɔɔ teeru kurə goo u na Eliseen mi. N deema win durə u raa wāawa Gusunən s̄mən bwāabu wuuru sɔɔ. Yera kurə wi, u Elisee nɔɔgiru sue u nɛɛ, wee nen durə wi u s̄a wunen s̄m kowo u gu. A maa yē ma u Yinni Gusunə nasie. Yera u durə goon dibu neni. Durə wiya u na u nen bibu yiru mw̄a. U bu kua yobu.

² Yera Elisee u n̄n bikia u nɛɛ, mba kon kp̄i n nun kua. A man s̄ɔwə ye a m̄ yenuə. Ma kurə wi, u n̄n wisa u nɛɛ, yinni, na n̄ gāanu ganu m̄ yenuə, ma n kun m̄ gum fiiko akparaba sɔɔ.

³ Ma Elisee u n̄n wisa u nɛɛ, a doo a gb̄ə bəkura wunen berusebu kpuron mi kpa a ka nu na dabi dabinu. ⁴ A n tura wunen yenuə, a duo wunen dirə ka wunen bibu kpuro i tii diru kenusi. Yen biru kpa a gum me wisi wisi gb̄ə ni sɔɔ. Nin ni nu yiba kpa a ni yi bee tia.

⁵ Saa yera kurə wi, u seewa u Elisee deri. Ma u da u tii gambo kenusi wi ka win bibu. Ma bii be, ba n̄n gb̄ə ni t̄imə u gum me wisimə. ⁶ Sanam me gb̄ə ni, nu yiba yera u win bii turo s̄ɔwə u nɛɛ, a maa man gb̄əru w̄ema.

Yera bii wi, u nɛɛ, gb̄ə kpa.

Ma gum me, mu ȳra. ⁷ Yen biruwa u da u Elisee deema u n̄n s̄ɔwə ye ya koorə. Ma Elisee u n̄n s̄ɔwə u nɛɛ, a doo a gum me d̄ra kpa a ka men gobi dii bi kəsia. Kpa a yi yi tie yi, i n dimə i n ka wāa wunə ka wunen bibu.

Elisee ka kurə gobigii

wi u wāa Sunɛmuə

⁸ Sɔɔ teeru Elisee u sarə Sunɛmuə. N deema kurə gobigii goo wāa mi, ma kurə wi, u n̄n suuru kana u na u di win mi. Saa maa d̄ma ten di, u n sarə mi, miya u ra gere u di.

⁹ Yera kurə wi, u win durə s̄ɔwə u nɛɛ, durə wi u ra sare mini, Gusunən t̄n d̄erowa u s̄a. ¹⁰ A de su gidambisa bani besen dirun wəllə.

Kpa su kpinu doke mi ka tabulu ka kitaru ka fitila. Kpa durɔ wi, u n da n wāa mi, ù n na.

¹¹ Sɔɔ teeru Elisee u maa wura mi, yera u deema ba ye kpuro bana. Ma u da u kpuna mi. ¹² Ma u win sɔm kowo aluwaasi wi ba ra soku Gehasi gɔra u da u kurɔ wi sokuma. Yera u da u nùn soka. Ma kurɔ wi, u na u yɔra Eliseen wuswaaɔ. ¹³ Elisee u Gehasi sɔɔwa u nɛɛ, a kurɔ wi sɔ, wee u sun bɛɛɛ doke nɛ ka wunɛ. Tɛ mba u kɪ su nùn kua. U kɪ su win durom mɛ u sun kua sina boko sɔ? N kun mɛ tabu sunɔ?

Adama kurɔ wi, u wisa u nɛɛ, na wāawa mini ka bɔri yendu nɛn tɔmbun suunu sɔɔ.

¹⁴ Yen biru Elisee u Gehasi bikia u nɛɛ, mba sa ko kpɪ su kurɔ wi kua.

Gehasi u wisa u nɛɛ, u n bii marure, win durɔ maa sere tɔkɔ kua.

¹⁵ Elisee u nɛɛ, n n mɛn na, a nùn sokuma.

Ma Gehasi u nùn soka u na u yɔra dii kɔnnɔwɔ. ¹⁶ Elisee u kurɔ wi sɔɔwa u nɛɛ, gasɔku amadaare, kaa bii tɔn durɔ taaru swɪi.

Yera kurɔ wi, u nɛɛ, yinni, a ku man nɔni wɔke, domi a sāawa Gusunɔn tɔnu.

¹⁷ Yen biruwa kurɔ wi, u gura sua u bii tɔn durɔ mara wɔɔ kpɔɔ ge sɔɔ, ge Elisee u nùn bura.

Elisee

u kurɔ gobigii win bii seeya

¹⁸ Bii wi, u kpɛa. Sɔɔ teeru ye u yara u da mi win tundo u wāa ka win sɔm kowobu ba dobi gɛɛmɔ. ¹⁹ Yera u win tundo sɔɔwa u nɛɛ, nɛn wira man dumɔ, nɛn wira man dumɔ.

Ma tundo u win sɔm kowo turo sɔɔwa u nɛɛ, a ka nùn doo win mɛron mi fuuku.

²⁰ Saa yera u bii wi sua u ka da. Ma mɛro u nùn sua u taaru sɔndi. Sere n ka ko sɔɔ sɔɔ, bii wi, u gu. ²¹ Ma kurɔ wi, u yɔɔwa dii te ba Elisee kuan mi, u bii goo te kpɪ win kpin yerɔ. Ma u tu gambo kɛnusi u sarama. ²² Yen biru u win durɔ soka u nɛɛ, a man sɔm kowo ben turo kɛɛma ka keteku teu. Na kon duka da Eliseen mi, n wurama tɛ.

²³ Durɔ wi, u nɛɛ, mban sɔna a dɔɔ win mi gisɔ. Domi suru kpao kun yara. Tɔɔ wɛrarugira kun maa tura.

Adama kurɔ wi, u nùn wisa u nɛɛ, gam sari.

²⁴ Yen biru u dera ba keteku gaari bɔkua. Ma u sɔm kowo wi sɔɔwa u nɛɛ, a ka man doo a ku yɔra gam, ma n kun mɔ na nɛɛ, a yɔro.

²⁵ Ma ba da mi Elisee u wāa guu te ba mɔ Kaameliɔ. Ye u kurɔ wi wɛndɛ kua, yera u win bɔɔ aluwaasi Gehasi sɔɔwa u nɛɛ, kurɔ Sunɛmuɔgii wi wee, u wee. ²⁶ A duka doo a ka nùn yinna. A nùn bikia a nɛɛ, u bwāa do? Win durɔ maa ni? Bii wi, u alafia mɔ? Yenuɔgibu kpuro ba bwāa do?

Ye u nùn bikia mɛ, ma kurɔ wi, u wisa u nɛɛ, sa bwāa do kpuro gbāa gbāa. ²⁷ Ye kurɔ wi, u tura mi Elisee u wāa guu ten wɔllɔ, yera u win naasu sɛre. Ma Gehasi u susi u ka nùn bɔria. Ma Elisee u nɛɛ, a nùn derio. Domi u wāa nuku sankiranu sɔɔ. Na n maa yɛ mban sɔna. Domi Yinni Gusunɔ kun man ye sɔɔsi.

²⁸ Yera kurɔ wi, u Elisee sɔɔwa u nɛɛ, nɛn yinni, na nun bii bikia? Na n daa nun sɔɔwa na nɛɛ, a ku man nɔni wɔke?

²⁹ Ma Elisee u Gehasi sɔɔwa u nɛɛ, a tii suo kpa a nɛn deka sua a n nɛni a da kurɔ win yenuɔ. A n ka goo yinna swaaɔ, a ku yɔra a yɛro tɔbiri. Goo ù n maa nun tɔbura, a ku nùn wurari. A n tura mi, a nɛn deka ye sɔndio bii win wuswaaɔ.

³⁰ Ma bii win mɛro u nɛɛ, sere ka Yinni Gusunɔn wāaru ka maa wunɛn tiigiru, na n nun derimɔ n doona minin di.

Yera Elisee u seewa u bu swɪi. ³¹ Gehasi u bu gbiiya u doona. Ye u tura mi, yera u deka ye sua u sɔndi bii win wuswaaɔ. Adama bii wi kun kusunu kue u sere nɛɛ, u koo gari gere. Yen biru Gehasi u gɔsira u ka Elisee yinna. U nùn sɔɔwa u nɛɛ, bii wi kun seewe.

³² Ye Elisee u dua diru mi, u deema wee bii goo te, ta kpɪ win kpin yerɔ.

³³ Yera u tii gambo kɛnusi u Yinni Gusunɔ kana. ³⁴ Ma u bii wi kibarisi, u win nɔɔ girari win nɔɔwɔ. U win nɔni girari win nɔniɔ. Ma u maa win nɔma sɔndi win nɔmaa. Mɛya u bii wi kibarisi sere win wasi yi ka swɪa.

³⁵ Elisee u seewa bii win wəllun di. Ma u gina sīa sīa dii te sɔɔ. Yen biru u maa wurama u nùn kibarisi. Bii wi, u sūa nən nɔɔba yiru, ma u nɔni wukia.

³⁶ Yera Elisee u Gehasi soka u nɛɛ, a doo a kurɔ wi sokuma.

Ma Gehasi u da u nùn sokuma. Ye kurɔ wi, u tunuma Eliseen mi, yera Elisee u nɛɛ, a wunen bii suo.

³⁷ Ma u yiira Eliseen nuurɔ u wiru tem girari, yen biru u win bii sua u yara.

Kpee yi yi n diirɔ

³⁸ Yeniban biru, Elisee u wurama Giligaliɔ. Saa ye sɔɔ, gɔɔra wāa tem mi. Ma Gusunən sɔmən bwāabun wuru ta sɔ win wuswaaɔ. Yera u win sɔm kowo sɔɔwa u nɛɛ, a weke bakaru sɔndio a sɔmɔ be kpee saawa.

³⁹ Yera sɔmɔ ben turo u seewa u kpee yorim da yakasɔ. Yera u kaaru garun marum wa resɛm yakasugia sɔɔ. Ma u mu yora u bɔuru yibia. Ye u tura yenuɔ yera u mu bɔra u kpɛɛ kpee yi sɔɔ. Domi ba n mu yɛ. ⁴⁰ Ma ba tɔmbu wɛ bu ka di. Adama sanam mɛ ba ye dabura ba nɔɔgiru sua ba nɛɛ, dɛɛ wāa kpee yi sɔɔ, Yinni Gusunən sɔmɔ wunɛ!

Goo kun kpīa u maa yi di. ⁴¹ Yera Elisee u win sɔm kowo sɔɔwa u nɛɛ, a seewo a som sua a doke kpee weke te sɔɔ. Ma sɔm kowo wi, u kua mɛ. Yera Elisee u maa nùn sɔɔwa u nɛɛ, a yi tɔmbu wɛyɔ bu di.

Domi gāa kɔsunu kun maa wāa kpee yi sɔɔ.

Elisee u tɔmbu wunɔbu diisia

⁴² Yeniban biru, durɔ goo u na saa Baali Salisan di u ka Elisee pɛɛ naawa, ye ba kua ka ɔsun som kpam ka sere maa dīa bimi kpɛɛ gɛɛn saaki tia. Yera Elisee u win sɔm kowo sɔɔwa u nɛɛ, u ye bɔnu koowo tɔn be ba wāa min sɔ.

⁴³ Adama sɔm kowo wi, u nùn wisa u nɛɛ, amɔna kon kpī n ka dīa nini tɔmbu wunɔbu (100) diisia.

Ma Elisee u maa nùn wisa u nɛɛ, a ye tɔn be kpuro bɔnu kuo. Domi Yinni Gusunɔ u nɛɛ, baawure u koo wa u di, kpa nu tiara.

⁴⁴ Ma Eliseen sɔm kowo wi, u pɛɛ ye, tɔn be bɔnu kua. Ben baawure u

wa u di. Ma sukum tia nge mɛ Yinni Gusunɔ u gerua.

Namani u bekura

5

¹ Namani u sāawa Sirin sina bokon tabu sunɔ, ma u sāa tɔn boko bɛɛɛgii win yinnin nɔni sɔɔ. Domi win min diya Yinni Gusunɔ u dera Sirigibu ba nasara wa. Adama tabu durɔ wi, u bara disigiru mɔ win wasi sɔɔ.

² N deema Sirigibu ba Isireliban bii wɔndia goo mwaama sanam mɛ ba ka Isireliba tabu kua. Bii wiya, u ra n wāa Namanin kurɔn mi. ³ Sɔɔ teeru bii wi, u kurɔ wi sɔɔwa u nɛɛ, nɛn yinni ù n daa da Gusunən sɔmɔ wi u wāa Samariɔn mi u koo nùn bekia.

⁴ Ye Namani u gari yi nua, yera u seewa u da u win yinni sina boko sɔɔwa u nɛɛ, mɛni ka mɛniwa bii wɔndia wi sa mwaama Isireliban tem di u gerua. ⁵ Ma sina boko wi, u nùn sɔɔwa u nɛɛ, n n mɛn na, a de a da Samari mi, kpa n Isireliban sina boko tireru yorua n nun wɛ.

Ma Namani u seewa u sii geesu sua kilo gooba wunɔbu (300), ka wura kilo wata ka yabe kumboorosu wɔkuru. ⁶ Ye u tura mi, yera u tire te Isireliban sina boko wɛ. Ye ta gerua wee. Sina boko, tire teni tɔn wunen nɔmu dua, a n yɛ ma nɛna na nɛn tabu sunɔ Namani surema wunen mi, a ka nùn win bara disigiru bekia. ⁷ Saa ye Isireliban sina boko u tire te gara u kpa, yera u win tiin yaberu nɛnua u karana nuku sankiranun sɔ. U nɛɛ, na ra ko Gusunɔ, wi u ra go kpa u wure u wāaru wɛ? Mban sɔna u man durɔ wi surema n nùn bekia. Bɛɛn tii i mɛriio i n wa ma u man nɔɔ kasuwa?

⁸ Saa ye Elisee Gusunən sɔmɔ u nua sina boko u win tiin yaberu karana yera u nùn gɔria u nɛɛ, mban sɔna a kua mɛ. A de Namani u na nɛn mi, kpa u gia ma Gusunən sɔmɔ u wāa Isireliɔ.

⁹ Ma Namani u seewa u da mi ka dumi ka win tabu kɛkɛ yi dumi gawe. Ma u da u yɔra Eliseen yenun kɔnnɔwɔ. ¹⁰ Yera Elisee u sɔmɔ gɔra u nɛɛ, a doo a Namani sɔ u doo u num nən nɔɔba yiru Yuudenin daarun nim

səɔ. Win wasi koo wurama nge me yi raa sāa, kpa u dɛɛra.

¹¹ Ye Namani u yeni nua, yera u mɔru bara ma u gɔsira u doonɔ u mɔ, na raa tamaa u koo yarimawa u yɔra nɛn wuswaaɔ u Gusunɔ win Yinni kana, kpa u win nɔma saasi mi nɛn bara te, ta wāa u man bekia.

¹² Damasın daa ni ba mɔ Abana ka Paripari, nin nim kun Isireliban daarun nim buram kere? Na n̄ kon da n wobure mi kpa n dɛɛra?

Ma u sīra u doonɔ ka mɔru. ¹³ Adama win bwāabu ba n̄n susi, ma ba n̄n dam kā ba nɛɛ, baaba, Gusunɔn sɔmɔ wi, u n daa nun gāanu bikia ni nu sɛ, a n̄ kaa ko? N n̄ mɛn na, yera kaa kpana a da a wobure a ka dɛɛra?

¹⁴ Yera u sara u dua nim me sɔɔ u numa n̄n nɔɔba yiru nge me Gusunɔn sɔmɔ wi, u raa n̄n sɔɔwa. Ma win wasin gɔna ya wɛra nge bii piibugia ma u dɛɛra. ¹⁵ Yen biru u gɔsirama Eliseen mi, ka win tɔn be ba n̄n swīi kpuro. Ye ba tura mi, yera u yɔra Eliseen wuswaaɔ u nɛɛ, na gia tɛ, ma Yinni goo sari tem kpuro sɔɔ ma n̄n kun mɔ Gusunɔ Isireliban Yinni. Yen sɔ, a suuru koowo a nɛn kɛru mɔɔ.

¹⁶ Ma Elisee u n̄n wisa u nɛɛ, sere ka Yinni Gusunɔ wi na sām̄n wāaru na n̄n wunen kɛɛ te mwaamɔ.

Namani u n̄n kəkura. Ka me, u yina.

¹⁷ Yera Namani u nɛɛ, yinni, wee a nɛn kɛnu yina. A de n̄n tem sɔka ketekunu yirun sɔmunun saka n̄n ka da nɛn yenuɔ. Domi na n̄n maa kī n̄n yāku dɔɔ mwaararuginu n̄n kun me siarabuginu ko gāanu ganun nuurɔ, ma n̄n kun mɔ Yinni Gusunɔn mi. ¹⁸ Adama Yinni Gusunɔ u man suuru kua, n̄n n̄n yinni Sirin sunɔn nɔma nɛnua su ka da b̄u wi ba ra soku Rimɔn dirɔ, ma na yiira ka wi sannu mi.

¹⁹ Elisee u n̄n sɔɔwa u nɛɛ, a doo ka b̄ri yendu.

Ma u doona.

Gehasin toraru

Ye Namani u doona Eliseen min di u tonda fiiko, ²⁰ yera Gehasi Eliseen aluwaasi wi, u bwisika u nɛɛ, wee, nɛn yinni kun Namani Sirigii wi gāanu

mwaari ni u ka na sɔɔ. Yen sɔ, sere ka Yinni Gusunɔn wāaru kon n̄n naa girawa kpa n̄n gāanu mwaari.

²¹ Yera Gehasi u Namani naa gira. Ye Namani u n̄n wa u bu naa gire biruɔ, yera u yɔɔwa saa win tabu kɛkɛn di u sura, u na u ka Gehasi yinna. Ma u n̄n bikia u nɛɛ, n̄n ka do me?

²² Gehasi u n̄n wisa u nɛɛ, n̄n do gbāa gbāa. Nɛn yinniwa u man gɔrima. U nɛɛ, wee ye ya n̄n deema. Gusunɔn sɔmɔn bwāabu yiru gaba na saa Efaraimun guurun beran di. A be n̄n sii geesun kilo tɛna ka yabe geenu yiru wɛɛma ben sɔ.

²³ Namani u n̄n kəkura u nɛɛ, a yande kilo wata suo.

Ma u sii gee si doke saaki yiru sɔɔ, ma u n̄n yabenu yiru ye wɛ. Yera u win aluwaasiba sɔɔ, tɔnu yiru wuna bu ka n̄n ye daawa. ²⁴ Ye ba tura guuru mi Elisee u wāa, yera Gehasi u kɛɛ ni mwa saa tɔn ben min di u ka da win dirɔ. Ma u dera ba gɔsira ba doona.

²⁵ Yen biru u da u win yinni Elisee deema. Ma Elisee u n̄n bikia u nɛɛ, Gehasi, man diya a wee me.

U n̄n wisa u nɛɛ, na n̄n gam de ni.

²⁶ Adama Elisee u n̄n sɔɔwa u nɛɛ, a tamaa nɛn bwɛra kun ka nun wāa mi, saa ye durɔ wi, u yɔɔwa u sura win tabu kɛkɛn di u ka nun yinna? Saa yeni sɔɔra kaa sii geesu mwa kpa a ka yabenu ka olifin dāa gbaanu dwe, ka resɛm marum ka yaa sabenu ka sɔm kowobu? ²⁷ Tɛ, Namanin bara disigii te, ta koo wura wunɛ ka wunen bwe-seru kpuro sɔɔ, sere ka baadommaɔ.

Ma Gehasi u doona Eliseen min di, ka bara disigii te. Ma ta win wasin gɔna bururasia.

Gbāa yara ye ya w̄ri

nim bwerɔ

6

¹ Gusunɔn sɔmɔn bwāa be ba wāa Eliseen mi, ba n̄n sɔɔwa ba nɛɛ, wee mi sa wāa mini, min batuma kun sun tura. ² Yen sɔ, a de su da daa te ba mɔ Yuudenio besɛn baawure u dāa gɔɔnu kasuma. Kpa su ka wāa yee kpaaru ko. U bu wisa u nɛɛ, i doo.

³ Ma ben turo u nɛɛ, a de su da ka wunɛn tii sannu.

Elisee u nɛɛ, too, su da.

⁴ Ma ba da sannu. Ye ba Yuudɛni tura yera ba d̄aa k̄ĩnu w̄ari. ⁵ Saa ye ben turo u d̄aru garu buram̄o, yera win gb̄aa w̄ara ya w̄ari nim bweru s̄o. Ma u Elisee n̄aagiru sue u nɛɛ, nɛn yinni, na gb̄aa ye b̄akuramawa.

⁶ Yera Elisee u nɛɛ, deedeeru mana ya w̄ari.

Ma dur̄o wi, u n̄un s̄oasi. Elisee u d̄eka bura u kp̄ɛɛ deedeeru mi. Ma gb̄aa yara ye, ya geruma w̄allo. ⁷ Elisee u dur̄o wi s̄oawa u nɛɛ, a ye suo.

Ma u n̄omu d̄emia u ye sua.

Ba Sirigibu tabu di

⁸ Sanam mɛ Sirin sina boko u ka Isireliba tabu m̄o, yera u win bw̄abu s̄oawa mi u koo win sansani gira.

⁹ Adama Elisee u Isireliban sina boko ḡoria u nɛɛ, u tii laakari ko, u ku raa de yam kasa. Domi Sirigibu ba w̄aa mi.

¹⁰ Yera Isireliban sina boko u ḡora yam mi Elisee u n̄un ȳireru kua mi, bu ka mu gia kpa ba n mu k̄osu.

N̄on dabira ya kooro m̄esum. ¹¹ Yera Sirin sina bokon bw̄era kun kpunɛ gari yin s̄o. Ma u win tabu kowobu m̄enna u bu s̄oawa u nɛɛ, i man s̄oaw̄o wi u s̄aa Isireliban t̄onu b̄esɛn suunu s̄o.

¹² Ma win tabu kowo ben turo u n̄un wisa u nɛɛ, nɛn yinni, goo sari b̄esɛn suunu s̄o wi u s̄aa Isireli. Gusun̄on s̄om̄o Elisee wi u w̄aa Isirelīo, wiya u ra ka wunɛn gari yi a gerum̄o wunɛn dii s̄oaw̄o de u Isireliban sina boko s̄o.

¹³ Yera sina boko u nɛɛ, i doo i kasu mi u w̄aa kpa n ḡari bu n̄un mwaama.

Ye ba da ba wurama, yera ba n̄un s̄oawa ba nɛɛ, u w̄aawa Dotanīo. ¹⁴ Ma ba maas̄obu ḡora ka tabu k̄ek̄e yi dumi gawe ka tabu dur̄abu dabi dabinu, ba na ba wuu ge tarusi w̄okuru.

¹⁵ Ye Eliseen s̄om kowo aluwaasi u seewa buru buru yellu u yarīo, yera u wa wee, tabu dur̄abu ba wuu ge tarusi ka dumi ka tabu k̄ek̄e yi dumi gawe. Ma u n̄aagiru sua u nɛɛ, wee! Nɛn yinni, am̄ona sa ko koosina.

¹⁶ Elisee u n̄un wisa u nɛɛ, a ku b̄erum ko, domi be ba ka sun w̄aa ba dabi ba kere begibu.

¹⁷ Ma Elisee u Yinni Gusun̄o kana u nɛɛ, a n̄en aluwaasi win n̄oni wukio kpa u wa.

Ma Yinni Gusun̄o u win n̄oni wukia. Yera u deema wee, dumi ka tabu k̄ek̄e d̄oagii yi w̄aa guu ten w̄allo kpuro yi ka Elisee sikerɛnɛ.

¹⁸ Ma Sirigii be, ba da Eliseen mi. Yera Elisee u kanaru kua u nɛɛ, Yinni Gusun̄o, a bu w̄okoru kp̄ɛɛȳo.

Ma u bu w̄okoru kp̄ɛɛ nge mɛ Elisee u gerua. ¹⁹ Elisee u t̄on be s̄oawa u nɛɛ, n n̄ swaa ye mini, n n̄ maa wuu ge mini. I man sw̄iima kon ka b̄ɛɛ da wi i kasun mi.

Ma u ka bu da Samarīo. ²⁰ Saa ye ba tura mi, Elisee u kanaru kua u nɛɛ, Yinni Gusun̄o, a t̄on ben n̄oni wukio kpa bu wa mi ba w̄aa.

Ma Yinni Gusun̄o u ben n̄oni wukia. Yera ba deema wee, ba w̄aawa Samarin wuu suunu s̄o.

²¹ Ye Isireliban sina boko u bu wa, yera u Elisee bikia u nɛɛ, nɛn baaba n bu goowo?

²² Elisee u n̄un wisa u nɛɛ, be a yoru mwaama tabu gberun di, a ra bu go ro? N n m̄en na, a beni d̄ianu ka nim w̄ɛɛȳo bu di bu n̄o, kpa a de bu ḡosira ben yinnin mi.

²³ Isireliban sina boko u dera ba bu dim bakam kua. Ma ba di ba n̄ora. Yen biru u bu ȳosu ba doona ben yinnin mi. Saa d̄ama ten di, Sirigibu ba ku ra maa Isireliba w̄arime.

Ḡora dua Samarīo

²⁴ Ye n t̄ɛ fiiko Beni Hadadi Sirin sina boko, u win tabu kowobu kpuro m̄enna ba da ba Samari tarusi. ²⁵ Yera n dera ḡora dua Samarīo sere ba ketekun wiru d̄oram̄o sii geesun gobi w̄enɛ ma ba totoberɛ bisun kilon b̄onu d̄oram̄o sii geesun gobi wun̄obu (100).

²⁶ Ye kur̄o goo u Isireliban sina boko wa u s̄im̄o gb̄araru w̄allo, yera u n̄un n̄aagiru sue u nɛɛ, a man faaba koowo nɛn yinni.

²⁷ Ma sina boko u n̄un wisa u nɛɛ, Gusun̄o ù kun nun faaba kue, n̄ena kon sere kp̄i n nun faaba ko? A wa na

dobi neniwa? N kun me resem tama a wa na neni?

²⁸ U maa nun bikia u nee, nge mba n nun mɔ.

Kurɔ wi, u nun wisa u nee, kurɔ winiwa u man sɔwa u nee, n ka nen bii tɔn durɔ na su tem gisɔ, sia kpa su maa wigii tem. ²⁹ Ma na wura na nen bii yikua sa tema. Sisiru, na nee, u maa ka wigii wi na su tem. Adama u winyam berua.

³⁰ Saa ye sina boko u kurɔ win gari nua, yera u win tiin yaberu nenua u karana nuku sankiranun sɔ. N deema gb̄araru wɔllɔwa u waa. Yera tamba wa wee, u saaki sebua. ³¹ Ma sina boko u gerua u nee, Gusunɔ u man kua nge me u ki, ma na kun Elisee Safatin biin wiru bure gisɔ.

Elisee u gerua

ma gɔra koo kpe

³² N deema saa ye sɔɔ, Elisee u sɔ win yenuɔ wi ka Isireliban guro guro be ba nun beram na. Ma sina boko u win bɔɔ turo gɔra Eliseen mi. Adama bɔɔ wi, u sere turi mi, Elisee u guro guro be sɔwa u nee, tɔn gowo wi, u sɔmɔ gɔrim wee u ka man wiru bura. Yen sɔ, i n tii se saa ye sɔmɔ wi, u koo tunuma. I ka nun gambo ye bɔrio tɔwɔ, i ku de u du. Domi win yinnin tii u nun swii biruɔ.

³³ U ka bu gari yi mɔ u n kpa, yera sɔmɔ wi, u kurama u da Eliseen bera gia. U nee, wahala yeni ya weewa Yinni Gusunɔn min di, mban sɔna ko na n maa gaa nu yiyɔ win mi.

7

¹ Elisee u bu wisa u nee, i Yinni Gusunɔn gari swaa dakio i nɔ. U nee, sia amadaare som ka alikama ya ko n waa Samarin gb̄ara kɔnnɔwɔ ba n dɔramɔ. Ba koo som men kilo wɔkura yiru dwe ka sii geesun gobi tia kpa bu ɔsun kilo yenda nne dwe ka sii geesun gobi tia.

² Sina bokon kɔsobun wirugii u Elisee wisa u nee, baa Yinni Gusunɔ u n fenentiba yabura wɔllɔ ya koo koora me?

Elisee u nun wisa u nee, kaa ye wa ka wunen nɔni. Adama a n ye dimɔ.

Sirigiba duki sua

ba ben sansani deri

³ N deema tambu nne gabu be ba bara disigiru mɔ ba ra n waa wuu gen kɔnnɔwɔ ba sɔna ba nee, mban sɔna sa ko n waa mini sere su ka gbi. ⁴ Sa n maa sɔ mini, gɔɔ turo wiya mi. N n men na, su da su tii Sirigibu nɔmu beria. Ba n sun deri sa n waa, ba n maa sun go su gbi.

⁵ Yera ba seewa yoki yam bere berebu ba da mi Sirigibu ba ben sansani gire. Ye ba tura mi, ba deema goo sari.

⁶ N deema Yinni Gusunɔ u dera Sirigibu ba tabu keke yi dumi gawen wurenu nua, ka maa maasɔbu, ka tabu kowobu dabi dabinu. Yera ba nee, Isireliban sina boko u Hetiba ka Egibitigibu gobi ka bu ka na bu sun tabu wari. ⁷ Yera ba seewa yoki yam bere berebu ge, ba duki sua ba ben kuu bekunuginu deri ka ben dumi ka ketekunu ka ben sansani nge me ba ka ye gira. Ba duki yakikirawa nɔm dira, bu gesi wa bu ben hunde faaba ko.

⁸ Saa ye tɔn be, ba tura sansani yen mi, yera ba dua kuu bekurugiru garu sɔɔ. Miya ba dianu wa ba di ba nɔra. Ma ba sii geesu gura ka wuraba ka yanu, ba da ba ye kpuro berua. Yen biru ba wurama ba dua garun mi, ma ba gaa dabinu wa ba gura ba berua.

Gɔra kpa Samario

⁹ Yen biru ba geruna ba nee, n n gea sa mɔ mini. Domi gisɔn tɔɔ te, labaari gean tɔra. Sa n maari sere yam mu ka sara, sa ko nɔni swaarua wa. N n men na, su da wuu tɛ su sina boko nɔsia.

¹⁰ Ye ba tura wuun duu yerɔ, ba wuun kɔso turo soka, ba nun saaria ye ba wa. Ba nee, sa dua Sirigibun sansaniɔ. Meya sa n maa goon nɔɔ nua gam. Dumi ka ketekunu tɔnawa sa wa mi, ni ba sari, ka sere maa ben kuu bekunuginu nu yɔ nge me ba ka nu gira.

¹¹ Ma wuun kɔsobu ba mena ba da sina bokon mi, ba nun gari yi saaria.

¹² Yera sina boko u seewa wɔkuru u win bwaa bu sɔwa u nee, kon bee sɔ bwisi yi Sirigibu ba sun kua. Ba ye

ma sa wãa gãoru sã, yen sãna ba ben sansani deri ba da ba kukua yakasã, ma ba nɛɛ, bɛsɛ Isireliba sà n yara bɛsɛn wuun di, kpa bu sun mwɛɛri wasiru. Yen biru bu du bɛsɛn wuuã.

¹³ Yera win bõ turo u nɛɛ, tɔn be ba gu kã wuu geni sã ka be ba tie, tia yera. Yen sã, a de su dumi nãbu wuna dumi yi yi tie sã, su ka gabu gari kpa su wa ye n koo bu deema.

¹⁴ Yen sãna ba tabu kɛkɛ ye dumi gawe wuna yiru ka sere maasã dumigibu. Ma sina boko u nɛɛ, bu Sirigii be naa swĩyã bu wa. ¹⁵ Yera ba bu naa swĩ sere daa te ba m̃ Yuudenĩ. Ma ba Sirigii ben yira ye sã yãnu wa ni ba kã kã sendarun sã. Yen biru sãmã be, ba gãsirama ba na ba sina boko ye kpuro sãwa.

¹⁶ Yera Isireliba ba yara ba da ba Sirigibun sansani wari ba yen yãnu gura. Ma som ka ãsu ya koorã. Ma ba som mɛn kilo wãkura yiru daramã ka sii geesun gobi tia. Ma ba maa ãsu kilo yenda nne daramã ka sii geesun gobi tia nge mɛ Yinni Gusunã u raa gerua. ¹⁷ Sina boko u win kãsobun wirugii wi yi gbãra kãnnãwã. Adama tãmba nùn taaka ba go, nge mɛ Elisee u raa gerua saa ye sina boko u da win mi.

¹⁸ U nɛɛ, som ka ãsu ya ko n wãa Samarin gbãra kãnnãwã. Kpa bu som mɛn kilo wãkura yiru dwe ka sii geesun gobi tia. Kpa bu ãsun kilo yenda nne dwe ka sii geesun gobi tia.

¹⁹ Adama sina bokon kãsobun wirugii wi, u nɛɛ, baa Yinni Gusunã ù n fɛnɛntiba yabura wãllã, yeni ya koo koorã mɛ?

Ma Elisee u nùn wisa u nɛɛ, kaa ye wa ka wunen nãni. Adama a ñ ye dimã.

²⁰ Mɛya n maa nùn kua. Domi tãmba nùn taaka ba go.

Kurã Sunɛmugii wi,

u wurama win temã

8

¹ Sã teeru Elisee u kurã wìn bii u raa seeya garin di mi, sãwa u nɛɛ, i seewo wunɛ ka wunen yɛnugibu i kpikiru su

i da mi i ko i kpĩ i n wãa. Domi Yinni Gusunã u koo de gão bakaru tu du tem mɛ sã, sere wão nãba yiru.

² Ma kurã wi, u kua nge mɛ Gusunã sãmã wi, u gerua. Ba seewa wi ka win yɛnugii be, ba kpikiru da Filisitiban temã. Miya ba sina sere wão nãba yiru ye. ³ Wão nãba yiru yen biruwa kurã wi, u gãsirama win temã Isireliã. Ma u da u sina boko deema u nùn win yɛnu ka win gbea wesia.

⁴ N deema saa ye sãra sina boko u ka Eliseen bão Gehasi gari m̃ u nùn bikiamã sãm maamaaki ye Elisee u kua. ⁵ Sanam mɛ Gehasi u sina boko gari yi saariamɛ nge mɛ Elisee u goru seeya garin di, yera kurã wìn bii u seeya mi, u kurama u na sina bokon mi u ka win yɛnu ka win gbea bikia u nùn wesia. Ma Gehasi u nɛɛ, yinni, kurã wi wee, ka win bii wì Elisee u seeya mi.

⁶ Yera sina boko u kurã wi Eliseen gari bikia. Ma u nùn kpuro saaria. Yen biruwa sina boko u win kiruku turo seeya u nɛɛ, u doo u kurã win tem mwa, u nùn wesia ka ye ba raa duuran are kpuro saa mìn di u ka wuu yara, sere n ka girari dãma te.

Elisee ka Hasaeli

⁷ Yen biru Elisee u da Damasiã. N deema Beni Hadadi Sirin sina boko u barã ta kpã. Yera ba nùn sãwa ba nɛɛ, Gusunã sãmã goo u na u wãa wuu mini. ⁸ Yera sina boko wi, u Hasaeli sãwa u nɛɛ, a kãru suo a n neni, kpa a da Gusunã sãmã win mi, a nùn sã a nɛɛ, u man Gusunã bikio nã n kon bɛkura nen bara te na barã minin di.

⁹ Ma Hasaeli u da Eliseen mi ka kãɛ ni nu sãa Damasin gãa geenu, u nu yooyoosu weeru sãbi. Ye u tura Eliseen mi, yera u nɛɛ, wunen bão Sirin sina boko Beni Hadadiwa u man gõrĩma n be nun bikia ù n koo bɛkura win bara te u barã min di.

¹⁰ Ma Elisee u nùn sãwa u nɛɛ, a doo a nùn sã ma u koo raa bɛkura, adama wee tã Yinni Gusunã u man sãsi ma u koo gbi.

¹¹ Yera Elisee u Hasaeli mɛɛra tii, ma u swĩ wari. ¹² Hasaeli wi, u nùn bikia u nɛɛ, mba n kua a ka sumã, nen yinni.

Ma Elisee u nùn wisa u nεε, na wa kōsa ye kaa Isireliba kua. Kaa ben wuu si su gbāra damginu mō dōō meni, kpa a ben aluwaasiba go ka takobi, kpa a ben bii piiminu nam muku muku, kpa a ben gurigibun nuki besuku.

¹³ Hasaeli u nùn wisa u nεε, yinni, man diya kon dam bakam menin bweseru wa n ka gāa baka ninin bweseru ko, nε wi na n sāa gāanu.

Ma Elisee u nùn wisa u nεε, Yinni Gusunōwa u man sōōsi ma kaa bandu di Siriō.

¹⁴ Saa ye sōōra u doona Eliseen min di u da u win yinni Beni Hadadi deema. Yera Beni Hadadi u nùn bikia u nεε, mba Elisee u nun sōōwa.

Ma u nùn wisa u nεε, kaa be bekura.

¹⁵ Ye n kua sisiru, yera Hasaeli u bekuru kasu te ta sinum mō u wasa nimō ma u tu sua u ka sina bokon wuswaa wukiri. Ma u gu. Saa ye sōōra Hasaeli u gōna kōsire kua.

Yoram

u kua Yudaban sina boko
(*I maa mēerio Bandun Gari II, 21:2-20*)

¹⁶ Akabu Isireliban sina bokon bii Yoramun bandun wōō nōōbuse sōōra, Yosafati Yudaban sina bokon bii Yoram u bandu di Yudaō. ¹⁷ Yosafatin bii Yoram u wi, u mōwa wōō tēna ka yiru sanam mε u ban te di Yerusalemuō. U kuawa wōō nōōba ita ban te sōō. ¹⁸ Ma u kōsa kua Yinni Gusunōn nōni sōō. U Isireliban sinambun yira swīi, nge mε Akabun bwesera kua. Domi Akabun biiwa u sue kuro. ¹⁹ Adama Yinni Gusunō u n kī u Yudaban bweseru kpeerasia win bōō Dafidin sō. Domi u raa nùn nōō mweeru kua ma win bibun bwesera ta ko n wāa ban te sōō sere ka baadommaō.

²⁰ Yoramun waati ye sōōra Edōmuba ba Yudaba seesi. Ma ba ben tii sunō kua. ²¹ Sōō teeru yera Yoram u seewa u da Sairiō ka win tabu kεkε yi dumi gawe. Ye n kua wōku suunu, yera u Edōmu be wōri be ba nùn tarusi mi, ka ben tabu sinambu ka sere be ba tabu kεkεba kpare. Adama Yudaba kpuro ba duki yakikira, ba da ben yenuso. ²² Saa dōma ten diya Edōmuba ba ka

tii yina Yudaban min di sere ka gison giso.

Saa tia ye sōōra Libinagibun tii ba maa Yudaba seesi.

²³ Ye Yoram u kuan sukum mu yorua Yudaban sinambun faagin tireru sōō. ²⁴ Yen biruwa Yoram u kpuna u gu. Ma ba nùn sikua win baababan sikaō Dafidin wuuō. Ma win bii Akasia u gōna kōsire kua.

Akasia

u kua Yudaban sina boko
(*I maa mēerio Bandun Gari II, 22:1-6*)

²⁵ Yoram u, Akabun bii, wi u sāa Isireliban sina boko, win bandun wōō wōkura yiruse sōōra Akasia Yoramun bii u bandu di Yudaban mi. ²⁶ Akasia u mōwa wōō yenda yiru saa yē sōō u ban te di. Ma u kua wōō tia ban te sōō Yerusalemuō. Win mēron yīsira Atali Isireliban sina boko Omirin bii. ²⁷ Adama kōsa u kua Yinni Gusunōn wuswaaō nge mε Akabun bwesera kua, yēn sō u Akabun debubu sue kuro.

²⁸ Yera wi ka Yoram Akabun bii ba da ba Hasaeli Sirin sina boko tabu wōri Ramōtiō Galadin temō. Ma Sirigii be, ba Yoram mēera kua. ²⁹ Saa ye sōōra Yoram u gōsira Yisireliō u ka win mēera yen tim ko. Yen biru Akasia Yudaban sina boko u na mi, u ka nùn tōbiri win mēera yen sō.

Ba Yehu gum tāre

u ka ko Isireliban sina boko

9

¹ Sōō teeru Elisee u turo soka Gusunōn sōmōn bwāabun wuurun di u nùn sōōwa u nεε, a sōōru koowo kpa a gum kōba ye sua a ka da Ramōtiō Galadin temō. ² À n tura mi, a doo a Yehu wa Yosafatin bii, Nimusin debubu. A nùn wunō wigibun suunu sōōn di a ka da diru garun mi, bee tia. ³ Miya kaa nùn gum tāre u ko sunō kpa a nùn sō a nεε, amēniwa Yinni Gusunō u gerua. U nεε, u koo nùn ko Isireliban sina boko. Yen biru kpa a gambo kenia a duka doona. A ku ra yōre.

⁴ Ma Gusunōn sōmō aluwaasi wi, u da Ramōti mi, Galadin temō. ⁵ Ye u

tura mi, yera u deema wee, be, tabu sinambu ba mēnne ba wesianamə. Ma u bu sōwa u nē, i man isa kuo, na kī n ka bēen turo gari ko.

Ma Yehu u nūn wisa u nē, bēsen wara.

Ma sāmə wi, u nē, tabu sunə wuna.

⁶ Yera u seewa ba da yenuə. Ye ba tura dirə, ma u nūn gum mē tāre wirə u nē, amēniwa Gusunə Isireliban Yinni u gerua. U nē, wuna u gəsa a ka ko win tambu Isireliban sina boko. ⁷ Kpa a wunen Yinni Akabun bweseru kpuro go. U koo maa de a win sāməbu ka win sām kowobu kpuron yem məaru mwa Yesabelin mi. ⁸ Akabun bweseru kpurowa u koo de a kpeerasia sere ka ben bibə. ⁹ Kpa bwese te, tu ko nge mē Yeroboamu Nebatin biigira kua ka Basa Akiyan biigiru. ¹⁰ Meya ba n maa Yesabeli sikumə, bōna nu koo win goru tem Yisireliə.

Ye Gusunən sāmə wi, u gari yi gerua u kpa, yera u gambo kenia u duka yakura.

¹¹ Yehu u yarima u da u win berusebu deema. Ma ba nūn bikia ba nē, n ka sere do? Mban sōna wiiru wini u na wunen mi.

Ma Yehu u bu wisa u nē, bēen tii i durə wi yē, i maa yē ye u koo kpī u gere.

¹² Adama ba nē, aawo, sa n yē. A sun sōwə ye u gerua.

Ma Yehu u nē, amēni ka amēniwa u man sōwa. Yen biru u man gum tāre ma u nē, Yinni Gusunəwa u man gəsa n ka ko Isireliban sina boko.

¹³ Mii mii ba seewa ba ben yānu potira ba teria dii kənnən yətia wəllə ba Yehu swīi mi. Ma ba kəba soomə ba mə Yehu u kua sunə.

Ba nəsina bu ka Yoram

Isireliban sina boko go

¹⁴ Saa ye sə, Yoram u ka Isireliba ba Sirin sina boko Hasaeli wərim da Ramatiə Galadin temə. Yera Yehu Yosafatin bii Nimusin debubu u nūn seesi. ¹⁵ N deema Yoram wi, u gina wāa Yisireliə ba nūn nərimə mēra ye u wan sō sanam mē u tabu mə ka Sirin sunə wi.

Yera Yehu u win tabu sina kpaasibu sōwa u nē, n n bēen kīrun na, i ku de baa bēen tən turo u yari u da Yisireliə u sina boko yen labaari sō.

¹⁶ Saa yera Yudan sina boko Akasia u maa Yoram mērim na win mēra yen sō. Yera Yehu u win tabu kēkē ye dumi gawe yōwa u maa da mi. ¹⁷ Ma wuu kōso u Yehun tabu wuuru wa ta wee. Yera u da u sina boko sōwa u nē, na tabu wuuru garu waamə ta wee.

Ma Yoram u nē, a maasə goo gərio u da u bu bikia u nē, bəri yendun gariya ba ka sīimə?

¹⁸ Ma maasə wi, u da Yehun mi, u nē, sina boko u nē, bəri yendun gariya i ka sīimə?

Ma Yehu u nē, mba n nun wa, a wuro nen biruə!

Yera kōso wi, u maa da sina bokon mi, u nē, gəro wi, u tura tən ben mi, adama u n gəsirame.

¹⁹ Ma Yoram u maa dera maasə kpao u da. Ye u tura mi, yera u nē, sina boko u nē, bəri yendun gariya i ka sīimə?

Ma Yehu u nē, mba n nun wa. A wuro nen biruə!

²⁰ Yera kōso wi, u maa da sina bokon mi, u nē, winin tii u tura mi. Adama u n wurame. Tən wuu te ta maa wee mi, ta sāawa nge Yehu Nimusin biigiru. Domi wi u tabu kēkē ye kpare u mōwa nge wiiru.

²¹ Yera Yoram u nē, i nen tabu kēkē sōru koowo, ma ba ye sōru kua. Yera wi, Yoram, Isireliban sina boko ka Akasia Yudaban sina boko ba seewa ba dəə bu ka Yehu yinna, ben baawure u wāa win tabu kēkē sə. Ma ba Yehu deema Nabəti Yisireliəiin gbaarə.

Yoramun gə

²² Saa yē sə Yoram u Yehu wa, yera u nūn bikia u nē, alafiawa a ka sīimə mē?

Ma Yehu u nē, aməna alafia ya ko n ka wāa, domi a dera wunen mero Yesabeli u būnu gasirimə u sāmə ma u səruru mə.

²³ Ma Yoram u biruku yira wura u duka yakura. U nəgiri sua u nē, kēsira tunuma, Akasia.

24 Saa yera Yehu u win tɛndu sua u Yoramun toba win senun baa sɔɔ. Ma sɛu ga da ga wɔri win woo sɔndɔ. Ma u wɔruma u gu, win tabu kɛkɛ ye sɔɔ. 25-26 Ma Yehu u win tabu sunɔ turo Bidikaa sɔɔwa u nɛɛ, sanam mɛ sa Akabu swi ka dumi a yaaye ye Yinni Gusunɔ u gerua win sɔ? U nɛɛ, nge mɛ Akabu u Naboti ka win bibun yem yari gbaa te sɔɔ, nge mɛya u koo maa de win bweserun yem mu yari gbaa te sɔɔ. Yen sɔ, a Yoramun goo te suo a kare gbaa ten mi.

Ba Akasia

Yudaban sina boko go

(I maa mɛrio Bandun Gari II, 22:7-9)

27 Ye Akasia u wa mɛ, yera u duka sua u da Bɛti Gani gia. Ma Yehu u nɔn naa swi sere Gurin gungurɔ, Yibileamun bɔkuɔ. Ma u nɛɛ, i nɔn tweeyo, ma ba nɔn twee ba ka da Megidoɔ. Miya u gu. 28 Ma win bwɔaba win goru sua ba ka da Yerusalemuɔ ba sikua, win baababan sikaɔ, Dafidin wuuɔ.

29 N deema Akasia wi, u bandu diwa Yudaa Akabun bii Yoramun bandun wɔɔ wɔkura tiase sɔɔ.

Ba Yesabeli go

30 Yen biruwa Yehu u dua Yisireliɔ. Ye Yesabeli u nua mɛ, yera u win wuswaa buraru kua u kiroba doke nɔniɔ. Ma u win wiru yara fenɛntin di u ka yam mɛera. 31 Sanam mɛ Yehu u dua wuuɔ, yera Yesabeli u nɔn sɔɔwa u nɛɛ, Simiri wi u ra win yinni gon kɔsire, n sere do a ka na mi?

32 Ma Yehu u wuswaa seeya fenɛnti yen bera gia wɔllɔ u nɛɛ, wara u ka man yɔra.

Ma sina bokon sɔm kowobun wirugibu gabu yiru n̄ kun mɛ ita ba nɔn mɛrima temɔ. 33 Yera u nɛɛ, i Yesabeli kasa kooma temɔ.

Ma ba nɔn kasa kua. Yera win yem yari gbɔraru wɔllɔ, ka maa dumin wɔllɔ. Ma Yehu u nɔn yasisi ka tabu kɛkɛ ye dumi gawe.

34 Yen biruwa Yehu u dua sina kpaaru mi, ma u di u nɔra. Yera u nɛɛ, i doo i kurɔ kam wi sike domi u sɔawa sina bokon bii.

35 Ye ba da, yera ba deema win wii koko ka win naasu ka nɔm taranu tɔnawa nu wɔa mi, ma ba nu sua ba sikua. 36 Ma ba da ba ye Yehu sɔɔwa, yera u bu wisa u nɛɛ, mɛya Yinni Gusunɔ u raa gerua saa win sɔmɔ Eli Tisibigiin nɔn di, ye u nɛɛ, bɔna nu koo Yesabelin goru tem Yisirelin gberɔ. 37 Nge mɛya win wasin sukum mu kua taaki Yisirelin gberɔ. Kpa bu ku raa ka nɛɛ, Yesabelin sikira mini.

Ba Akabun bweseru go

10

1 Akabu u bibu mɔwa wata ka wɔkuru, ba wɔa Samariɔ. Ma Yehu u Yisirelin sinambu tireru yorua ka yen guro gurobu ka sere be ba Akabun bii be neni u nɛɛ, 2 bɛɛ be i sina bokon bibu kɔsu ka win tabu kɛkɛ yi dumi gawe, ka win dumi ka wuu gbɔraruguu ka win tabu yɔnu, tire teni tɔ n bɛen nɔma dua, ye ko i ko wee, 3 i mɛrio win bii be sɔɔ, wi n weenɛ u win baan gɔna kɔsire ko kpa i nɔn ko sunɔ. Yen biru kpa i nɔn sanna.

4 Ye ba tire te wa, ma ba bɛrum soora gem gem ba nɛɛ, wee sinambu yiru ba n̄ kpia ba yɔre wunɛ Yehun wuswaaɔ. Kaa sere gere bɛɛ? 5 Sina kpaarun sɔm kowobun wirugii ka wuun wirugibu ka guro gurobu, ka be ba sina bii be neni, ba menna ba Yehu bii gɔria ba nɛɛ, sa ko n sɔawa wunen bwɔabu. Ye a maa gerua kpuro yera sa ko ko. Sa n̄ goo bandu wɛemɔ.

6 Yera Yehu u maa bu tireru yorua u nɛɛ, i n sɔan na negibu, ma i ko i nen gere wura, i man bii ben winu bɔriama Yisireliɔ sia amadaare.

N deema tem min wirugiba ba sina bokon bibu wata ka wɔku te neni.

7 Ye ba tire te wa, yera ba sina bibu wata ka wɔku te mwɛera, ba ben winu bura. Ma ba nu gure birenu sɔɔ ba ka Yehu daawa Yisireliɔ. 8 Ma win sɔmɔ u da u nɔn sɔɔwa u nɛɛ, ba ka sina bii ben wii ni na. Yera u nɛɛ, bu nu bɔnu koowo suba yiru kpa bu nu yi kɔnnɔwɔ sere sisiru bururu. 9 Ye u yara sisiru bururu, ma u da u yɔra tambu kpuron wuswaaɔ u nɛɛ, bɛɛ i sɔawa gemgibu. Adama nɛ, na nen

yinni sina boko Yoramū seesi ma na nùn go. Beni maa ni, wara u be go. ¹⁰ I n yē ma Yinni Gusunən gari yi u gerua Akabun bweserun sō, yen gaa kun kam wərimə domi u win nəə mwεεru yibiaməwa te u kua saa win səmə Elin nən di.

¹¹ Ma Yehu u tən be ba tie Akabun yenuə kpuro go Yisirēliə, saa be ba sāa wirugibu ka win kpaasibu ka win būu yāku kowobu, baa ben turo u n̄ deri.

Yehu u Akasian tumbu go

(I maa mεerio Bandun Gari II, 22:8)

¹² Yen biru Yehu u seewa u da Samariə mi yāa kparobu ba ra ben yāanu səri bu ka nin sansu bəəri.

¹³ Yera u ka Akasia Yudaban sina bokon mero bisibu gabu yinna. Ma u bu bikiə u nεε berà i sāa.

Ba nùn wisa ba nεε, sa sāawa Akasian mero bisibu. Sa nawa su ka Yesabelin bibu təbiri ka sina bokon bii be ba tie Yisirēliə.

¹⁴ Yera Yehu u win bwāabu sōwa u nεε, i bu məə wasiru.

Ma ba bu mwεera wasiru ba sakira. Baa ben turo ba n̄ deri. Yen biru ba ben gonu sure dəkə kpiriru garu səə. Be ba go mi, ben geera sāawa tənū weeru ka yiru.

Yehu u maa

Akabun tən be ba tie go

¹⁵ Ye Yehu u doona min di, yera u ka Yonadabu, Rekabun bii yinna u wee. Ma u nùn təbura. Yen biru u nεε, wunen gōru ga dεere nge mε neguu ga sāa wunen sō?

Ma Yonadabu u nùn wisa u nεε, oo.

Ma Yehu u nεε, n̄ n mən na, a man nəma wεema.

Ma u nùn nəma wē. Yera Yehu u nùn yəəsia win tabu keke səə, u yōra win bokuə. ¹⁶ Ma u nεε, su da sannu kpa a wa səmbu te na m̄ ka kīru Yinni Gusunən sō.

¹⁷ Ye ba tura Samariə, ma Yehu u Akabun tən be ba tie kpuro go. U bu kpeerasia nge mε Yinni Gusunə u gerua saa win səmə Elin nən di.

Yehu u būu wi ba m̄ Baalin

sāabu kpuro go

¹⁸ Yen biru Yehu u tumbu kpuro menna u bu sōwa u nεε, Akabu u būu

wi ba m̄ Baali sāwa fiiko. Adama nε, kon nùn sāwa gem gem. ¹⁹ Yen sō tē, i man Baalin yāku kowobu menna ka ben sərobu ka ben bwāabu be ba ra gesi Baali ye sā kpuro. I ku ra de baa ben tən turo u sina. Domi na kī n yāku bakaru kowa Baalin mi. Ben wi u maa yina u na sere bu yēro go.

Adama u yeni geruməwa u ka Baalin sāabu kpuro bwisi kua u bu go.

²⁰ Yehu u bu sōwa u nεε, bu kparo kpa tumbu kpuro bu menna sō teeru bu

Baali sā. Ma ba kpara. ²¹ Yera u maa səməbu gəra Isireliban tem kpuro səə.

Ba Baalin sāabu kpuro menna. Baa ben tən turo kun sine. Ma be kpuro

ba yiba būu wi ba m̄ Baalin diru mi, siki siki. ²² Ma u wi u ra būu dii ten

yāku yānu bere sōwa u nεε, u yāa ni yarama u be ba koo būu ni sā kpuro

wē. Ma u nu yarama. ²³ Yera Yehu ka Yonadabu Rekabun bii ba dua būu

diru mi, ba būu sō be sōwa ba nεε, i mεerio sāa sāa Yinni Gusunən sāabu

bà n wāa mi. Domi Baalin sāabu tənə tənawa sa kī ba n wāa mini.

²⁴ N deema Yehu u tabu durəbu gəsa tumbu wene u yōrasia dii ten kənnəwə

u bu sōwa u nεε, bεen wi u dera tən be ba wāa dii te səə, baa ben turo, u

yara u doona, yērowa ba koo go. Ma wi Yehu ka Yonadabun tii ba dua bu ka

sarabun yākuru ko Baalin mi ka maa yāku dō mwaararugiru. ²⁵ Sanam mε

ba yāku ni kua ba kpa, yera Yehu u tabu kowo be sōwa u nεε, i duo mi, i

būu sō be kpuro go, i ku ra de baa ben turo u yari.

Ma ba dua mi, ba bu go go ka takobi. Yera ba goo ni yara ba ka da wuun

biruə. Yen biru ba gəsira ba wura būu diru mi. ²⁶ Ma ba Baalin bwāaroku ge

yarama ba dō mēni təwə. ²⁷ Yen biru ba būu dii te sura. Ma mi kpuro n kua

təmbun swaa swī yeru sere ka gisə.

Yehun gəə

²⁸ Nge mεsuma Yehu u ka Baalin sāaru kpeerasia Isireliə. ²⁹ Adama ka

mε, u Yeroboamu Nebatin biin yira swī, wi u Isireliba doke toraru səə, ye

ba ka naa buu wuraginu sāwa ni u kua u yi Beteliə, ka Danuə.

³⁰ Yera Yinni Gusunɔ u Yehu sɔɔwa u nɛɛ, wunen bibu ba koo bandu diwa Isireliɔ sere ka ben debuminɔ, yɛn sɔ a kua ye ya wã nen nɔni sɔɔ. A Akabun bweseru go nge mɛ na gerua.

³¹ Adama ka mɛ, Yehu u n̄ Gusunɔ Isireliban Yinni mɛm nɔɔwɛ kpuro, domi Yeroboamun yira u swĩ, wi u Isireliba doke toraru sɔɔ.

³²⁻³³ Saa ye sɔɔra Yinni Gusunɔ u Isireliban tem kawabu torua. Ma u dera Hasaeli u bu seesi u ben tem nɔɔ bura yenu kpuro mɛwɛɛra. Nge mɛya n kua ba n̄ ka Yuudenin sɔɔ yari yerun bera kpuro mɔ n ka da sere daa te ba m̄ Aanɔɔwɔ, Anɛɛn bera gia, Galadi ka Basanin temɔ, mi Gadigibu ka Rubeniba ka Manaseba ba wãa.

³⁴ Ye Yehu u maa kuan sukum ka wɔrugɔɔ te u sɔɔsi, ye kpuron gari yi yorua Isireliban sinambun faagin tireru sɔɔ. ³⁵⁻³⁶ U kuawa wɔɔ tɛna yiru sari bandu sɔɔ, Samariɔ Isireliba sɔɔ. Yen biru u kpuna u gu. Ma ba n̄n sikua win baababan sikɔ Samariɔ. Ma win bii Yoakasi u bandu kɔsire kua.

11

*Atali u bandu wɔra Yudaɔ
(I maa mɛriɔ Bandun Gari II, 22:10-12)*

¹ Ye Atali sina boko Akasian mero u wa ma win bii u gu, yera u seewa u sina bibun bweseru kpuro go. ² Adama Yoseba, Yoramun sina bokon bii, u win sesu Akasian bii Yoasi sua asiri sɔɔ sanam mɛ Atali u sina bii be goomɔ. Ma u da u n̄n berua win nɔɔrion kpin yerɔ Yinni Gusunɔn sãa yerɔ. Nge mɛya n kua ba n̄ ka Yoasi go. ³ Ma Yoseba u n̄n berua wɔɔ nɔɔba tia sãa yeru mi. N deema saa ye sɔɔ, Atali u bandu dii tem mi.

*Ba Yoasi kua sunɔ
(I maa mɛriɔ Bandun Gari II, 23:1-21)*

⁴ Ye Yoasi u kua wɔɔ nɔɔba yiru mi ba n̄n berua mi, yera Yehoyada yãku kowo u tabu kowobu wunɔm wunɔm wirugibu menna ka Keretiba ka sina bokon kɔsobu Yinni Gusunɔn sãa yerɔ, u ka bu arukawani bɔkua. Ma u dera ba bɔrua sãa yee ten mi. Yen biru u bu sina bokon bii Yoasi wi sɔɔsi.

⁵ Ma u bu wooda yeni wɛ u nɛɛ, ye i ko i ko wee. Bɛɛ sɔɔ, be ba koo sɔmburu ko tɔɔ wɛrarugiru sɔɔ, ba koo bu bɔnu kowa wuunu ita. Kpa wuu teeru tu sina bokon yenu kɔsu. ⁶ Yiruse maa, tu maa yɔra kɔnnɔ ge ba m̄ Suuri gia. Kpa itase te ta tie, tu yɔra sina kpa kɔsobun biruɔ bu ka tɔmbu yinari bu du mi. ⁷ Wuunu yiru ni nu n̄ sɔmburu m̄ tɔɔ wɛrarugiru sɔɔ, niya nu koo Yinni Gusunɔn sãa yeru kɔsu mi sina boko u wãa. ⁸ Kpa nu n̄n sikerenɛ, ben baawure u n̄ win tabu yãnu neni. Saa ye sɔɔ, wi u bu besu kpuro bu yɛro goowo. Ba ko n̄ wãawa sina bokon bɔkuɔ u n̄ yariɔ n̄ kun mɛ u n̄ duɔ.

⁹ Ma tabu kowobun wirugii be, ba kua kpuro nge mɛ Yehoyada u bu yiire. Ben baawure u win tabu kowobu sua be ba ra sɔmburu sue tɔɔ wɛrarugiru sɔɔ, ka sere be ba ra maa wɛre te sɔɔ. Be kpuro ba da Yehoyadan mi. ¹⁰ Yera Yehoyada wi, u wirugii be, Dafidin yaasi wɛ yi yi wãa Yinni Gusunɔn sãa yerɔ ka tɛrenu. ¹¹ Ma tabu kowo ben baawure u win tabu yãnu neni ba ka yɔ ba sina boko sikerenɛ yãku yerun bɔkuɔ Yinni Gusunɔn sãa yerɔ. ¹² Yãku kowo Yehoyada u Yoasi, sina bokon bii yarama. U n̄n sina furɔ dokea ma u n̄n woodan tireru wɛ. Yen biru ba n̄n gum tãre wirɔ ba kua sunɔ. Ma ba taki kua ba nɛɛ, sina boko, wunen wãaru tu daka da.

¹³ Saa ye sɔɔ, Atali u tɔn be kpuron wurenu nua, yera u seema u na Yinni Gusunɔn sãa yeru mi. ¹⁴ U wa wee, sina boko u yɔ mi sina bokoba ra yɔre bu ka gari ko, ka tabu sinambu ka be ba ra kɔbi so, be kpuro ba yɔ sina bokon bɔkuɔ. Ma tem mɛn tɔmbu kpuro ba nuku dobu m̄, ba kɔbi soomɔ. Saa yera Atalin tii u win yaberu nenua u karana u nɛɛ, ba man seesi! Gbera man di!

¹⁵ Yehoyada u n̄ k̄i bu Atali go Yinni Gusunɔn sãa yerɔ. Yen sɔna u wirugii be sɔɔwa u nɛɛ, i Atali yaro tɔɔwɔ. Wi u n̄n swĩ kpuro, i yɛro goowo ka takobi.

¹⁶ Ma ba ka n̄n yara, ba ka da sina bokon yenuɔ ka swaa ye dumi yi ra ka

du. Miya ba nùn go.

¹⁷ Yen biru Yehoyada u dera sina boko Yoasi ka win tǎmbu Yudaba ba ka Yinni Gusunǎ arukawani bǎkua ye ya gerumǎ ma ba ko n sǎa win tǎmbu. ¹⁸ Ma ba da bũu wi ba mǎ Baalin dirǎ, ba tu kǎsuka muku muku ka ten turanu ka ten bwǎarokunu. Ma ba Matani go wi u sǎa Baali yen yǎku kowo. Yen biruwa Yehoyada yǎku kowo u tǎmbu yi yi bu ka Yinni Gusunǎn sǎa yeru kǎsu.

¹⁹ Ma u dera tabu kowobun wirugii be, ka Kereti be, ka sina bokon tiin kǎso be, ka sere maa wuun tǎmbu kpuro, ba ka Yoasi yara Yinni Gusunǎn sǎa yee ten min di, ba ka nùn da sina kpaarǎ ka swaa ye sina bokon kǎsobu ba ra ka du. Ma ba nùn swĩi sina kitarǎ. ²⁰ Ma tǎn be kpuro ba nuku dobu mǎ.

Ba wǎa bǎri yendu sǎǎ, domi ba Atali go ka takobi sina kpaarǎ.

12

*Yoasi u kua Yudaban sina boko
(I maa mǎerio Bandun Gari II, 24:1-3)*

¹⁻² Yehun bandun wǎǎ nǎǎba yiruse sǎǎra Yoasi u bandu di Yerusalemuǎ. U mǎwa wǎǎ nǎǎba yiru saa ye sǎǎ. Ma u kua wǎǎ weeru ban te sǎǎ. Win mǎron yĩsira Sibia Beri Sebagii. ³ Yoasi wi, u kuawa ye ya Yinni Gusunǎ wǎre win wǎaru sǎǎ. Yera u yǎku kowo Yehoyadan sǎǎsiru wura. ⁴ Adama u ñ gunguu ni kǎsuke ñin mi ba ra bũnu sǎ. Domi tǎmba ra n daamǎ mi ba n bũu ni sǎamǎ kpa ba n turare dǎǎ dokemǎ.

*Yoasi u Yinni Gusunǎn sǎa yeru sǎnwa
(I maa mǎerio Bandun Gari II, 24:4-14)*

⁵ Yoasi u dera ba Yinni Gusunǎn sǎa yeru sǎnwa ma u yǎku kowobu mǎnna u bu sǎǎwa u nǎǎ, bu gobi mǎǎ yi ba ka na sǎa yerun sǎ. Yiya yi ba raa baawure bure win wǎarun sǎ, ka sere maa yi gaba gǎru doke ba wǎ ka nuku tia. ⁶ U nǎǎ, bu yi kpuro mǎǎ begibun min di. Kpa bu yi dendi bu ka sǎa yee te sǎmǎ mi ta sankira.

⁷ Adama yǎku kowo be, ba ñ sǎa yee te sǎnwa sere n ka kua sina boko

Yoasin bandun wǎǎ yenda itase. ⁸ Yera sina boko u yǎku kowo Yehoyada ka yǎku kowo be ba tie soka. Ma u bu bikia u nǎǎ, mban sǎna i ñ sǎa yee te sǎnwa. N n mǎn na, i ku ra maa gobi gǎǎ mwa tǎmbun min di, bǎǎn tiin sǎ. Adama i ko yi deriwa i ka sǎa yee te sǎmǎ.

⁹ Ma yǎku kowo be, ba gǎru doke bu ku maa tǎn ben gobi mwa, kpa bu ku maa bu sǎa yee ten sǎmbun sǎmburu nǎmu sǎndia.

¹⁰ Yera yǎku kowo Yehoyada u kpakoro piibu gagu kua, u gu yaba wǎllǎ. Ma u da u yi yǎku yerun bǎkuǎ, nǎm geu gia, Yinni Gusunǎn sǎa yerun kǎnnǎwǎ. Gobi yi tǎmba ka na sǎa yee ten sǎ, mi sǎǎra yǎku kowo be ba sǎa yee te kǎsu ba ra yi kpǎǎ. ¹¹ Bǎ n wa gobi yi, yi dabia kpakoro te sǎǎ, yera ba ra sunǎn tire yoro ka yǎku kowo tǎnwero sokusie bu yi gura bu gari. ¹² Kpa bu yi be ba koo sǎa yee ten sǎmburu ko nǎma bǎria. Yiya ba ka dǎa dǎkobu kǎsia, ka nǎman sǎm kowobu, ¹³ ka banǎbu, ka be ba kpenu dǎkumǎ. Yi sǎǎra ba ka maa dǎa dwa ka kpenu ka gǎa ni ba koo ka sǎa yee te sǎmǎ kpuro gesi.

¹⁴ Adama baa yin gǎǎ, ba ñ ka sǎa yee ten dendi yǎnu dwa nge gbǎa ye ba kua ka sii geesu ñ kun mǎ wobunu, ñ kun mǎ nǎri, ñ kun mǎ kǎbi, ñ kun mǎ dendi yǎa ni ba kua ka wura, ñ kun mǎ ka sii geesu. ¹⁵ Be ba sǎmbu te mǎ, beya ba yi wǎ ba ka sǎa yee te sǎnwa. ¹⁶ Ba ku ra bu bikie nge mǎ ba ka gobi yi dendisnamǎ. Domi ba ye kpuro mǎwǎ dee dee.

¹⁷ Gobi yi ba ra wǎ yaa saberun ayerǎ, torarun yǎkurun sǎ ba ku ra yi yi Yinni Gusunǎn sǎa yerun sǎ. Yiya yi ra ko yǎku kowogii.

*Yoasin bandun kpeeru
(I maa mǎerio Bandun Gari II, 24:23-27)*

¹⁸ Saa ye sǎǎra Sirin sina boko Hasaeli u Gati wǎri. Ma u ye mwa. Yen biru u gǎru doke u da u Yerusalemu mwa. ¹⁹ Yera Yoasi Yudan sina boko u yǎa geenu gura ni win tii u yi Yinni Gusunǎn sǎ, ka sere ni win baababa Yosafati ka Yoramu ka Akasia ba yi, ka

maa wura ye ya wāa Yinni Gusunən arumanin beru yerə, ka sere ye ya wāa sina kpaarə. Ye kpurowa u sua u Hasaeli Sirin sina boko mərɪsia. Ma Hasaeli wi, u n̄ maa Yerusalemu wəri.

²⁰ Ye Yoasi u kuan sukum mu yorua Yudab sinambun faagin tireru sɔɔ. ²¹⁻²² N deema win bwāabu Yosakaa Simɛatin bii, ka Yosabadi Somɛɛn bii, beya ba n̄n seesi ba go Milon dirə Silan wəwaa. Ma ba n̄n sikua win baababan sikaɔ Dafidin wuuə. Ma win bii Amasia u bandu kəsire kua.

Yoakasi u kua Isireliban sina boko

13

¹ Yoasi Akasian bii, Yudaban sina bokon bandun wɔɔ yenda itase sɔɔra Yoakasi, Yehun bii u bandu di Isireliba sɔɔ, Samariə. Yoakasi wi, u kuawa wɔɔ wəkura nɔɔbu ka yiru ban te sɔɔ.

² Kɔsa u kua Yinni Gusunən n̄ni sɔɔ, Yeroboamu Nɛbatin biin yira u swī mam mam, wi u Isireliba doke toraru sɔɔ. ³ Saa ye sɔɔra Yinni Gusunə u ka Isireliba m̄ru bara too. Ma u bu Sirin sina boko Hasaeli n̄mu b̄ria ben wāaru kpuro sɔɔ n̄ ka girari sere win bii Beni Hadadin waati kpuro sɔɔ.

⁴ Yera Yoakasi u Yinni Gusunə somiru kana. Ma Yinni Gusunə u n̄n wurari. Domi u wa dam m̄ Sirin sinam be, ba Isireliba d̄remə. ⁵ Yera u bu faaba kowo seeya wi u bu yara n̄ni swāa ten min di. Saa yera ba sina ka b̄ri yendu ben yenusə nge yellu.

⁶ Adama ka m̄, ba n̄ Yeroboamun bweserun yira deri wi u Isireliba doke toraru sɔɔ. Ba wəriwa win durum sɔɔ. Ba maa dera b̄u wi ba m̄ Asitaaten bwāarokunu nu gire Samariə.

⁷ Yoakasin tabu kowobu sɔɔ, Yinni Gusunə u dera Sirin sina boko u ben dabiru go, u nama muku muku ba kua nge tua. Maasəbu weeraakuru t̄nawa u n̄n deria ka tabu kowobu n̄rəbun suba wəkuru (10.000) ka tabu k̄k̄e yi dumi gawe wəkuru.

⁸ Ye Yoakasi u kuan sukum, ka w̄rugə te u s̄s̄si, ye kpuron gari yi yorua Isireliban sinambun faagin tireru sɔɔ. ⁹ Yeniban biru u kpuna u gu. Ma ba n̄n sikua win baababan

sikaɔ Samariə. Ma win bii Yoasi u bandu kəsire kua.

Yoasi u kua Isireliban sina boko

¹⁰ Yoasi Yudaban sina bokon bandun wɔɔ t̄na ka n̄ba yiruse sɔɔra, Yoasi Yoakasin bii u bandu di Isireliba sɔɔ Samariə. U kuawa wɔɔ wəkura nɔɔbu ka tia ban te sɔɔ. ¹¹ Yoasi wi, k̄sa u kua Yinni Gusunən wuswaa. Yeroboamu Nɛbatin biin yira u swī mam mam, wi u Isireliba doke toraru sɔɔ.

¹² Ye Yoasi u kuan sukum ka w̄rugə te u s̄s̄si, ka sere maa taa bi u kua ka Amasia Yudaban sina boko, ye kpuron gari yi yorua Isireliban sinambun faagin tireru sɔɔ. ¹³ Ma u kpuna u gu, ba n̄n sikua mi ba ra Isireliban sinambu sike. Ma win bii Yeroboamu u bandu kəsire kua.

Isireliba ba koo Sirigibu kamia

¹⁴ Elisee u bara. Bara tera u ka gu. Adama u sere gbi, Yoasi Isireliban sina boko u da win mi, u swī win wuswaa u n̄ɛ, n̄n baaba! N̄n baaba wun̄ wi a s̄a Isireliban dam m̄ mu bu k̄su nge ben tabu k̄k̄e dumigii ka ben maasəbu.

¹⁵ Elisee u n̄n s̄s̄wa u n̄ɛ, a doo a tendu sua ka s̄ɛnu.

Ma u ten te sua ka s̄ɛ ni. ¹⁶⁻¹⁷ U maa n̄n s̄s̄wa u n̄ɛ, a f̄n̄enti wukio ye ya wāa s̄s̄ yari yeru gia.

Ma sina boko Yoasi wi, u ye wukia. Ma Elisee u maa n̄ɛ, a wun̄n ten te suo a b̄ri.

Ma sina boko u tu sua u b̄ri. Yera Elisee u win n̄ma s̄ndi sina bokogian w̄llə. Ma u n̄n s̄s̄wa u n̄ɛ, a toowo. Ma u toba. Yen biru u maa sina boko Yoasi s̄s̄wa u n̄ɛ, nasaran s̄uwa mi. Geya ga s̄s̄si ma Yinni Gusunə u koo b̄ɛ nasara w̄ Sirigibun w̄llə. I ko i bu gowa mam mam Afekiə.

¹⁸ Elisee u kpam Yoasi s̄s̄wa u n̄ɛ, a s̄ɛ ni suo.

Ma u nu sua. Yera u n̄ɛ, a ka nu tem soowo.

Ma u so n̄n ita u ȳra. ¹⁹ Ma Elisee u ka sina boko m̄ru kua u n̄n s̄s̄wa u n̄ɛ, kaa raa sowa n̄n n̄bu n̄ kun m̄ n̄n n̄ba tia. Saa yera kaa raa Sirigii be go mam mam. Adama wee t̄ n̄n ita t̄nawa kaa bu kamia.

²⁰ Yen biruwa Elisee u gu, ba nùn sikua. Yen wōō ge ga swīi sōōra Mōabun tabu kowobun wuunu ganu nu ra Isireliba wōōraa nε. ²¹ Yera sōō teeru durō goo u gu Isireliban suunu sōō. Ye ba nùn sikumō, yera ba wa wee, Mōabuban tabu kowo wuuru gara kurama. Ma ba goo te kare Eliseen siki wōōruō. Ye durō win goo te, ta da ta Eliseen kukunu wōōri, yera durō wi, u kua waso. Ma u seewa u yōōra.

Isireliba ba Sirigibu kamia

²² Hasaeli, Sirin sina boko u raa Isireliba dam dōre Yoakasin wōōarun tōōru kpuro sōō. ²³ Adama Yinni Gusunō u bu mēerima, ma u ben wōnwōndu wa, arukawani ye u ka Aburahamu ka Isaki ka Yakōbu bōkuan sō. U n̄ wure u bu biru kisi, bu kam ko.

²⁴ Hasaeli wi, u gu. Ma win bii Beni Hadadi u bandu kōsire kua. ²⁵ Saa ye sōōra Yoasi Yoakasin bii, u Isireliban wuu si mwēera si Beni Hadadin tundo Hasaeli u raa mwēera tabu sōō. Nōn itawa u Beni Hadadi wi tabu di u ka wuu si kpuro mwēera.

14

Amasia u kua Yudaban sina boko (I maa mēerio Bandun Gari II, 25:1-4,11-12,17-28; 26:1-2)

¹ Yoasi Yoakasin bii, Isireliban sina bokon bandun wōō yiruse sōōra Amasia, Yoasi Yudaban sina bokon bii u bandu di Yudaō. ² Saa ye u ban te di, wōō yēnda nōōbuwa u mō. Ma u kua wōō tēna tia sari bandu sōō Yerusalemūō. Win mēron yīsira Yoādani Yerusalemūgii. ³ Gea u kua Yinni Gusunōn nōni sōō, adama ya n̄ Dafidigia tura. U kuawa nge mē win tundo Yoasi u kua. ⁴ U n̄ maa gunguu n̄n mi ba ra būnu yākuru ko kōsuke. U dera ba yākunu mō ma ba turare dōō dokemō nin wōōlō.

⁵ Sanam mē win banda dam kua, yera u win bwāabu go, be ba raa win tundo go. ⁶ Adama u n̄ tōn ben bibu go nge mē ya yorua Mōwisin tireru sōō tē sōō Yinni Gusunō u nεε, ba n̄ tundo goomō win biin torarun sō. Mēya ba n̄ maa bii goomō win tondon torarun

sō. Adama wi u tora wiya ba koo go. ⁷ Amasia wiya, u maa Edōmuban tabu kowobu nōōrōbun suba wōkuru (10.000) go wōōwa sōō ye ba sokumō Bōru. Taa bi sōōra u wuu ge ba sokumō Sila mwa, ma u gen yīsiru gōsia Yokutēeli. Yīsī tera ba ka gu sokumō sere ka gisō.

⁸ Yera u maa Yoasi Yoakasin bii, Yehun debubu sōmō gōria u nεε, u seema bu yinna bu tabu ko. ⁹ Yera Yoasi wi, u Amasia sōōwa u nεε, sāku koru garu ta wōōa Libanin guurō, tera ta dōā bakarū garu gōria ta nεε, a man wunēn bii wōndia kēema u ko nēn biin kurō. Yera gbēeku yēē yi seewa yi da yi sāku koo te taaka yi go. ¹⁰ Geema Amasia, wee tē a Edōmuba kamia ma a tii sue. A n̄ sinamō wunēn yēnuō sēē? Kpa a n̄ nuku dobu mō wunēn nasaran sō? Mban sōna kaa maa tii tabu kpēē bi bu koo ka nun kōsa naawa kpa wunē ka Yudaba i kam ko.

¹¹ Adama Amasia kun win gere swaa sue. Ma Yoasi Isireliban sina boko u da u bu tabu wōōri. Ma ba yinna ba waana nōni ka nōni wi ka Yudaban sina boko Bēti Semēsio, Yudaban temō. ¹² Ma Isireliba ba Yudaba kamia ba duki yakikira, ben baawure u da u wōōri win kuu bekurugirō. ¹³ Isireliban sina boko Yoasi, Akasin debubu u Amasia Yudaban sina boko yoru mwa Bēti Semēsī mi. Yen biru u da Yerusalemūō ma u yen gbārarun gana sura gōm soonu nēeru (400) saa kōnnō ge ba mō Efaraimun di sere n̄ ka da kōnnō ge ga wōōa sōō yēsan nōm geu gia. ¹⁴ Ma u da u wura gura, ka sii geesu ka sere gāa gee ni nu wōōa Yinni Gusunōn sōā yerō ka sinambun arumanin beru yerō. Yen biru u maa tōmbu mōōru mwēera. Ma u gōsira Samariō.

¹⁵ Ye Yoasi u kuan sukum ka wōrugōō te u sōōsi ka taa bi u ka Amasia Yudaban sina boko kua, ye kpuron gari yi yorua Isireliban sinambun faagin tireru sōō. ¹⁶ Sanam mē Yoasi u kpuna u gu, ba nùn sikua Samariō mi ba ra Isireliban sinambu sike. Ma win bii Yeroboamu u bandu kōsire kua.

¹⁷ Isireliban sina boko Yoasi, Yoakasin biin gōōn biru, Amasia

Yoasin bii, Yudaban sina boko u maa kuawa wɔɔ wəkura nɔɔbu. ¹⁸ Ye Amasia u kuan sukum mu yorua Yudaban sinambun faagin tireru sɔɔ.

¹⁹ Yera sɔɔ teeru ba nùn seesi Yerusalemuɔ. Ma u duka yakura u da Lakisiɔ. Adama ba nùn naa swĩ mi, ba go. ²⁰ Ma ba win goo te sua ka keke ye dumi gawe ba ka na Yerusalemuɔ ba sikua win baababan sikaɔ, Dafidin wuuɔ. ²¹ Yeniban biru Yudaba kpuro ba Asaria Amasian bii sua ba swĩ win tundon bandun sɔɔ. Saa ye sɔɔ, u mɔwa wɔɔ wəkura nɔɔbu ka tia. ²² Ye Asaria u bandu di u kpa, yera u Elati mwa ma u ye bana sɔnwa.

Yeroboamu yiruse

u kua Isireliban sina boko

²³ Amasia Yoasin bii Yudaban sina bokon bandun wɔɔ wəkura nɔɔbuse sɔɔra Yeroboamu Yoasin bii, Isireliban sina boko u bandu di Samariɔ. Ma u kua wɔɔ weeru ka tia. ²⁴ Kɔsa u kua Yinni Gusunɔn wuswaaɔ. Yeroboamu Nebatin biin yira u swĩ mam mam, wi u Isireliba doke toraru sɔɔ. ²⁵ U Isireliban wusu kpuro mwɛera si su wɔa saa Hamatin di, sɔɔ yɛsan nɔm geu gia sere n ka da nim wɔku bɔruguuɔ nge mɛ Yinni Gusunɔ u gerua saa win sɔmɔ Yonasi Amitain biin nɔn di, wi u sɔa Gati Hefɛgii. ²⁶ Mɛya Yinni Gusunɔ u Isireliban nɔni swāaru wa ta kpā. Domi be kpurowa ba yoru dimɔ, ba n̄ maa goo mɔ wi u koo bu wɔra. ²⁷ N deema Yinni Gusunɔ u n̄ gɔru doke u ka Isireliban yīsiru go. Yen sɔna u bu faaba kua saa Yeroboamu Yoasin biin nɔman di.

²⁸ Ye Yeroboamu u kuan sukum ka wɔrugɔɔ te u sɔasi taa bi u kua sɔɔ, ka nge mɛ u wuu si su wɔa Damasiɔ ka Hamatiɔ mwɛera si su raa sɔa Yudabaqisu, ye kpurowa ya yorua Isireliban sinambun faagin tireru sɔɔ. ²⁹ Sanam mɛ u kpuna u gu, ba nùn sikua win baababan sikaɔ mi ba ra Isireliban sinambu sike. Ma win bii Sakari u bandu kɔsire kua.

15

Asaria

u kua Yudaban sina boko (I maa mɛrio Bandun Gari II, 26:3-4,21-23)

¹ Yeroboamu Isireliban sina bokon bandun wɔɔ tɛna ita sarise sɔɔra Asaria Amasian bii u bandu di Yudaa. ² U mɔwa wɔɔ wəkura nɔɔbu ka tia sanam mɛ u bandu di. Ma u kua wɔɔ weeraakuru ka yiru bandu sɔɔ. Win mɛron yīsira Yekolia, Yerusalemugii. ³ U kua ye ya wā Yinni Gusunɔn wuswaaɔ nge mɛ win baaba Amasia u kua. ⁴ Adama u n̄ gungunu mi ba ra bũu yākunu ko, bu turare dɔɔ doke kɔsuke. Domi tɔmba daamɔ ba yākunu mɔ mi.

⁵ Yera Yinni Gusunɔ u sina boko wi bara disigiru kpɛɛ sere u da u ka gu. Ma ba nùn yara ba ka da diru garun mi. U wɔa mi wi turo. Ma win bii Yotamu u nùn kɔsire kua u tem mɛ kpare.

⁶ Ye Asaria u kuan sukum mu yorua Yudaban sinambun faagin tireru sɔɔ. ⁷ Sanam mɛ u kpuna u gu, ba nùn sikua win baababan sikaɔ Dafidin wuuɔ. Ma win bii Yotamu u bandu kɔsire kua.

Sakari

u kua Isireliban sina boko

⁸ Asaria Yudaban sina bokon bandun wɔɔ weeru yiru sarise sɔɔra, Sakari Yeroboamun bii u kua Isireliban sina boko Samariɔ. U kuawa suru nɔɔba tia bandu sɔɔ. ⁹ Kɔsa u kua Yinni Gusunɔn wuswaaɔ, nge mɛ win baababa ba kua. Yeroboamu Nebatin biin yira u swĩ, wi, wi u Isireliba doke toraru sɔɔ. ¹⁰ Sɔɔ teeru Salumu Yabɛsin bii u nùn seesi u go Yibileamuɔ. Ma u bandu kɔsire kua.

¹¹ Ye Sakari u kuan sukum mu yorua Isireliban sinambun faagin tireru sɔɔ.

¹² Nge mɛya Yinni Gusunɔn gari yi ka koora yi u Yehu sɔɔwa u nɛɛ, win biba koo bandu diwa sere ka win bibun debuminɔ.

Salumu u kua Isireliban sina boko

¹³ Asaria Yudaban sina bokon bandun wɔɔ weeru tia sarise sɔɔra, Salumu u bandu di Samariɔ Isireliba sɔɔ. U kuawa suru tia ban te sɔɔ. ¹⁴ Sɔɔ teeru Menahemu Gadin bii u seewa Tirisan di u na Samariɔ. Miya u Salumu Yabɛsin bii go. Ma u bandu kɔsire kua.

¹⁵ Ye Salumu u kuan sukum ka nge me u Sakari seesi u go, ye kpurowa ya yorua Isireliban sinambun faagin tireru sɔɔ.

¹⁶ Yen biruwa Menahemu wi, u wuu ge ba mɔ Tifusaki wɔri. Ma u tɔmbu go saa Tirisani di n ka da Tifusaki mi. U Tifusaki ye wɔriwa ka dam yɛn sɔ tɔn be, ba yina u du ben wuuɔ, ma u ben gurigibun nuki besuka.

Menahemu u kua Isireliban sina boko

¹⁷ Asaria Yudaban sina bokon bandun wɔɔ weeru tia sarise sɔɔra Menahemu Gadin bii u bandu di Isireliɔ. U kuawa wɔɔ wɔkuru ban te sɔɔ Samariɔ. ¹⁸ Kɔsa u kua win wɔaru kpuro sɔɔ, Yinni Gusunɔn wuswaaɔ. Yeroboamu Nebatin biin yira u swii wi u Isireliba doke toraru sɔɔ.

¹⁹ Yen biruwa Pulu Asirin sina boko u na u Isireliba wɔri. Yera Menahemu u nɔn sii geesun tɔnnu tena wɛ u ka wa u nɔn deri kpa u maa win bandu tasisia. ²⁰ Menahemu wi, u sii gee si mweerawa be ba dukia mɔn mi. U ben baawure burewa sii geesun gobi weeraakuru. Ye Asirin sina boko u sii gee si mwa, yera u gɔsira u da win temɔ.

²¹ Ye Menahemu u kuan sukum ye kpuron gari yi yorua Isireliban sinambun faagin tireru sɔɔ. ²² Sanam me u kpuna u gu, ba nɔn sikua win baababan sikaɔ. Ma win bii Pekasia u bandu kɔsire kua.

Pekasia

u kua Isireliban sina boko

²³ Asaria Yudaban sina bokon bandun wɔɔ weeraakuruse sɔɔra Pekasia Menahemun bii, u bandu di Isireliba sɔɔ Samariɔ. Ma u kua wɔɔ yiru ban te sɔɔ. ²⁴ Kɔsa u kua Yinni Gusunɔn wuswaaɔ. Yeroboamu Nebatin biin yira u swii, wi u Isireliba doke toraru sɔɔ. ²⁵ Yera win tabu sunɔ Peka Remalian bii, ka Galadin tabu kowobu weeraakuru ba nɔn seesi ba go sina kpaarɔ Samariɔ. Yen biruwa ba maa Aagɔbu ka Arie go. Ma Peka u bandu kɔsire kua.

²⁶ Ye Pekasia u kuan sukum ye kpuron gari yi yorua Isireliban sinambun faagin tireru sɔɔ.

Peka

u kua Isireliban sina boko

²⁷ Asaria Yudaban sina bokon bandun wɔɔ weeraakuru ka yiruse sɔɔra Peka, Remalian bii, u bandu di Isireliba sɔɔ, Samariɔ. U kuawa wɔɔ yendu ban te sɔɔ. ²⁸ Kɔsa u kua Yinni Gusunɔn wuswaaɔ. Yeroboamu Nebatin biin yira u swii wi u Isireliba doke toraru sɔɔ.

²⁹ Pekan waati ye sɔɔra Tigilati Pilesee, Asirin sina boko, u Iyoni mwa ka Abeli Beti Maaka ka Yanɔa, ka Kedesi ka Hasori ka Galadi ka Galilen tem ka Nefitaliban tem kpuro. Ma u tem mi kpuron tɔmbu mweera u ka da Asiriɔ. ³⁰ Yen biruwa Osee Elan bii, u Isireliban sina boko Peka seesi u go. Ma u bandu di win ayerɔ. N deema Yotamu Asarian biin bandun wɔɔ yendusewa mi.

³¹ Ye Peka u kuan sukum ya yorua Isireliban sinambun faagin tireru sɔɔ.

Yotamu

u kua Yudaban sina boko

(I maa mɛerio Bandun Gari II, 27:1-3,7-9)

³² Peka, Remalian bii Isireliban sina bokon bandun wɔɔ yiruse sɔɔra Yotamu, Asarian bii, u bandu di Yudaɔ. ³³ U mɔwa wɔɔ yenda nɔɔbu sanam me u ban te di. Ma u kua wɔɔ wɔkura nɔɔbu ka tia ban te sɔɔ. Win mɛron yisira Yerusa, Sadokun bii. ³⁴ Win baaba Asarian yira u swii mam mam. U kua ye ya Yinni Gusunɔ wɛre. ³⁵ Adama u n gunguu nɔn mi ba ra bii yɔkuru ko kɔsuke. Ma tɔmba daamɔ ba yɔkunu mɔ mi, ba turare dɔɔ dokemɔ nin wɔllɔ.

Yotamu wiya, u Yinni Gusunɔn sɔa yerun kɔnnɔ ge ga mɛera sɔɔ yɛsan nɔm geu gia bana.

³⁶ Ye Yotamu u kuan sukum mu yorua Yudaban sinambun faagin tireru sɔɔ. ³⁷ Win waati ye sɔɔra Yinni Gusunɔ u dera Resini Sirin sina boko ka Peka, Remalian bii Isireliban sina boko ba Yudaba wɔrim torua. ³⁸ Sanam me Yotamu u kpuna u gu, ba nɔn sikua win baababan sikaɔ Dafidin wuuɔ. Ma win bii Akasi u bandu kɔsire kua.

16

*Akasi u kua Yudaban sina boko
(I maa mærio Bandun Gari II, 28:1-27)*

¹ Peka, Remalian biin bandun wǎo wǎkura nǎobuse sǎara Akasi, Yotamun bii u bandu di. ² Akasi wi, u mǎwa wǎo yǎndu sanam mɛ u ban te di. Ma u kua wǎo wǎkura nǎobu ka tia bandu sǎo Yerusalemǎ. Adama kǎsa u kua Yinni Gusunǎn wuswaaǎ. U ñ kue nge win sikado Dafidi. ³ Isireliban sinambun yira u swĩi sere u mam dera ba ka win bii yǎkuru kua ba wǎowa nge mɛ bwese tukunu nu ra ko ni Yinni Gusunǎ u nɛɛ bu kpeerasio. ⁴ Mɛya ba ra maa bũu yǎkuru ko kpa bu turare dǎo doke gungunu wǎllǎ ka guunu wǎllǎ ka sere maa dǎa kubenǎ.

⁵ Yera sǎo teeru Resini, Sirin sina boko ka Peka Remalian bii Isireliban sina boko ba seewa ba Akasi tabu wǎri, ma ba Yerusalemu tarusi. Adama ba kpana bu nũn kamia. ⁶ Saa ye sǎara Resini u Elati mwa Yudaban nǎman di, ma u bu gira min di. U dera Edǎmuba ba na Elati mi, sere ka gisǎn gisǎ.

⁷ Yera Akasi u Tigilati Pilesɛɛ Asirin sina boko sǎmǎ gǎria u nɛɛ, nɛna Akasi, wunen bǎo, a na a man somi, Sirin sina boko ka Isireliban sina bokon sǎ be ba man tabu wǎrima. ⁸ Ma Akasi u sii geesu sua ka wura ye ya wǎa Yinni Gusunǎn sǎa yerǎ, ka sinambun arumani беру yerǎ. Ma u ye kpuro gura u Asirin sina boko wɛ. ⁹ Saa ye sǎara Asirin sina boko wi, u Akasin gari yi wura. Ma u da u Damasi wǎri u mwa u gen tǎmbu yoru mwɛɛra u ka da Kiriǎ. Ma u ben sina boko Resini wi mwa u go.

¹⁰ Ye Akasin tii u da Damasiǎ u ka Tigilati Pilesɛɛ yinna mi, yera u bũu turaru garu wa mi, ma u ten dɛɛbu ka ten yasum ka ten gunum yĩira u yorua ye ya sǎa ten saria kpuro gesi. Ma u ye yǎku kowo Uri mǎrisia u nɛɛ, u nũn ten bweseru kuo. ¹¹ Ma yǎku kowo wi, u bũu tura ten weenasiru kua nge mɛ Akasi u nũn yorua u ko. U tu kuawa Akasi u sere gǎsirama saa Damasini di. ¹² Ye Akasi u gǎsirama Damasi min di, u bũu tura te wa. ¹³ Ma

u susi u yǎku dǎo mwaararugiru kua ka ni ba ra ko ka tam ka som ka sere maa siarabun yǎkunu. Ma u ten yaa yem wisi bũu tura ten wǎllǎ. ¹⁴ Yǎku yee te ba kua ka sii gandu Yinni Gusunǎn sǎ ta wǎa Yinni Gusunǎn sǎa yerun kǎnnǎ ka yǎku yee ten baa sǎo. Yera Akasi u Yinni Gusunǎn yǎku yee te swenyasia u tu yi kpa ten biruǎ sǎo yɛsan nǎm geu gia. ¹⁵ Ma sina boko Akasi u yǎku kowo wi sǎowa u nɛɛ, saa tɛn di, a de a n da bururun yǎku dǎo mwaararugiru ko ka yokan yǎku te ba ra ko ka som yǎku yee kpa ten mi, ka nɛ sina bokon yǎku dǎo mwaararugiru ka yǎku ni ba ra ko ka som ka tam ka sere maa yǎku ni tǎmba ka naamǎ. Kpa a n da yǎku ni ba ka na kpuro gesin yem wisi ten wǎllǎ. Adama nɛn tii ko na n da bikiaru ko Yinni Gusunǎn yǎku yee te ba kua ka sii gandun mi.

¹⁶ Ma yǎku kowo Uri, u wura ye sina boko Akasi u gerua kpuro. ¹⁷ Akasi u boo sii gandugii sin sǎwaritii kǎsuka ma u boo sin tii sua. Ma u boo bǎkǎ ge swɛnya nɛɛ yin wǎllun di, yi ba kua ka sii gandu. Ma u gu sǎndi turaru garun wǎllǎ te ba bana ka kpenu. ¹⁸ Asirin sina bokon nuku dobun sǎ, u maa kǎnnǎ gɛn min di ba ra ka du Yinni Gusunǎn sǎa yerǎ tǎo wɛrarugiru sǎo kǎsa, ka sinambun duu yeruguu.

¹⁹ Ye Akasi u kuan sukum ye kpuron gari yi yorua Yudaban sinambun faagin tireru sǎo. ²⁰ Sanam mɛ Akasi u kpuna u gu, ba nũn sikua win baababan sikaǎ Dafidin wuuǎ. Ma win bii Esekiasi u gǎna kǎsire kua.

Osee u kua Isireliban sina boko

17

¹ Akasi, Yudaban sina bokon bandun wǎo wǎkura yiruse sǎara, Osee Elan bii, u bandu di Samariǎ. Ma u kua wǎo nǎaba nɛɛ ban te sǎo. ² Kǎsa u kua Yinni Gusunǎn wuswaaǎ. Adama ya ñ Isireliban sinam be ba nũn gbiiyegia tura. ³ Yera Asirin sina boko Saamanasaa u Osee wi wǎri u kamia, ma u nũn gobi bure wǎo ka wǎo ye u ko n da kǎsie. ⁴ Sǎo teeru Asirin sina boko wi, u gia ma Osee

u kī u nùn seesi. Domi u nua ma u Egibitin sina boko gəria Soowə kpa u ku raa maa ka Asirin sina bokon wɔɔ gobi yi kɔsia. Yera Asirin sina boko wi, u Osee mwa u ka yəni bəkua u kenua.
⁵Yen biru u Isireliban tem kpuro wəri u da Samariə. Ma u dera ba ye tarusi wɔɔ ita.

Isireliban banda kpa

⁶Oseen bandun wɔɔ nɔɔba nnese sɔɔra, Asirin sina boko u Samari mwa. Ma u Isireliba yoru mwɛɛra u ka da win temə. U dera ben gaba wāa Salasin temə ka Gosanin temə mi daa te ba mɔ Sabori ta wāa ka maa Mɛdiban wuu marosə. ⁷Yeni ya koora yèn sɔ Isireliba ba tora ba bñnu sāmə Yinni Gusunən wuswaaə wi, wi u bu yara saa Egibitin sunən nəman di. ⁸Ba bwese tukunun deema swīi ni Yinni Gusunən tii u gira ben suunu sɔən di ka maa koma kamgii ni ben sinamba mwaama. ⁹Isireliba ba Yinni Gusunə kɔsa kua ya banda, ba gungunu bana mi ba ra bñnu sã ben wuu marosə, ka sere mi wuun kɔsoba ra yɔre, gbāranə. ¹⁰Ba maa tii bwāarokunu kua gungunu kpuron wəllə, ka mi dāa kubenu wāa. ¹¹Miya ba ra n yākunu mɔ, ba n turare dɔɔ dokemə nge bwese tuku ni Yinni Gusunən tii u gira ben suunu sɔən di. Nge mɛya ba ka gāa kəsū dabinu kua ni nu Yinni Gusunən mɔru seeya. ¹²Domi ba bñnu sāwa ni u bu yinari mam mam.

¹³Mɛya u Isireliba ka Yudaba kirə kua saa win sɔmɔbun nɔən di u nɛɛ, bu daa kɔsa derio kpa bu win woodaba mɛm nɔəwa ka win gere, kpa ba n sīimə dee dee win woodaba sɔə ye u ben baababa wɛ. Yera u maa ben tii wɛ saa win sɔmə sɔm kowobun nɔən di.

¹⁴Adama ba swaa taaya, ba n Yinni Gusunə mɛm nɔəwɛ. Ba kua nge ben baababa be ba n Gusunə ben Yinni naanɛ kue. ¹⁵Ba win woodaba deri ka arukawani ye u ka ben baababa bəkua ka sere maa kirə ye u bu kua. Ma ba kam dirum swīi, ma ben tii ba kam kua. Ba bwese tukunu ni nu ka bu sikerənɛn daa saara ye Gusunə ben Yinni u bu yinari. ¹⁶Ba Yinni Gusunən wooda atafiiru kua ba tii ketɛn bwāarokunu kua ka sii gandu ka

bñu wi ba mɔ Asitaaten bwāarokunu. Ma ba sɔə ka suru ka kperi sāmə ka sere maa bñu wi ba mɔ Baali. ¹⁷Kɔsa ba mɔ Yinni Gusunən wuswaaə. Domi ba ka ben bibu yākunu mɔ, ba wɔɔmɔ dɔɔ sɔə. Yen biru ba sɔronu mɔ. Yeniba kpurowa ya Yinni Gusunən mɔru seeya. ¹⁸Ma u Isireliba kpuro yarinasia saa win wuswaan di. U Yudaba tɔna deri.

¹⁹Yudaban tii, ba n Gusunə ben Yinni mɛm nɔəwɛ. Isireliban yira ba swīi mam mam. ²⁰Ma Yinni Gusunə u Isireliban bweseru kpuro biru kisi. U bu wɛrəbu nəma bəriə, ba bu sekuru doke, ba ka bu doona win wuswaan di.

²¹Sanam mɛ Yinni Gusunə u dera Isireli be, ba karana ka Dafidin yenugibu ba kpa, yera ba Yeroboamu Nɛbatin bii kua ben sunə. Ma Yeroboamu wi, u dera ba tora Yinni Gusunən wuswaaə. ²²Domi kɔsa ye u kua, yera ba maa swīi mam mam. ²³Yen sɔna u bu gira win wuswaan di nge mɛ u raa gerua saa win sɔmɔbun nɔən di. Ma ba bu gura ba ka da Asiriə. Mɛya ba yoru dimə sere ka gisən gisə.

Ba ka Isireliba da Asirin temə

²⁴Yen biru, Asirin sina boko u dera tamba na saa Babilonin di ka Kutani di ka Afan di ka Hamatin di ka sere maa Sefaafaimun di. Ma u dera ba Isireliba kəsire kua. Ba Samari mwa, ma ba sina Isireliban wuu marosə.

²⁵Sanam mɛ ba sindu torua tem mi, ba n Gusunə Isireliban Yinni sāmə. Ma Gusunə u dera gbee sinansu su ben dabiru go. ²⁶Yera ba Asirin sina boko sɔəwa ba nɛɛ, bwese tuku ni a ka na Samari mini, nu n Gusunə Isireliban Yinnin sāaru yɛ. Wee u dera gbee sinansu su na su bu sɛsuka su go.

²⁷Ma Asirin sina boko u wooda wɛ u nɛɛ, Isireli be na yoru mwɛɛra sɔə bu de yaku kowo turo u da u bu sɔəsi nge mɛ ba ra ka Gusunə sã tem mi. ²⁸Yera Isireliban yaku kowo turo u na u sina Beteliə u ka bu sɔəsi nge mɛ ba koo ka Gusunə sã.

²⁹Adama bwese tuku nin baatere mi ta wāa kpuro ta ten bwāaroku kuawa ta sāmə. Ma ba nu yi yi mi Isireliba ba ra raa yākunu ko, gungunu wəllə. ³⁰Ben bñu nin

yīsa wee. Babilonigibugiin yīsira Sukōtu Benōtu. Kutagibugiiwa maa Nēegali. Hamatigibugiiwa Asima. ³¹ Afabagina maa Nibukasi ka Taataki. Sefaafaimugibu maa, biba ba ra wō bu ka ben būu ni ba mō Adameleki ka Anameleki yākuru kua. ³² Ka mē, ba maa Gusunō sāamō. Adama ba maa yāku kowobu gōsa be sō, be ba ko n da bu yākuru kue ben būu yāku yerō, gungunu wōllō. ³³ Nge mēya ba Yinni Gusunō sāamō. Ma ben baawure u maa win būu mō u sāamō, wi u ka na saa win tem di.

³⁴ Sere ka gisō ben yellun komana ba swīi. Ba n̄ maa Yinni Gusunō sāamō ka gem. Ba n̄ win yīirebu ka win woodaba swīi dee dee ye u Yakōbun bibun bweseru wē. Yakōbu wiya, Yinni Gusunō u maa yīsiru kā Isireli. ³⁵ N deema Yinni Gusunō u raa ka Yakōbun bii be arukawani bōkua u nēē, i ku ra yīira būnun nuurō i nu sā. I ku ra maa nu yākuru koosi. ³⁶ Adama nē, Yinni Gusunō, nē wi na bēē yarama Egibitin di ka nēn dam bakam, nē turowa i ko i yīira i sā kpa i man yākuru kua. ³⁷ I nēn yīirebu ka nēn woodaba kpuro ye na bēē wē mēm nōwō baadomma. I ku ra būnu ganu sā. ³⁸ Mēya i ku maa arukawani ye duari ye na ka bēē bōkua na nēē, i ku ra būu goo sā. ³⁹ I de i man sā domi nēna na sāa Gusunō bēēn Yinni. Kon bēē wōra saa bēēn wērōbu kpuron nōman di.

⁴⁰ Adama ka mē, ba n̄ Yinni Gusunō mēm nōwē. Ben tiin yellun komana ba swīi. ⁴¹ Nge mēya bwese tuku nin tii nu Yinni Gusunō sāamō nu maa ka nin būnu sāamō. Mēya ben bibu ka ben debuminō nu mō sere ka gisō nge mē ben baababa ba kua.

18

Esekiasi

*u kua Yudaban sina boko
(I maa mēerio Bandun Gari II, 29:1-2; 31:1)*

¹ Osee, Elan bii, Isireliban sina bokon bandun wōō itase sōōra, Esekiasi Akasin bii, Yudaban sina boko u bandu di Yudaō. ² U mōwa wōō yēnda nōōbu sanam mē u ban te di.

Ma u kua wōō tēna tia sari ban te sōō Yerusalemuō. Win mēron yīsira Abi, Sakarin bii. ³ Esekiasi u kua ye ya Yinni Gusunō wēre nge mē win sikado Dafidi u kua. ⁴ U gungunu kōsuka mi ba ra būu yākuru ko ka maa nin bwāarokunu. Ma u waa sii gandugia ye bōōka ye Mōwisi u kua. Domi Isireliba ba ra n daamō yen nuurō ba n turare dōō dokemō. Ba ye yīsiru kā Nehusitani. ⁵ Esekiasi wi, u Gusunō naanē kua n kere Yudaban sinam be ba nūn gbiiye kpuro ka sere be ba bandu di win biru. ⁶ U ka Gusunō yōrawa dim dim. U n̄ nūn biru kisi baa fiiko. U win woodaba mēm nōwawa ye u Mōwisi wē. ⁷ Gusunō u ka nūn wāa. Ma n nūn koorammē ye u mō kpuro sōō. Saa ye sōō, u Asirin sina boko seesi. Ma u yara win yorun di. ⁸ Yen biru u Filisitiba tabu wōri u kamia sere u ka da Gasāō. Ma u ben tem mwēera ka ben wuu gbāra dangisu ka mi ben kōsobu ba ra n wāa.

Samarin tarusibun

yaayasiabu

⁹ Esekiasi Yudaban sina boko win bandun wōō nnese sōō, ka maa Osee, Elan bii, Isireliban sina bokon bandun wōō nōōba yiruse sōō, yera Saamanasaa Asirin sina boko ka win tōmbu ba Samari tarusi wōō yiru. ¹⁰ Ma wōō itaseru ba ye kamia. Saa yera Esekiasi u win bandun wōō nōōba tiase sōō dōō. Ma Osee, Isireliban sina boko u maa wāa win bandun wōō nōōba nnese sōō. ¹¹ Asirin sina boko u Isireliba gura u ka da win temō. Ma u bu yi wuu ge ba sokumō Salasiō ka Saborin daarun goorō Gosanin temō ka sere maa Mēdiban wusō. ¹² Domi Isireli be, ba n̄ Yinni Gusunōn gere mēm nōwē, ba n̄ maa arukawani ye u ka bu bōkua wure. Mēya ba n̄ maa Mōwisi win sōm kowo mēm nōwē.

Asirigibu

*ba Yerusalemu tarusi
(I maa mēerio Esai 36:1 ka Bandun Gari II, 32:1)*

¹³ Esekiasi Yudaban sina bokon bandun wōō wōkura nnese sōō, yera Asirin sina boko Sankeribu

u Yudaban wuu si su gbāranu mō kamia.

¹⁴ Ma Esekiasi u gōra Lakisiō Asirin sina boko win mi u nēē, bu nūn sō ma wi Esekiasi u torawa. Ye u maa nūn bikia kpuro u koo ye ko. Yen sō, u de u doona win tem di.

Ma Asirin sina boko wi, u Esekiasi sii geesu kilo nārōbun suba nōōba nne (9.000) ka wura kilo nēnē ka wunōbu (900) bikia. ¹⁵ Ma Esekiasi u sii gee si su wāa Yinni Gusunōn sāa yerō ka maa si su wāa sina bokon arumani beru yerō gura u Asirin sina boko wi wē, ¹⁶ ka maa wura ye u raa doke sāa yerun gamboba sōō ka kōnnōn dāa sōō.

Asirin tabu kowobun

wirugiin gere

(I maa mēerio Esai 36:2-22 ka Bandun Gari II, 32:9-16)

¹⁷ Saa Lakisi min diya Asirin sina boko u tabu durō damgibu gōrima ka ben wirugibu ita bu Esekiasi wōri Yerusalemū. Ye tōn be, ba tura mi, yera ba bura ba yōra nim toran bōkuō ye ba kua ya ra ka nim nē wuuō saa bwian di, mi ba ra beka wōken swaaō. ¹⁸ Sanam mē sōōra ba sina boko sokusia. Adama Eliakimu Hilikiyan bii, sina bokon sōm kowobun wirugiwa u da ben mi ka Sebina wi u sāa sina bokon tire yoro ka Yoasi Asafun bii wi u ra tirenu bere. ¹⁹ Asirin tabu kowobun wirugii ben turo, u bu sōōwa u nēē, i Esekiasi sōōwō i nēē, amēniwa bēē Asirigibun sina boko wi u kpuro kere u gerua. U nēē, mba u yōrari u naanē sāa mē. ²⁰ Domi u nēē, u dam mō. Ma u bwisi kēō mō u ka tabu ko. Adama gari saarinu tōnawa. N n mēn na, ma sōōra win naanē ya wāa u ka nūn seesi. ²¹ Geema win naanē wāawa Egibitin sunōn mi, wi u sāa nge kaba te ta kōsikire. Wi u tu nēnuā u tāsiri kpa tu nūn mura tu mēera ko. Nge mēya Egibitin sunō u sāa be ba nūn yīyōn mi.

²² Mēya i ko i gere i nēē, Gusunō bēēn Yinniwa i naanē sāa. Adama n n win sāa yenu ka yāku yena Esekiasi u kōsuka? Ma u bēē Yudaba ka Yerusalemugibu sōōwa u nēē, i n da de

sāa yerō, Yerusalemū i yākuru ko mi tōna?

²³ N n mēn na, u ka nēn yinni Asirin sina boko arukawani bōkuo kpa u nūn dumi nārōbun suba yiru (2.000) wē ù n yē u koo maasōbu wa bu yi sōni.

²⁴ Domi u n kpē u yōra u wi u piiburu bo nēn yinnin tabu kowobu sōō ma, baa mē u tamaa Egibitigibu ba koo nūn tabu kēkē yi dumi gawe ka maasōbu wē. ²⁵ U n yē ma ka Yinni Gusunōn yēra u ka tem mē wōrima, kpa u mē kōsuku? Domi Gusunōn tiiwa u nēē, u doo u tem mē wōri kpa u mu kōsuku.

²⁶ Eliakimu Hilikiyan bii ka Sebina ka Yoasi ba durō wi sōōwa ba nēē, a suuru koowo, sa nun kanamōwa a ka bēē wunēn bwāabu gari koowo ka aramum, domi sa mu nōōmō. A ku ka maa bēēn barum Heberum gari gere, kpa tōn be ba swaa daki gbārarun di bu ku nō ye sa gerumō.

²⁷ Adama durō wi, u bu wisa u nēē, i tamaa nēn yinni u man gōrima bēē ka bēēn yinni tōnan sō n ka gari yini gere? Aawo, ka maa be ba sō gbāraru wōllōn sōna u man gōrima. N n maa tēemō i ka bēēn tiin swaa swīibu di kpa i bēēn yēkum nō ka be sannu.

²⁸ Saa ye sōōra durō wi, u gbāra ka dam ka Yudaban barum u nēē, i bēē Asirigibun sina boko wi u kpuro keren gari swaa dakio. ²⁹ U nēē, i ku de Esekiasi u bēē nōni wōke domi u n kpē u bēē wōra saa win nōmun di.

³⁰ I ku wura i Gusunō naanē ko baa Esekiasi ù n nēē, Yinni Gusunō u koo bēē wōra, n n koorō Asirin sina boko u wuu ge mwa. ³¹ I ku maa nūn swaa daki. Adama i nōōwō ye Asirin sina boko u gerua. U nēē, i ka nūn nōō tia koowo kpa i nūn tii wē. Kpa baawure u wa u win tiin resēmba ka win dāa binu di. Kpa u maa win dōkōn nim nō.

³² Yen biru u koo na u bēē sua u ka da tem gam mē mu sāa nge bēēn tiin tem mē, mi resēm ka alikama wāa, kpa i n pēē ka tam mō ka tim ka olifin gum. Mēya i ko i n wāa, ye i ko i raa ka gbi mini. Yen sō, i ku maa Esekiasin gere swaa daki. Domi u koo bēē nōni wōke u nēē, Yinni Gusunō u koo bēē wōra. ³³ Bwese ni nu tien

būnu nu ñ bu wɔre Asirin sina bokon nɔman di. ³⁴ Mana Hamati ka Aapadi ka Sefaafaimu ka Hena ka Ifan būnu nu wāa tē. Nu kpīa nu Samarigibu wɔra saa win nɔman di? ³⁵ Būu ni kpuro sɔɔ, nin nirà nu nin tem wɔra saa win nɔman di, bu sere nɛɛ, Yinni Gusunɔ u koo Yerusalemu wɔra.

³⁶ Ma Yudaba kpuro ba mari, domi sina boko Esekiasi u nɛɛ, bu ku raa nùn gɛɛ wisi. ³⁷ Ma Eliakimu Hilikiyan bii, sina bokon sɔm kowobun wirugii wi, ka maa win tire yoro Sebina ka sere Yoasi, Asafun bii wi u ra tirenu bere, ba na Esekiasin mi, ba yabe kīanu sebua nuku sankiranun sɔ. Ma ba nùn durɔ win gari yi kpuro saaria.

19

Sina boko Esekiasi

u bwisi bikia (I maa mɛɛrio Esai 37:1-7)

¹ Saa ye Esekiasi sina boko u gari yi nua, yera u win tiin yabenu nɛnua u gīana. Ma u saaki sua u sebua nuku sankiranun sɔ. Ma u da Yinni Gusunɔn sãa yerɔ. ² Yera u Eliakimu sɔm kowobun wirugii ka maa Sebina win tire yoro ka yāku kowo guro gurobu gɔra Gusunɔn sɔmɔ Esai Amatin biin mi. N deema be maa, saakibara ba sebua ba ka da mi. ³ Ye ba tura mi, ba nùn sɔɔwa ba nɛɛ, amɛniwa Esekiasi u gerua u nɛɛ, gisɔn tɔɔ te, nuku sankiranu sɔra sa wāa. Ba sun sɛɛyasiamɔ, ma ba sun doke sekuru sɔɔ. Gisɔn wahala ye, ya sãawa nge tɔn kurɔ wi u yiire u kī u ma, ma u ñ dam mɔ u ka wɛma. ⁴ N n mɛn na, a kanaru koowo bɛsɛ be sa gina tien sɔ. Sɔrɔkudo Gusunɔ wunen Yinni u ko n Asirin sina bokon gari yi nua wi u na u nùn wɔnwa. Kpa u nùn sɛɛyasia.

⁵ Ye Esai u Esekiasin bwāa ben gari yi nua, ⁶ yera u bu sɔɔwa u nɛɛ, ye i ko i bɛɛn yinni sɔ wee. I nɛɛ, amɛniwa Yinni Gusunɔ u gerua. U nɛɛ, u ku de gari yi u nua mi, yi nùn bɛrum ko, ye Asirin sina bokon gɔro be, ba ka wi Yinni Gusunɔ wɔnwa mi. ⁷ U koo de Asirin sina boko wi, u labaari gaa nɔ kpa yu win bwɛra gɔsia u wura win

temɔ. Miya u koo de bu nùn go ka takobi.

Asirigibu

ba maa Yudaba nandasia (I maa mɛɛrio Esai 37:8-13 ka Bandun Gari II, 32:17)

⁸ Asirin sina bokon gɔro wi, u gɔsira u da Libinaɔ. Domi u nua ma win yinni u doona Lakin di u da u Libinagii be tabu wɔri. ⁹ Saa ye sɔra Asirin sina boko u nua ma Tiraka Etiopin sina boko u nùn tabu wɔrim wee. Yera u maa Esekiasi sɔmɔbu gɔria u nɛɛ, ¹⁰ amɛniwa i ko i Esekiasi sina boko sɔ. I nɛɛ, u ku de Gusunɔ win Yinni wi u naanɛ sãa mi, u nùn nɔni wɔke, u nɛɛ, nɛ, Asirin sina boko na ñ kpɛ n Yerusalemu mwa. ¹¹ Wi Esekiasin tii u nua nge mɛ bɛsɛn sinam be ba man gbiiye ba raa tem mɛ mu tiegibu kpuro kam koosia. Yera wi, u tamaa u koo yari win nɔman di? ¹² Sanam mɛ nɛn baababa ba Gosani kpeerasia ka Harani ka Resɛfu ka sere Edɛnigibu, be ba wāa Telasaaɔ, ben būnu kpīa nu bu yara? ¹³ Nge mana Hamatigibun sunɔ u wāa ka Aapadigibun sunɔ ka Sefaafaimugibun sunɔ, ka Henagibun sunɔ ka sere maa Ifagii.

Esekiasin kanaru (I maa mɛɛrio Esai 37:14-20)

¹⁴ Ye Asirin sina bokon sɔmɔ be, ba tura Esekiasin mi, yera ba nùn tireru wɛ tɛ sɔɔ ben yinnin gari wāa. Ma Esekiasi u tu gara. Yen biru u da Gusunɔn sãa yerɔ ma u tu dɛria mi. ¹⁵ U kanaru kua u nɛɛ, Gusunɔ bɛsɛn Yinni, wunɛ wi a sɔ gɔradoban sunu sɔɔ, wunɛ turowa a sãa sinambu kpuron Yinni. Wuna a wɔllu ka tem taka kua. ¹⁶ A nɔni seeyo a mɛɛri, kpa a swaa daki a nɛn gari nɔ. Kpa a Sankeribu Asirin sunɔn gari nɔ, wi u win sɔm kowobun wirugii gɔrima u ka nun wɔmɛ. ¹⁷ Ka gem, Yinni, na yɛ ma Asirin sinambu ba bwese dabinu kpeerasia ka nin tem. ¹⁸ Ma ba nin bwāarokunu dɔɔ mɛniki. Domi nu ñ sãa Gusunɔ. Nu sãawa tɔmbun sɔma ye ba kua ka dāa ka kpenu. Yen sɔna ba kpīa ba nu kpeerasia. ¹⁹ Adama wunɛ,

a sãawa Gusunə bəsen Yinni. A sun wəro saa Sankeribun noman di kpa handunian sinambu kpuro bu gia ma wunε turowa a sãa Gusunə.

Esain gari

yi u sina boko nəəsia

(I maa mεerio Esai 37:21-35)

²⁰ Yera Esai Amətin bii u Esekiasi səmə gəria u nεε, bu nùn sō ma Gusunə Isireliban Yinni u win kanaru mwa te u kua Sankeribu Asirin sina bokon sō.
²¹ Ye Yinni Gusunə u gerua win sō, ye wee. U nεε, Yerusalemun tambu kpuro ba nùn gema.

Ba nùn yaakorū mə.
Ba nùn yεemə ba wii gimanu koosimə.
²² Wara u kam mεera. Wara u wənwa. Wara u ka nəə gəmunu mə.

U n̄ yε ma wi, Gusunə, Isireliban Yinnin tii

wi u dεeren wuswaaəra u tii sue?

²³ Win səməba na, ba wi, Yinni Gusunə wənwa.

Ma u nεε, ka win tabu kεkε dabira u yəəwa Libanin guu ni nu bon wəllə.
Ma u dua sere sere yen dāa sōən səəwə u gen dāa gea ye ba mə sɛduru ka sipεrε

ye ya gunum bo bəəra.

²⁴ U nεε, u bwia gba.

Ma u tem tukum nim nora.
Win tabu kowobu ba bəsu Egibitin nim tori kpuro səə ba yi sankā.

²⁵ Adama u n̄ yε ma wi, Yinni Gusunən tiiwa

u yeniban himba yi saa yellun di?

Wee tē, himba ye, ya koora.

Ma u dera wi, Asirin sina boko u wuu si su gbāranu mə bansu koosia.

²⁶ Yinni Gusunəwa u dera wuu sin tamba berum soora,

ba wāa sekuru səə.

Ba kua dam sarirugibu nge yakasu gberə,

n̄ kun mε, nge doo gāaru te gəmi di.

²⁷ Yinni Gusunə wi, u maa nεε,

u yε saa ye Asirin sina boko wi,

u ra sinε ka saa ye u ra du dirə

ka saa ye u ra yari,

ka maa saa ye u ka nùn mərə mə.

²⁸ Tē yèn sō u ka Yinni Gusunə mərə mə

ma u nùn gari səəwa ka tii suabu, u koo win wēru yaba u yəni doke.

Kpa u maa nùn yaruka dokea nəəwə.

Kpa u de u gəsira u wura mìn di u na.

²⁹ Ma Esai u Esekiasi səəwa u nεε, wee ye ya ko n sãa yīreru wunen mi. Gisəku ge, ka gasəku, doo gāariya i ko i di. Adama wəə itase i ko i duurewa kpa i gē. Meya i ko i maa resem duure kpa i yen marum di. ³⁰⁻³¹ Yudaban bweseru səə, be ba tiara Siənin guurə Yerusalemə ba koo faaba wa kpa bu kpara nge dāa, kpa bu gbini ko sere tem səəwə kpa bu binu ma. Yeniwa Gusunə, wəllu ka tem Yinni u koo ko win hanian sō. ³² U gerua u nεε, Asirin sina boko wi, u n̄ duə Yerusalemə. Meya win tabu kowobu ba n̄ ye susiə ba n̄ tere nu neni bu ka kuku yenu ko bu sere nεε, ba koo sēu to. ³³ Swaa ye u ka na, yera u koo ka gəsira, u n̄ duə wuu ge səə. Yinni Gusunən tiiwa u gerua mε. ³⁴ Domi u koo wuu ge kəsūwa u gu faaba ko win tiin sō, ka maa Dafidi win səm kowon sō.

Yinni Gusunə

u Asirigibu kamia

(I maa mεerio Esai 37:36-38 ka Bandun Gari II, 32:21-22)

³⁵ Ye n kua wəkuru yera Yinni Gusunən gərado u yara u da Asirigibun sansaniə ma u tənū nərəbun suba wunaa wene ka nəəbu (185.000) go. Ye ba seewa bururu, ba deema wee gona nu terie. ³⁶ Yera Sankeribu Asirin sina boko u gəsira u da u wāa Ninifuə. ³⁷ Səə teeru u da u yiire win būu wi ba ra soku Nisərəkun nuurə. Miya win bibu yiru beni, Adameleki ka Sarεεε ba nùn go ka takobi. Ma ba kpikiru sua ba da tem mi ba mə Ararati gia. Ma win bii Esaa Hadoni u bandu kəsire kua.

20

Esekiasi u bara

ma Yinni Gusunə u nùn bekia

(I maa mεerio Esai 38:1-8 ka Bandun Gari II, 32:24)

¹ Saa ye səə, Esekiasi u bara sere u gəə turuku kua. Ma Gusunən səmə Esai Amətin bii u na win mi. U nùn

sɔwɔ u nɛɛ, amɛniwɔ Yinni Gusunɔ u gerua. U nɛɛ, a wunɛn yɛnugibu sɔwɔ ye baawure ko n da ko wunɛn biru. Domi kaa gbi.

² Yera Esekiasi u win wuswaa sɛiya u gana girari ma u kanaru kua u nɛɛ, ³ Yinni Gusunɔ, a suuru koowo, a yaayo ma na sɛa dee dee wunɛn wuswaaɔ. Na wunɛn woodaba mɛm nɔwɔ. Na maa kua ye n nun wɛre.

Yen biru u swɛ gem gem.

⁴ Sanam mɛ Esai u yariɔ sina kpaaru min di, yera Yinni Gusunɔ u ka nɔn gari kua u nɛɛ, ⁵ a gɔsiro a ka Esekiasi nɛn tɔmbun kparɔ sɔ a nɛɛ, amɛniwɔ nɛ, Yinni Gusunɔ na gerua, nɛ wi na sɛa bɛɛn baaba Dafidin Yinni. Na nɛɛ, na win kanaru mwa, na maa win nɔni yɛresu wa. Wee, kon de u bɛkura. Yen biru sɔwɔ itase u koo da nɛ, Yinni Gusunɔn sɛa yerɔ. ⁶ Kon maa win wɔarun tɔru sosi wɔwɔ wɔkura nɔɔbu kpa n nɔn faaba ko n wuu ge wɔra saa Asirin sina bokon nɔman di. Mɛya kon gu kɔsu nɛn tiin sɔ ka nɛn sɔm kowɔ Dafidin sɔ.

⁷ Yen biru Esai u nɛɛ, bu dɔa ye ba mɔ figien marum suo bu pɛra bu tɛɛni win bara ten wɔllɔ. Ma ba mu pɛra ba tɛɛni ma u bɛkura.

⁸ N deema Esekiasi u raa Esai bikia u nɛɛ, mba n ko n sɛa yɛreru te ta koo nɔn sɔwɔsi ma u koo bɛkura kpa u da Yinni Gusunɔn sɛa yerɔ yen sɔwɔ itaseru.

⁹ Ma Esai u nɔn wisa u nɛɛ, Yinni Gusunɔ u koo win gari yibia yɛn nɔwɔ mwɛru u kua. Yɔɔtian tiro ga koo kesi sere naa dabusanu wɔkuru sɔwɔ ù n kɛlla. A kɛ gu kaara? Nge gu sosi.

¹⁰ Ma Esekiasi u nɛɛ, n ù sɛ yɔɔtian tiro gu ka sosi naa dabusanu wɔkuru sɔwɔ ù n kɛlla. Yen sɔ, na kɛwa gu kaara.

¹¹ Yera Gusunɔn sɔmɔ Esai u Yinni Gusunɔ kana u de gu kaara. Ma Yinni Gusunɔ u dera n koorɔ mɛ.

Babilonin sina boko

u Esekiasi sɔmɔbu gɔria (I maa mɛriɔ Esai 39)

¹² Saa ye sɔwɔ, Mɛrodaki Baladani, Baladanin bii, Babilonin sina boko u Esekiasi sɔmɔbu gɔria ka tireru ka kɛnu. Domi u nua ma Esekiasi u bara.

¹³ Ye sɔmɔ be, ba tunuma Esekiasin

mi, yera u bu dam koosia, ma u ben gari swaa daki ye ba ka sɛimɔ. Yen biru u ka bu da win arumani beru yerɔ. Yera ya sɛa sii geesu ka wura ka turare ka gum nubu durorugim ka tabu yɔnu. Ye ya gesi sɛa win arumani kpuro, yen gaa sari ye u ù bu sɔwɔsi.

¹⁴ Yen biruwa Esai u na u sina boko Esekiasi bikia u nɛɛ, man diya tɔn beni ba nun naawa. Ye ba tunuma, mba ba gerua.

Ma Esekiasi u nɔn wisa u nɛɛ, ba nawa saa tem tontonden di mɛ ba mɔ Babiloni.

¹⁵ Esai u kpam nɔn bikia u nɛɛ, mba ka mba ba wa wunɛn yɛnuɔ.

Ma Esekiasi u nɔn wisa u nɛɛ, ye ya wɔa nɛn yɛnu ge sɔwɔ kpuro, ba wawa. Nɛn arumani sɔwɔ gɔanu sari ni na ù bu sɔwɔsi.

¹⁶ Yera Esai u nɔn sɔwɔ u nɛɛ, a swaa dakio a nɔ ye Yinni Gusunɔ u gerua. ¹⁷ U nɛɛ, wee tɔru gara sisi tɛ sɔwɔ ba koo wunɛn arumani kpuro gura bu ka da Babiloniɔ ka ye wunɛn baababa ba sweena ba nun deria. Yen gaa sari ye ba koo nun deria tɔwɔ te. ¹⁸ Ba koo wunɛn tiin bweseru sɔwɔ bibu mwɛri kpa bu ka bu da Babiloniɔ bu bu maatam ko. Kpa bu ko sina bokon sɔm kowobu sina kpaarɔ.

¹⁹ Yera Esekiasi u Esai wisa u nɛɛ, Yinni Gusunɔn gari yi a gerua mi, gari bura.

Domi alafia ka bɔri yɛndu ta ko n wɔa nɛn wɔarun tɔru kpuro sɔwɔ.

²⁰⁻²¹ Yen biru Esekiasi u kpuna u gu, ma ba nɔn sika win baababan sikaɔ. Saa yera win bii Manase u bandu kɔsire kua. Ye Esekiasi u kuan sukum ka maa win wɔrugɔru ka nge mɛ u wɔru gba mi nim mu koo sina, ma u mu tori wuna yi ka nim na Yerusalemɔ, ye kpuron gari yi yorua Yudaban sinambun faagin tireru sɔwɔ.

21

Manase

u kua Yudaban sina boko (I maa mɛriɔ Bandun Gari II, 33:1-10,18-20)

¹ Wɔwɔ wɔkura yiruwa Manase u mɔ sanam mɛ u bandu di Yerusalemɔ. Ma u ban te sɔwɔ kua wɔwɔ weeraakuru

ka nɔɔbu. Win mɛron yĩsira Hɛfisiba.
² Manase wi, u kua ye ya ñ Yinni Gusunɔ dore. Domi u bwese tuku ni Yinni Gusunɔ u gira be Isireliban suunu sɔɔn din komanu swĩ. ³ Ma u wure u kpam gunguu ni bana, mi ba ra bũu yākuru ko, ni win tundo Esekiasi u kɔsuka. Ma u maa bũu wi ba mɔ Baali yāku yenu kua. Mɛya u kpam wure u bũu wi ba mɔ Asitaaten bwāaroku kua ba sāmɔ nge mɛ Akabu Isireliban sina boko u raa kua. Saa yera u maa sɔɔ ka suru ka kperi kpuro mɛnna u sāmɔ. ⁴ Ma u maa bũu turanu ganu kua Yinni Gusunɔn sãa yerɔ. N deema sãa yee ten sãna Yinni Gusunɔ u raa nɛɛ, Yerusalemu miya kon nɛn yĩsiru doke. ⁵ Ma u turanu kua mi ba ra sɔɔ ka suru ka kperi sã sãa yerun yaari yiru sɔɔ. ⁶ U mam ka win bii yākuru kua u nùn wɔɔwa. U ra maa guru winu ka wɛɛ bikiaru koosi. U tɔmbu gɔsa be ba ra nùn gɔribu sokue. Nge mɛya u kɔsa mɔ u sosimɔ Yinni Gusunɔn wuswaaɔ u ka win mɔru seeya. ⁷ U bũu wi ba mɔ Asitaaten bwāaroku sua, u doke Yinni Gusunɔn sãa yerɔ. N deema sãa yee ten sãna Gusunɔ u Dafidi ka win bii Salomɔɔ sɔɔwa u nɛɛ, Yerusalemuwa na gɔsa Isireliban wusu kpuro sɔɔ. Ma na dera ba man diru bania mi, mi ba ko n da man sã. Miya na nɛɛ, kon nɛn yĩsiru doke. ⁸ Mɛya na ñ maa derimɔ Isireliba bu yari ben tem di mɛ na ben baababa wɛ, bā n nɛn woodaba mɛm nɔɔwammɛ, ye nɛn sɔm kowo Mɔwisi u bu wɛ. ⁹ Adama ba ñ swaa daki. Wee Manase u bu torasia ba kɔsa kua ya kere bwese tuku ni Yinni Gusunɔ u kpeerasia, be Isireliban suunu sɔɔn digia.

¹⁰ Yera Yinni Gusunɔ u gari kua saa win sɔmɔn nɔɔn di. ¹¹ U nɛɛ, wee Manase Yudaban sina boko u kua ye ya ñ wã. U mam kɔsa kua n kere ye Amɔreba ba kua. U dera Yudaba ba durum kua. Domi u bwāarokunu kua ba sāmɔ. ¹² Yen sã, nɛ, Gusunɔ Isireliban Yinni kon Yerusalemu ka Yudan tem mɛ n tie nɔni swāaru doke kpa baawure wi u wuu ge wa, biti yu nùn mwa sere u kpana u nɔɔ mari. ¹³ Kon bu sɛyasia nge mɛ na dera ba Samari

ka Akabun yenu kua. Kon de bu gen tɔmbu kpuro gurawa, kpa bu bu gɔɔri wĩa wĩa, bu wukiri nge wekeru. ¹⁴ Mi sɔɔ, be ba tiara kon bu wɛrɔbu nɔmu sɔndia kpa wɛrɔ be, bu ben yānu gura kpuro. ¹⁵ Domi ba man kɔsa kua, ba nɛn mɔru seeyamɔ saa dɔma tɛn di na ben baababa yarama saa Egibitin di.

¹⁶ Mi sɔɔra Manase u tora teni sosi, u taare sarirugibun yem yari sere mu koka Yerusalemun swɛɛ kpuro sɔɔ, tora ni u Yudaba koosia Yinni Gusunɔn wuswaaɔ baasi, ye u ka dera ba bũnu sãwa.

¹⁷ Ye Manase u kuan sukum ka win tora ni u kua, ye kpuro ya yorua Yudaban sinambun faagin tireru sɔɔ. ¹⁸ Sanam mɛ u kpuna u gu, u da u win baababa deema. Ma ba nùn sikua win yenuɔ gbaa te ba mɔ Usaɔ. Yen biru win bii Amɔɔ u bandu kɔsire kua.

*Amɔɔ u kua Yudaban sina boko
 (I maa mɛrio Bandun Gari II, 33:21-25)*

¹⁹ Wɔɔ yenda yiruwɔ Amɔɔ u mɔ sanam mɛ u bandu di. Ma u kua wɔɔ yiru ban te sɔɔ Yerusalemuɔ. Win mɛron yĩsira Mɛsulemeti, Harusi Yotibagiin bii. ²⁰ Amɔɔ wi, u maa kua ye ya kun Yinni Gusunɔ dore, nge mɛ win tundo Manase u kua. ²¹ Win tundon yira kpurowa u swĩ. U bũnu sāmɔ, ma u yiiramɔ bwāarokunun nuurɔ nge mɛ win tundo u ra raa ko. ²² Ma u Gusunɔ win sikadoban Yinni deri, u ñ win swɛɛ swĩ.

²³ Yera win bwāabu gaba nɔɔ tia kua ba da ba nùn go win dirɔ. ²⁴ Adama tɔn be ba nùn go mi, ba maa ben tii mwɛera ba go. Ma ba dera win bii Yosiasi u bandu kɔsire kua.

²⁵ Ye Amɔɔ u kuan sukum ye kpuro ya yorua Yudaban sinambun faagin tireru sɔɔ. ²⁶ Sanam mɛ Amɔɔ u kpuna u gu ba nùn sikua win baababan sikaɔ gbaa te ba mɔ Usaɔ. Ma win bii Yosiasi u bandu kɔsire kua.

22

Yosiasi

*u kua Yudaban sina boko
 (I maa mɛrio Bandun Gari II, 34:1-2)*

¹ Wɔɔ nɔɔba itawa Yosiasi u mɔ saa ye u bandu di Yerusalemuɔ. U kua wɔɔ tɛna ka ita ban te sɔɔ. Win mɛron yĩsira Yedida, Adaya Bosikatigiin bii. ² Yosiasi wi, u kua ye ya Yinni Gusunɔ wɛre, domi u sĩa win sikado Dafidin yira kpuro sɔɔ, u n̄ yen gaa gɛerari.

Ba Yinni Gusunɔn woodan

tireru wa
(*I maa mɛerio Bandun Gari II, 34:8-18*)

³ Ye Yosiasi u kua wɔɔ yendu yiru sari bandu sɔɔ, yera sɔɔ teeru u win tire yoro Safani Asalian bii, Mɛsulamun debubu gɔra sãa yerɔ u nɛɛ, ⁴ a doo yãku kowo tɔnwero Hilikiyan mi, a n̄n sɔ a nɛɛ, u gobi yi dooru koowo yi ba ka na Yinni Gusunɔn sãa yerɔ yi tamba kɔsobu wɛ. ⁵ Kpa bu sãa yerun sɔm kowobun wirugibu gobi yi n̄mu bɛria. ⁶ Kpa bu ka yi dãa dãkobu ka banɔbu ka sɔm kowobu kɔsia kpa bu ka dãa dwe ka kpenu ni ba koo ka sãa yee te sɔmɛ. ⁷ Adama bu ku bikia nge mɛ ba ka gobi yi dendisina, domi ba sãawa naanɛgibu.

⁸ Safani u da u Hilikiya gari yi sɔɔwa. Ma Hilikiya u Safani sɔɔwa u nɛɛ, na Yinni Gusunɔn woodan tireru wa sãa yerɔ. Ma u n̄n tu wɛ u gara. ⁹ Yen biru Safani u gɔsirama u na sina bokon mi, u n̄n gɔra tusia. U nɛɛ, wunɛn bwãaba gobi yi sua ba sãa yerun sɔm kowobun wirugibu n̄mu bɛria.

¹⁰ Ma u maa nɛɛ, tireru garu wee te yãku kowo tɔnwero Hilikiya u man wɛ.

Ma u tu sina boko garia.

Yosiasi sina boko

u bikiaru da Huludan mi
(*I maa mɛerio Bandun Gari II, 34:19-28*)

¹¹ Saa yɛ sɔɔ sina boko Yosiasi u tire ten gari nua, yera u win tiin yaberu nɛnuɔ u karana nuku sankiranun sɔ. ¹² Ma u yãku kowo Hilikiya ka Akikamu Safanin bii ka Akabori Miseen bii ka sere Safani win tire yoro ka Asaya win sɔm kowo sɔɔwa u nɛɛ, ¹³ i doo i Yinni Gusunɔ bikia ye tire tenin gari gerumɔ nɛ ka nɛn tɔmbu Yudaban

sɔ. Domi mɔru ye Yinni Gusunɔ u ka sun mɔ ya kpã, yɛn sɔ bɛɛn baababa ba n̄ tire ten gari swaa sue bu sere ko nge mɛ ta gerua.

¹⁴ Ma yãku kowo Hilikiya ka Akikamu ka Akabori ka Safani ka Asaya ba da ba Gusunɔn sɔmɔ Huluda wa Yerusalemun wɔɔ bera kpaɔɔ. Huluda win durɔwa Salumu Tikifan bii, Harasin debubu. Salumu wiya u ra yãku kowobun yabenu bere. Ye ba tura mi, yera ba Huluda gari yi sɔɔwa. ¹⁵ Ma u bu wisa u nɛɛ, ameniwa Gusunɔ Isireliban Yinni u gerua. U nɛɛ, i durɔ wi u bɛɛ gɔrima sɔɔwɔ i nɛɛ, ¹⁶ ameniwa Yinni Gusunɔ u gerua. U nɛɛ, u koo de kɔsa yu na Yerusalemuɔ kpa yu min tɔmbu deema nge mɛ tire ten gari yi gerua te wi Yudaban sina boko u gara. ¹⁷ Domi ba wi Yinni Gusunɔ deri, ma ba bũnu turare dɔɔ dokeammɛ bu ka win mɔru seeya ka ben kookoosu kpuro. Yen sɔ tɛ, u ka Yerusalemugibu mɔru mɔ, ya n̄ maa suremɔ. ¹⁸ Adama Yudaban sunɔ wi u bɛɛ gɔrima, i n̄n sɔɔwɔ i nɛɛ, ameniwa Gusunɔ Isireliban Yinni u gerua win wooda ye u garan sɔ. U nɛɛ, ¹⁹ yɛn sɔ wi, sina boko u nua Yerusalemugibu ba koo kɔsa wa, bu nuki sankira kpa bu bu gɛm, ma gari yi, yi wi sina bokon gɔru sɔ, ma u tii kawa Yinni Gusunɔn wuswaaɔ u swĩ, u win yaberu nɛnuɔ u karana, ²⁰ yen sɔna u koo de wi, sina boko u gbi bɔri yendu sɔɔ kpa bu n̄n sike win baababan sikaɔ. Win n̄ni kun maa kɔsa ye wasi, ye ya koo Yerusalemu deema.

Yosiasi u Gusunɔn arukawani dubia
ye u ka Isireliba bɔkua

(*I maa mɛerio Bandun Gari II, 34:29-32*)

Ma tɔn be, ba gɔsirama ba sina boko gari yi kpuro sɔɔwa.

23

¹ Yeniban biru, sina boko Yosiasi u gɔra bu Yudaba ka Yerusalemugibun guro gurobu mennama. ² Ma ba da sãa yerɔ ka yãku kowobu ka Gusunɔn sɔmɔbu ka Yudaba ka Yerusalemugibu gesi kpuro, bibu ka guro gurobu. Ma ba bu Yinni

Gusunən tire te garia, te ba wa mi.
³ Yera sina boko u da u yāra mi u ra yāre, u nəw mweε teni kua Yinni Gusunən wuswaa. U neε, kon Yinni Gusunə swīiwa kpa n win woodaba ka win yiirebu ka ye u gerua kpuro mεm nəwə ka nεn gōru kpuro. Kpa n wa n tire tenin gari nεnε. Ma tən ben tii ba wura mε.

Yosiasi u sāa tukunu yinasia

win tem sɔɔ

(I maa mεerio Bandun Gari II, 34:3-5)

⁴ Ma u dera yāku kowo tənwero Hilikiya ka yāku kowo be ba tie ka be ba sāa yerun kənnə kōsu ba būu ni ba mō Baali ka Asitaaten sāa yānu ka ye ba ra ka kperi sā gura ba yara sāa yee ten min di. Ma ba da ba nu dō mēni Yerusalemun biruə, Sedoronin wəwə. Ma ba nin torom gura ba ka da Beteliə. ⁵ Ma u maa yāku kowobu gira, be Yudaban sinamba gəsa bu ka turare dō doke yāku yenu sɔɔ ni ba kua Yerusalemuə ka yen baru kpaanə, ka Yudaban wusə. Ma u maa būu wi ba mō Baalin yāku kowobu gira ka maa be ba suru ka sō ka kperi sāmə. ⁶ U maa dera ba bwāaroku ge ba kua Asitaaten sō yara sāa yerun di. Ma u gu yara Yerusalemun di u gu dō mēni Sedoronin wəwə. Ma u gen torom sua u wisi mi ba ra təmbu sike. ⁷ Yera u maa dia ye kəsuka mi ba ra sakararu ko būu sārən sō. Miya maa kurəbu ba ra yānu wesi būu wi ba mō Asitaaten sō.

⁸ U dera Yinni Gusunən yāku kowoba na saa Yudan wusun di, ma ba sāa yee nīn mi ba ra turare dō doke gungunu wəllə kəsuka saa Geban di n ka girari Beri Seba. Meya ba maa būu sāa yee ni nu wāa wuun gbāra kənnən nəm dware kəsuka, Yosue wuun sunən dii kənnən bəkuə. ⁹ U n dera gunguu nin yāku kowobu bu yākuru ko Yinni Gusunən sāa yerə Yerusalemuə. Adama u dera ba pēε ye ba n seeyatia doke dimə ka begibu sannu.

¹⁰ Ma u maa dera ba sāa yee te ba mō Tofeti kəsuka Hinəmun wəwə. Kpa bu ku raa maa ka ben bibu

yāku dō mwaararugiru ko mi, būu wi ba mō Mələkun sō. ¹¹ Ma u dera ba bwāaroku ni nu ka dumi weenε kəsuka ni Yudaban sinamba ka na bu ka sō sā. U maa kεkε ye dumi gawe dō mēni ye ba ra dendi bu ka sō wi sā. Yeniba kpurowa ya raa wāa sāa yerun kənnəwə, Netani Mələkin yenun bəkuə. Netani Mələki wi, u sāawa sina bokon səm kowobun wirugii. ¹² Yosiasi u dera ba būu tura ni Yudaban sinamba raa kua Akasin dirun gidambisan wəllə kəsuka ka ni Manase u kua sāa yerun yaari yiru ye sɔɔ. Ye Yosiasi u nu kəsuka u kpa, u dera ba nin yanim gura ba wisi Sedoronin wəwə. ¹³ U dera ba maa būu sāa yenu kəsuka ni Salomə u kua Yerusalemun sō yari yerə Olifin guurun sō yēsən nəm dware gia. Miya ba ra Sidonigibun būu wi ba mō Asitaate sā ka Məabuban būu wi ba mō Keməsi ka maa Aməniban būu wi ba mō Milikəmu. ¹⁴ Ma u ben bwāarokunu kəsuka u maa dera ba dāa ye wuka ye ba raa gire Asitaaten sō. Ma u ka təmbun kukunu yen wərusu kərua.

Yosiasi u sāa tukunu yinasia

Isireliə

(I maa mεerio Bandun Gari II, 34:6-7)

¹⁵ U maa dera ba tura te ta wāa Beteliə kəsuka ka būu tura te Yerooamu Nebatin bii u kua, wi u Isireliba doke toranu sɔɔ. Yen biru u tu dō mēni muku muku, ka sere maa dāa ye ba gira Asitaaten sō.

¹⁶ Ye Yosiasi u sīra u mēra guu ten wəllə, yera u wa sika wee. Ma u gəra bu da bu tən be ba sikua min kukunu sikiamə. Ma u kuku ni dō doke Betelin būu turaru mi, u ka yāku yee te disī doke nge mε Gusunə u gerua saa win səmən nəən di. ¹⁷ Saa yera u maa bikia u neε, waran sikira na waamə mini.

Ma wuu gen təmbu ba nūn wisa ba neε, Gusunən səmə wi u na saa Yudan di u ye a yāku yee te kua minin gari gerua, win sikira mi.

¹⁸ Ma sina boko u neε, i tu derio goo u ku raa win kukunu baba.

Nge mɛya ba ka durɔ win kukunu deri, ka sere maa Gusunɔn sɔmɔ wi u na Samarin diginu.

¹⁹ Yosiasi u maa dera ba bũu dia ye Isireliban sinamba bana kɔsuka, ben tem mɛ kpuron wuu marosɔ. Domi yera ba ka Yinni Gusunɔn mɔru seeya. U bũu dia ye kɔsukawa mam mam nge mɛ u kua Beteliɔ. ²⁰ U bũu nin yaku kowobu go nin turanɔ mi ba ra nu sã. Ma u tambun kukunu dɔɔ mɛni tura nin wɔllɔ.

Yen biru u gɔsira u wura Yerusalemuɔ.

Yosiasi u Gɔɔ sararibun

tɔɔ bakaru kua

(I maa mɛerio Bandun Gari II, 35:1,18-19)

²¹ Yosiasi sina boko u win tɔmbu kpuro wooda wɛ u nɛɛ, i bɛɛn Yinni Gusunɔ Gɔɔ sararibun tɔɔ bakaru di-iyɔ nge mɛ ba yorua win woodan tireru sɔɔ. ²² Ma ba tɔɔ baka te di ta kera te ba ra raa di saa kparobun waatin di n ka girari sinam be ba nùn gbiiye kpuron waati sɔɔ Yudaɔ ka Isireliɔ. ²³ Yosiasi u kuawa wɔɔ yendu yiru sari bandu sɔɔ, saa ye ba tɔɔ baka te di Yerusalemuɔ.

Ye Yosiasi u maa kua

(I maa mɛerio Bandun Gari II, 35:20-27; 36:1)

²⁴ Yen biru Yosiasi u dera ba gari sokobu ka sɔrobu go. Ma u maa dera ba bwãaroku ni ba mɔ Terafimu kam koosia ka sere maa bũu tura ni nu wãa Yerusalemuɔ ka Yudan temɔ. U yeni kuawa bu ka woodan tire te yaku kowo Hilikiya u wa Yinni Gusunɔn sãa yerɔ mɛm nɔɔwa.

²⁵ Sinam be ba Yosiasi gbiiye, ben goo sari wi u Yinni Gusunɔ sãwa nge wi ka win gɔru kpuro, ka win bwɛra kpuro, ka win dam kpuro nge mɛ Mɔwisin wooda ya gerua. Mɛya maa win biru sunɔ goo sari wi u kua nge mɛ.

²⁶ Adama ka mɛ, Yinni Gusunɔn mɔru kun sure ye u Yudaba seesi, kɔsa ye Manase u kuan sɔ. ²⁷ Ma u nɛɛ, kon Yudaba kua nge mɛ na Isireliba kua. Kon bu gira nɛn wuswaan di, kpa n Yerusalemu wuu ge na raa gɔsa mi

deri, ka sere maa sãa yee tɛn mi na nɛɛ, ko na n da tii sɔɔsi.

²⁸ Ye Yosiasi u kuan sukum ye kpuron gari yi yorua Yudaban sinambun faagin tireru sɔɔ. ²⁹ Yosiasin waati ye sɔɔ, Egibitin sina boko wi ba mɔ Nɛko, u seewa sɔɔ teeru u Asirin sina boko tabu somiru dɔɔ daa te ba mɔ Efaratin bera gia. Ma sina boko Yosiasi u seewa u da u ka nùn tabu wɔri. Ye Nɛko u nùn wa, yera u dera ba nùn go Mɛgidoɔ. ³⁰ Ma Yosiasin tabu kowobu ba win goru sua ba kpɛɛ win tabu keke sɔɔ ye dumi gawe, ba ka na Yerusalemuɔ. Ba nùn sika win siki wɔruɔ. Yera ba win bii Yoakasi sua ba bandun gum tãre, u kua sunɔ win tundon ayerɔ.

Yoakasi

u kua Yudaban sina boko

(I maa mɛerio Bandun Gari II, 36:2-4)

³¹ Yoakasi u mɔwa wɔɔ yenda ita saa ye u bandu di. Ma u kua suru ita ban te sɔɔ, Yerusalemuɔ. Win mɛron yĩsira Hamutali Yeremin bii, wi u wãa Libinaɔ. ³² Yoakasi wi, u n kue dee dee Yinni Gusunɔn wuswaaɔ. Kɔsa ye win sikadoba ba raa kua, yera u kua mam mam. ³³ Ma Nɛko Egibitin sina boko u nùn mwa u bɔkua u ka da Ribilaɔ Hamatin temɔ. Nge mɛya u ka nùn bandu yara. Ma u Yudaba sii geesun kilo nɔrɔbun suba ita (3.000) bure ka wuran kilo tɛna.

³⁴ Ma u Eliakimu Yosiasin bii bandu wɛ. Yera u nùn yĩsi kpaaru kã Yoyakimu. Ma u ka Yoakasi da Egibitiɔ. Miya u gu. ³⁵ Yoyakimu u Egibitin sunɔ sii gee si wɛ ka wura ye. Adama u win tem tɔmbu sii geesu ka wuran geeru burewa n ka turi gee te Egibitin sunɔ u bikia.

Yoyakimu u kua Yudaban sina boko

(I maa mɛerio Bandun Gari II, 36:5-8)

³⁶ Wɔɔ yenda nɔɔbuwa Yoyakimu u mɔ sanam mɛ u bandu di. Ma u kua wɔɔ wɔkura tia ban te sɔɔ. Win mɛron yĩsira Sebuda, Pedaya Rumagiin bii. ³⁷ Yoyakimu wi, u n kue dee dee Yinni Gusunɔn wuswaaɔ. Kɔsa ye win

sikadoba ba raa kua, yera u kua mam mam.

24

¹Yoyakimun waati sɔɔra Nɛbukanɛsaa Babilonin sina boko u Yudaba wɔri u bu taarewa wɔɔ ita. Yen biru ba nùn seesi bu ka tii yina. ²Adama Yinni Gusunɔ u dera Babilonin tabu kowobu ka Sirigibu, ka Mɔabuba, ka Amɔnigibu, ba Yoyakimu wɔri bu ka Yudaba kpeerasia nge mɛ u gerua saa win sɔmɔbun nɔɔn di. ³U yeni kuawa u ka Yudaba gira win wuswaan di Manasen tora ni u kuan sɔ. ⁴Domi Manase wi, u taare sarirugibun yem yari mu koka Yerusalemun swɛɛ sɔɔ. Yeni kpuron sɔna Yinni Gusunɔ u n̄ bu suuru kue.

⁵Ye Yoyakimu u kuan sukum ye kpuron gari yi yorua Yudaban sinambun faagin tireru sɔɔ. ⁶Yeniban biru u kpuna u gu. Ma ba nùn sika win baababan sikaɔ. Ma win bii Yoyakini u bandu kɔsire kua.

⁷Egibitin tabu kowobu ba n̄ maa yarire ben tem di. Domi Babilonin sina boko u bu tem mwaari saa Egibitin daarun di sere n ka girari daa te ba mɔ Efaratiɔ.

Yoyakini

*u kua Yudaban sina boko
(I maa mɛriɔ Bandun Gari II, 36:9-10)*

⁸Wɔɔ yendu yiru sariwa Yoyakini u mɔ saa ye u bandu di. Win mɛron yĩsira Nɛhusita Elinatani Yerusalemugiin bii. ⁹Yoyakini wi, u n̄ kue dee dee Yinni Gusunɔn wuswaaɔ. Kɔsa u kua mam mam nge mɛ win tundo u raa kua.

¹⁰Saa ye sɔɔra Babilonin sina boko Nɛbukanɛsaan tabu kowobu ba na ba Yerusalemu wɔri ba ye tarusi. ¹¹Ma wi sina bokon tii u na mi, u bu deema. ¹²Yera Yoyakini Yudaban sina boko u yara u Nɛbukanɛsaa wi sennɔ da ka win mɛro, ka win bwãabu ka win sina asakpɔbu ka win yenun sɔm kowobun wirugibu. Ma Nɛbukanɛsaa u nùn mwa u pirisɔm doke. U yeni kuawa win bandun wɔɔ nɔɔba itase sɔɔ.

¹³Ma u sãa yerun arumani gura, ma u ten dendi yãa ni Salomɔɔ u kua ka

wura kɔsuka, ma u maa sina kpaarun arumani gura nge mɛ Yinni Gusunɔ u gerua. ¹⁴Ma u Yerusalemun wirugibu ka ben damgibu gura u ka da ben mi. Ben geera sãawa tɔmbu nɔɔbun suba wɔkuru (10.000). Ben gaba sãa sekobu gabu maa dãa dākobu. Bwɛɛbwɛɛbu tɔnawa u deri. ¹⁵U sina boko Yoyakini ka win mɛro ka win kurɔbu ka win yenun sɔm kowobun wirugibu ka tem min damgibu kpuro gura u ka da Babiloniɔ. ¹⁶Tabu kowo be u gura ba sãawa tɔmbu nɔɔbun suba nɔɔba yiru (7.000). Ma nɔman sɔm kowobu ba sãa tɔmbu nɔɔbu (1.000). Be kpuro ba sãawa tabu durɔ wɔrugɔba.

¹⁷Yen biru u Matania kua sunɔ Yoyakinin ayerɔ. Ma u nùn yĩsiru kã Sedesiasi. Matania wi, u sãawa Yoyakinin tundon wɔnɔ.

Sedesiasi

*u kua Yudaban sina boko
(I maa mɛriɔ Jeremi 52:1-3 ka Bandun Gari II, 36:11-12)*

¹⁸Saa ye Sedesiasi u bandu di Yerusalemuɔ, u mɔwa wɔɔ yenda tia. Ma u kua wɔɔ wɔkura tia bandu sɔɔ. Win mɛron yĩsira Hamutali Jeremi Libinagiin bii. ¹⁹Sedesiasi wi, u n̄ kue dee dee Yinni Gusunɔn wuswaaɔ. Kɔsa ye Yoyakimu u raa kua, yera win tii u maa kua mam mam.

²⁰Ye kpuro ya koorã yèn sɔ Yinni Gusunɔ u ka Yudaba ka Yerusalemugibu mɔru kua domi u kĩ u bu fɛra u kɔ.

*Ba Yerusalemu tarusi
(I maa mɛriɔ Jeremi 39:1-7; 52:3-11)*

Saa ye sɔɔra Sedesiasi u Babilonin sina boko seesi.

25

¹Sedesiasin bandun wɔɔ nɔɔba nnese yen suru wɔkurusen sɔɔ wɔkurusewa Nɛbukanɛsaa Babilonin sina boko u Yerusalemu wɔrima ka win tabu kowobu kpuro. Yera u win sansani gira yen bɔkuɔ. Ma ba kuku yenu kua ba ka sikerena. ²Ma ba wuu ge tarusi sere n ka kua Sedesiasin bandun wɔɔ wɔkura tiase.

³Saa ye sɔɔra gɔɔra dam kua wuu ge sɔɔ. Wɔɔ gen suru nnɛsen sɔɔ

nɔɔba nnese sɔɔ, ⁴ Babilonigibu ba Yerusalemun gb̄ara te yaba. Ma Yudaban sina boko ka win tabu kowobu ba duki yakura min di wɔ̄kuru baa mɛ Babilonigii be, ba wuu ge tarusi. Yudaba ba yarawa saa kɔnnɔ ge ga w̄a gb̄araru yirun baa sɔɔn di, sina bokon saadiɛn b̄akuɔ, Yuudɛnin wɔwan bera gia. ⁵ Adama Babilonin tabu kowo be, ba sina boko Sedesiasi naa sw̄i. Ma ba n̄n naamwɛ Yerikon wɔwaa. Yera win tabu kowobu ba yarina ba n̄n deri. ⁶ Ma ba n̄n mwa ba ka da Babilonin sina bokon mi Ribilaɔ. Miya ba n̄n siri. ⁷ Ba win bibu ɔ̄kira win wuswaaɔ. Ma ba win tiin n̄ni wɔwa. Yen biru ba n̄n b̄akua ka sii gandun ȳni yiru ba ka da Babiloniɔ.

Ba Yerusalemun tɔn be ba tie

yoru mwɛɛra

(I maa mɛɛrio Yereimi 39:8-10; 52:12-30 ka Bandun Gari II, 36:17-21)

⁸ Nɛbukanɛsaan bandun wɔ̄ɔ wɔ̄kura nɔɔbu ka nnese sɔɔ, yen suru nɔɔbusen sɔ̄ɔ nɔɔba yiruse sɔ̄ra Nɛbusarada wi u s̄a Babilonin sina bokon k̄sobun wirugii u na Yerusalemuɔ. ⁹ Ma u Yinni Gusunɔn s̄a yeru d̄ɔ mɛni ka Isireliban sina kpaaru, ka dia ye ya gesi w̄a kpuro. Ye ya s̄a damgibun dia u d̄ɔ mɛniwa. ¹⁰ Tabu kowo be ba n̄n sw̄i ba Yerusalemun gb̄araru k̄suka.

¹¹ Ma u Isireli be ba tii w̄ɛ ka be ba tie gura u ka doona. ¹² Adama u mɛɛra be ba bw̄ɛbw̄ɛru bo, ma u be deri Yerusalemu mi, bu ka gbea wuku, kpa ba n resɛm sɔmburu m̄.

¹³ Babilonin tabu kowo be, ba Yinni Gusunɔn s̄a yerun gbere ye ba kua ka sii gandun k̄suka, ka yen ȳratii ka sere maa boo sii ganduguu gɛ sɔɔ ba ra nim doke. Ma ba sii gan ni kpuro gura ba ka da Babiloniɔ. ¹⁴ Ma ba maa ten dendi ȳanu gura ni ba kua ka sii gandun. Niya gb̄ɛɛ ni ba ra ka torom gure, ka kaatonu ka wobunu ka n̄ri. ¹⁵ K̄sobun wirugii wi, win tii u ten doo sua ka ten gb̄ɛa ye ba kua ka wura ka sii geesu, ¹⁶ ka sere s̄a yerun gbere yiru ye, ka boo ge, ka ȳratii yi. Dendi ȳa sii gandugii

ni Salomɔɔ u kua kpuro, niya ba gura. Goo kun kp̄ɛ u nin bunum geeru gari. ¹⁷ Domi gbere yen tian gunum mu s̄awa gɔm soonu yɛndu yiru sari. Ma ba yen w̄allɔ sii gandun s̄andi nge furɔ, gɔm soonu ita. Yen biru ba furɔ ge buraru koosi nge mangon marum. Ba ye kpuro kuawa ka sii gandun. Nge mɛya ba maa yiruse kua.

¹⁸ K̄sobun wirugii wi, u ȳaku kowo tɔnwero Seraya mwa, ka win yiruse Sofoni, ka sere maa t̄mbu ita be ba s̄a yerun k̄nnɔ k̄su. ¹⁹ Yen biru u tabu kowobun wirugii goo mwa ka t̄mbu nɔɔbu sina bokon bw̄abu sɔɔ, ka sere tabu sunɔn tire yoro wi u ra t̄mbu soogeru mwɛ, ka sere maa damgibu gabu t̄mbu wata be ba tie wuu ge sɔɔ. ²⁰ Be kpurowa u sua u ka Babilonin sina boko daawa Ribilaɔ. ²¹ Ma Babilonin sina boko wi, u dera ba bu so ba go Ribila mi, Hamatin temɔ.

Nge mɛya ba ka Yudaba gura ba ka da tem tukumɔ sere mi n toma.

Ba Gedalia kua

Yudaban tem ȳero

(I maa mɛɛrio Yereimi 40:7-41:18)

²² Yen biru Babilonin sina boko Nɛbukanɛsaa u Gedalia Akikamun bii Safanin debubu kua Yuda be ba tien tem ȳero. ²³ Saa ye tabu kowobun wirugii be ba tie Yudaɔ ka ben t̄mbu, ba nua ma Babilonin sina boko u Gedalia kua ben tem ȳero, yera ba seewa ba da Gedalia win mi Misipaɔ. Wirugii beya Isimɛeli Netanian bii ka Yokanani Karean bii ka Seraya, Tanumɛti Netofagiin bii ka Yaasania Maakagiin bii. ²⁴ Yera Gedalia u gerua ka b̄ri u nɛɛ, i ku Babilonin sinam ben berum ko. I sinɔ s̄ɛɛ besɛn tem mɛ sɔɔ kpa i ben sina boko wi s̄a. I n kua mɛ, i ko i dobu nɔ.

²⁵ Adama wɔ̄ɔ gen suru nɔɔba yiruse sɔɔ, Isimɛeli Netanian bii Elisaman debubu, wi u s̄a sina bii u na, wi, ka t̄mbu wɔ̄kuru gabu ba Gedalia go, ka Yudaba gabu ka maa Babilonigii be ba w̄a ka wi. ²⁶ Ma Yuda be ba tie saa ben wirugibun di sere ka bw̄ɛbw̄ɛbɔ, ka ben tabu kowobun wirugii be, ba seewa ba kpikiru sua

ba da Egibitiɔ. Domi ba Babilonigibun
berum mɔ.

Ba Yoyakini yara pirisəm di
(*I maa mɛɛrio Yeremi 52:31-34*)

²⁷ Ye ba Yoyakini Yudaban sina boko mwa ba ka da Babiloniɔ, yen wɔɔ tɛna ka nɔɔba yiruse sɔɔra Efil Merodaki u bandu di Babiloniɔ. Wɔɔ gen suru wɔkura yirusen sɔɔ yɛnda nɔɔbu ka yiruse sɔɔra u Yoyakini wi yara pirisəm di. ²⁸ U ra ka nùn gari ko ka kīru. Ma u nùn aye bɛɛɛgiri wɛ. Win aye te, ta sinam be ba yoru dimɔ Babiloniɔ kpuroginu kere. ²⁹ Babilonin sina boko wi, u dera ba Yoyakini yāa kpaanu sebusia dɔma te u nùn yara pirisəm di. Sanna ba ra di sere Yoyakini u da u ka gu. ³⁰ Yɛn bukata u mɔ kpuro sina boko wi, u ra nùn wɛwa baadomma sere ka win wāarun tɔru kpuro sɔɔ.

ISIRELIBAN BANDUN GARI GBIIKII

À n gina Isireliban bandun garin tire gbiikiru gara kaa nɛɛ, Samuelin tirera yɛro u sua u ka tu yorua. Dafidin bandun gariya u m̀ te Gusunɔn tii u swii. Yɛro u kī u sun s̄ɔsi ma Gusunɔ turowa u s̄a Isireliban sina boko. Ma ben sinam be u ra swii mi, ba s̄a win s̄ɔm kowobu.

Ta maa sun s̄ɔm̄ɔ ma Dafidiwa u s̄a yerun banan himba ka ten s̄ɔma kpuron s̄ɔru kua. Ma u Lefiba b̄onu kua wuu wuuka s̄aarun s̄. Adama Salom̄ɔwa u tu bana.

Tire ten kpunaa

1. Bwese t̄ki ka yin t̄mbun ȳisa, wiru 1n di sere wiru 9.
2. S̄ɔlun ḡɔ, wiru 10.
3. Dafidin bandun gari, wiru 11n di sere wiru 29.

ISIRELIBAN BWESE T̄KI

Adamun bweserun t̄kan di n ka girari Esaun bibun bweser̄

¹ Adamuwa u s̄a Setin tundo. Ma Seti u maa En̄si mara. ² Ma En̄si u Kenani mara. Ma Kenani u Mahalal̄eli mara. Ma Mahalal̄eli u maa Yer̄edi mara. ³ Yer̄ediwa u En̄ku Mara. Ma En̄ku u Metusela mara. Ma Metusela u Lem̄eki mara. ⁴ Ma Lem̄eki u maa N̄wɛ mara. N̄wɛ wiya u s̄a Semu ka Kamu ka Yaf̄etin tundo.

⁵ Be ba s̄a Yaf̄etin bibu, bera Gom̄ɛɛ, ka Maḡogu, ka Madai, ka Yafani, ka Tubali, ka M̄ɛski, ka sere maa Tirasi. ⁶ Be ba s̄a Gom̄ɛɛn bibu, bera Asikenasi, ka Rifati, ka Togaama. ⁷ Be ba s̄a Yafanin bibu, bera Elisa, ka Taasisa, ka Kitimu, ka sere Dodanimu.

⁸ Kamun biba, Kusi, ka Misiraimu, ka Puti, ka sere Kanani. ⁹ Kusin biba maa, Saba, ka Hafila, ka Sabuta, ka Raema, ka sere Sabuteka. Be ba s̄a Raeman bibu, bera Seba ka Dedani. ¹⁰ Kusi u maa bii mara wi ba sokum̄ Nimurodu. Wiya u gbia u kua w̄ruḡɔ damgii handunia s̄ɔ.

¹¹ Misiraimuwa u Ludiba mara ka Ananiba, ka Lehabuba, ka Nafituba, ¹² ka Paturusigibu, ka Kasulugibu, m̀n di Filisitiban bwesera yarima,

ka sere Kafitorigibu. ¹³ Kananiwa u Sidoni ka H̄eti mara. Sidoni wiya u s̄a win bii gbiikoo. ¹⁴ Kanani win bibu gaba ba kua Yebusiba, ka Am̄ɔreba, ka Girigasiba, ¹⁵ ka Hefiba, ka Aakiba, ka Siniba, ¹⁶ ka maa Aafadiba, ka Semarigibu, ka Hamatiba.

¹⁷ Be ba s̄a Semun bibun bweseru, bera Elamu, ka Asuri, ka Aapasadi, ka Ludi, ka Aramu, ka Usi, ka Uli, ka Get̄ɛɛ, ka sere M̄ɛski. ¹⁸ Aapasadiwa u Sela mara. Ma Sela u maa Heberu mara. ¹⁹ Bii t̄n dur̄ɔbu yiruwa Heberu u mara. Gbiikoon ȳisira Pelegi. Ȳisi ten tubusiana, ba b̄onu kua, ȳɛn s̄ɔ win waati s̄ɔra duniagiba tem b̄onu kua. Win w̄n̄ɔn ȳisira maa Yokutani. ²⁰ Yokutaniwa u Alim̄ɔdadi mara, ka Selef̄u, ka Hasamaf̄eti, ka Yeraa, ²¹ ka Hadoramu, ka Usali, ka Dikila, ²² ka Ebali ka Abimāeli, ka Seba, ka Ofiri, ka Hafila, ka Yobabu. ²³ Beni kpurowa ba s̄a Yokutanin bibu.

²⁴ Semuwa u Aapasadi mara. Ma Aapasadi u maa Sela mara. ²⁵ Selawa u Heberu mara. Ma Heberu u Pelegi mara. Ma Pelegi u maa Rehu mara. ²⁶ Rehuwa u Serugu mara. Ma Serugu u Nakori mara. Ma Nakori u maa Tera mara. ²⁷ Terawa u Aburamu mara wi ba maa sokum̄ Aburahamu.

²⁸ Aburahamun biba, Isaki ka Isim̄eli. ²⁹ Ben bibun bweseru wee.

Isim̄elin bii gbiikoowa N̄ɛbaȳɔtu. Win w̄n̄ɔba Kedaa, ka Adibeli, ka Mibusamu, ³⁰ ka Mikima, ka Duma, ka Masa, ka Hadadi, ka Tema, ³¹ ka Yeturi, ka Nafisi, ka sere K̄edima. Beniwa ba s̄a Isim̄elin bibu.

³² Aburahamun kur̄ɔ wi ba m̀ K̄etura, win biba Simurani, ka Yokusani, ka M̄ɛdani, ka Madiani, ka Yisibaku, ka sere Sua. Yokusanin biba maa Seba ka Dedani. ³³ Madianin biba Efa, ka Ef̄ɛɛ, ka En̄ku, ka Abida, ka Elida. Beni kpurowa ba s̄a K̄eturan bibu ka win nikur̄ɔminu.

³⁴ Aburahamuwa u Isaki mara. Isakin biba Esau ka Isireli. ³⁵ Be ba s̄a Esaun bibu, bera Elifasi, ka Rew̄eli, ka Yeusi, ka Yalamu, ka sere Kore. ³⁶ Be ba s̄a Elifasin bibu, bera Temani, ka Omaa, ka Sefi, ka Gatamu, ka Kenasi, ka Tinna, ka sere Am̄aleki. ³⁷ Be ba s̄a Rew̄elin bibu, bera Nahati, ka Seraki,

ka Sama, ka sere Misa. ³⁸ Seirin biba Lotani, ka Sobali, ka Sibeoni, ka Ana, ka Disoni, ka Esee, ka sere Disani. ³⁹ Be ba sãa Lotanin bibu, bera Hori, ka Homamu. Lotanin sesuwa Tinna. ⁴⁰ Be ba sãa Sobalin bibu, bera Aliani, ka Manahati, ka Ebali, ka Sefi, ka sere Onamu. Sibeonin biba maa Aya ka Ana. ⁴¹ Anan biiwa Disoni. Disonin biba maa Hamurani, ka Esibani, ka Yitirani, ka sere Kerani. ⁴² Be ba sãa Eseen bibu, bera Bilani, ka Safani, ka Yakani. Be ba maa sãa Disanin bibu, bera Usi ka Arani.

Edõmun sinambu
(*I maa mærio Torubu 36:31-43*)

⁴³ Sinam be ba bandu di Edõmuõ, Isireliba bu sere maa bandu swi ben temõ, bera Bela, Beorin bii. Win wuun yisira Dinaba. ⁴⁴ Ye Bela u gu, ma Yobabu, Serakin bii, Botisiragii u gõna kãsire kua. ⁴⁵ Ye Yobabu u gu, ma Husamu, Temanigii u gõna kãsire kua. ⁴⁶ Ye Husamu u gu, ma Hadadi, Bedadin bii u gõna kãsire kua. Wiya u Madianiba go Mõabun baru kpaanõ. Win wuuwa Afiti. ⁴⁷ Ye Hadadi u gu, ma Samula, Masirekagii u gõna kãsire kua. ⁴⁸ Ye Samula u gu, ma Sõõlu, Rehobõtugii u gõna kãsire kua. Rehobõtu ye, ya wãawa daa bakarun bera gia. ⁴⁹ Ye Sõõlu u gu, ma Baali Hanani, Akaborin bii, u gõna kãsire kua. ⁵⁰ Ye Baali Hanani u gu, ma Hadari, Paigii, u gõna kãsire kua. Win kurõn yisira Mõhetabeli, Matiredin bii, Mõsaabun debubu.

⁵¹ Hadarin gõõn biru, Edõmuba ba bandu bõnu kuawa bwese kera ka bwese kera. Be ba kua wirugibu bwese keri yi sõõ, bera Tinna, ka Alifa, ka Yeteti, ⁵² ka Oholibama, ka Ela, ka Pinõni, ⁵³ ka Kenasi, ka Temani, ka Mibisaa, ⁵⁴ ka Madieli, ka Iramu. Be ba kua ben bwese kerin wirugibu Edõmuõ, bera mi.

Yudan bibun bweseru

2

¹ Yakõbu wi ba maa sokumõ Isireli, win bibun yisa wee. Rubeni, ka Simeõ, ka Lefi, ka Yuda, ka Isakari, ka Sabuloni, ² ka Danu, ka Yosefu, ka Benyamee, ka Nefitali, ka Gadi, ka Asee.

³ Be ba maa sãa Yudan bibu, bera Eri ka Onani, ka Sela. Ben merowa Sua, Kananigii. Eri, Yudan bii gbiikoo wi, u kõsa kua Yinni Gusunõn nõni sõõ, ma Yinni Gusunõ u dera u gu. ⁴ Tamaa Yudan biigii kurõwa u nõn Peresi ka Seraki marua. Ma Yudan bibu kpuro ba kua tõmbu nõõbu. ⁵ Be ba sãa Peresin bibu, bera Hesironi, ka Hamulu. ⁶ Serakin biba maa Simiri, ka Etani, ka Hemani, ka Kalikoli, ka sere Dara. Be kpuro ba kuawa mi tõmbu nõõbu. ⁷ Kaamiwa u Akani mara. Akani wiya u Isireliba nõni swãaru kpõõ kõsa ye u kuan sõ. U yãnu sua ni Gusunõ u nẽẽ bu kpeerasia mam mam. ⁸ Etanin biiwa Asaria. ⁹ Be ba maa sãa Hesironin bibu, bera Yerameeli, ka Ramu, ka Kalebu, wi ba maa sokumõ Kelubai.

¹⁰ Ramuwa u Aminadabu mara. Ma Aminadabu u maa Nasoni mara, wi u kua Yudaban wirugii. ¹¹ Nasoni wiya u Saluma mara. Ma Saluma u maa Boasi mara. ¹² Boasiwa u Yobedi mara. Ma Yobedi u maa Isai mara. ¹³ Eliabuwa u sãa Isain bii gbiikoo. Ma Abinadabu u sãa yiruse. Ma Sama u sãa itase. ¹⁴ Ma Netaneli u sãa nnese. Ma Radai u sãa nõõbuse. ¹⁵ Ma Osemu u sãa nõõba tiase. Ma Dafidi u sãa nõõba yiruse. ¹⁶ Ben sesuba Seruya ka Abigali. Be ba sãa Seruyan bibu, bera Abisai ka Yoabu ka Asaeli. Ba sãawa mi, be ita. ¹⁷ Amasan merowa Abigali. Win tundowa maa Yetee, Isimeeli.

¹⁸ Kalebu, Hesironin bii u tõn durõbu ita mara ka win kurõ Asuba. Bera Yesee ka Sobabu ka Aadoni. U maa ka Yeriõtu mara. ¹⁹ Ye Asuba u gu, ma Kalebu u Efarata sua kurõ. Ma Efarata wi, u nõn Huri marua. ²⁰ Huri wiya u Uri mara. Ma Uri u maa Besaleli mara.

²¹ Yen biru, ye Hesironi u kua wõõ wata, yera u Makiri, Galadin tondon bii sua kurõ. Ma u nõn Segubu marua. ²² Segubu wiya u Yairi mara. Yairi wi, u wusu wawa yenda ita Galadin temõ. ²³ Adama Gesuriba ka Sirigibu ba Yairin wuu si wõri ba mwa ka Kenatin wusu ka sin baru kpaanu kpuro. Su sãawa wusu wata. Be ba wãa wuu si sõõ kpuro, ba sãawa Makiri Galadin tondon debuminu. ²⁴ Hesironi, Abian

durən gəən biru, Kaləbu u maa ka Efarata mənna ma u nùn bii tən durə marua wi ba sokumə Asuri. Asuri wiya u sãa Tekoagibun sikado.

²⁵ Yerameeli, Hesironin bii gbiikoon biba, Ramu, ka Buna, ka Oreni, ka Osemu, ka Akiya. Ramuwa u sãa ben gbiikoo. ²⁶ Yerameeli wi, u maa kurə goo sua wi ba sokumə Atara, Onamun mero. ²⁷ Ramu, Yerameelin bii gbiikoon biba Maasi, ka Yamini, ka Ekee. ²⁸ Be ba sãa Onamun bibu, bera Samai, ka Yada. Be ba maa sãa Samain bibu, bera Nadabu ka Abisuri. ²⁹ Abisurin kurən yīsira Abihaili. Wiya u nùn Akubani ka Məlidi marua. ³⁰ Be ba sãa Nadabun bibu, bera Seledi ka Apaimu. Seledi wi, u n̄ bii mara u ka gu. ³¹ Apaimuwa u Yisei mara. Ma Yisei u Sesani mara. Ma Sesani u maa Alai mara. ³² Be ba sãa Yada, Samain wənən bibu, bera Yetee ka Yonatham. Yetee wi, u n̄ bii mara u ka gu. ³³ Be ba sãa Yonatham bibu, bera Peleti ka Sasa. Beni kpurowa ba sãa Yerameelin bibun bweseru.

³⁴ Sesani u n̄ bii tən durəbu mara. Bii tən kurəbu tənawa u mara. Sesani wi, u Egibitigii goo mə yoo, wi ba ra soku Yara. ³⁵ Ma Sesani u win bii tən kurə sua u Yara win yoo Egibitigii wi wē u sua kurə. Ma u nùn Atai marua. ³⁶ Ataiwa u Natani mara. Ma Natani u maa Sabadi mara. ³⁷ Sabadiwa u Efilali mara. Ma Efilali u Obedi mara. ³⁸ Obediwa u Yehu mara. Ma Yehu u maa Asaria mara. ³⁹ Asariawa u Halesi mara. Ma Halesi u maa Elasa mara. ⁴⁰ Elasa u Sisimai mara. Ma Sisimai u maa Salumu mara. ⁴¹ Salumuwa u Yekamia mara. Ma Yekamia u Elisama mara.

⁴² Kaləbu, Yerameelin məən bii gbiikoowa Mesa, wi u sãa Sifun tundo ka Maresa wi u sãa Heboronin tundo. ⁴³ Be ba sãa Heboronin bibu, bera Kore, ka Tapua ka Reke mu, ka Sema. ⁴⁴ Semawa u Rakamu, Yəəkamun tundo mara. Reke muwa u maa Sammai mara. ⁴⁵ Sammaiwa u Maoni mara. Ma Maoni u Beti Suri mara. ⁴⁶ Efa, Kaləbun kurə goo, wiya u Harani, ka Məsa, ka Gasesi mara. Harani wi, u maa bii mara ma u nùn yīsiru kã Gasesi. ⁴⁷ Be ba sãa Yada

bibu, bera Regemu ka Yotamu, ka Gesani, ka Peleti, ka Efa, ka Saafu. ⁴⁸ Maaka, Kaləbun kurə goowa u Sebee ka Tirana mara. ⁴⁹ Yen biru u maa Saafu, Madimanan tundo mara, ka Sefa, Makibena ka Gibeana tundo. Kaləbu u bii tən kurə mara. Wiya ba m̄ Akusa.

⁵⁰ Win kurə Efaratan bii gbiikoowa Huri. Bibu itawa Huri u mara. Bera Sobali wi u sãa Kiriati Yarimun kaba wuko, ⁵¹ ka Saluma, Betelehemun kaba wuko, ka Harefu, Beti Gedeen kaba wuko. ⁵² Be ba sãa Sobali, Kiriati Yarimun kaba wukon bweseru, bera Haroegibu, ka Menuhətuğibun sukum, ⁵³ ka bwese keru yi yi wãa Kiriati Yarimuə. Yiya Yeteeba, ka Putiba, ka Sumatiba, ka Misiraiba. Bwese keru yin min diya Soreagibu ka Esitaoligibu ba yara.

⁵⁴ Saluman min diya Betelehemugibu ba yara ka Netofagibu, ka Atarətu Beti Yoabugibu, ka Manahatigibun sukum, ka Soreagibu, ⁵⁵ ka be ba ra tirenu yore ba ka wãa Yabesio. Bera Tireatigibu ka Simeatigibu ka Sukatigibu. Ba sãawa Keniba be ba yara Hamatin bweserun di wi u sãa Rekabun bweserun sikado.

Dafidin bibun bweserun tōka

3

¹ Bii be Dafidi u mara Heboroniə ben yīsa wee. Aməə, Akinəamu Yisireeliğiin biiwa u sãa gbiikoo. Ma Danieli, Abigali, Kaameliğiin bii u sãa yiruse. ² Ma Abusaləmu, Maakan bii u sãa itase. Maaka wi, u sãawa Talimai, Gesurin sina bokon bii. Ma Adoniya, Hagitin bii u sãa nnese. ³ Ma Sefatia, Abitalin bii u sãa nəəbuse. Ma Yitireamu, Egilan bii u sãa nəəba tiase. Egila wi, u maa sãawa Dafidin kurəbun turo. ⁴ Be nəəba tia yera ba nùn marua Heboroniə. Dafidi u bandu diwa Heboroni mi wəə nəəba yiru ka suru nəəba tia. Yen biruwa u maa bandu di Yerusalemə wəə tena ka ita. ⁵ Bii be u maa mara Yerusalemə, bera Simeə, ka Sobabu, ka Natani ka Saloməə. Bibu nne ye, ya sãawa Bati Seba, Amielin biin bibu. ⁶ Dafidi u maa bibu gabu mara. Bera

Yibaa, ka Elisua, ka Elifeleti, ⁷ ka Nōga, ka Nefegi, ka Yafia, ka Elisama, ⁸ ka Eliada, ka Elifeleti. Ba sāawa mi be nōba nne. ⁹ Be ba sāa Dafidin bibu bera mi, win kurabu gabun bibu baasi. Ben sesuwa Tamaa.

¹⁰ Salomōwa u Roboamu mara. Ma Roboamu u Abiya mara. Ma Abia u Asa mara. Ma Asa u Yosafati mara. ¹¹ Ma Yosafati u Yoramū mara. Ma Yoramū u Akasia mara. Ma Akasia u Yoasi mara. ¹² Ma Yoasi u Amasia mara. Ma Amasia u Asaria mara. Ma Asaria u Yotamu mara. ¹³ Ma Yotamu u Akasi mara. Ma Akasi u Esekiasi mara. Ma Esekiasi u Manase mara. ¹⁴ Ma Manase u Amō mara. Ma Amō u Yosiasi mara. ¹⁵ Be ba sāa Yosiasin bibu, be wee. Yohananiwa u sāa gbiikoo. Ma Yoyakimu u sāa yiruse. Ma Sedesiasi u sāa itase. Ma Salumu u sāa nne. ¹⁶ Be ba sāa Yoyakimun bibu, bera Yekonia ka Sedesiasi.

¹⁷ Be ba maa sāa Yekonian bibu, bera Asiri wi u Sealitieli mara, ¹⁸ ka Maakiramu, ka Pedaya, ka Senasaa, ka Yekamia, ka Hosama, ka Nedabia. ¹⁹ Be ba sāa Pedayan bibu, bera Sorobabeli ka Simeī. Be ba maa sāa Sorobabelin bibu, bera Mesulamu ka Hanania. Selomitiwa u sāa ben sesu. ²⁰ Pedaya wi, u maa bibu nōbu gabu mara. Bera Hasuba, ka Oheli, ka Berekia, ka Hasadia, ka Yusabu Hesedi.

²¹ Be ba sāa Hananian bibun bweseru, bera Pelatia, ka Esai, ka Refayan bibu, ka Ananin bibu, ka Abudiasin bibu, ka Sekanian bibu. ²² Bibu nōba tia Sekania u mara. Bera Semaya, ka Hatusi, ka Yigeali, ka Bariaki, ka Nearia, ka Safati. ²³ Bibu itawa Nearia u mara. Bera Elionai, ka Esekiasi, ka Asirikamu. ²⁴ Be ba maa sāa Elionain bibu, bera Hodafia, ka Eliasibu, ka Pelaya, ka Akubu, ka Yokanani, ka Delaya, ka Anani. Ba maa sāawa mi be nōba yiru.

Yudan bibun bweseru

4

¹ Be ba sāa Yudan bibu, bera Peresi, ka Hesironi, ka Kaami, ka Huri, ka Sobali. ² Reaya, Sobalin biiwa u Yasati mara. Ma Yasati u Akumai ka Lahadi

marā. Bera ba sāa Sorean bweserun tōka.

³⁻⁴ Huri, Efaratan bii gbiikoo, Betelehemun kaba wuko, u bibu mara. Bera Etamu, ka Yisireeli, ka Yisima, ka Yidibasi, ka ben sesu Heseleponi, ka Penueli, Gedorin kaba wuko, ka Esee, Husan kaba wuko.

⁵ Kurabu yiruwa Asuri, Tekoan kaba wuko u mā. Bera Helea ka Naara. ⁶ Be Naara u nūn marua, bera Akusamu, ka Hefee, ka Temeni, ka Akasitari. ⁷ Be ba sāa Helean bibu, bera Sereti, ka Sokaa, ka Etinani.

⁸ Kasiwa u Anubu ka Sobeba mara. Hosi win min diya Akaakeli, Harumun biin bwese tōka ya yara.

⁹ Yabesi u beere mā n kere win wōnabu. Win mero u nūn yīsi te kāwa yēn sō u wahala kua win marubu sō. ¹⁰ Yabesi wi, u kanaru kua u nee, Gusunō, Isireliban Yinni, a de wunen domaru ta n man wāasi. A nen tem kpāaru sosio. A wunen nōmu demio a man kōsu. Kpa a de nōni swāaru ka wahala yu ka man tonda.

Ma Gusunō u nūn kua ye u bikia.

¹¹ Kelubu, Sukan mōwa u Mekiri, Esitonin tundo mara. ¹² Esitoniwa u sāa Rafa ka Paseaki ka Tekinan yenugibun sikado. Tekina wiya u wuu ge ba mō Nakasi swī. Ben bibun bwesera ta sina Rekaō.

¹³ Be ba sāa Kenasin bibu, bera Otinieli ka Seraya. Otinielin biiwa maa Hatati. ¹⁴ Menotaiwa u Ofara mara. Ma Seraya u maa Yoabu mara. Yoabu wiya u sāa sōm kowobun sikado be ba wāa wōwaō ye ba mō Nōman sōm kowobun wōwa.

¹⁵ Kalebu, Yefunen biiwa u Iru ka Ela ka Naamu mara. Elawa u maa Kenasi mara.

¹⁶ Be ba sāa Yehaleelin bibu, bera Sifu, ka Sifa, ka Tiria, ka Asareli.

¹⁷⁻¹⁸ Esidasin biba Yetee, ka Meredi, ka Efee, ka Yaloni. Meredi u Bitiya Egibiti sunōn bii wōndia sua kurō, ma u nūn Mariamu ka Samai ka Yisiba marua. Yisiba wiya u wuu ge ba mō Esitemōa swī. Ma Meredi wi, u maa kurō Yuda goo sua. Wiya u Yeredi mara, ka Hebee, ka Yekutieli. Yerediwa u wuu ge ba mō Gedori

swīi, ma Hebεε u maa Soko swīi, ma Yekutieli u maa Sanᵔa swīi.

¹⁹ Hodiyaawa u Nakamun sesu sua kurᵔ. Win bibun bwesera Gaamiba be ba wāa Keilaᵔ ka sere Maakagibu be ba wāa Esitemᵔaᵔ.

²⁰ Be ba sāa Simᵔᵔn bibu, bera Amᵔᵔ, ka Rina, ka Beni Hanani, ka Tiloni. Be ba maa sāa Yisein bibun bweseru, bera Soketi ka win bii.

²¹ Be ba sāa Sela, Yudan biin bweseru, bera Eri, wi u wuu ge ba mᵔ Leka swīi, ka Lada, wi u maa Maresa swīi, ka sere maa bwese te ta ra beka wesi ka wεε damgii Beti Asibeᵔᵔ, ²² ka Yokimu ka tᵔn be ba wāa Kosebaᵔ ka Yoasi ka Sarafu be ba Mᵔabuba sua kurᵔbu, ba sere na ba sina Lesemuᵔ. Yeni ya koorawa yee yellun di. ²³ Ben bibun bwesera ta ra wekenu mᵔm. Ba ra n wāa dāa gbaanᵔ ka kpara yenᵔ ba n sina boko sᵔmburu kuammε.

Simᵔᵔn bibun bweseru

²⁴ Be ba sāa Simᵔᵔn bibun bweseru, bera Nemueli, ka Yamini, ka Yaribu, ka Seraki, ka Sᵔᵔlu. ²⁵ Ye Sᵔᵔlu u seewa, yera u Salumu mara. Ma Salumu u maa seewa u Mibusamu mara. Ma Mibusamu u maa Misama mara. ²⁶ Ye Misama u seewa, yera u Hamueli mara. Ma Hamueli u maa seewa u Sakuri mara. Ma Sakuri u maa Simeᵔi mara. ²⁷ Bii tᵔn durᵔbu wᵔkura nᵔᵔbu ka tia Simeᵔi u mara ka sere bii tᵔn kurᵔbu nᵔᵔba tia. Ben bweseru ta ᵔn mara n dabi. Yen sᵔna ta ᵔn kuure too nge Yudan bweseru.

²⁸⁻³¹ Wuu si sᵔᵔ ba wāa sere n ka girari Dafidin bandun waati sᵔᵔ, si ka sin baru kpaanu, siya Beri Seba, ka Mᵔlada, ka Hasaa Suali, ka Bila, ka Etisemu, ka Toladi, ka Betueli, ka Hᵔᵔma, ka Sikilagi, ka Beti Maakabᵔti, ka Hasaa Susimu, ka Beti Bire, ka Saaraimu, ³² ka maa wusu nᵔᵔbu yeni, Etamu, ka Aini, ka Rimᵔᵔ, ka Tokeni, ka Asani, ³³ ka sere maa wuu si su ka bu sikerene ka sin baru kpaanu n ka girari sere Balatiᵔ. Ye ba yorua ben wāa yenu ka ben bwese tᵔkan sᵔ, yera mi.

³⁴ Be ba sāa Simᵔᵔn bwese keran wirugibu, bera Mesobabu, ka Yamuleki, ka Yosa, Amasian bii, ³⁵ ka Yoeli ka Yehu, Yosibian bii, Serayan debubu, Asielin sikadobu,

³⁶ ka Elionai, ka Yaakoba, ka Yesosaya, ka Asaya, ka Adieli, ka Yesimieli, ka Benaya, ³⁷ ka Sisa, Sifein bii, Alonin debubu, Yedaya ka Simuri ka Semayan sikadobu. ³⁸ Beniwa ba sāa wirugibu ben bwese keran sᵔᵔ. Ma ben bwesera marura ba dabi. ³⁹ Ma ba da Gedorin bera gia n ka da wᵔwan sᵔᵔ yari yeru gia bu ka yakasu kasu ben yaa sabenun sᵔ. ⁴⁰ Ba yaka geesu wa mi. Ben tem mε, mu kpᵔ. Ma mu wāa bᵔri yendu sᵔᵔ. Domi be ba raa wāa mi yellu ba sāawa Kamun bweseru. ⁴¹ Esekiasi, Yudaban sina bokon waati sᵔᵔra tᵔn be, ba na tem mε sᵔᵔ, ma ba Maoniba kpeerasia mam mam. Ma ba ben kunu wᵔri ba kᵔsuka. Ma ba sina tem mε sᵔᵔ. Domi yakasu wāa mi, ben yāanun sᵔ.

⁴² Simᵔᵔn bwese keran tᵔmbu gabu ba da Seirin guurᵔ. Ben geera sāawa tᵔmbu nεera wunᵔbu (500). Be ba maa sāa ben wirugibu, bera Pelatia, ka Nearia, ka Refaya, ka Usieli, Yisein bii. ⁴³ Ma ba Amaleki be ba tie mi go. Ma ba sina mi, sere ka gisᵔn gisᵔ.

Rubenin bwese keran tᵔmbu

5

¹ Rubeni u sāawa Isirelin bii gbiikoo. N deema Rubeni wi, u ka win tondon kurᵔ kpuna. Ma ba win yerumaru mwa ba win wᵔnᵔ Yosefun bibu wε. Yen sᵔna ba ᵔn win bwese keran tᵔmbun yīsa tireru doke yerumarun swaa sᵔᵔ. ² Isirelin bii be sᵔᵔ, Yudawa u dam bo. Win bwese keran diya kparo u yara. Adama Yosefun biba ba yerumaru wε.

³ Be ba sāa Rubeni, Isirelin bii gbiikoon bibu, bera Enᵔku, ka Paalu, ka Hesironi, ka Kaami.

⁴ Yoeliwa u Semaya mara. Ma Semaya u seewa u Gᵔgu mara. Ma Gᵔgu u maa seewa u Simeᵔi mara. ⁵ Ye Simeᵔi u seewa, ma u Miseen mara, ma Miseen u seewa u Reaya mara. ⁶ Ma Reaya u seewa u Baali mara. Ma Baali u seewa u Beera mara. Wiya u sāa Rubeniban wirugii. Wiya Tigilati Pileseε, Asirin sina boko u yoru mwa.

⁷ Beeran tᵔmbun yīsa wee nge me ba ka bu tireru doke yenu ka yenu,

bwese kera ka bwese kera, ka nge me ba ka kerane. Yeyeliwa u saa ben ghiikoo. Ma Sakari u swi, ⁸ ka Bela, Asasin bii, Seman debubu, Yoelin sikadobu.

Belan tema Aroeen di, n ka da guu te ba mɔ Neboɔ, sere ka Baali Meoniɔ. ⁹ Sɔɔ yari yeru gia, win tem mu wāawa saa Efaratin daarun di sere n ka da ghaburun duu yerɔ. Domi ben yaa sabenu nu dabia Galadin tem me sɔɔ. ¹⁰ Sɔɔlu, sina bokon waati sɔɔ, ba ka Hagareniba tabu kua ba kamia. Ma ba sina ben wāa yenɔ Galadin sɔɔ yari yerun bera gia kpuro.

Gadin bwese keran tumbu

¹¹ Gadin bwese keran tumbu ba sina Rubeniban deedeeru sɔɔ yɛsan nɔm geu gia, Basanin temɔ sere n ka girari Salikaɔ sɔɔ yari yeru gia. ¹² Yoelin bwese kera ya kpāaru bo. Ma Safamugia ya saa yiruse. Ma Yanai gia ka Safatigia ya wāa Basaniɔ. ¹³ Bwese kerɔ nɔba yiru gee maa wāa. Yiya Mikaelin bwese kera, ka Mesulamugia, ka Sebagia, ka Yoraigia, ka Yakanigia, ka Siagia, ka sere Ebeegia. ¹⁴ Be ba saa Abihailin bibun bweseru, bera Huri, ka Yaroasi, ka Galadi, ka Mikaeli, ka Yesisai, ka Yado, ka sere Busi. ¹⁵ Aki, Abudielin bii, Gunin debubuwa u saa ben wirugii. ¹⁶ Gadin bwese kerin tɔn be, ba wāawa Galadiɔ ka Basaniɔ ka yen baru kpaanɔ ka yen kpara yenɔ saa Saronin di n ka da yen nɔɔ bura yenɔ.

¹⁷ Ba ben bwese kerɔ yi kpuro tireru dokewa nge me yi ka swine, Yotamu Yudaban sina bokoo ka Yeroboamu Isireliban sina bokon waati sɔɔ.

¹⁸ Rubenin bwese kera ka Gadigia ka sere Manasen bwese keran bɔnu ba tabu durɔ damgibu mɔ be ba koo kpɔ bu tereru ka takobi nene kpa bu tendu to. Ba maa tabu tobu yɛ gem. Ben geera sāawa tumbu nɔrɔbun suba weeru ka nne ka tumbu nata ka wunɔbu ka wata (44.760). Ba maa sɔɔru saa bu ka tabu to. ¹⁹ Ma ba Hagareniba ka Yeturigibu, ka Nafisigibu, ka Nɔdabugibu tabu wɔri. ²⁰ Sanam me ba taa bi mɔ, ba Yinni Gusunɔ somiru kana domi ba ben naane doke wi sɔɔ. Ma ba Hagarenigii

be, ka be ba bu somiru na kamia. ²¹ Ma ba ben yaa sabenu mwera. Niya yooyoosu nɔrɔbun suba weeraakuru (50.000) ka yāa ninu nɔrɔbun suba goobu ka weeraakuru (250.000) ka ketekunu nɔrɔbun suba yiru (2.000) ka sere tumbu nɔrɔbun suba wunɔbu (100.000). ²² Tɔn be ba go taa bi sɔɔ, ba dabi. Domi Yinni Gusunɔwa u dera n koorɔ me. Ma ba sina tem mi sere n ka tura saa ye ba bu yoru mwa ba ka doona.

Manasen bwese kera

²³ Manasen bwese keran sukum mu na mu sinawa tem me mu wāa Basaniɔ, n ka da Baali Heemɔwɔ ka Seniriɔ, sere ka guu te ba mɔ Heemɔ. Tɔn be, ba dabi. ²⁴ Ben wirugibun yisa wee. Efee, ka Yisei, ka Elieli, ka Asirieli, ka Yeremi, ka Hodafia, ka Yadieli. Ba sāawa tɔn durɔ wɔrugɔba, ma ba yisuru yara.

²⁵ Adama ba Gusunɔ ben baababan Yinni torari. Ba bwese tukunun bɔnu sāwa ni u raa kam koosia. ²⁶ Yen sāna wi, Gusunɔ Isireliban Yinni u dera Asirin sinam beni, Pulu ka Tigilati Pilesee ba Rubeniba, ka Gadiba, ka Manasen bwese keran sukum yoru mwera ba ka da Salasiɔ, ka Saboriɔ, ka Haraɔ, ka sere Gosanin daarun bokoo. Miya ba wāa sere ka gisɔ.

Lefi be ba saa yaku kowo

tɔnwerobu

²⁷ Be ba saa Lefin bibu, bera Geesoni, ka Kehati, ka Merari. ²⁸ Ye Kehati u seewa, ma u Amuramu ka Yisehari ka Heboroni ka Usieli mara. ²⁹ Ye Amuramu u seewa, ma u Aroni ka Mowisi ka Mariamu mara. Ma Aroni u maa seewa u Nadabu ka Abihu ka Eleasaa ka Itamaa mara. ³⁰ Ye Eleasaa u seewa, ma u Finesi mara. Ma Finesi u seewa u Abisua mara. ³¹ Ye Abisua u seewa ma u Buki mara. Ma Buki u seewa u Usi mara. ³² Ye Usi u seewa, ma u Seraya mara. Ma Seraya u seewa u Merayɔtu mara. ³³ Ye Merayɔtu u seewa, ma u Amaria mara. Ma Amaria u seewa u Akitubu mara. ³⁴ Ye Akitubu u seewa, ma u Sadoku mara. Ma Sadoku u seewa u Akimasi mara. ³⁵ Ye Akimasi u seewa, ma u Asaria mara. Ma Asaria u seewa u Yokanani mara. ³⁶ Ye Yokanani u

seewa, ma u Asaria mara. Asaria wiya u ra yākunū ko Yinni Gusunən sãa yerə te Saloməə u bana Yerusalemuə. ³⁷Ye Asaria wi, u seewa, ma u Amaria mara. Ma Amaria u seewa u Akitubu mara. ³⁸Ye Akitubu u seewa ma u Sadəku mara. Ma Sadəku u seewa u Salumu mara. ³⁹Ye Salumu u seewa, ma u Hilikiya mara. Ma Hilikiya u seewa u Asaria mara. ⁴⁰Ye Asaria u seewa ma u Seraya mara. Ma Seraya u seewa u Yosadaki mara. ⁴¹Sanam mε Yinni Gusunə u dera Nebukanəsaa u Yudaba ka Yerusalemugibu yoru mwεera u ka doona, ka Yosadaki wi sanna mi.

Lefin bwese keran

təmbu gabu

6

¹Lefiwa u Gεεsəni ka Kehati ka Mεrari mara. ²Ye Gεεsəni u seewa, ma u Libini ka Simēi mara. ³Be ba sãa Kehatin bibu, bera Amuramu, ka Yisehari, ka Heboroni, ka Usieli. ⁴Be ba maa sãa Mεrarin bibu, bera Makili ka Musi. Beni kpurowa ba kua wirugibu Lefin bwese keri sɔə.

⁵Ma Gεεsəni u seewa u Libini mara. Ma Libini u seewa u Yasati mara. Ma Yasati u seewa u Simma mara. ⁶Ma Simma u seewa u Yoasi mara. Ma Yoasi u seewa u Ido mara. Ma Ido u seewa u Seraki mara. Ma Seraki u seewa u Yatarai mara.

⁷Kehatiba sɔə, Kehati u seewa u Aminadabu mara. Ma Aminadabu u seewa u Kore mara. Ma Kore u seewa u Asiri mara. ⁸Ma Asiri u seewa u Elikana mara. Ma Elikana u seewa u Abiasafu mara. Ma Abiasafu u seewa u Asiri mara. ⁹Ma Asiri u seewa u Tahati mara. Ma Tahati u seewa u Urieli mara. Ma Urieli u seewa u Osiasi mara. Ma Osiasi u seewa u Sɔəlu mara.

¹⁰Be ba sãa Elikanan bibu gabu, bera Amasai ka Akiməti. ¹¹Ahimətin bweseru sɔə, Akiməti u seewa u Elikana mara. Ma Elikana u seewa u Sofai mara. Ma Sofai u seewa u Nahati mara. ¹²Ma Nahati u seewa u Eliabu mara. Ma Eliabu u seewa u Yeroamu mara. Ma Yeroamu u seewa u Elikana goo mara. ¹³Samuelin biba maa sãa Yoeli ka Abiya.

¹⁴Mεrarin bwese kera sɔə, Mεrari u seewa u Makili mara. Ma Makili

u seewa u Libini mara. Ma Libini u seewa u Simēi mara. Ma Simēi u seewa u Usa mara. ¹⁵Ma Usa u seewa u Simēa mara. Ma Simēa u seewa u Hagiya mara. Ma Hagiya u seewa u Asaya mara.

¹⁶Sanam mε ba Yinni Gusunən woodan kpakororu yii yeru waawa, sanam mεya Dafidi u Lefi ben gabu kua wom kowobun wirugibu Yinni Gusunən sãa yerə. ¹⁷Bera ba ra wom kowobu kpare Yinni Gusunən kuu bekurugirun wuswaaə sere Saloməə u ra ka Yinni Gusunən sãa yeru bana Yerusalemuə. Ba ben sɔmburu kuawa dee dee nge mε ba bu ten wooda wε.

¹⁸Be ba kua wom kowobun wirugibu ka ben bibun bweseru wee.

Kehatin bweseru sɔə, Hemanıwa u sãa wom kowobun wirugii. Win sikadobara Yoeli ka Samuēli, ¹⁹ka Elikana, ka Yeroamu, ka Elieli, ka Toa, ²⁰ka Sufu, ka Elikana, ka Mahati, ka Amasai, ²¹ka maa Elikana goo, ka Yoeli goo ka Asaria, ka Sofoni, ²²ka Tahati, ka Asiri, ka Abiasafu, ka Kore, ²³ka Yisehari, ka Kehati, ka Lefi, ka Isireli.

²⁴Asafu u maa sãawa wom kowobun wirugii turo. Wiya u ra n wãa Hemanin nɔm geuə u n nùn somimə. Win sikadobara Berekia, ka Simēa, ²⁵ka Mikaeli, ka Baaseya, ka Maakiya, ²⁶ka Etini, ka Seraki, ka Adaya, ²⁷ka Etani, ka Simma, ka Simēi, ²⁸ka Yasati, ka Gεεsəni, ka Lefi.

²⁹Mεrarin bweseru sɔə, be ba ra womusu ko, ba ra n wãawa Hemanin nɔm dware gia. Ben wirugiiwa Etani. Etani win sikadobara Kisi, ka Abudi, ka Maluku, ³⁰ka Hasabia, ka Amasia, ka Hilikiya, ³¹ka Amusi, ka Sani, ka Semεε, ³²ka Makili, ka Musi, ka Mεrari, ka Lefi.

³³Ben mero bisi be ba tie, bera ba ra sɔma ko ye ya wãa Yinni Gusunən sãa yerə kpuro.

³⁴Aroni ka win bibun bwesera ba ra yāku dɔə mwaararuginu ko yāku yeru wəllə kpa bu maa turare dɔə doke mi. Bera ba ra sɔma kpuro ko dii te ta dεere gem gem sɔə kpa bu torarun yākunū ko Isireliban sɔ nge mε Məwisi, Gusunən sɔm kowo u bu yiire. ³⁵Aronin bweserun tɔka wee.

Aroni u seewa u Eleasaa mara. Ma Eleasaa u seewa u Finεεsi mara. Ma Finεεsi u seewa u Abisua mara. ³⁶ Ma Abisua u seewa u Buki mara. Ma Buki u seewa u Usi mara. Ma Usi u seewa u Seraya mara. ³⁷ Ma Seraya u seewa u Merayotu mara. Ma Merayotu u seewa u Amaria mara. Ma Amaria u seewa u Akitubu mara. ³⁸ Ma Akitubu u seewa u Sadaku mara. Ma Sadaku u seewa u Akimasi mara.

Wuu si ba Lefin bibun

bweseru wε

³⁹ Ye ba tεtε toba, be ba gbia ba tem wε bera Kehatin bwese keragibu, Aronin bweseru sɔɔ. Ben wāa yenu ka ben kpara yenu ka ben tem nɔɔ bura yenu wee. ⁴⁰ Niya Heboroni ye ya wāa Yudan temɔ ka yen kpara yenu ni nu ka ye sikerene. ⁴¹ Adama yen baru kpaanu, Kalebu, Yefunen biiwa ba mi wε. ⁴² Wuu si ba Aronin bibun bweseru wε, siya Heboroni mi ba ko n da kpikuru de, ka Libina ka yen kpara yenu, ka Yatiri, ka Esitemoa ka yen kpara yenu, ⁴³ ka Hileni ka yen kpara yenu, ka Debiri ka yen kpara yenu, ⁴⁴ ka Asani ka yen kpara yenu, ka Beti Semesi ka yen kpara yenu, ⁴⁵ ka Benyamεen tem wuu sini, Gibeaa ka yen kpara yenu, ka Alemeti ka yen kpara yenu, ka Anatotu ka yen kpara yenu. Wuu si kpuro su kuawa mi wɔkura ita nge mε bwese keru yi, yi geeru nε.

⁴⁶ Ye ba maa tεtε toba, Kehatin bibun bwese te ta tie, ta wusu wɔkuru wa Efaraimun bwese keran tem sɔɔ ka Danun bwese keragim sɔɔ, ka Manasen bwese keran sukumgim sɔɔ. ⁴⁷ Geεsɔnin bibun bweseru ta wusu wawa wɔkura ita nge mε ben bwese kerin geera nε. Wuu si, su wāawa Isakarin bwese keran tem sɔɔ ka Aseεn bwese keragim sɔɔ, ka Nεfitalin bwese keragim sɔɔ ka Manasen bwese keragim sɔɔ Basaniɔ. ⁴⁸ Ye ba maa wure ba tεtε toba, wusu wɔkura yirawa Merarin bibun bwesera wa Rubenin bwese keran tem sɔɔ, ka Gadigian tem sɔɔ, ka Sabulonigian tem sɔɔ nge mε ben bwese kerin geera nε. ⁴⁹ Isireliba ba maa Lefiba wusu gasu wε ka sin kpara yenu. ⁵⁰ Ba wuu

si gɔsawa ka tεtε Yudan bwese keran temɔ, ka Simεon bwese keragim sɔɔ, ka Benyamεen bwese keragim sɔɔ.

⁵¹ Kehatin bibun bwese te ta maa tie, ta wusu wawa Efaraimun bwese keran tem sɔɔ. ⁵² Wuu si ba bu wε, siya Sikemu ye ya wāa Efaraimun guurɔ, ka yen kpara yenu. Miya ba ko n da kpikuru de. Ka Gesεε ka yen kpara yenu, ⁵³ ka Yokumεamu ka yen kpara yenu, ka Beti Horoni ka yen kpara yenu, ⁵⁴ ka Ayaloni ka yen kpara yenu, ka sere maa Gati Rimɔɔ ka yen kpara yenu. ⁵⁵ Wuu si Manasen bwese keran sukum mu maa wa, siya Anεε ka yen kpara yenu, ka Bileamu ka yen kpara yenu. Siya ba Kehatin bwese keragii be ba tie wε.

⁵⁶ Ba maa Geεsɔnin bwese keran tɔmbu wusu wε. Wuu si ba wa Manasen bwese keran sukum min di, siya Golani ye ya wāa Basaniɔ ka yen kpara yenu, ka Asitarotu ka yen kpara yenu. ⁵⁷ Wuu si ba wa Isakarin bwese keran min di, siya Kedesi ka yen kpara yenu, ka Dabarati ka yen kpara yenu, ⁵⁸ ka Ramoti ka yen kpara yenu, ka sere Anemu ka yen kpara yenu. ⁵⁹ Wuu si ba wa Aseεn bwese keran min di, siya Masikali ka yen kpara yenu, ka Abudoni ka yen kpara yenu, ⁶⁰ ka Hukaku ka yen kpara yenu, ka sere Rehabu ka yen kpara yenu. ⁶¹ Wuu si ba wa Nεfitalin bwese keran min di, siya Kedesi ye ya wāa Galilen temɔ ka yen kpara yenu, ka Hamɔɔ ka yen kpara yenu, ka sere Kiriataimu ka yen kpara yenu.

⁶² Ba Lefi be ba tie Merarin bweseru sɔɔ wusu wε. Wuu si ba wa Sabulonin bwese keran min di, siya Rimɔnɔ ka yen kpara yenu, ka Tabori ka yen kpara yenu. ⁶³ Wuu si ba wa Rubenin bwese keran min di Yuudenin guru giɔ, Yerikon deederu sɔɔ yari yeru gia, siya Beseri ye ya wāa tem saaraɔ ka yen kpara yenu, ka Yasa ka yen kpara yenu, ⁶⁴ ka Kedemoti ka yen kpara yenu, ka sere Mefati ka yen kpara yenu. ⁶⁵ Wuu si ba maa wa Gadin bwese keran min di, siya Ramoti, Galadin temɔ ka yen kpara

yenu, ka Mahanaimu ka yen kpara yenu, ⁶⁶ ka Hēsiboni ka yen kpara yenu, ka sere Yasεε ka yen kpara yenu.

Isakarin bibun bweseru

7

¹ Bibu nnewa Isakari u mara. Bera Tola, ka Pua, ka Yasubu, ka Simuroni. ² Tolan biba Usi, ka Refaya, ka Yerieli ka Yamai, ka Yibisamu, ka sere Samueli. Bera ba sāa wirugibu ben yenuso, Tolan bwese kera so. Ba sāawa wərugoba ben waati ye so. Dafidin waati so, ben geera sāawa nərəbun suba yenda yiru ka tumbu nata (22.600). ³ Usin biiwa Yisiraya. Yisiraya ka win bibu ba sāawa be wirugibu nəbu. Win bii bera Mikaeli, ka Abudiasi, ka Yoeli, ka Yisiya. ⁴ Be ba wāa ka be sannu, tən kurəbu ka bibu ba dabi sere ba koo kpī bu tən durəbu nərəbun suba tēna ka nəba tia (36.000) wa be so be ba koo kpī bu tabu ko.

⁵ Isakarin bwese kera so, be ba tireru doke, ben geera sāawa nərəbun suba wεnε ka nəba yiru (87.000). Be kpuro ba sāawa wərugoba.

Benyamεε ka Nefitalin

bibun bweseru

⁶ Bibu itawa Benyamεε u mara. Bera Bela, ka Bekεε, ka Yedieli. ⁷ Bibu nəbuwa Bela u mara. Bera Esiboni, ka Usi, ka Usieli, ka Yerimoti, ka maa Iri. Ben baawure u sāawa win bwese kera wirugii. Be kpuro maa wərugobara. Ba bu tireru doke ma ben geera kua nərəbun suba yenda yiru ka tumbu tēna ka nne (22.034). ⁸ Bekεεn biba Semira, ka Yoasi, ka Eliesεε, ka Elionai, ka Omiri, ka Yeremoti, ka Abiya, ka Anatotu, ka Alameti. Beni kpurowa ba sāa Bekεεn bibu. ⁹ Ma ba bu tireru doke nge mε ba ka swīine bwese kera ye so. Be kpuro ba sāawa yenu yēro wərugoba. Ma ben geera sāa tōnu nərəbun suba yendu ka goobu (20.200). ¹⁰ Yedielin biiwa Bilihani. Bilihanin biba maa Yeusi, ka Benyamεε, ka Ehudu, ka Kenaana, ka Setani, ka Taasisi, ka sere Akisasaa. ¹¹ Be kpuro ba sāawa Yedielin bibun

bweseru. Be kpuro maa wərugobara. Ma ben baawure u sāa wirugii win bwese kera so. Ben geera sāawa nərəbun suba wəkura nəbu ka yiru, ka tumbu goobu (17.200) be ba koo kpī bu tabu ko.

¹² Supimu ka Hupimu ba sāawa Iri bibu. Ma Husimu u maa sāa Akεεn bii.

¹³ Nefitalin biba Yasieli, ka Guni, ka Yesεε, ka sere Salumu. Beni kpuro ba sāawa Bilihan nikurəminu.

Manasen bibun bweseru

¹⁴ Bii be Manase u ka win kurə Sirigii mara, bera Asirieli ka Makiri wi u sāa Galadin tundo. ¹⁵ Makiri wiya u Hupimu ka Supimu kurəbu sua. Win sesun yīsira Maaka. Win bii yirusen yīsira Selofadi. Bii tən kurəba Selofadi wi, u mara. ¹⁶ Maaka, Makirin kurə u bii tən durə mara ma ba nūn yīsiru kā Peresi. U maa wure u bii tən durə mara ma ba nūn yīsiru kā Seresi. Seresi wiya u Ulamu ka Reke mu mara. ¹⁷ Ulamun biiwa Bedani.

Beniwa ba sāa Galadi, Makirin bii, Manasen debubun bibun bweseru.

¹⁸ Hamoleketi, Galadin sesuwa u Isodu ka Abiesεε ka Mala mara. ¹⁹ Be ba sāa Semidan bibu, bera Akiyani ka Sikεmu ka Likisi ka sere Aniamu.

Efaraimun bibun bweseru

²⁰ Efaraimun bibun bweseru wee. Efaraimu u Sutelaki mara. Ma Sutelaki u Beredi mara. Ma Beredi u Tahati mara. Ma Tahati u Eleada mara. Ma Eleada u Tahati mara. ²¹ Ma Tahati u Sabadi mara. Ma Sabadi u Sutelaki mara. Efaraimu u maa bibu yiru mara, Sutelaki baasi, beya Eσεε ka Eleadi. Bera ba Gatigibu wəri bu ka sibun yaa sabenu mwa. Adama Gatigii be, siba bu go. ²² Ma Efaraimu u goo wooru sina n ka te. Ma win mero bisibu ba na ba nūn nukuru yemiasia. ²³ Yen biruwa u ka win kurə menna, ma u gura sua u bii tən durə mara. Ma ba nūn yīsiru kā Beria yēn sō u nuku sankiranu wa win yenu. ²⁴ U maa bii tən kurə mara wi ba mō Seraki. Wiya u Bēti Horoni bana ye ya wāa wəwao, ka ye ya wāa gunguru wəllə, ka maa Use ni Seera. ²⁵ Ma Beria wi, u seewa u Refa mara. Ma Refa u seewa u Resεfu mara. Ma Resεfu u seewa u Telaki mara. Ma

Telaki u seewa u Takani mara. ²⁶ Ma Takani u seewa u Ladani mara. Ma Ladani u seewa u Amihudu mara. Ma Amihudu u seewa u Elisama mara. ²⁷ Ma Elisama u seewa u Nuni mara. Ma Nuni u seewa u Yosue mara.

²⁸ Tem me ba wa ba sina meya Beteli ka yen wuu si su ka ye sikerene. Siya Naarani ye ya waa sɔɔ yari yeru gia ka Gesee ye ya waa sɔɔ duu yeru gia ka yen baru kpaanu, ka Sikemu ka yen baru kpaanu, n ka girari Gasao ka yen baru kpaano.

²⁹ Tem me Manasen bibun bwesera wa, meya Beti Seani ka yen baru kpaanu, ka Taanaki ka yen baru kpaanu, ka Megido ka yen baru kpaanu, ka sere Dori ka yen baru kpaanu.

Wuu si sɔɔra Yosefu, Isirelin biin bibun bwesera sina.

Asɛɛn bibun bweseru

³⁰ Be ba saa Asɛɛn bibu, bera Yimina ka Yisifa ka Yisifi ka Beria ka sere ben sesu Seraki. ³¹ Be ba saa Berian bibu, bera Hebee ka Maakieli. Maakieli wiya u wuu ge ba mo Biisafiti swii. ³² Hebeewa u Yafleti mara ka Somee ka Hotamu ka sere ben sesu Sua. ³³ Be ba saa Yafletin bibu, bera Pasaki ka Bimali ka sere Asifati. Be ba saa Yafletin bibu, bera mi. ³⁴ Be ba saa Samɛɛn bibu, bera Aki ka Roga ka Huba ka sere Aramu. ³⁵ Be ba saa win wano Helɛmun bibu, bera Sofaki ka Yimina ka Selɛsi ka sere Amali. ³⁶ Be ba saa Sofakin bibu, bera Sua ka Haanefee ka Suali ka Beri ka Yimura, ³⁷ ka Beseri ka Hɔdu ka Samma ka Silisa ka Yitirani ka sere Beera. ³⁸ Be ba saa Yetɛɛn bibu, bera Yefune ka Pisipa ka sere Ara.

³⁹ Be ba saa Ulan bibu, bera Ara ka Hanieli ka sere Risia.

⁴⁰ Be ba saa Asɛɛn bibun bweseru, bera mi. Ben baawure u saawa wirugii win berao. Be kpuro ba saawa warugoba. Be ba tireru doke, ben geera saawa narabun suba yenda noobu ka tia (26.000) be, be ba koo kpi bu tabu ko.

Benyamɛn bwese keragii

be ba waa Yerusalemu

8

¹ Bibu noobuwa Benyamɛn u mara. Wee nge me ba ka swine, Bela ka Asibeli ² ka Ara ka Noka ka sere Rafa. ³ Be ba saa Belan bibu, bera Adari ka Gera ka Abihudu ⁴ ka Abisua ka Naama ka Akoasi ⁵ ka Gera ka Sefufani ka sere Huramu.

⁶ Ehudun bii be ba saa wirugibu Gebagibun suunu sɔɔ, ma ba ka bu da Manahatio, ⁷ bera Namani ka Akiya ka sere Gera. Gera wi u ka bu da mi, wiya u Usa ka Ahihudu mara.

⁸ Saaramu u win kurabu yiru beni gira. Bera Husimu ka Baara. Yen biruwa u bibu gabu mara Moabuban temo. ⁹ Bii be u ka win kurɔ Hodɛsi mara, bera Yobabu ka Sibiya ka Mesa ka Malikamu, ¹⁰ ka Yeusi ka Sokia ka sere Mirima. Be kpuro ba saawa yenu yero bu. ¹¹ Be u ka win kurɔ Husimu mara, bera Abitubu ka Elipali. ¹² Be ba saa Elipalin bibu, bera Ebee ka Miseamu ka sere Semee wi u wuu ge ba mo Onoo bana ka sere maa Lodu ka yen baru kpaanu.

¹³ Beria ka Sema be ba saa wirugibu Ayalonigibun suunu sɔɔ, bera ba Gatigibu gira. ¹⁴⁻¹⁶ Be ba saa Berian bibu, bera Akiyo ka Sasaki ka Yeremoti ka Sebadia ka Aradi ka Edee ka Mikaeli ka Yisifa ka sere Yoasi.

¹⁷⁻¹⁸ Be ba saa Elipalin bibu, bera Sebadia ka Mesulamu ka Hisiki ka Hebee ka Yisimerai ka Yisilia ka sere Yobabu.

¹⁹⁻²¹ Be ba saa Simein bibu, bera Yakimu ka Sikiri ka Sabidi ka Elienai, ka Silitai ka Elieli ka Adaya ka Beraya ka Simurati.

²²⁻²⁵ Be ba saa Sasakin bibu, bera Yisipani ka Ebee ka Elieli ka Abudoni ka Sikiri ka Hananu ka Hanania ka Elamu ka Antotia ka Yifideya ka sere Penueli.

²⁶⁻²⁷ Be ba saa Yerohamun bibu, bera Sanserai ka Seharai ka Atalia ka Yaaresia ka Eliya ka sere Sikiri.

²⁸ Be ba saa wirugibu nge me ba ka swine, bera mi. Ba wawa Yerusalemu.

²⁹ Wi u Gabaoni swii, u waa Gabaoni mi. Win kuron yisira Maaka. ³⁰ Win bii gbiikoowa Abudoni. Be ba maa tie, bera Suri ka Kisi ka Baali ka Nadabu,

31 ka Gedori ka Akiyo ka Sekεε, 32 ka sere Mikoloti, Simean tundo. Ben tii ba wāawa Yerusalemu, ben mero bis-ibun bōku.

*Səəlun bibun bweseru
(I maa mεerio 9:39-44)*

33 Neriwa u Kisi mara. Ma Kisi u Səəlu mara. Ma Səəlu u Yonatam mara ka Maakisua ka Abinadabu ka sere Esibaali. 34 Yonatamwa u Mεribu Baali mara. Ma Mεribu Baali u maa Misee mara. 35 Be ba sāa Miseen bibu, bera Pitoni ka Mεleki ka Tarea ka sere Akasi. 36 Akasiwa u Yehoyada mara. Ma Yehoyada u Alemeti mara ka Asimafeti ka sere Simiri. Simiriwa u Mōsa mara. 37 Ma Mōsa u Binεa mara. Ma Binεa u Rafa mara. Ma Rafa u Eleasaa mara. Ma Eleasaa u Aseli mara. 38 Bibu nōba tia Aseli u mara. Bera Asirikamu ka Bokuru ka Isimεeli ka Searia ka Abudiasi ka sere Hananu. Beni kpurowa ba sāa Aselin bibu. 39 Aseli wi, u wənō mō wi ba sokumō Eseki. Bibu itawa Eseki wi, u mara. Bera Ulamu ka Yeusi ka Elifelēti. 40 Ulamun bibu ba kuawa wərugōba ka tən towobu. Ben bibu ka ben debuminu dabi. Ba tura nge tumbu wunaa weeru ka wəkuru (150).

Be kpurowa ba sāawa Benyamεen bi-ibun bweseru.

9

1 Ba Isireliba kpurowa yīsa yorua ben gari garin tireru sō nge mε ba ka swīine, bwese kεra ka bwese kεra.

Isireli be ba wurama yorun di

N deema ba Yudaba kpurowa yoru mwa ba ka da Babiloniō kōsa ye ba kuan sō. 2 Be ba gbia ba sina ben tem wusu sō, bera Isireliba ka yāku kowobu ka Lefiba ka sere Nεtiniba.

3 Be ba na ba sina Yerusalemu, bera Yudan bweseru ka Benyamεen bweseru ka Efaraimugiru ka Manasegiru.

4 Ka sere Utai wi u wāa Yudan bwese kεra sō. U sāawa Amihudun bii. Amihudu wi, u sāawa Omirin bii, Imirin debubu, Banin sikadobu, Perεsin bwese kεra sō. 5 Silonigibun bwese kεra sōra Asaya u wāa ka win bibu. Asaya wiya u sāa win bii gbiikoo. 6 Serakin bwese kεra sōra

Yeweli ka wigibu ba wāa. Ben geera sāawa nata ka wεne ka wəkuru (690).

7 Be ba wāa Benyamεen bwese kεra sō, bera Salu, Mεsulamun bii, Hodafian debubu, Asenuan sikadobu, 8 ka Yibinεa, Yoramun bii, ka Ela, Usin bii, Mikirin debubu ka Mεsulamu, Sefatian bii, Rewelin debubu, Yibinian sikadobu, ka sere ben tumbu gabu. 9 Tən be kpurowa ba sāa wirugibu ben yenusō nge mε ba ka swīine. Ben geera sāawa nene ka wunōbu ka weeraakuru ka nōba tia (956).

10 Be ba sāa yāku kowobu, bera Yedaya ka Yoyaribu ka Yakini, 11 ka Asaria. Win sikadobara Hilikiya ka Mεsulamu ka Sadaku ka Mεrayōtu ka sere Akitubu wi u sāa Yinni Gusunōn sāa yerun wirugii. 12 Adaya u maa sāa yāku kowo. Win sikadobara Yerohamu ka Pasuri ka Maakiya ka Masai ka Adieli ka Yasisia ka Mεsulamu ka Mεsilemiti ka Imεri. 13 Be ka begii be ba sāa wirugibu ben yenusō, ben geera sāawa tumbu nōrōbu ka nata ka wunōbu ka wata (1.760). Be kpurowa ba sāawa wərugōba. Bera ba ra sōmburu ko Yinni Gusunōn sāa yerō.

14 Semaya u sāawa Lefi. Win sikadoba wee, nge mε ba ka swīine. Bera Hasubu ka Asirikamu ka sere Hasabia, Mεrarin bwese kεra sō. 15 Be ba maa sāa Lefiba, bera Bakibakaa ka Heresi ka Galali ka Matania. Matania win sikadobara Misee ka Sikiri ka Asafu. 16 Abudiasin tii u sāa wa Lefi. Win sikadobara Semaya ka Galali ka Yedutum. Berekia, Asan bii, Elikanan debubu wi u wāa Netofagibun temō, u maa sāawa Lefi.

17 Be ba sāa kōnnō kōsobu, bera Salumu ka Akubu ka Talumō, ka Ahimani ka begibu. Salumuwa u sāa ben wirugii. 18 Wiya u ra n wāa sina bokon kōnnōwō ge ga wāa sō yari yeru gia sere ka gisō. Be ba sāa kōnnō kōsobu Lefin bweseru sō, bera mi. 19 Salumu, Koren bii, Abiasafun debubu, Koren sikadobu ka wigii be ba tie, bera ba ra Yinni Gusunōn kuu bekurugirun kōnnō kōsu. Ben sikadobara ba ra raa sōmbu te ko. 20 Finεesi, Eleasaan biiwa u sāa ben

wirugii. Ma Yinni Gusunə u wāa ka wi. ²¹ Sakari, Meselemian biiwa u ra kuu bekurugii ten kənnə kōsu.

²² Be kpuron geera sāawa mi goobu ka wəkura yiru (212). Bera ba ra kənnəsu kōsu. Ben yīsa ba maa doke tireru səə ka ben wusu. Dafidi ka Gusunən səmə Samuəliwa ba bu səmbu te nəmu səndia. ²³ Be ka ben bibun bwesera ba ra Yinni Gusunən sāa yee ten kənnə si kōsu.

²⁴ Be ba sāa yerun kənnə si kōsu mi, ba ra n wāawa bera ka bera, səə yari yerə ka səə duu yerə, ka səə yēsən nəm geuə ka yen nəm dwarə. ²⁵ Begibu gabu ba ra nē ben mi saa ben wusun di bu ka bu siŋa mi alusuma tia. ²⁶ Kənnə kəsobun wirugibu nne be, ba sāawa Lefiba. Ba ra n wāawa ben səmburu səə baadomma. Bera ba ra maa sāa yerun dii səsusu ka sāa yee ten arumani kōsu. ²⁷ Ba ra kpunəwa bu ka sāa yee te sikerena. Yam mù n sāra, kpa bu ten kənnəsu wukia.

²⁸ Kənnə kōso ben gaba ba ra yākurun dendi yānu kōsu. Ba ra nu gariwa bā n nu yaramə. Kpa bu maa nu gari bā n nu duusiamə. ²⁹ Ben gaba ba ra maa sāa yerun dendi yāa ni nu tie kōsu ka sere maa som ka tam ka gum ka turare ye ba ra dōo doke ka maa turare nubu durorugia. ³⁰ Yāku kowoba ba ra turare nubu durorugia ye ko.

³¹ Lefi ben turo, Matitia, Salumun bii gbiikoo, Koren bweseru səə, wiya u ra kiranu wō. ³² Wigibu gabu Kehatin bweseru səə, bera ba ra tōo wērarugiru baateren pēe ko, ye ba ra Yinni Gusunə yīye.

³³ Bera ba sāa Lefiban yenu yērobu. Bera ba ra maa wom kowobu kpare. Ba ra n wāawa sāa yerun dinu ganu səə. Ba ku ra maa səma gaa ko, yēn sō ba ra n səmburu mō səə səə ka wōkuru.

³⁴ Bera ba sāa Lefiban yenu yērobu nge mē ba ka swīnē. Be, ba wāawa Yerusalemuə.

*Səəlun bibun bweseru
(I maa mērio 8:29-38)*

³⁵ Yeyeli wi u Gabaoni swīi, u wāawa Gabaoniə. Win kurən yīsira Maaka.

³⁶ Win bii gbiikoowa Abudoni. Be ba

maa tie, bera Suri ka Kisi ka Baali ka Neri ka Nadabu, ³⁷ ka Gedori ka Akiyo ka Sakari ka sere Mikoloti. ³⁸ Mikoloti wiya u Simeamu mara. Be kpuro ba wāawa Yerusalemuə begibun bəkuə.

³⁹ Neriwa u Kisi mara. Ma Kisi u Səəlu mara. Ma Səəlu u Yonatam mara ka Maakisua ka Abinadabu ka sere Esibaali. ⁴⁰ Yonatamwa u Mēribu Baali mara. Ma Mēribu Baali u maa Miseen mara. ⁴¹ Miseen biba Pitoni ka Mēlēki ka sere Tarea. ⁴² Akasiwa u Yara mara. Ma Yara u Alemeti mara ka Asimafeti ka sere Simiri. Simiriwa u Mōsa mara. Ma Mōsa u maa Binēa mara. ⁴³ Binēawa u Refaya mara. Ma Refaya u Eleasaa mara. Ma Eleasaa u Aseli mara. ⁴⁴ Bibu nəəba tia Aseli u mara. Ben yīsa wee, Asirikamu ka Bokuru ka Isimēeli ka Searia ka Abudiasi ka sere Hananu. Be ba sāa Aselin bibu, bera mi.

**DAFIDI, ISIRELIBAN
SINA BOKON GARI**

10

Səəlu ka win bibun gəə

(I maa mērio Samuəli I, 31:1-13)

¹ Filisitiba ba Isireliba tabu wəri. Ma Isireliban tabu kowobu ba duki sua. Filisiti be, ba bu naa gira ba go go Giliboan guurə. ² Ba maa Səəlun tii ka win bibu ita Yonatam ka Abinadabu ka Maakisua naamwē. Ma ba bii be go. ³ Sannə ge, ga Səəlu swīē. Ten towobu ba nūn sēenu twee ba mēera kua gem gem. ⁴ Yera u win tabu yāa səəwo səəwa u nēē, u win takobi womə u nūn ye səku kpa bango sarirugii be, bu ku raa nūn səku bu yaa kasiki.

Adama durə wi, u yina u ko mē, domi berum nūn mwa gem gem. Ma Səəlu u takobi ye mwa u ka tii səka u kibarisi u taare. ⁵ Ye win tabu yāa səəwo wi, u wa ma u gu, yera u maa win takobi sua u tii səka nge mē Səəlu u kua. Ma ba gu yam tem mi.

⁶ Nge mēya Səəlu u ka gu ka win bibu ita be, ka win tabu yāa səəwo ka sere maa win tabu kowobu kpuro sannu.

⁷ Ye Isireli be ba wāa Yisireelin wəwəə ba nua ma ben tabu kowoba duki sua, Səəlu ka win bii tən durəbu ba maa gu, yera ba ben wusu deri ba duki sua. Ma Filisitiba ba na ba sina wuu si səə.

⁸ Ye n kua sisiru Filisitiba ba na ba goo nin yānu potirimā. Yera ba Səəlu ka win bibu itan gonu wa Giliboan guurā. ⁹ Ma ba Səəlun wiru bura ba win tabu yānu kpuro potira. Yera ba sāməbu gəra bu yen labaari kpara ben būu diaə ka ben təmbun mi, ben tem səə kpuro. ¹⁰ Yera ba win tabu yānu sua ba doke ben būu dirā. Ma ba win wiru sua ba bwē ben būu wi ba mō Dagonin dirā.

¹¹ Sanam mē Yabesi ye ya wāa Galadin temā, yen təmbu ba nua ye Filisitiba ba Səəlu kua, ¹² yera be ba sāa tabu durā wərugəba ba seewa ba Səəlu ka win bibun goo ni sua ba ka da Yabesiā. Ma ba ben kukunu sikua dāru garun nuurā Yabesi mi. Ma ba nāə bəkua sōə nāəba yiru.

¹³ Səəlu u guwa yēn sō u Yinni Gusunā tōnu kam kom kua, u n win woodaba mēm nāəwē. U bikiaru dawa be ba ra gəribu sokun mi. ¹⁴ U n Yinni Gusunā bikie. Ma Yinni Gusunā u dera u gu. Ma u win bandu sua u Isain bii, Dafidi wē.

11

Dafidi u kua Isireliban sunā (I maa mēerio Samuēli II, 5:1-3)

¹ Isireliba kpuro ba mēna ba na Dafidin mi Heboroniā. Ma ba nūn sōəwa ba nēē, bēē ka wunē, sa sāawa yem tem. ² Baa yellun di, saa ye Səəlu u sāa bēsen sunā, wuna a ra sun mēne a sun kpara a ka tabu da, kpa a ka maa sun wūrama. Gusunā wunēn Yinni u maa nun sōəwa u nēē, wuna kaa ko bēsen wirugii kpa a bēē win təmbu kpara.

³ Yera Isireliban guro gurobu kpuro ba na Dafidi sina bokon mi Heboroniā. Ma u ka bu arukawani bəkua Yinni Gusunān wuswaāə Heboroni mi. Yera ba nūn gum tāre wirā, ba nūn kua be, Isireliban sunā nge mē Yinni Gusunā u gerua saa Samuelin nāən di.

Dafidi u Yerusalemu wəri

u mwa

(I maa mēerio Samuēli II, 5:6-10)

⁴ Sōə teeru, Dafidi ka Isireliba kpuro ba Yerusalemu wəri. Yerusalemu

yera ba maa sokumā Yebusi. Miya Yebusiba ba wāa. ⁵ Yera ba Dafidi sōəwa ba bēē, n n koorā u duuma wuu ge sōə.

Adama Dafidi u bu wəri u ben wuu gbāraruugu ge mwa. N deema gera ba maa sokumā Siōni. Yen biru ba gu soka Dafidin wuu. ⁶ N deema Dafidi u raa win tabu kowobu sōəwa u nēē, wi u gbia u Yebusiba wəri u kamia, yērowa u koo ko tabu kowobun wirugii. Ma Yoabu, Seruyan bii u gbia u bu wəri u kamia. Ma u kua wirugii.

⁷ Dafidi u da u sina wuu gbāraruugu gen mi. Yen sōna ba gu soka Dafidin wuu. ⁸ Ma u bani kua u ka gu sikerena. U banawa saa Milon di u ka sikerena. Ma Yoabu u maa gen mi n tie sənwa.

⁹ Ma Dafidin dam mu sosimā. Domi Gusunā wəllu ka tem Yinni u wāa ka wi.

Dafidin tabu kowobu

(I maa mēerio Samuēli II, 23:8-39)

¹⁰ Wee be ba sāa Dafidin tabu kowobun wirugibu. Be ka Isireliba kpurowa ba nūn kua sina boko nge mē Yinni Gusunā u gerua win təmbun sō. Ba nūn mēm nāəwawa mam mam win bandun waati ye kpuro sōə.

¹¹ Yasobeamu, Hakumānin bii u sāa tabu kowobun wirugii ben turo. Wiya u təmbu gooba wunəbu (300) go ka yaasa nān teerun tabu sōə.

¹² Yen biru Eleasaa, Dodon bii, Akosigii, u sāawa tabu kowobu ita yen turo. ¹³ U wāa ka Dafidi Pasi Damimūā, sanam mē Filisitiba ba mēna bu ka bu tabu wəri. Ma Isireliba ba duki Filisitiban wuswaan di. N deema gberu gara wāa mi, tē sōə ba əsu duura. ¹⁴ Yera Eleasaa ka win təmbu ba yāra gbee ten suunu sōə ba ka tu yina. Ma ba ka Filisitiba tabu kua ba bu go. Yinni Gusunā u bu nasara baka wē dāma te.

¹⁵ Sōə teeru Dafidin tabu sinambu tēna ye sōə, ben ita ba da ba nūn deema Adulamun kpee wəruā, sanam mē Filisitiban tabu kowobun wuuru garu ta na ta ten sansani gira Refaban wəwāə.

¹⁶ Saa ye sōə, Dafidi u wāa kpee wəru ge sōə, ma Filisitiban sansani ya maa gire Betelehemūā. ¹⁷ Ma Dafidi u Betelehemun bēke kua u nēē, wara

u koo ka man Betelehemun gbāra kǎnnǎn dǎkǎn nim naawa n nǎ.

¹⁸ Yera win tabu durǎbu ita be, ba da ba Filisitiban sansani ye wǎri ka dam ba Dafidi nim mε takama ba ka na. Adama u n̄ mu nǎra. U ka mu yǎkuru kuawa, u Yinni Gusunǎ yaria.

¹⁹ U nεε, Gusunǎ u man gbara bu nεε, nεna na nim mε nǎra. Domi mēn sǎna tǎn beni ba ben wǎaru kari bǎrie. Nim mε, mu sǎawa nge ben yem mε mu koo raa yari.

Yen sǎna u yina u mu nǎ.

Yeniba kpurowa Dafidin tabu kowobu ita be, ba kua.

²⁰ Abisai, Yoabun wǎnǎwa u sǎa tabu sinambu tēna yen wirugii. Tǎmbu gooba wunǎbuwa (300) u go ka win yaasa. Ma u yǎsiru yara wigibun suunu sǎǎ. ²¹ Ba n̄n bεεε wē too. Adama u n̄ tabu durǎbu ita be tura.

²² Benaya, Kabisεeligii, Yehoyadan bii, u sǎawa tabu durǎ wǎrugǎ. Ma u yǎsiru yara nasara dabi te u wan sǎ. Wiya u Mǎabuban tǎmbu yiru gabu go, be ba sē nge gbee sinansu. Wiya u maa dua dǎkǎ kpiriru sǎǎ u gbee sunǎ kǎasi mi, u go puran saa sǎǎ. ²³ Ma u Egibitin tabu durǎ damgii goo go. Win gunum mu sǎawa gǎm soonu nǎǎbu. Ma u yaasa neni. Yen buru ta sǎawa nge weson dεka ye u ra beku yasa tēke. Saa yē sǎǎ u n̄n wǎrim dǎǎ, bokura u neni. Ye u tura mi, ma u durǎ win yaasa ye u neni mi wǎra u ka n̄n sǎka u go. ²⁴ Yeniba kpurowa Benaya Yehoyadan bii u kua. Ma u yǎsiru yara tabu kowobu tēna ye sǎǎ. ²⁵ U bεεε baka wa Dafidin tabu durǎbu tēna ye sǎǎ. Adama ya n̄ tabu durǎ gbiikobu ita begia tura. Ma Dafidi u n̄n kua win tiin kǎsobun wirugii.

²⁶ Dafidin tabu kowo ben gabun yǎsa wee, Asaeli, Yoabun wǎnǎ, ka Elikanani, Dodon bii, Betelehemugii, ²⁷ ka Samǎti, Harorigii, ka Helesi, Palonigii, ²⁸ ka Ira, Ikεsin bii, Tekoagii, ka Abiesεε, Anatǎtugii, ²⁹ ka Sibekai, Husagii, ka Ilai, Akoasigii, ³⁰ ka Maharai, Netofagii, ka Heledi, Baanan bii, wi u maa sǎa Netofagii, ³¹ ka Itai, Ribain bii, Gibeagii, ye ya wǎa Benyamεen temǎ, ka Benaya,

Piratonigii, ³² ka Hurai, Nasale Gaasigii, ka Abieli, Arabagii, ³³ ka Asimafeti, Basarumugii, ka Eliaba, Saabonigii, ³⁴ ka Benε Hasemu, Gisonigii, ka Yonatan, Sagen bii, Hararigii, ³⁵ ka Akiamu, Sakaan bii, Hararigii, ka Elifali, Urun bii, ³⁶ ka Hefεε, Mεkeragii, ka Akiya, Palonigii, ³⁷ ka Hεsiro, Kaameligii, ka Naarai, Esibain bii, ³⁸ ka Yoeli, Natanin mǎǎ, ka Mibisaa, Hagirin bii, ³⁹ ka Selεki, Amǎnigii, ka Nakarai, Berǎtugii wi u ra Yoabu, Seruyan biin tabu yǎnu sǎbe, ⁴⁰ ka Ira, ka Garebu be ba sǎa Yetεeba, ⁴¹ ka Uri, Hεti, ka Sabadi, Alaigii, ⁴² ka Adina, Sisan bii, Rubenin bwese keran wirugii turo, wi u tabu kowobu tēna mǎ, ⁴³ ka Hanani, Maakan bii, ka Yosafati, Mitinigii, ⁴⁴ ka Osiasi, Asitarǎtugii, ka Sama, ka Yeyeli be ba sǎa Hotamun bibu, Aroεεgibu, ⁴⁵ ka Yedieli, Simurin bii, ka win wǎnǎ Yoka, Tisigii, ⁴⁶ ka Elieli, Makafimugii, ka Yeribai, ka Yosafia, Elinamun bibu, ka Yitima, Mǎabu, ⁴⁷ ka Elieli, ka Obedi, ka Yasieli, Sobagii.

Tabu kowo be ba ka Dafidi

nǎǎ tia kua Sǎǎlun waati

12

¹ Sanam mε Dafidi u kpikiru sua u da Sikilagiǎ u ka Sǎǎlu Kisin bii tonda, yera gaba seewa ba da win mi. Ba sǎawa tabu durǎ wǎrugǎba be ba sǎǎru sǎa bu ka n̄n tabu somi. ² Ma ba tennu ka kpurantεenu neni. Ba maa ye kpuron tobu yēwa nǎm geu ka nǎm dwaru.

Be ba sǎa Benyamεeba, Sǎǎlun bwese kεra sǎǎ, ³ bera tabu sunǎ Akiesεε ka Yoasi be ba sǎa Sema, Gibeagiin bibu, ka Yesieli, ka Pelεti be ba sǎa Asimafetin bibu, ka Beraka ka Yehu be ba sǎa Anatǎtugibu, ⁴ ka Yisimaya, Gabaonigii, wi u sǎa tabu sinambu tēna yen wirugii turo, ⁵ ka Yeremi ka Yasieli, ka Yokanani ka Yosabadi, Gederagii, ⁶ ka Elusai ka Yerimǎti ka Bealia ka Semaria ka Sefatia, Harǎfugii, ⁷ ka Elikana ka Yisiya ka Asareli, ka Yoesεε ka Yasobeamu, be ba sǎa Koren bwese

keragibu, ⁸ ka Yoela ka Sebadia be ba sāa Yerohamun bibu, Gedorigibu.

⁹ Gadiba sɔɔ, tabu durɔ wɔrugɔba ba na Dafidin mi kpee wɔru gen mi, gbaburɔ. Ba sāawa be ba tabu tobu yɛ. Ma ba tɛɛnu ka yaasi nɛni. Ba dam mɔwa nge gbee sinansu. Ma ba sāu nge nɛm ni nu wāa guunu wɔllɔ. ¹⁰⁻¹⁴ Ba sāawa tɔnu wɔkura tia. Bera tabu sunɔ Esɛɛ ka Abudiasi ka Eliabu ka Misimana ka Yere mi ka Atai ka Elieli ka Yokanani ka Elisabadi ka Yere mi ka Makibanai. ¹⁵ Be ba sāa Gadigibu ba ka sāa tabu sinambu, bera mi. Wi u piiburu bo be sɔɔ, wiya u koo tɔmbu wunɔbu (100) tabu wɔri. Wi u maa bo, kpa u tɔmbu nɔrɔbu (1.000) tabu wɔri. ¹⁶ Bera ba Yuudeni tɔbura wɔɔn suru gbiikoo sɔɔ, sanam mɛ ya nim yiba sere bɔɔwɔ. Bera ba maa tɔn be ba wāa wɔwi sɔɔ gira yen sɔɔ yari yeru gia ka yen sɔɔ duu yeru gia.

¹⁷ Benyamɛɛba ka Yudaba ben tii ba maa na Dafidin mi kpee wɔru mi. ¹⁸ Dafidi u bu sennɔ da, ma u bu sɔɔwa u nɛɛ, i n ween na nɛn mi ka bwisiku geenu, i ka man somi, kon ka bɛɛ nɔɔ tia ko. Adama i n ween na i ka man samba ko, kpa nɛn yiberɛba bu ka man go sanam mɛ na n taarɛ gaa kue, Gusunɔ bɛsɛn baababan Yinni u ye waawo, kpa u sun siria.

¹⁹ Yera Yinni Gusunɔn Hunde u dua Amasai, tabu sinambu tɛna yen turo sɔɔ, ma u gerua u nɛɛ,

wuna sa ka yɔra,

wunɛ Dafidi, Isain bii.

Wunɛ ka be ba nun somimɔn bwɛra yu kpunɔ.

Domi Gusunɔ wunen Yinni u nun faaba kua.

Ma Dafidi u bu mwa ka nuku dobu. Ma u dera ba dua win tabu sinambun wuuru sɔɔ.

²⁰ Manasen bwese keran tɔmbu ba Dafidi swii sanam mɛ wi ka Filisitiba ba dɔɔ bu ka Sɔɔlu tabu ko. Adama ba n Filisiti be somi. Domi ye Filisiti ben wirugibu ba wesiana, ba Dafidi girawa ba nɛɛ, u ko n wāawa Sɔɔlu win yinnin biruɔ kpa u ra bu wiru bɔɔri. ²¹ Manasen bwese keragii be ba Dafidi swiima sanam mɛ u gɔsirama Sikilagiɔ, bera Adina ka Yosabadi ka

Yedieli ka Mikaeli ka Yosabadi goo ka Elihu ka Silitai. Be kpuro ba sāawa Manasen bwese keran tabu kowo wu-unun wirugibu. ²² Bera ba Dafidi somi domi be kpuro ba sāawa tabu durɔ wɔrugɔba ka maa tabu sinambu. ²³ Tɔɔ baatere, tɔmbu ba ra n naamɔwa Dafidin mi bu ka nɔn somi sere win tabu kowobu ba dabia ba dam kua nge Gusunɔn tabu kowobu.

Tabu sinam be ba Dafidi kua

Isireliba kpuron sunɔ

²⁴ Tabu kowo be ba na Dafidin mi Hebronio bu ka nɔn Sɔɔlun bandu wesia nge mɛ Yinni Gusunɔ u gerua, ben geeru wee.

²⁵ Yudan bwese kera sɔɔ, tabu kowo be ba tɛɛnu ka yaasi nɛni, ba sāawa tɔnu nɔrɔbun suba nɔɔba tia ka nɛnɛ (6.800). ²⁶ Simɛɔn bwese kera sɔɔ, be ba sāa tabu durɔ wɔrugɔba ben geera sāawa nɔrɔbun suba nɔɔba yiru ka wunɔbu (7.100). ²⁷ Lefiban bwese kera sɔɔ, tɔmbu nɔrɔbun suba nɛɛ ka nata (4.600) ba wāa, ²⁸ ka Yehoyada, Aronin yenun wirugii ka win tɔmbu nɔrɔbun suba ita ka nata ka wunɔbu (3.700), ²⁹ ka Sadaku, aluwaasi kpɛmbu wi u sāa tabu durɔ wɔrugɔ ka wirugibu yenda yiru be ba sāa win tondon yenugibu.

³⁰ Benyamɛɛn bwese kera sɔɔ, be ba sāa Sɔɔlun mero bisibu, ba sāawa tɔmbu nɔrɔbun suba ita (3.000) domi ben dabira ba ka Sɔɔlu yɔra n ka saa ye girari. ³¹ Efaraimun bwese kera sɔɔ ba sāawa nɔrɔbun suba yendu ka nɛnɛ (20.800). Ba bu gara yenu ka yenu. Ba sāawa tabu durɔ wɔrugɔba be ba yisuru yara. ³² Manasen bwese keran sukumgibu ba sāawa nɔrɔbun suba wɔkura nɔɔbu ka ita (18.000). Bera ba soka ka ben yisa bu ka da bu Dafidi ko sunɔ. ³³ Isakaran bwese kera sɔɔ, ba sāawa tabu sinambu goobu (200) ka sere maa ben tɔn be ba kpare. Isakaran bwese keragii be, ba ben waatin asansi yɛ bu ka tubu ye Isireliba ba koo ko. ³⁴ Sabulonin bwese kera sɔɔ, ba sāawa tɔmbu nɔrɔbun suba weeraakuru (50.000) be ba tabu yɛ, ba maa tabu yāa bwese bweseka nɛni, ba sɔɔru kpeere bu ka

tabu ko ka gōru tia. ³⁵ Nefitalin bwese kera sɔɔ, ba sãawa tabu sinambu nɔrɔbu (1.000) ka sere maa tabu kowobu nɔrɔbun suba tɛna ka nɔɔba yiru (37.000) be ba tɛɛnu ka yaasi nɛni. ³⁶ Danun bwese kera sɔɔ, be ba tabun sɔɔru kpeere, ba sãawa tɔmbu nɔrɔbun suba yɛnda nɔɔbu ka ita ka tɔnu nata (28.600). ³⁷ Aseɛn bwese kera sɔɔ, be ba tabu yɛ ma ba sɔɔru sãa bu ka tabu ko, ba sãawa tɔmbu nɔrɔbun suba weeru (40.000). ³⁸ Be ba wãa Yuudenin sɔɔ yari yeru gia, Rubeniba ka Gadigibu ka Manasen bwese keran sukumgibu ba sãawa tɔmbu nɔrɔbun suba wunaa teeru (120.000). Ba maa tabu yãa bwese bweseka mɔ.

³⁹ Tɔn be ba tabun sɔɔru sãa mi, be kpurowa ba na Heboroniɔ ka gōru tia, kpa bu ka Dafidi ko Isireliba kpuron sunɔ. Ma Isireli be ba tie ba ka bu nɔɔ tia kua. ⁴⁰ Ma ba kua sɔɔ ita Dafidin mi, ba dimɔ ba nɔrumɔ. Domi begibu ba dɛnanun sɔɔru kua ben sɔ. ⁴¹ Yen biru be ba wãa ben bɔkuɔ n ka girari Isakariba, ka Sabuloniba ka sere Nefitaliba, ba ra ben ketɛkunu ka ben yooyoosu ka ben birakɔsu ka sere maa ben ketɛba dɛnanu sɔbimɛwa bu ka na, ka maa som ka figi gbebi, ka resɛm gbebi, ka tam ka gum, ka ketɛba ka yãanu dabi dabinu, domi be kpuro ba wãa nuku dobu sɔɔ.

Dafidi u Yinni Gusunɔn

woodan kpakororu yi

Obedi Edɔmun yɛnuɔ

(I maa mɛɛrio Samuɛli II, 6:1-11)

13

¹ Sɔɔ teeru Dafidi u tabu kowobu nɔrɔm nɔrɔm ka wunɔm wunɔm wirugibu mɛnna ka sere maa wirugii be ba tie. ² Ma u be kpuro sɔɔwa u nɛɛ, yenɛ yà n ween na Gusunɔ besɛn Yinnin min di, ma ya bɛɛ wɛre, i de su sɔmɔbu gɔri besɛgibun mi Isirelin tem kpuro sɔɔ, yãku kowobu ka Lefiban mi be ba wãa wuu marosɔ ka kpara yenɔ kpa bu mɛnnama. ³ Kpa su ka Gusunɔ besɛn Yinnin woodan kpakoro te wurama. Domi sa n̄ ten gari kue Sɔɔlun waati sɔɔ.

⁴ Ma tɔn be kpuro ba wura bu ko mɛ. Domi gari yi, yi ka bu naawa. ⁵ Ma Dafidi u Isireliba kpuro mɛnna saa Sikorin di ye ya wãa Egibitiɔ sere ka Hamatin duu yerɔ kpa bu da bu Yinni Gusunɔn woodan kpakoro te suama Kiriati Yarimun di. ⁶ Yera Dafidi u seewa ka Isireli be kpuro ba da Baalaɔ ye ba maa mɔ Kiriati Yarimu, Yudan temɔ, bu ka Yinni Gusunɔn woodan kpakoro te tama, tɛn wuswaaɔ ba ra Yinni Gusunɔn yĩsiru soku, wi u ra n sɔ ten wɔllɔ wɔllun kɔsobun suunu sɔɔ. ⁷ Ma ba tu sua ba doke naa keke kpa gaa sɔɔ ba ka doona Aminadabun yɛnun di. Usa ka Akiyowa ba naa keke ye kpare. ⁸ Ma Dafidi ka Isireliba kpuro ba bu swĩi ba mɔrɔkunu soomɔ ka gɔɔgenu, ka bara kpãnu, ka seketirenu, ka yankokonu. Ma ba womusu mɔ ba yaamɔ ka ben dam kpuro ba ka Gusunɔ sãamɔ. ⁹ Saa yɛ sɔɔ ba tura Kidonin doo soo yerɔ, yera kpakoro te, ta wɔrumaa dɔɔ, ma Usa u nɔma demia u tu gaba. ¹⁰ Mii mii, Yinni Gusunɔ u ka n̄n mɔru kua. Ma u dera u wɔruma kpakoro ten bɔkuɔ u gu, yɛn sɔ u tu baba.

¹¹ Dafidi u mɔru kua too yɛn sɔ Yinni Gusunɔ u ka Usa sɛɛyasia mɛ. Ma u yam mi yĩsiru kã Perɛsi Usa. Yen tubusiana Usan goo yeru. Yĩsi tera ba ka mu sokumɔ sere ka gisɔn gisɔ. ¹² Ma Dafidi u Yinni Gusunɔ nasia dɔma te. Yera n dera u ka nɛɛ, amɔna u koo ko u ka Yinni Gusunɔn woodan kpakoro te turi win yɛnuɔ.

¹³ U n̄ dere bu gina ka tu da win yɛnuɔ Yerusalemɔ. U dera ba ka tu dawa Obedi Edɔmu Gatigiin yɛnuɔ. ¹⁴ Ma ta kua mi suru ita. Ma Yinni Gusunɔ u durɔ wi ka win yɛnugibu ka maa ye u mɔ kpuro domaru kua.

14

Dafidi u wãa Yerusalemɔ

(I maa mɛɛrio 3:5-9; Samuɛli II, 5:11-16)

¹ Sɔɔ teeru, Hiram, Tirin sunɔ u Dafidi sɔmɔbu gɔria ka dãa gea ye ba sokumɔ sɛduru ka dãa dãkobu ka be ba ra kpenu dãku, kpa bu n̄n sina kpaaru bania. ² Dafidi u tuba ma

Gusunowa u win bandun dam siremo. Wiya u maa ban te wolle suamo win tambu Isireliban so.

³ Yen biru Dafidi u maa kurabu gabu sua Yerusalemu. Ma ba nun bii tan durabu ka tan kurabu marua. ⁴ Bera Samua ka Sobabu ka Natani ka Salomao ⁵ ka Yibaa ka Elisua ka Elifeleti ⁶ ka Noga ka Nefegi ka Yafia ⁷ ka Elisama ka Beliada ka sere Elifeleti goo.

Dafidi u Filisitiba kamia

(I maa merio Samueli II, 5:17-25)

⁸ Ye Filisitiba ba nua ba Dafidi gum tare wiru u kua Isireliba kpuron suno, yera be kpuro ba seewa ba nun worim wee. Ye u nua me, yera u sara u da u ka bu yinna. ⁹ Saa ye sora Filisiti be, ba tunuma ba teria Refan wowa. ¹⁰ Ma Dafidi u Yinni Gusuno bikia u nee, n doo n Filisiti be wari? Kaa man bu namu beria?

Ma Yinni Gusuno u nun wisa u nee, a doo, kon nun bu namu beria.

¹¹ Ma ba seewa ba da Baali Perasimu. Miya Dafidi u Filisiti be go go. Ma u gerua u nee, Yinni Gusuno u nen yiberaban wuuru gaa nge me nim tora ya ra guna gie.

Yen sona ba yam mi yisuru ka Baali Perasimu. ¹² Yera Filisiti be, ba duki sua ba ben bwarokunu deri mi. Ma Dafidi u win tambu sowa bu nu guro bu doo meni.

¹³ Amen biru, Filisiti be, ba kpan na ba teria Refan wowa mi. ¹⁴ Ma Dafidi u Yinni Gusuno bikia u nee, n maa doo n bu wari? Ma Yinni Gusuno u nun wisa u nee, oo. Adama a ku da saru saram me. A besiro kpa a da a n waa daa ye ba mo miren sowa. ¹⁵ Sanam me a naa damu damusu gasu nooma daa wollo, a yarima. Domi ne, Yinni Gusunowa na nun gbiye n ka ben sansani ye wari.

¹⁶ Ma Dafidi u kua nge me Yinni Gusuno u nun sowa. U da u Filisiti be go go saa Gabaonin di n ka da Geseeo.

¹⁷ Ma Dafidi u yisuru yara tem baama kpuro so. Ma Yinni Gusuno u nun dam we bwesenu kpuro so.

Dafidi u Yinni Gusunan

woodan kpakororu waa yeru

saru kua

15

¹ Yeniban biru, Dafidi u tii dia bania Yerusalemu. U maa Yinni Gusunan woodan kpakororu waa yeru kua mi.

² Ma u nee, Lefiba tanawa n weene bu tu so. Domi bera Yinni Gusuno u gosa bu ka tu so, kpa bu maa ten samburu ko saa kpuro so.

³ Ma Dafidi u Isireliba kpuro mena Yerusalemu bu ka Yinni Gusunan woodan kpakoro te da ten ayero mi u saru kua ten so. ⁴ U maa yaku kowobu Aronin bweserugibu ka Lefiba mena. ⁵ Kehatin bweseru so, Urieliwa u saa wirugii ka wigibu tonu wunaa teeru (120).

⁶ Merarin bwese kera so, Asayawa u saa wirugii, ka wigibu tambu goobu ka yendu (220). ⁷ Gesanin bwese kera so, Yoeliwa u saa wirugii ka wigibu tambu wunaa teeru ka wakuru (130).

⁸ Elisafanin bwese kera so, Semayawa u saa wirugii ka wigibu tonu goobu (200). ⁹ Heboronin bwese kera so, Elieliwa u saa wirugii ka wigibu tonu wene (80).

¹⁰ Usielin bwese kera so, Aminadabuwa u saa wirugii ka wigibu tonu wunabu ka wakura yiru (112). ¹¹ Ma Dafidi u yaku kowobu Sadaku ka Abiataa soka, ka sere maa Lefi beni, Urieli ka Asaya ka Yoeli ka Semaya ka Elieli ka sere Aminadabu.

¹² Ma u bu sowa u nee, beya i saa wirugibu Isireliban bwese keri so. Yen so, i tii deerasio bee ka been yenugibu, kpa i da i ka Gusuno bese Isireliban Yinnin woodan kpakororu suama i ka na yam mi na tu waa yeru kua so. ¹³ Yellu, Gusuno bese Yinni u sun seeyasia ka go yen so i n daa waa mi, ma sa n win wooda mem nowe.

¹⁴ Yera yaku kowo be, ka Lefi be, ba tii deerasia bu wa bu ka Gusuno be Isireliban Yinnin woodan kpakoro te suama. ¹⁵ Ma Lefi be, ba kpakoro te sua ba seru sandi ka ten daa pansi yi ba ra ka tu sue nge me Yinni Gusuno u raa yiire bu ko saa Mawisin non di.

¹⁶ Ma Dafidi u maa Lefiban wirugii be sowa u nee, bu begibu saru koosio be ba koo womusu ko ba n guunu ka marokunu ka seketirenu sooma ka dam bu ka nuku dobu so. ¹⁷ Be

Lefiba ba sǎru koosia, bera Hemani, Yoelin bii ka win sǎm kowosii beni, Asafu, Berekian bii ka sere maa Etani, Kusayan bii, Merarin bwese keragii. ¹⁸ Be ba maa swīi, bera Sakari ka Beni ka Yaasieli ka Semiramotu ka Yehieli ka Uni ka Eliabu ka Benaya ka Maaseya ka Matitia ka Elifele ka Mikineya ka Obedi Edamu ka sere Yeyeli. N deema beni kpuro ba sǎawa kǎnnǎ kǎsobu. ¹⁹ Wom kowo be ba sekētirenu soomǎ ni ba kua ka sii gandu, bera Hemani ka Asafu ka sere Etani. ²⁰ Be ba maa guunu soomǎ ni nu gǎru yǎka mǎ, bera Sakari ka Asieli ka Semiramotu ka Yehieli ka Uni ka Eliabu ka Maaseya ka sere maa Benaya. ²¹ Matitia ka Elifele ka Mikineya ka Obedi Edamu ka Yeyeli ka sere Asasia, bera ba mǎrǎku serum nǎba itaginu soomǎ ba ka womusu swīi. ²² Lefi be sǎǎ, Kenaniawa u sǎa wom kowo ben wirugii. Wiya u bu womusu koosiamǎ domi u yǎru mǎ. ²³ Be ba ra Yinni Gusunǎn woodan kpakoro te sǎbe, bera Berekia ka Elikana ²⁴ ka Obedi Edamu ka Yehia. Yǎku kowo be ba ra kǎbi so Yinni Gusunǎn woodan kpakoro ten wuswaaǎ, bera Sebania ka Yosafati ka Netanēli ka Amasai ka Sakari ka Benaya ka sere Eliesēē.

Yinni Gusunǎn

woodan kpakororu

ta tura Yerusalemu

(I maa mēerio Samuēli II, 6:12-19)

²⁵ Dafidi ka Isireliban guro gurobu ka tabu kowobu nǎrǎm nǎrǎm wirugibu ba swaa wǎri ba ka Yinni Gusunǎn woodan kpakoro te wee Obedi Edamun yenun di ka nuku dobu. ²⁶ Yinni Gusunǎ u wǎa ka Lefi be ba win woodan kpakoro te sǎwa. Ma ba ketē nǎba yiru ka yǎa kinenu nǎba yiru go ba ka yǎkuru kua. ²⁷ Dafidi ka Lefi be ba woodan kpakoro te sǎwa ka wom kowobu, ka sere Kenania wi u wom kowo be kpare, be kpuro ba yabenu sebua ni ba kua ka wǎē damgii. Yen biru, Dafidi u maa yǎku kowon yabe tarakpe doke. ²⁸ Isireliba kpuro ba ka Yinni Gusunǎn woodan kpakoro te

na Yerusalemu. Ba kuuki mǎ nuku dobu sǎ, ma ba kǎbi ka sekētirenu ka guunu ka mǎrǎkunu soomǎ.

²⁹ Ye ba ka Yinni Gusunǎn woodan kpakoro te duǎ Dafidin wuuǎ, yera Mikali Sǎalun bii tǎn kurǎ u mēerima saa fēnēntin di. Ye u wa sina boko Dafidi u yǎokumu u yaamu, yera u nǎn gēma.

16

¹ Ye ba ka kpakoro te tunuma, yera ba tu doke ten ayerǎ kuu bekurugiru sǎǎ te Dafidi u kua ten sǎ. Yen biruwa u Yinni Gusunǎ yǎku dǎǎ mwaararuginu ka siarabun yǎkunu kua. ² Ye Dafidi u yǎku ni kua u kpa, yera u win tǎmbu Isireliba domaru kua ka Yinni Gusunǎn yīsiru. ³ Ma u be kpuro dǎanu bǎnu kua, tǎn kurǎbu ka tǎn durǎbu. U baawure pǎē ka yaa wǎǎra wǎē ka sere maa kira te ba kua ka resēm gbeba.

Lefiba ba Yinni Gusunǎ

siaramǎ ka womusu

(I maa mēerio Womu 105:1-15; 96; 106:1,47-48)

⁴ Ma Dafidi u Lefi ben gabu sǎma wǎ woodan kpakoro ten sǎ, kpa bu ka Gusunǎ be Isireliban Yinni sǎ. Kpa bu nǎn siara, kpa bu nǎn bēere wǎ. ⁵ Asafuwa u sǎa ben wirugii. Ma Sakari u sǎa win yiruse. Ma Yeyeli ka Semiramotu ka Yehieli ka Matitia ka Eliabu ka Benaya ka Obedi Edamu ka sere Yeyeli ba guunu ka mǎrǎkunu soomǎ. Ma Asafu u maa sekētirenu soomǎ. ⁶ Ma yǎku kowo beni, Benaya ka Yasieli ba kǎbi soomǎ tǎa tǎa Yinni Gusunǎn woodan kpakoro ten wuswaaǎ. ⁷ Tǎǎ tera Dafidi u dera Asafu ka wigibu ba Yinni Gusunǎ tǎmam torua. Ba nēē, ⁸ i Yinni Gusunǎ siaro, kpa i nǎn sǎ, kpa i bwesenu nǎǎsia sǎm baka ni u kua. ⁹ I nǎn tǎmǎ. I nǎn siaro ka womusu, kpa i win sǎm maamaakiginun gari kpara. ¹⁰ I yǎerio win yīsī dēerarun sǎ, kpa i nuku dobu ko bēē bēn gǎru ga nǎn kasu.

11 I gəsiro Yinni Gusunə Dam
kpurogiin mi,
kpa i nùn kasu baadomma.
12-13 Bεε Isireliba, Yakəbu Gusunən
səm kowon bweseru,
bεε be u gəsa,
i yaayo səm maamaakigii ni u kua
ka gari yi u bεε səwə.
14 Gusunəwa u sāa bεsən Yinni.
Wiya u koo handunia kpuro siri.
15-16 I arukawani ye yaayo baadomma
ye u ka Aburahamu bəkua
ka maa nəw mweε te u Isaki kua.
17 U ka ye Isireliba, Yakəbun bweseru
bəkua
ya n sāa wooda sere ka baadomma.
18 U nεε, u koo bu Kananin tem wē
bu tubi di.
19 N deema sanam mε,
Isireliba ba n dabi,
ma ba sāa səbu tem mε səw.
20 Ba ra n daaməwa bwese tukunun
mi
ka wuu tukusə.
21 Adama u n dere goo u bu dam dore.
U maa sinambu sεyasia ben sə.
22 U nεε, i ku nən tən be na gəsa baba.
I ku maa nən səməbu kəsə kua.
23 Yen sə, bεε handuniagibu,
i Yinni Gusunə təmə.
I win faaban gari kparo tōw baatere.
24 I win yiikon girima ka win səm
maamaakiginu kparo
bwesenun suunu səw.
25 Domi Yinni Gusunə u kpā.
Wiya n weenε bu siara.
U būnu kpuro nanum kere.
26 Bwese tukunun būnu nu sāawa kam
dirum.
Adama Yinni Gusunəwa u wəllu kua.
27 Yiiko ka girima ya wāa win
wuswaa.
Ma dam ka nuku dobu wāa win wāa
yerə.
28 Bεε bwesenu kpuro,
i Yinni Gusunə yiiko ka bεεε wεyə.
29 I Yinni Gusunən yīsiru yiiko wεyə.
I ka nùn kēnu daawo win sāa yerə.
Kpa i yiira win wuswaa
i nùn sā win dεerarun sə.
30 Bεε handuniagibu kpuro,
i diirio win wuswaa.
Tem mu dam mə,
mu n bāarimə.
31 Wəllu, a yēerio,

kpa tem mu nuku dobu ko.
I bwesenu kpuro səwə
ma Yinni Gusunə u bandu dii.
32 Nim wəku gu kuuki koowo,
ka ye ya wāa ge səw.
Ye ya wāa gen bera mi gia kpuro,
yu nuku dobu koowo.
33 Dānu, i nuku dobutun kuuki koowo
Yinni Gusunən wuswaa.
Domi u wee u handuniagibu siri.
34 I Yinni Gusunə siaro win tən geerun
sə.
Win kīru ta n naru mə.
35 I nùn nəogiru sueyo i nεε,
Gusunə bεsən Faaba kowo, a sun faaba
koowo.
A sun wəro bwese tukunun nəman di,
kpa a sun menna.
Saa yera sa ko nun təma
sa n wunen yīsi dεeraru soku,
kpa sa n yēerimə, sa n mə,
36 Gusunə, Isireliban Yinni,
wuna ba ko n siaramə sere ka
baadomma.
Ma təmbu kpuro ba nεε, ami! I Yinni
Gusunə siaro.
37 Yen biru Dafidi u Asafu ka wigibu
yiire ba n wāa Yinni Gusunən woodan
kpakoro ten mi, ba n səmburu mə
baadomma. 38 Ma u Obedi Edəmu
ka Hosa ka begibu gəsa. Ben geera
sāawa təmbu wata ka nəba ita (68).
Obedi Edəmu, Yedutum bii, ka Hosa
ba sāawa kənnə kəsəbu.
39 Ma Dafidi u yāku kowo Sadəku ka
wigibu yiire bu səmburu ko gunguru
wəllə Gabaoniə, mi ba ra Yinni Gusunə
yākuru kue, 40 ba n da nùn yāku dəw
mwaararuginu kue baadomma yāku
yerə, bururu ka yoka, kpa bu maa ko
kpuro ye ya wāa wooda səw ye u Isire-
liba wē. 41 Be səra Hemanı ka Yedu-
tum ka sere be ba gəsa ba ben yīsa sia
sia mi, bu ka Yinni Gusunə sā ba wāa.
Domi wi, Yinni Gusunən tən geeru
ta ra n wāawa sere ka baadomma.
42 Hemanı ka Yedutum, bera ba ra
kəbi ka səkətirenu ka sere maa yāa
ni nu tien wunanəsu ko, ni ba ra
ka womusu ko bə n Yinni Gusunə
sāamə. Yedutum biba ba maa sāa
kənnən kəsəbu.
43 Yen biru, təmbu kpuro ba gəsira
ba wura ben yenusə. Ma Dafidi u

maa da win yenuo u ka win yenugibu domaru kua.

17

Noo mwεε te Gusunō u Dafidi

*ka win bibun bweseru kua
(I maa mεerio Samuēli II, 7:1-17)*

¹ Ye Dafidi u da u sina win yenuo, yera u Gusunōn sōmō Natani sōwa u nεε, n weenε na n wāa diru sōo te ba kua ka dāa gea ye ba mō sɛduru, kpa Gusunōn woodan kpakororu ta n wāa kuu bekurugiru sōo?

² Ma Natani u nūn wisa u nεε, a doo a ko nge mε a gōru doke kpuro. Domi Yinni Gusunō u wāa ka wunε.

³ Ye n kua wōkuru, yera Yinni Gusunō u Natani sōwa kāsiru sōo u nεε, ⁴ a doo a nēn sōm kowo Dafidi sō a nεε, nε, Yinni Gusunō na nūn sōmō ma n n wi u koo man diru bania mi na ko n wāa. ⁵ Domi na n sinare diru garu sōo saa mīn di na ka Isireliba yarama Egibitin di sere n ka kua gisō. Adama na ra n wāawa kuu bekurugirō kpa ba n ka man bōsu. ⁶ Baama mi sa da nε ka Isireliba, na ra kparobu gōsiwa ba n be ba tie kpare. Adama na n ben goo taarε wēere n nεε, mban sōna u n man diru banie ka dāa ye ba mō sɛduru. ⁷ Yen sō, a doo a Dafidi nēn sōm kowo sō a nεε, nε, Gusunō wōllu ka tem Yinni, na nεε, yāa kparabun diya na nūn wunama u n ka sāa nēn tōmbu Isireliban kparō. ⁸ Na wāa ka wi, baama kpuro mi u da. Meya na nūn win yiberēba dera. Ma na dera u yīsiru yara nge tōn boko dunia sōo. ⁹ Na nēn tōmbu Isireliba ayeru kua na bu sinasia ba n ka wāa mi ka bōri yendu, kpa tōn kōsobu bu ku raa maa se bu bu nōni sō ¹⁰ nge mε ba bu kua yellu kparobun waati sōo. Na win yiberēba kpuro sekuru doke. Nε, Yinni Gusunōwa na nūn sōmō ma kon nūn ko bwese bakarun nuuru. ¹¹ Win saa yā n tura u gu, ba nūn sika win baababan sikaō, kon win bii turo wuna u bandu di, kpa n ban ten dam sire. ¹² Bii wiya u koo man diru bania, kpa n win sina gōna swīi ya n dam mō sere ka baadommaō. ¹³ Na kon sāa nge win tundo, kpa u n maa sāa nge nēn bii. Na n nūn nēn durom wunarimō

nge mε na mu sunō wi u nūn gbiiye wunari. ¹⁴ Kon nūn ko nēn tōmbun sunō, kpa n win ban ten dam sire sere ka baadommaō.

¹⁵ Ye Natani u gari yi kpuro nua u kpa, yera u da u yi Dafidi sōwa nge mε Yinni Gusunō u nūn sōsi kāsī te sōo.

Dafidi u kanaru kua

(I maa mεerio Samuēli II, 7:18-29)

¹⁶ Ma Dafidi u seewa u da Yinni Gusunōn sāa yerō. U gerua u nεε, Yinni Gusunō, na yē ma na n sāa gāanu. Nēn bwesera kun maa gāanu tura. Ka mε, a man kua sunō Yerusalemu mini. ¹⁷ Ma a ye garisi gāa piiminu wunen mi. Domi a kpam gerumō nge mε nēn bweseru ta ko n sāa sia. Ma wunε wi a kpā, a man ye sōmō nε wi na sāa tōn diro. ¹⁸ Mba kon maa gere bεεre ye a man doke min sō. Domi a man yē kō. ¹⁹ Yinni Gusunō, wunen gari ka maa wunen gōrun kīrun saabuwa a ka man gāa baka nini kpuro kua. Ma a man nu sōsi. ²⁰ Gāanu kpuro ye sa nua a kua, ya sōsi ma a kpā. Goo sari wi u sāa nge wunε. Wunε turowa a sāa Gusunō. ²¹ Bweseru garu maa sari nge bεε Isireliba te ta koo nεε, ten būu u tu yakiamā yorun di, ma u tu yīsiru kā ta n ka sāa wigiru. Ka geema, gāa bakana a sun kua. A maa gāa maamaakiginu kua besen wuswaaō ye a ka bwese tukunu gira besen wuswaan di, ma a sun yakiamā Egibitigibun min di. ²² A wunen tōmbu Isireliba swīi ba n ka sāa wunεgibu mam mam sere ka baadommaō. Ma wunε Gusunō, a kua ben Yinni. ²³ N n mēn na, gari yi a gerua nε ka nēn bweserun sō a de yi kōora sere ka baadommaō. ²⁴ A de wunen yīsiru tu wōlle suara sere ka baadommaō. Kpa bu nεε, wunε Gusunō wōllu ka tem Yinniwa a sāa Isireliban Yinni. Kpa a de nēn bwese kera ya n bandu dii wunen wuswaaō. ²⁵ Yinni Gusunō, wunen tiwa a man sōwa a nεε, kaa de nēn bibun bweseru tu bandu di nēn biru. Yen sōna na ka kākā na kana teni mō. ²⁶ Yinni, wuna a sāa Gusunō. Wuna a maa nε wunen sōm kowo durom mēnin nōo mwεeru kua. ²⁷ N n mēn na, a nēn bweseru domaru kuo, kpa

ta n bandu dii sere ka baadommaa wunen wuswaa. Ye a domaru kua, ya ko n maa domaru mawa sere ka baadommaa.

18

*Dafidi u bwese tukunu kamia
(I maa mæerio Samueli II, 8:1-14)*

¹ Yeniban biru, Dafidi u Filisitiba kamia, u bu sekuru doke. Ma u Gati ka yen baru kpaanu mwa. ² Ma u Mabuba kamia ba kua win yobu. Ma ba nun wão gobi kãsiama. ³ Yen biru u Hadadesee, Soban sina boko kamia Hamatin bera gia, sanam me wi, Hadadesee u dão u win tem yasia daa te ba m̃ Efaratio. ⁴ Ma Dafidi u nun tabu keke nãrãbu (1.000) mwaari ye dumi gawe, ka maãbu nãrãbu suba nãba yiru (7.000), ka naanaakobu nãrãbu suba yendu (20.000). Ma u ben dumi kpuron naa siinu bãra ma n kun m̃ wunãbu (100) yi u tii deria. ⁵ Sirigii be ba wãa Damasio ba na bu ka Hadadesee, Soban sina boko somi. Ma Dafidi u ben tãmbu nãrãbu suba yenda yiru (22.000) go. ⁶ Ma u bu kparobu yiiya. Ma Sirigii be, ba kua win yobu, ba nun wão gobi kãsiama. Yinni Gusunã u ra n Dafidi kãsuwa baama kpuro mi u da. ⁷ Ma u Hadadesee sãm kowobun tãrenu mwẽera ni ba kua ka wura. Ma u ka nu na Yerusalemã. ⁸ U maa sii gandu gurama ta kpã Tibusati ka Kunun di. Wusu yiru ye, ya sãawa Hadadesee gisu. Sii gan teya Salomã u ka boo kua ka gen yãratii ka maa sãa yerun dendi yãnu.

⁹ Ye Tohu, Hamatin sina boko u nua ma Dafidi u Hadadesee, Soban sina boko ka win tabu kowobu kamia, ¹⁰ yera u win bii Hadoramu gãra Dafidin mi u nun tãbiri kpa u nun siara yẽn sã u Hadadesee tabu wãri u kamia. Domi Tohu u raã ka Hadadesee tabu mãwa. Ma u Dafidi gbãa mãrisia bwese bweseka ye ba kua ka wura ka sii geesu ka maa sii gandu. ¹¹ Ma Dafidi u ye kpuro yi Yinni Gusunã sã, ka maa sii geesu, ka wura ye u mwẽera bwese tuku ninin min di. Niya, Edãmuba ka Mabuba ka Amãniba ka Filisitiba ka sere Amalekiba.

¹² Abisai, Seruyan bii, u Edãmuba kamia wãwã ye ba m̃ Bãru. Ma u ben nãrãbu suba yendu yiru sari (18.000) go. ¹³ Ma u kparobu yi yi Edãmu mi. Ma Edãmu be kpuro ba kua Dafidin yobu. Yinni Gusunã u ra n Dafidi kãsuwa baama kpuro mi u da.

*Dafidin sãm kowobun yãsa
(I maa mæerio Samueli II, 8:15-18)*

¹⁴ Dafidi u bandu di Isireliba kpuro são. Ma u gea m̃, u bu siriamme dee dee. ¹⁵ Yoabu, Seruyan biiwa u tabu kowobu kpare. Ma Yosafati, Ahiludun bii u sãa tirenun bero. ¹⁶ Sadãku, Akitubun bii, ka Abimeleki, Abiataan biiwa ba sãa yãku kowobu. Ma Safusa u sãa tire yoro. ¹⁷ Benaya, Yehoyadan biiwa u sãa Keretiba ka Pelëtiban kparo. Ma Dafidin bibu ba sãa win gerunasibu.

19

Ba Dafidin sina asakpãbu

*sekuru doke
(I maa mæerio Samueli II, 10:1-5)*

¹ Yeniban biru Nakasi, Amãniban sina boko u gu. Ma win bii u bandu kãsire kua. ² Ma Dafidi u nãe, kon Hanuni, Nakasin bii wi tãn geeru kua. Dumi meya win tundo u man kua. Yera Dafidi u sãmãbu gãra bu nun nukuru yemiasia win tundon gãon sã. Ye Dafidin sãmã be, ba tura Hanuni win mi, Amãniban temã bu ka nun nukuru yemiasia, ³ yera Amãniban wirugibu ba Hanuni sãwa ba nãe, a tamãa Dafidi u ka wunen tundo bẽere wẽn sãna u sãmãbu gãrima bu nun nukuru yemiasia? A ñ yẽ bu ka wuu ge bukiana bu gen saria gia kpa bu gu wãrima bu kam koosian sãna sãmã beni ba na wunen mi?

⁴ Yera Hanuni u Dafidin sãmã be mwa u ben toba kãna ma u ben yabenu karana saa suunun di sere taanã. Ma u bu yãsu ba doona. ⁵ Ye Dafidi u nua ye n tãn be deema ma u wa ba wãa seku bakaru são, yera u gabu gãra bu ka bu yinna kpa bu bu sã bu gina doo bu sina Yerikoã sere ben toba ye, yã n kpia bu sere wurama.

Dafidi u ka Amãniba

*ka Sirigibu tabu kua
(I maa mæerio Samuëli II, 10:6-19)*

⁶ Ye Amõni be, ba wa ma ba Dafidin mõru seeyawa, yera Hanuni ka Amõni be, ba sii geesun gobi nõrõbu (1.000) mõrisia Sirigibun mi be ba wãa Mesopotamiõ ka Maakaõ ka sere Sobaõ bu ka bu tabu kekeba ka maasõbu wẽema. ⁷ Ma ba bu tabu keke nõrõbun suba tẽna ka yiru (32.000) wẽema, ka maa Maakan sunõ ka win tabu kowõbu. Ma ba na ba ben sansani gira Medebaõ. Ma Amõniba ba maa yarima ben wusun di ba menna ka tabun sõõru.

⁸ Ye Dafidi u nua mæ, yera u bu Yoabu ka win tabu kowo damgibu sure. ⁹ Ma Amõniba ba yarima ba wãa wuun duu yerõ. Sinam be ba maa bu somiru na, ma ba da ba yõra nennnka. ¹⁰ Ma Yoabu u deema u koo tabu kowa biruõ ka wuswaaõ. Ma u Isireliban tabu kowo damgibu sõõ tabu kowo wuuru sua u Sirigibu kpare. ¹¹ Ma u maa win wõnõ Abisai tabu kowo be ba tie wẽ bu ka Amõniba wõri. ¹² Ma u nẽe, Sirigibu bà n man kamiamõ, a man somiru na. Amõniba bà n maa nun kamiamõ, kon nun somiru na. ¹³ A de a n wõrugõru mõ, kpa su taa bi ko ka wõrugõru besen tõmbun sõ ka maa Gusunõ besen Yin-nin wusun sõ. Kpa Yinni Gusunõ u ko ye n ko n nùn wẽre.

¹⁴ Ma Yoabu ka win tõmbu ba Sirigibu tabu wõri. Ma Sirigii be, ba duki sua Yoabun wuswaan di. ¹⁵ Ye Amõniba ba wa ma Sirigibu ba duki sua, yera ben tii ba maa duki yarina Abisai, Yoabun wõnõn wuswaan di ba dua wuuõ. Ma Yoabu u gõsirama Yerusalemõ.

¹⁶ Ye Sirigibu ba wa ma Isireliba ba bu kamiawa, yera ba sãmõbu gõra bu Sirigii be ba wãa daarun guru giõ sokuma. Sofaki, Hadadesẽen tabu kowõbun wirugii u bu gbiye. ¹⁷ Ma ba ye Dafidi nõõsia. Yera u Isireliban tabu kowõbu kpuro menna, u ka bu Yuudeni tãbura, ma ba sãa ba da Sirigii ben bera gia ba bu tabu wõri ba kamia. Ma Sirigii be, ba duki sua Isireliban wuswaan di. ¹⁸ Dafidi u ben tabu keke be dumõ gawe nõrõbun suba

nõõba yiru (7.000) kõsuka ka be ba wãa be sõõ, ka naanaakõbu nõrõbun suba weeru (40.000), ka sere maa ben tabu sunõ Sofaki.

¹⁹ Ye Hadadesẽen sãm kowõbu ba wa ma Isireliba ba bu kamiawa, yera ba ka Dafidi nõõ tia kua ba nùn tii wẽ. Saa dõma ten di, Sirigibu ba ku ra maa kã bu Amõniba somiru da.

20

Yoabu u Raba tabu wõri

*u mwa
(I maa mæerio Samuëli II, 11:1;
12:26-31)*

¹ Wõõ kpõõn saa yè sõõ sinambu ba ra tabu yari, yera Yoabu ka win tabu kowo damgii be u kpare ba da ba Amõniban tem wõri ba kõsuka. Ma ba Raba tarusi ba mwa. N deema saa ye sõõ, Dafidi u wãawa win yenuõ Yerusalemõ.

² Yen biruwa Dafidi u wuu gen sunõn furõ wuraguu mwa. Gen bunum mu sãawa kilo tẽna ka nne. Ma ba gu kpee gobiginu gore. Ma ba gu sua ba Dafidi dokea wirõ. Yen dõma te, dukia baka Dafidi u gura wuu gen min di u ka doona. ³ Ma u gen tõmbu yoo sõma koosia. Ben gaba dãa bõõrimõ ka sii, gabu ka gbẽe, gaba kpenu dākumõ, ma gaba tem gbemõ ka dākunu. Nge meya u maa Amõniban wusu kpurõn tõmbu yoo sõma koosia. Yen biru, Dafidi u gõsirama Yerusalemõ ka win tabu kowõbu.

*Ba Filisitiba kamia
(I maa mæerio Samuëli II, 21:18-22)*

⁴ Yeniban biru Isireliba ba ka Filisitiba tabu kua Gesẽẽõ. Saa ye sõõra Sibekai, Husagii u Sipai, Rafan bwe-serun turo go. Ma u Filisiti be sekuru doke. ⁵ Yen biru tabu maa seewa Isireliba ka Filisitiban suunu sõõ. Yera Elikanani Yairin bii, u Lasimi, Goliati, Gatigiin wõnõ go. Lasimi win yaasan buru ta bõõruwa nge wesõn beku tẽketiru. ⁶ Isireliba ba maa ka Filisitiba tabu kua Gati mi. Miya tabu kowo goo wãa u gunu too. Niki binu nõõba tia tiawa u mõ nõmãõ ka naasõ. Ma ni kpuro nu kua yenda nne. Win

tii u sãawa Rafan bweserugii. ⁷ U Isireliba nã kuura, ma Yonatham, Dafidin mã, Simëan bii, u nùn go.

⁸ Tõn be kpuro ba sãawa Rafan bweseru. Dafidi ka win tabu kowoba ba bu go Gatiõ.

21

*Dafidi u dera ba Isireliba gara
(I maa mærio Samuëli II, 24:1-9)*

¹ Sõõ teeru Setam u Isireliba seesi, ma u Dafidi bõrie u ka bu gari. ² Ma Dafidi u Yoabu ka tabu kowobun wirugii be ba tie sãowa u næ, bu doo bu Isireliba gari saa ben tem sõõ yësan nãm geu gian di sere mæn sõõ yësan nãm dware, kpa bu na bu nùn gõra tusia. Nge mæya u koo ka ben geeru gia.

³ Yoabu u wisa u næ, Yinni Gusunõ u de win tãmbu bu dabiã wunãm wunãm subenu. Næn yinni sina boko, tõn beni kpurowa ba sãa wunæn sãm kowobu. Mban sõna a maa yeni bikiamõ. Mban sõna kaa bu torasia.

⁴ Adama sina boko u yõrariwa win wooda ye sõõ dim dim, ye u Yoabu wë mi. Ma Yoabu u da u Isireliban tem kpuro bukiana. Ma u wurama Yerusalemuõ. ⁵ U Dafidi gari gari yi tusia. Isireli be ba koo kpõ bu tabu ko, ben geera sãawa yako tia ka tãmbu nãrõbun suba wunõbu (1.100.000). Yudaban geera sãawa nãrõbun suba næru ka wata ka wõkuru (470.000).

⁶ Yoabu u ñ Lefin bwese keragibu ka Benyamæn bwese keragibu gara. Domi sina bokon wooda ye, ya ñ ka nùn naawë.

Yinni Gusunõ u Dafidi

*taarë wë
(I maa mærio Samuëli II, 24:10-17)*

⁷ Dafidin wooda ye, ya ñ Yinni Gusunõ dore. Ma u Isireliba sëyasia. ⁸ Ma Dafidi u Yinni Gusunõ sãowa u næ, ye na kua mi, tora bakara. A de a næ wunæn sãm kowo suuru kua, domi wiira kookoosa na kua mi.

⁹ Ma Yinni Gusunõ u win sãmõ Gadi sãowa u næ, ¹⁰ a doo a Dafidi sõõ a næ, ameniwa næ, Yinni Gusunõ na gerua. Na næ, wee, na nùn nõi swãanu ita yiye. U gõsio te u kã n ka nùn sëyasia.

¹¹ Yera Gadi u da Dafidin mi, ma u nùn sãowa u næ, ameniwa Yinni Gusunõ u gerua. ¹² U næ, gõõru tu wunæn tem wõri wõõ ita, ñ kun mæ wunæn yiberëba bu ka nun tabu ko suru ita bu kamia, ñ kun mæ Yinni Gusunõ u de gõõn gõrado u kësi kësi bararu pusi Isireliban tem kpuro sõõ u mu kpeerasia. Nõi swãanu ita ye sõõ, a gõsio ye a kã kpa n da n ye Yinni Gusunõ sõõ, wi u man gõrima.

¹³ Dafidi u Gadi wisa u næ, na wãa nuku sankira bakanu sõõ. Adama n buram bo n wõri Yinni Gusunõn nãmua ye kon ka wõri tãmbun nãmua. Domi win wõnwõnda kpã.

¹⁴ Ma Yinni Gusunõ u kësi kësi bararu sure Isireliba sõõ. Ma tãmbu nãrõbun suba wata ka wõkuru (70.000) ba gu. ¹⁵ Yinni Gusunõ u win gõrado gõra Yerusalemuõ u ye kpeerasia. Sanam mæ gõrado wi, u ye kpeerasiamõ, Yinni Gusunõ u mæra, ma u gõru gõsia kõsa yen di. Ma u win gõrado wi u wuu ge kpeerasiamõ mi, sãowa u næ, n den tura mæ, a wunæn nãmua wunõ.

N deema gõrado wi, u wãawa Jõnani, Yebusin doo soo yera. ¹⁶ Dafidi u nõi seeya u gõrado wi wa u wãa wõllu ka tem baa sõõ, u win takobi sue Yerusalemun bera gia. Yera Dafidi ka win tãmbun guro gurobu ba saaki dewa ma ba yiira ba wuswaa tem girari nuku sankiranun sõõ. ¹⁷ Yera Dafidi u Yinni Gusunõ sãowa u næ, nena na wooda wë bu tõn be gari. N n mæn na, nena na tora. Tõn beni ba ñ gãanu kue. Yen sõõ, a næ ka næn yenugibu nãm dokeo kpa a wunæn tãmbu Isireliba deri.

Dafidi u Yinni Gusunõ

yãku yeru bania

(I maa mærio Samuëli II, 24:18-25)

¹⁸ Yinni Gusunõn gõrado u Gadi sãowa u næ, a Dafidi sãowõ a næ, u doo Jõnani, Yebusin doo soo yeru mi, u Yinni Gusunõ yãku yeru bania.

¹⁹ Ma Dafidi u seewa u da nge mæ Yinni Gusunõ u Gadi sãowa. ²⁰ N deema Jõnani u wãa win doo soo yera ka win bibu nne ba alikama soomõ. Ye u siira yera u Gusunõn gõrado wa

ma ba da ba kukua. ²¹ Ma Dafidi u da Ɖɔnanin mi. Ye Ɖɔnani u Dafidi wa, yera u yarima doo soo yee ten min di u yiira win wuswaaɔ u siriru tem girari. ²² Ma Dafidi u nùn sɔɔwa u nɛɛ, a man wunen doo soo yee te derio n Yinni Gusunɔ yāku yeru bania mi. Kpa wahala ye ya nen tumbu deema mi, yu kpe. Kon tu dwe ka sii geesun gobi nge mɛ kaa ten gobin geeru bure.

²³ Ma u Dafidi sɔɔwa u nɛɛ, nen yinni sina boko, a tu suo a ka ko ye a kī. Ketɛba wee, a ka yāku dɔɔ mwaararugiru ko. Naa kekɛba wee yi ko yāku dāa. Alikama wee a ka kɛrun yākuru ko. Ye kpuro na nun kāwa.

²⁴ Ma Dafidi sina boko u nùn wisa u nɛɛ, aawo, kon tu dwewa nge mɛ kaa ten gobin geeru bura. Na n Yinni Gusunɔ gāanu wɛɛmɔ ni nu sāa wunɛginu n ka nùn yāku dɔɔ mwaararugiru kua te ta n man gāanu diiri.

²⁵ Ma Dafidi u nùn wuran gobi nata (600) wɛ yam min sɔ. ²⁶ Dafidi u Yinni Gusunɔ yāku yeru bania mi. Ma u yāku dɔɔ mwaararuginu ka siarabun yākunu kua. Yen biru u Yinni Gusunɔ kana. Ma Yinni Gusunɔ u win kanaru mwa, u dera dɔɔ u sarama wɔllun di yāku yeru wɔllu mi, u yāku ni mwa. ²⁷ Yinni Gusunɔ u ka win gɔrado wi gari kua, ma u win takobi wesia yen kararɔ.

²⁸ Saa yera Dafidi u tuba ma Yinni Gusunɔ u win kanaru mwa Ɖɔnani Yebusin doo soo yeru mi. Saa dɔma ten diya u ra nùn yākuru kue mi.

²⁹ Saa ye sɔɔ, Yinni Gusunɔn kuu bekurugii te Mɔwisi u kua ghaburɔ, ta wāawa Gabaonin gungurɔ ka yāku yeru sannu mi ba ra yāku dɔɔ mwaararuginu ko. ³⁰ Dafidi kun kpɛ u da kuu bekurugii ten mi, u ka bikiaru ko Yinni Gusunɔn mi, yèn sɔ berum nùn mwa gɔrado win sɔ.

22

¹ Ma Dafidi u nɛɛ, yam miniwa ba koo Yinni Gusunɔn sāa yeru bani. Miya yāku yera ko n maa wāa mi Isireliba ba ko n da yāku dɔɔ mwaararuginu ko.

Dafidi u Yinni Gusunɔn

sāa yerun sɔɔru mɔ

² Dafidi u dera ba sɔbu kpuro mɛnna be ba wāa Isireliɔ. Ma u bu yiire bu kpee bakanu dāku bu ka Yinni Gusunɔn sāa yeru bani. ³ U maa sisu sɔɔru kua siki siki bu ka kulumba seku gamboban kadiriban sɔ ka maa sɔretii. Sii gan te u mɛnna, ta kpā sere n n koorɔ bu tu yiire. ⁴ Mɛya u maa dāa gea ye ba mɔ sɛduruba mɛnna siki siki sere ba n kpɛ bu ye gari. Sidonigibu ka Tirigiba ba ka nùn ye naawa. ⁵ Domi Dafidi u tii sɔɔwa u nɛɛ, win bii Salomɔɔ u sāawa bii piibu. U n gina bwisi mɔ. Wee sāa yee te ba koo Yinni Gusunɔ bania mi, ta ko n yīsiru yarawa tem kpuro sɔɔ ten giriman kpāarun sɔ. Yen sōna u kī u nùn ten sɔɔru kua. Ma Dafidi u sɔɔru dabinu kua u sere gu.

Dafidi u Salomɔɔ yiire

u Yinni Gusunɔn sāa yee te

bani

⁶ Dafidi u win bii Salomɔɔ soka ma u nùn yiire u nɛɛ, a Gusunɔ Isireliban Yinni sāa yeru baniɔ. ⁷ Nen bii, nen tiwa na raa gɔru doke n nùn tu bania. ⁸ Adama u man sɔɔwa u nɛɛ, na tɔmbun yem yari too win wuswaaɔ taa baka bi na kuan sɔ. Yen sɔ n n nɛ kon nùn sāa yeru bania mi ba ko n da nùn sɔ. ⁹ Adama kon bii ma. Bii wi, u ko n wāawa bɔri yendu sɔɔ. U koo maa nùn wɔra win yiberɛ be ba ka nùn sikerenɛn nɔman di. Ba koo nùn sokuwa Salomɔɔ. Yen tubusiana bɔri yendu. Domi win bandun saa sɔɔ, u koo de Isireliba ba n wāa bɔri yendu sɔɔ. ¹⁰ Wiya u koo nùn sāa yeru bania. U ko n sāawa win bii, kpa wi, u n maa sāa win tundo. Kpa u win bandun dam sire Isireliban suunu sɔɔ sere ka baadommaɔ. ¹¹ Tɛ, nen bii, Gusunɔ wunen Yinni u ko n ka nun wāa. Kpa wunen wāaru tu daka da. Kpa a kpī a nùn sāa yee te bania nge mɛ u nun yiire. ¹² U de a n bwisi ka yɛru mɔ sanam mɛ u koo de a bandu di Isireliba sɔɔ, kpa a win woodaba mɛm nɔɔwa. ¹³ À n Yinni Gusunɔn wooda ka win yiirebu mɛm nɔɔwa bi

u Məwisi wē Isireliban sō, saa yera ye a mə kpuro ya koo nun koorā. A n gesi dam ka wərugəru mə. A ku nanda, a ku maa bərum ko. ¹⁴ Wee na kookari kua na wura səuru kua ya tənnu nərəbun suba ita (3.000) kere Yinni Gusunən s̄aa yee ten s̄ō. Ma na sii geesu səuru kua su tənnu nərəbun suba tēna (30.000) kere. Na sii gandu ka sii wəkusu səuru kua siki siki sere ba n̄ kpē bu su yīire. Məya na maa dāa ka kpenu səuru kua. Adama wunen tii kaa kpī a maa sosi mi s̄ō. ¹⁵ Səm kowoba ko n wāa wunen bəkuə dabi dabinu. Bera be ba ra kpenu dāku ka be ba ra dāa dāku ka sere be ba s̄əm bwese bwese kan kobu yē. ¹⁶ Wee a wura ka sii geesu ka sii gandu ka sii wəkusu mə su n̄ geeru mə. Tē, a seewo, kpa a s̄ambu te ko. Kpa Yinni Gusunə u n ka nun wāa.

¹⁷ Yen biru Dafidi u Isireliban guro gurobu kpuro yiire bu win bii Saloməə somi s̄ambu te s̄ō. ¹⁸ U maa bu s̄əwa u n̄e, Gusunə b̄een Yinni u wāa ka b̄ee. Wiya u dera i wāa b̄əri yendu s̄ō b̄eri b̄erika. Domi u man tem mə n̄omu b̄eria. Ma mu kua wi ka win t̄ambugim. ¹⁹ Tē i Gusunə b̄een Yinni kasuo ka b̄een ḡəru kpuro ka b̄een bw̄era kpuro. I seewo i win s̄aa yeru bani, kpa i ka win woodan kpakororu ka win s̄aarun dendi yānu kpuro da mi.

Dafidi u dera ba Lefiba gara

23

¹ Ye Dafidi u təkə kua, yera u win bii Saloməə kua Isireliban sunə. ² Ma u Isireliban guro gurobu ka yāku kowobu ka Lefiba menna.

³ Ma ba Lefiba gara tia tia be ba w̄ō tēna mə, ka be ba kere mə. Ma ben geera kua nərəbun suba tēna ka n̄əba ita (38.000). ⁴ Ma Dafidi u t̄ambu nərəbun suba yenda n̄e (24.000) ḡəsa be s̄ō, be ba ko n da Yinni Gusunən s̄aa yee ten bana n̄oni doke, ka t̄ambu nərəbun suba n̄əba tia (6.000) be ba koo t̄ambu kpara, kpa ba n da bu sirie. ⁵ U maa t̄ambu nərəbun suba n̄e (4.000) ḡəsa be ba tie s̄ō, ba n da s̄aa yee ten k̄ənn̄əsu k̄əsu, kpa t̄ambu nərəbun suba n̄e (4.000) be ba tie ba

n da Yinni Gusunə t̄əme ka dwee yāa ni wi, Dafidi u dera ba kua bu ka Yinni Gusunə siara. ⁶ Ma u bu b̄ənu kua wuu wuuka nge mə ba ka wāa Ḡees̄oni ka Kehati ka M̄erari, Lefin bibun bwese k̄eri s̄ō.

⁷ Ḡees̄onin biba Ladani ka Sim̄ei. ⁸ Bibu itawa Ladani u mara. Bera Yehieli ka Setamu ka Yoeli. Yehieliwa u s̄aa ben ḡbiikoo. ⁹ Bibu itawa Sim̄ei u mara. Bera Selomiti ka Hasieli ka Harani. Bera ba s̄aa Ladanin bwese k̄eran wirugibu. ¹⁰ Sim̄ei u maa bibu n̄e gabu mara. Bera Yasati ka Sina ka Yeusi ka Beria. ¹¹ Yasatiwa u s̄aa ben ḡbiikoo. Ma Sina u s̄aa yiruse. Yeusi ka Beria ba n̄ bibu mara n dabi. Ma ba bu garisi bwese k̄eri tia.

¹² Bibu n̄əwa Kehati u mara. Bera Amuramu ka Yisehari ka Heboroni ka Usieli. ¹³ Amuramun biba Aroni ka Məwisi. Ma ba Aroni ka win bibun bweseru ḡəsa ba yi n̄en̄em sere ka baadom̄əə ba n da ka Yinni Gusunə turare d̄ō dokeye, kpa ba n da maa s̄aarun s̄amburu ko, kpa ba n da maa t̄ambu domaru kue ka Yinni Gusunən yīsiru. ¹⁴ Adama ba Məwisi Gusunən s̄əm kowon bibu garisiwa Lefin bwese k̄era s̄ō. ¹⁵ Məwisin biba, Ḡees̄omu ka Elies̄e. ¹⁶ Ḡees̄omun bii ḡbiikoowa Sebueli. ¹⁷ Elies̄e b̄iwa Rehabia. Bii turo win biru u n̄ maa goo mara. Adama Rehabia u bibu mara ba dabi. ¹⁸ Yiseharin bii ḡbiikoowa Selomiti. ¹⁹ Bibu n̄əwa Heboroni u mara. Bera Yeriya ka Amaria ka Yasieli ka Yekameamu. ²⁰ Bibu yiruwa Usieli u mara. Bera Misee ka Yisiya.

²¹ M̄erarin biba Makili ka Musi. Makilin biba maa Eleasaa ka Kisi. ²² Eleasaa u n̄ bii t̄ən dur̄əbu mara u ka gu. Bii t̄ən kur̄əba u mara. Bera ben m̄ero bisibu Kisin bibu ba sua kur̄əbu. ²³ Bibu itawa Musi u mara. Bera Makili ka Ed̄e ka Yerem̄əti.

²⁴ Be ba s̄aa ben yenun wirugibu Lefin bibun bweseru s̄ō nge mə ba ka bu tireru doke tia tia, bera mi. Bera ba ko n da s̄amburu ko Yinni Gusunən s̄aa yerə saa be ba w̄ō yendu m̄ən di n ka da be ba mə kere. ²⁵ Domi Dafidi u raa n̄e, Gusunə Isireliban Yinni u win t̄ambu b̄əri yendu wē. Yen biru u ko n wāawa Yerusalemə

sere ka baadommaa. ²⁶ Saa ye sɔɔ, Lefiba ba ñ maa Yinni Gusunɔn kuu bekurugiru ka ten dendi yānu sɔɔmɔ. ²⁷ Dafidin yiire dāaki bin biruwa ba Lefiba gara saa be ba wɔɔ yendu mɔn di n ka girari be ba kere mɛ. ²⁸ Ba bu dokewa Aronin bibun bweserun wuuru sɔɔ bu ka sɔmburu ko Yinni Gusunɔn s̄aa yerun yaaraɔ ka ten dii sɔɔ. Bera ba ko n da s̄aa yee ten dendi yānu kpuro dɛɛrasie kpa bu maa sɔma gaa ko mi. ²⁹ Bera ba ko n da p̄ɛ ye ba ko n da Yinni Gusunɔn yiiye ko, ka sere maa som mɛ ba ko n da ka k̄ɛnun yākunu ko, ka p̄ɛ ye ba ku ra seeyatia doke, ka p̄ɛ ye ba ra w̄ɔ perenti sɔɔ, ka kira ni ba ra sɔmɛ. Beya ba ko n da yeba kpuron kp̄āaru ka yen d̄ɛbun saria mɛɛri. ³⁰ Ba ko n da n̄ɛwa s̄aa yeru mi bururu ka yoka bu ka Yinni Gusunɔn tɔma, kpa bu n̄un bɛɛɛ w̄ɛ. ³¹ M̄ɛya ba ko n da maa n̄un yāku d̄ɔɔ m̄waararuginu kue baadomma t̄ɔɔ w̄ɛrarugiru sɔɔ, ka suru kpao ù n yara, ka t̄ɔɔ baka ni nu tia sɔɔ nge mɛ nin geera nɛ ka nge mɛ ba nin wooda yi. ³² Bera ba ko n da Yinni Gusunɔn kuu bekurugirun sɔmburu ko, kpa Aronin bibun bweseru tu maa win s̄aa yerun sɔmburu ko.

Yāku kowobun wuunu

24

¹ Ba Aronin bibun bweseru bɔnu kua wuuru ka wuuru. Bibu n̄ɛwa Aroni wi, u mara. Bera Nadabu ka Abihu ka Eleasaa ka Itamaa. ² Nadabu ka Abihu ba gb̄ia ba guwa ben tundo u sere gu. Be, ba ñ bibu mara. Eleasaa ka Itamaa, be tɔnawa ba yāku sɔma kua. ³ Dafidi u Aronin bibun bweseru bɔnu kuawa nge mɛ ben baawuren sɔmbura s̄aa. Sadaku u w̄āawa Eleasaan bibun bweseru sɔɔ. Ma Akimɛleki u maa w̄āa Itamaan bibun bweseru sɔɔ. ⁴ N deema tɔmba dabiru bo Eleasaan bibun bweseru sɔɔ n kere Itamaan bibugiru sɔɔ. Yen s̄na ba Eleasaan bibun bweseru bɔnu kua wuuru w̄akura n̄ɔɔbu ka tia, nin baatere ka ten wirugii. Ma ba maa Itamaan bibugiru bɔnu kua wuuru n̄ɔɔba ita, nin baatere ka ten wirugii. ⁵ Ba bu bɔnu kuawa ka t̄ɛt̄ɛ. Domi be ba s̄aa s̄aa yerun wirugibu ka Yinni

Gusunɔn s̄aarun wirugibu, be kpuro ba s̄āawa Eleasaa ka Itamaan bibun bweseru.

⁶ Tire yoro Semaya, Netanɛlin bii, Lefin bwese kera sɔɔ, wiya u ben ȳisa tireru doke sina boko ka wirugibu ka yāku kowo Sadaku ka Akimɛleki, Abiataan bii ka yāku kowobun wirugibu ka Lefiban wirugibun wuswaaɔ. Ba Eleasaa ka Itamaan bibun bwese nin ȳisa tireru dokewa ka t̄ɛt̄ɛ. Ba ra gina Eleasaagibu ḡɔsiwa, yen biru kpa bu maa Itamaagibu ḡɔsi. ⁷⁻¹⁸ Wuuru ka wuurun wirugii be ba ḡɔsa ka t̄ɛt̄ɛ, ben ȳisa wee. Yehoyaribuwa u s̄aa gbiikoo. Ma Yedaya u s̄aa yiruse. Ma Harimu u s̄aa itase. Ma Seorimu u s̄aa nnɛse. Ma Maakiya u s̄aa n̄ɔɔbuse. Ma Miyamini u s̄aa n̄ɔɔba tiase. Ma Hakotu u s̄aa n̄ɔɔba yiruse. Ma Abiya u s̄aa n̄ɔɔba itase. Ma Yosue u s̄aa n̄ɔɔba nnɛse. Ma Sekania u s̄aa w̄akuruse. Ma Eliasibu u s̄aa w̄akura tiase. Ma Yakimu u s̄aa w̄akura yiruse. Ma Hupa u s̄aa w̄akura itase. Ma Yesebabu u s̄aa w̄akura nnɛse. Ma Biliga u s̄aa w̄akura n̄ɔɔbuse. Ma Imeri u s̄aa w̄akura n̄ɔɔbu ka tiase. Ma Hesiri u s̄aa w̄akura n̄ɔɔbu ka yiruse.

Ma Hapisesi u s̄aa w̄akura n̄ɔɔbu ka itase. Ma Petahia u s̄aa w̄akura n̄ɔɔbu ka nnɛse. Ma Esekieli u s̄aa yenduse. Ma Yakini u s̄aa yenda tiase. Ma Gamulu u s̄aa yenda yiruse. Ma Delaya u s̄aa yenda itase. Ma Maasia u s̄aa yenda nnɛse.

¹⁹ Nge m̄ɛya ba ka bu yi yi bu ka sɔmburu ko Yinni Gusunɔn s̄aa yerɔ. Ba ra ben sɔmburu kowa nge mɛ ben sikado Aroni u bu yiire bu ko. N deema Gusunɔn Isireliban Yinnin tiwa u Aroni wooda ye w̄ɛ.

Lefi be ba tien ȳisa

²⁰ Lefin bibun bweserun wirugii be ba tien ȳisa wee.

Amuramun bibun bweseru sɔɔ, Subaɛliwa. Subaɛlin bibun bweseru sɔɔ, Yesidiawa. ²¹ Rekabian bibun

bweseru sɔɔ, Yisiyawa u sãa gbiikoo. ²² Yiseharin bibun bweseru sɔɔ, Selomɔtuwa. Selomɔtun bibun bweseru sɔɔ maa, Yasatiwa. ²³ Heboronin bibun bweseru sɔɔ, Yeriyaawa u sãa gbiikoo. Ma Amaria u sãa yiruse. Ma Yasieli u sãa itase. Ma Yekameamu u sãa nnese. ²⁴ Usielin bibun bweseru sɔɔ, Miseewa. Miseen bibun bweseru sɔɔ, Samiriwa. ²⁵ Yisiya, Miseen mɔɔn bibun bweseru sɔɔ, Sakariwa. ²⁶ Merarin bibun bweseru sɔɔ, Makili ka Musi ka Musin bii Yasian biba. ²⁷ Yaasiya, Merarin biin bibun bweseru sɔɔ, Sohamu ka Sakuri ka Ibiriwa. ²⁸⁻²⁹ Makilin bibun bweseru sɔɔ, Eleasaawa, wi u kun bibu mara. Kisin bibun bweseru sɔɔ, Yerameeliwa. ³⁰ Musin bibun bweseru sɔɔ, Makili ka Edeε ka Yerimɔtiwa.

Be ba sãa Lefin bibun bweserun kerɪ, bera mi. ³¹ Ben tii ba tete tobawa nge me begibu Aronin bibun bweserugibu ba kua sina boko Dafidi ka Sadaku ka Akimelaki ka yaku kowobun wirugibu ka Lefiban wirugibun wuswaaɔ. Ka woro tee teya ba ka ben baawuren yisuru tireru doke, ba n ben keranaa mεera.

Wom kowobun wuunu

25

¹ Dafidi ka tabu sinambu ba Asafun bibun bweseru ka Hemanin bibugiru ka Yedutum bibugiru gɔsa ba yi nenem saarun sɔ. Gari yi Gusunɔ u bu sɔɔwa, yiya ba ra ka womusu ko ka mɔrɔkunu ka guunu ka sekɛtirɛnu. Be ba sɔma ye mɔ, ben yisa wee.

² Asafun bibun bweseru sɔɔ, Sakuri ka Yosefu ka Netania ka Asarela. Ben tundo Asafuwa u ra n bu kpare. Gari yi Gusunɔ u nɔn sɔɔwa yiya u ra n ka womu mɔ nge me sina boko u nɔn yiire.

³ Yedutum bibun bweseru sɔɔ, Gedalia ka Seri ka Esai ka Hasabia ka Matitia ka Simeywa. Ben tundo Yedutumwa u ra n bu kpare. Gari yi Gusunɔ u nɔn sɔɔwa, yiya u ra n ka womu mɔ ka mɔrɔku, u n ka Gusunɔ siaramɔ kpa u n nɔn beεεε wεemɔ.

⁴ Hemanin bibun bweseru sɔɔ maa, Bukia ka Matania ka Usieli ka Sebueli

ka Yerimɔti ka Hanania ka Hanani ka Eleata ka Gidaliti ka Romanti Eεε ka Yosibekasa ka Maloti ka Hotiri ka Makasioti. ⁵ Beni kpurowa ba sãa Hemanin bibun bweseru. Hemanin wiya u ra Yinni Gusunɔn dam walle sue kpa u sina boko sɔ ye Yinni Gusunɔ u gerua. Hemanin wi, u bii tɔn durɔbu mara wɔkura nne, bii tɔn kurɔbu maa ita.

⁶ Tɔn be kpurowa ba ra womusu ko Yinni Gusunɔn sãa yerɔ ka sekɛtirɛnu ka guunu ka mɔrɔkunu kpa ben tundo bu ba n bu kpare. Ba ra ben sɔmburu kowa ka sina bokon wooda. Kpa Asafu ka Yedutum ka Hemanin ba n bu gbiye. ⁷ Be ba womusu ye ka be ba bu swi, be kpuron geera sãawa goobu ka wene ka nɔɔba ita (288).

⁸ Ba tete tobawa bu ka sɔmburun kpunaa yi. Ba n neε, bukurowa gee, n kun me biiwa gee. Meya ba n maa neε, be ba womusu ye wa gee, n kun me be ba torumɔwa gee.

⁹⁻³¹ Wuuru ka wuurun wirugii be ba gɔsa ka tete, be wee.

Yosefu, Asafun bweseru sɔɔ, wiya u sãa gbiikoo.

Ma Gedalia u sãa yiruse.

Ma Sakuri u sãa itase.

Ma Yiseri u sãa nnese.

Ma Netania u sãa nɔɔbuse.

Ma Bukia u sãa nɔɔba tiase.

Ma Yesarela u sãa nɔɔba yiruse.

Ma Esai u sãa nɔɔba itase.

Ma Matania u sãa nɔɔba nnese.

Ma Simeyi u sãa wɔkuruse.

Ma Asareli u sãa wɔkura tiase.

Ma Hasabia u sãa wɔkura yiruse.

Ma Subaeli u sãa wɔkura itase.

Ma Matitia u sãa wɔkura nnese.

Ma Yeremati u sãa wɔkura nɔɔbuse.

Ma Hanania u sãa wɔkura nɔɔbu ka tiase.

Ma Yosibekasa u sãa wɔkura nɔɔbu ka yiruse.

Ma Hanani u sãa wɔkura nɔɔbu ka itase.

Ma Maloti u sãa wɔkura nɔɔbu ka nnese.

Ma Eliata u sãa yenduse.

Ma Hotiri u sãa yenda tiase.

Ma Gidaliti u sãa yenda yiruse.

Ma Makasioti u sãa yenda itase.

Ma Romanti Eεε u sãa yenda nnese.

Wuuru baateren wirugii ka win yenugibu ba ra n s̄awa w̄kura yiru.

Be ba ra s̄a yerun k̄n̄nsu

k̄su

26

¹ Ba be ba ra s̄a yerun k̄n̄nsu k̄su b̄nu kua wuu wuuka. Koren bweseru s̄a, Meselemia, Koren bii, Asafun debubuwa ba ḡsa. ² Bibu n̄ba yiruwu u mara. Wee nge m̄e ba ka sw̄ine. Sakari ka Yedieli ka Sebadia ka Yatinieli, ³ ka Elamu ka Yokanani ka sere Elionai.

⁴ Ba maa Obedi Edamu ḡsa. Ma Yinni Gusun̄ u n̄n domaru kua, u bibu n̄ba ita mara. Wee nge m̄e ba ka sw̄ine. Semaya ka Yosabadi ka Yoasi ka Sakaa ka Netan̄eli, ⁵ ka Amieli ka Isakari ka sere Pelitai. ⁶ Semaya, Obedi Edamun bii ḡbiikoo u bibu mara be ba kua damgibu, begibun suunu s̄a. Domi ba s̄awa w̄ruḡba. ⁷ Bii bera, Otini ka Refaeli ka Obedi ka Elisabadi ka sere ben w̄n̄bu yiru beni, Elihu ka Semaya be ba s̄a w̄ruḡba. ⁸ T̄n be kpurowa ba s̄a Obedi Edamun bibun bweseru. Be ka ben bibu ka ben dusibu ba s̄awa w̄ruḡba ma ba hania m̄a s̄amburu s̄a. Ba s̄awa t̄mbu wata ka yiru.

⁹ Meselemian bibu ka win w̄n̄bu ba s̄awa t̄mbu w̄kura n̄bu ka ita. Be kpuro ba s̄awa w̄ruḡba.

¹⁰⁻¹¹ Merarin bweseru s̄a, Hosawa ba ḡsa. Bibu n̄ewa u mara. Bera Simiri ka Hilikiya ka Tebalia ka Sakari. Ma u Simuri kua ben wirugii baa m̄e n̄ n̄ wi u s̄a bii ḡbiikoo. Hosan bibu ka win w̄n̄bu ba s̄awa t̄mbu w̄kura ita.

¹² K̄n̄nsu k̄sobun wuu ni, ka nin wirugibu ka ben m̄ero bisibu, bera ba ko n̄ da k̄n̄nsu k̄su Yinni Gusun̄n s̄a yer̄. ¹³ Ba k̄n̄nsu b̄nu kuawa ka t̄te, yenu ka yenu, bibu ka bukurobu, baawure u n̄ ka ȳ mi u koo k̄su.

¹⁴ Ye ba t̄te toba, s̄a yari yeru giara Selemia u wa. Ma win bii Sakari wi u s̄a bwisi k̄e u maa s̄a ȳsan n̄m geu gia t̄te di. ¹⁵ Obedi Edamuwa u s̄a ȳsan n̄m dwarugia t̄te di. Ma win bii u maa yenusu t̄te di mi ba

ra d̄ianu bere. ¹⁶ Supimu ka Hosawa ba k̄n̄nsu ge ga w̄a s̄a duu yeru gia t̄te di, ka ge ba m̄ Saleketi, ga m̄era swaa ye ya d̄a gunguru gia. K̄so be, ba m̄erin̄wa.

¹⁷ T̄s̄ baatere Lefiba n̄ba tia ba ra n̄ w̄a s̄a yari yeru gia, kpa t̄mbu n̄e ba n̄ w̄a s̄a ȳsan n̄m geu gia, kpa n̄e ba n̄ w̄a s̄a ȳsan n̄m d̄war̄ kpa n̄e ba n̄ maa w̄a diā mi ba ra d̄ianu bere. Adama ba diagii be b̄nu s̄awa wuunu yiru, wuu teer̄ t̄mbu yiru. ¹⁸ S̄a duu yeru gia, dia ye ba ḡri ḡri s̄a, t̄mbu yiru, swaan bera gia, maa t̄mbu yiru.

¹⁹ K̄n̄nsu k̄sobun wuu ni ba kua Kore ka Merarin bwese ker̄i s̄a, niya mi.

S̄oma ye ba Lefi gabu w̄e

²⁰ Lefiba s̄a, Akiyawa u ra Yinni Gusun̄n s̄a yerun arumani bere ka sere maa k̄e ni ba ka Yinni Gusun̄n naawa. ²¹ Ḡes̄nin bweseru s̄a, Ladanin bibun bwesera ba s̄a yenu ȳrobu. Wee nge m̄e ba ka sw̄ine. ²² Yeyeli ka win bibu Setamu ka win w̄n̄ Yoeli bera ba ra Yinni Gusun̄n s̄a yerun arumani bere. ²³ Amuramun bweseru s̄a ka Yiseharin bweseru s̄a, ka Heboronin bweseru s̄a ka Usielin bweseru s̄a, ²⁴ Sebueli, Ḡes̄mun bii, M̄wisin debubuwa u s̄a arumanin berobun wirugii. ²⁵ Win bweseru s̄ara Eliesee, Ḡes̄mun w̄n̄n bibun bwesera w̄a. Rehabia, Elieseen bii u Esai mara. Ma Esai u Yoramu mara. Ma Yoramu u Sikiri mara. Ma Sikiri u Selomiti mara. ²⁶ Arumani ye sina boko Dafidi ka yenu ȳrobu ka tabu kowobu n̄r̄m n̄r̄m ka wun̄m wun̄m wirugibu ka tabu sinambu ba ka Yinni Gusun̄n naawa, yera Selomiti ka wigibu ba k̄su. ²⁷ N deema arumani ye ba tabu di, yen sukuma ba ka Yinni Gusun̄n naawa bu ka win s̄a yeru s̄m̄e. ²⁸ Arumani ye Gusun̄n s̄m̄o Samueli ka S̄olu, Kisin bii ka Abin̄e, Nerin bii ka Yoabu, Seruyan bii, ba ka Yinni Gusun̄n naawa, Selomiti ka wigii bera ba maa ye kpuro berua.

²⁹ Kenania ka win bibu be ba w̄a Yiseharin bweseru s̄a, bera ba ra

tambun wunanɔsu ka siribu ko Isirelin temɔ.

³⁰ Hasabia ka tambu nɔrɔbu ka nata ka wunɔbu (1.700) gabu be ba s̄a wɔrugɔba Yiseharin bweseru sɔɔ, bera ba Isireliban tem kpare mɛ mu w̄a Yuudenin s̄ɔ duu yeru gia. Bera ba ra maa Yinni Gusunɔn s̄a yerun s̄amburu ko ka maa sina bokogiru.

³¹ Yeriya u s̄a wirugii Heboronin bweseru sɔɔ. Dafidin bandun w̄ɔ weeruse s̄ɔra ba bwese ten t̄kan kaso kua. Ma ba wɔrugɔba wa be sɔɔ Yasɛɛ Galadin temɔ. ³² Yerian mero bisi be, ba s̄awa wɔrugɔba. Be kpuro maa yenu ȳroba. Ben geera s̄awa nɔrɔbun suba yiru ka tambu nata ka wunɔbu (2.700). Bera ba Yinni Gusunɔn s̄a yerun s̄amburu ka maa sina bokogiru n̄mu beria bera mi Rubeniba ka Gadigibu ka Manasen bwese keran sukumgiba w̄a s̄ɔ yari yeru gia.

Tabu kowobun s̄ama

27

¹ Wee Isireli be ba sina bokon s̄amburu m̄. Ba s̄awa yenu ȳrobu ka tabu kowobu n̄rɔm n̄rɔm ka wunɔm wunɔm wirugibu. Bera ba ra tabu kowobun wuunu kpare be ba ra n s̄amburu naamɔ suru ka suru, w̄ɔ sɔɔ. Wuuru baatere ta s̄awa tambu nɔrɔbun suba yenda n̄ɛ (24.000).

²⁻¹⁵ Wuu nin baatere ta ten wirugii m̄. Suru gbiikoo sɔɔ, Yasobeamu, Sabudiɛlin bii, Perɛsin bweseru sɔɔ, wiya u wuu gbiikii ten tabu sinambu kpara.

Suru yiruse sɔɔ, Dodai, Akosigiiwa u wuuru yiruse kpara. Ma Mikoloti u s̄a win yiruse.

Suru itase sɔɔ, Benaya, ȳku kowo Yehoyadan biiwa u wuuru itase kpara. U s̄awa tabu durɔ wɔrugɔba tenan turo. Wiya u maa s̄a ben wirugii. Win bii Amisabadiwa u n̄n k̄sire kua u wuu te kpara.

Suru n̄ɛse sɔɔ, Asaɛli, Yoabun m̄ɔwa u wuuru n̄ɛse kpara. Yen biruwa win bii Sebadia u n̄n k̄sire kua.

Suru n̄ɔbuse sɔɔ, Samɛhutu Yisiragiiwa u wuuru n̄ɔbuse kpara.

Suru n̄ɔba tiase sɔɔ, Yira, Ikɛsin bii, Tekoagiiwa u wuuru n̄ɔba tiase kpara.

Suru n̄ɔba yiruse sɔɔ, Helɛsi Palonigii, Efaraimun bwese kera sɔɔ, wiya u wuuru n̄ɔba yiruse kpara.

Suru n̄ɔba itase sɔɔ, Sibekai Husagii, Serakin bwese kera sɔɔ, wiya u wuuru n̄ɔba itase kpara.

Suru n̄ɔba n̄ɛse sɔɔ, Abiesɛ Anatatugii, Benyamɛn bwese kera sɔɔ, wiya u wuuru n̄ɔba n̄ɛse kpara.

Suru w̄kuruse sɔɔ, Marai Netofagii, Serakin bwese kera sɔɔ, wiya u wuuru w̄kuruse kpara.

Suru w̄kura tiase sɔɔ, Benaya Piratonigii, Efaraimun bwese kera sɔɔ, wiya u wuuru w̄kura tiase kpara.

Suru w̄kura yiruse sɔɔ, Helidai Netofagii, Otiniɛlin bwese kera sɔɔ, wiya u wuuru w̄kura yiruse kpara.

Bwese kerin wirugibu

¹⁶ Wee be ba s̄a Isireliban bwese kerin wirugibu.

Rubenin bwese kera sɔɔ, Eliesɛ, Sikirin biiwa u s̄a wirugii.

Simɛn bwese kera sɔɔ, Sefatia, Maakan biiwa u s̄a wirugii.

¹⁷ Lefin bwese kera sɔɔ, Hasabia, Kemuelin biiwa u s̄a wirugii.

Aronin bibun bweseru sɔɔ, Sad̄akuwa u s̄a wirugii.

¹⁸ Yudan bwese kera sɔɔ, Elihu, Dafidin mero bisibu sɔɔ, wiya u s̄a wirugii.

Isakaran bwese kera sɔɔ, Omiri, Mikaelin biiwa u s̄a wirugii.

¹⁹ Sabulonin bwese kera sɔɔ, Yisimaya, Abudiasin biiwa u s̄a wirugii.

Nɛfitalin bwese kera sɔɔ, Yerimoti, Asiriɛlin biiwa u s̄a wirugii.

²⁰ Efaraimun hibun bweseru sɔɔ, Hosee, Asasian biiwa u s̄a wirugii.

Manasen bwese keran sukumgibu sɔɔ, be ba w̄a s̄ɔ duu yeru gia, Yoɛli, Pedayan biiwa u s̄a wirugii.

²¹ Manasen bwese keran sukumgibu sɔɔ, be ba maa w̄a s̄ɔ yari yeru gia, Galadin temɔ, Ido, Sakarin biiwa u s̄a wirugii.

Benyamēn bwese kera sɔɔ, Yaasieli, Abunēn biiwa u sãa wirugii.

²² Danun bwese kera sɔɔ, Asareli, Yerohamun biiwa u sãa wirugii.

Tɔn beni kpurowa ba sãa Isireliban bwese kerin wirugibu.

²³ Dafidi u n̄ Isireliba gara be ba wɔɔ yendu mɔ ka be ba n̄ tura mɛ, yèn sɔ Yinni Gusunɔ u nɔɔ mwɛru kua ma u koo Isireliba dabiasia nge wɔllun kperi. ²⁴ Yoabu, Seruyan biiwa u raa Isireliba garibu torua, ma ya Yinni Gusunɔ mɔru kua. Yen sɔna u n̄ ye kurasie. Adama ba n̄ tɔn be ba gara min geeru yorua sina boko Dafidin wāarun faagin tireru sɔɔ.

Dafidin sɔm kowobu gabu

²⁵ Asimafeti, Abudielin biiwa u ra sina bokon arumani bere.

Yonatan, Osiasin biiwa u ra maa gbean dīanu bere, wuu marosuginu ka baru kpaanuginu, ka sere kɔsu yenuginu.

²⁶ Esiri, Kelubun bii wiya u sãa be ba gbean sɔma mɔn wirugii.

²⁷ Simɛi, Ramagii, wiya u sãa resɛm gbaa sɔm kowobun wirugii.

Sabidi Sefamugii, wiya u sãa mi ba ra tam bere kpuron wirugii.

²⁸ Baali Hanani, Gedɛɛgii, wiya u ra dāa ye ba mɔ olifi ka sikamɔre ye ya wāa wɔwa ye ba mɔ Sefalaɔn wunanɔsu ko.

Yoasi, wiya u maa sãa gum beru yenun wirugii.

²⁹ Sitarai Saronigii, wiya u ra ketɛ yi ba kparamɔ Saroniɔn wunanɔsu ko.

Safati, Adilain bii, wiya u ra maa ketɛ yi ba kparamɔ wɔwi sɔɔn wunanɔsu ko.

³⁰ Obili, Isimɛeli, wiya u ra yooyoo si ba mɔn wunanɔsu ko.

Yesidia Meronɔtugii, wiya u ra maa ketɛku ninu ni ba mɔn wunanɔsu ko.

³¹ Yasisi Hagarenigii, wiya u ra yāa ni ba mɔn wunanɔsu ko.

Beni kpurowa ba sina boko Dafidin arumanin wunanɔsu mɔ.

Sina bokon gerunasibu

³² Yonatan, Dafidin dusiwa u sãa win bwisi kɛɔ. Yonatan wi, u bwisi ka yɛru mɔ too. Yehieli, Hakumɔnin

bii wiya u sãa sina bokon bibun keu koosio. ³³ Ahitofeli u maa sãawa

sina bokon bwisi kɛɔ. Usai Aakigii, wiya u sãa sina bokon bɔɔ kpaasi.

³⁴ Ahitofelin biru, Yehoyada, Benayan bii ka Abiataa, beya ba maa kua win bwisi kɛɔbu. Ma Yoabu u sãa win tabu sunɔ.

Dafidi u Salomɔɔ yiire

u Yinni Gusunɔn sãa yeru bani

28

¹ Dafidi u Isireliban guro gurobu kpurowa mɛnna Yerusalemɔ ka ben bwese kerin wirugibu ka tabu kowo wuunun wirugibu ka tabu sinam be ba tabu kowobu nɔrɔm nɔrɔm ka wunɔm wunɔm kpare ka be ba sina bokon arumani ka win sabenun wunanɔsu mɔn wirugibu, ka win bibun keu koosiobu ka win sina kpaarun sɔm kowobu ka win tabu durɔ wɔrugɔba ka ben damgibu kpuro gesi. ² Yera sina boko Dafidi u seewa u yɔra u nɛɛ, bɛɛ nɛn mɛro bisibu, bɛɛ nɛn tɔmbu kpuro, i man swaa dakio i nɔ. Wee na raa gɔru doke n Gusunɔ bɛsɛn Yinni diru bania mi ba koo win woodan kpakororu yi te ta sãa win naa sɔnditiru, ma na sɔɔru sãa n ka tu bani. ³ Adama u man sɔɔwa u nɛɛ, n n̄ nɛ kon tu bani. Domi na sãawa tɔnu wi u tabu kua ma u yɛm yari. ⁴ Wi, Gusunɔ bɛsɛ Isireliban Yinni u man gɔsa nɛn tondon yenun di n ka ko bɛɛ Isireliban sunɔ sere ka baadommaɔ. Yellun di, Yudan bwesera u kua wirugii. Yudan bwese te sɔɔ, ma u nɛn tondon yɛnu gɔsa. Nɛn tondon yɛnu ge sɔɔ, ma u man gɔsa n ka bandu di bɛɛ Isireliba sɔɔ. ⁵ Yinni Gusunɔ u man bii dabiru kã. Be sɔɔra u Salomɔɔ gɔsa u swi bɛɛ Isireliban sina gɔna sɔɔ, ye ya sãa wi, Yinni Gusunɔgia. ⁶ U man sɔɔwa u nɛɛ, nɛn bii Salomɔɔwa u koo n̄n diru bania ka ten yaari mi ba ko n da n̄n sã. Domi wiya u gɔsa u n ka sãa nge win bii kpa wi, Yinni Gusunɔ u n maa sãa nge win tundo. ⁷ U koo win bandun dam sire sere ka baadommaɔ u n win woodaba ka win yiirebu mɛm nɔɔwammɛ nge mɛ u mɔ gisɔ. ⁸ Tɛ, nɛgibu, na bɛɛ yiiremɔ

Isireliba, Gusunən təmbun wuswaaə ka Gusunə bešen Yinnin tii wi u sun swaa dakin wuswaaə, i de i win wooda mem nəəwa, i ye nene bešen gōrusə kpa i wa i n tem me mə, kpa i maa bešen bibu mu deria bu tubi di sere ka baadommaə.

⁹ Ma u maa nee, wune maa Saloməə nen bii, a Gusunə, ne wunen tondon Yinni gio kpa a nūn sã ka wunen gōru kpuro ka wunen bwēra kpuro. Domi wiya u ra təmbun gōrusu ka ben bwisikunu wēeri. À n nūn kasu, u koo de a nūn wa. Adama à n nūn deri, u koo maa nun deriwa sere ka baadommaə. ¹⁰ Tē, a n yē ma Yinni Gusunə u nun gōsawa a ka nūn diru bania mi ba ko n da nūn sã. Yen sō a de a n wərugəru mə kpa a se a səmburu ko.

Dafidi u Saloməə

sāa yee ten kpunaa wē

¹¹ Yen biru Dafidi u win bii Saloməə sāa yee ten kpunaa wē ka ten dia ye ba gəri gərigia, ka ten arumani beru yerugia, ka dii wərukinugia, ka dii səkinugia, ka dii tən mi ba koo Yinni Gusunən woodan kpakororu yigia. ¹² Dii ten kpunaa kpurowa u nūn wē ye u raa himba sāa u ko kpuro. Yera sāa yerun yaarin kpunaa ka dia ye ya ka yi sikerenegia ka dia yèn mi ba ko n da sāa yee ten arumani beregia, ka yèn mi ba ko n da kēnu beregia ni ba Gusunə wē, ¹³ ka nge me ba yāku kowobu ka Lefiba bənu kua wuu wuukagia, ka nge me ba ko n da ben səmburu koosine Yinni Gusunən sāa yerəgia, ka sere maa dendi yāa ni ba ko n da ka səmburu kogia. ¹⁴ U nūn wura sōsi ye u koo ka dendi yāa wuraginu ko, nge me nin baaniren bunum ne. Ma u nūn sii geesu sōsi si u koo ka dendi yāa sii geesuginu ko, nge me nin baaniren bunum ne. Ba koo dendi yāa ni kowa nin baanire ka nin səmburu. ¹⁵ Meya u maa bu wura ka sii geesun bunum saka wē ye ba koo ka dabu wuraginu ka sii geesuginu ko, ni kpuro ka nin fitilaba. ¹⁶ U maa nūn wura wē mèn saka ba koo ka tabulu wuragii ko mi ba ko n

da Yinni Gusunə pēe yiiye, ma u maa nūn sii geesu wē u ka tabulu gee ko. ¹⁷ Yen biru u maa nūn sōsi nge me ba koo kaato donnuginu koosina ka gbēa ka nəri yi ba kua ka wura gea ka sii geesugii, ka yin baayeren bunum, ¹⁸ ka yāku yee wuragiru mi ba ko n da turare dāo doke ka ten bunum. U maa nūn sōsi nge me ba koo naa kēke ka wəllun kōsobun weenasibu koosina ka wura. Yin kasi yi ko n deriwa yi n Yinni Gusunən woodan kpakororu wukiri. ¹⁹ Ma Dafidi u nee, Yinni Gusunən tiwa u yeniba kpuron kpunaa yorua u man wē. Ma u man yen bwisi wē n ka ye tubu.

²⁰ Yen biru, Dafidi u win bii Saloməə sōsawa u nee, a tii dam kēə, kpa a n wərugəru mə, kpa a se a səmburu ko. A ku berum ko, a ku maa nanda. Domi Gusunə nen Yinni u ko n ka nun wāa. U n nūn derimə, u n maa nun biru kisimə sere win sāa yee ten səmburu kpuro tu ka wiru goora. ²¹ Yāku kowobu ka Lefiba wee ba bənu sāa wuu wuuka bu ka Yinni Gusunən sāarun səma ko. N n sāa yee ten banan sən na, təmbu wee be ba səm bwese bwesekan kobu yē ba maa tii wē ka kīru. Be ka wirugibu ka Isireliba kpuro ba koo nun wiru kpīya.

Kēe ni ba wē

sāa yee ten banan sō

29

¹ Sina boko Dafidi u tən be ba mēne mi kpuro sōsawa u nee, nen bii Saloməə wi Yinni Gusunə u gōsa, u sāawa bii piibu. U n gina təmbun kparabun bwisi mə. Səmbu te u koo maa ko ta kpā, domi sāa yee te, ta n ko n sāa tənugiru. Ta ko n sāawa Yinni Gusunəguru. ² Na nen dam kpuro doke n ka Gusunə nen Yinni sāa yee ten banan səru ko. Dendi yāa ni ba koo ko ka wura, na nin wura yii. Ni ba koo maa ko ka sii geesu, na nin sii geesu yii. Ni ba koo maa ko ka sii gandu, na nin sii gandu yii. Ni ba koo maa ka sii wəkusu ko, na nin sii wəkusu yii. Ni ba koo maa ko ka dāa, na nin dāa yii. Ni ba koo maa ko ka kpee gobigii nani bwese bwesekaginu, na

nin kpee gobiginu yii. Ma maa kpee kpiki buranu yii nu kpã. ³ Gusunə nən Yinnin sãa yee ten k̄run s̄, wura ye na m̄ ka sii gee si na m̄, ye kpurowa na w̄ s̄a yee ten s̄ ye na raa s̄oru kua yellu baasi. ⁴ Yera wura ye ya na Ofirin di t̄nnu wun̄bu (100), ka sii geesu t̄nnu goobu ka weeru (240) bu ka s̄a yee ten gani pote, ⁵ ka sere maa dendi ȳa ni ba koo ka wura ko ka ni ba koo ka sii geesu ko, dendi ȳa ni s̄m kowo be, ba koo gesi ko kpuro. T̄, b̄ε s̄, wara k̄i u Yinni Gusunə k̄ru w̄ ka nuku tia, kpa s̄m kowobu bu ka ye ḡa wuraginu ka sii geesuginu seku.

⁶ Yera yenu ȳrobu ka Isireliban bwese k̄rin wirugibu ka tabu kowobu n̄r̄m n̄r̄m ka wun̄m wun̄m wirugibu ka sina bokon s̄m kowobun wirugibu ba k̄nu w̄ ka nuku tia. ⁷ Ye ba w̄ Yinni Gusunə s̄a yee ten s̄, yera wuran t̄nnu wun̄a wata ka w̄kuru ka wuran gobi n̄r̄bun suba w̄kuru (10.000) ka sii geesun t̄nnu gooba wun̄bu (300) ka sii gandun t̄nnu nata (600) ka sii w̄kusun t̄nnu n̄r̄bun suba ita (3.000). ⁸ Be ba kpee gobiginu m̄, ba nu Yeyeli, Ḡεs̄nin bweserugii w̄ u doke Yinni Gusunə s̄a yerun arumanin beru yer̄. ⁹ T̄n be kpuro ba nuku dobu kua k̄ε ni ba Yinni Gusunə w̄n s̄, domi ba nu w̄wa ka nuku tia. Ma sina boko Dafidin tii u nuku doo bakabu kua.

Dafidin kanaru

¹⁰ Dafidi u Yinni Gusunə siara t̄n be ba m̄n̄ mi kpuron wuswaa. U n̄ε, i Gusunə b̄εs̄n sikado Yak̄bun Yinni siaro sere ka baadomma. ¹¹ Yinni Gusunə, wuna a kpã, a dam m̄, a maa yiiko m̄. A ñ n̄ru m̄. Domi wuna a m̄ kpuro ye ya w̄a w̄ll̄ ka ye ya w̄a tem̄. Wuna a bandu dii, wuna a kpuro kere. ¹² Wunen min diya dukia ka b̄εε ya ra n̄. Wuna a bandu dii kpuron w̄ll̄. Wunen n̄mūra dam kpuro mu w̄a. Wuna kaa kp̄i a ḡanu kpuro w̄lle sua kpa a nu t̄sisia. ¹³ T̄, Gusunə b̄εs̄n Yinni, sa nun siaram̄, sa maa wunen ȳsirun kp̄aru b̄εε w̄εm̄. ¹⁴ N̄ε ka n̄n t̄mbu sa ñ

ḡanu tura su ka nun k̄nu w̄. Ḡanu kpuro naam̄wa wunen min di. Ye sa maa nun w̄εm̄ kpuro, wunen min diya sa ye waam̄. ¹⁵ Sa b̄εs̄n w̄aru dim̄wa wunen wuswaa nge s̄bu nge m̄ε b̄εs̄n sikadoba ba kua. B̄εs̄n w̄arun t̄ru kpuro koo doonawa nge saaru, ȳiȳbu sari. ¹⁶ Gusunə b̄εs̄n Yinni, wuna a kpuro m̄. Wunen min diya arumani yeni kpuro ya wee ye sa s̄oru kua su ka nun diru bania te ta ko n wunen ȳisi d̄εraru s̄wa. ¹⁷ Gusunə n̄n Yinni, na ȳ ma wuna a ra t̄nun ḡru w̄eri, a ra maa gem k̄. Wee na ka nun k̄ε nini naawa ka ḡru d̄εr̄. Na maa wa wunen t̄n be ba w̄a mini, ba nun k̄nu w̄εm̄ ka nuku dobu. ¹⁸ Gusunə, b̄εs̄n sikadoba Aburhamu ka Isaki ka Yak̄bun Yinni, a de wunen t̄mbun ḡrusu ka ben bwisikunu nu n s̄a m̄ni baadomma, kpa ben ḡrusu su n t̄sa wun̄ s̄. ¹⁹ Kpa a de n̄n bī Salom̄n ḡru ga n s̄, u ka wunen yiirebu ka wunen s̄s̄sinu ka wunen woodaba m̄m n̄wa, u ka ye kpuro s̄mburu ko, kpa u s̄a yee te bani t̄n s̄ na s̄oru yeni kpuro kua.

²⁰ Dafidi u maa t̄n be ba m̄n̄ mi kpuro s̄wa u n̄ε, i Gusunə b̄εs̄n Yinni siaro.

Ma be kpuro ba Gusunə ben sikadoban Yinni siara, ba yiira win wuswaa ka maa sina bokon wuswaa.

Ba Salom̄ kua sina boko

²¹ Yen sisiru, ba Yinni Gusunə siarabun ȳkunu ka ȳku d̄o m̄wararuginu kua ka k̄ε n̄r̄bu (1.000) ka ȳa kin̄nu n̄r̄bu (1.000) ka ȳa kp̄eminu n̄r̄bu (1.000), ȳku nin baatere ka ten tam. Ma ba maa ȳku dabinu ganu kua Isireliba kpuron s̄. ²² Yen t̄o te, ba di ba n̄ra Yinni Gusunə wuswaa ka nuku doo bakabu. Ma ba maa Salom̄ Dafidin bīn bandu dam sire ba n̄n gum t̄re wir̄ n̄n yiruse Yinni Gusunə wuswaa, u ka ko kpar̄o. Yen biru, ba maa Sad̄ku gum t̄re wir̄ ba n̄n kua ȳku kowo. ²³ Salom̄ u sina Isireliban sina ḡna ye ya maa s̄a Yinni Gusunəgia. U kua sun̄ win

tundo Dafidin ayera. U kuura, ma Isireliba kpuro ba nùn wiru kp̄iia. ²⁴ Wirugibu ka tabu kowo damgibu ka mam sina boko Dafidin bii be ba tie kpuro, ba nùn wiru kp̄iyawa. ²⁵ Yinni Gusunə u Saloməə wəlle sua Isireliba kpuron suunu səə. Ma u win bandu girima doke n kere sinam be ba nùn gbiiye Isireliə.

Dafidin gəə

²⁶ Dafidi Isain bii u bandu di Isireliba kpuro səə. ²⁷ U bandu diwa wəə weeru Isireliba səə. Heboroniə wəə nəəba yiru, Yerusalemuə maa wəə tənə ka ita. ²⁸ Dafidi u dukia ka girima wa. U təkə kuawa kəə kəə. Ma u gu bəri yəndu səə. Ma win bii Saloməə u bandu kəsire kua.

²⁹ Ye sina boko Dafidi u gbia u kua, ka ye u kua dāku te, ye kpuron gari yi yorua yam wao Samuelin tireru səə ka Gusunən səmə Natanin tireru səə, ka sere maa yam wao Gadin tireru səə.

³⁰ Tire ni səəra ba maa win bandun gari yorua ka win wərugəru, ka ye n koorə Isireliban temə ka tem tukumə win waati ye səə.

ISIRELIBAN BANDUN GARI YIRUSE

Saloməən bandun faagiwa tire te, ta m̀ ka nge mε Isireliban bwese keri wəkuru ta win bii Roboamu seesi ma ta Yeroboamu kua ten sina boko. Ma Roboamu u kua Yudaba tənən sina boko ma win bibun bwesera ban te wēenamə sere Babilonigibu ba ra ka na ba Yerusalemu wəri ba kamia.

Tire ten kpunaa

1. Saloməən bandun gari, wiru 1n di sere wiru 9.
2. Isireliban banda bənu kua yiru, wiru 10:1n di sere wiru 11:4.
3. Yudaban bandun gari, wiru 11:5n di sere wiru 36:23.

SALOMƏƏ, ISIRELIBAN SINA BOKON GARI

¹ Saloməə, Dafidin biin banda dam kua domi Gusunə win Yinni u wāa ka wi, ma u ǹn wəlle sua.

*Saloməə u bwisi kana
(I maa mεerio Sinambu I, 3:4-15)*

² Səə teeru Saloməə u ka Isireliba kpuro gari kua ka ben tabu kowobu nərəm nərəm (1.000) ka wunəm wunəm sinambu ka ben siri kowobu ka ben yenu yērobu, ben wirugibu kpuro gesi. ³ U ka tən be kpuro da Gabaoniə gungurə. N deema miya Yinni Gusunən kuu bekurugiru ta wāa te Məwisi Gusunən səm kowo u kua sanam mε Isireliba ba wāa ghaburə.

⁴ Adama ba Yinni Gusunən woodan kpakororu sua saa Kiriati Yarimun di ba ka da Yerusalemu ba yi kuu bekurugirə. ⁵ N deema kuu ten wuswaaəra yāku yee te Besaleli, Urin bii, Hurin debubu u kua ka sii gandu ta wāa.

Miya Saloməə ka tən be kpuro ba bikiaru kua Yinni Gusunən mi. ⁶ Yera Saloməə u da u yāku kua yāku yee ten mi, te ta wāa kuu bekurugii ten wuswaaə. Yāanu nərəbuwa (1.000) u ka yāku dəə mwaararuginu kua. ⁷ Ye n kua wəkuru, yera Yinni Gusunə u Saloməə kure. Ma u ǹn səəwa u nεε, a man bikio ye a kī n nun kē.

⁸ Ma Saloməə u nεε, wee a nən tundo Dafidi durom kua. Ma a man kəsire kua win ayerə. ⁹ Tē, a de wunen nəə mwεeru tu yibiara te a nən tundo Dafidi kua. Domi a dera na bandu di tən wuurun suunu səə te ta dabi nge yani sεeri. ¹⁰ Yen sə tē, a man bwisi ka laakari kēyə, kpa n kpī n ka tən be kpara. Ma n kun mε, wara u koo kpī u wunen tən dabi te kpara.

¹¹ Gusunə u Saloməə səəwa u nεε, na nua ye ya wāa wunen gōruə. Wee, a n dukia ka arumani bikie, n kun mε bεere, n kun mε be ba nun tusan gəə. Meya a n maa bikie wunen wāaru tu daka da. Adama bwisi ka laakariwa a bikia a ka nən tambu kpara bən wəllə na dera a bandu dii. ¹² Tē, kon nun bwisi ka laakari ye wē. Ye baasi, kon maa nun dukia ka arumani ka bεere wē ye sinam be ba nun gbiiye ba n waare a sere bandu di. Meya wunen biru, goo kun maa ye wasi.

¹³ Yeniban biru, Saloməə u sarama gunguu ten min di, mi Yinni Gusunən kuu bekurugira wāa. Ma u wurama Yerusalemu u bandu dii Isireliba kpuron wəllə.

Yiiko ka arumani

*ye Saloməə u mə
(I maa mεerio 9:25-28, Sinambu I, 10:26-29)*

¹⁴ Saloməə u tabu kəkε yi dumi gawe menna nərəbu ka nεeru (1.400). Ma u maa maasəbu menna nərəbun suba wəkura yiru (12.000). Ma u be kpuro yi yi wusu gasu səə ka sere maa Yerusalemu mi win tii u wāa. ¹⁵ U dera wura ka sii geesu dabia Yerusalemu nge kpenu. Ma u dera dāa ye ba m̀ sɛduru ya maa dabia baama nge dāa ye ba m̀ sikaməre ye ya ra n wāa Sefalan wəwəə. ¹⁶ Egibitin diya ba ra ka ǹn dumi naawε. Tenkubara ba ra yi dwem de. ¹⁷ Ba ra ǹn tabu kəkε yi dumi gawen tia dərəwa sii geesun gobi nata (600). Kpa bu maa ǹn duma dore sii geesun gobi wunaa weeru ka wəkuru. Bera ba ra maa ka Hetiban sinambu ka Sirigibun sinambu dumi daawe.

Saloməə u sāa yerun banan

səəru mə
(*I maa məerio Sinambu I, 5:15-32, 7:13-14*)

¹⁸ Saloməə u wooda wē bu Yinni Gusunə diru bania, kpa bu maa win tii sina kpaaru bania.

2

¹ Yera u təmbu nərəbun suba wata ka wəkuru (70.000) gəsa be ba ko n da səmunu sue, ka təmbu nərəbun suba wənɛ (80.000) be ba ko n da kpenu dāku guunə. Ma u maa təmbu nərəbun suba ita ka nata (3.600) gəsa be ba ko n səmbu te nəni doke.

² Saloməə u Hiram, Tirin sunə gəria u nɛɛ, nge mɛ a raa nɛn tundo Dafidi dāa ye ba mə səduru kã u ka win sina kpaaru bania, nge mɛya nɛn tii na maa kī a man kɛɛma. ³ Wee na Gusunə nɛn Yinni diru baniammɛ ta n sãa wigiru. Miya ba ko n da nùn turare nubu durorugia dō dokeye, kpa bu win pɛɛ yi mi baadomma. Miya ba ko n da maa yāku dō mwaararuginu ko bururu ka yoka, tō baatere, ka tō wɛrarugiru sɔɔ, ka suru kpao baawure sɔɔ, ka Yinni Gusunən tō bakaru baatere sɔɔ nge mɛ ba Isireliba yen wooda wē sere ka baadomma. ⁴ Dii te, ta ko n kpã. Domi Gusunə bɛsɛn Yinni u būnu kpuro kpāaru kere. ⁵ N n mɛn na, goo kun kpɛ u nùn diru bania. Domi baa wəllu ka ten kpāaru ta n kpɛ tu nùn mwa. Yen sɔ, wara ra n nɛ, Saloməə n sere ka nùn diru bania. Nɛgia n ko mi ko na n da nùn turare dō dokeye. ⁶ Yen sɔ tɛ, wunɛ Hiram, a man goo mərəsiamma wi u wura ka sii geesu ka sii gandu ka sii wəkusun səmburu yɛ ka sere beka ye ba wəkua ka wunəm ka maa gaadura kpa u n maa gāanun weenasinun kobu yɛ gana sɔɔ, kpa bu səmburu ko sannu ka nɛn tən be ba maa yɛru mə ba ka wāa Yerusalemu mini ka Yudan tem kpuro sɔɔ. Tən be, ba sãawa be nɛn tundo Dafidi u gəsa. ⁷ A de a man dāa ye ba mə səduru ka sipɛɛ ka santali mərəsiamma Libanin di. Domi na yɛ ma wunɛn sɔm kowobu ba yen burabu yɛ. Nɛn sɔm kowobu ba koo bu somi səmbu te sɔɔ. ⁸ A de bu man dāa ye kasuama ya n kpã. Domi dii te na kī

n bani mi, ta kpã. Ta ko n maa wã. ⁹ Saa ye sɔɔ, kon wunɛn sɔm kowobu alikaman som tənnu nərəbun suba nəba tia (6.000) wɛ ka dīa bimi yi ba mə əsun som tənnu nərəbun suba nəba tia ka tam ditiri nərəbun suba nɛnɛ (800.000) ka sere maa gum ditiri nərəbun suba nɛnɛ.

¹⁰ Ma Hiram, Tirin sunə, u Saloməə wisa tireru sɔɔ u nɛɛ, geema, yɛn sɔ Yinni Gusunə u win təmbu kī, yen sɔna u nun kua ben sunə. ¹¹ I ka man Gusunə Isireliban Yinni siaro wi u wəllu ka tem taka kua. Wee u Dafidi bii bwisigii ka laakarigii kã wi u koo wi, Yinni Gusunə sãa yeru bania ka sere maa win tiin sina kpaaru. ¹² Tɛ, wunɛ Saloməə, kon sɔm yɛro goo mərəsiamma. Yɛro u bwisi mə too. Win yīsira Hiramabi. ¹³ U sãawa kurə goon bii. Kurə wi, u sãawa Danun bweserugii. Ma win tundo u sãa Tirigii. Hiramabi wi, u wura ka sii geesu ka sii gandu ka sii wəkusu ka kpenu ka dāan səmburu yɛ. U maa bekan səmburu yɛ, ye ba kua ka wɛɛ wunəmɔgii ka gaaduragii, ka wɛɛ swɛɛ ka sere maa wɛɛ damɔgii. Mɛya u maa gāanun weenasinun kobu gani sɔɔn səmburu yɛ. Səmbu te ba gesi nùn nɔmu sɔndia kpuro, u koo kpī u tu kowa. U koo səmbu te kowa ka wunɛn sɔm kowobu sannu ka sere be nɛn Yinni Dafidi wunɛn tundo u gəsa. ¹⁴ Tɛ, wunɛ maa, a sun alikama ka əsu ka gum ka tam mɛ mərəsiamma yɛn gari a gerua mi. ¹⁵ Bɛsɛ sa ko maa nun dāa bəria nge mɛn nəə a kī, kpa su ye mərəsiamma ka goo nimkusu sere Yafoə. Kpa wunɛgibu bu maa na bu ka ye da Yerusalemu.

¹⁶ Saloməə u sɔbu gara be ba wāa Isireliba sɔɔ. N deema win tundo Dafidi u raa bu gara. Sɔɔ ben gera kuawa tən nu nərəbun suba wunaa weeru ka wəkura ita ka nata (153.600). ¹⁷ Ma u ben nərəbun suba wata ka wəkuru (70.000) gəsa ba n da səmunu sue, kpa ben nərəbun suba wənɛ (80.000) ba n da kpenu dāku guunə. Ben nərəbun suba ita ka nata (3.600) ye ya tie, ba n da sɔm kowo be ba tie nəni doke.

3

Sāa yerun bana

(I maa mærio Sinambu I, 6:1-38)

¹ Saloməə u sāa yee ten bana torua Yerusalemuə guu te ba m̀ Məriyan wəllə mi ba win tundo Dafidi s̄osi. N deema yam mi n daa sāawa J̄onani, Yebusin doo soo yeru. ² U sāa yee ten bana toruawa win bandun w̄ə n̄esen suru yirusen s̄ə yiruse s̄ə.

³ Ba dii te yīrawa ka yellun yīrutia ye ba ra ka gāanu yīire. Ten d̄ēbu bu sāawa gəm soonu wata. Ten yasum maa sāa gəm soonu yendu. ⁴ Dii ten yasum ka ten duu yee gbiikirun d̄ēbu n n̄ewa. N sāawa gəm soonu yendu. Ma ten gunum mu sāa gəm soonu wunaa teeru. Ma Saloməə u ten s̄əwə wura gea pote. ⁵ Ma u dii ten tiin gani d̄āa ye ba m̀ sip̄ere wukiri. Yen biru, u maa ye wura ye ya gea sāa pote. Ma u dera ba kpakpa wurusu ka ȳnin weenasii kua kua gani yi s̄ə. ⁶ Ma u tu buraru kua ka kpee gobiginu. N deema wura ye u ka s̄oma ye kpuro kua mi, ya weewa saa Paafaimun di. ⁷ U dii te wura potewa ka ten gbereba s̄ə, ka ten k̄nn̄ə suukus̄ə ka ten ganiə, ka ten gamboba s̄ə, ma u wəllun k̄sobun weenasibu kua ten gani s̄ə.

⁸ Ma u dii te ta d̄ere gem gem bana mi. Ten d̄ēbu ka dii ten tiin yasum mu n̄ewa. Mu sāawa gəm soonu yendu. Ma ten yasum maa sāa gəm soonu yendu. Ma u tu wura gea pote. Wura yen geera sāawa t̄nnu yendu. ⁹ Wura ye ba ka kulumba kuan geera sāawa kilon b̄nu. Baa ka dia ye ya w̄āa wəllə kpuro ba ye wura potewa.

¹⁰ U maa k̄sobun weenasibu yiru kua dii te ta d̄ere gem gem mi s̄ə. Ma u ye wura pote. ¹¹ Wəllun k̄so ben kasa n̄e ye kpuron d̄ēbu bu sāawa gəm soonu yendu. Kasa yen tian d̄ēbu bu sāawa gəm soonu n̄əbu. Ma ben turon kase teeru ta gana girari. Ma tee teni ta ka k̄so yirusegirun teeru girarin̄e. ¹² Ma k̄so yiruse win kase teeru ta maa dii ten goo t̄n̄ə girari. N deema ten yirusewa ta ka gbiikoo wigiru girarin̄e. ¹³ K̄so be kpuron kasa ya d̄erarewa. Ma yen

d̄ēbu kua gəm soonu yendu. Ma ba ȳ ba wuswaa t̄i dii ten k̄nn̄ə gia. ¹⁴ Ma u dii ten beku kareru kua ka w̄ē damgii yi ba w̄kua ka gaadura ka wunəm ka sere maa tom. Ma ba maa k̄sobun weenasibu kua beku te s̄ə.

Dii ten gbere be ba kua

ka sii gandu

(I maa mærio Sinambu I, 7:15-22)

¹⁵ U dii ten wuswaaə gbere yiru kua. Yen baayeren gunum mu sāawa gəm soonu t̄na ka n̄əbu. Ma ba ye fur̄su s̄ondia wəllə. Sin gunum mu sāawa gəm soonu n̄əbu. ¹⁶ U maa ȳnin weenasii buraru garu kua nge te u raa kua sāa yeru mi. Ma u bura te doke fur̄ sin wəllə. Ma u d̄āa marum gam weenasim kua wunəbu (100) u doke ȳni yi s̄ə. ¹⁷ Ma u gbere yiru ye gira sāa yee ten wuswaaə. Tia n̄əm geuə, tia maa n̄əm dwar̄. Ma u n̄əm geugia ye ȳsiru k̄ Yakini. Ma u maa n̄əm dwarugia ye ȳsiru k̄ Boasi.

4

¹ U maa ȳku yeru kua ka sii gandu. Ten d̄ēbu bu sāawa gəm soonu yendu. Ma ten yasum maa sāa gəm soonu yendu. Ma ten gunum mu sāa gəm soonu w̄kuru.

Boo sii ganduguu

(I maa mærio Sinambu I, 7:23-26)

² U boo sii ganduguu kua. Gen n̄ənn̄ yasum mu sāawa gəm soonu w̄kuru. Gen gunum maa gəm soonu n̄əbu. Ma gen k̄kera sāa gəm soonu t̄na. Ga sāawa b̄w̄ereke mam mam. ³ Ba gen n̄ə b̄kan tem̄ ket̄eban weenasii kua ba ka sikerena. Gəm soo teeru baa s̄ə, ket̄e w̄kura ba kua. Ba ket̄en weenasii ȳ kuawa s̄ia yiru. Ma ye kpuro ya sāa sii b̄ri tia ka boo sii ganduguu ge. ⁴ Ba boo ge s̄ondiwa ket̄en weenasii w̄kura yirun wəllə. Yen ita ya wuswaa kisi s̄ə ȳsan n̄əm geu gia, ita maa s̄ə duu yeru gia, ita yeni maa s̄ə ȳsan n̄əm dwaru gia, ita ye ya maa tie, s̄ə yari yeru gia. Ma boo ge, ga s̄ondi ket̄en weenasii yin wəllə. Ma ket̄e ben biru ga wura s̄əwə. ⁵ Boo gen sinum mu ka n̄əm tararu n̄e. Ma ba gen n̄ə b̄ka kua nge n̄ragia. Ma

ga maa nṓ dɛriare nge biibii. Ga koo kpĩ gu nim mwa ditiri nṓrṓbun suba wunaa teeru (120.000).

⁶ U wekenu wṓkuru kua ma u nin nṓbu yi sṓa yee ten nṓm geuṓ. Nṓbu yeni maa ten nṓm dwarṓ bu wa bu ka tii sṓarasia, kpa bu maa ka yṓku yaa kpakia bṓ n yṓku dṓṓ mwaararuginu mṓ. Boo sii ganduguu gen nima yṓku kowobu ba ra ka ben nṓma ka naasu kpakie.

*Dendi yṓa ni ba kua ka sisu
(I maa mɛerio Sinambu I, 7:40-51)*

⁷ U maa dabu wuraginu kua wasi wṓkuru. U nu kuawa nge mɛ ba nin wooda yi. Ma u nin nṓbu yi sṓa yee ten nṓm geuṓ. Nṓbu yeni maa nṓm dwarṓ.

⁸ U tabulu wṓkuru kua u yi sṓa yeru mi. U nṓbu yi nṓm dwarṓ, ma u maa nṓbu yi nṓm geuṓ.

Ma u maa gbḗɛ wuraginu kua wunṓbu (100) nṓ sṓṓ ba ko n da yṓku yaa yem doke bu ka yḗka.

⁹ U yaara gaa kua yṓku kowobun sṓ. Yen biru, u maa yaara baka gaa kua ka yen gamboba. Ma u gambo be sii gandu pote.

¹⁰ U boo sii ganduguu ge yiwa yaara yen nṓm geuṓ sṓṓ yari yerun nṓm dwaru gia.

¹¹ Huramu u torom guratii kua ka kaatonu ka gbḗa yḗ sṓṓ ba ko n da yṓku yaa yem doke bu ka yḗka. Nge mɛya u ka sṓmbu te kua u kpa te sina boko Salomṓṓ u nṓn yiire u ko Yinni Gusunṓn sṓa yee ten sṓ. ¹² Wee ye u maa kua. Yera gbere yiru ka furṓsu yiru si ba koo doke gbere ben wṓllṓ ka kṓkṓsṓ bwesenu yiru ye ba koo sṓndi furṓ sin wṓllṓ.

¹³ U maa dṓa marum weenasim kua nɛeru (400) kṓkṓsṓ yiru yen sṓ. Kṓkṓsṓ yiru yen baayere sṓṓ, dṓa marum weenasim mɛn sṓa yiru yiruwa u kua u ka sṓndi furṓ sin wṓllṓ.

¹⁴ U wekenu kua wṓkuru ka nin sṓwaritii wṓkuru.

¹⁵ U boo sii ganduguu kua, ka ketɛn weenasii wṓkura yiru yi yi boo ge sṓṓwa.

¹⁶ U maa torom guratii kua, ka kaatonu, ka kaato donnuginu.

Dendi yṓa ni sina boko Salomṓṓ u dera Huramabi u kua mi, u nu kuawa ka sii gan te ba wṓriasia. ¹⁷ U dera ba yṓa ni kpuro kua ka sii gandu Yuudenin wṓwṓṓ mi sṓnda wṓa Sukṓtu ka Seredan baa sṓṓ. ¹⁸ Salomṓṓ u dera ba dendi yṓa ni kua nu dabi sere ba nṓ maa sii gan ten bunum yṓira.

¹⁹ Salomṓṓ u maa dera ba dendi yṓa ni nu tie kua. Niya

yṓku yee wuragii te, ka tabulu yḗ sṓṓ ba ra pḗɛ sṓndi,

²⁰ ka dabunu ka nin fitilanu ni ba kua ka wura gea. Ba koo nu sṓrṓawa nge mɛ sṓa yerun wooda ya gerua.

²¹ U maa biibiin weenasii kua ka fitilanu ka nin bakusu. U ye kpuro kuawa ka wura gea.

²² U maa woba kua, ka nṓri, ka gbḗa, ka dṓṓ guratii. Ba ye kpuro kuawa ka wura gḗa.

U maa dii te ta dɛere gem gem gamboba ka sṓa yee ten tiin kṓnnṓn gamboba kua ka wura.

5

¹ Ye Salomṓṓ u sṓa yee ten sṓmburu kua u kpa, yera u sii geesu ka wura ka gṓa ni win tundo u raa yi sṓa yee ten sṓ kpuro gurama u doke Yinni Gusunṓn arumanin beru yerṓ.

Ba woodan kpakororu yi Yinni Gusunṓn sṓa yerṓ

(I maa mɛerio Sinambu I, 8:1-13)

² Yen biru, Salomṓṓ u Isireliban guro gurobu ka ben yenu yḗrobu ka bwese kɛra baayeren wirugibu sokusia Yerusalemṓṓ bu ka Yinni Gusunṓn woodan kpakororu suama saa Dafidin sina kpaarun di te ba maa mṓ Siṓni, kpa bu tu doke sṓa yeru mi. ³ Yera Isireliba kpuro ba menna Salomṓṓn mi wṓṓn suru nṓba yiruse wi sṓṓ ba ra tṓṓ bakaru garu ko. ⁴ Ye ben guro guro be kpuro ba tunuma, yera Lefiba ba Yinni Gusunṓn woodan kpakoro te sua,

⁵ ka win kuu bekurugii te, ka sere sṓarun dendi yṓa ni nu wṓa te sṓṓ kpuro. Yṓku kowobu ka Lefibara ba

ye kpuro suama. ⁶ Sina boko Saloməw ka Isireliba kpuro be ba mənne mi, ba na ba yōra Yinni Gusunən woodan kpakoro ten wuswaaə. Ma ba yāanu ka ketε dabinu go ba ka yākunu kua. Sabe ni ba go mi, nu n̄ garirə.

⁷ Ma yāku kowobu ba ka Yinni Gusunən woodan kpakoro te da ten ayerə dii te ta dεere gem gem səw. Ba tu yiwa wəllun kōsobun weenasibu yirun kasin kəkərə. ⁸ Kōso be, ba kasa deriewa ba woodan kpakoro te ka ten nənutii wukiri. ⁹ Ba koo kpī bu nənutii yi wa yi tere saa dii te ta dεere gem gem kənnən di. Domi ba yi kuawa yi dēu. Adama ba n̄ kpē bu yi wa saa tən di. Miya kpakoro te, ta wāa sere ka gisən gisə. ¹⁰ Gāanu sari kpakoro te səw, ma n kun mə wooda wəkurun kpee bεsi yiru ye Məwisi u doke mi. Yinni Gusunəwa u n̄n yi wē Horebun guurə sanam mε u ka Isireliba arukawani bəkua ye ba yarima Egibitin di.

¹¹ Yāku kowobu ba tii dεerasia. Adama ba n̄ kue nge mε wooda ya nεε bu ko wuuru ka wuuru. Ma be kpuro ba yara sāa yee ten min di.

¹² Ma Lefiba kpuro be ba sāa wom kowobu, Asafu ka Hemani ka Yedutum ka ben bibu ka begibu kpuro ba yabenu sebua ni ba kua ka wēε damgii ba ka yō yāku yerun sōw yari yeru gia ba səkətirenu neni ka guunu ka mərəkunu. Ma yāku kowobu wunaa teeru ba wāa ben bəkua ba kəbi soomə. ¹³ Be ba kəbi soomə ka be ba womusu m̄ ba Yinni Gusunə siaramə ba m̄, i Yinni Gusunə siaro, domi u sāawa tən geo, win durom mu ko n wāawa sere ka baadommaə.

Ye ba m̄ mε, saa yera guru wii wurora Yinni Gusunən sāa yee te wukiri. ¹⁴ Ma yāku kowobu ba kpana bu yōra bu ben səmburu ko guru wii ten sō. Domi Yinni Gusunən yiikon girima ya dii te yiba.

6

¹ Yera Saloməw u nəwgiuru sua u nεε, Yinni Gusunə, a bwisika a n wāa guru wii sinumgiuru səw.

² Adama nε, na nun wāa yee geeru bania mi kaa n wāa sere ka baadommaə.

Gari yi Saloməw

u Isireliba sōwə

(I maa mεerio Sinambu I, 8:14-21)

³ Yera sina boko Saloməw u sīra Isireliba kpuron mi gia, mi ba yō. Ma u bu domaru kua. ⁴ U gerua u nεε, na Gusunə Isireliban Yinni siara. Domi u win nəw mweeru yibia te u Dafidi nən tundo kua u nεε, ⁵ saa m̄n di u win tambu Isireliba yarama Egibitin di, u n̄ wuu gagu gəsa ben wusu gasu səw bu ka diru bani mi ba koo n̄n sā. U n̄ maa goo gəsa u n ka sāa win təmbun kparo. ⁶ Adama Yerusalemuwa u gəsa bu ka n̄n sāa yeru bania mi. Meya u maa Dafidi gəsa u n ka sāa ben kparo. ⁷ Nən tundo Dafidi wi, u raa gōru doke u Gusunə bεsen Yinni diru bania. ⁸ Ma Yinni Gusunə u n̄n sōwə u nεε, ya wā ye u gōru doke u ka n̄n diru bania. ⁹ Adama n̄ n̄ wi, u koo n̄n tu bania. Win bii wi u koo ma, wiya u koo tu bani. ¹⁰ Tē, Yinni Gusunə u win nəw mweε te yibia. Wee nε, Saloməw, na sina bεε Isireliban sina gəna wəllə na kua nən tundo Dafidin kəsire. Yen biru, na Gusunə bεsen Yinni dii te bania mi ba ko n da n̄n sā. ¹¹ Dii te sōra na win woodan kpakororu wāa yeru kua. Kpee bεsi yiruwa yi wāa kpakoro te səw, yi səw ba win woodaba yorua be u bεsen baababa wē.

Saloməwən kanaru

(I maa mεerio Sinambu I, 8:22-53)

¹² Yera Saloməw u yōra Yinni Gusunən yāku yerun wuswaaə Isireliban nən biru, ma u nəma yiiya wəllə u kanaru kua. ¹³ N deema Saloməw u raa turaru garu kua ka sii gandu. Ma u tu doke sāa yerun yaara yen suunu səw. Tura ten dēebu bu sāawa gəm soonu nəwbu. Ten yasum maa gəm soonu nəwbu. Ma ten gunum maa sāa gəm soonu ita. Miya u yəwə u yiiira Isireliba kpuron wuswaaə. Ma u nəma yiiya wəllə u nεε, ¹⁴ Gusunə, bεε Isireliban Yinni, goo maa sari nge wunε wəllə ka temə. Wunen bwāa be ba nun mēm nəwamme ka gōru tia, a ra arukawani ye a ka bu bəkua yibie,

kpa a bu wunen wənwəndu sɔ̄si.
¹⁵ Wee a wunen nɔ̄ mwɛɛru yibia te a wunen bɔ̄ Dafidi nɛn tundo kua. Ye a nùn sɔ̄wa kpuro, a ye kua gisɔ̄ ka wunen dam. ¹⁶ Yen sɔ̄, Gusunɔ̄ bɛsɛn Yinni, a nɔ̄ mwɛɛ te yibio te a nùn kua mi. A nɛɛ, u n̄ kəsire biamɔ̄ win bibun bweseru sɔ̄ wi u koo win bandu di, bii be, b̄ n̄ tii nɛni dee dee ben wāaru sɔ̄, ma ba nun mɛm nɔ̄wammɛ nge mɛ wi, Dafidi u kua. ¹⁷ N n̄ mɛn na, Gusunɔ̄ bɛsɛn Yinni, a de wunen gari yi a nùn sɔ̄wa mi kpuro yi koora.

¹⁸ Adama kaa sere kpī a sina tem mɛ sɔ̄ ka gem? Domi wɔ̄lla kun nun tura. Kaa sere gere dii te na nun bania mini? ¹⁹ Ka mɛ, Gusunɔ̄ nɛn Yinni, a nɛn gere swaa dakio, kpa a nɛn kanaru nɔ̄ te na m̄ gisɔ̄. ²⁰ A de wunen n̄ni yi n wāa dii te sɔ̄ w̄kuru ka sɔ̄ sɔ̄. A nɛn kanaru swaa dakio te na m̄ yam mini. Domi miya a nɛɛ, kaa tii sɔ̄si. ²¹ Nɛ ka wunen t̄mbu, s̄ n̄ mɛnna yam mini, sa kanaru m̄, a sun swaa dakio saa wɔ̄llun di mi a wāa kpa a sun suuru kua.

²² Goo ù n win winsim torari, ma ba ȳero tilasi kua u ka na mini u b̄re ȳaku yerɔ̄, ²³ na nun kanamɔ̄ a ȳero swaa dakio wɔ̄llun di kpa a bu siria. A t̄n k̄so nùn win k̄sa k̄sieyo, kpa a maa gemgii nùn win gem w̄.

²⁴ Yiberɛba b̄ n wunen t̄mbu Isireliba kamia yèn s̄ ba nun torari, ma ba ḡru ḡsia ba na ba nun suuru kanamɔ̄ dii teni sɔ̄, ²⁵ a bu swaa dakio saa wɔ̄llun di, kpa a bu ben durum suuru kua. Kpa a de be ba yoru mwɛɛra bu wurama tem mɛ sɔ̄ mɛ a raa ben baababa w̄.

²⁶ À n dera gura ya ȳra yèn s̄ ba nun torari, ma ba ḡru ḡsia yèn s̄ a bu sekuru doke, ma ba mɛɛrima yam mini ba nun s̄amɔ̄ ba kanaru m̄, ²⁷ a bu swaa dakio saa wɔ̄llun di, kpa a bu ben durum suuru kua. A bu swaa gea s̄s̄sio yè sɔ̄ ba koo s̄, kpa a de gura yu nɛ tem mɛ sɔ̄, mɛ bɛsɛ wunen t̄mbu sa tubi di mi.

²⁸ Ḡɔ̄ru t̄ n dua tem mɛ sɔ̄, n̄ kun mɛ k̄si k̄si bararu, n̄ kun mɛ d̄ianun ḡɔ̄, n̄ kun mɛ t̄wee, n̄ kun mɛ k̄k̄onu ganu ni nu ra d̄ianu sanku,

n̄ kun mɛ yiberɛba b̄ n tem mɛn wusu tarusi, n̄ kun mɛ bara bwese bweseka ȳ n wunen t̄mbu deema, n̄ kun mɛ wahala gaa, ²⁹ b̄ n seewa ba kanaru m̄ ma ben baawure u win toraru wura win ḡruɔ̄, ma u win n̄ma suema dii tenin bera gia, ³⁰ a bu swaa dakio saa wɔ̄llun di mi a wāa kpa a bu suuru kua a baawure kua nge mɛ u s̄a. Domi wunɛ turowa a t̄nun ḡru ȳ. ³¹ Kpa bu nun nasia ba n s̄imɔ̄ wunen swɛɛ sɔ̄ ben wāaru kpuro sɔ̄ tem mɛ sɔ̄, mɛ a ben baababa w̄.

³² T̄n tuko goo ù n na u ka nun s̄a yèn s̄ u nua wunen ȳsira kp̄a, ma a dam bakam m̄, ma ȳero u kanaru m̄ dii te sɔ̄, ³³ a nùn swaa dakio saa wɔ̄llun di mi a wāa, kpa a nùn kua ye u nun bikiamɔ̄. Kpa handunian t̄mbu kpuro bu nun gia, kpa bu nun nasia nge mɛ wunen t̄mbu Isireliba ba nun nasie, kpa ba n ȳ ma wuna ba ra s̄ dii te sɔ̄, te na bana mini.

³⁴ À n wunen t̄mbu Isireliba wooda w̄ bu da bu ben yiberɛba tabu w̄ri, ma ba kanaru koosima wunen mi, ba mɛɛrima wunen gee a ḡsa, ka dii te na nun banian bera gia, ³⁵ a ben kanaru swaa dakio wɔ̄llun di kpa a bu kua dee dee.

³⁶ B̄ n daa maa nun torari domi goo sari wi u ku ra tore, ma wunen m̄ru ya seewa, a bu yiberɛba n̄mu s̄andia, ma ba bu mwɛɛra ba ka da ba yoru dimɔ̄ turukuɔ̄ n̄ kun mɛ mi n toma, ³⁷⁻³⁸ b̄ n bwisika tem mi ba yoru dimɔ̄ mi ma ba ḡru ḡsia mam mam ba nun tii w̄, ma ba tem mɛni mɛɛrima mɛ a ben baaba w̄, ka wuu geni ge a ḡsa ka s̄a yee te na nun bania mini, b̄ n kanaru m̄ ba m̄, ba nun torari, ba durum kua, ³⁹ a bu swaa dakio saa wɔ̄llun di mi a wāa kpa a bu kua dee dee, kpa a bu ben toranu kpuron suuru kua. ⁴⁰ T̄ɛ, Gusunɔ̄ nɛn Yinni, a de a n̄ni wukia kpa a swaa daki kana te na m̄.

⁴¹ Yinni Gusunɔ̄, a seewo a na mi a ra w̄re, wunɛ ka wunen woodan kpakororu, mi wunen dam mu ra s̄s̄sire. A de wunen ȳaku kowobu ba n faaba m̄.

Kpa be ba nun mɛm nɔ̄wammɛ

ba n nuku dobu m̀ doo n̄̄oru s̄̄.
⁴² Yinni Gusun̄̄,
 a ku wi a ḡ̄sa biru kisi.
 A wunen durom yaayo
 m̄̄ a Dafidi wunen s̄̄m kowo kua.

7

S̄̄a yee ten wukiabu

(I maa m̄̄erio Sinambu I, 8:62-66)

¹ Sanam m̄̄ Salom̄̄o u kanaru kua u kpa, yera d̄̄o u sarama w̄̄llun di u ȳ̄ku d̄̄o m̄̄waararugii ni ka ȳ̄ku ni nu tie m̄̄wa. Ma Yinni Gusun̄̄n ȳ̄ikon girima ya dii te wukiri. ² Ȳ̄ku kowobu ba ñ̄̄ kp̄̄ia bu du Yinni Gusun̄̄n s̄̄a yer̄̄, domi win ȳ̄ikon girima ya yiba ten mi. ³ Ye Isireliba kpuro ba d̄̄o wi ka Yinni Gusun̄̄n ȳ̄ikon girima ye wa ya sarama ya w̄̄a s̄̄a yee ten w̄̄ll̄̄, yera ba yiira ba siriru tem girari turarun w̄̄ll̄̄ te ba kua ka kpenu. Ma ba Yinni Gusun̄̄ siaram̄̄ ba m̀, Yinni Gusun̄̄ u s̄̄awa t̄̄n geo. Win durom mu ra n w̄̄awa sere ka baadom̄̄ma.

⁴ Isireliba kpuro ka sina boko ba ȳ̄kunu kua Yinni Gusun̄̄n wuswaa. ⁵ Yen d̄̄ama te, Salom̄̄o u naa kin̄̄nu n̄̄r̄̄bun suba yenda yiru (22.000) go ka ȳ̄anu n̄̄r̄̄bun suba wunaa teeru (120.000). Nge m̄̄ya ba ka s̄̄a yee te wukia. ⁶ Ȳ̄ku kowobu ba ȳ̄ ben ayen̄̄, ma Lefiba ba dwee ȳ̄nu soom̄̄, ni sina boko Dafidi u dera ba kua bu ka Yinni Gusun̄̄ s̄̄a. N deema u raa bu yiire bu womu geni ko bu n̄̄e, Gusun̄̄n durom mu ko n w̄̄awa sere ka baadom̄̄ma. Ma ȳ̄ku kowobu ba k̄̄bi soom̄̄ Isireliba kpuron wuswaa mi ba ȳ̄. ⁷ Salom̄̄o u s̄̄a yee ten yaaran suunu d̄̄erasia ye ya w̄̄a s̄̄a yee ten tii tiin wuswaa. Domi miya u ȳ̄ku d̄̄o m̄̄waararuginu ka siarabun ȳ̄kunu kua ȳ̄n s̄̄ ȳ̄ku yee te ba kua ka sii gandu ten ayera kun tura bu ka ȳ̄ku ni kpuro ko mi.

⁸ Salom̄̄o ka Isireliba kpuro ba t̄̄o baka te diwa sere s̄̄o n̄̄̄ba yiru. Ma t̄̄n dabiru ta na saa Hamatin tem kpuron di, n ka girari Egibitin daaru gian di. ⁹ S̄̄o n̄̄̄ba itase, ba maa m̄̄enna be kpuro ba ȳ̄ku yee te d̄̄erasia ba yi n̄̄n̄̄m. Ba ye

kuawa s̄̄o n̄̄̄ba yiru. Yen biruwa ba maa t̄̄o bakarun tii di sere s̄̄o n̄̄̄ba yiru. ¹⁰ W̄̄on suru n̄̄̄ba yirusen s̄̄o yenda itase s̄̄ora Salom̄̄o u dera t̄̄mba wura ben yenus̄̄. Ma ba nuku dobu m̀ durom m̄̄ Gusun̄̄ u Dafidi ka Salom̄̄o ka sere win t̄̄mbu Isireliba kuan s̄̄.

Yinni Gusun̄̄

u kpam Salom̄̄o kure

(I maa m̄̄erio 1:7-12, Sinambu I, 9:1-9)

¹¹ Sanam m̄̄ Salom̄̄o u Yinni Gusun̄̄n s̄̄a yeru ka win tiin sina kpaaru bana u kpa, ma ye kpuro ya koor̄̄, ye u ḡ̄ru doke u ko Yinni Gusun̄̄n s̄̄a yer̄̄ ka sere maa win tiin sina kpaar̄̄, ¹² yera Yinni Gusun̄̄ u n̄̄n kure w̄̄kuru. Ma u n̄̄n s̄̄owa u n̄̄e, na wunen kanaru nua. Na yam mi ḡ̄sa. Miya ba ko n da man ȳ̄kunu kue. ¹³ N̄̄a n w̄̄llu ken̄̄ua, ma gura kun maa n̄̄m̄̄, ñ̄̄ kun m̄̄ na dera twee yi tem m̄̄ wukiri yi m̄̄n d̄̄ianu di, ñ̄̄ kun m̄̄ n̄̄a n̄̄ m̄̄n t̄̄mbu k̄̄si k̄̄si baranu sure, ¹⁴ saa ye s̄̄o, b̄̄e be i s̄̄a n̄̄n t̄̄mbu, i n̄̄n ȳ̄siru s̄̄owa, ma i tii kawa i b̄̄en daa k̄̄sa deri, ma i man soka, kon b̄̄e wurari w̄̄llun di kpa n b̄̄e b̄̄en toranu suuru kua, kpa n b̄̄en tem arumani wesia. ¹⁵ Saa ye s̄̄o, kon b̄̄e m̄̄eri kpa n kana ni i man koosima s̄̄a yeru mini swaa daki. ¹⁶ T̄̄, na tu ḡ̄sa na yi n̄̄n̄̄m n̄̄n s̄̄, ta n ka n̄̄n ȳ̄siru s̄̄owa. Ten miya n̄̄n n̄̄ni ka n̄̄n ḡ̄ru kpuro ko n woo. ¹⁷ Wunen maa Salom̄̄o, à n s̄̄im̄̄o nge m̄̄ wunen tundo Dafidi u s̄̄a, ma a m̀ ye na nun yiire kpuro, ma a n̄̄n woodaba m̄̄m n̄̄owamm̄̄e, ¹⁸ kon wunen bandun dam sire nge m̄̄ na wunen tundo Dafidi n̄̄o m̄̄w̄̄eru kua na n̄̄e, u ñ̄̄ k̄̄sire biam̄̄ wi u koo bandu di Isireliba. ¹⁹ Adama ñ̄̄ n ḡ̄sira i n̄̄n woodaba deri be na b̄̄e w̄̄, ma i maa da i b̄̄nu s̄̄awa, ²⁰ kon b̄̄e wunawa n̄̄n tem di m̄̄ na b̄̄e w̄̄. Kpa n dii te yina te na ḡ̄sa na yi n̄̄n̄̄m n̄̄n ȳ̄sirun s̄̄ mi. Kpa n de bwesenu kpuro nu tu ȳ̄e. ²¹ Be ba raa ten kp̄̄aru ȳ̄ yellu, b̄̄a n sar̄̄ mi, biti koo bu m̄̄wa kpa bu bikia bu n̄̄e, mban s̄̄na Yinni Gusun̄̄ u wuu geni ka dii

teni kua mε. ²² Kpa bu wisi bu nεε, ba Gusunə ben baababan Yinni deriwa, wi, wi u bu yarama Egibitin di ma ba da ba būnu yiiramme ba sāmə. Yen sāna u dera wahala yeni kpuro ya bu deema.

8

*Ye Saloməə u maa kua
(I maa mεerio Sinambu I, 9:10-28)*

¹ Wōə yendun baa sōra Saloməə u Yinni Gusunən sāa yeru ka sere maa win tiin sina kpaaru bana u kpa. ² U maa wuu si Huramu u nūn kā sōnwa. Ma u dera Isireliba ba sina mi.

³ Saloməə u Hamati wəri ye ya wāa Soban bera gia, ma u ye mwa. ⁴ U tem mi gāanu ku ra kpin wuu ge ba mō Tadiməri bana ka sere maa Hamatin wuu sin mi ba ko n da win dīanu bere. ⁵ U Bēti Horoni ye ya wāa gunguru wəllə ka ye ya wāa wəwəə bana. Wuu si, su gbāranu ka gamboba mə, ka maa yen sēretinu. ⁶ U maa wuu ge ba mō Balati bana ka wuu sin mi u ko n da win dīanu bere. Ma u sin gasu sōə win tabu kεkε yi dumi gawe berua ka maasəbu. Ye Saloməən gōru ga kī, yera u bana Yerusalemuə ka Libaniə, ka sere wuu si u mō sōə.

⁷ Tən be ba tie Hētiba sōə, ka Aməreba sōə, ka Feresiba sōə, ka Hefiba sōə, ka Yebusiba sōə, be, be ba n sāa Isireliba, ⁸ ben bibun bwese te ta seewa ben biru, tera Saloməə u yoo sōma koosia sere ka gisən gisə. ⁹ Saloməə u n Isireliban goo yoo səmburu koosie. Be, ba sāawa win tabu kowobu ka wirugibu, ka tabu sinambu, ka tabu kεkε yi dumi gawen kparobu. ¹⁰ Wirugii be Saloməə u gōsa bu ka win təmbu kpara səmbu te sōə, ben geera sāawa goobu ka weeraakuru (250).

¹¹ Saloməə u dera win kurə wi u sāa Egibiti sunən bii u yara Dafidin yēnun di ge u bana. U nεε, win kurə kun sinamə Dafidi Isireliban sina bokon yēnuə. Domi mi ba woodan kpakororu doke, yam mi, mu kuawa mi yam dεeram.

¹² Yera Saloməə u yāku dōə mwaararuginu kua yāku yee ten wəllə te u bana Yinni Gusunən sāa

yerun wuswaaə. ¹³ U ra yākunū ko nge mε Məwisin wooda ya gerua tōə baateren sō, ka suru kpaon sō, ka tōə wērarugiru sōə ka tōə bakanu ita yenin sō ni ba ra ko wōə tia sōə. Niya pēε ye ba ku ra seeyatia doken tōə bakaru, ka duurubun tōə bakaru, ka sere maa Kunun tōə bakaru. ¹⁴ U yāku kowobu yi wuu wuuka nge mε win tundo Dafidi u raa kua. Yāku kowo ben baawure ka win səmburu. Lefiba ka maa ben səmburu. Bera ba ra n Yinni Gusunə siaramə tōə baatere kpa bu maa yāku kowobu somi ben sōma sōə. Ma ba kənnəsun kəsobu yi yi wuu wuuka. ¹⁵ Ba n sina bokon wooda sare ye u yi yāku kowobu ka Lefiban sō ka sere maa arumani beru yerun sō.

¹⁶ Nge mēya ba ka sāa yee ten səmbu te kpuro kpara saa ten torubun di sere ba da ba ka tu wiru go. Nge mēya ba ka dii te bana ba kpa.

¹⁷ Yen biru Saloməə u da Esioni Gebεεə ka Elotuə. Wuu si, su wāawa nim wōkun bəkuə Edəmun temə. ¹⁸ Huramu u dera win səm kowo be ba nim yē ba ka Saloməə goo nimkusu daawa. Ma ba da Ofiriə ka Saloməən səm kowobu sannu. Min diya ba ka sina boko Saloməə wuran tōnnu wəkura ita naawa.

9

Seban sunə tən kurə

*u Saloməə mεirim da
(I maa mεerio Sinambu I, 10:1-13)*

¹ Saa yē sōə Seban sunə tən kurə u nuə ma Yinni Gusunə u dera Saloməə u yīsiru yara, yera u da u ka Saloməən bwisi yin saka mεeri kpa u nūn gāa dabinu bikia. U tura Yerusalemuə, ka win sina bwāa dabinu be ba nūn swīi, ka yooyoo si su turare ka wura dabinu sōəwa, ka kpee gobiginu. Ye u tura Saloməən mi, ma u gerua kpuro ye ya wāa win gōruə. ² Ma Saloməə u nūn wisa kpuro ye u bikia. Yen gaa kun nūn wisibu sēsie. ³ Ye kurə wi, u Saloməən bwisi yi kpuro wa, ka dii te u bana ⁴ ka dīa ni u ra di, ka win bwāabun wāa yeru, ka win səm kowobun yāa ni ba ra doke bu ka nūn nōri, ka sere be ba ra nūn tam dokeye nərəəginu, ka yāku ni u ra ko

diru mi u ra Yinni Gusunə sã, ⁵ ye kpuro ya nùn bitu mwa sere u wom mwe. Ma u sina boko Saloməə səəwa u nɛɛ, wunen dam ka wunen bwisin baaru ye na nua saa nɛn tem di, ye kpuro geema. ⁶ Adama na n̄ daa gari yi naanɛ kue sere na ka tunuma mini. Wee nɛn nɔni yi ye kpuro wa. Ka gem, ye na wa mini, ba n̄ daa man yen bɔnu səəwa. Wunen bwisi ka wunen dukia ya kpā n kere nge mɛ wunen yīsira yara. ⁷ Doo nəərugiba wunen tɔmbu ka wunen sɔm kowo be ba nun nəərimə saa baayere. Ma ba wunen bwisi yin gari swaa daki. ⁸ Na Gusunə wunen Yinni siara wi u nun durom kua u nun swīi Isireliban sina gəna wəllə. U bu kīwa sere ka baadommaə. Yen s̄na u nun kua ben sunə a n da ka bu sirie dee dee.

⁹ Ma u sina boko wura kã tɔnnu ita ka bɔnu, ka maa turare ka kpee gobiginu. Saloməə kun maa turare waare gam gum di ya n kpāaru nɛ mɛ.

¹⁰ Huramun sɔm kowobu ka Saloməəgii be ba ka wura naamə Ofirin di, beya ba maa ka dāa gea ye ba m̄ santali ka kpee gobiginu naamə.

¹¹ Ma sina boko u ka dāa ye yəətii kua sāa yerə ka sere maa win tiin dirə. Dāa yera u maa ka wom kowobun mərəkunu ka ben guunu kua. Dāa yen bwesera kun saara m̄. Mɛya ba n̄ maa yen bweseru waare Yudan temə.

¹² Saloməə u sunə tən kurə wi wɛ kpuro ye u bikia. U nùn kēru kāwa n kere ye u ka na. Yen biru, ma kurə wi, u gəsira u wura win temə ka win bwāabu.

*Saloməən dukia
(I maa mɛerio Sinambu I, 10:14-29)*

¹³ Wura ye Saloməə u ra wa w̄ə ka w̄ə ya s̄awa tɔnnu yɛndu. ¹⁴ Ye baasi, u ra maa wura ka sii geesu mwe tenkuban mi ka maa sinam be u ka arukawani bəkuan mi, ka sere maa win tem beri berikan wirugibun mi.

¹⁵⁻¹⁶ U dera ba tɛrɛ bakanu goobu (200) ka tɛrɛ piiminu gooba wunəbu (300) kua ka wura. Tɛrɛ baka nin teerun bunum mu s̄awa kilo nəəba tia. Ma piimii nin teerun bunum mu maa s̄a kilo ita. Ma u tɛrɛ ni doke diru

garu səə te ba sokumə Libanin dāa s̄ə, win sina kpaarə.

¹⁷ Yera u maa sina kitaru kua ka suunu donnu, ma u tu wura gean tii pote. ¹⁸ Sina kita te, ta yəətia m̄wa naa dabusanu nəəba tia. Ma ba ten naa s̄anditia kua ka wura. Ma ta n̄m s̄anditia m̄ ȳsi ȳsika. Yen baayeren bəkuəra ba gbee sunən weenasia kua ya ȳ, tia n̄m dwarə, tia maa n̄m geuə. ¹⁹ Ma ba maa gbee sinan sin weenasisu kua wəkura yiru ba doke tia tia yəətia yen naa dabusaru baateren ȳsi ȳsikaə. Nəəba tia ya wāa n̄m dwarə, nəəba tia maa wāa n̄m geuə. Sunə goo maa sari wi ba maa kita ten bweseru kuare.

²⁰ Saloməən nəri kpuro yi s̄awa wura gea ka sere maa win gb̄ə ye u ra ka di win sina kpaarə te ba sokumə Libanin dāa s̄ə. Gāanu ganu sari mi ni ba kua ka sii geesu, domi win waati ye s̄ə, ba n̄ sii geesu garisi gāanu.

²¹ Yèn s̄ Hiramun sɔm kowobu ba ka Saloməən goo nimkusu tenkuru m̄ su ra n naamə w̄ə ita ka w̄ə ita saa tontonden di, su n wuraba ka sii geesu s̄əwa ka suunu donnu, ka wənnu ka gunə burasu.

²² Saloməə u sinam be ba wāa dunia s̄ə kpuro bwisi ka dukia kere.

²³ Sinambu kpuro ba ra n kasuwa bu win gari n̄ win bwisi yi Yinni Gusunə u nùn k̄n s̄. ²⁴ W̄ə baagere, ben baawure u ra ka nùn k̄ru naawewa. Gabu sii geesu, gabu wura, gabu yabenu, gabu tabu yānu, gabu turare, gabu maa dumi ka ketekunu.

²⁵ Ma Saloməə u tabu kekeba kasu yi dumi gawe ka maasəbu. U dum ḡnu kua n̄rəbun suba nne (4.000). Maasə be, ba maa s̄a n̄rəbun suba wəkura yiru (12.000). Ma u bu yi yi wuu marosə, mi win tabu kekeba ba wāa ka sere maa Yerusalemuə mi win tii u wāa. ²⁶ Sinam be ba wāa saa daa te ba m̄ Efaratin di sere n ka girari Filisitiban temə, n ka da Egibitin daarə, Saloməəwa u be kpuro m̄. ²⁷ Ma u dera sii geesu koorə Yerusalemu mi nge kpenu. Mɛya u maa dera dāa gea ye ba m̄ s̄eduru ya dabia nge yakasun dāa ye ba m̄ sikaməre ye ya ra n wāa Sefalan wəwaa. ²⁸ Saloməə u tenkuba

mə be ba ra nùn dumi dwem daawe Egibitiə ka sere maa tem baamaə.

Saloməən gəə

(I maa mɛəriə Sinambu I, 11:41-43)

²⁹ Saloməən kookoo si u kua, gbiikisu ka dāakisu, si kpuron garin sukum yorua Gusunən səmə Natanin tireru səə, ka Gusunən səmə Akiya, Silogiin tireru səə, ka sere maa Gusunən səmə Yedon kāsinnun tireru səə. Yedo wiya u Yeroboamu, Nəbatin bii, Isireliban sina bokon wāarun faagi yorua. ³⁰ Saloməə u bandu diwa wōə weeru Isireliba kpuron wəllə Yerusalemuə. ³¹ Yen biruwa u kpuna u gu. Ma ba nùn sikua win tundo Dafidin wuuə. Ma win bii Roboamu u bandu kəsire kua.

YUDAN SINAMBUN GARI

10

Isireliban banda

bənu kua yiru

(I maa mɛəriə Sinambu I, 12:1-15)

¹ Roboamu u da Sikemuə. Domi Isireliba kpurowa ba da mi bu ka nùn ko sunə. ² N deema Yeroboamu, Nəbatin bii, u raa kpikiru sua Saloməən sə u da u wāa Egibitiə. Sanam mɛ u nua Roboamu u bandu di, yera u gəsirama Egibiti min di. ³ Yera ba nùn səmə gəria ba nɛɛ, u na. Ye u tunuma, yera wi ka Isireliban bwese kəri wəkuru ba menna ba da ba Roboamu sōwa ba nɛɛ, ⁴ wunen tundo u sun yoo səma koosia, ma ya sun bunie nge keten sugu. Adama wunɛ a sun tu kawo kpa su nun swīi.

⁵ Ma u bu sōwa u nɛɛ, i gina doo. N n kua sō ita kpa i wurama.

Ma tən be, ba doona. ⁶ Yera Roboamu u Isireliban bukurobu menna win mi, be ba ra raa win tundo Saloməə bwisi kē. Ma u bu bikia u nɛɛ, bwisi yirə i man kēmə n tən be sō.

⁷ Ma ba nùn wisa ba nɛɛ, à n wura saa gisən di, a tən be nəəri kpa a ko ye ba nun bikia, kpa a bu wisi ka kīru, ba ko n sāawa wunen təmbu sere ka baadommaə.

⁸ Adama Roboamu wi, u n bukuro ben gari wure. Win saarasi ka be u biru di sannu, bera u bwisi bikia.

⁹ U bu sōwa u nɛɛ, bwisi yirə i man kēmə n ka tən be wisi be ba nɛɛ, n bu yoo səma kawo ye nen tundo u raa bu koosia.

¹⁰ Yera ba nùn wisa ba nɛɛ, a bu sōwə a nɛɛ, wunen niki bii piibu ga wunen tundon pəra bəarum kere.

¹¹ Wunen tundo u raa bu yoo səma koosia. Mɛya kaa maa tu sosi. Wunen tundo u raa bu sɛyasia ka yii sennu. Mɛya kaa maa bu sɛyasia ka som kpaki.

¹² Yera Yeroboamu ka tən be kpuro ba na Roboamun mi sō itase te, nge mɛ u raa gerua. ¹³ Roboamu u tən be wisa ka dam. U n bukuro ben gari yi garisi gāanu. ¹⁴ Adama win saarasi ben bwisiya u ka səmburu kua, ma u nɛɛ, nen tundo u raa bɛɛ yoo səma koosia. Adama tē, negira ta koo kera. U raa bɛɛ sɛyasia ka yii sennu. Adama nɛ, som kpakiya kon ka bɛɛ sɛyasia.

¹⁵ Nge mɛya Roboamu u yina u tən begii swaa daki, domi Yinni Gusunəwa u dera n koorə mɛ, kpa win gari yi ka koorə yi u raa Yeroboamu, Nəbatin bii sōwa saa Akiya, Silogiin nəən di.

Roboamu

u kua Yudaban sunə

(I maa mɛəriə Sinambu I, 12:16-25)

¹⁶ Ye Isireliba kpuro ba wa ma sina boko u n ben gere swaa daki, yera ba nùn sōwa ba nɛɛ,

mba n sun məəsinɛ bɛsɛ ka Dafidi, Isain bii.

Sa n maa bənu gaa mə ka wi.

Bɛsɛ Isireliba i de su gəsira

su wura bɛsɛn yenusə.

Wunɛ Roboamu,

a wunen bweserun wunanə koowo.

Ma Isireli be, ba gəsira ba wura ben yenusə. ¹⁷ Ma Roboamu u kua

Yudaba tənən sunə. ¹⁸ Saa ye səra u

Hadoramu gəra Isireliban mi, wi u ra

bu kpare bu ka wōə gobi mwa. Ma ba

nùn kpenu kasuka ba go. Yera n dera

Roboamun tii u win tabu kəkɛ wəri

fuuku fuuku u da Yerusalemuə. ¹⁹ Nge

mɛya Isireliban bwese kəri wəku te,

ta ka Dafidin yenugibu karana sere ka gisə.

11

¹ Saa yè sɔɔ Roboamu u tunuma Yerusalemuɔ, yera u Yudaba ka Benyamεba kpuro menna, ma u be sɔɔ tabu durɔ damgibu nɔrɔbun suba wunɔbu ka wεnε (180.000) gɔsa bu da bu Isireliban bwese keri wɔku te wɔri kpa bu ban te wɔrama bu nùn wesia. ² Adama Gusunɔ u ka win sɔmɔ Semaya gari kua u nεε, ³ a Roboamu, Salomɔɔn bii, Yudaban sunɔ ka Yudaba ka Benyamεba kpuro sɔɔwɔ a nεε, ⁴ wee ye nε, Yinni Gusunɔ na gerua. Na nεε, bu ku raa da bu ka ben mero bisibu Isireliba tabu ko. Ben baawure u gɔsiro win yenuɔ. Domi yeni ya nawa saa nen min di.

Ma ba Yinni Gusunɔn gere wura, ba gɔsira ba wura ben yenusɔ.

Roboamu

u wusu gb̄aranu banisi

⁵ Roboamu u da u sina Yerusalemuɔ. Ma u Yudan wusu gb̄aranu banisi. ⁶ U Betelehemu bana, ka Etamu ka Tekoa ⁷ ka Beti Suri ka Soko ka Adulamu ⁸ ka Gati ka Maresa ka Sifu ⁹ ka Adoraimu ka Lakisi ka Aseka ¹⁰ ka Sorea ka Ayaloni ka Heboroni. Wuu si, su wāawa Yudan temɔ ka Benyamεen temɔ. Ma u su tāsisia. ¹¹ U su gb̄aranu toosi, ma u tabu sinambu yi yi mi. Ma u dia kua mi ba ko n da dīanu ka gum ka tam bere. ¹² U wuu sin baagere sɔɔ tereɔnu ka yaasi yi. Ma u su tāsisia. Ma Yudaba ka Benyamεba ba ka nùn yāra.

Yāku kowobu ka Lefiba

ba wura Roboamun mi gia

¹³ Yāku kowobu ka Lefi be ba wāa Isireliban tem sɔɔ kpuro, ba seewa ben wāa yerun di ba na Roboamun mi. ¹⁴ Lefiba ba ben wāa yenu deri ma ba na Yudaɔ ka Yerusalemuɔ yèn sɔ Yeroboamu ka win bibu ba bu yinari bu ben yāku kowo sɔma ko. ¹⁵ Yeroboamu u yāku kowobu yi yi win bwāarokunun sɔ, ni u kua nu ka boo kinenu ka keteba weenε. ¹⁶ Isireli be ba tie ba Yinni Gusunɔn sāarun kīru mɔ, ba Lefiba swīi Yerusalemuɔ bu ka Gusunɔ ben baababan Yinni yākuru kua. ¹⁷ Ma ba Yudan bandun

dam sire, ba Roboamu, Salomɔɔn bii tāsisia wɔɔ ita. Wɔɔ ita ye sɔɔra ba sīa Dafidi ka Salomɔɔn yira sɔɔ.

Roboamun bweseru

¹⁸ Roboamu u Mahalati sua kurɔ. Mahalatin tondon yīsira Yerimati, Dafidin bii. Win meron yīsira Abihaili, Eliabun bii, Isain debubu. ¹⁹ Mahalati wi, u bii tɔn durɔbu mara. Bera Yeusi ka Semaria ka Sahamu. ²⁰ Mahalatin biru, u Maaka sua kurɔ. Maaka wi, u sāawa Abusalomun bii. Ma u Roboamu Abia ka Atai marua ka maa Sisa ka Selomiti. ²¹ Roboamu u Maaka kī too n kere win kurɔ be ba tie. Domi kurɔbu yendu yiru sariwa u sue yenuɔ ma u maa kurɔ tanɔbu mɔ wata tɔɔwɔ. Bii tɔn durɔbu tɔna yiru sariwa u mara. Bii tɔn kurɔbu maa wata. ²² Roboamu u Abia, Maakan bii yerumaru wē. Ma u nùn kua win maabu ka win wɔnɔbun guro guro. Domi u kī u nùn ko sunɔ. ²³ Yen biru, u win bii be ba tie yarinasia ka bwisi. U dera ba da ba wāa Yudaba ka Benyamεen wuu gb̄aranugisu sɔɔ. U bu dīanu wē nu kpā. Ma u maa bu kurɔ dabinu sua.

12

Egibitin sunɔ Sisaki

u Yudaba wɔri

(I maa mεerio Sinambu I, 14:25-28)

¹ Ye Roboamu u wa ma win banda dam kua, u tāsia, yera u Yinni Gusunɔn woodaba deri. Ma Isireliba kpuro ba maa win yira swīi. ² Roboamun bandun wɔɔ nɔɔbuse sɔɔra Sisaki, Egibitin sunɔ u Yerusalemu wɔri. Domi Roboamu ka wigibu ba Yinni Gusunɔ torari. ³ Sisaki wi, u tabu kekεba mɔwa nɔrɔbu ka goobu (1.200), maasɔbu maa nɔrɔbun suba wata (60.000). Ma u na saa Egibitin di ka tɔn dabi dabinu. Bera Libigibu ka Sukigibu ka Etiopigibu. ⁴ Ma u Yudan wuu gb̄aranugisu mwεera sere n ka girari Yerusalemuɔ. ⁵ Yera Gusunɔn sɔmɔ Semaya u da u Roboamu deema ka Yudaban tabu sinambu be ba duki sua sanam mε Sisaki u wee. Ma u bu sɔɔwa u nεε, wee ye Yinni Gusunɔ u gerua. U nεε, i nùn deri. Wee u

koo maa bɛɛn tii deri, kpa u bɛɛ ɓeri Sisakin nɔmu.

⁶ Isireliban tabu sinambu ka ben sina bokon tii, ba ben toranu wura ba nɛɛ, Yinni Gusunɔ u sɔawa gemgii.

⁷ Ye Yinni Gusunɔ u wa ba tii kawa, yera u Semaya sɔwa u nɛɛ, wee ba tii kawa. Yen sɔ, na n̄ maa bu kpeerasiamɔ. Na n̄ tɛɛmɔ n̄ ka bu somiru na. Na n̄ derimɔ Sisaki u maa Yerusalemu wɔri nɛn mɔrun sɔ. ⁸ Adama ba koo ko Sisakin yobu kpa bu gia ma nɛn yinniru ka handunian sinambun yinniru nu n̄ tia.

⁹ Sisaki, Egibitin sina boko u da u Yerusalemu wɔri ma u Yinni Gusunɔn sɔa yeru ka sina bokon dirun arumani gura. Ye kpurowa u sua. U maa tɛɛnu gura ni Salomɔɔ u kua ka wura. ¹⁰ Ma Roboamu u tɛɛ nin kɔsire kua ka sii gandu. Ma u nu sina kpaarun kɔnnɔn kɔsobun wirugibu nɔmu sɔndia. ¹¹ Mɛn nɔɔ sina boko u gesi dɔɔ Yinni Gusunɔn sɔa yerɔ, kɔnnɔ kɔso be, ba ra nɛwa bu nu sua. Yen biru, kpa bu maa ka nu wura bu yi ben dirɔ.

¹² Mɔru ye Yinni Gusunɔ u raa ka Roboamu sɔa ya sure yɛn sɔ u tii kawa. Ma u n̄ dere bu n̄n kam koosia mam mam. Ma u dera gɔa geenu tiara Yudaɔ.

Roboamun bandun kpeeru

(I maa mɛɛrio Sinambu I, 14:21-24,29-31)

¹³ Roboamu u mɔwa wɔɔ weeru ka tia sanam mɛ u bandu di Yerusalemuɔ. Ma u win bandun dam sire. U kuawa wɔɔ wɔkura nɔɔbu ka yiru bandu sɔɔ Yerusalemu mi. N deema wuu gera Yinni Gusunɔ u gɔsa Isireliba kpuron sɔ ga n̄ ka win yisira sɔwa. Roboamu win mɛron yisira Naama, wi u sɔa Amɔni. ¹⁴ Kɔsa u kua, domi u n̄ Yinni Gusunɔ kasu ka win gɔru kpuro.

¹⁵ Roboamun kookoo si u kua, gbiikisu ka dɔakisu, ye kpuron gari yi yorua Gusunɔn sɔmɔbu Semaya ka Idon tirenu sɔɔ. Tire ni sɔra ba ben yisa yorua nge mɛ ba ka swine. Roboamu ka Yeroboamu ba ra n̄ tabu mɔwa baadomma. ¹⁶ Roboamu u kpuna u gu, ma ba n̄n sikua win

baababan sikaa Dafidin wuuɔ. Ma win bii Abia u bandu kɔsire kua.

13

Abia u bandu di Yudaɔ

(I maa mɛɛrio Sinambu I, 15:1-8)

¹ Yeroboamun bandun wɔɔ wɔkura nɔɔbu ka itase sɔra Abia u bandu di Yudaɔ. ² U bandu diwa wɔɔ ita Yerusalemuɔ. Win mɛron yisira Maaka, Urieli, Gibeagiin bii.

Abia ka Yeroboamu ba tabu kuawa ben wɔaru kpuro sɔɔ. ³ Abia u tabu kowo damgibu sua nɔrɔbun suba nɛɛru (400.000) u ka Yeroboamu wɔri. Ma Yeroboamu u maa tabu durɔ damgibu sua nɔrɔbun suba nɛnɛ (800.000) u bu sure. ⁴ Yera Abia u seewa u nɔɔguru sua saa guu te ba mɔ Semaraimun di. Guu te, ta sɔawa Efaraimun guurun bee tia. U nɛɛ, Yeroboamu, wunɛ ka Isireliba, i man swaa dakio i nɔ. ⁵ I n̄ yɛ ma Dafidi ka win bibun bwesera Gusunɔ Isireliban Yinni u bandu wɛ Isireliba kpuro sɔɔ? U maa nɛɛ, u n̄ arukawani ye kusiamɔ. ⁶ Adama Yeroboamu, Nebatin bii, Salomɔɔ, Dafidin biin sɔm kowo u win yinni seesi. ⁷ N deema garu koo saribara ba menna ba na wi Yeroboamun mi. Ma ba Roboamu kamia. Roboamu u sɔawa aluwaasi. U ku ra gɔanu ko ka toro sindu. Ma u kpuna u yɔra dim dim ben wuswaaɔ. ⁸ Tɛ, i tamaa i ko i ka ban te yina te Yinni Gusunɔ u Dafidin bibun bweseru nɔɔ mwɛɛru kua. Geema i dabi too. Ma i ketɛn bwɔarokunu mɔ ni Yeroboamu u bɛɛ kua ka wura nu n̄ sɔa bɛɛn yinnibu. ⁹ Ma i Yinni Gusunɔn yaku kowobu Aronin bibu ka sere Lefiba yina. Ma i tii yaku kowo kpaobu kua nge bwese tukunu. Wi u gesi seewa u ka naa kpɛma ka yaa kinɛnu nɔɔba yiru na, wiya ba ra ko bwɔaroku nin yaku kowo, ni, ni nu n̄ sɔa Gusunɔ. ¹⁰ Adama bɛsɛ Yudaba, Gusunɔwa u sɔa bɛsɛn Yinni. Sa n̄ maa n̄n deri. Yaku kowobu Aronin bweseru ka Lefiba, bera ba win sɔma mɔ. ¹¹ Sa ra Yinni Gusunɔ tɔɔ baaterɛn yaku dɔɔ mwaaaruginu kue bururu ka yoka. Sa ra n̄n turare dɔɔ dokeye kpa su n̄n pɛɛ yiiya tabulu dɛera yen wɔllɔ. Meyya sa ra maa fitilanu

sõre yoka baayere dabu wuraguu gen wõllõ. Bese, sa nùn mem nõwammẽ. Adama bẽẽ i nùn deri. ¹² Meya Gusunõ ka win yãku kowobu ba wãa ka bese. Ba sun swaa gbiiye. Meya sa kãbi mõ yin swĩ yi dam mõ. Sa ko bẽẽ yi swee. Bẽẽ Isireliba, i ku ka Gusunõ bẽen baababan Yinni tabu ko. Domi i ñ kãmiamõ.

¹³ Yera Yeroboamu u dera win tãn be ba kukua Yudaban biruõ ba yarima ba Yuda be wãri. N deema Yeroboamun tabu kowobu gabu ba wãa Yudaban wuswaaõ. Nge meya n kua ba ka bu suunu doke. ¹⁴ Ye Yudaba ba sãira, yera ba wa ma ba koo tabu kowa biruõ ka wuswaaõ. Ma ba nõogiru sua ba Yinni Gusunõ somiru kana. Sanam me, yãku kowobu ba kãbi soomõ, ¹⁵ yera Yudaba kpuro ba tabun kuuki wura. Ma Yinni Gusunõ u Yeroboamu ka wigibu wãri Abia ka Yudaban wuswaaõ. ¹⁶ Isireliba ba duki yakikira adama Gusunõ u bu beri Yudaban nõmaaõ. ¹⁷ Ma Abia ka win tãmbu ba Isireliba kamia. Isireli be sãõ, tãmbu nõrõbun suba neera wunõbuwa (500.000) ba wãruka ba gu. ¹⁸ Isireliba ba sekuru wa dõma te. Ma Yudaba ba nasara sua. Domi Gusunõ ben baababan Yinniwa ba tãsa. ¹⁹ Abia u Yeroboamu naa gira, ma u nùn wuu sini mwaaari, Beteli ka yen baru kpaanu ka Yesana ka yen baru kpaanu ka Eforoni ka yen baru kpaanu.

²⁰ Yeroboamun dam kpuro mu kpa Abian waati ye sãõ. Ma Yinni Gusunõ u dera u gu. ²¹ Yen biru, Abia u win bandun dam sire. U kurõbu sua wõkura nne. Ma u bii tãn durõbu yenda yiru mara ka bii tãn kurõbu wõkura nõõbu ka tia.

²² Ye Abia u kuan sukum ka ye u gerua, ya yorua Gusunõn sãmõ Idon tireru sãõ. ²³ Abia u kpuna u gu, ma ba nùn sikua win baababan sikaõ, Dafidin wuuõ. Ma win bii Asa u bandu kãsire kua.

*Asa u bandu di Yudaõ
(I maa m̃erio Sinambu I, 15:9-11)*

Ma bõri yenda dua tem me sãõ sere wõõ wõkuru.

14

¹ Asa u sãa dee dee Gusunõ win Yinnin wuswaaõ. ² U bũu yãku yenu ka gungunu ka bwãarokunu kãsuka. ³ U Yudaba sãõwa u nee, bu Gusunõ ben baababan Yinni kasuo, kpa bu win yiirebu ka win woodaba mem nõõwa. ⁴ U bwãaroku ka gungunu mi ba ra bũnu sã kpuro kãsuka. Ma win banda wãa bõri yendu sãõ. ⁵ U dera ba wuu gbãranugisu seeya. Win bandu sãõ, tabu sari. Bõri yenda ta wãa, domi Yinni Gusunõ u dera u wãra. ⁶ Asa u maa Yudaba sãõwa u nee, su wuu si sãmẽ su si gbãranu ka kãsu yenu toosi kpa su sin kãnnõsun gamboba kãkãrõba doke, domi tem me, mu sãawa besegim. Meya sa Gusunõ besen Yinni kasu ma u sun wãrabu wẽ beri berika kpuro.

Ma ba kpãa ba wuu si sõnwa.

⁷ Asa u tabu kowobu nõrõbun suba gooba wunõbu (300.000) mõ Yudaba sãõ be ba tẽrenu ka yaasi mõ. Benyamẽeba sãõ maa, tãmbu nõrõbun suba goobu ka wene (280.000) be ba tẽrenu neni ma ba ten toobu yẽ. Be kpuro ba sãawa tabu durõ damgibu. ⁸ Yera Seraki, Etiopigii u Yudaba wõrim wee. Ma u tunuma Maresaõ ka win tabu kowobu nõrõbun suba nõrõbu (1.000.000), ka tabu kẽkẽ yi dumi gawe gooba wunõbu (300). ⁹ Ma Asa u seema u ka nùn yinna wõwa ye ba mõ Sefataõ, Maresan bõkuõ. ¹⁰ Ma Asa u Gusunõ win Yinni kana u nee, Yinni Gusunõ, wunẽ turowa kaa kpã a damgii ñ kun me dam sarirugii somiru na. Yen sãõ, a na a sun somi. Domi wunẽ sãõra sa tãsa. Meya ka wunen yĩsira sa ka tãn dabi teni wõrim na. Gusunõ besen Yinni, a ku de tõnu u nasara wa wunen wõllõ.

¹¹ Ma Yinni Gusunõ u dera Asa ka Yudaba ba Etiopigibu kamia, ba duki yarina Yudaban wuswaan di. ¹² Ma Asa ka wigibu ba bu naa gira sere Geraõ. Ma Etiopigii be, ba wãruka ba gu. Domi Yinni Gusunõ ka win tabu kowoba ba Etiopigii be kam koosia. Yen dõma te, Yudaba ba yãnu gurawa too. ¹³ Asa ka win tãmbu ba wuu si su wãa Geraõ wãri ba kãsuka. Ma ba dukia baka gura. Domi sin tãmba

Yinni Gusunən berum kua ba nanda.
¹⁴ Ba be ba yaa sabenu kōsun kuu bekunuginu kasuka. Ma ba yāanu ka yooyoosu mwεεra dabi dabinu. Yen biru, ba gōsira ba wura Yerusalemu.

15

Asa u būu sāaru yina

(I maa mεerio Sinambu I, 15:12-15)

¹ Yinni Gusunə u dera win Hunde u Asaria, Odedin bii yōwa. ² Ma u da Asan wuswaaə u nūn sōwa u nεε, Asa, wunε ka Yudaba, ka Benyamεεba, i swaa dakio i nə. Yinni Gusunə u wāa ka bεε, i n ka nūn yōra. I n nūn kasu, i ko i nūn wa. Adama i n nūn deri, u koo maa bεε deri. ³ N deema saa ye sō, Isireliba ba Yinni Gusunə deri. Ba n yāku kowobu mə be ba koo bu Yinni Gusunən woodaba sōsi. Mεya ba n maa Gusunən wooda gaa mə. ⁴ Adama ben nuku sankiranu sō, ba gōsirama Gusunə ben Yinnin mi ba nūn kasu. Ma u tii bu sōsi. ⁵ Waati ye sō, be ba dumə ka be ba yarimə ba n bəri yendu mə. Domi tabu wāawa tem kpuro sō. ⁶ Tabu wāa bwesenu sō ka wusu sō. Domi Gusunəwa u bu wahala dabi ni suremə. ⁷ Yen sō tē, i yōro dim dim, kpa i ku mwia kpana. Domi i ko i bεen kookoosun are wa i mwa.

⁸ Ye Asa u Gusunən səmə Asaria, Odedin biin gari yi nua, yera u dam wa ma u būu ni nu wāa Yudan tem sō ka Benyamεεn tem sō kpuro kpeerasia ka sere maa ni nu wāa wuu si ba mwεεra sō Efaraimun guurə. Ma u Yinni Gusunən yāku yeru seeya te ta ra n wāa sāa yerun wuswaaə. ⁹ Ma u Yudaba kpuro menna ka Benyamεεba ka Efaraimuba ka Manaseba ka sere Simεεba, be, be ba wurama win mi Yudaə. Domi Isireliba dabira ta wurama Yudaə yēn sō ba wa ma Gusunə, Asan Yinni u ka nūn wāa. ¹⁰ Ma ba menna Yerusalemuə wōn suru itase sō. N deema Asan bandun wō wəkura nəbuse sōra mi. ¹¹ Yen tō te, arumani ye ba gura sō, ketε nata ka wunəbu (700) ka yāanu nərəbun suba nəba yiruwa (7.000) ba ka Yinni Gusunə yākunu kua. ¹² Ba nə mwεεru kua ma ba koo Gusunə ben baababan Yinni kasuwa ka ben gōru kpuro, ka ben bwēra kpuro.

¹³ Ben wi u yina u Gusunə Isireliban Yinni kasu, ba koo yōro gowa, baa u n sāan na bukuro n kun mε bii, tən durə n kun mε tən kurə. ¹⁴ Ma ba bəri yi wuramə ka dam Yinni Gusunən wuswaaə, ma ba nuku dobun kuuki mə ba kabi ka guunu soosimə. ¹⁵ Ma Yudaba kpuro ba nuku dobu kua ben nə mwεε te ba kuan sō. Domi ba tu kuawa ka ben gōru kpuro. Ma ba Yinni Gusunə kasu ka ben gōru kpuro. Ma u bu tii sōsi, u bu wērabu wē beri berika.

¹⁶ Asa u mam Maaka win mero yara bandun di. Domi u bwāaroku kua Asitaaten sō. Ma Asa u gu kasuka muku muku u dō meni wōwaə ye ba mə Sedoroni. ¹⁷ Adama Asa u n kpīa u gungunu mi ba ra būnu sā kpuro kpeerasia baa mε u tii Gusunə wē mam mam win wāaru kpuro sō. ¹⁸ Wi ka win tundo ba sii geesu ka wura ka gāa bwese bweseka yi Yinni Gusunən sō. Ma u ye kpuro sua u ka da Yinni Gusunən sāa yerə.

¹⁹ Ma tabu yōra saa ye sō, sere n ka kua Asan bandun wō tēna ka nəbuse sō.

16

Asa u ka Basa,

Isireliban sina boko tabu kua
(I maa mεerio Sinambu I, 15:16-22)

¹ Asan bandun wō tēna ka nəba tiase sō, yera Basa, Isireliban sina boko u Yudaba tabu wərima. Ma u Rama gbāraru toosi u ka Asan tambu Yudaba yinari bu du bu yari. ² Yera Asa u sii geesu ka wura yarama Yinni Gusunən arumani beru yerun di ka maa sina bokon arumani beru yerun di. Ma u ka ye kpuro gəra Sirin sina boko Beni Hadadin mi, wi u wāa Damasiə. ³ U nεε, u de bu arukawani bəke nge mε ben baababa ba raa bəkua. Wee u nūn sii geesu ka wura mərəsiammε. Yen sō, u de u win arukawani kusia ye wi ka Basa Isireliban sina boko ba bəkua, kpa Basa u wa u wi, Asa deri. ⁴ Ma Beni Hadadi u Asan gari yi wura. Ma u win tabu sinambu gəra bu Isireliban wusu wəri. Ma ba Iyoni wəri ka Danu

ka Abeli Maimu ka sere maa Nefitalin wuu sin mi ba ra dīanu bere. ⁵ Sanam me Basa u ye nua, yera u win sōmburu yōrasia u Raman bana ye deri. ⁶ Ma Asa u dera Yudaba ba kpenu ka dāa ye Basa u raa ka Rama banimo mi gura. Ma ba ka ye Geba ka Misipa bana.

*Asa u Gusunən sōmō Hanani
pirisəm doke*

⁷ Saa ye sōra, Gusunən sōmō Hanani u da u Asa Yudaban sina boko deema u nee, yēn sō a wunen naane doke Sirin sina boko sō, n n mō Gusunō wunen Yinni sō, yen sō, Sirin sina bokon tabu kowobu ba koo nun kisirari. ⁸ Etiopigibu ka Libigibu ba tabu kowo dabi dabinu mō ka tabu keke dabi dabinu yi dumi gawe, ka sere maa maasabu. Ka me, Yinni Gusunō u nun bu nōmu beria yēn sō a nūn naane kua. ⁹ Domi Yinni Gusunō u kpuro mēera handunia ye sō u ka wa be ba nūn kī ka ben gōru kpuro. Adama wune, a gari baka kookoosu kua gari yi sō. Yen sō, saa tēn di, ba koo ka nun tabu ko.

¹⁰ Ma Asa u ka Gusunən sōmō wi mōru kua gem gem. Ma u dera ba nūn pirisəm doke. Saa ye sōra u maa Yudaban gabu dam dōremō.

*Asan bandun kpeeru
(I maa mēerio Sinambu I, 15:23-24)*

¹¹ Asan bandun tore ka ten kpeerun gari yi yorua Yudaban sinambu ka Isireliban sinambun tireru sō. ¹² Asan bandun wōō weeru tia sarise sō, u naasu bara sere u nōni sōra. Baa me u barō, ka me, u n Yinni Gusunō kasu. Timgiba u kasu. ¹³ Ma Asa u kpuna u gu win bandun wōō weeru ka tiase sō. U da u win baababa deema. ¹⁴ Ba nūn sikua siki ni u dera ba gban teerō Dafidin wuu. Bu sere nūn sike, ba nūn kpīwa kpin yeru garun mi tē sō ba turare bwese bweseka mēna ye ba kua nge me turare kowobu ba ra ko. Ma ba nūn ye dōō dokea gem gem.

Yosafati u bandu di

17

¹ Asan gōan biru, win bii Yosafatiwa u bandu kōsire kua. ² U win bandun dam sire Isireliban sō. Ma u tabu

kowobu yi yi Yudan wuu gbāranugisu kpuro sō. Ma u maa wirugibu yi yi Yudan tem me sō ka sere maa Efaraimun wusu sō si win tundo Asa u raa mweera. ³ Yinni Gusunō u ka Yosafati wāa. Domi u sīa Dafidi win sikadon yiri gbiikii sō. U n būu wi ba mō Baali kasu u sāwa. ⁴ Gusunō win sikadon Yinniwa u kasu. Ma u win woodaba mem nōwa. U n Isireliban yira swīi. ⁵ Yinni Gusunō u Yosafatin bandu dam sire. Ma Yudaba kpuro ba ka nūn kēnu naawamme. U dukia baka ka beere baka wa. ⁶ Ma win gōru ga tāsā Yinni Gusunō sō. Ma u dera ba būnu ka nin sāa yenu kōsuka Yudaō.

⁷ Win bandun wōō itase sō, yera u win tabu sinam beni gōsa bu da bu keu sōōsi Yudan wusu sō. Bera Beni Haili ka Abudiasi ka Sakari ka Netanēeli ka Misee. ⁸ Ma u dera Lefiba ba bu swīi. Lefi bera Semaya ka Netania ka Sebadia ka Asaeli ka Semiramōtu ka Yonatam ka Adoniya ka Tobiya ka Tobi Adoniya ka sere yāku kowo beni, Elisama ka Yoramū. ⁹ Ba Yinni Gusunən woodan tireru neni ba ka Yudaban wusu bukiane, ba bu wooda yen keu sōōsimō.

Yosafatin bandun dam

¹⁰ Sinam be ba ka Yudaba sikerene ba berum duura Yinni Gusunō sō. Ba n maa ka Yosafati tabu kue. ¹¹ Filisitiba ba ka Yosafati kēnu naawa, ka sere maa wōō gobi yi ba ra nūn kōsie ka sii geesun gobi. Ma Daarububa ba ka nūn yaa sabenu naawa. Niya yāanu nōrōbun suba nōōba yiru ka nata ka wunōbu (7.700) ka bonu nōrōbun suba nōōba yiru ka nata ka wunōbu.

¹² Ma Yosafatin yiiko ya sosimō ya dōō. Ma u dii damginu ka maa wusu bana Yudaō mi ba ra dīanu bere. ¹³ U sōm dabi dabinu kua Yudan wusu sō. Ma u tabu kowo wōrugōba mō Yerusalemū. ¹⁴ Tabu kowo ben geeru wee yenu ka yenu. Yudaba sō, be ba sāa tabu kowobu nōrōm nōrōm (1.000) wirugibu, be wee. Adina ka win tabu kowo wōrugōba nōrōbun suba gooba wunōbu (300.000). ¹⁵ Yen biru, Yokanani ka win tabu kowobu nōrōbun suba goobu ka wene (280.000). ¹⁶ Ma Amasia, Sikirin bii

wi u tii Yinni Gusunɔ wɛ ka kīru, u maa tabu kowobu nɔrɔbun suba goobu (200.000) kpare. ¹⁷ Benyamɛn bweseru sɔɔ, Eliada tabu kowo wɔrugɔwa u tabu kowobu nɔrɔbun suba goobu (200.000) kpare be ba tɛnnu ka tɛrenu mɔ. ¹⁸ Ma Sosabadi u maa tɔmbu nɔrɔbun suba wunɔbu ka wɛnɛ (180.000) kpare be ba tabu yānu nɛni. ¹⁹ Tabu kowo beniwa ba sina bokon sɔma mɔ, be ba wāa Yudan wuu gbāranugisu sɔɔ baasi.

18

Yosafati u ka Akabu

arukawani bɔkua

(I maa mɛɛrio Sinambu I, 22:1-4)

¹ Yosafati u dukia baka ka bɛɛɛ baka wa. Ma u ka Akabu arukawani bɔkua kurɔ kɛɛnaa sɔɔ. ² Amɛn biru, u da u Akabu deema Samariɔ. Ma Akabu u dera ba ka yāanu ka kɛtɛ dabi dabinu go Yosafati ka win tɔmbun sɔ. Ma Akabu u Yosafati kana bu da bu Ramɔti wɔri ye ya wāa Galadin temɔ. ³ U nɛɛ, Yosafati, kaa ka man da Ramɔti, Galadin temɔ?

Ma Yosafati u nūn wisa u nɛɛ, oo. À n sɔɔru kpa, na maa kpawa mi. Wunɛn tɔmbu bà n seewa, nɛgiba maa seewawa mi. Sa ko ka nun taa bi da kpa su wuu ge wɔri sannu.

Sɔmɔ weesugiba nɛɛ,

Akabu koo tabu di

(I maa mɛɛrio Sinambu I, 22:5-12)

⁴ Ma Yosafati u Isireliban sina boko sɔɔwa u nɛɛ, adama a gina Yinni Gusunɔ bikio a nɔ mɛ u koo nun sɔ.

⁵ Ma Isireliban sina boko u sɔmɔbu mɛnna tɔmbu nɛɛru (400). Ma u bu bikia u nɛɛ, su tabu doo Ramɔti Galadin temɔ? Nge su ku da.

Ma ba wisa ba nɛɛ, a doo, Gusunɔ u koo nun ge nɔmu bɛria.

⁶ Adama Yosafati u maa bikia u nɛɛ, Yinni Gusunɔn sɔmɔ goo maa sari mini wɔn min di sa ko win gere nɔ?

⁷ Isireliban sina boko u wisa u nɛɛ, Gusunɔn sɔmɔ turowa u wāa mini wɔn min di sa ko kpī su Gusunɔn gere nɔ. Adama na nūn tusa domi u ku ra man gāa geenu sɔ ma n kun mɔ gāa kɔsunu. Win yīsira Misee Yimilan bii.

Ma Yosafati u nūn sɔɔwa u nɛɛ, sina boko, a ku gere mɛ.

⁸ Yera Isireliban sina boko u win sɔm kowo gɔra u da u Misee Yimilan bii sokuma fuuku.

⁹ Ma Isireliban sina boko wi, ka Yosafati Yudaban sina boko ba ben sina yānu doke, ben baawure u sɔ win sina kitarɔ Samarin gbāra kɔnnɔwɔ. Ma Gusunɔn sɔmɔ be kpuro ba wāa ben wuswaaɔ ba gari mɔ. ¹⁰ Yera Sedesiasi, Kenaanan bii u sisun kɔbunu seka. U nɛɛ, amɛniwa Yinni Gusunɔ u gerua. U nɛɛ, kɔbi yini yi sɔawa yīreru te ta wunɛn dam sɔɔsimɔ mɛ kaa ka Sirigibu go mam mam.

¹¹ Ma Gusunɔn sɔmɔ be kpuro ba gari tee yi gerua. Ba mɔ, a doo Ramɔti Galadin temɔ. Kaa nasara wa. Yinni Gusunɔ u koo nun wuu ge nɔmu bɛria.

Misee u nɛɛ,

ba koo Akabu kamia

(I maa mɛɛrio Sinambu I, 22:13-28)

¹² Sɔmɔ wi ba gɔra u bu Misee sokua u Misee sɔɔwa u nɛɛ, wee Gusunɔn sɔmɔ be ba wāa mi kpuro ba sina boko gari dori gerua. Yen sɔ, a de wunɛ ka ben gari yi ko tee.

¹³ Ma Misee u wisa u nɛɛ, sere ka Yinni Gusunɔn wāaru, ye wi, Gusunɔ nɛn Yinni u man sɔɔwa, yera kon gere.

¹⁴ Ye Misee u tunuma sina bokon mi, yera sina boko u nūn bikia u nɛɛ, Misee, sa ko kpī su tabu da Ramɔti Galadin temɔ? Nge su ku da.

Ma Misee u wisa u nɛɛ, i doo mɛ. I ko i nasara wa. Yinni Gusunɔ u koo nun bu nɔmu bɛria.

¹⁵ Adama sina boko u nɛɛ, nɔn nyewa kon nun bɔrusia a sere man gem sɔ mɛ Yinni Gusunɔ u nun sɔɔwa a gere.

¹⁶ Misee u nɛɛ, na Isireliba wa ba yarinɛ guunu wɔllɔ, ba sāa nge yāa ni nu kun kparo mɔ.

Ma Yinni Gusunɔ u nɛɛ,

tɔn beni ba n kparo mɔ.

Ben baawure u gɔsiro u wura yenuɔ ka alafia.

¹⁷ Yera Isireliban sina boko u Yosafati sɔɔwa u nɛɛ, na n daa nun sɔɔwa ma u ku ra man gāa geenu sɔ, ma n kun mɔ gāa kɔsunu?

18 Yera Misee u Akabu sɔɔwa u nɛɛ, a Yinni Gusunɔn gari swaa dakio. Na nùn wa u sɔ win sina kitarɔ. Ma win tabu kowobu ba yɔ win nɔm geuɔ ka win nɔm dwarɔ. 19 Ma u nɛɛ, wara koo Akabu nɔni wɔke u ka taa bi da Ramɔtiɔ Galadin temɔ, kpa u gbi mi. Ma ba yen wesianɔ mɔ. Wini ù n gerua mɛni, wiɔnɔ u gere mɛ. 20 Yera hunde gaa ya yarima ya yɔra Yinni Gusunɔn wuswaaɔ ya nɛɛ, kon Akabu wi nɔni wɔke. Ma Yinni Gusunɔ u ye bikia u nɛɛ, amɔna kaa koosina. 21 Hunde ye, ya nɛɛ, kon yari kpa n du Gusunɔn sɔmɔ be sɔɔ, kpa n de bu weesu ko bu ka sina boko nɔni wɔke. Ma Yinni Gusunɔ u ye wisa u nɛɛ, ya wã. Swaa gea. Kaa maa kpĩ a bu nɔni wɔke. N n mɛn na, a yario a da a ko mɛ. 22 Wee tɛ, Yinni Gusunɔ u dera hunde ye, ya dua win sɔmɔ be sɔɔ bu ka nun weesu kua. Yen sɔ, a n yɛ ma kɔsa Yinni Gusunɔ u koo de yu nun deema.

23 Yera Sedesiasi, Kenaanan bii u susi Miseen bɔkuɔ, u nùn baara so. Ma u nɛɛ, swaa yerà Yinni Gusunɔn hunde u ka yara nen min di u ka sere nun gari kua.

24 Misee u nùn wisa u nɛɛ, kaa ye gia dɔma te kaa n duku dukubu mɔ a n kuku yeru kasu diaɔ.

25 Yera Isireliban sina boko u nɛɛ, i Misee mɔɔ i ka da Amɔɔ wi u sãa wuun wirugii ka maa Yoasi sina bokon biin mi. 26 Kpa i bu sɔ i nɛɛ, ameniwa nɛ sina boko na gerua. Na nɛɛ, bu nùn mɔɔ bu kpɛɛ pirisɔm sɔɔ kpa ba n nùn dɔanu ka nim wɛmɔ saka sɔɔ sere n ka wurama tabu gberun di ka alafia.

27 Misee u nùn sɔɔwa u nɛɛ, à n wurama ka alafia, n n Yinni Gusunɔ u ka man gari kua. Bɛɛ be i wãa mini, bɛɛn baawure u gari yi swaa suo.

Akabun gɔɔ

(I maa mɛriɔ Sinambu I, 22:29-40)

28 Yeniban biru, Isireliban sina boko ka Yosafati, Yudaban sina boko ba seewa ba taa bi da Ramɔtiɔ Galadin temɔ. 29 Yera Isireliban sina boko u Yosafati sɔɔwa u nɛɛ, kon yãnu ganu kasi ni ba n ka man tubu. Adama wunɛ, a n wunen sina yãnu doke.

Mɛsuma Isireliban sina boko u kua u ka taa bi da. 30 N deema Sirin

sina boko u win tabu kɛkɛban tabu sinambu sɔɔwa u nɛɛ, i ku goo go ma n kun mɔ Isireliban sina boko tɔna.

31 Ye tabu sinam be, ba Yosafati wɛndɛ kua, yera ba nɛɛ, Isireliban sunɔwa. Ma ba nùn kooro bure bu ka nùn wari. Adama u nɔɔgiru sua u somiru kana. Ma Yinni Gusunɔ u nùn somi, u bu gira ba ka nùn tonda. 32 Ye tabu sinam be, ba wa ma n n Isireliban sina boko mi, yera ba nùn deri ba doona.

33 Yera goo u sɛu tooma Isireliban mi gia. U n goo yĩisi. Adama ga na ga Akabu wari deedeeru mi win tarakpe ga yɔra. Yera u win tabu kɛkɛ swaa sɔsio sɔɔwa u nɛɛ, a tabu kɛkɛ ye sɔiyo biruɔ, kpa a man yara tabu sian di. Domi ba man mɛɛra kua.

34 Tabu swia yen dɔma te, sere ba sina boko neni u ka yɔ win tabu kɛkɛ sɔɔ u mɛɛra Sirigibun sansani gia sere n ka kua yoka. Ye sɔɔ u dua, ma u gu.

Yosafati u wirugibu gɔsa

19

1 Yeniban biru, Yosafati u wurama Yerusalemɔ ka bari yendu. 2 Ma Yehu, Gusunɔn sɔmɔ Hananin bii u nùn sennɔ da. Ma u Yosafati sɔɔwa u nɛɛ, ba ra tɔn kɔso somi? A be ba Gusunɔ tusa kɔ? Yeniban sɔ, Yinni Gusunɔ u ka nun mɔru sãa. 3 Adama u gaa geenu wa ni a kua. Yera a bũu wi ba mɔ Asitaaten bwãarokunu kpuro kɔsuka mam mam tem mɛ kpuro sɔɔ. Ma a wunen tii wɛ a ka wi, Yinni Gusunɔ kasu.

4 Yen biru Yosafati u maa sina Yerusalemɔ. Ma u win tumbu bera saa Beri Seban di n ka da Efaraimun guunɔ. Ma u ben gɔrusu wesia Gusunɔ ben baababan Yinnin mi.

5 Ma u siri kowobu yi Yudan wuu gbãraruguu baagere sɔɔ. 6 Ma u siri kowo be sɔɔwa u nɛɛ, i de i n tii sɛ ye i sirimɔ sɔɔ. Domi n n tɔmbun sɔ i siribu mɔ. Yinni Gusunɔn sɔna i sirimɔ. U ko n maa wãa bɛɛn bɔkuɔ.

7 Yen sɔ, i de i nùn nasia kpa i n tii sɛ. Domi Yinni Gusunɔn mi, weesu sari. U ku ra maa goo garisi tuko. Mɛya u ku ra maa nɔm biram kɛnu mwɛ.

8 Sanam mɛ ba wurama Yerusalemɔ, Yosafati u Lefiba ka yãku kowobu yi,

ka sere maa Isireliban guro gurobu, bu ka tambu siria bà n gari gee m̄. ⁹⁻¹⁰ Wee wooda ye u bu wē. U n̄e, goo ù n ka siribu na b̄een mi saa wuu gagun di yèn s̄ ba goo go, ù kun m̄e goo u wooda sara, ù kun m̄e u Yinni Gusun̄n yiirebu gabu yina, i ko i n̄n siriawa dee dee Gusun̄n nasiaru s̄, ka murafitiru sariru s̄, ka ḡru d̄eero. I de i bu swaa gea s̄asi kpa bu ku raa Yinni Gusun̄ torari kpa u ku b̄e ka b̄egibu m̄ru ko. Nge m̄ya i ko i n da ka bu sirie kpa i ku ka taare wa. ¹¹ Wee ȳaku kowo t̄nweru Amaria u ko n s̄a wirugii s̄arun swaa s̄, kpa Sebadia, Isim̄elin bii Yudaban ȳnu ȳro u n s̄a wi u ra sina bokon ȳnun wunan̄su ko, kpa Lefiba ba n maa s̄a siri kowobu. Yen s̄, i tii dam k̄eȳo kpa i se i s̄ma ko, kpa Yinni Gusun̄ u n w̄a ka wi u koo gea ko.

*Yosafati u ka Ed̄muba
tabu kua*

20

¹ Yeniban biru, M̄abuba ka Am̄niba ba seewa ba Yosafati tabu w̄rim wee. ² Ma ba na ba ye Yosafati s̄wa. Ba n̄e, wee t̄n dabiru ta nun w̄rim wee saa nim w̄ku b̄ruguun guru gīn di, Ed̄mun tem̄. Ba w̄a Hasan̄ Tamaa ye ya w̄a Enḡdī. ³ Yera Yosafati u nanda. Ma u Gusun̄ kasu. U dera ba n̄o b̄kua Yud̄n tem̄ kpuro s̄. ⁴ Ma Yudaba kpuro ba m̄na bu ka Yinni Gusun̄ kana. T̄mbu kpurowa ba na saa Yud̄n wusu kpuron di bu ka Yinni Gusun̄ kasu. ⁵ Yosafati u seewa u ȳra Yudaba ka Yerusalem̄gii ben suunu s̄ Yinni Gusun̄n s̄a yerun yaara kpaan wuswaa. ⁶ Ma u n̄e, Gusun̄ b̄en baababan Yinni, wuna a s̄a Yinni w̄ll̄. Wuna a bwesenu kpuron bandu n̄ni. Wuna a maa dam kpuro n̄ni wun̄n n̄ma. Goo sari wi u koo ka nun tabu ko. ⁷ Yinni Gusun̄, wuna a tem̄ min t̄mbu gira b̄e, wun̄n t̄mbu Isireliban wuswaan di. Ma a mu b̄e, Aburhamu wi u nun k̄an bibun bweseru w̄. ⁸ Sa sina tem̄ m̄e s̄. Ma sa s̄a yeru bana te ta wun̄n ȳsiru s̄wa. ⁹ Sa n̄e, wahala gaa ȳa n

sun deema, aa, taba? Wun̄n siribu bu sun w̄riwa? Aa, barara? Aa, ḡra? Ma sa seema sa na diru mini wun̄n wuswaa sa nun kana b̄en wahala s̄, kaa sun wurari kpa a sun faaba ko. ¹⁰⁻¹¹ Wee t̄, M̄abuba ka Am̄niba ka Ed̄muba be ba w̄a Seirin guur̄ ba na bu b̄e Isireliba gira tem̄ m̄ a sun w̄n di. N deema a raa b̄en baababa s̄wa a n̄e, bu ku du bwese ni s̄ sanam m̄e ba wee Egibitin di. Ma ba bu deri, ba ù bu kam koosie. Wee, ba wee bu sun k̄sa kua. ¹² Yera wun̄n Yinni Gusun̄, a ù kaa bwese ni siri? Domi b̄e, sa ù dam gam m̄. Wee t̄n dabira sun w̄rim wee, sa ù ȳ ye sa ko ko. Adama wuna sa m̄era.

¹³ Ma Yudaba kpuro ba ȳ Yinni Gusun̄n wuswaa ka ben kur̄bu ka bibu kpuro.

Gusun̄ u dera

Yudaba ba tabu di

¹⁴ Yera Yinni Gusun̄n Hunde u Yaasieli, Sakarin bii ȳwa t̄mbun suunu s̄. Yaasieli wi, u s̄awa Asafun bweseru, Lefiba s̄. Win sikadobara Benaya ka Yeyeli ka Matania. ¹⁵ Ma Yaasieli u n̄e, b̄e Yudaba kpuro, ka b̄e Yerusalem̄gibu kpuro, ka sere wun̄n sina boko Yosafati, i swaa dakio i n̄ ye Yinni Gusun̄ u gerum̄. U n̄e, i ku nanda, i ku maa wurura t̄n dabi ten wuswaa. Domi n ù b̄e i ko i tabu ko. Wi, Yinni Gusun̄n tiiwa u koo taa bi ko. ¹⁶ Sia i doo i bu w̄ri. Ba koo kurana saa gunguu te ba m̄ Sisin di, kpa i bu deema w̄wi piibu gagu s̄ gbabu te ba m̄ Yeruelī. ¹⁷ B̄en tii i ù tabu m̄. Adama i gesi doo i ȳra mi. I ko i wa faaba ye Yinni Gusun̄ u koo b̄e ko. B̄e Yudaba ka b̄e Yerusalem̄gibu, i ku nanda, i ku maa wurura. Sia i yario i ka bu yinna. Wi, Yinni Gusun̄ u ko n ka b̄e w̄a.

¹⁸ Yera Yosafati ka Yudaba kpuro ka Yerusalem̄gibu ba yiira ba wuswaa tem̄ girari Yinni Gusun̄n wuswaa bu ka n̄n b̄e w̄. ¹⁹ Yera Lefiba s̄, Kehatiba ka Koreba ba seewa ba Gusun̄ Isireliban Yinni siaram̄ ka n̄giru.

²⁰ Yera ba yara buru buru yellu ba da gbaburu gia te ba m̄ Tekoa. Sanam m̄e ba yario, yera Yosafati u seewa

u yōra. U nεε, bεε Yudaba ka bεε Yerusalemugibu, i man swaa dakio i nō. I Gusunō bεεn Yinni naane koowo, kpa i dam wa. I bεεn naane dokeo win sāmōbun gere sōō, kpa i nasara wa.

²¹ Ma ba nōōsina ka tōn be. Yera Yosafati u wom kowobu gōsa ba n sāa yānu sebua, kpa ba n tabu kowobu gbiiye, ba n Yinni Gusunō siaramō ka womu geni, ba n mō, i Yinni Gusunō siaro. Domi win durom mu n nōru mō.

²² Sanam mε tōn be, ba taki seewa ba womu mō bu ka Yinni Gusunō siara, yera Yinni Gusunō u Amōniba ka Mōabuba ka Edōmu be ba wāa guu te ba mō Seiriō burisina. Ma ba sēsukuna ben tii tiine. ²³ Amōniba ka Mōabuba ba Edōmuba wōri ba kam koosia mam mam. Ye ba bu go ba kpa, yera ba wōrina ben tii tiine ba goona.

²⁴ Sanam mε Yudaba ba tunuma mīn di ba ra n tem mi gāanu ku ra kpi wende sāa, yera ba mēera bera mī gia tōn dabira raa wāa, ma ba deema gona nu kpī kpī. Goo kun kisire. ²⁵ Yera Yosafati ka wigibu ba na ba goo nin yānu potira. Ba dukia gurawa be sōō ka sere gāa gobiginu. Ba yāa ni gurawa nge mēn nōō ba koo kpī bu sua. Ba kuawa sōō ita ba yāa ni guramō. Domi nu kpā.

²⁶ Sōō nnεse, ba mēna wōwāō ye ba mō Beraka. Ma ba Yinni Gusunō siara. Yen sōna ba yam mi yīsiru kā Beraka. Tera ba ka mu sokumō sere ka gisō. Yīsi ten tubusiana, mi ba Yinni Gusunō siara. ²⁷ Yosafati u Yudaba ka Yerusalemugibu kpuro kpara ka nuku dobu ba ka wura Yerusalemō. Domi Yinni Gusunō u bu nuku dobu wē ben yiberε be u bu kamian sō. ²⁸ Ba dua Yerusalemō ba womusu mō ka mōrōkunu ka gōōgenu ka kōbi ba ka dua sere Yinni Gusunōn sāa yerō.

²⁹ Ma tem tukum sinambu kpuro ba Yinni Gusunō nasiā sanam mε ba nua ma u Isireliban yiberεba kpeerasia. ³⁰ Yosafati u win bandu diwa bōri yendu sōō. Ma Gusunō win Yinni u nūn wērabu wē beri berika kpuro.

*Yosafatin bandun kpeeru
(I maa mεerio Sinambu I, 22:41-51)*

³¹ Sanam mε Yosafati u bandu di Yudāō, wōō tēna ka nōōbuwa u mō. Win mēron yīsira Asuba, Silikin bii. Ma u kua wōō yēnda nōōbu bandu sōō Yerusalemō. ³² Yosafati u win tundo Asan yira swīiwa mam mam. Gea u kua Yinni Gusunōn wuswāāō. ³³ Adama u n gunguu nīn mi ba ra būu yākunu ko kpuro kpeerasia. Domi win tōmbu Yudaba ba n ben gōru Gusunō ben baababan Yinni wē mam mam. ³⁴ Yosafatin kookoosun sukum, gbiikisu ka dāakisū, ye kpuro ya yorua Yehu, Hananin biin tireru sōō te ba doke Isireliban sinambun faagin tireru sōō.

³⁵ Yeniban biru, Yosafati u da u ka Akasia Isireliban sina boko arukawani bōkua. Akasia wi, u n Yinni Gusunōn bεere yē. ³⁶ Durō wiya Yosafati u ka arukawani bōkua ma ba goo nimkusu kua si su ra de Taasisiō. Ba goo nimkuu si kuawa Esioni Gebεεō. ³⁷ Yera Eliεεε, Dodafan bii, Maresagii u Gusunōn gari gerua Yosafatin sō u nεε, Yinni Gusunō u koo wunen sōmburu kam koosia yēn sō a ka Akasia arukawani bōkua.

Yen biruwa goo nimkuu si, su kōsikira. Su n maa kpīa su Taasisi de.

21

¹ Yeniban biru, Yosafati u kpuna u gu. Ma ba nūn sika win baababan sikaō, Dafidin wuuō. Ma win bii Yoramu u bandu kōsire kua.

*Yoramu u bandu di
(I maa mεerio Sinambu II, 8:16-24)*

² Yoramu u wōnōbu mōwa nōōba tia. Be kpuro ba sāawa Yosafatin bibu. Bera Asaria ka Yeyeli ka Sakari ka Asaria ka Mikaeli ka Sefatia. ³ Ben tundo u ben baawure kēru wē ta kpā. Tera sii geesu ka wura ka gāa gobiginu ka wuu si su gbāranu mō Yudan temō. Adama Yoramuwa u bandu wē domi wiya u sāa win bii gbiikoo.

⁴ Sanam mε Yoramu u ban te di u kpa, ma u tu tāsisia, yera u win wōnō be kpuro ka Isireliban bukurobu gabu go. ⁵ Sanam mε Yoramu u ban te di, u mōwa wōō tēna ka yiru. Ma u kua wōō nōōba ita bandu sōō Yerusalemō. ⁶ Isireliban sinambun yira u swīi nge

mε Akabun yenugibu ba kua. Domi Akabun bii tɔn kurɔwa u sua kurɔ. Kɔsa u kua Yinni Gusunɔn wuswaaɔ. ⁷ Adama Yinni Gusunɔ u n̄ wure u n̄n go, arukawani ye u ka Dafidi bɔkuan sɔ ye u nεε, Dafidi kun kɔsire biamɔ bandu sɔ win bweserɔ.

⁸ Yoramun waati ye sɔɔ, Edɔmuba ba ka tii yina, ma ba ben sunɔ kua. ⁹ Yera Yoram u seewa ka win tabu sinambu ka tabu kεε yi dumi gawe, ma ba bu tarusi. Adama, ye n kua wɔkuru, ma ba duki yakura. ¹⁰ Saa yen dɔma ten diya Edɔmuba ba ka tii yinε sere ka gisɔn gisɔ.

Ma Libinagibu ba maa Yudaba seesi yɛn sɔ ba Gusunɔ ben baababan Yinni deri. ¹¹ Yoram u mam b̄u yāku yenu kua Yudaban guunu wɔllɔ. Ma u dera ba b̄u gasirinu wɔri. U bu b̄riewa ni sɔ mam mam.

¹² Yera Gusunɔn sɔmɔ Eli u n̄n yorua u nεε, amɛniwa Gusunɔ wunɛn baaba Dafidin Yinni u gerua. U nεε, wee, a n̄ s̄a wunɛn baababa Yosafati ka Asa, Yudaban sinambun yira sɔɔ. ¹³ Isireliban sinambun yira sɔɔra a s̄a. Ma a dera Yudaba ka Yerusalemugibu kpuro ba b̄u gasirinu wɔri nge mε Akabun yenugibu ba dera Isireliba ba kua. Yen biru, a maa wunɛn wɔnɔbu mwεera a go, be, be ba nun sanɔ kere wunɛn tundon yenuɔ. ¹⁴ Yen s̄, Yinni Gusunɔ u koo wunɛn tɔmbu wahala baka doke, ka wunɛn kurɔbu ka wunɛn bibu ka sere maa bεɛn arumani ye i mɔ. ¹⁵ Kpa u wunɛn tii bara bakaru kpεε nukɔ sɔɔ. Kpa ta n kpεamɔ tɔɔ baatere sere tu ka wunɛn nukɔ yarama tɔɔwɔ.

¹⁶ Yera Yinni Gusunɔ u Filisitiba seeya ka Daarububa be ba w̄a Kusigibun bɔkuɔ. Ma ba Yoram u wɔri. ¹⁷ Yera ba Yudaba wɔri ba ben dukiaba mwεera ye ya w̄a sina bokon yenuɔ ka maa win bibu ka win kurɔbu ba ka doona. Win bii d̄ako Akasiawa ba deri, wi ba maa m̄ Yoakasi.

¹⁸ Yeniban biru, Yinni Gusunɔ u sina bokon tii bararu kpεε nukurɔ te u n̄ bεkuramɔ. ¹⁹ Ma win bara te, ta sosimɔ tɔɔ baatere. Bara ten w̄ɔ yiruse sɔɔra win nukɔ yarima ten wahalan s̄. Ma u gu n̄ni sw̄a bakaru

sɔɔ. Win tɔmbu ba n̄ n̄n turare d̄ɔ dokeye nge mε u win baababa kua.

²⁰ Yoram u mɔwa w̄ɔ tɛna ka yiru sanam mε u bandu di. Ma u kua w̄ɔ nɔɔba ita bandu sɔɔ Yerusalemuɔ. Ye u gu, goo kun n̄n wɔnwɔndu kue. Ma ba n̄n sikua Dafidin wuuɔ. Adama n̄ n̄ mɔ sinambun sikaɔ.

22

Akasia u bandu di Yudaɔ
(I maa mεerio Sinambu II, 8:25-29, 9:27-29)

¹ Yerusalemugibu ba dera Akasia, Yoramun bii d̄ako u bandu di win tundon ayerɔ. Domi yiberε be ba na ka Daarububa ba win maabu kpuro wɔri ba go. Nge mεya Akasia u ka bandu wa u di. ² Sanam mε u bandu di, u mɔwa w̄ɔ yɛnda yiru. W̄ɔ tia u kua bandu sɔɔ Yerusalemuɔ. Win meron ȳsira Atali, Omirin bii. ³ U s̄awa Akabun yenugibun yira sɔɔ. Domi bwisi kɔsiya win mero u n̄n kɛmɔ u ka kɔsa ko. ⁴ Kɔsa u kua Yinni Gusunɔn n̄ni sɔɔ nge mε Akabun yenugibu ba kua. Ben miya u bwisi kɛɔbu wa win tundon goɔn biru. Ba n̄n bwisi kɔsi k̄a, ma yi n̄n kam koosia. ⁵ Domi u ka Yoram u Akabun bii, Isireliban sina boko tabu da bu ka Hasaeli, Sirin sina boko tabu wɔri Ramɔtiɔ Galadin temɔ. Ma Sirigibu ba Yoram u mεera kua. ⁶ Ma u gɔsira Yisirɛliɔ bu ka win mεera ye tim kua. Yera Akasia, Yoramun bii, Yudaban sina boko u na Yisirɛli mi u ka n̄n wa mi ba n̄n tim n̄ndu kuammε. Domi mεera ye, ya n̄ sanɔ m̄.

⁷ Yinni Gusunɔ u dera Akasia u Yoram u beram da kpa u ka kam ko mi. Ye Akasia u tura mi, yera wi ka Yoram u ba Yehu, Nimusin bii wɔrim da. N deema Yinni Gusunɔwa u Yehu wi gɔsa u ka Akabun yenugibu kpeerasia. ⁸ Sanam mε u Akabun yenugii be kpeerasiamɔ, yera u ka Akasian sina bw̄abu yinna ka win maabun bibu be ba n̄n k̄su. Ma Yehu u be kpuro mwεera u go. ⁹ Ma ba Akasian tii kasu ba mwa Samariɔ, mi u kukua. Ba ka n̄n na Yehun mi, ba go. Ma ba n̄n sikua yɛn s̄ u s̄a sina boko Yosafati wi u Gusunɔ kasu ka win ḡru kpuron bii.

Akasian bwese te sɔɔ, goo sari wi u sãa dee dee u ka bandu di.

Atali u bandu di
(*I maa mɛerio Sinambu II, 11:1-3*)

¹⁰ Ye Atali u wa win bii Akasia u gu, yera u Yudaban sina bibu kpuro go. ¹¹ Sanam mɛ ba bii be goomɔ, yera Yoseba, sina boko Yoramun bii tɔn kurɔ u Yoasi, Akasian bii sua u berua asiri sɔɔ. Ma u nùn sua u ka da ka win nɔario mi kpin yenu wãa sãa yerɔ. Nge mɛya Yoseba, yãku kowo Yehoyadan kurɔ u ka Yoasi wɔra Atalin nɔman di, u n ka nùn wa u go. Yoseba wi, u sãawa Akasian sesu. ¹² Ba nùn beruawa wɔɔ nɔɔba tia Yinni Gusunɔn sãa yerɔ. Domi Atali u bandu dii saa ye.

23

Ba Atali bandu yara
(*I maa mɛerio Sinambu II, 11:4-20*)

¹ Wɔɔ nɔɔba yiruse sɔɔ, Yehoyada u wɔrugɔru kua u ka tabu kowobun wirugii be ba tabu kowobu wunɔm wunɔm kpare arukawani bɔkua. Bera Asaria, Yerohamun bii ka Isimɛeli, Yokananin bii ka Asaria, Obɛdin bii ka Maseya, Adayan bii ka Elisafati, Sikirin bii. ² Ba Yudan tem bukiana. Ma ba Lefiba menna saa Yudan wusu kpuron di ka sere Isireliban yenu yɛrobu. Be kpuro ba na Yerusalemuɔ. ³ Ma be kpuro ba ka sina bokon bii Yoasi arukawani bɔkua Yinni Gusunɔn sãa yerɔ. Yera Yehoyada u bu sɔɔwa u nɛɛ, wee, sina bokon bii u koo bandu di Yerusalemuɔ nge mɛ Yinni Gusunɔ u gerua Dafidin bibun sɔ. ⁴ Wee ye ba koo ko. Be ba koo sɔmburu ko tɔɔ wɛrarugiru sɔɔ, yãku kowobu ka Lefiba, ba koo tii bɔnu kowa wuunu ita. ⁵ Wuu teeru ta n sãa yerun kɔnnɔsu kɔsu, kpa wuu teeru ta n sina kpaaru kɔsu, kpa itaseru ta n wãa kɔnnɔwɔ ge ba mɔ Kpɛekpɛeku, kpa tɔn be ba tie kpuro ba n yɔ sãa yerun yaaraɔ. ⁶ Goo u ku raa du Yinni Gusunɔn sãa yerɔ ma n kun mɔ yãku kowobu ka Lefiba be ba sɔmburu mɔ dɔma te. Beya ba koo kpɛ bu du mi, domi beya ba dɛere. Tɔmbu kpuro ba koo yɔrawa tɔwɔ bu kɔnnɔ kɔsu. ⁷ Lefiba ba koo sina boko sikerenawa,

kpa ben baawure u n tabu yãnu neni, wi u dua mi, bu ka nùn go. I ko i n wãawa sina bokon bɔkuɔ sanam mɛ u duɔ ka sanam mɛ u yariɔ.

⁸ Lefiba ka Yudaba kpuro ba kua kpuro ye yãku kowo Yehoyada u gerua. Ben baawure u win tɔmbu sua be ba duɔ sɔmburu sɔɔ ka be ba yariɔ tɔɔ wɛrarugii te sɔɔ. Domi yãku kowo Yehoyada u n goo bure. ⁹ U tabu kowobu wunɔm wunɔm wirugibu yaasi ka tɛɛ bakanu ka piiminu wɛ. Tɛɛ ni, nu sãawa sina boko Dafidiginu ni nu wãa Yinni Gusunɔn sãa yerɔ. ¹⁰ Ma u tɔmbu yi yi ba sina boko sikereɛ saa sãa yee ten nɔm geu gian di n ka da ten nɔm dwarɔ yãku yerun bɔkuɔ. Ben baawure u win tabu yãnu neni. ¹¹ Yera ba ka Yoasi susima. Ma Yehoyada ka win bibu ba nùn bandun gum tãre u kua sina boko. Ma ba nùn sina furɔ dokea. Ma ba nùn woodan tireru wɛ ba nɛɛ, sina boko, wunen wãaru tu daka da.

¹² Ye Atali u nua tɔmba duki mɔ ba sina boko tɔmamɔ, ¹³ yera u na ben mi, Yinni Gusunɔn sãa yerɔ. U mɛera u deema sina boko u yɔ turaru wɔllɔ. Ma wirugibu ka be ba kɔbi wuramɔ ba yɔ win bɔkuɔ. Tɔmbu kpuro ba nuku dobu mɔ, ba kɔbi soomɔ. Yera wom kowobu ba womusu mɔ ka ben dwee yãnu ba Yinni Gusunɔ siaramɔ. Yera Atali u win yãnu nenua u gɛɛka nuku sankiranun sɔ. U nɛɛ, ba man seesi! Ba man seesi!

¹⁴ Ma Yehoyada u tabu sinam be yara be ba sãa tabu kowobu wunɔm wunɔm wirugibu. U bu sɔɔwa u nɛɛ, i Atali wi yaro. Wi u maa nùn swɛi, kpa i yɛro go ka takobi. N deema yãku kowo Yehoyada u raa bu sɔɔwa u nɛɛ, bu ku nùn go sãa yeru mi.

¹⁵ Ma ba nùn deri u da sina bokon dirɔ saa dumin kɔnnɔn di. Miya ba nùn sɛre ba go.

¹⁶ Yeniban biru, Yehoyada ka tɔn be ba tie ka sina boko Yoasi ba arukawani bɔkua ba nɛɛ, ba ko n sãawa Yinni Gusunɔn tɔmbu. ¹⁷ Ma tɔn be kpuro ba dua bũu wi ba mɔ Baalin dirɔ ba ye kɔsuka ka yen turarɔ ka yen bwãarokunɔ. Ma ba yen yãku kowo Matani go yen yãku yenɔ. ¹⁸ Yehoyada

u Yinni Gusunən sãa yeru Lefi be ba sãa yãku kowobu nãmu beria bu kãsu. N deema Dafidi u raa bu bõnu kua wuu wuuka bu ka Yinni Gusunə yãku dõo mwaararuginu kua nge mē Məwisin wooda ya gerua. Kpa ba n da maa womusu ko ka nuku dobu bu ka Gusunə siara. ¹⁹ U kənnən kãso be yiwa sãa yee ten kənnəwə kpa disigii goo u ku raa ka du mi.

²⁰ U tabu sinambu ka sina bibu ka wuun bukurobu ka sere tãmbu kpuro menna. Ma u dera ba ka sina boko yara Yinni Gusunən sãa yerun di, ma ba ka nùn da sina kpaarə saa kənnə ge ga wãa gunguru gian di. Miya ba sina boko sinasia sina kitarə. ²¹ Ma tãmbu kpuro ba nuku dobu mə.

Wuu ga wãa bəri yendu sɔɔ yèn sɔ ba Atali go.

24

Yoasi u dera ba Yinni Gusunən

sãa yeru sənwa

(I maa mɛriio Sinambu II, 12:1-17)

¹ Wõo nəba yiruwə Yoasi u mə sanam mē u bandu di. Ma u kua wõo weeru bandu sɔɔ Yerusalemuə. Win meron yīsira Sibia, Beri Sebagii.

² Yoasi u kuawə ye ya Yinni Gusunə wēre yãku kowo Yehoyadan wāaru kpuro sɔɔ. ³ Yera Yehoyada u Yoasi kurəbu yiru sua. Ma ba Yoasi bii tən durəbu ka tən kurəbu marua.

⁴ Yeniban biruwə Yoasi u gōru doke u Yinni Gusunən sãa yeru sɔmɛ. ⁵ Ma u yãku kowobu ka Lefiba menna u nɛɛ, i yario i da Yudaban wusu sɔɔ, ka Isirelibagisə i gobi mwɛri wõo baagere i ka Gusunə bɛsɛn Yinnin sãa yeru sɔmɛ. I de i ye ko fuuku.

Adama Lefiba ba n̄ ye kue. ⁶ Yera sina boko u yãku kowo Yehoyada soka. U nùn bikia u nɛɛ, mban sōna a n̄ Lefiba gobi yi bikie yi Məwisi Yinni Gusunən sɔm kowo u Isireliba bure bu ka Yinni Gusunən sãa yeru sɔmɛ. ⁷ Domi Atali tən kãso wi ka win bibu ba Yinni Gusunən sãa yerun yānu gura ka ten dendi yānu ba ka bũu wi ba m̄ Baali sãwa.

⁸ Yera sina boko u nɛɛ, bu de bu kpakoro piibu gagu ko, kpa bu gu yi

sãa yerun kənnəwə təwə. ⁹ Ma ba kpara Yudaə ka Yerusalemuə ba nɛɛ, bu ka gobi yi na yi Məwisi Gusunən sɔm kowo u Isireliba bure gbaburə mi gāanu ku ra kpi. ¹⁰ Yenu yērobu ka tən be kpuro ba nuku dobu kua. Ma ba ka gobi na ba kpɛmə kpakoro te sɔɔ sere ta ka yiba. ¹¹ Tõo baatere Lefiba ba ra nɛwa bu kpakoro te sua bu ka da tən be sina boko u gɔsa ba n da gina tu mɛrim mi. Bā n deema kpakoro te, ta yiba, yera sina bokon tire yoro ka yãku kowo tənweron sɔmə ba ra gobi yi wie kpa bu kpakoro te wesia ten ayerə. Nge mɛya ba ra ko tõo baatere, kpa bu gobi wa yi n kpā. ¹² Yen biru sina boko ka Yehoyada ba ra gobi yi tən be wɛ be ba sɔmbu te nãmu sɔndia. Domi ba sɔm kowobu sua be ba koo gobi kɔsia. Ben gabu ba sãawa kpee dākobu, gabu dāa dākobu, gabu maa be ba ra sisu ka sii gandun sɔmburu ko. Tən beni kpurowa ba koo dii te sɔmɛ. ¹³ Be ba sɔmbu te nãmu sɔndia, ba sɔmburu kua. Ma ba dera ba sãa yee te sɔmmə. Ba dii te sənwa ta dam kua.

¹⁴ Sanam mē ba sɔmbu te kua ba kpa yera ba ka gobi yi yi tie na sina boko ka Yehoyadan mi. Ba sãa yee ten dendi yānu kua ka mi ba ra yãku dõo mwaararuginu kon dendi yānu, ka nəri, ka dendi yānu ganu ni ba kua ka wura ka sii geesu. Ba ra yãku dõo mwaararugii ni kowa Yehoyadan wāarun tōru kpuro sɔɔ Yinni Gusunən sãa yerə.

Yoasi u Gusunə biru kisi

¹⁵ Yen biru, Yehoyada u təkəru kua kōo kōo. Ma u kpuna u gu. U mōwa wõo wunaa teeru ka wəkuru sanam mē u gu. ¹⁶ Ma ba nùn sikua Dafidin wuuə, mi ba ra sinambu sike. Domi u gea kua Isireliə ka maa Yinni Gusunən wuswaaə ka sere sãa yee ten mi.

¹⁷ Yehoyadan gəon biru, Yudan wirugibu ba na ba sina boko kpuna ka bɛɛɛ, ma u ben gari swaa daki. ¹⁸ Yera ba Gusunə ben baababan Yinnin sãa yeru biru kisi. Ma ba da ba bũu wi ba m̄ Asitaate sãamə ka sere bwāarokunu ganu. Yera Yinni Gusunə u ka Yudaba ka

Yerusalemugibu m̄aru kua. Domi ba tora. ¹⁹ Yinni Gusun̄o u bu win s̄om̄obu ḡoria bu wa bu ka ḡoru ḡosia bu wurama win mi. Ma s̄om̄o be, ba ka bu gari kua. Adama ba ñ swaa daki. ²⁰ Yera Yinni Gusun̄on Hunde u Sakari, ȳaku kowo Yehoyadan bii ȳowa. Ma u ȳra t̄ambun wuswaāo u n̄e, am̄eniwa Yinni Gusun̄o u gerum̄o. U n̄e, mban s̄na i win woodaba saram̄o. I ñ maa koor̄o. Domi i wi, Yinni Gusun̄o deri. Yen s̄na win tii u koo maa b̄e deri.

²¹ Yera ba n̄o toosi kua ka sina boko. Ma u bu wooda w̄e bu ka Sakari kpenu kasuku bu go Yinni Gusun̄on s̄a yerun yaarāo. ²² Sina boko Yoasi u duari gea ye Sakarin tundo Yehoyada u n̄n kua. Ye Sakari u ḡo d̄o, yera u n̄e, Yinni Gusun̄o, a waawo kpa a baawure siria.

Yoasin bandun kpeeru

(I maa m̄erio Sinambu II, 12:18-22)

²³ W̄o tian biru, Sirigibun tabu kowobu ba Yoasi w̄rima. Ba Yudan tem kpuro wukiri, ba tunuma sere Yerusalem̄o. Ma ba wirugibu go go ba ben ȳanu gura ba ka ben sina boko daawa Damasīo. ²⁴ Tabu kowo be Sirigibu ba ka na mi, ba ñ dabi. Adama ka m̄e, Yinni Gusun̄o u dera ba Yudaban tabu kowo dabi dabinu kamia. Domi ba wi, Gusun̄o ben baababan Yinni deri. Nge m̄eya Yinni Gusun̄o u Sirigibu denda u ka Yoasi s̄eyasia. ²⁵ Sanam m̄e Sirigii be, ba biru kisi, ba Yoasi deri wahala baka s̄o, ma win bw̄aba n̄n seesi ba go win kpin yer̄o ȳen s̄o u ȳaku kowo Yehoyadan bibu go. Ma ba n̄n sikua Dafidin wuūo. Adama ba ñ ka n̄n de mi ba ra sinambu sike. ²⁶ Be ba n̄n seesi, bera Sabadi ka Yosabadi. Sabadin m̄eron ȳsira Simeati, wi u s̄a Am̄oni, Yosabadin m̄eron ȳsira maa Simeriti, wi u s̄a M̄abu.

²⁷ Yoasin bibun geeru ka gari yi ba gerua win s̄o ka sere Yinni Gusun̄on s̄a yee te u s̄nwa, ye kpuron gari yi yorua sinambun faagin tireru s̄o. Win bii Amasiawa u bandu di win ayer̄o.

25

Amasia

*u kua Yudaban sina boko
(I maa m̄erio Sinambu II, 14:1-7)*

¹ Amasia u m̄owa w̄o yenda n̄obu sanam m̄e u bandu di Yerusalem̄o. Ma u kua w̄o yenda n̄obu ka n̄e bandu s̄o. Win m̄eron ȳsira Yoadani, Yerusalemugii. ² U kua dee dee Yinni Gusun̄on n̄ni s̄o. Adama u ñ win ḡoru kpuro Yinni Gusun̄o w̄e.

³ Sanam m̄e win banda dam kua, yera u win bw̄abu go be ba raa win tundo go. ⁴ Adama u ñ ben bibu go. U Yinni Gusun̄on wooda sw̄iwa ye u M̄owisi s̄owa u yorua woodan tireru s̄o u n̄e, baababa ba ñ gbim̄o ben bibun toranun s̄o. M̄eya maa bibu ba ñ gbim̄o ben baababan toranun s̄o. Baawure u koo gbiwa win tiin torarun s̄o.

⁵ Yera Amasia u Yudaba ka Benyam̄eba menna ȳenu ka ȳenu ka sere tabu sinam be ba tabu kowobu wun̄am wun̄am ka n̄r̄am n̄r̄am (1.000) kpare. Ma u bu gara saa be ba w̄o yendu m̄n di n ka girari be ba kere m̄e. Ma ba kua t̄ambu n̄r̄abun suba gooba wun̄bu (300.000). Ba s̄awa be ba tabu ȳe s̄a s̄a. Ba koo kp̄i bu ka yaasi ka ter̄enu sanna.

⁶ Ma u maa tabu dur̄o w̄ruḡba kasu Isireliba s̄o, t̄ambu n̄r̄abun suba wun̄bu (100.000) bu ka n̄n somi kpa u bu sii geesun gobi t̄annu ita w̄e.

⁷ Yera Gusun̄on s̄om̄o goo u na u n̄n s̄owa u n̄e, Yinni, a ku de Isireliba bu ka nun da. Domi Yinni Gusun̄o u ñ ka bu w̄a, be Efaraimu be. ⁸ A n ka bu da, baa m̄e a dam m̄o, Gusun̄o u koo nun sura yiber̄eban wuswaāo. Domi wiya u ra somi kpa u kamia.

⁹ Ma Amasia u s̄om̄o wi s̄owa u n̄e, am̄ona kon ko t̄e n ka n̄en sii geesun gobi t̄annu ita ye m̄wa ye na Isireliban tabu kowo be w̄e mi.

Yera s̄om̄o wi, u n̄n wisa u n̄e, Gusun̄o u koo kp̄i u nun w̄e n ye kpuro kere.

¹⁰ Yera Amasia u tabu kowo be ba na saa Efaraimuban min di mi wuna, kpa bu ka ḡosira bu we. Adama tabu kowo be, ba ka Yudaba m̄aru kua, ma ba ḡosira ben ȳenus̄o ka m̄aru baka.

11 Ma Amasia u wərugəru seewa u win təmbu kpara ma u da u wāa wəwəa ye ba m̄ Bəru. Miya u təmbu nərəbun suba wəkuru (10.000) go Seirin bibun bweseru sɔɔ. 12 Ma ba maa tən ben nərəbun suba wəkuru (10.000) mwɛɛra wasiru ba ka da guuru wəllɔ. Min diya ba bu kasi kooma ba kasikira.

13 Adama Efaraimu be Amasia u yinari bu ka n̄n tabu da mi, ba pusi Yudan wusu sɔɔ saa Samarin di n ka da Beti Horoniɔ. Ma ba təmbu nərəbun suba ita (3.000) go, ba ben yānu gura.

Yoasi, Isireliban sina boko

u Amasia kamia

(I maa mɛerio Sinambu II, 14:8-14)

14 Sanam mɛ Amasia u Edəmuba kamia u wurama, yera u dera ba Seirin bibun bweserun b̄nu gurama ba ka na win temə. Ma u nu kua win tiiginu. U nu yirammɛ u s̄amə. Ma u nu turare d̄ɔ dokeammɛ. 15 Yera Yinni Gusunə u ka Amasia m̄ru kua. Ma u n̄n win s̄amə goo ḡriama. U n̄n bikia u nɛɛ, mban s̄na a Edəmuban b̄nu gurama, ni, ni nu n̄ kp̄ia nu bu w̄re wunen n̄man di.

16 Sanam mɛ u gari yi m̄ u d̄ɔ, yera Amasia u n̄n s̄ɔwa u nɛɛ, wara nun ḡsa a n ka s̄a nɛ sina bokon bwisi k̄ɔ. A doonə min di. Mban s̄na a k̄i bu nun go.

Ye s̄amə wi, u doonə, yera u n̄n s̄ɔwa u nɛɛ, na ȳ ma Gusunə u ḡru doke u nun kpeerasia yèn s̄ a kua mɛ. Wee a n̄ nɛn bwisi k̄eru wure.

17 Sanam mɛ Amasia ka wigibu ba n̄asina, yera u ḡra bu Yoasi, Isireliban sina boko Yoakasin bii, Yehun debubu s̄ bu nɛɛ, u na bu tabu yinna.

18 Yera Yoasi Isireliban sina boko u wisima u nɛɛ, s̄akin kikiru garu ta wāa Libanin guurə. Tera ta d̄a bakaru s̄aməbu ḡria Libaniɔ ta nɛɛ, a man wunen b̄i w̄ndia k̄ɛma u ko nɛn biin kurə. Adama gbeeku yɛɛ yi seewa yi da yi s̄akin kiki te taaka yi go. 19 Geema Amasia. Wee, a Edəmuba kamia. Ma a tii sue. Yen s̄, a sinə s̄ɛ wunen yenuə. Mban s̄na kaa tii tabu sure bi bu koo ka nun k̄sa naawa. Domi wunɛ ka Yudaba, sa ko b̄ɛ kam koosia.

20 Adama Amasia kun n̄n swaa daki. Domi ye kpuro ya weewa saa Yinni Gusunən min di u ka wa u n̄n yibereba n̄mu b̄ria. Domi Amasia wi, u Edəmuban b̄nu guramawa u s̄amə. 21 Yera Yoasi, Isireliban sina boko u seewa u da u Amasia, Yudaban sina boko w̄ri Beti Semesiɔ Yudaban temə. 22 Ma Isireliba ba Yudaba kamia. Ma Yuda ben baawure u duka sua u wura win yenuə. 23 Yoasi, Isireliban sina boko u Amasia, Yudaban sina boko Yoasin bii, Yoakasin debubu yoru mwa Beti Semesiɔ. Ma u ka n̄n da Yerusalemuə. Saa ye s̄əra wi, Yoasi, u Yerusalemun gb̄araru sura ḡm soonu n̄eru (400) saa k̄n̄nə ge ba m̄ Efaraimun di sere n ka da k̄n̄nəwə ge ba m̄ Gani ḡmburu. 24 Ma Yoasi wi, u wura ka sii geesu gura ka s̄a yerun ḡa gee ni nu wāa Ob̄edi Edəmun yenuə ka sere maa sina kpaarun arumani. Ma u gabu m̄ru mwɛɛra u ka ḡsira win wuuə Samariɔ.

Amasian ḡɔ

(I maa mɛerio Sinambu II, 14:15-20)

25 Isireliban sina boko Yoasi, Yoakasin biin ḡən biru, Amasia, Yudaban sina boko Yoasin bii, u maa kua w̄ɔ w̄kura n̄əbu bandu s̄ɔ. 26 Ye Amasia u gb̄ia u kua ka ye u kua d̄aku ten sukum, ye kpuro ya yoru Yudaba ka Isireliban sinambun faagin tireru s̄ɔ. 27 Ye Amasia u ka Yinni Gusunə tonda u kpa, yera ba n̄n seesi Yerusalemuə. Ma u duka sua u da u wāa Lakisiɔ. Miya ba n̄n naa sw̄i ba go. 28 Ma ba win goru suama ka dumi ba ka na ba sikua win baababan sikaa Dafidin wuuə.

26

Osiasi

u kua Yudaban sina boko

(I maa mɛerio Sinambu II, 14:21-22, 15:1-3)

1 Amasian ḡən biru, Yudaba kpuro ba Osiasi sua ba sw̄i bandu s̄ɔ win tundo Amasian ayerə. Saa ye s̄ɔ, u m̄wa w̄ɔ w̄kura n̄əbu ka tia. 2 Wiya u Elati bana u s̄nwa. Ma u dera ya kua Yudabagia win tondon ḡən biru.

3 Osiasi u kuawa w̄ɔ weeraakuru ka yiru Yerusalemuə. Win m̄eron

yĩsira Yekolia Yerusalemugii. ⁴U sĩawa dee dee Yinni Gusunən wuswaaə nge mε win tundo Amasia u kua.

Osiasi u Gusunə biru kisi

⁵ Osiasi u kookari kua u ka Yinni Gusunə sãwa Sakarin wāaru kpuro sɔə. Sakari wi, u bwisi mɔ u ka kāsīnu tubusia ni nu wee Gusunən min di. Saa ye sɔə, ye Osiasi u mɔ kpuro ya ra nùn koorewa.

⁶ Sɔə teeru u yara u ka Filisitiba wəri. Ma u da u Gatin gbāraru yaba ka Yabinεguru ka Asidəduḡuru. Ma u wusu bana Asidəduḡibun temə Filisitiban wusun suunu sɔə. ⁷ Yinni Gusunə u nùn somi u ka Filisitiba ka Daarububa tabu kua ka be ba wāa Guri Baaliə ka sere Maoniba.

⁸ Saa ye sɔə, Aməniba ba ka Osiasi kēnu naawammε ma u yĩsiru yara sere Egibitin tem nɔə bura yerə. Domi win dam mu nɔəra baama kpuro. ⁹ Osiasi u kōsu yenu kua Yerusalemuə kənnəwə ge ba mɔ Gani ḡəmburu, ka ge ga wāa wəwa ḡia, ka gbāraruḡoo ḡəmkiḡə. Ma u dera nu dam mɔ. ¹⁰ U maa kōsu yenu bana ḡbaburə, ma u dəkə dabi dabinu ḡba, domi u sabe dabi dabinu mɔ ni nu wāa Sefalan wəwəə ka nim wəkun goorə. Meya u maa ḡbaa wukobu mɔ ka be ba ra resəm səmburu ko ḡunə ka ḡuu te ba mɔ Kaameliə. Domi u ra ḡbee səmburu kă.

¹¹ Osiasi u tabu durəbu mɔ be ba ra tabu de wuu wuuka nge mε win tire yoro Yeyeli ka win tabu sunə turo Maaseya ba ka bu gara. Win sina asakpə turo wi ba mɔ Hanania, wiya u bu kpare. ¹² Yenu yērobu ka tabu durə wəruḡəba, be kpuron geera sãawa nərəbun suba yiru ka nata (2.600).

¹³ Tən be, ba tabu durəbu nərəbun suba gooba wunəbu ka nɔəba yiru ka nεera wunəbu mɔ ba kpare (307.500).

Bera ba ra sina boko somi tabu sɔə. ¹⁴ Osiasi u tabu kowo be kpuro tereḡu ka yaasi wē ka sii furəsu ka yabe tarakpenu ka tennu ka kpurantεenu.

¹⁵ U dera bwisigii ḡoo u tabu yānu ḡanu kua ni ba yi kōsu yenə ka ḡani ḡəmunə. Niya nu ra n sēenu toomə, n̄ kun mε nu n kpenu kasukumə. Ma sina boko Osiasi u yĩsiru yara n toma.

Domi u somiru wa sere u ka win bandu tāsisia.

¹⁶ Sanam mε Osiasi u win bandu tāsisia u kpa, yera u tii sua sere bu nùn kam kua. U n̄ Gusunə win Yinni mεm nɔəwε. Ma u da Yinni Gusunən sãa yerə u ka turare dɔə doke mi, ka tii. ¹⁷ Yen biru, yāku kowo Asaria u dua mi, ka yāku kowobu wεnε, ¹⁸ be ba wəruḡəru mɔ. Ma ba sina boko Osiasi sɔəwa ba nεε, Osiasi, n̄ n̄ wunε kaa Yinni Gusunə turare dɔə dokea. Aronin bibun bwesera ba ḡsa yen sɔ. N n̄ mεn na, a yario sãa yeru min di. Domi a kua mεm nɔə sari. A n̄ maa bεεε wasi Yinni Gusunən wuswaaə.

¹⁹ Yera sina boko Osiasi u mɔru seewa. N deema u ye ba ra ka turare dɔə doke n̄ni. Yera bara disigira nùn wəri win sirikanəə yāku kowo ben n̄ni biru Yinni Gusunən sãa yeru mi, mi ba ra turare dɔə doken wuswaaə. ²⁰ Yera yāku kowo tənwerə Asaria ka yāku kowo be ba tie, ba nùn mεera, ma ba deema wee, bara disigira win sirikanəə. Yera ba yande nεε, u yario tɔəwə. Ma Osiasi u yara tɔəwə fuuku fuuku, domi u wa ma Yinni Gusunə u nùn bara disigiru kpεε.

Osiasin bandun kpeeru

(I maa mεerio Sinambu II, 15:5-7)

²¹ Ma bara disigii te, ta Osiasi wāasi sere u da u ka ḡu. Ba nùn yara Isireliban suunu sɔən di, u da u wāa wi turo. Win bii Yotamuwa u nùn kəsire kua u tem mε kparamə. ²² Ye Osiasi u ḡbia u kua, ka ye u kua win wāa dāakuru sɔə, ye kpuron gari yi yorua Gusunən səmə Esai, Amətin biin tireru sɔə. ²³ Osiasi u kpuna u ḡu. Ma ba ka nùn da mi ba ra sinambu sike. Adama ba n̄ nùn sikua win baababan siki wəruə, domi ba nεε, u bara disigiru mɔ. Ma win bii Yotamu u bandu kəsire kua.

27

Yotamu

u kua Yudaban sina boko

(I maa mεerio Sinambu II, 15:32-38)

¹ Wɔə yenda nɔəbuwa Yotamu u mɔ sanam mε u bandu di. Ma u kua wɔə wəkura nɔəbu ka tia bandu sɔə Yerusalemuə. Win meron yĩsira

Yerusa, Sadakun bii. ² U sīawa dee dee Yinni Gusunən wuswaa. Win tundo Osiasin yira u swīi mam mam. Adama u n̄ due Yinni Gusunən s̄a yerə. Yen biru, u dera tamba sankiramə win tem mε s̄ə.

³ Wiya u Yinni Gusunən s̄a yerun kənnə ge ga wāa gunguru gia bana. Ma u maa bani dabinu kua Ofelin gbārarə.

⁴ U wusu bana Yudan guunə. Ma u maa k̄su maru yenu kua ka dii baka damginu yakasə.

⁵ U maa ka Aməniba tabu kua, ma u bu kamia. W̄ə ge s̄ə, Aməniba ba n̄n sii geesun gobi wunəbu (100) wē ka dīa bimi yi ba m̄ əsun t̄nnu n̄rəbun suba ita (3.000) ka alikaman t̄nnu n̄rəbun suba ita. Nge m̄ya ba m̄ sere n ka girari w̄ə ita. ⁶ Yotamu u dam kua. Domi u win naanε doke Yinni Gusunə s̄ə.

⁷ Ye Yotamu u kuan sukum, win tabu ka win s̄ama ye u kua, ye kpuron gari yorua Isireliba ka Yudaban sinambun faagin tireru s̄ə. ⁸ Yotamu u m̄wa w̄ə yenda n̄əbu sanam mε u kua sina boko. Ma u kua w̄ə w̄kura n̄əbu ka tia ban te s̄ə Yerusalem̄. ⁹ Yen biru, u kpuna u gu. Ma ba n̄n sikua Dafidin wuuə. Ma win bii Akasi u bandu k̄sire kua.

28

Akasi u kua sina boko Yudaə (I maa m̄erio Sinambu II, 16:1-6)

¹ Akasi u m̄wa w̄ə yendu sanam mε u bandu di. U kuawa w̄ə w̄kura n̄əbu ka tia bandu s̄ə Yerusalem̄. U n̄ s̄a dee dee Yinni Gusunən wuswaa. U n̄ win sikado Dafidin yira swīi. ² Isireliban sinambun yira u swīi. U mam būu wi ba m̄ Baalin bwāaroku sii ganduguu kua.

³ U turare d̄ə doke Hinəm̄un bibun bweserun w̄wa. Ma u ka win tiin bibu yāku d̄ə m̄waararuginu kua nge mε bwese tuku nu ra ko ni Yinni Gusunə u gira Isireliban wuswaan di.

⁴ U ra būu yāku nu ko kpa u nu turare d̄ə doke gungunə ka guunə ka sere d̄a kubənə.

⁵ Gusunə wi, Akasin Yinni u n̄n Sirin sina boko n̄mu beria. Ma ba n̄n kamia ba win t̄n dabinu m̄wera ba ka da Damasiə. Yen biru, Gusunə

u maa n̄n beri Isireliban n̄maa. Ma Isireli be, ba n̄n kamia. ⁶ Peka, Remalian bii, u t̄mbu n̄rəbun suba wunaa teeru (120.000) go s̄ə teerun s̄ə, yèn s̄ə ba Gusunə ben baababan Yinni deri. T̄n be ba go mi, be kpuro ba s̄awa tabu durə w̄rugəba. ⁷ Sikiri, Efaraimuban tabu durə u Maaseya, sina bokon bii go ka Asirikamu wi u s̄a sina bokon ȳn̄un s̄m kowobun wirugii ka sere Elikana sina bokon sina asakpə gbiikoo. ⁸ Isireliba ba ben m̄ero bisibu Yudaba yoru mwa t̄mbu n̄rəbun suba goobu (200.000), kurəbu ka bibu. Ma ba ben yāa dabinu gura ba ka da Samariə.

⁹ N deema Yinni Gusunən s̄mə goo u wāa mi. Win yīsira Odedi. Yera u tabu kowo be sennə da. U n̄ε, wee Gusunə b̄en baababan Yinni u ka Yudaba m̄ru kua, ma u b̄ε bu n̄mu beria, ma i bu go ka w̄n̄w̄ndu sariru sere ben wuri yi n̄n girari. ¹⁰ Yera i k̄ t̄, Yuda be, ka Yerusalem̄ugii be, bu ko b̄en yobu? I n̄ t̄maa i Gusunə b̄en Yinni torari? ¹¹ I swaa dakio i n̄. I yoo be i m̄wera b̄en m̄ero bisibu s̄ə mi ȳsuo bu wura ben ȳnusə. Domi Yinni Gusunə u ka b̄ε m̄ru baka m̄.

¹² Efaraimuban wirugibu gabu, Asaria, Yokananin bii ka Berekia, Mesilem̄tun bii ka Esekiasi, Salumun bii ka Amasa, Adilain bii, bera ba tabu kowobu seesi be ba wee tabu gberun di. ¹³ Ba bu s̄əwa ba n̄ε, i n̄ ka yoo be duə mini. I k̄ i b̄en taare sosiwa Yinni Gusunən mi. Domi sa tore k̄. Ma Yinni Gusunə u ka sun m̄ru s̄a.

¹⁴ Yera tabu kowo be, ba yoo be ȳsu, ba bu ben yānu wesia Isireliba ka ben wirugibun wuswaa. ¹⁵ Wirugii be ba soka ka ben yīsa ba yoo be sua, ba ben be ba wāa tereru yānu doke ni tabu kowoba m̄wera. Ba bu yānu ka baranu wē. Ba dera ba di ma ba n̄ra. Ma ba ben m̄eran bosu b̄kua. Ma ba yoo be s̄ə be ba kun kp̄ bu s̄i ketekunu s̄ndi ba ka da Yerikoə mi kpakpa b̄ε wāa. Yen biru, Isireli be ba ka bu da ba wurama Samariə.

Akasi u somiru kasu

Asirigibun mi
(*I maa mɛerio Sinambu II, 16:7-20*)

¹⁶ Saa ye sɔɔra sina boko Akasi u gɔra Asirin sinambun mi, u bu somiru kana. ¹⁷ Edɔmuba ba na ba kpam Yudaba wɔri ba kamia, ma ba Yuda be, yoru mwɛɛra ba ka doona. ¹⁸ Filisitiba ba wɔraa na wuu si su wɔa Sefalan wɔwɔa ka si su wɔa Yudan tem sɔɔ yɛsan nɔm dwareu gia. Ma ba Bɛti Semesi ka Ayaloni mwa ka Gederɔtu ka Soko ka yen baru kpaanu ka Tinna ka yen baru kpaanu ka Gimuso ka yen baru kpaanu. Ma ba sina wuu si sɔɔ. ¹⁹ Domi Yinni Gusunɔ u Yudaba sekuru doke ben sina boko Akasin sɔ. Akasi wi, u kom bɛrɛtɛkɛ kuawa Yudaɔ, u Yinni Gusunɔ mɛm nɔɔbu sariru koosiwa mam mam.

²⁰ Ma Asirin sina boko Tigilati Pilesɛɛ u na u nɔn wɔri nge yibɛɛ. U n nɔn somi. ²¹ Domi Akasi u Yinni Gusunɔn sɔa yeru ka sina kpaaru ka win tem wirugibun arumani gura u Asirin sina boko wɛ. Adama ka mɛ, yen gaa kun nɔn yare. ²² Sanam mɛ u wɔa nuku sankiranu sɔɔ, ka mɛ, u Yinni Gusunɔ mɛm nɔɔbu sariru koosimɔwa u dɔɔ. ²³ U Damasini bɔnu yɔkuru kua ni nu nɔn kamia mi. Domi u nɛɛ, wee Sirin sina bokon bɔnu nu ra bu somi. Tɛ, win tii u koo maa nu yɔkuru kua kpa nu wa nu nɔn somi. Adama nu n nɔn somi. Nu nɔn kam kuawa wi ka Isireliba kpuro. ²⁴ Akasi u Yinni Gusunɔn sɔa yerun dendi yɔnu kpaasina u kɔsuka. Ma u dera ba tu kenua. Ma u bɔnu yɔku yenu kua beri berika kpuro Yerusalemuɔ. ²⁵ Yera u gungunu kua Yudan wusu kpuro sɔɔ bu ka bɔnu yɔkuru kua kpa bu maa nu turare dɔɔ dokea mi. Nge mɛya u kua u ka Gusunɔ win baababan Yinnin mɔru seeya.

²⁶ Akasin kookoosun sukum gbiikisu ka dɔakisu si kpuro su yorua Yudaba ka Isireliban sinambun faagin tireru sɔɔ. ²⁷ Yen biru, Akasi u kpuna u gu, ma ba nɔn sikua Yerusalemuɔ. Adama ba n nɔn sikua Isireliban sinambun sikaɔ. Yen biru, win bii Esekiasi u bandu kɔsire kua.

Esekiasi u bandu di Yudaɔ
(*I maa mɛerio Sinambu II, 18:1-4*)

¹ Esekiasi u mɔwa wɔɔ yenda nɔɔbu sanam mɛ u bandu di. Win mɛron yisira Abiya, Sakarin bii. U kuawa wɔɔ yenda nɔɔbu ka nɛ bandu sɔɔ Yerusalemuɔ. ² U kua ye ya Yinni Gusunɔ wɛre. Win sikado Dafidin yira u swii mam mam.

³ Win bandun wɔɔ gbiikuun suru gbiikoo sɔɔ, u Yinni Gusunɔn sɔa yeru kenia. Ma u ten gamboba sɔnwa. ⁴ U dera yɔku kowobu ka Lefiba ba na. Ma u bu menna sɔa yerun batumaɔ ye ya wɔa sɔɔ yari yeru gia. ⁵ Ma u bu sɔɔwa u nɛɛ, bɛɛ Lefiba i swaa dakio i nɔ. I tii dɛerasio, kpa i maa Gusunɔ bɛɛn baababan Yinnin sɔa yeru dɛerasia. I ye ya disi mɔ kpuro yaro sɔa yee ten min di. ⁶ Bɛɛn baababa ba kua mɛm nɔɔ sariba. Ba kɔsa kua Gusunɔ bɛɛn Yinnin nɔni sɔɔ. Ba wi ka win sɔa yeru biru kisi. ⁷ Ma ba sɔa yee te kenua, ba ten fitilaba go. Ba ku ra nɔn turare dɔɔ dokeye. Ba ku ra maa nɔn yɔku dɔɔ mwaararuginu kue. ⁸ Yera Yinni Gusunɔ u Yuda ka Yerusalemu mɔru seesi. Ma u dera ye kpuro ya kua bansu ba ye yɛmɔ nge mɛ i waamɔ gisɔ. ⁹ Bɛɛn baababa ba gbisuka tabu sɔɔ ma bɛɛn bii tɔn durɔbu ka tɔn kurɔbu ka bɛɛn kurɔbu ba yoru da tem tukumɔ Yinni Gusunɔn mɔru yen sɔ. ¹⁰ Tɛ, na kɔ n ka Gusunɔ bɛɛ Isireliban Yinni arukawani bɔke, kpa win mɔru ye, yu wa yu sure u sun deri. ¹¹ Yen sɔ, nɛn bibu, i ku maa Gusunɔ atafiiru ko. Domi u bɛɛ gɔsawa i ka nɔn sɔmburu kua, i n nɔn sɔamɔ, kpa i n nɔn turare dɔɔ dokeammɛ.

¹² Lefiba be ba seewa ba na, bera Mahati, Amasain bii ka Yoeli, Asarian bii Kehatin bibun bweseru sɔɔ ka Kisi, Abudin bii ka Asaria, Yehalɛlin bii Merarin bibun bweseru sɔɔ ka Yoasi, Simman bii ka Edeni, Yoan bii Gɛɛsɔnin bibun bweseru sɔɔ ¹³ ka Simuri ka Yeyeli Elisafanin bibun bweseru sɔɔ ka Sakari ka Matania Asafun bibun bweseru sɔɔ ¹⁴ ka Yeyeli ka Simɛi Hemanin bibun bweseru sɔɔ ka Semaya ka Usieli Yedutum bibun bweseru sɔɔ. ¹⁵ Ba ben mɛro bis-

ibu menna ye ba tii dɛɛrasia ba kpa. Yen biru, ba Yinni Gusunɔn sãa yeru dɛɛrasia nge mɛ sina boko u gerua ka nge mɛ Yinni Gusunɔ u wooda wɛ. ¹⁶ Yãku kowobu ba dua Yinni Gusunɔn sãa yerɔ bu ka tu dɛɛrasia. Ma ba disinu kpuro yara ni nu wãa sãa yeru mi, ka ten yaaraɔ. Min diya Lefiba ba disu ni gura ba ka da ba kube wɔwɔa ye ba mɔ Sedoroni. ¹⁷ Ba sãa yee ten dɛɛrasiabu toruawa wɔɔn suru gbiikoon tɔɔ gbiikirun di. Yen sɔɔ nɔɔba itase, ma ba tura ten adɛɛwɔ. Yen biruwa ba maa kua sɔɔ nɔɔba ita ba ka tu dɛɛrasia ba kpa. Sɔɔ wɔkura nɔɔbu ka tia ba kua ba ka te kpuro dɛɛrasia ba kpa.

¹⁸ Ma ba da sina boko Esekiasin mi ba nɛɛ, wee sa sãa yee te dɛɛrasia sa kpa ka yãku yee te, ka ten dendi yãnu ka tabulu mi ba ra pɛɛ yi ka yen dendi yãnu. ¹⁹ Yãa ni kpurowa sa sɔnwa, ma sa nu dɛɛrasia ni Akasi u raa disu doke win mɛm nɔɔbu sarirun sɔ sanam mɛ u bandu dii. Ni kpurowa sa yi Yinni Gusunɔn yãku yerun wuswaaɔ.

Esekiasi u maa

Yinni Gusunɔn sãaru seeya

²⁰ Yera sɔɔ teeru, Esekiasi u seewa buru buru yellu u wuun wirugibu menna, ma ba da Yinni Gusunɔn sãa yerɔ. ²¹ Ma ba ka naa kinɛnu nɔɔba yiru na ka yãa kinɛnu nɔɔba yiru ka yãa kpɛmmɛnu nɔɔba yiru ka boo kinɛnu nɔɔba yiru bu ka toranun yãkunu ko bandun sɔ ka yãku yee ten sɔ ka sere Yudaban sɔ. Yera sina boko u yãku kowobu Aronin bibun bwe-seru sɔɔwa u nɛɛ, bu ye kpuro goowo Yinni Gusunɔn yãku yerɔ. ²² Ma ba ketɛ kinɛ ni sakira ba nin yɛm sua ba yɛka yãku yerɔ. Yen biru, ba yãa kinɛ ni sakira ma ba nin yɛm yɛka yãku yerɔ. Mɛya ba maa yãa kpɛmmii ni sakira ba nin yɛm yɛka yãku yerɔ. ²³ Yen biru, ba maa ka boo kinɛ ni na sina bokon wuswaaɔ ka tãmbu kpuron wuswaaɔ bu ka toranun yãkunu ko. Ma be kpuro ba ben nɔma sãndi boo nin wiru wallo. ²⁴ Ma yãku kowobu ba boo ni sakira ba nin yɛm yari yãku yerun temɔ.

Ba yãku te kuawa Isireliba kpuron toranun sɔ. Domi sina boko u nɛɛ, yãku dɔɔ mwaararugii ni, ka toranun yãku ni, ba koo nu kowa Isireliba kpuron sɔ.

²⁵ U Lefiba doke Yinni Gusunɔn sãa yerɔ ba seketirenu neni ka guunu ka mɔrɔkunu nge mɛ Dafidi ka Gusunɔn sɔmɔbu Gadi ka maa Natani ba wooda wɛ bu ko. Yinni Gusunɔwa u bu wooda ye wɛ. ²⁶ Ma Lefiba ba na ba sina Yinni Gusunɔn sãa yerɔ ka dwee yãa ni Dafidi u dera ba kua. Ma yãku kowobu ba maa dua ka ben kɔbi. ²⁷ Ma Esekiasi u nɛɛ, bu yãku dɔɔ mwaararugiru koowo yãku yeru wallo. Ye ba yãku dɔɔ mwaararugii te torua, yera ba maa womusu torua. Ma ba kɔbi so ka sere Dafidi Isireliban sina bokon dwee yãa ni. ²⁸ Ma tɔn be kpuro ba yiira bu ka Yinni Gusunɔ bɛɛɛ wɛ. Ba kɔbi soomɔ, ba womusu mɔ sere ba ka yãku dɔɔ mwaararugii te wiru go. ²⁹ Sanam mɛ ba yãku ni kua ba kpa, yera sina boko ka win tɔn be kpuro ba yiira ba Yinni Gusunɔ bɛɛɛ wɛ. ³⁰ Yera Esekiasi ka Yudaban wirugibu ba Lefiba sɔɔwa ba nɛɛ, bu Yinni Gusunɔ siaro ka Dafidin womusu ka maa Asafun womusu. Ma ba Yinni Gusunɔ kpuna ba nɔn sãwa ka nuku doo bakabu.

³¹ Esekiasi u nɛɛ, tɛ, wee i tii dɛɛrasia, i kua Yinni Gusunɔgibu. Yen sɔ, i susima i nɔn siarabun yãkunu kua win sãa yerɔ.

Yera tɔn be, ba maa ka yaa sabenu na ba ka nɔn siarabun yãku ni kua. Ma gaba maa nɔn yãku dɔɔ mwaararuginu kua ka nuku tia. ³² Yaa sabe ni ba ka yãku dɔɔ mwaararugii ni kua mi, nu dabi. Ketɛban geera sãawa wata ka wɔkuru, yãa kinɛnu maa wunɔbu (100) ka sere yãa kpɛmmɛnu goobu (200). Ye kpurowa ba ka yãku dɔɔ mwaararugii ni kua. ³³ Yen biru, ba maa ketɛ nata (600) go ka yãanu nɔrɔbun suba ita (3.000). ³⁴ Adama yãku kowobu ba nɔn dabi dɔma te. Yen sɔna ba nɔn kpãa bu yãku yãa ni koku. Ben mero bisibu Lefibara ba bu somi ba ka sɔmbu te kua sere saa ye yãku kowobu be ba tie ba tii

dεerasia. Domi Lefiba ba tii wε ka kīru n kere yāku kowobu. ³⁵ Dōma te, ba yāku dō mwaararuginu kua nu dabi ka siarabun yāku ni ba kua ka yaa gum ka sere tam mε ba ka yāku dō mwaararuginu kua.

Nge mεya ba ka sāaru seeya Yinni Gusunōn sāa yerō. ³⁶ Esekiasi ka tōn be kpuro ba nuku dobu kua yèn sō Gusunō u doke tōmbun gōrusō ba ka win sāaru seeya mεsum fuuku.

Gō sararibun tōo bakarun

sōaru

30

¹ Esekiasi u sōmōbu gōra Isireliō ka Yudaō. N deema u raa Efaraimuba ka Manaseba tireru yorua bu ka na bu Gō sararibun tōo bakaru di Gusunō, be Isireliban Yinnin sāa yerō, Yerusalemuō. ² Sina boko Esekiasi ka win sina asakpōbu ka Yudaba ba nōōsina ma ba koo Gō sararibun tōo baka te di wōōn suru yiruse sōō. ³ Domi ba n̄ kpε bu tu di ten saa sōō yèn sō yāku kowo dabiru ta n̄ tii dεerasie. Mεya tōn dabira kun maa mēne Yerusalemuō. ⁴ Sina boko ka tōn be kpuro ba tōō te wura. ⁵ Ma ba dera ba kpara Isirelin tem kpuro sōō saa Beri Seban di n ka da sere Danuō, tōmbu bu ka na Yerusalemuō bu Gusunō Isireliban Yinni Gō sararibun tōo baka te diiya. Domi tōn dabiru ta ku ra raa maa tu di nge mε ba yorua bu ko. ⁶ Ma gōro be, ba sina boko ka win sina asakpōbun tire ni sua ba ka da Isireliō ka Yudaō. Ma ba bu sōōwa ka sina bokon yīsiru ba nεε, bεε Isireliba, i wurama Gusunō Aburhamu ka Isaki ka Yakōbun Yinnin mi, kpa win tii u maa wurama bεen mi. I de i wurama bεε be i kisira Asirin sina bokon nōman di. ⁷ I ku bεen baababa ka bεen maabu saari be ba n̄ Gusunō ben baababan Yinni mēm nōōwε, ma u bu kam koosia nge mε i waamō gisō. ⁸ I ku swaa taaya nge bεen baababa. I wurama Yinni Gusunōn mi. I na i nūn sā win sāa yerō te u tii yiye sere ka baadomma. I na i Gusunō bεen Yinni sā kpa win mōru baka ye, yu bεε doonari. ⁹ I n wurama Yinni Gusunōn mi, bεen tōmbu ka bεen

bii be ba mwεera ba ka yoru da, ba koo bu wōnwōndu kua kpa bu den de bu wurama tem mε sōō. Domi Gusunō bεen Yinni u ra suuru ko. Win wōnwōnda kpā. U n̄ maa bεε biru kisimō i n wurama win mi.

¹⁰ Nge mεya gōro be, ba gerumō ba ka wusu gasirimō saa Efaraimun tem di ka Manasen temō n ka girari Sabulonin temō. Ma ba bu yεemō ba yaakorū koosimō. ¹¹ Adama gaba tii kawa Aseēn temō ka Manasen temō ka Sabulonin temō, ma ba seema ba na Yerusalemuō. ¹² Mεya maa Yinni Gusunō u ka Yudaba wāa. Ma u dera ben gōru ga kua tia bu ka sina boko ka win sina asakpōbun gari mēm nōōwa nge mε wi, Yinni Gusunō u gerua.

Gō sararibun tōo bakaru

¹³ Tōn dabiru ta mēna wōōn suru yiruse sōō Yerusalemuō bu ka pεε ye ba kun seeyatia doken tōo bakaru ko. Dōma te, tōn be, ba dabia. ¹⁴ Yera ba seewa ba būu yāku yee ni nu wāa Yerusalemuō kōsuka ka sere mi ba ra nu turare dōō dokeye. Ma ba ye kpuro gura ba sure wōwāō ye ba mō Sedoroni. ¹⁵ Yen biru, ba Gō sararibun tōo bakaru yāku yaa sakira wōōn suru yirusen sōō wōkura nneese sōō. Sekura yāku kowobu ka Lefiba mwa, ma ba tii dεerasia. Ba yāku dōō mwaararuginu kua Yinni Gusunōn sāa yerō. ¹⁶ Ben baawure u da u wāa win ayerō nge mε Mōwisi Yinni Gusunōn tōnu u yorua woodan tireru sōō. Ma yāku kowobu ba yem yēkamō mε Lefiba ba bu wεemō. ¹⁷ Nge mε tōn dabira wāa be ba n̄ tii dεerasie dōma te, yera n dera Lefiba ba bu yāku yεε yi sakiriamme, kpa bu ka yi dεerasia bu yi nenem Yinni Gusunōn sō. ¹⁸⁻¹⁹ Tōn dabiru ta wāa te ta n̄ tii dεerasie, n mam nεere Efaraimuba sōō ka Manaseba sōō ka Isakariba sōō ka sere Sabuloniba sōō. Ba Gō sararibun tōo bakaru di. Adama ba n̄ ten wooda swīi. Yen sōna Esekiasi u bu kanaru kua u nεε, Yinni Gusunō, wunε tōn geowa. Be ba tii wε ka ben gōru kpuro ba ka wunε Gusunō ben baababan Yinni kasu, baa mε ba n̄ tii dεerasie, a bu suuru kuo.

²⁰ Yinni Gusunə u Esekiasin kana te mwa ma u tən be suuru kua.

²¹ Nge mɛya Isireli be ba menna Yerusalemuə, ba ka pɛɛ ye ba kun seeyatia doken tɔɔ bakaru di sɔɔ nɔɔba yiru ka nuku dobu. Tɔɔ baatere yāku kowobu ka Lefiba ba ra n Yinni Gusunə siaraməwa ka dwee yānu. ²² Esekiasi u Lefi baawure siara sɔmbu te u kuan sɔ Yinni Gusunən sɔ. Ba yāku yaa ye tema sɔɔ nɔɔba yiru. Ma ba siarabun yāku kua ba ka Gusunə ben baababan Yinni siara. ²³ Yen biru, tən be, ba maa wura bu tɔɔ bakaru di sɔɔ nɔɔba yiru. Ma ba maa sina sɔɔ nɔɔba yiru ba tɔɔ bakaru di ka nuku dobu. ²⁴ Domi Esekiasi u ketɛ kinenu nərəbu (1.000) gɔsa ka yānu nərəbun suba nɔɔba yiru (7.000). Ma win sina asakpəbu ba maa ketɛ kinenu nərəbu gɔsa ka yānu nərəbun suba wəkuru (10.000). Ma yāku kowobu dabinu ba tii dɛɛrasia. ²⁵ Yudaba kpuro ka yāku kowobu ka Lefiba ka sere be ba na Isirelin di ka sɔbu be ba wāa Isireliə ka Yudaə, be kpurowa ba nuku dobu kua dɔma te. ²⁶ Nuku doo bakabu bu wāa Yerusalemuə. Saa Salomə Dafidi Isireliban sina bokon biin waatin di, ba n tɔɔ baka ten bweseru koore Yerusalemuə. ²⁷ Yera yāku kowobu ka Lefiba ba seewa ba tən be domaru kua. Yinni Gusunə u ben nɔɔ nua domi ben kana te, ta nùn girari sere win wāa yee dɛɛrarə wəllə.

Esekiasi

u Yinni Gusunən sāaru seeya

31

¹ Yeniba kpuron biru, Isireli be ba wāa mi, ba seewa ba da Yudan wusu kpuro sɔɔ ba bwāarokunu kəsuka ma ba gungunu ka būu yāku yenu kpuro kəsuka Yudan temə ka Bɛnyamɛn temə ka Efaraimun temə ka Manasen temə. Yen biru, be kpuro ba wurama ben temə, ben baawure u da u wāa win wāa yerə.

² Esekiasi u wure u yāku kowobu ka Lefiba wesia ben sɔmburu sɔɔ nge mɛ ba ka bənu sāa ka sɔmbu te baawure u ra ko. Bera ba ko n da yāku dɔɔ mwaararuginu ka siarabun yāku kua ko ka sere womusu bu ka

Yinni Gusunə siara win sāa yerun kənnəwə. ³ Sina boko Esekiasi u win dukian sukum wɛ bu ka yāku dɔɔ mwaararuginu ko ni ba ra ko bururu ka yoka ka ni ba ra ko tɔɔ wɛrarugiru sɔɔ ka suru kpaon tɔɔ bakaru sɔɔ ka sere tɔɔ baka ni nu tie sɔɔ nge mɛ ba yorua woodan tireru sɔɔ.

⁴ Yera u Yerusalemugibu sɔɔwa u nɛɛ, bu yāku kowobu ka Lefiba ben baa wɛɛyə, kpa bu kpī bu Yinni Gusunən woodaba mɛm nɔɔwa sāa sāa. ⁵ Sanam mɛ gari yi, yi nɔɔra baama, yera Isireliba ba ben alikama ye ya gbia ya ye wɛ ka tam kparam ka gum ka tim ka sere ben dīanu ganu. Mɛya ba maa ka gāanu kpuron wəkuru baateren wəllən tia tia na. ⁶ Mɛya Isireliba ka Yudaba be ba wāa Yudan wuu marosə ba ben yaa sabenun wəkuru baateren wəllən tia tia wɛ ka sere gāa ni ba gɔsa ba yi nɛnɛm Yinni Gusunən sɔ. Ma ba nu suba suba. ⁷ Ba nin subenu toruawa saa wɔɔn suru itasen di n ka da wɔɔ gen suru nɔɔba yiruse sɔɔ. ⁸ Esekiasi ka win sina bwāabu ba na ba subu ni wa, yera ba Yinni Gusunə ka win tɔmbu siara.

⁹ Ma Esekiasi u yāku kowobu ka Lefi be bikia u nɛɛ, subu nirə mini. ¹⁰ Yera yāku kowo tənwerə Asaria, Sadəkun bweseru sɔɔ, u nùn wisa u nɛɛ, saa mìn di ba ka kɛnu naamə Yinni Gusunən sāa yerə, dīanu ra n wāawa sa n dimə, sa n debumə. Ni nu tiara nu kpā niya mini. Domi Yinni Gusunə u sun domaru kua.

¹¹ Ma Esekiasi u wooda wɛ bu dinu sɔmɛ mi ba koo nu yi. Ma ba dinu sənwa. ¹² Ma ba ka kɛnu ka wəkuru baateren wəllən tia tia na ka yāku dīa ni nu sāa Yinni Gusunəginu. Lefi wi ba mɔ Konania wiya ba dīa ni nɔmu sɔndia, ma win mero bisi Simɛi u sāa win yiruse. ¹³ Yeyeli ka Asasia ka Nakati ka Asaeli ka Yeriməti ka Yosabadi ka Elieli ka Yisimakia ka Makati ka Bɛnaya be kpurowa Konania ka win mero bisi Simɛi ba kpare nge mɛ sina boko Esekiasi ka yāku kowo Asaria Yinni Gusunən sāa yerun wirugii ba wooda wɛ. ¹⁴ Kore wi u sāa Lefi Yiminan bii, u sāawa kənnə ge ga wāa sɔɔ yari yeru gian

kōso. Wiya ba kēε ni nōmu sōndia ni ba ka Yinni Gusunō naawa ka nuku tia ka sere ni ba ra wunε Yinni Gusunōn sō. Beya ba ko n da kēε ni bōnu ko. ¹⁵ Yāku kowobun wusu sō, Edeni ka Miyamini ka Yosue ka Semaya ka Amaria ka Sekaniawa ba gōsa bu Kore wi somi ba n da ka kēε ni begibu bōnu kue dee dee bibu ka bukurobu kpuro nge mε ba ka bu bōnu sāa wuu wuuka. ¹⁶ Beya tōn durō bii be ba gara saa wōō itan di n ka da be ba kere mε, ka be ba gesi dumō Yinni Gusunōn sāa yerō tōō baatere bu ka ben sōma ko wuu wuuka, ¹⁷ ka yāku kowo be ba gara yenu ka yenu ka Lefiba be ba gara saa be ba wōō yendu mōn di nge mε ben sōmbura sāa wuu wuuka, ¹⁸ ka sere maa tōn be ba tie kpuro ka ben debuminu ka ben kurōbu ka bii tōn durōbu ka tōn kurōbu, domi ba tii wēwa mam mam Yinni Gusunōn sāa yerun sōmburu sō. ¹⁹ Aronin bibun bweseru te ta sāa yāku kowobu baru kpaanō wuu marosun bōkuō, ba tōmbu gōsa wuu baagere sō be ba ko n da bu dīanu bōnu kue ben suunu sō, ka sere Lefi be ba gara garan suunu sō.

²⁰ Wee ye Esekiasi u kua Yuda kpuro sō. U sīawa dee dee gem sō Gusunō win Yinnin wuswaa. ²¹ Sōma ye u kua bu ka sāaru ko Yinni Gusunōn sāa yerō ka sere win woodan mēm nōbu, u ye kpuro kuawa ka gōru tia. Ma u kōora.

32

Asirin sina boko Sankeribu

u Yudan tem wōri
(I maa mēerio Sinambu II, 18:13,
Esai 36:1)

¹ Esekiasi u sīa dee dee Yinni Gusunōn wuswaa. Yeniban biruwa Sankeribu, Asirin sina boko u na Yuda, ma u dera ba wuu gbārarugisu tarusi. U nεε, u koo su wōriwa ka dam. ² Ye Esekiasi u wa Sankeribu u na u ka Yerusalemu tarusi, yera u wirugibu ka tabu kowo damgibu soka, ³ bu wesiana bu ka bwii yi kenε yi yi wāa wuun biru. ⁴ Tōn dabira ta nūn somi ba ka bwii yi kōrua ka nim tora ye ya kokumō bera yen suunu sō. Domi

Esekiasi u nεε, u n kī Asirigibu bā n tunuma bu nim deema n kpā.

⁵ Ma u win bandun dam tāsisia. U Yerusalemun gbārarun mi n wōruma seeya ka maa wuun kōsu yenu. Ma u gbāraru garu bana wuun biru u ka sikerena. Ma u kari ye sōnwa ye ba mō Milo Dafidin wuu. U tabu yāa dabi dabinu kasu ka maa tērenu.

⁶ U tabu sinambu kua ma u bu mēna wuun gbārarun kōnnōwō. Ma u bu kirō kua u nεε, ⁷ bu tii dam kēeyō kpa bu wōrugōru sōasi. Bu ku berum ko bu diiri Asirin sina boko ka win tōn dabi ten wuswaa. Domi be ba ka bu wāa ba dabi n kere be ba ka nūn wāa. ⁸ Tōmba ba ka nūn wāa. Adama be, Gusunō ben Yinniwa u koo bu somi. Wiya u koo bu dam wē tabu sō.

Ma tōn be, ba Esekiasi Yudan sina bokon gari yi naanε kua.

Sankeribu u gōra

Yerusalemu
(I maa mēerio Sinambu II, 18:17-37,
Esai 36:2-22)

⁹ Yeniban biru, Sankeribu, Asirin sina boko u win sōm kowobu gōra Yerusalemu sanam mε u wāa Lakisiō ka win tabu kowobu kpuro. U sōm kowo be gōrawa Esekiasi ka Yuda be ba wāa Yerusalemu kpuron mi, ¹⁰ bu nεε, ameniwa wi, Sankeribu, Asirin sina boko u gerua. U nεε, ma sōra ba ben naanε doke ba ka wāa Yerusalemu ka nuku sankiranu. ¹¹ Bu ku de Esekiasi u bu nōni wōke kpa u de bu gbi gōru ka nim nōrun sō ye u nεε, Gusunō ben Yinni u koo bu wōra wi, Asirin sina bokon nōman di. ¹² Ba n yē ma wi, Esekiasiwa u gungunu kōsuka ka Yinni Gusunōn yāku yee te? Ma u bu sōwa u nεε, yāku yee teeru tōnan miya ba ko n da de bu yiira bu Yinni Gusunō sā kpa bu nūn turare dōō dokea. ¹³ Adama be, ba n yaaye ye wi, Sankeribu ka win baababa ba bwesenu kpuro kua? Nin būnu nu kpīa nu bu yara saa win nōman di? ¹⁴ Bwese ni win baababa ba kam koosia sō, nin niren būna nu kpīa nu bu yakia win nōman di ben tii bu ka sere nεε, Gusunō ben Yinni u koo bu yakia. ¹⁵ Yen sō, bu ku de Esekiasi u bu nōni wōke kpa u

n bu gari seeyamə mesum. Bu ku nūn naanɛ ko. Domi bweseru garun būnu kun kpīa nu tu wəre win noman di, n kun mɛ win baababan noman di. Kaa sere gere Yudaban būnu?

¹⁶ Nge mɛya Sankeribun sɔmɔ be, ba Yinni Gusunɔ ka win sɔm kowo Esekiasi wəmmɔ.

Sankeribun sɔmɔbu

*ba Yinni Gusunɔ wəmmɔ
(I maa mɛerio Sinambu II, 19:14-19,
Esai 37:14-20)*

¹⁷ Sankeribu u tireru yorua u ka Gusunɔ Isireliban Yinni wəmmɛ. U nɛɛ, nge mɛ bwese ni nu tien būnu nu n kpīa nu nin tɔmbu wəre win noman di, nge mɛya Gusunɔ, Esekiasin Yinni u n maa kpɛ u bu wəra win noman di.

¹⁸ Ma Sankeribun sɔmɔ be, ba gbaramɔ ka dam ka Yudan barum bu ka tɔmbu nandasia be ba wāa gbāra ten sɔwɔ kpa bu wa bu wuu ge mwa. ¹⁹ Ba Gusunɔ Yerusalemugibun Yinnin gari mɔ nge bwese ni nu tien būu ni ba ka tii seka.

*Asirigibu ba duki yakikira
(I maa mɛerio Sinambu II, 19:15,35-
37, Esai 37:15,36-38)*

²⁰ Yera Esekiasi ka Gusunɔn sɔmɔ Esai, Amotin bii ba kanaru wəri gari yin sɔ ba Yinni Gusunɔ nɔɔgiru sue wəllɔ. ²¹ Yera Yinni Gusunɔ u gɔrado goo gɔra u Asirigibun sansani wəri u ben tabu durɔ wɔrugɔba ka ben tabu sinambu ka ben wirugibu go. Yera Asirin sina boko u gɔsira u wura win temɔ ka sekuru. Ma u da win būu dirɔ. Miya win tiin bibu ba na ba nūn kāasi ba go ka takobi.

²² Nge mɛya Yinni Gusunɔ u ka Esekiasi ka Yerusalemugibu faaba kua saa Sankeribun noman di ka sere be ba tie kpuron noman di. Ma u bu kɔsu be ba ka bu sikerɛnɛn sɔ. ²³ Tɔn dabira ta ra ka Yinni Gusunɔ kɛnu naawɛ Yerusalemuɔ kpa tu maa ka Esekiasin tii kɛɛ gobiginu naawa. Saa yen dɔma ten di, u yīsiru yarawa bwesenu kpuro sɔɔ.

*Esekiasin bandun kpeeru
(I maa mɛerio Sinambu II, 20:1-21,
Esai 38:1-8, 39)*

²⁴ Saa ye sɔɔ, Esekiasi u bara sere u gɔɔ turuku kua. Ma u Yinni Gusunɔ kana. Ma Yinni Gusunɔ u nūn wisa, ma u nūn sɔm maamaakiginu kua.

²⁵ Adama Esekiasi kun kue nge u durom wa Yinni Gusunɔn min di. Ma u tii sua. Yera Yinni Gusunɔ u bu mɔru seesi wi ka Yudaba ka Yerusalemugibu. ²⁶ Ye u wa mɛ, yera wi ka Yerusalemugibu ba tii kawa. Ma Yinni Gusunɔn mɔru ya doona ben min di Esekiasin waati ye sɔɔ.

²⁷ Esekiasi u dukia baka ka bɛɛɛ baka wa. U sii geesu ka wura ka kpee gobiginu ka turareba kasu ka tɛɛnu ka gāa bwese bweseka ye ya wā. ²⁸ U alikaman biranu kua, ma u tam kpam ka gum beru yenu kua ma u yaa sabenu baaniren gɔru kua ka sere nin dii yenu. ²⁹ Ma u tii wusu bania. U yaa sabenu wa dabi dabinu, ketɛba ka yāanu ka bonu. Domi Yinni Gusunɔ u nūn dukia baka wɛ.

³⁰ Wiya u maa Gihonin yeru gɛn nɔɔ ga wāa gungurun bera gia kɔrua, ma u nɔɔ kpɔɔ yaba Dafidin wuun sɔɔ duu yeru gia.

Ye Esekiasi u gɔru doke u ko kpuro, ya nūn koorawa. ³¹ Adama sanam mɛ Babilonin sina boko u sɔmɔbu mɔrisia u ka wa sɔm maamaaki ye Yinni Gusunɔ u mɔ Isireliɔ, yera Gusunɔ u Esekiasi deri u ka wa ye ya wāa win gɔruɔ.

³² Ye Esekiasi u kuan sukum ka nge mɛ u Gusunɔ sāwa ka naanɛ, ye kpuron gari yi yorua Gusunɔn sɔmɔ Esai, Amotin biin kāsinnun tireru sɔɔ ka maa Isireliba ka Yudaban sinambun faagin tireru sɔɔ.

³³ Esekiasi u kpuna u gu. Ma ba nūn sikua Dafidin bibun bweserun siku yerɔ bera gee n gunum bo. Yerusalemugibu ka Yudaba ba nūn gɔɔ swīiya. Yen biru, win bii Manase u bandu kɔsire kua.

33

Manase

*u kua Yudaban sina boko
(I maa mɛerio Sinambu II, 21:1-18)*

¹ Manase u mɔwa wɔɔ wəkura yiru sanam mɛ u bandu di Yudaɔ. Ma u

kua wɔ̄ weeraakuru ka nɔ̄bu ban te sɔ̄ Yerusalemuɔ. ² Kɔ̄sa u kua Yinni Gusunɔn nɔ̄ni sɔ̄. Bwese ni Yinni Gusunɔ u gira Isireliban wuswaan di nin kom kɔ̄sum mɛya u swɔ̄i. ³ U wure u gungunu seeya ni win tundo Esekiasi u kɔ̄suka. Ma u bɔ̄u wi ba mɔ̄ Baalin yɔ̄ku yenu kua ka bɔ̄u wi ba mɔ̄ Asitaaten bwɔ̄arokunu ni win tundo u raa kɔ̄suka. Ma u kperi ka sɔ̄ ka surun sɔ̄aru wɔ̄ri. ⁴ U bɔ̄u turanu bana Yinni Gusunɔn sɔ̄a yerɔ̄ tɛn mi Yinni Gusunɔ u win yɔ̄siru doke sere ka baadommaɔ. ⁵ U maa suru ka sɔ̄ ka kperin yɔ̄ku yenu kua sɔ̄a yee ten yaari yiru ye sɔ̄. ⁶ U dera ba ka win bii tɔn durɔ̄bu yɔ̄kuru kua Hinɔ̄mun wɔ̄waa. U ra ka wɛɛ ka guru winu sɔ̄roru ko kpa u dobo doboba ko. U gari sokobu yii be ba ra nɔ̄n sian gari sɔ̄. Ma u kɔ̄sa mɔ̄ u dɔ̄ ye ya Yinni Gusunɔn mɔ̄ru seeya. ⁷ U win bɔ̄un bwɔ̄aroku kua u yi Yinni Gusunɔn sɔ̄a yerɔ̄. N deema Yinni Gusunɔ u raa Dafidi ka win bii Salomɔ̄ sɔ̄wɔ̄a u nɛɛ, sɔ̄a yee teni ka Yerusalemu yeniwa na gɔ̄sa Isireliban suunu sɔ̄ ya n ka nɛn yɔ̄siru sɔ̄wɔ̄a sere ka baadommaɔ. ⁸ Na n maa Isireliba yaramɔ̄ saa ben tem di mɛ na ben baababa wɛ̄ bɔ̄ n gesi nɛn woodaba ka nɛn gere mɛm nɔ̄wammɛ ye na Mɔ̄wisi wɛ̄ u yorua. ⁹ Adama Manase u dera Yudaba ka Yerusalemuɔgibu ba ka Yinni Gusunɔ tonda, ma ba kɔ̄sa kua n kere bwese ni Yinni Gusunɔn tii u gira be Isireliban wuswaan di.

¹⁰ Yinni Gusunɔ u ka Manase ka win tɔmbu gari kua. Adama ba n nɔ̄n swaa daki. ¹¹ Yera Yinni Gusunɔ u Asirin sina bokon tabu sinambu gɔ̄ra ba Manase mwa ba yɔ̄ni doke, ma ba nɔ̄n bɔ̄kua ka sii gandun yɔ̄ni ba ka da Babiloniɔ. ¹² Sanam mɛ u wɔ̄a nuku sankiranu sɔ̄, yera u tii kawa Gusunɔ win baababan Yinnin wuswaaɔ. Ma u nɔ̄n kana. ¹³ Ma Yinni Gusunɔ u gɔ̄ru gɔ̄sia u win kanaru mwa, u ka nɔ̄n wura Yerusalemuɔ win bandu sɔ̄. Saa ye sɔ̄ra Manase u gia ma Gusunɔwa u sɔ̄a Yinni.

¹⁴ Yeniban biru, u gana bana Yerusalemun tɔ̄wɔ̄ Gihonin sɔ̄ duu yeru gia wɔ̄waa. Gana ye, ya dawa

sere kɔ̄nnɔ̄wɔ̄ ge ba mɔ̄ Swɛɛ. Ma ya ka Yerusalemun wɔ̄ bera ye ba mɔ̄ Ofeli sikerena. U dera gana ye, ya gunia too. Ma u tabu sinambu doke Yudan wuu si su gbɔ̄ranu mɔ̄ kpuro sɔ̄. ¹⁵ Ma u tɔn tukobun bɔ̄nun bwɔ̄arokunu ka win tiiguu ge, ni u raa doke Yinni Gusunɔn sɔ̄a yerɔ̄ kpuro wuna ka sere bɔ̄u yɔ̄ku yee ni u bana Yinni Gusunɔn sɔ̄a yerun guurɔ̄ Yerusalemuɔ. Ma u nu kasi kua wuun biruɔ. ¹⁶ Yera u Yinni Gusunɔn yɔ̄ku yeru wesia sɔ̄a yerɔ̄. Ma u siarabun yɔ̄kunu kua. U Yudaba wooda wɛ̄ bu Gusunɔ Isireliban Yinni wi turo sɔ̄. ¹⁷ Saa ye sɔ̄, tɔmba yɔ̄kunu mɔ̄ gungunɔ, adama Gusunɔ ben Yinniwa ba nu kuammɛ.

¹⁸ Ye Manase u kuan sukum ka kana te u kua ka Yinni Gusunɔn gari yi win sɔ̄mɔ̄bu ba nɔ̄n sɔ̄wɔ̄a, ye kpuro ya yorua Isireliban sinambun faagin tireru sɔ̄. ¹⁹ Win kanaru ka nge mɛ Yinni Gusunɔ u nɔ̄n wurari ka win toranu ka gunguu ni u kua ka mɛm nɔ̄bu sari te u kua ka sere bwɔ̄aroku ni u seka ma u nu gira u sɔ̄wɔ̄a u sere tii kawa, ye kpuron gari yi yorua Hosain tireru sɔ̄. ²⁰ Yen biruwa Manase u kpuna u gu. Ma ba nɔ̄n sikua win tiin dirɔ̄. Ma win bii Amɔ̄ u bandu kɔ̄sire kua.

*Amɔ̄ u kua sina boko Yudaɔ
(I maa mɛriɔ Sinambu II, 21:19-26)*

²¹ Wɔ̄ yɛnda yiruwa Amɔ̄ u mɔ̄ sanam mɛ u bandu di. Ma u kua wɔ̄ yiru ban te sɔ̄ Yerusalemuɔ. ²² Kɔ̄sa u kua Yinni Gusunɔn nɔ̄ni sɔ̄ nge win tundo Manase. U bwɔ̄aroku ni Manase u kua kpuro yɔ̄kuru kua u sɔ̄wɔ̄a. ²³ U n tii kawe Yinni Gusunɔn wuswaaɔ nge mɛ win tundo u tii kawa. Adama u win toranu sosimɔ̄wa u dɔ̄. ²⁴ Win sɔ̄m kowobu ba nɔ̄n seesi ma ba nɔ̄n go win dirɔ̄. ²⁵ Adama be ba nɔ̄n seesi ba go mi, tɔmba maa ben tii so ba go. Ma ba win bii Yosiasi kɔ̄sire kua bandu sɔ̄.

34

Yosiasi

*u kua Yudaban sina boko
(I maa mɛriɔ Sinambu II, 22:1-2,
23:4-20)*

1 Wɔɔ nɔɔba itawa Yosiasi u mɔ sanam mɛ u bandu di. Ma u kua wɔɔ tɛna ka tia bandu sɔɔ Yerusalemuɔ. 2 Gea u kua Yinni Gusunɔn nɔni sɔɔ. Win sikado Dafidin yira sɔɔra u sɔa mam mam. U n̄ yen gam gere.

3 Win bandun wɔɔ nɔɔba itase sɔɔ, sanam mɛ u sɔa aluwaasi, u Gusunɔ win sikado Dafidin Yinni kasum wɔri. Win bandun wɔɔ wɔkura yiruse sɔɔ, u Yerusalemu ka Yuda dɛɛrasiabu torua. U gunguu n̄n mi ba ra b̄nu s̄a kɔsuka ka nin bw̄aroku bwese bweseka. 4 Ba b̄u wi ba m̄ Baalin yaku yenu kɔsuka win wuswaaɔ. Ma u bw̄aroku ni ba kua sɔɔn s̄ ka ni ba kua ka s̄i gandu kɔsuka. U dera ba nu munkawa ma ba nin k̄ki gura ba wisi be ba nu s̄amɔn sikan wɔllɔ. 5 Ma u b̄u yaku kowobun kukunu sikia u d̄ɔ doke ben yaku yenɔ. Nge mɛya u ka Yuda ka Yerusalemu dɛɛrasia.

6 Manasen wusu sɔɔ ka Efaraimugisɔ ka Simɛɔgisɔ ka Nɛfitaligisɔ si su kua bansu, u b̄u yaku yenu kɔsukawa 7 ma u bw̄arokunu surura ma ba nu kɔsuka muku muku nu kua tua. Mɛya u maa bw̄aroku ni ba kua sɔɔn s̄ kɔsuka Isireliban tem kpuro sɔɔ. Ma u gɔsira u wura Yerusalemuɔ.

Yaku kowo tɔnwero

*u woodan tireru wa
(I maa mɛrio Sinambu II, 22:3-10)*

8 Yosiasin bandun wɔɔ yendu yiru sarise sɔɔ, sanam mɛ u tem mɛ, ka Yinni Gusunɔn sɔa yee te dɛɛrasia u kpa, yera u Safani, Asalian bii gɔra ka Maaseya wi u sɔa wuun guro guro ka Yoasi, Yoakasin bii wi u sɔa tire bero bu ka Gusunɔ win Yinnin sɔa yeru sɔmɛ. 9 Tɔn be kpuro ba da yaku kowo tɔnwero Hilikiyan mi. Ma ba n̄n gobi w̄ yi Lefiba ba raa mwɛera Yinni Gusunɔn sɔa yerun s̄ saa Manasen tem di ka Efaraimun tem di ka Yudaban min di ka Isireliba kpuron min di ka Benyamɛn tem di ka sere Yerusalemugibun min di. 10 Be ba sɔmbu te kpare bera ba gobi yi n̄mu sɔndia ma ba yi sɔm kowobu w̄ be ba sɔa yee te sɔmmɔ. 11 Bera d̄a d̄akobu ka banɔbu. Gobi yiya ba koo ka kpee bakanu dwe ka d̄a ye ba koo ka dia kpe ye Yudaban sinamba

sanka. 12 Tɔn be, ba sɔmburu kuawa ka naanɛ. Yasati ka Abudiasi be ba sɔa Lefiba, Mɛrarin bweseru sɔɔ ka Sakari ka Mɛsulamu, Kehatin bweseru sɔɔ, bera ba bu kpare. 13 Lefi be ba womusu ka dweebu ȳ, bera ba ra maa be ba ra sɔmunu sue n̄ni doke ka sere maa sɔa yee ten sɔm bwese bwesekan kowobu. Ma Lefiba gabu ba sɔa tire yorobu ka sɔman guro gurobu. Gaba maa sɔa kɔnnɔn kɔsobu.

14 Sanam mɛ ba da bu ka gobi yi sua yi ba w̄ Yinni Gusunɔn sɔa yerun s̄, yera yaku kowo Hilikiya u woodan tireru wa t̄e Yinni Gusunɔ u raa Mɔwisi w̄. 15 Yera Hilikiya u Safani, tire yoro sɔɔwa u nɛɛ, na woodan tireru wa Yinni Gusunɔn sɔa yerɔ. Ma Hilikiya u tu suama u Safani w̄. 16 Ma Safani u tire te sua u ka sina boko daawa. Ma u n̄n sɔɔwa u nɛɛ, wunɛn sɔm kowobu ba kua kpuro ye a bu yiire. 17 Ba tɔn be a sɔa yee ten sɔmburu n̄mu sɔndia ka tɔn be ba sɔma m̄ mi, gobi yi w̄.

18 Yen biru, yaku kowo Hilikiya u maa man tireru garu w̄.

Ma Safani u tu gara sina bokon wuswaaɔ.

Yosiasi u tɔmbu gɔra

*bu bikiaru ko Huludan mi
(I maa mɛrio Sinambu II, 22:11-20a)*

19 Sanam mɛ sina boko u wooda yen gari nua, yera u win ȳnu n̄nua u karana nuku sankiranun s̄. 20 Yera sina boko u Hilikiya ka Akikamu, Safanin bii ka Abudoni, Miseen bii ka tire yoro Safani ka Asaya win sɔm kowo sɔɔwa u nɛɛ, 21 i doo i bikiaru ko Yinni Gusunɔn mi Isireliba ka Yuda be ba tien s̄ tire te sa wa minin garin s̄. Domi Yinni Gusunɔ u ka sun m̄ru m̄ ya kp̄ ȳn s̄ besɛn baababa ba n̄ win gari mɛm nɔɔwɛ. Ba n̄ kue nge mɛ ya yorua woodan tire te sɔɔ.

22 Hilikiya ka tɔn be sina boko u gɔsa mi, ba da Gusunɔn sɔmɔ tɔn kurɔ Huludan mi. Huluda wi, u sɔawa Salumun kurɔ, Tokehatin bii, Hasira wi u ra sɔa ȳnu kɔsun debubu. Huluda wi, u w̄awa Yerusalemun wɔɔ beri kpaaɔ. Sanam mɛ ba n̄n sɔɔwa ye ba k̄, 23 yera u bu wisa u nɛɛ, amɛniwa

Gusunə Isireliban Yinni u gerua. U nεε, i durə wi u bεε gərɪma sɔwə i nεε, ²⁴ u koo de kōsa ka bōri yi tem mən tambu deema yi yi yorua tireru sɔɔ tɛ i gara Yudaban sina bokon wuswaaɔ. ²⁵ Domi ba nūn biru kisi ba da ba būnu turare dɔɔ dokeammε. Ma ba win mərɪ seeya ka bwāaroku ni ba tii kua ba sāmə. Yen sɔ, u ko n ka tem mən tambu mərɪ sāawa, ya n̄ suremə. ²⁶⁻²⁷ Adama i ko i Yudaban sina boko wi u bεε gərɪma i ka bikiaru ko Yinni Gusunən mi sɔ i nεε, Gusunə Isireliban Yinni u nεε, u win kanaru mwa. Domi ye u win woodan gari yi nua, yi win gōru taare wē, ma u tii kawa Gusunən wuswaaɔ, ma u win yaberu nɛnuu u karana nuku sankiranun sɔ, ma u swī wi, Gusunən wuswaaɔ. ²⁸ Tē, Gusunə wi, u koo de u gbi bəri yendu sɔɔ kpa bu nūn sike win sikirə. Win nən̄i kun wahala ye wasi ye u koo de yu Yerusalemu ka yen tambu deema.

Yosiasi u wure u ka Gusunə

arukawani bəkua
(*I maa mεerio Sinambu II, 22:20b-23:3*)

Yera Hilikiya ka wigibu ba ka sina boko gari yi daawa. ²⁹ Ma sina boko u gəra bu Yudaba ka Yerusalemun guro gurobu kpuro menna. ³⁰ Yen biru, u da Yinni Gusunən sāa yerə ka Yudaba ka Yerusalemugibu kpuro ka yāku kowobu ka Lefiba tambu kpuro gesi, saa bukurobun di n ka da bibə. Ma u be kpuro Yinni Gusunən woodan tire te garia te ba wa sāa yee ten mi. ³¹ Yera sina boko u yōra win turaru wəllə, ma u ka Yinni Gusunə arukawani bəkua u nεε, u koo wi, Yinni Gusunən woodaba ka win gere swīwa ka win gōru kpuro ka win bwēra kpuro kpa u ka gari yi mēm nəwə yi ba yorua woodan tire te sɔɔ. ³² Ma u dera tən be ba wāa Yerusalemu ka Benyamεen temə ba dua arukawani ye sɔɔ. Ma ba kua nge mε Gusunə ben baababan Yinnin arukawani ye, ya gerumə. ³³ Yosiasi u būnun bwāarokunu kəsuka ni Isireliba ba waama tem tukum di. Ma u be ba wāa Isireliə kpuro tilasi kua bu ka Gusunə ben Yinni sã. Win

wāarun tōru kpuro sɔɔ, ba n̄ gere Yinni Gusunən yiran di.

35

Yosiasi

u Gə sararibun tōɔ bakaru di
(*I maa mεerio Sinambu II, 23:21-23*)

¹ Yosiasi u Gə sararibun tōɔ bakaru di Yerusalemu Yinni Gusunən sɔ. Ba ten yāku yeε sakirawa wōn suru gbiikoon sɔɔ wəkura n̄n̄ese sɔɔ. ² U yāku kowobu doke ben sɔmburu sɔɔ. Ma u bu dam kã bu ka Yinni Gusunən sāa yerun sɔmburu ko. ³ U Lefi be ba gəsa n̄n̄em Yinni Gusunən sɔ ba Isireliba keu sɔsɪmə sɔwə u nεε, i Yinni Gusunən woodan kpakoro dεera te dokeo sāa yerə tɛ Salomə Dafidi Isireliban sina bokon bii u bana. I n̄ maa tu suamə senə. I de bεε ka bεen tambu i Gusunə bεen Yinni sã. ⁴ I de i n̄ sɔɔru sāa yenu ka yenu ka nge mε Dafidi Isireliban sina boko ka win bii Salomə ba bεε bənu kua ba yorua. ⁵ I de i bεen ayeru mwa sāa yerə yenu ka yenu nge mε ba bεen mero bisibu Lefiba bənu sāa. ⁶ Bεeya i ko i Gə sararibun yāku yeε sakiri. Yen sɔ, i de i tii dεerasia, kpa i ten sɔɔru ko bεen mero bisibun sɔ nge mε Yinni Gusunə u Məwisi wooda wē.

⁷ Yosiasi u tən be ba wāa mi yāanu ka bonu wē nərəbun suba tɛna (30.000) ka sere keteba nərəbun suba ita (3.000) bu ka ye kpuro Gə sararibun tōɔ bakaru ko. Yaa sabe ni kpuro nu weewa sina bokon arumanin di. ⁸ Win sina bwāabu ba tambu ka yāku kowobu ka Lefiba kēnu kã ka nuku tia. Ma sāa yerun wirugibu, Hilikiya ka Sakari ka Yehieli ba yāku kowobu yāanu nərəbun suba yiru ka nata (2.600) ka sere keteba gooba wunəbu (300) wē. ⁹ Konania ka Semaya ka Netanēli ka ben mero bisibu Lefiban wirugibu, Hasabia ka Yeyeli ka Yosabadi ba Lefiba yāanu nərəbun suba nəbu (5.000) ka keteba nεera wunəbu (500) wē. ¹⁰ Wee nge mε ba tōɔ baka ten kpunaa koosina. Yāku kowobu ka Lefiba ba ben ayeru sua wuu wuuka nge mε sina boko u gerua. ¹¹ Ba Gə sararibun yeε go. Ma yāku kowobu ba yem yēkamə mε

Lefiba ba bu tīimə. Yen biru, ma Lefi be, ba yεε yi kokumə. ¹² Ba yāku dōo mwaararuginun yεε yi nenem bu ka ye tambu wē yenu ka yenu kpa bu ka ye Yinni Gusunə yākuru kua nge mε ba yorua woodan tireru sōo te Yinni Gusunə u Məwisi wē. Nge mεya ba maa kua ka ketεba. ¹³ Ba Gəo sararibun yāku yaa ye wōowa nge mε wooda ya gerua. Yen biru, ba yaa ye ba wīa nenem Yinni Gusunən sōo yikua. Ma ba yande ye tambu kpuro bənu kua. ¹⁴ Yen biruwa ba ben tiigia ka yāku kowobugia yikua. Domi yāku kowo Aronin bibu ba səmburu kua sere ka wōkurə. Ba yāku dōo mwaararuginu ka yaa gum yākunu mō. Yen sōna Lefiba ba bu yaa yikuammε. ¹⁵ Wom kowo Asafun bibu ba wāa ben ayerə nge mε Dafidi ka Asafu ka Hemani ka Yedutum, sina bokon bwisi kēo ba wooda yi. Ma kənnən kōsobu ba yō kənnə baageren mi. Ba n̄ doone ben ayerun di, domi Lefiba ba bu ben dīanu kuammε. ¹⁶ Nge mεya ba kpunaa yi dāma te, bu ka Gəo sararibun tōo bakaru di, kpa bu yāku dōo mwaararuginu ko Yinni Gusunən yāku yerə nge mε sina boko u wooda yi.

¹⁷ Isireli be ba wāa mi kpuro ba Gəo sararibun tōo bakaru di dāma te, ma ba pēε ye ba kun seeyatia doken tōo bakaru di sōo nəba yiru.

¹⁸ Saa Gusunən səmə Samuēlin waatin di sere n̄ ka gisə girari, ba n̄ Gəo sararibun tōo bakaru garu diire mε Isireliə. Mεya sina boko goo maa sari Isireliə wi u Gəo sararibun tōo bakaru diire nge Yosiasu ka yāku kowobu ka Lefiba ka Yudaba ka Isireliba be ba wāa Yerusalemə dāma te. ¹⁹ Yosiasin bandun wōo yendu yiru sarise səra ba Gəo sararibun tōo baka te di.

Yosiasin bandun kpeeru

(I maa mεerio Sinambu II, 23:28-30)

²⁰ Ye Yosiasu u Yinni Gusunən sāa yee te sənwa u kpa, yen biruwa Egibitin sunə Neko u seewa u tabu dāo Kaakemisio, daa te ba mō Efaratio. Yera Yosiasu u seewa u n̄n wərim da mi. ²¹ Yera Neko u n̄n səməbu gəria u nεε, mba n̄ sun məsinε nε ka wunε

Yudaban sina boko. Domi n̄ n̄ wunε na tabu wərim wee gisə. Yenu ge ga ka man tabu mō, gera na wərim dāo. Yinni Gusunəwa u man sōowa u nεε, n̄ doo fuuku. Yen sō, a ku ka Gusunə gabirina wi u ka man wāa, kpa u ku raa nun kam koosia. ²² Adama Yosiasu u yina u n̄n deri. U n̄ Nekon gari yi wure yi yi wee Yinni Gusunən min di. Ma u tii kəsa bu ku ka n̄n tubu. U da u Neko tabu wəri wəwəo ye ba mō Megido. ²³ Yera tən towobu ba Yosiasu twee. Ma u win səm kowobu sōowa u nεε, i ka man doonə minin di, domi ba man mεera kua ya kpā.

²⁴ Win səm kowobu ba n̄n sua saa win tabu kēken di ma ba n̄n doke win tabu kēkε gaa sōo ba ka da Yerusalemə. Ma u kpuna u gu. Ma ba n̄n sikua win baababan sikaə. Ma Yudaba ka Yerusalemugibu ba win gəo swī.

²⁵ Yeremi u gəo swī Yosiasin sō. Ma wom kowobu, tən durəbu ka tən kurəbu ba Yosiasu doke gəo swīin womusu sōo sere ka gisə. Su kua wororu Isireliə. Womu si, su wāa ben gəo swīin womusun tireru sōo.

²⁶⁻²⁷ Ye Yosiasu u kuan sukum, ye u gbia u kua ka ye u kua dāku te, ka nge mε u Gusunə sāwa ka naane nge mε Yinni Gusunən woodan tirera gerua, ye kpuron gari yi yorua Isireliba ka Yudaban sinambun faagin tireru sōo.

Yoakasi ka Yoyakimu

ka Yoyakini ba bandu di

ba wēena

(I maa mεerio Sinambu II, 23:30-24:17)

36

¹ Təmba Yoakasi, Yosiasin bii sua ma ba n̄n kua sunə win tundon ayerə Yerusalemə. ² Yoakasi u məwa wōo yenda ita sanam mε u bandu di Yudaə. Ma u kua suru ita ban te sōo Yerusalemə. ³ Egibitin sunəwa u n̄n bandu yara. Ma u win tambu sii geesun tənnu ita ka wuran kilo tənə bure bu kəsia wōo ka wōo. ⁴ Yen biruwa u Yoakasi win wənə, Eliakimu sua u kəsire kua bandu sōo. Ma u

nùn yīsi kpaaru kã Yoyakimu. Ma u Yoakasi sua u ka da Egibitiã.

Yoyakimu

u kua Yudaban sina boko

⁵ Yoyakimu u mɔwa wɔɔ yenda nɔɔbu sanam mɛ u bandu di Yudaɔ, ma u kua wɔɔ wɔkura tia bandu sɔɔ. Kɔsa u kua Gusunɔ win Yinnin nɔni sɔɔ. ⁶ Yera sɔɔ teeru Babilonin sina boko, Nebukanɛsaa u na u Yoyakimu tabu wɔri. Ma u nùn mwa u bɔkua ka sii gandun yɔni u ka da Babiloniã. ⁷ Nebukanɛsaa u Yinni Gusunɔn sãa yerun dendi yãnu gura u ka da u yi win sina kpaarɔ.

⁸ Ye Yoyakimu u kuan sukum ka kɔsa ye u kua, ye kpuron gari yi yorua Isireliba ka Yudaban sinambun faagin tireru sɔɔ. Yen biru, win bii Yoyakiniwa u bandu kɔsire kua.

Yoyakini

u kua Yudaban sina boko

⁹ Wɔɔ nɔɔba itawa * Yoyakini u mɔ saa ye u bandu di. Ma u kua suru ita ka sɔɔ wɔkuru ban te sɔɔ Yerusalemuɔ. Kɔsa u kua Yinni Gusunɔn nɔni sɔɔ. ¹⁰ Ye n kua wɔɔ kpɔɔ, yera Nebukanɛsaa Babilonin sina boko u na u Yoyakini mwa u ka da Babiloniã. Ma u Yinni Gusunɔn sãa yerun dendi yãnu ganu gura. Ma u Yoyakinin baa yãkabu Sedesiasi kua sunɔ Yudaban suunu sɔɔ Yerusalemuɔ.

Sedesiasi u bandu di Yudaɔ

(I maa mɛerio Sinambu II, 24:18-25:21, Yereimi 39:1-10, 52:1-27)

¹¹ Sedesiasi u mɔwa wɔɔ yenda tia sanam mɛ u bandu di Yudaɔ. Ma u kua wɔɔ wɔkura tia ban te sɔɔ Yerusalemuɔ. ¹² Kɔsa u kua Gusunɔ win Yinnin wuswaaɔ. U n tii kawɛ Gusunɔn sɔmɔ Yereimin wuswaaɔ wi u ra nùn Yinni Gusunɔn gari sɔ. ¹³ U swaa taaya, ma u gɔru bɔbia. U n win gɔru wesie Gusunɔ Isireliban Yinnin mi gia. U mam Nebukanɛsaa seesiwa wi u nùn bɔrusia ka Yinni Gusunɔn yīsiru sanam mɛ ba arukawani bɔkumɔ. ¹⁴ Yãku kowobun wirugibu ka Yuda be ba tie kpuro ba kɔsa kua ya kpã. Domi ba tɔn tukobun komanu

swīi. Ma ba Yinni Gusunɔn sãa yeru disi doke te u gɔsa Yerusalemuɔ. ¹⁵ N deema Gusunɔ ben baababan Yinni wi, u bu kirɔ kua yee yellun di saa win sɔmɔbun min di. Domi u kī u win tɔmbu ka win sãa yee te faaba ko. ¹⁶ Adama ba Yinni Gusunɔn sɔmɔ be yɛɛ ba yaakoru koosi. Ba ben gari atafiru kua sere Yinni Gusunɔn tii u ka bu mɔru kua ye ba n kpɛ bu suresia. ¹⁷ Yera Yinni Gusunɔ u dera Nebukanɛsaa, Babilonin sina boko u bu tabu wɔri, ma u ben aluwaasiba takobinu sɔkura u go ben sãa yerɔ. U n goo deri, aluwaasiba ka wɔndiaba ka durɔ takɔnu. Be kpurowa Yinni Gusunɔ u bɛri win nɔmaa. ¹⁸ Nebukanɛsaa u Yinni Gusunɔn sãa yerun arumani gura baka ka piibu ka ben sina kpaarun arumani ka sina bokon tiigia ka sere maa win sina bwãabugia. ¹⁹ Ma ba Yinni Gusunɔn sãa yeru ka Yerusalemun dii geenu dɔɔ sɔka. Ma ba yen gãa geenu kɔsuka. Ma ba yen gbāraru sura. ²⁰ Nebukanɛsaa u be ba n go tabu sɔɔ gura u ka da Babiloniã. Ma ba kua wi ka win bibun yobu sere Pɛɛsiba ba ka bandu di. ²¹ Nge mɛya Yinni Gusunɔn gari yi ka kooru yi win sɔmɔ Yereimi u raa gerua u nɛɛ, ba koo Yudaba yoru mwa kpa tem mɛ, mu wa mu sanam wɛragim di kpa mu wɛra sere wɔɔ wata ka wɔkuru, wahala ye mu raa wan sɔ.

Sirusi u Yudaba wooda wɛ

bu wura ben temɔ

²² Sirusi, Pɛɛsin sina bokon bandun wɔɔ gbiikuu sɔɔ, yera Yinni Gusunɔ u gɔru doke u win gari yibia yi u raa gerua saa win gɔro Yereimin nɔɔn di. Ma u doke Sirusin gɔruɔ bu ka gari yini yore. Ma ba yi kpara win tem kpuro sɔɔ. ²³ Yi nɛɛ, ameniwa Sirusi, Pɛɛsin sina boko u gerua. U nɛɛ, Gusunɔ Wɔrukoo u man handunian bannu kpuro wɛ. Ma u man yiire n nùn sãa yeru bania Yerusalemuɔ Yudaban temɔ. Yen sɔ, be ba sãa Isireliba kpuro bu wuro Yerusalemuɔ kpa Gusunɔ ben Yinni u n ka bu wãa.

* **36:9** wɔɔ nɔɔba itawa - Sinambu II, 24:8 ya nɛɛ, Yoyakini u mɔwa wɔɔ wɔkura nɔɔbu ka ita sanam mɛ u bandu di.

ESIDARASI

Esidarasin tireru, Isireliban bandun gari yirusen mi n tiewa ta fεerisi. Tire ten gari sun sōmōwa nge mε Yuu be ba raa yoru mwεera ba ka da Babiloniō ben gaba ka wurama yorun di Yerusalemuō. Beya ba wure ba Yinni Gusunōn sāaru seeya. N deema Babilonin sina boko Sirusiwa u wooda ye wē ba ka wurama Yerusalemuō ba Yinni Gusunōn sāa yeru seeya.

Yeniban biru sina boko Aatasesi u dera Yuu gabu ba maa gōsirama Babilonin di ba wurama Yerusalemuō. Esidarasiwa u sāa ben kparo. Esidarasi wi, u Yinni Gusunōn woodan yēru mō. U dera ba gāa dabinu sōnwa sāarun swaa sōō ka ben wāasinaa sōō.

Tire ten kpunaa

1. Isireli be ba gbia ba wurama yorun di, wiru 1n di sere wiru 2.
2. Isireliba ba wure ba Yinni Gusunōn sāa yeru seeya, wiru 3n di sere wiru 6.
3. Esidarasi u gōsirama Yerusalemuō ka Yuu gabu, wiru 7n di sere wiru 10.

Sirusi u Yudaba wooda wē bu wura ben temō

¹ Sirusi Pεεsin sina bokon bandun wōō gbiikuu sōō, Yinni Gusunō u gōru doke u win gari yibia yi u raa gerua saa win sōmō Yereimin nōon di. Ma u doke Sirusin gōruō bu ka gari yini yore. Ma ba yi kpara win tem kpuro sōō. ² Yi nεε, ameniwa Sirusi Pεεsin sina boko u gerua. U nεε, Wεrukoo u man handunian bannu kpuro wē. Ma u man yiire n nūn sāa yeru bania Yerusalemuō Yudaban temō. ³ Yen sō, be ba sāa Isireliba kpuro bu doo Yerusalemuō kpa bu Gusunō ben Yinni sāa yeru bania mi, domi miya ba ra nūn yākuru kue. Kpa u n ka bu wāa. ⁴ Bēn mi Isireli be ba tie ba wāa kpuro ba koo bu somiwa ka sii geesu ka wura ka yaa sabenu ka gāa nūn bukata ba ko n mō ka sere maa kēε ni ba koo wē ka kīru sāa yee ten banan sō.

⁵ Saa ye sōōra Yudaba ka Benyamεεban yenu yērobu ka yāku kowobu ka Lefiba ba sōōru kua, be kpuro gesi, be Yinni Gusunō u seeya bu ka da bu win sāa yeru bani Yerusalemuō. ⁶ Bēn mi ba raa wāa, ma ba bu somi ka dendi yāa wuraginu ka sii geesuginu ka yaa sabenu ka gāa nūn bukata ba ko n mō mō ka gāa geenu kpuro gesi ka sere kēε ni ba wē ka kīru.

⁷ Ma sina boko Sirusi u bu Yinni Gusunōn sāa yerun dendi yānu kpuro wesia ni Nεbukanesaa u raa gurama Yerusalemun di u ka da u yii win būu dirō. ⁸ Sirusi wi, u dera win arumani bero Miteredati u ye kpuro gurama ma u ye gara u Sesibasaa wē wi u sāa Yudaban sina bii turo. ⁹ Ye u bu wesia mi, yera gbēε wuraginu tena ka gbēε sii geesuginu nōrōbu (1.000) ka wobunu tena tia sari ¹⁰ ka nōri wuragii tena ka nōri sii geesugii nεεru ka wākuru (410) ka sere dendi yānu ganu nōrōbu (1.000). ¹¹ Dendi yāa ni kpuro ni ba kua ka wura ka sii geesu, yen geera kuawa nōrōbun suba nōōbu ka nεεru (5.400). Sesibasaa u ka ye kpuro da sanam mε be, Isireli be ba yoru mwεera ba wurō Yerusalemuō.

Yuu be ba wurama

Yerusalemuō

2

¹ Isireli be Nεbukanesaa Babilonin sina boko u yoru mwεera u ka da Babiloniō ben dabira wurama Yerusalemuō Yudā ma ben baawure u da u sina win wuuō. ² Tōn be ba bu kpare ba ka wurama Yerusalemuō mi, bera Sorobabeli ka Yosue ka Nεemi ka Seraya ka Relaya ka Maadose ka Bilisani ka Misipaa ka Bigifai ka Rehumu ka Baana. Isireli be kpuron geeru wee bwese kera ka bwese kera.

³ Pareōsin bweseru sōō, ba sāawa tōmbu nōrōbun suba yiru ka wunōbu ka wata ka wākura yiru (2.172).

⁴ Sefatian bweseru sōō, ba sāawa tōmbu gooba wunōbu ka wata ka wākura yiru (372).

⁵ Arasin bweseru sōō, ba sāawa tōmbu nata ka wunōbu ka wata ka wākura nōōbu (775).

- 6 Parati Məabun bweseru səə, ba s̄awa t̄ambu n̄ər̄abun suba yiru ka n̄en̄e ka w̄əkura yiru (2.812). T̄an be, ba s̄awa Yoabu ka Yosuen sikadominu.
- 7 Elamun bweseru səə, ba s̄awa t̄ambu n̄ər̄abu ka goobu ka weeraakuru ka n̄n̄e (1.254).
- 8 Satun bweseru səə, ba s̄awa t̄ambu n̄en̄e ka wun̄əbu ka weeru ka n̄əbu (945).
- 9 Sakain bweseru səə, ba s̄awa t̄ambu nata ka wun̄əbu ka wata (760).
- 10 Banin bweseru səə, ba s̄awa t̄ambu nata ka weeru ka yiru (642).
- 11 Bebain bweseru səə, ba s̄awa t̄ambu nata ka yenda ita (623).
- 12 Asigadin bweseru səə, ba s̄awa t̄ambu n̄ər̄abu ka goobu ka yenda yiru (1.222).
- 13 Adonikamun bweseru səə, ba s̄awa t̄ambu nata ka wata ka n̄əba tia (666).
- 14 Bigifain bweseru səə, ba s̄awa t̄ambu n̄ər̄abun suba yiru ka weeraakuru ka n̄əba tia (2.056).
- 15 Adinin bweseru səə, ba s̄awa t̄ambu n̄er̄u ka weeraakuru ka n̄n̄e (454).
- 16 Atēen bweseru səə, be ba s̄a Es-ekiasin yenugibu ba s̄awa t̄ambu wun̄əbu yiru sari.
- 17 Besain bweseru səə, ba s̄awa t̄ambu gooba wun̄əbu ka yenda ita (323).
- 18 Yoran bweseru səə, ba s̄awa t̄ambu wun̄əbu ka w̄əkura yiru (112).
- 19 Hasun bweseru səə, ba s̄awa t̄ambu goobu ka yenda ita (223).
- 20 Gibaan bweseru səə, ba s̄awa t̄ambu w̄en̄e ka w̄əkura n̄əbu.
- 21 Betelehemugibu ba s̄awa t̄ambu wunaa teeru ka ita (123).
- 22 Netofagibu ba s̄awa t̄ambu weeraakuru ka n̄əba tia.
- 23 Anat̄ətuḡibu ba s̄awa t̄ambu wunaa teeru ka n̄əba ita (128).
- 24 Asimafetigibu, ba s̄awa t̄ambu weeru ka yiru.
- 25 Kiriati Arimugibu ka Kefiragibu ka Beer̄ətuḡibu ba s̄awa t̄ambu nata ka wun̄əbu ka weeru ka ita (743).
- 26 Ramagibu ka Gebagibu ba s̄awa t̄ambu nata ka yenda tia (621).
- 27 Mikimasigibu ba s̄awa t̄ambu wunaa teeru ka yiru (122).
- 28 Beteligibu ka Ayigibu ba s̄awa t̄ambu goobu ka yenda ita (223).
- 29 N̄ebogibu ba s̄awa t̄ambu weeraakuru ka yiru.
- 30 Magibisigibu ba s̄awa t̄ambu wunaa weeru ka w̄əkura n̄əbu ka tia (156).
- 31 Elamu goon bweseru səə maa, ba s̄awa t̄ambu n̄ər̄abu ka goobu ka weeraakuru ka n̄n̄e (1.254).
- 32 Harimun bibun bweseru səə, ba s̄awa t̄ambu gooba wun̄əbu ka yendu (320).
- 33 Lodugibu ka Hadidigibu ka On̄əḡibu ba s̄awa t̄ambu nata ka wunaa teeru ka n̄əbu (725).
- 34 Yerikogibu ba s̄awa t̄ambu gooba wun̄əbu ka weeru ka n̄əbu (345).
- 35 Senaagibu ba s̄awa t̄ambu n̄ər̄abun suba ita ka nata ka tena (3.630).
- 36 Ȳaku kowobu Lefiban bweseru səə be ba s̄a Yedayan bibu be ba s̄a Yosuen yenugibu, ba s̄awa t̄ambu n̄en̄e ka wunaa wata ka w̄əkura ita (973).
- 37 Im̄erin bibu ba s̄awa t̄ambu n̄ər̄abu ka weeraakuru ka yiru (1.052).
- 38 Pasurin bibu ba s̄awa t̄ambu n̄ər̄abu ka goobu ka weeru ka n̄əba yiru (1.247).
- 39 Harimun bibu ba s̄awa t̄ambu n̄ər̄abu ka w̄əkura n̄əbu ka yiru (1.017).
- 40 Lefiba səə, be ba s̄a Yosue ka Kadimieli, Hodafian sikadominu, ba s̄awa t̄ambu wata ka w̄əkura n̄n̄e (74).
- 41 Lefi be səə, be ba s̄a wom kowobu Asafun sikadominu ba s̄awa t̄ambu wunaa teeru ka n̄əba ita (128).
- 42 Lefi be səə, be ba ra s̄a yerun k̄ənn̄əsu k̄ōsu, bera Salumun debu-minu ka Atēe ka Talum̄əə ka Akubu ka Hatita ka Sobai. Be kpuro ba s̄awa t̄ambu wunaa teeru ka w̄əkura n̄əbu ka n̄n̄e (139).
- 43 Be ba w̄a Netinin bweseru səə, ben sikadobara Sisa, ka Hasufa ka Tab̄ətu 44 ka Ker̄əsi ka S̄iaa ka Padoni 45 ka Lebana ka Hagaba ka Akubu 46 ka Hagabu ka Samulai ka Hananu 47 ka Gideli ka Gasara ka Reaya 48 ka Resini ka Nekoda ka Gasamu 49 ka Usa ka Paseaki ka Besai 50 ka Asina

ka Mehunimu ka Nefusimu ⁵¹ ka Bakibuki ka Hakufa ka Haahuru ⁵² ka Basilutu ka Mehida ka Haasa ⁵³ ka Baakosi ka Sisera ka Tamaa ⁵⁴ ka Netisa ka Hatifa.

⁵⁵ Be ba sāa Salomōn sām kowobun bibun sikadoba, bera Sotai ka Sofereti ka Peruda ⁵⁶ ka Yaala ka Daakoni ka Gideli ⁵⁷ ka Sefatia ka Hatili ka Pokereti Hatisebaimu ka Ami.

⁵⁸ Salomōn sām kowo ben bibu ka Netini be, be kpuro ba sāawa tambu gooba wunabu ka wene ka wakra yiru (392).

⁵⁹⁻⁶⁰ Tambu nata ka weeraakuru ka yiru (652) be ba sāa Delaya ka Tobiya ka Nekodan bweseru ba wurama Teli Melan di ka Teli Asan di ka Kerubu Adanin di ka Imerin di ba n kpia ba ben bweserun tka wunane bu ka sōsi ma ben tii ba sāawa Isireliba.

⁶¹⁻⁶² Yaku kowobu sō, gaba ben bweserun tka kasu ba bia, ma ba bu yara yaku samburun di. Bera, Habayan bweseru ka Hakotuguru ka Baasilaiguru. Ba bwese te soka Baasilai yen sō ben sikado u Baasilai Galadigiin bii wandia sua kurā. ⁶³ Ma tem men kparo u nee, ma n kun mā yaku kowo goo u kpia u bikiaru kua ka urimu ka tumimu, ben goo kun yaku dianu dimā.

⁶⁴ Tōn be kpuro ba sāawa tambu nōrōbun suba weeru ka yiru ka gooba wunabu ka wata (42.360). ⁶⁵ Ben sām kowobun geeru ta sāawa nōrōbun suba nōba yiru ka gooba wunabu ka tena ka nōba yiru (7.337). Be sō, wom kowoba sāawa goobu (200) tōn durōbu ka tōn kurōbu. ⁶⁶ Ba dumi mōwa nata ka wunaa teeru ka wakra nōbu ka tia (736) ka birakasu goobu ka weeru ka nōbu (245) ⁶⁷ ka maa yooyoosu neeru ka tena ka nōbu (435) ka ketekunu nōrōbun suba nōba tia ka nata ka wunaa teeru (6.720).

⁶⁸ Ye Isireliba ba tura Yerusalemu, yera yenu yērobu gabu ba ka Yinni Gusunō kēru naawa bu ka win sāa yeru bani mi ta raa wāa. ⁶⁹ Baawure u win kēru wēwa nge me win mōra ne sāa yee ten samburun sō. Kēe ni kpuro nu kua wuran gobi nōrōbun suba wata ka tia (61.000) ka sii geesun kilo nōrōbun suba yiru ka

neera wunabu (2.500) ka yaku kowon takoba wunabu (100).

⁷⁰ Yaku kowobu ka Lefiba ka Isireli be ba tie ka wom kowobu ka be ba ra kōnōsu kōsu ka Netiniba, be kpuro ba sinawa ben wusō mi ba raa wāa, Isireliba kpuro gesi.

Yosue ka Sorobabeli

ba Yinni Gusunōn sāaru seeya

3

¹ Sanam me wōn suru nōba yiruse ya tunuma, yera Isireli be ba wāa ben wusō ba nōo tia kua ba menna Yerusalemu. ² Yaku kowo Yosue, Yosadakin bii ka win yaku kowosibu ka Sorobabeli, Sealitielin bii ka win mero bisibu ba Yinni Gusunōn yaku yeru bana seewa bu ka yaku dōo mwaararuginu ko mi nge me ba yorua Gusunōn woodan tireru sō te win sām kowo Mōwisi u yorua.

³ Ma ba yaku yee te bana yellugirun kpekpeku wallo baa me ba tōn be ba deema min berum mā. Ma ba ra Yinni Gusunō yaku dōo mwaararuginu kue mi, bururu ka yoka. ⁴ Yen biru, ba Kunun tōo bakaru kua nge me woodan tirera gerua. Tōo baatere, ba ra yaku dōo mwaararuginu kowa nge me wooda ye, ya nin geeru yi.

⁵ Saa yen dōma ten diya ba ra tōo baateren yākunū ko ka surun tōo gbiikiruginu ka tōo baka ni nu tieginu ka sere kēe ni ba ra ka Yinni Gusunō naawe.

⁶ Nge meya saa suru nōba yirusen tōo gbiikirun di, ba Yinni Gusunō yaku dōo mwaararuginu kuamme baa me ba n gina sāa yee ten kpekpeku swii.

⁷ Amen biru, ba sām kowobu gobi wē bu ka kpenu daku kpa bu ka dāa hīnu bōri. Yen biru ba maa Sidonigibu ka Tirigibu dianu kā ka gum ka tam kpa bu wa bu ka bu dāa ye ba mō seduruba naawa ka goo nimkuu sere Yafōo. Sirusiwa u yen wooda wē.

⁸ Ye Isireliba ba wurama Yerusalemu, yen wōo yirusen suru yiruse sōra Sorobabeli, Sealitielin bii ka Yosue, Yosadakin bii ka ben yaku kowosibu ka Lefiba ka sere be ba wurama yorun di, be kpuro ba samburu wōri. Yera ba Lefi be ba wōo yendu mā ka be ba

mε kere yiire bu sãa yee ten banan sãmburu kpara. ⁹ Ma Yosue ka win bibu ka win wãnɔbu ka Kadimieli ka win bibu be ba sãa Yudaba, be kpuro ba sãaru kua bu ka sãa yee ten sãmburu kpara. Be ba sãa Henadadin bweseru ba maa bu somi.

¹⁰ Sanam mε ba sãa yee ten kpεεkpεεku swĩimɔ, ba dera yãku kowobu ba ben sãa yãnu doke ba na ba yõra mi, ba kɔbi neni. Ma Lefi be ba sãa Asafun bibu ba maa ben sãkatii neni. Be kpuro ba Yinni Gusunɔ sãamɔ nge mε Dafidi Isireliban sina boko u yiire. ¹¹ Ba womu geni kãɔnamɔ ba ka Yinni Gusunɔ bεεε wẽemɔ ba mɔ, Yinni Gusunɔ u sãawa tɔn geo. Win kĩru Isireliban sã ta ñ kpeemɔ. Ma tɔn be kpuro ba Gusunɔ bεεε wẽemɔ ba kuuki mɔ yèn sã ba win sãa yerun kpεεkpεεku swĩimɔ.

¹² Adama yãku kowo dabiru ka Lefi be ba tien dabiru ka yenu yẽrobu gabu be ba bukure ba sãa yee ten yellu yẽ, ba sumɔ ka dam sanam mε ba kpaarun kpεεkpεεku swĩimɔ. Gaba maa nuku doo bakabun kuuki mɔ ¹³ sere ba ñ kpẽ bu nuku doo bun kuuki ka swĩi wunana. Domi be kpuro ba kuuki mɔwa ka dam ma yi nɔramɔ n toma.

*Yiberɛba ba Yinni Gusunɔn
sãa yerun bana yõrasia*

4

¹ Yudaba ka Benyamεεban yiberɛba ba nua ma be ba raa yoru mwεera ba wurama ba Gusunɔ Isireliban Yinni sãa yeru baniammε. ² Yera yiberɛ be, ba na Sorobabeli ka Yudaban bukurobu mi ba bu sãɔwa ba nεε, sa ko ka bεε bana ye ko, domi besen tii sa ra Gusunɔ bεεn Yinni sã, kpa su nùn yãkuru kua saa Esari Hadoni, Asirin sina bokon waatin di, wi, wi u ka sun na mini.

³ Adama Sorobabeli ka Yosue ka Isireliban yenu yẽro be ba tie, ba bu sãɔwa ba nεε, n ñ ka bεε, bεεε tɔnawa nge mε Sirusi Pεεsiban sina boko u gerua. Domi Gusunɔ bεεε Isireliban Yinnin sãa yera.

⁴ Saa yera tɔn be ba wãa tem mε sɔɔ, ba Yudaban dam bua. Ma ba bu

nandasia bu ku ka bana ye ko. ⁵ Ba bwisi kɛɔbu gabu gobi kã bu ka tãmbu swaa nim wia bu ka sãmbu te kpana. Nge mεya n kooru Sirusin bandun waati kpuro sɔɔ, sere n ka girari Darusi Pεεsiban sina bokon bandu sɔɔ.

Ba Yudaba kɔrumɔtɔnu kua

⁶ Asuresin bandun tore sɔɔ, ba tireru yorua bu ka Yudaba ka Yerusalemugibu taare wẽ.

⁷ Aatasesi Pεεsin sina bokon waati sɔɔ, Bisilamu ka Miteredati ka Tabεεli ka sere ben sɔm kowosibu ba Aatasesi wi tireru yorua. Ba tu yoruawa ka Aramun barum ka men yora.

⁸ Rehumu, bera min kparo ka win tire yoro Simusai ba sina boko Aatasesi tire te yorua te ta ka Yerusalemu yã.

⁹⁻¹¹ Wee ye tire te, ta gerua. Ta nεε, Aatasesi, sina boko, bεεε wunen sɔm kowobu, bεεε be sa wãa daa guru gee, nε, Rehumu, bera minin kparo ka Simusai nen tire yoro ka sere besen sɔm kowosibu be ba wãa Diniɔ ka Aafasatakiɔ ka Taapeliɔ ka Afarasiɔ ka Erekɔ ka Babiloniɔ ka Susiɔ ka Dehaɔ ka Elamuɔ ka sere bwese ni nu tie ni Asinapari wi u sãa tɔn boko u swĩi Samariɔ ka sere wuu si su wãa Efaratin guru gee, sɔɔ duu yeru gia, besera sa nun yoruammε. Sa nεε, ¹² sina boko, a de a n yẽ ma Yuu be ba na saa wunen min di ba tunuma besen suunu sɔɔ Yerusalemu mini. Ba na ba Yerusalemu ye seeya yèn tãmba sãa tɔn kãsobu ba ku ra mem nɔ mi. Ba yen gbãrarun kpεεkpεεku sɔmmɔ. ¹³ Yen sã, a n yẽ ma bà n wuu gen gbãraru seeya, ba ñ maa wãɔ gobi kɔsiamɔ ñ kun mε gbererun gobi. Yen biru wunen arumani ye a ra raa wa ya koo kaarawa. ¹⁴ Nge mε sa maa waamɔ sa dimɔ wunen min di, yera sa nεε, n ñ weenε bu nun gem. Yen sãna sa nun labaari yeni sãɔmɔ. ¹⁵ A de a kasu wunen sikadoban faagin tireru sɔɔ, kaa wa nge mε Yerusalemu ya sãa. Ya sãawa wuu ge ga ra sinambu seesi ka sere bera mi ya wãan tãmbu. Saa yellun diya ya ra ko mε. Yen sãna ba ye bansu koosia. ¹⁶ Yen sã, wunε

sina boko, à n wura wuu ge, ga banira, ma ba gen gbāraru seeya, a ñ kaa maa Efaratin daa guru ge nōma sikerena a n mō.

Sina boko Aatasēsin wisibu

¹⁷ Sina boko Aatasēsi u bu wisa u nēε, Rehumu, wunε wi a sāa bera yen kparo, ka wunen tire yoro Simusai ka bēεn sōm kowosibu be ba wāa Samariō ka be ba wāa Efaratin daarun guru giō, bēε kpurowa na tōbura. ¹⁸ Tire te i man mōrisiama mi, ba man tu garia mam mam. ¹⁹ Ma na wooda wē bu kasu nēn sikadoban faagin tireru sō. Ma ba kaso ge kua ba wa ma saa yellun di wuu ge, ga ra sinambun wooda yinε kpa ba n bu seesimō. ²⁰ Yerusalemu mi, sinam damgiba ba bandu di ma ba beri min tem kpuro mō. Ma sinambu gabu ba ra bu wōō gobi ka gbere gobi kōsie. ²¹ Yen sō, i tōn ben sōmburu yōrasio kpa bu ku raa wuu gen bansu seeya ma n kun mō na bu wooda wē. ²² I ku gari yi atafiiru ko kpa kōsa yu ku raa sosi yu ka sinambu asōrō naawa.

²³ Ye ba yande Aatasēsin tire te wa, ba gara Rehumu ka win tire yoro Simusai ka sere ben sōm kowosibun wuswaaō, yera ba da fuuku Yerusalemuō Yuuban mi, ba ben sōmbu te yōrasia ka dam.

Ba maa sāa yerun

banan sōmburu seewa

²⁴ Sāa yee ten sōmbu te, ta yōra n ka kua Darusi Pēεsiban sina bokon bandun wōō yiruse sō.

5

¹ Saa ye sō, Gusunōn sōmō Asee ka Sakari Idon bii ba Gusunōn gari gerua ka Gusunō Isireliban Yinnin yīsiru Yerusalemuō ka Yudaban tem kpuro sō. ² Yera Sorobabeli, Sealitiēlin bii ka Yosue, Yosadakin bii ba seewa ba Yinni Gusunōn sāa yee te bana torua Yerusalemuō. Ma Gusunōn sōmō be, ba bu somimō.

³ Saa ye sōra Tatinai, bera ye ya wāa Efaratin guru geen kparo ka Setaa Bosinai ka ben sōm kowosibu ba na ba bu deema ba nēε, wara u bēε wooda wē i ka dii te banimō. Wara u bēε wooda

wē i ka gbāra te seeyamō. ⁴ Tē, be ba bani yi mō i sun ben yīsa wēεma.

⁵ Adama Gusunō u ka Yuuban bukuro be wāa ma ba ben sōmburu mō ba dōō ba ka mara tireru tu turi sina boko Darusin mi, kpa wi, u maa bu wisima.

Ba Yuuba kōrumōtōnu kua

Darusin mi

⁶ Be ba sina boko Darusi tireru yorua Yuuban sō ben yīsa wee, Tatinai bera min wirugii ka Setaa Bosinai ka wirugii be ba wāa Efaratin guru gee, sōō duu yeru giā. ⁷ Wee ye ba gerua tire te sō. Ba nēε, sina boko Darusi, Gusunō u nun alafia kē. ⁸ Wee sa nun nōsiamō ma sa da Yudaban temō sere Yinni Gusunōn sāa yerō. Ba tu banawa ka kpee bakanu ma ba ten gani dāa wukirimō tē. Sōmbu te, ta dōō gem gem. ⁹ Ma sa ben bukurobu bikia sa nēε, wara u bu wooda wē bu ka dii te bani kpa bu ten gani seeya. ¹⁰ Ma sa ben yīsa bikia kpa su wa su ka nun ye mōrisiama. ¹¹ Wee ye ba sun wisa. Ba nēε, ba sāawa Gusunō wōllu ka tem Yinnin sōm kowobu. Yera ba win sāa yeru seeyamō te ba raa nūn bania saa yellun di. Be, Isireliban sina boko wi u yīsiru yara, wiya u raa tu bana. ¹² Adama ye ben baababa ba Wōrukoon mōru seeya, yera u bu Babilonin sina boko Nēbukanesaa nōmu sōndia. Yera sina boko wi, u Yinni Gusunōn sāa yee te kōsuka. Ma u bu gura u ka da win temō. ¹³ Yen biruwa Sirusi Babilonin sina boko u wooda wē win bandun wōō gbiikuu sō bu da bu Yinni Gusunōn sāa yee te bani. ¹⁴ N deema sina boko Nēbukanesaawa u raa Yinni Gusunōn sāa yerun dendi yāa ni ba kua ka wura ka sii geesu gurama saa Yerusalemun di u doke ben būu dirō. Yera Sirusi u dendi yāa ni sua būu dii ten min di u Sesibasaa wē wi u kua Isireliban tem kparo. ¹⁵ Ma u Sesibasaa sōōwa u nēε, u doo u dendi yāa ni doke Yerusalemun sāa yerō kpa u de bu maa Yinni Gusunōn sāa yee ten bansu seeya mi ba raa tu bana. ¹⁶ Sesibasaa wi, u na u sāa yee ten kpεεkpεεku swīi Yerusalemuō. Saa yen dōma ten di, ba bana torua. Adama sere ka gisō, ba

̀n tu kpa. ¹⁷ Yen sɔ́, ̀n n wunε sina boko wēre, a de bu kasu sinambun faagin tireru sɔ́, Sirusi ù n wooda wēere bu Yinni Gusunɔ́n sãa yee te seeya Yerusalemuɔ́, kpa a sun sɔ́ma ye a kī bana yen sɔ́.

Darusi u wooda wē

bu Sirusin wooda ye kasu

6

¹ Sina boko Darusi u wooda wē bu kaso ko Babilonin tem sɔ́ mi ba ra sinambun kookoosun tirenu ka ben gāa geenu bere. ² Yera ba tireru garu wa Medin wuu maro bɔ́kɔ́wɔ́ ge ba m̀ Eki Batani.

³ Wee ye tire te, ta gerumɔ́. Ta nεε, sina boko Sirusin wɔ́ gbiikuu sɔ́, u wooda yara u nεε, ba koo wure bu Yinni Gusunɔ́n sãa yee te ta wãa Yerusalemuɔ́ baniwa mi yerukiru ta raa wãa. Kpa ba n da yãkuru ko mi. Ten ganan gunum mu ko n sãawa gɔ́m soonu wata. Ten yasum maa gɔ́m soonu wata. ⁴ Ba koo ten gana seeyawa ka kpee sɔ́kenu ita kpa bu dāa sɔ́ke teeru sɔ́ndi. Yen biru maa kpee sɔ́kenu ita ka dāa sɔ́ke teeru sere bu ka ye bani bu kpe. Sina bokowa u koo yen sɔ́mburun gobi kɔ́sia. ⁵ Yen biru, Gusunɔ́n sãa yerun dendi yãa wuraginu ka sii geesugii ni sina boko Nebukanεsaa u raa gurama u ka na mini, ba koo ni wesia kpa bu nin baanire doke nin ayera.

⁶ Yen sãna Darusi u tireru yorua u nεε, bεε Tatinai, Efaratin sɔ́ duu yeru gian kparo ka Setaa Bosinai ka bera min wirugibu gabu, i tii wunɔ́ Yudaban garin di. ⁷ I bu derio sēε, kpa ben kparobu ka ben wirugibu bu sɔ́mbu te kpara bu ka sãa yee te bani mi yerukiru ta raa wãa. ⁸ Yen sãna na bεε wooda wēεmɔ́. I Yuuban wirugii be somiɔ́ sãa yee ten bana sɔ́. Gobi yi ba koo di, yi ko n sãawa nen arumani ye ya naamɔ́ bera min tɔ́mbun wɔ́ gobin di. Kpa i sɔ́m kowobu kɔ́sia dee dee sɔ́mbu te, tu ku raa ka yãran sɔ́. ⁹ I de i n sɔ́ru sãa i ka Yuuban yãku kowobu wē yèn bukata ba m̀ tɔ́ baateren yãku dɔ́

mwaararugirun sɔ́ te ba koo Wɔ́rukoo kua. Yera kεte kinenu ka yãa kinenu ka yãa kpemminu ka sere alikama ka tam ka bɔ́ru ka gum. ¹⁰ Nge mεya ba koo kpī bu ka nùn yãku nubu durorugiru kua kpa bu kanaru ko nε sina boko ka nen bibun sɔ́. ¹¹ Wi u yina u wooda yeni mɛm nɔ́wa, i yēron dirun dāru garu wuko i nɔ́ sɛm ko kpa i ka nùn ye sɔ́ku i suasia wɔ́llɔ́. Yen biru kpa i dii te kɔ́suku. ¹² Gusunɔ́ wi u ra tii sɔ́si Yerusalemuɔ́, u sina boko ̀n kun mε bwese te ta kī tu sãa yee te sura kam koosio, yèn sɔ́ ta nen wooda gema. Nε Darusiwa na wooda yeni wē. I ye mɛm nɔ́wɔ́ mam mam.

¹³ Ma Tatinai Efaratin sɔ́ duu yeru gian kparo wi, ka Setaa Bosinai ka ben sɔ́m kowosibu ba wooda ye mɛm nɔ́wa mam mam.

Ba sãa yee te dendibu torua

¹⁴ Gusunɔ́n sɔ́mɔ́bu Asee ka Sakari, Idon bii ba Isireliban wirugibu dam kã ba ka sãa yee te bana ba kpa mam mam. Ba tu banawa nge mε Gusunɔ́ Isireliban Yinni u gerua ka nge mε Pεεsin sinam beni, Sirusi ka Darusi ka Aatasεsi ba yen wooda yi. ¹⁵ Ba bana ye kpawa suru wi ba m̀ Adarin sɔ́ itase sɔ́, Darusin bandun wɔ́ nɔ́ba tiase sɔ́. ¹⁶ Isireliba ka ben yãku kowobu ka Lefiba ka be ba wurama yorun di kpuro, ba sãa yee te dendibu torua ka tɔ́ bakaru, nuku dobu sɔ́. ¹⁷ Yen tɔ́ te, ba kεte kinenu wunɔ́bu (100) go ba ka yãkuru kua ka yãa kinenu goobu ka yãa kpemminu nεeru (400). Ma ba maa boo kinenu wɔ́kura yiru go toranun yãkunun sɔ́. Boo teuwa bwese kera baayere ya go. ¹⁸ Ma ba yãku kowobu ka Lefiba bɔ́nu kua wuu wuuka nge mε ben baawuren sɔ́mbura sãa Yinni Gusunɔ́n sãa yera ka nge mε ya yorua woodan tireru sɔ́ ye Gusunɔ́ u Mɔ́wisi wē.

Isireliba ba Gɔ́ sararibun

tɔ́ bakaru kua

¹⁹ Isireli be ba wurama yorun di kpuro ba Gɔ́ sararibun tɔ́ bakaru kua wɔ́ kpɔ́n suru gbiikoon sɔ́ wɔ́kura nnεse sɔ́. ²⁰ Yãku kowobu ka

Lefiba ba tii dæerasia sannu. Ma Lefiba ba Isireliba Gəə sararibun yāku yāanu sakiria ka ben yāku kowosibuginu ka sere ben tiiginu. ²¹ Ma Isireliba kpuro ba tōo baka ten dīanu di ka be ba wurama yorun di ka Isireli be ba tem min tən tukobun koma ni nu n̄ dæere deri ma ba Gusunə Isireliban Yinni sāamə. ²² Yen biru, ba p̄ɛ ye ba n̄ seeyatia doken tōo bakaru kua sōo nōoba yiru ka nuku dobu. Yinni Gusunə u bu nuku dobu yibia yèn s̄ u dera sina boko u ka bu n̄nu geu m̄era, u bu dam k̄a ba ka s̄a yee te bana.

*Yāku kowo Esidarasi
u tunuma Yerusalemu*

7

¹⁻⁶ Sanam m̄e Aatasesi P̄eesin sina boko u bandu s̄o, yera Esidarasi, Serayan bii u tunuma Yerusalemu. U s̄awa Aroni yāku kowo t̄nweron bibun bweseru. Aroni wiya u Eleasaa mara. Ma Eleasaa u Fin̄esi mara. Ma Fin̄esi u Abisua mara. Ma Abisua u Buki mara. Ma Buki u Usi mara. Ma Usi u Seraya mara. Ma Seraya u M̄erayətu mara. Ma M̄erayətu u Asaria mara. Ma Asaria u Amaria mara. Ma Amaria u Akitubu mara. Ma Akitubu u Sad̄oku mara. Ma Sad̄oku u Salumu mara. Ma Salumu u Hilikiya mara. Ma Hilikiya u Asaria mara. Ma Asaria u Seraya, Esidarasin tundo mara. Esidarasi wi, u s̄awa tire ȳero. U maa woodan ȳeru m̄ə gem gem ye Yinni Gusunə u M̄owisi w̄e. Gusunə wi, Esidarasin Yinni u ka n̄n w̄a. Yen s̄na sina boko u n̄n w̄e kpuro ye u bikia. ⁷ Isireli gabu ka yāku kowobu ka Lefiba ka wom kowobu ka be ba s̄a s̄a yerun k̄n̄n̄n k̄sobu ka sere ben yobu gabu N̄etiniba, ba maa tunuma Yerusalemu mi, Aatasenin bandun w̄o nōoba yiruse s̄o. ⁸ Ka Esidarasin tii sanna ba tunuma sina bokon bandun w̄o nōoba yirusen suru nōobuse s̄o. ⁹ N̄ deema u seewawa Babilonin di w̄o gen suru gbiikoon tōo gbiikiru s̄o. Ma u tura Yerusalemu yen suru nōobusen tōo gbiikiru. Gusunə win Yinniwa u n̄n k̄su. ¹⁰ Domi Esidarasi u tii Gusunə

w̄e. Ma u win woodaba keu kua, u ra ye m̄em n̄ow̄e kpa u ye Isireliba s̄oosi.

Wooda

ye Aatasesi u Esidarasi w̄e

¹¹ Sina boko Aatasesi u Esidarasi tireru w̄e. Esidarasi wi, u s̄awa yāku kowo. Ma u woodan ȳeru m̄ə ye Yinni Gusunə u Isireliba w̄e. Aatasenin tire ten gari wee.

¹² U n̄e, n̄ena Aatasesi, sinambun sina boko. Wun̄e Esidarasiwa na tire teni yoruamm̄e, wun̄e wi a s̄a yāku kowo ka maa W̄rukoon wooda ȳero.

¹³ Na n̄e, bu wun̄e ka Isireli be ba w̄a n̄en tem s̄o ȳsuo i da Yerusalemu, t̄n dirobu ka yāku kowobu ka Lefiba be ba k̄i bu da Yerusalemu mi. ¹⁴ N̄e ka n̄en bwisi k̄əbu nōoba yiruwa sa nun ḡari Yerusalemu Yudan temə a ka wa nge m̄e ba Gusunə wun̄en Yinnin wooda m̄em n̄ow̄amm̄e yèn tireru a n̄eni mi.

¹⁵ Kpa a sii geesu ka wura sua ye n̄e ka n̄en bwisi k̄ə be, sa Gusunə b̄e Isireliban Yinni k̄a ka nuku tia, wi, win s̄a yera w̄a Yerusalemu. ¹⁶ Kpa a maa k̄enu kpuro gura ni nu s̄a sii geesu ka wura ye wun̄en Isirelisibu t̄n dirobu ka yāku kowobu ba w̄e ka nuku tia Babiloni mini Yinni Gusunən s̄a yee ten s̄o. ¹⁷ À n̄ tura Yerusalemu mi, a de a ka sii gee si naa kin̄enu dwe ka yāa kin̄enu ka yāa kp̄emminu ka dīanu ka sere tam kpa a ka ye kpuro yākun̄u ko yāku yerə Gusunə b̄en Yinnin s̄a yerə. ¹⁸ Kpa wun̄e ka wun̄en t̄mbu i wura ka sii gee si su tie dendi s̄a yee ten s̄o nge m̄e Gusunə b̄en Yinni u b̄e s̄owa. ¹⁹ Kpa a maa Yinni Gusunən s̄a yerun dendi yāa ni ba nun w̄e mi wesia s̄a yeru mi. ²⁰ À n̄ kaa maa ḡanu ganu ko s̄a yee ten s̄o, a de a gobi bikia n̄e sina bokon arumani berobun mi.

²¹ N̄e Aatasesi, na n̄en gobi bero be ba w̄a Efaratin s̄o duu yeru gia wooda w̄em̄ə bu ka nun w̄e ye kaa bu bikia. ²² Ba koo nun sii geesu w̄e sere kilo n̄r̄əbun suba ita (3.000). M̄eya ba koo maa nun alikama w̄e sere kilo n̄r̄əbun suba t̄na (30.000) ka tam sere ditiri n̄r̄əbun suba n̄n̄e (4.000) ka gum sere ditiri n̄r̄əbun suba n̄n̄e.

Adama ba koo nun b̄aru wē nge m̄en n̄o a ten bukata m̄o. ²³ Ye W̄arukoo u yi, i ye koowo fuuku. Kpa u ku raa ka n̄en tem t̄ambu ka n̄en tii ka n̄en bibun bweseru m̄aru ko. ²⁴ Yen biru, sa gberere m̄waabu n̄oosiam̄o bu ku raa ȳaku kowo be gberere gobi m̄waari ka wom kowo be, ka Lefi be, ka s̄aa yerun k̄ann̄n k̄oso be, ka sere m̄aa yoo be, t̄on be ba gesi sar̄o mi kpuro, ba s̄aa yee ten s̄amburu d̄o.

²⁵ Wun̄e m̄aa Esidarasi, nge m̄e a Yinni Gusun̄n bwisi m̄o mi, a siri kowobu ka wirugibu ḡasio bu ka Efaratin s̄o duu yeru gian t̄ambu kpara be ba Gusun̄o wun̄en Yinnin wooda ȳe. Be ba n̄ m̄aa ye ȳe, kpa a bu ye s̄oosi. ²⁶ Yen biru, goo ù n yina u wooda ye m̄em n̄oowa mam mam n̄ kun m̄e n̄e sina bokogia, bu ȳero sirio. N n̄ ḡoan na u ka weene, bu n̄un goowo. B̄a n̄ koo n̄un yaran na ben suunu s̄oan di, bu n̄un yaro. B̄a n̄ koo n̄un ḡaanu m̄waarin na, bu n̄un m̄waario. B̄a n̄ koo m̄aa n̄un p̄irisam doken na, bu n̄un dokeo.

Esidarasi u Gusun̄o siara

²⁷ Esidarasi u n̄e, i Gusun̄o b̄esen baababan Yinni siaro. U dera sina boko u win s̄aa yee te ta w̄aa Yerusalem̄o b̄ere w̄e. ²⁸ Yinni Gusun̄o u man durom kua sina boko ka win bwisi k̄eabu ka win dangibun wuswaa. U man dam k̄a na ka Isireliban wirugibu m̄enna. Ma ba ka man da Yerusalem̄o.

Esidasin bw̄aabu

8

¹ Bwese k̄eran wirugii be ba n̄e Esidarasi sw̄iima saa Babilonin di sere Yerusalem̄o sina boko Aatas̄esin waati s̄o ben ȳisa wee.

² Ḡees̄omu, Fin̄es̄in bwese k̄era s̄o, ka Danieli, Itamaan bwese k̄era s̄o, ka Hatusi, Dafidin bwese k̄era s̄o,

³ ka Sakari, Sekanian bii turo, Parēsin bwese k̄era s̄o ka win t̄ambu wun̄bu ka weeraakuru (150),

⁴ ka m̄aa Elionai, Serayan bii, Pakati M̄oabun bweseru s̄o ka win t̄ambu goobu (200),

⁵ ka Sekania, Yasielin bii, Satun bwese k̄era s̄o ka win t̄ambu gooba wun̄bu (300),

⁶ ka Eb̄edi, Yonatan bii, Adinin bweseru s̄o ka win t̄ambu weeraakuru,

⁷ ka Esai, Atalian bii, Elamun bweseru s̄o ka win t̄ambu wata ka w̄akuru,

⁸ ka Sebadia, Mikaelin bii, Sefatian bweseru s̄o ka win t̄ambu w̄ene,

⁹ ka Abudiasi, Yehielin bii, Yoabun bwese k̄era s̄o ka win t̄ambu goobu ka ȳendu yiru sari (218),

¹⁰ ka Selomiti, Yosifian bii, Banin bweseru s̄o ka win t̄ambu wun̄bu ka wata (160),

¹¹ ka Sakari, Bebain bii, Bebain bweseru s̄o ka win t̄ambu t̄ena yiru sari,

¹² ka Yokanani, Hakatanin bii, Asigadin bweseru s̄o ka win t̄ambu wun̄bu ka w̄akuru (110),

¹³ ka Elifeleti ka Yeyeli ka Semaya be ba ȳakaminu bo Adonikamun bweseru s̄o ka ben t̄ambu wata,

¹⁴ ka Utai ka Sabudu, Bigifain bweseru s̄o ka ben t̄ambu wata ka w̄akuru.

Yerusalemun daarun s̄aru

¹⁵ N̄e Esidarasi, na t̄on be kpuro m̄enna daa te ta kokum̄o Ahafa gia. Miya sa b̄esen sansani gira s̄o ita. Ma na t̄on be ka ȳaku kowo be m̄era m̄era ka laakari. Adama na n̄ goo wa be s̄o wi u s̄aa Lefi. ¹⁶ Yera na wirugii beni soka, Elies̄e ka Arieli ka Semaya ka Elinatani ka Yaribu ka Natani ka Sakari ka Mesulamu ka sere woodan keu koosiobu Yoyaribu ka Elinatani.

¹⁷ Ma na bu ḡora na n̄e, bu doo wirugii Idon mi, ka win m̄ero bisibu N̄etiniban mi be ba w̄aa Kasifaa bu sun s̄am kowobu m̄orisiam̄a Gusun̄o b̄esen Yinnin s̄aa yee ten s̄o. ¹⁸ Nge m̄e Gusun̄n durom mu ka sun w̄aa,

yera ba sun Serebia m̄orisiam̄a wi u s̄aa Makilin bii, Lefin bweseru s̄o, Yak̄obun sikadobu, ka m̄aa win tundo turosibu gabu ka ben bibu. Be kpuro ba kuawa ȳendu yiru sari. N deema Serebia wi, u bwisi m̄o too.

¹⁹ M̄erarin bweseru s̄o, be ba sun m̄orisiam̄a, bera Hasabia ka Esai ka ben tundo turosibu ka tundo turosi ben bibu. Ba kuawa t̄ambu ȳendu.

²⁰ Be Dafidi ka win tabu sinambu ba Lefiba n̄amu b̄eria N̄etiniban bweseru

sɔɔ, ba kuawa tɔmbu goobu ka yendu (220) ma ba ben baawure soka ka win yĩsiru.

²¹ Daa te ba mɔ Ahafan bɔku miya na nɛɛ, su tii kawa su nɔɔ bɔke su Gusunɔ bɛsɛn Yinni kana bɛsɛn sanum mu dora su ka turi baani bɛsɛ ka bɛsɛn bibu ka sere arumani ye sa mɔ. ²² Seku bakara n ka maa sina boko kana u ka man tabu kowobu ka maasɔbu kɛ bu sun yɔsiri bɛsɛn sanum mɛ sɔɔ yiberɛban sɔ. Domi sa raa nɔn sɔɔwa sa nɛɛ, be ba Gusunɔ kasu, bera u ra n ka wɔa, kpa u be ba nɔn biru kisi dam sɔɔsi ka mɔru. ²³ Yen sɔna sa nɔɔ bɔku ma sa Gusunɔ kana. U maa sun wurari.

²⁴ Ma na yɔku kowobun wirugibu wɔkura yiru wuna nɛnɛm. Bera Serebia ka Hasabia ka ben mero bisibu gabu tɔmbu wɔkuru. ²⁵ Ma na sii geesu yĩra ben wuswaaɔ ka wura ka sere gɔa ni sina boko ka win bwisi kɛɔbu ka win sina asakpɔbu ka sere Isireliba kpuro be ba wɔa mi, ba wɛ sɔa yee ten sɔ. ²⁶ Ma na bu sii geesun tɔnnu yendu nɔmu sɔndia ka gɔa ni ba kua ka sii geesu tɔnnu ita ka wura tɔnnu ita ²⁷ ka gbɛɛ basilanu yendu ni ba kua ka wura. Yen geera sɔawa wuran gobi nɔrɔbu (1.000) ka sere boo sii gandugisu yiru si su ballimɔ. Boo si, su ka wuragisu bɛɛrɛ nɛwa. ²⁸ Yen biru, na bu sɔɔwa na nɛɛ, nge mɛ ba wɔa nɛnɛm Yinni Gusunɔn sɔ, nge mɛya yɔa ni, nu maa wɔa nɛnɛm Yinni Gusunɔn sɔ. Sii gee si, ka wura ye, ya sɔawa kɛɛ ni ba Gusunɔ ben baababan Yinni wɛ ka nuku tia. ²⁹ Yen sɔ, bu de ba n tii sɛ. Kpa bu ye nɛnɛ ka laakari sere bu ka ye yĩre yɔku kowobun wirugibu ka Lefiba ka Isireliban bwese kerin wirugibun wuswaaɔ Yerusalemuɔ Yinni Gusunɔn sɔa yerɔ.

³⁰ Ma yɔku kowo be, ka Lefi be, ba sii gee si, ka wura ye, ka sere dendi yɔa ni ba wɛ sɔa yee ten sɔ mi sua ba ka dɔɔ Yerusalemuɔ Gusunɔ bɛsɛn Yinnin sɔa yerɔ.

Ba swaa wari

³¹ Wɔɔ gen suru gbiikoon sɔɔ wɔkura yiruse sɔra sa seewa sa Yerusalemun swaa wari, Gusunɔ

bɛsɛn Yinni u ka sun wɔa. Ma u sun gbara bɛsɛn yiberɛban yina ka ben sannɔsun di gbaburɔ. ³² Ye sa tura Yerusalemuɔ, sa wɛra sɔɔ ita. ³³ Sɔɔ nnese sa sii gee si, ka wura ye, ka sere maa dendi yɔa ni yĩra Gusunɔ bɛsɛn Yinnin sɔa yerɔ. Ma ba ye Meremɔtu, Uri yɔku kowon bii nɔmu sɔndia ka Eleasaa Finɛsin bii ka sere maa Lefi beni, Yosabadi, Yosuen bii ka Nɔadia, Binuin bii. ³⁴ Ye ba ye kpuro gara ba yĩra, ma ba ye kpuron geeru doke tireru sɔɔ.

³⁵ Be ba raa yoru mwɛera ba wurama Isireliɔ ba Gusunɔ Isireli ben Yinni yɔku dɔɔ mwaaruginu kua Isireliba kpuron sɔ ka naa kinenu wɔkura yiru ka yɔa kinenu wenɛ ka wɔkura nɔɔbu ka tia ka yɔa kpɛmminu wata ka wɔkura nɔɔbu ka yiru ka boo kinenu wɔkura yiru ben toranun sɔ. ³⁶ Ma ba Aatasesin wooda ye bera geen wirugibu wɛ. Ma ba ka Isireliba yɔra ba ka dii te bana.

Yuuba dabinu

ba tɔn tuko kurɔbu sua

9

¹ Ye ba dii te bana ba kpa, Isireliban wirugibu ba man susi ba nɛɛ, wee Isireliba ka yɔku kowobu ka sere Lefiba ba n ka tem min tɔn be karanɛ, domi ba Kananiban koma kamginu saarimɔ ka Mɛdibaginu ka Feresibaginu ka Yebusibaginu ka Amɔnibaginu ka Mɔabubaginu ka Egibitigibun bũnu ka Amɔrebaginu. ² Ma ba bwese tuku nin bii wɔndiaba suamɔ kurɔbu. Nge mɛya be Isireliba, be, be ba sɔa Yinni Gusunɔn tɔmbu ba ka tem min tɔmbu mɛnnamɔ. Ben wirugibu ka ben siri kowoba ba gbia ba tora te kua.

³ Sanam mɛ na nua mɛsum, yera na nɛn yaberu nɛnu na gɛɛka ma na nɛn seri wukura ka nɛn toburu ma na sina ka nuku sankiranu. ⁴ Ma be ba nanda Gusunɔ Isireliban Yinnin garin sɔ ba na ba sina nɛn bɔkuɔ Isireli be ba raa yoru mwɛeran toranun sɔ. Ma na sina ka nuku sankiranu sere n ka kua yokan yɔkurun saa.

Esidarasi u kanaru mɔ

taaregibun sō

⁵ Yokan yākurun saa ye sō, na seewa min di ka nen yāa ni na gēeka nuku sankirarun sō mi. Ma na yiira na nōma sua wōllō na Yinni Gusunō kana na nē, ⁶ Gusunō nen Yinni, wee na wāa sekuru sō sere na n̄ kpē n wuswaa seeya. Bēsen toranu nu dabia nu sun kera. Bēsen durum kpēa sere ya wōllu girari. ⁷ Saa bēsen baababan waatin diya sa tore too sere ka gisō. Bēsen tora nin sōna wunē Yinni Gusunō a sun bwese tukunu nōmu beria bēse ka bēsen sinambu ka bēsen yāku kowobu. Wee tē, tabu sun di ma sa wāa yoru sō. Ba bēsen yānu gura ma sa wāa sekuru sō. ⁸ Adama Gusunō bēsen Yinni, a sun durom kua bēsen gaba wurama yorun di. Ma a sun wāa yeru kua wunen tem mē a gōsa sō kpa a ka bēsen nōni wukia, a sun wāa geeru wē bēsen yoru sō. ⁹ Wee sa sāawa yobu. Adama wunē Gusunō, a n̄ sun deri. A dera Pēesiban sinambu ba ka sun nōnu geu mēera ma ba dera sa wāa su ka wunē Gusunō bēsen Yinnin sāa yeru bani. Kpa su wēra yeru wa Yerusalemō ka Yudan tem kpuro sō.

¹⁰ Tē, Gusunō, mba sa yē sa ko gere domi sa wunen woodaba deri ¹¹ be a sun wē saa wunen sōmōbun min di. A bu sōwa a nē, tem mi sa ko du, mu sāawa mē mu disi mō baama mēn tōmbun daa kōsan sō. ¹² Yen sō, su ku bu bēsen bii wōndiaba wē bu sua kurōbu. Kpa su ku maa begibu sua kurōbu. Mēya su ku maa ben dukia gaa binē ko. Sā n yeni mēm nōwa, sa ko ko damgibu kpa su tem mēn dīa geenu di sere su mam mu bēsen bibu tubi kerea. ¹³ Bēsen daa kōsa ka bēsen tora bakanun sōna yeni kpuro ya sun deema. Adama a n̄ sun seeyasie nge mē bēsen tora ni, nu nē. Ma a maa dera bēsen gaba yakiarama yorun di. ¹⁴ Yera sa ko maa wura su wunen wooda sara su ka bwese tuku ni nu kom kōsum mō arukawani bōke? Sā n maa kua mē, a n̄ kaa mōru se a sun go mam mam baa fiiko a kun deri? ¹⁵ Gusunō bēse Isireliban Yinni, wuna a sāa gemgii. Bēse sa sāawa be ba tiara Isireliba sō. Bēse wee wunen

wuswaa sa tora. Sa n̄ maa kpē sa n ka wāa mē wunen wuswaa.

*Yuuba ba ben kurō**bwese tukunu gira be ba raa sue***10**

¹ Sanam mē Esidarasi u yiire u kanaru mō Yinni Gusunōn sāa yerō u win tōmbu suuru kanammē, yera ba mēna tōn durōbu ka tōn kurōbu ka bibu be kpuro ba maa sumō. ² Yera Sekania Yehielin bii Elamun debu-minu sō, u Esidarasi sōwa u nē, geema, sa Gusunō torari ye sa ka tōn tuko kurōbu sua be ba sāa tem min tōn kurōbu. Adama ka mē, Isireliba ba yīyōbu mō. ³ Tē, su ka Gusunō arukawani bōke kpa su tōn tuko kurō be gira ka bii be sa ka bu mara nge mē Esidarasi bēsen yinni ka sere be ba wooda ye nasie ba gerua. I de su ko nge mē Gusunōn wooda ye, ya gerua. ⁴ Wunē Esidarasi, a seewo, garī yi, yi nun wa. Sa ko n wāa wunen biruō. A de a wōrugōru ko kpa a se a ko nge mē. ⁵ Ma Esidarasi u seewa u dera yāku kowo tōnwerobu ka Lefiba ka Isireliba kpuro ba bōrua arukawani yen sō. ⁶ Yen biru, Esidarasi u yara Gusunōn sāa yerun di u da Yokanani Eliasibun biin dirō. Sanam mē u dua mi, u n̄ dīanu di, u n̄ maa nim nōra. Domi win nuki sankire Isireli be ba yoru mwēeran daa kōsa ye ba kuan sō.

⁷ Ma ba kpara Yerusalemō, Yudan tem kpuro sō gesi, be ba yoru mwēera kpuro bu mēnnama Yerusalemō. ⁸ Wi u yina u na sō itan baa sō, ba koo win ye u mō wōra kpa bu nūn yara Isireliban suunu sōn di. Wooda yeniwa Isireliban wirugibu ka ben bukurobu ba yi.

⁹ Ma Yudaba ka Benyamēeba ba mēna Yerusalemō sō ita yen baa sō wō gen suru nōba nēsen sō yēnduse sōra mi. Tōmbu kpuro ba mēna sāa yerun yaara mi. Ma ba di-irimō soku ten sō ka guran sō. ¹⁰ Yāku kowo Esidarasi u seewa u nē, wee i tora ye i ka tōn tuko kurōbu sua ma i Isireliba kpuro doke taare sō. Yen sō tē, i bēen toranu tuuba koowo Gusunō bēen baababan Yinnin mi kpa

i win kīru ko. ¹¹ I tii nenuo tem minin tōmbun sō ka sere maa ben kurōbun sō.

¹² Ma tōn be kpuro ba wura ba nēε, sa ko ko nge mε a gerua. ¹³ Adama tōn be, ba dabi. Ma gura nēmō. Yen sō, ba n̄ kpē bu yōra tōwō. Yen biru, gari yi, yi n̄ sō teeru n̄ kun mε sō yirun sōmburu. Domi tōn dabira ta tora gari yi sō. ¹⁴ N n mēn na, bēsen wirugibu tōna bu sina kpa be ba tōn tuko kurōbu sue bu na ka ben guro gurobu ka siri kowobu saa ye ba bu bura bu ka gari yi siri. Nge mēya Gusunō bēsen Yinnin mōru ya koo ka doona gari yin sō.

¹⁵ Yonatan, Asaelin bii ka Yaasiya, Tikifan bii ka Mēsulamu ka sere Sabetai Lefi wi, be tōnawa ba n̄ ka sun nō tia sō. ¹⁶ Adama be ba tie ba wurama yorun di ba gari yi wura. Ma ba Esidarasi yāku kowo gōsa ka sere yenu yērobu yenu baageren di ben baawure ka win yīsiru. Ma ba gari yin siribu torua wōō gen suru wōkurusen tōō gbiikuru sō. ¹⁷ Wōō kpōōn suru gbiikoon tōō gbiikuru sōra ba be ba tōn tuko kurōbu sua siri ba kpa.

Yuu be ba toran yīsa

¹⁸ Yāku kowobu sō, gaba wāa be ba tōn tuko kurōbu sua. Beya Yosuen sikadominu ka win mero bisi Yosadakin bibu Maaseya ka Eliesεε ka Yaribu ka Gedalia. ¹⁹ Tōn be, ba bōrua batuma sō ba nēε, ba koo ben kurō be gira be ba sōa tōn tukobu mi, kpa bu ka yāa kineru yākuru ko ben toranun sō. ²⁰ Imērin bweseru sō, Hanani ka Sebadia ba wāa sō. ²¹ Harimun bweseru sō, Maaseya ka Eli ka Semaya ka Yeyeli ka Osiasi. ²² Pasurin bweseru sō, Elionai ka Maaseya ka Isimēli ka Netanēli ka Yosabadi ka Eleasaa.

²³ Lefin bweseru sō, Yosabadi ka Simeī ka Kelaya wi ba maa mō Kelita ka Petaya ka Yuda ka Eliesεε.

²⁴ Wom kowobun bweseru sō maa, Eliasibu.

Sōa yerun kōnnōsun kōsobu sō, Salumu ka Telēmu ka Uri.

²⁵ Isireli be ba tie sō, Pareōsin bweseru sō Ramia ka Yisiya ka Maakiya

ka Miyamini ka Eleasaa ka Maakiya ka Benaya.

²⁶ Elamun bweseru sō, Matania ka Sakari ka Yehieli ka Abudi ka Yeremōti ka Eli.

²⁷ Satun bweseru sō, Elionai ka Eliasibu ka Matania ka Yeremōti ka Sabadi ka Asisa.

²⁸ Bebain bweseru sō, Yokanani ka Hanania ka Sabai ka Atilai.

²⁹ Banin bweseru sō, Mēsulamu ka Maluku ka Adaya ka Yasubu ka Seali ka Yeremōti.

³⁰ Pakati Mōabun bweseru sō, Adina ka Kelali ka Benaya ka Maaseya ka Matania ka Besaleli ka Binui ka Manase.

³¹ Harimun bweseru sō, Eliesεε ka Yisiya ka Maakiya ka Semaya ka Simeō

³² ka Benyamεε ka Maluku ka Semaria.

³³ Hasumun bweseru sō maa, Matinai ka Matata ka Sabadi ka Elifeleti ka Yeremai ka Manase ka Simeī.

³⁴ Banin bweseru sō, Madai ka Amuramu ka Weli ³⁵ ka Benaya ka Bedia ka Keluhu ³⁶ ka Fania ka Mēremōtu ka Eliasibu ³⁷ ka Matania ka Matinai ka Yaasai ³⁸ ka Bani ka Binui ka Simeī ³⁹ ka Selemia ka Natani ka Adaya ⁴⁰ ka Makinabai ka Sasai ka Sarai ⁴¹ ka Asareli ka Selemia ka Semaria ⁴² ka Salumu ka Amaria ka Yosefu.

⁴³ Nebon bweseru sō, Yeyeli ka Matitia ka Sabadi ka Sebina ka Yadai ka Yoeli ka Benaya.

⁴⁴ Tōn beni kpurowa ba tōn tuko kurōbu sua. Kurō ben gaba ka bu bibu mara.

NεεMI

Sa ko kpī su Nεεmin tirerun gari bɔnu ko ita.

Gbiikaa, Yerusalemun gbārarun bana. Babilonin sina bokowa u Nεεmi gɔra u ka sɔmbu te kpara. U maa gāa dabinu sɔnwa sāarun swaa sɔɔ ka maa ben tiin wāasinaan swaa sɔɔ.

Yiruse, Esidarasi u tɔmbu Yinni Gusunɔn wooda garia, ma tɔn be kpuro ba ben toranu wa, ma ba nin suuru bikia ba ka Gusunɔ arukawani kpaɔ bɔkua.

Itase, ya sun sɔɔmɔ ma Nεεmi u sāa kpara Yudaba sɔɔ. Ye ya sāa gāa girinu win wāaru sɔɔ, yera u tii Gusunɔ wē mam mam. Wiya u ra Gusunɔ kanε saa kpuro.

Tire ten kpunaa

1. Ba Yerusalemun gbāraru bana, wiru 1n di sere wiru 7.
2. Ba Yinni Gusunɔn woodaba gara ma ba ka nūn arukawani kpaɔ bɔkua, wiru 8n di sere wiru 10.
3. Ye Nεεmi u kuan sukum, wiru 11n di sere wiru 13.

Nεεmi u Yerusalemun labaari nua

¹Gari yi Nεεmi Hakalian bii u yorua, yi wee. U nεε, Aatasεsin bandun wɔɔ yenduse sɔɔ, gen suru nɔɔba nnεse sɔɔra nε Nεεmi na wāa wuu bɔkɔ ge ba mɔ Susiɔ. ²Yera nɛn mero bisi turo wi ba mɔ Hanani u tunuma saa Yudan tem di ka tɔmbu gabu ma na bu Yuu be ba n̄ yoru mwεεra ka Yerusalemun labaari bikia. ³Ma ba man wisa ba nεε, be ba n̄ yoru mwεεra mi, ba wāa Yudaɔ yāa bakaru ka seku bakaru sɔɔ. Ma Yerusalemun gbāranu nu kurunu mɔ ma nin gamboba ba dɔɔ mwaakira.

Nεεmi

u kanaru mɔ Yuuban sɔ

⁴Sanam mε nε Nεεmi na labaari ye nua, na sinawa ka swīi. Na wāa nuku sankiraru sɔɔ sɔɔ dabinu. Ma na nɔɔ bɔkua na Wɔrukoo kanam wɔri. Na nūn sɔɔwa na nεε, ⁵Yinni, wunε wi a wāa wɔllɔ, a kpā. A dam kpuro mɔ. A ra wunεn arukawani yibie be ba nun mεm nɔɔwammɛn mi, kpa a be ba nun

kī wɔnwɔndu kua. ⁶A man mεεrima. A swaa dakio ye na nun kanamɔ nε wunεn sɔm kowo. Sɔɔ sɔɔ ka wɔkuru na nun kanamɔ bεε Isireliban sɔ, bεε wunεn sɔm kowobu. Na nun kanamɔ a sun bεsen durum wɔko. Geema, nε ka nɛn yɛnugibu sa torawa, ⁷ye sa n̄ ka wunεn woodaba ka wunεn gere ka wunεn yiirebu mεm nɔɔwε ye a Mɔwisi wunεn sɔm kowo wē. ⁸A yaayo ye a Mɔwisi sɔɔwa u sun sɔ. A nεε, sà kun nun mεm nɔɔwε, kaa sun yarinasia sa n wāa bwesenu kpuron suunu sɔɔ. ⁹Adama amɛn biru, sà n gɔru gɔsia sa wurama wunεn mi, ma sa wunεn woodaba mεm nɔɔwa, kaa sun kasum da baa sà n toman na, kpa a ka sun wurama tem mε a gɔsa sɔɔ mi a nεε, kaa n wāa. ¹⁰Yinni Gusunɔ, sa sāawa wunεn tɔmbu ka maa wunεn sɔm kowobu. Bεsεra a yakia ka wunεn dam bakam. ¹¹Yinni Gusunɔ, a suuru koowo. A nɛn kanaru nɔɔwɔ ka maa be ba nun naanε sāa ba kī bu nun bεεrε wē. A de nɛn sanum mu dora sina bokon mi, kpa u ka man nɔnu geu mεεri.

N deema saa ye sɔɔ, na sāawa sina bokon sɔm kowo wi u ra nūn tam dokeye nɔraɔ.

Aatasεsi u wura

Nεεmi u gɔsira Yerusalemuɔ

2

¹Ye Aatasεsi u kua wɔɔ yendu bandu sɔɔ, wɔɔn suru gbiikoon tɔru garu, u sɔ u dimɔ, ma na tam sua na nūn wē. Adama saa ye sɔɔ, na nuki sankire too. Na n̄ nuki sankirare nge mε. ²Yera sina boko u man bikia u nεε, amɔna nɛn wuswaa ya ka burisine mε. Na barɔwa? Nuku sankira nirà na mɔ mε.

Yera na nanda too. ³Adama ka mε, na kpīa na nūn sɔɔwa na nεε, yinni, wunεn wāaru tu dakaa da. Na n̄ kpē na kun nuki sankire. Domi wuu gɛn mi ba nɛn sikadoba sika ga kua bansu. Ma gen gbārarun gamboba ba dɔɔ mwaakira.

⁴Sina boko u man bikia u nεε, mba na kī u man kua.

Yera na yande Wɔrukoo kana. ⁵Ma na nūn wisa na nεε, yinni, à n ka man nɔnu geu mεεra, a de n wura Yudaban

temɔ wuu gɛn mi ba nɛn sikadoba sika kpa n gu bani n seeya.

⁶ N deema sina boko ka win kurɔwa ba sɔ dɔma te. Yera u maa man bikia u nɛɛ, sɔ nyewa kon ko mi. Saa yerɔ kon wurama.

Ma na nɛn sɔwa saa ye kon wurama. Ma u wura n da. ⁷ Yen biru, na nɛɛ, sina boko, na nun kanamɔ, a man tireru wɛyɔ tem yɛro be ba wɔa Efaratin sɔ duu yeru gian sɔ bu ka man deri n turi Yudaɔ. ⁸ Mɛya na maa kɔ a man tireru garu wɛ Asafun sɔ wi u sɔa sina bokon dɔa kɔso kpa u man dɔa kɛ n ka dii te ta wɔa sɔa yerun bɔkuɔn gamboba ko ka wuu gen gbɔrarun gamboba ka sere diru mi nɛn tii ko na n wɔa.

Yera sina boko u man tire ni kpuro wɛ. Domi Gusunɔ u wɔa ka nɛ. ⁹ Ma u tabu sinambu ka maasɔbu gɔsa bu ka man yɔsiri. Yera na seewa na da na tem yɛro be deema be ba wɔa sɔ duu yeru gia mi. Ma na bu sina bokon tire ni wɛ. ¹⁰ Sanam mɛ Sambala wi u sɔa Horoni ka win sɔm kowo Tobiya wi u sɔa Amɔni ba nua ma na wee n ka Isireliba gea kua, yera ben nuki sankira too.

Nɛɛmi u mɛrimɔ

mi gbɔrara sankira

¹¹ Sanam mɛ nɛ Nɛɛmi na tunuma Yerusalemɔ, na sinawa gina sɔ ita. ¹² Na n goɔ sɔwa ye Gusunɔ nɛn Yinni u man sɔwa n ko Yerusalemun sɔ. Yen biru, na seewa wɔkuru ka tɔmbu gabu. Na n yaa saberu garu sue ma n kun mɔ keteku ge na sɔni. ¹³ Wɔku suunu sɔ, na yara saa kɔnɔ ge ga wɔa wɔwa gian di na da bwiaɔ ye ba mɔ Yaa gɔba ka maa sere kɔnɔwɔ mi ba ra kubanu yari. Ma na Yerusalemun gbɔra te mɛera mɛera, na wa ta kurunu mɔ. Ma ten gamboba ba dɔ mwaakira. ¹⁴ Ma na da kɔnɔ ge ga wɔa bwia ye ba gban bɔkuɔ ka sere sina bokon bwiaɔ. Adama ayeru garu sari mi nɛn keteku ga koo ka sara. ¹⁵ Ma na kpa ka Sedoronin wɔwa gia na ka gbɔra te mɛeri mɛrimɔ sere na ka tunuma kɔnɔ ge ga wɔa wɔwa giaɔ mɔn di na raa ka yara.

¹⁶ Saa ye sɔ, wuun siri kowobu ba n yɛ mi na da ka ye na mɔ. Domi na n Yuu goɔ gɔanu sɔwa baa ka yɔku kowobu ka wuun bukurobu ka sere tem mɛn kparobu. ¹⁷ Adama ye na wurama na bu sɔwa na nɛɛ, bɛn tii i wa nge mɛ Yerusalemu ya sɔa. Wee ya bansu kua. Ma yen gbɔrarun gamboba ba dɔ mwaakira. Yen sɔ, su yen gbɔra te seeya kpa sa kun maa wɔa sekuru sɔ.

¹⁸ Ma na bu sɔwa nge mɛ Gusunɔ nɛn Yinni u man kɔsu ka ye sina boko Aatasesi u man kua. Yera be kpuro ba yande nɔgiri sua ba nɛɛ, su se su gbɔra te bani.

Ma ba dam kɛna ka gari yi. ¹⁹ Adama Sambala wi u sɔa Horoni ka win sɔm kowo Tobiya wi u sɔa Amɔni ka Gesemu wi u sɔa Daarubu ba yen labaari nua. Yera ba sun yaakoru torua. Ma ba sun bikia ka gendu mba sa mɔ mi. Sa kasuwa su sina boko seesi?

²⁰ Ma na bu wisa na nɛɛ, Yinni wi u wɔa wɔlɔ wiya u koo sun nasara wɛ. Bɛɛ win sɔm kowobu sa ko sewa su wuu ge bani. Adama bɛɛ, i n baa mɔ ge sɔ, i n maa gɔanu mɔ i gere mi. I n ko mam bweseru garu deri tɛn sɔ ba koo bɛɛ yaaya.

Yuuba ba Yerusalemun

gbɔrarun bana seewa

3

¹ Yera yɔku kowo tɔnwero Eliasibu u seewa ka yɔku kowo be ba tie, ba kɔnɔ ge ba mɔ Yɔanun gani seeya. Ma ba yi sɔrasia ba yi nɛnɛm ka yɔku yɔki. Yen biruwa ba yen gamboba doke. Saa min di, ba maa gbɔraru sɔnwa Mɛan kɔsu yerun di sere n ka girari kɔsu yee te ba mɔ Hananɛliɔ. Ma ba maa ten tii sɔrasia. ² Yera Yerikoqibu ka Sakuri Imin bii ba sɔmburu kua Eliasibun bɔkuɔ. ³ Senaagibu ba bu somi ba ka kɔnɔ ge ba mɔ Swɛɛ bana. Ba gen kadiriba kua ka gen kɔkɔrɔba. Ma ba ye kpuro doke gambo ye sɔ. ⁴ Ben bɔkuɔ Mɛremɔtu, Urin bii, Hakɔtun debubu, u maa somi sɔmbu te sɔ. Ben bɔkuɔ maa Mɛsulamu, Berekian bii, Mɛsesabelin

debubu u maa somi sɔmbu te sɔɔ. Ben bɔkuɔ, Sadɔku, Baanan bii u maa somi sɔmbu te sɔɔ. ⁵ Ben bɔkuɔ, Tekoagibu ba maa na bu ka somi sɔmbu te sɔɔ. Adama ben wirugiba yina bu sɔmbu ten kparobu wiru kp̄iia.

⁶ Yoyada Paseakin bii ka Mɛsulamu Besodian bii ba kɔnnɔ ge ba mɔ Yesana sɔnwa ba bana. Ba gen kadiriba kua ka gen kɔkɔrɔba ka sere maa gen s̄ɛretii. ⁷ Be ba maa sɔmburu kua ben bɔkuɔ be wee, Melatia Gabaonigii ka Yadoni Mɛronɔtugii ka Gabaonigibu ka Misipagibu. Beya ba bana n ka girari tem ȳeron dirɔ wi Babilonin sina boko u yi mi. ⁸ Ben bɔkuɔ be ba maa somi wee, Usieli, Harayan bii wi u s̄aa wuran sɔm kowobun turo ka Hanania wi u s̄aa turare kowobun turo. Ba ben sɔmburu kua ba ka da sere mi Yerusalemun gb̄araru ta yasum sosi. ⁹ Ben bɔkuɔ Refaya, Hurin bii wi u s̄aa Yerusalemun bee tian kparo u maa somi sɔmbu te sɔɔ. ¹⁰ Benin bɔkuɔ maa, Yedaya, Harumafun bii u gb̄araru sɔnwa u bana te ta w̄aa win yɛnun dee deeru. Yen biru Hatusi, Hasanian bii u bana u swɛɛsi. ¹¹ Maakiya, Harimun bii ka Hasubu, Pasati Mɔabun bii ba maa gb̄ara ten gam sɔnwa ka k̄osu yee te ba mɔ P̄ɛn d̄ɔ s̄oru yeru. ¹² Benin bɔkuɔ Salumu, Halosɛsin bii wi u Yerusalemun wɔɔ beri tia kpare u maa somi ka win bii wɔndiaba. ¹³ Hanuni ka Sanɔagibu ba kɔnnɔ ge ga w̄aa wɔwa gia sɔnwa ba gu bana ba gen kadiriba ka gen kɔkɔrɔba ka gen s̄ɛretii doke. Mi ba bana mi, n kuawa gɔm soonu nɔrɔbu (1.000) ba ka girari kɔnnɔ gɛn min di ba ra kubanu yari. ¹⁴ Maakiya Rekabun bii wi u s̄aa Bɛti Hakerɛmun beran tem ȳero u kɔnnɔ gɛn min di ba ra kubanu yari sɔnwa. Ma u gen kadiriba kua u doke ka gen kɔkɔrɔba ka sere maa gen s̄ɛretii.

¹⁵ Saluni, Kolohose Hoseen bii, Misipan tem ȳero u kɔnnɔ gɛn mi gia bwia w̄aa sɔnwa u gen kadiriba kua ka gen kɔkɔrɔba ka gen s̄ɛretii. Yen biru u Siloen yɛrun gana bana u ka na sere sina bokon saadiɛn ganan bɔkuɔ ka yɔɔtia ye ba kua ba ra ka de sina boko

Dafidin wuu gia. ¹⁶ Win bɔkuɔ Nɛemi Asibukun bii, wi u Bɛti Surin bee tia kpare u gb̄araru sɔnwa u ka da sere Dafidi ka wigibun siku yerɔ ka mi ba bwii gba ka sere mi tabu durɔbun dira w̄aa. ¹⁷ Win bɔkuɔ Lefiban bweseru ta maa bana saa min di. Wi u s̄aa ben wirugii wiya Rehumu, Banin bii. Yen biru Hasabia wi u s̄aa Keilan bee tian kparo u maa sɔnwa ye ya w̄aa win bera gia. ¹⁸ Ben bɔkuɔ win mero bisibu ba maa sua min di. Wi u bu kpare wiya Bafai, Henadadin bii. Wiya u maa Keilan bera ye ya tie kpare. ¹⁹ Ben bɔkuɔ Esɛɛ, Yosuen bii, Misipan sunɔ u maa sua min di u ka da sere mi ba ra tabu ȳanu bere gb̄ararun goo gɔmkirɔ. ²⁰ Win bɔkuɔ Baruku, Sabain bii u maa sua min di u bana saa goo gɔmkii ten min di n ka girari ȳaku kowo tɔnwerɔ Eliasibun dii kɔnnɔwɔ. U sɔmbu te kua ka k̄iru. ²¹ Saa min di, Mɛremɔtu, Urin bii, Hakɔtun debubuwa u maa bana saa Eliasibun dirun kɔnnɔn di sere ka dii ten bera gia.

²² Win bɔkuɔ ȳaku kowo be ba w̄aa Yerusalemun baru kpaanɔ ba maa begia bana. ²³ Ben bɔkuɔ Bɛnyamɛɛ ka Hasubu ba maa sɔnwa ba bana ben dian dee deeru. Ma Asaria Maaseyan bii, Ananian debubu u maa bana win dirun bɔkuɔ. ²⁴ Ben bɔkuɔ Binui, Henadadin bii u maa bana saa Asarian dirun di sere ka gb̄ara ten goo gɔmkirɔ. ²⁵ Pala, Usain biiwa u maa sɔnwa goo gɔmkii ten dee deerun di n ka da wuu k̄sobun dirɔ te ta sina kpaaru mɛɛra pirisɔm dirun bɔkuɔ. Min diya Pedaya, Pareɔsin bii u maa sɔnwa. ²⁶ Nɛtini be ba w̄aa gungunɔ ba maa sɔnwa ba bana ba ka da kɔnnɔwɔ ge ga w̄aa nim gia s̄ɔɔ yari yeru gia wuu k̄sobun dirun dee deeru. ²⁷ Ben bɔkuɔ Tekoagibu ba maa sɔnwa ba bana wuu k̄sobun dii bakarun dee deerun di n ka da gana ye ya w̄aa gungurɔ.

²⁸ Kɔnnɔ gɛn min di dumi ra ka du, ȳaku kowo ben baawurewa u mi sɔnwa u bana win dirun dee deeru. ²⁹ Ben bɔkuɔ Sadɔku, Imɛrin bii u sɔnwa u bana win dirun dee deeru. Ma Semaya, Sekanian bii wi u s̄aa kɔnnɔ ge ga w̄aa s̄ɔɔ yari yeru gian k̄sɔ

u maa sɔnwa u bana. ³⁰ Win bɔkuɔ Hanania, Selemian bii ka Hanuni, Salafun bii nɔɔba tiase be, ba maa seewa ba gb̄ara ten gam sɔnwa. Ma Mɛsulamu, Berekian bii u maa sɔnwa win dirun dee deeru. ³¹ Win bɔkuɔ Maakiya wuran sɔm kowobun turo u maa sɔnwa u ka da Nɛtiniba ka tenkuban yɛnusɔ Mifukadin kɔnnɔn dee deeru sere ka dii tɛɛra ye ya w̄a gb̄ararun goo gɔmkirɔ. ³² Wurand sɔm kowo be, ka tenku be, ba maa sɔnwa dii tɛɛra yen min di sere n ka da kɔnnɔwɔ ge ba mɔ Ȳaanu.

Yiberɛba

ba k̄i bu sɔmbu te ȳɔrasia

³³ Sanam mɛ Sambala ka wigibu ba nua ma bɛsɛ Yuuba sa gb̄ara te banimɔ, yera ba mɔru seewa ka dam. ³⁴ Ma ba sun yaakoru mɔ Samarin tabu kowobun wuswaaɔ ba mɔ, mba Yuu wɔnwɔndo beni ba mɔ. Sa ko bu deriwa bu ben sɔmbu te ko? Sa ko bu deriwa bu Gusunɔ ben Yinni ȳakuru kua? Sa ko wura bu sɔmbu te wiru go? Sa ko wurawa bu maa ban si seeya s̄in kpenu d̄ɔ mwaakira kpuro mi?

³⁵ Tobiya wi u s̄aa Amɔni u w̄a win bɔkuɔ. Ma u nɛɛ, bana yeren bwesera ba mɔ mɛ. Gana ye demaku ḡa n ȳɔwa ya koo wɔruma mi?

³⁶ Yera nɛ Nɛɛmi na nɔɔgiru sua na nɛɛ, Gusunɔ bɛsɛn Yinni, a swaa dakio a nɔ nge mɛ bɛsɛn yiberɛba ba sun yaakoru mɔ. A de ben yaako ten are yi w̄ari ben wiru w̄ollɔ. A de bu ben ȳanu gura bu bu yoru mwɛɛri bu ka da tem tukumɔ. ³⁷ A ku bu ben durum w̄aka, domi ba sun wɔnwa gb̄ara te sa banimɔn s̄ɔ.

³⁸ Nge mɛya sa ka gb̄ara te kpuro bana sere ten gunum b̄ɔnun saka. Be ba sɔmbu te kua, ba tu kuawa ka nuku tia.

4

¹ Sanam mɛ Sambala ka Tobiya ka Daarububa ka Amɔniba ka Asidɔdugibu ba nua ma Yerusalemun gb̄ara ten sɔmbura s̄imɔ, ba maa ten kuu dabinu kɔrumɔ, yera ba mɔru bɛsira too. ² Ma ba nɔɔ tia kua bu ka Yerusalemu w̄ari kpa bu yen tɔmbu

burisina. ³ Yera sa Gusunɔ bɛsɛn Yinni kana ma sa gb̄ara te k̄ɔsu s̄ɔ s̄ɔ ka w̄ɔkuru. Sa yiberɛ be mara. ⁴ Adama Yudaba ba gerumɔ ba mɔ, gb̄ara ten wɔrumaan tem kusanu nu kp̄a

sere bɛsɛn sɔm kowoba wasira ka nin gurabu.

Sa n̄ kp̄ɛ su tu bani.

⁵ Ma bɛsɛn yiberɛba ba tamaa sa n̄ ben baaru nɔɔmɔwa, sa n̄ maa bu wasi sere d̄ama te ba koo sun w̄ari bu go kpa bu bɛsɛn sɔmbu te ȳɔrasia.

Nɛɛmi u tɔn be ba sɔmburu mɔ

tabu ȳanu w̄ɛ

⁶ Yuu be ba w̄a bɛsɛn yiberɛban suunu s̄ɔ ba na ba sun s̄ɔwa nɔn dabinu kari ye ya wee saa yiberɛ ben min di ka sere min di ba koo sun w̄arima. ⁷ Yen s̄ɔna na tɔmbu tabu ȳanu w̄ɛ ben baawure ka win takobi ka win yaasa ka win tendu. Ma na bu yi yi bwese kɛra ka bwese kɛra gb̄ararun biruɔ mi ba n̄ gina banɛ. ⁸ Ma na seewa na bukurobu ka siri kowobu ka tɔn be ba tie s̄ɔwa na nɛɛ, i ku ben bɛrum ko. I yaayo ma Yinni Gusunɔ u kp̄a. Wiya ba koo nasia. I tabu koowo bɛɛn mɔro bisibun s̄ɔ ka bɛɛn bibun s̄ɔ ka bɛɛn kurɔbun s̄ɔ ka sere bɛɛn yɛnusun s̄ɔ.

⁹ Yen biru, bɛsɛn yiberɛba ba nua ma ba sun s̄ɔwa ye ba mɔ kpuro. Gusunɔ u maa ben himbaba kam koosia. Ma baawure u wura mi u raa sɔmburu mɔ. ¹⁰ Saa d̄ama ten di, nɛn sɔm kowobun sukum mu ra n sɔmburu mɔwa kpa be ba tie ba n yaasi ka tɛɛnu ka tɛnnu bɛki kpa ba n yabe tarakpenu doke. Kpa bɛsɛn wirugibu ba n sun dam kɛmɔ. ¹¹ Be ba maa gb̄ara te banimɔ ka be ba kpenu guramɔ, ba ra n nɔm teuɔ tabu ȳanu neniwa kpa ba n ka teu sɔmburu mɔ. ¹² Ben baawure u ra n win takobi s̄arusiewa p̄ɔraɔ. Wi u ra kɔba so, wiya u ra n man sw̄i. ¹³ Ma na bukurobu ka siri kowobu ka sere tɔn be ba tie mi s̄ɔwa na nɛɛ, bɛsɛn sɔmbu te, ta kp̄a. Wee sa yarine baama kpuro. Goo kun ka goo turuku gb̄ara ten sɔmburu s̄ɔ. ¹⁴ Yen s̄ɔ, i n kɔban sw̄i nua, i mennama nɛn

mi bera gee i yen swīi yi nua. Gusunō bēsen Yinni u koo sun sanna.

¹⁵ Nge mēya sa ka sambu te mō. Bēsen sukum mu yaasi nēni saa bururun di sere ka wōkurō. ¹⁶ Na maa wure na bu sōwa na nēē, baawure u kpunō Yerusalemun nukurō ka win sām kowobu kpa su dom se wōkuru sa n yiberēba mara. Kpa su sambahuru ko sō sō. ¹⁷ Ma nē Nēemi ka nēn mero bisibu ka nēn sām kowobu ka nēn kāsobu be ba man swīi, bēse kpuro sa n bēsen yānu potira. Ma baawure u win tabu yānu ka win nim nēni.

Nēemi u taki kpeesia

5

¹ Sō teeru, Yuuban tōn durōbu ka ben tōn kurōbu ba ka begibu gabu mōru mō. ² Gaba gerumō ba mō, bēse ka bēsen bibu, sa dabi. Yen sō, sa alikaman bukata mō ye sa ko di sa n ka wāa. ³ Gaba maa gerumō ba mō, sa bēsen gbea ka bēsen resēm gbaanu ka mam bēsen dia tōruba yīmō su ka alikama wa gōarun saa. ⁴ Gaba maa gerumō ba mō sa gobi bōkurawa bēsen gbean dīanu sō su ka wa su Babilonin sina bokon wōō gobi kōsia. ⁵ Adama bēse kpuro sa sāawa bwese teeru. Bēsen bibu ka ben bibu tia yera. Adama ba sun tilasi mō su ka bēsen bibu yoru kpēē. Bēsen bii wōndia dabiru ta mam wāa yoo te sō kō. Sa n maa kpē su gāanu ko domi wee ba bēsen gbea ka bēsen resēm gbaanu tōruba mwa.

⁶ Sanam mē na ye kpuro nua, ka tōn ben weewe ni ba mō, yera mōru man mwa gem gem. ⁷ Ma na gōru doke n bukuro be, ka siri kowo be gerusi. Ma na be kpuro sokusia ba mēna. Na bu bikia na nēē, amōna i ka bēen mero bisibu gāanu bōkuramō i nim dokemō. ⁸ Ma na bu sōwa na nēē, sa bēen mero bisi be ba tii tōn tukobu dōre yakia ka dam mē sa mō. Yera bēen tii i maa bu dōramō bēen tii tiinē sō?

Ma ba mari ba n maa gāanu wisa.

⁹ Na maa wure na nēē, ye i mō mi, ya n wā. Ya weenē i n Gusunō nasie, kpa bwese tukunu nu ku sun wōmē.

¹⁰ Nēn tii ka nēn tundo bisibu ka nēn

sām kowobu sa tōn be gobi ka alikama bōkura. Adama su bu ye kpuro deria.

¹¹ N n mēn na, i doo saa gisōn di i ben gbea ka ben resēm gbaanu ka ben dia ye i tōruba mwa wesia. Kpa i maa are yin tii bu wesia yi i bu mwaari gobi yi i bu bōkura sō ka alikama sō ka tam sō ka sere maa gum sō.

¹² Ma ba man wisa ba nēē, sa ko ye wesia. Sa n maa bu gāanu mwaarimō. Sa ko kowa nge mē a gerua.

N deema na yāku kowobu sokusia. Ben wuswaaara ba nō mweē ni kua ka bōri. ¹³ Yen biru na nēn yaberu nēnu na kpara ma na nēē, wi u kun win nō mweēru yibie, Gusunō u yēro kparo nge mēsum kpa u yēro yara win yenun di. U de yēron dukia yu doona kpa u yōra nōm dira.

Ma be kpuro ba wura ba nēē, ami, n yēro koowo mēsum.

Ma be kpuro ba Yinni Gusunō siara. Yen biru ba ben nō mweē ni yibia.

¹⁴ Saa sina boko Aatasēsin bandun wōō yēndun diya u man kua Yudaban kparo sere n ka girari win bandun wōō tēna ka yiru. N kuawa mi wōō wōkura yiru. Saa ye kpuro sō, nē ka nēn mero bisibu sa n tem yērorun gāanu mwaare. ¹⁵ Adama n sere tunuma mi, kparo be ba raa wāa mi, ba ra tōmbu wōō gobi burewa n kpā kpa bu bu dīanu mwaari ka tam ka sere maa sii geesun gobi weeru. Yen biru, ben sām kowobu ba ra n tōmbu dam dōremōwa. Adama nē, na n kue mē, yēn sō na Gusunō nasie. ¹⁶ Bēsen tiiwa sa sambahuru kua sa ka gbāra te sōnwa. Sa n maa gberu garu dwa bēsen tiin sō. Nēn sām kowobu kpurowa ba ka man sambu te kua. ¹⁷ Ka mē, Yuuba ka ben wirugibu be ba ra di nēn yēnuō, ba sāawa wunaa weeru ka wōkuru ka sere maa sō be sa ra wa tem tukum di. ¹⁸ Tōō baatere naa na ra de bu go ka yāanu nōōba tia ni nu gea sāa ka sere maa gue. Yen biru sō wōkuru ka sō wōkura, ba ra ka man tam naawē. Ka mē, ye kpuro sō, na n tōmbu tem yērorun gāanu bikiare. Domi ben ye ba mō ya kpā kō.

¹⁹ Yinni Gusunɔ, a man yaayo ye na tɔn be kuan sɔ̄, kpa a ka man nɔnu geu mɛɛri.

Yiberɛba ba maa kpam seewa

6

¹ Sambala ka Tobiya ka Gesemu wi u sãa Daarubu ka sere bɛsɛn yiberɛ be ba tie ba nua ma sa gbãra te kpuro sɔnwa, ten gambobara ba tie. ² Yera Sambala ka Gesemu ba man gɔria ba nɛɛ, n na su wesianɔ ko Kefirimuɔ Onɔn wɔwaa. N deema kɔsa tɔn be, ba bwisika bu man kua. ³ Yera na maa bu gɔria na nɛɛ, na sɔmburu mɔ̄ ta kpã, na ñ kpɛ n tu deri n na. Domi nà n tu deri ta koo yɔra.

⁴ Yera ba man gɔria mɛsum sere nɔn nɛɛ. Adama gari tee yiya na ra bu wisi. ⁵ Yera Sambala u maa man win sɔm kowo gɔria nɔn nɔɔbuse. Sɔm kowo wi, u tireru nɛni te ba ñ wukiri. ⁶ Wee ye ya yorua tire te sɔ̄. Ta nɛɛ, Gesemu u nɛɛ, labaari gaa ya nɔramɔ bwesenu sɔ̄. Yera wunɛ ka wunɛgibu i be sɔ̄ru kpa i ka tii yina. Yen sɔna a gbãra te seeyamɔ. Wunɛn tii a kī a be ko ben sina boko. ⁷ A mam be Gusunɔn sɔmɔbu gɔsa be ba koo kpara Yerusalemɔ ma a kua Yudaban sina boko. Tɛ̄, a n yɛ̄ ma n ñ tɛmɔ sina boko u ka labaari ye nɔ. Yen sɔ̄, a na su wesiana sannu. ⁸ Ma na Sambala wisa na nɛɛ, weesa a mɔ̄. Wuna a wunɛn gari sekumɔ. ⁹ Bɛsɛn yiberɛ be, ba kookari kua bu ka sun nandasia. Ba tamaa sa ko mwia kpanawa su sɔmbu te deri.

Tɛ̄, Yinni Gusunɔ a man dam kɛ̄yɔ sɔmbu te sɔ̄.

¹⁰ Yen biru, na wura na Semaya Delayan bii Mɛhetabelin debubu deema. N deema u raa tii kenusi ma u nɛɛ, su da sannu Yinni Gusunɔn sãa yerɔ sere sɔ̄wɔ su kuke. Kpa su tii gamboba kenusi. Domi yiberɛ be, ba wee bu nɛ, Nɛɛmi go wɔkuru. ¹¹ Ma na nùn wisa na nɛɛ, tɔnu wi sãa nge nɛ u koo maa duka su yiberɛban wuswaaɔ? Nge wara u koo du Yinni Gusunɔn sãa yerɔ u yari wasiru. Na ñ duɔ mi.

¹² Domi na tuba ma n ñ Gusunɔ u nùn gɔrima. Adama u win gari geruawa yèn sɔ̄ Sambala ka Tobiya ba

nùn gobi kɔsia u ka ye ko. ¹³ Tɔn be, ba tamaa ù n kua mɛ, kon bɛrum ko kpa n win gere swĩ n wɔri durum sɔ̄, kpa bu nɛn yĩsiru sanku n bɛɛɛ bia.

¹⁴ Yinni Gusunɔ, a de a n yaaye ye Tobiya ka Sambala ka Gusunɔn sɔmɔ Nɔadia tɔn kurɔ wi, ba kua ka sere Gusunɔn sɔmɔ be ba tie ba kasu bu man bɛrum tia.

¹⁵ Sa gbãra ten bana kpawa suru wi ba mɔ̄ Elulun sɔ̄ yɛnda nɔɔbuse sɔ̄. Sa sɔmbu te kuawa sɔ̄ weeraakuru ka yiru. ¹⁶ Sanam mɛ bɛsɛn yiberɛba ka bwese ni nu ka sun sikerɛnɛ ba nua sa gbãra te seeya, yera ba bɛrum soora. Ma sekura bu mwa. Saa ye sɔ̄ra ba tuba ma Yinni Gusunɔwa u dera sɔmbu te, ta koorã.

¹⁷ Sanam mɛ sa bana ye mɔ̄, Yudan wirugibu gabu ka Tobiya ba ra n tirenu kuanammɛwa kiri kiri. ¹⁸ Domi Yuu dabira ta nɔɔ tia kua ka wi, ka bɔri yèn sɔ̄ u Yuu wi ba mɔ̄ Sekania, Aran biin bii wɔndia sue kurɔ. Mɛya maa Tobiyã bii Yokanani u Yuu wi ba mɔ̄ Berekia, Mɛsulamun biin bii wɔndia sue kurɔ. ¹⁹ Ba ra n mam wi, Tobiyã gea gerumɔwa nɛn wuswaaɔ kpa bu da bu nùn nɛn gari swaa gurea. Tobiya wi, u ra n man tirenu kuammɛwa u ka man nandasia.

Nge mɛ ba koo ka Yerusalemu kɔsu

7

¹ Sanam mɛ sa gbãra te bana sa kpa sa ten gamboba doke, yera sa be ba ra kɔnnɔsu kɔsu doke ben sɔma sɔ̄ ka sere maa wom kowobu ka Lefi be ba tie. ² Ma na nɛn mɔ̄ Hanani wooda wɛ̄ u Yerusalemu kpara, wi ka Hanania, wi u sãa Yerusalemun gbãra kɔsobun wirugii. Durɔ wi, u tɔn be ba tie kere. Domi u sãa naanɛgii ma u Gusunɔ nasie. ³ Na bu sɔ̄wa na nɛɛ, ba ñ Yerusalemun kɔnnɔsu keniamɔ ma n kun mɔ̄ sɔ̄ u yaɔa. Yoka ba koo su kenɛwa kɔnnɔ kɔsobu bu sere doona. Yen biru, ba koo Yerusalemugibu bikia bu wuu kɔsu, ben baawure u n yɔ̄ win dii kɔnnɔwɔ.

Yuu be ba wura ben temɔ

⁴ Baa mɛ Yerusalemu ya kpã, ya maa yasɔ, yen tɔmbu ba ñ dabi, ba ñ maa dia banɛ. ⁵ Yera Yinni Gusunɔ u doke

nεn gōruo n bukurobu menna ka siri kowobu ka wuun tōmbu n ka bu gari gari. Ma na tireru garu wa tē sōo ba tōmbun yīsa yorua nge mε ben baawuren bweserun tōka sāa. Bera be ba gbia ba wurama Babilonin di. Ye na wa ba yorua wee.

6 Tōn be Babilonin sina boko Nebukanesa u yoru mwεera u ka da win mi, ben dabiru ta wurama Yerusalemuō Yudan temō. Ma ben baawure u da win wuuō. 7 Wee be ba tōn be kparama. Bera Sorobabeli ka Yosue ka Nεemi ka Asaria ka Ramia ka Nakamani ka Maadose ka Bilisani ka Misipaa ka Bigifai ka Nehumu ka Baana. Tōn ben geeru ka ben bwese kerin yīsa wee.

8 Pareasin bweseru sōo, ba sāawa tōmbu nōrōbun suba yiru ka wunōbu ka wata ka wōkura yiru (2.172).

9 Sefatian bweseru sōo, ba sāawa tōmbu gooba wunōbu ka wata ka wōkura yiru (372).

10 Aran bweseru sōo ba sāawa tōmbu nata ka weeraakuru ka yiru (652).

11 Pakati Mōabun bweseru sōo, ba sāawa tōmbu nōrōbun suba yiru ka nene ka wōkura nōōbu ka ita (2.818). Ba sāawa Yosue ka Yoabun sikadominu.

12 Elamun bweseru sōo, ba sāawa tōmbu nōrōbu ka goobu ka weeraakuru ka nne (1.254).

13 Satun bweseru sōo ba sāawa tōmbu nene ka weeru ka nōōbu (845).

14 Sakain bweseru sōo, ba sāawa tōmbu nata ka wunōbu ka wata (760).

15 Binuin bweseru sōo, ba sāawa tōmbu nata ka weeru ka nōōba ita (648).

16 Bebain bweseru sōo, ba sāawa tōmbu nata ka yenda nōōbu ka ita (628).

17 Asigadin bweseru sōo, ba sāawa tōmbu nōrōbun suba yiru ka gooba wunōbu ka yenda yiru (2.322).

18 Adonikamun bweseru sōo, ba sāawa tōmbu nata ka wata ka nōōba yiru (667).

19 Bigifain bweseru sōo, ba sāawa tōmbu nōrōbun suba yiru ka wata ka nōōba yiru (2.067).

20 Adinin bweseru sōo, ba sāawa tōmbu nata ka weeraakuru ka nōōbu

(655).

21 Ateen bweseru sōo, be ba sāa Es-ekiasin yenugibu ba sāawa tōmbu wunōbu yiru sari.

22 Hasumun bweseru sōo, ba sāawa tōmbu gooba wunōbu ka yenda nōōbu ka ita (328).

23 Besain bweseru sōo, ba sāawa tōmbu gooba wunōbu ka yenda nne (324).

24 Harifun bweseru sōo, ba sāawa tōmbu wunōbu ka wōkura yiru (112).

25 Gabaonigibu ba sāawa tōmbu wene ka wōkura nōōbu (95).

26 Betelehemugibu ka Netofagibu ba sāawa tōmbu wunaa wene ka nōōba ita (188).

27 Anatatugibu ba sāawa tōmbu wunaa teeru ka nōōba ita (128).

28 Beti Asimafetigibu ba sāawa tōmbu weeru ka yiru (42).

29 Kiriati Yarimu ka Kefiragibu ka Beeratugibu ba sāawa tōmbu nata ka wunaa weeru ka ita (743).

30 Ramagibu ka Gebagibu ba sāa tōmbu nata ka yenda tia (621).

31 Mikimasigibu ba sāawa tōmbu wunaa teeru ka yiru (122).

32 Beteligibu ka Ayigibu ba kua tōmbu wunaa teeru ka ita (123).

33 Nebo yeonogibu ba sāawa tōmbu weeraakuru ka yiru (52).

34 Elamu wionon yenugibu ba sāawa tōmbu nōrōbu ka goobu ka weeraakuru ka nne (1.254).

35 Harimun yenugibu ba sāawa tōmbu gooba wunōbu ka yendu (320).

36 Yerikogibu ba sāawa tōmbu gooba wunōbu ka weeru ka nōōbu (345).

37 Lodugibu ka Hadidigibu ka Onōogibu ba sāawa tōmbu nata ka wunaa teeru ka tia (721).

38 Senaagibu ba sāawa tōmbu nōrōbun suba ita ka nene ka wunaa teeru ka wōkuru (3.930).

39 Wee tōn be ba wāa yāku kowobun bweseru sōo. Yosuen bweseru sōo, Yedayan yenugibu ba sāawa nene ka wunaa wata ka wōkura ita (973)

40 Imerin yenugibu ba sāawa tōmbu nōrōbu ka weeraakuru ka yiru (1.052).

41 Pasurin yenugibu ba sāawa tōmbu nōrōbu ka goobu ka weeru ka nōōba yiru (1.247).

⁴² Harimun yenugibu ba s̄awa t̄ambu n̄ar̄abu ka w̄akura n̄ōbu ka yiru (1.017).

⁴³ Lefiban wuuru s̄ō, be ba s̄a Yosue ka Kadimielin bweseru, Hodifan sikadominu, ba s̄awa t̄ambu wata ka w̄akura n̄ɛ (74).

⁴⁴ Asafun yenugii be ba ra womu ko s̄a yer̄o, ba s̄awa t̄ambu wunaa weeru ka n̄ōba ita (148).

⁴⁵ Be ba s̄a gb̄ararun k̄ann̄ō k̄s̄obu ba ka s̄a Salumun yenugibu ka At̄ɛba ka Talum̄ōba ka Akububa ka Hatitaba ka sere Sobaiba ba s̄awa t̄ambu wunaa weeru yiru sari (138).

⁴⁶ N̄ɛtiniban bweseru s̄ō, be ba ra s̄a yerun s̄amburu ko ben sikadobara Siha ka Hasufa ka Tabātu ⁴⁷ ka Ker̄osi ka Sia ka Padoni ⁴⁸ ka Lebana ka Hagaba ka Salumai ⁴⁹ ka Hananu ka Gideli ka Gasaari ⁵⁰ ka Reaya ka Resini ka N̄ekoda ⁵¹ ka Gasamu ka Usa ka Paseaki ⁵² ka Besai ka Mehunimu ka N̄efisimu ⁵³ ka Bakibuki ka Hakufa ka Haahuru ⁵⁴ ka Basiliti ka M̄ehida ka Haasa ⁵⁵ ka Baak̄osi ka Siseru ka Tamaki ⁵⁶ ka N̄etisa ka Hatifa.

⁵⁷ Be ba s̄a Salom̄ōn s̄am kowobun bibun sikadoba, bera Sotai ka Sofereti ka Perida ⁵⁸ ka Yaala ka Daakoni ka Gideli ⁵⁹ ka Sefatia ka Hatili ka Pokereti Hasebaimu ka Am̄ō.

⁶⁰ N̄ɛtini be, ka Salom̄ōn s̄am kowobun bii be, be kpuro ba kuawa mi t̄ambu gooba wun̄ōbu ka w̄ɛn̄ɛ ka w̄akura yiru (392).

⁶¹ Be ba yoru w̄oma saa Teli Melakin di ka Teli Hasaan di ka Kerubu Adonin di ka Im̄erin di ba n̄ kp̄ia ba ben tun-don yenu gie, ba n̄ maa kp̄ia ba ben bweserun t̄oka wun̄an̄ɛ bu ka s̄ōsi ma ben tii ba s̄awa Isireliba. ⁶² Ben wirugiba Delaya ka Tobiya ka N̄ekoda. Be kpuro ba s̄awa t̄ambu nata ka weeru ka yiru (642).

⁶³ Ȳaku kowobu s̄ō, gaba maa w̄a be ba n̄ kp̄ia ba ben bweserun t̄oka wun̄an̄ɛ. Bera Hobayan bibun bweseru ka Hak̄otugiru ka Baasilagiru. Ba bwese te soka Baasilai ȳen s̄ō ben sikado u Baasilai Galadigiin bii w̄andia sua kur̄o. ⁶⁴ Bera ba ben bweserun t̄oka kasu ba bia. Ma ba bu yara

ȳaku s̄amburun di. ⁶⁵ Ma tem m̄en kparo u bu s̄ōwa u n̄ɛ, ma n̄ kun m̄o ȳaku kowo goo u kp̄ia u bikiaru kua ka urimu ka tumimu ben goo kun ȳaku d̄ianu dim̄o.

⁶⁶ T̄on be kpuron geeru ta s̄awa t̄ambu n̄ar̄abun suba weeru ka yiru ka gooba wun̄ōbu ka wata (42.360)

⁶⁷ ben s̄am kowobu baasi. Ben s̄am kowo ben geeru wee, t̄ambu n̄ar̄abun suba n̄ōba yiru ka gooba wun̄ōbu ka t̄ena ka n̄ōba yiru (7.337). Be

s̄ō, wom kowobu goobu ka weeru ka n̄ōbu (245) ba w̄a t̄on dur̄abu ka t̄on kur̄abu. Ben dumin geera s̄awa nata

ka wunaa teeru ka w̄akura n̄ōbu ka tia (736) ka sere birak̄osu goobu ka weeru ka n̄ōbu (245) * ⁶⁸ ka yooy-

oosu n̄ɛru ka t̄ena ka n̄ōbu (435) ka sere ketekunu n̄ar̄abun suba n̄ōba tia ka nata ka wunaa teeru (6.720).

⁶⁹ Ȳenu ȳerobu dabina ba k̄enu kua bana yen s̄o. Wee ye tem m̄en kparo u maa w̄e bana yen s̄o. U wuran

gobi n̄ar̄abu (1.000) w̄e ka gb̄ɛnu weeraakuru ni ba koo ka yaa yem ȳeka ka ȳaku kowobun takoba n̄ɛra

wun̄ōbu ka t̄ena (530). ⁷⁰ Ȳenu ȳero ben k̄ɛ ni ba kua nu s̄awa wuran gobi n̄ar̄abun suba ȳendu (20.000)

ka sii geesu kilo n̄ar̄abu ka wun̄ōbu (1.100). ⁷¹ T̄on be ba tie ba maa wuran gobi n̄ar̄abun suba ȳendu (20.000) w̄e

ka sii geesu kilo n̄ar̄abu (1.000) ka sere ȳaku kowobun takoba wata ka n̄ōba yiru.

⁷² Ȳaku kowobu ka Lefiba ka gb̄ara k̄ann̄ō k̄s̄obu ka wom kowobu ka N̄etiniba ka sere Isireli be ba tie ben baawure u wurawa win wuu.

Esidasasi u woodan tireru gara

batuma s̄o

W̄ōn suru n̄ōba yirusen t̄ō gbiikuru s̄ō, Isireliba kpuro ba w̄a ben wus̄o.

8

¹⁻² Suru n̄ōba yirusen t̄ō gbiikii te s̄ō, yera Isireliba kpuro ba n̄ō tia kua ba m̄enna Yerusalem̄ō gb̄ararun k̄ann̄ōw̄o ge ba sokum̄o Nim k̄ann̄o.

* **7:67** (245) - Esidasasin tireru s̄ō, 2:66, ba n̄ɛ, ba dumi 736 ka birak̄osu 245 m̄o. Adama N̄ɛmin tireru s̄ō, ba n̄ ye yoru.

Ma ba Ɛsidasasi wi u s̄aa wooda ȳero kana u ka tireru na mi ba wooda yorua ye Yinni Gusun̄o u M̄owisi w̄ɛ be, Isireliban s̄o. Ma Ɛsidasasi u ka tire te na t̄on ben wuswaā t̄on kur̄abu ka t̄on dur̄abu ka bibu be ba koo kp̄i bu tubu ye ba gerum̄o gesi.

³ Ma u bu tire te gariamm̄e saa bururun di sere ka s̄o wii w̄oll̄o batuma ye ya w̄aa k̄ann̄ow̄o ge ba sokum̄o Nim k̄ann̄o. Ma be kpuro ba n̄un swaa daki.

⁴ N deema ba turaru garu kua ka d̄aa. Miya Ɛsidasasi u ȳowa u ȳra u ka tire te garim̄o. Ma gabu ba ȳo win n̄om geūo. Bera Matitia ka Sema ka Anaya ka Uri ka Hilikiya ka Maseya. Gaba maa w̄aa win n̄om d̄war̄o, bera Pedaya ka Mikaeli ka Maakiya ka Hasumu ka Hasabadana ka Sakari ka M̄esulamu. ⁵ T̄ambu kpuro ba n̄un waam̄o. Domi u ȳowa u bu gunum kere. Sanam m̄e u tire te wukia t̄on ben n̄oni biru, yera ba seewa ba ȳra. ⁶ Yera u Gusun̄o Yinni boko siara. Ma be kpuro ba n̄oma ȳiia ba n̄e, ami, ami! Ma ba kpuna tem̄o ba Gusun̄o s̄awa. ⁷ Ye ba seewa tem di, saa yera Lefi beni, Yosue ka Bani ka Serebia ka Yamini ka Akubu ka Sabetai ka Hodiya ka Maseya ka Kelita ka Asaria ka Yosabadi ka Hananu ka Pelaya, ba bu wooda ye tubusiam̄o. ⁸ Lefi be, ba wooda ye garim̄owa s̄aa s̄aa ma ba ye tubusiam̄o nge m̄e ya koo ka t̄ambu yeeri.

⁹ Sanam m̄e t̄on be, ba tire ten gari n̄om̄o, ba sum̄owa. Adama Nɛɛmi ben kparo ka Ɛsidasasi wi u s̄aa ȳaku kowo ka wooda ȳero ka Lefi be ba wooda ye tubusiam̄o mi, ba bu s̄owa ba n̄e, sa t̄o teni yiwa su ka Gusun̄o bes̄en Yinni s̄a. Yen s̄o, i ku nuki sankira i n sum̄o.

¹⁰ I ḡasiro bes̄en ȳenus̄o kpa i d̄ia geenu di kpa i tam durom n̄o. Kpa i ka be ba n̄ d̄ianu s̄aru kue bes̄eginu b̄onu ko. Domi sa t̄o teni yiwa su ka bes̄en Yinni s̄a. I ku nuki sankira. Nuku doo bi Yinni Gusun̄o u koo bes̄e w̄ɛ bu koo bes̄e dam k̄ɛ.

¹¹ Lefi be, ba maa bu nukuru yemiasia ba n̄e, i sin̄o s̄ɛ. Sa t̄o teni yiwa su ka Yinni Gusun̄o s̄a. I ku nuki sankira.

¹² Saa yera be kpuro ba ḡasira ba da ben ȳenus̄o ba di ba n̄ra, ba ka be ba n̄ d̄ianu m̄o beginu b̄onu kua. Ma ba nuku doo bakabu kua. Domi tire te ba gara mi, ten gari bu yeeri.

Kunun t̄o bakaru

¹³ Yen sisiru, ȳenu ȳerobu kpuro ka ȳaku kowobu ka Lefiba ba m̄enna Ɛsidasasin mi, wi u s̄aa wooda ȳero u ka bu wooda ye tubusia. ¹⁴ Yera ba wa wooda yen gaa s̄o ye Yinni Gusun̄o u M̄owisi w̄ɛ mi, ya n̄e, Isireliba ba ko n da n w̄awa kunu s̄o b̄a n Kunun t̄o bakaru m̄o suru n̄oba yiruse s̄o. ¹⁵ Kpa bu kpara wuu baagere kpuro s̄o ka Yerusalem̄o bu n̄e, t̄ambu bu doo guun̄o bu olifi ye ba duura ka ye ba n̄ duuren wurusu kasuma ka d̄aa wuru bakasu ka sere maa kpakpa wurusu bu ka kunu ko nge m̄e ya yorua wooda ye s̄o.

¹⁶ Yera t̄on be, ba da ba d̄aa wuru si kasuma ba ka kuu ni gira, gabu ben dii t̄eran w̄oll̄o, gabu ben ȳenu yaarāo, gabu Yinni Gusun̄on s̄aa yerun yaarāo, gabu k̄ann̄ow̄o ge ba ra soku Nim k̄ann̄o, gabu maa k̄ann̄ow̄o ge ba m̄o Efaraimu. ¹⁷ T̄on be ba w̄oma yorun di mi kpuro, ba kunu girawa. Ma ba sina mi. Yen d̄oma te, ba nuku doo bakabu kua. Domi Isireliba ba n̄ t̄o baka te koore nge m̄e, saa m̄in di Yosue Nunin bii u gu. ¹⁸ Ba ra wooda yen wiru garu gariwa t̄o baka ten t̄o baatere sere ta ka kpa. Ba tu diwa s̄o n̄oba yiru. N̄oba itase ma ba m̄enna siki siki ba ka tu wiru go nge m̄e wooda ya gerua.

Isireliba

ba ben durum tuuba kua

9

¹ Suru n̄oba yiruse, yen s̄o yenda nnese s̄ara Isireliba kpuro ba m̄enna bu ka n̄o b̄ake. Ma ba saaki deewa ba tii tua wisi wir̄o nuku sankirarun s̄o.

² Be ba s̄aa Yuuba gesi, ba tii w̄ia t̄on tukobun suunu s̄on di ba na ba ben durum ka ben sikadobagia tuuba kua.

³ Yen biru, ba bu Yinni Gusun̄on gari garia k̄aba itan saka ba ȳo ba swaa daki. Ma ba yiira wi, ben Yinnin wuswaā ba suuru kana sere k̄aba ita maa.

4 Yera Yosue ka Bani ka Kadimieli ka Sebania ka Buni ka Serebia ka Bani goo ka Kenani ba yɔɔwa tura ten mi. Ma ba nɔɔgiru sua Gusunɔ ben Yinnin mi gia ba somiru kana. 5 Yera Lefi beni, Yosue ka Kadimieli ka Bani ka Asabinia ka Serebia ka Hodiya ka Sebania ka Petaya ba nεε, i seewo i Gusunɔ bεsεn Yinni siara sere ka baadommaɔ.

Baawure u nùn siaro win yĩsi bεεrεgirun sɔ, baa mε i ñ gari yē yi i ko i ka nùn siara.

Kana te ba kua

6 Ma Isireliba ba kana teni kua ba nεε,

Yinni, wunε turowa a sãa Gusunɔ.

Wuna a wɔllu kua ta kpã.

Wuna a maa kperi kua too.

Wuna a tem taka kua ka ye ya wãa mε sɔɔ.

Wuna a nim wɔku kua ka ye ya wãa ge sɔɔ.

Wuna a hunde koni kpuro wãaru wē.

Ma kperi ka suru ka sɔɔ,

ye kpuro ya nun bεεrε wēεmɔ.

7 Yinni Gusunɔ, wuna a Aburamu gɔsa.

Ma a dera u seewa Urin di, Kaladen temɔ.

Yen biru, ma a nùn yĩsi kpaaru kã Aburahamu.

8 A wa ma u sãa naanegii,

ma a ka nùn arukawani bɔkua a nεε,

kaa nùn tem mε wē mē sɔɔ Kananiba

ka Hεtiba ka Amɔreba ka Feresiba

ka Yebusiba ka Girigasiba ba wãa,

kpa win bibun bweseru tu sina mi.

Mεya a maa wunen arukawani ye yibia.

Domi a sãawa naanegii.

9 Sanam mε bεsεn baababa ba wãa Egibitia,

a ben nɔni swãaru wa.

Ba nun somiru kana,

ma a ben wuri nua nim wɔku ge ba mɔ Naa yariɔ.

10 A yē nge mε Egibitigibu ba bεsεn baababa dam dɔre ka nuku kɔsuru.

Ma a sɔm maamaakiginu kua a ka ben sunɔ

ka win sina asakpɔbu ka win tɔmbu kpuro seesi.

Ma a yĩsiru yara sere ka gisɔn gisɔ.

11 A dera nim mu burana bεsεn baaba ben wuswaaɔ.

Ma ba tɔbura tem gbebum sɔɔ.

Adama Egibitigii be ba bu naa gire,

a bu sure nim bwerɔ.

Ma ba numa nge kpee te ba kare nim sɔɔ.

12 Sɔɔ sɔɔ, guru wii wurora a ra ka wunen tɔn be kpare.

Wɔkuru maa, kpa ta n ka dɔɔ yari bakaru weenε,

ta n bu yam bururasie swaa sɔɔ.

13 A sarama saa wɔllun di,

ma a ka bu gari kua Sinain guurɔ.

A bu wooda gea ka sɔɔsi geenu wē.

14 A dera wunen sɔm kowo Mɔwisi u bu tɔɔ wērarugiru wē

te ta sãa nenεm wunen sɔ.

Ma a dera u bu wooda ye ya tie sɔɔsi.

15 A bu dīanu wēεma saa wɔllun di

sanam mε gɔɔra bu mɔ.

Ma a dera nim mu yara kpee baan di

sanam mε nim nɔru ga bu mɔ.

Ma a nεε, bu doo bu tem mε mwa

mēn nɔɔ mwεeru a bu kua ka b̄ari.

16 Adama bεsεn baaba be, ba tii sua ba nun seesi.

Ba ñ wunen woodaba mεm nɔɔwε.

17 Ba swaa taaya

ba wunen sɔm maamaakigii ni duari

ni a bu kua.

Ma ba nun seesi ba tii kparo kua

bu ka wura mi ba raa yoru di.

Adama ka mε, a ñ bu deri.

Domi a sãawa Yinni

wi u ra tɔnu suuru kue.

A wɔnwɔndu ka durom mɔ.

Wunen mɔru ku ra fuuku se.

Wunen kīru ta ñ kpeemɔ sere ka baadommaɔ.

18 Ka mε kpuro, ba tii b̄uu wuraguu kua.

Ma ba nɔɔgiru sua ba nεε,

gera ga sãa ben yinni

wi u bu yarama Egibitin di.

Nge mεya ba kua ba ka nun wɔnwa.

19 Adama wunen kīi bakarun sɔ,

a ñ bu deri gbaburɔ.

Guru wii wuro te ta bu swaa gbiiye mi,

wɔkuru ka sɔɔ sɔɔ, ta ñ bu deri.

20 Wunen kīrun saabu,

a bu wunen Hunde wē

ba n ka bwisi mɔ.

Baadomma a ra bu dīanu wē

ni ba ra soku manna bu di,

kpa a bu nim wē bu nɔ.

²¹ A bu nɔəri gbaburɔ wɔɔ weeru,

ba n̄ gāanu biare,

ben yānu kun gēekirare,

ben naasu kun maa mɔsire.

²² A bu bwese tukunu ka nin sinambu
nɔmu sɔndia

ka be ba ka bu sikerenen tem.

Meya Hεsibonin tem mi Sihoni u
bandu dii

ka Basanin tem mi Ogu u bandu dii.

²³ A dera ba bibu mara ba dabia nge
kperi.

Ma a dera ba dua Kananin temɔ
mε a ben baababa nɔɔ mwεeru kua.

²⁴ Ma ba Kananiba kamia

ba bu taare ba ben tem mε mwa.

Ma ba bera min sinambu ka min bwe-
senu kpuro kua nge mε ba kī.

²⁵ Ba wuu gbāraruḡisu mwεera ka mi
tem gem wāa,

ka yenu si su dukia mɔ, ka dɔkɔba ka
resem gbaanu,

ka olifiba ka dāa dabi dabinu n̄n
marum ba ra di.

Yinni Gusunɔ, wunen kīrun saabuwa
ba ka di ba deba ba bɔria.

Ma ba wāa doo nɔuru sɔɔ.

²⁶ Adama ka mε, ba n̄ nun mεm nɔɔwε.
Ba nun seesiwa, ba wunen woodaba
biru kisi.

Ma ba wunen sɔmɔbu go go

be ba bu kirɔ kua bu ka ḡru ḡsia

bu ben daa kɔsa deri kpa bu wurama
wunen mi.

Adama ba ben daa kɔsa sosisiwa.

²⁷ Saa yera a bu yiberεba nɔmu sɔndia,
ma ba bu dam dɔre.

Adama ben n̄ni swāaru sɔɔ, ba nun
nɔɔḡiru sue.

Ma a ben nɔɔ nua saa wɔllun di.

A bu tɔmbu seeya

bu ka bu wɔra saa yiberε ben nɔman di
wunen kīi bakarun sɔ.

²⁸ Adama ye ba wāa b̄ri yendu sɔɔ,

ba maa w̄ri ben durum sɔɔ.

Ma a bu biru kisi,

a bu yiberεba nɔmu sɔndia.

Yera ba maa kpam nɔɔḡiru sua

ba nun somiru kana.

Ma a ben nɔɔ nua wɔllun di,

a bu wɔra n̄n dabinu wunen kīrun
saabu.

²⁹ Yen biru, a bu kirɔ kua

bu wunen woodaba mεm nɔɔwa.

Adama ba tii sua ba n̄ ye mεm nɔɔwε,

baa mε yera ya ra tɔnu wāaru wē

wi u ye mεm nɔɔwa.

Ba swaa taayawa ba ye yina mam
mam.

³⁰ A ka bu temana wɔɔ dabinu.

A wunen sɔmɔbu wunen Hunde wē
ba n̄ ka bu kirɔ mɔ.

Adama ba n̄ swaa daki.

Ma a bu bwese tukunu nɔmu bɔria.

³¹ Adama wunen kīi bakarun sɔ,

a n̄ bu go, a n̄ maa bu deri,

domi a s̄awa Yinni wɔnwɔndugii ka
duromḡii.

³² Gusunɔ besen Yinni, a kpā, a maa
dam mɔ.

Wuna a durom bakam mɔ.

Ma a wunen arukawani neni ye a ka
sun bɔkua.

A besen wahala mεerio ye sa mɔ

bεε ka besen sinambu ka ben sina
asakpɔbu

ka wunen sɔmɔbu ka besen yāku
kowobu

saa Asirin sinambun waatin di sere n̄
ka ḡisɔ ḡirari.

³³ A s̄awa naanegii.

A maa kuawa dee dee ḡā ni nu sun
deema sɔɔ.

Adama bεε, sa kuawa naanε
sarirugibu.

³⁴ Besen sinambu ka ben sina
asakpɔbu

ka besen yāku kowobu ka besen
baababa

ba n̄ wunen woodaba mεm nɔɔwε.

Ba wunen kirɔba atafiiru kuawa.

³⁵ Ba n̄ nun s̄awa.

Ba n̄ maa ben daa kɔsa deri,

baa mε a bu tem bakam wē mε mu gea
s̄āa,

ba kua men sinambu.

Ma a bu nɔəri ba wāa doo nɔuru sɔɔ.

³⁶ Yen sɔ, bεε wee sa yoru dimɔ ḡisɔ

tem mε a bu wē sɔɔ

bu ka men dīa geenu di.

³⁷ Dīa gee ni, nu kua sinam be ba sun
yoru diisiamḡinu.

Ba sun mɔ bεε ka besen yaa sabenu.

Ba ka sun mɔ nge mε ba kī besen du-
rum sɔ.

Ma sa wāa nuku sankira bakanu sɔɔ.

Isireliba ba nɔɔ mwεeru kua

bu wooda mεm nɔɔwa

10

¹ Yeniba kpuron sɔna bɛsɛ Isireliba sa nɔɔ mwɛɛru kua sa yorua. Bɛsɛn wirugibu ka Lefiba ka yāku kowobu ba bɛsɛn nɔɔ mwɛɛ ten tireru nɔma dokewa.

² Be ba tire te nɔma doke, bera bɛsɛn kparɔ Nɛɛmi, Hakalian bii, ³ ka Sedesiasi ka Seraya ka Asaria ka Yeremi

⁴ ka Pasuri ka Amaria ka Maakiya ⁵ ka Hatusi ka Sebania ka Maluku ⁶ ka Harimu ka Mɛrɛmɔtu ka Abudiasi ⁷ ka Danieli ka Ginɛtoni ka Baruku ⁸ ka Mɛsulamu ka Abia ka Miyamini ⁹ ka Maasia ka Biligai ka Semaya. Be kpuro ba sɔawa yāku kowobu.

¹⁰ Be ba sɔa Lefiba, bera Yosue, Asanian bii ka Binui, Henadadin bii ka Kadimieli ¹¹ ka ben mɛro bisibu Sebania ka Hodiya ka Kelita ka Pelaya ka Hanani ¹² ka Misee ka Rehɔbu ka Hasabia ¹³ ka Sakuri ka Serebia ka Sebania ¹⁴ ka Hodiya ka Bani ka Beninu.

¹⁵ Be ba maa sɔa wirugibu beya Pareasi ka Pakati Mɔabu ka Elamu ka Satu ka Bani ¹⁶ ka Buni ka Asigadi ka Bebai ¹⁷ ka Adoniya ka Bigifai ka Adini ¹⁸ ka Ateɛ ka Esekiasi ka Asuri ¹⁹ ka Hodiya ka Hasumu ka Besai ²⁰ ka Harifu ka Anatɔtu ka Nebai ²¹ ka Magipiasi ka Mɛsulamu ka Hesiri ²² ka Mɛsesabɛli ka Sadɔku ka Yadua ²³ ka Pelatia ka Hananu ka Anaya ²⁴ ka Hosee ka Hanania ka Hasubu ²⁵ ka Halosesi ka Pilika ka Sobeki ²⁶ ka Rehumu ka Hasabuna ka Maaseya ²⁷ ka Akiya ka Hananu ka Anani ²⁸ ka Maluku ka Arimu ka Baana.

²⁹ Tɔn be ba tie, yāku kowobu ka Lefiba ka sɔa yerun kɔnnɔn kɔsobu ka wom kowobu ka Nɛtiniba ka sere be ba ka tii wurama tɔn tukobun min di ba Yinni Gusunɔn woodaba mɛm nɔɔwɛ ka ben kurɔbu ka bibu, be ba gesi bwisi ka yɛru mɔ, ³⁰ be kpuro ba ka ben mɛro bisibu nɔɔ tia kua be ba tɔn giroru bo. Ba nɔɔ mwɛɛru kua ka bɔri ba nɛɛ, ba koo Yinni Gusunɔn wooda mɛm nɔɔwa ye u bu wɛ saa Mɔwisin min di kpa ba n ka yi sɔmburu mɔ.

³¹ Ba nɛɛ, ba n maa ben bii wɔndiaba tɔn tukobu wɛɛmɔ bu sua kurɔbu. Mɛya ben aluwaasiba ba n maa tɔn

tukobun bii wɔndiaba suamɔ kurɔbu.

³² Mɛya ba n maa gɔanu dwemɔ tɔɔ wɛrarugiru ka tɔɔ bakanun saa sɔɔ tɔn tukobu bɔ n ka kiaru na. Ba koo maa tɔmbu yoru kara wɔɔ nɔɔba yiruse sɔɔ kpa ba kun gɔanu kɔsie.

³³ Mɛya ba tii wooda yiya bu kɛnu wɛ sii geesun gobi garamu nne wɔɔ ka wɔɔ bu ka Gusunɔ ben Yinnin sɔa yerun sɔmburu ko. ³⁴ Kɛɛ ni, nu ko n sɔawa ni ba koo ka pɛɛ dwe Yinni

Gusunɔn yāku ninin sɔ. Niya, yāku dɔɔ mwaararuginu ka yāku ni ba ra ko tɔɔ wɛrarugiru sɔɔ ka yāku ni ba ra ko tɔɔ baatere ka ni ba ra ko suru kpao u n yara ka yāku ganu ka sere torarun yāku.

Kɛɛ niya nu koo maa somi bu ka sɔa yerun sɔma baayere ko. ³⁵ Yāku kowobu ka Lefiba ka Isireliba bɛsɛ kpurowa sa tɛtɛ toba su ka wa dɔa ye sa ko n da ka nɛ wɔɔ baagere yākunun sɔ Gusunɔ bɛsɛn Yinnin sɔa yerɔ yen saa yà n tunuma. Dɔa yera ba ko n da ka yāku dɔɔ sɔre yāku yeru wɔllɔ nge mɛ ba gerua woodan tireru sɔɔ.

³⁶ Mɛya sa Gusunɔ nɔɔ mwɛɛru kua sa nɛɛ, sa ko n da ka bɛsɛn gberun dɔa gbiikinu ka bɛsɛn dɔa marum gbiikum be ba sɔmburu mɔ yāku yerɔ naawɛ Yinni Gusunɔn sɔa yerɔ ³⁷ ka bɛsɛn bii gbiikobu ka sere maa bɛsɛn yaa sabenun bii gbiikinu nge mɛ ba yorua woodan tireru sɔɔ.

³⁸ Mɛya sa ko maa ka bu bɛsɛn som kpam ka bɛsɛn dɔa marum gbiikum ka bɛsɛn tam kpam ka bɛsɛn gum kpam naawa.

Sa maa nɔɔ mwɛɛru kua sa nɛɛ, sa ko wɔkuru baateren wɔllɔ tia wɛ bɛsɛn gbean dɔanu sɔɔ. Lefiban tiiwa ba koo ye mwɛɛri wusu kpuron di tem mɛ sɔɔ sa gbea mɔ.

³⁹ Yāku kowo wi u sɔa Aronin bweseru wiya u koo Lefiba yɔsiri sanam mɛ ba koo wɔkuru baateren wɔllɔn tia tia ye mwa. Kpa Lefi ben tii bu maa ka ye ba mwa min wɔkuru baateren wɔllɔn tia tia na Gusunɔ ben Yinnin sɔa yerɔ diru mi ba ra arumani bere.

⁴⁰ Isireliba ka Lefiba ba koo ka ben kɛnu nawa mi ba ra yākunun dendi yānu bere Yinni Gusunɔn sɔa yerɔ ka sere mi yāku kowobu ka sɔa yerun kɔsobu ka wom kowobu ba ra sɔmburu ko. Kɛɛ

niya alikama ka tam kpam ka gum.

Nge mēya sa ñ maa ka Yinni Gusunən s̄aa yeru derim̄.

Yuu be ba wurama

ba sina Yerusalem̄

11

¹ Isireliban wirugiba da ba sina Yerusalem̄. Ma ba tētē toba bu ka tən tia tia wuna Isireli be ba tien w̄kuru baateren w̄ll̄. Bera ba koo sina Yerusalem̄ wuu d̄ēr̄ ge s̄ō, kpa n̄ōba n̄ē be ba tie bu da wuu si su tien mi. ² Be ba ḡōru doke ka k̄iru bu ka sina Yerusalem̄ mi, t̄amba bu domaru kua.

³ Isireliban berin wirugibu ba da ba sina Yerusalem̄ ma Isireli be ba tie ka ȳaku kowobu ka Lefiba ka Netiniba ka sere Salom̄ən s̄əm kowobun bibu ba da ba sina Yudan tem̄ ben wus̄. ⁴⁻⁵ Yudaba ka Benyam̄ēba gaba ba sina Yerusalem̄.

Be ba s̄aa Yudaba bera Ataya ka Maaseya, Osiasin bii. Ataya u s̄awa Sakarin debubu. Win sikadobara Sakari ka Amaria ka Sefatia ka Mahalal̄eli ka Per̄esi. Maaseya u maa s̄awa Barukun bii. Win sikadobara Kolohose ka Hasaya ka Adaya ka Yoyaribu ka Sakari ka Siloni. ⁶ Per̄esin sikadominu be ba sina Yerusalem̄ ben geera s̄awa t̄ambu n̄ēru ka wata ka n̄ōba ita (468). Ba s̄awa tabu dur̄ w̄ruḡaba.

⁷⁻⁸ Benyam̄ē be ba sina Yerusalem̄, bera Salu ka Gabai ka Salai. Salu u s̄awa M̄sulamun bii, Yōedin debubu. Win sikadobara Pedaya ka Kolaya ka Maaseya ka Itieli ka Esai. Be ba s̄aa Benyam̄ēn bweseru ba ka sina Yerusalem̄ ben geera s̄awa t̄ambu n̄ē ka wuna teeru ka n̄ōba ita (928). ⁹ Yoeli Sikirin biiwa u s̄aa ben kparo. Ma Yuda Senuan bii u maa s̄aa ben wirugii yiruse.

¹⁰ Ȳaku kowo be ba maa sina Yerusalem̄ bera Yedaya, Yoyaribun bii ka Yakini, ¹¹⁻¹⁴ ka Seraya, Hilikiyan bii, M̄sulamun debubu, Sad̄oku ka M̄raȳotu ka Akitubu wi u raa s̄aa ȳaku kowo t̄anweron sikadobu, ka sere t̄ambu w̄n̄ē ka ȳenda yiru (822) be ba ra n s̄amburu m̄ Yinni Gusunən s̄aa yer̄, ka Adaya Yerohamun bii,

Pelatian debubu, Amusi ka Sakari ka Pasuri ka Maakiyan sikadobu, ka sere t̄ambu goobu ka weeru ka yiru (242), be kpuro ȳenu ȳērobu, ka Amasai, Asar̄elin bii, Akusain debubu, M̄silem̄tu ka Im̄erin sikadobu, ka tabu dur̄ w̄ruḡaba wuna teeru ka n̄ōba ita (128). Sabudīeli Gedolimun biiwa u s̄aa ben wirugii.

¹⁵ Lefi be ba maa da Yerusalem̄, bera Semaya, Hasubun bii, Asirikamun debubu, Hasabia ka Bunin sikadobu, ¹⁶ ka Sabetai ka Yosabadi be ba s̄aa s̄ambu te ba ra ko yaaraən guro gurobu, ¹⁷ ka Matania, Miseen bii, Sabudin debubu, Asafun sikadobu, wi u ra womu gbi b̄a n Gusun̄ siaram̄ kanarun saa, ka win w̄n̄ō turo Bakibukia wi u ra n̄un somi, ka Abuda, Samuan bii, Galalin debubu, Yedutum sikadobu. ¹⁸ Lefi be ba w̄aa Yerusalem̄ kpuro ben geera s̄awa t̄ambu goobu ka w̄n̄ē ka n̄ē (284).

¹⁹ Be ba ra s̄aa yerun k̄ann̄ō k̄ōsu, bera Akubu ka Talum̄ō ka wigibu. Be kpuron geera s̄awa wuna wata ka w̄kura yiru (172).

²⁰ Isireli be ba tie, ka ȳaku kowobu ka Lefiba ba da ba sinawa Yudan wusu kpuro s̄ō, ben baawure u w̄aa win tem̄. ²¹ Netiniba ba da ba sinawa gungun̄. Ben wirugiba Sisa ka Gisipa.

²² Lefiban wirugii wi u sina Yerusalem̄ win ȳisira Usi, Banin bii, Hasabian debubu. Win sikadobara Matania ka Miseen, Asafun bweseru s̄ō. Asafun bwese te, ta s̄awa te ta ra womu ko Yinni Gusunən s̄aa yer̄. ²³ Sina boko u wom kowo be wooda ȳiia ye ba koo sw̄i ka sere maa s̄oma ye ba ko n da ko t̄ō baatere.

²⁴ Petaya, M̄sesabelin bii, Serakin debubu, Yudan sikadobu, wiya u s̄aa Isireliban s̄om̄ P̄esiban sina bokon mi.

Yuu be ba w̄aa wuu si su tie s̄ō

²⁵ Yudaba ba da ba sina wuu sini ka sin baru kpaanu s̄ō. Wuu siya Kiriati Ariba ka yen baru kpaanu ka Diboni ka yen baru kpaanu ka Yokas̄eli ka yen baru kpaanu ²⁶ ka Yesua ka M̄lada ka B̄eti Pal̄eti ²⁷ ka Hasaa Suali ka Beri Seba ka yen baru

kpaanu ²⁸ ka Sikilagi ka Mɛkɔna ka yen baru kpaanu ²⁹ ka Eni Rimɔɔ ka Sorea ka Yaamuti ³⁰ ka Sanɔa ka Adulamu ka yen baru kpaanu ka Lakisi ka yen baru kpaanu ka Aseka ka yen baru kpaanu. Ba sinawa Beri Seban di n ka da Hinɔmun wɔwaa.

³¹ Benyamɛɛba ba da ba sinawa Geban di n ka da Mikimasiɔ ka Ayaa ka Beteliɔ ka yen baru kpaanɔ ³² ka Anatɔtuɔ ka Nɔbuɔ ka Hananiaɔ ³³ ka Hasoriɔ ka Ramaɔ ka Gitaimuɔ ³⁴ ka Hadidiɔ ka Seboimuɔ ka Nɛbalatiɔ ³⁵ ka Loduɔ ka Onɔɔ ye ba maa sokumɔ nɔman sɔm kowobun wɔwa.

³⁶ Lefiba sɔɔ, be ba waa Yudaɔ, ben gaba seewa ba wura Benyamɛɛban temɔ.

Lefiba ka yaku kowobun yisa

12

¹ Yaku kowobu ka Lefi be ba Sorobabeli Salatielin bii ka Yosue swiima ba ka na Yerusalemuɔ, bera Seraya ka Yereji ka Esidarasi ² ka Amaria ka Maluku ka Hatusi ³ ka Sekania ka Rehumu ka Mɛrematu ⁴ ka Ido ka Ginɛtoi ka Abia ⁵ ka Miyamini ka Maadia ka Biliga ⁶ ka Semaya ka Yoyaribu ka Yedaya ⁷ ka Salu ka Amaku ka Hilikiya ka Yedaya. Bera ba saa yaku kowobu ka be ba bu somimɔn wirugibu Yosuen waati. ⁸ Be ba saa Lefiba, bera Yosue ka Binui ka Kadimieli ka Serebia ka Yuda ka Matania. Matania wi, ka win tɔmba ba ra siarabun womusu ko. ⁹ Bakibukia ka Uniwa ba ra sɔmburu ko ben mero bisibu Lefi ben bɔkuɔ.

¹⁰ Yosuewa u Yoyakimu mara. Ma Yoyakimu u seewa u Eliasibu mara. Ma Eliasibu u seewa u Yoyada mara.

¹¹ Yoyada u maa seewa u Yonatan mara. Ma Yonatan u seewa u Yada mara.

¹² Be ba saa yaku kowobu Yoyakimun waati ye sɔɔ, ba ka saa yenu yɛrobu, bera Mɛraya, Serayan bweseru sɔɔ ka Hanania, Yereji bweseru sɔɔ, ¹³ ka Mɛsulamu, Esidarasin bweseru sɔɔ, ka Yokanani, Amarian bweseru sɔɔ, ¹⁴ ka Yonatan, Mɛlukin bweseru sɔɔ, ka Yosefu, Sebanian bweseru sɔɔ, ¹⁵ ka Adina, Harimun bweseru sɔɔ, ka Helikai,

Mɛrayɔtun bweseru sɔɔ, ¹⁶ ka Sakari, Idon bweseru sɔɔ, ka Mɛsulamu, Ginɛtonin bweseru sɔɔ, ¹⁷ ka Sikiri, Abian bweseru sɔɔ, ka Pilitai, Minyamini ka Mɔadian bweseru sɔɔ, ¹⁸ ka Samua, Biligan bweseru sɔɔ, ka Yonatan, Semayan bweseru sɔɔ, ¹⁹ ka Matinai, Yoyaribun bweseru sɔɔ, ka Usi, Yedayan bweseru sɔɔ, ²⁰ ka Kalai, Salain bweseru sɔɔ, ka Ebɛɛ, Amakun bweseru sɔɔ, ²¹ ka Hasabia, Hilikiyan bweseru sɔɔ, ka Nɛtanɛli, Yedayan bweseru sɔɔ.

²² Tɔn bɛn waati sɔɔ ba Lefi be ba saa yenu yɛrobu ka yaku kowobun yisa yorua tireru sɔɔ n ka da Darusi Pɛsiban sina bokon bandun waati sɔɔ, bera Eliasibu ka Yoyada ka Yokanani ka Yada.

²³ Adama ba Lefi be ba saa yenu yɛrobun yisa yorua yerukobun garin tireru sɔɔ sere Yokanani, Eliasibun biin waati sɔɔ tɔna.

²⁴ Lefiban yenu yɛro beni, Hasabia ka Serebia ka Yosue, Kadimielin bii, bera ba ra womusu ko bu ka Gusunɔ siara kpa Lefi be ba tie ba n wuramɔ nge mɛ Dafidi Gusunɔn sɔm kowo u gerua.

²⁵ Be ba maa saa saa yerun kɔnnɔn kɔsobu, bera Matania ka Bakibukia ka Abudiasi ka Mɛsulamu ka Talumɔɔ ka Akubu. ²⁶ Be kpurowa ba waa Yoyakimu, Yosuen bii, Yosadakin debubun waati sɔɔ. Beya ba maa waa Nɛmi wi u saa kparo ka Esidarasi wi u saa yaku kowo ka tire yoron waati sɔɔ.

Ba Yerusalemun gbara ten

wii goberun tɔɔ bakaru di

²⁷ Sanam mɛ ba Yerusalemun gbara ten wii goberun tɔɔ bakaru dimɔ, ba da ba Lefiba mennama beri berikan di mi ba raa waa kpa bu ka tɔɔ te di nuku dobu sɔɔ ba n womusu mɔ ba n seketirenu ka mɔrɔkunu ka gɔɔgenu soomɔ. ²⁸⁻²⁹ Wom kowo be ba waa Yerusalemun baru kpaanɔ ka be ba waa Nɛtofɔɔ ka Beti Giligaliɔ ka Geban baru kpaanɔ ka Asimafetiɔ ba mennama dɔma te, domi wom kowo be, ba tii yenusu kuawa Yerusalemun bɔkuɔ. ³⁰ Yaku kowobu ka Lefiba ba

tii dɛɛrasia. Ma ba maa tɔmbu ka kɔnnɔsu ka gb̄araru dɛɛrasia.

³¹ Nɛ, Nɛɛmi, na dera Yudaban wirugibu ba yɔɔwa gb̄araru wɔllɔ ma ba wom kowobu bɔnu kua wuuru yiru. Bɔnu gbiikaa ya s̄ia ya da nɔm geu gia gb̄ararun kɔnnɔwɔ ge ba mɔ Kubanu. ³² Ma Hosee ka Yudaban wirugibun bɔnu ba wom kowo be sw̄ii biruɔ. ³³ Yen biruwa tɔn beni ba maa sw̄ii. Bera, Asaria ka ɛsidasasi ka Mɛsulamu ³⁴ ka Yuda ka Bɛnyamɛ ka Semaya ka Yeremi ³⁵ ka ȳaku kowobun bii be ba kɔbi nɛni ka Sakari, Yonatan bii, Semayan debubu, Matania ka Misee ka Sakuri ka Asafun sikadobu, ³⁶ ka sere win tɔmbu Semaya ka Asarɛli ka Milalai ka Gilalai ka Mai ka Netanɛli ka Yuda ka Hanani. Tɔn be, ba mɔrɔkunu nɛni ni Dafidi Gusunɔn sɔm kowo u kua. Ma ɛsidasasi tire yoro u bu swaa gbiie. ³⁷ Ye ba tunuma kɔnnɔwɔ ge ba mɔ Bwia, yera ba da Dafidin wuun yɔɔ yera ma ba yɔɔwa gana yen wɔllɔ ba ka Dafidin sina kpaaru tuke, ma ba da kɔnnɔwɔ ge ba mɔ Nim, sɔɔ yari yeru gia.

³⁸ Wom kowobun bɔnu yiruse ya maa s̄ia ya da nɔm dɔwaru gia. Ma nɛ ka tɔn be ba tie sa bu sw̄ii biruɔ. Ma sa da ka wuu kɔsu yee te ba mɔ Pɛɛn dɔɔ s̄oru yerun ḡarɔ sere ka gb̄ara te ta yasun bera gia ³⁹ ka kɔnnɔ ge ba mɔ Efaraimuɔ ka kɔnnɔwɔ ge ba sokumu Tɔkɔ sere ka kɔnnɔwɔ ge ba mɔ Swɛɛ ka wuu kɔsu yee te ba mɔ Hananɛlin bɔkuɔ ka te ba mɔ Mɛan bɔkuɔ sere ka kɔnnɔwɔ ge ba mɔ Ȳaanu. ⁴⁰ Ma wom kowo be kpuro ba da ba ȳra Yinni Gusunɔn s̄ia yerɔ. Ma nɛn tii na ȳra mi ka siri kowo be ba man sw̄ii ⁴¹ ka ȳaku kowo beni, Eliakimu ka Maaseya ka Minyamini ka Misee ka Elionai ka Sakari ka Hanania be ba kɔbi soomɔ kpuro ⁴² ka sere maa Maaseya ka Semaya ka Eleasaa ka Usi ka Yokanani ka Maakiya ka Elamu ka Eɛɛ. Ma wom kowobu ba womusu mɔ. Yisirayawa u bu kpare.

⁴³ Yen tɔɔ te, tɔmba ȳaku dabi dabinu kua ma ba nuku dobu kua. Domi Gusunɔ u bu nuku doo bakabu wɛ. Kurɔbu ka bibun tii ba nuku dobu

kua ma Yerusalemun di nuku dobu kuuki yi nɔra n toma.

Ye n s̄ia ȳaku kowobu

ka Lefiban bɔnu

⁴⁴ Yen tɔɔ te, ba tɔmbu gɔsa bu ka dia kɔsu mi ba ra kɛnu ka d̄ia gbiikinu yi ka sere tia tia ye ba ra Yinni Gusunɔ wɛ ben mɔrun wɔkuru baateren wɔllɔ. Ma ba tɔn be yiire bu d̄ia ni mwɛeri wusun di ni ba koo ȳaku kowobu ka Lefiba wɛ nge mɛ wooda ya gerua. Yudaba ba nuku dobu mɔ yɛn s̄o ȳaku kowobu ka Lefiba ba wura ben sɔmburu sɔɔ, ⁴⁵ ba Yinni Gusunɔn s̄ia yerun wooda mɛm nɔwammɛ ba tɔmbu dɛɛrasiamɔ. Mɛya wom kowobu ka s̄ia yerun kɔnnɔn kɔsobu ba maa wooda ye kpuro mɛm nɔwammɛ nge mɛ Dafidi ka win bii Salomɔɔ ba gerua. ⁴⁶ Domi yellu Dafidi ka Asafun waati wom kowoba w̄awa be ba ra siarabun womusu ko Yinni Gusunɔn s̄o. ⁴⁷ Sorobabeli ka Nɛɛmin waati sɔɔ, Isireliba kpuro ba ra wom kowobu ka s̄ia yerun kɔnnɔn kɔsobu ka Lefiba ben d̄ianu wɛwa tɔɔ baatere. Kpa Lefi be, bu maa Aronin bibun bweseru wɛ ye ya s̄ia begia.

Nɛɛmi u ḡaa dabinu kɔsa

13

¹ Saa ye sɔɔ, ba gara woodan tire te Mɔwisi u yorua sɔɔ Isireliba kpuron wuswaaɔ ma ba deema ba yorua ba nɛɛ, n n̄ koorɔ Amɔniba ka Mɔabuba ba n w̄aa Gusunɔn tɔmbu Isireliban suunu sɔɔ. ² Domi Mɔabu be, ka Amɔni be, ba n̄ Isireliba sennɔ de ka d̄ianu ka nim. Yen biru, ba maa Balamu sokusia u Isireliba b̄rusi kpa bu n̄n gobi kɔsia. Adama Gusunɔ bɛɛn Yinni u b̄ri yi gɔsia domaru. ³ Sanam mɛ ba woodan tire ten gari nua, yera be, Isireliba ba sɔbu kpuro wuna ben suunu sɔɔn di.

⁴ N deema ba raa ȳaku kowo Eliasibu gɔsa u ka Gusunɔ bɛɛn Yinnin s̄ia yerun dia ye ba ḡri ḡrin sɔmburu ko. Eliasibu wi, u s̄awa Tobiyani dusi. ⁵ Yera u n̄n d̄ii bakaru gɔsia mi ba ra raa kɛnu yi ka turare ka s̄ia yerun dendi ȳanu ka ȳaku

kowobun dīa ni ba ra bu wē ka alikaman bōnu tia ye ba mwa wākuru baateren wǎllō ka tam kpamgia ka gumgia ka dīa ni ba ra Lefiba ka wom kowobu ka kǎnnǎn kǎsobu wē.

⁶ Nɛ, Nɛɛmi na ñ wāa Yerusalemō sanam mɛ ye kpuro ya koora. Domi saa ye sǎǎ, na gǎsirawa Babilonin sina boko Aatasesin mi. N deema saa ye, win bandun wǎǎ tɛna ka yiruse sǎǎ mi. ⁷ Wǎǎ gen kpeeru sǎǎ, sina boko u wura n gǎsiramā Yerusalemō. Ye na tunuma, yera na wa kǎsa ye Eliasibu u kua ye u ka Tobiya diru wē Yinni Gusunǎn sǎa yerun yaaraǎ. ⁸ Ma na wa ya ñ wā. Ma na Tobiyān yānu kpuro gura na yari tǎǎwǎ. ⁹ Ma na dera ba dii te dɛɛrasia. Ma ba Yinni Gusunǎn sǎa yerun dendi yāa ni kpuro wesia mi ka kǎɛ ni ka turare ye ba ra dǎǎ doke.

¹⁰ Na maa nua ma ba ku ra Lefiba ben bōnu wē. Ma Lefi be, ka wom kowo be ba koo sǎaru ko mi, ba sǎmburu deri, ben baawure u da u wāa win temǎ. ¹¹ Ma na siri kowobu taare wē na nɛɛ, mban sǎna ba dera ba Yinni Gusunǎn sǎa yee te deri. Ma na wure na Lefiba ka wom kowo be mɛnna, ma na bu wesia ben sǎma sǎǎ. ¹² Yera Yudaba ba ka ben alikaman bōnu na ye ba wuna wākuru baateren wǎllō ka tamgia ka gumgia. ¹³ Ma na dii tɛn mi ba ra dīa ni doke yāku kowo Selmia ka tire yoro Sadaku ka Pedaya, Lefiban turo nǎmu sǎndia. Ma na bu Hananu, Sakurin bii, Matanian debubu nǎmu sǎndia u bu somi. Domi ba sǎa naanɛgibu. Beya ba ko n da begibu dīa ni bōnu kue.

¹⁴ Gusunǎ nɛn Yinni, a de a n man yaaye nɛn ye na kua kpuron sǎ. A ku sǎmbu te duari te na kua ka naanɛ wunen sǎa yee te ka ten woodaban sǎ.

¹⁵ Yen waati ye sǎǎ, na tǎmbu wa Yudan temǎ ba resɛm gamamǎ tǎǎ wǎrarugiru sǎǎ, ma gaba doo bǎkunu duusiamǎ ma gaba ketekunu tam sǎbimǎ ka resɛm ka dǎa marum mɛ ba mǎ figie ka maa sǎmunu ganu ba ka naamǎ Yerusalemō. Ma na bu kirǎ kua bu ku gǎanu dǎra tǎǎ te. ¹⁶ Tirigii be ba maa wāa mi, ba ra ka swɛɛ ka kia dabinu nɛ bu Yudaba ka Yerusalemugibu dǎre sanam wǎragim

sǎǎ. ¹⁷ Ma na Yudan wirugibu taare wē. Na bu bikia na nɛɛ, mban sǎna ba kǎsa mǎ ba tǎǎ wǎrarugiru disi dokemǎ. ¹⁸ Nge mɛya bɛsɛn sikadoba ba raa kua. Ma Gusunǎ u sun wahala dabinu surema wuu ge sǎǎ. Yera ba kī bu maa win mǎru seeya bu tǎǎ wǎrarugii te disi doke?

¹⁹ Ma na yiire bu Yerusalemun kǎnnǎsu kɛnɛ sanam mɛ sǎǎ u dua tǎǎ wǎrarugiru tu sere tore kpa bu ku su kɛnia ma n kun mǎ tǎǎ wǎrarugiru ta kpa. Ma na nɛn sǎm kowobu gabu yi yi kǎnnǎ sin mi bu ku ka de sǎmunu ganu nu du tǎǎ wǎrarugii te sǎǎ. ²⁰ Yera kia bwese bwesekan dǎrobu ba kpuna wuun biruǎ nge nǎn yiru. ²¹ Ma na bu kirǎ kua na nɛɛ, mban sǎna ba kpuna wuun tǎǎwǎ gbǎrarun biruǎ. Na maa bu sǎǎwa na nɛɛ, bǎ n maa yen bweseru kua, kon bu nǎma doke.

Saa yen dǎma ten di, ba ñ maa naare tǎǎ wǎrarugiru sǎǎ. ²² Ma na Lefiba sǎǎwa na nɛɛ, bu tii dɛɛrasio kpa bu na bu Yerusalemun kǎnnǎsu kǎsu bu ka tǎǎ wǎrarugii te yi Yinni Gusunǎn sǎ.

Yinni Gusunǎ, yeniban sǎ, a de a n man yaaye. Kpa a man kǎsu wunen durom bakam sǎ.

²³ Waati ye sǎǎ, na Yuuba wa ba kurǎbu sua Asidǎduba ka Mǎabuba ka Amǎniban min di. ²⁴ Ma ben bibu gabu ba Asidǎdugibun barum gerumǎ. Ba ñ Yudan barum yē. Tǎn tuko baruma ba gerumǎ. ²⁵ Na bu taare wē, ma na bu bǎrusi. Na ben gabu so, ma na gabun seri wukura. Ma na nɛɛ, bu bǎruo Yinni Gusunǎn wuswaaǎ bu nɛɛ, ba ñ maa ben bii wǎndiaba tǎn tukobu kɛmǎ bu sua kurǎbu. Ba ñ maa derimǎ ben aluwaasiba bu tǎn tukobun bii wǎndiaba sua kurǎbu. ²⁶ Domi yera Salomǎ Isireliban sina boko u kua. Sunǎ goo sari wi u ka nǎn weenɛ handunia ye sǎǎ. Gusunǎ u nǎn kī. Ma u nǎn kua Isireliba kpuron sunǎ. Adama ka mɛ, kurǎ be ba sǎa bwese tukunu ba nǎn sure durum sǎǎ. ²⁷ Yen sǎ, sa ñ maa kī su nǎ bu nɛɛ, bɛɛya i taare baka yenin bweseru kua i bwese tukunu sǎǎ kurǎbu sua, kpa i ko naanɛ sariba Yinni Gusunǎn mi.

²⁸ Yoyadan bii turo, Eliasibu wi u sãa yãku kowo tɔnweron debubu, wiya u sãa Sambala Horonigiin biin durɔ. Yen sãna na nùn gira nɛn min di.

²⁹ Yinni Gusunɔ, a ku bu duari. Domi ba wunɛn sãa yeru disi doke. Ma ba n̄ arukawani yibie ye yãku kowobu ka Lefiba ba ka nun bɔkuɔ.

³⁰ Na dera ba gãa tukunu kpuro wuna ben suunu sɔɔn di. Ma na yãku kowo be, ka Lefi ben baawure wesia win sɔmburu sɔɔ. Ma na dera ba wooda ye mɛm nɔɔwa ye ya weenɛ be, yãku kowobu bu mɛm nɔɔwa, ³¹ ba maa yãku dãa kasu yen saa sɔɔ ma ba ben dĩa gbiikinu wɛ.

Gusunɔ nɛn Yinni, a de a n man yaaye yeniban sã.

ESITɛɛ

Tire te, ta ka Yuuba yā be ba yoru dimɔ Babiloniɔ. Babilonigibu ka ben wirugii turo Hamani ba kookari kua ba kasu bu bu go. Saa ye sɔɔ, Yuuban bii wəndia goo wi ba mɔ Esitɛɛ, wi u kua Babilonin sunən kurɔ, u bu wəra.

Tire te sɔɔ, Gusunən yīsiru sari mi. Adama ka mɛ, ta Gusunən dam sɔɔsimɔ ka maa somi te u win tɔmbu kua.

Tire te, ta maa sun sɔɔmɔ nge mɛ Yuuban tɔɔ baka te ba mɔ Purimu ta ka torua.

Tire ten kpunaa

1. Esitɛɛ u sina bokon kurɔ Fasiti kəsire kua, wiru 1n di sere wiru 2.
2. Hamani u murafitiru mɔ bu ka Yuuba go, wiru 3n di sere wiru 5.
3. Ba Hamani go, wiru 6n di sere wiru 7.
4. Yuuba ba ben yiberɛba kamia, wiru 8n di sere wiru 10.

Sina boko u tɔmbu dim soka

¹ Gari yini yi koorawa sina boko wi ba mɔ Asuresin waati sɔɔ. U bandu diiwa tem mɛ ba mɔ Endio n ka girari Etiopiɔ. Tem mɛ kpuro mu sɔɔwɔa beri wunaa teeru ka nɔɔba yiru. ²⁻³ Win bandun wɔɔ itase sɔɔ, sɔɔ teeru u sɔ win sina gɔna sɔɔ ben wuu marɔɔ ge ba mɔ Susi. Yera u win sina asakpɔbu tɔɔ baka dim soka ka win sɔm kowobu ka Mɛdiba ka Pɛɛsin tabu sinambu ka sere beri yi kpuron wirugibu. Be kpurowa ba menna mi. ⁴ Ma u win dukia ye ya win yiiko ka win bandun kpāaru sɔɔsimɔ yara u tən be sɔɔsi. U ye kuawa n ka kua suru nɔɔba tia. ⁵ Yen biru, u tɔmbu kpuro be ba menna Susi mi, tɔɔ baka dim soka, gobigibu ka sāarobu. Ma ba tɔɔ baka te di sere sɔɔ nɔɔba yiru sina kpaarun yaaraɔ. ⁶ Ma ba beku damginu sere sere taabu sii ganduginu sɔɔ ka wɛɛ wunɔmgii yi ba gbiniisi gbereba sɔɔ be ba kua ka kpee gobiginu. Ma ba kita wuruginu ka sii geesuginu yi yi mi. Ma ba dii

ten tem sɔma kua ka kpee gobiginu, gam kpee swāanu, gam kpee kpikinu, gam kpee sɔɔ tiroso, gam maa kpee wɔkunu. ⁷ Tɔɔ baka ten tam nəri yi sɔawa nəri bwese bweseka yi ba kua ka wura. Ma tam mu sweenɛ baama sina bokon nuku tian sɔ. ⁸ Adama ba n goo tilasi kue u ka mu nɔ. Domi sina boko u win sɔm kowobu sɔɔwa u nɛɛ, bu baawure derio u ko nge mɛ u kɪ. ⁹ Saa ye sɔɔ, sina bokon kurɔ wi ba sokumɔ Fasiti u maa tən kurɔbu tɔɔ baka dim soka Asuresin sina kpaarun sɔɔwɔ.

Sina boko

u win kurɔ Fasiti yina

¹⁰ Sina bokon tɔɔ bakarun sɔɔ nɔɔba yiruse sɔɔ, u wāa nuku dobu sɔɔ, yèn sɔ u tam nɔra. Yera u win tiin sɔm kowobu nɔɔba yiru beni soka, Mɛhumani ka Bisita ka Haabona ka Bigita ka Abagata ka Setaa ka Kaakasi. ¹¹ Ma u bu gɔra bu da bu win kurɔ Fasiti sokuma kpa u na u n win sina yānu doke. Domi u kɪ win sina asakpɔbu ka sere tən be ba wāa mi kpuro bu wa ma win kurɔ u sɔa kurɔ burɔ. Ka geema kurɔ wi, kurɔ burən tiywa. ¹² Yera tən be, ba da ba kurɔ wi deema. Ma ba nùn sɔɔwa ma sina boko u nùn soku. Adama u yina u na. Ye sina boko u nua mɛ, yera win mɔru ya seewa. ¹³ Ma u win bwisi kɛɔbu bikia nge mɛ n weenɛ u kurɔ wi kua. Domi bera ba ra win gari kpuro wunanɛ yèn sɔ ba tem mɛn woodaba yɛ. ¹⁴ Be sɔɔ, be u ra ka wesianɛ kiri kiri ben yīsa wee, Kaasena ka Setaa ka Adimata ka Taasisi ka Mɛɛsi ka Maasena ka Mɛmukani. Ba sɔawa mi sina bibu nɔɔba yiru, Pɛɛsi ka Mɛdin tem sɔɔ. Bera sina boko u maa naanɛ sɔa. Beya ba wāa win bandun aye bakanu sɔɔ ni nu kpuro kere. ¹⁵ Yera u bu sɔɔwa u nɛɛ, wee na gɔra bu nɛn kurɔ Fasiti sokuma. Adama u yina u na. Sɛɛyasia birà wooda ya yi su nùn ko.

¹⁶ Ma Mɛmukani u sina boko ka win bwisi kɛɔ be wisa u nɛɛ, wunen kurɔ Fasiti wi, u tora n kpā. N n mɔ wunɛ sina boko tənawa u torari. Ka maa wirugibun tiywa u torari ka sere maa

tem mɛn tɔn durɔbu kpuro. ¹⁷ Domi tɔn kurɔbu kpuro bɔ n nua ye Fasiti u kua, ba koo sewa bu ben durɔbu gɛm. Ba n̄ maa bu mɛm nɔwammɛ. Kpa bu ka tii yina bu nɛɛ, ye sina boko u ra win kurɔ Fasiti sokusia u na ro? ¹⁸ Mɛya maa bɛsɛ wirugibu, bɛsɛn kurɔbu ba koo nɔ ye sina bokon kurɔ u kua. Kpa bu se bu sun gari wisi ka gɛndu. Kpa gɛn te, tu bɛsɛn mɔru seeya. ¹⁹ N n mɛn na, sina boko, ɔ n wuran na, a de bu wooda yara ye ya Fasiti yinarimɔ u maa na wunɛn wuswaaɔ kpa a kurɔ goo kɔsire ko wi u n̄n kere. Wooda ye, ya ko n wɔawa bɛsɛ Pɛsiba ka Mɛdiban woodaba sɔ ye ba n̄ kpɛ bu go. ²⁰ Sanam mɛ ba koo wooda ye nɔ wunɛn tem bakam mɛ kpuro sɔɔ, tɔn kurɔ baawure u koo win durɔ mɛm nɔwawa, baa n̄ n mɛren na durɔ wi, u sɔa.

²¹ Ma gari yi, yi sina boko ka win tem wirugibu dore. Ma u ka yi sɔmburu kua. ²² U dera ba tirenu mɔrisia win tem beri berika kpuro sɔɔ. Ba tire ni yoruawa ka baawuren barum mɛ ba gerumɔ win tem sɔɔ. Wee ye tire ni, nu gerumɔ. Nu nɛɛ, n weenɛ tɔn durɔ wi u kurɔ sue kpuro u n sɔa win yɛnu yɛro kpa ba n da win barum gere yɛnu ge sɔɔ.

Esitɛ u kua sina bokon kurɔ

2

¹ Amɛn biru, Asuresin mɔru ya sure. Ma u bwisika ye Fasiti u kua ka wooda ye ba yi win sɔ. ² Yera sina bokon tiin sɔm kowobu ba n̄n sɔɔwa ba nɛɛ, sina boko, a de bu wɔndia be ba n̄ durɔ yɛ kasu kpa ba n sɔa kurɔ burabun tii. ³ Yen sɔ, a tɔmbu gɔsio wunɛn tem beri berika kpuro sɔɔ bu wɔndia kurɔ burabu kasuma be ba n̄ durɔ yɛ. Kpa bu ka bu na Susiɔ wunɛn kurɔbun wɔa yerɔ. Miya Hege wi u ra wunɛn kurɔbu kɔsu u koo bu nɔri kpa u bu tim wɛ bu ka ben wasi sɔmɛ. ⁴ Saa ye sɔɔ, wɔndia wi u koo wunɛ sina boko wɛre, wiya u koo Fasiti kɔsire ko.

Ma gari yi, yi ka sina boko naawa. Ma u yi wura.

⁵ N deema Yuu goo wɔa Susi wuu bɔkɔ ge sɔɔ. Win yɛsira Maadose. U sɔawa Yairin bii, Bɛnyamɛn bwe-seru sɔɔ. Win sikadobara Simɛi ka Kisi. ⁶ Nebukanɛsawa u Maadose wi yoru mwaama ka win temgibu gabu Yerusalemun di ka ben sina boko Yekonia sannu. ⁷ Maadose wi, u win baan tundo turosɛn bii wɔndia goo nɛni. Domi win mɔwɔbu ba gu. Bii win yɛsira Hadasa wi ba maa mɔ Esitɛ. Wɔndia wi, kurɔ burɔn tiiwa.

⁸ Sanam mɛ ba wooda ye yara, wɔndia dabira ta mɛnna Susiɔ. Esitɛ u wɔa be sɔɔ. Ma Hege wi u ra sina bokon kurɔbu kɔsu u ka be kpuro da tɔn kurɔbun wɔa yerɔ u bu nɔrimɔ. ⁹ Esitɛ u Hege wɛre ma u ka n̄n nɔnu geu mɛra u n̄n tim wɛ fuuku mɛ u koo ka wasi sɔmɛ ka maa dɔa ni u ko n da di. Ma u n̄n wɔndia nɔɔba yiru kasua sina kpaarun sɔm kowobu sɔɔ. Yen biru, u n̄n dii te ta buram bo wɛ tɔn kurɔbun wɔa yeru mi. ¹⁰ Adama Esitɛ kun gerua ma u sɔa Yuu. Domi Maadose u n̄n ye yinari. ¹¹ Mɛya Maadosɛn tii u ra n daamɔ tɔn kurɔ ben wɔa yerun kɔnnɔwɔ u ka Esitɛn alafia bikia kpa u n maa ka yɛ ye ba n̄n kuammɛ.

¹² Wɔndia be kpuro ba koo wasin burarun tim kowa wɔɔ tia tɔn kurɔbun wɔa yeru mi. Suru nɔɔba tia sɔɔ, ba koo bu gum mɛ ba ra soku miru sawa. Suru nɔɔba tia ye ya maa tie sɔɔ, kpa bu bu gum turaregum sawa ka maa tim gam wasin burarun sɔ. Yeniban biru, wɔndia ben baawure u ko n tɔru mɔ tɛ sɔɔ u koo yari u da u sina boko Asuresi deema. ¹³ Dɔma te yɛro u koo yari ben wɔa yee ten min di u ka da sina bokon mi, ba ra n̄n wɛwa ye u kɔ. ¹⁴ Wɔkuru kpa u da sina bokon mi. Bururu yam sɔrɛru kpa Sasigasi, sina bokon tɔn kurɔbun kɔso u ka n̄n da diru garu sɔɔ. Saa ye sɔɔ, kurɔ wi, u n̄ maa wee sina bokon mi, ma n kun mɔ sina bokon tiiwa u n̄n sokusia ka win yɛsiru.

¹⁵ Ye n Esitɛ Abisailin bii wi Maadose u nɛnua girari u ka da sina bokon mi, u n̄ gɔanu ganu bikie ma n kun mɔ ye Hege sina bokon kurɔbun kɔso wi, u n̄n sɔɔwa u ka da. Be ba ka

Esitɛɛ yinna kpuro, ba ra ka nùn nɔnu geu mɛɛriwa. ¹⁶ Asuresin bandun wɔɔ nɔɔba yiruse sɔɔ, yen suru wɔkuruse wi ba mɔ̀ Tebesi, yera ba ka Esitɛɛ da win mi. ¹⁷ Ye ba tura mi, yera sina boko u Esitɛɛ kɔ̃a n kere kurɔ be u waare kpuro. Wɔndia be kpuro sɔɔ, Esitɛɛwa u ka nɔnu geu mɛɛra. Yen biru, u Esitɛɛ sina furɔ dokea. Ma u nùn kua Fasitin kɔsire. ¹⁸ Ma sina boko u win bwisi kɛɔbu ka win sɔm kowobu ka win sina asakpɔbu tɔɔ baka dim soka Esitɛɛn sɔ. Ma u win tem tɔmbu kpuro wɛrabu wɛ dɔma te. Ma u bu kɛnu bɔnu kua ka nuku tia.

¹⁹ Sanam mɛ ba maa wɔndiaba mɛnna nɔn yiruse, Maadose u sɔa sina kpaarun wirugii turo. ²⁰ Saa ye sɔɔ, Esitɛɛ kun tii sɔɔsi ma u sɔa Yuu. Domi u Maadose mɛm nɔɔwa nge mɛ u ra ra ko sanam mɛ u wɔa win mi.

Maadose

u sina bokon wɔaru wɔra

²¹ Sɔɔ teeru ye Maadose u win sɔmburu mɔ̀ sina kpaarɔ, Bigitani ka Teresi be ba sɔa sina bokon kɔnnɔn kɔsɔbu ba ka sina boko mɔru kua sere ba kɔ̃ bu nùn go. ²² Yera Maadose u gari yi nua. Ma u da u ye Esitɛɛ sɔɔwa. Ma Esitɛɛn tii u maa da u sina boko sɔɔwa ka Maadosen yɔsiru. ²³ Yera ba gari yin gem kasu ba deema geema. Ma ba dɔa nɔɔ sɛm kua ba ka bu sɔka ba suasia wɔllɔ. Ma ba gari yi yorua ben tem garin tireru sɔɔ sina bokon nɔni biru.

Hamani ka Maadose ba n̄ do

3

¹ Yeniban biru, Asuresi u Hamɛdatan bii wi u sɔa Agagin bweseru wɔlle sua. Ma u nùn kua yiruse win bandu sɔɔ. ² Sina kpaarun sɔm kowobu kpuro ba ra Hamani kpunɛwa, domi sina bokowa u yen wooda ye wɛ. Maadose turowa u yina u nùn kpuna. ³ Yera sina bokon sɔm kowo be ba tie ba ra nùn bikie bu nɛɛ, mban sɔna a ku ra ka sina bokon wooda mɛm nɔɔwɛ. ⁴ Tɔɔ baaterewa ba ra nùn bikie mɛsum. Adama Maadose u ku ra bu wisi. U ra gesi bu wisiwa u nɛɛ, nɛ Yuuwa. Yera ba da ba ye Hamani sɔɔwa bu ka wa Maadose u n̄ ko n̄ mɔ̀ mɛ u n̄ dɔɔ. ⁵ Yera

Hamani tii u wa Maadose u yina u nùn kpuna. Ma u mɔru besira too. ⁶ Mɛya ba maa nùn sɔɔwa ma Maadose u sɔawa Yuu. Yera Hamani u bwisika win tii sɔɔ u nɛɛ, n̄ n̄ mɛn na, Maadose tɔnan gɔɔ kun tura sere u Yuuban bweseru kpuro go be ba wɔa Asuresin tem mɛ kpuro sɔɔ. ⁷ Asuresin bandun wɔɔ wɔkura yirusen suru gbiikoo wi ba mɔ̀ Nisɔa sɔra ba gɔanu kɔ̃ ni ba sokumɔ purimu bu ka suru ka win tɔru wa tɛ sɔɔ ba koo Yuuba go. Ma ya suru wɔkura yiruse wi ba mɔ̀ Adari gɔsa.

Hamani u Yuuban

kpeerasiabun sɔaru mɔ̀

⁸ Hamani u sina boko sɔɔwa u nɛɛ, yinni, bweseru gara wɔa tɛn tɔmba yarinɛ baama wunɛn tem mɛ kpuro sɔɔ, ba tii mɛnɛ nɛnɛm, ben komara maa sɔawa nɛnɛm. Yen biru ba ku ra wunɛn woodaba mɛm nɔɔwɛ. A n̄ bu deri sɛɛ, ya n̄ nun arufaani gaa kuammɛ. ⁹ A n̄ wuran na, a de bu wooda yara kpa bu yore bu tɔn ben bweseru go. Saa ye sɔɔ, kon sii geesun tɔnnu gooba wunɔbu (300) sua n̄ wunɛn tem sɔm kowobu wɛ bu doke wunɛn sina bokon arumani sɔɔ.

¹⁰ Yera sina boko u win taabu wuna u Hamani Yuuban yiberɛ wi wɛ. ¹¹ Ma u nɛɛ, a wunɛn gobi nɛnuɔ adama kon nun Yuuba deria kpa a ka bu ko mɛ a kɔ̃.

¹² Suru gbiikoon sɔɔ wɔkura itase sɔɔ, ba sina bokon tire yorobu sokusia. Tire yoro be, ba tirenu yorua nge mɛ Hamani u gerua. Ma ba nu mɔrisia sina bokon tem wirugibun mi ka win sina asakpɔbun mi ka win tem beri berikan wirugibun mi ka bweseru baateren wirugiin mi. Ba nu yoruawa ka barum baamere mɛ mu wɔa tem mɛ sɔɔ. Ma ba tire ni nɔma doke ka sina boko Asuresin yɔsiru ka win taabun yɔreru. ¹³ Ma ba tɔmbu gɔra gɔra ka tire ni, tem mɛn beri berika kpuro sɔɔ bu ka Yuuba kpuro kpeerasia sɔɔ teeru, aluwaasiba ka durɔ tɔkɔnu ka bibu ka tɔn kurɔbu. Kpa bu ben arumani kpuro kam koosia. Ba koo ye kowa suru wɔkura yirusen sɔɔ wɔkura itase sɔɔ, suru wi

ba m̀ Adari. ¹⁴ Bera mi ba tire te wa kpuro, ba koo ten gari garisiwa wooda, kpa bu de t̃mbu kpuro ba n yē ba n ka yen s̃̃oru s̃̃a sere t̃̃o te, tu ka tunuma. ¹⁵ Ma sina boko u s̃̃m̃ be wooda w̃ē ba doona fuuku. Ma ba wooda ye kpara Susĩ, wuu b̃k̃o gen mi. Saa yè s̃̃o wuu gen t̃mbu ba w̃̃a biti s̃̃o, saa ye s̃̃ora sina boko ka Hamani ba s̃̃o ba ben tam ñrum̃.

Maadose

u Esitɛ somiru kanam̃

4

¹ Ye Maadose u nua ye ya kooram̃, yera u win yaberu ñenua u karana. Ma u saaki sebua u torom wisi wir̃o nuku sankirarun s̃̃. Yen biru, u da wuu suunu s̃̃o, u nuku sankirarun kuuki m̀ ka dam. ² Ma u da sere sina bokon k̃̃ñw̃̃o, baa m̃e ba ra yiñe wi u saaki sebua u da mi. ³ Tem m̃e kpuro s̃̃o, mi Yuuba ba sina bokon wooda yen gari nua, ba ra nuki sankirewa. Kpa bu ño b̃k̃e, ba n weeweenu m̀ ba n sum̃. Ben gabu ba n kp̃i ba n saaki sebua, ba n torom wisi wir̃o nuku sankira ten s̃̃.

⁴ Esitɛn s̃̃m̃ kowobu ba na ba ñun ye s̃̃̃wa. Ma u nanda gem gem. Ma u ka ỹ̃nu g̃ra bu Maadose sebusia kpa u win saaki ye pota. Adama Maadose u yina. ⁵ Yera Esitɛ u Hataki win s̃̃m̃ kowo turo wi sina boko u ñun deria g̃ra Maadosen mi, u ñun bikia ye n ñun m̀. Mban s̃̃na u m̀ m̃e. ⁶ Ma Hataki u seewa u da Maadosen mi, sina bokon k̃̃ñw̃̃o. ⁷ Yera Maadose u ñun s̃̃̃wa kpuro ye ya koor̃a, ka gobi yi Hamani u koo doke sina bokon arumani beru yer̃o b̃̃ n Yuuba go ba kpa. ⁸ Ma u maa ñun sina bokon wooda ye ya gerum̃ bu Yuuba gon tireru w̃ē, te ba yara Susĩ. Ma u ñun kana u Esitɛ ye kpuro s̃̃. Kpa u be da u sina boko suuru kana u ka Yuuban bweseru deri. ⁹ Ma Hataki u da u ye kpuro Esitɛ s̃̃̃wa. ¹⁰ Yera Esitɛ u maa ñun g̃ra Maadose win mi. ¹¹ U ñe, sina bokon s̃̃m̃ kowobu kpuro ka bwese ni nu w̃̃a tem mini, nu yē ma wi u da sina bokon mi, u kun ỹ̃ro soka, ba ra ỹ̃ro gowa nge m̃e wooda ya gerua. Adama sina bokon tii ù n

ñun win sina d̃eki wuragia t̃i, ba ñ ñun goom̃. Wee t̃ē, ñen s̃̃o t̃ena mi, ye sina boko kun ka man sokure.

¹² Sanam m̃e ba ka Esitɛn gari yi Maadose daawa, ¹³ yera Maadose u g̃ra bu ñun s̃̃ bu ñe, u kun tamaa wi turowa u koo kisira Yuuban wahala yen di ỹ̃ñ s̃̃ u w̃̃a sina kpaar̃o. ¹⁴ U n mari, u ñ win t̃mbu somi t̃ē, ba koo somiru wa gam di, kpa bu faaba wa. Adama wi, ka win tundon ỹ̃nugibu, ba koo gbiwa. S̃̃r̃kudo yen s̃̃na ba ñun kua sina bokon kuro. ¹⁵ Yera Esitɛ u maa g̃ra Maadosen mi u ñe, ¹⁶ u doo u Yuuba kpuro m̃enna be ba w̃̃a Susi mi, kpa bu ño b̃k̃e win s̃̃, s̃̃o s̃̃o ita ka w̃̃kuru ita, bu ku d̃̃anu di, bu ku maa ñim̃ ño. Wi ka maa win s̃̃m̃ kowobu ba koo maa ko m̃esum. Yen biru, kpa u da sina bokon mi, baa m̃e wooda ya m̃e yina. U n koo gbin na, kpa u gbi. ¹⁷ Yera Maadose u da u kua kpuro nge m̃e Esitɛ u ñun s̃̃̃wa u ko.

Esitɛ u da sina bokon mi

5

¹ Ño b̃k̃u ten s̃̃o itase, yera Esitɛ u win sina ỹ̃nu sebua. Ma u da sina kpaar̃o. Ye u dua ten s̃̃̃w̃̃o, u deema sina boko u s̃̃ win sina kitar̃o u k̃̃ñño m̃eera. ² Sanam m̃e u Esitɛ wa u ỹ̃ win ỹ̃nu ge s̃̃o, yera u ka ñun ñonu geu m̃eera. Ma u ñun win sina d̃eka t̃i ye ba kua ka wura. Ma Esitɛ u susi u d̃eka yen s̃̃eru baba. ³ Ma sina boko u ñun bikia u ñe, Esitɛ, mban sanuma a m̀. A man s̃̃̃w̃̃o ye a k̃i ñun kua. Na s̃̃̃ru kpa ñ ka nun kpuro w̃ē, baa ñ ñ ñen tem b̃̃nun na.

⁴ Ma Esitɛ u ñe, yinni, ù ñ ka man ñonu geu m̃eera na, na k̃iwa wuñe ka Hamani i na ñen mi. Domi na t̃̃o baka dim s̃̃̃ru kua mi, b̃̃en s̃̃.

⁵ Yera sina boko u g̃ra bu Hamani sokuma fuuku bu ka da Esitɛn mi. Ye Hamani u na, yera be yiru ye kpuro ba da ba t̃̃o baka dim m̃e di. ⁶ Sanam m̃e ba tam ñrum̃, yera sina boko u Esitɛ s̃̃̃wa u ñe, mba a k̃i a man kana. Na s̃̃̃ru kpa ñ ka nun kua ye a k̃i baa ñ ñ ñen tem b̃̃nun na, kon nun w̃ē.

⁷ Ma Esitɛ u wisa u ñe, yinni, wee ye na k̃i a man kua. ⁸ ù ñ ka man ñonu

geu mɛɛra, ma a sɔru s̄a a ka man kua ye na k̄i, kon maa t̄ɔ baka dim sɔru ko sia, kpa i wurama wunɛ ka Hamani i di. Saa ye sɔra kon nun s̄ɔ ye na k̄i.

Hamani u k̄i u Maadose go

⁹ Yen t̄ɔ te, Hamani u yara Esitɛn yɛnun di ka nuku dobu. Adama ye u tura k̄annɔwɔ, u wa Maadose kun seewe u n̄n bɛɛɛ wɛ. Ma u m̄ru bɛsira gem gem. ¹⁰ Adama u tii n̄nua u da yɛnuɔ. Yera u win b̄rɔba ka win kurɔ Serɛsi sokusia. ¹¹ Ma u tii sua gari gerua t̄n be kpuron wuswaaɔ, win dukia baka ka win bii t̄n durɔ dabi te u maran s̄ɔ ka sere girima ye sina boko u n̄n doke u ka n̄n kua win sina asakp̄bu kpuron wirugii. ¹² Yera u nɛɛ, nɛ turowa Esitɛɛ, sina bokon kurɔ u soka n ka sina boko ȳsiri t̄ɔ baka dim mɛ u sɔru kuan s̄ɔ. Nɛ turo wiya u maa nɛɛ, n sina boko ȳsirima sia su ka kpam di win mi. ¹³ Adama yeniba kpuro ya n̄ ko n man s̄a ḡanu n̄ n Maadose Yuu wi waamɔ u w̄a sina kpaa k̄annɔ mi.

¹⁴ Yera win b̄rɔ be, ka win kurɔ wi, ba n̄n bwisi k̄a ba nɛɛ, a doo a d̄aru garu gira t̄n gunum mu s̄a ḡm soonu weeraakuru kpa a sina boko kana bu Maadose s̄aku bu s̄arusia mi. Saa ye s̄ɔ, kaa kp̄i a t̄ɔ baka dim mɛ di ka nuku dobu.

Yera gari yi, yi Hamani dore. Ma u dera ba d̄a te sɔru kua.

Sina boko

u Maadose w̄lle sua

6

¹ Yen w̄ku te, sina boko u kpana u dweeya. Yera u nɛɛ, bu n̄n ben tem garin tirenu tama. Tire ni sɔra ba ra yore ye n koora kpuro ben tem s̄ɔ. Ma ba ka n̄n tire ni naawa ba n̄n garia. ² Ma ba girari mi sina bokon s̄m kowobu Bigitani ka Terɛsi ba raa n̄ɔ tia kua bu ka sina boko go. Ma Maadose u ye sina boko d̄mɛya. ³ Yera sina boko u bikia u nɛɛ, ba sere Maadose w̄lle sua gari yin s̄ɔ?

Ma s̄m kowo be, ba wisa ba nɛɛ, aawo, ba n̄ n̄n ḡanu kue.

⁴ Sina boko u bikia u nɛɛ, wara u w̄a sina kpaaru mi.

N deema saa yera Hamani u duumam sisi u ka sina boko kana u Maadose s̄arusia d̄a ye u sɔru kuan w̄llɔ. ⁵ Yera sina bokon s̄m kowo be, ba n̄n wisa ba nɛɛ, Hamaniwa u w̄a mi.

Ma sina boko u nɛɛ, u duuma.

⁶ Yera Hamani u dua. Ma sina boko u n̄n bikia u nɛɛ, am̄na kon ȳro kua wi na k̄i n w̄lle sua.

Yera Hamani u tii s̄ɔwa u nɛɛ, wara sina boko u koo maa w̄lle sua n kere nɛ. Ma u wisa u nɛɛ, ⁷ yinni, a n k̄i a goo w̄lle sua, ⁸ a de bu wunɛn tiin yaberu sua ka wunɛn tiin duma ye ba sina furɔ dokea wirɔ. ⁹ Kpa a de wunɛn s̄m kowo damgii turo u durɔ wi sina ȳa ni sebusia kpa u n̄n ȳɔsia wunɛn duman w̄llɔ. Kpa u ka n̄n da wuu suunuɔ u n gerumɔ u n m̄, wee nge mɛ sina boko u ra ȳro kue wi u w̄lle sua.

¹⁰ Yera sina boko u Hamani s̄ɔwa u nɛɛ, t̄ɛ, a seewo a ȳa ni ka duma ye sua kpa a Yuu wi kua nge mɛ a gerua mi. Baa yen ḡa piibu a ku ra duari. U w̄a sina kpaa k̄annɔwɔ u s̄mburu m̄ mi.

¹¹ Ye Hamani u da u ȳa ni suama ka duma ye, yera u nu Maadose sebusia. Ma u n̄n ȳɔsia duma yen w̄llɔ u ka n̄n da wuu suunuɔ u gerumɔ u m̄, wee nge mɛ sina boko u ra ȳro kue wi u w̄lle sua. ¹² Yen biru, Maadose u ḡsira u wura sina kpaa k̄annɔ mi. Ma Hamani u maa doona fuuku win yɛnuɔ, u tuke sekurun s̄ɔ. ¹³ Ye u tura mi, u ye kpuro win kurɔ Serɛsi ka win b̄rɔba saaria. Ma ba n̄n bwisi k̄a ba nɛɛ, Maadose wi, Yuuwa. Ma win wuswaaɔra ba nun sekuru doken torua mɛ, a n ȳɛ ma kaa n kaaram̄wa a n d̄ɔ.

¹⁴ Sanam mɛ ba gari gerumɔ ba n̄ kpa, yera sina bokon s̄m̄bu ba tunuma, ma ba yande Hamani sua ba ka da Esitɛn t̄ɔ baka dii yerɔ.

Hamanin ḡɔ

7

¹ Yera sina boko ka Hamani ba Esitɛn t̄ɔ baka dim mɛ da n̄n yiruse.

² Ye ba dim kpa ba tam n̄rumɔ, yera sina boko u maa Esitɛɛ bikia u nɛɛ, mba a k̄i a man kana. Na sɔru s̄a n ka nun

kpuro kua ye a kī. Kon mam nun nen tem bɔnu wɛ̄.

³ Ma Esitɛɛ u nɛɛ, yinni, à n ka man nɔnu geu mɛɛran na, ma n nun wɛ̄re, wee ye na nun kanamɔ. A ku de bu nɛ ka nen bweseru go. ⁴ Domi ba sun dɔrawa bu ka sun sakiri bu kpeerasia wɔnwɔndu sariru sɔɔ. N n yorun na ba sun kpɛɛ, kon daa nen nɔɔ mariwa domi ta ñ tura n ka nun baasi.

⁵ Yera sina boko Asuresi u Esitɛɛ bikia u nɛɛ, wara u nia yen bweseru kua.

⁶ Esitɛɛ u wisa u nɛɛ, bɛsɛn yibɛɛ wi u sun nɔni sɔɔmɔ, wiya Hamani tɔn kɔso wini.

Yera Hamani u nanda sina boko ka Esitɛɛn wuswaaɔ. ⁷ Ma sina boko u seewa u yara ka mɔru u da win sina kpaarun yaaraɔ. Saa yera Hamani u tuba ma sina boko u sɔɔru kpawa u ka nɔn go. Yera u Esitɛɛ suuru kana u nɔn faaba ko. ⁸ Ma u tii yɔsu u wɔruma mi Esitɛɛ u sɔ. Saa yera sina boko u wurama ma u dua mi ba tɔɔ bakaru dimɔ. Yera u Hamani bikia u nɛɛ, a kī a maa Esitɛɛ gabawa nen wuswaaɔ sina kpaaru mini?

U ka gari yi gere u kpe, yera win sɔm kowobu ba Hamanin wuswaa bɔkua. ⁹ Yera sɔm kowo ben turo wi ba mɔ Haabona u sina boko sɔɔwa u nɛɛ, yinni, Hamanin tii u dɔru garu sɔɔru kua tɛ sɔɔ u koo raa Maadose sɔku u bwɛ wi u nun gari dɔmɛya a ka faaba wa mi. Dɔa te, ta gire mi, win dirun wuswaaɔ. Ten gunum mu sɔawa gɔm soonu weeraakuru.

Yera sina boko u wooda wɛ̄ u nɛɛ, bu Hamani sɔkuo bu bwɛ dɔa te sɔɔ.

¹⁰ Ma ba Hamani sua ba ka da ba bwɛ dɔa ten wɔllɔ, te u raa sɔɔru kua Maadosen sɔ. Saa yera sina bokon mɔru ya sure.

8

¹ Yen tɔɔ te sɔɔ, sina boko Asuresi u Hamani Yuuban yibɛɛ win dukia kpuro sua u Esitɛɛ wɛ̄. Ma Esitɛɛ u nɔn sɔɔwa ma Maadose u sɔawa win dusi.

² Yera sina boko u Maadose sokusia ma u win sina taabu sua ge u Hamani mwaari u nɔn wɛ̄. Yen biru, Esitɛɛ u Hamanin dukia ye Maadose nɔma beria.

Sina boko u wooda yara

Yuuban arufaanin sɔ

³ Yen biru, Esitɛɛ u kpuna sina bokon wuswaaɔ ka swī ma u nɔn suuru kana u ka himba kɔsa ye yinasia ye Hamani Agagigii u raa yi Yuuban sɔ.

⁴ Ma sina boko u Esitɛɛ win sina dɛka tɛi ye ba kua ka wura. Yera Esitɛɛ u seewa u yɔra win wuswaaɔ. ⁵ Ma u nɔn sɔɔwa u nɛɛ, yinni, ñ n nun wɛ̄ren na, à n ka man nɔnu geu mɛɛran na, na kī a wooda ye yinasia ye Hamani Agagigii Hamɛdatan bii wi, u yara u nɛɛ, bu Yuuba kpeerasio be ba wɔa tem mɛ sɔɔ. Kpa a de bu ye kpara. ⁶ Domi na ñ kpɛ na n sɔ kpa na n waamɔ ba nen bweseru nɔni sɔɔmɔ ba goomɔ.

⁷ Yera sina boko Asuresi u Esitɛɛ ka Maadose wisa u nɛɛ, i swaa dakio i nɔ. Wee na dera ba Hamani sɔka dɔa sɔɔ ba bwɛ yɛn sɔ u kasu bu Yuuba go. Ma na maa wunɛ Esitɛɛ win dukia kpuro wɛ̄. ⁸ Yen sɔ tɛ, i yoruo ka nen yīsiru ye ya koo Yuuba arufaanin kua. Kpa i ye nɛ sina bokon yīreru koosi. Domi ye ba yorua ka sina bokon yīsiru ma ba ye win yīreru koosi, ba ñ maa kpɛ bu ye gɔsia.

⁹ Wɔɔn suru itase wi ba mɔ Sifāa, win sɔɔ yɛnda itase sɔɔ, yera ba sina bokon tire yorobu sokusiam, ma Maadose u bu wooda wɛ̄ bu Yuuba tirenu kua ka sina bokon sina asakpɔbu ka win tem wirugibu ka sere wirugii be ba wɔa bera wunaa teeru ka nɔɔba yiru ye sɔɔ, saa Endin di n ka girari Etiopiɔ. Ma ba tire ni kua ka Yuuban barum ka sere maa barum mɛ mu wɔa tem mɛ kpuro sɔɔ. ¹⁰ Ba nu yorua ka sina bokon yīsiru, ma ba nu yīreru koosi ka win taabu. Saa ye sɔɔra sina bokon maasɔbu ba seewa ba ka nu da baama. ¹¹ Wee ye tire ni, nu gerumɔ. Nu nɛɛ, sina boko u Yuuba wooda wɛ̄ u nɛɛ, wuu mi ba gesi wɔa kpuro bu mennɔ bu ka ben wɔaru wɔra kpa bu bwese te ta bu wɔri kpeerasia sere ka ten kurɔbu ka bibɔ. Kpa bu ten dukia gura. ¹² Baawurewa u koo wooda ye mɛm nɔɔwa Asuresin tem kpuro sɔɔ, suru wɔkura yirusen sɔɔ wɔkura itase sɔɔ. Suru wiya ba mɔ Adari. Tɔɔ tera ba raa yi bu ka Yuuba

go. ¹³ Bera mi tire te, ta gesi tura, ba koo ten gari garisiwa wooda kpa bu de tambu kpuro ba n ye yɛ. Kpa Yuuba ba n sɔ̄ru s̄a bu ka ben yiberɛba m̄ru k̄sia t̄ɔ̄ te s̄ɔ̄. ¹⁴ Ye sina boko u win maas̄bu wooda ye w̄ɛ yera ba ben dumi ȳɔ̄wa ba da fuuku ma ba yen gari kpara tem mɛ kpuro s̄ɔ̄. Ba maa ye kpara Susiɔ.

¹⁵ Saa ye s̄ɔ̄ra Maadose u yara sina kpaarun di u da wuu s̄ɔ̄ u sina ȳanu sebua ni nu n̄ni gaaduragii ka n̄ni kpiki m̄ ka yabe bakaru n̄ni sw̄ɛgiru ka maa sina fur̄ wuragu. Ma w̄kinu yiba Susi ye s̄ɔ̄ tak̄i ka nuku dobun kuukin s̄. ¹⁶ Yen d̄ma te, Yuuba ba nuku dobu m̄ too, ba kuuki m̄, ba ȳɔ̄kum̄. ¹⁷ Bera mi ba gesi w̄a kpuro ba ka wooda ye nua, ba nuku dobu kuawa too, ba t̄ɔ̄ baka dim sokuna. Ma t̄n dabinu ba tii ḡsia Yuu ȳn s̄ ba Yuuba nasie.

Yuuba

ba ben yiberɛba m̄ru k̄sie

9

¹ Suru w̄kura yirusen s̄ɔ̄ w̄kura itase ye, ya tura. T̄ɔ̄ te s̄ɔ̄ra sina bokon wooda ye u raa yi Yuuban s̄ ya koo s̄mburu tore. T̄ɔ̄ tera Yuuban yiberɛba ba ȳiȳ bu Yuuba kamia. Adama n̄ n̄ koore. Yuubara ba nasara sua. ² Asuresin tem kpuro s̄ɔ̄, Yuuba ba m̄nna wuu mi ba w̄a kpuro. Ma ba ben yiberɛba w̄ri be ba raa n̄ɔ̄ tia kua bu ka bu go mi. Goo sari wi u ka tii yina. Domi ba ben berum m̄wa. ³ Sina bokon tem beri berikan wirugibu ka win sina asakp̄bu ka win tem wirugibu ka win tiin s̄m kowobu ba ka Yuuba ȳra domi ba Maadosen berum m̄. ⁴ Maadose wi, u aye b̄ɛɛgiru m̄ sina kpaaru mi. Ma u ȳsiru yara tem mɛ kpuro s̄ɔ̄. Ma win dam mu sosim̄ mu d̄ɔ̄.

⁵ Yuuba ba ben yiberɛ be kua nge mɛ ba k̄i. Ba bu gowa gem gem. ⁶ Susi maro s̄ɔ̄, tambu n̄ɛra wun̄buwa (500) ba go. ⁷ Ma ba Paasandata ka Dalifoni ka Asipata sakira, ⁸ ka Porata ka Adalia ka Aridata ⁹ ka Paamasita ka Aridai ka Fayesata ¹⁰ ka sere

maa Hamani Yuuban yiberɛn bibu w̄kuru. Adama ba n̄ ben dukia gure.

¹¹ Yen t̄ɔ̄ te, ba sina boko t̄n ben geeru s̄ɔ̄wa be ba go Susi maro mi. ¹² Yera sina boko u Esitɛɛ s̄ɔ̄wa u n̄ɛ, wee Yuuba ba tambu n̄ɛra wun̄bu (500) go mini ka Hamanin bibu w̄kuru. Am̄na n̄ ko n̄ s̄a wuu si su tie s̄ɔ̄. T̄ɛ, à n̄ maa ḡanu k̄i a man bikio, kon nun ye kua.

¹³ Ma Esitɛɛ u n̄n wisa u n̄ɛ, à n̄ wuran na, a de sia Yuuba bu maa ko Susi mini nge mɛ wooda ye, ya gerua. Kpa bu Hamanin bibu w̄ku ten gonu bw̄ɛ d̄āa.

¹⁴ Ma sina boko u wooda w̄ɛ bu maa ko nge mɛ. Ma ba ye kpara Susiɔ. Ma ba Hamanin bibu w̄ku ten gonu bw̄ɛ d̄āa. ¹⁵ Yuu be ba w̄a Susi maro, ba Adarin s̄ɔ̄ w̄kura n̄ɛ ye s̄ɔ̄ m̄nna. Ma ba tambu gooba wun̄bu (300) go. Adama ba n̄ ben dukia gure.

¹⁶ Yuu be ba maa w̄a tem m̄n beri berikā ba maa m̄nna bu ka ben w̄aru w̄ra. Ma ba ben yiberɛba m̄w̄ɛra ba go. Adama ba n̄ ben dukia gure. T̄n be ba go mi, ben geera s̄a n̄r̄bun suba wata ka w̄kura n̄ɔ̄bu (75.000). ¹⁷ Yeni ya koorawa suru wi ba m̄ Adarin s̄ɔ̄ w̄kura itase s̄ɔ̄. Yen s̄ɔ̄ w̄kura n̄ɛse s̄ɔ̄ra ba t̄n goberu deri. Ma ba t̄ɔ̄ bakaru di ka nuku dobu. ¹⁸ Adama Yuu be ba w̄a Susi maro, ba ben yiberɛba gowa s̄ɔ̄ w̄kura itase ka s̄ɔ̄ w̄kura n̄ɛse s̄ɔ̄. S̄ɔ̄ w̄kura n̄ɔ̄buse s̄ɔ̄ra ba w̄ra. Ma ba t̄ɔ̄ bakaru di ka nuku dobu. ¹⁹ Yen s̄na Yuu be ba w̄a baru kpaan̄ ba ra t̄ɔ̄ bakaru di ka nuku dobu Adarin s̄ɔ̄ w̄kura n̄ɛse te s̄ɔ̄. Kpa bu k̄nu m̄risiana.

Maadose

u t̄ɔ̄ bakarun t̄ru yi

²⁰ Yeniban biru, Maadose u gari yi yorua tirenu s̄ɔ̄. Ma u Yuu be ba w̄a turuku ka tontondē tire ni m̄risia Asuresin tem mɛ kpuro s̄ɔ̄. ²¹ U ben baawure kana ba n̄ da t̄ɔ̄ baka te di w̄ɔ̄ baagere suru wi ba m̄ Adarin s̄ɔ̄ w̄kura n̄ɛse ka n̄ɔ̄buse s̄ɔ̄. ²² Kpa bu k̄nu m̄risiana. Kpa bu s̄arobu k̄nu k̄. Domi t̄ɔ̄ te s̄ɔ̄ra Yuuba ba ben yiberɛba kamia ba d̄ra. Suru wi s̄ɔ̄ra ben nuku sankiranu nu ḡsia

nuku dobu. Ma ben nɔni swāaru ta kua bəri yendu. ²³ Ma Yuuba ba Maadosen gere ye mɛm nɔwa, ba wura tɔɔ baka te, tu ko wororu.

²⁴ Domi Hamani, Hamɛdatan bii, Agagigii wi, wi u sãa Yuuban yiberɛ u raa himba kua u Yuuba kpuro go. Yen sɔna u guba kɔ u ka wa tɔɔ te u koo Yuuba nɔni sɔ kpa u bu go.

²⁵ Adama Esitɛɛ u da sina bokon mi. Ma sina boko u wooda yara u nɛɛ, ye Hamani u raa himba kua mi, yu wəri win wiru wɔllɔ kpa bu wi ka win bibu bwɛ dãa wɔllɔ. ²⁶ Yen sɔna ba tɔɔ ni soka Purimu ben tɛtɛ dumin sɔ.

Yuuba ba Maadosen tire ten gari mɛm nɔwa ye ba bu kua ka ye ba wan sɔ. ²⁷ Ma Yuuba ba tɔɔ ni kua wororu te ba n̄ kpɛ bu kasi ben bibun bweseru ka be ba koo ra tii koo Yuun sɔ. Wɔɔ baagere, sɔɔ yiru ye sɔɔ, ba ko n da tɔɔ bakaru diwa nge mɛ Maadose u yen wooda yi. ²⁸ Ba ko n da tɔɔ ni yaayewa sere ka baadommaɔ Isireliban yɛnu baagere sɔɔ. Mi Yuuba ba wãa gesi, ba ko n da Purimun tɔɔ baka te diwa sere ka ben bibun bweserɔ.

²⁹ Esitɛɛ, Abisailin bii, ka Maadose ba maa tirenu ganu yorua fuuku bu ka tɔɔ baka ten gari dam sire. ³⁰ Yuuba kpurowa ba tire ni mɔrisia mi ba yarinɛ Asuresin tem beri wunaa teeru ka nɔɔba yiru ye sɔɔ. Alafia ka bəri yendun gariya yi wãa tire ni sɔɔ. ³¹ Nu bu sɔɔwa ba n da tɔɔ baka te di ten saa sɔɔ nge mɛ Esitɛɛ ka Maadose ba bu sɔɔwa. Ba n da ko mɛ, sere ka ben bibun bweserɔ nge mɛ ba kua sanam mɛ ba weweenu kua ba nɔɔ bɔkua. ³² Nge mɛya Esitɛɛn wooda ye, ya ka tɔɔ baka ten dam sire. Ma ba ye yorua tireru sɔɔ.

Asuresi ka Maadosen gari

10

¹ Sina boko Asuresi u tɔn be ba wãa win tem kpuro sɔɔ wɔɔ gobi surewa sere ka be ba wãa daarun goorɔ.

² Win yiiko kpuro ka win wɔrugɔrun faagi ka nge mɛ u ka Maadose wɔlle sua, ye kpuro ya yorua Pɛɛsiba ka Mɛdiban sinambun kookoosun tireru sɔɔ. ³ Domi Maadose Yuu wi, u kua yiruse Asuresin bandu sɔɔ. Ma win

bweseru kpuro ta n̄n̄n̄ kãa. U sɔmburu kua ten arufaanin sɔ. Ma u ka tu yina u dera ta wãa alafia sɔɔ.

YOObU

Yoobun tireru ta sun gemgiin wahala sōmō ye Gusunō u dera u wa. Wahala yera, win bibu kpuro ba gu, ma win dukia kpuro ya kam kua, ma bwisinu win tii wəri.

Yoobun bərəba ba na bu ka nùn bera. Ben gere sō, ba sōsiwa ma Yoobu u tora. Yen sōna u wahala mō. Adama Yoobu kun gari yi wure. U bu sōwa u nē, wi, u dēere. U maa tōn kāsobu waamō ba kuuramō. N n mēn na, n n toraru tana ta ra ka wahala nē.

Gusunō kun Yoobun bikia dabi ni wisa. U mam wure u Yoobun tii gāa dabinu bikiawa, kpa wi, Yoobu u ka gia ma wi, Gusunōwa u dam kpuro mō. Wiya u maa gāanu kpuro kpare.

Yeniban biru, Yoobun tii u wa ma u tore, ma u Gusunō suuru kana. Saa yera Gusunō u nùn win yellun wāaru wesia. Win dukia ya maa wurama ma u maa bibu mara.

Tire ten kpunaa

1. Yoobu u wahala wa, wiru 1n di sere wiru 2:10.
2. Yoobun bərəba ba nùn beram da, wiru 2:11n di sere wiru 31:40.
3. Gari yi Elihu u Yoobu sōwa, wiru 32n di sere wiru 37.
4. Gusunōn wisibu, wiru 38n di sere wiru 41.
5. Gusunō u Yoobu domaru kua, wiru 42.

Setam u Yoobun laakari mēera

¹ Durō goo wāa Usiō, win yīsira Yoobu. Durō wi, u sāawa wi u ra Gusunō mēm nōwē. U sāa gemgii, ma u Gusunō nasie. U ku ra kōsa kā. ² Bii tōn durōbu nōba yiruwa u mara, tōn kurōbu maa ita. ³ Sabe ni u maa mō, ni wee, yāanu nārōbun suba nōba yiru (7.000), ka yooyoosu nārōbun suba ita (3.000), ka naa wuku nārōbu (1.000), ka keteku ninu nēera wunōbu (500), ka sōm kowo dabi dabinu. Durō wiya u dukia bo sōo yari yerun bera mi gia.

⁴ Win bii tōn durō be, ba ra n tōo baka dim sokunamōwa, kpa bu ben sesubu ita ye soku bu na bu ka di bu nō. ⁵ Bā n tōo bakaru di ba kpa mē, Yoobu u ra bu sokuwa kpa u

bu sārasia, kpa u se buru buru yellu u yāku dōo mwaararuginu ko ben baawuren sō. Domi u ra tii sōwa u nē, sārakudo nēn bibu ba ko n Gusunō toraru garu kue ben gōruō. Nge mēya u ra ko saa kpuro.

⁶ Yera sōo teeru Yinni Gusunōn gōradoba ba na ba yōra win wuswaaō. Ma Setam tii u maa na u yōra ben suunu sōo. ⁷ Ma Yinni Gusunō u nùn bikia u nē, man diya a wee.

Ma u nùn wisa u nē, na tem bōsu bōsu na ka sikerenēwa, yera na den gōsirama na wee.

⁸ Ma Yinni Gusunō u maa Setam bikia u nē, a nēn sōm kowo Yoobu wa mi? Goo sari wi u ka nùn weenē handunia sōo. Durō wi, u ra man mēm nōwē, kpa u n sīimō gem sōo. Mēya u ku ra kōsa kā. U maa man nasie.

⁹ Ma Setam u Gusunō wisa u nē, a tamaa kama Yoobu wi, u ka nun nasie? ¹⁰ N n wuna a nùn kōsu wi ka win yēnuḡibu ka sere win ye u mō rō? Ma a win sōma kpuro domaru kua. A dera win yaa sabenu nu tērie tem mē sōo. ¹¹ Tē, a win ye u mō nōmu dokeo a wa. Na yē kam kam ma u koo nun bōrusi wunēn tiin wuswaaō.

¹² Ma Yinni Gusunō u Setam wisa u nē, ye Yoobu u mō kpuro, na nun ye nōmu beria. Adama a ku win tii baba.

Yen biru Setam u doona Yinni Gusunōn wuswaan di.

Yoobun bibu ka win dukia

kpuro ya kam kua

¹³ Sōo teeru Yoobun bii be kpuro ba mēnne ba dimō ba nōrumō ben tōnweron yēnuō. ¹⁴ Yera Yoobun sōm kowo goo u na win mi, u nùn sōwa u nē, wee sanam mē sa ka nē yi wukumō, ma ketekunu nu yakasu dimō, ¹⁵ Sabegibu ba na ba wunēn yaa sabe ni wəri, ba mwēera. Ma ba wunēn sōm kowobu go go ka takobi. Nē turowa na kpīa na bu kisirari. Yen sōna na na n nuñ sō.

¹⁶ Durō wi, u ka gari yi gere u kpe, win sōm kowobun turo maa na u nùn sōwa u nē, wee guru gbāa ya wunēn yāanu wəri, ka wunēn sōm kowobu ma ya bu di. Nē turowa na yara min di. Yen sōna na na n nun ye sō.

17 Saa ye sɔɔ, win tii u gari gerumɔ u n̄ kpa, win sɔm kowo goo maa ka tunuma. U n̄n sɔɔwa u n̄n, wee Kaladeban wuuru ita gaa ya na ya wunen yooyoosu wari ya mweera. Ma ba wunen sɔm kowobu mweera ba go ka takobi. Ne turowa na bu kisirari. Yera na na n̄ nun ye sɔ.

18 Saa ye sɔɔ wini maa gari gerumɔ u n̄ kpa, kpao maa ka tunuma. U n̄n sɔɔwa u n̄n, wunen biba sɔ ba dimɔ ba n̄rumɔ ben t̄nweron dirɔ, 19 yera woo damguu gaga na saa gbaburun bera gion di. Ma ga dii ten goonu n̄n swee, ma dii te, ta be kpuro wari ta go. Wee ne turowa na yara min di. Yera na na n̄ nun ye sɔ.

20 Ye Yoobu u yeniba kpuro nua, yera u seewa u win yaberu n̄nua u karana, ma u tii wii p̄aru woka nuku sankiranun sɔ. Ma u yiira u siriru tem girari u n̄n,

21 wee na yarawa tereru n̄n meron nukurun di.

Terera ba koo maa man sike. Yinni Gusunɔwa u raa man ye kpuro wɛ,

wiya u maa ye kpuro sua.

Yen sɔ, kon n̄n siara.

22 Ka yen de kpuro Yoobu kun Gusunɔ kɔsa gaa mani. U n̄ maa n̄n torari.

Setam

u maa Yoobun laakari m̄era

2

1 Sɔɔ teeru, Yinni Gusunɔn gɔradoba ba kpam na ba yɔra win wuswaaɔ. Ma Setam tii u maa na u yɔra ben suunu sɔɔ. 2 Yinni Gusunɔ u Setam bikia u n̄n, man diya a wee.

Ma u n̄n wisa u n̄n, na tem b̄su b̄su na ka sikerenawa. Yera na den ḡsiramana na wee.

3 Yinni Gusunɔ u maa Setam bikia u n̄n, a n̄n sɔm kowo Yoobu wa mi? Goo sari wi u ka n̄n weene handunia sɔɔ. U ra man m̄m n̄ɔwe. U s̄imɔ gem sɔɔ. U ku ra kɔsa k̄a. U maa man nasie. Yera a swaa kasu n̄ ka n̄n kɔsa kua u kun man ḡanu kue?

4 Ma Setam u wisa u n̄n, a n̄ ye ye t̄nu u m̄ kpuro, yera u koo wɛ u ka win w̄aru yakia? 5 A n̄ sikin na, a

n̄n n̄ma dokeo a wa. Na ye kam kam ma u koo nun b̄rusi wunen tiin wuswaaɔ.

6 Ma Yinni Gusunɔ u Setam sɔɔwa u n̄n, wee na nun n̄n n̄mu beria, adama a ku n̄n go.

7 Ma Setam u doona Yinni Gusunɔn min di. Yen biru u da u Yoobu bwisi k̄sunu wisi saa win wirun di sere win naasɔ. 8 Ma Yoobu u da u sina torom sɔɔ u siru k̄ka sua u ka ḡramɔ.

9 Yera win kurɔ u n̄n sɔɔwa u n̄n, sere ka t̄, Gusunɔ wiya a ka yɔra m̄? A n̄n w̄nw̄ kpa a gbi.

10 Adama Yoobu u kurɔ wi wisa u n̄n, a gari m̄wa nge gari b̄kɔ. A tamaa s̄a n̄ gea waamɔ Gusunɔn min di, sa n̄ maa k̄sa wasi win min di?

Ka yen de kpuro, Yoobu kun Gusunɔ gari kam gerusi.

Yoobun b̄rɔba

ba n̄n beram da

11 Yoobun b̄rɔba ita yeni, Elifasi Temagii, ka Bilida Suagii, ka Sofaa Naamagii ba wahala ye kpuro nua ye ya Yoobu deema, ma ben baawure u seema saa win tem di. Ba wesiana bu ka na Yoobun mi, kpa bu n̄n nukuru yemiasia. 12 Ye ba wee ba n̄n wa sarun di, yera ba n̄n tuba. Adama ye ba n̄n turuku kua ba n̄n tuba ma be kpuro ba wuri n̄ɔ kp̄e. Yera ba ben yabenu n̄nua ba ḡɛka, ma ba tii tua wisi wirɔ nuku sankiranun sɔ. 13 Ma ba sina ka wi tem mi, sɔɔ sɔɔ n̄ɔba yiru ka w̄kuru n̄ɔba yiru. Goo kun n̄n ḡanu sɔɔwa. Domi ba wa ma win n̄ni sw̄a te, ta kp̄a.

YOObU KA WIN B̄R̄ɔBA ITA

Yoobu u weeweenu m̄

3

1 Yeniban biru, Yoobu u den n̄ɔ wukia ma u gari gerua u t̄ɔ te ba n̄n mara b̄rusi. 2 U n̄n,

3 b̄rurara t̄ɔ t̄ sɔɔ ba man mara. B̄rurara w̄ku t̄ sɔɔ ba n̄n gura sua.

4 Yen t̄ɔ te, tu ko yam w̄kuru mam mam.

Gusunɔ u ku maa ten gari ko w̄llu mi. U ku de yam bururam mu maa kora te sɔɔ.

5 G̃aribun w̃aa yerun yam w̃oku
 bakaru tu tu wukiri,
 kpa guru wiru ta n tu wukiri.
 Yen d̃ama te, suru ka s̃oo bu mwaana
 kpa berum mu n w̃aa tem s̃oo.

6 Gusuño u de w̃oku te, tu t̃ira n banda.
 U ku maa tu garisi w̃oon t̃onu s̃oo.
 U ku maa tu garisi surun s̃oo s̃oo.

7 U de t̃oo te, ta n s̃aa t̃oo baruka
 sarirugiru,
 kpa goo u ku raa nuku dobu ko te s̃oo.

8 S̃arobu bu t̃oo te b̃orusio.
 Be ba waa bakan dweebu ỹe bu tu
 b̃orusio.

9 Kperi yi yi koo yari t̃oo ten yoka yi ku
 balli.
 T̃a n yam bururam ỹiỹo, tu mu bia.
 Tu ku maa buruku s̃oo wa.

10 Domi ta n̄ nen meron nukuru
 yinasie.
 Ta derawa ba man mara n ka wahala
 yeni wa.

11 Mban s̃ona na n̄ gu nen meron
 nukur̃o.
 Mban s̃ona na n̄ gu sanam m̃e ba man
 marum̃o.

12 Mban s̃ona nen m̃ero u man mara u
 taaru sw̃ii.
 Mban s̃ona u man ñori u bom k̃a.

13 Ña n̄ daa gu d̃ama te, na ko n̄ daa
 kp̃iwa,
 kpa na n̄ d̃o na n̄ w̃ere,
 14 nge sinambu ka ben bwisi k̃ẽo be
 ba tii sina kpaanu bania tem m̃e
 s̃oo ma nu kua bansu.

15 M̃eya na ko n̄ w̃ere nge sina bii be ba
 ben dia wura ka sii geesu yibia,
 ma ba gu.

16 N̄ kun m̃e, na n̄ w̃ere nge bii w̃in
 nukuru ba yara,
 n̄ kun m̃e, nge bii wi ba mara ma u
 yande gu u n̄ s̃oo wa.

17 Na ko n̄ w̃aa g̃arĩo mi t̃on k̃osobun tii
 ba w̃ere,
 ka sere mi be ba wasira ba n̄ maa dam
 m̃o ba w̃aa ba w̃ere.

18 Miya piris̃omba ba w̃ere,
 ba n̄ maa be ba bu dam d̃arem̃on ñoo
 ñoo m̃o.

19 Damgibu ka bw̃ebw̃ebu ba w̃aa mi
 sannu.
 Yobu b̃a n̄ da mi, ba ra yakiarewa saa
 ben yinnin min di.

20 Mban s̃ona Yinni Gusuño u ra de
 t̃onu wi u wahala m̃o u yam
 s̃areru wa.
 Mban s̃ona u ra de wi u nuki sankire u
 n̄ w̃aa.

21 Domi t̃on ben bwesera ba g̃oo k̃i,
 adama ba n̄ n̄n wasi.
 Ba g̃oo win biñe m̃o n̄ kere dukia.

22 Ba ku ra n̄ nuku dobu m̃o sere b̃a n̄
 ben siki w̃aru wa.

23 Adama na s̃awa wi u kun ỹe mi u
 d̃oo,
 ma Yinni Gusuño u nen swaa kenusi u
 ka sikerena.

24 Weeweenun saabu, na ku ra di.
 Nen wuri kun ñaru m̃o nge nim m̃e mu
 kokum̃o.

25 Ỹen berum na m̃o, yera ya ra man
 deem̃e.
 Ye na maa nasie, yera ya ra man w̃ari.

26 Wee, na n̄ w̃aa s̃ẽe, na n̄ maa w̃ere.
 Na n̄ b̃ari yendu m̃o, ma na ra n̄
 burisine.

Elifasin gari

4

1 Yeniban biru, Elifasi Temagii u
 Yoobu s̃oo wa u n̄ẽe,
 2 s̃a n̄ gari gerua yi koo nun du?
 Wara u koo sere gari yini n̄o u n̄ maari.

3 Wee t̃on dabina a keu s̃oo si,
 ma a nuku sankirobu dam k̃a.

4 Wunen gari yi be ba raa kpanam̃o
 dam k̃a.
 Ma a be ba g̃oma dwiia t̃asisia.

5 Wee t̃ẽ gari yi nun deema, ma a
 kpanam̃o.
 Wee wahala ya nun girari, ma a
 burisine.

6 N̄ n̄ Gusuño s̃ara ta s̃aa wunen dam?
 N̄ n̄ wunen ỹiỹobu bu ra n̄ w̃awa
 Gusuño win mi
 ỹen s̃o a n̄n m̃em ñoo wamm̃e?

7 N̄ n̄ men na, a bwisikuo wunen
 w̃aar̃u s̃oo,
 a n̄ ñore ba taare sarirugii goo go,
 n̄ kun m̃e ba gemgibu mw̃era ba
 kpeerasia.

8 N̄e, na gabu waare, k̃osan s̃ombura ba
 ra n̄ m̃o,
 kpa ba n̄ weesu sw̃ii.
 M̃eya ba ra maa ye kpuron are wa.

9 Ba ra n̄ Gusuñon m̃aru seeye
 kpa yu ka bu kam koosia nge woo
 b̃ok̃o.

10 Kpa ben kukiri bi ba ra ko nge gbee suno bu naru ko.
Gusunō u ra ben nōsu bōokuwa.
11 Ba ko n sāawa nge gbee suno mero
ge ga yaa bia gu di,
ma ga gu, gen binu yarina.

12 Gari gēē man naawa asiri sōo
wōkuru,
ma nen swasu su yi nua fere fere,
13 wōku suunu sōo, saa ye ta nanum
kua ta kpa,
ma tamba kpī kpata kpata ba dosimō.
14 Saa yera na nanda,
ma nen wasi kpuro diira.
15 Ma gāanu man sweema nge woo,
ma nen wasi kiri seewa.
16 Na goo wa wi na n tuba.
Ma na nōo gagu nua ga gerumō tēeru
tēeru ga mō,
17 tōnu u koo kpī u n dēere Gusunōn
wuswaao?
U koo kpī u n dēere wi u nūn taka kuan
nōni sōo?
18 Gusunō u n mam win sōm kowobu
gōradoba naanē kue,
ma u toranu waamō be sōo.
19 Kaa sere gere tōn be ba mōma ka
tem,
be ba koo kpī bu sunku nge kākōbu?
20 Tōnu koo kpī u n wāa bururu,
n n kua yoka kpa a deema u gu,
kpa goo kun mam gara nge u gu.
21 Win wāaru ta kasira.
U n bwisi kpuro wa u ka gu.

5

1 Yoobu, a kuuki koowo, goo ù n koo
re nun wisi.
Nge Gusunōn gōrado wara kaa soku
kpa u na u nun wurari.
2 Gari bōkō u ra gbiwa win mōrun sō.
Bwisi sarirugii u ra gbiwa win nisi-
nun sō.
3 Na gari bōkō wa u kuura.
Ma na wa win wāa yera wōriki.
4 Ma win biba faaban swaa deri.
Goo sari wi u koo bu wōra siri yerō.
5 Tōn tukoba koo win dīa ni u gā kata
ko bu gura,
baa ka ni u kara koosi ka sāki.
Kpa be ba win dukian binē mō bu ye
sua bu ka doona.
6 Wahala ku ra yari saa tuan di.

Mēya nōni swāara ku ra maa kpi saa
tem di.
7 Adama wi ba mara kpuro u koo
wahala kowa,
nge mē bā n dōo wure, dōo buri yi ra
yō.

8 Adama nē Elifasi, n n nen sōn na,
Gusunōwa kon somiru kana.
Kpa n nūn nen wahala kpuro sō.
9 U ra gāa bakanu kowa ni tōnu kun
kpē u gia.
U ra maamaaki dabinu ko.
10 U ra de gura yu nē tem sōo,
kpa gbea yu nim wa.
11 U ra be ba tii kawē wōlle sue,
kpa u be ba nuki sankire yara ben
nuku sankirarun di.
12 U ra be ba bwisi kōsi mōn himba
kam koosie,
kpa bu ku maa kpī bu ye yibia.
13 U ra dewa bwisigibun tiin bwisi yi
bu yina mwa,
kpa ben wesianō gu ko kam.
14 Ben mi, sōo sōo gbāara ya ra n bu
sāawēwa yam wōkuru,
kpa ba n babi.
15 Adama Gusunō u ra dam sarirugii
ganē ben tabu yānun di,
kpa u nūn wōra ben nōman di.
16 Nge mēya u ra dam sarirugii wi
yīiyōbu wē,
kpa u durumgiin nōo kōre.
17 Domarugiiwa wi Gusunō Dam
kpurogii u sēeyasiamō.
Yen sō, Yoobu, a ku yina ù n nun
sēeyasiamō.

18 Domi wiya u ra tōnu mēera ko, kpa
u yēron bosu nōari.
Wiya u ra tōnu kōsuku, kpa u nūn
bēkia.
19 Nōn dabinu u koo nun yara nuku
sankirarun di,
kpa kōsa gaa yu ku maa nun deema.
20 Gōaru tā n dua tem sōo, u koo nun
gōo gbarari,
kpa u nun faaba ko tabu sōo.
21 U koo nun bōri gbara.
Sanam mē yiberēba ba koo tem kam
koosia, u koo nun wōra.
22 Kpa a n yēmō gōarun saa sōo,
ka sanam mē ba tem kam
koosiamō.

A ñ kaa n maa yaa gɔba gaan berum mɔ.
 23 A ñ maa asɔrɔ wasi wunen gberɔ.
 Domi ba ñ tu kpenu suremɔ.
 Yɛɛ gɔbi kun maa duɔ mi.
 24 Kaa n bɔri yendu mɔwa wunen yenuɔ.
 Kpa wunen sabenun gɔɔ ga n yiba baadomma.
 25 Mɛya maa wunen bibun bweseru ta koo kpɛa
 kpa tu kɔwara nge yaka bii.
 26 Tɔkɔru sɔara kaa gbi
 nge mɛ ba ra dobi gɛ yen saa yà n tura.
 27 Gãa niniwa sa gia besen wãaru sɔɔ.
 Nu maa sãawa gem.
 Yen sɔ, a nu bwisikuo, kpa a nu mwa wunen tiin sɔ.

Yoobu u Elifasi wisa

6

1 Yoobu u Elifasi wisa u nɛɛ,
 2 bà n nen nɔni swãaru
 ka nen wahala kpuro kilo sɔndi,
 3 ya ko n nim wɔkun yani sɛeri bunum kere.
 Yen sɔna na gari mɔ nge wiiro.
 4 Domi Dam kpurogii u man yabura ka sɛɛnu.
 Ma nin dɛɛ nen wasi duuri.
 Ma u man gãa nanumginu kpare nge tabu kowo.
 5 Ketɛku gbeeku ga ra swĩ
 gà n yaka bekusu wa ga dimɔ?
 Ketɛ ya ra swĩ yà n yakasu wa ya dimɔ?
 6 Ba koo kpĩ bu dĩanu di ni nu maari sɔɔ sɔɔ nu ñ bɔru mɔ?
 Goo sɛerun kpikum mu ra n do?
 7 Na ku ra dĩa nin bweseru kã.
 Nge mɛya na wahala ye na mɔ mini tusa.
 8 Gusunɔ u nen kanaru mɔɔ,
 kpa u man kua ye nen gɔru ga kĩ.
 9 U den win nɔmu demɔ u man mwa, u munku u dakura.
 10 Saa ye sɔara kon nuku dobu ko nen wahala baka yeni sɔɔ.
 Kpa nen nukuru tu yemia.
 Na yɛ ma Yinni Gusunɔ u dɛere,
 na ñ maa win wooda gaa yine.
 11 Mba ko na n maa yĩiyɔ sanam mɛ na ñ dam mɔ.

Mba na maa mara, domi na yɛ ma na guwa mi kɔ.

12 Na dam mɔwa nge kperu?
 Nen wasi yi sãawa nge sii gandu?
 13 Aawo, na sãawa dam sarirugii.
 Goo maa sari wi u koo man faaba ko.
 14 Nweenɛwa wi u nɔni sɔare u durom wa win bɔrɔn mi,
 baa u kun Dam kpurogii nasie.
 15 Adama wee, bɛɛ nen bɔrɔba i man nuki sankã nge daa te ta nim gbera.
 16 Puran saa, kpa ta n nim yibumɔ baaman di mɛ mu dɛere.
 17 Yam susurun saa, kpa sɔɔ u tu gberasia.
 18-20 Nim nɔru gà n tenkuba mɔ,
 be ba wee saa Tema ka Saban di, yera ba ra gere mi.
 Domi ba tu naanɛ sãa.
 Adama bà n tura mi, ben gɔma ra dwiiyewa,
 kpa bu yaayaare ko bu kɔra, bu gbi gbaburɔ.
 21 I sãawa nge daa te.
 I nen weeweenu nɔmɔ, ma i berum soore.
 22 Na bɛɛ bikiare n nɛɛ, i man kɛru kɛɛma bɛɛn arumanin di,
 23 n wa n ka yari yiberɛn nɔmun di?
 N kun mɛ i ka man yakia tɔn kɔso goon nɔman di?
 24 I man sɔsio mi na tora, kpa n mari.
 25 Tɔnu u koo gem wura.
 Adama ye i man gerusimɔ mi, mana yen asansi wãa.
 26 I kĩwa i nen gari gɔburu wa, i yi mɛeri kam,
 kpa i man taare wɛ, nɛ wi na ñ maa gãanu yĩiyɔ?
 27 Bɛɛ, i ko kpĩ i gobeku tɛtɛ toosi,
 kpa i mam bɛɛn bɔrɔ dɔra.
 28 Tɛ, na bɛɛ kanamɔ, i man mɛerima.
 Kon bɛɛ weesu kuawa batuma sɔɔ?
 29 I suuru koowo, i de i kun sãa murafitiba fa!
 I de i nen dɛeraru wa.
 30 Gari kɔsi yi ra n wãa nen nɔwɔ?
 I tamaa na ku ra gea ka kɔsa wunanɛ?

Yoobu u Gusunɔ weeweenu koosimɔ

7

1 Handunia yeni sɔɔ, tɔnɔn wāara
sēwa nge tabu kowo,
n̄ kun mɛ nge wi u sɔm sēsɔginu mɔ,
2 n̄ kun mɛ nge yoo wi u wāa sɔɔ sɔɔ u
saaru kasu u wēra,
n̄ kun mɛ nge sɔm kowo wi u mara bu
n̄n̄ kɔsia.
3 Nge mɛya nɛn̄ tii na sāa.
Suru dabɛnu na wāa n̄n̄ni swāaru sɔɔ.
Wōku dabɛna na ra n̄ wāa wahala sɔɔ.
4 Nā n̄ kpuna na ra tii bikiewa n̄ nɛɛ,
domma kon se.
Domma wōkura koo kpe.
Domi na wasira na n̄ ka sunamɔ sere
yam mu ka sāra.
5 Wee nɛn̄ wasi kōsimɔ, yi kəkɔnu mɔ,
ma yin kokosu wɔbiramɔ.
Mɛya nɛn̄ gɔna ya booboosu mɔ si su
numu.
6 Nɛn̄ wēsiaru ta weson kəkɔrɔru
sāabu kere.
Na n̄ yīiyɔbu mɔ, Yinni Gusunɔ.
7 A yaayo ma nɛn̄ wāara sāawa wēsia
teeru.
Nɛn̄ n̄n̄ni kun maa durom wasi.
8 Wunɛ wi a man mɛɛra, a n̄ maa man
wasi.
À n̄ man kasu, na n̄ ko na n̄ maa wāa
mi.
9 Nge mɛ kakoru ta ra yarinɛ tu doona,
nge mɛya tɔnu ù n̄ gu, u n̄ maa seemɔ
gɔribun wāa yerun di.
10 U n̄ maa wee u sina win yɛnuɔ.
Ba koo n̄n̄ duariwa mam mam.
11 Na n̄ kpɛ n̄ n̄ɔ mari, domi na nuki
sankire.
Kon nun weeweenu koosi, domi na
n̄n̄ni sōre.
12 Yinni Gusunɔ, a tamaa na sāawa nge
nim wōkun nim,
n̄ kun mɛ gen yaa gɔba gaa, a ka man
ganua mɛ beri berika?
13 Nā n̄ kpuna na nɛɛ, kon b̄ri yendu
wa,
kpa n̄ nɛn̄ weeweenu mari,
14 saa yera a ra man nandasie
ka dosu kōsusu, n̄ kun mɛ ka kāsɛnu.
15 A yande man soora dokeo n̄ gbi,
ye ko na n̄ ka kuku nini sōwa.
16 Wāara den man tusa mɛ.
Na n̄ maa kī na n̄ wāa sere ka
baadommaɔ.
Nɛn̄ wāara kun sāa gāanu, a man derio
sēɛ.

17 Yinni Gusunɔ, wara ra n̄ tɔnu,
a n̄ ka sere win bwisikunu mɔ.
Mban sōna a n̄n̄n̄n̄ garisi gāanu,
18 ma a n̄n̄n̄n̄ n̄n̄ni girari bururu
baatere,
ma a n̄n̄n̄n̄ wērimɔ saa baayere.
19 Sere domma kaa man deri sēɛ.
Sere domma kaa de n̄ wēsia.
20 Toraru mba na tora.
A man sōwɔ wunɛ wi a ra n̄ tɔmbun
sanu sanusu mɛɛra.
Mban sōna a man sɛɛyiasiamɔ mɛ.
Mban sōna na kua wunɛn̄ sɔmunu.
21 Mban sōna a n̄ nɛn̄ durum wunɛ.
Mban sōna a n̄ nɛn̄ toraru duari.
Tē, wee kon kpuna n̄ gbi.
Kaa man kasu, kpa a kun man wa.

*Gusunɔ u koo toro n̄n̄n̄n̄ win torarun
are wē*

8

1 Bilida Suagii u gari gerua u nɛɛ,
2 sere saa yerà kaa gari saari nini mari.
Wunɛn̄ gari yi, yi dam mɔ nge woo
bɔkɔ.
3 A tamaa Gusunɔ Dam kpurogii u ra
gem gɔsie weesu?
4 A n̄ yē ma wunɛn̄ bibu ba Gusunɔ
torariwa,
yen sōna u bu ten are wē.
5 Adama wunɛ, à n̄ Gusunɔ Dam
kpurogii kasu,
ma a win durom bikia,
6 ma u n̄ taarɛ gaa wa wunɛ sɔɔ,
saa yera u koo nun n̄ɔri,
kpa u nun nuku dobu wesia nge mɛ
wunɛn̄ gem mu nɛ.
7 Kpa wunɛn̄ tēn̄ wāaru tu wēra
tu yellugiru kera.
8 Tē, a bikio be ba sun gbiiyen mi,
kpa a laakari ko a wa wahala ye ben
sikadoba ba kua.
9 Bɛsɛ, sa sāawa be ba mara gin tee te,
sa n̄ gāanu yē.
Bɛsɛn̄ wāaru ta sāawa nge saaru
handunia yeni sɔɔ.
10 Adama a de bu nun keu ko.
Kpa a swaa daki ye ba koo nun sã.
11 Gbīi yi koo kpi mi daara kun wāa?
Naa yari yi koo kpi mi nim sari?
12 Yì n̄ nim bia, baa b̄a kun yi bure
yi ra gberewa fuuku n̄ kere yaka si su
tie.

13 Nge meya be ba Gusunə duari ba koo ko,
 kpa tən kəsobun yīiyəbu bu kam ko.
 14 Ben yīiyəbu bu koo nərū ko,
 kpa yè səə ba tāsā yu ko nge naran wēε.
 15 Bā n ben dirun gānā nenua, ya koo diiriwa.
 Bā n ye tāsā, kpa yu wəri.
 16 Ba ko n sāawa nge dāa beku te ta yō sō sō,
 ma ten kāasi tēria mi ba tu duura.
 17 Ta ra ten gbini gire kpenun sōwə,
 kpa gbini yi, yi bəsu yi wa ye n wāa mi.
 18 Bā n tu wuka min di,
 kpa yam mi, mu tu siki mu nεε, mu n daa tu yē.
 19 Kpa garu tu kpi ten ayerə.
 Nge meya tən kəsobun nuku dobu bu ko n sāa.
 20 Gusunə u ku ra gemgii biru kisi.
 Meya u ku ra maa tən kəsō somi.
 21 U koo de a yēeri,
 kpa a nuku dobu kuuki ko.
 22 Wunen yiberēba ba koo sekuru wa,
 kpa tən kəsobun yenu gu gbi.

Yoobu u Bilida wisa u nεε, Gusunə u nūn dam kere

9

1 Yoobu u gari sua u nεε,
 2 na yē mε.
 Aməna tənū u ko n dεere Gusunən wuswaaə.
 3 Gusunə ù n tənū gari konu nərəbu (1.000) bikia,
 u n wasi u wisi baa tia.
 4 Wiya u bwisi ka dam kpuro mə.
 Wara u koo nūn seesi kpa yēron wāaru tu dakaā da.
 5 U ra guunu yīye subaru səə,
 kpa u nu suriri ka mərū.
 6 U ra de tem mu yīiri sere mən sōwə,
 kpa mən gbereba bu wərūku.
 7 U ra sō wooda wē u ku yari,
 kpa u win yīreru doke kperi səə.
 8 Wi turowa u wəllu tēria.
 Ma u sīimə nim kurenun wəllə.
 9 Wiya u kperi bwese bweseka taka kua, ka kperi swaanu,
 ka kperi yi yi wāa sō yēsān nəm dwaru gia.
 10 U ra səm bakanu ko ni ba n kpē bu tubu.

U ra səm maamaakiginu ko dabi dabinu.
 11 Baa ù n doonə nən bəkun di, na n nūn wasi.
 U n maa sarə, na n tubu.
 12 Ye u nenua, wara u koo nūn ye wərari.
 Wara u koo kpī u nūn sō u nεε, mba a mō mε.
 13 Gusunə ù n win mərū seewa u ku ra ye yōrasie.
 Win naasun teməwa u ra yaa gəba ye ba mō Rahabun dam taare.
 14 Nε maa ni, aməna kon nūn wisi.
 Gari yirə kon gere win wuswaaə.
 15 Baa nā n gem mə, na n kpē n nūn gāanu wisi, wi, wi u sāa nən siri kowo.
 Suuruwa kon nūn kana ka beεε.
 16 Baa nā n nūn kana ma u man wisa, ka mε, na n naane mō n nεε, u nən nō nua.
 17 Domi u man wəri nge woo guna.
 Ma u man mēera dabinu kua kam, na n gāanu kue.
 18 U ku ra de n wēsia,
 ma u dera nən wāara sosia.
 19 N n dam garin na, wiya u dam kpuro mə.
 N n maa siribun garin na, wara u koo kpī u nūn siribu soku.
 20 Baa nā n gem mə, ka mε, nən gere ya koo man taare wē.
 Baa nā kun taare mə, u koo man sōsi ma na sāa durumgii.
 21 Baa mε na n taare gaa mə,
 nən wāara kun man neni,
 na tu tusa.
 22 Kon kpī n gere n nεε, gāanu kpuro nu sāawa tia Gusunən mi.
 Domi u ra tən kəsō ka taare sarirugii kpeerasie.
 23 Bararu garu tən taare sarirugii wəri subaru səə, ta go,
 Yinni Gusunə u ra n nūn yēməwa nən swāa te u wan sō.
 24 Tem mù n wəri tən kəsōn nəmūə,
 Yinni Gusunə u ra mən kparobu wōkoru kpēεwa.
 Ma n kun wi, wara u koo ye ko.
 25 Wee, na n doo nərū wa,
 ma sere nən wāarun tōra doonə fuuku nge wi u duka mō.

26 Ta saramo nge goo nimkuu si ba kua
ka gbii,
n kun me nge guno bakeru te ta saram
wee tu yaa so.
27 Na n nee, kon nen weeweenu deri n
nen wuswaa deerasia,
kpa na n nuku dobu mo,
28 na ra nandewa nen wahala yeni
kpuron so.
Domi na ye ma Yinni Gusuno kun man
gem weemo.
29 Baa n n meren na, na saawa taaregii
win mi.
Mban sōna ko na n maa nūn sōsimō
ma na deere.
30 Baa nā n wobura ka guru kpenun
nim,
kpa n nia ka werem,
31 ka me, u koo man surewa potako so,
kpa nen yanun nuburu tu man bwera
yo.
32 Wee Gusuno kun saa tonu nge ne,
n sere nūn sō n nee,
su da siri yero bu sun siria.
33 Goo ū n daa waa wi u koo du besen
suunu so
u sun yakiana,
34 Gusuno u koo raa win bokuru yi te
u ka man soomō,
kpa u de noni swaa te na waamo mi, tu
kpe.
35 Saa ye so, na n maa berum mō n ka
nūn gari ko.
Adama n n saa me.

*Yoobu u nee, Gusuno u nūn mara u ka
nūn kam koosia*

10

1 Wāara man tusa.
Na n nen weeweenu yōrasiamō.
Kon gerewa wahala ye na mō.
2 Kpa n Gusuno sō n nee, a ku man taare
we.
A de n gia yēn sō a man noni swāaru
kpēe.
3 Yinni Gusuno, n nun wēre a ka man
kōsa kua,
ne wi na saa wunen noman taka koorā,
kpa a sere de gari yi tōn kōsoba bōkua
yi koorā?
4 Tōnun noniya a mō?
A ra yam wawa nge tōnu?
5 Wunen wāarun tōnu nu ko n saawa
nge tōnuginu?

Wunen wāarun wōsu, su nōru mōwa
nge tōnugisu?

6 Mban sōna a kasu a ka nen kōsa gia.
Mban sōna a hania mō a ka nen toraru
wa.

7 A ye ma na n saa tōn kōso.
Goo kun maa kpē u man wōra wunen
noman di.

8 Wunen nōma ya man mōma ya taka
kua mam mam.
Yera kaa man kpeerasia?

9 A yaayo ma wuna a man mōma nge
me ba ra gāanu mōm ka sōndu.
Yera a kī a man kpeerasia, n gōsia tua?

10 Wuna a man mōma nen meron
nukurō
nge me bom mu ra sinum ko gbēeru
so mu gōsia gasaru.

11 Wuna a nen wasin kukunu ka yin
sīnu kua,
ma a nu yaa baasi ka gōna wukiri.

12 A man wāaru wē wunen durom sō.
Ma a tu nenusi a kōsu.

13 Adama ye a raa man beruamme
wunen gōruō,
na ye gia.

14 Nā n tora, a ra n man mēera,
a ku ra man yen suuru kue.

15 Nā n saan na tōn kōso, na kua
bōruro.

Nā n maa deeren na, na n maa wiru
seeyamō, domi sekura man mō,
ma na noni swāaru nōramō.

16 Nā n wiru seeya, a ra man naa gire
nge gbee sunō,
kpa a man so a sura ka wunen sōm
maamaakigia.

17 A maa man noni swāaru suremō a
sōnnamō,
ma a wunen mōru sosimō.
A dera yiberēba ba na ba man tabu
wōri.

18 Mban sōna a man yara nen meron
nukurun di.
N daa buram bo n gbi mi, kpa goo u
kun man wa.

19 Kpa na n saa nge wi u kun daa waa,
domi na kon daa duawa siki wōruō
sanam me na yara nen meron nuku-
run di.

20 Waa te ta man tie, ta n maa kpā.
Yen sō, a man derio
n nuku dobu ko saa fiiko ye so,

21 n sere da g̃ariɔ mi yam w̃ku bakara
w̃a,
mi nà n da, na ò maa wee.
22 Tem mi, yam w̃ku bakara ta w̃a ka
maa burisiñaa.
Yam bururam m̃e mu w̃a mi,
mu s̃awa yam w̃ku bakaru.

*Sofaa u Yoobu wisa u ñe, u wurama
Gusuñan mi*

11

1 Sofaa Naamagii u Yoobu wisa u
ñe,
2 a tamaa wunen gari dabi nini kpuro
nu ò koo wisibu wa?
A tamaa t̃anu u ko n s̃aa gemgii win
gari ỹerun s̃o?
3 Wunen gari saari nini nu koo de
t̃amba kun nun g̃aanu wisa?
Kaa yaako gari gere goo u kun nun
taare w̃e?
4 A gerua a ñe, ye a gerua kpuro ya ra
n s̃awa gem,
a maa d̃ere Gusuñan wuswaaɔ.
5 Na ra n kiwa Gusuño u ño wukia,
kpa u nun wisi.
6 U nun win bwisi beken asiri s̃oasi,
kpa a gia ma u ku ra nun seeyasie nge
m̃en ño wunen toranu ñe.
7 A tamaa kaa kp̃i a Gusuñan
bwisikunu tubu?
A tamaa kaa kp̃i a wi, Dam kpurogii gia
mam mam?
8 Win ỹeru ta w̃llu gunum kere.
N n m̃en na, mba kaa ko.
Ta maa g̃aribun w̃a yeru dukum
kere.
N n m̃en na, mba kaa tubu mi.
9 Ta tem kp̃aru kere,
ta maa nim w̃ku yasum kere.
10 Gusuño ù n sarɔ,
ma u t̃n k̃so mwa u ka da siri yerɔ,
wara u koo ñn ye yinari.
11 Domi u t̃nu kam ỹe.
U ra maa t̃n k̃sobu tubu mii mii.
12 Adama t̃nu u ra bwisikuwa nge
gari b̃kɔ,
domi ba ñn marawa nge keteku
gbeekun buu.
13 Yen s̃o, wuñe, a wunen g̃oru wesio
Yinni Gusuñan mi gia.
Kpa a ñma ỹiia a ñn kana.
14 A k̃sa derio,

kpa ya kun maa w̃a wunen yenuɔ.
15 Saa ye s̃ora kaa wiru seeya a n
d̃ere.
Kaa n t̃asa, kpa a kun maa g̃aanun
berum m̃o.
16 A ò maa wunen wahala yeni
yaayam̃o,
ya koo doonawa nge nim m̃e mu koka.
17 Wunen w̃ara koo wuramawa
nge s̃o wii w̃allun s̃o.
Kpa yam w̃ku te ta raa nun w̃asi, tu
g̃asia yam bururam.
18 Kaa n s̃o ka toro sindu domi kaa n
ỹiỹobu m̃o.
Kpuro koo nun koorɔ dee dee kpa a
w̃era b̃ari yendu s̃o.
19 À n kp̃i, goo kun nun baasim̃o.
T̃ambu kpuro ba koo wunen ñnu geu
kasu.
20 Adama t̃n k̃sobu ba koo ñni
sw̃aru wa.
Ba ò kuku yeru wasi.
G̃o baasi, ba ò ko n maa g̃aanu ganu
ỹiỹo.

*Yoobu u Sofaa wisa u ñe, Gusuño
s̃awa Yinni w̃ñw̃ndu sariigii*

12

1 Yoobu u Sofaa wisa u ñe,
2 m̃eya, b̃eya i t̃mbun ỹeru kpuro m̃o.
I n gu, bwisi kpawa mi handuniaɔ.
3 Adama nen tii na maa bwisi m̃owa mi
nge b̃e.
I ò man bwisi kere.
Wara kun yeni kpuro ỹe ye i saara mi.
4 Baa m̃e na Gusuño kana, u man wisa,
nen kpaasiba man yaakorɔ m̃o.
Baa m̃e na ò taare gaa m̃o,
nen b̃ar̃aba ba man ỹem̃o.
5 Be ba w̃a b̃ari yendu s̃o,
ba ra n w̃ñw̃ndobu ka be ba sellama
gemawa.
6 Gbeñobun yenu ga ra n w̃a alafia s̃o.
Be ba Gusuño seesim̃o, ba ra n w̃a
b̃ari yendu s̃o.
Ba ra n ben tiin dam s̃am̃o.
7 A ỹe ka guñsu bikio, su koo nun s̃o.
8 A tem bikio, mu koo nun bwisi k̃e.
A de sw̃e yi nun saaria.
9 Taka koorɔ ye kpuro s̃o,
yen yer̃a ya ò ỹe ma Yinni Gusuñowa
u ye kpuro m̃o.
10 Wiya u taka koorɔ kpuro

ka hunde koni baayere kpuron wāaru
neni.

11 Yen sōna ba mōndu kua ba nεε,
soowa ga ra garin dobu wunanε,
kpa daro gu maa dīanun dobu
wunaṅa.

12 Wi u tākō kua u ra n yēru mō.
Wi u maa hunde denya u ra n bwisi
mō.

13 Adama Yinni Gusunōwa u bwisi
ka laakari ka dam kpuro mō.

14 Ye u sankā kpuro, goo kun kpē u ye
sōmε.

Wi u maa mwa u pirisam doke, goo
kun kpē u yēro yara.

15 U n gura yōrasia, kpuro ra gberewa.
U n maa ye yōsu, kpa tem mu sankira.

16 Wiya u dam ka laakari mō.
Wiya u maa tōnu mō wi u tora ka wi u
win winsim torasia.

17 U ra be ba ra tem wunanōsu ko
mwεeri tereru.
Kpa u de siri kowobu bu gōsia wi-
irobu.

18 U ra sinambu bandu yare,
kpa u bu ko yobu.

19 U ra yāku kowobu mwεeri tereru,
kpa u ben damgibu suriri.

20 U ra bēn nōn gari ba ra naanε ko
dare u kō,
kpa u durō tākānun laakari kpeerasia.

21 U ra wirugibu sekuru doke,
kpa u sinambun dam bua.

22 U ra ye ya berua yam wōkuru sō
kpuro terasie,
kpa u de yam bururam mu sōsira mi
yam wōkura raa wāa.

23 Wiya u ra bwesenu dabiase,
kpa u maa nu kpeerasia.

Wiya u ra de nu teria, kpa u maa nu
kawa.

24 U ra bwesenun wirugibun bwisi
wunε,
kpa u de ba n bōsu gbaburō, mi swaa
sari.

25 U ra de ba n babi yam wōkuru sō,
kpa u de ba n bōsu nge be tam mu
goomō.

Yoobu nεε, u kī u ka Gusunō wesiana

13

1 Wee nen nōni yi ye kpuro wa,
nen swasu su maa ye kpuro nua,

ma na ye laakari kua.

2 Ye i yē, yera nen tii na maa yē.

I n man bwisi kere.

3 Adama Yinni Gusunō Dam
kpurogiwa na kī n gari sō.

Wiya kon weeweenu koosi.

4 Domi bεε, weesa i ra n sekumō.
I sāawa tim nεmō weesugibu.

5 N daa buram bo i n maari,
kpa bu bεε garisi nge bwisigibu.

6 Tē, i nen weeweenu swaa dakio,
kpa i nō ye na gerumō.

7 I tamaa i ko i Gusunōn biru yōra ka
weesu?

I ko i nūn mōru bara ka gari weesugii?

8 Bεεya i ko i ka nūn yina?

Bεεya i ko i nūn weeweenu kua?

9 U n bεε wēera i ko i nūn wēre?

I ko i nūn nōni wōke nge tōnu?

10 Baa i n win biru yōra asiri sō,
ka mε, u koo bεε taare wē.

11 Win kpāaru ta n bεε berum mō?

I n nandamō win sō?

12 Bēen gari saarinu nu sāawa nge
torom.

Ye i gerumō ya n dam mō nge weke te
ba ka sōndu mōma.

13 I mario, kpa i de n gari gere,

kpa n man deema ye n ko n man
deema.

14 Wee na sōru kpa, baa nà n kon nen
wāaru bian na.

15 Gusunō ù n kī, u man goowo.

Ka mε, wiya na naanε sāa.

Kon ka tii yina win wuswaa.

16 Ya koo kpī yu ka man faaba naawa.

Domi tōn kōso kun kpē u tera win
wuswaa.

17 I swaa dakio i nen gari nō.

I swaa tem kpīiyō i nō ye kon gere.

18 Wee na sōru kpa n ka nen gari gere.
Na maa yē ma na gem mō.

19 Wara u koo ka man sikirina nen
gem sō.

Na sōru kpa nà n taare mō n ka nō
mari kpa n kpuna n gbi.

20 Gusunō, a man gāanu yiru yeni kuo,
kpa n ku maa nun kukua.

21 A man wunen nōmu swenyario,
kpa na kun maa nande.

22 A man sokuo, kpa n nun wurari.

Nà n nun kana, a man wisio.

23 Toranu nyewa na nun torari.

A de n nu gia.

²⁴ Mban s̄na a man biru kisi,
ma a man kua nge wunen yiberε.

²⁵ Wara a naa gire. Wuru ge ga ka woo
doonɔ?

Wara a naa sw̄i. Yaka gbebusu?

²⁶ Mban s̄na a man wahala baka yeni
kp̄εε,

ma a man seeyasiamɔ nen aluwaasirun
toranun s̄.

²⁷ Mban s̄na a man ȳrasia nge win
naasu ba b̄kua ka sii ȳni,
ma a nen kookoosu kpuro m̄era,
ma a nen naa dabusanun geeru yi.

²⁸ Wee nen wasi yi dam dwiia yi
sankira
nge yabe te k̄k̄onu di.

T̄nun w̄ara s̄awa w̄nw̄ndu

14

¹ Yoobu u n̄ε,
t̄nu wi ba gesi mara, win w̄ara ku ra
n d̄εu.

M̄eya ta ra n maa n̄ni sw̄aru yiba.

² U ra sewa nge d̄a w̄su, kpa bu n̄n
bura.

U ra doon̄wa nge saaru.

³ T̄nu wiya a m̄era,
ma a n̄n siribu soka?

⁴ Wara u koo kp̄i u ḡa k̄sunun di ḡa
d̄eranu yara.

Goo sari.

⁵ A n t̄nun w̄arun t̄ru yi a ten suru
gara,
u n̄ maa saramɔ m̄ε.

⁶ N n̄n na, a ku maa n̄n n̄ni girari,
adama a de u w̄ra,

kpa u win s̄mburu ko, u win k̄siaru
mwa ka nuku dobu.

⁷ D̄aru ta ra n ȳiȳbu m̄
ma ta koo se b̄ n tu bura.
Domi ta koo kpara.

⁸ Ten gbini yi n maa t̄k̄ kua,
ma ten kora w̄ruma ta gu,

⁹ ten gbina gaa ra maa kparewa ȳ n
nim wa
kpa yu kp̄ii p̄tura ko.

¹⁰ Adama t̄nu u ra gbiwa, kpa u kun
maa w̄a.

U n gu, mana u ra n w̄a.

¹¹ Daa burerun nim mu ra gbere.
Daa bakanun nim mu ra maa kpe.

¹² Nge m̄eya t̄nu u ra kpunε u kun
maa seewe.

U n̄ maa dom yandamɔ
sere w̄llu tu ka kpe.

¹³ Gusunɔ, na k̄i a man bere ḡribun
w̄a yerɔ,

na n kukua mi, sere wunen m̄ru yu
ka sure,

kpa na n w̄a mi sere d̄ma te kaa man
yaaya.

¹⁴ T̄nu u n̄ koo raa se sanam m̄ε u gu,
na kon ȳiȳbu m̄ n̄n wahala yeni s̄ɔ
sere nen w̄aru tu ka k̄si.

¹⁵ Saa ye s̄ɔ, Gusunɔ,

à n̄ n̄n b̄k̄ε barɔ,

à n̄ man soku,

n̄ wi na s̄a wunen taka kooru, kon
nun wurari.

¹⁶ Wee t̄ε a man sw̄i mi na naasu wuka
kpuro.

Adama saa gaa sisi ȳε s̄ɔ a n̄ maa n̄n
durum garisimɔ.

¹⁷ Kaa n̄n toranu doke saaki s̄ɔ a
b̄k̄ε.

Kpa a man n̄n durum kpuro w̄ka.

¹⁸ Guunu koo w̄ruku nu kam ko.
Kpa kpenu nu sw̄nya mi nu raa w̄an
di.

¹⁹ Nim mu koo kpenu k̄suku,
kpa mu maa ka tem kusanu doona.

Nge m̄eya a ra t̄nun ȳiȳbu kam
koosie win w̄aru s̄ɔ.

²⁰ Kpa a n̄n n̄ni sw̄a dabinu kp̄εε.

À n̄ deema u n̄ maa s̄a nge yellu,

kpa a n̄n gira u doona.

²¹ Baa win bibu b̄ n̄ ȳsiru yara,

win tii u n̄ maa kp̄ε u n̄ ȳ.

M̄eya b̄ n̄ maa w̄a sekuru s̄ɔ,

u n̄ kp̄ε u n̄ ȳ.

²² Win wahala t̄nawa ya koo n̄n n̄ni
s̄.

Wi turowa u ko n̄ nuki sankire win
ḡruɔ.

Elifasi u Yoobu wisa u n̄ε,

t̄n k̄so kun wahala biamɔ

15

¹ Elifasi Temagii u Yoobu wisa u n̄ε,

² wi u bwisi m̄ u koo t̄nu wisi ka gari
yi yi n̄ arufaani m̄?

U ko n̄ gari yaramɔ nge woo?

3 Wee gari yi a gerua a ka tii yina mi, yi ñ sãa gãanu.
 Gari yi a saara mini kpuro sɔɔ, sari yi yi koo tɔnu somi.
 4 Wunε, a mam Gusunɔn nasiaru tɛɛsimɔwa,
 ma a win bɛɛɛ yɛru kpeerasiamɔ.
 5 Wunɛn kom kɔsuma mu sɔɔsiramɔ wunɛn nɔɔn di.
 Ma a gari gerumɔ ka bwisi.
 6 Wunɛn nɔɔn gariya yi nun taarɛ wɛɛmɔ, n ñ mɔ nɛ.
 Gari yi a gerua mi kpuro, yiya yi wunɛn toranu sɔɔsimɔ.
 7 Wuna ba gbia ba taka kua handunia sɔɔ?
 Wuna a gbia a wãa ba sere gungunu kua?
 8 A Gusunɔn gari asirigii swaa daki?
 A win bwisi mwa kpuro, a yi wunɛn tiin sɔɔ?
 9 Mba a yɛ ye bɛɛn tii sa ñ yɛ.
 Yɛɛ terà a mɔ te bɛɛn tii sa ñ mɔ.
 10 Bɛɛn suunu sɔɔ, tɔmba wãa be ba seri burura ba takɔnu kua n kere wunɛn tundo.
 11 A bɛɛn gari yi sa nun sɔɔwa ka laakari mɛɛrawa gãa piiminu, yin min di Gusunɔ u nun nukuru yemiasiamɔ?
 12 Mana wunɛn bwisikunu ka nun dɔɔ. Mba wunɛn nɔni gɔsikia ninin tubusianu.
 13 Gari yi a saarimɔ mini, Gusunɔwa a ka mɔru mɔ.
 14 Tɔnu u koo kpĩ u n dɛɛre?
 Wi ba mara, u koo kpĩ u n yiba Gusunɔn wuswaaɔ?
 15 Gusunɔ ù kun win gɔradoba naane kue,
 ma u ñ wɔllu mɛɛra ta dɛɛre,
 16 wunε tɔnu amɔna kaa ka kpĩ a n dɛɛre win wuswaaɔ,
 wunε wi a ra kɔsa ko kiri kiri nge mɛ ba ra nim nɔ.
 17 Tɛ, Yoobu, a man swaa dakio kpa n nun gari sɔ.
 Kon nun sɔwa ye na wa.
 18 Sɔɔsi te bwisigibu ba sɔɔsi,
 ba tu giawa ben sikadoban min di.
 19 Be tɔnawa Gusunɔ u raa tem mɛ wɛ, sɔɔ goo raa maa sari be sɔɔ.

20 Adama tɔn kɔso u ko n wãawa nɔni swãaru sɔɔ
 win wãarun tɔru kpuro sɔɔ.
 21 Kpa u n gbãasukunu nɔmɔ ni nu koo nùn berum mwa.
 Wi u koo nùn kam koosia, u koo nùn wɔri subaru sɔɔ.
 22 Tɔn kɔso wi, u ku ra n yĩiyɔ u yam wɔkuru duka suuri.
 Domi takobi ra n nùn marawa.
 23 U ra n sirenɛwa baama, u n kasu ye u koo di.
 U yɛ kɔ ma yam wɔkura nùn mara.
 24 Ma u nande wahala ka nɔni swãarun sɔɔ,
 ye ya nùn wɔriɔ nge sina bokon tabu kowobu
 be ba tabun sɔɔru kpa.
 25 Domi u Gusunɔ seesi.
 U Dam kpurogii nɔɔ kuurimɔ.
 26 U kãka u Gusunɔ tabu wɔri,
 win tererun sinum sɔ.
 27 Win wuswaa ballimɔ.
 Ma win gãanu nu yaa taasinɛ.
 28 U wãa wuu si ba kɔsuka sɔɔ,
 sìn dia ba deri, ma ya wɔrumam dɔɔ.
 29 U ñ gobi mɔ. Win dukia kun maa kuuramɔ.
 U ñ maa yĩsiru yarimɔ win temɔ.
 30 U ñ kpɛ u gɔɔn tɔru duka suuri.
 Win bweseru kpuro ta koo dɔɔ mwaarawa.
 Kpa Gusunɔ u nùn wom wure u go.
 31 U n kɔsa naane sãa u tii nɔni wɔkuawa mi.
 Domi kɔsa yen areya u koo wa.
 32 Are yi, yi koo nawa u sere ghi.
 Win bwese kera kun maa seemɔ,
 nge dãa kãasa ye ya ñ maa kparamɔ.
 33 U ko n sãawa nge resɛm yèn bii birenu ba wɔka,
 ñ kun mɛ nge olifin dãa tèn wɛsu ba dera.
 34 Tɔn kɔso u ñ bweseru wasi.
 Dɔɔ u koo wi u nɔm biran kɛnu mwaamɔn yɛnu wɔri.
 35 Wi u kɔsa bwisika, kɔsa u koo ko.
 Domi bwisi kɔsi yiya yi ra n wãa win nukurɔ.
 Kpa yi n nùn nɔni wɔkua.

Yoobun seedagii wãa wɔllɔ

16

¹ Yoobu u Elifasi wisa u nɛɛ,

2 na gari yin bweseru nɔ̀re nɔ̀n dabinu.
 Bɛɛ, i sãawa nuku yemiasio be ba nen wahala sosimɔ.
 3 Domma kaa wunen gari saari kamgii nini kpe.
 Mban sɔ̀na a ka man sikirinamɔ.
 4 I n daa wãa nen ayerɔ,
 kpa na n maa wãa bɛɛgirɔ,
 kon bɛɛ gari saarisi n wii gimanu koosi.
 5 Nen gari yi koo bɛɛ dam kɛ,
 kpa n bɛɛ nukuru yemiasia ka nen gari yi.
 6 Nà n gari mɔ̀, nen wahala ya n̄ kpeemɔ.
 Nà n maa maari, ya n̄ doonɔ.
 7 Wee tɛ, Gusunɔ u dera na dam dwiiya.
 Ma u nen yenun yãnu kpuro gura.
 8 Na woorɔ, nen gɔ̀na gaware.
 Ya sɔ̀simɔ ma na tora.
 9 Gusunɔ u kua nen yiberɛ,
 u maa man gire ka mɔ̀ru u nɔ̀ dɔ̀nnɛ.
 Ma u man nɔ̀ni girari u kasu u nen wasi kasuku nge gbeeku yaa.
 10 U dera tɔ̀mba man yaa kasikimɔ ka ben gari saarinu.
 Ba man wɔ̀mmɔ, ba man baari soomɔ.
 Be kpurowa ba man naa swii.
 11 Gusunɔ u man be ba n̄ win bɛɛre yɛ nɔ̀mu sɔ̀ndia.
 U man tɔ̀n kɔ̀sobu nɔ̀mu beria.
 12 Na raa wãa bɔ̀ri yendu sɔ̀ ma u man burisina.
 U man nɛnuɔ birun di, ma u man kɔ̀suka.
 U man kua nge tũburu te u tweemɔ.
 13 Win sɛɛnu man kooro bure.
 U nen gabu swii yabura ka wɔ̀nwɔ̀ndu sariru.
 Ma u nen yɛsɔ̀ kɔ̀ra u yari temɔ.
 14 U man wɔ̀rima nge tabu durɔ.
 Ma u man soomɔ u mɛera mɔ̀.
 15 Na saaki deewa,
 ma na nen wiru tua wisi nuku sankiranun sɔ̀.
 16 Na wuri kua sere nen nɔ̀ni swɛra,
 ma na gɔ̀ nɔ̀nu tera.
 17 N n̄ mɔ̀ na kɔ̀sa gaa kua.
 Nen kanaru ta ra n maa dɛɛrewa baadomma.

18 Wunɛ tem, a ku nen yem bere.
 A de nen kuuki yi nɔ̀ra baama kpuro.
 19 Domi na yɛ kam kam ma na seedagii mɔ̀ wɔ̀llɔ.
 U wãa mi, u ka man yinamɔ.
 20 Nen kpaasibu ba man yaakoru mɔ̀.
 Adama Yinni Gusunɔwa na kanamɔ ka swii.
 21 Nen seedagii wi, u sun sirio nɛ ka Gusunɔ
 nge mɛ ba ra tɔ̀nu ka win beruse sirie handunia sɔ̀.
 22 Domi nen wãarun tɔ̀nu nu kpeema.
 Ma na dɔ̀ ka swaa yɛn min di ba ku ra maa wuramɛ.

Yoobu kun maa yiyɔ̀bu mɔ̀

17

1 Yoobu u nɛɛ,
 na wɛsiamɔ ka wahala, nen wãara kpeeyɔ.
 Siki wɔ̀ru ga man mara.
 2 Tɔ̀n yaako kowobu ba man kooro bure.
 Ba man nɔ̀ kuurimɔ beri berika.
 3 Yinni Gusunɔ, a de wunen tii a man mɔ̀ru bara.
 Ma n kun mɔ̀ wunɛ, wara u koo man sanna.
 4 A ben bwisi wuna.
 A ku de bu nasara wa.
 5 Ba sãawa nge tɔ̀nu wi mɔ̀n teni ta ka yã,
 te ta nɛɛ, u win kpaasibu dim soka,
 ma win bibu ba ka gɔ̀ɔru sɔ̀.
 6 Ba man womusu doke,
 ba man yãatam siemɔ.
 7 Nen nɔ̀ni yi n̄ maa do, nuku sankiranun sɔ̀.
 Ma nen wasi yi dam dwiiya, yi doonɔ nge saaru.
 8 Gemgibu ba biti soore nen wahala yenin sɔ̀.
 Taare sarirugibu ba koo tɔ̀n kɔ̀sobu seesi.
 9 Wi u sãa gemgii u koo yɔ̀rawa dim dim win swaa sɔ̀.
 Kpa wi u dɛɛre, u tii dam kɛ u sosi.
 10 Adama bɛɛ nen kpaasibu kpuro,
 i wurama i maa gari saari nen wuswaaɔ.
 Ka mɛ, na n̄ goo wasi bɛɛ sɔ̀ wi u bwisi mɔ̀.
 11 Nen wãaru ta kpa.

Wee himba ye na raa sãa ye kpuro ya kam kua.

12 Nɛn kpaasiba tamaa wãkura sãawa sɔɔ sɔɔ.

Sɔɔ ù n duɔ, kpa bu nɛɛ, yam sãramawa.

13 Gɔribun wãa yera na mara tu ko nɛn wãa yeru.

Yam wãkuru sɔɔra kon nɛn kpin yeru yi.

14 Kon siki wɔru sɔ n nɛɛ, geya ga sãa nɛn tundo.

Kpa n maa kɔkɔnu sɔ n nɛɛ, niya nu sãa nɛn mero ka nɛn sesubu.

15 Mana na maa yiyabu mɔ.

Wara u koo kpɪ u bu wa.

16 Ba koo sara gɔribun wãa yerɔ, kpa su da tua sɔɔ sannu.

Yina ye ya tɔn kɔso mara

18

1 Bilida Suagii u Yoobu wisa u nɛɛ,
2 sere domma kaa gari yini saarinu kpe.

A den mario kpa su maa gere.

3 Mban sɔna a sun mɛera gari bakasu. Mban sɔna a sun mɛera nge yaa saberu.

4 Wunɛ Yoobu, wunen mɔruwa ya nun wahala mɔ.

A tamaa ya koo de tɔmbu bu yarina kpa wuu gu ko bansu, kpa kpenu nu doona nin ayerun di?

5 A n yɛ ma tɔn kɔson yam bururama mu koo gbi.

Mɛn dɔɔ yari kun maa ballimɔ.

6 Yam bururam mu koo gɔsia yam wãkuru win wãa yerɔ.

Domi u koo gbi nge fitila.

7 U ñ maa sɪimɔ ka toro sindu.

Win tiin bwisi koo nùn sura.

8 Domi u koo da yina gia, kpa win naasu su yen wɛɛ wuronu wɔri.

9 Yina koo nùn mwa naa tokurɔ, kpa yen wɛɛ yi nùn tɛke.

10 Ba nùn taa berie temɔ, win swaa sɔɔ.

11 N wee nɔni swãara nùn mara ta ka sikerenɛ.

Ma ta nùn swi birun di.

12 Gɔɔra nùn wɔri, ta win dam kpa. Ma sãara nùn deema.

13 Ta koo win wasin gɔna di beri berikan di.

Kpa bara bakararu tu nùn mwa.

14 Ba koo nùn wuna win wãa yerun di, tɛ sɔɔ u raa dam mɔ.

Kpa bu ka nùn da gɔɔn sina kpa bakarɔ.

15 Wigiba koo yarina.

Win arumanin tii ya koo kam ko.

Kpa sɔɔ bisu su win yenu dɔɔ mɛni.

16 Tɔn kɔso wi, u ko n sãawa nge dãa.

Win gbini yi koo gbera temɔ.

Kpa bu win kãasi bɔɔri wɔllɔ.

17 Ba koo win gari duari handunia sɔɔ.

Ba ñ maa win yisuru yaayamɔ.

18 Domi ba nùn yara yam bururam di, ba sure yam wãkuru sɔɔ.

Ma ba nùn gira handunian di.

19 Win bii goo kun nùn bibu maruammɛ.

Domi win yenugibu kpuro ba koo gbi.

20 Tɔn be ba wãa tɛ ba koo berum soora.

Kpa be ba koo marura win biru

bu biti soora win kam koo bin sɔ.

21 Nge mɛya tɔn kɔsobu ka be ba ñ Gusunɔ yɛn wãa yeru ta ko n sãa.

Yoobu nɛɛ, win wɔro koo nùn naawa

19

1 Yoobu u seewa u win bɔrɔba sɔɔwa u nɛɛ,

2 sere saa yerà i ko i n wãa i n man nuki sankumɔ,

kpa i n man tɔya mɔ ka bɛɛn gari saarinu.

3 Wee yen nɔn dabina mi,

i kasu i man wɔmɛ.

I ñ sekuru mɔwa i ka man burisinamɔ mɛsum?

4 Nà n toran na ka gem, nɛn gariya.

5 I tamaa i man dɛeram kerewa,

kpa i man nɛn durum sɔɔsi?

6 I de i n yɛ ma Gusunɔwa u ka man mɔ.

Ma u man suremɔ win yina sɔɔ.

7 Wee, na nɔɔguru sua na nɛɛ,

win kookoo si, su ñ wã.

Adama goo sari wi u man wisa.

Na gbãramɔ bu man faaba ko,

adama na ñ faaba wa.

8 Gusunɔ u nɛn swɛɛ kpuro kenua baama.

Ma u dera yam wōkura yi wukiri sere
na n̄ kpē n gam da.

9 U n̄en wirun furō wuka
u n̄en b̄eere wuna.

10 U man k̄asuka baama kpuro.

Ma u n̄en yīiyōbu wuna nge dāa te ba
wuka.

11 U ka man m̄aru bara.

Ma u man kua nge win yiberē.

12 Win tabu kowōbu ba n̄ō t̄ia kua ma
ba seewa ba man w̄arim wee.

Ba swaa yaba sere ba ka man girari.

Ma ba na ba ben sansani gira ba ka
man sikerenē.

13 U dera n̄en m̄ero bisibu ba man deri,
ma n̄en b̄arōba ba yarina.

14 N̄en berusebu ba man biru kisi,
ma n̄en k̄inasibu ba man duari.

15 Wee n̄en s̄abu ka n̄en s̄am kowōbu
ba man m̄era nge s̄ō wi ba n̄
yē.

16 N̄a n̄ n̄en s̄am kowo soka, u ku ra
wure.

N̄a n̄ n̄n̄ suuru kanamō,

u ra n̄ man atafiiru s̄āawa.

17 N̄en kurō u ku ra n̄en nuburu k̄a.

M̄eya maa n̄en bibu ba man gema.

18 Ka mam bibō kpuro ba man
gemawa.

N̄a n̄ gari gerua, ba ra man w̄amewa.

19 Be na ra ka gerunen̄ tii ba man tusa.

Be na maa k̄i ba man seesi.

20 N̄en wasin yaa ya n̄en kukunu mani.

Wee w̄s̄iaru t̄anawa ta man tie.

21 N̄en b̄arōba, i n̄en w̄anw̄andu
waawo.

Domi Yinni Gusunōwa u man
s̄eeyasiama.

22 Mban s̄ōna i man naa sw̄i nge m̄e
Gusun̄on̄ tii u man naa sw̄i.

N̄oni sw̄āa te i dera na wa, ta n̄ b̄e
tura?

23 Na k̄i bu n̄en gari yore tireru s̄ō.

24 Kpa bu maa yi yore kperu s̄ō ka sisu
yi n̄ w̄ā mi, sere ka baadomma.

25 Adama na yē ma n̄en yakio u wasi
wi u koo ra se u ka man yina.

26 N̄en wasi ȳi n̄ k̄ōsa yi kpa,
saa ye s̄ōra kon Gusunō wa.

27 Wiya ko na n̄ m̄era.

N̄en tiin n̄aniya yi koo n̄n̄ wa, n̄ n̄ m̄
googii.

N̄en ḡōru ga t̄emanabu kpanamō ȳen s̄ō
n̄ t̄emō.

28 Saa ye s̄ō, i ko gere i n̄e,
mban s̄ōna i man naa gire.

Domi n̄en gem mu koo s̄ōsira.

29 Adama i n̄ yē ma Gusunō u koo b̄e
siri.

Yen s̄ō, i win takobi nasio.

Domi yen s̄eeyasiabu s̄ē.

K̄ōsa ye ya koo t̄an k̄ōso deema

20

1 Sofaa Naamagii u Yoobu s̄ōwa u
n̄e,

2 wee n̄en bwisikunu dera na
burisine.

Yen s̄ōna na s̄ende n̄ ka nun wisi.

3 Na wunen̄ gerusibu nua, bi bu man
dua too.

Adama n̄en bwisi koo de n̄ nun wisi.

4 Saa m̄in̄ di ba t̄ōnu taka kua,

5 a n̄ yē ma k̄ōsan̄ kowon̄ nasara ku ra
t̄e?

M̄eya maa win nuku dobu kun t̄emō.

6 Baa ù n̄ kp̄a u w̄ollu babamō,

n̄ kun m̄e u guru winu d̄ekamō,

7 u koo kam kowa nge swaa sw̄i bi
t̄ōnu u kua.

Be ba raa n̄n̄ waamō, ba koo n̄e,
mana u w̄ā.

8 Ba koo n̄n̄ duariwa nge dosu.

U koo doonawa nge w̄ōkurun̄ k̄āsiru.

9 Be ba raa n̄n̄ waamō, ba n̄ maa n̄n̄
wasi.

Mi u raa w̄ā ba n̄ maa n̄n̄ wasi mi.

10 S̄āarobu ba koo win bibu w̄ari.

Nge m̄eya u koo ka bu wesia ye u raa
bu m̄waari ka dam.

11 U dam m̄ō, ma u s̄āa nge aluwaasi.

Adama u koo ka ye kpuro kpunawa
sikirō.

12 K̄ōsa ra n̄ dowa win n̄ō s̄ō,

kpa u n̄ ye b̄eri win yara,

13 ya n̄ girari sere win daro.

U ku ra n̄ k̄i u ye deri.

14 Adama ya koo de win d̄ianu nu sosia
win nukurō,

kpa nu ḡōsia nge waa d̄ē.

15 Gabun̄ dukia ye u m̄w̄e, u koo ye
sia.

Gusunōwa u koo ye yara win nuku-
run di.

16 Ye u koo nɔ, ya ko n sãawa nge waa
dɛɛ,
kpa yu nùn go.

17 U kun tamaa tim ka bom
mu koo nùn kokua nge nim tora.

18 U koo win dukia wesia ye u wa mi.
U n maa yen arufaani dimɔ.

19 Domi u sãarobu dam dɔre.
Ma u ben yenusu mwɛɛra, u n wiguu
banɛ.

20 Win bɔsɔnu ku ra yibu.
Adama baa ye u kīru bo, u n kpɛ u ye
tii yiya.

21 Gãanu sari ni u n tii koosi.
Adama win dukia ya n tɛɛmɔ.

22 Baa ù n ye mɔ ya kpã, u ko n nuki
sankirewa.
Sãaru ta koo nùn wɔriwa.

23 Wee sanam mɛ u win nukuru
yibiamɔ,

Gusunɔ u koo nùn wɔri ka mɔru baka.
Kpa u de sɛɛnu nu nùn wisi nge gura.

24 Baa ù n tabu yãa sisuginu duka su-
urimɔ,
ba koo nùn twee ka sii gandun tɛndu.

25 Baa ù n sɛu teu wuna win wasin di,
n kun mɛ ù n yaasa wuka win woo
sɔndun di,
gɔɔn bɛrum koo nùn sura.

26 Asɔrɔ ya koo win dukia deema.
Kpa dɔɔ wi tɔnun bii kun sɔrua u nùn
mwa,
wi ka win yãnu.

27 Wɔllu ta koo win durum sɔɔsi,
kpa tem mu nùn seesi.

28 Win dirun arumani kpuro koo kam
ko

Yinni Gusunɔn mɔrun tɔru sɔɔ.

29 Yeniwa Yinni Gusunɔ u tɔn kɔsobu
yiiye.

Yera ya bu mara sia.

Yoobu u Sofaa wisa u nɛɛ,

tɔn kɔsobun tii ba ra n doo nɔɔru mɔ

21

¹ Yoobu u nɛɛ,

² i nɛn gari nɔɔwɔ.

I n wura i man swaa daki, i man
nukuru yemiasawa mi.

³ I de n gari gere.

Nà n gari gerua na kpa, ko i kpĩ i man
yɛɛ.

⁴ Tɔnuwa na weeweenu koosimɔ?
Nge mban sɔna kon temana.

⁵ I man mɛɛrio, kpa biti yu bɛɛ mwa
kpa i bɛɛn nɔsu kɔre.

⁶ Nà n nɛn wãaru bwisika,
na ra nandewa, nɛn wasi yi n diirimɔ.

⁷ Mban sɔna Gusunɔ u ra de tɔn kɔso u
n wãa,

kpa u n dam mɔ sere ka win tɔkɔrɔ.

⁸ U ra bibu ma kpa be, bu maa se bu
ma.

Kpa u n be kpuro mɛɛra ba n kuuramɔ
win nɔni sɔɔ.

⁹ Bɔri yɛnda wãa ben yenusɔ, ba n
bɛrum mɔ.

Gusunɔ kun maa bu sɛɛyiasiamɔ pai.

¹⁰ Saa kpuro, ben ketɛ kinɛru tà n ben
nɛɛ yɔɔwa yi ra mawa.

Yi ku ra nukuru yari.

¹¹ Ba ra ben bibu deri ba n duki mɔ nge
yãanu,

kpa ba n dweebu mɔ,

¹² ba n bara kpãnu ka mɔrɔkunu
soomɔ, ba n womusu mɔ,

kpa ba n nuku dobu mɔ, ba n guunu
soomɔ.

¹³ Ba ra ben wãaru diwa nuku dobu
sɔɔ,

kpa bu gbi subaru sɔɔ.

¹⁴ Wee ba ra raa yellu Gusunɔ sɔ bu
nɛɛ,

a gɛɛro min di, sa n kī su wunɛn swɛɛ
gia.

¹⁵ Wara ra n Gusunɔ Dam kpurogii
su ka sere nùn yoru diiya.

Arufaani yerà sa kon mɔ sà n nùn
kanamɔ.

¹⁶ Tɔn ben bweseru, ba n doo nɔɔru
mɔ ro?

Adama nɛ, na n tɔn kɔsobun bwisi
kɛru kī.

¹⁷ Ka mɛ, a ra wa mi tɔn kɔsobun yam
bururam mu gbimɔ?

A ra wa ba nɔni sɔɔre?

Gusunɔ u ra bu sɛɛyasie win mɔrun
sɔ?

¹⁸ A ra wa ba sãa nge yakasu,

n kun mɛ nge doo sakosu si woo ga ka
doona?

¹⁹ Bɛɛ i gerumɔ i mɔ,

tɔn ben bibun bwesera Gusunɔ u ra
sɛɛyasie.

Adama nɛ, na nɛɛ, ben tiiwa n weenɛ u
sɛɛyasia,

kpa bu gia ma beya ba tora,

²⁰ kpa ben tii bu ben kam kobu wa.

Nge mɛya ba koo ka Gusunɔn mɔru
denda bu wa.

²¹ Domi bɔn gu ba kpa,

ben baaye ka ye ya koo ben bibu
deema.

²² Sa ko kpɪ su Gusunɔ keu sɔsi,
wi, wi u sɔa win gɔradoban siri kowo?

²³⁻²⁴ Gabun wɔara ra dorewa, ba n wɔa
bɔri yɛndu sɔɔ.

Kpa ba n wasi bwɔa do, ba n dam mɔ
nge aluwaasi

sere bu da bu ka gbi.

²⁵ Adama gabu ba ra gbiwa wahala sɔɔ,
ba kun doo nɔru wa baa fiiko.

²⁶ Be kpurowa ba koo gbi, kpa bu ko
kɔkɔnun dɪanu.

²⁷ I bɛɛn tii laakari ko,
na bɛɛn bwisikunu yɛ ka kɔsa ye i man
manimɔ.

²⁸ Domi i nɛɛ, mana tɔn bokon yɛnu ga
wɔa,

gɛ sɔɔ tɔn kɔsobɔ wɔa.

²⁹ Adama i nɛ be ba sarɔ swaaɔ bikiare?
I kɪ i sikiwa ye ba bɛɛ sɔɔwa tɔn kɔson
sɔ?

³⁰ Wahala yɔn tɔn kɔso deema u ra
yariwa ye sɔɔn di.

Baa Gusunɔ u n ka nɔn mɔru kua,
u ra kisirewa ye sɔɔn di.

³¹ N n mɛn na, wara u koo maa nɔn
gerusi.

Wara u koo nɔn win kɔsa kɔsie.

³² Domi u n gu, siki wɔruwɔra ba ka nɔn
dɔɔ.

Kpa ba n siki te kɔsu.

³³ Tɔn dabira ta koo win goru swɪi bu
ka da siku yerɔ.

Kpa u kpin yee buraru wa temɔ.

³⁴ N n mɛn na, nuku yemia birɔ i man
kua.

Bɛɛn ye i man wisa mi kpuro,
ya nɛ sɔa dee dee. Weesa i mɔ.

Elifasi u Yoobu taarɛ wɛ

22

¹ Yera Elifasi, Temagii u Yoobu wisa
u nɛɛ,

² tɔnu u ko n arufaani mɔ Gusunɔn mi?
Aawo! Tɔnu u n sɔa dee dee, win tiin
arufaaniwa.

³ A tamaa yɛn sɔ a sɔa gemgii,
Gusunɔ u yen are waamɔ?

À n sɪimɔ dee dee arufaani yerɔ u
waamɔ.

⁴ A tamaa yɛn sɔ a nɔn mɛm
nɔɔwammɛ,

yen sɔna u nun sɛɛyasiamɔ?

A tamaa yɛn sɔ a nɔn nasie,

yen sɔna u nun sirimɔ?

⁵ Aawo. Wunen tora dabinun sɔna u
nun sɛɛyasiamɔ.

Wunen kɔsa ya maa kpɔ.

⁶ Domi a wunen berusebun yɔnu
tɔruba mwa,

ma a bu deri tereru.

⁷ A nɛ wi nim nɔru ga mɔ nim kɔ u nɔ.

Mɛya a nɛ maa wi gɔɔra mɔ dɪanu kɔ u
di.

⁸ A raa sɔawa dangii ka bɛɛregii,
ma a tem mɛ kpuro mɔ.

⁹ A gɔminibu girawa ba doona nɔm
dira, a nɛ bu somi.

Ma a gobekuban dam bua.

¹⁰ Yen sɔna yɛri nun wɔasi beri berika,
ma berum nun mwa subaru sɔɔ.

¹¹ Ma yam wɔkura nun wukiri nge
nim bwee bakaru,

a nɛ maa yam waamɔ.

¹² Sa yɛ ma Gusunɔ u wɔa wɔllɔ.

A mɛrio a wa sere mi kperi wɔa.

¹³ Ka mɛ, a gerumɔ a mɔ, mba Gusunɔ
u yɛ.

U nɛ kpɛ u tɔnu siri guru wiru sɔɔ.

¹⁴ Guru wiru ta sinum mɔ,

u nɛ kpɛ u gɔanu wa min di.

U sirenewa wɔllu mi tɔna.

¹⁵ Yoobu, a yɔrariwa a kɔsan kowobun
yira ye swɪi?

¹⁶ A nɛ yɛ ma ba bu go ben gɔɔn saa yu
sere turi?

Ba doona nge gana ye ya nim diira.

¹⁷ Tɔn ben bweseru ba ra raa Gusunɔ
sɔwa bu nɛɛ,

u bu derio sɛɛ.

Mba wi Dam kpurogii u koo kpɪ u bu
kua.

18 N deema Gusunə wiya u raa ben
yɛnun dukia kuurasia.
Adama ba n̄ n̄n̄n saawara kue,
ye ba ben himba yiimə.
19 Be ba gem swīi ba koo yɛeri,
bà n̄ tən k̄so wa u kam kua.
Be ba n̄ taare m̄, ba koo yɛewa bu nɛɛ,
20 wee, bɛsɛn yibɛrɛ u kam kua,
win dukia ye u m̄ kpuro, ya d̄so
mwaara.
21 Yoobu, a ka Gusunə doro, kpa ye
kpuro yu nun sanə kua.
À n̄ kua mɛ, wunen nuku dobu koo
wurama.
22 A win s̄osiru swaa dakio kpa a tu
nɛnɛ ḡruə.
23 À n̄ ka k̄sa tonda ma a wurama,
Dam kpurogii koo nun wunen yellun
wāaru wesia.
24 A wunen wura ye a m̄ k̄owə temə.
Kpa a wunen kpee gobigiru deri
daarun torə,
25 kpa Dam kpurogii u ko wunen wura
ka wunen sii geesu.
26 Saa yera kaa n̄ nuku dobu m̄
Gusunə Dam kpurogiin mi.
Kpa a n̄n̄n naanɛ k̄, a n̄n̄n wunen
wuswaa s̄osi.
27 À n̄ n̄n̄n kana u koo nun wisi,
kpa a wunen n̄ə mwɛɛnu yibia.
28 Ye a nia kua kpuro, ya koo koorawa.
Wunen swɛɛ yi a swīi kpuro, yi ko n̄
dɛrewa.
29 À n̄ wāa n̄ni swāaru s̄ə,
kaa tii kawa a nɛɛ, tii suaba bu nun tu
kp̄ɛɛ.
Kpa Gusunə u nun wolle sua.
30 U koo mam taaregii yara k̄san di,
wunen dɛerarun s̄.

*Yoobu u nɛɛ, Gusunə kun kī u ka n̄n̄n
gari ko*

23

1 Yoobu u wisa u nɛɛ,
2 sere ka gisə na Gusunə weeweenu
koosimə.
Nɛn n̄ni swāaru ta nɛn wuri kere.
3 Nà n̄ daa yɛ mi u wāa kon daa dawa
sere win mi.
4 Kpa n̄ n̄n̄n s̄ ye ya man wāasi,
ka maa yèn s̄ na tii wəramə.
5 Kpa n̄ win wisibu n̄.

N n̄ ye n̄ n̄n̄n nɛni.
6 U koo man dam s̄osi u ka man siri?
Aawo, u koo ȳrawa u man swaa daki.
7 Nɛ tən geowa kon kpī n̄ ka n̄n̄n
wesianə ko.
Kpa wi, wi u s̄a nɛn siri kowo,
u man yakia sere ka baadommaə.
8 Adama n̄ n̄ da s̄ə yari yeru gia,
u ku ra n̄ wāa mi.
Nà n̄ maa da s̄ə duu yerə,
na ku ra n̄n̄n wa mi.
9 Aa, u s̄amburu garu m̄wa s̄ə yɛsan
n̄m geu gia?
Nà n̄ da mi, u ku ra n̄ wāa mi.
U kukuawa s̄ə yɛsan n̄m d̄waru gia?
Min tii, na ku ra n̄n̄n wa.
10 Ka mɛ, u nɛn swɛɛ kpuro yɛ yi na
swīi.
U n̄ man kp̄ɛɛ laakari mɛeribu s̄ə, kon
yariwa min di,
na n̄ dɛere nge wura ye ba d̄so doke.
11 Na win yira swīiwa dee dee.
Na n̄ gere win swaan di.
12 Na n̄ win wooda sare.
Ye u man s̄owa kpuro,
na ye mɛm n̄əwawa ḡruə.
13 U n̄ gāanun himba yi, wara u koo ye
s̄iia.
Ye u kī yera u ra ko.
14 N n̄ mɛn na, u koo ko ye u yi kpuro
nɛn s̄,
kpa u maa man himba kpa yiiya.
15 Yen s̄na na nande wi Gusunə
wuswaaə.
Nà n̄ bwisika na ra nandewa win s̄.
16 Gusunə u nɛn w̄ruḡrun dam bua.
Wi, Dam kpurogii u man b̄rum kp̄ɛɛ.
17 Ka yen de kpuro, na n̄ n̄ə mari,
baa mɛ n̄ s̄are yam w̄kura man
wukiri.

*Gusunə u ra tən k̄so deriwa u n̄ m̄
ye u kī*

24

1 Yoobu u maa nɛɛ,
mban s̄na Gusunə Dam kpurogii ku
ra saa yi u ka t̄mbu siri.
Mban s̄na be ba n̄n̄n mɛm n̄əwammɛ
ba ku ra saa ye wa.
2 Domi wee, gabu ba gabun
tem gbenimə ba ka begim
mɛnnamə.
Ma gabu ba yāanu kpare ni ba gbena.

3 Gaba maa gobekuban ketekunu
mwεεrimo.
Ma ba gaminibun neε təruba
mwaamō.
4 Ba wənwəndobu dam doremō ba
giramō swaan di.
Ma sāarobu ba swaa kasu bu kuke.
5 Sāaro be, ba yaayaare mō gbaburō
nge gbeeku keteku,
ba dīanu kasu bu ben bibu wē.
6 Be wee ba yakasu gēemō ben yaa
sabenun sō,
ma ba dīanu kunonu mō tən kōson
gbero.
7 Adama ba n bekuru mō te ba koo
wukiri wōkuru puran sō.
8 Be wee ba da ba baka kpee baaba sō
yēn sō ba n wāa yeru mō.
Miya gura bu waayamō.
9 Tən kōso wi, u ra gobeku mwεwa ka
dam.
Kpa u sāaron yabe tee te u mō təruba
mwa.
10-11 Be wee, ba yōsu basi tən kōson
kara sō.
Ba doo bōka sōwa, ma gōra bu mō.
Ba nūn gum kuamme, ba resem
gamamō.
Adama ba n kākō bu ye nō,
baa mε nim nōru ga bu mō.
12 Wuu marosō gaba gōo dōo, ba wuri
mō.
Be ba mēera kua ba weeweenu mō.
Adama Gusunō kun yen gaa gara.
13 Gabu ba yam bururam tusa.
Ba ku ra n wāa mε sō.
Domi ba n yē mi mu ka bu dōo.
14 Tən gowo u ra sewa buru buru yellu
kpa u sāarobu go.
Wōkuru kpa u gbēni.
15 Yam wōku bere berera sakara kowo
u ra n kasu.
U ra neεwa, goo kun nūn wasi.
Kpa u win wuswaa sōnditia wukiri.
16 Yam wōkuru sōra gbēnō u ra dia
kāsuku.
Sō sōo, kpa u tii kenusi win yenuō.
U n yam bururam yē.
17 Ben mi, bururu ta sāawa nge gōon
tiro.
Ba ra n nandewa.
18 Adama bεε i neε,
tən kōso u sāa nge nim yaka.

Ba win tem bōrusi.
U n maa dōo win resem gbaarō.
19 Nge mε tem mu ra nim nō gbeburun
saa sōo,
nge mεya gōribun wāa yeru ta ra du-
rumgii mwε.
20 Wi u tən kōso mara u ra nūn
duariwa.
U koo kowa kākōnun dīa geenu.
Tambu kpurowa ba koo nūn duari.
Kpa u wəruma u bōra nge dāa.
21 Tōnu win bweseru u ra kurō wīron
yānu gurewa.
U ku ra gōmini gea gaa kue.
22 Adama Gusunōwa u dam mō u ka
tən kōso ben wāaru yōrasia.
U n bu wəri, ba ku ra n maa yē nge ba
ko n wāa.
23 Gasō u ra bu yīiyōbu wē,
ba n ka wāa bəri yendu sōo.
Adama u ra n ben sanu sanusu
mεεrawa.
24 Bā n ka tii yina kpuro, subaru sōo, ba
kpawa.
Ba ra wərumewa mii mii bu gbi nge
tən diro.
Kpa ba n sāa nge dobi yi ba bura.
25 Ye na gerua mi, geema.
Wara u koo man siri,
kpa u neε, nen gari yi, yi n asansi gaa
mō.

*Gusunō u dam mō gāanu kpuron
wollo*

25

1 Bilida Suagii u Yoobu wisa u neε,
2 Gusunōn dam mu nasiaru tura.
U ra de bəri yendu ta n wāa sere
wollun sōo sōowō.
3 Win tabu durōbu ba n geeru mō.
U ra de win yam bururam mu sōsira
tambu kpuron mi.
4 Tōnu kun kpē u n gem mō Gusunōn
wuswaaō.
Wi ba mara gesi, u n kpē u n dεere
Gusunōn wuswaaō.
5 Domi baa suru u n dεere win
wuswaaō.
Mεya maa kperi kun buriri win
wuswaaō,
6 kaa sere gere tōnu wi u sāa nge
kākōbu?

*Yoobu neε, Bilidan somiru ta n
arufaani mō*

26

1 Yoobu u Bilida wisa u nee,
 2 Bilida, wunen wisibu bu ñ dam
 sarirugii somimə.
 Wunen dam kēru ta ñ arufaani gaa mə.
 3 Anna a bwisi kēru wa te a wi u kun
 bwisi mə kēmə.
 Wunen bwisi yi, yi ñ goo somimə.
 4 Wara a gari yini sōmə.
 Wara u nun gari yini gerusia.

*Gusunə u dam mə gāanu kpuron
 wəllə*

5 Be ba gu ba wāa sere nim wəkun tem
 sōwə,
 ba diirimə.
 6 Domi Gusunə u be kpuro waamə.
 Gāanu kun nùn ganua gəribun wāa
 yeru mi.
 7 Wiya u sōo yēsən nəm geu doke wom
 dirum sōo.
 Ma u tem bwē kam dirum sōo.
 8 Ma u nim banisi guru winu sōo.
 Ka me, guru wii ni,
 nu ku ra gēere nim bunum sō.
 9 Wiya u ra de guru winu nu win sina
 gəna wukiri.

10 Ma u bubenu kua nim wəkun wəllə,
 mi yam bururam ka yam wəkura
 karane.

11 Gusunə ù n gbāra,
 wəllun gbere ya ra diiriwa,
 kpa ya n wāa biti sōo.

12 Ka win dama u ra nim wəkun nim
 kəsuku.
 Kpa u ka win bwisi yaa gəba ye ba mə
 Rahabu kamia.

13 U n wom wura, wəllu kpuro ta ra
 dəerewa nge ba kura.

Ka win nəma u ra waa ye ya duka mə
 səkiri.

14 Adama yeni kpuro ya sāawa win
 kookoo piiminu.

Nin wəkinun fiikowa sa ra n nəomə.
 N n men na, wara u koo kpī u win dam
 asansi tubu ù n gbāra nge gura.

*Toro u koo kpī u Gusunə somiru
 kana?*

27

1 Yoobu u kpaam win gari gerubu
 torua u nee,
 2 na bħrumə na mə,
 sere ka Yinni Dam kpurogiin wāaru,

wi, wi u yina u man nen gem wē,
 ma u man nuku sankiranu sosiamme,
 3 ù n gesi dera na wāa na wēsiamə,
 4 na ñ weesu mə.

5 Gusunə u man bere n ka bee gem wē.
 Sere ka nen gəon tōrə, ko na n məwa na
 dəere.

6 Na yōrariwa ma nen daa ya wā.
 Nen gōru ga ñ man taare wēere nen
 wāarun tōru garu sōo.

7 Gusunə u de tən kōson kəkərə
 yu nen yiberēba deema,
 be, be ba man seesimə mi.

8 Sanam me Gusunə u tən kōson wāaru
 wuna,
 yīiyə birà bu maa nùn tie.

9 Gusunə u koo nùn swaa daki
 sanam me nəni swāara nùn deema?

10 I tamaa u ko n win nuku dobu kasu
 Gusunə Dam kpurogiin mi?

I tamaa u koo Gusunə kana saa kpuro?

11 Kon bee Gusunə dam gari sōwa.

Na ñ bee win himba beruamme.

12 Bee kpuro i wa nge me u sāa.

Mban sōna i gari gerumə yi yi ñ asansi
 mə.

Tən kōson doo nəra kun tēmə

13 Wee ye Gusunə Dam kpurogiin u tən
 kōso yiye.

14 Bā n bibu mara ba dabi, ba koo
 gbiwa tabu sōo.

Ben bibu ba ñ dīanu wasi bu di ba n ka
 wāa.

15 Barara ta koo ben bwese te ta tie
 sua.

Ben gəminibu ba ñ kpē bu bu swīiya.

16 Baa bā n gobi waamə nge tua,

ma ba yānu guramə nge yanim,

17 gemgiwa u koo yāa ni dendi,

kpa u gobi yi di.

18 Tən kōso ù n diru bana ta ko n sāawa
 nge narin wēe,

ñ kun me nge kuu te kōso u kua.

19 U koo gbiwa ka gobigiru.

Adama ba ñ nùn sikumə ka gobi yi. U
 ñ yi wasi gəriə.

20 Nandaba bu koo nùn deema subaru
 sōo nge nim me mu daru bōo
 saramə.

Woo guna ya koo ka nùn doona
 wəkuru.

21 Sōo yari yerun woowa ga ra nùn
 wuke saa win wāa yerun di

gu ka da sere mi n toma.

²² Gusunə u ko n nùn tweeməwa ka wənwəndu sariru.
Kpa u duka yakura u wa u ka sɛɛ ni suuri.

²³ Təmbu bə n wa mɛsum kpa bu nùn yɛɛ ba n taki m̀, kpa bu nùn wia koosi saa ye u doonə.

Bwisi

28

¹ Yoobu u nɛɛ, tamba yɛ m̀n di sii geesu ka wura ya ra yari

bu sere ye tea.

² Tem diya ba ra maa sisu wunɛ, kpa bu sii gandu sɔwa kperun di.

³ Be ba sisu sɔwamə, sere tem sɔwəwa ba ra ka fitila du kpa ba n duə sere mi su wāa yam wɔkuru sɔɔ,

⁴ kpa bu wəru gbe sere tem sɔwə, bu swaa wīa mi, mi goo sari.

Ba n̄ kpɛ bu sī mi.

Wɛɛya ba ra n gasirimə bu ka du mi.

⁵ Tem wəlləwa dīanu ra kpi.

Adama mɛn sɔwə, n sāawa nge gāanu kpuro dɔɔ mwaare.

⁶ Tem sɔɔ miya kpee gobiginu ra n wāa.

Mi sɔɔra ba ra maa wura wa.

⁷ Kasa ya n̄ swaa ye yɛ.

Mɛya maa yabereku ga n̄ ye waare.

⁸ Gbee sunə ka yɛɛ yi yi tii naane sāa yi n̄ ye mwaare.

⁹ Adama tən̄u u kākā u kperu wəri u kəsuka,

sere u guunun kpɛɛkpɛɛku girari.

¹⁰ Kpee ten nɔwəra u ra swɛɛ wunɛ, kpa u gāa gee ni wa, ni nu wāa mi.

¹¹ U n̄ nim kame sɔɔ mi, u ra mu swaa ganɛwa,

kpa u ka dukia yarima ye ya berua sɔɔ mi.

¹² Adama mana tən̄u u koo kpī u bwisi wa.

Mana yi sika.

¹³ Tən̄u kun yin gobin geeru yɛ.

Domi yi n̄ wāa handunia yeni sɔɔ.

¹⁴ Yi n̄ wāa daarə.

Yi n̄ maa wāa nim wɔku sɔɔ.

¹⁵ Ba n̄ kpɛ bu ka yi wura kəsina.

Ba n̄ maa kpɛ bu yi dwe ka sii geesu.

¹⁶ Ba n̄ kpɛ bu yi weesina ka wura ye ya wee Ofirin di,

n̄ kun mɛ ka kpee gobigii ni nu n̄ni boogu ka bɛrə wuru m̀.

¹⁷ Ba n̄ kpɛ bu yi weesina ka digi,

n̄ kun mɛ ka n̄ra ye ba kua ka wura,

¹⁸ kaa sere gere kpee gobigii ni ba sokumə korai ka kirisitali?

Bwisi yi kpee gobiginu bɛɛɛ kere.

¹⁹ Ba n̄ kpɛ bu ka yi Etiopin kpee gobigii ni nu n̄ni d̄m buuru m̀ weesina.

Ba n̄ maa kpɛ bu yi weesina ka wura gea.

²⁰ N n̄ mɛn na, man diya bwisi yi wee. Mana yin nuura wāa.

²¹ Tən̄u kun kpɛ u yi wa ka n̄ni.

Gunə ge ga yɔwə ga n̄ kpɛ gu yi wa.

²² Gəɔ ka gəribun wāa yera koo nɛɛwa, yin gariya ba n̄ore tən̄a.

²³ Gusunə turowa u bwisin swaa yɛ.

Wiya u maa yin wāa yeru yɛ.

²⁴ Domi wiya u handunian goonu nne kpuro waamə.

U maa kpuro waamə ye ya wāa tem sɔɔ.

²⁵ Sanam mɛ u wom bunum mɛera ma u nim kpāaru mɛera,

²⁶ ka sere swɛɛ yi gura koo swīi yu ka nɛ,

ka maa swɛɛ yi guru maakinu ka guru gbāsukubu koo swīi,

²⁷ yera u bwisi yi wa.

Ma u yin asansi wɛɛra u yi.

²⁸ Saa yera u təmbu sɔwə u nɛɛ,

bu nùn nasio, yera ya sāa bwisi.

Wi u maa k̄sa gɛɛrari, wiya u bwisi m̀.

Yoobun yellun wāaru

29

¹ Yoobu u maa win gari gerum wəri u nɛɛ,

² na kī nɛn yellun wāaru tu wurama ta n̄ sāa nge saa ye Gusunə u man k̄su.

³ Na kī na n̄ wāa nge saa ye u fitila s̄ore nɛn wuswaaɔ,

ma win yam bururam man yam bururasie wɔkuru.

⁴ Na kī na n̄ sāawa nge saa yè sɔɔ na dam m̀,

ma Gusunə u man k̄su ka kīru.

5 Saa ye sɔɔ, Gusunɔ Dam kpurogii u ka
man wāa,
ma nen biba ka man wāa.

6 Meya nen yaa sabenu nu ra n bom
yiba.

Meya maa nen olifi ya ra man gum wē
mu n kokumɔ nge daa koka.

7 Saa ye sɔɔ, nà n yara tɔwɔ na da na
sina wuun gbāraran kənnɔwɔ
su ka siri,

8 aluwaasiba bà n man wa,
ba ra man bεεε wēwa bu doona min
di,

kpa durɔ təkɔnu nu se nu yōra.

9 Tən bokobu bà n man wa ba ra ben
gari gerubu yōrewa.

10 Meya maa sinambu ba ra nɔɔ mari,
kpa n sāare ben yara ben daro mani.

11 Wi u nen gari nua u ra nεewa, doo
nɔrugiiwa na sāa.

Wi u maa man wa seeda gea u ra man
diiye.

12 Domi na ra wənwəndo somi ù n
somiru kana,

kpa n gobeku wi ba yina bu somi dam
kē.

13 Be ba gɔɔ dɔɔ, ba ra man domaru
kuewa.

Kpa n gəminibu nukuru yemiasia n de
ba n nuku dobu mɔ gōruɔ.

14 Gem kobu bu ra n man wāasiwa nge
yabe te na sebuɔ,

n̄ kun mε nge dawani ye na bəkua.

15 Na ra n sāawa wəkobun nɔni,
kpa na n sāa kōri kpirirugibun kōri.

16 Na kua sārɔbun tundo.
Na ra sɔbu nɔəri, n ben gari mεeri yi ba
ka na.

17 Adama na ra tən kōsobun nɔsu
bɔaku,
n bu wərari ye ba mwa.

18 Ma na tii sɔwɔ na nεε,
kon gbiwa təkɔru sɔɔ, nen kpin yeru
wɔllo.

Nen wāarun tōnu nu ko n dabiwa nge
yani sεeri.

19 Ko na n sāawa nge dāa tèn gbini yi
wāa nim bəkua.

Kpa kakoru ta n wāa nen kāasin wɔllo.

20 Saa ye sɔɔ, nen yiiko ya koo wurama,
kpa na n dam mɔ nge tən te ba gawe.

21 Yellu, tɔmbu ba ra yōrewa bu nen
gari swaa daki.

Ba ra nɔɔ mariwa bu nen bwisi nɔ.

22 Nà n gari gerua na kpa, goo ku ra
maa gāanu wisi.

Nen gari yi, yi ra bu duuriwa
kpure kpure nge nim mε mu
dāakumɔ.

23 Be kpuro ba ra n man marawa nge
tom buruku gura.

24 Kpa n yēε museε n ka bu dam kē
sanam mε ba dam bie.

Ba n̄ kpē bu man nuki sanku n
wuswaa burisina.

25 Nena na ra n bu swaa gbiiye,
kpa na n wāa ben suunu sɔɔ nge sina
boko

wi u ra win tɔmbu nukuru yemiasie.

Yoobun tən wāaru

30

1 Tē wee bibu ba man yēεmɔ,
ba n̄ mam nen təkɔru gara,
be, bèn baababa ba n̄ tura
bu nen bōnu somi bu ka nen yāa gōɔ
kpara.

2 Mba ba koo raa kpī bu man kua,
be, be ba sāare ba gɔɔ dɔɔ.

3 Wee ba sāaru ka gōɔru soore.
Ba da gbaburɔ bu ka dīanu kasu bu di.
Adama gāanu sari mi.

4 Ba ra dewa dāa kikun bəkua bu yakɔ
bura ge ga bɔru mɔ ga n sāa ben
dīanu,

kpa ba n kiku gagun gbini dimɔ.

5 Ba ra bu girewa tɔmbun suunu sɔɔn
di,

ba n bu naa swīi nge gbenɔbu.

6 Kpa bu da ba n wāa kpee wɔrusɔ ka
wɔwi sɔɔ,

7 ba n wāa ba n taasine sākin suunu
sɔɔ,

kpa ba n kuuki mɔ kikisɔ,

8 ba n sāare nge wiirɔbu,
n̄ kun mε nge be ba gema ba gira wuun
di.

9 Tē wee, ben biba ba man yēεmɔ,
ba man womusu dokemɔ.

10 Ba ra man biru kisi yèn sɔ ba n̄ kī bu
man wa.

Kpa bu man yāatam sie.

11 Domi Gusunɔ u man funε wuna, u
sekuru doke.

Yen sōna ben goo kun nen bæere yē baa fiko.

12 Tən kōso be, ba man seesimō.
Ba kasu bu man tēka di bu sura.
Ba swaa kasuwa bu ka man kam koosia.

13 Ba nen swēe bōra.
Ba kookari mō bu ka man kam koosia,
be, be goo kun somiru wee.

14 Be wee ba yaba mi na kukua.
Ma ba dumō min di ba man wōrimō.

15 Ma berum man mwa,
nen bæere ya doona nge woo.
Nen bōri yenda doona nge guru wiru.

16 Tē, na wāawa gō sō.
Na wahala wōri na kpa.

17 Nen kukunu kpuro ra n tennamōwa wōkuru.

Na ku ra wēre wahala yen sō.

18 Ya man sēke baama ka dam nge yaberun wīru.

19 Wee Gusunō u man kpēe pōtōkō sō.
Torom ka tua na ka weene.

20 Gusunō nen Yinni, na nun somiru kanamō,
adama a n man wisa.
Na seewa na yōra wunen wuswaa
adama a n nen laakari kue.

21 A sēsiawa,
ma a man sēre ka wunen dam bakam.

22 Wee a dera woo guna ya man sua ya toorimō.

23 Domi na yē ma a ka man dōwa gōribun wāa yerō
mi tambu kpuro ba koo da.

24 Adama ka me, baa tōnu ù n gō dō,
u n nōma suamō u faaba kana?
Wi u wāa wahala sō u n somiru kanamō?

25 Na n bu swīye be wāara sēsie?

Na n nuki sankire sāarobun sō?

26 Wee nuku doba na ra n yīyō,
adama nōni swāara na waamō.
Yam bururama na ra n yīyō,
adama yam wōkura na waamō.

27 Nen bwēra ku ra kpune
yèn sō na ka wahala gabirinamō.

28 Na ra n sīimōwa nuku sankiraru sō.
N sāare sō ku ra yari nen mi.

Baa nà n wāa tən wōru sō,
na ra n somiru kanamōwa.

29 Nen gō wuri yin sō,
na kua nge gbeeku bō,

n kun me nge taataaru.

30 Nen gōna tīra, nen wasi gberamō.

31 Tē nen mōrōku ga wāawa n ka gō wuri ko.

Kpa n nen guuru so ka be ba gō wuri mō sannu.

Yoobu u tii tusiamō Gusunōn wuswaa ka toro sindu

31

1 Na ka nen nōni arukawani bōkua na nēe,

na n ka yi wōndia mēerimō pai.

2 N n mēn na, are yirā Gusunō Dam kpurogii u man yīye wōllō.

3 Tən kōsowa u ra kam ko,
kpa durumgii u nōni sōra.

4 Gusunō u nen swaa yē.

U nen sanu sanusu mēerimō.

5-6 Gusunō u man yīruo ka kilo ye ya sāa dee dee.

Kpa u wa ma na dēere,
na n wāa weesu ka taki sō.

7 Nen sanu sanusu sū kun sāa dee dee,
n kun me nen gōru gā n kōsa binē kua ye nen nōni yi wa,

n kun me durum gaa yā n man wāasi,

8 Gusunō u de ye na duura, goo u ye tubi di u gē,

kpa nen dāa gbaaru tu kam ko.

9 Nà n maa kurō goo binē kua,
n kun me nà n nùn yina beria win dii kōnnōwō,

10 Gusunō u de nen kurō u durō goo doo kua,

kpa gabu bu ka nùn kpuna.

11-12 Nà n kōsa yen bweseru kua ya koo man kam koosia ka nen arumani sannu nge dō.

Domi n weene siri kowo u yen bweseru sēyasia.

13 Nà n yina n nen sōm kowobu ben kōsiaru wē,

14 mba kon kpī n gere Gusunōn wuswaa.

Nge mba kon nùn sō ù n man sēyasia.

15 Gusunō wi u man taka kua nen mēron nukurō,
wiya u maa bu taka kua.

Gusunɔ turo wiya u beɛɛ kpuro
mɔma beɛɛn baawuren meron
nukurɔ.

16 Na ɛn s̄arobu yinari ye ba man
bikia.

Na ɛn maa gɔminibu derire nɔni
sw̄aarɔ s̄ɔɔ.

17 Na ɛn gobeku d̄ianu birare nen
yenuɔ.

18 Domi saa nen aluwaasirun di,
na ra gobekuba n̄ariwa
nge nena na ben tundo,
kpa na n gɔminibu neni.

19 N̄a n wɔnwɔndo goo wa u ȳanun
bukata mɔ,

20 na ra n̄un ȳanu k̄ewa ni na kua
ka nen yaa sabenun sansu u ka
wooru yari.

21 Na ɛn gobeku goo taki diire
ȳen s̄ɔ na siri kowo goo t̄asa.

22 N̄a n yeni kpuron gaa koore,
Gusunɔ u de nen senu nu s̄asikiara saa
nin gbin gbinkan di,
kpa nen ḡasenu nu w̄aruma nu
b̄akira.

23 Domi Gusunɔn s̄eyasiabu bu man
berum m̄ɔ.
Na ɛn maa kp̄ɛ n ȳara win wuswaaɔ win
kp̄aarun s̄ɔ.

24 Na ɛn nen naane dokere wura s̄ɔɔ,
n gere n n̄ɛɛ, wura, a s̄awa nen
ȳiyɔbu.

25 Na ɛn maa tii suare nen dukian
kp̄aarun s̄ɔ.

26 Na ɛn suru ɛn kun m̄ɛ s̄ɔɔ s̄are,
yen gaa ȳa n yara.

27 Nen ḡoru ga ɛn wurare ben mi gia
asiri s̄ɔɔ.

Na ɛn maa n̄omu dokere n̄awɔ n ka bu
beɛɛ w̄ɛ.

28 N̄a n yen gaa koore,
n ween̄ɛ siri kowobu bu man s̄eyasia.
Domi na Gusunɔ Dam kpurogii
yinawa mi.

29 Na ku ra nuku dobu ko nen yiber̄ɛ ɛn
n n̄oni s̄ɔre.

Na ku ra ȳeri wahala ȳa n n̄un deema.

30 Na ɛn mam torare n win ḡɔɔ kana ka
b̄ori.

31 Nen yenugibu ba ȳɛ ma na ra s̄ɔbu
dam koosie,
kpa bu di bu debu nen yenuɔ.

32 Na ku ra wure s̄ɔɔ u kpuna t̄awɔ ɛn
n tunuma.

Na ra n̄un nen gamboba keniewa u du.

33 Na ku ra nen toranu bere nge t̄ɔn be
ba tie.

Na ku ra maa nen durum tii marisi.

34 Na ku ra n t̄ambun geren berum m̄ɔ.
Na ku ra tii ḡowe n n̄ɛɛ, ba man gema.

35 Nen gari d̄aaki wee.

Mana kon goo wa u man swaa daki.

Dam kpurogii u man wisio.

Nen yiber̄ɛ ɛn n daa nen toranu yoru
tireru s̄ɔɔ,

36 kon tu s̄andiwa nen senɔ,
kpa na n tu doke nge sina furɔ.

37 Kon Gusunɔ susiwa nge sina boko,
kpa n n̄un s̄ɔ ye na kua kpuro.

38 Nen gberu t̄a n man wuri koosi,
ma ten kp̄ii yi n̄oni ȳiresu yarimɔ,

39 ɛn kun m̄ɛ, n̄a n ten d̄ianu di na ɛn
ḡaanu k̄osie,

ma na be ba raa tu m̄ɔ nuki sanko,

40 tu s̄aki ka yaka k̄osusu kp̄iiyo
d̄ianun ayerɔ.

Yoobun garin kpurowa mi.

ELIHU U GARI SUA

Ye ya dera Elihu u gari kua

32

1 Elifasi, ka Sofaa, ka Bilida ba ɛn
maa Yoobu ḡɛɛ wisa ȳen s̄ɔ u tii garisi
taare sarirugii. 2 Adama durɔ goo w̄aa
Ramun bweseru s̄ɔɔ wi ba m̄ɔ Elihu.
Win tundowa Barakeli, Busin yenugii.

Wiya u m̄aru bara ȳen s̄ɔ Yoobu
u tii garisi taare sarirugii Gusunɔn
wuswaaɔ. 3 U maa ka Yoobun b̄arɔba
ita be, m̄aru kua ȳen s̄ɔ ba kpana bu
Yoobu wisi dee dee, ma ba sere n̄un
taare w̄ɛm̄ɔ. 4 N deema Yoobun b̄arɔ
be, ba Elihu bukuraru kere. Yen s̄ɔna
u gina saka u ɛn ka Yoobu gari kue
sanam m̄ɛ b̄arɔ be, ba ka n̄un gari m̄ɔ.

5 Adama ye u deema ba ɛn maa wa ye
ba koo Yoobu wisi, yera u m̄aru kua.

6 Ma u gari sua u n̄ɛɛ,
n̄ɛ bii aluwaasiwa. B̄ɛɛ maa i s̄awa
bukurobu.

Yen s̄ɔna berum man mwa
n ka b̄ɛɛ nen bwisikunu s̄ɔ.

7 Ma na tii s̄ɔwa na n̄ɛɛ,

7 Ma na tii s̄ɔwa na n̄ɛɛ,

durɔ tɔkɔna nu ko n gari gerubu yɛ.
 Niya n weene nu tɔmbu bwisi kɛ.
 8 Adama ka gem, na wa ma Gusunɔ
 Dam kpurogiin Hundewa u ra
 tɔnu bwisi wɛ.
 9 N n mɔ tɔnun wɔɔn kpɔara ta ra nɔn
 yɛru wɛ.
 N n maa tɔkɔru ta ra nɔn bwisi kɛ u ka
 siri dee dee.
 10 Yen sɔna na neɛ, i man swaa dakio i
 nɔ,
 kpa n maa gere ye na bwisika.
 11 Domi na maari sere i ka beɛn gari
 kua i kpa.
 Na maa yi swaa daki mam mam,
 na nua kpuro bwisi yi i ka Yoobu siri.
 12 Na beɛ swaa daki ka laakari,
 adama na wa beɛn goon gari kun
 Yoobu kamie.
 Goo kun maa kpɔa u nɔn wisa dee dee.
 13 Yen sɔ, i ku gere i neɛ,
 i win garin wɛɛ nɔɔ wa.
 Gusunɔ turowa koo kpɔ u nɔn siri, n n
 mɔ tɔnu.
 14 N n ne Yoobu u ka gari kua.
 N n daa nen na, ye kon nɔn wisi
 nenema.
 15 Yoobu, wee ba nɔɔ mari tɛ,
 ba bia ye ba koo wisi ma ba waa
 sekuru sɔɔ.
 16 Na saka sere ba ka gari yi kua ba kpa,
 ma ba mari, ba n wa ye ba koo wisi.
 17 Tɛ, kon gari sua,
 kpa n gere ye ne na maa bwisika.
 18 Domi gari waa nen gɔruɔ yi kpɔ,
 na maa sende n ka yi gere.
 19 Wee yi gbisimɔ nen nukurɔ nge tam
 me ba doke gɔnan bɔɔ kpaaru
 sɔɔ
 ma ta kɔ tu kura.
 20 Tɛ, i de n maa gari gere kpa nen
 bwɛra yu kpuna.
 Kon nɔɔ wukia, kpa n baawure wisi.
 21 Na n goon biru yɔramɔ.
 Na n maa goo fufu mɔ.
 22 Domi na n yeniban dɔɔne mɔ.
 Na n daa yen dɔɔne mɔn na,
 nen taka kowo u n man kpeerasie n te.
*Gusunɔ u ra ka gasɔ tɔnu gari kowa
 wahala sɔɔn di*

33

1 Elihu u neɛ,
 tɛ, Yoobu a swaa dakio a nen gari
 kpuro nɔ.
 2 Wee kon nɔɔ wukia n gari gere.
 3 Geeya kon nun sɔ, n n ka murafitiru.
 4 Gusunɔ Dam kpurogiin Hundewa u
 man taka kua.
 Ma u man waaaru wɛ.
 5 A sɔɔru koowo me kaa ka tii yina,
 kpa a man wisi a n kaa kpɔ.
 6 Ne ka wune sa sɔawa tia Gusunɔn
 wuswaaɔ.
 Domi tema u ka beɛɛ kpuro mɔma.
 7 N n men na, a ku nen berum ko,
 kpa a n tamaa na kɔ n nun nen yiiko
 sɔɔsiwa.
 8 Adama na yaaye ye a man sɔɔwa. A
 neɛ,
 9 a deɛrewa mam mam a n durum mɔ.
 Taare gaa maa sari wune sɔɔ.
 10 Ma a neɛ, ka me, Gusunɔ u wunen
 toranu waamɔ.
 Ma u nun garisi win yibere.
 11 U n derimɔ a da mi a kɔ.
 Ma u wunen kookoosu kpuro laakari
 sɔa.
 12 Adama ne, na nun sɔɔmɔ ma a n gem
 mɔ gari yi sɔɔ Yoobu.
 Domi Gusunɔ u tɔnu kere.
 13 Mban sɔna a ka nɔn taare wɛemɔ a
 mɔ,
 u ku ra tɔnu wisi.
 14 Gusunɔ u ra ka tɔnu gari kowa ka
 swaa dabinu,
 adama tɔnu u ku ra ye laakari ko.
 15 Gasɔ u ra ka nɔn gari ko dosu sɔɔ
 wɔkuru,
 n kun me kɔsiru sɔɔ sanam me u kpɔ
 win kpin yerɔ u dɔ.
 16 Miya u ra nɔn kure u ka nɔn kirɔ ko.
 17 Kpa u nɔn gbara kɔsan di.
 Kpa u maa nɔn yara tii suabun di.
 18 Nge meya u ra ka nɔn yare gɔɔn
 yiran di,
 kpa u kun maa gu.
 19 Gasɔ, u ra maa nɔn seɛyasie ka
 wahala,
 u de bararu garu tu nɔn kpɔ,
 win wasi yi n diirimɔ,
 20 kpa u kun maa dɔanun mem kɔ,
 baa ka ni u ra n kɔru bo.

21 Kpa u woora, win kukunu nu tera.
 22 Kpa a deema u gəə turuku kua.
 23 Gasə Gusunən gəradoba nərəbu
 (1.000) səə,
 turo u koo se u da u nùn somi,
 kpa u nùn swaa gea sṑsi ye n weenε u
 swīi.
 24 Saa ye sṑə, u koo tṑnu win
 wənwəndu wa kpa u nεε,
 u nùn faaba koowo, kpa u ku raa gbi.
 Domi u swaa wa ye u koo ka nùn yakia.
 25 Kpa win wasi yi wurama
 yi ko nge sanam mε u sṑa aluwaaasi.
 26 U n Gusunə kana, u koo win kanaru
 mwa.
 Kpa u Gusunə sṑ ka nuku dobu,
 yèn sṑ u nùn win wāaru wesia.
 27 Kpa u womu ko tṑmbun wuswaaə u
 nεε,
 u durum kua, u gem yina.
 Adama Gusunə kun nùn yen
 sεεyasiabu kue.
 28 U win hunde wəra, u n̄ due siki
 wəruə.
 Ma u yam bururam waamə.
 29 Yeni kpuron diya Gusunə u ra ka
 tṑnu gari ko nən dabi dabinu,
 30 u ka nùn gəə gbara,
 kpa u de u n wāa wāaru sṑə.
 31 Tṑ, a man swaa dakio, Yoobu.
 A den mario mε, kpa n maa gari gere.
 32 À n gari gεε mṑ a ka man wisi, a man
 wisio.
 Domi nən kīra n ka nun gem wṑ.
 33 À kun maa gεε mṑ a gere, a man swaa
 dakio.
 A mario, kpa n nun bwisi kṑ.

Elihu u Yoobu taarε wṑemṑ

34

1 Elihu u maa gerua u nεε,
 2 bεε be i bwisi mṑ, i nən gari swaa
 dakio.
 Bεε be i laakari mṑ, i swaa tem kpīiyə i
 nṑ.
 3 Domi swasa su ra garin dobu
 wunanε,
 nge mε yara ya ra dīanun dobu
 wunanε.
 4 N n mən na, i de su gem kasu,
 kpa su gia bεεn suunu sṑə ye ya wā.

5 Domi Yoobu u nεε, u dεere.
 U maa nεε, Gusunə ku ra win dεera te
 garisi gāanu.
 6 Ka win gem kpuro, u nùn garisi wee
 kowo.
 Baa mε u n̄ tore, u nùn mεera kua ye ya
 n̄ kpeemṑ.
 7 N n mən na, i tṑnu waare nge Yoobu
 wi Gusunən yaako kobu kun ka sṑ nge
 nim nərəbu,
 8 ma u ka tṑn kṑsobu sīimṑ, u wāa ka be
 sannu?
 9 Domi u nεε, wi u ka Gusunə sīimṑ,
 u ku ra yen arufaani gaa wa.
 10 Bεε be i bwisi mṑ, i nən gari swaa
 dakio i nṑ.
 I n yṑ ma Gusunə ku ra kṑsa ko.
 Gusunə Dam kpurogii u ku ra tṑnu
 win gem bire.
 11 Adama u ra tṑnu kṑsiewa ye u kua.
 Kpa u baawure nùn win daan are wṑ.
 12 Ka gem Gusunə ku ra kṑsa ko.
 U ku ra tṑnu nùn win gem bire.
 13 Wara u nùn wooda wṑ u ka tem
 kpara.
 Wara u nùn mε kpuro nṑmu bεria.
 14 Gusunə ù n daa win tiin bwisikunu
 mṑn na,
 ma u wṑsiaru wuna te u tṑnu wṑ,
 15 tṑmbu kpurowa ba koo gbi sannu,
 kpa bu gṑsia tua.
 16 Yoobu, à n laakari mən na, a gari yi
 swaa dakio,
 yi kon nun sṑ.
 17 Gusunə ù ku ra gem kṑn na,
 u koo kpī u handunia kpara?
 Kaa kpī a wi, wi u sṑa Dam kpurogii
 taarε wṑ?
 18 Kaa kpī a sina boko sṑ a nεε, u n̄
 gāanu sṑa,
 kpa a win sina asakpəbu soku tṑn
 kṑsobu?
 19 Adama Gusunə u koo kpī u ko mε.
 Domi u ku ra sinambun bεere mεeri.
 U ra gobigibu ka sāarobu garisiwa tia.
 Domi wiya u be kpuro taka kua.
 20 Sṑə teeru be kpuro ba koo gbiwa
 subaru sṑə.
 Gasə, wṑku suunu sṑəra gaba koo gbi.
 Gasə, ba koo sina boko seesi bu go n
 kun sṑsie.

21 Domi Gusunə u ra n təmbun sanu sanusu mɛɛra.

Kpa u n ben swɛɛ nɔni girari.

22 Yam wɔkuru garu sari

te ta koo tən kɔso bere u kun ka nùn wa.

23 N n̄ tilasi Gusunə u ka tənɔ siribu soku

u sere nùn siri.

24 U ra damgibu yarewa ben ayerun di saawara sari.

Kpa u gabu kəsire ko mi.

25 Domi u ben kookoosu yɛ.

U ra bu surewa wɔkuru, kpa u bu kəsuku.

26 U ra bu sɛɛyasiewa nge tən kɔsobu təmbu kpuron wuswaaɔ.

27 Domi ba wi, Yinni Gusunə biru kisi. Ma ba win woodaba yina.

28 Ba dera s̄aroba wuri m̄ɔ sere u yi n̄ɔm̄ɔ.

Ma win laakari ya wura wənwəndobun mi gia, ben wuri yin s̄ɔ.

29 Gusunə ù n nɛɛ, u n̄ goo gāanu kuammɛ, wara koo nùn taarɛ wɛ.

U n tii berua wara u koo kpī u nùn wa.

30 Bweseru garu sari te ta koo ka tii yina ù n tu sunə kɔso wɛ wi u koo tu dam d̄are.

31 Yoobu, a wunɛn durum tuuba koore Gusunən mi?

A nùn s̄ɔre ma a n̄ maa durum m̄ɔ?

32 A Gusunə bikiare u nun wunɛn durum s̄ɔsi ye a n̄ wa ka tii?

À n maa toranu ganu koore, a nùn s̄ɔre ma a n̄ maa nu m̄ɔ?

33 Wunɛ wi a Gusunə taarɛ wɛɛm̄ɔ, a tamaa u koo tənɔ siri nge mɛ a kī?

Wuna kaa gere, n n̄ m̄ɔ nɛ.

N n mɛn na, a geruma ye a bwisika.

34 Bwisigii be ba laakari m̄ɔ, ba koo nɛn gari wura bu nɛɛ,

35 Yoobu u gari gerum̄ɔwa yi u n̄ yɛ.

Domi win gari yi n̄ asansi m̄ɔ.

36 N n mɛn na, i win gari kpuro wɛɛriɔ, domi u gari m̄ɔwa nge tən kɔsobu.

37 U win durum s̄ɔɔ durum sosim̄ɔ. Domi u Gusunə seesim̄ɔwa win gari gerubu s̄ɔɔ,

u nùn yɛɛm̄ɔ bɛsɛn suunu s̄ɔɔ.

Tənu u koo kpī u nɛɛ, u dɛɛre Gusunən wuswaaɔ?

35

1 Elihu u maa gerua u nɛɛ,

2-3 Yoobu, sanam mɛ a Gusunə s̄ɔwa a nɛɛ,

baa à n dɛɛre, a n̄ gāanu wasi, à kun maa durum kue mba yen arufaani,

a tamaa yeni ya s̄aa dee dee?

A tamaa a gem m̄ɔ Gusunən wuswaaɔ?

4 Nɛna kon bɛɛ wisi wunɛ ka wunɛn b̄ɔr̄ɔ be.

5 A wɔllu mɛɛriɔ, kpa a guru winu laakari ko

nge mɛ nu toma.

6 À n durum kua, taarɛ yerà a Gusunə kua.

À n maa wunɛn durum sosim̄ɔ, mba ya nùn kuammɛ.

7 À n gea m̄ɔ, arufaani yerà ya ka nùn naawammɛ.

Mba u waam̄ɔ wunɛn n̄man di.

8 A n yɛ ma wunɛn berusewa wunɛn nuku k̄suru ta koo n̄ni s̄ɔ.

À n maa gea m̄ɔ, tənɔwa u koo yen arufaani di.

9 Bà n təmbu dam d̄arem̄ɔ ba ra n weeweenu m̄ɔwa, kpa ba n somiru kasu.

10 Adama baa ben turo kun bikiam̄ɔ u nɛɛ,

mana Gusunə u wāa wi u nùn taka kua,

wi, wi u ra de wənwəndobu ba n nuku dobun womusu m̄ɔ wɔkuru.

11 Wiya u ra maa təmbu bwisi k̄ɛ n kere yɛɛgii ka gun̄sugii.

12 Bà n somiru kana Gusunə u ku ra wure,

yèn s̄ɔ ba tii sue ma ba s̄aa tən kɔsobu.

13 Ba ko n kuuki m̄ɔ, adama kam s̄ɔra mi.

Domi Yinni Gusunə Dam kpurogii u n̄ n̄ɔm̄ɔ u sere ben laakari ko.

14 Yoobu, baa mɛ a gerua a nɛɛ,

a n̄ Gusunə waam̄ɔ, a n yɛ ma u wunɛn laakari m̄ɔ.

N n mɛn na, a tɛman̄ɔ a nùn swaa daki.

15 Yèn s̄ɔ Gusunə u n̄ təmbu sɛɛyasiam̄ɔ t̄ɛ,

yen s̄na a tamaa u n̄ durum garisi gāanu?

16 N n mɛn na, wunɛn gari yi a gerua kpuro yi s̄awa nge wom dirum.
Yi n̄ maa asansi m̄.

Nge mɛ Gusun̄o u ra ka t̄onu w̄aarun swaa s̄̄asi

36

1 Ma Elihu u kɔam gerua u nɛɛ,
2 a ȳro fiiko,
gari gɛɛ maa tie yi kon Gusun̄o gerua.
3 Kon nɛn ȳɛ bakaru dendi
n ka s̄̄asi ma nɛn Taka kowo u gem m̄.
4 A naanɛ koowo ma nɛn gari kun s̄aa weesu.
Na ȳ s̄aa s̄aa ye na gerum̄.
5 Gusun̄o u s̄awa Dam kpurogii.
U ku ra maa goo gem.
U dam m̄ kpuron w̄allo.
U ku ra win gere k̄asi.
6 U ku ra de t̄on k̄sobu ba n w̄aa.
Adama u ra w̄onw̄andobu siriewa dee.
7 U ku ra gemgibu deri.
U ra bu sw̄iwa nge sinambu
kpa ba n bɛɛɛ m̄ sere ka baadommā.

8 Adama be ba b̄kua ka ȳni,
ba wahala m̄ ye ba kuan s̄,
9 Gusun̄o u ra bu s̄̄asi ma ba daa k̄sa kua,
ma ba tii sue,
10 kpa u bu kir̄o ko bu ka win gari n̄,
kpa bu wa bu daa k̄sa duka suuri.
11 B̄a n gari yi mɛm n̄awa, ma ba tii w̄ɛ,
ba koo ben w̄aru diwa b̄ari yendu s̄̄,
ka nuku dobu s̄̄ sere ka ben ḡon t̄r̄.
12 Adama b̄a kun yi mɛm n̄awɛ,
ba koo bu gowa subaru s̄̄ ka takobi.
13 T̄on k̄sobu ba ra ka Gusun̄o m̄ru sewa.
U n bu b̄kua ka ȳni, ba ku ra n̄n suuru kanɛ.
14 Ba koo gbiwa s̄ekum aluwaasiru s̄̄,
kpa bu ko tia ka daa b̄ɛɛɛkɛgibu.

15 Adama Yinni Gusun̄o u ra w̄onw̄ando faaba kowa ù n w̄aa n̄ni sw̄aru s̄̄,
kpa u n̄n kir̄o ko ka wahala ye.
16 Yoobu, m̄ya u koo nun yara wahalan di,

kpa u de a n b̄ari yendu m̄ ta n kp̄a.
Kpa u maa de a n d̄ia geenu yiba a n dim̄.

17 Adama t̄ɛ, à n ka tii yinam̄,
n n̄ maa koor̄o a yari s̄ɛyasia bin min di.

18 A ku de m̄ru yu nun gawa a ka k̄sa ko.

A kun maa tamaa kaa Gusun̄o k̄ru garu w̄ɛwa
kpa u ku ka nun s̄ɛyasia.

19 Wunɛn wura, n̄ kun mɛ wunɛn arumani gaa,
n̄ kun mɛ wunɛn dam,

yen gaa kun kp̄ɛ yu nun yara n̄ni sw̄aa ten di.

20 A ku w̄ku te k̄ia t̄ɛ s̄̄ ba koo t̄ambu go.

21 A n tii sɛ kpa a ku ra k̄sa ko.
Domi wahala ye, ya nun deemawa kpa a wa a ka k̄sa duka suuri.

Gusun̄o turowa u yiiko m̄ kpuron w̄allo

22 Yinni Gusun̄o u kp̄a win dam saabu.
Wara u koo kp̄i u keu s̄̄asi nge wi.

23 Wara u ra n̄n wooda w̄ɛ ye u koo sw̄i.

Wara u koo k̄aku u nɛɛ, k̄sa u m̄.

24 A ku duari a win s̄oma w̄alle sua,
ȳ t̄ambu kpuro ba siara ka womusu.

25 T̄ambu ba ye waam̄ baa ȳa n toma.

26 Gusun̄o u kp̄a sere goo kun kp̄ɛ u win kp̄aa ten asansi gere.

M̄ya maa win w̄aarun w̄̄o ga n̄ garir̄o.

27 U ra nim buri yi yi seem̄ baaman di m̄nnewa,

kpa u yi ḡsia guru winu.

28 Kpa guru wii ni, nu de gura yu nɛ,
yu t̄on w̄ru so.

29 Wara ȳ nge mɛ guru winu nu ka s̄iisinam̄.

Wara ȳ nge mɛ gura ra ka gb̄are.

30 Yoobu, a ȳ ma Gusun̄owa u guru maakinu kua nu ka n̄n sik-erenɛ.

Ma yam w̄kura w̄aa nim w̄kun s̄̄w̄.

31 Ka yebara u ra ka t̄ambu siri.

Kpa u maa ka bu d̄ianu w̄ɛ nu n kp̄a.

32 U guru gb̄ɛ n̄ni win n̄mā,
ma u yi s̄̄sim̄ mi yi koo w̄ri.

33 Guru gb̄asukunu nu s̄̄sim̄ ma u w̄aa.

Meya yaa sabenu nu maa yē ma u wāa turuku.

37

¹ Nà n yeniba kpuro wa, nen torora ra karewa kpa na n diirimə.

² I swaa dakio i Gusunən nəə nə ge ga kukirimə nge gura.

³ Ga nəəra baama wəllə. Ma guru maakinu nu ballimə handunian goonu nne səə.

⁴ Guru maaki nin biru, Gusunən nəə ga ra nəəre ka dam kpa yande guru maaki kpaanu nu səsira.

⁵ U n gbāra, tambu ba ra biti soorewa. Gāa bakana u kua mi, ni tənū kun kpē u tubu.

⁶ U ra guru kpenu sō u nεε, nu nεεyə. U ra maa guran tii sō u nεε, yu nεεyə ka dam.

⁷ U ra de tambu kpuro bu ben səmburu yārasia gura yen sō, kpa bu gia ma wiya u ye kpuro mə.

⁸ Baa ka gbeeku yεεyə u ra dewa yi da yi kpuna yin wāa yerə.

⁹ Guru woo bəkə ga ra nεwa saa sōə yēsən nəm dware gian di, kpa pura yu na sōə yēsən nəm geu gian di.

¹⁰ Yinni Gusunəwa u ra nim wom wure, kpa mu bəbia nge guru kperu.

¹¹ Wiya u ra de kakoru ta n wāa guru wiru səə, kpa u tu yarinasia ka guru maakinu sannu.

¹² U ra tu gəsiewa nge mε u kī. Kpa tu ko nge mε u gerua handunia səə.

¹³ Ta sāawa nge bokuru te u ra ka tambu sεεyasie n̄ kun mε u ka bu win kīru sōəsi.

¹⁴ Yoobu, a yeniba kpuro laakari koowo.

A Yinni Gusunən səm maamaakiginu mεerio a wa.

¹⁵ A yē nge mε Gusunə u ra nu den-disinε,

kpa u de guru maakinu nu balli guru winu səə?

¹⁶ A yē nge mε guru winu nu ka bwēε wəllə?

Wi u yenin bweseru kua, win yēru ta yiba mam mam.

¹⁷ Woo gā n sweema sōə yēsən nəm dware gian di,

yam susura ra nun ko, à n wunen yānu doke.

¹⁸ Kaa kpī a wəllu teria nge wi, kpa ta n dam mə nge digi ye ba kua ka sisu?

¹⁹ A sun sōəsio ye n weenε su Gusunə sō.

Domi sa n̄ wa ye sa ko n̄n wisi besen yēru sarirun sō.

²⁰ Tilasiwa bu ka n̄n sō nà n gari gerua?

Tilasiwa bu ka n̄n nəesia ye na gerua?

²¹ Wee u ra de yam mu tīra subaru səə, kpa guru winu nu n sōə berua.

Adama u ra de woo gu se gu wəllu dεerasia.

²² Saa ye səəra yam bururam mu koo na saa sōə yēsən nəm geu gian di,

kpa mu n n̄n sikerenε ka nanum bakam.

²³ Sa n̄ kpē su Dam kpurogii tubu.

Domi win dam mu kpā.

U ra maa kpuro ko dee dee.

U ku ra wi u gem mə dam dāre.

²⁴ Meya u ku ra maa be ba tii mεera bwisigibu garisi gāanu.

Yen sōna n weenε tambu bu n̄n nasia.

YINNI GUSUNƏ U GARI SUA

38

¹ Yinni Gusunə u Yoobu wisa guru woo bəkə gagun di u nεε,

² mban sōna a dera tambu ba n̄n himba tubumə ka wunen wiira gari.

³ Tē, a səəru koowo, kpa a yōra nge tən durə wərugə.

Kon nun gari bikia, kpa a man yi tubusia.

Yinni Gusunə u maa sāa ye ya kun wēsiamən Yinni

⁴ Mana a wāa sanam mε na tem kua. A ye geruo, à n bwisi mən na.

5 A yē wi u mēn goonu yi yi?
 Wara u nu yīira ka wēε.
 6 Ma sōra ba mēn kpεεkpεεku swīi.
 Wara u mēn gōmburun kperu swīi.
 7 Saa ye wōllun gōradoba ba desiru
 karamō,
 ma n sāare kperin tii yi nuku dobun
 womu mō yam sāre bururu,
 8 wara u nim wōku kenua ka gamboba
 sanam mε ga yarima tem nukurun di.
 N n nε?
 9 Na guru wiru kua gen bekuru,
 ma na gu yam wōkuru wukiri.
 10 Na gu wooda wē na nεε, gu yōro
 mini.
 Ma na gu gamboba ka kākōrōba dokea.
 11 Na gu sōwa na nεε,
 gu na sere mini, kpa gu yōra gu ku
 sara.
 Miniwa gen nim kurenun dam mu
 koo yōra.

12 Saa mīn di a wāa,
 a sō sōre u yario bururu,
 13 kpa u yarima u da handunian goonu
 nne sō,
 u nuku kōsurugibu terasia ben kuku
 yenun dī,
 14 kpa tem kpuro mu kōsi nge sōndu te
 ba yīreru doke,
 kpa ta n sāa nge wi u yabe buraru
 sebuā?
 15 Adama nuku kōsurugibu ba n yam
 bururam kī,
 domi mu yinamō bu ben kom kōsum
 ko.

16 Yoobu, a bōsum daare sere mi nim
 wōkun nōnu ga wāa?
 A daare sere gen temō?
 17 Ba nun gōribun wāa yeru sōsire?
 A ten kōnnō waare?
 18 A handunian kpāaru laakari koore?
 A man sōwō à n ye kpuro yē.
 19 Mana swaa wāa ye ya dōo yam bu-
 ruram gia.
 Mana yam wōkuru ta ten wāa yeru
 mō.

20 À n yen swεε yēn na, a n kaa da mi?
 21 Kaa n ye kpuro yē, domi ba nun
 mara n tε.

22 A daare sere mi nim mu ra gōsie nge
 kperu?

A wa mi guru kpenu nu ra n wāa?
 23 Na nu yīiwa saa gaan sō,
 yē sōo tōmbu ba koo nuki sankira
 tabun sō.
 24 A yē mīn di yam bururam mu ra nε?
 A maa yē mīn di sōo yari yerun woo ga
 ra nε?
 25 Wara u gura swaa yaba.
 Wara u guru maakinu ka guru kukiri-
 bun swaa yi yi.
 26 Wara u ra de gura yu nε gbaburō,
 tem mi goo sari,
 27 kpa yu tem mi n daa gbere yemiasia,
 kpa yakasu su kpi.
 28 Gura ya tundo mō ro?
 Wara u kakoru mara.
 29 Man diya guru kpenu nu ra yari.
 30 Wara u ra nim bōbiasie wōllō nge
 kperu,
 kpa u nim wōkun wōllō ko nge kpee
 bakaru.

31 Kaa kpī a wōllun kperi swaaru
 bwese bweseka bōke,
 kpa a maa yi kusia?
 32 Wuna a ra de wōllun kperi bwese
 bweseka yi yari yin saa sōo,
 kpa a yin wuunu kpara?
 33 A yē nge mε wōlla ka sīisinamō?
 Kaa kpī a ka ten woodaba sōmburu ko
 tem sōo?
 34 Wuna a ra nōogiru sue a guru wiru
 soku,
 kpa gura yu ka nε yu nun so?
 35 Wuna a ra guru maakinu koosie?
 À n nu koosia, nu ra nε wunen mi nu
 nεε, nu sōoru kpa,
 kpa nu maakinu ko?
 36 Wara u tōnun gōruō laakari doke.
 Wara u tōnu bwisi wē.
 37 Wara ka win bwisi kpuro,
 u koo kpī u guru winu gari,
 kpa u nu sikasia gura yu nε,
 38 kpa gura ye, yu yanim gura yu subu,
 kpa yu tem kusanu mōnsina.

Gusunō u sāawa yεε kpuron Yinni
 39 Yinni Gusunō u maa nεε,
 Yoobu, wuna a ra gbee sunō gen dīanu
 kasue,
 kpa a gen binun gōōru kpeesia
 40 sanam mε nu kpī nin wāa yerō nu
 yaa mara?

41 Wara u ra gunɔ bakeru ten dīanu wē sanam mε ten binu nu nɔɔ sue nεn mi gia,
n̄ kun mε, n̄ n bɔsu nu dīanu kasu.

39

1 A yē saa yè sɔɔ kpee bɛra ya ra yen binu ma?

A ka nεmun marubu yinnare?

2 A ra nin guran suru gari,

kpa a n yē saa ye nu koo ma?

3 Nu ra yiire nu nin binu ma,

kpa nu yari marubun wahalan di.

4 Nin bii ni, nu ra kpēye nu dam ko yakasɔ,

kpa nu yarina nu nin mero deri.

Nu n̄ maa wee mi.

5 Wara u ra de gbeeku keteku ga n tii mɔ,

goo u kun gu bɔkua.

N n̄ nε?

6 Na dera ga wāa tem mi gāanu ku ra kpi,

ka maa tem bɔrugimɔ.

7 Gen baaye ka wuun wəkinu.

Ga n̄ maa yinni goon gbāsukubu nɔɔmɔ.

8 Ga ra n bɔsuwa guunɔ gu ka gen dim wa.

Yaka bekusa ga ra n kasu.

9 Gbeeku ketε ya koo wura yu nun sɔmburu kua?

Ya koo wura yu kpuna wunen naa gɔɔwɔ?

10 Kaa ye wēε doke yu nun sɔmburu kua?

Ya koo wura yu nun tem kusanu kɔsukua wɔwa sɔɔ?

11 Kaa ye naanε ko yèn sɔ ya dam bakam mɔ?

Kaa ye wunen sɔmburu kpuro nɔmu sɔndia?

12 Kaa naanε ko yu nun wunen dīanu gurama

yu ka da doo soo yerɔ?

13 Taataarun kasa ya ra n wā tà n ye derie.

Meya yen sansu maa waabu wā.

14 Taataa te, ta ra ten sēenu sikewa temɔ.

Kpa yani sēeri yi nu swīasia.

15 Ta ra duari ma goo n̄ kun mε gbeeku yaa gaa

koo kpī yu nu taaku yu kɔsuku.

16 Ta ra n sē ka ten binu.

A n̄ kaa n mam tamaa ten bina.

Ta ra ten wahala duari ye ta kua ta ka nu mara.

17 Domi na n̄ tu bwisi kā,

na n̄ maa tu laakari kā.

18 Adama tà n seewa ta duka mɔ,

ta n̄ maasɔ ka win duma gara.

19 Wuna a dumi dam wē?

Wuna a yi sarubasu dokea?

20 Wuna a ra de yi yɔ nge twee?

Yin wura ya ra tɔmbu nandasie,

21 kpa yi n tem bwiyamɔ wɔwa sɔɔ yi n nuku dobu mɔ yin dam saabu.

Yi n tabu durɔbu wa,

yi ra bu tabu wəriwa ka dam.

22 Yin baaye ka berum.

Yi n̄ gāanu nasie.

Yi ku ra maa biru wure yi n takobi wa.

23 Yin yinnibun sēε bwāanu ka ben yaasi yi ra n waki

kpa yi n ballimɔ yin wallo.

24 Bā n tabun kɔba so, yi ra n gari wɔrawa,

kpa yi n tem kɔsukumɔ.

25 Meya yi n kɔba ye nua, yi ra n sɔru kpeerewa,

kpa yi n tabun woo numiamɔ tontonden di,

kpa yi n yiberɛba ka ben sinambun nɔɔ damgisu nɔɔmɔ.

26 Wuna a ra kasa bwisi kē yu ka kɔsɔru da sɔɔ yēsɔn nɔm dwardu gia?

27 Wuna a ra gunɔ bakeru sɔ tu ka se tu ten sokuru ko guuru wallo?

28 Kpee baaba sɔra ta ra ten wā yeru ko,

mì gāanu kun kpē nu tu mwa.

29 Saa min diya ta ra ten nɔni kɔ tu ka yaa sākiria.

30 Mi a yaa goru wa, miya a ra maa tu wa.

Yema ten binu nu ra nɔ.

Gusunɔ u nεε, Yoobu u wisio

40

1 Yinni Gusunɔ u maa Yoobu sɔɔwa u nεε,

² wunε wi a ka tii yinamə
nε, Yinni Gusunə Dam kpurogiin
wuswaaə,
kaa gari wa a gere?

³ Ma Yoobu u Yinni Gusunə wisa u
nεε,

⁴ wee na n̄ s̄aa gāanu.

Mba kon kpī n̄ nun wisi.

Kon n̄ə n̄enewa n̄ mari.

⁵ Na gari dabinu gerua kə,
na n̄ maa gεε gerumə.

Yoobu tamaa u s̄aa Gusunə?

⁶ Ma Yinni Gusunə u Yoobu wisa
guru woo bəkə gagun di u nεε,

⁷ a s̄əru koowo, kpa a ȳra nge t̄n
durə w̄rugə.

Kon nun gari bikia kpa a man yi
tubusia.

⁸ Yoobu, kaa kpī a man s̄ə ma na n̄ gem
mə?

Kaa man taare w̄ε, kpa a tii gem w̄ε?

⁹ Wunen dam mu nε Gusunəgim tura?
Wunen n̄ə ga koo kpī gu n̄əra ka dam
nge n̄egu?

¹⁰ N n̄ m̄en na, a wunen yiiko ka wunen
b̄ere s̄əsi,

¹¹ kpa a wunen m̄aru s̄əsi,

a be ba tii sue n̄ni girari a sura.

¹² A bu n̄ni m̄niə, kpa a bu sekuru
doke.

A k̄san kowobu kpeerasio mi ba w̄a,

¹³ kpa a bu sike sannu ba n̄ w̄a
ḡribun w̄a yerə,

mi ba n̄ bu wasi.

¹⁴ Saa yera nε Gusunə kon nun w̄lle
sua.

Domi wunen dam mu nun nasara
w̄εmə.

Kpera

¹⁵ Kpera wee, ye na w̄aru w̄ε nge
wunε.

Yakasa ya ra di nge naa.

¹⁶ Yen dam mu w̄awa yen gabu ka
yen wasin yaa s̄ə.

¹⁷ Ya ra kpī yu yen siru b̄biasie tu ko
nge d̄a damgia.

Kpa yen s̄inu nu n̄ s̄aa nge ni ba tara.

¹⁸ Yen kukunu s̄aa nge sii gan te ta
wem mə,

ma yen wasin k̄asi yi s̄aa nge sii
bokuru.

¹⁹ Ya s̄awa n̄en taka koora ye ya
t̄mbu bit̄i m̄ n̄ kere.

Na ye donnu doke.

²⁰ Ya ra yen d̄ianu wawa guunə
m̄ gbeeku yεε kpuro yi ra m̄enne yi
dwee.

²¹⁻²² Kpa yu da yu kpuna d̄a kiku
gagun saarə ge ga wuru bakasu
mə,

n̄ kun m̄e naa yari s̄ə,

n̄ kun m̄e d̄aru garun k̄k̄arə daru
b̄əwə.

²³ Baa daaru t̄a n̄ nim yiba nge
Yuudenin daaru,

ya n̄ duka yakurə.

Baa ten nim m̄u n̄ ye wukiri ya ko n̄
kpīwa mi s̄ε.

²⁴ A tamaa ka dama ba koo kpī bu ye
mwa ȳa n̄ yam m̄era?

Nge a tamaa ka ȳakorora ba koo ye
mwa bu w̄eru yaba.

Karaku

²⁵ Karaku maa ni.

A gu k̄k̄aru s̄erere gen yaraə a
yarama?

²⁶ Kaa kpī a w̄ε damgii doke gen w̄erə,
kpa a gen baa saburo yaba ka kuura?

²⁷ Ga koo nun suuru kana gu nun gari
dori s̄ə,

²⁸ kpa gu ka nun arukawani b̄ake,

gu ko wunen yoo sere gu ka gbi?

²⁹ Kaa wura a ka gu dwee nge m̄e ba ra
ka gunə dwee?

Kaa wura a ge b̄ake wunen w̄andiaba
bu ka dwee?

³⁰ S̄r̄ak̄aba ba koo wura bu gu
tenkuba d̄ere,

kpa bu gen yaa b̄əri bu d̄era?

³¹ Kaa kpī a gen ḡnan w̄llə s̄εnu
twee,

kpa a gen wiru yaasa s̄aku?

³² À n̄ nεε, kaa ka gu sanna,

à n̄ gu baba, a n̄ maa gu babamə sia.

41

¹ À n̄ gu mara, a ra nuki sankirewa.

Gà n̄ maa yarima, a ra b̄erum soorewa,
kpa a w̄ruma à n̄ gu wa.

² Goo sari wi u koo gari bakaru ko u
gen m̄aru seeya.

N n̄ m̄en na, wara u koo ȳra u nε,
Yinni Gusunə ma.

³ Waran diba na n̄eni, kon bu k̄asia.

Domi ye ya w̄a handunia kpuro s̄ə
ya s̄awa negia.

4 Wee na maa kī n wure n karaku gen wasin kãasi,
ka gen dam gari ko,
ka sere maa gen wasin buram.
5 Wara u koo kpī u gen gona pota.
Wara u koo kpī u du gen baa saburosun baa sɔɔ.
6 Wara u koo kpī u gen nɔɔ baaya.
Domi gen donnu nu berum mɔ.
7 Gen birun koko wɔrukisu su sãawa nge tɛɛnu.
Ma su swɛɛnɛ mam mam.
8 Su maninɛ, baa woo ga ku ra kpī gu mam kura min di.
9 Su sãawa nge maabu ka wɔnɔ be ba wãa ba bakasinɛ baatum.
Gãanu sari ni nu koo su karana.
10 Gà n sũa n da n sãawa nge dɔɔ buriya yi yarimɔ,
kpa gen nani yi n sãa nge buruku sɔɔ yana.
11 N da n sãawa nge dɔɔ yari ka dɔɔ buriya yi yarimɔ gen nɔɔn di.
12 Kpa n sãare wiisu yarimɔ gen wɛrun di
nge weke te ta gbisimɔ dɔɔ boko sɔɔ.
13 Gen wɛsiaru ta ra n sãawa nge ba dɔɔ yabiamɔ,
kpa dɔɔ yara ya n yarimɔ saa gen nɔɔn di.
14 Gen dam wãawa gen wĩrɔ.
Be ba ka gu yinna kpuro ba ra n berum soore.
15 Gen gona ya tau.
Gen wasin yaa baasi ya maa sɛkenɛwa sim sim.
Ya n karanamɔ.
16 Gen woo sɔndu ta bɔɔbuwa nge nɛɛ mero.
17 Gà n seewa be ba dam bo, ba ra nandewa,
kpa bu yarina.
18 Bà n maa gu wɔri ka takobi,
n̄ kun mɛ ka yaasi ka sɛɛnu,
ye kpuro ya ra kowa kam.
19 Ga ra sisu garisiwa nge yakasu.
Sii gandu maa nge dãa te ta kɔsa.
20 Bà n ge toba, ga ku ra duka yakure.
Kpurantɛrun kpera ra n sãawa nge yakasu gen mi.
21 Ga ra maa bokuru garisiwa nge kabaru.

Bà n gu yaasa kɔɔwa ga ra n ye yɛɛmɔwa.

22 Gen nukurun temɔ,
gen gɔnan kokosu sãawa nge sɛɛnu.
Su sãawa nge naa tebo ge ba ra ka tem kusanu kɔsuku.
23 Ga ra de nim wɔkun nim mu n bweebweenu mɔ
nge weke tɛn nim ba swɛ,
kpa mu n yakenu mɔ nge turare ye ba yɔwa.
24 Mi ga sara kpuro gen yira ya ra sɔɔsirewa.
Domi nim mu ra burisinɛwa mu gɔsia nge seri kpiki.
25 Handunia yeni sɔɔ, gãanu sari ni nu sãa gen yinni.
Ga ku ra n gãanun berum mɔ.
26 Ga ra yɛɛ kpuro taarewa baa yi n kpã.
Ga sãawa yɛɛ gɔbi kpuron sunɔ.

Yoobu win kɔmiaru wura

42

1 Yoobu u Yinni Gusunɔ wisa u nɛɛ,
2 na yɛ ma kaa kpī a kpuro ko.
Gãanu kun kpɛ nu wunen himba gɔsia.
3 A gerua a nɛɛ, na dera tɔmbu ba n̄ wunen himba tubumɔ ka nɛn wiira gari.
Na wura. Na gari gerua yi na n̄ yɛ.
Gari yi, yi man kpãaru kere.
4 A man sɔɔwa a nɛɛ,
n nun swaa dakio kpa a man gari sɔ.
Kaa man gari bikia, kpa n nun yi tubusia.
5 Na raa wunen gari nua yi tɔmba gerumɔ,
adama tɛ na nun wa ka nani.
6 Yen sɔna na tii taare wɛ
ma na gɔru gɔsia na tii tua ka torom wisi nuku sankiranun sɔ.

Yinni Gusunɔ u Yoobu domaru kua n kere yellu

7 Sanam mɛ Yinni Gusunɔ u ka Yoobu gari kua u kpa, yera u Elifasi Temagii sɔɔwa u nɛɛ, na ka wunɛ ka wunen bɔrɔba yiru ye mɔru mɔ too too. Domi i n̄ nɛn gari gerua dee dee nge mɛ nɛn bɔɔ Yoobu u gerua.
8 Yen sɔ, i seewo i naa kinɛnu nɔɔba yiru ka yãa kinɛnu nɔɔba yiru sua i ka

da nɛn bɔɔ Yoobun mi, i ka yǎku dɔɔ mwaararuginu ko. Kpa u bɛɛ kanaru kua. Kon kana te mwa. Kpa n ku maa bɛɛ kua ye kon daa bɛɛ kua bɛɛn wiira garin sɔ. Domi i n nɛn gari gerua dee dee nge mɛ Yoobu u gerua.

⁹ Yera Elifasi Temagii ka Bilida Suagii ka Sofaa Naamagii ba seewa ba da ba kua nge mɛ Yinni Gusunɔ u bu sɔɔwa bu ko. Ma Yinni Gusunɔ u Yoobun kanaru mwa.

¹⁰ Ye u kana te kua win bɔrɔɔban sɔ u kpa, yera Yinni Gusunɔ u nɔn win yellun wǎaru wesia, u nɔn ye u raa mɔn suba yiru wɛ. ¹¹ Yoobun wɔnɔbu ka win maabu ka win sesubu ka win yellun bɔrɔɔba ba nɔn beram da ma ba di mi ka wi sannu. Ma ba win wɔnwɔndu wa, ba nɔn nukuru yemiasia nɔni swǎa te Yinni Gusunɔ u dera u wan sɔ. Yera ben baawure u nɔn sii geesun gobi ka taabu wuraguu kǎ.

¹² Gusunɔ u nɔn domaru kua win sanam dǎakim mɛ sɔɔ n kere win yellun wǎaru. Win arumani ye u wa wee, yǎanu nɔrɔɔbun suba wɔkura nne (14.000) ka yooyoosu nɔrɔɔbun suba nɔɔba tia (6.000) ka naa wuku nɔrɔɔbun suba yiru (2.000) ka keteku ninu nɔrɔɔbu (1.000). ¹³ Yen biru u maa bii tɔn durɔɔbu nɔɔba yiru mara ka bii tɔn kurɔɔbu ita. ¹⁴ U win bii wɔndia gbiikoo yǎsiru kǎ Yemima, yiruse maa Kesia, itase maa Kerɛni Haruku. ¹⁵ Tem mi kpuro sɔɔ, wɔndia goo sari wi u Yoobun bii wɔndia be buram tura. U bu tubi wɛ nge mɛ u win bii tɔn durɔɔbu wɛ.

¹⁶ Yeniban biru, Yoobu u maa kua wɔɔ wunaa weeru (140). Ma u win bibu wa ka win debuminun bibu.

¹⁷ Yoobu u tɔkɔ kua kɔɔ kɔɔ ma u kpuna u gu.

WOMU SI BA GUSUNO KUA

Tire teni, ten gari sãawa womu si ba Gusunõ kua yellun di. Womu sin gasu su sãawa siarabu, gasu kanaru, gasu bu ka torarun suuru kana, gasu bu ka faaba kana Gusunõn mi, kõsa gaa yà n bu deema, gasu maa nuku sankiranun sã.

Yesun tii u womu sin gari gee sia win sãsiru sã. Gisõ womu si, su kua gãa girinu naane dokeobun sãaru sã.

Ba womu si bõnu kuawa suba nãbu. Bõnu baayere ya domarun gari m̃o yen wii goberõ.

Tire ten kpunaa

1. Womusun bõnu gbiikaa, womu 1n di sere womu 41.
2. Womusun bõnu yiruse, womu 42n di sere womu 72.
3. Womusun bõnu itase, womu 73n di sere womu 89.
4. Womusun bõnu nnese, womu 90n di sere womu 106.
5. Womusun bõnu nãbuse, womu 107n di sere womu 150.

WOMUSUN BõNU GBIIKAA

1

- ¹ Wi u sãa doo nãrugii, wiya u ku ra tãn kãsobun gari nã. Wiya u ku ra durumgibu swĩ. Wiya u ku ra n wãa ka be ba Gusunõ atafiiru m̃.
- ² Wiya u ra n nuku dobu m̃ Gusunõn gari sã sã sã.
- Wiya u ra n Gusunõn gari bwisikumõ wõkuru.
- Wiya u ra n Gusunõn gari kĩ saa kpuro.
- ³ U sãa nge dãa te ta yã daarõ. Ten wurusu ra n bekusu sãawa saa kpuro.
- Ta ra mawa ten marubun saa sã.
- Tõnu wi u sãa nge m̃e, ye u seewa u wãri kpuro, ya ra koorewa.
- ⁴ Adama tãn kãso kun doo nãru wasi. U n sãa nge dãa te. Yaka gbebusa u ka weene si woo ga ra yarinasie.
- ⁵ U n gem wasi Gusunõ ù n nùn siri.

U n maa kpẽ u n wãa gemgibun wuurõ.
⁶ Domi win swaa dõwa kam koo yerõ. Adama Yinni Gusunõwa u gemgibu swaa gbiiye.

2

¹⁻² Yinni Gusunõ u goo gõsa u bandu wẽ.

Mban sõna sinambu ba nùn seesimõ. Mban sõna tem yẽrobu ba nùn seesimõ.

Mban sõna tem wirugibu ba tabun sãru m̃.

Mban sõna bwesenu nu arukawani bõkumõ.

Mban sõna tãmba não tia m̃ ba m̃,
³ su ben dam bua, su tii yakia ben yorun di.

⁴⁻⁶ Ba n yẽ ma kama mi, domi Gusunõ u bu yẽemõ.

Yinni u sã wãllõ u bu yaakorõ m̃.

U sunõ wi u gõsa swĩi kã win guurõ te ba m̃ Siõni.

Yen sã, i n tii se, kpa u ku b̃e seeyasia ka m̃oru, kpa i nanda win m̃oru bakan sã.

⁷ Sunõ wi, u ñe, kon kpara ye Yinni Gusunõ u man sãwa.

U ñe, gisõ na kua win bii.

Gisõ u kua nen tundo.

⁸ U man sãwa u ñe, nã n nùn bwesenu kpuro kana, u koo man nu wẽ. Nã n nùn handunian goonu ñe kana, u koo man ye wẽ.

⁹ U maa man sãwa u ñe, kon kpĩ n bu kpara nge wi u kparamõ ka sii bokuru, kon kpĩ n bu kãsuku nge weke te ba m̃ama.

¹⁰ Tẽ, b̃e sinambu, b̃e be i tem kpare, i kirõ yeni swaa dakio.

B̃e sinambu, b̃e be i tem kpare, i yẽru kasuo.

¹¹ I Yinni Gusunõ sãawõ ka b̃eere. I Yinni Gusunõ wiru kpĩiyõ ka nasiaru,

¹² kpa u ku raa m̃oru ko subaru sã. Domi win m̃oru yà n seewa, u koo de i kam ko.

Adama doo nãrugiba be ba nùn naane sãa kpuro.

3

¹ Dafidin womu geni ga ka kpikiru yā te u sua win bii Abusalōmun sō. Ge wee.

² Yinni Gusunō, nēn yiberēba ba dabi. Be ba man seesi ba dabi.

³ Geema dabira ta gerumō, na n somiru wasi wunen min di.

⁴ Adama nē, na nē, wuna a ra man gañe nge tēru, wuna a ra man nasara wē, wuna a ra man sekuru yare.

⁵ Nā n nun nōogiru sue na somiru kana,

a ra nēn nō nō wunen guurun di mi a wāa.

⁶ Nā n kpuna na dweeya wōku giriru, wuna a ra n man kōsu.

Nā n yanda na ra deemewa

wuna a man kōsu.

⁷ Yiberē dabinu nu man kooro bure, yiberē dabinu nu man sikerena,

adama na n ben berum mō.

⁸ Gusunō nēn Yinni, a seewo a man faaba ko.

A seewo a nēn yiberēba wiru kōsuku.

A seewo a ben nōsu kōsuku.

⁹ Wuna a ra tōnu faaba ko.

A de wunen domaru ta n ka wunen tōmbu wāa.

4

¹ Dafidin womu ge u wom kowobun wirugii kua ka mōrōku. Ge wee.

² Gusunō, nā n wāa nōni swāaru sō, wuna a ra man somi.

Nā n nun soka, a man wurario.

A nēn wōnwōndu waawo,

a nēn kanaru nōwō,

wunē wi a ra man sirie.

³ Bēē tōmbu, sere saa yerà i ko i n man wōmmō.

Bēē tōmbu, sere saa yerà i ko i n kam gire.

Bēē tōmbu, sere saa yerà i ko i n weesu swīi.

⁴ I n yē mā Gusunō u ra tii naanēgii gōsie.

I n yē mā Gusunō u ra nēn nō nō.

⁵ I bwisikuo gōruō bēēn kpin yenō kpa i mari.

I diirio berum sō kpa i durum deri.

⁶ I Yinni Gusunō naanē dokeo.

I yākunū koowo ni u bikiamō.

⁷ Tōn dabira weeweenu mō ta mō, Gusunō, a ka sun bōri yendu naawō.

Yinni, a ka sun nōnu geu mēerio.

⁸ Adama nē, na ra n nuku dobu mō n kere be ba dīanu yiba.

Na ra n yērimō n kere be ba tam yiba.

⁹ Nā n kpuna na ra dweeye ka bōri yendu,

domi wunē turowa a man kōsu, Yinni Gusunō.

5

¹ Dafidin womu ge u wom kowobun wirugii kua ka gaasiraru. Ge wee.

² Yinni Gusunō, a man swaa dakio. Gusunō, a nēn weeweenu nōwō.

³ Yinni Gusunō, a nēn wuri swaa dakio.

Yinni, nēn sina boko, wuna na kanamō.

⁴ Yinni Gusunō, a ra nēn kanaru nō bururu.

Yinni Gusunō, a ra nēn nō nō sō ù n yara.

Wee na wunen wisibu mara.

⁵ Yinni Gusunō, a ku ra kōsa kā.

Kōsan kowobu ba n wāa yeru wasi wunen mi.

⁶ Tii suobu ba n kpē bu yōra wunen mi.

A kōsan kowobu tusa.

⁷ A tōn gowobu tusa.

A taki diobu tusa.

A ra wee kowobu kpeerasie.

⁸ Adama nē, wunen durom bakam sōna

kon kpī n da wunen sāa yerō.

Wunen durom bakam sōna

kon kpī n yiira mi a wāa.

Miya kon kpī n nun bēere wē.

Miya kon kpī n nun sā.

⁹ Yinni Gusunō, a sāawa bōrōkini.

Yinni Gusunō, a man swaa sōsio ye a kī n swīi.

Yinni Gusunō, a nēn yiberēba sōsio ma

wuna a man kpare.

¹⁰ Ben gari kun naanē mō.

Ben yara ya ra n tōmbu fufu mōwa.

Kōsa ben bwisikunu nu ra n naa gire.

Kam koba ben gere ya ra ka nē.

¹¹ A bu nōni sōwō ben taaren sō.

A bu sureo ben tiin yina sō.

A bu giro wunen wuswaan di,

domi ben durum ya kpā.

Ba maa nun seesi.

¹²⁻¹³ Be ba sāa wunēgibu, kaa de bu nuku dobu wa.

Kaa de bu katinu kara.

Kaa de bu yēri. Kaa bu kōsu.

Kaa bu domaru kua.
Kaa bu ganε nge tεrεru wunen kīrun
saabu,
domi ba nun kī,
ma ba nun mεm nɔɔwammε.

6

¹ Womu ge Dafidi u wom kowobun wirugii kua ka mɔrɔku. Ge wee.

² Yinni Gusunɔ, a ka man mɔru sãa,
adama na nun kanamɔ,
a ku man gerusi, a ku man sεyasia.

³ A nεn wɔnwɔndu waawo, a man
bεkio,
domi nεn wasi kun dam mɔ.

Wee na gɔɔ dɔɔ.

⁴ Nεn bwεra kun kpī.

Yinni, sere saa yerà kaa man deri mε.

Saa yerà kaa man somiru na.

⁵ A wurama a man faaba ko.

A man wɔro wunen durom sɔ.

⁶ Domi wi u gu u ñ maa wunen
bwisikunu mɔ.

Wi ba sika u ñ maa kpε u nun sã.

⁷ Yinni Gusunɔ, weeweenu dera na ñ
dam mɔ.

Wɔkuru baatere nεn nɔni yīresu ra n
kokumɔwa.

Wɔkuru baatere nεn kpin yera ra n
waarewa.

⁸ Nεn nɔni mɔsa swīin sɔ.

Yiberεbara ba man yeni kpuro koosia.

⁹ Bεε be i kɔsa mɔ kpuro, i doonɔ nεn
min di,

domi na faaba kana.

Yinni Gusunɔ u nεn wuri nua.

¹⁰ U nεn weeweenu nua.

U nεn kanaru mwa.

¹¹ Yinni Gusunɔ u koo nεn yiberεba
kamia,

kpa bu sekuru wa.

U koo bu gira,

kpa bu biruku yira wura ka sekuru.

7

¹ Womu ge Dafidi u kua sanam mε
u nuki sankire Kusi Bεnyamεegiin sɔ.
Ge wee.

² Gusunɔ nεn Yinni, wuna na naanε
sãa.

A man wɔro be ba man naa giren
nɔman di.

³ Kpa bu ku raa man mwa bu kasuku
nge mε gbee sunɔ ga ra yaa kasuku,
goo u kun ye wɔre.

⁴⁻⁵ Gusunɔ, nεn Yinni, wee ba man
taare wεemɔ ba mɔ,

na goo torari,

na nεn kīnasi bɔrɔ kɔru kua,

na nεn yiberε wɔri,

na win yānu wɔra ka wɔbia.

Adama nà n yen gaa kuan na ka gem,

⁶ a de nεn yiberε u man sεre u go.

A de u nεn goru deri mi.

⁷ Yinni Gusunɔ, a nεn yiberε wɔrio ka
mɔru.

Be ba kɔrua, a bu sεyasio ka mɔru.

A de a n wāa nεn bɔkuɔ.

A de a man siria.

⁸ Yinni Gusunɔ, wee a sɔ wunen sina
gɔnaɔ.

A de bwesenu nu mennama mi.

A de a nu siri mi.

⁹ Yinni Gusunɔ, wuna kaa tɔmbu siri.

A man sirio nge mε nεn dεerara nε.

A man nεn gem wεeyɔ.

¹⁰ A de tɔn kɔsobun daa yu nɔru ko,

kpa a de gemgibu bu kuura.

Yinni Gusunɔ, a sãawa gemgii.

Wuna a ra tɔnun gɔrun gari wεeri.

¹¹ Wuna a ra man ganε nge tεrεru.

Wuna a ra bèn gɔru ga dεere faaba ko.

¹² Wunε, a ra siriwa dee dee.

Yinni Gusunɔ, a maa sε.

¹³ Ka mε, tɔn kɔso u ku ra win daa deri.

U ra win takobi nɔɔ dεrewa.

U ra win tɔndu bεriwa.

U win sεu sɔre u yīsi.

¹⁴ U tabu yāa gɔɔginu kua.

Ma u sεε dɔɔginu kua.

¹⁵ U win sɔmburu seewa.

U kɔsa bwisikumɔ. U weesu wīimɔ.

¹⁶ U suura gba gabun sɔ,

adama win tiywa u koo ye wɔri.

¹⁷ Kɔsa ye u raa kua kpuro,

win wirɔwa ya koo wɔri.

Win damgii te u raa dɔramɔ,

win wira ta koo kɔra.

¹⁸ Yinni Gusunɔ, kon nun siara,
domi a sãa naanεgii.

Yinni Wɔrukoo, kon nun tɔma ka
womu.

8

¹ Dafidin womu ge u wom kowobun wirugii kua. Ge wee.

² Gusunɔ besεn Yinni,
wunen yīsira kpā handunia kpuro sɔɔ,
na nun tɔmamɔ wunen kpāarun sɔ
te ta wɔllu gunum kere.

3 Baa bii piiminu ka bii wɛɛnu nu nun siaramo ka womusu.
 Nin womu si, su kua nge gb̄araru.
 Ta wunen yiberɛba ganua,
 a ka be ba nun seesimo kamia,
 a ka be ba m̄oru k̄siamo kamia.
 4 Na w̄ollun kp̄āru m̄ɛra te a kua.
 Na suru ka kperi wa yi w̄aa yin ayeno.
 5 Ma na bwisika na n̄ɛɛ,
 mba t̄onu u s̄aa a n sere ka n̄n yaaye,
 wara ra n̄ t̄onu a n sere ka n̄n n̄orimo.
 6 Wee, a n̄n taka kua u ka nun ger̄erem da.
 Wee, a n̄n yiiko ka b̄ɛrɛ w̄ɛ nge suno.
 7-9 Wee, a n̄n kua wirugii taka koora kpuro s̄o.
 Wiya u kpaaku ȳɛ n̄ma sikerene.
 Wiya u gbeeku ȳɛ n̄ma sikerene.
 Wiya u gun̄su n̄ma sikerene.
 Wiya u sw̄ɛ n̄ma sikerene,
 ka hunde koniba kpuro nim s̄o.
 10 Gusun̄o b̄ɛɛn Yinni, wunen ȳisira kp̄a handunia kpuro s̄o.

9

1 Womu ge Dafidi u wom kowobun wirugii kua. Ba gu kuawa ka ḡru ȳaka. Ge wee.
 2-3 Yinni Gusun̄o, kon nun siara ka n̄n ḡru kpuro.
 Kon wunen s̄am maamaakigian gari kpara.
 Kon womu ko ka nuku dobu.
 Yinni W̄rukoo, kon nun t̄oma.
 4 N̄n yiberɛba ba nun wa, ba biruku yira wura.
 N̄n yiberɛba ba nun wa, ba w̄ruka ba ghisuka.
 5 Yinni Gusun̄o, wun̄ wi a s̄o wunen sina ḡnao,
 a ra siri dee dee.
 Wun̄ wi a s̄o wunen sina ḡnao,
 a man gem w̄ɛ.
 6 Yinni Gusun̄o, a bwese ni nu n̄n ȳɛ gerusi.
 A t̄n k̄sobu kpeerasia.
 A ben ȳisa go sere ka baadommao.
 7 Yinni Gusun̄o, a n̄n yiberɛban wusu k̄suka.
 A ben tii kpeerasia mam mam.
 Ba n̄ maa bu yaayamo sere ka baadommao.

8-9 Yinni Gusun̄o, a s̄o wunen sina ḡnao.
 Kaa n s̄awa suno sere ka baadommao.
 Wuna a handunia kpare gem s̄o.
 Wuna a t̄ambu sirimo dee dee.
 10 Yinni Gusun̄o, a s̄awa be ba dam d̄orem̄n k̄so.
 A s̄awa be ba kpikiru suan kuku yeru.
 11 Yinni Gusun̄o, be ba wunen ȳisirun b̄ɛrɛ ȳɛ,
 ba ra n̄n naane s̄aa.
 Be ba nun kasu, a ku ra bu biru kisi.
 12 Yinni Gusun̄o u win sina ḡna t̄eria Sīnio.
 I n̄n siaro ka womusu. I win s̄aman gari kparo.
 I de bwesenu kpuro nu yi n̄o.
 13 U ra be ba wuri m̄o yaaye.
 U ra be ba n̄ni s̄oren kanaru n̄o.
 U ra be ba bu dam d̄orem̄o s̄ɛyasio.
 14 Yinni Gusun̄o, a man durom kuo.
 A m̄ɛrio wahala ye na m̄o be ba man tusan s̄o.
 A man w̄ro ḡon n̄man di,
 15 kpa n̄ kp̄i na n̄ w̄aa Sīnin t̄ambun suunu s̄o,
 na n̄ takaru m̄o ye a man kuan s̄o,
 na n̄ nuku dobu m̄o faaba ye a man kuan s̄o.
 16-17 Wee bwese tukunu nu suura gba gabun s̄o,
 ma nin tii nu w̄ri ye s̄o.
 Nu gabu yina b̄ria, ma nin tiin naasu w̄ri ye s̄o.
 T̄n k̄soba s̄am k̄sunu kua.
 Ma ben tii ba nin are wa.
 Yinni Gusun̄o u s̄o si ma u ra siri dee dee.
 18 Wee ye u koo de n̄ koora.
 T̄n k̄soba koo gbiwa.
 Be ba n̄n yina ba koo kam ko.
 19 Adama u ku ra ȳarobu duari.
 U ra de w̄n w̄ndobu ba n̄ ȳiȳo bu m̄o wi s̄o.
 20 Yinni Gusun̄o, a seewo.
 A ku de bu n̄ɛɛ, t̄nuwa u ka nun kin̄nu m̄o.
 A ku de bwese tukunu nu nun atafiru ko.
 A bu s̄ɛyasio nge m̄ɛ n̄ weene,
 21 kpa nu b̄rum soora,
 nu gia ma nu s̄awa t̄n dirobu.
 Yinni Gusun̄o, a seewo.

10

1 Yinni Gusunə, sa nəni sōre.
 Mban sōna a ka sun toma.
 Mban sōna a kukua.
 2 A mēerio nge mē tən kōsoba tii sue.
 Ba yāarobu nəni sōmə berum sariru
 sō.
 Ba bu kəkirimə ba suremə ben yina
 sō.
 3 Tən kōsoba woo kanamə.
 Ye ben gōru ga binε sāa, yera ba ra
 kasu.
 Bā n ye wā, kpa bu Gusunə wəmε bu
 nūn yaakoru koosi.
 4 Ben tii suabu sō, ba ra nεε,
 Gusunə sari, u n bikiamə ye ba m̀.
 5 Ye ba nia sāa, ya ra koorewa.
 Ba n kpē bu Gusunən siribu tubu.
 Ba ra ben yiberεba yāatam siewa.
 6 Kpa bu tii sō bu nεε, ba n wərumamə
 pai!
 Kōsa gaa kun bu deemamə.
 7 Bōri ka weesu ka gari kōsiya
 yi ra n yiba ben nəsə.
 Kōsa ben yara ya ra n wuuwa.
 8 Wuun biruəra ba ra n kukua.
 Miya ba ra n tambu yōru bwēeyε.
 Taarε sarirugii goo ù n yara,
 bu nūn sēre bu go.
 Dam sarirugii ù n yarima,
 bu nūn mwa bu go.
 9 Ba ra n kukuawa nge gbee sunə ge ga
 yaa mara.
 Bā n dam sarirugii mwa ben yina sō,
 kpa bu nūn gawa bu ka doona,
 10 kpa bu nūn sēsuku bu go.
 Ben dam bakam mu nūn kamia.
 11 Ba ra tii sōwa bu nεε, Gusunə kun
 ben gari m̀.
 U ku ra mēeri ye ba m̀.
 12 Yinni Gusunə, a seewo,
 a ku be ba nəni sōre duari,
 a bu somiə.
 13 Mban sōna kaa de tən kōsobu bu
 nun wəmε
 bu nεε, a ku ra bu sēyasie.
 14 Yinni Gusunə, a ra n yē nəni swāa
 te tamba m̀ handunia sō.
 A ra bu somi. A ra maa gobekuba
 nōri.
 Yen sōna ba ra nun tii wē.
 15 A tən kōson dam buo,
 a nūn win kōsa kōsieyo.
 Kpa win nuku kōsuru tu kpe mam
 mam.

16 Yinni Gusunə, wuna a sāa sina boko
 sere ka baadommaə.
 Kaa be ba n nun sāamə gira wunen
 tem di.
 17-18 Yinni Gusunə, a kana nini swaa
 dakio.
 Wənwəndo ù n nun kana, a nūn dam
 kēeyə.
 Be ba dam dōremə, bā n nun soka, a bu
 wəro.
 Be ba gobekuba dam dōremə, a bu
 sirio,
 kpa goo u ku maa de ba n win berum
 m̀.

11

1 Womu ge Dafidi u wom kowobun
 wirugii kua. Ge wee.
 Yinni Gusunə u sāawa nən kàri.
 Yen sō, i ku maa nεε,
 n yōwə nge gunə n da n kuke guunə.
 2 Wee tən kōso u win tendu beri,
 u win sēu səri u ka taarε sarirugii to
 yam wōkuru sō.
 3 Sanam mē dunia kpuro sankira,
 mba gemgii u koo maa kpī u ko.
 4 Adama i n yē ma Yinni Gusunə u wāa
 win sāa yee dēerarə,
 ma u win sina gəna swīi wəllə.
 5 U ra tən kōso ka maa tən geon daa
 wēeri,
 kpa u n dam diobu tusa.
 6 Ben are wee.
 U ra bu sēeyasie ka dōo ka sōo bisu ka
 woo bəkə.
 7 Adama u ra gemgii dam koosie,
 domi win tii u sāawa gemgii,
 u ra maa daa gea kā.

12

1 Womu ge Dafidi u wom kowobun
 wirugii kua ka mərəku. Ge wee.
 2 Yinni Gusunə, a na a sun faaba ko.
 Wee gemgiba doona.
 Naanegii goo maa sari handunia sō.
 3 Weesa baawure u ra n win winsim
 kuamme,
 u n nūn nəni wōkumə ka gari dori.
 4 Yinni Gusunə, a be ba tambu fufu
 mən nəsū kəruo.
 A be ba gari gerumə ka tii suabu
 marisio.
 5 Domi ba gerumə ba m̀,
 ba ra wa ye ba kī ben nōo dobun saabu,
 ba gari gerubu yē,

ba ñ goon berum mə.

⁶ Adama Yinni Gusunə, a nɛɛ,
a wənwəndo be ba dam dərəmə
waamə.

A sāaro be ba weeweenu mə waamə.

A be ba yāatam siemə waamə.

Tɛ̃, kaa se a be kpuro faaba ko.

⁷ Yinni Gusunə, wunen gari yi
dɛɛrewa.

Yi sāawa nge sii gee si ba səwa nən
nəba yiru.

Yinni Gusunə, na yi naane sāa.

⁸⁻⁹ Wee tən kəsobu ba wāa yam kpuro.

Ma tamba sankiramə ba də.

Yinni Gusunə, a sun kəsuo.

A sun gbaro ben nəman di.

13

¹ Womu ge Dafidi u wom kowobun
wirugii kua. Ge wee.

² Yinni Gusunə, sere domma kaa n
man duari.

Sere domma kaa n man wuswaa
berue.

³ Sere domma kaa n dera na n
bwisikumə nən gōruə.

Sere domma kaa n dera na n nuki
sankire.

Sere domma kaa n dera nən yiberɛ u n
man taare.

⁴ Yinni Gusunə, a suuru koowo.

A man wisio. A man dam kēɛyɔ.

A de nən nənɪ yi gella.

A ku de n gbi.

⁵ A ku de nən yiberɛba bu man kamia,
kpa bu woo kana.

A ku de na n bāarimə,

kpa ba n nuku dobu mə.

⁶ Na nun naane sāa domi a man kī sere
ka baadomma.

Na nun naane sāa domi a man gea kua.

Na nun naane sāa domi a man faaba
kua.

Yen sōna na nuku dobu mə.

Wuna kon siara ka womusu.

14

(I maa mɛɛrio 53)

¹ Dafidin womu ge u wom kowobun
wirugii kua. Ge wee.

Wee nge mɛ gari bakasu su sāa.

Su ra nɛɛ, Gusunə sari.

Su sankire.

Su kom kəsəm mə.

Sin gagu sari ge ga gea mə.

² Yinni Gusunə u tambu mɛɛrima saa
wəllun di,

u ka wa goo ù n wāa u bwisi mə,

u ka wa goo ù n wāa u nùn sāamə.

³ Adama u wa, be kpurowa ba kōre,

be kpurowa ba sankire,

be kpurowa ba kōsa mə.

Baa ben turo kun gea mə.

⁴ Ye u wa mɛ, yera u tii bikia u nɛɛ,

kōsan kowo be, ba ñ yēru mə?

Wee ba nən tambu gbɛnimə,

ben goo kun man sāamə.

⁵ Yen sō, kon de bu diiri gem gem

domi ko na n wāa be ba man mɛm
nəwammɛn suunu sə.

⁶ Bɛɛ kōsan kowobu, i sāarobun himba
sankumə,

i bu sekuru dokemə.

Adama Yinni Gusunə u bu kəsuo.

⁷ Yinni Gusunə, na nun kanamə,

a de faaba kowo goo u yari Siənin di

u Isireliba, Yakəbun bweseru yara
dɛsirun di,

kpa ba n wāa bəri yɛndu sə.

À n kua mɛ,

anna a nuku dobu wa bi ba koo ko mi.

15

¹ Dafidin womu.

Yinni Gusunə, wara koo du wunen sāa
yerə.

Wara ko n wāa guu te a gōsan mi.

² Wiya wi u sīimə dee dee, u gea mə,
u gem gerumə win gōruə,

³ u ku ra goo kōsa mani,

u ku ra win tənusi tore,

u ku ra win beruse wī,

⁴ u ra be ba Gusunə nasie bɛɛɛɛ wɛ̃,

u ra wi Gusunə u yina kam mɛɛri,

u ra win nə mwɛɛru yibie baa ñ n
mɛren na n nùn sāa,

⁵ u ku ra tambu gobi nim dokeye,

u ku ra kēru mwɛ u ka seeda weesugia
di.

Wi u sīimə nge mɛ, u ñ sokuramə pai.

16

¹ Dafidin womu.

Yinni Gusunə, wuna na naane sāa.

Wunen miya kon kuku yeru wa.

A man kəsuo.

² Wuna na sōmə ma a sāa nən Yinni.

Wunɛ turowa a ra man gāa geenu wɛ̃.

³ Be ba nun mɛm nəwammɛ tem mɛ
sə, bera ba bɛɛɛɛ mə.

Be sɔɔra nɛn kīru kpuro wāa.
 4 Adama be ba būnu sãamɔ, ba tii nuku
 sankiranu sosiammewa.
 Na n̄ ka bu būu yākunu m̄.
 Na n̄ būu nin yīsiru sokumɔ.
 5 Yinni Gusunɔ, wuna a ra man wẽ yèn
 bukata na mɔ.
 Wuna a maa yẽ ye n koo man deema.
 6 Wuna kaa man tubi gea wẽ.
 Ka gem na nuku dobu mɔ.
 7 Yinni Gusunɔ, wuna na siaramɔ yèn
 s̄ a ra man bwisi kẽ.
 Wuna na siaramɔ yèn s̄ a ra man kirɔ
 ko baa ka w̄kurɔ.
 8 Wuna na ra n m̄era baadomma.
 Wuna a ra n wāa ka n̄.
 Wuna a ra n man k̄su.
 Gāanu kun kp̄ɛ nu man sura.
 9 Nɛn nukura do.
 Nɛn bw̄era yemia.
 Nɛn wasi koo w̄era b̄ari yendu sɔɔ.
 10 Domi ko na n ka nun wāa.
 A n̄ nɛn hunde derimɔ ḡaribun wāa
 yerɔ.
 A n̄ wuramɔ wunɛn k̄nasin wasi yi
 k̄si.
 11 Adama kaa man wāarun swaa s̄ɔsi.
 Wunɛn miya kon ȳeri.
 Wunɛn miya kon nuku dobu ko bi bu
 n̄ kpeemɔ.

17

1 Dafidin kanaru.
 Yinni Gusunɔ, a nɛn weeweenu
 nɔwɔ,
 na kīwa a man gem wẽ.
 Yinni Gusunɔ, a swaa tem kp̄iyɔ a nɔ,
 wunɛn somira na kī.
 A nɛn kanaru nɔwɔ,
 nɛn ḡrun diya ta wee.
 2 A man sirio,
 a yẽ ma na gem mɔ.
 3 W̄kuru, a na nɛn mi,
 a w̄era ye na bwisikumɔ,
 a w̄era ye na gerumɔ,
 adama a n̄ toraru garu wa.
 4 A wa ma nɛn daa ya n̄ tia ka gabugia.
 Na wunɛn gari m̄em nɔwɔ.
 Na n̄ t̄n k̄sobun yira sw̄i.
 5 Na ȳrawa dim dim wunɛn swaa sɔɔ.
 Na n̄ gerare yen min di.
 6 T̄ɛ, wuna na soku, Yinni Gusunɔ.
 A man wisio.
 A nɛn gari nɔwɔ.
 7 A man wunɛn durom bakam s̄ɔsio,

domi a ra be ba nun naane s̄a w̄era
 ben yiberɛban nɔman di.
 8 A nɛn laakari koowo
 nge m̄e t̄nu u ra n win n̄nin laakari
 mɔ.
 A man beruo
 nge m̄e gua ya ra yen binu bere yen
 kasa sɔɔ.
 9 Domi t̄n k̄sobu man n̄ni s̄ɔmɔ,
 yiberɛba ba man sikerene, ba kī bu
 man go.
 10 Ba nuki sosu ba n̄ w̄n w̄andu mɔ.
 Ba gari m̄ ka tii suabu.
 11-12 Be wee ba s̄a nge gbee sunɔ ge ga
 yaa mara gu kasuku.
 Ba nɛn yira sw̄i.
 Ba man naamw̄e ba kooro bure,
 ba man n̄ni girari bu ka man gaba bu
 sura.
 13 Yinni Gusunɔ, a seewo a bu w̄ari,
 a ben dam buo.
 A man w̄ero ben nɔman di.
 A bu goowo ka wunɛn takobi.
 14 A ben wāarun d̄ɛbu kawo.
 A de bu ben daa k̄sa kpuron are wa,
 kpa yi n bu w̄asi sere ka ben bibun
 bibɔ.
 15 Adama n̄, n̄ n seewa, kon wunɛn
 wuswaa wa yèn s̄ na d̄ere,
 kpa na n nuku dobu yiba.

18

(*I maa m̄erio Samuɛli II, 22*)

1 Womu ge Dafidi, Yinni Gusunɔn
 s̄om kowo u wom kowobun wirugii
 kua. Gari yiniwa u Yinni Gusunɔ
 s̄ɔwɔ sanam m̄e u n̄n w̄era saa win
 yiberɛban nɔman di, n mam n̄ere
 S̄ɔlu. U n̄e,
 2 Yinni Gusunɔ, wuna a s̄a nɛn dam.
 Wuna na kī.
 3 A s̄awa nge kpee baa yè sɔɔ kon
 kuke.
 A s̄awa nɛn kuku yee naanegiru.
 Wuna a s̄a nɛn Yinni wi u man yakia.
 Wuna a s̄a nɛn tereru.
 Wunɛn dama mu man w̄era.
 Wuna a s̄a nɛn k̄rì.
 4 I ka man Yinni Gusunɔ siaro.
 N̄ n̄ n̄n n̄ɔgiru sue na faaba kana,
 u ra man w̄erewa nɛn yiberɛban
 nɔman di.
 5 Ḡɔ raa man b̄kua,
 u ka man doonɔ nge nim tori baka.
 6 Ḡaribun wāa yera man t̄kua,
 ḡɔ man taa berie.

7 Ma na nɔɔgiru sua nen nuku
sankiraru sɔɔ,
na Yinni Gusunɔ soka.
Ma u nen nɔɔ nua saa win wɔa yerun
di.
Meya maa nen weeweenu wɔri win
swasɔ.
8 Tem mu yira, ma guunu diira,
yɛn sɔ Yinni Gusunɔ u mɔru besira.
9 Ma win mɔru seewa nge wiisu,
ma ya yabura nge dɔɔ yara,
ma ya yarimɔ win nɔɔn di nge dɔɔ
buri.
10 U dera wɔlla ka tem dɛbɛ dɛbɛ kua,
ma u sarama u guru wii bakaru
taakumɔ.
11 U wɔllun kɔso goo sɔni nge duma.
Ma u bellimɔ woo sɔɔ.
12 U kukua yam wɔkuru sɔɔ,
ma guru wii sinumginu nɔn wukiri.
13 Win wuswaaɔ yam bururam mu
wɔa.
Min diya gura nɛmɔ ka guru kpenu ka
dɔɔ buri.
14 Win nɔɔ ga nɔɔra wɔllun di nge guru
gbɔsukubu.
Ma guru kpenu nɛramɔ ka dɔɔ buri.
15 U nen yiberɛba yarinasia ka guru
kpenu ni nu sɔa nge sɛenu.
U bu gira baama ka guru maakinu.
16 U wɛru wura, yiberɛba ba nanda.
Ma guru woo bɔkɔ ga daanu gberasia.
Ma dunian kpɛekpɛeku ga sɔsira.
17 Ma u win nɔmu demiamama wɔllun di
u man nɛnuu u yara nim bwee
bakarun di.
18 U man wɔra yiberɛban nɔman di.
Yiberɛ be, ba man dam kere,
ma ba man tusa.
19 Yiberɛ be, ba man wɔriwa nɔni
swɔarun saa sɔɔ.
Adama Yinni Gusunɔ u kua nen tɔsi
yeru.
20 U man wɔra ben nɔman di,
na n ka tii mɔ,
domi u man kɔ.
21 U man domaru kua yɛn sɔ na dɛere.
U man domaru kua yɛn sɔ na gem swi.
22 Na win wooda mɛm nɔɔwa.
Na n nɔn seesi.
23 Na win wooda kpuro swi.
Na n win gere yine.
24 Na nen tii nɛnuu
kpa n ku ra ka durum ko.
Na sɔawa dee dee win wuswaaɔ.

25 Yen sɔna u man kɔsia nge mɛ nen daa
gea nɛ.
U man kɔsia nge mɛ nen gɔru ga
dɛeram nɛ.
26 Sɔ n sɔa naanɛgibu, kaa n sun
sɔawɛwa naanɛgii.
Sɔ n sɔa gemgibu, kaa n sun sɔawɛwa
gemgii.
27 Sɔ n sɔa dɛerobu, kaa n sun sɔawɛwa
dɛero.
Sɔ n maa sɔa keetagibu, kaa n sun
sɔawɛwa keetagii.
28 Yinni Gusunɔ, wunen tiiwa a ra tɔn
be ba tii kawɛ faaba ko.
Wunen tiiwa a ra be ba tii sue kawɛ.
29 Yinni Gusunɔ, a sɔawa nen fitila.
A ra man yam bururasie.
30 A ra man dam kɛ n ka kpɔ n yiberɛ
be ba tabu yɔnu mɔ wɔri,
kpa n yɔ n ben gbɔraru sure.
31 Ye Yinni Gusunɔ u mɔ, ya ra n
dɛndewa.
Bwisi geeya u ra tɔnu kɛ.
U sɔawa be ba nɔn naanɛ sɔan tɛrɛru.
32 Gusunɔ turowa u wɔa.
Wi turowa u sɔa besɛn Yinni.
Wi turowa u koo sun kɔsu.
33 Wiya u ra man dam kɛ.
Wiya u ra man swaa gea sure,
34 kpa u de nen naasu su n sɔu nge
nɛmu,
na n ka yɔ dim dim guuru wɔllɔ.
35 Wiya u ra man tabu sɔsi.
Wiya u ra man dam kɛ n ka tɛndu gawa
te ta bɔ.
36 Yinni Gusunɔ, wuna a ra man faaba
ko nge tɛrɛru.
Wuna a ra man bere ka wunen dam
bakam.
Wunen durom saabuwa na ka kua
damgii.
37 Nɔ n duka mɔ, a ra de na n sɔu.
Nɔ n duka mɔ, na ku ra maa sokure.
38 Nɔ n nen yiberɛba naa gire,
wuna a ra de n bu naamwɛ.
Wuna a ku ra de n gɔsiramama
na kun bu kpeerasie.
39 Na ra bu suririwa temɔ n kɔsuku
kpa bu kpana bu se.
40 Yinni, wuna a ra man dam kɛ n ka
tabu ko.
Wuna a ra man nasara wɛ nen
yiberɛban wɔllɔ.
41 Wuna a ra de nen yiberɛba bu man
biru kisi.

Wuna a ra de n be ba man tusa
kpeerasia.

42-43 Na ra bu munkuwa kpa bu ko nge
tua.

Na ra bu taakuwa kpa bu ko nge
pɔ̀tɔ̀kɔ̀.

Yinni Gusunɔ̀, bà n nɔ̀giru sua ba
faaba kana,

a ku bu faaba ko.

Bà n somiru kana, a ku bu wisi.

44 Yinni Gusunɔ̀, wuna a man wɔ̀ra
be ba man seesin nɔ̀man di.

Wuna a man kua bwese tukunun
wirugii.

Wuna a dera ba man yoru diiyammɛ.

45 Bà n yande nɛn gari nua, ba ra n man
mɛm nɔ̀wammɛwa.

Bà n man wa, ba ra n man sãamɔ̀wa.

46 Bà n man wa, ba ra nandewa.

Bà n man wa, ba ra yarimɛwa ben
kuku yerun di ba n diirimɔ̀.

47 Yinni Gusunɔ̀ u wãa.

I nùn siaro. Wiya u sãa nge kperu mi
na ra kuke.

I nùn bɛɛɛ wɛɛyɔ̀. Wiya u man faaba
kua.

48 Wiya u ra man mɔ̀ru kɔ̀sie nɛn
yiberɛban mi.

Wiya u ra de bwesenu nu man yiira.

49 Wiya u ra de n kisira yiberɛban
nɔ̀man di.

Yinni, a man wɔ̀lle sua ben wuswaaɔ̀.

Wuna a man faaba kua tɔ̀n kɔ̀sobun
nɔ̀man di.

50 Yen sɔ̀na kon womusu ko ka wunɛn
yĩsiru.

Wuna kon siara bwesenun suunu sɔ̀.

51 Yinni Gusunɔ̀, a man gɔ̀sa a kua
sunɔ̀.

Wuna a man nasara baka wɛ.

Na yɛ ma kaa n nɛ Dafidi durom
sɔ̀sɔ̀simɔ̀

nɛ ka nɛn bweseru sere ka
baadommaɔ̀.

19

1 Dafidin womu ge u wom kowobun
wirugii kua. Ge wee.

2 Wɔ̀llu ka kperi yi Gusunɔ̀n yiiko
sɔ̀sɔ̀simɔ̀.

Sɔ̀ ka suru ba Gusunɔ̀n bɛɛɛ sɔ̀sɔ̀simɔ̀.
Ka win nɔ̀ma u saaba yi yi.

3 Tɔ̀ru baatere ta ten seeda dimɔ̀.

Wɔ̀kuru baatere ta ten areru dimɔ̀.

4 Adama n n̄ ka nɔ̀ gagu,

n n̄ ka gari gɛɛ,

n n̄ ka barum gam.

5 Ka mɛ, ba yiiko yen seeda nɔ̀mɔ̀
handunia kpuro sɔ̀.

Ba ye mɛɛra handunian goonu nɛ sɔ̀.
A sɔ̀ mɛɛrio.

Wɔ̀llu miya Gusunɔ̀ u nùn wãa yeru
kua.

6 U n yara u ra n sãawa nge kurɔ̀ kpaon
durɔ̀.

U n s̄imɔ̀ u ra n sãawa nge tabu durɔ̀.

7 U ra yariwa wɔ̀llun bee tia,

kpa u du bera giɔ̀.

U n s̄imɔ̀, gãanu sari ni nu koo win
yam susuru suuri.

8 Yinni Gusunɔ̀n gari yi yiiba.

Yi ra tɔ̀nu wãaru ka dam wɛ.

Yinni Gusunɔ̀n nɔ̀n gari yi naanɛ mɔ̀.

Yi ra yɛru sarirugii bwisi kɛ.

9 Yinni Gusunɔ̀n gere ya dɛnde.

Ya ra tɔ̀nu nuku dobu wɛ.

Yinni Gusunɔ̀n sɔ̀siru ta dɛere.

Ta ra tɔ̀nu yam waasie.

10 Yinni Gusunɔ̀n sãaru ta sãa gem.

Ta ko n wãawa sere ka baadommaɔ̀.

Ye Yinni Gusunɔ̀ u yi, ya sãawa dee
dee,

ya ra tɔ̀mbu kpuro siriwa.

11 Domi win gari yi wura gea kere.

Win gere ya tim gɔ̀m dobu kere.

12 Nà n win gari yi sw̄i,

yi ra man kirɔ̀ ko.

Nà n win woodaba mɛm nɔ̀wa,

na ra yen arufaani wa.

13 Ka yen de kpuro tɔ̀nu koo kpĩ u win
toranu kpuro tubu?

Yinni Gusunɔ̀, a man dɛɛrasio nɛn tora
ni na n̄ tuban di.

14 A ku maa de n durum ko ka
degangam.

A ku de yu man dɔ̀ɛ ko,

kpa na n durum bakan taarɛ mɔ̀.

Adama a de na n dɛere.

15 Yinni Gusunɔ̀, a de a n sãa nɛn kuku
yeru.

Yinni Gusunɔ̀, a man faaba koowo du-
rum kpuron di.

A de nɛn gari yi nun wɛre.

A de nɛn bwisikunu nu nun wɛre.

20

1 Kana te wom kowobun wirugii u
kua Dafidin s̄.

2 Gusunɔ̀, Yakɔ̀bun Yinni, a sina boko
swaa dakio sanam mɛ u kanaru
mɔ̀.

A nùn kōsuo sanam mε u wāa nōni
swāaru sōo.
 3 Yinni Gusunō, wunε wi a wāa wunen
sāa yee dεeraro te ta wāa Siōniō,
a sina boko somima, kpa a n yō win
biruō.
 4 A win kēnu kpuro yaayo,
kpa a win yākunū kpuro mwa.
 5 A nùn wēeyō ye win gōru ga kī kpuro,
kpa a de win himba kpuro yu koora.
 6 A de ye u nun bikia kpuro yu koora,
kpa bese kpuro su yēeri sina bokon
nasarañ sō,
kpa su wunen yīsiru wolle sua.
 7 Tē, na yē ma wuna a sina boko gōsa,
a ra maa nùn somi.
Wuna a ra win kanaru nō saa wəllun
di,
kpa a nùn nasara wē ka wunen dam
bakam.
 8 Gaba ben tabu kekēba ka ben dumi
naane sāa,
adama bese, wunε Yinni Gusunōwa sa
naane sāa.
 9 A de tōn be, bu dam bia bu wəruku,
adama a sun dam sosio bese, su ka yōra
dim dim.
 10 Yinni Gusunō, a besen nōo nōowō
sanam mε sa nun soku.
A sina boko somiō.

21

1 Womu ge wom kowobun wirugii
u kua Dafidin sō.
 2 Yinni Gusunō, sina boko u nuku
dobu mō wunen dam sō.
U ra yēeri wunen somirun sō.
 3 Domi a nùn wē ye win gōru ga kī.
A n nùn yinari ye u nun bikia.
 4 Wee, a ka nùn doma geeru naawa.
A nùn furō wuragu dokea a kua sina
boko.
 5 U nun bikia a win wāaru daka
daasia,
ma a tu daka daasia n ka te.
 6 Wunen somirun saabuwa win beere
ya ka kpēa.
Wunen faaban saabuwa u ka girima
baka wa.
 7 Wunen domara ko n wāa ka wi sere
ka baadomma.
A ra n wāa ka wi baadomma,
kpa u n nuku dobu mō.
 8 Yinni Wərukoo, sina boko u nun
naane sāa.
Wunen durom saabu a n derimō u
sokura.

9-10 Sina boko, dōma te kaa tii sōosi,
kaa wunen yiberēba nōma turi,
kaa be ba nun tusa nōma turi,
kaa bu doke dōo bwee bakaru sōo.
Yinni Gusunōn mōru ya sāawa nge dōo
boko.
Dōo wi, u koo bu mwa.
 11 Kaa de ben bibu bu gbi.
Kaa de ben bweseru tu nōru ko
handunia yeni sōo.
 12 Bā n nōo tia kua bu ka nun kōsa kua,
ya n koorō.
 13 A wunen tendu berio a bu twee.
Ba koo nun biru kisi.
 14 Yinni Gusunō, a seewo.
Sa ko nun womu kua wunen dam sō.
Sa ko nun tōma wunen yīikon sō.
Yinni Gusunō, a seewo.

22

1 Dafidin womu ge u wom kowobun
wirugii kua. U nεε,
 2 Gusunō, nen Yinni, mba n kua a ka
man deri.
Mban sōna a n man swaa daki
sanam mε na nun weeweenu
koosimō.
Mban sōna a n man faaba kue.
 3 Mban sōna a ku ra man wurari
sanam mε na nun soka sōo sōo.
Mban sōna a ku ra man wisi
sanam mε na nun kana wōkuru.
 4 Wuna a sere sāa Dεero, a sō wunen
sina kitarō.
Isireliba ba nun tōmamō.
 5 Wuna besen sikadoba ba naane kua,
ma a bu yakia.
 6 Ba nun somiru kana, ma a bu faaba
kua.
Ba nun naane kua, ma a bu sekuru
yara.
 7 Adama nε, na maa sāawa tōnu mi?
Aawo, na sāawa nge kōkōbu.
Ma tōmba man yaakoru mō,
ba man gema.
 8 Be ba man wa kpuro,
ba ra n man yēemōwa,
ba n man nōo swiikinu mō,
ba n wii gimānu koosimō, ba n mō,
 9 na nen tii Gusunō nōmu sōndia.
Mban sōna u n man faaba kue.
U n man kīn na, mban sōna u n man
yatie.
 10 Adama Yinni Gusunō, wuna a man
yara nen meron nukurun di.

Wuna a man bwēe dora wē ye na nen
meron bom n̄rum̄.

11 Wuna a man k̄su saa m̄n di ba man
mara.

Wuna a s̄a nen Yinni saa nen meron
nukurun di.

12 A ku ka man tonda,
domi n̄ni sw̄ara man turuku
koosima.

Goo maa sari wi u koo man somi.

13 Yiberē dabinu nu man sikerene
nge naa kinē ni nu ḡbu.

Ba man koro bure nge Basanin ketē
ḡbi.

14 Ba man kukirisim̄
nge gbee sun̄ ge ga yaa kasu.

15 Nen dam mu doona
nge nim m̄ mu yari yari s̄eri s̄o.

Nen kukunun gbin gbinka kpuro
s̄sikiana.

Nen mwia doona nge gum m̄ mu
yanda.

16 Nen ḡru ga gbera nge s̄ndu,
ma nen yara ya nen daro mani.

Na kp̄i yanim s̄o nge goru.

17 Domi yiberē dabina nu man koro
bure baama
nge gbeeku b̄nu.

Ba nen n̄ma ka nen naasu yabura.

18 Na woore sere nen kukunu kpuro
nu s̄s̄sire.

T̄mbu ba man m̄era ba n̄o yaare.

19 Ba nen ȳanu b̄nu m̄ ben tii tiinē
s̄o.

Ma ba nen yabe bakaru tetē toosim̄.

20 Wunē Yinni Gusun̄, wuna a s̄a nen
dam.

A kun ka man tonde m̄.

A na fuuku a man faaba ko.

21 A man w̄ro yiberēban takobin di.

Ba dam m̄ nge gbeeku b̄nu.

A nen w̄aru w̄ro ben n̄man di.

22 Ba man w̄rim̄ nge gbee sinansu.

Ba man koro burem̄ nge ketē
gbeekinu.

23 Kon n̄gibu kpuro wunen gari s̄.

Kon nun siara mi ba m̄nne.

24 Yak̄bun bweseru, b̄ē be i Yinni
Gusun̄ nasie,

i n̄n siaro.

B̄ē Isireliba, Yak̄bun bweseru, i n̄n
t̄m̄.

B̄ē Isireliba, i n̄n s̄awa.

25 Domi u ku ra n̄ni sw̄arugiin
wahala yaakoru ko.

U ku ra maa ye atafiru ko.

U ku ra n̄n biru kisi.

U ra win sokuru wurewa.

26 Kon nun siara sanam m̄ be ba nun
nasie ba m̄nne.

Kon nen n̄o mw̄enu yibia ben
baawuren wuswaa.

27 S̄arobu ba koo di bu debu.

Be ba Yinni Gusun̄ kasu, bera ba koo
n̄n siara.

Kpa ben hunde yu dakaa da.

28 Handunian goonu n̄n t̄mbu ba
koo Yinni Gusun̄ yaaya

kpa bu ḡsirama win mi.

Bwesenu kpuro nu koo yiira win
wuswaa.

29 Domi Yinni Gusun̄wa u s̄a sun̄.

U bandu dii bwesenu kpuron w̄llo.

30 Baa handunian damgibu ba koo n̄n
kpuna.

T̄mbu kpurowa ba koo n̄n yiira.

31-32 Be ba koo marura, ba koo bu
Yinni Gusun̄n gari s̄.

Be ba ñ gina n̄ dunia s̄o, ba koo win
gari kpara,

kpa bu ben bibu s̄o ye u win t̄mbu
kua,

kpa be kpuro bu n̄n s̄a.

23

1 Dafidin womu.

Yinni Gusun̄ wuna a s̄a nen kparo,
na s̄awa nge wunen ȳaru.

Na ñ ḡanu bie.

2 Wuna a ra ka man de mi yaka bekusu
w̄a.

Wuna a ra ka man de mi nim mu
maari.

Kpa a man w̄erasia mi.

3 A ra de nen dam mu wurama,

a ra man sure swaa gea s̄o,

wunen ȳsirun b̄eren s̄o.

4 N̄a n s̄im̄ yam w̄ku bakaru s̄o,

na ñ k̄sa nasie,

ȳn s̄o, a ka man w̄a.

Wunen d̄ka ya ra man kpare.

Wunen bokura ta ra man gbare.

Yeniwa ya ra man dam k̄.

5 Yinni, baa yiberēba b̄a n man sik-
erenē,

a ra man dam koosie ka b̄ere,

a turare gumgia wisi nen wir̄o,

a d̄ia bwese bweseka yi nen wuswaa,

a nen n̄ra yibia perere.

6 Yinni Gusun̄, na ȳ ma t̄o baatere

kaa man t̄n geeru s̄osi nen w̄aru s̄o.

Tɔɔ baatere kaa man gea kua nen
wāaru sɔɔ.
Kpa na n wāa wunen mi sere ka nen
gɔɔwɔ.

24

¹ Dafidin womu.
Yinni Gusunɔ, wuna a tem mɔ ka ye ya
wāa mɛ sɔɔ.
Wuna a handunia mɔ ka yen hunde
koniba kpuro.
² Wuna a tem kpɛɛkpɛɛku swīi nim
wɔku sɔɔ.
Wuna a mu bɔnu kua ka daanu.
³ Wara u koo kpī u yɔ wunen guuro
mi wunen wāa yee dɛɛrara wāa.
⁴ Wi u koo yɔ mi,
wiya wɪn gɔru ga dɛere.
Wiya wɪn nɔma ya sãre.
Wiya wi u ku ra weesu swīi.
Wiya wi u ku ra bɔre u ka tɔnu nɔni
wɔke.
⁵⁻⁶ Wiya wi u wunɛ Gusunɔ, Yakɔbun
Yinni soku.
Wi u sãa nge mɛ,
wiya kaa domaru kua.
Wiya kaa faaba ko.
Wiya kaa gem wɛ.
⁷ Bɛɛ wuun kɔsobu, i kɔnnɔ gunum
sosio.
I Yinni Gusunɔn sãa yerun kɔnnɔ
keniɔ.
I de sina boko bɛɛɛgii u du.
⁸ Wara u sãa sina boko wi.
Yinni Gusunɔwa.
U dam mɔ, u yiiko mɔ,
u sãawa tabu durɔ damgii.
⁹ Bɛɛ wuun kɔsobu, i kɔnnɔ gunum
sosio.
I Yinni Gusunɔn sãa yerun kɔnnɔ
keniɔ.
I de sina boko bɛɛɛgii u du.
¹⁰ Wara u sãa sina boko wi.
Gusunɔ, wɔllu ka tem Yinniwa.
Wiya sina boko bɛɛɛgii.

25

¹ Dafidin womu.
Yinni Gusunɔ, wuna na soku.
Wee na yiire na nun kanamɔ.
² Na nun naane sãa.
A ku de n sekuru wa.
A ku de nen yiberɛba bu man yɛɛ.
³ Be ba nun naane sãa ba n sekuru
wasi,

adama be ba n ka nun yɔ, ba koo
sekuru wa.

⁴ Yinni Gusunɔ, na nun kanamɔ,
a man wunen swaa sɔɔsio.
A man sɔɔsio nge mɛ kon sī ye sɔɔ.
⁵ Nen Faaba kowo, a man kparo gem
swaa sɔɔ.
A man keu koowo.
Domi wuna na naane sãa baadomma.
⁶ Yinni Gusunɔ, na nun kanamɔ,
a wunen durom ka wunen wɔnwɔndu
yaayo,
ye a man sɔɔsi yellun di.
⁷ A ku maa yaaya durum ye na kua nen
aluwaasiru sɔɔ.
A ku nen mem nɔɔbu sariru mɛɛri.
A man yaayo wunen wɔnwɔndu ka
wunen tɔn geerun sɔ.
⁸ Yinni Gusunɔ, a sãawa tɔn geo.
A maa sãawa gemgii.
A ra durumgii swaa gea sɔɔsi.
⁹ A ra be ba tii kawɛ swaa gea sɔɔsi,
kpa a bu kpaa ye sɔɔ.
¹⁰ Domi be ba wunen arukawani neni,
ma ba wunen woodaba swīi,
a bu kī, a maa sãa naanegii ben mi.
¹¹ Yinni, wunen yīsirun sɔ,
a nen durum wɔko domi ya kpā.
¹² Na yɛ ma wi u nun nasie,
wiya a ra swaa sɔɔsi ye u koo kpe.
¹³ Wiya u ko n wāa bɔri yendu sɔɔ.
Win bwesera ta koo tem mɛ tubi di.
¹⁴ Yinni Gusunɔ, wi u nun nasie,
wiya a ra wunen asiri sɔ.
Wiya a ra wunen arukawanin
woodaba giasie.
¹⁵ Na yɛ ma wuna a ra nen naasu yare
saa yinan di.
Yen sɔna ko na n nun mɛɛra
baadomma.
¹⁶ Yinni Gusunɔ, a nen wɔnwɔndu
waaɔwɔ.
Wee, ba man deri, na wāa nuku
sankiranu sɔɔ.
¹⁷ A man tu wunɔ.
A man yaro nɔni swāarun di.
¹⁸ A nen wahala mɛɛrio.
Wee, na wɔnwɔndu soore.
A nen durum wɔko.
¹⁹ A mɛɛrio nge mɛ nen yiberɛba ba
dabi,
ba man tusa ba kɔrua.
²⁰ A man wɔro, a man kɔsuo.
A ku de n sekuru wa domi na kukua
wunen mi.
²¹ A man somiɔ na n ka dɛere.

A man somiə na n ka wāa gem səə.
Wuna na naane sāa,
kaa man kōsu.

²² Gusunə, a wunen tambu Isireliba
yaro ben nəni swāaru kpuron
di.

26

¹ Dafidin womu.
Yinni Gusunə, wuna na naane sāa
mam mam.
Na sīiməwa dee dee wunen woodaba
səə.

A man gem wēeyə.

² A nən bwisikunu ka nən bwēra sirio.
A man wēerio kpa a man gia.

³ Domi wunen kīra na nəni girari.

Ma na sīimə wunen durom səə.

⁴ Yen sōna na ku ra ka tən kōsobu sine.
Meya na ku ra maa ka murafitiba sī.

⁵ Na kōsan kowobu tusa.

Na ku ra ka bu sine.

⁶ Na ra nən nəma niəwa n ka sōsi ma
na n taare mə.

Na ra de n nun sā na n wunen yāku
yeru sikerenamə,

⁷ na n nun siaramə,
na n wunen səm maamaakiginun gari
kparamə.

⁸ Na ra kā n da wunen sāa yerə
domi miya a ra n wāa wunen yiikon
girima səə.

⁹ Yinni Gusunə, a ku de n gbi ka du-
rumgibu sannu.

A ku de n kam ko ka be ba təmbun yem
yarimə sannu.

¹⁰ A ku man siri ka be ba daa kōsa mə
sannu.

A ku man siri ka be ba ra nəm biran
kēnu mwε sannu.

¹¹ Na sīiməwa dee dee wunen
woodaba səə.

Yinni Gusunə, a man durom kuo, a
man faaba koowo.

¹² Na yōwa dim dim swaa gea səə.

Yen sōna kon nun siara mi wunen
tamba mēnne.

27

¹ Dafidin womu.
Yinni Gusunəwa u ra nən swaa yam
bururasie,
u man faaba mə.
Na n goon berum mə.
Yinni Gusunə u sāawa nən kuku yeru.
Na n gāanun berum mə.

² Nən yiberēba bà n man wərima bu ka
man go,

ba n man wasi.

Kōsan kowobu bà n man susima bu ka
man nəni sō,

gāanu kun man mə.

Be kpurowa ba koo wəruku.

³ Nən yiberēba bà n man sikerena ba
man tabu wərima,

nən torora kun karamə.

Gusunəwa ko na n naane sāa.

⁴ Gāa teena na Gusunə kanamə ni nu
man neni gem gem.

Niya, na n wāa ka wi, win wāa yerə

nən wāarun tōru kpuro səə.

Kpa n win durom denda

kpa na n nūn sāmə.

⁵ Domi u koo man bere win wāa yerə
nəni swāarun sanam,

kpa u ka man da kperu wəllə mi goo
kun man naa turi.

⁶ Yen sōna kon kpī n nən yiberēba yēε
be ba ka man sikerene.

Kon da Yinni Gusunən wāa yee
dēeraru mi,

kpa n nūn yākunu kua,

kpa n nūn siara ka womusu.

⁷ Yinni Gusunə, na nun soku.

A nən nəə nəəwə.

A nən wənwəndu waawo.

A man wurario.

⁸ Wuna a nεε, bu nun sāawə.

Wee, na nun sāmə.

⁹ Na sāawa wunen səmə.

A ku man biru kisi.

A ku man gira ka məru.

Wuna a ra man somi.

A ku man deri.

Gusunə nən Faaba kowo,

a ku man yina.

¹⁰ Na yε ma baa nən tundo ka nən mero
bà n man yina,

wunε Yinni Gusunə, kaa man mwa.

¹¹ Yinni Gusunə, a man wunen swaa
sōsio

kpa a de n sī dee dee ye səə,

domi nən yiberēba ba dabi.

¹² A ku man beri yiberēban nəməə.

A ku de bu man kua ye na n kī.

Domi seeda dio weesugibu ba man
seesimə,

be, be ba dam dərebun wasikiranu
mə.

¹³ Na yīiyəbu mə ma kon Yinnin
durom denda,

wasobun suunu səə.

14 Yen sã, a n Yinni Gusunɔ naane sãa.
A ku mwia kpana.
A de wunen tororu ta n sã sim sim.
A n Yinni Gusunɔ naane sãa.

28

1 Dafidin womu.
Yinni Gusunɔ, wuna na wuri koosimɔ.
Wunε wi a sãa nge nen kpee baa mi na
ra kuke,
a ku man duari.
Domi à n maari mesum,
ko na n sãawa nge wi u gɔɔ dɔɔ.
2 Nà n nɔma yiyi na kanaru mɔ sãa
yee dεera ten mi,
a nen kanaru swaa dakio.
3 A ku man garisi tia ka tɔn kɔsobu,
ka be ba maa ka ben winsim gari mɔ
nge kīru,
adama ben gōruɔ kōsa ya yiba.
4 A bu ben kookoosun are wēeyɔ nge
mε yi nε.
Ye ba gabu kua, a de yu wəri ben wirɔ.
5 Domi ba ñ gara ye wunε Gusunɔ a
mɔ.
Yen sã, a bu kəsukuo kpa bu ku raa
maa se.
6 Yinni Gusunɔ, wuna kon siara,
domi a ra nen kanaru nɔ.
7 Wuna a man ganua nge tεruru,
a sãawa nen dam.
Wunε sɔra nen naane wãa, domi a
man faaba kua.
Ma na nuku dobu mɔ,
na nun siaramɔ ka womusu.
8 Yinni Gusunɔ, a sãawa wunen
tɔmbun dam.
Domi a sãawa nge kàrì, a ka wi a gɔsa
faaba ko.
9 A wunen tɔmbu faaba koowo kpa a
bu domaru kua,
be, be ba sãa wunen arumani.
A bu kparɔ kpa a bu nɔri sere ka
baadommaɔ.

29

1 Dafidin womu.
Bεε be i wãa wɔllɔ, i Yinni Gusunɔ
siaro
win yiiko ka win dam sã.
2 I win yīsiru wɔlle suo,
kpa i yiira win wuswaa win dεerarun
sã.
3 Yinni Gusunɔ yiiko kpurogii
u dera gura ya gbāramɔ.
Win nɔɔ ga nɔra guru winu sɔɔ.

U dam mɔ nim bakam wɔllɔ.
4 Win nɔɔ ga nɔra ka dam ka yiiko.
5 Win nɔɔ ge, ga Libanin dãa damginu
besukumɔ.
6 U dera Libanin guunu nu yɔɔkumɔ
nge ketε kpemminu.
Ma guu te ba mɔ Hεemɔ ta suara dika
nge ketε gbeeku kpembu.
7 Win nɔɔ ga dera guru maakinu
kooramɔ.
8 Win nɔɔ ga nɔra,
ma ye ya wãa Kadεsin gbaburɔ kpuro
ya diira.
9 U gbāra sere nem guraginu nu nanda
nu mara.
Ma dānu kpuron wurusu della sɔwɔ.
Yera win sina kpaarun di ba mɔ,
yiikogiiwa Yinni Gusunɔ.
10 Wiya u dam mɔ nim wɔllɔ.
Wiya u ko n sãa sunɔ sere ka
baadommaɔ.
11 Wiya u koo maa tɔmbu dam kē.
Wiya u koo bu domaru kua u bu bəri
yendu wē.

30

1 Womu ge Dafidi u kua bu ka Yinni
Gusunɔn sãa yeru wukia. U nεε,
2 Yinni Gusunɔ, kon wunen kpāaru
kpara.
Domi a man yara saa wərun di.
A ñ maa dere nen yiberεba bu man yēε.
3 Gusunɔ nen Yinni, na nun nɔɔguru
sue
na faaba kana, ma a man beki.
4 A man wəra gɔɔn nɔman di,
ma a dera sa tondinε ka be ba gu.
5 I Yinni Gusunɔ siaro ka womusu,
bεε be i ka nùn yɔ dim dim.
I win yīsi dεera te wɔlle suo.
6 Domi win mɔru ku ra tε.
Adama u ra tɔnu durom kuwa win
wāaru kpuro sɔɔ.
Nuku sankiranu nù n nùn deema
yoka,
sisiru bururu, u ra deemε nuku doo
bakaba.
7 Na raa nεε, nen nuku doo bini sɔɔ,
na ñ sokuramɔ pai.
8 Yinni Gusunɔ, wunen saabuwa na ka
wãa bəri yendu sɔɔ
nge wi u kukua kpee baa sɔɔ.
Adama ye a wunen wuswaa berua,
nen laakari ya burisina.

9 Yen biruwa na nɔɔgiru sua
na nun somiru kana.
10 Na nɛɛ, mba kaa wa à n man go,
a man doke siki wɔruɔ.
Nà n ɔsira tua, kon kpĩ n nun sã?
Kon kpĩ n wunen gem gari kpara?
11 Yinni Gusunɔ, a man swaa dakio,
kpa a man durom kua. Yinni, a man
somiɔ.
12 Wee tẽ, nen nuku sankiraru ta kua
nuku dobu.
A nen saaki ye na wukiri nuku
sankirarun sɔ wuna.
Ma a man tɔɔ baka yãnu sebusia n ka
nuku dobu ko.
13 Nen bwẽra ya koo nun bɛɛɛ wẽ ka
womusu,
na ñ nɔɔ marimɔ.
Gusunɔ nen Yinni,
wuna kon siara sere ka baadommaɔ.

31

1 Womu ge Dafidi u wom kowobun
wirugii kua. U nɛɛ,
2 Yinni Gusunɔ, wuna a sãa nen kuku
yeru.
A ku de n sekuru wa.
A man wɔro domi wuna a sãa gemgii.
3 A man swaa dakio. A man wɔro
fuuku.
A de a n sãa nen kpee baa ka nen
gbãraru
mi kon kpĩ n kuke, kpa n ka faaba wa.
4 A man kparo kpa bu wa ma a naane
mɔ,
kpa na n kukua wunen mi.
5 Meya kaa man yara saa taa ye ba man
berien di,
domi wuna a man kɔsu.
6 Na nun nen wãaru nɔmu sɔndia,
domi wuna a man wɔra Yinni Gusunɔ,
wunɛ wi a naane mɔ.
7 Na be ba bũnu sãamɔ tusa,
ma na nun naane sãa.
8 Ko na n wãawa nuku dobu sɔɔ
wunen durom saabu,
domi a nen nɔni swãaru yẽ.
Meya a maa yẽ nge mɛ na nuki sankire.
9 A man wɔra yiberɛban nɔman di.
Wee a dera na tii mɔ.
10 Yinni Gusunɔ, a man durom kuo.
Domi na wãa nuku sankiraru sɔɔ.
Nuku sankira te, ta dera nen bwẽra ka
nen wuswaa ka nen wasi kpuro
burisine.
11 Wahala ya man goomɔ,

ma weeweenu dera na tɔkɔ mɔ.
Nen dam mu doonɔ nen torarun sɔ,
ma nen ɔma dwiiyamɔ.
12 Nen yiberɛba ba man sekuru doke,
ma be ba sãa negibu ba tu sosimɔ.
Be ba man yẽ, beya ba nen berum mɔ.
Bà n ka man yinna swaaɔ, ba ra duki
suwa.
13 Tamba man duari nge wi u gu.
Na sãawa nge ɔãa ni ba kɔ.
14 Na nɔomɔ kɔsa ye tamba gerumɔ nen
sɔ.
Ma be ba man sikerene kpuron berum
man mɔ.
Domi ba wesianamɔ bu ka man go.
15 Adama Yinni Gusunɔ, wuna na
naane sãa.
Domi wuna a sãa nen Yinni.
16 Nen sian wãaru kpuro wunen nɔmu
sɔɔra ta wãa.
A man wɔro saa nen yiberɛba
ka be ba man nɔni sɔmɔn nɔman di.
17 A man wunen yam bururam sɔɔsio.
A man wɔro wunen durom sɔ.
18 Yinni Gusunɔ, nà n nun soka, a ku
de n sekuru wa.
Adama a de tɔn kɔso u sekuru wa,
kpa u da ɔaribun wãa yerɔ
ɔɔɔ u nùn nɔɔ marisia.
19 A ku de wee kowobu bu gari gere,
ka be ba tii sua gari mɔ, ba gabu gema.
20 Yinni Gusunɔ, wunen durom mu
kpã,
mɛ a be ba nun nasie yiiye,
ka be ba ben naane doke wunɛ sɔɔ.
Tambu ba koo kpĩ bu wa durom mɛ a
ra bu kue.
21 Domi a ra be ba nun nasie kɔsu,
kpa ba n wãa wunen wuswaaɔ
bu ku ka du naanaanu sɔɔ,
kpa a bu bere wunen dirɔ tɔn kɔsobun
sɔ.
22 Yinni Gusunɔ, wuna kon siara,
domi a man wunen durom sɔɔsi.
Na raa sãawa nge wuu ge ba tarusi,
23 sere nen laakari ya burisina,
na nɛɛ, wee a man gira wunen
wuswaan di.
Adama a nen weeweenu nua
sanam mɛ na nɔɔgiru sua na nun soka.
24 Yen sɔ, i Yinni Gusunɔ kɔɔ,
bɛɛ be i nùn naane sãa.
Domi u be ba nùn naane doke kɔsu.
Adama u ra be ba tii sue sɛyasia ka
dam.

25 Bεε be i yīiyəbu mə Yinni Gusunən mi,
i nukuru doro,
kpa i de bεen bwēra yu wurama.

32

1 Dafidin womu.
Doo nərugiiwa win toranu ba suuru kua,
ma ba win durum wuna.
2 Doo nərugiiwa win kōsa Yinni Gusunə kun garisi,
ma u n maa keeta mə win gōruə.
3 Sanam mε na n nen durum wure,
nen kukunu gbisa,
na weeweenu kua tōo giriru,
4 domi wunen nəmu ga man sēre bururu ka yoka.
Nen dam mu della nge mε dāa wurusu su ra ko sōo sārerun saa.
5 Na nεε, kon nen toranu wura wunε Yinni Gusunən mi.
Na nen durum tuuba kua wunen mi,
na n nen kōsa berua.
Ma a man nen durum taare wunari.
6 Yen sō, n weenε baawure wi u nun naanε sāa
u nun kana wahalan saa sōo.
Baa nim bakam mù n yiba mu sara,
mu n yēro turi.
7 Wuna sāa nen kuku yeru,
a ra man gbare wahalan di.
A dera na womusu mō wunen faaban sō.
8 Yinni Gusunə, a nεε, kaa man keu ko,
kpa a man swaa sōosi ye n weenε n swīi.
Kaa man bwisi kē, kpa a n man kōsu.
9 A maa nεε, n ku ko bwisi sarirugii nge duma,
n kun mε nge birakə,
yīn nōwə ba n koo ko ba kun yaruka ka karabasuuru doke,
ba n ka yi gawe, kpa yi ku raa tōnu wōri.
10 Tən kōsobun wahala kpā,
adama wi u Yinni Gusunə naanε sāa,
win durom mu ra n yēro wāasiwa.
11 Yen sō, bεε gemgibu, i gōru doro Yinni Gusunə sōo,
kpa i desinu kara.
Bεε bèn gōru ga dεere,
i guuda koowo ka nuku dobu, bεε kpuro.

33

1 Bεε be i sāa gemgibu, i Gusunə siaro ka womusu.
Bεε be i dεere, i nùn siaro baadomma.
2 I nùn siaro ka mərəkunu kpa i womusu ko ka gōogenu.
3 I nùn bεεε wēeyə ka wom kpəo,
kpa i gāasu tora i ka nùn siara.
4 Yinni Gusunə u ra gem gerewa.
Ye u maa gerua kpuro ya ra koorewa mam mam.
5 U ra ye ya wooda ka gem swīi kã.
Win durom mu yiba tem kpuro sōo.
6 Win nōon gariya wəlla ka taka koora,
ka gāa ni nu wāa te sōo kpuro.
7 Ma u dera nim wōkun nim mu menna yāatem.
8 Bεε handuniagibu, i Yinni Gusunə nasio.
I diirio win wuswaaə.
9 Domi ye u gerua kpuro, yera ya ra koore.
U n wooda wē kpa yu koora.
10 Yinni Gusunə u ra bwesenun himba gōsie,
kpa yu kam ko mam mam.
11 Adama win himba ya ku ra gōsiare,
ya ko n wāawa sere ka baadommaə.
12 Bwese te ta Gusunə mə Yinni,
ta ko n nuku dobu mōwa.
Meya bwese te u maa gōsa win tiin sō ta koo yēeriwa.
13 Saa wəllun diya Yinni Gusunə u tōmbu kpuro mεera.
14 Saa win wāa yerun di, u handuniagibu kpuro mεera.
15 Wi, wi u tōmbu kpuro bwisikunu wē,
u maa ben kookoosu kpuron laakari mō.
16 Sina boko ù n nasara wa tabu sōo,
n n mə yèn sō u tabu kowo dabiru mō.
N n maa tabu durən dam mu ra nùn yare win yiberen noman di.
17 Wi u win naanε doke duma sōo,
u n nasara wasi.
Meya ka yen dam kpuro ya n kpē yu nùn wəra karin di.
18 Adama be ba Yinni Gusunə nasie,
ma ba ben yīiyəbu doke win durom sōo,
beya u kōsu,
19 u ka ben hunde wəra gōon di,
kpa ba n wasi baa gōoru tà n dua ben tem sōo.

20 Bεεε, Yinni Gusunən miya bεsen
yīiyəbu wāa.

Wiya u koo sun somi kpa u sun kōsu
nge tεrεru.

21 Bεsen gōru ga do win sō.

Sa maa nūn naane sāa win dεerarun sō.

22 Yinni Gusunə, a de wunen durom
mu n wāa ka bεεε.

Domi wunε sōra bεsen yīiyəbu wāa.

34

1 Dafidi u tii gōsia wiiro Abimεlεkin
wuswaaə, yera durə wi, u nūn gira
win min di. Saa yera Dafidi u womu
geni kua u nεε,

2 na kon Yinni Gusunə siara saa
baayere.

Mεya nen nō ga n marimə na kun nūn
təmε.

3 Yinni Gusunə sōra kon yēeri.
Bεε wənwəndobu, i swaa dakio,
kpa i gōru dora.

4 I ka man Yinni Gusunə wolle suo,
su win yīsiru bεεε wē sannu.

5 Na Yinni Gusunə soka, ma u man
wurari,
u man yara nen berum kpuron di.

6 Be ba nūn wuswaa kisi, ba ra n nuku
dobu mōwa.

Ba n maa ben wuswaa wukirimə
sekurun sō.

7 Yinni Gusunə u ra wənwəndon
sokuru nō.

Mεya u ra maa nūn yare nuku
sankiranu kpuron di.

8 Win gōrado u ra be ba nūn nasie
kōsu,

kpa u bu yara karin di.

9 I na, i win durom denda kpa i wa nge
mε mu kpā.

Doo nōrugiiwa wi u kuku yeru kasu
win mi.

10 Bεε be i sāa wigibu, i nūn nasio.

Domi be ba nūn nasie, gāanu ku ra bu
kamie.

11 Baa gbee sunə kpemu ga ra gasə bie
gu di.

Adama be ba Yinni Gusunə kasu,
gāa geenu kun bu sararimə.

12 Bεε nen bibu, i susima i nō,
kpa n bεε sōsi nge mε i ko ka Yinni
Gusunə nasia.

13 Wi u kī u wāaru di bəri yendu sō,
kpa u tε,

14 u kōsan gerubu de, kpa u weesu
deri.

15 U kōsa suurio, kpa u gea ko.
U alafia naa giro.

16 Gemgiba Yinni Gusunə u ra n nōni
wēε.

Mεya u ra maa ben wuri swaa daki.

17 Yinni Gusunə u ra ka kōsan kowobu
sanne,
kpa u de bu ben gari duari tem meni
sō.

18 Yinni Gusunə u ra gemgibun
sokuru wure,
kpa u bu wuna ben wahala kpuron di.

19 U ra n ka be ba nuki sankire wāa,
kpa u be ba mwia kpana faaba ko.

20 Kōsa dabina nu ra gemgii deeme,
adama Yinni Gusunəwa u ra nūn wōre
ye kpuron di.

21 Wiya u win wasin gbin gbinka kōsu.
U n derimə baa win kuku teeru tu
kōsira.

22 Adama kōsa yà n tən kōso deema, ya
ra nūn gowa.

Mεya u ra maa gemgiin yiberεba
sεεyasie.

23 Wiya u ra win səm kowobun hunde
wōre karin di.

Be ba maa nūn naane sāa ba n taare
wasi.

35

1 Dafidin womu.
Yinni Gusunə, be ba man wərim wee,
a bu wōrio.

Be ba ka man sannamə, a ka bu sannə.
2 A tεε piibu ka bakaru suo,
kpa a na a man somi.

3 A wunen yaasa suo a be ba man nōni
sōmō sōsi,
kpa na n yē ma wuna a sāa nen faaba
kowo.

4 A de be ba man kasu bu go bu sekuru
wa.

A de be ba kī n kam ko bu biti soora
kpa bu biru wura.

5 A de ba n sāa nge yaka si woo ga ka
doonə,
kpa Yinni Gusunən gōrado u bu gira.

6 A de ben swaa yu wəria,

kpa yam wōkuru tu ye wukiri.

Kpa Yinni Gusunən gōrado u bu naa
swīi.

7 Wee na n gāanu kue ba ka man suura
beriammε.

8 A de bu kam ko subaru sō,

bu wəri ben suura ye sɔɔ, bu gbi.
 9 Kpa na n nuku dobu m̀ wunen s̄
 Yinni Gusunɔ,
 faaba ye a man kuan s̄.
 10 Kpa saa nɛn ḡru s̄ɔn di, n nɛɛ,
 goo sari wi u dam m̄ nge wunɛ.
 Domi a nɛ w̄n w̄ndo yara
 saa wi u man dam keren n̄man di.
 11 Wee, wee kowobu ba seewa ba man
 gari manim̄ yi na ñ ȳ.
 12 Nà n bu gea kua, k̄sa ba ra man
 k̄sie,
 kpa bu man deri nɛ turo.
 13 Adama sanam mɛ nɛn yiberɛ be, ba
 barɔ,
 na saakin yaberu sebua nuku
 sankirarun s̄.
 Ma na tii t̄ya m̀ ka n̄ɔ b̄kuru.
 Na ra n yiirewa na n kanaru m̀,
 14 na n s̄a nge ben kpaasi, ñ kun mɛ
 nge ben m̄ro bisi.
 Na nuki sankire nge wi u win m̄ro
 bia.
 15 Adama be, ba ra m̄nɛwa bu nuku
 dobu ko,
 sanam mɛ na sokura.
 Ba ra m̄nɛwa nɛn biru bu ka man
 k̄sa bwisikusi,
 kpa ba n man yaa kasikim̄
 baadomma.
 16 Baa ka be ba ñ Gusunɔ ȳ ba man
 ȳɛm̄wa.
 Ba man k̄rusi, ba n̄ɔ d̄nɛ ḡbam
 ḡbam.
 17 Yinni, sere domma kaa n yeniba
 m̄ɛra.
 A ku de bu man wəri,
 domi ba s̄awa nge ḡbee sina kp̄nsu.
 18 Wuna kon siara mi wunen t̄mba
 m̄nɛ,
 kpa n nun b̄ɛɛ w̄ t̄n dabinun su-
 unu s̄ɔɔ.
 19 A ku de be ba s̄a nɛn yiberɛba ba n
 man ȳɛm̄ kam s̄ɔɔ,
 kpa be ba man tusa kam s̄ɔɔ ba n man
 w̄mm̄ ka ḡnibu.
 20 Domi ben gari gerubu kun do.
 K̄sa ba ra n t̄mbu manim̄,
 be ba w̄a b̄ri ȳndu s̄ɔɔ tem mɛ s̄ɔɔ.
 21 Ba ra n man n̄ɔ ḡɛwa ba n m̀, ba
 man wa.
 22 Yinni Gusunɔ, wuna a ye kpuro
 waam̄.
 Yen s̄ɔ, a ku n̄ɔ mari,
 a ku maa ka man tonda.

23 Gusunɔ, nɛn Yinni, a seewa a man
 siria.
 A ka man yin̄.
 24 Gusunɔ nɛn Yinni, a s̄awa gemgii, a
 man sirio,
 kpa bu ku raa maa nuku dobu ko nɛn
 s̄ɔ,
 25 bu gere ben ḡruɔ bu nɛɛ,
 wee, ye ba k̄i, ya koor̄a, ba man kamia.
 26 A de be, be ba nuku dobu m̀ nɛn
 wahalan s̄ɔ,
 be kpuro bu sekuru wa sannu sannu.
 A de be, be ba man seesim̄,
 bu sekuru wa ta n kp̄.
 27 Adama a de be ba nuku dobu m̄
 nɛn taarɛ sarirun s̄ɔ bu ȳɛri,
 kpa ba n wunɛ Yinni Gusunɔ siaram̄
 baadomma,
 wunɛ, wi a k̄i nɛ, wunen s̄m kowo na
 n w̄a b̄ri ȳndu s̄ɔɔ.
 28 Yinni, na kon wunen gem gari
 kpara.
 Kon maa nun t̄ma baadomma.

36

1 Womu ge Dafidi Gusunɔn s̄m
 kowo u wom kowobun wirugii kua. U
 nɛɛ,
 2 t̄n k̄so wi u ñ ka Gusunɔ ȳn gari
 man s̄akum̄ nɛn ḡruɔ,
 domi u ñ bwisikum̄ ma n weenɛ u
 Gusunɔ nasia.
 3 U win tii sue too.
 Yen s̄na u ñ win toraru wuram̄,
 kpa u tu tusi.
 4 Win gari kpuro, weesa yi s̄a.
 U ku ra wure u ḡanu ko ka laakari u
 sere gea ko.
 5 K̄sa u ra n bwisikum̄ win kpin
 yer̄.
 Yen swaa s̄ora u ra n maa w̄a.
 U ku ra ye duka suuri.
 6 Adama Yinni Gusunɔ, wunen durom
 mu w̄awa sere ka w̄ll̄.
 Wunen b̄r̄kiniru ta maa s̄s̄ire sere
 ka guru win̄.
 7 M̄ya maa wunen gem mu kp̄ nge
 guu bakanu.
 Wunen siribu bu duku nge nim
 w̄kun bweru.
 Yinni Gusunɔ, wuna a ra t̄mbu ka ȳɛ
 n̄ari,
 8 domi wunen k̄ru ta kp̄.
 Wunen kasenun k̄k̄r̄wa t̄mba
 kuku yenu kasu.

9 A ra wunen durom yibie nge be ba di
ba deba.
A ra bu nuku dobu wē nge be ba nim
gem wa ba n̄ra.
10 Domi wuna a s̄a w̄arun nuuru.
Wunen yam bururam saabuwa sa ka
w̄arun asansi tubum̄.
11 A be ba nun yē durom kuo.
A b̄en ḡru ga d̄ere b̄r̄akiniru s̄osio.
12 A ku de tii suobu bu man naa turi,
kpa t̄n k̄sobu bu de n duka yakura.
13 Wee be ba k̄sa m̄, ba w̄rukum̄,
ma ba kpan̄ bu se.

37

1 Dafidin womu.
A ku tii n̄wia ko t̄n k̄sobun s̄.
A ku ka k̄san kowobu kin̄nu ko.
2 Domi ba ra mundewa nge yaka
gbebusu,
kpa bu yanda nge yaka bekusu.
3 A n Yinni Gusun̄ naan̄ s̄a kpa a n
gea m̄.
Nge m̄ya kaa n ka w̄a yeru m̄ tem
m̄ s̄,
kpa a n b̄ri ȳndu m̄.
4 A wunen nuku dobu kasuo Yinni
Gusun̄n mi.
U koo maa nun wē ye wunen ḡru ga
k̄.
5 A Yinni Gusun̄ wunen w̄aru n̄mu
s̄ndio,
a n n̄n naan̄ s̄a.
Wiya u koo nun kpuro wunana.
6 U koo de wunen gem mu s̄osira
nge s̄o wii w̄llun s̄o.
7 Wi u kp̄ia u k̄sa kua ye u ḡru doke,
a ku tii n̄wia ko win s̄.
A n maari kpa a n Yinni Gusun̄ swaa
daki.
8 A m̄ru derio, a nuku gbisibu yin̄,
a ku tii n̄wia ko.
Ye kpurowa ya koo ra nun k̄sa koosia.
9 Domi ba koo t̄n k̄sobu kpeerasia,
adama be ba Yinni Gusun̄ naan̄ s̄a,
bera ba ko n tem m̄ m̄.
10 N tie fiiko ye t̄n k̄sobu kun ko n
maa ka w̄a.
Baa à n m̄era mi ba raa w̄a, a n̄ maa
bu wasi.
11 Adama be ba tii yē, ba koo tem m̄
tubi di,
kpa ba n ȳerim̄ gem gem alafia s̄o.
12 T̄n k̄sobu gemgibu bwisiku
k̄sunu koosim̄,

ma ba bu wiru diirisim̄.
13 Yinni u t̄n k̄so be ȳem̄,
u yē ma t̄ra bu sisie.
14 T̄n k̄sobu ben takobi womam̄,
ma ba ben t̄nnu b̄erim̄
bu ka s̄arobu ka w̄nwendobu hunde
wuna,
kpa bu be ba gea m̄ go.
15 Adama ben takobi be, ba koo duwa
ben tiin toron̄,
kpa ben t̄nnu nu b̄okira.
16 Ḡa piimii ni gemgii u m̄,
nu t̄n k̄so dabinun dukia kere.
17 Domi ba koo t̄n k̄sobun dam
kpeerasia,
adama Yinni Gusun̄ u ȳ gemgibun
birū.
18 Yinni Gusun̄ u yē
ye n koo taare sarirugibu deema ben
w̄aru s̄o.
Ben ȳnu ga n̄ bansu m̄.
19 Ba n̄ sekuru wasi wahalan saa s̄o.
Ba ko ba n maa deburu m̄ ḡorun
sanam.
20 Adama t̄n k̄sobu koo kam ko.
Yinni Gusun̄n yiber̄ba ba ka
yakasun w̄esu ween̄.
Ba koo yarinawa nge d̄o wiisu.
21 T̄n k̄sobu b̄a n b̄kura, ba ku ra
wesie.
Adama gemgii u ra k̄ ka nuku tia.
22 Be Yinni Gusun̄ u domaru kua,
ba ko n tem m̄ m̄,
adama be u b̄rusi, beya ba koo
kpeerasia.
23 Yinni Gusun̄ u ra t̄n geo kpare win
sanum s̄o.
Ȳron swaa ra n̄n w̄ere.
24 U n sokura u w̄ruma, u ra sewa,
domi Yinni Gusun̄ u win n̄ma n̄ni.
25 Na raa s̄a bii, t̄ na bukura.
Na n̄ maa waare Gusun̄ u gemgii deri,
n̄ kun m̄ win bibu bu bara ko bu ka
di.
26 Baadomma u w̄em̄ ka nuku tia.
U n̄ be ba b̄kuram̄ yinarim̄.
Win bibu ba ra maa gabu arufaani
kue.
27 A k̄sa derio kpa a gea ko,
kpa wunen bibun bweseru ta n tem
m̄ m̄ ka baadommā.
28 Yinni Gusun̄ u gem k̄.
U n̄ win t̄mbu derim̄, u ra n̄ bu k̄su.
Adama ba koo t̄n k̄sobun bweseru
kpeerasia.
29 Gemgiba ko n tem m̄ m̄,

kpá ba n wāa mi, ka baadomma.

³⁰ Gemgiin nɔɔ, gari bwisigiya ga ra yare.

Win yara, gema ya ra maa gere.

³¹ Gusunɔn wooda ya ra n wāa win gōru.

Win naasu kun maa sokuram.

³² Tɔn kōso u ra n gemgii sākiriammewa,

kpá u n swaa kasu u ka nùn go.

³³ Adama Yinni Gusunɔ kun derimɔ u nùn nɔma turi.

U ñ maa nùn taare wēemɔ siribun sanam.

³⁴ A n Yinni Gusunɔ yīiyɔ kpá a n win swaa swīi.

U koo nun wolle sua kpá a n ka tem mɛ mɔ.

Kaa wa tɔn kōsoba kpeerɔ.

³⁵ Na tɔn kōsobu wa ka ben dam kpuro,

ba yeki nge dāa kerigiru te ta kpare.

³⁶ Adama ben baa ya doona, wee ba ñ maa wāa.

Na bu kasu, adama ba ñ waarɔ.

³⁷ A taare sarirugii mɛerio

kpá a n nùn lasabu sāa.

Domi wi u ra bəri yendu kǎn bwesera kun kpeemɔ.

³⁸ Adama mɛm nɔɔ sarirugiba koo kam kowa kpuro,

kpá tɔn kōsobun bweseru tu kpeera.

³⁹ Yinni Gusunɔwa u gemgibu faaba mɔ.

Wiya u ra bu bere nɔni swāarun sanam.

⁴⁰ U bu somimɔ, u bu wɔramɔ tɔn kōsobun nɔman di,

u bu faaba mɔ, domi win miya ba ben kuku yeru kasu.

38

¹ Dafidin womu ge u kua Gusunɔ u ka nùn yaaya.

² Yinni Gusunɔ, a ku man seeyasia wunen mɔru sɔɔ.

A ku man so sanam mɛ a mɔru besire.

³ Domi wunen sɛenu nu man girari, ma wunen nɔmu ga man so ga sura.

⁴ Wunen mɔrun saabu, nen wasin gam sari mi n bwāa do.

Nen durum saabu na ñ maa dam gam mɔ.

⁵ Domi nen toranu kpɛa sere nu man gunum kera.

Nu sāa nge sɔmu bakanu ni nu man bunum kere.

⁶ Nen booboosu kōsa sere su numia nen gari bakarun sɔ.

⁷ Na dɛbara, na wasira sere na ñ maa dam mɔ.

Baadomma, na ra n sīimɔwa ka nuku sankiranu.

⁸ Domi barara nen wasi kpuro mwa.

Yin gam maa sari mi n bwāa do.

⁹ Na kɔsikirawa muku muku, na ñ maa dam gam mɔ.

Nen gōru ga burisine sere na weeweenu mɔ.

¹⁰ Yinni, ye na kī kpuro, wuna a yɛ.

Nen weeweenu kun maa nun berue.

¹¹ Nen gōru ga ñ sɔ sɛɛ, nen dam man doonarimɔ.

Wee nen nɔni kun maa wāaru tere.

¹² Nen kpaasibu ka be ba man yɛ kpuro

ba man duki suurimɔ nen bararun sɔ.

Ma be ba maa wāa nen turuku,

ba tii mɛna nenɛm.

¹³ Be ba kasu bu man go,

ba man yɛri beriamme baadomma.

Be ba nen kōsa kasu, ba man kōsa siemɔ,

ba kasu bu man nɔni wāke.

¹⁴ Adama nɛ, na maariwa piti nge soso

wi u kun gāanu nɔɔmɔ,

u ñ maa gāanu gerumɔ.

¹⁵ Mɛya na sāa nge soso.

Na ñ bu gāanu wisa.

¹⁶ Yinni Gusunɔ, wunɛ sɔɔra nen yīiyɔbu wāa.

Gusunɔ nen Yinni, a de a man wisi.

¹⁷ A ku de bu nuku dobu ko nen sɔ,

kpá bu man seesi sanam mɛ na sokuramɔ.

¹⁸ Wee na wɔrumaa dɔɔ, ma nen wahala ya man wāasi.

¹⁹ Na nen toranu tuuba mɔ.

Tora ni, nu man berum mɔ.

²⁰ Wee nen yiberɛba ba bwāa do,

ba maa dam mɔ.

Be ba man tusa kam sɔɔ, ba dabi.

²¹ Kōsa ba man kɔsiemɔ, ye na bu gea kua.

Ba nen kōsa kasu yɛn sɔ na ra n gea mɔ.

²² Yinni Gusunɔ, a ku man deri.

Nen Yinni, a ku ka man tonda.

²³ A na fuuku a man yakia,

wuna a sāa nen faaba kowo.

39

1 Dafidin womu ge u Yedutum,
wom kowobun wirugii kua. U nεε,
2 na raa nεε, kon nen sanu sanusu
laakari ko
kpa n ku durum ko nen gari gerubu
sɔɔ.
Kon nen nɔɔ kpī sanam mε nuku
kɔsurugii wāa nen bɔkuɔ.
3 Na raa maari, na n̄ gāanu gerua,
ma na deema n kua kam,
domi nen n̄ni swāaru ta sosiwa.
4 Nen laakari ya seewa.
Ye na bwisikumɔ ya man n̄ni nge d̄ɔɔ,
ma na gerua na nεε,
5 Yinni Gusunɔ, a man nen wāarun
saka s̄ɔsio
kpa na n yē nge mε na n̄ dam mɔ.
6 N wee a nen t̄oru yīira ka wunen
n̄man yasum,
ma nen wāarun sanam kun gāanu tura
wunen n̄ni sɔɔ.
Ka geema t̄onu baawure koo doona
nge woo tia,
7 n̄ kun mε nge tiro.
Ye u m̄ kpuro kama.
U arumani mennamɔ, u n̄ yē wara koo
ye di.
8 Tē Yinni, mba na maa mara.
Nen yīiyɔbu wāa wunε sɔɔ.
9 A man yakio nen durum kpuron di.
A ku de gari bakasu su n man yaakoru
m̄.
10 Kon mari, na n̄ gari gerumɔ,
domi wuna a dera ya kooramε.
11 A ku maa man wahala ko.
Na wasikiramɔ wunen n̄m geran s̄ɔ.
12 A ra t̄onu gerusi
kpa a n̄n s̄εyasia win toranun s̄ɔ.
Ye t̄onu u kī, yera a ra di nge k̄k̄ɔbu.
Geema, t̄onu baawure u koo doonawa
nge woo tia.
13 Yinni Gusunɔ, a nen kanaru n̄ɔwɔ,
kpa a nen sokuru swaa daki.
A ku nen wuri atafiiru ko,
domi na s̄awa s̄ɔ wunen mi nge nen
sikadoba kpuro.
14 A man derio s̄εε,
kpa n wom wa n sere sariru ko.

40

(I maa m̄erio naasu 14-18, 70:2-6)

1 Dafidin womu ge u wom kowobun
wirugii kua. U nεε,

2 na nen yīiyɔbu doke Yinni Gusunɔn
mi.
Ma u man s̄irema u nen n̄ɔ swaa daki.
3 U man gawa u yara saa kam kobun
w̄run di,
mi p̄t̄k̄ɔ wāa.
U nen naasu s̄andi kpee saara w̄llɔ,
kpa n ka ȳra dim dim.
4 Gusunɔ u dera na womu kp̄ɔ m̄
ge na ka n̄n siaramɔ.
T̄on dabiru ta nua ma ta b̄erum kua,
ma ta ten naanε doke Yinni Gusunɔ
sɔɔ.
5 Doo n̄ɔrugiiwa wi u Yinni Gusunɔ
naanε s̄aa,
wi u ku ra gere u tii suobu ka wee
kowobu swīi.
6 Gusunɔ nen Yinni, wunen s̄om geenu
ka wunen himba ye a sun kua ya dabi.
Gusunɔ, a kp̄a, a n̄ saara m̄.
Na kī n ye kpuro kpara n t̄ambu
n̄ɔsia.
Adama yen geera kp̄a sere na n̄ kp̄ε n
ye saari.
7 A n̄ ȳkuru kī, n̄ kun mε k̄eru.
A n̄ ȳku d̄ɔɔ m̄waarugiru bikie,
n̄ kun mε torarugiru.
Adama a nen swasu k̄aria.
8 Ma na nεε, nε wee,
nge mε ba nen gari yorua woodan
tireru sɔɔ.
9 Gusunɔ nen Yinni, na kī n wunen
kīru ko.
Wunen wooda ya wāa nen ḡruɔ.
10 T̄on w̄run suunu sɔɔ,
na ra wunen faaban labaari gea kpare.
Yinni Gusunɔ, a yē ma na ku ra nen n̄ɔ
mari.
11 Na n̄ wunen faaban gari berua nen
ḡruɔ.
Na wunen naanε ka wunen somiru
t̄ambu n̄ɔsia.
Na t̄on w̄ru guna wunen t̄on geeru
ka wunen b̄r̄kiniru s̄ɔsi.
12 Yinni Gusunɔ, a ku de n wunen
w̄n̄w̄ndu bia.
A de wunen t̄on geeru ka wunen
b̄r̄kiniru
tu man k̄su saa kpuro sɔɔ.
13 Domi k̄sa ye ya man sikerene ya n̄
garirɔ.
Nen kom k̄sum kpuro man girari,
mu n̄ waabu wā.
Mu nen wirun seri dabiru kere.

Na mwia kpána.

14 Yinni Gusunə, a man wəro,
a na fuuku a man faaba ko.

15 A de be ba kasu bu man hunde
wuna

bu seku bakaru wa.

A de be ba nuku dobu mə nən wahalan
s̄

bu biru wura kpa bu sekuru di.

16 A de be ba man yaakoru m̄

ba n wāa desirun biti s̄.

17 Adama a de be ba nun kasu

ba n nuku dobu mə.

Kpa be ba wunen faaba wura

ba n yērimə wunen s̄.

Kpa ba n gerumə ma Yinni Gusunəwa
kpāaru bo.

18 Adama nē sāarowa, na n̄ gāanu mə.

Ka mē, Yinni u man yaaye.

Nən Yinni, wunε wi a ra man somi kpa
a man wəra,

a ku tε.

41

1 Womu ge Dafidi u wom kowobun
wirugii kua. U nεε,

2 doo nəruqiwa wi u ra sāaron
bwisikunu ko.

U n wāa wahala s̄, Yinni Gusunə u
koo n̄n yara.

3 Yinni Gusunə u koo n̄n k̄su,

kpa u n win wāaru neni.

Meya u ko n nuku dobu mə win wāaru
s̄.

U n̄ maa derimə u wəri win yiberēban
nəma.

4 Yinni Gusunəwa u koo n̄n k̄su
kpa u n̄n nəri sanam mε u barə u kp̄i.

5 Wee, na gerumə na m̄,

Yinni Gusunə, a nən wənwəndu
waawo,

a nən hunde bekio.

Domi na nun torari.

6 Nuku k̄surun s̄, nən yiberēba ba
m̄,

saa yerà kon gbi.

Kpa bu wa bu nən yīsiru duari.

7 Goo ù n na nən mi, weesa yēro u ra
man kue,

kpa u nən gari gura u ka da u nən k̄sa
gere t̄w̄.

8 Nən yiberēba kpuro ba gunnu gunnu
gari m̄.

Ba man k̄sa bwisikusimə.

9 Domi ba m̄, wahala ye, ya man neni
gem ka tia.

Nε wee na kp̄i, n n̄ koorə n maa se.

10 Nən bərə k̄nasi, ka w̄i sa wāa sannu
bəri yendu s̄,

na maa n̄n naanε s̄a, ma sa dimə
sannu,

wiya u kua nən yiberε.

11 Yen s̄, Yinni Gusunə, a nən
wənwəndu waawo,

a man wəro, kpa n bu kua ye n weenε
n bu kua.

12 Nən yiberε ù kun man kamie,

saa ye s̄ora kon gia ma a man k̄i.

13 A man k̄su nən mēm nəbun s̄.

Ma a dera na wāa wunen mi sere ka
baadomma.

14 Na Gusunə Isireliban Yinni siara.

U ko n wāawa sere ka baadomma.
Ami.

WOMUSUN B̄NU YIRUSE

42

1 Koren bibun womu ge ba wom
kowobun wirugii kua. Ge wee.

2 Nge mε nim n̄ru ga ra de n̄mu ga n
daarun nim kasu,

nge meya nən ḡru ga nun kasu Yinni
Gusunə.

3 Nən ḡru ga wunen beke barə, Yinni
Gusunə, wunε wi a wāa.

Saa yerà na kon tii s̄osi wunen
wuswaawo Yinni.

4 Nən n̄ni ȳresu su kua nən nim
n̄ruram w̄kuru ka s̄o s̄o,

sanam mε ba man bikiamə ba m̄,

mana Gusunə nən Yinni u wāa.

5 Nən tororu ta ra karewa n̄n yaaya
sanam mε t̄n dabiru ta ra n man sik-
erenε,

na n tu gbiiye su ka da Gusunən s̄a
yerə,

sa n nuku dobu m̄, sa n Gusunə
siaramə sannu.

6 Mban s̄na ko na n nuki sankire, kpa
na n weeweenu m̄.

Na ko n nən ȳiȳbu doke Gusunə nən
Yinnin mi,

kpa n maa n̄n siara.

Domi u s̄awa nən Yinni ka nən Faaba
kowo.

7 Nən Yinni, na nuki sankire.

Yen s̄na na nun yaayamə saa
Yuudenin daarun di,

ka guu te ba m̄ Hεem̄on di

ka guu te ba m̄ Miseaan di.

8 Wuna a ra de daarun nim mu kukiri,

kpa nim kureru tu se tu garu sua,
kpa ni kpuro nu man wukiri.

⁹ A man wunen kīru sōsio sō sō,
wōkuru kpa na n womusu mō, na n
nun tāmamō,
na n nun kanamō wunε wi a man
wāaru wē.

¹⁰ Gusunō, nen Yinni, a sāawa nen
kpee saara.

Mban sōna a man duari.
Mban sōna kaa de nen yiberεba ba n
man dam dōremō
kpa na n nuki sankire.

¹¹ Nen kukunu beşikiramō sanam mε
ba man nōni sōmō,
ba man wōmmō, ba gerumō ba mō,
mana Gusunō nen Yinni wi.

¹² Mban sōna na kon nuki sankire.
Mban sōna ko na n weeweenu mō nen
gōruō.

Ne, kon nen naane dokewa wunε sō,
kpa n nun siara kpaam.
Domi a sāawa nen Yinni ka nen Faaba
kowo.

43

¹ A man gem wēyō Gusunō nen Yinni.
A ka man yinō be ba n nun nasien
wuswaaō.

A man yakio wee kowobu ka tən
kōsobun min di.

² Gusunō, wunε wi a man kōsu, mban
sōna a man yinamō.

Mban sōna kaa de nen yiberεba ba n
man dam dōremō
kpa na n nuki sankire.

³ A de wunen yam bururam ka wunen
bōrōkinira n man kpare.

A ka man doo sere wunen guu dēera
ten mi, mi a wāa,

⁴ kpa n da wunen yāku yerō.
Gusunō, wunε wi sō na nuku dobu
mō,

kon nun siara ka womusu, ka mōrōku.
Gusunō, wuna a sāa nen Yinni.

⁵ Mban sōna na kon nuki sankire,
kpa na n weeweenu mō nen gōruō.

Na kon nen naane dokewa wunε sō,
kpa n wure n nun siara.

A sāawa nen Yinni ka nen Faaba kowo.

44

¹ Womu ge Koren bibu ba wom
kowobun wirugii kua. Ge wee.

² Gusunō, sa nua ka besen tiin swaa

wunen sōma ye a kua besen baababan
waati.

Bera ba sun ye sōwa.

³ Ka wunen tiin nōma a bwese tukunu
gira.

A bwese ni so nu yarina,
ma a besen baababa swīi nin wāa yenō.

⁴ Besen baaba be, ba bwese nin tem
mwa.

N n mō yèn sō ba takobi mō,
n n maa mō yèn sō ba dam mō,
adama yèn sō a bu kīwa ma a wāa ka be,
ma a bu yara ka wunen nōmu.

⁵ Gusunō, wuna a sāa nen sina boko.
A wunen tōmbu nasara wēyō.

⁶ Ka wunen dama sa ko besen yiberεba
suriri.

Ka wunen yīsira sa ko bu suni.

⁷ Domi na yē ma n n nen tendu,
n kun mε nen takobi ya koo man faaba
ko.

⁸ Wuna kaa sun wōra besen yiberεban
nōman di.

Kpa a be ba sun tusa burisina.

⁹ Sa ko n woo kanamō tōru baatere
wunen sō,

sa n nun siaramō sere ka baadommaō.

¹⁰ Ka mε, wee a sun yina, a sun sekuru
doke,

a ku ra n maa ka besen tabu kowobu
wāa bā n tabu yariō.

¹¹ A dera sa biruku yira wurō besen
yiberεban wuswaaō,
be, be ba sun tusa ba besen yānu
guramō.

¹² A sun bēri ben nōmaō nge mε ba ra
arari yāaru nōmu bērie.

Ma a dera sa yarina, sa yabi bwese
tukunu sō.

¹³ A besε, wunen tōmbu dōramō gobi
sari,

a n maa sun garisī gāa geenu.

¹⁴ Wee a sun sekuru doke besen
berusebun wuswaaō,

¹⁵ be, be ba sun sikerenε, ba sun
yēmō, ba sun yaakoru mō.

A dera bwese tukunu nu sun womu
dokemō,
ma nu sun wii gimanu koosimō ka
yaakoru.

¹⁶ Wee sere ka tē, seku te, ta ra n man
mōwa,

kpa na n nen wuswaa wukiri

¹⁷ yèn sō nen yiberε u man wōri, u
wōmmō

u man nɔɔ kuurimɔ.
 18 Yeniba kpurowa ya ra sun deemɛ.
 Ka mɛ, sa n̄ nun duari,
 sa n̄ maa wunen arukawani kusie.
 19 Bɛsɛn gɔru ga n̄ s̄ire wunen min di,
 sa n̄ maa gere wunen swaan di.
 20 Adama ka mɛ, a sun kɔsuka gbaburɔ
 demakunun w̄aa yerɔ.
 Ma a sun yam wɔkuru wukiri.
 21 Gusunɔ, s̄a n̄ daa wunen ȳisuru duari,
 ma sa da sa b̄unu ganu s̄aamɔ,
 22 a n̄ kaa tubu, wunɛ wi a t̄anun ḡorun
 gari ȳɛ?
 23 Adama wunen s̄ɔna ba sun goomɔ
 bururu ka yoka,
 ba sun m̄ɛra nge ȳaa ni ba ka d̄ɔɔ bu
 go.
 24 A dom yando Yinni! Mban s̄ɔna a
 do.
 A dom yando. A ku sun yina sere ka
 baadommaɔ.
 25 Mban s̄ɔna a wunen wuswaa
 berumɔ.
 Mban s̄ɔna a n̄ b̄esɛn w̄anw̄andu m̄ɔ.
 A n̄ wa nge m̄ɛ ba sun taare?
 26 Domi sa nuki sankire. Sa kp̄i tua s̄ɔɔ.
 27 A seewo a sun somi.
 A sun w̄oro wunen durom bakam s̄ɔ.

45

1 K̄irun womu ge Koren bibu ba
 wom kowobun wirugii kua. Ge wee.
 2 N̄en ḡɔru ga bwisiku duronu yiba
 sere nu yarimɔ.
 Na womu geni m̄ɔ sun̄ɔn s̄ɔ.
 N̄en yara ya s̄aa nge yoro geon yorutia.
 3 Wuna a buram bo t̄an bibun suunu
 s̄ɔɔ.
 Wunen gari yi durom yiba.
 Yen s̄ɔna a Gusun̄ɔn domaru m̄ɔ sere
 ka baadommaɔ.
 4 Tabu kowo damgii, a wunen takobi
 b̄ekio,
 wuna a yiiko ka b̄ɛɛɛ baka m̄ɔ.
 5 Ka wunen sinandun dam,
 a wunen tabu k̄ɛk̄ɛ ȳɔw̄o a da a nasara
 sua,
 kpa a gem sanna ka daa duudwia ka
 gean kobu,
 kpa a s̄am maamaakiginu ko ka wunen
 n̄am geun dam.
 6 Wunen s̄ɛnu nu n̄ɔɔ do,
 nu koo wunen yib̄ɛɛba s̄aku,
 kpa t̄ambu bu w̄oruku wunen
 wuswaaɔ.

7 Gusunɔ, ba wunen bandu sw̄i sere
 ka baadommaɔ.
 Gema a ka wunen bandu n̄eni.
 8 A gea k̄i, ma a k̄ɔsa tusa.
 Yen s̄ɔna Gusunɔ wi u s̄aa wunen
 Yinni, u nun ḡɔsa.
 U maa nun nuku dobu w̄ɛ ye u ka nun
 aye b̄ɛɛɛguru w̄ɛ
 te ta wunen kpaasibuguru kp̄aar
 kere.
 9 Wunen ȳanu nu turare numɔ
 ye ba ra soku miru ka aloesi ka kasi.
 Ba m̄or̄okunu soomɔ a ka nuku dobu
 wa
 wunen sina gbaburɔ te ba suunu
 donnu mani mani.
 10 Sina bii w̄andiaba ba s̄aa wunen
 kurɔ kpaa s̄akobu.
 Kurɔ kpao u ȳɔ wunen n̄am geuɔ u
 wura sebua ye ya na Ofirin di.
 11 A swaa dakio, bii kurɔbu a n̄en gari
 n̄ɔ,
 kpa a yi bwisiku.
 A wunen t̄ambu duario ka wunen
 baan yenugibu.
 12 Wunen buram mu ka sina boko
 naawa gem gem.
 A n̄un b̄ɛɛɛ w̄ɛɛȳɔ ȳɛn s̄ɔ u s̄aa wunen
 yinni.
 13 Tirin t̄ambu be ba bwesenu kpuro
 arumani kere,
 ba koo ka nun dukia bwese bweseka
 naawa
 bu ka wunen k̄i geeru kasu.
 14 Sina bii w̄andia kurɔ kpao wi, u w̄aa
 sina kpaarɔ,
 u ȳanu sebua ni ba buraru koosi ka
 wuraba.
 15 Ba ka n̄un da sun̄ɔn mi ka win ȳaa
 bura n̄anigii ni,
 ma win kurɔ kpaa s̄akoba n̄un sw̄i.
 16 Ba bu duusia sina kpaarɔ ka nuku
 dobu ka ȳɛribu.
 17 Sina boko, wunen biba koo wunen
 baababan tubi di,
 kpa bu bandu di tem kpuro s̄ɔɔ.
 18 N̄en womu geni, ga koo de
 bu wunen ȳisuru yaaya t̄oru
 baatere,
 kpa bwesenu kpuro nu nun siara sere
 ka baadommaɔ.

46

1 Womu ge Koren bibu ba wom kowobun wirugii kua. Ba gu kuawa ka gõru yāka. Ba nεε,

2 Gusunɔwa u sāa besen kuku yee naanegiru

ka besen tāsī yeru.

Baa nuku sankiranu sɔɔ,

u ra n sɔɔru sāawa u ka tɔnu somi.

3 Yen sōna sa ñ berum mɔ sanam me tem mu yīirimɔ,

ñ kun me sanam me guunu diirimɔ nim wākun sɔɔwɔ.

4 Sa ñ nande sanam me nim wākun nim kurenu nu wāki nu yaka mɔ

sanam me nu guunu yīirimɔ.

5 Daarū gara wāa tèn nim mu ka nuku dobu naamɔ Wɔrukoon wāa yerɔ,

dii dɛera ten mi, mi wi, Gusunɔ u wāa.

6 Gusunɔ u wāa te sɔɔ, yen sōna ta ñ wɔrumε.

Gusunɔ u ra tu gabewa saa buru buru yellun di.

7 Bwesenu nu burisine, ma bannu wɔrukumɔ.

Gusunɔ u gbāra, ma tem mu yanda.

8 Gusunɔ wɔllu ka tem Yinni u ka sun wāa.

Yakɔbun Yinni, u sāawa besen kuku yee naanegiru.

9 I na i wa ye Yinni Gusunɔ u kua.

U sɔm maamaakiginu kua handunia sɔɔ.

10 U tabu kpeesia yen goonu nne ye sɔɔ.

U tennu ka yaasi bɔɔka,

ma u tabu keke yi dumi gawe dɔɔ meni.

11 U nεε, i yōro, kpa i gia ma wiya Gusunɔ.

U bandu dii bwesenu kpuro sɔɔ, ka tem kpuro sɔɔ.

12 Gusunɔ wɔllu ka tem Yinni u ka sun wāa.

Wi, Yakɔbun Yinni u sāawa besen kuku yee naanegiru.

47

1 Womu ge Koren bibu ba wom kowobun wirugii kua. Ge wee.

2 Bεε handunian bwesenu, i taki koowo,

kpa i kuuki ko ka nuku dobu Yinni Gusunɔn mi.

3 Domi u sāawa Yinni Wɔrukoo wi u nanum mɔ.

U sāawa sina boko tem kpuro sɔɔ,

4 wi u ra de su bwesenu ganu tɛesi,

kpa sa n nu taare.

5 Wiya u sun besen tem gɔsia, ma sa yen woo kanamɔ,

bεε Yakɔbun bweseru te wi, Yinni u kī.

6 Gusunɔ u yɔɔmɔ Siɔniɔ, ma ba nasaran taki mɔ.

U gbia u dɔɔ, ma ba kɔba soomɔ.

7 I Gusunɔ womu kuo, i Gusunɔ womu kuo.

I Yinni, sina boko siaro ka womu.

8 Domi wiya u sāa handunia kpuron sunɔ.

I nùn womu kuo.

9 Wiya u bandu dii bwesenu kpuro sɔɔ,

ma u sɔ win sina gɔni dɛera sɔɔ.

10 Bwese tukunun sina biba mennamɔ ka Gusunɔ Aburahamun Yin-nin tɔmbu.

Domi wiya u ka be ba tem kɔsu wāa.

Wiya u kpuro kere.

48

1 Womu ge Koren bibu ba kua. Ge wee.

2 Yinni Gusunɔ, a kpā,

yen sōna n weenε bu nun tɔma baama, wunen wuuɔ ka wunen guu dɛera ten wɔllɔ te ba mɔ Siɔni.

3 Ta yɔ buram buram tɔna.

Wi u tu mɛera kpa u n nuku dobu mɔ ten buram sɔ.

Guu ten sɔɔ yɛsan nɔm geu gia, sina bokon sina kpaara mi.

4 Yinni Gusunɔ, wunen sina kpaaru sɔɔ,

a ra sun sɔɔsiwa ma a sāa besen kuku yeru ka gem.

5 Domi wee, sinambu ba menna,

ba nɔɔ tia kua bu ka Siɔni wari.

6-7 Adama ye ba nun wa,

miya berum bu mwa, ba wurura nge tɔn kurɔ

wi marubun wahala ya nɛnua sanam me u yiire.

Yera ba nanda ba duki sua.

8 Ba fukura ba wɔruka nge goo nimkuu ge sɔɔ yari yerun woo ga fuka.

9 Ye sa nɔɔmɔ ba gerumɔ, sa ye wa Gusunɔ, wɔllu ka tem Yinnin wuuɔ.
 Sa ye wa Gusunɔ besen Yinnin wuuɔ.
 Wiya u koo de wuu ge, ga n wɔa sere ka baadommaɔ.
 10 Gusunɔ, sa wunen durom bwisikunu mɔ wunen sɔa yee ten mi.
 11 Nge me a yisiru yara, nge meya ba koo nun tama handunian goonu nne sɔɔ.
 Domi a ra tambu kpare gem sɔɔ.
 12 Be ba wɔa Siɔnin guurɔ, ba nuku dobu mɔ.
 Yudan tambu ba yeirimɔ wunen siri bi a kuan sɔ.
 13 I siiyɔ i ka Siɔni sikerena. I yen kɔsu yenu gario.
 14 I yen gbɔra te mɛeri, kpa i yen sina kpaanu mɛeri i ra ka been bibu yen faagi kua,
 15 i nee, Yinni Gusunɔwa u sɔa besen Yinni sere ka baadommaɔ.
 Wiya u koo maa sun kpara sere ka besen goon tɔrɔ.

49

1 Womu ge Koren bibu ba wom kowobun wirugii kua. Ge wee.
 2 Bee bwesenu kpuro, i swaa dakio i nɔ.
 Bee handuniagibu, i swaa tem kpɔiyɔ i nɔ.
 3 Damgibu ka bwɛɛbwɛɛbu, i swaa dakio i nɔ.
 Sɔarobu ka gobigibu, i swaa tem kpɔiyɔ i nɔ.
 4 Na kon gari bwisigii gere. Nen bwisikunu nu maa asansi mɔ.
 5 Na bwisigibun mɔnnu swaa daki, na kon maa bee nu tubusia ka mɔrɔku.
 6 Mban sɔna kon berum ko wahalan saa sɔɔ.
 Mban sɔna kon berum ko sanam me nen yiberɛba ba man sikerene nuku kɔsurun sɔ.
 7 Ba ben dukia naane sɔa. Ma ba tii sue dukia yen kpɔarun sɔ.
 8 Adama ben goo kun kpɛ u win win-sim hunde yaki,
 kpa u Gusunɔ yen kɔsiaru wɛ.
 9 Domi hunden yakiabu gɔa bakana, bu n nɔru mɔ.

Yen sɔna n n koorɔ bu kpɔi bu ye ko,
 10 n n maa koorɔ ba n wɔa sere ka baadommaɔ.
 Ba n kpɛ bu gɔɔ yina.
 11 Domi sa waamɔ ma bwisigibu ka gari bakasu kpurowa ba gbimɔ. Ma ba ben dukia derimɔ gabu bu gura.
 12 Meya be ba yisiru yara ba ra n bwisika
 ma ben yenusu ko n wɔawa sere ka baadommaɔ.
 Ben wɔa yenu kun maa kam mɔ.
 13 Adama tɔnu wi u beere mɔ u ku ra te. U sɔawa nge yee yi ba ra sakiri.
 14 Nge meya ben are sɔa, be ka be ba bu swi ba ben gari swaa daki.
 15 Ba ra bu surewa gario nge yaa gɔɔ ge ba sure wɔru sɔɔ,
 kpa gɔɔ u bu di.
 N sosi, tɔn deero ba koo bu taaku, kpa ben beere yu kpe,
 kpa gɔribun wɔa yeru tu ko ben yenu.
 16 Adama Gusunɔ u koo nen hunde wɔra saa gɔribun wɔa yerun di.
 Domi u koo man kɔsu.
 17 Yen sɔ, a ku nanda tɔnu u n dukia guramɔ,
 ma win yenun arumani ya sosimɔ.
 18 A n ye ma u n ka yen gaa dɔɔ gario, ba n maa ka nɔn yen gaa sikumɔ.
 19 U ko n nuku dobu mɔ win wɔaru sɔɔ,
 kpa ba n nɔn siaramɔ nuku doo bi u mɔn sɔ.
 20 Adama yen kɔkɔrɔ, u koo win baababa deemawa gario.
 Be, ba n maa handunian yam bururam wasi.
 21 Tɔnu wi ba beere wɛemɔ, ma u n bwisi mɔ,
 u sɔawa nge yee yi ba mweerima bu sakiri.

50

1 Asafun womu. Ge wee.
 Yinni Gusunɔ u gari mɔ, u handuniagibu soku
 be ba wɔa sɔɔ yari yerɔ n ka da sɔɔ duu yerɔ.
 2 Gusunɔ u kurama saa Siɔni wuu burɔ gen min di ka yam bururam.
 3 Besen Yinni u wee wi, wi u ku ra mari.
 Win wuswaaɔ dɔɔ boko sɔrua,

ma guru woo bəkə ga ka nùn sikerene.

4 U nəəgiru sue wəllə ka temə u ka win təmbu siri.

5 U m̀, i man nən təmbu mɛnnama be ba man naane sāa,

be, be ba ka man arukawani bəkua ma ba ye sire ka yākuru.

6 Wəllu kpuro ta koo win gem gari kpara.

Domi wiya u sāa siri kowo.

7 Yinni Gusunə u nee, i swaa dakio beɛ nən təmbu Isireliba. Na kon beɛ s̄ ma nɛna na sāa beɛn Yinni.

8 N n̄ beɛn yākunun s̄ na beɛ gerusimə.

Domi na ra beɛn yāku d̄ə mwaararuginu mwe baadomma.

9 Na n̄ maa naa kinenu mwaamə beɛn yenuə,

n̄ kun mɛ boo kinenu beɛn boo ḡsə.

10 Domi nɛna na gbeeku yeɛ kpuro m̄ ka yi yi wāa guunə dabi dabinu.

11 Na gunə si su wāa guunə kpuro yē ka maa yeɛ yi yi wāa yakasə.

Yi maa sāawa negii.

12 N n̄ ḡərun na ta man m̀, n n̄ wunɛ kon s̄.

Domi nɛna na handunia m̄ ka ye ya wāa ye s̄ə kpuro.

13 I tamaa kon naa kinɛnun yaa temwa?

I tamaa boo kinɛnun yema kon n̄?

14 Ye n buram bo, yera i ne Gusunə beɛn Yinni siara.

Kpa i beɛn n̄ə mwɛɛnu yibia ni i man kua.

15 A man sokuo sanam mɛ a nuki sankire.

Saa ye s̄ə, kon nun wurari, kpa a man beɛɛ wē.

16 Adama Gusunə u k̄san kowo s̄əmə u m̀,

m̄ban s̄na a nən woodaba siamə ma a nən arukawanin gari gerumə,

17 wunɛ wi a ku ra s̄əsiru k̄a, ma a nən gere atafiru sāa.

18 À n gbenə wa, a ra ka nùn n̄ə tia ko, a ra n wāa ka sakara kowobu.

19 Wunɛn n̄ə ga ra n k̄sa yibawa, wunɛn yara ya weesu sekumə.

20 Mi a sina kpuro, wunɛn winsimwa a ra n w̄imə,

kpa a n wunɛn mero bisin k̄sa gerumə.

21 Yeniba kpurowa a kua, ma na maari. Domi a tamaa na sāawa nge wunɛ.

Adama kon nun taare wē kpa n kpuro terasia wunɛn wuswaaə.

22 I laakari koowo, kpa i swaa daki i n̄ beɛ be i ne Gusunə duari.

Ma n kun mɛ, kon beɛ s̄ere n yaaku. Goo kun maa kp̄ u beɛ w̄ra.

23 W̄in yākuru ta sāa siarabu, yērowa u man beɛɛ w̄emə.

Wi u maa win tii neni dee dee yērowa u koo nən faaba wa.

51

1-2 Ye Dafidi u ka Bati Seba kpuna u kpa, Gusunə n s̄mə Natani u da win mi. Yen b̄ruwa Dafidi u wom kowobun wirugii womu geni kua. Ge wee.

3 Gusunə, a man durom kuo wunɛn k̄i geerun s̄.

A nən toraru wunə wunɛn w̄n w̄ndun s̄.

4 A man woburuo sāa sāa kpa a nən kom k̄sum w̄ka.

A nən durum wunə kpa n s̄ara.

5 Domi na nən toraru wura, nən durum ya maa man bitani m̀ baadomma.

6 Wunɛ turowa na torari, na maa kua ye ya n̄ nun dore.

Yen s̄, a gem m̄ ye a ka man taare wē. Wunɛn siribu bu d̄ende.

7 N wee, kom k̄sum s̄əra ba man mara.

Nən mero wi u maa nən gura sua, win tii u sāawa durumgii.

8 Adama gema a bikiamə ḡruə.

N n m̄n na, a de wunɛn bwisi yi n man w̄asi.

9 A man d̄erasiabun wororu * koosio kpa n d̄era.

A man woburuo kpa n burura n w̄esu kera.

10 A man nuku dobu w̄eyə kpa na n d̄esinu karamə.

Baa mɛ a nən ḡma dwiiyasia, kon kpam ȳeri.

11 A ku nən durum m̄eri,

* 51:9 wororu - Yuuba b̄a n d̄erasiabun wororu m̀, ba ra d̄a kiku ge ba m̀ is̄pu wasiwa d̄erasiabun nim s̄ə kpa bu ka gu durumgii ȳka.

a nen kom k̄sum kpuro w̄ako.
 12 Gusun̄o, a man ḡoru w̄eȳo ge ga
 d̄ere,
 kpa a man hunde kpa w̄e ye ya koo
 ȳra sim sim.
 13 A ku man gira wunen b̄okun di,
 a ku maa man wunen Hunde D̄ero
 mwaari.
 14 A kpa man wunen faaban nuku
 dobu w̄eȳo,
 kpa k̄i geeru tu nen hunde dam k̄e.
 15 Sanam m̄eya kon durumgibu
 wunen swaa s̄asi,
 be, be ba nun torari,
 kpa bu wurama wunen mi.
 16 Gusun̄o, wun̄e wi a man faaba kua,
 a ku maa man goon yem bikia.
 Ko na n wunen gem m̄e a man w̄e
 takaru m̄o.
 17 Yinni Gusun̄o, a nen n̄o wukio
 kpa gu nun siara bu n̄o yam kpuro.
 18 À n daa ȳaku d̄o mwaararugiru k̄i,
 na n daa nun tu kue.
 Adama a n̄ ȳakunu k̄i.
 19 Ȳaku te ta nun w̄ere,
 teya ḡoru ge ga tii kawa.
 Gusun̄o, a n̄ t̄ambu yinam̄o
 be ba tuuba kua ka tii kawabu.
 20 A de a ka Sīni n̄nu geu m̄eri kpa a
 ye gea kua,
 kpa a Yerusalemun gb̄araru seeya.
 21 Sanam m̄eya kaa ȳakunu mwa ni a
 bikia.
 Niya ȳaku d̄o mwaararuginu.
 Kpa bu naa kin̄enu go wunen ȳaku
 yer̄o.

52

1 Dafidin womu ge u wom kowobun
 wirugii kua. 2 U gu kuawa sanam m̄e
 D̄egu Ed̄amu u na S̄alun mi u ka
 n̄n s̄o ma Dafidi u da Akim̄ekin mi.
 Womu ge wee.
 3 Tabu dur̄o, mban s̄ona a tii siaram̄o
 k̄sa ye a m̄n s̄o.
 A n ȳe ma Gusun̄on durom mu ko n
 w̄a sere ka baadommāo.
 4 K̄sa t̄nawa wunen yara ya ra n
 gerum̄o.
 Ya s̄awa nge wobu te ta n̄o do,
 murafiti wun̄e,
 5 a ra k̄sa k̄a n kere gea,
 kpa a n weesu k̄i n kere gem.
 6 Gari k̄siya yi ra n yiba wunen n̄o w̄o

kpa a n w̄a keetan sw̄ee s̄o.
 7 Yen s̄o, a n ȳe ma Gusun̄o u koo nun
 sura sere ka baadommāo.
 U koo nun gawa u yara saa wunen kuu
 bekurugirun di,
 kpa u nun wuna wasobun suunu s̄on
 di.
 8 Be ba Gusun̄o naane s̄a, ba koo nun
 wa,
 kpa biti bu mwa bu nun ȳe bu n̄e,
 9 dur̄o winiwa u yina Gusun̄o u n̄n
 k̄su,
 ma u win naane doke win dukia s̄o,
 u tii k̄su win bwisi s̄o.
 10 N̄e, na w̄awa Yinni Gusun̄on s̄a
 yer̄o
 nge olifin d̄a beku te ta kpare, ta w̄esu
 s̄a.
 Na win durom naane s̄a sere ka
 baadommāo.
 11 Na kon n̄n siarawa sere ka
 baadommāo, domi u kua.
 Wi s̄ora kon nen ȳiȳabu doke be ba
 n̄n naane s̄an suunu s̄o
 ȳen s̄o u s̄a t̄n geo.

53

(I maa m̄erio 14)

1 Dafidin womu ge u wom kowobun
 wirugii kua ka gaasiraru. Ge wee.
 2 Wee nge m̄e gari bakasu su s̄a.
 Su ra n̄e, Gusun̄o sari.
 Su sankire. Su kom k̄sum m̄o.
 Sin gagu sari ge ga gea m̄o.
 3 Yinni Gusun̄o u t̄ambu m̄erima saa
 w̄ollun di,
 u ka wa goo ù n w̄a u bwisi m̄o,
 u ka wa goo ù n w̄a u n̄n s̄am̄o.
 4 Adama u wa be kpurowa ba k̄ore.
 Be kpurowa ba sankire.
 Be kpurowa ba k̄sa m̄o.
 Baa ben turo kun gea m̄o.
 5 Ye u wa m̄e, yera u tii bikia u n̄e,
 k̄san kowo be, ba n̄ ȳeru m̄o?
 Wee ba nen t̄ambu gb̄enim̄o.
 Ben goo kun man s̄am̄o.
 6 Yen s̄o, ba koo nanda bu diiri
 sanam m̄e ḡa berumginu sari.
 Be ba ka nun tabu m̄o,
 Gusun̄o u koo ben kukunu yarinasia.
 Ba koo sekuru wa ȳen s̄o u bu yina.
 7 Yinni Gusun̄o, na nun kanam̄o
 a de faaba kowo goo u yari Sīnin di
 u Isireliba, Yak̄abun bweseru yara
 d̄esirun di,

kpa ba n wāa bəri yendu sɔɔ.
 À n kua mɛ, anna a nuku dobu wa bi
 ba koo ko mi.

54

¹ Dafidin womu ge u wom kowobun wirugii kua ka mərəku ² sanam mɛ Sifugibu ba na Sɔɔlun mi bu ka nùn sɔ ma Dafidi u kuku ben temɔ. Ge wee.
³ Gusunɔ, a man faaba koowo wunen yĩsirun sɔ.
 A de a man siria ka wunen dam bakam.
⁴ Yinni Gusunɔ, a swaa tem kpĩiyɔ kpa a nen kanaru nɔ.
⁵ Domi tɔn tukobu ba man seesi. Tɔn kɔsobu ba kasu bu man go. Ben bwisikunu sɔɔ, ba nɛɛ, wune Gusunɔ a sari.
⁶ Adama nen mi, wuna a sãa nen faaba kowo.
 Be ba ka man yɔ, bera a maa ka yɔ.
⁷ A nen yiberɛba kɔsa kɔsio. A man bərəkiniru sɔsio, a bu go.
⁸ Kon nun yākunuu kua ka nuku tia. Kon womu ko ka wunen yĩsiru n nun tɔma, domi a sãa tɔn geo.
⁹ Wuna a ra man nuku sankiraru wunari, kpa na n nuku dobu mɔ nà n nen yiberɛba wa.

55

¹ Womu ge Dafidi u wom kowobun wirugii kua ka mərəku. Ge wee.
² Yinni Gusunɔ, a swaa tem kpĩiyɔ a nen kanaru nɔ.
 A ku man biru kisi nà n nun kanamɔ.
³ A nen laakari koowo kpa a man wisi. Wee na sirene ka nuku sankiraru,
⁴ na burisine yiberɛban garin sɔ ka tɔn kɔsobun dam dɔrebun sɔ. Tamba man kɔsa kuammɛ, ba man taare wɛ ka mɔru baka.
⁵ Na nuki sankire too nen gɔruɔ. Ma gɔɔn berum man nɛnua.
⁶ Na nanda sere na diirimɔ.
⁷ Na nɛɛ, nà n daa kasa mɔ nge kparuko, kon yɔwa n da n sina na n wɛre.
⁸ Kon duka yakura n da mi n toma, kpa na n wāa gɔburɔ.
⁹ Kon duka yakura fuuku n kuku yeru kasu,

kpa guru woo damguu gu ku raa man sɔ.
¹⁰ Yinni, a nen yiberɛban kpunaa kam koozio,
 kpa bu ku nɔɔsina.
 Domi na waamɔ tamba wɔbia ka sannɔsu mɔ wuuɔ
¹¹ ba ka gen gbāraru sikerene sɔɔ sɔɔ ka wɔkuru.
 Mɛya kɔsa ba mɔ wuu ge sɔɔ.
¹² Nuku kɔsurugibu ka gbɛnɔbu ka keetagiba
 ba yiba wuu ge sɔɔ.
¹³ N n yiberɛn na u na u man wɔnwa, na n gam gerumɔ.
 Goo ù n man tusa, kon kuke win sɔ.
¹⁴ Adama wuna a kua mɛ, wune wi a sãa nen beruse ka nen bərə, wune wi na ra nen asiri sɔ.
¹⁵ Nɛ ka wune, kɔi bakara ta sun manine,
 ma sa dɔɔ sannu Yinni Gusunɔn sãa yerɔ.
¹⁶ A de gɔɔ u tɔn kɔsobu sɛre subaru sɔɔ,
 kpa bu da gəribun wāa yerɔ wasiru. Domi nuku kɔsura yiba ben swaa sɔɔ.
¹⁷ Adama Yinni Gusunɔ, wuna na faaba kanamɔ.
 Kaa maa man faaba ko.
¹⁸ Tɔɔ giriru kpuro, na ra n weeweenu mɔwa.
 Mɛya a maa nen nɔɔ nɔɔmɔ.
¹⁹ A n kaa de yiberɛba bu man nɔma turi baa mɛ ba dabi.
 Kaa man bəri yendu wɛ.
²⁰ Yinni Gusunɔ, wune wi a sɔ wunen sina gɔnɔ sere ka baadommaɔ, wuna kaa negii nɔ, kpa a bu sekuru doke.
 Domi n n koorɔ bu gɔru gɔsia yèn sɔ ba n nun nasie.
²¹ Ba wi u ka bu wāa bəri yendu sɔɔ sannɔ wəri.
 Ba arukawani ye u ka bu bəkua kusia.
²² Gari doriya yi ra n wāa tɔn kɔso win nɔɔwɔ.
 Adama tabun gariya yi ra n wāa win nukurɔ.
 Mɛya maa win gari yi ra n kokumɔwa nge gum yarum.
 Adama yi ra n sãawa nge takobiba.
²³ A wunen wāaru kpuro Yinni Gusunɔ nɔmu sɔndio,
 kpa u nun nɔɔri.

Domi u ñ derimə gemgii u wəruma.
 24 Yinni Gusunə, wuna kaa de tən
 kəsobu bu da gəribun wāa yerə.
 Kpa tən gowobu ka be ba bwisi kəsi
 mə bu gbi sekum.
 Adama nε, wuna na naanε sāa, Yinni
 Gusunə.

56

1 Womu ge Dafidi u wom kowobun
 wirugii kua. Ba gu kuawa ka dəkə te ta
 sāare nge kparukogiru ge ga sumə dāa
 bakaru garun wəllə. Dafidi u womu
 ge kuawa sanam mε Filisitiba ba nūn
 mwa ba neni Gatiə. Ge wee.

2 Gusunə, a nən wənwəndu waawo,
 domi tən dabira ta man buku buku
 mə.

Ta ka man tabu mə,
 ma ta man nənī sōmə tōə baatere.

3 Nən yiberε be, ba dabi,
 ba man buku buku məwa saa kpuro,
 be, be ba ka man tabu mə mi,
 ba man wəri ba taare.

4 Bεrum mū n man mwa.

Wuna na ra n naanε sāa.

5 Yinni, na nun siara gari yi a geruan
 sō.

Na ñ gāanu ganun bεrum mə,
 domi na nun naanε sāa.

Mba tən u koo kpī u man kua.

6 Tōə baatere ba ra man gari kəsiwa,
 kpa ba n man gāa kōsunu bwisikusimə.

7 Ba nōə tia kua, ba man sakiriamε.
 Ba nən yira kasu bu ka man hunde
 wuna.

8 Domi ba tamaa kōsa ya koo bu yara.
 Yinni, a bu suro ka mōru.

9 A nən yira kpuro swī mi na kpikiru
 da.

A nən nənī yīresu gārio wunen bwāaru
 * sōə.

A sin geeru yorua wunen tireru sōə.

10 Gusunə, nà n nun nōəgiru sue,
 nən yiberεba ba koo biru wura.

Domi na yē kam kam ma a sāawa negii.

11 Yinni Gusunə, na nun siara gari yi a
 geruan sō.

Mεya kon maa nun tōma wunen gari
 yin sō.

12 Na ñ gāanu ganun bεrum mə,
 domi na nun naanε sāa Yinni.

N n mən na, mba tən u koo kpī u man
 kua.

13 Gusunə, kon nən nōə mwεeru yibia
 te na nun kua.

Kon yākunu ko n ka nun siara.

14 Domi a man yara saa gəən di.

Mεya a ñ derimə nən naasu su sokura.

Kpa n kpī n sī wunen wuswaaə
 təmbun suunu sōə.

57

(I maa mεerio naasu 8-12, 108:2-6)

1 Womu ge Dafidi u wom kowobun
 wirugii kua. U womu geni kuawa
 sanam mε Səəlu u nūn naa gire u go.
 Ma u da u kukua kpee baa sōə. Ge wee.

2 Gusunə, a nən wənwəndu waawo.

Wunen miya na kuku yeru kasu.

Wunen kasan saara ta koo man bere
 sere nən nənī swāaru kpuro tu ka kpe.

3 Yinni Wərukoo, wuna na nōəgiru
 sue,

domi wuna a ra man nōəri.

4 Saa wəllun diya kaa man somima.

Kaa nən yiberεba burisina.

A man wunen bərakiniru ka wunen
 tən geeru sōəsimə.

5 Wee na wāa tən kəsobun suunu sōə
 be ba sāa nge gbee sinan si su ra təmbu
 tem.

Ben donna nu sāa ben yaasi ka ben
 sēenu.

Ma ben yara sāa nge takobi ye ya nōə
 do.

6 Gusunə, wəllu ta ñ kpē tu nun mwa
 wunen kpāarun sō.

A wunen yiiko sōəsiə tem kpuro sōə.

7 Nən yiberε be, ba man yēri beria nən
 swεε kpuro sōə,

ma na tem tuke na wa ba wəru gba nən
 wuswaaə.

Adama bera ba gu wəri.

8 Gusunə, nən torora sō.

Kon nun womu kua kpa n nən baranu
 so.

9 A yandə nən bwēra.

Mana nən gōəgera wāa.

Mana nən mərəku ga wāa n ka sōə
 bəəsia.

10 Yinni Gusunə, kon nun siara
 təmbun suunu sōə,

kpa n maa nun tōma ka womusu.

11 Domi wunen tən geera wāawa sere
 ka wəllə.

Mεya maa wunen bərakiniru ta
 sōəsirəmə sere ka guru winə.

* 56:9 bwāaru - Bwāa te, Yuuba ba ra tu kowa ka gona.

12 Gusunə, wəllu ta n̄ kpē tu wunen
kpāaru mwa.
A wunen yiiko s̄əsio handunia kpuro
səə.

58

1 Womu ge Dafidi u wom kowobun
wirugii kua. Ge wee.

2 Bεε Wərukoon tambu,
i ko kpī i baawure siri dee dee i n ka
sere nəə maari?

3 Aawo, i k̄sa m̄wa ḡruə.
Ma i b̄bunu ayeru k̄m̄ə.

4 Daa k̄sagii u ra s̄əsirewa saa win
m̄eron nukurun di.
Wee kowo u ra k̄ərewa saa win birun
di.

5 Ben nəə ga ra n d̄ε yibawa nge waa,
kpa ba n ben swasu k̄rua nge
surək̄ru

6 te ta kun kī tu dobo dobogibun gari
nə,
baa mam wi u dobo dobo ȳru bon
gari.

7 Yinni Gusunə, a bu nəə k̄sukuo.
Be, be ba s̄ā nge ḡbee sinan
kp̄emminu mi,
a ben baa saburosu yakirio.

8 A de bu yarina nge nim m̄ε mu
kokumə,
kpa a bu tweek bu ko kpanəbu.

9 Bu ḡbio bu yanda nge sokoro,
kpa a ku de bu s̄ə wa
nge bii w̄n suru kun yiba ba ka mara.

10 Kaa bu gurawa fuuku ka woo guna
sere bu ka n̄ε,
weke te ba sw̄n koru ta d̄ə wa ta
sw̄ā, baa d̄ā yà n ḡbere.

11 Adama gemgii u ko n nuku dobu
m̄əwa
ù n wa ba n̄n m̄aru bara.
U koo win naasu kpakia t̄n k̄sobun
ȳm s̄ə,

12 kpa t̄mbu bu n̄ε, gemgiiwa u koo
are wa.
Domi Gusunəwa u handunian t̄mbu
kpuro sirimə.

59

1 Womu ge Dafidi u wom kowobun
wirugii kua. U gu kuawa sanam m̄ε
Səəlu u ḡra bu da bu wi, Dafidin diru
tarusi bu n̄n go. Ge wee.

2 N̄n Yinni, a man w̄ro n̄n yiberēban
n̄man di.

A man k̄suo ben s̄.

3 A man w̄ro t̄n k̄sobun n̄man di,
kpa a man yakia be ba t̄mbun ȳm
yarim̄n n̄man di.

4 Domi be wee ba man kasu bu go.
Daa b̄əb̄əyagiba ba n̄ə tia m̄ə bu ka
man go.

Na n̄ k̄sa kue, na n̄ maa durum kue,
Yinni Gusunə.

5 Ka m̄ε, ba s̄əru m̄ə bu ka man w̄ri.
Yinni, a seewo, a man m̄εrio, a na a
man somi.

6 Gusunə Isireliban Yinni, wunε wi a
w̄llu ka tem m̄ə,
a seewo a t̄n k̄so be s̄εyasia be, be
ba n̄ nun nasie.

A ku ben goon w̄nw̄ndu ko.

7 Yoka baayere ba ra n̄wa ba n wori
nge b̄nu

kpa ba n ka wuu sikerenε.

8 K̄sa yarimə saa ben n̄sun di,
ma n s̄ā nge ba takobi wuuwa.
Domi ba m̄ə, wara koo n̄ ye ba
gerumə.

9 Adama wunε, Yinni Gusunə, a bu
ȳεm̄ə.

A bwesenu kpuro atafiiru s̄ā.

10 Baa b̄a n dam m̄ə am̄ə, wuna na
naānε s̄ā.

Domi wuna n̄n kuku yee bakaru.

11 Yinni k̄rugii, a na a man swaa
gbiiya.

Wee a dera na n̄n yiberēba m̄εra ka
nuku dobu.

12 A ku bu go kpa n̄n t̄mbu bu ku raa
ye duari.

Adama a de bu sirena, kpa bu w̄ruku
wunen dam s̄.

Domi wunε, Yinni Gusunə, wuna a s̄ā
b̄εs̄n t̄εr̄εru.

13 Ben gere kpuro ya durum yibawa.

A de ben tii suabu bu bu sura.

Domi ba ra n weesu ka gari k̄si
geruməwa.

14 Yinni, a bu kam koosio ka m̄aru, kpa
ba kun maa w̄ā.

Kpa bu gia ma wuna a bandu dii
Yak̄abun bibu s̄ə ka handunia
kpuro s̄ə.

15 Yoka baayere, yiberε be,
ba ra n̄wa ba n wori nge b̄nu

kpa ba n ka wuu sikerenε,

16 ba n kasu ye ba koo di.

Kpa ba n w̄ā mi, w̄ku giriru, domi ba
ku ra debu.

17 Adama nε, na kon womu ko wunen
dam s̄s̄.
Buru buru yellu, na kon nun t̄ma
wunen k̄run s̄s̄,
domi a s̄awa nen kuku yee damgiru,
kpa n kuke wunen mi n̄a n nuki
sankire.
18 Yinni Gusun̄o, wuna a s̄a nen dam
ka maa nen kuku yee damgiru.
Wuna kon t̄ma, domi a s̄awa t̄n geo.

60

(I maa m̄erio naasu 7-14, 108:7-14)

1 Womu ge Dafidi u wom kowobun
wirugii kua ka m̄r̄oku. U gu kuawa
u ka keu s̄̄osi. 2 Womu ge, Dafidin
taba ga ka ȳa bi u ka Sirigii be ba w̄a
Mesopotamīo ka Sob̄a kua. Ye Dafidi
u taa bi wee, win tabu sun̄o Yoabu u
Ed̄mun tabu kowobu gowa n̄r̄abun
suba w̄kura yiru (12.000) w̄wa gaa
s̄̄o ye ba m̄ B̄ru. Womu ge wee.
3 Gusun̄o, wee a sun yina ma a sun
yarinasia.
Baa m̄e a m̄ru s̄a, a sun seeyo.
4 A dera tem mu ȳira ma mu besikira.
A mu kpaasin̄o domi mu kankiram̄o.
5 A dera wunen t̄mba n̄ni s̄̄ora,
ma ba tam n̄ra mu ben wiru ḡsia.
6 Be ba nun nasie, bera a wunen gidi
b̄ra w̄e,
kpa yu s̄̄osira gem s̄s̄.
7 A sun w̄ro ka wunen dam.
A besen kanaru n̄̄w̄o,
kpa su faaba wa bes̄e wunen k̄nasibu.
8 Gusun̄o u gerua win s̄a yee d̄er̄ar̄o
u n̄ε, u koo nasara wa.
U koo Sik̄emu b̄nu ko kpa u t̄mbu
Suk̄atun w̄wa yabua.
9 Wiya u Galadi m̄o. Wiya u maa
Manase m̄o.
Efaraimu ya s̄awa nge win sii fur̄o
k̄k̄ru.
Ma Yuda ya s̄a nge win sina d̄ka.
10 Adama M̄abu ya s̄awa win wobu-
rutia.
U koo Ed̄mu bara n̄̄o teu k̄̄wa u ka
s̄̄osi ma ya kua wigia.
Filisitiba ba koo n̄n nasaran kuuki
koosi ka nuku dobu.
11 Wara u koo ka man da wuu
gb̄raruguu gen mi.
Wara u koo man kpara u ka da
Ed̄mūo.

12 Yinni Gusun̄o, wuna kaa ka man da,
wunε wi a raa sun yina,
ma a ku ra maa ka besen tabu kowobu
yari.
13 A sun somīo su ka yari n̄ni sw̄arun
di.
T̄nun somiru ta s̄awa wom dirum.
14 A n w̄a ka bes̄e, sa ko kp̄i su tabu ko
ka w̄ruḡru.
Kpa a besen yiber̄eba k̄suku.

61

1 Dafidin womu ge u wom kowobun
wirugii kua ka m̄r̄oku. U n̄ε,
2 Gusun̄o, a nen weeweenu n̄̄w̄o,
kpa a nen kanaru n̄o.
3 Saa tontonden diya na nun n̄̄guru
sue ka nuku sankiranu.
A ka man guuru ȳ̄wo te na n̄ kp̄e n̄
ka tii ȳo.
4 Domi a s̄awa nen kuku yeru.
Ma a maa s̄a nen gb̄raru nen
yiber̄eban wuswaāo.
5 Na k̄i na n w̄a wunen kuu
bekurugir̄o sere ka baadommāo,
na n kukua wunen kaserun k̄k̄r̄o.
6 Domi a ra man kue ye na k̄i,
kpa a man tubi w̄e ye a ra be ba wunen
ȳsiru nasie w̄e.
7 Gusun̄o, a besen sina bokon w̄aru
dakāa daasio.
A de win w̄aru tu d̄nya.
8 Kpa a de u n bandu dii sere ka
baadommāo wunen wuswaāo.
A de wunen b̄r̄kiniru ka wunen t̄n
geera n w̄a wi s̄̄o.
9 Saa yera kon nun t̄ma sere ka
baadommāo,
kpa na n nen n̄̄o mw̄̄ru yibiam̄o t̄̄o
baatere.

62

1 Womu ge Dafidi u Yedutum ka
wom kowobun wirugii kua. Ge wee.
2 Ka geema, Gusun̄o wunε s̄̄ora nen
naānε w̄a.
Wuna a ra man faaba ko.
3 Wuna a maa s̄a nen kperu t̄n mi na
ra kuke n ka faaba wa.
Wuna a s̄a nen kuku yee bakaru.
A n̄ derim̄o nen naasu su sokura.
4 Sere saa yer̄a i ko i n t̄nu kunisi i n
s̄̄re,
nge m̄e ba ra gana ye ya d̄bura sure,
n̄ kun m̄e kara ye ya w̄rumaa d̄̄o.

5 Geema, ba nɔɔ tia mɔ̀
bu ka durɔ wi sura win aye bakarun
di.

Ba ku ra n weesu mɛɛra gāanu ben mi.
Ka nɔɔwa ba ra n tɔnu domaru
kuammɛ,
gōruɔ kpa ba n nùn bōrusimɔ.

6 Gusunɔ, wunɛ sɔɔra nɛn naanɛ wāa.
Wunɛ sɔɔra nɛn yīiyɔbu wāa.

7 Wuna a sāa nɛn kperu tɛn mi kon
kuke n ka faaba wa.

Wuna a sāa nɛn kuku yee bakaru.
Nɛn naasu kun maa sokuramɔ.

8 Gusunɔ, wuna a ra man faaba ko, kpa
a de na n bɛɛɛ mɔ.

Wuna nɛn kuku yee damgiru.

9 Bɛɛ tɔmbu, i nùn naanɛ koowo saa
kpuro.

I nùn sɔɔwɔ ye ya bɛɛ nɛni.
Domi wiya u sāa bɛsɛn kuku yeru.

10 Tɔnu u sāawa wom dirum.
Mɛya u maa sāa weesu.

Bà n nùn kilo sɔndi, kaa deema u n̄
woo bunum tura.

11 I ku bɛɛn naanɛ doke daa bɔɔbɔya
sɔɔ.

I ku maa bɛɛn yīiyɔbu doke wɔbia sɔɔ.
Bɛɛn dukia yà n kuuramɔ, i ku bɛɛn
bwɛra kpuro doke ye sɔɔ.

12 N n̄ nɔn teeru na Gusunɔn gere yeni
nua ye u nɛɛ, wiya u dam mɔ.

13 Yinni Gusunɔ, wuna a durom mɔ.
A ra baawure kɔsiewa ye u kua.

63

1 Dafidin womu. U gu kuawa sanam
mɛ u wāa Yudan gbaburɔ. Ge wee.

2 Gusunɔ, a sāawa nɛn Yinni.

Wuna na soku.

Na wunɛn bɛkɛ barɔ.

Ma nɛn wasi kpuro bɛsikiramɔ wunɛn
sarirun sɔ
nge mɛ tem gbebum mu ra n
bɛsikiramɔ nim sarirun sɔ.

3 Wee na wāa wunɛn sāa yerɔ na nun
mɛɛra,
kpa n ka wunɛn dam ka wunɛn yiiko
wa.

4 Domi wunɛn tɔn geeru ta gisɔn
wāaru kere.

Yen sōna kon nun tɔma ka womusu.

5 Kon nun siara nɛn wāaru kpuro sɔɔ,
kpa n nɔma sua wɔllɔ n ka nun sã.

6 Nɛn hunde koo debu
nge wi u dīa duronu ka yaa gumgia di.

Kon nun siara ka nuku dobun kuuki.

7 Nà n kpī, na ra n nun yaayewa na n
wunɛn bwisikunu mɔ̀ wɔkuru.

8 Domi a sāawa nɛn somiɔ.

Nà n kukua wunɛn kasenun kɔkɔrɔ,
na ra n nuku dobu mɔ.

9 Na ka nun maninɛwa dim dim,
ma wunɛn nɔm geu ga man nɛni.

10 Be ba kasu bu man go

ba koo dawa sere tem sɔɔ sɔɔwɔ.

11 Takobiwa ba koo ka bu go,

kpa purukanu nu ben gonu tem.

12 Nɛ, sina boko kon yɛɛri wunɛ sɔɔ.

Wi u ka nun bōrua u koo tii siara,
adama kaa wee kowobun nɔsu kɔre.

64

1 Womu ge Dafidi u wom kowobun
wirugii kua. Ge wee.

2 Gusunɔ, a nɛn nɔɔ nɔɔwɔ sanam mɛ
na weeweenu mɔ.

A man kōsuo nɛn yibɛɛ wi na nasien
sɔ.

3 A man yaro tɔn kōsobun wesianɔsun
di.

Kpa a man yara daa kōsagibun suunun
di.

4 Ba ben yara nɔɔ deramɔ nge takobi,
kpa ba n gari kōsi kasukumɔ nge
sɛɛnu,

5 bu ka wi u kun gāanu kue to asiri sɔɔ.

6 Ba tii dam kēmɔwa kōsan kobu sɔɔ.
Ba ra nɔɔ tia ko bu ka tɔmbu yina beria
ba n mɔ̀, goo kun bu wasi.

7 Kōsa ba himba mɔ̀ ba mɔ̀, ben kpunaa
ye, ya wāwa mam mam.

Domi goo kun kpɛ u tɔnun gōrun gari
tubu.

8 Gusunɔ u bu sɛɛnu twee.

Wee nu bu girari.

9 U bu mwa ka ben tii tiin gari.

Be ba bu wa kpuro ba ra wii gimanu
kowa.

10 Kpa bɛrum mu be kpuro mwa ba n
kparamɔ ye Gusunɔ u kua,

kpa ba n yen bwisikunu mɔ̀.

11 Yinni Gusunɔn miya gemgii u ra
kuku yeru ka nuku dobu wa.

Kpa bèn gōru ga dɛɛre bu bɛɛɛ wa win
mi.

65

1 Womu ge Dafidi u wom kowobun
wirugii kua. Ge wee.

2 Yinni Gusunɔ, sa ko nun siara ka
naanɛ dokebu Siɔniɔ,

kpa su nɔɔ mwɛɛ ni sa nun kua yibia.
 3 Yinni Gusunɔ, wunɛ wi a ra tɔmbun kanaru nɔ,
 tɔmbu kpuro ba koo na wunen mi.
 4 Bɛsɛn toranu sun bunie.
 Wuna kaa sun nu suuru kua.
 5 Doo nɔɔrugiiwa wi a gɔsa u nun susi u wɔa wunen sɔa yerɔ.
 Wunen wɔa yerun nuku dobu koo de su debu wunen sɔa yee dɛɛrarɔ.
 6 Gusunɔ bɛsɛn faaba kowo, wunen kɪrun saabu,
 a ra bɛsɛn kanaru wure,
 kpa a sun sɔm maamaakiginu sɔɔsi.
 Wuna tɔmbu kpuro ba naanɛ sɔa temɔ sere ka be ba wɔa nim wɔkun tem burenɔ.
 7 Wuna a dam mɔ.
 Ka dam mɛya a ka guunu swɪi nin ayenɔ.
 8 Wuna a ra nim wɔkun wɔkinu marisie,
 kpa a gen nim kurenu yɔrasia.
 Mɛya a ra maa tɔmbun wurenu kpeesie.
 9 Handunian goonu nne sɔɔ,
 tɔmbu kpuro ba wunen sɔm maamaakiginu nasie.
 Wunɛ wi a ra sɔɔ yari yerugibu ka sɔɔ duu yerugibu nuku dobu wɛ.
 10 Wuna a ra tem nɔɔri, kpa a mu nim yɛka mu n kpɔ.
 A ra maa de mu n dukia mɔ.
 Gusunɔ, wunen bwia ya nim yibawa.
 Mɛya a ra ka tem dwiiyasie, kpa dɪanu nu wa nu ka kpi.
 11 A ra gberun kpɪin tem kusanu kɔsuku kpa a nu nim yɛka.
 A ra maa de gura yu nu dwiiyasia mam mam,
 kpa a ye ba duura mi domaru kua yu ka kpi.
 12 A ra dɛwa wɔɔ gu tore kpa gu kpe ka wunen durom,
 kpa debura n wɔa mi a sara kpuro.
 13 Debu te, ta wɔawa ka kpaa yenɔ,
 ma nuku dobu nɔramɔ guunɔ.
 14 Ma yɔanu terie kpaa yenu mi.
 Mɛya alikama ya kpia ya wɔwa wukiri,
 ma baayere kpuro ya nun takaru mɔ,
 ya womu mɔ ka nuku dobu.

66

1 Womu ge ba wom kowobun wirugii kua. Ge wee.
 Bɛɛ handunian tɔmbu kpuro,
 i Gusunɔ nɔɔgiru sueyo ka nuku dobu.
 2 I womu koowo win yɪsirun yiikon sɔ.
 I win yɪsiru wɔlle suo ka womusu,
 3 kpa i nɔn sɔ ma win sɔma ya nanum mɔ,
 domi win dam mu kpɔ.
 Yen sɔna win yiberɛba ba nɔn wiru kpɪiyammɛ.
 4 Handuniagibu kpuro ba nɔn yiirammmɛ.
 Ba nɔn tɔmamɔ ka womusu,
 ma ba win yɪsiru bɛɛɛ wɛɛmɔ.
 5 I na i Gusunɔn sɔma mɛɛri ye u kua.
 U nanum mɔ u n sɔmburu mɔ tɔmbun suunu sɔɔ.
 6 U dera daara gbera,
 ma sa tɔbura bɛsɛn naasu kun nim wa,
 ma sa nuku dobu kua wi sɔɔ.
 7 U bandu diiwa sere ka baadommaɔ win dam saabu.
 U bwesenu kpuro mɛɛra ka laakari,
 kpa mɛm nɔɔ sariba bu ku raa nɔn seesi.
 8 I Gusunɔ siaro bɛɛ bwesenu kpuro.
 I nɔn tɔmɔ bu nɔ baama.
 9 Domi u bɛsɛn wɔaru wɔra.
 U n dere su sokura.
 10 Gusunɔ, a sun doke laakari mɛɛribu sɔɔ.
 A dera sa wɔa dɔɔ sɔɔ nge sii geesu.
 11 A sun kpɛɛ yina sɔɔ ma a sun sɔmu bakanu sɔbi.
 12 A dera bɛsɛn yiberɛba ba sun sɔni,
 ma sa dɔɔ ka nim sara.
 Adama a sun yara min di sa n ka bɔri yendu mɔ.
 13 Kon du wunen sɔa yerɔ n ka nun yɔkuru kua,
 kpa n nɛn nɔɔ mwɛɛnu yibia
 14 ni na nun kua nɛn wahalan saa sɔɔ.
 15 Kon ka nun ketɛba ka bonu yɔkuru kua,
 kpa n ka nun yɔa ni nu gum mɔ yɔku dɔɔ mwaararuginu kua.
 16 Bɛɛ be i Gusunɔ nasie, i na i nɔ,
 kpa n bɛɛ sɔ ye u man kua.
 17 Na nɔn nɔɔgiru sue u man somi,
 ma na nɔn siara ka womusu.
 18 Nɔ n daa toraru garu mɔ nɛn gɔruɔ,
 Yinni Gusunɔ kun daa man wurarimɔ.

19 Adama u nen kanaru swaa daki u man wurari.
 20 Na nùn siara domi u nen kanaru mwa.
 Ma u n man win durom wunari.

67

1 Womu ge Dafidi u wom kowobun wirugii kua ka māraku. Ge wee.
 2 Gusunə, a besen wənwəndu waawo, kpa a sun domaru kua.
 A de a ka sun nənu geu mɛɛri,
 3 kpa tambu bu wunen swaa gia handunia sɔɔ,
 kpa ba n yɛ ma wuna a ra tɔnu faaba ko.
 4 Gusunə, bwesenu kpuro nu nun siaramə
 ma nu nun tɔmamə.
 5 Nu wāa nuku dobu sɔɔ, domi a ra nu siriewa dee dee.
 Wuna a maa nu kpare tem mɛ sɔɔ.
 6 Bwesenu kpuro nu nun siaramə ma nu nun tɔmamə.
 7 Domi a ra de tem mu dīanu ma.
 Gusunə, wuna a sāa besen Yinni.
 A ra sun domaru kue.
 8 A sun domaru kuo. Handuniagibu kpuro ba nun nasie.

68

1 Womu ge Dafidi u wom kowobun wirugii kua. Ge wee.
 2 Gusunə, a seewa ma wunen yiberɛba ba yarina.
 Wunen wɛrɔbu ba duki sua wunen wuswaan di.
 3 A bu yarinasia nge wiisu.
 Ma ba yanda nge gum minɛru te ba dɔɔ tii.
 Tɔn kɔsobu ba munda wunen wuswaawo Gusunə.
 4 Adama gemgibu ba ra n nuku dobu ka nasara mɔwa wunen mi kpa ba n yɛɛrimə.
 5 I Gusunən yīsiru walle suo ka womusu.
 I nùn swaa kuo, u gbaburu mɔ,
 u guru winu sɔni u wee.
 Win yīsira Yinni Gusunə.
 I nuku dobu koowo win wuswaawo.
 6 Yinni Gusunə, wuna a sāa gobekuban baaba ka gəminibun kɔso.
 A wāa wunen wāa yee dɛɛrarə.
 7 Wuna a ra be tamba yina yenu wɛ,

kpa a yobu yakia, a bu nuku dobu wɛ.
 Adama kaa mɛm nɔɔ sariba deriwa mi gāanu sari.

8 Gusunə, sanam mɛ a wunen tambu swaa gbiiye gbaburə,
 9 tem mu yīra, ma wəlla wukiara ka dam wunen wuswaawo.
 Ma Sinain guura diira wunɛ Isireliban Yinnin wuswaawo.

10 A dera guri barukagia ya na, ma wunen tem sɔɔ wāara wurama.
 11 Mɛ sɔɔra wunen tamba ben wāa yeru kua,
 mɛ, mɛ a sɔɔru kua ka kīru wənwəndobun sɔ.

12 Yinni Gusunə, a wooda wɛ,
 ma tɔn kurə sɔmɔ dabiru ba ye kpara.
 13 Yiberɛban tabu sinamba yakikiramə,
 ma ben kurɔbu ba ben yānu bənu mɔ ni ba deri.

14 N sāare kparukonun kasi yi sii geesu sɔɔwa
 ma nin sansu wura mɔnsi, ma i sere da i kpī yāa gɔso?

15 Sanam mɛ Dam kpurogii wi, u sinam be yarinasia,
 tem mu burura guu te ba mɔ Saluməniə.

16 Basanin guunu nu sāawa guu bakanu.
 Nin gungunu maa dabi.

17 Bɛɛ guu ni i gunguu dabinu mɔ,
 mban sɔna i ka Gusunən guu te u gɔsa nisinu mɔ.
 I n yɛ ma miya u koo win wāa yeru ko sere ka baadommaɔ.

18 Yinni Gusunə, a tabu keke dabinu mɔ,
 ma a sīimə yen nərɔm nərɔm ka yen nərɔm nərɔm suba yendun sunu sɔɔ.
 Wunen yiiko ye ya sɔɔsira Sinaio ya wura wunen sāa yerə.

19 Yinni Gusunə, a yɔɔwa guurun wəllə, ma a tambu yoru mwɛɛra.
 Ma ba nun kɛnu kā, ka mam be ba nun seesimən tii.

20 Gusunə u ra sun nɔɔri.
 Wiya u sāa besen faaba kowo.
 Yen sɔ, sa ko nùn siara tɔɔ baatere.

21 Wiya u ra tɔnu faaba ko.
 Wi turowa u koo kpī u nùn yakia saa gɔɔn di.

22 Wiya u koo win yiberɛban wiru
kɔra.

Kpa u be ba wāa durum sɔɔn wii su-
unu yabe.

23 Wiya u nɛɛ, u koo ka bu na saa
Basanin di,

kpa u bu yarama saa nim wɔku sɔɔn di,

24 kpa su bɛsɛn naasu kpɛɛ ben yɛm
sɔɔ,

kpa bɛsɛn bɔnu nu ben gonu tem.

25 Gusunɔ nɛn Yinni, nɛn sina boko,
ba wunɛn sanum waamɔ wunɛn s̄a
yee dɛɛrarɔ.

26 Wom kowoba ba swaa gbia,
ma be ba baranu ka mɔrɔkunu soomɔ
ba bu swīi,
ba wāa wɔndia be ba baranu soomɔn
suunu sɔɔ.

27 I Yinni Gusunɔ siaro mi tɔmba
mɛnna.

Bɛɛ Isireliban bweseru, i nùn wɔlle
suo.

28 Bɛnyamɛɛ wi u piiburu bo, win
bwesera ta bu swaa gbiiye,
ma Yudan bwese keran wirugibu ka
ben tɔmbu ba bu swīi.

Yen biru, Sabulonin bwese kɛra ka
Nɛfitaligian wirugibu ba bu
swīi.

29 Gusunɔ u wooda wɛ bu nùn ko
damgii.

Gusunɔ, a ye a sun kua dam sireo.

30 Sinamba koo ka nun kɛnu
naawa wunɛn s̄a yerɔ te ta
Yerusalemun dia kpuro gunum
kere.

31 Yinni Gusunɔ, a Egibiti yam swīeyɔ,
ye ya nun s̄amɔ ka sii geesu,
ye, ye ya s̄a nge karaku ge ga wāa
daarun bɔkuɔ,

n̄ kun mɛ nge naa kinɛ ni nu wāa gɔsɔ,
ye, ye ya bwesenu dam dɔremɔ.

A be ba ra n tabu kī yarinasio.

32 Damgiba wee saa Egibitin di.

Ma Etiopigiba duki mɔ ba nɔma sue
Gusunɔn mi gia.

33 Handunian sinambu, i Yinni
Gusunɔ siaro ka womusu.

I nùn wɔlle suo.

34 I nùn siaro ka womusu
wi, wi u s̄imɔ wɔllɔ te ta wāa saa yellun
di.

Wee win nɔɔ damguu ga nɔra.

35 I Gusunɔ bɛɛɛ wɛɛyɔ.

Win yiiko ya wāawa Isireliba sɔɔ.

Ma win dam mu wāa wɔllɔ.

36 Gusunɔ, a nanum mɔ wunɛn s̄a
yerɔ.

Wunɛ Isireliban Yinni, a ra wunɛn
tɔmbu dam wɛ.

Gusunɔ, sa nun siara.

69

1 Womu ge Dafidi u wom kowobun
wirugii kua. Ge wee.

2 Gusunɔ, a man faaba koowo.

Na s̄are na nim mwɛɛɛre wahalan s̄a.

3 Na nummɔ yironu sɔɔ, na n̄ kpɛ n
yɔra.

Na wɔri nim bwerɔ ma nim tora ka
man doonɔ.

4 Na swī na wasira sere nɛn gɔru ga
gbera.

Nɛn nɔni dam dwiia ye na wunɛn
somiru mara.

5 Be ba man tusa ba n̄ ten wiru ka
naasu yɛ,

ba dabi ba nɛn wirun seri kere.

Nɛn yiberɛ be ba kī bu man go kam ba
dam mɔ.

Ye na n̄ gbɛnɛ, ba kī n yɛn kɔsire wɛ.

6 Gusunɔ, a nɛn asansi sariru yɛ.

Nɛn toranu nu n̄ maa berua wunɛn
mi.

7 Gusunɔ, wɔllu ka tem Yinni,
a ku de be ba nun yīiyɔ bu sekuru wa
nɛn s̄a.

Isireliban Yinni,

a ku de be ba nun kasu bu sekuru di
nɛn s̄a.

8 Domi wunɛn s̄ona na seku bakaru
sɔɔwa ta dera na nɛn wuswaa
wukiri.

9 Nɛn mero bisibu ba man mɛɛra tuko.
Nɛn mero turosibu ba n̄ man yɛ.

10 Wunɛn dirun kīra man mɛnimɔ nge
dɔɔ.

Be ba nun wɔmmɔ, ben wɔma wɔri nɛ
sɔɔ.

11 Sanam mɛ na tii kawa na nɔɔ bɔkua,
ba man funɛ wuna.

12 Sanam mɛ na saaki sebua nuku
sankiranun s̄a,

ba man yaakoru mɔ.

13 Be ba s̄a gbāra kɔnnɔwɔ ba man
wīimɔ.

Tam nɔrobɔ ba ka nɛn yīsiru womu
mɔ.

14 Adama Yinni Gusunɔ, wuna nɛ, na
kanamɔ.

Gusunɔ, a man wurario wunɛn
durom bakam s̄a saa ye a kī.

Domi a ra t̄onu faaba ko ka gem.
 15 Kpa a man yara yironun di n ku ka
 kpam num.
 A man w̄oro n̄en yiber̄eban n̄oman di
 ka nim bwerun di.
 16 A ku de nim yiburu tu man wukiri,
 kpa nim bweru tu man di.
 A ku de w̄oru b̄ak̄o gu man k̄arusi.
 17 Yinni Gusun̄o, a man wurario
 wun̄en t̄on geerun s̄o.
 Wun̄en w̄onw̄on bakaru s̄o, a man
 s̄iirema.
 18 A ku n̄e wun̄en s̄om kowo biru kisi.
 A man wurario fuuku, wee na w̄aa
 nuku sankira bakanu s̄o.
 19 A susima a n̄en hunde w̄ora.
 A man faaba koowo n̄en yiber̄eban
 n̄oman di.
 20 A ȳe n̄ge m̄e ba man fun̄e wuna.
 Ba man sekuru doke, ba man kam
 m̄era.
 A maa n̄en yiber̄eba kpuro ȳe.
 21 Sekura man nuki sanki sere na kom
 yaa bie.
 Na mara goo u man w̄onw̄ondu kua,
 adama sari.
 Na kasu wi u koo man nukuru
 yemiasia,
 na n̄ wa baa turo.
 22 Sanam m̄e ḡōra man m̄o, ba d̄ēe
 doke n̄en d̄ianu s̄o.
 Sanam m̄e nim n̄aru ga man m̄o, tam
 m̄omm̄oma ba man w̄e n̄o.
 23 A de ben t̄ōo baka dim mu ko yina
 sanam m̄e ba s̄o s̄ēe ka b̄ari
 yendu.
 24 A ben n̄oni wukirio bu ku maa ka
 yam wa,
 kpa ben dam mu dwiia.
 25 A bu wun̄en m̄aru seesio,
 kpa wun̄en m̄aru baka ye, yu bu
 deema.
 26 A de ben w̄aa yenu nu ko bansu.
 Kpa goo u kun maa w̄aa ben kuu
 bekunuginu s̄o.
 27 Domi wi a soom̄o, wiya ba n̄oni
 s̄ōm̄o.
 Wi a maa yaasa s̄oka a m̄era kua,
 ba win nuku sankiranu sosim̄o.
 28 A ben toranu kpuro yaayo.
 A ku bu w̄onw̄ondu kua baa fiiko.
 29 A ben ȳisinu goowo w̄aarun tirenun
 di,
 kpa a ku bu m̄enna ka gemgibu.
 30 Adama na w̄aa nuku sankiranu ka
 wahala s̄o.

Gusun̄o, a de wun̄en somiru tu man
 yara.
 31 Kon Gusun̄o siara ka womusu.
 Kon takaru ko n̄ n̄un w̄olle sua.
 32 Yeya ya ra Yinni Gusun̄o w̄ere n̄ kere
 naa kin̄e yeburu.
 33 Be ba gema, b̄a n̄ yeni wa, ba ko n̄
 nuku dobu m̄o.
 B̄ēe be i Gusun̄o kasu, i ko n̄ ḡoru dobu
 m̄o b̄een w̄aarun s̄o.
 34 Domi Yinni Gusun̄o u ra s̄arobun
 gari n̄o.
 U ku ra wigibu duari be ba w̄aa d̄esiru
 s̄o.
 35 W̄ollu ka tem ka nim w̄oku ka kpuro
 ye ya wasi mi s̄o,
 yu n̄un t̄om̄o.
 36 Gusun̄o u koo Sīoni faaba ko.
 U koo maa Yudan wusu bani.
 Win s̄om kowobu ba koo sina wuu si
 s̄o kpa su ko begisu.
 37 Ben bibun bwesera koo tem m̄e tubi
 di.
 Be ba Gusun̄o k̄i, ba ko n̄ ben w̄aa yeru
 m̄o mi.

70

(I maa m̄erio 40:14-18)

1 Dafidin womu ge u kua u ka
 Gusun̄o yaaya. Ge wee.
 2 Yinni Gusun̄o, a na fuuku a man
 w̄ora.
 A ku t̄e a ka man faaba ko.
 3 A de be ba kasu bu man go bu
 burisina kpa bu sekuru wa.
 A de be ba kasu n̄ kam ko bu sekuru
 wa kpa bu biruku yira wura.
 4 A de be ba man ȳem̄o mi, bu biru
 wura seku ten s̄o.
 5 A de be ba nun kasu ba n̄ w̄aa nuku
 dobu s̄o.
 Kpa ba n̄ ȳerim̄o wun̄e s̄o.
 A de be ba maa wun̄en faaba k̄i ba n̄
 kparam̄o saa kpuro ma a kp̄a.
 6 Gusun̄o, na s̄awa s̄aro ka
 w̄onw̄ondo.
 Yen s̄o, a na n̄en b̄akūo fuuku.
 Domi wuna a ra man somi kpa a man
 w̄ora.
 Yinni Gusun̄o, a ku t̄e.

71

1 Yinni Gusun̄o, wun̄en miya na kuku
 yeru kasu.
 A ku de n̄ sekuru wa baa fiiko.
 2 Wun̄e wi a ra siri dee dee,
 a man w̄oro kpa a man faaba ko.

A man swaa dakio, kpa a man somi.
³ A de a n saa nen kpee baa mi kon kuke.
 Kpa na n waa mi baadomma.
 Wuna a gooru doke a man faaba ko.
 Domi a saawa nen kuku yeru nge kpee baa damgia.
⁴ Gusuno nen Yinni, a man wero ten kasobun noman di ka nuku kasurugibun noman di.
⁵ Domi wune sara na yiyabu mo. Saa nen piiburun di, wuna na naane saa.
⁶ Saa dama ten di ba man mara, wune sara nen naane ya waa.
 Wuna a maa man yara nen meron nukurun di.
 Wuna ko na n siaramo baadomma.
⁷ Ten dabiru ta n man wa, biti ra bu mwewa.
 Adama wune, a kua nen kuku yee damguru.
⁸ Yinni Gusuno, a de na n nun siaramo baadomma.
 A de na n nun bere weemo too baatere.
⁹ A ku man deri nen tokoru soo.
 A de a n ka man waa baa na n dam dwiia.
¹⁰ Domi nen yibereba ba nen gari mo. Be ba kasu bu man go, ba noo tia mo.
¹¹ Ba gerumo ba mo, wee a man deri. Ba koo man naa swiwa bu mwa. Domi na n goo mo u man wera.
¹² N n men na, Gusuno nen Yinni, a ku man deri.
 A na fuuku a man somi.
¹³ A de be ba kasu bu man go mi, bu burisina bu kam ko.
 A de be ba nen kam kobu ki bu sekuru wa.
¹⁴ Adama ne, wuna na yiyoo.
 Na kon nun siaramowa na n doo.
¹⁵ Kpa n wunen gem ka wunen faaban gari kpara too baatere.
 Domi ya n noru mo.
¹⁶ Yinni Gusuno, kon wunen som damginun gari gere.
 Wune turon gem gariya kon kpara.
¹⁷ Gusuno, wuna a man keu koosia saa nen birun di.
 Yen sona sere ka te na wunen som geenun gari kparamo.
¹⁸ Gusuno, a ku man deri baa na n toko kua,
 kpa n kpi n ka ten aluwaasiba

ka be ba koo ra marura wunen dam gari so.
¹⁹ Wunen gem mu wawa sere ka wallo.
 Gusuno, gaa bakana a kua.
 Wara u ka nun weene.
²⁰ Wuna a dera sa wahala ka nuku sankiranu wa.
 Adama kaa na a sun wawaru we,
 kpa a sun yara saa siki wurun di.
²¹ A man nukuru yemiasio kpa a de n nun bere we.
²² Yinni, kon nun toma ka maroku, kpa n nun siara ka womusu wunen borakinirun so.
 Kon wunen yisuru walle sua ka maroku,
 wune wi a saa Isireliban Yinni Deero.
²³ Na n nun siaramo, ba koo nen nuku dobu wa nen wuswaan di.
 Meya maa nen hunde ye a wera ya koo nun takaru ko.
²⁴ Meya maa nen yara ya ko n wunen gari kparamo saa baayere.
 Be ba kasu bu man go, ba burisina ba sekuru wa.

72

¹ Womu ge Salomoo u kua. Ge wee.
 Gusuno, a ne sina boko bwisi keeyo n ka siri nge me a ra siri,
² kpa n wunen tambu siri gem soo baa be ba saa saarobu.
³ Wunen gem so, ben gungunu ka ben guunu nu koo bu arumani we.
⁴ Kon saarobu siria kpa n bu ben gem we,
 kpa n bwewebwewebun bibu faaba ko, n be ba bu dam doremoo kasuku.
⁵ Men noo soo ka suru yarimo,
 meya ba ko n maa nun nasie sere ka baadommao.
⁶ Yinni Gusuno, a de ne, sina boko na n arufani mo
 nge gura ye ya nemoo gbee te ba koro kua soo,
 n kun me nge nim arufaanigum me mu kokumo gberoo,
⁷ kpa nen bandu soo gem mu n waa,
 kpa dukia yu kuura men noo suru yarimo.
⁸ A de na n bandu dii
 saa nim woku ge ba mo Mediteranen di sere n ka girari nim woku boruguuo,
 saa maa daa te ba mo Efaratin di

sere handunian n̄əɔ.

⁹ Kpa a maa de be ba wāa gbaburɔ
kpuro

bu na n̄en wuswaaɔ bu man yiira,
kpa n̄en yiberɛba bu tua n̄ə.

¹⁰ Taasisi ka tem m̄ε mu toman
sinambu

ba koo ka man gbere gobi naawa.
Seba ka Saban sinambu ba koo ka man
k̄ɛnu naawa.

¹¹ Kpa sinambu kpuro bu man yiira,
kpa bwesenu kpuro nu man s̄a.

¹² Domi kon s̄aaro wi u weeweenu m̄ə
w̄əra,

kpa n̄ bw̄ɛɛbw̄ɛɛ wi u kun goo m̄ə
somi.

¹³ M̄eya na kon maa s̄aaron w̄ənw̄əndu
wa,

kpa n̄ bw̄ɛɛbw̄ɛɛn w̄āaru w̄əra.

¹⁴ Kon bu w̄əra be ba bu dam d̄ərem̄ən
min di.

Kon bu yakia be ba bu n̄əni s̄əm̄ən
n̄əman di.

Domi ben w̄āaru ta s̄āawa ḡāa girinu
n̄en n̄əni s̄əɔ.

¹⁵ Kpa n̄ε sina bokon w̄āaru tu daka
da,

kpa bu ka man Saban wura naawa.

Ba ko n̄ da man kanaru kue t̄əɔ baatere
ba n̄ man domaru kuamm̄ε.

¹⁶ Kpa alikama yu marura tem s̄əɔ ka
guun̄ə.

Kpa yen winu nu n̄ wom sooram̄ə nge
Libanin d̄ānu.

M̄eya maa t̄əmba koo marura wusu s̄əɔ
nge yaka bii.

¹⁷ Kpa n̄ε sina bokon ȳisuru ta n̄ yara
sere ka baadommaɔ,

ba n̄ tu soku m̄èn n̄əɔ s̄əɔ yarim̄ə.

T̄əmbu b̄à n̄ ben winsim domaru
kuamm̄ε,

ba n̄ da n̄en ȳisuru soku,

kpa bwesenu kpuro nu n̄εε,

doo n̄ərugiiwa n̄ε sina boko.

¹⁸ Su Gusun̄ə Isireliban Yinni siara.

Domi wi turowa u ra s̄əm̄ə maamaakiginu
ko.

¹⁹ Su n̄n̄ siara win ȳisi b̄εεregii ten s̄ə.

Win yiiko yu s̄əɔsira handunia kpuro
s̄əɔ.

Ami! Ami!

²⁰ Womu geniwa Dafidi Isain bii u ka
win kanaanu wiru go.

WOMUSUN B̄ONU ITASE

73

¹ Womu ge Asafu u kua. Ge wee.

Geema, Gusun̄ə u s̄āawa t̄ən geo Isire-
liban s̄ə ka maa b̄èn ḡōrusu
d̄εere.

² Na raa w̄ərumaa d̄əɔ, n̄ tie fiiko n̄ ka
tem turi.

³ Domi na raa ka gari bakasu nisinu
kua

ȳèn s̄ə na waam̄ə t̄ən k̄ōsobu ba nuku
dobu m̄ə.

⁴ Ḡāanu ganu kun bu n̄əni s̄əm̄ə ben
w̄āarun t̄ōru kpuro s̄əɔ.

M̄eya ben wasi yi bw̄āa do ma yi
ballim̄ə.

⁵ Ba n̄ dunian w̄āarun wahala gaa ȳɛ.

M̄eya ba n̄ maa ȳɛ n̄əni sw̄āa te t̄ən be
ba tie ba ka w̄āa.

⁶ Ba tii suabu sebua nge saba ye ba ra
sebe w̄īir̄ə.

Ma ba daa b̄əɔb̄əya sebua nge yaberu.

⁷ Ben nuku k̄ōsurun kom mu yarim̄ə
saa ben nukurun di,

ma ben ḡōrun bwisikunu nu
s̄əɔsiram̄ə t̄əɔw̄ə.

⁸ Ba ra n̄ t̄ənu ȳɛm̄əwa ba n̄ m̄ə,

ba koo n̄n̄ dam d̄əre ka nuku k̄ōsuru.
Kpa ba n̄ tii sua gari gerum̄ə,

⁹ ba n̄ Gusun̄ə w̄ollu w̄əmm̄ə.

M̄eya maa ben yara ku ra goo deri
handunia mi.

¹⁰ Yen s̄əna t̄əmbu kpuro ba wuram̄ə
ben mi gia.

Ma ba ben gari n̄ərum̄ə nge nim,

¹¹ ba m̄ə, Gusun̄ə kun ḡāanu ȳɛ.

Wi, W̄ərukoo, u n̄ ȳɛru m̄ə.

¹² Nge m̄eya t̄ən k̄ōsobun w̄āara s̄āa.

Ba ku ra n̄ wurure. Ba ra n̄ ben dukia
kuurasiam̄əwa.

¹³ Ma na tii s̄əɔwa na n̄εε, n̄ n̄ m̄en na,

kam s̄əra na n̄en ḡōru d̄εerasia,

ma na nia n̄ ka s̄əɔsi ma na d̄εere.

¹⁴ Yinni, t̄ōru baatere a ra man
s̄εyasiaewa,

kpa a man n̄əni s̄ə bururu baatere.

¹⁵ N̄à n̄ n̄εε, kon ko nge t̄ən k̄ōso be,

ko na n̄ k̄i n̄ n̄en bweseru siki te a ḡəsa.

¹⁶ Ye na gari yin asansi kasu n̄ ka yi
tubu,

ma na wa yi man s̄əsie too.

¹⁷ Adama d̄əma te na dua wune
Gusun̄ən s̄āa yer̄ə,

saa yera na gia ye ya t̄ən k̄ōsobu mara.

¹⁸ Geema, Yinni Gusun̄ə, a bu surewa

swaa yè sɔɔ ba koo sella,
 kpa bu wɔruma bu ghi.
 19 Kaa de bu kam ko mii mii,
 kpa ben wāaru tu nɔru ko subaru sɔɔ.
 20 Yinni, a ra bu kpeerasiewa,
 kpa bu ben gari duari
 nge mɛ tɔnu u ra dosu duari.
 21 Ye nɛn gɔru ga sankira,
 n sāawa nge gāanu sɔka nɛn nukurɔ.
 22 Ma na kua nge gari bɔkɔ,
 na n gāanu tuba nge gbeeku yaa.
 23 Adama ka mɛ, na wāa ka wunɛ.
 Ma a man mwa ka wunɛn nɔm geu.
 24 Kaa man kpara ka wunɛn bwisi.
 Yen biru, kaa man mwa wunɛn yiiko
 sɔɔ.
 25 Wara na mɔ wɔllɔ, wunɛ baasi.
 Mɛya na n maa goo yīiyɔ handunia
 yeni sɔɔ.
 26 Nɛn wasi ka nɛn bwisikunu kpuro
 koo doona.
 Adama wunɛ Yinni Gusunɔ, wuna a ra
 man dam kɛ.
 A sāawa nɛn dukia sere ka
 baadommaɔ.
 27 Wee be ba ka nun tonda ba gbimɔ.
 Mɛya a be ba nun deri go.
 28 Adama nɛ, n man wɛre na n wāa
 wunɛn bɔkuɔ Yinni Gusunɔ.
 Domi na kuku yee naanɛguru wa wunɛ
 sɔɔ.
 Kon kpara ye a man kua kpuro.

74

1 Womu ge Asafu u kua. Ge wee.
 Gusunɔ, mban sɔna a sun yina.
 Mban sɔna a ka sun mɔru mɔ
 bɛsɛ be a kpare nge yāa gɔɔ.
 2 A bɛsɛ wunɛn tɔmbu yaayo,
 bɛsɛ be a yakia saa yellun di.
 A bɛsɛn bwese keri yaayo
 yi yi kua wunɛgii.
 A Siɔnin guu te yaayo
 tɛn mi wunɛn wāa yera raa wāa.
 3 A doo a wa nge mɛ yam mi, n bansu
 kua mam mam.
 Yiberɛba ba gāanu kpuro sankaa sāa
 yee te sɔɔ.
 4 Wunɛn yiberɛba ba kukura sāa yeru
 mi nge gbee sinansu
 ma ba ben gidi bɔra gira mi.
 5 Ba sāare nge dāa buro be ba gbāa
 yīiyamɔ dāa sɔɔwɔ.

6 Ma ba sāa yee ten bura yānu kpuro
 kɔsuka ka gbɛɛ ka matalaka.
 7 Ba wunɛn sāa yee te dɔɔ mɛni.
 Ba tu disi doke te, te ta wunɛn yīsiru
 sɔɔwa.
 8 Ma ba gerumɔ ben gɔruɔ ba mɔ, su bu
 nɔni sɔ ka dam.
 Ma ba bɛsɛn sāa yenu kpuro dɔɔ mɛni
 tem mɛ sɔɔ.
 9 Yinni, sa n maa yīreru garu waamɔ
 te ta sun sɔɔsimɔ ma a wāa bɛsɛn su-
 unu sɔɔ.
 Wunɛn sɔmɔbu ba n maa wāa.
 Bɛsɛn goo kun maa yɛ sere saa yerà
 kaa n sun deri mɛ.
 10 Sere saa yerà kaa n mara
 yiberɛ u n nun nɔɔ kuurimɔ.
 Sere saa yerà kaa n nɔɔ maari
 yiberɛ u n wunɛn yīsiru kam mɛera.
 11 Mban sɔna a wunɛn nɔmu kurua.
 A gu demɔ kpa a bu kam koosia.
 12 Gusunɔ, saa yellun di wuna a sāa
 nɛn sunɔ.
 Wuna a sun faaba kua nɔn dabinu.
 13 Wuna a nim wɔku burana ka wunɛn
 dam
 ma a yɛɛ gɔbi wiru kɔsuka.
 14 Wuna a karaku wiru kɔra,
 ma a dera be ba wāa mi gāanu ku ra
 kpi ba gu tema.
 15 A dera bwia ka daara yara,
 ma a daanu gberasia ni nu ku ra nim
 kpe.
 16 Wuna a wɔkuru ka sɔɔ sɔɔ kua.
 Wuna a yam bururam ka sɔɔ kua.
 17 Ma a tem nɔɔ bura yenu kua.
 Ma a yam susuru ka puran saaba yi.
 18 Yinni Gusunɔ, a yaayo ma yiberɛ u
 nun yɛemɔ.
 Bwese te ta n bwisi mɔ, ta wunɛn
 yīsiru gema.
 19 A ku wunɛn tɔn be a kī mi gbeeku
 yɛɛ deria.
 A ku bu duari be, be ba sāa
 wɔnwɔndobu.
 20 A wunɛn arukawani yaayo.
 Domi dam diobu ba yiba ba kukua mi
 ba n bu wasi tem mɛ sɔɔ.
 21 A ku de wi ba dam dɔre u sekuru
 wa.
 A de wɔnwɔndo ka sāraro bu nun siara.
 22 Yinni Gusunɔ, a seewo a ka tii yina.
 A yaayo wɔma ye gari bakasu ra n nun
 mɔ.
 23 A ku wunɛn yiberɛban wɔkinu
 duari.

A be ba nun seesimə baadomman
wəkinu nəwə.

75

1 Womu ge Asafu u wom kowobun
wirugii kua ge ba m̀, a ku kam koosia.
Ge wee.

2 Gusunə, sa nun siara.

Wunən yīsiru ta yiba bešen nəwə.

Sa wunən səm geerun gari kparamə.

3 Wunε, Yinni Gusunə, a nεε,
saa ye a yi yà n tunuma, kaa təmbu siri
gem sə.

4 Tem mu koo kpī mu yīri ka ye ya wāa
mε sə.

Adama wuna a yen gbereba neni.

5 A nεε, be ba tii sue bu ku maa tii sua.
A maa tən kəsobu səəmə bu tii suabu
derio.

6 Bu ku tii wəlle sua, kpa bu tən bia gari
de.

7 Domi wəlle suabu kun wee saa sə
yari yerun di,

n̄ kun mε sə duu yerun di,
bu n̄ maa wee sə yēsən nəm dwaru
gian di.

8 Wunε Gusunəwa a ra təmbu siri.
Wuna a ra gabu kawε kpa a gabu wəlle
sua.

9 Yinni Gusunə, a nərə * neni ya tam
yiba mu ghisimə,
ma a mu handunian tən kəsobu
wēemə.

Ba koo mu nəwa mam mam sere ka
mən kətərə.

10 Adama nε, na n̄ nə marimə.
Kon Gusunə Yakəbun Yinni təməwa
ka womusu.

11 U koo tən kəsobun tii suabu
kpeerasia,
kpa u be ba n̄n mēm nəwammε
kuurasia.

76

1 Womu ge Asafu u wom kowobun
wirugii kua ka mərəku. Ge wee.

2 Ba Gusunə tuba Yudaə,
ma u yīsiru yara Isireliə.

3 Win wāa yera wāawa Salemuə ye ba
m̀ Sion̄i.

4 Miya u tabu yānu bəəka.

Niya, sēenu ka tereu ka takobiba.

5 Yinni Gusunə, a sāawa wi ba koo
nasia.

Wunən nanum mu kpā mu kere guu
ni nu wāa saa yellun di.

6 Ba tabu durə wərugəban yānu potira.
Wee ba kpuna ba gu.

Ba kpana bu ka tii yina be, be ba raa
dam mə mi.

7 Gusunə Yakəbun Yinni, ye a gbāra,
yera maasəba wəruka ka ben dumi.

8 Gusunə, wuna ba koo nasia.

Wunən mərə yà n seewa wara u koo
kpī u yōra wunən wuswaa.

9-10 Wunən siribu nərə saa wəllun di.

Sanam mε a seewa a təmbu siri,
ma a be ba tii kawε faaba kua,
yera handunian təmbu kpuro ba
berum soora ma ba tii deri sēε.

11 Baa tənun mərə yà n seewa, wunən
yiikowa ya koo səsira.

Be ba maa yara wunən mərən di, ba
koo yen tə bakaru diwa.

12 I Gusunə beən Yinni nə mweenu
kuo kpa i nu yibia.

Beε be i ka n̄n sikerε i n̄n nasie, i
ka n̄n kēnu naawə.

13 Wiya u ra sinam be ba tii sue kawε.
Sinambu kpuro ba n̄n nasie.

77

1 Asafun womu ge u Yedutum kua.
Ge wee.

2 Na Gusunə nəəguru sue.

Na n̄n soku, u koo man swaa daki.

3 Nà n nuki sankire, na ra Gusunə
kasuwa.

Wōkuru na ku ra wēre.

Na ra nen noma yiyewa wəllə nà n
kanaru m̀.

Adama ka mε, nen bwēra ku ra kpunε.

4 Nà n Gusunə yaaya, na ra n wee-
weenu m̀wa.

Nà n bwisika, nen goma ya ra dwi-
iyewa.

5 Yinni Gusunə u ku ra de n dweeya.

Na ku ra kpī n gari gere nen n̄ni
swāarun s̄.

6 Na ra yellu yaayewa kpa na n gasən
gari bwisikumə.

7 Na nen womusu yaayamə wōkuru,
ma na bwisikumə na m̀,

8 Yinni Gusunə u koo sun yinawa sere
ka baadomma?

U n̄ maa ka sun n̄nu geu mērimə?

* 75:9 nərə - Nərə ye ba ka yā mini ya sāawa Gusunən mərə ye u koo ka tən kəsobu siri.

9 Win durom mu kpawa mi sere ka
baadommao?
U ñ maa gari gee mə u sun sō sere ka
baadommao?
10 U duariwa u sun durom kua?
U sun win wənwəndu wunariwa win
mərən sō?
11 Ma na nən tii sōwa na nēē, wee ye
ya man dumə,
yera Wərukoon dam kun maa ka sun
wāa.
12 Yinni Gusunə, kon wunən səma
yaaya.
Domi na yaaya səm maamaakigii ni a
kua.
13 Kon wunən səma kpuron gari
kpara.
Kon səm maamaakiginun gari saari.
14 Gusunə, wunən swēē yi dēerewa.
Wara u ka nun kpāaru nē.
15 A sāawa wi u ra səm maamaakiginu
ko.
A dera wunən dam mu sōsira bwe-
senu sō.
16 Ka wunən dama a wunən tambu
yaka
be, be ba sāa Yakəbu ka Yosefun
sikadominu.
17 Gusunə, ye nim mu nun wa, ma mu
diira,
mu gbisa sere sōwə.
18 Ma gura nēmə nge daa surundu.
Ma guru gbāsukubu nōramə.
Ma guru maakinu daamə wəllun
baama.
19 Gura ya gbāra ma guru maakinu
nu handunia kpuro yam bu-
rurasia,
ma tem mu diira berum sō.
20 A sīa nim wōkun wəllə ka maa mən
sōwə.
Adama goo kun wunən yira wa.
21 A dera Məwisi ka Aroni ba wunən
tambu kpara nge yāa gō.

78

1 Womu ge Asafu u kua. Ge wee.
Nən tambu, i nən gari swaa dakio.
I swaa tem kpīyō i nō ye na gerumə.
2 Kon bēē faagi gaa kua ka mənny ye ya
sāa yellun gari.
3 Ye sa nua ka ye sa gia ka ye bēsen
baababa ba sun sōwa,
4 sa ñ ye bēsen bibu beruammē.

Sa ko bu Yinni Gusunən tamaru
sōwa ka win dam gari ka səm
maamaakigii ni u kua.
5 U bēē Isireliba, Yakəbun bweseru
wooda wē.
Wooda yera u bēsen baababa wē bu ka
ye ben bibu sōsi.
6 Bii be ba koo marura, ben tii ba koo
ye gia,
kpa bu maa ye ben bibu sōsi.
7 Saa yera ba koo Yinni Gusunə naanē
ko.
Ba ñ maa duarimə ye u kua.
Kpa bu win woodaba mēm nōwa.
8 Ba ñ maa mō nge ben baababa.
Domi baaba be, ba kua mēm nō
sariba,
ma ben gōru ga ñ ka Gusunə turo yōre.
Ma ba kua naanē sariba Gusunən mi.
9 Efaraimun bweseru te ta tennu mə
ta biruku yira wura tabun saa.
10 Ta ñ ten arukawani yibie ye ta ka
Gusunə bəku.
Ta yina tu win woodaba mēm nōwa.
11 Ta win səm maamaakigii ni duari ni
u tu sōsi.
12 U maamaaki kua ben sikadoban
wuswaaə Soaniə Egibitin temə.
13 U nim wōku bera ga kpaasina ga yōra
nge gana,
ma u dera ba tɔbura.
14 Guru wii wurora u dera ta bu gbiiye
sō sō.
Wōkuru, kpa u de dō yara ya n sōsire
guru wii wuro te sō.
15 U kpenu bəsuka gbaburə,
ma nim bakam mu kura ba nōra.
16 U dera nim mu yara kpenun di,
ma mu kokumə nge daa bakarun nim.
17 Adama ka mē, baaba be, ba wi,
Wərukoo torariməwa ba dō.
Ba nūn seesiwa gbaburu mi, mi gāanu
ku ra kpi.
18 Ma ba wi, Gusunə nōo kuura ba nūn
dīanu kana ni ba kī.
19 Ba nēē, ka gem, Gusunə u koo kpī u
sun diisia gbaburu mini?
20 Geema, Məwisi u kpee te so, ma nim
mu koka nge daarun nim.
Adama u koo kpī u sun diisia?
U koo kpī u sun yaa wē su tem?
21 Ye Yinni Gusunə u yeni kpuro nua,
yera win mərū ya seewa nge dō
wi ba sōre win tambu Isireliban sō.

22 Domi ba ò nùn naanɛ kue.
Ba ò win somiru yīiyɔ.
23 Ka mɛ, u guru wiru wooda wɛ.
Ma u wɔllun gamboba kenia.
24 U dera dīa ni ba mɔ manna nu bu
nɛɛya saa wɔllun di.
25 U bu ye wɛwa nge mèn nɔɔ ba kī.
Tɔn boko dima ba di.
26 Yen biru, u dera woo ga na
saa sɔɔ yari yerun di ga wɔllu swee.
Ka win dama u woo seeyama
sɔɔ yɛsan nɔm dwaru gian di,
27 ma u dera gunɔsu su sarama
su bu wukiri nge tua.
Su dabi nge yani sɛeri nim wɔkun
goorɔ.
28 U dera su wɔruka su tɛrie baama
ben sansaniɔ.
29 Ma Gusunɔ u bu wɛ ye ba kī.
Ma ba di ba deba.
30 Adama ye ba dimɔ ba ò kpa, dīanu
yiba ben nɔɔ.
31 Sanam mɛya Gusunɔ u ka bu mɔru
kua.
Ma u be ba dam bo go.
U ben aluwaasiba so u surura.
32 Ka mɛ, ba wure ba tora.
Ba ò win sɔm maamaakigii ni naanɛ
kue.
33 Ma Yinni Gusunɔ u bu doke bɛrum
sɔɔ u ben wāaru nɔru koosia
nge woo.
U bu kam koosia nɔni kpaki teeru.
34 Yinni Gusunɔ ù n kī u bu go,
yera ben gabu ba ra gɔsirame win mi
gia.
35 Kpa bu yaaya ma wi, Wɔrukoowa u
sāa ben kpee baa m̀ ba ra kuke.
Wiya u ra maa bu wɔre.
36 Adama ba ku ra gem gere.
Ba ra n kī bu nùn nɔni wɔkewa ka ben
gari.
37 Ben gɔru ga ò ka nùn wāa.
Ba ò maa ben arukawani yibie.
38 Adama ka mɛ, Yinni Gusunɔ u ra tii
nɛnɛ
u kun win mɔru kpuro yɔsu.
U ra bu wɔnwɔndu kue,
kpa u bu ben durum wɔka u kun bu
go.
39 U ra yaaye ma ba sāawa tɔmbu.
Ba sāawa nge woo.
Gà n doona, ga ku ra wuramɛ.

40 Nɔn dabina ba Gusunɔ seesi
gbaburɔ.
Nɔn dabina ba win mɔru seeya.
41 Ba maa wure ba nùn nɔɔ kuura wi,
wi u sāa ben Yinni Dɛero.
42 Ba ò tɔɔ te yaaye tɛ sɔɔ u bu
wɔra yibɛɛban nɔman di ka
win dam.
43 Ba ò maa yaaye sɔm maamaakigii ni
u kua Egibitiɔ ka Soanin gberu
kpaanɛ.
44 U Egibitigibun daanun nim gɔsia
yɛm,
ma ba kpana bu mu nɔ.
45 U dera gbabu swɛɛ yi bu wɔri yi di.
Ma u dera surenu nu bu kam kua.
46 U dera twee yi ben dīanu wɔri yi di.
Ma u dera ben hanian are kam kua.
47 U dera guru kpenu nu ben resɛm
gbaanu kam koosia.
Ma wooru ben dāa gbaanu sanku.
48 U dera guru gbāa ka guru kpenu ben
yaa sabenu di.
49 Ma u ka Egibitigii be mɔru seewa ka
dam u bu nɔni sɔɔwa.
U dera gɔɔn gɔradoba ba na dabi
dabinu ba bu wɔri.
50 U ò dere win mɔru yu goo sɛɛna.
U bu kɛsi kɛsi baranu kpɛɛ u ka bu go.
51 U Egibitigibu be, be ba sāa Kamun
bibun bweserun bii tɔn durɔ
gbiikoo baawure go,
be, be ba sāa ben aluwaasirun bibu.
52 U dera win tɔmba yara nge yāa gɔɔ
ge ga yarima gɔrun di.
Ma u bu kpara gbaburɔ.
53 U bu kpara ka bɔri yɛndu, ba ò diira.
Ma u dera nim wɔku ga ben yibɛɛba
wukiri.
54 Ma u ka bu da win tem dɛeramɔ,
guu ten mi, te u mwa ka win dam.
55 U bwese tukunu gira win tɔmbu
Isireliban sɔ.
Ma u tem mɛ bɔnu kua u dera ba sina
mi, kuu bekuruginu sɔɔ.
56 Adama ba Gusunɔ nɔɔ kuura.
Ba wi, Wɔrukoo seesi.
Ba ò win woodaba mɛm nɔɔwɛ.
57 Ba Gusunɔ dɛsirari, ma ba kua
naanɛ sariba
nge mɛ ben baababa ba raa kua.
Ba wurura nge ten tɛn kirika ya
kusira.
58 Ba win mɔru seeya ka ben bũu
turanu.

Ba win nisinu seeya ka ben
 bwāarokunu.
 59 Ye Gusunə u ye kpuro wa, yera win
 məru seewa,
 ma u Isireliba yina.
 60 U sāa yee te deri te ta wāa Siloə.
 U kuu bekurugii te deri tən mi u ra ka
 bu yinnε.
 61 Ma u dera yiberεba ba win woodan
 kpakororu mwa,
 tē səə u ra win dam ka win yiiko sōsi.
 U dera ba ka tu doona tem tukumə.
 62 U ka win tambu məru kua,
 ma u dera ba bu go tabu səə.
 63 U dera aluwaasiba ba dōə mwaara,
 ma wəndiaba ba durəbu bia.
 64 U dera ba ben yāku kowobu go tabu
 səə ka takobi.
 Ma ben gəminibu ba n̄ ben gəə swī.
 65 Yera Yinni Gusunə u seewa nge tən
 wi u dom yandama.
 U seewa nge tabu durə wərugə wi tam
 mu goomə.
 66 Ma u win yiberεba so u gira.
 U bu sekuru doke te ta n̄ kpeemə sere
 ka baadomməə.
 67 U Efaraimu Yosefun biin bweseru
 yina.
 U n̄ tu gəsa.
 68 Yudan bweseru ka Siənin guura u
 kīa u gəsa.
 69 Guuru miya u win sāa yeru bana
 ta dam mə nge wəllu ka tem
 mε u swī sere ka baadomməə.
 70 U Dafidi gəsa u n̄ ka sāa win səm
 kowo.
 Yāa kpara yerun diya u n̄n mwaama
 71 u ka ko Isireliba, Yakəbun bwe-
 serun kparo
 be, be ba sāa wi, Yinni Gusunən
 tambu.
 72 Dafidi wi, u tən be kparawa ka gōru
 dεerə, ka laakari.

79

1 Womu ge Asafu u kua. Ge wee.
 Gusunə, wee tən tukobu ba wunen
 tem wəri.
 Ba dera wunen sāa yeru ta disi duura.
 Ba dera Yerusalemu ya kua bansu.
 2 Ba wunen tambu go,
 ma ba dera gunəsu ben gonu di.
 Ba dera gbeeku yε yi be, be ba nun
 sāmə min gonu tema.

3 Ba ben yem yari mu ka Yerusalemu
 sikerene nge nim,
 ma ba ben gonu deri mi, goo kun nu
 sikua.
 4 Be ba ka sun sikerene ba sun
 wəmmə.
 Bεsən berusebu ba sun yaakoru m̄.
 5 Yinni Gusunə, sere saa yerə wunen
 məru ko n seewa.
 Sere saa yerə kaa n nisinu seewa nge
 dōə.
 6 A de wunen məru yu wəri bwese ni
 nu n̄ nun yē
 ka ni nu n̄ nun sāmə səə.
 7 Domi ba Isireliba go, ma ben tem mu
 kua bansu.
 8 A ku sun bεsən sikadoban durum
 sobi.
 Adama wunen kīrun s̄, a sun
 wənwəndu kuo.
 Domi sa kua wənwəndobu.
 9 Gusunə bεsən faaba kowo, a sun
 somio
 kpa wunen yīsiru tu bεεε wa.
 A sun wəro kpa a sun bεsən durum
 wəka.
 10 Mban sōna kaa de bwesenu nu n̄ m̄,
 mana bεsən Yinni u wāa.
 A be ba wunen tambun yem yari məru
 kəsieyo
 bwesenun suunu səə bεsən wuswaaə.
 11 Yinni Gusunə, a dεsobun wee-
 weenu nəwə,
 kpa a be ba ka dəə bu go faaba ko ka
 wunen dam.
 12 Yinni, bwese ni nu ka nun sikerene
 nu nun wənwa,
 a nu nin durum kəsieyo sere nən
 nəəba yiru.
 13 Adama bεε wunen tən be a
 kpare, sa ko nun təma sere ka
 baadomməə,
 kpa bεε ka bεsən bibun bweseru sa n̄
 nun bεεε wεemə.

80

1 Womu ge Asafu u wom kowobun
 wirugii kua ka mərəku. Ge wee.
 2 Wunε Isireliban kparo, a swaa dakio
 a n̄.
 Wunε wi a ra wunen tambu kpare nge
 yāa gōə,
 ma a s̄ə wəllun kəsobun suunu səə,
 a tii sōsio wunen yiiko səə.

3 A bεse Efaraimu ka Benyamεε ka
Manasen bwese keru wunen
dam sōsio,
kpa a sun faaba ko.
4 Yinni Gusunō, a sun wōro.
A ka sun nōnu geu mεerio, kpa a sun
faaba ko.
5 Gusunō wōllu ka tem Yinni,
sere saa yerà kaa n ka sun mōru sāa
a n bεsen kanaru yinamō.
6 Wee a dera nuku sankiranu nu kua
bεsen dīanu,
ma a dera bεsen nōni yīresu kua bεsen
nim.
7 A dera be ba ka sun sikerene ba
sannamō bεsen sō.
Ma bεsen yiberεba ba sun yēmō.
8 Gusunō wōllu ka tem Yinni, a sun
wōro.
A ka sun nōnu geu mεerio kpa su faaba
wa.
9 Wee a resεm dāa wukama Egibitin di,
ma a tōmbu seeya ben wāa yenun di,
ma a resεm ye gira mi.
10 A ye ayeru kua mam mam, ma ya
seewa ya nuwi gira.
Ya kpēa ya tem kpuro
11 ka guunu wukiri,
ma yen kāasi yi kpēa nge dāa ye ba mō
seduru.
12 Yen kāasi yi, yi da sere nim wōkuō,
ma yin nuwi yi da sere daa bakarō yi
kpara.
13 Yinni Gusunō, mban sōna a yen
karan gambo kāsuka,
ma a dera be ba sarō mi, ba ye guramō.
14 Ma a dera sakanu ka gbeeku yeε yi
yi tie, yi naamō yi ye dimō.
15 Gusunō, wōllu ka tem Yinni, a
wurama.
A mεerio wōllun di kpa a wunen resεm
ye nōni doke.
A ye kōsuo.
16 A resεm dāa te nōorio
te, te ta sāa nge wunen bii wi a gōsa.
17 Wee ba resεm bōra ba dōo meni.
A bu mōru kōsieyo bu gbi.
18 A de wunen dam mu n ka wi a gōsa
u sō wunen nōm geuō wāa.
19 Saa yera sa n maa ka nun tondamō.
A de sa n wāa kpa sa n nun sāamō.
20 Gusunō, wōllu ka tem Yinni, a sun
wōro.
A ka sun nōnu geu mεerio, kpa su
faaba wa.

81

1 Womu ge Asafu u wom kowobun
wirugii kua ka mōraku. Ge wee.
2 Yinni Gusunōwa u sāa bεsen dam.
I nūn womu kuo ka nuku dobu.
I Gusunō Yakōbun Yinni takaru
koowo ka nuku dobu.
3 I womusu koowo.
I gāasu ka mōrōkunu ka gōogenu
soowo.
4 I kōba soowo suru kpaon tōo bakaru
sōo.
I kōba wureo Kunun tōo bakaru sōo
suru ù n tarum kua.
5 Domi wooda yera Yakōbun Yinni u
Isireliba wē.
6 Wooda yera u Yosefun yenugibu wē
sanam mε u Egibiti wōri.
Ma na nōo gagu nua ge na n tuba. Ga
nεε,
7 na bεε sōmunu swenya bεen senun
di,
na dera i yoo sōma deri.
8 Sanam mε i wāa nōni swāaru sōo,
i man soka, ma na bεε yakia.
Na bεε wisa guru maakinu sōo.
Na bεen laakari mεera Meriban bwiaō.
9 Bεε nen tōmbu Isireliba,
i man swaa dakio i nō ye kon bεε sō.
10 I ku de būu goo u n maa wāa bεen
suunu sōo.
I ku maa nu yīira i sā.
11 Nena Gusunō bεen Yinni wi u bεε
yara Egibitin di.
I bεen nōo wukio kpa n bεε diisia.
12 Adama bεε nen tōmbu, i n man swaa
daki,
i n maa man mεm nōowε.
13 Na dera i wōri bεen gōru bōbunu sōo,
ma i bεen tiin bwisi swīi.
14 Bεε nen tōmbu, i n daa man swaa
daki i sīimō nen swaa sōo,
15 kon daa bεen yiberεba sekuru doke,
kpa n bu naa swīi n go go.
16 Saa ye sōra nε, Yinni Gusunōn
yiberεban tii suabu koo nōru
ko,
kpa Isireliban doo nōoru tu tε.
17 Kon bu dīa geenu wē,
kpa bu kperun tim gem di.

82

1 Womu ge Asafu u kua. Ge wee.
Gusunō u wāa wōllun tōmbun suunu
sōo.
Miya u wāa u ka sirimō. U nεε,

2 sere saa yerà i ko i n wãa i n sirimò ka weesu,
i n yõ taaregibun biruò.
3 I dam sarirugibu ka gobekuba ben gem wëëyò.
I wònwòndobu ka sãarobu ben gem wëëyò.
4 I dam sarirugibu ka be ba dam daremò faaba koowo.
I bu wòro tòn kòsobun nòman di.
5 Adama bée, i n gãanu ganu yë.
I n maa bwisi gee mò. I kom kòsum mòwa,
ma ya dera gem mu doona handunian di.
6 Na raa née, i sãawa wòllun tambu.
I sãawa Wòrukoon bibu.
7 Adama i ko i gbiwa nge tòn dirobu.
I ko i gbiwa nge sinambu kpuro.
8 Gusunò, a seewo a handunia siri.
Domi wuna a bwesenu kpuro mò.

83

1 Womu ge Asafu u kua. U née,
2 Gusunò, a ku mari, a ku maa wëra.
3 Domi wee wunen yiberèba ba seewa,
be, be ba nun tusa ba wiru yãrasie.
4 Wee ba kòsa wesianamò wunen tãmbun sò.
Ba nò tia mò be a kòsun sò.
5 Ba gerumò ba mò,
bu na bu sun kpeerasia bwesenu kpuron suunu sòan di,
kpa bu ku maa bese Isireliban yĩsiru yaaya.
6 Wee ba wesiana,
ma be kpuro ba nò tia kua bu ka nun wòri.
7 Beya, Edòmuba ka Isimèliba ka Mòabuba ka Agariba
8 ka Gebaliba ka Amòniba ka Amalèkiba
ka Filisitiba ka sere Tirigibu.
9 Asirigibun tii ba na ba ka bu nò tia kua,
ba Lòtun bibun bweseru, Amòniba ka Mòabuba nòma kã.
10 Yinni Gusunò, a bu kuo nge me ba Sisera ka Yabini ka Madianiba kua Kisionin daarò.
11 Ba bu kpeerasiawa Eni Dorìò,
ma ba ben gonu deri mi, nu tem kòsisia nge naa bisu.
12 A de ben sinambu bu gbi nge sinam beni,

Orèbu ka Seebu ka Seba ka Salumuna,
13 be, be ba raa geruna ba née,
bu da bu Gusunòn arumani gura.
14 Yinni Gusunò, a bu suo a ka doona nge me woo guna ya ra ka yakasu doone.
15 A de bu dõò mwaara nge me dõò u ra dãa sòò mwe,
n kun me nge me dõò yara ya ra guunu dabiri.
16 A bu naa giro ka guru woo bòkò.
A bu nandasio ka woo guna.
17 Yinni Gusunò, a bu sekuru dokeo,
kpa bu wa bu gòsirama wunen mi.
18 A de bu sekuru wa,
kpa ba n nande sere ka baadommaò.
A ben yĩyòbu wunò, kpa bu kam ko.
19 Kpa bu gia ma wunè turowa a sãa Yinni Wòrukoo handunia ye sòò.

84

1 Womu ge Koren bibu ba wom kowobun wirugii kua. Ba gu kuawa ka mòròku. Ge wee.
2 Gusunò, wòllu ka tem Yinni, wunen wãa yeru ta man wëre.
3 Na sende, na diirimò n wa n ka du wunen sãa yerò.
Nen gòru ka nen wasi kpuro nuku dobun kuuki mò
wunè Yinni Gusunòn sò, wunè wi a wãa.
4 Nen Yinni, nen sina boko!
Baa ka gunòminò nu ra n wãa yeru mò.
Wòllu ka tem Yinni, a ra mam de nu sokunu ko wunen yãku yerun bòkuò.
5 Doo nòrugiba be ba wãa wunen sãa yerò
ba nun tòmamò baadomma.
6 Doo nòrugiba be ba tãsa wunè sòò.
Ba ra n sòòru sãa bu ka sãaru da.
7 Bà n sarò wòwan di ye ba mò Yĩresu,
a ra de bwii yi koorawa mi,
kpa gura yu ka ye domaru naawa.
8 Nge me ba dõò bu ka Gusunò yinni-
bun Yinni sã Siònìò,
nge mèya ben dam mu ra n sosimò gbabu te sòò.
9 Gusunò wòllu ka tem Yinni, a man swaa dakio.
Gusunò Yakòbun Yinni, a nen kanaru nòòwò.
10 Yinni, wunè wi a sãa besen tereru,

a wi a gɔsan wuswaa mɛerio.
 11 Nɛn sɔɔ teerun wāaru wunen sāa
 yerɔ,
 ta nɛn yam tukum wāarun sɔɔ dabi
 dabinu kere.
 N buram bo na n wāa wunen sāa
 yerun kɔnnɔwɔ,
 ye ko na n ka wāa diru mi tɔn kɔsoba
 wāa.
 12 Yinni Gusunɔ, a sāawa nge sɔɔ.
 A maa sāawa nge tɛrɛru.
 Wuna a ra tɔmbu durom ka bɛɛɛ kue.
 Be ba sīimɔ gem sɔɔ, a ku ra ka bu gea
 yinari.
 13 Gusunɔ, wɔllu ka tem Yinni,
 doo nɔɔrugiiwa wi u nun naane sāa.

85

1 Womu ge Koren bibu ba wom
 kowobun wirugii kua. Ge wee.
 2 Yinni Gusunɔ, a wunen tem durom
 kua.
 Wee a ka bɛɛɛ Isireli be sa sāa Yakɔbun
 bweseru wurama.
 3 A bɛɛɛ wunen tɔmbun toranɔ wɔka.
 A bɛɛɛn durum kpuro wukiri.
 4 A n maa ka sun mɔru sāa.
 A dera wunen mɔru kpuro ya sure.
 5 Gusunɔ bɛɛɛn faaba kowo, a sun we-
 sio nge yellu.
 A ku maa ka sun mɔru ko.
 6 Nge kaa n ka sun mɔru sāawa sere ka
 baadommaɔ?
 Nge kaa n mɔru sāawa sere ka bɛɛɛn
 bibun bibu sɔɔ?
 7 A n sun wāaru wesiamɔ
 kpa bɛɛɛ wunen tɔmbu su wa su nuku
 dobu ko wunen sɔɔ?
 8 Yinni Gusunɔ, a sun wunen durom
 sɔɔsio
 kpa a sun faaba ko.
 9 Yinni Gusunɔ, kon swaa daki n nɔ ye
 a gerumɔ.
 Domi bɔri yɛndun gariya a ra n wunen
 tɔmbu sɔɔmɔ
 be ba nun naane sāa
 ma ba kun wure wiira gari sɔɔ.
 10 Be ba nun nasiewa a ra faaba ko.
 Kpa a de bɛɛɛ ya n wāa bɛɛɛn tem sɔɔ.
 11 Tɔn geeru ka bɔrɔkinira koo
 wurama
 kpa gem ka bɔri yɛnda n wāa tem mɛ
 sɔɔ.
 12 Bɔrɔkiniru ta koo se tem mɛ sɔɔ nge
 dīa bwese te ba duura,
 kpa gem mu sarama wɔllun di.

13 Yinni Gusunɔn tiywa u koo sun bɔri
 yɛndu wɛ,
 kpa bɛɛɛn tem mu binu ma.
 14 Gema mu ko n nɔn gbiiye, kpa mu
 win swaa sɔmɛ.

86

1 Dafidi u kanaru kua u nɛɛ,
 Yinni Gusunɔ, a man swaa dakio kpa a
 nɛn kanaru nɔ.
 Wee na sāaru ka wɔnwɔndu soore.
 2 A nɛn hunde beruo, domi na ra nun
 sā.
 Gusunɔ, na nun naane sāa,
 a man faaba koowo.
 3 Yinni, wuna na ra nɔɔguru sue
 baadomma.
 A man wɔnwɔndu kuo.
 4 Yinni, a man nuku dobu wɛɛyɔ.
 Wuna na ra n kanamɔ ka nɛn gɔru
 kpuro.
 5 Yinni, a sāawa tɔn geo,
 a ra maa tɔmbu ben durum wɔke.
 A ra be ba nun soku kpuro kīru sɔɔsi ta
 n kpā.
 6 Yinni Gusunɔ, a nɛn kanaru nɔɔwɔ.
 A nɛn weeweenu swaa dakio.
 7 Domi nà n nun kana nɔni swāarun
 saa,
 a ra man wisi.
 8 Gāanu sari ni nu ka nun weene ye ba
 ra sā kpuro sɔɔ.
 Gāanu maa sari ni nu ka wunen sɔma
 weene.
 9 Bwese ni a taka kua kpuro nu koo na
 nu yiira wunen wuswaaɔ,
 kpa nu wunen yīsiru bɛɛɛ wɛ.
 10 Domi a kpā, a ra maa sɔm
 maamaakiginu ko.
 Wunɛ turowa a sāa Gusunɔ.
 11 Yinni Gusunɔ, a man wunen swɛɛ
 sɔɔsio,
 kpa n wa n sī wunen gem sɔɔ.
 A de n wunen yīsiru nasia.
 12 Gusunɔ nɛn Yinni, kon nun siara ka
 nɛn gɔru kpuro,
 kpa n nun bɛɛɛ wɛ sere ka
 baadommaɔ.
 13 Domi a man durom bakam kua,
 a man yara gɔribun wāa yerun sɔɔ
 sɔɔn di.
 14 Yinni Gusunɔ, tii suobu ba man
 seesi.
 Tɔn kɔsobu ba kī bu man hunde
 wuna,

be, bèn bwisikunu ku ra n wāa wunen mi gia.

¹⁵ Adama wunε Gusunə, a sāawa Yinni wənwəndugii.

A ku ra mərū se fuuku.

Wunen kīru ta kpā.

A maa sāawa bərəkini.

¹⁶ A man mεerima kpa a nen wənwəndu wa.

A nε, wunen səm kowo dam kēeyə,

kpa a man faaba ko nε, wunen səm kowon bii.

¹⁷ Yinni Gusunə, a man yīreru sōsio te ta koo man koorə,

kpa a de nen yiberəba bu ye wa kpa sekuru tu bu mwa.

Domi wuna a ra man faaba ko, kpa a man nukuru yemiasia.

87

¹ Womu geniwa Koren bibu ba kua.

Ba nεε,

Yinni Gusunə u Yerusalemun kpekpeeku swīwa

guu te win tii u gōsa u dεerasian wollo.

² U Yerusalemu ye kī n kere wuu si su wāa Yakəbun bweserun tem kpuro səə.

³ Yerusalemu, Gusunən wuu,

ba wunen bεere bakan gari gerumə.

⁴ Nε, Yinni Gusunə, nā n bwesenun yīsinu yorumə ni nu man yē,

kon Egibitigibu ka Babilonigibu ka Filisitiba ka Tirigibu ka Etiopigibun yīsinu yore.

Domi ba bu marawa Yerusalemu mini.

⁵ Adama Yerusalemu gibu ba koo nεε, ben tema mi ka gem.

Wərukoowa u mən kpekpeeku swī.

⁶ Yinni Gusunə u koo bwesenun yīsinu yore kpa u nεε,

Yerusalemuəra ba bu mara.

⁷ Be ba womusu mə ba yaamə, ba koo nəəgiru sua ba n mə,

Yinni, bεsen nuuru kpuro ta woowa wunen mi.

88

¹ Womu ge Koren bibu ba wom kowobun wirugii kua. Ba gu kuawa ka guuru. Hemanı Esirahigiiwa u gu kua. Ge wee.

² Yinni Gusunə nen faaba koowo,

na ra n nəəgiru suewa wunen wuswaaə wōkuru ka sōə səə.

³ A de a nen kanaru nə.

A swaa tem kpīiyə a nə ye na nun kanamə.

⁴ Wee wahala ya man deema n kpā sere na gərıbun wāa yeru turuku kua.

⁵ Na wāa be ba gəə dəən wuurə.

Na n maa dam mə.

⁶ Wee na kpī ka gərıbu sannu.

A dera na wāa ka be sannu sikirə, be, be a n maa yaayamə, a n maa bu nəərimə.

⁷ A man kpēε wərū bəkə səə mi yam wōkura wāa.

⁸ A man mərū seesi,

ma n sāare na nim mwεere.

⁹ A dera nen kpaasibu ba man deri.

A dera ba man tusa, ma na taarere na n kpē n nunda nen wahalan di.

¹⁰ Nen nənı dam dwiıya nənı swāarun sō.

Yinni Gusunə, tōru baatere na ra noma yiyewa wunen mi gia na n nun somiru kanamə.

¹¹ Gərıba a ra maamaaki kue?

Gərıba ba koo kpī bu se bu nun sā?

¹² Gərıba ba koo kpī bu wunen bərəkınırın gari gere siki wərūə?

Ba koo kpī bu wunen tən geerun gari gere gərıbun wāa yerə?

¹³ Ba koo kpī bu wunen maamaaki wa yam wōkurə?

Ba koo kpī bu wunen gem tubu gərıə mi ba ra təmbu duari?

¹⁴ Yinni Gusunə, wuna na ra faaba kanε.

Bururu baatere, wuna na ra nəəgiru sue.

¹⁵ Yinni Gusunə, mban sōna a man wunen wuswaa berue.

Mban sōna a n kī n nun wa.

¹⁶ Saa nen birun di, na wənwəndu soorewa na gəə dəə.

Na burısınε nənı swāa te a man kpēen sō.

¹⁷ Nε səəra wunen mərū ya wəri, ma ya man goomə.

¹⁸ Ya ka man sikerεnε tōə baatere nge nim bweru.

Ye kpurowa ya man wukiri.

¹⁹ A dera nen kpaasibu ka nen bərəba ba man biru kisi.

Be kpuro ba man deri.

89

1 Womu ge Etani Esirahigii u kua.
Ge wee.
2 Yinni Gusunə, kon wunen tən
geerun womu ko sere ka
baadommaə.
Kon wunen bəṛəkiniru kpara sere ka
baadommaə.
3 Na yē ma wunen kīru ta ko n wāawa
sere ka baadommaə.
Wunen bəṛəkiniru ta girewa wəllə.
4 Yinni Gusunə, a nεε,
a ka Dafidi wi a gəsa arukawani bəkuə.
A wi, wunen səm kowo nəə mwεeru
kua ka bōri
5 a nεε, kaa goo wuna win bweseru səə
u ko sunə sere ka baadommaə,
kpa a win bandu tāsisia sere ka
baadommaə.
6 Yinni Gusunə, wəllu ta nun bεere
wēemə
maamaaki ye a mən sə.
Wunen gəradoban wuuru ta nun
siaramə
wunen bəṛəkinirun sə.
7 Yinni Gusunə, a n saara mə wəllə.
Wunen gəradoba səə, goo sari wi u ka
nūn nε.
8 A nanum mə wunen gərado
dεerobun suunu səə.
Wunen yiiko ya kpā be ba nun sik-
erenen suunu səə.
9 Gusunə, wəllu ka tem Yinni, wara u
dam mə nge wunε.
Wunen bəṛəkinira nun karewa ta ka
sikerenε.
10 Wuna a ra nim wəkun tii suabu
yōrasie.
Gen nim kurenu nū n seewa, a ra nu
suresie.
11 A Egibitigibu taaka a pəsuka nge
goru.
A be, wunen yiberεba yarinasia ka
wunen dam.
12 Wuna a wəllu ka tem mə.
Wuna a handunia taka kua ka ye ya
wāa ye səə.
13 Wuna a səə yēsan nəm geu ka nəm
dwaru kua.
Guu ni ba mə Tabori ka Hεeməə nu
wunen yīsiru bεere wēemə.
14 Wunen gāseru ta dam mə.
Wunen nəmu ga dam mə.
15 Gema mu sāa wunen bandun
kpεekpεeku.
Kīru ka bəṛəkinira ra n wāa wunen
wuswaaə.

16 Yinni Gusunə, doo nərugiba be ba
ra nun takaru ko.
Ba ra sīwa yam bururam səə wunen
wuswaaə.
17 Ba koo nuku dobu ko tōə baatere
wunen yīsirun sə.
Kpa bu bεere wa wunen gem sə.
18 Domi wuna a sāa ben dam ka ben
bεere.
Wunen saabuwa sa tāsima.
19 Yinni Gusunə, wuna a sāa bεε Isire-
liban tεereu.
Wunε Dεero, wuna a sāa bεsen sina
boko.
20 Gasə, a ka wunen səm kowo be a
naane sāa gari kua kāsiru səə a
nεε,
a wunen dam tabu durə damgii goo
wē.
A nūn gəsa wunen təmbun suunu səən
di a wəlle sua.
21 Wiya Dafidi wunen səm kowo.
Wiya a bandun gum tāre.
22 Wunen nəmu ga ko n nūn neniwa
kem kem.
Geya ga ko n sāa win dam.
23 Yiberεba ba n kpē bu nūn samba ko.
Tən kəsobu ba n kpē bu nūn dam dāre.
24 Kaa win yiberεba kpeerasia.
Kaa be ba nūn tusa sēsuku.
25 Wunen bəṛəkiniru ka wunen tən
geera ko n wāa ka wi.
Kpa a nūn dam wē ka wunen yīsiru.
26 Kaa de win bandun dam mu tεria
saa nim wəku ge ba mə Mēditeranen di
sere ka daa te ba mə Efaratiə.
27 U koo nun sə u nεε, a sāawa win
tundo ka win Yinni.
A sāawa win faaba kowo nge kpee baa
mì u ra kuke.
28 Kaa nūn ko wunen bii tən durə
gbiikoo.
Kpa u n sāa handunian sinambu
kpuron sina boko.
29 Kaa de wunen tən geeru ta n nūn
wāasi.
Kpa a ka nūn arukawani bəke ye ya n
nəru mə.
30 Kaa de win bibun bweseru
ta n bandu dimə sere ka
baadommaə.
Kaa de win bandu tu dam gira nge
wəllu.
31 Adama win bibun bwese te, tà n
yina tu wunen woodaba mēm
nəwa,
ma ta wunen yiirebu atafiru kua,

32 ma ta ñ wunen sōsiru swī,
ma ta ñ wunen gere mēm nōwε,
33 kaa tu sēyasiawa ka bokuru ten
mēm nōbu sarirun sō.
34 Adama a ñ yinamō a tu wunen tən
geeru sōsi win sō.
A ñ nùn tōnu kandu kuammε.
35 A ñ wunen arukawani kusiamō.
A ñ maa wunen gere kōbiamō.
36 A bōrua ka wunen yīsi dēeraru ma a
ñ Dafidi weesu kuammε.
37 Kaa de win bibun bweseru
ta ñ bandu dimō sere ka
baadommaō.
Kpa win bandu ta ñ wāa baadomma
nge sō.
38 Kpa tu tε nge suru.
Win seedagii wi u wāa wōllō u sāa
bōrākini.
39 Adama wee a sunō wi a raa gōsa deri,
ma a ka nùn mōru kua too.
40 A wunen arukawani kusia ye a raa
ka wunen sōm kowo bōkua.
Ma a win sina furō kasa kua.
41 A win gbāranu kpuro kōsuka,
ma a win kuku yenu surura.
42 A dera be ba sarō mi, ba win
arumani gura.
Ma ba nùn sekuru doke.
43 A win yiberēba dam kā.
A dera ba nuku dobu kua.
44 A dera win tabu yānu nu dam
dwiiya.
A ñ ka nùn yōre tabu sō.
45 A win bēεε kpeesia.
Ma a win bandu sura sere ka temō.
46 A dera u tākō kua fuuku, ma a nùn
sekuru doke.
47 Yinni Gusunō, sere saa yerà kaa n
kukua.
Sere saa yerà wunen mōru ya ko n
seewa nge dōo yara.
48 A yaayo nge mε nen wāarun tōru ta
dēebu nε.
A yaayo ma tōnu wi a taka kua kpuro
u koo ra gbi.
49 Wara u koo kpī u n wāa u kun gu.
Wara u koo kpī u tii yara gōribun wāa
yerun di.
50 Yinni, mana wunen gasōn durom
mε, mu da.
Mana nōo mwεε te a Dafidi kua ka
bōrākiniru ta wāa.
51 Yinni, a mēriō seku te wunen
tōmba dimō.

A yaayo ma nena na wunen tən dabi te
kpare.

52 Yinni Gusunō, yiberēba ba wunen
tōmbu sekuru dokemō,
ma ba wi a gōsa wōmmō mi u dōo
kpuro.

53 Yinni Gusunō, wuna sa ko n siaramō
sere ka baadommaō.

Ami! Ami!

WOMUSUN BŌNU NNĒSE

90

1 Mōwisi Gusunōn sōm kowo u
kanaru kua u nεε,
Yinni, saa yellun di, wuna a sāa bēsen
kuku yeru.

2 A sāawa Gusunō a sere guunu ka
handunia taka kua.
Meya kaa n maa sāa sere ka
baadommaō.

3 A ra de tōnu u gōsira tua.

A ra nùn sō a nεε, u gōsiro min di, u we.

4 Wunen mi, wōo nōrōbu (1.000) ra n
sāawa nge gīan tōru te ta doona
kō,

ñ kun mε nge wōkurun sākuru.

5 A ra tōnun wāaru nōru koosiewa nge
mε dosu ga ra doonε bururu.

Ga ku ra tε nge yakasu

6 sìn wēsu ra n baare bururu,

ñ n kua yoka bu su bura kpa su gbera.

7 Wunen mōru ya dera sa gōo dōo.

Ma sa nanda yen saabu.

8 A ra bēsen toranu terasiewa wunen
wuswaaō,

kpa wunen yam bururam mu bēsen
asiri kpuro sōsi.

9 Bēsen wāaru ta ra doonεwa wunen
mōrun sō.

Ta ra doonεwa nge wēsia teeru.

10 Tōnun wāaru ta ra turi sere wōo
wata ka wōkuru,

wi u maa dam mō, wōo wεnε,

adama ka mε, tōnun wāara ku ra n
arufaani gaa mō

sere wahala ka nōni swāaru.

Domī ta ra doonεwa fuuku gōri gia.

11 Wara u wunen mōrun dam yē.

Wara u nun nasie yen sō.

12 A de sa n yē ma bēsen wāarun tōra
kun dēu,

kpa su ko bwisigibu.

13 Yinni Gusunō, sere domma kaa gōru
gōsia a wunen mōru deri.

A beɛɛ wunen sɔm kowobun
wɔnwɔndu waawo.
14 A sun wunen durom bakam sɔsio
bururu baatere.
Kpa sa n nuku dobu mɔ sa n womusu
mɔ beɛɛn wāarun tōru kpuro
sɔɔ.
15 A sun nuku dobu wēɛyɔ nge mèn
nɔɔ a sun sēɛyasia.
Kpa a beɛɛn nuku sankira ten wōsu
gɔsia nuku dobu wōsu.
16 A de su wunen sɔma wa beɛɛ wunen
sɔm kowobu,
kpa a beɛɛn bibun bweseru wunen
yiiko sɔsi.
17 Gusunɔ beɛɛn Yinni, a sun durom
kuo,
kpa a de beɛɛn sɔma kpuro yu arufaani
ko.

91

1 Wunɛ wi Wɔrukoo u kōsu,
a wērewa Dam kpurogiin tɔbuɔ.
2 Kon Yinni Gusunɔ sɔ ma wiya nen
kuku yeru ka nen kàrì.
Wiya nen Yinni wi na naane sãa.
3 Domi wiya u nun wɔramɔ saa taan di.
Wiya maa nun wɔramɔ saa kēsi kēsi
gɔɔ ka win wahalan di.
4 U koo nun win sansu wukiri.
Kaa kuku yeru wa win kasan sɔwɔ.
Win bɔrɔkinira sãawa nge tɛrɛru ka
tarakpe.
5 Wɔkurun kari ñ kun mɛ sēu ge ga
wee sɔɔ sɔɔ,
yen gaa kun nun berum mɔ.
6 Kēsi kēsi gɔɔ wi u bɔsu wɔkuru,
ñ kun mɛ bara te ta tɔmbu goomɔ sɔɔ
sɔɔ gbãara,
yen gaa kun nun berum mɔ.
7 Baa bara ni, nù n tɔmbu nɔrɔbu
(1.000) go wunen bɔkuɔ,
ma nu tɔmbu nɔrɔbun suba wɔkuru
(10.000) wɔri wunen nɔm geuɔ,
gãanu kun nun babamɔ.
8 Nɔniya kaa ka mɛeri tɔna kpa a tɔn
kɔsobun are wa.
9 Yèn sɔ Yinni Gusunɔ u kua wunen
kuku yeru,
ma wi, Wɔrukoo u kua wunen wãa
yeru,
10 yen sɔna nɔni swāaru gara kun nun
sisie,
bararu gara kun maa wunen yenu
susio.

11 Domi u koo win gɔradoba nɔɔ kē
wunen sɔ,
ba n nun kōsu wunen swɛɛ kpuro sɔɔ,
12 bu nun nenɛ ka ben nɔma
kpa a ku ra ka wunen naasu kperu
sokura.
13 Kaa gbee sunɔ ka surɔkɔru yɔ a sara,
kpa a gbee sunɔ kpɛmu ka yaa gɔba
tem taare.
14 Yinni Gusunɔ u nɛɛ, yèn sɔ u man kī,
kon nùn yakia kpa n nùn kōsu domi u
nen yīsiru yē.
15 U n man soka kon nùn wurari.
Ko na n wãa ka wi nɔni swāarun saa.
Kon nùn yakia kpa n nùn beɛɛ wē.
16 Kon de u tɔkɔru ko bɔri yendu sɔɔ,
kpa n nùn nen faaba sɔsi.

92

1 Womu ge ba kua tɔɔ wērarugirun
sɔ. Ge wee.
2 Ya ra n do ba n nun tɔmamɔ Yinni
Gusunɔ,
kpa ba n wunen yīsiru beɛɛ wēemɔ,
wunɛ Wɔrukoo,
3 ba n wunen durom gari kparamɔ
bururu,
kpa ba n wunen bɔrɔkinirun gari
kparamɔ wɔkuru
4 ka mɔrɔku ka gɔɔgeru.
5 Yinni Gusunɔ, ye a kua ya man nuku
dobu wē.
Ma na ye kpuro siaramɔ ka womusu.
6 Yinni Gusunɔ, wunen sɔma ye a kua
ya kpã.
Wunen bwisikunu nu duku.
7 Gari bɔkɔ ga ñ kpē gu nu tubu,
mɛya nu ñ maa kpē nu nùn yeeri.
8 Geema, tɔn kɔsobu ba seemɔ nge
yakasu,
ma nuku kɔsurugibu ba kparamɔ nge
dãa.
Ka mɛ, sɔɔ teeru ba koo bu kpeerasia
sere ka baadommaɔ.
9 Adama wunɛ Yinni Gusunɔ,
wuna a kpuro kere sere ka
baadommaɔ.
10 Wunen yiberɛba kpuro ba koo kam
ko.
Be ba kōsa mɔ kpuro ba koo yarina.
11 A man gbeeku keten dam kã,
ma a man domaru kua a man gum
yarum tãre.
12 Tē, na waamɔ nen yiberɛba ba
wɔrukumɔ.

Na nɔɔmɔ ba kuuki mɔ.

¹³ Gemgibu ba koo kpɛa nge kpakpa bɔa.

Ba koo se nge Libanin dɔa ye ba mɔ seduru.

¹⁴ Ba ko n sɔawa nge dɔa te ba gira ta kparamɔ

Gusunɔ besen Yinnin sɔa yerɔ.

¹⁵ Baa tɔ n tɔkɔ kua, ta ko n binu marumɔwa,

kpa ta n bɔrɔm mɔ ta n wurusu sɔawa.

¹⁶ Yeya ya koo sɔasi ma Yinni Gusunɔ u sɔawa gemgii.

U maa sɔawa nen kpee baa mi na ra kuke.

Wi sɔɔ, durum gaa sari.

93

¹ Yinni Gusunɔ, a bandu dii, ma a wunen yiiko sebua nge yaberu. Ma a dam sɛke nge kpaka.

A maa dera tem mu dam mɔ, mu n yirima.

² Saa yee yellun diya a wunen bandu swii.

Saa yee yellun diya a wɔa.

³ Yinni Gusunɔ, daanu nu ra n nɔɔgiru sue nu n wɔki,

kpa nu n kuuki mɔ.

⁴ Adama wunɛ, a dam mɔ a ni kpuro kere.

A bandu dii wɔllɔ.

⁵ Yinni Gusunɔ, wunen gari yi sɔawa gem.

Wunen sɔa yeru ta ko n sɔawa dɛeraru sere ka baadommaɔ.

94

¹ Yinni Gusunɔ, wunɛ wi a ra tɔnu mɔru kɔsie,

a wunen yiiko sɔɔsio.

² Wunɛ handunian siri kowo, a seewo. A be ba tii sue ben kɔsa kɔsieyo.

³ Sere saa yerɔ kaa n dera tɔn kɔsobu ba n wɔa.

Sere saa yerɔ kaa n dera ba n nuku dobu mɔ.

⁴ Wee be ba ra n tɔmbu kɔsa kuamme ba gari saarima ka tii suabu.

⁵ Yinni Gusunɔ, ba wunen tɔmbu dam dɔremɔ

be, be ba sɔa wunen arumani.

⁶ Ba gɔminibu ka sɔbu goomɔ.

Ma ba gobekuba sɛremɔ ba goomɔ.

⁷ Ba mɔ, Yinni Gusunɔ kun sun mɛera.

Gusunɔ Yakɔbun Yinni wi, kun besen laakari mɔ.

⁸ Bɛɛ gari bakasu, i n tii se.

Sere saa yerɔ i ko i bwisi ko.

⁹ Gusunɔ wi u tɔnu swasu gira, wiya kun kpɛ u gari nɔ?

Wi, wi u tɔnu nɔni gira, wiya kun kpɛ u yam wa?

¹⁰ Wi, wi u ra bwesenu sɛɛyasie, wiya kun tɔnu sɛɛyasiamɔ?

Wi, wi u ra tɔnu yɛru wɛ, wiya kun bwisi mɔ?

¹¹ Yinni Gusunɔ u tɔmbun bwisikunu yɛ.

U yɛ ma nu sɔawa kam dirum.

¹² Yinni Gusunɔ, doo nɔrugiiwa wi a sɛɛyasiamɔ.

Doo nɔrugiiwa wi a seeya ka wunen wooda.

¹³ Wahalan saa sɔɔ, u ko n wɔawa bɔri yɛndu sɔɔ

sere bu ka tɔn kɔso suura gbea.

¹⁴ Yinni Gusunɔ kun win tɔmbu derima.

U n bu biru kisimɔ, be, be ba sɔa win arumani.

¹⁵ Domi gemgiiwa u koo siribu di.

Bɛn gɔru ga dɛere kpa bu siri bi wura.

¹⁶ Wara u koo man sanna tɔn kɔsobun mi.

Wara u koo ka man yina kɔsan kowo ben nɔman di.

¹⁷ Yinni Gusunɔ u kun daa man somi, na n daa wɔa gɔribun wɔa yerɔ.

¹⁸ Yinni Gusunɔ, nɔ n bɔarima, wunen duroma mu ra de na n tɔsa.

¹⁹ Bwisiku dabinu nu n wɔa nen gɔruɔ, a ra man nukuru yemiasie.

Kpa na n nuku dobu mɔ.

²⁰ Yinni Gusunɔ, mba n bɛɛ mɔɔsine wunɛ ka siri kowo tɔn gowo

be ba ra n wunen woodaba gema ba n tɔmbu dam dɔremɔ,

²¹ kpa ba n nɔɔ tia mɔ bu ka gemgibu wɔri.

Kpa ba n taare sarirugibu taare wɛɛmɔ.

²² Adama Yinni Gusunɔ, wuna a sɔa nen gbɔra damgiru.

A sɔawa nen kpee baa yɛn mi na ra kuke.

²³ Kaa de ben toranu nu wɔri ben wiru wɔllɔ.

Kaa de ben tiin nuku kɔsuru tu bu marisia.

Gusunɔ nen Yinni, kaa bu nɔɔ marisia.

95

1 I na su Yinni Gusunə womu kua.
Su nùn nəəgiru sue ka nuku dobu
wi, wi u sãa faaba kowo damgii nge
kpee bakaru.

2 I de su da win wuswaaə su nùn siara.
Su nùn bεεε wē ka siarabun womusu
ka nuku dobu.

3 Domi u kpã.

U sãa sina boko wi u ye ba sãamə
kpuro kere.

4 Win nəma ya kpuro neni ye ya wãa
tem səəwə.

Guunun wii kpiinu nu maa sãa
wiginu.

5 Nim wōku ga sãawa wiguu.

Wiya u gu kua.

Win nəma ya maa tem kua.

6 I na su kpuna su tii kawa.

Su yiira Yinni Gusunə bεsen taka
kowon wuswaaə.

7 Domi u sãawa bεsen Yinni.

Sa maa sãa win tumbu be u kpare nge
naa gōə.

I de i win nəə nə gisə.

8 I ku de bεen gōrusu su bəbia
nge mε bεen baababa ba kua Meribaə
ka maa dəma te ba wãa Masaə gbaburə,

9 mi ba man wēera,
ba nen laakari mεera baa mε ba nen
səma waare.

10 Wōə weeruwa na bwese te bwēra
yara,
ma na nεε, tən ben gōrusu ka man
tonda.

Ba yina bu nen woodaba swīi.

11 Yen sōna na məru kua ma na bōrua
na nεε,

ba n̄ sisi bu ka man wēra mi na wēre.
(*I maa mεerio Bandun Gari I, 16:23-33*)

96

1 I Yinni Gusunə wom kpəə kuo.

Bεε handuniagibu, i nùn womu kuo.

2 I Yinni Gusunə womu kuo.

I nùn bεεε wēeyə.

I win faaban labaari kparo tōə baatere.

3 I bwesenu win yiikon faagi kuo.

Kpa i win maamaakin gari gere.

4 Domi wi, Yinni Gusunə u kpã.

Wiya ba koo bεεε wē. U būnu kpuro
dam kere.

5 Domi nu sãawa kam dirum.

Wiya u wəllu taka kua.

6 Yam bururam ka yiiko baka ya ra n
nùn wãasi.

Dam ka girima ya wãa win sãa yerə.

7 Bwesenu kpuro, i na i Yinni Gusunə
bεεε wē.

I na i win dam ka win yiikon gari
kpara.

8 I Yinni Gusunə n̄ yīsiru bεεε wēeyə.

I duo win sãa yerə ka kēnu.

9 I na i nùn kpuna ka bεen sãa yānu.

Bεε handuniagibu kpuro, i diirio.

10 I bwesenu kpuro səəwə i nεε, Yinni
Gusunə u bandu di.

U tem swīi mu dam mə, mu n̄ maa
yīirimə.

U ra tumbu siriwa dee dee.

11 Wəllu tu nukuru doro. Tem mu
yēerio.

Nim wōku ka ye ya wãa ge səə kpuro
yu kukirio.

12-13 Gberu kpaanε yu nukuru doro ka
ye ya wãa ye səə kpuro.

Dānu nu taki koowo Yinni Gusunə n̄
wuswaaə, domi u wee.

U wee u handunia siri, kpa u yen
tumbu siria dee dee.

97

1 Yinni Gusunə u bandu dii.

Tem mu nukuru doro.

Be ba wãa n̄ toma bu yēerio.

2 Guru wii wuroru ka yam wōkura ra
n̄ ka nùn sikerenεwa.

Gem wəlləwa u win sina gəna terie.

3 Dəəwa u ra n̄ nùn swaa gbiieye.

Kpa u n̄ win yiberεba mwaamə.

4 U ra de guru maakinu nu handunia
yam bururasia.

Tem mù n̄ nu wa, mu ra diiriwa.

5 Guunu nu ra yandewa nge gum win
wuswaaə,

wi, wi u sãa tem kpuron Yinni.

6 Wəllu ta win gem səəsimə.

Ma bwesenu kpuro nu win yiiko
waamə.

7 Be ba bwāarokunu sãamə, ba koo
sekuru wa.

Be ba būnu siaramə, ba koo yōra ka
dukiri.

Būnu kpuro nu koo yiira win
wuswaaə.

8 Yinni Gusunə, Siəniḡibu ba ye nua
ma ba nukuru dora.

Yudaba ba nuku dobu mə wunen siri-
bun s̄.

9 Domi wuna a kpāaru bo handunia
kpuro sɔɔ.

Wuna a maa bũnu kpuro dam kere.

10 Bɛɛ be i Yinni Gusunɔ kī, i kōsa tusio.

U ra be ba nùn naanɛ sãa wɔre tɔn
kāsobun nɔman di.

11 Yam bururam mu wāawa gemgiin
sɔ.

Nuku dobu bu wāawa bèn gōru ga
dɛɛren sɔ.

12 Bɛɛ gemgibu, i nuku dobu koowo
Yinni Gusunɔn sɔ.

Kpa i win yīsi dɛɛra te walle sua.

98

1 I Yinni Gusunɔ wom kpɔɔ kuo,
domi u sɔm maamaakiginu kua.

Win dam saabu u nasara wa.

2 Yinni Gusunɔ u tɔmbu win faaban
gari tubusia.

U sɔɔsi ma u sãa gemgii.

3 U win durom ka win bɔrɔkiniru
yaaya Isireliban sɔ.

Handunian goonu nne kpuro sɔɔ ba
win faaba ye wa.

4 Bɛɛ handuniagibu kpuro, i nɔɔgiru
suo ka nuku dobu.

I nuku dobu kuuki koowo i ka nùn
siara i nùn tɔma ka womusu.

5 I nùn womusu kuo ka mɔrɔkunu.

I nùn tɔmɔ ka gɔɔgenu.

6 I nùn womusu kuo ka kɔbi ka guunu.

I taki koowo wi, sina bokon wuswaaɔ
ka nuku dobu.

7 Nim wāku ka ye ya wāa ge sɔɔ, yu
nɔɔgiru suo.

Tem ka ye ya wāa mɛ sɔɔ, yu womu
koowo.

8 Daa bakanu nu taki koowo.

Guunu nu nuku dobu kuuki koowo
sannu sannu Yinni Gusunɔn
wuswaaɔ.

9 Domi u wee u handuniagibu siri.

U koo bu siriwa gem sɔɔ.

99

1 Yinni Gusunɔ u bandu dii ma tɔmba
diirimɔ.

U sɔ wəllun kāsobun suunu sɔɔ ma
tem mu yīirimɔ.

2 Yinni Gusunɔ u kpā Siɔniɔ.

Wiya u bwesenu kpuro mɔ.

3 I Yinni Gusunɔn yīsiru walle suo.

Ta kpā, ta nanum mɔ. U dɛɛrewa.

4 I Yinni Gusunɔn dam walle suo.

Domi u sãawa sina boko wi u ra gem
kã.

Yinni Gusunɔ, wuna a sun sɔɔsi nge
mɛ sa ko ka besen wāaru di-
isina.

Wuna a Yakɔbun bweseru wooda wɛ
Isireliɔ.

5 Yinni Gusunɔ u dɛɛre.

I nùn walle suo.

I na i yiira win sina kitarun nuurɔ.

6 Mɔwisi ka Aroni ba wāawa win yāku
kowobu sɔɔ.

Samueli u sãawa be ba ra nùn sokun
turo.

Be kpurowa ba nùn soka ma u bu
wurari.

7 U ka bu gari kua saa guru wii
wurorun di.

Ma ba win woodaba mem nɔɔwa ye u
bu wɛ.

8 Gusunɔ besen Yinni, wuna a bu wisa.
Ma a kua ben Yinni wi u ra bu toraru
suuru kue.

Adama a bu sɛɛyasia ben kōsan sɔ.

9 I Gusunɔ besen Yinni siaro.

I yiira win guu dɛɛrarɔ i nùn bɛɛrɛ wɛ.

Domi u sãawa Dɛɛro.

100

1 Siarabun womu. Ge wee.

Bɛɛ handuniagibu kpuro,

i Yinni Gusunɔ takaru koowo ka nuku
dobu.

2 I nùn sãawɔ ka gōru dobu.

I na win mi, i n womusu mɔ ka
yɛeribu.

3 I n yɛ ma wi turowa u sãa Gusunɔ.

Wiya u sun taka kua.

Sa sãawa win tɔmbu.

Sa sãawa nge yāa gɔɔ ge u kpare.

4 I duo win sãa yerɔ i nùn siara.

I duo mi, i nùn tɔma.

I nùn walle suo.

I win yīsiru bɛɛrɛ wɛɛyɔ.

5 U sãawa tɔn geo.

Win kīru ta n nɔru mɔ.

U sãawa naanɛgii sere ka baadommaɔ.

101

1 Womu ge Dafidi u kua. Ge wee.

Wee kon womu ko ge ga ka siribu ka
durom yā.

Yinni Gusunɔ, kon gu kowa n ka nun
bɛɛrɛ wɛ.

2 Kon nen laakari doke swaa gea sɔɔ.

Saa yerà kaa man naawa.

Kon sīwa dee dee nen yenugibun su-
unu sɔɔ.
³ Na ñ wuramɔ n kɔsa mɛeri.
 Na mem nɔɔbu sariban daa tusa.
 Na ñ wuramɔ yu man tia.
⁴ Na ñ wuramɔ kɔsa ya n wāa ne sɔɔ.
 Kon ka tɔn kɔsobu tonda.
⁵ Kon de wi u ra kpaasi wīi u kam ko.
 Na ñ ka wi u tii sue nɔɔ tia mɔ.
⁶ Kon mɛeri n wa be ba naane mɔ tem
 me sɔɔ,
 kpa ba n wāa nen bɔkuɔ.
 Wi u sīimɔ gem sɔɔ, wiya u koo ko nen
 sɔm kowo.
⁷ Gbenɔ kun ayeru wasi nen yenuɔ.
 Meya maa wee kowo u ñ yɔramɔ nen
 wuswaaɔ.
⁸ Bururu baatere, na ko n da tem men
 tɔn kɔsobu nɔɔ marisiewa.
 Kpa n wa n ka bu wuna mam mam
 Yinni Gusunɔn wuun di.

102

¹ Wɔnwɔndon kanaru sanam me u
 nuki sankire ma u win weeweenu
 Yinni Gusunɔ saariamme.
² Yinni Gusunɔ, a nen kanaru swaa
 dakio.
 A de a nen wuri nɔ.
³ A ku man biru kisi sanam me na nuki
 sankire.
 A man swaa dakio sanam me na nun
 soku,
 a man wurari fuuku.
⁴ Domi nen wāarun tɔra doonɔ nge
 wiisu,
 ma nen kukunu dɔɔ mɔ nge dāa nɔɔ.
⁵ Nen torora kara ma nen gɔru ga gbera
 nge yakɔ gbebu,
 sere dīanu kun man bine mɔ.
⁶ Nen weweenun saabu na woorɔ.
⁷ Na ka kpakpaye gbeeku weene.
 Na sāawa nge booro ge ga wāa bansɔ.
⁸ Na ku ra dweeye, na sāawa nge gunɔ
 ge ga wāa ge teu diru wɔllɔ.
⁹ Nen yiberɛba ba ra n man wɔmmɔwa
 baadomma
 kpa ba n ka nen yīsiru bɔrumɔ.
¹⁰⁻¹¹ Wunen mɔru bakan sɔ, torom mu
 kua nen dīanu.
 Ma nen nɔni yīresu su wɔrikimɔ nen
 nim nɔruram sɔɔ.
 Domi a man yara a kasa kɔ n toma.
¹² Nen wāarun tɔru ta doonɔ nge dāa
 saaru,
 ma na dam dwiiyamɔ nge yakɔ gbebu.
¹³ Adama wunɛ Yinni Gusunɔ,

kaa n bandu diiwa sere ka nɔɔ.
 Meya ba ko n nun yaaye sere ka
 baadommaɔ.
¹⁴ Kaa sewa a Siɔni wɔnwɔndu kua,
 domi saa ye a yi ya tura a ka ye
 wɔnwɔndu kua.
¹⁵ Wunen sɔm kowobu ba ye kī sere ka
 yen bansɔ.
 Ba maa yen tua mɛera gāa geenu.
¹⁶ Meya bwesenu kpuro nu koo
 wunen yīsiru nasia.
 Kpa nin sinambu kpuro bu wunen
 yiikon berum ko.
¹⁷ Sanam me Yinni Gusunɔ u koo wure
 u Siɔni bani,
 u koo tii sɔɔsi win yiiko sɔɔ.
¹⁸ U ra sāaron kanaru nɔ.
 U ku ra tu atafiru ko.
¹⁹ A de bu yeni yore bwese te ta koo
 maruran sɔ,
 kpa tɔn be ba ko n wāa, bu Yinni
 Gusunɔ siara.
²⁰ Domi wɔllun diya Yinni Gusunɔ u
 tem mɛera.
 U mɛerimɔ saa win wāa yee dɛerarun
 di
²¹ u ka yobun weeweenu nɔ u be ba
 gbiɔ yakia.
²² Kpa bu win yīsiru kpara
 bu nùn siara Yerusalemɔ
²³ sanam me bwesenu kpuro nu koo
 menna ka nin sinambu
 bu ka nùn sã.
²⁴ U nen dam dwiiyasia nen wāarun
 suunu sɔɔ.
 U nen tɔru kawa.
²⁵ Na gerua na nee, nen Yinni, wunɛ wi
 a wāa ka baadomma,
 a ku man wuna sekum sɔɔ.
²⁶ Toren di a tem taka kua.
 Wunen nɔma a maa ka wɔllu kua.
²⁷ Ye kpuro ya koo doona, adama
 wunɛ, kaa n wāawa.
 Ya koo tɔkɔru ko nge yānu.
 Kaa ye kɔsi nge yaberu.
 Meya ya koo maa saara.
²⁸ Adama wunɛ, wuna mi. A ñ tɔkɔru
 mɔ.
²⁹ Wunen sɔm kowobun bibu ba ko n
 wāawa ben temɔ.
 Ben bweseru ta koo tāsī wunen
 wuswaaɔ.

103

¹ Womu ge Dafidi u kua. U nee,
 kon Yinni Gusunɔ siara.

Kon win yīsi dēeraru tōma ka nēn gōru
kpuro.

² Kon Yinni Gusunə siara.
Win ye u kua, na ñ duarimə, baa yen
tia.

³ U ra man nēn toranu kpuro suuru
kue.

U ra nēn baranu kpuro kpeesie.

⁴ U ra man yare saa siki wərun di.

U ra man durom ka wənwəndu kue.

⁵ U ra nēn wāaru doo nəru yibie.

Kpa u man ko nge aluwaaasi nēn təkəru
səə,

na n dam mə nge gunə bakeru te ta
yōwa.

⁶ Yinni Gusunə u ra siriwa gem səə.

U ra be ba dam dərəmə wəre.

⁷ U Məwisi win woodaba sōsi.

Ma u Isireliba win səm maamaakiginu
sōsi.

⁸ Yinni Gusunə u wənwəndu mə.

U ra maa tōnu durom kue.

Win durom mu kpā.

Win məru ku ra se fuuku.

⁹ U ku ra təmbu gerusi kiri kiri.

U ku ra maa məru ko n ka tē.

¹⁰ U ku ra sun sēyāsie nge mē bēsen
torara nē.

U ku ra sun bēsen toranu kəsie.

¹¹⁻¹² Adama nge mē sō yari yeru ta ka
sō duu yeru tondinē,

nge mēya u ra maa bēsen toranu
tondasie.

Nge mē wəlla ka tem toma,

nge mēya win durom mu kpāaru nē be
ba nūn nasien mi.

¹³ Nge mē tundo u ra n win bibun
wənwəndu mə,

nge mēya Yinni u be ba nūn nasien
wənwəndu mə.

¹⁴ Domi u yē ye ba ka sun taka kua.

U ñ duari ma yanima ba ka sun mōma.

¹⁵ Tənun wāarun tōnu nu ku ra tē.

Nu sāawa nge yakasu.

U ra sewa nge dāa wēsu.

¹⁶ Woo gā n su swee kpa su doona.

Baa sin yīreru a ñ maa wasi.

¹⁷⁻¹⁸ Adama Yinni Gusunə durom
mu ra n wāawa sere ka
baadommaə

be ba nūn nasien mi, ma ba win
arukawani nēni,

ma ba win woodaba mēm nəəwammē.

Mēya maa win gem mu ra n ka bu wāa
sere ka ben bibun bibə.

¹⁹ Yinni Gusunə u win sina gəna teria
wəllə.

Ma u bandu dii gāanu kpuron wəllə.

²⁰ Bē Yinni Gusunə gəradoba, bē be
i dam mə

i ra win gari mēm nəəwē, i nūn siaro.

²¹ Bē win tabu kowobu kpuro,

bē be i nūn sāmə,

i win kīru mə,

i nūn siaro.

²² Bē win taka koorə, i nūn siaro mi u
bandu dii kpuro.

Yinni Gusunə, kon nun siara.

104

¹ Yinni Gusunə, kon nun siara.

Gusunə nēn Yinni, a kpā, a ñ nəru mə.

Yam bururam ka yiiko ya nun wukiri.

² A ra tii yam bururam wukiri nge
bekuru.

A ra wəllu terie nge beku bakaru.

³ Wunən wāa yera wāa sere wəllun
nim wəllə.

Ma guru wira sāa wunən tabu kēkē.

Ma a bellimə wom wəllə.

⁴ Ma a woo kua wunən gəro.

Ma guru maakinu kua wunən səm
kowobu.

⁵ A tem swī mēn kpēkpēku wəllə.

Mu ñ wərumamə sere ka baadommaə.

⁶ A dera nim mu mē wukiri sere ka
guunə nge beku bakaru.

⁷ Adama ye a nim mē narua, ma mu
doona.

Ye mu wunən gbāsukubu nua, mu
duka sua,

⁸ mu sara guunun di, mu da wəwi səə
sere mi a mu ayeru kua.

⁹ A nim mē yōra yeru kua mu ku raa ka
sara mu maa tem wukiri.

¹⁰ Wuna a bwiin nim kpāre mē mu
kokumə guunun baa səə.

¹¹ Miya gbeeku yēē ka gbeeku
kētekunu nu ra nē nu nim nə.

¹² Yen bəkuəra gunəsu su sin sokunu
mə.

Ma su wāa dāa kikiə su swī dori mə.

¹³ Saa wəllun di, a ra de gura yu guunu
swee,

kpa tem mu wunən səman are di.

¹⁴ Kpa a de yakasu su kpi yaa sabenun
sō

ka dīa ni tōnu u koo dīn sō.

¹⁵ Kpa bu tam wa ba n ka nuku dobu
mə.

Kpa bu gum wa ben wasi yi n ka wā.

Kpa bu dīanu wa ben wasi yi n ka dam m̄.

16 Baa ka dāa koo bakan̄, nu ra nim wa m̄n bukata nu m̄ nge dāa ye ba m̄ seduru ye ya wāa Libanī.

17 Miya gun̄su su ra n̄e su sin sokunu ko.

Miya kpakpaye gbeeku ga ra gen wāa yeru ko.

18 Guu ni nu gunu nu kua kpee beran wāa yeru.

Ma kpee baa maa kua yaa ye ba m̄ damaan * wāa yeru.

19 Yinni Gusun̄, wuna a suru kua a ka saaba wunana.

S̄o u yē saa ye u koo kpuna.

20 Yam w̄kuru tà n tunuma, yam t̄rawa mi.

Saa ye s̄ora gbeeku ye ye yi ra b̄sum se.

21 Gbee sinan piiminu n̄ n yaa wa, nu ra kukiriwa nu ka nun nin dīanu bikia.

22 S̄o ù n yara, nu ra wurewa nin wāa yer̄o nu kpuna.

23 Kpa t̄nu u maa yari u da u win s̄amburu ko sere s̄o u ka du.

24 Yinni Gusun̄, wunen s̄oma ya dabi. A ye kpuro kua ka laakari.

Wunen taka koor̄a ya wāa tem s̄o kpuro.

25 Wee nim w̄ku ga kp̄ā, ga maa yasu. Ge s̄ora ye dabi dabinu wāa, baka ka buu.

26 Gen w̄ll̄wa goo nimkusu su s̄im̄. Miya a dera yaa baka ya wāa ya dweem̄ gen nim kurenu s̄o.

27 Ye kpuro, wun̄e turowa yi m̄era yi ka yin dīanu wa nin saa s̄o.

28 À n yi wē kpa yi mwa.

À n yi ȳsua kpa yi debu.

29 À n yi biru kisi, yi ra nandewa.

À n yi w̄siaru wunari, yi guwa mi, kpa yi ḡsia tem.

30 À n maa yi w̄siaru wē, yi ra sewa kpa tem mu wurama nge yellu.

31 Yinni Gusun̄, wunen yiiko yu dakaa da.

Kpa a n nuku dobu m̄ ye a kuan s̄.

32 À n tem m̄era, mu ra ȳiriwa.

À n maa guunu baba, wiisa su ra yari.

33 Kon Gusun̄ n̄n Yinni womu kua n̄n wāarun t̄ru kpuro s̄o.

Kon n̄n t̄oma sere ka n̄n ḡon t̄r̄.

34 Yinni Gusun̄, a de n̄n gari yi nun dore.

Na k̄i n nuku dobu ko wun̄e s̄o.

35 Durumgibu bu gbio, kpa ba kun maa wāa tem m̄e s̄o.

Na Yinni Gusun̄ siara ka n̄n ḡru kpuro.

I Yinni Gusun̄ siaro.

(I maa m̄erio Bandun Gari I, 16:8-22)

105

1 I Yinni Gusun̄ siaro. I win ȳisuru sokuo.

I win gea ye u kua kparo.

2 I n̄n womu kuo.

I win s̄m maamaakiginu kparo.

3 I nuki doro wi, Yinni Gusun̄n ȳisi d̄er̄arun s̄.

Be ba n̄n kasu bu nukuru doro.

4 I Yinni Gusun̄n dam kasuo.

I kasuo i n ka n̄n wāa.

5-6 B̄e Aburhamu Gusun̄n s̄m kowon bweseru,

b̄e Yak̄bun bweseru, b̄e be u ḡsa,

i win s̄m maamaakigii ni yaayo.

I siribu yaayo bi u b̄e kua.

7 Wiya Gusun̄ b̄esen Yinni wi u koo handunia kpuro siria.

8 U ku ra win arukawani ye u ka t̄mbu b̄kua duari sere ka baadommā.

U ra n ye yaayewa sere ka ben bibun bibun waatī.

9 Arukawani yera u ka Aburhamu ka Isaki b̄kua.

10 U ka Yak̄bu wi ba m̄ Isireli arukawani ye b̄kua

ye ya ko n wāa sere ka baadommā.

11 U n̄e, kon nun Kananin tem wē.

M̄ya mu ko n s̄a wunen tubi wun̄e ka wunen bibun bweseru.

12 Saa ye s̄o, ba ñ dabi. Ba s̄awa s̄bu mi.

13 Ba ra n b̄suwa tem ka tem s̄o.

Bà n da bwese tenin mi, bu wura tēn̄n mi.

14 Adama Gusun̄ kun dere bweseru garu tu bu dam d̄re.

U sinambu s̄eyasiawa ben s̄.

15 U n̄e, i ku be na ḡsa baba.

I ku be, n̄n s̄m̄bu k̄sa kua.

* 104:18 damaa - Damaa ya ka saataburu weene.

16 U dera gɔ̄ra na tem me sɔ̄.
 Ma ba dīanu bia bu di.
 17 Ma u dera goo gbia u da tem mi ben sɔ̄.
 Wiya Yosefu wi ba dɔ̄ra nge yoo.
 18 Ba ka nùn yɔ̄ni bəkua naasɔ̄.
 Ma ba nùn sisun gandarū dokea wīro.
 19 Ba win laakari mɛera sere yu ka koorā ye u raa gerua.
 20 Saa ye sɔ̄ra sina boko u wooda wɛ u nɛɛ, bu nùn yarama.
 Ma u dera ba nùn kusia.
 21 Ma u nùn kua win yɛnu ka win ye u mɔ̄ kpuron wirugii,
 22 kpa u wa u ka win sina asakpɔ̄bu kpara nge me u kī.
 Kpa u sina bokon bwisi kɛ̄ɔ̄bu bwisi kɛ̄.
 23 Saa yera Yakɔ̄bu ka wigibu ba na ba sina Egibitiɔ̄ Kamun bweserun temɔ̄.
 24 Ma Gusunɔ̄ u dera ba marura too.
 Ba dam kua ba ben yiberɛba Egibitigibu kera.
 25 Ma u yiberɛ ben gɔ̄ru gɔ̄sia.
 Ba wi, Gusunɔ̄n tɔ̄n be tusa.
 Ma ba bu nɔ̄ni sɔ̄wa be, be ba sɔ̄a win sɔ̄m kowobu mi.
 26 Ma u Mɔ̄wisi ka Aroni gɔ̄sa ba kua win sɔ̄m kowobu, ma u bu gɔ̄ra.
 27 Ma ba maamaaki kua ka win dam tɔ̄n ben suunu sɔ̄ Kamun tem mi.
 28 U dera yam wɔ̄ku sinumgiru ta na.
 Ka me, Egibitigii be, ba n̄ wi, Gusunɔ̄n gere wure.
 29 U ben nim gɔ̄sia yem ma swɛɛ kpuro yi gu.
 30 U maa dera surenu nu yiba ben tem sɔ̄ sere ka sina bokon kpin yerɔ̄.
 31 U dera gbabu swɛɛ ka gaanikunu nu na ben tem kpuro sɔ̄.
 32 Ma u dera guru kpenu ka dɔ̄ɔ̄ na tem me sɔ̄.
 33 Ma ya ben dɔ̄a gbaanu ka dɔ̄a ni nu tie ben tem me sɔ̄ kpuro kam koosia.
 34 Yen biru, u dera twee yi na dabi dabinu.
 35 Ma yi tem min yakasu ka mɛn gbean dīanu kpuro di.
 36 U maa Egibitigibun bii gbiikobu go, be, be ba mara ben aluwaasiru sɔ̄.

37 Ma u win tɔ̄mbu yara Egibitin di ba wura ka sii geesu wa ba sɔ̄wa.
 Ben goo kun maa sanum kpane swaa sɔ̄.
 38 Saa ye sɔ̄ra Egibitigibun nukura dora yèn sɔ̄ Isireliba ba doona.
 Domi ba raa ben berum mɔ̄ too.
 39 Ma Gusunɔ̄ u Isireliba guru wii wuronu wukiri, ma u bu yam bururasie wɔ̄kuru bu ka yam wa.
 40 Ye ba tura gɔ̄burɔ̄, yera ba Yinni Gusunɔ̄ nɔ̄ogiru sue ba dīanu kana, ma u bu kusunu wɛ.
 Meyā u dera pɛɛ ya na wɔ̄llun di ba di ba deba.
 41 U kperu wukia ma nim mu kurama mu teria nge daarū tem diraa.
 42 Domi u win nɔ̄ mweɛ dɛera te yaaye te u win sɔ̄m kowo Aburahamu kua.
 43 U win tɔ̄n be u gɔ̄sa yara ka nuku dobu.
 Ma ba nuku dobu kuuki mɔ̄.
 44 Ma u bu bwesenu ganun tem wɛ.
 Ma ba bwese nin gberun are tubi di,
 45 bu wa bu ka wi, Gusunɔ̄n woodaba mem nɔ̄wa.
 N n mɛn na, i Yinni Gusunɔ̄ siaro!
(I maa mɛrio Bandun Gari I, 16:34-36)

106

1 I Yinni Gusunɔ̄ siaro.
 I Yinni Gusunɔ̄ siaro, domi u sɔ̄awa tɔ̄n geo.
 Win kīru ta ra n wɔ̄awa sere ka baadommaɔ̄.
 2 Wara u koo Yinni Gusunɔ̄n sɔ̄m maamaakiginu gere.
 Wara u koo kpī u nùn tɔ̄ma u naamwe.
 3 Doo nɔ̄rugiba be ba win woodaba mem nɔ̄we.
 Doo nɔ̄rugiba be ba gem swīi baadomma.
 4 Yinni Gusunɔ̄, a man yaayo durom me a ra wunen tɔ̄mbu kuen sɔ̄.
 A man yaayo kpa a bu somi.
 5 Kpa n ben nuku dobu wa be, be a gɔ̄sa.
 Kpa n nuku dobu ko ben nuku doo bin sɔ̄.
 Kpa n yɛeri ka be sannu be, be ba sɔ̄a wunen arumani.

6 Wee sa tora nge besen baababa, sa kōsa kua.
 7 Sanam me besen sikado be, ba wāa Egibitiā,
 ba n̄ wunen sām maamaakigii ni garisī.
 Ba n̄ wunen durom me yaaye me a bu sōasi n̄n dabi dabinu.
 Ma ba nun seesi nim wōkuā ge ba mō Naa yari.
 8 Adama a bu faaba kua wunen yīsirun sō,
 a ka wunen dam sōasi.
 9 A nim wōku ge ba mō Naa yari gbāre ma ga gbera.
 A dera ba sīa gen suunu sōo gbebum nge tem saaramō.
 10 A bu yakia saa wi u bu tusan nōman di.
 A bu wōra yiberēban nōman di.
 11 Nim mu ben yiberēba wukiri, baa ben turo u n̄ kisire.
 12 Ma ba wunε Yinni Gusunōn gari naane kua.
 Ma ba nun siaramō ka womusu.
 13 Adama mii mii, ba wunen sām maamaakigii ni duari.
 Ba n̄ maa mara a wunen himba yibia.
 14 Ben bine ya seewa gbaburō,
 ma ba wunε Gusunōn laakari mēera mi.
 15 A bu yaa wē ye ba bikia, ma ba di ba deba too.
 16 Yera ba ka Mōwisi ka Aroni wi ba yi nenem wunen sōmburun sō nisinu seewa sansaniō.
 17 Ma tem mu nōo wukia mu Datani mwe.
 Ma mu maa Abiramu ka win tōmbu wukiri.
 18 Dōo u ben tōmbu kpuro di.
 Dōo yara ya tōn kōsobu di.
 19 Ba naa buu sii ganduguu kua Horebuā.
 Ma ba yiira ba gu sāwa.
 20 Ba wunε Gusunō wi a sāa ben bēere kōsina ka ketē ye ya ra yakasu di.
 21-22 Ba wunε Gusunō ben faaba kowo duari,
 wunε wi a bu gāa bakanu kua Egibitiā Kamun temō.
 A sām maamaakiginu kua mi.
 A sām maamaakiginu kua nim wōkuā ge ba mō Naa yari.

23 Yen biru, a gōru doke a bu kpeerasia.
 Adama Mōwisi wunen sām kowo u nun suuru kana
 a ka wunen mōru suresia,
 kpa a ku maa bu kam koosia.
 24 Ba tem durom me gema.
 Ba n̄ wunε Yinni Gusunōn gari naane kue.
 25 Ba wōkiwa ben kunō.
 Ba n̄ wunen gari mem nōowē.
 26 Ma a nōma sua wōllō a bōrua ma kaa bu kam koosia gbaburō.
 27 Kpa a ben bibu yarinasia tem kpuro sōo bwese tukunun suunu sōo.
 28 Ba tii būu wi ba mō Baali Peori wē.
 Ma ba yākunu di ni ba gōribu kua.
 29 Ma ba wunε Yinni Gusunōn mōru seeya ka ben kookoosu.
 Yera kesi kesi gōo u dua ben suunu sōo.
 30 Ma Finēesi u wunε Gusunō kana, ma gōo wi, u yōra.
 31 Ma a n̄n garisī gemgii sere ka win bibun bweserō ka baadommaō.
 32 Ba maa wunε Yinni Gusunōn mōru seeya nim me ba ra soku Mēriban bōkuā.
 Ma a Mōwisi seeyasia ben sō.
 33 Domi ba n̄n nuki sankā.
 Ma u n̄ bwisika u ka gari gerua.
 34 Ba n̄ Kananin bwese ni go ni a nēε, bu go.
 35 Ba ka nu burinawa, ma nu bu nin kookoosu tie.
 36 Ma ba nin būnu sāwa. Ma nu kua ben yina.
 37 Ba ka ben bii tōn durōbu ka tōn kurōbu būu yākunu kua.
 38 Nge meya ba gemgibun yem yari.
 Ba ka ben bibu Kananin būnu yākuru kua.
 Ma tem me kpuro mu disi duura tōn gobe ten sō.
 39 Ba disi duura ben kookoosun sō.
 Domi su dera ba ra n būnu gasirimō.
 40 Ma wunε Yinni Gusunō a ka wunen tōmbu mōru besira,
 a bu tusa be, be ba sāa wunen arumani.
 41 A bu bwese tukunu nōmu sōndia ni nu bu tusa nu taare.
 42 Ben yiberēba ba bu dam dōre. Ma ba bu sekuru doke.
 43 Nōn dabina a bu yakia.
 Adama ba yōrariwa ba n nun seesi.

Ma ba kua wənwəndobu ben durum s̄s̄.

44 A ben nəni swāaru wa sanam mē a ben weeweenu nua.

45 A wunən arukawani yaaya.

Ma a ben wənwəndu wa wunən durom bakam s̄s̄.

46 A dera be ba bu yoru nəni ba ben wənwəndu wa.

47 Gusunə bēsən Yinni, a sun faaba koowo.

A sun wunə bwese tukunun suunu s̄s̄ən di,

kpa a sun mēnna, su wa su wunən ȳisi dēeraru tōma,

kpa sa n ȳērimə su ka nun s̄s̄.

48 Gusunə bēsē Isireliban Yinni,

sa ko n nun siaraməwa sere ka baadommaə.

Kpa tambu kpuro bu nē, ami!

I Yinni Gusunə siaro.

WOMUSUN B̄ONU N̄ŌBUSE

107

1 I Yinni Gusunə siaro win tən geerun s̄s̄.

Win durom mu ra n wāawa sere ka baadommaə.

2 Be u yaki, bu n̄n siaro.

Be u wəra yiberəban nəman di, bu n̄n tōm.

3 Be u mēnnama tem kpuron di, bu n̄n siaro.

Be u sokuma saa s̄s̄o yari yeru gian di, ka s̄s̄o duu yeru gian di,

ka s̄s̄o yēsən nəm geu gian di, ka s̄s̄o yēsən nəm d̄waru gian di,

bu n̄n wəlle suo.

4 Wee ba raa k̄ōre ḡbaburə mi ḡānu ku ra kpi ba sirene,

ba n̄ wuu wa mi ba koo sina.

5 Ḡōru ka nim n̄ru ga bu go.

Ma ba wurure ba n̄ dam m.

6 Ben nəni swāa te s̄s̄o, ba Yinni Gusunə n̄ōḡiru sue ba somiru kana,

ma u bu yara nəni swāa ten di.

7 U bu kpara swaa gea s̄s̄o ba ka tura mi ba koo sina.

8 Bu n̄n siaro win tən geeru ka win s̄m maamaakiginun s̄s̄ ni u ra ko tənun s̄s̄.

9 Domi u wi nim n̄ru ga m̄ nim k̄.

Ma u wi ḡōra m̄ debusia.

10 Gabu ba raa wāa yam w̄kuru s̄s̄o sere ḡaribun wāa yerə ba yoru dimə,

ma ba ka bu yəni b̄akua

11 ȳən s̄s̄o ba Yinni Gusunə n̄n gari yina,

ma ba wi, W̄rukoon bwisi k̄eru gema.

12 Ma u dera ba tii kawa wahala yen s̄s̄o.

Ma ba w̄ruka ba gu, goo kun bu somiru de.

13 Adama ben nəni swāa te s̄s̄o,

ba Yinni Gusunə n̄ōḡiru sue ba somiru kana.

Ma u bu yara nəni swāa ten di.

14 U bu yara yam w̄ku te, ka ḡaribun wāa yee ten min di,

ma u ben yorun yəni yi kusia.

15 Bu Yinni Gusunə siaro win tən geerun s̄s̄o.

Bu n̄n siaro win s̄m maamaakiginun s̄s̄ ni u ra ko tənun s̄s̄o.

16 Domi u sii gandun gamboba k̄suka. Ma u k̄k̄ərə sisugii b̄ōka.

17 Gari bakasu su tii kua wənwəndobu sin daa ka sin toranun s̄s̄o.

18 Ba ku ra maa d̄ianu k̄a ma ba ḡō turuku kua.

19 Ben nəni swāa te s̄s̄o, ba Yinni Gusunə n̄ōḡiru sue ba somiru kana.

Ma u bu yara nəni swāa ten di.

20 Ka win gariya u bu faaba kua,

ma u bu yara w̄ru b̄k̄ə gen min di.

21 Bu Yinni Gusunə siaro win tən geeru ka win s̄m maamaakiginun s̄s̄ ni u ra ko tənun s̄s̄o.

22 Bu n̄n siarabun ȳakunu kuo.

Kpa bu win s̄m maamaakigii nin gari kpara ka nuku dobu.

23 Be ba goo nimkusu dua, ma ba ben s̄mburu m̄ si s̄s̄o,

24 ba Yinni Gusunə n̄n n̄man s̄ma wa ka maa maamaaki ye u kua nim w̄ku s̄s̄o.

25 U gari gerua, ma u dera woo b̄k̄ə ga seewa

ga nim kurenu seeya.

26 N̄n da w̄llə, kpa nu sarama.

Be ba wāa goo nimkuu si s̄s̄o, ba nande kari yen s̄s̄o.

27 Tirerabu bu mwa, ba b̄arimə nge tam n̄robu.

Ben bwisi kpuro yi kpa.

28 Ben nəni swāa te s̄s̄o,

ba Yinni Gusunə nəəgiru sue ba somiru kana.
 Ma u bu yara nəni swāa ten di.
 29 U woo guna ye yārasia, ma nim kurenu nu mari.
 30 Ma be kpuron nuki dora ye u ka ye kpuro marisia.
 Ma Yinni Gusunə u bu kpara u ka tura sere mi ba dəə.
 31 Bu Yinni Gusunə siaro win tən geeru
 ka win səm maamaakiginun sǝ ni u ra kō tənun sǝ.
 32 Bu nùn wǝlle suo mi tamba mənne. Bu nùn siaro guro gurobun suunu sǝə.
 33 Yinni Gusunəwa u ra daarun nim gberasie,
 kpa u bwiin nim kpeerasia mam mam.
 34 Kpa u tem gem gǝsia tem bərugum mən təmbun nuku kǝsurun sǝ.
 35 Wi turowa u ra mi gǝanu ku ra kpi gǝsie nim bwee bakaru.
 Kpa u tem gbeba gǝsia nim bwii.
 36 Kpa u be ba gǝəru barə sinasia mi, kpa bu wuu ko mi ba koo sina,
 37 kpa bu resem dānu duure mi, nu ma dabi dabiru.
 38 U ra bu domaru kue bu dabia. Kpa u ben yaa sabenu kuurasia.
 39 Adama gabu ba dabiru kaare ba wāa sekuru sǝə
 yèn sǝ ba yoru dimə ba nəni sǝəre.
 40 Ma Yinni Gusunə u dera ba ben wirugibu gemə,
 ma ba sirene kam sǝə ba n̄ yē mi ba dəə.
 41 Adama u ra sǝaro yare win sǝarun di.
 Kpa u win bweseru dabiasia nge sabe gǝsu.
 42 Gemgibu bā n nùn wa, ba ra yēeriwa.
 Kpa tən kǝsobu bu nəə mari.
 43 Wi u bwisi mə, u de u gari yi kpuro nənə
 kpa u gĩa ma Yinni Gusunə u sǝawa duromgii.

108

1 Womu ge Dafidi u kua. U nēə,
 2 Gusunə, na sǝəru sǝa.
 Kon womu ko ka nən dwee yānu, ka nən gǝru kpuro.
 3 Nən mərəku ka nən guuru, i dom yando,

kpa n womu ko yam sǝreru.
 4 Yinni Gusunə, kon nun siara təmbun suunu sǝə sere ka baadommaə.
 Kon nun womu kua bwesenu sǝə.
 5 Domi wunen tən geera kpā ta wǝllu girari.
 Meya maa wunen bərakinira sǝəsire sere guru wirə.
 6 Gusunə, a seewo a tii wǝlle sua.
 Kpa wunen yiiko yu sǝəsira handunia kpuro sǝə.
 7 Kpa a wa a ka beɛ wunen kīnasibu faaba ko.
 A beɛn kanaru nəəwə kpa a sun faaba ko ka wunen nəm geu.
 8 Gusunə u gerua win sǝa yee dēerəro u nēə, u koo nasara wa.
 U koo Sikemu bənu ko kpa u tambu Sukətun wəwa yabua.
 9 Wiya u Galadi mə. Wiya u maa Manase mə.
 Efaraimu ya sǝawa nge win sii furə kəkəru.
 Ma Yuda ya sǝa nge win sina dēka.
 10 Adama Məabu ya sǝawa win woburuta.
 U koo Edəmu bara nəə teu kǝəwa u ka sǝəsi ma ya kua wigĩa.
 Kpa u nuku dobun kuuki ko Filisitiban tem sǝə.
 11 Wara u koo ka man da wuu gbāraruuguu gen mi.
 Wara u koo man kpara u ka da Edəmuə.
 12 Yinni Gusunə, wuna kaa ka man da, wunə wi a raa sun yina,
 ma a ku ra maa ka beɛn tabu kowobu yari.
 13 A sun somiə su ka yari nəni swāarun di.
 Tənun somiru ta sǝawa wom dirum.
 14 A n wāa ka beɛ, sa ko kpī su tabu ko ka wərugəru.
 Kpa a beɛn yiberəba kəsuku.

109

1 Dafidin womu ge u wom kowobun wirugii kua. U nēə,
 Yinni Gusunə, wuna na siaramə, a ku nəə mari.
 2 Wee tən kǝsobu ba man gari gerusimə ma ba man weesu kuammə.
 3 Ba ka man gari mə ka tusiru, ma ba ka man sannamə kam sǝə.

4 Nε, na bu kī, adama ba man nɔɔ
kuurimɔ.
Ma na kanaru mɔ be, nen yiberεban sɔ.
5 Wee ba man kɔsa kɔsiemɔ gem ayero.
Ma ba man tusa baa mε na bu kīru
sɔsɔsimɔ.
6 A de tɔn kɔso u nen yiberε kpara,
kpa wi u koo nɔn taare wε u n wāa win
nɔm geuɔ.
7 Bā n nɔn siri kpa bu deema u tore.
Kpa bu win kanaru garisi durum.
8 Win tōru tu ku denya kpa goo u nɔn
kɔsire ko win sɔmburu sɔɔ.
9 Kpa win bibu bu ko gobekuba,
kpa win kurɔ u gɔminiru sina.
10 Kpa win bibu bu ko yaayaare
kowobu, ba n bara mɔ.
Kpa bu ben wuu deri gu ko bansu,
bu da ba n dīanu kasu mi n toma.
11 Bɛn dibu u neni,
bu na bu win yānu kpuro gura.
Kpa tɔn tukobu bu win dukia gura.
12 Goo u ku raa nɔn durom kua.
Goo u ku maa win bii gobekuban
wɔnwɔndu ko.
13 Bu win bibun bweseru goowo,
kpa win yīsiru tu gbi.
14 Gusunɔ u win baababan toranu
yaayo,
kpa u ku win mero nɔn win durum
suuru kua.
15 Yinni Gusunɔ u de u n win tora ni
yaaye,
kpa u win yīsiru go mam mam.
16 Domi u n wɔnwɔndu sɔsɔsi.
U sārɔbu ka wɔnwɔndobu nɔni
sɔɔwawa
sere u tɔnu go wi u nuki sankire.
17 Bōriya u kīa. N n mɛn na, yi nɔn dio.
U n domaru kīε. N n mɛn na, tu ka nɔn
tondo.
18 Bōri yi nɔn wukirio nge yaberu.
Yi duurio win wasin sɔɔwɔ nge nim,
kpa yi du win kukunu sɔɔ nge gum.
19 Bōri yi, yi nɔn wukirio nge yāa ni ba
ra doke,
kpa yi n nɔn sēke baadomma nge
kpaka.
20 Yeniwa Yinni Gusunɔ u koo de yu
nen yiberεba
ka be ba man kɔsa gerusimɔ deema.
21 Wunε Yinni Gusunɔ,
a na a man sanna wunεn yīsirun sɔ.

A man wɔro. Domi wunεn tɔn geeru
ta kpā.
22 Wee na sāa wɔnwɔndo, na n gāanu
mɔ,
ma na nuki sankire.
23 Wee na doonɔ nge saaru.
Ma ba man gire nge twee.
24 Nɛn dūu winu dam dwiiya nɔɔ
bɔkurun sɔ.
Ma na wasire woorarun sɔ.
25 Na kua wi u sekuru sɔɔwa ben mi.
Ma ba man mεera ba wii gimanu
koosimɔ.
26 Gusunɔ nen Yinni, a man somiɔ.
A man faaba koowo wunεn tɔn geerun
sɔ,
27 kpa bu gia ma wuna a nɔmu mɔ be
sɔɔ.
Wuna a maa kpuro mɔ.
28 Ye ba bōrusimɔ, yera wunε kaa
domaru kua.
Bā n seewa, ba koo sekuru wa.
Kpa nε, wunεn sɔm kowo n nuku
dobu ko.
29 Nɛn yiberεba ba koo sekuru wa,
kpa tu bu wukiri nge yabe bakaru.
30 Kon nɔɔgiru sua n Yinni Gusunɔ
siara.
Kon nɔn siara tɔn dabinun wuswaaɔ.
31 Domi u ra n wāa bwεεbwεεbun
bɔkuɔ
u ka bu faaba ko be ba bu taare
wεemɔn nɔman di.

110

1 Womu ge Dafidi u kua. U nεε,
Yinni Gusunɔ u nen Yinni sɔɔwa u nεε,
u sinɔ win nɔm geuɔ sere u ka nɔn win
yiberεba taarea.
2 Nɛn Yinni, Yinni Gusunɔ u koo nun
ko sunɔ damgii Siɔniɔ,
kpa a wunεn wɛrɔbu taare.
3 Dɔma te kaa wunεn tabu kowobu
menna
Gusunɔn aye dεeraru sɔɔ,
wunεn tɔmba koo nun ben tii wε ka
kīru.
Wunεn aluwaasirun dam mu koo
wurama bururu baatere
nge mε dirum mu ra yari.
4 Yinni Gusunɔ u bōrua,
meya u n maa win gari seeyamɔ u nεε,
kaa ko yāku kowo ka baadomma nge
Mεekisidεki
5 Gusunɔ u wāa wunεn nɔm geuɔ.

U koo sinambu kam koosia dōma te
win mōru seewa.

⁶ U koo bwesenu siri.
Sanam mēya gonu ko n yiba yam
kpuro.

Kpa u sinambu kpeerasia tem kpuro
sō.

⁷ Sunō u koo nim nō bwiaō win sanum
sō,
kpa u dam wa u ka nasara sua.

111

¹ I Yinni Gusunō siaro.

Kon Yinni Gusunō siara ka nen gōru
kpuro.

Kon nūn siara tən dēerobun suunu sō.

² Yinni Gusunōn nōman sōma ya kpā.

Ma be ba ye kī ba kasu bu ye gia.

³ Ye u kua ya ra n girima ka bēere
mōwa.

Win gem mu ra n wāawa sere ka
baadommaō.

⁴ U ra de su win sōm maamaakiginu
yaaya.

Yinni Gusunō u sāawa duromgii ka
wōnwōndugii.

⁵ U ra be ba nūn nasie dīanu wē,
kpa u win arukawani yaaya.

⁶ U win tōmbu win sōm maamaakiginun
dam sōsi

ni u ka bu tōn tukobun tem wē.

⁷ Win sōm maamaakigii ni, nu sāawa
gem mam mam.

Win woodaba ba maa naane mō.

⁸ Ya ko n sirerewa sere ka
baadommaō,

domi ba ye kuawa gem sō mam mam.

⁹ U dera ba win tōmbu yakia.

Ma u ka bu arukawani bōkua sere ka
baadommaō.

Win yīsiru ta dēere, ta maa nanum mō.

¹⁰ À n kī a ko bwisigii, a de a gina
Gusunō nasia.

Be ba bwisi mō, beya ba ra yira ye swīi.

Win bēere ya ko n wāawa sere ka
baadommaō.

112

¹ I Yinni Gusunō siaro.

Doo nōrugiiwa wi u Yinni Gusunō
nasie,

ma win woodaba ba nūn nuku dobu
wēemō.

² Yēron bwesera koo dam ko
handunia sō.

Geegibun bibu ba koo domaru wa.

³ Alafia ka dukia ko n wāa win yēnuō.

Win gem kun kpeemō ka baadommaō.

⁴ Tən geo wi u wōnwōndu mō, u ra ka
tōnu duure,

u maa sāa gemgii, wōkura yam
dēeramō win sō.

⁵ Doo nōrugiiwa wi u ra bōkure ka
nuku tia,

ma u ku ra goo taki di win sōmburu
sō.

⁶ Domi geegii kun sokuramō pai.

Ba ko n nūn yaayewa ka baadommaō.

⁷ Labaari kōsa ku ra nūn nānde.

Win torora ra n sōwa sim sim u n
Yinni Gusunō naane sāa.

⁸ U ku ra wurure, bērum kun nūn mō,
sere u ka win yibereba kua mē u kī.

⁹ U ra sāarobu kēnu kē ka nuku tia.

Win gem mu ko n wāawa ka
baadommaō.

Win dam mu koo sosi ka bēere.

¹⁰ Tən kōso ù n nūn wa, win mōru ra
sewa,

kpa u nūn wiru diirisi ka nuku
gbisibu.

Tən kōsobun yīiyōbu kpuro bu sāawa
kam dirum.

113

¹ I Yinni Gusunō siaro.

Bēe win sōm kowobu, i nūn siaro.

² Su win yīsiru bēere wē saa tēn di sere
ka baadommaō.

³ Su nūn siara saa bururun di sere ka
yokā.

⁴ Yinni Gusunōwa u bwesenu kpuro
kere.

Win yīiko ya wāa sere wōnwōlleō.

⁵ Gusunō besen Yinnin wāa yera wāa
wōlleō.

Wara u ka nūn weene.

⁶ U ra tukewa u ka wōllu ka tem mēeri.

⁷ U ra dam sarirugii seeye tem di, kpa
u wōnwōndo seeya kubanun
di.

⁸ Kpa u de bu sina ka win tōmbun
wirugibu.

⁹ U ra wīro yēnu banie u sina,

kpa u nūn ko bii mēro wi u nuku dobu
mō win bibun suunu sō.

Yen sō, i Yinni Gusunō siaro.

114

¹ Sanam mē Isireliba, Yakōbun bibun
bweseru

ba yara Egibitin di, ma ba ka
Egibitigibu tonda

bèn barum ba ñ nɔɔmɔ,
²Yuda ya kua Yinni Gusunɔn sãa yeru,
 ma Isireli ya kua win tem.
³Sanam mɛ nim wɔ̄ku ga bu wa, yera
 ga duka yakura,
 ma daa te ba mɔ̄ Yuudɛni ta biru wura.
⁴Guunu yɔ̄ɔkumɔ nge yãa kinɛnu,
 ma gungunu yɔ̄ɔkumɔ nge yãa binu.
⁵Mba n nun deema nim wɔ̄ku a ka
 duka mɔ̄.
 Mba n nun mɔ̄ Yuudɛni a ka biru
 wurɔ.
⁶Mba n bɛɛ mɔ̄ guunu i ka yɔ̄ɔkumɔ
 nge yãa kinɛnu.
 Mba n bɛɛ deema gungunu i ka
 yɔ̄ɔkumɔ nge yãa binu.
⁷Handuniagibu, i diirio Gusunɔ
 Yakɔbun Yinnin wuswaaɔ,
⁸wi, wi u ra kperu gɔsie yeru,
 kpa u de kpee saara yu ko nim bweru.

115

¹Yinni Gusunɔ, n ñ bɛsɛ sa bɛɛɛ mɔ̄,
 wuna a bɛɛɛ mɔ̄ wunɛn tɔn geeru ka
 wunɛn bɔrɔkinirun sɔ̄.
²Mban sɔ̄na tɔn tukobu ba koo nɛɛ,
 mana Gusunɔ bɛsɛn Yinni u wãa.
³Gusunɔ bɛsɛn Yinni u wãa wɔ̄llɔ, u
 mɔ̄ ye u kī.
⁴Adama tɔn tukoba ben bñnun
 bwãarokunu kuawa ka wura
 ka sii geesu.
 Nu sãawa tɔmbun nɔman sɔma.
⁵Bwãaroku ni, nu nɔsu mɔ̄, adama nu
 ku ra gari gere.
 Nu nɔni mɔ̄, adama nu ñ yam waamɔ̄.
⁶Nu swasu mɔ̄, adama nu ñ gari
 nɔmɔ̄.
 Nu wɛru mɔ̄, adama nu ñ numiamɔ̄.
⁷Nu nɔma mɔ̄, adama nu ñ ka gãanu
 babamɔ̄.
 Nu naasu mɔ̄, adama nu ku ra sī.
 Nin dɔkɔra kun maa nɔrɔ.
⁸Be ba bwãaroku ni mɔ̄ ka be ba ben
 naanɛ doke ni sɔ̄,
 ba sãawa nge ni.
⁹Bɛɛ Isireliba, i bɛɛn naanɛ dokeo
 Yinni Gusunɔ sɔ̄.
 U sãawa bɛɛn faaba kowo ka bɛɛn
 tɛrɛru.
¹⁰Bɛɛ yãku kowobu Aronin bweseru,
 i bɛɛn naanɛ dokeo Yinni Gusunɔ sɔ̄.
 U sãawa bɛɛn faaba kowo ka bɛɛn
 tɛrɛru.
¹¹Bɛɛ be i Yinni Gusunɔ nasie,
 i bɛɛn naanɛ dokeo wi sɔ̄.

U sãawa bɛɛn faaba kowo ka bɛɛn
 tɛrɛru.
¹²Yinni Gusunɔ u sun yaaye.
 U koo sun domaru kua.
 U koo Isireliba domaru kua.
 U koo Aronin bibun bweseru domaru
 kua.
¹³U koo be ba nùn nasie domaru kua,
 bukurobu ka bibu.
¹⁴U koo bɛɛ ka bɛɛn bibu win durom
 dabiasia.
¹⁵Yinni Gusunɔ u bɛɛ domaru kuo wi,
 wi u wɔ̄llu ka tem taka kua.
¹⁶Wɔ̄llu ta sãawa wigiru,
 ma u tɔmbu tem wɛ̄.
¹⁷N ñ gɔribu ba ra Yinni Gusunɔ sã
 be, be ba wãa mi yam da n maari sɔ̄
 sɔ̄.
¹⁸Adama bɛsɛra sa ko nùn sã saa tɛn di
 sere ka baadommaɔ.
 Yen sɔ̄, i Yinni Gusunɔ siaro.

116

¹Na Yinni Gusunɔ kī,
 domi u ra nɛn nɔ̄ nɔ̄ nà n nùn soka.
²U ra nɛn gari swaa daki.
 Wiya ko na n da soku nɛn wãarun tɔru
 kpuro sɔ̄.
³Gɔ̄n yɔ̄ni yi raa man bɔkua,
 ma gɔribun wãa yerun nuku
 sankiranu man nɛni.
 Na wãa nɔni swãaru ka wuriribu sɔ̄.
⁴Yera na Yinni Gusunɔ nɔ̄giru sue na
 nɛɛ,
 Yinni Gusunɔ, a nɛn wãaru wɔ̄ro.
⁵Gusunɔ bɛsɛn Yinni u sãawa tɔn geo
 ka gemgii.
 Mɛya win wɔn wɔ̄nda kpã.
⁶Yinni Gusunɔ u ra bwɛɛbwɛɛbu kɔ̄su.
 Na raa wɔn wɔ̄ndu soore,
 adama u man faaba kua.
⁷Nɛn bwɛra, a wɛro,
 domi Yinni Gusunɔ u man gea kua.
⁸Geema, u man wɔra gɔ̄n di,
 ma u nɛn nɔni yĩresu woka, u ñ dere n
 sokura.
⁹Kon sī win wuswaaɔ handunia ye
 sɔ̄.
¹⁰Na nùn naanɛ doke, baa mɛ na nɛɛ,
 na wɔn wɔ̄ndu soore.
¹¹Nɛn nuku sankiraru sɔ̄,
 na nɛɛ, goo sari wi u naanɛ mɔ̄.
¹²Mba kon Yinni Gusunɔ dibu kɔ̄sia
 gea ye u man kuan sɔ̄.
¹³Kon tam tãra win wuswaaɔ,
 kpa n win yĩsiru soku n ka nùn siara

faaba ye u man kuan sã.

14 Nɔɔ mwɛɛ ni na nùn kua,
kon nu yibia win tãmbu kpuron nɔni
biru.

15 Be ba Yinni Gusunɔ naanɛ sãan gɔɔ
u sãawa gãa bakanu win mi.

16 Yinni Gusunɔ, a nɛ, wunen sɔm
kowo swaa dakio.

Na sãawa wunen sɔm kowo tɔn kurɔn
bii.

Wuna a nen yorun wɛɛ bura.

17 Yen sãna kon nun siarabun yãkuru
kua,

kpa n wunen yĩsiru soku.

18 Nɔɔ mwɛɛ ni na nun kua,
kon nu yibia wunen tãmbu kpuron
nɔni biru,

19 wunen sãa yerɔ Yerusalemun su-
unu sɔɔ.

Yen sã, i Yinni Gusunɔ siaro.

117

1 Bɛɛ bwesenu kpuro, i Yinni Gusunɔ
siaro.

Bɛɛ handuniagibu kpuro, i Yinni
Gusunɔ bɛɛɛ wɛɛyɔ.

2 Win tɔn gee te u ra sun sɔɔsi ta kpã.
Win bɔrɔkiniru ta ra n wãawa sere ka
baadommaɔ.

I Yinni Gusunɔ siaro.

118

1 I Yinni Gusunɔ siaro, u sãawa tɔn
geɔ.

Win kĩru ta ra n wãawa sere ka
baadommaɔ.

2 Bɛɛ Isireliba kpuro, i wuro i nɛɛ,
Yinni Gusunɔn kĩru ta ra n wãawa sere
ka baadommaɔ.

3 Bɛɛ yãku kowobu Aronin bweseru, i
wuro i nɛɛ,

Yinni Gusunɔn kĩru ta ra n wãawa sere
ka baadommaɔ.

4 Bɛɛ be i Yinni Gusunɔ nasie, i wuro i
nɛɛ,

Yinni Gusunɔn kĩru ta ra n wãawa sere
ka baadommaɔ.

5 Nen nuku sankiranu sɔɔ, na Yinni
Gusunɔ somiru kana.

U nen kanaru nua, ma u man yara.

6 Yinni Gusunɔ u sãa negii, na n gãanu
ganun berum mɔ.

Mba tɔnu u koo kpĩ u man kua.

7 Yinni Gusunɔwa u sãa nen faaba
kowo.

Yen sãna ko na n yɛrimɔ nà n nen
yiberɛban biru wa.

8 A Yinni Gusunɔ naanɛ koowo ye kaa
ka tɔnu naanɛ ko.

9 A Yinni Gusunɔ naanɛ koowo ye kaa
ka damgibu naanɛ ko.

10 Bwese dabinu nu man tarusi,
ma na nu yarinasia ka Yinni Gusunɔn
dam.

11 Nu man wukiriwa mam mam,
ma na nu yarinasia ka Yinni Gusunɔn
yĩsiru.

12 Nu man mɔnsima nge tĩi.

Adama na nu yarinasia ka Yinni
Gusunɔn dam
ma nu gbisuka nge sãki yi yi dɔɔ
mwaara.

13 Nu raa man bɔriamɔ nu ka man
sura,
adama Yinni Gusunɔ u man somiru
na.

14 Yinni Gusunɔwa u sãa nen dam.

Wiya ko na n da siare. Wiya u man
faaba kua.

15 Nasaran kuuki yi nɔɔramɔ
gemgibun yɛnusɔ.

Yinni Gusunɔn dam mu sɔɔsira.

16 U win nɔm geu sue, ga win dam
sɔɔsimɔ.

17 Na n maa gbimɔ, ko na n wãawa,
kpa n win sɔma ye u kuan gari kpara.

18 Yinni Gusunɔ u man sɛɛyasia.

Adama u n man gɔɔ nɔmu berie.

19 I man gem kɔnnɔsu kenio,

kpa n du n Yinni Gusunɔ siara.

20 Win kɔnnɔ ge wee. Min diya
gemgibu ba ra du.

21 Yinni Gusunɔ, na nun siara, domi a
nen kanaru mwa,

ma a man faaba kua.

22 Wee kpee te banɔbu ba yina, tera ta
kua gani gɔmburun dam.

23 Yinni Gusunɔwa u ye kua ma n kua
maamaaki besen nɔni sɔɔ.

24 Yinni Gusunɔwa u tɔɔ te kua.

Su nuku doobun kuuki ko.

25 Yinni Gusunɔ, a sun somio, kpa a
sun kuurasia.

26 Wi u sisi ka wunen yĩsiru u sãawa
domarugii.

Sa ko nùn siara Yinni Gusunɔn sãa
yerɔ.

27 Gusunɔ u sãawa Yinni. Wiya u sun
yam bururasie.

I yãku yaa bɔkuo. I ka ye doo sere
yãku yerun kãanɔ.

28 Gusunɔ, a sãawa nen Yinni.

Kon nun siara. Kon nun walle sua.
 29 I Yinni Gusunə siaro, u sāa tən geo.
 Win kīru ta ra n wāawa sere ka
 baadomma.

119

1 Doo nərugiba be ba kun taare mə
 ben sanu sanusu səə,
 ma ba sīimə nge mε Yinni Gusunən
 wooda ya bu sōsimə.
 2 Doo nərugiba be ba win gere swīi,
 ma ba nūn kasu gem ka tia,
 3 ma ba ku ra gəba ko, ba sīimə win
 swεε səə.
 4 A wunən woodaba kuawa bu ka ye
 swīi dee dee.
 5 A de nən kookoosu su n swaa swīi,
 n wa n ka wunən gere mεm nəəwa.
 6 Nà n wunən woodaba kpuro laakari
 sāa,
 saa yera sekura kun man mwaamə.
 7 Nà n wunən sōsi geeru gia,
 kon nun siara ka gōru tia.
 8 Kon wunən woodaba nεnε.
 A ku man deri mam mam.
 9 Aluwaaši ù n kī win sanu sanusu su
 n deere,
 sere u n wunən gari mεm nəəwammε.
 10 Na nun kasu ka nən gōru kpuro.
 A de n wunən swaa swīi.
 11 Na wunən gari nənisi nən gōruə kpa
 n ku ra ka nun torari.
 12 Yinni Gusunə, na nun siara,
 a man wunən woodaba keu koosio.
 13 Na nəəgiru sua na wunən gere
 kpuro kpara.
 14 Wunən woodan mεm nəəbu bu man
 nuku dobu wεemə nge dukia
 baka.
 15 Kon wunən sōsiru bwisiku, kpa n
 wunən yiirebu nən doke.
 16 Na kon nuku dobu ko wunən gere
 səə.
 Na n maa wunən gari duarimə.
 17 A nε wunən səm kowo durom kuo
 kpa n wa na n wāa,
 kpa n wa n wunən gere mεm nəəwa.
 18 A nən nən wukio, kpa n wa n gia
 gāa gee ni nu wāa wunən gari səə.
 19 Na sāawa səə handunia ye səə.
 A ku man wunən woodaba berua.
 20 Nən bwēra ya ra n woowa
 baadomma wunən yiirebu səə
 kīrun sō.

21 A ra tii suobu gerusi be, be ba sāa
 bōrurobu,
 ma ba ku ra wunən woodaba swīi.
 22 A man sekuru ka gendu wunario,
 domi na wunən gere swīi.
 23 Baa mε sina bibu ba ra sinε bu man
 wīi,
 ka mε, nε, wunən səm kowo na ra n
 wunən sōsiru bwisikumə.
 24 Wunən woodaba ba ra man nuku
 dobu wēwa,
 kpa bu man bwisi kē.
 25 Nε wee na mwia kpana nge wi u kpī
 tua səə.
 A man nən wāaru wesio nge mε a nəə
 mwεεru kua.
 26 Na nun nən wāarun daa kpuro
 tusia, ma a man suuru kua.
 A man wunən woodaba sōsio.
 27 A man ben asansi tubusio,
 kpa na n da wunən səm maamaakiginu
 bwisiku.
 28 Wee na wuri mə nuku sankiranun
 sō.
 A man dam kēeyə nge mε a nəə
 mwεεru kua.
 29 A de n ka weesun swaa tonda,
 kpa a man durom kua na n ka wunən
 gere swīi.
 30 Na gōru doke n gem swīi.
 Na wunən woodaba nən girari.
 31 Na nən tii wē be səə.
 Yen sō, a ku de n sekuru wa.
 32 Wunən woodabara na swīi, domi a
 nən nən wukia.
 33 Yinni Gusunə, a man wunən swεε
 sōsio,
 kpa n kpī n yi swīi nən wāarun tōru
 kpuro səə.
 34 A man bwisi kēeyə kpa n kpī n ka
 wunən woodaba mεm nəəwa.
 35 Na wunən swaa kī.
 A man sureo ye səə.
 36 A de nən bwēra yu wura ye səə.
 A ku de nən kīru tu wura gobi gia.
 37 A nən binε wunə gāa kankam di,
 kpa a de na n wāa wunən swεε səə.
 38 A wunən nəə mwεεru yibio nε,
 wunən səm kowon sō,
 ta wāawa be ba nun nasien sō.
 39 A man yaro seku te na nasien di,
 wunən siribu bu ra n wā.
 40 Na kīwa n wunən woodaba mεm
 nəəwa too.

A de na n wāa wāaru sɔɔ wunɛn gem sɔɔ.

41 Yinni Gusunɔ, a de a nɛn wɔnwɔndu wa,

kpa a man faaba ko nɔɔ mwɛɛ te a man kuan sɔɔ.

42 Saa ye sɔɔ, kon kpī n be ba man sekuru dokemɔ gari wisi.

Domi na nɛn naane doke wunɛn gari sɔɔ.

43 A ku wunɛn gem wuna nɛn nɔɔn di, na yīiyɔbu mɔ wunɛn siribu sɔɔ.

44 Ko na n wunɛn woodaba neniwa saa kpuro.

Ya ko n wāa nɛn mi sere ka baadommaɔ.

45 Kon sī ka tii mɔru, domi wunɛn woodabara na kasu.

46 Kon ben gari sinambu sɔɔ.

Na n ko na n maa wāa sekuru sɔɔ.

47 Na wunɛn woodaba kī.

Na ra n nuku dobu mɔ ye sɔɔ.

48 Na ra nɛn nɔma yīiye wɔllɔ n ka kanaru ko wunɛn gari yi na kīn sɔɔ.

Domi na kī na n yi bwisikumɔ nɛn gōruɔ.

49 Wee a man yīiyɔbu wē.

A wunɛn nɔɔ mwɛɛru yaayo te a nɛ, wunɛn sɔm kowo kua.

50 Tera ta ra man nukuru yemiasie nɛn nɔni swāaru sɔɔ,

kpa tu man wāaru wē.

51 Wee tii suobu ba man yēesu wəri.

Adama ka mɛ, na n wunɛn woodaba deri.

52 Yinni Gusunɔ, na wunɛn yellun siribu yaaye.

Biya bu man dam kā.

53 Nà n wa tɔn kɔsobu ba wunɛn woodaba deri,

mɔru baka na ra ko.

54 Wunɛn garin sɔna na ra womusu ko mi na sɔru dimɔ.

55 Wɔkuru nà n wunɛn yīsiru yaaya, na ra n wunɛn woodaba nɛnusiwa.

56 Ye ya sãa negia, yera n wunɛn gere mɛm nɔɔwa.

57 Na maa wure na gerumɔ,

Yinni Gusunɔ, negia n wunɛn gere mɛm nɔɔwa.

58 Ka nɛn gōru kpurowa na nun sokumɔ.

A wunɛn nɔɔ mwɛɛru yaayo kpa a nɛn wɔnwɔndu wa.

59 Nà n nɛn daa bwisika, na ra wurewa n sī wunɛn swɛɛ sɔɔ.

60 Na ra n sendewa n ka da mi gia, na kun tōru gɔsie.

Kpa n wunɛn woodaba mɛm nɔɔwa.

61 Tɔn kɔsobun yini man sikerɛ.

Adama ka mɛ, na n wunɛn gari deri.

62 Wɔku suunu na ra sewa n nun siara wunɛn siri bi a ra ko dee deen sɔɔ.

63 Na sãawa be ba nun nasie kpuro

ka be ba wunɛn woodaba mɛm nɔɔwammɛn bɔrɔ.

64 Yinni Gusunɔ, wunɛn durom yiba handunia kpuro sɔɔ.

A man wunɛn woodaba kpuro sɔɔsio.

65 Yinni Gusunɔ, a ra wunɛn sɔm kowo gea kue

nge mɛ a nɔɔ mwɛɛru kua.

66 A man laakari ka bwisi kēeyɔ

domi na wunɛn woodaba naane sãa.

67 N sere sekuru wa, na raa kɔɔrewa.

Adama tē, na wunɛn gari neni.

68 A sãawa tɔn geo.

A man wunɛn woodaba sɔɔsio.

69 Tii suobu ba man weesu koosimɔ.

Adama nɛ, na wunɛn yīirebu neni ka nɛn gōru kpuro.

70 Ben gōru ga bɔɔbu, gāanu ku ra bu yeeri.

Adama nɛ, wunɛn gari yi ra man nuku dobu wē.

71 N buram bo n sekuru wa kpa n ka kpī n wunɛn woodaba gia.

72 Na wunɛn nɔɔn gere kī n kere gāanu nɔrɔbu (1.000) ye ba kua ka wura ka sii geesu.

73 Wunɛn nɔma ya man mɔma.

Yera ya man tāsisia.

A man bwisi kēeyɔ n ka wunɛn woodaba gia.

74 Be ba nun nasie, bā n man wa, ba ra nuku dobu kowa.

Domi na wunɛn nɔɔ mwɛɛru naane sãa.

75 Yinni Gusunɔ, na yē ma wunɛn siribu bu sãawa dee dee.

Wunɛn bɔrɔkinirun sɔna a man sekuru doke.

76 A de wunɛn durom mu man nukuru yemiasia

nge me a ne wunen sam kowo no
mwɛɛru kua.

77 A man wɛnwɛndu kuo kpa n wa na
n wɛa.

Domi wunen sɔsiru ta ra man nuku
dobu wɛ.

78 A be ba tii sue sekuru dokeo, wee ba
man dam dɔremɔ kam sɔ.

Adama ne, wunen woodabara na ra n
bwisikumɔ.

79 Be ba nun nasie a de bu wurama
nen mi.

Be ba wunen woodaba yɛ a de bu
wurama nen mi.

80 A de na n wunen yiirebu mem
noɔwammɛ mam mam,
kpa n ku ra sekuru wa.

81 Na kasu a man faaba ko.

Na wunen no mwɛɛru naane sɛa.

82 Na kasu n wunen no mwɛɛru gia
sere nen noni dam dwiia.

Ma na tii sɔmɔ na mɔ, sere saa yerɔ
kaa man nukuru yemiasia.

83 Na sɛare nge gɔnan bɔru te ba bwɛ
wiisu sɔ.

Na n wunen woodaba duari.

84 Sere saa yerɔ kaa de ne, wunen sam
kowo na n wɛaru dii.

Domma kaa be ba man noni sɔmɔ siri.

85 Tii suobu ba suura gbemɔ nen
wuswaaɔ.

Ba n wunen woodaba swii.

86 Wunen gari kpuro yi naane mɔ.

Wee yiberɛba ba man noni sɔmɔ kam
sɔ.

A man faaba koowo.

87 N tiewa fiiko bu ka man sura bu go.

Adama ka me, ne, na n wunen
woodaba derimɔ.

88 A man nen wɛaru wesio wunen
durom sɔ,

kpa n kpɛ n wunen gere mem noɔwa.

89 Yinni Gusunɔ, wunen gari yi
ko n wɛawa wɔllɔ sere ka
baadommaɔ.

90 Wunen bɔrɔkiniru ta ko n maa
wɛawa sere ka baadommaɔ.

Wuna a tem swii ma a mu sire dim.

91 Wunen woodaban sɔna gɛanu
kpuro ka wɛa gisɔ.

Ni kpurowa nu maa wɛa wunen sɔ.

92 Na kun daa nuku dobu wa wunen
wooda be sɔ,

na n daa gu nen noni swɛaru sɔ.

93 Na n wunen gere duarimɔ pai,

domi yera ya man wɛaru wɛemɔ.

94 Na sɛawa wunegii, a man faaba
koowo.

Wunen woodabara na ki n swii.

95 Tɔn kɔsobu ba man mara bu go.

Adama ne, wunen gariya na
bwisikumɔ.

96 Ye ya yiba kpuro, ya maa nɔru mɔ.

Adama wunen woodaba ba n kpeeru
mɔ.

97 Na wunen woodaba ki too.

Ba ra n wɛawa nen bwisikunu sɔ tɔ
giriru baadomma.

98 Wunen woodaba ba ra man bwisi kɛ
n kere nen yiberɛba.

Domi na ra n bu neniwa baadomma.

99 Na nen yinnibu kpuro yɛru kera.

Domi wunen woodaba ba ra n wɛawa
nen bwisikunu sɔ.

100 Na durɔ tɔkɔnu bwisi kere,

domi na wunen gere mem noɔwammɛ.

101 Na ku ra swaa kɔsa mwɛ, kpa n wa
n ka wunen gari nenɛ.

102 Na ku ra de wunen woodaba bu ka
man tonda.

Domi wuna a man keu sɔsimɔ.

103 Wunen gari yi tim dobu kere nen
noɔwɔ.

104 Na kua bwisigii wunen woodaban
sɔ.

Yen sɔna na weesun swɛɛ kpuro tusa.

105 Wunen gari yi sɛawa nge fitila
ye ya man swaa sɔsimɔ.

106 Na bɔrua na sire na neɛ,
kon wunen sɔsiru mem noɔwa,
domi ta sɛawa dee dee.

107 Na noni sɔre gem gem.

Yinni Gusunɔ, a man dam kɛ

nge me a no mwɛɛru kua.

108 Yinni Gusunɔ, a nen siarabu wuro,
kpa a man wunen sɔsiru giasia.

109 Nen wɛara wɛawa kari sɔ
baadomma,

adama na n wunen woodaba duarimɔ
pai!

110 Tɔn kɔsobu ba man yɛri berie.

Ka me, na wunen gere swii.

111 Wunen gari sɛawa nen tubi ka
baadommaɔ,

domi yi sɔra nen gɔru dobu wɛa.

112 Nen gɔru ga ki gu wunen woodaba
mem noɔwa baadomma sere ka
nɔrɔ.

- 113 Na g̃rusu yirugibu tusa, adama na wunen woodaba k̃i.
- 114 Wuna a s̃aa nen kuku yeru ka nen tereru.
Wunen n̄o mw̄eru s̄ara nen ȳiȳobu w̄aa.
- 115 T̄on k̄sobu, i ka man tondo, kpa n wa n Gusun̄o nen Yinnin woodaba sw̄i.
- 116 Yinni Gusun̄o, a man k̄suo na n ka w̄aa nge m̄e a n̄o mw̄eru kua.
A ku man sekuru doke nen ȳiȳobu s̄o.
- 117 A de a n s̃aa nen t̄asi yeru kpa n faaba wa.
Kpa na n wunen woodaba laakari s̃aa baadomma.
- 118 A ra be ba ra wunen woodaba deri gemwa.
Domi ben n̄oni w̄okubu bu ñ arufaani m̄o.
- 119 A ra t̄on k̄sobu geriewa tem men di nge nim yaka.
Yen s̄ona na wunen woodaba sw̄i.
- 120 Wunen nanum mu dera nen wasi diirim̄o.
Na wunen siribu nasie.
- 121 Na wunen woodaba ka wunen gem mem n̄o wamm̄e.
A ku man be ba man dam d̄orem̄o n̄omu s̄ondia.
- 122 A n̄e, wunen s̄am kowo n̄o mw̄eru kuo ma kaa man somi.
A ku de tii suobu bu man dam d̄ore.
- 123 Nen n̄oni dam dwiia ye na wunen faaba
ka wunen gem m̄en n̄o mw̄eru a kua māa.
- 124 A n̄e, wunen s̄am kowo kuo nge m̄e wunen t̄on geera n̄e.
A man wunen woodaban keu s̄osio.
- 125 Na s̄awa wunen s̄am kowo.
A man bwisi k̄eȳo n ka wunen s̄osiru gia.
- 126 Yinni Gusun̄o, saa ya den tura a ka se
domi wee ba wunen wooda saram̄o.
- 127 Adama n̄e, na ye k̄i n kere wura gean tii.
- 128 Na ye kpuro garisiwa dee dee.
Na sw̄e yi yi ñ d̄ende kpuro tusa.
- 129 Wunen yiirebu bu ra n w̄a, yen s̄ona na bu n̄eni.
- 130 Wunen garin giabu bu ra t̄onu yam bururasiewa,
kpa yi bwisi sariba bwisi k̄e.
- 131 Na kasu gem ka tia n wa n wunen woodaba gia.
- 132 Yinni Gusun̄o a man m̄erima, kpa a man durom kua nge m̄e a ra be ba nun k̄i k̄ue.
- 133 A de na n t̄asa wunen gari s̄o.
A ku de toraru garu ta n man w̄asi.
- 134 A man w̄oro t̄ambun dam d̄orebun di,
kpa n kp̄i n wunen s̄osiru mem n̄o wa.
- 135 A ka man n̄onu geu m̄erio, kpa a man wunen yiirebu s̄osi.
- 136 Wee na n̄oni ȳiresu kokum̄o nge daaru,
domi t̄amba kun wunen woodaba mem n̄o w̄e.
- 137 Yinni Gusun̄o, a s̄awa gemgii.
Wunen siribu bu ra n s̄awa dee dee.
- 138 A wunen wooda yiiwa gem s̄o.
Ya maa naane m̄o.
- 139 N̄a n nen yiber̄eba wa be ba wunen gari duari,
nen m̄oru ra sewa.
- 140 Wunen gari yi naane m̄o.
N̄e, wunen s̄am kowo na yi k̄i.
- 141 Wee na ñ kp̄a, ma ba man gema.
Ka m̄e, na ñ wunen woodaba duari.
- 142 Wunen gem mu ku ra kpe.
M̄eya wunen gari yi s̄awa gem.
- 143 Nuku sankiranu ka n̄oni sw̄ara man w̄rim̄o,
adama wunen woodaba ba ra man nuku dobu w̄e.
- 144 Wunen yiirebu bu s̄awa dee dee sere ka baadomma.
A man bwisi k̄eȳo yi yi koo de na n w̄aa.
- 145 Yinni Gusun̄o, na nun sokum̄awa ka nen ḡru kpuro.
A man wurario, kpa n kp̄i n wunen s̄osiru nen̄e.
- 146 Na nun kanam̄o, a man faaba koowo,
kpa n kp̄i n wunen woodaba mem n̄o wa.
- 147 Na ra kanaru kowa yam mu sere s̄ara,
kpa na n wunen n̄o mw̄enu naane s̄aa.
- 148 Yam mu sere s̄ara na ra sewa n ka wunen gari m̄eri.
- 149 A nen n̄o n̄o w̄o wunen durom s̄o.
A man sirio nge m̄e a ra siri, kpa n wa na n w̄aa.

150 Be ba kōsa bwisikumō,
be wee ba man turuku kua.
Ba wunen woodaba deri.
151 Wunε Yinni Gusunō, a wāawa nen
turuku.
Wunen gari yi sāawa gem.
152 Na yē saa yee yellun di ma a wunen
woodaba yiiwa
ba n ka wāa sere ka baadommaō.
153 A nen nōni swāaru mēerio, kpa a
man wōra.
Na n wunen woodaba duarimō.
154 A ka man yinō kpa a man yakia.
A de na n wāa nge mε a nōō mwεeru
kua.
155 Tān kōsoba kun faaba wasi,
domi ba ku ra wunen sōōsiru kasu.
156 Yinni Gusunō, wunen durom mu
kpā.
A man sirio nge mε a ra siri, kpa n wa
na n wāa.
157 Nen yiberε be ba man nōni sōōmō
ba dabi.
Adama ka mε, na n wunen gere
yina mō.
158 Na tōnu kamba tusa, domi ba ku ra
wunen woodaba swīi.
159 Yinni Gusunō, a n yē ma na wunen
woodaba kī.
A de na n wāa wunen durom sō.
160 Gema mu sāa wunen garin nuuru.
Wunen woodaba kpuro ba kon sāawa
gem sere ka baadommaō.
161 Wee sina biba man nōni sōōmō kam
sōō.
Adama wunen gari tōnawa na nasie.
162 Na ra n nuku dobu mō wunen gari
sōō nge wi u dukia baka wa u
gura.
163 Na weesu tusa. Ma na wunen
woodaba kī.
164 Sōō teeru, nōn nōōba yiruwā na ra
nun siare wunen siri bi bu sāa
dee deen sō.
165 Be ba wunen woodaba kī, ba ra n
bōri yen bakarū mō.
Kōsa ku ra bu deeme.
166 Yinni Gusunō, na wunen faaba
yīiyō.
Yen sō, na wunen woodaba mēm
nōōwε.
167 Na ra wunen yiirebu mēm nōōwε.
Na ra bu kā too too.
168 Na wunen yiirebu ka wunen
woodaba swīi,

domi nen kookoosu kpuro wāa
wunen wuswāaō.

169 A de a nen wuri nō.
A man bwisi kēeyō nge mε a nōō
mwεeru kua.
170 A nen kanaru nōōwō.
A man wōro nge mε a nōō mwεeru kua.
171 A ra man wunen woodaban keu
sōōsi.
A de wunen siarabu bu nōōra nen nōōn
di.
172 Wooda be kpuro ba dεere wā.
A de n womu ko ben sō.
173 Na wunen sōōsiru wura.
A na a man somi.
174 Yinni Gusunō, wunen faabawa na
mara ka gem.
Mεya wunen woodaba ba ra man
nuku dobu wε.
175 A de na n wunen siribu tāsiri, kpa
na n wāa n ka nun siara.
176 Wee na sirene nge yāa te ta kōōre.
A ne, wunen sōm kowo kasuo,
na n wunen woodaba duarimō.

120

1 Sāa daarun womu. Ge wee.
Sanam mε na wāa nuku sankiranu sōō,
na Yinni Gusunō soka, ma u man
wurari.
2 Yinni Gusunō, a man wōro wee
kowobun nōman di.
A man yakio be ba tōmbu nōni
wōkumōn nōman di.
3 Mba weesu koo ka bu naawa,
4 ma n kun mō tabu sēenu ka dōō bokon
gēε.
5 Wee na kua kam koore,
na wāa Mεsekiō Kedanin kuu
bekurugirō.
6 Na sō n tε ka be ba ku ra bōri yendu
kā.
7 Nā n bōri yendun gari gerubu torua,
ba ra n tabun sōōru mōwā.

121

1 Sāa daarun womu. Ge wee.
Na nen nōni sue guunu giā.
Man diya kon somiru wā.
2 Nen somira weewa saa Yinni
Gusunōn min di
wi u wōllu ka tem taka kua.
3 U n derimō wunen naasu su sokura.
Wi u nun kōsu, u n dom yībirimō.
4 Wee wi u Isireliba kōsu u ku ra dom
yībiri,
u ku ra maa dweeye.

5 Yinni Gusunə u sãawa wunen k̄so.
U wãa wunen nən geuə u nun saaru
sãawε.
6 S̄ə s̄ə, s̄ə kun nun soomə.
W̄okuru, suru tarum kun maa nun
soomə.
7 Yinni Gusunə u koo nun bere ḡaa
k̄sunu kpuron di.
U koo wunen hunde k̄su,
8 kpa u nun kpara wunen daaru ka
weru
saa t̄en di sere ka baadommaə.

122

1 Sãa daarun womu ge Dafidi u kua.
Ge wee.
Bà n n̄εε, su da Yinni Gusunən sãa
yerə,
nən nukura ra dorewa.
2 Yerusalemu, b̄esen naasu su ȳə
wunen k̄ann̄ə.
3 Yerusalemu, a sãawa wuu ge ba bana
gea kua,
ma ba gu gb̄araru toosi ba ka sikerena.
4 Wunen miya Isireliba, Yinni
Gusunən t̄ambu ba ra n̄ε bu ka
n̄n siara,
nge m̄ε u bu wooda w̄ε.
5 Wunen miya siri gbabura wãa.
Wunen miya Dafidin bibun bwe-
serun sina ḡona wãa.
6 I b̄ari yendu kanə Yerusalemun s̄ə,
kpa be ba wunε Yerusalemu k̄i ba n
wãa bw̄εε dora s̄ə.
7 Yerusalemu, b̄ari yenda n wãa wunen
gb̄araru s̄ə ka wunen sina
kpaarə.
8 N̄en m̄ero bisibu ka n̄en b̄arəban s̄ə,
kon n̄εε, Gusunə u de b̄ari yenda n wãa
Yerusalemuə.
9 Yerusalemu, wunen gea na kasu,
Gusunə b̄esen Yinnin sãa yerun
s̄ə.

123

1 Sãa daarun womu. Ge wee.
Gusunə, wunε wi a wunen sina ḡona
terie w̄ollə,
wuna na n̄ni tw̄εε.
2 Nge m̄ε yobun n̄ni yi ra n ben yin-
nibun n̄ma m̄εra,
nge m̄εya b̄esen n̄ni yi Gusunə b̄esen
Yinnigia m̄εra,
sa n ka mara sere d̄oma te u koo sun
durom kua.

3 Yinni Gusunə, a sun w̄anw̄andu kuo
too too.
Domi ba sun ḡema n kp̄ā.
4 Be ba tii sue ba sun ḡema
ma ba sun yaakoru kua too sere n den
sun nua.

124

1 Sãa daarun womu ge Dafidi u kua.
U n̄εε,
Gusunə Isireliban Yinni ù kun daa ka
sun wãa,
wara u koo sun k̄su.
Isireliba bu wureo bu gere bu n̄εε,
2-4 sanam m̄ε t̄ən k̄sobun m̄aru ya
seewa, ma ba sun seesi,
Yinni Gusunə ù kun daa ka sun wãa,
ba koo sun m̄wε wasiru,
kpa bu sun wukiri nge nim m̄ε mu
kokumə daa toraə.
5 Nim kure damgina nu koo sun taare.
6 Sa Yinni Gusunə siara,
domi u ñ dere b̄esen yiberēba bu sun
n̄ə b̄eri.
7 U dera b̄esen hunde ya kisira saa taan
di nge gunə.
Taa ya kasikira ma sa yara.
8 Yinni Gusunəwa u sãa b̄esen faaba
kowo.
Wiya u w̄ollu ka tem taka kua.

125

1 Sãa daarun womu. Ge wee.
Be ba Yinni Gusunə naan̄ε sãa,
ba ra n ȳəwa dim dim nge Sionin
guuru.
Ta ku ra b̄ari. Ta ko n ȳəwa sere ka
baadommaə.
2 Nge m̄ε guunu ka Yerusalemu sik-
ereñε,
nge m̄εya Gusunə u ka win t̄ambu
sikerene saa t̄en di sere ka
baadommaə.
3 T̄ən k̄so kun bandu dimə gemgibun
temə.
Domi ù n tu di, ben tii ba koo k̄sa ko.
4 Yinni Gusunə, a be ba gea m̄ə gea
s̄əsiə.
A b̄en ḡoru ga d̄ere durom kuo.
5 Adama be ba swaa mwaamə ye ya ñ
dende
a bu yarinasio ka k̄san kowobu
sannu.
Yinni Gusunə, a de b̄ari yenda n wãa
Isireliə.

126

¹ Sāa daarun womu. Ge wee.
 Sanam mε Yinni Gusunə u ka bεsegii
 be ba yoru mwεεra wurama
 Siəniə,
 ya sun sāawεwa nge dosu.
² Ma sa nuku dobu mə sa yēεmə.
 Ma sa nasaran kuuki mə.
 Ma ba gerumə bwesenun suunu səə
 ba mə,
 Yinni Gusunə u sun gāa bakanu kua.
³ Meya u sun gāa bakanu kua.
 Wee sa wāa tē nuku dobu səə.
⁴ Yinni Gusunə, a ka bεsegii be ba raa
 yoru mwεεra wurama
 ba n kokumə nge daa tori səə yēsan
 nəm dwaru gia.
⁵ Be ba duorumə ka nənī yīresu,
 ba koo gē ka nuku dobu kuuki.
⁶ Wi u duuru bu dəə ka wuri,
 u koo wurama ka nuku dobu,
 u n doo bəkunu səəwa.

127

¹ Sāa daarun womu ge Saloməə u
 kua. Ge wee.
 Yinni Gusunə ù kun diru banimə,
 be ba tu banimə səmburu kama ba mə.
 Yinni Gusunə ù kun wuu kəsū,
 be ba gu kəsū ba dom serawa kam.
² Kam səəra kaa wahala ko a ka wunen
 dīanu wa a di.
 Kaa se buru buru yellu kpa a kpuna
 sere wəku suunu səmburun sə.
 Adama wi Gusunə u kī,
 u ra nūn dīanu wēwa baa yēro ù n də.
³ Wee, bibu ba sāawa tubi ye ya wee
 Gusunən min di.
 Ba sāawa soseru te ta wee Gusunən
 min di.
⁴ Bii be ba mara aluwaasiru səə,
 ba sāawa nge sēenu tabu durə damgiin
 nəmaə.
⁵ Doo nəərugiiwa wi u bu wa n dabi.
 U sāawa nge wīn sēε bwāara sēenu
 yiba.
 U n sekuru wasi sanam mε u koo
 ka win yiberεba yinna wuun
 gbāraran kənnəwə.

128

¹ Sāa daarun womu. Ge wee.
 Doo nəərugiiwa wi u Yinni Gusunə
 nasie,
 ma u sīimə win swεε səə.
² U koo win səmburun arufaani di,

kpa u n nuku dobu mə u n kuuramə.
³ Win yenuə
 win kurə u ko n sāawa nge resem ye ya
 ra ma.
 Mi ba sə ba dimə,
 kpa win bibu ba n sāa nge olifin dāa
 kpemminu.
⁴ Doma ten bwesera wi u Yinni
 Gusunə nasie u ra wa.
⁵ Yinni Gusunə u nun domaru kuo
 Siənin di,
 kpa a n waamə nge mε Yerusalemu ya
 kuuramə wunen wāarun tōru
 kpuro səə.
⁶ Kaa wunen bibun bibu wa.
 Gusunə u de bəri yenda n wāa Isireliə.

129

¹ Sāa daarun womu. Ge wee.
 Isireliba bu geruo sannu sannu bu
 nεε,
 geema, tən kəsobu ba ra n sun dam
 dərəməwa
 saa bεsən bweserun toren di.
² Ba sun nənī səəwa bεsən bweserun
 toren di.
 Adama ba n nasara wa bεsən wəllə.
³ Ba wuka bεsən birusun wəllə ba kpīi
 wuna wuna.
⁴ Adama Yinni Gusunə u sāawa
 gemgii,
 u ben wēε kasuka.
⁵ Yinni Gusunə, a de be ba Yerusalemu
 tusa bu sekuru wa,
 kpa bu biruku yira wura,
⁶ ba n sāa nge yaka si su ra kpi diru
 wəllə.
 Su ra gberewa ba kun su wukura.
⁷ Wi u su gēεmə, su ku ra win nəmu
 yibu.
 Wi u maa su guramə, su ku ra win nəm
 koto teeru turi.
⁸ Be ba sarə mi, bu ku bu domaru kua
 bu nεε,
 Gusunən domaru ta n ka bu wāa.
 Bu ku raa maa nεε, ba bu domaru kua
 ka Yinni Gusunən yīsiru.

130

¹ Sāa daarun womu. Ge wee.
 Yinni Gusunə, saa wəru bakən diya na
 nun nəəgiru sue.
² Yinni, a nən nəəwə.
 A swaa tem kpīiyə a nən kanaru nə.
³ Yinni Gusunə, à n da təmbun toranu
 yaaye,

wara u ko n maa wãa.
 4 Wuna a ra tãmbu suuru kue bu ka nun nasia.
 5 Na Yinni Gusunã naane sãa.
 Na win nã mwɛɛru mara.
 6 Na Yinni Gusunã mara n kere nge mɛ wuu kãso u ra n yam sãreru mara.
 7 Isireliba, i bɛɛn naane dokeo Yinni Gusunã sã, domi u wãnwãndu mã.
 Wiya u ra tãmbu yakie ka swaa dabinu.
 8 Wiya u koo bɛɛ Isireliba yakia, kpa u bɛɛn toranu kpuro suuru ko.

131

1 Sãa daarun womu ge Dafidi u kua. Ge wee.
 Yinni Gusunã, na ñ tii sue.
 Na ku ra n gãa bakanu naa gire.
 2 Na sãawa sɛɛ nge bii wi ba bom kara u wãa win meron nuurã.
 3 Bɛɛ Isireliba, i bɛɛn yĩiyãbu dokeo Yinni Gusunã sã, saa tɛn di sere ka baadommaã.

132

1 Sãa daarun womu. Ge wee.
 Yinni Gusunã, a Dafidi yaayo win wahala ye u kua kpuron sã.
 2 Domi u wunɛ Yakãbun Yinni damgii nã mwɛɛru kua u nɛɛ,
 3 u ñ duã win kuu bekurugirã u sere nɛɛ,
 u koo kpuna win kpin yerã mi u ra wɛre.
 4 U ñ dom yĩbirimã, u ñ maa doyamã
 5 ma n kun mã u wunɛ Yakãbun Yinni damgii wãa yeru kua.
 6 Wee sa nua ma woodan kpakororu ta wãa Efarataã,
 ma sa tu deema Yaarin gberã.
 7 Su du Yinni Gusunã sãa yerã, kpa su nùn kpuna.
 8 Yinni Gusunã, a seewo kpa a na mi a ra wɛre
 wunɛ ka wunen woodan kpakororu tɛn wãllã a ra wunen yiiko sãsi.
 9 A de wunen yãku kowobu ba n gem swĩi,
 kpa be ba nun naane sãa ba n nuku dobun kuuki m̀.
 10 A ku wi a gãsa yina Dafidi wunen sãm kowon sã.

11 Yinni Gusunã u Dafidi gem sãwa ka bõri u nɛɛ,
 u koo win nã mwɛɛru yibiawa kam kam te u nɛɛ,
 Dafidin bibun turowa u koo nùn kãsire ko win bandu sã.
 12 Bii be, bà n win arukawani yibia, ma ba win woodaba mɛm nãwa be u bu wɛ,
 ben bibun bwesera ta ko n bandu dii sere ka baadommaã.
 13 Yinni Gusunã u Siõni gãsa.
 U ye gãsa ya n ka sãa win wãa yeru.
 14 Ma u nɛɛ, ya ko n sãa win wɛra yeru sere ka baadommaã.
 U koo sina mi, domi wiya u ye gãsa.
 15 U koo ye domaru kua,
 kpa u ye dñanu wɛ.
 16 U koo yen yãku kowobu faaba ko.
 Kpa be ba nùn naane sãa bu nuku dobun kuuki ko.
 17 Miya u koo Dafidi wi u gãsan dam sosi,
 kpa u win bweserun goo swĩi, u n sãa nge fitila.
 18 U koo de win yiberɛba bu sekuru wa.
 Adama wi, win sina furã ga ko n ballimãwa win wiru wãllã.

133

1 Sãa daarun womu ge Dafidi u kua. Ge wee.
 Wee, n wã, n maa nuku dobu mã mero bisibu bà n wãa sannu.
 2 Ya sãawa nge gum mɛ ba wisi Aronin wirã,
 ma mu kokumã sere ka win toburã ka win yabe wĩirã.
 3 Mu sãawa nge kako te ta saramamã guu te ba m̀ Hɛɛmãon di te ta wãa Siõni.
 Domi miya Yinni Gusunã u ra tãmbu domaru kue,
 kpa u bu wãaru wɛ te ta ñ kpeemã.

134

1 Sãa daarun womu. Ge wee.
 I Yinni Gusunã siaro bɛɛ win sãm kowobu kpuro.
 Bɛɛ be i ra n wãa win sãa yerã sere ka wãkurã,
 2 i bɛɛn nãma yiiyo win sãa yerun bera gia kpa i nùn siara.

3 Yinni Gusunə u bæε domaru kuo
Siɔnin di
wi, wi u wəllu ka tem taka kua.

135

1 I Yinni Gusunə siaro. I win yĩsiru
təmɔ.
Bæε win səm kowobu,
2 bæε be i səmburu mɔ win sãa yerɔ, i
nùn siaro.
3 I nùn siaro, u sãawa tən geo.
I ka win yĩsiru womu koowo, u sãawa
tən geo.
4 Yinni Gusunə u tii Isireliba Yakəbun
bweseru gəsia
ba n ka sãa wigibu.
5 Na yɛ ma u kpã, mɛya wi, bæsen Yinni
u bũnu kpuro kere.
6 Ye u kĩ, yera u ra ko wəllɔ ka temɔ ka
nim wəkuɔ ka gen sɔwɔ.
7 U ra de guru winu nu sɔsira
handunia kpuro sɔɔ.
U ra de guru maakinu nu kooru kpa u
de gura yu nɛ.
Kpa u woo kusiamu gen wãa yerun di.
8 U Egibitigibun bii gbiikobu go
sere ka ben yaa sabenun bii
gbiikinɔ.
9 U səm maamaakiginu kua Egibitiɔ u
ka yen sina boko
ka win səm kowobu kpuro sɛɛyasia.
10 U bwese dabinu go, ma u sinam
damgibu go.
11 Beya, Sihoni Aməreban sunɔ ka Ogu
Basanin sunɔ
ka sere maa Kananiban sinambu
kpuro.
12 U sinam ben tem sua
u win təmbu Isireliba wɛ ba tubi di.
13 Yinni Gusunə, wunen yĩsiru ta ko n
wãawa sere ka baadommaɔ.
Ba ko n nun yaayewa waati baayere
sɔɔ.
14 Yinni Gusunə u koo win təmbu
siria,
kpa u win səm kowobun wənwəndu
wa.
15 Ba bwesenun bũnun bwāarokunu
kuawa ka sii geesu ka wura.
Təmbun nəman səmbura.
16 Nu nəsɔ mɔ, adama nu ku ra gari
gere.
Nu nənɔ mɔ, adama nu ku ra yam wa.
17 Nu swasɔ mɔ, adama nu ku ra gari
nɔ.

Nu n wɛsiaru mɔ nin nɔwɔ.
18 Be ba nu sekumɔ ka be ba nu naanɛ
sãa,
be kpuro ba sãawa nge ni.
19 Isireliba, i Yinni Gusunə siaro.
Aronin bweseru, i Yinni Gusunə
siaro.
20 Lefin yɛnugibu, i Yinni Gusunə
siaro.
Bæε be i nùn nasie, i nùn siaro.
21 Yinni Gusunə u wãa Yerusalemɔ.
I nùn siaro saa Siɔnin di.
I Yinni Gusunə siaro.

136

1 I Yinni Gusunə siaro domi u sãa tən
geo.
Win wənwəndu ta ku ra kpe.
2 I Gusunə siaro, u bũnu kpuro kere.
Win wənwəndu ta ku ra kpe.
3 I yinnibun Yinni siaro.
Win wənwəndu ta ku ra kpe.
4 Wi turowa u ra səm maamaakigii
bakanu ko.
Win wənwəndu ta ku ra kpe.
5 Wiya u wəllu ka tem taka kua ka win
bwisi.
Win wənwəndu ta ku ra kpe.
6-9 U tem tɛria nim wəllɔ, ma u sɔɔ ka
suru kua.
U sɔɔ kuawa u ka yam bururasia sɔɔ
sɔɔ,
ma u suru ka kperi kua ye kpuro yu ka
yam bururasia wəkkuru.
Win wənwəndu ta ku ra kpe.
10-11 Wiya u Egibitigibun bii gbiikobu
go.
Ma u Isireliba yara Egibitigii ben su-
unu sɔɔn di.
Win wənwəndu ta ku ra kpe.
12-15 Ka win dama u ka nim wəku ge ba
mɔ Naa yari burana yiru,
ma u dera Isireliba ba tɔbura gen su-
unu sɔɔn di.
Ma u Egibitin sina boko ka win tabu
kowobu sure nim wəku ge sɔɔ.
Win wənwəndu ta ku ra kpe.
16 Wiya u win təmbu kpara gɔburɔ.
Win wənwəndu ta ku ra kpe.
17-20 Wiya u sinambu go be ba dam mɔ.
Beya, Sihoni Aməreban sunɔ ka Ogu
Basanin sunɔ.
Win wənwəndu ta ku ra kpe.
21-22 Wiya u tən ben tem win səm
kowobu Isireliba wɛ ba tubi di.

Win wənwəndu ta ku ra kpe.

²³⁻²⁴ Wiya u sun yaaya sanam me sa wāa sekuru sɔɔ.

Ma u sun wəra be ba sun dam dɔremən nəman di.

Win wənwəndu ta ku ra kpe.

²⁵ Wiya u ra hunde koni baayere dīanu wē.

Win wənwəndu ta ku ra kpe.

²⁶ I Wərukoo siaro.

Win wənwəndu ta ku ra kpe.

137

¹ Sa sōwa Babilonin daarun goorɔ ma sa sumɔ sa ka Siɔni yaayamɔ.

² Sa bɛsɛn mərəkunu bwē dāaɔ.

³ Be ba sun tabu di ba nɛɛ, su womu koowo.

Be ba sun dam dɔremɔ ba nɛɛ, su Siɔnin womusu ko ka nuku dobu.

⁴ Adama aməna sa ko kpī su Yinni Gusunɔ womusu kua tem tukumɔ.

⁵ Yerusalemu, nà n nun duari, nɛn nəm geu gu gbio.

⁶ Nà kun nun yaaye kpa a n sāa nɛn nuku dobu nuuru, nɛn yara yu nɛn daro manɔ.

⁷ Yinni Gusunɔ, a de a Edəmuban gari yaaya

yi ba gerua sanam me ba Yerusalemu kam koosiamɔ

ba nɛɛ, bu ye kero mam mam sere ka yen kpɛkpɛkuɔ.

⁸ Babilonigibu, i sāawa be ba koo kam koosia.

Doo nɔrugiiwa wi u koo bɛɛ kōsa yèn bweseru i raa sun kua kāsie.

⁹ Doo nɔrugiiwa wi u koo bɛɛn bibu sere u kəsuku kperu wəllɔ.

138

¹ Womu ge Dafidi u kua. Ge wee.

Yinni Gusunɔ, na nun siaramɔ ka nɛn gōru kpuro.

Kon nun tɔma wəllun tɔmbun wuswaaɔ.

² Kon nun kpuna wunɛn sāa yee dɛɛrarɔ,

kpa n nun tɔma wunɛn tən geeru ka wunɛn bərəkinirun sɔ.

Domi a yīsiru yara wunɛn nɔɔ mwɛɛ te a ra yibien sɔ.

³ Saa ye na nun soka, a man wurari.

A man dam kã, a man toro sindu wē.

⁴ Yinni Gusunɔ, sinambu kpurowa ba koo nun siara.

Domi ba wunɛn gari nua.

⁵ Ba koo wunɛn kookoosu siara.

Domi wunɛn bɛɛɛ ya kpā.

⁶ Yinni Gusunɔ, baa me a kpā, a be ba tii kawɛ waamɔ.

Ma a ra be ba tii sue tubu saa tontonden di.

⁷ Nà n sīimɔ nuku sankiranun swaa sɔɔ,

a ra man wāaru wē.

A ra nɛn yibɛɛba nɔmu demie bā n ka man mərə seewa.

Mɛya wunɛn dam mu ra man faaba ko.

⁸ Yinni Gusunɔ, kaa man sanna.

Wunɛn tən geeru ta n nɔru mɔ.

Be a taka kua, a ku bu deri.

139

¹ Dafidin womu ge u wom kowobun wirugii kua. U nɛɛ,

Yinni Gusunɔ, a man wēɛra, a maa man gia.

² A nɛn sindu ka nɛn seebu yē.

A nɛn bwisikunu tuba sarun di.

³ A nɛn sanum ka nɛn kpindu yē.

A maa nɛn swɛɛ kpuro yē.

⁴ N sere nɔɔ wukia, a nɛn gere kpuro yē kɔ Yinni Gusunɔ.

⁵ A ka man wāa biru ka wuswaa,

ma a man wunɛn nɔmu sɔndi.

⁶ Yēɛ ten bweseru ta man sāawe maamaaki baka.

Ta kpā, na n kpē n tu tubu.

⁷ Ma gia kon wunɛn Hunde kisirari n da.

Nge ma gia kon duka we a kun ka man wā.

⁸ Nà n yɔɔwa sere wəllɔ, a wāa mi.

Nà n da gəriɔ, a maa wāa mi.

⁹ Nà n da sɔɔ yari yerɔ n kun me sɔɔ duu yerɔ nim wōkun goorɔ,

¹⁰ min tii, wunɛn nɔmuwa ga koo man kpara,

kpa wunɛn nɔm geu gu man nɛnɛ.

¹¹ Nà n nɛɛ, yam wōkura koo man bere,

yam da bururewa mi na wāa.

¹² Baa yam wōkuru ta n tīri wunɛn mi.

Wōkuru ta buririwa nge sɔɔ sɔɔ.

Yam wōkuru ta ballimɔwa nge yam bururam.

13 Wuna a nen wasin doo dooka mōma.
Wuna a man swēna nen meron nukurō.
14 Na nun siara yèn sō a man taka kua ka wunen dam maamaakigim.
Wunen nōman sōma kun gere mō.
Yeniwa na yē sāa sāa nen gōruō.
15 Sanam mē ba man mōma asiri sōō,
ma ba man swēna nen meron nukurō,
nen wasi kun nun berue.
16 A man wa saa ba nen nukuru dumōn di.
Wunen tireru sōōra ba nen wāarun tōnun geeru yorua na sere nu dibu torua.
17 Gusunō, wunen bwisikunu nu duku.
Nin dabira banda.
18 Nà n nu garimō, nu yani sēeri dabiru kere.
Nà n maa dom seewa, na ra n wāa ka wunē.
19 Gusunō, a de tən kōsobu bu gbi,
kpa tən gowobu ba n ka man tonde.
20 Be, be ba sāa wunen yiberēba,
ba nun gari kōsi manimō.
Wunen yīsira ba ka weesu mō.
21 Yinni Gusunō, be ba nun tusa ka be ba ra nun seesi,
na n kon bu tusi?
22 Na bu tusa too too, na bu garisi nen yiberēba.
23 Gusunō, a man wēerio kpa a nen gōru gia.
A nen laakari mēerio kpa a nen bwisikunu tubu.
24 A mēerio a wa nà n wāa swaa kōsa sōō,
kpa a ka man da wāaru te ta ku ra kpen swaa sōō.

140

1 Womu ge Dafidi u wom kowobun wirugii kua. Ge wee.
2 Yinni Gusunō, a man wōro tən kōsobun nōman di.
A man gbaro gbanagibun nōman di.
3 Domi kōsa ba ra n bwisikumō ben gōruō.
Kpa ba n sōōru kpeere baadomma bu ka tabu ko.
4 Ba ra ben yara derewa nge waa.
Kpa ben nōō ga n dēē mō nge surākāru.
5 Yinni Gusunō, a man tən kōso gbaro.

A man gbanagibu giro be ba kasu bu man sūra.
6 Wee tii suobu ba man yina beriammē.
Ba man taa yinuammē swaa sōō.
Ma ba man yōōru bwēeyē.
7 Adama na nēē, Gusunō, wuna a sāa nen Yinni.
A swaa tem kpīiyō a nen kanaru nō.
8 Yinni Gusunō, a sāawa gbāraru tèn mi na ra kuke n ka faaba wa.
A ra nen wiru bere tabun saa sōō.
9 A ku de tən kōson kīru tu koorā.
A ku de ye u nia sāa yu koorā, kpa u ku raa tii sua.
10 Be ba man kooro buremō
a de ben toranu nu wāri ben wiru wōllō.
11 A bu dōō wisio kpa a de bu wāri wōru bākō sōō
gèn min di ba n maa kpē bu yari.
12 Wi u weesu mō u n tāsīmō tem mē sōō.
Kōsa ya kō n maa gbanagii swīiwa sere u ka kam ko.
13 Na yē ma Yinni Gusunō u ra wōnwāndo siriewa dee dee.
Kpa u maa sāaro nùn win gem wē.
14 Geema, gemgibu ba koo nun tōma kpa ba n wāa wunen wuswaaō.

141

1 Womu ge Dafidi u kua. Ge wee.
Yinni Gusunō, na nun soku, a na fuuku nen mi.
A nen nōō swaa dakio nà n nun sokumō.
2 A de nen kanaru tu nun girari nge turare nubu durorugian wiisu.
Kpa nōma ye na yīiye ya n sāa nge kēru te ba ra ka nun naawē wunen sāa yerō yoka.
3 Yinni Gusunō, a nen nōō bākuo.
A nen nōō sarusu kōsuō.
4 A ku de nen gōru gu da kōsa gia.
A ku de n kom kōsum ko ka be ba gem sariru swīi.
A ku de n ka bu tōō baka dim di.
5 Gemgii ù n man so, kīra u man sōōsi.
U n man gerusi, u man gum tārewa nen wirō.
Na n ye yinamō.
Adama na n nen kanaru marimō tən kōsobun sō.
6 Gusunō, a ben siri kowobu sureo kpenu sōō,

kpa bu nen gari swaa daki,
domi yi saawa gari dori.
7 Nge me ba n korò m̀ tem mu ra ǹ^o
baare,
nge meya garibun waa yera koo ǹ^o
baara
tu ben kukunu mwe ni nu yarinε.
8 Yinni Gusuǹ, wuna na mεera.
Wunen miya na kukua.
A ku nen waaaru doke kari s̀.
9 A man gbaro t̀n k̀sobun yina ye ba
man berien di.
A man gbaro ben taa ye ba man berien
di.
10 A de t̀n k̀so be, bu wari ben yina
s̀,
kpa ne, n kisira min di.

142

1 Dafidin womu ge u kua sanam me
u kanaru kua kpee wari s̀. Ge wee.
2 Na Yinni Gusuǹ ǹogiru sue na ǹn
suuru kanam̀.
3 Na ǹn nen nuku sankiranu s̀om̀.
Na ǹn nen wahala saariamε.
4 Na n mwia kpana, wuna ra n yε ye
kon ko.
Ba man yina beria swaa ye s̀ na s̄im̀.
5 A mεerio n̄m geu a wa ma goo sari
wi u ka man ȳ.
Na n kuku yeru m̀.
Goo sari wi u maa nen bwisikunu m̀.
6 Yinni Gusuǹ, wuna na sokum̀.
Na neε, wuna a s̄a nen kuku yeru.
Wunε turowa a s̄a negii dunia ye s̀.
7 A nen wuri swaa dakio, domi na nuki
sankire too.
A man yakio be ba man n̄ni s̀om̄n
n̄man di,
domi ba man dam kere.
8 A man yaro desirun di, kpa n nun
takaru ko.
A n man durom kua, geegiba koo na
bu man sikerena.

143

1 Womu ge Dafidi u kua. Ge wee.
Yinni Gusuǹ, a nen kanaru ǹoẁ.
Kpa a nen bikiabu swaa daki.
A man wisio wunen b̄r̄kiniru ka
wunen gem s̀.
2 A ku ne, wunen s̄m kowo siri,
domi goo sari wi u koo gem wa wunen
mi.
3 Nen yiberε u man naa sw̄i.

U nen waaaru tem taare.
U dera na waa yam w̄kur̀ nge be ba
gu n tε.
4 Yen s̄na nen hunde ya dam dwiia,
ma na nuki sankire too.
5 Na gas̄n waaaru yaaye.
Na wunen s̄ma kpuro lasabu m̀,
ma na wunen n̄man s̄mburu
bwisikum̀.
6 Wuna na n̄ma t̄i.
Nen ḡru ga wunen bεke baro
nge me tem gbeba ra n nim k̄.
7 Yinni Gusuǹ, na mwia kpana.
A man wisio kpaaka.
A ku man biru kisi kpa n ku ko nge be
ba waa gar̄.
8 A man wunen t̀n geeru s̄s̄io bu-
ruru ka yoka,
wuna na naanε s̄a.
A man swaa s̄s̄io ye kon sw̄i,
wuna na nen hunde n̄mu s̄ndia.
9 Yinni Gusuǹ, a man w̄ro saa nen
yiberēban n̄man di,
wunen miya na kuku yeru kasu.
10 Wuna s̄a nen Yinni.
A man s̄s̄io me ko na n da wunen k̄ru
ko.
A de wunen Hunde geo wi, u man
kpara swaa ye ya ǹ ne s̀.
11 Yinni Gusuǹ, a man w̄ro nge me a
ǹ mweeru kua.
A nen hunde wuǹ wahalan di wunen
gem s̄.
12 A nen yiberēba kam koosio,
kpa a nen wer̄bu kpuro kpeerasia ỳn
s̄ a man k̄.
Na saawa wunen s̄m kowo.

144

1 Womu ge Dafidi u kua. Ge wee.
Yinni Gusuǹ, na nun siara
wunε wi a s̄a nge nen kpee baa.
Wuna a ra man tabu s̄si.
2 Wuna a ra man durom kue kpa a
man k̄su.
Wuna a s̄a nen kuku yee damgiru ka
nen faaba kowo.
Wuna a s̄a nen tereru te ta ra man
ganε.
Wuna a ra de bwesenu nu n man wiru
kp̄iyε.
3 Yinni Gusuǹ, wara ra n t̄nu a n sere
ka win bwisikunu m̀.
Wara ra n t̄nu a n sere ka win wee-
weenu m̀.
4 T̄nu u saawa nge woo.

Win wāarun tōnu nu sāawa nge saaru
te ta ra doone.
⁵ Yinni Gusunə, a de wəllu tu tem dəbe
dəbe ko kpa a sarama.
 A guunu babo kpa dōo u yari ni sōon di.
⁶ A de guru maakinu nu sōosira, kpa a
nən yiberəba yarinasia.
 A bu sēenu tweeyo kpa a de bu yarina.
⁷ A wunen nəmu demiamama wəllun di.
 A man wəro kpa a man faaba ko
nim bakam ka tən tukobun min di
⁸ be ba ra n gari kam yaramə ben
nəsun di,
 kpa ba n ben nəm geu yiiye
bu ka nəo mwεε weesuginu ko.
⁹ Yinni Gusunə, kon nun wom kpəo
kua.
 Kon nun womu kua ka mərəku serum
wəkuruguu,
¹⁰ wunε wi a ra sinambu faaba ko,
kpa a nε, Dafidi wunen səm kowo yara
takobi gəogian di.
¹¹ Yinni Gusunə, a man wəro,
kpa a man faaba ko tən tukobun
nəman di,
 be ba ra n gari kam yaramə ben nəsun
di,
 kpa ba n ben nəm geu yiiye
bu ka nəo mwεε weesuginu ko.
¹² A de bεsen bii aluwaasiba bu ko nge
dāa
 ni nu kpia dee dee nin piiburun di,
 kpa bεsen bii wəndiaba bu maa ko
kurə burabu
 nge ghere be ba dāka ba sāa sina
kpaarun buraru.
¹³ A de bεsen biranu nu dīa bwese
bweseka yibu,
 kpa bεsen yaa sabenu nu dabia nu ko
suba nərəm nərəm
 ka nərəm nərəm suba wəku wəkubu
bεsen gberu kpaanəo.
¹⁴ A de bεsen ketəba bu kuura.
 A ku de goo u sun wəri kpa u sun yoru
mwεeri u ka doona.
 A ku maa de nuku sankiranun wuri yi
nəra bεsen swεε səo.
¹⁵ Doo nərugira bwese te ta sāa nge
mε.
 Doo nərugira bwese te ta Gusunə mə
Yinni.

145

¹ Womu ge Dafidi u kua u ka Gusunə
siara. Ge wee.
 Gusunə nən sina boko, kon nun wəlle
sua.
 Kon wunen yīsiru tōma sere ka
baadommaə.
² Tōo baatere kon nun siara.
 Meya kon wunen yīsiru tōma sere ka
baadommaə.
³ Yinni Gusunə, a kpā. Wuna n weene
bu siara.
 Wunen kpāaru ta n naru mə.
⁴ Saa baayeren tambu bu wunen sōma
siaro.
⁵ Kon wunen yiikon giriman kpāaru
gere.
 Kpa n wunen səm maamaakiginun
gari kpara ka womu.
⁶ Ba koo wunen dam bakam gari gere,
kpa nε, n maa wunen kpāarun gari
kpara.
⁷ Ba koo wunen tən geerun kpāaru
yaaya
 kpa bu taki ko wunen gem sō.
⁸ Yinni Gusunə, a wənwəndu mə, a ra
maa tambu durom kue.
 A ku ra maru se fuuku. Wunen tən
geera kpā.
⁹ Yinni Gusunə, a tambu kpuro kī.
 Wunen wənwəndu ta ra sōosirewa
wunen taka kooru kpuro səo.
¹⁰ Yinni Gusunə, wunen taka kooru
kpuro ya koo nun bεere wē,
 kpa be ba sāa wunεgibu bu nun siara.
¹¹ Ba koo wunen bandun bεeren gari
gere,
 kpa bu wunen dam gari kpara
¹² bu ka wunen səm maamaakiginu
tambu sōosi
 ka sere wunen bandun yiikon girima.
¹³ Wunen bandu ta ko n wāawa sere ka
baadommaə.
 Meya kaa n tu dii sere ka baadommaə.
 Yinni Gusunə u ra win nəo mwεenu
yibie.
 Ye u mə kpuro səo, u ra win tən geeru
sōosi*.
¹⁴ Yinni Gusunə, a ra tən be ba
wərumaa dəo gabe,
 kpa a be ba dam dwiiya tāsisia.
¹⁵ Tambu kpurowa ba mεera wunen
mi gia ka yīiyəbu,

* **145:13** - Naa sinin bənu ya n wāa yellun tirenu kpuro səo. Adama ya wāa Heberum tireru garu səo te
ba wa daku te.

domi wuna a ra bu dīanu wē nin saa
səə.

16 A ra wunen noma demie
kpa a hunde koni baayere wē yèn
bukata ya mə.

17 Yinni Gusunə, a sāawa gemgii
wunen swεε kpuro səə.

Mεya a ra maa wunen wənwəndu sḏəsi
səma ye a mə kpuro səə.

18 Yinni Gusunə, be ba nun sokumə ka
gḏru dεεrə,

ben bəkuəra a ra n wāa.

19 A ra be ba nun nasie kīru yibie
kpa a ben wuri nə a bu faaba ko.

20 A ra be ba nun kī kḏsu
kpa a tən kḏsobu kam koosia.

21 Kon wunε Yinni Gusunə tḏma
kpa tḏmbu kpuro bu wunen yīsi
dεεraru bεεrε wē sere ka
baadommaə.

146

1 I Yinni Gusunə siaro.

Nen bwēra, a Yinni Gusunə siaro.

2 Kon wunε Yinni Gusunə siara nen
wāarun tḏnu kpuro səə.

Kon wunε Gusunə nen Yinni womu
kua nen wāarun tḏnu kpuro
səə.

3 I ku bεεn naanε doke sinambu səə,
ba sāawa tḏmbu,
ba n kpē bu bεε faaba ko.

4 Ben wēsiaru ta ra doonεwa kpa bu
wura bu ko tem.

Yen tḏo te, ben himba kpuro ya kam
kuawa mi.

5 Doo nḏrugiiwa win yīiyəbu wāa
wunε Gusunə Yakəbun Yinni
səə.

Doo nḏrugiiwa wi u win naanε doke
Gusunə win Yinni səə.

6 Wiya u wəllu ka tem kua ka nim
wḏku

ka ye ya wāa ye kpuro səə.

U sāawa gemgii sere ka baadommaə.

7 U ra be ba dam dḏremə ben gem wē.

Kpa u be ba gḏru soore dīanu wē.

Yinni Gusunə u ra yobu yakie.

8 U ra wḏkobu nḏni wukie.

U ra be ba taare seeye. U ra gemgibu
kḏ.

9 U ra sḏbu kḏsu. U ra maa gḏminibu ka
gobekuba nḏri.

Kpa u tən kḏsobun himba kam koosia.

10 Yinni Gusunə, u ko n bandu diiwa
sere ka baadommaə.

Gusunə Siḏnin Yinni, u ko n wāawa
sere ka baadommaə.

Yen sḏ, i Yinni Gusunə siaro.

147

1 I Yinni Gusunə siaro.

Domi n wā bu Gusunə bεεn Yinni
siara.

N maa wā bu nḏn tḏma.

2 Yinni Gusunə u Yerusalemu
seeyamə.

U Yerusalemugii be ba raa yoru
mwεεra mḏnamə.

3 U be ba nuki sankire nukuru
yemiasiamə.

U ben mεεran bosu bḏkumə.

4 U kperi garimə ma u yin baayere
yīsiru kḏmə.

5 Bεεn Yinni u kpā, u maa dam mə.

Win bwisi kun nḏru mə.

6 Yinni Gusunə u ra wənwəndobu
nḏri.

Kpa u tən kḏsobu sura sere temə.

7 I Yinni Gusunə siarabun womusu
kuo.

I Gusunə bεεn Yinni siaro ka mḏrḏku.

8 U ra de guru wiru tu wəllu wukiri,
kpa u gura sḏru kua yu ka nε tem səə,
kpa u yakasu kpiisia guunu wəllu.

9 Wiya u ra yaa sabenu dīanu wē,
kpa u gunə binu dīanu wē sanam mε
nu kuuki mə.

10 Win naanε kun wāa dumin dam səə.
Win yīiyəbu kun maa wāa tḏnun
dukan dam səə.

11 Be ba nḏn nasie ka be ba win durom
yīiyə, beya u kī.

12 Yerusalemu, a Yinni Gusunə siaro.

Siḏni, a Gusunə wunen Yinni bεεrε
wēεyḏ.

13 Domi wiya u ra wunen kḏnnḏn
gambon sḏretii dam sire,
kpa u wunen tḏmbu domaru kua.

14 U ra de bḏri yḏndu ta n wāa wunen
temə.

Kpa u de alikama ya n yiba wunε səə.

15 U ra win woodaba nḏsie handunia
səə.

Win gari yi ra duka dewa fuuku
fuuku.

16 U ra de nim kperugim mu nε,

kpa mu n buriri nge yāa sansu.

U ra de guru kpenu nu nε kpa nu n sāa
nge torḏm.

17 U ra n guru kpee ni kasi mḏwa tia tia.
Wara koo kpī u yḏra u yen wooru ma.

18 U n gari gerua, nim kperugim me,
mu ra yandewa.
U n maa dera woo ga mu swee, mu ra
kokuwa mu doona.
19 U win gari ka win woodaba ka win
gere Yakabu wi ba m̀ Isireli
s̄wa.
20 U n bweseru garu kue me.
Ten garu ta n maa win woodaba yē.
Yen s̄, i Yinni Gusun̄ siaro.

148

1 I Yinni Gusun̄ siaro.
I Yinni Gusun̄ siaro saa w̄llun di.
I n̄n siaro saa w̄llun s̄ s̄on di.
2 B̄e win ḡradoba kpuro, i n̄n siaro.
B̄e win tabu kowobu kpuro, i n̄n
siaro.
3 S̄wa ka suru, i n̄n siaro.
B̄e kperi kpuro, b̄e be i ballim̄, i n̄n
siaro.
4 B̄e be i w̄a w̄llun s̄ s̄w̄, i n̄n
siaro.
B̄e nim me mu w̄a w̄ll̄, i n̄n siaro.
5 U wooda w̄, ye kpuro ya koor̄.
Ye kpuro yu n̄n siaro.
6 U ye t̄sisia sere ka baadommā.
U koo wooda yi, win tii kun maa ye
saram̄.
7 Saa tem s̄on di, i Yinni Gusun̄ siaro.
B̄e nim w̄ku ka nim bwee bakanu
ka ȳe nanumgii yi yi w̄a s̄, i
Yinni Gusun̄ siaro.
8 D̄wa ka guru kpenu ka guri baka ka
buk̄ ka woo b̄k̄,
b̄e be i win woodaba mem
n̄wamm̄, i Yinni Gusun̄
siaro.
9 B̄e guunu ka gungunu ka d̄a ye ya
ra ma ka seduruba,
i Yinni Gusun̄ siaro.
10 Gbeeku ȳe ka yaa sabenu kpuro ka
ȳe yi yi kabirim̄ ka gun̄su,
i Yinni Gusun̄ siaro.
11 Handunian sinambu ka bwe-
senu kpuro ka sina bibu ka
handunian siri kowobu kpuro,
i Yinni Gusun̄ siaro.
12 Aluwaasiba ka w̄ndiaba, t̄k̄nu ka
bibu,
13 b̄e kpuro, i Yinni Gusun̄n ȳsiru
b̄e w̄eȳ.
Win ȳsira kp̄. Win girima ya w̄llu
ka tem sare.
14 U win t̄mbu Isireliba be, be ba nun
naane s̄a

ba w̄a win b̄kū dam wesia ma n kua
b̄e b̄a.
Yen s̄, i Yinni Gusun̄ siaro.

149

1 I Yinni Gusun̄ siaro.
I Yinni Gusun̄ wom kp̄o kuo.
I n̄n t̄m̄ t̄mbun suunu s̄ be ba
n̄n naane s̄a.
2 Isireli, a ȳerio wi u nun taka kua s̄.
Sīnigibu, i ȳerio b̄en sina bokon s̄.
3 I n̄n siaro ka yaabu.
I n̄n siaro ka baranu ka m̄r̄kunu.
4 Yinni Gusun̄ u win t̄mbu k̄.
U ra w̄nw̄ndobu b̄e w̄ u bu faaba
ko.
5 Be ba Yinni Gusun̄ naane s̄a, bu
nasara suo ka b̄e b̄a.
Bu nuku dobun kuuki koowo ben
kpin yenu w̄ll̄.
6 Ba n da Gusun̄ siare ka baadomma
kpa takobi ye ba d̄era biru ka wuswaa
ya n w̄a ben n̄maa
7 bu ka bwese tukunu m̄ru k̄sie,
kpa bu nu s̄eyasia.
8 Kpa bu nin sinambu b̄ke ka ȳni,
kpa bu maa nin wirugibu b̄ke ka sisu,
9 kpa bu nu siri nge me ba yorua.
Ya ko n s̄awa b̄e b̄a win t̄mbun
mi be ba n̄n naane s̄a.
I Yinni Gusun̄ siaro.

150

1 I Yinni Gusun̄ siaro.
I n̄n siaro win s̄a yer̄.
I n̄n b̄e w̄eȳ batuma mi win yiiko
ya s̄s̄iram̄.
2 I n̄n siaro win s̄m maamaakigii ni
u kuan s̄.
I n̄n b̄e w̄eȳ nge me win kp̄ara
n̄.
3 I n̄n siaro ka k̄bi.
I n̄n siaro ka m̄r̄kunu ka ḡogenu.
4 I n̄n siaro ka baranu ka yaabu.
I n̄n siaro ka m̄r̄kunu ka koronu.
5 I n̄n siaro ka s̄ketire ni nu som do.
6 Hunde koni baayere ye ya gesi
w̄siam̄, yu Yinni Gusun̄
siaro.
I Yinni Gusun̄ siaro.

MǎNNU

Tire ten mǎnnu, nu sun sǎamǎ nge mē tǎnu u koo ka win wǎaru diisina, kpa u maa ka Gusunǎ sǎ handunia ye sǎo. Nin gari gbiikii yi sun yaayasiamǎ yi mǎ, à n kī a n bwisi mǎ, a de a gina Gusunǎ nasia. Tire ten gari yi ñ ka sǎaru tǎna yǎ. Yi maa gerumǎwa nge mē tǎnu u ko n ka daa gea mǎ. Mēya yi maa sun sǎosimǎ ye Isireliban guro guro yerukobu ba nēē bwisigiba koo ko gǎanu nù n bu deema. Gari yin gee yi ka tǎnu ka win kurǎ ka win bibun wǎasināa yǎ ka sere maa win berusebu. Yin dabinu yi sun keu mǎ su ka daa gea kasu nge tii kawabu ka tēmanabu ka nge mē tǎnu u koo ka sǎaro garisǎ tǎnu.

Tire ten kpunaa

1. Ba bwisi tǎmamǎ, wiru 1n di sere wiru 9.
2. Salomǎo ka bwisigibu gabun mǎnnu, wiru 10n di sere wiru 29.
3. Bwisi bwese bweseka, wiru 30n di sere wiru 31.

¹ Dafidin bii, Salomǎo, wi u sǎa Isireliban sunǎ, win mǎnna.

Mǎnnun arufaani

² Mǎn ni sǎara tǎnu koo bwisi ka yēru wa kpa gari yi yi tubum sē yi nùn yeeri. ³ Nu koo nùn bwisi gee sǎosi kpa u ko ye n sǎa dee dee weesu ka taki sariru sǎo. ⁴ Nu koo laakari sarirugii ko laakarigii, kpa nu aluwaasi yēru ka bwisi kē. ⁵ Niya nu koo maa bwisigiin bwisi sosi, kpa nu yērugii kpara ⁶ u ka mǎnnun tubusianu ka bwisigibun gari tubu.

⁷ À n kī a n bwisi mǎ, a de a gina Gusunǎ nasia. Domi wi u ra bwisi ka sēyasiabu atafiiru ko, u sǎawa gari bǎkǎ.

Ba aluwaasiba bwisi kēmǎ

⁸ Wunē, nēn bii durǎbu, a wunēn baaban sǎosiru nǎowǎ, kpa a ku ra wunēn mēron gere yina. ⁹ Ya koo de wunēn daa yu wēra nge mē furǎ burǎ ka wura ra wasi buraru kue. ¹⁰ Wunē,

nēn bii durǎbu, tǎn kǎsobu bà n nun kǎkirimǎ, a ku ra wura. ¹¹ Bà n gerua ba nēē, a na a ka bu da i tǎmbu samba ko i bu sēsuku baa bà kun gǎanu kue, ¹² i bu go yande nge mē gǎribun wǎa yeru ta ra tǎnu mwe wasiru. I bu mwa nge wǎru bǎkǎ ge ga tǎnu samba kua u wǎri. ¹³ I ko arumani bwese bweseka wa i dam diima i yibia bēēn diaǎ. ¹⁴ A na a ka bu mēnna, kpa i bēēn mǎru kpuro doke bǎo teeru sǎo. ¹⁵ Wunē, nēn bii durǎbu, a ku ka tǎn ben bweseru swīina. A ku ben yira du. ¹⁶ Ben naasu sǎu bu ka kǎsa ko. Ba maa sende bu ka tǎnun yem yari. ¹⁷ Gunǎ ge a yina beriammē, gǎ n nun mēera, kama a berimǎ. ¹⁸ Adama tǎn be, ba tii yina beriammē, ba koo maa mwaara ye sǎo. ¹⁹ Nge mēya n sǎa ka baawure wi u dukian kīru mǎ. Be ba tii ye wē, bera ya ra go.

A ku bwisi kēru yina

²⁰ Bwisi yi gbǎramǎ tǎowǎ, yi nǎogiru sue wuun batuma sǎo. ²¹ Yi gbǎramǎ swaa kēenanǎ yi yin gari kparamǎ mi wirugiba ra mēnne, ²² yi mǎ, bēē laakari sariba, sere domma i kī i n wǎa bwisi sariru sǎo. Bēē yaako kowobu, sere domma i ko n nuku dobu mǎ bēēn yaako kobu sǎo, kpa bēē gari bakasu i n yēru tusa. ²³ I gǎsirama i nēn gerusibu nǎ. Kon bēē nēn hunde wē, kpa n ka bēē nēn yēru bǎnu ko. ²⁴ Wee, na bēē soka, i ñ wure. Na bēē nǎma gǎri, goo kun nē. ²⁵ I nēn bwisi kēru kpuro yina, i ñ maa nēn gerusibu kī. ²⁶⁻²⁷ Yen sǎna, bēēn wahala sǎo, sanam mē berum bēē mwa nge guru woo bǎkǎ, ma wahala ya seewa nge woo guna ya ka nuku sankiranu ka tǎya na, nēn tii kon bēē yēē kpa n bēē yaakorǎ ko. ²⁸ Sanam mēya i ko man soku, adama na ñ bēē wurarimǎ. I ko man kasu, i ñ maa man wasi. ²⁹ Domi i yēru tusa, i ñ kī i Yinni Gusunǎ nasia. ³⁰ I ñ nēn bwisi kēru wure, ma i nēn gerusibu atafiiru kua. ³¹ Yen sǎ, i ko bēēn himba ka bēēn kookoosun are di i debu. ³² Laakari sariban bwisi kēē yinabu koo de bu gbi. Gari bakasun bitǎ sarira dera ba kam mǎ. ³³ Adama wi u nēn gari swaa daki, win bwēra ko

n kpī. U ñ ko n maa wurure kōsa gaan berum sō.

Bwisi yi ra kōsa gbarewa

2

¹ Nɛn bii, a nɛn sōsiru wuro, kpa a nɛn wooda nɛnɛ wunɛn gōruo.
² A bwisin sōsiru swaa dakio. A kookari koowo yu ka nun yeeri.
³ A bwisi kasuo, kpa a laakari naa gira.
⁴ A ye kpuro kasuo nge sii geesu, ñ kun mɛ nge arumani ye ya berua.
⁵ A n kua mɛ, kaa tubu nge mɛ kaa ka Gusunɔ nasia, kpa a nùn gia.
⁶ Yinni Gusunɔwa u ra tɔnu bwisi wɛ. Wiya u ra maa nùn yɛru ka laakari wɛ.
⁷ U ra taare sarirugibu nasara wɛ, kpa u n be ba gem swīi kōsu nge tɛrɛru.
⁸ U ra be ba ku ra ben berusebu kōsa kue kōsu, kpa u wigii be ba nùn mɛm nɔwɛ kpara.
⁹ Nɛn bii, à n nɛn gari wura, kaa gem tubu. Kaa n yɛ ye ya sãa dee dee. Ye kpurowa ya koo de a n gea mɔ.
¹⁰ Kaa n bwisi mɔ, kpa yɛru tu nun nuku dobu wɛ.
¹¹ Bwisi ka laakari ya koo nun kōsu,
¹² kpa yu ka nun gbara swaa kōsan di, kpa yu nun yara gari kōsigiin nɔman di,
¹³ ka sere maa be ba swaa gea derin min di, ba swaa kōsa swīi.
¹⁴ Kōsan kobu bu ra bu nuku dobu wɛ, kpa ba n yɛrimɔ toranun sō.
¹⁵ Ben swɛɛ ka ben sanu sanusu ku ra n dɛɛɛ.
¹⁶ Nge mɛya yi koo maa de a kurɔ tuko duka suuri wi u nun kɔkirimɔ ka gari dori.
¹⁷ Wi, wi u win durɔ gbiikoo yina, u arukawani duari ye u ka nùn bɔkua Gusunɔn wuswaaɔ.
¹⁸ Ma win yɛnu ga gɔɔ dɔɔ, win swɛɛ yi ka nùn dɔɔ gɔribun wãa yerɔ.
¹⁹ Tɔn durɔ wi u da win mi, u ku ra wuramɛ. U ku ra maa wãarun swaa wa.

²⁰ N n mɛn na, a gemgibun swaa swīiyo.

A ben daa saario.

²¹ Domi gemgibu ka taare sarirugibu

ba ko n wãa n ka tɛ tem mɛ sɔɔ.

²² Adama tɔn kōsobu ka mɛm nɔɔ saribara

ba koo wuna min di.

Gusunɔn geren mɛm nɔɔbu

sɔɔra bwisi wãa

3

¹ Nɛn bii, a ku nɛn sōsinu duari. A nɛn woodaba nɛnuo. ² Yera ya koo de wunɛn wãaru tu denya, kpa a n wãa bɔri yɛndu sɔɔ. ³ A de a gea ko kpa a n sãa naanɛgii. A ye kpuro sebuo wīirɔ nge wuran saba, kpa a de ya n wãa wunɛn gōruo. ⁴ Saa ye sɔɔra kaa n bɛɛɛ mɔ Gusunɔ ka tɔmbun wuswaaɔ. ⁵ A Gusunɔ wunɛn Yinni naanɛ koowo ka gōru tia a kun tãsa wunɛn tiin yɛru sɔɔ. ⁶ A de a n win bwisikunu mɔ wunɛn kookoosu kpuro sɔɔ, kpa u wunɛn swaa sɔmɛ. ⁷ A ku tii mɛɛri bwisigii. A Yinni Gusunɔ nasio kpa a kōsa suuri. ⁸ Yera ya koo ko wunɛn wasin bwãa dobu ka wunɛn kukunun dam. ⁹ Ye a mɔ kpuro sɔɔ, a gbiiyo a Yinni Gusunɔ win bɔnu wɛ. Nge mɛya kaa ka nùn bɛɛɛ wɛ. ¹⁰ Sanam mɛya wunɛn biranu nu koo dīanu yibu kpa wunɛn tam mu n kpã sere a ayeru bia mi kaa doke. ¹¹ Wunɛ nɛn bii durɔbu, a ku Yinni Gusunɔn gerusibu garisi taare. A ku maa win sɛyasiabu mɛɛri nge toraru. ¹² Domi wi u kī, wiya u ra sɛyaside, nge mɛ tundo wi u win bii kī ka gem, u ra ko.

Bwisi ka doo nɔɔru

¹³ Doo nɔɔrugiiwa wi u bwisi dɔba, ma u yɛru kasu u wa. ¹⁴ Domi bwisi yi are mɔ n sii geesu ka wuragii kere. ¹⁵ Yin bɛɛɛ ya kpã ya bura yãnu kpuro kere. Ye ba ra kasu kpuro sɔɔ, gãanu sari ni kaa ka yi weesina. ¹⁶ Bwisi yin nɔm geuɔ, hunde dakaawa ya wãa mi. Yin nɔm dwarɔ maa, arumani ka bɛɛɛwa ya wãa mi. ¹⁷ Bwisi yi koo nun alafia wɛ, kpa a n bɔri yɛndu mɔ wunɛn wãarun swɛɛ kpuro sɔɔ. ¹⁸ Be ba yi mwa, yi bu wãaru wɛɛmɔ. Doo nɔɔrugiba be ba yi nɛni kem

kem. ¹⁹ Bwisiya Yinni Gusunə u ka handunia taka kua. Win yēra u ka wəllu kua. ²⁰ Win bwisi yin saabuwa nim mu ka kuramə tem di, ma guru winu nu demə gura nemə.

Yinni Gusunəwa

u bwisigii kəsu

²¹ Nən bii, a bwisi ka laakari nenuə, a ku de yen gaa yu nun kisirari. ²² Ya koo nun wāa geeru ka bεεε wē. ²³ Kaa kpī a sī ka toro sindu, a n sokuramə. ²⁴ À n kpuna wəkuru, bεrum kun nun m̀. Kaa dweeyawa ka bəri yendu. ²⁵ A n kaa n maa ka gāanu nande ni nu koo nun deema subaru, n kun mε tən kəso wi u koo nun wərima. ²⁶ Domi Yinni Gusunə u koo nun kəsu. U koo nun gbara yēri kpuron di.

A wunen tənusi kīə

²⁷ Wi n weenε a gea kua, à n yen dam mə, a ye koowo. ²⁸ Wunen beruse u n nun gāanu kana ni kaa kpī a nùn kē mii mii, a ku nεε, u doo sere sia. ²⁹ A ku wi u nun naanε sāa kəsa bwisikusi. ³⁰ A ku ka goo sanna kam u kun nun kəsa kue. ³¹ A ku tən kəsobun daa kīa, a ku maa ben yira swīi. ³² Domi Yinni Gusunə u tən kəsobu tusa, adama u ra gemgibu ko win bərəba. ³³ U ra tən kəsobun yenusu bərusiwa, kpa u gemgibugisu domaru kua. ³⁴ Be ba ra nùn yaakoru ko, beya u ra maa yaakoru ko. Adama be ba tii kawε, beya u ra durom kue. ³⁵ Bwisigibu ba koo bεεε wa, kpa gari bakasu su sekuru wa.

Bwisin arufaani

4

¹ Bεε bibu, i swaa dakio kirə ye bεen tundo u bεε m̀. I swaa tem kpīiyə kpa i wa i bwisi ko. ² Domi bwisi geeya na bεε kēmə. Yen sō, i ku nən sōsinu yina. ³ Sanam mε nən tii na sāa bii, na wāa nən tondon bəkuə, ma na sāa nən meron bii teereru, ⁴ nən tundo u man keu kua u nεε, n win gari nenuə. N win woodaba mεm nōwə, kpa n wa na n wāa. ⁵ N bwisi ka laakari nenuə, n ku win gere duari, ⁶ n ku bwisi yōsu, yi koo man somi. N yi kīə, yi koo man

kəsu. ⁷ Gāa ni kon naa gira sōə, bwisiya yi kpuro kere. N n mən na, n yi kasuo ka ye na mə kpuro. ⁸ N bwisi kīə, yi koo de n ko tən boko. N yi tii bəkasio, nge kurə kīnasi, yi koo de n bεεε wa. ⁹ Yi ko n sāawa nge sina furə nən wirə.

A ku tən kəsobun daa saari

¹⁰ Nən bii, a swaa dakio a nə ye na nun sōəmə. À n ye wura, wunen wāaru ta koo dakaa da. ¹¹ Na nun sōsiməwa nge mε kaa ka bwisi dendi. Na nun sōsiməwa nge mε kaa ka gem swīi. ¹² Saa ye sōə, kaa sīwa a kun sokure. À n duka m̀, gāanu kun maa nun ganumə wunen swaa sōə. ¹³ Sōosi te ba nun kua mi, a ku tu yōsu. A tu nenuə kem kem, domi tera ta sāa wunen wāarun nuuru. ¹⁴ A ku tən kəsobun daa saari. A ku maa ben yira swīi. ¹⁵ A ye derio, a ku ye swīi. A ye duka suurio n toma. ¹⁶ Domi bə kun kəsa kue, ba ku ra dweeye. Bə kun goo torari, ba ku ra dom wa. ¹⁷ Kəsan koba bu ra n sāa nge ben dīanu ka ben tam. ¹⁸ Gemgibun kookoosu su ra n sāawa nge bururun sōə yana ye ya ra n dεeramə sere sōə u ka ye mam mam. ¹⁹ Adama tən kəsobun kookoosu su sāawa nge yam wəkuru. Ba n yē yèn sō ba sokuramə.

A de wunen kookoosu su n wā

²⁰ Nən bii, a nən gari nōwə. A swaa tem kpīiyə a nə bwisi yi kon nun kē. ²¹ A ku yi atafiiru ko. A yi nenuə wunen gōrun sōwə. ²² Domi wi u yi mwa, yi koo nùn wāaru ka bwāa dobu wē. ²³ A de a n tii sε ka bwisiku ni a m̀ wunen tii tii sōə, domi niya nu kpuro kere, niya nu wunen wāaru kpare. ²⁴ A ku de weesu ka gari kankam yen gaa yu yari wunen nōn di. ²⁵ A de a n mεera ye a naa gire. A ku wuswaa sīiya. ²⁶ A de a n yē swaa ye kaa kpe, kpa a n yē ma ya sāawa swaa gea. ²⁷ A ku yen gam gera. A toraru duka suurio.

Kirə sakarun sō

5

¹ Nən bii, a nən gari bwisigii ka laakarigii swaa dakio a nə. ² Saa ye sōəra, kaa gia nge mε kaa ka sī dee

dee. Wunen gari koo sɔsi ma a yɛru mɔ. ³ Domi kurɔ tanɔn gari yi ra n dowa nge tim kpa yi n kokumɔ nge gum yarum. ⁴ Adama amɛn biru, yi ra sosiewa nge gbiri konu, kpa yi tɔnu mɛɛra ko nge takobi ye ba dɛɛra biru ka wuswaaɔ. ⁵ Gɔɔwa win kookoosu ra ma, kpa su ka nɔn da sere siki wɔruɔ. ⁶ U ku ra swaa mwɛ ye ya koo nɔn wɔaru wɛ. U ra n torewa u kun ka baaru. ⁷ Tɛ, nɛn bii, a man swaa dakio. A ku nɛn gari atafiiru ko. ⁸ A de a ka kurɔ win bweserun swaa tonda. A ku da win dii kɔnnɔwɔ a sere nɛɛ, kaa du win dirɔ. ⁹ Kpa a ku ra tii goo nɔmu bɛria, kpa wɔnwɔndu sarirugii u nun go. ¹⁰ Saa ye, kpa tɔn tukobu bu wunen arumani gura, kpa bu wunen sɔmburun are di. ¹¹ Sanam mɛ wunen dam mu kpa, a gɔɔ turuku sɔa, kpa a n wuri mɔ nge gbeku yaa. ¹² Saa ye sɔɔ, kpa a nɛɛ, mban sɔna a bwisi kɛru atafiiru kua, a n yi mɛm nɔwɛ. ¹³ A n wunen bwisi kɛɔbun gere wure, a ben gari atafiiru kua. ¹⁴ Tɛ, wee, a sekuru wɔrim dɔɔ tɔmbu kpuron wuswaaɔ.

A wunen kurɔ kɔ

¹⁵ Wunen kurɔ u sɔawa nge bwia yɛn nim mu dɛɛre. A ye tɔnan nim nɔruo. ¹⁶ A ku de yen nim mu n kokumɔ swɛɛ sɔɔ ka wuun batumaba sɔɔ. ¹⁷ A de mu n wɔa wunɛ turon sɔ. A ku de gabu bu ka nun mu bɔnu ko. ¹⁸ A de nuku dobu bu n wɔa wunɛ ka wunen kurɔ gbiikoon wɔasinaa sɔɔ. ¹⁹ U sɔawa kurɔ burɔ nge nɛm taakɔ. A de win wasi yi n da nun nuku dobu wɛ, kpa win kɔru ta n nun nɛni baadomma. ²⁰ Nɛn bii, mban sɔna kaa n goon kurɔn binɛ mɔ. Mban sɔna kaa n nuku dobu kasu goon kurɔn mi. ²¹ A de a n yɛ ma Yinni Gusunɔ u tɔnu baawuren daa mɛɛra, u baawuren sanu sanusu waamɔ. ²² Tɔn kɔso u ra wɔriwa win toraru sɔɔ, kpa nu nɔn mwa nge yina. ²³ U koo kam kowa domi u kpana u tii nɛnɛ. Win wiira kookoosu su koo nɔn go.

A ku tii doke goon dibu sɔɔ

6

¹⁻² Nɛn bii, à n tii dɔra a nɛɛ, kaa goon dibu sɔbe, ma wunen gari yi nun yina

mwa, ³ a duawa mi dibugii win nɔma sɔɔ. Yen sɔ, a doo a nɔn wa kpa a nɔn suuru kana, a tii yakia win nɔman di. ⁴ A ku nɛɛ, kaa gina kpuna a wɛrawa a sere da a nɔn suuru kana. ⁵ A tii yakio kpa a n tii mɔ nge mɛ nɛm taakɔ ka gunɔ nu ra kisire taason yinan di.

Ba yikuro kirɔ mɔ

⁶ Wunɛ yikuro, a doo a tamminu mɛɛri. A nin sɔmburu laakari koowo kpa a wa a bwisi ko. ⁷ Nu n sunɔ mɔ, nu n maa kparɔ mɔ, mɛya nu n maa wirugii mɔ, ⁸ adama nu ra nin dɔanu kasu nu yi gɛɛbun sanam ka sɔɔ sɔrerun saa. ⁹ Wunɛ yikuro, sere domma kaa n kpɔ. Domma kaa dom se. ¹⁰ Wee, à n dom yɔbura a dweeya ka nɔm gbinnaa fiiko, ¹¹ sɔaru ta koo nun deema subaru sɔɔ nge gbɛnɔ, kpa gɔɔru tu nun wɔri nge swaa dio.

Tɔn kɔson daa

¹² Wi u gari weesugii kpara, u sɔawa wi u kun garu mɔ, ka tɔn bɛrɛteke. ¹³ U ra tɔmbu nɔni yɔakinu kue, kpa u yɔreru ko ka naasu, ka maa nɔma, u ka bu nɔni wɔke. ¹⁴ Kɔsan koba bu ra n nɔn nɛni, kpa u n yen sɔɔru mɔ baadomma u n sannɔsu seeyamɔ. ¹⁵ Yen sɔna asɔrɔ ya koo nɔn deema subaru sɔɔ, kpa n kun koore bu nɔn seeya.

Ye Yinni Gusunɔ u tusa

¹⁶⁻¹⁹ Gɔanu nɔɔba tia Yinni Gusunɔ u tusa, u ku ra nu waabu kɔ. Niya, tii suabun kookoosu, ka weesu, ka tɔn dɛɛron goberu, ka kɔsan himba, ka daa kɔsan kɔru, ka tɔnu gari manibu. Gɔanu nɔɔba yiruse mam wɔa. Niya, tɔn gbinnaa berusebun suunu sɔɔ.

Kirɔba sakararun sɔ

²⁰ Nɛn bii durɔbu, a wunen tundon gere mɛm nɔwɔ, kpa a ka wunen mɛron sɔsiru sɔmburu ko. ²¹ A n ye kpuro nɛni baadomma wunen gɔruɔ, kpa a ye doke wɔirɔ nge wura. ²² Ya koo nun kpara wunen sanu sanusu sɔɔ, kpa yu nun kɔsu wunen kpɔn yerɔ. Ya koo maa nun bwisi kɛ à n dom

yanda. ²³ Domi gere ye, ya s̄awa nge fitila, ma s̄osi te, ta s̄a nge yam bururam. Ben kir̄o ya ra maa nun w̄aarun swaa s̄osiwa. ²⁴ Ya koo nun gbara kur̄o tan̄n n̄oman di. Ya koo nun yara win gari dorin di. ²⁵ A ku kur̄o win bweseru bin̄e k̄o win buram s̄. A ku de u nun k̄akiri ka win dur̄o n̄ani. ²⁶ Kaa kp̄i a kur̄o tan̄o wa ka gobi fiiko, adama à n ka kur̄o m̄oro kpuna, wunen w̄aarun kpurowa kaa bia. ²⁷ Kaa kp̄i a d̄o kp̄e b̄or̄o wunen ȳanu nu kun d̄o mwaare? ²⁸ Kaa kp̄i a s̄i d̄o ḡe w̄oll̄o wunen naasu su kun d̄o mwaare? ²⁹ Nge m̄eya a ñ kp̄e a goon kur̄o baba ba kun nun s̄eyasie. ³⁰ Goo ù n d̄ianu gbena yèn s̄o ḡora n̄un m̄, ba ku ra n̄un ḡoburu wa. ³¹ Ka m̄e, u koo k̄asiawa n kere ye u gbena. Ye u m̄o win ȳenūo kpuro, yera u koo w̄e. ³² Adama wi u t̄on kur̄o k̄akura u ka n̄un sakararu kua, u s̄awa gari b̄ak̄o. Domi wi u yen bweseru m̄, wiya u koo kam ko. ³³ Ba koo n̄un so kpa u b̄ere bia. Sekuru s̄ora u ko n w̄aa baadomma. ³⁴ Kpannasira koo de kur̄o win dur̄o u m̄aru se. U koo ȳero m̄aru k̄asiawa u kun win w̄anw̄andu kue. ³⁵ U ñ ḡaanu mwaam̄o k̄asire, u ñ maa suuru m̄, baa bà n n̄un k̄enu taasi.

Kir̄o kur̄o sakara kowon s̄o

7

¹ Wun̄e nen bii dur̄abu, a nen gari n̄enūo, kpa a ku ra nen gere duari. ² A nen gere m̄em n̄aw̄o kpa a wa a w̄aarun di. A nen s̄osiru laakari koowo nge m̄e t̄onu ra n win n̄ani laakari s̄a. ³ A tu n̄enūo kem kem kpa a tu yore wunen ḡoru. ⁴ A bwisi s̄ow̄o a n̄e, wuna nen sesu, kpa a laakari soku wunen b̄ar̄o. ⁵ Ye yiru ye, ya koo nun gbara gabun kur̄abun min di be ba ra t̄onu fufu ko. ⁶ S̄o teeru na yam m̄era nen dirun f̄en̄entin di. ⁷ Na gari b̄ak̄o goo wa aluwaasi laakari sarirugibun suunu s̄o. ⁸ U sar̄o u d̄o wuu suunūo mi kur̄o sakara kowo goo u w̄a. Ma u kpa ka win ȳenun b̄akūo, u s̄im̄o t̄eru s̄o, ⁹ saa yoki yam bereberebun di sere n ka kua w̄okuru. ¹⁰ Wee,

kur̄o wi, u ka n̄un yinna, u kur̄o tan̄o ȳanu sebua. Bwisi k̄osi w̄a win ḡoru. ¹¹ U s̄awa sekuru sari ka gari sun̄o. U ku ra sine win ȳenūo. ¹² U ra n w̄awa t̄ow̄o, gas̄o sw̄eȳo, gas̄o swaa k̄enan̄o, gas̄o maa yabur̄o. ¹³ U n̄un gaba u b̄akasi u ka n̄un n̄o s̄osuna, ma u n̄un gari s̄owa ka sekuru sariru u n̄e, ¹⁴ u win siarabun ȳakuru kua. T̄o tera u ten n̄o m̄weru yibia. ¹⁵ Yen s̄ona u yarima bu ka waana, u maa n̄un wa. ¹⁶ U beku buranu terie win kpin yer̄o ni ba wesa ka Egibitigibun w̄e. ¹⁷ U turare bwese bweseka nubu durorugia ȳeka kpinu w̄oll̄o. ¹⁸ U na bu ben k̄iru ko sere ka sisiru burur̄o, kpa ba n b̄akasin̄e ka nuku dobu. ¹⁹ Domi win dur̄o sari ȳenūo. U sanum da n toma. ²⁰ Gobi yi u doke b̄or̄o u ka da, yi kp̄a. Suru koo tarum ko u sere wurama. ²¹ Ka gari dori yiya u n̄un gawa, ma u n̄un kamia. ²² Mii mii, ma u n̄un sw̄i nge naa ye ba d̄o bu go, ñ kun m̄e kpa sa ye ya duka d̄o yu yina mwaara, ²³ ñ kun m̄e gun̄o ge ga w̄arīo taa s̄o. Ga ñ ȳe ḡowa ga d̄o, sere saa ye s̄eu ga gen s̄andu s̄aka.

²⁴ N n̄en na, nen bii dur̄abu, a man swaa dakio kpa a nen n̄on gari n̄o. ²⁵ A ku de wunen ḡoru gu gere kur̄o win bweserun mi. A ku ra wunen swaa tora a n̄un sw̄i. ²⁶ Domi win s̄ona t̄on dabinu w̄ruka, m̄eya u ben dabinu go. ²⁷ Win dira s̄awa ḡaribun w̄a yerun swaa.

Bwisi yi t̄ambu n̄ogiru sue

8

¹ I swaa dakio. Bwisi yi gb̄aram̄o, ȳeru ta n̄ogiru sue. ² Yi ȳo gungunu w̄oll̄o swaa baar̄o ka swaa k̄enan̄o. ³ Yi gb̄aram̄o gambon b̄akūo wuun duu yer̄o mi ba ra siribu ko, yi m̄, ⁴ b̄e t̄ambu, b̄eya na soku, t̄on bibu kpurowa na ka m̄. ⁵ Laakari sariba, i de i n laakari m̄. Gari bakasu, i bwisi koowo. ⁶ I swaa dakio, kon b̄e gari b̄eregii s̄. Ye kon gere kpuro ya s̄awa dee dee. ⁷ Domi na ku ra weesu gere, na k̄osa tusa.

8 Nɛn gari kpuro sǎawa gem,
weesu ka taki sari yi sǎɔ.
9 Yi kpuro yi bururewa kpasasa
bwisiɣiin mi.
Mɛya yi maa dɛɛre wi u yɛru mǎn mi.
10 I nɛn sǎɔsiru mǎɔ n kere sii geesu,
kpa i maa yɛru mwa n kere wuran tii.
11 Domi bwisi yi bɛɛrɛ mǎ ya kpǎ
ya bura yǎnu kpuro kere.
Ye ba ra kasu kpuro sǎɔ,
gǎanu sari ni kaa ka yi weesina.

Bwisi yi tii tusiamǎ

12 Nɛ bwisi, na ra garin asansi tubu.
Na yɛru mǎ n ka gǎanu wunana.
13 À n kǐ a Yinni Gusunǎ bɛɛrɛ wɛ, a de
a kǔsa tusi.
Na tii suabu ka yɛkǔ
ka kǔsan kookoosu ka keetan gari tusa.
14 Na ra tǎnu bwisi kɛ, kpa n nǔn
laakari wɛ.
Nɛna na yɛru, nɛna maa dam.
15 Nɛn saabuwa sinamba ka bandu
nɛni,
ma wirugiba wooda wɛɛmǎ ye ya dee
dee sǎa.
16 Nɛn somirun saabuwa sinambu ka
wirugibu
ka siri kowobu kpuro ba ka tem nɛni.
17 Be ba man kǐ, na maa bu kǐ.
Be ba man kasu, ba koo man wa.
18 Arumani ka bɛɛrɛwa na tǎnu wɛɛmǎ
ka maa dukia ye ya ku ra sankire.
Kon de ye tǎnu mǎ kpuro ya n da wɛre.
19 Nɛn are yi sii geesu ka wuran tii
bɛɛrɛ kere.
20 Na sǐimǎwa swɛɛ yì sǎɔ gem ka
kookoo geesu wǎa.
21 Na be ba man kǐ arumani wɛɛmǎ
ma na dukia yibiamǎ ben beru yerǎ.
22 Yinni Gusunǎ u man mara u sere
gǎanu kpuro taka kua.
23 Ba man gǔsa ba yi yellun di n tɛ
ba sere handunia taka kua.
24 Ba man mara ba sere nim wǎku kua,
sanam mɛ nim bweru sari.
25 Ba man mara ba sere guunu ka
gungunu swǐi.
26 Sanam mɛ, Gusunǎ kun gina tem
terie ka mɛn gbea.
Baa tua, u n̄ mam kue.
27 Saa ye u wǎllu tɛriamǎ
ka nim wǎkun bubenu,
na wǎ mi.

28 Sanam mɛ u guru winu doke wǎllǎ,
ma nim mu kura tem di mu tɛria,
na wǎa mi.
29 Sanam mɛ u nim wǎkun nim yǎra
yeru sǎɔsi
u nɛɛ, mu ku tu sara,
ma u tem tǎsisia,
30 na wǎa win bǎkuǎ sa sǎmburu mǎ.
Win nuku dobu wǎa nɛ sǎɔ
baadomma.
Na gǔru dobu mǎ win wuswaaǎ,
31 ka handunia sǎɔ.
Ma na bǎri yendu mǎ tǎmbun suunu
sǎɔ.

Doo nǎrugiiwa wi u bwisin gari swaa daki

32 N n mɛn na, nɛn bii durǎminu, i man
swaa dakio.
Doo nǎrugiba be ba nɛn swaa swǐi.
33 I sǎɔsiru wuro,
i ku tu atafiiru ko,
kpa i bwisi ko.
34 Doo nǎrugiiwa wi u man swaa
daki,
ma u ra n yǎ nɛn dii kǎnnǎwǎ
baadomma
u n man mara.
35 Domi wi u man wa, u wǎaru wawa,
u koo maa Yinni Gusunǎn nǎnu geu
wa.
36 Adama wi u man tora u tii kǔsa
kuawa.
Be ba man tusa kpuro, gǎɔwa ba kǐ.

Bwisi ka gari bakaru

9

1 Bwisi yi gbere damgii nǎɔba yiru
kua, yi ka yin diru banisi. 2 Ma yi
dera ba yɛɛ go, ba tam sǎuru kua ba
ye kpuro yi dii yerǎ. 3 Ma yi yin
sǎm kowo tǎn kurǎbu gǔra bu yǎ mi
n gunum bo bu tǎmbu dim sokuma,
4 kpa ba n mǎ, wi u kun bwisi mǎ, u
gerama mini, 5 u na u di yin dii yerǎ,
kpa u tam nǎ mɛ yi sǎuru kua. 6 U yario
laakari sariban wuurun di, kpa u wa u
n wǎa wǎaru sǎɔ. U laakarɛn swaa mǎɔ.

Bwisigii ka tii suo

7 À n tǎn yaa kasikio gerusi, a tii
gendu kasuawa. À n maa tǎn kǔso taare
wɛ, a tii wǎmburu kasuawa. 8 À n
tǎn yaa kasikio gerusi, u koo nun tusi.
Adama à n bwisigii gerusi, u koo nun

kīa. ⁹ Ye a bwisigii sǎowa, ya ra win bwisi sosiwa. Ye a maa gemgii sǎosi, ya ra win yēru sosiwa. ¹⁰ À n kī a n bwisi mǎ, a de a gina Yinni Gusunǎ nasia. À n Gusunǎ Dεero gia kaa n yēru mǎ. ¹¹ Bwisi yi koo wunen wāarun tōru sosi. ¹² À n kua bwisigii, wuna kaa yen are di. À n maa sǎa tǎn yaa kasikio, wuna kaa yen wahala wa.

Gari bakaru

¹³ Gari bakaru ta sǎawa nge kurǎ wi u ku ra tii nenε sεε, u ñ gāanu ganu yē. ¹⁴ U ra n sǎwa win dii kǎnnǎwǎ wuun mi n gunum bo. ¹⁵ Min diya u ra n tǎmbu sokumǎ be ba begiru doonǎ, ¹⁶ u n mǎ, wi u ñ laakari mǎ, u gerama mini. ¹⁷ Gāa nǎrura ye ba gbena, ya nǎrubu do. Dim mε ba dimǎ asiri sǎǎ, mena mu ra n do. ¹⁸ Adama yēro kun yē ma gǎriba wāa mi. Be u soka kpuro ba ra dεwa gǎribun wāa yerǎ.

Mǎn ni nu ka tǎnun daa yǎ

10

¹ Salomǎǎn mǎnnu. Bii bwisigiiwa u ra de win tǎndon nukura n do. Adama bii gari bǎkǎ u ra win mǎron nukuru sankuwa.

² Dukia ye ba wa ka kǎsan swaa, ya ku ra arufaani gaa ko, adama ye ba wa dee dee, yera ya ra wāaru wē.

³ Yinni Gusunǎ kun gemgii derimǎ gǎǎru sǎǎ, adama u ra tǎn kǎso birewa ye u binε sǎa.

⁴ Wi u yikuru mǎ, wiya sǎara ra deemε, adama wi u hania mǎ, wiya u ra dukia wa.

⁵ Wi u dīanu mǎnnamǎ gēebun saa, u laakari mǎwa, adama wi u dǎ saa ye, u koo sekuru wa.

⁶ Gemgii u ra tii domaru kasuewa, adama tǎn kǎson nǎǎ ga ra n kǎsa bekiwa.

⁷ Ba ku ra gemgii duari, adama tǎn kǎso, ba ra nǎn duariwa sere ka win yīsirǎ.

⁸ Wi u bwisi mǎ, wiya u ra sǎǎsiru wure, adama wi u kun gari gerubu yē, u ra kam kowa.

⁹ Wi u sīimǎ gem sǎǎ, u ku ra n nande, adama win sanu sanusu kun dεere, u koo sǎǎsira.

¹⁰ Wi u win beruse gǎni, u nǎn nuki sankumǎwa, adama wi u kun gari gerubu yē, u ra kam kowa.

¹¹ Bwisigiin gari yi sǎawa wāarun nuuru, adama tǎn kǎson gari, kǎsa yi ra n beki.

¹² Tusiru ta ra sannǎ seeyewa, adama kīru ta ra toranu kpuro wukiriwa.

¹³ Laakarigiin geren diya ba ra bwisi wa, adama bokura ta ra n gari bǎkǎ mara.

¹⁴ Bwisigii u ra bwisi berewa nge arumani, adama gari bǎkǎn gere ya ra de u biru wurawa.

¹⁵ Gobigiin arumani ya ra nǎn kǎsuwa nge gbāraru, adama sǎaron sǎaru ta ra nǎn kam kowa.

¹⁶ Gemgiin sǎmburu ta ra dεwa u n wāa, adama tǎn kǎso u ra win dukia dendiwa u ka kǎsa ko.

¹⁷ Wi u ra kirǎba yaaye u koo wuswaa da win wāaru sǎǎ, adama wi u ra ye duari u ko n kǎǎramǎwa u n dǎǎ.

¹⁸ Wi u tusiru berua gǎǎruǎ u sǎawa murafiti. Mεya wi u maa seeda weesugia dimǎ u sǎawa gari bǎkǎ.

¹⁹ Gari bekegii kun toranu kpeemǎ, adama wi u ra win yara nenε u sǎawa bwisigii.

²⁰ Gemgiin gari yi sǎawa nge sii geesun tii, adama tǎn kǎson bwisikunu nu ñ arufaani gaa mǎ.

²¹ Gemgiin gari yi ra ka tǎn dabinu arufaani naawε, adama gari bakasu su ra gbiwa sekum laakari sarirun sǎ.

²² Yinni Gusunǎn domara ta ra tǎnu ko dukiagii. Tǎnun tiin himba kun gāanu sosimǎ wi sǎǎ.

²³ Gari bǎkǎn mi, kǎsan kobu bu sǎawa nge dweebu. Nge mεya laakari ya maa sǎa bwisigiin mi.

²⁴ Yǎn berum kǎsan kowobu ba mǎ, yera ya ra bu deemε. Ye maa gemgiba kī, yera n da koore.

²⁵ Wahala yǎ n seewa nge woo guna, ya ra tǎn kǎso surewa, adama gemgii u ra n yǎwa dim dim sere ka baadommaǎ.

²⁶ Tam mǎmmǎm mu ra donnu sirewa, kpa wiisu su nǎni sǎkiri. Nge mεya yikuro u ra win yinnin mǎru seeye.

27 Be ba ra Yinni Gusunǎ nasie, bera ba ra tɛ, adama durumgibu ba ra gbiwa sɛkum.

28 Gemgiin yǐiyǎbu bu ra nùn nuku dobu wɛwa, adama tǎn kǎsobu kun arufaani gaa mǎ.

29 Yinni Gusunǎ u ra gemgibu kǎsuwa, bǎ n sǐimǎ win swɛɛ sǎǎ, adama u ra tǎn kǎsobu kam koosiewa.

30 Gǎanu ganu sari ni nu koo gemgii sura, adama tǎn kǎso u n̄ kpɛ u sina tem mɛ sǎǎ.

31 Gari bwisigiiya yi ra yari gemgiin nǎǎn di, adama ba koo wee kowon yara burawa.

32 Gemgii, durom gariya u ra gere, adama kǎsa tǎn kǎson nǎǎ ga ra gere.

11

1 Yinni Gusunǎ u ku ra kǎ ba n kǎnu yǐirumǎ ka kilo ye ya n̄ sǎa dee dee, adama u kǐwa ba n yǐirumǎ ka ye ya sǎa dee dee.

2 Tii suabu bu ra ka gɛndu nɛwa. Be ba tii kawɛ bera ba bwisi mǎ.

3 Gemgiin gem kobu bu ra nùn kparewa win wǎaru sǎǎ, adama wi u n̄ naanɛ mǎ, u ra gbiwa win weesun sǎ.

4 Dukia kun kpɛ yu tǎnu wǎra Gusunǎn siribun sanam, adama gem mu ra tǎnu wǎre gǎǎn di.

5 Gemgiin dɛɛraru ta ra dewa win swɛɛ yi n wǎ, adama tǎn kǎso u ra kǎɔrewa win nuku kǎsurun sǎ.

6 Gemgiin dɛɛraru ta ra nùn kari gbarewa, adama tǎn kǎson tiin bine ya ra nùn yina mwɛwa.

7 Tǎn kǎso u ra gbiwa ka win yǐiyǎbu sannu. Yǐiyǎ bi u raa doke win dukia sǎǎ, kpa bu kam ko.

8 Gemgii u ra yariwa nuku sankiranun di, kpa tǎn kǎso u kǎsire ko ni sǎǎ.

9 Wi u Gusunǎn wǎaru sikimǎ, u win winsim kpeerasiamǎwa ka win gari, adama gemgibu ba ra yariwa min di ben yɛrun sǎ.

10 Sanam mɛ gemgiba kuuramǎ, wuugibu ba ra n nuku dobu mǎwa. Tǎn kǎsobu bǎ n maa biru wura, ba ra n yɛrimǎwa.

11 Gemgiba ba ra de wuu gu kuura, adama tǎn kǎsobu ba ra gu gowa ka ben gari.

12 Wi u win winsim gema u sǎawa gari bǎkǎ, adama wi u laakari mǎ, u ra mariwa.

13 Wi u ra tǎnun kǎsa saari, u ku ra tǎmbun asiri bere, adama naanɛgii u ra ye berewa win tii sǎǎ.

14 Tǎn be ba n̄ kparo mǎ ba ra kam kowa, adama be ba bwisi kɛǎ dabiru mǎ beya ba ra n wǎa bǎri yɛndu sǎǎ.

15 Wi u nǎǎ mwɛɛru kua u nɛɛ, u koo win winsim dibu kǎsia, u koo wahala wa, adama wi u yina u nǎǎ mwɛɛru ko, u ko n wǎawa bǎri yɛndu sǎǎ.

16 Kurǎ geowa u ra siarabu wa, adama be ba tǎmbu dam dǎremǎ, dukia tǎnawa ba ra wa.

17 Tǎn geo, gea ye u mǎ, wi sǎǎra ya ra wure. Mɛya maa tǎn kǎso, kǎsa ye u mǎ, wi sǎǎra ya ra wure.

18 Tǎn kǎson sǎmburun are kun arufaani mǎ, adama wi u gem swǐi, are geeya u ra n mǎ.

19 Wi u wura u gem swǐi, u ko n wǎawa, adama wi u kǎsa naa gire u koo gbiwa.

20 Yinni Gusunǎ u tǎn kǎsobu tusa, adama bɛn sanu sanusu dɛɛre, bera u ra ka nǎnu geu mɛɛri.

21 Ba koo tǎn kǎsobu sɛɛyasiawa kam kam, adama gemgibu ba koo faaba wa sere ka ben bibun bweserǎ.

22 Kurǎ burǎ gari bǎkǎ u sǎawa nge kurusǎ ge ba wuran taabu dokeye wɛrǎ.

23 Gea gemgii u ra n kasu u ko, adama ye tǎn kǎso u kǐ kpuro, Gusunǎn mǎruwa ya ra seeye.

24 Wi u ra wɛ ka nuku tia, wiya u ra ko arumanigii. Wi u ku ra menam kǎ, u ra tii sǎaru kpɛɛwa.

25 Nuku tiagii u koo dukia wa n kpǎ. Wi u win winsim nim kǎ, ba koo maa yɛro nim kɛ.

26 Wi u ra win dǎanu bere are bɛkɛn sǎ, wiya ba ra bǎrusi, adama wi u dǎramǎ, wiya ba ra domaru kue.

27 Wi u gea mǎ, u koo Gusunǎn domaru wa, adama wi u bwisikumǎ u kǎsa ko, kǎsa ya koo yɛro deema.

28 Wi u win naane doke dukia sǎo, u koo wǎrumawa, adama gemgiba koo kparawa nge dǎa.

29 Wi u ka win yenu wahala naawa, u koo kam naa gira. Gari bǎkǎ u ko n sǎawa bwisigiin yoo.

30 Gem kobu bu sǎawa wǎarun nuuru. Bwisigii, bwisiya u ra ka tii tǎmbu gawe.

31 Gemgii u ra win are wawa tara mi. Kaa sere gere tǎn kǎso?

12

1 Wi u kǐ u yǎru wa, u ra wure bu nǔn sǎeyasia. Wi u yinamǎ bu nǔn wǎkisi, u sǎawa gari bǎkǎ.

2 Wi u ra gea ko, wiya u ra Gusunǎn durom wa, adama bwisiku kǎsunugiiwa u ra taare wa.

3 Nuku kǎsura kun kpǎ tu tǎnu tǎsisia, adama gemgiin nuuru ta ko n sirerewa.

4 Kurǎ geo u ra dewa win durǎ u n bǎere mǎ, adama kurǎ wi u ra win durǎ sekuru doke, u sǎawa nge bararu te ta durǎ win kukunu temmǎ.

5 Gemgibu ba ra n kasuwa bu ko dee dee, adama tǎn kǎsobu ba ra n kasuwa bu gbǎni.

6 Tǎn kǎson gari yi sǎawa nge yina ye ya ra go, adama gemgibun gari yi ra tǎmbu gbarewa yinan di.

7 Tǎn kǎso ù n gu, gǎanu ku ra tiare win yenuǎ, adama gemgiin yenu ga ra n yǎwa dim dim.

8 Bwisigiwa ba ra tǎme, adama win gari kǎmia wiya ba ra yaakoru ko.

9 N buram bo a n sǎa bwǎbwǎ, kpa a n sǎm kowo turo mǎ, ye kaa n ka tii sue, kpa a kun dǎanu mǎ yenuǎ.

10 Ye gemgii u mǎ, u ra ye nǎriwa, sere ka mam win yaa sabenǎ, adama tǎn kǎso, nuku kǎsura u ra n yiba.

11 Wi u win gberu wuka u ko n dǎanu yibawa, adama wi u kam gire u sǎawa gari bǎkǎ.

12 Tǎn kǎsowa u ra n tǎn kǎsobun gǎanun binǎ mǎ, adama gemgibun temanabu, arufaaniwa bu ra ma.

13 Tǎn kǎso u ra yina mwaarewa win gari weesugii sǎo, adama gemgii u ra yariwa wahalan di.

14 Tǎnun gere ya koo nǔn gǎa geenu marua nge mǎ win sǎmburu ta ra nǔn are wǎ.

15 Gari bǎkǎ u ra n tamaa ye u mǎ kpuro ya sǎawa dee dee, adama bwisigiwa u ra ka bwisi kǎru sǎmburu ko.

16 Gari bǎkǎ u ra yande win mǎru sǎosiwa, adama bwisigii u ra tii ye marisiwa.

17 Wi u gem kparamǎ, gea u ra kǎ, adama wee kowo u ra n sǎawa weesun yoo.

18 Wi u ra gari gere u kun bwisika, u ra ka yi tǎmbu sǎkuwa nge takobi, adama bwisigiin gari yi ra tǎnu bǎkiewa.

19 Gari geen dam mu ra n wǎawa sere ka baadommaǎ, adama weesu su ra doonǎwa nǎni kpaki teeru.

20 Be ba ra kǎsa bwisiku, weesa su ra n yiba ben gǎruǎ, adama be ba ra tǎmbu bwisi kǎ bu ka gea ko, ba ra n nuku dobu mǎwa.

21 Kǎsa ku ra gemgii deeme, adama tǎn kǎso u ra n nǎni sǎorewa.

22 Yinni Gusunǎ u ku ra weesugibu kǎ. Gemgiba u ra n kǐ.

23 Bwisigii u ku ra win yǎru terie, adama gari bǎkǎ u ra win gari bakaru sǎosiwa.

24 Hania ya ra dewa tǎnu u ko gabun yinni, kpa yikuru tu de tǎnu u ko goon yoo.

25 Wururabu bu ra tǎnu woorewa, adama à n tǎnu gari sǎowa ka kǐru yi ra nǔn dam kǎwa.

26 Gemgii u ra win beruse surewa swaa gea sǎo, adama tǎn kǎson kookoosu su ra dewa u kǎra.

27 Taaso wi u yikuru mǎ, u ku ra yaa wa u sǎwe, adama haniawa ya ra tǎnu gǎa geenu wǎ.

28 Mi gem wǎa, miya wǎara wǎa. À n mu swǎi, a nǎ ka gǎo yinnamǎ.

13

1 Bii bwisigii u ra win tundon sǎosiru swǎiwa, adama bii wi u tii sue, u ku ra gerusibu kǎ.

2 Gemgibu ba ra ben garin are wa, adama tǎn kǎsobu, dam dǎrenaan wǎara ba ra n wǎa.

3 Wi u win nɔɔ kp̄a u win hunde k̄suwa, adama wi u ra gari gere yabi u tii kari b̄ariemɔwa.

4 Yikuro u ra n ḡaanun binε mɔwa ni u n̄ kp̄ε u wa, adama wi u ra s̄amburu ko u ra wawa ye u k̄i.

5 Gemgii u ku ra weesu k̄a, adama t̄n k̄so u ra tii sekuru dokewa.

6 Wi u win tii n̄eni dee dee, win daa gea ya koo n̄n̄ k̄su, adama wi u k̄sa m̄, k̄sa ya koo n̄n̄ sura.

7 Gobigiin kookoosa gabu ba ra n m̄, adama ba n̄ ḡaanu m̄. Kpa gabu ba n̄ s̄a nge s̄arobu, adama beya ba arumani m̄.

8 Gobiya gobigii u ra ka win w̄aru yakie, adama goo ku ra s̄aro w̄ari.

9 Gemgii u ra n ballimɔwa nge yam bururam, adama t̄n k̄so u s̄awa nge fitila ge ga ḡɔɔ d̄ɔɔ.

10 Tii suabu bu ra ka sannɔ n̄wa, adama wi u ra ka bwisi k̄eru s̄amburu ko, bwisigiwa.

11 Dukia ye t̄nu wa ka keetan swaa ya ra doon̄wa fuuku, adama ye t̄nu waam̄ fiiko fiiko ka swaa gea, ya ra sosiwa.

12 Ye t̄nu ȳiyɔ ȳa kun koore, ya ra n̄n̄ kowa barɔ, adama ȳiyɔ bi bu yibiara bu ra kowa nuku doo bakabu.

13 Wi u bwisi k̄eru yina u koo yen are wa. Wi u maa tu wura u koo yen are wa.

14 Bwisigiin s̄ɔsiru ta s̄awa w̄arun nuuru. Ta ra t̄nu yarewa ḡɔn yinan di.

15 Bwisigiin bwisi yi ra dewa bu n̄n̄ b̄ere w̄ε, adama t̄n k̄son sanu sanusu su ra n̄n̄ kam kowa.

16 Wi u laakari m̄ u ra bwisikuwa u sere ḡaanu ko, adama gari b̄kɔ ga ra gen gari bakarun teriewa.

17 S̄am̄ k̄so, wahalawa u ra ka n̄ε, adama s̄am̄ geo u ra t̄mbu nukuru yemiasiewa.

18 Wi u s̄ɔsiru yina u koo kowa s̄aro kpa u sekuru wa, adama wi u tu wura wiya u koo b̄ere wa.

19 Ye t̄nu u k̄i, ȳa n̄ koorā, ya ra n̄n̄ nuku dobu w̄ewa, adama t̄n k̄sobu ba ku ra k̄a bu ben k̄sa deri.

20 Wi u ra bwisigii bere, u koo bwisi wa. Wi u ra n̄ maa w̄a ka gari bakasu, u koo k̄sa wa.

21 K̄sa ya ra durumgibu naa sw̄iwa, adama duroma mu ra ko gemgibun are.

22 T̄n geon dukia ya ra kowa win bibun bweserugia, adama t̄n k̄sogia ya ra kowa gemgibugia.

23 S̄arobu ba ra d̄ia geenu wa ben gberun di, adama gabugia ra gberewa ȳn̄ s̄ ba n̄ gem sw̄i.

24 Wi u ku ra win bii s̄eyasie u n̄ n̄n̄ k̄iwa, adama wi u n̄n̄ k̄i u ra n̄n̄ s̄eyasiewa.

25 Gemgii u ra n̄ deburu m̄wa, adama t̄n k̄so u ra n̄ ḡɔru barɔwa.

14

1 T̄n kurɔ bwisigii u ra ȳnu t̄sisiewa, adama t̄n kurɔ gari b̄kɔ u ra ȳnu gowa.

2 Wi u s̄im̄ gem s̄ɔɔ, u Yinni Gusuno nasiewa, adama win sanu sanusu su n̄ d̄ere, u n̄n̄ gemawa.

3 Gari b̄kɔn tii sua gari yi ra dewa bu n̄n̄ bokuru so, adama bwisigiin yara ya ra n̄n̄ kari gbarewa.

4 Biranu nu ra ȳrewa diinu mi naa wuku sari. Naa gea ya ra ka arumani baka n̄ε.

5 Seeda dio wi u naan̄ε m̄, u ku ra weesu ko. Seeda weesugian dio ku ra gem gere.

6 T̄n yaa kasikio ù n̄ bwisi kasu u ku ra wa, adama wi u laakari m̄, n̄ ku ra n̄ s̄ε u ka ȳru wa.

7 A gari b̄kɔ duka suurio, domi a n̄ gari bwisigii n̄am̄ win n̄on di.

8 Bwisigii u ra n̄ win sanu sanusu laakari s̄awa, adama gari b̄kɔ u ra k̄ɔrewa win gari bakarun s̄ɔ.

9 Gari b̄kɔ u ku ra bwisiku u win toraru s̄am̄ε, adama gemgibun suunu s̄ɔɔ, duroma mu ra n̄ w̄a.

10 Baawurewa u ra n̄ win nuku sankiranu ka win nuku dobun kp̄aru ȳε. Goo sari wi u koo kp̄i u ka n̄n̄ ye b̄nu ko ka gem.

11 T̄n k̄sobun ȳnu ga koo gbiwa, adama gemgibun ȳnu ga koo kuurawa baa ḡa n̄ s̄a nge kuru t̄na.

12 Tǝnu ra n tamaa win sanu sanusu u wǎwa, adama gǝwa sin kǝkǝrǝ.

13 Yǝesu koo kpī su tǝnun nuku sankiranu bere. Mǝya maa nuku dobu koo kpī bu gǝsira nuku sankiranu.

14 Tǝn kǝso u koo win kookoosun are wa. Nge mǝya tǝn geo u koo maa wigisun are wa.

15 Be ba ra gari wure fuuku, ba ra naanǝ kowa kpuro ye ba bu sǝwa, adama bwisigii u ra n win sanu sanusu laakari sǎawa.

16 Bwisigii u ra durum berum kowa, kpa u ye deri, adama gari bǝkǝ u ra kpuro kowa berum sari.

17 Wi u ra mǝru se fuuku, gari baka kookoosa u mǝ. Wi u bwisi kǝsi yiba, u tii tusiru guremǝwa.

18 Be ba ku ra bwisiku bu sere gari wura, gari bakara ya ra bu marue. Be ba maa laakari mǝ, yǝra ta ra ko ben bǝǝǝ.

19 Tǝn kǝsobu ba koo tǝn geobu yiirawa bu bara ko.

20 Goo ku ra sǎaro kǎ, baa ka win berusebu, ba ra n nǝn tusawa, adama gobigii u ra n bǝrǝba yibawa.

21 Wi u win beruse gema, durumwa u kua, adama wi u sǎarobun wǝnwǝndu mǝ, u koo domaru wa.

22 Be ba ra kǝsa bwisiku, ba kǝrewa, adama be ba ra gea bwisiku, durom ka gema ba ra sǝsi.

23 Sǝmburu kpurowa ta ra n are mǝ, adama gari saarinu, sǎara nu ra ka nǝ.

24 Dukia ya sǎawa bwisigiin are, adama gari bǝkǝ, gari baka kookoosa su ra n nǝn wǎasi.

25 Seeda dio gemgii u ra tǝmbun hunde wǝrewa, adama wee kowo, weesa u ra n sǎamǝ.

26 Wi u Yinni Gusunǝ nasie, tǎsi yee damgira u mǝ mi. Gusunǝwa u ra maa yǝron bibu kǝsu.

27 Yinni Gusunǝn nasiaru ta sǎawa wǎarun nuuru. Teya ta ra tǝnu yare gǝn yinan di.

28 Tǝn dabira ta sǎa sina bokon bǝǝǝ, adama win tǝmbu bǎ n yarina, win banda nim surewa.

29 Wi u ku ra mǝru ko fuuku, bwisi bǝkeya u mǝ, adama win mǝru ya ra se fuuku, gari bakara u ra sǝsi.

30 Bwǝra yǎ n kpī, ya sǎawa wasin alafia, adama nisinu nu sǎawa nge bara te ta ra kukunu tem.

31 Wi u sǎaro dam dǝremǝ, u win taka kowo torarimǝwa, adama wi u nǝn wǝnwǝndu kua, u taka kowo wi bǝǝǝ wǝǝmǝwa.

32 Tǝn kǝso, nuku kǝsura ta ra nǝn fuke, adama gemgii u ra n tororu sǝwa baa gǝn wuswaaǝ.

33 Bwisigiin gǝruǝ laakariwa ya ra n wǎa, adama ba n kpǝ bu ye wa gari bǝkǝn mi.

34 Gem mu ra temgibu bǝǝǝ dokewa, adama durum ya ra bu sekuru dokewa.

35 Sina asakpǝ bwisigiinwa sunǝ u ra ka nǝnu geu mǝeri, kpa u ka wi u nǝn sekuru dokemǝ mǝru ko.

15

1 Wisi bi bu du, bu ra mǝru sure-siewa, adama gari gerubu ka dam biya bu ra mǝru seesie.

2 Bwisigiin gari yi ra de tǝnu u yǝru kasu, adama gari bǝkǝn nǝǝ, wiira gariya ga ra n saarimǝ.

3 Yinni Gusunǝn nǝni wǎawa yam kpuro. Yi tǝn kǝsobu ka gemgibu mǝǝra.

4 Gari yi yi nukuru yemiasiamǝ yiya yi ra ka wǎaru nǝ, adama gari kam yi ra tǝnun gǝru sankuwa.

5 Wi u ra win baaban sǝsiru atafiru ko, gari bǝkǝwa, adama wi u ra gerusibu wure, win bwisi koo sǝsira.

6 Gemgiin yǝnuǝra arumani baka wǎa, adama ye tǝn kǝsoba mennamǝ, wahalawa ya ra ka nǝ.

7 Bwisigibun nǝwa ga ra n yǝru kparamǝ, adama bwisi sarirugibun gǝru ga n sǎa mǝ.

8 Yinni Gusunǝ u ku ra tǝn kǝsobun yǎkuru waabu kǎ, adama gemgibun kanaru ta ra nǝn wǝre.

9 Yinni Gusunǝ u tǝn kǝsobun swaa tusa, adama be ba gea mǝ, beya u kī.

10 Wi u swaa gea deri, ba koo yǝro sǝyasiawa gem gem. Wi u maa sǝyasiabu yina, u koo gbiwa.

11 Yinni Gusunǝ u yǝ ye ya kooramǝ gǝribun wǎa yerǝ. Kaa sere gere tǝnun gǝruǝ?

12 Wi u tii sue, u ku ra kã bu nùn gerusi. U ku ra maa kã bwisigibu bu nùn bwisi kē.

13 Nuku doba bu ra wuswaa dɛerasie, adama nuku sankiraru ta ra wuswaa burisinɛwa.

14 Wi u bwisi mɔ, u ra yɛru kasuwa, adama gari bɔkɔ u ra n buriwa win gari bakaru sɔɔ.

15 Wɔnwɔndo u ra n wãawa wahala sɔɔ baadomma, adama doo nɔɔrugii, u ra n tɔɔ bakaru mɔwa saa baayere.

16 N buram bo a n sãa sãaro, kpa a n Yinni Gusunɔ nasie, n kere a n dukia mɔ kpa a n wurure.

17 N sanɔ bo a di ka kpee wurusu yɛnu mi kīra wãa, n kere a di ka yaa gumgia yɛnu gèn mi tusira wãa.

18 Wi u mɔru mɔ, u ra sannɔsu seeyewa, adama wi u suuru mɔ u ra su kpeesiewa.

19 Yikuron swaa ya ra n sãki yibawa. Wi u gem swīgia kpa ya n dɛere.

20 Bii bwisigiwa u ra de win tondon nukura n do, adama bii gari bɔkɔ u ra win mero gemwa.

21 Gari baka kookoosu su ra gari bɔkɔ dorewa, adama wi u bwisi mɔ, daa gea u ra ko.

22 Wi u ku ra bwisi bikie win himban sɔ, ya ku ra koore, adama wi u bwisi kēɔbu mɔ, win himba ya ra koorewa.

23 Wi u gari wisibu tuba saa ye n weenɛ, u ra n nuku dobu mɔwa.

24 Wi u bwisi mɔ, u ra wãarun swaa swīiwa, kpa u swaa deri ye ya dɔɔ gɔɔwɔ.

25 Yinni Gusunɔ u ra tii suon diru surewa, adama u ku ra de bu gɔminin tem kɔɔrɔ mure.

26 Yinni Gusunɔ u bwisi kɔsi tusa, adama gari yi yi kīru sɔɔsimɔ, yiya yi ra nùn dore.

27 Wi u ra gobi kasu ka swaa kɔsa, u win yɛnu wahala dokemɔwa, adama wi u nɔm biran kɛnu tusa, u ko n wãawa.

28 Gemgii u ra bwisikuwa u sere wisi, adama gari kɔsiya tɔn kɔso u ra n saarimɔ.

29 Yinni Gusunɔ u ku ra tɔn kɔson kanaru laakari ko, adama u ra gemgiin kanaru nɔ.

30 À n tɔnu mɛera ka kīru, u ko n nuku dobu mɔ. À n maa tɔnu labaari dora sɔɔwa, ya ra nùn dam kē.

31 Wi u gerusibu wura bi bu koo nùn faaba ko, u ko n wãawa bwisigibun wuurɔ.

32 Wi u sɔɔsiru yina, u tii mɛera mɔwa, adama wi u wura ba nùn gerusi, u koo bwisi wa.

33 À n kī a bwisi ko, a de a gina Gusunɔ nasia. À n kī a bɛere wa, a de a gina tii kawa.

A Yinni Gusunɔ yaayo

baadomma wunen wãaru sɔɔ

16

1 Tɔmbu ba ra gãa dabinu nia ko, adama Yinni Gusunɔwa u yen kɔkɔrɔ yɛ.

2 Tɔnun sanu sanusu su ra n dɛndewa win tiin nɔni sɔɔ, adama Gusunɔwa u ra nùn wɛeri.

3 A Yinni Gusunɔ wunen sɔma kpuro nɔmu sɔndio, kpa ye a nia sãa kpuro yu nun koorɔ.

4 Yinni Gusunɔ u kpuro kua win himba yu ka yibiara, sere mam ka tɔn kɔsobɔ, be u koo kam koosia.

5 Yinni Gusunɔ u ku ra tii suo kã. U koo nùn seeyasiawa kam kam.

6 À n mɔ dee dee, ma a sãa naanegii, Yinni Gusunɔ u koo nun wunen toranu suuru kua. À n nùn nasie, kpa u nun kɔsa kpuro gbara.

7 Tɔnun daa yà n Yinni Gusunɔ wɛre, u ra de bu dora wi ka win yibereba mam.

8 N sanɔ a n dukia fiko mɔ kpa ya n dɛere, ka sere ye kaa n ka dukia baka mɔ ka keeta.

9 Tɔnu u ra nia ko ye u kī, adama Gusunɔwa u ra win sanu sanusu kpare.

Mɔn ni nu ka sinambu yã

10 Sina boko u ra gari kowa ka Gusunɔn yiiko. Yen sɔna win siribu bu ra n sãa dee dee.

11 Kilo ka yīrutii ni nu sãa dee dee yera Yinni Gusunɔ u kī. Wiya u ra sɔɔsi nge mɛ ba koo ye dendisina.

12 Sina boko kun wuramɔ bu kɔsa ko, domi gema mu koo de win bandu ta n tɔsa.

13 Gema sina boko u ra kɔ. U ra kɔwa bu nɔn gem sɔ.

14 Sina bokon mɔru yà n seewa, u koo kpī u goo gɔɔ bɔrie, adama bwisigii u koo nɔn kɔkiri u marisia.

15 Sina boko ù n nuku dobu mɔ, win tɔmbun hunde ya koo daka da. U n maa goo durom kua, ya sɔawa nge gura ye ya na gbeburun saa.

Wɔasinaa ka tii nɛnubu

16 Tɔnu ù n bwisi ka laakari mɔ, n wɔ n kere ù n wura ka sii geesu mɔ.

17 Gemgii u ra kɔsa duka suuriwa. Wi u win sanu sanusu laakari sɔa, u ra win wɔaru nɔni dokewa.

18 Faari ya ra tɔmbu surewa. Tii suabu bu ra ka kam kobu nɛwa.

19 N buram bo a tii kawa kpa a n sɔa bwɛɛbwɛɛ, ye kaa n ka baa mɔ tii suobun arumani sɔɔ.

20 Wi u ra bwisiku u sere gɔanu ko, u ra kuurewa. Mɛya wi u maa Yinni Gusunɔ naane sɔa, u ra n nuku dobu mɔ.

21 Wi u ra siri ka laakari, u bwisi mɔwa. Gari yi ba gerua ka kīru, yiya yi ra tɔmbu kamie.

22 Wi u bwisi dendimɔ yi koo nɔn wɔaru wɛ, kpa bu gari bɔkɔ seeyasia gen gari bakarun sɔ.

23 Be ba bwisi mɔ ba ra gari kowa ka laakari, kpa ben gari yi, yi tɔmbu kamia.

24 Gari dori yi sɔawa nge tim gɔm mɛ mu dim do, mu ra maa wasi dam sosie.

25 Tɔnu u ra n tamaa win sanu sanusu su wɔwa, adama gɔwa sin kɔkɔrɔ.

26 Gɔɔra ta ra de tɔnu u win sɔmburu sɔɔ hania sosi, domi u kī win gɔɔru tu kpe.

27 Tɔnu kam, kɔsa u ra n bwisikumɔ, kpa ya n yarimɔ win nɔn di nge dɔɔ.

28 Tɔn kɔso u ra sikirinɔsu seeyewa. Tɔn wɔ u ra maa bɔrɔba karanɛwa.

29 Daa bɔɔbɔyagii u ra tɔnu nɔni wɔkewa, kpa u nɔn sure swaa kɔsa sɔɔ.

30 Wi u nɔni yinwa ma u nɔɔ tɛndu bɛri u ka kɔsa ko, u ye kua kɔ.

31 Seri kpiki yi sɔawa bɛɛɛ baka, domi wi u gem swīi, wiya u ra yi wa.

32 Wi u kpīa u win mɔru kamia, u sɔawa tabu durɔ ka gem. Wi u kpīa u tii nɛnua, u kere tabu durɔ wi u wuu bɔkɔ kamia.

33 Sɔrobu ba ra yanim so bu ka wa ye n koo tɔnu deema, adama Yinni Gusunɔ turowa u yɛ ye n koo koorasia.

17

1 N sanɔ bo a dīa daki tia wa a di bɔri yɛndu sɔɔ, ye kaa ka tɔɔ baka dim di mi sannɔsu wɔa.

2 Sɔm kowo laakarigii u ra kowa win yinnin bii be ba gea yinan wirugii, kpa u tubi di ka be sannu.

3 Dɔɔwa ba ra ka wura ka sii geesu sɔwe, adama Yinni Gusunɔwa u ra tɔnun gɔru wɛɛri.

4 Tɔn kɔsowa u ra tɔn kɔson gari swaa daki, kpa wee kowo u maa weesugii swaa daki.

5 Wi u sɔarobu yɛmɔ, Gusunɔwa u yɛmɔ wi u bu taka kua. Wi u win beruse yɛmɔ yɛn sɔ kɔsa nɔn deema, ba koo yɛro seeyasia.

6 Debuminu nu sɔawa durɔ tɔkɔn bɛɛɛ. Baababa ba maa sɔawa ben bibun bɛɛɛ.

7 Gari asansigii kun ka gari bɔkɔ weenɛ. Kaa sere gere weesu ka sina boko?

8 Gabu ba ra n tamaa ben kɛra ta koo ka bu gɔa geenu naawa. Mi ba gesi dua kpuro tu ben bukata wunana.

9 Wi u ra berusen toranu duari, u kī ba n kīanɛwa. Wi u ra maa nu yaaye win gari gerubu sɔɔ, u bɔrɔnu karanamɔwa.

10 Gerusibu bu ra sɔmburu kɔ wi u bwisi mɔn mi, n kere bu gari bɔkɔ bokuru so nɔn wunɔbu (100).

11 Tɔn kɔso u ra n kasuwa u tɔnu seesi, adama ba koo nɔn tɔn kɔso kpare u nɔn seeyasia.

12 N buram bo a ka puruka yɔni yinna te ba buu wɔrari, ye kaa ka gari bɔkɔ yinna gɛn wiirara seewa.

13 Wi u ra gea kɔsa dibu kɔsie, kɔsa kun kpeemɔ yɛron yɛnuɔ.

14 Wi u sikirinɔsu torua, n sɔawa nge u nim guna gīa. Yen sɔ, a su derio sannɔ gu sere tore.

15 Wi u tɔn kɔso gem wɛɛmɔ, ka wi u gemgii taare wɛɛmɔ, be kpurowa Yinni Gusunɔ u tusa.

16 Mba gobin arufaani gari bɔkɔn nɔma sɔɔ. U koo ka yi bwisi dwe? Aawo, u n yen bwisi mɔ.

17 Bɔrɔ kɪnasibu ba ra kɪru sɔɔsinɛwa saa kpuro sɔɔ. Wahalan saa sɔɔra mero bisi u ra somi.

18 Gari bɔkɔwa ga ra wure gu goon dibu sɔbe.

19 Wi u ra sannɔsu kɔ, u ra durum kɔwa. Wi u ra gɔanu nia ko ni nu nɔn kere, u koo kam kowa.

20 Wi u ra tɔnu nɔni wɔke, u n nuku dobu wasi. Wi u ra gari kɔsi gere, kɔsa ya ra nɔn deeme.

21 Wi u gari bɔkɔ mara, nuku sankirana u ra n mɔ. Mɛya bii wi u kun asansi mɔn tundo u n kpɛ u n nuku dobu mɔ.

22 Nuku dobu bu sɔawa tɪm gem wasin sɔ, adama nuku sankiraru ta ra wasi dam dwiiyasiewa.

23 Tɔn kɔsowa u ra nɔm biran kɛnu mwɛ u ka tɔnu gem bira.

24 Laakarigii, bwisiya u ra n naa gire, adama gari bɔkɔ, ga ra n bwisikumɔwa ye ga n wasi.

25 Bii gari bɔkɔ u ra win tundo ka win mero nuku sankiranu kpɛɛwa.

26 N n weene bu gemgii gɔanu bure u kɔsia yɛn sɔ u gem gerua. N n maa weene bu sunɔ so yɛn sɔ u siri dee dee.

27 Wi u yɛru mɔ, u ku ra gari gere too. Wi u laakari mɔ, u suuru mɔwa.

28 Wi u win nɔɔ kpɪa, u bwisi mɔwa. Baa gari bɔkɔn tii, gɔ n maari, kaa n tamaa ga bwisi mɔwa.

18

1 Wi u win tii gɔwa, win tiin arufaaniwa u kasu. U ra mɔru sewa bɔ n kɪ bu nɔn bwisi kɛ.

2 Gari bɔkɔ u ku ra bwisi kɔ, ma n kun mɔ u win gari bakararu sɔɔsi.

3 Nuku kɔsuru ta ra ka gɛndu nɛwa, kpa bɛɛɛ sariru tu ka sekuru na.

4 Tɔnun gari yi sɛwa nge daa tɛn nim mu duku, adama bwisi yi sɔawa nge nim mɛ mu yarimɔ saa bwian di.

5 N n weene a yɔra toron biruɔ, kpa a gemgii nɔn win gem bira.

6 Gari bɔkɔn gari yi ra ka sikirinɔsu nɛwa, kpa win nɔɔ gu ka soonaa na.

7 Gari bɔkɔn gariya yi ra nɔn yina mwɛ, kpa yu nɔn kam ko.

8 Dɔmɛn gari yi sɔawa nge dɪa duronu ni tɔmba kata mɔ ba mwɛɛmɔ.

9 Wi u ra sɔmburu atafiiru ko, ka wi u tu sankumɔ, be kpuro tia.

10 Yinni Gusunɔ u sɔawa nge gbɔra damgiru. Gemgii u n duka da mi, u ko n wɔawa bɔri yɛndu sɔɔ. 11 Gobigii u ra win dukia garisiwa nge gbɔra te ta dam mɔ, domi u tamaa yiya yi nɔn kɔsu.

12 Tii suabu bu ra ka tɔnu kam kobu naawɛwa, adama tii kawabu bu ra dɛwa bu tɔnu bɛɛɛ wɛ.

13 Wi u ku ra gari swaa daki u sere wisi, ya win gari bakararu sɔɔsimɔwa. Mɛya u maa tii sekuru dokemɔwa.

14 Tɔnu u n kɪ u n wɔa, ya ra nɔn dam kɛ win bararu sɔɔ, adama wi u kun yɪiyɔbu mɔ, wara koo kpɪ u nɔn dam kɛ.

15 Bwisigii u ra kɔwa u yɛru sosi. Laakarigii u ra maa kɔwa u sɔɔsiru wa.

16 Kɛnu nu ra tɔnu swɛɛ kuɛwa, kpa nu de yɛro u damgibun nɔnu geu wa.

17 Siribu sɔɔ wi u gbɪa u gari gerua, yi ra n gina sɔawa dee dee, sere win yibɛɛ u n maa wigii gerua.

18 Tɛtɛ duma ya ra sɔɔsi wi u gem mɔ, kpa sannɔsu su kpe, kpa yu damgibu yakiana.

19 A n wunɛn bɔrɔ torari, ya sɛ a ka nɔn susi n kere a gbɔra damgiru sura. I n maa sanna, i ka dora, yen sɛsɔ ga kpɔ ga kere dii te ba ka kɔkɔrɔ damgia kɛnuan dubu.

20 Tɔnun geren areya u ko n ka wɔa.

21 Gari yi koo kpɪ yi tɔnu go. Yi koo maa kpɪ yi nɔn wɔaru wɛ. Wi u ra gari saari u koo yin are wa.

22 Wi u kurɔ wa u gɔa geenu wawa. Gusunɔn duroma.

23 Sɔaro u ra gari gerewa ka wɔnwɔndu, adama gobigii u ra gerewa ka dam.

24 Bɔrɔ dabinu nu koo kpɪ nu ka tɔnu nɔni swɔaru naawa, adama bɔrɔ goo u mero bisi kere.

19

1 N buram bo a n sǎa sǎaro kpa a n sǐimǎ dee dee, ye kaa n ka sǎa gari bǎkǎ kpa a n weesu mǎ.

2 Hania yǎru sariru sǎǎ, ya ñ arufaani mǎ. Sendaru ta ra ka tora dabinu nǎwa.

3 Sanam mǎ tǎnu u wǎa wahala sǎǎ win gari bakarun sǎ, Gusunǎwa u ra ka mǎru ko.

4 Gobigiin bǎrǎba ba ra n dabiru sosimǎwa, adama sǎaro, bǎrǎ turo wi u mǎ, u ra n mam kǐ u nùn deriwa.

5 Ba koo seeda weesugian dio sǎeyasiawa kam kam. U ñ kisiramǎ.

6 Baawure u ra n kasuwa u damgii fufu ko. Baawure u ra n maa kǐwa u n sǎa wi u ra kǎnu wǎn bǎrǎ.

7 Sǎaron mǎro bisibu ba ra nùn yinǎwa. Kaa sere gere win bǎrǎba? Baa ù n kasu u ka goo gari ko, u ku ra wa.

8 Wi u ra bwisiku u sere gǎanu ko, win hunden alafiawa u kasu. Wi u maa bwisi kasu, doo nǎra yi koo ka nùn naawa.

9 Ba koo seeda weesugian diobu sǎeyasiawa kam kam, kpa ben weesu su bu kam ko.

10 N ñ weene gari bǎkǎ u n wǎa doo nǎru sǎǎ. Kaa sere gere yoo u n sinambu kpare?

11 Tǎnu wi u bwisi mǎ, u ra win mǎru nǎnǎwa. U ra tora ni ba nùn kua duariwa win bǎeren sǎ.

12 Sunǎn mǎru yǎ n seewa, ya ra n nanum mǎwa nge gbee sunǎn kukiribu, kpa win durom mu n arufaani mǎ nge kakoru yakasu wǎllǎ.

13 Bii gari bǎkǎ u ra ka win tundo nǎni swǎaru naawǎwa. Tǎn kurǎ nǎ gǎmunugiin sannǎsu ku ra kpe nge nim mǎ mu dǎakumǎ.

14 Kaa kpǐ a yǎnu ka dukia tubi di, adama Gusunǎwa u ra tǎnu kurǎ laakarigii wǎ.

15 Yikuru ta ra tǎnu dom kpǎǎwa. Wi u ku ra maa gǎanu ko, u ñ gǎru biamǎ.

16 Wi u Gusunǎn wooda nǎni, u win wǎaru kǎsuwa. Wi u kun win sanu sanusu laakari sǎa u koo gbiwa.

17 Wi u sǎaro kǎru wǎemǎ, Yinni Gusunǎwa u bǎkuramǎ. U koo maa yǎro nùn win nuku tian are wǎ.

18 A wunen bii sǎeyasio sanam mǎ a yǎ ya koo nùn somi, adama a ku nùn so a go.

19 Wi u ka mǎru gǎanu sankǎ, u koo yen kǎsire wǎwa. Wi u kun nùn kǎsire ye bikie, u nùn dam kǎmǎwa u ka wure u ko.

20 A bwisi swaa dakio, a de bu nun yi keu ko, kpa a ko bwisigii wunen wǎarun tǎǎ ni nu tie sǎǎ.

21 Tǎnu u ra gǎa dabinu nia ko, adama Gusunǎn himba tǎnawa ya ra koore.

22 Mǎ ba ra n kǐ tǎnu u n sǎa, yera u n sǎa naanǎgii. N buram bo a n sǎa sǎaro, ye kaa n ka sǎa weesugii.

23 Wi u Yinni Gusunǎ nasie, u ko n wǎaru mǎ, kpa win wǎa te, ta n deburu mǎ. U ñ maa nǎni swǎaru garu wasi.

24 Gabu ba yikuru mǎ sere bǎ n dǎa gbǎeru nǎma kpǎǎ, ba ku ra maa kpǐ bu ye wuna bu ka da nǎwǎ.

25 A tǎn yaa kasikio soowo kpa gari bǎkǎ u bwisi ko.

26 A bwisigii gerusio, kpa u gia ye a kǐ a nùn sǎǎsi.

27 Nǎn bii, à n sǎǎsiru biru kisi, wunen yǎru ta koo kpe.

28 Seeda weesugian dio u ra gem yaakoru kowa. Kǎsan kǐra ta ra n tǎn kǎso nǎni.

29 Tii suo u ra n wǎawa sǎeyasiabun kari sǎǎ. Gari bǎkǎ u ku ra maa soberu bie.

20

1 Tam nǎrubu bu ra tǎnu ko yaakorugii ka wurenugii. Wi u dera mu nùn go, u ñ bwisi mǎwa.

2 Sunǎn mǎru ya sǎawa nge gbee sunǎn kukiribu. Baawure wi u nùn nǎ kuurimǎ, u win tii dokemǎwa kari sǎǎ.

3 Wi u ku ra sannǎn batu kǎ, wiya ba koo bǎere wǎ, adama gari bǎkǎ ga ra mǎru sewa fuuku.

4 Wi u ku ra wuku bǎmbǎmmunun sǎ, gǎebun sanam u ñ gǎanu wasi.

5 Tǎnun gǎrun bwisikunu nu sǎawa nge nim bweru te ta duku, adama wi u bwisi mǎ wiya ra n nim mǎn takam yǎ.

6 Tǎn dabira ta ra n ten bǎrǎkinirun gari mǎ, adama wara u naane mǎ ka gem.

7 Gemgii u ra n sǐimǎwa daa gea sǎǎ. Win biba ko n maa sǎawa doo nǎrugibu.

8 Sanam mǎ sina boko u sina u ka siri, yande u ra tubuwa mi kǎsa wǎa.

9 Wara koo kpǐ u nǎe, win gǎru ga dǎere, u ñ durum mǎ.

10 Yinni Gusunǎ ku ra kǎ ba n kiaru yǐirumǎ ka kilo ka sakaku ye ya ñ sǎa dee dee.

11 Baa bii, u ra sǎasiwa win kookoosu sǎǎ ù n sǎa daa geagii.

12 Swaa si su gari nǎmǎ, ka nǎni yi yi yam waamǎ, Yinni Gusunǎwa u ye kpuro kua.

13 A ku dom kǐa kpa yǎaru tu ku raa nun wǎri. A de a se bururu, kpa a dǎanu wa a di a debu.

14 Wi u kiaru dwemǎ u ra tu yaa kasikiwa, adama ù n tu dwa u kpa, u ra n tii siaramǎwa.

15 Wura kun sǎ, wesekii geenu maa yiba, adama be ba ra gari bwisigii gere, ba ñ dabi.

16 Goo ù n sǎǎ goo swaa gbiiya u ka dibu sua wunen mi, a wi u yǎro gbiiya min yaberu tǎruba mǎǎ.

17 Dǎa ni tǎnu wa ka swaa kǎsa, nu ra n gina dibu dowa, adama amen biru, nu ra n sǎawa nge yanim nǎwǎ.

18 Tǎnu ù n bwisi kǎǎ geo wa, ye u nia sǎa ya ra koorewa. A ku tabu da bin sǎaru a ñ kue.

19 Kǎrumǎtǎ kowo u ra asiri kparewa. A be ba ra gari saari too duka suurio.

20 Wi u win mǎro ñ kun mǎ win tundo bǎrusi, u koo gbiwa nge fitila.

21 Dukia ye tǎnu u wa fuuku, amen biru ya ku ra n domaru mǎ.

22 A ku nǎe, kaa kǎsa kǎsia ye ba nun kua. A gesi wunen naane dokeo Yinni Gusunǎ sǎǎ, u koo nun faaba ko.

23 Yinni Gusunǎ u ku ra kǎ ba n kiaru yǐirumǎ ka kilo ye ya ñ dee dee sǎa.

24 Yinni Gusunǎwa u ra tǎnun wǎaru kpare. N n men na, tǎnu kun kpǎ u gia mi win sanu sanusu ka nùn dǎǎ.

25 Kari baka, à n Gusunǎ nǎǎ mwǎeru kua a nǎe, kaa nùn yeni kǎ. N deema a ñ bwisika.

26 Sunǎ bwisigii u ra tǎn kǎsobu sikiewa mi ba sebi, kpa u bu sǎeyasia u kun ben wǎnwǎndu kue.

27 Tǎnun gǎru ga sǎawa ge Yinni Gusunǎ u nùn wǎ gu ka win sǎwǎ yam bururasia.

28 Sina boko wi u naane mǎ, ma u win tǎmbu kǐ, u ku ra nande. U n maa bu sirimǎ gem sǎǎ, win banda koo tǎ.

29 Dama mu sǎa aluwaasiban bǎere. Seri kpiki yiya yi maa sǎa bukurobun bǎere.

30 Bǎ n nuku kǎsurugii so ba mǎera kua, win nuku kǎsuru ta koo kpe, kpa u bwisi ko.

21

1 Sina bokon gǎru ga sǎawa nge daa tora Yinni Gusunǎn nǎma sǎǎ. U ra gu gǎsiewa mi u kǐ.

2 Tǎnu u ra n tamaa win swǎe kpuro yi dǎerewa, adama Yinni Gusunǎwa u ra gǎru wǎeri.

3 Wi u sǐimǎ dee dee, win daa ya yǎkuru kere Yinni Gusunǎn mi.

4 Tii suabu ka tǎn biaru yera ya ra tǎn kǎsobun durum sǎǎsi.

5 Wi u kookari mǎ u ka win sǎmburun kpunaa ko, u koo ten arufaani wa, adama wi u ra gǎanu ko ka sendaru, gǎra koo nùn deema.

6 Dukia ye ba waamǎ ka weesu, ya ra doonǎwa nge wiisu. Gǎǎ sǎra ya ra ka bu de.

7 Tǎn kǎsobun bǎbunu nu ra bu kam koosiewa, domi ba ñ kǐ bu sǐ dee dee.

8 Tǎn kǎsobu ba ku ra swaa mwe ye ya dǎnde, adama be ba dǎere, ben swaa ya ra n dee dee sǎa.

9 N buram bo a n wǎa wunǎ turo dii piibu sǎǎ, ye kaa n ka wǎa dii bakaru sǎǎ ka kurǎ wi u sannǎsu kǐ.

10 Tǎn kǎso u ra n kǐwa u kǎsa ko ka win gǎru kpuro. Baa win bǎrǎ u ku ra deri.

11 Bǎ n tǎn yaa kasikio sǎeyasiamǎ, laakari sarirugii u ra bwisi kowa. Bǎ n bwisigii keu mǎ, u ra yǎru sosiwa.

12 Gusunǎ u sǎawa gemgii, u ra n mǎerawa ye ya kooramǎ tǎn kǎson yǎnuǎ, kpa u nùn kpǎe nǎni swǎaru sǎǎ.

13 Wi u yina u s̄aron wuri nɔ, ba ñ maa win tiigii nɔmɔ ù n somiru kanamɔ.

14 Nɔm biran k̄eru ta ra m̄aru sure-siewa.

15 Gem kobu bu ra gemgii nuku dobu w̄ewa, adama k̄osa ya ra k̄osan kowo kam koosie.

16 Wi u ḡera laakarín swaan di, ḡariba u koo da u deema.

17 Wi u dunian akande kpuro k̄i, u ku ra n ḡaanu mɔ. M̄eya wi u ra tam ka d̄ia duronu k̄a, u ku ra gobi yi.

18 T̄on k̄sobu ba koo n̄oni sw̄aru wa te gemgiba kun wasi.

19 N buram bo a n w̄aa wun̄e turo dii piibu s̄o, ye kaa n ka w̄aa dii bakaru s̄o ka kur̄o sann̄osugii.

20 Bwisigiin ȳenūra dukia ra n w̄aa ka ḡaa ni nu w̄a, adama gari b̄ak̄o u ra win dukia sankuwa.

21 Wi u kasu u ko dee dee kpa u n s̄aa t̄on geo, win w̄ara koo dakaa da, kpa bu n̄un gem kookoosu s̄osi ka b̄ere.

22 Bwisigii u ra kp̄i u du tabu dur̄abun wuūo, kpa u ben dam bua m̄e ba naane s̄aa.

23 Wi u ra win yara n̄ene u tii n̄oni sw̄aru gbaramm̄ewa.

24 Wi u tii sue u ra ḡaa dabínu yaa kasikiwa, kpa tii suabu bu s̄osira win kookoosu s̄o.

25 Yikuron bin̄e ya ra n̄un gowa ȳen s̄o u ku ra s̄amburu ko.

26 Baadomma gabu ba ra n w̄awa bin̄e s̄o, adama gemgii u ra kpuro w̄ewa sere u tii duari.

27 T̄on k̄son ȳakuru ta ku ra Gusun̄o w̄ere. Kaa sere gere te u ka bwisiku k̄sunu m̄o?

28 Ba ku ra weesugiin seeda dibu wure, adama wi u seeda dim̄o ye u nua ka gem, ba koo de u gari gere n ka te.

29 T̄on k̄so u ra n s̄awa nge wi u naane m̄o, adama gemgii u ra n ȳe ma u gea m̄o.

30 T̄onun bwisi ka win laakari ka win bwisikunu, yen gaa kun kp̄e yu Gusun̄on himba s̄iya.

31 T̄onu u koo kp̄i u win dumi tabu ȳaa geenu sebusia tabun s̄o, adama Yinni Gusun̄owa u ra t̄onu nasara w̄e.

22

1 Ȳisi geera dukia baka b̄ere kere. B̄ere ya maa sii geesu ka wura kere.

2 Arumanigii ka s̄aro, Yinni Gusun̄owa be yiru kpuro kua.

3 Wi u laakari m̄o wiya ra gbi u k̄osa wa kpa u kuke, adama laakari sarirugii u ra de u ye w̄ariwa kpa u yen wahala wa.

4 Tii kawabu ka Yinni Gusun̄on nasiarun are s̄awa dukia ka b̄ere ka w̄aru.

5 S̄aki ka ȳeri ra n w̄awa t̄on k̄son swaa s̄o. Wi u win hunden faaba k̄i, wiya ra n ka yi tondine.

6 A bii swaa gea s̄osio. U n kp̄ea, u ñ ye derim̄o.

7 Gobigiwa u ra n s̄aro n̄oma sikerēne. Wi u maa b̄akuram̄o u s̄awa wi u n̄un b̄akuram̄on yoo.

8 Wi u k̄osa duura, k̄osa u ra ḡe, kpa win dam d̄erebu bu kpe.

9 Nuku tiagii u koo domaru wa, domi u ra win d̄ianu ka s̄arobu b̄onu ko.

10 A t̄on yaa kasikio giro wunen min di, kpa sann̄osu ka sikirin̄osu ka w̄oma yu kpe.

11 Wi u ra k̄a win ḡru ga n d̄ere, kpa u n da gari gere ka k̄ru, sina boko u koo ko win b̄aro.

12 Yinni Gusun̄o u ra ȳerugiin gere n̄oni doke, adama u ra weesugiin gere s̄osiwa weesu.

13 Yikuro u ra n m̄o, u ñ yarīo t̄ow̄o, domi gbee sun̄o ga w̄aa mi, ga koo n̄un go swaa.

14 Kur̄o tan̄on gari yi s̄awa nge suura baka. Wi Yinni Gusun̄o u ka m̄aru m̄o, wiya u koo w̄ari mi.

15 Bibu ba ra gari baka kookoosu k̄a, adama s̄eyasiaba bu koo de bu su deri.

16 Wi u s̄aro dam d̄arem̄o win gobi yi ka kp̄ea, ka wi u gobigii ḡaanu k̄em̄o, be kpurowa ba tii s̄aru kp̄em̄o.

Kir̄o bwese bweseka

17 A swaa tem kp̄iȳo kpa a bwisigibun gari n̄o. A ka gari yi na nun s̄om̄o s̄amburu koowo. 18 A yi dokeo wunen ḡru kpa a n s̄aru s̄aa ka yi gere. Saa ye s̄o, kaa n nuku dobu m̄o. 19 Na k̄iwa a Yinni Gusun̄o naane

ko. Yen sǎna kon nun gari yi sǎ gisǎn di mam. ²⁰ Na raa nun gari dabinu yorua yì sǎo bwisi ka yĕra wǎa. ²¹ Yiya yi koo nun sǎosi geeru sǎosi te kaa naane ko. Bǎ n nun gǎanu bikia, kpa a kpī a bu wisi dee dee.

²² A ku sǎaron gǎanu wǎra win dam sarirun sǎ. A ku maa wǎnwǎndo dam dǎre siri yerǎ. ²³ Domi Yinni Gusunǎ u koo ka bu yina, kpa u be ba ben yǎnu gura go.

²⁴ A ku ka mǎrugii bǎrǎnu ko. A ku maa ka sannǎ kīro swīina. ²⁵ Kaa ra win daa saari kpa a yina wǎri.

²⁶ A ku goon dibu mwa a sǎbe. A kun da n wǎa be ba tǎmbu nǎo mwεeru kuammen wuuru sǎo. ²⁷ Domi à kun mǎ ye kaa kǎsia, baa wunen kpīn yeru ba koo tǎruba mwa.

²⁸ A ku wunen gberun kǎrǎ susisia a ka googia mǎnnε. A ye nǎnuǎ nge mε wunen sikadoba ba nun deria.

²⁹ Wi u win sǎmburun asansi yĕ, u koo kpī u ko sinambun sǎm kowo, kpa u kun maa sǎa wi u wǎa bǎkuǎ.

23

¹ I n sǎ i dimǎ ka bukuro, a n tii sε ka ye a waamǎ wunen wuswaaǎ. ² À n sǎa dim kīro, a de a tii nεnε. ³ A ku win dīa geenu binε ko. Sǎrǎkudo dīa ni, nu sǎawa yina.

⁴ A ku tii nǎwia ko a ka wa a ko dukiaǎii. A ku mam yen bwisikunu ko. ⁵ Gobi yi ra doonεwa saa ye kaa nεε, kaa yi mεeri. N da n sǎawa nge yi kasa mǎ yi ka yǎwa nge gunǎ bakeru.

⁶ A ku gǎburon dīanu di. A ku maa win dīa geenu binε ko. ⁷ Domi u sǎawa nge bwisiku ni nu wǎa win gǎruǎ. U koo nεε, a dio, a nǎruo. Adama n ñ mε win gǎruǎ. ⁸ Kaa dīa ni sia ni a di mi, kpa gari dori yi a raa nùn sǎǎwa yi ko kam.

⁹ A ku ka gari bǎkǎ gari ko, domi u ñ ko n wunen gari gara.

¹⁰ A ku wunen gberun kǎrǎ sara, kpa a ka sǎaro ka gobekugia mǎnna.

¹¹ Domi wi u koo bu mǎru kǎsia u dam mǎ, u koo maa bu sanna.

¹² A sǎǎsiru wuro ka wunen gǎru kpuro te ba nun sǎǎsimǎ. A sǎǎsi te ta yĕru mǎ swaa dakio.

¹³ A ku wunen bii deri a kun nùn sεyasia. À n ka nùn sǎna so, u ñ gbimǎ.

¹⁴ Adama à n ka nùn sǎna sεyasia, kaa win wǎaru wǎra gǎribun wǎa yerun di.

Bwisi yi tundo u win bii kĕmǎ

¹⁵ Nǎn bii, wunen gǎru gǎ n bwisi kasu, nǎn tii ko na n nuku dobu mǎ.

¹⁶ Ko na n nuku dobu mǎ à n da gem gere.

¹⁷ A ku tǎn kǎsobun wǎaru binε ko, adama a n da Gusunǎ mǎm nǎowε.

¹⁸ Saa ye sǎǎra kaa n nuku dobu mǎ sia. Wunen yīiyǎbu bu ñ maa kam mǎ.

¹⁹ Nǎn bii, a man swaa dakio kpa a ko bwisigii. A de a n sīimǎ swaa gea sǎo. ²⁰ A ku du tam nǎrobu ka yaka diobun wuuru sǎo, ²¹ domi ba ra tii sǎaru kpĕεwa. Wi u maa yikuru mǎ, u koo kīasu sebe.

²² A wunen tundon gere swaa dakio, domi wiya u nun mara. A ku wunen mero gem sanam mε u tǎkǎ kua. ²³ A gem ka bwisi ka sǎǎsiru ka yĕru kasuo, kpa a ku de yen gaa yu nun doonari. ²⁴ Gemgiin tundo u ra n nuku dobu mǎwa. Wi u bwisigii mara, u ra n bǎri yendu mǎwa. ²⁵ A wunen tundo ka wunen mero nukuru dorasio.

²⁶ Nǎn bii, a man wunen gǎru wĕyǎo, a de a nǎn daa saari. ²⁷ A de a n yĕ ma kurǎ tanǎ u kari mǎwa nge suura baka. Tǎnusin kurǎ u maa sǎawa nge dǎkǎ kǎsa. ²⁸ U ra n tǎmbu yǎru bwĕyεe nge gbǎnǎ kpa u tǎn dabinu ko naane sarirugibu.

Tam nǎron daa

²⁹ Wara koo hmm ko. Wara koo sǎn sǎndu ko. Wara ra n sankinamǎ kpa u n wurure. Wara ra n mǎera waamǎ kam. Weren nǎniya yi ra n sǎri. ³⁰ Ma n kun mǎ be ba tam sine ba mu nǎrumǎ ba tam bwese bweseka mǎnnamǎ. ³¹ A ku tam buram mǎeri sanam mε mu ballimǎ nǎra sǎo. Mǎya mu ñ mwεεbu sĕ, ³² adama amǎn biru mu ra sibu dǎmwa nge waa dĕεgia. ³³ Wunen nǎni ko n kankam waamǎ, kpa a n bwisiku kǎsunu bwisikumǎ wunen gǎruǎ. ³⁴ Kaa siruku nge wi u kpī nim wǎkun suunu sǎo. Kaa maa tirera nge wi u goo nimkuun beku sǎritia nǎni. ³⁵ Kaa gere a nεε, ba

nun so adama n ñ nun due. Ba nun dāa kpasira, wunen gam kun maa nun dumō. Domma kaa dom se, a ka maa mu kasu a nō.

Bwisigii ka tǎn kǎso

24

¹ A ku tǎn kǎsobun wāaru binε ko. A ku kīa a n ka bu wāa. ² Domi ba ra kāwa ba n tǎmbu dam dǎremō, kpa ba n gerumō kǎsa ye ba koo ko.

³ Lasabuwa ba ra ka yenu bani. Bwisiya ba ra ka ge tǎsisie. ⁴ Yēra ba ra ka gen dia gāa geenu ka arumani yibie.

⁵ Wi u bwisi ka yēru mō, wiya u dam mō. ⁶ N weenε a lasabu ko a sere tabu da. Tǎn dabinun bwisi kēε geeru ta koo de a nasara wa.

⁷ Gari bǎkō kun kpē u bwisin asansi gia. Yen sōna u ñ kpē u gari gere mi ba sirimō.

⁸ Wi u ra n kǎsa bwisikumō u koo yīsiru yari kǎsan kobu sō. ⁹ Gari bǎkōn bwisikunu ra n durum wuwawa. Wi u ra maa tǎnu yaakorū ko, ba ra n nùn tusawa.

¹⁰ À n tǎmanabu kpana wahala sō, a wunen dam sariru sōsiwa mi.

¹¹ A kookari koowo a be ba ñ gāanu kue wǎra be ba ka dō bu go. ¹² Kaa kpī a weesu ko a nεε, a ñ yē ye n koorā, adama Gusunō u yē ye n koorā, domi u ra tǎnun gǎru wēeri. U mēera kpuro ye a mō. U koo baawure nùn win kookoosun are wē.

¹³ Nεn bii, a tim dio, domi tim mu wā, mu koo maa nun dore. ¹⁴ Nge mēya bwisi yi ko n wā wunen wāaru sō. À n yi dendimō, kaa kpī a n nuku dobu mō. Kaa n maa yīiyōbu mō wunen sian sō.

¹⁵ A ku gemgiin yenu yina beria. A ku win wāa yeru wǎri a mwa.

¹⁶ Gemgii u ra wǎrumε kpa Gusunō u nùn seeya, adama tǎn kǎso, nǎni swāaru ta ra nùn kamiεwa.

¹⁷ A ku de wunen gǎru gu dora wunen yiberε ù n wǎruma, ñ kun mε ù n sokura. ¹⁸ Domi Gusunō ù n wa mε, sǎrǎkudo u koo win mǎru wuna win min di.

¹⁹ A ku tii nǎwia ko kǎsan kowobun sō. A ku maa ye ba mǎn binε ko.

²⁰ Domi kǎsan kowobu ba ñ gāanu

wasi sia. Ben wāara koo kpewa tumaru nge fitila ge ga gum kpa.

²¹ Nεn bii, a de a Yinni Gusunō ka sina boko nasia. A kun wāa be ba bu seesimǎn wuurō. ²² Domi ba koo kam kowa subaru sō. Goo kun maa yē seeyasia bi Gusunō ka sina boko ba koo bu ko.

Bwisigibun bwisi kēru

²³ Wee ye bwisigiba maa gerua. Ba nεε, siribun saa sō, a ku goon nǎnu mēeri. ²⁴ Wi u tǎn kǎso gem wē, tǎmbu ba koo nùn bǎrusi, ²⁵ adama wi u nùn seeyasia u ko n wāa doo nǎru sō, kpa tǎmbu bu nùn domaru kua.

²⁶ Wi u ra nun gem sō, kīi geera u nun sōsi mi.

²⁷ A de a n gberu mō kpa a n yē mε kaa kpī a tii diisia a sere yenu swīi.

²⁸ A ku wunen beruse seeda weesugia diiya. A ku nùn nǎni wǎke ka wunen gari. ²⁹ A ku maa nεε, kaa nùn kua nge mε u nun kua. Kaa nùn kǎsia nge mε win daa ya nε.

Yikuron daa

³⁰ Sō teeru na sara yikuro gari bǎko goon resem gbaarō. ³¹ Ma na deema sǎki ka yaka kǎsusa su kpiimō baama, ma ten kara ye u kua ka kpenu ya wǎruka. ³² Ma na ye mēera ka laakari, yera na bwisi dǎba mi. ³³ Na wa à n kpuna ma a dom mǎndu kua a dweeya fiiko a kun sǎmburu kue, ³⁴ sǎaru ta koo nun deemawa nge gbenō, kpa yāaru tu nun wǎri nge swaa diobu.

25

¹ Salomǎn mǎnnu ganu wee, ni Eskiasi, Yudaban sina bokon tǎmbu ba menna.

Mǎnnu bwese bweseka

² Sa ra Gusunō beere wē yèn sō u ra gāanu ko ni sa ñ kpē su tubu. Sa ra sinambu beere wē yèn sō ba ra gāanu wēeri.

³ Nge mε sa ñ yē mi wǎllun gunum mu yǎ ka mi tem dukum mu yǎra, nge mēya sa ñ maa sinambun gǎrusu yē.

⁴ Bà n sisun disinu sǎwa, seko u koo kpī u ka su gāa buranu ko. ⁵ Nge mēya bà n tǎn kǎsobu wuna sina bokon bǎkun di, win bandu ta koo dam ko gem sō.

6 A ku tii sua sina bokon wuswaaɔ. A ku tii bukuron ayeru wē, 7 domi n buram bo bu nεε, a sinɔ mini, ka sere bu nεε, a seewo min di, wi u nun keren wuswaaɔ.

8 À n kōsa gaa wa, a ku senda a ka ye da siri yerɔ, domi bà n deema ya n s̄aa gem, kaa sekuru wa.

9 I n sanna ka goo, i nɔɔsinɔ ka wi, adama a ku goon asiri gere, 10 domi ù n ye nua, u koo nun sekuru doke kpa wunen yīsiru tu sankira.

11 Gari yi ba gerua saa ye n weene, yi s̄awa nge ḡaa ni ba buraru kua ka wura n̄ kun mε ka sii geesu.

12 Bwisigiin kirɔ ya s̄awa nge wuran taabu n̄ kun mε wuran saba, wi u ye swaa dakin mi.

13 Nge mε yam susurun sanam, nim mu ra tɔnu dam kē, nge mɛya sɔmɔ naanegii u ra win yinni nukuru yemiasie.

14 Wi u tii sue, kēε ni u n̄ wēn s̄ɔ, u s̄awa nge woo ka guru wiru te ta ku ra ka gura nε.

15 Suuru ka temanaba ba ra ka siri kowobu kamiε. Gari doriya yi koo ben gɔma dwiiyasia.

16 À n tim wa a ku mu di mu nun kera, kpa a ku ra debu a mu sia. 17 Nge mɛya a kun da wunen b̄rɔ bere kiri kiri kpa u ku raa nun tusi.

18 Wi u win beruse gari weesugii manimɔ, u ȳero kōsa kuammewa, nge mε bokuru n̄ kun mε takobi n̄ kun mε s̄eu ga ra tɔnu m̄era ko.

19 À n naanε sarirugii naanε kua n̄ni swāarun sanam, ya s̄awa kari nge wi u kona barɔ u ka yaa temmɔ, n̄ kun mε nge wi u ka n̄ɔ barɔ tem t̄asimɔ.

20 À n nuku sankiro womu kuammε, ya s̄awa nge a win yaberu potamɔ puran sanam n̄ kun mε a gem dokemɔ win boo s̄ɔ.

21 Ḡɔru tà n wunen yiberε m̄ɔ, a n̄n d̄ianu kēyɔ u di. Nim n̄ru ḡa n̄ n̄n m̄ɔ, a n̄n nim kēyɔ u n̄ɔ, 22 domi n s̄arewa a n̄n d̄ɔ s̄obimɔ. Yinni Gusunɔ u koo maa nun yen k̄siaru wē.

23 Nge mε s̄ɔ ȳesan n̄m geun woo ga ra ka gura nε, nge mɛya maa w̄inaa ya ra t̄n̄n m̄ru seeye.

24 N buram bo a n w̄aa wunε turo dii piibu s̄ɔ, ye kaa n ka w̄aa dii bakaru s̄ɔ ka kurɔ n̄ɔ ḡmunugii.

25 Labaari gea ye ya na tontonden di, ya ra t̄nu dorewa nge nim mε t̄nu u n̄ra sanam mε nim n̄ru ga n̄n m̄ɔ.

26 Gemgii wi u dera t̄n k̄so u n̄n daa tie, u s̄awa nge d̄k̄ɔ ȳen nim ba k̄ruka.

27 Nge mε n̄ n̄ w̄a t̄nu u tim ḡm di too, nge mɛya n̄ n̄ maa w̄a t̄nu u ȳisiru kasu.

28 Wi u ku ra kp̄i u tii nenε, u s̄awa nge wuu ge ga n̄ gb̄araru m̄ɔ.

Gari bakasun daa

26

1 B̄εεε ye ba gari b̄k̄ɔ w̄εmɔ, ya s̄awa nge gbeburu wuburun saa s̄ɔ, n̄ kun mε gura ye ya n̄m̄ɔ ḡēbun saa s̄ɔ.

2 Nge mε gunɔ ga ra n̄ ȳɔwa ga kun sine gam, nge mɛya bà n t̄nu b̄rusi wi u kun ḡanu kue, ya ku ra n̄n di.

3 Sena ya w̄awa ketekun s̄ɔ. Yaruka ya maa w̄awa duman s̄ɔ. Ma bokura w̄a gari b̄k̄ɔn s̄ɔ.

4 A ku gari b̄k̄ɔ gari wisi ka gari baka gari, kpa a ku ra ko nge wi. 5 A gari b̄k̄ɔ wisio nge mε win gari bakara nε, kpa u ḡa ma u n̄ bwisi m̄ɔ.

6 Wi u gari b̄k̄ɔ ka gari ḡra, u s̄awa nge wi u tii naasu bura, domi u koo wahala wa.

7 Nge mε yem̄n naasu su n̄ arufaani m̄ɔ, nge mɛya gari b̄k̄ɔn m̄ndu ta n̄ arufaani m̄ɔ.

8 Wi u gari b̄k̄ɔ siaramɔ u s̄awa nge wi u kperu b̄k̄um̄ɔ kpurant̄eru s̄ɔ u sere kara.

9 Gari b̄k̄ɔ wi u m̄ndu m̄ɔ u s̄awa nge tam n̄ro wi u s̄aka nen̄i u f̄iamɔ.

10 Yinni wi u gari b̄k̄ɔ s̄amburu sua, u s̄awa nge t̄n towo wi u t̄mbu tweemɔ.

11 Nge mε ye b̄ɔ ga sia, ga ra maa wure gu ye di, nge mɛya gari b̄k̄ɔ u ra wure u win gari baka kookoosu ko.

12 À n goo wa wi u tii doke bwisigii, a n̄ ȳe ma gari b̄k̄ɔ u n̄n sanɔ kere.

Yikuron daa

¹³Ye yikuro u koo ka yari tɔwɔ, u ra nɛɛwa, gbee sunɔ ga wɔa swaaɔ.

¹⁴Nge mɛ gambo ya ra n sikerenamɔ yen sɔretii sɔɔ, nge mɛya yikuro u ra n kpɪ u n tɛrimɔ win kpin yeru wɔllɔ.

¹⁵Baa ù n dīanu wa ya ra n mam ka nùn sēwa u ka nu da nɔwɔ.

¹⁶U ra n maa tamaa u bwisigibu nɔɔba yiru bwisi kerewa be ba ra gari wisi dee dee.

Mɔnnu ganu

¹⁷À n gari wɔri yi yi ñ nun wa, n sɔawa nge wi u bɔɔn swaa gaba sanam mɛ ga duka doonɔ.

¹⁸⁻¹⁹Wi u win winsim nɔni wɔkumɔ u mɔ, na ka nun dweebu mɔwa, yɛro u sɔawa nge wiuro wi u dɔɔ ka sɛenu ka dɔɔ kpenu kɔmɔ ni nu koo tɔmbu go.

²⁰Dɔa yà kun wɔa dɔɔ sɔɔ, dɔɔ u ra gbiwa. Nge mɛya kɔrumɔtɔ kowo ù kun wɔa sannɔ sari.

²¹Nge mɛ dɔɔ gɛsu su ra de dɔɔ yɛɛ yi n wɔa, kpa dɔa yu de dɔɔ u n wɔa, nge mɛya nɔɔ gɔmunugii u ra sannɔ dɔɔ susi.

²²Kɔrumɔtɔ kowon gari yi sɔawa nge dīa duro ni tɔmba kata mɔ.

²³Gari dori yi yi tɔnun gɔru kɔsu berua, yi sɔawa nge sii geesun bisu si ba mani sɔndu sɔɔ.

²⁴Wi u tɔnu tusa u ra tii gɔsiewa win gari gerubun di u n tɔmbu nɔni wɔkumɔ. ²⁵Baa ù n gari gerumɔ ka kīru, a ku yi wura, domi win gɔruɔ kɔsa ya yiba mam mam. ²⁶Baa ù n bwisi mɔ u ka win tusiru bere, ka mɛ, win nuku kɔsuru ta koo sɔsira tɔmbun suunu sɔɔ.

²⁷Wi u suura gbemɔ, wiya u koo ye wɔri. Wi u maa kperu bimiamɔ, wiya ta koo sɛre.

²⁸À n tɔnu weesu kua, a nùn tusawa mi. Murafitiru ta ra ka kam kobu nɛwa.

27

¹A ku tororu so sian sɔ, domi a ñ yɛ ye tɔ te, ta koo nun marua.

²A ku tii siara, adama a de goo u nun siara.

³Kpenu ka yanim bunu, adama gari bɔkɔn mɔru ya bunum kere mɛ.

⁴Mɔru ya dam mɔ, adama wara u koo yɔra u nisinu ma.

⁵Gerusibu bu kīru kere te ta ñ sɔsiramɔ.

⁶Kpaasi wi u nun gerusi u sɔawa bɔrɔkini, adama tɔnu ù n win yibɛɛ bɔkasi u nùn nɔni wɔkumɔwa.

⁷Wi u deba u ra mam tim dibu yinɛwa, adama wi gɔɔra mɔ u ra siarewa baa ye ya sosu.

⁸Wi u wasam gariru yara tem tukumɔ, u sɔawa nge gunɔ ge ga gen sokuru deri ga bɔsu.

⁹Nge mɛ turare ka gum sawaram mu ra tɔnu nuku dobu wɛ, nge mɛya kpaasin bwisi kɛru ta ra n do.

¹⁰A ku wunen bɔrɔ ka wunen tondon bɔrɔ biru kisi. À n wɔa wahala sɔɔ, a ku somiru kaso da wunen dusin mi, domi wunen beruse u koo nun somi n kere wunen dusi wi u toma.

¹¹Nɛn bii, a de a tii nɛnɛ, kpa na n nuku dobu mɔ. Baa wi u man wīibu seewa, kpa n kpɪ n nùn wisi.

¹²Wi u laakari mɔ wiya u ra kɔsa wa ye ya wee kpa u kuke. Wi u kun maa laakari mɔ u ra dewa u ye wɔri kpa u nɔni sɔɔra.

¹³Goo ù n sɔɔ goo swaa gbiiya u ka dibu sua wunen mi, a wi u yɛro gbiiya min yaberu tɔruba mɔɔ.

¹⁴Goo ù n win winsim tɔbura ka dam buru buru yellu, win tɔbiri bi, bu ko n sɔawa nge bɔri.

¹⁵Tɔn kurɔ nɔɔ gɔmunugii u sɔawa nge guru nim mɛ mu dɔakumɔ mu ñ yɔramɔ. ¹⁶Wi u kī u nùn yɔrasia u sɔawa nge wi u kasu u woo yɔrasia, ñ kun mɛ u gum yarum nɛnɛ win nɔmɔɔ.

¹⁷Nge mɛ sisu su ra sisu nɔɔ dɛre, nge mɛya tɔnu u ra tɔnusin daa sɔmɛ.

¹⁸Wi u dāru nɔɔri, wiya u koo ten marum di. Wi u maa win yinni nɔɔri, u koo bɛɛɛ wa.

¹⁹Nge mɛ tɔnu ra win wuswaa wa nim sɔɔ, nge mɛya u ra win daa wa win gɔruɔ.

²⁰Nge mɛ gɔribun wɔa yera ku ra debu, nge mɛya tɔnun binɛ ku ra kpe.

²¹Dɔɔwa ba ra ka wura ka sii geesu sɔwe, adama tɔnun daawa ba ra ka nùn siri.

²² Baa à n gari bákɔ doke sorɔ a suna nge dīa bima, win gari bakara kun kpeemɔ.

²³ A de a n wunen yaa sabenun bukata yē sãa sãa, kpa a n da nu nɔ̄ri, ²⁴ domi dukia ku ra n wãa tɔnun nɔ̄mɔ sere ka baadommaɔ. Meya maa bwese teeru ta ku ra n bandu dii sere ka baadommaɔ. ²⁵ A taka gēeyɔ gberɔ kpa a yakasu gē guunun gãarɔ yaka kpaasu su sere kpi. ²⁶ A tii yãnu kuo ka wunen yãanun sansu kpa a gberu dwe ka wunen bonun gobi. ²⁷ Wunen bonun bom mu koo turi a ka wunen tii ka wunen yenu diisia, kpa a maa ka wunen sɔm kowo tɔn kurɔbu nɔ̄ri.

28

¹ Wi u kɔsa mɔ̄ u ra duka suwa baa goo ù kun nùn gire. Adama wi u kun gãanu kue, u ra n tororu sɔwa nge gbee sunɔ̄ kpɛmbu.

² Tɔmbu bà n seesinamɔ̄ tem sɔ̄, ben kparoba ba dabi, adama sina boko wi u bwisi ka laakari mɔ̄, win tem mu ra n wãawa bɔri yɛndu sɔ̄.

³ Sina boko wi u ra tɔmbu dam dɔre u sãawa nge guru baka ye ya ra dīanu sanku.

⁴ Be ba Gusunɔ̄n wooda yina, tɔn kɔsoba ba dam kēmɔ̄, adama be ba ye mɛm nɔ̄wammɛ ba tɔn kɔsobu yinamɔ̄wa.

⁵ Tɔn kɔsobu ba ku ra gem swaa tubu, adama be ba ra Yinni Gusunɔ̄ mɛm nɔ̄wɛn mi, kpuro ra bu yeeriwa.

⁶ N buram bo a n sãa sãaro kpa a n daa gea mɔ̄, ye kaa n ka sãa gobigii kpa a n daa kɔsa mɔ̄.

⁷ Wi u Gusunɔ̄n wooda mɛm nɔ̄wammɛ u sãawa bii bwisigii, adama wi u tɔn bɛrɛtɛkɛba swīi, sekura u ra ka win tundo naawɛ.

⁸ Wi u ra tɔmbu gobi bɔkure u nim doke too, win arumani ya koo wurawa wi u sãarobun wɔnwɔndu mɔn mi.

⁹ Wi u yina u Gusunɔ̄n wooda swaa daki, Gusunɔ̄ u ra yɛro yinɛwa sere ka win kanarɔ.

¹⁰ Wi u taarɛ sarirugii suremɔ̄ swaa kɔsa sɔ̄, wiya u koo wɔri yina ye u bɛri

sɔ̄. Adama be ba gem swīi, beya ba koo gea wa.

¹¹ Gobigii u ra n tamaa u bwisi mɔ̄wa, adama sãaro bwisigii u koo kpī u yi tubu.

¹² Gemgibu bà n tem kpare, tɔmbu kpurowa ba ra bɛɛɛɛ wa, adama ñ n tɔn kɔsobun na, tɔmbu kpuro ba ra duki suwa bu kuke.

¹³ Wi u win toraru tii marisi, u ñ kooramɔ̄, adama wi u te tuuba kua, ma u te deri, Gusunɔ̄ u koo yɛro suuru kua.

¹⁴ Doo nɔ̄rugiiwa wi u Gusunɔ̄ nasie baadomma. Wi u maa gɔru bɔbia u koo wahala wa.

¹⁵ Sina boko wi u tɔmbu dam dɔremɔ̄, u sãawa nge gbee sunɔ̄ ñ kun mɛ nge yaa gɔba gaa.

¹⁶ Wirugii wi u kun bwisi mɔ̄, u ra tɔmbu dam dɔrewa, adama wi u win dukia wa ka swaa gea, win banda ta ra tɛ.

¹⁷ Wi u tɔnu go, win tiin sikirɔwa u duka dɔ̄. Goo ù ku raa nùn yɔ̄rasia.

¹⁸ Wi u daa gea mɔ̄, u ko n wãawa bɔri yɛndu sɔ̄, adama wi u swɛɛ kɔsi yiru swīi, u koo kɔ̄ra yen gaa sɔ̄.

¹⁹ Wi u ra gberu wuku, u ko n dīanu yibawa, adama wi u kam naa gire, sãara ta koo nùn deema.

²⁰ Naanɛgii u koo domaru wa too, adama wi u kasu u gobi ko fuuku, u ñ kɔsa biamɔ̄.

²¹ N ñ weenɛ a tɔnu gem wɛ win nɔ̄ni nasiarun sɔ̄, adama gabu ba ra ko mɛ yɛn sɔ̄ ba bu dīa dɔka kã.

²² Binɛgii u ra n kīwa u arumani wa fuuku, kpa u kun tamaa sãara koo nùn deema.

²³ Wi u tɔnu gerusimɔ̄, ba ra nùn siare amɛn biru n kere wi u ra tɔnu fufu ko.

²⁴ Wi u win tundo ka win mero gbɛnimɔ̄, ma u nɛɛ, ye ya kun toraru, wi ka swaa dio ba nɛwa.

²⁵ Wi u ra n win tiin arufaani kasu, u ra sannɔ̄su seeyewa, adama wi u Gusunɔ̄ naanɛ doke u koo kuurawa.

²⁶ Wi u win tiin bwisi naanɛ sãa, u sãawa gari bákɔ, adama wi u laakari mɔ̄, u ko n wãawa bɔri yɛndu sɔ̄.

²⁷ Wi u ra sǎarobu nǎari ka nuku tia, u ñ gǎanu biamǎ, adama wi u ka bu gǎbu, u koo bǎri wa.

²⁸ Tǎn kǎsobu bǎ n bandu di, tǎn dabira ra kuku yeru kasuwa, adama bǎ n bu fuka, gemgiba ba ra bandu di.

29

¹ Wi u ra gerusibu yinε, u koo kam kowa mam mam subaru sǎǎ.

² Ma gemgiba dabi tem sǎǎ, tǎmba ra n nuku dobu mǎwa, adama tǎn kǎso ù n tem kpare, tǎmbu kpurowa ba ra n weeweenu mǎ.

³ Bii wi u bwisi kasu, u ra win tundo nuku dobu wǎwa. Wi u ra n kurǎ tanǎbu gasirimǎ, u win arumani sankumǎwa.

⁴ Sina boko wi u win tem kpare gem sǎǎ, u ra mu kuurasiewa. Adama wi u nǎm biran kǎnu mwaamǎ, u ra mu kam koosiewa.

⁵ Wi u win beruse fufu mǎ, u nùn yina beriammewa.

⁶ Tǎn kǎsobu ba ra yina mwaarewa ben tiin daa sǎǎ, adama gemgibu ba ra n nuku dobu yibawa.

⁷ Gemgii u ra n yǎ ye n weenε bu sǎarobu kua, adama tǎn kǎso kun yen bwisi mǎ.

⁸ Tǎn yaa kasikiǎbu ba ra de wuu gu burisirawa, adama bwisigibu ba ra tǎmbun mǎru suresiewa.

⁹ Bwisigii ù n gari bǎkǎ siribu soka, u yǎewa? U mǎru kuawa? Baa ñ n mǎren na, u ñ bin asansi wasi.

¹⁰ Tǎn gowobu ba ku ra gemgii kǎ, adama gemgibu ba ra n kǎwa win wǎaru tu dakaa da.

¹¹ Gari bǎkǎ u ra win mǎru teriewa yande, adama bwisigii u ra tii nenewa gina.

¹² Sina boko ù n da weesu swaa daki, win sina bwǎabu ba koo kowa tǎn kǎsobu.

¹³ Sǎaro ka wi u ra tǎnu dam dǎre, ba gǎa teenu mǎ ni nu ñ wunanε. Niya, Yinni Gusunǎwa u ben baawure yam waasiamǎ.

¹⁴ Sina boko wi u ra bwǎebwǎε siri dee dee, win banda koo dakaa da.

¹⁵ Sena ka sǎyasiabu bu ra tǎnu bwisi kǎ, adama bii wi ba maari u tii kpare, win mǎro u koo sekuru wa.

¹⁶ Mi tǎn kǎsobu dabia, miya durum da kpǎye, adama gemgibu ba koo tǎn kǎso ben kam kobu wa.

¹⁷ A wunen bii sǎeyasio kpa u nun wǎrasia kpa a n nuku dobu mǎ.

¹⁸ Tǎmbu bǎ kun Gusunǎn nǎo nǎomǎ, ba ra tii yǎsuwa daa bereteke sǎǎ, adama doo nǎrugiba be ba Gusunǎn wooda mem nǎowammε.

¹⁹ N ñ ka gari ba ra yoo sǎeyasie, domi baa ù n nua, u ñ yi mem nǎowammε.

²⁰ Ma tǎnun gari kun asansi mǎ, a nùn garisio gari bǎkǎ.

²¹ Yoo wi ba ñ ka bǎbǎm kue saa piiburun di, u ra n tamaa u sǎawa yinnin bii.

²² Wi u mǎru mǎ, u ra sannǎsu seeyewa. Mǎya wi u ra mǎru se fuuku u ku ra toranu kpe.

²³ Tii suabu bu ra tǎnu kawewa, adama wi u tii kawε, u ra bǎεε wawa.

²⁴ Wi u ka gbǎnǎ nǎo tia sǎa, u tii kǎsa kasuammewa, domi u yǎ ma bǎri yi wi sisie. Ka mε, u yinamǎ u gem gere.

²⁵ À n tǎnun geren berum mǎ, kaa n wǎawa kari baka sǎǎ, adama à n Gusunǎ naanε sǎa, u koo nun kǎsuwa.

²⁶ Tǎn dabira ba ra kǎ ben yinni u ka bu nǎnu geu mǎeri, adama Gusunǎwa u ra baawure wǎ ye n ka nùn weenε.

²⁷ Gemgibu ba ku ra wee kowobu kǎ. Mǎya maa tǎn kǎsobu ba ku ra gemgibu kǎ.

Agurin gari

30

¹ Aguri, Yaken biin gari wee yi u gerua Itieli ka Itieli ka Ukalin sǎ.

² U nεε,

geema nena na gari bakaru bo tǎmbu sǎǎ.

Na ñ tǎnun bwisi mǎ.

³ Goo kun man bwisi kǎere yi yi koo de n Gusunǎ Dεero gia.

⁴ Wara u wǎllu daare.

Wara u saramare wǎllun di.

Wara u woo nǎma nenure.

Wara u nim kurusire win yǎnu sǎǎ.

Wara u tem nǎo bura yenu kua.

Amǎna win yǎsiru. Amǎna win biin yǎsiru. A yǎ?

⁵ Gusunǎn nǎo mwεenu kpuro nu naanε mǎ. Wi u kukua win mi, u

sāawa yēron tarakpe. ⁶ A ku gari gεε sosi win gari sǎǎ. À n kua mε, a weesu kuawa, kpa u nun sεεyasia.

⁷ Yinni Gusunǎ, gǎanu yiru yeniwa na nun kanamǎ. A man nu kēeyǎ na n nu mǎ sere n ka gbi. ⁸ Niya, a ku de na n sǎa wee kowo, kpa n ku tǎmbu nǎni wǎke. A ku maa de na n sǎa sǎaro ñ kun mε gobigii. A gesi man wēeyǎ ye kon di na n ka wǎa. ⁹ Domi nà n arumani wa too, kon nun siki n nεε, wara ra n wunε, Yinni Gusunǎ. Mεya nà n maa kua sǎaro, kon da n gbɛni kpa n wunen yīsiru sanku.

¹⁰ A ku sǎm kowo gari weesugii mani win yinnin mi, kpa u ku raa nun bǎrusi, kpa bǎri yi, yi nun di.

¹¹ Gaba wǎa ba ra ben tundo bǎrusiwa kpa bu ben mεron kǎsa gere.

¹² Gaba wǎa ba ra n tamaa ba dεɛrewa, adama ba ñ dεɛre.

¹³ Gaba wǎa ba ra n tii sue kpa ba kun goo gara.

¹⁴ Gaba wǎa ben donnu nu sǎawa nge takobi, ma ben baa saburosu su sǎa nge woba bu ka wǎnwǎndobu ka sǎarobu wǎri bu ben yǎnu gura.

Mǎnnu ganu

¹⁵⁻¹⁶ Kǎkǎ te ta ra yem nǎ ta wǎndiaba yiru mǎ be ba ra soku, a sun wēema, a sun wēema. Gǎanu nne gaa wǎa ya ku ra debu. Niya, gǎribun wǎa yeru, ka tǎn kurǎ wǎiro, ka tem gbebum, ka sere maa dǎǎ wi u ku ra nεε, u den deba.

¹⁷ Wi u win tundo yaakoru mǎ ma u win mεro gema, gunǎ bakeru ta koo win nǎni wǎwa, kpa yaberekunu nu win yaa di.

¹⁸⁻¹⁹ Gǎanu itawa nu wǎa ni nu ku ra man yeeri, niya nge mε gunǎ bakeru ta ra n ka yǎǎwa, ka nge mε waa ya ka sǎimǎ kpee saara wǎllǎ, ka nge mε goo nimkuu ga ka sǎimǎ nim wǎku wǎllǎ. Gǎanu nne maa wǎa, niya kǎi te ta ra tǎn durǎ sure tǎn kurǎn mi gia.

²⁰ Kurǎ tanǎ ù n sakararu kua u kpa, u ra woburewa kpa u nεε, u ñ kǎsa gaa

kue, kpa u n sǎ nge wi u di u kpa u nǎǎ wokamǎ.

²¹⁻²³ Gǎanu nne wa ya wǎa ye ya ku ra ka tǎmbu naawε. Niya, yoo ù n kua sina boko, ka gari bǎkǎ ù n di u deba, ka kurǎ wi ba gǎburu wa ù n durǎ wa, ka maa tǎn kurǎ yoo wi u win yinni durǎ mwaari.

²⁴ Yεε bwese piiminu nne yi wǎa yi yi bwisi mǎ too.

²⁵ Gbiikaa tani. Yi ñ dam mǎ adama yi ra yin dǎanu gurewa gēɛbun saa sǎǎ.

²⁶ Yiruse, yaa gaa ye ya ka saataburu nε ye ba ra soku damaa. Ya ñ dam gam mǎ, adama ya ra yen wǎa yeru kowa guurǎ.

²⁷ Itase twee. Yi ñ sunǎ mǎ, adama ka mε, yi ra yariwa wuu wuuka.

²⁸ Nne se bǎsu. Kaa kpǎ a ge mwa, adama ga ra kpǎ gu du sere sinambun dii sǎǎwǎ.

²⁹⁻³¹ Hunde koni nne gεε wǎa yèn sanum mu nanum mǎ. Niya, gbee sunǎ ge ga yεε kpuro bwisi kere, ga ku ra maa biru wure goon wuswaan di, ka goo dǎǎ ge ga wiru yǎrasie, ka boo kinε yeburu te ta ra sannε, ka sina boko wi u wǎa win tabu kowobun suunu sǎǎ.

³² À n tii wǎlle sua, a gari baka kookoosu kuawa. Ma a kǎsa bwisika a de a wunen nǎǎ kpǎ. ³³ Domi bà n bom swē, mεn gum mu ra gerewa. Bà n tǎnun wēru so, yema mu ra yari. Mεya maa à n tǎnun mǎru seeya, sannǎwa ya koo ma.

Ba sina boko bwisi kēma

31

¹ Bwisi yi Lemuēli, Masan sina boko u wa saa win mεron min di. U nεε, ² nεn bii, wunε wi na yiira na mara, a man swaa dakio. Wunε wi na kana nεn kanaru sǎǎ, a swaa tem kpǎiyǎ a nǎ. ³ A ku de tǎn kurǎbu bu wunen dam kpe. A ku de tǎn kurǎ be ba sinambu kam koosia bu nun daa kǎsa tie. ⁴ Lemuēli, a de a n yeni yē. N ñ weenε sinambu bu tam nǎ. N ñ weenε wirugibu bu tam bǎbǎm kasu. ⁵ Domi bà n mu nǎra, mu koo bu go kpa bu duari bu wooda swǎi, kpa bu

sāarobu gem bira. ⁶ I be ba gɔɔ dɔɔ ka sere maa sāarobu tam bɔɔbɔm wɛɛyɔ bu nɔ. ⁷ Bà n nɔra kpa bu ben sāaru ka nɔni swāaru duari. ⁸ Adama wunɛ, a seewo a be ba n̄ kpɛ bu gari gere yɔra ka sere maa be ba n̄ somiɔ mɔ. ⁹ A ka bu yinɔ kpa a bu siria dee dee. A ka wɔnwɔndobu ka sere maa sāarobu yinɔ.

Kurɔ geon daa

¹⁰ Kurɔ geon waabu bu n̄ sɛ? Domi win bɛɛɛɛ ya wuraba kere.

¹¹ Win durɔ ra n n̄n naanɛ s̄awa, u n̄ sāaru wasi.

¹² Win wāarun t̄nu kpuro sɔɔ, gea u ra win durɔ kue, n n̄ mɔ k̄sa.

¹³ U ra wɛsu kasu u tari. U ra n n̄man s̄amburu m̄ ka nuku tia.

¹⁴ U ra win d̄ianu waamɛwa saa mi n toman di nge goo nimkuu ge ga tenkuru m̄.

¹⁵ U ra sewa saa m̄n di yam kun s̄aram kpa, u ka win yenugibu d̄ianu kua, kpa u win w̄ndiaba s̄oma b̄nu kua.

¹⁶ U koo tem kasu u dwe u kara ko, kpa u ka win tiin kiarun are resɛm d̄aa binu dwe u duure mi, ni nu koo ma.

¹⁷ U ra win s̄amburu kowa ka dam. U ku ra w̄ɛɛ.

¹⁸ Ye u m̄ kpuro u ra n yen arufaani yɛ. U ra n s̄amburu m̄ sere ka w̄kurɔ.

¹⁹ U ra n tarimɔ.

²⁰ U ra sāarobu k̄ɛru wɛ.

²¹ U n̄ woorun saan b̄ɛrum mɔ win yenugibun s̄o domi be kpuro ba woorun yabenu mɔ win s̄amburun s̄o.

²² Wiya ra yānu doke ni ba kua ka beku n̄niginu, kpa u maa kpin yenun bekunu ko.

²³ Ba ra win durɔ bɛɛɛɛ wɛ ù n sina ka wuun guro gurobu sannu.

²⁴ U ra yabenu ka s̄ekatii ko u tenkuba d̄ɔɛ.

²⁵ Dam ka b̄ɛɛɛwa u ra n sebua nge yaberu. U ku ra wurure sian bukatan s̄o.

²⁶ Laakari s̄ɔra u ra nɔɔ wukie, kpa u n t̄mbu bwisi k̄ɛmɔ ka k̄ru.

²⁷ U ra win yenu n̄ni dokewa kpa u n yɛ ye ya kooramɔ ge s̄o. U n̄ yikuru mɔ.

²⁸ Win biba ra n̄n siare, ka win durɔn tii, kpa durɔ u n m̄, ²⁹ kurɔ

dabinu ba s̄aa kurɔ geebu, adama wuna a kere.

³⁰ Wasin buram mu n̄ naanɛ mɔ, wuswaan buram mu ra maa doonɛ, adama kurɔ wi u Yinni Gusunɔ nasie, wiya ba koo siara.

³¹ I de u win n̄man s̄amburun are wa kpa baawure u n̄n siara ten s̄o.

WAASU KOWON TIRERU

Wi u tire te yorua, u tii bikiamo arufaani yerà tōnu u ra wa win sōmburun sō handunia. Domi nuku dobu ka sōmburu ka dukia ka yēe te tōnu u ko n mō, ye kpuro ya nōru mō. N n mēn na ye ya kpuro kere, yera tōnu u Gusunō nasia kpa u yēeri ye u mō sō.

U maa sōsi nge mē gāa dabinu nu keranē. Durō wi, u maa sōsimō ma gāa dabinu wāa handunia sō ni nu ra tōnu bitu mwe. Tōnu kun kpē u Gusunōn swēe kpuro tubu. Adama sō teeru Gusunō u koo de gem mu sōsira win siribu sō.

BWISIGIIN GARI

Wāaru ta tubum sē

¹ Gari wee yi waasu kowo u gerua. U sāa Dafidin bii, u maa sāa sina boko Yerusalemu. ² Wiya u nēe, gāanu kpuro nu tubum sē. Ka gem ya sāawa bitu. ³ Arufaani yerà tōnu u ra wa handunia mini win wahala ye u mō kpuro sō. ⁴ Gaba gbimō ma gaba kōsire mō. Adama tem mu ko n wāawa mē sere ka baadomma. ⁵ Sō u yarimō, u dumō, u wuramō mīn di u yarimō. ⁶ Woo gā n seewa, ga ra dewa sō yēsān nām dwardu gia kpa gu wurama sō yēsān nām geu gia. Swaa tia yera ga ra n swīi mī. ⁷ Daa bakanu kpurowa nu ra nin nim sure nim wōku. Adama nim wōku ge, ga ku ra yibu. Swaa tia yera daa ni, nu ka nin nim mē suremō ge sō. ⁸ Gāanu kpurowa nu sōmburu mō sere tōnu kun kpē u gāanu gere. Nōni ku ra yam mēeribu wasire. Mēya swasu ku ra maa gari nōbu wasire. ⁹ Ye ya raa wāa gīa, yera ya ko n maa wāa sia. Ye ya raa kōora gīa, yera ya koo maa kōora sia. Gāanu sari handunia yē sō ni nu sāa kpaanu. ¹⁰ Goo ù n nēe, gāa kpaanu wee, a n yē ma gāa ni, nu raa wāa kō saa yellun di. ¹¹ Sa ku ra n yaaye ye ya besēn sikadoba deema yellu. Mēya be sa maa gbiiye, ba ñ yaayamō ye ya sun deema.

Bwisi yi waasu kowo u wa

win wāaru sō

¹² Nē, waasu kowo, na kua Isireliban sunō Yerusalemu. ¹³ Ma na wēera na kasu ka bwisi ye ya kooramō handunia mī. Ma na deema ya sāawa sōm sēsogiru te Gusunō u dera tōmba mō. ¹⁴ Na wa ye ya kooramō handunia sō kpuro. Ma na deema ya tubum sē. Ya sāawa nge wi u kī u woo kpara. ¹⁵ Domi ye ya sikire, ya ñ demiarō. Ye ya maa sari, ba ñ kpē bu ye gari.

¹⁶ Yera na tii sōwa na nēe, wee na bwisi kasu, ma na yi wa n kere be ba man gbiiye bandu sō Yerusalemu. Na bwisi ka yēru wa too. ¹⁷ Ma na tii wē n ka gia ye n sāa bwisi ka ye n sāa gari bakaru. Adama na deema ye kpuro ya tubum sē ya sāawa nge wi u kī u woo kpara. ¹⁸ Domi wi u win bwisi sosimō, wahalawa u tii sosiammē. Wi u maa win yēru sosimō, nuku sankirana u tii sosiammē.

2

¹ Na tii sōwa na nēe, kon nuku dobu kasuwa. Kon dawa n dabura ye n sāa doo nōru. Adama na deema ye kpuro ya tubum sē. ² Ma na nēe, yēesu su sāawa gari bakaru, arufaani yerà nuku dobu bu maa mō. ³ Ma na gōru doke na nēe, kon tam nōwa nge mē gari bakasu su ra ko. Adama ko na n ka tii nēniwa. Domi na kīwa n gia ye n buram bo tōmbu bu ko ben wāaru sō. ⁴ Na sōm bakanu kua. Na dia bana ma na resēm dāa gbaanu kua. ⁵ Na tii kara kua ka maa dāa gbaanu. Ma na dāa marum bwese bweseka duura mī. ⁶ Na bwii gba yīn nim ba ko n da dāa ni yēke. ⁷ Na yoo tōn durōbu ka tōn kurōbu dwa. Ma na ben bii be ba mara yoo te sō nēni. Mēya na maa ketē gōsu ka yāa gōsu mō n kere sinam be ba man gbiiye Yerusalemu. ⁸ Na sii geesu ka wura gura ka sere sinambun arumani ka bera ka beran arumani. Ma na tii wom kowobu kasua tōn durōbu ka tōn kurōbu ka sere ye tōn durō u ra kā. Yera kurō dabinu. ⁹ Ma na yīsiru yara n kere sinam be ba man gbiiye Yerusalemu. Ka mē, nēn bwisi man wāasi. ¹⁰ Ye nēn

nəni yi binε kua kpuro ka nuku doo bi nən gōru ga kī, na ku ra yinε. Nən sɔmburu kpuro ta ra man nuku doo wē. Nuku doo biya bu kua nən are. ¹¹ Yen biru, na sɔma ye na kua kpuro mεera ka wahala ye na kua ye sɔɔ. Ma na deema ye kpuro ya tubum sē. Ya sɔawa nge wi u kī u woo kpara. Sɔma ye tɔnu u mɔ u ku ra yen arufaani wa u di ka gem.

¹² Ma na nən laakari wesia n ka wa arufaani ye ya wāa bwisi ka gari bakaru ka wiiraru sɔɔ. Wi u koo nε sina boko kəsire ko, mba u koo ko ma n kun mɔ ye ya raa koore kɔ. ¹³ Na wa bwisi yi gari bakaru arufaani kere nge mε yam bururam mu yam wōkuru arufaani kere. ¹⁴ Bwisigii u ra n yē mi u dɔɔ, adama gari bɔkɔ ga ra n babiwa yam wōkuru sɔɔ. Ka yen de, na yē ma gāa teenu nu be kpuro mara. ¹⁵ Ma na tii sɔɔwa na nεε, nε ka gari bɔkɔ, wāarun kəkɔɔ tia bese kpuro sa mɔ. N n mən na, mban sɔna na sāa bwisigii. Domi na wa ma yen tii ya tubum sē. ¹⁶ Bwisigiin bwisi kun gari bɔkɔn gari bakaru tɛebu keramɔ, domi saa fiiko sɔɔ, ba koo be kpuro duari. Bwisigii u koo gbiwa nge mε gari bɔkɔ u koo gbi. ¹⁷ Ma na wāaru tusa. Domi ye ya kooramɔ handunia ye sɔɔ, ya man bwēra yara yèn sɔ ye kpuro ya tubum sē. Ya sɔawa nge wi u kī u woo kpara. ¹⁸ Na sɔmburu tusa te na kua handunia ye sɔɔ. Domi kon ten nuku doo goo deriawa wi u koo man kəsire ko. ¹⁹ Wara yē yēro wi, ù n ko n sāan na bwisigii n kun mε gari bɔkɔ. Ka mε, wiya u koo nən sɔmbu ten arufaani di te na kua ka bwisi. Na wa ma ye kpuro ya tubum sē. ²⁰ Ma ye kpuro sɔɔ, nən nuki sankira wahala ye na kuan sɔ. ²¹ Wee tɔnu u ra sɔmburu ko ka bwisi ka yēru kpa tu nùn are marua. Adama sɔɔ teeru u ra tu goo deriawa wi u kun gāanu kue te sɔɔ. Anna a kōsa wa mi! Ya maa sɔawa ye ya tubum sē. ²² N n mən na, arufaani yerà tɔnu u mɔ win sɔmbu te u tii kuammε sɔɔ handunia mini. ²³ Domi ye u mɔ win wāaru sɔɔ kpuro wahala ka bwisikuna ya ra ka nùn naawε. Baa

ka wōkurɔ, win laakari ku ra n kpī. Yeniba kpuro ya tubum sē.

²⁴ Gāanu ganu sari ni nu wā ma n kun mɔ tɔnu u di u nɔ, kpa u nuku doo ko win sɔman aren sɔ. Adama na wa ma ye kpuro ya weewa Gusunən min di. ²⁵ Goo sari wi u koo di u nuku doo ko win sɔmburun sɔ ma n kun mɔ ka Gusunən yēru. ²⁶ Domi wi u nùn wērewa u ra bwisi ka yēru ka nuku doo wē. Adama u ra dewa tɔn kōso u arumani kasu u menna wi u wi, Gusunɔ wēren sɔ. Yenin tii ya maa tubum sē. Ya sɔawa nge wi u kī u woo kpara.

Gāanu baanire ka nin saawa

3

¹ Handunia ye sɔɔ, gāanu baanire ka nin saa.

Tara mi, saa baayere ka yen saa.

² Marubu ka bin saa, gɔɔ maa ka win saa.

Duurubu ka bin saa, wukabu maa ka bin saa.

³ Goberu ka ten saa, bekiabu maa ka bin saa.

Kəsukubu ka bin saa, bana maa ka yen saa.

⁴ Swīi ka yin saa, yēesu maa ka sin saa.

Weeweenu ka nin saa, yaabu maa ka bin saa.

⁵ Kōɔ mɛnnabu ka bin saa, kōɔ mɛnnabun deribu ka bin saa.

Bəkasināa ka yen saa, bəkasināan deribu maa ka bin saa.

⁶ Gāanun kaso ka gen saa, nin kōɔrabu ka maa bin saa.

Gāanun yiibu ka bin saa, nin kōɔbu maa ka bin saa.

⁷ Gēekubu ka bin saa, yina maa ka yen saa.

Maribu ka bin saa, gari gerubu maa ka bin saa.

⁸ Kīanaa ka yen saa, tusinaa maa ka yen saa.

Tabu ka bin saa, bəri yendu maa ka ten saa.

⁹ Arufaani yerà tɔnu u ra wa win sɔmburu sɔɔ. ¹⁰ Na wa sɔma ye Gusunɔ u ra tɔnu sure. ¹¹ Yinni

Gusunɔ u ra gāanu kpuro kowa nin saa sɔɔ nu n wā. U mam doke tɔnun bwisikunu sɔɔ ma gāanu wāa ni nu ku

ra kpe, baa me tɔnu kun kpɛ u tubu sɔma ye Gusunɔ u mɔ saa toren di sere ka handunian kpeerɔ. ¹² Na tuba ma gɔanu sari ni nu wɔa ma kun mɔ tɔnu u nuku dobu ko kpa u wɔa geeru di win wɔarun tɔru kpuro sɔɔ. ¹³ Adama tɔnu u n waamɔ u dimɔ u nɔrumɔ ma u nuku dobu mɔ win sɔman aren sɔ, ye, ya sɔawa Gusunɔn kɛru. ¹⁴ Na gia ma ye Gusunɔ u kua kpuro, ya koo tɛwa. Ba n gɔanu ganu sosimɔ ye sɔɔ, ba n maa gɔanu ganu kawamɔ ye sɔɔ. Nge meya Gusunɔ u ra ko kpa tɔmbu bu ka nɔn nasia. ¹⁵ Ye ya wɔa tɛ, ka ye ya ko n wɔa sia, ya raa wɔa kɔ. Gusunɔ u ra dewa ye kpuro yu maa wure ya n kooramɔ.

Gɔɔ u sɔawa gɔanu baaniren

wii goberu

¹⁶ Yen biru, na wa siri gɔaburɔ ma kɔsa kowo u gemgii siribu di handunia ye sɔɔ. ¹⁷ Ma na tii sɔɔwa na nɛɛ, Gusunɔ u koo gemgii ka tɔn kɔso siri. Domi gɔanu baanire ka nin saawa. Nge meya ba koo maa kookoosu baasire siri. ¹⁸ Na maa tii sɔɔwa na nɛɛ, sɔɔ teeru, Gusunɔ u koo tɔmbun laakari mɛeri kpa ben tii bu gia ma ba n yeɛ sanɔ kere. ¹⁹ Domi tɔnun kɔkɔrɔ ka yeɛgia ya sɔawa tia. Be kpuro ba ra gɔiwa. Saa ye sɔɔ, tɔnu u n yeɛ sanɔ kere. Yeni ya tubum sɛ. ²⁰ Gɔanu kpuro nu dɔɔwa yam tem. Tua ba ka ni kpuro kua. Tua ye sɔɔra ni kpuro nu maa wurɔ. ²¹ Wara koo kpɔ u nɛɛ, tɔnun hundewa ya ra yɔ wɔllɔ kpa yeɛgia ya n wɔa temɔ. ²² Ye na wa n buram bo tɔnun sɔ, yera u nuku dobu ko ka win sɔmburun are. Yera u mɔ mi. Domi wara u koo maa de u nuku dobu ko ka ye ya wee win biru.

Gem sariru

tɔmbun wɔasinaa sɔɔ

4

¹ Na dam dɔrebu kpuro laakari kua handunia sɔɔ. Ye na wa wee. Be ba dam dɔremɔ ba ra n wuri mɔwa. Goo ku ra maa bu somiru nɛ. Domi be ba bu dam dɔremɔ mi, bera ba dam bo. ² Nen nɔni sɔɔ, be ba gu, ba doo

nɔru mɔ n kere be ba wasi. ³ Wi ba n gina mara, u doo nɔru mɔ n kere wi ba mara, domi u n maa handunia yen dam dɔrebu wa.

⁴ Na wa ma sɔma ye tɔmba mɔ kpuro, ka hania ye ba dokemɔ ye sɔɔ kpuro, nisinun sɔna bu wa bu ka ben winsim kera. Adama na wa ma ye kpuro ya tubum sɛ. Ya sɔawa nge wi u kɔ u woo kpara. ⁵ Gari bɔkɔ wi u ku ra sɔmburu ko, gɔɔra ta koo nɔn go. ⁶ Adama n buram bo a n fiiko mɔ kpa a wɛra ye kaa ka sɔmburu ko too te ta n arufaani gaa mɔ.

⁷ Na maa gɔanu wa ni nu tubum sɛ handunia ye sɔɔ. ⁸ Niya, tɔnu wi u wɔa wi turo. U n bɔrɔ mɔ, u n dusi mɔ, u n maa bii goo mɔ. Ma win sɔmburu ta n sere nɔru mɔ. Dukia ya ku ra maa nɔn turi baa me u ra n tii bikiamɔ u n mɔ, wara na sɔmburu kuammɛ na ka tii doo nɔru yinarimɔ. Na wa ma ye kpuro ya tubum sɛ. Ya n maa nuku dobu mɔ. ⁹ Tɔmbu yiru bɔ n wɔasinɛ ba sɔmburu mɔ sannu, ba tɔn turo kere, domi ben sɔmburun are yi kpɔ. ¹⁰ Turo u n wɔruma, turo wi u tie u koo nɔn seeya. Adama wɔnwɔndowa wi u wɔa wi turo ma u wɔruma u n yiruse mɔ wi u koo nɔn seeya. ¹¹ Tɔmbu yiru bɔ n kpɔ sannu, ba n wooru wasi. Adama wi u kpɔ wi turo, amɔna u koo ka yam susuru wa. ¹² Wi u tɔn turo dam kere, tɔmbu yiru ba maa nɔn dam kere. Wɛɛ siiri ita yi ku ra fuuku kare.

¹³ Bii aluwaasi wi u sɔa bwɛɛbwɛɛ, ma u bwisi mɔ u sunɔ tɔkɔ gari bɔkɔ kere ge ga ku ra goon gari wure. ¹⁴ Domi bii wi, u koo kpɔ u yarima pirisɔm di u ka bandu di baa bɔ n nɔn mara bwɛɛbwɛɛ. ¹⁵ Handunia ye sɔɔ, na wa mi tɔmba bii aluwaasi sikerene wi u koo bandu di goon ayerɔ. ¹⁶ Tɔn be, ba n geeru mɔ bɛ sɔɔ u sɔa wirugii mi. Adama bii be ba koo marura amɛn biru, ba n ko n nɔn kɔ. Ma na wa ye kpuro ya tubum sɛ. Ya sɔawa nge wi u kɔ u woo kpara.

A nɔɔ mwɛru koowo

ka laakari

¹⁷ A de a du Yinni Gusunɔn s̄a yero ka laakari kpa a susi a swaa daki ye kaa ka yākuunu ko nge gari bakasu. Domi ba n̄ yē ma kōsa ba m̄.

5

¹ A ku gari gere ka sendaru. A ku maa Gusunɔ n̄o mwεεru kua ka sendaru. Domi u wāawa w̄ll̄o ma wunε a wāa tem̄o. A ku de wunen gari yi n dabi. ² Geema, bwisiku dabina nu ra ka dosusu nε. Gari saari dabiru s̄ara maa gari kankam gerubu wāa. ³ A n Gusunɔ gāanun n̄o mwεεru kua, a ku de n tε a ka tu yibia. Domi Gusunɔ u ku ra gari bakasun mεm kā. Yen s̄o, a de a wunen n̄o mwεεru yibia te a kua. ⁴ Ye kaa ka n̄o mwεεru ko a kun yibie, n buram bo a ku tu ko. ⁵ A ku de wunen n̄o mwεε te, tu nun torasia, kpa a yāku kowo s̄o a nεε, a n̄ daa ka baaruwa. Mban s̄na kaa de wunen garin s̄o Gusunɔn m̄aru yu se kpa u wunen s̄amburu kam koosia. ⁶ Gari yi n dabia, yi ku ra n arufaani m̄o. Nge m̄eya dosusu s̄u n maa dabia, su ku ra n arufaani m̄o. N n m̄en na, a Gusunɔ nasio.

Dam d̄orebu

⁷ A n wa tem gam ba bw̄εεbw̄εε dam d̄orem̄o, ba n̄ n̄un win gem w̄εem̄o, a ku de yu nun biti ko. A de a n yē ma wirugii wāa wi u wirugii goo kere. M̄eya wirugii maa wāa wi u be yiru ye kpuro kere. ⁸ Adama gāanu nu wāa be kpuron s̄o. Niya, tem marum, baa ka mam sina bokon tii.

Dukian arufaani sariru

⁹ Wi u gobi k̄ia, yi ku ra n̄un turi. Wi u maa dukia k̄ia, u ku ra yen arufaani di. Na wa ma yen tii ya tubum s̄ε. ¹⁰ Mi dukia ya kp̄εa, miya diobu ba ra dabie. N n m̄en na, arufaani yerà wi u ye m̄o u waam̄o ye s̄o, ma kun m̄o yen waa bi t̄na. ¹¹ S̄om kowo bw̄εεbw̄εε u d̄ianu m̄o nu kp̄a, nu n̄ kp̄a, u ra dweeyewa ka b̄ari yendu. Adama dukiagiin debura ku ra de u dweeye. ¹² Na kōsa gaa wa handunia ye s̄o. Yeya, goo wi u dukia berua ye ya koo ka n̄un n̄oni swāaru naawa. ¹³ Dukia ye, ya ra kam kowa wahala gaa s̄o kpa u kun

maa gāanu m̄o sanam mε u bii mara. ¹⁴ U koo gbiwa tereru nge mε ba ka n̄un mara. U n̄ kp̄ε u win s̄amburun are gεε sua. ¹⁵ U koo gbiwa nge mε ba ka n̄un mara. Yera ya s̄a kōsa baka. N n m̄en na, arufaani yerà u wa mi win s̄amburu s̄o. Ta kuawa kam dirum. ¹⁶ Yen biru, u ra diwa yam w̄kuru s̄o kpa u n wāa nuku sankiranu ka wahala ka m̄aru baka s̄o win wāarun t̄ru kpuro s̄o. ¹⁷ Ye na wa n buram bo kpuro t̄nun s̄o yera, u di u n̄o kpa u nuku dobu ko win s̄amburun are s̄o win wāarun t̄ru s̄o te Gusunɔ u n̄un bura. Domi yera u m̄o mi. ¹⁸ Gusunɔ ù n t̄nu dukia w̄ε, ma u dera u ye dendim̄o, ma u nuku dobu m̄o win s̄amburun aren s̄o, yeni ya s̄awa Gusunɔn k̄eru. ¹⁹ Adama ȳero u ku ra yaaye ma win wāaru ta n̄ d̄eu yèn s̄o Gusunɔ u n̄un nuku dobu yibia.

6

¹ Na maa kōsa gaa wa ye ya dabi handunia ye s̄o. ² Yera goo wi Gusunɔ u ra dukia baka ka b̄εεε w̄ε. U ku ra n gāanu bie win wāaru s̄o. Adama Gusunɔ ku ra de u ye dendi. T̄n tukowa u ra ye dendi. Yeni ya tubum s̄ε. Ya maa s̄a kōsa baka. ³ M̄eya goo u ra bibu wun̄bu (100) ma, kpa u tε u ko w̄o dabinu kpa doo n̄aru ta kun n̄un tura win wāaru s̄o, kpa u kun maa siki w̄aru wa mi ba koo n̄un sike. Na gerum̄o ma bii wi ba mara win suru kun yiba, u n̄un nuku dobu kere. ⁴ Domi ba bii wi marawa u n̄ gāanu kue. Yam w̄kuru s̄ara u doona. M̄eya goo kun maa n̄un yaayam̄o. ⁵ U s̄awa wi u kun s̄o waare, u n̄ maa n̄un yē. Adama ka mε, u w̄rabu m̄o n kere dur̄o wi u bibu wun̄bu (100) mara mi. ⁶ Baa dur̄o wi, ù n daa wāa sere w̄o n̄ar̄bun suba yiru (2.000), ma u kun doo n̄aru wa, ye kpuro tia.

⁷ T̄nun s̄amburu kpuro, n̄o s̄ara ta ra de. Ka mε, win binε ya ku ra kpe. ⁸ Mba bwisigii u ka gari b̄ok̄o kere. Bw̄εεbw̄εε wi u yē nge mε u koo tii kpara t̄mbun suunu s̄o, mba u ka bu kere. ⁹ Ye a wa a n̄eni ya kere ye a binε s̄a. Domi ye kpuro ya tubum s̄ε. Ya s̄awa nge wi u k̄i u woo kpara.

Bwisin kirɔ

¹⁰ Ye ya wāa saa yellun di, ya yīsiro mɔ kɔ. Sa maa yē ma tɔnu u n̄ kpē u ka wi u n̄n dam kere sikirina. ¹¹ Gari dabira ku ra n asansi mɔ. Arufaani yerà tɔnu u ra n mɔ ye sɔɔ. ¹² Wara yē ye ya s̄a ḡa geenu tɔnun s̄ win wāaru sɔɔ te ta ra doonε mi nge saaru. Wara u koo kpī u n̄n s̄ ye ya koo na win gɔɔn biru.

7

¹ Yīsi geeru ta turare nubu durorugia kere. Tɔnun gɔɔn t̄ru ta win marubugiru kere. ² N buram bo a da yenu mi ba gɔɔ s̄ ye kaa ka da yenu mi ba t̄ɔɔ bakarun m̄. Domi gɔɔwa u s̄a tɔnun wāarun n̄ru. Meya wi u wasi, u koo yaaya ma gɔɔ wee. ³ Nuku sankiranu nu yēesu kere. Domi baa tɔnun wuswaa yà n burisine, ka mε, u koo kpī u n̄ b̄ri yendu mɔ ḡruɔ. ⁴ Bwisigiin ḡru ga ra n woowa yenu mi ba gɔɔ s̄. Adama gari b̄kɔn ḡru ga ra n woowa yenu mi ba nuku dobu m̄. ⁵ N buram bo a bwisigiin gerusibu swaa daki ye kaa ka gari b̄kɔn womusu swaa daki. ⁶ Domi gari b̄kɔn yēesu s̄awa nge ḡa ni nu kuramɔ d̄ɔɔ sɔɔ. Ya maa s̄a kam dirum.

⁷ Dam d̄arebu bu ra bwisigii ḡsiewa gari b̄kɔ. K̄ru ta ra maa tɔnun ḡru s̄iyewa. ⁸ Ḡanun kpeeru ta buram bo n kere nin torubu. Suurugii u maa tii suo kere. ⁹ A ku de wunen m̄ru ya n da fuuku se. Domi gari b̄kɔn miya m̄ru ya ra n wāa. ¹⁰ A ku gere a nεε, mban s̄na yellu ta t̄ dobu kere. Yeni ya n̄ s̄a bwisigiin bikiabu. ¹¹ Bwisi yi s̄awa tubi gea, yi mam tubi kere t̄mbu kpuron mi. ¹² Yi ra tɔnu k̄suwa nge mε gobi yi ra tɔnu k̄su. Adama yi arufaani mɔ n kere gobi. Yi ra de wi u yi mɔ u n̄ wāa wāaru sɔɔ.

¹³ A Gusunɔn n̄man s̄ma m̄erio. Ye u dera ya sikire, wara u koo kpī u ye d̄emia. ¹⁴ Doo n̄arun saa sɔɔ, a nuku dobu koowo. Wahalan saa sɔɔ, kpa a bwisiku ma Gusunɔwa u t̄ɔɔ ni kpuro kua, kpa tɔnu u ku ka gia ye ya koo kooru win gɔɔn biru.

¹⁵ Ye na wa n̄n wāarun t̄ru sɔɔ n

tubum s̄e, yera gemgii u ra gbi win gem sɔɔ kpa tɔn k̄son wāaru tu denya win nuku k̄suru sɔɔ. ¹⁶ N n m̄n na, a ku tii garisi gemgii. A ku maa s̄ɔsi ma wuna a bwisi bo. Mban s̄na kaa tii kam ko sekum. ¹⁷ A ku tii sure k̄sa sɔɔ, a ku maa w̄ri gari baka kookoosu sɔɔ. Mban s̄na kaa de a gbi tumaru. ¹⁸ Ye n weenε a n yaaye kpa a ku ye atafiiru ko, yera wi u Gusunɔ nasie, u ra yariwa kari baayeren di. ¹⁹ Bwisi yi ra bwisigii dam w̄wa n kere kparobu w̄kuru be ba wāa wuu teu sɔɔ. ²⁰ Geema, handunia ye sɔɔ, goo sari wi u gea m̄ kpa u kun toramɔ. ²¹ A ku gari kpuro dasabu doke yi t̄mba gerumɔ kpa a ku ka n̄ wunen s̄m kowo u wunen k̄sa gerua. ²² Domi wunen ḡru ga koo nun s̄ ma wunen tii a gabu b̄rusire.

²³ Na ye kpuro w̄era ka bwisi ma na nεε, kon ko bwisigii. Adama na n̄ bwisi yi wa. Yi ka man tondawa. ²⁴ Ye n toma ka ye ya duku, wara u koo ye naa turi. ²⁵ Na kookari kua na tii doke n ka bwisi ka ȳru ka nuku k̄surun kookoosu ka gari bakarun kookoosun saria gia. ²⁶ Tɔn kurɔ win ḡru ga s̄a nge yina, ma win n̄ma ya s̄a nge taa u gɔɔ s̄sɔ kere. Adama tɔn durɔ win daa ya Gusunɔ w̄ere, u ra kurɔ wi kisirariwa. Durumgiiwa u ra w̄ri kurɔ win n̄maɔ. ²⁷ Ye nε waasu kowo na wa ye na ḡanu kpuro w̄era tia tia n ka nin saria gia, yera, ²⁸ na tɔn durɔbu n̄rɔbu (1.000) sɔɔ turo wa wi ba koo b̄ere w̄e. Adama tɔn kurɔbu kpuro sɔɔ, baa turo na n̄ wa. N deema na kasu n te, adama na n̄ wa. ²⁹ Ye na tuba mi sɔɔ, yera Gusunɔ u t̄mbu kuawa ba s̄a dee dee. Adama ben tiiwa ba ben wāaru s̄siasia.

8

¹ Wara u s̄a bwisigii kpa u gari yini tubusia yi yi nεε, tɔnun bwisi yi ra win wuswaa d̄erasiewa kpa ya kun maa burisine.

À n da sunɔ m̄m n̄ɔwε,

bwisi geeya

² A sina boko m̄m n̄ɔwɔ n̄ɔ mwεε te a Gusunɔ kuan s̄. ³ A ku senda a

ka nùn duka suuri. A ku maa yōrari a kōsa ko. Domi u koo kpī u ko ye u kī⁴ yèn sō win gari yi dam mō. Goo sari wi u koo kpī u nùn bikia u nεε, mba u mō mi. ⁵ Wi u ra woodaba mem nōwε, u ku ra kōsa wa. Bwisigii u siribun saa yē. ⁶ Domi gāanu baanire nu nin saa ka nin siribu mō. Wahala gaa wāa ye ya tōnu wāasi, ⁷ yera u ku ra n yē ye ya koo nùn deema. U ku ra n maa yē wi u koo nùn sō dōma te ya koo nùn deema. ⁸ Tōnu kun dam mō u n ka win hunde neni. Meya u n maa dam mō u ka tii wōra win gōon tōru. U n yakiarō gōon nōman di. Meya nuku kōsurugiin nuku kōsuru ta n nùn yaramō.

Tōnun wāaru

⁹ Na nen tii wē, na mēra sāa sāa ye tōnu u mō kpuro handunia sō. Na wa ma u ra win winsim taarewa u nùn kōsa kua. ¹⁰ Na wa ba tōn kōsobu sikua ba wāa ba wēre. Be ba maa gea kua, ba ka sāa yeru tonda, ma ba ben gari duari wuu sō. Yeni kpuro ya tubum sē. ¹¹ Domi ba ku ra yande tōn kōso be siri mii mii. Yen sōna tōmbu ba ra n kī ba n kōsa mō ba n dō. ¹² Tōn kōso u ra torewa too, ka mε, kpa win wāaru tu dēnya. Adama ye na yē, yera wi u Gusunō nasie, wiya u doo nōru mō. ¹³ Tōn kōso kun doo nōru wasi. Win wāara kun dēnyamō tu saaru kera. Domi u n Yinni Gusunō nasie. ¹⁴ Gāanu wāa ni nu kooramō handunia ye sō ma nu tubum sē. Niya, ye ya koo tōn kōso deema yera ya ra maa gemgii deeme. Ye ya koo maa gemgii deema, yera ya ra maa tōn kōso deeme. Yenin tii ya tubum sē.

¹⁵ Yen sōna na nuku dobu wōlle suamō. Domi handunia ye sō, tōnu kun gāa geenu wasi ma n kun mō u di u nō kpa u yēeri. Yera ya ko n sāa win sōmburun are win wāarun tōru kpuro sō te Gusunō u nùn bura handunia ye sō. ¹⁶ Sanam mε na tii wē ka nen gōru kpuro n ka bwisin saria gia, kpa n wa ye n kooramō handunia ye sō, na wa baa mε tōmba ku ra dweeye sō sō ka wōkuru, ba n kpē bu tubu ye Gusunō u mō kpuro handunia sō. ¹⁷ Na sōma kpuro wa ye Gusunō u kua. Na wa ma

tōnu kun kpē u tubu ye ya kooramō handunia ye sō. Baa mam ye tōnu u kasu ka hania baka, u n kpē u ye wa. Baa bwisigii, u n kī u n ye yē, u n kpē u ye tubu.

9

¹ Geema, na tii wē, na ye kpuron kaso kua, ma na wa gemgibu ka bwisigibu ka ben sōma wāawa Gusunōn nōmuō. Meya maa kīru ka tusiru. Adama tōnu kun yē ye ya koo nùn deema. ² Gemgii ka tōn kōso ka tōn geo wi u dēere ka wi u kun dēere ka wi u yākuru mō ka wi u kun yākuru mō ka wi u kun toraru mō ka wi u toraru mō ka wi u nō mweeru mō ka sere wi u nō mweeru nasie, gāa teena nu ra be kpuro deeme. ³ Ye ya kooramō handunia ye sō, gāa teenu wāa ni nu n sāa dee dee. Niya, kōkōro tia ba mō. Ben gōrusō, nuku kōsuru ka wiira gariya yi ra n yiba ben wāarun tōru kpuro sō. Amen biru, gōribun wāa yerōwa ba dō. ⁴ Be ba wasi, ba yīyōbu mō. Bō wasu ga gbee sunōn goru kere. ⁵ Be ba wasi, ba yē ma ba koo gbi. Adama be ba gu, ba n gāanu yē. Ba n maa kōsiaru wasi domi ba bu duariwa mi. ⁶ Ben kīru ka ben tusiru ka ben binε, ye kpuro ya kpawa mi. Ba n maa baa gaa mō handunia ye sō.

⁷ Yen sō, a doo a di a nō ka nuku dobu. Domi sōmbu te a kua, ta Gusunō wēre. ⁸ A de a n da n tōo baka yānu sebu baadomma kpa a ku duari a tii turare yēka. ⁹ A de a ka wunen kurō wi a kī nuku dobu ko wunen wāarun tōru sō te Gusunō u nun wē te ta ra doone mi nge woo. Domi yera ya ko n sāa nuku doo bi kaa n mō wunen sōmburu sō handunia ye sō. ¹⁰ Sōmbu te a gesi wa kpuro, a tu koowo. Domi sōmburu ka bwisikunu ka yēru ka bwisi, yen gaa sari gōribun wāa yerō mi a dō.

Bwisi kun arufaani mō

baadomma

¹¹ Na maa wa handunia ye sō, n n mō be ba duka mō tōnawa ba ra garasa di baadomma. N n maa mō tabu durō dangibu tōnawa ba ra tabu di baadomma. Meya n n maa mō

bwisigiba ba ra dīanu wa ba kun wahala kue. N n̄ maa m̄o laakarigibu t̄anawa ba ra ko gobigibu baadomma. N n̄ maa ȳerugibu t̄ana t̄ambu ba ra b̄eere w̄e. Domi be kpurowa k̄sa ka gea ya ra deeme. ¹² Nge m̄e sw̄e yi ku ra n̄ ȳe saa ye ba koo yi mwa subaru s̄o ka ȳaakororu, n̄ kun m̄e nge m̄e gun̄o ga ku ra n̄ ȳe saa ye ba koo ge mwa ka taa, nge m̄eya t̄onu ku ra n̄ win ḡon̄ k̄ba ȳe. N̄oni sw̄āru ta ra t̄onun bii deeme subaru s̄o nge m̄e ba ra ye yi m̄weeri.

¹³ Na maa ḡānu wa bwisin swaa s̄o ni na tamaa nu s̄ā ḡā girinu. ¹⁴ Wuu gaga w̄ā ga n̄ t̄ambu dabi. Yera sina boko goo u seema u gu tabu w̄ari. Ma u sansani kp̄i u ka gu sikerena. ¹⁵ Wuu ge s̄o, bwisigii goo w̄ā. Adama bw̄e bw̄e wa u s̄ā. Dur̄o wi, u koo raa kp̄i u wuu ge faaba ko saa sina boko win n̄oman d̄i. Adama goo kun n̄n̄ yaaye win bw̄e bw̄e ten s̄o. ¹⁶ N̄en mi, bwisi yi kere dam. Adama bwisigii ù n̄ s̄ā bw̄e bw̄e, t̄amba ra n̄n̄ gemwa kpa bu yina bu ka win bwisi k̄eru s̄omburu ko. ¹⁷ Adama ba n̄ ȳe ma bwisigiin gari yi ba swaa daki t̄eru yi kere wi u gb̄aram̄o u ka gari bakasu kpare. ¹⁸ Bwisi yi maa tabu ȳānu kere. Adama toro u ra gea sankuwa.

10

¹ S̄on si su gbiisi turare kowon gum s̄o, su ra gum m̄e sankuwa. Nge m̄eya gari baka kookoosu baa sin fiiko su ra bwisi ka b̄eere kawe.

² Bwisigiin ḡoru ga ra n̄ s̄āwa dee dee. Adama gari b̄ak̄ogu ga ku ra dee dee sw̄i. ³ Gari b̄ak̄o ù n̄ s̄im̄o swaa s̄o, bwisi yi ra n̄ n̄n̄ k̄am̄ewa kpa u n̄ baawure s̄osim̄o ma u s̄āwa gari b̄ak̄o. ⁴ Wunen yinni ù n̄ ka nun m̄oru seewa, a ku wunen s̄omburu deri. Domi tii n̄n̄ubu bu ra tora dabinu gbarewa. ⁵ Na toraru garu wa handunia ye s̄o te ta wee kparobun min di. ⁶ Tera, ba ra gas̄o gari bakasu aye damginu w̄e, kpa bu t̄on̄ b̄eeregibu aye piiminu w̄e. ⁷ M̄eya, na wa yobu ba dumi s̄oni ma sinambu ba ka naasu s̄im̄o nge yobu.

⁸ Wi u suura gbem̄o, wiya u koo kp̄i u w̄ari ye s̄o. Wi u maa gb̄araru suram̄o kpa waa yu n̄n̄ d̄am. ⁹ Wi u kpenu suam̄o, u koo m̄era wa. Wi u maa d̄ā b̄eram̄o, u ko n̄ w̄āwa kari s̄o. ¹⁰ Win gb̄ā yara ȳa kun n̄o do, ma u n̄ ye n̄o d̄eere, tilasiwa u ka d̄ā ye k̄i ka dam bakam. Adama bwisiya yi ra de ḡānu nu koorā. ¹¹ Wi u waa sabua, ma ya n̄n̄ d̄amm̄o, arufaani yer̄a u m̄o.

A kun da gari saari too

¹² Bwisigiin gari yi ra n̄ b̄eere m̄o. Adama gari b̄ak̄on gari yi ra gu kam koosiewa. ¹³ U ra gari torewa ka gari bakaru kpa u yi wiru go ka wiira gari k̄si. ¹⁴ U ra n̄ gari saarim̄owa too. Adama t̄onu, a ku ra n̄ ȳe ye ya koo n̄n̄ deema. Goo maa sari wi u koo nun s̄o ye ya koo koorā wunen ḡon̄ biru. ¹⁵ Gari b̄ak̄o ga ra tii wasiraru dokewa s̄omburu baatere s̄o. M̄eya u ku ra maa kp̄i u da wuu s̄o.

¹⁶ B̄orurama tem m̄e s̄o aluwaasi gari b̄ak̄o u s̄ā sun̄o ma m̄en̄ sina asakp̄abu ba ra n̄ ben tiin nukurun gari m̄o m̄en̄ n̄o yam s̄āra. ¹⁷ Doo n̄erugiba be ba sun̄o m̄o wi u ȳisuru yara, ma win̄ sina asakp̄abu ba ra di dim saa s̄o bu ka dam wa, n̄ n̄ m̄o bu ka tam n̄o. ¹⁸ Wi u yikuru m̄o, win̄ dirun kp̄eru ta ra kpun̄ewa kpa ta n̄ nim dum̄o. ¹⁹ Damgibu ba ra t̄ō baka dim kowa bu ka nuku dobu ko. Tam mu ra bu nuku dobu w̄e kpa gobi yi de bu kpuro wa. ²⁰ A ku sina boko w̄i, baa wunen ḡoru. A ku maa yiikogii w̄i, baa asiri s̄o. Ì n̄ kua m̄e, gun̄o ga koo wunen gari yi sua gu ka da gu n̄n̄ s̄o ye a gerua.

W̄eruḡora

ba ra ka tenkuru ko

11

¹ A n̄oni yinūo a ka wunen d̄īanu gabu b̄onu ko. S̄ō teeru kaa yen are wa. ² A nin sukum t̄ambu n̄ōba yiru n̄ kun m̄e t̄ambu n̄ōba ita b̄onu kuo, domi a n̄ ȳe n̄oni sw̄ā te ta koo nun deema handunia ye s̄o. ³ Guru wiru t̄a n̄ ye, ta ra de gura yu n̄ewa. Bera

mi dāra w̄aruma kpuro, bera miya ta ra n wāa. ⁴ Wi u woo ka guran berum m̄, u n̄ dīanu duurum̄ u sere mam n̄ε, u koo gē. ⁵ Nge m̄ t̄onu kun woon swaa yē, u n̄ maa yē nge m̄ t̄onu u ra ka m̄nde t̄on kur̄on nukur̄, nge m̄ya t̄onu kun maa Gusun̄ wi u kpuro m̄n s̄oman asansi yē. ⁶ A wun̄en dīanu duuruo bururu, kpa a n wāasi mi ka yokaa. A ku n̄ε, kaa w̄era. Domi a n̄ yē yen ye ya koo gea ko.

⁷ Yam bururam mu wā. M̄ya ya ra maa t̄onu dore ù n s̄ō ka n̄onu wa. ⁸ T̄onu à n t̄ε wāaru s̄ō, a nuku dobu koowo yen s̄ō, kpa a n yaaye ma nuku sankiranun t̄onu wāa nu dabi. Adama ye ya kooram̄ kpuro ya tubum s̄ē.

A nuku dobu koowo

n sere dākuru ko

⁹ Bii dur̄abu, a ȳerio wun̄en aluwaasirun saa s̄ō. A wun̄en wāaru dio nge m̄ wun̄en ḡru ga kī. Adama yeniba kpuron biru, a n yē ma Gusun̄ u koo nun soku siri yer̄. ¹⁰ Yen s̄ō, a nuku sankiranu wun̄ wun̄en ḡrun di kpa a k̄san kobu suuri. Domi aluwaasiru ka ten dam mu ra doon̄ewa nge woo.

12

¹ N n m̄en na, a wun̄en taka kowo yaayo wun̄en aluwaasirun saa s̄ō, nuku sankiranun t̄ru tu sere na t̄ε s̄ō kaa n̄ε, a n̄ maa wāaru kī. ² Saa ye s̄ō, kaa n wāa yam w̄kuru s̄ō nge sanam m̄ suru ka s̄ō ka kperi, ye kpuro ya t̄ira n̄ kun m̄ nge sanam m̄ guru wiru ta wurama gura yà n na ya kpa. ³ Yen t̄ō te s̄ō, kaa n s̄awa nge yenun k̄so wi u diirim̄ berum s̄ō n̄ kun m̄ nge damgii wi u dam dwiia ma u yāara t̄k̄run s̄ō n̄ kun m̄ nge kur̄ be ba som nambu ȳra ȳn s̄ō ba n̄ maa dabi n̄ kun m̄ nge kur̄ be ba kun kp̄e bu maa yam wa saa f̄en̄entin di. ⁴ Wun̄en wāaru ta ko n s̄awa nge gambo ye ya ken̄ua n̄ kun m̄ nge n̄eru t̄en w̄kinu dwiia n̄ kun m̄ nge gun̄bu ge ga swī mari n̄ kun m̄ nge womu ge ba mari. ⁵ Saa ye s̄ō, kaa n berum m̄ à n gunguru ȳom̄ kpa a n wahala m̄ à n s̄im̄. Wun̄en seri yi koo burura nge

dāa w̄esu gasu. A n̄ maa kp̄e a ȳō nge twee. M̄ya kpee yānun nubura kun maa wun̄en bin̄ε seeyam̄. Domi s̄ō teeru baawure u koo da win wāa yee d̄ākir̄ kpa wuri yi n̄ōra baama sw̄ε s̄ō. ⁶ Saa yera wāaru ta koo kasira nge sii geesun ȳoni n̄ kun m̄ tu k̄sira nge boo wuraguu n̄ kun m̄ nge bwāaru daar̄, n̄ kun m̄ tu kasira nge d̄k̄o kaaru d̄k̄o s̄ō ⁷ kpa t̄onun tii u wura tem̄ m̄n di u yara kpa win hunde yu wura Gusun̄ wi u raa n̄un ye w̄n mi.

⁸ Waasu kowo u n̄ε, gāanu kpuro nu tubum s̄ē, nu maa s̄awa biti.

Gari yin wii goberu

⁹ Yen biru, waasu kowo u n̄ s̄a bwisigii t̄ona, u maa t̄ambu ȳrun keu s̄ōsi. U m̄n dabinu swaa daki ma u nu w̄era, u nu wunana doo dooka. ¹⁰ U kookari kua ma u gari dori wa u yorua. Gari yi, yi s̄awa gari gee. ¹¹ Bwisigiin gari yi s̄awa nge yabiri yi yi ra t̄onun laakari yamī. M̄ya yi maa s̄a nge s̄oretii yi yi ȳru gabe. Yi weewa Gusun̄on min di wi u s̄a kparo geo. ¹² Nen bii, ye n tie, yera, a de yi nun bwisi k̄ē. B̄a n yin gari yorum̄ tirenu s̄ō, tire ni, nu n̄ ko n geeru m̄. Keu bakan kobu bu ra maa wasi wasirasiewa.

¹³ Yen s̄ō, su gari yi kpuron wii goberu swaa daki te ta n̄ε, a Gusun̄o nasio kpa a win woodaba m̄m n̄ōwa. Yera, n ween̄ε baawure u ko. ¹⁴ Domi Gusun̄o u koo kookoosu kpuro siri ka mam si su beruan tii, geesu ka k̄susu.

WOMU GE GA DOBU BO

Ka Heberum ba tire te sokawa Womu ge ga dobu bo. Kurɔ ka durɔn k̄irun gariya ta m̀.

Yuuba ba tire ten gari weesinawa ka k̄i te Gusunɔ u win tɔmbu Isireliba k̄i. Ma naanɛ dokeobu ba maa tu weesina ka k̄i te Yesu Kirisi u win yigberu k̄i.

Tire ten kpunaa

1. Womu 1, wiru 1.1n di sere wiru 2.7.
2. Womu 2, wiru 2.8-17.
3. Womu 3, wiru 3.1n di sere wiru 5.1.
4. Womu 4, wiru 5.2n di sere wiru 6.3.
5. Womu 5, wiru 6.4n di sere wiru 7.11.
6. Womu 6, wiru 7.12n di sere wiru 8.5a.
7. Womu 7, wiru 8.5b-14.

¹ Womu ge ga dobu bo wee. Salomɔwa ga ka yā.

Kurɔ ka durɔn faagi

Kurɔ u nɛɛ,

² a man s̄suo ka wunen tiin nɔɔ. Domi wunen k̄irun kookoosu su tam dobu kere.

³ Wunen wani yi nuburu do. A s̄awa nge turare ye ya pusa. Yen s̄na wɔndiaba ba nun k̄i.

⁴ A man t̄i gawema kpa su nun naa sw̄i ka duka. A s̄awa nen sunɔ, a ka man doo wunen wā yerɔ.

Wunen saabuwa sa nuku dobu m̀. Wunen k̄iru ta tam dobu kere. Ba gem m̀ be ba nun k̄i.

⁵ Yerusalemun wɔndiaba, i swaa dakio i nɔ.

Na t̄iri, adama na s̄a kurɔ burɔ. Na t̄iri nge Kedaan kuu bekuruginu, adama na wāwa nge beku karenu ni nu wā Salomɔn sina kpaarɔ.

⁶ I ku man gem yèn s̄ na t̄iri. S̄ɔwa u man kua mɛ. Nen sesubu ba ka man m̄aru kua. Ba man kua ben reseem dāa gbaarun k̄so.

Adama na ñ nen tiigiru k̄su.

⁷ A man s̄ɔwɔ nen k̄nasi mi a ra wunen sabenu kpare, ka mi a ra de nu s̄ɔ sure.

Kpa na kun maa sirene wunen beruse-
bun sabenun suunu s̄ɔɔ.

Yāa kparoba nɛɛ,

⁸ wunen wi a t̄n kurɔbu kpuro buram kere,

à kun yam mi yē, a doo a yāa ḡɔn yira sw̄i.

Kpa a wunen bonu kpara kparobun wā yerun b̄kuɔ.

Durɔ u nɛɛ,

⁹ nen k̄nasi, a ka dum nia weene ye ya Egibitin sunɔn tabu keke gaWamɔ.

¹⁰ Wunen bura yānu nu ra de wunen baanu nu man wēre.

Wunen w̄ira ka goonu wā.

Yāa kparoba nɛɛ,

¹¹ sa ko nun saba kua ye ya wura ka sii geesu m̄ennɛ.

Kurɔ u nɛɛ,

¹² sanam mɛ sina boko u s̄ ka wigibu, nen turaren nubura pusa.

¹³ Nen k̄nasi u nuburu dowā nge turare ye ba m̀ miru, ye ya sure nen tororɔ.

¹⁴ Nen k̄nasi u s̄awa nge dāa wēɛ burasu.

Su ra kpiwa reseem dāa gbaarɔ Engediɔ.

Durɔ u nɛɛ,

¹⁵ nen k̄nasi, a s̄awa kurɔ burɔ. Wunen n̄ni yi ballimɔ nge waa bakagii.

Kurɔ u nɛɛ,

¹⁶ nen k̄nasi, a s̄awa durɔ burɔ, wuna a man wēre. Besen kpin yeru ta ko n nɔɔ nɛ nge yaka bekusu.

¹⁷ Dāa ye ba m̀ seduru, yera ba ka besen dirun dāa mwaanatia kua.

Ma ba ten yari kua ka dāa ye ba m̀ sipere.

2

¹ Nena na s̄a nge gunarun biibii ye ya kpia tem t̄ɛraɔ.

Na maa s̄a nge yakasun biibii ye ya wā wɔwɔɔ.

Durɔ u nɛɛ,

² à n nen k̄nasi wa win wɔndia kpaasibun wuurɔ, u ra n s̄awa nge biibii ye ya wā s̄akin suunu s̄ɔɔ.

Kurɔ u nɛɛ,

³ à n nɛn kɪnasi wa aluwaasiban suunu sɔɔ,
u sãawa nge dãa te ba mò pɔmie dãnun
suunu sɔɔ tèn marum mu dibu
do.

Na ra kã na n sɔ win saarɔ.

⁴ U ka man da mi ba ra tɔɔ baka dïanu
di.

Ma u man nɛnuwa ka kïru.

⁵ Wee kïra man barɔ kua.

A man dam kɛ ka kira duronu, ka
pɔmien marum.

⁶ Na kï na n nɛn wiru sɔndi win nɔm
dwarɔ,

kpa win nɔm geu gu man bɔkasi.

Durɔ u nɛɛ,

⁷ bɛɛ Yerusalemun wɔndiaba, na bɛɛ
sɔɔmɔ

ka yɛɛ kpiki ka nɛnnun yĩsinu,

i ku nɛn kɪnasi yamia saa ye u n kï u se.

Durɔ u wee

Kurɔ u nɛɛ,

⁸ na nɛn kɪnasin nɔɔ nɔɔmɔ.

Wɔɔ u guunu sarikiramɔ u wee.

⁹ U sãawa nge yaa kpiku n̄ kun mɛ nge
gini kpɛma.

Wi wee dirun biruɔ,

u man mɛɛrima fɛnɛntin di.

¹⁰ Ma u ka man gari kua u nɛɛ,

a seewo nɛn kɪnasi, kurɔ burɔ, a na.

¹¹ Wee puran saa ya doona,

ma gura ya yɔra *.

¹² Biibii ya kpia yam kpuro.

Sa gunɔ bwese bwese kan swĩ nɔɔmɔ.

Kparukonun swĩ yi nɔɔra besen tem

sɔɔ.

¹³ Dãa te ba mò figie ta marum torumɔ,

ma resɛm tãkan wɛsun nubura pusa.

A seewo, a na nɛn kɪnasi, kurɔ burɔ,

¹⁴ wunɛ wi a sãa nge sãkusã ye ya wãa
kpee baa sɔɔ ya kukua.

A man wunɛn wuswaa sɔɔsio.

A de n wunɛn nɔɔ nɔ.

Domɪ wunɛn dɔkɔra nɔɔbu do.

Mɛya maa wunɛn wuswaa ra man
wɛre.

Kurɔn mero u nɛɛ,

¹⁵ i sun demaku binu mwɛɛrio

ni nu besen resɛm gbaaru sankumɔ
saa ye ya wɛsu sãa.

Kurɔ u nɛɛ,

¹⁶ nɛn kɪnasi u sãawa nɛgii,

na maa sãa wigii.

U win sabenu kparamɔ yakasun bi-
ibiin suunu sɔɔ.

¹⁷ A de a gɔsira, nɛn kɪnasi, a n wãa
guunu wɔllɔ

a n sãa nge yaa kpiku n̄ kun mɛ nge
gini kpɛma,

sere sɔɔ u ka du saaru tu kpɛa.

Kurɔ u ka win kɪnasi dosimɔ

Kurɔ u nɛɛ,

3

¹ wɔku girira na kpĩ nɛn kpɪn yeru
wɔllɔ.

Na kasu wi nɛn gɔru ga kï.

Adama na n̄ n̄n wa.

² N n mɛn na, kon sewa n bɔsu wuu
sɔɔ,

gen swɛɛɔ ka gen yaburɔ na n kasu wi
nɛn gɔru ga kï.

Na n̄n kasu kasu, adama na n̄ n̄n wa.

³ Ye wuu gen kɔsoba bɔsu ba wuu
mɛɛrimɔ, ba man wa,

ma na bu bikia na nɛɛ, i nɛn kɪnasi wa?

⁴ Ye na bu deri kese, yera na nɛn kɪnasi
wi wa.

Na n̄n sɛre, na n̄ n̄n yɔsu

sere na ka n̄n da nɛn mero wi u man
maran dirɔ.

⁵ Bɛɛ Yerusalemun wɔndiaba,

na bɛɛ sɔɔmɔ ka yɛɛ kpiki ka nɛnnun
yĩsinu,

i ku nɛn kɪnasi yamia saa ye u n kï u se.

Kurɔ u nɛɛ,

⁶ wara u saram wee gɔburun di mɛni
nge wii tãa.

U turare ye ba mò miru ka turare
dɛkagia bwese bwese kan
nuburu mɔ.

⁷ Salomɔɔn kpɪn yera ba sɔɔwa ba ka
wee,

Isireliban tabu durɔ damgibu wata ba
n̄n swĩ ba wãa gɔn gɔnka.

⁸ Be kpuro ba ka takobi sannɔ yɛ.

Ba sãawa tabu durɔbu.

Ben baawure u win takobi beki win
yɛsɔɔ

u ka sɔɔru sãa baa yibereba b̄a n
kurama wɔkuru.

⁹ Sina boko Salomɔɔ u dera ba n̄n
amakɛɛn kitaru kua ka dãa ye
ba ka na Libanin di.

¹⁰ Ma ba ten suatian dɛki kua ka sii
geesu.

* **2:11** gura ya yɔra - Isireliban temɔ, puran saa gura ra nɛ.

Ba maa ten gballitia kua ka wura.
 Ba ten sin yerun leferi beku
 wunəmgiru wukiri
 te Yerusalemun wəndiaba ba buraru
 kua kīrun s̄ə.
 11 I yarima b̄e Siōnin wəndiaba, i sina
 boko Saloməə wa.
 U win furə doke ge win mero n̄n
 dokea saa ye u kurə kpaaru kua.
 D̄oma te, u wāa nuku dobu s̄ə.
Durə u n̄e,

4

1 a s̄awa kurə burə, n̄n kīnasi.
 Wunən n̄ni yi ballimə nge waa
 bakagii wunən s̄anditian w̄erin
 di.
 Wunən seri yi s̄a nge boo wuuru
 te ta saramamə Galadin guuru
 w̄ollun di.
 2 Wunən donnu nu buriri nge ȳa n̄n
 sansu ba b̄əra nu nim n̄rum
 wee.
 Nu maa n̄ə n̄wa sw̄e sw̄e, nin gara
 kun kande.
 3 Wunən n̄ə ga sw̄eriwa nge tom,
 ma ga waabu w̄a.
 Wunən baanu nu balliməwa nge dire
 s̄ansam bia wunən s̄anditian
 w̄erin di.
 4 Wunən w̄ira w̄awa nge Dafidin dii
 bwereku gagu
 mi ba ra tabu ȳanu bere.
 Wunən saban bataniba ba s̄a nge
 tabu ȳa ni ba bw̄e mi.
 5 Wunən bw̄asu s̄a nge yaa kpikun
 binu yiru ni nu yakasu dimə
 biibiin suunu s̄ə.
 6 Sere s̄ə u ka du saaru tu kp̄ə,
 kon da guuru w̄oll̄ mi turare ye ba m̄
 miru ka turare dekagia ya w̄a.
 7 A s̄awa kurə burə, n̄n kīnasi.
 A n̄ bau gagu m̄.
 8 A na su doona saa Libanin guunun di
 ka Seniri ka H̄eməən guurun di
 mi gbee sinansu ka musuku
 yambarəs̄u ra n̄ w̄a.
 9 Besen n̄ni ȳi n̄ yinna, n̄ kun m̄ n̄
 wunən saban batani tia wa,
 wunən k̄ira ra n̄n ḡoru kpuro
 mw̄ewa, n̄n sesu, n̄n kurə.
 10 Wunən k̄iru ta nuku dobu m̄ n̄n
 sesu, n̄n kurə.
 Wunən k̄iru ta tam dobu kere.

M̄ya maa wunən turaren nuburu ta
 do ta turare kpuro kere.
 11 Wunən n̄ə ga s̄subu do nge tim
 bau.
 Tim ka bom mu w̄a wunən n̄ə s̄ə.
 Wunən ȳanu nu nuburu dowā nge
 d̄a te ba m̄ s̄eduru Liban̄.
 12 A s̄awa nge d̄a gbaaru te ba kara
 koosi, n̄n sesu, n̄n kurə.
 A s̄awa nge d̄kə ye ba k̄enua, n̄ kun
 m̄ nge bwia ye ba mara.
 13 Wunən nim mu d̄a gbaarun d̄anu
 ȳkamə.
 Nin binu ni ba sokumə gerenadi nu do
 too.
 M̄ya lalle ka naadi ya maa kpia mi,
 14 ka safarani, ka yaka si su nuburu do,
 ka kan̄li,
 ka d̄a ni ba ra ka turare dekagia ko, ka
 miru, ka aloesi,
 ka sere yaka si su nuburu dobu bo
 kpuro.
 15 Wunə a s̄awa nge d̄a gbaarun d̄kə
 n̄ kun m̄ nge bwia ye ya nim sumə
 m̄ mu wee saa Libanin guunun di.
Kurə u n̄e,
 16 s̄ə ȳesi ȳsikan wosu,
 i seewo i n̄n d̄a gbaarun d̄anu k̄,
 kpa nin nubu duroru tu yari kpuro.
 I de n̄n kīnasi u du win d̄a gbaaru s̄ə
 kpa u yen d̄a bii geenu di.

Durə u wee
Durə u n̄e,

5

1 na dua n̄n d̄a gbaaru s̄ə,
 n̄n sesu, n̄n kurə.
 Na n̄n turare ye ba m̄ mirun d̄a
 yorimə ka kiki si su nuburu do.
 Na n̄n tim baun tim dimə.
 Na n̄n tam ka n̄n bom n̄rumə.
Yerusalemun wəndiaba ba n̄e,
 i dio, b̄e be i k̄ian̄.
 I n̄ruo kpa i n̄ k̄iru barə.

Kurə u gambo wukia

adama n d̄akuru kua

Kurə u n̄e,

2 na d̄ə adama n̄n bw̄era ya n̄ kp̄i.
 Na ka n̄n kīnasi dosimə u gambo
 soomə.

Durə u n̄e,

a man k̄en̄, n̄n sesu, n̄n kīnasi.
 Wunə wi a s̄a nge s̄akus̄a, a yiba.

Nɛn wira nikerera.
 Ma nɛn seri nim sɛɛra.
Kurɔ u nɛɛ,
 3 wee na nɛn yaberu pota.
 Kon maa kpĩ n se n tu sebe?
 Na nɛn kōri kpakia kɔ, yera kon maa se
 n yi disinu kɔ?
 4 Yera nɛn kīnasi wi, u win nɔmu
 kpɛɛma gambon wem di,
 ma nɛn bwɛra wura win mi.
 5 Na seewa n ka nùn kenia.
 Turare ye ba mɔ miru ya dāakumɔ nɛn
 nɔman di gambon nɛnutia sɔɔ.
 6 Na nɛn kīnasi kenia,
 adama na deema u doona.
 Nɛn bwɛra raa wura win mi, sanam
 mɛ na win nɔɔ nua.
 Na nùn kasu kasu, na ñ nùn wa.
 Na nùn soka, u ñ wure.
 7 Wuu gen kōsɔbu ba ka man yinna.
 Ba man so ba mɛɛra kua.
 Be ba gbāraru kōsu, ba nɛn sɔnditia
 mwa.
 8 Bɛɛ Yerusalemun wɔndiaba, na bɛɛ
 kanamɔ,
 ñ n nɛn kīnasi wa, ñ nùn sɔwɔ win kīra
 man barɔ kua.
Yerusalemun wɔndiaba ba nɛɛ,
 9 wunɛ wi a kurɔbu kpuro buram
 kere,
 mba wunɛn kīnasi wi, u mɔ ye goo kun
 mɔ a ka sun sɔmɔ mɛ.
Kurɔ u nɛɛ,
 10 nɛn kīnasi, tɔn swāɔwa, win
 wuswaa ballimɔ.
 Tɔmbu nɔrɔbun suba wɔkuru
 (10.000) sɔɔ, wiya kaa waabu
 gbi.
 11 Win wuswaa ya ballimɔ nge wura
 gea.
 Win seri yi tīriwa nge gunɔ mɔran
 sansu.
 12 Win nɔni yi sāawa nge waa bakagii
 ye ya wāa daarɔ.
 Win nɔni kpiki yi sāawa nge bom
 bekum.
 Nɔni yi, yi ka kpee gobiginu weenɛ ni
 ba doke taabu sɔɔ.
 13 Win baanu nu wāwa nge turare bii
 yi yi kpiibu wee.
 Win nɔɔ ga sāawa nge biibii yèn min
 di turare ya dāakumɔ.
 14 Win nɔma ya ka wuran suma weenɛ
 ye ba kpee gobiginu dokea.

Win wasi yi wɔru nge suunu don te ba
 wɔriasia
 ba buraru koosi ka kpee buranu ni nu
 nɔni boogu mɔ.
 15 Win kōri yi sāawa nge gbere yiru ye
 ba kua ka kpee kpikuru.
 Ma ba ye gira wura gean wɔllɔ.
 À n nùn mɛɛra, u sāawa nge Libanin
 dāa ni ba mɔ sɛduru.
 16 Win nɔɔn gari do.
 Wi sɔra nɛn bwɛra ra n wāa mam
 mam.
 Bɛɛ Yerusalemun wɔndiaba, mɛ nɛn
 bɔrɔ kīnasi wi, u sāawa mi.
Yerusalemun wɔndiaba ba nɛɛ,

6

1 mana wunɛn kīnasi wi, u da,
 wunɛ wi a kurɔbu kpuro buram kere.
 Bera mana u gere, kpa su ka nun wi
 kasu.
Kurɔ u nɛɛ,
 2 nɛn kīnasi u dawa win dāa gbaarɔ,
 mi turare bii wāa yi yi kpiibu wee,
 u ka win sabenu kpara kpa u biibii
 bɔɔri.
 3 Na sāawa nɛn kīnasigii, ma u maa sāa
 negii.
 U win sabenu kparamɔ biibiin suunu
 sɔɔ.
Nge mɛ kurɔ win wasi sāa
Durɔ u nɛɛ,
 4 a girima mɔ nge wuu ge ba mɔ Tirisa.
 Nɛn kīnasi, a wā nge Yerusalemu.
 A nanum mɔ nge tabu sīa ka yen gidi
 bɔra.
 5 A ku maa man mɛɛri.
 Domi wunɛn nɔni yi nɛn kīru
 seeyamɔ.
 Wunɛn seri yi sāa nge boo wuuru
 te ta saramamɔ Galadin guurun
 wɔllun di.
 6 Wunɛn donnu nu buriri nge yāa nìn
 sansu ba bɔra
 nu nim nɔrum wee, nu maa nɔɔ nɛwa
 swɛɛ swɛɛ, nìn gara kun kande.
 7 Wunɛn baanu nu ballimɔwa nge dire
 sɔnsɔm bia wunɛn sɔnditian
 wɛrin di.
 8 Sinanibun geera sāawa wata,
 sina kurɔbu maa wɛnɛ.
 Wɔndiaban geera kun nɔru mɔ be.
 9 Adama nɛn kīnasi wi, u ñ bau mɔ,
 u sāawa nɛnɛm be sɔɔ.

U sãawa win meron bii wøndia
teeruru te u kī too.
Wøndia be ba nùn wa, ba nēē,
u sãawa domarugii.
Sinanibu ka ban sina kurɔbu ba maa
nùn siara ba nēē,
10 wara u yarimam wee nge buruku
sɔɔ.
Wara u wã mē nge suru.
Wara u ballimɔ nge sɔɔ.
U nanum mɔ nge tabu sĩa ka yen gidi
bɔra.
11 Na da dãa gbaarɔ mi dãa marum
wãa,
n ka wa yakasu sùn n kpia wɔwɔ,
kpa n wa resēm tɔka yà n kpaa,
kpa n maa wa dãa te ba m̀d gerenadi tã
n wēsũ sãa.
12 Na ñ ka baaru nen bwēra man sua,
ya man doke nen tɔmbun tabu
kekēban suunu sɔɔ yi dumi
gawe.

Kurɔbu ka wøndiaba ba nēē,

7

1 a gɔsirama, a gɔsirama, Sunēmum bii,
a gɔsirama su nun mēeri.
Mban sɔna i nē Sunēmum bii mēera
nge wi u yaamɔ tɔn wuunu yirun baa
sɔɔ.
Durɔ u nēē,
2 wøndia bēeregii, wunen naasu su wã
salubata sɔɔ.
Wunen pɔra ya wãwa nge saba.
Wi u ye kua mɔmɔn tiiwa.
3 Wunen bwīrun gira yera sãawa
bwerere nge nɔran nɔɔ
ye ya ku ra tam kpe.
Wunen bɔsɔ ga swēri nge alikama ye
ba ka biibii sikerene.
4 Wunen bwãsu sãawa nge yaa kpikun
binu yiru.
5 Wunen wīru ta buririwa nge suunu
donnu.
Wunen nɔni yi dēerewa nge
Hesibonin yeru
si su wãa wuu bɔkɔ gen kɔnnɔn bɔkuɔ.
Wunen wēru ta dendewa mam mam
nge Libanin kɔsu yeru
te ta Damasi mēera.
6 Wunen wira suarewa nge guu te ba
m̀d Kaameli.
Ma wunen tara ya ballimɔ nge beku
gobigiru
sere ya sina bokon bwēra kpuro mwa.

7 Wunen buram banda, a man wēre
too.
Wunē sɔɔra nen kīru kpuro wãa.
8 Wunen wasi yi dendewa nge kpakpa
bãa.
Wunen bwãsu su sãawa nge dãa
marum swaarũ.
9 Na nēē, kon kpakpa yɔwa kpa n yen
marum nēnē.
Wunen bwãsu su sãawa nge resēm
swaarũ.
Wunen wēsiaru ta nuburu do nge dãa
marum mē ba m̀d pɔmu.
10 Nà n nun sɔsu, na ra n nuku dobu
mɔ nge wi u tam durom nɔra.

Kurɔ u nēē,

tam mē, mu kokuo nen kīnasin sɔ
mu du win nɔɔ sɔɔ ù n dweeyamɔ.

11 Na sãawa nen kīnasigii,
ma win kīru kpuro wãa nē sɔɔ.

Kīana sɔɔra nuku doba wãa

Kurɔ u nēē,

12 nen kīnasi, a yarima su da baru
kpaanɔ kpa sa n wãa mi.
13 Bururu sa ko se su da dãa gbaarɔ,
su wa resēm tɔka ka dãa te ba m̀d
gerenadi yà n kpaa ya wēsũ sãa.
Miya kon nun kīru sɔsi.
14 Dãa te ba m̀d mandaragore ta ten
turare yēkamɔ.
Besen yenu kɔnnɔwɔ, sa dãa marum
kpuro mɔ mē mu dobu bo,
ginakugim ka gisaku gegim.
Na mē kpuro yii wunen sɔ nen kīnasi.

8

1 À n daa sãa nen sesu mero turosi, kon
ka nun yinna tɔwɔ,
kpa n nun bɔkasi, goo kun maa man
gemmɔ.
2 Kon ka nun da nen meron yenuɔ
kpa a man bwisi kē.
Kon nun tam nubu durorugim wē
mē na kua ka dãa bii ni ba m̀d
gerenadi.
3 Na kī na n nen wiru sɔndi win nɔm
dwarɔ,
kpa win nɔm geu gu man bɔkasi.
4 Bēē Yerusalemun wøndiaba, na bēē
sɔɔmɔ,
i ku nen kīnasi yamia saa ye u ñ kī u se.
Wøndiaba ba nēē,
5 wara u wee gbaburun di u win kīnasi
gballi.

*Kĩrun dam**Kurɔ u nɛɛ,*

na nun yamia dāa saarɔ wunen yenun
bakuɔ,

mi wunen mero u wunen gura sua u
nun mara.

⁶ A de nɛ turoŋ gari yi n wāa wunen
gɔruɔ.

A de a n nɛ turo bakasi.

Domi kĩru ta dam mawa nge gɔɔ.

Nisinu nu maa sāawa gāa gɔbunu nge
gɔribun wāa yeru.

Nin dam mu sāawa nge dɔɔ yari.

Yinni Gusunɔn min diya yi wee.

⁷ Nim wɔkun nim ka mɛn kpāaru mu
n kpɛ mu kĩrun dɔɔ go.

Meya maa daanun nim yiburu ta n kpɛ
tu kĩ te wukiri.

Tɔnu wi u win dukia kpuro wɛ bu ka
nɔn kɪan sɔ,

u n kĩ te wasi.

Yen kɔkɔrɔ, ba koo nɔn gemwa.

Kurɔn sesubu ba nɛɛ,

⁸ sa sesu piibu mɔ wi u kun gina bwāa
kpiā.

Amɔna sa kɔ nɔn kua sanam mɛ ba
nɔn kɪan na.

⁹ U n sāa nge gbāraru,

sa ko tu tāsisiawa ka sii geesu.

U n maa sāa nge kɔnnɔ,

sa ko ge kɔrewa ka dāa ye ba mɔ
sedurun gambo.

Kurɔ u nɛɛ,

¹⁰ na sāawa nge gbāraru,

ma nɛn bwāa ya sāa nge wuu kɔsobun
wāa yeru.

Nɛn kɪnasi u yɛ ma na bɔri yendu mɔ
win mi.

Durɔ u nɛɛ,

¹¹ Salomɔɔ u resem tɔkan gbaaru mɔ
Baali Hamɔɔwɔ.

Ma u gbaa te kɔsobu nɔmu sɔndia.

Ben baawure u ra ka sii geesun gobi
nɔrɔbu (1.000) nɛwa

bu sere gbaa ten marum sɔri.

¹² Salomɔɔ u win sii geesun gobi
nɔrɔbu (1.000) suo u n mɔ,

kpa u win gbaa kɔsobu yen goobu
(200) wɛ.

Nɛna na nɛn tiin resem gbaaru mɔ,
ma na tu kɔsu.

¹³ A de n wunen nɔɔ nɔ nɛn kɪnasi,
wunɛ wi a ra n wāa dāa gbaaru sɔɔ.

Kpaasiba kĩ bu gu nɔ.

Kurɔ u nɛɛ,

¹⁴ a wasi suo nɛn kɪnasi,

kpa a n sāa nge yaa kpiku n kun mɛ nge
gini kpɛma

ye ya wāa guuru wɔllɔ mi yaka nubu
durorugisu wāa.

ESAI

Tire ten gari yi s̄awa b̄onu ita.

B̄onu gbiikaa wiru1n di sere wiru 39.

Yudaban wahalan gariya b̄onu gbiikaa ye, ya m̄. Waati ye s̄, Yudaba ba Asirigibun b̄erum m̄. Adama Gusun̄n s̄m̄ Esai u wa ma n̄ n̄ b̄erum m̄ t̄na mu s̄a ben wahala. Ye ya maa s̄a ben wahala, yera mem̄ n̄abu sariru ka durum ka naan̄ ye ba n̄ Gusun̄ s̄a. Yen s̄na Esai u Yudaba ka ben kparobu kir̄ kua bu ka ḡru ḡsia kpa bu wura bu gem sw̄i ben w̄aru s̄. U maa bu s̄wa ma goo u koo yarima Dafidin bweserun di kpa u ka b̄ri yendu na handuniā.

B̄onu yiruse wiru 40n di sere wiru 55.

B̄onu yiruse sun s̄m̄ saa ye ba Yuuba yoru mw̄era ba ka da Babiloniā. Saa ye s̄ra Gusun̄n s̄m̄ Esai u win t̄mbu s̄wa ma Gusun̄ u koo bu yakia kpa u ka bu wurama ben tem̄ bu w̄a kpaaru di. Esai u maa sun s̄m̄ tire te s̄ ma Gusun̄wa u ḡanu kpuro n̄ni win n̄mū. Wiya u dera ḡanu kpuro kooram̄. Saa win t̄mbu Isireliban min diya handunia ya koo durom wa.

B̄onu itase wiru 56n di sere wiru 66.

Yuu be ba wurama yorun di ba w̄a Yerusalem̄, ben gariya b̄onu itase ya m̄. Esai u bu dam k̄ u n̄, Gusun̄ u koo win n̄ mw̄eru yibia u handuniagibu siri. U maa bu gem kobu ka t̄ w̄rarugiru ka ȳkunu ka kananun gari yaayasiam̄. Esai wiru 61:1-2n gariya Yesu u denda sanam m̄ u win s̄mburu torua.

Tire ten kpunaa

1. Ba Isireliba ka Yudaba kir̄ m̄, wiru 1n di sere wiru 12.
2. Yinni Gusun̄ u koo bwese tukunu s̄yasia, wiru 13n di sere wiru 23.
3. Siri d̄akibu, wiru 24n di sere wiru 27.
4. Kir̄ba ka maa n̄ mw̄enu, wiru 28n di sere wiru 33.
5. Siri d̄akibu, wiru 34n di sere wiru 35.

6. Sina boko Esekiasi ka Asirigibu, wiru 36n di sere wiru 39.

7. Nuku yemiabun n̄ mw̄enu, wiru 40n di sere wiru 55.

8. Labaari dora, wiru 56n di sere wiru 66.

B̄ONU GBIKAA

¹ Tire ten gari yi s̄awa gari yi Gusun̄n s̄m̄ Esai Am̄tin bii u gerua Yudaban s̄, ka sere ben wuu Yerusalem̄n tiin s̄. U gari yi geruawa sanam m̄ sinam beni, Osiasi ka Yotamu ka Akasi ka Esekiasi ba bandu di di Yudā.

T̄n be ba ku ra ḡanu tubu

² Yinni Gusun̄ u n̄, w̄llu ka tem, i ka man n̄w̄. Na n̄n bibu seeya,

na bu swaa s̄si, adama ba man seesi.

³ Naa kin̄nu nu ra n̄ nin kparo ȳ.

Ketekunu nu ra n̄ maa ȳ mi nin yinni u ra nu d̄anu yiiye.

Adama n̄n t̄mbu Isireliba ba n̄ mam k̄ bu ḡanu gia.

Ba ku ra ḡanu tubu.

⁴ Ma Esai u n̄,

b̄ Isireliba, b̄ruroba i s̄a, domi i durum m̄wa.

Toranu nu yiba b̄en suunu s̄.

Nuku k̄surun w̄ara i w̄a.

B̄ kpuro i sankirewa,

domi i Yinni Gusun̄ deri.

I n̄n gema, wi, wi u s̄a b̄en Yinni D̄ero,

ma i n̄n biru kisi.

⁵ S̄yasia bir̄ u koo maa b̄ ko,

domi n̄n dabina i n̄n seesi.

I s̄awa nge t̄nu w̄n bwisikunu kun w̄,

ma u daa k̄sa m̄.

⁶ Saa win wirun di sere ka win naa taran̄,

kpuro barara.

Domi ba n̄ win m̄eraba ka win bosu teye

bu tim gumgim doke bu sere mam n̄, ba koo b̄ke.

⁷ B̄en tem mu kua bansu.

M̄n wusu d̄o mwaakira.

I t̄n tukobu m̄era ba ka m̄n d̄anu gura,

ba n̄ ḡanu deri.

⁸ Ma Yerusalem̄ ya tiara ye t̄na.

Ya kɔ̄ore nge kuru resɛm gbaarun su-
unu sɔ̄,
n̄ kun mɛ, gberɔ.
Ya yɔ̄ tom ye tɔ̄na
nge wuu ge ba tabu bure ba doona.
9 Gusunɔ, wɔ̄llu ka tem Yinni
ù kun daa bɛɛn sukum fiiko faaba kue
Yerusalemu ye sɔ̄, ya koo raa kam
kowa nge Sodomu ka Gomɔra.

Sāa te Gusunɔ u tusa

10 Ma Gusunɔ u nɛɛ,
bɛɛ wirugibu be i ka Sodomugibu
weenɛ,
i nɛ, Yinni Gusunɔn gari swaa dakio.
Bɛɛ be i maa tie, i ka Gomɔragibu
weenɛ,
i nɛn wooda mɛm nɔ̄wɔ.
11 I tamaa bɛɛn yāku dabi ni, nu man
gāanu sāa?
Bɛɛn yāku yāanu ka yāku gum
mɛ i ra ka man yāku dɔ̄ mwaararuginu
kue,
ya den man tusa.
Na wasira ka bɛɛn yaa sabenun yɛm
mɛ i ra yēke nɛn sāa yerɔ.
12 Ye i ra nɛ nɛn sāa yerɔ ka wɔ̄rubu,
yeya na bɛɛ bikia?
13 Bɛɛn kēɛ ni i ka naamɔ mi kama.
I ku ra maa ka nu na.
Bɛɛn turare ya n̄ man nuburu doremɔ.
I ku maa man ye dɔ̄ dokea.
Na den bɛɛn kōsa ye tusa
ye i ra ko i n mɛnna nɛn sāa yerɔ
i ka man s̄a, suru ù n yara,
ka tɔ̄ wɛrarugiru sɔ̄,
ka sere maa tɔ̄ bakanun saa.
I ku maa man tɔ̄ baka nin bweseru
diya.
14 Na maa bɛɛ sɔ̄mɔ,
bɛɛn tɔ̄ baka ni kpuro nu man
tusawa.
Nu man s̄awɛwa sɔ̄mu bakanu.
Na maa wasira n ka nu sɔ̄be.
15 Baa ì n bɛɛn kanaru dɛnyasiamɔ,
na ku ra nu swaa daki.
I n nɔ̄ma yiyi wɔ̄llɔ i ka kanaru ko,
na ra nɛn wuswaa s̄iyɛwa,
na kun bɛɛ mɛɛra.
Domi bɛɛn nɔ̄ma tɔ̄mbun yɛm yiba be
i go.
16 Yen s̄ɔ, i tii s̄arasio
i nuku kōsuru deri,
kpa i ku maa kōsa ko.
17 I seewo i gea ko,
kpa i n gem sw̄i.

I be ba dam dɔ̄remɔ faaba koowo.
I gobekuba wɛɛyɔ ye n s̄a begia,
kpa i ka gɔ̄minibu yina.
18-19 I na su wesiana kpa su nɔ̄sina.
I n wura i man mɛm nɔ̄wa,
baa bɛɛn ḡru ḡa n t̄ri nge weke biru,
kon gu dɛɛrasia gu burura nge w̄su.
Baa ḡa n maa s̄rin na nge w̄ɛ
wunɔ̄mgii,
ga koo burura nge w̄ɛ kpiki,
kpa i tem mɛn d̄ia geenu di.
20 Adama ì n yina, ma i man seesi,
ba koo bɛɛ gowa tabu sɔ̄ ka takobi.
Nɛ, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua.

Yinni Gusunɔ

u koo Yerusalemu dɛɛrasia

21 Gusunɔ u nɛɛ,
Yerusalemu, wunɛ wi na raa naane
sāa,
wee a kua nge kurɔ sakara kowo,
wi u win durɔ deri.
Domi yellu gemgiba raa yiba wunɛ
sɔ̄.
Adama gisɔ, tɔ̄n gowobu tɔ̄nawa ba
nun w̄asi.
22 A raa s̄a nge sii geesu.
Wee a kua nge sii bisu.
A raa s̄awa nge tam gem.
Adama t̄ɛ, a kua nge tam mɛ ba nim
doke.
23 Wunɛn wirugiba man seesi,
ma ba ka gbenɔbu nɔ̄ tia s̄a.
Be kpurowa ba ra n k̄nu ȳiyɔ,
kpa ba n nɔ̄m biran k̄nu naa gire.
Ba ku ra gobekuba w̄ɛ ye n s̄a begia,
ba ku ra maa ka gɔ̄minibu yinɛ.
24 Yen s̄ɔ, i swaa dakio i nɔ̄
ye nɛ Gusunɔ, wɔ̄llu ka tem Yinni na
gerumɔ,
nɛ wi na s̄a bɛɛ Isireliban dam.
Na nɛɛ, kon bɛɛ nɛn yibɛɛba m̄ru
kɔ̄sie
kpa nɛn m̄ru yu wa yu sure.
25 Kon bɛɛ nɔ̄ma doke
kpa n bɛɛ w̄ɔ nge sisu
n bɛɛn disinu kpuro wuna
kpa i dɛera.
26 Kon bɛɛ kua nge yellu.
Siri kowobu ba n̄ maa nɔ̄m biran k̄nu
mwaamɔ.
Mɛya ba n̄ maa bwisi k̄ɔ̄bun n̄su
gum t̄ɛnimɔ.
Saa yera ba koo nɛɛ,
gemgibu ka naanɛgibun wuuwa mini.

27 Kon Yerusalemu yakia yà n nɛn kīru swī,
 kpa n maa yen tambu wɛra
 be ba gōru gɔsia mi kpuro.
 28 Be ba man seesi, kon bu kam koosia.
 Be ba durum m̀, kpa n bu go.
 Be ba maa man biru kisi, kpa n bu
 kpeerasia.
 29 Saa ye sɔɔ, dāa bakanu ka dāa sɔɔ
 si su sāa bɛɛn bũu yenu,
 su koo de i sekuru wa.
 30 I ko kowa nge dāa baka ni,
 sanam mɛ nin wurusu dellamɔ,
 n̄ kun mɛ nge dāa sɔɔ si,
 sanam mɛ su n̄ maa nim waamɔ.
 31 Wi u tamaa u dam mɔ u koo ko nge
 yakasu,
 kpa win kookoosu su n sāa nge dɔɔ
 buri,
 kpa u dɔɔ mwaara ka win kookoo si
 sannu.
 Goo sari wi u koo kpī u bu faaba ko.

2

1 Gari yiniwa Yinni Gusunɔ u Esai
 Amɔtin bii sɔɔwa kāsiru sɔɔ, Yudaba
 ka ben wuu Yerusalemun sɔ.

Bəri yen te ta ko n wāa

sere ka baadommao

(I maa mɛrio naasu 2-4, Misee 4:1-

3)

2 U nɛɛ, saa dāaka sɔɔ,
 guu tɛn mi Yinni Gusunɔn sāa yera
 gire,
 ta koo guu ni nu tie bɛɛɛ kera,
 kpa bwesenu kpuro nu na mi,
 3 nu nɛɛ, i na su da Yerusalemuɔ
 su yɔ Yinni Gusunɔn guurɔ
 mi Isireliba ba ra n̄n s̄.
 Kpa u sun win swɛɛ sɔɔsi
 su s̄i yi sɔɔ.
 Ba koo gere mɛ,
 domi guu ten min diya u koo win
 wooda yara
 kpa u gari geruma.
 4 U koo bwese dabinu siri,
 kpa bwese ni, nu nin takobiba bɔɔri
 nu ka tebonu seku.
 Mɛya nu koo maa nin yaasi bɔɔri
 nu woba so.
 Bweseru gara kun maa garu seesimɔ.
 Ba n̄ maa ben bibu tabu toobu
 s̄ɔs̄imɔ.
 5 Bɛɛ Yakɔbun yɛnugibu,

i na su da su s̄i yam bururam sɔɔ,
 mɛ Yinni Gusunɔ u sun wɛɛmɔ.

Yinni Gusunɔ

u koo be ba tii sue kam koosia

6 Yinni Gusunɔ, wee a wunɛn tambu
 Yakɔbun yɛnugibu deri,
 domi ba sɔɔ yari yerugibun s̄aru m̀.
 Ma ba wɔri dobo dobon kobu sɔɔ nge
 Filisitiba.
 Ba da ba ka tɔn tukobu arukawani
 bɔkuɔ.
 7 Ben tem mu sii geesu ka wura yiba.
 Arumani ye ya wāa mi, ya n̄ n̄ru mɔ.
 Tem mɛ, mu maa dumi yiba,
 ka tabu kɛkɛ sisugii yi yi n̄ geeru mɔ.
 8 Ba bwāarokunu seka baama.
 Ma ba nu yiirammɛ ba s̄amɔ.
 9 Yen s̄, tambu kpurowa ba koo yiira
 Yinni Gusunɔn wuswaaɔ bu tii kawa.
 Yinni Gusunɔ, a ku bu ben durum
 suuru kuɔ.
 10 Yen s̄, bɛɛ Yakɔbun yɛnugibu,
 i duo kpee baaba sɔɔ
 kpa i kuke wɔrusɔ
 i ka Yinni Gusunɔn nanum ka win
 yiiko duka suuri.
 11 T̄ru gara sisi
 t̄ sɔɔ ba koo wi u tii sue kawa
 kpa bu Yinni Gusunɔ turo wɔlle sua.
 12 Domi wi, wɔllu ka tem Yinniwa.
 U t̄ sɔɔ te yi,
 t̄ sɔɔ u koo baawure siri wi u tii sue,
 kpa u n̄n kawa.
 13 T̄ sɔɔ te sɔɔ,
 u koo dāa baka ni nu gunu Libaniɔ ka
 Basaniɔ kpeerasia.
 14 Kpa u guunu ka gungunu
 15 ka gbāra damginu kəsuku,
 16 ka sere goo nimkuu bakasu,
 gāanu kpuro gesi ye ba kīru bo.
 17-18 T̄ sɔɔ te sɔɔ, ba koo wi u tii sue kawa
 kpa bu bwāarokunu kpeerasia.
 Yinni Gusunɔ turowa ba koo wɔlle
 sua.
 19 Sanam mɛ u koo se u tambu
 nandasia,
 tamba koo du bu kuke kpee baaba sɔɔ
 ka wɔrusɔ,
 bu ka win dam ka win yiiko duka
 suuri.
 20 T̄ sɔɔ te sɔɔ, tamba koo ben
 bwāaroku ni ba seka ka sii geesu
 ka wura ba s̄amɔ gunɔnguunu ka
 yank̄su deria. 21 Kpa bu du bu kuke

kpee baaba sɔɔ ka wɔrusɔ bu ka Yinni
Gusunɔn dam ka win yiiko duka
suuri.

²² N n mɛn na, i ku bɛɛn naanɛ doke
tɔnu sɔɔ.

U sɔawa nge woo.

U n sɔa gɔanu.

Yudan banda burisina

3

¹ Esai u nɛɛ,

Gusunɔ, wɔllu ka tem Yinni,
u koo Yerusalemugibu ka Yudaba
kpuron arumani kpeerasia.

Ba n maa dɔanu ka nim wasi.

Ba n maa somiru garu wasi gam di.

²⁻³ Domi u koo ben tabu durɔ damgibu
ka ben tabu kowobu wuna u go,
ka ben siri kowobu ka ben sɔrobu ka
guro gurobu

ka be ba sɔa tabu kowobu weeraakuukuubun
wirugibu

ka ben sina asakpɔbu ka ben bwisi
kɛɔbu

ka ben nɔman sɔm kowo kpokoba ka
ben timgii gisonkoba

ka mam wi, Gusunɔn sɔmɔbun tii.

⁴ U koo de aluwaasiba ba n bu kpare
nge mɛ ba ka kɔi.

⁵ Tɔmba koo dam dɔrena.

Aluwaasiba ba koo durɔ tɔkɔnu seesi,
kpa garu ko sariba bu damgibu nɔni
du.

⁶ Saa ye sɔɔ, tɔnu u koo win wɔnɔ sɛre
u nɛɛ,

wunɛ a yɔnu mɔ.

Yen sɔ, a koowo bɛɛn yɛnu yɛro,

kpa a bɛɛn yɛnu seeya.

⁷ Adama u koo nɔn wisi u nɛɛ,

na n yen tim mɔ.

Dɔanu sari yɛnu ge sɔɔ,

yɔnu maa sari mi.

A ku man ko bɛɛn yɛnu yɛro.

⁸ Esai u maa nɛɛ,

Yerusalemu ya bɔarimɔ,

ma Yuda ya wɔrukumɔ

yɛn sɔ ba Yinni Gusunɔ seesi

ka ben gari ka ben kookoosu.

Ba n win bɛrum mɔ.

⁹ Ben kookoosu su ben daan seeda
dimɔ.

Ben daa kɔsa kun berua.

Ba ye mɔ batuma sɔɔ nge Sodomugibu.

Bɔruoba ba sɔa,

domi bɔriya ba tii sɔru kuammɛ mi.

¹⁰ A gemgii sɔɔwɔ ma u koo kuura.

U koo win sɔmburun are wa.

¹¹ Adama bɔruowa wi u nuku kɔsuru
mɔ.

U ko n wɔawa nuku sankiranu sɔɔ,

domi win sɔmburun areya u koo wa.

¹² Aluwaasiba ba Yinni Gusunɔn
tɔmbu dam dɔremɔ.

Ma tɔn kurɔbu ba sɔa ben yinnibu.

Be ba bu kpare ba bu torasiamɔ.

Ba ben swaa go ye ba raa swɔi.

Yinni Gusunɔ

u win tɔmbun wirugibu sirimɔ

¹³ Yinni Gusunɔ u na u yɔ u ka win
tɔmbu siri.

¹⁴ U win siribu torua ka win tɔmbun
guro gurobu,

ka ben wirugibu.

U nɛɛ, i tɔmbun dɔanu wɔra

ma i ye i sɔarobu mwaaari yii bɛɛn
yɛnusɔ.

¹⁵ Mban sɔna i nɛn tɔmbu dam
dɔremɔ,

ma i sɔarobu taki dimɔ.

Nɛ, Yinni Gusunɔ, wɔllu ka tem Yin-
niwa na yeni bikiamɔ.

Ba koo Yerusalemun

tɔn kurɔbu sɛɛyasia

¹⁶ Yinni Gusunɔ u maa nɛɛ,

wee Yerusalemun tɔn kurɔbu ba tii
sue.

Ma ba sɔimɔ ba yɛkɔ mɔ, ba wɔinu
dɛmiɛ.

Ba n sekuru mɔ, ba ben naasun sumi
soonamɔ.

¹⁷ Yen sɔna kon de bu ko wii
kparanugibu,

kpa n bu terenu yɔsu.

¹⁸ Saa ye sɔɔ, kon ben bura yɔnu
kpuro wuna. Niya ben naasun sumi
ka ben serin bura yɔnu ka ben sababa

yi yi ka suru kɛka weenɛ, ¹⁹ ka ben
swaa tonkunu, ka ben sumi ka ben

sɔnditii, ²⁰ ka yasi, ka yɔni yi ba
doke naasɔ ka ben sɛkatii, ka ben

yɔrɔmannin bɔki, ²¹ ka ben taabu
nɔmaginu ka wɛruginu, ²² ka ben

yɔa gobiginu, ka yabe bakanu ka ben
bɔɔnu, ²³ ka digiba, ka yɔa ni nu n

sinum mɔ, ka yasi, ka sere sɔnditii.

²⁴ Ba n maa turaren nuburu nɔmɔ

ma n kun mɔ nubu kɔsuru.

Ba n maa sɛkatii sɛkemɔ ma n kun mɔ
wɛɛ.

Ba ñ maa seri wasi wirɔ bu tari.
Wii panna ba ko n mɔ.
Ba ñ maa yabe bakanu sebumɔ
sere saakiba nuku sankiranun sɔ.
Ben buram kun maa sɔɔsiramɔ.
Sekura ba koo wa.

Yerusalemun gaminibu

²⁵ Ba koo Yerusalemun tumbu ka yen
tabu durɔbu go tabu sɔɔ.
²⁶ Tumba koo wuri ko bu gɔɔ swi yen
gbara kannaɔwɔ
nge tɔn kurɔ wi ba wari ba win yānu
gura ma u sɔ temɔ.

4

¹ Saa ye sɔɔ, tɔn kurɔbu nɔɔba yiru ba
koo durɔ turo sɔ bu nɛɛ,
sa ko bɛsɛn tii diisia kpa su tii sebusia.
A gesi sun sekuru wunɔ
kpa a de sa n wunen yisuru sɔɔwa.

Yerusalemu ya koo wurama

nge yellu

² Ye Yinni Gusunɔ u koo kpiisia
saa ye sɔɔ, ya ko n sɔawa bɛɛɛ ka
girima Isireli be ba tien sɔ. Kpa tem
mɛ, mu dia geenu ma nu n sɔa ben
nuku dobu. ³ Be, be Yinni Gusunɔ
u gɔsa mi, u ben yisa yorua ba n ka
waa Yerusalemuɔ, ba koo bu sokuwa
tɔn dɛɛrobu. ⁴ Yinni Gusunɔ u koo
Yerusalemun tɔn kurɔbu disi waka,
kpa u wuu gen tii dɛɛrasia, u gu siri
ka win dam bakam tɔn be ba raa gon
sɔ. ⁵ Yen biru u koo de dɔɔ wii bakaru
tu Sionin guuru kpuro ka mennɔ yenu
wukiri sɔɔ sɔɔ, kpa dɔɔ yara ya n waa
wɔkuru guu ten wɔllɔ, kpa win yiikon
girima yu wuu ge wukiri, ⁶ kpa ya n
sɔa nge kuru te ta ko n bu saaru sɔawa
yam susurun saa, ka maa kuku yeru
woo bɔkɔ ka guran sɔ.

Isireliba

ba sɔawa nge resɛm gbaaru

5

¹ I womu swaa dakio i nɔ ge kon nɛn
kɔnasi kua. Womu ge, ga ka wi ka win
resɛm gbaaru yā. Ge wee.
Nɛn kɔnasi u resɛm gbaaru garu mɔ
te ta waa tem turenu wɔllɔ mi n tem
gem mɔ.

² U gbaa te kɔrɔ kua, ma u ten kpenu
wukura.

Ma u resɛm dɔa ye ya koo bii duronu
ma duura.

Yera u ten kɔsobun diru bana ten su-
unu sɔɔ.

Ma u resɛm gama yeru kua mi.

Saa yɛ sɔɔ u den yiyo resɛm gbaa te, tu
nɔn bii geenu marua,

yera u deema kɔsuna ta nɔn marua.

³ Tɛ, nɛn kɔnasi u gerumɔ u mɔ,
bɛɛ Yudaba, bɛɛ be i waa Yerusalemuɔ,
i bu sirio wi ka win resɛm gbaa te.

⁴ Mba u tu burea u ñ kue.

Mban sɔna ta bii kɔsunu mara
sanam mɛ u yiyo tu bii geenu ma.

⁵ Wee ye u koo win gbaa te kua.

U koo ten kara ka yen dɔa wukiriwa,
kpa yaa sabenu ka gbeeku yɛɛ yi du
mi,

yi di, yi taaku.

⁶ U ñ maa win resɛm dɔa ye sɔmmɔ,
mɛya u ñ maa gbaa te wukumɔ.

U koo tu deriwa tu kam ko,

kpa saki yi tu wukiri,

kpa u de gura yu ku maa nɛ mi.

⁷ Isirelibara ba sɔa Gusunɔ,
wɔllu ka tem Yinnin resɛm gbaa te.

Ma Yudaba ba sɔa resɛm dɔra ye u
duura.

U kɔa bu gea ko adama kɔsa ba kua.

Ba tumbu go ba yɛm yari.

U maa kɔa bu gem swi, ma ba yina.

Yen sɔna tumba wuri mɔ.

Kɔsa ye tumba mɔ

(I maa mɛrio 10:1-4)

⁸ Bɔruroba be ba yenusu ka gbea
sosimɔ

ye ba raa mɔ sɔɔ,

sere gabu ba ñ maa ayeru mɔ,

ma be tɔna ba batuma mɔ.

⁹ Wee ye Gusunɔ wɔllu ka tem Yinni u
man sɔɔwa. U nɛɛ,

kam kam ba koo tɔn ben yenu dabi ni
kpuro kam koosia.

Kpa goo u kun maa waa yenu bura si
sɔɔ, si su kpā mi.

¹⁰ Bā n resɛm ɛkitaa ita gama,

yen tam kun ditiri weeraakuru turi.

Bā n maa alikama kilo wunɔbu (100)
duura,

ye ba koo gɛ ya ñ kilo wɔkuru keramɔ.

¹¹ Bɔruroba be ba ra buru buru yellu
se

ba n tam bɔɔbɔm nɔrumɔ,
kpa ba n wɔa tam gɔbaburɔ sere n ka ko
wɔku suunu.

12 Gɔɔgenu ka mɔrɔkunu, ka baranu
ka guunu ka sere tam,
yera ya ra ben tɔɔ bakanu gbisisie,
kpa ba n nɛ, Yinni Gusunɔn sɔma
atafiiru sɔa.

13 Yen sɔna kon de bu bu yoru mwɛɛri
subaru sɔɔ
bu ka doona.

Ben sina biba koo gbi gɔɔrun sɔ,
kpa be ba tie bu gbi nim nɔrun saabu.

14 Kpa gɔribun wɔa yeru tu nɔɔ wukia
ka dam,

tu sina bii be mwɛ
ka maa tɔn wɔru ge ga nuku dobu mɔ.

15 Saa ye sɔɔ, tɔmbu kpurowa ba koo
yiira

Yinni Gusunɔn wuswaaɔ bu tii kawa,
kpa be ba nɛɛ, ba tii tura, bu wɔruma.

16 Tɔɔ te sɔɔ, Gusunɔ, wɔllu ka tem
Yinni

u koo win tɔmbu siri dee dee

u ka win yiiko sɔɔsi,

kpa u gea ko u ka sɔɔsi ma u dɛere.

17 Yɔanu nu koo yakasu di Yerusalemun
bansɔ

nge nin kpara yenɔ,

kpa nin binu nu di nu bɔria mi.

18 Bɔruroba be ba gbinnɛ ka kɔsa

nge naa wuku yi yi yin kɛkɛ gawe,

19 ba n gerumɔ ba n mɔ,

Yinni Gusunɔ u wasi suo u win
sɔmburu ko fuuku,

kpa su tu wa.

Isireliban Yinni Dɛero u win himba
sɔɔsio ye u yi,

kpa su ye gia.

20 Bɔruroba be ba ra kɔsa soku gea,

kpa bu gea soku kɔsa.

Bɔruroba be ba ra yam wɔkuru soku
yam bururam,

kpa bu yam bururam gɔsia yam
wɔkuru.

Bɔruroba be ba ra ye n sosu gɔsie ye n
do,

kpa bu ye n do gɔsia ye n sosu.

21 Bɔruroba be ba tɔsa ben tii tiin yɛru
sɔɔ,

ma ba tii mɛera bwisigibu.

22 Bɔruroba be ba yɔsiru yara

tam nɔrubu sɔɔ.

Bɔruroba be ba tam bɔɔbɔm kobu yɛ.

23 Bɔruroba be ba nɔm biran kɛnu
mwaamɔ,

ba ka taarɛgibu gem wɛɛmɔ,

ma ba gemgibu taarɛ wɛɛmɔ.

24 Yen sɔna Yinni Gusunɔ u koo de bu
dɔɔ mwaara

nge mɛ dɔɔ u ra doo gɔanu ka yaka
gbebusu mwɛ,

kpa ben gbini yi kɔsi,

kpa ben wɛsu su ka woo doona nge
tua,

yɛn sɔ ba n Gusunɔ wɔllu ka tem Yin-
nin woodaba garisi gɔanu.

Ma ba win gari atafiiru kua,

wi, wi u sɔa ben Yinni dɛero.

Yinni Gusunɔ u sɔru sɔa

u ka bu sɛyasia

(I maa mɛerio naasu 25, 9:7-20)

25 Yen sɔna win mɔru ya wɔrimɔ be
sɔɔ.

U bu nɔma dokemɔ u goomɔ.

Guunu diirumɔ.

Ma tɔmbun gonu nu sweenɛ swɛɛ sɔɔ
nge kubanu.

Adama ka mɛ, win mɔru kun sure,

ma u bu nɔma dokemɔ u sɛyiasiamɔ.

26 U gidi bɔra yɔrasia u ka bwese
tukunu soku ni nu toma.

Ma u nu soka ka wia.

Ni wee nu wee ka wasi kasanu.

27 Ben goo kun wasire,

goo kun maa wɔrumɛ.

Dom kun goo mwɛ u sere dweeya.

Goon kpaka kun maa kusiare ye u
sɛke pɔraɔ.

Mɛya ben goon baranun wɛɛ kun nɔn
kare.

28 Ben sɛenu nu nɔɔ do.

Ba maa nu sɔri bu ka to.

Ma ben dumin naa konnu nu bɔɔbu
nge kperu.

Ma ben tabu kɛkɛba ba sɔu nge woo
guna.

29 Ma ba kukirimɔ nge gbee sunɔ,

ge ga yaa mwa ga ka doonɔ goo kun gu
yinari.

30 Saa ye sɔɔ, kukiribu koo nɔra Isire-
liba sɔɔ

nge nim wɔku ge woo bɔkɔ ga seeya.

Ba n tem mɛ mɛera,

yam wɔkura ba koo wa ka nuku
sankira bakanu,

kpa wɔllu tu tɔra guru wii bakarun sɔ.

Gusunɔ u Esai gɔsa

*u ka ko win sɔmɔ***6**

¹ Wɔɔ gè sɔɔ sina boko Osiasi u gu, nɛ Esai, na Yinni Gusunɔ wa kāsiru sɔɔ, u sɔɔ sina kita bakaru garun wɔllɔ win sãa yerɔ. Ma win yaberun kasa ya sure sãa yee ten sɔɔwɔ kpuro. ² Wɔllun kɔsobu ba bellimɔ win wɔllɔ. Ben baawure, kasa nɔɔba tia u mɔ. U ka yen yiru win wuswaa wukiri, yiru maa win naasu ma u ka yiru ye ya tie yɔɔwa. ³ Ba nɔɔguru sue ba mɔ, Dɛɛro Dɛɛro, Gusunɔ wɔllu ka tem Yinni u sãawa Dɛɛro. Win yiiko ya handunia kpuro yiba.

⁴ Ma sãa yee ten gamboba ba diira saa ben tem di, nɔɔ ge ga nɔɔramɔ min sɔ, ma wiisu su yiba dii te sɔɔ. ⁵ Saa ye sɔɔra na nɔɔguru sua na nɛɛ, na kam kuawa. Domi nɛn yara ya durum sɔɔwa, na maa wãa tɔmbun suunu sɔɔ bɛn yari durum sɔɔwa ma na sere Gusunɔ, wɔllu ka tem Yinni wa ka nɔni wi u sãa kpuron sunɔ.

⁶ Adama wɔllun kɔso ben turo u dɔɔ gɛɛ sua ka baku yãku yerun di, u yɔɔma u na nɛn mi. ⁷ Ma u ka yi nɛn nɔɔ baba ma u nɛɛ, yenɛ ya wunɛn nɔɔ baba ya sɔɔsi ma Gusunɔ u wunɛn toraru wuna.

Mɛya u maa wunɛn durum wɔka.

⁸ Yen biruwa na Yinni Gusunɔn tiin nɔɔ nua ga gerumɔ ga mɔ, wara kon wa n gari.

Wara koo se u man daawa.

Ma na wisa na nɛɛ, nɛ wee, a man gario.

⁹ Ma u man sɔɔwa u nɛɛ, n̄ n mɛn na, n doo n Isireliba gari yini sɔ n nɛɛ,

wee ba ko n da kasu bu win gari nɔ, adama ba n̄ yi nɔɔmɔ.

Ba ko n da kasu bu wa, adama ba n̄ gãanu wasi.

¹⁰ N de tɔn ben gɔru gu bɔbia,

kpa bu swaa taaya bu ku raa gari nɔ.

N ben nɔni wɔkuo bu ku raa ka yam wa,

kpa bu ku raa gɔru gɔsia bu faaba wa.

¹¹ Ma na nɛɛ,

Yinni, sere saa yerɔ ya ko n sãa mɛ.

Ma u man wisa u nɛɛ, sere wuu sinin tɔmbu b̄a n gbisuka, kpa su ko bansu, kpa tem mɛ kpuro mu kam ko.

¹² Domi u koo de bu ka mɛn tɔmbu da sere mi n toma

kpa bu mɛ deri mu n sãa bansu.

¹³ Baa b̄a n tem mɛn tɔmbu b̄onu kua suba wɔkuru,

ma ten teera tie mi,

u koo tu surawa nge dãa bakaru.

Adama nge mɛ dãa kpiriru ta ra kpare, nge mɛya bwese kpaara koo se ta n sãa bwese geeru te u gɔsa.

*Gari yi Esai**u Akasi sina boko sɔɔwa***7**

¹ Sanam mɛ Akasi, Yotamun bii, Osiasin debubu u bandu dii Yudaɔ, saa yera Resini, Sirin sina boko ka Peka Remalian bii, Isireliban sina boko, ba nɔɔ tia kua ba Yerusalemu wari ba tarusi. Adama ba ye kpana.

² N deema ye ba na ba sina boko Akasi sɔɔwa ba nɛɛ, wee Sirigiba na ba ben sansani gira Isireliban temɔ, yera Akasi ka win tɔmbun toronu kara ba diirimɔ nge dãa ni woo ga sweemɔ.

³ Saa yera Yinni Gusunɔ u Esai sɔɔwa u nɛɛ, i doo wunɛ ka wunɛn bii Seari Yasubu i ka Akasi yinna. I ko i n̄n deema beku wɔku yerun swaaɔ, nim tora ye ba kua ya ra ka nim nɛ wuuɔn nɔɔ giɔ. ⁴ Kpa a n̄n sɔ a nɛɛ, u tii nɛnuɔ ka laakari. U ku bɛrum ko, u ku de win tororu tu kara. Domi Sirin sina boko ka Remalian biin mɔru ye, ya sãawa nge dãa nɔɔ si su wiisu mɔ.

⁵ Tɛ, wee ba n̄n kɔsa bwisikuamme, ba mɔ, ⁶ bu da bu Yudaba wari bu ben wuu tarusi, kpa bu nanda bu bu tii nɔmu sɔndia. Yen biru kpa bu Tabɛlin bii ko sunɔ wuu ge sɔɔ.

⁷ Adama nɛ, Yinni Gusunɔ, na n̄ deirimɔ yu koorɔ.

⁸⁻⁹ Siri kpuron dam mu wãawa Damasiɔ.

Resini tɔnawa u sãa Damasin dam.

Isireli kpuron dam mu wãawa Samariɔ.

Mɛya Remalian bii tɔnawa u sãa Samarin dam.

Adama wɔɔ wata ka nɔɔbun baa sɔɔ,

Isireliba ba koo yarina kpa ba kun
maa dam gam m̄.
Yen s̄, Akasi u n tororu s̄,
u n n̄, Yinni Gusun̄ naane s̄a.
Ma n kun m̄, win dam mu koo maa
kpe.

Emanueli

¹⁰ Yinni Gusun̄ u maa ḡra bu Akasi
s̄ bu n̄, ¹¹ u n̄n ȳireru bikio u n ka
win gere naane s̄a. U koo kp̄i u bikia
tu na w̄allun di, ñ kun m̄ ḡrin di.

¹² Ma Akasi u n̄, na ñ Yinni Gusun̄
ȳireru garu bikiam̄, na ñ win laakari
m̄rim̄.

¹³ Yera Esai u n̄, b̄e sina boko
Dafidin bweseru, ye i dera t̄mba ka
b̄e wasira, ya ñ tura? Yera i maa k̄i
Gusun̄ nen Yinni u ka b̄e wasira?

¹⁴ Wee t̄ win t̄i u koo b̄e ȳireru w̄.
W̄andia goo u koo gura sua kpa u
bii t̄n dur̄ ma, kpa u n̄n ȳisuru k̄e
Emanueli. ¹⁵ Naa boogum ka tima u
ko n da di, sere u ka kp̄a u k̄sa ka
gea wunana. ¹⁶ Bii wi, u sere saa ye
turi, sinambu yiru ye a nasie mi, ben
tem mu koo ko bansu. ¹⁷ Adama Yinni
Gusun̄ u koo de t̄ru garu tu na t̄e s̄o
kaa n̄ni sw̄aru wa wun̄ ka wun̄n
baababan yenugibu, ka sere wun̄n
t̄mbu, te i ñ waare saa d̄ma t̄n di
Isireliba ka b̄e Yudaba i karana. U koo
de Asirigibu bu na bu b̄e w̄ri.

Egibitigibu ka Asirigibu

ba koo Isireliba w̄ri

¹⁸ Yen t̄o te, Yinni Gusun̄ u koo k̄ba
so.
Kpa Egibitigibu kpuro ka sere be ba
w̄a ben daru kerin goo gook̄a
bu na nge s̄nsun wuuru,
kpa Asirigibu bu maa kurama nge t̄i
wuuru.

¹⁹ Be kpurowa ba koo na bu sina
w̄wi piimin̄ ka kpee baaba s̄o,
ka d̄a kikis̄ ka sere maa kpara yen̄,
²⁰ kpa Asirigii ben sina boko
wi u w̄a Efaratin guru gīo
u b̄en arumani kpuro gura
kpa u n s̄are nge k̄n̄
wi u koo b̄en wasi kpuro k̄ni
saa b̄en wirun di sere ka b̄en tob̄a,
ñ ka da k̄rīo.

²¹ Yen t̄o te s̄o,
naa gbiiba ka ȳanu yiru t̄nawa

t̄nu u koo wa u faaba ko.

²² Ka m̄, bom mu ko n yiba tem m̄
s̄o,
sere be ba koo deri mi,
naa bogum ka tima mu ko n s̄a ben
d̄ianu.

²³ Gbaa geenu mi res̄m konu n̄r̄m
n̄r̄m (1.000) ya duura
ma ba ra raa ye d̄re ka sii geesun gobi
n̄r̄bu,
s̄akiya yi koo ye mw̄e yi go yen t̄o te.

²⁴ Kpa ba n da taasoru ko mi, ka t̄ma.
Domi s̄akiya yi ko n yiba tem m̄
kpuro s̄o.

²⁵ Ba koo guu ni deri s̄akin s̄o
mi ba ra raa gbea wuku.
Kpa bu yaa sabenu ȳsu nu n b̄su mi,
kpa yu ko nin kpara yeru.

Esain bii u kua ȳireru

Isireliban s̄o

8

¹ Yinni Gusun̄ u man s̄o wa u n̄,
n seewo n ȳsi teni yore kpasasa,
kpee b̄si baka gaa s̄o, Mahē Salali
Hasibasi. Yen tubusiana, bu seewo
fuuku bu arumani kpuro kata ko bu
gura. ² Ye na tu yorua, ma na tu ȳku
kowo Uri ka Berekian bii Sakari be
ba s̄a naan̄gibu s̄asi ba n ka s̄a
seedagibu. ³ Yen biruwa na ka n̄n
kur̄ m̄na, ma u gura sua u bii t̄n
dur̄ mara. Yera Yinni Gusun̄ u man
s̄o wa u n̄, n n̄n ȳisuru k̄e Mahē
Salali Hasibasi. ⁴ Domi sere bu ka n̄,
bii wi, u m̄, baaba, ñ kun m̄ yaaȳi,
ba koo Damasi ka Samarin arumani
kpuro kata ko bu gura bu ka da Asirīo.

Asirin sina boko koo na

⁵ Yinni Gusun̄ u kpam man s̄o wa
u n̄,

⁶ Yudaba ba n̄n yina,
wi, wi u s̄a nge Siloen nim m̄ mu
kokum̄ kpure kpure.

Ma ba ka Resini ka Peka n̄o tia kua.

⁷ Yen s̄o, wi, u koo bu Asirin sina boko
surema

ka win tabu kowo damgibu.

T̄e, be wee ba kokum̄ ba terie
nge daa te ba m̄ Efaratin nim tora
ye ya yiba ya b̄o saram̄.

⁸ Ba koo Yudaba wukiriwa
nge nim m̄ mu t̄nu mw̄e sere w̄ir̄o.

Adama win tii u ko n ka sun wāa.
Win derum mu koo bešen tem
wukiriwa
nge gunən kasa.

Tāmbun kpunaa koo kam ko

⁹ Bεε bwese ni nu tie, bεε be i wāa n
toma,
i swaa dakio.

Baa ì n menna sansaniō i tabun kuuki
kua,

ba koo bεε kasukuwa.
Baa ì n tabun sōoru kua,
ka mε, ba koo bεε kamia.

¹⁰ Baa ì n kpunaa kua,
ye kpuro ya koo kam kowa.
Baa ì n maa wooda yi,
goo kun ka ye sāmburu m̀,
domi Gusunō u ka sun wāa.

Kpee te ba koo sokura

¹¹ Yinni Gusunō u man nenua ka
win nəm damguu, yera u man kirō
kua u nεε, n ku sī swaa yè sōo Yudaba
ba sīimō.

¹² Bā n gerua ba nεε, ba bu nōo tia
kuawa ba ka bu seesi,
n ku ye wura.

N ku maa de ye ya bu berum m̀ yu
man berum ko,
kpa n ku nanda.

¹³ Domi Yinni Gusunōwa u dam kpuro
m̀.

Wi turowa u dεere,
wiya n weene su nasia.

¹⁴ U sāawa kuku yeru,
adama u maa sāa kpee te Isireliba ka
Yudaba ba sokuramō.

Meya u maa sāa yina ye Yerusalemugibu
ba wərimō.

¹⁵ Ben dabiru ba koo tu sokura,
kpa bu wəruma bu bəakira.

Meya ba koo maa yina ye wəri.

Esai u maari

u Yinni Gusunən kom mara

¹⁶ Na gari yi Yinni Gusunō u man
sōowa berua. Nen bwāabu tənawa na
yi sōowa kpa bu yi nenε kem kem.

¹⁷ Na Yinni Gusunō yīiyō, na maa ǹn
naane sāa baa mε u Yakəbun yenugibu
biru kisi. ¹⁸ Nε wee ka nen bii be
u man kā. Bešen wāara kua yīre te
Gusunō, wəllu ka tem Yinni, u ka
Isireliba gari m̀. Yinni Gusunō wi, u
wāawa Siənin guurō.

¹⁹ Gaba koo bεε sō bu nεε, i doo i
bikiaru ko be ba gəribu sokumən mi,
ka sere sərobun mi, ka be ba ra būnu
se ba n kuuki m̀n mi. Domi bwe-
seru baatere ta ra bikiaru de ten būn
mi, kpa u tu gəribu sokua. ²⁰ Adama
bεε, i bu wisio i nεε, bu doo bu Yinni
Gusunən woodan tireru gari. Win
gari yi ñ ka wooda nōo tia sāa, i ku yi
swaa daki. Yi ñ bεε arufaani gaa m̀.

Nəni swāarun saa

²¹ Saa gaa sisi yè sōo tamba koo
yaayaare ko tem mε sōo,

kpa ba n gđoru soore, ba n wasire.

Meya gđorun sō ben məru koo se,
kpa bu ben sina boko ka Gusunō
bōrusi.

Bā n mεera wəllō,

²² ñ kun mε temō,

kpa bu deema yam wəkuru ka nuku
sankirana kpuro.

Ben goo kun kisiramō yam wəku baka
ten min di.

²³ Adama yam wəku te ka nuku
sankira ni,

yen gaa kun ko n wāa sere ka
baadommaō tem mε sōo.

Sunō kpao wi u koo gəna sina

Sabulonin tem ka Nεfitalin tem mu
raa wāa sekuru sōo yellu.

Adama saa ya wee yè sōo yiiko ya koo
tem mε wukiri

saa nim wəkun di n ka da Yuudenin
guruō,

ka Galileō mi tən tukoba wāa.

9

¹ Tən be ba raa sīimō yam wəkuru sōo,
ba koo yam bururam bakam wa.

Be gəon berum mu wukiri nge yam
wəkuru,

yam bururam mu koo bu kurema.

² Yinni Gusunō, kaa bu nuku doo
bakabu wē,

kpa ba n nuku doo bi m̀ wunen
wuswaaō

nge mε ba ra nuku dobu ko gēebun saa
sōo,

ñ kun mε sanam mε ba arumani
gurama ba bənu m̀ ka kuuki.

³ Nge mε a wunen tambu wəra saa
Madianin tabu kowobun nəman di,
nge meya kaa bu yara yorun di
kpa a dεka ye ba ra ka bu so biruō

ka sere sɛna ye ba ra ka bu dam dɔre
bɔku.

⁴ Ba ñ maa tabu kowobun bara naasun
damu nɔmɔ.

Ben tabu yānu nu ra n yem yiba.

Ba ñ maa nu dokemɔ.

Ba koo yāa ni ka bara ni dɔɔ karewa.

⁵ Domi ba koo sun bii tɔn durɔ marua.
Wiya u koo ko bɛsɛn wirugii.

Win tɔmara, Bwisi kɛɔ bɛɛɛgii,

ka Gusunɔ Dam kpurogii,

ka Baaba wi u ra n wāa,

ka Bəri yendun nuuru.

⁶ U sāawa Dafidin sikadobu.

Yen sɔ, u koo win bandu di kpa u tu
dam sire

kpa ta n bəri yendu mɔ sere ka
baadomɔ.

U koo win tɔmbu siri gem sɔɔ,

saa tɛn di sere ka baadomɔ.

Yeniwa Gusunɔ, wɔllu ka tem Yinni, u
yɔrari u ko.

Yinni Gusunɔ

u koo Isireliba sɛɛyasia

⁷ Yinni Gusunɔ u Isireli be ba sāa
Yakɔbun bweseru siri.

Ma siri bi, bu bu di.

⁸ Tɔmbu kpuro, Efaraimuba ka
Samarigibu,

ba koo ye gia,

be, be ba gerumɔ ka tii suabu ba mɔ,

⁹ wee dian birikiba ba wɔrukumɔ,

adama sa ko maa yi seeya ka kpee ni
ba dāka.

Wee sikamɔren dāa gbereba ba
bɔkira.

Sa ko bu kɔsi ka dāa gea ye ba mɔ
sɛdurun gbereba.

¹⁰ Yinni Gusunɔ u koo Resini Asirin
sina bokon wɛrɔbu tabu yānu
wɛ,

kpa bu Isireliba wəri.

¹¹ U koo de Sirigibu ba n wāa sɔɔ yari
yeru gia,

kpa Filisitiba ba n maa wāa sɔɔ duu
yeru gia,

kpa bu nɔɔ wukia bu Isireliba mwe.

Ka mɛ kpuro, win mɔru kun suremɔ.

U koo maa bu nɔma doke u sɛɛyasia.

¹² Adama ba ñ wuramamɔ win mi,

wi, wi u bu sɛɛyasiaɔ,

wi, wi u sāa wɔllu ka tem Yinni.

Ba ñ maa nùn kasumɔ.

¹³ Yen sɔna u koo Isireliban wiru

ka ben siru bura sɔɔ teerun sɔɔ.

¹⁴ Ben bukuro bera, ba sāa ben wiru,
ma sɔmɔ weesugibu ba sāa ben siru.

¹⁵ Be ba sāa tɔn ben kparobu, ba dera
ba kɔra.

Be, be ba maa kpare, ba swaa kɔsa
mwa.

¹⁶ Yen sɔna Yinni Gusunɔ u ñ nuku
dobu mɔ,

ben aluwaasiban sɔ.

U ñ maa ben gobekuba ka gɔminibu
wɔnwɔndu kuammɛ.

Domi be kpuro ba sāawa nuku
kɔsurugibu.

Ba ñ Gusunɔn bɛɛɛ yɛ.

Sekuru sari gariya yi ra yari saa ben
nɔsun di.

Yen sɔ, Yinni Gusunɔn mɔru kun
suremɔ.

U koo bu nɔmu dokewa u sɛɛyasia.

¹⁷ Domi nuku kɔsuru ta ra meniwa
nge dɔɔ

wi u ra yakasu ka sāki mwe.

Dɔɔ wi, u ra du u dāa sɔɔ bɔkɔ mwa,

kpa wiisu su se ge sɔɔn di.

¹⁸ Gusunɔ, wɔllu ka tem Yinnin mɔrun
sɔ,

tem mɛ, mu dɔɔ mwaaara,

ma mɛn tɔmba dɔɔ diira.

Goo kun win winsim laakari mɔ u
sere nùn somi.

¹⁹ Ba dīanu guramɔ nɔm geuɔ ka nɔm
dwarɔ.

Adama ka mɛ, goo kun deba.

Ma ben baawure u win winsim wasin
yaa temmɔ.

²⁰ Manaseba ka Efaraimuba ba tabu
wɔrinamɔ.

Yen biru be kpuro ba menna ba
Yudaba wəri.

Ka mɛ, Yinni Gusunɔn mɔru kun sure.

U maa bu nɔmu doke, u sɛɛyasiaɔ.

10

Be ba Yinni Gusunɔn mɔru

seeyamɔ

(I maa mɛrio naasu 1-4, 5:8-24)

¹ Bɔruroba be ba ra wooda yi ye ya ñ
sāa dee dee.

Kpa bu ye yore bu yi bu ka ben tɔmbu
dam dɔre,

² bu ka yina bu sāarobu ben gem wɛ,

kpa bu bwɛɛbwɛɛbu gem bira,

bu gɔminibu ka gobekuban arumani
mwa yu ko begia.

3 Sanam me Yinni Gusunə u koo beε
 seeyasia,
 mba i ko i ko.
 Sanam me kam kobu bu koo beε wəri
 saa tontonden di,
 mba i ko i ko.
 Weren miya i ko i duki da i ka faaba
 wa.
 Ma gia i ko i beεn arumani bere.
 4 Ba koo gabu yoru mwεeri kpa bu
 gabu go.
 Adama ka me, Yinni Gusunən məru
 kun suremə.
 U koo maa bu nəmu doke u seeyasia.

Asirigibu

ba Yinni Gusunə torari

5 Yinni Gusunə u neε,
 bōruoba beε Asirigibu.
 Kon beε kowa nge nen bokuru
 te kon ka Isireliba seeyasia nen məru
 yà n seewa.
 6 Na dera i bwese te ta n nen beεre yē
 wəri
 te ta ra nen məru seeye,
 kpa i tu taaku nge swaan pətəkə
 i ten arumani gura.
 7 Adama n n daa ye, beε Asirigibu i
 gōru doke.
 I gōru dokewa i bwese dabinu
 kpeerasia.
 8 Domi beεn sina boko u neε,
 win tabu sinambu ba sāawa nge
 bwese ni nu tien sinambu.
 9 U maa wusu nəma doke si su wāa
 win swεε sō
 n ka girari Yerusalemə.
 Wuu siya Kalinə ka Kaakemisi ka
 Hamati
 ka Aapadi ka Samari ka Damasi.
 10 U sin sinambu kamia
 sìn būnu nu Yerusalemə ka Samariginu
 dabiru kere.
 11 Nge me u Samarigibu kua ka ben
 būnu,
 nge meya u koo Yerusalemugibu ka
 ben būnu kua.
 12 Adama ne, Yinni Gusunə, nà n
 nen himba kpuro yibia Sionin guurə,
 ka Yerusalemə, kon Asirin sina boko
 seeyasia, win gōru bəbunu ka win tii
 suabun sō. 13 Domi u gerumə u mə,
 win tiin dam ka win tiin bwisiya u ka
 nasara wa.

U bwese tukunun tem mwa, ma u ben
 arumani gura.

U sinambu wəri nge tabu durə damgii,
 ma u bu bandu yara.

14 U ben arumani gurawa
 nge me ba ra sēa gure gunəbun sokurə.
 U ye kpuro gurawa ben tem me sō
 nge sēa ye gunə ga deri.

Goo kun ka tii yine
 n kun me u nəogiru sua u kuuka ko.

Adama na bikiamə,

15 gbāa, ya ra tii beεre wē

wi u ka ye səmburu mən wuswaaə?

Sii, ya ra tii sue

wi u ka ye səmburu mən wuswaaə?

Asirin sina boko wi, u sāa nge dēka

ye tənū u sua ma ya nūn sīkiamə,

n kun me bokuru te tənū u neni,

ma ta nūn fiamə.

16 Yen sāna ne Gusunə, wəllu ka tem
 Yinni,

kon de win tabu durəbu bu woorə.

Kpa dōə u na u bu wukiri

sanam me u wāa win sinandun yiiko
 sōə.

17 Ne, Isireliban yam bururam, kon
 gəsia dōə.

Kpa nen dēeraru tu ko dōə yara

yu ben sāki ka awīi kpuro mwa sō
 teeru.

18 Ya koo ben dāa sōə ka ben tem beεre
 kpuro mwa mam mam.

Kpa mu n sāa nge barə wi u gəə dōə.

19 Dāa ni nu koo tia mi,

nu n ko n dabi.

Baa bii u koo kpī u nin geeru yore.

Isireliban fikowa

ya koo wurama

20 Tōə te sōə, Isireli be ba tie ba yara
 tabun di, ba n maa somiru kasumə
 bwese ni nu bu kpeerasiamən mi.

Adama ba koo ben naane dokewa
 ne, Gusunə, ben Yinni Dēeron mi.

21 Kpa bu wurama ne, Gusunə Dam
 kpurogiin mi. 22-23 Baa bā n daa dabi
 nge nim wōkun yani seeri, ben sukum
 tənawa mu koo wurama. Domi ne,
 Yinni Gusunə, wəllu ka tem Yinni, na
 yen himba yi kə n ka bu kpeerasia.
 Nen gem mu koo sōəsira n banda. Tem
 me kpurowa kon kpeerasia nge me na
 yi.

Yinni Gusunə

u koo Asirigibu sēyasia

²⁴ Nε Gusunə, wəllu ka tem Yinni, na gerua na nεε, bεε nεn tambu, bεε be i wāa Siəniə, i ku Asirigibun bεrum ko, be ba bεε soomə ka bokuru nge mε Egibitigiba raa bεε kua. ²⁵ Adama, n tie fiiko sēyasia bi na bεε mə n ka kpe, kpa nεn məru yu wura ben mi, n bu kpeerasia. ²⁶ Nε Gusunə, wəllu ka tem Yinni, kon goo dendi nge bokuru u bεε sēyasia nge mε na Madianiba kua Horebun guurə. Kon nεn dεka tii nim wəkun bera gia n bu sēyasia nge mε na Egibitigibu kua. ²⁷ Təə te səə, kon bεε nεn tambu yara yorun di kpa i bεen səmunu səbia kpa i sugu pota bεen wīinun di. I n maa sugu dokemə yèn sō na bεε gəsa na gum tāre.

Yiberəba ba Yerusalemu wəri

²⁸ Yiberəba ba Ayati wəri ba mwa, ma ba Migoroni təbura ba ben səmunu yi Mikimasiə. ²⁹ Ba koka ba doona ma ba da ba kpuna Gebaə. Yera Rama ya diirumə. Ma Səəlu Isireliban sina boko yerukoon wuu ge ba mə Geban tambu ba duki yakikira. ³⁰ Bεε Galimugibu i wuri koowo. Bεε Laisigibu i n tii sε. Bεε maa Anatətugibu i ko i kam ko. ³¹ Madimənagibu ba yarina. Ma Gebimun tamba yakikira ba kuku yenu kasu. ³² Gisə mam yiberε be, ba wāa Nəbuə ba gāsenu kparamə Siənin guurə bu ka Yerusalemun tambu nandasia. ³³ Wee Gusunə, wəllu ka tem Yinni, u koo bu bəəri nge dāa kāasi. U koo yi yi kpāaru bo bura u kawa. ³⁴ U koo bu bəəriwa u suriri nge mε ba ra dānu bəəri ka gbāa Libanin dāa səwə, kpa ben girima yu kpe.

*Sunə kpao koo yari**Dafidin bweserun di***11**

¹ Nge mε bə n dāru bura,

ten nuurun di kpīi pətura ra yari, nge mεya goo u koo yari u bandu di Isain bweseru səə.

² Gusunən Hunde u ko n da n wāa ka wi.

Hunde wi, u koo nən bwisi ka dam kē u ka win tambu kpara, kpa u Gusunən kīru gia u nən nasia.

³ U koo nən mεm nəwawa ka kīru. Mεya u n tənū sirimə ka sendaru, n kun mε, ba nεen sō.

⁴ U koo sārəbu siriawa dee dee, kpa u bwεεbwεεbu ben gem wē.

Win gari yi ko n sāawa nge bokuru te u koo ka tambu sēyasia,

kpa yi n sāa nge takobi ye ya koo tən kəsobu go.

⁵ Win gem ka win bəəkīnira ko n sāawa

nge kpaka ye u sēke pəraə u n ka win tambu kparamə.

⁶ Yεε gəbi ka yāanu nu ko n wāa yam tem,

kpa gbeeku musukunu ka boo binu nu kpuna sannu.

Mεya maa gbee sunə binu ka ketε binu nu ko n wāa sannu,

kpa bii piibu u nu kpara.

⁷ Ketεba ka gbeeku bənu nu koo di sannu,

kpa nin binu nu n wāa yam tem.

Gbee sinansu su koo yakasu di nge nεε.

⁸ Bibu ba koo kpī bu ka surəkənu dwee,

kpa bu ben nəmu kpεε waa gəsənun wərusə.

⁹ Baawure u ko n Yinni Gusunən yēru yibawa

nge mε nim wōku ga nim yiba.

Yen sōna be ba koo da bu Yinni Gusunə sā

win guurə te u tii gəsia Yerusalemuə, ben goo kun win winsim kōsa kuammε.

¹⁰ Saa ye səə, goo u koo yari Isain bweserun di nge dāa kpīi pətura,

kpa u n sāa nge gidi bəra bwesenu kpuron sō.

Bwese ni, nu koo gəsirama win mi. Kpa win wāa yeru ta n Gusunən yiiko sōosi.

*Isireli be ba raa yarine**ba koo wurama*

11 Saa ye sɔɔ, Yinni Gusunɔ u koo maa
win dam sɔɔsi
u ka win tɔn be ba tie yakia
be ba yarinɛ ba wãa Asiriɔ ka Egibitiɔ
ka Paturɔsiɔ ka Etiopiɔ
ka Elamuɔ ka Babiloniɔ ka Hamatiɔ
Sirin temɔ,
ka sere be ba wãa nim wɔkun goonɔ.

12 U koo gidi bɔra gira
u ka sɔɔsi ma u koo Isireliba menna
be ba raa yoru mwɛɛra,
kpa u Yuda be ba raa yarinɛ
handunian goonu nne sɔɔ
menna.

13 Efaraimuba ba ñ maa ka Yudaba
nisiu mɔ.
Yudaba ba ñ maa ka Efaraimuba
yiberɛ tɛɛru mɔ.

14 Ba koo menna bu Filisitiba wɔriwa
sɔɔ duu yeru gia,
kpa bu Filisiti be ko ben yobu.
Mɛya ba koo maa menna bu sɔɔ yari
yerugibu wɔri.

Ba koo Edamu ka Mɔabuba dam dɔre,
kpa bu Amɔniba taare.

15 Yinni Gusunɔ u koo de Egibitin
daarun nim mu gbera.

U koo tu nɔmu demie u wom wure ka
dam,

kpa u tu bɔnu ko keri nɔɔba yiru,
kpa win tɔmbu bu tu tɔbura ka naasu.

16 U koo swaa yara win tɔn be ba tien
sɔɔ,

be ba wãa Asiriɔ.
U koo bu swaa yara nge mɛ u raa bu
kua

sanam mɛ u bu yara Egibitin di.

Siarabun womu

12

1 Sɔɔ teeru, be ba yakia ba koo nɛɛ,
Yinni Gusunɔ, sa nun siara,
domi a raa ka sun mɔru kua,
ma wunen mɔru ya sure.
A sun nukuru yemiasia.

2 Wuna a sãa besen Yinni, a sun faaba
mɔ.

Sa nun naane sãa, sa ñ maa gãanun
berum mɔ.

Domi wuna a sãa besen dam, wuna sa
siamamɔ.

Wuna a sãa besen faaba kowo.

3 Nge mɛ wi nim nɔru ga mɔ,
ù n nim wa, u ra n nuku dobu mɔ,

nge mɛya bà n faaba wa ba koo nuku
dobu ko,

4 kpa tɔɔ te sɔɔ, bu gere bu nɛɛ,

i Yinni Gusunɔ siaro,

i win yisiru walle suo.

I win sɔm baka ni u kua kparo bwe-
senu kpuro sɔɔ.

I tɔmbu yaayasio ma win yisira kpã.

5 I Yinni Gusunɔ tɔmɔ,
domi gãa beeregina u kua.

I nin gari kparo handunia kpuro sɔɔ.

6 Be ba wãa Siɔniɔ, bu nuku dobutun
kuuki koowo,

domi Isireliban Yinni Dɛɛro u kpã,

u maa wãa ben suunu sɔɔ.

Yinni Gusunɔ

u koo Babiloni sɛyasia

13

1 Wee, ye Yinni Gusunɔ u Esai,
Amɔtin bii sɔɔsi kāsiru sɔɔ Babilonin
sɔɔ. 2 U nɛɛ,

i gidi bɔra yɔrasio guuru wɔllɔ mi
gãanu sari.

I tabu kowobu nɔɔguru sueyo,

kpa i bu yireru kua ka nɔma,

kpa bu duki na bu du Babilonin
kannɔsun di.

3 Wee, na nen tabu kowo be na gɔsa
wooda wɛ.

Na tabu durɔ wɔrugɔ be soka

bu ka nen mɔru suresia,

be, be ba ra n nuku dobu mɔ nen
kpãarun sɔɔ.

4 Ma Esai u mɛɛra u nɛɛ,

i tɔn dabinun wurenu swaa dakio i nɔ
guunun bera gia.

Bwese dabinu ka sinambu dabina nu
mɛnne mi,

Gusunɔ, wɔllu ka tem Yinnin tabu
kowoba

be ba tabun sɔɔru kpa.

Ma u bu mɛɛra mɛɛra u ka da.

5 Be wee ba wee sannu saa mi n toman
di

bu ka tem mɛ kam koosia, win mɔrun
saabu.

6 I gɔɔ swiyyɔ

domi Yinni Gusunɔn tɔɔ te, ta turuku
kua.

Ta sãawa kam koo bi bu wee
wi, Dam kpurogiin min di.

7 Yen sɔna tɔmbu kpuron gɔma koo
dwiiya

kpa ben wɔrugɔru tu kpe.
⁸ Babilonigiba koo bɛrum soora,
 kpa ben wasi yi dwiia wuriribun sɔ.
 Ba koo tii tɛma
 nge tɔn kurɔ wi u yiire u kɪ u ma.
 Ba ko n mɛɛrine ben wuswaa ya n
 burisinɛ.
⁹ Wee Yinni Gusunɔn tɔru ta sisi.
 Tɔ te, ta sɔawa nɔni swɔarugiru
 tɛ sɔɔ u koo win mɔru baka sɔɔsi.
 U koo durumgibu kpeerasia,
 kpa tem mɛ, mu ko bansu.
¹⁰ Wɔllun kperi kun maa yam
 dɛɛrasiamɔ.
 Sɔɔ ù n yariɔ, min diya u ko n yam
 tɪramɔ.
 Mɛya suru kun maa yam bu-
 rurasiamɔ.
¹¹ Yinni Gusunɔ u nɛɛ, kon
 handuniagibu sɛɛyasia
 ben kɔsa ye ba mɔn sɔ,
 ka maa nuku kɔsurugibu ben nuku
 kɔsurun sɔ.
 Kon de be ba tii sue bu kam ko,
 kpa n be ba tɔmbu dam dɔremɔ
 kpeerasia.
¹² Kon de bu tɔmbu kasu
 nge mɛ ba ra wura gea kaso de ton-
 tondeɔ.
¹³ Nɛ Gusunɔ, wɔllu ka tem Yinnin
 mɔrun tɔru sɔɔ,
 kon wɔllu yɪiri,
 kpa tem mu diiri sere mɛn sɔɔwɔ.
¹⁴ Kpa be ba raa yoru dimɔ Babiloniɔ
 bu duki wura ben temɔ nge nɛmu ge
 ba gire.
 Ba koo duki yarina bu da ben tɔmbun
 mi
 nge yaa sabe ni nu kun kparo mɔ.
¹⁵ Ben wi ba nɔma tura kpuro wuu ge
 sɔɔ,
 ba koo nùn tweewa bu go.
 Wi ba maa naa gira ba mwa,
 ba koo nùn gowa ka takobi.
¹⁶ Ba koo arumani gura ben yenusɔ
 bu ben bibu munku ben wuswaaɔ.
 Kpa bu ka ben kurɔbu kpuna ka dam.
¹⁷ Kon de Mɛdiba bu bu wɔri
 be, be ba n sii geesu ka wuran binɛ mɔ.
¹⁸ Ba koo aluwaasiba tweewa bu go.
 Mɛya ba n bii wɛɛnu buremɔ.
 Ba n maa bibun wɔnwɔndu mɔ.
¹⁹ Babiloniwa sinambu kpuro ba
 mɛɛra wuu burɔ,
 ma yen tɔmbu ba tii sue.

Adama nɛ, Yinni Gusunɔ, kon ye
 kpeerasia
 nge mɛ na Sodomu ka Gomɔra kua.
²⁰ Tɔmbu ba n maa sinamɔ ye sɔɔ.
 Ya ko n sɔawa bansu sere ka
 baadommaɔ.
 Goo kun maa win kuu bekurugiru
 giramɔ mi.
 Baa be ba yaa sabenu kparamɔ, ba n
 yɔramɔ mi.
²¹ Miya gbeeku yɛɛ yi koo wɔa yeru ko.
 Boorosu su koo yibu yen ban si sɔɔ,
 kpa taataanu nu maa nin wɔa yeru ko
 mi,
 kpa boo kinɛnu nu n yɔakumɔ mi.
²² Purukanu ka gbeeku bɔnu koo
 kuuki ko
 yen sina kpaa buranu sɔɔ.
 Wee yen saa ya turuku kua,
 ba n maa yen tɔru sosimɔ.

*Isireliba ba koo wurama
 ben temɔ*

14

¹ Yinni Gusunɔ u koo Isireliba
 wɔnwɔndu kua. U koo maa bu gɔsi
 bu ko wigibu, kpa u bu swɪi ben temɔ.
 Saa yera sɔba koo du ben suunu sɔɔ,
 kpa bu mɛnna ba n wɔa ka be sannu.
² Bwese dabinu nu koo ka Isireliba
 wurama ben temɔ, kpa bu bwese ni
 ko yobu tem mɛ Yinni Gusunɔ u bu wɛ
 sɔɔ. Be ba raa Isireliba yoru mwɛɛra
 ba koo maa ben tii yoru mwɛɛri. Mɛya
 be ba raa bu dam dɔre, ba koo maa ben
 tii dam dɔre.

Babilonin sina bokon gɔɔ

³ Bɛɛ Isireliba, Yinni Gusunɔ u
 koo de i yoru yari, kpa i wɛra bɛɛn
 wasiraru ka nɔni swɔarun sɔ. ⁴ U
 n kua mɛ, womu geniwa i ko i ka
 Babilonin sina boko yɛɛ i nɛɛ,
 wi u raa sun dam dɔremɔ, u n maa
 wɔa.
 Dam dɔrebu kpa.
⁵ Yinni Gusunɔ u nuku kɔsurugii
 be ba sun dam dɔremɔn dam bua,
 mɛ mu sɔa nge bokuru.
⁶ Wi u ra n daa tɔmbu soomɔ ka mɔru
 wɔnwɔndu sari,
 kpa u n tɔmbu dam dɔremɔ,
 ba nùn nɔni sɔɔwa sere ka nɔrɔ.

7 Wee tē tōmba wēre handunia kpuro
sɔɔ,
ma ba nuku dobun kuuki m̀.
8 Baa ka dāa ni ba m̀ sipereba ka
seduruba
ni nu wāa Libaniɔ
nu nuku dobu m̀, nu m̀,
saa dōma tèn di a wəruma,
goo ku ra maa nɛ u sun bɔəri.
9 Be ba wāa gəribun wāa yerɔ
ba seewa bu ka nun dam koosia,
be ka ben wirugibu kpuro.
Meya sinam be ba gu ba seewa ben
sina gənin di.
10 Ma be kpuro ba ǹn nɔɔgiru sue ba
nɛɛ,
wee wunɛn tii a kua dam sarirugii nge
bɛsɛ.
Sa kua tia.
11 Wunɛn bɛɛrɛ ye ba ra raa nun wɛ,
ba n mərəkunu soomɔ,
wee ye kpuro ya wəri gəribun wāa
yerɔ.
Kəkɔnu nu kua wunɛn kpin yeru ka
wunɛn bekuru.
12 Wunɛ wi a sāa nge buruku kpera ye
ya ballimɔ,
wee a wəruma wəllun di.
Wunɛ wi a bwesenu kpuro tabu di,
wunɛ wee ba sura temɔ, a kpĩ.
13 Wunɛ wi a ra n gerumɔ wunɛn gōruɔ
a n m̀,
kaa yɔ wəllɔ, a wunɛn sina gəna teria
kperin wəllɔ,
kpa a sina guuru wəllɔ sɔɔ yɛsan nəm
geu gia,
būnun suunu sɔɔ.
14 Kaa yɔ guru winu wəllɔ,
kpa a ka Wərukoo weena.
15 Adama wunɛ wee, ba sure gəribun
wāa yerɔ
sere wərɔn sɔɔ sɔɔwɔ.
16 Be ba nun wa kpa ba n nun mɛɛra tii
ka laakari ba n m̀,
n n durɔ wiya mi, wi u ra raa de tambu
bu burisina?
Kpa u bandu suriri?
17 U yina u pirisamba kara.
U wusu kəsuka.
Ma handunia ya gəsia bansu.
18 Bwesenu kpuron sina boko
baawure
u wāa u wēre ka bɛɛrɛ win sikirɔ.
19 Adama wunɛ, ba nun kasa kua
a ka wunɛn sikiru tonda

nge dāa kāsaa ye ba n kī,
n kun mɛ nge wi ba takobi səkura
ba go ba sure wərɔ sɔɔ ge ga kpenu mɔ,
n kun mɛ nge goo te ba taaka.
20 Ba n nun sika nge sinam be,
domi a wunɛn tem go,
ma a wunɛn tambu kpeerasia.
Ba n maa wunɛn bwese kōsurun gari
m̀.
21 I sɔɔru koowo i win bibu go
kōsa ye ben sikadoba ba kuan sɔ,
kpa bu ku raa se bu maa handunia
tabu di,
kpa bu maa wusu seeya bu yibu si sɔɔ.
22 Nɛ Gusunɔ, wəllu ka tem Yinni,
na nɛɛ, kon Babilonigibu seesi n ben
bweseru ka ben wuun yīsiru go. Ba
n maa ben yira wasi. 23 Kon de wuu
ge, gu ko nge daru bwāara mi gunɔ
sarenu nu ra n wāa, kpa n gu kura ka
yii te ta n bu gāanu ganu deriammɛ.
Nɛ Gusunɔ, wəllu ka tem Yinniwa na
yeni gerua.

Yinni Gusunɔ

u koo Asirigibu kpeerasia

24 Nɛ, Yinni Gusunɔ Dam kpurogii
na bōrua na nɛɛ,
ye na yi, ya koo maa na.
Ye na maa gōru doke ya koo koorɔ.
25 Kon Asirigibu kəsuku nɛn tambu
Isireliban temɔ.
Kon bu taaku nɛn guunu wəllɔ,
kpa n nɛn tambu yara ben yorun di,
ba kun ben sugu ka ben sɔmunu
sɔɔwa.
26 Yeniwa nɛn himba tambu kpuron
sɔ.
Wee na nɔmu demie n ka bwesenu
kpuro sɛɛyasia.
27 Nɛ Gusunɔ, wəllu ka tem Yinni,
nà n gāanu yi wara koo ye yina.
Nà n nɔma demie wara u koo ye kure.

Yinni Gusunɔ

u koo Filisitiba kpeerasia

28 Wɔɔ gè sɔɔ sina boko Akasi u gu,
wɔɔ ge sɔɔra Yinni Gusunɔ u Filisitiba
gari yini sɔɔwa saa Esain nɔn di u nɛɛ,
29 bɛɛ Filisitiba kpuro i ku nuku dobu
ko
yèn sɔ boku te ta raa bɛɛ soomɔ ta
bɔɔra.
I n yɛ ma i n waa gəsabu sarari,

i ko i surəkəru girari.

³⁰ Saa gaa sisi yè sɔɔ be ba s̄aru bo ba
koo wa bu di,
kpa wənwəndobu ba n wāa bəri yendu
sɔɔ.

Adama bɛɛ Filisitiba kon de bɛɛn nu-
uru tu gbi ḡɔrun s̄ɔ.

Be ba koo maa tiara, ba koo bu gowa.

³¹ Bɛɛ be i wāa wuun gb̄ara kənnəwɔ
i weeweenu koowo b̄erum s̄ɔ.
Bɛɛ Filisitiba kpuro gesi i diirio,
domi yibereba ba tua seeye nge d̄ɔɔ
wiiru.

Ba wee s̄ɔɔ ȳsan n̄am geu gian di,
ma ben tabu s̄i yi baasinɛ.

³² Esai u nɛɛ, mba sa ko Filisitiban
ḡorobu wisi.

Sa ko nɛɛ, Yinni Gusunəwa u Siɔni
sw̄i.

Miya win tən be ba s̄a wənwəndobu
ba koo kuke ka bəri yendu.

15

Məabuban n̄ani sw̄āaru
(I maa m̄erio 15-16, Yeremi 48)

¹ Gari yiniwa ba gerua Məabuban s̄ɔ.
Məabun tem kpuro mu koo kam ko,
kpa bu Ari Məabu ka Kiri Məabu
k̄suku w̄ɔku teeru.

² Dibonigibu ba da b̄ūu s̄a yerɔ
ka guunu w̄allɔ bu ka sw̄i.
Məabuba ba weeweenu m̄ɔ wuu si ba
m̄ɔ Nɛbo ka Mɛdeban s̄ɔ.
Ma ba ben winu ka ben tobunu k̄na
nuku sankiranun s̄ɔ.

³ Ma ba saakiba sebua ba wāa sw̄ɛɛ s̄ɔɔ
ka dii t̄erio ka dii yaario nuku
sankiranun s̄ɔ.
Ma ba weeweenu m̄ɔ ba sumɔ ka n̄ani
ȳresu.

⁴ H̄esibonigibu ka Elealegibu ba faaba
kanamɔ
ma ba ben n̄ɔ n̄ɔm̄ɔ sere Yahasio.
Baa Məabun tabu kowobun tii ba wuri
m̄ɔwa b̄erum s̄ɔ.

⁵ Na faaba kanamɔ Məabuban s̄ɔ
be ba kpikiru suɔ ba d̄ɔ Soario ka
Egalati Selisiyaɔ.

Domi ba sumɔ ba ka Lusitin guunu
ȳɔm̄ɔ,
ba wuri m̄ɔ Koronaimun swaaɔ nuku
sankiranun s̄ɔ.

⁶ Daa te ba m̄ɔ Nimurimu ten nim mu
gbera.

Yaka si su wāa ten ḡaarɔ su gbera.
Gāanu kun maa kpia mi.

⁷ Yen s̄ɔna ba ben arumani gura
ye ya bu tie
ba ka t̄aburam̄ɔ nim toran guru giɔ mi
d̄ānu wāa.

⁸ Məabuban tem n̄ɔ bura yenu
kpuro s̄ɔɔ, wuri n̄ɔram̄ɔ.
Ben weeweenu nu n̄ɔram̄ɔ sere
Egalaimuɔ, ka maa Elimun
d̄ɔk̄wɔ.

⁹ Daa te ta wāa Dim̄onio ten nim
mu yem yiba tən be ba gon s̄ɔ.
Adama Yinni Gusunɔ u koo kparam
Dim̄oni ye n̄ani sw̄āaru kp̄ɛɛ.
U koo de yibereba bu Məabun
kpikobu,
ka be ba tie tem m̄ɛ s̄ɔɔ w̄ari nge gbee
sinansu.

Məabuba ba Yerusalemugibu

somiru kanamɔ

16

¹ I Yudaban sina boko yāa
kp̄emminu m̄orisio Selan di,
kpa bu ka nu da Siɔnin guurɔ
ka swaa ye ya kpa mi gāanu ku ra kpi.

² Domi Məabun tən kurɔbu ba koo
Aan̄on daaru t̄abura,
kpa ba n s̄ende nge gunɔ si ba gira
sokurun di su duki m̄ɔ.

³ Ba koo Yudaba s̄ɔ bu nɛɛ,
i sun bwisi k̄ɔ i sun s̄ɔw̄ɔ ye sa ko ko.
I de b̄ɛɛn saaru ta n sun wukiri s̄ɔɔ s̄ɔɔ
nge yam w̄ɔkuru.

I sun beruo b̄esɛ be ba naa gire.
I ku sun yibereba n̄amu b̄eria.

⁴ I sun m̄ɔ b̄esɛ be sa kpikiru suuma
Məabun di.
Kpa i n s̄a b̄esɛn kuku yeru
be ba sun kpeerasiam̄ɔn s̄ɔ.
Domi dam d̄arebu bu koo kpe.
Be ba maa sun kpeerasiam̄ɔ ba koo
doona.

⁵ Saa ye s̄ɔɔ, goo u koo yari
Dafidin bweseru s̄ɔɔ Gusun̄on durom
saabu
kpa u bandu di te ta ko n sirere
kpa tu daka da.
U koo t̄ambu kpara gem s̄ɔɔ,
kpa u n kpeere u ka bu siria dee dee.

Yerusalemugibu

ba n̄ Məabuba somimɔ

⁶ Yudaba ba nɛɛ,

sa Məabuban yēkə ka ben tii suabun
labaari nəəm,
ka ben woo bəbunu ka ben gari kam
gerubu.

7 Tē ba weeweenu mə ben tiin sō,
ba sumə Kiri Haresetin sō
ye ya bansu kua.

8 Wee ba Həsibonin gberu kpaanəba
sanka.

Bwese tukunun sinambu ba Sibiman
resəmban konu bəara.

Resəm gbaa ni, nu terie sere Yasəeə sō
yēsən nəm geu gia

n ka da mi gāanu ku ra kpin sō yari
yerə,

ka sere nim wōkun guruə sō duu
yerə.

9 Tē wee, na sumə Sibiman resəm
gbaanu ka Yasəeən sō.

Na Həsiboni ka Eleale nōni yīresu
wisimə,

domi tabu kowoba ben gbea wəri ba
yen dīanu gura.

10 Nuku dobu kun maa wāa resəm
gbaanə.

Ba n maa womusu mə mi.

Məya ba n maa resəmba gamamə.

Nuku dobun kuuki yi kpa.

11 Nən wasi yi diirumə Məabun sō nge
mərəku serum.

Məya nən gōru ga maa diirumə Kiri
Haresin sō.

12 Məabuba ba daamə gungunu wəllə
kam sō.

Ba dumə ben būu sāa yerə bu ka
domaru ko.

Adama ba n somiru wasi.

13 Gari yiniwa Yinni Gusunə u gerua
yellun di Məabuban sō. 14 Adama tē, u

nəe, wō ita yà n doona kese, ba koo wi
u bəere bo Məabuə gem, ka sere maa

yen təmbu kpuro. Be ba koo tia, ba n
ko n dabi, ba n maa bu məerimə gāanu.

Yinni Gusunə u koo Sirigibu

ka Isireliba sēyasia

17

1 Yinni Gusunə u nəe,
wee Damasi ya n ko n maa wāa,
ya koo kowa bansu.

2 Ba koo Aroəeən wusu yaa sabenu
deria.

Miya nu ko n da kpunə.

Goo maa sari wi u koo nu nandasia.

3 Isireliba ba n ko n gbāraru mə.

Məya Damasi ya n ko n maa sina boko
mə.

Sirigii be ba tie, ba n Isireliba bəere
keramə.

Gusunə, wəllu ka tem Yinniwa u yeni
gerua.

4 Saa ye sō, Isireliban bəere ya koo
kaara,

kpa ben dukia yu doona bu ko
sāarobu.

5 Ben tem mu ko n sāa nge gbee

tən dīanu ba gā ba gura.

Nu ko n sāawa para para

nge sanam mə ba dīanu gura Refan
wəwan di.

6 Isireliban fiikowa ya koo tiara

nge dāa bii ni nu tiara sanam mə ba
dāru sira.

À n məera kaa wa

yiru n kun mə ita tona ya tie ten wii
kpiirə,

ma nne n kun mə nəbu ya tie ten kāasi
sō.

Gusunə Isireliban Yinniwa u yeni
gerua.

7 Tō te sō, tamba koo ben laakari
wesia ben taka kowon mi gia, kpa ben

nəni yi Gusunə Isireliban Yinni Dəero
wa. 8 Ba n maa ben laakari wesiamə

būu turanun bera gia, ni ben tii ba
kua. Ba n maa Asitaaten bwāaroku

sāmə, ka bwāaroku ni ba kua sōn sō.
Domi nu sāawa ben tiin nəman koorə.

9 Saa ye sō, Isireliba ba koo ben
wuu damgisu deri, kpa su ko bansu

nge mə Aməreba ba ben wusu deri be
Isireliban sō.

10 Wee bəe Isireliba, i Gusunə bəen
Yinni duari

wi u bəe faaba kua.

I n nùn yaaye wi u sāa bəen kuku yee
naanəguru.

Domi wee i dāa binu duura būnun sō.

11 Sanam mə i nu duura, i nu kara
koosi,

ma nu seewa nu kpēa fuuku, nu wəsu
kua.

Adama sanam mə i ko i nuku dobu ko
i nin marum səri,

i deema gāanu sari.

Ma n kua nəni swāa bakaru te ta n
kpeemə.

Ba Isireliban yiberəba kamia

12 Anna a kukiribu nə.

Bwese dabinu nu burisine
ma nu kukirimə nge nim wɔ̄kun nim.
Nu wəki nge daa tən tora ya bəəbu.

¹³ Ba kukirimə nge daa bakarun nim.
Adama Yinni Gusunə u bu gerusi,
ma ba duki yarina n toma,
nge yaka si woo ga sua ga ka doona,
n̄ kun mɛ, nge tua ye woo guna ya
seeya.

¹⁴ Ye n kua yoka ma ba bu kpeerasia
subaru sɔ̄.
Yam mu sere s̄ara ba n̄ maa w̄a.
Nge mɛya be ba sun wərimə bu ka sun
gura
ben kəkərə ya ko n s̄a.

Yinni Gusunə

u koo Etiopigibu sɛɛyasia

18

¹ Tem mu w̄a Etiopin daarun bera
giə,

mi tabun wurenu n̄aramə.

² Mɛn t̄ambu ba gunu ma ben wasi
ballimə.

Ba bu nasie baama kpuro,
yèn s̄ ba ra kpuro kəsuku.

Ma daanu ben tem buranɛ.

Beya ba s̄m̄abu ḡra ka goo nimkuu si
ba kua ka gb̄i.

Goo nimkuu si, su duka m̄.

T̄ɛ, s̄m̄abu bɛɛ, i wuro bɛɛgibun mi.

³ Bɛɛ handuniagibu kpuro,
i gidi b̄ara m̄ɛriyo ye ba koo gira guuru
w̄allə.

I k̄aban sw̄i swaa dakio ye ba koo so.

⁴ Domi am̄eniwa Yinni Gusunə u man
s̄ɔ̄wa. U nɛɛ,

u ȳ s̄ɛ u yam m̄ɛra ka laakari win
w̄a yerun di

s̄ɔ̄ s̄arerun saa ka wuburun saa.

⁵ Res̄em ȳ n w̄ɛsu kua,

ma ya b̄em doke ya ye,

bu sere ye s̄ari,
yib̄ɛ u koo na u yen k̄aasi b̄ari ka
woburu,

⁶ kpa u ye gun̄su ka gbeeku yɛɛ deria
yi di.

Gun̄su su ko n w̄a mi, yam susurun
saa,

kpa gbeeku yɛɛ yi n w̄a mi puran saa.
Nge m̄ya ba koo Asirigibun tabu
kowobun gonu kua.

⁷ Saa ye s̄ɔ̄, tən be ba gunu mi, ma
ben wasi ballimə ba bu nasie baama
kpuro yèn s̄ ba ra kpuro kəsuku, ma
daanu ben tem buranɛ, tən be, ba koo
ka Gusunə w̄allu ka tem Yinni k̄ɛnu
naawa Sīnin guurə mi ba ra n̄n s̄a.

Yinni Gusunə

u koo Egibitigibu sɛɛyasia

19

¹ Gari yiniwa ba gerua Egibitin s̄.
Ba nɛɛ,

wee Yinni Gusunə u sisi fuuku
Egibitiə,

u guru wiru s̄ani nge duma.

Ma Egibitigibun b̄nu nu diirumə win
wuswaaə,

ma ben w̄ruḡru ta kpa.

² U koo de bu tabu ko ben tii tiinɛ.

M̄ə ka w̄ənə ba koo tabu w̄arina.

B̄rə ka b̄rə ba koo tabu w̄arina.

Wusu su koo tabu w̄arina.

Sinambu ba koo tabu w̄arina.

³ U koo de Egibitigibu bu mwia kpana,
kpa u ben n̄ə tia kam koosia.

Kpa bu bikiaru da b̄nun mi ka dobo
dobogibun mi

ka ḡari sokobun mi, ka s̄robun mi.

⁴ U koo bu yinni ḡəbo n̄amu s̄andia,
kpa sunə nuku k̄s̄urugii u n bu dam
d̄remə.

Gusunə, w̄allu ka tem Yinniwa u yeni
gerua.

⁵ U koo ben daa baka ten nim
kpeerasia

kpa tu gbera.

⁶ Ten yerusun nim mu koo numia,
kpa ten k̄erin winun nim mu gbera,
kpa naa yari ka gb̄i yi yi w̄a ten goorə
yi gbera.

⁷ Ḡānu kun ko n maa w̄a daa ten
goorə

ka ten sure yerə.

B̄ n ḡānu duura mi, nu koo gberawa
nu gbi.

⁸ Be ba susure m̄ mi kpuro
ka k̄k̄ənu n̄ kun m̄ ka ȳākoronu,
ba koo nuki sankirawa kpa bu sw̄i.

⁹ Be ba beku w̄ɛɛ damgii tarimə
ka be ba beku kpikinū wesimə ba koo
sekuru wa.

¹⁰ Be ba s̄a tem m̄n dam ba koo
k̄sikira.

Kpa ben s̄m̄ kowobu bu nuki sankira.

11 Soanin wirugibu ba s̄awa gari bakasu.

Egibitin sun̄n bwisi k̄ebu b̄a n m̄enna,

gari baka gariya ba ra gere.

Bwisi k̄ebu b̄e, am̄ana i ko i k̄aku i gere i n̄e,

i s̄awa bwisigibu ka sina bibu.

12 Wun̄e maa Egibitin sun̄,

mana wun̄en bwisi k̄e be, ba w̄a.

Kpa bu gere su n̄o ȳen himba Gusun̄o w̄llu ka tem Yinni

u wun̄en temgibu kua.

13 Soanin wirugiba kua wiirubu,

ma N̄afun wirugiba kun maa ȳe ye ba m̄.

Wirugii be, ba dera Egibitigiba k̄oram̄o.

14 Yinni Gusun̄o u ben bwisi burisina

kpa bu de Egibitigibu bu k̄ora,

ba n m̄ nge tam n̄oro wi u bindim̄o win sianu s̄o.

15 Wirugii ka bw̄ebw̄e, gobigii ka s̄aro, ben goo kun maa kp̄e u ḡanu ko Egibitīo.

Egibitigibu

ba koo Yinni Gusun̄o s̄a

16 Sanam m̄e Egibitigiba koo wa ma Yinni Gusun̄o u bu win n̄amu dem̄ie u ka bu s̄eyasia ba koo berum soora nge t̄on kur̄abu. 17 Saa ye s̄o, baa b̄a n nua ba Yudan gari m̄, ba koo nanda Yinni Gusun̄on himban s̄o ye u yi ben s̄o.

18 Saa ye s̄o, wusu n̄obuwa su ko n w̄a Egibitin tem̄o si s̄o ba ko n da Yudaban barum gere. Kpa ba n da b̄ore ma ba s̄a Gusun̄o, w̄llu ka tem Yinnin t̄ambu. Ba koo wuu sin teu sokuwa S̄on wuu.

19 Ba koo Yinni Gusun̄o ȳaku yeru kua Egibitin tem suunu s̄o, kpa bu kperu garu gira m̄en n̄o bura yer̄o bu ka n̄un b̄ere w̄e. 20 Yera ya koo s̄osi ma Yinni Gusun̄o u w̄a Egibitin tem̄o. B̄a n n̄un n̄ogiru sue be ba bu dam d̄arem̄an s̄o, u koo bu faaba kowo w̄e wi u koo bu w̄ara ben n̄oman di. 21 Saa ye s̄o, u koo bu tii s̄osi kpa bu n̄un gia. Ba koo n̄un ȳakunu kua kpa bu ka n̄un k̄enu naawa. B̄a n n̄un n̄o mw̄enu kua, kpa bu nu yibia. 22 U bu m̄era kua, adama u koo bu b̄ekia. Ba koo

ḡosira win mi, kpa u ben kanaru n̄o u bu faaba ko.

23 Saa ye s̄o, swaa ya koo yari Egibitin di yu da Asirīo, kpa Egibitigibu bu da Asirīo. Asirigibu ba koo ma da Egibitīo, kpa be kpuro bu m̄enna bu Yinni Gusun̄o s̄a.

24 Saa ye s̄o, Isireliba ba koo ka Egibitigibu ka Asirigibu n̄o tia ko, kpa handuniagibu kpuro bu domaru wa. 25 Gusun̄o, w̄llu ka tem Yinni, u koo bu domaru kua u n̄e, domarugiba b̄e, n̄en t̄ambu Egibitigibu. Domarugiba b̄e, Asirigibu, b̄e be na m̄ama. Domarugiba b̄e Isireliba, b̄e be na ḡosa na tii ȳiya.

Asirin sina boko u koo

Egibitigibu ka Etiopigibu

yoru mw̄eri

20

1 W̄o ḡe s̄o Saagoni Asirin sina boko u dera win tabu sun̄ Taatani u Asid̄odu w̄ari u ye mwa, 2 yen w̄o ge s̄ora Yinni Gusun̄o u Esai Am̄atin bii gari yini s̄owa u n̄e, a saaki ye potu ye a p̄ra s̄eke mi, kpa a wun̄en baranu pota a s̄i naa dirisu. Ma u kua m̄e. U ȳra basi ma u s̄a ka naa dirisu, n ka kua w̄o ita.

Yera Yinni Gusun̄o u n̄e, 3 wee n̄en s̄om kowo Esai u ȳra basi ma u ka naa dirisu s̄a n ka kua w̄o ita. Yeni ya s̄awa ȳireru te ta s̄osim̄o ye ya koo Egibitigibu ka Etiopigibu deema.

4 Asirin sina boko u koo Egibitigibu ka Etiopigibun aluwaasiba ka ben dur̄o t̄ok̄onu yoru mw̄eri kpa bu ȳra basi ba n s̄im̄o ka naa dirisu, kpa yu ko seku bakaruru Egibitīo. 5-6 Saa ye s̄ora s̄o duu yerun t̄ambu be ba raa ben naane doke Etiopi s̄o ka be ba tii sue Egibitigibun somirun s̄o, ba koo berum soora, kpa bu burisina.

Ba koo gere bu n̄e, be wee ba w̄ruma be sa raa naane s̄a bu sun faaba ko, kpa bu sun w̄ra Asirin sina bokon n̄amun di. T̄e am̄ana sa ko ko su ka yari.

Babiloni ya koo w̄ruma

21

1-2 Gari yiniwa Yinni Gusunɔ u gerua Babilonin sɔ̄. U man kãsi nanumgiru sɔ̄si.

Na wa yiberɛba ba wee saa tem mɛ ba nasien di
nge mɛ woo guna ya ra nɛ saa sɔ̄ yɛsan
nɔm dɔ̄waru gian di.

Wi u ra dam dɔ̄re, u dam dɔ̄ramɔ.
Wi u ra maa kpeerasie, u kpeerasiamɔ.
Elamun tabu kowobu, i seewo.
Mɛdiba, i wuu ge tarusio.

Domi Yinni Gusunɔ u dera Babiloni
ye,

ya n̄ maa tɔmbu weeweenu koosimɔ.

3 Ye na wa ka ye na nua kãsi te sɔ̄,
ya dera nɛn torora kara.

Ma wuriribu man wɔ̄ri nge tɔn kurɔ
wi u yiire u k̄i u ma.

Tirerabu dera na n̄ maa gari nɔ̄mɔ.

Ma diiribu dera na n̄ yam waamɔ.

4 Nɛn laakari ya burisina,

ma na diirimɔ bɛrum sɔ̄.

Yoka yɛ sɔ̄ na nuku dobu ȳiyɔ,
ye sɔ̄ra bɛrum man deema.

5 Kãsi te sɔ̄, na maa wa ba d̄ianu yii
ba kɔnnɔ kɔsu, ba dimɔ ba nɔrumɔ.
Yera goo u nɛɛ, i seewo tabu sinambu,
i bɛɛn tɛrɛnu gum tɛɛni.

6 Ma Yinni Gusunɔ u man sɔ̄wa u nɛɛ,
n doo n wuu kɔso yi kpa u man sɔ̄ ye u
koo wa.

7 Ma na kua mɛ.

Yera u maasɔbu wa ba s̄imɔ yiru yiru.
Gabu ba ketekunu sɔ̄ni, gabu maa
yooyoosu.

Ma u ye kpuro mɛɛra ka laakari.

8 Yera wuu kɔso wi,
u gb̄ara nge gbee sunɔ u nɛɛ,
gb̄ara kɔnnɔ miya u yɔ saa kpuro,
sɔ̄ sɔ̄ ka wɔ̄kuru.

9 Ma u maasɔbu wa ba s̄imɔ yiru yiru.

Ma u wa Babiloni ya wɔruma birem.
Ma bw̄aroku ni ba kua ben b̄unun sɔ̄
nu wɔruka temɔ nu bɔ̄kira.

10 Bɛɛ nɛn tɔmbu Isireliba,
bɛɛ be ba so nge dobi doo soo yerɔ,
yeniwa na nua Gusunɔ bɛɛn Yinnin
min di,

wi, wi u s̄aa wɔllu ka tem Yinni.
Yera na bɛɛ ye nɔ̄siamɔ.

Gari yi Gusunɔ u gerua

Edɔmun sɔ̄

11 Wee ye Yinni Gusunɔ u man sɔ̄si
Edɔmun sɔ̄.

Na nɔ̄ gagu nua Seirin di ga nɛɛ,
wuu kɔso, saa yerɔ wɔ̄kuru ta koo kpe.

12 Ma wuu kɔso u wisa u nɛɛ,
bururu ta koo na, yen biru wɔ̄kuru ta
koo maa na.

I n k̄i i maa man gari bikia, i wurama i
bikia.

Gari yi Gusunɔ u gerua

Daarububan tem sɔ̄

13 Wee ye Yinni Gusunɔ u gerua
Daarububan tem sɔ̄.

Dedanigibu, i doo i n w̄aa yakasu sɔ̄
wɔ̄kuru.

14 Bɛɛ be i w̄aa Temɔ i ka be nim nɔru
ga m̄ nim daawo,
kpa i ka kpikobu d̄ianu daawa.

15 Domi tabu sw̄ia ma tɔmba duki m̄
takobi ka tɛndun sɔ̄.

16 Wee ye Yinni Gusunɔ u man
sɔ̄wa. U nɛɛ, kam kam wɔ̄ tian
biru kese, u koo Kedaan bɛɛɛ kpuro
kpeerasia. 17 Ben tɛn towo wɔrugɔba
sɔ̄, fiikowa ya koo tiara. Gusunɔ,
Isireliban Yinniwa u yeni gerua.

Gari yi Gusunɔ u gerua

Yerusalemun sɔ̄

22

1-2 Gari wee, yi yi ka Yerusalemun
wɔwa ȳa mi ba ra kãsi.

Wunɛ Yerusalemu, mban s̄ona wunɛn
tɔmba nuku dobu m̄,

ma ba kuuki m̄.

Mba n kua ba ka yɔ̄mɔ dii tɛɛri wɔllu.

Wunɛn tɔn be ba mɛɛra kua, ba n̄ bu
mɛɛra kue tabu sɔ̄,

ba n̄ maa gu ka takobi.

3 Wee wunɛn tabu sinambu ka wunɛn
tɔmbu kpuro

ba duki yarina n toma,

ma tɛn towobu ba bu mwɛɛra ba kua
yobu.

4 Yen sɔ̄, na bɛɛ sɔ̄mɔ, i gesiro nɛn
bɔ̄kun di,

i man derio n sw̄i.

I ku tii nɔw̄ia ko i nɛɛ,

i ko i man nukuru yemiasia

nɛn tɔmbun nɔni sw̄aarun sɔ̄.

5 Tɔ̄ teni sɔ̄, Gusunɔ, wɔllu ka tem
Yinni

u dera sa nɔni sɔ̄re, sa burisine,

sa wāa bitī sō wōwa yeni sō mi ba ra
kāsī.

Ba gani kāsukumō ma sa nōgīru sue
sa faaba kanamō guunun bera gia.

⁶ Elamun tabu kowobu ba wee
ba wāa tabu kēkēba sō ka maasōbu,
ma ba sēε bwāanu bēki.

Kirigibu ba maa wee, ba tērenu neni.

⁷ Wunε Yerusalemu, wee tabu kēkēba
ba tērie

wunen wōwī sō mi tem gem wāa.

Ma maasōbu ba wunen gbāra kōnnōsu
tarusi.

⁸ Bεε Yudaba i n maa tāsī yeru mō.

Tō te, i mēera mi i ra bēen tabu yānu
bere

dii te ba mō Dāa sōwō.

⁹⁻¹⁰ Ma i deema ba bēen wuu
Yerusalemun gbāraru yabura.

Yera i dia mēera mēera i kāsuka
i ka gbāra te sōnwa.

Ma i nim tora ye ba raa gban nim
yōrasia wuu sō.

¹¹ I kpaa gba gbāranu yirun baa sō
yu ka yeōnōn nim nēε.

Adama i n Gusunō mēera
wi u yen himba yi yellun di.

¹² Yen sōna tō teni sō,
Gusunō, wōllu ka tem Yinni, u bεε
soka i ka swī,

kpa i weeweenu ko i bēen winu kōni,
kpa i saakiba dewe nuku sankiranun
sō.

¹³ Adama wee i nuku dobu mō i
yērimō.

I ketēba ka yānu goomō.

I yaa temmō ma i tam nōrumō i mō,
su di kpa su nō, domi sia sa ko gbi.

¹⁴ Yen sōna Gusunō, wōllu ka tem
Yinni

u man sōwō u nεε,

u n bεε bēen durum yeni wōkamme
sere i ka gbi.

Ba Sebina kirō mō

¹⁵ Ameniwa Gusunō, wōllu ka tem
Yinni, u man sōwō. U nεε, n doo
n Sebina wi u sōa sina kpaarun sōm
kowobun wirugii sō n nεε,

¹⁶ mba u mō mi.

Wara u mō mi u ka tii siki wōru
dākuamme kperō.

¹⁷ Wee wi, Yinni Gusunō u koo nūn
bōke nge kureru

kpa u nūn kasa kō ka dam,

¹⁸ kpa u n bindimō nge banō batuma
baka sō.

Miya u koo gbi ka win tabu kēke
sisugii yi u naane sōa,

wi, wi u win yinnin yenu sekuru
doke.

¹⁹ Wi, Yinni Gusunō, u koo nūn yara
win sōmburun di

kpa u kun maa sōa goo.

²⁰ Yen tō te, wi Yinni Gusunō,
u koo win sōm kowo Eliakimu, Hi-
likiyān bii soku,

²¹ kpa u nūn wi, Sebinan yaberu se-
busia

kpa u nūn win kpaka sēke

kpa u nūn win dam wē.

Eliakimu wi, u ko n sōawa
Yerusalemugibu ka Yudaban
baaba.

²² Yinni Gusunō u koo nūn Dafidin
yēnun kōkōrō wē.

U n kenīa, goo kun kenūmō.

U n maa kēnuā, goo kun kenīamō.

²³ U koo nūn girawa nge sasaru

mi n naane mō,

kpa u de win tundon yenu ga n bēere
mō.

²⁴ U ko n sōawa bēere yen wiru. Be
ba wāa win yenuō, bukurobu ka bibu,
gobigibu ka sāarobu, wiya u ko n be
kpuro sōwō nge sasaru. ²⁵ Adama

Gusunō, wōllu ka tem Yinni, u maa
nεε, sō teeru ba koo sasa te wuka
te ba raa gira mi n naane mō mi,
kpa tu wōruma tu bōra, kpa sōmu ni
ta raa sōwō mi, nu kam ko. Yinni
Gusunōwa u yeni gerua.

Yinni Gusunō u koo Tiri

ka Sidoni kpeerasia

23

¹ Gari wee yi yi ka Tiri yā.

Bεε be i wāa goo nimkuu bakasu sō,
i wuri koowo, domi bēen wuu ga kam
kua.

Yenusu kun maa wāa, duu yeru maa
sari.

Saa Kitimun tem diya sa yen labaari
nua.

² I mario berum sō,
bεε be i wāa nim wōkun gooru gia
mi Sidonin tenkuba ba ra sare.

³ Egibitigibu ba dobi yeemō daa te mō
Niluō

ma tenkuba ba ye dwemə ba daramə
ma ba are beke dimə.
Ma yam mi, n kua bwesenu kpuron
yaburu.

⁴ Sidoni, kaa sekuru wa,
domi Tiri, nim wōkun wuu damguu,
ga gerua ga nee,
ga n marubun wahala gaa waare, ga n
maa marure.

Ga n bii aluwaaasi bəm kēere,
ga n maa bii wāndia seeyare.

⁵ Egibitigibu bā n nua ma Tiri ya
wōruma,
ba koo diiri.

⁶ Bēe be i wāa nim wōkun gooru gia,
i wuri koowo i ka da Taasisiə.

⁷ Bēen wuu ge ga wāa saa yellun di
gè sōo i ra nuku dobu ko, gera mi?
Tiri yera mi?

Yēn tambu ba da ba tem tukumgibu
kamia?

⁸ Wara u ye kpuron himba yi Tirin sō,
ye, ye ya ra yen wirugibu swīi tem
tukumə.

Yen tenkuba ba kua sina bibu.
Ma ba bēere mō handunia kpuro sōo.

⁹ Gusunə, wəllu ka tem Yinniwa u ye
yi,

u ka be ba tii sue kawa tem mē sōo,
kpa bu be ba raa bēere wēemə gem.

¹⁰ Bēe Taasisigibu i tērio bēen tem sōo
nge mē daa te ba mō Nilu tã n nim yiba
mu ra tērie.

Domi yoo sōma kpa.

¹¹ Yinni Gusunə u win nōma demia
nim wōkun bera gia.

Ma u dera sinamba diira.

U dera Kananin gbāra damginu nu
wōruka.

¹² U maa nee, bēe Sidonigibu i n maa
nuku dobu wasi.

Domi ba bēe dam dōre nge wāndia wi
u kun durə yē.

Baa i n seewa i da Kitimun temə,
min tii i n wērabu wasi.

¹³ I Babilonigibu mēerio.

Ba n maa wāa.

Asirigibu ba bu kpeerasia.

Nge mēya ba Tiri wəri ba tarusi,
ba yen sina kpaanu kəsuka,
ma ye kpuro ya kua bansu.

¹⁴ I wuri koowo bēe be i wāa goo
nimkuu bakasu sōo.

Domi Tirin wuu damguu ge, ga
wōruma.

¹⁵ Ba koo Tirin gari duari n ka ko
wōo wata ka wōkuru nge sina boko
turon bandun tēebun saka. Adama
yen biru ya ko n sāawa nge kurə
sakara wi ba womu doke ba mō,

¹⁶ a mōraku suo a n soomə a ka wuu
sikerena,

wunε wi a sāare kurə sakara wi ba
duari.

A gu soowo nge mē wunen yēra ne,
a n ka womu dabi dabinu mō,
kpa bu wunen gari yaaya.

¹⁷ Wōo wata ka wōku ten biru, Yinni
Gusunə u koo de Tiri yu maa wura yen
yellun tenkuru sōo te ba mō ka taki.
Kpa yu ka handunian tambu kpuro
arukawani bōke. ¹⁸ Adama ba n yen
arumani ka yen are yi ba wa ka taki
guramə bu mēna ben tiin sō. Ba koo
ye kpuro Yinni Gusunə yiyawa kpa
ya n sāa be ba nūn sāaməgia, kpa bu
dīanu wa bu di bu debu, kpa bu yāa
buranu wa bu doke.

Yinni Gusunə

u koo handuniagibu seeyasia

24

¹ Wee Yinni Gusunə u koo tem kpuro
kpeerasia

mu ko bansu.

U koo mēn tambu kpuro yarinasia,

² yāku kowobu ka tən dirobu,

yinnibu ka yobu,

wi u daramə ka wi u dwemə,

wi u mō ba bōkuramə ka wi u
bōkuramə,

wīn dibu ba nēni ka wi u dibu nēni.

³ Ba koo tem kpuro wəri,

kpa bu mēn yānu gura,

kpa mu ko bansu.

Yinni Gusunəwa u yeni gerua. ⁴ Tem
mu koo gbera.

Mu n maa gāanu kpiisiamə.

Mēn tambu ba ko n wasikiramə ba n
gōo dōo.

Mēn wirugibu ba n ko n maa dam mō.

⁵ Domi mēn tambu ba mu disi doke,
ba Yinni Gusunən woodaba ka win
yirebu yina.

Ma ba arukawani nōru sarigia
ye u raa ka bu bōkua kusia.

⁶ Yen sōna bōri yi koo tem mē di,
kpa mēn tambu bu nōni sōra

kōsa ye ba kuan sō.
 Ba koo bu kpeerasia.
 Be ba koo tiara ba ñ ko n maa dabi.
 7 Ben resem gbaanu nu koo gbera,
 kpa ben tam durom mu kpe.
 Be ba raa nuku dobu m̀,
 ba koo weeweenu ko.
 8 Ba ñ maa baranu ka m̀r̀akunu
 soom̀,
 ni ba ra ka nuku dobu ko.
 Nuku dobu kuuki yi koo kpe.
 9 Ba ñ maa tam n̄rum̀ ba n ka
 womusu koosim̀.
 Tam b̄b̄m̀ mu koo sosia be ba mu
 n̄rum̀n mi.
 10 Wuu ge, ga koo ko bansu.
 Yenusu su ko n w̄a dirisu.
 Goo kun maa dū mi.
 11 Ba ko n weeweenu m̀ sw̄e s̄,
 ỳn s̄ tam sari.
 Nuku dobu koo doona ben tem di.
 12 Wuu ge, ga ko n s̄awa bansu,
 kpa gen duu yenu nu n w̄ruka,
 13 kpa t̄mbu ba n k̄kire tia tia tem
 m̄ s̄,
 nge d̄a bii ni nu tiara
 sanam m̄ ba d̄ru sira,
 ñ kun m̄ nge resem ye ba kun̄nu m̀.

Ba nuku dobu kua kam

14 Be Yinni Gusun̄ u koo deri ba n
 wasi
 ba ko n kuuki m̀ ka nuku dobu.
 Be ba w̄a s̄ duu yeru gia,
 ba koo Yinni Gusun̄ t̄ma win
 kp̄arun s̄,
 ba n m̀,
 15 b̄e be i w̄a s̄ yari yeru gia
 ka be ba w̄a nim w̄kun gooru gia,
 i Gusun̄ Isireliban Yinni b̄e w̄ēȳ.
 16 Sa ko n̄ ba womusu m̀ baama
 handunian goonu n̄e s̄
 ba m̀, i gemgii b̄e w̄ēȳ.
 Adama n̄, kon n̄guru sua na n m̀,
 gbera man di, na kam kua,
 domi yib̄eba ba hania m̀ ba ȳnu
 guram̀.
 17 B̄e tem m̄n t̄mbu i ko i b̄rum
 soora
 domi ba b̄e ȳri ka suuri b̄rie,
 18 wi u duka m̀ b̄rum s̄,
 kpa u suura w̄ri.
 Wi u maa yarī suuran di,
 kpa u yina mwaara.
 Domi gura baka koo kindama w̄llun
 di.

Kpa tem kp̄ekp̄eku gu diiri.
 19 Tem mu koo ȳiri kpa mu beu ko,
 kpa mu b̄sikira.
 20 Mu ko n b̄arim̄ nge tam n̄ro,
 kpa mu n ȳirum̄ nge kuu te woo ga
 sweem̄.
 M̄n durum ya ko n mu bun̄e,
 kpa mu w̄ruma mu kp̄ana mu se.

Bannun kpeeru

21 Saa ye s̄, Yinni Gusun̄ u koo
 kperi s̄yasia w̄ll̄. U koo sinambu
 s̄yasia tem mini, 22 kpa bu bu
 yoru mwa bu bu taasi w̄rus̄ nge
 p̄is̄mba. S̄ dabi dabirun biru, kpa
 bu bu s̄yasia.
 23 S̄ ka suru ba koo sekuru wa.
 Gusun̄, w̄llu ka tem Yinni,
 u ko n win bandu diiwa Sīnin guur̄,
 Yerusalem̄,
 kpa win t̄mbun guro gurobu bu win
 yiiko wa.

Siarabun womu

25

1 Yinni Gusun̄, wuna a s̄a n̄n Yinni,
 wuna kon t̄ma,
 kpa n wun̄n ȳs̄iru w̄lle sua.
 D̄mi a ḡa bakanu kua,
 wun̄n himba ye a yi saa yellun di,
 ya ñ k̄sa.
 2 A dera wuu ge, ga w̄ruma
 ga kua nge kpee ni ba suba.
 Ma wuu ge ga gb̄araru m̄ ga kua
 bansu.
 A dera tii suobun wuun gb̄aranu nu
 w̄ruka.
 Ba ñ maa nu seeyam̄ sere ka
 baad̄mmā.
 3 Yen s̄na bwese damginu nu nun
 b̄e w̄em̄.
 Ma be ba gabu dam d̄rem̄ ba nun
 nasie.
 4 D̄mi a kua dam sarirugibu ka
 w̄nw̄ndobun kuku yeru,
 wahalan saa.
 A bu berua woo b̄k̄n saa ka s̄n saa.
 D̄mi t̄n k̄sobu ba ra t̄nu w̄riwa
 nge guru woo ge ga gana sweem̄.
 5 Yinni Gusun̄, wuna a tii suobun
 w̄kinu kpeerasia
 nge m̄ a ra yam susuru kpeerasie
 tem mi ḡanu ku ra kpi.
 Wuna a ben nasaran womusu t̄esi

nge me guru wiru ta ra sɔɔ tɛɛsi.

Yinni Gusunɔ u tɔmbu kpuro

tɔɔ baka dim sɔɔru kuammɛ

⁶ Gusunɔ, wɔllu ka tem Yinni
u koo bwesenu kpuro tɔɔ baka dim
soku, Siɔnin guurɔ.

Dɔa duronu ka yaa gumgia
ka tam gema u koo bu wɛ.

⁷ Kpa u sɔnditia ye ba ben wuswaa
wukiri nuku sankiranun sɔ
wuna guu ten wɔllu mi.

⁸ U koo de gɔɔ u kpe sere ka
baadommaɔ,
kpa u ben nɔni yiresu woka
kpa u ben sekuru wuna tem me kpuro
sɔɔ.

Wi, Yinni Gusunɔwa, u yeni gerua.

Yinni Gusunɔ

u koo Mɔabuba sɛɛyasia

⁹ Tɔɔ te sɔɔ, ba koo Yinni Gusunɔ sɔ bu
nɛɛ,
wuna a sɔa besen Yinni wi sa naane
sɔa.

Wuna a sun faaba kua.

Su nuku dobu ko kpa su yɛeri faaba
yen sɔ.

¹⁰ Yinni Gusunɔ u koo Siɔnin guuru
kɔsu.

Adama u koo Mɔabuba munkuwa
nge yaka si ba yari kɔkɔrɔwɔ.

¹¹ Kpa bu ben nɔma demia kɔkɔrɔ ge
sɔɔ
nge be ba kɛerimɔ.

Ka me, u koo de ben tii sua bi, bu
kpewa.

¹² U koo gbɔra damgii ni nu gunu sura
u kɔsuku
nu gɔsia tua.

Yinni Gusunɔ

u koo win tɔmbu nasara wɛ

26

¹ Saa gaa sisi yɛ sɔɔ ba koo womu
geni ko Yudan tem sɔɔ bu nɛɛ,
sa wuu damguu mɔ.

Yinni Gusunɔwa u gen gbɔraru swii
u ka gu kɔsu.

² I gamboba kenio

kpa bwese te ta gem swii ta nɔn mem
nɔɔwammɛ

tu du min di.

³ Yinni Gusunɔ u ra sika sarirugii bɔri
yendu wɛ,

yɛn sɔ yɛro u nɔn naane sɔa.

⁴ I Yinni Gusunɔ naane koowo
saa kpuro sɔɔ.

Domɔ wiya u sɔa kuku yee damgiri
sere ka baadommaɔ.

⁵ U koo wuu ge ga wɔa

wɔllɔn tɔmbu kpeerasia,

kpa u gen tii kɔsuku u sura sere temɔ,

⁶ kpa sɔarobu ka wɔnwɔndobu

bu gu taaku.

Saa dɔakan kanaru

⁷ Gemgiin swaa ya ra n dɛndewa.

Yinni Gusunɔ, wunɛ wi a sɔa gemgii
wuna a ra ye nɔɔ nɛrasie.

⁸ Yinni Gusunɔ, swɛɛ yi kaa sun sure
kpuro,

wuna sa ko n naane sɔa,

su ka si yi sɔɔ.

Ye besen gɔru ga ki,

yera su nun yaaya kpa su nun sɔ.

⁹ Wɔkuru, nen bwɛra ya ra n wunen
bekɛ barɔwa,

kpa nen gɔru ga n nun kasu.

À n tɔmbu siri handunia sɔɔ,

ba ra giewa nge me ba koo ka si.

¹⁰ Adama baa bà n tɔn kɔso durom kua,
u n gem giamɔ.

U ko n win kom kɔsum mɔwa

tem mi gem mu wɔa,

kpa u n Gusunɔn yiiko gema.

¹¹ Yinni Gusunɔ, a dam mɔ,

adama wunen yiberɛba ba n mu
waamɔ.

A de bu wunen hania wa

ye a ka wunen tɔmbu wɔramɔ,

kpa bu sekuru wa bu dɔɔ mwaara.

¹² Yinni Gusunɔ, wuna a ra sun bɔri
yendu wɛ.

Domɔ wuna a ra de ye sa mɔ kpuro yu
koora.

¹³ Gusunɔ besen Yinni sa raa yinnibu
gabɔ sɔwa.

Adama tɛ, wunɛ turon yisira sa soku.

¹⁴ Yinni, be ba gu,

ba n maa seemɔ bu wɔaru di.

Domɔ a bu wɔri a kpeerasia.

Ba n maa bu yaayamɔ.

¹⁵ Yinni, a wunen yiiko sɔɔsi.

A dera besɛ wunen tɔmbu sa dabia.

Ma a besen tem yiasiasia.

¹⁶ Sa nun soka sanam me sa wɔa nɔni
swɔaru sɔɔ.

Sa kanaru kua sanam me a sun
seeyasia.

17 Yinni Gusunə, sanam me a sun biru
kisi

sa kua nge tən kurə wi u yiire u kī u
ma,

u tii bəəkumə u wuri mə wuriribun sō.

18 Sa wahala kua sa nənī sōra ka
wuriribu.

Adama wom diruma sa mara.

N n ka tem me arufaani gaa naawe.

Sa n maa goo mara wi u koo sina me
səə.

Yinni Gusunə

u koo Isireliba seeyasia

kpa bu wurama nge yellu

19 Nəgibu, bəen tən be ba raa gu

ba koo se gərin di bu wāaru di.

Bee be i kpī tem səwə, i dom yando,

kpa i nuku dobun kuuki ko.

Domi tem mu koo bee seeya gərin di

nge me bururun kakoru ta ra yakasu
seeye.

20 Nən təmbu, i doo i kuke bəen diaə

i tii gamboba kenusio,

kpa i n wāa mi gina

sere Gusunən mərə yu ka sure.

21 Wee Yinni Gusunə u yarima

win wāa yerun di

u ka handunian təmbu siri

kōsa ye ba kuan sō.

Tem mu koo tən be ba gon yem terasia,

kpa ben gonu nu sōsira.

Ba waa kōsa kamia

27

1 Tōə te səə, Yinni Gusunə u koo waa
kōsa ye ya duka mə seeyasia ka win
takobi damgia ye ya kpā, kpa u yaa
kōsa ye go, ye ya wāa nim wōku səə.

Yinni Gusunə

ka win resem gbaaru

2 Yen tōə te, Yinni Gusunə u koo womu
ko

win resem gbaarun sō, te ta bii geenu
marumə, u nee,

3 ne, Yinni Gusunəwa na tu nəərimə.

Nəna na tu nim yēkamə saa kpuro.

Na tu kōsu sōə səə ka wōkuru,

goo u ku raa ka tu wəri u mwa.

4 Na n maa ka nən resem gbaa te mərə
sāa.

Adama nā n sāki ka awīi wa mi,

kon yi wəriwa n dōə meni,

5 ma n kun mə yi man kua yin kuku
yeru,

ma yi ka man nəə tia kua.

Yi n kua me, kon yi deri.

Yinni Gusunə

u koo Isireliba suuru kua

6 Saa gaa sisi yē səə

Isireliba ba koo gbini gira

bu keri ko nge dāa,

bu wēsū ko bu ma

kpa ben binu nu handunia yibu.

7 Yinni Gusunə u n bu seeyasie

nge me u ben yiberēba seeyasia.

U n maa bu go nge me u ben yiberēba
go.

8 U bu seeyasiawa saka səə.

U dera yiberēba ba na

nge sōə yari yerun woo damguu,

ba bu gura ba ka doona.

9 Nge mēya u ka Isireliban durum
wōka.

Wee ye n koorā yen biru.

U ben būu turanu gōsia torom.

Ba n maa Asitaaten bwāarokunu ka
sōəginu seeyamə.

10 Ben wuu damguu ge,

ga kua bansu, ba gu deri.

Miya n kua yaa sabenun kpara yeru

ka nin kpin yeru.

Ma nu kiku si su tiara dimə.

11 Dāa yā n gbera ba ra ye bəəriwa

kpa tən kurəbu bu ka doo ko.

Wee nən tən be, ba n bwisi mə.

Yen sōna Yinni Gusunə wi u bu taka
kua

u n bu wənwəndu kue,

u n maa bu durom kue.

Be ba raa yoru mwera

ba koo wurama

12 Saa gaa sisi yē səə Yinni Gusunə u
koo bee Isireliba sira nge dāru,

kpa bu bee dəbiri tia tia

saa Efaratin daarun di n ka girari
Egibitin daarə.

13 Yen tōə te, ba koo kəbi baka so

kpa be ba raa yoru mwera ba woo

Asiriə

ka be ba kpikiru da Egibitiə bu
wurama.

Kpa bu yiira bu Yinni Gusunə sā

guu dera ten mi, Yerusalemə.

*Ba Isireliban bwese keri
waku te kirə m̀*

28

¹ Bōrura Samari ye ya sāa nge sina furə ge Efaraimuba ba ka tii sue.

Ya wəwa tuke ye ya tem gem m̀.

Ma ya sāa yen buraru

nge dāa wē si tamba ra doke wiro

ba ka tam goore.

² Wee tē, Yinni Gusunə u goo səru kua wi u dam m̀ u ka ye wəri.

Win dam mu sāawa nge guru kpenu,

̀n kun m̀ nge woo bəko ge ga ra asərə ko,

̀n kun m̀ nge guru baka.

U koo wuu ge surawa tem̀.

³ Wuu ge, ge Efaraimuba ba ka tii sue mi,

ga wəra ba taakumə,

⁴ nge dāa wē si su dēlla.

Ga sāawa nge dāa marum m̀ mu yellu ye,

ma ba yande sərə ba di.

⁵ Sə teeru, Yinni Gusunə Dam kpurogiin tiiwa u koo bandu di kpa u n sāa win tən be ba tian sina furə burə ka ben buraru. ⁶ U koo siri kowobu kpara bu ka siri dee dee. Meya u ko n maa sāa ben dam bu ka yiberəba naa gira sere ben wuun gbāraru kənnəwə.

Tam nəroba Esai yaakoru m̀

⁷ Adama tē, baa ka Gusunən səməbu ka yaku kowobu,

tam bəbəm mu bu tirekiramə

ma ba bāarimə mən s̄,

sere Gusunən səməbu ba ̀n maa win gari m̀ dee dee.

Yaku kowobun tii ba ̀n maa kpē bu siri dee dee.

⁸ Ben dii yenə aye dēeraru sari.

Sianu ka kubana nu yiba mi.

⁹ Ba gerumə ba m̀,

wara na k̄i n keu s̄osi.

Wara u koo ka nen gari səmburu ko,

ma n kun m̀ bii wi ba bəm kara.

¹⁰ Ba m̀, na bu keu m̀ tēru.

Na bu wooda wēmə tia tia.

Na yen wiru ka naasu tubusiamə

nge wi u bii piiminu keu s̄osimə.

¹¹ Yen s̄ tē,

Gusunə u koo de goo u ka bu gari ko

ka barum tukum m̀ ba ̀n nəomə.

¹² Domi u bu s̄owa bu de

wi u wasira u wēra.

Wēra yera maa wāa mi,

adama ba ̀n k̄i bu win gari wura.

¹³ Yen s̄na win wooda ko n bu sāawε bii s̄osiru te ba s̄osimə tēru tēru, tia tia. Ka m̀, ba koo sokura bu wəruma bu bəkira, kpa bu yina mwaara.

Kpee te ta sāa

gani gəmburun dam

¹⁴ Tē bεε yaako kowobu,

bεε be i Yerusalemugibu dam dərəmə, i swaa dakio i nə ye Yinni Gusunə u gerumə.

¹⁵ Bεε be i gerumə i m̀,

wee i ka gə ka gəribun wāa yeru arukawani bəku.

Baa wahala yà n tunuma ya banda, ya ̀n bεε turi.

Adama i n yē ma weesa su kua bεen kuku yeru.

¹⁶ Yen s̄na Yinni Gusunə u nεε,

wee u kperu sw̄i Siəniə,

ta kua win kpεεkpεεku.

Kpee te, ta sāawa kpee gobigiru

te u gəsa, ta kua gani gəmburun dam.

Wi u tu kua win tās̄i yeru u ̀n wərumamə.

¹⁷ Wee, u gem neni nge banəbun wēε yi ba ra ka diru ȳire,

̀n kun m̀ ben nifo

ye ba ra ka ganān sikirabu mεeri.

Guru kpenu nu koo wee si kpuro kəsuku

si su kua bεen kuku yeru mi.

Nim bakam mu koo su mwε.

¹⁸ Bεen arukawani ye i raa ka gə bəku ya koo kam ko.

Kpa ye i raa ka gəribun wāa yeru bəku

ya kun maa wāa.

Yiberəba bə n bεε wəri ba asərə kua

ba koo bεε taakuwa.

¹⁹ Ba ko n bεε taakuməwa saa kpuro nge mən nə ba saramə. Domi ba ko n da sarewa bururu baatere ka maa s̄o s̄o ka wəkuru, kpa i berum soora i n ben labaari nua.

²⁰ Nge m̀ ba ra gere, bu nεε,

kp̄in yera kun dēbu turi a ka tii demia.

Bekura kun maa yasum turi a ka wukiri.

21 Domi Yinni Gusunə u koo tabu ko nge mε u raa kua Perasimun guurə. U koo məru bara nge mε u raa kua Gabaonin wəwaa, u ka win səm maamaakigia sōsi ye ba n waare.

22 Tε, i ku maa de i n wāa yaako kookoosu sɔɔ, kpa bu ku raa maa bεε nən swāaru sosia. Domi na nua ma Gusunə, wəllu ka tem Yinni, u himba yi u ka tem mε kpuro kpeerasia.

Yinni Gusunən bwisi

23 I swaa dakio i nɔ.

I swaa tem kpīiyə i nən gari nɔ.

24 Wi u gbaaru kəramə u ka dīanu duure u ku ra n kərə tənə mɔ u n dɔɔ baadomma.

25 U n kəra u kpa, u ra mi dīa bwese bweseka duurewa bεeru ka bεeru. Kpa u maa dīanu ganu duure nənem gbaa ten goorə.

26 Gusunə wi u sāa win Yinni wiya u nūn bwisi kā.

U nūn yen kpunaa sōsi.

27 U ku ra dobi so ka tebo, u ra yi sowa ka bokuru.

U ku ra məri so ka dam, u ra yi sowa ka boku piibu.

28 U ra alikama sure, adama u yen saka yε yu ku ka munkira.

29 Yenin tii ya weewa Gusunə, wəllu ka tem Yinnin min di.

Win bwisi kēru ta sāawa maamaaki. Win laakari ya maa kpā.

Ye n Yerusalemu mara

29

1 Arieli, Arieli, wunε wi ba mɔ Yerusalemu, mi Dafidi u win wāa yeru kua, a sāawa bōrura. A n wunεn wōɔ ka wōɔ tōɔ baka ni mɔ a n dɔɔ.

2 Adama kon nun wəri, kpa wuri ka weewenu nu nɔra wunε sɔɔ, kpa a ko nge nən yāku yeru.

3 Kon de tabu kowobu bu nun tarusi, kpa bu ben tabu sīa yi yi bu ka nun sikerena.

4 Ba koo nun sura.

Kaa gari geruma tem di, adama tua kun derimə yi yari.

Wunεn nɔɔ ga koo nɔra nge siinin nɔɔ.

Tuan diya ba ko n gu nɔmɔ kutu kutu.

5 Wunεn yiberεba ba ko n dabiwa nge tua,

kpa ba n pusa nge doo dirisu.

6 Adama subaru sɔɔ Gusunə, wəllu ka tem Yinni

u koo na u bu sεyasia

ka guru gbāsukubu ka tem yīirubu,

ka wəki bakanu ka woo guna

ka guru woo bəkə, ka sere maa dōɔ boko,

7 kpa tabu kowo dabi te,

te ta nun wəri mi,

ta wunεn gbāraru tarusi,

tu doona nge dosu.

8 Nge mε wi gōra mɔ u ra dosi u nεε, u dimə,

adama u n dom yanda

kpa u deema nukurə gāanu sari.

N kun mε nge mε wi nim nɔru ga mɔ

u ra dosi u nεε, u nim nɔrumə,

adama u n dom yanda

kpa win gōru ga n gbere, u n wasire,

nge meya tabu kowo be,

ba ko n sāa be ba koo na bu Siɔnin guu te wəri.

Isireliba ba Yinni Gusunən

kirə atafiru kua

9 I biti sooro,

kpa i nən yimε i ko nge wōkubu.

Wee i sāare i tam goore,

adama i n tam nɔra.

I bāarimə, adama n n tam bɔɔbɔm sɔ.

10 Domi Yinni Gusunə u bεen laakari sikarisia, u win səmɔbu ka bεen sɔrobun nən wōkua.

11 Gari yini kpuro yi ko n bεε sāawewa nge tire te ba wukiri ba yīreru koosi. Ma ba tu goo wε wi u garibu yε ba nεε, u tu gario. Ma u wisa u nεε, u n kākə u tu gari, domi ba tu yīreru koosiwa. 12 N kun mε nge tire te ba goo wε wi u kun garibu yε, ba nεε, u tu gario. Ma u wisa u nεε, u n garibu yε.

Bwisigibun bwisi koo kam ko

13 Yinni Gusunə u nεε,

bwese teni tà n nùn sãamə,
 nɔɔwa ta ra ka nùn bæere wẽ.
 Ben gõru ga ka nùn toma.
 Tãmbun wooda ka ben sãosina ba swĩ,
     ba ka nùn sãamə.
 14 Yen sõna u koo de bu biti soora
 ka sãm maamaakiginu.
 U koo de ben laakarigibun laakari yu
     kam ko.
 Kpa ben bwisigibun bwisi yi kpe.

Ye ya koo koorã amɛn biru

15 Bõruroba bæe be i ra bæen himba
     Yinni Gusunə berue,
 kpa i n bæen kookoosu m̀ yam
     wãkuru sɔɔ,
 kpa i n gerumə i n m̀
 wara u bæe waamə,
 nge wara u bæe yẽ.
 16 Daa kãsaḡibu bæe!
 Ba ku ra məmə garisi nge sɔndu.
 Tem m̀ndu ta ñ kpẽ tu məmə s̃ tu nɛɛ,
 n ñ wi, u tu kua,
 ñ kun mɛ tu nùn s̃ tu nɛɛ,
 u ñ bwisi m̀.
 17 Saa fiiko sɔɔ,
 Libani ya koo ḡasia d̃ã gbaaru
 kpa ta n s̃ãa nge d̃ã s̃ɔɔ.
 18 Saa ye sɔɔ,
 sosobu ba koo tire ten gari nɔ.
 Wãkobu ba koo yam wa,
 kpa bu yari yam wãkurun di.
 19 Nɛ, Yinni Gusunə,
 kon de wɔnwɔndobu ba n yẽerimə ba
     n dɔɔ,
 kpa s̃ãarobu bu nuku dobu ko,
 nɛ, Isireliban Yinni dɛɛron s̃ɔ.
 20 Domi be ba ra tãmbu dam d̃ore
 ka t̃ɔn yaako kowobu ba koo kpe,
 kpa k̃s̃an kowobu ba kun maa wãa.
 21 Kon maa be ba ra tãmbu taare wẽ siri
     yerə kpeerasia,
 ka be ba ra tãmbu yina berie be ba ka
     tii yinamə,
 ka be ba ra gemḡii win gem bire siri
     yerə.
 22 Yen sõna nɛ, Yinni Gusunə,
 nɛ wi na Aburahamu yakia,
 na win debubu Isirelin yɛnugibu
     s̃ɔɔwa na nɛɛ,
 t̃ɛ, ba ñ maa sekuru wasi.
 Mɛya ben wuswaa kun maa
     burisinamə.
 23 Domi sanam mɛ ben bibu ba koo
     nɛn nãman s̃oma wa,

ye na kua ben suunu sɔɔ,
 ba koo nɛn yĩsiru bæere wẽ,
 kpa bu man nasia, nɛ, Gusunə ben
     Yinni dɛɛro.
 24 Bèn bwisikunu nu raa tondə,
 ba koo bwisi wa.
 Be ba ku ra raa maa gari wure,
 ba koo gari wura.

Arukawani

ye ya ñ arufaani m̀

30

1 Yinni Gusunə u nɛɛ,
 bõruroba Yudaba be ba ku ra mɛm nɔ.
 Ba ku ra man saawara ko bà n
     wesianamə.
 Kpa bu ka gabu arukawani b̃oke
 ba kun nɛn kĩru bikie.
 Ba tii durum ḡuremə ba s̃obimə ba d̃ɔɔ.
 2 Be wee ba kpikuru d̃ɔɔ Egibitiə
 ba ñ man saawara kue.
 Ba faaba kasu Egibiti sunən mi.
 3 Adama u ñ kpẽ u bu faaba ko.
 U koo bu sekuru dokewa.
 4 Wee ben wirugibu ba tura ba
 wãa Soaniə kə.
 Mɛya maa ben ḡoro be, ba Hanɛsi tura.
 5 Adama be kpuro ba koo sekuru di
 Egibitigibun s̃ɔ,
 domi ba ñ kpẽ bu bu faaba ko.
 Ba koo bu sekuru dokewa kpa bu
     bæere bia.

Isireliba ba Egibitigibun

somiru dweem d̃ɔɔ

6 Wee Yudaba ba ben yaa sabenu
     s̃omunu s̃obi
 ba ka d̃ɔɔ s̃ɔɔ yẽsan ñam dwaru ḡia
 mi nuku sankirara wãa.
 Domi ḡbee sinansu su wãa mi,
 ka surə̀k̃onu ka sere wɛɛ nanumḡii ḡɛɛ.
 T̃ɔn be, ba ben dukia ka ben arumani
     kpuro
 ketekunu ka yooyoosu s̃obi,
 ba ka Egibitigibu daawə,
 be ba ñ koo bu arufaani ḡaa kua.
 7 Domi ben somiru ta s̃ãawa kam.
 Yen sõna na Egibiti ye sokumə waa ye
     ya kun d̃ɛɛ m̀.

Mɛm ñɔɔ sariba

8 Gusunə u Esai s̃ɔɔwa u nɛɛ,
 t̃ɛ, a ye kpuro yoruo kpee b̃esi s̃ɔɔ ka
     tirenə
 Yudaban wuswaaə kpa ya n yii mi,

ya n sãa seeda sere ka baadommaa.
 9 Domi tən be, ba sãawa mem nɔɔ
 sariba ka wee kowobu.
 Ba swaa tau, ba n̄ kī bu sɔɔsiru swīi.
 10 Ma ba yam waobu sɔɔmɔ bu ku yam
 wa.
 Mɛya ba maa nen sɔmɔbu sɔɔmɔ bu ku
 bu gari gee sɔ.
 Adama bu bu gari dori sɔɔwɔ baa n̄ n
 mɛren na.
 11 Bu swaa ye derio
 kpa bu ku maa bu nɛ, Isireliban Yinni
 Dɛɛron gari sɔ.

*Yudaba ba koo wurama
 mam mam*

12 Ma Esai u Yudaba sɔɔwa u nɛɛ,
 amɛniwa Gusunɔ bɛɛn Yinni Dɛɛro u
 bɛɛ sɔɔmɔ.
 U nɛɛ, yɛn sɔ i gari yi yinamɔ
 ma i tii yɔsu daa bɔɔbɔya sɔɔ, ka weesu
 sɔɔ,
 ma i tãsa ye sɔɔ,
 13 tora nini, nu koo bɛɛ ko dam
 sarirugibu,
 kpa i wɔruma subaru sɔɔ,
 nge gana ye ya beu mɔ.
 14 I ko i kɔsikirawa muku muku
 nge wekeru tɛn kɛka ba n̄ kpɛ bu ka
 dɔɔ gura,
 n̄ kun mɛ bu ka nim sɔka.

I Yinni Gusunɔ naanɛ koowo

15 Adama u wure u nɛɛ,
 i n gɔru gɔsia i wurama win mi laakari
 sɔɔ,
 i ko faaba wa.
 Mɛya i n kua tɛru i n̄n naanɛ doke,
 i ko dam wa.
 Adama i n̄ mɛ kīɛ.
 16 I nɛɛ, i ko yakurawa ka dumi.
 Yen sɔna u koo maa de i yakura.
 I nɛɛ, i ko dawa ka dumi yi yi duki mɔ.
 Yen sɔna u koo de
 be ba koo maa bɛɛ naa gira ba n sãu.
 17 Bɛɛn nɔɔɔbu (1.000) b̄a n yiberɛ turo
 wa,
 ba koo duki yarina.
 Yiberɛba nɔɔbu ba koo maa bɛɛ kpuro
 yarinasia
 kpa i da i n sebi sebi
 nge dɛka ye ba gire guuru wɔllɔ.

Yinni Gusunɔ u koo

win tɔmbu domaru kua

18 Yinni Gusunɔ u tɔru mara
 tɛ sɔɔ u koo bɛɛ durom kua

kpa u bɛɛ wɔnwɔndu sɔɔsi.
 Domi u sãawa gemgii.
 Doo nɔɔrugiba be ba n̄n naanɛ sãa.
 19 Bɛɛ Yerusalemugibu,
 bɛɛ be i wãa Siɔnin guurɔ,
 bɛɛn goo kun maa sumɔ.
 Yinni Gusunɔ u koo bɛɛn wɔnwɔndu
 wa
 sanam mɛ i n̄n soka.
 U n bɛɛn nɔɔ nua, u koo bɛɛ wurari.
 20 U koo bɛɛ dīanu wɛ i di n̄ni
 swãarun saa sɔɔ,
 kpa u bɛɛ nim wɛ i nɔ wahalan saa sɔɔ.
 Wi, wi u bɛɛ keu sɔɔsimɔ
 u n̄ maa kukumɔ bee tia.
 I ko i n̄n wa.
 21 I n sãa i tura swaa kɛɛnanɔ,
 bɛɛn swaa koo gari yi nɔ, yi yi nɛɛ,
 swaa wee, i sīiyɔ ye sɔɔ.
 22 I ko i bɛɛn sii geesu ka wura
 ye i raa bɛɛn bwãarokunu pote garisi
 disu,
 kpa i bwãaroku nin kɛki yari nge
 kubanu,
 kpa i nɛɛ, bu ka nu yario saa min di.
 23 Saa yera Gusunɔ u koo de gura yu nɛ
 bɛɛn dīa ni i duura sɔɔ,
 kpa dīa ni, nu gea ko nu ma.
 Saa ye sɔɔra, yaa sabenu koo yakasu di
 batuma baka sɔɔ.
 24 Nɛɛ yi ba ka sɔmburu mɔ ka sere
 ketekunu
 nu koo dobi di yi ba bɔru yɛka.
 25 Nim tori yi ko yi n wãawa
 guu bakanun wɔllɔ, ka gungunu wɔllɔ,
 dɔma te ba koo tɔmbu go
 bu ben kuku yenu kɔsuku.
 26 Kpa Yinni Gusunɔ u win tɔmbun
 bosu nɔɔri,
 kpa u bu bekia mi u bu mɛɛra kua.
 Dɔma tera, surun yam bururam mu
 koo ko nge sɔɔgim,
 kpa sɔɔgim mu dora mu sosi
 n̄n nɔɔba yiru n kere yellu.

Yinni Gusunɔ

u koo Asirigibu sɛɛyasia

27 Wee Yinni Gusunɔn yīsira nɔɔramɔ
 saa tontonden di.
 Win mɔru ya kpã ya sãa nge dɔɔ wii
 bakaru.
 Win nɔɔ ga mɔru yiba.
 Ma win yara ya sãa nge dɔɔ yari
 bakaru.

28 Win m̄arun w̄esiaru ta s̄awa nge daaru
te ta nim yiba ta t̄onu mw̄εε sere w̄ir̄o,
u ka t̄ambu kam koosia,
ma ta s̄a nge yaruka ben n̄os̄o
u ka bu da mi ba n̄ k̄i.

29 I ko i womusu ko nge m̄e i ra ko
Ḡo sararibun t̄o bakaru s̄o w̄okuru,
kpa i n nuku dobu m̄o nge wi u guuru
soom̄o u ka s̄im̄o sanam m̄e i s̄aru
d̄o Yinni Gusun̄on guuro, wi, wi u s̄a
Isireliban dam.

30 Saa yera u koo de win n̄o damguu
ge, gu n̄ōra.

Win m̄aru baka ye, ȳa n seewa
u koo win dam s̄osi d̄o boko ka nim
yibu bakaru

ka guru woo b̄ok̄o ka guru kpenu s̄o.

31 Yinni Gusun̄o ù n gb̄ara,
Asirin sina boko u koo nanda u diiri.
Domi u koo n̄un s̄eyasia ka win
bokuru.

32 M̄en n̄o u gesi n̄un boku te so,
ḡaasu ka m̄ar̄okuna nu koo n̄ōra. U
koo n̄un sowa ka dam.

33 Saa yellun di
ba wi sina bokon kpaku yeru kua ta
w̄a mi.
Ta duku, ta maa yasū.
Ma ta d̄o m̄o ta maa d̄a yiba.
Wee Yinni Gusun̄on m̄arun w̄esiaru ta
d̄o wi yabiam̄o
nge gbim m̄e ba d̄o doke.

Egibitigiba s̄awa t̄ambu

31

1 B̄oruroba Yuda
be ba kpikuru d̄o Egibit̄io bu ka
somiru wa.

Ba ben naan̄e doke dumi s̄o,
ka tabu keke dabi ni dumi gawe s̄o
ka sere maas̄o damgibu s̄o.

Adama ba n̄ Gusun̄o ben Yinni D̄ero
kasu,

bu n̄un naan̄e ko.

2 Yen s̄ana win tii u ȳe ye u m̄o.

U koo de k̄sa yu na.

U n̄ maa win gari k̄obiam̄o.

U koo t̄on k̄sobu seesi,
ka maa be ba bu somim̄o.

3 Egibitigibu ba n̄ s̄a Gusun̄o,
ba s̄awa t̄ambu.

M̄eya maa ben dumi yi n̄ dam tukum
gam m̄o,
yi s̄awa ȳe diri.

Yinni Gusun̄o ù n win dam s̄osima,
be ba somiru kasu ka be ba bu somiru
wee,
ba koo sokura bu w̄aruku,
kpa be kpuro bu m̄enna bu gbi.

Yinni Gusun̄o

u koo Yerusalem̄u k̄su

4 Amen̄iwa Yinni Gusun̄o u man s̄ōwa
u n̄e,

gbee sun̄o ge ga yaa mwa ga wuri
koosim̄o

ga ku ra ȳa kparobun berum ko,
baa b̄a n dabi ma ba gu tarusi ba
gb̄asukum̄o.

Nge m̄eya wi, w̄ollu ka tem Yinni, u ko
n̄ s̄a

ù n sarama u ka Sīnin guuru k̄su, u
tu sanna.

5 Nge m̄e gue yi ra n yin binu k̄su,
nge m̄eya wi, w̄ollu ka tem Yinni,
u koo Yerusalem̄u yakia u ye k̄su.

6 Yen s̄o, b̄e Isireliba, b̄e be i ka
Yinni Gusun̄o wi tonda n̄ kp̄a, i ḡōru
ḡosio kpa i wurama win mi. 7 Domi
saa ya sisi ȳe s̄o b̄een baawure u koo
win bw̄aroku ni u seka ka sii geesu
ka wura wuna u k̄o ni nu n̄un durum
koosiam̄o.

8 M̄eya ba koo Asirigibu kam koosia,
adama n̄ n̄ ka t̄onun dam.
Ba koo duki yarina tabu s̄o

kpa bu ben aluwaasiba mw̄ε̄ri bu yoo
s̄oma koosia.

9 Ben sina boko u koo duka yakura
berum s̄o.

Kpa ben tabu sinambu bu berum
soora

bu ben gidi b̄ara biru kisi bu doona.

Yeniwa Yinni Gusun̄o u gerua
wi ba ra s̄a Yerusalem̄u ka ȳaku d̄o
mwaararuginu.

Sun̄o geo

32

1 S̄o teeru goo u koo yari u bandu di
kpa wi ka win bw̄abu bu tem m̄e
kpara gem s̄o.

2 Ben baawure u ko n̄ s̄awa nge kuku
yeru woo b̄ok̄on s̄o,

n̄ kun m̄e nge daaru mi kakoru sari,
n̄ kun m̄e nge kpee bakarun saaru
mi d̄aru garu sari.

3 Be n ween̄e bu yam wa, ben n̄oni koo
wukiara.

Be n weene bu gari swaa daki, ba koo
 nɔ sãa sãa.
 4 Be ba ku ra bwisiku ba koo
 kasu bu gia.
 Be ba maa bebirimɔ ba koo gari gere
 dee dee
 tɔmbu bu ka nɔ.
 5 Ba n̄ maa gari bɔkɔ sokumɔ tɔn boko.
 Mɛya ba n̄ maa tɔn kɔso sokumɔ tɔn
 geo.
 6 Domi gari bɔkɔ u ra gari swiniwa.
 Kɔsa sɔra win bwisikunu nu ra n
 woo.
 Win kookoosu ka win gari kpuro ku
 ra Gusunɔ bɛɛɛ wɛ.
 Mɛya u ku ra wi u gɔru barɔ dɛanu kɛ.
 U ku ra maa wi nim nɔru ga mɔ nim kɛ.
 7 Tɔn kɔson kookoosu kpuro su ku ra
 n wã.
 U ra kpunaa dabinu kowa
 u ka bwɛɛbwɛɛ kam koosia ka weesu,
 baa bwɛɛbwɛɛ wi, ù n gem mɔ.
 8 Adama tɔn geo, kpunaa gea u ra ko.
 U ra n maa yɔwa gem sɔɔ dim dim.

Ba Yerusalemun tɔn kurɔbu

kirɔ mɔ

9 Bɛɛ tɔn kurɔbu,
 bɛɛ be i kun bwisikunu ganu mɔ bɛɛn
 wãaru sɔɔ,
 i seewo i nɛn gari nɔ.
 Bɛɛ wɔndia garu koo sariba,
 i man swaa dakio.
 10 Gasɔku amadaare, i ko i wurura,
 domi i n̄ maa resem wasi i sɔri.
 11 I de i nanda
 bɛɛ be i n̄ bwisikunu mɔ bɛɛn wãaru
 sɔɔ.
 Bɛɛ garu koo sariba i diirio.
 I bɛɛn yãnu potirio i yãra basi,
 kpa i kɔasu dewe nuku sankiranun sɔ.
 12 I bɛɛn bwãsu nɛnuɔ,
 i ka nuku sankiranu sɔɔsi,
 yɛn sɔ bɛɛn gbee geenu
 ka bɛɛn resem gbaa geenu
 nu koo kam ko.
 13 Wee Yinni Gusunɔn tɔmbun tem
 ka yɛnu gɛn mi nuku dobu raa wãa,
 n koo ko bansu,
 kpa sãki yi kpi mi.
 14 Ba koo ben sina kpaaru biru kisi
 kpa Yerusalemu ye ya raa tɔmbu yiba
 bu ye deri.
 Yen guuru ka yen kɔsobun wãa yenu
 nu koo ko bansu.
 Yɛɛ kpiki yi ko n da bɔsu mi,

kpa bu maa yaa sabenu kpara mi.

Yerusalemun seebu

15 Adama Gusunɔn Hunde u koo
 sarama wɔllun di
 u n wãa bɛɛɛ sɔɔ.
 Saa yera mi dɛanu ku ra raa kpi, n koo
 dɛanu ko,
 kpa yam mi dɛanu kun daa dabi, n ko
 dãa sɔɔ.
 16 Saa ye sɔra gem mu ko n wãa
 tem mɛ kpuro sɔɔ.
 17 Mɛya mu koo ka bɔri yɛndu na,
 ka wɛrabu bɛrum sariru sɔɔ
 sere ka baadommaɔ,
 18 kpa bɛɛɛ Yinni Gusunɔn tɔmbu
 sa n wãa mi,
 bɔri yɛndu sɔɔ dii naanɛginɔ.
 19-20 Sa ko n wãawa doo nɔru sɔɔ
 sa n dɛanu duurumɔ mi nim mu wãa,
 kpa sa n bɛɛn ketekunu ka bɛɛn nɛɛ
 yɔsu yi n dimɔ baama.
 Adama guru kpenu nu koo yibɛɛban
 tabu kowobu kam koosiawa
 be, be ba dabi nge dãa sɔɔ,
 kpa ben wuu ge, gu wɔruma.

Bɔruroba bɛɛ tem gowobu

33

1 Bɔruroba bɛɛ, bɛɛn yibɛɛba.
 Domi i tɔmbu wɔri i ben yãnu gura
 ma i ka bu murafitiru kua,
 baa mɛ ba n̄ bɛɛ yen gaa kuare.
 Yen sɔ, ì n tɔmbu wɔri i kpa,
 i ben yãnu gura,
 ba koo maa bɛɛ kua nge mɛ.
 Mɛya saa ye i bu murafitiru kua i kpa,
 ba koo maa bɛɛ murafitiru kua.
 2 Yinni Gusunɔ, a bɛɛn wɔnwɔndu
 waaɔwo,
 wuna sa yɔiyɔ.
 A de a n sãa bɛɛn dam bururu
 baatere.
 Kpa a sun faaba ko sanam mɛ sa wãa
 nɔni swãaru sɔɔ.
 3 Yibɛɛba b̄a n wunɛn nɔɔ damguu
 nu,
 ba koo duki yakikira.
 À n maa seewa ba koo yarina.
 4 Tɔmba koo ben yãnu wɔri bu gura
 nge mɛ twee yi ra tem wukiri
 yi dɛanu kpuro di.
 5 Yinni Gusunɔ u kpã,
 domi u wãa wɔllɔ.

U koo de win gem mu n yiba Siōni
kpuro sɔɔ.

6 Yinni Gusunɔ, kaa de
Siōnigibu ba n wāa bəri yendu sɔɔ,
kpa ba n bwisi ka laakari mɔ
ye ya koo de bu faaba wa.
Wunen nasiara ta sāa ben arumani.

Ba faaba kanamɔ

7 Adama tē, wee tabu durɔbu ba kuuki
mɔ,

ba faaba kanamɔ.
Be ba gɔra bu ka yiberɛba suuru kana
bu nɔɔ tia ko
ba kpana, ba wuri mɔ.

8 Tɔmbu ba ku ra maa sī swɛɛ sɔɔ.
Domi yiberɛba ba ben arukawani
kusia.

Ba n maa ben seedagibu yē.

Ba n maa goon bɛɛɛ yē.

9 Wee tɔmbu ba ben gbea deri.

Libanin dāa sɔsu su gberamɔ.

Ma Saronin tem gem mu kua yani
sɛɛri.

Basanin bera gia ka guu te ba mɔ
Kaamelio

dānun wurusu dellamɔ.

10 Yinni Gusunɔ u bwese tukunu
sɔɔwa u nɛɛ,

yen sɔ tē, kon se n yōra,

kpa n sɔɔsi nge mɛ na kpāaru nɛ.

11 Domi bɛɛn bwisikunu nu sāawa
nge yaka bii yi ba duura.

Nū n kora, nu koo kam kowa nge
yaka si.

Nɛn wɛsiaru ta ko n sāawa nge dɔɔ wi
u koo bɛɛ mwa,

12 kpa i gɔsira nge kuku ni ba dɔɔ meni,
n kun mɛ nge saki yi ba bɔra ba dɔɔ
doke.

13 Bɛɛ be i toma ka bɛɛ be i wāa turuku,
i swaa dakio i nɔ ye na kua,
kpa i gia nge mɛ nɛn dam mu nɛ.

14 Durumgiba nanda Siōniɔ.

Be ba n Yinni Gusunɔn bɛɛɛ yē ba
diirimɔ ba mɔ,

Yinni Gusunɔ u sāawa nge dɔɔ yari
baka ye ya ku ra gbi.

Wara u koo kpī u yōra win wuswaaɔ,

15 ma n kun mɔ wi u sīimɔ gem sɔɔ,
ma u ku ra bwɛɛbwɛɛ taki di,
u ku ra maa nɔm biran kēru mwɛ,
u ku ra tɔn gowobun gari swaa daki,
u ku ra maa kā u kōsa mɛɛri.

16 Tɔnu win bwesera ko n wāawa
nandabu sari
nge wi u kukua kpee baa sɔɔ.
U koo maa wa u di, u nɔ.

Ba koo Yerusalemu wɔra

17 Sɔɔ teeru, kaa sina boko wa
u wāa win yiikon girima sɔɔ,
u bandu dii tem bakam sɔɔ.

18 Kaa wunen yellun berum yaaya
mɛ a raa mɔ saa ye a wāa yoru sɔɔ,
kpa a nɛɛ, mana gbere mwaɔbu ba
wāa.

Mana wɔɔ gobigibu ba wāa.

Mana gbārarun kōsobu ba wāa.

19 A n maa tɔn tuko be ba tii sue mi
wasi,

be, bɛn barum a n nɔɔmɔ.

20 A Yerusalemu mɛɛriɔ

mi sa ra bɛɛn tɔɔ bakanu ko.

Kaa ye wa ya wāa bəri yendu sɔɔ.

Ya ko n sāawa nge kuu bekurugiru

tɛn dānu ba n maa wukamɔ.

Mɛya ba n maa ten wɛɛ kusiamɔ.

21 Miya Yinni Gusunɔ u koo sun win
girima sɔɔsi.

U koo de sa n wāa daa bakanun bɔkuɔ.
Adama yiberɛban goo nimkusu ku n

kpɛ su sī mi,

baa si su kpāaru bo.

22-23 Wee, sin wɛɛ yi koo kasikira,

kpa yi kun maa sin beka nɛni gberɛba
sɔɔ

woo gu ka su bɔria.

Yera n koo de bu bu dukia baka gurari.

Baa ka yɛmɔbɔ ba koo da mi,

bu ka yāa ni gura.

Yinni Gusunɔwa u ko n sāa bɛɛn siri
kowo,

kpa u sun wooda wɛ.

Wiya u ko n sāa bɛɛn sina boko.

Kpa u sun faaba ko.

24 Goo kun maa gerumɔ u nɛɛ,

u barɔwa.

Yinni Gusunɔ u koo Yerusalemugibu
ben durum wɔka.

Yinni Gusunɔ u koo Edɔmuba

sɛɛyasia

34

1 Bɛɛ bwese tukunu, i susima i nɔ.

I bɛɛn laakari kpīiyɔ.

Tem mu swaa dakio ka ye ya wāa mɛ
sɔɔ,

ka sere ye mu marumɔ.

2 Domi wee, Yinni Gusunən mǎru ya
 koo tǎmbu kpuro wǎri
 ka ben tabu kowobu sǎo kpuro.
 U koo de bu goona kpa bu kam ko.
 3 Ben yem mu ko n kókumǎ saa
 guunun di.
 Ben gonu ko n kǎkire,
 kpa nin nubura n pusa.
 4 Wǎllun kperi ka suru ka sǎo koo
 wukura,
 kpa wǎllu tu kure nge tireru,
 kpa kperi yi, yi wǎruku nge dǎa wuru
 si su dǎlla.
 5 Yinni Gusunən takobi ya yem deba
 wǎllǎ.
 Wee, ya koo sarama yu Edǎmuba wǎri,
 be u siri u nǎe, bu kam koosio.
 6 Wee, takobi ye, ya yem ka yaa gum
 yiba.
 N sǎare u ka yǎanu ka bonu yǎkuru mǎ
 Botisirǎo.
 Tǎn dabira ba sakira Edǎmu kpuro sǎo.
 7 Gbeeku keteba ka nǎe, yi wǎrukumǎ
 ka be sannu.
 Ma yem mu tem wukiri ma tua ya gum
 kure.
 8 Domi saa ya tunuma
 Yinni Gusunǎ u ka win yiberǎba mǎru
 kǎsia.
 Kpa u bu sǎeyasia Siǎnin sǎ.
 9 Edǎmun nim mu koo gǎsira kontaa.
 Kpa yen tua yu ko nge gbim.
 Kpa yen tem mu dǎo mwaara nge
 kontaa.
 10 Dǎo wi, u n gbimǎ sǎo sǎo ka wǎkuru.
 Win wiisu su ko n seewawa sere ka
 baadommao.
 Kpa tem mǎ, mu kam ko mam mam.
 Goo kun maa sarǎ mi.
 11 Gunǎ sarenu ka duuru bǎekuna
 nu ko n wǎa mi.
 Boorosu ka gbanamgbaana
 nu koo sokunu ko mi.
 N koo kowa batuma dira.
 12 Ben sina bibu kpurowa ba koo kam
 ko.
 Goo kun ko n maa wǎa
 wi u koo bandu di mi.
 13 Kikisu ka sǎki ka awǎi yi koo kpi
 ben sina kpaanǎ ka ben kuku yenǎ,
 kpa nu ko purukanu ka taataanun wǎa
 yenu,
 14 kpa gbeeku yǎe yi n ka demakunu
 yinnamǎ mi,
 kpa bonu nu n sokunamǎ gbaburu mi.

Miya wǎkurun siiniba ba ko n ben
 wǎa yeru mǎ
 kpa ba n wǎre mi.
 15 Wǎe yi koo yin wǎa yeru ko mi,
 yi sǎa ke kpa yi kǎwa,
 kpa yi yin binu gure yin kǎkǎrǎ.
 Miya yaberekunu nu koo maa mǎnna.
 16 I Yinni Gusunən tireru wukio kpa
 i gari. I ko wa mi ba yorua ba nǎe,
 yǎe yinin gaa kun biaramǎ mi.
 Yi kpuro yi koo nawa.
 Domi win tiin nǎowa ga ye gerua.
 Win Hundewa u koo maa yi mǎnna.
 17 Wiya u tem mǎ yǎira,
 ma u mu yin baayere bǎnu kua ka tetǎ,
 mu n ka sǎa yigim,
 kpa yi n wǎa mi sere ka baadommao.

Dǎerobun swaa

35

1 Sanam mǎ sǎo, tem mi gǎanu ku ra
 kpi,
 mu koo tem wurama
 kpa mu biibii burǎ kpi.
 2 Kpa nuku dobu bu sǎosira mi,
 ka womusu ka nasaran kuuki.
 Mu ko n girima mǎ
 nge Libanin dǎa sǎo.
 Mu ko n bǎere mǎ
 nge guu te ba mǎ Kaameli ka Saronin
 tem gem.
 Saa ye sǎo, ba koo Yinni Gusunən yiiko
 wa
 ka yen girima.
 3 Yen sǎ tǎ,
 bǎe be i wasire, i nǎma sǎare,
 i tii tǎsisio i nǎma sua.
 Bǎe be i diirimǎ,
 i de bǎen dǎa yi dam ko.
 4 Bǎe bèn gǎru ga n kpi,
 i ku nanda. I tii dam kǎo.
 Domi Gusunǎ bǎen Yinni u sisi u bǎe
 mǎru bara,
 kpa u bǎen yiberǎba kǎsie ye ba bǎe
 kua.
 Win tiywa u koo na u bǎe faaba ko.
 5 Saa yera wǎkobun nǎni koo wukiara,
 kpa sosobu bu gari nǎ,
 6 kpa kǎri kpirinugibu ba n yǎokumǎ
 nge kpasi.
 Meya wi u ku ra kpi u gari gere,
 win yara koo kusiarǎ
 kpa u n nǎagiru mǎ ka nuku dobu.
 Nim mu koo yari mu koku

tem mi gāanu ku ra kpi sɔɔ,
⁷ kpa yani sɛeri mi sɔɔ ra gɛm wɔ yi ko
 yɛru,
 kpa daru koki yi yari
 mi tem mu gberɛ,
 kpa naa yari ka gb̄i yi kpi
 mi gbeeku bɔnu nu ra kuke.
⁸ Miya ba koo swaa yara bu ye
 soku dɛerobun swaa.
 Durumgii goo kun dɔɔ mi.
 Be ba ye sw̄i, ba n̄ kɔramɔ,
 baa be ba n̄ bwisi mɔ.
⁹ Gbee sunɔ n̄ kun mɛ yaa gɔba gaa kun
 swaa ye s̄imɔ.
 Be Yinni Gusunɔ u faaba kua,
 beya ba koo swaa ye mwa,
¹⁰ bu ka da Siɔniɔ ka nasaran womusu.
 Ben wuswaa ya n nuku dobu sɔɔsimɔ
 baadomma,
 kpa weeweenu ka nuku sankiranu nu
 bu doonari.

36

Asirigibu

*ba koo Yerusalemu tarusi
 (I maa mɛerio Sinambu II, 18:13,17-
 37)*

¹ Esekiasi, Yudaban sina bokon
 bandun wɔɔ wɔkura nnɛse sɔɔ,
 yera Asirin sina boko Sankeribu u
 Yudaban wuu si su dam mɔ wari u
 kamia. ² Lakisin diya u win tabu
 sunɔ ka tabu durɔ damgibu gɔra
 Yerusalemuɔ Esekiasin mi. Tabu sunɔ
 wi, u da u yɔra nim toran bɔkuɔ ye ba
 kua ya ra ka nim nɛ wuuɔ saa bwian
 di, be ba ra beka wɔken sɔm koo yerun
 swaaɔ. ³ Yera Eliakimu, Hilikiyan bii,
 sina bokon sɔm kowobun wirugii, u
 da ben mi ka Sebina wi u s̄a sina
 bokon tire yoro, ka Yoasi, Asafun bii,
 wi u ra tirenu bere. ⁴ Asirin tabu
 sunɔ wi, u bu sɔɔwa u nɛɛ, i Esekiasi
 sɔɔwɔ i nɛɛ, amɛniwa bɛsɛ Asirigibun
 sina boko wi u kpuro kere u gerua.
 U nɛɛ, mba u yɔrari u naanɛ s̄a mɛ.
⁵ U n̄ yɛ ma u dam ka bwisin bukata
 mɔ u ka tabu ko? Gari saarinu tɔna
 nu n̄ tura. N n mɛn na, ma sɔɔra win
 naanɛ ya w̄a, u ka n̄n seesi. ⁶ Geema
 win naanɛ w̄awa Egibiti sunɔn mi,
 wi u s̄a nge kaba te ta kɔsikire. Wi
 u tu nɛnuu u t̄asiri, kpa tu n̄n mura
 tu mɛera ko. Nge mɛya Egibitin sunɔ

wi, u s̄a be ba n̄n ȳiyɔ sɔɔ. ⁷ Mɛya
 i ko gere i nɛɛ, Gusunɔ bɛɛn Yinniwa
 i naanɛ s̄a. Adama n̄ n̄ win s̄a yenu
 ka ȳaku yena Esekiasi u kɔsuka? U n̄
 bɛɛ Yudaba ka Yerusalemugibu sɔɔwa
 u nɛɛ, i n da ȳakuru ko Yerusalemu
 mini tɔnan s̄a yerɔ?

⁸ N n mɛn na, Esekiasi wi, u de u ka
 nɛn yinni Asirin sina boko arukawani
 bɔke kpa u n̄n dumi nɔrɔbun suba
 yiru (2.000) wɛ, ù n yɛ u koo maasɔbu
 wa bu yi sɔni. ⁹ Domi u n̄ kpɛ u
 yɔra u wi u piiburu bo nɛn yinnin
 tabu kowobu sɔɔ ma, baa mɛ u tamaa
 Egibitigibu ba koo n̄n tabu kɛkɛ yi
 dumi gawe ka maasɔbu wɛ. ¹⁰ U n̄ yɛ
 ma ka Yinni Gusunɔn yɛra Asirin sina
 boko u ka tem mɛ wɔrima, kpa u mu
 kɔsuku? Domi Gusunɔn tiywa u nɛɛ, u
 doo u tem mɛ wari kpa u mu kɔsuku.

¹¹ Ma Eliakimu ka Sebina ka Yoasi
 ba durɔ wi sɔɔwa ba nɛɛ, a suuru
 koowo sa nun kanamɔwa, a ku maa
 ka bɛsɛ wunɛn bw̄abu gari ko ka
 bɛsɛn barum, kpa tɔn be ba swaa daki
 gb̄ararun di bu ku nɔ ye sa gerumɔ. A
 ka sun gari koowo ka aramum, domi
 sa mu nɔmɔ.

¹² Adama durɔ wi, u bu wisa u nɛɛ,
 i tamaa nɛn yinni u man gɔrima bɛɛ
 ka bɛɛn yinni tɔnan s̄ n̄ ka gari yini
 gere? Aawo, ka maa be ba s̄ gb̄araru
 wɔllɔn s̄na be ba koo ben tiin swaa
 sw̄ibu di kpa bu ben yɛkum nɔ, ka
 bɛɛ sannu. ¹³ Saa ye sɔɔra durɔ wi,
 u gb̄ara ka dam ka Yudaban barum
 u nɛɛ, i bɛsɛ Asirigibun sina boko wi
 u kpuro keren gari swaa dakio. ¹⁴ U
 nɛɛ, i ku de Esekiasi u bɛɛ nɔni wɔke,
 domi u n̄ kpɛ u bɛɛ wɔra saa win
 nɔman di. ¹⁵ I ku wura i Yinni Gusunɔ
 naanɛ ko, baa Esekiasi ù n nɛɛ, Yinni
 Gusunɔ wi, u koo bɛɛ wɔra. Yen s̄na
 n̄ n̄ koorɔ Asirin sina boko u wuu ge
 mwa. ¹⁶ I ku maa Esekiasi swaa daki.
 I Asirin sina bokogia nɔwɔ wi u nɛɛ, i
 ka n̄n nɔɔ tia koowo kpa i n̄n tii wɛ
 kpa baawure u wa u win tiin resɛm
 gbaaru ka win figien d̄a binu di kpa
 u maa win boon nim nɔ. ¹⁷ Yen biru
 u koo na u bɛɛ sua u ka da tem gam
 mɛ mu s̄a nge bɛɛn tiin tem mɛ, mi
 resɛm ka alikama w̄a kpa i n pɛɛ ka

tam mɔ. ¹⁸ Yen sɔ, i ku de Esekiasi u bɛɛ nɔni wɔke u nɛɛ, Yinni Gusunɔ u koo bɛɛ wɔra. Bwese ni nu tien bɔnu nu bu wɔra Asirin sina boko win nɔman di? ¹⁹ Mana Hamati ka Aapadi ka Sefaafaimun bɔnu nu wɔa tɛ. Bɔu goo u kpɔa u Samarigibu wɔra saa win nɔman di? ²⁰ Bɔu ni nu wɔa tem mɛ kpuro sɔɔ, nin nirɔ nu nin tem wɔra saa win nɔman di, bu sere nɛɛ, Yinni Gusunɔ u koo Yerusalemu wɔra.

²¹ Adama Yudaba kpuro ba maari, domi sina boko Esekiasi u nɛɛ, bu ku raa nɔn gɛɛ wisi. ²² Ma Eliakimu, Hilikiyan bii sina bokon sɔm kowobun wirugii wi, ka maa win tire yoro Sebina, ka sere Yoasi Asafun bii, wi u ra tirenu bere, ba na Esekiasin mi. Ba yabe kɔanu sebua nuku sankiranun sɔ, ma ba nɔn sɔɔwa kpuro ye durɔ wi, u gerua.

37

Sina boko u Esai bwisi bikia (I maa mɛɛrio Sinambu II, 19:1-7)

¹ Saa ye sina boko Esekiasi u gari yi nua, yera u win tiin yaberu nɛnuu u gɔana ma u saaki sua u sebua nuku sankiranun sɔ. Ma u da Yinni Gusunɔn sɔa yerɔ. ² Yera u Eliakimu win sɔm kowobun wirugii ka maa Sebina win tire yoro, ka yaku kowo bukurobu gɔra Gusunɔn sɔmɔ Esai, Amɔtin biin mi. N deema be kpuro saakibara ba sebua ba ka da mi. ³ Ye ba tura mi, ba nɔn sɔɔwa ba nɛɛ, amɛniwa Esekiasi u gerua. U nɛɛ, gisɔn tɔɔ te, nuku sankiranu sɔra sa wɔa. Ba sun sɛɛyasia mɔ ma ba sun doke sekuru sɔɔ. Gisɔn wahala ye, ya sɔawa nge tɔn kurɔ wi u yiire u kɔ u ma, adama u nɔ dam mɔ u ka wɛma. ⁴ Sɔrɔkudo Gusunɔ wunɛn Yinni u ko n Asirin sina bokon gɔron gari yi nua wi u na u nɔn wɔnwa. N n mɛn na, a kanaru koowo bɛsɛ be sa gina tien sɔ kpa Gusunɔ u nɔn sɛɛyasia.

⁵ Ye Esai u Esekiasin bwɔa ben gari yi nua, yera u bu sɔɔwa u nɛɛ, ⁶ wee, ye i ko bɛɛn yinni sɔ. I nɛɛ, amɛniwa Yinni Gusunɔ u gerua. U nɛɛ, u ku de gari yi u nua mi, yi nɔn bɛrum ko, yi Asirin sina bokon gɔro be, ba ka wi, Yinni Gusunɔ wɔnwa mi. ⁷ U koo de

Asirin sina boko wi, u labaari gaa nɔ kpa yu win bwɛra gɔsia u wurɔ win temɔ. Miya u koo de bu nɔn go ka takobi.

Asirigibu

ba kɔam Isireliba narua (I maa mɛɛrio Sinambu II, 19:8-13)

⁸ Asirin sina bokon gɔro wi, u gɔsira u da Libinaɔ domi u nua ma win yinni u doona Lakinin di u da u Libinagibu tabu wɔri. ⁹ Saa ye sɔra Asirin sina boko wi, u nua ma Tiraka, Etiopin sina boko u nɔn tabu wɔrim wee. Yera u maa Esekiasi sɔmɔbu gɔria u nɛɛ, ¹⁰ amɛniwa i ko i Esekiasi Yudaban sina boko sɔ. I nɛɛ, u ku de Gusunɔ, win Yinni, wi u naanɛ sɔa mi, u nɔn nɔni wɔke u nɛɛ, nɛ, Asirin sina boko, na nɔ kpɛ n Yerusalemu mwa. ¹¹ Wi, Esekiasin tii u nua ma bɛsɛn sinam be ba man gbiiye kpuro ba raa tem mɛ mu tiegibu kpuro kam koosia. Yera wi, u tamaa u koo yari nɛn nɔman di? ¹² Nɛn baababa ba Gosani kpeerasia ka Harani ka Resefu ka sere Edɛnigibu be ba wɔa Telasaaɔ. Ben bɔnu kpɔa nu bu wɔra? ¹³ Nge mana Hamatigibun sunɔ u wɔa, ka Aapadigibun sunɔ ka Sefaafaimugibun sunɔ ka Henagii ka sere maa Ifagii.

Esekiasi u kanaru kua (I maa mɛɛrio Sinambu II, 19:14-19)

¹⁴ Ye Asirin sina bokon sɔmɔ be, ba tura Esekiasin mi, yera ba nɔn tireru wɛ tɛ sɔɔ ben yinnin gari wɔa, ma Esekiasi u tu gara. Yen biru u da Yinni Gusunɔn sɔa yerɔ ma u tu dɛria mi. ¹⁵ U kanaru kua Yinni Gusunɔn mi, u nɛɛ, ¹⁶ Gusunɔ, bɛsɛ Isireliban Yinni, wunɛ wi a sɔ wɔllun kɔsobu yirun sunu sɔɔ, wunɛ turowa a sɔa sinambu kpuron Yinni. Wuna a wɔllu ka tem taka kua, ma a sɔa mɛn Yinni. ¹⁷ A nɔni seeyo a mɛeri, kpa a swaa daki a nɛn gari nɔ, kpa a Sankeribu, Asirin sina bokon gari nɔ yi win sɔm kowobun wirugii u ka nun wɔnwa. ¹⁸ Ka gem, Yinni, na yɛ ma Asirin sinambu ba bwese dabinu kpeerasia ma ba nin tem sankɔ, ¹⁹ ba nin bwɔarokunu dɔɔ mɛniki. Domi nu nɔ Gusunɔ. Nu sɔawa tɔmbun sɔma ye ba kua ka dɔa

ka kpenu. Yen sōna ba kpīa ba nu kpeerasia. ²⁰ Tē, Yinni Gusunə, a sun wəro saa Sankeribun nəman di kpa handunian sinambu kpuro bu gia ma wunε turowa a sāa Gusunə.

Esain gari

yi u sina boko nəasia

(I maa mεerio Sinambu II, 19:20-34)

²¹ Yera Esai, Amətin bii, u Esekiasi səmə gəria u nεε, bu nùn sō ma Gusunə, Isireliban Yinni u win kanaru mwa te u kua Sankeribu, Asirin sina bokon sō. ²² Ye Yinni Gusunə u gerua Sankeribun sō wee. U nεε, Yerusalemun tambu kpuro ba nùn

gema

ba nùn yaakoru mə,
ba nùn wii gimanu koosimə.

²³ Wara u kam mεera u wənwa.
Wara u ka nəə gəmunu mə.

U n yē ma wi, Gusunə, Isireliban Yinni dεeron wuswaaəra u tii sue?

²⁴ Win səməba na ba wi, Yinni Gusunə wənwa.

Ma Sankeribu wi, u nεε,
ka win tabu kεkε dabira u yəəwa
Libanin guu ni nu gunum bon wəllə,
ma u dua sere sere yen dāa sōə burən

səəwə

u gen sɛduru ka sipεrən dāa
ye ya gunum bo bəəra.

²⁵ U nεε, u bwii gba tem tukumə
u yin nim nəra.

Win tabu kowobu ba bəsu Egibitin
nim tori kpuro səə

ba yi taaka ba go.

²⁶ Adama Sankeribu u n yē
ma wi, Yinni Gusunən tiiwa u yeniban
himba yi saa yellun di?

Wee tē himba ye, ya koora,
ma wi, Asirin sina boko u wuu si su
dam mə bansu koosia.

²⁷ Wi, Yinni Gusunə, u dera
wuu sin tamba berum soora ba
sekuru wa

ba kua dam sarirugibu nge yakasu
gberə,

n̄ kun mε doo gāaru te gemi di.

²⁸ Wiya u maa nεε,
u yē saa ye Asirin sina boko wi, u ra du
dirə,

ka saa ye u ra sine ka saa ye u ra yari
təəwə,

ka maa saa ye u ka nùn məru mə.

²⁹ Yèn sō wi, Yinni Gusunə u nua
ma u ka nùn məru mə,
ma u tii sue win wuswaaə,
u koo win wēru yaba u yəni doke,
kpa u maa nùn yaruka dokeə nəəwə,
kpa u gəsira u wura mìn di u na.

³⁰ Ma Esai u Esekiasi sōəwa u nεε,
wee, ye ya ko n sāa yīreru wunen mi.
Gisaku ka gasəkun doo gāriya i ko i di.
Adama wōə itase i ko duurewa kpa i gē.
Meya i ko maa resem duure kpa i yen
marum di. ³¹⁻³² Yudaban bweseru səə,
be ba tiara Siənin guurə Yerusalemə,
ba faaba wa, ba koo kparawa nge dāa,
kpa bu gbini ko sere tem səəwə, kpa
bu binu ma. Yeniwa Gusunə wəllu ka
tem Yinni u koo ko.

³³ Yen sōna u gerua u nεε, Asirin sina
boko wi kun duə Yerusalemə. Meya
win tabu kowobu ba n̄ ye susiə ba n
tεrɛnu neni bu ka kuku yenu ko bu
sere nεε, ba koo sēu to. ³⁴ Swaa ye u ka
na, yera u koo ka gəsira. U n̄ duə wuu
ge səə. Yinni Gusunən tiiwa u gerua
mε. ³⁵ Domi u koo wuu ge kōsuwa u
gu faaba ko win tiin sō ka Dafidi win
səm kowon sō.

Nge mε Yinni Gusunə

u ka Asirigibu go

(I maa mεerio Sinambu II, 19:35-37)

³⁶ Ye n kua wəkuru, yera Yinni
Gusunən gərado u yara u da
Asirigibun sansaniə ma u tənū
nərabun suba wunaa wene ka nəəbu
(185.000) go. Ye ba seewa bururu,
ba deema wee, gona nu tērie baama
kpuro. ³⁷ Yera Sankeribu, Asirin sina
boko u gəsira u da u wāa Ninifuə.
³⁸ Sōə teeru u yiire win būu wi ba mə
Nisərakun nuurə. Miya win bibu yiru
beni, Adameleki ka Sarεεε ba nùn go
ka takobi, ma ba kpikuru sua ba da tem
mε ba mə Ararati gia. Ma win bii Esaa
Hadoni u bandu kəsire kua.

38

Esekiasi u bara ma u bekura

(I maa mεerio Sinambu II, 20:1-11)

¹ Saa ye səə, Esekiasi u bara sere u
gəə turuku kua. Ma Gusunən səmə
Esai Amətin bii u na win mi, u nùn

sɔɔwa u nɛɛ, amɛniwa Yinni Gusunɔ u gerua. U nɛɛ, a wunen yenugibu sɔɔwɔ ye baawure u koo ko wunen biru, domi kaa ghi.

² Yera Esekiasi u win wuswaa sɛiya u gana girari. Ma u kanaru kua. ³ U nɛɛ, Yinni Gusunɔ, a suuru koowo. A yaayo ma na sɛa dee dee wunen wuswaaɔ, na wunen woodaba mem nɔɔwa, na maa kua ye n nun wɛre. Yen biru u swi gem gem.

⁴ Yera Yinni Gusunɔ u Esai sɔɔwa u nɛɛ, ⁵ a doo a Esekiasi sɔ a nɛɛ, amɛniwa nɛ, Yinni Gusunɔ na gerua. Nɛ, wi na sɛa win baaba Dafidin Yinni, na nɛɛ, na win kanaru nua, na maa win nɔni yiresu wa. Wee, kon win wɛarun tɔru sosi wɔɔ wɔkura nɔɔbu, ⁶ kpa n nɔn faaba ko n nɔn wɔra ka Yerusalemu sannu saa Asirin sina bokon nɔman di, kpa n ye kɔsu.

²¹ Ma Esai u nɛɛ, bu ka figien marum na bu mu pere Esekiasin bwisi te sɔɔ, kpa u bekura.

²² Ma Esekiasi u bikia u nɛɛ, yɛre tera ta koo man sɔɔsi ma kon da Yinni Gusunɔn sɛa yero.

⁷ Ma Esai u nɛɛ, yɛre te wee te ta koo nun sɔɔsi ma Yinni Gusunɔ u koo win gari yibia yi u gerua. ⁸ U koo de yaku yerun tiro gu dɛebu kaara ten yɔɔtian naa dabusanu wɔkurun saka. Ma ga kaara naa dabusanu waku te.

Esekiasin siarabu ye u bekura

⁹ Sanam mɛ Esekiasi u bekura, u womu kua u nɛɛ,

¹⁰ na raa gerumɔ nen gɔruɔ na mɔ, nen wɛarun suunu sɔɔra kon da gɔribun wɛa yerun kɔnnɔwɔ.

Nen wɔɔ si su tie, na n maa su dimɔ.

¹¹ Na nɛɛ, na n maa Yinni Gusunɔ wasi handunia yeni sɔɔ.

Mɛya na n maa goo wasi tem meni sɔɔ mi wasoba wɛa.

¹² Wee, ba man nen wɛaru mwaari, ba tu swenyasia ba ka tonda nge yaa kparon kuu bekurugiru.

Ba nen wɛarun wɛe bura. Ma ba man kurua nge mɛ weso u ra beku yasa kure.

Sɔɔ u sere kpe ba koo nen wɛaru kpeerasia.

¹³ Ma na tii deri sɛe sere ka bururu yam sɛrerɔ.

Yinni Gusunɔ u nen kukunu kɔsuka nge gbee sunɔ.

Sɔɔ u sere kpe, u koo nen wɛaru kpeerasia.

¹⁴ Wee, na ra n wuri mɔwa nge kpaaru baniku ge ga yɔɔwa.

Kpa na n weeweenu mɔ na n kukirimɔ nge totoberɛru.

Na wɔllu twɛe ka wɔnwɔndu.

Yinni Gusunɔ, na wɛa nuku sakira bakanu sɔɔ.

A man somiɔ.

¹⁵ Mba kon maa gere,

domi Yinni Gusunɔ u nen kanaru nua u man wisa.

Kon si ka tii kawabu sere nen wɛarun tɔru tu ka kpe nen nuku sankira tenin biru.

¹⁶ Yinni Gusunɔ, wunen durom saabuwa

tɔnu u ka wɛa.

Domi men saabuwa na ka wɛsiamɔ kpa.

A man wɛaru wesia ma na wɛa.

¹⁷ Wee, nen wahala ya gɔsira bari yendu,

a wura a man yara siki wɔrun di wunen kɛrun sɔ.

Domi a nen durum kpuro waka a kɔ wunen biruɔ.

¹⁸ Yinni Gusunɔ, n n mɔ gɔribun

wɛa yera ta koo nun siara.

N n maa mɔ gɔɔwa u koo nun walle sua.

Be ba wɛa siki wɔruɔ ba n maa wunen durom yiyɔ.

¹⁹ Adama wasowa u ra nun siare nge nɛ gisɔ.

Ka tundo wi u ra win bibu sɔ ma a naane mɔ.

²⁰ Yinni Gusunɔ, wuna a man faaba kua.

Sa ko besen mɔrɔkunu ka baranu ka guunu so

su ka nun siara besen wɛaru kpuro sɔɔ wunen sɛa yero.

39

Babilonin sina boko

u Esekiasi sɔmɔbu gɔria

(I maa mɛerio Sinambu II, 20:12-19)

¹ Yeniban biru Mɛrodaki Baladani, Baladanin bii, Babilonin sina boko, u Esekiasi sɔmɔbu gɔria ka tireru ka kɛnu. Domi u nua Esekiasi u bara ma

u bekura. ² Ye sɔmɔ be, ba tunuma Esekiasin mi, yera win nukura dora. Ma u ka bu da u bu sɔɔsi mi win arumani ya berua, ye ya sãa sii geesu ka wura ka turare ka gum nubu durorugim ka tabu yãnu ka ye ya wãa win arumani beru yerɔ kpuro gesi. Gãanu sari win dirɔ ka win tem kpuro sɔɔ ni u n bu sɔɔsi.

³ Yen biruwa Gusunɔn sɔmɔ Esai u na u Esekiasi bikia u nɛɛ, man diya tɔn beni ba nun naawa. Ye ba tunuma, mba ba gerua.

Ma Esekiasi u nùn wisa u nɛɛ, ba nawa saa tem ton tonden di mɛ ba mɔ Babiloni.

⁴ Esai u kpam nùn bikia u nɛɛ, mba ba wa wunen yenuɔ.

Esekiasi u nùn wisa u nɛɛ, ye ya wãa nen yenu ge sɔɔ kpuro ba wawa. Nen arumani sɔɔ gãanu sari ni na n bu sɔɔsi.

⁵ Yera Esai u nùn sɔɔwa u nɛɛ, a swaa dakio a nɔ ye Gusunɔ, wɔllu ka tem Yinni u gerua. ⁶ U nɛɛ, tãru gara sisi tɛ sɔɔ ba koo wunen arumani kpuro gura bu ka da Babiloniɔ, ka ye wunen baababa ba sweena ba nun deria. Yen gaa sari ye ba koo nun deria tɔɔ te.

⁷ Ba koo wunen tiin bweseru sɔɔ bibu mwɛeri, kpa bu ka da Babiloniɔ bu bu matam ko bu ko sɔm kowobu yen sina kpaarɔ.

⁸ Yera Esekiasi u Esai wisa u nɛɛ, Yinni Gusunɔn gari yi a gerua mi, gari bureya. Domi alafia ka bɔri yendu ta ko n wãa nen wãarun tãru kpuro sɔɔ.

BɔNU YIRUSE GUSUNɔ U ISIRELIBA NUKURU YEMIASIA

*Gusunɔ u win tɔmbu nukuru
yemiasia*

40

¹ Yinni Gusunɔ u nɛɛ,
i nen tɔmbu nukuru yemiasio.

² I Yerusalemugibu nukuru yemiasio,
i nɛɛ, ben yora kpa.
Domi na bu ben gɔba ye ba kua
kpuron are wɛ.

Na bu sɛɛyasia ben durum ye ba kua
kpuron sɔ.

³ Wee goo u gbãramɔ u mɔ,

i Yinni Gusunɔ swaa yabo gbaburɔ,
kpa i ye nɔɔ nɛrasia.

⁴ I yen wɔwa kpuro kɔruo yu nɔɔ nɛra.
I maa yen guunun gunum kawo,
kpa i yen gungunu nɔɔ nɛrasia
nu ko nge tem tɛera kpa swɛɛ yi dɛnda.

⁵ Saa yera Yinni Gusunɔ u koo win
yiiko sɔɔsi,

kpa tɔmbu kpuro bu ye wa sannu.
Yinni Gusunɔn tiwa u gerua mɛ.

⁶ Yen biru na goon nɔɔ nua
ga nɛɛ, a kparɔ.

Ma na bikia na nɛɛ,
mba kon kpara.

U nɛɛ, a kparɔ

ma tɔmbu kpuro ba sãawa nge yakasu,
ma ben buraru ta sãa nge dãa wɛsu.

⁷ Yinni Gusunɔ ù n dera
woo ga yakasu swee,
su ra gberewa, kpa sin wɛsu su dɛlla.

Ka gem tɔmbu ba sãawa nge yakasu.

⁸ Yakasu ra gbere kpa sin wɛsu dɛlla.

Adama Yinni Gusunɔn gari yi ko n
wãawa
sere ka baadommaɔ.

Labaari gea ye ba koo kpara

⁹ Yerusalemugibu, i yɔɔwo guu te ta
gunun wɔlla,

i nɔɔgiru sua ka dam i labadari gea
kpara.

I ku bɛrum ko.

I Yudaban wusun tɔmbu sɔɔwɔ i nɛɛ,
Gusunɔ ben Yinni u wee.

¹⁰ U wee ka dam u wooda wɛɛmɔ.

U win tɔn be u yakiamu kpare win
wuswaaɔ.

¹¹ U koo bu kparawa
nge mɛ yãa kparɔ u ra ko,
u n binu wuuwa,
u n ka nin mɛrobu kpare.

Gusunɔn bwisi

¹² Wara u koo kpĩ u nim wɔkun nim
ka win nɔm wɔɔru saka ko.

Wara u koo kpĩ u ka win niki binu
wɔllu yĩire.

Wara u koo kpĩ u tem tua kpuro gure
nɔra sɔɔ.

Wara u koo kpĩ u guunu kilo sɔndi.

¹³ Wara u Gusunɔn bwisikunu yɛ.

Wara u nùn bwisi kɛere.

¹⁴ Wara u ka nùn wesianɔ koore,
ma yɛro u nùn bwisi kã.

Nge wara u nùn gem ka bwisi

ka laakarín swaa sǎǎsire.

15 Win mi, bwesenu kpuro nu sǎawa
piiminu

nge nim bura ye ya dǎare kotoru sǎǎ.
Nu sǎawa nge kpee tana ye ya wǎa kilo
wǎllǎ,

n̄ kun mε nge tua ye woo ga ka
doonamǎ.

16 Yεε yi yi wǎa Libanin dǎa sǎǎwǎ
yi n̄ dabiru turi bu ka n̄n̄n̄ yǎkuru kua.
Mεya dǎa nin̄ tii nu n̄ turi bu ka yǎku
dǎǎ sǎre.

17 Bwesenu kpuro nu n̄ sǎa gǎanu win
mi.

Nu sǎawa kam dirum.

Yinni Dam kpurogiin kpǎaru

18 Wara i ko ka Gusunǎ weesina.
Mba i ko nεε, u ka weenε.

19 U n̄ ka bwǎarokunu weenε,
ni ba kua ba wura pote ma ba nu sii
geesun̄ yǎni sebusia.

20 Sǎaro wi u n̄ kpε̄ u sii geesu ka wura
dwe,

u ra dǎa gea kasu ye kǎkǎnu nu n̄ dimǎ,
kpa u dǎa dǎko geo kasu
u ka n̄n̄n̄n̄ bwǎaroku kua ge ga n̄
wǎrumamǎ.

21 I n̄ yε̄ ro? I n̄ nǎǎre ro?
Ba n̄ bεε nǎǎsie saa yellun̄ di ro?
I n̄ bwisikure
nge mε ba ka handunian kpεεkpεεku
swī ro?

22 Gusunǎwa u gu swī,
wi, wi u wǎa wǎllǎ u tǎmbu mεera
ba sǎa nge twee.
U wǎllu tǎria nge beku te ta n̄ bunu.
U tu dεmia nge kuu bekurugiru
u ka win wǎa yeru kua.

23 Wiya u ra sina bibu kawε,
kpa u wirugibu ko tǎn̄ dirobu.

24 Be kpuro ba sǎa nge dǎa
ni ba gira nu n̄ gbini mǎ.
Gusunǎ ù n̄ dera woo ga bu swee,
kpa bu gbera,
woo guna yu ka bu doona nge yakasu.

25 Gusunǎ Dεero u nεε,
wara tǎmba ka n̄n̄n̄n̄ weesinamǎ.

26 I n̄n̄n̄n̄ seeyo kpa i mεeri wǎllǎ.
Wara u kperi kua yi sīimǎ nge tabu
kowobu.

Yinni Gusunǎwa.
U maa yin̄ baayeren̄ yīsiru yε̄.
Yin̄ gaa ku ra biare win dam bakam
saabu.

Gusunǎ u koo

dam sarirugibu dam wε̄

27 Bεε Isireliba, mban̄ sǎna i
weeweenu mǎ i mǎ,
Gusunǎ kun bεen̄ sia yε̄,
u n̄ maa bεε bεen̄ gem wε̄emǎ.

28 I n̄ yε̄?

I n̄ nua ma Yinni Gusunǎ u ra n̄ wǎa?
Wiya u tem taka kua.

U ku ra maa wasire.
Ba n̄ kpε̄ bu win bwisikunu gia.

29 U ra be ba wasire
ka be ba wasikiramǎ dam wε̄.

30 Bibu ba ra wasire.
Aluwaasiba ba ra maa kpanε.

31 Adama bèn̄ yīiyǎbu wǎa Yinni
Gusunǎ sǎǎ,

u ko n̄ da bu dam kpan̄ wε̄,
kpa bu se ka dam nge gunǎ bakeru.
Bà n̄ duki mǎ, ba n̄ wasiramǎ.
Bà n̄ maa sīimǎ, ba n̄ kpanamǎ.

Yinni Gusunǎ

u Isireliba dam kε̄mǎ

41

1 Yinni Gusunǎ u nεε,
bεε bèn̄ tem mu toma,
i swaa dakio i nǎ.
I hania koowo i tii dam kε̄.
I susima i ka gari gere,
kpa su menna su wesiana su gem
kasu.

2 Wara u tabu durǎ goo seeyama sǎǎ
yari yerun̄ di
ma u dera mi u dua kpuro u nasara
wa.

Wara u n̄n̄n̄n̄ bwesenu kpuro ka nin̄
sinambu nǎmu sǎndia,
ma u dera win takobi ya bu munka
nge tua,

ma win tεma ya bu yarinasia
nge yaka si woo ga ka doona.

3 U bu naa gira u n̄ wahala wa.
U da sere mi win naasu kun yε̄.

4 Wara u dera yeni kpuro ya koora.
Nεna. Nε, Yinni Gusunǎ,
nε, wi na bwesenu kpuro seeya saa
toren̄ di.

Nεna na gbiikoo,
mεya na kon maa wǎa sere ka
baadommaǎ.

5 Be ba wǎa mi n̄ toma
ba wa ye na kua ma ba nanda
ba diirimǎ.

Be wee ba menna ba susimamə.
 6 Ba sominamə.
 Ben baawure u win winsim sɔmɔ u
 mɔ,
 u hania koowo.
 7 Dāa dāko u seko dam kēmə.
 Wi u dāa wəriasiamə u matalakagii
 dam kēmə.
 Ba mɔ, sii swεebu bu wā.
 Ma ba bwāaroku giramə ba kulum
 kparemə,
 gu ku ka wəruma.

Bεε Isireliba, i ku bεrum ko

8 Adama bεε Isireliba,
 bεε be i sāa Yakəbun bibu,
 nən bəro Aburhamun bweseru sɔɔ,
 bεeya na gɔsa i n ka sāa nən sɔm
 kowobu.
 9 Bεeya na soka na yarama saa tonton-
 den di.
 Na n bεε biru kisi.
 Na bεε gɔsawa i n ka sāa nən sɔm
 kowobu.
 10 Yen sɔ, i ku nanda,
 domi na wāa ka bεε.
 I ku wurura i n yam mεera nge
 wənwəndobu,
 domi nena na sāa bεen Yinni.
 Kon maa bεε dam kē.
 Wee na wee n bεε somi,
 kpa n bεε kɔsu ka nən dam.
 11 Be ba ka bεε mɔru mɔ,
 ba koo burisina bu sekuru wa.
 Be ba ka bεε sannamə mi,
 ba koo kam ko bu gbi.
 12 Baa i n bu kasu, i n bu wasi.
 Meya be ba ka bεε tabu mɔ,
 ba koo kam ko bu gbisuku.
 13 Domi nena na Gusunə bεen Yinni
 wi u bεε dam wēmə.
 I ku bεrum ko, na bεε somiru wee.
 14 Yakəbun bweseru, bεε be i tie
 i n dam mɔ
 ma ba bεε garisi nge kəkəminu,
 i ku nanda.
 Ne, Gusunə Isireliban Yinni Dεero,
 na bεε somiru wee.
 Na sāawa bεen faaba kowo.
 15 Wee, kon bεε dam wē
 nge naa tebo kpɔɔ ge ga sɔkia mɔ,
 kpa i guunu kɔsuku,
 i gungunu munia muku muku
 nu kɔ nge yaka bii.
 16 I ko nu sarawa nge dobi,
 woo gu ka nu doona,
 kpa woo guna yu nu yarinasia,

kpa i nuku dobu wa nən min di,
 ne, wi na sāa bεen Yinni Dεero,
 kpa i man bεere wē.

Dāa koo kpi

mi gāanu ku ra raa kpi

17 Sanam me bεe nən tumbu i
 wənwəndu soore
 i nim kasu i n wa,
 ma bεen yari yi gbere nim nɔrun sɔ,
 ne, Gusunə bεen Yinni, kon bεe nɔri.
 Na n bεe derimə.
 18 Kon de daanu nu yari saa guunun
 di,
 kpa bwii yi yari wəwi sɔɔ,
 kpa nim bwenu ka daa koki yi kooro
 mi tem mu gbere, gāanu ku ra kpi.
 19 Kpa dāa ye ba mɔ sɔduru ka
 akasia yu kpi mi,
 ka sere maa dāa kikisu gasu
 ka dāa ye ba mɔ olifi,
 ka maa dāa bakanu ganu,
 20 kpa tumbu bu wa ka nɔni,
 bu gia ma ne, Gusunə Isireliban Yinni
 Dεerowa na yeni kua.

Gusunə u būnu ka nin sāəbun

dam sariru sɔsima

21 Gusunə Isireliban Yinni u nee,
 bεe būnu i kasuo nge me i ko ka tii yina.
 I sɔsima nge me i ko ka tii wəra.
 22-23 I na i sun sɔ gari yi i raa gerua
 yellu,
 kpa sa n yē yi n kooro,
 kpa su yin laakari ko.
 N kun me, i sun sɔwɔ ye ya koo na sia,
 kpa su gia i n dam mən na nge ne
 Gusunə.
 I gea gaa koowo n kun me kɔsa gaa,
 kpa su wa su nanda.
 24 Adama i n kpē i gāanu ko.
 Bεe ka bεen sɔma kpuro i sāawa kam
 dirum.
 Wi u maa bεe sāamə goo kun win mem
 kī.
 25 Wee na goo seeya saa sɔɔ yēsən nɔm
 geun di,
 ma u na saa sɔɔ yari yerun di
 u sīimə ka nən yīsiru.
 U wirugibu taakumə nge pətəkɔ,
 nge me weke kowo u ra sɔndu suni.
 26 Wara u yenin gari gerua saa yellun
 di,
 su ka gere ma gari geeya.

Goo kun yen gari gerure su sere nã.
 27 Ne, Yinni Gusunã, nena na gbia na
 sãmã gãra
 u Yerusalemugibu labaari gea sã.
 28 Na mæera bũu ni sãã,
 na ñ bũu goo wa wi u nen gari gerumã.
 Nã n gari bikia,
 bũu goo sari wi u koo kpĩ u man wisi.
 29 Domi ni ka nin sãmã nu sãawa kam
 dirum.
 Nin bwãarokunu nu maa sãawa wom
 dirum.

Yinni Gusunã sãm kowo

42

1 Yinni Gusunã u nee,
 nen sãm kowo wee, wi na gãsa.
 Wiya na ka wãa, na maa nũn kĩ.
 Na nen Hunde doke wi sãã.
 U koo gem gari kpara tãmbu sãã.
 2 U ñ nãogiru suãmã u sere gbãra ka
 dam,
 kpa bu win nãã nã swæe sãã.
 3 U ñ koo tãn be ba sunkure nge kaba
 dakura.
 Meya u ñ maa bu goomã,
 baa bà n sãa nge fitila ge ga gãã dãã.
 U koo gem kparawa nge me n sãa.
 4 U ñ mwia kpanamã.
 U ñ maa wasiramã sere u ka de
 gem mu n wãa handunia kpuro sãã,
 kpa tãn be ba wãa sere mi n toma
 ba n win woodaba naane sãa.

Bwesenu kpuron

yam bururam

5 Yinni Gusunã wi u wãllu kua u tãria,
 ma u tem kua ka ye ya kpia me sãã,
 ma u dera tãmbu ka sere hunde koni
 be ba wãa tem sãã ba wẽsiamã,
 wiya u win sãm kowo sããwa u nee,
 6 nena na nun soka n ka nun faaba ko.
 Kon nun dam kẽ, na n wunen nãma
 neni.
 Kon nun kãsu, kpa n ka tãmbu
 arukawani bãke
 saa wunen min di,
 kpa bwesenu kpuro nu ka yam bu-
 ruram wa.
 7 Kaa wãkoku nãni wukia,
 kpa a be ba sã yam wãkuru sãã pirisãm
 dirã yara.
 8 Nena Gusunã wi u ra n wãa.
 Nen yĩsira mi.
 Na ñ nen yiiko bũu goo wẽemã.

Meya na ñ maa nen bæere bwãarokunu
 wẽemã.
 9 Wee, ye na gbia na gerua, ya koorã.
 Tẽ, na bæe gãa kpaanu nãssiamã nu
 sere koorã.

Wom kpãã

ge ga Yinni Gusunã siaramã

10 I Yinni Gusunã wom kpãã kuo.
 I nũn siaro handunian goonu nne ye
 sãã.
 Hunde koni be ba wãa nim wãku sãã,
 ka bæe be i sãmã gen wãllã,
 ka sere be ba wãa n toma,
 i Yinni Gusunã siaro.
 11 Bæe be i wãa gbaburu ka ten gberu
 kpaaneba sãã kpuro,
 i nãogiru suo i Gusunã siara.
 Bæe Kedaan bweseru, i ku nãã mari,
 i Gusunã siaro.
 Bæe bèn wuu ga sãã kperu wãllã,
 i kuuki koowo guunu wãllun di ka
 nuku dobu.
 12 Bæe be i wãa n toma,
 i Gusunã bæere wẽeyã,
 kpa i nũn tãma.
 13 Yinni Gusunã u susimã
 u wee nge tabu kowo.
 U tabun gari wãra nge tabu dura,
 ma u nãogiru sue u kuuki m̀,
 u win yiberẽba dam sããsimã.

Yinni Gusunã u win tãmbu

nãã mwæeru kua

14 Yinni Gusunã u nee,
 wee na nãã mari na tii nenua n ka tẽ.
 Adama tẽ, kon nãogiru sua
 nge tãn kurã wi u yiire u kĩ u ma,
 ma u wasire u wom gabamã.
 15 Kon guunu ka gungunu kãsuku,
 kpa n ye ya kpia gberasia.
 Kon daanun nim kpeerasia
 nu gbera woko woko,
 kpa n de yerusun nim mu gbera mam
 mam.
 16 Kon wãkoku sãisia swaa ye ba ñ yẽ
 sãã,
 kpa n de yam wãkuru tu gãsia yam
 bururam ben wuswaaã.
 Kon de swæe yi yi ñ daa nãã ne
 yi nãã nera yi ko mara mara.
 Na ñ kon ko na kun yeniba kpuro kue.
 17 Adama be ba bũnu naane sãã ba nu
 sãamã,

ba koo biruku yira wura ka seku
bakaru.

Isireliba ba ku ra gāanu tubu

18 Yinni Gusunə u nεε,
bεε Isireliba, bεε be i sāa nge sosobu,
i swaa dakio.

Bεε be i sāa nge wōkobu,
i de i yam mεeri kpa i wa.

19 Wara u sāa wōko nge nen səm kowo.
Wara u sāa soso ma n kun mə nen
səm wi na gəra.

Wara u sāa wōko nge nen bəra.

Wara u sāa wōko nge nen səm kowo.

20 Wee, u gāa dabinu wa,
adama u n̄ nu garisi gāanu.

U swasu wukie,
adama u n̄ gari n̄əmə.

21 Yinni Gusunə u wooda baka gea
yara

win t̄əmbun arufaanin s̄o.

22 Adama yiberɛba ba ben yānu gura
kpuro,

ma ba ben tii mweera ba kp̄εε kpee
baaba s̄o.

Ba bu berua sere pirisəm dir̄o.

Ba bu w̄ari ba yānu gura.

Goo sari wi u koo bu yakia,
kpa bu yiberɛ be s̄o bu yāa ni wesio.

23 Ma Esai u nεε,
wara u koo yeni swaa daki bεε s̄o.
Wara u koo ȳra u ye swaa ḡari saa t̄en
di.

24 Wara u dera ba Isireli be ba sāa
Yak̄əbun bweseru w̄ari

ba ben yānu gura.

N n̄ Yinni Gusunən tii ro?

Bεε Isireliba sa durum kua win
wuswaa.

Sa yina su win woodaba sw̄i, su ye
m̄em n̄əwa.

25 Yen s̄əna u ka sun m̄aru bara too.

U dera ba sun tabu w̄ari ka dam.

Tabu sun sikerene nge d̄o.

Bu sun di, adama sa n̄ tuba.

Sa n̄ mam laakari kue.

43

1 Yinni Gusunə u nεε,
Isireli, Yak̄əbun bweseru,
wunε wi na m̄əma na taka kua,
a ku berum ko, domi n̄ena na nun
yakia.

Na nun soka ka wunen ȳsiru,
a sāawa n̄egii.

2 À n wahala mò nge wi u nim bweru
t̄əburam̄o,

ko na n ka nun w̄a.

Wahala ye, ya n̄ nun kamiam̄o.

À n maa n̄oni s̄əre nge wi u s̄im̄o d̄o
s̄o,

a n̄ wururam̄o.

Meya n̄oni sw̄a te, ta n̄ nun suram̄o.

3 Domi n̄ena na sāa Gusunə wunen
Yinni D̄ero,

n̄e wi na nun faaba mò.

Na kon Egibiti ka Etiopi ka Saban tem
yiberɛba w̄e wunen ayer̄o,

kpa a yakia,

4 ȳen s̄o a sāa ḡa bakanu nen n̄oni s̄o.

A girima mə, na maa nun k̄i.

Kon bwese dabinu yiberɛba n̄omu
s̄əndia wunen ayer̄o

n ka wunen w̄aru yakia.

5 Yen s̄o, a ku berum ko, domi na ka
nun w̄a.

Kon de wunεgii be ba gura ba ka da s̄o
yari yeru gia mi,

bu wurama,

kpa n maa be ba w̄a s̄o duu yeru gia
m̄ennama.

6 Na n̄ maa derim̄o s̄o ȳsi ȳsikan
t̄əmbu bu maa bu n̄enε.

Adama bu de nen bii be ba w̄a
handunian goonu n̄ε ye s̄o
kpuro bu wurama,

7 be, be ba nen ȳsiru s̄əwa,

be na taka kua bu ka man b̄ere w̄e.

Isireliba ba sāawa

Yinni Gusunən seedagibu

8 Gusunə u nεε,

bu de nen t̄əmbu bu yarima,

be, be ba n̄oni mə,

adama ba n̄ yam waam̄o,

ba swasu mə,

adama ba n̄ gari n̄əmə.

9 Bwesenu kpuro nu m̄enn̄o

kpa n nu bikia,

b̄ūu wara u yenin gari gerua.

B̄ūu wara u gbia u ye n̄əsia

ya sere koor̄a.

U win seedagibu m̄ennama,

kpa bu s̄əsi ma u gem mə,

kpa bu swaa daki bu wura ma gema u
gerua.

10 Wunε Isirelin bweseru, wuna a sāa
nen seeda.

Wuna na ḡsa a n̄ sāa nen səm kowo,

kpa a n ka ȳe kam kam

ma ne baasi, Gusunɔ goo maa sari.
 Meya Gusunɔ goo kun maa koorɔ.
 11 Nena na Gusunɔ wi u ra n wāa.
 Ne baasi, faaba kowo goo sari.
 12 Nena na nun nɔasia ye ya koo koorɔ.
 Ma na nun faaba kua.
 Būu goo kun kpīa u nun gāanu nɔasie.
 Wuna a sāa nen seeda.
 Nena na sāa Gusunɔ saa toren di.
 13 Goo sari wi u koo goo wāra saa
 nen noman di.
 Goo maa sari wi u koo yina n ko ye na
 kī.

Ba koo Isireliba yara

Babilonin di

14 Yinni Gusunɔ u neɛ,
 beɛ Isireliba, ameniwa ne Gusunɔ,
 beɛn Yinni Deero,
 ne wi na beɛ yara, na gerua na neɛ,
 kon Babilonigibu beri yiberɛban
 nɔmaɔ beɛn sɔ,
 kpa n ben wuun gamboba kəsuku,
 kpa ben nuku dobun kuuki yi gɔsira
 nuku sankiranun wuri.
 15 Nena na sāa Gusunɔ beɛn Yinni
 Deero.
 Nena na beɛ taka kua na maa sāa beɛn
 sunɔ.

Swaa kpaa ghaburɔ

16 Ma Esai u neɛ,
 yellu, Yinni Gusunɔ u swɛɛ yara
 nim wāku ka nim tori damgii sɔɔ.
 17 U tabu kɛkɛ be dumi gawe
 ka tabu durɔ wɔrugɔba tabu sure.
 Be kpuro ba wɔruka, ba kpana bu se,
 ma ba kam kua ba gu nge fitila.
 18 Adama tɛ, u gerua u neɛ,
 i ku maa ye ya koorɔ kɔn bwisikunu
 ko.
 I ku maa gāa gurunun laakari ko.
 19 Wee kon gāa kpaanu ko.
 Ni wee nu wee. I n nu tuba?
 Kon swaa yara ghaburɔ,
 kpa daanu nu n wāa mi tem gbere.
 20 Taataanu ka gbeeku bɔnu,
 gbeeku yeɛ kpuro gesi, yi koo man
 beɛɛ wɛ.
 Domi kon de nim mu n wāa ghaburɔ,
 mi tem gbere,
 kpa tɔn be na gɔsa bu nim wa bu nɔ,
 21 be, be na taka kua ba koo man tɔma.
 22 *Gusunɔ u Isireliba sirimo*
 Adama beɛ Isireliba,

beɛ be i sāa Yakɔbun bweseru,
 i ka man wasira,
 i ku ra maa man sā.
 23-24 N n ne i yāku dɔɔ mwaararuginu
 kuammɛ ka beɛn yāanu.
 Yāku ni i ra maa ko mi,
 nu n man beɛɛ wɛɛmɔ.
 N n nen sɔ i gobi beke di
 i ka turare dɔɔ doke.
 N n maa ne i ka yaa gum naawammɛ
 i n yākuru mɔ mu sere man tusi.
 N n ne na beɛ tilasi kua
 i n da ka man kɛnu naawe.
 Meya na n maa beɛ tɔya kue
 i ka man turare dɔɔ dokea.
 Adama i man wahala kpɛɛwa beɛn du-
 rum sɔ,
 ma na wasira beɛn toranun sɔ.
 25 Ka me, nena na beɛn durum wɔkamɔ
 yɛn sɔ na sāa Gusunɔ.
 Na n maa ye yaayamɔ.
 26 I seewo i na i man beɛn gari tɛria,
 kpa i ka tii yina.
 27 Beɛn sikado gbiikoo u durum kua,
 ma beɛn sāa gbiobu ba man seesi.
 28 Yen sɔna na yāku kowobu yara
 nen sāa yerun di,
 ma na beɛ Isireliba, Yakɔbun bweseru
 kam koosia,
 na beɛ sekuru doke.

44

1 Yinni Gusunɔ u neɛ,
 a swaa dakio tɛ,
 wunɛ Yakɔbun bweseru,
 wunɛ wi na gɔsa
 na kua nen sɔm kowo.
 2 Nena na nun taka kua.
 Na nun mɔma ba sere nun mara.
 Meya na maa nun somimɔ.
 Yen sɔ, a ku berum ko,
 wunɛ nen sɔm kowo wi na gɔsa.
 3 Kon de nim mu tɛria tem gbebum
 wɔllɔ,
 kpa daru koki yi yari min di.
 Kon nen Hunde yibie wunen bibun
 bweseru sɔɔ,
 kpa n bu domaru kua.
 4 Ba koo sewa nge yaka si su
 nim waamɔ.
 Ba ko n sāawa nge dāa ni nu wāa
 daarun bɔkuɔ.
 5 Saa yera goo u koo gere u neɛ,
 wi, Yinni Gusunɔgiiwa,
 kpa wini u neɛ,

wi, u sãawa Yakɔbun bweseru,
kpa wiɔnɔ u yore win nɔmaɔ
wiya Yinni Gusunɔgii,
kpa u tii Isireliban yĩsiru kɛ ka nuku
dobu.

Yinni Gusunɔ turowa

u sãa Gusunɔ

⁶ Nɛ, Yinni Gusunɔ Dam kpurogii,
nɛ wi na Isireliba yakia
na sãa ben sina boko na nɛɛ,
nɛna na sãa gbiikoo ka dãako.
Goo maa sari wi u sãa Gusunɔ nɛ baasi.
⁷ Wara u sãa nge nɛ.
Yɛro u yarima u tii tusia,
kpa u sɔɔsi nge mɛ na ka handunia
taka kua saa yellun di,
kpa u gere ye ya koo koora sia.
⁸ I ku nanda bɛɛ Isireliba, i ku maa
diiri.
Na n̄ bɛɛ ye sɔɔwa saa yellun di ro?
Bɛɛya i sãa nɛn seedagibu.
Goo maa wãa wi u sãa Gusunɔ nɛ baasi
ro?
Aawo, goo maa sari wi u dam mɔ nge
nɛ.

Bũu sãaru yaakora

⁹ Be ba bwãarokunu sekumɔ,
ba n̄ sãa gãanu.
Ben sɔm geenu nu maa sãawa kam
dirum,
domi nin tii nu yen seeda dimɔ.
Nu n̄ yam waamɔ, nu n̄ maa yɛru garu
mɔ.
Yen sɔna be ba nu sãamɔ ba koo
sekuru wa.
¹⁰ Bwãarokunu nu n̄ arufaani gaa mɔ.
Be ba nu sekumɔ ba sãawa gari
bakasu.
¹¹ Wee ba koo sekuru wa,
domi be kpuro ba sãawa tɔmbu nge be
ba tie.
Bu mɛnnama siri yerɔ.
Be kpurowa ba koo diiri, kpa bu
sekuru wa.
¹² Seko ù n bwãaroku mɔ,
u ra sisu suewa u doke dɔɔ sɔɔ,
kpa u matalaka sua u ka su so ka win
nɔm damguu.
Adama gɔɔru tà n nùn mɔ, u ra dam
bie.
Nim nɔru gà n maa nùn mɔ, kpa u
gɔma dwiyya.
¹³ Dãa dãko ù n maa bwãaroku mɔ,
u ra win wɛɛ suewa

kpa u bwãaroku gen yĩreru doke dãa
sɔɔ.
Kpa u sere win dãkutia sua u dãa ye
dãku,
u bwãaroku ko ge ga ka tɔnu weenɛ,
kpa u gu yi bũu dirɔ.

¹⁴ Dãa gea u ra gɔsi dãa sɔɔwɔ u ka gu
ko.

Yera sɛduru, n̄ kun mɛ sipɛɛ, n̄ kun
mɛ sɛni.

Gasɔ u koo dãa ye ba mɔ pɛni duure,
kpa u n mara gura yu ye kpɛasia.

¹⁵ Dãa yera tɔnu u ra ka dɔɔ sɔre, u
wɔsu.

Yera u ra maa ka dĩanu yeesie.

Dãa tia yera u koo maa ka bwãaroku
ko u yiira u sã.

¹⁶ U ra dãa ten bɔnu dɔɔ doke,

u ka win yaa sa,

n̄ kun mɛ u ka ye sɛwɛ.

Kpa u ka dĩanu yeesia

u di u debu,

kpa u n dɔɔ wi wɔsu u n mɔ,

anna a dɔɔn dobu nɔ.

¹⁷ Kpa u ka bɔnu ye ya tie bwãaroku ko
u n sãamɔ.

Kpa u nɔɔguru sua

u n gu kanamɔ u n mɔ,

a maɔ faaba koowo,

domi wuna a sãa nɛn yinni.

¹⁸ Adama tɔn ben bweseru,

ba n̄ yɛru mɔ,

ba n̄ maa bwisi mɔ.

Domɔ ba tii nɔni wɔkua

bu ku ka yam wa.

Mɛya ba maa ben tiin bwisikunu s̄iya,

kpa gãanu nu ku ka bu yeeri.

¹⁹ Bwãaroku dãko wi, u n̄ laakari mɔ u
ka tubu

u sere nɛɛ,

dãa ten sukuma u dɔɔ doke

u ka pɛɛ wɔɔwa

ma u ka yaa sɛɛwa u di.

Ten sukum mɛ mu tie, ma u ka

bwãaroku kua.

Wi wee u dãa kpiriru yiiramɛɛ.

²⁰ Dãko wi, u sãa nge wi u torom dimɔ.

U tore yèn s̄ win bwisikunu gɔsia.

U n̄ maa kpɛ u win hunden faaba wa

u sere nɛɛ, ase bwãaroku ge na nɛnusi

mini,

ga n̄ sãa Gusunɔ.

*Yinni Gusunɔ u sãawa
gãanu kpuron Yinni*

21 Nε, Yinni Gusunə na nεε,
wunε Yakəbun bweseru, a yaayo
ma nεna na nun məma
na kua nεn səm kowo,
na n̄ nun duarimə.
22 Na wunεn toranu ka wunεn durum
kpeesia nge guru wiru.
Yen s̄, a wurama nεn mi,
domi na nun yakia.
23 Wəllu, a yεerio ye Yinni Gusunə u
kuan s̄.
Gəribun wāa yeru, a ḡru doro.
Bεε guunu i kuuki koowo ka nuku
dobu.
Bεε maa dāa s̄su, i nuku dobu koowo.
Domi Yinni Gusunə u win yiiko s̄əsi
Isireliə.
U be, Yakəbun bweseru yakia.
24 Nε, Yinni Gusunə, na s̄awa wunεn
faaba koowo.
Nεna na nun məma ba sere nun mara.
Ameniwa na gerua. Na nεε,
nεna na gāanu kpuro kua.
Nε turowa na maa wəllu ka tem teria.
25 Na ra səmə weesugibun gari tεesi,
kpa n s̄robu yaakoru ko.
Na ra de bwisigibu bu biru wura,
kpa n ben s̄əsinu gəsia wiira gari.
26 Adama na ra nεn səm kowon gari
dam sire,
kpa n de nεn səmən gari yi u gerua yi
koora.
Na nεε, tamba koo kpam sina
Yerusalemuə.
Ba koo ma wure bu Yudaban bansu
seeya,
kpa bu sin wusu bani.
27 Na nim w̄ku s̄əmə gu gbero,
domi kon gen nim kpeerasia.
28 Wee ye na gerua Sirusin s̄.
U s̄awa kparo wi na ḡsa.
U koo maa nεn k̄ru kpuro yibia.
Kpa u de bu wure bu Yerusalemu
bani,
kpa bu nεn s̄a yee ten kpεεkpεeku
sw̄i.

Yinni Gusunə u Sirusi ḡsa

45

1 Yinni Gusunə u Sirusi ḡsa
u n̄n neni ka win dam.
U koo bwesenu kpuro taare win
wuswaaə,
kpa u sinambun dam wuna.

U koo n̄n wusun kənnəsū wukia su n
kɛniare.
U n̄n s̄əwa u nεε,
2 kon nun gbiiya
kpa n wunεn swεε kpuro səmε yi n̄ə
nεra.
Kon gambo sii gandugii ka yin kəkərə
sisugii b̄əku.
3 Kon nun arumani w̄
ye ya raa berua yam w̄kuru s̄ə,
kpa a gia ma nε Gusunə, Isireliban
Yinniwa
na nun sokumə ka wunεn ȳsiru.
4 Nεn səmə Yakəbu wi na ḡsan s̄na
na nun soka ka wunεn ȳsiru,
ma na nun bεεε baka w̄
baa mε a n̄ man ȳ.
5 Nεna Yinni Gusunə, goo maa sari nge
nε.
Yen s̄na na nun dam w̄ baa mε a n̄
man ȳ.
6 Kpa tambu bu gia
saa s̄ə yari yerun di sere s̄ə duu yerə
ma nεna Yinni Gusunə.
Goo maa sari nge nε.
7 Nεna na ra de yam bururam
ka yam w̄kura n wāa.
Nεna na ra maa de alafia ka wahala ya
n wāa.
Nε, Yinni Gusunəwa na ra ye kpuro
ko.
8 Kon de nasara yu na wəllun di nge
gura,
kpa tem mu n̄ə wukia mu de faaba yu
kpi,
kpa gem mu kp̄a ka ye sannu.
Nε, Yinni Gusunəwa na ye kpuro m̄.

Məmə ka s̄əndu

9 B̄rurowa t̄nu wi u ka win taka
kowo sikirinamə.
U s̄awa nge tem m̄ndu te ta ten
m̄mə bikia ta nεε,
mba u m̄ mi.
N̄kun mε nge gāa ni u kua ma nu nεε,
u n̄ n̄ma du.
10 B̄rurowa wi u win tundo ka win
mero bikia u nεε,
mban s̄na i man mara meni.
11 Ameniwa Gusunə Isireliban Yinni
Dεero
wi u bu taka kua u bu s̄əwa.
U nεε, n̄ n̄ bεε i ko man bikia
ye kon ka nεn bibu ko,
kpa i man wooda w̄ nεn n̄man
s̄əmburun s̄.
12 Nεna na tem kua

ma na tɔnu taka kua u n ka wāa me sɔɔ.
Nɛn nɔmuwa ga maa wɔllu tɛria,
ma na sɔɔ ka suru ka kperi yi yi mi.

¹³ Nɛ, Yinni Gusunɔ Dam kpurogii,
nɛna na Sirusi seeya u ka gea ko ye na
gɔru doke.

Kon win swɛɛ kpuro nɔɔ nɛrasia.
U koo nɛn wuu Yerusalemun bansu
seeya,
kpa u nɛn tɔn be ba raa yoru mwɛɛra
yara yorun di
n kun ka kɔsiaru garu.

Gusunɔ u ka Isireliba wāa

¹⁴ Yinni Gusunɔ u Isireliba sɔɔwa u
nɛɛ,
Egibitigibu ka Etiopigibun dukia ya
koo ko bɛɛgia,
kpa Sebagii be ba gunu bu na bɛɛn mi,
bu ko bɛɛn yobu.

Bwese ni kpuro nu ko n bɛɛ swīiwa
ba n nu yɔni bɔkua.

Nu koo yiira bɛɛn wuswaaɔ
kpa nu wura nu nɛɛ,
bɛɛ tɔnan miya nɛ, Gusunɔ na wāa.
Goo maa sari nge nɛ.

¹⁵ Gusunɔ Isireliban Yinni a sɔɔwa
faaba kowo,
adama a n̄ waarɔ ka nɔni.

¹⁶⁻¹⁷ Gusunɔ u Isireliba faaba kua ye ya
n̄ nɔru mɔ.
Ba n̄ sekuru wasi sere ka baadommaɔ.
Adama be ba bwāarokunu sekumɔ,
ba koo tuka ka sekuru.

Faaba ya wee kam kam

¹⁸ Yinni Gusunɔ turowa u sɔɔ Gusunɔ.
Wiya u wɔllu taka kua, ma u tem kua.
U n̄ maa dere mu n wāa dirum,
kpa hunde koniba ba n ka wāa me sɔɔ.
Wiya u gerua u nɛɛ,
wiya Yinni Gusunɔ.
Goo maa sari nge wi.

¹⁹ U n̄ win gari gerua gbɛnum gbɛnum.
U yi kparawa batuma sɔɔ.
U n̄ maa Yakɔbun bweseru sɔɔwa u
nɛɛ,
tu n̄n kasuo kam sɔɔ.
Wi, Yinni Gusunɔ, geeya u ra gere.
Gem gariya u ra maa kpare.

Bwesenu kpuro

nu koo Yinni Gusunɔ yiira

²⁰ Yinni Gusunɔ u nɛɛ,
yen sɔ, i mɛnna.

I susima bɛɛ be i kpikiru sua tabun di.
Be ba bwāaroku dāaginu sɔɔwa,
ma ba būu sokumɔ wi u n̄ kpɛ u bu
faaba ko,

ba n̄ yɛru mɔ.

²¹ I na i tii tusia,
kpa i ka būu sɔɔ be na
bu wesiana ben tii tiine sɔɔ.
Wara u gerua saa toren di ye ya koo
kooa.

N n̄ nɛ, Yinni Gusunɔ ro?
Goo maa sari nge nɛ.

Nɛ turowa na sɔɔ gemgii wi u ra faaba
ko.

²² Yen sɔ, bɛɛ be i wāa handunian
goonu nne kpuro sɔɔ,
i gɔsirama nɛn mi, kpa i faaba wa.
Domi nɛna na sɔɔ Gusunɔ.
Goo maa sari nge nɛ.

²³ Gema na gerumɔ.

Nɛn gari kun maa kam mɔ.

Na bɔrua ka nɛn tiin yiisuru na nɛɛ,
dūuru baatere ta koo yiira nɛn
wuswaaɔ,

kpa nɔɔ baagere gu bɔre ka nɛn yiisuru.

²⁴ Ba koo gere bu nɛɛ,
nɛ turon miya gem ka dam mu wāa.
Be ba man seesi kpuro ba koo sekuru
wa.

²⁵ Nɛ, Yinni Gusunɔwa kon Isireliban
bweseru kpuro gem wɛ
kpa ta n ka nuku dobu mɔ.

Gusunɔ ka Babilonin būu

46

¹ Būu wi ba mɔ Bɛli, win dam kpeemɔ.
Wi ba maa mɔ Nɛbo, u n̄ maa do.
Ba ra raa nu sɔ,
adama tɛ, nu kua kuba ni yaa sabenu
sɔɔwa.
Yaa sabe ni, nu maa wasira sɔmu nin
sɔ.

² Wee Bɛli ka Nɛbo ba wɔruka
ba dam kpa sannu sannu.
Ba kpana bu ben bwāarokunu faaba
ko.

Ma yiberɛba ba nu gura ba ka doona.

³ Adama i man swaa dakio,
bɛɛ Isireliba, bɛɛ be i tie,
bɛɛ be na nɛni na nɔrimɔ saa bɛɛn
marubun di.

⁴ Na n̄ kɔsimɔ sere ka bɛɛn tɔkɔrɔ.
Ko na n bɛɛ nɔrimɔwa baa i n seri
burura.

Ko na n bɛɛ kɔsuwa.

Na raa bæε nǎri, kon maa wure n ye ko.

Kpa n bæε kǎsu n bæε faaba ko.

⁵ Wara i ko ka man sweena, kpa i nùn ko nèn saara.

Wara maa sāa nge nε. Būu?

⁶ Wee ba ra wura yare ben bǎarun di, kpa bu sii geesu yīire kilo sǎǎ, bu ye kpuro seko wē u ka bu bwāaroku kua ge ba koo yiira bu sā.

⁷ Bà n gu seru sǎndi ba ka da ba yi mi ga ko n wāa, ga ku ra kesi gen yii yerun di.

Bà n nǎogiru sua ba gu soka, ga ku ra wure.

Ga ku ra maa bu yare nǎni swāarun di.

Faaba kun maa toma

⁸ Bεε durumgibu, i yeniba kpuro bwisikuo,

kpa i laakari ko ye na kua.

⁹ I yaayo ye ya raa koorā yellu.

Domi nena Gusunǎ.

Goo maa sari nge nε.

¹⁰ Na gerua yellun di ye ya koo koorā. Na nεε, nèn himba ye na yi, ya koo koorā.

Kon maa nèn kīru kpuro yibia.

¹¹ Nena na durǎ goo soka

saa sǎǎ yari yerun di mi n toma.

U koo na nge kasa u nèn himba yibia.

Ye na gerua, kon ye ko.

Himba ye na yi, kon maa ye yibia.

¹² Tē i man swaa dakio,

bæε bèn gǎru ga bǎǎbu,

ma i tamaa nèn faaba ya toma.

¹³ Kon Yerusalemu faaba ko, kpa n de Isireliba bu bæεε wa mi.

Ye wee, ya turuku kua,

ya n maa toma.

Ya n tεεmǎ yu ka na.

Babiloni ya koo wǎruma

47

¹ Yinni Gusunǎ u nεε, wunε wi ba n kamiare, kaa wǎruma a kpuna tua sǎǎ.

Wunε wi a sāa nge wǎndia,

kaa sina temǎ, a n maa sinamǎ sina kitarǎ.

Domi ba n maa nun sokumǎ kurǎ burǎ.

² Kaa nεε bia sua kpa a som nam nge yoo.

Kaa wunen sǎnditia wuna, kpa a wunen bekuru kpaasina a wunen taanu sǎǎsi kpa a daanu tǎbura.

³ Ba koo wunen tereru wa kpa sekuru tu nun mwa.

Kon nun mǎru kǎsie. Na n goo derimǎ wunen nukurǎ.

⁴ Nèn yīsira Gusunǎ, wǎllu ka tem Yinni.

Na maa sāa Isireliban Yinni dεero, wi u bu faaba mǎ.

⁵ Babiloni, wunε wi a sāa nge Kaladeban wǎndia,

a doo a sina yam wǎkuru sǎǎ, a mari.

Ba n maa nun sokumǎ sinambun sina boko.

⁶ Wee, na raa ka nèn tǎmbu mǎru kua, na bu garisi nge disi, be, be ba sāa nεgibu.

Ma na nun bu nǎmu bεria.

Adama a n bu wǎnwǎndu kue,

sere a mam ben durǎ tǎkǎnu yoru diisia.

⁷ Meya a ra n gerumǎ a n mǎ,

kaa n bandu diiwa sere ka baadommaǎ.

Adama a n bwisika wunen gǎruǎ

ma yeniba kpuro ya koo nǎru ko.

⁸ A swaa dakio, Babiloni, wunε wi a ra n wunen tiin nuku dobu kasu,

ma a sǎ ka toro sindu a gerumǎ wunen gǎruǎ a mǎ,

wuna mi, goo maa sari wi u ka nun nε.

A n gǎminiru dimǎ, wunen bii goo kun maa gbimǎ.

⁹ Adama tē ye yiru kpuro ya koo nun deema

sǎǎ teeru subaru sǎǎ.

Baa mε wunen tim mu do,

ma wunen dobo dobo ya kpǎ,

ka mε, kaa gǎminiru sina,

kpa wunen bibu bu gbi.

Ye kpuro ya koo koorawa mam mam.

¹⁰ Wee, a raa kom kǎsum mǎ ka toro sindu,

domi a gerumǎ a mǎ, goo kun nun wǎamǎ.

Wunen laakari ka wunen yēru ta nun wiru gǎsia.

Ma a gerumǎ wunen gǎruǎ a mǎ,

wuna mi. Goo kun ka nun nε.

¹¹ Adama tē, kǎsa koo nun deema.

A ñ maa goo wasi wi u koo nun wɔra.
 Nɔni swāara koo nun wɔri.
 A ñ maa kpɛ a tu suuri,
 kpa a kam ko subaru sɔɔ.
¹² N n mɛn na, a n wāa a n wunɛn dobo
 dobo mɔ
 ka tim timminu ni a ra raa ko wunɛn
 piiburun di.
 Sɔrɔkudo ya koo nun arufaani marua.
 N kun mɛ, ya koo de bu nun nasia.
¹³ Wee, a wasira bikiarun sɔ
 be ba ra wɔllun kperin saria mɛerin
 mi.
 N n mɛn na, bu seewo bu nun faaba
 ko,
 be, be ba ra nun sɔ suru ka suru ye n
 koo nun deema.
¹⁴ Ben tii ba koo dɔɔ mwaara nge
 yakasu.
 Ba ñ kpɛ bu ben wāaru wɔra saa dɔɔ
 yaran di.
 Dɔɔ yara ye, ya ñ ko n sāa nge pɛɛn
 doon dɔɔ.
 Ya ñ maa sāa dɔɔ wɔn bɔkuɔ ba ra sine.
¹⁵ Yera ya koo bɛɛn sɔro be deema
 bɛn sɔ a raa tii wahala kua saa yellun
 di.
 Be kpuro ba koo yarinawa.
 Ben goo kun nun faaba mɔ.

*Gusunɔ u Isireliba sɔɔwa
 ye n koo koorɔ*

48

¹ I swaa dakio i nɔ,
 Isireliba bɛɛ Yakɔbun yɛnugibu,
 bɛɛ be i yara Yudan bweserun di,
 wee i bɔrumɔ ka nɛ, Gusunɔ Isireliban
 Yinnin yɔsiru,
 ma i man nɔɔgiru suemɔ,
 adama n ñ mɔ ka gem.
² Bɛɛ be i Yerusalemun yɔsiru sɔɔwa,
 ma i tāsɔ nɛ Gusunɔ, Isireliban Yinni
 sɔɔ,
 wi ba sokumɔ wɔllu ka tem Yinni,
 i swaa dakio i nɔ.
³ Saa yellun di, na dera ba gāa
 gbiikinun gari gerua.
 Ba yi gerua i nua.
 Ma na dera yi koorɔ subaru sɔɔ.
⁴ Na yɛ i tau, ma i wɔiru bɔɔbu,
 ma bɛɛn sirikana dam mɔ nge sisu.
⁵ Yen sɔna na bɛɛ yeni kpuro nɔɔsia saa
 yellun di.

Na bɛɛ ye nɔɔsiawa yu sere tunuma,
 kpa i ku ra ka gere i nɛɛ,
 bɛɛn bɔuwa u ye koosia.
 N kun mɛ i nɛɛ,
 bɛɛn bwāaroku ge i kua ka sii gandu ñ
 kun mɛ ka dāa,
 gera ga yen wooda wɛ.
⁶ I nua ye na raa gerua.
 I maa wa ye kpuro ya koorɔ.
 I ñ ko i ye wura?
 Wee, tɛ na bɛɛ gāa kpraanu nɔɔsiamɔ
 ni nu berua i ñ nu yɛ.
⁷ Tɛra nu koo koorɔ, n ñ mɔ ni nu raa
 koorɔ.
 I ñ daa nin gari nɔɔre ma n kun mɔ
 gisɔ,
 kpa i ku ra ka gere i nɛɛ, i raa nu yɛ kɔ.
⁸ Wee i ku ra man swaa daki.
 I ku ra maa kā bu bɛɛ gāanu sɔɔsi,
 domi saa yellun di, ba ñ bɛɛ swaa yabe.
 Na yɛ ma i ko ko naane sariba,
 domi bu sere bɛɛ ma,
 ba bɛɛ soka be ba koo man seesi.
⁹ Adama yɛn sɔ na sāa Gusunɔ,
 yen sɔna na nɛn mɔru suresia.
 Ma na nɛn tii nɛnua nɛn yikɔn sɔ,
 kpa n ku ra ka bɛɛ kpeerasia.
¹⁰ Na bɛɛn laakari mɛera,
 adama n ñ mɔ ka dɔɔ
 nge mɛ ba ra sii geesu sɔwe.
 Na bɛɛ dokewa yiberɛban suunu sɔɔ
 bu ka bɛɛ sɛɛyasia nge dɔɔ boko.
¹¹ Nɛn kɔrun sɔna na ye kua.
 Domi na ñ derimɔ nɛn yɔsiru tu bɛɛrɛ
 bia.
 Na ñ maa nɛn yiiko goo wɛɛmɔ.
*Wi u koo Yinni Gusunɔn
 himba yibia*
¹² Yinni Gusunɔ u nɛɛ, bɛɛ Isireliba,
 bɛɛ be i sāa Yakɔbun bweseru,
 bɛɛ be na soka,
 i swaa dakio i nɔ.
 Nɛna na sāa gbiikoo ka dāako.
¹³ Nɛna na tem kua,
 ma na wɔllu tɛria.
 Yen baayeren yɔsira na soka,
 ma ya koorɔ yande.
¹⁴ Bɛɛ kpuro i mennama, kpa i man
 swaa daki.
 Na goo mɔ wi na kɔ.
 Wiya u koo nɛn kɔru ko u Babiloni
 wɔri.

Kpa u nɔma demia u yen tɔmbu nen
dam sɔɔsi.

Bɛɛn goo kun yen gari gerure.

¹⁵ Nɛ, Yinni Gusunɔwa na ye gerua.

Na nɔn soka, u maa na.

Ma na dera win swɛɛ kpuro yi nɔn
kusiara.

¹⁶ Ma Esai u nɛɛ,

i susima nen bɔkuɔ kpa i nɔ.

Saa yellun di, na bɛɛ ye sɔɔwawa
kpasasa.

Saa yen toren diya na wɔa mi.

Wee, tɛ Yinni Gusunɔ u man gɔrima ka
win Hunde.

Isireliba bɔn daa swaa daki

¹⁷ Wi u sɔa bɛɛ Isireliban Yinni Dɛɛro,
ma u bɛɛ yakia u nɛɛ,

u ra bɛɛ sɔɔsi ye n ko n bɛɛ arufaani ko,
kpa u bɛɛ swaa sɔɔsi ye ya weenɛ i swi.

¹⁸ I n daa win woodaba mem nɔɔwa,
alafia ya ko n bɛɛ wɔasiwa,
nge daa bakarun nim mɛ mu ra n tɛrie.

¹⁹ Bɛɛn bweseru ta koo dabiawa
nge yani sɛeri.

Bɛɛn yisuru ta n maa gbimɔ win
wuswaaɔ.

Iyario Babilonin di

²⁰ I yario Babilonin di

i yen tɔmbu duki suurio.

I nasaran womusu koowo,

i kpara handunian goonu nne sɔɔ i nɛɛ,
wi, Yinni Gusunɔ u bɛɛ Yakɔbun bwe-
seru yakia,

bɛɛ be i sɔa win sɔm kowobu.

²¹ Nim nɔru ga n bɛɛ mɔ

mi u koo bɛɛ kpara gbaburɔ,

domi u koo kperu bɛra

kpa nim mu koku i nɔ.

²² Adama kɔsan kowobu ba n bɔri
yendu wasi. Wi, Yinni Gusunɔwa u
yeni gerua.

Isireliba ba sɔawa

tɔn tukobun yam bururam

49

¹ Bɛɛ be i wɔa i toma, i swaa dakio i nɔ.
Yinni Gusunɔwa man gɔsa saa nen
meron nukurun di.

U man soka ka nen yisuru ye ba man
mara wurɛ.

² Ma u dera nen gari yi kua nge takobi
ye ya nɔɔ do.

U man win nɔma wukiri, u man kɔsu.

U man kua nge sɛu ge ga dɛɛ mɔ,
ma u man doke win sɛɛ bwɔarɔ.

³ U man sɔɔwa u nɛɛ,

Isirelin bweseru ta sɔawa win sɔm
kowo.

Ten min diya u koo win yiiko sɔɔsi.

⁴ Adama nɛ, na nɛɛwa,

kama na sɔmburu kua.

Nɛn dam, kama mu kua.

Ka mɛ, na yɛ ma Gusunɔ nen Yinni u
koo man gem wɛ.

Na are yiyo win mi.

⁵ Yinni Gusunɔwa u man gɔsa ba sere
man mara,

n ka ko win sɔm kowo,

kpa n ka win tɔmbu Isireliba,
Yakɔbun bweseru gɔsiamawin
mi.

Wee, u man bɛɛɛ dokemɔ.

Wiya u maa man dam wɛɛmɔ.

⁶ U nɛɛ, na n ka sɔa win sɔm kowo,

kpa n ka Isireliban bwese ni nu tie
seeya,

ya n gɔanu tura.

Wee u man kua bwese tukunun yam
bururam,

kpa n ka win faaba da handunian
goonu nne kpuro sɔɔ.

Ba koo Yerusalemu seeya

⁷ Yeniwa Gusunɔ, Isireliban Yinni
Dɛɛro

wi u bu faaba kua,

u nun sɔɔwa, wunɛ wi a sɔa damgibun
yoo

wi tɔmba tusa ba gema.

U nɛɛ, sinamba koo nun wa

kpa bu nun bɛɛɛ wɛ.

Sina biba koo maa nun kpuna

nɛ, Isireliban Yinni Dɛɛron sɔ,

nɛ wi na sɔa naanɛgii ma na nun gɔsa.

⁸ Saa ya n tura n ka nun faaba ko,

kon nun durom kua kpa n nun somi.

Kon nun kɔsu

kpa n ka tɔmbu kpuro arukawani
bɔke saa wunen min di.

Kon de a wunen tem sɔmɛ

kpa a kpa wunen tɔmbu ben tem
wesia

mɛ mu bansu sɔa tɛ.

⁹ Kon de a desobu yakia bu doona,

kpa a be ba maa wɔa yam wɔkurɔ sɔ a
nɛɛ,

bu yarima bu da yam bururam sɔɔ,

kpa ba n sɔa nge yɔa ni nu dɔanu
waamɔ

swɛɛn bɔkuɔ ka guunɔ.

10 Gɔɔru ka nim nɔru kun bu mɔ.
Sɔɔ ka win yam susura kun maa bu
wahala mɔ.

Domi wi u ben wɔnwɔndu mɔ,
wiya u koo bu kpara u ka da mi bwii
wɔa.

11 Nɛ, Yinni Gusunɔ, kon nɛn guunu
gɔsia swɛɛ,

nɛn tɔmbu bu ka swaa wa.

12 Be wee, ba wee saa tontonden di,
ben gabu saa sɔɔ yɛsan nɔm geu gian
di,

ka sɔɔ duu yeru gian di,
gabu maa saa Egibitin bera gian di.

13 Wɔllu, a yɛerio.

Tem, a nukuru doro.

Bɛɛ maa guunu, i dɛsiru karo.

Domi Yinni Gusunɔ u win tɔmbu
nukuru yɛmiasiamɔ.

Be ba nɔni sɔɔre, u ben wɔnwɔndu mɔ.

Nɛ, Gusunɔ,

na nɔ nun duarimɔ

14 Yerusalemugibu ba mɔ,
Yinni Gusunɔ u sun deri,
ma u sun duari.

15 Adama Gusunɔ u nɛɛ,
tɔn kurɔ u ra win bii wi u bɔm kɛmɔ
duari?

U ku ra win wɔnwɔndu ko?
Baa u n duari, nɛ, na nɔ nun duarimɔ,
Yerusalemu.

16 Domi na wunɛn yɛsiru yorua nɛn
nɔm tararɔ.

Na ra wunɛn gbɔraru yaaye nɛn
bwisikunu sɔɔ.

17 Wee be ba koo nun seeya, ba wee.

Kpa be ba raa nun wɔri
ba wunɛn yɔnu gura bu yari min di.

18 A mɛerio a ka sikerena.
Wunɛn bibu wee ba wee, ba
mennamɔ wunɛn mi.

Ba ko n sɔa nge bura yɔnu,

kpa a n sɔa nge kurɔ kpao.

Nɛ, Yinni Gusunɔwa na yeni bɔrua ka
nɛn tiin wɔaru.

19 Wunɛn tem mɛ ba raa wɔri ba sanku,
tɔmba koo dabia mɛ sɔɔ ba n baasine.
Be ba raa maa nun dam dimɔ,
ba koo doona n toma.

20 Wunɛn bii be ba mara yoru
sɔɔ tem tukumɔ,
ba koo wurama ben temɔ, kpa bu nun
sɔ bu nɛɛ,
tem meni, mu nɔ sun tura.

Sa kɔ bu maa sun sosia.

21 Saa yera kaa tii bikia a nɛɛ,
wara u nun bii beni marua.

Domi a wunɛn bibu bia,
a nɔ maa gabu wa a mara
ye ba nun yina ba doona.

Wara u bii beni seeya.

A raa wɔawa wunɛ turo,
man diya bii beni ba na.

22 Yinni Gusunɔ u nɛɛ,
wee na kon tɔn tukobu yɛreru garu
sɔɔsi

te ta koo de bu wunɛn bibu gurama bu
nun wesia.

23 Sinambu ka ben bii tɔn kurɔbu ba
koo nun nɔri.

Ba koo nun kpuna bu wiru tem girari,
kpa bu tii kawa bu nun bɛɛɛ baka wɛ.

Sanam mɛya kaa gia ma nɛna na sɔa
Yinni Gusunɔ.

Be ba maa man yɛiyɔ ba nɔ sekuru wasi.

24 Ye tabu durɔ u gura tabu sɔɔ,

ba koo kpɔ bu nɔn ye wɔrari?

Be damgii u yoru mwa,

ba koo kpɔ bu bu yakia?

25 Yinni Gusunɔ u nɛɛ, oo, mɛya,

kon damgiin yobu yakia,
kpa n tabu durɔn yɔa ni u raa gura
wɔra.

Domi kon ka wunɛn yibɛɛba sanna,

kpa n wunɛn bibu faaba ko.

26 Kon de be ba nun taare bu goona,
kpa ben tɔn goberu ka ben mɔru yu bu
go nge tam,

kpa tɔmbu kpuro bu gia

ma nɛ, Yinni Gusunɔwa na nun faaba
mɔ.

Nɛna na sɔa wunɛ Yakɔbun Yinni
damgii

wi u nun yakia.

Yinni Gusunɔ ka win tɔmbu

ba nɔ yinanamɔ

50

1 Yinni Gusunɔ u maa nɛɛ,
bɛɛ Yudaba, mana tirera wɔa
te ta sɔɔsimɔ ma na bɛɛn mɛro
Yerusalemu yina.

Bɛn dibu na nɛni, ben wara na bɛɛ wɛ.
Sari. Bɛɛn durum sɔna na bɛɛ dɔra.

Bɛɛn toranun sɔna na maa bɛɛn mɛro
yina.

2 Domi na na n bɛɛ faaba ko.

Mban sɔna na nɔ goo wa.

Na soka soka,
mban sōna na n̄ goon wurabu nua.
I tamaa nen n̄omu ga n̄ dam tura n ka
b̄eε w̄ara?
Na n̄ dam m̄o n ka b̄eε yakiā?
I n̄ yē ma n̄a n̄ nim w̄ōku gerusi ga ra
gberewa,
kpa daanu nu ko nge mi nim ku ra
sin̄e,
kpa sw̄eε yi gbi yi k̄ōsi?
³ Na ra de w̄ōllu tu yam t̄ira,
kpa ta n s̄āa nge ta ḡō wooru s̄ō.

*Yinni Gusun̄n s̄am kowon m̄em
n̄ōbu*

⁴ Yinni Gusun̄o u man keu kua
kpa n ka kp̄i n wi u wasire dam k̄ē.
U ra nen laakari yamiε bururu baatere
n ka kp̄i n n̄n swaa daki, nge keu bii.
⁵ U nen swasu k̄ōria, na n̄ n̄n yinari.
Na n̄ maa n̄n biru kisi.
⁶ Na be ba man soom̄o nen biru deria,
ma na maa be ba nen baa sansu
wukam̄o nen baan̄u deria.
Na n̄ nen wuswaa berua
sanam m̄e ba man w̄ōmm̄o ba ȳaatam
siem̄o.
⁷ Adama Yinni Gusun̄owa u man faaba
kua.
Yen s̄ōna na n̄ b̄eεε bie.
Ma na ȳōra na t̄āsa.
Domi na yē ma na n̄ sekuru wasi.
⁸ Gusun̄o u w̄āa nen turuku,
u koo man gem w̄ē.
Wara u s̄āa nen yiber̄e.
Ȳēro u susima.
Wara u koo nen taare wa.
Ȳēro u seewo bu sun siriā.
⁹ Ne, na yē ma Yinni Gusun̄owa u koo
man somi.
Wara u koo man taare w̄ē.
Nen yiber̄eba kpuro ba koo munda
nge yabe k̄iasu si gemi yi di.

I Yinni Gusun̄n s̄am kowo

swaa dakio

¹⁰ B̄eε s̄ō, wi u Yinni Gusun̄o nasie,
u win s̄am kowon n̄ō n̄ōw̄ō.
Wi u s̄im̄o yam w̄ōkuru s̄ō,
u Yinni Gusun̄o naane koowo,
kpa u n t̄āsa wi s̄ō.
¹¹ B̄eε be i m̄aru seewa nge d̄ō,
ma i himba s̄āa i t̄ambu d̄ō meni,
i duo b̄eεn d̄ō wi s̄ō, kpa i d̄ō
mwaara.
Yinni Gusun̄owa u koo de ye kpuro yu
koora.

Wahala s̄ōra i ko kpuna i gbi.

Faaba ye ya n̄ kpeem̄o

51

¹ I man swaa dakio b̄eε be i gem naa
gire,
ma i n̄e, Yinni Gusun̄o kasu.
I kpee te m̄eεrio t̄en min di ba b̄eε d̄āka.
I w̄ōru ge yaayo min di ba b̄eε yara.
² I b̄eεn laakari wesio Aburahamu
b̄eεn tondon mi,
ka Saaraan mi, wi u b̄eε mara.
Sanam m̄e na n̄n soka u s̄āawa wi
turo.
Ma na n̄n domaru kua, na win bwe-
seru dabiāsia.
³ Na Siōnin bansun w̄ōnw̄ōndu wa.
Kon ban si seeya,
kpa n yen tem gbebum ḡōsia nge nen
kara Ed̄eni.
Nuku dobu ka ȳēribu ko n w̄āa mi,
kpa bu siarabun womusu ko.
⁴ B̄eε nen t̄ambu, i laakari koowo,
kpa i swaa tem kp̄i i man swaa daki.
Domi nen min diya wooda ya koo yari,
kpa ya n s̄āa bwesenu kpuron yam
bururam.
⁵ Na ka faaba wee,
kpa n siri dee dee bwesenu kpuro s̄ō,
ka nen n̄m damguu.
Saa yera be ba w̄āa n toma
ba ko n ȳiȳōbu m̄o n̄e s̄ō,
kpa ba n nen dam naane s̄āa.
⁶ I n̄ōni seeyo w̄ōll̄o, kpa i maa m̄eεri
tem̄o.
Domi w̄ōlla koo doona nge wiisu,
kpa tem mu munkira mu ko yaki yaki
nge yabe t̄ōk̄ōru.
M̄en t̄ambu ba koo gbi nge s̄ōnsu.
Adama nen faaba ya n̄ kpeem̄o.
Nen gem mu ko n w̄āawa sere ka
baadommāo.
⁷ I man swaa dakio b̄eε bwese te i gem
yē,
ma i nen woodaba neni b̄eεn ḡōrūo.
I ku nanda t̄ambu b̄ā n b̄eε fun̄e
wunam̄o.
I ku maa diiri berum s̄ō b̄ā n b̄eε
w̄ōmm̄o.
⁸ Domi ba ko n s̄āawa nge ȳāa ni gemi
yi di.
Adama nen gem mu ko n w̄āawa sere
ka baadommāo.
Nen faaba ya n̄ maa n̄ōru m̄ō.

A dom yando, Yinni

⁹ A dom yando kpa a wunen n̄mun
dam s̄osi,
nge yellu sanam m̄e a Egibitigibu tabu
di,
ma a ben sun̄ wi u s̄a nge yaa ḡba
go.

¹⁰ Ma a dera nim w̄kun nim mu
ghera,
ma a swaa yara.
Be a yakia, ba ka t̄bura.

¹¹ Nge m̄ya t̄e,
be a yakia ba koo k̄pam ḡsirama,
bu wurama Sīnī ka nasaran
womusu,
kpa nuku doo bi bu ku ra kpe bu n
s̄s̄sire ben wuswaā.
Ȳeribu ka nuku doo ko n bu w̄asi,
kpa n̄ni sw̄aru ka weeweenu nu
doona.

I ku berum ko, nen t̄mbu

¹² Gusun̄ u n̄e, n̄na mi,
n̄e wi na b̄e nukuru ȳemiasiam̄.
T̄nu u s̄awa nge yakasu.
Mban s̄na i ko i win berum ko, wi, wi
u ra ḡbi.

¹³ Kpa i n̄e, Yinni Gusun̄ duari,
n̄e wi na b̄e taka kua.
Na w̄llu t̄ria, ma na tem kua.
I diirum̄ kpeetim sari t̄ru baatere,
be ba b̄e dam d̄rem̄n wuswaā,
be, be ba kasu bu b̄e kpeerasia.
Adama ben m̄ru kun maa ḡanu m̄.

¹⁴ Domi n̄ n̄ t̄em̄
bu ka be ba yoru mw̄era ba b̄kuan
ȳni kusia.

Ba n̄ gbim̄ w̄ru s̄o.

Ba n̄ maa d̄anu biam̄.

¹⁵ N̄na Gusun̄ b̄en Yinni,
n̄e wi na ra de nim w̄kun nim mu se
kpa mu kukiri.

N̄en ȳsira Gusun̄, w̄llu ka tem Yinni.

¹⁶ Na kon w̄n kpaaru t̄ria
kpa n tem k̄pam sw̄i,
kpa n b̄e Sīnigibu s̄ n̄ n̄e,
i s̄awa n̄en t̄mbu.
Na n̄en gari doke b̄en n̄w̄,
ma na b̄e n̄en n̄man saaru wukiri.

*Yerusalemun n̄ni sw̄ara**koo kpe*

¹⁷ Wun̄e Yerusalemu, a dom yando, a
seewo,
wun̄e wi a n̄ra sua Yinni Gusun̄n
n̄mun di

ye ya win m̄ru yiba,
ma a ye n̄ra sere ka yen k̄r̄n̄.
Wee, ya nun goom̄.

¹⁸ Wun̄en bibu kpuro s̄o, be a mara a
seeya,

goo sari wi u koo nun swaa gbiiya.
Goo maa sari wi u koo nun n̄ma n̄e.

¹⁹ Wee, ḡanu yiru ya nun deema,
tabu ka ḡ̄ru ka kpeerabu ka bansu.
Wara koo nun duura.

Wara koo nun nukuru ȳemiasia.

²⁰ Wun̄en bibu ba dam bia
n̄e Gusun̄, wun̄en Yinnin m̄run s̄.

Ma ba k̄p̄i k̄p̄i sw̄e s̄o
nge n̄m ni ba taa mwa.

²¹ Yen s̄o, a yeni swaa dakio a n̄o,

wun̄e wi a w̄nw̄ndu soore,
ma a s̄a nge a tam goore

adama a n̄ tam n̄ra.

²² Amen̄iwa n̄e Gusun̄, wun̄en Yinni,
n̄e wi na n̄en t̄mbu faaba m̄, na
gerua.

Na n̄e, kon n̄ra ye mwa wun̄en
n̄mun di,

ye ya n̄en m̄ru yiba ma ya dera a
b̄arim̄.

A n̄ maa ye n̄rum̄.

²³ Kon ye dokewa be ba nun dam
d̄rem̄n n̄maā,

be, be ba nun s̄om̄ ba m̄,
a kpun̄, kpa bu s̄i wun̄en w̄llo.

Ma a kpuna a ka tem n̄ra.

A kua nge swaa ȳe s̄o ba s̄im̄.

*Yinni Gusun̄**u koo Yerusalemu yakia***52**

¹ Yerusalemu, wun̄e wi Yinni Gusun̄
u t̄i ḡsia,

a dom yando kpa wun̄en dam mu
wurama,

kpa a wun̄en bura ȳanu doke.

Domi be ba n̄ Yinni Gusun̄ s̄am̄,
ben goo kun maa dū wun̄e s̄o.

² A seewo a t̄i tua kpara,

a wun̄en yoo ȳni pota wun̄en w̄irun
di,

kpa a sina wun̄en sina ḡna s̄o.

³ Yinni Gusun̄ u Yerusalemu s̄w̄a
u n̄e, ba raa nun d̄rawa gobi sari.

M̄ya kon maa nun yakia n̄ kun ka
gobi. ⁴ Yellu, n̄en t̄mbu ba da Egibit̄
ba s̄ru di mi. Yen biru, Asirigiba na

ben temə ba bu dam dāre ka wəbia.
⁵ Tē, mba kon ko. Wee Babilonigiba
na ba bu gura kam sɔɔ, ma ba kuuki
mò ba nɛn yīsiru gari kam gerusimə
saa baayere. ⁶ Yen sōna sō teeru, nɛn
tambu ba koo gia wi na sāa, kpa bu
tubu ma nɛna na gerumə na mò, nɛ
wee, na wee.

Yinni Gusunə

u koo wurama Yerusalemu

⁷ Anna a wa nge mɛ ba bu dam
koosiamə,
be, be ba wee guunun di ba labaari gea
kparamə.
Ba Siəni bəri yendu ka faaban gari
sōmə ba mò,
Gusunə wunɛn Yinni u bandu dii.
⁸ Wee, be ba ra gbāraru kōsu
ba nɔɔgiru sue,
ba kuuki mò ka nuku dobu.
Domi ba wa ka nɔni
ma Yinni Gusunə u Siəni yakiam wee.
⁹ Yerusalemun bansu,
a kuuki koowo ka nuku dobu,
domi Yinni Gusunə u win tɔmbun
nukuru yemiasia.
U Yerusalemu yakia.
¹⁰ U koo win dam ka win dɛeraru
bwesenu kpuro sōsi,
kpa bu wa handunian goonu nɛ
kpuro sɔɔ
ma u win tambu faaba kua.

Iyario Babilonin di

¹¹ Bɛɛ be i Yinni Gusunən sāa yerun
dendi yānu sɔɔwa i ka wee,
i tii dɛerasio.
Kpa i se i yari Babilonin di.
I ku gāanu ganu baba ni nu disi mə.
¹² I n yariə, i n ko i yari ka sendaru
nge be ba kpikiru suə.
Domi Gusunə Isireliban Yinni u ko n
bɛɛ kōsu
biruə ka wuswaaə.

Yinni Gusunən səm kowo

u wahala kua

¹³ Yinni Gusunə u nɛɛ,
wee nɛn səm kowo u koo nasara wa.
U koo se u ko tən boko.
¹⁴ Nge mɛ u tən dabiru nandasia
yèn sō win wuswaa ya kōsa wahalan
sō,
ma win wasi yi n maa ka tɔnugii
weenɛ,

¹⁵ nge mɛya u koo bwese dabinu biti
kpɛɛ,
kpa sinambu bu kpana bu gari gere
win wuswaaə.
Domi yèn faagi ba n bu kuare, ba koo
ye wa,
kpa ye ba n nɔɔre, n bu yeeri.

53

¹ Ma Esai u wisa u nɛɛ,
wara u naanɛ doke ye sa nɔɔsia.
Wara Yinni Gusunə u win dam sōsi.
Sari.
² Wee, win səm kowo u seewa win
wuswaaə
nge dāa kp̄ii p̄tura ye ya kp̄ia tem
gbebum sɔɔ,
ya n dam mə.
Mɛya u n durə burə sāa,
u n nanum gam mə su sere nùn mɛɛri.
Win wasi kun maa gāanu sāa yi sere
sun wɛre.
³ Tamba nùn gema ma ba nùn biru kisi.
U nɔni sōre, u wahalan dɔnɛ mə,
u n waabu wā.
Sa nùn atafiru kua,
sa n nùn garisi gāanu.
⁴ Adama bɛsɛn nɔni swāaru
ka bɛsɛn wahalawa u sɔɔwa.
Ma sa nùn garisi
wi Gusunə u sɛyasia u sekuru doke.
⁵ Bɛsɛn durum sōna ba nùn saka ba
yaba.
Bɛsɛn toranun sōna ba win wasi
kōsiki.
Wahala ye ya nùn wəri mi,
ya ka sun alafia naawa.
Sa bekurawa win mɛera yen saabu.
⁶ Sa raa yarinɛwa bɛsɛ kpuro
nge yāa ni nu kōre.
Baawure u win swaa swīi ye u kī.
Ma Gusunə u nùn sɛyasia bɛsɛn
toranun sō.
⁷ Ba nùn nɔni sɔɔwa, adama u tii kawa.
U n nɔɔ wukie u gāanu gere
nge yāa kp̄en te ba koo saka,
n kun mɛ, yāa te ta maari sɛɛ
ba ten sansu bɔrimə.
⁸ Ka dama ba nùn mwa ba siri.
Ba nùn go nɛn tɔmbun durum sō.
Be ba wāa win waati ye sɔɔ,
ben wara u yen bwisikunu kua.
⁹ Ba nùn kp̄i ka dukiagibu sannu,
ba nùn sikua tən kōsobun suunu sɔɔ
baa mɛ u n kōsa gaa kue,

ba ñ maa weesu gasu nɔɔre win nɔɔn di.

¹⁰ Adama Gusunɔn kīra wahala ye, ya ka nùn wɔri.

Ma u dua nuku sankiraru sɔɔ.
U tii kua yākuru tɔmbun durum sɔɔ.

Yen sɔɔ, u koo bii dabinu wa,
kpa win wāarun tōru tu dɛnya.

Kpa Yinni Gusunɔn himba yu koora saa win min di.

¹¹ Win nɔni swāarun biru, u koo wāaru di,

kpa u ten dobu nɔɔ.

U koo tii sɔɔsi gemgii tɔn dabinun su-unu sɔɔ,

wi, wi u ben durum sɔɔwa.

¹² Yen sɔna kon de u sina ka tɔn bokobu,

kpa u n baa mɔ damgibun arumani sɔɔ.

Domi u tii wɛ sere u da u ka gu.

Ma ba nùn garisi tɔn kɔso,
yɛn sɔ u tɔn dabirun durum sɔɔwa.

U maa be ba taare mɔ suuru kana.

Yinni Gusunɔ u Isireliba kī

54

¹ Wunɛ Yerusalemu,
wunɛ wi a sãa nge kurɔ wi u kun bii mɔ,

a nuku dobu koowo ka kuuki,
domi wunɛ wi ba raa yina,

kaa bibu ma ba n dabi,
n kere wi u ra n marumɔn bibu.

² A wunɛn kuu bekurugirun batuma sosio,

kpa bu ten beka demia.

A ten wɛɛ dɛnyasio,

kpa a ten dānu gira nu n dam mɔ.

A tii kusio, a ku tii bɔke.

³ Domi kaa kɔwara baama.

Wunɛn bibun bweseru
ta koo bwese ni nu tien tem mwɛɛri,

kpa tu da tu sina

wuu sìn mi goo kun maa wãa.

⁴ A ku nanda, domi a ñ sekuru wasi.

A ku tuka, domi a ñ maa bɛɛɛ biamɔ.

Kaa wunɛn yellun sekuru duari.

A ñ maa yaayamɔ

nge mɛ a nɔni sɔɔra wunɛn turorun saa sɔɔ.

⁵ Domi nɛ, wunɛn taka kowo na sãawa nge wunɛn durɔɔ.

Nɛn yīsira Gusunɔ, wɔllu ka tem Yinni,
ka Isireliban Yinni Dɛero, ka handunia kpuron Yinni.

Nɛna na nun yakia.

⁶ A sãawa nge tɔnun kurɔ gbiikoo wi durɔ u yina ma kurɔ wi, u nuki sankire.

Adama tɛ, na nun sɔɔmɔ na mɔ,

⁷ na raa nun deri saa fiiko,
adama tɛ, kon nun mwa ka kīi bakaru.

⁸ Na raa ka nun mɔru kua too saa fiiko,
na nun nɛn wuswaa sīiyari,

adama tɛ, na wunɛn wɔnwɔndu mɔ nɛn kīi te ta ku ra kpen sɔɔ.

Nɛ wi na nun yakiamɔ, nɛna na yeni gerua.

⁹ Nge mɛ na bɔrua Nɔwɛn saa sɔɔ,

na nɛɛ, nim yibu bakaru ta ñ maa tem kpuro wukirimɔ,

nge mɛya na maa bɔrua gisɔ

na nɛɛ, na ñ maa nun gerusimɔ ka mɔru.

¹⁰ Baa guunu nù n swɛnya,

ma gungunu nu kɔsikira,
nɛn kīru ta ñ nun dɛsirarimɔ.

Mɛya maa bɔri yɛn tɛn nɔɔ mwɛɛru na nun kua,

ta ko n wãawa sere ka baadommaɔ.

Nɛ, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua,
nɛ wi na wunɛn wɔnwɔndu mɔ.

Yerusalemu kpaa

¹¹ Yinni Gusunɔ u nɛɛ,
Yerusalemu, wunɛ wi wahala ya so nge woo bɔkɔ,

ma goo kun nun nukuru yemiasie,
wee, kon wure n wunɛn kpɛɛkpɛɛku swīi

kpa n nun bani ka kpee gobiginu.

¹² Kon wunɛn gbāraru bani ka kpee swāanu ka kpee booguginu,

kpa ten gamboba ba n sãa kpee

ni nu ballimɔ nge digi,

ten kɔsobun wãa yenu nu n sãa kpee swāanu.

¹³ Nɛna kon wunɛn bibu kpuro keu sɔɔsi,

kpa ben dukia ya n kpã.

¹⁴ Kon de a n dam mɔ.

A ku wurura, a ku bɛrum ko,

domi gāanu kun nun bɛsumɔ.

¹⁵ Be ba wesianamɔ bu ka nun seesi,
na ñ wãa ka be.

Be ba nɔɔ tia kua bu ka nun wɔri,
kaa bu kamiawa.

¹⁶ A seko mɛɛriɔ a wa.

Nɛna na nùn kua u dɔɔ bɔɔnu wuremɔ,
ma u tabu yānu sekumɔ.

Ne turo wiya na ra maa goo seesie u nu
bɔku.

17 Yen sɔna tabu yāa ni ba sekumɔ
wunɛn sɔ,
nu n̄ gāanu m̄.

Wi u ka maa nun da siri gbaburɔ,
siribu koo yēro di.

Yeniwa kon n̄n s̄m kowobu kua.
Nge m̄ya kon maa bu faaba ko.

Ne, Yinni Gusunɔwa na gerua m̄.

Gusunɔn durom bakam

55

1 Yinni Gusunɔ u n̄ɛɛ,
b̄ɛɛ be nim n̄ru ga m̄, i na i nim n̄.
Baa b̄ɛɛ be i n̄ gobi m̄, i na i mwa i di.
I na i tam ka bom mwa i n̄ n̄ kun ka
gobi.

2 Mban sɔna i b̄ɛɛn gobi dimɔ
ye ya n̄ arufaani m̄ s̄ɔ.
Mban sɔna i b̄ɛɛn s̄mburun are dimɔ
ye ya n̄ b̄ɛɛ debumɔ s̄ɔ.

I man swaa dakio
kpa i wa i di ye ya gea s̄a,
kpa b̄ɛɛn bw̄ra yu yemia d̄ia duronun
s̄ɔ.

3 I swaa dakima, i na n̄n mi,
kpa i wa i n̄ w̄a.
Kon ka b̄ɛɛ arukawani b̄ake
ye ya kun kpeemɔ,
n̄ ka b̄ɛɛ durom s̄ɔsi sere ka
baadommaɔ,

m̄n̄ n̄ɔ mw̄eru na Dafidi kua.

4 Wee, na n̄n kua n̄n seedagii
bwese tukunun mi.

Na n̄n kua nin sina boko.

5 Ne, Gusunɔ wunɛn Yinnin s̄ɔ,
kaa bwese tukunu sokusia,

kpa nu duki na wunɛn mi,

baa m̄ nu n̄ daa nun ȳ.

Domi n̄, Isireliban Yinni D̄erowa na
nun b̄ɛɛr̄e w̄em̄.

6 N n̄ m̄n̄ na, i Yinni Gusunɔ kasuo t̄e
saa ye u w̄a b̄ɛɛn b̄akuɔ.

I n̄n̄ sokuo sanam m̄ u w̄a b̄ɛɛn
turuku.

7 Kpa durumgii u win daa k̄si,
toro u maa win bwisiku k̄sunu deri,
kpa u ḡsira u wurama Yinni Gusunɔn
mi.

U koo n̄n̄ w̄n̄w̄ndu kua,
wi, wi u ku ra suuru kpan̄.

8 Yinni Gusunɔ u n̄ɛɛ,
n̄n̄ bwisikunu kun s̄a nge b̄ɛɛn
bwisikunu.

B̄ɛɛn kookoosu su n̄ maa s̄a nge
negisu.

9 Nge m̄ w̄lla ka tem toma,
nge m̄ya maa n̄n bwisikunu
ka n̄n kookoosu ka b̄ɛɛgisu tondin̄.

10 Nge m̄ gura ka guru kpenu ra tem
dwiiyasie,

kpa d̄ianu nu se nu maa gbee wuko
bweseru w̄,

ka ye u koo di,

11 nge m̄ya n̄n gari yi na gerua,
yi ku ra kam w̄ri yi kun n̄n k̄ru kue,
kpa yi n̄n himba yibia.

12 Ka gem, i ko yari yorun di ka nuku
dobu,

kpa bu b̄ɛɛ kpara alafia s̄ɔ.
Guunu ka gungunu nu koo ȳeri b̄ɛɛn
wuswaaɔ,

kpa d̄a ni nu w̄a yakas̄o nu taki ko.

13 Mi s̄aki ra kpi, d̄a ye ba m̄ sip̄er̄e,
ka d̄a kiki nubu durorugisa su koo
kpi mi,

kpa ye kpuro yu ko ȳreru
te ta n̄n̄ yiiko s̄ɔsim̄ sere ka
baadommaɔ.

B̄ONU ITASE

Yinni Gusunɔ

u koo bwesenu kpuro soku

56

1 Am̄niwa n̄, Yinni Gusunɔ na gerua.
Na n̄ɛɛ, i de i gem sw̄i dee dee
kpa i n̄ s̄a naan̄gibu.

Domi na ka faaba wee, na n̄ t̄em̄.

Kon s̄ɔsi ma na s̄a gemgii.

2 Doo n̄rugiwiwa wi u m̄ ye na gerua,
ma u ȳ dim dim u n̄n̄ t̄ɔ w̄rarugiru
m̄m̄ n̄ɔwamm̄,

ma u ku ra tu disi doke,

ma u tii n̄ni u ku ka k̄sa ko.

3 T̄n̄ tuko wi u n̄, Yinni Gusunɔ
s̄am̄,

u ku gere u n̄ɛɛ,

na n̄ wuram̄ u du n̄n̄ t̄mbun suunu
s̄ɔ.

Wi ba maa matam kua sina kpaarun
s̄mburun s̄ɔ,

u ku gere u n̄ɛɛ,

wee, u kua d̄a gbeburu.

4 Domi am̄niwa n̄, Yinni Gusunɔ na
gerua.

Na n̄ɛɛ, sina kpaarun s̄m̄ kowo be,

bà n nen tɔɔ wɛrarugiru mem
 nɔwammɛ,
 ma ba mɔ ye ya koo man wɛre,
 ma ba nen arukawani neni dim dim,
 5 kon bu ayeru wɛ nen yenuɔ,
 kpa bu yĩsiru yari
 n kere bà n daa bibu mara.
 Kon bu yĩsiru kɛ
 te ta ko n wãa sere ka baadommaɔ,
 ta n gbimɔ.
 6 Tɔn tuko be ba man sãamɔ,
 ma ba nen yĩsiru kĩ,
 ma ba sãa nen sɔm kowobu,
 be kpuro be ba tɔɔ wɛrarugiru mem
 nɔwammɛ,
 ma ba n tu disi dokemɔ,
 ma ba nen arukawani neni,
 7 kon ka bu da nen guu dɛɛrarɔ,
 kpa n de bu nuku dobu ko nen sãa
 yerɔ.
 Kon ben yãku dɔɔ mwaararuginu
 ka ben yãku ni nu tie mwa nen yãku
 yerɔ.
 Domi ba koo nen dii te sokuwa
 bwesenu kpuron kana yeru.
 8 Ne, Yinni Gusunɔ,
 ne wi na Isireli be ba raa yarinɛ
 menna,
 kon maa bwese tukunu menna
 ka be, nen tɔmbu sannu.

Gusunɔ u Isireliban wirugibu

gerusimɔ

9 Bɛɛ gbeeku yeɛ kpuro, i na i di.
 10 Domi be ba sãa Isireliban kɔsobu,
 ba sãawa wɔkɔbu, ba n bwisi mɔ.
 Be kpuro ba sãawa nge bɔɔ
 ni nu kun kpɛ nu wori.
 Ba ra kãwa ba n kpĩ
 ba n do kpa ba n dosimɔ.
 11 Ba sãawa nge bɔɔ
 ni nu n di, nu ku ra debu.
 Ba sãawa nge kparɔ laakari sariba.
 Swaa ye ben baawure u kĩ,
 yera u ra swĩ win tiin arufaanin sɔ.
 12 Ba sokunamɔ ba mɔ,
 bu mennama
 bu tam bɔɔbɔm nɔ,
 sia kpa bu maa ko mɛ
 domi tam mu yiba.

57

1 Gemgibu bà n gu,
 goo ku ra bu weweenu kue.
 Tɔn geobu bà n wɛruka,

goo ku ra bwisiku ma tɔn kɔsoba ba bu
 sɛre ba go.

2 Adama tɔn geo be,
 ba ko n wɛrewa goriɔ ka bɔri yendu.

Gusunɔ u bũu sãabu gerusimɔ

3 I susima bɛɛ,
 bwese te i n ka ne, Gusunɔ turo yɔ,
 bɛɛ be i sãa nge sɔron bibu.
 4 Wara i yeɛmɔ,
 wara i nɔ swiikinun koosimɔ.
 I n ye ma i sãawa bwese te ta ku ra
 mem nɔ,
 te ta ra weesu ko?
 5 Ma i bũu sãarun gari wɔra
 dãa koo bakaru baateren nuurɔ.
 Ma i ka bɛɛn bibu yãkunu mɔ
 daanun goonɔ kpee baaba sɔɔ.
 6 Bɛɛ Isireliba,
 daa torin kpee goriya yi sãa bɛɛn bũnu.
 I ra yi yãkunu koosi kpa i yi tam wisi.
 I tamaa ne, Yinni Gusunɔ, kon ye tii
 marisiwa?
 7 Guunu wɔllɔwa i ra bɛɛn sãanu ko.
 Miya i ra maa yɔ i yãkunu ko.
 8 I bwãarokunu mani bɛɛn gamboban
 biruɔ,
 ma i ka bũnu arukawani bɔkua.
 Nu sãa nge durɔ tanɔ
 be i kĩ i ka kpuna.
 Ma i man biru kisi
 i bɛɛn yãnu potira,
 i bɛɛn kpin yenu yasum sosi.
 Wee i ben terenu mɛɛra.
 9 I tii gum sawa i da
 i bɛɛn bũu wi ba mɔ Mɔlɔku deema.
 I tii turare yɛka mam mam
 ma i sɔmɔbu gɔra mi n toma.
 Wee, i wɔruma sere temɔ.
 10 I ka bɛɛn sirenabu wasire.
 Adama i n bwisika i nɛɛ, bu n arufaani
 gaa mɔ.
 Ma i mɔ, i dam tie, i n wasire.
 11 N n mɛn na, waran beruma i mɔ,
 i ka man nɔni wɔkumɔ.
 Waran beruma i mɔ,
 i n ka man yaaye,
 i n maa man garisi.
 Yɛn sɔ na nɔɔ maari saa tɛɛbun di,
 yen sɔna i n man nasie.
 12 Adama kon bɛɛ sɔɔsi
 ma bɛɛn kookoo si i raa tamaa su dee
 dee sãa mi,
 su n bɛɛ arufaani gaa mɔ.
 13 Yen sɔ, i n kuuki mɔ,

ì n somiru kanamə,
 bεen bũu dabi te, ta ñ bεε wəramə.
 Kon dewa woo gu ka nu doona mam
 mam.
 Adama be ba man naane sãa
 ba koo tem mε tubi di,
 kpa ba n wãa Siɔniə, guu te na gəsan
 mi.

Yinni Gusunə

u koo win tambu bekia

¹⁴ Nε, Yinni Gusunə, na nεε,
 i tii suo i swaa səme.
 I gãa kəsunu kpuro wunə
 ni nu wãa nen tambun swaa səə.
¹⁵ Nε, Gusunə Wərukoo, nε wi na
 dεere,
 na wãa wəllə sere ka baadommaə,
 adama na maa wãa ka tənɔ
 wi ba taare ma win nuki sankire,
 kpa n ka nùn dam kē.
¹⁶ Na ñ kī na n bεε taare wēemə
 baadomma,
 kpa na n ka bεε məru neni saa kpuro.
 Nà n m̀ mε,
 nen taka koorə kpuro ya koo kam
 kowa.
¹⁷ Nεn məru ya seewa Isireliban
 taare bakan s̄,
 ma na bu sεyasia sere na ñ maa kī n
 bu mεeri.
 Adama ka mε, ba yārariwa ben mem
 nə sari te səə,
 ma ba ben tiin ḡru kīru swīi.
¹⁸ Na ben daa yē.
 Ka mε, kon bu bekia,
 n bu kpara kpa n bu nukuru yemiasia.
 Be ba gəə wooru s̄ ba sumə,
¹⁹ kon de bu nuku do bun kuuki ko.
 Be ba wãa n toma ka be ba wãa turuku,
 ba koo bəri yendu wa.
 Nε, Yinni Gusunə, kon bu bekia.
 Nεna na ye gerua.
²⁰ Adama nuku kəsugibu
 ba sãawa nge nim wəkun nim kurenu,
 ni nu ñ kpē nu yōra sēε,
 ni nu ra n pətəkə ka disinu səəwa.
²¹ Nuku kəsugii kun bəri yendu
 wasi.
 Nε, Yinni Gusunəwa na yeni gerua.

Nəə bəku geeru

58

¹ Yinni Gusunə u nεε,
 a nəəguru suo ka dam nge mε kaa kpī,

kpa wunen nəə gu nəəra nge kəba.
 A nen tambu Yakəbun bweseru s̄əwə
 ma ba durum kua.
² T̄əə baatere ba ra n man sokuwa
 ba n kī bu gia ye na kī bu ko.
 Ba m̀ nge tən be ba gem swīi,
 be ba ñ nen woodaba deri.
 Ba ra man kanε
 n bu siria dee dee,
 kpa ba n kī ba n ka man wãa.
³ Adama ba ra nεε, mban s̄əna ba koo
 maa nəə bəke,
 domi na ñ bu mεera.
 Mban s̄əna ba tii wahala m̀,
 domi na bu atafiiru sãa.
 Kpa n bu wisi n nεε,
 baa ñ n nəə bəkumə,
 bεen tiin kīra i ra n m̀,
 kpa i n bεen səm kowobu dam d̄əremə.
⁴ I ra n sikirinaməwa i n sankinamə,
 kpa i n nəm kusenu soonamə ka nuku
 kəsuru.
 I n nəə bəkumə ma i m̀ mε,
 nε, Gusunə na ñ bεen gari nəəmə.
⁵ Nəə bəku te na kī, teya mi?
 I winu sikamə nge yakasu,
 ma i saakiba sebua i tii torom wisimə.
 Adama i tii kawewa mi ka gem?
 Nəə bəku ten bwesera kun man
 wēremə.
⁶ Wee nəə bəku te na kī.
 Be i bəkua nuku kəsurun s̄,
 i bu yəsuo.
 Be i raa dam d̄əremə,
 i de bu doona.
 Kpa be ba yoru dimə bεen mi,
 bu kara.
⁷ I bεen dīanu bənu koowo
 ka wi u kun mə u di,
 kpa i be ba kun wãa yeru mə nenε bεen
 yenuə.
 I n goo wa u s̄imə tereru,
 i nùn yānu wēeyə u sebe,
 kpa i ku maa bεen winsim biru kisi.
⁸ Saa yera nen durom mu koo bεε
 naawa nge buruku s̄ə,
 kpa mi i mεera mə yu bəkura fuuku.
 Meya maa gem mu ko n da n bεε swaa
 gbiiye.
 Nε, Yinni Gusunə,
 na kon ka bεε wãa na n bεε kəsū.
⁹ Sanam meya ñ n man soka,
 kon bεε wisi n nεε, nε wee.
 I n bεen yobu kara,
 ma i murafituru ka gari kəsi deri,

10 ì n gǎoro dīanu wē,
 ma i maa sǎaro debia,
 saa yera i ko yari yam wǎkurun di,
 kpa yam wǎku te, tu ko nge sǎo sǎo.
 11 Nε, Yinni Gusunǎ, kon bεε kpara
 sere ka baadommaǎ,
 kpa n de i n deba baa mi dīanu ku ra
 kpi.
 Kon de bεen wasi yi dam wa,
 kpa i n sǎa nge gbee te ta kakoru mǎ,
 ñ kun mε nge bwii yìn nim ku ra kpe.
 12 Saa yera i ko bansu seeya
 si ba kǎ n tε,
 kpa i maa bani kpεεkpεεku wǎllo
 ge ba swīi saa yellun di.
 Sanam mεya ba koo bεε soku
 be ba ra bansu ka swεε sǎmε,
 kpa bu de tǎmbu ba n wǎa mi sǎo.

*A tǎo wērarugirun wooda mem
 nǎwǎ*

13 Yinni Gusunǎ u nεε,
 ì n tii nεnuu i kun sǎmburu kue,
 ma i bεen tiin kīru deri
 i ka tǎo wērarugirun wooda mem
 nǎwǎ,
 ma i man bεεε wē
 i nεn tǎo dεera te garisi tǎo duroru,
 ma i kun gari bεke saare,
 14 saa yera i ko nuku dobu wa nεn
 sǎaru sǎo,
 kpa tǎmbu kpuro bu bεε bεεε wē,
 kpa n bεε diisia tem mε sǎo,
 mε na bεen sikado Yakǎbu wē.
 Nε, Yinni Gusunǎwa na yeni gerua.

Ye ya Isireliba karane

ka Gusunǎ

59

1 I tamaa Gusunǎ kun dam mǎwa
 u ka bεε faaba ko?
 I tamaa u ñ swaa mǎ u ka bεen gari nǎ?
 2 Aawo, n ñ mε.
 I n yē ma bεen tiin durum sǎna i karane
 ka wi.
 Bεen toranun sǎna u bεε biru kisi,
 ma ya dera u ñ maa bεen gere swaa
 daki.
 3 Bεen nǎma ya yem yiba, domi i tǎmbu
 go.
 Weesu ka gari kǎsiya yi yarimǎ bεen
 nǎsun di.
 4 Weesa i ra n ka bεen berusebu siribu
 sokumǎ.
 Bεen goo ku ra ka gem siribu de.

Seeda weesugia sǎara i ra n tǎsa siri
 yeru mi.

Kǎsa i ra bwisiku kpa i kom kǎsum ko.
 5-6 Bεen himba ya sǎawa gǎa kǎsunu
 nge waan sēa.

Bà n ye kǎra,
 surǎkǎra ta ra yande yari min di.
 Wi u ye di u ko n gbimǎwa.
 Bεen bwisikunu nu sǎawa nge naran
 wēε yi ya tarimǎ.

N ñ mǎ yi wǎa yi ka gǎa geenu ko,
 nge bekuru te tǎnu koo wukiri,
 ma n kun mǎ yi ka gǎanu yina mwa.
 Nge mεya bεen nǎma ya sǎa,
 ya wǎawa yu ka kǎsa ko.

7 I ra n sendewa i ka kǎsa ko,
 kpa i n naasu sǎu i ka tǎnun yem yari
 kam.

I ra n bwisikumǎwa i ka tǎmbu kǎsa
 kua,

kpa i n tǎmbu dam dǎremǎ
 i n ben yǎnu guramǎ mi i dua kpuro.

8 I ñ alafian swaa yē.

Bεen sanu sanusu ku ra maa gem swīi,
 sere swεε yi yi ñ dende.

Wi u gesi bεen swεε yi mwa kpuro,
 u ku ra bǎri yendu wa.

Isireliba ba ben durum

tuuba mǎ

9 Isireliba ba nεε, besen toranun sǎna
 wunε Yinni Gusunǎn faaba ya tεemǎ
 yèn nǎo mwεεru a sun kua.

Sa yam bururam mara,
 adama yam wǎkuru sǎara sa sīimǎ ka
 tē.

Sa mara sǎo u yari,
 adama yam mu tīriwa sere ka gisǎ.

10 Sa sīimǎ sa bǎarimǎ
 nge wǎko wi u gana babi.

Ma sa sokikiramǎ sǎo sǎo
 nge wi u wǎa yam wǎkuru sǎo.

Baa mε sa bwǎa do,
 bεε ka gonu sa kua tia.

11 Sa gbǎramǎ nge yaa gǎba,
 ma sa sumǎ nge kparukonu.

Yinni Gusunǎ, sa mara a sun yakia,
 adama wunen faaba ya ka sun tonda.

N ñ koore su ye wa.

12 Domi besen toranu kpēa wunen
 wuswaaǎ,

ma besen durum ya besen daa sǎosimǎ.
 Sa besen toranu yē ni nu sun wǎasi.

13 Sa kua taaregibu ka naane sarirugibu wunε Yinni Gusunən mi. Sa nun deri wunε wi a sãa besen Yinni, ma sa nun seesi, sa tãmbu dam dõre. Bwisiku weesugina nu ra n yiba besen gõrusõ.

14 Yera n dera gem kun ka maa wãa besen suunu sãõ, ma faaba ya ka sun tonda. Gem mu ku ra maa sãõsire mi tãmba menne.

Sa ra mu tεεsiwa.

15 Gem mu kpa.

Wi u maa kãsa suurimõ ba ra nùn wõriwa bu win yãnu gura.

Yinni Gusunõ

u koo tãmbu seeyasia

Ye Yinni Gusunõ u wa ma gem kun maa wãa, ya n ka nùn naawε.

16 Ma u biti kua, yèn sã goo kun yen gari mõ.

Yen sãna win tii u gõru doke u win dam sãõsi.

Ma u tãsa win gem sãõ,

17 u mu sebua nge tarakpe, ma u faaba doke wirõ nge sii furõ kãkõru.

U mõru kãsiabu sebua nge yaberu, ma u tii nisinu wukiri nge gurumusuru.

18 U koo baawure siri nge mèn nãõ win kookoosu nε, kpa u ka win yiberεba mõru ko,

baa be ba ka nùn toma,

19 kpa bu win yĩsiru nasia

kpa win yiiko yu sãõsira

saa sãõ yari yerun di

n ka da sãõ duu yerõ.

Sanam mε yiberεba ba koo na nge daa bakarun nim,

Yinni Gusunən Hunde u koo bu gira bu doona.

20 Faaba kowo u koo na Yerusalemun sã,

ka sere maa Isireliba be ba gõru gõsian sã.

Yinni Gusunõwa u yeni gerua.

21 U maa nεε, win arukawani wee, ye u ka bu bõkumõ. Win Hunde u ko n wãawa be sãõ, kpa u win gari doke ben nãõ. Yin gεε kun doonõ ben nãsun di,

sere n ka da ben bibun bibun nãõõ, saa tẽn di sere ka baadommasõ. Wi, Yinni Gusunõwa u yeni gerua.

Yerusalemu

ya koo kpam yiiko wa

60

1 Yerusalemu, a seewo kpa a n ballimõ, domi yam bururam mu nun naawa. Nε, Yinni Gusunən yiiko ya nun wukiri.

2 Wee yam wõkura tem ka tøn tukobu wukiri.

Adama wunε, nen yiiko ya nun yam bururasie nge sãõ.

3 Bwesenu ka nin sinambu ba koo na bu sã yam bururam mε sãõ.

4 A mεεrio a ka sikerena.

Be kpuro ba mɛnnama

ba sisi wunen mi.

Ba ka wunen bibu wee tontonden di, ba wãndiaba bεεwa.

5 A n bu wa ba wee,

kaa nuku dobu ko.

Wunen gõru ga koo dora

sanam mε bwesenu nu koo ka nun arumani naawa

saa nim wõkun guru giøn di.

6 Ba koo nawa ka yooyoo dabi dabiru

Madianin di ka Efan di.

Gaba koo maa na Seban di,

ba n wura ka turare sãõwa,

kpa ba n nε, Yinni Gusunõ tãmamõ.

7 Ba koo nun Kedaan yaa sabenu mɛnnama,

kpa bu ka nun Nebayõtun yãa kinenu naawa

a ka nu yãkuru ko

ni nu koo man wẽre,

kpa n nen sãa yeru bεεε sosi n kere yellu.

8 Mba n wee mε,

nge guru wii wuroru,

n kun mε nge totoberε

ni nu wee nin dirõ.

9 Wunen biba ba wee tem mi n toman di.

Goo nimkuu bakasa su gbia

su ka bu sisi tontonden di,

ka ben sii geesu ka wura

bu ka man bεεε wẽ,

nε, wunen Yinni Dεεro,

nε wi na nun wõlle sua.

10 Tøn tukoba koo wunen gani seeya,

kpa ben sinambu bu ko wunen yobu
bu nun sã.

Yellu, na raa nun seeyasia ka m̄oru,
adama tẽ, nen durom s̄o, na wunen
w̄anw̄andu wa.

11 Yerusalemu, wunen gb̄ararun
gamboba

ba ko n keniarewa baadomma.
Ba ñ bu kenum̄o s̄o s̄o ka w̄okuru,
kpa bwesenu ka nin sinambu
bu ka du bu nun dukia w̄ẽ.

12 Domi bwese ni nu yina nu nun
sã mi, nu koo gbiwa. Ba koo ni kpuro
kpeerasiawa.

13 Libanin b̄ere ya koo kpe,
domi ba koo ka nun yen d̄aa gea
naawa

ye ba m̄o sip̄ere ka oromu ka buyi,
kpa bu ka nen s̄aa yeru buraru kua,
kpa n nen w̄aa yeru b̄ere w̄ẽ.

14 Be ba raa nun dam d̄arem̄o mi,
ben biba koo na wunen wuswaā bu
tii kawa.

Be ba raa maa nun yaakoru m̄o,
ba koo yiira wunen wuswaā bu nun
sã,

kpa bu nun soku Sīoni,
Isireliban Yinni D̄eron wuu.

15 Wunen wi t̄ambu ba raa tusa ba deri,
ba ku ra maa ne wunen mi,
kon nun ko wuu bur̄o sere ka
baadommāo,

kpa a n wunen t̄ambu nuku dobu
w̄ẽem̄o
sere ka ben bibun bibo.

16 Bwese tukunu ka nin sinambu
ba koo nun n̄ari
nge me bii m̄ero u ra win bii b̄om k̄ẽ,
kpa a gia

ma n̄ena na s̄aa Gusun̄o
Yak̄obun Yinni damgii
wi u nun yakia

ma u nun faaba m̄o.

17 Kon de wura yu kora mi sii ganda
raa w̄aa,

sii geesu maa mi sii w̄okusu raa w̄aa.
Kon d̄aa wuna n sii gandu k̄osire ko,
kpa n kpenu wuna n sisu k̄osire ko.
Kpa n de bu nun kpara gem ka b̄ari
ȳendu s̄o.

18 Saa ye s̄o, ba ñ maa sann̄osun damu
n̄om̄o wunen tem̄o.

M̄eya ba ñ maa mu w̄arim̄o bu men
ȳãnu gura

kpa bu mu deri bansu.

Domi kon nun k̄asu nge gb̄araru,

kpa a man siara nen faaban s̄o.

19 N ñ maa s̄o u koo nun yam

bururasia s̄o s̄o.

N ñ maa suru u koo nun yam d̄erasia
w̄okuru.

Adama ne, Yinni Gusun̄owa
ko na n nun yam bururasie sere ka
baadommāo,

kpa a b̄ere wa nen s̄o.

20 Wunen nuku sankiranu kpuro nu
koo doona.

Domi ne, Yinni Gusun̄owa
ko na n nun yam bururasie sere ka
baadommāo.

S̄o u ra du, suru ra maa w̄okuru ko,
adama nen yam bururam me, mu ku
ra kpe.

21 Wunen t̄ambu kpuro ba ko n s̄awa
gemgibu,

kpa ba n tem me m̄o sere ka
baadommāo.

Na bu girawa nge d̄aa k̄asa.

Ba s̄awa be na taka kua
bu ka nen kp̄aru s̄osi.

22 Bwese k̄era ye ya piiburu bo,
ya koo ko bwese baka damgirun nu-
uru.

Ne, Yinni Gusun̄owa kon ye ko fuuku
yen saa ȳa n tura.

Yinni Gusun̄on ḡoro

ka win gari

61

1 Yinni Gusun̄on Hunde u ka man w̄aa.
Domi wiya u man ḡosa
n ka dam sarirugibu labaari gea
n̄osia,

kpa n be ba nuki sankire nukuru
yemiasia,

kpa n yobu s̄o ma ba koo bu yakia,
kpa n maa piris̄amba s̄o ma ba koo bu
kara.

2 N kpara saa ye Yinni Gusun̄o u koo
t̄ambu durom kua,
n gere saa ye u koo win yibereba m̄oru
k̄osie,

kpa n maa be ba ḡo s̄o kpuro nukuru
yemiasia.

3 Ba ḡo s̄o Sīonin s̄o.

Adama Gusun̄o u man ḡosa
n ka ben nuku sankiranu ḡosia nuku
dobu.

Ba ñ maa torom wisim̄o wir̄o,

dawani bura ba koo bāke.
Ben wuswaa kun maa burisinamō,
ya ko n sāawa nge be ba gum nubu
durorugim sawagia.

Ba koo ben yāa wānwānduginu pota
bu tōō baka yānu sebe.
Saa ye sōōra ba ko n sāa nge dāa
ni nu Gusunōn bēere sōōsimō,
n̄ kun mē nge gbee te ta win yiiko
sōōsimō.

⁴ Ba koo ban gurusu seeya,
kpa bu wuu si ba raa kāsuka yellu
sōmē.

⁵ Bēē Isireliba, sōba koo na bēen mi,
bu bēen yaa sabenu kpara,
kpa bu maa bēē gbee sōma kua.

⁶ Adama ba koo bēen tii sokuwa
Yinni Gusunōn yāku kowōbu ka win
sōm kowōbu.

I ko bwese tukunun arumani gura,
kpa i n ka woo kanamō.

⁷ Yinni Gusunō u nēē,
ba bēē sekuru doke ta kpā.

Tamba bēē yāatam siemō,
yen sōna seku ten ayerō
i ko n baa mō n kpā tōn ben temō,
kpa i n wāa nuku dobu sōō
bi bu n̄ kpeemō.

⁸ Wi, Yinni Gusunō, gema u ra kā.
U dam dōrebu ka kom kōsum tusa.
U koo win tōmbu ben are wē dee dee,
kpa u ka bu arukawani bāke
ye ya ko n wāa sere ka baadommaō.

⁹ Bwesenu kpuro nu koo be ka ben
bibun bweserun gari nō,
kpa be ba bu wa kpuro bu gia
ma wiya u bu domaru kua.

Siarabun womu

¹⁰ Yinni Gusunō sōōra
Yerusalemu koo nuku dobu ko,
kpa yen gōru ga n do win sō.
Domi wiya u ye faaba kua
u ye gem wē.

Ma win faaba ye ka win gem mē,
mu sāa nge bura yāa
ni kurō kpao ka win durō ba doke.

¹¹ Nge mē tem mu ra de dīa bweseru
tu kpi,
nge mēya Yinni Gusunō u koo win
tōmbu faaba ko
u bu bēere wē, kpa bwesenu kpuro nu
ye wa.

Yerusalemu kpa

62

¹ Yinni Gusunō u nēē,
wunē Yerusalemu, wunen kīrun sō na
n̄ marimō.

Na n̄ maa wēramō sere n ka nun faaba
ko,

kpa yu sōōsira nge bururun sōō,
n̄ kun mē, nge wii bōn te ta dōō yabure,

² kpa bwesenu kpuro nu wa
ma na nun faaba kua,
kpa sinambu ba n wunen yiiko mēera.
Yīsi kpaara ba koo ka nun soku
te nē, Yinni Gusunō kon nun kē.

³ Kpa a n sāa nge furō bēereguu
ge ga ballimō nē, Gusunō wunen Yin-
nin nōma sōō.

⁴ Ba n̄ maa nun sokumō wuu ge na
deri.

Ba koo nun sokuwa nē, Yinni
Gusunōn nuku dobu.

Domi wunē sōōra nen nuku dobu wāa.
Ba n̄ maa wunen tem sokumō bansu.

Ba koo mu sokuwa kurō kpao,
domi kon mu durō kē.

⁵ Nge mē bii durōbu ga koo ka gen kurō
gbinna,

nge mēya wunen bibu ba koo ka nun
gbinna.

Nge mē aluwaasi u ra n nuku dobu mō
win kurō kēeron sō,

nge mēya ko na n nuku dobu mō
wunen sō.

⁶ Wunē Yerusalemu,
na dera gaba sāa nge wuu kōsobu
be ba ra n yō gbāraru wōllo,
ba n̄ nōō marimō sōō sōō ka wōkuru.
Bēē wuu kōsobu,
bēē be i nē, Yinni Gusunō Yerusalemun
gari yaayasiamō,

i ku wēra.

⁷ I ku de n wēra sere n ka Yerusalemu
swīi,

kpa ya n bēere mō handunia sōō.

⁸ Nē, Yinni Gusunō, na bōrua ka nen
dam, na nēē,
na n̄ maa wunen alikama yiberēba
wēemō bu di.

Mēya sōbu ba n̄ maa wunen tam
nōrumō,

mē mu sāa wunen sōmburun are.

⁹ Adama be ba alikama gā ba koo ye di,
kpa bu nē, Yinni Gusunō siara.

Be ba maa ben resēmba sōōra
ba koo yen tam nō nē, Yinni Gusunōn
sāa yerō.

¹⁰ Bēē Yerusalemugibu,

i yario saa wuun di,
i bēen tən be ba wee swaa sənwa,
i yen kpenu wuna i nəə nerasia.
I gidi bəra yōrasio ben bera gia.

¹¹ Wee ye nε, Yinni Gusunə, na
handunian tambu kpuro
sōmə.

Na nεε, i Yerusalemugibu sōwə i nεε,
wee, nε, ben faaba kowo, na sisi
ka ben tən be ba raa yoru mwεεra.

¹² Ba koo bu soku bwese te na gəsa na
yakia.

Wunε maa Yerusalemu, ba n̄ maa nun
sokumə wuu ge na deri.

Ba koo nun sokuwa wuu ge na kī.

*Yinni Gusunə u nasara
wa handunia kpuro səə*

63

¹ Wara u wee Botisiran di
ye ya wāa Edəmum temə,
u yabe swāaru sebua kom kom.
Ma u sīimə ka win dam kpuro, ka toro
sindu.

Yinni Gusunə u nεε,
nənə na wee n ka siri dee dee.
Na dam mə n ka nən tambu faaba ko.

² Mban sōna wunen yānu nu sōri
nge wi u resəm gamamə.

³ U wisa u nεε,
nε turowa na da na tambu taaka nge
resəm.

Bwesenu kpuro səə, baa tən turo u n̄
nε u man somi.

Na bu taaka na kəsuka ka məru,
sere ben yem mu nən yānu wisi nu
disinu kua.

⁴ Domi na gōru doke n ka məru kəsia.
Tōra maa tura n ka nən tambu yakia.

⁵ Na mεera mεera na biti soora.
Na n̄ wa wi u koo man somi.
Goo sari wi u koo man dam kē.
Adama nən məru ya man dam sosia na
ka nasara wa.

⁶ Wee, na tambu taaka ka məru.
Ba burisina nge tam nərobu nən
mərūn sō.

Ma na ben yem yari temə.

*Yinni Gusunə
u Isireliba durom kua*

⁷ Kon Yinni Gusunən durom mε u sun
kua kpara,

kpa n n̄n tōma ye u sun kuan sō.
Kon win tən geerun gari gere

te u bεε Isireliba sōsi
win wənwəndu ka win kīi bakarun
saabu.

⁸ U bwisika u nεε, sa sāawa win tambu,
sa n̄ n̄n tənū kandu kuammε.

Yen sōna u sun faaba kua.

⁹ Bēsen wahala kpuro səə, u sun somi.

N n̄ mə win gərado u sun faaba kua,
win tiywa u sun yakia

win kīru ka win wənwəndun sō.

Ma u sun nəəri saa yellun di.

¹⁰ Adama sa n̄n seesi sa win Hunde
nuki sankā.

Yen sōna u kua bēsen yiberε

ma u ka sun tabu kua.

¹¹ Ma sa Məwisin waati yaaya sa nεε,

mana Yinni Gusunə u wāa

wi u ka bεε ka bēsen wirugibu nim
wōku təbura.

Mana u wāa,

wi u dera win Hunde Dεero u wāa
bēsen suunu səə.

¹² Ma u Məwisi kpara ka win dam
bakam.

U nim burana bēsen wuswaaə

u n ka yīsi bεεregiru yara

sere ka baadommaə.

¹³ U sun kpara nim bweru səə.

Ma sa sīa gbaburə

nge dumi yi yi duki m̄,

sa n̄ sokure.

¹⁴ Win Hunde u ka sun da sa wēra

nge mε yāa kpara u ra ka win yaa
sabenu de wəwaa.

Nge mεya u sun kpara u ka yīsi
bεεregiru yara.

Isireliba ba Gusunə

wənwəndu ka somiru kanamə

¹⁵ Yinni Gusunə,

a mεerima saa wəllun di

mi wunen wāa yee dεeraru ka yi-
ikogira wāa,

kpa a wa ye ya sun m̄.

Mana wunen hania ka wunen dam mu
wāa.

Wee a sun wunen kīru ka wunen
wənwəndu wunari.

¹⁶ Adama wuna a sāa bēsen baaba.

Bēsen yīiyəbu kun maa wāa bēsen
sikadoba səə.

Baa Aburhamu ka Isireli bā kun sun
wure,

Yinni Gusunə, wuna a sāa bēsen
baaba,

wunε wi a sun faaba kua saa yellun di.

¹⁷ Yinni Gusunə,

mban s̄n̄a a dera sa ka wunen sw̄e
tonda,
ma bes̄en ḡrusu b̄abia,
sa ñ maa nun nasie.
A wurama bes̄en k̄irun s̄o bes̄e be sa
nun s̄am̄o.
Sa s̄awa wun̄egibu saa yellun di.
18 Wee, saa fiiko t̄nawa bes̄e wunen
t̄n be a ḡsa,
sa sina tem me s̄o.
Ma bes̄en yiber̄eba ba wunen s̄a yeru
w̄ori ba k̄osuka.
19 Wee ya t̄e, m̄in di sa s̄a nge be a ñ
kpare,
ka be ba ñ wunen ȳsiru s̄owa.
Yinni Gusun̄o, sa nun mara
a w̄ollu ḡia kpa a sarama.
À n tunuma, guunu nu koo diiri
berum s̄o.

64

1 Kaa n s̄a nge d̄o wi u d̄a gbeba
mwaam̄o,
ñ kun me wi u nim ḡbisiyam̄o,
kpa wunen yiber̄eba bu gia nge me a
s̄a,
kpa bu diiri wunen wuswaā.
2 Yinni Gusun̄o,
sanam me a sarama a maamaaki kua
ye sa ñ ka ȳiȳo,
guunu diira berum s̄o.
3 Sa ñ gas̄o goon gari n̄ore.
Wun̄e baasi, sa ñ maa goo waare
wi u yen bweseru kua
win t̄n be ba ñn̄ naane s̄an s̄o.
4 Wi u gem sw̄i ka nuku dobu,
ka sere be ba wunen wooda yaaye,
ba s̄im̄o ye s̄o,
bera a ra swaa gbiiye.
Adama a ka sun m̄aru kua
ȳen s̄o sa durum kua.
Ka me, sa ra n durum ye m̄wa sa n d̄o
saa yellun di.
5 Sa kua nge disigibu,
ma bes̄en daa gea ya s̄a nge ȳa dis-
inuginu.
Sa gbere nge wurusu,
ma bes̄en durum ka sun doon̄o nge
woo.
6 Goo sari wi u wunen somiru kasu.
Goo maa sari wi u ra nun kan̄e bururu,
domi a sun wunen wuswaa berua,
ma a sun deri sa ḡo d̄o bes̄en durum
s̄o.
7 Ka yen de, Yinni,

wuna a s̄a bes̄en baaba.
Sa s̄awa nge s̄andu,
wuna a sun m̄oma ka wunen n̄oma.
8 Yinni Gusun̄o, a ku m̄aru ko too,
a kun maa bes̄en durum ye yaaye sere
ka baadom̄māo.
Adama a n ȳe ma sa s̄awa wunen
t̄mbu.
9 Wee wunen wuu si a ḡsa su kua
bansu.
Yerusalemu ya w̄ruka.
10 Bes̄en s̄a yee bura d̄era te,
mi bes̄en sikadoba ba ra raa nun s̄a,
ta d̄o mwaara.
Ḡa gee ni sa maa m̄o kpuro, nu kam
kua.
11 Kaa n yeniba kpuro m̄erawa a n n̄o
maari,
kpa bes̄en nuki yi sankira n banda?

Yinni Gusun̄o

u koo win yiber̄eba seeyasia

65

1 Yinni Gusun̄o u n̄e,
na s̄oru kpeerewa n ka nen t̄mbun
kanaru mwa,
adama ba ñ man ḡanu bikie.
Na s̄oru s̄a n ka bu nen tii s̄osi,
adama ba ñ man kasu.
Ma na n̄e, n̄e wee, baa me ba ñ man
soka.
2 Na t̄n be ba ra n man seesim̄o n̄oma
ḡari saa kpuro.
T̄n be, swaa k̄sa s̄ora ba ra n s̄im̄o,
kpa ba n ben tii tiin bwisikunu sw̄i.
3 Ba ra n nen m̄aru seeyam̄wa kiri
kiri.
Domi ba ra n b̄u ȳakunu m̄wa d̄a
kon̄o,
ba n turare d̄o dokem̄o ȳaku yenun
w̄ollu
ni ba kua ka biriki.
4 Kpa ba n bikiaru daam̄o sikāo,
ba n w̄a mi w̄okuru kpuro.
Ba ra n kurus̄o yaa dim̄o
ka maa d̄ia sesenuginu ganu,
5 kpa ba n sere gabu s̄om̄o ba n m̄o,
bu gesiro bu ku bu susi,
domi ba d̄ere.
Adama n̄a n yeniba kpuro wa nen
m̄aru ra sewa
nge d̄o wi u ku ra gbi.
6 B̄e nen t̄mbu, wee ye na ḡru doke
n ko t̄e.
Na ñ marim̄o.

Kon dɛwɛ i bɛɛn kɔ̄sɛn are kpuro sɔ̄be.
 7 Kon de i bɛɛn durum sɔ̄be ka maa
 bɛɛn sikadobagɛ,
 be, be ba man torari
 ba bũnu turare dɔ̄ɔ dokeɛ guunu wɔ̄llɔ.
 Kon bɛɛ bɛɛn kookoo si i kuan are
 kɔ̄sɛ.
 8-10 I n resɛm swaaru wa te ta nim mɔ,
 i ra nɛɛwɛ, bu ye derio mi,
 bu ku ye sanku,
 domi ya koo tam gem ko.
 Nge mɛya kon ka Isireliba ka Yudaban
 sukum ko,
 be ba gɔ̄ru gɔ̄sɛ ba man kasu.
 Kon bu gɔ̄si bu ko nɛn sɔ̄m kowobu,
 kpa n bu domaru kua bu marura,
 kpa bu tem mɛ tubi di mi guunu wɔ̄a,
 bu ben wɔ̄a yenu ko mi.
 Kpa Saronin wɔ̄wɛ yu ko ben yaa
 sabenun kpara yeru,
 kpa Akɔ̄ɔn wɔ̄wɛ yu ko nin sɔ̄ri yeru.
 11 Adama kon na n bɛɛ deema
 bɛɛ be i nɛ, Yinni Gusunɔ̄ deri,
 ma i nɛn sɔ̄a yee dɛɛra te duari te ta
 wɔ̄a guuru wɔ̄llɔ,
 i da i dimɔ bũu wi ba mɔ̄ Gadin nuurɔ,
 ma i bɛɛn nɔ̄ri tam yibiamɔ
 bũu wi ba mɔ̄ Mɛnin sɔ̄.
 12 Wee na ka takobi sisi.
 Kon de i yiira kpa bu bɛɛ sakiri,
 domi na bɛɛ soka, adama i nɛn man
 wurari.
 Na ka bɛɛ gari kua, ma i nɛn man swaa
 daki.
 I kua ye ya nɛn wɔ̄ nɛn nɔ̄ni sɔ̄.
 Ma i swaa gɔ̄sa ye nɛn gɔ̄ru ga nɛn kɔ̄.
 13 Yen sɔ̄na na nɛɛ,
 nɛn sɔ̄m kowobu ba koo wa bu di kpa
 bu nɔ̄.
 Adama bɛɛ, gɔ̄ru ka nim nɔ̄ru sɔ̄ra i
 ko i n wɔ̄a.
 Nɛn sɔ̄m kowobu ba koo nuku dobu
 ko.
 Adama bɛɛ, i ko n wɔ̄awa sekuru sɔ̄.
 14 Wee, nɛn sɔ̄m kowo be,
 ba koo womusu ko ka nuku dobu.
 Adama bɛɛ, i ko kuuki kowa nuku
 sankiranun sɔ̄,
 kpa i n weeweenu mɔ̄.
 15-16 Bɛɛn gɔ̄ɔn biru,
 bɛɛn yɔ̄sa nɛn sɔ̄m kowobu ba ko n da
 ka gabu bɔ̄rusi,
 bu nɛɛ, Yinni Gusunɔ̄ u de a gbi nge
 waanɛ kasa.

Adama yɔ̄siru gara ba koo ka tɔ̄mbu
 domaru kua.
 Ba koo tu kowa ka nɛ, Yinni Gusunɔ̄n
 yɔ̄siru,
 nɛ wi na sɔ̄a gemgii.
 Bɔ̄ n maa bɔ̄rumɔ̄ bu ka ben gari sire,
 ka nɛn yɔ̄si tera ba koo ka bɔ̄re.

Gusunɔ̄ u koo tem kpa

ka wɔ̄n kpaaru swɔ̄i

Mɛya yellun wahala ya koo doona.
 Kpa tɔ̄mbu bu yen gari duari.
 17 Domi Yinni Gusunɔ̄ u nɛɛ,
 wee kon tem kpa ka wɔ̄n kpaaru ko.
 Ba nɛn maa yaayamɔ̄ ye ya raa koora
 yellu.
 Tɔ̄mba kun maa ye bwisikumɔ̄.
 18 I yɛɛri,
 kpa i n wɔ̄a nuku dobu sɔ̄ sere ka
 baadomɔ̄
 ye kon taka kon sɔ̄.
 Wee, na Yerusalemu kpa banimɔ̄
 yɛ sɔ̄ nuku dobu ko n wɔ̄a,
 kpa yen tɔ̄mbu bu yɛɛri.
 19 Nɛn tii kon yɛɛri Yerusalemu yen sɔ̄
 ka nɛn tɔ̄mbun sɔ̄.
 Ba nɛn maa wuri ka weeweenu nɔ̄mɔ̄
 mi.
 20 Biin gɔ̄ɔ kun ko n maa wɔ̄a mi,
 nɛn kun mɛ durɔ̄ tɔ̄kɔ̄ wi u kun win
 wɔ̄arun tɔ̄ru yiba.
 Wi u wɔ̄ɔ wunɔ̄bu (100) tura u ka gu,
 ba koo nɛn garisiwa aluwaasi.
 Wi u maa gu u nɛn wɔ̄ɔ wunɔ̄bu (100) ye
 tura,
 ba koo nɛɛwɛ, na yɛro bɔ̄rusi.
 21-22 Ba koo dia bani ba n wɔ̄a ye sɔ̄.
 Goo kun diru banimɔ̄ u kun wure te
 sɔ̄ u sere gbi.
 Ba koo resɛm dɔ̄a duure kpa bu yen
 marum di.
 Goo kun dɔ̄a duurumɔ̄ u kun yen
 marum di u sere gbi.
 Domi nɛn tɔ̄n be na gɔ̄san wɔ̄aru
 ta koo dɛnya nge dɔ̄rugiru,
 kpa bu ben nɔ̄man sɔ̄mburun are di.
 23 Ba nɛn koo sɔ̄mburu ko kam.
 Ben biba kun maa gbimɔ̄,
 domi be ka ben bibu, ba sɔ̄awa bwese
 te nɛ, Yinni Gusunɔ̄ na domaru kua.
 24 Bu sere kanaru ko bu kpe,
 ko na n da bu wisiwa.
 25 Saa ye sɔ̄ɔ, purukanu ka yɔ̄anu
 koo yakasu di yam tem.

Meya gbee sinansu koo maa yakasu di
 nge keteba,
 kpa waa ya kun maa gabu.
 Kōsa gaa, ñ kun me asoro gaa kun ko n
 maa wāa Sionio
 nen guu dera ten wollo.
 Ne, Yinni Gusunawa na gerua me.

*Yinni Gusunawa
 u handunia ma*

66

1 Yinni Gusunawo u nee,
 wolla sawa nen sina gona,
 ma tem mu saa nen naa sanditia.
 N n men na, dii teren bwesera i ko kpi
 i man bania.
 Nge waa yee tera i ko man we na n da
 n were mi.
 2 Ye kpuro negia.
 Nena na ye taka kua ka nen nama.
 Wi u tii kawee, u nuki sankire win
 durum sa,
 ma u nen gari nasie,
 wiya na ka nonu geu meara.
 3 Adama nen tambun saaru ta ñ
 arufaani gaa ma.
 Nen noni soo, wi u ka kete yakuru kua
 ka wi u koo raa ka tonu yakuru ko, ba
 sawa tia.
 Wi u maa ka yaru yakuru ma
 ka wi u koo raa ka bo yakuru ko, ba
 sawa tia.
 Wi u ka keru naam te ta saa som,
 ka wi u koo raa ka kuruson yem na, ba
 sawa tia.
 Wi u turare do dokemo nen yaku
 yero,
 ka wi u buu saama, ba sawa tia.
 Ton ben baawure u nen swaa deri
 u swaa tuka mwa ye u ki,
 ma ben goru ga ñ bu taare wemo.
 4 Yen sna nen tii,
 kon de bu noni swaru wa ben kookoo
 sin sa.
 Kpa wahala yu bu deema ye ya koo bu
 nandasia.
 Domi na bu soka adama ba ñ man
 wurari.
 Na ka bu gari kua, ma ba ñ man swaa
 daki.
 Kōsa ba ma. Ma ba swi ye nen goru ga
 ñ ki.

Yerusalemu kpaan beere

5 Bee be i Yinni Gusunon gari nasie,

i swaa dakio i no ye u geruma.
 U nee, wee, been mero bisibu
 be ba bee tusa ba gira ben min di nen
 yisirun sa,
 ba bee yaakorun ma ba ma,
 Yinni Gusunawo u win yiiko sosio,
 kpa bu been nuku dobu wa.
 Adama ben tiwa ba koo sekuru wa.
 6 I maa no damguu swaa dakio ge ga
 norama wuu.
 Yinni Gusunon nowa ga naam sa
 yerun di.
 U win yiberaba ben are kasiam.
 7 Wun Yerusalemu a sawa nge ton
 kur
 wi u kun marubun wuriribu wa u ka
 mara.
 U ñ marubun wahala wa, u ka bii ton
 duru mara.
 8 Wara yen bweseru noore.
 Wara yen bweseru waare,
 ton bweseru tu yari noni kpaki teeru.
 Adama nge meya Yerusalemu kpa ya
 koo yen bibu marusina
 n kun ka marubun wahala.
 9 Domi Gusunawo been Yinni u nee,
 wi, wi u ra de ton kur u gura sua,
 wiya u koo nee, u ku ma?
 10 Bee kpuro, bee be i Yerusalemu ki,
 i nuku dobu koowo kpa i yeri ka ye
 sannu.
 I yerio bee kpuro,
 bee be i raa yen go wooru sa.
 11 Kpa been nukuru tu yemia yen yi-
 ikon sa,
 nge bii wi u bon noruma u debuma
 win meron mi.
 12 Amenawa ne, Yinni Gusunawo na
 gerua.
 Na nee, kon de beri yendu tu kokuma
 Yerusalemu
 nge daarun nim,
 kpa bwese tukunu nu ka dukia na mi,
 ya n kpa,
 nge daa ten nim mu yiba mu bo
 saram.
 Kon bee nori
 nge me bii mero u ra win bii bon ke
 kpa u non sua u taaru swi u sosu.
 13 Meya kon maa bee nukuru yemiasia
 Yerusalemu mi,
 nge me bii mero u ra win bii nukuru
 yemiasie.
 14 Sanam me i ko i ye kpuro wa,
 been goru ga koo dora,

kpa bεen dam mu wurama nge tom
buruku yakasu.

Nε, Yinni Gusunə,
kon nen dam sɔsi nen som kowobun
sɔ,

kpa nen yiberεba bu nen mɔru wa.

¹⁵ Wee, na sisi na wāa dɔɔ yara sɔɔ.

Ma nen tabu kekεba ba sāa nge woo
guna.

Na wee n nen mɔru kɔsia,
kpa n tɔmbu sεyasia ka dɔɔ yari.

¹⁶ Domi dɔɔ ka takobiwa
nε, Yinni Gusunə, kon ka tɔmbu kpuro
siri.

Tɔn dabira ta koo gbi dɔma te.

¹⁷⁻¹⁸ Be ba ra n tii dεerasiamə

ba n daamə dāa sɔsɔ,

ba n būu sāmə mi,

kpa ba n kurusə yaa dimə

ka gunənu ka sere maa sese dabinu,

be kpurowa kon kam koosia.

Domi na ben kookoosu ka ben
bwisikunu yε.

Nε, Yinni Gusunəwa na yeni gerua.

Mennə dāaku

Wee saa ya tura n ka bwesenu
kpuro menna. Ba koo na kpa bu
nen yiiko wa. ¹⁹ Kon nen dam yīreru
doke ben suunu sɔɔ. Kon de be ba
yara nen siribun di bu da bu nen yi-
iko kpara Taasisiə, ka Puluə, ka Ludiə
mi ten towoba wāa, ka Tubaliə ka
Yafaniə ka sere mi n toma, mi ba n
nen gari nɔre, ba n maa nen yiiko
waare. ²⁰ Kpa bu ka bεen mero bisibu
wurama bwesenu kpuron min di nen
guu dεerarə Yerusalemə, ba n yɔwa
dumi wəllə ka kekε be dumi gawe sɔɔ,
ka amakεεba sɔɔ, ka ketekunun wəllə,
ka sere yooyoosun wəllə. Ba koo ka bu
nawa nge mε Isireliba ba ra kēnu doke
gbεε dεeranə bu ka man naawa nen
sāa yerə. ²¹ Kpa n yāku kowobu gɔsi
ben suunu sɔɔ ka be ba koo Lefiban
səmburu ko. Nε, Yinni Gusunəwa na
yeni gerua.

²² Nge mε wən kpaaru ka tem kparam
mε kon ko mu ko n wāa nen wuswaə
ka baadommaə, nge mεya bεen bwe-
seru ka bεen yīsira ko n maa wāa sere
ka baadommaə.

²³ Suru kpao baawure sɔɔ

ka tɔɔ wεrarugiru baatere sɔɔ,

baawure u ko n da nεwa u yiira u man
sā.

Nε, Yinni Gusunəwa na yeni gerua.

²⁴ Adama ba ko n da tən be ba man
seesin gonu wawa nu kpī
tɔwə.

Domi kəkə ni nu ko n bu dimə, nu n
gbimə.

Dɔɔ wī sɔɔ ba ko n wāa, u n maa gbimə.

Mεya ben gonu nu n ko n waabu wā.

YEREMI

Gusunən səmō Yeremi u sāawa yāku kowon bweseru. U nənī swāaru wa win tām̄bun suunu sōō. Ba nūn tusa win garin sō. Gusunən səmō Esain biru, n kuawa nge wōō wunōbu (100) u sere win sām̄buru torua. Win wāaru sōō, u Yinni Gusunən tām̄bu Yudaba kirō kua bu ka ben būu sāanu ka ben toranu deri. Ma n kun mē, bwese tukunu nu koo na nu bu wōri. Win gari yi koorā win nənī biru. Babilonin sina boko u Yerusalemu ka Yinni Gusunən sāa yeru wōri. Ma u Yudaban sinā boko ka tən dabinu yoru mwēera u ka da win temō. Mēya Yeremi u maa tām̄bu Gusunən gari sōōwa u nēē, sōō teeru ben sukum koo wurama yoo ten di.

Tire ten kpunaa

1. Yeremin sokuru u ka ko Gusunən səmō, wiru 1.
2. Gari yi Yeremi u gerua Yosiasi ka Yoyakimu ka Yoyakini ka sere Sedesiasin waati sōō, wiru 2n di sere wiru 25.
3. Ye ya koorā Yeremin wāaru sōō, wiru 26n di sere wiru 45.
4. Ye Gusunō u gerua bwese tukunun sō, wiru 46n di sere wiru 51.
5. Yerusalemu ya wōruma, wiru 52.

¹ Tire ten gari yi sun sōōmō ye Yeremi Hilikiyan bii u kua ka gari yi Yinni Gusunō u nūn sōōwa. Hilikiya wi, u sāawa yāku kowo goo Anatōtuō, Benyamēen temō. ² Yudaban sina boko Yosiasi Amōən biin bandun wōō wōkura itase sōōra Yinni Gusunō u ka Yeremi wi gari kua. ³ U maa ka nūn gari kua Yoyakimu wi u sāa Yosiasin bii Yudaban sina bokon waati sōō, ka maa Sedesiasin Yosiasin biin waati sōō sere n ka girari win bandun wōō wōkura tiasen suru nōōbuse. Saa ye sōōra ba Yerusalemugibu yoru mwēera ba ka da Babiloniō.

Gusunō u Yeremi soka

u ka ko win goro

- ⁴ Sōō teeru Yinni Gusunō u ka nē, Yeremi gari kua u nēē,
⁵ u sere man mōmē

nēn mēron nukurō,
 u man yē saa ba n man marubu kpa.
 U man gōsa u yi nēnem
 n ka ko win goro handunian bwese-
 nun mi
 bu sere man ma.

⁶ Ma na nūn wisa na nēē, Yinni Gusunō, wee na n kpē n gari gere tən dabinun wuswaaō, domi nē biiwa.

⁷ Adama Yinni Gusunō u man sōōwa u nēē,
 n ku gere mē.

Domi bēn mi u man gōriō kpuro kon dawa.

Ye u maa man sōōwa kpuro kon ye gerewa.

⁸ N ku ben bērum ko.

Domi u ko n ka man wāa,
 kpa u man wōra karin di.

Wi, Yinni Gusunōwa u yeni gerua.

⁹ Ma u win nōmu demia u nēn nōō baba u nēē, wee u win gari doke nēn nōōwō.

¹⁰ Yen biruwa u maa nēē,
 wee gisō, u man yiiko wē
 bwesenu ka nin sinambu kpuron
 wōllō

n ka nu wukiri n sura,
 kpa n maa wure n nu gira nge dāa.

Mēya n maa ka nu kōsuku n kam
 koosia,

kpa n maa wure n nu seeya.

Kāsinu yiru

¹¹ Yinni Gusunō u maa man bikia u nēē, mba na waamō mi.

Ma na nūn wisa na nēē, dāru garun
 kāasa na waamō.

¹² Ma u nēē, na wawa dee dee, domi u ko n tii sē u ka win nōō mwēeru yibia.

¹³ Ma u kpa man bikia u nēē, mba na maa waamō mi.

Na nūn wisa na nēē, wekera na wa sōō yēsan nōm geu gia ta man nōō sike ta swēē ta gbisimō.

¹⁴ Ma Yinni Gusunō u nēē,
 geema saa sōō yēsan nōm geu gian diya wahala ya koo na yu tem mēn tām̄bu
 kpuro wōri.

¹⁵ U koo sinam be ba wāa sōō yēsan
 nōm geu gia seeyama

bu na bu Yerusalemu ka Yudan wuu si
 su tie tabu wōri

kpa bu Yerusalemu ye tarusi
 bu sina yen gbāra kōnnōsō nge siri
 kowobu.

16 U koo win tǎmbu sɛɛyasia ben kōsa
 yen sō
 ye ba ka nùn deri,
 ba bũnu turare dōo dokea,
 ma ba bwāaroku ni ben nǎmu ga kua
 yiira ba sāwa.

17 Adama nɛ, n be sōoru koowo,
 n kpaka sēka
 kpa n se n bu sō kpuro
 ye u koo man yiire.
 U nɛɛ, n ku de nɛn tororu tu kara ben
 suunu sōo,
 kpa u ku raa man bɛrum sosia n diiri
 ben wuswaa.

18-19 Wee tē, Yudaban sinambu ka ben
 wirugibu ka ben yāku kowobu
 ka sere tǎn be ba tie kpuro
 ba koo ka man tabu ko.
 Adama ba n kpē bu man kamia.
 Domi saa ye sōo, u koo man dam wē
 nge wuu ge ba gbāraru toosi,
 n̄ kun mɛ nge gbere ye ba kua ka sisu,
 n̄ kun mɛ nge gbāra te ba kua ka sii
 gandu.

U ko n wāawa ka nɛ u ka man wōra ben
 nǎman di.
 Wi, Yinni Gusunōwa u yeni gerua.

Isireliban sikadoban durum

2

1 Yinni Gusunō u man sōowa u nɛɛ,
 2 n doo n bɛɛ Yerusalemugibu sō n nɛɛ,
 u yaaye nge mɛ i nùn kīa yellu nge
 kurō kpao,
 i ka nùn swīi gbabu tèn mi gāanu ku ra
 kpi.

3 Bɛɛ Isireliba, i raa wāawa wi turon sō.
 I sāawa win arumani ye u tii gōsia.
 Wi u na u bɛɛ gura, wahala ya ra yēro
 deemewa.

Wi, Yinni Gusunōwa u yeni gerua.

4 Tē, bɛɛ Isireliba,
 bɛɛ be i sāa Yakōbun bweseru,
 i swaa dakio i nō.

5 Yinni Gusunō u nɛɛ,
 tora terà bɛɛn sikadoba ba nùn waasi
 ba ka nùn deri,
 ba da ba kam swīi,
 ma ben tii ba kam kua.

6 Ba n̄ tii bikie bu nɛɛ,
 mana wi, Yinni Gusunō u wāa, wi, wi
 u bu yarama Egibitin di.

Mana u wāa, wi, wi u ka bu da gbaburō
 mi gāanu ku ra kpi.

Gbabu te sōo, nim sari,
 dōkō kpirina nu yiba,
 wāara maa sē mi.
 Yen sōna goo kun wāa mi,
 goo ku ra maa sī mi.

7 Yen biru, u ka bu da mi tem gem wāa,
 kpa bu ka mɛn dāa bii duronu ka mɛn
 dīa geenu di.

Adama ye ba tura mi,
 ba tem mɛ sankā,
 ba mu disi doke.

8 Ben yāku kowobu ba n̄ bikie bu nɛɛ,
 mana Yinni Gusunō u wāa.
 Meya maa wooda yērobu ba n̄ nùn gie.
 Ben wirugibu ba nùn seesi.

Būu wi ba mō Baali, win gariya
 Gusunōn sāmōbu ba swīi ba ka
 gari mō.

Ma ba da ba bũnu sāwa ni nu n̄ bu
 arufaani gaa wēemō.

9 Yen sōna u koo bɛɛ ka bɛɛn bibun
 bweseru siribu soku.

10 I be ba wāa nim wōkun tem bure te
 ba sokumō Sipu mɛɛrio.

I goo gōrio Kedaao
 u mɛɛri sāa sāa u ka wa
 bā n̄ mō nge bɛɛ,

11 u ka wa bweseru garu tǎ n ten bũnu
 kōsire

baa mɛ nu n̄ sāa gem,
 nge mɛ bɛɛ, i Gusunō deri
 wi u sāa bɛɛn bɛɛɛɛ.

Ma i wura yè sōo i n̄ arufaani gaa wasi.

12 Yinni Gusunō u nɛɛ,
 bɛɛ wǎllugibu, i biti sooro yenin sō,
 kpa i wēnu wura.

13 Wee win tǎmbu ba durum yiru kua.
 Ba nùn deri, wi, wi u sāa nge nim gem
 mɛ mu koo n̄rura,
 ma ba da ba bũnu swīi ni nu sāa nge
 dōkō kpiri ni nu n̄ nim nɛnumō.

Isireliban naane sarirun are

14 Isireliba, i n̄ sāa yobu.

Ba n̄ bɛɛ mara yoru sōo.

N n mɛn na, mban sāna bɛɛn yiberɛba
 ba bɛɛ naa swīi nge gbeku yɛɛ.

15 Wee ba bɛɛ kukirisi nge gbee
 sinansu.

Ba bɛɛn tem yānu gura,
 ma ba bɛɛn wusu dōo mɛniki,
 goo maa sari mi.

16 N̄fu ka Tapanɛsigibun tii
 ba koo bɛɛ k̄ni bu p̄oru woka
 bu ka bɛɛ yoru mwɛɛri.

17 Yeni ya koo bæe deema,
domi i Gusunə bæen Yinni deri sanam
mε u bæe kpare swaa gea sɔɔ.

18 I n da i tii Asirigibu
n̄ kun mε Egibitigibu wē,
i ben daarun nim n̄orumə,
mba i ko wa.

19 I n yē ma bæen nuku kōsuru ka bæen
naanε sariru ta koo bæe n̄oni s̄ɔ.
Saa ye s̄ɔra i ko wa,
kpa i gia ma ḡaa kōsuna i kua mi,
ye i ka man deri,
i n̄ maa man nasie.
Nε, Gusunə w̄allu ka tem Yinniwa na
yeni gerua.

Isireliba ba s̄aawa nge kurə

wi u kun naanε m̄

20 Yinni Gusunə u nεε,
saa yellun di, i tii yoru yara,
i sugu ka ȳoni yi ba raa bæe doke
kasuka.

Ma i nεε, i n̄ maa k̄i i man yoru diiya.
Ma i da gungunu w̄allə ka d̄aa kubenə
i b̄unu gasirimə i s̄aamə.

21 Yellu, na bæen bweseru duurawa
nge resεm d̄aa geeru te ta kpuro kere,
adama t̄ε, i k̄ɔsa i kua
nge resεm d̄aa te ta yina.

22 Baa i n wobura ka werem mε mu
gem durom m̄,
ka mε, ko na n bæen disu yi waaməwa.
Nε, Yinni Gusunəwa na yeni gerua.

23 Am̄na i ko kp̄i i siki i nεε,
i n̄ tii disu koosi,
i n̄ b̄uu wi ba m̄ Baali s̄awa.
I bæen naasun yira m̄erio w̄əwa s̄ɔɔ.

I de i wura ye i kua,
bæe be i s̄aa nge yooyoo niu
ge ga b̄ɔsu ga durəbu kasu.

24 Bæe be i s̄aa nge gbeku keteku niu
ge ga ḡaburun d̄əne m̄.
Gen ȳəbun saa s̄ɔɔ,
ga ra n ȳəkuməwa,
goo kun kp̄ε u gu ȳrasia.
Keteku dwaa ye ya gu kasu kpuro,
ya ku ra wasire yu ka gu wa.
Domi ya ra gu deeməwa gen ȳəbun
saa s̄ɔɔ.

25 Bæe Isireliba, na nεε,
i ku b̄unu gasiri sere bæen baranu nu
diira,
kpa nim n̄oru gu bæe go.
Adama i n̄ wure.

Ma i nεε, n n̄ koorə,
domi niya i k̄i,
i ko maa nu sw̄i i s̄awa.

Ba koo Isireliba s̄εyasia

26 Nge mε sekuru ta ra gbenə mwe
bà n n̄un mwa subaru s̄ɔɔ,
nge m̄ya bæe Isireliba ka bæen
sinambu
ka bæen wirugibu ka bæen ȳaku
kowobu
ka Gusunə n̄ s̄əməbu i ko i sekuru wa.

27 Domi i b̄uu d̄aru sokumə bæen
baaba,
ma i maa kperu sokumə bæen mero.
Wee bæe Isireliba kpuro i man biru
kisi,

i n̄ maa man m̄erimə.
Adama i n w̄aa wahala s̄ɔɔ,
i ra nεεwa, n seema n bæe faaba ko.
28 Bæe Yudaba, bæen bw̄aroku ni i tii
sekua
nu ka bæen wusu geeru nε mi,
mana nu w̄aa.
Nu seewo nu bæe faaba ko wahalan saa
s̄ɔɔ
n̄ n̄ koo kp̄i.

29 Mban s̄ona i ka man sikirinamə.
Wee bæe kpuro i n̄ ka man ȳre.

30 Kam s̄ɔra na bæe s̄εyasia.
I n̄ n̄en s̄εyasia bi garisi ḡaanu.
I Gusunə n̄ s̄əməbu w̄ari i go
nge mε gbee sunə ga ra yaa w̄ari gu go.

31 Bæe Isireliba, bæe be i tie, i nε,
Yinni Gusunə n̄ gari swaa dakio i n̄.
Na bæe s̄aawəwa nge tem mi ḡaanu ku
ra kpi?

Na bæe s̄aawəwa nge yam w̄oku
nanumgiru?

Mban s̄ona bæe n̄en t̄ambu i gerumə i
m̄,

i tii m̄,
i n̄ ḡosiramamə n̄en mi.

32 W̄əndia u ra win bura ȳanu duari
ro?

Kurə kpao u ra win s̄ənditia duari?
Am̄na bæe n̄en t̄ambu i ka man duari
n ka tε mε,
na n̄ mam yen t̄n̄un geeru yē.

33 I durə dama bwisi m̄ sere kurə
tanəbu ba yi ḡiamə bæen min di.

34 Wee t̄ən be ba n̄ toren yem mu yiba
bæen yabenə

be, be i n̄ ka ḡaa k̄osunu ganu mwe.

35 Ka mε, i tii sokumə be ba d̄ere.

Ma i m̀, nɛ, Yinni Gusunɔn m̀ru yu
 bɛɛ doonari.
 Adama kon bɛɛ siribu soku ỳn s̀ i m̀,
 i ǹ durum m̀.

³⁶ Mban s̀na i sirene i ka swaa k̀si.
 Egibitigiba koo bɛɛ sekuru doke
 nge mɛ Asirigiba bɛɛ kua.

³⁷ Kpa i yari min di i n tuke.
 Domi nɛ, Yinni Gusunɔ na be i naane
 s̀a mi yina.

I ǹ maa somiru garu wasi ben min di.

Isireliba

ba s̀awa naane sarirugibu

3

¹ Yinni Gusunɔ u maa nɛɛ,
 goo ù n win kurɔ yina,
 ma kurɔ wi, u da u durɔ goo sua,
 durɔ guro wi, u ra maa kurɔ wi naa de?
 Aawo. U n kua mɛ, ya koo win tem disi
 doke.

Adama bɛɛ Isireliba, i kua mɛ.
 I da i b̀u dabiru s̀amɔ,
 ma i k̀ n maa bɛɛ mwaama.
 Nɛ, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua.

² I seewo i mɛeri guunu gia,
 kpa i wa nge guuru gara ẁa t̀n mi i ǹ
 b̀nu s̀awa.

Wee, i ra b̀nu kasu
 nge mɛ kurɔ tanɔ u ra win k̀nasibu
 kasu.

I s̀a nge Daarubu swaa dio be ba ra n
 t̀mbu mara swɛɛ sɔɔ.

Ma i tem mɛ disi doke bɛɛn b̀u
 gasiribu ka bɛɛn nuku k̀surun
 s̀.

³ Yen s̀na gura kun t̀ramɔ
 bu sere nɛɛ, ya koo nɛ.

Adama ka mɛ,
 i b̀nu gasirimɔ i d̀awa.
 Sekura kun bɛɛ m̀.

⁴ Wee t̀, i man nɔgiri suemɔ i m̀,
 i man nɔgiri m̀ i gerumɔ
 nɛna na s̀a bɛɛn baaba,
 i maa man k̀wa saa bɛɛn piiburun di.

⁵ Ma i bikiamɔ,
 ko na n ka bɛɛ m̀ru s̀awa sere ka
 baadommɔ?

Bɛɛ Isireliba, yeniwa i ra n gerumɔ,
 adama i k̀sa m̀ i d̀ɔɔ
 nge m̀n nɔɔ i k̀.

Yudaba ka Isireliba,

i de i g̀ru g̀sia

⁶ Yudaban sina boko Yosiasin waati
 sɔɔ, Yinni Gusunɔ u Yeremi s̀awa u
 nɛɛ, a wa ye Isireliba ba m̀? Ba
 s̀awa mem nɔɔ sariba. Wee, ba
 da mi gungunu ka d̀a kubenu ẁa
 kpuro, ba b̀nu s̀amɔ. ⁷ Ma nɛ, Yinni
 Gusunɔ na tii s̀awa na nɛɛ, b̀ n
 yeniba kpuro kua, ba koo wurama
 nen mi. Adama ba n wuramɛ. Ben
 mero bisibu, Yudan bweseru te ta s̀a
 nge kurɔ naane sarirugii, ben tii ba wa
 mɛ. ⁸⁻¹⁰ Isireliba ba tem mɛ disi doke
 ben b̀u gasiribun s̀ ka ben sekuru
 sarirun s̀ te baawure u gerumɔ. Ma
 ba b̀u s̀amɔ kpenu ka d̀nun nuurɔ.
 Yen s̀na na bu yina ma na bu yinabun
 tireru ẁ. Ka mɛ, na wa Yudaba ba n
 berum kue. Ba dawa ba b̀nu gasira
 ben tii. Ba n wuramɛ nen mi ka ben
 g̀ru kpuro. Weesu s̀ara ba ỳ.

¹¹ Yinni Gusunɔ u maa Yeremi
 s̀awa u nɛɛ, baa mɛ Isireliba ba s̀a
 mem nɔɔ sariba, ba sanɔ bo ka sere
 Yudaba. ¹² Yen s̀, a doo s̀ ỳsan nɔm
 geu gia a Isireliba gari yini s̀ a nɛɛ,
 bu wurama, na n ka bu nɔnu k̀su
 mɛrimɔ.

Domi na s̀awa wɔnwɔndugii.

Na ku ra m̀ru ko n ka t̀.

¹³ Bu gesi ben durum wuro.

Bu wuro ma ba n ka man ỳre,
 nɛ, Gusunɔ ben Yinni.

Domi ba da ba b̀nu gasira d̀a
 kubenɔ.

Ba yina bu nen gari swaa daki.

Nɛ, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua.

Yinni Gusunɔn t̀mbu

ba koo wurama win mi

¹⁴ Bu wurama nen mi, be, bii mem
 nɔɔ sariba. Domi na s̀awa ben Yinni.
 Kon be ba tie yarama wuu sin mi ba
 ẁa kpuron di, baa n n t̀n turon na,
 n kun mɛ yiru. Kpa n ka bu wurama
 nen mi Siɔniɔ. ¹⁵ Saa ye sɔɔ, kon bu
 kparobu ẁ be nen g̀ru ga k̀. Kpa bu
 bu kpara ka bwisi, ka laakari.

¹⁶ Ba koo marura bu dabia tem mɛ
 sɔɔ. Sanam mɛ sɔɔ, ba koo man gia. Ba
 n maa nen woodan kpakororun gari
 m̀. Goo kun maa ten bwisikunu m̀.
 Goo kun maa tu yaayamɔ u nɛɛ, mana
 ta ẁa. Goo kun maa ten k̀sire m̀.

¹⁷ Saa ye sɔɔ, nen sina g̀na ya ko n
 ẁawa Yerusalemɔ. Kpa bwese ni

nu tie kpuro nu maa menna mi, nen
yĩsirun sɔ̄. Ba ñ maa ben bwisi kɔ̄si
swĩimɔ̄. ¹⁸ Saa ye sɔ̄, Yudaba ka Isire-
liba ba koo menna bu ko tia. Domi ba
koo wurama sannu saa sɔ̄ yɛsan nɔm
geu gian di. Kpa bu sina tem mɛ sɔ̄ mɛ
na ben baababa wɛ ba tubi di.

¹⁹ Nɛ, Yinni Gusunɔ̄ na gerua na nɛɛ,
kon daa bɛɛ Isireliba kowa nen bii
kĩnasibu,

kpa n bɛɛ tem gem wɛ
mɛ mu buram bo handunia yeni sɔ̄.
Na raa tamaa i ko man sokuwa bɛɛn
Baaba,
kpa i ku maa man deri.

²⁰ Adama i man tɔnu kam kom kua
nge mɛ kurɔ̄ naane sarirugii u ra win
durɔ̄ kue.

Nɛ, Yinni Gusunɔ̄wa na yeni gerua.

²¹ Wee, nɔɔ gagu ga nɔɔra guuru wɔ̄llɔ̄.
Ase Isirelibara ba kuuki mɔ̄ ba bũnu
kanamɔ̄,
domi ben sanu sanusu kpuro su
sankira,

ba nɛ, Gusunɔ̄ ben Yinni duari.

²² Bɛɛ, bii mɛm nɔɔ sariba, i wurama
nen mi.

Kon bɛɛ bɛɛn mɛm nɔɔbu sariru suuru
kua.

Ma Isireliba ba nɛɛ, Gusunɔ̄, wuna a
sɔ̄a bɛsɛn Yinni.

Bɛsɛ wee, wunen miya sa wee.

²³ Geema bũu ni sa raa sɔ̄amɔ̄ guunu
wɔ̄llɔ̄ sa kuuki mɔ̄,
nu sɔ̄awa weesu.

Adama Gusunɔ̄ bɛsɛn Yinni,
wuna a sɔ̄a bɛsɛ Isireliban faaba kowo.

²⁴ Wee, saa bɛsɛn birun di sa waamɔ̄
bũu wi ba mɔ̄ Baali,

wiya u bɛsɛn baababan gbean dĩanu di
kpuro,

ka maa ben yãanu ka ben ketɛba ka
sere ben bibu.

Ma ba sekuru wa.

²⁵ Su kpuna sekuru sɔ̄

kpa su bɛsɛn bɛɛrɛ sariru wukiri nge
bekuru.

Domi bɛsɛ ka bɛsɛn baababa
sa wunɛ Gusunɔ̄ bɛsɛn Yinni torari.
Saa bɛsɛn birun di n ka gisɔ̄ girari
sa ñ wunen gere wure.

4

¹ Yinni Gusunɔ̄ u nɛɛ,
bɛɛ Isireliba,

i n kĩ i wurama nen mi, i ko kpĩ i
wurama.

I n bɛɛn bũu sɔ̄aru deri, i ñ maa
yaayaare mɔ̄,

² ñ n da bɔ̄re gem sɔ̄ ka gɔ̄ru dɛɛrɔ̄,
i nɛɛ, ka Yinni Gusunɔ̄n wãaru,
saa yera bwese tukunu nu koo
domaru wa nen min di,

kpa bu woo kana nen sɔ̄.

³ Nɛ, Yinni Gusunɔ̄wa na bɛɛ Yudaba
ka Yerusalemugibu sɔ̄mɔ̄ na
mɔ̄,

i gbee kpaanu kasirio, i dɔ̄a dɔ̄o go.

I ku ra maa bɛɛn dĩanu duure sãki sɔ̄.

⁴ Geema, i bango sɔ̄a wasi sɔ̄.

Adama n tiawa i man tii wɛ,
kpa nen mɔ̄ru yu ku raa yabura nge
dɔ̄o,

wi goo kun kpɛ u go,

domi bɛɛn nuku kɔ̄suru ta kpã.

Ba Yudaba wɔ̄rima

⁵ Yeremi u nɛɛ,

i Yudaba sɔ̄wɔ̄ kpa i gbãra
Yerusalemuɔ̄.

I kɔ̄ba soowo tem mɛ kpuro sɔ̄.

I nɔɔgiru suo ka dam i nɛɛ,

bu mɛnnama bu da wuu si su gbãranu
mɔ̄ sɔ̄.

⁶ Bu gidi bɔ̄ra sueyo Siɔ̄ni gia

bu duki yakuro bu ku yɔ̄ra.

Domi Gusunɔ̄ u koo de kɔ̄sa yu na

saa sɔ̄ yɛsan nɔm geu gian di.

⁷ Yibɛrɛ be ba ra bwesenu kam koosie
ba seewa ben wãa yerun di nge gbee
sunɔ̄

ge ga tii dɛmiamɔ̄ gen bweun di,

ba wee bu ka tem mɛ kam koosia.

Bɛɛ Yudaba, ba koo bɛɛn wusu kɔ̄suku
kpa su ko bansu.

⁸ I saaki sebuo nuku sankiranun sɔ̄

kpa i swĩ i weweenu ko,

domi Yinni Gusunɔ̄n mɔ̄ru kun sun
doonarimɔ̄.

⁹ Ma Yinni Gusunɔ̄ u nɛɛ,

yen tɔ̄o te sɔ̄,

sina boko ka win sina asakpɔ̄bu ba koo
mwia kpana

kpa yãku kowobu bu biti soora,

kpa Gusunɔ̄n sɔ̄mɔ̄bu bu nɔsu nenɛ,

¹⁰ bu nɛɛ, nɛ, Yinni Gusunɔ̄

na be, Yudaba ka Yerusalemugibu
nɔni wɔ̄ku

ye na nɛɛ, ba koo bɔ̄ri yɛndu wa.

Wee tɛ ba woburu sɔ̄ndi ben wĩinɔ̄.

Yiberɛba ba Yudaba sikerene

11 Saa ye sɔɔ, kon bu sɔ̄ n nɛɛ,
wee, woo ga wee saa gɓaburun
guunun di,

gu ka nɛn tɔmbu Yudaba swee.

Woo ge, ga ñ sãa fɛɛ fɛɛ

nge ge ba koo ka dobi sara.

12 Ga ko n dam mɔwa.

Nɛ, Yinni Gusunɔwa na gu sokusiamɔ.

Tɛwa kon bu siri.

13 Ma Yudaba ba nɛɛ,

gbera sun di, domi sa kam kua.

Wee, wi u koo sun kam koosia u sɔ̄imɔ
nge guru wiru.

Win tabu kɛkɛ yi sãa nge guru woo.

Ma win dumi yi gunɔ bakeru sãabu
kere.

14 Yinni Gusunɔ u nɛɛ,

bɛɛ Yerusalemugibu,

sere saa yerà i kī i n kōsa bwisikumɔ.

I bɛɛn gōrusu dɛɛrasio, kpa i faaba wa.

15 I swaa dakio gari yi ba ka na Danun
tem di

ka Efaraimun guunun di

ba nɛɛ, kōsa wee.

16 I ye bwesenu kpuro nɔɔsio.

Kpa i ye Yerusalemugibu sɔ̄ i nɛɛ,

yiberɛba ba wee saa tontonden di.

Ba koo Yudaban wusu tabun kuuki
koosi.

17 Kpa bu Yerusalemu sikerena

nge be ba gberu kōsu.

Domi yen tɔmbu ba man seesi.

Nɛ, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua.

18 Bɛɛ Yudaba, geema wahala ya bɛɛ
nɔni sɔ̄wa sere bɛɛn woo
sɔ̄ndɔ.

Adama ya sãawa bɛɛn kom kōsum ka
bɛɛn nuku kōsurun are.

*Yeremi u wasikiramɔ**win tɔmbun wahalan sɔ̄*

19 Yeremi u nɛɛ,

nɛn nuki man wuririmɔ ma nɛn
torora kara.

Na ñ kpɛ̄ n nɔɔ mari wahala yenin sɔ̄.

Na tabun kɔba nɔɔmɔ. Bu wee.

20 Ba sun nɔɔsiamɔ ma ba wuu dabinu
kāsuka.

Tem mɛ kpuro mu kam kobu dɔ̄wa.

Subaru sɔ̄ra ba na ba bɛɛn tabu
kowobun kuu bekuruginu
wukura.

Ma ba nu gura ba ka doona.

21 Sere domma na kon yiberɛban gidi
bɔra waamɔ,

kpa na n kɔban swīi nɔɔmɔ tãa tãa.

22 Ma Yinni Gusunɔ u nɛɛ,

wee, nɛn tɔmbu ba ñ bwisi mɔ.

Mɛya ba ñ man yɛ.

Ba sãawa gari bakasu.

Ba kōsan kobun bwisi mɔ,

adama ba ñ gean kobu yɛ.

Kam kobu wee

23 Na tem mɛɛra ma mu sãa bitam,

gãanu sari mɛn wɔllɔ.

Na maa wɔllu mɛɛra,

na deema yam bururam sari mi.

24 Na guunu mɛɛra, na wa wee,

nu wɔruma. Ma gungunu nu bãarimɔ.

25 Na maa mɛɛra na wa wee,

tɔnu sari tem sɔ̄.

Ma gunɔsu su yarina kpuro.

26 Na tem mɛɛra mɛ mu raa sãa tem
gem.

Na deema wee, mu kua tem saaram.

Ma wuu si su wãa mi, su wɔruka.

Yinni Gusunɔwa u ye kua win mɔrun
saabu.

27 Yinni Gusunɔ u nɛɛ,

u koo tem mɛ gɔsia tem saaram,

adama u maa nɛɛ,

u ñ derimɔ mu n sãa mɛ ka
baadommaɔ.

28 Yen sɔ̄, tem mu ko n gɔɔ wooru sɔ̄,

kpa wɔllu tu yam t̄ira.

Domi u himba yi kɔ, u ñ maa biru
wurɔ.

29 Ye wusu kpuron tɔmbu ba maasɔbu

ka tɛn towobun wɔkinu nua,

yera ba duki yakikira kpuro.

Gaba wɔriki dãa sɔ̄sɔ ma gaba dua
kpee baaba sɔ̄.

Ba wuu si deri su kua bansu.

30 Wunɛ Yerusalemu, buraru mba kaa
maa tii kua.

Kaa tii beku wunɔmgiru kasuawa a
dewe,

kpa a wuran saba sebe, kpa a kiro
doke?

Kam sɔ̄ra kaa tii buraru kua.

Wee wunɛn kīnasibu ba nun tusa
ba kasu bu nun go.

31 Na wuri ka weeweenu nɔɔmɔ

nge tɔn kurɔ wi u yiire u kī u win bii
gbiikoo ma.

Ase Yerusalemun nɔ̄wa ga nɔ̄ramɔ
mi.

Ya wom gabamə, ya noma demie ya
mò,
ya kam kuawa.
Wee yen yiberēba ba ye sēre, ya gəə
dəə.

Yerusalemugibun toraru

5

¹ Yinni Gusunə u nεε,
bεε Yerusalemugibu, i bεεn swεε
kpuro swīiyə.

I doo ka mi tamba ra mennε i kasu
i n ko i goo wa wi u ra ko dee dee
ma u ra gem gere.

I n yēro wa,
saa ye səara nε, Yinni Gusunə, kon
bεεn durum wəka.

² Ma Yere mi u nεε,
wee, ba ra n bōrumə ba n m̀,
ka Yinni Gusunən wāaru,
adama weesu səara ba bōri yi m̀.

³ Yinni, n n wi u gem swīi, wiya a kasu?
Wee, a bu sura adama ba nun atafiru
kua.

A bu nani səowa, adama ka mε, ba n
gāanu gie.

Ben gōru ga bəbiawa nge kperu.
Ba yina bu wurama wunen mi.

⁴ Ma na nεε, ba sāawa nge bibu,
ba m̀wa nge gari bakasu.
Domi ba n wunen swεε yē,
ba n maa wunen woodaba yē.

⁵ Kon gəsira n da be ba bukuren mi,
kpa n ka bu gari ko.

Domi be, ba wunen swεε yē,
ba maa wunen woodaba yē.

Wee, ben tii ba nun yina
nge yāa te ta wēe yina
ma ta yi kasuka.

⁶ Yen sōna bā n dua dāa sōwə,
gbee sinansu su ra bu go.

Bā n dua yakasə,
gbeeku bōnu nu ra bu go.

Ma musuku gbeeku ga ra bu yōru
bwēeyε

ben wuun gbāraran kənnəwə,
be ba yara min di,

gu ka bu sēre gu kasuku.
Domi ben toranu nu dabia.
Ben naanε sariru ta kpā.

⁷ Yinni Gusunə u nεε,
mban sōna kon nən təmbun durum
wəka.

Domi wee, ba man deri
ma ba bōrumə ka būnun yīsinu.

Na bu debia,
adama būna ba ka arukawani bəkua
ba nu gasirimə.

⁸ Ba sāawa nge dum dwεε yi yi deba
yi wuri m̀ yi kurəbu gire.

Nge mεya ba ra n ben berusebun
kurəbu naa gire,

ba n kpeeki m̀.

⁹ Mban sōna na n ko n bwese teni
məru kasie,

kpa n tu sεeyasia yenin sō.

¹⁰ Nε, Yinni Gusunə,
kon bu yiberēba surema,
be, be ba sāa nge nən resem gbaaru.

Ba koo ten kara sura
kpa bu ten dāa kāasi bəəri yi yi n sāa
negii.

Adama ba n gbaa te kam koosiamə
kpuro.

¹¹ Mεya kon ko domi Isireliba ka
Yudaba

ba n ka nε turo yōre.

Nε, Yinni Gusunəwa na yeni gerua.

Ye ya koo Isireliba deema

¹² Yinni Gusunə u nεε,
Isireliba ba man siki
ba nεε, na n dam gam m̀.

Kōsa kun maa bu deemamə.

Ba n tabu wasi,
ba n maa gōru wasi.

¹³ Nən səməbun gari yi maa sāawa nge
wom dirum.

Ben goo ku ra bu gari gee sō.

Ba maa gerumə ba m̀,
səmə ben gari yi wəri ben tii səə.

¹⁴ Yen sō, nε, Gusunə, wəllu ka tem
Yinni,

na nεε, ye ba ka gerua mε,

wee, nən gari yi ko n sāa nge dō wunε
Yeremin nəə səə,

kpa nən tən be, ba n sāa nge dāa ye dō
wi, u koo mwa.

¹⁵ Tē bεε nən təmbu, Isireliba,
kon bεε bweseru garu surema tonton-
den di.

Bwese te, ta dam m̀
ta raa maa wāawa saa yellun di.

I n maa ten barum nəəmə.

¹⁶ Ba sāawa tabu durəbu be kpuro.
Ben sēenun saabu,
gonu ra n yibawa sikəə.

17 Bwese te, ta koo beɛn dīanu kam
koosia,
ka beɛn bibu, ka beɛn yaa sabenu, ka
beɛn dāa marum,
kpa bu beɛn wuu si su gbāranu mɔ
tabu wɔri,
bu kəsuku,
sì sɔɔ beɛn yīyɔbu wāa.

18 Adama yen tɔɔ te, n n beɛ kpuro
kon kam koosia. 19 Tɛ Yeremi, bā n
nɛɛ, mban sōna nɛ, Gusunɔ ben Yinni
na bu yenin bweseru kuammɛ, kaa bu
wisiwa a nɛɛ, ba man deri ba ka tɔn
tukobun būnu na ben temɔ ba sāmɔ.
Nge mɛya ben tii ba koo da bu tɔn
tukobu sā tem tukumɔ.

Gusunɔ u win tɔmbu kirɔ mɔ

20 Yinni Gusunɔ u nɛɛ,
i Yakɔbun bweseru sɔɔwɔ,
be, be ba sāa Yudaba, i nɛɛ,
21 bu swaa dakio ye na bu sōmɔ.
Ba sāawa nge wɔkɔbu, ba n bwisi mɔ.
Ba nɔni mɔ, adama ba n yam waamɔ.
Ba swasu mɔ, adama ba n gari nɔmɔ.
22 Ba n koo man nasia?
Ba n koo diiri nen wuswaaɔ?
Nɛna na dera yani sɛeri yi nim wɔkun
nim gunua.
Ma na nɛɛ, mu n maa saramɔ
mi na mɛn nɔɔ bura yeru yi mi.
Miya mu ko n wāa sere ka
baadommaɔ.
Baa mɛ nim kurenu nu ra se, nu n dam
mɔ.
Baa mɛ nu ra wɔki, mu ku ra gam de.
23 Adama be, nen tɔmbu, ba sāawa
mem nɔɔ sariba.
Ba ra ka man mɔru ko kpa bu man
deri.
24 Ba ku ra tii sɔ bu nɛɛ,
bu nɛ, Yinni Gusunɔ nasia,
nɛ wi na ra bu gura wɛ
wɔɔ ka wɔɔ yen saa sɔɔ,
kpa n maa saa yi bu ka dīanu gɛ.
25 Ba n yɛ ma ben durum ka ben
toranun sōna
ba ku ra maa doma ten bweseru wa.
26 Domi ben suunu sɔɔ tɔn kɔsoba wāa.
Ba ra tɔmbu yɛri beriewa bu ka bu
mwɛri
nge be ba ra gunɔsu taa yinuɛ.
27 Takiwa ya ra n yiba ben yɛnusɔ,
nge mɛ gunɔ taason gunɔ diru
ta ra n gunɔsu yiba.
Nge mɛya ba kuura ma ba dam kua.

28 Ba dīa geenu di ma ba bɔria.
Ba ra kɔsa kowa yu banda.
Ba ku ra ka gobeku yinɛ, n kun mɛ
sāaro.
Ba ku ra bu ben gem wɛ.
Kpa ben tii ba n kuuramɔ.

29 Mban sōna na n kon bwese teni
mɔru kɔsie,
kpa n bu sɛyasia yenin sɔ.

30 Wee, nen tɔmba gāa kɔsunu mɔ tem
mɛ sɔɔ.

31 Ben sɔmɔbu ba gari weesugii mɔ.
Ma yāku kowobu ba ben tiin arufaani
kasu.
Ma nen tɔmbu ba bu yen dam kɛmɔ.
Sanam mɛ kpuro ya koo nɔru ko,
amɔna ba koo ko.

Yiberɛba ba Yerusalemu tarusi

6

1 Bɛɛ Benyamɛɛba,
i duki yakuro Yerusalemun di.
I kɔba soowo Tekoaa.
I yīreru koowo Bɛti Hakerɛmuɔ.
Domi nɔni swāa bakaru ka kam kobu
sisi,
saa sɔɔ yɛsan nɔm geu gian di.
2 Ba koo Yerusalemu, wuu burɔ ge
kəsuku.
3 Wee, tɔmba ye wɔrim wee
nge kparobu ka ben yaa sabenu.
Ba ben sansani gira ba ka ye sikerena.
Ben baawure u win bweu mwa, wi ka
win tabu kowobu.
4 Ba kuuki mɔ ba mɔ,
i de su se sɔɔ sɔɔ gbāara su wuu ge
wɔri.
Adama tɛ sɔɔ kpa, yam maa tīramɔ.
5 N n mɛn na, i de su se wɔkuru
su da su gen dii geenu kəsuku.
6 Ma Yinni Gusunɔ u bu sɔɔwa u nɛɛ,
bu dāa bɔɔrio kpa bu ka ye sasanu gira
bu ka Yerusalemu sikerena, bu ye
sɛyasia
yèn sɔ yen tɔmba dam dɔrenamɔ.
7 Nge mɛ dɔkɔ ya ra nim swī mu n
kokumɔ,
nge mɛya Yerusalemugibun nuku
kɔsuru
ta ra n sɔɔsiramɔ.
Daa bɔɔbɔya ka kam kobun kookoosun
gariya
yi ra n nɔramɔ mi.
Na ra n waamɔ baadomma
ba tɔmbu nɔni sōmɔ ba bu mɛera mɔ.

8 N n mɛn na, bɛɛ Yerusalemugibu,
i nɛn sɔ̄siru laakari koowo,
kpa n ku ra nɛn tii gawa saa bɛɛn min
di
n bɛɛn tem kam koosia.

Isireliba

ba kua mɛm nɔ̄bu sariba

9 Gusunɔ, wɔllu ka tem Yinni, u
Yeremi sɔ̄wa u nɛɛ,
ba koo Isireli be ba tie gura mam mam
nge mɛ ba ra dɔ̄a binu sɔ̄ri
ba kun gɔ̄anu deri.

10 Ma Yeremi u wisa u nɛɛ,
wara kon gari sɔ̄, kpa n nɔ̄n kirɔ ko.
Wara koo man swaa daki.
Wee, ba swaa tau. Ba n̄ kpɛ bu laakari
ko.

Ben mi, wunɛ Yinni Gusunɔn gari
yi ra bu sekuru kowa.
Ba ku ra kɔ̄ bu yi nɔ.

11 Yinni Gusunɔ,
wee, na ka tɔn be mɔru mɔ wunɛn sɔ̄.
Na kpana n tii nɛnɛ.

Ma Yinni Gusunɔ u nɛɛ,
a de mɔru ye a man kuammɛ mi,
yu wɔri bibu sɔ̄ be ba dweemɔ dɔ̄a
saanɔ,

ka sere maa aluwaasiban wuunu sɔ̄.
Domi kurɔbu ka durɔbu ka tɔkɔnu,
kpurowa ba koo gura bu ka doona.

12 Kpa ben yɛnusu su ko gabugisu
ka ben gbea ka ben kurɔbu.
Domi kon tem mɛ kpuron tɔmbu nɛn
dam sɔ̄si.

Nɛ, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua.

13 Domi saa bwɛɛbwɛɛbun di sere ka
damgibɔ,
ben tii tiin arufaaniwa ba ra n naa
gire.

Nɛn sɔmɔbu ka yɔku kowobun tii,
ba ra n weesu mɔwa.

14 Ba ra n nɛn tɔmbun wahala atafiru
sɔ̄awa,

ba n mɔ, alafia wɔ̄a,
adama alafia gaa sari.

15 N weenɛwa sekuru ta n bu mɔ,
kɔsa ye ba mɔn sɔ̄,
adama ba n̄ sekuru mɔ.

Ba n̄ mam wure ma ba tore.
Yen sɔna ba koo wɔruma bu gbi.

Ba koo fukura bu wɔruku
dɔma te kon bu sɛyasia.

Nɛ, Yinni Gusunɔwa na yeni kpuro
gerua.

16 Yinni Gusunɔ u win tɔmbu sɔ̄wa
u nɛɛ,

i seewo i swɛɛ mɛɛri
i bɛɛn yellun swaa bura ye kasu i swi,
kpa i wa i n wɔ̄a bɔri yendu sɔ̄.

Adama ba wisa ba nɛɛ,
sa n̄ ye swiimɔ.

17 Gusunɔ u nɛɛ,
na bɛɛ kɔsobu wɛ
i ka ben kɔban swi swaa daki.
Adama ba wisa ba nɛɛ,
sa n̄ swaa dakimɔ.

18 Yen sɔ̄, u nɛɛ, bɛɛ bwese ni nu tie,
i swaa dakio i nɔ ye ya koo nɛn tɔmbu
deema.

19 Bɛɛ temgibu, i waawo.
Wee kon nɛn tɔmbu kɔsa sure.
Yera ya ko n sɔa ben bwisikunun are.

Domi ba n̄ nɛn gari swaa daki,
ma ba nɛn woodaba gema.

20 Na n̄ ben turare ye ya wee Seban di
n̄ kun mɛ dɔa kiku nubu duroruguu
ge ba ka na saa tontonden din bukata
mɔ sɔ̄arun sɔ̄.

Na n̄ ben yɔku dɔ̄ mwaararuginu ki.
Mɛya ben yɔku ni nu tie, nu n̄ maa
man wɛremɔ.

21 Yen sɔna kon bu sokuratia dokea,
kpa baababa ka ben bibu,
tɔnu maa ka win bɔrɔ
bu sokura mi bu gbi.

Ba koo Isireliba wɔrima

22 Yinni Gusunɔ u nɛɛ,
wee bweseru gara sisi
saa sɔ̄ yɛsan nɔm geu gian di
mi n toma.

Bwese ten tɔmbu ba dam mɔ.

23 Ba tennu ka yaasi nɛni.

Ba nuki sosu, ba n̄ wɔnwɔndu mɔ.
Ma ba kukirimɔ nge nim wɔkun nim.

Ba yɔwa dumi wɔllɔ,
ma ba yɔ swɛɛ swɛɛ, ba tabun sɔ̄ru sɔa
bu ka wunɛ Yerusalemu wɔri, wunɛ
wi a sɔa Siɔni.

24 Yerusalemugiba nɛɛ,
ye sa ben labaari nua,
yera besɛn gɔma dwiia.
Sa wurura nge tɔn kurɔ
wi u yiire u ki u ma.

25 Goo u ku raa yari u da swɛɛɔ.
Goo ku raa maa yari u da yakasɔ.

Domi yibereba ba wɔa mi,
ba ben takobiba nɛni.
Tɔmba bɛrum soore baama.

26 Yinni Gusunɔ u nɛɛ,

bɛɛ nɛn tɔmbu, i saaki pɔra sɛkeo
kpa i tii torom wisi nuku sankiranun
sɔ̄.

Bɛɛn baawure u gɔɔ swĩiyɔ
nge wi u win bii teereru bia.
I wuri koowo ka nɔni yĩresu.
Domi wi u koo bɛɛ kpeerasia
u koo bɛɛ wɔriwa subaru sɔɔ.

Isireliba ba swaa tau

27 Yinni Gusunɔ u nɛɛ,
wunɛ Yeremi, na nun yi a ka nɛn
tɔmbu sɔwa
nge mɛ seko u ra sii geesu sɔwe,
kpa a ka ben daa gia.

28 Ma Yeremi u nɛɛ,
tɔn be, ba sɔawa wee kowobu ka mɛm
nɔɔ sariba.
Ba bɔɔbuwa nge sisu. Be kpuro ba
sankirewa.

29 Bɔ n sisu ka pɛɛrum dɔɔ doke ba
wure,
ye kpuro ya ra yandewa,
kpa pɛɛrum mɛ, mu sii si sɔwa.

Adama kam sɔɔra ba Isireliba sɔwa.
Ben tɔn kɔsobu ba n wunaramɔ,

30 ma ba bu sokumɔ sii si su n gea sɔa.
Domi Yinni Gusunɔ u bu biru kisi.

7

Yeremi u waasu mɔ

Yinni Gusunɔn sɔa yerɔ (I maa mɛɛrio 26:1-19)

1 Yinni Gusunɔ u Yeremi sɔɔwa u
nɛɛ, 2 a doo a yɔra nɛn sɔa yerun
kɔnnɔwɔ a nɛɛ, yeniwa nɛ, Yinni
Gusunɔ na gerua. Na nɛɛ, be Yudaba,
be, be ba ra gesi du saa kɔnnɔ minin
di bu ka man sɔa, bu swaa dakio bu nɔ.
3 Nɛ, Gusunɔ Isireliban Yinni, nɛ wi
na wɔllu ka tem mɔ, na gerua na nɛɛ,
bu ben sanu sanusu ka ben daa kɔsio.
Saa yera kon de ba n wɔa tem mɛ sɔɔ.

4 Bu ku ben naanɛ doke dii teni sɔɔ
ba n mɔ, nɛ, Yinni Gusunɔn sɔa yera
mi! 5 Bɔ n ben sanu sanusu ka ben
daa kɔsa, ma ba gea kuanammɛ, 6 ma
ba kun sɔbu ka gɔminibu ka gobekuba
dam dɔremɔ, ma ba kun maa tɔnu wi
u kun gɔanu kuen yɛm yarimɔ, ma ba
kun bɔnu sɔamɔ ni nu koo de bu kam
ko, 7 saa yera kon de ba n wɔa tem mɛ
sɔɔ mɛ na ben baababa wɛ, ba n mɔ
sere ka baadommaɔ.

8 Adama wee gari weesugiiya ba
naanɛ sɔa yi yi n arufaani gaa mɔ. 9 Ba
ra n gbɛnimɔ, ba ra n tɔmbu goomɔ, ba
ra n sakararu mɔ, kpa ba n nɔɔ mwɛɛ
weesuginu mɔ, kpa ba n bɔu wi ba mɔ
Baali turare dɔɔ dokeammɛ, kpa ba n
maa bɔu sɔaru mɔ te ba ku ra raa ko.
10 Kɔsi yiniwa ba ra n mɔ, kpa bu sere
na bu yɔra dii tɛn mi ba ra man sɔa ba
n mɔ, sa yakiara yibɛɛban nɔman di.
11 Ba tamaa dii tɛn mi ba ra man sɔa
ta sɔawa gbɛnɔbun wɔa yeru? Domi
mɛsuma nɔ waamɔ.

12 N n mɛn na, bu doo Siloɔ bu yam
mi na raa gɔsa bu ka man sɔa mɛɛri. Kpa
bu wa nge mɛ na mu kua nɛn tɔmbu
Isireliban daa kɔsan sɔ. 13 Tɛ, yɛn sɔ ba
kookoo sinin bweseru kua, ma na bu
gerusi kpeetim sari adama ba n man
swaa daki, na bu soka ma ba n man
wurari, 14 yɛn sɔna kon nɛn sɔa yee tɛ
sɔɔ ba ben naanɛ doke ka tem mɛ na be
ka ben baababa wɛ kam koosia nge mɛ
na Silo kua. 15 Kon bu gira bu tonda
nɛn wuswaan di nge mɛ na ben mɛro
bisibu Isireliba gira.

Gusunɔ u Yereḡin

kanaru yina Yudaban sɔ

16 Wunɛ Yeremi, a ku man suuru
kana Yudaban sɔ. A ku bu kanaru garu
kua. Domi na n nun swaa dakimɔ. 17 A
n waamɔwa ye ba mɔ Yudaban wuu
marosɔ ka sere Yerusalemun swɛɛ sɔɔ?
18 Bibu ba dɔa guramɔ bɔu yɔkunun
sɔ. Ma ben baababa ba ka ye dɔɔ
sɔrumɔ bɔu sɔa yɛnɔ. Tɔn kurɔba pɛɛ
som burimɔ bu ka kiranu ko ni ba koo
ka bɔu wi ba mɔ Asitaate ka sere maa
bɔnu ganu sɔa, kpa bu ka man torari.
19 Adama ka gem, n n nɛ ba torarimɔ,
beya ba tii sekuru dokemɔ.

20 Yɛn sɔna na nɛɛ, kon de nɛn mɔru
yu wɔri nɛn sɔa yee te sɔɔ, ka tɔmbu
sɔɔ, ka yaa sabenu sɔɔ, ka dɔa ka sere
maa dɔanu sɔɔ. Nɛn mɔru ye, ya ko n
gbisimɔwa, ya n suremɔ.

Yudaban mɛm nɔɔbu sariru

21 Wee ye nɛ, Gusunɔ Isireliban
Yinni, nɛ wi na wɔllu ka tem mɔ na
gerua na nɛɛ, i ra yɔkunu ko rɔn sukum
i ra di, ka yɔku dɔɔ mwaararuginu,
adama n buram bo i ni kpuro mɛna i

bɛɛyam di. ²² Domi na ñ bɛɛn baababa yākuru garu yiire dɔma te na bu yara saa Egibitin di. ²³ Ye na bu yiire yera, bu nɛn gari nɔwɔ, kpa na n s̄aa ben Yinni, kpa be, ba n maa s̄aa nɛn tɔmbu. Bu nɛn wooda kpuro swīiyɔ ye na bu wɛ, kpa ben wāaru tu wɛra. ²⁴ Adama ba ñ swaa tem kpī bu nɛn gari nɔ. Ben tiin gōru kīra ba swīi, ma ben daa kōsa ya sosi. ²⁵ Saa dɔma tɛn di bɛɛn baababa ba yara Egibitin di sere n ka gisɔ girari, na ra n bɛɛ nɛn sɔmɔbu gɔriammɛwa saa baayere. ²⁶ Adama i swaa taaya i ñ man swaa daki. Ma i kōsa kua n kere ye bɛɛn baababa ba kua.

²⁷ Wunɛ Yeremi, à n yeniba kpuro gerua, ba ñ nun swaa dakimɔ. À n maa bu soka, ba ñ nun wurarimɔ. ²⁸ Ka mɛ, a bu s̄ɔwɔ a nɛɛ, ba s̄aa wa bwese te ta ku ra Gusunɔ ten Yinnin gari nɔ. Tora tee teya ba ra n mɔ baa ù n bu sɛɛyasia. Gem ku ra n maa wāa ben nɔsɔ.

Durum ye Yudaba ba kua

Beni Hinɔmun wɔwɔ

²⁹ Yinni Gusunɔ u nɛɛ, Yudaba bu ben seri buro bu kō yi yi s̄ɔsimɔ ma ba s̄aa nɛgibu. Bu yɔwɔ guuru wɔllo, kpa bu gɔɔ swī. Wee ba nɛn mɔru seeya, ma na bu biru kisi.

³⁰ Domi be, Yudaba ba kōsa kua nɛn nɔni sɔɔ. Ba ka b̄unu dua diru mi ba ra man s̄a, ba tu disi doke. ³¹ Ma ba b̄u turanu bana Tofetiɔ, Beni Hinɔmun wɔwɔ bu ka ben bibu yāku d̄ɔ mwaararuginu ko mi, yāku n̄n bweseru na ñ mam gōru doke n bu s̄ɔ bu ko.

³² Yen s̄na t̄nu ganu sisi ñ sɔɔ ba ñ maa wɔwa ye sokumɔ Tofeti ñ kun mɛ Beni Hinɔmu. Ba koo ye sokuwa t̄n goo yeru. Miya ba koo t̄mbu sike yɛn s̄ ayeru maa sari gam. ³³ Gunɔsu ka yɛɛ yi koo t̄n gonu di. Goo sari wi u koo yi yinari. ³⁴ Kon de Yerusalemu ka Yudaban wusu su mari s̄ɔ s̄ɔ, ba ñ maa nuku do bun kuuki m̄ wuu si sɔɔ. Mɛya ba ñ maa kurɔ kpaarun womusu nɔmɔ mi. Domi tem mɛ, mu koo kowa bansu.

8

¹ Yinni Gusunɔ u nɛɛ, yen t̄ɔ te, ba koo Yudaban sinambu ka ben asakpɔbun kukunu sikia sikirun di ka ben yāku kowobuginu ka ben sɔmɔbuginu ka sere maa Yerusalemun t̄mbuginu. ² S̄ɔ s̄ɔ, nu ko n s̄ɔ soore. Wōkuru kpa nu n wāa suru ka kperin tarum sɔɔ. Ba ñ maa nu guramɔ bu sike. Nu koo kowa taaki tem sɔɔ. Domi s̄ɔ ka suru ka kperi yiya ba raa kīa ma ba yiira ba yi s̄awa. ³ Be ba koo tiara be, Yuda daa kōsagii be sɔɔ, mi na bu yarinasia kpuro, gɔwɔ ba ko n kī n kere wāaru. Nɛ, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua.

Yudaban bwisikunu

kun asansi mɔ

⁴ Yinni Gusunɔ u Yeremi s̄ɔwa u nɛɛ, a nɛn t̄mbu bikio a nɛɛ, t̄nu ù n wɔruma, u ku ra se? Goo ù n gera win swaan di, u ku ra wuramɛ?

⁵ N n mɛn na, mban s̄na nɛn t̄mbu Yudaba

ba swaa kōsa swī ba d̄ɔ.

Ba yōrariwa dim dim ben weesu sɔɔ ba n b̄unu s̄amɔ.

Ba ñ kī bu gɔsirama nɛn mi.

⁶ Na ȳ s̄ɛ na bu swaa daki ka laakari.

Ba gari gerumɔ yi yi ñ asansi gaa mɔ.

Ben goo kun gōru gɔsiamɔ win nuku kōsurun di,

u nɛɛ, mban s̄na u yeni m̄.

Be kpuro ba ben tiin swaa swīiwa

nge duma ye ya wāa tabu sɔɔ.

⁷ Baa tionko ka kpurabu ka kpaaru baniku

nu ȳ saa ye n weenɛ nu s̄i

ka saa ye n weenɛ nu wurama nin wāa yerɔ.

Adama nɛn t̄mbu ba ñ nɛn wooda ȳ ye na ka bu kpare.

Be ba tii garisi bwisigibu

⁸ Yinni Gusunɔ u maa nɛɛ, amɔna ba koo ka kpī bu nɛɛ ba bwisi mɔ.

Beya ba nɛ Gusunɔn wooda mɔ.

Domi be ba wooda ye yorua, ba ye gɔsiawa.

⁹ Wee bwisigiba nɛ, Yinni Gusunɔn gari gema.

Ma ba yiberɛban yina mwaara

ba wāa biti ka sekuru sɔɔ.
 N n mɛn na, bwisi yirà ba maa mɔ.
 10 Yen sōna nɛ, Yinni Gusunɔ,
 kon de yiberɛba bu ben kurɔbu ka ben
 gbea mwɛɛri.
 Domi saa ben bwɛɛbwɛɛbun di
 n ka girari ben damgibɔ,
 ben tii tiin arufaaniwa ba ra n naa gire
 ka taki.
 Nɛn sɔmɔbu ka yāku kowobu, weesa
 ba ra n mɔ.
 11 Ba ra n nɛn tɔmbun wahala atafiiru
 sāawa,
 ba n mɔ, alafia wāa,
 adama alafia gaa sari.
 12 N weenɛwa sekuru tu bu mwa kōsa
 ye ba mɔn sɔ.
 Adama sekura ku ra bu mwɛ bu tuka.
 Ba ku ra maa ben toranu tubu.
 Yen sōna ba koo wɔruma bu gbi
 dɔma te kon bu sɛɛyasia.
 Nɛ, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua.

Yinni Gusunɔ ka win tɔmbu

13 Yinni Gusunɔ u nɛɛ,
 gbaa wuko u ra win dīanu gɛwa u
 mɛnna.
 Adama wee, na kī n nɛn dīanu mɛnna
 Isireliban mi,
 ma na deema ba sāawa nge resɛm
 n̄ kun mɛ nge figie ye ya wurusu della
 ya n̄ binu mɔ.
 Yen sōna kon bu deri swaa sarobun sɔ.
 14 Yudaba ba nɛɛ,
 mban sōna sa sɔ mini.
 I de su mɛnna
 kpa su da wuu si su gbāranu mɔn mi,
 sa n̄ gɔɔ mara.
 Domi Gusunɔ bɛsɛn Yinni u yiwa su
 gbi.
 U koo sun nim dɛɛgim nɔrusia,
 yɛn sɔ sa n̄n torari.
 15 Wee, sa tamaa wāara koo kasi,
 adama ya n̄ koore.
 Sa tamaa saa gaa wee yɛ sɔɔ bɛsɛn nɔni
 swāaru
 ta koo kpe,
 adama nandaba bu sun deema.
 16 Wee sa yiberɛban dumin wɔkinu
 nɔmɔ Danun bera gia.
 Ma yi wuri mɔ, yi tem kpuro nɛni mu
 diirimɔ.
 Yiberɛ be, ba dīanu guramɔ ba gbea
 mwaamɔ,
 ka sere Yerusalemu ka yen tɔmbu.
 17 Adama Yinni Gusunɔ u wisa u nɛɛ,

na n̄ daa bɛɛ sɔɔwa mɛ ro?
 Wee kon bɛɛ wɛɛ dɛɛgii kparema
 yi yi n̄ dobo dobogibun gari nɔmɔ.
 Yi koo bɛɛ dwɛɛwa.

Yeremin nuki sankira

18 Yeremi u nɛɛ,
 nɛn nuki sankira nɛn tɔmbun
 wahalan sɔ.
 Na kī n tii nukuru yemiasia,
 adama ya n̄ koorɔ.
 19 Wee, na nɛn tɔmbun weeweenu
 nɔmɔ baaman di.
 Ba mɔ, Yinni Gusunɔ u sariwa Siɔniɔ?
 Yen sunɔ u n̄ maa wāawa mi?
 Ma Yinni Gusunɔ u wisa u nɛɛ,
 mban sōna ba nɛn mɔru seeya
 ba būnu sāmɔ n̄n bwāarokunu
 ba waama tɔn tukobun min di.
 20 Ma Yeremi u nɛɛ,
 saa ye sa raa yīiyɔ su faaba wa,
 ya doona nge gɛɛbun saa.
 Wee, sa n̄ faaba wa.
 21 Nɛn tɔmbu ba nɔni sɔɔre.
 Ben nɔni swāa te, ta man bɔkana.
 Na nande, na nuki sankire.
 22 Tibu sariwa Galadiɔ?
 Dokotoro goo sariwa mi?
 Nge mban sōna Isireliban bosu kun
 kpeemɔ.
 23 Nɛn wiru t̄a n̄ daa nim yiba
 ma nɛn nɔni yi s̄a nge bwii,
 kon daa wuri kowa sɔɔ sɔɔ ka wɔkuru
 nɛn tɔn be ba gun sɔ.

Bwese weesugiru

9

1 Yeremi u nɛɛ,
 n̄a n̄ daa kuru mɔ gbaburɔ, kon daa
 dawa ten mi,
 n nɛn tɔmbu deri na n̄ ka bu tondinɛ.
 Domi be kpuro ba sāawa nge sakara
 kowobu.
 Ma ba kua naanɛ sarirugibu.
 2 Yinni Gusunɔ u gerua u nɛɛ,
 ba ra n̄ nɔɔ dɛɛrawa bu ka weesu ko.
 Ba ku ra tem mɛ kpare dee dee gem
 sɔɔ,
 sere ka weesu.
 Wee siya su kua ben dam.
 Ba ra n̄ nuku k̄suru m̄ɔwa ba n̄ dɔɔ.
 Mɛya ba ku ra nɛ, Yinni Gusunɔ wure.
 3 Baawure u ra n̄ win kpaasi taki
 dimɔwa.
 Ba n̄ naanɛ m̄ɔsinɛ.
 Ba ra n̄ k̄rum̄t̄ɔnu kuanammɛwa,

kpa ba n weesu sɔɔnamɔ.

⁴ Kpa ba n nɔni wɔkunamɔ.

Ba ku ra gem sɔɔnɛ,

kpa ba n ben nɔɔ dɛɛrimɔ bu ka weesu ko.

Mɛya ba ra n mɛɛrimɔ nge mɛ ba koo ka kɔsa ko.

⁵ Ba ra tii wɛ kɔsan kobu ka weesu sɔɔ sere ba yina bu man wura.

⁶ Nɛ, Gusunɔ, wɔllu ka tem Yinni, na nɛɛ,

wee, kon bu sɔwa n ben laakari mɛɛri. Domi na n̄ yɛ ye kon ka nɛn tɔn beni ko

ben nuku kɔsurun sɔ.

⁷ Wee, tɔn ben yara ya sɔawa nge sɛɛ dɛɛguu

ge ga ra gɔ.

Weesa ba ra n mɔ,

kpa ba n ben berusebu bɔri yɛndun gari sɔɔmɔ.

Adama ben gɔruɔ, yina ba ra n bu berie.

⁸ Yeniban sɔ, kon bu sɛɛyasia

kpa n bu mɔru kɔsie.

Nɛ, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua.

Wuri ka swɔin sanam

⁹ Yeremi u nɛɛ, kon guunu ka mi ba ra raa yaa sabenu kpare swɔiya.

Domi nu gbera, goo ku ra maa sare mi, ba ku ra maa yaa sabenun wuri nɔ mi. Ma gunɔsu ka gbeeku yɛɛ yi duki yakikira min di.

Gɔanu kun maa wɔa mi.

¹⁰ Yinni Gusunɔ u nɛɛ, u koo de Yerusalemu yu ko bansu, kpa yu ko gbeeku bɔnun wɔa yeru.

Mɛya u koo maa de Yudaban wusu su ko bansu.

¹¹ Wara u bwisi mɔ u ka ye tubusia.

Yinni Gusunɔ n̄ n̄ ka yɛro gari kua, u geruo yɛn sɔ tem mɛ, mu kua bansu mi goo ku ra maa sare.

¹² Yinni Gusunɔ u maa nɛɛ, yeni ya koorawa yɛn sɔ nɛn tɔmbu ba nɛn woodaba deri ye na bu wɛ, ma ba n̄ nɛn gere wure, ba n̄ ka ye sɔmburu kue. ¹³ Ma ba ben tiin kɔru swɔi ba bɔu wi ba mɔ Baali sɔwa nge mɛ ben baababa ba bu sɔsi. ¹⁴ Yen sɔna nɛ, Gusunɔ Isireliban Yinni, nɛ wi na

wɔllu ka tem mɔ, na nɛɛ, wee, kon bu dɔa kiku gagu * ge ga sosu diisia, kpa n bu nim mɛ mu dɛɛ mɔ nɔrusia. ¹⁵ Kpa n de bu yarina bu da bwese tukunun suunu sɔɔ, mi be ka ben baababa ba n̄ daa yɛ. Kon de bu bu gɔ ka takobi, kpa bu bu kam koosia mam mam. ¹⁶ Nɛ, Gusunɔ wɔllu ka tem Yinniwa na yeni gerua.

Yeremi u nɛɛ, i doo i tɔn kurɔ be ba ra gɔɔ swɔ kasuma.

I doo i yen goniba sokuma

¹⁷ bu na fuuku bu sun gɔɔ wuri kua,

kpa bɛsɛn nɔni yɔresu su koku.

¹⁸ Domi wuri nɔɔra Siɔniɔ.

Ba mɔ, wee, ba sun gura,

seku bakara sun deema.

N kua tilasi su ka bɛsɛn tem deri.

Wee ba bɛsɛn yɛnusu kɔsuka.

¹⁹ Bɛɛ kurɔbu, i Yinni Gusunɔn gari nɔɔwɔ.

Kpa i swaa daki i nɔ ye u gerumɔ.

I bɛɛn wɔndiaba wuri sɔɔsio,

i gɔɔ wuri sɔɔsinɔ.

²⁰ Domi gɔɔ u sun kɔasi saa fɛnɛntin di, ma u dua sere sina kpaarɔ.

Mɛya u maa bii be ba bɔsu swɛɛ sɔɔ goomɔ, ka sere maa aluwaasiba mi ba ra gesi mɛnne kpuro.

²¹ Yinni Gusunɔ u nɛɛ, tɔmba koo wɔruku bu gbisuku, kpa ben gonu nu n̄ tɛrie yakasɔ nge naa bisu,

n̄ kun mɛ nge dobi yi yi gea yina ba deri gberɔ.

Ba n̄ maa yi suamɔ.

À n kɔ a n bwisi gee mɔ,

a Gusunɔ gio

²² Yen sɔ, bwisigii u ku woo kana win bwisin sɔ.

Damgii u ku maa woo kana win dam sɔ.

Mɛya dukiagii u ku woo kana win dukian sɔ.

²³ Adama wi u kɔ u woo kana, u woo kanɔ yɛn sɔ u bwisi mɔ u ka man tubu,

ma u yɛ ma nɛna na sɔa Yinni Gusunɔ. Na sɔawa naanegii wi u ra siri dee dee, kpa u de durom mu n̄ wɔa tem sɔɔ.

* **9:14** dɔa kiku gagu - Dɔa kiku gera ba ra soku abusenti.

Tɔn benin bwesera ba ra man wēre.
Nε, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua.

Kirɔ

Yuu be ba n Gusunɔ yēn sɔ

²⁴ Wee tōru gara sisi tē sɔɔ kon bu kam koosia be ba bango mɔ wasi sɔɔ ma ba ku ra nen arukawani yibie.
²⁵ Beya Egibitigibu, ka Yudaba, ka Edɔmuba, ka Amɔniba, ka Mɔabuba, ka be ba ra ben wii baarun seri kɔni, ka sere be ba wāa gbaburɔ. Domi bwese tuku ni kpuro ka mam Isireliban tii, ba sāawa bango sariba ben gōrusɔ.

Būnu ka Yinni Gusunɔ

10

¹ Bεε Isireliba, i swaa dakio i nɔ ye Yinni Gusunɔ u bεε sɔɔmɔ. U nεε,
² i ku bwese tukunun yira swīi. I ku wurura wɔllun yīre nin sɔ, ni bwese tukunu nū n wa, nu ra nande.
³ Domi bwese nin sāaru ta sāawa kam dirum. Nu ra sewa nu da dāa sɔɔwɔ nu dāa bura. Kpa dāa dāko u ka ye bwāaroku ko.
⁴ Kpa bu gu buraru kua, bu gu sii geesu ka wura pote. Kpa bu gira bu kulumba kpare ka matalaka, gu ku ka wɔruman sɔ.
⁵ Bwāarokunu nu ra n sāawa nge nare ye ba ra ko gberɔ. Nu n gari mɔ, ba ra n nu sɔɔwawa, domi nu n kpē nu ka tii sī. Yen sɔ, i ku nin bεrum ko. Nu n kpē nu bεε kōsa n kun mε gea kua.
⁶ Ma Yeremi u Gusunɔ siara u nεε, Yinni Gusunɔ, a kpā. Goo sari wi u ka nun weenε. Ma a yīsiru yara wunen dam saabu.
⁷ Wuna a sāa bwesenu kpuron sina boko. Wara u n koo nun nasia. Wuna a yiiko kpuro mɔ. Bwesenu kpuron bwisigibu sɔɔ, goo sari wi u ka nun weenε.
⁸ Be kpuro ba n bwisi mɔ. Ben yēru ta sāawa kam. Domi dāra ba ra dāku ba n sāmɔ.

⁹ Kpa bu tu sii geesu pote, si ba ka na Taasisin di,

n kun mε wura ye ya wee Ufasin di, kpa bu tu yabe gaaduragiru ka wunɔmgiru sebusia.

Yeba kpuro ya sāawa tɔnun nɔman sɔmburu.

¹⁰ Adama wunε Yinni Gusunɔ, a sāawa Yinni, wuna n weenε bu sā. A wāawa. Kaa n maa bandu diiwa sere ka baadommaɔ.

Wunen mɔru yà n seewa, tem mu ra yīriwa,

kpa bwesenu kpuro nu kpana nu yōra wunen wuswaaɔ.

¹¹ Bεε bwese tukunu, i swaa dakio i nɔ, bεen būu ni, nu n wɔllu ka tem taka kue. Nin tii nu koo kam kowa mam mam.

¹² Yinni Gusunɔwa u tem taka kua ka win dam, ka win yēru, ma u wɔllu tɛria ka win bwisi.

¹³ Wiya u ra de bukɔ gu se wɔllɔ, kpa u woo seeyama saa gen wāa yerun di,

kpa guru winu nu nim kpaasina, kpa guru maakinu nu koorɔ, kpa gura yu nε.

¹⁴ Tɔnu ù n ye kpuro mεera, u ra biti soorewa.

Sekuru ta ra maa sekobu mwεwa bā n ben bwāaroku ni wa. Domi nu n kpē nu ko mε, nu n wēsiaru mɔ.

¹⁵ Ba nu kuawa bu ka tɔmbu nɔni wōke.

Nu n sāa gāanu. Nu koo kam ko sɔɔ teeru,

dɔma te Yinni Gusunɔ u koo nu siri.

¹⁶ Gusunɔ, Isireliban Yinni u n sāa nge ni.

Domi wiya u kpuro taka kua.

Wiya u sāa win tɔmbun arumani.

Win yīsira Gusunɔ, wɔllu ka tem Yinni.

Yerusalemun wɔrumaa

ya turuku kua

¹⁷ Yeremi u nεε,

bεε Yerusalemugibu, wee, yiberε ba bεε tarusi.

I seewo i bεen yānu kpaasina.

¹⁸ Domi Yinni Gusunɔ u nεε,

u koo de yiberε be, bu bεε wɔri,

kpa bu bεε gura bu ka bεε da mi n toma.

19 Yerusalemugibu ba wuri wəri ba m̀,
sa kam kua. Wee, bēsen bosu kp̄ã,
bēsen n̄ni swāara banda.
Sa raa n̄e, k̄sa yà n sun deema,
sa ko kp̄i su ye ma.

20 Adama bēsen dia ya w̄ruka.
Yen w̄e kpuro kasikira.
Ma ba bēsen bibu gura kpuro.
Goo sari wi u koo maa bēsen wuu seeya.

21 Yera Yeremi u n̄e,
bēen kparobu ba kua gari bakasu.
Ba ñ Yinni Gusun̄o kasu.
Yen s̄na ba ñ kuure,
ma b̄e kpuro i yarina.

22 Wee damu gagu ga n̄oram̄o.
T̄n dabira wee saa s̄o ȳsan n̄m geu gian di,
bu ka Yudaban wusu kpeerasia,
kpa su ko gbeeku b̄n̄un w̄a yeru.

*Yeremi u kanaru m̀
ka win t̄mbun ȳsiru*

23 Yinni Gusun̄o, na ȳ
ma t̄nu kun kp̄e u win tii kpara
nge m̄e n̄ ween̄e.
Goo sari wi u koo kp̄i u win tii swaa
gea sure.

24 Yinni Gusun̄o, a man s̄eyasio saka
s̄o,
n kun ka m̄aru, kpa a ku ra man kam
koosia.

25 A wun̄en m̄aru sureo
bwese ni nu ñ nun m̄em n̄owammen
mi,
ni, ni nu ñ nun s̄am̄o.
Domi nu wun̄en t̄mbu Yak̄abun bwe-
seru kpeerasiam̄o,
nu ben tem bansu koosiam̄o.

*Isireliba ba Yinni Gusun̄on
arukawani kusia*

11

1 Gari yiniwa Yinni Gusun̄o u
Yeremi s̄owa. U n̄e, 2 a n̄en
arukawanin gari n̄ow̄o, kpa a Yudaba
ka Yerusalemugibu s̄a n̄e, 3 n̄e, Yinni
Gusun̄o, na gerua na n̄e, b̄ruruowa
wi u yina u n̄en arukawani yenin gari
n̄o, 4 ye na raa ka b̄en baababa b̄kua
sanam m̄e na bu yara Egibitin di mi ba
raa n̄ni s̄ore too. Miya na bu s̄owa
na n̄e, bu n̄en gari swaa dakio, kpa

bu ko ye na bu s̄owa. Saa ye s̄ora ba
ko n̄ s̄a n̄en t̄mbu, kpa na n̄ maa s̄a
ben Yinni. 5 Nge m̄ya kon ka n̄en n̄o
m̄w̄eru yibia te na b̄en baababa kua
na n̄e, kon bu tem w̄e m̄e s̄o tim ka
bom mu kokum̄o. Tem m̄ya i waam̄o
gis̄o.

Ma Yeremi u Yinni Gusun̄o wisa u
n̄e, ami.

6 Yinni Gusun̄o u maa Yeremi s̄owa
u n̄e, a gari yini geruo Yudaban
wusu kpuro s̄o ka Yerusalemun
nukurun sw̄e kpuro s̄o, a n̄e, bu
n̄en arukawanin gari swaa dakio kpa
bu yi m̄em n̄owa. 7 Saa d̄ma t̄n di
na ben baababa yarama Egibitin di
sere ka gis̄o, na ra n̄ bu s̄om̄owa bu
de bu man m̄em n̄owa. 8 Adama ba ñ
n̄en gari yi swaa daki, bu sere yi m̄em
n̄owa. Ben baawure u win tiin ḡoru
k̄iru sw̄iwa. Ma na dera b̄ri ȳn gari
yi w̄a arukawani ye s̄o, yi bu di.

9 Yinni Gusun̄o u maa Yeremi s̄owa
u n̄e, wee Yudaba ka Yerusalemugibu
ba n̄o tia kua. 10 Ba wura ben
baababan yira s̄o, be, be ba yina bu
n̄en gari swaa daki. Ma ba ka b̄nu
arukawani b̄kua ba nu s̄am̄o. Isire-
liba ka Yudaba ba n̄en arukawani ye
kusia ye na ka ben baababa b̄kua.

11 Yen s̄na n̄e, Yinni Gusun̄o, kon
de k̄sa yu bu w̄ri. Ba ñ yarīo k̄sa
yen min di. Ba koo man n̄ogiru
sue adama na ñ bu swaa dakim̄o.
12 Yudaba ka Yerusalemugibu ba
koo da bu b̄nu soku ni ba ȳkunu
koosim̄o. Adama b̄nu ni, nu ñ bu faaba
m̀ wahalan saa s̄o. 13 B̄e Yudaba,
nge m̄e b̄en wusu su geeru n̄e, nge
m̄ya b̄en b̄nu nu geeru n̄e. Nge m̄e
Yerusalemun sw̄e yi geeru n̄e, nge
m̄ya yen s̄a yenu nu geeru n̄e, mi i ra
b̄nu wi ba m̀ Baali s̄a. 14 Adama wun̄e
Yeremi, a ku kanaru ko t̄n ben s̄o.
Domi baa b̄a n̄ man soka ben wahalan
saa s̄o, na ñ bu wurarim̄o.

Isireliba ba s̄a nge d̄a

te ta ñ maa arufaani m̀

15 Yinni Gusun̄o u maa n̄e,
b̄e n̄en t̄n be na k̄i,
mba i kasu n̄en s̄a yer̄o.
Domi murafitira i ra n̄ m̀.
I taa kon maa b̄en ȳkunu mwa,

kpa i kun maa nɔni sɔɔre?
I tamaa kon de i yari wahalan di?
¹⁶ Yellu i s̄aa nge nen d̄aa geeru,
te ta kpare ta maa bii geenu marumɔ.
Adama t̄ɛ kon d̄aa te ka ten k̄aasi
kpuro d̄ɔɔ m̄eni subaru sɔɔ.

¹⁷ Ne, Gusunɔ wɔllu ka tem Yinniwa
na raa b̄ee gira nge d̄aa. Nena kon de
k̄sa yu b̄ee deema b̄ee Isireliba ka b̄ee
Yudaba, k̄sa ye i kua i ka nen m̄aru
seeyan s̄ɔ. Domi i b̄uu wi ba m̄ɔ Baali
ȳakunu koosimɔ.

Yeremin yenugibu

ba n̄un seesi

¹⁸ Yinni Gusunɔ u man s̄ɔsi ye nen
t̄ambu ba man b̄okuamm̄e. U man ben
sanu sanusu s̄ɔsi. ¹⁹ Na raa bu naane
s̄aawa nge ȳaa te ba ka d̄ɔɔ bu go. Na
n̄ ȳɛ k̄sa ba man bwisikusimɔ, ba m̄ɔ,
bu de bu d̄aa te sura ka ten marum. Bu
tu wuna wasobun suunu s̄ɔn di kpa
bu ku maa ten ȳisuru nɔ.

²⁰ Adama wun̄e Gusunɔ, wɔllu ka tem
Yinni,
a s̄aawa wi u ra siri dee dee.
Wuna a t̄onun ḡɔru ka win bwisikunu
ȳɛ.
Wuna na nen weeweenu n̄omu
s̄ɔndia.

Na marawa n wa m̄aru ye kaa bu k̄sia.
²¹ Ma Yinni Gusunɔ u n̄ee, wee ye
u koo Anat̄ugibu kua, be, be ba
kasu bu nen w̄aru wuna ba m̄ɔ, n ku
Gusun̄n gari gere ka win ȳisuru. N̄a n
maa yina, ba koo man go. ²² Yen s̄na
wi, Gusunɔ wɔllu ka tem Yinni u koo
bu m̄aru k̄sia. Ben aluwaasiba ba koo
gbi tabu sɔɔ, kpa ben bii t̄n dur̄bu ka
t̄n kur̄bu bu gbi ḡɔrun s̄ɔ. ²³ Domi u
koo Anat̄ugibu n̄oni sw̄aru kp̄ɛwa
w̄ɔ ḡe sɔɔ u koo bu m̄aru k̄sia kpa goo
kun tiare be sɔɔ.

Yeremi

u Yinni Gusunɔ gari bikiamɔ

12

¹ Yinni Gusunɔ, a s̄aawa gemgii
baadomma,
na n̄ kp̄ɛ n nun siribu soku.
Adama ka m̄e, na k̄i n nun ḡaanu bikia
wunen gem m̄e sɔɔ.
Ye na bikiamɔ wee.

Mban s̄na durumgiin w̄aru ta ra n
kuuramɔ.

Mban s̄na a ra de be ba n̄ nun naane
s̄aa
ba n w̄a b̄ori ȳendu sɔɔ.

² Wuna a bu duura nge d̄aru, ma ba
nuuru kua,

ba kp̄ɛa ba binu marumɔ.
M̄eya wunen gari ra n w̄a ben n̄ɔw̄ɔ.
Adama yi n̄ w̄a ben ḡru.

³ Yinni Gusunɔ, a man ȳɛ.
A man waamɔ ma a nen ḡru w̄ɛera,
a wa ma ga w̄a ka wun̄e.

A t̄n k̄so be wun̄e nge ȳaa ni ba ra
mw̄e bu sake.

A bu s̄ɔru koowo a yi
t̄ɔ te ba koo t̄ambu gon s̄ɔ.

⁴ Sere saa yer̄a kaa n dera besen tem
mu n w̄a nuku sankiranu sɔɔ. Wee
yakasu kpuro gberamɔ, ma gbeeku
ȳɛ ka gun̄su gbimɔ besen tem m̄en
t̄n k̄sobun s̄ɔ. Domi ba gerumɔ ba
m̄ɔ, a n̄ ben sanu sanusu waamɔ.

⁵ Yinni Gusunɔ u n̄ee,
Yeremi,
a n ka naasugibu duka m̄ɔ,
ma a bu kpana, a wasira,
am̄na kaa ka kp̄i a ka dumigibu duka
da.

A n b̄ori ȳendu m̄ɔ sanam m̄e tem mu
alafia m̄ɔ t̄na,
am̄na kaa ko Yuudenin daaru t̄a n
nim yiba ta yarimɔ.

⁶ Domi wunen m̄ero bisibu ka
wunen yenugibu ba nun naane
sarirun kom kuamm̄e. Wee ba nun
n̄ɔgiru suem̄o biruɔ. A ku bu naane
ko, baa b̄a n nun gari dori s̄ɔmɔ.

Yinni Gusunɔ

u win t̄ambu deri

⁷ Yinni Gusunɔ u n̄ee,
na nen s̄a yeru deri. Na nen t̄ambu
biru kisi,

be, be ba s̄a nen arumani.
Wee be, be na k̄i mi, na bu yibereba
n̄omu s̄ɔndia.

⁸ Domi ba man seesi nge gbee sunɔ
ge ga kukirimɔ d̄aa s̄ɔw̄ɔ.

Yen s̄na na n̄ maa bu k̄i nge yellu.

⁹ Ba kua nge gun̄o ge gun̄su gasu su
kasu su di.

Kon gbeeku ȳɛ kpuro soku yi na yi di.
¹⁰ Yibere dabiru ba na nen t̄ambun
temɔ ba mu sankaa,

nge me yaa sabenu nu ra gberun
dianu sanku.

Tem me, mu raa wa,
adama ba n gānu deri mi.

¹¹ Ba tem me gosia nge tem saaram.

Wee mu saare nge tanu wi u gao sumo
u nuki sankire.

Tem me kpuro mu kam kua.

Goo sari wi u men weeweenu kua.

¹² Ka guunun wii kpiiro kpuro
yiberaba ba yowawa.

Na dera tabu bu tem me kpuro wukiri.

Goo sari wi u wa bari yendu so.

¹³ Wee ba dianu duura, ma saki kpia.

Ba tii wahala kua kam.

Sekura ba ga ne, Yinni Gusunan
marun so.

Nao mwee te Yinni Gusuno

u bwese ni nu ka Isireliba sikerene

kua

¹⁴ Yinni Gusuno u nee, bwese ni nu
ka Isireliba sikerene, nu saawa tan
koso bu. Nu tem me mwa me ne, Yinni
Gusuno na Isireliba we mu n saa ben
tubi. Wee ye na gerumo bwese nin so.
Na nee, kon nu wuka saa nin tem di,
kpa n Yudaba wuna nin suunu soon
di. ¹⁵ Adama sanam me na nu wuka
na kpa, kon maa nin wonwandu ko
kpa n de nin baatere tu wura ten temo
me ta tubi di. ¹⁶ Geema ba raa nen
tambu soosi bu bore ka bu wi ba mo
Balin yisiru, adama ba n goru gosia, ba
mo nge me n weene nen tambu bu ko,
kpa ba n borumo ba n mo, ka ne, Yinni
Gusunan waa ru. Saa yera kon de bu
sina ka nuku do bu nen tambun suunu
so. ¹⁷ Adama bwese te ta yina tu man
mem nao wa, kon tu wukawa kpa n
tu kpeerasia. Ne, Yinni Gusunawa na
yeni gerua.

Kpaka ye ba kua

ka wee damgi

13

¹ Yinni Gusuno u nee, ne, Yeremi, n
doo n kpaka dwe kpa n ye seka parao,
adama n ku ye doke nim so. ² Ma na
kpaka ye dwa na seka parao nge me
u man soawa. ³ Ma Yinni Gusuno u
kpam nee, ⁴ n kpaka ye suo kpa n se n
da daa te ba mo Efaratio kpa n ye bere
mi, kpee wero gagu so. ⁵ Ma na seewa

na da na ye berua mi, nge me u gerua.
⁶ Ye n te, u maa nee, n wuro Efarati mi,
kpa n kpaka ye suama ye u raa nee, n
bere mi. ⁷ Ma na seewa na da na kpaka
ye sua mi ya raa beruan di. Adama na
deema wee, ya sankira ya n maa garu
koro.

⁸ Yera Yinni Gusuno u man soawa
u nee, ⁹ nge meya u koo Yudaba ka
Yerusalemugibun tii suabu kpeerasia.
¹⁰ U nee, ba saawa tan koso bu, ba ku ra
wure bu win gari no. Ben goru kirun
gariya ba ra n yorari, kpa ba n bunu
yiramme ba n saamo. Ba koo kowa
nge kpaka ye, ye ya n maa garu koro
mi. ¹¹ Nge me ba ra kpaka seke parao,
nge meya u raa Isireliba ka Yudaba
kpuro sua u tii seke ba n ka saa win
tambu, ba n win yisiru soawa, ba n saa
win buraru, kpa tamba n nun siaramo
ben so. Adama ba n win gari wure.
Wi, Yinni Gusunawa u yeni gerua.

Yinni Gusunan maru

¹² Yinni Gusuno u nee, Yeremi soawa
u nee, n doo n nen tambu Isireliba
so ma wi, ben Yinni, u gerua u nee,
tam bwara wawa tam so. Adama
ba n wisa ba nee, ba ye me, ¹³ saa
yera kon bu so n nee, mesuma wi,
Yinni Gusuno u gerua. U nee, u koo
de win maru yu ko nge tam me mu
koo Yerusalemun tambu kpuro go, ka
sinam be ba so Dafidin sina gona so,
ka yaku kowobu, ka win samabu, tem
men tambu kpuro gesi. ¹⁴ Kpa bu
sona bu kasukuna, baaba ka bii, u n
ben goon wonwandu mo. Gānu maa
sari ni nu koo nun yorasiasere u ka be
kpuro go.

Yinni Gusuno u tambu

kiru mo ben tii suabun so

¹⁵ Bee, Isireliba,
i swaa dakio i no, ye na gerumo.
I ku maa tii sua,
domi Yinni Gusuno u ka bee gari mo.
¹⁶ I Gusuno been Yinni beere weeyo
u sere ka yam wokuru na
te ta koo de i sokukira guunu wollo.
Meya i yam bururam mara,
adama u koo de mu tira mam mam
kpa mu gosia yam woku bakaru
nge te ta wa goribun wa yera.

17 I kun gari yi swaa daki,
kon da n swī bākuo bēen tii sua bin sō.
Kon nōni yīresu yari n banda.
Domi ba koo bēe Yinni Gusunān
tambu yoru mweeri
bu ka da tem tukumō.

18 Yinni Gusunō u man sōwā u nēe,
n sina boko ka win mero sōwō n nēe,
bu sinō temō domi ben sina furōsu
wōruka
si su sāa ben buraru.

19 Wee, wuu si su wāa sōo yēsān nām
dwaru gia Nēgebuo,
sin tamba doona kpuro,
ma wuu si, su kenua.
Goo sari wi u koo maa su kenia,
domi ba sin tambu Yudaba gura
kpuro sem
ba ka doona tem tukumō.

Ba Yerusalemun bēere wuna

20 Wunē Yerusalemu, a nōni seeyo a
wa,
wee, wunen yibereba ba wee sōo yēsān
nām geu gian di.
Mana tōn be na raa nun nōmu sōndia
ba wāa,
bēn sō a raa bēere mō.

21 Be ba raa nun sokumō yinni,
bā n nun seeyasiabu na, mba kaa gere.
Saa ye sōora wuriribu bu koo nun
deema
nge tōn kurō wi u yiire u kī u ma.

22 Kaa tii bikia gōruo a nēe, mban sōna
yeni ya nun deema.

Wunen tora dabinun sōna ba wunen
bekuru pota ka dam
ba nun sekuru doke.

23 Etiopigii u koo kpī u win wasin gōna
kōsi?

Musuku gbeeku ga koo maa kpī gu
gen sansun bausu kōsi?

Aawo.
Nge mēya bēe be i kōsan dōone mō,
i n kpē i gea ko.

24 Yen sō, kon bēe yarinasiawa
nge mē woo ga ra yakasu yarinasiē
gbaburō.

25 Wunē, Yerusalemu,
yēn sō a nē, Yinni Gusunō duari,
ma a wunen naanē doke weesu sōo,
wee ye na nun yiye.

26 Kon wunen bekuru ghabia
kpa bu wunen tereru wa.

27 Na waamō sakararu ka kuuki yi a
mō,
sanam mē a būnu gasirimō a sāamō
guunu wōllō ka yakasō.

Ya sāawa gāa kōsunu nēn nōni sōo.
Yen sō, wunē Yerusalemu, kaa kam ko
à kun tii dēerasiē.
Saa yerā a mara, a ka tii dēerasia.

Nim gōo bakaru

14

1 Sanam mē nim gōora wāa, Yinni
Gusunō u Yeremi sōwā u nēe,

2 Yudaba ba gōo wooru sō.

Goo maa sari ben wuu marosun
kōnnōsō.

Wee ba wōruka temō ba nuki sankire.
Ma Yerusalemu gibu ba nōogiru sue ba
faaba kanamō.

3 Damgibu ba bwēebwēebu gōrimō bu
nim kasumā.

Adama bā n dākō da ba ku ra nim wa.
Ba ra gōsiramēwa ka koto gbebusu,
kpa seku bakaru ta n bu mō, ba n
wuswaa gāanu wukiri.

4 Tem mu besikira yēn sō gura kun
nēmō.

Ma sekura gbee wukobu mō ba
wuswaa gāanu wukiri.

5 Yaka bekusu sari.

Batuma sōora nēnnu ra ma
kpa nu doona nu binu deri.

6 Wee gbeeku ketekunu nu wāa guunu
wōllō,

nu wom gabirimō nge gbeeku bōnu.

Nin nōni tonda yēn sō yakasu sari.

7 Yudaba ba gerumō ba mō,

baa mē sa taare mō besen durum sō,
Yinni Gusunō, a sun somiō wunen
yīsiran bēeren sō.

Wee sa kua mēm nōo sariba, ma sa nun
torari.

8 Wunē wi bēse Isireliba sa naanē sāa,
wuna a ra sun faaba ko wahalan saa
sōo.

Mban sōna kaa n sāa nge sōo wi u sarō
besen temō
u kpuna wōku teeru tōna.

9 Mban sōna kaa n sāa nge wi ba wōri
subaru sōo,

n kun mē nge tabu durō wi u kpāna u
sun faaba ko,

a sere wāa besen suunu sōo.

Yinni Gusunō, ma sa wunen yīsiru
sōwā,

a ku sun deri.

10 Wee ye Yinni Gusunɔ u gerua win tɔmbun sɔ. U nɛɛ, ba ra kã ba n yaayaare mɔ. Ba ku ra kpĩ bu sina bu tii nɛnɛ. Ba ñ maa nùn wɛremɔ. U ben durum yaaye. Yen sɔna u bu sɛɛyasiamɔ.

11 Ma Yinni Gusunɔ u Yeremi sɔɔwa u nɛɛ, a ku tɔn be kanaru kua n ka bu gea kua. 12 Domi baa bà n nɔɔ bɔkua, na ñ ben kanaru nɔɔmɔ. Bà n maa yãku dɔɔ mwaararuginu ka kɛnu ganu kua, na ñ nu mwaamɔ. Kon de bu gbiwa gɔɔrun sɔ ka kɛsi kɛsi bararun sɔ ka maa tabu sɔɔ.

13 Ma Yeremi u wisa u nɛɛ, Yinni Gusunɔ, wee wunen sɔmɔbu ba wunen tɔmbu sɔɔmɔ ba mɔ, ba ñ tabu wasi. Gɔɔra kun maa duɔ ben temɔ. Kaa de ba n wãawa bəri yendu sɔɔ ka toro sindu.

14 Yinni Gusunɔ u maa nùn sɔɔwa u nɛɛ, weesa ba gerumɔ ka nen yĩsiru. Na ñ bu gɔre, na ñ bu wooda gaa wɛ. Mɛya na ñ maa bu gari gɛɛ sɔɔwa. Kãsinu ka sian gari ka ben gɔrusun gari yi ba gerumɔ, ye kpuro weesa. 15 Yen sɔ, sɔmɔ be na ñ gɔre mi, ba ka tɔmbu sɔɔmɔ ba mɔ, ba ñ tabu wasi ben temɔ, gɔɔra kun duɔ mi, kon de bu gbi tabu sɔɔ, ka gɔɔrun sɔ. 16 Kpa tɔn be ba maa weesun gari sɔɔmɔ mi, ba n wɔruka Yerusalemun swɛɛ sɔɔ gɔɔ te, ka taa bin sɔ. Ba ñ goo wasi wi u koo bu sike, be ka ben kurɔbu ka bibu. Kon de ben nuku kɔsuru tu wɔriwa ben tii sɔɔ.

17 Yeremi u nɛɛ, Gusunɔ u man sɔɔwa n tɔn be sɔ n nɛɛ, nen nɔni yĩresu su kokumɔ bururu ka yoka,
su ñ yɔre.

Domi wahala baka ya nen tɔmbu deema.

Ba bu so ba mɛera kua.

18 Nà n yara na da yakasɔ,
na ra tɔn be ba go tabu sɔɔn gonu wawa nu kpĩ.

Nà n maa wurama wuuɔ,
kpa n deema tɔmba barɔ gɔɔrun saabu.

Gusunɔn sɔmɔbu ka yãku kowobu ba ra n den sirenɛwa tem mɛ sɔɔ.
Ba ñ yɛ ye ba mɔ.

Isireliba ba Yinni Gusunɔ

suuru kanamɔ

19 Yinni Gusunɔ,
a bɛɛɛ Yudaba biru kisiwa mam mam?
A sun bwɛra yarawa?

Mban sɔna a sun sɛɛyasiamɔ a mɛera mɔ
ye ya ñ bɛkuramɔ.

Sa bəri yendu mara, adama sa ñ tu wa.
Sa mara a sun bɛkia, adama nɔni swãaru sɔɔra sa wãa.

20 Yinni Gusunɔ, sa durum kua wunen mi.

Sa tuba ma nuku kɔsura sa kua, bɛɛɛ ka bɛsen baababa.

21 A wunen arukawani yaayo ye a ka sun bɔkua.

Wunen yĩsirun sɔ, a ku sun gem.

A ku maa Yerusalemu funɛ wã mi a wunen sina gɔna yĩkogia yii.

22 Bũu goo sari wi u koo kpĩ u gura nɛɛsia,

wɔllun tii, ta ñ kpɛ tu gura nɛɛsia.

Gusunɔ bɛsen Yinni, wuna a ra de gura yu nɛ.

Wuna sa maa naane sãa. Domi wuna a ra ye kpuro ko.

15

1 Yinni Gusunɔ u Yeremi sɔɔwa u nɛɛ, na ñ nen tɔmbu Yudaba wɔnwɔndu kuammɛ, baa Mɔwisi ka Samuɛli bà n na nen mi, bu ka man suuru kana ben sɔ. Kon bu sɔwa n nɛɛ, bu doonɔ nen wuswaan di. 2 Bà n maa wunɛ Yeremi bikia ba nɛɛ, mana ba koo da, kpa a bu wisi a nɛɛ, ba koo gbiwa.

Gaba koo ben yaron gɔɔ gbi, gɔɔ wiya koo bu sua.

Gaba koo gbi tabu sɔɔ, gɔɔ wiya koo bu sua.

Gaba koo gbi gɔɔrun sɔ, gɔɔ wiya koo bu sua.

Kpa bu maa gabu yoru mwɛeri, yoo tera ba koo di.

3 Kon de kɛsinu nɛɛ yu bu deema. Ba koo gbi tabu sɔɔ, kpa bɔnu nu ben gonu gɛeri, kpa gbeeku yɛɛ ka gunɔsu bu di mam mam. 4 Biti ka bɛrum koo bwese tukunu mwa bà n wa ye ya bu deema, ye Yudan sina boko Manase Esekiasin bii u kuan sɔ kpuro Yerusalemuɔ.

*Yinni Gusunə**u koo Yudaba seeyasia*

5 Saa ye sɔɔ, Yerusalemu,
wara u koo wunen wɔnwɔndu wa.
Wara u koo nun wanyo kua.
Wara u koo na u bikia ye n nun mɔ.
6 Wee a man deri, ma a biru wura.
Yen sɔ, kon nun nɔma doke n nun
kpeerasia.
Domi na wasira ka baadomman
wɔnwɔn te na nun kuammɛ.
7 Kon nɛn tɔn be sarawa nge dobi
wusun gbāra kɔnnɔsɔ.
Kon de bu ben bibu bia, kpa n bu kam
koosia.
Domi ba yina bu ben swɛɛ kɔsi deri.
8 Kon de ben gaminibu bu yani seeri
dabiru kera
yi yi wāa nim wɔkun goorɔ.
Kon de yiberɛba bu na
bu ben aluwaasiban mɛrobu wəri sɔɔ
sɔɔ gbāara.
Kpa nuku sankiraru ka bɛrum ben
mɛro be deema subaru sɔɔ.
9 Wi ba raa bɛɛɛ wɛɛmɔ
yɛn sɔ u bii tɔn durɔbu nɔɔba yiru
mara
u wasikiramɔ.
U koo mam gbiwa sekum ka seku
bakaru.
Be ba tie, kon de yiberɛba bu bu gowa
tabu sɔɔ.
Nɛ, Yinni Gusunəwa na yeni gerua.

*Yeremi u Yinni Gusunə**weeweenu koosimɔ*

10 Yeremi u nɛɛ,
nɛn mɛro, mban sɔna a man mara.
Wee na kua bɔruro.
Domi nɛn sɔna tem mɛn tɔmbu kpuro
ba sikirinamɔ ba sannamɔ.
Na n goon mi gāanu bɔkure,
na n maa goo gāanu bɔkure.
Adama ka mɛ, ba man bɔrusiməwa
kpuro.
11 Ma Yinni Gusunə u nɛɛ,
kon nun yakia wunen gean sɔ,
kpa n nun wunen yiberɛba kamia
wahala ka nuku sankiranun saa.
12 Goo kun kpɛ u sisu bɔaku,
si su wee sɔɔ yɛsan nɔm geu gian di
ka sere maa sii gandu.
13 Kon de yiberɛba bu na
bu tem mɛn arumani kpuro gura

nɛn tɔmbun durum sɔ ye ba kua tem
mɛ kpuro sɔɔ.

14 Kon de bu ben yiberɛba sɔ tem
tukumɔ mi ba n yɛ.

Domi nɛn mɛru seewawa be sɔɔ nge
dɔɔ.

15 Yera Yeremi u Yinni Gusunə wisa
u nɛɛ,
a kpuro yɛ.

A man yaayo. A ku man duari.

A be ba man nɔni sɔmɔ mɛru kɔsio.

A ku man go, wunɛ wi a suuru mɔ.

A yɛ ma wunen sɔna na sekuru sɔɔwa.

16 Wunen gari kpurowa na swaa daki.

Ma na yi doke gɔruɔ.

Yiya yi man nuku dobu wɛ.

Gusunə wɔllu ka tem Yinni,

a n yɛ ma wunen yisira na sɔɔwa.

17 Mɛya na n wure n sina ka tɔn yaa
kasikiobu

su ka nuku dobu ko sannu.

Na tii gɔwawa na sɔ nɛ turo,

domi a dera nɛn mɛru seewa.

18 Yinni Gusunə,

mban sɔna na wahala mɔ sere ka tɛ.

Mban sɔna ya sɔa nge boo wi u ku ra
kpe.

Yinni, kaa n man sɔawɛwa nge bwia
ye ya n naane mɔ,

n kun mɛ nge daa te ta ra nim kpe?

19 Ma Yinni Gusunə u Yeremi wisa u
nɛɛ,

à n gɔsirama nɛn mi,

kon de a maa ko nɛn sɔm kowo.

À n wura a mɛm saarinu deri

kpa a gari arufaanigii gere,

kon maa nɛn gari doke wunen nɔɔwɔ.

N n mɔ wuna kaa gɔsira ben mi,

beya n weene bu wurama wunen mi.

20 Kon de a n dam mɔ

nge gbāra te ba kua ka sii gandu.

Ba koo ka nun tabu ko,

adama ba n nun kamiamɔ.

Domi ko na n ka nun wāa n nun faaba
ko.

21 Kon nun yakia tɔn kɔsobun nɔman
di.

Kpa n nun wɔra be ba nuki sosun
nɔman di.

Nɛ, Yinni Gusunəwa na yeni gerua.

*Gusunə u yina**Yeremi u kurɔ sua*

16

¹ Yinni Gusunɔ u Yeremi sɔɔwa u nɛɛ, ² a ku kurɔ sua, kpa a ku bibu ma tem mini. ³ Wee ye ya koo bii be ba koo marura tem mɛ sɔɔ deema, ka ben mɛrobu ka ben tundobu. ⁴ Barara ta koo bu go. Ba n̄ bu gɔɔ swīiyammɛ. Ba n̄ maa bu sikumɔ. Ba koo kowa taaki tem sɔɔ. Be ba tia kpa bu bu go tabu sɔɔ, n̄ kun mɛ, gɔɔru tu bu go, kpa gbeeku yɛɛ ka gunɔsu ben gonu di.

⁵ Yinni Gusunɔ u maa nɛɛ, a ku du diru mi ba gɔɔ wooru sɔ a ka bu duura. Domi na nɛn b̄ri yendu wuna tɔn ben min di. Na n̄ ben kīru mɔ, mɛya na n̄ maa ben wɔnwɔndu mɔ. ⁶ Damgibu ka bwɛɛbwɛɛbu ba koo gbiwa. Ba n̄ bu sikumɔ, ba n̄ maa ben gɔɔ wooru sinamɔ. Goo kun tii muririmɔ, goo kun maa kɔnimɔ ben gɔɔn nuku sankiranun sɔ. ⁷ Bɛn tɔmba gu mi, ba n̄ goo wasi wi u koo ka bu dīanu naawa u ka bu nukuru yemiasia. Goo maa sari wi u koo ka bu tam naawa u ka bu dam kɛ, baa n̄ n ben mɛron na u gu, n̄ kun mɛ, ben tundo.

⁸ Yinni Gusunɔ u maa Yeremi sɔɔwa u nɛɛ, yɛnu mi ba tɔɔ baka dim mɔ, a ku du mi, i di i nɔ ka be sannu. ⁹ Domi nɛ, Gusunɔ Isireliban Yinni, nɛ wi na wɔllu ka tem mɔ, na kon yam min nuku dobu kpeerasia bɛɛn nɔni biru. Ba n̄ maa nuku dobutun womusu ka be ba suanamɔn nɔɔgiru nɔɔmɔ mi.

¹⁰ Sanam mɛ kaa tɔn be gari yi nɔɔsia, ba koo nun bikia bu nɛɛ, mban sɔna nɛ, Yinni Gusunɔ na bu nɔni swāa tenin bweserun gari sɔɔmɔ. Mba ba nɛ, Gusunɔ ben Yinni torari. ¹¹ Saa ye sɔɔra kaa bu wisi a nɛɛ, ben baababa ba man deri, ma ba da ba b̄nu s̄awa ba yiira nin nuurɔ, ma ba man biru kisi, ba n̄ nɛn woodaba mɛm nɔɔwɛ. ¹² Ma ben tii ba kɔsa kua n kere ben baaba be. Wee ben baawure u yɔrari u win gɔrun kīru kankam swīi. Ba n̄ nɛn gari swaa dakimɔ. ¹³ Yen sɔ, kon bu yara tem minin di, kpa bu da tem mi ben baababa ka ben tii ba n̄ yɛ. Miya ba koo b̄nu s̄a s̄ɔ sɔɔ ka wɔkuru. Domi na n̄ maa bu durom gam kuammɛ.

Isireliba ba koo wurama

¹⁴ Yinni Gusunɔ u nɛɛ, yen sɔna tɔnu ganu sisi n̄ sɔɔ ba n̄ maa b̄rumɔ

bu nɛɛ, ka Yinni Gusunɔn wāaru wi u Isireliba yarama Egibitin di. ¹⁵ Adama ba koo b̄rewa bu nɛɛ, ka Yinni Gusunɔn wāaru wi u Isireliba yarama saa sɔɔ yɛsan nɔm geu gian di ka sere tem mi u raa bu yarinasian di. Domi kon de bu wurama ben temɔ mɛ na raa ben baababa wɛ.

Sɛɛyasia bi bu wee

¹⁶ Yinni Gusunɔ u nɛɛ, wee, kon yiberɛba seeya bu Isireliba mwɛɛri nge mɛ susure kowobu ba ra swɛɛ mwɛɛri. Yeniban biru, kon maa yiberɛ gabu seeya bu bu w̄ri bu go gungunu wɔllɔ ka guunɔ, ka sere maa kpee baaba sɔɔ nge mɛ taasobu ba ra yɛɛ w̄ri bu go. ¹⁷ Domi nɛn nɔni yi ben sanu sanusu mɛɛra, sin gasu kun berua nɛn nɔni sɔɔ. Mɛya na maa ben toranu kpuro waamɔ. ¹⁸ Kon bu ben durum are wɛ mam mam. Domi ba nɛn tem disi doke mɛ mu s̄a nɛn arumani, ma ba dera mu ben b̄nu bwāarokunu yiba ni nu n̄ wāaru mɔ.

Tɔmbu kpuro

ba koo Gusunɔ tubu

¹⁹ Yeremi u nɛɛ, Yinni Gusunɔ, a s̄awa nɛn dam ka nɛn kuku yee damgiru, nɔni swāarun saa. Wunɛn miya handunian goonu nne kpuron tɔmbu ba koo na, kpa bu nɛɛ, weesa ben baababa ba swīi. Ben b̄nu nu n̄ gāanu sosi, nu s̄awa kam dirum.

²⁰ Tɔnu u koo kpī u tii kua ye u koo s̄a. Adama ka gem, nu n̄ s̄a Gusunɔ.

²¹ Yen sɔna, wunɛ Yinni Gusunɔ a nɛɛ, kaa bu wunɛn dam s̄ɔsi, kpa bu gia ma wuna a s̄a Yinni Gusunɔ.

Yudaban durum

ka ben sɛɛyasiabu

17

¹ Yudaban durum ya yorua ben ḡrusɔ.

Ya maa s̄ɔsire ben ȳaku yenun k̄anu sɔɔ.

Ma n s̄are ba ye yorua mi, ka yorutii sisugia ka kpee te ta b̄bunu bo.

2 Ya s̄awa seeda ye ya bu taare w̄em̄o.
Nge meya ben b̄uu turanu ka ben
bw̄aarokunu
ka ben d̄aa kubenu ka ben gungunu
mi ba ra b̄uu wi ba m̄o Asitaate
s̄a,

ya maa bu taare w̄em̄o.

3 Yen s̄ana ne, Yinni Gusun̄o,
kon nen guu t̄en mi ba ra man s̄a,
ka ben dukia ka ben gbea
ka gungunu mi ba ra b̄unu s̄a
yiber̄eba n̄omu beria, ben durum yen
saabu

ye ba kua ben tem me kpuro s̄o.

4 Ben toranun s̄ana ba koo ben tem bia
me mu s̄a ben tubi.

Kon bu ko ben yiber̄eban yobu,

kp̄a bu da tem mi ba n̄ ȳe.

Domi ba dera nen m̄aru ya yabura nge
d̄o.

Ya ko n maa yaburewa sere ka
baadommāo.

A kun t̄onu naane s̄a

5 Ne, Yinni Gusun̄owa na nee,
b̄origiwa wi u win ḡru s̄iya nen min
di,

ma u t̄onu naane s̄a, u t̄asa wi s̄o.

6 U ko n w̄anw̄andu soorewa
nge d̄aa kiki si su w̄a mi ḡanu ku ra
kpi.

U n̄ nuku dobu wasi.

U ko n w̄awa tem saaram̄o mi goo
sari.

7 Adama domarugiiwa wi u win naane
doke ne, Yinni Gusun̄o s̄o,

ma win toro sindu ta w̄a ne s̄o.

8 Ȳero ko n s̄awa nge d̄aa te ta ȳo
daarun gooro,

t̄en gbini yi ku ra nim bie.

D̄aa ten bweseru ta ku ra n yam
susuru gara.

Ten wurusu ra n bekusu s̄awa saa
kpuro.

S̄o s̄arerun saa ya n na,

ta ku ra gbere, baa w̄o ge gbeburu
ȳra.

Meya ta ku ra maa marubu ȳre.

9 T̄onun ḡru ga ra k̄sa berewa.

Meya gen barara ku ra bekure.

Goo u w̄a wi u koo kp̄i u gen
bwisikunu gia?

10 Ne, Yinni Gusun̄owa

na ra t̄onun ḡru ka win bwisikunu
w̄eri,

n ka n̄un ye u kuan are w̄e.

11 Wi u dukia guram̄o ka swaa k̄sa,
u s̄awa nge kusu ge ga s̄ia tuka wee ye
ga n̄ ka.

Dukia ye, ya koo n̄un deriwa

win w̄aarun suunu suunuka s̄o,

kp̄a u n s̄a nge gari b̄ako win w̄a
d̄akiru s̄o.

Yinni Gusun̄o turowa

u s̄a w̄aarun bwia

12 B̄esen s̄a yee d̄eraru

ta s̄awa nge sina kita ȳikogiru

te ta w̄olle suare yellun di.

13 Yinni Gusun̄o, wuna b̄ese Isireliba
sa ȳiȳo.

Be ba nun biru kisi, ba koo sekuru wa.

Be ba ka nun tondine, ba koo bu duari.

Ba ko n s̄awa nge b̄en ȳisa ba yorua
tua s̄o.

Domi ba wune Yinni Gusun̄o deri,

wune wi a s̄a nge bwia ȳen nim mu
w̄aru w̄em̄o.

Yeremi u Yinni Gusun̄o

somiru kanam̄o

14 Yinni Gusun̄o, a man bekio,

kp̄a n wa n bekura mam mam.

A man faaba koowo kp̄a n faaba wa.

Domi wune turowa na ra n siaram̄o.

15 Yinni Gusun̄o, wee, t̄amba man
bikiam̄o ba m̄o,

mana n̄oni sw̄aarun gari yi a bu s̄owa
mi, yi woo.

I den bu w̄rima.

16 Adama na n̄ yine n wunen t̄ambu
kpara.

N n̄ ne, na sende n̄oni sw̄a ten t̄oru tu
ka na.

Wunen tii, a ȳe me.

A maa ȳe gari yi na yara nen n̄on di
kpuro.

17 Yen s̄o, a ku de na n maa berum
soore wunen s̄o,

wune wi a s̄a nen kuku yeru n̄oni
sw̄aarun saa.

18 A de be ba man n̄oni s̄om̄o bu
sekuru wa.

Kp̄a ne, na kun tu wa.

A de bu diiri, kp̄a ne, na n w̄a ka toro
sindu.

A de n̄oni sw̄aru tu bu deema,

kp̄a a bu seeyasia n kp̄a.

T̄o w̄erugirun b̄ere w̄ebu

19 Yinni Gusunɔ u nɛɛ, Yeremi, a seewo a da a yɔra kɔnnɔwɔ ge ba mɔ tɔmbun kɔnnɔ mi Yudaban sinambu ba ra ka du kpa bu ka yari, kpa a maa da a yɔra kɔnnɔ si su tien mi. 20 Kpa a bu sɔ a nɛɛ, be, Yudaba ka ben sunɔ ka be, Yerusalemugibu, be kpuro be ba dumɔ kɔnnɔ sin min di, bu nɛ Yinni Gusunɔgia swaa dakio bu nɔ. 21 Na nɛɛ, ba n tii sɛ kpa bu ku raa sɔmunu sɔbe tɔɔ wɛrarugiru sɔɔ. Bu ku raa maa nu duusia Yerusalemun gbɔra kɔnnɔsun di. 22 Bu ku raa mam nu yara ben yɛnusun di. Bu ku sɔmburu garu ko. Adama bu sanam mɛ yiiyo nɛ, Yinni Gusunɔn sɔ nge mɛ na ben baababa yiiɛ. 23 Geema, ben baaba be, ba swaa taaya. Ba n man swaa daki. Ba nɛn sɔɔsinu yina.

24 Adama be, ba n man swaa daki ka gem, ma ba n sɔmunu ganu duusia Yerusalemun kɔnnɔsun di tɔɔ wɛrarugiru sɔɔ, ma ba tɔɔ te yi nɛ, Yinni Gusunɔn sɔ, ma ba n sɔmburu garu kue te sɔɔ, 25 saa yera sinam be ba sɔ Dafidin sina gɔnaɔ ka ben sina asakpɔbu ba koo du saa Yerusalemun kɔnnɔ sin min di, ba n tabu kekɛba dua, be dumi gawe, kpa gabu ba n dumi sɔni. Mɛya Yudaba kpuro ka Yerusalemugibu kpuro ba koo maa du mi, kpa Yerusalemu ya n tɔmbu yiba sere ka baadommaɔ. 26 Tɔmba koo na nɛn sɔa yera Yudan wusu ka Yerusalemun baru kpaanu kpuron di ka Benyamɛn tem di, ka sere maa guunun di ka wɔwin di, ka sɔɔ yɛsan nɔm dwaru gian di, tem mɛ kpuron di gesi, bu yɔku dɔɔ mwaaararuginu ko ka siarabun yɔkunu, kpa bu ka kɛnu na, kpa bu turare dɔɔ doke mi. 27 Adama ba kun nɛn gari swaa daki, yi na nɛɛ, bu man tɔɔ wɛrarugii te yiiya, ma ba dumɔ Yerusalemun kɔnnɔsun di, ba n sɔmunu sɔɔwa, tɔɔ wɛrarugii te sɔɔ, saa yera kon wuu ge dɔɔ doke wi u n gbimɔ kpa be kpuro bu dɔɔ mwaaara.

Yeremi u da mɔmɔn yɛnuɔ

18

1 Yinni Gusunɔ u Yeremi sɔɔwa u nɛɛ, 2 a seewo kpa a da mɔmɔn yɛnuɔ.

Miya kon nun gari sɔ.

3 Ma u seewa u da mɔmɔn yɛnu mi. U deema wee u wekeru mɔ. 4 Weke te u mɔ mi, ta n gea kue. Ma u ten sɔn te sua u ka weke kpaaru kua te ta nɔn wɛre. 5 Yera Yinni Gusunɔ u nɛɛ, 6 mban sɔna na n kpɛ n ka bɛɛ Isireliba ko nge mɛ. Wee nge mɛ mɔmɔ wi, u sɔndu sua u nɛni win nɔmuɔ, nge mɛya i maa wɔa nɛn nɔmuɔ. 7 Gasɔ, na ra gere bweseru garun sɔ n nɛɛ, kon tu wuka n sura nge dɔa, kpa n tu kam koosia. 8 Adama bwese te, ta n ten daa kɔsa ta nuku kɔsuru deri, na ra tu deriwa na kun maa tu kɔsa kue. 9 Mɛya gasɔ, na ra maa gere bweseru garun sɔ n nɛɛ, kon tu seeya. 10 Adama bwese te, ta n kɔsa mɔ ma ta n nɛn gere swaa sue, na ku ra maa tu gea ye kue ye na raa gɔru doke mi. 11 Yen sɔ, a Yudaba ka Yerusalemugibu sɔɔwɔ a nɛɛ, nɛ, Yinni Gusunɔ na sɔɔru mɔ n ka bu kɔsa kua. Na yen kpunaa yi. N n mɛn na, ben baawure u win daa kɔsa derio u wurama nɛn mi.

12 Adama ba koo gere bu nɛɛ, mban sɔna ba koo kɔsi. Ben baawure u koo win bwisiku kɔsunu swiwa u ko ye u ki.

Isireliba ba Gusunɔ yina

13 Yinni Gusunɔ u nɛɛ, Isireliba ba gɔa kɔsunu kua n sara. I bwesenu kpuro bikio, wara u yenin bweseru nɔɔre.

14 Nim mu ra kokubu kpe Libanin guunu wɔllun di?

Daa te ta kokumɔ, ta ra nim gem kpe?

15 Adama nɛn tɔmbu ba man duari ba da ba bɔnu turare dɔɔ dokeammɛ. Ya dera ba n yɛ ye ba mɔ ben swɛɛ sɔɔ. Ba ben yellun swaa dosu derimɔ, ma ba swaa kisi swi.

16 Ba dera ben tem mu sankira. Ma tɔmbu ba bu yɛmɔ baadomma. Wi u sarɔ mi gesi, u n mu wa, u ra wiru kpawarewa.

17 Yen sɔna kon de bu yarina yibereban wuswaaɔ nge tua ye sɔɔ yari yerun woo ga yarinasia. Kon bu biru kisi.

Na ñ bu mɛɛrimɔ sanam mɛ ba nɔni sɔɔre.

Ba nɔɔ tia kua

bu ka Yeremi mwa

¹⁸ Yera tɔn be, ba nɛɛ, su Yeremi nɔɔ tia kua su nùn mwa. Domi wooda kun gbimɔ baa yāku kowobu bà kun wāa. Bwisi kun kpeemɔ baa bwisigibu bà kun wāa. Gusunɔn gari kun gbimɔ yèn sɔ win sɔmɔba sari. N n mɛn na, i na su nùn wəri su yaa kasiki, kpa su ku maa win gari nɔ su sere yi laakari ko.

¹⁹ Saa yera Yeremi u Yinni Gusunɔ kana u nɛɛ, Yinni Gusunɔ, a man swaa dakio.

A nɛn yiberɛban gari yi nɔɔwɔ.

²⁰ Kaa de gea yu gɔsira kɔsa?

Wee ba dɔkɔ kpiriru gba

bu ka man kpɛɛ sɔɔ.

A yaayo ma na yɔra wunen wuswaaɔ ben sɔ,

na ka nun gari kua

kpa a ku maa ka bu mɔru ko.

²¹ Yen sɔ, a de gɔɔru tu ben bibu go.

A de bu gbisuku tabu sɔɔ,

kpa kurɔbu bu durɔbu ka bibu bia,

kpa bu ko gɔminibu.

A de baranu nu durɔ be go,

kpa bu ben aluwaasiba go tabu sɔɔ.

²² A de tabu kowo wuunu nu bu wəri.

Kpa wuri yi nɔɔra ben yɛnusu.

Domi ba dɔkɔ kpiriru gba

bu ka man kpɛɛ te sɔɔ.

Ba man yina beria nɛn swaa sɔɔ.

²³ Adama wunɛ, Yinni Gusunɔ,

a ben nɔɔsinaa kpuro yɛ,

ye ba kua bu ka man go.

Yen sɔ, a ku bu ben toranu wɔka.

A ku ben durum ye duari.

A de bu fukura wunen wuswaaɔ.

A bu sɛɛyasio wunen mɔrun saa sɔɔ.

Weke te ta kɔsira

19

¹ Yinni Gusunɔ u Yeremi sɔɔwa u nɛɛ, a doo mɔmɔn mi a boo dwe ge ba kua ka sɔndu. Kpa a yāku kowo be ba bukure ka wuun guro gurobu mɛnna, ² kpa i da wɔwa ye ba mɔ Beni Hinɔmuɔ ye ya wāa kɔnnɔ gen mi gia, mi ba ra wekenu mɔm. Miya kaa nɔɔgiri sua a gari gere yi kon

nun sɔ. ³ Kaa Yudaban sinambu ka Yerusalemugibu sɔ bu swaa dakio bu nɔ ye nɛ Gusunɔ, Isireliban Yinni, nɛ wi na wɔllu ka tem mɔ na gerua. Kon de nɔni swāaru tu na Yerusalemɔ sere wi u ten gari nua kpuro, win swasu su sikari. ⁴ Domi ba man deri, ma ba yam mi disi doke. Ba bũnu turare dɔɔ dokea mi, ni be ka ben sikadoba ka ben sinambu ba ñ yɛ. Ma ba tɔn dabinu go mi, be ba ñ gāanu kue. ⁵ Ba bũu wi ba mɔ Baali yāku yeru bania gunguru wɔllɔ. Miya ba ra ka ben bibu yāku dɔɔ mwaararugiru ko, yāku tèn bweseru na ñ bu yiire, na ñ mam ten bwisikunu koore.

⁶ Yen sɔna nɛ, Yinni Gusunɔ na nɛɛ, tɔnu ganu sisi nì sɔɔ ba ñ maa wɔwa ye sokumɔ Tofeti ñ kun mɛ Beni Hinɔmu. Ba koo ye sokuwa tɔn goo yeru. ⁷ Wɔwa yen miya kon Yudaba ka Yerusalemugibun nɔɔ tia ye ba kua kam koosia, kpa n de yiberɛba bu bu go tabu sɔɔ. Kon de gbeeku yɛɛ ka gunɔsu ben gonu di. ⁸ Kpa n de Yerusalemu yu ko bansu si ba koo yɛɛ. Wi u sarɔ mi kpuro, ù n ye wa, u biti soora u wia ko nɔni swāa ten sɔ. ⁹ Kon de yiberɛ be, bu bu nɔni sɔ sere bu ben berusebu ka ben bibun gonun yaa di.

¹⁰ Yen biruwa wunɛ Yeremi kaa boo ge kɔra tɔn be ba ka nun da min wuswaaɔ. ¹¹ Kpa a nɛɛ, nɛ Gusunɔ, wɔllu ka tem Yinni na nɛɛ, kon bu yarinasia kpa n wuu ge kɔsuku nge boo ge, ge ba ñ kpɛ bu maa sɔmɛ. Tofetin wɔwa miya ba koo tɔmbu sike yèn sɔ ba ñ maa ayeru wasi gam. ¹² Mɛya kon tem mɛ ka mɛn tɔmbu kua, kpa Yerusalemu yu ko nge Tofeti. ¹³ Yerusalemugibun yɛnusu ka Yudaban sinambun yɛnusu, yɛnusu kpuro gesi mi ba ra bũnu turare dɔɔ dokeye ka mi ba ra suru ka kperi ka sɔɔ sã, ka sere mi ba ra maa bũnu ganu sã, si kpuro su koo disi duurawa nge Tofeti.

¹⁴ Yen biru, Yeremi u gɔsirama Tofetin di mi Yinni Gusunɔ u nùn gɔra u win gari gere. Ma u na u yɔra Yinni Gusunɔn sãa yerun yaaraɔ u tɔmbu kpuro sɔɔwa u nɛɛ, ¹⁵ Gusunɔ Isireliban Yinni wi u wɔllu ka tem mɔ u

nɛɛ, wee u koo de kōsa ye u raa gerua kpuro yu Yerusalemu ka yen wuu si su tie deema. Domi sin tamba swaa taaya, ba ñ win gere nua.

Ba Yeremi dāa doke

20

¹ Yera sōo teeru, Pasuri Imerin bii wi u sāa yāku kowo u ka maa sāa Yinni Gusunɔn sāa yerun kōsobun tɔnwero u nua ma Yeremi u yeniban gari gerua. ² Yera u dera ba nùn so, ma ba nùn dāa doke nge wiuro Yinni Gusunɔn sāa yerɔ, kɔnnɔ ge ba sokumɔ Benyamɛn kɔnnɔn bera gia. ³ Adama yen sisiru bururu, Pasuri u Yeremi dāa ye wuna. Ma Yeremi u nùn sōowa u nɛɛ, Yinni Gusunɔ kun maa nun sokumɔ Pasuri. Yīsi ten tubusiana bəri yenda ka nun sikerenɛ. Adama tē, u nun sokumɔ Magɔɔ Misabibu. Yen tubusiana nandabu ka nun sikerenɛ. ⁴ Domi Yinni Gusunɔ u gerua u nɛɛ, u koo wunɛ ka wunen bɔrɔba nandabu kpɛɛ. U koo de bɛn yiberɛba bu bɛn gabu go tabu sɔɔ, kpa a ye wa ka wunen nɔni. Kpa Babilonin sina boko u Yudaba go kpa u gabu yoru mwɛeri u ka da Babiloniɔ. ⁵ U koo de yiberɛba bu Yerusalemun arumani gura, ka sɔma ye tamba kuan are kpuro, ka sere gāa gee ni nu wāa ye sɔɔ. U koo de bu Yudaban sinambun arumani gura, kpa bu ka ye kpuro da Babiloni mi. ⁶ Pasuri, wunɛ ka wunen yenugibu, ba koo bɛɛ yoru mwa bu ka da Babiloniɔ. Miya i ko i gbi, wunɛ ka be a gari weesugii kua, kpa bu bɛɛ sike mi.

Yeremi u Yinni Gusunɔ

weeweenu koosimɔ

⁷ Yinni Gusunɔ, a man kəkura, ma na wunen gari wura. A man sēre a kamia. Wee tōru baatere tambu kpuro ba ra n man yɛmɔwa, kpa ba n man gari bəkɔ mɔ. ⁸ Nà n kī n gari gere, sere n nɔgiru sua ka dam n nɛɛ, yiberɛba ba wee bu sun dam dɔre, kpa bu sun kam koosia. Yinni Gusunɔ,

tamba ra n man yɛmɔwa wunen garin sō baadomma.

⁹ Nà n nɛɛ, kon nun deriwa, na ñ maa wunen gari kparamɔ, n da n sāawa nge dōo u wāa nen wasi sɔɔ u nen kukunu menimɔ. Kpa n kookari ko n ka tii marisi, adama na ku ra kpī.

¹⁰ Na nɔmɔ tɔn dabinu nu man kōsa bwisikusimɔ.

Ba mɔ, nandabu wāa baama. Su ka win gari da wirugibun mi. Be ba raa ka man nɔo tia sāa ba mɛrimɔ nà n kon sokura. Ba mɔ, sɔrɔkudo kon de bu man samba ko.

Kpa bu wa bu man mwa bu mɔru kɔsie.

¹¹ Adama na yɛ ma wunɛ Yinni Gusunɔ, a wāa ka nɛ nge tabu durɔ damgii.

Yen sōna be ba man nɔni sōmɔ ba koo sokura.

Ba ñ kpɛ bu man kamia. Yen sōna ba koo sekuru wa kpa ba n tu yaaye sere ka baadommaɔ.

¹² Wunɛ Gusunɔ wɔllu ka tem Yinni, wunɛ wi a ra tɔnu wɛeri, a ka wa ù n sāa gemgii, kpa a n win bwisikunu ka win gōrun gari yɛ,

wuna kon de a nen yiberɛba mɔru kɔsie.

Domi wuna na tii nɔmu sɔndia.

¹³ I Yinni Gusunɔ siaro ka womusu. Domi u ra wɔnwɔndo wɔre saa tɔn kōson nɔman di.

¹⁴ Tōo bōrigira tōo tɛ sɔɔ ba man mara. Tōo te, tu ku domaru wa.

¹⁵ Bōrurowa wi u da u nen tundo sōowa u nɛɛ,

wee, ba nùn bii tɔn durɔ marua. Ma labaari ye, ya nùn nuku doo bakabu wɛ.

¹⁶ Durɔ wi, u kam koowo nge wuu si Yinni Gusunɔ u kam koosia u ñ sin wɔnwɔndu kue.

Kpa u wuri nɔ bururu, kpa u tabun wurenu nɔ sōo sɔɔ gbāara.

¹⁷ Mban sōna Gusunɔ u ñ yande dere n gbi

sanam mɛ na wāa nen mɛron nukurɔ, kpa nuku te, tu yande ko nen sikiru, kpa na n wāa mi sere ka tē.

18 Mban sōna na yara nen meron nukurun di, na ka sere wahala yeni ka wasi wuriri bini waamə, ma nen wāara wiru gooramə ka sekuru.

Yerusalemu koo kam ko

21

1-2 Sina boko Sedesiasi u Pasuri, Maakiyan bii, ka Sofoni, yāku kowo Maseyan bii gəra Yeremin mi, bu nūn sō bu nεε, u bu bikiaru kuo Yinni Gusunən mi, domi Nebukanəsaa, Babilonin sina boko, u ka bu tabu m̀. Sərəkudo Yinni Gusunə u koo nūn maamaaki gaa kpare ben sō, kpa u wa u bu deri. Yera Yinni Gusunə u ka Yeremi gari kua.

3 Ma Yeremi u tən be wisa u nεε, bu doo sina boko Sedesiasin mi bu nεε, 4 ameniwa Gusunə Isireliban Yinni u gerua. U nεε, wee, u koo de ben tabu kowo be ba ka Babilonin sina boko ka win tambu sannamə wuun biruə bu duki su bu wura wuu ge səə. 5 Kpa wi, Gusunən tii u ka be Yudaba sanna ka məru u bu win dam sōasi, 6 u de bara kəsuru tu hunde koniba kpuro wəri tu go wuu ge səə, tambu ka yaa sabenu. 7 Yen biruwa u koo sina boko Sedesiasi, Nebukanəsaa nōmu beria, wi ka win səm kowobu ka win tən be ba wāa wuu ge səə, be ba gesi yara bararun di, ka tabun di, ka gōrun di. Be kpurowa Nebukanəsaa u koo go. U n̄ ben wənwəndu m̀. U n̄ maa goo derimə.

8 Wee ye Yinni Gusunə u maa Yeremi sōwa win tambun sō. U nεε, wee, u bu swaa yiru yiyammε, swaa yèn mi wāara wāa, ka yèn mi gəə u wāa. 9 Wi u koo gesi yōra wuu ge səə, u koo gbiwa tabu səə, n̄ kun mε ka gōru, n̄ kun mε ka bararu. Adama wi u yara u tii Babilonigibu wē be ba bu tarusi, yēro koo win wāaru wəra. Teya ta ko n̄ s̄a win arumani ye u kpīa u yara. 10 Domi u yōrariwa u wuu ge kōsa kua, n̄ n̄ m̄ gea. U koo gu Babilonin sina boko nōmu səndiawa u gu dō m̄ni.

Gari yi Yinni Gusunə

u Dafidin bweseru sōwa

11 Yinni Gusunə u nεε, ameniwa wunε Yeremi kaa Yudaban sina bokon bweseru sō. A nεε, bu nε, Yinni Gusunən gari nōwə.

12 Be, Dafidin bweseru, ba n da gem swī baadomma. Kpa bu be ba dam dāre yakia be ba bu dam dāremən nōman di. Bā kun kue mε, nen məru ya koo bu yabure ben kom kōsum sō. Ba n̄ maa kpē bu ye go.

13 Kon Yerusalemugibu wəri. Be, be ba wāa wəwa səə kperun wəllə, baa bā n gerumə ba m̀, wara u koo kpī u du ben wāa yerə, u ben kuku yeru turi.

14 Kon bu sεyasia nge mε ben kookoosu nε. Kon ben sina kpaaru dō m̄ni te ba bana ka dāa ye ba m̀ seduru, kpa ye ya ka tu sikerene kpuro yu dō m̄wāara.

22

1 Yinni Gusunə u maa Yeremi sōwa u nεε, a doo Yudan sina bokon yenuə kpa a bu gari yini sō. 2 A nεε, wi, Yudaban sina boko, wi, wi u sō Dafidin sina gənaə, ka win bwāabu ka win tambu ka be ba gesi wāa sina kpaaru mi, 3 bu nε, Yinni Gusunən gari yini swaa dakio bu nə. Bu gem swīiyə. Bu be ba dam dāremə wəro be ba bu dam dāremən nōman di. Bu ku səbu ka gəminibu ka gobekuban gāanu mwa ka dam. Bu ku maa taarε sarirugibu go yam mini. 4 Bā n wooda yeni m̄m nōwa, gabu ben bweseru səə, ba ko n bandu diiwa ba n sō Dafidin sina gəna yeni səə. Ba koo du saa kənnə minin di ba n dua tabu kεkε səə ye dumi gawe, n̄ kun mε, ba n dumi s̄ni, be ka ben bwāabu ka ben tambu. 5 Adama bā n yina bu ye m̄n nōwa, sere ka nε, Yinni Gusunən wāaru, sina kpa te, ta koo kowa bansu.

6 Wee ye na maa gerua Yudaban sina kpaaru sō. Na nεε, baa mε na sina kpa te wa ta wā nge dāa sō ge ga wā Galadiə, n̄ kun mε, nge Libanin guurun wii kpiiru, ka gem kon tu bansu koosia.

Goo kun maa sinamə mi.

⁷ Kon tabu kowobu tabu yānu sebusia bu tu wəri.

Kpa bu ten ghere yi ba kua ka dāa ye ba m̀ seduru wukiri bu d̄o doke.

⁸ T̄on tuko dabinu ba koo sara wuu gen mi, kpa bu s̄ona bu n̄e, mban s̄ona Yinni Gusunə u wuu b̄kə geni kua m̄sum. ⁹ Kpa bu bu wisi bu n̄e, gen t̄ambu ba wi, ben Yinnin arukawani kusiawa, ma ba da ba b̄nu s̄amə.

Ye Yinni Gusunə u gerua

Salumun s̄

¹⁰ B̄e Yudaba, i ku wuri ko Yosiasi wi u gun s̄.

I ku maa win ario ko. Adama i wuri koowo Salumun s̄, wi ba yoru mwa ba ka da tem tukumə. Domi u n̄ maa wee. M̄ya u n̄ maa tem m̄ wasi mi ba n̄n mara mini.

¹¹ Wee ye Yinni Gusunə u gerua Salumu, Yosiasi Yudaban sina bokon biin s̄, wi u bandu dii win baan ayerə. U n̄e, u doona, u n̄ maa wee. ¹² U koo gbiwa d̄esiru s̄o mi ba ka n̄n da mi, u n̄ maa tem m̄ wasi.

Yinni Gusunə

u Yoyakimu gerusi

¹³ Yeremi u Yoyakimu s̄owa u n̄e, wee ye Yinni Gusunə u gerua. U n̄e, wun̄e Yoyakimu, b̄rurowa a s̄a.

Wee a wun̄en sina kpaaru bana, adama a n̄ gem sw̄i. A tu gidambisaba sosia adama ye n ween̄e a t̄ambu kua, a n̄ bu kuamm̄e.

A ra gabu s̄amburu koosie kam. A ku ra bu ben k̄s̄iaru w̄.

¹⁴ Ma a n̄e, kaa tii sina kpa bakaru baniawa kpa ta n gidambisa baka m̄. Ma a f̄enentiba doke, a ten gani d̄a gea ye ba m̀ seduru wukiri.

Ma a tu sw̄erasia kom kom a ka s̄osi ma sina kpaara.

¹⁵⁻¹⁶ Ȳen s̄ a ka sina kpa te seduruba bana, yeya n dera a s̄a sina boko?

Wun̄en baaban tii u n̄ s̄a sina boko ro?

U ra diwa kpa u n̄ nge baawure, adama u ra baawure kuewa ye n ween̄e u ko.

U ra s̄arobu ka w̄n̄w̄andobu siriewa dee dee.

Yen s̄ona ye kpuro ya n̄n kora dee dee win w̄aru s̄o.

Wi u maa m̀ nge m̄, wiya u wi, Yinni Gusunə ȳ ka gem.

¹⁷ Adama wun̄e, wun̄en tiin arufaaniwa a kasu.

A kasuwa a taare sarirugibu dam d̄ore kpa a bu go.

¹⁸ Yen biru, Yeremi u maa n̄e, wee ye Yinni Gusunə u gerumə Yoyakimu, Yosiasin bii, Yudaban sina bokon s̄. U n̄e,

ù n̄ gu, ba n̄ n̄n ḡo sw̄iyamm̄e bu n̄e, waiyo n̄en m̄o!

Waiyo n̄en sesu!

Waiyo n̄en yinni!

¹⁹ Adama ba koo win goru gawawa bu yara Yerusalemun di bu sike nge yaa saberu.

Yerusalemu ya koo sekuru wa

²⁰ Yeremi u n̄e, wee ye Yinni Gusunə u gerua.

U n̄e, b̄e Yerusalemugibu, i doo i ȳ guu te ba m̀ Libaniə,

ka Basanin guurə, ka Abarimun gungunu w̄llo,

kpa i kuuki ko i n̄ogiru sua.

Domi be i ka arukawani b̄kua ba munkira.

²¹ U b̄e kirə kua sanam m̄e i w̄a b̄ri ȳendu s̄o,

adama i n̄e, i n̄ n̄n swaa dakimə.

Nge m̄ya b̄en daa ya s̄a saa b̄en piiburun di,

i ku ra n̄n swaa daki.

²² T̄e, b̄en kparobu ba koo ka woo doona

kpa be i ka arukawani b̄kua bu bu yoru mw̄eri bu ka da tem tukumə.

Saa ye s̄ora i ko i sekuru wa, b̄en kom k̄sum s̄.

²³ B̄e Yerusalemugibu, b̄e be i s̄ s̄e b̄en dii buranu s̄o

ni i kua ka Libanin d̄a gea,

am̄na b̄en weeweenu ko n̄e,

sanam m̄e wuriribu koo b̄e deema

nge tən kurə wi u yiire u kī u ma.

Yinni Gusunə

u Yoyakini sirimə

²⁴ Yinni Gusunə u Yeremi səwə u nεε, kaa Yoyakini, wi ba maa m̀ Yekonia, Yoyakimun bii, Yudaban sina boko s̄ a nεε, sere ka nən wāaru, baa ù n s̄aan na nge taabu nən nəm geuə, kon nùn wuna min di. ²⁵ Kon nùn win yiberɛba nəmu səndia, be, be ba kasu bu nùn go. Kon nùn bu nəmu səndia be, bèn bərum u mə mi. Beya Nəbukanesaa, Babilonin sina boko ka win tabu kowobu. ²⁶ Kon bu k̄, wi ka win mero wi u nùn mara. Kpa bu ka bu da tem tukumə mi ba n̄ bu mara. Miya ba koo ghi. ²⁷ Saa gaa s̄ə, ba ko ba n̄ kī bu gəsirama ben temə adama ya n̄ koorə.

²⁸ Gaba koo bikia bu nεε, Yoyakini wi, u s̄awa nge weke te ta kəsire, n̄ kun mε, nge ḡaa ni goo kun maa kī? Aawo. N n̄ mən na, mban s̄na ba wi ka win bweseru tem yara ma ba ka bu da sere mi ba n̄ yē.

²⁹ Ma Yeremi u nεε, nən temgibu, i n̄əwə ye Yinni Gusunə u gerua. ³⁰ U nεε, i durə wi garisio wi u n̄ kooramə win wāaru s̄ə. U ko n̄ s̄awa nge wi u bibu bia, domi win bweseru s̄ə, goo kun maa sinamə sina ḡna s̄ə u Yudaba kpara.

Kpara k̄sobu

23

¹⁻² Gusunə Isireliban Yinni u nεε, b̄ruroba kpara be ba nən t̄mbu goomə, ma ba bu yarinasiamə nge ȳaa kpara k̄sobu. Na maa nεε, wee ba nən t̄mbu gira, ba bu yarinasia ba yina bu bu n̄əri. Yen s̄, kon bu s̄eyasia ben nuku k̄su ten saabu.

³ Kpa n̄ nən tən be ba tie mwεεrima tem kpuron di, mi na raa dera ba yarinε, n̄ ka bu wurama ben temə, kpa bu marura bu dabia. ⁴ Nε, Yinni Gusunə kon bu kpara kpaobu w̄ be ba koo bu kpara. Ba n̄ maa nandamə b̄rum s̄. Baa ben turo kun maa biaramə.

⁵ Wee saa ya sisi

yè s̄ə kon gemgii goo seeya Dafidin bweserun di nge d̄aa kp̄ii p̄tura, kpa u n̄ bandu dii ka baadommaə. U koo tən be kparawa ka bwisi gee. Kpa u gem s̄əsi tem mε s̄ə.

⁶ Win waati ye s̄ə,

Yudaba ba koo faaba wa.

Kpa u de Isireliba ba n̄ w̄a b̄ri yendu s̄ə.

Kpa ba n̄ nùn sokumə ba n̄ m̀,

Yinni Gusunəwa u s̄a ben faaba kowo.

⁷ Yen s̄na na nεε, wee saa ya maa sisi yè s̄ə ba n̄ maa b̄rumə bu nεε, ka Yinni Gusunən wāaru wi u bu yarama saa Egibitin tem di. ⁸ Adama ba ko n̄ da gerewa bu nεε, ka Yinni Gusunən wāaru wi u bu yarinasia s̄ə ȳsan nəm geu gia ka wusu gasu s̄ə, ma u maa ka bu wurama min di, bu ka sina ben temə.

Gari yi Yeremi

u s̄amə weesugibu s̄əwa

⁹ N n̄ s̄aməbun s̄n na,

nən ḡru ga sankira too,

ma na diirimə sere ka nən kukunə.

Na s̄a nge wi tam mu goomə

Yinni Gusunə ka win gari d̄erin s̄,

yi u man s̄əwa u nεε,

¹⁰ t̄mba yiba tem mε s̄ə,

be ba sakararu m̀.

K̄sa ba naa gire.

Miya ben dam mu w̄a.

Yen s̄na tem mε, mu sankire,

ma mən kpara yee ni nu w̄a

gbaburun bera gia nu gbera.

Domi u mu b̄rusi.

¹¹ Gusunən s̄aməbu ka ȳaku kowobu

ba sankire,

u wa ma ba nuku k̄su kom m̀

sere ka win s̄a yerə.

¹² Yen s̄na ben swaa ya koo w̄ria,

kpa yu bu yam t̄re.

U koo de bu bu b̄ria,

kpa bu w̄ruku saa ye u koo bu

s̄eyasia

u de wahala yu bu deema.

Wi, Yinni Gusunəwa u yeni gerua.

Yudan Gusunən s̄aməbun

k̄san kp̄aru

¹³ Yinni Gusunə u nεε,

kōsa ye na wa nen sāmabu ba mō
Samarīo,

ya n̄ ka nāo gerurō.

Domi būu wi ba mō Baalin yīsira ba ka
gari mō.

Ma ba nen tambu Isireliba gerasia nen
swaan di.

¹⁴ Adama kom kōsum me na wa
Gusunān sāmabun suunu sōo
Yerusalemūo,

mu beonogim kere.

Ba sāawa sakara kowobu,

ma ba weesu mō,

ba tōn kōsobu dam kēmō bu ku ka ben
kom kōsum deri,

ma na be kpuro garisi nge Sodomu ka
Gomōran tambu.

¹⁵ Yen sōna ne Gusunō, wōllu ka tem
Yinni,

na nen sāmabu Yerusalemūo sōomō

ma wee kon de bu dāa kiku gagu * ge
ga sosu di,

kpā bu nim me mu dēe mō nō.

Domi beya ba dera tem men tambu
kpuro ba n̄ maa man bēere
wēemō.

Sāmō weesugibu

¹⁶ Ameniwa ne Gusunō, wōllu ka
tem Yinni na gerua. Na nee,

i ku maa nen sāmō ben gari swaa daki.

Domi ba dera i yīiyō ye i n̄ wasi.

Ben tiin gōrun bwisikuna ba gerumō,
n n̄ mō yi yi wee nen nōon di.

¹⁷ Ba ra mam be ba man gema sō bu
nee,

na be gerua na nee,

ba koo bōri yēndu wa.

Kpā ba n be ba ben tii tiin gōru kīru mō
sōomō ba n mō,

ba n̄ kōsa gaa wasi.

¹⁸ Yeremi u nee,

ben wara u ka Yinni Gusunō wesiana.
Nge ben wara u win gari nua u yi

laakari kua.

¹⁹ Wee Yinni Gusunān mōru ya koo na
nge guru woo bōkō

kpā yu tōn kōsobu wōri.

²⁰ Win mōru ye, ya n̄ suremō,

ma n kun mō u win himba yibia.

Amēn biru, ya koo bēe nen tambu
yeeri.

²¹ Yinni Gusunō u nee,

* **23:15** dāa kiku gagu - A mēerio 9:14.

sāmō be, ba duki da, baa me na n̄ bu
gōre.

Ba maa gari gerua, baa me na n̄ ka bu
gari kue.

²² Bā n daa nen gari swaa daki,

nen gariya ba koo raa kpara nen
tombun suunu sōo.

Kpā bu wa bu gōru gōsia bu ben kom
kōsum deri.

Yinni Gusunō

u wāa yam kpuro

²³ Ne Gusunō, na wāawa yam kpuro,
turuku ka tontondeo.

²⁴ Goo u koo kpī u kuke na kun nūn
wa?

Na wāawa yam kpuro, wōllō ka temō.

Mba yakasu ka dobi

yi mōasinē

²⁵ Na nōomō ye sāmabu ba gerumō.
Be ba gari weesugii mō ka nen yīsiru

ba mō, na ka bu gari kua dosu sōo,
²⁶ sere saa yerā sāmō beni ba ko n gari

weesugii mō, kpā ba n nen tambu nōni
wōkumō ka ben gōrun gari. ²⁷ Ba kīwa

ben dosu weesugisun gari yi de nen
tambu bu nen yīsiru duari nge me ben

baababa ba raa man duari būu wi ba
mō Baalin sō. ²⁸ Sāmō wi u dosa u

geruo ma u dosa. Wi na maa ka gari
kua u yi tusio dee dee.

Ne, Yinni Gusunō na nee,

mā yakasu ka dobi yi mōasinē.

²⁹ Nen gari kun sāa nge dōo ro?

Yi n̄ sāa nge matalaka ye ya ra kperu
kōre ro?

³⁰ Yen sōna ne, Yinni Gusunō, kon
sāmō be seeyasia, be, be ba ben win-

sim gari suamō ba ka gari weesugii mō.
³¹ Kon bu seeyasia be ba ben tii tiin

gari suamō ba gerumō ka nen yīsiru.
³² Kon bu seeyasia be ba ben dosu

weesugisu tambu sōomō. Ma ba dera
nen tamba kōoramō ben wee si ka ben

tōn biarun sō. Na n̄ bu gōre, na n̄ maa
bu wooda wē. Mēya ba n̄ maa arufaani

gaa mō tōn ben suunu sōo.

Yinni Gusunān gari

yi sāawa sōmunu

³³ Yinni Gusunō u Yeremi sōowa u
nee, tōn ben goo, n̄ kun me nen sāmō

goo, ñ kun me yāku kowo goo ù n nun bikia u nēē, mba nē, Yinni Gusunō na gerua, sōmu nirà na bu sōbi, kaa nùn wisiwa a nēē, bera ba sāa nēn sōmunu. Adama kon bu biru kisi. ³⁴ Ben wi u gesi nōō wukia u nēē, nē, Yinni Gusunō na bu sōmunu sōbi, kon yēro seeyasiawa wi ka win yenugibu. ³⁵ Ye baawure u koo kpī u win winsim bikia, yera, u nēē, mba Yinni Gusunō u gerua, mba u wisa. ³⁶ Adama bu ku raa maa gere bu nēē, na bu sōmunu sōbi. Wi u ye gerua, win gari koo wəri win tii sōō. Domi ba nēn gari temamōwa nē wi na sāa ben Yinni wi u ra n wāa, u dam kpuro mō. ³⁷ Kaa maa sōmō be bikia a nēē, mba nē, Yinni Gusunō na bu sōōwa. Mba na bu wisa. ³⁸ Bā n maa nun wisa ba nēē, nē, Yinni Gusunō na bu sōmunu sōbi, baa mē na nēē, bu ku maa yen gari ko, a bu wisio a nēē, amēniwa nē, Yinni Gusunō na gerua. Na nēē, ³⁹ kon bu biru kisi kpa n bu duari, be ka ben wuu ge na raa be ka ben baababa wē. ⁴⁰ Kon maa bu seku bakaru doke te ta ñ duarirō sere ka baadommaō. Kpa ba kun maa bēere mō tōmbun nōni sōō.

Figie bii

ni nu wāa birenu yiru sōōn gari

24

¹ Ye Nebukanēsaa, Babilonin sina boko u Yoyakini, Yoyakimun bii, Yudaban sina boko mwa ka win sina asakpōbu ka ben dāa dākōbu ka ben sekōbu, u ka bu da Babiloniō, saa ye sōōra Yinni Gusunō u Yeremi figie bii ni ba doke birenu yiru sōō sōōsi sāa yerun kōnnōwō. ² Bire nin teeru ta figie bii geenu yiba ni nu sāa nge yen marum gbiikum. Ma teera ma bii kōsunu yiba ni nu ñ diirō.

³ Ma Yinni Gusunō u Yeremi bikia u nēē, Yeremi, mba a waamō mi. Ma u wisa u nēē, birenu yiruwā na waamō, ni nu figie binu yiba. Ganu gea sāa, ma ganu kōsunu sāa, nu ñ diirō.

⁴ Yera Yinni Gusunō u nùn sōōwa u nēē, ⁵ wee ye na gerua, nē, Gusunō Isireliban Yinni. Na nēē, nge mē figie bii gee ni, nu ra tōmbu wēre, nge mēya kon Isireli be ba yoru mwēera ba ka

da Babiloniō mēeri ka nōnu geu. ⁶ Kon de bu wurama ben tem mini. Na ñ maa bu suramō, kon bu tāsisiawa. Na ñ maa bu wukamō, kon bu girawa n sire. ⁷ Kon bu gōru kpōō wē, kpa bu gia ma nēna na sāa kpuron Yinni. Ba koo wurama nēn mi kpa ba n sāa nēn tōmbu ba n man sāamō.

⁸ Adama Sedesiasi, Yudaban sina boko ka win sina asakpōbu ka tōn be ba tie Yerusalemō ka be kpuro be ba sō tem mē sōō, ka sere be ba kpikuru da Egibitiō, kon dewa ba n sāa nge figie bii kōsu ni nu ñ diirō mi. ⁹ Tōmbu bā n bu wā ba koo biti soora. Gee kon bu yarinasia kpuro, ba koo bu yēewa bu bu yaakoru koosi kpa ba n wāa sekuru sōō kpa ba n da ka ben yīsiru tōmbu bōrusi. ¹⁰ Kon bu tabu surema ka gōōru ka baranu sere bu ka gbi tem mē kpuro sōō, mē na be ka ben baababa wē.

Yudaban mēm nōō sarirun are

25

¹ Yoyakimu, Yosiasin bii, Yudaban sina bokon bandun wōō nnese sōōra Yinni Gusunō u ka Yeremi gari kua Yudaban sō. Ya sāawa Nebukanēsaa, Babilonin sina bokon bandun wōō gbiikuu. ² Ma Yeremi u Yudaba ka Yerusalemugibu kpuro sōōwa u nēē, ³ saa Yosiasin, Amōōn biin bandun wōō wākura itasen di, n ka gisō girari, yen wōō yenda itawa mi. Saa min diya na ra n bēē Gusunōn gari sōōmō adama i ku ra man swaa daki. ⁴ Yinni Gusunō u ra n bēē win sōm kowōbu gōriamme, bera win sōmōbu. U dera ba na na saa yee yellun di. Adama i ñ bu swaa daki, i ñ ben gari wure. ⁵ Sōmō be, ba ra n gerumō ba n mō, i gōru gōsio kpa i bēēn daa kōsa deri, kpa i wa i n wāa bēēn tem sōō, mē Yinni Gusunō u bēē ka bēēn baababa wē sere ka baadommaō. ⁶ I ku maa būu goo yiira i nùn sā. I ku Gusunōn mōru seeya ka bēēn bwāaroku ni i kua ka bēēn tii, kpa u ku maa bēē kōsa gaa kua. ⁷ Adama Yinni Gusunōn tii u nēē, i ñ nùn swaa daki. I win mōru seeyawa bēēn bwāaroku ni i kuan sō. Ma ya ka bēē kōsa naawa.

⁸ Yen sōna wi, Gusunō wōllu ka tem Yinni u nē, yèn sō i ñ nùn swaa daki, ⁹ yen sōna u koo maa sō yēsan nām geun tōmbu kpuro gurama ka win sām kowo Nēbukanēsaa, Babilonin sina boko. Kpa bu bēen tem mēn tōmbu wōri bu kam koosia, ka be ba bēē sikerene kpuro. Tem mē, mu koo kowa bansu sere ka baadommaō. Wi u sarō mi, kpa bitu yu nùn mwa, sere u wia ko. ¹⁰ Ba ñ maa tōō bakanun womusu nōōmō mi, ka sere kurō kpaanun womusu. Mēya ba ñ maa nambun wōkinu nōōmō. Ba ñ maa fitilanu wasi mi. ¹¹ Tem mē kpuro mu koo kowa bansu, kpa bēē, win tōmbu, i Babilonin sina boko yoru diiya wōō wata ka wōkuru.

¹² Adama wōō wata ka wōku ten biru, Yinni Gusunō u koo Babilonin sina boko ka win tōmbu seesima ben tora ni ba kuan sō, kpa u ben tem kam koosia mu ko bansu sere ka baadommaō. ¹³ Bōri yi u gerua tem mēn sō, ka sere yèn gari nē, Yeremi na gerua na yorua tire te sō, bwesenu kpuron sō, yi koo koorawa. ¹⁴ Domi bwese damginu ka sinam damgiba koo bu yoru mwēeri. Nge mēya Gusunō u koo ka bu ben kōsa kōsie ye ba raa kua.

Gusunō

u koo bwesenu kpuro sēyasia

¹⁵ Yinni Gusunō u win mōru weesina ka tam mē u doke nōra sō u nē, Yeremi tīi u nē, n ye mōō kpa n de bwese nìn mi u man gōriō nu ye nō. ¹⁶ Bā n wa ma u dera yiberēba ba bu wōri ba goomō, ba ko n bāarimōwa kpa ba n burisine nge wiirobu.

¹⁷ Yera na nōra ye mwa Yinni Gusunōn nōman di. Ma na dera bwese nìn mi u man gōra nu win mōru ye nōra. ¹⁸ Na torua na ye Yerusalemugibu nōrusia, ka Yudan wusu kpuron tōmbu ka ben sinambu ka ben sina asakpōbu, kpa Gusunō u wa u ben tem kam koosia kpa wi u sarō mi, u bitu soora sere u wia ko. Kpa ba n da ka ye tōmbu bōrusi nge mē ya koorā tē.

¹⁹ Yen biru, na bwese ni nu tiegibu ye nōrusia. Beya Egibitin sunō ka

win sina asakpōbu, ka win tōmbu kpuro, ²⁰ ka bwese tuku ni nu wāa Egibitiō, ka Usan sinambu, ka Filisitiban sinambu, beya Asikalonigii, ka Gasagii, ka Ekoronigii, ka sere be ba maa tie Asidōduō, ben sunō, ²¹ ka Edōmuba, ka Mōabuba, ka Amōnigibu, ²² ka Tirin sinambu ka Sidonin sinambu, ka sere sinam be ba wāa nim wōkun bera giō, ²³ ka sere maa Dedanigibu, ka Temagibu, ka Busigibu, ka be ba ra wii baanun seri kōni, ²⁴ ka maa Daarububan sinambu, ka bwesenu kpuron sinambu be ba wāa gbaburō mi yani sēeri wāa, ²⁵ ka Simirin sinambu ka Elamun sinambu ka sere Mēdiban sinambu, ²⁶ ka sinam be ba wāa sō yēsan nām geu giā kpuro, be ba wāa turuku ka be ba tōma.

Bwese ni nu gesi wāa handunia sō, ni ka nin sinambu ba mōru ye nōra ma Babiloni ye ba maa mō Sesaki, yen sina boko u ye dakura.

²⁷ Yinni Gusunō u maa man sōōwa n Isireliba sōōwō n nē, amēniwa wi, ben Yinni, wi u maa sāa wōllu ka tem Yinni u gerua. U nē, bu nōruo sere yu bu go, bu siruku kpa bu wōruku sere bu kpana bu se yèn sō u dera yiberēba ba bu wōri ba goomō. ²⁸ U maa nē, bwese nin garu tō n yina tu nō ye na tu tīi, n tu sōōwō n nē, tu nōruo baa ñ n mēren na. Wi, Gusunō wōllu ka tem Yinnin woodawa. ²⁹ Domi u ñ win wuu Yerusalemu deri. N n mēn na, u koo bweseru garu deri? Aawo, u ñ derimō. Bwesenu kpuro sōōra u koo win mōru sure. Wi, Gusunō wōllu ka tem Yinniwa u yeni gerua.

³⁰ U maa man sōōwa u nē, n bu sōōwō n nē, wi, Yinni Gusunō u koo kukiri wōllun di.

Win nōō ga koo nōōra saa win wāa yee dēerun di.

U koo win tem kukirisi.

U koo handuniagibu kpuro kukirisi nge tōn dabi te ta dīanu gēemō gberō.

³¹ Win kukiribu koo nōōra handunia kpuro sō.

Domi u tōmbu kpuro sokumō win siri gbaburō.

Wi siribu di, u koo yēro gowa ka takobi.

³² Wi Gusunɔ, wɔllu ka tem Yinni, u maa nɛɛ, win siribu bu ko n sãawa nge woo bɔkɔ ge ga bwesenu kpuro gasirimɔ, ga handunian goonu nne kpuro bukianɛ.

³³ Be Yinni Gusunɔ u koo de bu gbi siri bi sɔɔ, ba ko n teriewa baama handuniaɔ. Goo sari wi u koo ben gonu menna u sike, kpa bu ben gɔɔ swĩ. Nu koo kowa taaki tem sɔɔ.

³⁴ Bɛɛ, win tɔmbun kparobu, i wuri koowo, i bindio temɔ. Domi tɔra tunuma tɛ sɔɔ ba koo bɛɛ sakiri.

I ko i wɔruma i kɔsikira nge tem mɔn weke buraru.

³⁵ I n̄ kisiramɔ domi i n̄ kuku yeru wasi.

³⁶ Wee, kparo ben wuri yi koo nɔɔra domi Yinni Gusunɔ u koo ben tem kam koosia

³⁷ ka win mɔru baka. Tem mɛ, mu wãa bɔri yɛndu sɔɔ, adama mu koo ko bansu.

³⁸ Nge mɛ gbee sunɔ ga ra yari gen wãa yerun di gu ka dīanu kasu, nge mɛya Yinni Gusunɔ u koo yari win wãa yerun di, u de bwesenu nu goona kpa tem mu tɔmbu bia win mɔru bakan sɔ.

Yeremi u wãa Yudaban

wirugibun wuswaaɔ

26

¹ Ye Yoyakimu, Yosiasin bii Yudan sina boko u bandu di, yen sɔɔ mɛɛ tera Yinni Gusunɔ u ka Yeremi gari yini kua u nɛɛ, ² ameniwa nɛ, Yinni Gusunɔ na gerua na nɛɛ, a yɔro sãa yerun yaara mini. Tɔn be ba koo na saa Yudan wusu kpuron di bu ka man sã, kpa a bu gari yi kpuro sɔ yi na nɛɛ, a bu sɔ. Baa yin tia a ku ra bure. ³ B̄a n wura ba nun swaa daki, ma ba wura ben dɔɔ sɔɔ, ba ben kom kɔsum deri, kɔsa ye na raa gɔru doke n bu kua, kon ye deri. ⁴ A bu sɔɔwɔ a nɛɛ, ameniwa nɛ, Yinni Gusunɔ na gerua. Na nɛɛ,

bu man swaa dakio bu nen woodaba swĩ ye na bu wɛ, ⁵ kpa bu ku nen gɔrobun gari atafiiru ko. Na ra be bu gɔrie saa yellun di, adama ba n̄ bu swaa daki. ⁶ Yen sɔ, kon sãa yee te kam koosia nge mɛ na Silogiru kua, kpa n de bwesenu kpuro nu wuu gen yĩsiru sia n̄ n bɔrumɔ.

⁷ Yãku kowobu ka Gusunɔn sɔmɔbu ka wuun tɔmbu ba Yereḡin gari yi nua yi u gerumɔ Yinni Gusunɔn sãa yerɔ. ⁸ Ye u gari yi gerua u kpa yi Yinni Gusunɔ u n̄n yiire u tɔn be kpuro sɔ mi, yera yãku kowo be, ka Gusunɔn sɔmɔ be, ka sere wuun tɔn be ba tie kpuro ba na ba n̄n sɛre. Ba gb̄asukumɔ ba m̄, kaa gbiwa. ⁹ Tɔmbu kpuro ba na ba Yereḡin mɛnne Yinni Gusunɔn sãa yeru mi, ba m̄, mban s̄na a gerumɔ ka Yinni Gusunɔ yĩsiru a m̄, sãa yee teni ta koo kam kowa nge Silogiru, kpa Yerusalemu yu ko bansu.

¹⁰ Ye Yudan wirugibu ba nua mɛ, yera ba seewa sina kpaarun di ba da Yinni Gusunɔn sãa yerɔ, ma ba sina sãa yee ten kɔnnɔwɔ ge ba sokumɔ kɔnnɔ kpɔɔ. ¹¹ Ma yãku kowo be, ka Gusunɔn sɔmɔ be, ba wirugibu ka tɔn be ba tie kpuro sɔɔwa ba nɛɛ, n weenɛwa bu durɔ wini go. Domi gari kamwa u wuu geni gerusimɔ. Bɛɛn tii i maa yi nua ka bɛɛn swaa.

¹² Ma Yereḡin u wirugii be ka tɔn be kpuro sɔɔwa u nɛɛ, Yinni Gusunɔwa u man gɔrima n ka gari ko sãa yee teni ka wuu genin sɔ, nge mɛ i nua kpuro. ¹³ I gɔru gɔsio kpa i kom kɔsum deri. I Gusunɔ bɛɛn Yinnin gari swaa dakio, kpa u kɔsa ye deri ye u raa k̄i u bɛɛ kua. ¹⁴ Adama nɛ wee bɛɛn nɔmɔɔ, i ka man koowo nge mɛ n bɛɛ dende. ¹⁵ I yɛ ma na n̄ taare gaa mɔ. Yen sɔ, i n man go, nen yem mu kua bɛɛ ka bɛɛn wuu gen sɔmunu. Domi ka gem Yinni Gusunɔwa u man gɔrima n ka bɛɛ gari yini kpuro sɔ.

¹⁶ Yera wirugii be, ka tɔn be ba tie ba yãku kowo be, ka sɔmɔ be sɔɔwa ba nɛɛ, n n̄ weenɛ su durɔ wi go domi ka Gusunɔ bɛɛn Yinnin yĩsira u gari yini gerua.

¹⁷Ma wuu gen guro gurobu gabu ba seewa ba tɔn wɔru ge sɔɔwa ba nɛɛ,
¹⁸Misee Mɔresɛtigii u raa Gusunɔn gari gerua Yudan sina boko Esekiasin waati u nɛɛ, amɛniwa Gusunɔ, wɔllu ka tem Yinni u gerua. U nɛɛ, ba koo Yerusalemu bwiiya nge gberu, kpa yu ko nge kpee ni ba suba, kpa guu tɛn wɔllɔ ba Yinni Gusunɔn sɔa yee te bana, tu dɔnu kpi n ko dɔa sɔɔ bɔkɔ.

¹⁹Yudaba ka ben sina boko Esekiasin wi, ba Misee wi go? Esekiasin wi, u n Yinni Gusunɔ nasie? Nge u n Yinni Gusunɔ suuru kanɛ ro? Ma Yinni Gusunɔ u kɔsa ye deri ye u raa kɔ u bu kua. Yera i ko de bɛɛɛ, su tii durum baka yeni sɔbi?

Yoyakimu

u Gusunɔn sɔmɔ Uri go

²⁰⁻²¹N deema Yoyakimun waati ye sɔɔ, durɔ goo maa wɔa wi ba mɔ Uri, Semaya Kiriati Yarimugiin bii. Durɔ wi, u ra gari gere ka Yinni Gusunɔn yɔsiru. Ma u gari tee yi gerua win tii, wuu genin sɔ nge mɛ Yeremi u gerua mi. Ma Yoyakimu ka win tabu durɔbu ka maa win sina asakpɔbu ba gari yi nua. Yera sina boko wi, u kasu u Uri go. Ye Uri u nua mɛ, u bɛrum soora, ma u kpikuru sua u da Egibitiɔ.
²²Yera Yoyakimu u Elinatani Akaborin bii gɔra Egibitiɔ ka tɔmbu gabu sannu bu ka Uri mwaama. ²³Ma ba Uri wi mwaama ba ka nɔn na sina bokon mi. Ma u dera ba nɔn go ka takobi. Yera ba win goru kare mi ba ra tɔn dirobu sike.

²⁴Adama Akikamu Safanin bii u yɔrawa ka Yeremi ma u yina bu tɔn be Yeremi nɔmu bɛria bu go.

Yeremi

u sugu sɔndi win seru wɔllɔ

27

¹Ye Sedesiasi Yosiasin bii, Yudaban sina boko u bandu di u kpa, n tɛ fiiko, yera Yinni Gusunɔ u ka Yeremi gari kua u nɛɛ, ²Yeremi, a tii suguba kuo ka maa wɛɛ a ye sɔbe, ³kpa a ye sɔmɔbu wɛ be sinam beni, Edɔmuban sunɔ, ka Mɔabuban sunɔ, ka Amɔniban sunɔ,

ka Tirin sunɔ, ka Sidonin sunɔ ba gɔra Yerusalemu Sedesiasi, Yudaban sina bokon mi, kpa ben baawure u ka ye win yinni daawa. ⁴Kpa a maa bu sɔ bu ben yinnibu sɔ bu nɛɛ, nɛ, Gusunɔ, wɔllu ka tem Yinni, wi Isireliba ba sɔamɔ, na nɛɛ, ⁵nɛna na tem taka kua ka tɔmbu ka yɛɛ yi yi wɔa mɛ sɔɔ, ka nɛn dam bakam. Wi na kɔ, wiya na ra mu wɛ. ⁶Wee tɛ kon bɛɛn tem mɛ kpuro nɛn sɔm kowo Nɛbukanesaa, Babilonin sina boko wɛ. Kpa n de sere ka gbeeku yɛɛyɔ yi nɔn sɔmburu kua. ⁷Bwesenu kpuro nu koo wi ka win bibu, ka win debuminu sɔ. Adama saa gaa koo na ye sɔɔ bwese damginu ni nu sinam damgibu mɔ, nu koo ra win tii ka win temgibu yoru mwa.

⁸Bweseru garu tɔ n yina tu Nɛbukanesaa sɔ tu nɔn yoru diiya, nɛ, Yinni Gusunɔ, kon de u bwese te tabu wɔri. Kon maa tu bararu ka gɔru kpɛɛ, u ka kpɔ u tu kpeerasia.

⁹N n mɛn na, bɛɛ, i ku maa bɛɛn sɔmɔbu swaa daki, ka bɛɛn sɔrobu ka bɛɛn tiin dosusu, ka bɛɛn gɔri sokobu, be, be ba ra bɛɛ sɔ bu nɛɛ, i n ko Babilonin sina boko sɔ. ¹⁰Domi weesa ba gerumɔ, ye ya koo de n bɛɛ tondasia bɛɛn tem di kpa n bɛɛ kpeerasia.

¹¹Adama bwese te ta wura tu Babilonin sina bokon sugu sɔbe, tu nɔn yoru diiya, kon bwese te deri ten tem sɔɔ kpa tu gbea ko mi, ta n wɔa. Nɛ, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua.

¹²Ma Yeremi u maa gari tee yi Sedesiasi sɔɔwa. U nɛɛ, Sedesiasi, wunɛ ka wunɛn tɔmbu, i Babilonin sina bokon sugu dokeo, i nɔn yoru diiya, wi ka win tɔmbu, kpa i wa i n wɔa. ¹³Mban sɔna kaa de bu wunɛ ka wunɛn tɔmbu go tabu sɔɔ, n kun mɛ i gbi gɔru ka baranun sɔ nge mɛ Yinni Gusunɔ u gerua. U nɛɛ, bwese te ta yina tu Babilonin sina boko wiru kpɔiya ta koo gbiwa nge mɛ. ¹⁴U maa nɛɛ, i ku sɔmɔ ben gari swaa daki, be, be ba bɛɛ sɔmɔ ba mɔ, i n Babilonin sina boko yoru diiyammɛ. Domi gari weesugiiya ba mɔ. ¹⁵N n nɛ, Yinni Gusunɔ na bu gɔra. Ba gari mɔwa ka nɛn yɔsiru adama weesa ba mɔ. I n bu

swaa daki, kon bæε girawa, kpa i gbi, bæε ka be sannu.

¹⁶ Ma Yeremi u maa yāku kowobu ka tən be ba mēnne mi, gari yi sōwa. U nεε, wee ye Yinni Gusunō u gerua. U nεε, i ku bæen sōmōbun gari swaa daki, be ba gerumō ba mō, ba koo ka Yinni Gusunōn sāa yerun dendi yānu wurama saa Babilonin di n n̄ tēemō. Domi gari weesugiiya ba mō mi. ¹⁷ I ku bu swaa daki. I Babilonin sina boko wiru kpīiyō, kpa i wa i n wāa. Mban sōna i ko i de bæsen wuu geni gu ko bansu.

¹⁸ Yeremi u maa nεε, sōmō be, bā n sāan na Gusunōn sōmōbu ka gem ma win gariya ba kparamō, bu nūn kanō, wi, wōllu ka tem Yinni, u ku de bu yāa ni gura ni nu tie win sāa yerō ka Yudaban sina kpaarō ka Yerusalemu sōo kpuro, bu ka da Babiloniō. ¹⁹⁻²⁰ Domi sanam mε Babilonin sina boko u Yoyakini, Yoyakimun bii, Yudaban sina boko yoru mwa ka win sina asakpōbu, u n̄ gina dendi yāa nini gure, gbereba, ka boo sii ganduguu, ka gen sōwaritii, ka dendi yāa ni nu tie Yerusalemuō. ²¹ Wee ye Yinni Gusunō u gerua dendi yāa nin sō. ²² U nεε, ni kpurowa ba koo gura bu ka da Babiloniō. Miya nu ko n wāa sere win tii u ra ka de bu ka nu wurama min di.

Yeremi

ka Gusunōn sōmō Hanania

28

¹ Sedesiasin bandun wōō nnese te sōo, yen suru nōōbuse sōo, Hanania, Asurin bii, wi u sāa Gusunōn sōmō Gabaoniō, u ka Yeremi gari kua yāku kowobu ka tōmbu kpuron wuswaaō, Yinni Gusunōn sāa yerō. ² U nεε, amēniwa Gusunō, Isireliban Yinni wi u wōllu ka tem mō u gerua. U nεε, u koo wigibu yara Babilonigibun yorun di, te ta sāa nge sugu ben wīinō. ³ N ka ko wōō yiru u koo de Nebukanēsaa u ka wi, Yinni Gusunōn sāa yerun dendi yāa ni wurama, ni u raa gura u ka da Babiloniō. ⁴ U koo maa de Yoyakini, Yoyakimun bii, Yudaban sina boko u wurama, ka sere Yudaban tən be ba

ka da Babiloniō. Domi u koo bu yara Babilonin yorun di.

⁵ Yera Yeremi u Gusunōn sōmō Hanania wisa yāku kowobu ka tən be ba wāa Yinni Gusunōn sāa yeru mi kpuron wuswaaō, ⁶ u nεε, ami. Gusunō u de yu koorā nge mε a gerua. Kpa u de tən be kpuro bu wurama Babilonin di ka Yinni Gusunōn sāa yerun dendi yāa ni. ⁷ Adama Hanania, a gari yini swaa dakio a nō, yi na gerumō wunen wuswaaō ka tən ben wuswaaō. ⁸ Gusunōn sōmō be ba gbia ba na yellun di, sa sere na, nōni swāaru ka tabu ka baranun gariya ba bwese bakanu ka sina bokobu sōwa. ⁹ Tē Gusunōn sōmō goo ū n seewa u bōri yendun gari mō, amōna tōmba koo ka tubu ma Gusunōwa u yēro gōrima, ma n kun mō ye u gerua mi, ya koorā.

¹⁰ Yera Gusunōn sōmō Hanania u Yeremi sugu ye wuna ma u ye bōōka. ¹¹ Ma u tōmbu kpuro sōwa u nεε, amēniwa Yinni Gusunō u gerua. U nεε, n ka ko wōō yiru u koo Babilonigibun dam mε bua nge mε na sugu ye bōōka. Ma Yeremi u win swaa mwa u n doonō.

¹² Sanam mε Hanania u sugu dāa ye wuna Yeremin wīrun di u bōōka u kpa, yera Yinni Gusunō u Yeremi sōwa u nεε, ¹³ a doo a Hanania sō a nεε, u kpīa u sugu dāagia ye bōōka, adama u koo yen kōsire wa ye ya sāa sisugia.

¹⁴ Nε Gusunō, Isireliban Yinni, nε wi na wōllu ka tem mō, na nεε, wee na sugu sisugia dokemō bwese ni kpuron wīinō, kpa nu ka Nebukanēsaa, Babilonin sina boko yoru diiya. Baa ka gbeku yeεyō, kon nūn ye nōmu bēriawa.

¹⁵ Yera Yeremi u Hanania sōwa u nεε, a swaa dakio a nō, Yinni Gusunō kun nun gōre. Ka mε, a da a tōmbu gari weesugii sōwa, ma ba yi naane kua. ¹⁶ Yen sō, tē, wee ye Yinni Gusunō u gerua. U nεε, u koo nun wuna tem minin di, domi wunen gari yi dera tōmba nūn seesi. Kaa gbi gisōku ge.

¹⁷ Ma Gusunōn sōmō Hanania wi, u gu wōō gen suru nōōba yiruse sōo.

Yeremi u Yuda be ba wāa

*Babiloniɔ tireru kua***29**

¹ Saa Yerusalemun diya Yeremi u bukurobu ka yāku kowobu ka Gusunɔn sɔmɔbu tireru kua, tɔmbu kpuro gesi be Nebukanɛsaa, Babilonin sina boko u yoru mwɛɛra u ka da Babiloniɔ. ² N deema saa ye sɔɔ, ba sina boko Yoyakini mwa kɔ ka win mero ka win sɔm kowo be ba maatam kua, ka wirugibu be ba wāa Yerusalemuɔ ka Yudan wuu si su tie sɔɔ, ka dāa dākobu ka sekobu. ³ Wee saa ye sɔɔ, Sedesiasi, Yudaban sina boko u Eleasaa Safanin bii, ka Gemaria, Hilikiyan bii gɔriɔ Nebukanɛsaan mi, Babiloniɔ. Ma Yeremi u bu win tire te wɛ. Wee ye tire te, ta gerumɔ.

⁴ Ta nɛɛ, Gusunɔ, wɔllu ka tem Yinni, u maa sāa bɛɛ Isireliban Yinni. Wiya u ka bɛɛ gari mɔ, bɛɛ be u dera ba yoru mwɛɛra ba ka da Babilonin temɔ. ⁵ U nɛɛ, i dia baniɔ kpa i n wāa ye sɔɔ. I gbea koowo kpa i yen dīanu di. ⁶ I kurɔbu suo kpa i bibu ma. I de bɛɛn bii tɔn durɔbu bu kurɔbu sua bu bibu ma, kpa i bɛɛn bii tɔn kurɔbu durɔbu kɛ kpa ben tii bu maa kɔwara. I dabio mi i wāa mi, i ku kaara. ⁷ I kasuo nge mɛ tem mɛ, mu koo ka kuura mi Yinni Gusunɔ u dera i yoru dimɔ. Kpa i nùn kana tem mɛn sɔ, domi mù n kuura, bɛɛn tii i ko i kuurawa.

⁸ Gusunɔ, bɛɛn Yinni wi, u maa nɛɛ, i ku de nɛn sɔmɔ be ba wāa bɛɛn suunu sɔɔ, bu bɛɛ nɔni wɔke. I ku sɔrobu ka be ba bɛɛ bɛɛn dosusu tubusiamɔ naanɛ ko. ⁹ Domi ba gerumɔ ba mɔ, wiya u bu gɔra, bu ka bɛɛ gari sɔ. Adama weesa ba mɔ, n n wi.

¹⁰ U maa nɛɛ, wɔɔ wata ka wɔkurun baa yà n doona, u koo na u bɛɛ yara u ka wurama bɛɛn temɔ. Nge mɛya u koo ka win nɔɔ mwɛɛru yibia. ¹¹ Yinni Gusunɔ u maa nɛɛ, u yɛ himba ye u yii bɛɛn sɔ. Himba gea, n n mɔ himba kɔsa. U koo de ye i yīiyɔ yu bɛɛ koora sia. ¹² Saa ye sɔɔ, i n nùn soka bɛɛn kanaru sɔɔ, u koo bɛɛ swaa daki kpa u bɛɛ wurari. ¹³ I n nùn kasu ka bɛɛn gɔru kpuro, u koo de i nùn wa, ¹⁴ kpa u bɛɛ be ba raa yoru mwɛɛra

mi, mɛnnama saa tem kpuron di ka bwesenu kpuro sɔɔn di mi u dera i yarine, kpa u bɛɛ gɔsiamu i wurama bɛɛn temɔ, mìn di u dera ba bɛɛ gura. Wi, Yinni Gusunɔwa u yeni gerua.

¹⁵ U bɛɛ yeni sɔɔmɔwa, domi i gerumɔ i mɔ, wiya u bɛɛ sɔmɔbu wɛ Babiloniɔ.

¹⁶ Tɛ, wee ye u gerumɔ sunɔ wi u sɔ Dafidin sina gɔnaɔn sɔ, ka sere tɔn be ba wāa Yerusalemuɔ be ba n yoru mwe ba ka de Babilonin sɔ. ¹⁷ U nɛɛ, wee, u koo de bu bu tabu wɔrima kpa gɔɔru ka bararu tu bu wɔri. U koo bu wahala kpɛɛ kpa ba n sāa nge dāa marum mɛ mu kɔsa ba yina bu di. ¹⁸ Bā n duki yakura, u koo bu naa girawa ka tabu, kpa u de gɔɔru ka bararu tu bu wɔri sere bwesenu kpuro nu nanda nù n bu wa. Kpa u bu yarinasia bwesenu kpuro sɔɔ kpa ba n da ka ben yīsiru tɔmbu bɔrusi, n kun mɛ, bu ka goo gāa kɔsunu sie, n kun mɛ gāa nanumginu, n kun mɛ, gāa sekuruginu. ¹⁹ Domi ba n wi, Yinni Gusunɔn gari swaa sue baa mɛ u ra n bu yi sɔɔmɔ saa win sɔmɔbun nɔɔn di. Wi, Yinni Gusunɔwa u yeni gerua.

²⁰ Adama bɛɛ be u dera ba gura ba ka da Babiloniɔ, i swaa dakio i nɔ ye u gerumɔ.

²¹ U nɛɛ, Akabu, Kolayan bii ka Sedesiasi, Maseyan bii, be, be ba bɛɛ gari weesugii sɔɔmɔ ka win yīsiru, u koo bu Nebukanɛsaa, Babilonin sina boko nɔmu beria kpa u bu so u go, bɛɛn nɔni biru. ²² Kpa bɛɛ Yudaba, bɛɛ be i wāa Babiloniɔ, i tɔmbu yiru yen yīsiru sua i n da ka tɔmbu bɔrusi, i nɛɛ, Gusunɔ u nun kua nge Sedesiasi ka Akabu be Babilonin sina boko u sɛɛwa dɔɔ sɔɔ. ²³ Domi tɔn be, ba gāa kɔsunu kua, ba sakararu kua ka ben berusebun kurɔbu. Ma ba weesu kua ka wi, Yinni Gusunɔn yīsiru, baa mɛ u n bu yiire. Adama u yɛ ye ba kua kpuro, u sāa yen seedagii.

Semayan tireru

²⁴⁻²⁵ Gusunɔ Isireliban Yinni wi u wɔllu ka tem taka kua, u Yeremi gɔra Semaya, Nɛlamugiin mi. N deema Semaya wi, u raa yāku kowo

Sofoni, Maseyan bii tireru m̄arisia ka sere yāku kowo be ba tie, ka Yerusalemugibu kpuro. ²⁶ Ye u gerua tire te s̄o wee. U n̄e, Sofoni, Yinni Gusun̄wa u nun ḡosa a ka ko yāku kowo Yehoyadan ayer̄o, kpa a Yinni Gusun̄n s̄a yeru k̄su. Goo ù n seewa u tii kua nge wiiro ma u tii sokum̄o Gusun̄n s̄am̄o, kpa a n̄un mwa a b̄ake ka w̄e damḡii ka ȳni. ²⁷ N n m̄en na, mban s̄na a n̄ Yeremi, Anat̄uḡii m̄we a seeyasie, wi u tii kua Gusun̄n s̄am̄o b̄een suunu s̄o. ²⁸ Wee, u mam sun goo ḡriama Babiloni mini u sun s̄o ma sa ko yoru di mini n ka te. Yen s̄o, su be dia banīo kpa sa n w̄a ye s̄o, kpa su be ḡbea ko kpa su yen d̄ianu di.

²⁹ Ma Sofoni u Yeremi tire te garia. ³⁰ Saa yera Yinni Gusun̄o u Yeremi s̄o wa u n̄e, ³¹ a be ba yoru mw̄era ba ka da Babilonīo mi ḡrio a n̄e, ³² wee ye n̄e, Yinni Gusun̄o na gerua Semaya, N̄elamuḡiin s̄o. Semaya wi, u b̄e gari s̄o wa, adama na n̄ n̄un gari ḡe s̄o wa b̄een s̄o. Wee t̄e u dera i weesu naane kua. Yen s̄o, n̄e, Yinni Gusun̄o kon n̄un w̄ari wi ka win bweseru kpuro. Ben goo kun maa w̄aru dim̄o b̄een suunu s̄o. U n̄ maa durom m̄e wasi m̄e kon n̄en t̄ambu kua. Domi u dera ba man seesi.

*N̄o mw̄e ni Yinni Gusun̄o
u Isireliba kua*

30

¹ Gusun̄o, Isireliban Yinni, u Yeremi s̄o wa u n̄e, ² a gari yi kpuro yoruo tireru s̄o yi na nun s̄o wa. ³ Na n̄e, t̄oru gara sisi t̄e s̄o kon n̄en t̄ambu Isireliba ka Yudaba yakiam̄a yorun di, n ka bu wurama ben tem̄o. Kon de bu wurama tem̄e na ben baababa w̄e s̄o, kpa mu ko begim.

⁴ Wee ye Yinni Gusun̄o u Yeremi s̄o wa Isireliba ka Yudaban s̄o. ⁵ U n̄e, na nandabun kuuki n̄om̄o. T̄amba berum soore,

ba n̄ b̄ari yendu m̄o. ⁶ I bikio kpa i n̄o t̄on dur̄o ù n da yiire u ma.

N n m̄en na, mban s̄na na t̄ambu wa ba ben ḡanu n̄eni

nge t̄on kur̄o wi u yiire u k̄i u ma. Mban s̄na be kpuron wuswaa burisine.

⁷ Anna a wahala baka wa ya wee.

T̄o te, t̄o k̄sura.

Ta n̄ ka t̄oru garu weene.

Te s̄ora Isireliba ba koo n̄ni sw̄a bakaru wa.

Adama ka m̄e, kon bu faaba ko.

⁸ Yen t̄o te, n̄e, Yinni Gusun̄o, n̄e wi na w̄llu ka tem taka kua, kon ben sugu wuna saa ben w̄inun di n b̄o ku kpa n w̄e yi ba raa ka bu s̄ari kasuku, n ben yoru kpeesia. Ba n̄ maa t̄on tukobu s̄am̄o. ⁹ N̄e, Gusun̄o ben Yinniwa ba koo s̄a, ka sere maa Dafidin k̄sire wi kon sw̄i ben sina ḡnao.

¹⁰ B̄e Isireliba, Yak̄obun bweseru, b̄e be i s̄a n̄en s̄am kowobu, i ku nanda, i ku diiri.

Wee, kon b̄e yakiam̄a saa tem tukum di mi i yoru dii,

b̄e ka b̄en bibun bweseru.

I ko i wurama kpa i w̄era i n w̄a b̄ari yendu s̄o.

Goo kun maa b̄e t̄ya m̄o.

¹¹ Domi ko na n ka b̄e w̄a kpa n b̄e faaba ko.

Kon bwesenu kpuro kpeerasia n̄in mi i raa yarin̄e i w̄a.

Adama b̄e, na n̄ b̄e kpeerasiam̄o.

Kon b̄e seeyasiawa nge m̄e n weene.

Domi na n̄ kp̄e n b̄e deri n n̄e, i n̄ ḡanu kue.

¹² Wee ye n̄e, Yinni Gusun̄o na maa b̄e Yerusalemugibu s̄om̄o.

Na n̄e, b̄en barara kp̄a, b̄en m̄era ya n̄ bekuram̄o.

¹³ Goo kun b̄en w̄onw̄andu m̄o u b̄en m̄era ye tim doke.

Tim gam sari m̄e mu koo b̄en m̄era ye bekia.

¹⁴ Be ba raa ka b̄e arukawani b̄akua, ba n̄ maa b̄e kasu, domi na b̄e sowa nge m̄e ba ra yiber̄e so.

Na b̄e seeyasia ka dam b̄en durum dabinun s̄o.

¹⁵ Mban s̄na i m̄eran weeweenu m̄o ye i wa b̄en toranun s̄o.

I n ȳe ma b̄en durum bakan s̄na na b̄e yeni kua.

16 Adama be ba bɛɛ wəri ba di, kon ben
tii wəriwa n di.
Be ba sāa bɛɛn yiberɛba kpuro
ba koo bu yoru mwɛɛriwa.
Be ba bɛɛn yānu guramə,
kon de bu maa ben tiin yānu gura.
17 Adama bɛɛ, be ba raa m̀̀ i kam kua,
ma goo kun bɛɛn laakari m̀̀,
kon bɛɛn mɛɛran bosu bɛkia.
Nɛ, Yinni Gusunəwa na yeni gerua.

18 Na wure na nɛɛ,
wee, kon bɛɛ Isireliba Yakəbun bwɛ-
seru yara yorun di,
kpa i wura bɛɛn yɛnusə.
Kon bɛɛn yɛnusun wənwəndu ko,
kpa n bɛɛn wuu bani gen bansə
n bɛɛn sina kpaaru seeya n swĩ mi ta
raa wāa.

19 I ko i siarabun womusu ko ka nuku
dobun kuuki.
Kon bɛɛ dabiasia, i n̄ maa kaaramə.
Kon de bu bɛɛ bɛɛrɛ wɛ, kpa bu ku bɛɛ
gɛm.

20 I ko i n s̄awa nge yellu,
kpa i n da bɛɛn mɛnnəsu ko nɛn
wuswaaə.
Kpa n be ba bɛɛ dam dərəmə kpuro
sɛɛyasia.

21 Bɛɛn turowa koo ko bɛɛn sunə.
Kpa n de u man susima,
domi goo kun kākə u man susi,
ma n kun m̄ na n̄n soka.
Nɛ, Yinni Gusunəwa na yeni gerua.

22 Saa ye s̄ara i ko i n maa sāa nɛn
tambu,
kpa n ko bɛɛn Yinni.

23 Wee, nɛ, Yinni Gusunən m̄ru ya
wee nge guru woo bəkə,
kpa yu tən k̄sobu wəri.

24 Nɛn m̄ru ye, ya n̄ suremə
ma n kun m̄ ya nɛn himba yibia.
Amɛn biru kpa yu bɛɛ yeeri.

Isireliba

ba koo ɔsiramaya yɛnuə

31

1 Yinni Gusunə u nɛɛ, saa gaa sisi
yè s̄ə kon maa ko Isireliban bwesenu
kpuron Yinni, kpa be, ba n maa sāa
nɛn tambu.

2 Sanam mɛ ba wāa gbaburə,

na bu nɛn durom s̄əsi,
ben be ba yara tabun di,
ba wee bu w̄ra sere ka baadommaa.
3 Bɛɛ Isireliba, na bɛɛ nɛn tii s̄əsi saa
yellun di.

Na bɛɛ k̄iwa sere ka baadommaa.
Yen s̄əna na bɛɛ nɛn durom derie.

4 Bɛɛ Isireliba, kon maa wure n bɛɛ
swĩi,

kpa i ȳra.

Kon de i bɛɛn baranu so,
kpa i yari i n yaamə be ba nuku dobu
m̄n suunu s̄ə,

5 i ko i maa resɛmba duure Samarin
guunə,

kpa i yen binu wa i s̄ari.

6 Saa ya sisi yè s̄ə wuun k̄sobu ba koo
n̄əḡiru sua

Efaraimun guuru wəllun di

bu nɛɛ, i seewo su da Sionio
mi Gusunə bɛsɛn Yinni u wāa.

7 Yinni Gusunə u maa nɛɛ,
i Yakəbun bweseru taki kuo ka nuku
dobu.

I ȳɛrio ten s̄ə te ta sāa bwesenun
wiru.

I n̄əḡiru suo kpa i siarabun womusu
ko.

I nɛɛ, Yinni Gusunə u win tambu
Isireli be ba tie faaba m̀̀.

8 Wee na ka bu wee saa s̄ə ȳs̄an n̄m
geu gian di.

Na bu mɛnnamə handunian goonu
nɛn di.

Tən be, ba dabi.

Be s̄ə, w̄koba wāa ka yɛm̄bu ka
gurigibu,

ka be ba yiire ba k̄i bu ma.

9 Be wee ba wee ka swĩi, ba man
kanamə.

Ma na bu kpare na ka d̄ə nim bwerə
ka swaa ye ya n̄ə nɛ s̄ə,

mi ba n̄ sokuramə.

Dom̄i na s̄awa Isirelin bweserun
Baaba.

Ma ta maa sāa nɛn bii yeruma.

10 Bɛɛ bwese tukunu, i nɛ, Yinni
Gusunən gari swaa dakio,

kpa i yi kpara

i ka da sere mi n toma.

I nɛɛ, nɛ wi na Isireliban bweseru
yarinasia,

na kon maa tu mɛnna,

kpa n tu kōsu nge me yāa kparo u ra
win yāanu kōsu.

11 Domi ne, Yinni Gusunə na Yakəbun
bweseru yakia,
na tu wəra saa wi u tu dam keren
nəmun di.

12 Ba koo na Sianin guuru wəllə,
ba n nuku dobu m̀ ka kuuki.
Ba koo duki na arumani ye ne, Yinni
Gusunə na bu wēn s̄.
Yeya, dobi ka resem ka olifi ye ba ra ka
gum ko, ka yāanu ka nee.

Ben bwēra koo yemiawa nge dāa
gbaaru te ta nim waamə.

Ba n̄ koo maa wahala ko.

13 Wəndiaba ba koo nuku dobu ko, ba
n yaamə.

Meya maa aluwaasiba ka durə təkənu
ko n yērimə.

Domi kon ben nuku sankiranu gəsia
nuku dobu,
n bu nukuru yemiasia.

Kpa n maa ben n̄ni swāaru gəsia b̄ri
yendu.

14 Kon de n̄n yāku kowobu bu dīa
geenu di bu debu,

kpa n̄n t̄mbu bu debu n̄n arumanin
s̄.

Ne, Yinni Gusunəwa na yeni gerua.

15 Ameniwa Yinni Gusunə u gerua. U
nee,

ba swīi gēe n̄əm̄ Ramaə.

Yēro u sumə u weeweenu m̀.

Ase, Raseliwa u sumə win bibun s̄.

Ma u yinamə bu n̄n suuru kana
domi bii be kpurowa ba gu.

16 Adama na nee,

u mario,

u win n̄ni yīresu woko.

Domi u koo are wa ye u win bibu kuan
s̄.

Ba koo wurama yiberēban tem di.

17 Ne, Yinni Gusunə na nee, win sia ya
koo wēra,

domi win biba koo wurama ben temə.

18 Na Isireliban n̄ə n̄əm̄ ba wee-
weenu m̀, ba m̀,

n de bu wurama n̄n mi ka gem.

Ba sāawa nge naa buu ge ga gen tii
kpare,

ma na bu seeyasia.

Domi n̄na na sāa Gusunə ben Yinni.

19 Ye ben laakari ya wurama, ma ba
tuuba kua.

Ye ba ben toranu gia,

ma ba tuka ka sekuru

ye ba kua saa ben aluwaasirun din s̄.

20 Isirelin bweseru ta sāawa nge n̄n
bii k̄nasi.

Meya na maa tu k̄ru s̄əsi.

Domi nge m̄n n̄ru na ten gari m̀,

nge meya ten k̄ru ta ra n wāa n̄n
ḡruə.

N̄n bwēra kun kpun̄ ten s̄.

Kon tu wənwən bakaru kua.

Ne, Yinni Gusunəwa na yeni gerua.

21 Bēe Isireliba, i yīreru koowo bēen
swaa s̄ə

kpa i dāa gira.

I swaa ye laakari koowo ye i raa swīi.

Bēe Isireliba, i wurama bēen wusə.

22 Sere saa yerà i ko i n k̄ore i n
yaayaare m̀, bēe naan̄ sariba.

Wee ne Yinni Gusunə, na gāa kpaanu
kua temə.

T̄n kurəwa u koo durə kasu.

Arumani ye Yinni Gusunə

u koo win t̄mbu wē

23 Gusunə Isireliban Yinni wi u
wəllu ka tem m̀ u gerua u nee, n̄
n ka Isireliba wurama saa yorun di,
ameniwa ba koo gere Yudan tem
kpuro s̄ə bu nee,

Yinni Gusunə u guu te u ḡsa
Yerusalemə domaru kuo,

mi gem mu wāa.

24 Yudaba kpuro, ka ben gbaa
wukobu, ka be ba ra yaa sabenu kpare
ba koo wura bu sina ben tem wuu
marosə ka m̄n baru kpaanə. 25 Domi

kon wi nim n̄ru ga m̀ nim wē, kpa
win ḡru gu yemia. Kpa n de wi u
wəkənu wərimə ḡorun s̄ u di u debu.

26 Saa ye s̄ə, Yeremi u dom yanda, ma
u m̄era u deema win dosu ge, ga dora.

27 Ma Yinni Gusunə u nee, wee
saa ya sisi yè s̄ə kon de yaa sabenu
ka t̄mbu bu yibu Isireliə ka Yudaə.

28 Nge me na raa bu wukura na surura
nge dānu, na bu kəsuka na kam koosia
nge dia, nge meya kon maa wure n bu
seeya n gira. Ne, Yinni Gusunəwa na
yeni gerua. 29 Saa ye s̄ə, ba n̄ maa

gerumə bu nee,

baababara ba resem ḡoma di,

ma ben bibun n̄su yaaya.

³⁰ Adama wi u win res̄em ḡoma di, win n̄owa ga koo yaaya. Wi u maa durum kua, wiya u koo gbi.

³¹ N̄e, Yinni Gusun̄o na n̄e, t̄onu ganu sisi n̄i s̄o kon ka Isireliba ka Yudaba arukawani kpāa b̄ake.

³² Adama ya n̄ ko n̄ s̄a ȳen bweseru na raa ka ben baababa b̄akua sanam m̄e na bu n̄omu n̄enua na yarama Egibitin di. Ba n̄ ye m̄em n̄ow̄e, baa m̄e n̄e, Yinni Gusun̄o na s̄a ben Yinni.

³³ T̄e, arukawani kpāa ye wee, ye kon ka Isireliba b̄ake. N̄e, Yinni Gusun̄o, kon de n̄en woodaba ba n̄ w̄a ben bwisikunu s̄o, kpa n̄ ye yorusi ben ḡrus̄o. Kpa na n̄ s̄a ben Yinni, kpa be, ba n̄ maa s̄a n̄en t̄ombu. ³⁴ Domi t̄ombu kpurowa ba ko n̄ man ȳe saa bibun di sere ka bukurob̄o. Goo kun maa win winsim n̄ kun m̄e win m̄ero bisi goo keu m̄o u ka Gusun̄o gia. Kon bu ben durum w̄aka, kpa n̄ ku maa ye yaaya.

³⁵ Yinni Gusun̄owa u s̄o kua u ka yam d̄erasia s̄o s̄o.

Ma u suru ka kperi yi yi, yi ka yam d̄erasia w̄okuru.

U ra maa de nim kurenu nu se nim w̄okun di, kpa nu w̄aki.

Win ȳisira Yinni Gusun̄o wi u w̄ollu ka tem m̄o.

Wiya u gerua u n̄e,

³⁶ taka koor̄a yeniba kpurowa ya n̄ koo kpe,

Isireliban bwesera koo maa kpe, kpa ta kun maa w̄a.

³⁷ U maa gerua u n̄e,

ma ba kp̄ia ba w̄ollun kp̄aru ȳira ba gia,

ma ba dua tem̄o ba m̄en kp̄ekp̄ekun asansi gia,

saa yera u koo maa Isirelin bweseru kpurowa yina k̄sa ye ba kuan s̄o.

³⁸ Wee saa ya sisi ȳe s̄o ba koo man b̄ere w̄e bu Yerusalemu bani saa Hanan̄elin di sere n̄ ka da wuun gb̄ararun k̄nn̄ow̄o ge ba m̄o gani ḡomburun k̄nn̄o. ³⁹ Kpa bu maa w̄e d̄emiamina min di bu ȳire bu ka da Garebun gungur̄o, kpa bu besira bu da sere Goat̄io. ⁴⁰ W̄owa ye kpurowa mi

ba ra gonu sike kpa bu kubanu yari mi, ka gbea ye ya w̄a bera mi sere n̄ ka da Sedoronin daara, ka k̄nn̄o ge ga w̄a s̄o yari yeru gia, m̄in di dumi yi ra ka du, yeba kpurowa ya ko n̄ s̄a n̄e, Yinni Gusun̄ogia. Ba n̄ maa ye k̄sukum̄o sere ka baadommāo.

Yeremi u gberu garu dwa

32

¹ Yudaban sina boko Sedesiasin bandun w̄o w̄okuruse s̄o, Yinni Gusun̄o u ka Yeremi gari kua. N̄ deema Babilonin sina boko Nebukan̄esaan bandun w̄o yendu yiru sarisewa mi. ² Saa ye s̄ora win tabu kowobu ba Yerusalemu tarusi, ma Yeremi u w̄a piris̄am s̄o Yudaban sina kpaara. ³ Sedesiasi wiya u n̄n̄ piris̄am ye kp̄e ȳen s̄o u Gusun̄on gari gerua u n̄e, wee Yinni Gusun̄o u Babilonin sina boko wuu geni n̄omu beria kpa u gu kamia. ⁴ Sedesiasi kun maa kisiram̄o tabu kowobun n̄oman di. Babilonin sina boko u koo n̄n̄ n̄oma turi, kpa bu waana n̄ni ka n̄ni bu gari ko. ⁵ Babilonin sina boko wi, u koo ka n̄n̄ da Babilonia. Miya u ko n̄ w̄a sere Gusun̄o u ka win gari ko. Yen s̄o, baa i n̄ ka Babilonigibu tabu m̄o t̄e, i n̄ bu kamiam̄o.

⁶ Yeremi u n̄e, Yinni Gusun̄o u maa man s̄owa u n̄e, ⁷ wee, Hanam̄eli, Salumun bii, n̄en baan tundo tur-osin bii, u koo na u n̄e, n̄ na n̄ win gberu dwe Anat̄utu, Benyam̄en tem̄o. Domi n̄ena n̄ weene n̄ tem m̄e yakia n̄ tubi di.

⁸ Yera n̄ koor̄a nge m̄e Yinni Gusun̄o u gerua. Hanam̄eli wi, u na n̄en mi piris̄am dir̄o u n̄e, n̄ win tem m̄e dweeyo m̄e mu w̄a Anat̄utu Benyam̄en tem̄o domi n̄ena n̄ weene n̄ mu yakia n̄ tubi di.

Saa ye s̄ora na tuba ma Gusun̄owa u k̄ m̄e.

⁹ Ma na gbee te yakia ka sii geesun gobi w̄okura n̄obu ka yiru. ¹⁰⁻¹¹ Ma na seedagibu sua na tem m̄en dwee tirenu yorua yiru na n̄en ȳireru doke ten teeru w̄oll̄o na wukiri nge m̄e wooda ya gerua ma na sii gee si sua na kilo s̄ondi seedagii ben wuswaāo. Ma

na tire ni sua ¹² na Baruku, Neriyan bii, Maseyan debubu wē Hanameeli ka seedagii be ba ben yĩrenu doke tire te sɔɔ ka sere maa Yudaba be ba wāa pirišam dii yaara min nɔni biru.

¹³ Be kpuron nɔni bira na maa Baruku sɔɔwa ¹⁴ na nɛɛ, Isireliban Yinni wi u wɔllu ka tem mɔ, wiya u gerua u nɛɛ, u dwee tirenu yiru ye suo, te ba yĩreru koosi, u da u nu doke wekeru sɔɔ kpa nu ku raa sankira.

¹⁵ Domi sɔɔ teeru tɔmbu ba koo maa dia ka gbea dwe tem mɛ sɔɔ.

Yeremin kanaru

¹⁶ Sanam mɛ na tem mɛn dwee tire ni Baruku, Neriyan bii wē na kpa, na Yinni Gusunɔ kana na nɛɛ,

¹⁷ Yinni Gusunɔ, a wɔllu ka tem kua wunen dam bakam ka wunen yikon saabu. Gāanu sari ni a kpanɛ.

¹⁸ A ra bwesenu durom kue sere ka nin bibun bibɔ. Adama baababa bā n tora, a ra ben bibu sɛyasia tora nin sɔ. Gusunɔ, a sāawa Yinni boko, ma a dam mɔ. Wunen yĩsira wɔllu ka tem Yinni.

¹⁹ Wunen himba ya kpā, a maa dam mɔ a ka ye yibia. A ra n mɛera ye tɔmba mɔ kpa a baawure kua nge mɛ win kookoosu nɛ.

²⁰ A sɔm maamaakiginu kua sanam mɛ besen sikadoba ba wāa Egibitiɔ. Mɛya gisɔ a maa mɔ besen suunu sɔɔ Isireliɔ ka bwese ni nu tien suunu sɔɔ. Ma a yĩsiru yara nge mɛ sa nɔmɔ gisɔ. ²¹ A wunen dam sɔɔsi, a sɔm maamaakiginu kua. Ma tɔmba nanda. Yera ya dera a wunen tɔmbu yara saa Egibitin di. ²² Ma a bu tem mɛ wē mɛ a ben baababa nɔ mweeru kua ka bɔri, mɛ mu tim ka bom yiba. ²³ Mɛya ba maa na ba tem mɛ mwa mu kua begim. Adama ba n wunen gere mem nɔwɛ. Ba n maa wunen woodaba swīi. Mɛya ba n maa kue ye a bu yiire. Saa yera a dera kɔsa yeni kpuro ya bu deema.

²⁴ Wee tɛ Babilonigibu ba gungunu bana bu ka wa bu wuu ge wari. Ba koo maa gu mwa, domi a bu gu nɔmu beria. Kaa de bu gu kamia ka tabu ka gɔru ka bararu. Mɛya ye a gerua kpuro ya kora, Yinni Gusunɔ, a maa ye waamɔ. ²⁵ Wee wuu ge, ga wāa

Babilonigibun nɔma sɔɔ. Adama ka mɛ, a mañ sɔɔwa a nɛɛ, n tem dweeyo ka gobi kpa n yi kɔsia seedagibun wuswaaɔ.

Yinni Gusunɔ u Yeremi wisa

²⁶ Yera Yinni Gusunɔ u Yeremi wisa u nɛɛ, ²⁷ wee, nɛ Gusunɔ, na sāawa handuniagibu kpuron Yinni. Gāanu sari ni na kpanɛ. ²⁸ Yen sɔna na nɛɛ, kon de Babilonin sina boko Nebukanɛsaa ka win tabu kowobu bu Yerusalemu nɔma turi. U koo maa ye mwa. ²⁹ Ba koo ye wari kpa bu ye dɔɔ meni kpa bu dia yɛn wɔllɔ Yudaba ba ra bũu wi ba mɔ Baali yākuru kue dɔɔ sɔku, ka sere mi ba ra tɔn tukobun bũu sã bu tam tãra. Domi yeba kpurowa ba ka nen mɔru seeya.

³⁰ Wee kɔsa Isireliba ka Yudaba ba ra n mɔ saa ben toren di. Ben ye ba mɔ kpuro ya ra nen mɔru seeyewa. Nɛ, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua. ³¹ Saa min di ba wuu ge swīi, n ka girari gisɔ, gen tɔmbu ba ra nen mɔru seeyewa. Yen sɔna na n kī n gu wa nen wuswaaɔ.

³² Domi Yudaba ka Yerusalemugibu ka Isireliba, be ka ben sinambu ka ben sina asakpɔbu ka ben yaku kowobu ka Gusunɔn sɔmɔbu, ba kɔsa kua. Yera ya nen mɔru seeya. ³³ Ba yina bu man mɛeri. Biruwa ba man kisi. Na bu keu kua saa yee yellun di. Adama ba yina bu nen sɔsiru nɔ. ³⁴ N n mam ye tɔna, ba maa ben bwāarokunu duusiawa nen sãa yerɔ ba tu disi doke. ³⁵ Ba bũu wi ba mɔ Baali sãa yeru bania Beni Hinɔmun wɔwaaɔ. Miya ba ra ka ben bibu yaku dɔɔ mwaararuginu ko Mɔlɔkun sɔ. N deema na n bu yen gaa yiire. Na n mam bwisika bu kɔsa yenin bweseru ko ye ya dera Yudaba kpuro ba man torari.

³⁶ Nɛ Gusunɔ, Isireliban Yinni, na nɛɛ, Yeremi, Yerusalemu ye i nɛɛ, ba koo Babilonin sina boko nɔmu beria mi, kpa u ye wari u kamia ka tabu ka gɔru ka bararu, ³⁷ wee, kon yen tɔmbu menna bu wura ye sɔɔ. Domi na raa ka bu mɔru kua gem gem, ma na bu yarinasia baama, adama kon de bu wurama mini kpa ba n wāa bari yendu sɔɔ. ³⁸ Ba koo wure bu ko nen tɔmbu kpa na n maa sãa ben

Yinni. ³⁹ Kon de ba n wāa nɔɔ tia sɔɔ ba n kookoo teesu mɔ, kpa ba n man nasie baadomma. Yera ya koo de ba n nuku dobu mɔ sere ka ben bibun bibɔ. ⁴⁰ Kon ka bu arukawani bɔke ye ya kun kpeemɔ. Na n bu biru kisimɔ, kon bu gea kuawa, kpa n de ba n man nasie ben gɔruɔ kpa bu ku raa maa gera nen swaan di. ⁴¹ Ka nuku doba kon bu gea kua kpa n bu swi mam mam tem me sɔɔ ka gɔru tia.

⁴² Ne, Yinni Gusunɔ na nee, nge me na dera kɔsa baka ya tɔn be deema, nge meya kon maa de durom bakam mu na be sɔɔ mɛn nɔɔ mwɛɛru na kua. ⁴³ Yeremi, a gerua a nee, ba tem me Babilonigibu nɔmu beria. Wee, mu kua bansu. Tɔmbu ka yaa sabenu maa sari me sɔɔ. Adama miya tɔmbu ba koo wura kpa bu gbea dwe. ⁴⁴ Ka gem ba koo gbea dwe baama kpuro ka gobi, kpa bu yen dwee tirenu ko, bu nu yirenu koosi seedagibun wuswaaɔ. Ba koo gbea dwe Benyamɛɛn temɔ ka Yerusalemun baru kpaanɔ, ka Yudan wusɔ, ka wuu si su wāa guunun bera gia, ka si su wāa wɔwi sɔɔ, ka si su wāa sɔɔ yɛsan nɔm dwaru gia. Domi sin tɔn be ba raa yoru mwɛɛra mi, kon de bu wurama. Ne, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua.

*Nɔɔ mwɛɛ ni Yinni Gusunɔ
u kua Yerusalemun sɔ*

33

¹ Yinni Gusunɔ u kpam ka Yeremi gari kua sanam me u wāa pirisɔm sɔɔ. ² U nee, ne wi na ra n wāa, ne wi na tem taka kua ma na mu neni, nena na nee, ³ a man sokuo, kon nun wurari. Kon nun gāa baka asiriginu sɔɔsi ni a n yɛ. ⁴ Ne Gusunɔ, Isireliban Yinni, na gāanu mɔ ni na kī a nɔ, Yerusalemun dia ka sere Yudaban sina kpaanun sɔ, ni Babilonigiba wɔri ba surura. ⁵ Ma be ba ka Babilonigii be tabu kua, ben gonu yiba wuu ge sɔɔ, nen mɔru bakan sɔ, domi Yerusalemugibu ba kɔsa kua sere na n maa kī n wuu ge wa.

⁶ Wee, saa gaa sisi yɛ sɔɔ kon gu nɔɔri nge barɔ. Kon gu bekia n bwāa dorasia, kpa n de gen tɔmbu ba n wāa

bɔri yendu sɔɔ. ⁷ Kon de be ba yoru mwɛɛra Yudan di, ben wāaru tu kɔsi, kpa n bu swi nge yellu. ⁸ Kon bu ben durum kpuro wɔka ye ba man koosi. Kon ben tora ni ba man torari sanam me ba man seesi suuru kua. ⁹ Saa ye sɔɔ, na kon nuku dobu mɔ Yerusalemun sɔ, kpa ya n nen yisiru beere wɛemɔ, kpa bwese tukunu nu n man siaramɔ. Bwese ni, n n wa durom bakam me kon ye kua ka doo nɔɔ te kon ye wɛ, nu koo biti ko sere nu diiri.

¹⁰ Yinni Gusunɔ u nee, beɛ Yudaba, i nee, beɛn tem mu kua bansu. Tɔmbu ka yeɛ maa sari mi. Ma Yerusalemu ka Yudaban wusun swɛɛ yi kua swɛɛ gonu yi goo ku ra maa si. ¹¹ Adama ba koo wure bu nuku dobu kuuki nɔ ka tɔɔ bakarugii. Ba koo kurɔ kpaanun womusu nɔ. Ba koo maa wure bu womu geni nɔ, ge ga nee, i Gusunɔ, wɔllu ka tem Yinni siaro. Domi u sãa tɔn geo. Win kīru ta n nɔru mɔ. Meya ba koo maa tɔn be ba ka yākunu na sãa yerɔn womusu nɔ. Domi kon de tɔn be ba raa yoru mwɛɛra mi, bu wurama tem me sɔɔ, kpa n bu wesia nge yellu. Ne, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua.

¹² Yinni Gusunɔ u maa Yeremi sɔɔwa u nee, tem me, mu raa kua bansu mi goo sari, yaa sabenu sari mɛn wusu kpuro sɔɔ. Adama tɛ, yāa kparobu ba koo wāa yeru wa mi, kpa ben yaa sabenu nu wɛra. ¹³ Yāa kparobu ba koo maa yāanu kpara baama kpuro wuu si su wāa guunun bera gia ka si su wāa wɔwi sɔɔ, ka si su wāa sɔɔ yɛsan nɔm dwaru gia, ka Benyamɛɛn temɔ ka Yerusalemun baru kpaanɔ ka Yudaban wusɔ. Ne, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua.

Gusunɔ

ku ra win nɔɔ mwɛɛru kabie

¹⁴ Yinni Gusunɔ u nee, tɔra sisi tɛ sɔɔ kon nen nɔɔ mwɛɛ gee ni yibia ni na Isireliba ka Yudaba kua. ¹⁵ Saa ye, ya n tunuma, kon goo seeya nge dāa kpīi

patura Dafidin bweseru sɔɔ u n sãa gemgii, kpa u tãmbu kpara gem sɔɔ. ¹⁶ Yen tãɔ te, Yuuba ba koo faaba wa kpa Yerusalemu ya n wãa b̄ari yendu sɔɔ, kpa bu ye yĩsiru k̄e, Yinni Gusunɔn miya besen gem wãa.

¹⁷ Yinni Gusunɔ u maa n̄e, Dafidi sina boko u n̄ goo biamɔ wi u koo sina win bweserun sina gɔnaɔ Isireliɔ sere ka baadommaɔ. ¹⁸ M̄eya maa Lefiba be ba sãa yãku kowobu, ba n̄ k̄asire biamɔ ben bweseru sɔɔ bu ka man yãku d̄ɔɔ mwaararuginu kua, kpa bu man turare d̄ɔɔ dokea kpa ba n̄ da yãkunu ko t̄ɔɔ baatere.

¹⁹ Yinni Gusunɔ u maa Yeremi s̄ɔɔwa u n̄e, ²⁰ n̄ena na ka s̄ɔɔ sɔɔ ka w̄okuru arukawani b̄akua. I n̄ ko i kp̄i i yen gaa ȳrasia yu ku maa s̄amburu ko yen saa sɔɔ, kpa yu n̄en arukawani ye kusia, ²¹ saa yera n̄en tii, kon maa n̄en arukawani kusia ye na ka Dafidi n̄en s̄am kowo b̄akua, kpa u k̄asire bia win bweseru sɔɔ wi u koo bandu di. Kon maa n̄en arukawani kusia ye na ka yãku kowobu Lefin bweseru b̄akua be ba ra s̄amburu ko n̄en sãa yerɔ. ²² Adama n̄ n̄ koorɔ m̄e. Kon Dafidin bweseru ka yãku kowobun bweseru dabiassiawa nge kperi, n̄ kun m̄e nge yani s̄eri yi yi wãa daarun goorɔ yi ba n̄ kp̄e bu gari.

²³ Yinni Gusunɔ u maa Yeremi s̄ɔɔwa u n̄e, ²⁴ a n̄ n̄ɔmɔ ye tãmba gerumɔ? Ba m̄ɔ, na Isireliban bweseru ka Yudaban bweseru ni na ḡɔsa biru kisi. Yen s̄ɔna ba bu ḡema, ba n̄ bu garisi bweseru. ²⁵ Adama wee ye na gerumɔ, n̄e wi na ka s̄ɔɔ sɔɔ ka w̄okuru arukawani b̄akua, ma na w̄allu ka tem wooda yiiya, ²⁶ n̄ena kon Isireliban bweseru ka Dafidi n̄en s̄am kowon bweseru biru kisi? Kpa na kun win bweseru sɔɔ goo ḡɔsa u bandu di Aburhamu ka Isaki ka Yakɔbun bweserun suunu sɔɔ?

Aawo. Kon ben w̄n̄w̄ndu ko be ba yoru mw̄era mi, kpa n̄ de bu wufama.

Gari yi Yinni Gusunɔ

u Sedesiasi s̄ɔɔwa

34

¹ Nebukan̄esaa, Babilonin sina boko, u Yerusalemu ka Yudan wusu tabu w̄ari. Saa ye sɔɔ, win tabu kowobu kpuro ba wãa mi, ka handunian sinambun tabu kowobu kpuro ka sere maa be u tabu di. Saa yera Yinni Gusunɔ u Yeremi s̄ɔɔwa ² u n̄e, n̄e Gusunɔ, Isireliban Yinni, na nun s̄ɔmɔ, a doo a Sedesiasi, Yudaban sina boko deema kpa a n̄n̄ s̄ɔ, wee ye n̄e, Yinni Gusunɔ na n̄n̄ s̄ɔma. Kon Yerusalemu Babilonin sina boko n̄amu beria u ye kam koosia u d̄ɔɔ m̄eni. ³ M̄eya wi, Sedesiasi u n̄ n̄n̄ kisirarimɔ. U koo n̄n̄ mwa kpa bu waana n̄ni ka n̄ni bu gari geruna u sere ka n̄n̄ da Babilonio.

⁴ Yen s̄ɔ, u n̄en gari swaa dakio yi na gerumɔ. Na n̄e, u n̄ gbimɔ tabu sɔɔ, ⁵ u koo gbiwa b̄ari yendu sɔɔ kpa bu win ḡɔ ko nge m̄e ba win sikado sinam be ba n̄n̄ gbiyegii kua. Ba koo n̄n̄ turare d̄ɔɔ dokea kpa bu n̄n̄ ḡɔ wuri yini kua bu n̄e, wanyo! Sina boko u gu! N̄e, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua.

⁶ Ma Yeremi u da u gari yi Sedesiasi, Yudaban sina boko s̄ɔɔwa Yerusalemu mi. ⁷ N̄ deema saa ye sɔɔ, Babilonin sina bokon tabu kowobu ba Yerusalemu ka Yudaban wusu kpuro w̄ari. Wuu gb̄ararugii si su raa tie, siya Lakisi ka Aseka.

Yoo be ba raa yakia,

ba wure ba maa mw̄era

⁸ Yinni Gusunɔ u maa ka Yeremi gari kua sanam m̄e Sedesiasi u ka Yerusalemugibu n̄ɔɔ tia kua bu ben yobu kpuro yakia. ⁹ Saa ye sɔɔ, baawure wi u win Heberusi m̄ɔ yoo, t̄n̄ kurɔwa? A, t̄n̄ durɔwa? U koo ȳero karawa u yari yorun di. Goo u ku maa win winsim yoru mwa u s̄amburu koosia. ¹⁰ Ma Yerusalemun wirugibu ka t̄n̄ be ba tie kpuro ba wura batuma sɔɔ bu ku maa ben yobu s̄amburu koosia. Ba koo bu karawa ba n̄ tii m̄ɔ. Ma ben baawure u win yobu kara ba doona. ¹¹ Adama am̄en biru t̄n̄ be, ba gari yi yina. Ba ben yoo

be naa swīi ba mwaama ba yoo sōma koosia ka tilasi.

¹² Saa yera Yinni Gusunō u Yeremi sōōwa u nēē, a tōn be sōōwō a nēē, ¹³ wee, nē Gusunō ben Yinni, na ka ben sikadoba arukawani bōkua sanam mē na bu yarama Egibitin di, mi ba raa yoru dimō. ¹⁴ Na nēē, baawure wi u win Heberusi dwa yoo, ma yoo wi, u nūn sōmburu kua wōō nōōba tia, yen nōōba yiruse u koo nūn karawa yoo ten di, u n tii mō. Adama ben sikado be, ba n man swaa daki bu sere nēn gere nō. ¹⁵ Wee tē ba wurama ben dōō sōō ma ba gea kua nēn nōni sōō. Domi ba nōō tia kua ba nēē, baawure wi u yoo mō u nūn karo u n tii mō. N deema nēn sōā yerōwa ba nōō tia kua. ¹⁶ Yen biruwa ba gari yi yina ma ba nēn yīsiru sankā. Ben baawure u win yoo naa da. Ba maa wure ba bu kua ben yobu ka tilasi.

¹⁷ Yen sō, wee ye nē, Yinni Gusunō na gerumō. N daa weenēwa ben baawure u win yobu kara ba n tii mō. Adama ba yina, ba n man mēm nōōwē. Yen sōna kon bu yōsu tabu sōō kpa n bu baranu ka gōōru kpēē kpa bwese ni nu tie nū n bu wa nu biti ko.

¹⁸⁻²⁰ Wee tē, Yudaban wirugibu ka Yerusalemun wirugibu ka yāku kowobu ka sunōn sōm kowobu ka sere tōn be ba tie, be, be ba raa ka man arukawani bōkua batuma sōō sere ba naa buu go ba berana, ma ba dua gen besi yin suunu sōō bu ka ben arukawani ye sire, ba n ye mēm nōōwē, ba n ben nōō mwēē te yibie. Yen sō, kon bu ben yiberē be ba kasu bu bu go nōmu beria, kpa yaberekunu ka gbeeku yēē yi ben gōnu di. ²¹ Mēya kon Sedesiasi Yudaban sina boko ka win sina asakpōbu kua. Kon bu yiberēba nōmu beria be ba kasu bu bu go. Kon bu Babilonin tabu kowobu nōmu beria baa bā n ka bu tonde. ²² Kon de bu na bu wuu ge wōri bu dōō mēni kpa Yudan wusu su ko bansu. Nē, Yinni Gusunōwa na yeni gerua.

Yeremi ka Rekabun bweseru

35

¹ Yoyakimu, Yosiasin bii, Yudaban sina bokon waati sōō, Yinni Gusunō u Yeremi sōōwa u nēē, ² a doo a Rekabun bweseru deema kpa a ka tu na nēn sōā yerō dia ye ya wāa ten yēsi yēsibun teerō kpa a bu tam wē mi, bu nō.

³ Ma Yeremi u da u Yaasania Yerebin bii, Habasinian debubu soka ka win dusibu ka win bibu kpuro, Rekabun bweseru kpuro gesi. ⁴ Ma u ka bu da Yinni Gusunōn sōā yerun dii teeru mi, tēn mi Hananu, Yigidalian bii, Gusunōn sōm kowo u wāa. Dii te, ta wāawa sina asakpōbun dirun bōkuō, gbāra kōso, Maaseya, Salumun biin dirun wōllō. ⁵ Ma Yeremi u bu tam bwāanu wē ka nōri u nēē, bu nōruo.

⁶ Adama ba nūn wisa ba nēē, sa n tam nōrumō. Domi besen sikado Yonadabu, Rekabun bii, u sun wooda wē u nēē, su ku ra tam nō sere ka besen bibun bibō,

⁷ su ku ra dia bani,

su ku ra gbenu ko,

su ku ra maa resēm gbaanu ko,

sa n kpē sa n mam ye mō.

Adama sa ko n wāawa kuu bekunuginu sōō besen wāaru kpuro sōō.

Nge mēya sa ko ka te tem mē sōō,

mi sa wāa sa sōru dimō mini.

⁸ Yen sō, besē ka besen bibu sa Yonadabu, Rekabun biin gere ye mēm nōōwammē. Sa n tam nōrumō besen wāarun tōnu kpuro sōō, besē ka besen kurōbu ka besen bibu. ⁹ Sa n maa dia banimō yē sōō sa ko n wāa. Mēya sa n gbea mō, sa n maa resēm gbaanu mō. ¹⁰ Sa wāa kuu bekuruginu sōō. Mēsuma sa ka besen sikado Yonadabun gere ye mēm nōōwammē.

¹¹ Adama sanam mē Nebukanēsaa, Babilonin sina boko u tem mē wōrima, yera sa nēē, su se su da Yerusalemuō, kpa su Babilonin tabu kowobu ka Sirigibu duka suuri. Yen sōna sa wāa Yerusalemu mini gisō.

¹² Yera Yinni Gusunō u Yeremi sōōwa u nēē, ¹³ nē Gusunō, wōllu ka tem Yinni, nē wi na maa sōā Isireliban Yinni, na nēē, a doo a Yudaba ka Yerusalemugibu sō a nēē, ba n nēn

kirɔba swaa dakimɔ kpa bu man mem nɔɔwa? ¹⁴ Wee Rekabun bweseru ta Yonadabu, Rekabun biin gere mem nɔɔwa ye u nɛɛ, win bibu bu ku raa tam nɔ. Mɛya ba n̄ maa tam mɛ nɔra sere ka gisɔn gisɔ. Ba ben sikado mem nɔɔwa. Adama nɛ, na ka be, Yudaba gari kua saa yee yellun di, ma ba n̄ man swaa daki. ¹⁵ Na bu nen sɔmɔbu gɔriama saa yellun di, bu ka ben baawure sɔ u win daa kɔsa deri. Bu ku maa b̄nu s̄a kpa bu wa ba n̄ w̄a tem mɛ sɔɔ, mɛ na ben baababa w̄ɛ. Adama ba n̄ sɔmɔ be swaa daki, bu sere man mem nɔɔwa. ¹⁶ Yonadabu, Rekabun biin bweseru ta ten sikadon gere mem nɔɔwa. Adama be, nen tɔmbu, ba ku ra man mem nɔɔwɛ.

¹⁷ Yen s̄na nɛ Gusunɔ, w̄llu ka tem Yinni, nɛ wi na maa s̄a Isireliban Yinni, na nɛɛ, wee kon de kɔsa kpuro ye na raa gerua mi yu Yudaba ka Yerusalemugibu deema. Domi na ka bu gari kua, ba n̄ man swaa daki. Na bu soka, ba n̄ man wurari.

¹⁸ Yera Yeremi u Rekabun bwese te s̄ɔwa u nɛɛ, ameniwa Gusunɔ, w̄llu ka tem Yinni wi u maa s̄a Isireliban Yinni u gerua. U nɛɛ, wee i b̄ɛɛn sikado Yonadabun gere ka win yiirebu kpuro mem nɔɔwa. ¹⁹ Yen s̄ɔ, Yonadabu, Rekabun bii wi, u n̄ kɔsireba biamɔ win bweseru sɔɔ be ba ko n̄ nen s̄amburu m̄ɔ.

Baruku u tireru kusia u gara

Yinni Gusunɔn s̄a yerɔ

36

¹ Yudaban sina boko Yoyakimu Yosiasin biin bandun w̄ɔ nnɛse s̄ɔra Yinni Gusunɔ u ka Yeremi gari kua u nɛɛ, ² a tireru suo, kpa a gari yi yore yi na raa nun s̄ɔwa Yudaba ka Isireliba ka bwese tukunu kpuron s̄a saa dɔma t̄n di na ka nun gari torua Yosiasin waati sɔɔ n̄ ka gisɔ girari. ³ Yudaba b̄a n̄ nua kɔsa ye kon bu kua s̄ɔrɔkudo ba koo ḡru ḡsia bu ben kom k̄sum deri. Saa yera kon bu ben durum w̄ka.

⁴ Yen biru Yeremi u Baruku Neriyan bii soka ma u n̄n s̄ɔwa kpuro ye Yinni Gusunɔ u n̄n s̄ɔwa. Ma Baruku u ye yorua tire te sɔɔ.

⁵ Yera Yeremi u maa n̄n s̄ɔwa u nɛɛ, wee ba man mwa ba n̄eni, na n̄ kp̄ɛ n̄ da Yinni Gusunɔn s̄a yerɔ.

⁶ Yen s̄ɔ, dɔma te ba koo nɔɔ b̄ke, a doo wunen tii, kpa a Yinni Gusunɔn gari yi na nun s̄ɔwa a yore mi gari s̄a yeru mi. Kpa Yuda be ba koo na saa ben wusun di ka sere maa t̄n be ba ko n̄ w̄a mi kpuro bu yi n̄.

⁷ S̄ɔrɔkudo ba koo ḡru ḡsia bu ben daa kɔsa deri, kpa bu Yinni Gusunɔn suuru kana. Domi win m̄ru ya kp̄a ye u ka bu m̄ɔ.

⁸ Yera Baruku Neriyan bii wi, u kua kpuro ye Yeremi u n̄n s̄ɔwa. U Yinni Gusunɔn gari yi gara s̄a yee ten mi. ⁹ Yoyakimun ban ten w̄ɔ nɔɔbuse sɔɔ, yen suru nɔɔba nnɛse sɔɔ, yera ba nɔɔ b̄kurun t̄ru yi t̄ɛ sɔɔ Yerusalemugibu ka Yudaba kpuro ba koo na bu nɔɔ b̄ke Yinni Gusunɔn s̄a yerɔ. ¹⁰ Yen t̄ɔ te s̄ɔra Baruku u Yeremin gari yi gara t̄n ben wuswaaɔ Yinni Gusunɔn s̄a yerɔ, saa Gemaria, Safanin biin dirun di, wi u s̄a tire yoro. Dii te, ta w̄awa k̄nnɔ ge ba m̄ɔ k̄nnɔ kp̄ɔn bera gia, gunguru w̄llɔ.

Misee u wirugibu

tire ten gari s̄ɔwa

¹¹ Ye Misee Gemarian bii, Safanin debubu u Yinni Gusunɔn gari yi nua yi ba yorua tire te sɔɔ, ¹² yera u da sina bokon ȳnuɔ sere win tire yoron dirɔ. Ma u deema wirugii beni ba m̄nnɛ mi. Beya, tire yoro Elisama ka Delaya Semayan bii, ka Elinatani, Akaborin bii, ka Gemaria Safanin bii, ka Sedesiasi Hananian bii ka sere wirugii be ba tie. ¹³ Ma Misee u bu s̄ɔwa kpuro gari yi u nua Baruku u t̄n be garia.

¹⁴ Yeniban biru, wirugii be, ba Baruku Yehudi Nɛtanian bii, Selemian debubu, Kusin sikadobu ḡria ba nɛɛ, u ka tire te na te u Yudaba garia mi. Ma Baruku u tire te sua u ka da. ¹⁵ Ye u tura mi, yera ba n̄n s̄ɔwa ba nɛɛ, a sinɔ kpa a sun tire te garia.

Ma Baruku u sina u bu tu garia. ¹⁶ Ye ba gari yi nua, yera ba m̄ɛrina ka nandabu ma ba Baruku bikia ba nɛɛ, ¹⁷ a sun s̄ɔwɔ nge mɛ a koosina a ka

gari yi yorua. Sa ko ka yi sina boko daawawa.

¹⁸ Yera Baruku u bu wisa u nɛɛ, Yeremiwa u man gari yi sɔmɔ ma na yorumɔ tireru sɔɔ ka ankiri.

¹⁹ Ma wirugii be, ba nùn wisa ba nɛɛ, i doo i kuke wunɛ ka Yeremi, kpa goo u ku raa bɛɛ wa.

Sina boko u tire te dɔɔ meni

²⁰ Yeniban biru, wirugiba tire te mwa ba berua Elisama tire yoron dirɔ. Ma ba da sina bokon mi, ba nùn gari yi sɔɔwa.

²¹ Yera sina boko u Yehudi gɔra u nɛɛ, u doo u tire te suama. Ma u da Elisaman dirɔ u tu suama u gara sina boko ka wirugii ben wuswaaɔ. ²² N deema saa ye, puran saawa. Wɔɔn suru nɔɔba nnese sɔɔra mɛ. Ma u deema sina boko u sɔ u dɔɔ wɔsu win diru mi u ra sinɛ puran saa. ²³ Yehudi ù n tire ten kabura ita, ñ kun mɛ nnɛ gara u kpa, yera sina boko u ra tire yoron kɔɔ piibu gagu sue u ka mi ba gara bura u kpɛɛ dɔɔ sɔɔ, sere te kpuro ta ka dɔɔ mwaara muku muku. ²⁴ Ye sina boko ka win bwāabu ba ye kpuro nua ba ñ nande, ba ñ maa ben yānu gɛɛka nge mɛ ba ra ko nuku sankiranun sɔ. ²⁵ Sina boko u sere tire te dɔɔ meni, Elinatani ka Delaya ka Gemaria ba nùn suuru kana gem gem u ku ka tu dɔɔ meni. Adama u ñ bu swaa daki. ²⁶ Yera sina boko u Yeramɛli wi u sãa sunɔn bii, ka Seraya Asiriɛlin bii, ka Selemia Abudɛlin bii wooda wɛ u nɛɛ, bu tire yoro Baruku ka Gusunɔn sɔmɔ Yeremi mwaama, adama Gusunɔ u bu berua, ba ñ bu wa.

Yeremi

u tire ten kpaaru yorua

²⁷ Sanam mɛ sina boko u tire te dɔɔ meni, te Yeremi u Baruku sɔɔwa u yore mi, yera Yinni Gusunɔ u Yeremi sɔɔwa u nɛɛ, ²⁸ a maa tire kpaaru suo kpa a gari yi yore yi yi raa wãa tire te sɔɔ, te sina boko Yoyakimu u dɔɔ meni mi. ²⁹ Kpa a maa nùn sɔ a nɛɛ, wee ye nɛ, Yinni Gusunɔ na gerua.

Wee u tire te dɔɔ meni, ma u nɛɛ, mban sãna wunɛ Yeremi a yorua ma Babilonin sina boko u koo na kpa u

tem mɛ kam koosia, kpa u mɛn tɔmbu ka mɛn yaa sabenu gura. ³⁰ Yen sãna, nɛ, Yinni Gusunɔ na wi sina boko Yoyakimu sɔɔmɔ, ma win goo kun maa sinamɔ Dafidin sina gɔna sɔɔ. Mɛya ba koo maa win tiin goru deri tɔɔwɔ sɔɔ sɔɔ ka wɔkuru ta n sɔɔ ka pura sooramɔ. ³¹ Kon bu sɛɛyasia ben durum sɔ wi ka win bibun bweseru, ka win bwāabu. Kon de kɔsa yu Yerusalemugibu ka Yudaba deema, ye na raa bu sɔɔwa, yèn sɔ ba ñ wure bu man swaa daki.

³² Ma Yeremi u tireru garu sua u Baruku, Neriyan bii, wi u sãa tire yoro wɛ. Yera u maa nùn tire te Yoyakimu u dɔɔ meni min gari sɔɔwa kpuro. Ma u yi yorua u maa gari gɛɛ yorua yi yi ka yi weenɛ.

Sedesiasi

u Yeremi gɔra u bu Gusunɔ kana

37

¹ Babilonin sina boko Nebukanɛsaa u Sedesiasi Yosiasin bii kua sina boko Yudaɔ, Yekonia Yoyakimun biin ayerɔ. ² Sedesiasi wi, ka win bwāabu, ka win tɔmbu ba ñ Yinni Gusunɔn gari yi swaa daki yi Gusunɔn sɔmɔ Yeremi u bu sɔɔwa mi.

³⁻⁴ N deema saa ye sɔɔ, ba ñ gina Yeremi pirisɔm doke. U ra dewa mi u kɔ, win tɔmbun suunu sɔɔ. Yera sina boko Sedesiasi u Yukali Selemian bii ka Sofoni Maaseyan bii wi u sãa yãku kowo gɔra win mi, bu ka nùn sɔ u bu Gusunɔ ben Yinni kana u ka bu nɔnu geu mɛeri. ⁵ Saa yera Babilonigibu ba Yerusalemu tarusi. Ye ba nua ma Egibiti sunɔn tabu kowobu ba Yerusalemugii be somiru sisi, yera ba yarina ba doona min di. ⁶⁻⁷ Saa yera Gusunɔ Isireliban Yinni u Yeremi sɔɔwa u nɛɛ, a Yudaban sina boko wi u nun gɔrima nen mi sɔɔwɔ a nɛɛ, wee, Egibiti sunɔn tabu kowo be ba raa wee bu ka nùn somi ba gɔsirɔ ben temɔ. ⁸ Tɛ, Babilonigii be, ba koo maa wurama bu Yerusalemu wari bu ye mwa, bu dɔɔ saku. ⁹ Yen sɔ, ameniwa nɛ, Yinni Gusunɔ na gerua. Na nɛɛ, bu ku tii nɔni wɔke bu nɛɛ, Babilonigii be, ba tonda. Adama ba

n yē ma ba ñ gam de. ¹⁰ Baa bà n Babilonin tabu kowo be kamia, kpa n tie be ba mēera kua, ka mē, ba koo se saa ben kuu bekuruginun di bu wuu ge dōo mēni.

Ba Yeremi kpēe piriṣam dirō

¹¹ Sanam mē Babilonigibun tabu kowo be, ba yarina ba Yerusalemu deri Egibiti sunan tabu kowo ben sō, ¹² yera Yeremi u kī u yari Yerusalemun di u da Benyamēen temō u ka win baa sua tubi ye ba bōnu mō sō. ¹³ Sanam mē u yariō u kōnnō tura ge ba mō Benyamēe, ma u deema ben kāsobun tōnwero wi ba mō Yirēya Selemian bii, Hananian debubu u yō mi. Ma u nūn yōrasia u nēe, a tii Babilonigibu wē.

¹⁴ Yera u nēe, aawo, na ñ nen tii Babilonigibu wē.

Adama durō wi, u ñ win gari yi wure. Ma u nūn mwa u ka da wirugibun mi. ¹⁵ Yera wirugii ben mōru ya seewa ba nūn mwa ba so ba piriṣam doke Yonatan dirō wi u sāa tire yoro. N deema ba win dii te gōsiawa piriṣam diru. ¹⁶ Nge mēya ba ka nūn piriṣam doke dirō wōru sō sere n ka te.

¹⁷ Sō teeru, sina boko Sedesiasi u gōra u nēe, bu Yeremi sokuma. Ye u na, ma u nūn gari bikia asiri sō u nēe, Yeremi, a gari gēe mō yi yi wee Yinni Gusunon min di a man sō?

Ma u nūn wisa u nēe, oo. Yinni Gusunō u koo de Babilonin sina boko u nun nōma turi.

¹⁸ Ma Yeremi u maa nūn bikia u nēe, tora terā na bēe tora wunē ka wunen bwāabu ka sere wunen tōmbu kpuro i ka man mwa i piriṣam kpēe. ¹⁹ Mana bēen sōmō be, ba wāa be ba bēe gari sōwa ba nēe, Babilonin sina boko kun nun wōrim wee u sere tem mē mwa.

²⁰ Tē, nen yinni sina boko, a man swaa dakio kpa a nen kanaru nō, kpa a man kua ye na kī. A ku maa de n wura Yonatan tire yoron diru mi, kpa n ku ra ka gbi.

²¹ Yera sina boko Sedesiasi u wooda wē u nēe, bu nūn yiyo piriṣam dirun yaaraō kpa ba n da nūn pēe kuse teeru wē baadomma ye wuun pēe kowoba

ra ko sere wuu nukurun pēe yu ka kpe. Nge mēya u ka sina piriṣam dirun yaara mi.

Ba Yeremi kpēe

dōkō kpiriru sō

38

¹ Sefatia Matanin bii, ka Gedalia Pasurin bii, ka Yukali Selemian bii, ka Pasuri Maakiyan bii ba nua ye Yeremi u tōn be sōwa. U nēe, ² ameniwa Yinni Gusunō u gerua. U nēe, wi u sina Yerusalemu ye sō, yiberēba ba koo nūn gowa tabu sō, ñ kun mē u gbi gōrun saabu, ñ kun mē ka bararu garu. Adama wi u tii Babilonigibu nōmu sōndia, wiya ko n wāa. Win wāa tera ta ko n sāa win dukia ye u wa u ka yara wahala yen min di.

³ Yinni Gusunō u maa nēe, u koo de Babilonin tabu kowobu bu Yerusalemu mwa.

⁴ Yera wirugibu ba na ba sina boko sōwa ba nēe, durō wini u tabu kowobu ka tōn be ba wāa wuu ge sō berum tiamōwa ka win gari. U ñ bēsen gea kasu sere bēsen kōsa. N n mēn na, n weene bu nūn go.

⁵ Ma sina boko Sedesiasi u wisa u nēe, wi wee u wāa bēen nōmuō. Na ñ kpē n bēe gāanu yinari.

⁶ Yera ba nūn sua ba kpēe sina bii wi ba mō, Maakiyan dōkō kpiriru garu sō. Dōkō kpiri te, ta wāawa piriṣam dirun yaaraō. Te sōra ba nūn kpēe ka wēe. Adama ta ñ nim mō. Pōtōkōwa ta mō, ma u numa pōtōkō ye sō.

⁷ Etiopigii goo wi ba mō, Ebēdi Mēlēki u wāa u sōmburu mō sina kpaaru mi. Yera u nua ma ba Yeremi kpēe dōkō kpiriru sō. Saa ye sō, sina boko u wāa u sō gbāra kōnnōwō ge ba sokumō Benyamēe, u sirimō. ⁸ Yera Ebēdi Mēlēki wi, u yara sina kpaarun di u da u sina boko deema u nēe, ⁹ nen yinni sina boko, ye tōn be, ba kua mi, ya ñ wā, ye ba ka Yeremi kpēe dōkō kpiriru sō. U koo gbi mi, gōrun sō, domi dīanu kun maa wāa wuuō.

¹⁰ Ma sina boko u Ebēdi Mēlēki wooda wē u nēe, a tōmbu tēna suo kpa i da i Yeremi yara saa dōkō kpiri ten min di u sere gbi.

11 Yera Ebēdi Mēlēki wi, u tən be sua. Ma u da sina kpaarun arumani beru yerō u yāa tōkōnu yarama. U nu Yeremi kpēya dākō ye sōō ka wēē. 12 Ma u Yeremi sōōwa u nēē, a yāa tōkō nī dokeo wunēn būu bakusō a sere wēē yi doke.

Ma Yeremi u kua mē. 13 Ma ba nūn yarama ka wēē yi, saa dākō kpīri ten min di, ba dera u wāa pīrisām dirun yaara.

Sedesiasi

u Yeremi bwisi bikiamō

14 Sōō teeru Sedesiasi u maa gōra u nēē, bu Yeremi sokuma kpa u na u nūn deema Yinni Gusunōn sāa yerun kōnnō itaserō. Ye u tunuma, yera sina boko u nēē, na gari gēē mō kon nun bikia. A ku man gāanu berua.

15 Ma u nūn wisa u nēē, nā n nun ye sōōwa, a n man goomō? Na yē ma nā n nun bwisi kēmō a n man swaa dakimō.

16 Yera sina boko Sedesiasi u bōrua asiri sōō u nēē, sere ka Yinni Gusunōn wāaru wi u sun wāaru wē, na n nun goomō. Na n maa nun tən be nōmu beriammē be ba kasu bu nun go mi.

17 Yera u siṅa boko Sedesiasi sōōwa u nēē, amēniwa Gusunō Isireliban Yinni wi u wōllu ka tem mō u gerua. U nēē, à n wunēn tii Babilonin sunōn tabu sinambu wē kaa n wāawa wunē ka wunēn yenugibu. Mēya u n maa wuu ge dōō mēnimō. 18 Adama à kun bu tii wē, u koo bu wuu ge nōmu beria kpa bu gu dōō mēni. A n maa kisiramō ben nōman di.

19 Yera Sedesiasi u nūn sōōwa u nēē, na wurure Yuu be ba tii Babilonigibu wēn sō. Na berum mō bu ku raa man bu nōmu sōndia kpa bu man nōni sō.

20 Ma Yeremi u nūn wisa u nēē, ba n nun bu nōmu sōndiammē. A nōwō ye Yinni Gusunō u gerumō saa nēn min di, kpa a faaba wa, a n wāa. 21 Adama à n yina a bu tii wē, wee ye Yinni Gusunō u man sōōsi kāsiru sōō. 22 Na wa ba wunē Yudan sina bokon kurō be ba tie mwēera ba ka da Babilonin sunōn tabu sinambun mi. Ma kurō be, ba mō, wee, be ba raa nun gari sōōwa ba nēē, kaa n bōri yendu mō mi, ba nun nōni wōkua

ma ba nun kamia.

Ye ba deema a nummō pōtōkō sōō,

ma ba yarina ba nun deri.

23 Wee ba koo wunēn kurōbu ka wunēn bibu kpuro mwēeri bu ka da Babilonigibun mi. Wunēn tii a n maa kisiramō ben nōman di. Ben sina bokowa koo nun mwa kpa u wuu ge dōō mēni.

24 Yera Sedesiasi u Yeremi sōōwa u nēē, a ku ra de goo u gari yi nō kpa bu ku raa nun go. 25 Wirugibu bā n nua ma na ka nun gari kua, ma ba na ba nun bikia ba nēē, a ku bu gāanu berua ye a man sōōwa ka ye na nun sōōwa sōō, kpa bu ku raa nun go, 26 saa ye sōō, a bu wisio a nēē, a man suuru kanam nawa n ku ka nun da Yonatam yēnuō kpa a ku ra ka gbi.

27 Yera wirugii be kpuro ba na Yeremin mi, ba nūn gari yi bikia. Ma u bu wisa nge mē sina boko u nūn sōōwa mam mam, ma ba nōō mari ba yara. Domi gari yi u nūn sōōwa mi, yi n gina yara tōwō. 28 Pīrisām dirun yaara miya u wāa sere ba ka Yerusalemu mwa.

Babilonigibu

ba Yerusalemu mwa

(I maa mēerio 52:4-16, Sinambu II, 25:1-12)

Wee ye n koora sanam mē Babilonigiba Yerusalemu mwa.

39

1 Sedesiasi Yudaban sina bokon bandun wōō nōōba nnese, yen suru wōkuruse sōōra Nēbukaneṣaa, Babilonin sina boko u Yerusalemu wōrima ka win tabu kowobu kpuro. Ma ba sansani gira yen bōkuō, ma ba kuku yenu kua ba ka sikerena.

2 Sedesiasin bandun wōō wōkura tiasen suru nnese, yen sōō nōōba nnese sōōra ba gbāraru yaba. 3 Saa yera Babilonin tabu sinambu ba dua ba wuu ge tarusi gen kōnnō wuu suunuguu gian di. Tabu sinam ben yīsa wee, Nēegali Sarēṣēē, ka Sangaa Nēbu, ka Saasekimu, sina bokon sōm kowobun wirugii, ka maa Nēegali Sarēṣēē wi u sāa dobo dobogibun

wirugii, ka sere sina bokon tabu sinam be ba tie.

⁴ Ye Sedesiasi, Yudaban sina boko ka win tabu kowobu ba bu wa, yera ba duki yarina wōkuru ba yara ka kōnnō ge ga wāa gbāranu yirun baa sōo sina bokon dāa gbaarun bōkuo wōwan bera gia. ⁵ Adama Babilonin tabu kowo be, ba sina boko Sedesiasi naa swīi ma ba nūn naamwē Yerikon wōwaa. Yera ba nūn mwa ba ka da Babilonin sina bokon mi, Ribilaa, Hamatin temo. Miya u nūn siri. ⁶ Ma u dera ba Sedesiasin bibu ka win sina asakpōbu sakira Ribila mi, win nōni biru. ⁷ Yen biru u Sedesiasin tiin nōni wōwa ma u nūn bōkua ka sii gandun yōni ba ka da Babilonio.

⁸ Babilonigii be, ba Yerusalemun sina kpaaru ka yen yenusu dōo meni, ma ba yen gbāraru surura. ⁹ Yen biru Nebusarada, kōsobun wirugii, u tōn be ba tie Yerusalemuō ka be ba nūn tii wē ka sere maa be ba tie tem me sōo gura u ka doona Babilonio. ¹⁰ Adama u ben bwēebwēe be ba n gāanu mō deri tem me sōo ma u bu gbea wē.

Ba Yeremi yara pirisam di

¹¹ Ma Nebukanesa, Babilonin sina boko u Nebusarada, kōsobun wirugii wooda wē Yeremin sō u nēe, ¹² a nūn mēerio kpa a nūn kōsu. A ku nūn kōsa gaa kua. Ye u nun sōowa kpuro, a koowo. ¹³ Ma Nebusarada, kōsobun wirugii, ka Nebusasibani, sina bokon sam kowobun wirugii, ka Nēegali Sarēse, dobo dobogibun wirugii, ka sere sina bokon tabu sinambu kpuro, ¹⁴ ba gōra bu Yeremi yarama pirisam dirun di, kpa bu ka nūn da bu Gedalia, Akikamun bii, Safanin debubu nōmu sōndia. Wiya u ka nūn da win yenuo. Nge mēya Yeremi u ka yara u wāa ka Yuda be ba tie.

Gari yi Yinni Gusuno

u Ebēdi Mēlēki sōowa

¹⁵ Saa yē sōo Yeremi u wāa pirisam sōo, Yinni Gusuno u nūn sōowa u nēe, ¹⁶ a doo a Ebēdi Mēlēki, Etiopigii wi sō a nēe, nē, Gusuno Isireliban Yinni, nē wi na wōllu ka tem mō, na raa gerua

na nēe, kōsa ya koo wuu ge deema, n n mō gea. Tē, kon de kōsa ye, yu tunuma. Ye kpurowa ya koo kora win nōni biru. ¹⁷ Adama yen tōo te, kon nūn yakia. Bēn bērum u mō mi, ba n nūn nōma turi. ¹⁸ Na n derimo bu nūn go. Kon win wāaru yakia, domi u man naane kua. Nē, Yinni Gusunōwa na yeni gerua.

Yeremi u da Gedalian mi,

Misipao

40

¹ Yinni Gusuno u ka Yeremi gari kua sanam me Nebusarada u dera u wurama saa Raman di.

N deema ba raa nūn bōkuawa wi ka Yerusalemugibu gabu ba ka dōo Babilonio. Min diya Nebusarada u nūn yara. ² Ma Nebusarada wi, u nūn soka u ka da bee tia u nēe, Gusuno wunen Yinni u raa gerua u nēe, kōsa ya koo wuu geni deema. ³ Wee, tē, ye u gerua mi, ya kora yēn sō i nūn torari, i n win gere mēm nōowe. ⁴ Tē, kon nun yakia n nun yōni yi pota. Adama a n kī a ka man da Babilonio, a na su da. Kon nun nōri. A kun maa kī, a sinō. A doo a sina mi n nun wēre.

⁵ Sanam me Nebusarada u wa ma Yeremi kun fuuku wisa, yera u nēe, n n mēn na, a doo a Gedalia, Akikamun bii, Safanin debubu deema. Wiya sina boko Nebukanesa u kua suno Yudaban wusu sōo. Kaa n ka nūn wāa ka tōn be ba tie sannu, n kun me, a doo mi a kī.

Ma Nebusarada wi, u nūn dīanu kusenu kua ka sere maa kēnu ganu. Ma u dera u doona. ⁶ Yera Yeremi u da Gedalian mi, Misipao, u sina mi ka tōn be ba tie tem me sōo sannu.

Gedalia u Yudan tem kpare

(I maa mēerio Sinambu II, 25:23-24)

⁷ Saa yē sōo tabu sinam be ba raa woo tabu gberō ka ben tabu kowobu ba nua ma Babilonin sina boko u Gedalia, Akikamun bii kua Yudaban suno, ma u nūn tōn be ba tie Yudaō kpuro nōmu beria, ka sere bwēebwēe be ba n yoru mwe ba ka de Babilonio, ⁸ yera ba da Gedalian mi, Misipao. Be ba da mi, bera,

Isimæli, Netanian bii, ka Yokanani ka Yonatan, Karean bibu, ka Seraya, Tanumetin bii, ka Efai Netofagiin bibu, ka Yesania, Maakagiin bii, be kpuro ka ben tumbu. ⁹ Yera Gedalia u bu sɔwa ka bɔri u nɛɛ, i ku berum ko i ka Babilonigibu sã. I gesi sinɔ besen tem me sɔ kpa i Babilonin sina boko sã. Saa yera i ko i n wãa bɔri yendu sɔ. ¹⁰ Wee, na wãa Misipa mini na n ka sãa been nani Babilonigii ben mi. Adama beɛ, i doo i gberun dãa marum sari me ba ra di ka me ba ra ka maa gum ka tam ko. Kpa i mu bere been wekenɔ, kpa i sina i n wãa wuu si i mwa sɔ.

¹¹ Ma Yuda be ba wãa Mɔabun temɔ ka Amɔniban temɔ ka Edɔmuban temɔ, ba nua ma Babilonin sunɔ u gabu deri Yudaban temɔ, ma u Gedalia kua ben kparo. ¹² Yera be kpuro ba wurama ben temɔ. Ma ba da ba Gedalia deema Misipaɔ. Wɔɔ ge sɔɔ, ba resem wa too, ka maa dãa marum gam.

Ba Gedalia go

(I maa mɛɛrio Sinambu II, 25:25-26)

¹³ Sɔɔ teeru Yokanani, Karean bii, ka sere tabu sinam be ba wurama tabu gberun di mi, ba na Gedalian mi Misipaɔ. ¹⁴ Ma ba nùn sɔwa ba nɛɛ, a yɛ ma Baalisi, Amɔniban sina boko u Isimæli, Netanian bii gɔra u nun go?

Adama Gedalia u n̄ ye wure. ¹⁵ Ma Yokanani u da Misipaɔ u Gedalia sɔwa asiri sɔɔ u nɛɛ, a de n da n Isimæli, Netanian bii wi go, kpa goo u kun yɛ. Nge mban sɔna kaa de u nun go, kpa Yuda be ba mɛnne mini bu maa yarina kpa ben gabu bu gbi.

¹⁶ Ma Gedalia u Yokanani wisa u nɛɛ, a ku Isimæli go, domi ye a gerua win sɔ mi, weesa.

41

¹ Adama wɔɔ gen suru nɔɔba yiruse sɔɔ, yera Isimæli u na Misipaɔ Gedalian mi. Isimæli wi, u sãawa sina bii ka maa sina asakpɔ. Tumbu wɔkura ba nùn swĩima ba ka na mi. Sanam me ba sɔ ba dimɔ ka Gedalia, ² yera Isimæli ka tɔn be ba nùn yɔsirima mi, ba seewa sannu sannu ba Gedalia takobi sɔkura ba go, wi, wi Babilonin

sina boko u gɔsa u ka Yudan tem kpara mi. ³ Isimæli wi, u maa Yudaba kpuro ka Babilonin tabu kowo be ba wãa mi go.

Isimæli u tumbu wɛnɛ go

⁴ N deema goo kun yɛ ma Gedalia u gu. Ye n kua sɔɔ yiru, win gɔɔn biru, ⁵ yera tumbu wɛnɛ gabu ba seema saa Sikemu ka Silo ka Samarin di. Tɔn be, ba ben toba kɔna, ben yãnu nu gɛɛkire ma ba tii murura baama nuku sankirarun sɔ. Mɛya ba maa alikama sɔwa ka turare bu ka Yinni Gusunɔ yãkuru kua Yerusalem u win sãa yerɔ. ⁶ Yera Isimæli u seewa Misipan di u da u ka bu yinna swaaɔ, u sumɔ. Ye u tura ben mi, ma u nɛɛ, i na su da Gedalian mi.

⁷ Adama ye ba dua wuuɔ, yera wi ka win tumbu ba tɔn be mwa ba sakira. Ma ba ben gonu kpɛɛ dɔkɔ kpiriru garu sɔɔ. ⁸ N deema be sɔɔ, u n̄ tumbu wɔkuru go yɛn sɔ ba raa nùn sɔwa ba nɛɛ, u ku bu go, be, ba alikama ka gbɛɛ, ka gum ka tim berua yakasɔ. ⁹ Dɔkɔ kpiri tɛ sɔɔ u tɔn ben gonu doke mi, ta sãawa te Asa u dera ba gba sanam me wi ka Basa Isireliban sina boko ba tabu mɔ. Te sɔɔra u tɔn goo ni yibia.

¹⁰ Yen biru, u be ba tiara mi yoru mwɛɛra u ka doona ka sina bokon bii wɔndiaba ka sere tɔn be Nebusarada, kɔsobun wirugii u Gedalia deria. Be kpurowa u yoru mwɛɛra u ka da Amɔniban mi.

Ba yoo be Isimæli u mwɛɛra

yakia

¹¹ Yokanani, Karean bii, ka Yudaban tabu sinam be ba wãa ka wi, ba nua kɔsa ye Isimæli u kua. ¹² Yera ba tabu durɔbu sua ba da bu ka Isimæli wari. Ma ba nùn deema yeru bɔkɔwɔ ge ga wãa Gabaoniɔ. ¹³ Tɔn be Isimæli u mwɛɛra mi, ye ba Yokanani wa ka win tabu sinambu, yera ben nuki dora. ¹⁴ Ma be kpuro ba Isimæli deri, ba da ba Yokanani deema. ¹⁵ Adama Isimæli wi, u duka yakura Yokananin min di ka tumbu nɔɔba ita gabu, ma u da u wãa Amɔniban mi.

¹⁶ Yokanani ka win tabu sinam be, ba tɔn be ba tie mwɛɛra Isimælin nɔman di, be u raa mwɛɛra sanam me

u Gedalia go. Bera tabu kowobu ka tɔn kurɔbu ka bibu ka sina bokon sɔm kowobu. Be kpurowa u mwɛɛrima saa Gabaonin di. ¹⁷ Ma ba da ba wɔa sɔbun sɔbia yeru garun mi, te ba ra soku Kimuhamu Betelehemun bɔkuɔ. Yen biru, ba kpikuru da Egibitiɔ. ¹⁸ Domi ba Babilonigibun berum mɔ yɛn sɔ Isimɛeli u Gedalia go wi Babilonin sina boko u kua Yudaban kparo.

*Yudaba ba Yeremi bikia
u bu Gusunɔ kana*

42

¹ Yera tabu sinam be ba raa kpikuru sua, ka Yokanani, Karean bii, ka Yesania, Hoseen bii, ka tɔn be ba tie kpuro, saa wirugibun di sere ka bwɛɛbwɛɛbɔ, ba na ba Yeremi sɔɔwa ba nɛɛ, ² a de a nɔ ye sa nun bikiamɔ. A sun Gusunɔ kanɔ, bɛɛ be sa tien sɔ, domi sa raa dabi, adama tɛ sa kaara, nge mɛ a waamɔ. ³ A Gusunɔ wunen Yinni kanɔ u sun sɔɔsi mi sa ko da ka ye sa ko ko.

⁴ Ma Yeremi u bu wisa u nɛɛ, na nua. Kon Gusunɔ bɛɛn Yinni kana nge mɛ i man bikia kpa n wurama n bɛɛ sɔ ye u man sɔɔwa. Na n bɛɛ gɔanu beruammɛ.

⁵ Ma ba Yeremi wisa ba nɛɛ, sa wura su ko mam mam ye Yinni Gusunɔ u koo nun sɔ su ko. Wiya u koo ko bɛɛn seeda dio gemgii ka naanegii sɔ kun bɛɛn nɔ mwɛɛru yibie. ⁶ Wee bɛɛra sa nun gɔra a sun Gusunɔ bɛɛn Yinni bikia. Yen sɔ, sa ko ko ye u sun sɔɔwa su ko, baa yɔ kun sun wɛre. Ka mɛ, sa ko n nuku dobu mɔ yɛn sɔ sa nɔn mɛm nɔɔwammɛ.

Yinni Gusunɔ u Yeremi wisa

⁷ Sɔɔ wɔkurun biru, Yinni Gusunɔ u Yeremi wisa. ⁸ Ma Yeremi u Yokanani, Karean bii sokusia ka tabu sinam be ba nɔn swii ka sere ben tɔmbu kpuro be ba wɔa mi, wirugibu ka bwɛɛbwɛɛbu. ⁹ Ma u bu sɔɔwa u nɛɛ, wee bɛɛya i man gɔra n Gusunɔ bɛɛ Isireliban Yinni bikia. Ye u man sɔɔwa wee. U nɛɛ,

¹⁰ i n sina tem mɛ sɔɔ,
u koo de bɛɛn tɔmbu bu tasi.
U n maa bu goomɔ.

U koo bɛɛ swiiwa i n nuuru mɔ.
U n bɛɛ wukamɔ,
u n maa derimɔ kɔsa yu bɛɛ deema
ye u raa bwisika u bɛɛ kua.

¹¹ N n mɛn na, i ku maa Babilonin sina bokon berum ko.

Domi wi, Yinni Gusunɔ u ko n ka bɛɛ wɔa kpa u bɛɛ faaba ko.

¹² Wi, Gusunɔ u koo de u bɛɛn wɔnwɔndu wa.

Kpa u de i wurama bɛɛn temɔ.

¹³ Adama i n nɛɛ, i n wi, Yinni Gusunɔ mɛm nɔɔwammɛ, i n sinamɔ tem mɛni sɔɔ, ¹⁴ i ko i dawa Egibitiɔ mi i n tabu wasi, baa bin kɔban swii i n nɔɔmɔ, i n maa dɔanu biamɔ, yen sɔ, miya i ko sina, ¹⁵ tɛ i swaa dakio ye Gusunɔ, bɛɛ Isireliban Yinni wi u wɔllu ka tem mɔ, u gerumɔ. U nɛɛ, bɛɛ Yuda be i tie, i n gɔru doke i ka da Egibitiɔ ka gem,

kpa i n wɔa mi,

¹⁶ sanam mɛya taa bin berum i mɔ,
bu koo bɛɛ deema Egibiti mi.

Gɔɔ tɛn weeweeni u maa mɔ mi,
ta koo bɛɛ deema,

kpa i gbisuku mi gia.

¹⁷ Be ba gesi nia kua
bu ka da Egibitiɔ bu kuke,
ba koo gbiwa tabu sɔɔ,
ka gɔru sɔɔ, ka baranu sɔɔ.

Ben goo kun kisiramɔ kɔsa yen di
ye u koo bu surema mi.

¹⁸ Yeremi u nɛɛ, wee ye Gusunɔ, Isireliban Yinni wi u wɔllu ka tem mɔ u gerua. U nɛɛ, nge mɛ u Yerusalemugibu win mɔru seesi, nge mɛya u koo maa bɛɛ ye seesi, i n da Egibitiɔ. Saa ye sɔra ba ko n da ka bɛɛn yiɔsiru tɔmbu bɔrusi, n kun mɛ, bu ka goo gaa kɔsunu sie, kpa bu bɛɛ gem i seku bakararu wa kpa i kun maa sine tem mɛ sɔɔ.

¹⁹ U maa nɛɛ, i ku Egibiti da, bɛɛ be i tie Yudaban bweseru sɔɔ. I de i n yɛ ma u bɛɛ ye yinariwa gisɔ. ²⁰ Sanam mɛ i man gɔra n bɛɛ Yinni Gusunɔ kana, ye na wurama, i gerua i nɛɛ, n bɛɛ sɔɔwɔ mam mam ye Gusunɔ bɛɛn Yinni u man sɔɔwa kpa i ye ko. Adama weesa i tii kua. ²¹ Domi gisɔ, na ka win wisibu na adama i n bin gabu swaa daki bi u nɛɛ, n bɛɛ sɔ. ²² Tɛ, mi i dɔɔ

i sina mi, i n yē ma tabu sōra i ko i gbi, ñ kun mē gōru sō, ñ kun mē baranu sō.

Ba ka Yeremi da Egibiti

ka dam

43

¹ Sanam mē Yeremi u gari yi tōn be ba wāa mi kpuro sōwa, yi Gusunō ben Yinni u nē, u bu sō, ² yera Asaria, Hoseen bii, ka Yokanani, Karean bii, be kpuro ba Yeremi wisa ka tōn pi-iburu ba nē, ye a gerua mi, weesa. Gusunō besen Yinni kun nun sōwa a sun sō, su ku Egibiti da. ³ Adama Baruku, Neriyan biiwa u nun bōriemō a ka sun sō su ku da mi, domi u kīwa Babilonigibu bu sun mwēri bu go, ñ kun mē bu sun yoru mwa bu ka da ben temō.

⁴ Nge mēya Yokanani, Karean bii, ka tabu sinambu kpuro ka ben tōmbu kpuro ba yina bu Yinni Gusunōn gari nō ye u nē, bu de bu sina ben tem mi. ⁵ Yera Yokanani ka tabu sinam be, ba ka Yuda be ba tie da Egibiti, be, be ba raa kpikuru da tem tukumō ba wurama, ⁶ tōn durōbu ka tōn kurōbu ka bibu ka sina bokon bii wāndiaba, be kpuro gesi be Nēbusarada, kāsobun wirugii, u Gedalia, Akikamun bii, Safanin debubu deria. Ma ba ka Yeremin tii da ka maa Baruku Neriyan bii. ⁷ Ba da ba wāa Egibitin wuu ge ba mō Tapanesio. Nge mēya ba ñ ka Gusunōn gere mem nōwē.

Ba koo Egibiti tabu wōri

⁸ Sō teeru Yinni Gusunō u Yeremi sōwa Tapanesio u nē, ⁹ a kpee bakanu suo kpa a da a nu sike Yudaba kpuron wuswaas mi ba ra birikiba wō ye ya wāa Egibitin sina kpaarun kōnnōwō Tapanesio. ¹⁰ Kpa a Yudaba sō a nē, amēniwa nē, Gusunō Isireliban Yinni, nē wi na wōllu ka tem mō, na gerua. Na nē, wee, kon de bu Nēbukanesaa, nēn sōm kowo kasum da kpa n win bandu swīi kpee ni a sikuan wōllō kpa u win sina gōna teria mi, ¹¹ kpa u Egibitigibu seeyasia. Be u koo go, u go, be u koo mwēri u ko yobu kpa u mwēri, be u koo maa sakiri ka takobi, kpa u sakiri.

¹² Kpa u ben būu dia dōō mēni, kpa u būu nin tii gura kpa u maa ben yānu gura ya kun nūn sēsie kpa u yari min di ka bōri yendu, nge mē naa kparo u ra win kpara yaberu sebe u n doonō. ¹³ U koo Beti Semesin bwāarokunu kōsuku, kpa u būu dia ye ya tie dōō mēni Egibiti mi.

Gari yi Yinni Gusunō u Yuda

be ba kpikuru da Egibiti

sōwa

44

¹ Yinni Gusunō u Yuda be ba wāa Migidolio ka Tapanesio ka Menfisio ka Paturasio Egibitin temō sōwa saa Yeremin min di u nē, ² wee, ye nē Gusunō, wōllu ka tem Yinni na gerua. Na nē, i kōsa ye kpuro wa ye na Yerusalemu kua ka Yudan wuu si su tie. Wee, su kua bansu. Goo maa sari mi. ³ Domi ba kōsa kua ba nēn mōru seeya ye ba ka da ba būnu yāku kuammē ni bēe ka bēen baababa i ñ daa yē. ⁴ Na bēe nēn sōmōbu gōria saa yellun di bu ka bēe sō, i ku sāa kōsu nini ko, ni nēn tii na tusa. ⁵ Adama i ñ man swaa daki. I ñ bēen kom kōsum deri. I ñ maa būu yāku kobu deri. ⁶ Ma na ka bēe mōru kua gem gem. Na Yudan wusu ka Yerusalemun swēe kpeerasia ma ye kpuro ya kua bansu, nge mē i waamō giso.

⁷ Yen sō tē, amēniwa nē, Gusunō Isireliban Yinni, nē wi na wōllu ka tem mō, na gerua. Na nē, mban sōna i tii durum baka yeni sōbimō ye i ka dera ba kurōbu ka durōbu ka bibu ka bii wēenu go sere goo kun maa tie. ⁸ I kīwa i nēn mōru seeya ka bēen būu yāku kookoo si i mō Egibiti mi i wāa? I kīwa i tii kam ko, kpa i ko bōrigibu ka sekurugibu handunia ye sō? ⁹ I duariwa kōsa ye bēen baababa ka bēen sinambu ka ben kurōbu ka bēen tii ka bēen kurōbu i kua Yuda ka Yerusalemō? ¹⁰ Wee, sere ka tē i ñ tii kawē i gōru gōsie. I ñ man nasie, i ñ maa nēn woodaba swīi ye na bēe ka bēen baababa wē.

¹¹ Yen sōna nē, Gusunō Isireliban Yinni, nē wi na wōllu ka tem mō na bēe biru kisi ma na bēe kōsa kua n ka

bɛɛ Yudaba kpuro kam koosia. ¹² Kon Yuda be ba kpikuru da Egibitiɔ kam koosia. Egibiti miya ba koo gbi kpuro. Ba n̄ goo buremɔ. Ba koo gbiwa tabu sɔɔ, ka gɔɔru sɔɔ kpa bu bu gem bu sekuru wa, kpa ba n da ben yĩsiru sie bu ka goo bɔrusi, n̄ kun mɛ bu n̄n̄n̄ gāa k̄sunu gerusi. ¹³ Kon bu sɛɛyasia nge mɛ na Yerusalemugibu sɛɛyasia ka tabu, ka gɔɔru, ka maa baranu. ¹⁴ Kon de ben fiiko bu kpikuru su. Be baasi, goo kun kisiramɔ. Goo kun maa wee Yudan temɔ baa mɛ ba ko n k̄i bu wurama amɛn biru.

Ba Asitaate yākuru kuamme

¹⁵ Yera be kpuro be ba yē ma ben kurɔbu ba ra b̄unu turare d̄ɔ dokeye ka t̄n kurɔ dabinu kpuro be ba wāa mi, ka t̄n dabi te ta tie Paturasiɔ, Egibitin tem mi, ba Yeremi s̄ɔwa ba nɛɛ, ¹⁶ sa n̄ gari yi mɛm n̄ɔwammɛ yi a gerua a nɛɛ, yi weewa Yinni Gusun̄n min di. ¹⁷ Sa ko kowa nge mɛ sa gerua, su b̄u wi ba m̄ Asitaate turare d̄ɔ dokea, kpa su maa n̄n̄n̄ tam t̄ra nge mɛ sa ra raa ko, bɛɛ ka bɛɛn baababa, ka bɛɛn sinambu ka bɛɛn wirugibu Yudan wusu s̄ɔ ka Yerusalemun swɛɛ s̄ɔ. Domi saa ye s̄ɔra sa ra wa su di su debu, sa n nuku dobu m̄ kpa sa kun wahala gaa wa. ¹⁸ Adama saa d̄ma t̄n di sa n̄ maa b̄u wi turare d̄ɔ dokeare, sa n̄ maa n̄n̄n̄ tam t̄rare, saa min diya sa kpuro bia. Tabu sun di, ma ḡɔra sun go.

¹⁹ Ma t̄n kurɔ be, ba gerua ba nɛɛ, sanam mɛ sa b̄u wi yākunu kuamme, ka bɛɛn durɔbun ȳra. Ba yē ma sa ra b̄u wi kiraru kue su ka n̄n̄n̄ bɛɛrɛ w̄ɛ, kpa su n̄n̄n̄ tam t̄ra temɔ.

²⁰ Ma Yeremi u t̄n be kpuro wisa, kurɔbu ka durɔbu, u nɛɛ, ²¹ bɛɛ ka bɛɛn baababa ka bɛɛn sinambu ka bɛɛn wirugibu, i ra b̄u yākunu kue Yudan wusu s̄ɔ ka Yerusalemun swɛɛ s̄ɔ. Nge weesa? I tamaa Yinni Gusun̄n kun ye yē? Nge i tamaa u ye duariwa. ²² Aawo, u n̄ ye duari. U ka bɛɛ wasirawa bɛɛn kom k̄sum s̄ɔ ka daa k̄sa ye i kuan s̄ɔ. Yen s̄na bɛɛn tem mu kua bansu. Goo maa sari mɛ s̄ɔ. Ma mu kua tem b̄ruram nge mɛ sa waamɔ gisɔ. ²³ Wahala ye, ya bɛɛ

deemamɔwa gisɔ ȳn s̄ɔ i b̄nu yākuru kua ma i Yinni Gusun̄n torari i n̄ win gere wure, i n̄ maa win s̄ɔsinu ka win woodaba ka win kirɔba sw̄i.

²⁴ Yeremi u maa t̄n be kpuro, kurɔbu ka durɔbu, s̄ɔwa u nɛɛ, bɛɛ Yudaba, bɛɛ be i wāa Egibitiɔ, i swaa dakio i n̄ ye Yinni Gusun̄n u gerua. ²⁵ Wee ye Gusun̄n Isireliban Yinni wi u w̄llu ka tem m̄ u gerua. U nɛɛ, bɛɛ ka bɛɛn kurɔbu, i nɛɛ, i ko i bɛɛn n̄ɔ mwɛɛnu yibia ni i b̄u t̄n kurɔ wi ba m̄ Asitaate kua. Wiya i ko i turare d̄ɔ dokea, kpa i maa n̄n̄n̄ tam t̄ra temɔ. Wee, i maa ye kua. ²⁶ Yen s̄ t̄, i swaa dakio i n̄ ye wi, Yinni Gusun̄n u bɛɛ s̄ɔm̄. U b̄rum̄ ka win ȳsi bakaru ma Egibitin tem kpuro s̄ɔ, Yuda goo kun maa b̄rum̄ ka win ȳsiru u nɛɛ, sere ka Yinni Gusun̄n w̄aru. ²⁷ U koo dewa k̄sa yu bɛɛ deema, n n̄ m̄ gea. Yuda be ba wāa Egibitiɔ kpuro, ba koo gbiwa tabu s̄ɔ ka ḡɔru s̄ɔ. ²⁸ Ka mɛ, bɛɛn fiiko ba koo kisira tabun di, kpa bu wurama Yudaɔ. Saa yera, bɛɛ be i da mi kpuro i ko i gia n̄ n̄ n̄n̄n̄ garin na yi koorɔ, n̄ n̄ maa bɛɛgiin na yi koorɔ. ²⁹ U koo bɛɛ deema Egibiti mi, kpa u bɛɛ ȳreru w̄ te ta koo bɛɛ s̄ɔsi ma k̄sa ye u raa gerua ya koo nawa ka gem. Ȳre tera, ³⁰ u koo Egibitin sun̄ Hofara win yibereba n̄mu beria be ba kasu bu n̄n̄n̄ go, nge mɛ u Yudaban sina boko Sedesiasi Nebukanɛsaa n̄mu beria, wi, wi u kasu u n̄n̄n̄ go. Yinni Gusun̄n wa u yeni gerua.

Gari yi Yeremi u Baruku

s̄ɔwa

45

¹ Sanam mɛ Baruku Neriyan bii u gari yi yorua tireru s̄ɔ yi Yeremi u n̄n̄n̄ s̄ɔwa Yoyakimu, Yosiasin bii, Yudan sina bokon bandun w̄ɔ nnese s̄ɔra mi. Yen biru Yeremi u Baruku s̄ɔwa u nɛɛ, ² wee ye Gusun̄n Isireliban Yinni, u gerua wunen s̄ɔ. ³ U nɛɛ, a gerum̄ a m̄, a kam kuawa domi wi, Yinni Gusun̄n u wunen wahala sosim̄. Ma a weeweenu m̄ sere a wasira. Adama a bia mi kaa w̄ra.

⁴ Wee, ye Yinni Gusunɔ u nɛɛ n nun sɔ̄. U nɛɛ,
u koo ye u raa bana kɔ̄sukuwa,
kpa u ye u raa duura wukiri.
Yen tubusiana, u koo tem mɛ kpuro
sanku.

⁵ U maa nɛɛ,
gãa bakana a kasu wunen tiin sɔ̄?
A ku be nu kasu.
Domi u koo de kãsa yu na yu tɔ̄mbu
kpuro wɔ̄ri.
Adama wunɛ u koo wunen wãaru yara
mi a da kpuro.
Tera ta ko n sãa nge wunen arumani
ye a gura tabu sɔ̄.

46

¹ Gari yiniwa Yinni Gusunɔ u
Yeremi sɔ̄wa bwese tukunun sɔ̄.

Ba Egibitigibu kamia

Kaakemisiɔ

² Babilonin sina boko u Egibitin
sunɔ Nɛko ka win tabu kowobu kamia
Kaakemisiɔ, Efaratin daarun bɔ̄kuɔ̄. N
deema saa ye sɔ̄, Yoyakimu, Yosiasin
bii, Yudaban sina bokon bandun wɔ̄
nnɛse sɔ̄ra mi. Saa ye sɔ̄ra Yinni
Gusunɔ u gari yini gerua Egibitin sina
boko ka win tabu kowobun sɔ̄ u nɛɛ,

³ wee Egibitin tabu sinambu ba kuuki
mɔ̄ ba mɔ̄,

i tɛrɛnu sɔ̄ru koowo,
bakanu ka piiminu,
kpa i se i tabu da.

⁴ I bɛɛn tabu kɛkɛ be dumi gawe sɔ̄ru
koowo.

Bɛɛ maasɔ̄bu, i bɛɛn dumi yɔ̄wo,
kpa i bɛɛn tabu furɔ̄su doke.

I bɛɛn yaasi sunkuo yi balli,
kpa i bɛɛn tarakpenu sebe.

⁵ Adama mba Yinni Gusunɔ u sere
waamɔ̄ ya kooramɔ̄ ben suunu
sɔ̄.

U nɛɛ, be wee ba mwia kpana ba
biruku yira wuramɔ̄.

Ba ben tabu durɔ̄bu kamia.

Ma ba duki mɔ̄, ba n mam biru
mɛrimɔ̄.

Tem mɛ kpuro mu bɛrum duura.

⁶ Kam sɔ̄ra be ba sãu ba duki mɔ̄.
Baa tabu durɔ̄ damgibu b̄a n duki sua
kama.

Domi sɔ̄ yɛsan nɔ̄m geu gia, Efaratin
daarun bɔ̄kuɔ̄,

dabiru ta sokuramɔ̄ ta wɔ̄rukumɔ̄.

⁷ Wara u ka daa te ba mɔ̄ Nilu weenɛ t̄a
n yiba.

Wara u ka tu weenɛ sanam mɛ ten tora
bɔ̄.

⁸ Egibitigiba ba ka tu weenɛ.

Domi ba nɛɛ, nge mɛ Nilun nim mu ra
tɛrie ka dam tem sɔ̄,

nge mɛya ben tabu kowobu ba koo
maa tɛria tem sɔ̄,

kpa bu wusu ka sin tɔ̄mbu kam
koosia.

⁹ Wee ba mɔ̄, ben maasɔ̄bu bu seewo
fuuku.

Be ba tabu kɛkɛ be dumi gawe dua,
bu duki doo.

Ben tabu durɔ̄bu bu seewo.

Puti ka Kusin tabu durɔ̄bu be ba tɛrɛ
piiminu nɛni,

ka sere Ludiba be ba sãa ten towobu,
bu seewo.

¹⁰ Adama t̄ɔ̄ teni, ta ko n sãawa
Gusunɔ, wɔ̄llu ka tem
Yinnigiru.

Ta ko n sãawa t̄ɛ sɔ̄ u win yibɛrɛba
mɔ̄ru kɔ̄siemɔ̄.

Takobi ya koo tɔ̄mbu di,
kpa yu yɛm debu.

Tɔ̄n dabi te ya koo go,

Gusunɔ wɔ̄llu ka tem Yinnin sɔ̄,

ta ko n kp̄i nge yãku yaa

Efaratin daarun goorɔ̄,

sɔ̄ yɛsan nɔ̄m geu gia.

¹¹ Bɛɛ Egibitigibun tabu kowobu,

baa i n seewa i da Galadiɔ̄ i tim kasu,
kama.

Bɛɛn mɛra ya n̄ kpeemɔ̄.

¹² Bwesenu kpuro nu koo nɔ̄

nge mɛ ba bɛɛ sekuru doke.

Domi ba koo bɛɛn dɛsirun kuuki nɔ̄
baama.

Bɛɛn tabu durɔ̄bu ba ko n bãarimɔ̄wa.
B̄a n yinna, ba koo wɔ̄rukuwa sannu.

Nɛbukanɛsaa u Egibiti wɔ̄ri

¹³ Gari yiniwa Yinni Gusunɔ u
Yeremi sɔ̄wa sanam mɛ Babilonin
sina boko, Nɛbukanɛsaa u na u Egibiti

wɔ̄ri. U nɛɛ,

¹⁴ a Egibitigibu nɔ̄sio

ka be ba wãa yen wuu si ba
mɔ̄ Migidoli, ka Mɛnfisi, ka

Tapanɛsi sɔ̄,

a nɛɛ, ben baawure u seewo u sɔ̄ru
ko.

Domi ba bu tabu wɔ̄rima baaman di.

15 Ben tabu durɔ damgibu ba wɔruka.
Ba n̄ kp̄a ba ka tii yinɛ.
Nɛ, Yinni Gusunɔwa na bu fuka.
16 Na dera ben tabu kowo dabiru ta
sokura ta wɔruka.
Ma ba mɔ̀, bu seewo bu wura ben
temɔ
mi ba bu mara, mi tabu sari.
17 Nɛ, Yinni Gusunɔ na nɛɛ,
bu Egibitin sunɔ ȳisi kpaaru k̄ɛyɔ
bu nɛɛ, woo kanɔ.
U dera saa gea n̄n̄ doonari.
18 Nɛ Gusunɔ, wɔllu ka tem Yinni,
nɛ wi na s̄a sina boko,
sere ka n̄n̄ w̄aaru,
nge mɛ ba ȳɛ ma guu te ba mɔ̀ Tabori
ta guu ni nu tie gunum kere,
ka nge mɛ ba ȳɛ ma guu te ba mɔ̀
Kaameli
ta w̄a nim w̄ɔkun bɔkuɔ,
nge mɛya ba n ȳɛ kam kam
ma yiberɛba ba koo na bu bu wɔri.
19 Bɛɛ Egibitigibu, i sɔɔru koowo i bɛɛn
ȳanu gura,
ba koo bɛɛ yoru mwɛɛri.
Domi wee, Mɛn fisi ya koo ko bansu.
Goo kun maa sinamɔ ye sɔɔ.
20 Bɛɛ Egibitigibu, i s̄awa nge naa
gbiiba ye ya w̄a.
Adama wee, daru sw̄a gaa ya wee
saa s̄ɔ ȳɛsan n̄m geu gian di,
yu ye wɔri.
21 Bɛɛn tabu kowo be ba ra bɛɛ somi
gobin s̄ɔ,
ba bɔɔru nge naa gumgia.
Ka mɛ, ben tii ba koo biruku yira wura
bu duki yakikira.
Domi n̄ni sw̄ara koo bu wɔri.
Ben sɛyasiabun saa ya tura.
22 Egibitigiba duki mɔ̀
nge wɛɛ yi yi doonɔ w̄kinu sari.
Domi yiberɛba ba bu wɔrimɔ ba
suririmɔ,
nge d̄a buro wi u d̄a suririmɔ ka
gb̄a, d̄a s̄ɔwɔ.
23 Baa mɛ ben d̄a s̄ɔ ga kp̄a
sere goo kun kp̄ɛ u du mi,
ka mɛ, ba koo gu bɔɔriwa.
Domi yiberɛ be, ba twee dabiru kere.
Goo kun kp̄ɛ u ben geeru gia.
Nɛ, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua.
24 Egibitigiba w̄a sekuru sɔɔ.

Domi wee, ba bu s̄ɔ ȳɛsan n̄m
geugibu n̄mu s̄andia.

25 Nɛ, Gusunɔ Isireliban Yinni, nɛ
wi na wɔllu ka tem mɔ̀, na maa nɛɛ,
kon b̄u wi ba mɔ̀ Amɔ̀ sɛyasia wi
u w̄a Tebesiɔ, ka Egibitin sunɔ, ka
Egibitigibu kpuro ka ben b̄nu ka
ben sinambu, ka sere maa be ba
Egibitin sunɔ wi naane s̄a. 26 Kon bu
Nɛbukanesaa, Babilonin sina boko ka
win s̄m kowobu n̄mu b̄ria, be ba
kasu bu bu go.

Adama yeniban biru, Egibiti ya koo
wurama nge yellu. Yeniwa nɛ, Yinni
Gusunɔ na gerua.

Yinni Gusunɔ

*u koo Isireliba yakia
(I maa mɛrio 30:10-11)*

27 Yinni Gusunɔ u nɛɛ,
bɛɛ Isireliba, Yakɔbun bweseru,
bɛɛ, n̄n̄ s̄m kowobu,
i ku b̄rum ko, i ku maa nanda.
Domi kon bɛɛ wɔrama saa tontonden
di.
Kon bɛɛn bweseru yakiamaa saa yorun
di.

I ko i wurama i w̄ɛra,
i n w̄a b̄ri yendu sɔɔ.
Goo kun maa bɛɛ n̄ni s̄ɔmɔ.

28 I ku b̄rum ko.
Domi na w̄a ka bɛɛ.
Kon bwese ni kpuro kpeerasia,
n̄n̄ suunu sɔɔ na raa bɛɛ yarinasia mi.
Adama bɛɛ, na n̄ bɛɛ kpeerasiamɔ.
Kon bɛɛ sɛyasiawa nge mɛ n weenɛ,
domi na n̄ kp̄ɛ na kun bɛɛ sɛyasia.

Gari yi Yinni Gusunɔ u gerua

Filisitiban s̄ɔ

47

1 Egibitin sina boko u sere Gasa tabu
wɔri, wee ye Yinni Gusunɔ u Yeremi
s̄ɔwa Filisitiban s̄ɔ. U nɛɛ,

2 wee, yiberɛba ba wee saa s̄ɔ ȳɛsan
n̄m geu gian di,
ba t̄riamɔ tem sɔɔ nge daa te ta nim
yibumɔ ta b̄ɔ saramɔ.

Ma ba tem ka ye ya w̄a mɛ sɔɔ wukiri
ka m̄n wusu ka t̄n be ba w̄a si kpuro
sɔɔ.

T̄n be kpuro ba kuuki mɔ̀, ba wee-
weenu mɔ̀.

³ Dumin naa damu damusu ka tabu
kekeban uruuban wākinu
nōramō.

Baababa ba ben bibu derimō,
domi ben gōma kpuro dwiia.

⁴ Saa ya tunuma yē sōo ba koo Filisitiba
kpuro go,

ka tōn be ba koo kpī bu Tirigibu, ka
Sidonigibu somi,

ka tōn be ba tie ba wāa tem bure te ba
mō Kafitorio.

⁵ Gasagibu ba wāawa nuku sankiranu
sōo

ba wii pōonu pote.

Asikalonigibu ka be ba wāa wōwao ba
nōo maari.

Bēē be i tie, sere saa yerà i ko i n wāa
i n tii muririmō i ka gōo swī.

⁶ Wee, i gerumō i mō,

Yinni Gusunōn takobi, domma kaa
wēra.

A wuro wunen kararō,
kpa a n wāa mi sēē.

⁷ Amōna ya koo ka wēra.

Domi Yinni Gusunōn tiiwa u ye
wooda wē,

yu ka Asikalonigibu ka nim wōkun
goonugibu wōri.

Gari yi Yinni Gusunō u gerua

Mōabuban sō

48

¹ Wee ye Gusunō Isireliban Yinni wi
u wōllu ka tem mō, u gerua Mōabuban
sō. U nēē,

Nebo ya kam kua

domi wee ba yen yānu gura.

Kiriataimu ya wāa sekuru sōo

domi ba ye mwa.

Misigabu ya wāa sekuru sōo,

domi ba ye kōsuka.

² Mōabun bēēē ya kpa.

Ma ba bwisikumō bu Hēsiboni kam
koosia.

Ba mō, su da su ye kam koosia

kpa ya kun maa wāa handunia sōo.

Wunē Madimēni, kaa ko bansu,

domi wee ba nun tabu wōrimam wee.

³ Ba faaba kanamō saa Koronaimun di,
ba mō,

wee ba bēēē yānu guramō.

Wee ba kpuro kōsukumō.

⁴ Ba Mōabu kam koosia.

Ma bibun nōo ga nōoramō.

⁵ Ba wuri wennē guu te ba mō Lusitiō,
ma nuku sankiranun kuuki yi
saramamō saa Koronaimun
guurun di.

⁶ Ba mō, i duki yakuro, i bēēēn wāaru
wōra,

kpa i da i n wāa nge gbeeku ketekunu
gbaburō.

⁷ Domi i bēēēn naanē dokewa bēēēn
nōman sōmburu ka bēēēn
arumaniba sōo.

Wee, tē ba koo bēēēn tii mwēeri

kpa bu bēēēn būu wi ba mō Kemōsi

ka win yāku kowobu ka win wirugibu
yuru mwa bu ka doona.

⁸ Be ba koo bu kam koosia mi.

Ba koo duwa wuu baagere sōo.

Gen gaga kun kisiramō ben nōman di.

Ba koo kpuro kam koosiawa wōwi sōo
ka tem tēeri sōo.

Yinni Gusunōwa u yeni gerua.

⁹ U maa nēē,

i Mōabuban sika sōoru koowo,

domi ben gōo turuku kua.

Ben wusu su koo ko bansu.

Goo kun ko n maa wāa si sōo.

¹⁰ Be ba Gusunōn sōmburu mō ka
atafiiru, u bu bōrusio.

Be ba yinamō bu tōmbu go ka takobi,
Gusunō u bu bōrusio.

¹¹ Wee, saa yellun di, Mōabuba ba wāa
bōri yendu sōo.

Ba ñ yoru diire gam.

Ba sōwa kpētēē nge tam kōrōru.

Ba ñ bu gōsiare gam sōo nge tam.

Ben dobu ka ben wani kun kōsa.

¹² Yen sōna nē, Yinni Gusunō na nēē,

tōru gara sisi tē sōo kon bu tōmbu
surema bu bu gōsie wekenu ganu sōo,

kpa bu weke ni kōsuku. ¹³ Mōabu

be, ba koo sekuru wa ben būu wi ba

mō Kemōsin sō, nge mē Isireliba ba

sekuru wa būu wi u wāa Beteliōn sō,

domi wi sōora ba ben naanē doke.

¹⁴ Bēē Mōabuba, amōna i ko i ka kpī i
gere i nēē,

i sāawa tabu durōbu be ba wāa tabun
sō.

¹⁵ Domi wee, i kam kua.

Bēēēn wusu su dōo mwaara.

Ma yiberēba ba bēēēn aluwaasi
damgibu mwēera ba sakira.

Yeniwa sina boko u gerua. Win
yĩsira Gusunɔ, wɔllu ka tem Yinni. U
nɛɛ,

16 Mɔabun kam kobu turuku kua.
Nɔni swãa te ba koo wa, ta wee fuuku
fuuku.

17 Bɛɛ be i wãa ben turuku, i ka bu gɔɔ
sinɔ.

Bɛɛ be i bu yɛ, i bu bikio i nɛɛ,
amɔna n koosina ba ka ban tenin dam
bakam mɛ kpeerasia mɛ.

18 Bɛɛ maa Dibonigibu, i bɛɛn sin yee
bɛɛɛginu derio,

kpa i na i sina temɔ.
Domi be ba Mɔabuba kam koosia,
ba wee bu bɛɛ wɔri,
kpa bu bɛɛn gbãra damginu kɔsuku.

19 Bɛɛ Aroɛɛgibu, i doo swaaɔ i mɛɛri,
kpa i Mɔabu be ba kpikuru sua bikia i
nɛɛ,
mba n koorã.

20 Ba koo bɛɛ wisi bu nɛɛ,
ba wãawa sekuru sɔɔ ba diirimɔ.
I kuuki koowo, i gbãra,
kpa i baawure nɔɔsia Aanɔwɔ
ma ba Mɔabuba gura.

21 Yinni Gusunɔwa u bu sɛɛyasiamɔ
be ba wãa wɔwa sɔɔ ka yen wuu sini
sɔɔ, si ba mɔ, Holoni ka Yahasi ka
Mɛfati, 22 ka Diboni ka Nɛbo ka Bɛti
Dibilataimu, 23 ka Kiriataimu ka Bɛti
Gamulu ka Bɛti Mɛɔni, 24 ka Kerioɔtu ka
Botisira, Mɔabuban wusu kpuro gesi,
si su wãa turuku ka tontondeɔ.

25 Ba Mɔabuban dam bua,
ma ben yiiko ya kpa.

Yinni Gusunɔwa u yeni gerua.

26 Mɔabuba ba tii sua Gusunɔn
wuswaaɔ. Yen sɔ, bu bu tam taasio
sere bu mu siruku kpa bu bu yɛɛ.

27 Bɛɛ Mɔabuba, i yaayo ma i raa
Isireliba yɛɛ. I raa bu wii gimanu
koosi nge be i gbɛna mwa.

28 Tɛ, i yario bɛɛn wusun di
kpa i da i n wãa kpee baaba sɔɔ,
kpa i kpee goominu saari,
i bɛɛn wãa yenu ko kpee baaba sɔɔ.

29 Sa Mɔabuban tii suabun gari nua, ka
ben tɔn biaru,
ka sere maa ben woo kanabu,
ka ben degangam, ka ben nɔni yɔnnu.

30 Yinni Gusunɔ u nɛɛ, nen tii, na yɛ
ma ba ra tii sue ben gari gerubu sɔɔ.
Adama ye ba mɔ kpuro, ya ku ra n
arufaani gaa mɔ.

31 Yen sɔna na Mɔabuba kpuro gɔɔ
swĩiyammɛ.

Ma na Kiri Herɛsigibu weeweenu
kuammɛ.

32 Sibiman resɛm gbaaru, na wuri mɔ
wunen sɔ.

Nɛn wuri yi, yi Yasɛɛgibugii kere.

Yellu, wunen dãa kãasi yi nim wɔku
saramɔ.

Yi mam Yasɛɛn daarun nim dekamɔ.
Adama wee, kam koosio u yin marum
wɔri u kam koosia.

33 Nuku dobun womusu kun maa wãa
Mɔabuban gbeaɔ.

Goo ku ra maa tam game mi.

Tam sari wekenu sɔɔ.

Nuku dobun kuuki kun maa nɔɔramɔ
mi,

ma n kun mɔ tabugii.

34 Hɛsibonigibu ba nɔɔgiru sue ba
somiru kanamɔ. Ba ben nɔɔ nɔɔmɔ
Elealeɔ, ka Yahasiɔ, ka Soariɔ, ka Ko-
ronaimuɔ, ka Egalati Selasiɔ. Domi
baa Nimurimun daaru ta kam kua.

35 Yinni Gusunɔ u nɛɛ, kon den
Mɔabuba kpeerasia, be, be ba yɔɔmɔ
ben bũu turanɔ ba nu turare dɔɔ
dokeammɛ.

36 Yen sɔna nen gɔru ga sumɔ nge
guuru Mɔabuba ka Kiri Herɛsigibun
sɔ. Domi ben dukia ye ba gura kpuro
ya kam kua. 37 Tɔmbu kpuro ba ben
seri ka ben toba kɔna, ba tii murura
nɔma yiru kpuro, ba saaki deewa ben
nuku sankiranun sɔ. 38 Ba gɔɔ wuri
mɔ yenu baagere sɔɔ ka sere mi ba ra
mɛnnɛ kpuro gesi domi na Mɔabuban
tem kɔsuka nge weke te goo kun maa
kĩ. Nɛ, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua.
39 I gɔɔ swĩiyɔ, Mɔabuba ba wɔruma.
Ba biruku yira wura. Anna a sekuru
wa. Be ba ka bu sikerene kpuro, ba bu
yɛɛmɔ.

40 Yinni Gusunɔ u nɛɛ, wee, yiberɛba
ba koo na nge yaberekunu ni nu
bellimɔ wɔllu.

41 Kpa bu wuu ge ba mɔ Kerioɔtu mwa,
bu gen gbãranu kɔsuku.

Mɔabun tabu durɔ damgibu ba koo nanda nge tɔn kurɔ wi u yiire u kɔ̄ u ma.

⁴² Ba koo Mɔabuba kpeerasia.

Ben bwesera koo nɔru ko, domi ba nɛ, Yinni Gusunɔ seesi.

⁴³ Wee, ba bu yina ka taa ka suura berie.

⁴⁴ Wi u duka mɔ berum sɔ̄, u koo wɔriwa suura ye sɔ̄.

Wi u maa yara suura yen di, kpa u taa mwaara.

Domi kon de Mɔabun sɛyasiabun tɔ̄ru tu na.

Nɛ, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua.

⁴⁵ Be ba kpikuru sua ba n̄ maa dam tie, ba wɛra yeru kasu Hɛsiboniɔ.

Adama dɔ̄o yari yi koo yari yen sina boko Sihonin dirun di,

yi da yi Mɔabuban tem nɔ̄o bura yenu ka mɛn guunu di.

⁴⁶ Bɛɛ, Mɔabuba, i kam kuawa.

Bɛɛ Kemɔsigibu, i kpeerawa.

Wee, ba koo bɛɛn bibu yoru mwɛɛri bu ka doona.

⁴⁷ Adama saa gaa sisi

yɛ sɔ̄o kon ka Mɔabu be ba yoru mwɛɛra mi wurama ben temɔ.

Nɛ, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua.

Nge mɛya kon ka Mɔabuba sɛyasia.

Gari yi Yinni Gusunɔ u gerua

Amɔniban sɔ̄

49

¹ Wee ye Yinni Gusunɔ u gerua Amɔniban sɔ̄. U nɛɛ,

mban sɔ̄na bũu wi ba mɔ̄ Malikɔmu u Gadin tem mwa.

Mban sɔ̄na win tɔmbu Amɔniba ba Isireliban wusu wɔra.

Isireliba ba n̄ bibu mɔwa be ba koo mu tubi di?

² Yen sɔ̄ tɛ̄, kon de tabun wurenu nu nɔ̄ra ben wuu marɔ̄o ge ba mɔ̄ Raba.

Raba ye, ya koo bansu ko,

kpa yen baru kpaanu nu dɔ̄o mwaakira.

Nge mɛya Isireliba ba koo bu gira be, be ba raa bu gira.

Nɛ, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua.

³ Bɛɛ, Hɛsibonigibu, i gɔ̄o sw̄iyyɔ.

Domi ba koo Ayi kam koosia.

Raban baru kpaanugibu, i nɔ̄ogiru suo i somiru kana.

I saaki deewo nuku sankiranun sɔ̄, kpa i n sirenɛ i n gɔ̄o sumɔ.

Domi ba koo bɛɛn bũu wi ba mɔ̄ Malikɔmu sua,

ka win yãku kowobu ka win wirugibu bu ka doona.

⁴ Bɛɛ Rabagibu, bɛɛ be i ku ra mɛm nɔ̄, wee i tii sue bɛɛn wɔwa ye ya tem gem mɔn sɔ̄.

Ma i bɛɛn dukia naanɛ sãa.

Ma i mɔ̄, wara u koo kp̄i u bɛɛ wɔrima.

⁵ Gusunɔ, wɔllu ka tem Yinni u nɛɛ,

wee kon bɛɛ nɔ̄ni sw̄ãaru surema.

Ta koo nawa saa baaman di,

kpa i yarina.

Goo maa sari wi u koo bɛɛ mɛnna.

⁶ Adama amɛn biru kon de be ba yarinɛ mi, bu wurama.

Nɛ, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua.

Gari yi Yinni Gusunɔ u gerua

Edɔmuban sɔ̄

⁷ Wee ye Gusunɔ, wɔllu ka tem Yinni u gerua Edɔmuban sɔ̄. U nɛɛ,

bwisi yi kpawa Temanio?

Ben bwisigibun bwisi yi kpawa?

Mana yi kpuro yi doona.

⁸ Bɛɛ Dedanigibu, i gɔ̄siro,

i duki yakuro i da i kuke kpee baaba sɔ̄o.

Domi kon Esaugibu nɔ̄ni sw̄ãaru kpɛɛ sanam mɛ kon bu sɛyasia.

⁹ Be ba ra resɛm sɔ̄ri b̄a n̄ na bɛɛn mi, ba ra fiiko deri.

Gbenɔbu b̄a n̄ tɔmbu wɔri,

ba ra suewa ye ba koo kp̄i.

¹⁰ Adama nɛ, Yinni Gusunɔ,

kon Esaun bweseru kpuron yãnu gurawa.

Kon bu sikiamu ben kuku yenun di.

Ba n̄ kpɛ̄ bu kuke.

Ben bibu ka ben dusibu ka be ba ka bu sikerɛnɛ kpuro ba koo gbiwa.

Goo kun tiaramɔ.

¹¹ Baa b̄a n̄ ben bibu deri ba kua gobekuba,

nɛna kon de ba n̄ wãa,

kpa ben gɔminibu bu man naanɛ ko.

¹² Na maa nɛɛ, be na n̄ daa sɛyasiama, kon bu sɛyasia. Yera bɛɛ, Edɔmuba, i tamaa i yara min di?

Aawo, kon bɛɛ sɛyasiawa. ¹³ Na bɔrumɔ sere ka nɛn wãaru ma bɛɛn

wuu maro Bōtisira ga koo bansu ko kpa n sãa sekuru, kpa tãmbu ba n da gu sie bà n goo b̄rusimã. Meya maa bæen wuu si su tie su koo ko bansu sere ka baadommaã. Ne, Yinni Gusunãwa na yeni gerua.

14 Yinni Gusunã u Yeremi labaari yeni sããwa u nɛɛ,

ba sãmã goo gãra bwesenun suunu sãã u nu sã u nɛɛ,

nu mennama nu Edãmuba wãri, nu seewo nu bu tabu wãri.

15 Domi nɛ, Yinni Gusunã, kon bu ko dãakobu bwesenu kpuro sãã,

be tãmba ko n gema.

16 Ben tii suabu ka ben nãnigiru ta dera ba kããra.

Be ba wãa kpee baaba sãã, ka sere gungunun wii kpiinã,

baa bà n wãa yenu kua sere wãllun sãã sããwã, nge gunã bakeru,

kon bu surama min di.

Ne, Yinni Gusunãwa na yeni gerua.

17 Edãmu ya koo kowa bansu. Be ba sarã mi, bà n ye wa, biti ya koo bu mwa kpa bu wia ko asãã yen sã.

18 Domi ya ko n sãawa nge mɛ ba Sodomu ka Gomãra kpeerasia ka yen baru kpaanã. Goo kun maa sinamã mi.

19 Ko na n sãawa nge gbee sunã ge ga yarima Yuudenin gbee surorun di ga dãã gu nim nã.

Kpa n tãmbu kpuro yarinasia subaru sãã.

Saa ye sããra kon Edãmuba sunã kpaã wẽ wi nen tii na gãsa.

Nge wara u ka man nɛ. Wara u koo kpĩ u man wooda wẽ.

Sina boko wara u koo kpĩ u yãra nen wuswãã.

20 Yen sã, i swaa dakio i nã himba ye na kua Edãmuban sã,

ka sere kpunãã ye na yi Temanigibun sã.

Na nɛɛ, kam kam, kon de bu be kpuro mwɛɛriwa nge yãanu

bu ka da tem tukumã. Ba koo ben tem kpuro kam koosiawa.

21 Kam koo bin wurenu sãã, tem mu koo yĩiri.

Tãmba koo nããguru sua bu somiru kana,

kpa ben nãsu su nããra sere nim wãkuã, ge ba m̄ Sãã.

22 Wee, yiberɛba ba koo Botisira wukiri nge mɛ yaberekunu nu ra yaa gonu kunisi. Yen dãama te, Edãmun tabu durã damgibu ba ko n kpaã wãri m̄wa nge tãn kurã wi u yiire u kĩ u ma.

Gari yi Yinni Gusunã u gerua

Damasin sã

23 Wee ye Yinni Gusunã u gerua Damasın sã. U nɛɛ,

yen wuu sini, Hamati ka Aapadi, sin tãmba wãã sekuru sãã.

Ba labaari kãsa nua, ma ba diirimã.

Ben laakari ya burisina nge nim wãkun nim,

sere ya ñ kpĩã ya wuramɛ.

24 Damasigibu ba mwia kpana ba gãsira bu ka duki su,

adama ba berum soore.

Ma nuku sankiranu ka wuriribu bu nen

nge tãn kurã wi u yiire u kĩ u ma.

25 Wuu gẽn sã na ra n nuku dobu mã, mban sãna gen tãmbu ba ñ kpikuru sua.

Wuu bãkã ge, ge ga yĩsiru yara mi,

mban sãna gen tãmbu ba ñ gu deri.

26-27 Sãã teeru ba koo gen aluwaasiba go gen swɛɛ sãã. Ba koo maa gen tabu kowobu kpuro kpeerasia, kpa n de bu gu dãã mɛni

ka Beni Hadadin sina kpaaru. Ne, Gusunã, wãllu ka tem Yinniwa na yeni gerua.

Gari yi Yinni Gusunã

u gerua Kedaagibu

ka Hasorigibun sã

28 Wee ye Yinni Gusunã u gerua Kedaagibun sã ka bwese ni nu wãã Hasoriã sã, ni Babilonin sina boko Nebukanɛsãã u kamia. U nɛɛ,

i seewo i Kedaagibu wãri.

I be, sãã yari yerugii be kpuro goowo.

29 I ben kuu bekunuginu ka ben yaa sabenu kpuro guro,

ka ben beka ka ben sãmunu ka ben yooyoosu,

kpa i kuuki ko baama i bu berum tia.

30 Bɛɛ Hasorigibu i seewo i duki su fuuku,

kpa i da i kuke wãrusu sãã.

Domi Babilonin sina boko Nebukanesa
 u kpunaa kua u ka beε wari.
 Ne, Yinni Gusunawa na yeni gerua.
³¹ U maa neε,
 i doo i bu wari be, be ba waa bari
 yendu saa, ba sō sēε ben yenusō.
 Ben wusu su n gamboba ka kākərōba
 mō,
 ma ba ka tumbu desire.
³² Yiberēba ba koo ben yooyoosu
 mwεeri
 ka sere maa ben yaa sabenu ya n dabi.
 Kon bu yarinasia baama,
 be, be ba ra ben wii baanu kōni beri
 berika.
 Kon de yiberēba bu na baaman di bu
 bu kam koosia.
 Ne, Yinni Gusunawa na yeni gerua.
³³ Hasorin wuu ga koo ko bansu,
 kpa ga n s̄aa gbeeku bōnun waa yeru
 sere ka baadomma.
 Goo kun maa sinamō mi.

Gari yi Yinni Gusunō u gerua

Elamun s̄

³⁴ Wee ye Yinni Gusunō u win s̄omō
 Yeremi s̄ōwa Elamun s̄. Saa ye
 s̄ō, Sedesiasi, Yudaban sina bokon
 bandun torewa mi. ³⁵ Gusunō, w̄llu
 ka tem Yinni u neε,
 wee, kon Elamugibu t̄nnu b̄aku
 ni nu s̄aa ben dam nuuru.
³⁶ Kon bu handunian goonu nne
 kpuron woo kparema, kpa n bu
 yarinasia baama. Tem gam sari mi ba
 n ko n w̄aa.
³⁷ Kon de Elamugibu bu diiri
 ben yiberēba ka be ba kasu bu bu gon
 wuswaa.
 Nen m̄run saabu kon bu n̄ni sw̄aa
 bakaru kp̄εε.
 Taba kon ka bu go n kpe,
³⁸ kpa n ben sinambu ka ben wirugibu
 go
 kpa n nen tiin bandu sw̄i.
 Ne, Yinni Gusunawa na yeni gerua.
³⁹ Adama t̄ru gara wee t̄ s̄ō kon de
 be ba raa yarina mi, bu wurama.

Babiloni ya kam kua

50

¹ Wee gari yi Yinni Gusunō u gerua
 Babilonin s̄ ka yen tem kpuron s̄, saa
 Yereḡin min di. U neε,
² i bwesenu labaari yeni n̄s̄io.

I ȳirenu koowo nu ka ye gia.
 I ye kparo i neε,
 Babiloni ya w̄ruma.
 Yen b̄nu nu sekuru sua.
 B̄u ni ba m̄ Beli ka M̄erodaki
 nu w̄aa sekuru s̄ō.
 Nin bw̄arokunu nu berum soora.
³ Bweseru gara ye w̄rim wee
 saa s̄ō ȳsan n̄m geu gian di.
 Ta koo tem me ḡsiawa bansu.
 Goo kun ko n maa w̄aa mi.
 Tumbu ka yeε kpuro koo yarina min
 di.
⁴ Yinni Gusunō u neε,
 yen t̄ō te, Isireliba ka Yudaba ba koo
 wurama ben temō sannu,
 ba n sumō, ba n ne Gusunō, ben Yinni
 kasu.
⁵ Ba koo S̄onin swaa bikia,
 bu w̄rima yen mi,
 kpa bu na
 bu ka man arukawani b̄ake
 ye ba n duarimō sere ka baadomma.
⁶ Be, nen tumbu, wee ba s̄aa nge ȳa ḡō
 ge ga raa k̄ōre.
 Ben kparoba raa bu k̄
 ba dera ba sirene guunu w̄llo
 ba gasirimō gee ka giō,
 sere ba ben w̄aa yeru duari.
⁷ Yiberē be ba bu wari gesi,
 ba ra bu gurewa.
 Kpa yiberē be, bu neε,
 ba n k̄sa kue.
 Be, Isireli ben tiwa ba Yinni Gusunō
 torari,
 wi, wi u s̄aa gemgii
 ka wi ben sikadoba ba naane s̄aa.
⁸ Beε Isireliba, i yario i duki su
 Babilonin di,
 nge boo ni nu ḡō ḡbiye.
⁹ Domi wee, kon bwesenu seeya wuu
 wuuka
 kpa n de nu Babiloni wari.
 Ba koo nawa saa s̄ō ȳsan n̄m geu
 gian di,
 kpa bu ye tarusi bu mwa.
 Ben s̄enu nu n kam w̄rimō.
 Baa ben tabu durō turo kun ḡsirō
 n̄m dira.
¹⁰ Babilonigibu ba n kisiramō kam koo
 bin di.
 Be ba koo ben ȳanu gura kpuro,
 ba koo nu gurawa ka nuku tia.
 Ne, Yinni Gusunawa na yeni gerua.

11 Bεε Babilonigibu, bεε be i nen
arumani gura,

i nuki doro.

I n yǎkumǎ nge naa kpemi yakasǎ.

I n sumǎ nge dum dwεε.

12 Adama i bεen tem mεerio.

Wee, mu wǎa sekuru sǎǎ.

Wee, mu kua bansu, nge tem mi gǎanu
ku ra kpi.

Ma mu biru wura tem kpuro sǎǎ.

13 Yinni Gusunǎn mǎrun saabu, mu
kua bansu.

Be ba koo sara Babilonin tem mi, biti
koo bu mwa

kpa bu wia ko.

14 Bεε be i ra tendu to,

i na i Babiloni tarusi.

I ye sǎenu tweeyo.

I ku yen wǎnwǎndu ko.

Domi ya nε, Yinni Gusunǎ torari.

15 I tabun kuuki koowo baama
domi Babilonin gani yi wǎruka,
yen gbǎrara suba.

Wee yen tǎmba nǎma yiiye

ba tii yiberεba wǎ.

Nε, Yinni Gusunǎwa na ye mǎru
kǎsiemǎ,

na mǎ, i ye mǎru kǎsieyo.

I ye kuo nge mε ya raa gabu kua.

16 Tabu wee ka kam kobu sannu.

I bu goowo be ba duurumǎ

ka be ba gǎemǎ.

Baawure u seewo u da win temǎ mi
win bwesera wǎa.

17 Yinni Gusunǎ u nεε,

Isireliba ba sǎawa nge yǎa ni nu kǎra
ma gbee sinansu su nu naa swi.

Asirin sina bokowa u gbia u nu wǎri
u gura, ma Babilonin sina boko u maa
na u nu wǎri u kǎsuka. 18 Yen sǎna,
nε Gusunǎ Isireliban Yinni, wi u wǎllu
ka tem mǎ, na nεε, kon Babilonin sina
boko ka win temgibu sεeyasia nge mε
na Asirin sunǎ sεeyasia.

19 Adama kon de Isireliba bu wurama
ben wǎa yerǎ,

kpa bu ben dǎanu yewe guu te ba mǎ
Kaamelio

ka Basanio ka guu te ba mǎ Efaraimuǎ,
ka sere maa Galadin temǎ.

Ba n maa gǎanun yǎaru mǎ.

20 Yen doma te, ba koo Isireliba ka
Yudaban durum kasu ba kun
wa,

domi be, be ba tie mi, kon bu ben
durum wǎka.

21 Yinni Gusunǎ u nεε,

i Merataimugibu ka Pekodigibu
wǎrio.

I bu goowo i kam koosia mam mam.

I nen woodaba kpuro yibio.

22 Wee, tabun wurenu nǎramǎ tem
mε kpuro sǎǎ.

Asǎrǎ baka ya tunuma.

23 Babiloni ye ya handunia kpuro
kǎsuka, nge matalaka,

yen tii wee, ya kǎsikira,

ya kua bansu bwesenu kpuron suunu
sǎǎ.

24 Babiloni, na nun yina beria,

ma ya nun mwa a n ka baaru.

Wee, tǎ, a kua pirisǎm,

domi a nε, Yinni Gusunǎ wǎri.

25 Ma na nen tabu yǎnun beru yeru
wukia.

Ma na nen mǎru sǎasi ka tabu yǎa ni.

Domi nε Gusunǎ, wǎllu ka tem Yinni,
na sǎmburu mǎ te kon ko Babilonio.

26 Bεε handuniagibu kpuro,

i na i Babilonigibun biranu suriri,

kpa i ben yǎnu gura i subu subu nge
yakasu,

i ye kam koosia.

Gǎanu nu ku maa tiara mi.

27 I ben tabu durǎ damgibu goowo.

I bu sakirio nge yaa sabenu.

Ba kam kua, domi ben tǎra tunuma,

tǎ sǎǎ ba koo bu sεeyasia.

28 Yera Isireliba be ba kpi kiru suuma

ba na Yerusalemuǎ ba mǎ,

Yerusalemu, Yinni Gusunǎ u nun
mǎru kǎsia.

U win sǎa yee dǎeraru mǎru kǎsia.

29 I ten towobu mennǎ bu Babiloni
wǎri,

kpa bu ben sansani gira bu ka ye sik-
erena,

kpa bu ku raa de goo u kisira min di.

Bu bu kǎsieyo nge mε ben daa ya nε.

Bu bu kuo nge mε ba raa gabu kua.

Domi ba tii wǎlle sua nε, Yinni
Gusunǎn wuswaaǎ,

nε wi na sǎa Isireliban Yinni Dεero.

30 Yen sǎ, mi ben aluwaasiba ba wǎa
kpuro, ba koo gbisukuwa, kpa ben
tabu kowobun tii bu gbisuku tǎo te.

31 Nε, Gusunǎ, wǎllu ka tem Yinni, na
nεε,

wunε Babiloni, wunε wi a tii sue,

na ka nun m̄aru s̄aa.
Wunen t̄ora tunuma t̄e s̄o kon nun
s̄eeyasia.

32 Wunε wi a tii sue mi, kaa fukura a
w̄ruma.

Goo sari wi u koo nun seeya.
Kon wuu si su ka nun sikerene d̄o
doke

kpa u sin tem kpuro di.

33 Ne, Gusun̄o, Isireliban Yinni, ne wi
na w̄llu ka tem m̄o, na maa neε,

wee ba Isireliba ka Yudaba dam d̄are
ba bu yoru nenusi,
ma ba yinam̄o bu bu ȳsu.

34 Adama ne, ben yakio, na dam m̄o.
Nen ȳsira Gusun̄o, w̄llu ka tem Yinni.

Kon ka bu yina kpa n ben tem b̄ari
yendu w̄ε,

kpa n Babilonigibu burisina.

Himba ye Yinni Gusun̄o u yi

Babilonin s̄o

35 Yinni Gusun̄o u maa neε,
i Babilonigibu tabu w̄rio
ka sere ben wuu b̄ak̄o gen t̄ambu
ka ben sina asakp̄abu ka ben
bwisigibu.

36 I ben s̄am̄o tii suo be tabu w̄rio
kpa bu ḡsira wiiribu.

I ben tabu dur̄o damgibu w̄rio
kpa bu nanda.

37 I ben dumi ka ben tabu keke yi dumi
gawe tabu w̄rio.

I t̄an be ba kana ba bu somim̄o tabu
s̄o, tabu w̄rio,

kpa bu berum soora nge t̄an kur̄abu.

I ben dukia w̄rio i gura.

38 Ben daanun nim mu gbero.

Domi tem mi, b̄una ba ra s̄a,
ma nu dera ba wiru bie.

39 Yen s̄ona kon de Babiloni yu ko
bansu sere ka baadommāo,
kpa purukanu ka taataanu nu na nu n
w̄a mi.

40 Kon Babiloni ye k̄asukuwa nge
Sodomu ka Gom̄ara
ka sin wuu si ne, Yinni Gusun̄o na kam
koosia.

Goo kun maa sinam̄o mi.

Ne, Yinni Gusun̄owa na yeni gerua.

41 Wee, bweseru gara wee saa s̄o
ȳsan n̄m geu gian di.

Bwese te, ta kp̄a.

Ten sinambu ba dam m̄o.

Be wee, ba swaa m̄o ba wee saa ton-
tonden di.

42 Ben tabu kowobu ba takobi ka tema
neni.

Ba n̄ w̄anw̄andu m̄o, ba b̄oobu.

Ba w̄aki nge nim w̄akun nim.

Ba dumi ȳoowa ba sw̄ine sw̄eε sw̄eε.

Ba tabun s̄aru s̄a bu ka Babilonigibu
w̄ri.

43 Ye Babilonin sina boko u labaari ye
nua,

yera win ḡoma dwiia.

Berum ka wuriribu n̄n m̄wa

nge t̄an kur̄o wi u yiire u k̄i u ma.

44 Ne, Yinni Gusun̄o, kon wuu
gb̄araruguu w̄ri

nge gbee sun̄o ge ga yarima

saa Yuudenin gbee surorun di,

kpa n gen t̄ambu kpuro yarinasia
subaru s̄o.

Saa ye s̄o, kon bu sun̄o kpao w̄ε

wi nen tii na ḡsa.

Nge wara u ka man ne.

Wara u koo kp̄i u man wooda w̄ε.

Sina boko wara u koo kp̄i u ȳra nen
wuswaāo.

45 Yen s̄o, i swaa dakio i n̄o himba ye na
yi

Babiloni ka yen t̄ambun s̄o.

Na neε, kam kam kon de bu be kpuro
gura

nge ȳaanu bu ka da tem tukum̄o.

Ba koo ben w̄a yeru kpuro kam
koosiawa.

46 Babilonin kam koo bin wurenu s̄o,
tem mu koo ȳiri,

kpa w̄aki bakanu nu se saa handunian
baama kpuron di.

51

1 Wee ye Yinni Gusun̄o u gerua
Babilonin s̄o. U neε,
kon de woo gu Babiloni swee,
ye ka yen t̄ambu,
kpa gu bu kam koosia.

2 Kon de t̄ambu bu bu yarinasia
nge me woo ga ra yakasu yarinasia.
T̄o k̄su te s̄o, ba koo ye w̄rima
baaman di.

3 Ten towobu bu wuu gen t̄ambu
tweeyo.

Bu ȳero tweeyo wi u win tarakpe
naane s̄a.

Bu ku gen aluwaasiba deri.

Bu gen tabu kowobu kpuro goowo.

4 Kpa bu ben gonu deri
nu n kpĩ kpĩ ben tem kpuro sɔɔ ka
Babilonin swɛɛyɔ.

5 Domi ba Gusunɔ Isireliban Yinni
Dɛɛro torari n kpã.
Adama wi, Gusunɔ, wɔllu ka tem
Yinni,
u ka win tɔmbu Isireliba ka Yudaba
wãa.

6 I duki yario Babilonin di.
Baawure u win wãaru wɔro,
kpa u ku raa gbi Babiloni ye sɔɔ,
ye, ye ya koo ko bansu mi.
Domi Yinni Gusunɔn mɔrun tɔra
tunuma.
U koo Babilonigibu ben kookoosun
are wɛ.

7 Babiloni ya raa sãawa nge nɔra
wuragia Yinni Gusunɔn nɔma
sɔɔ.
Yera u ka handuniagibu tam wɛ ba
nɔra
sere mu bu go ba wiru bia.

8 Wee subaru sɔɔ, Babiloni ya wɔruma
ya kɔsikira.
I gɔɔ swĩiyɔ yen sɔ,
kpa i ka tim na i doke mi ya bosu wa.
Sɔrɔkudo ya koo bɛkura.

9 Sɔɔ be ba wãa mi, ba nɛɛ,
sa Babiloni tim kã,
adama ya n̄ bɛkure.
Su ye deri su gɔsira bɛsɛn temɔ,
domi yen sɛɛyasia bi, bu kpã
sere bu nɔra handunia kpuro sɔɔ.

10 Gusunɔ bɛsɛn Yinni u sun siria.
Su da Siɔniɔ su kpara ye u sun kua.

11 Yinni Gusunɔ u kĩ u Babiloni kam
koosia, kpa u win sãa yee dɛɛraru
mɔru kɔsia. Yen sɔna u Mɛdiban
sinambu dam kɛmɔ bu ka ye wɔri.
I bɛɛn sɛɛnun nɔsu sɔnwɔ,
kpa i bɛɛn tɛɛnu sua.

12 I yĩreru koowo kpa i Babiloni wɔri.
Wuun kɔsobu, bu wureo bu yɔrɔ sɔmɛ
ben kɔsu yerɔ.
I Babiloni yɔɔru bwɛɛyɔ.
Domi ye Yinni Gusunɔ u yɔrari u ko ye
sɔɔ,
u koo ye kowa.

13 Wunɛ Babiloni, wunɛ wi a sɔ daa
bakanun bɔkuɔ,
wunɛ wi a dukia yiba,
wee wunen kpeerun tɔru ta tura.
Wunen bine ya koo kpe.

14 Domi Gusunɔ, wɔllu ka tem Yinni,

u bɔrua u nɛɛ, sere ka win wãaru,
u koo nun tɔmbu kparema nge twee
kpa bu nun nasaran kuuki koosi.

Yinni Gusunɔn yiiko

15 Yinni Gusunɔwa u tem taka kua ka
win dam.
Wiya u maa handunia swĩi ka win
yɛru,
ma u wɔllu tɛria ka win bwisi.

16 U n nɔɔguru sua u wooda wɛ,
nim mu ra kpaasinɛwa wɔlla,
kpa guru winu nu n sĩimɔ,
kpa guru maakinu nu de gura yu nɛ,
kpa woo gu seema gen wãa yerun di.

17 Tɔmbu b̄a n ye kpuro mɛɛra,
ba ra biti soorewa,
kpa sekuru tu bwãarokunun sekobu
mwa,
domi nu sãawa weesu, nu n̄ wãaru
mɔ.

18 Nu sãawa kam dirum mɛ mu tɔmbu
nɔni wɔkumɔ.
Ni kpuro nu koo doonawa
sanam mɛ Yinni Gusunɔ u koo nu
sɛɛyasia.

19 Adama Gusunɔ u n̄ sãa nge
bwãaroku ni.
U sãawa Isireliban arumani.
Wiya u kpuro taka kua,
wiya u maa Isireliba mɔ.
Win yĩsira Gusunɔ, wɔllu ka tem
Yinni.

Babilonin kpeeru

20 Yinni Gusunɔ u nɛɛ,
Babiloni, a raa sãawa nge nɛn
matalaka baka tabu sɔɔ.
Wuna na denda na ka bwese dabinu
kɔsuka,
ma na nin bannu surura.

21 Wuna na maa denda na ka maasɔbu
ka ben dumi kɔsuka,
ka tabu keke yi dumi gawe ka yin
kparɔbu,

22 ka durɔbu ka kurɔbu,
tɔkɔnu ka bibu, aluwaasiba ka
wɔndiaba.

23 Wuna na maa denda na ka yãa
kparɔbu ka ben yãanu kɔsuka
ka gbaa wukobu ka ben naa wukuba
ka sinambu ka ben sina asakpɔbu.

24 Adama nɛ, Yinni Gusunɔ na nɛɛ,
kon wunɛ Babiloni ka wunen tem
tɔmbu kɔsie
wunen nɔni biru kɔsa ye i kua Siɔniɔ.

25 Kon nun wɔrima, wunɛ wi a sãa

nge guu te ta handuniagibu kpuro
kam koosia.

Kon nun noma demie,
kpa a binda a waruma temo.

Kaa kowa nge guu te ta dɔɔ mwaara.

²⁶ Baa wunen kperu garu,
ba n maa suamo bu ka dirun koru swii.
Kaa kowa bansu sere ka baadommao.
Ne, Yinni Gusunowa na yeni gerua.

²⁷ I tabun gidi bera yorasio i Babiloni
wari.

I koba soowo kpa bwesenu nu mena.
I nu saru koosio.

I sinam be ba wa Araratio ka Minio
ka Asikenasio mennama bu Babiloni
tabu wari.

I tabu sinambu gosio
kpa i de dumi yi se nge twee
yi bu wari.

²⁸ I bwesenu kpuro saru koosio
n mam nere Mediban sinambu
ka ben bera ka beran wirugibu
ka sere tan be ba wa ben tem sɔɔ
kpuro.

²⁹ Wee tem mu yirimɔ.
Yinni Gusunan himba ya koo kora
Babiloni sɔɔ.
U koo de yu ko bansu.

³⁰ Yen tabu durɔbu ba koo kpana bu
maa tabu ko.
Ba koo da bu kuke kuku yee damginu
sɔɔ.

Ben dam mu koo kpe,
kpa bu ko nge tan kurɔbu.
Ben gbara kannosu ko n wukiare,
kpa bu ben yenusu dɔɔ doke.

³¹ Samɔbu ba ko n daamo ba n
wuramamo
bu ka Babilonin sina boko sɔ
ma ba win wuu mwa beri berika.

³² Ba swɛɛ kpuro bɔɔra.
Ba maa kuku yenu kpuro dɔɔ meni.
Ma tabu durɔbu ba wurure.

³³ Ameniwa Gusunɔ, Isireliban
Yinni wi u wɔllu ka tem mɔ u gerua.
U nɛɛ,

wee yiberɛba ba koo na bu
Babilonigibu suriri
kpa bu bu taaku nge dobi
yi yi wa doo soo yero.

Yinni Gusunɔ

u koo Isireliba somi

³⁴ Yerusalemu ya nɛɛ,
Babilonin sina boko Nebukanɛsaa u
raa man gura,

ma u man deri nge weke diiru.

U man sere nge yaa gɔba,
ma u sua ye ya gea saa kpuro ne sɔɔ.
Yen biru u nen tambu gira.

³⁵ Yen sɔ, Babilonigii be, bu nani sɔro
dam me ba man daren sɔ,
kpa yem me ba yari mi, mu wari ben
wiru wɔllɔ.

³⁶ Wee ye Yinni Gusunɔ u gerua
Yerusalemugibun sɔ. U nɛɛ,
wee, kon beɛ sanna.

Kon Babilonin daanu ka yen bwii
kpuro gberasia.

³⁷ Babiloni koo kowa bansu
mi gbeeku bonu nu ko n wa.
Tanu kun ko n maa wa mi,
kpa bu ye yɛɛ.

³⁸ Wee yen tamba gina saa nge gbee
sinansu si su kukirimɔ.

³⁹ Adama sanam me ba garɔ seewa,
kon de bu tam no sere n banda,
kpa ba n nuku dobu mɔ,
kpa mu bu go, bu dweeya sere ka
baadommao.

Ba n maa seemo.
Ne, Yinni Gusunowa na yeni gerua.

⁴⁰ Kon bu sakiriwa nge yaanu ka bonu
yaa goo yero.

Ba Babiloni gɔɔ swiyammɛ

⁴¹ Wee ye Yinni Gusunɔ u gerua
Babilonin sɔ. U nɛɛ,
anna a wa ma Babiloni,
wuu bokɔ ge tamba raa siaramo,
ya waruma.

Wee, ya kua bansu bwesenu kpuron
suunu sɔɔ.

⁴² Nim kurenu nu ye swee,
ma nu ye wukiri.

⁴³ Yen baru kpaanu nu kua bansu,
ma tem mu gbera mu kua tem saaram.
Goo kun maa wa mi.

Goo ku ra maa sare mi.
⁴⁴ Yinni Gusunɔ u maa nɛɛ,

kon Babilonin bu wi ba mɔ Beli seesi.
Kon nun siasia ye u raa mwe,
kpa tambu bu ku maa na win mi.
Wee Babilonin gbārara waruma.

⁴⁵ Beɛ, nen tambu Isireliba, i yario min
di.

Baawure u win waaru wero nen maru
baka ye ya ween di.

⁴⁶ I ku nanda. I ku maa diiri labaari
ye ya naramo tem me kpuro sɔɔn sɔ.

Wɔɔ baagere ka gen labaariwa. Tɔmbu ba ko n dam diinamɔ, kpa sinambu ba n seesinamɔ.

⁴⁷ Adama sɔɔ teeru kon Babilonin bɔnu seesi, kpa yen tem kpuron tɔmbu bu sekuru wa.

Gonu nu ko n teriewa baama kpuro.

⁴⁸ Wɔllɔ ka temɔ ka yam kpuro, nuku dobun kuuki koo nɔra Babilonin sɔ.

Domi yiberɛba ba koo na saa sɔɔ yɛsan nɔm geu gian di, bu ye kpeerasia.

⁴⁹ Yen tɔmba tɔn dabinu go handunia kpuro sɔɔ.

Tɛ yen tiin saa ya tunuma yu ka wɔruma.

Domi ba Isireliba dabinu go.

⁵⁰ Bɛɛ Isireliba, bɛɛ be i kisira ben nɔman di,

i ku maa yɔra mini.

I doonɔ n toma Babilonin di.

Saa min di, i Yinni Gusunɔ yaayo ka bɛɛn wuu Yerusalemu.

⁵¹ Ma Isireliba ba nɛɛ, sanam mɛ sa nua ba sun wɔmmɔ, sekura ra sun mwɛwa. Sanam mɛ yiberɛba ba Yinni Gusunɔn sɔa yeru wɔri ba kɔsuka, sekura sun mwawa.

⁵² Adama wi, Yinni Gusunɔ u nɛɛ, wee, tɔnu sisi nɔ sɔɔ u koo Babilonin bɔnu seesi, kpa be ba mɛra wan wuri yi nɔra tem kpuro sɔɔ.

⁵³ Baa Babilonigibu bɔ n seewa ba da wɔllɔ, baa bɔ n ben gbɔranun dam sosi sere goo kun kpɛ u da mi, ka mɛ, u koo de yiberɛba bu bu wɔri bu kam koosia.

⁵⁴ Kam kobu Babilonin tem deema, ma kuuki nɔramɔ yen wusu sɔɔ.

⁵⁵ Yinni Gusunɔwa u ben wusu kam koosia.

U koo de ben kuuki yi kpe. Yiberɛba ba wee ba wɔki nge nim wɔku.

⁵⁶ Ba wee bu Babilonigii be wɔri, kpa bu ben tabu kowo damgibu mwɛeri bu ben tɛnnu bɔku.

Domi Gusunɔ u sɔawa Yinni wi u ra baawure kɔsie ye u kua.

⁵⁷ U sɔawa sunɔ. Win yɛsira wɔllu ka tem Yinni. U nɛɛ, u koo de tam mu Babilonin sinambu go, ka ben bwisigibu ka ben tem yɛrobu ka ben wirugibu ka ben tabu durɔ damgibu kpa bu dweeya sere ka baadommaɔ ba kun maa seewe.

⁵⁸ Babilonin gbɔra baka ni, nu koo wɔruma.

Nin kɔnnɔ baka si, su koo dɔɔ mwaara. Nge mɛya sɔmbu te ba kua gbɔra ten sɔ, ta koo kam ko.

Ben hania kpuro ya koo kam kowa dɔɔ sɔɔ.

Ba Yeremin tireru kpɛɛ

daa te ba mɔ Efaratiɔ

⁵⁹ Seraya, Nɛriyan bii, Maseyan debubu, u sɔawa Sedesiasi, Yudaban sina bokon sɔm kowobun wirugii. Sedesiasin bandun wɔɔ nnese sɔra ba da Babiloniɔ wi ka sina boko. ⁶⁰ Yera Yeremi u yorua tireru sɔɔ kɔsa ye ya koo Babiloni deema ka sere maa gari kpuro yi Yinni Gusunɔ u gerua Babilonin sɔ. ⁶¹ Ma u Seraya yiire u nɛɛ, sanam mɛ a tura Babiloniɔ, a kookari koowo a gari yini gari ka dam tɔmbu bu nɔ. ⁶² Kpa a kanaru ko a nɛɛ, Yinni Gusunɔ, wuna a gerua a nɛɛ, goo kun maa sinamɔ Babiloniɔ sere ka yɛyɔ. Ya koo kowa bansu sere ka baadommaɔ. ⁶³ A n tire te gara a kpa, a tu kperu gbinisio kpa a tu kpɛɛ daa te ba mɔ Efaratiɔ, ⁶⁴ kpa a nɛɛ, nge mɛ tire te, ta numa mi, nge mɛya Babiloni ya koo kam ko. Ya n maa seemɔ, kɔsa ye Yinni Gusunɔ u ye suremɔn sɔ. Ya koo wɔrumawa kpa ya kun maa dam mɔ.

Yeremin garin kpurowa mi.

52

Yerusalemu ya wɔruma

(I maa mɛrio 39:4-7, Sinambu II, 24:18-25:7)

¹ Wɔɔ yɛnda tia Sedesiasi u mɔ sanam mɛ u bandu di Yudaɔ. Ma u kua wɔɔ wɔkura tia bandu sɔɔ Yerusalemuɔ. Win mɛron yɛsira Hamutali, Yeremi, Libinagiin bii.

² Sedesiasi wi, kɔsa u kua Yinni Gusunɔn nɔni sɔɔ. U kua mam mam nge mɛ Yoyakimu u raa kua. ³ Yinni

Gusunɔ u ka Yerusalemugibu ka Yudaba mɔru kua, ma u bu gira win wuswaan di.

Ma Sedesiasi u Nebukanesa Babilonin sina boko seesi. ⁴Sedesiasin bandun wɔɔ nɔɔba nnesen suru wɔkurusen sɔɔ wɔkuruse, yera Nebukanesa u na ka win tabu kowobu kpuro bu ka Yerusalemu wɔri. Ma ba ben sansani gira gb̄ararun ḡarɔ. Miya ba kuku yenu gba gba ba ka gb̄ara te sikerena. ⁵Ma ba Yerusalemu ye tarusi sere n ka kua Sedesiasin bandun wɔɔ wɔkura tiase.

⁶Wɔɔ gen suru nnesen sɔɔ nɔɔba nnesen sɔɔ, yera gɔɔra wuu ge nenua. Domi d̄ianu maa sari tem me sɔɔ ni tɔmba koo di. ⁷Yera ba gb̄araru yaba, ma Yerusalemun tabu kowobu kpuro ba duki yakikira wɔkuru. Ba yara saa kɔnnɔn di ge ga w̄aa gb̄araru yirun baa sɔɔ sina bokon d̄aa gbaarun b̄akuɔ. N deema saa ye sɔɔ, Babilonigiba wuu ge sikerene. Be ba duki yakikira mi, ba kpawa ka swaa ye ya dɔɔ Yuudenin wɔwa gia. ⁸Ma Babilonin tabu kowobu ba sina boko Sedesiasi naa gira, ba n̄un mwa Yerikon wɔwaa. Yera win tabu kowobu kpuro ba yarina ba n̄un deri. ⁹Babilonigii be, ba sina boko Sedesiasi mwa ba ka da ben sina bokon mi Ribila, Hamatin temɔ. Ma u n̄un siri. ¹⁰U dera ba Sedesiasin bibu ka Yudan wirugibu kpuro sakira wi, Sedesiasin tiin n̄oni biru Ribila mi. ¹¹Ma u Sedesiasin tiin n̄oni wɔwa u n̄un b̄akua ka sii gandun yɔni. Yen biru, u n̄un sua u ka da Babiloniɔ u n̄un doke pirisɔm sɔɔ sere u ka gu.

Ba Yinni Gusunɔn s̄aa yeru

d̄ɔɔ meni
(*I maa m̄erio 39:8-10, Sinambu II, 25:8-21*)

¹²Yeniban biru, Nebukanesaan bandun wɔɔ yendu tia sarise sɔɔ, yen suru nɔɔbusen sɔɔ wɔkuruse, yera Nebusarada wi u s̄aa sina bokon k̄sobun guro guro u na Yerusalemuɔ. ¹³Ma u Yinni Gusunɔn s̄aa yeru d̄ɔɔ meni, ka sina kpaaru, ka yenu si su tie Yerusalemu mi kpuro, kaa sere gere damgibun yenusu? ¹⁴Ma Nebusarada wi, ka win tabu kowobu

ba Yerusalemun gb̄araru kɔsuka ba surura.

¹⁵Ma ba bw̄ɛbw̄ɛbu gabu yoru mw̄era ka be ba tie wuu ge sɔɔ ka be ba tii w̄ɛ ka sere n̄oman s̄am kowobu.

¹⁶Adama Nebusarada u bw̄ɛbw̄ɛ ben gabu deri bu ka res̄em gbaanu ka gbea wuku.

¹⁷⁻¹⁸Yen biru, Babilonigii be, ba s̄aa yee ten torom ḡaritii sua ka kaatonu ka woba ka n̄ari ka gb̄ɛa yɛ sɔɔ ba ra ȳaku yem doke ka sere s̄aa yee ten dendi ȳaa ni ba kua ka sii gandu. Ma ba s̄aa yee ten gbereba surura yi ba kua ka sii gandu, ma ba boo sii ganduguu ge kɔsuka ka gen ȳratii. Yen biru, ba sii gan ni kpuro gura ba ka da Babiloniɔ. ¹⁹Ma k̄sobun guro guro wi, u maa gb̄ɛ yorukunu sua ka d̄ɔɔ guratii ka n̄ari ka torom ḡaritii ka gb̄ɛa yɛ sɔɔ ba ra ȳaku yem doke, ka dabunu. Ye kpurowa ba gura ye ba gesi kua mi ka wura ka sii geesu.

²⁰Gbere yiru ye, ka boo sii ganduguu ge, ka sere keten weenasii wɔkura yiru ye ya boo ge sɔɔwa, ye sina boko Salomɔ u kua ka sii gandu Yinni Gusunɔn s̄aa yee ten s̄, goo kun yen bunum geeru ȳɛ. ²¹Gbere yiru ye, ya gunum n̄ewa. Yen baayeren gunum mu s̄awa gɔm soonu yendu yiru sari. Ma yen b̄orum mu s̄aa gɔm soonu wɔkura yiru. Yen baayere ya wem m̄owa. Ma sii si ba ka ye kuan sinum mu s̄aa n̄am tararun saka.

²²Ba yen baayere furɔ dokea ge ba kua ka sii gandu. Furɔ gen baageren d̄ɛbu s̄awa gɔm soonu nɔɔbu, ma ba gen baagere sii yɔni ka d̄aa marum weenasii gore ba ka sikerena. Ba ye kpuro kuawa ka sii gandu. ²³D̄aa marum weenasii wunɔbuwa (100) ba gen baagere gore ba ka sikerena. Adama wunɔbu nne sariwa ba koo kp̄i bu wa saa tem di.

Ba ka Yudaba da Babiloni

²⁴Nebusarada sina bokon k̄sobun guro guro wi, u Seraya ȳaku kowo t̄nwerɔ mwa ka Sofoni wi u s̄aa ȳaku kowo Serayan yiruse ka s̄aa yerun kɔnnɔn k̄sobu ita, ²⁵ka sina kpaarun tabu kowobun wirugii goo, ka t̄mbu nɔɔba yiru gabu be ba ra ka sina boko

wesiane ka tabu kowobun wirugiin tire yoro wi u ra tabu kowobun yiisa yore tireru sɔɔ ka sere maa tɔmbu wata be ba sãa wuugibu. ²⁶ Be kpurowa u mweera, ma u bu kpara u ka da Babilonin sina bokon mi Ribilaɔ. ²⁷ Ma sina boko u bu so so. Ma u dera ba bu go Ribila mi, Hamatin temɔ.

Nge meya ba ka Yudaba yoru mweera ba ka doona n toma ben tem di.

²⁸ Yuda be Nebukanesa u yoru mweera u ka da win temɔ win bandun wɔɔ nɔɔba yiruse sɔɔ, ben geera sãawa tɔmbu nɔɔɔbun suba ita ka yenda ita (3.023).

²⁹ Be u maa yoru mweera Yerusalem u win bandun wɔɔ yendu yiru sarise sɔɔ, ben geera sãawa tɔmbu nene ka tena ka yiru (832).

³⁰ Win bandun wɔɔ yenda itase sɔɔ, yera Nebusarada wi, u tɔmbu nata ka wunaa weeru ka nɔɔbu (745) mweera Yerusalem u ka da. Yuda be ba mweera mi kpuro, ben geera kuawa tɔmbu nɔɔɔbun suba nne ka nata (4.600).

Babilonin sina boko

u Yoyakini yakia

(I maa mɛrio Sinambu II, 25:27-30)

³¹ Efil Merodaki Babilonin sina boko, win bandun wɔɔ gbiikuu sɔɔ, yera u Yoyakini Yudaban sina boko wɔlle sua ma u nɔn yara piriɔm di win yoru dibun wɔɔ weeru ita sarise sɔɔ, yen suru wɔkura yirusen sɔɔ yenda nɔɔbuse sɔɔ. ³² U ka nɔn gari kua ka kɔru ma u win bandu wɔlle sua n kere sinam be ba yoru mweera ba ka wãa Babiloni mi, ka wi sannu. ³³ Ma u win piriɔm yãnu kɔsa, u dera u ra di ka wi, sina boko sannu sere ka win wãarun nɔɔ. ³⁴ Babilonin sina boko wiya u ra nɔn nɔɔri baadomma kpa u nɔn wɛ yɛn bukata u mɔ kpuro sere u da u ka gu.

YEREMIN SWII

Yeremi u swĩ Yerusalemu ye ba wari ba kasukan sã ka sere Yudaban toranun sã. U wigibu tubusia yèn sã Gusunõ u dera yiberɛba ba kua mɛ. Adama u nɛɛ, Yudaba bà n gõru gɔsia, Gusunõ u koo bu win wɔnwɔndu sãosi.

Tire ten kpunaa

1. Yerusalemu ya sãa nge kurɔ gɔmini, wiru 1.
2. Yinni Gusunõ u Yerusalemu sɛɛyasia, wiru 2.
3. Nɔni swãaru sɔɔ, yĩiyɔbu wãa, wiru 3.
4. Yerusalemugibun wahala tabun sã, wiru 4.
5. Yinni Gusunõ, a de su wurama wunen mi, wiru 5.

Yerusalemu ya sãa nge kurɔ gɔmini

- ¹ Yerusalemu yè sɔɔ tamba raa dabi, wee ya wãa ye tona, ya kua nge gɔmini. Ya raa yĩsiru yara bwesenun suunu sɔɔ.
Wee tɛ ba ye yoru diisiamɔ.
- ² Ya wuri mò wõku giriru ma yen nɔni yĩresu kokumɔ. Be ba raa sãa yen kĩnasibu, ben goo sari wi u ye nukuru yemiasiamɔ.
Be kpuro ba kuawa naane sariba, ma ba kua yen yiberɛba.
- ³ Ba Yudaba gura ba ka doona tem tukumɔ. Mɛya, ba bu dam dɔremɔ ba yoru diisiamɔ.
Ba ku ra n wɛrabu mɔ. Ben yiberɛba ba bu wari subaru sɔɔ ba deema ba wãa nɔni swãaru garu sɔɔ.
- ⁴ Yerusalemu ya wãa nuku sankiranu sɔɔ, domi ba ku ra maa yen swɛɛ sĩ bu tãɔ bakaru na.
Goo kun maa wãa yen gbãra kɔnnɔwɔ. Yen yãku kowobu ba weeweenu mò. Yen wɔndiaban nuki sankira. Yen tii ya wãa nuku sankira bakaru sɔɔ.
- ⁵ Yen yiberɛba ba ye tabu di, ma ba wãa bari yendu sɔɔ.

Yinni Gusunõwa u ye nuku sankira ni kpɛɛ

- yen tora dabinun sã.
Wee yiberɛba ba yen bibu kpara ba ka da ba yoru diisiamɔ.
- ⁶ Yerusalemun bɛɛɛ ya kpa. Ma yen wirugibu ba ka gini weene yi yi ñ yakasu wa yi di. Yi ñ maa dam mɔ ma yi duki mò taason wuswaan di.
- ⁷ Saa yeni sɔɔ, Yerusalemu ya wãa yãaru sɔɔ, yen tamba yaayaare mò. Yera ya yaaya gãa gee ni ya raa mɔ yellu.
Sanam mɛ yen yiberɛba ba ye kamia, ya goo bia u na u ye somi, ma n yiberɛ be dore, ba ye yaakoru koosimɔ.
- ⁸ Yerusalemu ya tora too. Yen sɔna ba ye tusa. Be ba raa ye doke, bà n yen bansu wa ba ra ye gemwa. Wee, yen tii, ya weeweenu mò, ya wãa sekuru sɔɔ.
- ⁹ Wee, yen durum yĩreru ta wãa yen yaberɔ. Adama ya ñ daa yen kpeeru bwisika. Ya wɔruma subaru sɔɔ goo kun ye nukuru yemiasie. Ma ya nɔngiru sua ya nɛɛ, Yinni Gusunõ, a nen nɔni swãaru mɛɛrio.
A mɛɛrio nge mɛ yiberɛ u tii sue.
- ¹⁰ Wee, ba nen gãa gee ni na mɔ gura. Wee, bwese tuku ni a yina nu n wãa ka wunen tumbu sannu, nu dua wunen sãa yerɔ.
- ¹¹ Wee, Yerusalemugibu kpuro ba wasire ba dīanu kasu ni ba koo di. Ma ba ka ben gãa geenu dīa ni kɔsina bu wa ba n ka wãa. Yerusalemu ya nɛɛ, Yinni Gusunõ, a mɛɛrio nge mɛ na wɔnwɔndu soore.
- ¹² Bɛɛya na ka yã, bɛɛ be i sarɔ mini kpuro. I mɛɛrio nɔni swãaru garu tà n maa negii teni kere, te Yinni Gusunõ u man kpɛɛ win mɔrun saa sɔɔ.

13 Saa wəllun di n sãare u dǎo surema
nɛn wasi sɔɔ,
ma u man di.
U nɛn naasu yina bɛria.
Ma u man sura gbaru gbara
u man kpɛɛ nuku sankiranu sɔɔ sere
ka baadommaɔ.

14 U nɛn toranu kpuro mɛnna
nge wɛɛ yi ba tara.
Ma u nu gbinisi nɛn wĩiro.
U nɛn dam bua.
Ma u man yibɛɛ nɔmu bɛria
mi na n kpɛ n ka tii yina.

15 Yinni Gusunɔ u nɛn tabu kowobu
surura.

U tabu durɔbu mɛnna
bu ka nɛn aluwaasiba kam koosia.
U nɛ, Yerusalemu taaka
nge mɛ ba ra resɛm taaku.

16 Yen sǎna na wura mɔ,
na nɔni yĩresu kokumɔ.

Wi u koo man nukuru yɛmiasia u man
wãaru wesia,
u man deri.
Nɛn biba nuki sankire,
domi yibɛɛ u man kamia.

17 Na nɔma yiiya na kanaru kua.
Adama goo kun nɛ u man nukuru
yɛmiasia.
Yinni Gusunɔ u dera be ba ka nɛn
tɔmbu Isireliba sikerɛnɛ
ba kua nɛn yibɛɛba,
ma ba man garisi disi.

18 Yinni Gusunɔ u gem mɔ ye u ka kua
mɛ.
Domi na n win gere mɛm nɔwɛ.
Bɛɛ bwesenu kpuro, i swaa dakio i nɔ,
kpa i nɛn nuku sankiranu wa.
Nɛn wɔndiaba ka nɛn aluwaasiba ba
yɔru da tem tukumɔ.

19 Na nɛn kĩnasibu somiru kana,
adama ba man bɔrɔ kǎru kua.
Nɛn yãku kowobu ka wuun guro
gurobu ba gu nɛn swɛɛ sɔɔ
sanam mɛ ba dĩanu kasu ni ba koo di
ba n ka wãa.

20 Yinni Gusunɔ, a nɛn nɔni swãaru
mɛrio,
nɛn bwɛra kun kpĩ.
Na nuki sankire too,
domi na n nun mɛm nɔwɛ.
Tɔwɔ tabu sun dimɔ.
Ma wuun sɔwɔ gɔɔ wãa.

21 Ba nɛn weeweenu nua.

Adama goo kun man nukuru
yɛmiasie.

Yibɛɛban nukura dora, yɛn sǎ a man
kua mɛ.

N n mɛn na, a de tǎo te, tu na te a gerua
mi,

kpa bu ko nge nɛ.

22 A ben nuku kǎsuru mɛerio,
kpa a bu kua nge mɛ a man kua nɛn
durum kpãarun sǎ.

A mɛerio nge mɛ na weeweenu mɔ,
nɛn nuki sankire.

Yinni Gusunɔ u Yerusalemu sɛyasia

2

1 Yinni Gusunɔn mɔru baka ya seewa.
Ma ya Yerusalemu wukiri nge guru
wii bakaru.

Yen bɛɛɛ ye ya raa girari sere guru
winɔ,

u ye kara u kǎ temɔ.

Win mɔru yen saa sɔɔ,

u n yaaye ma Yerusalemu ya sǎa win
naa sɔnditia.

2 U Isireliban wãa yenu

ka ben wusun gbãranu kpuro surura
ka mɔru wɔnwɔndu sari.

Ni wee nu wɔruka temɔ.

U ben bandu ka ten wirugibun dam
bua.

3 U Isireliban dam kpuro bua win
mɔru bakan sǎ.

U tii bɔkua sanam mɛ yibɛɛba ba bu
wɔrim na.

Ma u Isireli be dǎo kare,
ma dǎo wi, u bu di beri berika.

4 U bu win tɛndu gawe ka win nɔm
geu.

Ma u bu yĩisi nge yibɛɛ,

u kpuro go ye ya gea sǎa ben nɔni sɔɔ.

U dera win mɔru yabura nge dǎo

ben wãa yenɔ Yerusalemuɔ.

5 Yinni Gusunɔ u Isireliba wɔri nge
yibɛɛ.

U bu mwa nge dǎo u ben dii geenu di.

U ben gbãranu kɔsuka,

ma u dera wuri yi nɔɔramɔ baama ben
suunu sɔɔ.

6 U win sǎa yeru kɔsuka.

U dera ba ku ra maa sãarun tǎo bakanu
ka tǎo wɛrarugiru di.

Win mɔru seewa ka dam.

Ma u sina boko ka yãku kowobu yina.

7 U win sãa yeru mi ba ra nùn yākuru
kue biru kisi.

U yiberɛba Yerusalemun dii geenu
nɔmu beria.

Ma wɔkinu nɔara win sãa yeru mi, nge
tɔɔ bakanun saa.

8 Yinni Gusunɔ u gɔru doke u
Yerusalemun gbāranu kəsuku.

Wee u nu kəsuka kpuro mam mam.

Ya kua wɔnwɔndu baama kpuro.

Gbāranu yiru ye kpuro ya kua bansu.

9 Yen kənnɔsu su numa temɔ.

Sin dāa ye ba ra ka su sēsuku ya
bɔkira.

Ma ba yen sina boko ka yen wirugibu
gura

ba ka da tem tukumɔ.

Wooda maa sari.

Baa Gusunən sɔmɔbu ba n̄ maa kāsину
waamɔ win min di.

10 Wee, yen guro gurobu ba sɔ temɔ ba
nɔsu maari.

Ba tii torom wisi winɔ,

ba saaki deewa nuku sankiranun sɔ.

Ma yen wəndiaba ba sɔ ba take.

11 Nɛn nɔni yandamɔ wurin sɔ.

Nɛn wasi gbisimɔ ma nɛn torora kare.

Domi nɛn tamba kam kua.

Wee, bii wēenu ka bibu ba wāa
Yerusalemun swɛɛ sɔɔ,

ba n̄ maa dam mɔ.

12 Ba ben mɛrobu sɔmɔ ba mɔ,

mana sa ko dīanu wa.

Ma ba wərukumɔ swɛɛ sɔɔ nge be ba
mɛɛra kua.

Gaba gbisukumɔ ben mɛron tororu
wɔllɔ.

13 Yerusalemu, mba kon nun sɔ.

Mba kon ka nun weesina.

Wara u maa nɔni sɔɔre nge wunɛ,

n ka kpī n nun nukuru yemiasia.

Domi wunɛn nɔni swāara kpā nge nim
wɔkun nim.

Goo sari wi u koo kpī u tu kpeesia.

14 Wunɛn sɔmɔbu ba nun gari
weesugii sɔɔwa.

Ba n̄ nun wunɛn toranu sɔɔsi

bu ka nun gbara yorun di.

Gari weesugiiya ba nun sɔɔwa yi yi
nun nɔni wɔkua.

15 Wee, tē wi u sarɔ u ra nun taka
koosiwa u yēɛ,

kpā u wia ko u nɛɛ,

wuu geniwa ba ra raa soku wuu burɔ,

gèn sɔ handunian tɔmbu kpuro ba ra
n nuku dobu mɔ?

16 Kpa yiberɛba ba n nɔɔ tɛndu bɛri

ba n nun yēɛmɔ ba n mɔ,

sa nun mwɛ nge dīa dɔka.

Wee, tɔɔ te sa mara ta tunuma,

sa tu wa.

17 Yinni Gusunɔ u kua ye u gɔru doke.

U yibia ye u gerua saa yellun di u nɛɛ,

u koo ko.

Wee u wunɛ Yerusalemu kam kua.

U n̄ wunɛn wɔnwɔndu wa.

U dera yiberɛban nukura dora wunɛn
sɔ,

domi u bu dam kã.

18 Yerusalemu, a Yinni Gusunɔ
nɔɔgiru sueyo,

a de u wunɛn wuri nɔ.

A nɔni yīresu kokuo nge daaru.

A ku wēra, a ku wuri mari.

19 A seewo a wuri ko wɔkuru,

a wunɛn gɔru kpuro kusia Yinni

Gusunən wuswaaɔ.

A nɔma yiiyo a nùn kana wunɛn bibun
sɔ

be ba gbimɔ swɛɛ sɔɔ gɔɔrun sɔ.

20 Yinni Gusunɔ, a mɛɛrio a wa.

Wara a kuare nge mɛ.

Mban sɔna a dera tɔn kurɔba ben bibu
tema be ba kī mi.

Mban sɔna a dera yiberɛba ba
maa wunɛn sɔmɔbu ka yāku
kowobu go wunɛn sãa yerɔ.

21 Wee bukurobu ka bibun gonu nu
kpī swɛɛ sɔɔ.

Ba nɛn wəndiaba ka aluwaasiba go
tabu sɔɔ.

A dera ba bu sakira wɔnwɔndu sari,
wunɛn mɔrun saa.

22 A nɛn yiberɛ be na nasie sokusia
baaman di

ba menna nge tɔɔ bakarun saa.

Yen dɔma te, goo kun kisire.

Goo kun maa seewe bii be na kī na
seeya sɔɔ.

A dera nɛn yiberɛ u bu go kpuro.

Nɔni swāaru sɔɔ, yīyɔbu wāa

3

1 Na sãawa tɔnu wi u nɔni swāaru yē
te ta na Yinni Gusunən mɔrun sɔ.

2 U dera na da yam wɔkuru sɔɔ, mi
yam bururam sari.

3 Ne turowa u noma doke bururu ka yoka.
 4 U dera na wooraa saa nen wirun di sere ka nen naaso.
 N saare u nen kukunu kasuka,
 5 u ka man nuku sankiranu ka nani swaaru bunana nge gb̄araru.
 6 U dera na da yam w̄okuru s̄o nge ḡori be ba gu n te.
 7 U man gb̄araru bunana n ku ka yari, ma u man b̄akua ka ȳoni damgii.
 8 Ma na n̄ogiru sua na somiru kana. Adama u n̄ man swaa daki u sere nen kanaru mwa.
 9 U nen swaa kenua ka kpee bakanu, u ye go.
 10 U kukua u man mara nge gbeeku b̄o ge ga yaa mara. U man mara nge gbee suno ge ga yaa ȳoru bw̄eye.
 11 U nen sw̄e b̄ora, ma u man mwa u ḡeka. U man deri biti s̄o.
 12 U win t̄endu beri ma u man kua nge yaa ye u koo to.
 13 U nen ȳesa yabura ka s̄enu.
 14 Ma t̄ambu kpuro ba man ȳem̄o ba womusu dokem̄o t̄o baatere.
 15 U dera na nani swaaru wa ma nuku sankirara man goom̄o nge tam.
 16 U dera na kpenu tema ma nen donnu b̄akira. Ma u man torom wisi.
 17 U dera na n̄ maa w̄a b̄ori ȳendu s̄o, na n̄ maa nuku dobu m̄o.
 18 Ma na gerua na nee, na n̄ maa dam m̄o, na n̄ maa ḡaanu ȳiȳo wi, Yinni Gusun̄n mi.
 19 Na n̄ nen nani swaaru yaaya, n da n saarewa nge d̄a sosurarun nima na n̄ra ka d̄e.
 20 Na n̄ yeniba kpuro yaaya, na ra wururewa.
 21 Adama wee ye ya man ȳiȳo bu w̄em̄o. Na k̄i n̄ tii ye yaayasia n gere.
 22 Yera, Yinni Gusun̄n durom kun kpa, win w̄n̄w̄nda kun maa n̄ru kue.
 23 Ta ra n wuramam̄owa bururu baatere. Win b̄or̄akiniru ta kp̄a.
 24 Na nee, Yinni Gusun̄n u saawa negii.

Yen s̄ona na ȳiȳo bu m̄o wi s̄o.
 25 U ra wi u n̄n naane saa k̄iru s̄osi, kpa u wi u n̄n kasu durom kua.
 26 Ya w̄a t̄onu ù n Gusun̄n somiru mara ka temanabu.
 27 Ya w̄a t̄onu u Gusun̄n yoru wura win aluwaasiru s̄o.
 28 U n laakari m̄eribu gabu wa, u tii gawo s̄e u da u n w̄a wi turo, domi Yinni Gusun̄n wa u n̄n bu kp̄e.
 29 U n n̄n wiru kp̄iye win nuku sankiranu s̄o, kpa u n ȳiȳo ma u koo n̄n somi.
 30 U wi u n̄n baara soom̄o baaru t̄iȳo u s̄ome, kpa u wura bu n̄n w̄ome.
 31 Domi Yinni Gusun̄n u ku ra t̄onu biru kisi ka baadommao.
 32 Baa ù n dera ȳero u nani swaaru wa, ka me, u n̄n k̄i too, domi win w̄n̄w̄nda kp̄a.
 33 N n̄ win k̄iru u ka t̄onu nani s̄o, kpa u n̄n nuki sanku.
 34-36 Yinni Gusun̄n u ȳe sanam me ba yobu nani s̄om̄o ba taakum̄o. U ȳe sanam me ba n̄ t̄ambu kuamme nge me n weene.
 U ȳe sanam me ba n̄ bu siriamme dee dee.
 37 Goo kun kp̄e u nee, ḡaanu nu kooro, Yinni Gusun̄n ù kun nin wooda w̄e.
 38 Wi, Gusun̄n W̄rukoo wiya u ra de gea ka k̄osa yu na.
 39 N n̄ men na, mban s̄ona t̄onu u ko n weeweenu m̄o. U de u weeweenu ko win durum s̄o.
 40 Yen s̄o, i de su besen daa m̄eri kpa su ye w̄eri su wa su ka ḡsirama Yinni Gusun̄n mi.
 41 Gusun̄n u w̄a w̄allo. I de su noma ȳiia su n̄n kana.
 42 Su nee, Yinni, sa durum kua, sa nun seesi. A n̄ sun suuru kue.
 43 A tii berua wunen m̄oru bakan s̄o, ma a sun naa gira a go w̄n̄w̄ndu sari.
 44 A dua guru wiru s̄o a ku ka besen kanaru n̄n s̄o.
 45 A dera ba sun garis̄i nge kubanu bwesenun suunu s̄o.
 46 Besen yiber̄eba kpuro ba sun n̄o kuurim̄o.

47 Ye ya sun tie, yera nandabu ka
berum,

domi ba besen yānu gura,
besen tem mu kua bansu.

48 Wee na nani yiresu kokumə
yèn sō nen tamba kam kua.

49 Nen nani yiresu kokumə, su n yōre,

50 na ka mara Yinni Gusunə u nen
laakari kooma wəllun di,

51 kpa u wa ma ye ya Yerusalemugibu
deemamə,
ya nen nuki sankā.

52 Be ba man tusa kam səə
ba man naa gira nge gunə.

53 Ba kī bu nen wāaru kpeesia wəru
səə.

Ba man kpenu kasuka.

54 Nim mu man mwεemə,
ma na nεε, na kam kuawa.

55 Saa ye səə, na kanaru kua na nεε,
Yinni Gusunə, na nun soka saa wəru
ge səən di,

56 ma a nen nəə nua.

A ku wunen swaa kəre.

A nen wuri ka nen weeweenu nəəwə.

57 Dəma te, a man susi,
a man səəwa a nεε, n ku berum ko.

58 Yinni a man siria
ma a nen wāaru yakia.

59 A wa kōsa ye ba man kua,
a man sirio.

60 A wa məru ye ba man kəsiemə
ka nəə tia ye ba mə bu ka man seesi.

61 Yinni Gusunə, a ben wəma nua ye
ba man koosimə.

62 A ben nəə tia wa ye ba man koosi
ba ka man gerusimə tōə baatere.

63 Ye ba mə kpuro səə gesi,
nen ba ra n womu dokemə.

64 Yinni Gusunə, na yε ma kaa bu kəsie
nge mε ben kookoosu nε.

65 Kaa ben gōrun nani wōke
kpa a de wunen bōri yi n sāa ben baa.

66 Kaa bu naa gira ka məru baka
kpa a bu kpeerasia
ba kun maa wāa tem mε səə.

Yerusalemugibun wahala tabun sō

4

1 Yinni Gusunə n sāa yerun wura gea
ye, ya tīra.

Ten kpenu nu yari swεε kpuro səə.

2 Yerusalemun tən be ba raa garisi nge
wura gea,

ba gisə bu garisiwa nge tem mənnu.

3 Baa ka gbeeku bōnə, nu ra nin binu
bom kē.

Adama nen tambu ba n ben bibun
wənwəndu mə.

Ba sāawa nge taataa niru te ta wāa
gbaburə.

4 Ba dera ben bii wεenun yari mani
nin darosu səə nim nərun sō.

Bibu ba dīanu kasu, adama goo sari wi
u koo bu wē.

5 Be ba ra raa dīa geenu di,

ba gbisukumə swεε səə.

Be ba seeya doo nəuru səə,

ba kubanu būurimə.

6 Nen təmbun seeyasiabu bu kpā, bu
Sodomugibu kere,

wuu ge Yinni Gusunə u kpeerasia
nani kpaki teeru

goon nəma sari mi səə.

7 Ben sina bibu ba raa wεsu bururam
kere.

Ba mam bom bekum bururam kere.

Ben wasin gəna ra n sōriwa

kpa ben wuswaa ya n ballimə nge
kpee gobiginu.

8 Adama tē ba dōə durom tīram kere.

Ba ku ra maa bu tubu swεε səə.

Ba woorewa sere ben gəna ya kukunu
mani.

Ma ben wasi gbere nge dāa gbeba.

9 Be ba gbimə tabu səə, ben gəə buram
bo

n kere be ba ra nani sōre

bu woora gōərun sō bu sere gbi.

10 Baa mε bii mərobu ba ben bibu kī
too,

ka mε, ba bu yikumə ba dimə

wahala ye ya be, nen tambu deeman
sō.

11 Yinni Gusunə u win məru kpuro
sōsi,

u Yerusalemu dōə sōre

ma ya dōə mwaara sere ka yen
kpeεkpεkuə.

12 Sina boko goo n kun mε tən diro goo
sari handunia səə

wi u raa tamaa yiberε u koo kpī u du
Yerusalemun gbārurun kənnən
di.

13 Wahala baka yeni ya nawa

Gusunən səməbu ka yāku kowobun toranun s̄s̄.

Domi bera ba be ba ñ toranu ganu kuen yem yari Yerusalemun sw̄ēē s̄s̄.

14 Ba ra n siren̄wa sw̄ēē s̄s̄ ba n babi nge w̄okobu

ba n disi s̄s̄wa t̄mbun yem s̄s̄.

Goo kun kāk̄o u mam ben yānu baba.

15 Bā n da t̄mbun b̄akūo, ba ra bu girewa bu n̄ēē,

i doon̄o minin di, b̄ēē disigibu.

I ku susima i sun baba.

Yera ba ra doon̄ē min di ba kun yē mi ba d̄s̄.

Bā n maa w̄āa bwese tukunun suunu s̄s̄,

nu ra bu s̄s̄wa nu n̄ēē,

i ku sina b̄ēs̄en suunu s̄s̄ mini n ka t̄ē.

16 Yinni Gusunən tii u bu yarinasia ka m̄aru.

U ñ kī u bu wa.

U ñ ben yāku kowo goo doke ḡānu.

U ñ maa ben dur̄o t̄k̄onun w̄n̄w̄ndu kue.

17 Sa sw̄āa m̄ēēra sa wasira su ka wa m̄in di somira koo sun naawa.

Sa raa bweseru garu m̄ēēra te sa yīyo ta koo sun faaba ko.

Wee, ta ñ sun faaba kue.

18 Yiber̄eba ba b̄ēs̄en sanu sanusu m̄ēēra,

bu ka sun yinari su da wuun batuma s̄s̄.

B̄ēs̄en ḡōo turuku kua.

B̄ēs̄en w̄āarun t̄ōra kpawa mi.

19 B̄ēs̄en yiber̄ē be, ba gun̄o bakeru s̄āabu kere.

Ba sun ȳōru bw̄ēȳē gbabur̄o.

Ba sun naa gire sere guunu w̄oll̄o.

20 B̄ēs̄en sina boko wi u dera sa w̄āa,

wi, wi Yinni Gusun̄o u ḡōsa,

wee, ba n̄n̄ yina mwa.

N deema sa raa n̄ēē,

win saabuwa sa ka tii m̄o bwesenun suunu s̄s̄.

21 B̄ēē maa Ed̄amuba, b̄ēē be i w̄āa Usīo, i ko kp̄i i nuku dobu ko t̄ē,

adama i n yē ma siribu b̄ēē mara.

I ko i ko nge be tam mu goom̄o kpa i tereru ȳōra.

22 B̄ēē Yerusalemugibu, b̄ēen s̄ēȳasiabu kpa.

Ba ñ maa b̄ēē yoru mwaam̄o bu ka doona.

Adama b̄ēē Ed̄amuba, Yinni Gusun̄o u koo b̄ēē m̄aru k̄ōsia,

kpa u b̄ēen toranu terasia.

Yinni Gusun̄o, a de su wurama wunen mi

5

1 Yinni Gusun̄o, a yaayo ye n sun deema.

A m̄ēērīo a wa nge m̄e sa w̄āa sekuru s̄s̄.

2 B̄ēs̄en tem m̄e a sun w̄ē mu kua gabugim.

T̄ōn tukoba ba w̄āa b̄ēs̄en diāo.

3 B̄ēs̄en baababa ba gu,

ma b̄ēs̄en m̄erobu ba ḡōminiru s̄s̄.

Sa w̄āa tundobu sari.

4 Gobiya sa ra k̄ōsie su sere b̄ēs̄en tiin d̄k̄on nim n̄o.

Gobiya sa ra maa ka b̄ēs̄en tem d̄āa dwe.

5 Wee, b̄ēs̄en yiber̄eba ba sun yoru diisiam̄o.

Sa wasire, ba ñ maa sun w̄ērabu w̄ēem̄o.

6 Sa Asirigibu ka Egibitigibu d̄ianu kana.

7 Wee, b̄ēs̄en baababa ba k̄ōsa kua,

adama ba ñ maa ka sun w̄āa.

B̄ēs̄era sa yen wahala s̄s̄wa.

8 Yoba ba kua b̄ēs̄en yinnibu.

Goo maa sari wi u koo sun w̄ōra ben n̄ōman di.

9 Sa ra b̄ēs̄en w̄āaru kari b̄ōriewa, domi sa ra ka yiber̄eba tabu kowa gbabur̄o

su sere wa su di.

10 Ḡōrun s̄s̄ b̄ēs̄en wasi sw̄īa nge p̄ēe w̄ōo yeru.

11 Ba t̄ōn kur̄obu ka w̄ōndiaba gabirim̄o

Yudan tem kpuro s̄s̄ ka sere Yerusalem̄o.

12 Ba b̄ēs̄en wirugibu mw̄ēēra ba soora doke.

Ba ñ dur̄o t̄k̄ōnu b̄ēēē w̄ē.

13 Ba b̄ēs̄en aluwaasiba mw̄ēēra nge yobu bu ka som nam.

Ma biba d̄āa guram̄o ba w̄ōrukum̄o yen bunum s̄s̄.

14 B̄ēs̄en bukurobu ba ku ra maa sine bu siribu ko siri yer̄o.

M̄eya b̄ēs̄en aluwaasiba ba ku ra maa womusu ko.

- 15 Bɛsɛn nuku dobu bu kpa.
 Bɛsɛn nuku dobun yaabu ɔsira nuku
 sankiranu.
- 16 Bɛsɛn bɛɛɛ ya kpa.
 Anna a wahala baka wa tora ni sa kuan
 sã.
- 17 Gisɔ sa nuki sankire,
 ma sa nɔni yĩresu kokumɔ,
- 18 yèn sã guu te ba mɔ Siɔni ta kua
 bansu,
 ma ta kua gbeeku bɔnnun wãa yeru.
- 19 Adama wunɛ Yinni Gusunɔ, a sãawa
 sunɔ.
 Kaa n bandu diiwa sere ka
 baadommaɔ.
- 20 Kaa n sun deriwa n ka tɛ?
 Mban sãna kaa n sun duari sere ka
 baadommaɔ.
- 21 Yinni Gusunɔ, à n nɛɛ, su wurama
 wunen mi,
 sa ko wurama.
 A de bɛsɛn wãaru tu wurama nge
 yellu.
- 22 Kaa n ka sun mɔru baka sãawa?
 Kaa n sun deriwa mam mam?

ESEKIELI

Sanam me Esekieli u Gusunan gari yini gerua u wawa Babilonia u yoru dimo ka win mero bisibu Yuda gabu. U wawa yoo te so, Babilonigibu ba sere Yerusalemu kosuka.

Gbiikaa, u Yudaba somo ma Gusuno u koo bu siri kpa u de yiberaba bu Yerusalemu wari bu kamia. Yiruse, Gusuno u koo maa bwese tukunu siri yen so nu win tambu dam dare. Itase, u Yudaba nukuru yemiasiam, domi Gusuno u no mweru kua ma u koo de bu wurama Yerusalemu kpa ben sia yu wera. Nnese, u wa win kasiru so nge me Yinni Gusunan saa yeru ta koo kpa wurama.

Tire ten kpunaa

1. Esekielin sokuru, wiru 1n di sere wiru 3.
2. Gari yi u gerua Yudaban so yiberaba bu sere Yerusalemu wari, wiru 4n di sere wiru 24.
3. Gari yi u gerua bwese tukunun so, wiru 25n di sere wiru 32.
4. Ba koo Yerusalemu seeya, wiru 33n di sere wiru 39.
5. Saa yee kpaaru kasiru so, wiru 40n di sere wiru 48.

Yinni Gusuno u tii Esekieli soosi

¹⁻³ Wo tenasen suru nnesen so noobuse soora Esekieli, yaku kowo Busin bii u wa daa te ba mo Kebarin gooro ka Yuu be ba yoru mwerima sannu. Miya u wa wolla kenjara ma Gusuno u dera u kasiru wa. U ka nun gari kua ma win dam nun nenua. N deema sina boko Yoyakimun wo noobusewa mi, ye u ka wa yoru so Babilonia.

⁴Wee ye u wa kasi te so. U woo boko wa ga seema saa so yesan nam geu gian di ga guru wiru so wa ka guru maakinu. Ma yam bururam mu guru wii te sikerene. Ma ten suunu so n ballimo nge sii gan te ba wariasia.

⁵Guru wii te so, hunde koniba nne ba wa mi be ba ka tambu weene.

⁶Ben baawure wuswaa nne ka kasenu nnewa u mo. ⁷Ben kori yi dende. Ma ben naasu su ka naa buun naa kaburosu weene, ma su ballimo nge

sii gan te ba wariasia. ⁸Kasa yen baayeren temo, tonun nomuwa ga wa mi. Nama yen baayere ya demiewa mi wuswaa ka kasa ye, ya mera. ⁹Kasa ye kpuro ya nosu girariewa. Hunde koni be, ba n simo, ba ku ra sire. Mi ba do, miya ba ra n mera. ¹⁰Hunde koni ben baawure u wuswaa mo wa nne. Tia ya saa tonun wuswaa. Yen nam geu gia, gbee sunan wuswaa. Yen nam dwaru gia keten wuswaa. Yen biru gia maa guno bakerun wuswaa. ¹¹Ben baawuren kasa yiru ya demiarewa wollo ma ya girarime mi gia. Ma yiru ye ya maa tie ya ben wasi wukiri. ¹²Mi wuswaa yen baayere ya wa, mi giawa ya mera. Yen sna mi ba ki bu da kpuro, ba ra dewa ba kun sire. ¹³Hunde koni ben baa so, do gee ya yi wa mi, yi fiam nge wi bonnu. Do win yam bururam mu kpa. Min diya do buri yi yarimo nge guru maakinu. ¹⁴Hunde koni be, ba ra n sauwa nge guru maakinu, ba n do, ba n wee.

¹⁵Ye u bu mera mesum, yera u uruu wa ya tem girari ben baawuren boko. ¹⁶Uruu be, ba ballimowa nge kpee gobiginu. Ma ba weene. Ma n sare uruu baayere ya wa uruu gaa so. ¹⁷Ba koo kpi bu da bera nne kpuro so ba kun ti siye. ¹⁸Ben gunum mu nanum mo. Ma ben nosu so n sare gaa nu mani mani ni nu ballimo. ¹⁹Hunde koni be, ba n sanum seewa, uruu be, ba ra n wawa ben boko. Ba n maa yowa, ka be sanna. ²⁰Hunde koni be, ba ra dewa mi ba ki, adama ka uruu be sanna. Domi beya ba uruu be gawe. ²¹Yen sna ba n simo, uruu be, ba ra n maa simo. Ba n yora kpa uruu be, bu yora. Ba n maa seewa, kpa uruu be, bu maa se. Domi hunde koni ben hunde ya wawa uruu be so.

²²Ma gaa nu terie hunde koni ben wollo nu ballimo nge kpee gobiginu.

²³Ma ba ben kasa yiru yiru demie ya girarime gaa nin temo. Ma yiru yiru ye ya bu tie ya ben wasi wukiri.

²⁴Sanam me ba simo, yera na ben kasan wakinu nomo nge nim wokun wakinu, n kun me nge Gusuno Dam kpurogiin no, n kun me nge tabu

kowo wuurun wəkinu. Adama ye ba yōra, ba ben kasa ye kuruawa. ²⁵ Ma na maa wəkinu nəəmō gāa nin wəllun di. ²⁶ Ma na gāanu wa mi, nu ka sina kitaru weenε, nu ballimō nge kpee gobiginu. Ma na maa gāanu wa nu sō sina kita ten wəllō nu ka tōnu weenε. ²⁷ Ma n sāare tōnu wi, u ballimō nge sii gan te ba wəriasia dōn suunu sō. Ma yam bururam ka nūn sikerenε. ²⁸ Yam bururam mε, mu ka guru waa weenε ye ya ballimō sanam mε gura nεmō. Yeniba kpuro ya sāawa Yinni Gusunən yiikon girima.

Gusunə u Esekieli gəra

Isireliban mi

Ye u ye kpuro wa mε, yera u yiira u wuswaa tem girari. Ma u nua goo u ka nūn gari kua.

2

¹ U nεε, tōnun bii, a seewo a yōra, kpa n nun gari sō.

² Sanam mε u ka nūn gari yi mō, yera Yinni Gusunən Hunde u nūn yōwa ma u nūn yōrasia. Ma u yēro swaa daki wi u ka nūn gari mō mi. ³ U nεε, tōnun bii, na nun gəriō Isireliban mi, be ba man seesimō. Wee be, ka ben baababa ba man tora sere ka gisō. ⁴ Tōn be, ba swaa tau, ba maa gōru bōbu. Ben miya na nun gəriō kpa a bu sō a nεε, ameniwa nε, Yinni Gusunə na gerua. ⁵ Na nεε, wee ba sāa mεm nō sariba. Ba nun swaa daki? Ba n nūn swaa daki? Ka mε, ba koo gia ma Gusunən sōmō u wāa ben suunu sō.

⁶ Wunε Esekieli, a ku bu nasia, a ku maa ben garin berum ko, baa mε n ko n sāare a wāa sāki ka niin suunu sō. Domi ba sāawa mεm nō sariba. ⁷ Ba nun swaa daki? Ba n nūn swaa daki? A gesi bu sōwō ye na gerua, baa mε ba sāa mεm nō sariba.

⁸ Adama wunε, tōnun bii, a nōwō ye kon nun sō. A ku ko mεm nō sari nge bwese te. A wunεn nō wukio kpa a tem ye kon nun wε.

⁹ Saa yera Esekieli u nōmu gagu wa ga demie win mi gia, ga tireru neni te ba kurua. ¹⁰ Nōmu ge, ga tire te kusia win wuswaa. Ba tu yoruawa bera

yiru kpuro. Gari yi yi yoru tire te sō, yiya weeweenu ka wuri ka nuku sankiranun gari.

3

¹ U maa nεε, tōnun bii, a tire teni temwō kpa a da a ka Isireliba gari ko.

² Ye u nō wukia, yera Gusunə u tire te kpεε mi, u dera u tu tema. ³ Ma u nεε, tōnun bii, a wunεn nukuru yibio kpa a wunεn wasi diisia ka tire te na nun wε mi.

Ye u tire te tema, ma ta nūn dore nge tim.

⁴ Yera u maa nεε, Esekieli, a seewo a da Isireliban mi kpa a bu nen gari sō. ⁵⁻⁶ N n mō na nun gəriō bwese tuku dabinun mi, nūn barum mu nōbu sε, a n maa kpε a ben gari tubu. Adama Isireliban miya na nun gəriō. Nā n daa nun gəra bwese tuku nin mi, nu koo nun swaa daki, ⁷ adama wee, Isireliba ba n nūn swaa dakimō. Domi ba n kī bu nen gere nō yēn sō be kpuro ba swaa tau ma ben gōru ga bōbu. ⁸ Yen sō, kon maa wunεn tii bōbiasia kpa a swaa taaya nge be, ⁹ a n gōru bō nge kperu. A ku berum ko ben swaa taa bin sō. Domi ba sāawa bwese te ta ku ra mεm nō.

¹⁰ Ma u maa kpa n nεε, Esekieli, a swaa dakio a nō kpa a gari yi kon nun sō nεnε wunεn gōru. ¹¹ Yen biru, kpa a da a wunεn mero bisibu deema mi ba yoru dimō. Ba nun swaa daki? Ba n nūn swaa daki? A gesi bu sōwō ma nεna na ka bu gari mō.

¹² Yera Gusunən Hunde u Esekieli sua ma u nōgiri nua win biru ta gerumō ka dam ta mō, bu Yinni Gusunə siaro mi u wāa u win yiiko baka sōsimō.

¹³ Ma u hunde koni ben kasan wəkinu nəəmō ya soonamō ka sere maa ben uruuban wəkinu. Wəki ni, nu kpεa n banda. ¹⁴ Gusunən Hunde wi u nūn sua mi, u ka nūn doona, ma win dam nūn nεnua. Ma Esekielin mōru seewa u burisina. ¹⁵ U tura Teli Abibu, Kebarin daarun bōkuō mi yoo be, ba wāa. Ma u sina ka biti baka ben suunu sō sō nōba yiru.

Esekieli koo Isireliba kirō ko

16 Sɔɔ nɔɔba yiru yen biru, Yinni Gusunɔ u Esekieli sɔɔwa u nɛɛ, 17 wunɛ tɔnɔn bii, kon de a Isireliba nɔni doke. Kaa n da nɛn gari swaa daki kpa a ka bu kirɔ ko. 18 Nɛ, Yinni Gusunɔ, nà n tɛ nɛɛ, tɔn kɔso goo u koo gbi, ma a n nùn kirɔ kue u win daa kɔsa ye deri u ka win wãaru wɔra, tɔn kɔso wi, u koo gbiwa win daa yen sɔ. Wuna kon maa win yem bikia. 19 Adama à n nùn kirɔ kua, ma u n win daa kɔsa ye deri, u koo gbiwa win daa kɔsa yen sɔ kpa wunɛ a wunɛn wãaru wɔra. 20 Gemgii ù n gem deri u kɔsa kua ma a n nùn kirɔ kue, ma na nùn yina bɛria, u koo gbiwa kɔsa yen sɔ. Na n win yellun daa gea garisimɔ, adama wuna kon win yem bikia. 21 À n maa nùn kirɔ kua u ku ka durum ko, ma u n durum ye kue, u n gbimɔ. Wunɛn tii a maa wunɛn wãaru wɔrawa mi, domi a nùn kirɔ kua.

Esekieli

kun maa kpɛ u gari ko

22 Yinni Gusunɔn dam mu Esekieli yɔɔwa ma u nùn sɔɔwa u nɛɛ, a seewo a da wɔwaa. Miya kon nun gari sɔ.

23 Ma u seewa u da wɔwa mi. Ma u Gusunɔn yikon girima wa nge sanam mɛ u raa wãa Kebarin daarun bɔku mi. Ma u yiira ka dam u siriru tem girari. 24 Yera Gusunɔn Hunde u maa nùn yɔɔwa. Ma u nùn seeya u yɔrasia. Saa ye sɔɔra Yinni Gusunɔ u nɛɛ, a doo a tii kɛnusi wunɛn dirɔ. 25 Mɛya ba koo nun bɔke kpa a kpana a yari tɔɔwɔ, tɔmbu bu nun wa. 26 Kon de wunɛn yara yu wunɛn daro mani kpa a kpana a gari ko. Mɛya a n kaa kpɛ a maa bu gerusi be, be ba ku ra mɛm nɔ mi. 27 Adama nà n ka nun gari kua, kon wunɛn nɔ wukia. Saa ye sɔɔra kaa tɔn be sɔ a nɛɛ, amɛniwa nɛ, Yinni Gusunɔ na gerua. Adama ben gaba ba koo nun swaa daki, gaba kun maa nun swaa dakimɔ. Domi ba sãawa bwese te ta ku ra mɛm nɔ.

Gusunɔn sɔmɔ u nɛɛ,

ba koo Yerusalemu tarusi

4

1 Yinni Gusunɔ u nɛɛ, wunɛ Esekieli tɔnɔn bii, a biriki suo kpa a ye

doke wunɛn wuswaa a Yerusalemun weenasia ko ka yora biriki yen wɔllɔ.

2 A ye koowo nge wuu ge ba tarusi, a kuku yenu doke kpa a gungunu bani a sansani gira kpa a tabu sinambu yi yi a ka sikerena. 3 A sii si su yasu suo kpa a su doke wunɛ ka ganan baa sɔɔ, kpa a su wuswaa kisi. Ba koo gu tarusi, wunɛn tii kaa n gu yɔre, kpa ye kpuro ya n sãa yĩreru Isireliban sɔ.

4 Yen biru kpa a kpuna ka wunɛn yɛsi nɔm dwarugia kpa a n Isireliban toranu sɔɔwa sere tɔɔ te kaa se. 5 Tɔɔ nin geeru ta kon sãawa wɔɔ sin geeru, si sɔɔ Isireliba ba man torari. Nu sãawa sɔɔ gooba wunɔbu ka wɛnɛ ka wɔkuru (390). Tɔɔ ni kpuro sɔɔra kaa n ben tora ni sɔɔwa. 6 Yen biru kpa a gɔsia a ka wunɛn yɛsi nɔm geugia kpuna sɔɔ weeru kpa a wahala ko Yudaban toranun sɔ. Sɔɔ teeru ta ko n sãawa wɔɔ tia. 7 Kpa a wunɛn wuswaa kisi Yerusalemu gia ye ba tarusi, kpa a ye gãseru kpare kpa a yen gari gere.

8 Mɛya nɛ, Yinni Gusunɔ kon ka nun wɛɛ bɔke kpa a ku ra sãira. Mɛya kaa n kpɛ ka yɛsi tia ye, sere tɔɔ te na nun bura mi, tu ka yibu. 9 Kpa a alikama ka swii ka gbɛɛ ka dãsi ka dobi sua a ye mɛnna gbɛɛ teeru sɔɔ a burina a ka pɛɛ ko. Yera kaa n da di sere sɔɔ gooba wunɔbu ka wɛnɛ ka wɔku te, tu ka yibu, kpa a n kpɛ ka yɛsi tia ye. 10 Pɛɛ kure piibuwa kaa n da di nge garamu goobun (200) saka sɔɔ teeru. Nge mɛya kaa n dimɔ mi sere tɔɔ te, tu ka yibu. 11 Mɛya nim mɛ kaa maa nɔ mu ko n saka mɔwa, ditiri tian sakawa kaa n da nɔ sɔɔ teeru. 12 Tɔmbun bii gbɛbusa kaa ka pɛɛ wɔ. Kaa n da ye wɔwa ben nɔni biru. 13 Nge mɛya Isireliba ba ko n da ben dɛanu di ka disi tɔn tukobun suunu sɔɔ mi kon bu yarinasia.

14 Esekieli u Yinni Gusunɔ wisa u nɛɛ, na tii nɛnua disi kpuron di. Na n yaa goru garu diire saa nɛn piiburun di. Na n maa yaa disigia gaa tende. 15 Yinni Gusunɔ u wisa u nɛɛ, a naa bisu suo a ka wunɛn doo ko kpa a tɔmbun bisu deri.

16 Kon dɛanu fiiko ye ya tie Yerusalemu kpeesia kpa bu bu dɛanu

ka nim saka kua kpa bu di bu nɔ ka nuku sankiranu ka wururabu. ¹⁷ Nge mɛya ba koo dīanu ka nim bia kpa ba n nuki sankire be kpuro. Ba koo woorawa ben toranun sɔ.

Gusunɔ u koo Isireli sɛɛyasia

5

¹ Yinni Gusunɔ u nɛɛ, wunɛ tɔnun bii, a kɔɔ suo ge ga nɔɔ do kpa a ka wunɛn seri ka wunɛn toburu kɔni. Yen biru kpa a kilo sua a seri yi yīre kpa a yi bɔnu ko suba ita. ² Kpa a sube teeru sua a dɔɔ doke Yerusalemun suunu sɔɔ sanam mɛ yen tarusibun tɔra yiba. Yen biru kpa a maa sube teeru sua a n ka tu kɔɔ ge soomɔ a ka wuu ge sikerena. Yeniban biru kpa a maa suberu itase sua a pusi yam kpuro, yen biruwa kon bu takobi suesi. ³ Kpa a seri yin fiiko kure wunɛn yaberun swaa buaɔ. ⁴ Kpa yi sɔɔ, a gɛɛ sua a dɔɔ doke kpa dɔɔ wi, u Isireliba kpuro seesi.

⁵ Yinni Gusunɔ u nɛɛ, yīre ni, Yerusalemuwa nu ka yā. Wee na ye kua handunian suunu. Tɔn tukobun tem mu ye sikerenɛ. ⁶ Ma yen tɔmbu ba man seesi n kere bwese tuku ni nu ka bu sikerenɛ. Domi ba nɛn woodaba yina. Ba n nɛn gere swīi. ⁷ Yen sɔna nɛ, Yinni Gusunɔ na nɛɛ, wee ba man seesi n kere bwese tuku ni nu ka bu sikerenɛ, ma ba n nɛn woodaba mɛm nɔɔwɛ. Ba n maa nɛn gere swīi ye na bu sɔɔwa. Ben daa kɔsa ya mam bwese ni nu ka bu sikerenɛgia kere. ⁸ Yen sɔ, nɛn tii kon bu seesi. Kon bu siriwa handuniagibun wuswaaɔ. ⁹ Kpa n bu sɛɛyasia bi na n daa bu koore ben būu sɔanun sɔ. Mɛya na n maa bin bweseru mɔ kpam. ¹⁰ Yen sɔna tundoba koo ben bibu tem, kpa bibu bu maa ben tundobu tem. Kon bu siriwa n go, kpa n be ba tie yarinasia handunian goonu nɛ sɔɔ.

¹¹ Wee ba nɛn sɔa yeru disi doke ka ben būnu kpuro. Yen sɔ, sere ka nɛn wāaru nɛn tii kon bu biru kisi, na n maa bu mɛrimɔ ka wɔnwɔndu. ¹² Bɔ n bu bɔnu kua subenu ita, sube teeru ta koo gbiwa Yerusalemun nukurɔ, bararu ka gɔɔrun sɔ, kpa suberu yiruseru tu maa gbi tabu sɔɔ

Yerusalemun biruɔ. Kpa n maa sube te ta tie mini yarinasia handunian goonu nɛ kpuro sɔɔ. Kon bu takobi suesiwa. ¹³ Nɛ, Yinni Gusunɔ kon bu nɛn mɔru seesiwa mam mam sere nɛn bwɛra yu ka kpuna. Nà n bu mɔru kɔsie, saa yera ba koo gia ma na n kī ba n sɔa mɛm nɔɔ sariba. ¹⁴ Ben tem mu koo ko bansu, kpa mu bɛɛɛ bia bwese ni nu bu sikerenɛn wuswaaɔ. ¹⁵ Kon bu siriwa ka nɛn mɔru baka n bu sɛɛyasia ka dam. Kpa bwese ni nu ka bu sikerenɛ mi, nu bu yɛɛ. Adama yeni ya ko n sɔawa nge kirɔ ye ya koo de ben tii bu bɛrum duura. Nɛ Yinni Gusunɔwa na yeni gerua.

¹⁶ Kon de bu gbisuku gɔɔrun sɔ. Gɔɔ te, ta koo bu nɔni sɔwa nge be ba sɛɛnu twee. Kon ben dīa ni nu tie kpeerasia kpa bu gbisuku gɔɔrun sɔ. ¹⁷ Kon bu gɔɔru ka gbeeku yɛɛ sure kpa yi ben bibu go. Bararu ka tɔn goberu ka tabu, ye kpurowa ya koo bu kpeerasia. Nɛ Yinni Gusunɔwa na yeni gerua.

Be ba būnu sɔamɔ

6

¹ Yinni Gusunɔ u nɛɛ, ² wunɛ tɔnun bii, a wunɛn wuswaa seeyo Isireliban guunun bera gia, kpa a nɛn gari gere be ba wāa min sɔ. ³ A nɛɛ, nɛ, Yinni Gusunɔ kon be ba wāa Isireliban guunɔ ka gungunɔ ka nin wɔwi sɔɔ wɔrima ka takobi, kpa n ben gunguu nɛn mi ba ra būu yākuru ko kɔsuku. ⁴ Kon ben būu yāku yenu kɔsuku ka mi ba ra nu turare dɔɔ dok-eye, kpa ben gonu nu n wɔruka ben būnun nuurɔ. ⁵ Kon Isireliban gonu kpī ben bwāarokunun wuswaaɔ. Kpa n ben kukunu yaruku ben būu yāku yenɔ. ⁶ Wuu sɛn mi ba wāa kpuro, su koo kowa bansu. Kpa n ben yāku yenu kɔsuku ni ba kua gungunu wɔllɔ. Kon ben bwāaroku ni gura n kɔsuku, kpa nu kun maa wāa mi. Mɛya kon bwāaroku ni ba ra ka sɔɔ sɔ suriri. Ye ba gesi seka ka nɔma ya koo kam kowa mam mam. ⁷ Ben suunu sɔɔ gaba koo wɔruku bu gbisuku. Saa ye sɔɔ, ba koo gia ma nɛna na sɔa Yinni Gusunɔ. ⁸ Adama kon de bu kisira tabun di, kpa ba n yarinɛ tem tukumɔ. ⁹ Saa ye sɔɔ,

be, be ba kisira ba koo man yaaya mi ba yoru dimo. Domi kon ben gōru ge wīa ge ga ñ ka ne turo yō. Kon ben sakara nōni wīa yi ba ka būnu mēera. Ben tii ba koo tii tusi, kōsa kpuro ye ba kuan sō. ¹⁰ Saa ye sōra ba koo gia ma nēna Yinni Gusunō. N ñ kam sō na ka bu gerusi, ye na nē, kon bu wahala yeni kpē.

¹¹ Wee ye ne, Yinni Gusunō na nun sōmō. A nōma suo kpa a ka naasu tem so a nē, wanyo. Wee Isireliba ba kōsa kua ya kpā. Yen sō, ba koo gbi tabu sō, ka gōru sō, ka bararu sō. ¹² Wi u toma, barara ta koo nūn go. Wi u maa wāa turuku, tabu sōra ba koo nūn go. Wi u koo sina yenuo, ba koo nūn tarusiwa kpa u gbi gōrun sō. Kon bu mōru seesiwa mam mam. ¹³ Saa ye sō, ba koo gia ma nēna na sāa Yinni Gusunō ba n wa gonu kpī ben būnun bōkuo ka sere ben yāku yenō ka gungunō ka guunō ka dāa kubenō ka dāa koo bakanō mi ba ra raa būnu turare dōo dokeye, ya n nubu duroru mō. ¹⁴ Kon bu nen nōmu demie kpa n de tem me, mu ko bansu saa sō yēsān nām dwarun di n ka girari Dibilaō sō yēsān nām geu gia. Mi ba wāa kpuro kpa bu gia ma nēna na sāa Yinni Gusunō.

*Isireliban seeyasiabu
bu turuku kua*

7

¹ Yinni Gusunō u Esekieli sōwa u nē, ² wunē tōnun bii, a swaa dakio a nō ye na gerumō bēe Isireliban sō. Na nē, kpeera wee. Ta pusi bēen tem goonu nne kpuro sō. ³ Tē ta koo bēe deema. Kon de nen mōru yu bēe wōri. Kon bēe siriwa nge me bēen sanu sanusu sāa. Kpa n bēe kōsa ye i kua kpuron are kōsie. ⁴ Na ñ bēe mēerimō ka wōnwōndu. Nā n bēe seeyasiamō, na ñ tii nēnumō. Kōsa ye i kua yera kon bēe kōsia. Kpa i gia ma nēna na sāa Yinni Gusunō.

⁵ Ameniwa ne, Yinni Gusunō na gerua. Na nē, kōsa wee, ya ñ maa ka gaa weene. ⁶ Kpeera wee, kpeera wee. Wee ta seemō ta wee bēen mi. Wee ta sisi. ⁷ Bēe Isireliba, bēe be i

wāa tem me sō, saa ya turuku kua. Tōo te, ta turuku kua, ta ko n sāawa wahalan tōru. Tōo te sō, nuku dobun kuuki kun maa nōoramō guunu wōllō.

⁸ Tē kon de nen mōru yu se. Na ñ ye yōrasiamō ma n kun mō ya ka tii sara. Kon bēe siriwa nge me bēen daa ya ne. ⁹ Na ñ bēe mēerimō ka wōnwōndu. Nā n bēe seeyasiamō, na ñ maa tii nēnumō. Kōsa ye i kua yera kon bēe kōsie kpa i gia ma ne, Yinni Gusunōwa na bēe seeyasia.

¹⁰ Tōo te wee ta tunuma, ta turuku kua. Bōbunu ka tii suabu bu sosimō. ¹¹ Bōbunu nu kua nge dēka ye ba ra ka tōmbu so. Gāanu kun maa bēe tiamme. Tōn dabiru ta koo gbi. Baa wōkinu kun maa nōoramō. Goo kun maa weeweenu mō bēen sō. ¹² Saa ya turuku mō. Tōo te, ta wee. Wi u dwemō u ku yēeri. Wi u maa dōramō u ku swī. Domi ne, Yinni Gusunōn mōru sisi tōn be ba wāa tem me sō kpuron sō. ¹³ Wi u dōra u ñ maa ye u dōra wasi u mwa baa ù n wāa wāaru sō. Domi gari yi ba gerua tōn be kpuron sō, yi koo koora. Goo sari wi u koo yakia ya yēn sō baawure u wāa kom bereteke sō. ¹⁴ Wee ba kōba so ba sōru kpa. Adama ben goo kun tabu seemō, domi ne, Yinni Gusunōn mōru seewa be tōn dabi ten sō.

Goo sari

wi u koo seeyasiabu kisirari

¹⁵ Yinni Gusunō u maa Esekieli sōwa u nē, tabu ko n wāawa swēe sō kpa baranu ka gōnu nu n wāa yenusō. Tōmbu ba koo gbi tabu sō yakasō. Be ba maa wāa wuu sō ba koo gbiwa gōru ka baranun sō. ¹⁶ Be ba maa kisira ba koo kpikiru dawa guunu wōllō nge kparukonu kpa bu weeweenu ko ben toranun sō.

¹⁷ Ben nōma ko n sāare dam sarirun sō. Kpa ben dūa yu diiri.

¹⁸ Ba koo saaki sebewa kpa bu ben seri kōni nuku sankiranun sō.

Ba koo nanda kpa sekuru bu mwa.

¹⁹ Ba koo gobi kō swēe sō, kpa bu ben wuraba garisi nge kubanu, domi sii geesu ñ kun me wura yen gaa kun kpē yu bu faaba ko Gusunōn mōrun tōru sō.

Ba ñ gāanu wasi ye ya koo bu debu, ñ kun me ye ya koo ben binε kpunasia, domi sii geesu ka wura yera ya dera ba tora.

²⁰ Ba tii sua ben wuran sō. Ma ba ka ye bwāaroku bakanu kua ni nu nanum mā. Yen sōna ne, Yinni Gusunō kon de bu ye tusi.

²¹ Kon de tōn tukobu bu ben dukia ye gura, kpa be ba ñ Gusunōn beere yē bu ye tubi di bu ye kpuro disi doke.

²² Na ñ ka beε yinamō sanam me gbenōbu ba koo nen sāa yerun dukia disi doke bu gura.

²³ A yōni sōoru koowo domi tem me, mu tōn gowobu yibawa. Meya beεn wuu ge, ga tōmbu yiba be ba daa bōōbōya mā.

²⁴ Kon bwesenu sokuma ni nu nuku kōsuru bo, kpa nu beεn yenusu mwεeri.

Kon beεn damgibun tii suabu kpeesia. Kpa n de bu beεn sāa yenu disi doke.

²⁵ Kam kobu wee. I ko i faaba kasu, adama i ñ wasi.

²⁶ Kōsa ya koo sosi kōsa sō. Meya labari kōsi yi ko yi n nōoramō yi n dō.

I ko i Gusunōn sōmōbu bikia bu kāsiru kasu kpa bu beε sō ye ya koo na. Adama yāku kowobu ba ñ ko n Yinni Gusunōn wooda yē.

Beεn guro gurobu ba ñ maa bwisi gee mā bu tōnu kē.

²⁷ Beεn sina boko u koo gōō sina kpa sina bibu ba n wurure. Tōmbu kpuro ba ko n diirimō. Kon bu kuawa nge me ben kookoosu ne.

Saa ye sōara ba koo gia ma nena na sāa Yinni Gusunō.

Ba būnu sāamō

Yinni Gusunōn sāa yerō

8

¹ Wōō nōōba tiasen suru nōōba tiasen sōō nōōbuse sōō, Esekieli u sō win dirō ka Yudan guro gurobu. Yera Yinni Gusunōn dam nūn yōōwa. ² Yera u mēera u wa gāanu kurama nu ka tōnu weenε. Win pōran tem gia ya sāa nge dōō ma win wōllu gia ya ballimō

nge sii gan te ba wōriasia. ³ Ma u gāanu demia nge nōma u ka wi, Esekielin seri nenua. Kāsi te sōō, Gusunōn Hunde nūn sua wōllō ma u ka nūn da Yerusalemuō. U deema yen kōnnō ge ga wāa sōō yēsan nōm geu gia ba bwāaroku gagu yōrasie ge ga Gusunōn nisinu seeye. ⁴ Ma Gusunō Isireliban Yinnin yiikon yam bururam nūn kure mi nge me u raa mu wa wōwaa. ⁵ U neε, tōnun bii, a mēerio sōō yēsan nōm geu gia.

Ma u mēera. U wa yāku yerun duu yerō bwāaroku gaga yō ge ga Gusunōn nisinu seeye. ⁶ Ma Yinni Gusunō u neε, tōnun bii, a wa ye ya kooramō mi? Wee Isireliba ba būnu sāamō bu ka man gira nen sāa yerun di. N ñ maa ye tōna, kon kpam nun gam sōōsi.

⁷ Ma u maa nūn sua u ka da tōwō sāa yerun yaaran kōnnōwō. Ma u wōru gagu wa ganaō. ⁸ Gusunō u neε, tōnun bii, a gana ye yabo.

Ma u ye yaba u deema kōnnō gaga wāa mi. ⁹ U neε, a duo kpa a wa kom kōsum me tōn be, ba mō mini.

¹⁰ U dua mi. Ye u wa wee, yee yi yi ra kabiri ka yee kōsi geeen weenasii ba kua gani sōō ba ka sikerena ka sere maa būnu kpuro ni ba ra sā. ¹¹ Ma u Isireliban guro gurobu wa tōnu wata ka wōkuru yeen weenasii yi kpuron wuswaaō. Ma Yaasania Safanin bii u wāa be sōō. Bukuro ben baawure u turare ka gāanu neni yē sōō ba ra turare dōō doke. Ma turaren wiisu bōkua wōllō tuku tuku. ¹² Yinni Gusunō u bikia u neε, tōnun bii, a wa ye Isireliban guro gurobu ba mō asiri sōō? Ben baawure u win būu yeru mā. Ma ba tii gafara kuamme ba mō, ne, Yinni Gusunō ña ñ bu waamō. Domi na ben tem deri.

¹³ U neε, a na a maa wa ye ba mō ye ya yeni kere.

¹⁴ Ma u ka nūn da win sāa yerun kōnnōwō ge ga sōō yēsan nōm geu gia mēera. U deema tōn kurōba sō ba būu wi ba mō Tamusi swīiyammε. ¹⁵ Yera u maa neε, a wa nge me mi n sāa? Tē, a na a maa gam wa ye ya yeni kere.

¹⁶ Ma u nūn sua u ka da sāa yerun yaaraō yāku yeru ka dii dēerarun

kənnən baa sɔɔ. Miya u tɔmbu yɛnda nɔɔbu wa ba s̄aa yeru biru kisi ba yiire s̄ɔɔ yari yeru gia ba s̄ɔɔ s̄aamɔ. ¹⁷ Gusunɔ u maa nɛɛ, wunɛn tii a wa ye ba mɔ. Yeniba kpuron kobu ya n̄ Yudaba tura, ma ba maa k̄ɔsa mɔ ba goonamɔ tem mɛ s̄ɔɔ bu ka nɛn m̄oru seeya. Adama beya ba tii w̄ɛru d̄ɛka s̄okumɔ. ¹⁸ Nɛn tii kon bu ye ba kua k̄ɔsie ka nɛn m̄oru baka. Na n̄ bu m̄ɛrimɔ ka w̄ɔnw̄ɔndu. Ba koo wuri kowa ka dam bu ka man somiru kana. Adama na n̄ bu swaa dakimɔ.

Yerusalemun s̄ɛyasiabu

9

¹ Yen biru Esekieli u Yinni Gusunɔn nɔɔ nua. U nɛɛ, i susima bɛɛ be i ko i Yerusalemugibu s̄ɛyasia. Baawure u n win tabu ȳanu n̄eni ni u koo ka bu kam koosia.

² Yera u wa wee tɔmbu nɔɔba tia ba yarima saa s̄aa yerun kənnɔ ge ga w̄aa gungunu w̄allu gian di, s̄ɔɔ ȳɛsan n̄ɔm geuɔ. Ma ben baawure u win tabu ȳanu n̄eni ni u koo ka tɔmbu kam koosia. Ma ben suunu s̄ɔɔ goo u w̄aa u ȳaku kowon yaberu doke ba ḡaanu s̄ɔre win kpaka s̄ɔɔ n̄i s̄ɔɔ u koo yore. Yera u na u ȳra ȳaku yerun b̄akuɔ te ba kua ka sii gandu. ³ Ma Gusunɔn yiiko ye ya raa w̄aa w̄allun k̄ɔsobun weenasibu s̄ɔɔ, ya seewa ya da s̄aa yerun kənnɔ gia. Ma Yinni Gusunɔ u durɔ wi soka wi u ȳaku kowon ȳanu doke mi, ka ḡaa n̄i s̄ɔɔ u koo yore. ⁴ U n̄un s̄ɔɔwa u nɛɛ, a doo wuu suunu s̄ɔɔ a tɔmbu ȳireru koosi sirikanɔ be ba weeweenu mɔ k̄ɔsa ye tɔmba mɔ Yerusalemun s̄ɔ.

⁵ Ma Esekieli u nua durɔ wi, u be ba tie s̄ɔɔmɔ u mɔ, i durɔ wi sw̄iyɔ wuu ge s̄ɔɔ kpa i tɔmbu so i go. I ku bu m̄ɛri ka w̄ɔnw̄ɔndu. I ku tii n̄ɛɛ. ⁶ I bu goowo mam mam t̄k̄ɔnu ka aluwaasiba ka w̄ɔndiaba ka t̄n kurɔbu ka bibu. Adama i ku be ba ȳireru koosi mi baba. I toruo saa n̄ɛn s̄aa yerun di.

Ma ba torua ka Isireliban guro gurobu be ba w̄aa dii ten kənnɔwɔ. ⁷ U nɛɛ, i s̄aa yee te disi dokeo i ten yaari t̄n gonu yibie. Yen biru kpa i da t̄ɔwɔ i tɔmbu go.

Ma ba yara t̄ɔwɔ ba tɔmbu s̄ɛsuka ba go.

⁸ Sanam mɛ tɔmba t̄n be goomɔ, Esekieli u ȳɔ mi. Yera u yiira u siriru tem girari, u n̄ɔgiru sua w̄allɔ u nɛɛ, Yinni Gusunɔ kaa Isireli be ba tie kpuro gowa wunɛn m̄oru yen s̄ɔ?

⁹ Yinni Gusunɔ u nɛɛ, be Isireliba ka Yudaban torana nu kp̄ɛa. Wee ben tem mɛ s̄ɔɔ, t̄n gobera ta w̄aa, gem sari. Domi ba mɔ, nɛ, Yinni Gusunɔ na ben tem deri. Na n̄ maa waamɔ ye ba mɔ. ¹⁰ Yen s̄ɔna n̄ɛn tii n̄a n̄ bu s̄ɛyiasimɔ, na n̄ bu m̄ɛrimɔ ka w̄ɔnw̄ɔndu. Na n̄ maa tii n̄ɛnumɔ. Kon bu ben daa k̄ɔsiewa ye ba kua.

¹¹ Durɔ wi u ȳaku kowon ȳanu doke mi, u Yinni Gusunɔ s̄ɔɔwa u nɛɛ, wee, na kua kpuro ye a man s̄ɔɔwa.

10

Yinni Gusunɔ

u maa Esekieli tii s̄ɔɔsi (I maa m̄ɛrio 1:1-28)

¹ Esekieli u m̄ɛra w̄allun k̄ɔsobun weenasii ben w̄allɔ. Ma u kpee gobigiru wa ta ka sina kitaru weenɛ. ² Ma Gusunɔ u durɔ wi u ȳaku kowon ȳanu doke mi s̄ɔɔwa u nɛɛ, a duo uruu ben baa s̄ɔɔ, be ba w̄aa w̄allun k̄ɔso ben temɔ. Kpa a d̄ɔɔ ḡɛɛ gure wunɛn n̄ɔmɔ w̄allun k̄ɔso ben suunu s̄ɔɔn di kpa a da a d̄ɔɔ ḡɛɛ yi wisi wuu ge s̄ɔɔ.

Yera Esekieli u wa durɔ wi, u da u d̄ɔɔ ḡɛɛ yi sua. ³ Sanam mɛ u tura s̄aa yee ten mi, w̄allun k̄ɔso be, ba ȳɔ ten n̄ɔm geu gia. Ma guru wiru ta dii te yiba. ⁴ Ma Yinni Gusunɔn yikon girima ya seewa w̄allun k̄ɔso ben w̄allun di ya da s̄aa yee ten kənnɔwɔ. Ma s̄aa yee te, ta wiisu yiba. Yera Yinni Gusunɔn yikon giriman yam bururam s̄ɔsira sere ka ten yaaraɔ.

⁵ Ma w̄allun k̄ɔsobun kasenun w̄akinu nu n̄ɔra sere s̄aa yee ten yaaraɔ. Ma n̄ s̄are nge Gusunɔ Dam kpurogiin n̄ɔwa ga gari mɔ. ⁶ Yera Yinni Gusunɔ u wi u ȳaku kowon ȳanu sebua mi s̄ɔɔwa u nɛɛ, a doo a d̄ɔɔ sua uruu be s̄ɔɔ, w̄allun k̄ɔso ben baa s̄ɔɔ. Ma durɔ wi, u da uruu ben b̄akuɔ. ⁷ Ma k̄ɔso ben turo u n̄ma demie d̄ɔɔ gia, wi u w̄aa ben suunu s̄ɔɔ. Ma u ka ye d̄ɔɔ

gura u durə wi wē. Ma durə wi, u ka doona.

⁸Ma n sāare tənun nōma yarima saa kōso ben kasan tem di. ⁹Ma Esekieli u maa uruu nne wa, yen baayere ya wāa wəllun kōso ben turon bəkuə. Uruu yen baayere ya balliməwa nge kpee gobigiru. ¹⁰Ye kpuro ya weenəwa ma n sāare tia wāa tian səwə. ¹¹Ya koo kpī yu sī beri nne kpuro ya kun tii sīiyē. Ma ya dəə mī gia wəllun kōsobun wira wāa. ¹²Kōso ben wasi ka biru ka nōma ka kasenu, ye kpuro ya nani məwa. Nge mēya maa uruu nne ye kpuro ya mə. ¹³Ma Esekieli u nua ba uruu be sokumə woo guna. ¹⁴Wuswaa nnewa wəllun kōso ben baawure u mə. Wuswaa gbiikaa ya ka Gusunə gəradogia weenə. Yiruse ya ka tənugia weenə. Itase ya ka gbee sunəgia weenə. Nne se maa ya ka gunə bakerugia weenə. ¹⁵Ma wəllun kōso be, ba yəəwa wəllə. Ba sāare nge hunde koni ye u wa Kebarin daarun bəkuə. ¹⁶Bə n swaa wəri, uruu be, ba ra n maa swaa wəriwa. Bə n seewa bu ka yə, uruu be, ba ku ra bu deri. ¹⁷Bə n yəra, uruu ben tii ba ra yərewa. Bə n yəəwa ba ra ka bu yəwa. Domi hunde koni beya, ba uruu be gawe.

Yinni Gusunə yiko

ya sāa yee te derimə

¹⁸Yera Yinni Gusunə yikon girima ya doona dii kənnə gen min di ma ya na ya sina wəllun kōso be səə. ¹⁹Yera Esekieli u wa kōso be, ba ben kasi dēria ba seewa ba yəəwa ka uruu be. Ma ba da ba yəra sāa yerun kənnəwə ge ga wāa səə yari yeru gia. Ma Gusunə Isireliban Yinnin yikon girima ya ballimə ben wəllə. ²⁰Hunde koni ben bwesera Gusunə u dera u raa wa Kebariə. Ma u gia ma wəllun kōsoba. ²¹Ben baawure u wuswaa nne mə ka kasenu nne. Ma ba nōma mə nge tənugia ya wāa ben kasan temə. ²²Ben wuswəe yi, yi ka hunde koni ye u wa Kebariə migii weenə. Ben baawure u dəəwa deedeeru mi u wuswaa kisi.

Yinni Gusunə

u koo Yerusalemugibu siri

ben toranun sə

11

¹Yinni Gusunə Hunde u Esekieli sua ma u ka nūn da sāa yerun kənnəwə ge ga wāa səə yari yeru gia. Kənnə gen miya u təmbu yenda nəəbu wa. Be səə, u Yaasania Asurin bii tuba ka Pelatia Benayan bii. Be kpuro ba sāawa Isireliban wirugibu. ²Yinni Gusunə u nne, tənun bii, tən be a wa mi, ba sāawa be ba kōsa bwisikumə ma ba təmbu bwisi kōsi kēmə Yerusalemə. ³Ba mə, n n mə tē sa ko dinu bani. Domi Yerusalemu ya sāawa nge wekeru. Ma bese yen təmbu sa sāa nge yaa ye ya wāa te səə. ⁴Yen sə, tē tənun bii, a bu gerusio.

⁵Ma Yinni Gusunə Hunde u nūn yəəwa u nne, a bu səəwə a nne, ne, Yinni Gusunə na yē ye be Isireliba ba bwisikumə ka ye ba gerumə. ⁶Wee ba begibu goomə dabi dabinu wuu ge səə. Ma gonu yiba ben swəe səə. ⁷Yen sə, begii be ba go mi, ba sāawa nge yaa. Ma wuu gen tii ga sāa nge wekeru. Adama be ba tie ba wasi, ba koo bu yarawa bu ka doona. ⁸Wee ba tabun berum mə. Adama kon de taa bi, bu bu deema. Ne, Yinni Gusunəwa na ye gerua. ⁹Kon de bu yari wuu gen di. Kpa n bu tən tukobu nəmu beria. Nge mēya kon ka bu sirisina. ¹⁰Tabu səəra ba koo gbi. Kon bu siri be Isireliba, ben tem nəə bura yerə. Saa ye səəra ba koo gia ma nena na sāa Yinni Gusunə. ¹¹Wuu ge, ga n bu nenumə nge wekeru. Ba n ko n maa sāa nge yaa te səə. Ben tem nəə bura yerəwa kon bu siri. ¹²Saa ye səə, ba koo gia ma nena na sāa Yinni Gusunə win gere ba n mēm nəəwə, ka win woodaba ba n swīi. Ma ba sere bwese tuku ni nu ka bu sikerenen gari swīi. ¹³Sanam mē Esekieli u Yinni Gusunə gari yi gerumə, yera Pelatia Benayan bii u kpuna u gu. Saa ye səəra Esekieli u wuswaa tem girari u nəəguru sua u nne, Yinni Gusunə, kaa dewa Isireli be ba tie bu gbisuku?

Yinni Gusunə u koo win tən

be ba yarinə menna

14 Yinni Gusunɔ u nɛɛ, 15 tɔnun bii, wee, be ba wãa Yerusalemuɔ ba Isireliba, wunen mero bisibu, ka be ba tie bwisi kɛmɔ ba mɔ, bu yɔro mi ba yoru dimɔ mi, ba n ka Yinni Gusunɔ tonde, domi be, be ba wãa Yerusalemuɔ mi, beya ba tem mɛ wɛ. 16 Adama a bu sɔɔwɔ a nɛɛ, baa mɛ na dera ba yarine mi, ba wãa tem tukumɔ, sɔɔ teeru ko na n ka bu wãa nge mɛ na ra n wãa sãa yerɔ. 17 Kpa n bu menna n yara bwese nin suunu sɔɔn di mi ba yarine mi, n bu Isireliban tem wɛ. 18 Mɛya ba koo na kpa bu bũu ni kpuro wuna ni ba ra raa sã mi, ni nɛ, Yinni Gusunɔ na ñ kɪ. 19 Kon bu gɔru teu wɛ kpa n bu bwisiku kpaanu wɛ. Kon ben gɔru ge ga raa bɔɔbu nge kperu mi wuna, kpa n bu gɔru kpɔɔ wɛ ge ga du. 20 Kpa bu ka nen gere mem nɔɔwa, bu nen woodaba swĩi. Ba ko n sãawa nen tɔmbu, kpa na n maa sãa Gusunɔ ben Yinni. 21 Adama be ba yɔrari ba ben kɪru swĩi ba da ba bũnu sãamɔ ni nɛ, Yinni Gusunɔ na ñ kɪ mi, kon bu ben kookoosun are kɔsia. Nɛ, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua.

Yinni Gusunɔn yiikon girima

ya yara Yerusalemun di

22 Yen biruwa wɔllun kɔso be, ba kasi dɛria ba seewa ka ben uruu be sannu. Ma Yinni Gusunɔn yiikon girima ya sɔɔsire ben wɔllɔ. 23 Ma win yiikon girima ye, ya seewa wuu suunun di ya da ya wãa guuru garun wɔllɔ, wuun sɔɔ yari yeru gia. 24 Ma Gusunɔn Hunde u Esekieli sua kãsi te sɔɔ, u ka wurama Babiloniɔ mi Isireliba ba yoru dimɔ. Saa yera kãsi te u waamɔ mi, ta kpa. 25 Ma u Isireli be ba yoru dimɔ mi, sɔɔwa kpuro ye Yinni Gusunɔ u dera u wa.

Ba koo Isireliba yoru mwɛeri

12

1 Yinni Gusunɔ u Esekieli sɔɔwa u nɛɛ, 2 tɔnun bii, wee a wãa mem nɔɔ sariban suunu sɔɔ. Ba nɔni mɔ adama ba ñ kɪ bu ka yam wa. Ba swasu mɔ, adama ba ñ kɪ bu ka gari nɔ yèn sɔ ba bɔ. 3 Yen sɔ, a sɔɔru koowo kpa a se a doona sɔɔ sɔɔ ben baawuren nɔni biru a da a n wãa gam. Sɔɔkudo

ba koo gia ma ba sãa bwese mem nɔɔ sariba. 4 Yen biru Yinni Gusunɔ u nɛɛ, a wunen yãnu mennɔ a yara wunen dirun di sɔɔ sɔɔ gbãara. Kpa a yari wuu gen min di yoka ben baawuren nɔni biru nge wi ba yoru mwa. 5 Kpa a gana yaba ben nɔni biru a wunen yãnu yara min di. 6 U maa nɛɛ, a yãa ni sɔɔwo ben nɔni biru kpa a ka nu yari wɔkuru. Kpa a tii wɔke ka yasa a ku ka tem mɛ mɛeri. Domi na kɪwa a n sãa yɪreru Isireliban sɔ.

7 Ma u kua ye Yinni Gusunɔ u nùn sɔɔwa. U yara sɔɔ sɔɔ gbãara ka win sɔɔru nge wi ba yoru mwa. Yoka u da u gbãraru yaba ka nɔma u win yãa ni sua u yara wɔkuru tɔmbun nɔni biru. 8 Buru buru Yinni Gusunɔ u ka nùn gari kua u nɛɛ, 9 Isireliba, mem nɔɔ sari be, bɔ n nun bikia ba nɛɛ, mba a mɔ mi, 10 a bu wisio a nɛɛ, Isireliban sunɔ wi u wãa Yerusalemuɔ mi, wiya ye a mɔ ya ka yã, ka sere maa Isireliba kpuro be ba wãa mi. 11 A sãawa yɪreru te ta sɔɔsimɔ ma ba koo yoru da tem gam. Ya koo maa kooru. 12 Sunɔ wi u wãa ben suunu sɔɔ u koo win yãnu gura wɔkuru kpa u yari. Ba koo gbãraru yabawa bu ka yari min di. Kpa u tii wɔke u ku ka win tem wa. 13 Nɛ, Yinni Gusunɔ kon nùn yina beria kpa u wari ye sɔɔ. Kon ka nùn da Babilonin temɔ. Adama u ñ tem mɛ wasi. Miya u koo gbi. 14 Win sina asakpɔbu ka win kɔsobu ka win tabu kowobu be kpurowa kon yarinasia kpa n de bu bu takobi sɔkiri. 15 Saa ye sɔɔra ba koo gia ma nɛna na sãa Yinni Gusunɔ, nà n bu yarinasia bwese tukunun suunu sɔɔ. 16 Adama kon de gabu bu kisira tabun di ka gɔɔrun di ka bararun di kpa bu wa bu ka gere kɔsa ye ba nɛ, Yinni Gusunɔ kua. Saa ye sɔɔ, ba koo gia ma nɛna na sãa Yinni Gusunɔ.

17 Yinni Gusunɔ u maa nɛɛ, 18 tɔnun bii, ka nandaba kaa wunen pɛɛ di kpa a n diirimɔ a n ka nim nɔrumɔ. 19 Kpa a Isireliba sɔ a nɛɛ, ameniwa nɛ, Yinni Gusunɔ na gerua. Na nɛɛ, be, Yerusalemugibu ba koo ben dɪanu diwa ka berum kpa bu nim nɔ ka nuku sankiranu. Domi ben tem mu kua bansu. Gãa ni nu wãa mi kpuro, nu

koo kam kowa ben tən dam dārebun sō. ²⁰Wuu si su tōmbu dabi su koo kowa bansu, kpa tem me kpuro mu kam ko. Saa ye sōra Isireliba ba koo gia ma nēna na sāa Yinni Gusunō.

Yinni Gusunōn gari

yi koo koorā

²¹Yinni Gusunō u maa Esekieli sōwā u nē, ²²mban sōna Isireliba ba ra n mōndu mō ba n mō, wee tōra dēnyamō, adama kāsī nin gara kun kooramō. ²³Yen sō, a bu sōwō a nē, nē, Yinni Gusunō kon de mōn te, tu kpe. Ba n maa tu gerumō Isireliō. Adama a bu sōwō a nē, tōra turuku mō. Kāsī nin baatere ta koo koorawa. ²⁴Domi nin garu sari te ta koo kam ko. Nēn gari gē maa sari yi ba gerua bu ka bu nōni wōke Isireliō. ²⁵Nē, Yinni Gusunō, ye na gerua kon ye ko. Ya koo koorawa ya n tēmō. Be, mēm nō sariba, ka gem ben nōni bira kon de gari yi, yi koorā.

²⁶Yinni Gusunō u maa nē, ²⁷tōnun bii, wee Isireliba ba nē, kāsī ni a wa mi, nu n kooramō tē. Nu koo koorawa sere saa gaa. Yen sō, a bu sōwō a nē, ²⁸nē, Yinni Gusunō na nē, gari yi na gerua kpuro yi koo koorawa tē, ya n tēmō.

Sōmō weesugibu

13

¹Yinni Gusunō u maa nē, ²tōnun bii, a tən be gerusio be ba tii kua nēn sōmōbu. A de bu swaa daki ye kon bu sō. ³Wee ye nē, Yinni Gusunō na bu sōmō. Na nē, kāsā koo bu deema be, be ba sāa gari bakasu. Domi ben tiin bwisikuna ba swīi ba ka gari gerumō, ba n gāanu ganu waamō. ⁴Bē Isireliba bēn sōmōbu ba sāawa nge gbeeku bōnu ni nu bōsu bansō. ⁵Wee ba n dere bu gbāraru kuunu kōre. Ba n maa gbāraru banē tu ka bu ganē nē, Gusunōn mōrun saa sō. ⁶Wee ba kāsī weesuginu saarimō, ma ba gari gerumō yi yi n sāa gem. Ba mō, wee nē, Yinni Gusunōwā na bu ye kpuro wē. Adama na n bu gōre. Ma ba tamaa kon ben garin dam sirewa. ⁷Adama na nēn sōmō be sōmō ma ben kāsīnu

nu sāawa ni ben tii ba seka. Ben gari yi maa sāawa weesu. Ba tamaa nēn gariya ba tōmbu sōmō. N deema na n mam ka bu gari koore. ⁸Yen sō tē, kon bu wōrima domi ba kāsīnu seka ma ba weesu kparamō. Nē, Yinni Gusunōwā na yeni gerumō.

⁹Kon bu nēn dam sōsi be, be ba weesu kparamō mi. Ba n ayeru wasi nēn tōmbun suunu sō. Ba koo ben yīsa go mi nēn tōmbun yīsa yorua. Ba n maa wurō ben temō. Nge mēya ba koo ka gia ma nēna na sāa Yinni Gusunō.

¹⁰Wee ba nēn tōmbu nōni wōkumō ba mō, bōri yēnda wāa. Adama bōri yēndu garu sari. Nēn tōmba gani seeyamō. Ma sōmō be, ba ye soo tēnimō. ¹¹Adama a be ba soo tēnimō mi sōwō a nē, gana ye, ya koo wōruma. Guru baka ya koo nē ka kpenu sannu kpa woo bōkō gu se. ¹²Gana ye, yā n wōruma saa yera tōmba koo bikia bu nē, mba soo yen arufaani ye ba tēni mi. ¹³Yen sō, wee ye nē, Yinni Gusunō na gerumō. Na nē, kon de nēn mōru yu woo bōkō seeya, kpa guru baka yu nē. Kpa guru kpenu nu nē ka dam nu gāanu kpuro go. ¹⁴Kon gana ye sūrā yu wōruma temō, kpa yen kpekpeku gu sōsira. Ya koo bē wōri kpa i gbisuku. Saa yera ba koo gia ma nēna na sāa Yinni Gusunō. ¹⁵Nē, Yinni Gusunō kon nēn mōru yōsuwa mam mam gana yen sō ka be ba ye soo doken sō. Saa ye sō, ba koo gere bu nē, gana ye, ya wōruma. Be ba raa ye soo doke, ben goo kun maa wāa! ¹⁶Sōmō weesugii be, ba kpa be, be ba raa gari gerumō Yerusalemun sō, be, be ba ra n waamō kāsīru sō ma bōri yēnda wāa, adama bōri yēndu garu sari. Nē, Yinni Gusunōwā na yeni gerua.

Sōmō tən kurō weesugibu

¹⁷Yinni Gusunō u maa nē, tōnun bii, a Isireliban tən kurō be ba tii kua nēn sōmōbu sōwō a nē, ¹⁸bōruroba ba sāa. Domi ba kāsīnu gbinumō tōmbun nōm wīnu sō nge bōki ma ba tōmbu kpuro yasi sēkemō wirō bukurobu ka bibō kpa bu wa ba n ka

tɔn be taare. Ba kīwa bu nen tɔmbun wāaru kpeesia kpa na n begiru berua. ¹⁹ Wee ba ñ man beere wēemɔ nen tɔmbun wuswaaɔ dīa nɔm wɔɔnɔn sɔ. Ma ba tɔmbu goomɔ be n ñ weene bu go. Ma ba gabu deri be n weene bu go. Meya ba ra nen tɔmbu weesu kue kpa ba n ben wee si swaa daki. ²⁰ Yen sɔna ne, Yinni Gusunɔ na nee, kon bu wɔri ben kīa sin sɔ, si ba ka tɔmbun wāaru mwεerimɔ mi. Kon bu si mwaariwa n gēeku kpa n be ba raa mwa yakia. ²¹ Kon ben yasi yi gēeku kpa n nen tɔmbu yakia ben nɔman di. Ba ñ maa kpē ba n bu mɔ. Ba koo gia ma nena na sãa Yinni Gusunɔ. ²² Ben weesun sɔ, ba gemgibu nukuru sankã, be, be na ñ daa kī n kōsa kua. Ba yina bu tɔn kāsobu kirɔ ko bu ka ben kom kōsum deri kpa bu ben wāaru yakia. ²³ Yen sɔ, ba ñ maa kāsiniu ka gari weesugii mɔ. Kon nen tɔmbu yakia ben nɔman di. Nge meya ba koo ka gia ma nena na sãa Yinni Gusunɔ.

Gusunɔ u būu sãaru yina

14

¹ Sɔɔ teeru Isireliban guro gurobu gabu ba na ba Esekieli deema u ka bu bikiaru kua Gusunɔn mi. ² Yera Yinni Gusunɔ u nee, ³ tɔnun bii, tɔn be, ba būu sãamɔwa ben gōruɔ, ma ba tii nu wē, ma nu dera ba wāa durum sɔɔ. Yera ba tamaa kon ben bikiaru wura? ⁴ A bu sɔɔwɔ a nee, ameniwa ne, Yinni Gusunɔ na gerua. Na nee, Isireli goo ù n tii wē būu sãaru sɔɔ, ma ta dera u toramɔ, ma u na nen sɔmɔ goon mi u ka nùn bikiaru kua ne, Yinni Gusunɔn mi, nen tiiwa kon yēro wisi nge mèn nɔɔ win būnu dabiru ne. ⁵ Nen wisi biya bu koo de Isireliba bu bwisiku ben gōruɔ be, be ba man yina ben būu sãarun sɔ. ⁶ Yen sɔ, a bu sɔɔwɔ a nee, nena na nee, bu gōru gɔsio kpa bu ben būnu deri ka maa kom kōsum me ba mɔ, me mu ñ ne, Yinni Gusunɔ wēremɔ.

⁷ Isireliban goo ñ kun me sɔɔ goo ben suunu sɔɔ ù n man deri u būnu sãamɔ ma ta dera u toramɔ ma u na nen sɔmɔn mi u ka bikiaru ko nen mi, ne, Yinni Gusunɔn tiiwa kon nùn wisi. ⁸ Kon yēro wariwa n seeyasia kpa u n sãa seeda ye ba ko n da ka mɔndu ko.

Kon nùn wunawa nen tɔmbun suunu sɔɔn di, kpa i gia ma nena na sãa Yinni Gusunɔ.

⁹ Nen sɔmɔ goo ù n wura durɔ wi, u nùn nɔni wōkua, ma u nùn bikiaru kua, ne, Yinni Gusunɔwa na dera u kua me. Nen tiiwa kon sɔmɔ wi wuna nen tɔmbun suunu sɔɔn di. ¹⁰ Sɔmɔ wi ka durɔ wi u bikiaru na mi, be kpurowa ba ko n sãa torobu. Ba koo maa ben tora nin are sɔbe. ¹¹ Nge meya be Isireliba ba ñ maa tondamɔ nen swaan di. Ba ñ maa ben tii disi dokemɔ ka ben tora dabi ni. Ba ko n sãawa nen tɔmbu kpa na n sãa ben Yinni. Ne, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua.

Gāanu sari ni nu koo Gusunɔn siribu yōrasia

¹² Yinni Gusunɔ u maa gerua u nee, ¹³ tɔnun bii, su tē nee, tem gam tɔmbu ba man mem nɔɔbu sariru kua. Ma na bu nen dam sɔɔsi na ben dīanu kam koosia na bu gōru kpē ba gbisukumɔ be ka ben yaa sabenɔ kpuro, ¹⁴ baa tɔmbu ita beni Nɔwe ka Danieli ka Yoobu bà n wāa mi, ba ñ kpē bu tem men tɔmbu kpuro faaba ko ben gem sɔ. Ben tii tɔnawa ben gem mu koo de bu faaba wa. Ne, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua.

¹⁵ N kun me nà n dera gbeeku yee yi tem me wari yi bu go kpuro kpa tem me, mu ko bansu sere goo kun maa sarɔ mi, gbeeku yee yin sɔ, ¹⁶ sere ka nen wāaru, baa tɔmbu ita be, bà n wāa tem me sɔɔ, tem megibu ba ñ kpē bu faaba wa. Tɔmbu ita be tɔnawa ba koo faaba wa, baa ben tiin bibu ba ñ kpē bu faaba wa. Ma tem me, mu koo kowa bansu.

¹⁷ N kun me nà n dera ba tɔn be tabu wɔrima, ma ba bu kam koosia sere ka ben yaa sabenɔ, ¹⁸ baa tɔmbu ita be, bà n wāa mi, be tɔnawa ba koo faaba wa. Sere ka ne, Yinni Gusunɔn wāaru, ba ñ kpē bu mam ben tiin bibu faaba ko.

¹⁹ N kun me nà n dera barara dua tem me sɔɔ, ma ba gbisuka be ka ben yaa sabenɔ, ²⁰ baa Nɔwe ka Danieli ka Yoobu bà n wāa tem me sɔɔ, tem men tɔmbu ba ñ kpē bu faaba wa ben sɔ. Be ita ye tɔnawa ba koo faaba wa ben gem

sō. Baa mam ben tiin bibu ba ñ kpē bu faaba ko ben gem sō.

²¹ Yen biruwa Yinni Gusunō u nεε, wee na Yerusalemu wahala baka nne yeni kpēε n ka yen tumbu ka ben yaa sabenu go. Yera tabu ka gōoru ka gbeeku yεε gōbi ka baranu. ²² Adama gabu ba koo tiara kpa bu bu yara wuun di, kpa bu bεε deema kpiki yeru mi. Saa ye sō, ñ n ben daa ka ben kookoosu wa, biti kun maa bεε mō kōsa ye na Yerusalemu kuan sō. ²³ Ya koo bεen nukuru yemiasia ñ n ben daa ka ben kookoosu wa. Saa ye sō, i ko i gia ma n ñ kam sō na bu wahala yeba kpēε. Nε, Yinni Gusunōwa na yeni gerua.

Resem dāa te ba dōo doke

15

¹ Yinni Gusunō u nεε, ² tōnun bii, resem dāa ya dāa ye ya tie bεεε kere? Yen dāa kāasa ya dāa kāasi yi yi tie kere? ³ Ba koo kpī bu ye dendi bu ka sōmburu garu ko? Ba koo kpī bu ka ye gabatia ko? ⁴ Geema ya wāawa bu ka ye dōo sōre adama yen nōsu yiru kpuro ka yen suunu sō yà n dōo mwaara sōmbu terà ya koo maa kpī yu ko. ⁵ Sanam me ya ñ dōo mwaare ba ñ ka ye gāanu kue. Kaa sere gere ye ya den dōo mwaara, ya ñ maa garu koorō?

⁶ Wee ye nε, Yinni Gusunō na gerumō. Nge me dānu sō resem dāa ba ra dōo doke, nge mēya kon maa Yerusalemugibu sēyasia. ⁷ Kon bu wōrima. Ba tamaa ba yara dōon di. Adama dōo wi, u koo na u bu di, kpa bu gia ma nēna na sāa Yinni Gusunō. ⁸ Kon de ben tem me, mu ko bansu, domi ba man mem nōabu sariru koosi. Nε, Yinni Gusunōwa na yeni gerua.

Yerusalemu ya raa sāawa

nge bii wi ba kō

16

¹⁻² Yinni Gusunō u Yerusalemu yen kōsa sōosi saa Esekielin nōon di, u nεε, ³ Yerusalemu, ba nun marawa Kananin temō. Wunen tundo u sāawa Amōreban bweseru. Ma wunen mero u sāa Hētiban bweseru. ⁴ Dōma te ba

nun mara ba ñ nun bwia bure. Ba ñ maa nun wobura a ka dεera. Ba ñ nun sīre ka bōru. Ba ñ maa nun bekuru tēkusi. ⁵ Goo kun wunen wōnwōndu kue u sere nun gāa nin gaa kua. Adama ba nun kōwa yakasō dōma te ba nun mara, domi ba nun tusa. ⁶ Saa ye nε, Yinni Gusunō na sarō wunen bōkuō, na wa a wōri mō wunen maru yānu sō. Ma na gerua na nεε, bu de a n wāa baa me a yem wobura. ⁷ Ma na dera a kpēa nge dāa yakasō. A kpēa a kua kurō burō. Wunen bwāsu su ye. Ma wunen seri yi kpēa. Adama terera a sīimō mam mam. ⁸ Ma na sara wunen bōkuō na nun mēera ma na wa saa ya tura su ka kīru ko. Ma na nen yaberun soo sua na ka wunen tereru wukiri. Ma na ka nun arukawani bōkuō ka bōri na nεε, a kua negii. Nε, Yinni Gusunōwa na yeni gerua.

⁹ Ma na nun wobura ka nim, na yem me a mwaare wuna, ma na nun gum sawa. ¹⁰ Ma na nun yabe te ba sōma kua dokea ka bara ni ba kua ka gōna ba buraru koosi, ka sēkatia ye ba kua ka wēε damgii, ka sere yabe geeru. ¹¹ Ma na nun bura yānu dokea ka sumi nōmaō ka saba wīirō. ¹² Ma na taabu doke wunen wēro ka swaa tonkunu ka sere yasi bεεregia wunen wirō. ¹³ Nge mēya na nun buraru kua ka wura ka sii geesu ka sere beku geeru te ba kua ka wēε damgii ka yabe te ba sōma dokea. Dīa ni a ra maa di, nu sāawa som gem ka tim ka olifin gum. Ma a buram sosimō a dōo nge sina kurō. ¹⁴ Ma a yīsiru yara bwesenun suunu sōo wunen buram sō. Wunen buram me, mu yibawa nen bura yāa ni na nun kuan sō. Nε, Yinni Gusunōwa na yeni gerua.

Yerusalemu

ya tii kurō tanaru kpēε

¹⁵ Yinni Gusunō u maa nεε, Yerusalemu, a wunen naane doke wunen buram sō. Ma a tii kua nge kurō tanō yīsi te a yaran sō. Tōnu baawure wi u sarō mi kpuro, a ra nūn tii wēwa. ¹⁶ Ma a wunen yāa nōniginu sua a ka da a wunen gungunu mi a ra būnu sā buraru kua. Miya a tii wē. Ye a kua mi, goo kun yen bweseru

waare. Meya yen bwesera kun maa kooramə. ¹⁷ Ma a wunen bura yāa ni ba kua ka wura ka sii geesu sua a ka būu tən durəbu seka ma a nu sakararu koosi. ¹⁸ Ma a wunen yāa ni ba səma doke sua a būu ni wukiri. Ma a maa nən gum ka nən turare sua a nu wē. ¹⁹ Ma a maa dīa ni na ra ka nun diisie sua a ka būu ni yākuru kua nge mē ba ra man yāku nubu durorugiru kue. Dīa niya som ka gum ka tim. Yeniwa ya koora. Nε, Yinni Gusunəwa na yeni gerua. ²⁰ Adama sakara te, ta n̄ nun tura. Ma a wunen bii be a man marua mwεera a ka būu ni yākuru kua. ²¹ Wee a nən bibu sakira a ka būu yāku dō mwaararugiru kua. ²² Yen kom kōsum mε sō, a n̄ maa wunen wəndiaru yaaye ka sanam mε a wāa tereru wunen maru yem sō.

²³ Nε, Yinni Gusunə na gerumə ma a kua bōrura kōsa ye a kuan sō. ²⁴ Wee a tii sakara kunu gira ka maa būu turanu baama kpuro. ²⁵ Wee swaa kēnanu baama a būu turanu kua, ma a kom kōsum kua a tii tōmbu kpuro wē. Be ba gesi sarə mi kpuro, ba ra ka nun dendiwa. Ma a wunen sakararu kpēasia. ²⁶ A ka wunen berusebu Egibitigibu be ba wasin dam mə mi, sakararu kua. Ma a wunen sakararu kpēasia a ka nən məru seeya. ²⁷ Yera na nun nən dam sōsi na nun noma demie. Ma na nun doke nən yiberēban nōmu sō. Yiberε bera, Filisitiba be ba biti soora wunen daa kōsan sō. ²⁸ Yen biru ma a da a ka Asirigibu sakararu kua, domi a n̄ deba. A da a tii bu wē. Adama ka mε, a n̄ deba. ²⁹ Ma a da a ka Kananiba sakararu kua ka Babilonigibu. Ka mε, a n̄ deba. ³⁰ Anna a dam sariru wa mi. A tii kuawa nge sakara kowobun yinni. ³¹ Domi a sakara kunu gira swaa kēnanə ma a būu turanu kua baama kpuro, a ku ra mam maa kurə tanə gobi mwε. ³² A sāawa nge kurə tanə sakara kowo wi u durə tukobu mwaamə win durən ayerə. ³³ Kurə tanə baawurewa ba ra gāanu kē. Adama wunε, a durə tanəbu gāanu wēemə kpa a ka bu gawama beri berika kpuron di. ³⁴ Ye kurə tanəbu ba ku ra ko yera a kua sakararu sō, domi

ye kaa ka durə tanəbu kēnu mwaari, wunen tiiwa a ra bu wē.

³⁵ Tē, nε, Yinni Gusunə na nεε, Yerusalemu, a man swaa dakio wunε wi a sāa nge kurə tanə. ³⁶ Wee a dera ba wunen dukia yarinasia baama, ma ba wunen tereru wa sanam mε a sakararu m̄ ka būnu ni a kī, ni nu kun mam waabu wā. Ma a wunen bibun yem yari a ka būu ni yākuru kua. ³⁷ Yen sōna kon wunen kīnasi be menna ka sere maa be a tusa. Be kpurowa kon mennama baama kpuron di, kpa n nun yōsu tereru ben wuswaa. ³⁸ Kon nun seeyasiawa nge mε ba ra tən gowobu ka kurə tanəbu seeyasie. Yem mu koo nun wukiri nən məru ka nən nisinun saabu. ³⁹ Kon nun beri wunen kīnasi ben noma. Ba koo wunen kunu ka wunen gunguu ni kōsuku. Ba koo wunen bura yāa ni a doke potiri kpa bu nun yōsu tereru. ⁴⁰ Saa ye sō, kon tōmbu seeya bu nun seesi bu kpenu kasuku kpa bu nun takobiba sākiri. ⁴¹ Ba koo wunen dia dō meniki kpa bu nun seeyasia kurə dabinun wuswaa kpa n de wunen sakararu tu kpe. A n̄ maa ben goo gāanu wēemə. ⁴² Nən məru koo sure. Na n̄ maa ka nun nisinu m̄. Meya na n̄ maa ka nun məru m̄. ⁴³ Ka mε, yèn sō a n̄ yaaye nge mε na nun nōri wunen birun di, ma a nən məru seeya ka wunen kookoosu, yen sō, kon de a yen are wa. Domi a sekuru sari kom kua ma a būnu sāwa.

Yerusalemuwa ya daa kōsa bo

⁴⁴ Wee be ba ra mən teni ko bu nεε, nge mε mero u sāa, nge meya win bii wəndia u ra n sāa, ba koo nεε, wuna ta ka yā. ⁴⁵ A sāawa wunen meron bii wi u durə ka bibu yina. A sāawa nge wunen maabu be ba durə ka bibu yina. Bēen mero u sāawa Hēti. Ma bēen tundo u sāa Aməregii. ⁴⁶ Wunen mō wi u wāa sō yēsən nəm geu gia, wiya Samari ka yen bii wəndiaba. Wunen wənə wi u maa wāa sō yēsən nəm dwardu gia wiya Sodomu ka yen bibu. ⁴⁷ N n̄ m̄ ben yira a swīi tōna. Ye a kua ya kpā. Wee a sankira a bu kere wunen swεε kpuro sō. ⁴⁸ Sere ka nən wāaru Sodomu ye ya sāa wunen wənə

ya ñ kue nge me a kua wune ka wunen bibu. ⁴⁹ Tora ni ya kua wee. Ya tii sue ma ya wãa doo nõuru ka bõri yendu sã. Ya ku ra wõnwõndõbu ka sãarõbu somi. ⁵⁰ Wunen mero bisi be, ba tõnu bie ba kõsa kua nen nõni sã. Ye na wa me, yera na bu gira. ⁵¹ Wunen mao Samari kun mam wunen torarun saka kue. Wunen kõsa ya wigia dabinu kera. Ma wunen kom kõsum mu dera ba nun sanõ kera. ⁵² Wune wi a ra raa bu taare wẽ wee a sekuru wa. Domi wunen kom kõsum mu begim kera. Bà n wunen daa ye mæera ba ra deemewa be, ba mam deere. Tẽ a kua sekurugii yèn sã bà n wunen daa mæera ba ra wa ba sanõ sãa.

Sodomu ka Samari

ya koo wurama nge yellu

⁵³ Yinni Gusunõ u Yerusalemu sãõwa u nee, kon Sodomu ka Samari ka ben bii wõndiaba seeya ka sere maa wune Yerusalemugibu. ⁵⁴ Wunen mao Samari ye, ka wunen wãõ Sodomu ben nukura koo yemia yèn sã wunen tii a sekuru wa. ⁵⁵ Ba koo wurama nge yellu be, ka ben bibu. Meya maa wunen tii kaa wurama nge yellu wune ka wunen bibu sannu. ⁵⁶ Sanam me a tii sue, a ra ka Sodomu gari kowa ka tii suabu wunen kõsa yu sere sãõsira batuma sã. ⁵⁷ Tẽ, wuna Edõmuba ka Filisitiba ba koo yẽ. Wee ba nun gema yam kpuro. ⁵⁸ Ma a wunen sekuru sariru ka daa kãsan are sãõwa. Ne Yinni Gusunõwa na yeni gerua.

⁵⁹ Ne, Yinni Gusunõ na nee, wee a man gema. A ñ nen arukawani yibie. Yen sã, kon nun kãsie ye a man kua. ⁶⁰ Adama ka me, na ñ nen arukawani ye duarimõ ye na ka nun bõkua wunen wõndiarun di. Kon maa ka nun arukawani bõke ya n wãa sere ka baadommaõ. ⁶¹ Kaa bwisiku ye a kua kpa sekuru tu nun mwa na n nun wunen maabu ka wõnõbu nõmu bõria bu nun wiru kpõiya nge wunen bibu. Adama na ñ ye mõ arukawani ye na ka nun bõkuan sã. ⁶² Kon kpam ka nun nen arukawani bõke kpa a gia ma nena na sãa Yinni Gusunõ. ⁶³ Kpa a yaaya ye a kua gasõ, kpa sekuru tu nun mwa sere a kpana a gari gere. Adama ne kon

nun wunen toranu kpuro suuru kua. Ne, Yinni Gusunõwa na yeni gerua.

Gunõ bakeru ka resem

17

¹ Yinni Gusunõ u gerua u nee, ² tõnun bii, a Isireliba mõndu kuo. ³ A nee, ameniwa ne, Yinni Gusunõ na gerua. Na nee, gunõ bakeru gara wãa ta kasa dõu ma ta san bakasu mõ si su nõni bwese bweseka mõ. Ma ta yõõwa ta da sere Libanin guurun wii kpõirõ. Ma ta da ta dãa ye ba mõ sedurun wii kpõiru wãa. ⁴ Ma ta dãa ten kãasa ye ya gunum bo wãa ta ka da ta yi tem mi ba ra tenkuru ko, wuu gè sãõ tenkuba ba wãa. ⁵ Ma ta dãa kpõii põtura gaa sua ta da ta gira nge dãa ye ya ra n wãa nim bõkuõ mi tem gem mu wãa, mi nim mu yiba. ⁶ Kpõii põtura ye, ya seewa ya kpõea nge resem koru te ta yasia adama ta ñ gunu. Ma ten kãasi yi mæera gunõ bake ten bera gia. Ma ten gbini yi dua tem men sãõwõ. Ma dãa ye, ya gõsia resem, ya kpara ya kãasi kua. ⁷ Yen biruwa gunõ bakeru gara na ta kasa dõu. Ten sansu taasine. Ma resem koo te, ta ten gbini ka ten kãasi gõsie gunõ bake ten mi gia, domi ta tamaa ta koo nim wa mi gia. ⁸ N deema ta raa girewa tem gem sãõ mi nim yiba kpa tu kãasi geenu ko tu bii geenu ma kpa ta n sãa resem gea.

⁹ Wee ye ne, Yinni Gusunõ na bikia. Na nee, resem yen bweseru ya koo kpõi yu kuura? Gunõ bake gbiikii te, ta koo wura tu ye deri ta kun yen gbini wukura? Ta koo wura ta kun yen marum go, kpa ten kpara kpem me, mu gbera? N n men na, n ñ maa tilasi tõn dabinu bu na bu ka ye wuka. ¹⁰ Wee ta duura, adama ta koo kuura? Sãõ yari yerun woo gã n tu baba, ta ñ koo gbera? Geema ta koo gbera mi ta duura.

Mõn ten tubusianu

¹¹ Yinni Gusunõ u maa nee, ¹² a Yudan mem nõõ sari be bikio a nee, ba mõn ten tubusianu yẽ? A bu sãõwõ a nee, wee Babilonin sina boko u da Yerusalemuõ. U ben sina boko mwa ka win sina asakpõbu ma u ka bu

da Babiloniã. ¹³ Ma u turo gɔsa wi u sãa nge kp̄ii p̄atura sina bibu sɔɔ, u ka nùn arukawani b̄akua. U nùn b̄ɔrusia. Ma Babilonin sina boko wi, u ben bukurobu gura u ka da win temɔ. ¹⁴ Kpa Yudaban tem mu biru wura, mu ku maa kuura. Kpa bu win arukawani ye m̄em nɔɔwa. ¹⁵ Adama be Yudaba ba Babilonin sina boko wi seesi ba s̄omɔbu ḡora Egibitiã bu ka dum̄i kasuma ka sere maa t̄on dab̄inu. Wi u yen bweseru kua, u koo kisira? Domi u arukawani kusia.

¹⁶ Ne, Yinni Gusunɔ na nee, sere ka nen w̄aaru, sina boko wi, u koo gbiwa sunɔ wi u nùn bandu w̄en temɔ. Domi u ñ win nɔɔ mw̄ɛru yibie. Babiloni miya u koo gbi. ¹⁷ Baa Egibitin sunɔ ù n tabu kowo dabiru m̄o be ba dam m̄o, u ñ kp̄ɛ u bu somi bu ka tii yina sanam m̄e Babilonin sina boko u koo na u w̄orusu gbe u tabu s̄ia kp̄i u ka t̄on dab̄inu go. ¹⁸ Domi durɔ wi, u maa win nɔɔ mw̄ɛru atafiuru kua, ma u arukawani kusia yè sɔɔ u raa win nɔɔ mw̄ɛru doke. Yen s̄o, u ñ kisiramɔ.

¹⁹ Yen s̄ona ne, Yinni Gusunɔ na nee, sere ka nen w̄aaru, nen arukawaniwa Isireliban sina boko u atafiuru kua u kusia. Yen s̄o, u koo yen are wa. ²⁰ Kon nùn yina beria kpa u w̄ori ye sɔɔ. Kon ka nùn da Babiloniã. Miya kon nùn siri win naane sari te u kuan s̄o. ²¹ Win tabu kowo be ba koo duki su, kon bu naa sw̄iwa n go ka takobi. Be ba tiara kpa bu yarina nge woo. Saa ye sɔɔ, ba koo gia ma nena na yeni gerua.

Yinni Gusunɔn nɔɔ mw̄ɛru

²² Am̄eniwa ne, Yinni Gusunɔ na gerua. Na nee, nen tiywa kon d̄aa k̄asa kp̄ema m̄ɛri s̄eduru yen wii kpiirɔ kpa n ye bura, kpa n da n ye gira guuru garun w̄ollɔ te ta gunu. ²³ Kon ye girawa guuru garun w̄ollɔ te ta gunum bo Isireliã. Ten k̄asi yi koo kuurawa kpa tu binu ma ta n sãa d̄aa te ta waabu w̄a. Gunɔ bwese bweseka ya koo sokuru ko ten k̄asi sɔɔ. Kpa su n kukua ten saarɔ. ²⁴ Saa yera d̄anu kpuro nu koo gia ma nena na sãa Yinni Gusunɔ. Nena na ra d̄aa ni nu gunu kawe, kpa n ni nu piiburu bo gunum sosi. M̄eya na ra ni nu wuru bekusu

sãa gberasie, kpa n ni nu gberɛ b̄orɔm dokea. Ne, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua. M̄eya ya koo maa koorã.

Gusunɔ u ra baawure siriwa

nge m̄e win daa ya ne

18

¹ Yinni Gusunɔ u gerua u nee, ² Esekieli, mban s̄ona Isireliba ba ra m̄on teni ko bu nee, baababa ba res̄em birenu di, ma ben bibun n̄osu yaaya.

³ Adama ne, Yinni Gusunɔ, na beɛ s̄om̄o ma sere ka nen w̄aaru, i ñ maa m̄on teni gerum̄o Isireliã. ⁴ Geema, nena na baawuren w̄aaru neni, baaba ka bii. Yen s̄o, wi u tora wiya u koo gbi.

⁵ Su t̄e nee, goo u w̄aa u gea m̄o, win daa ya w̄a. ⁶ U ku ra de gungunɔ u b̄uu s̄a. U ku ra maa b̄uu ȳakunu di. U ku ra ka goon kurɔ m̄enne. M̄eya u ku ra maa ka t̄on kurɔ m̄enne sanam m̄e u yasa m̄o. ⁷ U ku ra goo gb̄eni. U ku ra maa goo s̄amburu koosie kam. U ra wi u win dibu neni win t̄aruba wesie. U ra wi ḡɔra m̄o d̄ianu w̄e. Kpa u wi u tereru s̄iim̄o ȳanu w̄e. ⁸ U ku ra t̄onu gobi b̄akure u nim doke. U ku ra n maa w̄aa weesun swaa sɔɔ. U ra siriwa dee dee, u baawure nùn win gem w̄e. ⁹ U ra nen woodaba m̄em nɔɔw̄e mam mam. T̄onu win bwesera ne, Yinni Gusunɔ na ra soku gemgii. Win w̄ara ta koo daka da.

¹⁰ Su maa t̄e nee, durɔ wi, u bii m̄o wi u ra t̄ambu w̄ori u go, u ben ȳanu gura, ñ kun m̄e u ra daa k̄osa gaa ko. ¹¹ N deema win baaba ku ra yen bweseru ko. Bii wi, u ra b̄uu ȳakuru de gungunɔ. U ra ka gabun kurɔbu m̄enne. ¹² U ra bw̄ɛbw̄ɛ s̄amburu koosie kam. U ra t̄ambu gb̄eni. U ku ra be u t̄aruba mwaari ye wesie. U ra b̄unu s̄a, kpa u n kom beret̄eke m̄o. ¹³ U ra t̄ambu gobi b̄akure u nim doke. N weene t̄onu win bweseru u n w̄aa? Aawo, u koo gbiwa. Domi u daa k̄osa kua. Win yem mu koo w̄oriwa win tii sɔɔ.

¹⁴ Su t̄e nee, bii wi, u seewa u mara. Ma win bii u seewa u win t̄undon toranu kpuro wa. Adama u ñ win t̄undon yira ye sw̄i. ¹⁵ U ku ra b̄uu

yākunu de gungunə. U ku ra būnu sã ni Isireliba ba sãamə. U ku ra ka goon kurə mənne. ¹⁶ U ku ra goo sãmburu koosie kam. U ku ra be ba win dibu neni toruba mwaari. U ku ra gbeni. U ra wi gɔra mɔ dīanu wɛ. Kpa u wi u tereru sīimə yānu wɛ. ¹⁷ U ku ra n wāa weesun swaa sɔɔ. U ku ra tɔnu gobi bɔkure u nim doke. U ra nen woodaba mɛm nɔɔwɛ. Bii wi, u n̄ gbimə win tondon toranun sɔ. U ko n wāawa ka gem. ¹⁸ Adama tundo wiya u koo gbi win toranun sɔ domi u tɔmbu tɔya kua u gbena.

¹⁹ I bikiamə i mɔ, mban sãna bii kun win tondon durum are sɔmɔ. Geema, bii kun ye sɔmɔ yɛn sɔ u gea kua. Ma u sãa dee dee nen yira sɔɔ, u nen woodaba mɛm nɔɔwa mam mam. Yen sãna u ko n wāa. ²⁰ Wi u tora, wiya u koo gbi. Bibu ba n̄ ben baababan toranun are sɔmɔ. Mɛya baababa ba n̄ maa ben bibun toranun are sɔmɔ. Kon gemgii n̄n win are wɛ yɛn sɔ u kom gem kua. Kpa n̄ maa tɔn kɔso seeyasia yɛn sɔ u kɔsa kua.

Kɔsan kirə

²¹ Tɔn kɔso ù n win daa kɔsa deri, ma u gem swīi nge mɛ nen wooda ya gerua kpuro, u n̄ maa gbimə. ²² Kon win toranu kpuro duari, kpa n̄ de u n wāa gea ye u m̄n sɔ. ²³ I tamaa nɛ, Yinni Gusunə na kī tɔn kɔso u gbi? Aawo. Ye na kī, yera u gɔru gɔsia kpa u n wāa. ²⁴ Adama wi u gem deri, ma u daa kɔsa mɔ nge tɔn kɔso, i tamaa u ko n wāa? Aawo. Kon win yellun daa gea ye duariwa kpa n̄ de u gbi win daa kɔsa ka win mɛm nɔɔ sarirun sɔ. ²⁵ Bɛɛ Isireliba, i mɔ, nen gere ye, ya n̄ sãa dee dee. I swaa dakio i nɔ. Nen gerewa ya n̄ sãa dee dee? Nge bɛɛya i saka saramə. ²⁶ Gemgii ù n gea deri, ma u kɔsa mɔ, u koo gbiwa kɔsa yen sɔ. ²⁷ Tɔn kɔso ù n maa win daa kɔsa deri, ma u daa gea mɔ, u win wāaru wɔraməwa. ²⁸ U ko n wāa, domi u gia ma kɔsa u raa mɔ, ma u ye deri. N n mɛn na, u n̄ maa gbimə. ²⁹ Bɛɛ Isireliba i mɔ, nen gere ya n̄ sãa dee dee. Adama n̄ n̄ mɛ, bɛɛya i saka saramə. ³⁰ Yen sɔ, kon baawure siriwa nge mɛ win daa ya sãa. N n mɛn na, i bɛɛn daa

kɔsio i kɔsa deri. I ku de bɛɛn daa kɔsa yu bɛɛ kam koosia. ³¹ I bɛɛn daa kɔsa derio kpa i bɛɛn gɔrun bwisikunu gɔsia. Mban sãna i ko i tii go. ³² I yɛ ma nɛ, Yinni Gusunə, na n̄ goon gɔɔ kī. N n mɛn na, i gɔru gɔsio kpa i wa i n wāa.

Ba Isireliban sinambu

gɔɔ wuri kuammɛ

19

¹ Yinni Gusunə u nɛɛ, a gɔɔ swīiyə Isireliban sina bibun sɔ, a nɛɛ,

² ben mɛro u sãawa nge gbee sunə niu geu

ge ba yɛ gbee sinansun suunu sɔɔ.

Ga ra n gen binu kpunɛwa

ga n nu diisiamə.

³ Ma ga gen buu teu seeya

ga kua kpɛmbu.

Ga gu yaa mwaabu sɔɔsi,

ma ga tɔmbu sɛsukum wɔri.

⁴ Ye sɔba gen gari nua,

ma ba gu yina beria.

Yera ba gu mwa ka kɔkɔru

ba ka da Egibitiə.

⁵ Ma gen mɛro ga mara gu wurama.

Adama ga temanabu kpana,

ga wa n̄ n̄ koorə.

Yen biruwa ga maa gen buu teu sua

ga seeya ga dam kua,

ga kua gbee sunə kpɛmbu.

⁶ Ma ga wɔri gbee sinansun wuuru sɔɔ.

Ga yaa mwaabu mɛɛra.

Ma ga tɔmbu sɛsukum wɔri.

⁷ Ga tem min sina kpaaru wɔri ga sura.

Ma mɛn wusu kua bansu.

Ma tɔmbu ka ye ya wāa tem mɛ sɔɔ

kpuro

ya berum soora gen kukiribun sɔ.

⁸ Ma bwesenu nu mɛnna

nu ka gu tabu kua.

Bwese ni, nu nawa yam kpuron di.

Ba gu suura kua ga wɔri.

⁹ Ma ba gen wɛru yaba

ba taabu doke

ba gu sɔri diru garu sɔɔ.

Yen biru ba ka gu da Babilonin sina

bokon mi.

Ma ba gu kɛnusi

sere ba n̄ maa gen kukiribu nɔɔmɔ

Isireliban guunə.

¹⁰ Yinni Gusunə u maa nɛɛ,

ben mero u s̄awa nge res̄em
ye ba duura daa toran b̄akuo.

Res̄em ye, ya ra ma.

Ya maa k̄asi yiba nim m̄e ya waam̄an
s̄.

¹¹ Ya k̄asi damgii m̄o yi ba koo kp̄i bu
ka sina d̄eki ko.

Ya waabu w̄a, yen gunum ka yen k̄asi
dabinun s̄.

¹² Adama ba ye wuka ka m̄oru
ba sura tem̄o.

Woo ge ga wee s̄o yari yerun di,
ga yen marum gberasia.

Yen k̄asi damgii yi, yi gbera yi d̄o
mwaara.

¹³ T̄e ya gire tem gbebum s̄o
mi ḡanu ku ra kpi.

¹⁴ Ma d̄o u yara saa yen k̄asin di
u yen marum mwa.

Ya n̄ maa k̄asa damgia m̄o
ye ya koo ko sina d̄eka.

Womu geni ga s̄awa ḡo wuri. Geya
ba ko n da ko b̄a n ḡo wuri m̄o.

Isireliba

ba Yinni Gusun̄o seesi

20

¹ Sanam m̄e Isireliba ba w̄a yoru
s̄o Babilonia, yoo ten w̄o n̄o ba
yirusen suru n̄o busen s̄o w̄akuruse
s̄ora ben guro gurobu gabu ba na
Esekielin mi u ka bu bikiaru kua Yinni
Gusun̄on mi. Ma ba na ba sina win
wuswaa. ² Yera Yinni Gusun̄o u n̄e,
³ t̄onun bii, a t̄on beni s̄o w̄o a n̄e,
ameniwa n̄e, Yinni Gusun̄o na gerum̄o.
Na n̄e, n̄ Isireliba ba nawa bu ka
n̄en k̄iru bikia? Sere ka n̄en w̄aru na
n̄ wuram̄o bu man ḡanu bikia.

⁴ T̄e a s̄oru koowo a ka bu siri. A bu
yaayasio kom k̄osum m̄e ben baababa
ba man kua. ⁵ Ye n̄e, Yinni Gusun̄o na
gerum̄o wee. Na n̄e, sanam m̄e na be,
Isireliba ḡsa be, be ba s̄a Yak̄abun
bweseru na bu n̄o m̄w̄eru kua ka
b̄ri. Ma na bu tii s̄osi Egibitia, na
bu s̄o wa na n̄e, n̄na na ko n s̄a
ben Yinni. ⁶ Yen d̄ama tera na bu n̄o
m̄w̄eru kua ka b̄ri na n̄e, kon bu
yara Egibitin di. Kpa n ka bu da tem
m̄e na bu ḡsia s̄o mi tim ka bom mu
yiba. Tem m̄e, mu s̄awa m̄e mu tem
kpuro buram kere. ⁷ Na bu s̄o wa
na n̄e, baawure u win b̄u ge u k̄o d̄e

s̄a derio kpa u ku raa tii disi doke
ka Egibitin b̄u ni. Domi n̄na na s̄a
Gusun̄o ben Yinni.

⁸ Ka m̄e, ba man seesi ba yina bu
man swaa daki. Ben goo kun b̄u
ni deri, n̄i s̄o ben k̄o d̄e w̄a. Ba n̄
Egibitin b̄u ni deri. Ma na bwisika
n bu m̄oru kpuro seesi n bu w̄ri
Egibitia. ⁹ Adama na bu deri, domi
na n̄ k̄i n̄en ȳsiru tu sankira bwese
tukunun suunu s̄o ȳn s̄o na tii bwese
tuku ni s̄osi ¹⁰ sanam m̄e na Isire-
liba yara Egibitin di na ka da gbabur̄o.

¹¹ Ma na bu s̄o wa ye ba koo ko ka
sere n̄en woodaba ye ba koo sw̄i ba
n ka w̄a. ¹² Na bu t̄o w̄rarugiru
w̄e ta n s̄a ȳreru te ta s̄osim̄o ma n̄e,
Yinni Gusun̄o wa na bu wuna n̄enem.
¹³ Adama be Isireliba ba man seesi
gbabur̄o ba n̄ n̄en woodaba ka n̄en
gere m̄em n̄o w̄e ye b̄a n sw̄i ba
ko n w̄aru m̄o. M̄eya ba n̄ maa
n̄en t̄o w̄rarugiru m̄em n̄o w̄e sere
na bwisika n ka bu m̄oru ko n bu
kpeerasia gbabur̄o. ¹⁴ Adama n̄a n ye
kua, bwese tukunu nu koo n̄en ȳsiru
ḡem, n̄n n̄oni biru na bu yara Egibitin
di. ¹⁵ Yen s̄ona gbabur̄o na n̄omu sua
na b̄rua na n̄e, na n̄ maa ka bu d̄o
tem buram m̄e s̄o, mi tim ka bom mu
kokum̄o m̄e na bu n̄o m̄w̄eru kua.
¹⁶ Domi ba n̄ n̄en woodaba ka n̄en gere
m̄em n̄o w̄e. M̄eya ba maa n̄en t̄o
w̄rarugii te disi doke ȳn s̄o ben ḡoru
ga woo b̄nun mi gia. ¹⁷ Ka m̄e, na ben
w̄n w̄ndu wa na n̄ bu go gbabur̄o.

Isireliba ba n̄ ben

m̄em n̄o bu sariru deri

¹⁸ Na ben bibu s̄o wa gbabur̄o na
n̄e, bu ku ben baababan yira sw̄i,
bu ku ko ye ba bu s̄o wa, bu ku maa
tii disi koosi ka ben b̄nu. ¹⁹ Adama
bu n̄e Gusun̄o ben Yinnin woodaba ka
n̄en gere sw̄iȳo kpa bu ka ye kpuro
s̄amburu ko. ²⁰ Bu n̄en t̄o w̄rarugiru
wun̄o n̄enem kpa ta n s̄a ȳreru n̄e ka
ben baa s̄o, te ba koo ka gia ma na
s̄awa Gusun̄o ben Yinni. ²¹ Adama
ka m̄e, bii be, ba man seesi, ba n̄ n̄en
woodaba ka n̄en gere m̄em n̄o w̄e ye
b̄a n sw̄i ba ko n w̄aru m̄o. Ba n̄en t̄o
w̄rarugiru disi doke. Ma na bwisika
n ka bu n̄en m̄oru seesi gbaburu mi.

22 Adama bwese tukunu nu ku ka nen yĩsiru gem sɔ, na n̄ bu gāanu kue. Domi bwese nin wuswaaɔra na be, Isireliba yara Egibitin di. 23 Gbaburu miya na n̄ma sua wəllɔ na b̄rɔua na n̄ɛ, kon bu yarinasia bwesenu sɔɔ ka tem tukumɔ. 24 Domi ba n̄ nen woodaba ka nen gere mem n̄ɔwɛ. Ma ba nen t̄ɔ w̄ɛrarugii te disi doke. Ma ba ben k̄ɔdɛ doke ben baababan b̄nu sɔɔ. 25 N̄ena na maa bu wooda w̄ɛ ye ya n̄ bu gea maruammɛ ka ye ya n̄ bu w̄aaru w̄ɛmɔ. 26 Na dera ba disi duura ye ba ka ben bii gbiikobu ȳaku d̄ɔ mwaararugiru m̄, kpa nanum bu mwa kpa bu gia ma n̄ena na s̄a Yinni Gusunɔ.

Gusunɔ u koo Isireliban

b̄u s̄aru kpeesia

27 Yinni Gusunɔ u n̄ɛ, t̄n̄un bii, a Isireliba s̄ɔwɔ a n̄ɛ, wee ye n̄, Yinni Gusunɔ na gerumɔ. Na n̄ɛ, ben baababan tii ba man tora, ba n̄ nen arukawani yibie. 28 Na ka bu da tem m̄ sɔɔ m̄ na bu n̄ɔ mw̄ɛru kua na sire ka b̄ri. Miya ba ben binɛ doke gungunu gia ka d̄a kubenu gia. Ma ye kpuro ya kua ben b̄u ȳaku yenu. Miya ba ra ȳaku d̄ɔ mwaararuginu ko ka sere ni ba ra ko ka gberun d̄ianu ka tam kpa bu turare d̄ɔ doke. Ye kpuro ya dera nen m̄ru seewa. 29 Ma na bu bikia na n̄ɛ, mba gunguu ni, n̄n mi i ra n̄ naamɔ. Saa yen d̄ama ten di, ba ben ȳaku yenu sokumɔ gungunu. 30 Yen s̄, a bu s̄ɔwɔ a n̄ɛ, am̄niwa n̄, Yinni Gusunɔ na gerua. Na n̄ɛ, bu ku tii disi koosi nge ben baababa. Bu ku maa b̄nu gasiri bu s̄. 31 Wee t̄, ba tii disi m̄ ba b̄nu gasirimɔ ba ka nu k̄nu daawammɛ ma ba ka nu ben bibu ȳakunu kuammɛ. Yera ba tamaa ba koo bikiaru ko nen mi? Aawo, sere ka nen w̄aaru na n̄ wuramɔ bu bikiaru ko nen mi. N̄, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua. 32 Ba tamaa ba koo ko nge bwese ni nu tie, kpa ba n̄ d̄anu ka kpenu s̄amɔ. Adama n̄ n̄ koorɔ. 33 Sere ka nen w̄aaru ka dama kon bu w̄ori kpa n̄ bu seesi, kpa na n̄ bandu dii be sɔɔ. 34 Kon bu yara bwese tuku nin suunu s̄ɔn di mi ba yarinɛ kpa n̄ bu m̄na n̄ bu nen dam ka nen

m̄ru s̄ɔsi. 35 Kon ka bu da gbaburɔ be t̄na mi goo kun w̄a. Miya kon bu siri. 36 Kon bu siri nge m̄ na ben sikadoba siri gbaburɔ sanam m̄ ba wee Egibitin di. N̄, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua. 37 Saa ye sɔɔ, kon bu tilasi ko ka sena ba n̄ ka s̄a nge nen ȳa ḡɔ kpa bu arukawani ye mem n̄ɔwa ye na ka bu b̄kua. 38 Kon bu wuna ben suunu s̄ɔn di be ba man seesi ka be ba s̄a t̄n̄ k̄sobu kpa n̄ bu yara tem mi ba w̄an di. Adama ba n̄ d̄ɔ Isireliɔ. Saa ye s̄ɔra be, Isireliba ba koo gia ma n̄ena na s̄a Yinni Gusunɔ. 39 T̄, wee ye n̄, Yinni Gusunɔ na maa gerua ben s̄. Na n̄ɛ, bu doo bu ben b̄nu s̄. Adama am̄n biru, ba koo man mem n̄ɔwa. Ba n̄ maa nen yĩsiru sankumɔ ka ben b̄u s̄aru. 40 Domi Isireliba kpurowa ba koo man s̄ Isirelin guurɔ te na ḡsa nen s̄. Miya kon ka bu n̄nu geu m̄ɛri. Kpa n̄ bu ȳakunu bikia ka k̄ɛ gee ni ba s̄aru kua nen s̄. 41 N̄ n̄ bu yara bwese tukunun suunu s̄ɔn di mi ba raa yarinɛ ma na bu m̄n̄ama, saa yera kon bu mwa nge ȳaku nubu durorugiru. Bwese tuku ni, n̄ n̄ wa m̄, kpa nu gia ma n̄ena Yinni Gusunɔ D̄ero. 42 M̄ya ben tii ba koo gia ma n̄ena na s̄a Yinni Gusunɔ n̄ n̄ bu kpara na ka da Isireliɔ mi na ben baababa n̄ɔ mw̄ɛru kua. 43 Ba koo bwisiku daa k̄sa ye ba kua yellu, ȳe sɔɔ ba tii disi doke kpa bu tii tusi k̄sa ye ba kuan s̄. 44 Saa ye sɔɔ, ba koo gia ma n̄ena na s̄a Yinni Gusunɔ n̄ n̄ bu s̄ɛyasia nen yĩsirun b̄ɛɛn s̄. N̄ n̄ m̄ ben daa k̄sa ye ba kuan s̄. N̄, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua.

Labaari k̄sa Isireliban s̄

21

1 Yinni Gusunɔ u gerua u n̄ɛ, 2 t̄n̄un bii, a m̄ɛrio s̄ɔ ȳɛsan n̄m d̄warɔ, kpa a bu gerusi be ba w̄a d̄a s̄ɔ mi. 3 A de bu nen gari swaa daki yi kon gere d̄a s̄ɔ ge ga w̄a s̄ɔ ȳɛsan n̄m d̄waru gia mi. A n̄ɛ, kon gu d̄ɔ doke, kpa d̄ɔ wi, u d̄a bekunu ka ghebunu mwa. D̄ɔ wi, kun gbimɔ. T̄ambu kpurowa ba koo d̄ɔ soora saa

sɔɔ yɛsan nɔm dwarun di n ka da nɔm geuɔ. ⁴ Tɔmbu kpurowa ba koo wa ma nɛ, Yinni Gusunɔwa na dɔɔ wi sɔrua, u n̄ maa gbimɔ.

⁵ Ma Esekieli u Yinni Gusunɔ sɔɔwa u nɛɛ, wee ba ra n ka man wɔki ba n mɔ, suka na ra n bu kuamme.

⁶ Ma Yinni Gusunɔ u n̄n sɔɔwa u nɛɛ, ⁷ wunɛ, tɔnun bii, a mɛerio Yerusalemu gia kpa a Isirelin tem ka mɛn s̄a yenu gerusi. ⁸ A Isireliba sɔɔwɔ a nɛɛ, wee ye na gerumɔ ben s̄. Na nɛɛ, kon bu deema, kpa n nɛn takobi woma yen kararun di kpa n gemgii ka tɔn k̄so go. ⁹ Kon bɛɛ kpuro kpeerasia. Yen s̄na kon nɛn takobi woma saa yen kararun di, kpa n tɔmbu go saa sɔɔ yɛsan nɔm dwaru gian di n ka da nɔm geuɔ. ¹⁰ Tɔmbu kpuro ba koo gia ma na nɛn takobi woma saa yen kararun di, na n̄ maa ye wesiamɔ mi. ¹¹ Yen s̄, wunɛ tɔnun bii, a ȳaro a weeweenu ko nge win gabu ga b̄ara. ¹² B̄a n nun bikia mban s̄na a weeweenu mɔ, kaa bu wisiwa a nɛɛ, labaaari k̄sa a nua. Ya koo maa tunuma. Kpa tɔmbun toronu nu kara. Ba koo gɔma dwiia. Kpa ben wɔrugɔru tu kpe, bu d̄unu soona. Wee, ya koo na ya mam tunuma. Nɛ, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua.

Takobi ya wee

¹³ Yinni Gusunɔ u maa nɛɛ, ¹⁴ wunɛ tɔnun bii, a tɔmbu gerusio. A bu sɔɔwɔ ye nɛ, Yinni Gusunɔ na gerua. Na nɛɛ, takobi gaa wee ya wee, ya nɔɔ d̄ɛrawa mam mam.

¹⁵ Ya ballimɔ, yera ba koo ka tɔmbu go.

I tamaa bɛɛn bandu ta n̄ kpeemɔ * ,

¹⁶ adama ba takobi ye nɔɔ d̄ɛrawa ba nɛni.

Ba ye tɔn gowo nɔmu bɛrie.

¹⁷ A gb̄aro, kpa a weeweenu ko, wunɛ tɔnun bii.

Domi ba ye nɛn tɔmbu Isireliba ka ben sinambu suesi.

¹⁸ Wee ba be kpuro yibɛɛba nɔmu bɛria.

A wunɛn nɔma bɔkuo, n̄ni sw̄a bakara wee.

Bɛɛn bandu t̄a n wɔruma maa ni. Nɛ, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua †.

¹⁹ T̄ɛ wunɛ tɔnun bii, a bu gerusio.

A taka koowo n̄n teeru, yen biru n̄n yiru, yen biru n̄n ita, a ka takobi yen dam sɔɔsi.

Domi ya s̄awa takobi

ye ya ka gɔɔ wee.

Gɔɔ bokowa ya ka wee baaman di.

²⁰ Ya baawuren wɔrugɔrun dam buamɔ.

Ya dera ba wɔrukumɔ.

Wee na dera ya w̄a baawuren k̄annɔwɔ.

Wee ya ballimɔ nge guru maakinu, ya s̄aru s̄a yu ka go.

²¹ Na maa ye sɔɔmɔ na mɔ,

yu soowo nɔm geu gia, kpa yu wura nɔm dwaru gia.

Takobi nɔɔ durora wunɛ,

a doo mi ba nun t̄i.

²² Nɛ, Yinni Gusunɔn tii, kon taka ko kpa n nɛn m̄ru kpuro sɔɔsi mam mam sere yu ka sara. Nɛ, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua.

Babilonin sina boko

u koo Yerusalemu w̄ari

²³ Yinni Gusunɔ u kpam gerua u nɛɛ, ²⁴ wunɛ tɔnun bii, a swaa yiru yabo ye ya koo sɔɔsi m̄n di Babilonin sina boko u koo ka tabu duuma. A de ye yiru ye, yu yari wuu teun di kpa a yen baayere ȳireru ko yu ka sɔɔsi wuu ḡn mi ya d̄ɔɔ. ²⁵ Kaa swaa yiru ye kowa, tia ya n d̄ɔɔ Raba gia, ye ba koo sw̄i bu ka Am̄niba tabu w̄ari, tia maa Yerusalemu gia ye ba koo sw̄i bu ka Yudaba tabu w̄ari. ²⁶ Domi wee Babilonin sina boko u w̄a swaa yiru yen kɛɛnanɔ u bikiaru mɔ b̄u ni ba mɔ Terafimun mi, ka s̄ɛnu ka yaa woru. ²⁷ Ma bikia te, ta Yerusalemu sɔɔsi win nɔm geu s̄ɔ. T̄ɛ, u koo wooda w̄ɛ bu Yerusalemu w̄ari ba n tabun kuuki mɔ. U koo tabu ȳanu yi yi Yerusalemun k̄annɔsɔ. Kpa bu gungunu ka kuku yenu ko mi, bu ka ye w̄ari. ²⁸ Adama Yerusalemugibu ba tamaa win bikia ten gari yi n̄ s̄a gem. Domi ba tamaa u koo bu deri arukawani ye ba ka n̄n bɔkuan s̄.

* **21:15** - Naa sin suku Heberum sɔɔ mu n̄ dɛɛre.

† **21:18** - Naa sin sukum ka Heberum mu n̄ dɛɛre.

Adama u n̄ ben toranu duari. Yen s̄o, u koo bu w̄ari. ²⁹ Yen s̄ona n̄e, Yinni Gusun̄o na bu s̄om̄o na m̄o, wee ben mem̄ n̄obu sari te ta s̄osiram̄o ben daa s̄o, ta man ben toranu yaayasiama ma nu bu taare w̄em̄o. Ba n̄ maa nu deri. Yen s̄o, kon bu n̄amu doke n̄ mwa.

³⁰ Wun̄e maa Isireliban kparo, wunen̄ t̄ora turuku m̄o. Wunen̄ toranu nu den tura m̄e. ³¹ Ba koo wunen̄ sina fur̄o pota. Ḡaanu koo k̄asi. Be ba tii kawe ba koo w̄olle suara. Kpa be ba tii sue bu w̄oruma. ³² Kon de Yerusalem̄u yu ko bansu mam mam. Ya koo koorawa saa ye wi kon yen dam w̄e u tunuma.

Ba koo Am̄aniba tabu w̄ari

³³ Yinni Gusun̄o u maa n̄ee, wun̄e t̄onun̄ bii, a Am̄aniba gerusio ben kom̄ k̄sum̄ m̄e ba Isireliba kuan̄ s̄o. A bu s̄ow̄o a n̄ee, wee, ba takobi n̄o d̄era ya ballim̄o ya bu mara yu go. ³⁴ Ben k̄asi weesugii ni ka gari weesugii yin s̄o, ba koo bu gowa nge t̄on̄ k̄sobu be ba wiru b̄ara. Domi ben t̄ora turuku m̄o, ben toranu nu den tura m̄e. ³⁵ Bu ben takobiba wesio ben karan̄o. Kon bu siri mi ba bu mara. ³⁶ Kon bu m̄aru seesi n̄ bu wure nge d̄o kpa n̄ bu t̄ambu n̄amu beria be ba koo bu w̄ari ka dam bu kam̄ koosia. ³⁷ Kon de d̄o u bu di, kpa ben yem̄ mu yari ben tem̄ suunu s̄o. Ba n̄ maa bu yaayama. N̄e, Yinni Gusun̄owa na yeni gerua.

Yerusalem̄ugibun̄ daa k̄osa

22

¹ Yinni Gusun̄o u gerua u n̄ee, ² wun̄e t̄onun̄ bii, a s̄oru koowo a ka Yerusalem̄ugibu siri be ba s̄a t̄on̄ gowobu mi. A ku sika ko. A de bu bwisiku ben daa k̄osa ye ba kuan̄ s̄o. ³ A bu s̄ow̄o a n̄ee, n̄e, Yinni Gusun̄owa na yeni gerua. Wee ba t̄ambu goom̄o. Yera ya koo de ben wuu Yerusalem̄un̄ tii yu kam̄ ko. Wee ba bw̄arokunu sekum̄o ma ba ben tem̄ disi doke. ⁴ T̄on̄ be ba go mi, ben taarewa. Ba tii disi doke ye ba ka tii bw̄arokunu kua. Nge m̄eya ba ka ben w̄aarun̄ t̄onu kawa. Yen s̄ona kon de bwese tukunu nu bu ȳe. ⁵ Be ba toma ka be ba w̄a turuku ba koo bu ȳe ȳen̄ s̄o ben wuu

Yerusalem̄un̄ ȳisira b̄ere bia, ma ya burisire.

⁶ Wee be, Isireliban sinambu ba t̄ambu dam̄ d̄orem̄o ba goom̄o Yerusalem̄u ye s̄o. ⁷ Ma yen t̄ambu ba ben m̄erobu ka ben t̄andobu gema. Gaba s̄abu dam̄ d̄orem̄o. Gaba maa gobekuba ka ḡaminibu taki dim̄o. ⁸ T̄ambu ba n̄ n̄en̄ s̄a yeru daabu k̄i. Ba n̄ maa k̄i bu n̄en̄ t̄o w̄erarugiru mem̄ n̄owa. ⁹ Gaba w̄a ba ben winsim̄ k̄osa gerum̄o bu ka n̄un̄ go. M̄eya maa t̄ambu ba ra b̄un̄un̄ d̄ianu di gungunun̄ w̄oll̄o kpa ba n̄ sekuru sari kookoosu m̄o. ¹⁰ Gabu ba w̄a ba ra ka ben t̄andon̄ kur̄abu kpun̄e. Gabu ba ra mam̄ t̄on̄ kur̄abu gabe sanam̄ m̄e ba yasa m̄o. ¹¹ Gaba maa w̄a ba sakararu m̄o ka ben bensim̄ kur̄abu, n̄ kun̄ m̄e ka ben biin̄ kur̄o n̄ kun̄ m̄e ka ben sesu t̄undo turosibu. ¹² Gaba maa w̄a be ba ra wure bu gobi mwa bu ka t̄ambu go. Gaba w̄a ba ra are b̄eke kasu b̄a n̄ ben winsim̄ gobi b̄okura. Gaba w̄a be ba ben winsim̄ taki dim̄o bu ka gobi ko. Ma ba n̄e, Yinni Gusun̄o duari mam̄ mam̄. N̄e, Yinni Gusun̄owa na yeni gerua.

¹³ Wee kon bu so be, Yerusalem̄ugibu ben gbena ka t̄on̄ be ba gon̄ s̄o. ¹⁴ N̄a n̄ bu w̄ari yen t̄o te, ba n̄ ko n̄ maa dam̄ ka mwia m̄o. N̄e, Yinni Gusun̄owa na yeni gerua. Ya koo maa kooro. ¹⁵ Kon de bu yarina ba n̄ w̄a bwese tukunu s̄o. Kpa bu da baama. Nge m̄eya kon ka ben disi yi wuna Yerusalem̄u ye s̄on̄ di. ¹⁶ Bwese ni nu tie, nu koo bu gem̄. Saa ye s̄o, ba koo gia ma n̄ena na s̄a Yinni Gusun̄o.

¹⁷ Yen biru, Yinni Gusun̄o u maa n̄ee, ¹⁸ t̄onun̄ bii, wee n̄en̄ n̄oni s̄o Isireliba ba s̄a nge sii bisu n̄ kun̄ m̄e nge sii gandu n̄ kun̄ m̄e nge sii kpikisu n̄ kun̄ m̄e nge p̄erum̄ n̄ kun̄ m̄e nge sii w̄okusu si ba doke s̄owat̄ia s̄o bu ka su s̄awa. Ba s̄awa nge sii geesun̄ bisu. ¹⁹ Yen s̄ona n̄e, Yinni Gusun̄o na n̄ee, kon bu m̄enna Yerusalem̄u s̄o. ²⁰ Nge m̄e ba ra sii geesu ka sii gandu ka sii w̄okusu ka sii kpikisu ka sii p̄erum̄ m̄enne bu doke s̄owat̄ia s̄o, kpa bu d̄o doke su ka yanda, nge m̄eya kon bu m̄enna n̄en̄ m̄aru s̄o, kpa n̄ bu deri bu

yanda. ²¹ Kon bu menna sube teeru sɔɔ, kpa n bu kpɛɛ nen mɔrun sundu sɔɔ kpa bu yanda nge sisu. ²² Nge mɛ sii geesu su ra yande dɔɔ sɔɔ, nge mɛya ben tii ba koo yanda Yerusalemun suunu sɔɔ. Saa yera ba koo gia ma na ka bu mɔru seewa.

²³ Yinni Gusunɔ u maa gerua u nɛɛ, ²⁴ tɔnun bii, a Yerusalemugibu sɔɔwɔ a nɛɛ, ben tem mu sɔawa nge mi gura ku ra nɛ. Yen sɔ, kon de mu kam ko nen mɔrun saa sɔɔ. ²⁵ Ben sɔmɔbu ba sɔawa nge gbee sinan si su kukirimɔ sanam mɛ su yaa wa su sɛre. Domi ba tɔmbu goomɔ. Ma ba gabun gobi ka dukia wɔramɔ. Ma ba derimɔ kurɔ gɔminibu ba dabiamɔ. ²⁶ Ben yɔku kowobu ba ku ra nen woodaba mem nɔwɛ. Ba ku ra maa nen sɔa yeru bɛɛɛ wɛ. Ba ku ra wunanɛ ye ya sɔa negia ka ye ya n sɔa negia. Ba ku ra maa tɔmbu sɔɔsi ye ya dɛere ka ye ya n dɛere. Ba ku ra mam nen tɔɔ wɛrarugii te mem nɔwɛ. Ye kpuro sɔara ba ku ra man bɛɛɛ wɛ. ²⁷ Ben sinambu ba sɔawa nge gbeeku yɛɛ. Domi ba tɔmbu goomɔ bu wa bu ka ben bine suresia. ²⁸ Ben sɔmɔbu ba ye kpuro wukirimɔ nge gɔa ni ba soo tɛɛni. Wee ba bu kɔsi weesuginu ka gari weesugii sɔɔmɔ. Ba gerumɔ ba mɔ, gari yi ba tɔmbu sɔɔmɔ yi weewa nen min di. N deema nɛ, Yinni Gusunɔ na n bu gɔanu sɔɔwa. ²⁹ Tem men tɔmbu ba dam dɔrenamɔ ba gbɛnimɔ ba sɔarobu ka be ba n dam mɔ taaremɔ. Ma ba sɔbu taki dimɔ ba gem biramɔ. ³⁰ Wee na goo kasu ben suunu sɔɔ u gbɔraru bani u ka sikerena, n kun mɛ u yɔra kururu mi, u ka tem mɛ yina n ku ka mu kam koosia. Adama na n goo wa. ³¹ Kon bu mɔru seesiwa. Na n yɔramɔ sere nen mɔru yu ka kpe. Kon de bu ben daan are kɔsie. Nɛ, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua.

Samari ya sɔa nge kurɔ tanɔ

23

¹ Yinni Gusunɔ u nɛɛ, ² tɔnun bii, kurɔbu yiruwɔ ba wɔa be kpuro mɛro turo. ³ Ma ba da ba kurɔ tanaru di Egibitiɔ ben wɔndiaru sɔɔ. Miya ba ben bwɔsu sɛkura. Ba ben toronu

bɔkasi. ⁴ Mɔɔn yɔsira Ohola. Wɔnɔgira maa Oholiba. Ohola u sɔawa Samari. Oholiba u maa sɔa Yerusalemu. Na bu sua kurɔbu ma ba man bii tɔn durɔbu ka tɔn kurɔbu marua. ⁵ Ohola wi, u kua naanɛ sarirugii, u kurɔ tanaru wɔri. Ma u Asirigibu kɔa too too be ba wɔa win bɔkuɔ. ⁶ Tɔn be, ba yɔa wunɔmginu doke domi ba sɔawa tem yɛrobu ka siri kowobu. Ba sɔawa aluwaasi durɔ burabu. Ma ba maasɔru yɛ. ⁷ Beya Ohola u tii wɛ. Be ba sɔa Asirin wirugibu mi, be kpurowa u ka sakararu kua. U bu kɔa too sere u ben bɔnu sɔawa. ⁸ U n win sakara te deri te u raa kua Egibitiɔ. Domi sanam mɛ u sɔa wɔndia, ba ra n ka nɔn kpunamɔ ba n win bwɔsu babirimɔ, ma ba nɔn sakararu kpɛɛ. ⁹ Yen sɔna na nɔn deri win kɔnasi Asirigii ben nɔmuɔ. ¹⁰ Ma ba win yɔnu potira ba nɔn yɔsu tereru. Ma ba win bibu gura ba ka doona. Yen biru ba win tii go ka takobi. U sɛyasiabu wa bi bu kua seeda tɔn kurɔ be ba tien sɔ.

Yerusalemu ya sakararu kua

¹¹ Yinni Gusunɔ u maa nɛɛ, Oholan wɔnɔ Oholiba u win mɔɔn sakara kookoo si wa. Ka mɛ, wigira ta boya sere ta n ka nɔɔ gerurɔ. ¹² Ma win tii u Asirin tem yɛrobu kɔa ka ben siri kowobu. Tɔn be, ba sɔawa aluwaasi durɔ burabu. Ba yɔa buranu doke, ba maa maasɔru yɛ. ¹³ Nɛ, Yinni Gusunɔ na wa ma Oholiban tii u disi mɔ. Be kpuro swaa tia yera ba swi mi. ¹⁴ Oholiba wi, u mam kua ye ya sakararu kere. Sɔɔ teeru u tɔmbun weenasibu wa ba yorusi gani sɔɔ. Ba bu kuawa ka gɔa swɔanu. Tɔn be, ba sɔawa Babilonigibu. ¹⁵ Ba kpaki sɛke pɔraɔ, ma ba dawani nɔni bwese bwesekagii bɔkua wirɔ. Be kpuro ba sɔawa nge sinambu ba ka Babilonigibu weenɛ. ¹⁶ Ye u bu wa mɛ, yera u bu kɔa sere u sɔmɔbu gɔra Babiloni mi. ¹⁷ Ma ba na win mi ba ka nɔn kpuna ba nɔn sakararu kpɛɛ sere win bwɛra yɔɔwa ben min di. ¹⁸ U win sakara te sɔɔsi batuma sɔɔ. Ma nen gɔru ga doona win min di nge mɛ ga raa doona win mɔɔn min di. ¹⁹ Ka mɛ, u sakara te mɔ u dɔɔwa nge mɛ u kua

win wəndiarun saa sɔɔ Egibitiɔ, ²⁰ mi u tii kurɔ dama kowobu wɛ be ba ra n kurɔbu yɔɔmɔ nge ketɛkunu n̄ kun mɛ nge dumi.

Yerusalemun sɛɛyasiabu

²¹ Yinni Gusunɔ u maa nɛɛ, Oholiba, wee a maa wure a wura sekuru sariru sɔɔ te a raa kua wunɛn wəndiaru sɔɔ sanam mɛ a dera Egibitigibu ba wunɛn bwāsu babura. ²² Wee ye nɛ, Yinni Gusunɔ na gerumɔ. Kon de wunɛn yellun kīnasi be a tusa mi tɛ bu nun seesi kpa bu na baama kpuron di bu nun wəri. ²³ Beya Babilonigibu ka Pekodigibu ka Koagibu ka sere maa Asirigibu. Ben aluwaasi durɔ burɔ be ka ben tem yɛrobu ka ben sinambu ka ben tabu durɔbu be kpuro ba yɔɔwa dumin wɔllɔ. ²⁴ Wee ba nun wərim wee ba tabu yānu neni ka tabu kɛkɛba yi dumi gawe. Ba menna ba dabi ba ka nun sikerɛnɛ yam kpuro. Be kpuro ba sii furɔsu doke ma ba tɛrɛnu neni. Kon bu siribu n̄mu sɔndia kpa bu nun siri ka ben wooda. ²⁵ Kon nun m̄ru seesi kpa n de bu nun wəri ka dam. Ba koo wunɛn wɛru ka wunɛn swasu bɔəri kpa bu nun dakura tabu sɔɔ, kpa bu wunɛn bibu gura. Be ba tiara kpa bu be dɔɔ mɛni. ²⁶ Ba koo wunɛn yānu gura kpa bu wunɛn bura yānu wuna. ²⁷ Kon wunɛn sekuru sariru kpeesia te a m̄ saa yee yellun di Egibitiɔ. Wunɛn n̄ni kun maa wurɔ ben mi gia. A n̄ maa bu yaayamɔ.

²⁸ Nɛ, Yinni Gusunɔ na nɛɛ, wee na nun bəri be a tusan n̄muɔ, b̄n mi wunɛn bwɛra kun maa wāa. ²⁹ Ba koo nun n̄ni s̄ tusirun s̄ kpa bu wunɛn dukia gura bu nun deri ka n̄m dira basi mam mam. Wunɛn sekuru sariru ka wunɛn sakara te, ta koo s̄sira. ³⁰ Ye kpurowa ya koo nun deema domi a ka bwese tukunu sakararu kua ma a tii disi doke b̄u s̄arun swaa sɔɔ. ³¹ A wunɛn m̄ɔn yira swii. Yen s̄na kon de a n̄n m̄run n̄ra ye n̄ nge wi. ³² Nɛ, Yinni Gusunɔ na maa nɛɛ, kaa ka n̄ra ye n̄ ye wunɛn m̄ɔ u ka n̄ra. N̄ra ye, ya yasɔ, ya maa d̄u. Yera ya koo de bu nun yɛɛ bu yaakoru koosi.

N̄ra ye, ya n̄n m̄ru yibawa sere ka n̄ɔwɔ.

³³ Ya koo nun go nge tam kpa yu nun n̄ni s̄.

N̄ra ye, ya ra ka nuku sankiranu ka kam kobu nɛwa.

Yera wunɛn m̄ɔ Samari u n̄ra.

³⁴ Kaa ye n̄wa mam mam

sere a ye k̄ra ka donnu

kpa a wunɛn tororu m̄era ko ka yen k̄ki.

Nɛ, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua.

³⁵ Wee a man duari ma a man deri. Tɛ, a wunɛn sekuru sarirun are sɔɔwɔ.

Gusunɔ u Yerusalemu

ka Samari taarɛ wɛ

³⁶ Yinni Gusunɔ u maa man s̄ɔwa u nɛɛ, t̄nun bii, a Ohola ka Oholiba sirio. A bu s̄ɔwɔ k̄sa ye ba kua.

³⁷ Wee ba s̄awa kurɔ sakara kowobu ma ben n̄ma yem yiba. Domi ba da ba b̄nu s̄amɔ ma ba ka ben bibu ȳku d̄ɔ mwaararuginu m̄. N deema n̄na ba raa bii be wɛ. ³⁸ Wee ye ba maa man kua. Ba n̄n s̄a yeru disi doke, ma ba n̄n t̄ɔ w̄rarugirun wooda m̄m n̄ɔwɛ.

³⁹ Domi d̄ma te ba dua n̄n s̄a yerɔ ba ka ben bibu b̄u ȳkunu kua ma ba tu disi doke. Yenin bwesera ba kua n̄n s̄a yerun sɔɔwɔ. ⁴⁰ Yen biru,

ba maa s̄m̄bu ḡra bu bu durɔbu kasuama saa tontonden di. Ma durɔ be, ba seema ba na. Saa yera ba wobura ma ba kiro doke ma ba ben bura yānu doke durɔ ben s̄. ⁴¹ Ma ba da ba sina kita buranu sɔɔ. Tabulu ya yii ben wuswaaɔ ȳn wɔllɔ ba n̄n turare ye ba ra d̄ɔ doke ka gum nubu durorugim s̄ndi. ⁴² Ma t̄n dabira bu naawa te ta n̄ ḡanun bwisikunu m̄,

ta wure. T̄n be, ba s̄awa Sebagibu be ba na saa gbaburun di. Ma ba kurɔ be sumi doke n̄m w̄inɔ, ma ba maa bu sina furɔ burasu doke winɔ. ⁴³ Yera na nɛɛ, baa ka wi u t̄kɔ kua sakara te sɔɔ, u ko n tu m̄wa u n d̄ɔ? Durɔba ko n maa n̄n naawammɛ? ⁴⁴ Wee durɔbu ba ra nɛ bu ka n̄n dendi nge kurɔ tanɔ. Nge m̄ya ba Ohola ka Oholiba kua be, be ba sankire.

⁴⁵ Adama gemgibu ba koo kurɔ be siri bu bu taarɛ wɛ ben sakararun s̄ ka t̄n be ba gon s̄. Domi ben n̄ma ya yem yiba.

46 Wee ye ne, Yinni Gusunɔ na gerumɔ. Na nee, kon de tɔn dabiru tu da tu bu wari kpa tu bu nani swaaru kpɛɛ, kpa tu ben dukia gura. 47 Kpa tu bu kpenu kasuku tu go, kpa tu bu botiri ka takobi. Kpa tu ben bibu go tu ben yenusu dɔɔ meniki. 48 Nge meya kon ka sakararu kpeesia tem me sɔɔ. Kon tɔn kurɔ baawure sɔ u ku maa ben maabu yiru yen yira swii. 49 Domi ba sakararu kua ba bɔnu sɔwa. Yen sɔ, ba koo ben toranun are sɔbe. Nge meya ba koo ka gia ma nena na sɔa Yinni Gusunɔ.

Yerusalemu ya sɔa

nge weke te ta wuuru diira

24

1 Isireliban yorun wɔɔ nɔɔba nnesen suru wɔkurusen sɔɔ wɔkuruse sɔɔra Yinni Gusunɔ u Esekieli sɔɔwa u nee, 2 wunɛ tɔnun bii, a gison tɔɔ te yoruo. Domi gisɔra Babilonin sina boko u koo Yerusalemu tarusim tore. 3 A nen tɔmbu mem nɔɔ sari be mɔn teni sɔɔwɔ a ka bu kirɔ ko. A nee, nena na nun yiire na nee, a sii wekeru suo kpa a tu nim doke. 4 Kpa a yaa taarun yaa gea ka yaa nɔmun yaa gea sua a doke mi. Yen biru, kpa a yaa kuku bɔrɔkɔba sɔndi yen wɔllɔ. 5 A maa yaa geeru gɔsio wunen yaa gɔɔn di kpa a ten yaa doke weke te sɔɔ. Kpa a doo dɔa doke a yaa ye kpuro yike yu ye sere ka yen kukunɔ. 6 Kpa a yaa ye wuna tia tia. Baa yen tia a ku ra deri mi. Wee ye ne, Yinni Gusunɔ na gerua. Na nee, Yerusalemu ya sɔawa bɔrura yen tɔn goberun sɔ. Ya sɔawa nge sii weke te ta wuuru diire, te ba n kpɛ bu tea bu naamwe. 7 Yem me Yerusalemu ya yari mi, mu wɔawa yen suunu sɔɔ. Ya mu yariwa kperu wɔllɔ, n n mɔ tem dira sɔɔ tua yu sere mu wukiri.

8 Tɛ kon yem me deri kpee ten wɔllu mi,

mi mu n berurɔ,
kpa nen mɔru yu ku ka se
n Yerusalemu ye mɔru kɔsie.

9 Ne, Yinni Gusunɔ na nee,
Yerusalemu ya sɔawa bɔrura yen tɔn
goberun sɔ.

Nen tii kon dɔa sube bakararu ko.

10 A dɔa taasio kpa a dɔɔ doke
kpa a de yaa ye, yu ye metɛ metɛ.

A ye kpee yɔnu dokeo

kpa a de yen kukunu nu dɔɔ mwaara
mam mam.

11 Yen biru, a weke dii te sɔndio dɔɔ gɛɛ
sɔɔ

sere tu swia tu swera.

Kpa disi ni nu raa waa te sɔɔ nu kpe
ta kun maa wuuru diire.

12 Ka me, kookari ye, ya koo kam
kowa, domi dɔɔ kun kpɛ u wuu diiram
men bweseru kpeesia. 13 Nge meya
Yerusalemu ya disi duura yen tora ni
ya kuan sɔ. Wee na kia n ye dɛrasia
adama ya n wure. Yen sɔ tɛ, ya n maa
kpɛ yu dɛera sere nen mɔru yu ka sure.

14 Ne, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua.
Kon ye siriwa nge me yen daa ya ne,
na n yen wɔnwɔndu mɔ. Ya koo maa
koora. Kon ye kowa na n sika mɔ. Na
n biru wuramɔ.

Esekielin kurɔn gɔɔ

15 Yinni Gusunɔ u Esekieli sɔɔwa u
nee, 16 tɔnun bii, kon nun wi a kiru bo
goori subaru sɔɔ. Adama a n yeron gɔɔ
yeru mɔ. A n win gɔɔ sinamɔ. A n
maa gɔɔ sumɔ win sɔ. 17 A weeweenu
koowo wunen tii sɔɔ a ku de goo u nɔ.
A ku gɔɔ sina. A wunen dawani bɔkuo
kpa a wunen baranu doke nge me a ra
ko. A ku wunen wuswaa wukiri. A ku
maa gɔɔ dɔanu di.

18 Yera Esekieli u ye tɔmbu sɔɔwa
bururu ma yen yoka win kurɔ u
kpuna u gu. Yen sisiru bururu ma u
kua nge me Yinni Gusunɔ u nɔn yiire.

19 Yera tɔmbu ba nɔn bikiamɔ ba mɔ,
u bu tubusio ye u mɔ mi. 20 Yera u
bu wisa u nee, Yinni Gusunɔwa u nɔn
sɔɔwa u nee, 21 u be Isireliba gari yini
sɔɔwɔ u nee, wi, Yinni Gusunɔ u koo
de bu win sɔa yeru kɔsuku tɛn sɔ ba
tii sue ka te ba n mɛera ba ra n nuku

dobu mà ka tè sɔɔ ba ben yīyɔbu doke. Ba koo ben bii be ba tie Yerusalemɔ mwɛeri bu go. ²² Ba koo kowa nge mɛ Esekieli u kua. Ba ñ ben wuswaa wukirimɔ nuku sankiranun sɔ, ba ñ maa gɔɔ dīanu dimɔ. ²³ Ba koo ben dawani bɔkewa kpa bu ben baranu doke. Ba ñ koo gɔɔ yeru ko, ba ñ koo maa gɔɔ swī. Adama ba koo woora ben toranun sɔ kpa ba n weeweenu mɔ. ²⁴ Wi, Esekieli u ko n sãawa yīreru ben suunu sɔɔ. Ba koo kowa nge mɛ u kua. Sanam mɛ yeba kpuro ya koo bu deema, saa ye sɔɔra ba koo gia ma Gusunɔ u sãawa Yinni.

²⁵ Yen biruwa Yinni Gusunɔ u Esekieli sɔɔwa u nɛɛ, u koo de Isireliba bu win sãa yeru bia te ta sãa ben kuku yeru mi, te bà n mɛera ta ra bu nuku dobu wɛ mi, ka tèn sɔ ba tii sue mi, ma ba ben yīyɔbu doke te sɔɔ. Yen biru kpa u de ben bibu bu gbisuku. ²⁶ Sanam mɛ kɛsi ni, nu koo bu deema, goo u koo nu kisirari kpa u na u nun sɔ. ²⁷ Yen tɔɔ te, wunen nɔɔ ga koo wukiara kpa a ka yɛro gari ko. Wuna kaa n sãa yīreru wunen tɔmbun sɔ. Saa ye sɔɔ, ba koo gia ma nɛ Gusunɔ na sãawa Yinni.

Gari yi ba gerua Amɔniban sɔ

25

¹ Yinni Gusunɔ u Esekieli sɔɔwa u nɛɛ, ² tɔnun bii, a wuswaa sīiyɔ Amɔniban mi gia. ³ Kpa a bu sɔ a nɛɛ, bu nɛ, Yinni Gusunɔn gari swaa dakio bu nɔ. Yèn sɔ ba yɛɛ sanam mɛ nen sãa yera disi duura ka yèn sɔ Isireliba ba kam kua ma ba Yudaba yoru mwa ba ka doona, ⁴ yen sɔ tɛ, kon bu sɔɔ yari yerugibu nɔmu bɛria, kpa bu ben karaba gira ben tem suunu sɔɔ, kpa bu ben wãa yenu ko mi. Beya ba koo ben dãa marum di kpa bu ben sabenun bom nɔ. ⁵ Kon de Raba yu ko yooyoosun kpara yeru kpa ben tem kpuro mu n sãa yãanun wãa yeru. Saa ye sɔɔra ba koo gia ma nɛna na sãa Yinni Gusunɔ.

⁶ Wee ye nɛ, Yinni Gusunɔ na maa gerua. Na nɛɛ, yèn sɔ ba taki kua, ba yɔɔka ma ba nuku dobu kua sanam mɛ Isireliba ba nɔni sɔɔre, ⁷ yen sɔna tɛ,

kon bu nɔmu demie, kpa n bu bwesenu ganu nɔmu bɛria nge gbeeku yɛɛ. Kon bu kpeerasia bwesenun suunu sɔɔn di kpa bu kam ko mam mam. Saa ye sɔɔ, ba koo gia ma nɛna na sãa Yinni Gusunɔ.

Gari yi ba gerua Mɔabuban sɔ

⁸ Wee ye Yinni Gusunɔ u gerua. U nɛɛ, yèn sɔ Mɔabuba ka Edɔmuba ba nɛɛ, Isireliba ba sãawa tia ka bwese ni nu tie handunia ye sɔɔ, ⁹ yen sɔ tɛ, u koo wuu si wɔri si su dam mɔ mi, si su ñ derimɔ bu Mɔabuban tem du. Wuu si, su koo wɔrukuwa tia tia baa ka si su buram bo nge Bɛti Yesimɔti ka Baali Mɛɔni ka Kiriataimu. ¹⁰ U koo dewa sɔɔ yari yerugibu bu bu wɔri nge mɛ ba Amɔniba kua sere ba ñ maa bu yaayamɔ sere ka baadommaɔ. ¹¹ Ba koo win siribu wa. Saa ye sɔɔra ba koo gia ma wiya u sãa Yinni Gusunɔ.

Gari yi ba gerua Edɔmuban sɔ

¹² Wee ye Yinni Gusunɔ u gerua. U nɛɛ, yèn sɔ Edɔmuba ba tora ba Yudaba mɔru kɔsie, ¹³ yen sɔ tɛ, u koo bu nɔmu demie kpa u tɔmbu ka sabenu go. U koo de ben tem mu ko bansu saa Temanin di n ka da Dedaniɔ, kpa mɛn tɔmbu bu gbisuku tabu sɔɔ. ¹⁴ U koo de win tɔmbu Isireliba bu bu mɔru kɔsie. Ba koo bu kua nge mɛ win mɔru ya kpãaru nɛ kpa bu gia ma ba ku ra nùn tore kam. Wi, Yinni Gusunɔwa u yeni gerua.

Gari yi ba gerua Filisitiban sɔ

¹⁵ Wee ye Yinni Gusunɔ u gerua. U nɛɛ, wee Filisitiba ba Isireliba mɔru kɔsie ka dam domi ba sãawa ben yibereba saa yellun di. ¹⁶ Yen sɔ tɛ, u koo bu win nɔmu demie kpa u be kpuro kpeerasia be, be ba wee Keretin di ba ka wãa nim wɔkun goorɔ. ¹⁷ U koo bu sɛeyasia u mɔru kɔsia ka dam. Saa ye sɔɔra ba koo gia ma wiya u sãa Yinni Gusunɔ.

Gari yi ba gerua Tirin sɔ

26

¹ Isireliban yorun wɔɔ wɔkura tiasen surun tɔɔ gbiikuru sɔɔra Yinni Gusunɔ u ka Esekieli gari kua. U nɛɛ, ² tɔnun bii, wee Tirigibu ba

Yerusalemu yēemā ba m̀, wee ya kam kua yèn mi gia t̃mbu ba ra raa kpe bà n gam d̃. Tē ben mi gia t̃mba koo wura kpa be, bu gobi ko. Domi Yerusalemu ya kua bansu. ³ Yen s̃ tē, Yinni Gusuñ u koo Tiri ye m̃ru seesi u de bwese dabinu nu ye w̃ri nu t̃ria nge m̃ daara ra nim yibu. ⁴ Kpa nu yen gb̃aranu k̃suku ka yen tabu dur̃bun kuku yenu. Nu koo ye kpuro kerawa mam mam kpa Tiri ye, ya n s̃a nge kpee saara. ⁵ Ya koo kowa nge tem bureru te ta w̃a nim w̃ku s̃ mi sur̃k̃ba ba ra ben ỹakoronu kewe. Yinni Gusuñwa u yeni gerua. Bwese tukunu nu koo na nu wuu ge w̃ri. ⁶ Kpa nu be ba w̃a gen turuku go go. Saa ye s̃, ba koo gia ma wiya u s̃a Yinni Gusuñ.

⁷ Wee ye Yinni Gusuñ u maa gerua. U ñ, u koo de Babilonin sina boko wi u sinambu kpuro dam kere u na saa s̃ ỹsan ñm geu gian di u Tiri ye w̃ri. U koo na ka dumi ka tabu k̃k̃ be dumi gawe ka sere maas̃bu ka tabu kowo dabi dabinu. ⁸ U koo Tirin baru kpaanu kpuro kpeerasia. Tabu kowobu ba koo kuku yenu gbe kpa bu tabu s̃a kp̃i ba n t̃renu ñni bu ka tii gañ. ⁹ Ba koo Tiri yen gb̃aranu k̃suku bu suriri ka ben tabu ỹanu. ¹⁰ Kpa ben dumi dabi dabi ten tua yu ye wukiri kpa yen gani yi n diirim̃ maas̃bun w̃kinun s̃ ka tabu k̃k̃ ben w̃kinun s̃. Domi ba koo Tiri ye w̃riwa nge wuu ge ba kamia k̃. ¹¹ Ba koo ka dumi sw̃e kpuro sw̃iwa kpa ba n t̃mbu goom̃ ka takobi kpa bu yen b̃u s̃a yenun gbereba suriri b̃n s̃ ya woo kanam̃. ¹² Ba koo yen dukia ka yen kia ni ya d̃ram̃ gurawa nge ye ba tabu diima kpa bu yen gb̃aranu ka yen dii geenu k̃suku bu suriri kpa bu yen kpenu ka yen d̃a ka yen k̃ki gura bu sure nim w̃ku s̃. ¹³ U koo de ben womusu su ñru ko. Ba ñ maa m̃r̃kunun sw̃i ñm̃ mi. ¹⁴ U koo de yu kowa nge kpee saara yèn w̃ll̃ sur̃k̃ba ba ko n da ben ỹakoronu kewe. Ba ñ yen bansu seeyam̃. Wi, Yinni Gusuñwa u yeni gerua.

¹⁵ Wee ye Yinni Gusuñ u gerum̃

Tiri yen s̃. U ñ, be ba w̃a n toma nim w̃kun goor̃, bà n nua Tiri ya bansu kua ma ba be ba m̃era wan weeweenu ñm̃, ba koo diiri. ¹⁶ Wee tem m̃n kparo be ba w̃a nim w̃kun bera gia kpuro ba koo se ben sina kitanun di bu ben yabe bakanu ka ben yabe ni ba s̃ma doke potiri ba n wurure ba n s̃ tem̃. Saa kpuro s̃, ba ko n b̃rum soorewa kpa ba n nuki sankire Tirin s̃. ¹⁷ Ba ko n g̃wuri m̃ Tirin s̃ ba n m̃, wee ya kam kua ye, ye ya raa ỹsiru yara mi.

Ye, yèn t̃mbu ba raa dabiru bo nim w̃kun bera mi gia.

Beya ba raa maa dam bo, ma be ba ka bu sikerene ba bu nasie. ¹⁸ Wee be ba w̃a tem bureñ ba diirim̃ Tiri yen kam kobun s̃.

Be ba toma ba ka w̃a nim w̃kun goor̃ ba nande yen kpeerun s̃.

¹⁹ Wee ye Yinni Gusuñ u maa gerua. U ñ, u koo de Tiri yu ko bansu kpa goo u kun maa w̃a mi. Sanam m̃ya u koo de nim w̃kun nim mu ye wukiri kpa ye kpuro yu num ya n w̃a g̃ribun w̃a yer̃ mi yeruku t̃mba kp̃i. ²⁰ U koo de yu da sere tem s̃w̃w̃ mi yeruku t̃mba w̃a kpa ya n k̃ore mi. U koo de ya n w̃a mi ka g̃ribu. Goo kun maa sinam̃ ye s̃. Ya ñ maa ayeru wasi wasobun suunu s̃. ²¹ T̃mba koo nanda ye ya koo ye deeman s̃. Ya ñ ko ya n maa s̃a g̃anu. Domi ba koo ye k̃sukuwa mam mam kpa bu ye kasu bu bia. Yinni Gusuñwa u yeni gerua.

Wuri yi ba kua Tirin bansun s̃

27

¹ Esekieli u ñ, Tiri, Yinni Gusuñ u man s̃w̃wa u ñ, ² n nun g̃wuri kuo, ³ n nun s̃ n ñ, wuñ Tiri a w̃awa nim w̃kun goor̃ ma a ka bwese dabinu tenkuru m̃. Ye Yinni Gusuñ u gerua wee. U ñ,

wuñ Tiri, a ra raa ñ, a s̃awa wuu bur̃.

⁴ Wuññ dam mu w̃awa sere nim w̃ku.

Be ba nun bana, ba nun kuawa nge
goo nimkuu burɔ.

⁵ Ma ba wunen wasi kua ka dāa ye ba
mò sipere ye ya wee Senirin di.

Ma ba dāa ye ba mò seduru ye ya wee
Libanin di sua

ba ka wunen beku soretiru kua.

⁶ Ma ba wunen sesenu kua ka Basanin
dāa gea ye ba mò seeni.

Ma ba wunen kitanu kua ka dāa ye ba
mò buyi

ye ba ka na saa Kitimun di

ma ba nu suunu donnu mani.

⁷ Ma ba beku ni ba koo nun karea kua
Egibitiɔ ka wēε damgii

ba sɔma doke.

Beku ni, nu sāawa nge wunen gidi
bɔra.

Ma ba beka ye ya ra wunen kianu
wukiri kua ka wēε gaaduragii,

ka maa wēε wunəmgii yi yi wee saa
tem bure te ba mò Sipun di.

⁸ Sidonigibu ka Aafadiba ba ra wunen
sesenu bwie

kpa wunegii be ba yēru bo ba n bu
kpare.

⁹ Gebalin naman sɔm kowo be ba sɔma
ye yē sāa sāa,

bera ba ra wunen wɔrusu kɔre.

Be ba tenkuru mò ka goo nimkusu
kpuro,

ba ra yōrewa wunen mi bu wunen
kiaru dwe.

¹⁰ Pēsiba ka Ludiba ka Putigibun
tii ba raa sāawa wunen tabu
kowobu.

Ba sāawa tabu durɔbu ka gem.

Wunen miya ba ra ben tere nu ka ben
sii furɔ kəkɔnu bwē

kpa ye kpuro ya n nun beere doke.

¹¹ Aafadiba ka wunen tiin tabu
kowoba ba ra wunen gbāraru kōsu
bu ka sikerena. Tabu kowo damgibu
gaba ba ra maa wunen kuku yenu
kōsu. Wunen gbārarɔwa ba ra ben
tere nu bwē kpa nu n nun beere doke.

Tiri ya sāawa wuu bəko

gèn mi ba ra tenkuru ko

¹² Tiri, wunen arumani bakan sōna
Taasisigibu ba ra tenkuru ne wunen
mi. Beya ba ra n ka kianu naamɔ
wunen yaburɔ. Niya sii geesu, ka

sii wōkusu, ka sii kpikisu, ka sii
pεerum. ¹³ Wunε ka Gerekiba, ka

Tubaligibu, ka Mesekigibun tii i ra
tenkuru koosinε. Ba ra ka nun yobu

ka gāa ni ba seka ka sii gandu kiaru
dweeri. ¹⁴ Togaamagibu ba ra maa

dumi yi ba ra ka sɔmburu ko ka
yi ba ra ka tabu de ka ketekunu

dɔram ne wunen yaburɔ. ¹⁵ Wunε
ka Dedanigibu ka be ba wāa tem

bureru gia kpuro i ra maa tenkuru
koosinε. Ba ra nun wunen dibu

kɔsie ka suunu donnu ka dāa ye ba
mò ebeni. ¹⁶ Wunε maa ka Sirigibu

i ra tenkuru koosinε. Gāa dabina
ba ra nun dweeri kpa bu ka nun

kpee gobiginu naawa ni nu sāa nge
yaka bekusu, ka beku gaaduraginu, ka

beku ni ba sɔma dokea, ka beku ni
ba kua ka wēε damgii, ka nim wōkun

kpee buranu *, ka kpee gobigii ni nu
sōri. ¹⁷ Wunε ka Yudaba ka Isireliba

i ra tenkuru koosinε. Ba ra ka nun
alíkama ye ya wee Minitin di ka pēε

bwese bweseka ka tim ka gum ka sere
gum sawaram kiaru dweeri. ¹⁸ Wunε

ka Damasigibu i ra tenkuru koosinε
wunen arumani bakan sō. Ba ra ka

nun tam mε mu wee Helubonin di ka
wēε kpiki yi ba kua ka yāa sansu kiaru

dweeri. ¹⁹ Saa Usalin di, Yafanigibu
ka Gerekiba ba ra ka kianu ne wunen

yaburɔ. Niya, sisu ka dāa gaa ka sere
dāa kiki nubu durorugisu kpa bu ka

nun ye kpuro kiaru dweeri. ²⁰ Wunε
ka Dedanigibu i ra tenkuru koosinε

kpa bu nun gaari beka dɔre. ²¹ Wunε
ka Daarububa ka Kedaan wirugibu i

tenkuru koosinamɔ. Ba ra nun kiaru
dweeriwa ka yāa kpemminu ka yāa

kinenu ka sere maa bonu. ²² Wunε
ka Seban tenkuba ka Ramagibu i ra

tenkuru koosinε. Ba ra ka turare
ye ya gea bo ne wunen yaburɔ ka

kpee gobiginu bwese bweseka ka sere
maa wura. ²³ Wunε ka Haranigibu

ka Kannegibu ka Edenigibu ka Seban
tenkuba ka Asirigibu ka Kilimadigibu

i ra tenkuru koosinε. ²⁴ Yāa gobigina
ba ra ka nun kiaru dweeri. Yāa ni

ba ra ka ne wunen yaburɔ niya, yabe

* **27:16** nim wōkun kpee buran Ya sāawa yaa piibu gagun kukunu ni ba ra ka bura yānu ko.

gaaduraginu ka yabe ni ba sɔma doke ka beka ye ba sɔma doke ka sere maa wɛɛ damgii yi ba tara.

Ba Tiri gɔɔ swīyamme

²⁵ Taasisin goo nimkusa su ra n wunen kianu sɔɔwa.

Ma wunen dukia ka wunen beɛɛɛ ya kpɛa nim wɔkun bera mi gia.

²⁶ Goo tɛmɔbu ba ka nun bɔsu nim bakam sɔɔ.

Adama woo gaga koo na saa sɔɔ yari yerun di

gu nun kɔsuku nim wɔku gen suunu sɔɔ.

²⁷ Wunen dukia ka wunen kianu ka be ba ra wunen sɛsɛnu bwie ka be ba ra bu kpare

ka be ba ra wunen wɔrusu kɔre ka wunen kia dɔrobu

ka wunen tabu kowobu ka sere be kpuro be ba wɔa wunen tii sɔɔ

ba koo num nim wɔkun sɔɔwɔ dɔma te a wɔruma.

²⁸ Be ba ra nun kpare ba koo kuuki ko kpa nim wɔkun goonu nu diiri.

²⁹ Be ba wunen sɛsɛnu bwiamɔ ka be ba bu kpare,

be kpuro ba koo sarawa wunen min di bu na tem dirɔɔ.

³⁰ Ba koo nɔɔgiru sua bu nun wuri kɔsi koosi

kpa bu tii tua wisi winɔ bu bindi torom sɔɔ nuku sankiranun sɔɔ.

³¹ Ba koo ben winu kɔni wunen sɔɔ, kpa bu saakiba dewe

bu nun gɔɔ swīya nuku sankiranun sɔɔ.

³² Ben nuku sankira ni sɔɔ, ba koo nun womu koosi bu nɛɛ,

wunɛ Tiri, a n̄ ka wuu gagu weenɛ. Wee a kam kua nim wɔkun suunu sɔɔ.

³³ Sanam mɛ a wunen tenkuru m̄ tɔn dabira a ra diisie.

Wunen dukia ka wunen kianun kpɔarun sɔɔ,

a dera sinamba kua dukiagibu.

³⁴ Adama a kɔsikira a wɔri nim wɔkun sɔɔwɔ

ma wunɛ ka wunen kianu ka wunen tɔn dabi te kpuro i nim diira.

³⁵ Be ba wɔa tem burenu sɔɔ ba nuki sankire wunen sɔɔ.

Ma ben sinambu ba bɛrum soore ba wuswaa burisinɛ.

³⁶ Tem tukum tenku be ba koo sara mi, biti koo bu mwa

kpa bu nun wia koosi. Domi a kam kua.

A n̄ kaa n maa wɔa sere ka baadomma.

Gari yi ba gerua

Tirin sunɔn sɔɔ

28

¹ Yinni Gusunɔ u gerua u nɛɛ, ² tɔnun bii, a Tirin sunɔ sɔɔwɔ a nɛɛ, ameniwa nɛ, Yinni Gusunɔ na gerumɔ.

Na nɛɛ, wee u tii sua sere u gerumɔ u m̄, wiya u sɔa Gusunɔ. Ma u sɔ

Gusunɔn sina kitaru wɔllɔ nim wɔkun suunu sɔɔ. Adama u n yɛ ma u sɔawa tɔnu, n n̄ mɔ Gusunɔ, baa mɛ u tamaa

win bwisikunu sɔawa teenu ka nɛ Gusunɔginu. ³ U tamaa u Daniɛli bwisi kere ma asiri gaa kun n̄n berue.

⁴ Win yɛru ka win bwisin sɔ u tii kua dukiagii. U wura ka sii geesu yibia

win arumanin beru yerɔ. ⁵ Win bwisi beke ka win tenkurun sɔɔ, win dukia ya kuura. Ma u tii sua dukia yen sɔɔ.

⁶ Yen sɔna nɛ, Yinni Gusunɔ na nɛɛ, yɛn sɔ u tamaa win bwisikunu nu sɔawa teenu ka nɛginu, ⁷ yen sɔna kon

n̄n tɔn tukobu kparema be ba nuki sosum bwesenu kpuro kere. Ba koo

n̄n takobi sɔkiri bwisi beke yin sɔ kpa bu win beɛɛɛ ye disi doke. ⁸ Ba koo

n̄n surewa gɔribun wɔa yerɔ, kpa u gbi nim wɔkun suunu sɔɔ nge wi ba sɔkura. ⁹ Saa ye sɔɔ, b̄ n̄ n̄n goobu

(200) na, u koo kpī u maa nɛɛ, u sɔawa Gusunɔ? Aawɔ, u ko n̄ sɔawa tɔnu, n n̄ mɔ Gusunɔ, wi u n̄n goomɔn nɔmaa.

¹⁰ U koo gbiwa nge wi u kun Gusunɔ yɛ. Tɔn tukoba ba koo n̄n go. Nɛ, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua.

¹¹ Yinni Gusunɔ u maa nɛɛ, ¹² tɔnun bii, a maa gɔɔ swīyɔ Tirin sunɔn sɔɔ. A n̄n sɔɔwɔ a nɛɛ, ameniwa nɛ, Yinni

Gusunɔ na gerumɔ. Na nɛɛ, wee u raa sɔa wi u yiban yīreru bwisi sɔɔ ka buram sɔɔ. ¹³ U raa wɔawa Edɛniɔ,

Yinni Gusunɔn gbaarɔ. Ma ba n̄n kpee gobigii bwese bweseka dokeye

ni nu n̄ni swāaru m̄ ka d̄m buuru ka digi ka wuru beku ka swāaru ka boogu ka swāaru ka sere maa wuru

beku ka wura. Ma ba n̄n gāasu ka

guunu soowammɛ ni ba ka wura. Ma ba nùn gāasu ka guunu soowammɛ ni ba sɔ̄ru kua win marubun t̄orun s̄o. ¹⁴ U raa s̄awa nge w̄allun k̄so ma u kasa d̄erie. Ma na dera u w̄aa nen guu d̄erar̄o u s̄im̄o kpee ni nu ballim̄an w̄oll̄o. ¹⁵ Saa m̄in di ba nùn taka kua, win daa ya w̄awa sere n ka girari t̄so te ba daa k̄sa gaa wa wi s̄o. ¹⁶ Win tenkurun kp̄aru ta dera u b̄obunu ka keeta w̄ari. Yen s̄o, kon nùn sura saa nen guu d̄era ten min di, wi, wi u s̄aa nge w̄allun k̄so mi. Kon de u doona saa kpee ni nu ballim̄o min suunu s̄on di. ¹⁷ U tii sua win buram s̄o ma u win bwisi ka win b̄ere ye kpuro sank̄a. Yen s̄o, kon nùn k̄o tem̄o kpa sinam be ba tie bu nùn ka. ¹⁸ Win durum kp̄aru ka win keeta ye u m̄o tenkuru s̄on s̄o, u win wuun s̄aa yenu dis̄i doke. Yen s̄o, kon de d̄so u se win tiin min di kpa u nùn ḡsia torom t̄n be ba nùn m̄eran n̄ni biru. ¹⁹ Saa ye s̄o, bwese ni nu nùn ȳe kpuro nu koo biti kowa, domi u koo kam ko. U n̄ ko n maa w̄aa sere ka baadommāo.

Gari yi ba gerua Sidonin s̄o

²⁰ Yinni Gusun̄o u Esekieli s̄awa u n̄e, ²¹ t̄nun bii, a m̄erio Sidonin bera gia kpa a ye gerusi. ²² A n̄e, am̄eniwa n̄e, Yinni Gusun̄o na gerua. Na n̄e, wee kon ye w̄ari. Kon ye nen dam s̄osi kpa bu man b̄ere w̄e yen suunu s̄o. N̄a n̄ ye siri, ma na ye s̄osi ma na s̄awa D̄ero, saa yera ba koo gia ma n̄ena na s̄aa Yinni Gusun̄o. ²³ Kon de baranu nu ye w̄ari. Kon de bu t̄mbu go yen sw̄e s̄o. T̄mba koo w̄aruku bu ḡbisuku taa bi ba koo ye w̄arima beri berikan din s̄o. Saa ye s̄ora ba koo gia ma n̄ena na s̄aa Yinni Gusun̄o.

Isireliba

ba ko n w̄aa b̄ari yendu s̄o

²⁴ Bwese ni nu Isireliba s̄ikeren̄e nu bu gema nu n̄ ko n maa s̄aa nge s̄aku ni nu bu m̄era m̄o nu ḡekum̄o. Saa yera ba koo gia ma n̄ena na s̄aa Yinni Gusun̄o.

²⁵ Am̄eniwa n̄e, Yinni Gusun̄o na maa gerua. Na n̄e, sanam m̄e kon Isireliba m̄ennama bwese tukunun suunu s̄on di mi ba yarine, kon s̄osi

bwese tuku nin n̄ni biru ma na s̄awa D̄ero. Saa ye s̄ora Isireliba ba koo da bu sina ben tem̄o m̄e na ben baaba Yak̄abu w̄e. ²⁶ Ba koo sina b̄ari yendu s̄o. Ba koo dia bani kpa bu res̄emba duure. Ba ko n w̄aa b̄ari yendu s̄o domi kon be ba ka bu s̄ikeren̄e ba bu gema siri n s̄eyasia. Saa ye s̄ora ba koo gia ma n̄ena na s̄aa Gusun̄o ben Yinni.

Gari yi ba gerua Egibitin s̄o

29

¹ Isireliban yorun w̄so w̄akurusen suru w̄akurusen s̄o w̄akura yiruse s̄ora Yinni Gusun̄o u Esekieli s̄awa u n̄e, ² t̄nun bii, a wunen wuswaa kisio Egibiti sun̄on mi gia kpa a wi, ka win temgibu kpuro s̄o ³ a n̄e, am̄eniwa n̄e, Yinni Gusun̄o na gerua. Na n̄e, wee kon nùn w̄arima wi, wi u s̄aa nge karaku ge ga nanum m̄o ga kp̄i daa te ba m̄o Nilūo. Ma u gerum̄o u m̄o, daa te, ta s̄awa wigiru domi wiya u tu kua. ⁴ Kon k̄k̄onu s̄ore win ba saburos̄u s̄o kpa n̄ de daa ten sw̄e yi n̄ s̄ore s̄ore win koko w̄arukis̄o. Kpa n̄ nùn gawa n̄ yara daa ten min di ka sw̄e yi sannu. ⁵ Kpa n̄ nùn sua n̄ k̄o gbabur̄o ka sw̄e yi kpuro. U koo w̄ariwa yakas̄o. Goo kun nùn seeyam̄o, goo kun maa nùn d̄bam̄o. Gbeeku ȳe ka gun̄sa su koo win goru di. ⁶ Saa ye s̄ora Egibitigibu kpuro ba koo gia ma n̄ena na s̄aa Yinni Gusun̄o.

Domi somi te u Isireliba kua ta s̄awa nge kabaru, ta n̄ dam m̄o. ⁷ Ba nùn t̄asisi ma u b̄ora ben n̄om̄o u ben senu m̄era kua ma u dera ba suba. ⁸ Yen s̄o, wee ye n̄e, Yinni Gusun̄o na gerum̄o. Na n̄e, kon de bu nùn w̄arima ka takobi kpa n̄ de bu win t̄mbu ka ȳe kpuro go. ⁹ Egibitin tem mu koo ko bansu kpa bu gia ma n̄ena na s̄aa Yinni Gusun̄o.

Domi yen sun̄o u n̄e, wiya u daa te ba m̄o Nilūo m̄o. Wiya u maa be tu kua. ¹⁰ Yen s̄o, kon wi ka win daa te w̄arima. Kpa win tem mu ko bansu saa Migidolin di n̄ ka da Asuan̄o ka Etiopin tem n̄o bur̄a yen̄o. ¹¹ T̄nu kun maa sar̄o mi, m̄eya yaa gaa kun maa sar̄o mi. Ya koo kowa w̄so

weeru goo kun maa wāa mi. ¹² Wōo weerun baa sōo, kon de Egibitin tem ka yen wusu su ko bansu n kere bansu kpuro. Kon bu yarinasia n de ba n wāa bwese tukunun suunu sōo.

¹³ Amēniwa nε, Yinni Gusunō na maa gerua. Na nεε, wōo wee ten biru, kon Egibitigibu mennama bwese tukunun suunu sōon di mi ba yarinε. ¹⁴ Be, Egibitigii be ba raa yoru dimō kon ka bu wurama ben temō bera mi ba mō Paturōsi. Miya ba koo bandu swīi te ta ñ dam mō. ¹⁵ Ta ko n sāawa ban te ta piiburu bo kpa ta kun dam mō bwese ni nu tie sōo. Kon tu kawawa kpa tu ku raa ka bwese ni nu tie taare. ¹⁶ Isireliba ba ñ maa tu naane mō. Ba ñ maa dōo ten mi, bu somiru kana ye ya ko n sāa ben durum. Saa ye sōo, ba koo gia ma nena na Yinni Gusunō.

Nεbukanεsaa u koo Egibiti

tabu wōri u mwa

¹⁷ Isireliban yorun wōo yenda nōobu ka yirusen suru gbiikoon tōo gbiikiru sōora Yinni Gusunō u nεε, ¹⁸ tōnun bii, wee Nεbukanεsaa Babilonin sina boko u dera win tabu kowobu ba sām sēsōginu kua bu ka Tiri kamia. Adama win tabu kowo be kpuro ba wii kpaki kua ma ben senu potikira. Ka mε, Babilonin sina bokon tii ka win tabu kowo be, ba ñ arufaani gaa wa sōmbu te sōo, te ba kua. ¹⁹ Yen sōna nε, Yinni Gusunō na nεε, kon Babilonin sina boko Egibitin dukia kpuro wε. U koo ben yānu gura kpa nu n sāa win tabu kowobun kōsiaru. ²⁰ Kon nūn Egibiti wēwa ya n sāa win sōmbu te u kuan kōsiaru. Domi nena, wi ka win sām kowobu ba sōmburu kua.

²¹ Yen tōo te, kon Isireliba dam kē kpa n maa wunε tōnun biin nōo wukia a ka bu gari ko kpa bu gia ma nena na sāa Yinni Gusunō.

Yinni Gusunō

u koo Egibiti sēyasia

30

¹ Yinni Gusunō u nεε, ² tōnun bii, a Egibitigibu gerusio kpa a bu sō a nεε, amēniwa nε, Yinni Gusunō na gerua.

Na nεε, wee tōo kōsura wee. Bu weeweenu koowo. ³ Tōo te, ta sisi tē sōo nε, Yinni Gusunō kon bu wōri. Wee ta mam turuku kua. Ta ko n sāawa yam wōkuru. ⁴ Tabu koo na Egibitiō kpa bu tōn dabiru go mi, bu ben dukia gura kpa tem mε, mu ko bansu, kpa nuku sankira bakanu nu n wāa Etiopiō. ⁵ Etiopigibu ka Putigibu ka Ludiba ka Daarububa kpuro ka Libigibu ka sere maa nen tōmbu Isireli be ba ka bu nōo tia sāa ba koo wōruku bu gbisuku taa bi sōo. ⁶ Nε, Yinni Gusunō na maa gerua na nεε, be ba ka Egibitigibu yinamō mi, ba koo bu go tabu sōo saa Migidolin di n ka girari Asuanio kpa dam mε Egibitigibu ba raa ka tii sue mi, mu kpe. Nε, Yinni Gusunōwa na yeni gerua. ⁷ Ben tem mε, mu koo ko bansu n kere tem mε n tie handunia sōo. Ben wusu su koo kowa bansu mam mam n kere wuu si su tie. ⁸ Nā n Egibitigibu dōo sōkuma ma na dera be ba ka bu yinamō min dam mu kpa, saa ye sōora ba koo gia ma nena na sāa Yinni Gusunō. ⁹ Yen tōo te sōo, kon sōmōbu gōri goo nimkusu sōo bu Etiopigii be ba raa wāa bōri yendu sōo nandasia kpa bu berum soora Egibitigibun wahalan tōo te sōo, te ta sisi.

¹⁰ Nε, Yinni Gusunō na nεε, kon sina boko Nεbukanεsaa dendi n ka Egibitin tōn dabi te kpuro kpeerasia. ¹¹ Wi, ka win tabu kowo wōnwōndu sarirugii be, ba koo na bu tem mε wōri bu kpeerasia. Ba koo Egibitigibu go ka takobi kpa gōnu nu yibu tem mε kpuro sōo. ¹² Kon de daa te ba mō Nilun keri yi gbera kpa n Egibitin tem tōn kōsobu nōmu beria. Tōn tukobu ba koo na bu ye kpuro kam koosia. Nε, Yinni Gusunōwa na yeni gerua.

¹³ Nε, Yinni Gusunō na maa gerua na nεε, kon Nōfun būu turanun bwāarokunu kpuro kōsuku. Goo kun maa bandu dimō Egibitiō. Kon dewa tem mε, mu berum duura. ¹⁴ Kon Paturōsi kpeerasia kpa n Soani dōo meni kpa n maa Tebesi siri. ¹⁵ Kon ka Sini mōru ko ye, ye ya sāa nge Egibitigibun gbāra bakaru kpa n Tebesin tōn dabi dabi te go.

16 Kon Egibiti dɔɔ saku kpa Sini yu burisina. Ba koo Tebesin gbāraru kera kpa yiberɛba bu Nofu kamia sɔɔ sɔɔ gbāara. 17 Ba koo Onin aluwaasiba ka Pibesetigibu go ka takobi. Wuu si kpuron tamba ba koo yoru mwa. 18 Nà n Egibitigibun dam bua mɛ ba mɔ ba ka tambu yoru diisie, ma dam mɛ ba raa ka tii sue mi, mu nɔru kua, yam mu koo tīra Tapanesiɔ kpa bu yen tambu yoru mwɛeri. 19 Kon Egibitigibu siri kpa bu gia ma nena na sãa Yinni Gusunɔ.

Babilonin sina boko

u sãawa Gusunɔn denditia

20 Isireliban yorun wɔɔ wɔkura tiasen suru gbiikoon sɔɔ nɔba yiruse sɔɔra Yinni Gusunɔ u gerua u nɛɛ, 21 tɔnun bii, na Egibitin sunɔn gãseru bua. Wee, ba ñ wa wi u koo nùn bekia. Domi ba ñ win mɛera ye bɔkue u sere nɛɛ, u koo kpī u takobi nɛnɛ. 22 Wee na Egibitin sunɔ wi wɔrim wee. Kon win gãsenu kpuro bɔɔku te ta gea sãa ka te ta ñ gea sãa. Kon de takobi yu wɔruma win nɔman di. 23 Kon Egibitigibu yarinasia bu da bwese tukununu sunu sɔɔ. Kon de bu da tem baamere sɔɔ. 24 Kon Babilonin sina boko dam wɛ kpa n nùn nen takobi nɔmu beria. Adama kon Egibitin sunɔn gãseru bua kpa u weeweenu ko Babilonin sina bokon wuswaaɔ nge u gɔɔ dɔɔ. 25 Kon Babilonin sina boko dam wɛ kpa Egibitin sina bokogim mu kpe. Nà n nen takobi Babilonin sina boko nɔmu beria, ma u ka ye Egibitigibu wɔri, saa ye sɔɔra ba koo gia ma nena na sãa Yinni Gusunɔ. 26 Kon Egibitigibu yarinasia bu da bwesenu kpuro sɔɔ. Kon dewa bu da tem baamere sɔɔ. Saa ye sɔɔra ba koo gia ma nena na sãa Yinni Gusunɔ.

Egibitin sina boko u sãawa

nge dãa ye ba mɔ sɛduru

31

1 Isireliban yorun wɔɔ wɔkura tiasen suru itasen tɔɔ gbiikiru sɔɔra Yinni Gusunɔ u nɛɛ, 2 tɔnun bii, a

Egibitin sunɔ ka win tɔn dabi dabi te sɔɔwɔ a nɛɛ,

wara ka nùn weenɛ win kpāaru sɔɔ.

3 Wee u sãawa nge Libanin dãa ye ba mɔ sɛduru.

Yen kãasi yi wã

ma yen wurusu kubenu sãa.

Ma ya gunu ya guru winu girari.

4 Gura ya ye kpɛasia.

Nim mɛ mu dua tem sɔɔ mu dera ya gunia.

Nim mɛ kpuro mu kokumɔwa mi yen gbini yi wãa.

Min diya mu kokumɔ mu daamɔ dãa ni nu tien mi.

5 Yen sɔna ya kpɛa ya dānu kpuro gunum kera.

Yen kãasi yi dabia ma yi teria.

Domi ya nim waamɔ too.

6 Gunɔsu na su sin sokunu kua yen kãasiɔ.

Ma gbeeku yeɛ na yi maruramɔ yen kɔkɔɔ.

Ma bwese dabira na ta sɔ yen saara.

7 Ya sãawa dãa buraru ma ya gunu ya kãasi dɛu.

Domi yen nuwi yi duawa sere tem sɔɔwɔ mi nim mu kpã.

8 Baa nɛ, Gusunɔn dãa gbaa te ba mɔ Edeni sɔɔ,

sɛduru gaa sari ye ya ka ye weenɛ.

Mɛya dãa ye ba maa mɔ sipɛɛ yen gaa sari ye ya kãasi bure mɔ nge ye.

Dãa wuru bakasu gasu maa sari si su ka yegisu weenɛ.

Dāru garu sari te ta ka ye buram nɛ.

9 Kãasi bureya na ye wɛ sere dãa ni nu wãa nɛ, Gusunɔn dãa gbaa te ba mɔ Edeniɔ nu nisinu seewa.

Egibitin sunɔ u koo bɔra

nge dãa ye ba mɔ sɛduru

10 Wee ye nɛ, Yinni Gusunɔ na gerua. Na nɛɛ, sɛduru ye, ya kpɛa ya guru winu girari. Ma ya tii sua. 11 Yen sɔna kon ye gira kpa n ye sina boko wi u sinambu kpuro dam kere nɔmu beria kpa u ye kua nge mɛ yen torara nɛ.

12 Tɔn tuko be ba nuku kãsuru bo ba koo ye kii bu sura bu kɔ. Kpa yen kãasi yi wɔri guunu ka wɔwi sɔɔ kpa yi bɔkira tem mɛ kpuron wɔwi sɔɔ. Kpa tɔn be ba raa wãa yen saara

bu yarina bu ye deri. ¹³ Yen bīirun wəlləwa gunəsu su koo na su sina. Kpa gbeeku yεε yi yin wāa yeru ko yen kəkərə. ¹⁴ Yeni ya koo koorawa kpa dāa ni nu nim waamə nu ku raa ka gunia nu guru winu girari nu sere tii sua nin gunum sō. Domi dānu ka tambu kpuro ba koo gbiwa bu da bu gəribu deema.

¹⁵ Wee ye nε, Yinni Gusunə na gerumə. Na nεε, dəma te sɛduru ye, ya koo du gəribun wāa yerə, kon de taka kooraye ya wāa yam mi kpuro yu gəə wooru sina. Kon nim yōrasia yen sō, kpa n de daanu nu kokubu yōra. Kon maa de yam mu tīra Libaniə, kpa n dānu gberasia yakasə. ¹⁶ Sanam mε kon de sɛduru ye, yu wəruma yu da gəriə ka tən be ba dəə mi sannu, be ba koo yen wərumaan damu nə ba koo diiri bεrum sō. Gbaa te ba mə Edenin dāa ni nu buram bo ka ni nu gea sāa ni kpuro ni nu gesi nim waamə Libaniə nu ko n nuku dobu məwa sere tem səəwə. ¹⁷ Nin tii nu koo sara nu da gəribun wāa yerə nu bu deema be ba go ka takobi. Ba raa sāawa yen dam ma ba wāa yen saarə təmbun suunu səə.

¹⁸ Edenin gbaa te səə, dāa gaa kun ka Egibitin sina boko nε buram səə ka kpāaru səə. Ka mε, ba koo nūn surewa gəribun wāa yerə tem səə səəwə ka dāa ni nu wāa Edeni mi sannu kpa u n kpī ka be ba go tabu səə ka takobi, be ba n Gusunə yēn suunu səə. Yeniwa ya koo Egibitin sina boko ka win tən dabi te kpuro deema. Nε, Yinni Gusunəwa na yeni kpuro gerua.

Ba koo Egibitigibu

ka ben sina boko gəə swīya

32

¹ Isireliban yorun wəə wəkura yirusen suru wəkura yirusen təə gbiikiru səəra Yinni Gusunə u nεε, ² tənun bii, a gəə swīya Egibitin sunən sō. A nūn səəwə a nεε, wee u sāawa nge gbee sunə kpembu bwesenun suunu səə. Ma u maa sāa nge karaku nim wəku səə. U ra tii kpare daa ten nim səə

kpa u ten nim buri ka naasu kpa ten kurenu nu soona.

³ Yen sō, ameniwa nε, Yinni Gusunə na gerumə. Na nεε, kon nūn nən yāakororu surema sanam mε tən dabinu nu mənne kpa bu nūn gawa bu yarama. ⁴ Kon nūn yarawa kasə kpa n nūn kə yakasə. Kon dewa gunəsu su na su sina win wəllə kpa gbeeku yεε yi nūn di. ⁵ Kon win yaa yariwa guunu wəllə kpa n ye ya tie taasi wəwi səə. ⁶ Kon de win yem mu n yari tem mē səə u wāa sere ka guunə kpa yem mu n yiba mən wəwi səə. ⁷ Sanam mε u koo gbi, kon de wəllu tu tīra. Kon kperin yam bururam go kpa guru wiru tu səə wukiri, kpa suru u ku maa yam bururasia. ⁸ Kon wəllun fitilanu kpuro go win sō. Kpa n de yam mu tīra win tem səə. Nε, Yinni Gusunəwa na yeni gerua. ⁹ Kon de bwese dabinu nu biti soora nūn win kpeerabun labaari nu, baa ka tem mε u n yē. ¹⁰ Kon de bwese ni, nu n biti soore win sō. Kpa nin sinambu ba n diirimə bεrum sō sanam mε kon nən takobi fīa ben wuswaaə. Sanam mε u koo kpeerə mi, ba ko n diiriməwa saa kpuro səə, ben baawure u n ka win wāaru nande.

¹¹ Domi ameniwa nε, Yinni Gusunə na gerumə. Na nεε, Babilonin sina bokon tabu kowobu ba koo nūn wəri ka takobi. ¹² Kon nūn tabu kowo damgibu be ba nuku kəsuru bo surema bu win tən dabi te go. Kpa Egibitin tii suabu bu kpe. ¹³ Kon win yaa sabenu go nim bakam bəkuə kpa tambu n kun mε yaa sabenun naasu su ku maa nim mε buri. ¹⁴ Kon de mu kpunawa kpa mu n kokumə nge gum yarum. Nε, Yinni Gusunəwa na yeni gerua. ¹⁵ Nə n dera Egibiti ya kua bansu ma na yen dukia gura mam mam, na yen tambu kam koosia, saa ye səəra ba koo gia ma nena na sāa Yinni Gusunə.

¹⁶ Womu geniwa bwesenu kpuron tən kurəbu ba koo ko Egibiti ka yen tən dabi ten sō. Nε, Yinni Gusunəwa na yeni gerua.

Ba koo bwese ni ba kamia

gəə swīya

17 Isireliban yorun wɔɔ wɔkura yirusen suru wɔkura yirusen sɔɔ wɔkura nɔɔbuse sɔɔ, Yinni Gusunɔ u nɛɛ, 18 tɔnun bii, a gɔɔ wuri koowo Egibitigibun sɔ kpa a de wunen gɔɔ wuri yi, yi bu sure sere tem sɔɔwɔ gɔribun wɔa yerɔ be ka bwese ni nu dam mɔn tɔmbu. 19 A bu sɔɔwɔ a nɛɛ, ba tamaa ba gabu bɛɛɛ kerewa? Aawo! Ba koo dawa gɔribun wɔa yerɔ ba n kpɪ mi sannu ka be ba kun Gusunɔ yɛ. 20 Ba koo wɔrukuwa bu kpuna ka be ba go tabu sɔɔ sannu. Wee, ba takobi woma kararun di bu ka be kpuro go. 21 Tabu durɔ damgii be ba wɔa gɔribun wɔa yerɔ ka be, Egibitigibun somiɔ be ba gu, ba koo nɔɔgiru sua bu bu dam koosia bu nɛɛ, be wee ba sarama be, be ba n Gusunɔ yɛ. Wee ba kpɪ. Ba bu gowa ka takobi.

22 Mɛya Asirin sina boko ka win tɔn dabinu ba kpɪ ma ben sika ya nɔn sikerenɛ. Be kpurowa ba gu tabu sɔɔ. 23 Siki ni, nu wɔawa sere tem sɔɔ sɔɔwɔ, ma nu ka ben sina bokogiru sikerenɛ. Tabu sɔɔra ba be kpuro go be, be ba raa nasie.

24 Mɛya maa Elamun sina boko ka win tabu kowobu ba kpɪ. Ma win tabu kowobun sikinu wigiru sikerenɛ. Be kpurowa ba go tabu sɔɔ be, be tɔmba raa nasie. Ba n Gusunɔ yɛ. Wee ba wɔa sikaɔ sere tem sɔɔwɔ. Ba sekuru sɔɔwa gɔribun wɔa yeru mi. 25 Elamun sina boko ka win tabu kowobu ba kpɪ ka be ba go tabu sɔɔ. Win tabu kowobun sika ya wigiru sikerenɛ. Be, be ba n Gusunɔ yɛ ba gu tabu gberɔ. Beya tɔmba raa nasie. Be wee tɛ ba kpɪ ba sekuru sɔɔwa ka be ba gu taa bii sɔɔ.

26 Mɛsɛki ka Tubali ba kpɪ ka ben tabu kowobu kpuro. Ma tabu kowo ben sika begia sikerenɛ. Be, be ba n Gusunɔ yɛ mi, ba guwa tabu sɔɔ. Beya tɔmba raa nasie. 27 Be, be ba n Gusunɔ yɛ mi, ba n ka bu yellun tabu durɔ damgibu mɛnɛ ba sikua. Ba duawa gɔribun wɔa yerɔ ka ben tabu yɔnu ba kpuna ben toranun sɔ, ma ben takobiba ba kua ben leferi. N deema beya tɔmbu ba raa nasie. 28 Nge mɛya Egibitigibu ba koo maa gbisuku kpa

bu bu sike tɔn be ba n Gusunɔ yɛn suunu sɔɔ be, be ba go tabu gberɔ.

29 Edɔmuba ka ben sina asakpɔbu ben tii ba wɔa gɔribun wɔa yeru mi. Baa mɛ ba wɔrugɔru mɔ, ba bu gowa. Wee ba bu sikua ka be ba n Gusunɔ yɛ sannu.

30 Sɔɔ yɛsan nɔm geu gian sinambu ka sere Sidonigibu ba sara ba da gɔribun wɔa yerɔ. Wee tɔn be, ba wɔa sekuru sɔɔ baa mɛ ba raa bu nasie ben wɔrugɔrun sɔ. Adama tɛ, ba da ba kpɪ ka be ba go tabu sɔɔ sannu be, be ba n Gusunɔ yɛ mi. Ba sekuru sɔɔwa gɔribun wɔa yeru mi.

31 Egibitin sina boko u koo bu wa kpa win laakari yu kpuna win tɔn dabi ten sɔ ka win tabu kowobun sɔ be ba go tabu sɔɔ. Nɛ, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua. 32 Na dera tɔmbu ba ra n bɛrum soore Egibitin sina boko win sɔ. Adama tɛ, wi ka win tabu kowo be ba gu tabu sɔɔ, ba koo bu sikewa be ba n Gusunɔ yɛn suunu sɔɔ. Nɛ, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua.

33

Yinni Gusunɔ u Esekieli kua

Isireliban kirɔ kowo (I maa mɛɛrio 3:16-21)

1 Yinni Gusunɔ u Esekieli sɔɔwa u nɛɛ, 2 wunɛ tɔnun bii, a wunɛgibu Isireliba sɔɔwɔ a nɛɛ, tabu bɔn n wɔa ben tem sɔɔ, ba ra gbamgba sowo gɔsiwa. 3 Saa ye sɔɔ, gbamgba sowo wi, u n yibereba wa kpa u gbamgba so u ka wigibu nɔɔsia. 4 Wi u gbamgba ye nua, ma u ye atafiiru kua, yibere u n nɔn samba kua u go, saa ye sɔɔ, win yem mu koo wɔriwa win tii sɔɔ. 5 U koo gbiwa yɛn sɔ u gbamgba ye atafiiru kua. U kun daa ye atafiiru kue, u koo raa win wɔaru wɔra. 6 Su nɛɛ, gbamgba sowo wi, u yibereba waamɔ ba wee, ma u n gbamgba so u ka wigibu nɔɔsia. Saa ye sɔɔ, bɔn n goo samba kua ba mwa ba go, u koo gbiwa win durum sɔɔ. Adama gbamgba sowo win taarewa. Wiya ba koo wi ba go min yem bikia.

7 Tɔnun bii, wuna na gɔsa nge gbamgba sowo Isireliban suunu sɔɔ a

ka bu kirɔ ko. A de a nen gari ka nen kirɔba swaa daki kpa a bu ye nɔɔsia. ⁸Nà n tɛ nɛɛ, tɔn kɔso goo u koo gbi, ma a n nùn kirɔ kue u ka win daa kɔsa ye deri, u koo gbiwa win durum sɔɔ kpa n nun win yem bikia. ⁹Adama à n nùn kirɔ kua u ka win daa kɔsa deri, ma u yina u ye deri, yɛro u koo gbiwa win durum sɔɔ. Kpa wunɛ a wunen wāaru wɔra.

Wi u win daa kɔsa deri,

u koo wāaru wa

¹⁰Yinni Gusunɔ u Esekieli sɔɔwa u nɛɛ, tɔnun bii, a Isireliba yeni sɔɔwɔ a nɛɛ, wee ba ra gere bu nɛɛ, ben toranu ka ben durum ya bu wāasi. Yen sɔna ba nɔni sɔɔre. Amɔna ba koo ka kpɔ ba n wāa. ¹¹Adama a bu wisio a nɛɛ, ameniwa nɛ, Yinni Gusunɔ na gerua. Na nɛɛ, sere ka nen wāaru, na n tɔn kɔson gɔɔ kɔ. Na kɔwa u gɔru gɔsia kpa u wa u n wāa. Yen sɔ, be, Isireliba bu gɔru gɔsio. Mban sɔna ba koo tii go.

¹²Tɔnun bii, a maa wunɛgibu sɔɔwɔ a nɛɛ, gemgii ù n kɔsa mɔ, win gea ye u raa kua ya n win wāaru wɔramɔ. Tɔn kɔso ù n maa win daa kɔsa deri u gea mɔ, win yellun daa kɔsa ye, ya n derimɔ u kam ko. Yen sɔna gemgii ù n kɔsa mɔ, win yellun daa ya n win wāaru wɔramɔ. ¹³Nà n gemgii sɔɔwa na nɛɛ, u ko n wāaru mɔ win daa gean sɔ, ma u tamaa win daa gea ye, ya tura, ma u seewa u daa kɔsa wɔri, u n yɛ ma kon win yellun daa gea ye duariwa. Kpa u gbi win daa kɔsan sɔ. ¹⁴Nà n maa tɔn kɔso sɔɔwa na nɛɛ, u koo gbi, ma u gɔru gɔsia u win daa kɔsa deri, ma u gea mɔ u gem swɔi, ¹⁵ma u tɔruba ye u raa goo mwaari ka sere maa gāa ni u raa gbɛna wesia, ma u nen woodaba mem nɔɔwammɛ be ba wāaru wɛɛmɔ, u n gbimɔ. U ko n wāawa ka gem, domi u gea mɔ. ¹⁶Kon win toranu kpuro duariwa kpa u n wāa domi u gea mɔ.

¹⁷Tɔnun bii, wunɛgiba nɛɛ, nen gere ye, ya n sãa dee dee. Adama bera ba saka saramɔ. ¹⁸Gemgii ù n win daa gea deri, ma u kɔsa mɔ, u koo gbiwa kɔsa yen sɔ. ¹⁹Tɔn kɔso ù n maa win daa

kɔsa deri, ma u gea mɔ, u ko n wāawa yen sɔ.

²⁰Be, Isireliba ba nɛɛ, nen gari yi, yi n sãa dee dee. Ba n yɛ ma kon baawure siriwa nge mɛ win daa ya nɛ.

Ba koo Isireliban tem

kam koosia

²¹Sanam mɛ Isireliba ba wāa yoru sɔɔ, ten wɔɔ wɔkura yirusen suru wɔkurusen sɔɔ nɔɔbuse sɔɔ, yera goo u kisirama Yerusalemun di. Ma u na Esekielin mi u nɛɛ, ba Yerusalemu mwa.

²²N deema yoka durɔ wi, u sere tunuma, Yinni Gusunɔ u Esekieli win dam wɛ, ma win yara kusiara. Ye durɔ wi, u na sisiru bururu win mi, yera u ka nùn gari kua.

²³Yinni Gusunɔ u Esekieli sɔɔwa u nɛɛ, ²⁴tɔnun bii, wee ye tɔn be ba tiara Yerusalemun bansɔ ba gerumɔ. Ba mɔ, Aburhamu u wāawa wi turo. Ka mɛ, u tem mɛ mwa. Kaa sere gere bɛɛ be sa dabi, ma ba sun tem mɛ wɛ?

²⁵Yen sɔ, a bu sɔɔwɔ a nɛɛ, wee ye nɛ, Yinni Gusunɔ na bu sɔɔmɔ. Na nɛɛ, ba yaa temmɔ ka yen yem sannu. Ba bũnu sãamɔ, ma ba tambu goomɔ. Yera ba tamaa tem mɛ, mu ko n sãa begim?

²⁶Ben tabu yãna ba ra n naanɛ sãa. Ba ra n daa kɔsa mɔwa, baawure u ka win winsim kurɔ kpunamɔ. Yera ba tamaa tem mɛ, mu ko n sãa begim?

²⁷A maa bu sɔɔwɔ a nɛɛ, ameniwa nɛ, Yinni Gusunɔ na gerua. Na nɛɛ, sere ka nen wāaru, be ba wāa bansu sɔɔ mi, ba koo bu gowa ka takobi. Be ba wāa yakasu sɔɔ, gbeeku yɛya yi koo bu tem. Be ba maa kukua gbãra damginu sɔɔ ka kpee baaba sɔɔ, barara ta koo bu go. ²⁸Kon tem mɛ gɔsia bansu. Mɛn dam mu koo kpe mɛn sɔ ba tii sue. Ba koo mɛn guunu deri. Goo kun maa sarɔ mi. ²⁹Nà n tem mɛ bansu koosia mam mam n ka be, Isireliba sɛyasia ben daa kɔsan sɔ, saa ye sɔra ba koo gia ma nɛna na sãa Yinni Gusunɔ.

³⁰Tɔnun bii, wunɛgibu Isireliba ba wunen faagi mɔ ganin bɔkuɔ ka dii kɔnnɔsɔ. Baawure u win winsim sɔɔmɔ u mɔ, a na su da su Yinni Gusunɔn gari nɔ.

31 Ma ba naamə dabi dabinu ba nun swaa daki. Adama ba n̄ m̄ ye a bu s̄ōm̄. Ba wunen gari yaakoru s̄ā ma ba ben tii tiin arufaani naa gire. 32 Wee a s̄āwa nge ben bar̄ wi u d̄ak̄oru do. A maa bara soberu yē. Ba ra wunen kir̄ba swaa daki kpa ba kun be mem̄ n̄ōw̄e. 33 Adama ye a bu s̄ōwa mi kpuro ȳa n̄ koor̄a, ba koo gia ma nen s̄ōm̄ u w̄ā ben suunu s̄ō.

*Yinni Gusun̄ u Isireliban
kparobu gerusim̄*

34

1 Yinni Gusun̄ u Esekieli s̄ōwa u n̄e, 2 wun̄e t̄onun bii, a Isireliban kparobu gerusio. A bu nen kir̄ba s̄ōw̄. Wee ye na bu s̄ōm̄. Na n̄e, be, Isireliban kparobu, ba kuawa b̄rurobu. Domi ben tiin gariya ba m̄. Ba n̄ ȳā ḡō n̄ōrim̄. 3 Wee ba ȳā ni nu gum̄ m̄ goom̄ ba temm̄ ma ba nin bom̄ n̄orum̄. Adama ba n̄ nu kparam̄. 4 Ba n̄ ni nu kpanam̄ somi. Ba n̄ ni nu bar̄ n̄ōri. Ba n̄ ni nu m̄era wan bosu tim̄ doke. Ba n̄ ni nu geram̄ sure swaa gea s̄ō. M̄ya ba n̄ ni nu k̄ōra kasu. Adama ba nu dam̄ d̄arem̄wa. 5 Ma nu yarina domi nu n̄ kpar̄o m̄. Nu kua gb̄eeku ȳeen d̄ianu. 6 Ma nu sirene guunu ka gungunu w̄oll̄o nu yarin̄e tem̄ kpuro s̄ō. Goo kun nin bwisikunu kue u sere mam̄ nu kasum̄ da. 7 Yen s̄, be, Isireliban kparobu bu swaa dakio bu n̄ ye na bu s̄ōm̄. 8 N̄e, Yinni Gusun̄, sere ka nen w̄āru, na wa ma ba nen ȳānu w̄ri ba goom̄. Ma nu kua gb̄eeku ȳeen d̄ianu ȳen s̄ō nin kparoba kun nin bwisikunu kue bu nu n̄ōri. Ma ba sere ben tii n̄ōrim̄. 9 Yen s̄, bu swaa dakio bu n̄ ye na bu s̄ōm̄. 10 N̄e, Yinni Gusun̄, na bu seesim̄. Ba n̄ ko n̄ maa s̄ā nen ȳānun kparobu bu sere nin arufaani di. Kon nu w̄ra ben n̄oman di, kpa nu kun maa s̄ā ben d̄ianu.

*Yinni Gusun̄ u ko n̄ s̄ā
win ȳānun kpar̄o*

11 Wee ye n̄e, Yinni Gusun̄ na gerum̄ saa t̄en di. Na n̄e, nen tiiwa kon nen ȳānu m̄enna n̄ nu n̄ōri. 12 Kon nu m̄ennawa nge m̄e ȳā kpar̄o

u ra win ȳānu m̄enne n̄ n̄ yarina. T̄ō te nu yarina ta s̄āwa yam̄ w̄ku bakaru. Kon da n̄ nu kasuwa baama mi nu yarin̄e. 13 Kon nu yarama tem̄ tukum̄ di. Kpa n̄ nu m̄enna n̄ ka na nin tem̄ Isirelī. Kon nu kpara guun̄o ka w̄wi s̄ō ka sere mi t̄amba w̄ā kpuro. 14 Kon ka nu da kpara yee geeru s̄ō. Kpa nu di nu w̄ra. Nu koo ȳ Isireliban guun̄o kpa nu yaka geesu wa nu di. 15 Nen tiiwa kon nu kpara kpa n̄ de nu w̄ra. N̄e, Yinni Gusun̄wa na yeni gerua. 16 Kon ni nu k̄ōra kasuma n̄ ka na. Kpa n̄ ni nu m̄era wan bosu tim̄ doke. Kpa n̄ maa ni nu bar̄ n̄ōri nu dam̄ ko. Adama kon ni nu b̄ōru go. Nen tiiwa kon nen ȳānu kpara gem̄ s̄ō.

Gusun̄

u win t̄ambu somiru wee

17 Wee ye n̄e, Yinni Gusun̄ na Isireliba be ba s̄ā nge ȳānu s̄ōm̄. Na n̄e, kon nin geenu ka k̄ōsunu wunana. Kon ȳānu ka bonu wunana. 18 Domi yaka gee si nin ganu di su nu tura sere nu si nu n̄ di taakum̄. Nu nim gem̄ n̄ra n̄ nu tura ma nu m̄e mu tie taaka nu burisi. 19 Yaka si nu taaka mi, siya nen ȳā ni nu tie nu dim̄. Nim m̄e nu maa burisi mi, m̄ya nu n̄orum̄. 20 Yen s̄na n̄e, Yinni Gusun̄ na nu s̄ōm̄ na m̄, kon ȳā ni nu b̄ōru ka ni nu woore wunana. 21 Domi ni nu b̄ōru nu ni nu woore ka k̄abi b̄arikia nu yarinasia. 22 Wee na nu somiru wee. Kpa goo u ku raa maa nu mw̄eri. Kon nu siria. 23 Kon nu kpar̄o turo w̄e wi u koo nu n̄ōri. U koo yariwa nen s̄ōm̄ kowo Dafidin bweserun di. U koo nu n̄ōri kpa u n̄ s̄ā nin kpar̄o geo. 24 N̄e Gusun̄ ko na n̄ s̄ā nin Yinni. Kpa nen s̄ōm̄ kowo Dafidi u n̄ s̄ā nin kpar̄o. N̄e, Yinni Gusun̄wa na yeni gerua.

25 Na n̄ō mw̄eru kua ma kon nu b̄ri ȳendu w̄e. Kon de gb̄eeku ȳee kpuro yi doona tem̄ minin di. Saa ye s̄ō, nu koo kp̄i nu kpuna gb̄abur̄o ka d̄ā s̄ōw̄. 26 Kon de nu n̄ w̄ā guu te na ḡōsan b̄akū. Kpa n̄ nu domaru kua n̄ de gura yu n̄e yen saa s̄ō. 27 D̄ānu nu koo binu ma. Tem̄ mu koo de d̄ianu nu ma, kpa baawure u n̄ w̄ā b̄ri

yendu sɔɔ. Kon nɛn tɔmbun yorun yɔni kasuku kpa n bu yakia be ba bu yoru mwɛɛran nɔman di. Kpa bu gia ma nɛna Yinni Gusunɔ. ²⁸ Tɔn tukobu ba n maa bu dimɔ. Gbeeku yɛɛ yi n maa bu mwɛɛrimɔ. Ba koo yariwa karin di. Goo kun maa bu narumɔ. ²⁹ Kon bu gbea wɛ ye ya koo yisuru yari. Ba n maa gɔɔrun wahala mɔ ben tem sɔɔ. Tɔn tukobu ba n maa bu sekuru dokemɔ. ³⁰ Ba koo gia ma nɛ Gusunɔ na sɔawa ben Yinni. Nɛna na ka be, Isireliba wɔa. Ba sɔawa nɛn tɔmbu. Nɛna na yeni gerua.

³¹ Be nɛn tɔmbu, beya ba sɔa nɛn yɔa ni na nɔrimɔ mi. Domi na sɔawa ben Yinni. Nɛ, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua.

Gari yi ba gerua Edɔmuban sɔ

35

¹ Yinni Gusunɔ u Esekieli sɔɔwa u nɛɛ, ² tɔnun bii, a mɛɛrio Seirin guurun bera gia, kpa a tu sɔ a nɛɛ, ³ ameniwa nɛ, Yinni Gusunɔ na gerua. Na nɛɛ, wee kon tu wɔrima. Kon tu nɛn nɔmu demie kpa n tu ko bansu. ⁴ Kon ten wusu bansu koosia, kpa tu yɔra diiru. Saa ye sɔara ta koo gia ma nɛna na sɔa Yinni Gusunɔ. ⁵ Wee ta ka Isireliba yiberɛ tɛru nɛni sere ka gisɔ. Isireliban wahalan saa sɔɔ, ta bu takobi sɔkura sanam mɛ ben durum ya yewa. ⁶ Yen sɔ, nɛ, Yinni Gusunɔ na nɛɛ, sere ka nɛn wɔaru, kon ten yem yari. Yem mɛ ta raa yari mi, mu ko n tu swi. Domi ta n tɔmbun yem yaribu yinɛ. Yen sɔ, ba koo ten tiin yem yari. ⁷ Kon de Seirin guu te, tu ko bansu. Kon be ba sarɔ mi kpuro go. ⁸ Tɔn be ba gon gonu nu ko n teriewa baama guunɔ ka gungunɔ ka wɔwi sɔɔ ka sere maa wɔrusɔ. ⁹ Kon de tu kowa bansu sere ka baadommaɔ. Goo kun maa sinamɔ ten wusu sɔɔ. Saa ye sɔara ba koo gia ma nɛna na sɔa Yinni Gusunɔ.

¹⁰ Seiri ya nɛɛ, Isireli ka Yudan temgibu ba koo ko yegibu. Ya koo be kpuro mwa baa mɛ na wɔa mi. ¹¹ Yen sɔ, sere ka nɛ, Yinni Gusunɔn wɔaru, kon ye mɔru ka nisinu ka tusiru kɔsie nge mɛ ya raa bu kua. Kon bu tii sɔasi sanam mɛ kon ye siri. ¹² Saa ye sɔɔ, ya

koo gia ma nɛ, Yinni Gusunɔ na nua wɔma ye ya Isireliban guunu wɔnwa. Ya nɛɛ, wee nu kam kua. Wee ba ye nu nɔmu sɔndia nge gbeeku yɛɛ. ¹³ Ya tii sua nɛn wuswaaɔ ka yen gari gerubu. Ya man tɔn bia gari gerusi. Nɛn tiiwa na ye nua.

¹⁴ Nɛ, Yinni Gusunɔ na maa nɛɛ, sanam mɛ tem kpuro mu ko n wɔa nuku dobu sɔɔ, yen tem mu koo ko bansu. ¹⁵ Domi ya nuku dobu kua sanam mɛ ya Isireliban tem kam koosia. Nge mɛya kon Seirin guuru ka Edɔmun tem mɛ kpuro kam koosia kpa n ko bansu. Saa ye sɔara ba koo gia ma nɛna na sɔa Yinni Gusunɔ.

Isireliba

ba koo wurama ben temɔ

36

¹ Yinni Gusunɔ u Esekieli sɔɔwa u nɛɛ, tɔnun bii, a Isireliban guunu nɛn gari sɔɔwɔ kpa nu yi swaa daki. Ma Esekieli u ka guu ni gari kua u nɛɛ, i swaa dakio i nɔ ye Yinni Gusunɔ u gerua. U nɛɛ, ² wee yiberɛba ba gerumɔ ba mɔ, ɛhɛ, tɛ i kua beginu. ³ Yen sɔ, ameniwa wi, Yinni Gusunɔ u nɛɛ, n bɛɛ sɔ. U nɛɛ, u wa ma ba kɔa bu bɛɛ kpeerasia beri berika kpuro, bu bɛɛ mwɛ. Kpa bwese ni nu tie nu n bɛɛ mɔ. Mɛya nu ra n bɛɛ yɛɛmɔ nu n ka faagi mɔ yam kpuro. ⁴ Yen sɔ, u nɛɛ, bɛɛ guunu ka gungunu ka daanu ka wɔwi ka bansu ka wuu si ba deri si yiberɛba ba wɔri ba yɔnu gura ma bwese ni nu ka su sikerene nu su yɛɛmɔ, i swaa dakio i nɔ ye u gerumɔ bɛɛn sɔ. ⁵ Wi, Yinni Gusunɔ u gerua u nɛɛ, ka nisi bakana u ka Edɔmuba kpuro gari mɔ ka bwese ni nu tie, ni nu tii win tem wɛ ka nuku dobu ka win gendu ma nu ka mɛn yɔnu kpuro gura. ⁶ Bɛɛ Isireliban tem guunu ka gungunu ka daanu ka wɔwi, wee ye u nɛɛ, n bɛɛ sɔ. U nɛɛ, wi wee u gari gerumɔ mɔru ka nisinun sɔ. Domi bwese tukunu nu bɛɛ sekuru doke. ⁷ Yen sɔna u nɔma yiiya u bɔrua u nɛɛ, bwese ni nu ka bɛɛ sikerene mi, niya nu koo sekuru wa. ⁸ Saa ye sɔɔ, bɛɛ guunun dɔnu i ko kpara kpa i binu ma win tɔmbu

Isireliban sã. Domi ben wuramaru ta turuku kua kã. ⁹ Wi wee u ka bæe wãa. U koo bæe wuswaa kisima. Ba koo maa wuku bæen temã bu duure. ¹⁰ U koo de tãmbu bu dabia. Isireliba kpuro ba koo wurama mi, kpa ba n wãa bæen suunu sã. Kpa bu bansu sã dii kpaanu bani. ¹¹ U koo de tãmbu ka yaa sabenu bu dabia bu kãwara kpa bu sina mi nge yellu. Kpa u bu gea kua n kere ye u raa kua. Saa ye sã, ba koo gia ma wiya u sãa Yinni Gusunã. ¹² U koo de win tãmbu Isireliba bu sã bæen wãllã kpa ba n bæe mã. I ko n sãa ben tubi. Saa ye sã, i ñ maa derimã bu ben bibu bia. ¹³ Wee tãmba gerumã ba mð, Isirelin tem mu sãa nge gbeeku yaa ye ya yen tiin binu temmã. ¹⁴ Yen sãna i ñ maa tãmbu temmã. I ñ bæen tãmbu kam koosiamã. ¹⁵ U ñ maa derimã i bwese tukunun wãma nã. Ba ñ maa bæe sekuru dokemã. Meya i ñ maa derimã bæen tãmbu bu kam ko. Wi, Yinni Gusunãwa u yeni gerua.

Yinni Gusunã

u koo Isireliba menna

¹⁶ Yinni Gusunã u maa gerua u nãe, ¹⁷ tãnun bii, sanam mɛ Isireliba ba wãa ben temã, ba mu disi doke ben daan sã ka ben kookoosun sã. Ma na ben kookoo si garisi disi nge tãn kurã wi u yasa mð. ¹⁸ Yen sãna na bu mãru seesi yem mɛ ba yari ben tem sãon sã ka sere bũu ni ba ka mu disi doke. ¹⁹ Na bu siri ben daa ka ben kookoosun sã. Ma na bu yarinasia ba wãa wãa bwesenu ganu sã tem tukumã. ²⁰ Ye ba wãa bwese nin mi, ni ba tii wẽ, miya ba nen yĩsi dɛera te sankã sere tãmba mð, Yinni Gusunãn tãmba. Win tem diya ba yarima. ²¹ Yen sãna na kã n nen yĩsi dɛera te faaba ko te be, Isireliba ba sankumã bwesenun suunu sã mi ba wãa. ²² Yen sã, tãnun bii, a kpaam Isireliba sãwã a nãe, n ñ ben sã na yeni mð. Nen yĩsi dɛera ten sãna te ba sankã bwesenu sã. ²³ Kon nen yĩsi baka te bæere wesia te ba sankã bwesenun suunu sã mi. Bwese ni, nũ n wa ba man bæere wẽemã, nu koo gia ma nena na sãa Yinni Gusunã.

²⁴ Kon bu wuna bwese nin suunu sãon di n bu menna n ka wurama ben

temã. ²⁵ Kon bu nim dɛeram wisi kpa bu dɛera. Kon ben toranu kpuro wãka kpa n ben bũnu kpuro wuna n kã. ²⁶ Kon bu bwisiku kpaanu ka gãru kpaasu wẽ. Kon ben gãru si su bãabu nge kperu wuna kpa n bu gãrusu wẽ si su du nge wasi. ²⁷ Kon bu nen Hunde wẽ kpa n de bu nen woodaba mem nãwa ba n ka ye sãmburu mð. ²⁸ Ba koo sina tem mɛ na ben baababa nã mweeru kua sã, kpa bu ko nen tãmbu kpa na n maa sãa ben Yinni. ²⁹ Kon bu toranu kpuro gbara. Kon de bu dãanu wa nu n kpã. Na ñ maa bu gãru kparemã. ³⁰ Kon de dãanu nu ma, kpa gbea yu dãanu ko kpa bu ku maa sekuru wa gãrun sã bwesenu sã. ³¹ Saa ye sãra ba koo tubu ma ben kookoosu ka ben daa ya ñ wã kpa bu tii tusi yen sã. ³² Adama be, Isireliba ba n yẽ ma n ñ ben sã na mð mɛ. Bu de sekuru tu bu mwa. Nɛ, Yinni Gusunãwa na yeni gerua.

³³ Nɛ, Yinni Gusunã na maa nãe, dãma te kon bu dɛerasia ben toranu kpuron di, kon de tãmbu bu yibu wusu sã kpa bu ben bansu seeya. ³⁴ Ba koo maa dãanu yewe tem mɛ sã, mɛ ba raa deri tãmbu kpuro bu ka wa ma gãanu ku ra kpi mi. ³⁵ Kpa bu nãe, tem mi gãanu ku ra kpi mi, wee mu kua nge gbaa te ba mð Edeni. Men wuu si su raa bansu sãa su tẽ tãmbu yiba ma ba su gbãranu toosi. ³⁶ Kpa bwese ni nu ka bæe sikerene nu gia ma nena na ye ba raa sura seeya, ma na ye ba raa wuka gira. Nɛ, Yinni Gusunãwa na yeni gerua. Kon maa ye ko.

³⁷ Wee ye kon maa wure n Isireliba kua. Kon bu dabiasia nge yãa gã. ³⁸ Wuu si su raa bansu sãa, su koo tãmbu yibu nge yãa gã si ba gãsa yãkurun sã, si ba ra ka nɛ Yerusalemã tã bakarun sã. Saa ye sã, ba koo gia ma nena na sãa Yinni Gusunã. Nɛ, Yinni Gusunãwa na yeni gerua.

Esekieli u kuku ghebunu wa

kãsiru sã

37

¹ Yinni Gusunãn dam mu Esekieli nenua ma mu win bwẽra sua mu ka

da wəwa gaan suunu sɔɔ. Wəwa ye sɔɔ, kukuna nu yiba. ² Ma dam mɛ, mu dera u sɪa kuku nin suunu sɔɔ. U deema nu dabi wəwa ye sɔɔ, ma nu gberɛ woko woko.

³ Ma Yinni Gusunɔ u nɛɛ, tɔnun bii, kuku ni, nu koo kpɪ nu wāaru wa?

Ma u wisa u nɛɛ, wuna a yɛ mɛ, Yinni.

⁴ Ma u nùn sɔɔwa u nɛɛ, a gari geruo kuku gbebu nin sɔ a nu sɔ a nɛɛ, nu nɛ, Yinni Gusunɔn gari swaa dakio nu nɔ. ⁵ Na nɛɛ, kon nu hunde kpaa wɛ kpaa nu maa se nu n wāa. ⁶ Kon nu sɪi kpaanu wɛ kpaa n de nu wasi kpaa. Kon nu hunde kpaa wɛ kpaa nu se nu n wāa. Saa yera ba koo gia ma nɛna na sɪa Yinni Gusunɔ.

⁷ Ma Esekieli u gari yi gerua nge mɛ Yinni Gusunɔ u nùn sɔɔwa. Sanam mɛ u gari yi mɔ, yera u damu gagu ka yɪribu gabu nua ma kuku ni, nu susina. ⁸ Yera u wa nu sɪinu kua ma nu wasi kpaa, adama nu n gina hunde mɔ. ⁹ Yinni Gusunɔ u maa nɛɛ, tɔnun bii, a gari geruo a hunde sɔ a nɛɛ, amɛniwa nɛ, Yinni Gusunɔ na gerua. Na nɛɛ, hunde yu na saa handunian goonu nɛn di kpaa yu goo ni wom wure kpaa nu se nu n wāa.

¹⁰ Ma u gari gerua nge mɛ Yinni Gusunɔ u nùn sɔɔwa. Ma hunde ya na ni sɔɔ, nu wāaru wa ma nu seewa nu yɪra. Nu dabi nge tabu kowobu.

¹¹ Yinni Gusunɔ u maa nɛɛ, tɔnun bii, kuku ni, nu sɪawa Isireliba. Wee ba mɔ, ben kukunu nu gbera. Ben yɪiyɔbu bu doona ma ba kɔra. ¹² Yen sɔ tɛ, a bu sɔɔwɔ a nɛɛ, wee kon be, nɛn tɔmbun sika wukia kpaa n bu yara min di n ka bu wurama ben temɔ. ¹³ Nà n bu kua mɛ, ba koo gia ma nɛna na sɪa Yinni Gusunɔ. ¹⁴ Kon bu nɛn Hunde dokea kpaa bu wa ba n wāa. Kon de bu wura bu sina ben temɔ. Saa ye sɔra ba koo gia ma nɛ, Yinni Gusunɔ na gari gerua na maa yi kua.

Yudaba ka Isireliban banda

koo ko teeru

¹⁵ Yinni Gusunɔ u maa nɛɛ, ¹⁶ wune tɔnun bii, a dɪa kukuru garu suo kpaa a Yudaban bandun yɪsiru yore ten wɔllɔ. Kpaa a maa dɪa kukuru garu

sua a Isireliban bandun yɪsiru yore ten wɔllɔ. ¹⁷ Kpaa a dɪa kukunu yiru ye swɛɛna nu ko nge dɪa kuku teeru wunen nɔma sɔɔ. ¹⁸ Sanam mɛ tɔmba koo nun bikia bu nɛɛ, a n kaa sun dɪa yen tubusianu sɔ? ¹⁹ Saa ye sɔra kaa bu wisi a nɛɛ, amɛniwa nɛ, Yinni Gusunɔ na gerua. Na nɛɛ, kon Isireliban bandun dɪa kuku te sua kpaa n tu swɛɛna ka Yudaban bandugiru nu ko dɪa kuku teeru nɛn nɔmaa. ²⁰ Dɪa kuku ni, nu ko n wāawa wunen nɔmaa ba n waama. ²¹ A maa bu sɔɔwɔ a nɛɛ, wee, kon Isireliba mɛnnama beri berikan di mi ba yarinɛ bwesenu sɔɔ, kpaa n de bu wurama ben temɔ. ²² Ba koo ko bwese teeru sere ka be ba wāa guunɔ kpaa ba n sunɔ turo mɔ. Ba n ko n maa sɪa bwesenu yiru. Ba n ko n maa sinambu yiru mɔ. ²³ Ba n maa tii disi dokemɔ ben bɪu sɪanun sɔ ka ben toranun sɔ. Kon bu yaramawa mi ba wāa ba ka tora kpuron di. Kon bu dɛɛrasiawa mam mam. Ba ko n sɪawa nɛn tɔmbu kpaa na n maa sɪa ben Yinni. ²⁴ Dafidi nɛn sɔm kowon bibun bweseru sɔra ba koo sunɔ wa. Kpaa turowa ba ko n mɔ. Ba koo nɛn woodaba mɛm nɔɔwa kpaa bu ka ye sɔmburu ko. ²⁵ Ba koo wure ba n wāa tem mɛ sɔɔ mɛ na nɛn sɔm kowon Yakɔbu wɛ. Miya ben baababa ba sina. Ben tii ba koo maa sina mi sere ka ben bibun bibɔ ka baadommaɔ. Dafidin bibun bwesera ta ko n bandu dii mi sere ka baadommaɔ. ²⁶ Kon ka bu arukawani bɔri yɛndugia bɔke ye ya ko n wāa sere ka baadommaɔ. Kon de bu sina tem mi, kpaa bu dabia. Kpaa n nɛn sɪa yeru gira ben suunu sɔɔ sere ka baadommaɔ. ²⁷ Nɛn wāa yeru ta ko n wāawa ben suunu sɔɔ. Ba ko n sɪawa nɛn tɔmbu kpaa na n sɪa ben Yinni. ²⁸ Nɛn sɪa yeru tɔn wāa ben suunu sɔɔ sere ka baadommaɔ, saa ye sɔra bwesenu nu koo gia ma nɛna na sɪa Yinni Gusunɔ wi u Isireliba gɔsa nɛnɛm.

Gari yi ba gerua Gɔgun sɔ

38

¹ Yinni Gusunɔ u nɛɛ, ² tɔnun bii, a mɛɛrio Gɔgun bera gia Magɔgun temɔ wi, wi u sɪa Mɛɛki ka Tubalin kpaa

kpa a nùn gerusi a nεε, ³ wee ye nε, Yinni Gusunɔ na gerumɔ. Na nεε, kon Gɔgu wɔrima wi u sãa Mεseki ka Tubalin kparo. ⁴ Kon nùn gɔsiam a kpa n kɔkɔnu doke win baa saburosɔ, kpa n nùn gawama, wi ka win tabu kowobu ka dumi ka maasɔbu, kpa win tɔn dabi te, ta n tabu yãnu sebua ta n tεε bakanu ka piiminu neni kpa ta n takobiba fiamɔ. ⁵ Pεεsiba ka Etiopigibu ka Putigibu be kpuro ba tεrenu ka sii furɔ kɔkɔnu doke, be kpurowa ba koo ka nùn da. ⁶ Gomεεn tabu kowobu ka Beti Togaamagii be ba wãa sɔɔ yɛsan nɔm geun sɔɔ sɔɔ gia, be ka ben tabu kowobu kpuro ka sere bwese dabi dabinun tɔmbu, be kpurowa ba koo nùn swĩ. ⁷ U gesi win sɔɔru koowo wi ka tɔn be ba koo nùn swĩ kpa u n sɔɔru kpeere. Wiya u koo bu kpara. ⁸ Amɛn biru kon de u ko ben wirugii, kpa u Isireliba wɔri be ba kisira tabun di. N deema ba raa yarinewa tem tukumɔ ma ba seema tem kpuron di mi ba raa wãa. Ba wurama ba menna Isireliban guunɔ ni ba raa deri n tε. Ma ba sina mi ka bɔri yendu. ⁹ Adama wi ka win tɔn be ba nùn swĩ ba koo tem mε wukiriwa nge woo bɔkɔ ñ kun mε nge guru wiru. ¹⁰ Nε, Yinni Gusunɔ na nεε, saa ye, yà n tunuma, bwisiku kɔsunu koo nùn deema kpa u kɔsa himba ko. ¹¹ U koo gɔru doke u nεε, u koo tem gam tɔmbu wɔri be ba wãa bɔri yendu sɔɔ, bèn wusu su ñ gbãranu ka gamboba mɔ. ¹² U koo da u tɔmbu wɔri be ba ben wuun bansu seeya kpa u ben yãnu gura. Tɔn be, ba wuramawa saa tɔn tukobun suunu sɔɔn di. Ba dukia ka yaa sabenu wa. Ma ben tem mu wãa handunian suunu sɔɔ. ¹³ Saban tɔmbu ka Dedanigibu ka Taasisin tenkuba ka sere be ba wãa turuku mi, ba koo nùn bikia bu nεε, mban sɔna u tɔn dabi teni menna. U kĩwa u tɔmbu wɔri u ben yãnu gura? U kĩwa u tɔmbun sii geesu ka ben wura gura? U kĩwa u ben yaa sabenu ñ kun mε ben dukia baka gura?

¹⁴ Wunε tɔnun bii, a Gɔgu sɔɔwɔ a nεε, ameniwa nε Yinni Gusunɔ na gerumɔ. Na nεε, dɔma te nɛn tɔmbu

Isireliba ba koo sina bɔri yendu sɔɔ, u ko n yɛ. ¹⁵ Saa ye, u koo na saa win wãa yerun di sɔɔ yɛsan nɔm geuɔ wi ka bwese dabi dabinun tabu kowobu be kpuro ba n yɔɔwa dumin wɔllɔ. ¹⁶ Yen biru u koo sewa u nɛn tɔmbu Isireliba seesi kpa win tabu kowo be, bu Isireliba wukiri nge mε guru wiru ta ra tem wukiri. Amɛn biru kon de u na u nɛn tem wɔri kpa n bwese ni nu tie sɔɔsi saa wi, Gɔgun min di ma nɛna na sãa dεero.

¹⁷ Ameniwa nε, Yinni Gusunɔ na gerua. Na nεε, Gɔgu wi, u sãawa win gari na dera nɛn sɔmɔbu ba gerua gasɔn di Isireliɔ. Na nεε, kon de u nɛn tɔmbu wɔri. ¹⁸ Tɔɔ tɛ sɔɔ Gɔgu u koo Isireliban tem wɔri, nε Yinni Gusunɔ kon wɛru wura ka mɔru. ¹⁹ Nɛna na maa yeni gerua ka nisinu ka mɔru baka. Na nεε, tɔɔ te, tem mu koo yĩri too too Isireliɔ. ²⁰ Swɛε ka gunɔsu koo diiri berum sɔ nɛn wuswaaɔ ka sere gbeku yεε ka yεε yi ra kabiri ka tɔmbu kpuro. Guunu nu koo wɔruku kpa kpenu nu kankira kpa gbãranu kpuro nu wɔruku. ²¹ Kon de tabu bu nùn wɔri nɛn guunu kpuron wɔllɔ. Baawure u koo win winsim tabu wɔriwa. ²² Kon Gɔgu wi siri n nùn bararu kpɛε kpa n de bu nùn go bu yem yari. Kon de guru baka yu nε ka kpenu kpa dɔɔ ka sɔɔ bisu yu wi ka win tabu kowobu wɔri ka sere tɔn dabi te ta wãa ka wi. ²³ Nge mɛya kon ka bwese dabinu sɔɔsi ma na kpã na maa sãa dεero kpa nu gia ma nɛna na sãa Yinni Gusunɔ.

Ba Gɔgu kamia

39

¹ Wunε tɔnun bii, a Gɔgu gerusio a nεε, ameniwa nε, Yinni Gusunɔ na gerua. Na nεε, nε wee na Gɔgu seesi wi, wi u sãa Mεseki ka Tubalin kparo. ² Kon nùn yara win tem di mε mu wãa sɔɔ yɛsan nɔm geun sɔɔ sɔɔwɔ. Kpa n de u Isireliba wɔri. ³ Adama kon win tendu wɔra win nɔm dwarun di kpa n win sɛɛnu mwεeri win nɔm geun di. ⁴ U koo wɔruma Isireliban guunu wɔllɔ wi, ka win tabu kowobu ka tɔn be ba nùn swĩima. Kpa gunɔsu

ka gbeeku yee yi ben yaa di. ⁵ U koo worumawa temo nge me ne, Yinni Gusuno na gerua. ⁶ Kon Magogu ye dso doke ka sere be ba waa tem burero bari yendu soo. Saa ye soo, ba koo gia ma nena na saa Yinni Gusuno. ⁷ Kon de bu nen yisi deeraru gia Isireliban suunu soo. Na n derimo bu tu sanku. Saa yera bwesenu kpuro nu koo gia ma nena na saa Gusuno Isireliban Yinni Deero. ⁸ Wee ye kpuro ya kooramo ya wee. Ya koo koorawa tao te nen tii na yi. Ne, Yinni Gusunowa na yeni gerua. ⁹ Yen tao te, Isireliba ba koo yari ben wusun di, kpa bu ben yiberaban tere bakanu ka piiminu mweleri ka ben tema ka senu ka ben yaasi ka ben bari kpa bu ka ye kpuro dso sore wso naba yiru. ¹⁰ Ba n maa daa kaso dso yakaso. Meya ba n maa daa buramo daa sowa bu ka doo ko. Domi tabu yaa niya ba koo ka dso sore. Ba koo ben yiberaba mweleri be, be ba raa bu mwera. Ba koo tambun yanu gura be ba raa ben yanu gura. Ne Yinni Gusunowa na yeni gerua.

¹¹ Yen tao te, Isirelio kon Gogu siku yeru we nim waku baruguun soo yari yeru gia, mi tamba ra sare. Kpa tu bera min swaa go. Miya ba koo Gogu ka win ton dabi te sike, kpa bu yam mi soku Gogun ton dabinun wowa. ¹² Isirelibara ba koo bu sike kpa bu wa bu ka ben tem deerasia. Ba koo ye kowa suru naba yiru. ¹³ Isireliba kpurowa ba koo goo ni sike. Yen tao te, ba koo man bere we, kpa bu mam. Ne, Yinni Gusunowa na yeni gerua. ¹⁴ Suru naba yiru yen baa soo, ba koo tambu gosi be ba ko n sirene ba n goo ni nu tie kasu ba n sikumo. Be ba saro mi kpuro, ba koo bu somi. Meya ba koo ka tem me kpuro deerasia. ¹⁵ Ton be ba bosu tem me soo, ba n ton kukunu wa, kpa bu yireru ko mi. Be ba siku ten samburu mo ba n na kpa bu kuku ni gura bu sike Gogun ton dabi ten wowa mi. ¹⁶ Ba koo mam wuu gagu yisuru ke Hamana. Yisi ten tubusiana dabiru. Nge meya ba koo ka tem me deerasia.

¹⁷ Yinni Gusuno u nee, tunun bii, a guno bwese bweseka ka gbeeku yee

kpuro sowa a nee, yi mennama baama kpuron di nen yaku te kon kon so. Kon yaku bakaru ko Isireliban guuno kpa yi yaa tem yi yem no. ¹⁸ Yi koo tabu durabun gonu di kpa yi wirugibun yem no be, be ba saa nge Basanin yaa kinenu ka yaa kpemminu ka bonu ka kete kine ni nu gum mo. ¹⁹ Yi koo yaa gum di yi debu kpa yi yem no sere mu yi go nge tam nen yaku te kon yi kua min so. ²⁰ Ne, Yinni Gusuno na nee, yi koo dumi ka yin maasobun yaa di ka tabu durabu ka sere tabu kowobu be ba tie. Yi koo yaa ye diwa yi debu nen dii yero.

²¹ Kon bwesenu nen yiiko soso kpa nu wa nge me na bu siri ka seeyasia bi na bu kua. ²² Saa yen doma ten di sere ka baadommao, nen tambu Isireliba ba koo gia ma nena na saa Gusuno ben Yinni.

Esekielin garin wiru

²³ Bwesenu nu koo gia ma Isireliban toranun sona ne, Yinni Gusuno na bu biru kisi ma na dera ba bu yoru mwera ba ka da tem tukumo. Na bu ben yiberaba namu sandia ba bu go tabu soo. ²⁴ Na bu seeyasia nge me ben toranu nu ne ni nu bu kua disigibu. Ma na bu nen wuswaa berua. ²⁵ Adama te ne, Yinni Gusuno na nee, kon de Isireliba be, Yakobun bweseru bu wurama yorun di. Kon be kpuron wonwandu ko. Saa ye soo, kon nisinu se nen yisi deera ten so. ²⁶ Sanam me ba koo sina ba n waa bari yendu soo, goo kun maa bu baasimo ba koo ben sekuru duari ka ben naane sari te ba man kua. ²⁷ Tambu ba koo man bere we na n Isireliba wunama ben yiberaban suunu soon di na ka wurama. ²⁸ Ba koo gia ma nena na saa Gusuno ben Yinni, ne wi na dera ba ka bu yoru da bwese tukunun suunu soo, ma na dera ba maa wurama ben temo. Baa ben turo na n derimo u sina tem tukumo. ²⁹ Na n maa bu biru kisimo. Domi kon bu nen Hunde we. Ne Yinni Gusunowa na yeni gerua.

**ESEKIELI U IINNI
GUSUNON SAA YEE
KPAARU WA KASIRU SOO**

*Esekieli u kāsiru wa***40**

¹ Ye ba Isireliba yoru mwa yen wōo yenda nōbusen suru gbiikoon sōo wōkuruse sōora Yinni Gusunōn dam mu Esekieli nēnua. N deema ye ba Yerusalemu wōri ba kōsuka yen wōo wōkura nneſe sōora mi. Ma u nūn kpara u ka da Isireliban temō ² kāsiru sōo. U nūn sua u yi guuru wōllō te ta gunu too. Ten sōo yēsān nōm dwardu gia, u dia wa ya sāa nge wuu. ³ Ma u ka nūn da mi gia. Ma u durō goo wa mi, u ka sii gandu weenē u wēē damgii ka dēka nēni ye ba ra ka yīire. Ma u yō gambon bōkuō kōnnōwō. ⁴ Durō wi, u nēē, tōnun bii, a mēerio kpa a swaa daki a de a ye kpuro laakari ko ye kon nun sōosi. Domi ba ka nun nawa mini a ka mēeri kpa a ka wa a Isireliba tubusia ye a wa.

Yaara ka kōnnō tōokisu

⁵ Wee ye u wa. U gbāraru wa ta sāa yee te sikerenē. U dēka wa durō win nōma sōo. Yen dēebu bu ka gōm soonu nōba tia nē. Adama yen gōm soo ten baatere ta dēebu sosiwa ka nōm wīi teeru. Yen yasum maa kua dēka tia. Yen gunum maa kua dēka tia. ⁶ Ma u da kōnnōwō ge ga wāa sōo yari yeru gia ma u yōwa gen yōtiaō. Ma u kōnnō gen yasum yīira. Ma mu kua dēka tia. Adērō ga wāa dii ten suunu sōo ma kōsu yenu wāa gen yēsi yēsikaō. ⁷ Kōsu yee nin baateren dēebu ka ten yasum mu nēwa. Ye kpuro ya sāawa dēka tia. Batuma ye ya nu karane ya sāawa gōm soonu nōbu. Gambo ye ya wāa dii sōon kōnnōwō a sere sāa yerun tii du, yen yasum mu sāawa dēka tia. ⁸⁻⁹ Ma durō wi, u dii sōo ge yīira. Gen ganan gunum mu sāawa dēka nōba ita. Ma gen gani tōkii yi maa sāa gōm soonu yiru kōnnō gen sōowō. Diru gara wāa sāa yee ten bōkuō. ¹⁰ Kōsu yerun dii ni kpuro ni nu wāa sōo yari yeru gia nu nēwa. Dia ita itawa ya wāa adērō gen beri berikaō. Batuma ye ya bu karane ya maa nēwa. ¹¹ Durō wi, u maa kōnnō gen yasum yīira ma ya kua gōm soonu wōkuru. Ma gen dēebu bu kua

gōm soonu wōkura ita. ¹² Kōsu yee nin baateren wuswaaō ba batuma gaa wīa gōm soo teeru. Kōsu yee ten baateren goonu nu sāawa gōm soonu nōba tia tia. ¹³ Durō wi, u yīira saa kōsu yee teerun gana sōon di n ka girari yirusen gana sōo te ta gbiikii te mēera. Ma n kua gōm soonu yenda nōbu. ¹⁴ U maa dii sōo ge yīira ma ga kua gōm soonu yendu. Dii ten bera gia, sāa yee ten yaara ya ka kōnnō ge sikerenēwa. ¹⁵ Batuma ye ya wāa kōnnō gēn min di ba ra ka du n ka da kōnnō ge ga wāa sōowō, yen dēebu bu sāawa gōm soonu weeraakuru. ¹⁶ Ba kōsu yee nin fēnentiba kuawa nge kōkōsō nin gani tōkiiō ka maa gani yi yi nu buranē sōo ka sere dii sōo gen gani sōo. Ma ba dii nin ganin sōowō kpakpa wurusun weenasisu koosi ye ya kua yen buraru.

¹⁷ Yen biru durō wi, u ka nūn da sāa yee ten yaara tōkaaō mi dia tēna ya wāa. N deema ba gāanu tāwa nge simaa ba ka yaara ye sikerena. ¹⁸ Simaa ye ba tāwa mi, ya wāawa dia yen bōkuō. Ma ya ka dia yen gani dēebu nē. Adama ya n̄ yaara sōokaa gunum tura. ¹⁹ Ma u batuma yen dēebu yīira saa kōnnō gbiikuun sōon di n ka girari yaara sōokaan ganaō ma n kua gōm soonu wunōbu (100). U ye yīira sōo yari yeru gia ka sōo yēsān nōm geu gia. ²⁰ Ma u maa yaara tōkaan kōnnō ge ga wāa sōo yēsān nōm geu gian dēebu ka yasum yīira. ²¹ Kōnnō ge, ga kōsu yenu nōba tia mō, ita ita gen adērōn yēsi yēsikaō. Gen gani yi, ka gen dii sōo ya ka kōnnō ge ga wāa sōo yari yeru gia dēebu ka yasum nēwa. ²² Yen fēnentiba ka dii sōo ge, ka kpakpa wurusun bura ni ba kua mi, ye kpuro ya sāawa tia ka kōnnō ge ga wāa sōo yari yeru mi. A ka da yen kōnnō ge ga wāa sōo yēsān nōm geu gia, kaa yōtia yōwa naa dabusanu nōba yiru. ²³ Sōo yēsān nōm geun kōnnōn dee deeru, kōnnō gaga wāa sōowō gēn min di ba ra ka du yaara sōokaaō. Kōnnōsu yiru yen baa sōo ya sāawa gōm soonu wunōbu nge mē n sāa sōo yari yeru gia. ²⁴ Ma u ka man

da sɔɔ yɛsan nɔm dwaru gia mi kɔnnɔ gaga wɔa. Ma u gen kɔsu yenu ka gen dii sɔɔ ka gen gani yɔira. Ye kpuro ya ka kɔnnɔ siɔnɔgia nɛwa. ²⁵ Kɔnnɔ ge, ka gen dia ya fɛnɛntiba mɔ ya ka sikerene nge fɛnɛnti beɔnɔ. Gen dɛɛbu bu sɔawa gɔm soonu weeraakuru. Gen yasum maa sɔa gɔm soonu yɛnda nɔɔbu. ²⁶ Gen yɔɔtia ya mɔwa naa dabusanu nɔɔba yiru a ka da dii sɔɔ gen mi. Ba dii ten gani sɔɔkii buraru kuawa ka kpakpa wurusun weenasisu. ²⁷ Yaara sɔɔkaa ya maa kɔnnɔ mɔ sɔɔ yɛsan nɔm dwaru gia. Kɔnnɔsu yiru ye, ya tondinɛwa ka gɔm soonu weeraakuru.

Yaara ka kɔnnɔ sɔɔkisu

²⁸ Durɔ wi, u ka maa man da yaara sɔɔkaa yen mi, sɔɔ yɛsan nɔm dwaru gian kɔnnɔn di. Ma u kɔnnɔ ge yɔira u deema ya nɛwa ka yaara tɔɔkaan kɔnnɔsu. ²⁹ Gen kɔsu yenu ka gen gani ka gen dii sɔɔ, ye kpuro ya nɛwa ka yaara tɔɔkaan kɔnnɔsu. Kɔnnɔ ge, ga fɛnɛntiba mɔ ba ka sikerene. Gen dɛɛbu bu sɔawa gɔm soonu weeraakuru. Ma gen yasum maa sɔa gɔm soonu yɛnda nɔɔbu. ³⁰ Kɔnnɔ gen dɛɛbu bu sɔa gɔm soonu weeraakuru. Gen yasum maa sɔa gɔm soonu yɛnda nɔɔbu. ³¹ Dii sɔɔ gen kɔnnɔ ga mɛɛrawa yaara tɔɔkaaɔ. Ba gen gani sɔɔkii buraru koosiwa ka kpakpa wurusun weenasisu. Gen yɔɔtia ye, ya naa dabusanu mɔwa nɔɔba ita. ³² Yen biru, u maa ka man da yaara sɔɔkaa yen mi, saa kɔnnɔ ge ga wɔa sɔɔ yari yeru gian di. Ma u kɔnnɔ ge yɔira u deema ga ka si u raa yɔira mi nɛwa. ³³ Gen dii sɔɔ ka gen gani ka gen kɔsu yenu, ye kpuro ya nɛwa ka kɔnnɔ si u raa yɔira. Yen biru ga fɛnɛntiba mɔ ya ka sikerene. Kɔnnɔ gen dɛɛbu bu sɔawa gɔm soonu weeraakuru. Gen yasum maa gɔm soonu yɛnda nɔɔbu. ³⁴ Gen dii sɔɔ ga yaara tɔɔkaa mɛɛrawa. Ma ba gen gani sɔɔkii buraru koosi ka kpakpa wurusun weenasisu. Ma gen yɔɔtia ya naa dabusanu mɔ nɔɔba ita.

³⁵ U ka maa man da kɔnnɔ ge ga wɔa sɔɔ yɛsan nɔm geu gia. Ma u gu

yɔira. U deema kɔnnɔ ge, ka si u raa yɔira mi, su dɛɛbu ka yasum nɛwa. ³⁶ Kɔnnɔ ge, ga maa kɔsu yenu mɔ ka gani yi yi nu burane ka sere dii sɔɔ. Ma ba fɛnɛntiba kua ba ka gu sikerena. Gen dɛɛbu bu sɔawa gɔm soonu weeraakuru, ma gen yasum maa sɔa gɔm soonu yɛnda nɔɔbu. ³⁷ Dii sɔɔ ge, ga yaara tɔɔkaa mɛɛrawa. Ma ba gen gani sɔɔkii buraru koosi ka kpakpa wurusun weenasisu. Gen yɔɔtian naa dabusanu sɔawa nɔɔba ita.

³⁸ Kɔnnɔ ge ga wɔa sɔɔ yɛsan nɔm geu gia ga diru garu mɔ te ta mɛɛra gen dii sɔɔ gia. Miya ba ra yɔku dɔɔ mwaararuginun yaa kpakie. ³⁹ Dii sɔɔ gen beri berikaɔ tɔɔwɔ, tabulu yiru yiruwɔ ya wɔa. Tabulu ben wɔllɔwa ba ra yɔku dɔɔ mwaararuginu ka toranun yɔkunu ka yɔku ni ba ra ka toranu sɔmen yaa sake. ⁴⁰ Dii sɔɔ gen tɔɔwɔ, tabulu nɛwa ya wɔa. A n dɔɔ kɔnnɔ ge ga wɔa sɔɔ yɛsan nɔm geu gia, kaa kpɔ a ye wa bera ka bera yiru yiru. ⁴¹ Tabulu nɔɔba itawa ba mɔ yɛn wɔllɔ ba ra yɔku yaa go. Ba ye yiwa nɛ nɛ kɔnnɔ gen beri berikaɔ. ⁴² Tabulu yen nɛ sɔara ba ra yɔku dɔɔ mwaararuginu sɔaru ko. Ba ye kua ka kpee ni ba dɔka. Yen dɛɛbu bu sɔawa gɔm soo teeru ka bɔnu, yen yasum maa sɔa gɔm soo teeru ka bɔnu, ma yen gunum mu sɔa gɔm soo teeru. Tabulu yen miya ba ra yɔku sɔm yɔnu yi. ⁴³ Ma ba tabulu ye nɔɔ bɔki kua nɔm tararun yasum saka. Tabulu yen wɔllɔwa ba ra yɔku yaa sɔndi. ⁴⁴ Yen biruwa durɔ wi, u ka man da yaara sɔɔkaaɔ. Ma na dia yiru wa mi. Teera wɔa kɔnnɔ ge ga wɔa sɔɔ yɛsan nɔm geu gia ma ta nɔɔ tɔi sɔɔ yɛsan nɔm dwaru gia. Teera maa wɔa kɔnnɔ ge ga wɔa sɔɔ yɛsan nɔm dwaru gia ma ten kɔnnɔ ga maa tɔi sɔɔ yɛsan nɔm geu gia. ⁴⁵ U man sɔɔwa u nɛɛ, dii tɛn kɔnnɔ ga tɔi sɔɔ yɛsan nɔm dwaru gia mi, ta sɔawa yɔku kowobun diru be ba ra sɔa yerun sɔmburu ko. ⁴⁶ Dii tɛn kɔnnɔ ga maa tɔi sɔɔ yɛsan nɔm geu gia mi, ta sɔawa yɔku kowobuguru be ba ra yɔkuru ko yɔku yerɔ. Ma u

maa neε, Lefin bweseru sɔɔ, Sadakun bwese kera ya koo kpī yu du sāa yerɔ yu Yinni Gusunɔ sã.

Yinni Gusunɔn sāa yeru

⁴⁷ Durɔ wi, u sāa yee ten yaara sɔɔkaa kpuro yīira ma u deema yen goonu kpuro nu neƵa. Yen dɛɛbu bu sāa gɔm soonu wunɔbu (100) ma yen yasum maa sāa gɔm soonu wunɔbu. Ma yāku yera wāa sāa yee ten kɔnnɔwɔ. ⁴⁸ Ma u maa ka man da sāa yee ten aderɔwɔ mìn di ba ra ka du. Ma u aderɔ gen gbereba yīira. Ma yen baayeren bɔɔrum mu sāa gɔm soonu nɔɔbu. Kɔnnɔ gen yasum mu sāawa gɔm soonu wɔkura nne. Gen yēsa baayeren dāa ya maa sāa gɔm soonu ita. ⁴⁹ Aderɔ gen tiin dɛɛbu bu sāawa gɔm soonu yendu. Ma gen yasum maa sāa gɔm soonu wɔkura tia. Ba ra gu duwa ka yɔtia ye ya naa dabusanu wɔkuru mɔ. Ma ga gbere mɔ bera ka bera tia tia.

41

¹ Durɔ wi, u ka maa man da sāa yerun suunu sɔɔ. Ma u ye kpuro yīira. Aderɔ gen ganin sinum mu sāawa gɔm soonu nɔɔba tia. ² Kɔnnɔ gen yasum maa sāawa gɔm soonu wɔkuru, gen beri berika nɔɔbu nɔɔbu. Ma u sāa yee ten tii yīira. Ten dɛɛbu sāawa gɔm soonu weeru. Ma ten yasum maa sāa gɔm soonu yendu. ³ Yen biru u dua dii ten sɔɔwɔ u ten kɔnnɔn dāa yīira, ya kuawa gɔm soonu yiru. Ma kɔnnɔ gen tiin yasum sāa gɔm soonu nɔɔba tia. Ma gen ganin yasum beri berikaɔ mu sāa gɔm soonu nɔɔba yiru yiru. ⁴ Ma u dii sɔɔ gen tii yīira, gen dɛɛbu ka gen yasum mu neƵa. Ya sāawa gɔm soonu yendu. Ma u man sɔɔwa u neε, ga sāawa dii te ta dɛere gem gem.

Dia ye ba gəri gəri

⁵ Sāa yee te, ta gani yiru mɔ, tia sɔɔwɔ, tia maa tɔɔwɔ. Ma durɔ wi, u ten gana sɔɔkaa yīira ma yen sinum mu kua gɔm soonu nɔɔba tia. Ma ba dinu gəri gəri gani yiru yen baa sɔɔ ba ka sikerena. ⁶ Dii ni, nu swεneƵa gidambisa ita ita beri berika. Gidambisa baayeren dian

geera sāawa tɛna. Dii nin gani yi ka tɔɔkaaginu manine adama yi ñ ka sɔɔkaaginu manine. ⁷ Gidambisa ye, ya yasum kerane wɔllu gia. Domi yen gana tɔɔkaa ya sinum kaara. Meya n sāa ya ka sāa yee te sikerena. Yen sɔna wɔllu gia batuma ya kpāaru bo yen sɔɔwɔ. Saa gidambisa ye ya wāa temɔn di, tɔnu koo kpī u yɔ u da sere ye ya wāa wɔllɔ u kun kpa ka swaa gaa. ⁸ Ma na dia ye kpuron gunum mεera na deema ye ba gəri gəri mi, saa yen kpεεkpεekun di, yen gunum mu sāawa dɛka nɔɔba tia tia. ⁹ Dia yen gana tɔɔkaan sinum mu sāawa gɔm soonu nɔɔbu. Dia ye ba gəri gəri sāa yee ten yēsi yēsikaɔ, ¹⁰ ka yāku kowobun dian baa sɔɔ, ba batuma deri yèn yasum mu sāa gɔm soonu yendu. ¹¹ Dia ye ba gəri gəri mi, ya nɔɔ tīiwa batuma ye ba derin bera gia. Kɔnnɔsu yiruwā ya wāa mi. Teu sɔɔ yēsan nɔm geu gia, teu maa sɔɔ yēsan nɔm dɛaru gia. Gana ye ya batuma ye sikerene, yen sinum mu sāawa gɔm soonu nɔɔbu. ¹² Sāa yee ten sɔɔ duu yeru gia, diru gara wāa ta batuma ye ba deri mi nɔɔ tīi. Dii ten dɛɛbu bu sāawa gɔm soonu wene ka wɔkuru. Ma ten yasum mu sāa gɔm soonu wata ka wɔkuru. Ten ganin sinum maa sāa gɔm soonu nɔɔbu. ¹³ Durɔ wi, u sāa yee te yīira ma ten dɛɛbu kua gɔm soonu wunɔbu (100). Batuma ye ba maa deri mi, ka dii te ba bana sɔɔ duu yeru gia mi, ye kpuro ya maa kua gɔm soonu wunɔbu. ¹⁴ Sɔɔ yari yeru gia, sāa yee ten dɛɛbu ka batuma ye ba deri min yasum mu sāawa gɔm soonu wunɔbu. ¹⁵ Ma u maa dii te ta wāa sāa yerun biru yīira ka batuma ye ba deri ma ye kpuro ya maa kua gɔm soonu wunɔbu.

Sāa yee ten sɔɔwɔ

Sāa yee ten duu yeru ka dii dεeraru ka dii te ta dεere gem gem mi, ¹⁶ ba ye kpuron gani ka fenentiban kadiriba dāa besi maniwa. Meya ba maa kua gidambisa yeba sɔɔ. ¹⁷ Sāa yee ten tɔɔwɔ ka ten sɔɔwɔ saa ten kɔnnɔn di sere ka dii te ta dεere gem gem mi, ba ye kpuron gani buraru koosiwa

18 ka wəllun kəsobun weenasibu ka maa kpakpa wurusun weenasisu. Kpakpa wurusun weenasii si, ka wəllun kəsobun weenasii be, ba yəwenεwa. 19 Wəllun kəsobun weenasii ben baawure u wuswaa məwa yiru. Wuswεε yin tia ya ka tənugia weenε ya kpakpa wuru sin weenasi teu wuswaa kisi. Wuswaa tia ya maa ka gbee sunəgia weenε ma ya maa kpakpa wuru sin weenasi teu wuswaa kisi. Nge mεya ba ka dii te kpuron gani buraru kua. 20 Ba wəllun kəsobun weenasii be ka kpakpa wurusun weenasii si kuawa ten temə ka ten ganiə ka ten kənnəsun wəllə. 21 Sāa yee ten kənnən kadirin dānu nu nεwa.

Dii te ta dεere gem gem wuswaaə, gāanu wāa mi. 22 Nu sāare nge yāku yeru te ba kua ka dāa. Ten gunum mu sāa gəm soonu ita. Ten dεebu maa gəm soonu yiru. Ba tu nəə bəka kuawa ka dāa. Yera durə wi, u man sōwa u nεε, tabulu ye ba ra n yii Yinni Gusunən wuswaaə yera mi.

23 Dii dεeraru ka dii te ta dεere gem gem nu məwa kənnəsuyiru. 24 Gambo sikanε yiruwā kənnə si, su mə. Ye kpuro ya ra n keniarewa. 25 Ba gambo yen wəllə wəllun kəsobun weenasibu ka kpakpa wurusun weenasisu kua nge mε ba kua gani yi səə. Ma ba kəbe kua ten təwə dii dεera ten kənnəwə. 26 Dii ten yēsi yēsikaə ka sere dii ni ba gəri gəri mi ka maa yen kəbeə, ba yen fənentiba kəkərə dokeawa ka kpakpa wurusun weenasisu.

Dinu ganu sāa yee ten bəkuə

42

1 Durə wi, u ka man da sāa yee ten yaara təkəaə sōə yēsən nəm geu gia, sere dia ye ya wāa batuma ye ba deri ka dii te ta wāa sāa yee ten biruən deedeeru. 2 Dia yen dεebu bu sāawa gəm soonu wunəbu (100) ma yen yasum mu sāa gəm soonu weeraakuru. 3 Yen bee tia ya batuma ye ba deri mi nəə kisi. Batuma yen dεebu bu sāawa gəm soonu yendu. Ma ya ka sāa yee te sikerenε. Bee tia, dia ye, ya maa yaara təkəa ye ba simaa

doke nəə kisi. Ya gidambisa ita mə. Ma ba ye kəbe kua kua. 4 Dia yen wuswaaə, ba batuma deri gəm soonu wəkurun saka. Ma ba swaa wāa ye səə gəm soo teeru. Dia yen kənnəsuyiru su nəə tīiwa sōə yēsən nəm geu gia. 5 Dia ye ya wāa wəllə ya piiminu bo ya kere ye ya wāa temə ka ye ya wāa suunu səə. Domi kəbe ye ba kua mi, ya yen sukum kawawa. 6 Adama yen kəbe ya n gbereba mə nge yaara yen dinun gbereba. Yen sōna dia ye ya wāa wəllə ya n suunukinu ka temkinu kpāaru tura. 7 Dia yen gana ye ya yaara təkəa mεera, yen dεebu bu sāawa gəm soonu weeraakuru. 8 Domi dia yen tiin dεebu bu sāawa gəm soonu yenda nəəbu. Adama sāa yee ten bera gia, yen dεebu bu sāawa gəm soonu wunəbu (100). 9 Bə n wee saa yaara təkəan di, kənnə gaga wāa dia yen temə sōə yari yeru gia gən min di ba ra ka du. 10 Kənnə ge, ga wāa mi yaara təkəan gana ya torua.

Dia maa wāa yaara təkəaə sōə yēsən nəm dwaru gia batuma ye ba deri ka dii te ta wāa sāa yee ten biruən deedeeru. 11 Dia yen wuswaaə, swaa wāa. Dia ye, ya ka ye ya wāa sōə yēsən nəm geu gia weenε. Yen dεebu ka yen yasum ka nge mε ba ye banisina ka yen kənnəsuyiru ye kpuro ya sāawa tia. 12 Nge mεya dia ye ya wāa sōə yēsən nəm dwaru gian kənnəsuyiru su sāa. Kənnə gaga wāa swaa yen duu yerə, yaara təkəan ganəə sōə yari yeru gia. Min diya ba ra ka du. 13 Durə wi, u man sōwa u nεε, dia ye ya wāa sōə yēsən nəm geu gia mi, ka ye ya wāa sōə yēsən nəm dwaru gia mi, ya wāawa Yinni Gusunən sō. Miya yāku kowo be ba ra du Yinni Gusunən sāa yerə ba ko n da yāku dīa ni di. Dia ye, ya dεerewa. Miya ba koo maa kēnu yi ka yāku yaa ye ba ka toranun yāku kua ka ni ba ka toranu sənwa. 14 Yāku kowobu bə n dua mi, ba n yariə təwə ka ben yānu. Ba koo gina nu potiriwa. Domi yāa ni, nu sāawa sāa yānu. Ben tiin yāna ba ko n da doke bu ka da sāa yerun yaaraə mi tən be ba tie ba yā.

Gani tækiin dæbu

¹⁵ Sanam me durɔ wi, u dii ten sɔwɔ yĩira u kpa, yera u dera na yara ka sɔɔ yari yeru gian kɔnnɔ. Ma u batuma ye ya ka sãa yee te sikerene yĩirubu wɔri. ¹⁶ Yera u sɔɔ yari yeru gian bera yĩira ka win dɛka ma ya kua dɛka yen nɛɛra wunɔbu (500). ¹⁷ Ma u maa sɔɔ yɛsan nɔm geu gia yĩira. Ma ya maa kua dɛka yen nɛɛra wunɔbu. ¹⁸ U maa sɔɔ yɛsan nɔm dɔwaru gia yĩira ma ya kua dɛka yen nɛɛra wunɔbu. ¹⁹ U maa yĩira sɔɔ duu yeru gia ma mi gian tii maa kua dɛka nɛɛra wunɔbu. ²⁰ Nge meya u gana yen goonu nne kpuro yĩira u ka sikerena. Yen dæbu ka yen yasum mu nɛwa. Yen baayere dɛka nɛɛra wunɔbu. Gana ye, ya sãa yee te wuna nenem Yinni Gusunɔn sɔ.

Gusunɔ

u wurama win sãa yero

43

¹ Durɔ wi, u ka Esekieli da kɔnnɔ ge ga wãa sɔɔ yari yeru gia. ² Yera Gusunɔ Isireliban Yinnin yiiko ya na saa sɔɔ yari yeru gian di. Ma win nɔɔ ga nɔɔramɔ nge nim bakam. Ma tem mu win yiikon girima yiba. ³ Kãsi te u wa mi, ta ka te u wa sanam me Gusunɔ u kĩ u Yerusalemu kam koosiagiru weenɛwa. Meya ta maa ka kãsi ni u wa Kebarin daarun bɔkuɔginu weene. Ma u yiira u wuswaa tem girari. ⁴ Ma Yinni Gusunɔn yiikon girima ye, ya dua sãa yee te sɔɔ saa kɔnnɔ ge ga wãa sɔɔ yari yeru gian di. ⁵ Yera Hunde nùn sua saa sãa yee ten yaaran di ya ka nùn da sɔwɔ. Saa ye sɔɔra Yinni Gusunɔn yiikon girima ya dii te yibumɔ. ⁶ Yera u nua goo u ka nùn gari mɔ saa dii ten min di. Ma durɔ wi u ka nùn wãa mi, u yɔ win bɔkuɔ. ⁷ Ma u nùn sɔwɔ u nɛɛ, tɔnun bii, yam miniwa nen sina kitaru. Miya kon nen naasu sɔndi. Kon ka Isireliba sina sere ka baadommaɔ. Be ka ben sinambu ba n maa nen yĩsi dɛɛra te sankumɔ ba n bũnu gasirimɔ ka sere sinambun gonu ni ba sikua gungunu wɔllɔ mi ba ra yãkuru ko. ⁸ Domi ben sinam be, ba ben sina kpaarun kɔnnɔsu bakunasia

nen sãa yerun kɔnnɔsun bɔkuɔ. Gana tia tɔna ya nu karane. Meya ba maa nen yĩsi dɛɛra te disi doke ka ben daa kɔsa ye ba kua. Yen sɔna na bu wɔri ka nen mɔru baka. ⁹ Tɛ ben bũu gasiribu bu koo nɔru ko kpa bu ben sinambun goo nin gari duari. Kpa na n wãa ben suunu sɔɔ sere ka baadommaɔ.

¹⁰ Wunɛ tɔnun bii, a Isireliba dii ten kpunaa sɔɔsio kpa bu sekuru wa ben toranun sɔ, kpa bu wa bu yen kpunaa yen asansi mɛeri. ¹¹ Sekuru tã n bu mwa yɛn sɔ ba tuba ye ba kua, a bu dii ten kpunaa sɔɔsio nge me ba koo tu banisina, ten dæbu ka ten yasum ka ten kɔnnɔsu ka ten ganan buraru ka ten woodaba, a ye kpuro yoruo ben nɔni biru. Ba koo wooda ye kpuro swĩiwa ten bana sɔɔ. Yeni ya ko n sãawa ten banan wooda. ¹² Guuru wɔllɔ batuma ye ya ka bu sikerene, ba koo ye garisiwa dɛɛra. Yeniwa ya sãa dii ten wooda.

Yãku yeru ka yãkunu

¹³ Durɔ wi, u yãku yeru yĩira ka yĩirutia ye ya ka gɔm soo teeru ka nɔm wĩ teeru nɛ. Wɔru ge ga ka yãku yee te sikerene gen yasum mu sãawa yĩirutia tia. Ma yen dukum mu sãa yĩirutia tia. Ma yen nɔɔ bɔkan biruɔ, ya sãa gɔm soorun bɔnu. ¹⁴ Saa wɔru gen tem di n ka girari sãa yee ten temɔ ya kua yĩirutii yiru. Ma yen yasum mu maa sãa yĩirutia tia. Saa yãku yee ten bɔka piibun di n ka girari ten bɔka bakaa, ya sãawa yĩirutii nne. Ma yen yasum maa sãa yĩirutia tia. ¹⁵ Yãku yee ten wɔllɔ mi ba ra dɔɔ sɔre, ten gunum mu sãawa yĩirutii nne, ma ba kãanu nne kua ba gira tia tia ten goonun yinna yenɔ. ¹⁶ Yãku yee ten goonu nne kpuro nu nɛwa. Nu sãawa yĩirutii wɔkura yiru yiru. ¹⁷ Ten bɔka yirusen goonu nne kpuro nu nɛwa. Ni kpuro nu mɔwa yĩirutii wɔkura nne nne. Ma ba wɔru kua ye sɔɔ ba ka ye sikerena yĩirutia tian yasum saka. Bɔka yen nɔɔ bɔka ya sãawa gɔm soorun bɔnu. Ma yen yɔɔtii yi mɛera sɔɔ yari yeru gia.

¹⁸ Durɔ wi, u maa nùn sɔwɔ u nɛɛ, tɔnun bii, ameniwa Yinni Gusunɔ u gerua. U nɛɛ, dɔma te ba yãku yee

te bana ba kpa, ma ba kī bu yāku dōo mwaararuginu ko kpa bu yem yēka, wooda ye ba koo swīi wee. ¹⁹ Lefiba sōo, Sadakun bweseru sōora kaa yāku kowobu wuna ba n da nūn yākuru kue kpa a bu naa kinε kpendu wē torarun yākurun sō. ²⁰ Kpa a ten yem sua a yēka yāku yee ten kāanu nne ye sōo ka ten goonu nne ye sōo ka sere maa yen bōka yiruse ye sōo a ka sikerena. Nge mēya kaa ka yāku yee te disi wōka kpa a tu sārasia. ²¹ Kpa a naa kinε ten yaa sua a doke dōo sōo batuma gaa sōo ye ba sōoru kua tōowō. ²² Tōru yiruse sōo, kaa ka boo kineru nawa te ta n alebu gaa mō kpa a ka tu yākuru ko torarun sō. Nge mēya kaa ka sāa yee te sārasia nge mē a raa kua ka naa kinε te. ²³ À n torarun yāku te kua a kpa, kaa maa naa kineru ka yāa kineru sua ni nu kun alebu gaa mō. ²⁴ Kpa a ka nu da wi, Yinni Gusunōn mi a ka yākuru ko. Yāku kowobu ba koo nin yaa bōru yēkawa kpa bu ka nūn ye yāku dōo mwaararugiru kua. ²⁵ Sōo nōoba yirun baa sōo tōo baatere, kaa n da boo kineru ka naa kineru ka yāa kineru gowa a ka torarun yākuru ko. ²⁶ Nge mēya sōo nōoba yiru yen baa sōo ba koo ka yāku yee te sārasia kpa ta n wāa wi, Yinni Gusunōn sō. ²⁷ Sōo nōoba yiru yen biru, sōo nōoba itase, yāku kowobu ba koo kpī bu den tōmbu yāku dōo mwaararuginu ka siarabuginu kua wi, Yinni Gusunōn mi. Kpa u ka bεε nōnu geu mēeri. Wi, Yinni Gusunōwa u yenī gerua.

Sāa yerun kōnnō

ge ga wāa sōo yari yeru gia

44

¹ Durō wi, u maa ka Esekieli da tōowō kōnnō ge ga wāa sōo yari yeru gia. N deema kōnnō ge, ga kenuawa. ² Yera Yinni Gusunō u nūn sōowa u nεε, kōnnō ge, ga ko n kenuawa ba n gu keniamō. Goo kun maa sarō mi, domi nε, Gusunō Isireliban Yinniwa na dua min di. Yen sō, ga ko n kenuawa. ³ Adama bεen kparo u koo kpī u sina mi, u ka di nε Yinni

Gusunōn wuswaaō. Wiya u koo maa kpī u du kōnnō gen aderōn di kpa u yari min di.

Bango sariba ba n dua

Yinni Gusunōn sāa yerō

⁴ Ma durō wi, u ka Esekieli da kōnnōwō ge ga wāa sōo yēsan nōm geu gia sāa yee ten dee deeru. Ye Esekieli u mēera yera u wa wee Yinni Gusunōn yiikon girima ya win sāa yee te yiba. Ma u yiira u wiru ten girari. ⁵ Yera Yinni Gusunō u nεε, tōnun bii, a wunen laakari dokeo kpa a mēeri sāa sāa ka wunen tiin nōni kpa a swaa daki a nō ye kon nun sō sāa yee ten woodaban sō. A yen dubu ka yen yaribun wooda nōni dokeo.

⁶ A Isireliba sōowō be, be ba sāa mēm nōo sariba a nεε, ben daa kōsa ye, ya den man nua. ⁷ Wee ba dera tōn tuko bango sariba be ba n man sāmō ba dua nen sāa yerō ba tu disi doke. Sanam mē be, Isireliba ba man yākuru kuamme ka pēε ka yaa gum ka yaa yem, ba ku ra nen arukawani mēm nōowε ben daa kōsan sō. ⁸ Beñ tii ba n nen sāa yerun sōmburu nōni doke. Adama sōba ba tu nōmu sōndia. ⁹ Nε, Yinni Gusunō na nεε, tē, sōo goo ù n wāa ben suunu sōo, ma u n man sāmō, ma u n maa bango kue, u n dua nen sāa yeru mi.

Wooda Lefiban sō

¹⁰ Yeniban biru, Yinni Gusunō u maa nεε, Lefi be ba raa ka man tonda sanam mē Isireliba ba man deri ma ba da ba būnu swīi, ba koo ben toranun are mwa. ¹¹ Ba ko n sāawa nen sāa yerun sōm kowobu. Bera ba ko n da n sāa yee ten kōnnōsu mara. Kpa ba n ten sōma mō. Beya ba ko n da Isireliban yāku dōo mwaarugirun yaa sake kpa ba n wāa nε Yinni Gusunōn sō. ¹² Wee tē, ba sāa Isireliban yāku kowobu būnun nuurō, ma ba dera Isireliba ba tora. Yen sō, kon nōma sua n bu so kpa bu ben toranun are mwa. ¹³ Na n maa wuramō bu man susi bu Isireliba yākuru kua. Ba n maa duo nen sāa yerun dii dēerarō ka dii te ta dēere gem gem mi. Ba koo sekuru wa kpa bu ben daa kōsan are mwa. ¹⁴ Sāa

yerun nenubun sɔma kon bu wē bu ko.

Wooda

yāku kowo tɔnwerobun sɔ

¹⁵ Adama yāku kowobu Lefiba Sadɔkun bweseru sɔɔ, be ba sɔmburu kua nen s̄a yerɔ sanam mɛ Isireliba ba tora ba man deri, beya ba ko n da man susi bu yākuru ko ka p̄ɛɛ ka yaa gum ka yaa yem. Ne, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua. ¹⁶ Beya ba ko n da du nen s̄a yerɔ kpa bu susi nen tabuluɔ bu man s̄a. Kpa bu nen s̄a yee ten sɔmburu nɔni doke. ¹⁷ B̄a n duɔ s̄a yee ten yaara sɔɔkaaɔ, kon de ba n s̄a yānu dokewa ni ba kua ka w̄ɛɛ damgii. B̄a n sɔmburu m̄ɔ s̄a yee ten yaara mi ka sere ten tiin sɔwɔ ba n̄ yānu dokemɔ ni ba kua ka yāa sansu. ¹⁸ Ba ko n dawani b̄akuawa kpa ba n sokoto kpirinu deewa, ye kpuro ya n s̄a ye ba wesa ka w̄ɛɛ damgii. Kpa bu ku raa kpaka s̄eke bu ku ka wenyān s̄ɔ. ¹⁹ Bu sere yari bu da yaara mi Isireliba ba mɛnɛ, ba koo gina ben yāku yāa ni potiriwa bu yi s̄a yeru mi. Kpa bu ku raa ka nu tɔmbu baban s̄ɔ nu disi duura. Saa ye, kpa bu ganu doke bu ka yarima.

²⁰ Yāku kowobu ba n̄ wii p̄ɔru potamɔ. Ba n̄ maa derimɔ ben seri yi denya. ²¹ Yāku kowo goo u ku raa tam nɔ u sere da nen s̄a yerun yaara sɔɔkaaɔ. ²² Ben goo u ku raa maa gɔmini n̄ kun mɛ kurɔ wi ba yina sua kurɔ. Isireliba sɔra u koo wɔndia wi u kun durɔ yē sua. Adama u koo kp̄i u yāku kowo goon gɔmini sua.

²³ Ba koo nen tɔmbu s̄ɔsiwa ye ya s̄a nɛ Gusunɔgia ka ye ya n̄ s̄a nɛgia. Yeya, ye ya dɛere ka ye ya n̄ dɛere. ²⁴ Bera ba koo nen tɔmbu siria nge mɛ nen woodaba ba gerua. Kpa bu nen woodaba mɛm nɔwa ka nen t̄ɔ baka ni na bu wē, kpa bu nen t̄ɔ w̄ɛrarugiru bɛɛɛ wē.

²⁵ Yāku kowo u ku goon goru baba kpa u ku raa tii disi doke. Adama u koo kp̄i u win tiin tondon goru baba ka win mɛrogiru ka win bibuginu ka win m̄ɔgiru ka win wɔnɔgiru ka win sesu wi u kun durɔ yēgiru. ²⁶ U n tii

dɛɛrasia goo ten s̄ɔ, s̄ɔ nɔba yiruwa u koo ko u sere win sɔmburu tore. ²⁷ Dɔma te u koo du dii te ta dɛere mi, u koo gina win tiin toranun yākuru ko. Ne, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua. ²⁸ Wee ye ya ko n s̄a ben tubi. Nena ba koo sɔmburu kua. Ba n̄ bu tem gam w̄ɛmɔ ba n̄ m̄ɔ Isireliɔ. Nena ko na n s̄a nge ben tem kɔsire. ²⁹ Ye ba ka torarun yākunu ka yāku ni ba ra ka toranu sɔmɛ kua ka k̄ɛɛ ni ba ka naamɔ ka sere ye ba yi nɛ, Yinni Gusunɔn s̄ɔ, ye kpuro ya ko n s̄awa ben d̄ianu. ³⁰ D̄ia gbiikii ni ba koo ka nɛ, Yinni Gusunɔ naawa, nu koo kowa yāku kowobuginu. Isireliba ba ko n da ben d̄ia bimin som gem yāku kowobu w̄ɛwa kpa n bu domaru kua. ³¹ Adama yāku kowobu ba n̄ yaa goru n̄ kun mɛ gunɔ goru dimɔ n̄ kun mɛ ye gāanu kasuka nu go.

Tem mɛ ba koo wuna nɛnɛm

45

¹ Yinni Gusunɔ u maa nɛɛ, sanam mɛ ba koo Isireliban bwese keri yi tem b̄onu kua, ba koo tem gam wunawa mu n s̄a k̄ɛru te ba Yinni Gusunɔ wē. Tem mɛn d̄ɛbu ko n s̄awa gɔm soonu nɔrɔbun suba yenda nɔɔbu (25.000). Mɛn yasum maa gɔm soonu nɔrɔbun suba wɔkuru (10.000). Mɛ kpuro mu ko n s̄awa mɛ ba wuna ba yi Yinni Gusunɔn s̄ɔ. ² Tem mɛ sɔra ba koo batuma wuna s̄a yerun s̄ɔ. Yen d̄ɛbu ka yen yasum mu ko n nɛwa mu n s̄a dɛka nɛɛra wunɔm wunɔm (500) kpa bu maa batuma gaa deri mi, bu ka sikerena ya n s̄a gɔm soonu weeraakuru. ³ Ba koo maa batuma gaa wuna gbiikaa ye sɔɔ mi ba koo Yinni Gusunɔn s̄a yeru sw̄i. Ya ko n s̄awa nɛnɛm Yinni Gusunɔn s̄ɔ tem mɛ sɔɔ. ⁴ Yera ya ko n s̄a yāku kowobugia be, be ba ra Yinni Gusunɔ sɔmburu kue s̄a yerɔ. Miya ben dia ko n wāa ka Yinni Gusunɔn s̄a yeru. ⁵ Batuma mi Lefiba ba ko n wāa yen d̄ɛbu ko n s̄awa gɔm soonu nɔrɔbun suba yenda nɔɔbu (25.000). Yen yasum maa gɔm soonu nɔrɔbun suba wɔkuru (10.000). Kpa bu dia yendu ko mi. ⁶ Yinni Gusunɔn batuma yen deedeeru, ba

koo maa batuma gaa wuna mi Isireliba ba koo ben dia bani. Batuma yen dēebu bu ko n sāawa gəm soonu nārābun suba yēnda nāabu (25.000) kpa yen yasum mu n sāa gəm soonu nārābun suba nāabu (5.000). ⁷ Ba koo maa batuma gaa wuna ben kparon sō. Ya ko n wāawa Isirelibagian nāwō ka sere maa Yinni Gusunagian nāwō. Batuma ye, ya koo dawa saa sō duu yerun di n ka girari nim wōkuo, saa maa sō yari yerun di sere ka mi Isireliban tem mu yōra. Yen dēebu bu ko n ka Isireliban bwese kera tian tem nēwa. ⁸ Nge mēya kparobu ba ko n ben tem mā Isireliā. Ba n maa nēn tambu dam dāremō bu begim mwa. Ba koo bu mu deriawa.

Sina bokon saria ka tāmbugia

⁹ Wee ye nε, Yinni Gusunō na gerua. Na nεε, bεε Isireliban sina bibu ya den tura. I de wāraru ka dam dārebu bu kpe. I gem ka wooda swīiyō kpa i ku maa nēn tambu wārari ye ba mō. Nε, Yinni Gusunōwa na yenī gerua.

¹⁰ I de bεen kiloba ka bεen yīrutinu nu n sāa dee dee. ¹¹ Sakaku ge ba ra ka dīa bimi yīre ba mō efa ka ge ba ra ka gāa yarum yīre ba mō bati, i de ni kpuro nu n nε. Kpa ye kpuro ya n sāa sakaku ge ba mō homerin bōnu wākurun tia. ¹² Sii geesun gobi sikilitia ya n maa sāa gobi yi ba mō gera yēndu, kpa sikilin gobi wata ya n maa sāa minu tia.

¹³ Wee kēε ni i ko i n da wē. I n bεen alikama ka dīa bima ye ba mō ousu gā, i ko efan bōnu nāaba tian sube teeru suawa homeri tia sō. ¹⁴ I n maa gum wēemō, i ko i mu yīrewa ka sakaku ge ba mō bati. Bati wākuru ta sāawa homeri tia. Homeri ka kōri ya sāawa tia. Batin bōnu wākurun tia i ko i wuna. ¹⁵ Isireliā, yāa gōō sō, yāanu goobu (200) nū n wāa, yāa teera i ko i wē kērun sō n kun mε yāku dōō mwaararuginu sō n kun mε siarabun yākurun sō. Nge mēya nε, Yinni Gusunō kon ka bεε bεen toranu suuru kua. Nε Yinni Gusunōwa na yenī gerua.

¹⁶ Isireliba kpurowa ba ko n da ben kparo kēε te wē. ¹⁷ Domi wiya u ko

n da yāku nin wunanōsu ko Isireliban sō suru kpaō baawure sō ka tōō wēraruginu sō, tōō bakaru baatere sō gesi. Yāku ni ba ko n da ko mi, niya yāku dōō mwaararuginu ka kēnu ka yāku ni ba ra ko ka gberun dīanu ka torarun yākunu ka sere siarabun yākunu.

Yāku yerun dēerasiabu

¹⁸ Ameniwa nε, Yinni Gusunō na gerua. Na nεε, suru gbiikoon tōō gbiikiru, ba koo naa kineru sua te ta n alebu gaa mō. Kpa bu ka sāa yee te disi wōka. ¹⁹ Yāku kowo u koo naa yen yem sua kpa u yēka sāa yee ten kōnnōn kadiriba sō ka sere yāku yerun goonu nne n nōō bōkan wōlō ka sere dii yaara ye ya wāa sōwōn kōnnōwō kadiriba sō. ²⁰ Suru win sōō nāaba yiruse sō, ba koo maa yākuru ko be ba tora ba n ka baarun sō. Nge mēya ba koo ka sāa yee te sārasia.

²¹ Suru gbiikoon sōō wākura nne se sōōra ba koo Gōō sararibun tōō bakaru di. Ba koo tōō te diwa sōō nāaba yiru. Pēε ye ba kun seeyatia dokewa ba koo di tōō ni sōō. ²² Yen dōma te, Isireliban kparo u koo naa kineru gowa win toranu ka win tāmbuginun sō. ²³ Sōō nāaba yiru ye sōō, tōō baatere kete kinenu nāaba yiru ka yāa kinenu nāaba yiruwā u koo go u ka yāku dōō mwaararuginu ko. Kpa u maa boo kinenu nāaba yiru go toranun yākunun sō, yen gaa ya kun alebu gaa mō. ²⁴ Yen biru alikaman som kilo tena ka gum ditiri nāaba tia ba koo sōndi naa ka yāaru baateren wōlō.

²⁵ Suru nāaba yirusen sōō wākura nāobuse sōō, tōō bakarun sanam, yāku tee niya ba koo ko sōō nāaba yiru ye sōō ka yen som mε, ka gum mε.

Wooda

ye Isireliban kparo u koo swīi

46

¹ Nε, Yinni Gusunō na nεε, sāa yerun yaara sōōkaan kōnnō ge ga wāa sōō yari yeru gia, ga ko n kēnuawa sōō nāaba tia yē sōō ba ra sōmburu ko. Adama ba koo gu keniawa tōō

wērarugiru sɔɔ ka sere maa suru kpao ù n yara. ² Isireliban kparo u koo duwa saa kɔnnɔ ge ga wāa tɔwɔn di kpa u na u yɔra kɔnnɔ gen kadirin bɔkuɔ sanam mɛ yāku kowobu ba nùn yāku dɔɔ mwaararugiru ka siarabun yākuru kuammɛ. Saa ye sɔɔ, u ko n yiirewa kɔnnɔ gen mi. Yen biru kpa u yari. Ba ñ kɔnnɔ ge kɛnumɔ sere yoka. ³ Isireliba ba koo na bu kpunawa bu Yinni Gusunɔ bɛɛɛ wɛ kɔnnɔ gen mi tɔɔ wērarugiru sɔɔ ka sere maa suru kpao baawure sɔɔ.

⁴ Tɔɔ wērarugii te sɔɔ, sina boko u koo yāku dɔɔ mwaararugiru ko ka yāa kpemminu nɔɔba tia ka sere maa yāa kinɛ teeru. Ni kpuro nu kun alebu gaa mɔ. ⁵ U koo maa alikaman som kilo tɛna sɔndi yāa kinɛru baateren wɔllɔ ka sere maa gum ditiri nɔɔba tia som mɛn wɔllɔ. Som mɛ u kīwa u koo sɔndi yāa kpemminu wɔllɔ. ⁶ Suru kpao ù n yara, u koo naa kinɛ kpendu gowa te ta ñ alebu mɔ ka yāa kpemminu nɔɔba tia ka yāa kinɛ teeru, ni kpuro nu kun alebu mɔ. ⁷ Mɛya u koo maa alikaman som kilo tɛna sɔndi naa kinɛru baateren wɔllɔ ka yāa kinɛru baateren wɔllɔ. U koo gum ditiri nɔɔba tia doke som mɛ sɔɔ kpa u yāa kpemmii nin wɔllɔ som sɔndi mɛ u kī. ⁸ Ben kparo u koo duwa saa dii yaaran kɔnnɔn di. Min diya u koo maa ka yari. ⁹ Adama Isireliba bā n man sāaru na tɔɔ bakaru garu sɔɔ, be ba dua saa kɔnnɔ ge ga wāa sɔɔ yɛsan nɔm geu gian di, ba koo yariwa ka kɔnnɔ ge ga wāa sɔɔ yɛsan nɔm dwaru gia. Be ba maa dua saa kɔnnɔ ge ga wāa sɔɔ yɛsan nɔm dwaru gian di, ba koo yariwa ka kɔnnɔ ge ga wāa sɔɔ yɛsan nɔm geu gia. Goo kun yariɔ kɔnnɔ ge u ka duan di. ¹⁰ Ben kparo u koo du sanam mɛ ba duɔ kpa u yari sanam mɛ ba yariɔ.

Yākunun wooda

¹¹ Tɔɔ bakanun sanam, bā n yākuru mɔ ka naa kinɛru ka yāa kinɛru, alikaman som kilo tɛna ba ko n da sɔndi sabe nin baateren wɔllɔ ka gum ditiri nɔɔba tia. Adama ñ n yāa kinɛ kpendun na ba ka mɔ, som mɛn nɔɔ ba kīwa ba koo ka na.

¹² Ben kparo ù n gōru doke u yāku dɔɔ mwaararugiru ñ kun mɛ siarabun yākuru ko, ba ko n da nùn kɔnnɔ ge ga wāa sɔɔ yari yeru gia keniɛwa. U koo tu kowa nge mɛ u ra ko tɔɔ wērarugiru sɔɔ. U n yara u doona kpa bu kɔnnɔ ge kɛnɛ.

¹³ Tɔɔ baatere ba ko n da Yinni Gusunɔ yāku dɔɔ mwaararugiru kuenta ka yāaru wɔɔ tiagiru te ta ñ alebu gaa mɔ. Ba ko n da tu kowa bururu baatere. ¹⁴ Bururu baatere, ba ko n da yākuru kowa ka som kilo nɔɔbu ye ba burina ka gum ditiri yiru. Mɛya ba ko n da tu ko tɔɔ baatere sere ka baadommaɔ. ¹⁵ Nge mɛya bururu baatere ba ko n da Yinni Gusunɔ yāku dɔɔ mwaararugiru kua ka yāa kinɛ kpendu ka som ka sere maa gum. Mɛya ba ko n da tu ko sere ka baadommaɔ.

Ye n sāa Isireliban kparon

bibugia

¹⁶ Ameniwa nɛ, Yinni Gusunɔ na gerua. Na nɛɛ, Isireliban kparo ù n win bibun turo tem kā, tem mɛ, mu koo kowa bii win bibun bwe-serugim. ¹⁷ Adama ù n win yoo tem kā, yakiabun wɔɔ gā n tura yoo wi, u ñ ko n maa tem mɛ mɔ. Saa ye sɔɔ, mu koo kowa wi, kparo wigim. Win bibu tɔnawa ba koo kpī bu win tem tubi di. ¹⁸ Kparo wi, u ku raa win tɔmbu tem mwaari. Ye u koo win bibu wɛ kpuro u de ya n wee win mɔrun di. Kpa nɛn tɔmbu sɔɔ goo u ku raa ka win tem bia.

Sāa yerun doo koo yeru

¹⁹ Durɔ wi, u ka Esekieli da dirɔ te ta wāa yāku kowobun sɔ sāa yerɔ. U dua saa kɔnnɔ ge ga wāa sɔɔ yɛsan nɔm geu gian di. Yen sɔɔ mi, ayeru gara wāa sɔɔ duu yeru gia. ²⁰ Ma u nùn sɔɔwa u nɛɛ, aye te, ta sāawa mi yāku kowobu ba ko n da toranun yāku yaa yike kpa bu som mɛ ba ka yākunu kua sɔmɛ. Nge mɛya ba ñ maa ka yi dɔɔ tɔwɔ Isireliba bu sere ye babiri. Domi ya sāawa Yinni Gusunɔgia.

²¹ Yen biru u maa ka nùn da yaara tɔkaaɔ. Ma ba da yen goonu nɛ ye kpuron mi. Ma u deema ba

batuma gaa wāa goo ten baateren mi. ²² Batuma yen baayeren dēebu bu sāawa gəm soonu weeru ma yen yasum maa sāa gəm soonu tena. Ye nne ye kpuro ya nēwa. ²³ Ba gana kua ba ka ye nne ye kpuro sikerena. Ma ba dosu gira gana ye sō. ²⁴ Ma durō wi, u nùn sōwa u nē, ya sāawa mi sāa yee ten sōm kowobu ba ko n da yaa yike ye tōmba ka yākuru na.

Daa te ta yarimō

saa sāa yerun di

47

¹ Yen biru durō wi, u ka Esekieli gōsira sāa yerun kōnnōwō. Yera nim mu kuramō dii ten kōnnōn tem di sōo yari yeru gia. Domi dii ten kōnnō ga mēerawa sōo yari yeru gia. Ma nim mē, mu kokumō mu dōo sāa yerun nōm geu gia yāku yerun sōo yēsān nōm dwaru gia. ² Ma u maa ka nùn da kōnnō, ge ga wāa sōo yēsān nōm geu gia. Ma ba besira ba da tōwō sere kōnnōwō ge ga wāa sōo yari yeru gia. Ma Esekieli u wa nim mē, mu kokumōwa nōm geu gia. ³ Durō wi, u da sōo yari yeru gia. N deema u wēē nēni win nōmā. Nge mē u dōo, u yam mi yīira gəm soonu nārōbu (1.000). Ma u Esekieli tōburasia. Ma nim mē, mu na sere win naa wīinō. ⁴ Yen biru u maa gəm soonu nārōbu yīira. Ma u dera Esekieli u nim mē tōbura. Ma nim mē, mu na sere win dūu wīinō. Ma u maa susi u yīira gəm soonu nārōbu. Ma mu na sere win pōraō. ⁵ Ma u maa yīira gəm soonu nārōbu mi n sāa nim bwee bakararu te Esekieli u n kpē u tōbura. Domi nim mē, mu duku. Goo kun kpē u mu tōbura ma n kun mō ka kēeri. ⁶ Ma u Esekieli sōwa u nē, tōnun bii, a ye kpuro mēera sāa sāa?

Ma u ka nùn wurama daa ten bōwō. ⁷ Ye u ka nùn tura mi, yera u wa dānu nu dabi daa ten goo gookaō. ⁸ Ma u nùn sōwa u nē, nim mē, mu koo kokuwa mu da wōo bera ye ya wāa sōo yari yeru giaō ka wōwa ye ba mō Arabaō kpa mu sere da nim wōkuō. Mēya mu koo nim wōkun nim dēerasia. ⁹ Mi nim mē, mu gesi dua kpuro, hunde

koni ye ya wāa mi ya ko n wāaru mōwa. Kpa swēē yi n dabi. Domi mi nim mē, mu dua kpuro mu koo mē mu tie dēerasiawa. ¹⁰ Saa Engedin di n ka da Eni Egalaimō, surōkōba ba ko n da n wāawa mi, ba n yāakoronu keewa daa ten goorō. Ta ko n swēē bwese bweseka mōwa nge nim wōku ge ba sokumō Mēditeranē. Swēē yi, yi ko n dabi. ¹¹ Adama ba koo ten daa burenu ka ten yerusu deriwa bōo te ta wāa min sō. ¹² Ten goonō dāa ko n kpiawa nìn wurusu kun deruramō, nìn marum kun maa kpeemō. Nu ko n da yewa suru baawure. Domi nu ko n nim waamōwa sāa yerun di. Ba ko n da dāa nìn marum diwa kpa bu ka nìn wurusu bararun tim ko.

Yinni Gusunō u Isireliban

tem nōo bura yenu yimō

¹³ Ameniwa nē, Yinni Gusunō na gerua. Na nē, bēē Isireliba, tem mē i ko i bōnu ko, kon bēē mēn nōo bura yenu sōosi. Yosefun bwese kera bōnu yirua ya koo wa. ¹⁴ Bwese keri yi yi tien bōnu ya ko n nēwa. Domi nē, Yinni Gusunō na nōma sua na bōrua na nē, bēēn baababara kon mu wē. Yen sōna bēē i ko i mu wa i tubi di. ¹⁵ Tem mēn nōo bura yeru wee. Sōo yēsān nōm geu gia, ta torua saa nim wōku ge ba mō Mēditeranēn di n ka da Hētilonin swaāō sere ka Sedadin wuu duu yerō, ¹⁶ ka Hamatiō ka Berōtaō ka Siburaimō. N deema wuu si, su wāawa Damasi ka Hamatin nōo bura yerun baa sōo ka Hasēē Hatikonin temō Hafaranin tem nōo bura yeru gia. ¹⁷ Nge mēya sōo yēsān nōm geun tem nōo bura yee te, ta ko n wāa saa nim wōku ge ba mō Mēditeranēn di n ka girari Hasaa Enōwō Damasin tem nōo bura yerō ka Safoniō Hamatin tem nōo bura yerō. ¹⁸ Sōo yari yeru gia maa tem mēn nōo bura yeru ta koo daa te ba mō Yuudeni swīiwa Hafaraniō ka Damasiō ka Galadiō ka Isireliban tem baa sōo. Ta ko n wāawa saa tem nōo bura yee te ta wāa sōo yēsān nōm geu gian di n ka na nim wōku bōruguuō sōo yari yeru gia. ¹⁹ Sōo yēsān nōm dwaru gian tem nōo bura yee te, ta koo dawa saa Tamaan di sere ka Mēriban

bwiaɔ Kadesiɔ kpa tu Egibitin daaru swĩi sere n ka girari nim wɔku ge ba mɔ Mɛditeranɛɔ. Nɔɔ bura yee te ta wāa sɔɔ yɛsan nɔm dwaru gia, tera mi. ²⁰ Sɔɔ duu yeru gian tem nɔɔ bura yeru ta ko n sāawa nim wɔku ge ba mɔ Mɛditeranɛ ma ya yāra Hamatin deedeeru sɔɔ yɛsan nɔm geu gia. Sɔɔ duu yerugiara maa mi.

²¹ Bɛɛ Isireliban bwese keri wɔkura yiru sɔɔ ²² i ko i tem mɛ bɔnu ko ka tɛtɛ bɛɛn tii tiinɛ sɔɔ ka sɔɔ be ba wāa ka bɛɛ ba ka bibu mara bɛɛn suunu sɔɔ. I ko i bu garisiwa nge Isireliba. Kpa i tubi ye bɔnu ko ka be sannu ka tɛtɛ. ²³ I ko i sɔɔ nùn win baa wēwa bwese kera yè sɔɔ u wāa. Nɛ, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua.

Ba tem mɛ bɔnu kua

48

¹ Isireliban bwese kera baayeren yĩsiru wee ka bɔnu ye yen baayere ya wa. Danun bwese kera ya yen baa wa sɔɔ yɛsan nɔm geu gia, swaa ye ya dɔɔ Hɛtiloniɔ Hamatin di n ka da Hasaa Enɔɔ gia Damasi ka Hamatigibun tem bɔkuɔ. Tem mɛ, mu wāawa saa sɔɔ yari yerun tem nɔɔ bura yerun di n ka da sɔɔ duu yeru gia. ² Danu ben bɔkuɔ, saa sɔɔ yari yerun di n ka da sɔɔ duu yerɔ Aseɛbagima mu wāa mi. ³ Aseɛbagim bɔkuɔ Nɛfitalibagima mu wāa mi, saa sɔɔ yari yerun di n ka da sɔɔ duu yerɔ. ⁴ Nɛfitalibagim bɔkuɔ, Manasebagima mu wāa mi, saa sɔɔ yari yerun di n ka da sɔɔ duu yerɔ. ⁵ Manasebagim bɔkuɔ Efaraimubagima mu wāa mi, saa sɔɔ yari yerun di n ka da sɔɔ duu yerɔ. ⁶ Efaraimubagim bɔkuɔ Rubenibagima mu wāa mi, saa sɔɔ yari yerun di n ka da sɔɔ duu yerɔ. ⁷ Rubenibagim bɔkuɔ Yudabagima mu wāa mi, saa sɔɔ yari yerun di n ka da sɔɔ duu yerɔ.

Tem

mɛ ba koo Yinni Gusunɔ wɛ

⁸ Yudaban tem bɔkuɔ sɔɔ yari yeru gian tem nɔɔ bura yeru mi, n ka da nim wɔku ge ba mɔ Mɛditeranɛɔ sɔɔ duu yeru gia, bera miya ba koo Yinni

Gusunɔn tem yĩire. Mɛn dɛɛbu bu ko n ka Isirelibagim nɛwa kpa mɛn yasum mu n sāa gɔm soonu nɔrɔbun suba yɛnda nɔɔbu (25.000). Kpa bu Yinni Gusunɔn sāa yeru bani mɛn suunu sɔɔ. ⁹ Batuma ye ba koo Yinni Gusunɔ deria mi, yen dɛɛbu bu ko n sāawa gɔm soonu nɔrɔbun suba yɛnda nɔɔbu (25.000). Kpa yen yasum mu n sāa gɔm soonu nɔrɔbun suba wɔkuru (10.000). ¹⁰ Yāku kowoba ba koo batuma yen sukum sua. Kpa ya n sāa gɔm soonu nɔrɔbun suba yɛnda nɔɔbu sɔɔ yɛsan nɔm geu gia. Sɔɔ duu yeru gia gɔm soonu nɔrɔbun suba wɔkuru. Sɔɔ yari yeru gia maa gɔm soonu nɔrɔbun suba wɔkuru kpa sɔɔ yɛsan nɔm dwaru gia yen dɛɛbu bu n sāa gɔm soonu nɔrɔbun suba yɛnda nɔɔbu. Kpa Yinni Gusunɔn sāa yeru ta n wāa yen suunu sɔɔ. ¹¹ Yāku kowo Sadɔkun bibun bwesera ta ko n tem mɛ mɔ. Domi beya ba wāa nɛ, Yinni Gusunɔn sɔmburu sɔɔ sanam mɛ Lefi yāku kowo be ba tie ka Isireliba ba man deri. ¹² Batuma ye, ya ko n sāawa nenem ye ba wuna Isireliban tem di Lefiban tem nɔɔ bura yerun bɔkuɔ. ¹³ Lefi ben tem mu ko n wāawa yāku kowobugim bɔkuɔ. Mu ko n sāawa gɔm soonu nɔrɔbun suba yɛnda nɔɔbu. Yen yasum maa gɔm soonu nɔrɔbun suba wɔkuru. ¹⁴ Ba ñ mɛ sɔɔ gam gum daramɔ. Ba ñ maa kpɛ bu ka mu gam kɔsina ñ kun mɛ bu mu goo wɛ. Domi mɛya mu kpuro kere yèn sɔ mu sāa Yinni Gusunɔgim.

Batuma ye ya ko n sāa

sina bokogia ka wuugibugia

¹⁵ Tem mɛ mu tie, mɛn yasum mu sāawa gɔm soonu nɔrɔbun suba nɔɔbu (5.000). Ma mɛn dɛɛbu bu sāa gɔm soonu nɔrɔbun suba yɛnda nɔɔbu (25.000). Ye kpuro ya ko n sāawa wuugibugia. Mɛ sɔɔra ba koo ben dia bani ka sere ye ya tie. Wuun batuma yen goonu nne ye kpuro ya ko n nɛwa, ¹⁶ gooru baatere ta n sāa gɔm soonu nɔrɔbun suba nne ka nɛera wunɔbu (4.500). ¹⁷ Ba koo batuma gaa deriwa bu ka wuu ge sikerena ya n sāa gɔm soonu goobu

ka weeraakuru (250) yen goonu nne ye kpuro sɔɔ. ¹⁸ Batuma ye ya tie wuugian yɛsi yɛsikaɔ ya ko n wāawa yāku kowobugian bɔkuɔ. Yen dɛɛbu bu ko n sāawa gɔm soonu nɔrɔbun suba wɔkuru (10.000) sɔɔ yari yeru gia ka maa sɔɔ duu yeru gia. Batuma ye sɔɔra ba koo dīanu duure ni ba ko n da ka be ba wuu gen sɔmburu m̀ nɔɔri. ¹⁹ Ba koo sɔm kowo be gɔsiwa bwese kɛra baayeren min di. Be kpurowa ba koo wuku tem mɛ sɔɔ. ²⁰ Yinni Gusunɔn tem mɛ kpuron goonu nne kpuro nu ko n nɛwa, nu n sāa gɔm soonu nɔrɔbun suba yɛnda nɔɔbu nɔɔbu (25.000). Mɛ sɔɔra ba koo wuun batuma wīa. ²¹ Batuma ye ya tie, ya ko n sāawa sina bokogia kpa ya n Yinni Gusunɔgia ye suunu doke ka sere mi wuugibu ba koo sina. Yen yasum mu ko n sāawa gɔm soonu nɔrɔbun suba yɛnda nɔɔbu sɔɔ yari yerun tem nɔɔ bura yeru gia, yen dɛɛbu bu n maa sāa gɔm soonu nɔrɔbun suba yɛnda nɔɔbu sɔɔ duu yeru gia nim wɔku ge ba m̀ Mɛditeranɛ gia. Nge mɛya batuma ye ba wuna Yinni Gusunɔn sɔ ka sāa yee ten sɔ, ye kpuro ya ko n wāawa tem mɛn suunu sɔɔ. ²² Lefiban batuma ka wuugia ye, ya ko n ben kparogia bɔnu sāawa yiru. Ya ko n wāawa Yudabagia ye ya wāa sɔɔ yɛsan nɔm geu gia ka sere Benyamɛɛbagia ye ya wāa sɔɔ yɛsan nɔm dwaru gian baa sɔɔ.

Bwese keri yi yi wāa

sɔɔ yɛsan nɔm dwarɔn tem

²³ Bwese keri yi yi tien tem wee. Benyamɛɛbagim mu ko n wāawa saa Isireliban tem nɔɔ bura yerun sɔɔ yari yerun di n ka da nim wɔku ge ba m̀ Mɛditeranɛ sɔɔ duu yerɔ. ²⁴ Benyamɛɛbagim bɔkuɔ Simeɔbagima mu ko n wāa mi, sɔɔ yari yerun di n ka da sɔɔ duu yerɔ. ²⁵ Simeɔbagim bɔkuɔ Isakaribagima mu ko n maa wāa mi, saa sɔɔ yari yerun di n ka da sɔɔ duu yerɔ. ²⁶ Isakaribagim bɔkuɔ Sabulonibagima mu ko n maa wāa mi, sɔɔ yari yerun di n ka da sɔɔ duu yerɔ. ²⁷ Sabulonibagim bɔkuɔ Gadibagima

mu ko n maa wāa mi, sɔɔ yari yerun di n ka da sɔɔ duu yerɔ. ²⁸ Gadibagima mu ko n sāa Isireliban tem nɔɔ bura yeru sɔɔ yɛsan nɔm dwaru gia. Ta koo dawa saa Tamaan di sere Mɛriban bwiaɔ Kadɛsiɔ, kpa tu Egibitin daaru swīi sere n ka da nim wɔku ge ba m̀ Mɛditeranɛ. ²⁹ Tem mɛya i ko i bɔnu ko ka tɛtɛ bɛɛ Isireliban bwese keri sɔɔ kpa bɛɛn baawure u win bɔnu wa. Nɛ, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua.

Yerusalemun kɔnnɔsu

wɔkura yiru

³⁰⁻³¹ Kɔnnɔsu wɔkura yiruwɔ ba koo doke Yerusalemuɔ. Sin baagere ga koo bwese kɛra tian yīsiru sɔbewa. Sɔɔ yɛsan nɔm geu gia, gana yen dɛɛbu sāawa gɔm soonu nɔrɔbun suba nne ka nɛɛra wunɔbu (4.500). Kɔnnɔsu itawa ba koo doke mi. Teu sɔɔ, ba koo Rubenin yīsiru doke, yiruse sɔɔ Yudagiru, itase sɔɔ maa Lefigiru. ³² Sɔɔ yari yeru gia maa gana ya ko n wāa. Yen dɛɛbu bu ko n sāa gɔm soonu nɔrɔbun suba nne ka nɛɛra wunɔbu (4.500). Ba koo kɔnnɔsu ita yaba mi. Gbiikuu ga ko n Yosefun yīsiru mɔ, yiruse Benyamɛɛgiru, itase maa Danugiru. ³³ Sɔɔ yɛsan nɔm dwaru gian gana ya ko n ka yiɔnɔ dɛɛbu nɛwa. Ba koo maa kɔnnɔsu ita yaba mi. Gbiikuu ga ko n Simeɔn yīsiru mɔ, yiruse Isakarigiru, itase maa Sabulonigiru. ³⁴ Sɔɔ duu yeru gian gana ya ko n ka yi yi tie dɛɛbu nɛwa. Kpa bu yi kɔnnɔsu ita yaba nge mɛ ba yiɔnɔ kua. Gbiikuu ga ko n Gadin yīsiru mɔ, yiruse Aɛɛgiru, itase maa Nɛfitaligiru. ³⁵ Gana ye ya koo wuu ge sikerena kpuron dɛɛbu bu ko n sāawa gɔm soonu nɔrɔbun suba yɛndu yiru sari (18.000).

Saa dɔma ten di, ba ko n da wuu ge sokuwa Yinni Gusunɔ u wāa mini.

DANIĒLI

Danielin tireru, Yudaban wahala ka ben nōni swāara ta ka yā sanam mē ba wāa yoru sō tōn tukobun mi. U tu yorua u ka win tōmbu dam kē bu ka tēmana baa bā n wāa nōni swāaru sō. Domi Gusunō u koo bu nasara wē.

Tire te, ta Gusunōn kpāaru ka win girima sōsimō. Wiya u bannu kpuro nēni. Wiya u handunia kpare.

Sa ko kpī su tire ten gari bōnu ko yiru. Gbiikaa Danieli ka win bōrōba ba nasara wa ben yiberēban wōllō yēn sō ba ben naanē doke Gusunō sō. Yiruse Danieli u kāsī dabinu wa ni nu sōsimō nge mē bannu ganu koo swīina kpa nu wōruku. Adama Gusunōn tōmba koo nasara wa.

Tire ten kpunaa

1. Danieli ka win bōrōba, wiru 1n di sere wiru 6.
2. Danielin kāsīnu, wiru 7n di sere wiru 12.

Danieli ka win kpaasibu ba wāa Babiloniō

¹ Yoyakimu, Yudaban sina bokon bandun wō itase sōra Nēbukanesaa Babilonin sunō u na ka win tabu kowobu ba Yerusalemu tarusi. ² Yera Yinni Gusunō u dera u Yoyakimu ka win tōmbu gabu mwa. Ma u dera u sāa yerun dendi yānu ganu gura u ka da Babiloniō u yi win būu dirun arumanin beru yerō.

³ Yen biru, u Asipenasi win sōm kowobun wirugii sōwa u nē, u Isireliba sō sina bibu ka wirugibun bibu gabu gōsio ⁴ ba n sāa durō burōbu be ba n alebu gaa mō. Kpa ba n bwisi ka yēru ka laakari mō bu ka kpī bu Babilonin barum keu ko, kpa bu sōmburu ko sina kpaarō. ⁵ Ma sina boko u win tiin dīa nīn bweseru u ra di ka tam mēn bweseru u ra nō bu wē ba n dimō kpa ba n nōrumō baadomma ba n ka keu mō sere n ka ko wō ita bu sere sōmburu tore sina kpaarō.

⁶ Be ba gōsa mi sōra Yuda beni ba wāa, Danieli ka Hanania ka Miseli ka Asaria. ⁷ Ma sina bokon sōm

kowobun wirugii wi, u bu yīsinu kōsa. Danieligira Belitasaa. Hananiagira Sadaki. Miseligira Mēsaki. Asariagira maa Abenēgo. ⁸ Danieli u gōru doke u sina bokon dīanu ka win tam mē yina, kpa u ku raa tii disi doke. Ma u sōm kowobun wirugii wi, suuru kana u ku nūn tilasi ko u ka sese te di. ⁹ Ma Gusunō u dera wirugii wi, u ka Danieli nōnu geu mēera u nūn durom kua. ¹⁰ U nē, na nēn yinni sina bokon berum mō. Domi wiya u yi ye i ko i di ka ye i ko i nō. U n da maa wa i n bōru nge bēegii be ba tie, saa ye sō, kari sōra i man doke mi. Domi ba koo kpī bu man wiru bura.

¹¹ Yera Danieli u be nne yen nōrio wi wirugii wi, u bu nōmu sōndia sōwa u nē, ¹² a de su dīanu di yaa sari kpa su nim dirum nō sō wōkurun saka. ¹³ Yen biru, kpa a besen wuswaa mēeri kpa a maa be ba sunōn dīanu dimōn wuswaa mēeri. Yen mē a wa kpa a sun kua mē.

¹⁴ Ma u ben gari yi wura u bu deri sere sō wōku te. ¹⁵ Ye sō wōku te, ta tura, yera u ben wuswaa mēera ma u wa ba bwāa do. Ba maa be ba sina bokon dīa duronū dimō bōrum kere. ¹⁶ Ma Danieliban nōrio wi, u n maa bu dīa duro ni, ka tam mē wē. U bu dīanu wēwa yaa sari. ¹⁷ Gusunō u aluwaasi nne ye yēru wē. Ma u bu bwisi kā ba Kaladen barum tireru gia sāa sāa. Ma u bu kua laakarigibu. U maa Danieli bwisi kā u ka dosusu ka kāsīnu kpuro tubusia.

¹⁸ Ye wō ita ye, ya yiba, ye sina boko Nēbukanesaa u bura mi, yera sōm kowobun wirugii wi, u aluwaasi be kpuro yara u ka nūn bu daawa. ¹⁹ Ma sina boko wi, u ka bu gari kua. Be kpuro sō, goo sari wi u sāa nge Danieli ka Hanania ka Miseli ka Asaria. Yen sōna sina boko u bu wura ba n sāa win sōm kowobu. ²⁰ Gari yi sina boko u bu bikia kpuro, ba ra yi wisiwa ka bwisi, ka yēru. Ma u wa ba dobo dobogibu ka sōrobu bwisi kere sere mi n toma, be ba wāa win tem sō kpuro.

²¹ Ma Danieli u wāa mi sere Sirusi u ka bandu di.

*Nɛbukanesaan dosu***2**

¹ Nɛbukanesaan bandun wɔɔ yiruse sɔɔ, u dosu gagu kua. Dosu ge, ga nùn bɛrum mwa sere u kpana u dweeya.

² Yera u dobo dobogibu sokusia ka sɔrobu ka bũu sinambu ka bwisigibu bu ka nùn win dosu ge sɔ. Ma tɔn be kpuro ba na ba menna win wuswaaɔ.

³ Ma u bu sɔɔwa u nɛɛ, na dosawa. Ga maa man bɛrum mwa. Na kɔwa i man sɔ ye na dosa.

⁴ Ma bwisigii be, ba sina boko sɔɔwa ka Aramuɔibun barum ba nɛɛ, yinni, wunen hunde yu dakaɔ da! A sun dosu ge sɔɔwɔ kpa su nun gu tubusia.

⁵ Ma sina boko u maa bu sɔɔwa u nɛɛ, wee ye na gɔru doke n bɛɛ kua. I kun man dosu gen tii sɔɔwa ka gen tubusianu sannu, kon de bu bɛɛ bɔtiri bɔtiriwa kpa bɛɛn yɛnusu su ko bansu.

⁶ Adama i n man gu sɔɔwa ka gen tubusianu sannu, kon bɛɛ kɛɛ dabinu wɛ. Kpa i bɛɛrɛ baka wa. Yen sɔ tɛ, i man dosu gen tii sɔɔwɔ ka gen tubusianu.

⁷ Ba kpan nùn wisa ba nɛɛ, yinni, a sun wunen dosu ge sɔɔwɔ kpa su nun gu tubusia.

⁸ Sina boko u bu wisa u nɛɛ, na yɛ sɔa sɔa ma i kɔ i gari gawawa. Domi i nua ye na gɔru doke n bɛɛ kua. ⁹ Ma i n man dosu ge sɔɔwa, ye na gɔru doke n bɛɛ kua mi, ya koo bɛɛ kpuro deema. Domi i sɔɔru kpa i ka man weesu ka gari suninu naawawa kpa n ka nɛn gere kɔsi. Yen sɔ, i man dosu gen tii sɔɔwɔ kpa n gia ma i ko i kpɔ i gu tubusia.

¹⁰ Yera ba nùn sɔɔwa ba nɛɛ, goo sari dunia sɔɔ mini wi u koo kpɔ u wunen gari yini wisi baa be ba dam mɔ nge wunɛ, ben goo sari wi u gari yinin bweseru bikiare sɔrobun mi, n kun mɛ dobo dobogibun mi, n kun mɛ Babilonin bwisigibun mi. ¹¹ Ye wunɛ sina boko a bikia mini, goo sari wi u koo kpɔ u nun ye tubusia sere bũnu baasi ya! Wee nu ku ra n maa wɔa tɔmbun suunu sɔɔ.

¹² Ye sina boko u ben gari yi nua, yera u mɔru bɛsira. Ma u wooda wɛ bu

Babilonin bwisigibu kpuro go. ¹³ Ma ba sina bokon gari yi kpara ma ba koo Babilonin bwisigii be go. Ma ba Danieli ka win kpaasibu kasu bu go.

*Gusunɔ**u Danieli dosu ge sɔɔwa*

¹⁴ Sanam mɛ Ariɔku sina bokon kirukuban guro guro u yara u ka Babilonin bwisigii be go, Danieli u ka nùn gari kua ka bwisi ka laakari. ¹⁵ U nɛɛ, amɔna sina bokon wooda yeni ya ka dam mɔ mɛ. Yera Ariɔku u nùn gari yin asansi tubusia. ¹⁶ Ma Danieli u da sina bokon mi u nùn kana u nùn deri saa fiiko, kpa u wa u nùn dosu ge tubusia.

¹⁷ Ma Danieli u wura dirɔ u win kpaasibu Hanania ka Miseli ka Asaria gari yi sɔɔwa. ¹⁸ Ma u bu yiire bu Wɔrukoo kana u ben wɔnwɔndu wa kpa u bu dosu ge sɔ kpa bu ku raa bu go ka bwisigii be sannu.

¹⁹ Yen biruwa Gusunɔ u Danieli dosu ge sɔɔwa wɔkuru, kɔsiru sɔɔ. Ma Danieli u nùn siara. U nɛɛ,

²⁰ Yinni Gusunɔ,

wuna ko na n siaramɔ ka baadommaɔ. Wuna a bwisi ka dam mɔ.

²¹ Wuna a ra saaba gɔsie.

Wuna a ra sinambu bandu wɛ.

Wuna a ra maa bu bandu yare.

Wuna a ra laakarigibu laakari wɛ,

kpa a bwisigibu yɛru kɛ.

²² Wuna a ra tɔnu sɔɔsi ye ya berua,

ye u n kpɛ u ka tii tubu.

A yɛ ye ya wɔa wɔkuru sɔɔ.

Domɔ yam bururam mu ra n wɔawa wunen mi.

²³ Gusunɔ nɛn baababan Yinni, na nun siaramɔ.

Na takaru mɔ bwisi ka dam mɛ a man kɔn sɔ.

Domɔ a man sɔɔsi ye sa nun bikia.

A sun sina bokon dosu ge sɔɔwa.

²⁴ Yen biru, Danieli u da Ariɔkun mi, wi sina boko u wooda wɛ u ka Babilonin bwisigibu go. Ma u nùn sɔɔwa u nɛɛ, a ku tɔn be go. A de a ka man da sina bokon mi. Kpa n nùn win dosu ge tubusia.

²⁵ Ma Ariɔku u ka Danieli da fuuku sina bokon mi. Ye ba tura mi, yera u sina boko sɔɔwa u nɛɛ, wee na durɔ

goo wa Yuda be ba mweerima sɔɔ, wi u koo nun wunen dosu ge tubusia.

Danieli u sina boko dosu ge

sɔɔwa ka gen tubusianu

²⁶ Ma sina boko u Danieli wi ba maa yisuru kã Belitasaa bikia u neɛ, kaa kpĩ a man nen dosu gen tii sɔ ka gen tubusianu?

²⁷ Danieli u sina boko sɔɔwa u neɛ, bwisigibu ka sɔrobu ka dobo dobogibu ka bũu sinambu ba ñ kpẽ bu nun asiri ye a bikia mini sɔ. ²⁸ Adama Yinni goo wãa wallɔ wi u ra tɔnu asiri sɔɔsi, wiya Gusunɔ. U maa nun sɔɔsi ye n koo koorã. Sanam me a kpĩ, ye a dosa ka ye a wa kãsiru sɔɔ wee. ²⁹ Sian bwisikuna a mɔ. Yera wi u ra tɔnu asiri sɔɔsi u nun sɔɔsi ye n koo koorã. ³⁰ Adama ba ñ man asiri ye sɔɔsi yèn sɔ na tɔn be ba tie bwisi kere. Ba man ye sɔɔsiwa kpa n ka nun tubusia kpa a n ka yẽ ye a bwisika wunen gɔruɔ.

³¹ Sina boko, ye a wa wee. Bwãaroku bɔkɔ gaga ga yɔ wunen wuswaaɔ. Bwãaroku ge, ga gunu, ga ballimɔ gem gem. Ma ga nanum mɔ n kpã. ³² Gen wiru ta sãawa wura gean tii tii. Gen tororu ka gen gãsenu maa sãa sii geesu. Gen nukuru ka gen taanu maa sãa sii gandu. ³³ Gen kɔri yi maa sãa sii wɔkusu. Ma gen naasu sãa sii wɔku si ba ka sɔndu menna. ³⁴ Sanam me a gu mɛɛra, yera kperu garu ta mendama guurun di te goo kun karamɛ. Ta na ta gen naasu so ta kɔsuka muku muku. ³⁵ Ma sii wɔku si, ka sɔn te, ka sii gan te, ka sii gee si, ka wura ye, ye kpuro ya sunkura muku muku. Ma ya kua nge doo diri yi ba sara sɔɔ sãrerun saa. Ma yi ka woo doona. Baa yin yira a ñ maa kpẽ a wa. Adama kpee te ta bwãaroku ge so mi, ta gɔsirawa guu bakaru. Ma ta handunian tem kpuro wukiri.

³⁶ Dosu geya mi. Tẽ, gen tubusianu wee. ³⁷⁻³⁸ Wunɛ sina boko, wuna a sãa sinambun sunɔ. Wuna a sãa nge wii wuragii te. Wɔrukoowa u nun bandu ka dam ka yiiko ka bɛɛɛ wẽ. Ma u nun tɔmbu ka gbeeku yeɛ ka gunɔsu nɔma beria a n ka sãa ye kpuron yinni. ³⁹ Wunen biru, bandu

garu ta koo se te ta ñ wunɛgiru dam tura. Yen biru, bandu itaseru gara koo maa se kpa ta n dam mɔ handunia kpuro sɔɔ. Tera ta sãa nge sii gandu. ⁴⁰ Ma bandu nneseru gara koo maa se, kpa ta n dam mɔ nge sii wɔkusu si su ra gãanu kpuro kɔsuku. Nge mɛya ban te, ta ko n dam mɔ tu ka bannu kpuro kɔsuku. ⁴¹ Mɛya a maa wa ma bwãaroku gen naasu ka gen niki binu sãawa sii wɔkusu si ba menna ka sɔndu. Yen tubusiana ban te, ta ko n bɔnu sãawa yiru. Ka me, bɔnu tia ya ko n dam mɔ nge sii wɔku si. ⁴² Kpa bɔnu tia yu dam bia nge naa niki bii ni nu sãa sii wɔku si ba ka sɔndu menna. ⁴³ Sii wɔkusu ka sɔn te a wa ya menna mi sannu, ya maa sɔɔsimɔ ma ban ten wirugibu ba ko n kasu ben bibu bu suana kpa bwesenu nu ka ko tia. Adama ya ñ koorɔ nge me ya ñ koorɔ sisu ka sɔndu bu ko tia.

⁴⁴⁻⁴⁵ Kpee te a wa ta mendama ka tii mi, ma ta sii wɔku si, ka sii gan te, ka sɔn te, ka sii gee si, ka wura ye kpuro kɔsuka muku muku mi, ten tubusiana, ban ten sinambun waati sɔɔ, Wɔrukoo u koo bandu garu swii. Goo sari wi u koo ban te fuka. Bweseru garu maa sari te ta koo tu yoru diisia. Ban te, ta koo ban ni nu tie kpeerasia kpa te tɔna ta n wãa sere ka baadommaɔ. Gusunɔ Dam kpurogii wiya u nun sɔɔsi ye n koo koorã. Ye a wa wunen dosu ge sɔɔ kpuro, ya weewa win min di. Yen tubusianu maa sãawa nge me na nun sɔɔwa.

⁴⁶ Yera sina boko Nebukanɛsaa u yiira u wiru tem girari Danielin wuswaaɔ. Ma u dera ba yãkuru kua ka turare bu ka Danieli siara. ⁴⁷ Sina boko u Danieli sɔɔwa u neɛ, ka geema bɛɛn Yinni wini u bũnu kpuro kere, u maa sãawa sinambun Yinni. Wiya u ra tɔnu gari asirigii sɔ. Domi u dera a kpĩa a gari asirigii yini gerua.

⁴⁸ Yera sina boko u Danieli kua tɔn boko win bandu sɔɔ. Ma u nùn kɛɛ baka dabinu kã. Yen biru, u nùn kua Babilonin beran wirugii ka maa yen bwisigibun tɔnwero. ⁴⁹ Ma Danieli u sina boko kana u Sadaki ka Mɛsaki ka Abenego Babilonin bera ye nɔmu

beria. Ma win tii u kua sina bokon bwisi kēō.

Nebukanēsaa u wooda wē

bu win bwāaroku wuraguu sā

3

1 Sina boko Nebukanēsaa u bwāaroku wuraguu kua. Gen gunum mu sāa gəm soonu wata. Gen yasum maa sāa gəm soonu nōōba tia. Ba gu yōrasia batuma gaa sōō ye ba mō Dura, Babilonin tem bera mi. 2 Yera sina boko u dera ba tem mən sinambu kpuro mənna ka mən beri berikan wirugibu ka mən bwisi kēōbu ka mən siri kowobu ka be ba ra mən arumaniba bere ka sere maa mən wirugii be ba tie bu ka bwāaroku gen sāaru tore. 3 Ma tən be kpuro ba mənna. Ben baawure u yōra bwāaroku gen wuswaaō bu ka gen sāaru tore.

4 Saa yera sina bokon barō u kpara u nēē, bēē bwesenu kpuro i swaa dakio i nō ye sina boko u bēē yiiremō. 5 Ma i nua ba kōba so ka guunu ka mārōkunu ka baranu ka gāasu ka bara bwese ni nu tie, i ko i yiirawa i bwāaroku wuraguu ge sā ge sina boko u kua mi. 6 Wi u kun yiire u gu sāwa ba koo nūn kpēēwa mii mii dōō boko wi ba sōruan suunu sōō.

7 Yen sōna saa ye tən be, ba nua ba kōbi yi ka guu ni so ka mārōku ni, ka bara ni, ka gāa si, ba yiira ba bwāaroku wuraguu ge sāwa.

Danielin kpaasibu ita be,

ba yina bu bwāaroku ge sā

8 Yen dōma te, Babilonigibu gabu ba seewa ba da ba Yuuba dōmē sina bokon mi. 9 Ba nūn sōōwa ba nēē, sina boko, wunen hunde yu dakaa da! 10 Wunē sina boko, wuna a wooda wē a nēē, baawure wi u nua ba kōbi so ka guunu ka mārōkunu ka baranu ka gāasu ka bara bwese ni nu tie, u yiire u bwāaroku ge sā. 11 Mēya a maa nēē, wi u kun yiire u gu sāwa bu nūn kpēēyō dōō boko wi ba sōrua sōō. 12 Adama wee Sadaki ka Mēsaki ka Abēnēgo, Yuu be a kua Babilonin tem heran wirugibu mi, ba n̄ wunen wooda ye garisī gāanu. Ba ku ra wunen būnu

sā. Mēya ba n̄ maa yiire ba wunen bwāaroku ge sāwa.

13 Ye sina boko u gari yi nua, yera win mōru ya seewa u nēē, bu doo bu Sadaki ka Mēsaki ka Abēnēgo mwaama. Ma ba da ba bu mwaama ba ka na wi, sina bokon mi. 14 Ma sina boko Nebukanēsaa u bu bikia u nēē, ka gem, i yinawa i nēn būnu ka nēn bwāaroku wuraguu ge na kua mi sā? 15 Tē, i doo i n sōōru sāa. I n kpam nua ba kōba so ka guunu ka mārōkunu ka baranu ka gāasu ka bara bwese ni nu tie, i yiire kpa i bwāaroku ge sā. I n yina, ba koo bēē kpēēwa mii mii dōō boko wi ba sōrua sōō kpa n wa n̄ n būu weren na u koo bēē wōra saa nēn nōmun di.

16 Sadaki ka Mēsaki ka Abēnēgo ba nūn wisa ba nēē, yinni, sa n̄ ka tii yinamō. 17 À n sun kpēē dōō boko wi sōō, Gusunō wi sa sāamō u koo kpī u sun yara dōō win min di kpa u sun wōra wunen nōman di. 18 Baa n̄ n mēren na, a n yē ma sa n̄ wunen būnu sāamō. Mēya sa n̄ maa wunen bwāaroku ge yiiramme.

19 Ye u ben gari yi nua, yera u ka bu mōru kua. Ma u gerua u nēē, bu dōō win kpāaru sosio gem gem. 20 Ma u durō gbebunu gōsa win tabu kowobu sōō be ba dam bo u nēē, bu Sadaki ka Mēsaki ka Abēnēgo bōkuo bu kpēē dōō boko wi sōō. 21 Yera ba tən be mwa ba bōkua, ma ba bu kpēē dōō boko wi sōō ka ben yāa ni ba doke sannu. Niya ben yabenu ka ben sokoto ka sere maa ben furōsu. 22 Ma ba dōō win kpāaru sosi nge mē sina bokon wooda dangia ye, ya gerua. Yera dōō win yam susura tabu durō be go be ba Sadaki ka Mēsaki ka Abēnēgo kpēēbu da mi. 23 Ma Sadaki ka Mēsaki ka Abēnēgo ba wōri dōō boko wi sōō nge mē ba ka bu bōkua.

Danielin kpaasibu ita be,

ba n̄ dōō mwaare

24 Yera sina boko Nebukanēsaa u nanda ma u seewa fia u be ba ra nūn bwisi kē bikia u nēē, n̄ n̄ tōmbu itawa sa bōkua sa kpēē dōō boko wi sōō?

Ba nūn wisa ba nēē, oo, mēya.

25 Ma u bu wisa u nɛɛ, wee tɔmbu nnɛwa na waamɔ ba sɪimɔ dɔɔ boko win suunu sɔɔ. Ba n̄ dɔɔ mwaare. Be kpuro ba maa kusiarewa ma ben nnɛse u ka wɔllun tɔnu weenɛ.

26 Saa ye sɔɔra Nɛbukanesaa u susi dɔɔ boko win bɔkuɔ u nɛɛ, Sadaki, Mɛsaki, Abɛnɛgo, bɛɛ Wɔrukoon sɔm kowobu, i yarima i na mini.

Ma ba yara dɔɔ boko win min di. 27 Yera wirugii be sina boko u raa soka ba mennama mi, be kpuro ba wa ma dɔɔ kun dam mɔ durɔ be sɔɔ. Mɛya baa ben seri tia ya n̄ dɔɔ mwaare. Ben yaa ni ba sebua nu n̄ dɔɔ numiɛ.

28 Ma Nɛbukanesaa u nɔɔgiru sua u nɛɛ, i Gusunɔ siaro wi u sãa Sadaki ka Mɛsaki ka Abɛnɛgon Yinni. Domi wiya u win gɔrado gɔrima u ka win bwãa be ba n̄n naanɛ kua mi faaba ko. Ba nɛ sina bokon wooda yina, ba n̄ ben wasin wahala garisi gãanu. Ba yina bu bũu goo sã ma n̄ kun mɔ Gusunɔ.

29 Tɛ wooda ye na wɛɛmɔ wee, tɔnu baawure baa n̄ n bwese teren na u sãa, ma u Gusunɔ, Sadaki ka Mɛsaki ka Abɛnɛgon Yinni gari kam gerusi, na kon de bu yɛro bɔtiriwa, kpa win yenu gu ko bansu. Domi goo maa sari wi u koo kpĩ u tɔnu faaba ko nge mɛ.

30 Yeniban biru, sina boko Nɛbukanesaa u Sadaki ka Mɛsaki ka Abɛnɛgo aye bakanu wɛ Babilonin tem bera mi.

Nɛbukanesaan dosu yiruse

31 Sina boko Nɛbukanesaa u bwese ni nu wãa handunia sɔɔ kpuro tɔbura u nɛɛ, Gusunɔ u de i n alafia mɔ.

32 N man wɛre n ka bɛɛ sɔ yĩrenu ka maamaaki be Wɔrukoo u man sɔɔsi.

33 Win yĩre ni, nu kpã.

Maamaaki ye, win sinara.

Win banda kun kpeemɔ.

U ko n sãawa sunɔ sere ka baadommaɔ.

4

1 Nɛ, Nɛbukanesaa, na wãa nɛn sina kpaarɔ ka bɔri yendu ka nuku dobu.

2 Yera wɔkuru garu sɔɔ, na dosu gagu kua ge ga man berum mwa. Kãsi ni na wa sanam mɛ na kpĩ, nu man nanum

mwa. 3 Yen sɔna na wooda yara na nɛɛ, Babilonin bwisigibu kpuro bu mennama nɛn mi kpa bu man dosu ge tubusia. 4 Yera dobo dobogibu ka sɔrobu ka bũu sinambu ka Babilonin bwisigibu ba na. Na bu dosu ge sɔɔwa, adama ba kpana bu man gu tubusia.

5 Yen biru, Danieli wi ba sokumɔ ka nɛn bũun yĩsiru Belitasaa u na. N deema bũu geeba * ka n̄n wãa. Ma na n̄n nɛn dosu ge sɔɔwa. 6 Na nɛɛ, wi, wi u sãa bwisigibu kpuron wirugii, na yɛ ma bũu geebun hunde ya n̄n wãasi. Yen sɔ, asiri gaa sari ye ya ka n̄n sɛ. Nɛn dosu ge wee. U man gu tubusio.

7 Sanam mɛ na kpĩ, ye na dosa wee. Dãru gara na wa ta yɔ handunian suunu sɔɔ.

Dãa te, ta gunu too.

8 Ma ta dam mɔ.

Ten gunum mu sosi sere mu wɔllu girari.

Handunian goonu nnegibu kpuro ba tu waamɔwa.

9 Ten wurusu wã ma ta mara siki siki nge gandia.

Te sɔɔra handuniagibu kpuro ba ra ben dĩanu wa.

Ten saarɔwa gbeeku yɛɛ yi ra sɔɔ sure. Ten kãasi wɔllɔwa gunɔsu su sokunu sãa.

Te sɔɔra hunde koni baayere ya ra yen dĩanu wa.

10 Ma na Gusunɔn gɔrado goo wa u sarama wɔllun di. 11 U nɔɔgiru sua u nɛɛ,

i dãa te kĩiyɔ i sura kpa i ten kãasi bɔɔri bɔɔri.

I ten wurusu wɔko kpa i ten marum sɔri i yari.

Kpa gbeeku yɛɛ yi duki su saa ten saarun di.

Kpa gunɔsu su se saa ten kãasin di.

12 Adama i ten koo kpiriru derio tem sɔɔ

ka ten gbini yakaso

ta n bɔkua ka sisu ka sii gandun yɔni.

Kpa ta n dirum soore

ta n yakasu dimɔ nge gbeeku yɛɛ.

13 Bu tu tɔnun bwisikunu wunario.

Kpa bu tu gbeeku yaan bwisikunu dokea.

* 4:5 bũu geebu - Nɛbukanesaa u n̄ gina tuba ma Yinni Gusunɔwa u wãa ka Danieli. Yen sɔna u nɛɛ, bũu geeba ba Danieli somimɔ.

Kpa ta n sãa mɛ wɔɔ nɔɔba yiru.

¹⁴ Wooda ye, ya weewa saa Gusunɔn gɔradoban min di kpa tɔmbu kpuro bu ka gia ma Wɔrukoowa u bannu kpuro nɛni. Wi u kɔwa u ra nu wɛ. U ra wi ba n̄ mam garisi gãanu wɔlle sue.

¹⁵ Dosu gera mi, ge nɛ, Nɛbukanesaa na dosa. Tɛ, wunɛ Belitasaa, a man gu tubusio domi bwisigii be ba wãa nɛn tem mɛ sɔɔ kpuro ba kpana bu man gu tubusia. Adama wunɛ, kaa kpɔ yɛn sɔ bũu geeba ka nun wãa.

Danieli u dosu ge tubusia

¹⁶ Yera Danieli wi ba maa sokumɔ Belitasaa u nanda. Ma u biti soora saa fiiko. Ma Nɛbukanesaa u nɛɛ, Belitasaa, a ku de dosu ge, ka gen tubusianu nu nun biti ko.

Danieli u wisa u nɛɛ, yinni, dosu gen tubusianu nu ka wunɛn yiberɛba nɛra. ¹⁷ A dãru wa ta kpã. Ma ta dam mɔ. Ten gunum mu girari wɔllɔ. Ma ba tu waamɔ handunia gira kpuro.

¹⁸ Ten wurusu wã. Ma ta binu mara siki siki. Ma handuniagibu kpuro ba ben dɔanu waamɔ te sɔɔ. Gbeeku yɛɛ yi ra n wãa ten saarɔ. Gunɔsu su maa sin sokunu mɔ ten kãasi wɔllɔ. ¹⁹ Dãa te, ta sãawa wunɛ sina boko. Domi a kpɛa a dam kua ma mu wɔllu girari. Ma wunɛn bandun dam mu sɔɔsira handunian goonu nne sɔɔ.

²⁰ Yen biru, a Gusunɔn gɔrado goo wa u sarama wɔllun di ma u nɛɛ, i dãa te kɔiyɔ i sura tu kam ko. Adama i ten koo kpiriru derio tem sɔɔ mi, ka ten gbini ta n bɔkua ka sisu, ka sii gandun yɔni yakasu mi. Kpa ta n dirum soore ta n yakasu dimɔ nge gbeeku yɛɛ sere wɔɔ nɔɔba yiru. ²¹ Nɛn yinni, dosu gen tubusianu wee. Wɔrukoowa u nun win himba sɔɔsi ye u kua wunɛn sɔ.

²² Ba koo nun gira tɔmbun suunu sɔɔn di. Kpa a n wãa ka gbeeku yɛɛ sannu. Kpa a yakasu di nge naa, a n dirum soore sere wɔɔ nɔɔba yiru sere a ka gia ma Wɔrukoowa u bannu kpuro nɛni. Wi u kɔwa u ra maa nu wɛ. ²³ Wooda ye ba wɛ ba nɛɛ, bu dãa ten koo kpiriru ka ten gbini derio mi, yen tubusiana ba koo nun wunɛn bandu wesia saa ye a wura ma Wɔrukoowa u bannu kpuro

nɛni. ²⁴ Yen sɔ, sina boko, a de a nɛn gere wura. A de a gea ko a ka wunɛn durum wuna. A daa kɔsa kpuro derio kpa a sãarobu wɔnwɔndu kua. Saa yera wunɛn alafia ya koo daka da.

Dosu gen gari yi koor

²⁵ Yeniba kpuro ya sina boko Nɛbukanesaa deema. ²⁶ Ye n kua suru wɔkura yirun biru, sɔɔ teeru yera u sɔimɔ win dii tɛɛra wɔllɔ Babiloniɔ. ²⁷ Ma u nɛɛ, Babiloni wee, wuu bɔkɔ ge na bana ka nɛn tiin dam ga n ka sãa nɛn sina kpaaru. Ga maa nɛn yiiko ka nɛn bɛɛɛ sɔɔsimɔ.

²⁸ Sanam mɛ sina boko u gari yi gerumɔ u n̄ kpa, yera nɔɔ gaga nɔɔra wɔllun di ga nɛɛ, sina boko Nɛbukanesaa, a swaa dakio a nɔ. Ba nun bandu yara. ²⁹ Ba koo nun gira tɔmbun suunu sɔɔn di. Kpa a n wãa ka gbeeku yɛɛ sannu kpa a n yakasu dimɔ nge naa sere wɔɔ nɔɔba yiru sere a ka wura ma Wɔrukoowa u bannu kpuro nɛni. Wi u kɔwa u ra maa nu wɛ.

³⁰ Yande gari yi, yi Nɛbukanesaa deema. Ba n̄n gira tɔmbun suunu sɔɔn di. Ma u yakasu dim wɔri nge naa u dirum soore. Ma win seri dɛnya nge gunɔ bakerun sansu. Ma win nii kɔkɔsu su dɛnya nge gunɔgisu.

Nɛbukanesaa

u maa wure u kua tɔnu

³¹ Ma Nɛbukanesaa u nɛɛ, ye saa ye, ya doona, yera na nɔni seeya wɔllɔ. Ma nɛn bwisikunu wure nu kua tɔnuginu. Ma na Wɔrukoo siara ka bɛɛɛ wi u wãa sere ka baadommaɔ. Wiya u yiiko kpuro mɔ. Win sinanda kun nɔru mɔ. Win bandu ta ko n wãawa sere ka baadommaɔ. ³² Baa handunian tɔmbu kpuro b̄n menna, ben dam kun sãa gãanu win nɔni sɔɔ. U ra ko nge mɛ u kɔ win gɔradoban suunu sɔɔ ka tɔmbun suunu sɔɔ. Goo sari wi u koo kpɔ u win nɔmu dɛba n̄ kun mɛ u n̄n sɔ u nɛɛ, mba u m̄ mɛ.

³³ Sanam mɛ nɛn laakari ya wurama, yera ba maa man nɛn bɛɛɛ ka nɛn girima ka nɛn bandun yiiko kpuro wesia. Nɛn bwisi kɛɔbu ka nɛn sina asakpɔbu kpuro ba na nɛn mi ba man nɛn bandu wesia. Ma ten dam mu sosi mu kera yellu. ³⁴ Tɛ, nɛ Nɛbukanesaa,

na wəllun sina boko siara ka beere. Na nùn wəlle sua. Domi ye u m̀ kpuro ya s̄awa gea. Win swɛɛ kpuro yi s̄awa dee dee. U koo mam kp̄i u be ba tii suam̄ kawa.

Beesasaa u t̄ambu dim soka

5

¹ Nebukanesaan biru, sina boko Beesasaa u bandu di. Yera s̄o teeru u win sina asakp̄bu n̄r̄bu (1.000) dim soka. Ma ba tam n̄rum̄ wi ka be sannu. ² Ye tam mɛ, mu Beesasaa nuka, yera u ḡra u nɛɛ, bu win n̄ri wuragii ka sii geesugii yarama yi win baaba Nebukanesaan u gurama saa Gusun̄n s̄a yerun di te ta w̄a Yerusalemū. Kpa wi ka win sina asakp̄bu ka win kur̄bu ka win sinanibu bu ka yi tam n̄. ³ Yera ba ka n̄ri wuragii yi na, ba ka yi tam n̄rum̄ wi ka win t̄n be kpuro. ⁴ Tam n̄ru bi s̄o, ba ben b̄nu siaram̄ n̄n bw̄arokunu ba kua ka wura ka sii geesu ka sii gandu ka sii w̄kusu ka d̄a ka kpenu.

⁵ Saa ye s̄ora sina boko u n̄mu gagu wa ga yarima mi fitilan yam bururam mu s̄osire, ma ga yorum̄ sina kpaarun gana w̄ll̄ mi ba soo kpika t̄eni. ⁶ Yera u nanda, win wuswaa burisina. Win torora kara, u diirim̄ sere win d̄u winu soonam̄. ⁷ Yera u n̄ogiru sua ka dam u nɛɛ, bu n̄n s̄robu ka Babilonin bwisigibu ka b̄u sinambu sokuama. Ye ba na, yera u nɛɛ, wi u kp̄a u yora yeni gara u ye tubusia u koo ȳro wuran saba dokea kpa u n̄n gurumusuru sebusia u n̄n win bandun dam sukum w̄ u n ka s̄a t̄nu itase win bandu s̄o.

⁸ Sina bokon bwisigii be kpuro ba dua mi yora ye, ya w̄a. Adama ba kpana bu ye gari bu sere mam nɛɛ, ba koo ye tubusia. ⁹ Ma ya sina boko nanda too sere win wuswaa burisina. Ma win sina asakp̄bun tii ba bitii soora.

Danieli u yora ye gara

u tubusia

¹⁰ Sina bokon m̄ro u sun̄ ka win sina asakp̄bun gari yi nua. Yera u dua mi ba m̄nne ba t̄o bakaru

dim̄. U nɛɛ, sina boko, wunen hunde yu dakaa da! A ku nanda sere wunen wuswaa ya n burisine.

¹¹ Domi goo u w̄a wunen tem mɛ s̄o, wi u b̄u geebun * hunde m̄. U bwisi ka laakari m̄ nge b̄nu. Yen s̄na wunen baaba Nebukanesaan waati s̄o, u n̄n kua s̄robu ka dobo dobogibu ka Babilonin bwisigibun wirugii. ¹² Dur̄ win ȳsira Danieli. Wiya sina boko Nebukanesaan u ȳsira k̄ Belitasaa. Ba wa ma u bwisi ka ȳɛ bakaru m̄, ma u suka ka dosusu ka ḡa ni nu s̄n tubusianun k̄ru m̄. N n m̄n na, a n̄n sokusio, u koo nun yora ye tubusia.

¹³ Yera ba ka Danieli da sina bokon wuswaa. Ma sina boko u n̄n bikia u nɛɛ, wuna Danieli wi? A s̄awa Yuu ben turo be n̄n baaba sina boko u mw̄erima Yudan tem di? ¹⁴ Ba man wunen gari s̄owa ma b̄u geeba ka nun w̄a. Yen biru, a bwisi ka laakari gea m̄ a ka t̄nu ḡa s̄s̄oginu tubusia. ¹⁵ Wee ba ka man bwisigibu ka s̄robu naawa bu ka man yora yeni garia kpa bu man yen tubusianu s̄. Adama ba kpana. ¹⁶ Na maa nua ma a ra t̄ambu ḡanu tubusie ni nu bu bitani m̄ kpa a dosu tubusia. T̄, à n kp̄a a yora yeni gara ma a man yen tubusianu s̄owa, kon nun gurumusuru sebusia kpa n nun wuran saba dokea n nun n̄n bandun dam sukum w̄. Kpa a ko t̄nu itase n̄n bandu s̄o.

¹⁷ Yera Danieli u n̄n wisa u nɛɛ, yinni, a wunen k̄ɛ ni tii yiiyo, ñ kun mɛ a goo w̄. Adama kon nun yora ye garia kpa n nun yen gari tubusia. ¹⁸ N n m̄n na, yinni, a swaa dakio a n̄. W̄rukoo u wunen tundo Nebukanesaan bandu w̄ ka beere ka girima ka yiiko. ¹⁹ Dam mɛ u n̄n w̄n s̄, bwesenu kpuro nu n̄n nasie sere nu ra n diirim̄ win wuswaa. Ye u k̄i, yera u ra ka t̄nu ko. U koo kp̄i u n̄n go, ñ kun mɛ u n̄n deri, ñ kun mɛ u n̄n w̄lle sua, ñ kun mɛ u n̄n taare. ²⁰ Adama saa ye s̄o, u tii sua u ḡru b̄bia, yera Gusun̄n u n̄n yara bandun di ma u gina n̄n yiiko ye mwaari. ²¹ U n̄n wuna t̄mbun

* 5:11 b̄u geebu - I wiru 4:5n tubusianu m̄ɛrio.

suunu sɔɔn di. Ma win bwisikunu gɔsia nge gbeeku yaaginu. U da u wāa ka ketɛ gbeekinu sannu ma u yakasu dimɔ nge naa u dirum soore sere u ka wura ma Wɔrukoowa u bannu kpuro nɛni. Wi u kīwa u ra maa nu wē.
²² Wee, wunɛ maa Bɛɛsasaa, wunɛ wi a sāa win bii, baa mɛ a ye kpuro yē, a yina a tii kawa. ²³ Ma a tii sue Yinni Wɔrukoon wuswaaɔ. A dera ba ka win sāa yerun nɔri na i ka tam nɔra wunɛ ka wunɛn sina asakpɔbu ka wunɛn kurɔbu ka wunɛn sinanibu. Ma a seewa a wunɛn būnu siaramɔ nɛn bwāarokunu ba kua ka sii geesu ka wura ka sii gandu ka sii wɔkusu ka dāa ka kpenu, baa mɛ nu n̄ gari nɔɔmɔ, nu n̄ yam waamɔ, nu n̄ maa gāanu yē. Adama Gusunɔ wi u wunɛn wāaru nɛni, a n̄ n̄n̄n̄ bɛɛrɛ wē. ²⁴ Yen sōna u n̄mu ge gɔrima ge ga yora ye kua. ²⁵ Ye ba yorua mi wee, ba gara, ba gara, ba yīira, ba bɔnu kua. ²⁶ Yen tubusianu wee. Ba gara, ya gerumɔwa Gusunɔ u wunɛn bandun sanam gara ma u tu n̄ru koosia. ²⁷ Ba yīira, ya gerumɔwa ba wunɛn bunum yīira ba deema a n̄ bunu. ²⁸ Ba bɔnu kua, ya maa gerumɔwa ba wunɛn bandu bɔnu kua. Ma ba tu Mɛdiba ka Pɛɛsiba wē.
²⁹ Yande mi kɔ, Bɛɛsasaa u nɛɛ, bu Danieli gurumusuru sebusio kpa bu n̄n̄n̄ wuran saba dokea kpa bu kpara ma u kua tɔnu itase win bandu sɔɔ.
³⁰ Dɔma ten wɔkura ba Bɛɛsasaa Babilonin sina boko wi go.

6

¹ Ma Darusi wi u sāa Mɛdin bweseru u bandu di. Saa ye, u mɔwa wɔɔ wata ka yiru.

Danielin yiberɛba

ba n̄n̄n̄n̄ yina beria

² Darusi u tɔmbu wunaa teeru gɔsa ba n̄ sāa win tem beri berikan wirugibu. ³ Ma u tɔmbu ita gɔsa u bu kua wirugii ben tɔnwerobu. Ben miya wirugii be, ba ko n̄ da nɛ bu ben sɔma tusia. Kpa sunɔ u ku raa ka asara wa. Danieli u sāawa tɔnwero ben turo. ⁴ U beri berikan wirugii be, ka ben tɔnwerobu bwisi kere. Yen sōna sina boko u bwisika u n̄n̄n̄

ko tem mɛ kpuron wirugii. ⁵ Saa ye sɔra Danielin tɔnwersii be, ka beri berikan wirugii be, ba nɔɔ tia kua bu ka n̄n̄n̄ toraru garu mani sina bokon bandun swaa sɔɔ. Adama ba n̄ toraru garu wa wi sɔɔ. Domi u sāawa naanegii, u n̄ kɔsa gaa koore. U n̄ maa sɔmburu garu atafiiru koore. ⁶ Yera tɔn be, ba nɛɛ, sa n̄ gāanu ganu wasi su Danieli mani ma n̄ kun mɔ ye ya sāa win Gusunɔ sāarun gari baasi.

⁷ Ma ba nɔɔ tia kua ba da sina bokon mi ba nɛɛ, yinni, wunɛn hunde yu daka da! ⁸ Bɛɛɛ beri berikan wirugibu ka tɔnwerobu ka siri kowobu ka wunɛn wesianɔsibu, bɛɛɛ kpurowa sa nɔɔ tia kua a ka wooda yara ye ya gerumɔ baawure u nun sã sere sɔɔ tena. Wi u ye yina ma u būu goo n̄ kun mɛ tɔnu goo sãwa sere n̄ ka ko sɔɔ tena ye, ba koo yēro kpɛɛwa wɔru mi sɔɔ gbee sinansu wāa. ⁹ Tē yinni, a wooda ye sireo a n̄ma doke kpa yu ko nge Mɛdiba ka Pɛɛsiban wooda ye ba ku ra kɔsi.

¹⁰ Ma sina boko u wooda ye n̄ma doke ba ye yara.

Ba Danieli kpɛɛ

gbee sinansun wɔru

¹¹ Saa ye Danieli u nua ma ba wooda ye n̄ma doke, yera u da win gidambisan wɔllɔ u dua yen dii sɔɔwɔ gɛn fɛnɛnti ya wukiare Yerusalemun bera gia. Miya u yiira u kanaru kua u Gusunɔ siara nge mɛ u ra ko t̄ru baatere n̄n̄n̄n̄ ita. ¹² Yera sɔɔ teeru tɔn be, ba n̄n̄n̄ duwi ba deema wee u Gusunɔ kanamɔ u somiru bikiamɔ. ¹³ Yen biru, tɔn be, ba yara ba da sina bokon mi ba n̄n̄n̄ wooda ye yaayasia ba nɛɛ, n̄ n̄ wuna a wooda yara ye ya gerumɔ bu nun sã? N̄ n̄ wuna a nɛɛ, ma goo ù n̄ būu goo n̄ kun mɛ tɔnu goo sãwa sɔɔ tenan baa sɔɔ, ba koo yēro kpɛɛwa wɔru ge sɔɔ, mi gbee sinansu wāa?

Ma sina boko u wura u nɛɛ, wooda ye, ya wāawa dim dim nge mɛ Mɛdiba ka Pɛɛsiban wooda ya sāa. N̄ n̄ koorɔ bu ye kɔsi.

¹⁴ Ma ba nɛɛ, too, wee, Danieli wi u sāa Isireliban turo be ba mwɛerima

Yudan di, u ñ nun garisi gāanu, u ñ maa wunen wooda ye a nōmu doke mi mēm nōwē. U ra win Gusunō kanēwa tōru baatere nān ita.

¹⁵ Ye sina boko u gari yi nua, yera win nukura sankira gem gem. Ma u gōru doke u Danieli yara wooda ye sōn di. Ma u kookari kua sere sō u ka dua. ¹⁶ Adama tōn be, ba kpam mēna ba da sina bokon mi ba nēε, a yaayo ma Mēdiba ka Pēesiban wooda ya ku ra kōsi sina boko ù n ye nōma doke.

¹⁷ Yera sina boko u wooda wē u nēε, bu Danieli yarama bu kpēε wōru ge sō, mi gbee sinansu wāa mi. Saa yera u nūn sōwa u nēε, Gusunō wunen Yinni wi a sāmō baadomma mi, u nun faaba koowo.

¹⁸ Ma ba kpee bakaru tama ba ka wōru gen nō kōrua. Yera sina boko u win taabu ka win sina asakpōbun yīreru doke kpee ten wōllō, goo u ku raa ka Danieli faaba ko. ¹⁹ Yen biru, u wura win sina kpaarō. Wōku te, u ñ di, u ñ nōra, u ñ maa kpunε sinani goon bōkuō. Mēya u ñ maa dweeye dāma te.

Danieli u yara baani

²⁰ Yera sina boko Darusi u seewa buru buru yellu u da wōru gen mi fuuku fuuku. ²¹ Ye u yam mi turuku kua, yera u Danieli sokum wōri ka nuku sankiranu u mō, Danieli Gusunōn sōm kowo, Gusunō wi a ra n sāmō wērabu sari mi, u kpīa u nun wōra gbee sinan sin nōn di?

²² Saa yera Danieli u nūn wisa u nēε, yinni, wunen hunde yu daka da! ²³ Gusunō nēn Yinni u win gōrado gōrima u gbee sinan sin nōsu bōkua. Su ñ man mēera gaa kue domi u wa ma na ñ toraru garu kue win wuswaaō ka maa wunen wuswaaō.

²⁴ Yera sina bokon nukura dora ma u wooda wē u nēε, bu Danieli yarama saa wōru gen min di. Ye ba Danieli yarama, ba ñ mēera gaa wa win wasi sō. Domi u Gusunō win Yinni naane sāa. ²⁵ Ma sina boko u wooda wē u nēε, bu tōn be ba raa Danieli taare wē mi mwaama bu kpēε wōru ge sō, be ka ben bibu ka ben kurōbu kpuro. Tōn be, bu sere mam turi wōru gen

temō, gbee sinan si, su bu sēsukawa su kukunu kōsuka.

²⁶ Yen biru, sina boko u bwesenu kpuro tirenu yorua u nēε, alafia ya n sosimō bēε sō ya n dō.

²⁷ Wooda ye na wēεmō wee. Be ba wāa nēn tem sō kpuro gesi, bu de bu Gusunō Danielin Yinni nasia kpa bu nūn bēεε wē.

Domi u sāawa waso.

U ko n wāawa sere ka baadommaō.

Win bandu ta ñ kpeemō.

Ten dam mu ko n wāawa sere ka baadommaō.

²⁸ Wiya u ra tōnu wōre u faaba ko.

U ra maamaakiba ka yīrenu ko wōllō ka temō.

Wiya u Danieli wōra gbee sinansun nōsun di.

²⁹ Darusin bandun waati ye sō, Danieli u kua tōn boko sere n ka girari Sirusi Pēesin bandu sō.

Danieli u gbeeku yε nne wa

dosu sō

7

¹ Bēεsāsa Babilonin sina bokon bandun wōō gbiikuu sōra Danieli u dosa. U kāsiru wa saa ye u kpī win kpin yerō. Yen biru, u yorua ye n weenε tōmbu bu gia dosu ge sō. ² U gerua u nēε, ye na wa kāsī te sō wōkuru wee. Na woo gagu wa ga na wōllun beri berika nēn di ga nim wōku bōkōn nim so. ³ Yera gbeeku yε bēε nne yi yarima nim wōku gen min di, yen gaa kun ka gaa weenε. ⁴ Ye na gbia na wa ya ka gbee sunō weenε ma ya gunō bakerun kasa mō. Ye na maa mēera, yera na wa ba kasa ye wuna. Ma ba yen tii seeya ba yōrasia nge tōnu. Ma ba ye tōnun bwisikunu dokea. ⁵ Yen yiruse ya ka yaa gōba weenε ma ya ka yēsi tia yō. Yēsān kukunu itawa ya nō beri. Ma ba ye sōwa ba nēε, yu seewo yu yaa mwe. ⁶ Yen biru, na itase wa ya ka musuku gbeeku weenε ma ya kasa nne mō yen biru wōllō. Ma ya winu nne mō. Ba ye yiiko wē yu ka bandu di. ⁷ Yeniban biru, yera na yaa nneε wa nēn kāsī te sō. Yaa ye, ya nanum mō. Ya maa dam mō too. Ma ya don sisugii bakanu mō.

Yà n yaa mwa, ya ra yaa yen kukunu kəsukuwa kpa yu di. Ye ya tiara kpa yu taaku taaku. Yaa ye, ya ñ ka yee gbiikii yi weene. Kəbi wəkura ya mə. ⁸ Ye na kəbi yi mɛɛra s̄a s̄a, yera na kəbu piibu gagu wa ga yarima yen wirun di ga w̄a yionən suunu s̄ə. Kəbu piibu ge, ga kəbi wəku ten ita wuka. Ga nənɪ mə nge tənɪ, ga maa n̄ə mə ga gari mə ka tii suabu.

Gusunən siribu

⁹ Ye na mɛɛra tii, yera na wa ba sina kitaru yiimə. Ma na goo wa nge durə təkə u na u sina win sina kitaru s̄ə. Yāa kpikinu fara farawa u doke. Ma win seri yi buriri fem fem. Win sina kita te, ta balliməwa nge d̄ə yari bakaru. Meya maa ten naasun tii. ¹⁰ Ma d̄ə yari bakaru ta yarimə win sina kita ten min di ta kokumə nge nim. Gusunən gəradoba nərəm nərəm ba na ba n̄n s̄amə. Ma ben gabu ba ȳ win wuswaa. Siri kowobu ba na ba sina. Ma ba tirenu wukia.

¹¹ Ye na kəbu piibu ge mɛɛra ga tii sua gari gerumə, yera ba na ba yaa ye go, ba ye sua ba kp̄e d̄ə boko s̄ə. ¹² Gbeeku yee yi yi tie, ba yin dam wəra. Adama ba dera yi w̄a sere saa gaa.

¹³ Wəku te, k̄asi te s̄ə, ye na maa wa wee. Na goo wa u sarama wəllun di guru wii wuroru s̄ə. Ma u da durə təkə win mi gia. Ma ba n̄n susisia win wuswaa. ¹⁴ Ba n̄n bandu ka b̄ere ka yiiko w̄. Ma ba n̄n ḡanu kpuro n̄mu s̄ndia. Bwesenu kpuro nu n̄n s̄awa. Win banda kun n̄ru mə. Ta ko n w̄awa sere ka baadomma.

Kāsinun tubusianu

¹⁵ Nɛ Danieli n̄n bw̄era kun kpunɛ domi k̄asi ni na wa mi, nu man nanda. ¹⁶ Yera na gərado ben turo susi be ba w̄a mi. Ma na n̄n bikia na n̄e, mba gari yi kpuron tubusianu. U man s̄əwa u n̄e, ¹⁷ gbeeku yee b̄eke n̄e ye, ya s̄awa sinambu n̄e be ba koo bandu di di dunia s̄ə. ¹⁸ Yen biru, Wərukoo u koo de win tən d̄erobu bu bandu mwa ba n dii sere ka baadomma. ¹⁹ Ka m̄e, na kasu n gbeeku yaa n̄ese ye ya ñ ka ita yeon̄ weene min tubusianu gia dee dee.

Domi yaa ye, ya nanum mə too. Yen donnu nu s̄awa sisu ma yen nikisu su s̄a sii gandu. Yà n yaa mwa ya ra yen kukunu kəsukuwa kpa yu di. Yen ye ya tiara kpa yu taaku taaku. ²⁰ Na maa kasu n kəbi wəku ten tubusianu gia te ya mə yen wirə ka sere maa kəbu piibu ge ga yarima yen wirun di ga w̄a yionən suunu s̄ə. Kəbi wəku ten ita ya w̄ruka yen wuswaa. Ga nənɪ mə, ga n̄ə mə, ma ga gari mə ka tii suabu, ga maa nanum mə ga yion̄ kere. ²¹ Ma na kəbu piibu ge wa ga ka Wərukoon tən d̄erobu tabu mə ga bu kamiamə. ²² Adama durə təkə wi, u na u Gusunən tən be gem w̄. Sanam m̄e saa ya tura ma ba bandu di.

²³ Ma durə wi, u man tubusia u n̄e, yaa n̄ese ye, ya s̄awa bandu n̄ese te ba koo sw̄i handunia yeni s̄ə. Ban te, ta ñ ka garu weene. Ta koo handunia kpuro go tu taaku tu munia muku muku. ²⁴ Kəbi wəku te, ta s̄awa sinambu wəkuru be ba koo ban te di. Yen biru, sunə goo wi u ñ ka ben goo weene u koo sinambu wəku ten ita bandu yara kpa u bandu di. ²⁵ Sunə wi, u koo Wərukoo gari kam gerusi kpa u win tən d̄erobu n̄ni s̄. U ko n maa k̄i u saaba ka woodaba k̄si. Ba koo n̄n tən d̄erobu n̄mu s̄ndia sere saa ita ka b̄nu. ²⁶ Yen biru, Yinni Gusunə u koo sunə wi siri, kpa u n̄n bandu yara mam mam sere ka baadomma. ²⁷ Yen biru, ba koo ban ni nu w̄a handunia s̄ə kpuron dam ka nin yiiko Wərukoon tən d̄erobu n̄mu beria. Win bandu ta ko n w̄awa sere ka baadomma. Wiya sinambu kpuro ba koo s̄a kpa bu n̄n m̄m n̄əwa.

²⁸ Ye nɛ Danieli na wa yera mi. Ye na ye bwisika, na nanda ma n̄n wuswaa burisina. Adama na ye kpuro berua n̄n ḡru.

Danieli u yāa kineru

ka boo wa kāsiru s̄ə

8

¹ B̄esasaan bandun w̄ə itase s̄ə, nɛ Danieli na kāsiru wa te na raa wa baasi. ² Sanam m̄e na k̄asi te m̄era n man s̄are na w̄a wuu b̄kə ge ba

mò Susiò Elamun temò. Ma n sãare na wãa daa te ba mò Ulain bõkuò. ³ Ye na nõni seeya na mɛera, yera na yãa kineru wa ta kòbu bakanu yiru mò ta yõ daa ten dee deeru. Kòbu teeru ta teeru dɛɛbu kere. Te ta dɛɛbu bo mi, tera ta kpia dākuru. ⁴ Yera yãa kinɛ te, ta ten kòbi soomò sõò duu yeru gia ka sõò yɛsan nõm geu gia ka sõò yɛsan nõm dwareu gia. Yaa gaa sari ye ya koo ka tu gabirina. Goo maa sari wi u koo ten yiberɛ wõra ten nõman di. Ta mòwa ye ta kã. Ma ta kpɛamò ta dam mò.

⁵ Sanam mɛ na laakari mò, yera na mɛera ma na boo wa ga yarima saa sõò duu yeru gian di ka ðuki baka ga tem bõsu ma n sãare ga ñ tem ðeke. Boo ge, ga kòba nanumgia mò gen nõnin baa sõò. ⁶ Ma ga tura sere yãa kinɛ ten mi, te na raa wa ka kòbi yiru mi, ta yõ daa ten dee deeru. Ma ga yãa kinɛ te gure ka gen dam kpuro. ⁷ Na gu wa ga yãa te susi ka m̄aru ga tu so ga kòbi bõka. Yãa te, ta kpana tu ka tii yina. Ma ga tu sura temò ga yasisimò. Goo sari wi u tu wõra gen nõman di. ⁸ Ma boo ge, ga kpɛa. Ye ga kpɛa ga kpa, yera kòba baka ye, ya bõra. Kòba yen ayerõwa kòbi nne nanumgii yi kpia. Ma yi mɛera handunian goonu nne kpuro sõò, yen baayere goo teeru gia.

⁹ Saa kòbi yin tian di, kòbu piibu gaga yara ga kpɛa sõò yɛsan nõm dwareu gia ka sõò yari yeru gia ka sere tem mɛ mu gea bo gia. ¹⁰ Ma ga seewa ga wõllun tabu kowobu girari ma ga ben sukum ka kperi surura temò ga taaka. ¹¹ Ma ga maa seewa ga tabu kowo ben guro guro seesi. Ma ga bururu baateren yãku te ba ra nõn kue yõrasia. Ma ga win sãa yeru kòsuka. ¹² Ga wõllun tabu kowobu ka baadomman yãkunu nõma doke ga kamia toranun sõ. Ma ga gem kasa kua temò. Ye ga bwisika gu ko kpuro, ya gu koorawa.

¹³ Ma na tòn ðɛero goon gari nua. Yen biruwa tòn ðɛero goo u gbiikoo wi bikia u nɛɛ, sere saa yerà ba ko n baadomman yãku ten kobu yõrasie. Sere saa yerà kam kobu ko n wãa gem sarirun sõ. Sere saa yerà sãa yee te,

ta ko n disi duure mɛsum. Sere saa yerà ba ko n wõllun tabu kowo be taakumò. ¹⁴ Ma gbiikoo wi, u wisa u nɛɛ, sere tõnu nõrõbun suba yiru ka gooba wunõbun (2.300) baa yà n doona. Yen biruwa yãku yee te, ta koo wurama ta n ðɛere nge yellu.

Kãsi ten tubusianu

¹⁵ Sanam mɛ nɛ Danieli na kãsi te waamò, ma na kasu tu man yeeri, yera na gãanu wa nu ka tõnu weenɛ nu yõ nen wuswaaò. ¹⁶ Ma na maa goon nõn nua daa te ba mò Ulain suunun di. U nõngiru sua u nɛɛ, Gabiriɛ, a durò wini kãsi te tubusio. ¹⁷ Ma u man susima. Ye u man turuku kooma, yera bɛrum man mwa. Ma na wõruma temò. U man sõòwa u nɛɛ, tònun bii, a de yi nun yeeri. Kãsi te, ta wãawa sanam dākim sõ. ¹⁸ Sanam mɛ u ka man gari mò, yera biti baka man mwa. Ma na siriru tem girari. U man baba u seeya u yõrasia mi na raa wãa. ¹⁹ Yen biru, u maa man sõòwa u nɛɛ, wee kon nun sõ ye ya koo na Yinni Gusunõn m̄arun t̄õru sõò sanam dākim sõò. ²⁰ Yãa kinɛ te a wa ta kòbi yiru mò mi, ta sãawa Mɛdiba ka Pɛesiban sinambu. ²¹ Boo ge, ga sãawa Gerɛsin sunò. Kòba baka ye ya bõkira mi, ya sãawa sunò gbiikoo. ²² Kòba nne ye ya kpia baka ye ya bõkiran min di, ya sãawa sinambu nne gabu be ba koo yari sunò gbiikoo win min di. Adama ba ñ dam wasi nge wi. ²³ Sinambu nne yen bandu tã n kpa, ma ba durumgibu kpeerasia, sunò goo u koo yari u tii sua kpa u n tõmbu nõni wõkubu yɛ. ²⁴ Win dam mu koo nuuru ko n ñ mò ka win tiin dam. U koo gãa dabinu kam koosia ye ya ñ ka nõn gerurò. Win ye u mò kpuro ya koo nõn kooru. U koo bwese damginu go ka maa Gusunõn tõmbu. ²⁵ U koo tii sua win dukian sõ ka win bwisin sõ. U koo tòn dabinu go be ba wãa bõri yendu sõò. U koo mam sina boko seesi. Adama u koo kòsikira goo u kun nõn babe. ²⁶ Kãsi te a wa tõnu nõrõbun suba yiru ka gooba wunõbun (2.300) sõ, ta sãawa gem. A ye nenuò asiri sõò. Domi ya wãawa sanam dākim sõ. ²⁷ Ma nɛ Danieli na kua sõò dabiru na barò. Na ñ dam mò.

Yen biruwa na seewa na nen sɔmburu mɔ te sina boko u man wɛ. Ma na waa nandabu sɔɔ kasi ten sɔ. Domi ta n man yeeri.

*Danieli u kanaru kua
win tɔmbun sɔ*

9

¹ Saa ye Darusi, Asuresin bii, Mɛdin bweseru u bandu dii Babilonin temɔ, ² win bandun wɔɔ gbiikuu sɔɔ, Danieli u tirenu mɛrimɔ ma u girari mi Yinni Gusunɔ u win sɔmɔ Yeremi sɔɔwa u nɛɛ, wɔɔ wata ka wɔkura Yerusalemu ya ko n saa bansu. ³ Ma u nɔɔ bɔkua u saaki deewa u tii torom wisi nuku sankiranun sɔ. Ma u kanaru koosi Yinni Gusunɔn mi gia, ⁴ u win tɔmbun toranu tuuba mɔ.

U nɛɛ, Yinni Gusunɔ, a kpɔ ma sa nun nasie. A ra wunen nɔɔ mwɛɛru yibie kpa a wunɛgibu kɪru sɔɔsi be ba nun kɪ ba wunen woodaba mɛm nɔɔwammɛ. ⁵ Sa tora, sa daa kɔsa kua, sa saa nuku kɔsurugibu, sa wunen gari yina, sa maa wunen woodaba sara. ⁶ Sa n wunen sɔmɔbu swaa daki sanam mɛ ba bɛsɛn sinambu ka bɛsɛn wirugibu ka bɛsɛn baababa ka bɛsɛn tɔmbu kpuro wunen gari sɔɔwa. ⁷ Yinni Gusunɔ, a sɔawa gemgii. Bɛsɛra sa tora. Ma sa waa sekuru sɔɔ gisɔ bɛsɛ Yudaba ka be ba waa Yerusalemuɔ ka Isireliba kpuro be a yarinasia tontondɔ ka turukuɔ yɛn sɔ sa n nun mɛm nɔɔwɛ. ⁸ Yinni, wee sa sekuru sɔɔwa bɛsɛ ka bɛsɛn sinambu ka bɛsɛn wirugibu ka bɛsɛn baababa. Domi sa nun torari. ⁹ Gusunɔ bɛsɛn Yinni, a sun suuru kuo wunen wɔnwɔndun saabu baa mɛ sa wunen gari yina. ¹⁰ Sa n maa wunen gere swaa daki su sere nɛɛ, sa ko wunen woodaba swi ye wunen sɔmɔbu ba sun nɔɔsia. ¹¹ Mɛya bɛsɛ Isireliba kpuro sa wunen woodaba sara, sa n wunen gere swaa daki. Sa tora. Yen sɔna bɔri yi a dera wunen sɔm kowo Mɔwisi u yorua woodan tireru sɔɔ yi sun di. ¹² Nge mɛya a dera wunen gari yi kooru yi a nɛɛ, kaa bɛsɛ ka bɛsɛn wirugibu kua. A dera Yerusalemu ya nɔni swaaruu wa tɛn bweseru ba n waare gam. ¹³ Wahala

ye kpuro, ya sun deema nge mɛ Mɔwisi u yorua woodan tireru sɔɔ. Ka mɛ, sa n bɛsɛn daa kɔsa deri su wunen gem swi kpa su wunen kɪ geeru kasu. ¹⁴ Gusunɔ bɛsɛn Yinni, wahala ye a nɛɛ, sa ko wa, yera ya sun deema. Ye a kua kpuro ya sɔawa dee dee. Bɛsɛra sa n nun mɛm nɔɔwɛ.

¹⁵ Gusunɔ bɛsɛn Yinni, ye a sun yarama Egibitin tem di, wunen dam mu sɔɔsira. A yiiru yara te ta waa sere ka gisɔ. Adama bɛsɛ, sa durum ka daa kɔsa kua gem gem. ¹⁶ Tɛ Yinni, na nun kanamɔ wunen durom sɔ, a de wunen mɔru yu doona wunen wuu Yerusalemun min di, ge ga waa wunen guu te a gɔsan wɔllɔ. Domi be ba sun sikerɛnɛ ba Yerusalemu ka bɛsɛ wunen tɔmbu gema bɛsɛn toranu ka bɛsɛn baababan daa kɔsan sɔ. ¹⁷ Gusunɔ, a nen nɔɔ swaa dakio kpa a nen kanaru nɔ. A wunen saa yee te ta bansu saa mi mɛerio wunen yiirun sɔ. ¹⁸ Gusunɔ nen Yinni, a swaa dakio a nɔ. A nɔni seeyo a wuu ge ba ka wunen yiiru sokumɔ mɛeri nge mɛ ga bansu kua. Sa yɛ ma bɛsɛn dɛɛrara kun tura su ka nun gaaɔn ganu kana. Adama wunen wɔnwɔn bakarun sɔna sa nun yeni kanamɔ. ¹⁹ Yinni, a bɛsɛn kanaru nɔɔwɔ kpa a sun suuru kua. A bɛsɛn gere swaa dakio kpa a ko ye sa bikia. A ku de n tɛ wunen yiirun sɔ. Domi wuna a wuu ge ka tɔn be kpuro mɔ.

Gabiriɛ u kasiiru tubusia

²⁰⁻²¹ Sanam mɛ Danieli u kana te mɔ u gari gerumɔ u n kpa, u wi ka win tɔmbun toranu tuuba mɔ, ma u Gusunɔ win Yinni kanamɔ win saa yee dɛɛra ten sɔ, yera durɔ wi, Gabiriɛ wi u raa wa win kasi gbiikiru sɔɔ, u nɔn yɔɔsima ka dam u sura win bɔkuɔ saa yɛ sɔɔ ba ra yokan yɔkuru ko. ²² U ka nɔn gari kua u nɛɛ, na nawa wunen mi, n ka nun kasi te tubusia. ²³ Saa yɛn di a wunen kanaru torua, Gusunɔ u tu mwa. Yen sɔna na nun win gari sɔɔbu na, domi Gusunɔ u nun kɪ. N n mɛn na, a swaa dakio n nun kasi te tubusia. ²⁴ Saa nɔɔba yirun nɔn wata ka wɔkura Gusunɔ u himba kua yu doona u sere wunen tɔmbu ka wunen wuu dɛɛrɔ

yakia toranu ka kōsa kpuron di. Yen biru, u koo bu ben toranu suuru kua kpa u bu gem wē sere ka baadommaa. Gusunan sāmabun gari ka kāsīnūn baa ya koo doona kpa tən dēero goo u ko suna. ²⁵ N n mēn na, a bwisikuo kpa a tubu. Saa mīn di ba wooda wē bu Yerusalemu sāmē bu bani, sere wirugii wi Gusunā u gōsa u ka na, ya koo kowa saa nōba yirun nən nōba yiru. Yen biru, ba koo yen swēē sāmē ka yen gbāraru saa nōba yirun non wata ka yiru sō. Saa ye, ya ko n sāawa wahalan saa. ²⁶ Saa nōba yirun nən wata ka yiru ye, yā n doona, ba koo wirugii wi Gusunā u gōsa go. Goo sari wi u koo ka nūn yina. Kpa suna kpa ka win tabu kowobu bu wuu ge, ka sāa yee te wisire bu kāsuku kpa ba n asarō mō sere Gusunā u ra ka nūn kpeerasia nge mē u yi. ²⁷ Wirugii wi, u ko n ka tən dabiru nō tīa sāa sere saa nōba yiru. Saa ita ka bənun biru, u koo de yākunu ka abōnu nu kpe kpa u gāa kōsunu ko sāa yerō nīn bweseru goo kun koore sere kam koo bi Yinni Gusunā u yi win sō bu ka nūn deema.

Danieli u tōnu wa

Tigirin daarō kāsiru sō

10

¹ Sirusi, Pēsin sina bokon bandun wō itase sō, Yinni Gusunā u ka Danieli gari kua wi, wi ba maa mō Belitasaa. Gari yi, yi sāawa gem. Yi ka nōni swāa bakaru yā te ta koo na. Ma gari yi, yi nūn yeeri. Saa ye sōra u kāsī te tuba.

² N deema u wāa nuku sankiraru sō alusuma ita. ³ Alusuma ita ye sō, u n dīa geenu ganu diire. U n yaa tende. Tam kun maa win nō duure. Mēya u n maa tii gum saware. ⁴ Wōn suru gbiikoon sō yenda nnese sō, u wāa u yō daa te ba mō Tigirin bōku. ⁵ Yera u nōni sua u durō goo wa u yānu doke ni ba kua ka wēē damgii ma u kpaka sēke ye ba kua ka wura ye ya wee Ufasin di. ⁶ Win wasi yi ballimō nge kpee ni nu wuru beku nōni mō, ma win wuswaa ya ballimō nge guru maakinu. Ma win nōni yi ballimō nge dō yari, ma win

gāsenu ka win naasu sāa nge sii gan te ba wōriasia. Ma win nō ga nōra nge tən dabinun nō. ⁷ Danieli turowa u kāsī te wa. Tən be ba ka nūn wāa mi, ba n tu wa. Adama ba nanda ba duki sua bu ka kuke. ⁸ Wi turowa u yōra ma u kāsī te wa. Win wuswaa ya burisina. Ma win gōma dwiia u dam bia. ⁹ U durō win nō nua ma u nanda u wiru tem girari. ¹⁰ Yera nōmu gaga nūn baba ma u diira u dūu winu ka nōm taranu soonamō. ¹¹ Ma u nēē, kīnasi Danieli, a de gari yi, yi kon nun sō, yi nun yeeri, kpa a se a yōra mi a wāa mi. Domi ba man gōrimawa wunen mi. Ye u nūn gari yi sōwa u kpa, yera Danieli u seewa u yōra ma u diira. ¹² Durō wi, u gerua u nēē, Danieli, a ku berum ko. Domi saa dōma tēn di gari yi, yi nun yeeri, ma a tii kawa Gusunā wunen Yinnin wuswaa, saa dōma ten diya Gusunā u wunen kanaru nua. Yen sōna na na. ¹³ Pēesiban sina boko u man seesi sō yenda tīa ma na sina win bōku. Adama wee Miseli wōllun tabu kowobun suna turo u na u man somi. ¹⁴ Tē, na nawa n ka nun tubusia ye n koo wunen tōmbu deema sia. Domi sian gariya kāsī te, ta ka yā.

¹⁵ Saa ye u nūn gari yi sōmō, yera wi, Danieli u tuka ma u mari. ¹⁶ Yera u gāanu wa nu ka tōnu weenē ma nu na nu win nō baba. Ma u nō wukia u nēē, nēn Yinni, nēn wuswaa ya burisina, na n maa dam gam mō kāsī te na wan sō. ¹⁷ Nē wi na sāa wunen sōm kowo, amōna kon ka kpī n ka nun gari ko. Domi na n dam gam mō. ¹⁸ Wi u ka tōnu weenē mi, u maa nūn baba u dam kā. ¹⁹ Yera u nūn sōwa u nēē, a ku berum ko durō kīnasi, alafia ya n ka nun wāa. A tii dam kēeyō. Ye u ka nūn gari mō, yera u dam wa u nēē, Yinni, a de a ka man gari ko. Domi a man dam kā. ²⁰ Durō wi, u nūn bikia u nēē, a yē yēn sō na na wunen mi? Tē, kon da n Pēesiban sina boko tabu wōri. Nā n doona, Gerekiban sina boko u koo na. ²¹ Adama kon nun sō ye ya yorua gem tireru sō. Goo kun man somimō tən ben sō, ma n kun mō Miseli bēē Isireliban kōso,

11

¹ Wi nen tii na somi na dam kā Darusi Mēdiban sina bokon bandun wōō gbiikuu sōō. ² Wee tē, kon wunε Danieli gem sō.

Sinambun tabu

Wee sinambu ita ba koo bandu di di Pēesiō. Yen biru, sina boko nnese u koo bandu di kpa u dukia gura n kere sina bokobu ita ye. U n dam kua win dukia yen sō, u koo Gerekiban sina boko seesi. ³ Adama sina boko wōrugō goo u koo se u dam bakam wa kpa u ko ye u kī. ⁴ Saa yè sō win banda dam kua, saa ye sōōra ta koo wōruma kpa tu bōnu ko handunian goonu nne kpuro sōō. Win bibun bweseru ta n̄ ban te dimō. Ban te, ta n̄ maa dam mō nge mε ta raa sāa. Domi ta koo karana kpa tu wura gabun nōmuō.

⁵ Sina boko wi u wāa sōō yēsān nām dwaru gian banda ko n dam mō. Adama win sina asakpō turo u koo nūn dam kera kpa u nūn taare. Win dam mε, mu ko n kpā. ⁶ Wōsu gasun biru, ba koo arukawani bōkuna kpa sina boko wi u wāa sōō yēsān nām dwaru gian bii wōndia u na sōō yēsān nām geu gian sunān mi bu ka arukawani bōke, bu suana. Adama wōndia win dam mu koo kpe. Durō win tii u koo gbi, wi ka win bibun bweseru. Ba koo mam wōndia win tii go ka be ba nūn yōsirima ka win tundo ka tōn be ba ka nūn yōra waati ye sōō kpuro gesi. ⁷ Goo u koo se nge kpīi pōtura kurō win bweserun di u win tondon bandu di. Kpa u na u sina boko wi u wāa sōō yēsān nām geu gia mi wōri gbāranu sōō u ko ye u kī. Yēro u koo dam ko. ⁸ U koo ben būnun bwāarokunu gura ni ba kua ka sii gandu ka ben gāa gee ni ba ka wura ka sii gesu kua u ka da Egibitiō. Kpa u ka sina boko wi u wāa sōō yēsān nām geu gia mi tonda saa fiiko. ⁹ Yen biru, sunō wi u wāa sōō yēsān nām geu gia u koo da u sōō yēsān nām dwarugii tabu wōri kpa u gōsirama win temō.

¹⁰ Saa ye sōōra win bibu ba koo tabun sōōru ko kpa bu tabu kowobu mēna ba n dabi too too. Bii ben turo u koo tabu se wi ka win tabu

kowobu gabu, kpa u win tem nōō bura yeru sara nge daa te ta nim yiba ta bōō saramō. U koo sōō yēsān nām dwaru gian sunān gbāraru wōri kpa u gōsira u wurama. ¹¹ Saa ye sōō, sina boko wi u wāa sōō yēsān nām dwaru gia mi, u koo mōru se kpa u nām geugii wi, tabu wōri. Nām geugii wi, u koo maa tabu kowo dabi dabinu mēna bu wiānō wōri. Adama ba koo nām geugii win tabu kowo be kamia. ¹² Sōō yēsān nām dwarugii wi, u koo tii sua win nasara yen sō. U koo tabu kowo dabinu go. Adama ka mε, u n̄ nasara wasi mam mam. ¹³ Yeniban biru, sina boko wi u wāa sōō yēsān nām geu gia mi, u koo maa tabu kowo dabi dabinu mēna n kere be u raa mēna yellu. Wōsu gasun biru, u koo wurama katabu kowo be, ka tabu yāa geenu u nām dwarugii wi wōri. ¹⁴ Saa ye sōō, tōn dabinu nu koo sina boko wi u wāa sōō yēsān nām dwaru gia seesi. Tōn kōsobu ba koo maa nūn seesi wunε Danielin tōmbun sunu sōōn di wunen kāsi ten gari yi ka koora. Adama ba koo ben tii kamia. ¹⁵ Sōō yēsān nām geugii wi, u koo tem takanu ko kpa u wuu gbārarugisu mwēeri. Saa ye sōō, ba koo sōō yēsān nām dwarugii wi, ka win tabu kowo damgibu kamia. Domi ba n̄ dam wasi bu ka tabu ko. ¹⁶ Wi u gesi seewa u nām geugii wi wōri kpuro, yēro u koo kowa ye u kī. Goo kun kpē u nūn yinari. Yēro u koo mam da tem mēn mi n buram bo sōō, kpa u go ye u nōma tura. ¹⁷ Yen biru, u koo gōru doke u na ka win tabu kowobu kpuro kpa u ka nām dwarugii wi bōri yēndun arukawani bōke u nūn win bii wōndia wē u sua kurō, kpa u ka swaa wa u win tem kam koosia. Adama win bwisi yi, yi n̄ nūn yaramō. ¹⁸ Yen biru, u koo sīra wuu si su wāa nim wōkun bōkuō kpa u sin dabinu mwēeri. Adama tabu sunō goo u koo win dam mε bua sere u kpa na u mōru kōsia. ¹⁹ Saa ye sōōra u koo gōsirama win temō u ka kuke win wuu gbārarugisu sōō, adama u koo wōruma u gbi, ba n̄ maa win yira wasi. ²⁰ Wi u koo nūn kōsire ko, u koo dam dio doke tem mēn mi n buram bo

səə. Adama amen biru, dam dio wi, u koo bəəkira, n n̄ mə mərən s̄ə, n n̄ maa mə tabu s̄ə.

²¹ Wi ba gema, wiya ba koo bandu kəsire ko. Ba n̄ n̄n̄ sina yānu w̄εm̄ə. Bəri yendu s̄əra u koo na u bandu di ka taki. ²² Tabu kowɔ be ba koo yari bu n̄n̄ w̄ər̄ima nge nim, u koo bu kəsukuwa u kpeerasia, baa ka mam be ba arukawani bəkuan wirugii turo. ²³ U koo tən be u ka arukawani bəkua n̄ni w̄əke. U koo bandu di kpa u dam wa ka tambu fiiko. ²⁴ U koo da bera mi tem gem w̄āa ka bəri yendu kpa u ko ye win baababa ka win sikadoba ba n̄ daa koore. U koo tem m̄en dukia gura kpa u win b̄ər̄əba b̄ənu kua. U koo mam bwisiku u gb̄aranu w̄əri. Adama u n̄ yeni m̄ə n̄ ka t̄e.

²⁵ U koo win dam ka win w̄ər̄uḡəru ka win tabu kowobu dendi u ka s̄əə ȳəs̄an n̄m d̄warugii wi w̄əri. N̄m d̄warugii wi, u koo maa se ka tabu kowo damgii dabinu, adama u n̄ kamiam̄ə. Domi ba koo n̄n̄ murafitiru kuawa. ²⁶ Be ba ka n̄n̄ dim̄ə, beya ba koo n̄n̄ kam koosia. Ba koo win tabu kowobu yarinasia nge daa toran nim kpa bu gb̄isuku dabi dabinu. ²⁷ Sinambu yiru ye, ba koo kasu bu k̄s̄a ko, kpa mi ba dim̄ə mi, bu weesu kuana. Adama yen gaa kun dim̄ə. Domi kam koo bi, bu koo nawa saa ye ba yi mi, yà n̄ tura. ²⁸ Sina boko wi u w̄āa s̄əə ȳəs̄an n̄m geu gia, u koo ḡəs̄ira win tem̄ə ka dukia baka. Swaa s̄əə, u koo Isireli be Gusun̄ə u ka arukawani bəkua seesi. Yen biru, u koo ḡəs̄ira u da win tem̄ə.

²⁹ Saa ye ba yi yà n̄ tunuma, n̄m geugii wi, u koo s̄əə ȳəs̄an n̄m d̄warugii wi seesi k̄pam. Adama u n̄ nasara wasi nge m̄e u raa wa yellu. ³⁰ Domi t̄əmb̄a koo na saa Kitimun di ka goo nimkusu bu n̄n̄ w̄əri. Saa ye s̄əə, win kabia ya koo b̄əra, kpa u ḡəs̄ira u wura. U koo Isireli be Gusun̄ə u ka arukawani bəkua mi, m̄əru seesi kpa u n̄ ka be ba arukawani ye deri n̄əə tia s̄āa. ³¹ U koo tabu kowobu sure bu Yinni Gusun̄ən s̄āa yeru ka ten agbara disi doke. Kpa bu t̄əə baateren yākunu kpeesia. Kpa bu kam koosion

bw̄āaroku k̄s̄u gira ȳāku yeru mi. ³² U koo t̄əmb̄u n̄ni w̄əke be ba Yinni Gusun̄ən arukawani ye deri. Adama tən be ba Yinni Gusun̄ə ȳe, ba ko n̄ ȳəwa dim dim ben daa gea s̄əə. ³³ Be ba bwisi mə, ba koo dabinu keu ko. Saa fiiko s̄əə, ba koo gabu go tabu s̄əə, kpa bu gabu d̄əə m̄eni, kpa bu gabu yoru mw̄εeri, kpa bu gabun yānu gura. ³⁴ Saa ye s̄əə, ba koo somiru fiiko wa. Tən dabira ba koo ka bu n̄əə tia ko ka murafitiru. ³⁵ Bwisigii ben gaba koo gbi bu ka bu s̄əwa bu d̄əra mam mam sere kpeerun t̄əru tu ka tunuma. Domi yeni ya koo koorawa saa ye ba yii s̄əə.

³⁶ Sina boko wi, u koo ko ye u k̄i. U koo tii sua u n̄εε, wiya u b̄ūnu kpuro kere. Kpa u Gusun̄ə wi u kpuro kere w̄əmə. W̄əmbu te, ta n̄ ka n̄əə geruə. T̄əmbu ba koo n̄n̄ naq̄n̄ ko sere Gusun̄ən m̄əru yu ka s̄əəsira. Domi ye wi, Gusun̄ə u gerua, ya koo koorawa. ³⁷ U n̄ win sikadoban b̄ūnu gasirim̄ə, u n̄ maa b̄ūu wi tən kur̄əba k̄i gasirim̄ə, b̄ūnu kpuro gesi. Domi u koo tii sua n̄ kpuro kere. ³⁸ Adama u koo b̄ūu s̄ā wi u ra n̄ gb̄aranu k̄s̄u wi win sikadoba ba n̄ ȳe. U koo n̄n̄ s̄ā ka wura ka sii geesu ka kpee gobiginu, ka sere ḡāa ni nu gobi mə. ³⁹ U koo wuu si su gb̄araru mə tabu w̄əri ka win b̄ūu wi u wa tem tukum di. U koo be ba b̄ūu wi wura b̄εere w̄e, kpa u de bu bandu di tən dabinun w̄əll̄ə, kpa u bu tem b̄ənu kua mu n̄ s̄āa ben are.

⁴⁰ Kpeerun saa s̄əə, sina boko wi u w̄āa s̄əə ȳəs̄an n̄m d̄waru gia u koo ka maa n̄n̄ sanna. Adama s̄əə ȳəs̄an n̄m geugii wi, u koo n̄m d̄warugii wi wukiri nge woo b̄ək̄ə ka tabu k̄εk̄e ye dum̄i gawe ka maas̄əbu ka goo nimkuu dabiru. Kpa u win tem w̄əri u sara nge m̄e nim mu ra daaru yibu mu sare. ⁴¹ Kpa u maa w̄əri tem m̄en mi n̄ buram bo s̄əə. Adama Ed̄əmb̄a ka M̄əabuba ka sere Am̄əniban wirugibu ba koo n̄n̄ kisirari. ⁴² U koo tem dabinu n̄ma sikerena. Egibitigibu ba n̄ mam kisiram̄ə win n̄əman di. ⁴³ Sun̄ə wi, u koo Egibitigibun wuraba ka ben sii geesu ka ben ȳāa gobiginu gura. Libigibu ka Etiopigibu ba koo

nùn sã. ⁴⁴ Labaari ya koo na saa sɔɔ yari yeru gian di ka sɔɔ yɛsan nɔm geu gian di yu nùn nandasia. Saa ye sɔɔra u koo mɔru baka se u tɔn dabinu go. ⁴⁵ U koo win sina kunu gira nim wɔku ka Yinni Gusunɔn guu dɛera ten baa sɔɔ. Saa yera gɔɔ u koo nùn deema subaru ba kun nùn somi.

Sanam dɔakim

12

¹ Sanam dɔakim sɔɔ, Miseli, maleeka wi u sãa tabu sunɔ, u koo seema, wi, wi u ka wunɛ Danielin tɔmbu yɔ. Saa ye, ya ko n sãawa nɔni swãarun tɔru tɛn bweseru ta ñ koore saa min di bwesenu nu torua sere n ka saa ye girari. Saa ye sɔɔra wunɛn tɔmbu ba koo faaba wa bèn yĩsa ya yorua wãarun tɛreru sɔɔ. ² Dabiru be ba dò sikirɔ, ba koo dom yanda. Ben gabu ba koo se bu ka wãaru te ta ku ra kpe wa. Gabu ba koo maa se bu ka sekuru ka nɔni swãaru wa sere ka baadommaɔ. ³ Be ba bwisi mɔ, ba koo balliwa nge wɔllun yam bururam. Be ba maa tɔn dabinu gem swaa sɔɔsi, ba koo balliwa nge kperi sere ka baadommaɔ.

⁴ Wunɛ Danieli, a gari yi nɛnuɔ asiri sɔɔ kpa a yi yĩreru koosi tire te sɔɔ bu ku ka tu wukia sere kpeerun saa. Sanam mɛ, tɔn dabinu nu koo yi gari kpa yɛru tu sosi.

Kpeerun saa

ya ko n sãawa asiri

⁵ Yen biru, Danieli u mɛera ma u tɔmbu yiru wa ba yɔ turo daarun gooru gee, turo maa wãa daarun gooru giɔ. ⁶ Ma turo u wi u yãnu doke ni ba kua ka wɛɛ damgii u yɔ daa ten nim wɔllɔ bikia u nɛɛ, saa yerà maamaaki yen kpeera koo na. ⁷ Yera Danieli u wa gɔrado wi, u win nɔma yiru kpuro yiiya wɔllɔ ma u bɔrua ka wi u ra n wãa sere ka baadommaɔn yĩsiru u nɛɛ, nɔni swãa te, ta ko n wãawa sere saa ita ka bɔnu kpa tu kpe dɔma te ba Gusunɔn tɔmbun dam bua mam mam.

⁸ Danieli u gari yi nua adama yi ñ nùn yeeri. Ma u nɛɛ, nɛn Yinni, amɔna gari yi, yi koo ka wiru goora.

⁹ Yera u nùn wisa u nɛɛ, Danieli, a wunɛn laakari kp̄iyyɔ. Gari yi, yi ko n sãawa asiri sere kpeerun saa yu ka turi. ¹⁰ Ba koo dabinu sãrasia bu dɛera mam mam. Tɔn kɔsobu ba ko n kɔsa mɔ. Ben goo kun tubu ye ya kooramɔ. Adama be ba bwisi mɔ, beya ba koo tubu. ¹¹ Saa dɔma tɛn di ba koo tɔɔ baateren yãku ni ba ra Yinni Gusunɔ kue yɔrasia ka saa ye kam koosion bwãaroku kɔsu ga ko n wãa yãku yerɔ, ya ko n sãawa sɔɔ nɔrɔbu ka gooba wunɔbu wɔkuru sari (1.290). ¹² Doo nɔɔrugiiwa wi u tɛmana sere sɔɔ nɔrɔbu ka gooba wunɔbu ka tɛna ka nɔɔbu (1.335). ¹³ Adama wunɛ Danieli, a de a tɛmana sere ka nɔrɔ. Saa ye sɔɔra kaa wɛra kpa a se a wunɛn are mwa kpeerun saa sɔɔ.

OSEE

Oseen tire teni, Isireliban bwese keri wəkura ta gerusimə yèn sã ba kua naane sariba Yinni Gusunən mi. Osee u tu yoruawa u ka wigibu kirə ko bu ka wa bu gōru gōsia kpa bu wura Gusunən mi. U sōsimə ma Yinni Gusunən kīru ta kpā, ta n̄ maa n̄ru m̄. Tire te, ta kīi te ta wāa Gusunə ka Isireliban baa sɔɔ weesinaməwa nge kīi te ta wāa durə ka win kurə ka ben bibun baa sɔɔ.

Tire ten kpunaa

- 1 Oseen kurə suabu, wiru 1n di sere wiru 3.
2. Osee u Isireliba gerusimə, wiru 4n di sere wiru 13.
3. U bu kirə m̄ bu gōru gōsia, wiru 14.

¹ Sanam m̄ sinam beni Osiasi ka Yotamu ka Akasi ka Esekiasi ba bandu di di Yudan temə, ka saa ye Yeroboamu Yoasin bii u bandu dii Isirelin temə, sanam m̄ya Yinni Gusunə u ka Osee Berin bii gari kua.

Oseen kurə ka win bibu

² Gari yi Yinni Gusunə u gbia u Osee sōwa yi wee. U n̄e, Osee, a doo a kurə sua wi u ra sakararu ko. B̄en bibu ba koo maa win yira swī. Domi Isireliba ba b̄nu gasirimə ba s̄amə nge kurə sakara wi u durəbu gasirimə. Ma ba n̄e, Yinni Gusunə deri.

³ Ma Osee u seewa u Gom̄e Di-bilaimun bii sua kurə. Yera u ka n̄n m̄nna. Ma kurə wi, u gura sua u n̄n bii t̄n durə marua. ⁴ Ma Yinni Gusunə u n̄e, i bii wi yīsiru k̄eyə Yisireeli. Domi saa fiiko sɔɔ kon Yehun yenugibu w̄ri yèn sã ba t̄mbun yem yari Yisireeli, kpa n̄ Isireliban bandu kpeerasia.

⁵ T̄ɔ te sɔɔ, kon Isireliban tabu durəbun t̄nnu b̄oku Yisireelin w̄w̄aɔ.

⁶ Yeniban biru, Gom̄e u maa gura sua ma u bii t̄n kurə mara. Ma Yinni Gusunə u Osee sōwa u n̄e, a n̄n yīsiru k̄eyə Lo Ruhama. Yen tubusiana bii wi ba yina.

Domi na n̄ maa Isireliba w̄nw̄ndu kuamm̄.

Na n̄ bu suuru kuamm̄.

⁷ Adama kon Yudaba w̄nw̄ndu kua, kpa n̄n tii n̄ bu faaba ko n̄e wi na s̄a Gusunə ben Yinni. Adama n̄ n̄ m̄ kon ka ben yiber̄ba tabu ko. Na n̄ tendu dendimə n̄ kun m̄ takobi n̄ kun m̄ dumi ka yin maasabu.

⁸ Yeniban biru, Gom̄e u bii wi bom kara. Ma u wure u gura sua u bii t̄n durə mara. ⁹ Ma Yinni Gusunə u n̄e, a n̄n yīsiru k̄eyə Lo Ami. Yen tubusiana n̄ n̄ n̄n t̄mbu. Domi i n̄ maa s̄a n̄n t̄mbu, na n̄ maa s̄a b̄en Yinni.

Isireliba

ba koo wurama nge yellu

2

¹ Yinni Gusunə u Osee sōwa u n̄e, saa ya sisi yè sɔɔ Isireliba ba koo dabia nge nim w̄kun yani s̄eri.

Ba n̄ kp̄ bu ben geeru gari.

Mi ba ku ra raa bu soku n̄n t̄mbu, miya ba koo bu soku n̄e Gusunə, Yinni wason bibu.

² Yudaba ka Isireliba ba koo m̄nna sannu kpa bu gōo gōsi u n̄ s̄a be kpuron s̄n̄.

Domi ba koo dabia bu t̄ria tem m̄e kpuro sɔɔ.

Yen d̄ma te, t̄ɔ bakara Yisireeli.

³ B̄e Yudaba ka Isireliba, i s̄onə ma i s̄awa n̄n t̄n be na kī.

Isireli u s̄awa naane sarirugii

⁴ N̄n bibu, i b̄en m̄ero taare w̄eyə,

domi u n̄ maa s̄a n̄n kurə,

m̄ya na n̄ maa s̄a win durə.

I n̄n s̄ow̄ u de u win durə dama n̄ni yi wuna,

kpa u sakara kookoosu wuna win ḡrun di.

⁵ Ma n̄ kun m̄e, kon win ȳanu potiri mam mam

kpa n̄ n̄n ȳsu tereru

nge m̄e ba ka n̄n mara.

Kon de u n̄ s̄a nge tem

mi ḡanu ku ra kpi,

kpa n̄ de nim n̄ru gu n̄n go.

⁶ Na n̄ maa b̄e win bibun w̄nw̄ndu m̄,

domi b̄en m̄ero u s̄awa sakara kowo.

⁷ U kurə tanaru ka sekuru sariru d̄ra.

Domi u nεε, u koo win durɔ tanɔbu
swīiwa
kpa bu nùn nim ka dīanu ka tam ka
gum ka yānu wē ni u koo doke.

8 Yen sɔ, kon win swaa kεε ka sāki,
kpa n ye dāa sēsuku kpa u kun maa
win swaa ye swīi.

9 Baa ù n daa yara u win durɔ tanɔ be
naa gira,

u n maa bu naa turi.

Baa ù n bu kasu,

u n maa bu wasi.

Saa ye sɔra u koo nεε,

n n mɛn na, a de n wura nɛn durɔ
gbiikoon mi,

domi na raa nuku dobu mɔ win mi n
kere tē.

10 Meya u n daa gie ma nɛna na
nùn dobi ka tam kpa m ka gum
wēemɔ.

Meya na maa nùn sii geesu ka wura
taasi.

Adama u ka ye būu wi ba mɔ Baali
sāwa.

11 Yen sɔ, kon gɔsirama n nɛn dobi
mwa yin gēebun saa sɔ,

ka tam mɛn saa sɔ ka sere yāa ni u
sebu a u ka win tereru wukiri,

12 kpa n nùn sekuru doke win durɔ
tanɔbun wuswaaɔ.

Goo sari wi u koo nùn wɔra nɛn
nɔman di.

13 Kon win nuku dobu kpuro
kpeerasia

ka tɔɔ baka ni u ra ko suru ka suru
ka tɔɔ wērarugiru ka sere mɛnnɔ si u
ra ko sāarun swaa sɔ.

14 Kon de win resem dānu ka win
figieba bu kam ko

be u nεε, u wa durɔ tanɔbun min di.

Kon de gbee ni, nu ko dāa sɔ,

kpa gbeeku yεε yi dāa nin marum di.

15 Kon nùn seeyasia yèn sɔ u man deri
u būu wi ba mɔ Baali turare dɔɔ
dokeammε.

Ma u win saba ka win taaminu doke u
da u win durɔ tanɔbu swīi.

Nε, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua.

16 Adama saa ya sisi yè sɔ kon nùn
kəkiri n ka da gɔburɔ

kpa n ka nùn gari ko ka kīru.

17 Kon nùn win resem gbaaru wesia

te ta wāa Akɔɔn wɔwaaɔ.

Yīsi ten tubusiana nɔni swāarun
wɔwa.

Yera ya ko n sāa win yīiyɔbun tore,

kpa u womu ko nge sanam mε u
yarima saa Egibitin di win
wɔndiaru.

Yinni Gusunɔ

u koo ka win tɔmbu dora

18 Yen tɔɔ te, u koo man soku win durɔ.
U n maa man sokumɔ Baali win yinni.

19 Kon de u būu wi ba mɔ Baalin yīsiru
duari

kpa u kun mam kpīa u tu sia.

20 Saa yera kon ka gbeeku yεε ka
gunɔsu ka sere yεε yi yi ra
kabiri arukawani bɔke
yi ku ka nɛn tɔmbu kɔsa gaa kua.

Kon de tabu bu kpe, kpa ba n wāa bəri
yendu sɔ.

21-22 Isireli, kon maa nun ko nge nɛn
kurɔ sere ka baadommaɔ,

kpa n nun gem ka wɔnwɔndu ka
durom sɔɔsi.

Bərəkiniro sɔra kon ka nun
arukawani bɔke.

Saa ye sɔra kaa wura ma nɛna na sāa
Yinni Gusunɔ.

23-24 Nε, Yinni Gusunɔwa na yeni
gerumɔ.

Saa gaa sisi yè sɔ kon wɔllun kananu
nɔ,

kpa n tu nim kē.

Wɔlla koo tem kanaru nɔ kpa tu gura
nεesia.

Kpa tem mu dobi ka resem ka olifin
kanaru nɔ

kpa ye kpuro yu kpi.

Kpa yu Yisirelin bukata wunana.

25 Kon de nɛn tɔmbu bu sina tem mε
kpuro sɔ

kpa n bu wɔnwɔndu kua

be, be na raa yina n wɔnwɔndu kua.

Kpa be, be ba ku ra raa soku nɛn
tɔmbu,

n bu soku nɛn tɔmbu.

Kpa be, bu maa man soku ben Yinni.

Osee u win kurɔn

laakari mεera

3

1 Ma Osee u nεε, Yinni Gusunɔ u
man sɔɔwa u nεε, n doo n kpam nɛn
kurɔ wi kīa wi goo u kīa ma u sekuru
sariru mɔ. N kurɔ wi kīa nge mε wi,
Yinni Gusunɔ u Isireliba kī, baa mε ba
nùn biru kisi ba da ba būnu sāamɔ ma
ba resem kiranu kī ni ba ra ka būu ni

sã. ² Ma na da na kurɔ wi yakia ka sii geesun gobi wəkura nɔɔbu ka sere ɔɔsu * ditiri nata † (600). ³ Ma na nùn sɔɔwa na nɛɛ, a de a n wāa nɛn sɔ n ka tɛ. A ku maa sakararu ko. A ku maa da durɔ goon mi. Nɛn tii kon maa tii nɛnɛ.

⁴ Nge mɛya Isireliba ba ko n wāa sunɔ sari n ka tɛ. Mɛya ba n ko n maa wirugii mɔ. Ba n maa yākunu mɔ. Ba n maa būnu ganu sāmɔ. Mɛya yāku kowo goo kun ko n maa wāa ben sunu sɔɔ u ka bu bikiaru kua. ⁵ Yeniban biru, ba koo wurama bu Gusunɔ ben Yinni kasu ka maa ben sikado Dafidin bandu wi u raa sãa ben sina boko. Ba koo nuku dobu ko bā n Yinni Gusunɔ wa ka win kīi te u koo bu sɔɔsi saa ye sɔɔ.

Yinni Gusunɔ

u Isireliba taarɛ wɛ

4

¹ Bɛɛ Isireliba, i nɛ, Yinni Gusunɔ swaa dakio.

Domi na širibu mɔ ka bɛɛ tem mɛn tɔmbu yɛn sɔ wɔnwɔndugii goo sari bɛɛ sɔɔ, gemgii goo maa sari.

Mɛya bɛɛn goo kun maa man yɛ.

² I nɔɔ mwɛɛnu mɔ ka bōri, adama weesa i mɔ.

Mɛya i maa tɔmbu goomɔ, i gbenimɔ, i sakararu mɔ.

I dam dārenamɔ, ma tɔn gobera sosimɔ ta dɔɔ.

³ Yen sɔna nɛ, Yinni Gusunɔ, kon de tem mɛ, mu gbera.

Bɛɛ be i wāa mi kpuro, i ko woorawa saa gbeeku yɛɛn di n ka da gunɔsɔ ka wɛyɔ,

ye kpurowa ya koo kam ko.

Yinni Gusunɔ

u yāku kowobu taarɛ wɛɛmɔ

⁴ Yinni Gusunɔ u nɛɛ, goo u ku raa ka tii yina

n kun mɛ u goo gerusi.

Domi wunɛ yāku kowo tɔnwerowa na ka sannamɔ.

⁵ Sɔɔ teeru kaa wɔrumawa sɔɔ sɔɔ gbāara

kpa wunɛn beruse nɛn sɔmɔ u maa wɔruma wɔkuru.

Kon maa Isirelin bweseru go te ta sãa nge wunɛn mɛro.

⁶ Wee nɛn tɔmba gbimɔ yɛn sɔ ba n man yɛ.

Adama wunɛn tii, a yina a man wura.

Yen sɔ, kon nun yina kpa a kun maa sãa nɛn yāku kowo tɔnwerɔ.

Nge mɛ a nɛ, Yinni Gusunɔn woodaba duari,

nge mɛya kon maa wunɛn bibu duari.

⁷ Nge mɛ ba dabiamɔ, nge mɛya ba man torarimɔ ba dɔɔ.

Kon ben bɛɛɛ kpeesia kpa bu sekuru wa.

⁸ Wee ba kuuramɔ nɛn tɔmbun toranun sɔ.

Ma ba bu bōriemɔ ba n ka toramɔ ba n dɔɔ.

⁹ Yen sɔ, sɛɛyasia tee biya kon nɛn tɔmbu ka ben yāku kowobu ko.

Kon bu sɛɛyasiaawa nge mɛ ben daa ya nɛ.

Kon bu kɔsiawa nge mɛ ben kookoosu nɛ.

¹⁰ Ba koo di, adama ba n debumɔ.

Ba koo sakararu ko būu nuurɔ bu ka bibu wan sɔ.

Adama ba n marumɔ yɛn sɔ ba nɛ, Yinni Gusunɔ biru kisi

ba n nɛn woodaba swīi.

¹¹ Yinni Gusunɔ u nɛɛ, sakararu ka tama mu nɛn tɔmbun wiru gɔsia.

¹² Dãa kukun miya ba ra bikiaru de gu ka bu gari sɔ.

Būu gasiribu dera ba kōɔra ma ba ka man tonda.

¹³ Ba ra de ba n yākunu mɔ guunu wɔllɔ,

kpa ba n turare dɔɔ dokemɔ gungunu wɔllɔ

ka dãa baka bwese bwese kan nuurɔ nɛn saara bu wɛre.

Yen sɔna ben bii wɔndiaba ba sekuru sariru mɔ.

Ma ben biigii kurɔbu ba sakararu mɔ.

¹⁴ Na n ben bii wɔndia be, ka ben biigii kurɔ be sɛɛyasia mɔ

ben sekuru sari te, ka ben sakara te ba mɔn sɔ.

Domi ben mɔwɔbun tii ba sakararu mɔ ka kurɔ be ba wāa būu sãarun sɔ.

Ma ba maa yākunu mɔ sannu ka be.

* **3:2** ɔɔsu - Dĩa bimi gɛɛn bwesera yi yi ka gbɛɛ weene. † **3:2** ditiri nata - Ya sãawa saaki nɔɔba yirun saka.

Adama ba n yē nge me mǎndu gara
gerua ta nεε,
tǎn be ba n laakari mǎ, ba kam kobu
dǎwǎ.

¹⁵ Isireliba ba būnu gasirimǎ,
adama Yudaba bu ku raa bu swīi.
Bu ku da Giligaliǎ n̄ kun me Beteli
Afeniǎ * bu ka yākuunu ko
kpa ba n bōrumǎ ba n mǎ,
sere ka Yinni Gusunǎn wāaru.

¹⁶ Isireliba ba sāawa nge naa gbiiba
ye ba kpana bu kpara. Adama tē, Yinni
Gusunǎ u koo bu yāsu batuma sǎo nge
yāanu. ¹⁷ Isireliba ba būnu sāamǎ. A
bu derio mi. ¹⁸ Bǎ n tam nǎra ba kpa,
ba ra n yande dǎwǎ bu sakararu ko.
Wee ben wirugibu ba ra n kīwa ba n
wāa sekuru sari kom sǎo. ¹⁹ Sǎo teeru
woo ga koo na gu bu sua gu ka doona
kpa bu sekuru wa ben yāku nin sǎ.

Keu koosio kǎsobu

5

¹ Yinni Gusunǎ u nεε,
bεε yāku kowobu, i yeniba swaa
dakio.

Bεε Isireliba, i swaa dakio i nǎ.
Bεε sina kpaarugibu, i swaa tem kpīiyǎ
i nǎ.

Bεεya siri bini bu ka yǎ.
Domi i kua tǎmbun yina Misipǎo,
ma i kua ben taa Taboriǎ.

² Ma ba man biru kisi ba numa durum
sǎo.

Yen sǎ, kon bεε kpuro sεεyasia.

³ Na Isireliba yēwa sāa sāa.

Ben goo kun man berue.

Wee ba da ba būnu gasira

ba tii disidoke.

⁴ Osee u nεε,

ba n̄ kpē bu maa wurama ben Yinnin
mi ben kookoosun sǎ.

Domi būu sǎarun gasiribu gina wāa
ben gōru sǎo.

Meya ba n̄ maa wi, Yinni Gusunǎ yē.

⁵ Isireliban tii suabu bu sǎosimǎ me ba
sāa.

Ba koo wǎruma ben durum sǎ.
Yudaban tii ba koo wǎruma ka be
sannu.

⁶ Sanam gam sisi

mè sǎo ba koo bikiaru da Yinni
Gusunǎn mi,

kpa bu ka n̄n yāanu ka keteba yākuru
kua.

Adama ba n̄ n̄n wasi,
domi u bu deri.

⁷ Beya ba n̄n tǎnu kandu kua.

Domi ba da ba bii seegeba mara be ba
n̄ n̄n yē.

Tē, n̄ n̄ tεεmǎ u ka bu kam koosia be ka
ben arumani.

Gusunǎ u koo de Yudaba

ka Isireliba bu tabu ko

⁸ Yinni Gusunǎ u nεε,
i tabun kǎba soowo Gibeǎo ka Ramaǎo.
I tabun wurenu koowo Beteli Afeniǎ.
Bεε Benyamεεba, tabu durǎba wee
bεεn birun di.

⁹ Gari geeya na Isireliba sǎomǎ.

Dǎma te kon bu sεεyasia, ba koo kam
kowa.

¹⁰ Wee Yudaban wirugibu ba sāawa
nge be ba ra tem gbēni

bu ka ben tiin tem sosi.

Yen sǎ, kon bu n̄n mǎru wisi nge nim
tora.

¹¹ Siribu bu Isireliba di, ma ba bu dam
dǎremǎ

yèn sǎ ba kam naa gire.

¹² Na kon bu di nge gēmi.

Kpa na n̄ Yudaba wahala m̄ nge bara
te ta kukunu temmǎ.

¹³ Meya Isireliba ba tii bararu waasi.

Ma Yudaba ba ben bosu wa.

Ma Isireliba ba gǎra Asiriǎ

bu ka sina boko Yarεbu somiru kana.

Adama u n̄ kpē u bu bekia

u sere nεε, u koo ben bosu kpeesia.

¹⁴ Na ko n̄ sāawa nge gbee sunǎ Isire-
liba ka Yudaban sǎ.

Kon bu wǎri n̄ yaaku kpa n̄ bu sua n̄ ka
doona.

Goo sari wi u koo bu wǎra saa n̄n
nǎman di.

Isireliba ba ben durum

tuuba kua ka murafitiru

¹⁵ Yinni Gusunǎ u nεε,
n̄ n̄ m̄n na, kon bu biru kisi

kpa n̄ wura n̄n wāa yerǎ

sere bu ka tubu ma ba tora.

Ben n̄ni swāaru ta koo de bu man
kasu

kpa bu man somiru kana.

* **4:15** Beteli Afeniǎ yen tubusiana dǎon wāa yeru

6

1 Isireliba ba s̄ōna ba n̄ε, i na su ḡōsira Yinni Gusun̄n mi. Wee u sun so u m̄εra kua. Adama u koo b̄esen m̄εra ye n̄ōri u sun b̄ekia.

2 N n̄ maa t̄εm̄o u ka sun w̄āaru w̄ē, kpa sa n w̄ā win wuswaā.

3 I de su kasu su n̄n̄ gia. Nge m̄ε sa ra n ȳε kam kam ma s̄ō u koo yari, nge m̄εya sa n maa ȳε ma u koo na. U koo nawa nge tom buruku gura ye ya ra tem yemiasie.

4 Yinni Gusun̄o u n̄ε, b̄εε Yudaba ka Isireliba, mba kon b̄εε kua. Wee b̄εēn k̄īru n̄n̄ s̄ō ta s̄āawa nge bururun̄ kakoru n̄ kun m̄ε nge dirum m̄ε mu ra yarine fuuku.

5 Yen s̄āna kon b̄εε n̄n̄ s̄ōm̄ōbu ḡarīama bu b̄εε s̄ō ma kon b̄εε s̄ēyasia. Kpa bu maa b̄εε s̄ō ma kon b̄εε go. N̄n̄ siribu bu koo s̄ōsira nge yam bururam.

6 Domi w̄ōnw̄ōnda na k̄ī, n n̄ m̄ō ȳākuru. M̄εya na maa k̄ī n̄n̄ t̄ōmbu bu man gia n kere bu man ȳāku d̄ō m̄waararuginu kua.

7 Ba n̄n̄ arukawani kusia nge m̄ε t̄ōmbu ba ra n kuanamm̄ε. Wee ba man t̄ōnu kandu kua.

8 Galadigibu ba s̄āawa t̄ōn k̄ōsobu ma ba yem yari baama.

9 Nge m̄ε swaa diobu ba ra n swaa mara, nge m̄εya ȳāku kowobun wuuru ta w̄ā Sikemun swaā ta t̄ōmbu goom̄o.

10 Na ḡāa k̄ōsunu wa Isireliō, niya ba b̄ūnu gasirim̄o, ba tii disi dokem̄o nge sakara kowo.

11 Saa ya sisi ȳē s̄ō kon maa b̄εε Yudaba s̄ēyasia.

Isireliba ka bwese tukunu

Yinni Gusun̄o u n̄ε, sanam m̄ε na k̄ī n̄n̄ t̄ōmbu Isireliba bu wurama yorun di,

7

1 kpa n bu b̄ekia,

saa yera ben durum maa s̄ōsira Samario.

Gben̄ōbu ba dum̄o diā ba gbenim̄o. Ma ben gaba yiba sw̄εε s̄ō.

2 Adama ben goo sari wi u ra tii s̄ō u n̄ε,

na yaaye k̄ōsa ye ba m̄ō.

T̄ē, wee ba m̄waara ben kom k̄ōsum m̄ε s̄ō.

Na ye kpuro waam̄o.

3 Ben nuku k̄ōsu kookoosu ka ben weesu

su sina boko ka ben wirugibu nuku dobu w̄ēem̄o.

4 Be kpuro ba s̄āawa sakara kowobu ba sum

nge p̄ēε w̄ō yeru te p̄ēε kowo u d̄ō doke u deri.

Ma u da u win p̄ēε som bura u yi sere mu ka se.

5 B̄a n ben sina bokon t̄ō bakaru m̄ō, ben sina asakp̄ōbu ka sun̄n̄ tii ba ra tam n̄ōwa

kpa ba n t̄ōmbu yaa kasikim̄o.

6 Be ba ra n̄ō tia ko bu ka t̄ōmbu seesi, ba s̄āa nge p̄ēε w̄ō yeru.

W̄ākuru, ben w̄aruḡaru ta ra yem̄iεwa kpa yam s̄āre bururu tu se nge ba ḡāanu d̄ō doke.

7 Be kpuro ba sumwa nge d̄ō.

Ba ra ben kparobu gowa

kpa ben sinambu ba n w̄arukum̄o tia tia.

Adama ben goo ku ra maa man somiru kan̄ε.

8 Yinni Gusun̄o u maa n̄ε,

Isireliba ba ka bwese tukunu m̄enna.

Ma ba kua nge kira te ba n̄ ḡōsie.

9 Bwese tuku ni, nu bu dam m̄waarim̄o.

Adama ba n̄ ȳε m̄ε.

T̄ākara bu deemam̄ōwa,

adama ba n̄ tuba.

10 Ben tii suabu s̄ōsiram̄o.

Dom̄i ba n̄ ḡōsirame n̄ε Gusun̄o ben Yinnin mi.

Ka yen de kpuro, ba n̄ man kasu.

11 Ba s̄āawa nge totober̄ε

te ta n̄ bwisi m̄o.

Ba Egibitigibu somiru kanam̄o,

ma ba daam̄o Asiriō.

12 Adama b̄a n swaa w̄ōri na ra bu taa b̄eriewa

n bu m̄w̄εri nge gun̄osu.

Kpa n bu s̄ēyasia nge m̄ε ba bu n̄ōsia.

13 Ba kam kuawa mi, domi ba man duka suurimə.
Ba man seesi, ba man weesu kua.
N deema nena kon daa bu faaba ko.
14 Bā n man somiru kanamə, ba ku ra tu ko gōruə.
Adama ba ra sinewa ba n tii muririmə.
Kpa ba n yīiyə yeya ya koo de ben gbea yu alikama ka resem gea ma.
Nge meya ba ra n m̀ bu ka man seesi.
15 N deema nena na bu nani doke na bu dam wē.
Adama ka mε, ba man kōsa bwisikusimə.
16 Ba gəsira goon mi gia.
Ba sāa nge ten te ta n̄ gea sāa.
Yen s̄, ba koo ben wirugibu go tabu s̄
ben gari kam gerubun s̄.
Yera ya koo de bu bu yē Egibitiə.

Ye a duura yera kaa gē

8

1 Yinni Gusunə u nεε,
i kaba soowo.
Wee yiberəba ba nen sāa yeru wu-
usima nge kasi.
Domi Isireliba ba nen arukawani kusia.
Ma ba nen s̄s̄s̄s̄s̄ yina.
2 Ba koo man n̄ḡirū suema bu nεε,
ba nε ben Yinni yē.
3 Adama ba gea deri,
ma yiberəba ba koo bu naa swīi.
4 Ba tii sinambu kua
ba n̄ man saawara kue.
Ma ba būnu seka ka sii geesu ka wura.
Yen s̄na ba koo kam ko.
5 Bεε Samarigibu, na bεen naa wuragia ye tuša.
Na maa ka bεε m̄ru m̀.
Saa yerà i ko i sina ba ku n bεε taare wē.
6 Wi u bwāarokunun s̄mburu yē
Isireliba s̄ə
wiya u naa wuragia ye kua.
Ya n̄ sāa Gusunə.
Yen s̄na ba koo ye k̄suku muku muku.
7 Wee i woo duura,
yen s̄na i ko i woo b̄k̄ gē.
M̄ndu gara nεε, dobi bem sari ku ra n s̄m m̄.
I n maa yē ma bεen gbean dīanu n̄ n daa gea kua,
s̄ba ba koo nu gura.

8 Isireliba ba dera ba bu mwε.
Be wee bwesenu s̄ə nge weke te goo kun maa kī.
9 Domi ba da Asiriə nge gbeeku keteku ge ga tii kpare.
Ba da ba somiru kasu mi.
10 Ba bwese tukunu gobi k̄sia ba n ka n̄ə tia sāa.
Adama ka mε, kon bu menna,
kpa Asirin sina boko u bu yoo s̄ma koosia.
11 Isireliba ba būu turanu kua nu dabi.
Niya nu dera ba durum m̀.
12 Baa n̄ n bu nen woodaba yorua sere ka yen gari piiminə,
ba ra ye garisiwa nge ye ya wee t̄n tukon min di.
13 Ba ra yεε go bu ka man yākuru kua,
kpa bu yin yaa tem.
Adama ben yāku ni, nu n̄ man doremə.

Na n̄ ben toranu duari.
Kon bu s̄εyasia.
Yen s̄na ba koo gəsira bu da Egibitiə.
14 Isireliba ba tii sina kpaaru bania.
Ma ba nε ben taka kowo duari.
Yudaba ba maa ben wuu dabinu gb̄raru toosi.
Adama kon ben wusu d̄ə s̄kiri kpa u ben dii geenu di.

*Yinni Gusunən t̄mbu
ba koo kpuro bia*

9

1 Bεε Isireliba, i ku t̄ə bakaru ko gēebun saa s̄ə
nge bwese ni nu tie.
Domi i Yinni Gusunə biru kisi.
Ma i da i būnu gasirimə
i nu siaramə mi ba alikama soomə kpuro.
2 Adama alikama ye ba soomə ka gum mε ba gamamə,
yen gaa kun ko n̄ sāa bεεgia.
Meya i n̄ tam kpa wasi i wuna.
3 Isireliba ba n̄ sinamə tem mε Yinni Gusunə u bu wē s̄ə.
Ba koo wurama Egibitiə n̄ kun mε Asiriə.
Kpa bu dīa sesenuginu di mi.
4 Saa ye s̄ə, ba n̄ maa kpē bu yākuru ko ka tam.
Baa b̄ n tu kua,
ta n̄ Gusunə wēremə.

Ben yāku dīanu nu ko n sāawa nge gōō
dīanu.

Wi u nu di, u koo disi duurawa.
Dīa ni, nu koo win gōōru kpeesia.

Adama ba ñ ka ye duō Yinni Gusunōn
sāa yerō.

⁵ Mba i ko ko Yinni Gusunōn tōō
bakanu sōō.

⁶ I n bēen yenusu deri bansu,
Egibitigiba koo bēe dam koosia ben
mi.

Adama yen wuu ge ba mō Mēnfisi ga
ko n sāawa nge bēen sikiru.

Awīi yi koo bēen arumani di.

Kpa sāki yi kpi bēen kunō.

⁷ Saa ya tura yē sōō Yinni Gusunō u koo
siri.

Saa ya tunuma yē sōō u koo baawure
kōsia ye u kua.

Bēe Isireliba i ko ye wa.

Wee bēen toranu ka bēen tusirun
kpāarun sō,

i ra n tamaa Gusunōn sōmō u wiirawa.
Wi, wi Yinni Gusunō u ka gari kua u
tam nōrawa.

N deema bēe, i torewa n kpā, ma i nūn
tusa.

⁸ Adama sōmō wi u bēe kirō mō,

u wāa ka Gusunō.

Ka mē, i nūn yina beriammē mi u dōō
kpuro.

I ra mam nūn seesiwa Gusunō win
Yinnin sāa yerō.

⁹ Wee i da i kōsa kua nge mē i raa kua
Gibeaa.

Yinni Gusunō kun bēen toranu duari.
U koo bēe sēyasia nin sō.

Yinni Gusunō u nuki sankira

¹⁰ Yinni Gusunō u nēe, sanam mē na
gbia na Isireliba wa,

nēn nōni sōō, ba sāawa nge resēm
marum

mē ba wa mi gāanu ku ra kpi.

Ma na maa ben baababa wa nge figie
marum gbiikum.

Adama ye ba tunuma Baali Peoriō,

miya ba tii būu wi ba mō Baali wē.

Ma na bu tusa nge būu wi.

¹¹ Tē Isireliban bēere ya koo doona nge
gunō mōrin wuuru.

Ben kurōbu ba ñ maa guri suamō bu
sere ma.

¹² Bā n maa bibu seeya, kon de bu
gbiwa bu sere bukura.

Ba koo wahala baka wa nā n bu biru
kisi.

¹³ Nge mē na Isireliba waasinamō,

ba sāawa nge dāa

ni ba duura tem gem sōō.

Adama ba koo ben bibu yiberēba
nōmu beria

be ba koo bu go.

¹⁴ Osee u nēe, Yinni Gusunō, bā n koo
Isireliba sēyasia,

sēyasia birā ba koo gōsi.

A de ben kurōbu bu nukuru yari,

kpa ben bwāsu su gbera.

¹⁵ Yinni Gusunō u nēe,

geema ben nuku kōsuru kpuro ta
sōōsira Giligaliō.

Miya na bu wa ma na bu tusa.

Kon bu gira nēn wuswaan di ye ba
kuan sō.

Na ñ maa bu kī.

Domī ben sinambu kpurowa ba man
seesimō.

¹⁶ Na be, Isireliba sēyasia.

Ba sāa nge dāa te ta gbera nuurun di
kpuro.

Ta ñ maa binu marumō.

Baa bā n maa bibu mara, kon de bii be
ba kī mi, bu gbiwa.

¹⁷ Osee u nēe, Gusunō nēn Yinni u bu
yina

yèn sō ba ñ win gari swaa daki.

Ba koo kowa yaayaare kowobu bwe-
senun suunu sōō.

Isireliban banda kpa

10

¹ Isirelin bweseru ta raa sāawa nge
resēm gea

ye ya ra ma tōō.

Adama nge mē ba dabiamō,

nge mēya ba būu yenu dabiāsimō.

Nge mē ben tem mu kuuramō,

nge mēya ba būu yenu sōmmō ka kpee
geenu.

² Tōn be, ba sāawa gōrusu yirugibu.

Ba koo yen are sōbe.

Yinni Gusunō u koo ben būu yee ni ka
nin kpee geenu kōsuku.

³ Ba koo tē nēe, yèn sō sa ñ Gusunō
nasie,

yen sōna sa ñ sina boko mō.

Adama tēn wāa te sa wāa mini,

mba sina boko koo maa kpī u sun
wunana.

4 Wee ba gari kam gerumə,
 ma ba arukawani bəkumə ka bōri
 weesugii.
 Yen sō, siribu dabiamə nge yaka
 kāsusu
 si su ra kpi gbee te ba wuka sō.
 5 Kpa Samariigii be ba naa buu
 wuraguū sāamə
 ge ge wāa Beteli Afeniə bu nanda
 kpa bu gəə sina gen sō.
 Gen yāku kowobu ba koo diiri
 bā n wa gen beere ya kpa.
 6 Domi ba koo ka gu da Asiriə
 bu gu ben sina boko wē.
 Isireliba ba koo sekuru wa.
 Ba koo nā n daa yē ko
 ye ba ka būu kua ben suunu sō.
 7 N n Samarin sōn na, ye kpuro ya
 kpawa mi.
 Domi ba koo ka yen sina boko doona
 nge deka ye nim mu ka doonə.
 8 Ba koo ben būu yenu kpuro kəsuku
 mi ba tora.
 Kpa yakasu ka sāki yi kpi mi.
 Saa gaa sisi yē sō ba koo guunu ka
 gungunu sō bu nee,
 i sun sēsikio i wukiri.

Isireliba

ba koo gē ye ba duura

9 Yinni Gusunə u nee,
 saa dāma tēn di Isireliba ba durum
 kua Gibeə,
 ba toramə ba dōwa.
 N n weene tabu bu tən kōso be wəri
 mi?
 10 Ne, Yinni Gusunə kon bu seeyasia
 nge me na kī,
 kpa bwesenu nu nōə tia ko nu bu wəri
 ben tora bakanun sō.
 11 Isireliba ba sāawa nge naa kpemi yi
 yi ra dobi taaku.
 Adama kon sugu doke ben wīi bura ni
 sō.
 Kon de Yudaba bu kərə ko,
 kpa be, Yakəbun bweseru bu tem
 kusanu kəsuku.
 12 Yen sō tē, bee Isireliba i gbee kpaaru
 koowo i gem duure.
 Kpa i durom gē.
 Domi saa ya tura i ka gəsirama ne,
 Yinni Gusunən mi,
 kpa n bee susi n bee gea kua.
 13 Adama bee, i kōsa duura ma i kōsa gā.

Ma i been weesun are di.
 I been naane doke been tiin dam
 ka tabu kowo dabi dabiru sō.
 14 Yen sōna tabun wurenu koo nōra
 been suunu sō.
 Kpa bu been gbāranu kpuro kəsuku
 nge me Saluman sina boko u Bēti
 Aribeli wəri,
 ma u bii merobu ka ben bibu munkā.
 15 Bee Beteligibu, wee ye kon bee kua
 been nuku kōsurun sō.
 Bururu yam sāreru yande,
 tabu sōra ba koo been sina boko go.

*Yinni Gusunə u win tambu kī
 baa me ba nūn seesimə*

11

1 Yinni Gusunə u nee,
 saa Isirelin bweserun torubun diya
 na tu kīa.
 Ma na tu yarama Egibitin di na tu soka
 nen bii.
 2 Adama nge me na bu sokumə
 nge meya ba ka man tondamə.
 Ba da ba būu ni ba mō Baali sāamə.
 Ma ba nu turare dōə dokeamme.
 3 N deema nēna na bu kpare,
 na ben nōma nēni.
 Adama ba n tuba
 ma nēna na bu nōrimə.
 4 Na bu gawama nen mi ka kīru
 ma na bu dīanu wē
 nge wi u yaa sabenun sugu yiyamə u
 ka nu nōri.
 5 Adama ba yina bu na nen mi.
 Yen sōna na nee, ba koo da Egibitiə
 kpa Asirigii u ko ben sunə.
 6 Ba koo ben wusu tabu wəri,
 kpa bu ben damgibu kəsuku
 yēn sō ba ben tiin kpunaa swīi.
 7 Wee nen tambu ba yōrari bu ka man
 tonda.
 Ba bu soka bu gōru gōsia bu wurama
 ne, Wōrukoon mi.
 Adama ben goo kun wure.
 8 Ka me, bee Isireliba,
 na n kpē n bee deri,
 n bee tōnu kandu kua.
 Na n kpē n bee kam koosia
 nge me na wuu si ba mō Adima ka
 Seboimu kua.
 Wee nen gōru ga sankire,
 nen bwēra kun kpunə.
 9 Na n maa bee kpeerasiamə ka nen
 mōru baka ye.

Na ñ maa wee n bæe kam koosia.
 Domi na sãawa Gusunə n ñ mə tɔnu.
 Na sãawa Dɛɛro bæen suunu sɔɔ.
 Na ñ bæe wərim wee ka mɔru.
 10 Bæe nɛn bibu, i ko nɛ, Yinni Gusunə
 swĩ
 nà n kukura nge gbee sunə
 kpa i duki na saa sɔɔ duu yerun di.
 11 I ko duki na saa Egibitin di nge gunə
 məri
 kpa i na saa Asirin di nge totobɛɛnu,
 kpa n de i sina bæen yɛnusə.
 Nɛ, Yinni Gusunəwa na yeni gerua.

*Saa yellun diya Isireliba
 ba Gusunən nuki sank*

12

1 Isireliba ba ra n man weesu
 kuammɛwa,
 kpa ba n man nɔni wɔkumə.
 Adama Yudaba ba ka nɛ, Yinni Gusunə
 Dɛɛro sīimə dee dee.
 2 Isireliba ba Egibitigibu gum wɛɛmə.
 Ma ba ka Asirigibu arukawani
 bɔkumə.
 Nge mɛya ba ka kpaasibu kasu be ba ñ
 sãa gãanu.
 N sãare ba woo naa gire.
 Ba ben weesu dabiashamə tɔɔ baatere.
 Ma ba daa bɔɔbɔya mɔ ba dɔɔ.
 3 Nɛ, Yinni Gusunə na Yudaba siribu
 sokumə.
 Kon be Yakəbun bweseru wərima ben
 daa kɔsan sɔ.
 Kpa n bu ben kɔsan are kɔsia.
 4 Ben baaba Yakəbu u win mɔɔn naa
 tokuru nɛnua
 saa win mɛron nukurun di.
 Ye ba nùn mara u kpɛa,
 ma u ka nɛ Gusunə wəri kua ka win
 dam kpuro.
 5 U ka nɛn gɔrado wəri kua, ma u
 kamia.
 U swĩ, ma u gɔrado wi kana u nùn
 domaru kua.
 Beteli miya u ka nɛ Gusunə yinna.
 Ma na ka nùn gari kua.
 6 Nɛna Gusunə wəllu ka tem Yinni.
 Nɛn yīsira Wi u ra n wãa.
 7 Bæe Isireliba, i de i wurama nɛ bæen
 Yinnin mi.
 I de i gea ko kpa i n man naanɛ sãa
 baadomma.
 8 Bæe Isireliba i sãawa nge tenku be ba
 kilo weesugia nɛni.

Ba ra gbena kã.
 9 Kpa i nɛɛ, ka gem i gobi wa, i dukia
 baka gura.
 Kɔsa gaa sari ye sɔɔ. Bæen sɔmburun
 areya.
 10 Adama nɛ, Gusunə na sãawa bæen
 Yinni
 saa mìn di i wãa Egibitiə.
 Kon maa de i wura i n wãa kuu
 bekuruginu sɔɔ
 nge sanam mɛ na bæe yarama Egibitin
 di i wãa gɔbaburə.
 11 Nɛn sɔmɔba na ka gari kua kãsinu
 sɔɔ,
 kpa be, bu maa ka bæe gari ko.
 Beya ba maa bæe nɛn himba sɔɔsi ya ka
 gisə girari.
 12 Ka mɛ, Galadigibu ba kua tən
 kɔsobu.
 Ma ba koo kam ko.
 Ba ra ketɛ kinɛ dabinu go Giligaliə.
 Adama ben yãku yenu nu koo ko kpee
 subenu gbaanun kpĩi sɔɔ.
 13 Yakəbu u kpikiru da Aramuə.
 Miya u sɔmburu kua u yãanu kpara u
 ka kurə wa.
 14 Adama sɔmə goowa Yinni Gusunə u
 gɔra
 u da u win bweseru Isireliba yarama
 Egibitin di.
 Sɔmə wiya u bu kpara.
 15 Adama yeniba kpuro sɔɔ,
 Isireliba ba Yinni Gusunə nuki sank
 too too.
 Yen sɔ, u koo de yɛm mɛ ba yari mi, mu
 wəri ben wiru wəlla.
 U koo de bu yen sekuru wa.

Siri dāaki bi ba Isireliba kua

13

1 Yellu Efaraimubara ba dam bo Isire-
 liba sɔɔ.
 Bà n bwese kɛri yi yi tie gari sɔɔwa,
 ba ra nandewa.
 Adama ba bũu wi ba mɔ Baali sãwa,
 ma ba gu.
 2 Wee sere ka tɛ, ba durum mɔ ba dɔɔ.
 Ba tii bwāaroku sii geesuginu kua.
 Ben tiiwa ba bwisika
 ma ba nu seka ka ben nɔma
 nu ka naa binu weenɛ.
 Ma ba gerumə nin sɔ ba mɔ,
 be ba yākuru na,
 bu yiuro bu naa bii ni sɔsu.

3 Yen sãna ba koo doona nge bururun
 kakoru
 ñ kun mε nge dirum.
 Ba sãa nge yaka si ba gura ba yari doo
 soo yerun di
 su ka woo doonɔ
 ñ kun mε nge wii si su yarimɔ
 ghaburun di.
 4 Adama nε, na sãawa Gusunɔ ben
 Yinni
 saa mìn di na bu yarama Egibitin di.
 Ba ñ maa Yinni goo mɔ ma n kun mɔ
 nε.
 Faaba kowo maa sari nε baasi.
 5 Na bu kpara saa mìn di ba wãa
 ghaburɔ
 mi gãanu ku ra kpi.
 6 Sanam mε ba dua tem mε sɔɔ,
 ba di ba deba nge yaa sabe ni ba kpare,
 ma ba tii suabu torua ba man duari.
 7 Tē, ko na n sãawa nge gbee sunɔ
 na n bu mara swaaɔ nge musuku
 gbeeku.
 8 Kon bu wərimawa nge gbeeku yaa
 gɔba
 yèn binu ba mwa.
 Kpa n ben toronu besuku.
 Meya kon bu kasuku
 nge mε gbeeku yεε yi ra yaa kasuku,
 kpa gbee sunɔ niu gu bu tem.
 9 Isireliba, wee i kam kua
 yèn sɔ i man seesi nε wi kon kpĩ n bεε
 somi.
 10 Mana bεεn sina boko u wãa.
 I de u bεε faaba ko bεεn wusu kpuro
 sɔɔ.
 Mana bεεn kparoba wãa be i bikia i
 nεε,
 bu bεε sinambu kua.
 11 Na raa bεε sina boko wē ka mɔru.
 Meya kon maa bεε nùn mwaari ka
 mɔru.
 12 Na Isireliban durum yorua na yii
 sere saa gaa.
 13 Isirelin bweseru ta sãawa nge bii
 wìn marubun saa ya tura
 ma u kpara wəri mɔ,
 adama bii wi, u yina u yarima.
 14 Kon bu wuna saa gəribun wãa
 yerun dam di.
 Kpa n bu yakia gəən nəman di.
 Gɔɔ, a na ka wunen bara te a ra ka tɔnu
 go.
 Gəribun wãa yeru, a na ka wunen kam
 kootia.

Domi na ñ maa ben wənwəndu mɔ.
 15 Baa Isireliba bà n kuura amɔ,
 begibun suunu sɔɔ,
 yibereba ba koo na nge woo sum saa
 sɔɔ yari yerun di.
 Nε, Yinni Gusunɔ na kon bu
 seeyamawa ghaburun di,
 kpa bu dəkɔba gberasia.
 Kpa bwii yi nim kpe.
 Gãa ni nu gea sãa kpurowa ba koo gura
 bu ka doona.

14

1 Na kon de bu Samari seeyasia
 yèn sɔ yen tɔmbu ba nε Gusunɔ ben
 Yinni seesi.
 Ba koo bu gowa tabu sɔɔ
 kpa bu ben bii piiminu nam.
 Kpa bu ben kurɔ be ba guri mən
 nukunu besuku.

Osee u Isireliba kəkirimɔ

2 Osee u Isireliba sɔɔwa u nεε,
 bu wurama Gusunɔ ben Yinnin mi,
 domi ba wəruma ben toranun sɔ.
 3 Bu wurama win mi bu kana teni ko
 te ta nεε, Yinni Gusunɔ,
 a sun besen toranu kpuro suuru kuo.
 Kpa a sun mεeri ka nɔnu geu.
 Ye sa ko ka nun yākuru kua,
 sa ko nun siara.
 4 Asirigii wi, u ñ kpē u sun faaba ko.
 Sa maa yē ma dumi kun sun faaba mɔ
 tabu sɔɔ.
 Sa ñ maa bwāaroku ni sa tii kua
 sokumɔ besen yinnibu pai.
 Domi wuna a ra gobekuba wənwəndu
 kue.
 5 Yinni Gusunɔ u nεε,
 kon de nen tɔmbu bu ka den nε turo
 yōra
 kpa n bu kĩa too.
 Na ñ maa ka bu mɔru mɔ.
 6 Ko na n sãawa nge kakoru be, Isire-
 liban sɔ.
 Ba ko n wāwa nge dāa wēsu,
 kpa bu nuuru gira nge dāa ni nu wãa
 Libaniɔ.
 7 Ben kāasi yi koo tɛriawa
 kpa yi n wā nge dāa te ba mɔ olifi,
 kpa yi n nuburu do nge dāa ni nu wãa
 Libaniɔ.
 8 Ba koo gəsirama bu sina nen kəkɔrɔ
 kpa bu maa alikama duure.
 Ba koo kparawa nge resen dāa
 kpa bu yīsiru yari nge Libanin tam.

9 Saa ye, Isireliba ba ñ maa bũnu
 sãamɔ.
 Domi kon ben kanaru nɔ,
 kpa n bu nɔni doke.
 Na kon sãawa nge dãa ye ya ku ra
 gbere ben sã.
 Nɛn min diya ba koo domaru wa.

10 Wi u laakari mɔ, u de u n tii sɛ gari
 yinin sã.
 Wi u maa bwisi mɔ, u de yi nùn yeeri.
 Domi Yinni Gusunɔn swɛɛ yi sãawa
 dee dee.
 Gemgiba ba koo sã yi sɔɔ.
 Adama be ba nùn seesimɔ, ba koo
 wɔruma yi sɔɔ.

YOELI

Gusunən səm Yoelin waasu ya sāa kirə ye u win tambu kua. U nɛɛ, Yinni Gusunən siribu bu koo na bin saa sɔɔ. Siri bin saawa u sokumə Yinni Gusunən tōru. Saa ye sɔɔ, twee yi koo na yi tem wukiri yi arumaniba kam koosia. Nge mɛ twee yi, yi koo tem kam koosia, nge mɛya Gusunə u koo maa tən be ba n̄ n̄n naanɛ doke kam koosia.

Yoeli u maa nɛɛ, sanam dāakim sɔɔ, Yinni Gusunə u koo de win Hunde u na win tambu sɔɔ. Ya maa koorə nge mɛ sa garimə GK 2:16-21 sɔɔ.

Yoeli, yīsi ten tubusiana Gusunə u sāawa Yinni.

Tire ten kpunaa

1. Twee yi koo tem wukiri, wiru 1.
2. Yinni Gusunən tōru, wiru 2:1-17.
3. Ye ya koo Yinni Gusunən tambu deema, wiru 2:18n di sere wiru 4:21.

¹ Gari wee yi Yinni Gusunə u Yoeli, Pɛtuɛlin bii sɔɔwa u Yudaba sɔ.

Twee wuuru ka gbeburu

² U nɛɛ, bɛɛ Yudaban guro gurobu, i swaa dakio i nə. Bɛɛ Yudaba kpuro kpuro i swaa tem kpīiyə i gari yi nə. Gāa ninin bweseru nu koore bɛɛn waati sɔɔ, n̄ kun mɛ bɛɛn sikadoban waati sɔɔ?

³ I bɛɛn bibu yen gari sɔɔwə. Kpa bii be, bu maa ben bibu sɔ, kpa be, b̄ n̄ seewa bu maa begibu sɔ.

⁴ Wee dīa ni kəkənu nu di n tiara, twee yi na yi di.

Ye twee yi na yi di n tiara

ma swīini yi na yi di.

Ye swīini yi di n tiara,

ma gbaanu na nu ye di.

⁵ Bɛɛ be tam mu goomə, i dom yando kpa i swī.

Bɛɛ tam n̄robu, i weeweenu koowo. Domi tam mu koo kpe resəm biarun sɔ.

⁶ Domi twee wuura na nge tabu kowobu ta bɛsɛn tem wukiri. Yi dabi, yi maa dam mə.

Yin donnu dam məwa nge gbee sinansuginu.

⁷ Yi bɛsɛn resəm gbaanu kam koosiamə.

Yi bɛsɛn figie dānu dimə.

Yi yen kokosu wīamə.

Ma yi yen kāasi derimə kokosu sari.

⁸ I wuri koowo nge kurə kpao wi gəminira deema.

⁹ Ba ku ra maa ka kēnu de Yinni Gusunən sāa yerə

ni nu sāa alikama ka tam.

Yen sōna Yinni Gusunən səm kowo be ba sāa yāku kowobu ba sāare ba gɔɔ sɔ.

¹⁰ Gbea kpuro ya kam kua.

Ma yen tem mu saara.

Alikama sari, resəm ka gum maa sari.

¹¹ Gbee wukobu ba sɔ biti sɔɔ.

Be ba ra resəm yewe, weeweena ba m̄.

Domi dīa bimi sari.

Dīanu kpuro nu kam kua.

¹² Resəm gbaanu nu gbera.

Figie ya della.

Dāa gbaanu kpuro nu gea yina.

Ya dera tambu ba n̄ maa nuku dobu mə.

Yoeli u tambu kanamə

bu Yinni Gusunə suuru kana

¹³ Bɛɛ Yinni Gusunən səm kowobu, yāku kowobu,

i saaki sebuo

i ka kpuna wōku giriru nuku sankiranun sɔ.

Domi wee ba ku ra maa ka alikama ka tam kēnu nɛ

Gusunə bɛsɛn Yinnin sāa yerə.

¹⁴ I tōru garu wunə

tè sɔɔ i ko i nə bəke.

I tambu kpuro mɛnnə sere ka durə təkənə

Gusunə bɛsɛn Yinnin sāa yerə,

kpa i n̄n kana.

Yinni Gusunən m̄run tōru

¹⁵ Yinni Gusunən tōru ta turuku kua.

Tō te, ta sāawa win tōru.

Te sərə wi, Dam kpurogii u koo kpuro kam koosia.

Anna a tō kōsuru wa te ta sisi mi.

¹⁶ Wee sa m̄era ba ka bɛsɛn dīanu doonə.

Ma nuku dobu kpa Gusunə bɛsɛn Yinnin sāa yerə.

17 Ye ba duura, ya gbera tem kusanu
sɔɔ.
Dīanu kpa biranu sɔɔ.
Ma bira ni, nu wɔrukumɔ.
Domi nu n̄ maa dīanu mɔ.
18 I swaa dakio i nɔ nge mɛ yɛɛ yi wuri
m̀,
ma yi bɔsu baama.
Domi yi n̄ yakasu wa kpara yerɔ.
Baa ka yāanɔ nu n̄ni sɔɔre.

Yoeli u kanaru m̀

19 Yinni Gusunɔ, wuna na nɔɔgiru
suemɔ.
Domi wee, yakasu ka dāa d̄ɔ mwaara
gberɔ.
20 Ma yɛɛ yi nɔɔgiru sue yi nun
kanamɔ.
Domi daanu gbera, yakasu maa d̄ɔ
mwaakira gbaburɔ.

*Yinni Gusunɔn t̄ru
ta turuku kua*

2

1 I kɔba soowo Siɔniɔ.
I de bu ye nɔ Yinni Gusunɔn guu
dɛɛraru mi.
Bɛɛ be i wāa tem mɛ sɔɔ kpuro, i diirio
berum s̄.
Domi Yinni Gusunɔn m̄run t̄ra wee.
Wee ta mam turuku kua.
2 T̄ɔ te, ta t̄riwa.
Ta guru wiru ka bukɔ sɔɔwa.
Ma twee wuura wee yi dabi,
yi maa dam mɔ.
Yin wuu te, ta t̄riwa
nge yam w̄kura guuru wukiri.
Sa n̄ yen bweseru waare.
Sa n̄ maa yen bweseru wasi.
3 Mi yi sara kpuro,
n da kowa nge d̄ɔ mwaara u doona.
Yi ku ra gāanu deri.
Yellu besen tem mu gea s̄a
nge gbaa te ba m̀ Edeni.
Adama t̄ɛ yi mu kua nge mi gāanu ku
ra kpi.
4 Twee yi, yi s̄awa nge tabu maasɔbu
be ba dumi yakiamɔ.
5 Yi ȳɔkumɔ yi guunu gasirimɔ.
À n yen w̄kinu nua
a ra n tamaa nge tabu kekebara,
n̄ kun mɛ yaka si su d̄ɔ mwaaram̄n
w̄kinu.

Yi ra n weewa nge tabu durɔ be ba
tabun sɔɔru s̄a.

6 T̄ambu kpuro ba ra n nandewa yì n
tunuma.

Kpa ben wuswaa yu burisina.

7 Yi ra tii ȳsuwa nge tabu durɔbu,
yi n gb̄araru gasirimɔ,
yen baayere ya n yen swaa sw̄i.
Yi ku ra gam gere.

8 Yi ku ra maa baasine.

Yen baayere ya ra n yen s̄a sw̄iwa.

Gāa ni nu koo ye ḡngere ko,

yi ra nu w̄riwa sannu.

Nu ku ra maa ye ȳrasie.

9 Yi ra wuu wukiriwa
yi n gb̄araru ka yenusu gasirimɔ,
kpa yi n dumɔ fenentiban di nge
gbenɔbu.

10 Mi yi dua, tem mu ra diiriwa,

kpa n s̄are w̄lla koo w̄ruma,

kpa suru ka s̄ɔ yam t̄ra,

kpa kperin ballibu kpe.

11 Nge m̄ya Yinni Gusunɔ ù n gari
gerua win tabu kowobun
wuswaaɔ,

ba ra n̄n m̄m n̄ɔwɛwa.

Ba dabi, ba maa dam mɔ.

Yen s̄na win t̄ɔ te, ta nanum mɔ.

Wara u koo ȳra u tu ma.

I ḡru ḡsio

12-13 Yinni Gusunɔ u nɛɛ,
na s̄awa w̄nwendugii.

N̄n k̄ru ta kp̄a.

N̄n m̄ru ya ku ra fuuku se.

Na ra maa t̄nu suuru kue

k̄sa ye na raa k̄i n̄ n̄n kua sɔɔ.

T̄ɛ, i wurama ka b̄ɛn ḡru kpuro n̄n
mi,

i n̄ɔ b̄ake, kpa i wuri ko.

B̄ɛn ḡruwa i ko i ḡsia,

n̄ n̄ m̄ i yānu ḡɛku t̄na.

I wurama n̄ɛ, Gusunɔ b̄ɛn Yinnin mi.

14 S̄rɔkudo kon ḡru ḡsia,

kpa n̄ b̄ɛ durom kua.

Saa ye s̄ɔra i ko i kp̄i i ka man alikama
ka tam k̄enu naawa.

I kanaru koowo

ka n̄ɔ b̄okuru

15 I kɔba soowo Siɔniɔ.

I t̄ambu m̄ennɔ,

kpa i n̄ɔ b̄okurun t̄ru yi.

16 I t̄ambu m̄ennɔ bu man s̄a,
guro gurobu ka bibu, ka bii w̄ɛnɔ.

Baa ka be ba wāa kurɔ kpaɔ dirɔ,
bu yario ben kurɔ kpaɔ dirun di.

17 Kpa yāku kowo be ba man sāmɔ
bu du nɛn sāa yerɔ ka swīi,
yāku yeru ka kōnnɔn baa sɔɔ,
bu nɛ ben Yinni kana bu nɛɛ,
n ben wɔnwɔndu waawo, be, nɛn
tɔmbu.

N ku bu sekuru doke.
N ku de tɔn tukobu bu bu yɛɛ bu nɛɛ,
mana nɛ, ben Yinni na wāa.

Yinni Gusunɔ

u win tɔmbu wisimɔ

18 Yinni Gusunɔ u nisinu mɔ win tem
sɔ.

U win tɔmbun wɔnwɔndu mɔ.

19 Ma u win tɔmbun kanaru wisa,
u nɛɛ, kon bɛɛ alikama kpaɔ wɛ, ka
resɛm, ka gum.

I ko i deburu wa.

Na n̄ maa derimɔ bweseru garu tu bɛɛ
yɛɛ.

20 Kon bɛɛ yibɛɛ be ba na saa sɔɔ yɛsan
n̄m geu gian di gira,
kpa n de bu da n toma
mi tem mu gberɛ ma gāanu ku ra kpi.
Kon de ben swaa gbiobu bu nim wɔku
bɔruguu wɔri.

Kpa be ba wāa biruɔ bu nim wɔku ge
ba mɔ Mɛditeranɛ wɔri.

Ben gonu nu koo numia sere bu
kpana bu wɛsia.

Geema, Yinni Gusunɔ u gāa bakanu
kua.

21 Tem, a ku bɛrum ko,
a nuku dobu koowo,
domi Yinni Gusunɔ u gāa bakanu kua.

22 Bɛɛ gbɛeku yɛɛ, i ku nanda.
Domi yakasu su koo wure su kpi temɔ,
kpa dānu nu ma.

Figie ka resɛm ya koo binu ma siki
siki.

23 Bɛɛ Siɔnigibu i nuku dobu koowo
Gusunɔ bɛɛn Yinni sɔɔ.

Domi u koo de gura yu nɛ yen saa sɔɔ
nge yellu.

U koo de yu nɛ saa ye ya ra tore
kpa u de yu kpe saa ye ya ra kpe.

24 Alikaman soo yera kun maa
gberamɔ.

Olifin gum, ka resɛm tam kun maa
biaramɔ wekenɔ.

25 Kon bɛɛ wɔɔ si ka dīa nin kɔsire wɛ,

ni nɛn tabu kowobu, kɔkɔnu, ka
gbaanu, ka twee yi di

wɔɔ si su doona sɔɔ.

26 Bɛɛ nɛn tɔmbu, i ko i di i debu.

I n̄ sekuru wasi.

Kpa i nɛ, Yinni Gusunɔ bɛɛɛ wɛ,
nɛ wi na bɛɛ sɔm maamaakiginu kua.

27 Saa ye sɔɔ, i ko i gia

ma na wāa bɛɛ Isireliban suunu sɔɔ.

Ma na sāa Gusunɔ bɛɛn Yinni.

Nɛ baasi, Yinni goo maa sari.

Bɛɛ nɛn tɔmbu, i n̄ maa sekuru wasi.

Yinni Gusunɔ u koo

win Hunde doke tɔmbu sɔɔ

3

1 Yen biru kon nɛn Hunde doke tɔmbu
kpuro sɔɔ.

Bɛɛn bii tɔn durɔbu ka tɔn kurɔbu ba
koo nɛn gari gere,

kpa bɛɛn durɔ tɔkɔnu nu n dosusu mɔ,
kpa bɛɛn aluwaasiba bu kāsini wa.

2 Baa ka yobɔ, kon bu nɛn Hunde
wɛwa tɔɔ te.

3 Yen tɔɔ te sɔɔ, kon maamaakiba ko.
Kon de yɛm ka dɔɔ ka wii bakasu
sɔɔsira wɔllɔ ka temɔ.

4 Sɔɔ u koo yam tīra,
kpa suru u swɛra nge yɛm,
Yinni Gusunɔn tɔɔ nanumgii te, tu
sere tunuma.

5 Adama yen tɔɔ te,
wi u Yinni Gusunɔ soka, u koo faaba
wa.

Gabu ba koo kisira n̄ni swāa ten di
Siɔnin guurɔ Yerusalemɔ

nge mɛ Yinni Gusunɔ u gerua.

Beya be u soka ba n ka wāaru mɔ.

Yinni Gusunɔ

u koo bwese tukunu siri

4

1 Yinni Gusunɔ u nɛɛ, yen tɔɔ te,
kon Yudaba ka ben wuu Yerusalemu
wesia nge yellu.

2 Kpa n bwese tukunu kpuro menna
n nu sure Yosafatin wɔwa sɔɔ.

Miya kon nu siri

kɔsa ye nu nɛn tɔmbu Isireliba kuan
sɔ.

Domi nu bu yarinasia tem kpuro sɔɔ.

Ma nu ben tem bɔnu kua.

3 Nu nɛn tɔmbu bɔnu kua ka tɛtɛ.

Nu ben aluwaasiba mwɛɛra nu dɔra
nu ka wa nu kurɔ tanɔbu dwe.

Ma nu wāndiaba mwεera nu dōra nu
ka tam nō.

⁴ Bεε Tirigibu ka Sidonigibu ka sere be
ba wāa Filisitiban temō,
mba i kī nen mi.

I kī i man mōru kōsiawa?

N n mēn na, na n̄ tēmō n ka maa bεε
mōru kōsie.

⁵ Wee i nen sii geesu ka nen wura
ka nen arumani gura.

Ma i da i ye kpuro yi bεen būu sāa yerō.

⁶ Ma i Yudaba ka Yerusalemugibu
mwεera i Gerekiba dōre.

Nge mēya i ka bu tondasia ben tem di.

⁷ Adama nε, kon ka bu wurama mi ba
raa wāa.

Kon de kōsa ye i bu kua mi,
yu wōri bεen wiru wōllō.

⁸ Kon bεen bibu Yudaba dōre.
Kpa be maa, bu be Sabegibu dōre,
be ba wāa n toma.

Yeniwa nε, Yinni Gusunō na gerua.

Taa dāakibu ka siribu

⁹ Yoeli u nεε,
i bwese tukunu nōsio bu tabun sōru
ko.

Nu tabu durō damgibu seesio, kpa bu
swaa wōri,

tabu kowobu kpuro gesi.

¹⁰ Nu nin naa tebonu gōsio takobiba,
kpa nu nin kōmbōnu gōsia yaasi.

Be ba raa sāa bεrurobu, bu tii koowo
tabu durōbu.

¹¹ I seewo fuuku i na.

Bεε bwese ni i wāa turuku, i
mennama.

Yinni Gusunō, a de wunen tabu
kowobu bu na.

¹² Ma Yinni Gusunō u nεε, bεε bwe-
senu kpuro,

i seewo i na Yosafatin wōwa yen mi.

Domi miya kon sina

n bwese ni nu wāa mi kpuro siri.

¹³ Domi ben nuku kōsura banda.

I kōmbōnu suo i tōn be gē nge dīa ni nu
ye.

I na i bu munku nge resēm ye ba doke
gama yerō,

ma yen nim mu kotosu yiba.

¹⁴ Wee tōn wōru ga wee wōwa yēn mi
ba koo tōmbu siri.

Domi nε, Yinni Gusunōn tōo te, ta tura
tē sōo kon nen mōru sōosi.

¹⁵ Sōo ka suru kun maa ballimō.

Ma kperi yi yam tīra.

¹⁶ Nε, Yinni Gusunō na kukirimō
Siōnin guurun di.

Nen nōo ga nōoramō Yerusalemun di.
Wōllu ka tem mu yīirimō.

Adama na nen tōmbu Isireliba kōsu.
Nena na sāa ben kuku yeru.

¹⁷ Bεε Isireliba, i ko i gia

ma nε Gusunō na sāawa bεen Yinni,
nε wi na wāa Siōniō nen guu dεeraru
mi.

Yerusalemu kpuro ya koo kpaam ko
nεgia.

Tōn tukobu ba n̄ maa ye wōrimō.

Yinni Gusunō

u koo win tōmbu domaru kua

¹⁸ Saa gaa wee yē sōo resēm ya koo gea
ko

sere ka gungunu wōllō.

Kpa sabenu nu di mi.

Kpa nu bom ko mu n kpā.

Yudan tem daanu kpuro nu koo nim
koku.

Daru koka gaa koo yari

Yinni Gusunōn sāa yerun di,

kpa yen nim mu da

sere Sitimun wōwaa.

¹⁹ Egibiti ya koo kam ko,

kpa Edōmun tem mu ko bansu.

Domi ba Yudaba dam dōre,

ma ba taare sarirugibu go.

²⁰⁻²¹ Adama kon be ba tōmbun yēm
yari mi mōru kōsia.

Kpa Yudaba ka Yerusalemugibu ba n
wāa ben temō

sere ka baadōmmao.

Kpa nε, Yinni Gusunō na n wāa Siōniō.

AMOSU

Amosu wi, u sāawa yaa sabenun kparo. Yaa sabe niya u kparamo Yinni Gusuno u ka nun soka u ka bwese ni nu ka Isireliba sikerene sō siri bi Yinni Gusuno u koo nu kua. Amosun waati ye sō, Isireliba ba dukia mawa too, adama ben wāasinaa ka Gusuno ya biru wura. Baa me ba sāaru neni, ben gōru ga n wāa te sō. Ba n sāarobu nōrimo. Ba bwēbwēbu gem biramō. Ba tumbu taki dimo tenkurun swaa sō.

N deema saa ye sō, Asirigiba dam mō. Amosu u Isireliba yaayasiama wooda ye Yinni Gusuno u Mawisi wē ben sō ka nge me u bu yarama saa Egibitin di. Yen sō, bā kun Gusuno sāmō ka gem, mem nōbu sarira ba mō. U maa bu sōmō ma Yinni Gusunan sribu wee be sō.

Amosu u sāawa Isireliban bwese kera wākura yiru yen sōmō dāako wi Gusuno u bu garia Asirigibu bu sere bu yoru mwa bu ka doona.

Tire ten kpunaa

1. Yinni Gusuno u koo win tumbu ka bwese tukunu siri, wiru 1n di sere wiru 2.
2. Isireliban toranu ka kirō ye Yinni Gusuno u bu kua, wiru 3n di sere wiru 6.
3. Kāsinu nōbu, wiru 7n di sere wiru 9:10.
4. Yinni Gusuno u koo maa Isireliba seeya, wiru 9:11-15.

¹ Amosu u sāawa yāa kparo Tekoa. Wiyā Yinni Gusuno u ka gari kua Isireliban sō, n kua wōo yiru tem mu sere yīra. Saa ye sō, Osiasiwa u bandu dii Yuda, ma Yeroboamu, Yoasin bii u maa bandu dii Isireli. ² Amosu u nē, Yinni Gusunan nō ga nōramō Siōnin guurō Yerusalemō.

Yakasu maa sari kpara yenō, ma guu te ba mō Kaameli, ten wii kpiira gbera.

Yinni Gusuno

u koo Sirigibu seeyasia

³ Nē, Yinni Gusuno na nē, Damasigibun toranu nu kpēa.

Yen sō, na n nēn himba gōsiamō.

Domi ba Galadigibu taaka ba munkā.

⁴ Tē, kon de dōo u na u sina boko Hasaelin yenu wōri, kpa u Beni Hadadin sina kpaaru di mam mam.

⁵ Kon ben wuu Damasīn gbārarun gamboba kōsuku,

kpa n Bikati Afēnin tōmbu kpeerasia.

Kpa n Bēti Edēnin sunō go.

Kpa n de bu Sirigibu yoru mwēeri bu ka da Kirio.

Nē, Yinni Gusunōwa na yeni gerua.

Yinni Gusuno

u koo Filisitiba seeyasia

⁶ Nē, Yinni Gusuno na nē, Filisitiban toranu nu kpēa.

Yen sō, na n nēn himba gōsiamō.

Domi ba Isireli dabi dabinu yoru mwēera

ba Edōmuba nōmu beria.

⁷ Mēya kon de bu ben wuu Gasa dōo sōku,

kpa u yen dii geenu di.

⁸ Kon Asidōdun tōmbu ka Asikalonin sunō kpeerasia.

Kon Ekoronigibu wōri.

Kpa Filisiti be ba tie mi kpuro bu kam ko.

Nē, Yinni Gusunōwa na yeni gerua.

Yinni Gusuno

u koo Fenisiba seeyasia

⁹ Nē, Yinni Gusuno na nē, Fenisiban toranu nu kpēa.

Yen sō, na n nēn himba gōsiamō.

Domi ba Isireli dabi dabinu yoru mwēera

ba Edōmuba nōmu beria.

Ba n ben arukawani yibie ye ba raa ka bu bōkua.

¹⁰ Yen sō, kon de bu ben wuu Tiri dōo sōku,

kpa u yen dii geenu di.

Yinni Gusuno

u koo Edōmuba seeyasia

¹¹ Nē, Yinni Gusuno na nē, Edōmuban toranu nu kpēa.

Yen sō, na n nēn himba gōsiamō.

Domi ba ben mero bisibu Isireliba naa swīi ka takobi.

Ba n bu wōnwōndu kue.

Ben mōru kun maa sure.

Ma ba ka bu wereru sāa dim dim saa kpuro.

¹²Yen sō, kon de bu ben wuu Tema dōo soku

kpa u Botisiran dii geenu di.

Yinni Gusunə

u koo Aməniba seeyasia

¹³Ne, Yinni Gusunə na nee,

Aməniban toranu nu kpēa.

Yen sō, na n nən himba gəsiamə.

Domi ba gurigibun nukunu besuka Galadio,

saa ye ba Galadigii ben tem mwaamə begim mu ka yasian sō.

¹⁴Yen sō, kon de bu ben wuu Raba tabu wəri bu ye dōo soku,

kpa u yen dii geenu di mam mam.

Saa ye sō, tabun wurenu koo nōra nge woo bəka.

¹⁵Kpa bu ben sina boko ka win tabu sinambu yoru mwēeri.

Ne, Yinni Gusunəwa na yeni gerua.

Yinni Gusunə

u koo Məabuba seeyasia

2

¹Ne, Yinni Gusunə na nee,

Məabuban toranu nu kpēa.

Yen sō, na n nən himba gəsiamə.

Domi ba Edəmun sina bokon kukunu dōo meni nu kua torom.

²Yen sō, kon de bu Məabuban tem dōo meni

kpa u ben wuu Keriotun dii geenu di mam mam.

Kpa Məabu be, bu kam ko tabu gberə, sanam me tabu swīa ba kəbi soomə, ba kuuki mō.

³Kon ben sina boko ka win tabu sinambu kpuro kpeerasia.

Ne, Yinni Gusunəwa na yeni gerua.

Yinni Gusunə

u koo Yudaba seeyasia

⁴Ne, Yinni Gusunə na nee,

Yudaban toranu nu kpēa.

Yen sō, na n nən himba gəsiamə.

Domi ba nən woodaba yina.

Ba n ye mem nōwe.

Ma ba būnun weesu swīi, ni ben baababa ba raa swīi.

Ma nu dera ba gera nən swaan di.

⁵Yen sō, kon de bu ben tem dōo meni.

Kpa u ben wuu Yerusalemun dii geenu di mam mam.

Yinni Gusunə

u koo Isireliba seeyasia

⁶Ne, Yinni Gusunə na nee,

bee Isireliba, been toranu nu kpēa.

Yen sō, na n nən himba gəsiamə.

Domi i gemgibu dora i ka been dibu wa i mwa.

Ma i ka sārōbu baranun gobi kəsinamə.

⁷I ra n kīwa i wənwəndobu taare kpa ba n wiru tua sāa nuku sankiranun sō.

Kpa i n bwēebwēebu dam dōremə.

Bii ka baa ba ka kurə turo mēnamə.

Nge meya i ka ne, Yinni Gusunə n yīsi dēeraru sankumə.

⁸I ra n kpī kpī been būnun nuunə

yānu wəllə ni i təruba mwa,

kpa i n tam nōrumə me i yokuma.

⁹Ka me, na Aməreba kam koosia mam mam been sō,

be, be ba gunu nge dāa ye ba mō seduru.

Ma ba dam mō nge dāa damgia.

¹⁰Meya na bee yarama Egibitin tem di.

Ma na bee kpara gbaburə wōo weeru

n ka bee Aməre ben tem wē.

¹¹Na səməbu seeya been bibu sō.

Ma na gabu gəsa nən sō been aluwaasiba sō,

ma ba man tii wē ba bōrua bu ku tam nō.

Bee Isireliba geema? Nge weesa.

Ne, Yinni Gusunəwa na yeni bikiamə.

¹²I dera be na gəsa mi, ba tam nōra.

Ma i nən səməbu wooda wē i nee,

bu ku maa təmbu nən gari sō.

¹³Wee tē, kon bee munku muku muku nge me naa kəkə ye ya dīanu sōwa ya

ra tem kəsuku.

¹⁴Yen dōma te, wasi kasanugiba kun maa kpē bu duka su.

Damgiba kun maa kpē bu ben dam dendi bu ka gāanu ko.

Meya tabu durə damgiba kun maa kpē bu ben wāaru wōra.

¹⁵Ten towoba kun maa kpē bu ka tii yina.

Be ba maa naasu sāu, ba n kisiramə.

Meya maasəba kun maa kpē bu we ben dumin dukin saabu.

16 Be ba sãa tabu durɔ damgibu be sɔɔ
dɔma te,
ba koo ben tabu yãnu kɔwa bu duki su
nɔm dira.
Nɛ, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua.

*Yinni Gusunɔn tɔmbu
ba koo ben daa tusia*

3

1 I swaa dakio i nɔ ye nɛ, Yinni
Gusunɔ na gerumɔ, bɛɛ Isireliba
kpuron sɔ, bɛɛ be na yarama Egibitin
di.

2 Handunian bwesenu kpuro sɔɔ, bɛɛ
tɔnawa na gɔsa.
Yen sɔna kon bɛɛ sɛɛyasia bɛɛn durum
ye i kua kpuron sɔ.

*Gusunɔ ù n gari gerua,
Gusunɔn sɔmɔ kun kpɛ*

u nɔɔ mari

3 Tɔmbu yiru ba koo swaa wɔri sannu
ba kun gina nɔɔsine?

4 Gbee sunɔ ga ra gbãre yakasɔ
ga kun yaa mwe ro?

Gbee sunɔ buu ga ra kukiri gen kpin
yerun di

ga kun yaa wa ga dimɔ?

5 Gunɔ ga koo taa mwaara temɔ
ba kun ye bɛri?

Taa ya koo se wɔllɔ
gãanu kun ye kɛsie?

6 Ba ra tabun kɔba so wuuɔ
wuugibu ba kun nande?

Kɛsiru garu ta ra koore wuuɔ
n kun nɛn min di?

7 Aawo, na ku ra gãanu ganu ko
na kun yè nɛn sɔmɔ sɔɔwa.

8 Gbee sunɔ gà n gbãra,
wara ku ra nande.

Nɛ, Yinni Gusunɔ nà n gari gerua,
nɛn sɔmɔ wara kun yi kparamɔ.

Yinni Gusunɔ

u koo Samari sɛɛyasia

9 I Asidɔdu ka Egibitin tem sina
kpaanugibu nɔɔgiru sueyo i
nɛɛ,

bu mennama Samarin guunɔ,
kpa bu wa daa bɛɛtɛkɛ ka dam
dɔrenaa

ye ya wãa ben suunu sɔɔ.

10 Ba ku ra kã bu gea ko.

Ma ba arumani guramɔ ka dam ka
taki,

ba taasimɔ ben sina kpaanɔ.

11 Yen sɔna kon de yibɛɛba bu na
bu tem mɛ tarusi, bu ben dam
kpeerasia.

Kpa bu ben sina kpaanu kɔsuku.

Nɛ, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua.

Faaba ye ya n nuku dobu mɔ

12 Wee ye na maa gerua. Na nɛɛ,
nge mɛ yãa kparo u ra win sabenun
sukum wɔre gbee sunɔn nɔɔn
di,

nge mɛya kon bɛɛ Isireliba wɔra
bɛɛ be i na i sɔ Samariɔ kpin yee
buranu sɔɔ.

Kirɔba

13 I swaa dakio i nɔ
kpa i Yakɔbun bweseru kirɔ ko
i bu sɔ ye nɛ Gusunɔ wɔllu ka tem
Yinni na gerua.

14 Na nɛɛ, sanam mɛ sɔɔ, kon Isireliba
sɛɛyasia ben durum sɔ.

Kon Betelin yãku turanu kɔsuku,
kpa nin kãanu nu bɔɔkira nu wɔruku.

15 Kon bɛɛn dia mi i ra n wãa yam susu-
run saa ka puran saa kɔsuku.

Kpa n bɛɛn sina kpaanu kam koosia
ni, ni ba buraru koosi ka suunu
donnu,

ka sere dii gee ni nu tie.

Nɛ, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua.

4

1 Bɛɛ Samarin tɔn kurɔbu,
bɛɛ be i dimɔ i bɔriamɔ nge Basanin
naa gbiibi

yi yi wãa Samarin guurɔ,
i wɔnwɔndobu dam dɔremɔ,

i bwɛɛbwɛɛbu taki dimɔ,

ma i bɛɛn durɔbu sɔɔmɔ bu ka tam na
i nɔ.

Tɛ, i swaa dakio i nɔ.

2 Nɛ, Yinni Gusunɔ na bɔrumɔ ka nɛn
tiin yĩsi dɛɛraru na mɔ,

wee saa ya sisi yè sɔɔ ba koo bɛɛ
ka bɛɛn bibun bweseru kɔkɔnu
sɔre bu gawa nge swɛɛ.

3 Bɛɛn baawure u koo yari kururun di
kpa bu bɛɛ kuba sɔɔ yɛsan nɔm geu gia.
Nɛ, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua.

Isireliban gɔru bɔbunu

4 Yinni Gusunə u nɛɛ,
 bɛɛ Isireliba, i doo yāku yee ten mi
 Beteliə,
 kpa i n man torarimə.
 I doo Giligaliə,
 kpa i n man torarimə nge mèn nəə i ko
 kpī.
 I n bɛɛn yākunū m̀ bururu baatere,
 kpa i n ka bɛɛn kēnu naamə s̄ə ita ka
 s̄ə ita.
 5 I bɛɛn siarabun yākunū koowo ka p̄ɛɛ
 ye ba seeyatia doke.
 Kpa i t̄ambu s̄ə ma i kēnu kua ka kīru.
 Domi yera bɛɛ Isireliba i kīru bo.
 Nɛ, Yinni Gusunəwa na yeni gerua.

Kirə ye ya kam kua

6 N wee na dera ḡəra dua bɛɛn wuu
 marosu kpuro s̄ə.
 Ma i dīanu bia bɛɛn yenusu kpuro s̄ə.
 Adama ka mɛ, i n̄ ḡəsirame nɛn mi.
 Nɛ, Yinni Gusunəwa na yeni gerua.
 7 Na yina gura yu nɛ ye n tie suru ita
 bu ka dīanu ḡɛ.
 Na dera gura ya na wusu gasun mi.
 Ma na n̄ wure yu nɛ gasun mi.
 Na dera ya na gbenu ganu s̄ə.
 Ma na n̄ wure yu nɛ ganun mi.
 Ma nu gbera.
 8 Yera bɛɛn wusu gasun t̄ambu ba da
 wuu gagun mi
 bu ka nim wə bu nə.
 Adama ben nim n̄ru ga n̄ kpa.
 Ka mɛ, i n̄ ḡəsirame nɛn mi.
 Nɛ, Yinni Gusunəwa na yeni gerua.
 9 Na dera bɛɛn dīanu kusenu kua,
 ma twee yi na yi bɛɛn gbean dīanu
 ka bɛɛn d̄āa gbaanun wurusu
 kpuro di.
 Adama ka mɛ, i n̄ ḡəsirame nɛ Gusunə
 bɛɛn Yinnin mi.
 10 Na maa bɛɛ k̄əsi k̄əsi bararu sure nge
 mɛ na kua Egibitiə.
 Na dera ba bɛɛn aluwaasiba go tabu
 s̄ə.
 Ma ba ben dumi mwɛɛra.
 Na dera i bɛɛn t̄ən be ba gun nuburu
 nua bɛɛn sansaniə.
 Adama ka mɛ, i n̄ ḡəsirame nɛn mi.
 11 Na bɛɛ sura na k̄əsuka nge Sodomu
 ka Goməra ye na kam koosia.
 Ma i kua nge d̄āa nəə ge ba wuna d̄əon
 di.

Adama ka mɛ, i n̄ ḡəsirame nɛ, Yinni
 Gusunən mi.

12 Yen s̄əna bɛɛ Isireliba kon bɛɛ
 sɛɛyasia.

N n men na, i n s̄əru s̄āa i n ka
 nɛ Gusunə bɛɛn Yinnin siribu
 mara.

13 Domi nɛna na guunu m̄ma,
 ma na woo taka kua.

Na ra nɛn bwisikunu t̄ənu giasie.

Na ra maa yam bururam ḡəsie yam
 w̄okuru,

kpa na n s̄imə guunu w̄əllə.

Nɛn yīsira Gusunə w̄əllu ka tem Yinni.

Isireliba, i de i ḡəru ḡəsia

5

1 Bɛɛ Isireliba, i swaa dakio i nə ḡə
 swī yi na m̀ bɛɛn s̄ə.

2 Bɛɛ be i w̄ərumɛ temə nge w̄əndia be
 ba gu,

i n̄ maa seemə.

Goo sari wi u koo bɛɛ seeya.

3 Domi Yinni Gusunə u gerua u nɛɛ,
 bɛɛn wuu ge ga tabu durəbu n̄rəbu
 (1.000) m̄,

bà n tabu da, t̄ambu wunəbuwa (100)
 ba koo wurama.

Ge ga maa tabu durəbu wunəbu m̄,
 t̄ambu w̄əkura ba koo tia.

I wurama Gusunən mi

n sere d̄ākuru ko

4 Wee ye Yinni Gusunə u maa bɛɛ Isire-
 liba s̄əmə.

U nɛɛ; i n kī i n w̄āa, wiya i ko kasu.

5 I ku maa s̄āaru da Beteliə ka Giligaliə
 ka Beri Sebaə.

Domi u koo de bu Giligaligibu yoru
 mwɛɛri.

Kpa bu Beteligibu kam koosia.

6-7 Bɛɛ be i ra gem ḡəsie weesu,

kpa i kun mu garisi ḡāanu,

i na wi, Yinni Gusunən mi,

kpa i wa i n w̄āa,

kpa u ku raa bɛɛ Isireliba w̄əri u mwa
 nge d̄ə.

Kpa i goo bia Beteliə wi u koo d̄əə wi
 go.

8 Yinni Gusunəwa u kperi bwese bwe-
 seka kua,

ma u yen baayere yi yen ayerə.

U ra yam w̄əkuru ḡəsie yam bururam.

Kpa u de sɔɔ sɔɔ gu tīra, gu gɔsia
wɔ̄kuru.

U ra nim wɔ̄kun nim mɛnnɛ,
kpa u mu yɛkana tem kpuro sɔɔ.

⁹ Wiya u ra damgibun dam bue.

Kpa u de bu ben wusun gbāranu
kɔ̄suku.

Ka gem, win yīsira Yinni Gusunɔ.

¹⁰ Bɛɛ Isireliba, be ba bɛɛ sirimɔ dee
dee,

i ra n bu tusa,

kpa i n ka wi u gem gerumɔ kōrua.

¹¹ I ra bwɛɛbwɛɛbu dam dɔre,

i n ben gbean dīanu mwɛɛrimɔ ka
dam.

Yen sɔ, i n sinamɔ bɛɛn dia sɔɔ

ye i bana ka kpee ni i dāka.

Mɛya i n maa bɛɛn resɛm ye i duuran
bii duronun tam nɔrumɔ.

¹² Domi u bɛɛn toranu yɛ nu kpā,

u maa yɛ ma i durum kua too.

I gemgibu nani sɔɔmɔ.

I nɔm biran kɛnu mwaamɔ.

Ma i yinamɔ bu sāarobu ben gem wɛ
siri yerɔ.

¹³ Sanam mɛni, sanam kōsuma.

Yen sɔ, wi u laakari mɔ, wiya u ko n nɔɔ
maari.

¹⁴ I de i n gea mɔ n kun mɔ kōsa.

Kpa i wa i n wāa.

Nge mɛya Gusunɔ wɔ̄llu ka tem Yinni
u ko n ka bɛɛ wāa nge mɛ i ra
gere.

¹⁵ I kōsa tusio kpa i gea kīa.

I de gem mu siribu di siri yerɔ.

Sɔrɔkudo Gusunɔ, wɔ̄llu ka tem Yinni
u koo bɛɛ Isireliban tɔn be ba
tiara wɔn wɔ̄ndu kua.

¹⁶ Yen sɔ, Gusunɔ wɔ̄llu ka tem Yinni u
gerua u nɛɛ,

tɔmba koo gɔɔ wuri ko yam kpuro,
kpa ba n sumɔ swɛɛ sɔɔ, ba n mɔ, wee,
wee!

Ba koo gbaa wukobu sokuma bu gɔɔ
wooru sina,

kpa bu gɔɔ swīgibu mɛnnama.

¹⁷ Sanam mɛ u koo bɛɛ wɔrɛma,

ka be ba wāa gberɔ kpuro ba koo gɔɔ
swīwa.

Yinni Gusunɔwa u yeni gerua.

Yinni Gusunɔn siribun tōru

¹⁸ Bōruroba bɛɛ be i Yinni Gusunɔn
siribun tōru mara.

Mba i yīiyɔ i wa tōɔ te sɔɔ.

I n yɛ ma ta ko n sāawa yam wɔ̄kuru, n
n mɔ yam bururam.

¹⁹ I ko i n sāawa nge tɔnu wi u gbee
sunɔ duka suurimɔ,

ma u ka yaa gɔba gaa yinna.

Ye u dua win dirɔ u gana nɛnuɔ,

ma waa ya nùn dɔma.

²⁰ Yinni Gusunɔn tōɔ te, ta sāawa yam
wɔ̄kuru n n mɔ yam bururam.

Ta tīriwa niki niki, yam bururam sari.

Sāa te Yinni Gusunɔ u tusa

²¹ Yinni Gusunɔ u nɛɛ, u bɛɛn tōɔ baka
ni i ra nùn diiye tusa.

U n mam maa kī u bɛɛn mɛnnɔsun
wɔ̄o nɔ.

²² I n nùn yāku dōɔ mwaararugiru kua
ka maa kɛnu,

u ku ra nu mwe.

Mɛya u ku ra maa bɛɛn siarabun
yākunu mɛɛri

ni i ra ko ka yaa sabe ni nu gum mɔ.

²³ I ka bɛɛn womusun wɔ̄kinu doonɔ
win bɔkun di.

U n maa kī u bɛɛn mɔrɔkunun wurenu
nɔ.

²⁴ Adama i de gem mu n wāa bɛɛn
suunu sɔɔ,

mu n kokumɔ nge nim mɛ mu ku ra
kpe.

²⁵ Bɛɛ Isireliba, i ka kua wɔ̄ɔ weeru
gbaburu sɔɔ, i nùn yākunu ka kɛnu
kuare nge mɛ? ²⁶ Būu wi ba mɔ Sakutu
wi i garisi bɛɛn sunɔ ka sere kpera ye
i sāamɔ i mɔ Kewani, i nin bwāaroku
ni i tii kua sɔɔre nge mɛ i sɔɔwa gisɔ?
Bɛɛn tii i yɛ ma i n koore mɛ.

²⁷ Yen sɔ, u koo de bu bɛɛ yoru mwɛɛri
bu ka da sere Damasɛn bera gɔɔ.

Wi, Gusunɔ wɔ̄llu ka tem Yinniwa u
yeni gerua.

Ba koo Isireliba kpeerasia

6

¹ Bōruroba bɛɛ be i wāa Siɔniɔ bəri
yɛndu sɔɔ,

ka bɛɛ be i sɔ Samarin guurɔ ka toro
sindu.

Ma i tamaa i sāa bwese te ta kpāaru
bon wirugibu.

Ma Isireliba ba somiru mara bɛɛn min
di.

² I doo Kalinɔ i wa.

Min di, kpa i da Hamatiɔ wuu bɔkɔ gen
mi.

Kpa i sara i da Gatiō Filisitiban temō.
Ben wuu si, su bεε Isireliba ka
Yudaban wusu gea tura?

Ben tem mε, mu bεεn tem kpāaru
tura?

³Wee i ñ kī wahalan tōru tu bεε naawa.
Ma i sere tii daa kōsa gawemō.

Ma ya bandu dii bεεn suunu sōō.

⁴Ma i kpī sau kpin yee buranu sōō,
ñi ba buraru kua ka suunu
donnu.

I tii yāa kpemminu ka naa kpemi yi
yi gum mō gōsiammε gōsun di i
temmō.

⁵I mārākunu soomō i womusu mō
bwisikunu sariru sōō.

Ma i tamaa i nin soberu yēwa nge
Dafidi.

⁶I tam nōrumō ka nōri beke.

I tii gum turaregim sawamō.

Ma i ñ nuki sankire yēn sō bεεn bwe-
seru ta koo kam ko.

⁷Yen sōna ba koo gbi bu bεε yoru
mwεeri bu ka doona

kpa bεεn nuku dobun kuuki ka bεεn
tōō baka dim mu kpe.

Samari ya koo kam ko

⁸Gusunō wōllu ka tem Yinni u bōrua
ka win tiin wāaru u nεε,

u ñ bεε Isireliban tii suabu kī.

U maa bεεn sina kpaanu tusa.

U koo de bu Samari mwa ka ye ya wāa
ye sōō kpuro.

⁹Tōmbu wōkuru bà ñ tie yenu gagu
sōō, ba koo gbiwa. ¹⁰Goo ù ñ win
tōnun goru sua yēnun di u ka yara u
dōō u dōō meni, u koo wi u wāa yenu
sōōwō bikia u nεε, goo maa tie u wāa
ka wunε?

Kpa yēro u nùn wisi u nεε, goo sari.

Kpa wini u nεε, a mario. N ñ weene
su Gusunōn yīsiru sia saa yeni sōō kpa
u sun sīrema.

¹¹Domi Yinni Gusunō u wooda yeni
wē u nεε,

u koo yēnusu kpuro kōsukuwa,
bakasu ka piiminu.

Nasara kam

¹²Ba ra dumi yakie kpee saara wōllo?

Ba ra ka nεε wuku mi?

Adama wee bεε i gem gōsia dēε.

Ma i gea gōsia gāa sosuranu.

¹³Bεε i nuku dobu mō kam sōō, ma
i gerumō i mō, bεεn tiin dama i ka

nasara wa. ¹⁴Yen sōna Gusunō wōllu
ka tem Yinni u nεε, u koo de bwese
tukuru garu tu bεε seesi. Kpa tu bεε
dam dōre saa Hamatin duu yerun di
sere n ka da nim toraō ye ya wāa
gbaburun bera gia mi gāanu ku ra kpi.

Amōsun kāsiru sōō,

u twee wayi terie

7

¹Wee ye Yinni Gusunō u dera na
wa kāsiru sōō. Tweeya u dera yi
kōwara dabi dabinu sanam mε yakasu
kparam wee si sina boko u raa bōora
win yaa sabenun sō. ²Sanam mε yi
tem min yaka si kpuro di, yera na
nεε, Yinni Gusunō, a suuru koowo.
Amōna Yakōbun bweseru ta ko n ka
wāa. Domi ta ñ maa dam mō.

³Ma Yinni Gusunō u gōru gōsia kōsa
yen di. U nεε, yeni ya ñ maa kooramō.

Amōsu u maa dōō wa

win kāsiru sōō

⁴Wee ye Yinni Gusunō u maa dera
na wa kāsiru garu sōō. U nεε, u koo
tōmbu sēyasia ka dōō. Kpa u de dōō
wi, u nim mε mu wāa tem sōōwō
gberasia kpa u Isireliban tem kpuro
di. ⁵Ma na nεε, Yinni Gusunō, a ye
yōrasio. Amōna Yakōbun bweseru ta
ko n ka wāa. Domi ta ñ dam mō.

⁶Ma Yinni Gusunō u gōru gōsia
kōsa yen di u nεε, yenin tii ya ñ maa
kooramō.

Amōsu u nifoo wa

win kāsiru sōō

⁷Wee ye na maa wa kāsiru garu sōō.
Na Yinni Gusunō wa u yō ganaō ma u
nifoo neni. ⁸Ma u man bikia u nεε,
mba na waamō mi.

Na nùn wisa na nεε, nifoo.

Ma u man sōōwa u nεε, nifoowa kon
ka nen tōmbu Isireliba yīre nge gana.
Na ñ maa bu suuru kuammε.

⁹Kon ben sikado Isakin būu turanu
kōsuku,

kpa n Isirelin sāa yenu suriri,

kpa n Yeroboamun bandu sura ka
takobi

n tu kpeerasia.

Amōsu ka yāku kowo Amasia

¹⁰ Yera Amasia Betelin yāku kowo u Yeroboamu Isireliban sina boko goria u nεε, wee Amosu u nun seesimō Isireliban suunu sōō. Win gari yi u maa gerua mi, yi tambu kpuro burisina.

¹¹ Domi u nεε, wunε Yeroboamu, ba koo nun gowa tabu sōō ka takobi.

Kpa bu Isireliba yoru mwεeri ben tem di bu ka da mi n toma.

¹² Yen biruwa Amasia u na Amosun mi, u nūn sōōwa u nεε, Gusunōn sāmō wunε, a doo Yudan tem gia, kpa a n wunen gari yi mō mi, a ka wa a n dimō.

¹³ Adama a ku maa Gusunōn gari gere Beteli mi, domi ya sāawa sina boko ka Isireliba kpuron sāa yeru.

¹⁴ Ma Amosu u nūn wisa u nεε, na n sāa Gusunōn sāmō. Na n maa Gusunōn sāmōn bōō. Nε, yāa kparowa.

Sikamōrewa * na ra yewe. ¹⁵ Yera Yinni Gusunō u man gōsa sanam mε na yāanu kparamō. U man sōōwa u nεε, n doo n win tambu Isireliba win gari sō. ¹⁶ Tē, a swaa dakio a Yinni Gusunōn gari nō. Wunε Amasia, wunε wi a nεε, n ku Isireliba Gusunōn gari sō. ¹⁷ Wee ye Yinni Gusunō u gerua. U nεε, wunen kurō u koo sakararu ko wuu sōō,

kpa bu wunen bibu go tabu sōō,
kpa bu wunen gberu bōnu ko,
domi wunen tii kaa gbi tem tukumō mi n toma,
mi ba koo ka Isireliba da bu yoru di.

Amosu u bireru wa win

kāsiru sōō ta dāa marum yiba

8

¹ Wee ye Yinni Gusunō u maa man sōōsi kāsī teni sōō. Na dāa marum wa bireru sōō mε mu ye. ² Ma Yinni Gusunō u nεε, mba na waamō mi.

Na nūn wisa na nεε, dāa maruma na wa mε mu ye.

Yera u maa man sōōwa u nεε, saa ya tura u ka win tambu Isireliba sεeyasia.

U n maa bu suuru kuammε.

³ U maa nεε, yen tōō te,

* **7:14** sikamōre - Ya sāa dāa tēn binu ba ra di.

sina kpaarun womusu koo gōsia nuku sankiranun womusu.

Kpa tōn dabinun gonu nu n terie baama.

Kpa yam mu n maari sōō sōō.

Ba koo Isireliba sεeyasia

⁴ Yinni Gusunō u nεε, i swaa dakio bεε be i sāarobu dam dōremō.

Ma i bwēεbwēεbu kam koosiamō.

⁵ I mō, domma suru kpaon tōō bakara koo kpe.

Kpa su wa su besen alikama dōra.

Domma tōō wērarugira koo kpe,

kpa su wa su besen biranu wukia.

Sa ko sakaku kawa,

kpa su yen gobi sosi.

Sa ko kilo gōsia su ka tambu gbēni.

Kpa su doo sīinu dōra.

⁶ Sa ko wānwāndobu dwe ka gobi,

kpa su sāarobu ka baranun gobi kōsina.

⁷ Nε, Yinni Gusunō, na bōrua ka nen tiin yīsiru na nεε,

na n bεε Isireliba kōsa ye i kua duarimō.

⁸ Bεen tem mu koo yīiri,

kpa bεε nen tambu i n gōō wooru sō.

Tem mε kpuro mu koo kuke

kpa mu sure nge Egibitin daarun nim.

⁹ Yen tōō te, nε, Yinni Gusunō kon de sōō u du sōō sōō gbāara

kpa yam mu tīra.

¹⁰ Kon bεen tōō bakanu gōsia nuku sankiranu,

kpa bεen womusu su n sāa wee-weenu.

Kpa bεen baawure u saakiba doke u n wii pōōru pote nuku sankiranun sō.

Kon de tambu ba n nuki sankire tem mε sōō

nge be ba ben bii teereru bie.

Tōō te, ta ko n sāawa nōni swāarugiru.

¹¹ Wee ye nε, Yinni Gusunō na gerua.

Na nεε, kon de gōōru tu du tem mε sōō.

N n mō dīanun gōōru, n n maa mō nim nōru.

Adama nen garin gōōru ka yin nim nōruwa i ko i n mō.

¹² I ko i n yarinεwa saa sōō yēsān nōm dwaru gian di n ka da sōō duu yerō,

saa maa sɔɔ yɛsan nɔm geu gian di n ka
da sɔɔ yari yerɔ,
i n bɔsu baama, i n kasu i nen gari nɔ.
Adama i n wasi i yi nɔ.

¹³ Saa ye sɔɔ, bɛɛn wɔndia burɔbu ka
bɛɛn aluwaa siba ba koo gbi nim
nɔrun saabu.

¹⁴ Be ba bɔrumɔ ka Samarigibun
bɔnun yɛsiru ba mɔ,
ka bɔu wi u waa Danuɔn waaaru,
n kun mɛ ka saa te ba mɔ Beri Sebaɔ,
be kpurowa kon de bu wɔruku,
kpa bu kpana bu se.

*Yinni Gusunɔ
u koo tɔmbu siri*

9

¹ Amosu, u Yinni Gusunɔ wa u yɔ saa
yerun yaku yerɔ. Ma u nɔn sɔɔwa u
nɛɛ, u saa yerun gbereba soowo saa
ben wɔllun di kpa tem mu diiri,
kpa bu wɔruku bu tɔn be ba waa mi
kpuron winu kasuku.

Kpa wi, Yinni Gusunɔ u de bu be ba tie
go tabu sɔɔ ka takobi.

Baa ben goo kun kpɛ u kisira u doona.

² Baa bɔ n kukua gɔriɔ, win nɔmu ga
koo bu yarama.

Baa bɔ n yɔɔwa wɔllɔ, u koo bu
sarasiama.

³ Bɔ n da ba kukua guu te ba mɔ
Kaamelin wii kpiirɔ, u koo bu
kasu,

kpa u bu mwa.

Bɔ n numa nim wɔkun sɔɔwɔ,
u koo de waa baka yu bu dwɛɛ migum.

⁴ Ben yibereba bɔ n maa bu yoru
mwɛɛra,

u koo de yibɛɛ be, bu bu go ka takobi.

U ko n bu nɔni girariwa,

kpa u bu kɔsa kua, n n mɔ gea.

⁵ Ma Amosu u nɛɛ,
Gusunɔ wɔllu ka tem Yinni u tem
baba,

ma mu kasikira.

Ma men tɔmbu kpuro ba gɔɔ wooru sɔ.

Mɛ kpuro mu kukumɔ,

ma mu suremɔ

nge Egibitin daa baka te ba mɔ Nilun
nim.

⁶ U win waa yeru bana wɔllɔ,
ma u dera wɔlla kua tem girum
kpɛɛru.

U nim wɔkun nim menna,
ma u mu yɛka tem sɔɔ.

Win yɛsira Yinni Gusunɔ.

Taaregibun siribu

⁷ Yinni Gusunɔ u maa nɛɛ,
bɛɛ Isireliba, i n Etiopigibu kere nen
nɔni sɔɔ.

Geema, na bɛɛ yara Egibitin tem di.

Adama na maa Filisitiba yara
Kafitorin di.

Ma na maa Sirigibu yara Kirin di.

⁸ Wee, nɛ, Yinni Gusunɔ na Isireliban
bandu nɔni girari,

domi ta tora.

Kon tu kpeerasiawa handunia sɔɔ.

Adama n n mɔ Isireliba kpurowa kon
kpeerasia.

Nɛ, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua.

⁹ Wee, kon nen woodaba wɛ,

kpa n Isireliba siire

bwese tukunun suunu sɔɔ

nge mɛ ba ra dobi siire,

baa yen bin teeru ta kun ka wɔra.

¹⁰ Nen tɔn be ba durum mɔ,

ma ba gerumɔ ba mɔ,

na n bu nɔni swaaaru suremɔ,

ba koo be kpuro gowa tabu sɔɔ.

Isireliban tem koo wurama

nge yellu

¹¹ Tɔru gara sisi tɛ sɔɔ kon Dafidin
bandu seeya

te ta saa nge yɛnu ge ga bansu kua.

Kon tu sɔmɛ, kpa tu se tu wurama nge
yellu.

¹² Kpa bu wa bu Edɔmuban tem ka
bwese tuku ni nu raa man
sɔamɔn tem mwa.

Nɛ, Yinni Gusunɔwa kon yeni ko.

¹³ Wee saa ya sisi yɛ sɔɔ bɔ n gɔ, n n
tɛɛmɔ bu ka kpa duure.

Bɔ n resɛm duura, n n tɛɛmɔ bu ka ye
gama.

Baa ka guunu wɔllɔ resɛm ya koo
kpiwa

ya n tɛrie bu ka tam ko.

¹⁴ Kon nen tɔmbu Isireliba yakia
yorun di.

Kpa bu wure bu wuu si su raa bansu
kua seeya

bu sina mi.

Ba koo resɛmba duure,

kpa bu yen tam nɔ.

Ba koo dāa gbaanu ko,
kpa bu yen marum di.

¹⁵ Kon den bu girawa n sire dim dim
nge dāa,

ba n wāa ben temo me na bu wē mi.
Goo kun maa bu wukamo me saon di.
Ne, Yinni Gusunowa na yeni gerua.

ABUDIASI

Ba ñ yē sāa sāa sanam mē Abudiasi wi, u win sōmburu kua. Adama Yudaban temōwa u Gusunōn gari gerua Edōmuban sō. Edōmu be, ba sāawa Esaun bibun bweseru. Ba ra n Isireliba tusawa baa mē sikado turowa ba mō. Ba yina Isireliba bu kpe ka ben temō sanam mē ba wee Egibitin di. Yen biru, ba ra mam Isireliba wōraa dewa bu ben yānu gura. Yen sōna Abudiasi u bu sōwa ma ba koo ben toranun are wa. Domi Gusunō u koo bu siri.

Tire ten kpunaa

1. Sēyasia bi Gusunō u koo Edōmugibu ko, naasu 1n di sere naasu 5.
2. Yinni Gusunōn siribun tōru, naasu 6n di sere naasu 21.

¹ Gari wee yi Yinni Gusunō u nēē, Abudiasi u gere Edōmuban sō. Yinni Gusunō u sōmō gōra bwese tukunun suunu sō u nēē, nu seewo nu Edōmuba tabu wōri.

Edōmuba ba koo kam ko

² Yinni Gusunō u Edōmuba sōwa saa Abudiasin nōn di u nēē, bēē Edōmuba, kon bēē ko bwese dam sarirugiru bwesenu kpuro sō. Tōmbu kpuro ba koo bēē gem.

³ Wee bēēn tii suabu bēē nōni wōkua, ma i sō kpee baaba sō mī gōo kun kpē u bēē naa turi.

Ma i tii sōmō i mō, wara u koo sun sura minin di.

⁴ Yen sō, i n yē ma baa i n da sere mi gunō bakeru ta ten sokuru mō, ñ kun mē, i dua kperio i bēēn wāa yenu kua mi,

kon bēē sarasiama.

Nē, Yinni Gusunōwa na yeni gerua.

⁵ Gbēnōbu bā n na ba bēē wōri subaru sō wōkuru,

ba koo bēēn yānu gurawa.

Bā n bēēn resēm gbea wōri,

ba koo ye sōriwa,

kpa bu bēē fiiko deria.

⁶ Adama bēē Esaun bibun bweseru, yiberēba ba koo bēēn arumani gura, baa ka bēēn dukia ye ya berua.

⁷ Be i raa ka nōo tia sāa, ba koo bēē tōnu kandu kua,

kpa bu bēē gira sere bēēn tem nōo bura yerō.

Be ba raa sāa bēēn bōrōba, ba koo bēē dam dōre.

Ka be i ra raa di sannu, ba koo bēē yina beria.

Adama i ñ ye tubumō.

⁸ Nē, Yinni Gusunō na nēē, nen mōrun tōru sō, kon bwisigibu

kpeerasia Edōmun tem sō,

kpa n laakarigibu go.

⁹ Bēē Temagibu, bēēn tabu kowobu ba koo burisina

kpa bu be kpuro go.

Yēn sō ba koo Edōmuba

sēyasia

¹⁰ Bēē Edōmuba, wee i bēēn mero bisibu Yakōbun bweseru mwēera i go.

Yen sō, i ko i sekuru wa.

I ko i kam kowa sere ka baadommaō.

¹¹ Domi i wāa mi sanam mē yiberēba ba Isireliba tabu kamia

ma ba dua ben wusō.

Ma ba ben yānu gura Yerusalemō ba tete toosi.

Bēēn tii i sāa nge yiberē be.

¹² Bēē Edōmuba, n ñ daa weenē i bēēn mero bisibu Yudaba mēeri ka

nuku dobu

sanam mē ba nōni sōre.

N ñ daa weenē i nuku dobu ko

ñ kun mē i bu wōmē sanam mē ba nuki sankire.

¹³ Bēē Edōmuba, n ñ daa weenē i du nen tōmbun wuuō

sanam mē yiberēba ba gu kpeerasia.

N ñ daa weenē i gen bansu mēeri ka nuku dobu.

N ñ daa weenē i gen dukia gura i tii koosi.

¹⁴ N ñ daa weenē i yōra swaa yinna yerō

i ben be ba duki mō mwēeri i go,

ñ kun mē i bu mwa i yiberēba nōmu sōndia nōni swāa te sō.

¹⁵ Domi saa ya turuku kua

yē sō Yinni Gusunō u koo bwesenu kpuro siri.

Saa ye sō, ba koo bēē kua nge mē i gabu kua.

Kōsa ye i kua mi, ya koo wōriwa bēēn wiru wōllō.

*Isireliba**ba koo Edəmuba m̄aru k̄asie*

¹⁶ Bεε Isireliba, i n̄en m̄aru ye na ka bεε
sεyasia n̄ara

n̄en guu d̄εerarun w̄oll̄o.

M̄eya bwese ni nu tie, nu ñ kp̄ε nu ye
n̄o nu kpe.

Nu ko n̄ ye n̄arum̄awa sere yu ka nu go
kpa nu kpeera mam mam.

¹⁷ Saa ye s̄o, Sīni koo maa ko n̄e
Gusun̄on guu d̄εeraru.

Be ba yara tabun di Yak̄obun bweseru
s̄o ba koo faaba wa mi,

kpa bu ben tem m̄wa be ba raa mu
mwan n̄oman di.

¹⁸ Yak̄obun bibun bweseru ka Yosefun
bibun bwesera ko n̄ s̄awa nge
d̄s̄o.

Ba koo Esaun bweseru d̄s̄o m̄eniwa
nge yakasu.

Ba koo bu d̄s̄o m̄eniwa mam mam, ba
ñ goo derim̄o mi.

Ne, Yinni Gusun̄awa na yeni gerua.

*Isireliba ba koo wure**bu be ba bu sikerenen tem m̄wa*

¹⁹ Yuda be ba w̄aa s̄o ȳesan n̄om
dwaru gia ba koo Edəmuban tem
m̄e m̄wa. Be ba w̄aa w̄awa, ba
koo Filisitiban tem ka Samarigim ka
Efaraimugim m̄wa, kpa Benyam̄eba
bu maa Galadin tem m̄wa.

²⁰ Isireliban tabu kowo be ba raa
kpikuru sua saa s̄o ȳesan n̄om geu gian
di, ba koo Kananiban tem m̄wa sere
n̄ ka da Sarepatāo. Yerusalemugii be
ba maa kpikuru da Sefaradīo, ba koo
wuu si su w̄aa s̄o ȳesan n̄om dwaru
gia m̄wa. ²¹ Ka nasarawa ba koo Sīnin
guuru ȳo. Min diya ba ko n̄ Edəmuba
kpare.

Kpa Yinni Gusun̄o u n̄ bandu dii!

YONASI

Tɔn dabira ta Yonasin gari yɛ. Yonasi u n̄ ka Gusunɔn sɔmɔ goo weenɛ. Domi Gusunɔ u n̄n s̄ɔsi ma handuniagibu kpurowa u k̄i, n̄ n̄ mɔ Isireliba tɔna. Yen s̄na u n̄n gɔra u da u Ninifugibu waasu kua bu ka ḡru ḡsia. Adama Yonasi u yina. Domi Ninifugii be, ba s̄awa Isireliban yiberɛ kpokoba. Adama Gusunɔ u n̄n tilasi kua u ka da.

Tire ten gari yi sun ḡru ḡsiabun arufaani s̄ɔmɔ. Yesu u Yonasin gari yi sua u ka win seebu ḡrin din gari tubusia, Mateu 12:38-42.

Tire ten kpunaa

1. Yonasin mɛm nɔɔbu sariru, wiru 1.
2. Yonasin kanaru, wiru 2.
3. Yonasin waasu Ninifuɔ, wiru 3.
4. Gusunɔn durom Ninifugibun s̄, wiru 4.

Yonasi u kookari kua u ka Gusunɔ duka suuri

¹ S̄ɔ teeru, Yinni Gusunɔ u Yonasi, Amitain bii s̄ɔwa u nɛɛ, ² Yonasi, a seewo a da Ninifu wuu maro b̄kɔ gen mi. Kpa a nɔɔgiru sua a bu gerusi. Domi ben nuku k̄suru ta banda sere ta man girari.

³ Adama Yonasi u seewa u duka sua u Taasisin swaa w̄ri, u wa u ka Yinni Gusunɔ tonda. Ma u da Yafɔɔ u goo nimkuu dua. Ma u yen daabun gobi k̄sia. Nge mɛya u ka Taasisin swaa w̄ri wi ka tɔn be ba d̄ɔ Taasisi mi sannu u wa u ka Yinni Gusunɔ tonda.

⁴ Adama Yinni Gusunɔ u dera woo b̄kɔ ga seewa nim w̄ku gen mi. Ma n s̄are goo ge, ga koo nim diira. ⁵ Be ba goo ge tɛmamɔ, ba b̄rum soora. Ma ben baawure u win b̄u soku. Ma ba goo gen s̄munu kawa ba sure nim w̄kuɔ gen bunum mu ka kaara. Adama Yonasi u da u kp̄i u d̄ɔ mam sere goo gen s̄ɔwɔ. ⁶ Ma goo gen tɛmɔ tɔnwero u susi u Yonasi yam̄ia u n̄n bikia u nɛɛ, mban s̄na a d̄ɔ. A seewo a wunen b̄u soku. S̄ɔkudo u koo sun yaaya kpa sa kun kam kue.

⁷ Ma ba geruna ba nɛɛ, i na su tubu tubu ko kpa su ka gia win s̄ k̄sa yeni ya sun deema.

Yera ba tubu tubu ye kua. Ma ya Yonasi di. ⁸ Yera ba n̄n bikia ba nɛɛ, a sun s̄ɔwɔ wi u sun k̄sa yeni kparemɔ. Man diya a wee. Am̄na wunen ȳsiru. Bwese terà a s̄a. S̄ambu teren s̄na a w̄a mini.

⁹ Ma Yonasi u bu wisa u nɛɛ, na s̄awa Heberu. Yinni Gusunɔwa na ra s̄a wi u w̄llu ka tem ka nim w̄ku taka kua.

¹⁰⁻¹¹ Yera tɔn be, ba nanda ye ba gia ma Yonasi u Yinni Gusunɔ duka suurimɔwa domi win tii u bu s̄ɔwa mɛ. Ma ba n̄n bikia ba nɛɛ, mban s̄na a kua mɛ. Am̄na sa ko nun kua nim mɛ, mu ka kpuna.

N deema nim mɛ, mu seemɔ mu d̄ɔwa. ¹² Ma u bu wisa u nɛɛ, i man suo i kp̄ɛ nim w̄ku ge s̄ɔ. Saa yera nim mɛ, mu koo mari. Domi na yɛ ma nen s̄na woo b̄kɔ geni ga seewa.

¹³ Ka mɛ, goo tɛmɔ be, ba seewa ba hania m̄ bu ka turi nim men goorɔ. Adama ba kpana. Domi nim mɛ, mu seewawa. ¹⁴ Yera ba Yinni Gusunɔ soka ba nɛɛ, Yinni Gusunɔ, a ku sun kpeerasia tɔnu winin w̄arun s̄. A ku sun wi u kun sun ḡanu kuen yem s̄obi. Domi a ra kowa ye a k̄i.

¹⁵ Yera ba Yonasi sua ba kp̄ɛ nim w̄ku ge s̄ɔ. Saa yera ga kpuna s̄ɛ. ¹⁶ Yera tɔn be, ba Yinni Gusunɔ nasia, ba n̄n ȳkuru kua. Ma ba n̄ɔ mwɛɛru kua ma wiya ba koo s̄a.

Yonasin kanaru

sw̄aan nukurɔ

2

¹ Yinni Gusunɔ u dera sw̄a baka ya Yonasi mwɛ. Ma u kua w̄kuru ita ka s̄ɔ s̄ɔ ita sw̄a yen nukurɔ. ² Sw̄a yen nukurun diya Yonasi u Gusunɔ win Yinni kana. ³ U nɛɛ, Yinni Gusunɔ, sanam mɛ na w̄a nuku sankiraru s̄ɔ, na nun n̄ɔgiru sue, ma a man wisa. Saa ḡribun w̄a yerun di na nun soka. Ma a nen n̄ɔ nua.

⁴ Wee a man kp̄ɛ sere nim w̄kun s̄ɔwɔ. Ma nim man mwɛ.

Nim kurenu kpuro man taare.

⁵ Na raa tii sɔ̄mɔ na m̀, wee a man
gira wunen wuswaan di,
na da sere mi n toma.

Adama wee t̄, kon maa wunen s̄a yee
d̄eraru wa.

⁶ Nim man mw̄e sere na k̄i n gbi.

Mu man wukiri, ma yaka si su w̄a
m̄en s̄ɔ̄wɔ
su man t̄kusi sere wir̄.

⁷ Na numa na da sere guunun
kp̄ekp̄ekuɔ,

ma tem s̄ɔ̄wɔn gamboba ba man
kenusi dim dim.

Adama Gusunɔ nen Yinni, a man yara
min di wasiru.

⁸ Sanam m̄e na kom yaa bia

na wun̄e Yinni Gusunɔ yaaya,
ma a nen kanaru nua wunen s̄a yee
d̄erarun mi.

⁹ Be ba b̄unu s̄amɔ, ba ñ maa wunen
durom wasi.

¹⁰ Adama n̄e, kon nun ȳkuru kua.

Kon nun siara,
kpa n nen n̄ɔ mw̄er̄u yibia.

Yinni Gusunɔ, wuna a ra man faaba
ko.

¹¹ Saa yera Yinni Gusunɔ u sw̄a
ye s̄ɔ̄wa u n̄e, yu doo yu Yonasi sia
kas̄. Ma sw̄a ye, ya da kas̄ ya
Yonasi sia.

Yonasi u waasu m̀ Ninifu

3

¹ Yinni Gusunɔ u kpa m̄ Yonasi
s̄ɔ̄wa u n̄e, ² Yonasi, a seewo a da
Ninifu wuu maro gen mi. Kpa a gari
yi gere yi kon nun s̄.

³ Ma Yonasi u seewa u da Ninifu
nge m̄e Yinni Gusunɔ u gerua. N
deema Ninifu s̄awa wuu b̄k̄ɔ ḡe s̄ɔ̄
ba koo s̄i s̄ɔ̄ ita bu sere gen gooru
wa. ⁴ Ye Yonasi u tura mi, u s̄i t̄ɔ̄
giriru, u n̄ɔ̄giru sue u gerum̄ u m̀,
s̄ɔ̄ weerun biru, Ninifu ya koo kpe.

⁵ Ma Ninifugibu ba Gusunɔ naan̄e kua.
Ba n̄ɔ̄ b̄kuru kpara, ba saakiba sebua
nuku sankiranun s̄ sa damgibun di
n ka da bw̄̄bw̄̄eb̄. ⁶ Ye Ninifun sina
boko u gari yi nua ma u seewa saa win
sina kitarun di u win yaberu pota. Ma
u saaki sebua, u tii torom wisi wir̄
nuku sankiranun s̄. ⁷ Ma u kpara
Ninifu u n̄e, sina boko ka win sina

asakp̄abu ba wooda yara ba n̄e, saa
t̄nu sere ka yaa saben̄, bu ku ḡanu
di, bu ku maa nim n̄. ⁸ Kpa t̄mbu
kpuro ka yaa saben̄, bu saakiba sebe
nuku sankiranun s̄. Kpa bu Gusunɔ
n̄ɔ̄giru sue ka dam bu n̄n̄ kana, kpa
bu ben kom k̄sum deri ka ben daa
b̄ɔ̄b̄aya ye ba ra raa ko. ⁹ S̄r̄kudo
Gusunɔ u koo ḡru ḡsia kpa win m̄ru
yu sure u kun maa sun kam koosie.

¹⁰ Ye Gusunɔ u wa ma Ninifugibu ba
ḡru ḡsia, ba ben daa k̄sa deri, yera u
win himba ḡsia. Ma u ñ maa bu k̄sa
ye kue ye u raa ḡru doke u bu kua.

Yonasin m̄ru

Gusunɔn durom s̄

4

¹ Yera Yonasin m̄ru seewa ḡa
ni Gusunɔ u Ninifugibu kuan s̄.

² Ma u Yinni Gusunɔ s̄ɔ̄wa u n̄e,
Yinni Gusunɔ, yeniban beruma na m̀
sanam m̄e na w̄a nen tem̄. Yen s̄n̄a
na duka yakura fuuku na d̄ɔ̄ Taasisiɔ.
Na ȳ ma a s̄awa w̄n̄w̄ndugii, a maa
suuru m̄. Wunen k̄ru ta kp̄. A ra
t̄nu k̄sa w̄ari ye a raa ḡru doke
a n̄n̄ kua. ³ T̄, a de n gbi, domi n
buram bo n gbi ye ko na n ka w̄a.

⁴ Yinni Gusunɔ u n̄e, a ñ gem m̄
Yonasi, a ka m̄ru yenin bweseru ko.

⁵ Yera Yonasi u yarima Ninifu yen
min di u da u w̄a yen s̄ɔ̄ yari yeru
gia, u kuru gira mi. Miya u mara u wa
ye ya koo wuu ge deema. ⁶ Ma Yinni
Gusunɔ u d̄a kiku gagu kpiisia ga
Yonasi gunum kere, gu ka n̄n̄ saaru
kua, kpa win bw̄era yu kpuna. Yera
n Yonasi dore too too. ⁷ Adama sisiru
bururu, Gusunɔ u maa dera k̄k̄ru
gara na ta d̄a te di. Ma ta gbera.
⁸ Sanam m̄e s̄ɔ̄ yara, u dera woo sum
ga na saa s̄ɔ̄ yari yerun di. Ma s̄ɔ̄ wi,
u Yonasi so wir̄ sere u wasikira. Ma u
n̄e, n buram bo u gbi ye u ko n ka maa
w̄a.

⁹ Yera Gusunɔ u n̄n̄ s̄ɔ̄wa u n̄e, a ñ
gem m̄ a ka m̄ru ko d̄a kiku gen s̄.

Ma Yonasi u n̄e, na gem m̄ n ka
m̄ru ko too too sere n ḡɔ̄ kana.

¹⁰ Ma Yinni Gusunɔ u wisa u n̄e,
a ñ s̄mburu garu kue d̄a ten s̄. N
ñ wun̄e a tu kpiisia. Wee ta kp̄a

wɔ̃ku teeru, ma ta gu wɔ̃ku kpaaru.
Ka me, wee a tu wɔ̃nwɔ̃ndu kuamme.
11 Ninifu wuu bɔ̃kɔ gen tɔ̃mbu ba
sɔ̃awa tɔ̃mbu nɔ̃rɔ̃bun suba wunaa
teeru (120.000), ba n̄ maa gea ka kɔ̃san
wunanɔ̃ yɛ. Yera a n̄ kɔ̃ n̄ be ka ben yaa
sabe dabinu wɔ̃nwɔ̃ndu kua?

MISEE

Misee ka Esai, waati tia ba ben gari gerua. Miseen tireru sɔɔ, u Isireliba ka Yudaba gerusi yèn sɔ weesu ka naane sariru ka karanabu ka dam dɔrebu ka sere daa bɔɔbɔya ya wɔa ben suunu sɔɔ. Gobigibun arumani kun bu tura sere ba maa sɔarobu ka tɔn kurɔbu giramɔ ba bu ben yenusu wɔrarimɔ. Ben wirugibu ba nɔm biran kɛnu mwaamɔ. Ben yaku kowobu ka Gusunɔn sɔmɔbu ba tɔmbu gobi mwaarimɔ bu sere ben sɔmburu ko. Durum yeniba kpuron sɔna Misee u bu gerusi. Yen biru, u bu sɔɔwa ma Gusunɔn durom mu kpɔ. Yen sɔ, bu de bu gɔru gɔsia kpa bu wurama Yinni Gusunɔn mi. Mɛya u maa sɔarobu dam kɛmɔ bu ka ben tii Gusunɔ wɛ. Yinni Gusunɔ u ra kpuro ko dee dee. Yen sɔna n n koorɔ u kun kɔsan kowobu sɛɛyasie. Sɔɔ teeru u koo win tɔmbu yakia u bu yara sekurun di. Kpa u de bɔri yendu ka gem mu n wɔa ben suunu sɔɔ.

Tire ten kpunaa

1. Isireliban toranu ka ben sɛɛyasiabu, wiru 1n di sere wiru 3.
2. Yinni Gusunɔn durom, wiru 4n di sere wiru 5.
3. Yinni Gusunɔ u koo win tɔmbu siri, wiru 6:1n di sere wiru 7:7.
4. Gusunɔn nɔɔ mwɛɛ duronu, wiru 7:8-20.

¹ Yudaban sina boko Yotamu ka Akasi ka Esekiasi ben waati sɔɔra Yinni Gusunɔ u Misee Moresetigii sɔɔwa ye ya koo Samari ka Yerusalemu deema.

Yinni Gusunɔ

u win tɔmbu taare wɛ

- ² Bɛɛ bwesenu kpuro, i swaa dakio. Bɛɛ handuniagibu, i swaa tem kpɛiyɔ i nɔ. Yinni Gusunɔ u koo na saa win wɔa yee dɛɛrarun di u bɛɛ taare wɛ.
- ³ Wee u yarim wee saa win wɔa yee ten min di, u sɛimɔ guunun wɔllɔ.

* **1:7** sakara gobi - Ben bɛu sɔaru sɔɔ ba ra sakararu ko ka kurɔ be ba ra n wɔa ben bɛu diru mi. Sakara gobi yira ba ka dii te bana.

⁴ U n nu taara, nu ra numwa. Kpa wɔwi yi n yandamɔ nge gum yarum

n kun mɛ nge nim mɛ mu saram wee gungunun di.

⁵ Isireliba Yakɔbun bibun toranun sɔna yeni kpuro ya kooru.

Wara u Isireliba dam kɔ bu ka Gusunɔ seesi.

Ben wuu maro Samariwa.

Wara u Yudaba suremɔ bɛu sɔaru sɔɔ.

Ben wuu maro Yerusalemuwa.

⁶ Yinni Gusunɔ u nɛɛ, yenibara ya koo de Samari yu ko bansu

kpa bu resɛm duure mi.

U koo yen ganin kpenu sure sere wɔwan sɔɔwɔ.

Kpa bu yen kpɛɛkpɛɛku wa.

⁷ Ba koo yen bwɔarokunu kpuro kɔsuku.

Kɛɛ ni ba raa wa, ba koo nu dɔɔ mɛni.

U koo de bu yen bɛnun sɔa yɔnu kpuro gura.

Domi sakara gobiya * ba ka nu dwa.

Tɛ, tɔn tukobu ba koo nu gura bu ka sɔaru ko.

Wahala ya Yerusalemu deema

⁸ Nɛ Misee kon weeweenu ko n swɛ.

Kon sɛ tereru, ka naa dirisu.

Kon wuri ko nge gbɛeku bɔɔ.

Kpa n swɛ nge taataaru.

⁹ Samarin nɔni swɔa te ya wa sere ta Yudaba girari, ta n kpeemɔ.

Wee ta tunuma sere Yerusalemu nɛn tɔmbun wuun kɔnnɔwɔ.

¹⁰ I ku ye kpara Gatiɔ.

I ku maa swɛ Akoɔ.

I bindio tua sɔɔ nuku sankiranun sɔ Bɛti Leafaraɔ.

¹¹ Wee bɛɛ Safirigibu ba koo bɛɛ yoru mwɛɛri,

kpa i n wɔa tereru ka sekuru sɔɔ.

Sananigibu ba n kɔkɔ bu yari ben wuun di.

Bɛtisalegibun weeweenu dera ba n wɔa yeru mɔ.

¹² Marɔtigibu ba diirimɔ ben alafian sɔ.

Nɔni swɔa te, ta weewa Yinni Gusunɔn min di.

Ta maa Yerusalemun gbɔra kɔnnɔ girari.

13 Bεε Lakisigibu i bεen kεkε yi dumi gawe sɔ̄ru kowo.

Domi i Isireliban daa kōsa saarimɔ. Ma i dera Yerusalemugibu ba man seesi.

14 Yen sōna i ko tē karana ka Moreseti Gatigibu.

Akisibugiba kun maa Isireliban sinambu somiru wee.

15 Bεε Maresagibu, Yinni Gusunɔ u koo kpam bεε yiberε kpao nɔmu sɔ̄ndia.

Isireliban sina yiikogibu ba koo da bu kuke kpee te ba mɔ Adulamuɔ.

16 Bεε Yerusalemugibu, i bεen seri kɔniɔ i wii kparanu yi nuku sankiranun sɔ̄.

I swīiyɔ bεen bii be i kīn sɔ̄.

Wee ba koo bu mwεeri bu ka da tem tukumɔ.

Be ba tɔmbu dam dɔremɔ

2

1 Bōruroba be ba ra n kōsa bwisikumɔ wɔ̄kuru mi ba kpī.

Bà n seewa buru buru kpa bu ye ko yèn sɔ̄ ba yen dam mɔ.

2 Bà n goon gheru binε kua, kpa bu tu mwa.

Bà n goon diru binε kua, kpa bu tu mwa.

Ba ra yēro ka win yenugibu dam dɔrewa

kpa bu du bu ben dukia kpuro gura.

3 Yen sōna Yinni Gusunɔ u nεε, wee na kōsan sɔ̄ru mɔ tɔn ben sɔ̄.

Ba n maa kpē bu ye duka suuri.

Meya ba n maa kpē bu sī ba n wīiru yōrasie dam dam.

Domi tɔ̄ te ta wee mi, tɔ̄ kōsura.

4 Yen tɔ̄ te, ba koo gɔ̄ wura yeni ko bu nεε,

wee! Ba bu gura kpuro mam mam.

Ben tɔmbu ba n maa tem mɔ.

Ba bu gira ben gbean di.

Ba ye bɔnu kua ben tii tiinε sɔ̄.

Mban sōna ba bu gura nge mε.

5 Adama saa gaa sisi yè sɔ̄ ben goo kun maa tem wasi

Yinni Gusunɔn tɔmbu bà n tem bɔnu mɔ.

Gabu ba Gusunɔn sɔmɔ

Miseen gari siki

6 Ben gaba ba seewa ba Misee sɔ̄wa ba nεε,

a ku maa gari suni a n mɔ, kōsa ye, ya weewa kam kam.

7 Ba Isireliban bweseru bōrusiwa? Yinni Gusunɔ u suuru kpanawa?

Nge meya u ra raa sun kue?

Adama Misee bu wisa u nεε, gari doriya na gerumɔ be ba kom gem mɔn sɔ̄.

8 Adama bεeya Yinni Gusunɔ u sɔ̄mɔ u mɔ,

i kua win tɔmbun yiberεba.

I tɔmbu sēre be ba wee tabu gberun di i ben yānu potira.

9 I ben kurɔbu gira saa yenu si ba kīn min di,

ma i dera ben biba kun maa girima wasi sere ka baadommaɔ yè na raa bu wē.

10 I seewo i doona,

i n maa bɔri yendu wasi tem mε sɔ̄.

Wahala baka ya bεε mara bεen mεm nɔ̄bu sarirun sɔ̄.

11 Domi Gusunɔn sɔmɔ benin bwesera i ra kã

be ba ra bεε weesu kue bu nεε,

i ko i tam wa i nɔ, yen tam bɔ̄bɔm mam.

Yinni Gusunɔ

u koo Isireli be ba tie menna

12 Yinni Gusunɔ u nεε,

bεε Isireliba, Yakɔbun bweseru, kon bεε be i tie kpuro menna.

Kon bεε menna nge yāanu gɔ̄o teu sɔ̄.

Kpa i n wāa sannu nge yāanu kpara yerɔ.

Bεen tem mu koo tɔmbu yibu.

13 Nε, Yinni Gusunɔ bεen sina boko, nena na bεε kpape.

Kon na n bεε swaa gbiiye.

Nena kon bεε swaa kenia i ka yakiara.

I ko i swaa gĩa kpa i yari min di.

Misee u Isireliban wirugibu

kirɔ mɔ

3

1 Bεε Isireliba Yakɔbun bweserun wirugiba na ka yã.

N n bεeya n weenε i n woodaba yē?

2 Adama wee i n gea kī,

kōsa i kī.

I ra tɔmbu ben gāanu kpuro mwaariwa.

Kpa i bu yōsu tereru.

³ I ra bu diwa mam mam nge yaa ye ba
koka ba kukunu kəsuka,
ma ba ye bətira ba doke wekerə.

⁴ Yen sōna ì n Yinni Gusunə kana u bεε
somi,
u ñ bεε wisimə.
U koo bεε biru kisiwa kōsa ye i kua
min sō.

Gusunən səmə

be ba Isireliba nəni wōkumə

⁵ Misee u nεε, wee ye Yinni Gusunə
u gerumə səmə be ba win təmbu nəni
wōkumən sō. U nεε,
bà n bu gāanu nəw dokea,
ba ra nεεwa, bəri yenda wee.
Bà kun maa bu gāanu wē,
kpa bu nεε, tabu sisi.

⁶ Yen sō, ba ñ maa yam wasi.
Ba ñ maa win gari mə.
Yam wōkura koo ka bu sikerena.
Ba ñ maa gāanu wasi.

⁷ Səmə be, ba koo ben wuswaa
wukiriwa sekurun sō.
Domi Yinni Gusunə u ñ bu wisimə.

⁸ Adama nε Misee, kon na n dam
yibawa.
Domi Yinni Gusunə u man win Hunde
wē.
Na gem ka wərugəru sebua.
Ma na Isireliba, be Yakəbun bweseru
ben mεm nəwbu sariru sōmə.

Yerusalemu koo ko bansu

⁹ Bεε Isireliba Yakəbun bweserun
wirugibu,
i swaa dakio i nə.
I ku ra gem kǎ.

I ra mu gəsiewa kōsa.
¹⁰ Wee i təmbu goomə,
i ben dukia suamə i ka Yerusalemu
banimə.

¹¹ Ma i nəm biran kēnu mwaamə i sere
siri.
Yāku kowobu ba ra gina təmbu gobi
mwaariwa bu sere wooda sōsi,
kpa Gusunən səməbu bu gobi mwa bu
sere win gari gere.

Kpa ba n sere mə ba sāawa Gusunən
təmbu.
Gāanu kun bu deemamə yèn sō u ka
bu wāa.

¹² Tē, bεen sō, ba koo Siəni kera nge
gbee te ba wuka.
Kpa Yerusalemu yu ko bansu.

Kpa guu te ta wāa sāa yerə tu kikisu
kpi.

Yerusalemu ya ko n wāa

bəri yendu səw

4

¹ Saa gaa sisi yè səw guu tèn mi Yinni
Gusunən sāa yera raa gire,
ta koo guu ni nu tie bεεε kera.

Kpa bwese dabinu nu na mi,
² nu nεε, i na su da Yerusalemuə Yinni
Gusunən guurə

mi Isireliba ba ra nùn sā,
kpa u sun win swεε sōsi su sī yi səw.
Min diya u koo win wooda yara kpa u
gari geruma.

³ U koo bwese dabinu siri,
ni nu dam mə nu na tontonden di.
Kpa bwese ni, nu nin takobiba bəri
nu ka tebonu seku.
Mεya nu koo nin yaasi bəri nu woba
so.

Bweseru gara kun garu seesimə.
Ba ñ maa tabun gari mə ben suunu səw.

⁴ Baawure u ko n wāa win gberu
kpaanəw bəri yendu səw.
Goo kun maa nùn nandasiamə.
Gusunə wəllu ka tem Yinniwa u yeni
gerua.

⁵ Bweseru baatere ta ra kāwa tu ten
būu mεm nəwba.
Adama bεε, Gusunə bεen Yinniwa
sa ko mεm nəwba sere ka
baadommaə.

Yinni Gusunəwa u sāa sunə

Yerusalemuə

⁶ Tāru gara sisi tē səw kon be ba mεera
kua menna,
kpa n be ba kpikiru sua sokusiamə,
be, be na raa nəni sōwa mi.

⁷ Kon be ba mεera kua mi menna.
Kpa be, ba n sāa nən təmbun sukum
mε mu tie.

Kpa n be, be ba raa kpikiru sua mi ko
bwese damgiri.

Kpa nε, Yinni Gusunə na n sāa
ben sunə Siəniə sere ka
baadommaə.

⁸ Wunε Yerusalemun guuru,
wunε wi a sāa nge wuu kōsobun diru,
a təmbu kōsu,
kaa maa wunən bεεε wa nge yellu.

Domi Yerusalemu ya koo kparam ko
Isireliban wuu maro.

Yerusalemugibun nani

swāaru ka ben yakiabu

⁹ Mban sāna i kuuki m̀ bēē
Yerusalemugibu.

Mban sāna i tii tēbirimə nge tən kurə
wi kī u ma.

Mana bēēn sunə u wāa.

Mana bēēn bwisi kēəbu ba da.

¹⁰ Bēē Yerusalemugibu, i wuri koowo
nge tən kurə wi u yiire u kī u ma.

Domi tē, i ko i yari Yerusalemun di.

Kpa i da i n wāa yakasə.

Ba koo ka bēē da sere Babiloniə.

Adama Yinni Gusunə u koo ra bēē
yakiama min di.

Kpa u bēē wəra bēēn yiberēban noman
di.

¹¹ Tē, bwese dabinu nu mēnnamə nu
ka bēē seesi.

Nu m̀, su de ben wuu Yerusalemu ye,
yu bēēre bia, yu ko bansu.

Kpa sa n su mēera.

¹² Adama tən be, ba n̄ yē himba ye
Yinni Gusunə u yi win təmbun
s̄.

Ba n̄ win bwisikunu yē.

U kī u bu mēna nge alikama ye ba
suba mi ba ra ye so.

¹³ Yinni Gusunə u nēē,
bēē Yerusalemugibu, i seewo i bēēn
yiberēba so nge alikama.

Kon de i n dam m̄ nge keten kəba ye
ya dam m̄ nge sisu.

Ma yen naa konnu nu dam m̄ nge sii
gandu.

I ko i bwese dabinu munkuwa.

Kpa i ben arumani gea mwa i nē
Gusunə tem kpuron Yinni
yīya.

¹⁴ Adama bēē Yerusalemugibu,
i bēēn tabu kowobu mēnna.

Wee ba bēē tarusi.

Ma ba bēēn sina boko soomə baanə ka
bokunu.

Faaba kowo koo yariwa

Betelehemun di

5

¹ Yinni Gusunə u nēē,
wunē Betelehemu, Efaratagibun wuu,
wuna a piiburu bo Yudan wusu s̄.

Adama wunen min diya kparo koo
yari

wi u koo nen tambu Isireliba kpara.

U wāawa saa yee yellun di.

² Adama ko na n gina nen tən be de-
riwa ben yiberēban noma s̄
sere kurə w̄i u koo kparo wi ma, u ka
ma.

Be ba kpikiru da, ba koo gəsirama bu
Isireli be ba tie deema.

³ Kpa kparo wi na bēē n̄ə mwēeru kua
mi,

u bēē nen tambu mēna u kpara mam
mam

ka nē, Yinni Gusunən dam ka nen yi-
iko.

Win tambu ba ko n wāa bəri yendu s̄.

Kpa u yīsiru yari handunian goonu
nne ye s̄.

⁴ Wiya u koo ka bəri yendu na.

Asirigibu b̄a n na, ba bēēn tem wəri

ba dua sere bēēn sina kpaarə,

sa ko bēēn kparo be ba dam bo seeya
bu bu wəri.

⁵ Ben tabu yānun s̄,

ba koo Asirigibu ka Nimurodugii be
taare,

kpa bu sun wəra Asirigibu b̄a n bēēn
tem wərima.

Isireli be ba wāa

bwese ni nu tien suunu s̄

⁶ Isireli be ba tiara ba ko n wāa tən
dabinun suunu s̄ nge kako
arufaanigiru

te Yinni Gusunə u dera ta wəruma,

n̄ kun mē nge gura ye ya nēmə tēru,

ya n̄ gāanu yīiyə tənun min di.

⁷ Isireli be ba tiara ba ko n wāa təmbun
suunu s̄,

kpa ba n dam m̄ nge gbee sunə ge ga
wāa gbeeku yēēn suunu s̄,

n̄ kun mē yāa ḡə s̄.

Mi ga dua kpuro, ga ra yaa kasukuwa
gu mwē.

Goo kun maa kpē u gu mwaari.

⁸ Isireliba, i seewo i bēēn yiberēba
wəri.

Kpa i bu go mam mam.

Yinni Gusunə

u ye ba gballi wuna

⁹ Yinni Gusunə u nēē,
tōru gara sisi tē s̄ kon bēēn dumi ka
bēēn tabu kēkēba kpeerasia.

10 Kpa n bɛɛn wusu kam koosia.
 Kpa n bɛɛn gb̄aranu suriri.
 11 Kon bɛɛn dobo dobogibu go.
 I ñ maa ben dobo wasi bɛɛn
 suunu sɔɔ.
 12 Kon bw̄arokunu ka kpee ni i gira
 k̄suku.
 I ñ maa nu s̄am̄ɔ.
 13 Kon b̄ũu wi ba m̄ Asitaaten s̄a
 yerun d̄anu wukiri.
 Kpa n bɛɛn wusu k̄suku.
 14 Nɛn m̄ru koo se,
 kpa n nɛn dam s̄ɔsi bwese ni nu ñ
 man mɛm n̄ɔwammɛn mi.

Yinni Gusunɔ u win t̄ambu

taare w̄ɛm̄ɔ

6

1 I swaa dakio ye nɛ, Yinni Gusunɔ na
 gerua. Na nɛɛ,
 Isireliba, i seewo
 i ka tii yina guunu ka gungunun
 wuswaaɔ.
 2 Bɛɛ guunu, i swaa dakio.
 Bɛɛ tem k̄ɛɛk̄ɛɛku damginu,
 nɛ, Yinni Gusunɔ na nɛn t̄ambu taare
 w̄ɛm̄ɔ.
 Na k̄i n bu siribu soku.
 3 Bɛɛ Isireliba, bɛɛ nɛn t̄ambu, k̄sa
 mba na bɛɛ kua.
 Ma s̄ɔra na dera i wasira.
 I man wisio.
 4 I man taare w̄ɛm̄ɔ yèn s̄ɔ na bɛɛ
 Isireliba yara saa Egibitin di?
 N kun mɛ yèn s̄ɔ na bɛɛ yara saa yorun
 di?
 N kun mɛ yèn s̄ɔ na bɛɛ kparo beni
 ḡriama, M̄wisi ka Aroni ka
 Mariamu?
 5 Bɛɛ nɛn t̄ambu, i yaayo k̄sa ye Balaki
 M̄abun sina boko u bwisika u
 bɛɛ kua.
 I maa yaayo ye Balamu Beorin bii u
 nùn wisa.
 Na bɛɛ ȳsiri bɛɛn sanum s̄ɔ saa
 Sitimun di sere Giligaliɔ.
 Ma i nɛn durom wa mɛ nɛ, Yinni
 Gusunɔ na bɛɛ kua.

Ye Yinni Gusunɔ u t̄ambu

bikiam̄ɔ

6 K̄ɛɛ terà kon ka Yinni Gusunɔ wi, wi
 u kpuro kere daawa
 nà n d̄ɔ win s̄a yerɔ.
 K̄ɛɛ terà ko na n neni n ka nùn yiira.

Naa w̄ɔ tiagia kon ka nùn ȳaku d̄ɔ
 mwaararugiru kua?

7 Yinni Gusunɔ u ȳa kinɛ dabi
 dabinun bukata m̄ɔ?

Gum kotosun bukatawa u m̄ɔ?
 Nɛn bii gbiikoowa kon nùn w̄ɛ u sere
 man nɛn toranu suuru kua?

8 Aawo, Yinni Gusunɔ u t̄ambu gea
 s̄ɔsi ye u ra k̄a.

Ye u bu kanam̄ɔ bu ko,
 yera bu ben berusebu w̄ɛ ye n s̄a
 begia.

Kpa bu bu k̄iru s̄ɔsi.

Kpa bu wi, Gusunɔ ben Yinni sw̄i ka
 tii kawabu.

Yinni Gusunɔ u ra gbɛnɔbu

ka daa b̄ɔb̄ɔyagibu sɛɛyasie

9 Yinni Gusunɔ u ka Yerusalemugibu
 ȳa.

Wi u bwisi m̄ɔ, u koo nùn nasia.
 Bɛɛ Yudaba, i de nɛn siribu bu bɛɛ
 yeeri.

10 Kon wura t̄ɔn k̄sɔ u dukia gure win
 dirɔ ka gbɛna?

Kpa u n sakaku m̄ɔ ge na ñ k̄i?

11 I tamaa wi u kilo weesugia m̄ɔ u
 dɛɛre?

12 Wee bɛɛn gobigibu ba t̄ambu dam
 d̄ɔrem̄ɔ,

ba ra n weesu m̄ɔ.

Kpa ba n gabu n̄ni w̄ɔkum̄ɔ ka ben
 gari.

13 T̄ɛ, na s̄ɔru kpa n ka bɛɛ s̄ɛsuku bɛɛn
 durum s̄ɔ,

kpa i kam ko.

14 I ko i di, adama i ñ debum̄ɔ.

I ko i n̄ɔguru sua ḡɔrun s̄ɔ.

M̄ya n ñ koorɔ i ḡānu bere.

I n maa ḡānu berua, taba kon ka ye
 kam koosia.

15 I ko i duure, adama i ñ ḡɛm̄ɔ.

I ko i olifi gama,

adama i ñ wasi i yen gum sawa.

I ko i resɛm tam w̄i,

adama i ñ wasi i mu n̄ɔ.

16 Domi i sina boko Omirin daa k̄sa
 saarim̄ɔ ka sere maa Akabugia.

I ben daa saarim̄ɔwa mam mam.

Yen s̄ɔna kon de bɛɛn wuu gu ko
 bansu.

Kpa n de bu bɛɛ ȳɛ.

I ko i sekuru wa bɛɛ kpuro nge mɛ nɛn
 t̄ambu ba ra wa.

*Misee u weeweenu m̀***7**

¹ Misee u nεε,
wee na wɔnwɔndu soore nge wi u dāa
binu kunɔnu m̀.
Ma u n̄ gāanu wa u di.
U n̄ maa resεm yeba wa ye win g̃ru ga
k̄i u di.

² Domi tem mε sɔɔ, goo sari wi u
Gusunɔ mεm nɔwammε.
Goo kun m̀ dee dee.
Be kpuro ba bwisikumɔwa bu tɔmbu
go.
Ma ba sākirianammε.
³ Ba k̄san kobun ȳru m̀.
Ma sinambu ka siri kowobu ba tɔmbu
nɔm biram k̄nu mwaarimɔ.
Ben damgibu ba ben binε s̄s̄simɔ.
Ma be kpuro ba nɔɔ tia s̄a bu ka ko ye
ba k̄i.

⁴ Ben wi u sanɔ bo, u s̄awa nge s̄aka.
Ben wi u dεere, u aw̄i k̄si kere.
Yen s̄ t̄, t̄ɔ te Gusunɔn s̄mɔbu ba bu
nɔsia
t̄ s̄ɔ ba koo bu s̄εyasia ta tunuma.
Wee ba burisine k̄o nuku sankiranun
s̄.

⁵ Yen s̄, a ku wunen berusebu naane
ko.
A de a wunen yara nene wunen tiin
kurɔn wuswaaɔ.

⁶ Domi bii u ra win tundo w̄mε,
kpa bii w̄ndia u win m̄ero seesi,
kpa bigii kurɔ u win dwaa m̄ero seesi.
Baawure u ra n win yiberε m̄wa win
tiin yenu s̄ɔ.

⁷ Adama nε, Yinni Gusunɔwa ko na n
m̄εra.
Wiya ko na n naane s̄a.
Domi u ra man faaba ko.
Wiya u koo man wisi.

*Yinni Gusunɔ**u koo Isireliba faaba ko*

⁸ Bεε be i s̄a besen yiberεba,
i ku ȳε ye ya sun deeman s̄ɔ.
Baa s̄a n w̄ruma, sa ko se.
S̄a n maa w̄a yam w̄kuru s̄ɔ,
Yinni Gusunɔwa u ko n s̄a besen yam
bururam.

⁹ Sa ko Yinni Gusunɔn m̄aru s̄abe,
domi sa n̄n tora.
Adama saa gaa sisi ȳ s̄ɔ u koo ka sun
yina,
kpa u sun gem w̄.

U koo ka sun na yam bururam s̄ɔ
kpa u sun durom kua.

¹⁰ Bεsen yiberεba ba koo ye wa.
Saa ye s̄ɔra ba koo sekuru wa,
be, be ba ra raa bikie bu nεε,
mana Gusunɔ besen Yinni u w̄a.
Ba koo bu taaku nge p̄t̄k̄ɔ,
kpa su bu ȳε.

¹¹ T̄ru gara sisi t̄ s̄ɔ ba koo
Yerusalemun gani seeya,
kpa bu besen tem nɔɔ bura yeru
yasiasia tu tonda.

¹² Saa ye s̄ɔ, besegii be ba w̄a Asiriɔ
ka Egibitiɔ
ka daa ni ba m̀ Nilu ka Efaratin goorɔ,
ka sere maa be ba w̄a nim w̄kun
goorɔ ka guunɔ,
ba koo wurama besen temɔ.

¹³ Kpa tem mε mu tie dunia s̄ɔ mu ko
bansu,
t̄n be ba w̄a min kom k̄sum s̄ɔ.

¹⁴ Yinni Gusunɔ,
a wunen t̄n be a ḡsa kparo ka wunen
kpara d̄ka.
Be wee ba w̄a be t̄na d̄a s̄ɔw̄ɔ mi
tem gem w̄a.
A bu kparo Basani ka Galadin kpara
yeno nge yellu.

¹⁵ A s̄m maamaakigia koowo nge mε
a kua
sanam mε a sun yarama saa Egibitin
di.

¹⁶ Bwesenu nu koo maamaaki ye wa.
Kpa nu sekuru wa baa mε nu dam m̀.
Nu koo nɔɔ n̄ma wukiri, nu ȳra nu
kun gari gerua,
kpa nu kun gāanu nua.

¹⁷ Kpa nu tua di nge waa,
n̄ kun mε nge ȳε yi yi kabirimɔ.
Nu koo yari saa nin kuku yerun di ka
berum,
nu na wunε Yinni Gusunɔn mi, nu n
diirimɔ,
kpa nu n nun nasie wunen dam s̄ɔ.

¹⁸ Wara u ka nun weenε.
Wee, a ra ka besε wunen t̄mbun bwe-
serun sukum mε mu tie temane
besε be sa s̄a wunen arumani
kpa a sun besen toranu suuru kua.
Wunen m̄aru ku ra t̄.
Domi k̄ra a ra sun s̄ɔsi.

¹⁹ Kaa maa besen wɔnwɔndu wa.
Kpa a ku besen toranu garisi.

Kpa a besen durum wuna a kō yu da
sere nim wōkun temō.
20 Kaa besε be sa sāa Aburhamu ka
Yakōbun sikadominu kīru ka
bōrōkiniru sōōsi
nge mε a besen sikadoba nōō mwεeru
kua saa yellun di.

NAHUMU

Nahumu u sãsimã win tìreru sã tora ni Ninifugibu ba m̀. Yen sãna u bu sãmã ma ba koo ben wuu ge wãri bu kpeerasia. Yeniba kpuro sã, Gusunã u koo be ba nùn naane sãa wãnwãndu ka durom kua sanam me u koo Asirigibu siri.

Tire ten kpunaa

1. Garin wiru, wiru 1:1.
2. Gusunãn yiko, wiru 1:2-8.
3. Gusunãn siribu, wiru 1:9n di sere wiru 2:3.
4. Ninifu ya koo kam ko, wiru 2:4n di sere wiru 3:19.

¹ Gari wee yi Yinni Gusunã u gerua wuu ge ba m̀ Ninifun sã. Nahumu Elikosigiwa Gusunã u dera u yi wa kãsiru sã ma u yorua.

Yinni Gusunã u do u sã

- ² Yinni Gusunã u sãawa nisinugii.
U ra m̄ru kãsie.
Win m̄ru ya kpã.
U ra win yiberẽba m̄ru kãsie.
U ku ra bu suuru kue.
³ U ku ra toro deri u kun nùn seeyasie.
Adama u ku ra m̄ru se fuuku.
Win dam mu kpã.
U n s̄imã, woo guna ya ra n seewawa,
kpa guru winu nu n sãa nge win naasun tua.
⁴ U n nim wãku gbãre, ga ra gberewa.
U ra daanu kpuron nim gberasiewa,
kpa yaka si su wãa Basaniã ka Kaamelin gãanã su gbera,
kpa dãa wẽe si su wãa Libaniã su della.
⁵ U dera guunu bãarimã.
Ma gungunu diirimã.
Ma tem ka m̄en tãmbu ba yiyaramã win wuswaaã.
⁶ Wara u koo kpĩ u yãra u win m̄ru ma.
Wara u koo ka win m̄ru gabirina.
Win m̄ru ya ra pusiwa nge dãã.
Wee ya kpenu besukumã.
⁷ Yinni Gusunã u sãawa tãn geo.
U sãawa be ba wãa wahala sããn kuku yeru.
Be ba nùn naane sãa, bera u ra nãari.
⁸ U koo Ninifu kpeerasia mam mam ka nim bakam,

kpa u win yiberẽba naa gira sere ḡaribun wãa yerã yam wãkuru sãã.

Gari yi Gusunã u gerua

Yuda ka Ninifun sã

- ⁹ Mba i Yinni Gusunã bwisikusimã.
Wiya u ra kam koosie mam mam.
Ba ku ra nãni swãaru wa nãn yiruse.
¹⁰ Yiberẽ be, ba sãa nge sãki kãkãnu,
ba ra tam nã sere mu bu go.
Ka me, ba koo dãã mwaarawa mam mam nge yaka gbebusu.
¹¹ Ninifu, wunen min diya goo u yara wi u Gusunã kãsa bwisikusimã,
ma u kĩ u nùn seesi.
¹² Yinni Gusunã u Yudaba sãwa u n̄e,
baa b̄en yiberẽba b̄ã n dabi amã,
ma ba dam mã amã,
ka me, kon bu gowa mam mam.
Na b̄e sekuru doke.
Na ñ maa wuremã n b̄e kua nge me.
¹³ Kon ben yoo te ba b̄e diisiamã kpeerasia.
Kon ten yãni kasuku.
¹⁴ B̄e Ninifugibu, wee ye n̄e, Yinni Gusunã na gerua b̄en sã.
Na n̄e, i ñ bweseru wasi te ta koo b̄en yĩsiru sãbe.
Kon b̄en bwãaroku dãaginu ka sisuginu kpuro wuna b̄en bũu dirun di,
kpa n b̄en sika sãru ko.
Domi i ñ sãa gãanu.
- ## 2
- ¹ B̄e Yudaba, wee goo u na guunu wãllã u b̄ari yendun labaari gea kparamã.
Yen sã, i b̄en tãã baka ni i ra raa di Yinni Gusunã sã dio.
I b̄en nãã mw̄enu yibio.
Domi tãn kãso wi, u ñ maa wee b̄en suunu sãã.
Na nùn kpeerasiawa mam mam.
² B̄e Ninifugibu, kam koosio u b̄e wãrim wee.
Yen sã, i b̄en gbãraru maruo,
kpa i b̄en sw̄e kãsu.
I sãru koowo,
kpa i wãrugãru sãsi ka b̄en dam kpuro.

3 Wee Yinni Gusunə u Yakəbun
bweseru, Isireliba ben bεεε
wesiamə,
be, be yiberεba ba wəri ba ben yānu
gura
nge mε ba ra resem kāasi yakiri.

Ba Ninifu wəri

ba yen yānu gura

4 Ninifun yiberεban tabu durə
damgibun tεrɛnu nu sōri.
Ma ba yāa wunəmginu doke.
Tabun tāru tà n tura,
ben tabu kεkε be dumi gawe
yi ra kuramεwa yi n ballimə nge dāə
buri,

kpa ba n yaasi fīamə.

5 Ba tabu kεkεba yakiamə swεε səə nge
wiirəbu.

Ba daamə batuma kpuro səə ka dam.

À n bu wa, a ra n tamaa dāə yariya.

Kpa ba n duki mə nge guru maakinu.

6 Ninifun sina boko u win tabu durə
damgibu yaaya u sokumə.

Adama be wee, ba sīimə ba bāarimə.

Ben yiberεba ba sende ba ka dāə wuun
gbāraru gia.

Ma ba tii kuku yenu kua.

7 Subaru səə, ba daanun swεε kenia,
ma sina kpaara wəruka.

8 Ba Ninifu ye mwa ba yen yānu gura
ba ka doona.

Yen tən kurəbu ba sumə nge
kparukonu,

ma ba toronu soomə.

9 Ninifu ye, ya sāawa nge nim bwee
bakaru

tèn nim mu gēera mu doona.

Ma nəəgira nəəramə ta mə,

i yōro, i yōro.

Adama goo kun yōre.

10 I sii geesu ka wura guro.

Ben dukia ya n naru mə.

Dukia bwese bwesekawa ba mə.

11 Ba guramə, ba goomə, ba sankumə.

Tambu kpuron goma dwiiya.

Ben dūunu soonamə, ma ben dam
doona.

Be kpuron wuswaa burisine.

Ninifu ya sāawa

nge gbee sunə ge ba kamia

12 Mana Ninifu ye, ya wāa tē,

ye, ye ya raa sāa nge gbee sinansun
wāa yeru,

mi gbee sunə dwaa ka ninu ka binu nu
ra n bəsu,

goo ku ra maa nu nare,

13 kpa dwaa ye, yu yen kurəbu ka yen
binu yaa goowa,

kpa yu wāa yee te yaa yibia.

14 Gusunə wəllu ka tem Yinni u nεε, ne
wee.

Nεna na sāa yen yiberε.

Kon de yen tabu kεkεba bu dāə
mwaara.

Kon de bu yen bibu go tabu səə.

Kon de yu ku maa təmbun yānu gura.

Goo kun maa yen səməbun nəə nəəmə.

Ba Ninifu kam koosia

3

1 Ninifugiba kua bōrurobu.

Domi ba sāawa tən gowobu.

Ba weesu yiba.

Ma ba kuuramə ka gbana.

Ba ra n təmbun yānu guraməwa.

2 Wee senan damusu nəəramə wuu ge
səə.

Wee tabu kεkεban uruun wəkinu
nəəramə,

ma dumi yi yi gawe yi yōkumə.

3 Maasəbu ba wee,

ba takobiba ka yaasi neni yi ballimə.

Wee ba təmbu mεera kua,

ma gonu terie baama, nu n garirə.

Ma ba nu wərikimə.

Ba Ninifu sekuru doke

4 Ninifu ya sāawa nge kurə sakara
kowo kpoko.

Ya bwese dabinu yoru diisia yen
buram ka yen sərurun sō.

5 Yen sōna nε Gusunə, wəllu ka tem
Yinni, kon ye wərima.

Kon yen yaberu ghabia n ka yen
wuswaa wukiri,

kpa n yen tereru bwesenu sōəsi,

kpa yu sekuru wa.

6 Kon ye kubanu sure, kpa təmbu bu
ye ka.

7 Saa yera wi u ye wa u koo duka su,

kpa u nεε, Ninifu ya kua bansu.

Wara u koo ye wənwəndu kua.

Mana kon bu wa be ba koo ye nukuru
yemiasia.

*Ninifu ya koo kowa**nge Tebesi*

8 Tebesi ya wāa Nilun nim swēē yi ba gban bākuo.

Nim mu ka ye sikerene.

Ma mu sāa yen gbāraru.

Ninifu, a tamaa a Tebesi ye sanō kere?

9 Etiopigibu ka Egibitigiba ba sāa yen dam.

Putigibu ka Libigibu ba sāawa yen somiōbu.

10 Ka mē kpuro, yen tii ya yoru da.

Ba ye mwa ma ba yen bibu go swēē kpuro sōo.

Ba yen wirugibu tete toosi,

ma ba yen damgibu mwēera ba yōni doke.

11 Wunē Ninifu, kaa nōni sōarawa,

kpa a n sāa nge wi u tam goore,

kpa a kuku yeru kasu yiberēban sō a kuke.

12 Saa ye sōo, wunēn gbāranu kpuro nu ko n sāawa nge dāa nīn marum mu ye.

Ba n mu sira kpa mu wōri wi u koo mu dīn nōowō.

13 Wee wunēn tōmbu ba sāa nge tōn kurōbu wunēn suunu sōo.

Wunēn tem wusun kōnnōsu su kenīara mam mam yiberēban wuswāa.

Ma dōo u sin kākōrōba di.

14 Bēē Ninifugibu, i nim takirio i yi.

Domi ba koo bēēn wuu tarusi.

I bēēn gbārarun dam sosio.

I birikiba muro kpa i sōndu taaku i ka tu bāni.

15 Baa ì n yeba kpuro kua,

ka mē, dōo u koo na u bēē di,

n̄ kun mē bu bēē go ka takobi.

Ba koo bēē kpeerasiawa nge mē twee yi ra dāa wurusu di.

Ba Ninifun tōmbu kpuro go

Wee, i dābia nge twee.

16 Bēēn tenkuba ba kperi dabiru kere.

Adama be kpuro ba doona

nge twee yi yi yōōwa.

17 Bēēn kōsobu ba dabi nge gbabu swēē.

Bēēn sōm kowobu ba dabi nge twee

yi yi sina dāa kikisō bururu.

Adama ye sōo u yara ma yi yōōwa yi doona,

ba n̄ tuba mi yi da.

18 Wunē Asirin sina boko,

wee wunēn kparobu ba dom yībirimō.

Wunēn tabu durō damgibu ba n̄ maa wasi.

Ma wunēn tōmbu ba yarine yam kpuro guunu wōllo,

goo sari wi u koo bu kpaasina.

19 Goo kun wunēn mēera ye nōarimō.

Ya koo nun gowa.

Wi u nua ye ya nun deema, u koo taka kowa nuku dobun sō.

Domi goo sari wi a n̄ nōni sōōwa.

HABAKUKU

Habakuku u win sɔmburu kuawa Yudaban sina boko Yoyakimun waati sɔɔ. Wi ka Yeremiwa ba sɔmburu kua waati tia sɔɔ.

Habakukun tireru ta win biti ka win nuku sankiranu sɔɔsimɔ win tɔmbun sɔ. Saa ye sɔɔ, Babilonigibu ba Isireliba dam dɔremɔ. Mɛya bwese ni nu ka bu sikerenɛn tii nu bu kuammɛ. Yera Isireliba ba tii bikiamɔ ba mɔ, amɔna ben wɔara ko n sɔa be ka Gusunɔ. Ma Gusunɔ u bu wisa saa win sɔmɔ Habakukun nɔɔn di u nɛɛ, wi u Gusunɔ naanɛ doke, wiya u koo kpɪ u n wɔa. Wi u mara Gusunɔ u nɔn yakia, wiya u ko n wɔa, wiru 2:4.

Tire ten kpunaa

1. Garin wiru, wiru 1:1.
2. Habakuku u ka Gusunɔ gari mɔ, wiru 1:2n di sere wiru 2:20.
3. Habakuku u Gusunɔ siara, wiru 3.

¹ Gari wee yi Yinni Gusunɔ u win sɔmɔ Habakuku sɔɔwa.

Habakuku u Yinni Gusunɔ

somiru kanamɔ

² Yinni Gusunɔ, sere saa yerà ko na n nun somiru kanamɔ.

Sere saa yerà kaa n man maari.

Sere saa yerà kaa de na n nun sɔɔmɔ ma tɔmba dam dɔrenamɔ.

Nge sere saa yerà kaa na a sun wɔra.

³ Mban sɔna a dera na kɔsa mɛera.

Mban sɔna kaa n tɔmbu mɛera ba n gem biranamɔ.

Wee, tɔmba dam dɔrenamɔ ba daa kɔsa mɔ baama kpuro.

Sannɔsu yiba, ma tɔmba siribu sokunamɔ baama kpuro.

⁴ Goo sari wi u wooda mɛm nɔwammɛ.

Ba ku ra tɔmbu ben gem wɛ nge mɛ n weenɛ.

Tɔn kɔsowa u ra gemgii siribu di.

Gusunɔ u Habakuku wisa

u nɛɛ, Babilonigiba wee

⁵ Yinni Gusunɔ u nɛɛ, i bwesenu mɛerio i ka sikereɔa.

I de biti yu bɛɛ mwa.

Domi kon gɔanu ko bɛɛn nɔni biru ni i n naanɛ mɔ,

baa goo ù n bɛɛ nu tusia.

⁶ Wee, kon Babilonigibu seeyama.

Tɔn be, ba nuki sum.

Ba tem kpuro bukiyamɔ

bu wa bu ka bwesenu ganun wɔa yenu mwɛɛri.

⁷ Ba nanum mɔ ben dam saabu.

Bera ba ra gɔsi ye ba kɪ.

⁸ Ben dumi yi sannɛkunu n kun mɛ gbeeku bɔnu duka kere.

Saa tontonden diya yi ra yɔ,

kpa yi yiberɛ wɔri nge kasa ye ya goo buu wa.

⁹ Be kpurowa ba wee bu ka tɔmbun yɔnu gura.

Ba nɔni girariwa mi ba dɔɔ.

Ma ba yobu mwɛɛrimɔ ba mɛnnamɔ nge yani sɛri.

¹⁰ Ba sinambu gema.

Ba tem yɛrobu yɛɛmɔ.

Ba n wusun gbɔranu gara.

Domi ba ra tem turenu kowa bu ka gbɔra ni yɔ

kpa bu wuu si mwa.

¹¹ Yen biru kpa bu yari min di nge woo guna,

kpa bu maa da bu gam wɔri bu kɔsa ko. Ben dama ba naanɛ sɔa, mu sɔa nge ben bɔu.

Habakuku u maa Gusunɔ soku

¹² Saa yellun di, wuna a sɔa Gusunɔ.

Wuna a sɔa nɛn Yinni.

A dɛere. Yen sɔ, sa n gbimɔ.

Yinni, wuna a sɔa nɛn kpee baa mi na ra kuke.

Wuna a Babilonigibu gɔsa,

ma a bu dam kɔ kpa bu ka sun sɛyasia.

¹³ Adama a n kpɛ a yɔra a n kɔsa mɛera, domi a dɛere too.

N n mɛn na, mban sɔna a mɛera ye tɔn kɔsoba mɔ,

ma a n gɔanu gerumɔ.

Mban sɔna a maari tɔn kɔsobu ba gemgibu goomɔ.

¹⁴ Mban sɔna a tɔmbu kuammɛ nge swɛɛ,

n kun mɛ nge kɔkɔ ni nu n kparo mɔ.

¹⁵ Babilonigibu ba tɔmbu mwɛɛrimɔ

nge swɛɛ yi ba mwa ka kɔkɔnu

n kun mɛ ka yɔakoronu,

kpa bu bu gura bu ka doona ka nuku dobu.

¹⁶ Yen sɔna ba ra ben yɔakoronu yɔkunu kue,

kpa bu nu turare dɔɔ dokea.
 Domi nin saabuwa
 ba koo ka kpĩ bu dĩa geenu wa
 ni nu do bu di.

¹⁷ Domma ba koo den ben takobiba
 wesia ben karanɔ.
 Ba ko n bwesenu sakirimɔwa
 wɔnwɔndu sariru sɔɔ sere ka
 baadommaɔ?

2

¹ Adama nɛ, Habakuku na yɔwa
 gbāraru wɔllɔ nɛn kɔsu yerɔ
 nge wi u yɔru bwɛɛ,
 kpa n ka nɔ ye Gusunɔ u koo man sɔ,
 ka nge mɛ u koo man wisi nɛn wee-
 weenun sɔ.

Gusunɔ u Habakuku wisa

² Yera Yinni Gusunɔ u man wisa u nɛɛ,
 n gari yi yoruo yi u man sɔmɔ.

N yi yoruo kpasasa kpee besi sɔɔ.

³ Yin tɔra kun gina tura yi ka koorɔ.
 Adama yi koo koorɔ yin saa yà n tura.
 Baa yì n tɛɛmɔ, na n gesi yi mara.
 Domi yi koo koorawa kam kam.

⁴ N yoruo ma wi u tii sue u n wãa swaa
 gea sɔɔ.

Adama wi u kua gemgii naane dokebu
 sɔɔ, u ko n wãawa.

⁵ Wi u tii sue, u ku ra sine sɛɛ.
 U ra n sãawa nge tam nɔro,
 kpa u n nɔɔ wukie nge gɔribun wãa
 yeru.

U ku ra debu nge gɔɔ.

U ra n tii bwesenu gawemɔwa u ka ko
 nin yinni.

Bɔrusibu nɔɔbu

⁶ Adama bwese ni u mwɛɛra mi,
 nu koo nùn seesi nu nùn gari sɔ ka
 wɔma ka mɔnnu, nu nɛɛ,
 u kuawa bɔruro wi, wi u dukia
 mennamɔ ye ya n sãa wigia,
 ma u gabun yãnu guramɔ u tɔruba
 yiimɔ.

Sere saa yerà u ko n mɔ nge mɛ.

⁷ Bèn dibu u neni, ba koo nùn seesi
 subaru sɔɔ,

kpa bu gura ye u mɔ.

⁸ Nge mɛ u tɔn dabinu wɔri u nin yãnu
 gura,

nge mɛya be ba tie, ba koo maa nùn
 wɔri bu win yãnu gura

yèn sɔ u tɔmbun yem yari,

ma u tem ka mɛn wusu ka mɛn tɔmbu
 dam dɔre.

⁹ Bɔrurowa wi u dukia guramɔ
 ye ya n dɛɛre win berusebun mi,
 kpa u wa u n wãa aye bɛɛɛguru sɔɔ,
 mi u n maa nɔni swãaru wasi.

¹⁰ Adama win yɛnun sekura u sɔɔru
 kua mi,

ye u ka bwese dabinu go.

Win tiin wãara u kari bɔrie.

¹¹ Domi baa ka ganiɔ, yi koo wuri ko yi
 nùn taare wɛɛ,

kpa kpɛɛrun yari yi wuri wura.

¹² Bɔrurowa wi u win wuun
 kpɛɛkpɛɛku swiimɔ yem wɔllɔ,

ma u tɔmbu dam dɔremɔ.

¹³ Ye tɔmba mɔ kpuro, ya koo dɔɔ
 mwaara.

Ba tii nɔwia mɔwa kam sɔɔ.
 Gusunɔ wɔllu ka tem Yinniwa u koo
 ye kpuro kam koosia.

¹⁴ Saa ye sɔɔ, Yinni Gusunɔn bɛɛɛ yɛru
 ta ko n yibawa tem sɔɔ

nge mɛ nim wɔku ga ra n nim yiba.

¹⁵ Bɔrurowa wi u win beruse tam
 bɔɔbɔm wɛɛmɔ

mu ka nùn go nge dɛɛ, u n yɔ tereru,
 kpa u nùn sekuru doke u n mɛɛra.

¹⁶ Yɛro u tii sekuru dokemɔwa mi, n n
 mɔ bɛɛɛ.

Win tii u mu nɔruo kpa u tereru yɔra.

Yinni Gusunɔ u koo nùn tilasi ko

u ka win mɔrun nɔra nɔ kpuro,

kpa win bɛɛɛ ye u raa mɔ yu gɔsia
 sekuru.

¹⁷ Daa kɔsa ye u kua Libaniɔ,

ya koo wɔri win wiru wɔllɔ.

U yɛɛ go.

Adama yɛɛ yi, yi koo nùn nandasia.

Yeni kpuro ya koo nùn deema yem mɛ
 u yarin sɔ,

ka dam mɛ u tem mɛ ka mɛn wusu ka
 mɛn tɔmbu dɔren sɔ.

¹⁸ Arufaani yerà bwãarokunu nu mɔ
 tɔnu u ka sina u nu seku.

Nu sãawa ni ba seka ka sisu,

ma nu dera u weesu naane sãa.

Mban sɔna tɔnu u koo win naane doke
 bwãaroku ni u seka sɔɔ,

ni, ni nu n kpɛ nu gari gere.

¹⁹ Bɔrurowa wi u dãa kuku sɔmɔ u
 mɔ, gu seewo,

ma u kperu sɔmɔ u mɔ, tu dom
 yando.

Yen gaa ya koo kpĩ yu nùn bwisi kɛ?

Geema, u nu wura ka sii geesu pote.
Adama nu ñ hunde mɔ, nu n sere
wāaru mɔ.

²⁰ Yinni Gusunɔ u wāa win sāa yee
deɛraɔ.

Tambu kpuro bu nɔɔ mario win
wuswaaɔ.

Habakukun kanaru

3

¹ Wee kana te Gusunɔn sɔmɔ
Habakuku u kua ka weeweenu.

² U neɛ, Yinni Gusunɔ, na nua ye a
gerua.

Ma na nanda.

A de yu koorɔ wɔɔ sini sɔɔ.

A de tambu bu ye wa beɛɛn waati yeni
sɔɔ.

Adama wunen mɔru ye sɔɔ, a yaayo a
sun wɔnwɔndu kua.

³ Gusunɔ, a na saa Edɔmun di.

Wunɛ, Deero, a na Paranin guurun di.

Wunen yiiko ya wɔllu yam bururasie.

Ma tem kpuro mu nun siaramɔ.

⁴ A na, ma yam mu burura.

Sɔɔ yāna yara wunen nɔman di,
mi wunen dam mu wāa.

⁵ A dera baranu nu pusimɔ.

A nu derimɔ mi a sara kpuro.

⁶ À n yōra, tem mu ra yīriwa.

À n bwesenu mɛɛra, nu ra diiriwa.

Guu ni nu wāa saa yee yellun di, nu
wɔruka,

gunguu ni nu wāa saa tɛɛbun di, nu
kɔsikira,

domi niya nu raa sāa wunen swaa ye a
ra sī.

⁷ Na Kusanigibun weeweenu nɔɔmɔ.

Na maa wa ma Madianiba ba berum
soore.

⁸ Yinni Gusunɔ, a ka daanu mɔru
mɔwa?

Nge nim wɔkuwa a ka mɔru mɔ.

Wee a yɔɔwa guru winu wɔllɔ

nge wi u yɔɔwa tabu keken wɔllɔ,

ma ya nùn nasara wē.

⁹ A wunen tɛndu beri.

Wunen bōri yi sāawa nge sēenu.

A tem bera ma daanu koka min di.

¹⁰ Guunu nù n nun wa, nu ra diiriwa.

Gura ya nɛmɔ ka dam, ma nim wɔkun
nim mu wɔki,

mu nim kurenu kɔɔmɔ sere wɔllɔ.

¹¹ Sɔɔ ka suru ba yōra ye ba wunen
guru maakinu wa

nu ballimɔ nge yaasa, ma nu dɔɔ nge
sēenu.

¹² Wee a tem bukianamɔ,
a bwesenu kɔsukumɔ ka mɔru baka.

¹³ Wee a yara

a wunen tambu ka wunen sunɔ wi a
gɔsa somiru na.

A tɔn kɔsobun sunɔ go.

A win bwāabu kpeerasia mam mam.

¹⁴ A yiberɛban sinambun winu yabura
ka ben tiin sēenu.

Ba raa sun wɔrim wee ka sendaru nge
woo bɔkɔ,

bu ka sun yarinasia.

Ba nuku dobun kuuki mɔ.

Ba sɔɔru sāa bu ka sun gɔ beɛɛn kuku
yɛnɔ.

¹⁵ Yinni Gusunɔ, a sɔ wunen dumin
wɔllɔ,

a nim wɔku taakumɔ

ge ga nim kɔɔmɔ ga wɔki.

¹⁶ Na gen wɔkinu nɔɔmɔ too.

Ma na nanda gem gem,

nɛn nɔɔ ga diirimɔ berum sɔ.

Ma nɛn wasi yi wɔkɔnu wɔrimɔ,

na yɔ sēɛ na nuku sankiranun tɔru
mara

te ta wee bwese ni nu koo sun dam
dɔren sɔ.

¹⁷ Figien dānu nu ñ ko n binu mɔ.

Resɛm dānu nu ñ maa marumɔ.

Olifin dānu nu ñ maa binu marumɔ.

Gbea kun maa dīanu wēɛmɔ.

Yāanu ka ketɛ kun ko n maa wāa
gɔɔwɔ.

¹⁸ Adama nɛ, nɛn nuku dobu weewa
wunɛ Yinni Gusunɔn min di.

Na nuku dobu mɔ yèn sɔ a ra man
faaba ko.

¹⁹ Wuna a sāa nɛn dam.

A ra de na n sāu nge nɛmu.

Kpa na n sīimɔ guunu wɔllɔ.

Womu geniwa ba wom kowobun
wirugii kua ka mɔrɔku.

SOFONI

Sofoni u Yudaba ka Yerusalemugibu sãamã ma Gusunã u koo bu sɛyasia. Ma u maa tãn tukobu kirã m̀ be ba ka bu sikerene u nɛɛ, Yinni Gusunãn siri-bun tãra wee. Tã te, nãni swãarugira. Adama amɛn biru, Isireliban sukum ba koo wurama Gusunãn mi kpa bu kɔam Yerusalemu seeya.

Tire ten kpunaa

1. Gusunã u koo Yudaba ka Yerusalemugibu siri, wiru 1:1n di sere wiru 2:3.
2. Gusunã u koo bwese tukunu kpeerasia, wiru 2:4-15.
3. Yinni Gusunã u koo Yerusalemu seeya, wiru 3:1-20.

¹ Gari yiniwa Yinni Gusunã u Sofoni, Kusin bii sãwa Yosiasi, Amãn bii, Yudaban sina bokon bandun waati sã. Sofoni wi, u sãawa Gedalian debubu, Amarian sikadobu, Esekiasin yãasebu.

Yinni Gusunã

u koo handunia sɛyasia

² Yinni Gusunã u nɛɛ, kon kpuro kpeerasia handunia sã. ³ Kon tãmbu ka yɛɛ ka gunãsu ka swɛɛ kpeerasia ka sere maa tãn kãsobu ka ye ya ra bu sokurasie. Kon tãmbu kpuro kpeerasia handunia sã. Nɛ, Yinni Gusunãwa na yeni gerua.

Yinni Gusunã u koo Yudaba

ka Yerusalemugibu sɛyasia

⁴ Yinni Gusunã u maa nɛɛ, kon Yudaba ka Yerusalemugibu kpuro nãma doke. Kon bũu wi ba m̀ Baalin sãa yee ni nu tie kpeerasia min di. Kon yen wirugibu ka yen yãku kowobun yĩsa go.

⁵ Be ba dii tɛeri wãllã kperi ka suru sãamã ka be ba bõrumã ka nɛ, Yinni Gusunãn yĩsiru, ma ba wure ba bõrumã ka ben bũun yĩsiru, be kpurowa kon go.

⁶ Be ba man biru kisi ka be ba ku ra man kasu, ka sere maa be ba ku ra man ben gari saawara ko, be kpurowa kon go.

⁷ I nã mario wi, Yinni Gusunãn wuswaaã.

Domi win tãru ta turuku kua. U win yãkuru sãru kua.

U maa gãsa be ba koo tu di.

⁸ Wi, Yinni Gusunãn yãku ten tãru sã, u koo wirugibu ka sina bokon bibu wãri,

ka sere maa be ba tãn tukobun komanu swĩ.

⁹ Yen tã te, be ba ku ra sãa yerun kãnnã suuku taaram kã nge bũu sãbu,

ka sere be ba ben sunãn yenu dukia yibiamã

ye ba gurama ka gbena, ka dam dibu, be kpurowa u koo wãri.

¹⁰ Yen tã te, ba koo wuri nã sere kãnnãwã ge ba m̀ Swɛɛ,

ka maa wuun wã bera gaan mi.

Meya nãni swãa bakara ko n wãa guunu wãllã.

¹¹ Bɛɛ Makitesigibu, i wuri koowo.

Domi tenkuba kpuro ba koo kam ko.

Be ba gobi kãsimã kpuro ba koo kpeera.

¹² Yen tã te, u koo Yerusalemu bũuri ka fitilanu.

U koo tãmbu wãrima be ba sã kɔɛɛ nge tam kãrãnu.

Ma ba gerumã ben gãruã ba m̀,

wi, Yinni Gusunã u ñ gea m̀, u ñ maa kãsa m̀.

¹³ Ba koo ben arumani gura kpa ben yenusu su ko bansu.

Ba koo dia bani yè sã ba ñ sinamã.

Ba koo resɛm duure, adama ba ñ yen tam nãrumã.

Yinni Gusunãn tãru

¹⁴ Yinni Gusunãn tã nanumgira ta turuku kua.

Te wee ta wee fuuku, ta nãagiru sue.

Tabu durã damgii u koo kuuki ko dãma te.

¹⁵ Tã te, ta sãawa mãrun tãru.

Tã te, ta sãawa nuku sankiranun tãru. Ta sãawa kam kobun tãru.

Tã te, yam wãkura koo tu wukiriwa nge bukã ka guru winu.

16 Yen t̄s̄o te, tabu kowobu ba koo k̄abi
SO
kpa bu kuuki ko bu ka wuu si su
gb̄aranu m̄o w̄ari.

17 U koo t̄ambu nuku sankiranu kp̄εε
kpa ba n s̄im̄o nge w̄okobu.

Domi Yinni Gusun̄owa ba torari.
U koo de ben yem mu n t̄erie nge tua,
kpa ben gonu nu n s̄aa nge kubanu.

18 Yen d̄ama te, ben sii geesu ñ kun m̄ε
ben wura,
yen gaa kun kp̄ε yu bu w̄ara Yinni
Gusun̄on m̄aru baka yen min
di.

Tem m̄ε kpuro mu koo d̄s̄o mwaara
win m̄arun s̄.

U koo m̄en t̄ambu kpuro gowa subaru
s̄o.

I tii kawo

2

1 B̄εε sekuru sariba,
i de i sina i bwisiku,

2 Yinni Gusun̄on himba yu sere koor̄a.

Kpa t̄s̄o te, tu ku raa b̄εε samba ko
nge doo sako ge ga ka woo doon̄o.

I de i sina i bwisiku
Yinni Gusun̄on m̄aru baka yen t̄aru tu
sere tunuma

tu b̄εε deema.

3 B̄εε be i tii kawo kpuro tem m̄ε s̄o,
i Yinni Gusun̄o kasuo.

B̄εε be i n̄un m̄em n̄ōw̄ε,
i gem kasuo, kpa i tii kaw̄a.

S̄ar̄okudo i ko i yari Gusun̄on m̄arun
t̄s̄o te s̄on di.

Gusun̄on gari yi ba gerua

bwese tuku ni nu w̄aa

s̄s̄o duu yeru gian s̄

4 Gasan tem mu koo bansu ko.

Kpa Asikaloni yu ȳra dira.

Ba koo Asid̄adun t̄ambu gira s̄s̄o s̄o
gb̄ara.

Kpa bu Ekoronin t̄ambu seeya ben
wuun di.

5 B̄εε Keretin bweseru, b̄εε be i w̄aa
nim w̄okun goor̄o,

i kam kuawa.

Wun̄ε maa Kanani, wun̄ε wi a s̄aa Fil-
isitiban tem,

Yinni Gusun̄o u nun gerusim̄o.

U n̄εε, u koo nun kpeerasia.

Goo kun maa sinam̄o wun̄ε s̄o.

6 Nim w̄okun goo te, ta koo kowa kpara
yenu,
mi kparobu ba ko n da b̄asu ba n ben
ȳanu kparam̄o.

7 Domi saa ye s̄o,

Gusun̄o, Yudaban Yinni u koo ben be
ba tie kpara

kpa u ka ben yobu wurama.

Nim w̄okun goo te, ta koo ko begiru.

Miya ba ko n da yaa sabenu kpare,
kpa yoka bu kpuna Asikalonigibun
dia mi.

Gusun̄on gari yi ba gerua

bwese tuku ni nu w̄aa

s̄s̄o yari yeru gian s̄

8 U M̄abuba ka Am̄aniban w̄oma nua
ye ba ka win t̄ambu sekuru
doke.

Ma ba tii sua ba ben tem n̄ō bura
yenu susisia.

9 Yen s̄ona wi, Gusun̄o Isireliban
Yinni,

wi, wi u w̄ollu ka tem m̄o,

u n̄εε, sere ka win w̄aru, u koo
de M̄abuba bu kam ko nge
Sodomugibu,

kpa Am̄aniba bu maa kam ko nge
Gom̄aragibu,

ben tem mu yaka k̄s̄usu kpi,

ñ kun m̄ε mu ḡsira b̄aru.

Ḡaanu kun maa kpiim̄o mi sere ka
baadommāo.

Win t̄an be ba tie,

ba koo M̄abu be, ka Am̄ani be w̄ari

bu ben ȳanu gura bu tem tubi di.

10 Yeniwa Gusun̄o u koo de yu bu
deema ben tii suabun s̄

ka sere maa ye ba wi, Gusun̄o w̄ollu ka
tem Yinnin t̄ambu w̄anwa

ba sekuru doke.

11 Wi, Yinni Gusun̄o, u ñ ka bu
w̄anw̄andu m̄o.

U koo handunia kpuron b̄unu kam
koosia.

Baa bwese ni nu w̄aa tem bureno,

nu koo yiira win wuswaāo nin wus̄o.

Gusun̄on gari yi ba gerua

bwese tuku ni nu w̄aa

s̄s̄o ȳesi ȳesika gian s̄

12 B̄εε Etiopigibu, ba koo maa b̄εε s̄akiri
ka win takobi bu go.

13 U koo win nōmu demie sōo yēsan
nōm geuō
u Asirigibu kam koosia,
kpa Ninifu yu ko bansu.
Gāanu kun maa kpiimō mi.
14 Yaa sabena nu koo sina mi,
yεε bwese bwese ka gesi.
Boorosu ka duuru bεεkuna nu koo
kpuna furō si ba yen gbereba
kuan sōowō.
Ba koo kuuki nō saa fenentiban di.
Nōni swāara ko n wāa yen kōnnōwō.
Domi dirun bura te ba kua ka sedurun
dāa ta koo kesikira.
15 Nge mēya wuu ge, ga koo ko,
ge, ge ga raa tii sue mi,
ma ga tamaa ga wāawa bōri yendu sōo,
ma ga tii sōomō ga mō,
gera ga kpuro kere.
Wee ga wōruma ga bansu kua.
Ga kua yεen wāa yeru.
Wi u sarō mi, u koo wia kowa u nōma
kpara.

Yerusalemugibu

ba ñ Gusunōn gere wure

3

1 Bōruroba bεε Yerusalemugibu.
Domi i sāawa mem nōo sariba,
ma i disi mō, i dam diinamō.
2 I ku ra googii nō.
I ku ra maa sεyasiabu wure.
I ku ra Gusunō bεen Yinni naane ko.
I ku ra maa nūn susi.
3 Bεen sina asakpōbu ba sāawa nge
gbee sinan
si su kukirimō wuu ge sōo.
Ma bεen siri kowobu ba maa sāa nge
yokan puruka
ni nu ku ra dīanu yi bururun sō.
4 Gusunōn sōmōbu ba sāawa naane
sariba.
Ba ku ra gere ye Gusunō u bu sōowa.
Bεen yāku kowobu ba Gusunōn sāaru
disi dokemō.
Ba ku ra woodaba mem nōowε.
5 Adama ka mε, Yinni Gusunō u wāa ka
bεε.
U sāawa gemgii, u ku ra weesu ko.
U ra win gem terasiewa siribu sōo bu-
ruru baatere.
U ku ra tōru bure.
Adama tōn kōsoba ba kōsa mō, sekura
kun bu mō.

6 Wi, Yinni Gusunō u nεε,
u bwese girinu go,
ma u nin gbāranu ka nin kuku yenu
kōsuka.
U dera goo ku ra maa sī nin swεε sōo.
U nin wusu kōsuka, goo kun maa wāa
mi.
7 Yera u nεε, bεε Yerusalemugibu, ñ n
daa nūn nasie,
ma i win sεyasiabu wuramō,
u ñ daa bεen wāa yenu kōsukumō.
U ñ daa maa bεε sεyasiāmō nge mε u
kua,
adama i ra n sendewa kōsan kobu sōo.
8 Yen sō, wi, Yinni Gusunō u nεε,
i nūn maruo tōo tē sōo u koo se u bεε
wōrima.
Domi u gōru doke u bwesenu ka nin
sinambu menna
u bu win mōru sōosi ka yen dam.
Kpa n sāare nge ba tem mε kpuro dōo
doke win mōrun sō.

Yinni Gusunō

u nōo mwεeru kua

9 Saa ye sōo, Yinni Gusunō u koo
tōmbun yari dεerasia
kpa bu win yīsiru soku bu nūn sā
sannu.
10 Be ba nūn sāmō ba yarinε baama,
ba koo ka nūn kēnu naawa saa Etiopin
daanun gurun di.
11 Yen tōo te, bεε win tōmbu Isireliba,
i ñ sekuru wasi bεen daa kōsa ka bεen
tora ni i kua sōo.
Domi u koo be ba ra tii sue bεen suunu
sōo wuna,
kpa bεen tiin tōn biaru tu kpe win guu
dεerarun wōllō.
12 U koo de tōmbu fikō ba n wāa bεen
suunu sōo
be ba ñ tii sue.
Ba koo win yīsiru soku u ka bu kōsu.
13 Isireli be ba tie, ba ñ maa kōsa mō.
Ba ñ maa weesu mō.
Gari kōsi yi ñ ko n wāa ben nōsō.
Ba ko n wērewa,
goo kun bu baasimō.

Yerusalemugibu

ba koo wurama

14 Bεε Siōnigibu, i gōru dobun kuuki
koowo.
Bεε Isireliba kpuro gesi, i nuku dobun
kuuki koowo.
Bεε Yerusalemugibu, i yēerio

kpa i nasaran kuuki ko ka been gōru
kpuro.

15 Yinni Gusunə u been seeyasiabu
kpeesia bi u koo raa bee ko.

U been yiberēba yarinasia.

Gusunə sina boko, bee Isireliban
Yinni, u wāa been suunu sɔɔ.

I n̄ maa kōsa gaa wasi.

16 Yen tōɔ te, ba koo bee Yerusalemugibu
sō bu nēē,

i ku berum ko Siōniə.

I ku de been goma dwiyya.

17 Gusunə been Yinni u wāa been su-
unu sɔɔ.

U sāawa nge tabu durə wi u ra faaba
ko.

U koo nuku doo bakabu ko been sō.

U n̄ maa gāanu gerumə yèn sō u bee kī.

U ko n̄ nuku doo bakabu mə.

18 Be ba wāa nuku sankiranu sɔɔ

yèn sō ba ka Yerusalemu tonda,

ba wāa sekuru sɔɔ te ta bu buniemə
nge sɔmunu,

ma ba ku ra maa win tōɔ bakanu di,

beya u koo mennama.

19 Yen tōɔ te, u koo be ba bee dam dimə
wəri,

kpa u yeməbu faaba ko.

U koo be ba raa gira menna

kpa u de bu tambu nuku doo wē

kpa bu yīsiru yari tem kpuro sɔɔ

mi ben baawure u raa sekuru dimə.

20 Yen tōɔ te, u koo de i wurama.

Saa ye sɔɔ, u koo bee menna.

Tambu ba koo bee beere wē

kpa i yīsiru yari handunian bwesenu

kpuron suunu sɔɔ

sanam mē u koo ka been yobu wurama

i bu wa.

Wi, Yinni Gusunəwa u yeni gerua.

ASEE

Saa Babilonin diya Asee u wurama yorun di Yerusalemuᵅ ka Yuda gabu sannu. Saa ye Yuda be, ba wurama ba wāa Yerusalemuᵅ, yera ba Yinni Gusunᵅn s̄aa yee ten bana seewa. Adama ben hania ye, ya ra yemia ma ba s̄aa yee ten bana deri wahala ye ba waamᵅn s̄s̄ saa Samarigibun min di ka sere maa ḡᵅᵅ te ta dua ben suunu s̄ᵅᵅn s̄s̄. Yera be ba dukia m̄ᵅ, ba tii dii geenu baniamm̄. Saa ye s̄ᵅᵅ, ben goo kun maa k̄iru m̄ᵅ u ka Yinni Gusunᵅn s̄amburu ko. Ma Asee u seewa u Yudaba gerusi.

Yen biru u bu dam k̄em̄ᵅ bu ka bana ye se. Win gari yi s̄ᵅᵅ, u n̄εε, bu Gusunᵅ m̄em n̄ᵅw̄ᵅ kpa bu win s̄amburu n̄ᵅni doke. Yera ya buram bo n kere ba n ben tiin arufaani kasu.

Tire ten kpunaa

1. S̄aa yerun bana, wiru 1.
2. S̄aa yee kpaa ten girima, wiru 2.

S̄aa yerun bana

¹ Darusi P̄εεsiban sina bokon bandun w̄ᵅᵅ yirusen suru n̄ᵅᵅba tiasen t̄ᵅᵅ gbiikiru s̄ᵅᵅra Gusunᵅ w̄ᵅᵅᵅ ka tem Yinni u ka Sorobabeli Sealitielin bii, Yudaban kparᵅ ka ȳaku kowo t̄ᵅᵅwero Yosue, Yosadakin bii gari kua saa win s̄am̄ᵅ Aseen n̄ᵅᵅn di u n̄εε, ² b̄εε Isireliba i m̄ᵅ, saa kun tura i ka n̄ᵅn s̄aa yeru bani. ³ Yen s̄ᵅᵅna na b̄εε gari yini s̄ᵅᵅm̄ᵅ na n̄εε, ⁴ n b̄εε w̄εre i n w̄aa dii buranu s̄ᵅᵅ ni ba s̄ama kua, kpa n̄ᵅn s̄aa yeru ta n bansu s̄aa? ⁵ Yen s̄ᵅᵅna n̄ε, w̄ᵅᵅᵅᵅ ka tem Yinni na n̄εε, i bwisikuo b̄εεn daa ye i m̄ᵅn s̄s̄. ⁶ Wee i d̄ianu duurum̄ᵅ too, adama fiikowa i ḡεem̄ᵅ. I dim̄ᵅ, adama i n̄ debum̄ᵅ. I n̄arum̄ᵅ, adama b̄εεn n̄aru kun kpeem̄ᵅ. I ȳanu dokem̄ᵅ, adama nu n̄ b̄εε wooru giramm̄. I n b̄εεn k̄asiaru mwa, ta ra doon̄ewa nge te ba doke b̄ᵅᵅ ḡεere s̄ᵅᵅ. ⁷ Yen s̄s̄, n̄ε, Gusunᵅ w̄ᵅᵅᵅᵅ ka tem Yinni na n̄εε, i bwisikuo b̄εεn daa ye i m̄ᵅn s̄s̄. ⁸ I seewo i da guur̄ᵅ i d̄aa kasuma i ka n̄ᵅn s̄aa yee te bani, kpa i man b̄εere w̄ε. Ye s̄ᵅᵅra ko na n nuku dobu m̄ᵅ. N̄ε, Yinni

Gusunᵅwa na yeni gerua. ⁹ I tamaa i ko i d̄ianu wawa too b̄εεn gbean di. Adama wee fiikowa i wa. Fiiko ye i wa i ka da yenuᵅ mi, ma na ye wom wure na yarinasia. Mban s̄s̄. Ȳen s̄s̄ i n̄ᵅn s̄aa yeru deri ta kua bansu. Ma baawure u sende u ka win tiin diru bani. N̄ε, Gusunᵅ w̄ᵅᵅᵅᵅ ka tem Yinniwa na yeni gerua. ¹⁰ Yen s̄ᵅᵅna gura kun maa n̄em̄ᵅ. M̄eya tem kun maa b̄εε d̄ianu w̄εem̄ᵅ nge m̄ε n ween̄ε. ¹¹ Na dera gbebura kua b̄εεn tem kpuro s̄ᵅᵅ ka guunᵅ. Ma alikama ka res̄em ka olifi kpuro ya gbera. D̄ia ni tem mu ra kpiisie gesi kpuro, nu gberawa. Ma t̄ambu ka yaa sabenu n̄ᵅni s̄ᵅᵅre. Ma b̄εεn s̄ama ye i m̄ᵅ kpuro ya kua kam.

¹² Yera Sorobabeli, Sealitielin bii, ka ȳaku kowo t̄ᵅᵅwero Yosue, Yosadakin bii, ka Isireli be ba tie kpuro, ba Gusunᵅ ben Yinnin gari yi m̄em n̄ᵅᵅwa nge m̄ε Gusunᵅ u win s̄am̄ᵅ Asee s̄ᵅᵅwa u bu s̄s̄. Ma ba nanda wi, Yinni Gusunᵅn wuswaaᵅ.

¹³ Asee, Yinni Gusunᵅn ḡoro u bu s̄ᵅᵅwa ye Yinni Gusunᵅ u n̄ᵅn s̄ᵅᵅwa. U n̄εε, Yinni Gusunᵅ u w̄aa ka b̄εε.

¹⁴ Ma u Sorobabeli, Yudaban kparᵅ ka Yosue, ȳaku kowo t̄ᵅᵅwero ka sere Isireli be ba tie dom yamia. Ba na ba ben Yinni wi u w̄ᵅᵅᵅᵅ ka tem m̄ᵅn s̄aa yee ten s̄amburu torua, ¹⁵ Darusin bandun w̄ᵅᵅᵅᵅ yirusen suru n̄ᵅᵅba tiasen s̄ᵅᵅ yenda n̄n̄ese s̄ᵅᵅ.

S̄aa yee kpaa ten girima

2

¹ W̄ᵅᵅᵅᵅ suru n̄ᵅᵅba yirusen s̄ᵅᵅ yenda tiase s̄ᵅᵅra Yinni Gusunᵅ u Asee s̄ᵅᵅwa u n̄εε, ² a Sorobabeli, Sealitielin bii, Yudaban kparᵅ, ka ȳaku kowo t̄ᵅᵅwero Yosue, Yosadakin bii, ka sere Isireli be ba tie s̄ᵅᵅw̄ᵅ a n̄εε, ³ be, be ba tie s̄ᵅᵅ, ben wara u s̄aa yee ten yellu ȳε ten girima gbiikaa s̄ᵅᵅ. T̄ε, am̄ᵅna ba tu waasin̄ε. Nge m̄ε ta s̄aa mi, ta n̄ s̄aare kam dirum ben n̄ᵅni s̄ᵅᵅ? ⁴ Yen s̄s̄ t̄ε, n̄ε, Gusunᵅ w̄ᵅᵅᵅᵅ ka tem Yinni, na n̄εε, Sorobabeli, ka Yosue, ka Isireli be ba tie, bu tii dam k̄εȳᵅ, kpa bu s̄amburu ko. Domi na w̄aa ka be. ⁵ Nge m̄ε na bu n̄ᵅᵅ m̄w̄εeru kua sanam m̄ε na bu yarama Egibitin di, nge m̄eya na maa

bu sɔ̃mɔ̃ gisɔ̃ ma nɛn Hunde wāa ka be. Yen sɔ̃, bu ku bɛrum ko. ⁶ Nɛ, Gusunɔ̃ wɔ̃llu ka tem Yinni, na n̄ maa tɛɛmɔ̃ n ka wɔ̃llu ka tem ka nim wɔ̃ku sira. ⁷ Kon bwesenu kpuro sira kpa n de bu nin dukia gea kpuro gurama bu ka na nɛn s̄a yeru mini. Kpa n s̄a yee te girima yibia. Nɛ, Gusunɔ̃ wɔ̃llu ka tem Yinniwa na yeni gerua. ⁸ Nɛna na sii geesu ka wura mɔ̃. ⁹ Tɛ̃, dii ten girima ya koo yellugia kera. Miya kon tɔ̃mbu b̄ari yendu wɛ̃. Nɛ, Gusunɔ̃ wɔ̃llu ka tem Yinniwa na yeni gerua.

Tɔ̃n be ba n̄ dɛere

¹⁰ Darusin bandun wɔ̃ɔ̃ yirusen suru nɔ̃ɔ̃ba nnɛsen sɔ̃ɔ̃ yɛnda nnɛse sɔ̃ɔ̃ra Yinni Gusunɔ̃ u ka win sɔ̃mɔ̃ Asee gari kua u nɛɛ, ¹¹ a yāku kowobu woodan gari yini bikio a nɛɛ, ¹² goo ù n yāku yaa b̄akua win yaberun kasaɔ̃, ma win yabe kasa ye, ya p̄ɛɛ baba, n̄ kun mɛ kpee, n̄ kun mɛ tam, n̄ kun mɛ gum, n̄ kun mɛ d̄ianu ganu, ba tamaa d̄ia ni, nu kua Yinni Gusunɔ̃ginu?

Ye Asee u bu bikia mɛ, yera ba wisa ba nɛɛ, aawo!

¹³ Ma Asee u maa bu bikia u nɛɛ, goo ù n disi duura yèn s̄ɔ̃ u goru baba, ma u seewa u maa d̄ia ni baba, d̄ia nin tii nu kua disiginu?

Ma yāku kowo be, ba wisa ba nɛɛ, oo, d̄ia nin tii nu disi duurawa mi.

¹⁴ Yera Asee u maa nɛɛ, amɛniwa Yinni Gusunɔ̃ u gerua u nɛɛ, nge mɛya bɛɛ Isireliba i s̄a win n̄oni sɔ̃ɔ̃. Mɛya maa bɛɛn n̄oman s̄oma ya s̄a. Ye i n̄n̄ wɛ̃ɛmɔ̃ kpuro, ya disi mɔ̃.

I laakari koowo saa tɛ̃n di

¹⁵ N n̄ mɛn na, i bwisikuo ye ya bɛɛ deema n ka gisɔ̃ girari i sere kpenu menna i ka s̄a yee te bani. ¹⁶ Wee bɛɛn goo ù n seewa u alikaman sakaku yendu kasum da birarɔ̃, ma u ye so, wɔ̃kura u ra wa. U n maa seewa u tam ditiri weeraakuru kasum da resɛm gama yerɔ̃, ditiri yɛnda u ra wa. ¹⁷ Nɛ, Gusunɔ̃ na bɛɛn s̄amburu kam koosia. Na dera guru kpenu bɛɛn d̄ianu sanku nu k̄sa, nu bukusa duura. Adama ka mɛ, i n̄ wuramɛ nɛn mi. Nɛ, Yinni Gusunɔ̃wa na yeni gerua. ¹⁸ Yen s̄ɔ̃, i bwisikuo ye ya bɛɛ deema n ka gisɔ̃

girari saa m̄in di ba ka s̄a yee ten kpɛɛkpɛɛku sw̄i ba deri. Gisɔ̃n t̄oru ta s̄awa wɔ̃ɔ̃n suru nɔ̃ɔ̃ba nnɛsen sɔ̃ɔ̃ yɛnda nnɛseru. I de i bwisiku. ¹⁹ I maa d̄ianu mɔ̃ biranu sɔ̃ɔ̃? Bɛɛn gbean d̄aa binuginu mara? Aawo, adama saa gisɔ̃n di, kon bɛɛ durom kua.

Nɔ̃ mwɛɛ ni Yinni Gusunɔ̃

u Sorobabeli kua

²⁰ Yinni Gusunɔ̃ u kpam ka Asee gari kua n̄n̄ mɛɛruse suru win sɔ̃ɔ̃ yɛnda nnɛse te sɔ̃ɔ̃ u nɛɛ, ²¹ a Sorobabeli, Yudaban kparo sɔ̃ɔ̃wɔ̃ a nɛɛ, nɛ, Yinni Gusunɔ̃ kon wɔ̃llu ka tem sira. ²² Kon sinambu kpuron bandu fuka kpa n ben dam kpeesia. Kon bɛɛn tabu kɛkɛ yi dumi gawe ka be ba dua yi sɔ̃ɔ̃ fukiri ka sere maa dumi ka yin maasɔ̃bu. Ben tii tiinɛwa ba koo goona ka takobiba. ²³ Yen t̄ɔ̃ te, kon nɛn s̄om kowo Sorobabeli, Sealitiɛlin bii sua kpa n n̄n̄ ko nɛn ȳireru. Domi wiya na gɔ̃sa. Nɛ, Gusunɔ̃ wɔ̃llu ka tem Yinniwa na yeni gerua.

SAKARI

Sakari ka Asee, waati tia sɔra ba ben sɔmburu kua. Adama ben gari kun sɔa tia. Asee u Isireliba kirɔ kuawa bu ka Yinni Gusunɔn sɔa yeru bani. Ma Sakari u gerua ye ya sia wee ye ya ka handuniagibu kpuro yɔ. Win kɔsi dabi ni u wan sɔ, u tɔmbu kirɔ kua bu ka gɔru gɔsia. U nɛɛ, sunɔ win nɔ mweɛru Gusunɔ u kua, u koo na u bandu di kpa u tɔmbu yakia yorun di.

Sa ko kpɔ su tire ten gari bɔnu ko yiru.

Tire ten kpunaa

1. Sakarin kɔsi ni u wa ka win kirɔba, wiru 1n di sere wiru 8.
2. Ye ya koo kora sia, wiru 9n di sere wiru 14.

SAKARIN KĀSINU

Yinni Gusunɔ u win tɔmbu sokumɔ bu wurama

¹ Darusin bandun wɔɔ yirusen suru nɔɔba itase sɔra Yinni Gusunɔ u ka win sɔmɔ Sakari, Berekian bii, Idon debubu gari kua u nɛɛ, ² nɛ, Yinni Gusunɔ na ka bɛɛn baababa mɔru kua too. ³ Yen sɔ, na bɛɛ sɔmɔ, i wurama nɛn mi, kpa nɛ, Gusunɔ wɔllu ka tem Yinni n maa wura bɛɛn mi. Nɛ, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua. ⁴ I ku ka bɛɛn baababa weena be nɛn sɔmɔ gbiikobu ba nɛn gari sɔɔwa ba nɛɛ, bu ben daa kɔsa derio. Adama ba n sɔmɔ be swaa daki bu sere man mɛm nɔɔwa. ⁵ Mana bɛɛn baaba be, ba wɔa tɛ. Sɔmɔ ben tii, ba wɔa sere ka tɛ? ⁶ Aawo, ba gu. Ka mɛ, wooda ka gari yi na nɛn sɔmɔ be wɛ, ba yi bɛɛn baababa sɔɔwa, ma ba gɔru gɔsia ba nɛɛ, nɛ Gusunɔ wɔllu ka tem Yinni na bu kua nge mɛ na gɔru doke ben daa kɔsan sɔ.

Sakari u dumi wa kāsiru sɔ

⁷ Darusin bandun wɔɔ yirusen suru wɔkura tiase, wi ba mɔ Sebati, win sɔɔ yenda nɛse sɔra Yinni Gusunɔ u ka win sɔmɔ Sakari, Berekian bii, Idon debubu gari kua kāsiru sɔ. ⁸ Wee ye u wa kɔsi te sɔ. Wɔkuru, u durɔ goo wa u dum swaa sɔni u ka yɔ dɔnu ganun suunuɔ, wɔwa gaa sɔ. Ma dum swɛɛ

ka dum bɛɔ wurusu ka dum kaaba yi wɔa win biruɔ. ⁹ Ma u bikia u nɛɛ, nɛn Yinni, mba dumi yin tubusianu.

Ma Gusunɔn gɔrado wi, u nɔn sɔɔwa u nɛɛ, kon nun yi tubusia. ¹⁰ Yera u nɔn sɔɔwa u nɛɛ, dumi yi, yi sɔawa yi Gusunɔ u gɔrima yi ka tem bukiana.

¹¹ Ma dumi yin tii yi gɔrado wi sɔɔwa yi nɛɛ, sa tem bukiana sa wa mɛ kpuro mu wɔa bɔri yendu sɔ.

¹² Ma gɔrado wi, u nɛɛ, Gusunɔ wɔllu ka tem Yinni, sere saa yerɔ kaa Yerusalemu ka Yudaban wuu si su tien wɔnwɔndu wa, si a ka mɔru sɔa saa wɔɔ wata ka wɔkurun di.

¹³ Ma Yinni Gusunɔ u gɔrado wi wisa ka gari dori yi yi nɔn gɔru yemia.

Yinni Gusunɔ

u koo kpam Yerusalemu gɔsi

¹⁴ Gɔrado wi, u maa nɔn sɔɔwa u nɛɛ, a geruo a nɛɛ, ameniwa wi, Yinni Gusunɔ u gerua.

U nɛɛ, u Yerusalemu ka Siɔnin kɔru mɔ ta kpɔ.

¹⁵ Mɛya u ka bwese ni nu tii sue mɔru mɔ.

Yellu u raa ka nu mɔru kua fiiko.

Ma nu Yerusalemu kɔsa kua.

¹⁶ Yen sɔna wi, Gusunɔ wɔllu ka tem Yinni u nɛɛ,

u koo Yerusalemun wɔnwɔndu ko.

Ba koo win sɔa yeru bani.

Kpa bu Yerusalemun kpɛɛkpɛɛku yɔire.

¹⁷ Win wusu su koo dukia yibu.

U koo maa Yerusalemu nukuru yemiasia.

Kpa u maa ye gɔsi win tiin sɔ.

Wi, Gusunɔ, wɔllu ka tem Yinniwa u yeni gerua.

Sakari u kɔbi nne

ka sekobu nne wa kāsiru sɔ

2

¹ Sakari u nɔni seeya ma u maa kɔbi nne wa. ² Ma u gɔrado wi u ka nɔn gari mɔ bikia u nɛɛ, kɔbi yirɔ mini.

Ma u nɔn wisa u nɛɛ, kɔbi yi yi Yudaba ka Isireliba ka Yerusalemugibu yarinasiawa mi.

³ Yen biru, Yinni Gusunɔ u maa nɔn sekobu nne sɔsi. ⁴ Ma u nɔn bikia u nɛɛ, mba seko be, ba kobu na.

Ma u nùn wisa u nɛɛ, ba nawa bu ka kɔbi yi tɔya ko, kpa bu yi bɔku yi, yi yi Yudan tem wɔri yi mɛn tɔmbu yarinasia sere ben goo kun kpɔa u ka tii yina.

Sakari u wɛɛ wa kāsiru sɔɔ

⁵ Ye Sakari u maa mɛɛra, yera u durɔ goo wa u wɛɛ yīrutii nɛni. ⁶ Ma u nùn bikia u nɛɛ, mana a dɔɔ.

Ma u wisa u nɛɛ, na dɔɔwa n Yerusalemu yīire n ka yen dɛɛbu ka yen yasum wa.

⁷ Sanam mɛ Gusunɔn gɔrado wi u ka nùn gari mɔ, u susim wee, yera gɔrado goo u maa na u ka wiɔnɔ yinna.

⁸ Ma u nùn sɔɔwa u nɛɛ, a duka doo a aluwaasi wi sɔ a nɛɛ, Yerusalemu ya koo ko wuu gè ba ñ maa gbāraru toosimɔ. Domi gen tɔmbu ka gen yaa sabenu koo dabia. ⁹ Yinni Gusunɔ u maa nɛɛ, u ko n sãa nge gbãra dɔɔguru Yerusalemu yen sɔ. Mɛya u ko n maa sãa yen bɛɛɛ.

Yinni Gusunɔ u be ba raa

kpikiru da soku

¹⁰ Sakari u nɛɛ, Yinni Gusunɔ u gerua u nɛɛ, bɛɛ be u raa yarinasia handunian goonu nɛɛ ye sɔɔ,

i wurama.

I seema i wurama saa sɔɔ yɛsan nɔm geu gian di.

¹¹ Bɛɛ Yerusalemugibu, bɛɛ be i yoru dimɔ Babiloniɔ,

i kisirama.

¹² Domi wi, Gusunɔ wɔllu ka tem Yinni u nɛɛ, yeniban biru, Yerusalemun bɛɛɛ ya koo wurama.

Wee u man gɔriɔ bwese ni nu bɛɛn yãnu guran mi.

U nɛɛ, nù n maa bɛɛ baba, ya sãawa nge win tiin nɔniya nu baba.

¹³ Wee u koo nu nɔma doke kpa nu gɔsia bɛɛn yobu.

Saa ye sɔɔra nu koo gia ma Gusunɔ, wɔllu ka tem Yinniwa u man gɔrima.

¹⁴ Wiyã u nɛɛ, bɛɛ Yerusalemugibu, i nuku dobun kuuki koowo.

Domi u koo na u n ka bɛɛ wãa.

¹⁵ Bwese dabina nu koo wura wi, Yinni Gusunɔn mi gia yen tɔɔ te,

kpa nu ko win tɔmbu,

kpa u n wãa ka be.

Saa ye sɔɔra i ko i gia ma wi, Gusunɔ wɔllu ka tem Yinniwa u man gɔrima.

¹⁶ U ko n maa Yuda mɔ tem dɛɛram mɛ sɔɔ.

U koo maa Yerusalemu gɔsi.

¹⁷ Baawure u koo nɔɔ mari Yinni Gusunɔn wuswaaɔ.

Domi u koo seema win wãa yee dɛɛrarun di.

Sakari u yãku kowo wa

kāsiru sɔɔ

3

¹ Sakari u Yosue yãku kowo tɔnwero wa u yɔ Yinni Gusunɔn gɔradon * wuswaaɔ. Ma Setam † u yɔ win nɔm geuɔ u ka nùn taare wɛ. ² Ma Yinni Gusunɔn gɔrado u Setam sɔɔwa u nɛɛ, Gusunɔ u nun gerusi wi, wi u Yerusalemu gɔsa. A ñ yɛ ma Yosue u sãawa nge dãa nɔɔ ge ba wuna dɔɔn di?

³ N deema yãa disinugina Yosue u sebua u ka yɔ gɔrado win wuswaaɔ.

⁴ Ma gɔrado wi, u be ba yɔ win wuswaaɔ sɔɔwa u nɛɛ, bu Yosuen yãa disinugii ni wunɔ. Ma u Yosue sɔɔwa u nɛɛ, wɛɛ na nun wunen toranu wuna. Ma na nun tɔɔ baka yãnu sebusia.

⁵ U maa wooda wɛ u nɛɛ, bu nùn dawani ye ya dɛɛre bɔkusio. Ma ba nùn ye bɔkusia. Ma ba nùn yãnu sebusia. Saa ye sɔɔ, gɔrado wi, u yɔ mi. ⁶ U Yosue gari yini sɔɔwa u nɛɛ,

⁷ ameniwa wi, Gusunɔ wɔllu ka tem Yinni u gerua. U nɛɛ,

à n sīimɔ win swɛɛ sɔɔ,

ma a win woodaba mɛm nɔɔwammɛ, wuna kaa win sãa yeru ka ten yaaran sɔmburu kpara.

U koo nun kowa be ba win sɔmburu mɔn turo.

Yinni Gusunɔ

u koo win sɔm kowo naawa

⁸ Yosue, wunɛ yãku kowo tɔnwero,

* **3:1** Yinni Gusunɔn gɔrado - Ka Heberum ba yorua Yinni Gusunɔ tɔna. † **3:1** Setam - Win sɔmbura u ka taare da Gusunɔn wuswaaɔ.

wunε ka wunen tɔn be ba sɔ wunen
wuswaaɔ,
i swaa dakio i nɔ.
Tɔn be, ba ko n gina sɔawa yĩreru wi u
sisin sɔ.
Domi Yinni Gusunɔ u koo win sɔm
kowo gɔrima wi u sɔa kp̄ii
pɔtura.
9 Wunε Yosuen wuswaaɔ, u kperu
garu yiimɔ.
Wuswεε nɔɔba yiruwɔ ta mɔ.
Win tiiwɔ u koo yore te sɔɔ.
Kpa u tem men toranu wuna sɔɔ teeru.
10 Wi, Gusunɔ wɔllu ka tem Yinni u
nεε,
yen tɔɔ te, i ko i sokuna i nuku dobu ko
bɔri yendun sɔ bεen dɔa gbaanɔ.

*Sakari u dabu wuraguu
ka dɔa ye ba mɔ olifi wa
kɔsiru sɔɔ*

4

1 Gusunɔn gɔrado wi u ka Sakari gari
mɔ u na u nɔn yamia nge mε ba ra tɔnu
dom yamie. 2 Ma u nɔn bikia u nεε,
mba a waamɔ mi.
Ma u nɔn wisa u nεε, wuran dabuwa
na waamɔ gɛn wɔllɔ ba wekeru garu
sɔndi. Weke te, ta kɔanu nɔɔba yiru
mɔ. Nin wɔllɔwɔ ba fitilanu sɔndi tia
tia. Kɔa nin min diya gum mu ra ka de
fitila nin mi. 3 Olifin dɔnu yiru ya wɔa
weke ten bɔkuɔ. Teeru nɔm dwaru
gia, teeru maa nɔm geu gia.
4 Ma Sakari u wure u gɔrado wi
bikia u nεε, yinni, mba yeniba kpuron
tubusianu.
5 Ma Gusunɔn gɔrado u nεε, a n̄ yen
tubusianu yε?
6a Ma Sakari u nεε, aawo, yinni. Ma
gɔrado u nεε, 10b fitila nɔɔba yiru ye,
ya sɔawa Yinni Gusunɔn nɔni yi yi tem
bukianamɔ.
11 Ma Sakari u maa nεε, mba
olifin dɔnu yiru ye ya wɔa dabu gen
nɔm geuɔ ka gen nɔm dwarɔ min
tubusianu.
12 U maa bikia u nεε, mba olifin
kɔanu yiru yen tubusianu ni nu wɔa
dabun kɔanu yiru yen bɔkuɔ, m̄n di
gum kokumɔ nge wura.
13 Yera u wisa u nεε, a n̄ nin
tubusianu yε?

Ma u nεε, aawo, Yinni.
14 U nɔn wisa u nεε, nu sɔawa tɔmbu
yiru be na gɔsa ba nε, tem kpuron
Yinni sɔamɔ.

Nɔ mwεεnu Sorobabelin sɔ
6b Yera u maa nεε, wee ye Yinni
Gusunɔ u Sorobabeli sɔamɔ. U nεε,
n n̄ mɔ ka wi, Sorobabelin dam
n̄ kun mε ka win yiikowa
u koo kp̄i u sɔmburu ko.
Adama ka wi, Gusunɔn Hunden
dama.
Wi, wɔllu ka tem Yinniwa u yeni
gerua.
7 U maa nεε,
Sakari, mba n da n guu baka te ta wɔa
Sorobabelin wuswaaɔ.
Sorobabeli wi, u koo tu kɔra
kpa u kpee geeru yara
te ba koo sɔndi sɔa yerun wii kpiirɔ.
Saa ye sɔɔ, tɔmbu ba koo nuku dobu
kuuki ko ba n mɔ
anna a kpee buraru wa.

8 Yinni Gusunɔ u maa Sakari sɔɔwa
u nεε,
9 Sorobabeliwa u dii ten kpeεkpeεku
sw̄i.
Wiya u koo maa ten bana wiru go.
Saa ye sɔɔra nen tɔmbu ba koo gia
ma nε, Gusunɔ wɔllu ka tem Yinniwa
na nun gɔrima.
10a Yen sɔ, bu ku sɔmbu ten tore gɛm
baa tɔ n sɔan na piibu.
Ba koo nuku dobu ko
bɔ n wεε wa
yi ba ra ka ganan dɛndabu mεeri
Sorobabelin nɔmaɔ.

Sakari u tireru wa ta yɔɔwa

5

1 Sakari u maa nɔni seeya kɔsiru sɔɔ
ma u tire kureru garu wa ta yɔɔwa.
2 Ma Gusunɔn gɔrado u nɔn bikia u
nεε, mba a waamɔ mi.
Ma u nɔn wisa u nεε, tire kureru
gara na waamɔ ta yɔɔwa. Ten dεebu
sɔawa gɔm soonu yendu. Ten yasum
maa gɔm soonu wɔkuru.
3 Yera u nɔn sɔɔwa u nεε, bɔriya ta
sɔɔwa yi yi koo yabi tem mε kpuro
sɔɔ. Ten bee tiaɔ, ba yoruawa ma ba
koo gbɛnɔbu kpuro gira minin di. Bee
tiaɔ maa ba koo be ba ra bɔri weesugii

ko gira. ⁴ Gusunə wəllu ka tem Yin-
nin tiiwa u koo de bəri yi, yi na kpa
yi gbenəbun yenusu di ka sere be ba
ra ka Yinni Gusunən yīsiro bōre kam.
Miya yi koo sina yi yin wāa yeru ko
kpa yi ben dirun kpεεkpεεku ka ten
kpenu di.

Sakari u tən kurə goo wa

kāsiru səə

⁵ Gusunən gərado wi, u Sakari susi
ma u nεε, a nənī seeyo a wa ye ya
yarim wee.

⁶ Ma u nùn wisa u nεε, mba mi.

Ma u nεε, birera mi, ta yarim wee
tə səə tem min tambu kpuron toranu
yiba.

⁷ Sanam mε bire ten wukiritia ye
ba kua ka pεerum ya wukiara, yera
u kurə goo wa u sō ten səəwə. ⁸ Ma
gərado wi, u nεε, kurə wi, u sāawa
toranu.

Ma u wure u kurə wi taare bire ten
səəwə, ma u wukiri. ⁹ Ye u maa nənī
seeya wəllə, yera u kurəbu yiru gabu
wa kāsiru səə. Kurə be, ba kasi mə nge
kpakpayε, ma woo ga yi suamə. Ma ba
na ba bire te sua ba ka da wəllə. ¹⁰ Ma
u gərado wi bikia u nεε, mana ba ka tu
dəə. ¹¹ U nùn wisa u nεε, ba ka tu dəəwa
Babilonin temə. Miya ba koo tu diru
bania. Bə n tu bana ba kpa, kpa bire
te, ta n wāa mi.

Sakari u tabu kεkε nne wa

kāsiru səə yi dumi gawe

6

¹ Sakari u maa nənī seeya ma u
tabu kεkε nne wa yi dumi gawe yi
yariə guunu yirun baan di. Guu ni,
nu sāawa sii ganduginu. ² Tabu kεkε
gbiikaa, dum swēeya yi gawe. Yiruse,
kənkərəba. ³ Itase, kaaba. Nnεse,
dumi yi yi bau swāasu mə. ⁴ Ma u
gərado wi u ka nùn gari mə bikia u nεε,
berə mi nən Yinni.

⁵ U nùn wisa u nεε, wəllun goonu
nən wosa si su raa wāa Gusunə, tem
kpuron Yinnin bəkuə. Siya su tē
doonə.

⁶ Dum kənkərə be ba tabu kεkε
yen tia gawe mi, ba dəəwa səə yēsan
nəm geu gia. Ma dum kaa be, ba

swīi. Adama dum bau swāasugii yi,
yi dəəwa səə yēsan nəm dwaru gia.

⁷ Dum swēε yi, yi yara ma yi kana yi
da yi tem bukiana. Ma gərado wi, u yi
səəwa u nεε, yi doo yi tem mε bukiana.

Ma yi tem mε bukiana. ⁸ Gərado wi,
u nùn soka u nεε, a mεerio a wa. Dumi
yi yi da səə yēsan nəm geu gia mi, yi
Gusunən mərə suresiawa bera mi.

Ba koo Yinni Gusunən

sāa yeru seeya

⁹ Yinni Gusunə u Sakari səəwa u nεε,

¹⁰ a yoo beni, Helidai ka Tobiya ka
Yedayan kēnu məə kpa a da Yosiasī,
Sofonin biin yenuə mi yoo be, ba
wāa sanam mε ba tunuma Babiloniə.

¹¹ Kpa a sii geesu ka wura sua a ka sina
furə ko ge kaa doke Yosue, yāku kowo
tənwerə, Yosadakin biin wirə. ¹² Kpa
a nùn sō a nεε, ameniwa nε, Gusunə
wəllu ka tem Yinni na gerua. Na nεε,
goo wāa wi ba mə kpīi pətura.

Saa win min diya wāara koo yari
kpa u nən sāa yee te bani.

¹³ U koo sina yānu sebe,

kpa u sina win sina gənaə u tambu
kpara.

Yāku kowo ko n wāa win bəkuə
kpa ba n nəə tia sāa mam mam.

¹⁴ Sina furə ge, ga ko n wāawa nε,
Yinni Gusunən sāa yerə. Geya ga koo
de bu Heləmu ka Tobiya ka Yedaya ka
Henī, Sofonin bii yaaya.

¹⁵ Ma Sakari u nεε, be ba wāa n toma,
ba koo na bu sāa yee te bani. Saa ye
səəra ba koo gia ma nε, Gusunə wəllu
ka tem Yinniwa na nun gərima.

Yeni kpuro ya koo koorawa ì n nε,
Gusunə bεen Yinnin gere mεm nəəwa
mam mam.

Nəə bəku te ba ka

Yerusalemun bansu yaayamə

7

¹ Darusin bandun wəə nnεse səə,
yen suru nəəba nnεse wi ba mə
Kisilun səə nnεse səəra Yinni Gusunə
u ka Sakari gari kua u nεε, ² Beteligibu
ba raa Saresεε ka Regemu Meleki ka
gabu gəra Gusunə wəllu ka tem Yinnin
sāa yerə bu ka win durom kana. ³ Kpa
bu maa yāku kowobu ka win səməbu

bikia bà n ko ba n sumən na, kpa ba n nɔɔ bəkua wɔɔn suru nɔɔbuse kpuro sɔɔ nge mɛ ba m̀ tɛɛbun di.

⁴ Yera Gusunɔ, wɔllu ka tem Yinni u Sakari sɔɔwa u nɛɛ, ⁵ a yāku kowobu ka tən be kpuro wisio a nɛɛ, saa wɔɔ wata ka wəkurun di, ba ra nɔɔ bəke

kpa ba n wāa nuku sankiranu sɔɔ wɔɔn suru nɔɔbuse ka nɔɔba yiruse sɔɔ.

Adama ba n̄ ye m̀ bu ka man bɛɛɛ wɛ.

⁶ Bà n maa dimɔ, ba n̄rumɔ, ben tiin sɔna.

⁷ Yellu, nɛ, Yinni Gusunɔ na tɔmbu kirɔ kua ka gari yinin bweseru nɛn sɔmɔ gbiikobun min di. Saa ye sɔɔ, Yerusalemu ka wuu si su ka ye sikerenen tɔmbu ba wāa bəri yendu sɔɔ, ma tamba yiba sɔɔ yɛsan n̄m dwaru gia ka wɔwaa.

⁸⁻⁹ Gusunɔ wɔllu ka tem Yinni u maa Sakari sɔɔwa u nɛɛ, a tən be gari yini yaayasio yi yi nɛɛ, bu tɔmbu sirio dee dee, kpa ba n tən geeru ka wənwəndu mɔɔsinɛ.

¹⁰ Bu ku gəminibu ka gobekuba ka sɔbu ka s̄arobu dam d̄are. Bu ku maa ben winsim k̄sa bwisikusi.

¹¹ Adama ba n̄ gari yi swaa sue. Ba swaa taayawa. ¹² Ma ba ben ḡorusu b̄obiasia nge kpee kpikuru. Ba n̄ nɛ, Gusunɔ wɔllu ka tem Yinnin wooda ye swaa daki, ye na bu wɛ saa nɛn sɔmɔbun min di, be nɛn Hunde u ka gari kua. Ma ben swaa taa bi, bu man m̄aru kua too.

¹³ Sanam mɛ na bu soka, ba n̄ wisa. Yen sɔna nɛn tii na n̄ maa bu wisa sanam mɛ ba man somiru kana.

¹⁴ Yen sɔna na bu yarinasia bwesenu kpuron suunu sɔɔ ni ba n̄ daa yɛ.

Ma ba ben tem deri dirum goo ku ra maa sare mi.

Ma tem gem mɛ, mu kua bansu.

Nɛ, Gusunɔ wɔllu ka tem Yinniwa na yeni gerua.

Yinni Gusunɔ u koo

Yerusalemu wesia nge yellu

8

¹ Gusunɔ wɔllu ka tem Yinni u gerua u nɛɛ,

² nɛn nisinu kp̄a Yerusalemun sɔ.

Domi na ye k̄i gem gem.

³ Yen sɔna na nɛɛ, kon wura Yerusalemu ye sɔɔ kpa na n wāa mi.

Ba koo ye soku wuu gemguu.

Kpa bu maa nɛ, Gusunɔ wɔllu ka tem Yinnin guu te soku guu dɛɛraru.

⁴ Durɔ tɔkɔnu ka kurɔ tɔkɔnu nu koo ka deki s̄iima kpa nu na nu sina yen batumaba sɔɔ.

⁵ Bii aluwaasiba ka bii wəndiaba ba koo yibu yen batuma be sɔɔ ba n dweebu m̀.

⁶ Isireli be ba tien n̄ni sɔɔ, ya ko n s̄a nge ye ya kun kp̄ɛ yu kooru. Adama nɛ, Gusunɔ wɔllu ka tem Yinni, kon kp̄i n maamaaki ye ko.

Nɛna na yeni gerua.

⁷ Wee na nɛn tɔmbu faaba m̀ be ba wāa sɔɔ yari yerɔ ka sɔɔ duu yerɔ.

⁸ Kon ka bu wurama kpa bu sina Yerusalemuɔ

ba n s̄a nɛn tɔmbu kpa na n maa s̄a ben Yinni gemgii wi u naanɛ m̄.

⁹ Wee ye nɛ, Gusunɔ wɔllu ka tem Yinni na gerua.

Na nɛɛ, i w̄ruḡuru koowo bɛɛ be i nua gisɔ ye nɛn sɔmɔbu ba gerua

sanam mɛ ba nɛn s̄a yee ten kp̄ɛkp̄ɛku sw̄i.

¹⁰ Domi yellu, goo ku ra win s̄amburun k̄s̄iaru wa.

Goo ku ra maa yaa sabe ni nu n̄n s̄amburu kuan k̄s̄iaru wɛ.

Saa ye sɔɔ, goo ku ra yari.

Goo ku ra maa du ka bəri yendu yibereban sɔ.

Domi na tɔmbu ȳsuwa bu ka w̄rina.

¹¹ Adama t̄ɛ, na n̄ maa Isireli be ba tie kuammɛ nge mɛ na kua yellu.

Nɛ, Gusunɔ wɔllu ka tem Yinniwa na yeni gerua.

¹² Kon de bəri yendu tu duwa tem sɔɔ kpuro.

Resɛm ya koo ma.

Gura ya koo nɛ

kpa tem mu d̄ianu ko.

Doma nini kpurowa kon Isireli be ba tie kua.

¹³ Bεε Yudaba ka Isireliba, wee i kua bwese te na bōrusi bwese-nun suunu sɔɔ.

Adama tē, kon bεε faaba ko kpa i n s̄aa domarugibu t̄ambun suunu sɔɔ.

Yen s̄, i ku bεrum ko.

I de i n w̄aruḡaru m̄.

¹⁴ Ameniwa nε, Gusunɔ w̄ollu ka tem Yinni na gerua.

Na nεε, na raa ḡōru doke n bεε k̄sa kua ȳen s̄ b̄een baababa ba nen m̄aru seeya.

Na ñ daa ḡōru ḡasie n ye k̄obia.

¹⁵ Adama tē, na ḡōru doke n Yerusalemu ka Yudan tem kpuro gea kua.

Yen s̄, i ku bεrum ko.

¹⁶ I ka gari yini s̄amburu koowo.

Yiya, baawure u n da win winsim gem s̄.

Kpa i n da baawure siri gem sɔɔ

i n ka w̄aa b̄ari ȳendu sɔɔ.

¹⁷ I ku goo k̄sa kua.

I ku b̄ari weesugii ko.

Domi yeniba kpurowa na tusa.

Nε, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua.

Nɔɔ b̄akurun t̄ōru ta koo

ḡasira nuku doḅun t̄ōru

¹⁸ Gusunɔ w̄ollu ka tem Yinni u nεε, ¹⁹ nɔɔ b̄aku ni i ra ko suru n̄ese sɔɔ ka suru n̄abuse sɔɔ ka suru n̄ɔɔba yiruse sɔɔ ka suru w̄akuruse sɔɔ, nu koo ḡasira nuku doḅun t̄ōnu Yudaɔ. Ni s̄ɔɔra ba ko n da t̄ōɔ bakanu di.

Adama yeba kpuro sɔɔ, i de i gem ka b̄ari ȳendu k̄ia.

²⁰ Na maa wure na nεε, t̄ambu ba koo na Yerusalemuɔ saa wusu dabinun di.

²¹ Wusu gasun t̄ambu ba koo gasun t̄ambu s̄ bu nεε, bu da bu nε, Gusunɔ w̄ollu ka tem Yinni durom kasu Yerusalemuɔ kpa bu man s̄.

²² Geema, bwese dabinu ka maa bwese ni nu dam m̄ nu koo na nu nen durom mε kasu kpa nu man s̄.

²³ Nε, Gusunɔ w̄ollu ka tem Yinni na nεε, yen t̄ōɔ te, bweseru baatere sɔɔ,

t̄ambu w̄aku w̄akubu ba ko n Yuu turon yabe soo neni

ba n m̄, ba koo ka n̄un da.

Domi ba nua ma nε, Gusunɔ na w̄aa ka wi.

ISIRELIBA KA BWESE TUKUNU

Yinni Gusunɔ

u koo bwese ni nu tie siri

9

¹ Ameniwa Yinni Gusunɔ u gerua Hadarakin tem s̄ u nεε, kon wuu ge ba m̄ Damasi siri.

Domi nen n̄oni w̄aa t̄ambu sɔɔ nge mε yi w̄aa Isireliban bwese keri kpuro sɔɔ.

² Kon maa Hamati ye ya w̄aa Damasin tem n̄ɔɔ bura yer̄on tem siri ka Tiri ka sere maa Sidoni, baa mε wuu sin t̄ambu ba bwisi m̄.

³ Tiri ye, ya w̄aa gb̄ara damgirun suunu sɔɔ.

Meya ya gobi guram̄ nge tua.

Ma ya wura guram̄ nge p̄t̄ak̄.

⁴ Adama nε, Yinni Gusunɔ, kon ye kpuro mwa.

Kon yen dam sure nim w̄aku sɔɔ

kpa n de yu d̄ɔɔ mwaara.

⁵ Asikalonigibu ba koo ye wa

kpa bu bεrum duura.

Kon de tem yiiri bakabu bu Gasa w̄ari, kpa Ekoronigibun ȳiȳɔɔbu kpuro bu kam ko.

Gasa ya koo sunɔ bia.

Goo kun ko n maa w̄aa Asikalonio.

⁶ S̄ɔɔbu ba koo na bu sina Asid̄oɔduɔ.

Kpa n Filisitiban tii suabu kpeerasia.

⁷ Ba ñ maa ȳem dim̄.

Ba ñ maa b̄ūu ȳaku d̄ianu dim̄.

Ba koo kowa nε, Gusunɔn t̄ambu nge Yudaba

kpa Ekoronigibu ba n maa s̄aa nen t̄ambu

nge mε Yebusiba ba kua.

⁸ Kon nen sansani gira n ka nen s̄aa yeru sikerena.

Kpa yiberε be ba daam̄ ba wuramam̄ bu ku raa ye w̄ari.

Dam dioba kun maa sar̄o mi.

Domi nen n̄oni w̄aa mi.

Sunɔ wi u ka b̄ari ȳendu sisi

9 Bɛɛ Siɔnigibu, i nuku dobun kuuki koowo.

Bɛɛ Yerusalemugibu, i yɛerio nuku dobun sɔ.

Wee bɛɛn sina boko u sisi bɛɛn mi.

U sɔawa gemgii ka faaba kowo.

U n̄ tii sue.

Kɛtɛku buuwa u sɔni.

10 Kon de tabu kɛkɛ yi kpe Efaraimun temɔ

kpa dumi ka tɛn ni ba raa ka tabu kua yu kpeera Yerusalemuɔ.

Sunɔ wi, u koo ka bwesenu b̄ari yɛndu naawa.

U ko n bandu diiwa nim w̄aku geen di sere ka nim w̄aku giɔ,

saa maa daa te ba m̄ɔ Efaratin di n ka da handunian goonu n̄nɛ sɔɔ.

Pirisɔmban karabu

11 Yinni Gusunɔ u n̄ɛɛ, n̄n arukawani ye na ka bɛɛ b̄okuan sɔ, ma i ye sire ka ȳaku yaa yɛm, kon bɛɛn yobu yara d̄akɔ kpirirun di te ta n̄ nim m̄ɔ.

12 Bɛɛ yobu, bɛɛ be i ȳiyɔ bakabu m̄ɔ, i wuro bɛɛn wusɔ si su gb̄aranu m̄ɔ.

Na maa bɛɛ n̄ɔsiamɔ ma kon bɛɛ domaru kua nge yellugirun n̄n yiru.

13 Kon Yuda dendi nge tɛndu.

Kpa Efaraimu ya n s̄aa ten s̄ɛnu.

Yerusalemu, kon wunen bibu sua bu Gɛrɛkiba tabu w̄ari.

Kon bu kowa nge tabu durɔ damgiin takobi.

14 Nɛ, Yinni Gusunɔ, kon tii s̄ɔsi w̄allo. N̄n s̄ɛu ga koo doona nge guru maakinu.

Kon k̄ɔba so, kpa n sarama guru woo b̄akɔ sɔɔ, ge ga wee saa s̄ɔ ȳɛsan n̄m d̄waru gian di.

15 Nɛ, Gusunɔ, w̄allu ka tem Yinni, kon n̄n t̄ambu k̄ɔsu.

Ba koo ben yibɛrɛba kamia bu ben kpurantɛn̄nun kpenu k̄ɔsuku.

Kon de yibɛrɛ ben yɛm mu yari nge tam,

n̄ kun mɛ nge ȳaku yaa yɛm mɛ mu ra gb̄ɛru yibu

bu ȳɛka ȳaku yerun k̄aanɔ.

16 Yen t̄ɔ te, kon n̄n t̄ambu faaba ko nge mɛ ȳaa kparɔ u ra win ȳaanu faaba ko.

Ba koo balli ben temɔ nge kpee gobigii

ni ba mani sina furɔ sɔɔ.

17 Tem miya doo n̄ɔru ka buram mu ko n w̄aa.

Alikama ka tam koo de aluwaasiba ka w̄andiaba ba n dam m̄ɔ.

Gusunɔ turowa s̄aa Yinni

10

1 I Yinni Gusunɔ kanɔ u bɛɛ tom buruku gura k̄ɛ.

U koo de guru woo gu na

kpa guru baka yu n̄ɛ.

Kpa yakasu su kpi baama.

2 Domi b̄uu n̄n bw̄arokunu ba m̄ɔ Terafimu nu weesu m̄ɔ.

S̄ɔrobu ba k̄asi weesuginu waamɔ.

Ben dosusu su s̄awa weesu.

Sin nuku yemiasibu s̄awa kam dirum.

Yen s̄ona ba sirene nge yaa sabenu.

Ba w̄n̄w̄andu soore,

domi ba n̄ kparɔ m̄ɔ.

Yinni Gusunɔ

u koo win t̄ambu yakia

3 Yinni Gusunɔ u n̄ɛɛ,

na ka kparɔ tuko be ba n̄n t̄ambu kpare m̄ɔru m̄ɔ.

Be, be ba s̄aa nge bonu mi, kon bu w̄arima.

Domi nɛ, Gusunɔ w̄allu ka tem Yinni

na n̄n t̄ambu Yudaba naawa.

Kon bu dendiwa tabu sɔɔ nge dum girimagia.

4 Ben min diya sinambu ba koo yari.

Kpa ba n dam m̄ɔ nge gani ḡamburun kperu,

n̄ kun mɛ nge kuu bekurugirun gbere, n̄ kun mɛ nge tɛn te ba ra ka tabu de.

5 Ba ko n s̄awa nge tabu durɔ damgii be ba ben yibɛrɛba taakumɔ swɛɛ sɔɔ nge p̄ɔt̄akɔ.

Ba koo tabu ko ȳɛn s̄ɔ nɛ, Yinni Gusunɔ ko na n ka bu w̄aa.

Ben yibɛrɛ be ba dumi ȳɔwa ba koo sekuru wa.

6 Kon Yudaba t̄asisia,

kpa n Isireliba w̄ara.

Kon ka bu wurama,

domi na ben w̄n̄w̄andu m̄ɔ.

Ba ko n s̄awa nge be na n̄ daa biru kisi.

Domi n̄na na s̄aa Gusunɔ ben Yinni.

Kon ben kanaru mwa.

7 Efaraimuba ba ko n sãawa nge tabu durɔ damgibu.
 Ba ko n nuku dobu mɔ nge wi u tam nɔra.
 Ben bibu ba koo ye wa kpa bu nuku dobu ko.
 Ba koo nuku dobu ko nɛ, Yinni Gusunɔn sɔ.
 8 Kon wia ko bu ka mennama. Domi nɛna na bu yakiamɔ.
 Ba koo dabia nge yellu.
 9 Kpa n de ba n pusa bwesenun suunu sɔɔ.
 Mi ba wãa n toma mi, ba ko n da man yaaye min di.
 Kpa ba n wãa mi ka ben bibu.
 Yen biru, ba koo wurama.
 10 Kon de bu wurama saa Egibitin di.
 Kon bu mennama saa Asirin di.
 Kpa n de bu wurama Galadiɔ ka Libaniɔ.
 Batuma kun bu turi.
 11 Ba koo nim wɔku tɔbura mi ba nuku sankiraru wa.
 Gusunɔ u koo gen nim kurenu so, kpa Nilun daarun nim mu gbera.
 Asirigibun tii suabu koo kpe.
 Kpa Egibitigibun bandu tu nɔru ko.
 12 Kon nɛn tɔmbu tãsisia.
 Kpa ba n sɔimɔ ka nɛn yĩsiru.
 Nɛ, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua.

Ba damgibu kəsuka

11

1 Bɛɛ Libanigibu, i bɛɛn kɔnnɔsu kenio kpa dɔɔ u bɛɛn dãa ye ba mɔ sɛduru di.
 2 Bɛɛ dãa ye ba mɔ sipɛɛ, i weeweenu koowo.
 Domi sɛduruba ba wɔruka.
 Be ba tii sue mi, ba kpeera.
 Bɛɛ Basanin dãa bakanu, i weeweenu koowo.
 Domi dãa sɔɔ ge ba n daa kpɛ bu du ga wɔruka.
 3 Kparobu ba wuri mɔ, domi ben bɛɛɛ ya kpa.
 Gbee sinansu su kukirimɔ, domi Yuudenin dãa sɔɔn bɛɛɛ ya kpa.

Kparobu yiru

4 Ameniwa Yinni Gusunɔ u Sakari sɔɔwa. U nɛɛ, a yãanu kparo ni ba koo go. 5 Be ba nu dwemɔ ba goomɔ ba n bu sɛɛyasiamɔ. Be ba maa nu dɔramɔ ba mɔ, ba nɛ, Gusunɔ siara, domi ba

gobi mɔ. Nin kparobu ba ku ra maa ka nu yinɛ. 6 Nɛ, Yinni Gusunɔ na n maa tɔmbun wɔnwɔndu mɔ tem mɛ sɔɔ. Kon baawure beriwɔ win winsim nɔmuɔ ka win sunɔn nɔmuɔ. Ba koo ben tem arumani gurawa. Na n maa bu wɔramɔ ben yibereban nɔmun di.

7 Yera Sakari u yãanu kparabu wɔri ni ba koo go. Yãa niya nu kɔsuru bo. Ma u kpara dɛki yiru kasu. U tia soka durom, tia maa nɔɔ tia. Ma u da u yãa ni nɔɔri. 8 Suru tian baa sɔɔ u nin kparobu ita go. Ma u ka nu tii kpara u temanabu kpana. Ma nin tii nu nùn tusa. 9 Ma u nɛɛ, na n maa nu kparamɔ. Nin ni nu koo gbi, nu gbio. Ni nu koo maa tiara nu tennɔ.

10 Ma u win dɛka ye u soka durom bɔɔka u ka sɔɔsi ma u win arukawani kusia ye u raa ka bwesenu kpuro bɔkuɔ. 11 Yen tɔɔ tera u arukawani ye kusia. Ma yãa kɔsu ni nu nùn mɛɛra mi, nu gia ma Yinni Gusunɔn gariya yi kooramɔ. 12 Ma u bu sɔɔwa u nɛɛ, ya n bu wɛɛre, bu nùn kɔsiaru wɛɛyɔ, ya kun maa bu wɛɛre, bu derio.

Yera ba sii geesun gobi tɛna yĩira ba nùn kɔsia. 13 Ma Yinni Gusunɔ u nùn sɔɔwa u nɛɛ, a sii geesun gobi tɛna ye ba mɛɛra bure mi, mɔmɔ wɛɛyɔ.

Ma u gobi yi sua u yari Gusunɔn sãa yerɔ yi ka ko mɔmɔgii. 14 Yen biru, u maa win kpara dɛka yiruse ye u soka nɔɔ tia mi, bɔɔka u ka sɔɔsi ma Yudaba ka Isireliban baa sɔɔ nɔɔ tia maa sari. 15 Yinni Gusunɔ u maa nùn sɔɔwa u nɛɛ, a kparo nge kparo gari bɔkɔ. 16 Domi kon kparo goo seeya tem mɛ sɔɔ, wi u kun yãanu nɔɔrimɔ ni nu gɔɔ dɔɔ. U nɛn nin binu kasum dɔɔ. U nɛn ni nu mɛɛra wa tim kuammɛ. Mɛya u nɛn maa ni nu bwãa do nɔɔrimɔ. Adama u koo ni nu gum mɔn yaa tem sere ka nin kɔriɔ.

17 Bɔrurowa kparo gari bɔkɔ wi u yãanu derimɔ.

Takobi yu win gãseru ka win nɔm geun nɔnu kəsukuo, kpa gãse te, tu gbera kpa nɔnu ge, gu gbi.

Yinni Gusunɔ

u koo Yerusalemu yakia

12

¹ Gari yi Yinni Gusunɔ u gerua Isireliban sɔ̄ wee.

Wi, wi u wɔ̄llu ka tem mɔ̄ma, ma u maa tɔ̄nu hunde dokea

² u nɛɛ, na Yerusalemu kua nge nɔ̄ra ye ya nen mɔ̄ru yiba nge tam. Ya koo bwese ni nu ka ye sikerene woo tiro kpɛɛ. Woo tiro ge, ga koo Yudaba kpuro nenɛ bɔ̄ n Yerusalemu tarusi.

³ Tɔ̄ te sɔ̄, kon ye gɔ̄sia nge kpee bakaru. Be ba kɪ bu tu sua ba koo mɛɛra wa. Handunian bwesenu kpuro nu koo mɛnna nu tu wɔ̄ri. ⁴ Yen tɔ̄ te, Yinni Gusunɔ u nɛɛ, kon ben dumi woo tiro kpɛɛ kpa n yin maasɔ̄bu nɔ̄ni swɔ̄aru kpɛɛ, kpa n bwese tuku-nun dumi wɔ̄koru kpɛɛ. Adama kon Yudaba kɔ̄su. ⁵ Yudan wirugibu ba koo nɛɛ, Yerusalemugiba ba sɔ̄a ben dam nɛ, Gusunɔ ben Yinnin sɔ̄, nɛ wi na wɔ̄llu ka tem mɔ̄. ⁶ Yen tɔ̄ te sɔ̄, kon Yudaban wirugibu kowa nge dɔ̄ boko dɔ̄a sɔ̄wɔ̄, n̄ kun mɛ nge wii bɔ̄n tɛn dɔ̄ ba sɔ̄ka dɪa bɔ̄kunu sɔ̄. Ba koo bwese ni nu ka bu sikerene kamiawa mam mam. Adama Yerusalemugibu ba ko n sɔ̄wa ben temɔ̄.

⁷ Nɛ, Yinni Gusunɔ kon Yudaban yenusu faaba ko, kpa Dafidin yenun bɛɛɛ ka Yerusalemugibun bɛɛɛ yu ku raa Yuda be ba tiegia kera. ⁸ Yen tɔ̄ te, kon Yerusalemugibu kɔ̄su. Be sɔ̄, wi u kun daa dam mɔ̄, u koo dam kowa nge Dafidi. Kpa Dafidin yenugibu ba n sɔ̄a nge Gusunɔn gɔ̄rado wi u yɔ̄ ben wuswaaɔ̄.

Ba gɔ̄ wooru sɔ̄

tem mɛ kpuro sɔ̄

⁹ Yen tɔ̄ te, kon kookari ko n bwese ni kpuro go ni nu Yerusalemu wɔ̄rim wee. ¹⁰ Kon de Dafidin yenugibu ka Yerusalemugibu ba n wɔ̄nwɔ̄ndu mɔ̄ kpa ba n da kanaru ko, kpa bu gɔ̄siramana nen mi, nɛ wi ba yaasa sɔ̄ka. Ba koo man swɪisi nge wɪn bii teereru ta gu. Ba koo swɪwa ka nuku sankira bakanu nge wɪn bii gbiikoo u gu. ¹¹ Yen tɔ̄ te, nuku sankiraru ta ko n kpɔ̄ Yerusalemuɔ̄ nge te ba kua Hadadirimɔ̄n sɔ̄ Megidon wɔ̄waaɔ̄. ¹² Tem mɛ kpuro sɔ̄, ba ko n gɔ̄ wooru sɔ̄wa yenu ka yenu. Dafidin

yenugibu, kurɔ̄bu ka durɔ̄bu nenɛm. Natanin yenugibu, kurɔ̄bu ka durɔ̄bu nenɛm. ¹³ Lefin yenugibu, kurɔ̄bu ka durɔ̄bu nenɛm. Simɛin yenugibu, kurɔ̄bu ka durɔ̄bu nenɛm. ¹⁴ Nge mɛya yenu si su maa tien tɔ̄mbu ba ko n gɔ̄ wooru sɔ̄ nennɛnka, kurɔ̄bu ka durɔ̄bu nenɛm.

13

¹ Yen tɔ̄ te, bwia gaa ya koo yari yu ka Dafidin yenugibu ka Yerusalemugibun toranu wɔ̄ka.

Yinni Gusunɔ u koo

win sɔ̄mɔ weesugibun

bwɔ̄arokunu kɔ̄suku

² Yen tɔ̄ te, nɛ, Gusunɔ wɔ̄llu ka tem Yinni kon bɪnun yɪsinu kpeerasia tem mɛ sɔ̄ kpa bu ku raa maa nu yaaya. Kon maa nen sɔ̄mɔ weesugii be ba bɪu sɔ̄arun kɪru mɔ̄ mi wuna. ³ Goo ù n gari weesugii mɔ̄, win tundo ka win mero ba koo nɪn sɔ̄wa bu nɛɛ, kaa gbi. Domi a weesu mɔ̄wa ka Yinni Gusunɔn yɪsiru. Kpa tundo wi, ka mero wi, bu nɪn takobi sɔ̄ku bu go sanam mɛ u gari yi mɔ̄. ⁴ Yen tɔ̄ te, Gusunɔn sɔ̄mɔbu ba koo sekuru wa ben kɔ̄si weesuginun sɔ̄. Bɔ̄ n gari mɔ̄, ba n̄ maa yabe sansuginu sebumɔ̄ bu ka tɔ̄mbu nɔ̄ni wɔ̄ke. ⁵ Ben baawure u koo nɛɛwa, u n̄ sɔ̄a Gusunɔn sɔ̄mɔ. Wi, gbaa wukowa. Domi ba nɪn dwawa saa win piiburun di. ⁶ Bɔ̄ n nɪn bikia ba nɛɛ, mana u sere mɛɛra yeni wa ye ya wɔ̄a win nɔ̄maa, kpa u wisi u nɛɛ, u ye wawa win bɔ̄rɔ̄ kɪnasibun yenuɔ̄.

Ba koo gia ma

Gusunɔwa u sɔ̄a Yinni

⁷ Gusunɔ, wɔ̄llu ka tem Yinni u nɛɛ, takobi, a nen kparo wi na kua nen bɔ̄ wɔ̄rio.

A nɪn goowo kpa yɔ̄anu nu yarina, kpa n ni nu kun dam mɔ̄ wɔ̄ri.

⁸ U maa nɛɛ, bɔ̄ n tem mɛn tɔ̄mbu bɔ̄nu kua suba ita, yen suba yiru ya koo gbi kpa sube tee teni tu tiara. ⁹ Kon sube tee te dɔ̄ doke kpa n tu sɔ̄wa nge mɛ ba ra sii geesu sɔ̄we. Kon tu sɔ̄wawa nge mɛ ba ra wura sɔ̄we. Ta koo nen yɪsiru soku kpa n

tu wurari. Kon tu sō n nɛɛ, ta sāawa nɛn tambu. Kpa ten tii tu maa nɛɛ, na sāawa Gusunɔ ten Yinni.

Yinni Gusunɔn tōru

14

- ¹ Bɛɛ Yerusalemugibu, Yinni Gusunɔn tōra wee.
Ba koo bɛɛn yānu gura bu bɔnu ko bɛɛn nɔni biru.
- ² U koo bwesenu kpuro mɛnna nu ka Yerusalemu wɔri.
Ba koo ye mwa kpa bu yen yɛnusu dō soku.
Ba koo ka yen tɔn kurɔbu kpuna ka dam.
Kpa bu yen tɔmbun bɔnu yoru mwɛeri bu ka doona.
Adama ba n̄ be ba tie goomɔ.
- ³ Saa ye sɔra Yinni Gusunɔ u koo tii sōsi
kpa u ka bwese ni tabu ko nge mɛ u ra ko tabu sɔ.
- ⁴ Yen tō te, u koo win naasu sɔndi Olifin guurɔ
te ta wāa Yerusalemun dee deeru, sō yari yeru gia.
Olifin guu te, ta koo bɛsira suunuɔ saa sō yari yerun di sere sō duu yerɔ.
Wɔwi baka ya koo yari ten suunu sɔ.
Guu ten bee tia ya koo da sō yɛsan nɔm geu gia
kpa bee tia yu maa da sō yɛsan mɔm dwaru gia.
- ⁵ Saa ye sɔ, i ko i duki dawa win guunun wɔwa sɔ.
Domi wɔwa ye, ya ko n wāawa sere Atiseliɔ.
I ko i duki suwa nge mɛ i raa kua sanam mɛ tem yīribu bɛɛ deema Osiasi Yudaban sina bokon waati.
Saa ye sɔra Gusunɔ nɛn Yinni u koo na ka win tɔn dɛrobu.
- ⁶ Yen tō te, yam bururam mu n̄ ko n maa wāa.
Pura ya ko n wāa ka sere maa nim mɛ mu gɔsira nge kperu.
- ⁷ Tō te, ta ko n sāawa nɛnɛm te Yinni Gusunɔ u yɛ.
Ba n̄ wɔkuru ka sō sɔ wunanamɔ.
Adama yoka, yam bururam mu koo sōsira.
- ⁸ Yen tō te, nim gem mu koo yari Yerusalemun di

- kpa mɛn sukum mu koku mu da nim wɔkuɔ
ge ga wāa sō yari yeru gia,
kpa sukum mu da nim wɔku ge ga wāa sō duu yeru gia.
Nge mɛya n ko n sāa sō sārɛru ka guran saa.
- ⁹ Yinni Gusunɔwa u ko n sāa tem kpuron sunɔ.
Wi turowa u ko n sāa Yinni.
Win turon yīsira tambu kpuro ba koo gia.
- ¹⁰ Isireliban tem kpuro mu koo gɔsia wɔwa
saa Geban di sō yɛsan nɔm geu gia
n ka da Rimɔwɔ Yerusalemun sō yɛsan nɔm dwaru gia.
Saa ye sɔ, Yerusalemu ya koo yīsiru yari
kpa ya n wāa yen ayerɔ.
Ya ko n wāawa saa kɔnnɔ ge ba m̄ Benyamɛn di,
n ka da kɔnnɔ gbiikuuɔ,
sere ka kɔnnɔwɔ ge ba m̄ gani gɔmbunu.
Saa maa kōsu yee te ba m̄ Hananɛlin di,
n ka girari sina bokon resɛm gama yerɔ.
- ¹¹ Tɔmba koo sina ye sɔ.
Ba n̄ maa ye kam koosiamɔ.
Ya ko n wāawa bɔri yɛndu sɔ.
- ¹² Wee nɔni swāa te Yinni Gusunɔ u koo tambu kpɛɛ
be ba Yerusalemu tabu wɔri.
Ben wasi koo kōsiwa ba n ka sīimɔ.
Ben nɔni yi koo kōsi ben nɔni wɔrusu sɔ,
kpa ben yari yi kōsi ben nɔsɔ.
- ¹³ Yen tō te, nɛ, Yinni Gusunɔ kon wahala baka doke ben suunu sɔ.
Kpa bu wɔrina bu soona.
- ¹⁴ Yudaba ba koo tabu ko Yerusalemuɔ,
kpa bu bwese tuku ni nu ka bu sik-erenɛn dukia gurama.
Yera, wura ka sii geesu ka yāa dabinu.
- ¹⁵ Nin dumi ka nin birakɔsu
ka nin yooyoosu ka nin ketekunu
ka sere maa yaa sabe ni nu wāa mi,
kpuro nu koo dumgbeku mwaara.
Dumgbeku tia yera ya koo nu deema.
- ¹⁶ Bwese ni nu raa Yerusalemu ye wɔri,

nin ni nu tie, nu ko n da nɛwa wɔɔ
baagere

nu yiira Gusunɔ sina bokon wuswaaɔ,
wi u sãa wɔllu ka tem Yinni,
kpa nu Kunun tɔɔ bakaru ko.

¹⁷ Bweseru garu tà kun de
tu Gusunɔ sina boko wi u sãa wɔllu ka
tem Yinni yiira

tu sã Yerusalemuɔ,
gura kun nɛmɔ ten temɔ.

¹⁸ Egibitigibu bà kun de Yerusalemuɔ
bu ka Kunun tɔɔ bakaru ko,
gura kun nɛmɔ ben temɔ.

U koo bu wahala dokewa
nge bwese ni nu yina nu da
nu Kunun tɔɔ bakaru ko.

¹⁹ Nge meya u koo Egibitigibu ka
bwese ni nu yina nu Kunun tɔɔ
bakaru da Yerusalemuɔ kua.

²⁰ Yen tɔɔ te, ba koo dumin
yangirenu sɔɔ yore bu nɛɛ,
Yinni Gusunɔgia.

Sãa yerun wekenu kpuro nu ko n
sãawa nge yãku yerun gbɛa.

²¹ Wekenu kpuro nu ko n sãawa
Gusunɔ, wɔllu ka tem
Yinniginu Yerusalemuɔ ka
Yudaɔ.

Be ba koo yãkuru na,
bera ba ko n da nu sue
bu ka ben yãku yaa yike.

Yen tɔɔ te sɔɔ, ba n maa tenkuba wasi
sãa yeru mi,
ba n yãnu dɔramɔ.

MALASI

Sanam me Malasi u tire te yorua, Isireliba ba wurama yorun di kɔ, ba wāa Yerusalemu. Adama saa ye sɔɔ, wāara ka bu sɛ. Ma dabira Gusunɔn durom sika doke, wiru 1:2. Ma Gusunɔn sāara kun maa arufaani gaa mɔ ben wāaru sɔɔ. Ba n̄ maa n̄n sāmɔ ka ḡru tia.

Yeya Malasi u wa win tamba mɔ, ma u bu gerusi. Isireliba b̄a n̄ n̄ni s̄ɔre, ba n̄ yē ma ba torawa. Yen s̄ɔ, bu de bu ḡru ḡsia kpa Gusunɔ u bu domaru kua. Win s̄ɔmɔ wi u ḡsa, wiya u koo win tambu d̄erasia kpa u bu b̄kia, wiru 3:20,21. Malasi u s̄awa Gusunɔn s̄mɔ d̄ako N̄ɔ Mwɛɛ Gururu sɔɔ. Win tire te, ta s̄awa nge sasara ye ya ka sun d̄ɔ N̄ɔ Mwɛɛ Kpaarun gari sɔɔ.

Tire ten kpunaa

1. Isireliban toranu, wiru 1:1n di sere wiru 2:16.
2. Gusunɔ u win tambu kirɔ mɔ bu ka wurama win mi, wiru 2:17n di sere wiru 3:24.

¹ Gari yiniwa Yinni Gusunɔ u Isireliba s̄ɔwa saa Malasin n̄ɔn di.

Yinni Gusunɔ u Isireliba k̄i

² Yinni Gusunɔ u n̄ɛ, na b̄ɛ Isireliba k̄i. Ma i gerumɔ i mɔ, mba s̄ɔra na b̄ɛ k̄i. Na n̄ɛ, n̄ n̄ Esau u s̄a Yakɔbun m̄ɔ ro? Adama na Yakɔbu k̄i ³ ma na Esau yina. Na dera ḡanu sari win tem guunɔ. Ma na dera gbeku ȳɛ k̄si yiba tem me sɔɔ. ⁴ Esaun bibun bweseru t̄a n̄ n̄ɛ, ba ten wusu k̄suka, adama ta koo sin bansu seeya, n̄, Gusunɔ w̄llu ka tem Yinni, kon n̄ɛ, baa t̄a n̄ su bana, kon wure n̄ su sura. Kpa bu ten tem soku nuku k̄surugibun tem, ben tii maa bwese te n̄, Yinni Gusunɔ na ka m̄ru s̄a baadomma. ⁵ B̄ɛ Isireliba, b̄ɛn n̄ni koo ye wa. Kpa i gere i n̄ɛ, n̄, Yinni Gusunɔ, n̄n kp̄ara b̄ɛn tem sare.

Yinni Gusunɔ

u ȳku kowobu gerusimɔ

⁶ B̄ɛ ȳku kowobu, b̄ɛ be i man gema, ma i mɔ, yen yere s̄ɔra i man

gema, wee ye n̄ Gusunɔ w̄llu ka tem Yinni na b̄ɛ s̄ɔmɔ. Bii u ra win tundo b̄ɛɛ w̄. M̄ya s̄m kowo u ra maa win yinni b̄ɛɛ w̄. N̄a n̄ s̄an na b̄ɛn tundo, mana b̄ɛɛ ya w̄a ye i man w̄ɛmɔ. N̄a n̄ maa s̄an na b̄ɛn Yinni, mana b̄ɛɛ ya w̄a ye i man w̄ɛmɔ. ⁷ Wee i ȳkunu mɔ ka d̄i ni ba ku ra ka ȳkuru ko n̄n ȳku yerɔ. Ma i gerumɔ i mɔ, yere s̄ɔra i man gema. N̄n ȳku yera i gema. ⁸ I n̄ ka yaa saberu garu ȳkuru kua te ta w̄ko s̄a, n̄ kun me te ta k̄ra barɔ, n̄ kun me te ta gesi barɔ, n̄ n̄ s̄a k̄sa? I n̄ tu b̄ɛn tem wirugii w̄, u koo b̄ɛ siara? N̄ Gusunɔ w̄llu ka tem Yinniwa na yeni gerua. ⁹ Yen s̄ t̄, i n̄ n̄, Yinni Gusunɔ suuru kana n̄ b̄ɛn w̄n w̄ndu wa, i tamaa kon b̄ɛ kua nge me n̄ weene? Aawo, domi i k̄sa kua. N̄ Gusunɔ w̄llu ka tem Yinniwa na yeni gerua. ¹⁰ N̄ buram bo b̄ɛn turo u da u n̄n s̄a yerun gamboba k̄n̄. Kpa i ku ka d̄ɔ s̄re kam sɔɔ n̄n ȳku yerɔ. Na n̄ nuku dobu mɔ b̄ɛ sɔɔ. M̄ya ȳku ni i maa man kuamme nu n̄ man w̄remɔ. ¹¹ Domi handunian goonu n̄n sɔɔ tamba n̄n kp̄aru ȳ. Baama ba man turare d̄ɔ dokeamme ma ba man ȳku geenu kuamme bu ka man b̄ɛɛ w̄. Ka gem tambu kpurowa ba n̄n kp̄aru ȳ. ¹² Adama b̄ɛ, i man gemawa, i tamaa i ko kp̄i i ka d̄i ni nu n̄ gea s̄a na n̄n ȳku yerɔ. ¹³ I mam gerumɔ i mɔ, anna a wahala baka wa ye i tii mɔ. Ma i n̄ maa ȳku ni m̄era ḡanu. Adama i naamɔ i man ȳkuru kuamme ka yaa sabe ni i gbena, n̄ kun me ni nu k̄ri barɔ, n̄ kun me ni nu gesi barɔ. I tamaa kon ȳku nin bweseru mwa? ¹⁴ B̄rurowa wi u win sabenu sɔɔ k̄n̄ geeru mɔ, ma u da u te ta alebu mɔ sua u ka man ȳkuru kua, u ka man n̄ni w̄ke. Domi na s̄awa sina boko. Tambu kpurowa ba n̄n dam nasie. N̄ Gusunɔ w̄llu ka tem Yinniwa na yeni gerua.

Ba ȳku kowobu kirɔ mɔ

2

¹ N̄ Gusunɔ w̄llu ka tem Yinni, na n̄ɛ, b̄ɛ ȳku kowobu, b̄ɛya na wooda yeni w̄ɛmɔ. ² I n̄ maa yina i ye m̄m

nɔɔwa kpa i kun man beere wɛ, kon beɛ b̄rusi. Kpa doma te i raa mɔ, tu gɔsia b̄ri. Domi i n̄ nen woodaba garisi ḡanu beɛn ḡruɔ. ³ Wee kon beɛn bibun bweseru kam koosia. Kpa n beɛn yaa sabe ni i ka ȳkuru m̄n bisu wisi beɛn wuswaaɔ. Kpa bu beɛ gura bu kuba ka bii si sannu. ⁴ Saa ye sɔɔ, i ko gia ma ne, Gusunɔ w̄llu ka tem Yinniwa na beɛ kirɔ ye kua n ka nen arukawani sire ye na ka ȳku kowobu be ba s̄a Lefin bweseru b̄kua. ⁵ Arukawani ye na ka bu b̄kua ya s̄awa w̄aru ka b̄ri yendugia. Ma na bu w̄a te, ka b̄ri yen te w̄ɛ kpa bu ka man nasia. M̄ya ba maa man nasia. Ma ba diira nen ȳsirun s̄. ⁶ Gema ba ra gere. K̄sa gaa sari ben nɔɔ sɔɔ. B̄ri yendu ka gem s̄ara ba s̄a nen swaa sɔɔ. Ma ba t̄n dabinu gbara k̄san di. ⁷ N weenewa ȳku kowobu bu t̄mbu Gusunɔn swaa s̄asi. Domi ben min diya ba ra nɔ ye u k̄i ȳn s̄ ba s̄a wi, w̄llu ka tem Yinnin s̄mɔbu. ⁸ Adama beɛ ȳku kowobu Lefiba i swaa ye deri. Ma beɛn s̄asira dera t̄n dabinu k̄ɔra. I n̄ arukawani ye yibie ye na ka beɛ b̄kua. Ne, Gusunɔ w̄llu ka tem Yinniwa na yeni gerua. ⁹ Yen s̄, kon de bu beɛ gem kpa i beere bia Isireliban suunu sɔɔ ȳn s̄ i n̄ nen woodaba m̄m nɔɔwe, i ku ra maa nen t̄mbu garisi tia i n̄ bu siriamme.

Isireliba ba kua naane sariba

¹⁰ N n̄ tundo turo beɛɛ kpuro sa mɔ ro? N n̄ Gusunɔ turo u sun taka kua ro? Mban s̄na sa n̄ naane m̄asine. Ma sa beɛn baababan arukawani kusiamɔ ye ba ka Gusunɔ b̄kua. ¹¹ Yudaba ba kua naane sariba. Ma ba durum baka kua Yerusalemɔ ka Isirelin tem kpuro sɔɔ. Domi ba Yinni Gusunɔn s̄a yee te u k̄i too disi doke. Ma ba da ba b̄ugibun w̄ndiaba sua kurɔbu. ¹² Wi u yenin bweseru m̄, Gusunɔ w̄llu ka tem Yinni u koo ȳro wuna Yakɔbun bweserun di, baa ȳro u n̄ ka k̄nu daamɔ ȳku yerɔ.

¹³ Wee ye i kpam m̄. I sumɔ, i weeweenu m̄, ma i Yinni Gusunɔn ȳku yeru n̄ni ȳresu wisimɔ ȳn s̄ u n̄ maa beɛn ȳkunu mwaamɔ, u n̄

maa k̄i u k̄ru garu mwa beɛn n̄man di. ¹⁴ Ma i gerumɔ i m̄, mban s̄na n s̄a me. N s̄a me ȳn s̄ beɛn baawure u n̄ win arukawani yibie ye u ka win kurɔ gbiikoo b̄kua Yinni Gusunɔn wuswaaɔ. ¹⁵ Yinni Gusunɔ u n̄ beɛ kue tia wasi sɔɔ ka bwisikunu sɔɔ? Mba i naa gire sannu. N n̄ Gusunɔ u beɛ bibu k̄ɛ? N n̄ men na, i n̄ tii se kpa beɛn baawure u ku win kurɔ gbiikoo yina. ¹⁶ Domi Gusunɔ Isireliban Yinni u kurɔ yinabu ka maa b̄bunu tusa. Yen s̄, i n̄ tii se, kpa beɛn goo u ku raa win kurɔ gbiikoo t̄nu kandu kua u n̄n yina.

Yinni Gusunɔn siribu

turuku kua

¹⁷ I dera Yinni Gusunɔ u wasira beɛn garin s̄. Adama i gerumɔ i m̄, yen yere s̄ara i dera u wasira. Yera sanam m̄ sɔɔ i gerumɔ i m̄, wi u k̄sa m̄, wiya u w̄ Yinni Gusunɔn n̄ni sɔɔ. Ȳrowa u ra n̄n w̄re. N kun me, kpa i n̄ m̄, mana Gusunɔ wi u ra siri dee dee mi, u w̄a.

3

¹ Ma Gusunɔ w̄llu ka tem Yinni u wisa u nee, wee kon nen s̄mɔ ḡrima. U koo nen swaa s̄me. Kpa Yinni wi i kasu mi, u du win s̄a yerɔ subaru sɔɔ. Wee s̄mɔ wi i k̄i mi, u sisi u ka nen arukawanin gari kpara. ² Wara koo kp̄i u ȳra u n̄n ma win naarun t̄ɔ te sɔɔ. Nge wara koo kp̄i u ȳra sanam me u koo kurama. Domi u ko n̄ s̄awa nge d̄ɔ wi u ra sisu yanie. Kpa u n̄ s̄a nge werem me mu do. ³ U koo sina u sun deerasia nge me ba ra sii geesu yanie bu deerasie. U koo ȳku kowobun bweseru Lefiba deerasia nge me ba ra wura ka sii geesu deerasie. Kpa bu Yinni Gusunɔ ȳkunu kua nge me wooda ya gerua. ⁴ Saa ye sɔɔ, Yudaba ka Yerusalemugibun k̄nu nu koo ne Yinni Gusunɔ w̄re nge yellu. ⁵ Kon susima beɛn b̄kuɔ n̄ beɛ siri. Kpa n̄ dobo dobogibu seesi ka sakara kowobu ka be ba ra b̄re weesu sɔɔ ka be ba ra s̄m kowobun gobi t̄esi ka be ba ra ḡminibu ka gobekuba ka s̄bu dam d̄re, ma ba n̄ man nasie. Ne,

Gusunɔ wɔllu ka tem Yinniwa na yeni gerua.

I Gusunɔ tia wɛɛyɔ

wɔkuru baateren wɔllɔ

⁶ Nɛna na Yinni Gusunɔ wi u ra n wɔa. Na ku ra kɔsi. Yen sɔna bɛɛ, Yakɔbun bweseru, ba n̄ bɛɛ kpeerasie. ⁷ Saa bɛɛn baababan waatin diya i nɛn woodaba gerari. I n̄ ye mɛm nɔwɛ. Yen sɔna nɛ Gusunɔ wɔllu ka tem Yinni, na nɛɛ, i gɔsirama nɛn mi, kpa n maa gɔsira bɛɛn mi. Adama i gerumɔ i mɔ, amɔna sa ko koosina su ka gɔsira wunen mi. ⁸ Ma na bikia na nɛɛ, tɔnu u ra nɛ Gusunɔ nɔni wɔke? Domi wee, i man nɔni wɔkumɔ. Ma i gerumɔ i mɔ, yen yere sɔra sa nun nɔni wɔkumɔ. Ma na wisa na nɛɛ, kɛnu wɛɛbu sɔ ka tia tia ye i ra man wɛ wɔkuru baateren wɔllɔ. ⁹ B̄ruroba i s̄a bɛɛ Isireliba kpuro, domi i man nɔni wɔkumɔ. ¹⁰ I bɛɛn ye i mɔ kpuro subuo suba wɔkuru, kpa i ka man yen sube teeru naawa i doke nɛn arumanin beru yerɔ. Kpa d̄ianu nu n wɔa nɛn s̄a yerɔ. I nɛn laakari mɛɛrio, kpa i wa n̄a kun kon bɛɛ wɔllu kɛnia n bɛɛ doma bakaru kua. ¹¹ Na kon twee gira bɛɛn tem di. Kpa yi ku maa bɛɛn d̄aa binu sanku. Kon de resɛm ye ya ku ra raa ma yu ma bɛɛn gbeaɔ. Nɛ, Gusunɔ wɔllu ka tem Yinniwa na yeni gerua. ¹² Bwesenu kpuro nu koo nɛɛ, doo nɔrugiba bɛɛ. Domi bɛɛn tem mu ko n doo nɔru mɔ. Nɛ Gusunɔ wɔllu ka tem Yinniwa na yeni gerua.

Durom mɛ Yinni Gusunɔ

u koo be ba n̄n s̄amɔ kua

¹³ Yinni Gusunɔ u nɛɛ, bɛɛn gari kun do yi i man gerusimɔ. Ma i mɔ, mba i man gerusi. ¹⁴ I gerua i nɛɛ, kam sɔra i man s̄amɔ. Arufaani yerà i wa ye i nɛn woodaba mɛm nɔwɔa, ma i nuki sankira i nɔɔ bɔkuɔ i ka nɛ Gusunɔ wɔllu ka tem Yinnin nɔnu geu wa. ¹⁵ Wee t̄ɛ, i tamaa be ba tii sue, bera ba dobu nɔmɔ. Mɛya i maa nɛɛ, tɔn k̄sɔbun arumani ya maa kuuramɔ. Baa b̄a n Gusunɔ seesi, u ra bu deriwa u kun k̄sa gaa kue.

¹⁶ Yera be ba Yinni Gusunɔ nasie, ba gerunamɔ. Ma Yinni Gusunɔ u win

laakari wesia ben mi, u bu swaa daki. Ma ba be ba n̄n nasie ma ba n̄n bɛɛɛ wɛɛmɔn ȳisa yorua tireru garu sɔɔ win wuswaaɔ. ¹⁷ Ma Gusunɔ wɔllu ka tem Yinni u nɛɛ, beya ba koo ko nɛgibu t̄ɔ te kon nɛn yiiko s̄ɔsi. Kon bu wɔnwɔndu kua nge mɛ tɔnu u ra win bii wi u n̄n nɔrimɔ wɔnwɔndu kue. ¹⁸ Saa yera i ko i wa ye ya gemgii ka tɔn k̄sɔo wunanɛ ka ye ya maa wi u Gusunɔ s̄amɔ ka wi u kun n̄n s̄amɔ wunanɛ. ¹⁹ Wee t̄ra sisi. Ta sum nge d̄ɔ boko. Saa ye sɔɔ, be ba tii sue ka tɔn k̄sɔbu ba koo d̄ɔ m̄waarawa nge yakasu. Ḡaanu kun bu tiarammɛ. Nɛ Gusunɔ wɔllu ka tem Yinniwa na yeni gerua. ²⁰ Adama bɛɛ be i man nasie, wee ye na bɛɛ s̄ɔmɔ. Kon de nɛn dam mu s̄ɔsira nge s̄ɔ mu bɛɛ faaba ko. Saa ye sɔɔ, i ko i n tii mɔ kpa i n ȳɔkumɔ ka nuku dobu nge kɛte kpɛmi yi yi yarimɔ saa ḡɔn di. ²¹ T̄ɔ te sɔɔ, te kon nɛn yiiko s̄ɔsi, i ko i tɔn k̄sɔbu taaku. Domi ba ko n s̄awa nge torom bɛɛn naasɔ. Nɛ Gusunɔ wɔllu ka tem Yinniwa na yeni gerua.

Eli kpao

²² I de i nɛn s̄omɔ M̄owisin yi-irebu ka win woodaba mɛm nɔwɔa be na n̄n wɛ bɛɛ Isireliba kpuron s̄o Horebun guurɔ.

²³ Nɛ, Yinni Gusunɔn t̄ɔ te, ta kp̄a, ma ta nanum mɔ. Adama tu sere tunuma, kon bɛɛ nɛn s̄omɔ Eli ḡariama. ²⁴ U koo de baababa ka ben bibu bu dora. Ma n kun mɛ, kon na n bɛɛn tem kpeerasia.

LABAARI GEA NGE MƐ MATEU U YORUA

Mateun tireru ta s̄awa Labaari gean tirenu nne ye sa raa wan teeru. Tire nin baatere ta m̄o ye ta naa gire. Mateun tireru s̄o u s̄asim̄o ma Yesu u s̄awa Kirisi wi Gusun̄o u ḡosa yellun di. Ma ba win gari yorua N̄o Mw̄e Gururu s̄o. Yuuba ba Kirisi wi mara u na u bu yakia Romugibun n̄oman di. Yenin s̄na Yesu u gerum̄o u sirem̄o ma win banda kun s̄a handunia migiru.

Mateun tireru ta s̄awa tire te ta N̄o Mw̄e Gururu ka N̄o Mw̄e Kpaarun gari sw̄enam̄o, ka sere Isireliba ka maa Yesun yigberu.

Tire ten kpunaa

1. Yesun bwese t̄ka ka win marubu, wiru 1n di sere wiru 2.
2. Yesun batemu ka win k̄kiribu, wiru 3n di sere wiru 4.
3. Yesun s̄asinu guuru w̄ll̄o, wiru 5n di sere wiru 7.
4. Bar̄obun bekia bu ka ḡorobun ḡoran daabu, wiru 8n di sere wiru 10.
5. S̄asi ni Yesu u kua, wiru 11n di sere wiru 12.
6. M̄nnu ka s̄m maamaakiginu, wiru 13n di sere wiru 16.
7. Yesun wasin ḡsiabu ka win Yerusalemun daabu, wiru 17n di sere wiru 20.
8. Yesun s̄asi d̄akinu Yerusalemuo, wiru 21n di sere wiru 25.
9. Yesun siribu ka win ḡo ka win seebu ḡarin di, wiru 26n di sere wiru 28.

Yesu Kirisin bweserun t̄ka (I maa m̄erio Luku 3:23-38)

¹ Yesu Kirisin bweserun t̄ka wee, wi u s̄a Dafidin sikadobu. Dafidi maa s̄a Aburahamun sikadobu.

² Aburhamu u Isaki mara, Isaki u Yak̄obu mara. Yak̄obu u Yuda mara ka win maabu ka w̄n̄obu. ³ Yuda ka Tamari ba Faresi ka Sara mara. Faresi u Esiromu mara. Esiromu u Aramu mara. ⁴ Aramu u Aminadabu mara. Aminadabu u Nasoni mara. Nasoni u

Saam̄o mara. ⁵ Saam̄o ka Rahabu ba Boasi mara. Boasi ka Rutu ba Yob̄edi mara. Yob̄edi u Isai mara. ⁶ Isai u Dafidi mara.

Dafidi u kua sun̄o, ma wi ka wi u raa s̄a Yurin kur̄o ba Salom̄o mara. ⁷ Salom̄o u Roboamu mara. Roboamu u Abia mara. Abia u Asafu mara. ⁸ Asafu u Yosafati mara. Yosafati u Yoramu mara. Yoramu u Osiasi mara. ⁹ Osiasi u Yotamu mara. Yotamu u Akasi mara. Akasi u Esekiasi mara. ¹⁰ Esekiasi u Manase mara. Manase u Am̄o mara. Am̄o u Yosiasi mara. ¹¹ Yosiasi u Yekonia mara ka win w̄n̄obu sanam m̄e ba Isireliba gura ba ka da Babilonin tem̄o.

¹² Ben Babilonin daabun biru Yekonia u Salatieli mara. Salatieli u Sorobabeli mara. ¹³ Sorobabeli u Abiudu mara. Abiudu u Eliakimu mara. Eliakimu u Asoru mara. ¹⁴ Asoru u Sad̄oku mara. Sad̄oku u Asimu mara. Asimu u Eliudu mara. ¹⁵ Eliudu u Eleasaa mara. Eleasaa u Matani mara. Matani u Yak̄obu mara. ¹⁶ Yak̄obu u Yosefu mara wi u kua Maarin dur̄o. Maari wiya, u Yesu mara, wi ba soka Kirisi.

¹⁷ Nge m̄ya ben bwese te s̄o, saa Aburahamun min di n ka girari Dafidin mi, ba s̄awa t̄nu w̄kura nne. Saa maa Dafidin min di n ka girari saa ye ba ka bu yoru da Babilonin tem̄o, ba s̄awa t̄nu w̄kura nne. Yen biru saa min di ba ka bu da Babilonin tem̄o n ka Kirisin saa girari, be, ba maa s̄awa t̄nu w̄kura nne.

Yesu Kirisin marubu (I maa m̄erio Luku 2:1-7)

¹⁸ Wee nge m̄e ba ka Yesu Kirisi mara. Win m̄ero Maari u s̄a Yosefun kur̄o k̄ero, adama bu sere suana Maari u deema u gura m̄o saa Hunde D̄eron min di. ¹⁹ Win dur̄o Yosefu wi, u s̄a geegii, u n̄ k̄i u Maari sekuru doke batuma s̄o. Yen s̄na u ḡru doke u n̄n yina asiri s̄o. ²⁰ Saa ye u ye bwisikum̄o saa yera Yinnin ḡrado u n̄n kure dosu s̄o u n̄n s̄owa u n̄e, Yosefu, Dafidin sikadobu a ku berum ko a ka wunen kur̄o k̄ero Maari yenu doke, domi gura ye u m̄o mi, saa Hunde D̄eron min diya. ²¹ U koo bii t̄n dur̄o ma, kpa a n̄n ȳsiru k̄e Yesu

* **1:21** Yesu - Ȳsi ten tubusiana faaba kowo.

* , domi u koo win tɔmbu faaba ko saa ben durum di.

²² Yeni kpuro ya koorā kpa Yinnin gari yi u gerua saa win sɔmɔn nɔɔ sɔɔn di yi ka koorā, ²³ yi yi nɛɛ,

“Wɔndia goo u koo gura sua kpa u bii tɔn durɔ ma,

kpa bu nɔn yĩsiru kɛ Emanuɛli.”

Yĩsi ten tubusiana, Gusunɔ wāa ka bɛsɛ.

²⁴ Yen sɔna ye Yosefu u yanda, u kua ye Yinnin gɔrado u nɔn sɔɔwa, u Maari yenu doke. ²⁵ Adama u n nɔn yɛ kurɔ sere u ka win bii tɔn durɔ mara. Ma u nɔn yĩsiru kɛ Yesu.

2

Sɔbu saa sɔɔ yari yerun di

¹ Ba Yesu marawa Betelehemuɔ Yudean temɔ, sina boko Herodun waati. Sanam mɛ sɔɔ, kperin saria yɛrobu gabu ba na Yerusalemuɔ saa sɔɔ yari yerun di, ² ma ba nɛɛ, mana Yuuban sunɔ wi ba mara tɛ u wāa. Domi sa win kpera wa ya kura sɔɔ yari yerɔ, yera sa na su nɔn sã.

³ Ye sina boko Herodu u gari yi nua, win bwɛra kun kpunɛ, ka Yerusalemugibun tii kpuro. ⁴ U yãku kowo tɔnwerobu kpuro menna ka wooda yɛrobu ma u bu bikia u nɛɛ, mana ba nɛɛ ba koo wi Gusunɔ u gɔsa * ma. ⁵ Ba nɔn sɔɔwa ba nɛɛ, Betelehemuɔra Yudean tem sɔɔ, domi Gusunɔn sɔmɔ u yorua u nɛɛ,

⁶ “Wunɛ, Betelehemu, Yudean tem sɔɔ, n n mɔ wuna a piiburu bo Yudean wuu bakasu sɔɔ.

Domi wunen min diya sunɔ u koo yari wi u koo nen tɔmbu Isireliba kpara.”

⁷ Yera Herodu u kperin saria yɛro be sokusia asiri sɔɔ ma u bu bikia saa ye kpera ye, ya kura mam mam. ⁸ Ma u dera ba da Betelehemuɔ. U bu sɔɔwa u nɛɛ, bu doo bu bii win gari bikia sãa sãa. Bã n nɔn wa bu gɔsirama bu nɔn sã, kpa win tii u maa da u nɔn sã.

⁹ Ye ba win gari yi nua ba kpa, yera ba swaa wɔri. Wee, kpera ye ba raa wa sɔɔ yari yerɔ, ya kpam bu swaa gbiiye sere yam mi bii wi, u wāa, ma ya yɔra yam min wɔllɔ. ¹⁰ Ye ba kpera ye wa

ben gɔru ga dora n banda. ¹¹ Ye ba dua diru mi, ba bii wi wa ka win mero Maari. Yera ba yiira ba nɔn sãwa. Ma ba ben bɔɔnu kusia, ba wura wuna ba nɔn kã, ka turare bwesenu yiru. ¹² Ma Gusunɔ u bu sɔɔwa dosu sɔɔ u nɛɛ, bu ku raa wure Herodun mi. Ma ba sãa ben wuuɔ ka swaa tuka.

Ba ka Yesu kpikiru da Egibitiɔ

¹³ Ye kperin saria yɛro be, ba biru kisi ba doona, ma Yinnin gɔrado u Yosefu kure dosu sɔɔ u nɛɛ, a seewo a bii wi ka win mero sua kpa a ka bu kpikiru su Egibiti gia, a sina mi sere dɔma te kon maa nun sã a sãima, domi Herodu u koo bii wi kasu u go.

¹⁴ Ma Yosefu u seewa wɔkuru u bii wi ka win mero sua ma u doona Egibiti gia. ¹⁵ U sina mi sere Herodu u ka gu. Yeni ya koorā kpa Yinnin gari yi u gerua saa win sɔmɔn nɔɔ sɔɔn di yi ka koorā ye u nɛɛ, “Egibitin diya na nen bii sokuma.”

Ba bii tɔn durɔ piiminu go

¹⁶ Ye Herodu u wa ma sɔɔ be ba na saa sɔɔ yari yerun di ba nɔn yaakorū kua, u mɔru bɛsira. Ma u dera ba bii tɔn durɔbu kpuro go be ba n wɔɔ yiru kere Betelehemuɔ ka yen baru kpaanɔ kpuro. Domi u yen sanam dooru kua min di sɔɔ be, ba nɛɛ ba kpera ye wa. ¹⁷ Nge mɛya ye Gusunɔn sɔmɔ Yere mi u gerua, ya koorā, ye u nɛɛ,

¹⁸ “Ba swii gɛɛ nɔɔmɔ Ramaɔ. Yɛro u sumɔ u weeweenu mɔ. Ase Raseliwa u sumɔ win bibun sɔ. Ma u yina bu nɔn suuru kana domi bii be kpurowa ba gu.”

Ba ka Yesu wurama

Egibitin di

¹⁹ Herodu u gu. Win gɔɔn biru Yinnin gɔrado u Yosefu kure dosu sɔɔ Egibitiɔ. ²⁰ U nɛɛ, a seewo a bii wi ka win mero sua kpa i wura Isirelin temɔ, domi be ba kã bu bii wi go, ba gu.

²¹ Ma Yosefu seewa u bii wi ka win mero sua ba kpam wura Isirelin temɔ. ²² Adama ye u nua ma Aakelusi u bandu di Yudean temɔ win baa Herodun ayerɔ, u bɛrum kua u ka sina

* 2:4 wi Gusunɔ u gɔsa - Ka Gerekim wiya ba sokumɔ Kirisi.

mi. Ma u doona Galilen temə, nge me Gusunə u nùn sɔ̀wa dosu sɔ̀. ²³ Ma u da u sina wuu ge ba sokumə Nasaretio, kpa Gusunən sɔ̀mɔ̀bun gari yi ka koorə yi yi nɛɛ, “Ba koo nùn sokuwa Nasaretigii.”

3

Yohanu Batemu kowon waasu
(I maa mɛerio Maaku 1:1-8, Luku 3:1-18, Yohanu 1:19-28)

¹ Sanam mɛ sɔ̀, Yohanu Batemu kowo u na u waasu mɔ̀ Yudean gɔ̀burɔ̀. ² U nɛɛ, i bɛɛn gɔ̀ru gɔ̀sio domi Gusunə u sisi u bandu swii.

³ Yohanu wiya win gari Gusunən sɔ̀mɔ̀ Esai u mɔ̀ sanam mɛ u nɛɛ, “Goo u gerumə ka dam gɔ̀burɔ̀ u mɔ̀, i Yinnin swaa sɔ̀nwɔ̀, kpa i n ye nɔ̀ nerasiamə yu dɛnda.”

⁴ Yohanu wi, u yooyoon sansun yaberu sebua, ma u gɔ̀nan kpaka sɛke pɔ̀raɔ̀. Win diana twee ka tim bausu. ⁵ Tɔ̀mba na win mi saa Yerusalemun di ka Yudean tem kpuro, ka tem kpuron di mɛ mu daa te ba mɔ̀ Yuudeni sikereɛ. ⁶ Ba ben toranu tuuba kua ma u bu batemu kua daa te ba mɔ̀ Yuudeni.

⁷ Ye Yohanu u wa ma Falisiba ka Sadiusiba dabinu ba na win mi u ka bu batemu ko, u bu sɔ̀wa u nɛɛ, bɛɛ waa gɔ̀sɔ̀nu wara u maa bɛɛ sɔ̀wa i Gusunən mɔ̀ru duka suuri ye ya wee.

⁸ I de bɛɛn kookoosu su sɔ̀si ma i gɔ̀ru gɔ̀sia. ⁹ I kun tamaa i ko gafara wa Aburahamun sɔ̀ domi i gerumə i mɔ̀ u sɔ̀ bɛɛn baaba. Na bɛɛ sɔ̀mɔ̀ Gusunə u koo kpɔ̀ u kpee ni sua u ka Aburhamu bibu kua. ¹⁰ Wee, ba gbɔ̀a wasi kɔ̀ bu ka dɔ̀a wukiri. Dɔ̀ru baatere te ta n bii geenu marumɔ̀ tera ba koo bura kpa bu doke dɔ̀ sɔ̀. ¹¹ Nɛ na bɛɛ batemu mɔ̀ ka nim i ka gɔ̀ru gɔ̀siabun seeda di, adama wi u sisi nɛn biruɔ̀ u koo bɛɛ batemu ko ka Hunde Dɛro ka dɔ̀. U man dam kere gem gem, sere na n mam tura n ka win baranu sua n nɛnɛ. ¹² U win saratia nɛni win nɔ̀mɔ̀, u koo win alikama soo yeru kura kpa u win alikama gura u doke biraru sɔ̀. Adama u koo sakosu doke dɔ̀ sɔ̀ wi u ku ra gbi.

Yesun batemu
(I maa mɛerio Maaku 1:9-11, Luku 3:21-22)

¹³ Sanam mɛya Yesu u na saa Galilen di u da daa te ba mɔ̀ Yuudeni, Yohanu u ka nùn batemu ko. ¹⁴ Adama Yohanu u kɔ̀ u yina. U nɛɛ, wuna n weenɛ a man batemu ko, yera a maa na nɛn mi? ¹⁵ Adama Yesu u nùn wisa u nɛɛ, a de n koorə mɛ gina, domi nge mɛya sa ko ka kpuro ko ye Gusunə u bikiamɔ̀.

Ma Yohanu u wura. ¹⁶ Ye u Yesu batemu kua u kpa, mii mii Yesu u yara nim sɔ̀n di. Yera wɔ̀lla wukiara, ma u Gusunən Hunde wa u saram wee nge kparuko, u na u sina win wiru wɔ̀llɔ̀. ¹⁷ Ma nɔ̀ gagu ga nɔ̀ra wɔ̀llun di ga nɛɛ, winiwa nɛn Bii kɔ̀nasi wɔ̀ sɔ̀ nɛn gɔ̀ru dobu kpuro wɔ̀a.

4

Setam u Yesu kɔ̀kura
(I maa mɛerio Maaku 1:12-13, Luku 4:1-13)

¹ Yen biru Hunde Dɛro u ka Yesu da gɔ̀burɔ̀ Setam u ka nùn kɔ̀kiri. ² Ye Yesu u nɔ̀ bakua sɔ̀ sɔ̀ weeru ka wɔ̀kuru weeru, yen biru gɔ̀ra nùn mɔ̀. ³ Ma Setam u na win mi u nɛɛ, à n sɔ̀a Gusunən Biin na, a kpee nini sɔ̀wɔ̀ nu gɔ̀sio pɛɛ.

⁴ Yesu nùn wisa u nɛɛ, Gusunən gari yi gerua yi nɛɛ, tɔ̀nu kun ko n wɔ̀a diana tɔ̀nan sɔ̀. U maa wɔ̀awa Gusunən gere kpuron sɔ̀.

⁵ Ma Setam u ka nùn da Yerusalemu wuu dɛro gen mi, u nùn sɔ̀ndi sɔ̀a yerun wii kpiirɔ̀. ⁶ Ma u nɛɛ, à n sɔ̀a Gusunən Biin na, a yɔ̀wɔ̀ a sura temɔ̀ domi Gusunən gari yi gerua yi nɛɛ, “Gusunə u koo win gɔ̀radoba nɔ̀ kɛ wunen sɔ̀ bu nun nɛnɛ ka ben nɔ̀ma, kpa a ku ra ka wunen naasu kperu sokura.”

⁷ Yesu nùn wisa u nɛɛ, adama Gusunən gari yi maa gerua yi nɛɛ, “A ku ra Gusunə wunen Yinnin dam mɛeri a ka wa mɛ mu nɛ.”

⁸ Yen biru Setam u ka Yesu da guu bakaru garun wɔ̀llɔ̀, u nùn dunian tem kpuro sɔ̀si ka mɛn bɛɛɛ mi sinamba bandu dii. ⁹ Ma u nɛɛ, yeni kpurowa kon nun wɛ à n yiira a man sɔ̀wa.

¹⁰Ma Yesu u wisa u nεε, a doonɔ min di Setam. Domi ba yorua ba nεε, “Kaa Gusunɔ wunen Yinni sã, kpa a n wi turon wãaru wãa.”

¹¹Yera Setam u doona win min di, ma Gusunɔn gɔradoba ba na ba nùn nɔɔri.

*Yesu win sɔmburu torua Galileo
(I maa mεerio Maaku 1:14-15, Luku 4:14-15)*

¹²Ye Yesu u nua ma ba Yohanu mwa ba doke pirisɔm sɔɔ, yera u doona Galileo. ¹³U ñ sinε Nasaretio, u da u sinawa Kapenamuo, ye ya wãa daa burerun bɔkuɔ te ba ra soku Galile, Nεfitali ka Sabulonin temɔ. ¹⁴Kpa ye Gusunɔn sɔmɔ Esai u raa gerua yu ka koorɔ, ye u nεε,

¹⁵“Sabulonin tem ka Nεfitalin tem mu wãa nim wɔku gia, daa te ba mɔ Yuudenin guruɔ Galileo mi tɔn tukoba wãa.

¹⁶Be ba sɔ yam wɔkuru sɔɔ mi, ba koo yam bururam bakam wa.

Be, be gɔɔn bεrum wukiri nge yam wɔkuru, bera yam bururam koo kurema.”

¹⁷Saa saa yen diya Yesu u win waasu torua. U nεε, i bεεn gɔrusu gɔsio, domi Gusunɔ u sisi u bandu swĩ.

*Yesu u susure kowobu nne soka
(I maa mεerio Maaku 1:16-20, Luku 5:1-11)*

¹⁸Nge mε Yesu u sĩimɔ Galilen daa burerun bɔkuɔ u susure kowobu yiru gabu wa, mɔɔ ka wɔnɔ, Simɔɔ wi ba ra soku Piεε ka win wɔnɔ Andere. Ba susure mɔ daa bure te sɔɔ ka yãakororu. ¹⁹Yesu u bu sɔɔwa u nεε, i man swĩima, kon bεε sɔɔsi nge mε i ko ka tɔmbu kasu bu man swĩ. ²⁰Mii mii ba ben yãakoronu deri, ma ba nùn swĩ.

²¹Ye u susi wuswaaɔ u maa mɔɔ ka wɔnɔ wa Yakɔbu ka Yohanu, Sebeden bibu. Ba wãa ben goo nimkuu sɔɔ ka ben tundo Sebede, ba ben yãakoronu kɔrumɔ. Yesu u bu soka. ²²Mii mii ba ben tundo deri goo nimkuu sɔɔ, ma ba Yesu swĩ.

²³Yesu u bɔsu Galilen tem kpuro sɔɔ u keu sɔɔsimɔ ben mennɔ yenɔ u ban te Gusunɔ u koo swĩin Labaari gea waasu mɔ, ma u tɔmbu ben bara

bwese bweseka bekiammε. ²⁴Win baaru ya yēbi baama kpuro Sirin tem sɔɔ sere tɔmba ka ben barɔbu na win mi, be ba bara bwese bweseka mɔ ka be ba wuriri dabinun wahala mɔ ka be ba wεrekunu mɔ, ka girikpakpa wɔrobu ka bèn wasin bee tia gu gu. Ma Yesu u be kpuro bekia. ²⁵Ma tɔn wɔru guni nùn swĩ saa Galile ka bera ye ba mɔ wusu wɔkurun di, ka Yerusalemu ka Yudea ka tem mε mu wãa daa te ba mɔ Yuudenin gurun di.

5

Yesun waasu guuru wɔllɔ

¹Yesu u tɔn wɔru ge wa ma u yɔɔwa guuru garun wɔllɔ u sina. Win bwãaba mennɔ win mi ²ma u gari gerubu wɔri u bu gãa dabinun keu sɔɔsi.

Doo nɔɔ geerun gari

(I maa mεerio Luku 6:20-23)

³Yesu u nεε, doo nɔɔrugiba bèn hunde ya Gusunɔn bεkε barɔ. Beya ba ko n wãa mi Gusunɔ u bandu swĩ.

⁴Doo nɔɔrugiba be ba nukuru sankire.

Gusunɔ u koo bu nukuru yemiasia.

⁵Doo nɔɔrugiba bèn daa ya du.

Beya ba koo tem mε tubi di.

⁶Doo nɔɔrugiba be ba kasu bu ko ye Gusunɔ u bikiamɔ nge be ba dīanu ka nim kasu.

Ba koo debu.

⁷Doo nɔɔrugiba be ba wɔnwɔndu mɔ.

Gusunɔ u koo bu wɔnwɔndu kua.

⁸Doo nɔɔrugiba bèn gɔru ga dεere.

Ba koo Gusunɔ wa.

⁹Doo nɔɔrugiba be ba ra yibere tεeru kpeesie.

Gusunɔ u koo bu soku win bibu.

¹⁰Doo nɔɔrugiba be ba nɔni sɔɔwa yèn sɔ ba kua ye Gusunɔ u bikia.

Beya ba ko n wãa mi Gusunɔ u bandu swĩ.

¹¹Doo nɔɔrugiba bεε, sanam mε ba bεε yaakoru mɔ ma ba bεε nɔni sɔɔmɔ ma ba kɔsa weesugia baayere bεε manimɔ nen sɔ. ¹²I gɔru doru kpa i n nuku doo bakabu mɔ yèn sɔ ba bεε are bεkε yiiye wɔllɔ. Domi nge meya

ba Gusunən səməbu nəni sōwa be ba bεε gbiiye.

Bəru ka yam bururam

(I maa mεerio Maaku 9:50, Luku 14:34-35)

¹³ Yesu maa nεε, bεεya handunian bəru *, adama bəru tà n nəo gu mba ba koo ka tu dorasia. Ta n maa gāanu ganu ma n kun mə bu yari kpa tumbu ba n te taakumə ka ben naasu.

¹⁴ Bεεya handunian yam bururam. Wuu ge ba swīi guuru wəllə, ga n beruramə. ¹⁵ Ba ku ra maa fitila menī, kpa bu tongoro sua bu gu wukiri. Adama ba ra gu səndiwa dabu wəllə kpa gu tumbu kpuro yam burura be ba wāa yenu səo. ¹⁶ Nge mēya i de bεen yam bururam mu burura təmbun wuswaaə kpa ba n ka bεen səm geenu waamə, kpa bu wa bu bεen Baaba wərukoo bεere wē.

Woodan gari

¹⁷ Yesu maa nεε, i kun tamaa na nawa n ka Məwisin wooda kpeesia ka Gusunən səməbun sōsinu. Aawo, na nawa n ka ye tāsisia. ¹⁸ Domi na bεε sōmə ka gem, sere wəllu ka tem mu ka kpe, baa wooda yen yori tombu ga n kam mə sere ye kpuro yu ka koorə. ¹⁹ Yen sōna baawure wi u woodan gari tia gaa sara, baa yen piibu, ma u gabu sōmə bu ko mε, wiya ba koo soku piibu ban te Gusunə u koo swīi səo. Adama wi u mə ye ya gerumə ma u ye gabu sōsimə, wiya ba koo soku tən gisonko Gusunən ban te səo. ²⁰ Domi na bεε sōmə, ma n kun mə i kua ye Gusunə u bikia n kere wooda yērobu ka Falisiba i n duə mi Gusunə u bandu swīi.

Mərun gari

²¹ Yesu maa nεε, i nua ma ba gasəgibu sōwa ba nεε, i ku ra tənū go, baawure wi u tənū go, ba koo ka nùn da siri kowon mi. ²² Adama tē, nε na bεε sōmə, baawure wi u ka win tənusi məru mə ba koo ka nùn da siri kowon mi, baawure wi u win tənusi nεε, kambu, ba koo nùn siri tənwerobun wuswaaə, baawure wi u

maa win tənusi mə gari bəkə u n koo dōo wi u ku ra gbi sarari. ²³ Yen sōna à n ka Gusunə kēru naawa yāku yerə, ma a yaaya mi, ma wunen tənusi u gāanu neni win gōruə wunen sō, ²⁴ a wunen kēε te derio mi, yāku yerun wuswaaə, kpa a yande da a gari yi kpeesia ka yēro. Yen biru a wurama a Gusunə wunen kēru kē.

²⁵ Goo ù n ka nun dəo siri yerə, a yēro suuru kanə fuuku swaa səo, kpa u ku raa nun siri kowo nəmu səndia, kpa siri kowo u ku nun sandamu nəmu səndia, kpa sandamu u ku nun doke pirisəm səo. ²⁶ Na nun sōmə ka gem, miya kaa sina sere a ka wunen wooda sarabun gobi kəsia. Baa faram, a n buremə.

Sakararun gari

²⁷ Ma Yesu maa nεε, i nua ma ba gasəgibu sōwa ba nεε, “I ku ra sakararu kə.” ²⁸ Adama tē na bεε sōmə, tən durə ù n tən kurə mεera, ma u nùn binε kua, u ka nùn sakararu kua kə win gōruə. ²⁹⁻³⁰ Yen sōna wunen nəm geun nənu gə n nun torasia, a gu wəwo a kə. Wunen nəm geu gə n maa nun torasia a gu buro a kə. N sanə a wunen wasin gam bia, ka sere ye wunen wasi kpuro koo doona dōo səo wi u ku ra gbi.

Kurə yinabun gari

(I maa mεerio Mateu 19:9, Maaku 10:11-12, Luku 16:18)

³¹ Ma Yesu nεε, ba maa gasəgibu sōwa ba nεε, “Durə wi u win kurə yina, u koo kurə wi yinanaan tireru wē.” ³² Adama tē na bεε sōmə, baawure wi u win kurə yina gāanun sō ma n kun mə sakararu, durə wiya nùn sakararu koosia ù n durə kpao sua. Durə wi u maa goon kurə yinaro sua, win tii u sakararu kuawa.

Nəo mwεenu gari

³³ Ma Yesu nεε, i maa nua ma ba kpam gasəgibu sōwa ba nεε, “A ku ra bōre ka gari weesugii, adama kaa nəo mwεenu yibia nì səo a bōrua Yinnin wuswaaə.” ³⁴ Adama tē na bεε sōmə i n nəo mwεenu mə i ku ra bōre. I ku ka

* **5:13** bəru - Bəo te ba ka yā mini ta sāawa nge bəo swāaru. Ta koo kpī tu nəo gbi.

wollu bõre yèn sã ta sãa Gusunən sina gəna. ³⁵ I ku ka tem bõre yèn sã mu sãa Gusunən naa sənditiru. I ku maa ka Yerusalemu bõre yèn sã ya sãa sina bokon wuu. ³⁶ I ku maa ka bɛɛn wiru bõre yèn sã i n̄ kp̄ɛ i sera tia bururasia, i n̄ maa kp̄ɛ i ye t̄irasia. ³⁷ I de bɛɛn gere ya n̄ sãa mɛya, n̄ kun mɛ aawo, n̄ n̄ mɛ. Ye i səndimə mənin wəllə kpuro, tən k̄son min diyə ya naamə.

Məru kəsiarun gari

(I maa mɛerio Luku 6:29-30)

³⁸ Ma Yesu nɛɛ, i nua ma ba raa gerua, “Wi u win winsim nənu w̄ia, ba koo maa wiguu w̄ia. Wi u maa win winsim dondu bua, ba koo maa wigiru buawa.” ³⁹ Adama nɛ na nɛɛ, a ku ka tən k̄so sanna. U n wunen nəm geun baaru so, a maa n̄n nəm dwardugiru t̄iyə. ⁴⁰ Goo ù n maa ka nun da siri yerə u ka wunen yabe piibu mwa, a de u maa wunen yabe bakaru sua. ⁴¹ Goo ù n nun tilasi kua a ka n̄n win səmunu daawa nge kilo tia, a ka n̄n daawo kilo yiru. ⁴² Goo ù n nun gāanu kana, a n̄n w̄ɛyə. Goo ù n maa gāanu bəkuram na wunen mi, a ku yina.

K̄ru yiberəban s̄

(I maa mɛerio Luku 6:27-28, 32-36)

⁴³ Ma Yesu maa nɛɛ, i nua ma ba raa gerua, “A wunen beruse k̄ɔ, kpa a wunen yiberɛ tusi.” ⁴⁴ Adama nɛ na bɛɛ s̄əmə, i bɛɛn yiberəba k̄ru s̄əsio, kpa i kanaru ko be ba bɛɛ n̄ni s̄əmən s̄. ⁴⁵ Nge mɛya i ko ka s̄əsi ma i sãa bɛɛn Baaba wərūkoon bibu. Domi u s̄ə yarisiāmə tən k̄sobu ka tən geobun mi. U gura nɛɛsiamə geegibu ka gee sarirugibun mi. ⁴⁶ I n bu k̄ru s̄əsīmə be ba bɛɛ k̄ t̄ona, are yirə i ko n̄ ȳiyə. Gbere mwaəbun tii ba ra ko mɛ. ⁴⁷ I n maa bɛɛgibu t̄ona t̄bura, sanə yerə i gabu kere. Tən tukobun tii mam, ba ra ko mɛ. ⁴⁸ N n mən na, i de bɛɛn tən giroru tu yibu nge mɛ bɛɛn Baaba wərūkoogira yiba.

6

Wənwəndun k̄run gari

¹ Yesu u bu s̄əwa u nɛɛ, i laakari koowo, i ku bɛɛn gean kobu s̄əsi

batuma s̄ə, t̄ambu bu ka wan s̄. I n kua mɛ, i n̄ are gɛɛ wasi bɛɛn Baaba wərūkoon min di.

² Yen s̄, à n s̄arobu gāanu k̄a, a ku woo kana nge mɛ be ba ȳɛru kasu ba ra ko mɛn̄ə yenə ka swɛɛə. Ba ra ko mɛ, t̄ambu bu ka bu siaran s̄. Na bɛɛ s̄əmə ka gem, ba ben are kpuro wa k̄. ³ N n mən na, à n s̄aro goo gāanu k̄mə, a ku de wunen nəm dwardu tu gia ye wunen nəm geu ga m̄. ⁴ N weenə a gāa gee ni ko asiri s̄ə, kpa wunen Baaba wi u ra wa ye ya koorā asiri s̄ə u nun are w̄ɛ.

Kanarun gari

(I maa mɛerio Luku 11:2-4)

⁵ Yesu maa nɛɛ, i n maa kanaru m̄, i ku ko nge be ba ȳɛru kasu. Ba ra k̄a bu kanaru ko ba n̄ ȳ mɛn̄ə yenə ka wuu suunun swaa kɛɛnanu s̄ə kpa t̄ambu kpuro bu ka bu wa. Na bɛɛ s̄əmə ka gem, ba ben are kpuro wa k̄. ⁶ Adama à n kanaru m̄ a d̄oo wunen dii s̄əwə a gambo kɛɛ, kpa a wunen Baaba kana wi u w̄a asiri s̄ə mi. Ma wunen Baaba wi, wi u waamə ye a m̄ asiri s̄ə, u koo nun are w̄ɛ.

⁷ I ku bɛɛn kanaru gawa nge tən tukobu be ba tamaa Gusunə u koo ben kanaru n̄ ben gari gawabun s̄. ⁸ I ku bu saari. Bɛɛn Baaba u bɛɛn bukata ȳ i sere n̄n kana. ⁹ Yen s̄, wee nge mɛ i ko i n̄ da kanaru ko. I n̄ da nɛɛ, bɛɛn Baaba wi u w̄a wəllə, a de ba n̄ ȳ ma wuna sãa Dɛero.

¹⁰ A na a bandu sw̄i.

A de bu wunen k̄ru ko tem s̄ə mini, nge mɛ ba m̄ wəllə.

¹¹ A sun bɛɛn gisən d̄ianu k̄.

¹² A sun bɛɛn toranu suuru kuo, nge mɛ be ba ra sun tore, sa bu suuru kuammɛ.

¹³ A ku ka sun da k̄kiribun bera gia.

Adama a sun wuna saa tən k̄son n̄mun di.

[Domi wuna a bandu ka dam ka yiiko m̄ sere ka baadommaə. Ami.]

¹⁴ Domi i n gabun toranu suuru kua, ni ba bɛɛ kua, bɛɛn Baaba wəllugii u koo maa bɛɛ suuru kua. ¹⁵ Adama i kun gabu suuru kue, bɛɛn Baaba u n̄ koo maa bɛɛ bɛɛn toranu suuru kua.

Nə bəkurun gari

16 Ma Yesu nɛɛ, ì n maa nɔɔ bɔkua i ku de bɛɛn wuswaa yu bɛɛn wahala sɔɔsi nge be ba yɛɛru kasu. Ba ra ben wuswɛɛ kɔsi kpa gabu bu wa ma ba nɔɔ bɔkua. Na bɛɛ sɔɔmɔ ka gem ba ben are kpuro wa kɔ. 17 Adama à n nɔɔ bɔkua a wubuo kpa a wunɛn wuswaa gum sawa, 18 kpa tɔmbu bu ku tubu ma a nɔɔ bɔkua, ma n kun mɔ wunɛn Baaba wi u kun waarɔ. Wunɛn Baaba wi, wi u wã asiri sɔɔ mi, u waamɔ ye a mɔ. U koo nun are wɛ.

A dukia beruo wɔllɔ
(I maa mɛɛrio Luku 12:33-34)

19 Ma Yesu nɛɛ, i ku dukia bere handunia sɔɔ mini, mi gemi yi ra di, ka mi ya koo wurura nɔrura, ka mi gbɛnɔbu ba koo du ka dam bu gbɛni. 20 Adama i dukia beruo wɔllɔ mi gemi ka wurura yen gaa kun kpɛ yu ye sanku, mi gbɛnɔbu ba ñ kpɛ bu du bu gbɛni. 21 Domi mi wunɛn dukia wã miya wunɛn gɔru ga ra n woo.

Wasin yam fitila
(I maa mɛɛrio Luku 11:34-36)

22 Ma Yesu nɛɛ, nɔni yi sãawa nge wasin fitila. Wunɛn nɔni yì n bwãa do, wasi kpurowa yi ko n yam bururam mɔ. 23 Adama wunɛn nɔni yì n barɔ, wasi yi ñ yam bururam wasi. N n mɛn na, yam bururam mɛ mu wãa wunɛ sɔɔ mù n tĩra, anna a yam wɔkurun kpãaru nɔ mi!

A ñ kpɛ a yinnibu yiru sã
(I maa mɛɛrio Luku 16:13)

24 Yesu maa nɛɛ, goo kun kpɛ u yin-nibu yiru sã. U koo turo tusi kpa u turo kĩa, ñ kun mɛ, u koo turo tii wɛ kpa u turo gem. I ñ kpɛ i Gusunɔ ka dukia menna i sã.

A Gusunɔ naanɛ koowo
(I maa mɛɛrio Luku 12:22-31)

25 Yesu maa nɛɛ, yen sɔ, i ku wurura ka dīanun gari, ñ kun mɛ ye i ko nɔ i n ka wãa, ñ kun mɛ ye i ko bɛɛn wasi wukiri. Wãaru ta dīanu kere, wasi maa yi yãnu kere. 26 I gunɔsu mɛɛrio. Su ku ra duure su sere gɛ su sere gãanu doke biraru sɔɔ. Kã mɛ, bɛɛn Baaba wɔllugii u su diisiamɔ. Kaa sere gere bɛɛ? I ñ gunɔ si bɛɛɛ

kere? 27 Wara bɛɛ sɔɔ u koo kpĩ win wururabun saabu u win wãaru sosi baa gɔm soo teeru.

28 Mban sɔna i ra n wurure yãnun sɔ. I biibii mɛɛrio ye ya ra kpi gberɔ. Ya ku ra sɔmburu ko, ya ku ra maa tari. 29 Adama na bɛɛ sɔɔmɔ, baa Salomɔ ka win yiiko baka u ñ buraru koore nge biibii yen tia. 30 Gusunɔwa u yakasu buraru wɛɛmɔ gberɔ, si su wãa gisɔ adama sia ba koo su kpɛɛ dɔɔ sɔɔ. Yera u ñ koo bɛɛ yãnu wɛ n kere yaka si? Anna a wa mɛ bɛɛn naanɛ dokebu piibu kua. 31 I ku maa wurura i gere, mba sa ko di, mba sa ko nɔ, ñ kun mɛ mba sa ko wukiri. 32 Gãa nini kpuron weeweena tɔn tukoba mɔ. Adama bɛɛn Baaba wɔllugii u yɛ ma i yeni kpuron bukata mɔ. 33 Yen sɔ, i gina hania koowo i ka du mi Gusunɔ u bandu swĩi kpa i n sãa win tɔn geobu. Yen biru u koo bɛɛ wɛ ye ya tie. 34 Tɔɔ baateren wahala ya tu tura. Yen sɔ, i ku sian wururabu ko, domi sia ya maa yen wahala mɔ.

7

I kun da n tɔmbu sirimɔ
(I maa mɛɛrio Luku 6:37-38, 41-42)

1 Yesu u nɛɛ, i kun tɔmbu sirimɔ baadomma, Gusunɔ u ñ maa ka bɛɛ sirimɔ. 2 Domi nge mɛ i gabu sirimɔ, nge mɛya Gusunɔ u koo maa bɛɛ siri. Ma sakaku ge i ka gabu yĩruamme, geya ba koo ka bɛɛ yĩrua. 3 Mban sɔna a yakɔ mɛɛrimɔ wunɛn kpaasin nɔnu sɔɔ ma a ñ dãa bĩru laakari mɔ te ta wãa wunɛn tiin nɔnu. 4 Amɔna kaa ka kpĩ a wunɛn kpaasi sɔ u de a yakɔ wuna win nɔnun di sanam mɛ a dãa bĩru mɔ wunɛn tiin nɔnu. 5 Murafiti wunɛ, a gbiiyo a dãa bĩi te wuna wunɛn tiin nɔnun di kpa a yam wa sãa sãa a ka yakɔ wuna wunɛn kpaasin nɔnun di.

6 I ku gãa dɛɛranu bɔnu wɛ nu ku ka gɔsira nu bɛɛ mɔnsima. I ku maa bɛɛn goo gobiginu kɔ kurusɔnun suunu sɔɔ. Su koo nu taaku.

Kanarun gari
(I maa mɛɛrio Luku 11:9-13)

7 Yesu u nɛɛ, i n da bikie, i ko wa i mwa. I n da kasu, i ko wa. I n da

gambo so, ba koo bεε kenia. ⁸ Domi baawure wi u bikiamə ba koo nùn wē. Wi u kasu u koo wa. Wi u maa gambo soomə ba koo yēro kenia. ⁹ Durə wara bεε sɔɔ, win bii ù n nùn pēε bikia u koo wura u nùn kperu wē. ¹⁰ N kun mε ù n nùn swāa bikia u koo nùn waa wē? ¹¹ Bεε be i sāa tən kōsobu ma i yē ma ba ra bibu kēε geenu wē, bεεn Baaba wəllugii u n koo be ba nùn kanamə gāa geenu wē n bεε kere?

¹² Yen sōna ye i kī tambu bu bεε kua i bu kuo mε bεεn tii, domi yeniwa Məwisin woodan tireru ka Gusunən səmabun sōsibun tubusianu.

Kənnə ge ga n̄ yasu

(I maa mεerio Luku 13:24)

¹³ Yesu u nεε, i duo ka kənnə ge ga n̄ yasu, domi swaa ye ya dɔɔ kam koo yerə ya n̄ baasinaa mə, yen kənnə ga maa yasu ma tən dabinu dumə mi. ¹⁴ Adama swaa ye ya dɔɔ wāaru sɔɔ ya sē, yen kənnə ga n̄ yasu. Ba n̄ maa dabi be ba ge waamə.

Dāru ka ten binu

(I maa mεerio Luku 6:43-44)

¹⁵ Yesu u maa nεε, i laakari koowo ka səmə weesugibu. Yāa gəna ba ra n̄ tii pote, bu ka na bεεn mi, adama sɔɔwə ba sāawa nge demakunu ni nu kasu nu go nu tem.

¹⁶ I ko bu gia saa ben kookoosun di nge mε ba ra dāru gie saa ten binun di. Ba ra berenu səri awīi wəllə? Ba koo gandun binu səri sāka wəllə?

¹⁷ Dāa geera ta ra bii geenu ma, kpa dāa kōsuru tu bii kōsunu ma. ¹⁸ Dāa geeru ta n̄ kpē tu bii kōsunu ma, mēya maa dāa kōsuru ta n̄ kpē tu bii geenu ma. ¹⁹ Dāru baatere te ta n̄ bii geenu marumə ba ra tu burewa bu kō dɔɔ sɔɔ. ²⁰ Nge mēya i ko ka səmə weesugii be gia saa ben kookoosun di.

Na n̄ bεε yē gam

(I maa mεerio Luku 13:25-27)

²¹ Yesu maa nεε, n̄ n̄ mə baawure wi u man sokumə Yinni, Yinni, wiya u koo du mi Gusunə u bandu swīi, ma n̄ kun mə wi u n̄n Baaba wi u wāa wəllən kīru mɔ. ²² Tɔɔ te, t̄a n̄ tunuma, tən dabira ta koo man sō tu nεε, Yinni, Yinni sa n̄ gari gerua ka wunen yīsiru?

Sa n̄ wεrekunu gire ka wunen yīsiru? Sa n̄ maa səm damgii dabinu kue ka wunen yīsiru? ²³ Sanam mēya kon bu sō batuma sɔɔ n̄ nεε, na n̄ bεε yē gam, i doonə n̄n min di, bεε be i kōsa mɔ.

Banəbu yiru

(I maa mεerio Luku 6:47-49)

²⁴ Yesu maa nεε, yen sō, baawure wi u n̄n gari yini nɔɔmə, ma u yi mεm nɔɔwammε, u ko n̄ ka durə bwisigii wini weenε wi u win diru bana kpee saara wəllə. ²⁵ Gura ya na, daanu yiba ma nim teria ma woo ga dii te swee. Adama ta n̄ wərumε yèn sō ba te bana kpee saara wəllə. ²⁶ Adama baawure wi u n̄n gari yini nɔɔmə ma u n̄ yi mεm nɔɔwammε, u ko n̄ ka durə gari bəkə wini weenε wi u win diru bana yani sεeri wəllə. ²⁷ Gura ya na, daanu nu yiba ma nim teria ma woo ga dii te swee, ma ta wəruma. Ma ten wərumaa kpēa.

Yesun yiiko

²⁸ Ye Yesu u yeni gerua u kpa, tən wəru ge, ga biti kua win sōsibun sō. ²⁹ Domi u bu sōsiməwa nge wi u yiiko mɔ, n̄ n̄ mɔ nge ben wooda yērobu.

8

Yesu u wi u bara disigiru barə bekia

(I maa mεerio Maaku 1:40-45, Luku 5:12-16)

¹ Ye Yesu u sara guu ten min di, tən wərusu nùn swīi. ² Ma durə goo wi u bara disigiru barə u na u kpuna win wuswaaə u nεε, tənwero, à n̄ wura kaa kpī a man bekia kpa n̄ dεera.

³ Yesu u win nɔmu demia u nùn baba ma u nεε, na wura, a bekuro kpa a dεera.

Mii mii u bekura u dεera saa win bararun di. ⁴ Ma Yesu u nùn sɔɔwa u nεε, a nɔɔmə? A ku goo yeni sō, adama a doo yāku kowon mi u nun mεeri, kpa a yākuru ko te Məwisi u yiire. Nge mēya kaa ka baawure sōsi ma a dεera.

Yesu u tabu sunə goon yoo bekia

(I maa mεerio Luku 7:1-10)

⁵ Ye Yesu u dua wuu gagu sɔɔ ge ba ra soku Kapenamu, tabu sunə goo da u ka nùn yinna ma u nùn faaba kana

⁶ u nɛɛ, tɔnwero, nɛn yoo u barɔ yɛnuɔ, baa nɔma u ku ra kpĩ u yĩiya, u nɔni sɔɔre gem gem.

⁷ Ma Yesu u nɛɛ, ya wã, kon da n nùn bɛkia.

⁸ Tabu sunɔ wi, u wisa u nɛɛ, aawo na ñ tura a du nɛn yɛnuɔ. A gesi gari geruo, nɛn yoo u koo bɛkura. ⁹ Nɛn tii na ra gabu wiru kpĩiyɛ, ma na tabu kowobu mɔ be na kpare. Nà n turo sɔɔwa u doo, u ra n dɔɔwa. Nà n goo sɔɔwa u na, u ra n sisiwa. Nà n maa nɛn yoo sɔɔwa u yeni koowo, u ra n mɔwa.

¹⁰ Ye Yesu u gari yini nua, u biti kua ma u tɔmbu sɔɔwa be ba nùn swĩi u nɛɛ, ka gem na bɛɛ sɔɔmɔ, na ñ goo waare baa Isireliba sɔɔ wi u naane doke binin bweseru mɔ. ¹¹ Na bɛɛ sɔɔmɔ ma tɔn dabira koo na saa sɔɔ yari yeru ka duu yerun di kpa bu sina bu di mi Gusunɔ u bandu swĩi ka Aburhamu ka Isaki ka Yakɔbu sannu. ¹² Adama be, be n weenɛ ba n wãa mi, ba koo bu kɔ tɔwɔ yam wɔkuru sɔɔ mi ba koo wiru nɔma sɔndi bu swĩ.

¹³ Ma Yesu u tabu sunɔ wi sɔɔwa u nɛɛ, u doo yɛnuɔ. Ye u naane doke kpuro ya koo nùn koorɔ.

Ma saa ye sɔɔ mii mii, tabu sunɔ win yoo wi, u bɛkura.

*Yesu u tɔn dabinu bɛkia
(I maa mɛɛrio Maaku 1:29-34, Luku 4:38-41)*

¹⁴ Yesu u da Piɛɛn yɛnuɔ. Ma u deema Piɛɛn kurɔn mero u wasi sundu barɔ u kpĩ. ¹⁵ Yesu win nɔmu baba ma wasi sun te, ta yarina. Ma u seewa u nùn nɔɔri.

¹⁶ Dɔma ten yoka, ba ka tɔn dabinu na be ba wɛɛkununu mɔ. Yesu u wɛɛku ni gira ka gari gerubu tɔna, ma u kpuro bɛkia be ba barɔ. ¹⁷ U yeni kua kpa Gusunɔn sɔmɔ Esain gari yi ka koorɔ, yi u nɛɛ, “Win tii u bɛɛn wasin dam sariru sua, ma u ka bɛɛn baranu doona.”

*Be ba kĩ bu Yesu swĩi
(I maa mɛɛrio Luku 9:57-62)*

¹⁸ Ye Yesu u tɔn wɛrusu wa si su nùn sikerenɛ, ma u nɛɛ, bu de bu da daa burerun guruɔ. ¹⁹ Sanam mɛya wooda yɛro goo u na win mi, u nɛɛ, yinni, kon nun swĩi yam kpuro mi a dɔɔ.

²⁰ Yesu u nùn wisa u nɛɛ, sɛmusu bweusu mɔ, gunɔsu su maa sokunu mɔ. Adama nɛ Tɔnun Bii na ñ nɛn tii ayeru garu mɔwɛ mi kon kpuna.

²¹ Yesun bɔɔ goo u maa gerua u nɛɛ, yinni, a de n gina da n nɛn tundo sike.

²² Yesu u nùn wisa u nɛɛ, a man swĩiyɔ, kpa a de gɔribu bu ben gɔribu sike.

*Yesu u nim kurenu marisia
(I maa mɛɛrio Maaku 4:35-41, Luku 8:22-25)*

²³ Yesu u goo nimkuu dua ma win bwãaba nùn swĩi ge sɔɔ. ²⁴ Yande ma woo bɔkɔ ga seewa daa bure te sɔɔ, sere nim kurenu nu goo ge wukiri. Adama Yesu u do. ²⁵ Bwãa be, ba da ba nùn yamia ba nɛɛ, Yinni a sun faaba koowo sa kam kobu dɔɔ.

²⁶ Yesu u nɛɛ, mban sɔna i bɛrum mɔ, bɛɛ naane doke piibugibu.

Ma u seewa u woo ka nim kure ni yire nu mari ma n mari sɔɔ sɔɔ. ²⁷ Be kpuro ba biti kua ba nɛɛ, durɔ weren bwesera wini. Baa woo ka nim kurenu mam nu nùn mɛm nɔwammɛ.

*Yesu u wɛɛkunugibu yiru bɛkia
(I maa mɛɛrio Maaku 5:1-20, Luku 8:26-39)*

²⁸ Yesu u tura Gadarɔn temɔ daa bure ten guruɔ, ma durɔbu yiru gaba ka nùn yinna be ba yarima sikan di. Durɔ be, ba wɛɛkununu mɔ ba sɛ gem gem sere goo ku ra kãku u swaa ye sĩ.

²⁹ Ma ba yande gbãra ba nɛɛ, mba n sun mɛnɛ bɛɛ ka wunɛ Gusunɔn Bii. A nawa a ka sun tɔya ko saa yu sere turi?

³⁰ Ba kurusɔ wuu bakaru garu wendɛ sãa ta dimɔ. ³¹ Wɛɛku ni, nu Yesu kana nu nɛɛ, à n kaa sun gira a de su du kurusɔ ni sɔɔ.

³² Yesu u nɛɛ, i doo.

Ye nu yara ma nu da nu dua kurusɔ ni sɔɔ. Yera kurusɔ wuu te kpuro ta duki sarama guurun di ta wɔri daa bure te sɔɔ, ta nim diira.

³³ Durɔ be ba raa kurusɔ ni kparamɔ, ba duki doona wuu sɔɔ. Ma ba tɔmbu gari yi kpuro sɔɔwa ka ye n wɛɛkunugii be yiru deema. ³⁴ Ma wuu gen tɔmbu kpuro ba yara ba Yesu

sennə da. Ye ba nùn wa ba nùn suuru kana ba nεε, u yario ben tem di.

9

Yesu u durə goo bεkia

wìn wasin bee tia gu

(I maa mεerio Maaku 2:1-12, Luku 5:17-26)

¹ Yesu u goo nimkuu dua ma u wure u daa bure te tɔbura, ma u tura win tiin wuuə. ² Təmbu gabu ba ka nùn durə goo naawa win wasin bee tia ya gu. Durə wi, u kpī kpinu wəllə. Ye Yesu u ben naanε dokebu wa, u barə wi sɔəwa u nεε, bii durəbu, a ku mwia kpana, a wunen durum suuru wa.

³ Ma wooda yērobu gaba bwisika ba tii sɔəwa ba nεε, durə wini u Gusunə wəmməwa.

⁴ Yesu u yē ye ba bwisikumə ma u nεε, mban sɔna i kɔsa bwisikumə bεen gōruə. ⁵ Yerə ya sēsə bo, n tɔnu sɔ u win durum suuru wa, n̄ kun mε n̄ nùn sɔ u seewo u sī. ⁶ Na kī i n̄ yē ma Tɔnun Bii u yiiko mə handunia sɔə u ka tɔnun durum suuru ko.

Yen sɔna u barə wi sɔəwa u nεε, a seewo a wunen kpinu sua kpa a we yenuə.

⁷ Durə wi, u seewa ma u sīa win yenuə. ⁸ Ye tɔn be, ba yeni wa berum bu mwa ma ba Gusunə siara yèn sɔ u yiiko yen bweseru tɔnu wē.

Yesu u Mateu soka

(I maa mεerio Maaku 2:13-17, Luku 5:27-32)

⁹ Yesu u doona min di. Ye u sīimə swaaə u gberε mwaə goo wa wi ba ra soku Mateu u sɔ gberε yerə. Ma u nùn sɔəwa u nεε, a man swīiyə.

Ma Mateu u seewa u nùn swīi.

¹⁰ Ye Yesu u dimə durə win yenuə, gberε mwaəbu ka kɔsan kowobu dabinu ba na ba sina ka Yesu ka win bwāabu sannu. ¹¹ Falisi gaba wa mε, ma ba win bwāabu bikia ba nεε, mban sɔna bεen yinni u dimə ka gberε mwaəbu ka kɔsan kowobu.

¹² Yesu u ben gari yi nua ma u nεε, be ba bwāa do ba n̄ timgiin bukata mə ma n̄ kun mə be ba barə. ¹³ I doo i Gusunən garin tubusianu kasu yi yi nεε, “Wɔnwɔnda na kī, n̄ n̄ mə

yākuru.” Domi na n̄ nε n̄ ka geegibu soku ma n̄ kun mə torobu.

Nəə bəkurun gari

(I maa mεerio Maaku 2:18-22, Luku 5:33-39)

¹⁴ Ma Yohanu Batemu kowon bwāaba na Yesun mi ba bikia ba nεε, mban sɔna bεεε ka Falisiba sa ra nəə bəke, adama wunε, wunen bwāabu ba ku ra nəə bəke.

¹⁵ Yesu u bu wisa u nεε, be ba soka kurə kpaa yerə ba ko n̄ nukuru sankire sanam mε kurə kpaon durə wāa ben suunu sɔə? Aawo, adama saa ya sisi yè sɔə ba koo kurə kpaon durə wəra ben min di. Saa yera ba koo nəə bəke.

¹⁶ Goo ku ra yāa təkənu kəre ka yasi kpaa ye ba n̄ nim doke. U n̄ kua mε, yasi kpaa ye, ya koo gawana kpa yu yāa təkə ni gīam sosi. ¹⁷ Goo ku ra maa tam kpaon doke gənan bəə təkənu sɔə. U n̄ kua mε, bəə ni, nu koo kura kpa tam mε, mu yari kpa bəənu nu sankira. Adama ba ra tam kpaon wisawa gənan bəə kpaanu sɔə. Sanam mε, ye yiru yen gaa kun sankiramə.

Wirugii goon bii ka kurə wi u Yesun yaberu baban gari

(I maa mεerio Maaku 5:21-43, Luku 8:40-56)

¹⁸ Sanam mε Yesu u bu yeni sɔəmə wirugii goo u na u yiira win wuswaaə u nεε, n̄en bii tɔn kurə u gu tē, adama a na a nùn n̄omu sɔndi kpa u se.

¹⁹ Ma Yesu u seewa ka win bwāabu ba durə wi swīi.

²⁰ Sanam mε ba dəə, kurə goo wi u yem wīibu barə saa wɔə wəkura yirun di, u susi Yesun biruə u win yaberun swaa bua baba. ²¹ U gerua win tiin gōruə u nεε, u n̄ gesi win yaberu baba u koo bεkura.

²² Yesu u sīra u nùn wa ma u nεε, kurə wunε, a ku mwia kpana, wunen naanε dokebu nun bεkia.

Yande ma kurə wi, u bεkura.

²³ Ye Yesu u tura wirugii win dirə, yera u deema gaba guunu soomə ma be kpuro ba sirene. ²⁴ Ma u nεε, i yario bεε kpuro, wəndia wi kun gu, u dowə.

Ma be kpuro ba nùn yaakoru wəri. ²⁵ Ye ba təmbu yara ba kpa Yesu u

dua u wəndia win nəmu nenua, ma wəndia wi, u seewa. ²⁶ Yenin labaari ya kpararawa tem me kpuro sɔɔ.

Yesu u wəkobu yiru bekia

²⁷ Yesu u doona min di. Nge me u win sanum dɔɔ, wəkobu yiru gaba nūn swīi. Ba nɔɔguru sue ba mɔ, Dafidin sikadobu, a besen wənwəndu waawo.

²⁸ Ye Yesu u dua dirɔ wəko be, ba na win mi, ma u bu bikia u nee, i naane sɔa ma kon kpī n yeni ko?

Ma ba nee, meya Yinni.

²⁹ Sanam meya Yesu ben nani baba ma u nee, n bee kooro nge me i naane sɔa.

³⁰ Ma ba yam wa. Yera Yesu u bu sɔɔwa u sire u nee, bu ku raa goo yeni sɔ.

³¹ Adama ye ba doona min di kese ba win labaari kparam wəri tem me kpuro sɔɔ.

Yesu u soso bekia

³² Ye tən be, ba doona ma gaba ka durɔ goo na Yesun mi, wi u sɔa soso yèn sɔ u wereku gagu mɔ win wasi sɔɔ.

³³ Sanam me Yesu u wereku ge gira durɔ wi, u gari gerubu wəri. Ma tamba biti kua ma ba nee, sa n yenin bweseru waare Isireli sɔɔ.

³⁴ Adama Falisiba nee, werekunun wirugiiwa u nūn dam wē u ka nu gira.

Yesu u tambu wənwəndu kua

³⁵ Yesu u bɔsu wuu marosu kpuro sɔɔ ka baru kpaanɔ. U keu sɔɔsimɔ ben mennɔ yenɔ u Gusunən bandun Labaari gea kparamɔ, ma u tambu bekiamɔ saa bararu ka wasin dam sariru bwese bwesekan di. ³⁶ Ye u tən wərusu wa ben wənwənda nūn mwa yèn sɔ ba wurure ma ba yarinε nge yāa ni nu kun kparo mɔ. ³⁷ Ma u win bwāabu sɔɔwa u nee, ye ya ye bu ka gē ya kpā, adama be ba gēmɔ ba n dabi.

³⁸ Yen sɔ, i gbee yēro kanɔ u kparam tambu mərɔsiama bu ka gē.

10

Bwāabu wəkura yiru yen yīsa

(I maa mērio Maaku 3:13-19, Luku 6:12-26)

¹ Yesu u win bwāabu wəkura yiru menna ma u bu yiiko wē bu ka werekunu gira, kpa bu bararu

ka wasin dam sariru baatere bekia. ² Bwāabu wəkura yiru yen yīsa wee.

Gbiikoo Simɔ wi ba ra soku Pīe ka win wənɔ Andere, ka Yakabu ka win wənɔ Yohanu, Sebeden bibu, ³ ka Filipu ka Baatelemi ka Tomaa ka Mateu wi u raa sɔa gberε mwaɔ, ka Yakabu Alufen bii ka Tade, ⁴ ka Simɔ wi u win tem gari kī, ka Yudasī Isikariɔtu wi u tambu Yesu nəmu səndia.

Yesu u bwāabu wəkura yiru gɔra

(I maa mērio Maaku 6:7-13, Luku 9:1-6)

⁵ Yesu u tambu wəkura yiru ye gɔra ka wooda yeni u nee, i ku swaa gaa swīi ye ya dɔɔ tən tukobun tem gia, i ku maa Samarigibun wuu gagu du.

⁶ Adama i doo Isireliban mi, be ba kɔɔra nge yāanu. ⁷ I doo i kpara i nee, Gusunɔ u sisi u bandu swīi. ⁸ I barɔbu bekio, i gɔribu seeyo, i be ba bara disiguru mɔ bekio bu dεera, kpa i werekunu gira tambun wasi sɔɔn di.

Yèn sɔ i wa kɔsiaru sari, i maa wēyɔ n kun ka kɔsiaru. ⁹ I ku dukia gaa sua i ka da, nge wura n kun me sii geesu, n kun me sii gandu bεen bɔɔrɔ. ¹⁰ I ku ka yāa kureru da, n kun me yaberu yiruse, n kun me baranu n kun me dεka. N weenε bu sɔm kowo wē yèn bukata u mɔ u n ka wāa.

¹¹ I n tura wuu marɔɔ n kun me wuu piibu sɔɔ, i de i mēri wi u weenε u bee dam koosia, kpa i sina win yenuɔ sere i ka sī wuu gen min di. ¹² I n yenu gagu dua i gen tambu tɔbirio kpa i nee, Gusunɔ u bee alafia kē. ¹³ Yenu gegibu bā n ka alafia ye weenε, i de ya n wāa be sɔɔ, adama bā kun ka weenε, i de yu wurama bεen mi. ¹⁴ Wuu gagu n kun me yenu gagun tambu bā n maa yina bu bee dam koosia, bu sere bεen gari swaa daki, i doonɔ min di kpa i bεen naasun tua bu kpare. ¹⁵ Ka geema na bee sɔɔmɔ, siribun sanam Gusunɔ u koo Sodomu ka Gomɔragibu wənwəndu sɔɔsi n kere wuu gen tambu.

Nəni swāaru te ta sisi

(I maa mērio Maaku 13:9-13, Luku 21:12-17)

¹⁶ Yesu maa nɛɛ, wee, na bɛɛ ɔrɪmɔ nge yāanu demakunun suunu sɔɔ. I de i n bwisi mɔ nge wɛɛ, kpa i n ka kparukonu weenɛ taki sariru sɔɔ. ¹⁷ I laakari koowo domi gaba koo bɛɛ mwa bu ka da siri yerɔ, kpa bu bɛɛ seni so ben mɛnnɔ yenɔ. ¹⁸ Ba koo bɛɛ siri tem yērobu ka sinambun wuswaaɔ nɛn sɔ, kpa i ka seeda di ben mi ka tɔn tukobun mi. ¹⁹ Bā n ka bɛɛ da siri yerɔ, i ku wurura ka gari yi i ko gere. I ku maa wurura nge mɛ i ko gerusina. Saa ye, yà n tura, i ko wa gari yi i ko gere. ²⁰ Domi gari yi i ko gere yi n ko n sãa bɛɛgii, yi koo nawa saa bɛɛn Baaban Hunden min di wi u wāa bɛɛ sɔɔ.

²¹ Gaba koo ben wɔnɔbu n kun mɛ ben maabu sɔɔsi bu ka bu go. Baababa ba ko maa ko mɛ ben bibu sɔɔ, ma bibu ba koo ben mɔwɔbu kɔrumɔtɔnu kua bu ka bu go. ²² Baawure u koo bɛɛ tusi nɛn yīsirin sɔ. Adama wi u tɛmana sere ka nɔrɔ u koo faaba wa. ²³ Bā n bɛɛ nɔni sɔɔwa wuu teu sɔɔ, i duki doonɔ wuu gagun mi. Na bɛɛ sɔɔmɔ ka gem, i n ko i Isirelin wusu kpuro sasiri i kpe, Tɔnun Bii u ka tunuma.

²⁴ Mɛero sari wi u win sɔɔsio kere. Yoo maa sari wi u win yinni kere. ²⁵ N n mɛn na, n tura mɛero u ka win sɔɔsio weena kpa yoo u ka win yinni weena. Bā n yɛnu yēro sokumɔ Beseburu, ba koo win yɛnugibu yīsi kɔsunu kɛ n kere wi.

*Win berum n weenɛ i ko
(I maa mɛrio Luku 12:2-7)*

²⁶ Yesu maa nɛɛ, yen sɔ, i ku ben berum ko, domi ye ya wukiri ya koo tera, yen asirin gāanu maa sari ni ba n koo gia. ²⁷ Ye na bɛɛ sɔɔmɔ yam wɔkuru sɔɔ, i ye geruo yam bururam sɔɔ. Ye i maa nua asiri sɔɔ, i yɔwo gidambisa wɔllɔ i ka ye kpuro kpara. ²⁸ I ku bu nasia be ba koo wasi tɔna go, be ba n kpɛ bu hunde go. Adama i yēro nasio wi u koo kpī u wasi ka hunde go sannu dɔɔ wi u ku ra gbi sɔɔ. ²⁹ I n ko kpī i gunɔminu yiru dwe ka faram? Ka mɛ, baa nin teu, ga n koo wɔruma temɔ ma n kun mɔ bɛɛn Baaba u wuru. ³⁰ Bɛɛ maa, ba mam bɛɛn wirun serin geeru yɛ. ³¹ N n mɛn na, i ku berum ko, i gunɔminu bɛɛɛ kere sere mi n toma.

Wi u Kirisi wuru

*tɔmbun wuswaaɔ
(I maa mɛrio Luku 12:8-9)*

³² Yesu maa nɛɛ, baawure wi u man wuru tɔmbun wuswaaɔ, kon maa yēro wuru nɛn Baaban wuswaaɔ wi u wāa wɔllɔ. ³³ Adama wi u man yina tɔmbun wuswaaɔ, kon maa yēro yina nɛn Baaban wuswaaɔ wi u wāa wɔllɔ.

*Alafia ka takobin gari
(I maa mɛrio Luku 12:51-53, 14:26-27)*

³⁴ Yesu maa nɛɛ, i kun tamaa na nawa handuniaɔ n ka alafia wɛ, aawo, takobiwa na ka na. ³⁵ Na nawa n ka sannɔ doke bii tɔn durɔ ka win tundo suunu sɔɔ, ka maa bii tɔn kurɔ ka win mɛron suunu sɔɔ, ka maa kurɔ mɔro ka win dwaa mɛron suunu sɔɔ. ³⁶ Tɔnun yɛnugibu beya ba ko n sãa win yiberɛba.

³⁷ Wi u win tundo n kun mɛ win mero kī n man kere u n tura u n ka sãa negii. Nge mɛya wi u win bii kī n man kere u n tura u n ka sãa negii. ³⁸ Ma wi u kun win dāa bunanaru sue u n ka man swī u n tura u n ka sãa negii. ³⁹ Wi u kī u win wāaru di ka win ɔruru kīru u koo tu bia. Adama wi u win wāaru yina nɛn sɔ u koo tu wa ka gem.

*Aren gari
(I maa mɛrio Maaku 9:41)*

⁴⁰ Yesu maa nɛɛ, wi u bɛɛ dam koosia nɛna u dam koosia. Wi u maa man dam koosia, u wi u man ɔrɪma dam koosiawa. ⁴¹ Wi u Gusunɔn sɔmɔ dam koosia yɛn sɔ u sãa Gusunɔn sɔmɔ, u koo are wa nge Gusunɔn sɔmɔgii. Wi u maa tɔn geo dam koosia, yɛn sɔ u sãa tɔn geo, u koo are wa nge tɔn geogii. ⁴² Wi u bwɛɛbwɛɛ benin turo gāanu kã yɛn sɔ u sãa nɛn bɔɔ, baa n n nim nɔruram na, na bɛɛ sɔɔmɔ ka gem, yēro kun win are biamɔ.

11

*Yohanu Batɛmu kowon ɔrobu
(I maa mɛrio Luku 7:18-35)*

¹ Sanam mɛ Yesu u win bwāabu wɔkura yiru ye bwisi yi kã u kpa, u doona min di u da bera yen wuu marosu gia u ka keu sɔɔsi kpa u maa ka waasu ko.

² N deema Yohanu Batemu kowo u Yesu wi ba m̀ Kirisin sɔman gari nua sere pirisɔm diru mi u w̃a. Yera u ǹn win bw̃abun gabu g̃aria ³ bu ka ǹn bikia, wiya wi u koo be na? Nge ba n kpao mara.

⁴ Yesu bu wisa u n̄e, i g̃siro i Yohanu tusia ye i nua ka ye i wa. ⁵ W̃koba yam waam̃, yem̃ba s̃im̃, ba be ba bara disigiru m̃ bekiam̃ bu ka d̄era, sosoba gari n̄om̃, ba g̃ribu seeyam̃ g̃arin di, ma ba s̃arobu Labaari gea waasu kuamm̄. ⁶ Doo n̄arugiiwa wi n̄en gari kun torasiam̃.

⁷ Ye Yohanun bw̃aba s̃ia Yesu u Yohanun gari t̄n dabiru s̃ɔbu w̄ari u n̄e, mba i yara i m̄erim da g̃babur̃. Yak̃ ge woo ga toorim̃? Aawo. ⁸ N n m̄en na, mba i m̄erim da. Dur̃ wi u ỹa b̄er̄eginu sebua? Na b̄e s̃ɔm̃ be ba ỹa b̄er̄eginu sebua ba w̃a sina kpaañ. ⁹ Mba i re kobu da. Gusun̄n s̃m̃wa i m̄erim da? M̄ya na b̄e s̃ɔm̃, ȳero mam Gusun̄n s̃m̃ kere sere mi n toma. ¹⁰ Domi Yohanu wiya win s̃ Gusun̄n gari n̄e, “N wee na n̄en s̃m̃ g̃ari wunen wuswaad̃ wi u koo wunen swaa s̃m̄.” ¹¹ Ka gem na b̄e s̃ɔm̃, be t̄n kur̃ba mara s̃ɔ goo kun Yohanu Batemu kowo kere. Adama wi u ỹkabu bo ban te Gusun̄n u sw̃i s̃ɔ u ǹn kere. ¹² Saa m̄n di Yohanu wi u waasu m̃ sere ka t̄ ba ban te kasuwa ka dam, ma damgiba tu m̄waam̃. ¹³ M̄wisi u ban ten gari gerua win wooda s̃ɔ. Gusun̄n s̃m̃bu kpuro ba maa yi gerua sere ka Yohanu Batemu kowon waati. ¹⁴ I n k̄i i tubu, wiya Eli wi, wi u koo ra na. ¹⁵ Wi u swaa m̃ u ka ñ, u n̄aw̃.

¹⁶ Mba kon ka t̄n t̄mbu weesina. Ba ka bibu weene be ba s̃ yabur̃ ba sokunam̃ ba m̃, ¹⁷ sa b̄e guuru soowa ma i n̄ yawa, sa b̄e g̃ɔ womu kua, i n̄ maa sw̃i. ¹⁸ Domi Yohanu Batemu kowo u na u n̄ di u n̄ n̄ra nge gabu, ma ba n̄e u w̄erekunu m̃wa. ¹⁹ T̄nun Bii maa na u dim̃ u n̄rum̃, ma ba gerum̃ ba m̃ u s̃a dim̃ k̄ro ka tam n̄ro, ka maa gbere m̄waabu ka k̄san kowobun b̄r̃. Ka m̄e, Gusun̄n bwisi yi ra s̃ɔsi ma yi s̃a gem yin kookoosun di.

Wuu sin t̄mba yinam̃

bu naane doke

(I maa m̄erio Luku 10:13-15)

²⁰ Ma Yesu u wuu si gerisim w̄ari mi u s̃m maamaakigii dabinu kua, domi sin t̄mba kun bwisika ba ben g̃ru g̃sie. ²¹ U n̄e, nuku sankiranugiiwa wun̄e K̄raseni. Nuku sankiranugiiwa wun̄e Besaida, domi b̄a n s̃m maamaakigia ye kua Tiri ka Sidoni s̃ɔ ye ba kua b̄en suunu s̃ɔ, wuu sin t̄mbu ba ko n daa g̃ru g̃sie saa t̄ebun di ba n s̃ torom s̃ɔ ba n saaki sebua nuku sankiranun s̃. ²² Yen s̃, na b̄e s̃ɔm̃, siribun sanam s̃ɔ Tiri ka Sidonigia koo ko kpakaka ka b̄e. ²³ Wun̄e maa Kapenam̄, a ȳiỹ kaa suara sere w̃ll̃? Aawo, ba koo nun surewa sere g̃rĩ. Domi s̃m maamaakigia ye ya koor̄a wun̄e s̃ɔ, ȳa n koor̄a Sodom̃, wuu ge, ga n w̃a ka gis̃. ²⁴ Yen s̃na na b̄e s̃ɔm̃, siribun sanam Sodomugia koo ko kpakaka ka wun̄e.

I na n̄en mi i w̄erabu m̄wa

(I maa m̄erio Luku 10:21-22)

²⁵ Saa ye s̃ɔ, Yesu u n̄e, Baaba, w̃llu ka tem Yinni, na nun siara ȳen s̃ a yabu ye bibu s̃ɔsi baa m̄ a ye bwisigibu ka ȳrugibu berua. ²⁶ N w̃ Baaba, domi m̄ya n ka nun naawa wunen k̄ru s̃ɔ.

²⁷ N̄en Baaba man baayere kpuro w̄. Goo sari wi u Bii wi ȳ ma n kun m̃ Baaba wi. Goo maa sari wi u Baaba wi ȳ ma n kun m̃ Bii ka maa wi Bii u k̄i u ǹn s̃ɔsi.

²⁸ I na n̄en mi b̄e kpuro, b̄e be i ka b̄en s̃munu wasira, kon b̄e w̄erasia. ²⁹ I wuro n b̄e kpara kpa i ko n̄en bw̃abu, domi n̄e t̄n duuduo ka tii kawowa, m̄ya kon de i n w̃a b̄ri ȳendu s̃ɔ. ³⁰ Domi yoo te kon b̄e diisia ta n̄ wahala m̃, s̃mu ni kon maa b̄e s̃bi nu n̄ bunu.

12

T̄ɔ w̄erarugirun gari

(I maa m̄erio Maaku 2:23-28, Luku 6:1-5)

¹ S̃ɔ m̄erun biru, t̄ɔ w̄erarugiru garu s̃ɔ, Yesu ka win bw̃abu ba alikama gbaaru bukiane ba dooñ. N

deema gōra win bwāabu m̀ ma ba alikama wāka ba temm̀. ² Ye Falisiba ba wa mε, ba Yesu sōwa ba nεε, u mεerio ye win bwāaba m̀ ye wooda ya nεε bu ku ko tō wērarugiru sō.

³ Yesu bu sōwa u nεε, i n̄ garire ye Dafidi kua sanam mε gōra bu m̀ wi ka win tōmbu? ⁴ U dua Gusun̄n dir̄ ma u p̄ε sua ye ba Gusun̄n yīye ma wi ka win tōmbu ba di. N deema n̄ n̄ weenε bu p̄ε ye di ma n̄ kun m̄ yāku kowobu tōna. ⁵ Nge i n̄ garire M̄wisin wooda sō ma tō wērarugiru sō, yāku kowo be ba s̄mburu m̀ s̄a yer̄, ba ku ra tō wērarugiru m̄m̄ n̄wε. Ba n̄ maa s̄a taaregibu. ⁶ Adama na bεε sōm̄ gānu wāa mini ni nu s̄a yeru kp̄aru kere. ⁷ I n̄ daa tuba ye Gusun̄n gari gerua yi yi nεε, “W̄nw̄nda na k̄i, n̄ n̄ m̄ yākuru,” i n̄ daa taare sarirugibu taare w̄εm̄. ⁸ I de i n̄ ȳ ma T̄nu Biiwa u tō wērarugiru kua.

Dur̄ win̄ n̄m̄ teu ga gu

(I maa mεerio Maaku 3:1-6, Luku 6:6-11)

⁹ Ma Yesu doona min di, u dua ben menn̄ yer̄. ¹⁰ Dur̄ goo wāa mi, win̄ n̄m̄ teu ga gu. Be ba wāa mi, ba Yesu bikia ba nεε, n̄ n̄ man na, n̄ weenε bu t̄nu bekia tō wērarugiru sō? Ba gerua mε, bu ka wa bu n̄n̄ durum mani.

¹¹ Ma Yesu maa bu bikia u nεε, bεen̄ goo ù n̄ yāaru m̄ ma ta n̄n̄ d̄k̄o kpiriru w̄riri tō wērarugiru sō, u n̄ koo da u tu gawa u yara? ¹² T̄nu kun yāaru kere mi n̄ toma? N n̄ m̄n̄ na, ya wā t̄nu u gea ko tō wērarugiru sō.

¹³ Yera u dur̄ wi sōwa u nεε, u win̄ n̄m̄u ge d̄m̄ī.

U ge d̄m̄ia ma ga w̄ra nge gen teu.

¹⁴ Falisiba ba yara ba da ba wesiana mε ba koo ko bu ka Yesu go.

S̄m̄ kowo wi Gusun̄n u gōsa

¹⁵ Ye Yesu u gia ma ba k̄i bu n̄n̄ gowa, u ḡera saa min di ma t̄n̄ dabira n̄n̄ sw̄i. Ma u bar̄bu kpuro bekia.

¹⁶ Adama u bu sōwa u sire u nεε, bu ku raa goo s̄ wi u s̄a. ¹⁷ N̄ koo nge mε, kpa gari yi Gusun̄n s̄m̄ Esai

u yorua yi ka kooa. ¹⁸ Gari yi sō, Gusun̄n u nεε, “N̄n̄ s̄m̄ kowo wi na gōsa wee, n̄n̄ k̄n̄asi w̄i sō n̄n̄ ḡru dobu kpuro wāa.

Na kon n̄n̄ n̄n̄ hunde w̄ε, kpa u n̄n̄ gem kp̄ara bwesenu kpuron mi.

¹⁹ U n̄ ka goo sikirinam̄ u n̄ maa gb̄aram̄.

M̄ya maa goo kun win̄ n̄w̄ n̄w̄m̄ wuun̄ suunu sō.

²⁰ U n̄ koo t̄n̄ be ba sunkure nge kaba dakura.

U n̄ koo maa bu go baa b̄a n̄ s̄a nge fitila ge ga gō d̄w̄,

sere u ka de gem mu tabu di,

²¹ kpa bwesenu kpuro nu nin̄ ȳiȳbu doke win̄ ȳisuru sō.”

Yesu ka tii yinam̄

(I maa mεerio Maaku 3:22-30, Luku 11:14-23)

²² Ba ka Yesu dur̄ goo naawa wi w̄rekunu nu kua w̄ko ka soso. Yesu dur̄ wi bekia. U yam wa ma u gari gerubu w̄ri. ²³ Ma t̄n̄ w̄ru kpuro ga bit̄i soora ga nεε, n̄ n̄ man na ka gem n̄ n̄ Dafidin sikadobu mini re?

²⁴ Adama ye Falisiba ba nua mε, yera ba gerua ba nεε, w̄rekun̄n̄ sun̄ Beseburun dama Yesu u ka w̄rekunu giram̄.

²⁵ Nge mε Yesu ben bwisikunu ȳε, u bu sōwa u nεε, bandu baatere t̄n̄ t̄mbu ba tabu m̀ ben tii tiinε sō ta koo ko bansu. M̄ya maa wuu baagere n̄ kun mε ȳnu baagere ḡn̄ t̄mbu ba tabu m̀ ben tii tiinε sō ga n̄ koo t̄ε. ²⁶ N̄ n̄ m̄n̄ na, Setam ȳa n̄ Setam giram̄, ya ka yen̄ tii tabu m̀wa. Am̄na yen̄ bandu ta koo ka t̄ε. ²⁷ N̄ n̄ s̄a Beseburun dama na ka w̄rekunu giram̄, ka weren̄ dama b̄en̄ bwāaba ka nu giram̄. Yen̄in̄ s̄na ben tii ba koo s̄ōsi ma i tore.

²⁸ Adama n̄ n̄ Gusun̄n̄ Hunden̄ na, na ka w̄rekunu giram̄, yeya ya s̄ōsim̄ ma Gusun̄n̄ u bandu sw̄i b̄en̄ suunu sō.

²⁹ Am̄na t̄nu koo ka du damgiin̄ ȳnū u ka win̄ ȳanū gura ma n̄ kun m̄ u gina gbia u damgī wi b̄kua. U n̄ n̄n̄ b̄kua, yera u koo kp̄i u win̄ ȳanū gura.

³⁰ Wi u kun sãa negii u ka man yiberε tεeru neniwa. Ma wi u ku ra gãanu menne ka ne sannu u ra ni yarinasiwa. ³¹ Yen sãna na bεε sãomã tãmba koo kpĩ bu toranu kpuro ka gari kam gerubu kpuron suuru wa. Adama wi u Hunde Dεero gari kam gerusimã, u ñ yen suuru wasi pai. ³² Baawure wi u ne Tõnun Bii gari kam gerusi ba koo yẽro suuru kua. Adama baawure wi u Hunde Dεero gari kam gerusimã, ba ñ yẽro suuru kuamme saa gisõn di sere ka sia mam.

*Dãru ka ten binu
(I maa mεerio Luku 6:43-45)*

³³ Ma Yesu maa nεε, à n dãa geeru duura kaa bii geenu wa. À n maa dãa kãsuru duura bii kãsuna kaa sãri. Domi dãrun binun diya ba ra tu tubu. ³⁴ Waa gõsõrun bweseru bεε! Amõna i ko ka gari gee gere bεε be i sãa tån kãsobu. Domi ye ya yiba gõruõ ya yarimã, yeya nãõ ga gerumã. ³⁵ Tån geo u ra gãa geenu yãrẽwa gãa geenu sãõn di ni nu berua win gõruõ. Tån kãso maa gãa kãsunu yaramã gãa kãsunu sãõn di ni nu berua win gõruõ. ³⁶ Na bεε sãomã gari kpuro yi tãmba gerumã, yi sãõra ba koo bu siri siribun sanam. ³⁷ Domi wunen garin diya ba koo nun gem wẽ. Yin min diya ba koo maa nun taare wẽ.

*Tãmba yĩreru bikia
(I maa mεerio Maaku 8:11-12, Luku 11:29-32)*

³⁸ Yera wooda yẽrobu ka Falisi gabu ba Yesu sãõwa ba nεε, keu koosio, sa kĩ a yĩreru garu ko su wa.

³⁹ U bu wisa u nεε, tån tån kãsobu be ba ñ ka Gusunã turo yõ ba yĩreru bikiamã. Adama yĩreru garu maa sari te ba koo bu sãõsi ma n kun mã Gusunõn sãomã Yonasigiru. ⁴⁰ Domi nge mε Yonasi kua sãõ sãõ ita ka wõkuru ita swãa bakan nukurã, nge mεya maa ne Tõnun Bii kon ko sãõ sãõ ita ka wõkuru ita tem nukurã. ⁴¹ Siribun sanam sãõ Ninifugibu ba koo tån tãmbu seesi bu bu taare wẽ domi ba ben wãaru gõsia Yonasin waasun sã. Wee tẽ gãanu wãa mini ni nu Yonasi kere. ⁴² Siribun sanam tån

kurã sunã wi u na saa nim nãõn sãõ yẽsan di u koo tån tãmbu seesi u bu taare wẽ yèn sã win tem tonde min di u na u ka Salomãõn bwisin gari nã. Wee tẽ gãanu wãa mini ni nu Salomãõ kere.

*Wεrekunun wuramaru
(I maa mεerio Luku 11:24-26)*

⁴³ Ma Yesu maa nεε, wεrekunu nũn doona tånun min di, nu ra n bõsuwa mi gãanu ku ra kpĩ nu n wẽra yeru kasu nu n bie. ⁴⁴ Yera nu ra nεε, nu koo gõsira nin wãa yerã min di nu raa doona. Nu ra wuramε kpa nu deema ta wãa diiru ta kurare ta sãnde. ⁴⁵ Kpa nu da nu ganu nãõba yiru kasuma ni nu ni kãsuru kere kpa nu du yẽro sãõ nu n wãa mi. Ma durã win wãa gbiikuru ta koo sãaya ka sere dãakuru. Nge mεya n ko n ko ka tån tån kãso beni.

Berã ba sãa Yesun wõnõbu

*ka win mero
(I maa mεerio Maaku 3:31-35, Luku 8:19-21)*

⁴⁶ Sanam mε Yesu u ka tån wõru gari mã, wee win mero ka win wõnõbu ba yõ tãõwã ba kĩ bu ka nũn gari ko. ⁴⁷ Sanam mεya goo nũn sãõwa u nεε, wunen mero ka wunen wõnõbu ba yõ tãõwã ba kĩ bu ka nun gari ko.

⁴⁸ Adama Yesu u yẽro bikia u nεε, wara nen mero. Berã maa nen wõnõbu.

⁴⁹ Ma u win bwãabu nõmu tĩi u nεε, beya mini be ba sãa nen mero ka nen wõnõbu. ⁵⁰ Domi baawure wi u nen Baaba wõrukoon kĩru mã, wiya nen wõnõ ka nen sesu ka nen mero.

13

*Dĩa bwese yẽkon gari
(I maa mεerio Maaku 4:1-9, Luku 8:4-8)*

¹ Sãõ tee te sãõ, Yesu u yara yẽnun di u da u sina daa burerun goorã. ² Ma tån wõru ga nũn menne sere u dua goo nimkuu sãõ u sina. Ma tån be kpuro ba yõ daa bure ten goorã. ³ U bu gãa dabinu sãõwa ka mõnnu u nεε, durã goowa yara u dĩa bweseru yẽkam dõõ. ⁴ Nge mε u yẽkamã sukum wõri swaa baarã, ma gunõsu na su di. ⁵ Ma sukum gam wõri kpee saara wõllõ mi

tem kun duku. Ma mu kpia mii mii yèn sã tem kun duku mi. ⁶ Sanam mɛ são gura u kpia te yania ta gbera yèn sã ta ñ gbini bɛkɛ mɔ. ⁷ Sukum gam maa wəri sákin suunu sɔɔ. Ma sáki ka mu kpɛa sannu ma yi mu sɛkenɛ yi go. ⁸ Adama sukum gam wəri tem gem sɔɔ ma mu binu mara, gam gum wunɔbu (100), gam gum wata, gam gum tena.

⁹ Ma u nɛɛ, wi u swaa mɔ u ka nɔ, u nɔwɔ.

Mɔnnun asansi
(*I maa mɛerio Maaku 4:10-12, Luku 8:9-10*)

¹⁰ Yera win bwãaba da ba nùn deema ba bikia ba nɛɛ, mban sɔna u ra ka bu mɔnnu gari sɔ.

¹¹ Ma u bu wisa u nɛɛ, bɛɛya ba Gusunɔn bandun asiri sɔsi, adama be ba tie, ba ñ bu sɔsi. ¹² Domi wi u gãanu mɔ, wiya ba koo sosia kpa win mɔru tu kpɛa. Adama wi u kun gãanu mɔ, fiiko ye u mɔ, yera ba koo maa nùn wɔrari. ¹³ Yenin sɔna na ka bu mɔnnu gari sɔmɔ. Domi ba mɛirimɔ adama ba ñ waamɔ. Ba swaa daki adama ba ñ nɔmɔ n sere bu yeeri. ¹⁴ Nge mɛya gari yi Esai u gerua ben sɔ yi sɔsirama, ye u nɛɛ,

“I ko n nɔmɔ ka gem, adama n ñ koo bɛɛ yeeri.

I ko n mɛirimɔ adama i ñ ko i wa.

¹⁵ Domi tɔn benin gɔru ga ñ biti mɔ.

Ba ben tiin swaa kɔrua, ba nɔni yinwa.

Kpa bu ku wa ka ben nɔni.

Kpa bu ku nɔ ka ben swaa.

Kpa bu ku gia ka ben bwisi.

Kpa bu ku raa ka gɔsirama nɛn mi n ka bu bɛkia.”

¹⁶ Doo nɔrugiba bɛɛ, yèn sã bɛɛn nɔni waamɔ, bɛɛn swaa maa nɔmɔ. ¹⁷ Ka geema na bɛɛ sɔmɔ, Gusunɔn sɔmɔbu dabiru ka win tɔn geobu ba kã bu wa ye i waamɔ tɛ, ba ñ maa ye wa. Mɛya ba maa kã bu nɔ ye i nɔmɔ tɛ, ba ñ maa nua.

Mɔn ten tubusianu
(*I maa mɛerio Maaku 4:13-20, Luku 8:11-15*)

¹⁸ Ma Yesu u nɛɛ, tɛ i mɔn ten tubusianu nɔwɔ tɛ ta ka bwese yɛko yã mi. ¹⁹ Be ba Gusunɔn bandun gari nɔmɔ ma yi ñ bu yeeri, ba ka swaa

baaru weenɛ mi bwese te, ta wəri. Tɔn kɔso wi, u ra nɛ u wuna ye ba duura ben gɔrua. ²⁰ Gaba maa ka kpee saaran tem mɛ weenɛ mi bwese ten gara wəri. Ba gari yi nɔmɔ, mii mii ba yi mwaamɔ ka nuku dobu. ²¹ Adama ba ñ derimɔ yi gbini ko ben gɔrua. Ma ba ñ yɔramɔ n ka tɛ. Sanam mɛ wahala ñ kun mɛ nɔni swãara tunuma gari yin sɔ kpa bu biru wura yande. ²² Gaba maa bwese te mwa nge tem sákunugum sɔɔ. Ba gari yi nua adama handunian wãarun wururabu ka gobin nɔni wɔkubu bu gari yi tɛsi, yi ñ maa binu mara. ²³ Gaba maa bwese te mwa nge tem gem sɔɔ. Beya be ba gari yi nɔmɔ ma yi bu yeerimɔ. Ma ba binu marumɔ gabu wunɔbu (100), gabu wata, gabu tena.

Yaka kɔsusun mɔndu

²⁴ Yesu kpam bu mɔndu kua u nɛɛ, n wee ye Gusunɔn bandun gari yi ka weenɛ. Durɔ goowa u dĩa bwese geeru duura win gbaarɔ. ²⁵ Sanam mɛ baawure kpuro u dweeya, durɔ win yiberɛ u na, u yaka kɔsusu duura alikama ye sɔɔ, ma u doona. ²⁶ Ma alikama ya kpia ya kpɛa ya marumɔ, ma yaka kɔsu si, su maa kpia ma ba kpɛa sannu. ²⁷ Gbaa yɛron sɔm kowoba na ba nɛɛ, yinni, n ñ dĩa bwese geera a duura wunen gbaarɔ? Ma gian diya yaka kɔsu sini. ²⁸ Ma u bu wisa u nɛɛ, yiberɛwa, u kua mɛ. Sɔm kowo be, ba nùn bikia ba nɛɛ, ñ n mɛn na, a kã su da su yaka kɔsu si wukiri? ²⁹ Ma u nɛɛ, aawo domi i n su wukirimɔ tɛ, ka alikama sanna ko i ra wukiri. ³⁰ I de ye yiru kpuro yu kpɛa sannu sere gɛɛbun saa yã n tura. Sanam mɛya kon sɔm kowobu sɔ bu gina yaka kɔsu si mɛnnɔ bu bɔkunu ko bu dɔɔ doke, yen biru bu sere alikama gɛ bu mɛnna nɛn biraru sɔɔ.

Mutaadin biman gari

(*I maa mɛerio Maaku 4:30-32, Luku 13:18-19*)

³¹ Yesu kpam bu mɔndu garu kua u nɛɛ, Gusunɔn banda ka mutaadin bima weenɛ ye durɔ goo u sua u duura win gbaarɔ. ³² Dãa binu kpuro sɔɔ yeya ya piiburu bo. Adama yã n kpia

ya kpa ya gberun kiku baagere kpāaru kere. Domi ya ra ko dāru sere gunōsu ra nε su sin sokunu ko ten kāasin wāllō.

Pēε seeyatian gari

(I maa mεerio Luku 13:20-21)

³³ Yesu kpm bu mōndu garu kua u nεε, Gusunōn banda ka pēε seeyatia weenε ye kurō goo sua u doke sakaku nō itan som sō, ma mε kpuro mu seewa mu kukua.

Mōndun yaasi

(I maa mεerio Maaku 4:33-34)

³⁴ Ka mōnna Yesu u ra tōn wōru gari yi kpuro sō, u ku ra bu gāanu sō n kun ka mōnnu. ³⁵ Nge mεya Gusunōn sōmōn gari yi kōora yi yi nεε, “Mōnna ko na n da ka bu gari sō. Na kon maa ye gere batuma sō ye ya kukua saa handunian taka kobun di.”

Yesu yaka kōsusun gari tubusia

³⁶ Sanam mεya Yesu u seewa tōn wōru gen min di u dua yenuō. Ma win bwāaba da win mi ba nεε, a sun mōn te tubusio te ta ka yaka kōsu sin gari yā mi.

³⁷ Ma u bu wisa u nεε, Tōnun Biiwa u dīa bwese gee te duura. ³⁸ Handunia yera ya sāa gbaaru. Gusunōn bandun biba ba sāa dīa bwese gee te. Tōn kōso win biba ba maa sāa yaka kōsu si. ³⁹ Setamwa maa sāa yiberε wi u su duura. Gēεbun saa maa sāa handunian kpeeru. Gusunōn gōradobara ba maa sāa gbaa sōm kowobu. ⁴⁰ Nge mε ba ra yaka kōsusu wunε bu dōo doke, nge mεya n ko n ko handunian kpeeru sō. ⁴¹ Tōnun Bii u koo win wāllun gōradoba gōrima, bu ka baayere wuna ye ya tōmbu torasiamō mi u bandu dii, ka be ba kōsa mō. ⁴² U koo maa bu kpēε dōo wi u ku ra gbi sō, mi ba koo wiru nōma sōndi bu swī. ⁴³ Sanam mε sōra be ba kua ye Gusunō u bikia ba ko n ballimō nge sōo mi ben Baaba u bandu swī. Wi u swaa mō u ka nō, u nōwō.

Dukia ye ya beruan gari

⁴⁴ Yesu maa nεε, Gusunōn bandu ta maa sāawa nge dukia ye ya berua

gbaaru sō. Ye durō goo ye kame ma u ye berum sōnwa. Ma u da ka nuku dobu u dōra kpuro ye u mō, ma u gōsirama u gbaa te dwa.

Goo gobigirun gari

⁴⁵ Yesu maa nεε, Gusunōn bandu ta maa sāawa nge goo gobigii ni nu wā, ni tenku goo u kasu. ⁴⁶ Sanam mε u nin teeru wa te ta gobi mō too, ma u da u win baayere dōra ye u mō, ma u tu dwa.

Yāakororun gari

⁴⁷ Yesu maa nεε, Gusunōn bandu ta kpm sāawa nge yāakororu te ba ra kpēε nim wōku sō kpa tu swēε bwese bweseka mwa. ⁴⁸ Tā n yiba ba ra gawamε guruō, kpa bu sina bu gōsi ye ya wā bu doke bireru sō, kpa bu ye ya kun gea sāa yari. ⁴⁹ Nge mεya n ko n sāa handunian kpeeru sō. Wāllun gōradoba ba koo na bu tōn kōsobu ka geegibu wunana. ⁵⁰ Kpa bu tōn kōso be doke dōo wi u ku ra gbi sō. Miya ba koo nōma wiru sōndi bu swī.

Dukia kpa ka gura

⁵¹ Yesu u bu bikia u nεε, yabu ye kpuro ya bεε yeeri?

Ma ba nεε, oo.

⁵² Yera u bu sōwa u nεε, wooda yēro baawure wi u Gusunōn bandun gari gia, u ka yenu yēro weenε wi u gāa kpaanu ka gāa gurunu wunamō win dukian di.

Nasaretigiba kun Yesu wure

(I maa mεerio Maaku 6:1-6, Luku 4:16-30)

⁵³ Ye Yesu u mōn ni kpuro kua u kpa, ma u doona min di. ⁵⁴ U da win tiin wuuō ma u tōmbu keu sōsim wōri ben mennō yerō sere be kpuro ba biti soora. Ma ba nεε, man diya u bwisi yinin bweseru waama. Amōna u ka kpīa u sōm maamaakigii nini mō. ⁵⁵ N n dāa dākon bii wi mini? N n wiya wi Maari mara? N n win wōnōba Yakōbu ka Yosefu ka Simō ka Yudu? ⁵⁶ N n ka win sesubu kpuro sanna sa wāa mini? N n mēn na, man diya u dam mε kpuro wa.

⁵⁷ Yeni kpuro ya bu yinari bu nūn naane doke. Yera Yesu bu sōwa u nεε, gam sari mi Gusunōn sōmō ku ra n

bɛɛɛ mɔ ma n kun mɔ win tiin temɔ ka win yɛnuɔ.

⁵⁸ U n̄ maa sɔm damgii dabinu kue mi, ben naanɛ dokebu sarirun sɔ.

14

Yohanu Batɛmu kowon gɔɔ

(I maa mɛɛrio Maaku 6:14-29, Luku 9:7-9)

¹ Saa ye sɔra Herodu, Galilen tem yɛro u Yesun baaru nua. ² Ma u win sɔm kowobu sɔɔwa u nɛɛ, Yohanu Batɛmu kowowa u seewa gɔrin di. Yen sɔna u dam mɔ u ka sɔm maamaakiginu mɔ.

³⁻⁴ N deema Yohanu Batɛmu kowo raa Herodu sɔɔwa ma n n̄ weenɛ u win wɔnɔ Filipun kurɔ Herodia sua kurɔ. Yen sɔna Herodu u Yohanu Batɛmu kowo mwa ma u dera ba n̄n bɔkua ba doke pirisɔm dirɔ Herodia win sɔ.

⁵ Ma u k̄i u n̄n gɔ, adama u tɔmbun nɔnu nasie yɛn sɔ ba n̄n mɛɛra Gusunɔn sɔmɔ.

⁶ Adama dɔma te ba Herodun maru t̄ru yaayamɔ, Herodian bii wɔndia u dweebu dua u yawa. N Herodu dore, ⁷ sere u n̄n nɔɔ mwɛɛru kua ka b̄ri u ka n̄n wɛ ye u koo n̄n bikia kpuro. ⁸ Ye u win mɛron gere nua u Herodu sɔɔwa u nɛɛ, a man Yohanu Batɛmu kowon wiru wɛɛma mini pɛrenti sɔɔ.

⁹ Sunɔ win nukura sankira, adama u nɛɛ bu n̄n tu wɛɛyɔ. U gerua mɛ yɛn sɔ u b̄rua win tɔmbun wuswaaɔ. ¹⁰ Ma u gɔra ba Yohanu wiru bura pirisɔm dirɔ. ¹¹ Ba wii te kpɛɛma pɛrenti sɔɔ ba bii wi wɛ ma u ka win mɛro tu daawa. ¹² Ma Yohanun bwɔaba na ba win goru sua ba sikua ma ba da ba Yesu sɔɔwa.

Yesu u tɔmbu nɔrɔbun

suba nɔɔbu diisia

(I maa mɛɛrio Maaku 6:30-44, Luku 9:10-17, Yohanu 6:1-14)

¹³ Ye Yesu u nua mɛ, u doona min di. U goo nimkuu dua u da gbaburu wi turo. Sanam mɛ tɔmba nua mɛ, ba yara wusun di ma ba n̄n naa gira mi gia ka naasu. ¹⁴ Ye Yesu u yara goon di, u tɔn wɔru guna wa. Ben wɔnwɔnda n̄n mwa ma u yande ben barɔbu bekiam wɔri.

¹⁵ Sanam mɛ sɔɔ duɔ win bwɔaba na win mi ba nɛɛ, wee, gbaburu sɔra sa

wɔa mini, sɔɔ maa kpa. A tɔn be karo bu da baru kpaanɔ bu ben tii d̄ianu dwia.

¹⁶ Ma Yesu bu sɔɔwa u nɛɛ, n n̄ tilasi bu ka doona. Bɛɛn tii i bu d̄ianu wɛɛyɔ.

¹⁷ Yera ba nɛɛ, pɛɛ nɔɔbu tɔnawa sa mɔ mini ka swɛɛ yiru.

¹⁸ Ma u nɛɛ, i man ye wɛɛma mini.

¹⁹ Yen biru u nɛɛ, tɔn wɔru ge, gu yakasu yamɔ gu sina. Ma u pɛɛ nɔɔbu ka swɛɛ yiru ye sua u wuswaa seeya wɔllɔ u Gusunɔ siara. Ma u pɛɛ ye murura u win bwɔabu wɛ ba tɔn wɔru ge yabua. ²⁰ Ben baawure di u deba. Ye ba di n tiara ba gure birenu wɔkura yiru sɔɔ ba ka doona. ²¹ Be ba di ben geera tura tɔnu nɔrɔbun suba nɔɔbu (5.000), tɔn kurɔbu ka bibu baasi.

Yesu u s̄imɔ nim wɔllɔ

(I maa mɛɛrio Maaku 6:45-52, Yohanu 6:15-21)

²² Yen biru mii mii Yesu dera win bwɔaba goo nimkuu dua ba n̄n gbiiyɔ bu ka tɔbura guru giɔ. Sanam mɛya win tii u tɔn wɔru yarinasiama.

²³ Ye u bu yarinasia u kpa u yɔɔwa guuru wɔllɔ wi turo u ka kanaru ko. Ma u wɔa mi, wi tɔna, sere yam mu ka t̄ira. ²⁴ N deema saa ye sɔɔ, goo nimkuu ge, ga wɔa nim suunu sɔɔ. Nim kurenu gu b̄rikiamɔ yɛn sɔ wo ga gu nɔm bira koosi. ²⁵ Buru buru yam s̄areru, yera Yesu u s̄imɔ nim wɔllɔ u dɔɔ win bwɔabun bera gia. ²⁶ Adama sanam mɛ ba n̄n wa u s̄imɔ nim wɔllɔ, ba b̄erum soora ba nɛɛ siiniwa.

Ma ba kuuki wɔri b̄erum saabu. ²⁷ Adama mii mii Yesu ka bu gari kua u nɛɛ, i ku mwia kpana, nɛna, i ku b̄erum ko.

²⁸ Yera Piɛɛ n̄n sɔɔwa u nɛɛ, Yinni, n̄ n wunen na, a man nɔɔ kɛɛyɔ n na wunen mi nim wɔllɔ.

²⁹ Ma Yesu nɛɛ, a na.

Yera Piɛɛ u yara goon di u nim nɔɔ sɔndi u s̄imɔ u dɔɔ Yesun mi. ³⁰ Adama ye u woo laakari kua b̄erum n̄n mwa. Ma nge mɛ u nummɔ u wura kua u nɛɛ, Yinni, a man faaba koowo.

³¹ Mii mii Yesu nɔma demia u n̄n nɛnua ma u nɛɛ, naanɛ doke piibugii wunɛ, mban sɔna a sika kua.

³² Be yiru kpuro ba dua goo sɔɔ ma woo ga mari. ³³ Yera be ba wāa goo ge sɔɔ, ba yiira Yesun wuswaaɔ ba nɛɛ, ka geema wunɛ Gusunɔn Biiwa.

Yesu u barɔbu bekia Genesaretin temɔ

(I maa mɛɛrio Maaku 6:53-56)

³⁴ Ba tɔbura ba kpa ba tura Genesaretin temɔ. ³⁵ Tem min tɔmba Yesu tuba ma ba win labaari yɛbi yam kpuro ma u tunuma. Ma ba ka nùn ben barɔbu kpuro naawa. ³⁶ Ba nùn kana u gesi de bu win yaberun swaa bua baba. Be ba maa ye baba kpuro ba bekura.

15

Sikadoban deema

(I maa mɛɛrio Maaku 7:1-13)

¹ Yera Falisiba ka wooda yɛrobu gabu ba na Yesun mi saa Yerusalemun di, ba nùn bikia ba nɛɛ, ² mban sɔna wunen bwāabu ba n̄ besen sikadoban deema mem nɔɔwamme. Domi ba ku ra niɛ bu sere di.

³ Yesu bu wisa u nɛɛ, bɛɛ maa ni, mban sɔna i ra Gusunɔn wooda sare ma i sere bɛɛn deema neni. ⁴ Domi Gusunɔ u nɛɛ, “A wunen tundo ka wunen mero bɛɛrɛ wɛɛyɔ.” U maa nɛɛ, “Wi u win tundo n̄ kun mɛ win mero kɔsa gerusi ba koo nùn gowa.”

⁵ Adama bɛɛ i gerumɔ ma goo ù n win tundo n̄ kun mɛ win mero sɔɔwa u nɛɛ, win dukia ye u koo kpī u ka nùn somi ya kua Gusunɔgia, ⁶ n̄ n̄ maa weenɛ durɔ wi, u win tundo n̄ kun mɛ win mero somi. Nge mɛya i Gusunɔn gari tɛsimɔ ma i bɛɛn deema swīi. ⁷ Murafiti bɛɛ, ka geema bɛɛn sɔna Gusunɔ u gerua saa Esain nɔɔn di u nɛɛ,

⁸ “Tɔn beni ba man bɛɛrɛ wɛɛmɔ ka nɔɔ.

Adama ben gɔru ga ka man toma.

⁹ Kama ba man sāmɔ.

Domi tɔmbun woodawa ya kua ben sɔɔsiru.”

Ye ya tɔnu m̄ disigii

(I maa mɛɛrio Maaku 7:14-23)

¹⁰ Ma Yesu u tɔn wɔru soka u nɛɛ, i nɔɔwɔ kpa i de n bɛɛ yeeri. ¹¹ N̄ n̄ m̄ ye ya dumɔ tɔnun nɔɔ sɔɔ yera ya nùn m̄

disigii, ma n kun m̄ ye ya yarimɔ saa win nɔɔn di, yeya ya ra tɔnu ko disigii.

¹² Yera win bwāaba na win mi ba nɛɛ, n̄ n̄ a yɛ ma gari yi a gerua mi, yi Falisiba duawa mi ya.

¹³ U bu wisa u nɛɛ, dāru baatere te nen Baaba wɔrukoo kun duure ba koo tu wukawa. ¹⁴ I bu derio. Swaa gbio wɔkoba. Wɔko ù n maa win wɔkosi swaa gbiiye be yiru kpurowa ba koo tokoro wari.

¹⁵ Piɛɛ nùn sɔɔwa u nɛɛ, a sun mɔn te tubusio.

¹⁶ Yesu u nɛɛ, n̄ n̄ bɛɛn tii yeeri ka tɛ? ¹⁷ I n̄ yɛ ma ye ya dumɔ nɔɔ sɔɔ kpuro nukurɔwa ya dɔɔ? Ma n̄ n̄ sosi ya koo yari wasin di. ¹⁸ Adama ye ya yarimɔ nɔɔn di, gɔrun diya ya wee. Yeya ya ra tɔnu ko disigii. ¹⁹ Domi gɔrun diya bwisiku kɔsunu wee, ka tɔn goberu, ka sakararu, ka kɔɔ mennabu tantanaru sɔɔ ka gbena ka weesu ka tɔn sankubu. ²⁰ Yeya mi, ye ya ra tɔnu ko disigii. Adama nɔm kɛsenun dibu ku ra tɔnu ko disigii.

Kurɔ sɔɔ goo u Yesu

naanɛ doke

(I maa mɛɛrio Maaku 7:24-30)

²¹ Yen biru Yesu doona min di u da Tiri ka Sidonin bera gia. ²² Kurɔ Kananigii goo wi u wāa bera mi, u na win mi, ma u nɔɔgiru sua u nɛɛ, Yinni, Dafidin sikadobu, a nen wɔnwɔndu waawo. Nen bii tɔn kurɔ u wɛrɛkunu m̄ nu nùn n̄ni sɔɔwa too.

²³ Ka mɛ, Yesu kun nùn gari gɛɛ wisa. Ma win bwāaba na win mi, ba nùn kana u de kurɔ wi, u doona min di domi u kuuki m̄ u ka bu swīi biruɔ.

²⁴ U bu wisa u nɛɛ, Isireliba tɔnan miya ba man gɔrima be, be ba kɔɔre nge yāanu.

²⁵ Adama kurɔ wi, u na Yesun wuswaaɔ u yiira u nɛɛ, Yinni, a man somiɔ.

²⁶ Yesu nùn sɔɔwa u nɛɛ, n̄ n̄ weenɛ bu bibun dīanu sua bu b̄nu kɔɔwa.

²⁷ Kurɔ wi nɛɛ, geema, Yinni. Ka mɛ, b̄nu ra dīa buri di yi yi wɔruma nin yinnibun tabulun di.

²⁸ Yera Yesu nùn sɔɔwa u nɛɛ, kurɔ wunɛ, wunen naanɛ dokebu kpā too. N̄ koo nun kua nge mɛ a kī.

Saa ye sɔɔ, ma kurɔ win bii wi, u bekura.

Yesu u barɔ dabinu bekia

²⁹ Yesu u doona min di u da Galilen daa burerun goorɔ. Ma u yɔɔwa guuru wɔllɔ u sina. ³⁰ Yera tɔn wɔru guna na win mi. Ba ka yemɔbu na ka wɔkɔbu ka alebugibu ka sosobu, ka kɔpam barɔ dabinu ba yi Yesun wuswaaɔ, ma u bu bekia. ³¹ Biti baka tɔn be mwa ye ba wa sosoba gari mɔ, alebugiba bekura, yemɔba sɔimɔ, wɔkɔba yam waamɔ, ma ba Gusunɔ Isireliban Yinni siarabu wɔri.

Yesu u tɔmbu nɔrɔbun

suba nne diisia

(I maa mɛerio Maaku 8:1-10)

³² Yesu u win bwɔabu soka u nɛɛ, tɔn benin wɔnwɔnda man mɔ. Yen sɔɔ ita wee ye ba ka wɔa nen mi, gɔanu kun maa bu tie ni ba koo di. Na n maa kɔ n bu kara ka gɔɔru kpa bu ku raa dam bia swaaɔ bu wɔri.

³³ Win bwɔaba nɔn bikia ba nɛɛ, mana sa ko sere dɔanu wa gbaburu sɔɔ mini ni nu koo tɔn dabi teni debu.

³⁴ Yesu bu bikia u nɛɛ, pɛɛ nyewa i sere mɔ.

Ma ba nɛɛ, wasi nɔɔba yiru ka swɛɛ piiminu ganu.

³⁵ Yesu u tɔn wɔru ge sinasia temɔ.

³⁶ Ma u pɛɛ nɔɔba yiru ye sua ka swɛɛ yi, u Gusunɔ siara ma u murura u win bwɔabu wɛ ba tɔn wɔru ge yabua.

³⁷ Be kpuro ba di ba deba. Ye ba di n tia ba gure birenu nɔɔba yiru sɔɔ ba ka doona. ³⁸ Be ba ye di ben geera tura tɔnu nɔrɔbun suba nne (4.000), tɔn kurɔbu ka bibu baasi. ³⁹ Ye u tɔn wɔru ge yarinasia u kpa, u goo nimkuu dua u da Magadan tem gia.

16

Falisiba ka Sadusiba

ba yɔreru bikia

(I maa mɛerio Maaku 8:11-13, Luku 12:54-56)

¹ Falisiba ka Sadusiba ba na Yesun mi, bu ka win laakari mɛeri, ba nɔn bikia ba nɛɛ, u bu sɔɔsi ka yɔreru garu ma win dam weewa saa Gusunɔn min di. ² Adama Yesu bu sɔɔwa u nɛɛ, saa ye sɔɔ kpeeyɔ i ra nɛɛ, yam koo

dora gisɔ domi wɔlla sɔri. ³ N n bururun na, i ra nɛɛ, gura koo nɛ gisɔ domi wɔlla swɔa ka wɔka tobe kua. I wɔllun yɔrenu wunanamɔ, adama i n kpɛ i saa yenin yɔrenu tubu. ⁴ Tɛn tɔn kɔsobu be ba n ka Gusunɔ turo yɔ ba yɔrenu bikiamɔ. Adama yɔreru garu maa sari te ba koo bu sɔɔsi ma n kun mɔ Gusunɔn sɔmɔ Yonasigiru.

Ma u bu deri u doona.

Falisiba ka Sadusiban

pɛɛ seeyatia

(I maa mɛerio Maaku 8:14-21)

⁵ Ye win bwɔaba tɔburɔ guru giɔ, ba duari bu pɛɛ kusenu ko. ⁶ Yera Yesu bu sɔɔwa u nɛɛ, i kpurɛ kpurɛ ko, i n tii se ka Falisiba ka Sadusiban pɛɛ seeyatia.

⁷ Bwɔa be, ba wesiana ba nɛɛ, u gerua mɛ yɛn sɔ ba n pɛɛ kusenu kue.

⁸ Yesu ben bwisikunu gia ma u bu bikia u nɛɛ, mban sɔna i wesiana i nɛɛ, yɛn sɔ i n pɛɛ kusenu kue, yen sɔna na gerua mɛ. Naanɛ doke piibugii bɛɛ. ⁹ N n bɛɛ yeeri sere ka tɛ? I n pɛɛ nɔɔbu ye yaaye ye na murura tɔmbu nɔrɔbun suba nɔɔbun (5.000) sɔ? Ka sukum mɛ n tian birenun geeru? ¹⁰ I n maa pɛɛ nɔɔba yiru ye yaaye ye na murura tɔmbu nɔrɔbun suba nne (4.000) sɔ? Ka sukum mɛ n tian birenun geeru?

¹¹ Amɔna i n ka tuba ma na n ka pɛɛ yɔ. I n tii se ka Falisiba ka Sadusiban pɛɛ seeyatia.

¹² Sanam mɛya bwɔa be, ba tuba ma u n ka pɛɛ seeyatia yɔ. Adama u bu sɔɔmɔwa ba n tii se ka Falisiba ka Sadusiban sɔɔsinu.

Piɛɛ u nɛɛ, Yesu u sɔawa

wi Gusunɔ u gɔsa

(I maa mɛerio Maaku 8:27-30, Luku 9:18-21)

¹³ Yesu u tura Sesare Filipin temɔ. Ma u win bwɔabu bikia u nɛɛ, wara tɔmba gerumɔ Tɔnun Bii u sɔa.

¹⁴ Ba nɔn wisa ba nɛɛ, gaba gerumɔ Yohanu Batemu kowowa a sɔa. Gaba maa mɔ Eliwa. Gaba maa kɔpam gerumɔ wunɛ Yeremiwa n kun mɛ, Gusunɔn sɔmɔbun turo.

¹⁵ Yesu u nɛɛ, bɛɛ maa ni, wara i gerumɔ na sɔa.

16 Simɔɔ Piɛɛ nɛɛ, wuna mi, wi Gusunɔ u gɔsa, wi, Yinni wason Bii.

17 Yera Yesu nùn wisa u nɛɛ, doo nɔrugliwa wunɛ Simɔɔ, Yohanun Bii, domi n n̄ mɔ tɔnu u nun yeni sɔɔsi, ma n kun mɔ nɛn Baaba wi u wāa wɔllɔ. 18 Nɛna na nun sɔɔmɔ ma na nun soka kperu *. Kpee ten wɔllɔwa kon nɛn yigberu swīi. Baa gɔɔn tii u n̄ kpɛ u tu gāanu kua. 19 Wuna kon ban te Gusunɔ u swīin kəkərɔba wɛ. Ye a yinamɔ handuniaɔ ba koo ye yina wɔllɔ. Ye a maa wura handuniaɔ ba koo ye wura wɔllɔ.

20 Yera Yesu win bwāabu nɔɔ goosi u nɛɛ, bu ku raa goo sɔ ma wiya wi Gusunɔ u gɔsa.

*Yesu u win gɔɔ ka win seebun gari mɔ
(I maa mɛɛrio Maaku 8:31-9:1, Luku 9:22-27)*

21 Saa saa yen min diya Yesu Kirisi u win bwāabu gari sɔɔmɔ batuma sɔɔ u nɛɛ, u n̄ koo ko u kun Yerusalemu de, mi guro gurobu ka yāku kowo tɔnwerobu ka wooda yɛroba koo nùn nɔni sɔ. Ba koo nùn go adama sɔɔ itase u koo se.

22 Yera Piɛɛ ka nùn da bɔɔrɔ u nùn gerisim wɔri u nɛɛ, Gusunɔ u nun bere Yinni, yenin bwesera kun nun deemamɔ pai!

23 Adama Yesu sīira u Piɛɛ sɔɔwa u nɛɛ, a gɛero nɛn birun di Setam. A kasu a man torasiawa, domi a n̄ bwisikumɔ nge Gusunɔ, ma n kun mɔ nge tɔnu.

24 Yen biru Yesu win bwāabu sɔɔwa u nɛɛ, goo ù n kī u man swīi nge bɔɔ, u win gɔru kīru derio kpa u win tiin dāa bunanaru sua u n̄ ka man swīi. 25 Wi u kī u win wāaru di ka win gɔru kīru u koo tu bia. Adama wi u win wāaru yina nɛn sɔ u koo ra tu wa. 26 Nge arufaani yerà tɔnu mɔ ù n handunian gāanu kpuro wa ma u win wāaru bia. Nge mba n wāa ye tɔnu u koo ka win wāaru kɔsina. 27 Tɔnun Bii u sisi kam kam ka win Baaban yiiko ka win gɔradoba sannu. Sanam mɛya u koo baawure nùn win are kɔsia nge mɛ win kookoosu nɛ. 28 Geema na bɛɛ sɔɔmɔ tɔn be ba wāa mini ben gaba

kun gbimɔ bu ka Tɔnun Bii wa u na nge sunɔ.

17

Yesun wasi gɔsia

(I maa mɛɛrio Maaku 9:2-13, Luku 9:28-36)

1 Sɔɔ nɔɔba tian biru Yesu Piɛɛ sua ka Yakɔbu ka Yohanu, Yakɔbun wɔnɔ, u ka bu da guu bakaru garun wɔllɔ be tɔna. 2 Win wasi gɔsia tuki ben nɔni sɔɔ, ma win wuswaa ballimɔ nge sɔɔ, win yānu maa burura fem fem nge suru. 3 Yen biru ba Mɔwisi ka Eli wa ba ka Yesu gari mɔ. 4 Yera Piɛɛ u Yesu sɔɔwa u nɛɛ, Yinni, n wā sa n wāa mini. À n kī, kon kunu ita ko, teeru wunɛguru, teeru Mɔwisiguru, teeru maa Eliguru.

5 U n̄ gari yi gerum kpa, bukɔ kpiku ga ka bu wukiri. Ma ba nɔɔ gagu nua saa bukɔ min di ga nɛɛ, winiwa nɛn Bii kīnasi wì sɔɔ nɛn gɔru dobu kpuro wāa. I wigii swaa dakio.

6 Ye bwāa be, ba nɔɔ ge nua bɛrum bu mwa sere ba wɔruma ba wuswaa tem girari. 7 Yesu na ben mi u bu nɔma sɔndi u nɛɛ, i seewo, i ku bɛrum ko.

8 Ye ba wuswaa seeya ba n̄ maa goo wa ma n kun mɔ Yesu turo.

9 Sanam mɛ ba saram wee guu ten min di, Yesu bu sɔɔwa u nɛɛ, bu ku raa goo sɔ ye ba wa mi, sere Tɔnun Bii u ka se gɔrin di.

10 Bwāa be, ba nùn bikia ba nɛɛ, mban sɔna wooda yɛroba ra gere Eliwa koo gbi u na.

11 U bu wisa u nɛɛ, ka geema Eli koo na kpa u yabu baayere wesia yen ayerɔ. 12 Adama na bɛɛ sɔɔmɔ, Eli u na kɔ, ba n̄ nùn tuba, ma ba nùn kua nge mɛ ba kī. Nge mɛya ba koo Tɔnun Biin tii nɔni sɔ.

13 Yera n win bwāabu yeeri ma Yohanu Batɛmu kowon gariya u mɔ.

Yesu u bii wi wɛɛku ga wāasi bɛkia

(I maa mɛɛrio Maaku 9:14-29, Luku 9:37-43a)

14 Ye ba tunuma mi tɔn wɔru ga wāa, durɔ goo u na u yiira Yesun wuswaaɔ
15 u nɛɛ, Yinni, a nɛn biin wɔnwɔndu

* 16:18 kperu - Yīsi te ba mɔ Piɛɛ, ten tubusiana kperu.

waawo. U giri kpakpanu barɔ nu nùn wahala mò gem gem sere nu ra gasɔ nùn kpɛɛ dɔɔ sɔɔ n̄ kun mɛ nim sɔɔ. ¹⁶ Na ka nùn wunen bwāabu naawa adama ba kpana bu nùn bekia.

¹⁷ Yesu u nɛɛ, bɛɛ tɔn kɔso naane doke sarirugibu, sere saa yerà ko na n ka bɛɛ wāa. Nge sere domma ko na n kpam ka bɛɛ tɛmanɛ. I ka man bii wi naawa mini.

¹⁸ Yesu u wɛɛku ge gerusi ma ga bii wi doonari ma u bekura mii mii.

¹⁹ Yera Yesun bwāaba da win mi be tɔna ba nùn bikia ba nɛɛ, mban sɔna ba kpana bu wɛɛku ge gira.

²⁰ Yesu bu wisa u nɛɛ, yèn sɔ bɛɛn naane dokebu kun kpā. Ka geema na bɛɛ sɔmɔ, baa bɛɛn naane dokebu bù n piibu sāa nge dīa bima ye ya piiburu bo i ko guu teni sɔ tu wukuro minin di tu da giɔ. Mɛya ta koo maa wukura. Gāanu maa sari ni i ko kpana i ko. [

²¹ Adama wɛɛku genin bwesera ku ra doonɛ ma n kun ka kanaru ka nɔɔ bɔkuru.]

Yesu u kpam win gɔɔ

ka win seebun gari mò

(I maa mɛɛrio Maaku 9:30-32, Luku 9:43b-45)

²² Sɔɔ teeru nge mɛ bwāa be, ba mɛnnɛ sannu Galileɔ Yesu bu sɔɔwa u nɛɛ, ba koo Tɔnun Bii tɔmbu nɔma beria ²³ bu nùn go, adama sɔɔ itase u koo se gɔrin di.

Yera bwāa ben nukura sankira gem gem.

Sāa yerun wɔɔ gobin kɔsiabu

²⁴ Sanam mɛ Yesu ka win bwāabu ba tura Kapenamɔ, yera sāa yerun wɔɔ gobigiba na Piɛɛn mi ba nɛɛ, bɛɛn yinni u ku ra sāa yerun wɔɔ gobi kɔsie?

²⁵ Piɛɛ nɛɛ, a, u ra kɔsie.

Ye Piɛɛ u duɔ dirɔ Yesu gbia u nùn bikia u nɛɛ, amɔna a wa Símɔɔ. Berà n weenɛ bu handunia min sinambu gbere gobi kɔsia. Sina bibu? Nge gabu.

²⁶ Piɛɛ nɛɛ, gabu.

Ma Yesu nɛɛ, n̄ n mɛn na sina bibu ba n̄ kɔsiamɔ. ²⁷ Ka mɛ, sa n̄ kī su tɔn be mɔru kɔsiki. Yen sɔ, a doo daarɔ a kɔkɔru kɔ. Swāa ye ya gbia ya tu mwɛ, a ye gawo a yen nɔɔ baaya. Kaa

sii geesun gobi wa mi, yi yi koo nɛ ka wunen gobi turi. A yi suo a bu kɔsia.

18

Wara gisonkoru bo

(I maa mɛɛrio Maaku 9:33-37, Luku 9:46-48)

¹ Saa ye sɔɔra Yesun bwāaba da win mi, ba nùn bikia ba nɛɛ, wara gisonkoru bo Gusunɔn bandu sɔɔ.

² Yesu u bii piibu gagu soka u yɔrasia ben wuswaaɔ. ³ Ma u nɛɛ, ka geema na bɛɛ sɔmɔ, ma n kun mɔ i tii gɔsia i kua nge bibu, i n̄ kpɛ i n wāa ban te Gusunɔ u swīi sɔɔ. ⁴ Wi u sāa gisonko ban te Gusunɔ u swīi sɔɔ, wiya wi u tii kawa nge bii wini. ⁵ Wi u maa bii winin bweseru wura nɛn yīsirun sɔ, nɛna u wura.

Torarun baberu

(I maa mɛɛrio Maaku 9:42-48, Luku 17:1-2)

⁶ Yesu maa nɛɛ, wi u dera bii piimii ni nu man naane doke min turo wari toraru sɔɔ, n buram bo bu yɛro nɛɛ bakaru gbiniisia win wīirɔ kpa bu nùn kpɛɛ nim wɔku sɔɔ u nim diira.

⁷ Anna a handunian wahala wa ye gāanu ka wāa ni nu derimɔ tɔmba wɔrimɔ toraru sɔɔ. Gāa ninin bwesera ko n wāawa baadomma, adama nɔni swāarugiiwa win min di nu koo yari.

⁸ Wunen nɔmu n̄ kun mɛ wunen naasu, yen ye ya nun sure toraru sɔɔ, a ye buro a kɔ n toma. Domi n sanɔ bo a ka nɔm teu n̄ kun mɛ naa teesu wāaru wa te ta ku ra kpe, n kere a n nɔma yiru ka naasu yiru mɔ kpa bu nun kpɛɛ dɔɔ wi u ku ra gbi sɔɔ. ⁹ N̄ n maa wunen nɔnun na ga nun sure toraru sɔɔ a gu wɔwo a kɔ n toma. Domi n sanɔ bo a ka nɔni tia wāaru wa te ta ku ra kpe n kere a n nɔni yiru mɔ kpa bu nun kpɛɛ dɔɔ wi u ku ra gbi sɔɔ.

Yāa te ta kɔɔra ta maa waara

(I maa mɛɛrio Luku 15:3-7)

¹⁰ Yesu maa nɛɛ, i ku ra de i bii piimii nin teu gem. Ka geema na bɛɛ sɔmɔ, ben gɔrado be ba wāa wallo ba ra n yɔwa baadomma nɛn Baaba wɔrukoon wuswaaɔ. [¹¹ Domi Tɔnun Bii u nawa u ka ye ya kɔɔra faaba ko.]

12 Mba i tamaa. Tõnu ù n yãanu wunõbu (100) mǎ ma teera kǎra, u ñ koo wunõbu tia sari deri guuru wǎllǎ kpa u da u tee te ta kǎra kasu? 13 U n maa tu wa, ka geema na bεε sǎmǎ, win nuku dobu ko n kpã yãa ten sǎ n kere wunõbu tia sari ni nu ñ kǎre. 14 Nge mεya maa bεen Baaba wi u wãa wǎllǎ u ñ kī baa bii piimii nin teu gu kǎra.

Naane dokeo ù n tora

15 Yesu maa nεε, naane dokeo goo ù n tora a doo win mi wunε tǎna a nùn win toraru tubusia. U n wunεgii nua, a nùn faaba kua. 16 Adama ù n yina u nun swaa daki, a tǎn turo ñ kun mε tǎnu yiru kasuo a ka da win mi, kpa tǎnu yiru ñ kun mε ita ye, yu gari yi kpuron seeda di nge mε Gusunǎn gari gerumǎ. 17 U n maa kpam yina u bu swaa daki, a Yesun yigberu gari yi nǎsio. U n den yina u yigberun gari nǎ, a nùn garrisio tǎn tuko ñ kun mε gberε mwaa.

Yinabu ka wurabu

18 Ma Yesu maa nεε, ka geema na bεε sǎmǎ, ye i yinamǎ handunia sǎ ba koo ye yina wǎllǎ. Ye i maa wura handunia sǎ, ba koo ye wura wǎllǎ.

19 Na kpam bεε sǎmǎ ma bεen tǎmbu yiru bǎ n nǎo tia kua handunia mini ba gǎanu bikia kanaru sǎ, nen Baaba wi u wãa wǎllǎ u koo bu wε. 20 Domi mi tǎmbu yiru ñ kun mε ita ba menne ka nen yīsiru, na wãa ben suunu sǎ.

Sǎm kowon gari wi u yina

u suuru wura

21 Yera Piεε u da Yesun mi u nùn bikia u nεε, nǎn nyewa kon nen beruse wi u man torari suuru kua. Nǎn nǎoba yiru?

22 Yesu nùn wisa u nεε, aawo n ñ mǎ nǎn nǎoba yiru tǎna, nǎn wata ka wǎkurun nǎn nǎoba yiruwa. 23 Yenin sǎna Gusunǎn bandun gari ka sunǎ goon gari weenε wi u kī u win gobi dooru ko ka win sǎm kowobu. 24 Ye u win gobi dooru torua, yera ba ka durǎ goo na wi u win dibu neni fǎrǎtǎ dabi dabiru. 25 Wee, durǎ wi kun gǎanu mǎ u ka dii bi kǎsia. Ma win yinni nεε bu nùn dǎro ka win kurǎ

ka win bibu ka ye u mǎ kpuro bu ka dii bi kǎsia. 26 Yera sǎm kowo wi, u yiira win yinnin wuswaaǎ u nùn suuru kana u nεε, a ka man tǎmanǎ, kon nun kǎsia kpuro. 27 Ma win yinni u win wǎnwǎndu wa u dii bi go u dera u doona.

28 Ye sǎm kowo wi, u yara min di, u ka win sǎm kowosi yinna wi u win dibu neni nge fǎrǎtǎ nǎobun saka. Yera u nùn sǎre u wīiru sǎka u nεε, a nen dibu kǎsiamǎ bi a neni. 29 Yera win kpaasi u yiira win wuswaaǎ u nùn suuru kana u nεε, a ka man tǎmanǎ, kon nun kǎsia. 30 Adama u ñ wure. U dera ba nùn doke pirisǎm sǎo sere u ka dii bi kǎsia u kpe. 31 Ye sǎm kowo be ba tie ba gari yi wa, ben nukura sankira ma ba da ba ben yinni ye kpuro sǎowa. 32 Yera yinni wi, u nùn sokusia u nεε, sǎm kowo nuku kǎsurugii, na nun wunen dibu goowa yèn sǎ a man suuru kana. 33 N daa weenεwa wunen tii a maa wunen sǎm kowosi wi wǎnwǎndu kua nge mε na nun kua. 34 Yinni wi, u mǎru besira ma u sǎm kowo wi pirisǎm kǎsobu wε sere u ka dii bi kpuro kǎsia.

35 Ma Yesu nεε, nge mεya nen Baaba wi u wãa wǎllǎ koo bεε kua bεen wi u kun win winsim suuru kue win gǎrun di.

19

Yesu u yinanaan gari mǎ

(I maa mεerio Maaku 10:1-12)

1 Ye Yesu u gari yi gerua u kpa u doona Galilen di u da Yudean bera gia ye ya wãa Yuudenin daarun guru giǎ. 2 Tǎn wǎru guna nùn swīi mi, ma u ben barǎbu bekia.

3 Falisi gaba na win mi, bu ka win laakari mεeri ba nùn bikia ba nεε, besen wooda ya wura tǎnu u win kurǎ yina gari baayiren sǎ?

4 Yesu u nεε, i ñ garire Gusunǎn gari sǎo ma “Toren di Taka kowo u bu kuawa durǎ ka kurǎ.” 5 Ma yi kpam nεε, “Yen sǎna, durǎ u koo win tundo ka win mεro deri kpa wi ka win kurǎ ba n maninε kpa be yiru kpuro bu ko wasi tee.” 6 Nge mεya ba ñ maa sǎa tǎmbu yiru ma n kun mǎ tǎn turo. N n

man na, tɔnu u ku karana ye Gusunɔ u mɛnna.

⁷ Falisiba ba nùn bikia ba nɛɛ, n̄ n mɛn na, mban sɔna Mɔwisi u wooda wɛ̄ u nɛɛ, durɔ u yinanaan tireru yore kpa u de win kurɔ u doona.

⁸ Yesu u bu wisa u nɛɛ, Mɔwisi dera i bɛɛn kurɔbu yinamɔ bɛɛn woo bɔbunun sɔ. Adama saa toren di gari yi, yi n̄ s̄aa mɛ. ⁹ Na bɛɛ sɔmɔ, wi u win kurɔ yina ma n̄ kun mɔ sakararun sɔ, ma u kurɔ kpao sua, u sakararu kuawa.

¹⁰ Win bwāaba nùn sɔɔwa ba nɛɛ, n̄ n mɛn na n̄ s̄aa durɔ ka win kurɔn suunu sɔ, n̄ buram bo bu ku suana.

¹¹ Yesu u nɛɛ, tɔmbu kpuro ba n̄ kpɛ̄ bu gari yi sua ma n̄ kun mɔ be Gusunɔ u yen dam wɛ̄. ¹² Domi gabun mi marumara, gabu maa tɔmba ba bu kua mɛ, gabu maa kpam, Gusunɔn bandun sɔna ba n̄ kurɔ suamɔ. Wi u koo kpī u gari yi sua, u suo.

*Yesu u bibu kanaru kua
(Imaa mɛɛrio Maaku 10:13-16, Luku 18:15-17)*

¹³ Tɔmba ka bii piiminu na Yesun mi, u ka bu nɔma sɔndi kpa u bu kanaru kua, adama win bwāaba tɔn be gerusi. ¹⁴ Yera Yesu nɛɛ, i de bii piiminu nu na nɛn mi, i ku bu yinari. Domi Gusunɔ u bandu swīi tɔmbun sɔ be ba ka bu weenɛ.

¹⁵ U bu nɔma sɔndi ma u doona min di.

*Gobigii goon gari
(Imaa mɛɛrio Maaku 10:17-31, Luku 18:18-30)*

¹⁶ Durɔ goo na Yesun mi, u nùn bikia u nɛɛ, yinni, gea mba kon ko n̄ ka wāaru te ta ku ra kpe wa.

¹⁷ Yesu nùn sɔɔwa u nɛɛ, mban sɔna a man gean kobun gari bikiamɔ. Tɔn turowa s̄aa geo. À n̄ kī a wāaru te ta ku ra kpe wa a woodaba swīiyɔ.

¹⁸ U nɛɛ, yen yerà.

Yesu u nɛɛ, a ku tɔnu go, a ku sakararu ko, a ku gbɛni, a ku goo gari mani, ¹⁹ a wunen tundo ka wunen mero bɛɛɛ wɛ̄ɛyɔ, kpa a wunen tɔnusi kīa nge wunen tii tii.

²⁰ Aluwaasi wi, u nɛɛ, yeni kpurowa na swīi. Mba n̄ maa man tie.

²¹ Yesu nùn sɔɔwa u nɛɛ, à n̄ kī a yibu, a doo a dɔra kpuro ye a mɔ, kpa a yen gobi s̄arobu bɔnu kua, kaa n̄ dukia mɔ wɔllo, kpa a na a man swīi.

²² Adama ye aluwaasi wi, u nua mɛ, u doona ka nuku sankiranu domi win dukia ya kpā.

²³ Yera Yesu u win bwāabu sɔɔwa u nɛɛ, ka geema na bɛɛ sɔmɔ, n̄ s̄e gem gem dukiagii u ka ban te Gusunɔ u swīi wura. ²⁴ Yen s̄esɔ ga kpā n̄ kere yooyoo gu du yaburan wɛ̄rɔ gu yari.

²⁵ Ye bwāa be, ba gari yi nua, ba biti soora gem gem, ma ba nɛɛ, n̄ n mɛn na, wara u koo den faaba wa.

²⁶ Yesu bu mɛɛra ma u nɛɛ, tɔmbun miya n̄ n̄ koorɔ adama gāanu sari ni Gusunɔ u kpanɛ.

²⁷ Yera Piɛɛ u nùn sɔɔwa u nɛɛ, n̄ wee bɛɛɛ sa gāanu kpuro deri sa nun swīi. Mba n̄ ko n̄ ko bɛɛɛgia.

²⁸ Yesu bu sɔɔwa u nɛɛ, ka geema na bɛɛ sɔmɔ, sanam mɛ Tɔnun Bii u ko n̄ s̄o win sina gɔni yiikogian wɔllo handunia kpaa sɔ, bɛɛ wɔkura yiru be i man swīi bɛɛn tii i ko n̄ s̄o sina gɔni wɔllo i ka Isireliban bwesenu wɔkura yiru siri. ²⁹ Ma baawure wi u win yɛnu deri, n̄ kun mɛ wɔnɔbu, n̄ kun mɛ sesubu, n̄ kun mɛ tundo, n̄ kun mɛ mero, n̄ kun mɛ bibu, n̄ kun mɛ gbea nɛn yīsirun sɔ, u koo yen kɔsire wa dabi dabinu, kpa u wāaru te ta ku ra kpe tubi di. ³⁰ Adama dabiru be ba tɛ s̄aa gbiikobu ba koo ko birukobu, ma dabiru be ba tɛ s̄aa birukobu ba koo ko gbiikobu.

20

Sɔm kowo be ba wāa gbaarɔ

¹ Ma Yesu u nɛɛ, n̄ wee ye Gusunɔn bandu ta ka weenɛ. Yɛnu yɛro goo u yara buru buru yellu u ka sɔm kowobu kasu bu da win gbaarɔ. ² U wura u bu kɔsia nge mɛ ba ra sɔm kowo kɔsie s̄o teeru, ma u nɛɛ bu doo bu sɔmburu ko win gbaarɔ. ³ Ye n̄ kua bururun kɔba nɔɔba nɛ, u kpam yara ma u gabu deema ba s̄o tɛngeɔ ba n̄ garu mɔ. ⁴ U bu sɔɔwa u nɛɛ, bɛɛn tii i doo i sɔmburu ko nɛn gbaarɔ. Kon bɛɛ yen gobi kɔsia nge mɛ n̄ weenɛ. ⁵ Ma ba da mi. Yɛnu yɛro wi, u kpam yara

sɔɔ wii wɔllu, ka maa yokan kɔba ita, ma u kua mɛ. ⁶Ye n da kua yokan kɔba nɔɔbu, u kpam yara u gabu wa be ba sɔ mi. U bu bikia u nɛɛ, mban sɔna i sɔ mini saa bururun di i n̄ garu m̄. ⁷Ba wisa ba nɛɛ, yɛn sɔ goo kun sun sɔmburu wɛ. Ma u nɛɛ, n̄ n mɛn na, i doo nɛn gbɔarɔ i sɔmburu ko bɛɛn tii.

⁸Ye n kua yoka yɛnu yɛro wi, u win sɔm kowobun wirugii soka u nɛɛ, a sɔm kowobu sokuo a bu ben gobi kɔsia, saa birukobun min di sere ka gbiikobun mi. ⁹Be ba sɔmburu torua yokan kɔba nɔɔbu ba na ma ba sɔɔ teerun sɔmburun gobi wa. ¹⁰Ye gbiikoo be, ba na, ba tamaa begii koo kerawa mɛ. Adama sɔɔ teerun sɔmburun gobiya ba maa ben tii kɔsia. ¹¹Ye ba gobi yi wa ba ka yɛnu yɛro wi wɔki. ¹²Ba gerua, ba nɛɛ, be ba dɔkuru na mi, kɔbi tia tɔnawa ba kua ma a bu kɔsia nge bɛsɛ be sa sɔmburu kua bururun di ka sɔɔ boko. ¹³Ma u ben turo wisa u nɛɛ, nɛn bɔrɔ, na n̄ nun taki di. A wura ma kaa sɔɔ teerun sɔmburun gobi mwa, nge n̄ n̄ mɛ. ¹⁴N n mɛn na, a wunɛn gobi mɔɔ a doona. N̄ n̄ k̄i n̄ biruko wini kɔsia nge wunɛ, mba n̄ nun wa. ¹⁵N̄ n̄ ye na k̄i yera kon ka nɛn ye na m̄ ko? Nge a nisinu m̄wa yɛn sɔ na tɔn geeru kua. ¹⁶Ma Yesu nɛɛ, nge mɛya birukobu ba koo ko gbiikobu, gbiikobu maa, ba koo ko birukobu.

Yesu u win gɔɔ ka win seebun gari m̄ n̄n itase

(I maa mɛriɔ Maaku 10:32-34, Luku 18:31-34)

¹⁷Nge mɛ Yesu u dɔɔ Yerusalemu gia, swaaɔ u win bwɔabu wɔkura yiru ye tɔna sɔɔwa u nɛɛ, ¹⁸wee, sa dɔɔ Yerusalemu mi ba koo Tɔnun Bii yaku kowo tɔnwerobu ka wooda yɛrobu nɔma beria. Ba koo n̄n taarɛ wɛ bu go, ¹⁹kpa bu n̄n tɔn tukobu nɔmu sɔndia be ba koo n̄n yaakoru ko, bu n̄n seni so, yen biru bu n̄n kpare dɔa bunanarɔ. Sɔɔ itase u koo maa se gɔrin di.

Ye Yakɔbu ka Yohanun mero u bikia
(I maa mɛriɔ Maaku 10:35-45)

²⁰Yera Sebeden bibun mero u na Yesun mi ka win bibu sannu u yiira u ka gɔanu kana. ²¹Yesu u n̄n bikia u nɛɛ, mba a k̄i.

U nɛɛ, a de nɛn bibu yiru yeni yu sina, turo wunɛn nɔm geuɔ, turo maa wunɛn nɔm dwarɔ sanam mɛ kaa bandu di.

²²Yesu u wisa u nɛɛ i n̄ yɛ ye i bikiamɔ, i ko kp̄i i wahala sɔbe ye kon sɔbe?

Ma ba nɛɛ, sa ko kp̄i.

²³Yesu bu sɔɔwa u nɛɛ, ka geema i ko wahala sɔbe nge nɛ. Adama n̄ nɛn baa n̄ ka gɔsi be ba koo sina nɛn nɔm geuɔ ka nɛn nɔm dwarɔ. Tɔn bɛn sɔ nɛn Baaba u aye ni sɔaru kua beya ba koo nu wa.

²⁴Ye bwɔabu wɔku te ta tie ta gari yi nua, ta ka yiru ye m̄ru kua. ²⁵Yera Yesu bu soka u nɛɛ, bɛɛn tii i yɛ nge mɛ tɔn tukobun tem yɛrobu ba ra n̄ bu dam dɔremɔ. Kpa ben wirugibu ba n̄ bu taaremɔ. ²⁶Adama n̄ n̄ sɔa mɛ bɛɛn mi. Bɛɛn goo ù n̄ k̄i u ko wirugii, u de u ko bɛɛn sɔmɔ. ²⁷Mɛya maa bɛɛn wi u k̄i u ko gbiikoo u koowo bɛɛn yoo. ²⁸Nge mɛya Tɔnun Bii kua. U n̄ nɛ bu ka n̄n sɔ ma n̄ kun m̄ u ka gabu sɔ, kpa u win wɔaru wɛ u ka tɔn dabinu yakia.

Yesu wɔkobu yiru bekia

(I maa mɛriɔ Maaku 10:46-52, Luku 18:35-43)

²⁹Sanam mɛ ba yara Yerikon di, tɔn wɔru guna Yesu sw̄i. ³⁰Wɔkobu yiru gaba sɔ swaa baarɔ ba nua ma Yesu sarɔ. Yera ba nɔɔguru sua ba nɛɛ, Yinni, Dafidin sikadobu, a bɛsɛn wɔnwɔndu waawo.

³¹Tɔn wɔru guna ye, ya bu wɔkisimɔ bu mario. Ka mɛ, ba gbɔramɔ too too, ba m̄, Yinni, Dafidin sikadobu, a bɛsɛn wɔnwɔndu waawo.

³²Yera Yesu u yɔra u bu soka ma u bu bikia u nɛɛ, mba i k̄i n̄ bɛɛ kua.

³³Ba n̄n wisa ba nɛɛ, Yinni, sa k̄i bɛsɛn n̄ni yi yam wawa.

³⁴Yesu u ben wɔnwɔndu wa ma u ben n̄ni baba. Yɔatem mi, tɔnu yiru ye, ya yam wa ma ya n̄n sw̄i.

21

Yesu u Yerusalemu dua

(I maa mɛerio Maaku 11:1-11, Luku 19:28-40, Yohanu 12:12-19)

¹ Ye ba Yerusalemu bɔku kua ba tura wuu ge ba ra soku Betefagio, Olifin guurɔ ma Yesu u win bwāabu yiru gɔra. ² U bu sɔwa u nɛɛ, i doo baru kpaa te i mɛera bɛɛn wuswaaɔ mi. Miya i ko yande ketɛku wa ka gen buu nu sɔri. I nu sɔsiamɔ i ka man naawa. ³ Goo ù n bɛɛ gāanu bikia, i nɛɛ, Yinniwa u nin bukata mɔ. Mii mii ba koo de i ka nu na.

⁴ Yeni ya kua kpa Gusunɔn sɔmɔn gari yini yi ka koorɔ yi yi nɛɛ,

⁵ “I Yerusalemu gibu sɔwɔ i nɛɛ, wee, ben sunɔ sisi ben mi. Wi, tɔn duuduowa, u ketɛku sɔni, ketɛku buu kpɛmbu.”

⁶ Ma bwāa be, ba da ba kua ye Yesu u bu sɔwa. ⁷ Ba ka ketɛku ge ka gen buu na. Ba ben beka teria nin wɔllɔ ma ba dera Yesu u sɔni. ⁸ Ma tɔn wɔru ga gen beka teria swaa sɔɔ. Gaba bāa kako bekusu bɔra ba teria swaaɔ. ⁹ Tɔn be ba nɔn gbiiye ka be ba nɔn swīi biruɔ, ba gbāramɔ ba mɔ, su Dafidin sikadobu wɔlle sua. U sɔawa domarugii. U sisi ka Yinnin yīsiru! Su Wɔrukoo wɔlle sua.

¹⁰ Ye u dua Yerusalemuɔ, wuugibu kpuro ba biti soora ba mɔ, wara wini.

¹¹ Tɔn wɔru ga nɛɛ, Gusunɔn sɔmɔ Yesuwa, Galilen Nasaretigii.

Yesu u dua sɔa yerɔ

(I maa mɛerio Maaku 11:15-19, Luku 19:45-48, Yohanu 2:13-22)

¹² Yesu u dua sɔa yerɔ ma u be ba kiaru dɔramɔ ka be ba dwemɔ gira min di. U be ba gɔbi kɔsimɔn tabuluba fukura, ka totoberɛ dɔrobun kitanu.

¹³ Ma u bu sɔwa u nɛɛ, Gusunɔn gari nɛɛ, “Nɛn dira ko n sɔawa kanarun diru.” Adama bɛɛ i tu gɔsia gbenɔbun wāa yeru.

¹⁴ Yera wɔkɔbu ka yemɔba na win mi sɔa yeru mi ma u bu bekia. ¹⁵ Yɔku kowo tɔnwerɔbu ka wooda yɛroba mɔru kua ye ba maamaaki wa ye u kua, ka maa bii be ba gbāramɔ sɔa yerɔ ba mɔ, su Dafidin sikadobu wɔlle sua.

¹⁶ Ma ba Yesu sɔwa ba nɛɛ, a sere nɔmɔ ye ba gerumɔ?

Ma Yesu nɛɛ, oo, i n̄ garire Gusunɔn gari sɔɔ mi ba nɛɛ, “A dera bii piiminu ka bii wɛɛnu nu nun siaramɔ.”

¹⁷ Yen biru u bu deri u doona wuu min di u da Betaniɔ u kpuna mi.

Yesu dɔru garu bɔrusi

(I maa mɛerio Maaku 11:12-14, 20-24)

¹⁸ Sisiru bururu nge mɛ Yesu gɔsira wuu mi, gɔra n̄n mɔ. ¹⁹ U dɔru garu wa swaa baarɔ te ba ra soku figie. U tu susi, adama wurusu tɔnawa u wa mi. Yera u tu sɔwa u nɛɛ, a n̄ maa wāa a binu ma sere ka baadommaɔ.

Ma yande, figie ye, ya gbera. ²⁰ Win bwāaba yabu ye wa ma biti bu mwa. Ba Yesu bikia ba nɛɛ, amɔna figie ye, ya ka gbera mɛ mii mii.

²¹ Yesu bu wisa u nɛɛ, ka geema na bɛɛ sɔmɔ, ì n naanɛ doke ma i n̄ sika mɔ, i ko kp̄i i ko ye na figie ye kua. N n̄ mam mɛ tɔna, i ko maa kp̄i i guu teni sɔ tu wukuro min di tu da tu nim wɔku wɔri. Ya koo maa koorɔ mɛ. ²² Ma i naanɛ doke, ye i bikia kanaru sɔɔ ye kpurowa i ko wa i mwa.

Man diya Yesu u yiiko wa

(I maa mɛerio Maaku 11:27-33, Luku 20:1-8)

²³ Yesu dua sɔa yerɔ u keu sɔsimaɔ. Yera yɔku kowo tɔnwerɔbu ka guro gurobu ba da win mi ba nɛɛ, weren yiikowa a ka yeni mɔ. Wara nun yiiko ye wɛ.

²⁴ Yesu bu wisa u nɛɛ, nɛn tii kon bɛɛ gari tia gaa bikia. I n man wisa, nɛn tii kon bɛɛ sɔ win yiiko na ka yeni mɔ.

²⁵ Wara u Yohanu gɔrima u ka batɛmu ko. Gusunɔ? Nge tɔnu.

Ma ba gerumɔ ben tii tiine sɔɔ ba mɔ, sà n nɛɛ Gusunɔwa, u koo sun bikia mban sɔna sa n̄ Yohanu naanɛ doke.

²⁶ Sà n maa nɛɛ, tɔmba, ye tɔn wɔru ga koo ko sa yen berum mɔ, domi be kpurowa ba Yohanu garisi Gusunɔn sɔmɔ.

²⁷ Yera ba Yesu wisa ba nɛɛ, sa n̄ yɛ.

Ma Yesu u bu sɔwa u nɛɛ, to, n̄ n mɛn na, nɛn tii na n̄ maa bɛɛ sɔmɔ w̄n yiiko na ka yeni mɔ.

Bibu yirun mɔndu

²⁸ Yesu maa nɛɛ, amɔna i wa. Duroo win bii tɔn durɔbu yiru mɔ. Ma u gbiikoo sɔɔwa u nɛɛ, bii wunɛ, a doo a sɔmburu ko nɛn gbaarɔ gisɔ. ²⁹ Ma u nɛɛ, na n̄ dɔɔ. Adama ye n sosi u bwisika ma u da. ³⁰ Ma u maa da u win bii yiruse wini sɔɔwa mɛ. Bii wi, u n̄n wisa u nɛɛ, too, baaba, kon da. Adama u n̄ de. ³¹ Be yiru ye sɔɔ, wara u tondon k̄iru kua.

Ba nɛɛ, gbiikoo wi.

Yera Yesu bu sɔɔwa u nɛɛ, ka geema na bɛɛ sɔɔmɔ, gberɛ mwaɔbu ka kurɔ tanɔbu ba koo bɛɛ gbiiya bu da mi Gusunɔ u bandu sw̄i. ³² Domi Yohanu na u bɛɛ swaa gea sɔɔsi, ma i n̄ n̄n naanɛ doke. Adama gberɛ mwaɔbu ka kurɔ tanɔbu beya ba n̄n naanɛ doke. Wee bɛɛ, baa mɛ i ye wa i n̄ ḡru gɔsie i n̄n naanɛ doke.

Gbaa wuko k̄sɔbun gari

(I maa mɛɛrio Maaku 12:1-12, Luku 20:9-19)

³³ Yesu maa nɛɛ, i kpam m̄ndu garu swaa dakio. Yenu ȳero goo u d̄aa gbaaru kua ma u tu kara kua, ma u d̄aa bii gama yeru kua ma u gbaa k̄sɔbun diru bana. Yen biru u gbaa wukobu kasu u bu ye n̄mu beria ma u sanum da. ³⁴ Sanam mɛ d̄aa binun s̄ribu tura u win s̄m kowobu ḡra gbaa wuko ben mi, bu win b̄nu mwaama. ³⁵ Adama gbaa wuko be, ba bu kunisi ba turo so, ma ba turo go, ma ba itase kpenu kasuka. ³⁶ Yenu ȳero wi, u kpam bu gabu ḡria be ba gbiikobu dabiru kere. Daa tia yera ba ben tii kua. ³⁷ Yen biru u bu win bii ḡria u nɛɛ, ba koo nɛn bii bɛɛɛ w̄ɛ. ³⁸ Adama saa ye gbaa wuko be, ba bii wi wa ba geruna ba nɛɛ, i n̄ n̄n wa wi u koo ra gbaa te tubi di? I de su n̄n go kpa gbaa te, tu ko bɛɛgiru. ³⁹ Ma ba n̄n s̄re ba yara gbaa ten min di ba go.

⁴⁰ Yesu u bu bikia u nɛɛ, sanam mɛ gbaa ȳero win tii u koo na, mba u koo gbaa wuko be kua.

⁴¹ Ba n̄n wisa ba nɛɛ, n̄ni sw̄aarun ḡɔwa u koo ka t̄n k̄so be go, kpa u gbaa wukobu gabu win gbaaru n̄mu s̄ndia, be ba ko n da n̄n win b̄nu w̄ɛ d̄aa binun s̄ribun saa sɔɔ.

⁴² Yesu bu sɔɔwa u nɛɛ, i n̄ garire Gusunɔn gari sɔɔ mi ba nɛɛ,

“Kpee te banɔba yina, tera ta kua gani gɔmburun dam.

Yinniwa ye kua, ma n kua maamaaki bɛɛn n̄ni sɔɔ.”

⁴³ Yen s̄na na bɛɛ sɔɔmɔ, ba koo bɛɛ Gusunɔn bandu w̄rari kpa bu tu bweseru garu w̄ɛ te ta koo ban te mɛm nɔwa. [⁴⁴ Baawure wi u koo kpee te w̄ri ta koo n̄n b̄ɔku, wi ta maa w̄ri ta koo n̄n namwa munu munu.]

⁴⁵ Ye ȳaku kowo t̄nwerobu ka Falisiba ba Yesun m̄n ni nua, ba tuba ma beya u ka ȳa. ⁴⁶ Yera ba swaa kasu bu ka n̄n mwa. Adama ba t̄n w̄run b̄rum kua ȳn s̄ ga n̄n garisi Gusunɔn s̄mɔ.

22

Kurɔ kpaarun dim gari

(I maa mɛɛrio Luku 14:15-24)

¹ Yesu kpam ka bu m̄ndu gari sɔɔwa u nɛɛ, ² n wee, ye Gusunɔn bandun gari ka weenɛ. Sunɔ goo u win biin kurɔ kpaarun s̄ɔru kua. ³ U win s̄mɔbu ḡra bu da bu be ba dim soka sokuma. Adama ba n̄ k̄i bu na. ⁴ Ma u kpam win s̄mɔbu gabu ḡra u nɛɛ, i doo i be na dim soka s̄ na s̄ɔru kpa, na nɛn naa kinɛnu ka yaa sabe gumginu go. Ye kpuro ya s̄ɔru kpeera, bu na kurɔ kpa yera. ⁵ Adama be ba dim soka mi, ba n̄ gari yi swaa sue ma baawure u wigiru doona, wini win gberu da, wini maa win tenkuru doona. ⁶ Ben gaba s̄mɔ be mwa ba n̄ni sɔɔwa ba go. ⁷ Sunɔ wi, u m̄ru b̄sira u win tabu kowobu ḡra bu ka t̄n gowo be go kpa bu ben wuu d̄ɔ s̄ku. ⁸ Sanam m̄ya u win s̄mɔbu sɔɔwa u nɛɛ, kurɔ kpa d̄ianu ye, adama be na soka ba n̄ maa ka nu weenɛ. ⁹ N n m̄n na, i doo swaa swaabu i be i waamɔ sokuma. ¹⁰ Ma s̄mɔ be, ba da swaa swaabu ba be ba wa kpuro m̄na k̄sɔbu ka geobu. Nge m̄ya t̄mba ka yiba kurɔ kpa yee te sɔɔ.

¹¹ Ye sunɔ wi, u dua u ka bu wa be ba dim na, u durɔ goo wa wi u kun kurɔ kpa ȳanu doke. ¹² U n̄n sɔɔwa u nɛɛ, b̄rɔ, amɔna a kua a ka duuma mini a

45 N n men na, Dafidi ù n nùn soka Yinni, aməna u ko n ka kpam sāa win bii.

46 Baa ben turo kun maa kpīa u nùn gɛɛ wisi. Saa dāma ten di goo kun maa nùn gɛɛ bikiare.

23

I tii laakari koowo

ka wooda yērobu ka Falisiba

(I maa mɛɛriɔ Maaku 12:38-39, Luku 11:43, 46, 20:45-46)

1 Sanam mɛya Yesu u tən wəru ka win bwāabu sɔwə u nɛɛ, 2 wooda yērobu ka Falisiba ba sɔ Məwisin ayaɔ. 3 N n man na, i bu mɛm nɔwɔ kpa i ko ye ba bɛɛ sɔmɔ adama i ku ben kookoosu saari, domi ye ben tii ba gerumɔ, ba n̄ ye m̄. 4 Ba sɔmu ni nu bunu bəkumɔ ba tɔmbu sɔbimɔ adama ba ku ra wure bu nu baba baa ka niki bii tia. 5 Ben kookoosu si ba m̄ kpuro ba m̄wə bu ka bu wan s̄. Nge mɛya ba ra tii b̄ki bɛkɛ gbinisi kpa ba n gurumusɔ sari dɛndɛniginu wukiri. 6 Ba maa sin yee bɛɛɛginu kī dii yenu ka mɛnnɔ yɛnɔ. 7 Ba ra k̄a tɔmba n bu tɔbirimɔ yaburɔ ka bɛɛɛ kpa ba n bu sokumɔ yinni. 8 Adama bɛɛ, i ku kasu bu bɛɛ soku yinni domi bɛɛ kpuro saara teera, ma i yinni turo dege dege m̄. 9 I ku maa goo soku baaba handunia sɔɔ, domi i Baaba turo m̄ wi u w̄a w̄ollɔ. 10 I ku maa kasu bu bɛɛ soku wirugii, domi wirugii turo dege dege tənawa i m̄, wiya Kirisi. 11 Wi u sāa gisonko bɛɛ sɔɔ, wiya u ko n sāa bɛɛn sɔmɔ. 12 Wi u tii sua ba koo nùn kawa, wi u maa tii kawa ba koo nùn w̄alle sua.

Yesu u wooda yērobu

ka Falisiba taarɛ w̄ɛ

murafitirun s̄

(I maa mɛɛriɔ Maaku 12:40, Luku 11:39-42, 44, 52, 20:47)

13 Ma Yesu u nɛɛ, bɛɛ wooda yērobu ka Falisiba murafiti bɛɛ, i ko n̄ni swāaru wa! Domi i ban te Gusunɔ u swīin gambo kɛnumɔ. Bɛɛn tii, i n̄ tu wure. I n̄ maa wure be ba tu kī, bu tu wura.

[14 Bɛɛ wooda yērobu ka Falisiba murafiti bɛɛ, i ko n̄ni swāaru wa! Domi i gəminibu wərarimɔ ye ba m̄ kpuro, mɛya i maa kana dɛndɛnnu m̄ i n ka sāare nge tən geobu. Yen s̄na bɛɛn taarɛ koo kp̄a.]

15 Bɛɛ wooda yērobu ka Falisiba murafiti bɛɛ, i ko n̄ni swāaru wa! Domi i sirene yam kpuro temɔ ka nim w̄kɔu i kasu wi u koo bɛɛ swīi. Ma i n nùn wa i ra nùn ko kam koore wi u bɛɛ kere n̄n yiru.

16 I ko n̄ni swāaru wa, bɛɛ swaa gbio w̄kɔbu. Domi i gerumɔ ma goo ù n ka sāa yeru b̄rua n n̄ sāa gāanu, ù n maa ka ten wura b̄rua u kua dibugii.

17 Gari baka w̄kɔbu! Mba n kp̄aru bo. Wura? Nge sāa yee ten tii te ta wura ye dɛɛrasie. 18 I kpam gerumɔ ma goo ù n ka yāku yeru b̄rua, n n̄ sāa gāanu, ù n maa ka yākuru b̄rua te ta wāa yāku yeru w̄ollɔ, u kua dibugii. 19 W̄kɔbu bɛɛ! Yen mba n kp̄aru bo. Yākuru? Nge yāku yee ten tii te ta yākuru dɛɛrasie. 20 N n man na, wi u ka yāku yeru b̄rua, tera u ka b̄rua ka maa kpuro ye ya s̄andi ten w̄ollɔ. 21 Wi u ka sāa yeru b̄rua, tera u ka b̄rua ka maa Gusunɔ wi u wāa te sɔɔ. 22 Wi u maa ka w̄ollu b̄rua, Gusunɔn sina gɔna u ka b̄rua ka maa Gusunɔ wi u s̄ mi.

23 Bɛɛ wooda yērobu ka Falisiba murafiti bɛɛ, i ko n̄ni swāaru wa! Domi i Gusunɔ kpee yi ba m̄ mantu ka anɛti ka kumɛ, yin w̄akuru baateren w̄ollɔ tia w̄ɛmɔ, adama i duarimɔ ye ya kp̄aru bo wooda sɔɔ nge gem kobu ka tən geeru ka naanɛ. Yeya n weenɛ i ko kpa i ku ye ya tie duari. 24 Swaa gbio w̄kɔ bɛɛ, i ra bɛɛn gāa n̄ruranu w̄are k̄ək̄abun s̄, adama i yooyoo mwɛɛmɔ.

25 Bɛɛ wooda yērobu ka Falisiba murafiti bɛɛ, i ko n̄ni swāaru wa! Domi i n̄ra ka gb̄ɛrun biru teamɔ. Adama sɔwɔ bɛɛn aka dim ka gbena i yibie mi. 26 Falisi w̄kɔ, a gina n̄ra ka gb̄ɛrun nukuru teo, birun tii ga koo maa dɛɛra.

27 Bɛɛ wooda yērobu ka Falisiba murafiti bɛɛ, i ko n̄ni swāaru wa! Domi i ka siku weenɛ ni ba soo tɛni.

Nin wǎlla wǎ adama sǎwǎ gonun kukuna nu yiba ka yabu baayere ye ya kǎsa. ²⁸ Bɛɛn tii, tǎwǎ i sǎare nge tǎn geobu adama bɛɛn nukurǎ murafitiru ka kǎsa ya yiba.

Yesu u nǎni swǎarun gari mǎ
(*I maa mɛɛrio Luku 11:47-51*)

²⁹ Ma Yesu maa nɛɛ, bɛɛ wooda yɛrobu ka Falisiba murafiti bɛɛ, i ko nǎni swǎaru wa! Domi i gǎa buranu banimǎ Gusunǎn sǎmǎbun sika wǎllǎ ma i gemgibun sika kisa kisa kuammɛ. ³⁰ Ma i gerumǎ i mǎ, ì n daa wǎa bɛɛn sikadoban waati, i ñ ko i n daa nǎma mǎ Gusunǎn sǎmǎbun goberu sǎw. ³¹ N n mɛn na, bɛɛn tii i wura ma i sǎa be ba Gusunǎn sǎmǎbu gon bweseru. ³² I hania koowo, i bɛɛn sikadoban ye ba deri dakura. ³³ Waa gǎsǎ wuuru bɛɛ! Amǎna i ko ka dǎw wi u ku ra gbin taare suuri. ³⁴ Yen sǎ, i swaa dakio, kon bɛɛ Gusunǎn sǎmǎbu ka bwisigibu ka tire yɛrobu gǎriama. I ko i ben gabu go, i ko i gabu dǎa bunanaru kpare, i ko i maa gabu sɛni so bɛɛn mennǎ yenǎ kpa i n bu naa swǎi i n nǎni sǎwǎ wusu ka wusǎ. ³⁵ Nge mɛya bɛɛn wiru wǎllǎwa be ba geegibu go kpuron nǎni swǎara koo wǎri, saa Abeli geegii win goberun di sere Sakari, Barakin biigiru wi i go sǎa yeru ka yǎku yerun baa sǎw. ³⁶ Ka geema na bɛɛ sǎwǎ, yeni kpuro ya koo wǎriwa tɛn tǎmbun wii wǎllǎ.

Yesu ka Yerusalemu
(*I maa mɛɛrio Luku 13:34-35*)

³⁷ Ma Yesu u nɛɛ, Yerusalemu, Yerusalemu, wunɛ wi a ra Gusunǎn sǎmǎbu go kpa a be u nun gǎria kpenu kasuku. Nǎn nyewa na kǎa n wunen tǎmbu kpaasina nɛn bǎkuǎ nge mɛ goo mero ga ra gen binu mennɛ gen kasa sǎw, adama i ñ wure. ³⁸ N wee ba ko bɛɛ bɛɛn yɛnu deria gu ko bansu. ³⁹ Domi na bɛɛ sǎwǎ saa tɛn di i ñ ko i maa man wa sere dǎma te i ko i nɛɛ, na sǎa domarugii wi u sisi ka Yinnin yǎsiru.

24

Yesu u sǎa yerun kǎrabun gari mǎ
(*I maa mɛɛrio Maaku 13:1-2, Luku 21:5-6*)

¹ Yesu yara sǎa yerun di. Sanam mɛ u doonǎ win bwǎaba da win mi bu ka nǎn sǎa yerun bana sǎwsi. ² Yera u bu sǎwǎ u nɛɛ, i yabu ye kpuro wa? Ka geema na bɛɛ sǎwǎ ba koo ye kpuro sura, baa kpee teeru ta ñ ko n sǎndi ten tensim wǎllǎ.

Wahala ye ya koo na handunia yu sere kpe

(*I maa mɛɛrio Maaku 13:3-13, Luku 21:7-19*)

³ Yesu u sǎ guu te ba mǎ Olifin wǎllǎ. Yera win bwǎaba da win mi be tǎna ba nǎn bikia ba nɛɛ, a sun sǎwǎ ñ n domman na yabu ye, ya koo koorǎ ka yǎre te ta koo wunen naaru ka handunian kpeeru sǎwsi.

⁴ Yesu bu sǎwǎ u nɛɛ, i n tii sɛ kpa goo u ku raa bɛɛ nǎni wǎke. ⁵ Domi tǎn dabira koo na ka nɛn yǎsiru ba n mǎ, beya ba sǎa wi Gusunǎ u gǎsa, kpa bu tǎn dabiru nǎni wǎke. ⁶ I ko i n tabun damu damusu nǎwǎ. I ku de n bɛɛ berum ko. Yeni ya ñ koo ko ya kun koore, adama n ñ gina handunian kpeeru mi. ⁷ Bwesenu koo seesina nu tabu ko, sinamba koo tabu seesina. Gǎaru ka tem yǎribu ko n wǎa bera ka bera. ⁸ Ye kpuro ya ko n sǎawa nge tǎn kurǎn nuku wuriribun tore.

⁹ Tǎmba koo bɛɛ gabu nǎmu sǎndia bu bɛɛ tǎya ko kpa bu bɛɛ go. Bwesenu kpuro nu koo bɛɛ tusi nɛn yǎsirun sǎ. ¹⁰ Sanam mɛ sǎw, tǎn dabira koo biru wura. Ba koo kǎrumǎtǎnu kuana kpa bu tusina. ¹¹ Sǎmǎ weesugii dabira koo yarima bu tǎn dabinu nǎni wǎke. ¹² Kǎsan kobu koo dabiǎ sere tǎn dabi dabinun kǎra koo yɛmia. ¹³ Adama wi u temana sere ka nǎrǎ, wiya u koo faaba wa. ¹⁴ Gusunǎn bandun Labaari gea yeni ya koo nǎra handunia kpuro sǎw, kpa yu ko seeda bwesenu kpuron mi. Sanam mɛ sǎra kpeerabu koo tunuma.

Gǎa kǎsunun gari

(*I maa mɛɛrio Maaku 13:14-23, Luku 21:20-24*)

¹⁵ Yesu maa nɛɛ, Gusunǎn sǎmǎ Daniɛli u raa “Kam koosion bwǎaroku kǎsun” gari kua. Geya i ko wa ga yǎ yam dɛɛram sǎw. Wi u tire teni garimǎ, u tubuo sǎa sǎa. ¹⁶ Sanam mɛya n

weenε be ba wāa Yudea bu duki su bu da guunu gia. ¹⁷ Wi u wāa dii tēeran wəllə u ku raa sare u du dirə u yānu gura. ¹⁸ Wi u maa woo gberə u ku gəsira yenuə u ka win kumbooro sua. ¹⁹ Aməna kurə ben wahala ko n nε sanam mε sɔɔ, be ba guri mɔ ka be ba bibu bəm kēmə. ²⁰ I Gusunə kanə kpa bεen kpikirun sanam mu kun sāa woorun saa n̄ kun mε t̄ɔ wērarugiru sɔɔ. ²¹ Domi sanam mε sɔɔ, n̄ni swāa bakara ko n wāa tən bweseru ta n̄ koore saa handunian toren di sere ka gisə. Ten bwesera kun mam maa sisi. ²² Gusunə ù kun daa sanam mε kawee goo kun tiarə. Adama u mu kawawa be u gəsan s̄.

²³ Saa ye sɔɔ, goo ù n bεε s̄ɔwa u nεε, Kirisi wi, u wāa mini, n̄ kun mε u wāa giə, i ku ra naanε ko. ²⁴ Domi Kirisi weesugibu ka Gusunən s̄mɔ weesugiba koo yari. Ba koo yīre bakanu ka s̄m maamaakigia ko bu ka t̄mbu n̄ni w̄ke, ka mam be Gusunə u gəsa, n̄ n ko n koorə. ²⁵ N wee, na bεε ye s̄ɔwa ya sere na.

²⁶ Bà n maa bεε s̄ɔwa, wee u wāa ghaburə, i ku da mi. Nge bà n bεε s̄ɔwa, wee u wāa dii s̄ɔwə, i ku ra naanε ko. ²⁷ Nge mε guru maakinu ra balli wəllə saa s̄ɔ yari yerun di n ka da duu yerə, nge mɛya T̄n̄un Biin naaru ta ko n maa s̄a. ²⁸ Yam mi gora wāa, miya yaberekunu koo menna.

T̄n̄un Biin naaru
(*I maa mεerio Maaku 13:24-27, Luku 21:25-28*)

²⁹ Ma Yesu maa nεε, sanam mēn n̄ni swāarun biru, mii mii s̄ɔ koo yam t̄ira, suru kun maa win yam bururam s̄ɔsimə, kperi koo w̄ruma wəllun di kpa wəllun dam mu yīri. ³⁰ Sanam mɛya T̄n̄un Biin yīrera koo kura wəllə. Handunian bwesenu kpuro nu koo swī. Nu koo T̄n̄un Bii wa u wee wəllun di guru wiru sɔɔ ka dam bakam ka yiiko. ³¹ K̄bi baka koo swī kpa u win wəllun ḡradoba ḡri handunian goonu n̄ε sɔɔ. Ba koo be u gəsa menna handunia kpuron di.

Yīre te dāa te ba m̄ figie

ta s̄ɔsimə
(*I maa mεerio Maaku 13:28-31, Luku 21:29-33*)

³² Yesu maa nεε, i de n bεε yeeri ye dāa te ba m̄ figie ta s̄ɔsimə. Saa m̄n di ten k̄asi dwiia ma ta kpararu toruma, i yē ma tomburura ta turuku kua. ³³ Nge mɛya bεε maa, i n yabu ye kpuro wa, i n yē ma saa ya sisi ya turuku kooma. ³⁴ Ka geema na bεε s̄ɔmɔ, t̄n be ba wāa tē ben kpuro kun gbimə yabu ye kpuro yu ka tunuma. ³⁵ Wəllu ka tem baa ya koo doona, adama n̄n gari kun d̄ɔnə pai.

Gusunə turowa

handunian kpeerun saa yē
(*I maa mεerio Maaku 13:32-37, Luku 17:26-30, 34-36*)

³⁶ Yesu maa nεε, ye n s̄a n̄n naarun saa, goo sari wi u yen t̄ru yē, baa ḡradoba be ba wāa wəllə, baa mam Biin tii, ma n kun mɔ Baaba turo. ³⁷ Nge mε n kua N̄w̄en saa, mɛya n ko n maa ko sanam mε T̄n̄un Bii u koo na. ³⁸ Geema nim yibu baka te, tu sere na, t̄mba dimə ba n̄rumə ba kurə kpaanu m̄, ba ben bibu durəbu kēmə sere d̄ma te N̄w̄ε dua goo sɔɔ. ³⁹ Ba n̄ gāanu bwisika sere nim yibu baka te, ta ka tura ta ka bu doona kpuro. Nge mɛya n ko n s̄a sanam mε T̄n̄un Bii u koo na. ⁴⁰ Sanam mɛya t̄mbu yiru ba ko n wāa gberə. Ba koo turo sua bu turo deri. ⁴¹ T̄n kurəbu yiru ba ko n nammə. Ba koo turo sua bu turo deri. ⁴² Yen s̄, i n swaa mεera domi i n̄ yē t̄ɔ te bεen Yinni u koo tunuma. ⁴³ I de yeni yu bεε yeeri. Yenu yēro ù n yē w̄kurun saa ye gb̄nə u koo na, u koo dom se kpa u ku de u du win yenuə. ⁴⁴ Yen s̄, bεen tii i n s̄əru s̄a domi T̄n̄un Bii u koo nawa saa ye i n̄ bwisika.

Yoo naanegii

ka naanε sarirugii
(*I maa mεerio Luku 12:41-48*)

⁴⁵ Ma Yesu nεε, wara s̄a yoo laakarigii wi u naanε m̄. Wiya wi win yinni u win s̄m kowo be ba tie n̄mu s̄ndia, u ka bu n̄əri saa ye n weenε. ⁴⁶ Doo n̄ərugiiwa s̄m

kowo wi, win yinni ù n deema u m̀ mè, sanam mè u koo wurama. ⁴⁷ Ka geema na bæe s̄òm̄, yinni wi, u koo win dukia kpuro s̄òm̄ kowo wi n̄omu bæria. ⁴⁸ Adama ù n s̄aa s̄òm̄ kowo kam, ma u bwisikum̄ u m̀, win yinni t̄em̄, ⁴⁹ ma u seem̄ u win s̄òm̄ kowosibu soom̄, ma u dim̄ u n̄orum̄ ka tam n̄orobu sannu, ⁵⁰ win yinni koo wurama d̄oma te u ñ n̄ùn ȳiȳ ka saa ye u ñ ȳ. ⁵¹ Kpa u n̄ùn b̄æri kpiri kpirika kpa u da u ka murafitib̄a n̄oni sw̄aar̄u b̄onu ko. Miya u koo wiru n̄oma s̄andi u sw̄i.

25

W̄andia w̄akurun gari

¹ Yesu kparam n̄e, t̄õ te, t̄a n̄ na, Gusun̄an bandun gari yi ko n̄ ka w̄andia w̄akuru garun gari ween̄e be ba ben fitilanu sua ba yara ba kur̄o kpaon dur̄o senn̄o da. ² Ben n̄õbu ba laakari m̄, n̄õbu maa ba ñ laakari m̄. ³ N̄õbu be ba ñ laakari m̄ ba ben fitilanu sua ba ñ gum kusenu kue. ⁴ Adama be ba laakari m̄ mi, ba fitilanu sua, ba maa gum kusenu kua. ⁵ Nge mè kur̄o kpaon dur̄o t̄em̄, w̄andia w̄aku te, ta dom ȳibirim̄ ta dweeyam̄.

⁶ W̄akurun b̄onu goo u gb̄ara u n̄e, kur̄o kpaon dur̄o wee, i yarima i wi senn̄o da. ⁷ Yera w̄andia w̄aku te, ta seewa ta ten fitilanu s̄onwa. ⁸ Be ba ñ laakari m̄ mi, ba bæon̄ s̄õwa ba n̄e, i sun gum k̄e domi bæsen fitilanu gb̄io. ⁹ Laakarigii be, ba wisa ba n̄e, aawo domi n̄ ñ koo bæse kpuro turi. I yande doo i bæegim̄ dwe. ¹⁰ Saa ye ba dwem da ma kur̄o kpaon dur̄o u tunuma. Be ba s̄æru s̄aa siba dua kur̄o kpaa yer̄o ka wi sannu ma ba gambo ken̄ua. ¹¹ Yen biruwa w̄andia be ba tie ba tunuma ba n̄õgiru sua ba n̄e, yinni a sun ken̄io. ¹² Adama kur̄o kpaon dur̄o n̄e, ka geema na bæe s̄òm̄, na ñ bæe ȳ.

¹³ Ma Yesu u n̄e, ñ n̄ men̄ na, i n̄ swaa m̄era, domi i ñ t̄õ te ka saa ye ȳ.

Yobu itan gari
(*I maa m̄erio Luku 19:11-27*)

¹⁴ Yesu maa n̄e, win naarun gari yi ko n̄ s̄aawa nge dur̄o goon gari wi u k̄i u wuu da. U win yobu soka u bu win dukia n̄omu s̄andia. ¹⁵ U turo gobi bæke geen suba n̄õbu w̄e, turo maa suba yiru, itase sube teeru. U bu w̄e w̄e nge mè ben baawuren dam n̄e, ma u doona. ¹⁶ Yoo wi ba suba n̄õbu w̄e mi, u yande seewa u ka gobi yi tenkuru kua, ma u maa n̄õbu kpaa are wa. ¹⁷ Wi ba maa suba yiru w̄e u kua nge mè, ma u maa yiru kpaa are wa. ¹⁸ Adama wi ba sube teeru w̄e mi, u da u w̄eru gba u win yinnin gobi yi sikua.

¹⁹ Sanam d̄õ sanam wee, yoo ben yinni u wurama ma u ka ben baawure win gobi dooru kua. ²⁰ Yoo wi ba suba n̄õbu w̄e u na ka suba n̄õbu kpaa u n̄e, yinni, gobi yin suba n̄õbuwa a man w̄e. N̄ wee, n̄õbu kpaa ye na are di. ²¹ Win yinni n̄ùn s̄õwa u n̄e, na nun siara, wun̄e yoo geo ka naan̄egiiwa. A kua naan̄egii ḡaa pi-iminu s̄õ, kon nun ḡaa bakanu n̄omu s̄andia. A na su ȳeri. ²² Wi ba maa suba yiru w̄e u na u n̄e, yinni, gobi yin suba yiruwa a man w̄e, n̄ wee yiru kpaa ye na are di. ²³ Win yinni n̄e, na nun siara wun̄e yoo geo ka naan̄egiiwa. A kua naan̄egii ḡaa pi-iminu s̄õ, kon nun ḡaa bakanu n̄omu s̄andia. A na su ȳeri. ²⁴ Yen biru yoo wi ba sube teeru w̄e mi, u na u n̄e, yinni na ȳe ma wun̄e t̄on s̄es̄egiiwa. Mi a ñ duure miya a ra gbe, mi a ñ maa ȳeke, miya a ra ḡe. ²⁵ B̄erum man m̄wa ma na da na wun̄en gobi berua tem̄. N̄ wee wun̄enyam. ²⁶ Win yinni n̄ùn s̄õwa u n̄e, wun̄e yoo k̄so ka yikurowa. N̄ ñ a ȳe ma na ra gbe mi na ñ duure? Kpa n̄ ḡe mi na ñ ȳeke? ²⁷ N̄ n̄ men̄ na, n̄ daa ween̄ewa a n̄en gobi goo w̄e ka nim k̄eru, sanam mè na wuma kpa n̄ n̄enyam wa ka are. ²⁸ I n̄ùn sube tee te m̄waario kpa i w̄akurugii wi w̄e. ²⁹ Domi wi u m̄, win m̄aru s̄õra ba koo n̄ùn sosia kpa u n̄ m̄ n̄ kp̄a, adama wi u kun̄ m̄, fiiko ye u mam̄ m̄ ba koo n̄ùn ye m̄wari. ³⁰ Yoo kam wi maa, i n̄ùn kasa koowo t̄õw̄o mi u koo wiru n̄oma s̄andi yam w̄akuru s̄õ u sw̄i.

Siri dāakibu

³¹ Ma Yesu nεε, sanam mε Tɔnɔn Bii u koo na ka win yiiko baka, ka wɔllun gɔradoba kpuro, u koo sina win sina gɔni yiikogian wɔllɔ.

³² Handunian bwesenu kpuro nu ko n mɛnnε win wuswaaɔ, kpɔ u tɔmbu wunana nge mε yāa kparɔ ra yāanu ka bonu wunanε.

³³ U koo yāanu yi win nɔm geuɔ, bonu maa win nɔm dwarɔ.

³⁴ Sanam mεya sunɔ u koo be ba wāa win nɔm geuɔ sɔ u nεε, i na bεε be nɛn Baaba u domaru kua, i bandu tubi dio te ba bεε sɔɔru kua saa handunian toren di.

³⁵ Domi gɔɔra man kua ma i man dīanu wε na di. Nim nɔru ga man kua ma i man nim kā na nɔra. Na sāa sɔɔ ma i man dam koosia.

³⁶ Na wāa tereru, ma i man biru wukiri. Na barɔ ma i man nɔɔri. Na wāa pirisɔm sɔɔ ma i man beram da.

³⁷ Saa ye sɔɔra gemgii be, ba koo nùn wisi bu nεε, Yinni, domma sa wa gɔɔra nun mɔ sere sa nun dīanu wε, n̄ kun mε nim nɔru ga nun mɔ ma sa nun nim kā.

³⁸ Domma sa nun sɔru mwa n̄ kun mε domma sa nun wa tereru ma sa nun biru wukiri.

³⁹ Domma sa nun wa a barɔ, n̄ kun mε a wāa pirisɔm dirɔ, ma sa nun beram da.

⁴⁰ Sunɔ u koo bu wisi u nεε, ka geema na bεε sɔɔmɔ, mɛn nɔ i bwεεbwεε benin turo ye kua nɛna i kua.

⁴¹ Yen biru sunɔ u koo win nɔm dwarugibu sɔ u nεε, i tii gawo nɛn bɔkun di, bεε be Gusunɔ u bɔrusi. I doo dɔɔ wi u ku ra gbi sɔɔ wi ba sɔɔru kua Setam ka win gɔradoban sɔ.

⁴² Domi gɔɔra man kua, i n̄ man dīanu wε na di. Nim nɔru ga man kua, i n̄ man nim kā na nɔra.

⁴³ Na sāa sɔɔ, i n̄ man dam koosie. Na wāa tereru, i n̄ man biru wukiri. Na barɔ, na maa wāa pirisɔm dirɔ, i n̄ man nɔɔri.

⁴⁴ Sanam mεya be, ba koo maa nεε, Yinni, domma sa nun wa gɔɔra nun mɔ, n̄ kun mε nim nɔru ga nun mɔ, n̄ kun mε a sāa sɔɔ, n̄ kun mε a wāa tereru, n̄ kun mε a barɔ, n̄ kun mε a wāa pirisɔm dirɔ, ma sa n̄ nun somi.

⁴⁵ Sunɔ u koo bu wisi u nεε, ka geema na bεε sɔɔmɔ, mɛn nɔɔ i n̄ bwεεbwεε benin turo ye kue, nɛna i n̄ ye kue.

⁴⁶ Ma Yesu u nεε, beniwa ba koo da

mi sεeyasia bi bu ku ra kpe bu wāa, gemgibu maa, wāaru te ta ku ra kpe sɔɔ.

26*Wirugiba wesianamɔ**bu ka Yesu go*

(I maa mεerio Maaku 14:1-2, Luku 22:1-2, Yohanu 11:45-53)

¹ Ye Yesu u gari yi kpuro gerua u kpɔ, u win bwāabu sɔɔwa u nεε, ² i yε ma n tie sɔɔ yiru bu ka Gɔɔ sararibun tɔɔ bakaru ko. Ba koo Tɔnɔn Bii tɔmbu nɔmu sɔndia bu nùn go dāa bunanaru wɔllɔ.

³ Sanam mεya yāku kowo tɔnwerobu ka guro gurobu ba menna Kaifa yāku kowo tɔnweron yenu yaaraɔ.

⁴ Ba nɔɔ tia kua bu ka Yesu mwa goo u kun yε kpɔ bu nùn go.

⁵ Adama ba nεε, n̄ n̄ mɔ tɔɔ bakarun sanam, kpɔ n̄ ku raa ko gidi baka tɔmbun suunu sɔɔ.

*Kurɔ goo turare yēka**Yesun wirɔ*

(I maa mεerio Maaku 14:3-9, Yohanu 12:1-8)

⁶ Sanam mε Yesu wāa Betaniɔ Simɔɔn yenuɔ wi u raa bara disigiru mɔ, ⁷ kurɔ goo na win mi, u too buraru nɛni te ta turare gobi bekegia yiba.

U too te wukia ma u turare ye yēka Yesun wirɔ sanam mε u dimɔ.

⁸ Ye bwāa be, ba wa mε, ben nuki gbisa ba nεε, mban sɔna u yeni kam koosia.

⁹ Sa ko raa kpī su turare ye dɔra ka gobi beke kpɔ su sārɔbu yen gobi bɔnu kua.

¹⁰ Yesu gia ye ba gerumɔ, ma u bu bikia u nεε, mban sɔna i ka kurɔ wi wɔki. Gāa geena u man kua.

¹¹ Domi baadomma wa sārɔba wāa ka bεε, adama nɛna, na n̄ ko na n̄ wāa ka bεε baadomma.

¹² U nɛn wasi turare ye wisi u ka nɛn sikubun sɔɔru ko.

¹³ Ka geema na bεε sɔɔmɔ, baama mi ba koo Labaari gea yeni kpara handunia sɔɔ kpuro ba koo maa gere ye kurɔ wi kua ba n̄ ka nùn yaaye.

Yudasi u kī u Yesu yāku kowo tɔnwerobu nɔmu sɔndia

(Imaa mɛerio Maaku 14:10-11, Luku 22:3-6)

¹⁴Sanam mɛya bwāabu wəkura yiru yen turo wi ba mɔ Yudasi Isikariɔtu, u da u yāku kowo tɔnwerobu deema. ¹⁵U bu bikia u nɛɛ, mba i ko i man kē nà n bɛɛ Yesu nɔmu sɔndia.

Ma ba sii geesun gobi tɛna gara ba nùn wɛ. ¹⁶Saa saa yen diya u swaa kasu u ka nùn bu nɔmu sɔndia.

Yesu u Gɔɔ sararibun

yaa dibu dimɔ ka win bwāabu

(Imaa mɛerio Maaku 14:12-21, Luku 22:7-14, 21-23, Yohanu 13:21-30)

¹⁷Pɛɛ ye ba ñ seeyatia doken tɔɔ bakarun tɔɔ gbiikiru Yesun bwāaba na win mi, ba bikia ba nɛɛ, mana a kī su nun Gɔɔ sararibun yaa dibun sɔɔru kua.

¹⁸Yesu bu wisa u nɛɛ, i doo wuu sɔɔ waanɛ kasan mi, kpa i nùn sɔ na nɛɛ, nɛn saa ya tura, win miya kon Gɔɔ sararibun yaa dibu di ka nɛn bwāabu sannu.

¹⁹Bwāa be, ba kua nge mɛ Yesu bu sɔɔwa ma ba Gɔɔ sararibun yaa dibu sɔɔru kua.

²⁰Ye n kua yoka, Yesu ka win bwāabu wəkura yiru ye, ba mɛnna bu ka di. ²¹Nge mɛ ba dimɔ Yesu nɛɛ, ka geema na bɛɛ sɔɔmɔ bɛɛn turo koo man dɔmɛ.

²²Bwāa ben nukura sankira ma ba nùn bikiamɔ tia tia ba mɔ, asa n ñ nɛ Yinni.

²³Yesu u wisa u nɛɛ, nɛ ka wi sa gbɛɛ teerɔ sɔramɔ, wiya wi u koo man dɔmɛ. ²⁴Tɔnun Bii u koo gbi nge mɛ Gusunɔn gari yi win gari mɔ, adama nɔni swāarugiiwa wi u koo nùn dɔmɛ. N buram bo ba kun daa yɛro mara.

²⁵Yudasi wi u koo nùn dɔmɛ u nɛɛ, asa n ñ nɛ yinni.

Yesu nùn wisa u nɛɛ, wuna mi.

Yinnin dīa domaruginu

(Imaa mɛerio Maaku 14:22-26, Luku 22:15-20, Korinti I, 11:23-25)

²⁶Sanam mɛ ba dimɔ, Yesu pɛɛ sua. Ye u Gusunɔ siara u kpa u ye murura u win bwāabu wɛ u nɛɛ, i mɔɔ i di, yeniwa nɛn wasi.

²⁷Yen biru u tam nɔra sua. Ye u Gusunɔ siara u kpa, u bu wɛ u nɛɛ, i nɔruo bɛɛ kpuro. ²⁸Domi yeniwa nɛn yɛm, mɛ sɔɔ Gusunɔ u win nɔɔ mwɛɛru sire, mɛ mu yari tɔn dabirun sɔ bu ka torarun suuru wa. ²⁹Na bɛɛ sɔɔmɔ, saa tɛn di na ñ maa tam mɛni nɔrumɔ sere dɔma te nɛ ka bɛɛ sa ko tam kpam nɔ nɛn Baaban bandu sɔɔ.

³⁰Yen biru ba womusu kua ma ba yara ba da Olifin guuru wallo.

Yesu u nɛɛ, Piɛɛ koo nùn siki

(Imaa mɛerio Maaku 14:27-31, Luku 22:31-34, Yohanu 13:36-38)

³¹Yera Yesu u win bwāabu sɔɔwa u nɛɛ, gisɔn wɔku te, bɛɛ kpuro i ko tora nɛn sɔ, domi ba yorua Gusunɔn gari sɔɔ, “Kon yāa kparo go, kpa yāanu nu yarina yam kpuro.” ³²Adama nà n seewa gɔrin di kon bɛɛ gbiiya Galileɔ.

³³Piɛɛ nùn sɔɔwa u nɛɛ, baa be kpuro bā n tora wunen sɔ, nɛna kun toramɔ pai.

³⁴Yesu nùn wisa u nɛɛ, ka geema na nun sɔɔmɔ, gisɔn wɔku te, goo dɔɔ gu sere swī kaa man siki nɔn ita.

³⁵Piɛɛ nùn sɔɔwa u nɛɛ, baa sà n ko gbi sannu na ñ nun sikimɔ.

Bwāa be ba tie mɛya ben tii ba gerua.

Yesu u kanaru mɔ Gesemanɛɔ

(Imaa mɛerio Maaku 14:32-42, Luku 22:39-46)

³⁶Yera Yesu ka win bwāabu ba tura yam mi ba mɔ Gesemanɛ. Ma u bu sɔɔwa u nɛɛ, i sinɔ mini kpa n da n kanaru ko giɔ.

³⁷U Piɛɛ ka Sebeden bibu yiru sua ba susi wuswaaɔ. Ma nuku sankiranu nùn deema, win wasi dwiiya. ³⁸Yera u bu sɔɔwa u nɛɛ, nɛn nukura sankira sere n gɔɔ gum girari. I yɔro mini i ka man dom se.

³⁹U ka bu tondina ma u kpuna u kibari u kanaru kua u nɛɛ, nɛn Baaba, ñ n ko n koorɔ, a de wahala ye, yu man doonari. Adama n ñ mɔ nge mɛ na kī ma n kun mɔ nge mɛ a kī.

⁴⁰Yen biru u wurama bwāabu ita yen mi, u deema ba do ma u Piɛɛ sɔɔwa u nɛɛ, ñ n man na, i kpana i ka man dom se baa kɔbi tia. ⁴¹In dom sera kpa i n kanaru mɔ kpa i ku ra du kɔkiribu

səɔ. Tənun gɔru ga kɪ adama wasi yen dam bie.

⁴² U kparam ka bu tondina nən yiruse u kanaru kua u nɛɛ, nən Baaba, wahala yeni yà kun koo man doonari na kun ye wa, a de wunen kɪru tu koorā.

⁴³ U kparam wurama win bwāabun mi ma u deema ba do, domi ben nən bunia. ⁴⁴ Yesu u kparam bu deri u doona u kanaru kua nən itase ka gari tee yi.

⁴⁵ Ma u kparam wurama win bwāabun mi u nɛɛ, i do ka tɛ i wɛramɔ? Saa ya turuku kooma ye ba koo Tənun Bii tən kɔsobu nəmu sɔndia. ⁴⁶ Wee wi u koo nən dɔmɛ u sisi, i seewo su ka bu yinna.

Yesun mwaabu
(*Imaa mɛɛrio Maaku 14:43-50, Luku 22:47-53, Yohanu 18:3-12*)

⁴⁷ Yesu kun gari yi gerum kpa Yudasi ka tunuma, bwāabu wəkura yiru yen turo. Tən dabi dabira nən swɪi ba takobiba ka bokunu nɛni. Yāku kowo tənwerobu ka guro guroba ba bu gɔra. ⁴⁸ Yudasi wi u koo Yesu dɔmɛ u raa bu yɪreru sɔɔsi u nɛɛ, wi kon nɛnɛ n bəkasi, wiya mi, i nən mɔɔ. ⁴⁹ Mii mii u susi Yesun mi u nɛɛ, yinni a sɔɔ kpa n do?

Ma u nən nɛnua u bəkasi. ⁵⁰ Yesu u nən sɔɔwa u nɛɛ, bɔrɔ, ye a kobu na a koowo.

Yera tən be, ba na ba Yesu sɛre ba mwa. ⁵¹ Yesun təmbun turo u win takobi woma, u ka yāku kowo tənweron yoon soo sɔra u bura. ⁵² Yera Yesu nən sɔɔwa u nɛɛ, a wunen takobi wesio yen kararɔ, domi baawure wi u takobi nɛni, takobiwa ya koo nən go. ⁵³ A n yɛ ma kon kpɪ n nən Baaba faaba kana kpa u yande man wəllun gɔradoban wuunu gɔriama n kere wəkura yiru? ⁵⁴ Adama nà n kua mɛ, aməna Gusunən gari yi koo ka yibiara yi yi gerumə ma mɛya kon ka gbi.

⁵⁵ Ma Yesu u tən wɔru ge sɔɔwa u nɛɛ, n weenɛ i man mwaabu na ka takobiba ka bokunu nge swaa dio? Baadommawa na ra n sɔ ka bɛɛ sɔa yerɔ na n keu sɔɔsimɔ, i n maa man mwaare. ⁵⁶ Adama ye kpuro ya

koorawa kpa Gusunən sɔmɔbun gari yi ka koorā yi yi wāa Gusunən gari sɔɔ.

Yera win bwāabu kpuro ba nən deri ba duki sua.

Ba Yesu sirimɔ Yuuban tənwerobun mɛnnɔ yerɔ

(*Imaa mɛɛrio Maaku 14:53-65, Luku 22:54-55, 63-71, Yohanu 18:13-14, 19-24*)

⁵⁷ Be ba Yesu mwa ba ka nən da Kaifa yāku kowo tənweron mi, mi wooda yɛrobu ka guro guroba mɛnnɛ.

⁵⁸ Piɛɛ u Yesu swɪi dandankuru sere ka yāku kowo tənweron yenu yaaraɔ. U dua yenu yaaraɔ ma u sina ka yenu kɔsobu u ka wa nge mɛ gari yi, yi koo ka wiru goora.

⁵⁹ Yāku kowo tənwerobu ka guro gurobun mɛnnɔ kpuro ba seeda weesugia kasu bu Yesu mani bu wa bu ka nən go. ⁶⁰ Adama ba n wa, baa mɛ seedagii dabiru ta na ta weesu kua. Yen biru tɔmbu yiru gaba na. ⁶¹ Ba nɛɛ, durɔ wini gerua u nɛɛ, u koo kpɪ u Gusunən sɔa yeru sura kpa u tu bani sɔɔ itan baa sɔɔ.

⁶² Yāku kowo tənweru u seewa u Yesu bikia u nɛɛ, a n gɛɛ wisimɔ? Mban bwesera tən beni ba nun manimɔ.

⁶³ Adama Yesu u maari. Ma yāku kowo tənweru nən sɔɔwa u nɛɛ, a bɔruo ka Gusunə Yinni wason yɪsiru, a sun sɔɔwɔ n n wunen na Gusunə u gɔsa, a sɔa win Bii.

⁶⁴ Yesu nən wisa u nɛɛ, wunen tii a gerua kɔ. Adama na bɛɛ sɔɔmɔ sɔɔ teeru i ko i Tənun Bii wa u sɔ Gusunə Yinni dangiin nəm geuɔ. I ko maa nən wa u wee guru wirun di.

⁶⁵ Yera yāku kowo tənweru u win tiin yaberu nɛnua u karana mɔrun sɔ ma u nɛɛ, u Gusunə gari kam gerusi, seedagii berà sa kparam mara. I nua tɛ gari kam ye u gerua. ⁶⁶ Aməna i wa.

Ba nɛɛ, n weenɛwa bu nən go.

⁶⁷ Yen biru ba nən yāatam sie nənɔ, ma ba nən nəm kusa so, gaba nən baari so. ⁶⁸ Ba nɛɛ, Kiriisi a de Gusunə u nun sɔ, kpa a sun sɔ wi u nun so.

Piɛɛ u Yesu siki
(*Imaa mɛɛrio Maaku 14:66-72, Luku 22:56-62, Yohanu 18:15-18, 25-27*)

⁶⁹ Piεε u sō yenu yaaraa. Wōndia goo u nūn susi u nεε, wunen tii a raa wāa ka Yesu Galilegii wi sannu.

⁷⁰ Adama u siki baawuren nōni biru u nεε na n̄ yē mba a gerumō.

⁷¹ Yen biru u seewa u da yenu yaaran kōnnōwō. Wōndia goo kparam nūn wa ma u be ba wāa mi sōwō u nεε, durō wini u raa wāa ka Yesu Nasaretigii wi.

⁷² Ma Piεε kparam siki ka bōri u nεε, na n̄ durō wi yē.

⁷³ Ye n tε fiiko be ba wāa mi, ba susi Piεεn bōkuō ba nεε, ka gem, a sāawa ben turo, wunen gari geru gerusu nun terasia.

⁷⁴ Yera u bōrua u sōnna u nεε, na n̄ durō wi yē.

Mii mii ma goo dōo ga swī. ⁷⁵ Ma Piεε u Yesun gari yi yaaya yi u raa gerua u nεε, goo dōo gu sere swī kaa man siki nōn ita. U yara tōwō u swī gem gem.

27

Ba ka Yesu da

Pilatin wuswaaō
(*I maa mεerio Maaku 15:1, Luku 23:1-2, Yohanu 18:28-32*)

¹ Ye n kua buru buru yellu yāku kowo tōnwerobu ka guro gurobu ba nōo tia kua bu ka Yesu go. ² Ye ba nūn bōkuā ba kpa ba ka nūn da ba Pilati tem yēro nōmu bēria.

Yudasīn gōō
(*I maa mεerio Gērobun Kookoosu 1:18-19*)

³ Ye Yudasī wi u Yesu dōmε u wa ba Yesu taare wē bu go, win nuki sankira ma u ka sii geesun gobi tēna ye wura yāku kowo tōnwerobu ka guro gurobun mi. ⁴ U nεε, na durum kua ye na ka tōn dεero gōō bōrie.

Ma ba nūn wisa ba nεε, besen baaye, wunen gariya.

⁵ Yudasī gobi yi yari sāa yerō ma u yara u da u tii soora doke.

⁶ Yāku kowo tōnwerobu ba gobi yi dōbura ba nεε, n̄ n̄ weenε su gobi yi kpēε sāa yerun gobi beru yerō, domi tōnun yem gobiya.

⁷ Ye ba wesiana ba kpa ba ka gobi yi tem dwa mōmōn mi, mi ba ko n

da sōbu sike. ⁸ Yen sōna ba tem me sokumō tem yemgim sere ka gison giso. ⁹ Yera Gusunōn sōmō Yeregin gari yi koorā yi yi nεε, “Ba sii geesun gobi tēna ye sua, gobi yi Isireliba ba wesiana ba wē win sō, ¹⁰ ba ka tem dwa mōmōn mi, nge me Yinni u man yiire.”

Pilati u Yesu gari bikiamō
(*I maa mεerio Maaku 15:2-5, Luku 23:3-5, Yohanu 18:33-38*)

¹¹ Yesu yō tem yēro Pilatin wuswaaō ma tem yēro wi, u nūn bikia u nεε, wuna Yuuban sunō?

Yesu nūn wisa u nεε, wunen tii a gerua kō.

¹² Yen biru sanam me yāku kowo tōnwerobu ka guro gurobu ba nūn mem mani, u n̄ gεε wisa. ¹³ Yera Pilati nūn bikia u nεε, a n̄ mem kpuro nōmō me ba nun manimō?

¹⁴ Adama Yesu kun nūn wisa ba nōn teeru sere bita baka tem yēro wi mwa.

Ba Yesu taare wē bu go
(*I maa mεerio Maaku 15:6-15, Luku 23:13-25, Yohanu 18:39-19:16*)

¹⁵ Gōō sararibun tōō bakaru baatere tem yēro ra pirisōm turo karewa wi tōn wōru ga kī. ¹⁶ N deema saa ye sōō, pirisōm yīsirugii goo wāa mi, wi ba sokumō Baraba. ¹⁷ Yen sōna sanam me ba mēnne, Pilati u bu bikia u nεε, wara i kī n bεε kara, Baraba? Nge Yesu wi ba sokumō Kirisi.

¹⁸ Domi u yē sāa sāa ma nisinun sōna ba nūn Yesu nōmu bēria.

¹⁹ Ye Pilati sō win siri yerō win kurō nūn tōnu gōria u nεε, a ku nōma doke durō gemgii win gari sōō domi wōku te, na wahala wa dosu sōō durō win sō.

²⁰ Yāku kowo tōnwerobu ka guro gurobu ba tōn wōru sōōmō gu de bu Baraba kara kpa bu Yesu go. ²¹ Pilati u bu bikia u nεε, be yiru ye sōō, ben wara i kī n bεε kara.

Ba nεε, Baraba.
²² Ma Pilati nεε, n̄ n̄ mēn na, mba kon ko ka Yesu wi ba mō Kirisi.

Be kpuro ba nεε, a nūn kporeo dāa bunanarō.

²³ Pilati u nεε, kōsa yerā u kua.
Adama ba nōōguru sua wōllō ba nεε, a nūn kporeo dāa bunanarō.

24 Ye Pilati wa ma ye u m̀ kpuro kama, wurenu sosimɔwa, yera u nim sɔka u nia tɔn wɔru gen wuswaas u nɛɛ, durɔ gemgii win yem yaribu kun man wa, bɛɛn gariya.

25 Ma tɔn be kpuro ba nɛɛ, win yem mu ko bɛsɛ ka bɛsɛn bibun sɔmunu.

26 Yera Pilati bu Baraba kara, ma u dera ba Yesu sɛni so. Yen biru u ǹn bu nɔmu sɔndia bu ǹn kpare dɔa bunanarɔ.

Tabu kowoba Yesu

yaakoru m̀

(I maa mɛɛrio Maaku 15:16-20, Yohanu 19:2-3)

27 Pilatin tabu kowobu ba ka Yesu da tem yɛron siri yerɔ, ma tabu kowobu kpuro ba mɛnna mi. 28 Ba ǹn win yɔnu potari ma ba ǹn gurumusu swɔabu sebusia. 29 Ma ba sɔki tundu bakana ba ǹn dokea wirɔ, ma ba ǹn deka wɛ win nɔm geuɔ. Yen biru ba ǹn yiirammɛ ba yaakoru m̀ ba m̀, Yuuban sunɔ, fɔɔ baasira.

30 Ba ǹn yɔatam siriki ma ba deka wɛɛna ba ka ǹn soomɔ wirɔ. 31 Ye ba ǹn yaakoru kua ba kpa, ba ǹn gurumusu te potari ba kpam ǹn win yɔnu sebusia ma ba ka ǹn da bu dɔa bunanaru kpare.

Ba Yesu kpare dɔa bunanaru wɔllɔ

(I maa mɛɛrio Maaku 15:21-32, Luku 23:26-43, Yohanu 19:17-27)

32 Ye ba yariɔ ba ka Sirenin durɔ goo yinna wi ba m̀ Simɔɔ, ma ba ǹn Yesun dɔa bunanaru sɔbi ka tilasi.

33 Ye ba tura yam mi ba ra soku Gɔɔgɔta, yen tubusiana aye te ta ka wii koko weenɛ, 34 miya ba Yesu tam wɛ u nɔ ka tim mɛ mu ra yem go. Ye u mu denda u ǹ wure u mwɛ.

35 Ba ǹn kpare dɔa bunanaru sɔɔ, ma ba win yɔnu tetɛ toosi ba bɔnu kua.

36 Ma ba sina ba ǹn kɔsu. 37 Win wii wɔllɔ ba yora gaa bwɛ ye ya win taarɛ gerumɔ ya nɛɛ, winiwa Yesu, Yuuban sunɔ. 38 Ba maa gbɛnɔbu yiru kpare dɔa bunananɔ Yesun bɔkuɔ, turo win nɔm geuɔ, turo maa nɔm dwarɔ.

39 Be ba sarɔ bera mi, ba ǹn wiru diirisimɔ ba wɔmmɔ. 40 Ba m̀, wunɛ wi kaa sɔa yeru sura kpa a tu bani sɔɔ itan baa sɔɔ, a tii faaba koowo. A

n sɔa Gusunɔn Biin na, a sarama dɔa bunanarun di.

41 Nge mɛya yɔku kowo tɔnwerobu ka wooda yɛrobu ka guro gurobu ba ǹn yaakoru m̀ ba nɛɛ, 42 u gabu faaba kua adama u kpana u tii faaba ko. Isireliban sunɔwa. U den sarama dɔa bunanarun di kpa su ǹn naanɛ doke. 43 U Gusunɔ naanɛ sɔa ma u nɛɛ, wiya Gusunɔn Bii. N n mɛn na, Gusunɔ u ǹn faaba koowo u ǹn kɔ.

44 Mɛya maa gbɛnɔ be ba kpare ka wi sannu, ben tii ba ǹn wɔmmɔ.

Yesun gɔɔ

(I maa mɛɛrio Maaku 15:33-41, Luku 23:44-49, Yohanu 19:28-30)

45 Ye n kua sɔɔ wii wɔllu, yera yam tɔra tem mɛ sɔɔ kpuro sere n ka tura yokan kɔba ita. 46 Kɔba itan saka Yesu u nɔɔguru sua u nɛɛ, Eli, Eli, lema sabatani. Yen tubusiana, Gusunɔ nɛn Yinni mba n kua a ka man deri.

47 Tɔn be ba wɔa mi, ye ben gaba nua mɛ, ba nɛɛ, u Eli soku.

48 Yande ben turo u duka da u swɛɛ duke dukɛsu sua u kpɛɛ tam mɔmmɔm sɔɔ u bɛri dekaɔ u ka ǹn tɔi u nɔ.

49 Adama be ba tie ba nɛɛ, a yɔro gina, su wa nge Eli u koo na u ǹn faaba ko.

50 Yesu u kpam nɔɔguru sua ma u nɔɔ mari.

51 Saa ye sɔɔra, beku kare te ta wɔa sɔa yerɔ ta gɛera saa wɔllun di sere temɔ. Tem mu yɔira ma kpenu bɛsikira. 52 Sikinu wukiara, ma Gusunɔgii dabinu be ba raa gu ba seewa.

53 Ba yara sikan di Yesun seebun biru, ba dua Yerusalemu Gusunɔn wuuɔ, ba tii tɔn dabinu sɔɔsi.

54 Tabu sinambu ka be ba wɔa ka wi ba Yesu kɔsu, ba tem yɔiri bi wa ka kpuro ye ya koorɔ, ma bɛrum bakam bu mwa ba nɛɛ, ka geema Gusunɔn Biiwa. 55 Tɔn kurɔ dabinu nu yɔ mi, nu Yesu mɛera saa sarun di. Ba raa ǹn swɔimawa saa Galilen di bu ka ǹn nɔɔri. 56 Be sɔɔ, Maari Madalagii ka Maari, Yakɔbu ka Yosefun mɛro, ka Sebeden bibun mɛro, ba wɔa mi.

Yesun sikubu

(I maa mɛɛrio Maaku 15:42-47, Luku 23:50-56, Yohanu 19:38-42)

57 Ye n kua yoka, durɔ gobigii goo na, Arimategiiwa, win yɔsira Yosefu, u

maa sãa Yesun bõõ. ⁵⁸ U da Pilatin mi, u nùn kana u nùn Yesun goru wẽ. Yera Pilati nùn tu yõllaa kua, u dera ba nùn tu wẽ. ⁵⁹ Yosëfu wi, u goo te sua u beku kpaaru tẽkusi te ba wesa ka wẽe damgii. ⁶⁰ U tu kpĩ win tiin sikirõ te u dera ba nùn dākua kperõ. Yen biru u kpee bakaru bimiamã u ka siki ten nõõ kãrua ma u doona. ⁶¹ Maari Madalagii ka Maari wiõnõ ba sã siki ten bõkuõ.

Sikirun kãsubu

⁶² Ye n kua sisiru, tõõ wẽrarugiru, yãku kowo tãnwerobu ka Falisiba ba da Pilatin mi sannu. ⁶³ Ba nẽe, yinni sa yaaye ye weesugii wi, u raa gerure sanam mẽ u wãa handunia sãõ. U nẽe, sãõ itan biru u koo se gõrin di. ⁶⁴ Yen sã, a wooda wẽeyõ bu siki te kãsu sere sãõ ita, kpa win bwãabu bu ku raa nẽ bu win goru gbẽni, kpa bu tãmbu sã bu nẽe, u seewa gõrin di. Wee dãaki sini su koo gbiiikisu kpãaru kera.

⁶⁵ Pilati u bu sãõwa u nẽe, i tabu kowobu mõ, i doo i tu kãsu nge mẽ i ko kpĩ.

⁶⁶ Ba doona ma ba yĩreru kua siki ten nõõwõ bu ka tubu goo ù n wukia. Ma ba tabu kowobu yi, ba tu kãsu.

28

Yesun seebu gõrin di

(I maa mẽerio Maaku 16:1-10, Luku 24:1-12, Yohanu 20:1-10)

¹ Tõõ wẽrarugirun biru, alusuma buu sõnu buru buru yellu, Maari Madalagii ka Maari wiõnõ ba siki te tendem da. ² Suaru sãõ tem yĩiri bakabu seewa, ma Yinnin gõrado u sarama wõllun di u na u kpee te bõria u sinari. ³ Win wuswaa ballimõ nge guru maakinu ma win yãnu buriri nge suru. ⁴ Bẽrum bakam mu kãso be mwa ba diira ma ba kua nge gonu. ⁵ Gõrado wi, u kurõ be sãõwa u nẽe, i ku bẽrum ko bẽe! Na yẽ ma Yesuwa i kasu, wi ba kpare dãa bunanarõ. ⁶ U ñ wãa mini, u seewa nge mẽ u raa gerua. I na i wa mi u raa kpĩ, ⁷ kpa i da fuuku fuuku i win bwãabu sãõ ma u seewa gõrin di. Wee, u bẽe gbiiyõ u dõõ Galileõ. Miya i ko nùn wa. Yera na bẽe sãõbu na.

⁸ Ba gõsira kpaaka sikiru min di ka bẽrum ka nuku doo bakabu, ba duki da bu bwãa be labaari ye sã. ⁹ Wee Yesu ka bu yinna ma u nẽe, na bẽe tãbura.

Ma ba na ba win naasu nẽnuã ba nùn sãwa.

¹⁰ Yera Yesu u bu sãõwa u nẽe, i ku bẽrum ko, i doo i nẽgibu sãõ bu doo Galileõ. Miya ba koo man wa.

Kãso ben gari

¹¹ Nge mẽ ba dõõ, kãso ben gaba dua wuu sãõ ba yãku kowo tãnwerobu sãõwa ye n koorã kpuro. ¹² Ma yãku kowo tãnwerõ be, ba menna ka guro gurobu ba wesiana ma ba tabu kowobu gobi bẽkẽ kã. ¹³ Ba bu sãõwa ba nẽe, i geruo ma win bwãaba ba na wõkuru ba win goru gbẽna sanam mẽ i do. ¹⁴ Tem yẽro ù n gari yi nua sa yẽ mẽ sa ko nùn kua su ka bẽe yara wahalan di.

¹⁵ Tabu kowo be, ba gobi yi mwa ma ba kua nge mẽ ba bu yiire. Yeya n dera Yuuba ba ra n gari yi gerumõ sere ka gisõ.

Yesu u win bwãabu tii sãõsi

(I maa mẽerio Maaku 16:14-18, Luku 24:36-49, Yohanu 20:19-23, Gõrobun Kookoosu 1:6-8)

¹⁶ Bwãabu wõkura tia ye, ya da Galileõ guu ten mi, te Yesu raa bu yĩreru kua. ¹⁷ Ye ba nùn wa, ba nùn sãwa. Adama ben gaba gõrusu yiru mõ. ¹⁸ Yesu bu susi u nẽe, wõllu ka tem yiiko kpurowa ba man wẽ. ¹⁹ Yen sã, i doo bwesenu kpuron mi, kpa i bu ko nen bwãabu. I bu batẽmu koowo ka Baan yĩsiru ka Biigiru ka Hunde Dẽerogiru. ²⁰ Kpa i de ye na bẽe sãõwa ba n ye kpuro mẽm nõõwammẽ. N wee, ko na n ka bẽe wãa baadomma sere ka handunian kpeerõ.

LABAARI GEA NGE MƐ MAAKU U YORUA

Durɔ wi u tire te yorua, win yĩsira Yohanu Maaku. U n̄ s̄a Yuu. U s̄awa Baanabasin dusi.

Maaku u k̄i u t̄ambu Yesun Labaari gea s̄o. U s̄oasi ma Yesu u b̄osu u t̄ambu gea kuammɛ, ma u be ba w̄a Setam n̄omuɔ b̄ekiam̄o. Domi Gusun̄o u w̄a ka wi. Maakun tire ten gari m̄ero ya w̄awa Maaku 10:45 s̄o. Ya n̄ɛ, T̄onun Bii u nawa u ka gabu s̄a kpa u gbi u ka t̄on dabinu yakia.

Tire ten kpunaa

1. Yesun Labaari gea, wiru 1:1-13.
2. Yesun s̄amburun tore Galileo, wiru 1:14n di sere wiru 9:50.
3. Yesun daaru Yerusalemu gia, wiru 10.
4. Yesun w̄aaru Yerusalemuɔ, wiru 11n di sere wiru 13.
5. Yesun ḡoɔ ka win seebu ḡarin di, wiru 14n di sere wiru 16.

Yohanu Batemu kowon waasu
(*I maa m̄erio Mateu 3:1-12, Luku 3:1-18, Yohanu 1:19-28*)

¹ Yesu Kiriſi, Gusun̄on Biin Labaari gean torubu wee. ² Gusun̄on s̄om̄o Esai u yen gari yorua win tireru s̄o u n̄ɛ, Gusun̄o u n̄ɛ,

“N̄ wee, na n̄en s̄om̄o ḡariɔ wun̄en wuswaaɔ u wun̄en swaa s̄om̄e.

³ N̄en s̄om̄on n̄o ga gb̄aram̄o gbaburu s̄o ga gerum̄o ga m̄o,

i Yinnin swaa s̄onw̄o, kpa i n̄ ye n̄o n̄erasiam̄o yu d̄enda.”

⁴ Nge m̄eya, Yohanu Batemu kowo u na gbaburu s̄o. U kparam̄o u m̄o, bu ḡoru ḡasio ben toranun di kpa u bu batemu ko kpa Gusun̄o u bu ben toranu suuru kua.

⁵ T̄ambu kpuro ba ra n̄ daam̄o win mi saa Yudean tem di ka maa Yerusalemu maron di. Ba ben toranu tuuba m̄o, ma ba derim̄o u bu batemu m̄o daa te ba m̄o Yuudenio.

⁶ Yohanu wi, u yooyoon sansun yaberu sebua, ma u ḡona s̄eke win p̄rao. Twee ka tim bausa u ra di. ⁷ Ma u waasu m̄o u gerum̄o u m̄o, goo u

sisi n̄en biruo wi u man yiiko kere. N̄e na kun mam tura n̄ yiira n̄ ȳeron baranun w̄ɛɛ kusia. ⁸ N̄e na b̄ɛ batemu m̄o ka nim, adama ȳero wi, u koo b̄ɛ batemu kowa ka Hunde D̄ero.

Yesun batemu ka win k̄akiribu
(*I maa m̄erio Mateu 3:13-4:11, Luku 3:21-22, 4:1-13*)

⁹ Yen biru Yesu u na Nasaretin di ye ya w̄a Galilen tem̄o, ma Yohanu n̄n̄ batemu kua daa te ba m̄o Yuudenio. ¹⁰ Sanam m̄e u yariɔ nim di, yera u wa w̄olla wukiara, ma u Hunde D̄ero wa nge kparuko u saram wee win w̄ollo. ¹¹ Ma u n̄o gagu nua w̄ollun di ga n̄ɛ, wuna n̄en Bii k̄inasi w̄i s̄o n̄en ḡoru dobu kpuro w̄a.

¹² Saa ye s̄ora Hunde D̄ero u Yesu sure gbaburu s̄o. ¹³ Ma u w̄a mi s̄o weeru, Setam n̄n̄ k̄akirim̄o. Wi ka gbeeku ȳɛ sanna ba w̄a mi, ma w̄ollun ḡradoba ba na ba n̄n̄ n̄ori.

Yesu u susure kowobu n̄ɛ soka
(*I maa m̄erio Mateu 4:12-22, Luku 4:14-15, 5:1-11*)

¹⁴ Ye ba Yohanu mwa ba piris̄om̄ doke ba kpa, yera Yesu u da Galilen tem̄o u Gusun̄on Labaari gea kparam̄o. ¹⁵ U n̄ɛ, saa ya tura, Gusun̄o u sisi u bandu sw̄i. I ḡoru ḡasio b̄ɛn toranun di kpa i Labaari gea ye naan̄e doke.

¹⁶ Sanam m̄e Yesu u s̄im̄o Galilen daa burerun gooro, u Sim̄o wa ka win w̄on̄o Andere. Ba ben ȳakororu kp̄ɛm̄o daa bure te s̄o, domi sw̄ɛ gowoba ba s̄a. ¹⁷ Yesu u bu s̄owa u n̄ɛ, i man sw̄ima, kon de i n̄ da t̄ambu kasu bu man sw̄i.

¹⁸ Yande ba ben ȳakoronun baa deri, ma ba n̄n̄ sw̄i.

¹⁹ Ye u susi wuswaaɔ fiiko, u Yak̄abu wa ka win w̄on̄o Yohanu be ba s̄a Sebeden bibu. Ba w̄a goo nimkuu s̄o ba ȳakoronu k̄orum̄o. ²⁰ Mii mii u bu soka, ma ba n̄n̄ sw̄i. Ba ben tundo Sebede deri ka s̄om̄ kowobu sannu goo nimkuu s̄o.

Durɔ wi wereku gagu ga w̄aasi
(*I maa m̄erio Luku 4:31-37*)

²¹ Ma ba da Kapenam̄o. Ye n̄ kua t̄o w̄ɛrarugiru, ma Yesu u dua m̄enn̄o yer̄o, u bu Gusun̄on garin keu s̄osim̄ w̄ori. ²² Biti bu mwa win keu s̄oasi bin

sõ. U bu sõsimõwa ka yiiko, n ñ mō nge me wooda yēroba ra sõsi.

²³ N deema saa ye sō, werekunugii goo u wāa ben mennō yee te sō. U gbāra u nē, ²⁴ mba sa mōsine bese ka wunε, Yesu Nasaretigii. A nawa a ka sun kam koosia? Na yē wi a sāa. Wunε Gusunōn tōn Dεerowa.

²⁵ Yesu u wereku ge gerusi u nē, a mario, kpa a yari durō win min di.

²⁶ Yera wereku ge, ga durō wi sura nge giri kprakpanugii, ma ga kuuki kua ga ka yara win min di. ²⁷ Biti tōn be kpuro mwa gem gem sere ba sōnamō ba mō, mban bwesera yeni. Gari tukiya u sōsimō ka yiiko. Baa ka werekunō u nu wooda wēmō, ma nu nūn mem nōwammε.

²⁸ Ma win baaru yande kparara Galilen tem kpuro sō.

*Yesu u tōn dabinu bekia
(I maa mεerio Mateu 8:14-17, Luku 4:38-41)*

²⁹ Ye Yesu yara mennō yerun di, wi ka Yakōbu ka Yohanu ba da Simō ka Anderen yenuō. ³⁰ N deema, Simōn kurōn mero u wasi sundu barō u kpī. Ye ba yande tura mi, ba win gari Yesu sōwa. ³¹ Ma u da win mi, u nūn nōmu nenua u ka nūn seesia. Yande wasi sun te, ta nūn doonari, ma u bu nōrim wōri.

³² Ye n kua yoka, sanam me sō dua, tōmba ka barōbu kpuro ka werekunugibu na win mi. ³³ Ma wuugibu kpuro ba mēna dii tēn mi u wāan kōnnōwō. ³⁴ U dabiru bekia saa ben bara bwese bwesekan di, ma u maa wereku dabinu gira. Adama u ñ deri wereku ni, nu gari gere domi nu nūn yē.

*Yesu u bōsu Galilen temō
(I maa mεerio Luku 4:42-44)*

³⁵ Yen sisiru buru buru yellu, sanam me yam kun dεeram kpa, Yesu u seewa u yara. U doona mi ñ desire, u kanaru mō. ³⁶ Ma Simō ka win kpaasibu ba nūn kasu. ³⁷ Sanam me ba nūn wa ba nūn sōwa ba nē, tōmbu kpuro wō ba nun kasu.

³⁸ U bu sōwa u nē, n weenε su da wusu gasu sō si su ka sun sikerene,

kpa n maa waasu ko mi, domi yen sōna na na.

³⁹ Ma u bōsu Galilen tem kpuro sō u waasu mō ben mennō yenō, u maa werekunu giramō.

*Yesu u wi u bara disigiru barō bekia
(I maa mεerio Mateu 8:1-4, Luku 5:12-16)*

⁴⁰ N wee, goo u na Yesun mi, wi u bara disigiru mō u yiira u nūn faaba kana. U nē, à n wura kaa kpī a man bekia kpa n dεera.

⁴¹ Yera wōnwōnda Yesu mwa, ma u win nōmu demia u nūn baba u nē, na wura, a bekuro kpa a dεera.

⁴² Yande bara disigii te, ta nūn yōsu, ma u bekura u dεera. ⁴³⁻⁴⁴ Sanam mēya Yesu u nūn sōwa ka dam u nē, a ku goo gεε sō. Adama a doo a tii yāku kowō tusia, kpa a yākuru ko te Mōwisi raa bεε yiire, a ka baawure seeda sōsi ma a bekura a dεera. Ma u dera u doona.

⁴⁵ Adama durō wi, u doona ma u da u gari yi kparam wōri batuma sō ye n koorā wi sō. U gari yi saarimō sere Yesu kun kpīa u wuu due, adama u yōra wuun biruō mi ñ desire. Ma tōmba naamō win mi saa baaman di.

2

Yesu u durō goo bekia wìn wasin bee tia gu

(I maa mεerio Mateu 9:1-8, Luku 5:17-26)

¹ Sō mεerun biru, Yesu u wura Kapenamū. Tōmba nua ma u wāa yenuō. ² Ma tōn wōru ga mēna sere ayeru maa sari baa kōnnōwō. Ma u bu Labaari gean gari nōsiamō. ³ Ba ka nūn durō goo naawa wìn wasin bee tia gu. Tōmbu nnewa ba nūn sōwa.

⁴ Adama tōn wōru gen sō ba kpana bu Yesu susi. Yen sōna ba diru mi u wāan wōllō yaba win deederu. Ye ba yaba ba kpa, ma ba ka wēε beku bō te sarasia tē sō durō wi, u kpī. ⁵ Ye Yesu u durō ben naanε dokebu wa bi ba mō wi sō, u barō wi sōwa u nē, bii durōbu, a wunen durum suuru wa.

⁶ Wooda yērobu gabu ba sō mi, ma ba tii bikiamō gōruō ba mō, ⁷ mban sōna durō wi, u gari gerumō mεsum.

U Gusunɔ wɔmmɔwɔ. Wara koo kpɔ̄ u durum suuru ko Gusunɔ turo baasi. ⁸ Mii mii Yesu u gɔ̄a ye ba bwisikumɔ. Ma u bu bikia u nɛɛ, mban sɔ̄na i gari yinin bweseru bwisikumɔ bɛɛn gɔ̄ruɔ. ⁹ Yerà ya sɛ̄sɔ̄ bo, bu ka barɔ̄ wi sɔ̄ u win durum suuru wɔ, n̄ kun mɛ bu n̄n sɔ̄ u seewo u win kpin yeru kure, kpa u sɔ̄. ¹⁰ Adama na kɔ̄ i n̄ yɛ̄ ma Tɔ̄nun Bii u yiiko mɔ handunia ye sɔ̄ u ka durum suuru ko.

Yera u barɔ̄ wi sɔ̄wɔ u nɛɛ, ¹¹ na nun sɔ̄mɔ, a seewo a wunen kpin yeru kure, kpa a we yenuɔ.

¹² Nge mɛ tɔ̄mbu kpuro ba n̄n mɛɛra swɛɛ, durɔ̄ wi, u seewa u win kpin yeru sua, u n̄ yariɔ. Biti baka tɔ̄n be mwa gem gem, ma ba Gusunɔ bɛɛɛ wɛ̄ɛmɔ. Ba gerumɔ ba mɔ, ba n̄ yenin bweseru waare.

Yesu u Lefi soka

(I maa mɛɛrio Mateu 9:9-13, Luku 5:27-32)

¹³ Yera Yesu u kpm wura daa bu-rerun goorɔ. Tɔ̄mbu kpuro ba naamɔ win mi, ma u bu Gusunɔn garin keu sɔ̄simɔ. ¹⁴ Sanam mɛ u sarɔ̄ u Lefi wa, Alufen bii, u sɔ̄ gbere yerɔ. U n̄n sɔ̄wɔ u nɛɛ, a man swɔ̄iyɔ.

Lefi seewa ma u n̄n swɔ̄i.

¹⁵ N deema sanam mɛ Yesu u dimɔ Lefin yenuɔ, gbere mwaɔbu ka kɔ̄san kowobu dabira sɔ̄ ka wi, ka win bwɔ̄abu sannu, domi ba dabi be ba n̄n swɔ̄i. ¹⁶ Ye Falisiban wooda yɛ̄robu ba Yesu wa u dimɔ ka gbere mwaɔbu ka kɔ̄san kowobu sannu, ba win bwɔ̄abu bikia ba nɛɛ, mban sɔ̄na u ka gbere mwaɔbu ka kɔ̄san kowobu dimɔ sannu.

¹⁷ Ye Yesu u ye nua, u wooda yɛ̄ro be sɔ̄wɔ u nɛɛ, be ba bwɔ̄a do ba n̄ tingiin bukata mɔ ma n̄ kun mɔ be ba barɔ̄. Na n̄ nɛ n̄ ka gemgibu soku. Na nawa n̄ ka torobu soku.

Nɔ̄ bɔ̄kurun gari

(I maa mɛɛrio Mateu 9:14-17, Luku 5:33-39)

¹⁸ Ye Yohanun bwɔ̄abu ka Falisibagibu ba nɔ̄ bɔ̄kua, tɔ̄mba na ba Yesu bikia ba nɛɛ, mban sɔ̄na Yohanun bwɔ̄abu ka Falisibagibu ba nɔ̄ bɔ̄kua, ma wigiba kun bɔ̄kua.

¹⁹ Yesu u bu bikia u nɛɛ, kurɔ̄ kpaon durɔ̄n bɔ̄rɔ̄ba ba koo kpɔ̄ bu nɔ̄ bɔ̄ke sanam mɛ sɔ̄ kurɔ̄ kpaon durɔ̄ wɔ̄a ka be? Aawo, baa n̄ n saa yeren na, ù n̄ wɔ̄a ka be, ba n̄ kpɛ̄ bu nɔ̄ bɔ̄ke. ²⁰ Adama saa sisi yɛ̄ sɔ̄ ba koo bu kurɔ̄ kpaon durɔ̄ suari, sanam mɛya ba koo nɔ̄ bɔ̄ke.

²¹ Ba ku ra yabe tɔ̄kɔ̄ru kɔ̄re ka kɔ̄a kpa si ba n̄ nim doke. B̄a n̄ kua mɛ, kɔ̄a kpa si, su koo gawana kpa su yabe tɔ̄kɔ̄rugisu gɔ̄a kpa gɛ̄ɛrabu sosi. ²² Ba ku ra maa tam kpm wisi gɔ̄nan bɔ̄onu sɔ̄ ni nu diira. B̄a n̄ kua mɛ, tam kpm mɛ, mu koo de bɔ̄onu nu kura, kpa mu yari kpa bɔ̄ ni ka tam mɛ, n̄ kam ko kpuro. Adama ba ra tam kpm wisiwa gɔ̄nan bɔ̄ kpaanu sɔ̄.

Tɔ̄ wɛ̄rarugirun gari

(I maa mɛɛrio Mateu 12:1-8, Luku 6:1-5)

²³ Tɔ̄ wɛ̄rarugiru garu sɔ̄, n̄ deema Yesu ka win bwɔ̄abu ba sɔ̄imɔ swaa sɔ̄ alikama gbaarun bɔ̄kuɔ. Nge mɛ ba sɔ̄imɔ, win bwɔ̄abu ba alikama wɔ̄kamɔ. ²⁴ Yera Falisiba ba Yesu sɔ̄wɔ ba nɛɛ, u mɛɛrio, mban sɔ̄na win bwɔ̄aba mɔ ye wooda ya yina bu ko tɔ̄ wɛ̄rarugiru sɔ̄.

²⁵ Ma Yesu u bu bikia u nɛɛ, i n̄ garire ye Dafidi u kua sanam mɛ gɔ̄ra bu mɔ wi ka win bwɔ̄abu, ma ba n̄ gɔ̄anu mɔ ni ba koo di? ²⁶ U dua Gusunɔn dirɔ̄ Abiataa, yɔ̄ku kowo tɔ̄nweron waati, ma u pɛ̄ɛ di ye ba Gusunɔ yiiye, ye n̄ n̄ weenɛ goo u di ma n̄ kun mɔ yɔ̄ku kowobu tɔ̄na. Adama Dafidi u ye di, u maa win bwɔ̄abu wɛ̄.

²⁷ Ma Yesu bu sɔ̄wɔ u nɛɛ, Gusunɔ u tɔ̄ wɛ̄rarugiru wunawa tɔ̄nun arufaanin sɔ̄. Ù n̄ tɔ̄nu taka kue tɔ̄ wɛ̄rarugirun sɔ̄. ²⁸ I de i n̄ yɛ̄ ma Tɔ̄nun Biiwa u tɔ̄ wɛ̄rarugiru kua.

3

Durɔ̄ win nɔ̄m teu ga gu

(I maa mɛɛrio Mateu 12:9-14, Luku 6:6-11)

¹ Ma Yesu u kpm dua mennɔ yerɔ. Durɔ̄ goo wɔ̄a mi, win nɔ̄m teu ga gu. ² Tɔ̄mba Yesu mɛɛra bu wa ù n̄ koo durɔ̄ wi bekia tɔ̄ wɛ̄rarugiru sɔ̄, kpa bu ka wa bu n̄n durum mani. ³ Ma u

durə wi sɔ̄wa wìn nəmu ga gu mi, u nɛɛ, a seewo a yɔ̄ra suunu sɔ̄.

⁴ Ma u tən be bikia u nɛɛ, mba n weenɛ bu tambu kua tɔ̄ wɛrarugiru sɔ̄. Gea? Nge kɔ̄sa. N weenɛ bu tən faaba ko? Nge bu nùn go.

Adama ba maari. ⁵ Yesu u bu mɛera ka mɔ̄ru u ka sikerena, ma win nukura sankira ben woo bəbunun sɔ̄. Yera u durə wi sɔ̄wa u nɛɛ, a wunen nəmu demio.

U ge demia ma ga wura nge mɛ ga raa sɔ̄a. ⁶ Yen sɔ̄na Falisiba ba yara ma ba yande menna ka Herodun tambu, ba wesiana nge mɛ ba koo ko bu ka Yesu go.

Tən wɔ̄ru guna ya na Yesun mi

⁷ Yesu ka win bwāabu ba tii gawa ba da Galilen daa bureru gia, ma tən wɔ̄ru guna nùn swīi. Tən be, ba nawa Galilen di ka maa Yudean tem di, ⁸ ka Yerusalemun di, ka Idumən tem di, ka Yuudenin gurun di, ka Tiri ka Sidonin baru kpaanun di. Tən wɔ̄ru guna ye, ya na Yesun mi yèn sɔ̄ ba ye u mɔ̄ kpuron labaari nua. ⁹ Tən wɔ̄ru guna yen kpāarun saabu Yesu u win bwāabu sɔ̄wa u nɛɛ, bu nùn goo nimkuu sɔ̄ru kuo, kpa tən be, bu ku nùn baasi. ¹⁰ Yesu u raa tən dabinu bekia, yen sɔ̄na be ba barə ba bərikianamə bu wa bu ka nùn baba. ¹¹ Wɛrɛkunu nùn n nùn wa nu ra nùn kpunewa kpa nu n kuuki mɔ̄ nu n gerumə, wuna Gusunən Bii. ¹² Adama Yesu u ra nu gerusi gem gem nu ku ka gere wi u sɔ̄a.

Yesu u bwāabu wəkura yiru gɔ̄sa

(I maa mɛerio Mateu 10:1-4, Luku 6:12-16)

¹³ Yen biru Yesu u da guuru wəllə, ma u tambu gabu soka be u kī. Ma ba da win mi. ¹⁴ Yera u ben wəkura yiru gɔ̄sa, [u bu yīsiru kã gɔ̄rob], be ba ko n ka nùn wāa, kpa u bu gəri bu Labaari gea kpara, ¹⁵ kpa u bu dam wɛ bu ka wɛrɛkunu gira. ¹⁶ Tən wəkura yiru ye u gɔ̄sa wee, Simə wi u yīsiru kã Piɛɛ, ¹⁷ ka Yakəbu ka win wənə Yohanu, Sebeden bibu be u yīsiru kã Buanɛge, yen tubusiana guru kukirinugibu, ¹⁸ ka Andere, ka Filipu, ka Baatelemi, ka Mateu, ka Tomaa,

ka Yakəbu Alufen bii, ka Tade, ka Simə wi u win tem gari kī, ¹⁹ ka sere Yudasi Isikariətu wi u tambu Yesu nəmu səndia.

Yesun tambu ba kī

bu ka nùn doona

²⁰ Ma ba wura yenuə. Tən wɔ̄ru ga wure ga menna sere Yesu ka win bwāabu ba fɛɛ bia bu di. ²¹ Sanam mɛ win dusiba ye nua, ba da bu ka nùn doona min di, domi ba gerumə u wiirawa.

Yesu u ka tii yinamə

(I maa mɛerio Mateu 12:22-32, Luku 11:14-23, 12:10)

²² Ma wooda yɛro be ba wee saa Yerusalemun di ba gerumə ba mɔ̄, Be-seburu u nùn wāasiwa. Wɛrɛkunun sunə wiya u nùn dam wɛ u ka wɛrɛkunu gira.

²³ Yen sɔ̄na Yesu u tambu soka ma u bu bikia ka məndu u nɛɛ, aməna Setam ya koo kpī yu yen tii gira. ²⁴ Bandun tambu bə n tabu mɔ̄ ben suunu sɔ̄, ban te, ta n kpɛ tu tɛ. ²⁵ Yenu gən tamba maa sankinamə, ga n kpɛ gu tɛ. ²⁶ Setam yə n maa ka yen tii tabu mɔ̄, yen dam mù n bənu kua, ya n kpɛ yu tɛ, yen dam mu koo nɔ̄ru ko.

²⁷ Goo kun kpɛ u du damgiin yenuə u ka win yānu gura u kun gina damgi wi bəkue u sere win yānu gura.

²⁸ Ka geema, na bɛɛ sɔ̄mə, toraru ka gari kam kpuro ye tamba gerumə, ba koo bu ye suuru kua. ²⁹ Adama baawure wi u Hunde Dɛero gari kam gerusimə, u n suuru wasi. Win torara ko n maa nùn wāasiwa ka baadommaə.

³⁰ Yesu u yeni geruawa yèn sɔ̄ gaba nɛɛ wɛrɛkuwa ga nùn wāasi.

Berə ba sɔ̄a Yesun wənəbu

ka win mero

(I maa mɛerio Mateu 12:46-50, Luku 8:19-21)

³¹ Sanam mɛya win wənəbu ka win mero ba tunuma. Ba yɔ̄ra tɔ̄wə, ba goo gɔ̄ra u nùn sokuma. ³² Tən wɔ̄ru ga sɔ̄ ga nùn sikerenɛ, ma goo u nùn sɔ̄wa u nɛɛ, wee, wunen mero ka wunen wənəbu ba yɔ̄ tɔ̄wə ba nun soku.

³³Ma u nɛɛ, wara sãa nɛn mɛro. Berã ba sãa nɛn wɔnɔbu.

³⁴Ma u be ba nùn suunu bure mɛɛra u ka sikerena, ma u nɛɛ, nɛn mɛro ka nɛn wɔnɔbu wee. ³⁵Baawure wi u Gusunɔn kīru mɔ, wiya nɛn wɔnɔ, ka nɛn sesu, ka nɛn mɛro.

4

Dĩa bwese yɛkon gari

(I maa mɛɛrio Mateu 13:1-9, Luku 8:4-8)

¹Yesu u kpam Gusunɔn garin keu sɔ̄sim wɔri daa burerun goorɔ. Tɔn wɔru guna ya mɛnna ya nùn sikerena, yen sɔ̄na u bu deri goorɔ u goo dua ge ga wãa nim sɔ̄, ma u sina. ²Ma u bu gãa dabinu sɔ̄sim wɔri ka mɔnnu. Win sɔ̄sibu sɔ̄ u gerua u nɛɛ, ³i swaa dakio. Durɔ goo u yara u ka dĩa bweseru yɛka. ⁴Sanam mɛ u yɛkamɔ, sukum wɔruma swaa sɔ̄. Gunɔsu na su di. ⁵Sukum gam maa wɔri kpee saara wɔllɔ mi tem kun duku. Ma mu kpia yande yɛn sɔ̄ tem kun duku. ⁶Adama ye sɔ̄ u bɔbia mu dɔ̄ mwaara ma mu gbera yɛn sɔ̄ mu n̄ gbini mɔ. ⁷Sukum gam maa kpam wɔri sãki sɔ̄. Sãki kpia fuuku ma yi yina mu kpɛa. Mu n̄ mara. ⁸Adama sukum gam maa wɔruma tem gem sɔ̄. Mu kpia ma mu kpɛa ma mu mara sukum ten tenibu, sukum wata wata, sukum wunɔm wunɔm.

⁹Ma u nɛɛ, wi u swaa mɔ u ka nɔ, u nɔwɔ.

Mɔnnun asansi

(I maa mɛɛrio Mateu 13:10-17, Luku 8:9-10)

¹⁰Sanam mɛ Yesu u tia wi turo, be ba nùn swĩi ka bwãabu wɔkura yiru ye sannu, ba nùn mɔnnun asansi bikia. ¹¹U bu sɔ̄wa u nɛɛ, bɛɛya Gusunɔ u win bandun asiri sɔ̄si, adama be ba tie ba gari kpuro nɔ̄mɔ ka mɔnnu, ¹²kpa

“Bu ka mɛɛri ba kun wa. Bã n̄ maa nua, kpa n̄ ku bu yeeri, kpa bu ku raa ka gɔru gɔsie, Gusunɔ u sere bu suuru kua.”

Mɔn ten tubusianu

(I maa mɛɛrio Mateu 13:18-23, Luku 8:11-15)

¹³Ma u bu sɔ̄wa u nɛɛ, mɔn teni ta n̄ bɛɛ yeeri? N n̄ mɛn na, amɔna ni nu tie kpuro nu koo ka bɛɛ yeeri. ¹⁴Durɔ wi, Gusunɔn gariya u yɛkamɔ. ¹⁵Tɔn be ba ka swaa baaru weenɛ mi ba gari yi yɛka, beya bã n̄ gari yi nua Setam da nɛ u yi wuna ben gɔrun di. ¹⁶Mɛya maa be ba ka kpee saaran tem weenɛ, beya bã n̄ gari yi nua mii mii ba ra yi mwe ka nuku dobu. ¹⁷Adama ba ku ra n̄ gbini mɔ ben tii sɔ̄, ba ku ra yɔre n̄ ka tɛ. Sanam mɛ wahala ka nɔni swãara tunuma gari yin sɔ̄, yande kpa bu biru wura. ¹⁸Gaba maa sãa be ba ka tem sãkunugum weenɛ. Beya ba ra gari yi n̄ ¹⁹adama ba ra n̄ wurure ka ben handunian wãaru kpa dukian kīra n̄ bu taki dii. Ba gãa dabinun kɔdɛ mɔ. Ye kpurowa ya ra gari yi tɛsi kpa yi kpana yi binu ma. ²⁰Be ba maa ka tem gem weenɛ, beya ba ra gari yi n̄ kpa bu yi mwa kpa bu binu ma, gabu tɛna, gabu wata, gabu wunɔbu (100).

Fitilan mɔndu

(I maa mɛɛrio Luku 8:16-18)

²¹Yera Yesu u bu bikia u nɛɛ, ba ra fitila ge ga sɔ̄re kaaru wukiri? Ba ra gu doke kpinnun kɔkɔrɔ? Ba ku ra gu sɔ̄ndi dabu wɔllɔ? ²²Gãanu sari ni nu berua ma nu n̄ koo tera, asirin gãanu maa sari ni nu n̄ koo sɔ̄sira. ²³Wi u swaa mɔ u ka nɔ, u nɔwɔ.

²⁴U maa bu sɔ̄wa u nɛɛ, i laakari koowo ye i nɔ̄mɔ. Sakaku ge i ka yĩrumɔ, geya ba koo ka bɛɛ yĩrua, kpa bu bɛɛ sosia. ²⁵Domi wi u mɔ, wiya ba koo sosia. Adama wi u kun gãanu mɔ, piiko ye u mam mɔ ba koo nùn ye wɔrari.

Dĩa bwese te ba yɛkan gari

²⁶Ma Yesu u nɛɛ, Gusunɔn banda sãawa nge durɔ goo wi u bweseru yɛka gberɔ. ²⁷U kpunamɔ wɔkuru, u seemɔ bururu. Saa ye kpurowa bwese te, ta kpiimɔ ta kpɛamɔ. U n̄ yɛ amɔna n̄ koosinamɔ. ²⁸Tema mu ka mɛn tii tu kpiisiamɔ, gbiikaa kp̄ii nɔnu, yen biru keri, dākuru kpa tu bɛm doke. ²⁹Sanam mɛ bɛm mu ye, kpa bu gɛ ka kɔmbɔ domi gɛɛbun sanam mu tura.

Mutaadin biman gari
(I maa mærio Mateu 13:31-32, 34,
Luku 13:18-19)

³⁰ Yesu u kpam wure u nɛɛ, mba sa ko ka Gusunɔn bandu weesina. Ka mɔn terà sa ko tu tubusia. ³¹ Ta ka mutaadin bima weenɛ. Bà n ye duurumɔ gberɔ, handunian gãa bwe-seru kpuro sɔɔ yeya ya piiburu bo. ³² Adama bà n ye duura bà n kpa ya ra kpɛye yu ko dāru, kpa yu kāsasi beke ko sere gunɔsu su sokunu ko yin kukɔsɔ.

³³ Yesu u tɔn be Labaari gean gari sɔɔwa ka mɔn dabinu nge nini, nge mɛn saka ba koo kpī bu nɔ. ³⁴ U n̄ ka bu gari diri kue ma n kun mɔ ka mɔndu, adama ù n tia ka win bwāabu tɔna, u ra bu kpuro tubusiewa.

Yesu u nim kurenu marisia
(I maa mærio Mateu 8:23-27, Luku 8:22-25)

³⁵ Tɔɔ ten yoka, u win bwāabu sɔɔwa u nɛɛ, i de su tɔbura guru giɔ.

³⁶ Ba tɔn wɔru deri, ma ba dua goo ge sɔɔ, mi u sɔ, ba tɔburɔ sannu. Ma goosu gasu bu swīi. ³⁷ Suaru sɔɔ woo bɔkɔ ga na ka dam ma nim kurenu wisi goo sɔɔ sere ga kī gu yande nim yibu. ³⁸ Adama Yesu u dɔ goo sɔɔ biruɔ u leferi wiru kpīiri. Bwāa be, ba n̄n yamia ba nɛɛ, yinni n n̄ nun gam sãa ye sa kam kobu dɔɔ?

³⁹ Yera u yanda ma u woo gerusi ka dam ma u nim kurenu sɔɔwa u nɛɛ, n tura mɛ, i mario sɛɛ.

Woo ga mari ma yande nim kurenu kpa. ⁴⁰ Yera u bu bikia u nɛɛ, mban s̄na i nanda nge mɛ. Amɔna i n̄ ka man naanɛ sãa.

⁴¹ Ben yaro sua ma ba bikianamɔ, tɔnu weren bwesera wini wi baa woo ka nim kurenu nu mɛm nɔɔwammɛ.

5

Yesu u werɛkunugii bekia
(I maa mærio Mateu 8:28-34, Luku 8:26-39)

¹ Ba tura daa bure ten guru giɔ Gadaran temɔ. ²⁻³ Ye Yesu u yande sara goon di yera durɔ werɛkunugii goo u ka n̄n yinna, u wee sika gian di. Sika sɔɔra u ra n wāa. Ba ku ra kpī bu n̄n bɔke, baa ka yɔni. ⁴ Domi n̄n

dabira ba raa win nɔma sunnu doke, ma ba win kōri bɔkua ka yɔni adama u ra yɔni kasuku kpa u sun ni bɔɔku. Goo maa sari wi u dam mɔ u ka n̄n dwiyyasia. ⁵ Saa baayere wɔkuru ka sɔɔ sɔɔ, u ra n wāawa sikan suunu sɔɔ ka guunu wɔllɔ u n kuuki mɔ kpa u n tii muririmɔ ka kpenu.

⁶ Ye u Yesu wa sarun di u duka da u kpuna win wuswaaɔ. ⁷ Ma u gbāra u nɛɛ, mba n sun mɛnnɛ Yesu, Wɔrukoon Bii. Na nun suuru kanamɔ ka Gusunɔn yīsiru, a ku man toori.

⁸ U yeni gerua yèn s̄ Yesu u raa nɛɛ, werɛku ge, gu yario.

⁹ Ma Yesu n̄n bikia u nɛɛ, amɔna wunen yīsiru.

U wisa u nɛɛ, nɛn yīsira Nɔrɔbu domi sa dabi.

¹⁰ Ma u Yesu suuru kana u nɛɛ, u ku nu tem mɛ yara.

¹¹ N deema kurusɔ wuu bakaru gara wāa ta dimɔ guurɔ. ¹² Ma werɛku ni, nu Yesu kana u de nu da kurusɔ nin mi, nu du ni sɔɔ.

¹³ Ma Yesu u dera nu da. Ma werɛku ni, nu durɔ wi doonari nu dua kurusɔ ni sɔɔ. Ma kurusɔ wuu te, ta duki sure saa guuru wɔllun di daa bure te sɔɔ. Kurusɔ nin geera tura nge nɔrɔbun suba yiru (2.000) ma ta nim diira.

¹⁴ Be ba kurusɔ ni kpare ba duki sua, ba yen labaari kparamɔ wuu maroɔ ka baru kpaanɔ. Tɔmba da bu wa ye n koorɔ. ¹⁵ Ba na Yesun mi, ma ba durɔ wi wa wi u raa werɛku dabinu mɔ mi sere ba nu sokumɔ Nɔrɔbu. Win laakari ya wurama, u s̄ u yānu doke. Sanam mɛya be kpuro ba nanda. ¹⁶ Be ba wa ye n durɔ werɛkunugii wi ka maa kurusɔ ni deema, beya ba tɔn be nɔɔsia ye n koorɔ. ¹⁷ Ma tɔn be, ba Yesu kana u doona ben tem di.

¹⁸ Sanam mɛ Yesu u dumɔ goo sɔɔ, wi werɛkunu raa wāasi mi, u n̄n ayeru kana u ka n̄n da sannu. ¹⁹ Adama Yesu n̄n yinari. Ma u n̄n sɔɔwa u nɛɛ, u doo yenuɔ wigibun mi kpa u bu nɔɔsia ye Yinni n̄n kua kpuro ka nge mɛ u n̄n wɔnwɔndu kua.

²⁰ Durɔ wi, u doona ma u kparamɔ tem mɛ ba ra soku Wusu wɔkuru sɔɔ

gāa baka ni Yesu nùn kua. Ma n tǎmbu kpuro maamaaki sǎa.

Yarusin bii ka kurǎ wi u Yesun yaberu baban gari

(I maa mǎerio Mateu 9:18-26, Luku 8:40-56)

²¹ Ye Yesu u kpam gǎsirama guru ge u raa wǎa, tǎn wǎru guna maa mǎnna win mi daa burerun goorǎ. ²² Durǎ goo wi ba ra soku Yarusi, mǎnna yerun wirugii, u na mi. Ye u Yesu wa u kpuna win wuswaaǎ. ²³ Ma u nùn kana gem gem u na u win bii wǎndia nǎma sǎndi wi u wasikiramǎ, kpa u bǎkura u n wǎa.

²⁴ Yesu ka nùn da. Ma tǎn wǎru guna nùn swǎi, ya nùn baasi.

²⁵ N deema, tǎn ben suunu sǎǎ kurǎ goo wǎa mi, wi u yem wǎibu barǎ saa wǎǎ wǎkura yirun di. ²⁶ Timgii dabiru be ba nùn nǎari ba nùn nǎni sǎǎwa gem gem, ma ya win ye u mǎ kpuro di ma n nǎ sanǎ kue adama n gǎǎgǎm mǎwa n dǎǎ. ²⁷ Ye u Yesun baaru nua u tǎn wǎru ge bukiana u nùn susi biruǎ, ma u win yaberu baba. ²⁸ Domi u gerua win gǎruǎ u nǎe, baa win yaberu, wi, ù n baba u koo bǎkura. ²⁹ Yera win yem wǎi bi, bu yǎra migum migum, ma u gia win wasi sǎǎ ma u bǎkurawa. ³⁰ Ma Yesu tuba mii mii ma win dam mu sǎmburu kua. Ma u sǎira tǎn wǎrun suunu sǎǎ u nǎe, wara nǎn yaberu baba.

³¹ Win bwǎaba nùn wisa ba nǎe, a tǎn wǎru mǎerio ge ga nun mǎnsi. Miya a maa bikiamǎ wara nun baba?

³² U mǎera u ka sikerǎna u ka wa wi u ye kua. ³³ Ma kurǎ wi, u diirimǎ ka nandabu, ma u na u kpuna win wuswaaǎ yǎn sǎ u yǎ ye n koora wi sǎǎ. Ma u nùn win garin dee dee sǎǎwa. ³⁴ Ma Yesu nùn sǎǎwa u nǎe, bii kurǎbu, wunen naanǎ dokebu nun bǎkia. A doo ka alafia, kpa a n bwǎa do.

³⁵ Sanam mǎ Yesu u gari yi gerumǎ gaba na saa Yarusi wirugii win yǎnun di, ma ba wirugii wi sǎǎwa ma win bii u sariru kua. Mban sǎna u maa yinni baasimǎ.

³⁶ Adama Yesu u nǎ ben gari swaa sue, ma u mǎnna yerun wirugii wi sǎǎwa u nǎe, a ku bǎrum ko, a gesi naanǎ dokeo.

³⁷ U nǎ dere goo u nùn yǎsiri ma n kun mǎ Piǎe ka Yakǎbu ka Yakǎbun wǎnǎ Yohanu. ³⁸ Ye ba tura mǎnna yerun wirugii win yǎnuǎ, Yesu u tǎn dabiru wa ba wure bakanu mǎ, ba sumǎ ba kuuki mǎ. ³⁹ Sanam mǎ u dua dirǎ u bu bikia u nǎe, mban sǎna i sumǎ, i wure mǎ. Wǎndia wi, u nǎ gu u dǎwa.

⁴⁰ Ma ba nùn yaakoru mǎ. Adama ye u be kpuro yara u kpa, u dera wǎndia win tundo ka win mǎero ka be ba wǎa ka wi sannu ba dua ka wi, mi wǎndia wi, u kpǎ. ⁴¹ U wǎndia win nǎmu nǎnua, ma u nùn sǎǎwa u nǎe, talita kum. Yen tubusiana, wǎndia wunen, na nun sǎǎmǎ, a seewo.

⁴² Ma yande wǎndia wi, u seewa u sǎimǎ, domi wǎǎ wǎkura yirugiiwa. Biti bu mwǎ sere n banda. ⁴³ Yesu u bu sǎǎwa u sire u nǎe, bu ku raa de goo u nǎ. Ma u nǎe, bu wǎndia wi dǎanu wǎeyǎ u di.

6

Nasarǎtigiba kun Yesu wure

(I maa mǎerio Mateu 13:53-58, Luku 4:16-30)

¹ Yesu u doona min di u dǎ win tiin wuuǎ, ma win bwǎaba ka nùn da. ² Ye n kua tǎǎ wǎrarugiru u Gusunǎn garin keu sǎǎsim wǎri mǎnna yerǎ. Tǎn dabi te ta nùn swaa daki, biti bu mwǎ. Ma ba mǎ, man diya u yenin bweseru waama. Bwisi yirǎn bwesera ba nùn kǎ. Amǎna u ka sǎm damgii ninin bweseru mǎ. ³ N nǎ dǎa dǎko wi mini? Maarin bii? Yakǎbu ka Yosǎfu ka Yudu ka Simǎǎban mǎǎ? N nǎ bǎse ka win sesuba sa wǎa mini sannu?

Yeniban sǎna ba nǎ nùn naanǎ doke. ⁴ Ma Yesu u bu sǎǎwa u nǎe, gam sari mi Gusunǎn sǎmǎ ku ra n bǎere mǎ ma n kun mǎ win tiin temǎ ka win tǎmbun suunu sǎǎ ka win yǎnuǎ.

⁵ Yesu u nǎ kpǎa u sǎm damgiru garu kue mi, ma n kun mǎ ye u barǎbu gabu nǎma sǎndi u ka bu bǎkia. ⁶ Ma u biti kua gem gem ben naanǎ doke sarirun sǎ.

Yesu u bwǎabu wǎkura yiru gǎra yiru yiru

(I maa mǎerio Mateu 10:5-15, Luku 9:1-6)

Yen biru Yesu u baru kpaanu daama, u Gusunən garin keu sōsimō. ⁷ Ma u wəkura yiru ye soka u bu gərimō yiru yiru. U bu dam kā werekunun wəllō, ⁸ ma u bu yiire bu ku gāanu kusenu ko sanum sō ma n kun mō deki. Bu ku dīanu sua, n̄ kun mē bōoru, n̄ kun mē gobi yansurōru sō. ⁹ U n̄e bu salubata dokeo adama bu ku yaberu yiruse sua.

¹⁰ Ma u bu sōwa u n̄e, i n̄ wuu gagu dua, i koowo yenu teun sōbu sere i ka wuu ge yari. ¹¹ Bā kun b̄e dam koosie gam, ma ba kun b̄e gari swaa daki, i n̄ doonō i b̄e naasun tua bu kpareo. Yeniwa n̄ ko n̄ sāa seeda ye ya bu taarē w̄emō.

¹² Yera bwāa be, ba doona, ba waasu mō ba gerumō tōmbu bu ben gōrusu gōsio toranun di. ¹³ Ma ba w̄eku dabinu giramō, ba maa barō dabinu gum tāremō ba bu bekiamō.

Yohanu Batemu kowon gō
(*I maa m̄erio Mateu 14:1-12, Luku 9:7-9*)

¹⁴ N wee, sunō Herodu u nua ye goro be, ba kua, domi Yesun yīsira yara. Ma ba n̄e, Yohanu Batemu kowowa seewa gərin di. Yen sōna u dam mō u ka maamaaki mō.

¹⁵ Gaba n̄e, Eliwa.

Ma gaba maa n̄e, u sāawa Gusunən sōmō nge win sōmō yerukobu.

¹⁶ Adama ye Herodu u ye nua, u n̄e, Yohanuwa win wiru u dera ba bura, wiya u seewa gərin di.

¹⁷⁻¹⁹ N deema Herodu wi, u raa win wōnō Filipun kurō Herodia sua kurō, ma Yohanu u n̄n sōwa ma n̄ n̄ ka n̄n weene u win wōnōn kurō yenu doke. Yen sōna Herodia u Yohanun mōru n̄ni, u kī u n̄n go ma u kpana. Adama Herodu u dera ba Yohanu mwa ba p̄isōm doke u ka Herodian gōru yemiasia. ²⁰ Domi Herodu u Yohanun b̄ere yē. U yē ma Yohanu sāa tōn geo win wāaru ta d̄ere, ma u n̄n berua u ku wahala wa. U ra kā u Yohanun gari swaa daki baa mē gari yi u ra nō, yi ra win laakari seeye.

²¹ Dōma te Herodu u dim bakam kua u ka win maru tōru yaaya, u tōnwerobu ka tabu wirugibu ka

Galilen gobigibu soka. Dōma teya sanam Herodia naawa. ²² Ye win bii tōn kurō yaabu dua u yawa, n̄ Herodu ka win sōbu dore. Ma Herodu u wōndia wi sōwa u n̄e, a man bikio ye a kī, kon nun ye kē. ²³ Yen biru u gerua ka bōri u n̄e, ye a bikia kpuro kon nun kē, baa n̄ n̄n tem bōnun na.

²⁴ Ma wōndia wi, u yara u da u win mero bikia mba n̄ weene u sunō bikia.

Ma mero u n̄n sōwa u n̄e, u Yohanu Batemu kowon wiru bikio.

²⁵ Yande wōndia wi, u wura ka sendaru sunōn mi, ma u n̄n sōwa u n̄e, na kī a man Yohanu Batemu kowon wiru kē tēn tē perenti sō.

²⁶ Baa mē sunō win nukura sankira gem gem, ka mē, win bōri ka win sōbun sō, u n̄ kī u n̄n yinari. ²⁷ Ma u win kiruku turo gōra ka wooda u ka Yohanu Batemu kowon wiru na. Ma kiruku u da u Yohanun wiru bura p̄isōm dirō, ²⁸ ma u ka wii te na perenti sō u wōndia wi wē, ma wōndia maa sua u win mero wē. ²⁹ Ye Yohanun bwāaba gari yi nua, ba da ba win goru sua ba sikua.

Yesu u tōmbu n̄rōbun

suba n̄ōbu diisia

(*I maa m̄erio Mateu 14:13-21, Luku 9:10-17, Yohanu 6:1-14*)

³⁰ Goro be, ba wurama Yesun mi, ma ba n̄n saaria kpuro ye ba kua, ka yèn keu ba sōsi. ³¹ Ma tōn dabira naamō ben mi ta wemō sere wi ka win bwāaba f̄e bia bu di. Yen sōna u bu sōwa u n̄e, i na su tii kara su da gbaburu gia i w̄era fiiko.

³² Ma ba goo nimkuu dua ba doona gbaburu gia, wi ka win bwāabu.

³³ Adama tōn dabira wa ba doonō, ma ba bu tuba. Yen sōna tōmba gb̄ia ba duki da wusu kpuron di mi Yesu ka win bwāaba dō.

³⁴ Ye Yesu u yara goon di u tōn wōru guna wa, ma u yen wōnwōndu wa yèn sō ba sāa nge yāanu ni nu kun kparo mō. Ma u bu gāa dabinu keu sōsim wōri. ³⁵ Ye sō yāara win bwāaba n̄n susi ba n̄e, yam mi gbabura, sō wee maa yāara. ³⁶ A de tōn be, bu da baru kpaanō ka wuu si su wāa turuku bu dwe ye ba koo di.

³⁷ Adama u bu sɔɔwa u nɛɛ, i bu dɛanu wɛɛyɔ bɛɛn tii.

Ba nùn bikia ba nɛɛ, a kī su sɔɔ goobun (200) sɔmburun gobi sua su da su ka pɛɛ dwe kpa su bu wɛ bu di?

³⁸ Ma Yesu u bu bikia u nɛɛ, pɛɛ nyewa i mɔ. I doo i wa.

Ye ba wa ba nɛɛ, pɛɛ nɔɔbuwa ka maa swɛɛ yiru.

³⁹ Ma u win bwāabu yiire bu tɔn be sinasia wuu wuuka yaka bekusu sɔɔ. ⁴⁰ Ma ba sina wuu wuuka gam wunɔbu (100), gam weeraakuru. ⁴¹ Yera Yesu u pɛɛ nɔɔbu ye sua ka swɛɛ yiru ye, ma u win nɔni sua wɔllɔ u Gusunɔ siara. Ma u pɛɛ ye murura u win bwāabu wɛɛmɔ bu tɔn be yabua. U maa swɛɛ yi bɔnu kua tɔmbu kpuro bu ka wa. ⁴² Ma be kpuro ba di ba deba. ⁴³ Ma win bwāaba pɛɛ ka swɛɛn sukum gura ye tɔmba di n tiara ma n yiba birenu wɔkura yiru sɔɔ. ⁴⁴ Be ba pɛɛ ye di sɔɔ, tɔn durɔbun geera tura nɔɔbun suba nɔɔbu (5.000).

Yesu u sɛimɔ nim wɔllɔ
(I maa mɛɛrio Mateu 14:22-33,
Yohanu 6:15-21)

⁴⁵ Ye ba kpa yande, Yesu u win bwāabu sɔɔwa bu goo nimkuu duo bu nùn gbiiya guru giɔ Besaida gia kpa win tii u n tɔn be yarinasiama. ⁴⁶ Ye u tɔn be nɔɔ kana u kpa, u doona guurun bera gia u ka kanaru ko. ⁴⁷ Sanam mɛ yam tɛra bwāa be, ba wāa goo nimkuu sɔɔ daa burerun suunuɔ, ma Yesu tia wi turo guruɔ. ⁴⁸ U wa ma ben sesera kun maa nim muramɔ yèn sɔ woo damguu ga ka bu yinnamɔ. Sanam mɛ yam saram dɔɔ, ma u bu turuku kooma u sɛimɔ nim wɔllɔ u kī u bu gbiiri. ⁴⁹ Adama ye ba nùn wa u sɛimɔ nim wɔllɔ ba tamaa siiniwa, ma ba nɔɔguru sua, ⁵⁰ domi be kpuro ba nùn waamɔ ma ba nanda. Ma yande Yesu ka bu gari kua u nɛɛ, nɛna, i de bɛɛn laakari yu wurama, i ku nanda.

⁵¹ Ma u dua ben goo sɔɔ ma woo ga mari. Yera biti bu mwa n banda, ⁵² domi pɛɛ yen sɔm maamaakigira kun bu yeeri ben laakari sarirun sɔ.

Yesu u barɔbu bekia Genesaretin temɔ

(I maa mɛɛrio Mateu 14:34-36)

⁵³ Sanam mɛ ba tɔbura ba kpa, ba tura Genesaretin temɔ, ma ba gooru girari. ⁵⁴ Ye ba yara goon di, migum migum tɔmba Yesu tuba. ⁵⁵ Yera tem men tɔmbu kpuro ba duki daamɔ ma ba ka ben barɔbu naamɔ baama kpuron di Yesun mi, mi ba gesi nua u wāa. ⁵⁶ Yam kpuro mi Yesu u da, baru kpaanɔ ka wuu marosɔ ka gberu kpaaneba sɔɔ ba ra ka barɔbu nɛwa ben yaaraɔ kpa bu nùn kana u de bu gesi win yaberun swaa bua baba. Be ba maa ye baba kpuro ba bekura.

7

Sikadoban deema

(I maa mɛɛrio Mateu 15:1-9)

¹ N wee, Falisiba ka wooda yɛrobu gabu be ba na Yerusalemun di, ba menna Yesun mi. ² Ba wa win bwāabu gabu ba dimɔ ka nɔm gbeba, ba n̄ niɛ.

³ N deema Falisiba ka maa Yuuba be ba tie ba ben sikadoban deema swii. B̄a kun niɛ wasa wasa ba ku ra gāanu di. ⁴ Mɛya maa, b̄a n yara ba wurama tɔɔwɔn di, b̄a kun wobura ba ku ra di. Gāa dabina ba ra maa ko ni nu s̄a ben deema nge n̄arin teabu, ka wekenu, ka maa gb̄ɛa ye ba kua ka sii gandu.

⁵ Yen s̄ona Falisiba ka wooda yɛrobu ba Yesu bikia ba nɛɛ, mban s̄ona wunen bwāaba ku ra sikadoban deema swii. Mban s̄ona ba ra di ka nɔm gbeba.

⁶ Ma Yesu u bu wisa u nɛɛ, Esai u raa Gusunɔn gari gerua s̄a s̄a bɛɛ murafitiban s̄o sanam mɛ u yorua,

“Gusunɔ u nɛɛ,
bwese teni ta man bɛɛɛ wɛɛmɔ ka nɔɔ.
Adama ten ḡoru ga ka man toma.

⁷ Kama ta man s̄amɔ.

Domi tɔmbun woodawa ya kua ben s̄oɔsiru.”

⁸ Ma Yesu u nɛɛ, i Gusunɔn wooda derimɔ, ma i tɔmbun komanu swii.

⁹ U maa bu sɔɔwa u nɛɛ, anna a bwisi wa, ma i Gusunɔn wooda yina ma i bɛɛn deema swii. ¹⁰ Domi M̄owisi u gerua u nɛɛ, “A wunen tundo ka wunen mero bɛɛɛ wɛɛyɔ.” Ma u kpa m nɛɛ, “Wi u win tundo n̄ kun mɛ win

mero kōsa gerusi, ba koo yēro gowa.”
 11 Adama bεε i gerumō ma goo ù n win tundo ñ kun mε win mero sōwa u nεε, win dukia ye u koo kpī u ka nùn somi, koobaniwa, yen tubusiana ya kua Gusunōgia, 12 n ñ maa weene yēro wi, u win tundo ñ kun mε win mero somi. 13 Nge mεya i Gusunōn gari tεesimō ma i bεen deema swīi ye ba bεε deria. I maa gāa dabinu ganu mō ni nu ka ye weene.

Ye ya tōnu mō disigii

(I maa mεerio Mateu 15:10-20)

14 Ma Yesu u kpam tōn wōru soka win mi, ma u bu sōwa u nεε, i man swaa dakio bεε kpuro i nō. 15 Gāa tōokinu sari ni nu dumō tōnu sō ni nu koo kpī nu nùn ko disigii. Adama gāa ni nu yarimō tōnu sōn di, niya nu nùn mō disigii. [16 Goo ù n swaa mō u ka nō, u nōwō.]

17 Sanam mε u tōn wōru guna ye deri u dua yenuō, win bwāaba nùn mōn ten tubusianu bikia. 18 U bu sōwa u nεε, bεen tii i maa sāa bwisi sarirugibu? I ñ tuba ma gāa tōokinu ni nu dumō tōnu sō nu ñ kpē nu nùn ko disigii? 19 Domi dīanu kun dumō win gōru sō ma n kun mō win nukurō, kpa nu kam ko.

Nge mεya Yesu u bu sōsimō ma dīanu kpurowa nu dεere.

20-21 Ma u nεε, gāa ni nu yarimō tōnun gōrun di niya nu nùn mō disigii. Niya bwisiku kōsunu ka kōō mennabu tantanaru sō ka gbena ka tōn goobu (200) 22 ka sakararu ka kōde ka nuku kōsuru ka taki ka kom bereteke ka nōnu ka tōn sankubu ka tii suabu ka atafiru. 23 Gāa kōsu ni kpuro nu yarimōwa tōnu sōn di ma nu yēro mō disigii.

Kurō sōo goo u Yesu naane dōke

(I maa mεerio Mateu 15:21-28)

24 Ma Yesu u swaa wōri u doona Tirin tem gia. U dua yenu gagu sō, u ñ kī goo u n yē adama u ñ kpīa u kuke. 25 Ma kurō goo win bii tōn kurō sāa wεrekunugii, u nua ba Yesun gari mō, ma u na u kpuna win wuswaa. 26 Kurō wi, u sāawa Gereki wi ba mara Fenisio, Sirin tem sō. U Yesu kanamō u nùn win biin wεreku gira. 27 Adama

Yesu nùn sōwa u nεε, n weene bu gina bibu dīanu wē, domi n ñ wā bu bibun dīanu sua bu bōnu kōwa.

28 Ma u Yesu wisa u nεε, mεya Yinni, adama baa bōō binu nu ra bibun dīa buri dōbiri tabulun kākōrō.

29 Yesu u nùn sōwa u nεε, wisi bin sō, a wio. Wεreku ge, ga wunen bii doonari.

30 Ye u tura yenuō u deema bii wi, u kpī kpīn yerō, wεreku ge, ga nùn doonari.

Yesu u durō soso goo bekia

31 Yen biru Yesu u gōsirama Tirin tem di u dōō Galilen daa bureru gia. Nge mε u dōō u Sidonin tem ka tem mε ba mō Wusu wōkuru bukiana. 32 Yera gaba ka soso goo na win mi, wi u ku ra kpī u gari ko sāa sāa. Ma ba Yesu kana u nùn nōma sōndi u bekia. 33 U ka nùn da bee tia mi n ka tōn wōru toma, ma u win niki binu doke soso win swasu sō. Ma u yāatam sia u ka win yara baba. 34 Ma Yesu u nōni sua wōllo, u wom mwe, ma u nεε, Efata, yen tubusiana swasu su wukiara.

35 Mii mii ma durō win swasu wukiara, win yara dēnda, ma u gari kobu wōri dee dee. 36 Yesu bu yiire bu ku raa goo sō adama nge mε u bu sōmō kpeetim sari, mεya ba maa gerumō kpeetim sari. 37 Ma biti baka bu mwa n banda ma ba gerumō ba mō, ye u mō kpuro gāa burana. U mam derimō sosoba gari nōmō. Be ba ku ra raa maa gere, ba gerumō.

8

Yesu u tōmbu nōrōbun

suba nne diisia

(I maa mεerio Mateu 15:32-39)

1 Sanam dōō sanam wee, tōn wōru guna ya kpam mennu win mi. N deema ba ñ mō ye ba koo di. Yera Yesu u win bwāabu soka u nεε, 2 tōn wōru gen wōnwōnda man mō domi yen sō ita wee mìn di ba ka man wāa. Ba ñ maa gāanu mō ni ba koo di. 3 Nā n maa nεε bu wio, ba kun gāanu di ba koo wōruku swaa sō, domi mìn di ben gaba na, n toma.

⁴ Ma win bwāaba nùn bikia ba nεε, mana sa ko p̄εε wa gbabu teni sɔɔ ye ya koo tɔn beni debia.

⁵ Yesu bu bikia u nεε, p̄εε nyewa i mɔ.

Ma ba nεε, nɔɔba yiru.

⁶ Yera u tɔn wɔru ge sɔɔwa gu sinɔ temɔ. Ma u p̄εε nɔɔba yiru ye sua, u Gusunɔ siara, ma u ye murura u win bwāabu w̄ε bu tɔn be yabua. Ma ba ye tɔn wɔru ge bɔnu kua. ⁷ Ba maa sw̄εε piiminu ganu mɔ. Ma Yesu u Gusunɔ siara nin sɔ, ma u win bwāabu sɔɔwa bu maa ni tɔn be yabuo. ⁸ Ba di ba deba. Ma bwāaba sukum mε n tie gura ma n yiba birenu nɔɔba yiru sɔɔ. ⁹ Tɔn ben geera tura nge nɔɔbun suba nne (4.000). Yen biru Yesu u bu yarinasia. ¹⁰ Mii mii wi ka win bwāabu ba goo nimkuu dua ba da tem gam gia mε ba ra soku Damanuta.

*Falisiba ba ȳreru bikiamɔ
(I maa m̄εriɔ Mateu 16:1-4)*

¹¹ Miya Falisi gaba na Yesun mi, ma ba ka nùn sikirinɔ wɔri. Ba nùn bikia u bu sɔɔsi ka ȳreru ma win dam weewa wɔllun di. Ba gerua mε bu ka win laakari m̄εri. ¹² Yera u wom mwe ma u bu bikia u nεε, mban sɔna t̄ɛn tɔn beni ba ȳreru bikiamɔ. Ka geema, na b̄εε sɔɔmɔ, ȳreru garu sari te ba koo bu sɔɔsi.

¹³ Ma u bu deri, u kpmam goo nimkuu dua u ka tɔbura guru giɔ.

*Falisiban p̄εε seeyatia ka Herodugia
(I maa m̄εriɔ Mateu 16:5-12)*

¹⁴ Bwāa be, ba duari bu p̄εε kusenu ko. Tia tɔnawa ba mɔ goo nimkuu sɔɔ. ¹⁵ Yesu bu yiire u nεε, i b̄εen tii laakari koowo kpa i n Falisiban p̄εε seeyatia geri ka maa Herodugia.

¹⁶ Ma ba gerunamɔ ben tii tiine sɔɔ ba nεε, yèn sɔ ba n̄ p̄εε mɔ yen sɔna u gerua mε.

¹⁷ Yesu u tuba ye ba gerunamɔ ma u nεε, mban sɔna i gerumɔ i nεε, yèn sɔ i n̄ p̄εε mɔ yen sɔna. I n̄ gie? N n̄ b̄εε yeeri gina? B̄εε swaa taoba rò?

¹⁸ I n̄ nɔni mɔ rò? I ku ra yam wa? I n̄ swasu mɔ? I ku ra gari nɔ? I n̄ yaaye ¹⁹ dɔma te na p̄εε nɔɔbu murura tɔmbu nɔɔbun suba nɔɔbun (5.000)

sɔ? Birenu nye sɔɔra i gure ye ba di n tia.

Ba nùn wisa ba nεε, wɔkura yiru.

²⁰ Yesu u kpmam bu bikia u nεε, ye na p̄εε nɔɔba yiru murura tɔmbu nɔɔbun suba nne (4.000) sɔ, birenu nye sɔɔra i gure ye ba di n tia.

Ba nεε, nɔɔba yiru.

²¹ Ma u nεε, n n̄ b̄εε yeeri ka t̄ε?

Yesu u w̄ko bekia Besaidɔ

²² Sanam mε ba tura wuu ge ba ra soku Besaidɔ, tɔmbu gaba ka w̄ko goo na Yesun mi ma ba nùn kana u nùn baba. ²³ U w̄ko win nɔma n̄nua u ka da wuun biruɔ. Yen biru u ȳatam sie win nɔniɔ ma u yi nɔma s̄andi u nεε, a gāanu waamɔ?

²⁴ Durɔ wi, u nɔni wukia u nεε, na tɔmbu waamɔ. Ba ka d̄anu weene ba s̄imɔ.

²⁵ Ma Yesu kpmam win nɔma s̄andi w̄ko win nɔni wɔllɔ. Ye u ȳatem nɔni girari, u bekura ma u kpuro waamɔ s̄a s̄a. ²⁶ Yesu nùn sɔɔwa u wio, u ku maa wura wuu nukurɔ.

Piεε nεε Yesu u s̄awa wi Gusunɔ u gɔsa

(I maa m̄εriɔ Mateu 16:13-20, Luku 9:18-21)

²⁷ Sanam m̄eya Yesu u doona ka win bwāabu Sesareɔ, Filipin tem gia. Ma swaa sɔɔ u win bwāabu bikia u nεε, na nεε ya? Wara tɔmba gerumɔ na s̄a.

²⁸ Ba nεε, gaba gerumɔ Yohanu Batemu kowowa, gaba maa gerumɔ Eliwa, ma gaba kpmam gerumɔ a s̄awa Gusunɔn sɔmɔbun turo. ²⁹ Ma u bu bikia u nεε, to, b̄εε maa ni, amɔna b̄εen tii i gerumɔ.

Piεε nùn wisa u nεε, a s̄awa Kirisi wi.

³⁰ Yera Yesu u bu gerusi u nεε, bu ku raa ye goo sɔ.

*Yesu u win gɔɔ ka win seebun gari mɔ
(I maa m̄εriɔ Mateu 16:21-28, Luku 9:22-27)*

³¹ Ma u bwāa be sɔɔbu wɔri u nεε, Tɔnun Bii u n̄ koo ko u kun nɔni swāa bakaru wa kpa guro gurobu ka ȳaku kowo tɔnwerobu ka wooda ȳerobu bu nùn yina kpa bu nùn go, adama u koo se gɔrin di sɔɔ itase.

³² U gari yi geruawa kpasasa. Yera Piεε ka nùn da bəkuə ma u nùn gerusibu wəri. ³³ Adama Yesu sīra u win bwāabu mεεra ma u Piεε gerusi u nεε, a dεsiro nən birun di Setam, domi wunən bwisikunu kun sāa Gusunəginu, nu sāawa tənuginu.

³⁴ Yen biru Yesu u tən wəru soka ka win bwāabu sannu, ma u nεε, goo ù n kī u nən yira swīi nge bōō, u win gōru kīru derio kpa u win tiin dāa bunanaru sua kpa u man swīi. ³⁵ Domi baawure wi u kī u win wāaru di ka win gōru kīru, u koo tu bia. Adama baawure wi u win wāaru yina nən sō ka nən Labaari gean sō, wiya u koo tu wa ka gem. ³⁶ Arufaani yerà tōnu u mə, baa ù n handunian gāanu kpuro wa, ma u win wāaru bia. ³⁷ Mba tōnu u koo ka win wāaru kəsina. ³⁸ N n mən na, baawure wi u nən sekuru mə ka maa nən gari tən tən kəsobun suunu sō, be ba n ka Gusunə turo yō, Tōnun Bii u koo win sekuru ko ù n wurama win Baaban yiiko sō ka Gusunən gərado dεerobu sannu.

9

¹ U kpam bu sōwa u nεε, ka geema na bεε sōmə gabu be ba yō mini, ba koo wa Gusunə u bandu swīi ka ten yiiko bu sere gbi.

Yesun wasi gəsia
(I maa mεerio Mateu 17:1-13, Luku 9:28-36)

² Sō nōba tian biru, Yesu u ka Piεε ka Yakəbu ka Yohanu da bee tia, ma u bu kpara u ka da guu bakaru garun wəllə be tona. Nge mε ba nùn mεεra ba wa win wasi gəsia tuki. ³ Win yānu maa ballimə gem gem ma nu burura fem fem. Goo sari handunia mi, wi u koo kpī u bekuru tea tu burura nge mən bweseru. ⁴ Yen biru Eli ka Məwisi ba bu kurema ba ka Yesu gari mə. ⁵ Ma Piεε u Yesu sōwa u nεε, Yinni, n wā sa n wāa mini. A de su kunu ita ko, teeru wunεgiru, teeru Məwisigiru, teeru maa Eligiru.

⁶ U yeni gerua yèn sō u n yē ye u koo gere, domi ba nanda gem gem. ⁷ Ma guru wira na ta bu wukiri, ma ba nə gagu nua guru wii ten min di ga

nεε, winiwa nən Bii kīnasi, i wigii swaa dakio.

⁸ Mii mii ye bwāa be, ba mεεra ba ka sikerena, ba n maa goo wa ma n kun mə Yesu turo ka be.

⁹ Nge mε ba sarə guurun di, Yesu u bu yiire bu ku goo sō ye ba wa sere Tōnun Bii u ka se saa gərin di.

¹⁰ Ba kua ye u bu yiire adama ba bikianamə ben tii tiine sō ba nεε, mba seebu gərin din tubusianu.

¹¹ Ma ba nùn bikia ba nεε, mban sōna wooda yēroba gerumə ma Eliwa koo gbi u na.

¹² U bu wisa u nεε, mεya Eliwa koo gbi u na u baayere kpuro wesia nge mε ya raa sāa. N n mən na, mban sōna Gusunən gari maa Tōnun Biin gari gerumə yi nεε, u n koo ko u kun nən sōre gem gem, kpa bu nùn gem.

¹³ Adama na bεε sōmə, Eli u na kə ma ba nùn kua nge mε ba kī, nge mε Gusunən gari yi win gari gerumə.

Yesu u bii wi wεreku ga wāasi bekia
(I maa mεerio Mateu 17:14-21, Luku 9:37-43a)

¹⁴ Sanam mε ba wurama bwāa be ba tien mi, ba tən wəru wa ga bu sikerene, ma wooda yēroba ka bu sikirinamə. ¹⁵ Ye tən be kpuro ba Yesu wa, ba biti soora too too, ma ba duki daamə win mi bu ka nùn təbiri. ¹⁶ Ma u win bwāabu bikia u nεε, mban sikirinəwa i mə bεε ka be.

¹⁷ Tən wəru ge sōn di goo u nùn wisa u nεε, yinni, na ka nun nən bii naawawa yèn sō u wεreku mə ge ga yinamə u gari gere. ¹⁸ Baama mi ga nùn seeri ga ra nùn surewa temə, kpa u yāatam pəkeru yari u n donnu temmə kpa u bemi. Na maa wunən bwāabu kana bu gu gira adama ba kpana.

¹⁹ Ma Yesu u bu wisa u nεε, bεε tən naane doke sarirugibu, sere saa yerə ko na n ka bεε wāa. Sere domma ko na n ka bεε temanε. I ka man bii wi naawa mini.

²⁰ Ma ba ka nùn da win mi. Ye wεreku ge, ga Yesu wa, yande, ga bii wi sura temə ka dam u bindimə ma u yāatam pəkeru yarimə. ²¹ Yesu bii win

baa bikia u nεε, saa domman diya yeni ya nùn deema.

Ma u nεε, saa win birun diya. ²² Kiri kiri ga ra nùn sure dɔɔ sɔɔ, n̄ kun mε nim sɔɔ, kpa ga n kī gu nùn kam koosia. Adama à n kaa kpī a gāanu ko, a bεsen wɔnwɔndu waawo, kpa a sun faaba ko.

²³ Ma Yesu u nùn sɔɔwa u nεε, a nεε, nà n kon kpī ro! Wi u naanε doke, kpuro n koo nùn koora.

²⁴ Ma bii win baa u nɔɔguru sua u nεε, na naanε doke, a man somio kpa nɛn naanε dokebu bu sosi.

²⁵ Ye Yesu wa ma tɔn wɔru ga duki naamɔ ga mɛnnamɔ u wɛrɛku ge gerusi u nεε, wɛrɛku wunε, wunε wi a ra tɔnu ko soso kpa u kpana u gari gere, a bii wi doonario, a ku ra maa wuramε win mi.

²⁶ Yera ga bii wi sura ka dam, ma ga kuuki mɔ ga ka doonɔ. Ma bii wi, u kua nge goru sere tɔn dabira mɔ, u guwa.

²⁷ Adama Yesu u win nɔmu nɛnua u seeya, ma u yɔra.

²⁸ Sanam mε Yesu u dua yɛnuɔ tɔn tuko goo kun maa ka bu wāa, win bwāaba nùn bikia ba nεε, mban sɔna be, ba kpana bu wɛrɛku ge gira.

²⁹ Ma u bu sɔɔwa u nεε, wɛrɛku genin bwesera ku ra doonε ma n kun mɔ ka kanaru.

Yesu u kpam win gɔɔ

ka win seebun gari mɔ

(I maa mεerio Mateu 17:22-23, Luku 9:43b-45)

³⁰ Yen biru ba doona min di, ma ba Galilen tem bukiana. N deema u n̄ kī goo u n̄ yɛ mi u wāa, ³¹ domi u win bwāabu sɔɔmɔ u mɔ, ba koo Tɔnun Bii tɔmbu nɔmu sɔndia bu nùn go, adama sɔɔ itase u koo se gɔrin di.

³² Ye u gerua mi, ya n̄ bu yeeri. Ma ba bεrum mɔ bu ka nùn yen tubusianu bikia.

Wara gisonkoru bo

(I maa mεerio Mateu 18:1-5, Luku 9:46-48)

³³ Ma ba tura Kapenamɔ. Saa ye u wāa yɛnuɔ u bu bikia u nεε, mba ba sikirinεmɔ swaa sɔɔ.

³⁴ Adama ba mari sɔɔ yɛn sɔ swaa sɔɔ ba sikirinamɔwa ba n̄ ka yɛ ben suunu sɔɔ wi u bo. ³⁵ Ma u sina u wɔkura yiru ye soka u bu sɔɔwa u nεε, goo u n̄ kī u ko be kpuron wirugii, u koowo be kpuron biruko ka be kpuron sɔmɔ.

³⁶ Yera u bii piibu gagu nɔmu nɛnua u ka na ben suunu sɔɔ. U nùn sua ma u bu sɔɔwa u nεε, ³⁷ baawure wi u bii winin bweseru wura nɛn yīsirun sɔ, nɛna u wura. Baawure wi u maa man wura, n̄ n̄ nε turo u wura, u maa wi u man gɔrima wurawa.

Wi u kun ka sun yiberε tɛru neni, bεsegiiwa

(I maa mεerio Luku 9:49-50)

³⁸ Yohanu nùn sɔɔwa u nεε, Yinni sa goo wa u wɛrɛkunu giramɔ ka wunɛn yīsiru, ma sa nùn yinari yɛn sɔ u n̄ nun swīi ka bεse sannu.

³⁹ Adama Yesu u nεε, i ku yɛro yinari, domi goo sari wi u koo maamaaki ko ka nɛn yīsiru, u n̄ kpa u n̄ yande nɛn kɔsa gerumɔ. ⁴⁰ Domi wi u kun ka sun yiberε tɛru neni bεsegiiwa. ⁴¹ Ka geema, na bεε sɔɔmɔ, baawure wi u bεε nim kã i nɔra yɛn sɔ i sãa Kirisigibu yɛro u koo win are wa.

Torarun baberu

(I maa mεerio Mateu 18:6-9, Luku 17:1-2)

⁴² Adama baawure wi u bii piimii ni nu man naanε doke min teu torasia, n̄ sanɔ bu nùn nεeru gbinisia win wīirɔ, kpa bu nùn kpɛε nim wɔku sɔɔ. ⁴³⁻⁴⁶ N n̄ mɛn na, wunɛn nɔmu n̄ kun mε wunɛn nɔɔ teu gà n̄ nun torasia a gu buro. N sanɔ bo a ka nɔm teu n̄ kun mε naa teesu wāaru wa te ta ku ra kpe, n̄ kere a n̄ nɔma yiru ka naasu yiru mɔ kpa bu nun kpɛε dɔɔ sɔɔ [mi kɔkɔ ni nu ko n̄ ben wasi dimɔ nu n̄ gbimɔ, ka mi dɔɔ kun gbimɔ.] ⁴⁷ N n̄ maa wunɛn nɔnun na, ga nun torasia a gu wɔwo. N sanɔ a n̄ nɔnu teu mɔ a ka da mi Gusunɔ u bandu swīi ka sere a n̄ nɔni yiru mɔ kpa bu nun kpɛε dɔɔ sɔɔ, ⁴⁸ mi kɔkɔ ni nu ko n̄ ben wasi dimɔ nu n̄ gbimɔ ka mi dɔɔ kun gbimɔ. ⁴⁹ Domi ba koo baawure dɔɔ wisi nge mε ba ra bɔru yɛke dīanu wɔllɔ.

* 9:50 bɔru - Bɔɔ te ba ka yã mini ta ka bɔɔ swāaru weenε. Ta koo kpī tu nɔɔ gbi.

50 B̄aru * ḡaa geena, adama b̄aru t̄a n n̄o gu, ka mba ba koo kpam tu dorasia. I n b̄aru m̄o b̄een tii s̄o, kpa i n n̄o n̄e b̄een tii tiine s̄o.

10

Yesu u yinanaan gari m̄o
(I maa m̄erio Mateu 19:1-12, Luku 16:18)

1 Yen biru Yesu doona min di u da Yudean tem̄o ka Yuudenin gurūo. T̄on w̄oru guna kpam m̄enna win mi. Nge m̄e win d̄oone u kpam bu Gusun̄on garin keu s̄oosim̄o.

2 Falisi gaba na win mi bu ka win laakari m̄eri. Ba n̄un bikia ba n̄e, wooda ya koo wura t̄onu u win kur̄o yina?

3 U bu wisa u n̄e, wooda yer̄a M̄owisi u b̄e w̄e.

4 Ba n̄e, u n̄ewa dur̄o u yinanaan tireru yore kpa u de win kur̄o u doona.

5 Ma Yesu bu s̄owa u n̄e, b̄een woo b̄obunun s̄ona M̄owisi u b̄e wooda ye yorua. 6 Adama sanam m̄e Gusun̄o u handunia taka kua u t̄ambu taka kuawa dur̄o ka kur̄o. 7 Yen s̄ona dur̄o u koo win tundo ka win m̄ero deri kpa wi ka win kur̄o ba n manine, 8 kpa be yiru kpuro bu ko wasi tee. Nge m̄eya, ba n̄ maa s̄a t̄ambu yiru ma n̄ kun m̄o t̄on turo. 9 N n̄ men na, t̄onu u ku maa karana ye Gusun̄o u m̄enna.

10 Sanam m̄e Yesu ka win bw̄abu ba wura ȳenūo, ba n̄un gari yin tubusianu bikia. 11 Ma u bu s̄owa u n̄e, baawure wi u win kur̄o yina ma u kpao sua, u sakararu kuawa. 12 Kur̄o goo ù n̄ maa win dur̄o yina ma u kpao sua, sakarara u kua.

Yesu u bibu kanaru kua
(I maa m̄erio Mateu 19:13-15, Luku 18:15-17)

13 Yera t̄amba ka bibu na win mi u ka bu baba. Adama win bw̄aba bu gerusi. 14 Ye Yesu wa ye ba m̄o u m̄aru bara, ma u bu s̄owa u n̄e, i bibu derio bu na n̄en mi, i ku bu yinari, domi Gusun̄o u handu sw̄i t̄ambun s̄o be ba s̄a nge bibu. 15 Ka geema na b̄e s̄om̄o, baawure wi u kun ban te Gusun̄o u sw̄i wure nge m̄e bii ȳakabu

ga ra gen m̄ow̄abu wure, u n̄ kp̄e u n̄ s̄a ban tegii.

16 Yera u bibu sua, u ben baawure n̄oma s̄andi, ma u bu domaru kua.

Gobigii goon gari
(I maa m̄erio Mateu 19:16-30, Luku 18:18-30)

17 N wee, ye Yesu u kpam swaa w̄ari u doon̄o, dur̄o goo duka da win mi u yiira win wuswaa u n̄e, yinni, a s̄awa t̄on geo, mba kon ko n̄ ka w̄aru te ta ku ra kpe wa.

18 Ma Yesu n̄un bikia u n̄e, mban s̄ona a man sokum̄o t̄on geo. Goo sari wi u s̄a geo, ma n̄ kun Gusun̄o turo.

19 N n̄ a wooda ȳe r̄o ye ya gerum̄o, “I ku t̄onu go. I ku sakararu ko. I ku gb̄eni. I ku goo gari mani. I ku goo taki di. I b̄een tundo ka m̄ero b̄ere w̄eȳo.”

20 Ma u n̄e, yinni, wooda yeni kpurowa na sw̄i n̄en birun di.

21 Yera Yesu u n̄un m̄era u n̄un k̄ia ma u n̄e, ḡaa teena nu nun tie. A doo a d̄ara kpuro ye a m̄o kpa a yen gobi s̄arobu b̄onu kua. A n̄ kua m̄e, kaa n̄ dukia m̄o Gusun̄on mi. Yen biru kpa a na a man sw̄i.

22 Adama u m̄aru gari yinin s̄o, ma u doona ka nuku sankiranu domi dukia bakagiiwa.

23 Yesu u yam m̄era u ka sikerena, ma u win bw̄abu s̄owa u n̄e, n̄ s̄e gem gem dukiagii u ka ban te Gusun̄o u sw̄i wura.

24 Ma biti baka bw̄a be mwa win gari yin saabu. Yesu u kpam n̄e, b̄ar̄aba, n̄ s̄e gem gem be ba ben naane doke dukia s̄o bu ka ban te Gusun̄o u sw̄i wura. 25 Yen s̄es̄o ga kp̄a n̄ kere yooyoo gu du yaburan w̄er̄o gu yari.

26 Bw̄a be, ba biti soora ma ba bikianam̄o ba m̄o, n̄ n̄ men na, wara koo den faaba wa.

27 Yesu bu m̄era tii, ma u n̄e, t̄ambun miya ya n̄ koor̄o, adama Gusun̄on mi ya koo koor̄a, domi Gusun̄o u ku ra ḡaanu ganu kpane.

28 Ma Pīe n̄un s̄owa u n̄e, n̄ wee, sa kpuro deri sa nun sw̄i.

29 Yesu n̄e, ka geema na b̄e s̄om̄o, goo ù n̄ win kp̄aru deri n̄en s̄o ka Labaari gean s̄o, n̄ kun m̄e win maabu ka win w̄on̄bu ka win sesubu, n̄ kun

mε win mero ka win tundo, n̄ kun mε win bibu, n̄ kun mε win gbea, ³⁰ u koo kpam kpaanu wa wunəm wunəm tē saa yenī sɔɔ. U koo dinu wa, ka maabu ka wənəbu ka sesubu ka mero bu ka bibu ka gbea, ka maa nənī swāaru. Sia u koo maa wāaru te ta ku ra kpe wa. ³¹ Adama tən dabinu be ba tē sāa gbiikobu ba koo ra ko dāakobu, be ba maa tē sāa dāakobu, ba koo ra ko gbiikobu.

Yesu u win gɔɔ ka win seebun gari m̄ nən itase
(I maa mεerio Mateu 20:17-19, Luku 18:31-34)

³² Yesu u win bwāabu gbiiye ba swaa m̄ ba dɔɔ Yerusalemu. Biti win bwāabu m̄, ma be ba bu swīi ba nande. Ma Yesu kpam gera bee tia ka wəkura yiru ye, u bu sɔɔbu wəri ye n koo n̄n deema. ³³ U nεε, n wee, sa Yerusalemu dɔɔ mi ba koo Tənun Bii yāku kowo tənwerobu ka wooda yērobu n̄mu s̄ndia. Ba koo n̄n taare wē bu ka n̄n go, kpa bu n̄n tən tukobu n̄mu s̄ndia. ³⁴ Beya ba koo n̄n yaakoru ko, bu n̄n yāatam sie, bu n̄n seni so. Yen biru kpa bu n̄n go. Sɔɔ itase kpa u se gərin di.

Yakəbu ka Yohanun bikiabu
(I maa mεerio Mateu 20:20-28)

³⁵ Yera Yakəbu ka Yohanu, Sebeden bibu, ba susi Yesun bəkuɔ ma ba nεε, yinni sa kī a sun kua ye sa ko nun bikia.

³⁶ Ma u bu bikia, mba i kī n bεε kua.

³⁷ Ba n̄n s̄ɔwa ba nεε, a de su sina, turo wunen n̄m geuɔ turo maa wunen n̄m dware, wunen yiiko sɔɔ.

³⁸ Yesu u nεε, i n̄ yē ye i bikiam̄. I ko kpī i wahala s̄be ye kon s̄be? I ko batemu ye kpī yèn bweseru ba koo man ko?

³⁹ Ba nεε, sa ko kpī.

Ma Yesu bu s̄ɔwa u nεε, geema, i ko wahala wa ye kon wa, ba koo maa n̄n batemun bweseru bεε ko, ⁴⁰ adama n̄ n̄n baa n ka gəsi be ba koo sina n̄n n̄m geuɔ ka n̄n n̄m dware. Tən bèn s̄ɔ aye ni, nu s̄ɔru sāa, beya ba koo nu wa.

⁴¹ Ye bwāabu wəku te ta tie ta gari yi nua, ta ka Yakəbu ka Yohanu m̄ru

kua. ⁴² Ma Yesu u bu soka u nεε, bεen tii i yē nge mε be tən tukoba ra garisi ben tem yērobu, ba ra n bu dam dārem̄ kpa ben wirugibu ba n bu taare. ⁴³ Adama n̄ n̄ sāa mε bεen mi. Bεen goo ù n kī u ko wirugii bεen suunu sɔɔ, u koowo bεen s̄m̄. ⁴⁴ Meya maa bεen wi u kī u ko gbiikoo, u koowo bεε kpuron yoo. ⁴⁵ Domi baa Tənun Bii, u n̄ nε bu ka n̄n sā, u nawa u ka gabu sā, kpa u gbi u ka tən dabinu yakia.

Yesu u Baatime w̄ko wi bεkia
(I maa mεerio Mateu 20:29-34, Luku 18:35-43)

⁴⁶ Yera ba Yeriko dua. Sanam mε Yesu u yariɔ ka win bwāabu ka tən wəru guna sannu, bara kowo w̄ko goo wi ba ra soku Baatime, Timen bii, u s̄ swaa baarɔ. ⁴⁷ Ye u nua ma Yesu Nasaretigiwa wāa mi, u n̄ngiru sua u m̄, Yesu, Dafidin sikadobu, a n̄n wənwəndu waawo.

⁴⁸ Ma tən dabira n̄n gerusim̄, ba n̄n s̄ɔm̄ u mario. Adama u gbāram̄ too too u m̄, Dafidin sikadobu, a n̄n wənwəndu waawo.

⁴⁹ Yesu yōra, ma u nεε bu n̄n sokuma.

Ba w̄ko wi soka ba n̄n s̄ɔwa u ku mwia kpana, u seewo, Yesu u n̄n soku.

⁵⁰ W̄ko wi, u win ḡḡ kakia u k̄ u seewa fuuku, ma u na Yesun mi. ⁵¹ Ma Yesu u n̄n bikia u nεε, mba a kī n nun kua.

Ma w̄ko wi, u n̄n s̄ɔwa u nεε, yinni na kī n yam wawa.

⁵² Ma Yesu u n̄n s̄ɔwa u nεε, a doo, wunen naane dokebu nun bεkia.

Mii mii u yam wa, ma u Yesu swīi swaa yen min di.

11

Yesu u Yerusalemu dua
(I maa mεerio Mateu 21:1-11, Luku 19:28-40, Yohanu 12:12-19)

¹ Sanam mε ba Yerusalemu turuku kua Betefagi ka Betanin bəkuɔ, ba tura Olifin guurɔ. Yera Yesu u win bwāabu yiru gəra. ² U bu s̄ɔwa u nεε, i doo baru kpaa te i mεera bεen wuswaa mi. I n dua mi, i ko keteku buu wa ga s̄ri ge goo kun s̄nire, i gu s̄siam̄ i ka

na. ³ Goo ù n bεε bikia mban sōna i gu sōsiamō, i nεε, Yinniwa u gen bukata mō. Mii mii u koo de i ka gu na mini.

⁴ Ma ba doona ba tura mi ba keteku buu ge wa ga sōri yenu kōnnōn gamboō swaa baarō. Ma ba gu sōsia. ⁵ Gabu be ba yō mi, ba bu bikia, amōna! Mban sōna i keteku buu ge sōsiamō.

⁶ Ba bu sōwa nge mε Yesu u nεε bu gere, ma ba bu deri ba ka doona.

⁷ Ba keteku buu ge gawa ba ka Yesu daawa. Ma ba ben yabenu potira ba teria gen wōllō, ma Yesu u nu sinari.

⁸ Tōn dabinu nu nin yabenu teria swaa sōō, ma gaba maa bāa kakosu bōōrimō ba teriamō swaa mi. ⁹ Be ba nūn gbiye ka be ba nūn swīi biruō, ba gbāsukumō ba mō, “Baruka! U sāawa domarugii wi u sisi Yinnin yīsiru sōō.

¹⁰ Domarugira bεsen baaba Dafidin ban te ta sisi. Bu Gusunō siaro wōllō!”

¹¹ Yera Yesu u Yerusalemu dua u da sāa yerō, ma u gāanu kpuro mēera u ka sikerena. Adama ye u wa yam tīra u yara u da Betani gia ka win bwāabu wōkura yiru ye.

Yesu u dāru garu bōrusi

(I maa mεerio Mateu 21:18-19)

¹² Yen sisiru, ye ba doona Betanin di, yera gōōra Yesu mō. ¹³ Ma u dāru garu wa sarun di te ba mō figie ta wurusu kpare. U da mi, u ka wa nge ta mara. Adama ye u tura mi, u n gāanu ganu wa ma n kun mō wurusu yèn sō sanam mε, mu n sāa ten marubun saa. ¹⁴ Yesu tu sōwa u nεε, goo kun maa ten binu dimō sere ka baadommaō.

Win bwāaba maa gari yi nua.

Yesu u dua sāa yerō

(I maa mεerio Mateu 21:12-17, Luku 19:45-48, Yohanu 2:13-22)

¹⁵ Sanam mε ba tura Yerusalemu Yesu u da sāa yerō. Ma u be ba kiaru dōramō ka be ba dwemō mi giram wōri. U be ba gobi kōsimōn tabuluba fukura, ka totobere dōrobun kitanu. ¹⁶ U n maa dere goo u ka gāanu bukiana sāa yeru mi. ¹⁷ Yera u tōn be sōōbu wōri u nεε, ba yorua ma Gusunō u nεε, “Win diru ta ko n sāawa kanarun diru tōmbu kpuron

sō.” Adama bεε i tu kua gbēnōbun wāa yeru.

¹⁸ Ye yāku kowo tōnwerobu ka wooda yērobu ba gari yi nua, yera ba swaa kasu bu ka Yesu go. Adama ba nūn berum sāa domi tōn wōru ge, ga biti soora win keu sōōsibun sō.

¹⁹ Ye sōō kpa, Yesu ka win bwāabu ba yara wuun di.

Yesu ka dāa te ta gberan gari

(I maa mεerio Mateu 21:20-22)

²⁰ Yen sisiru bururu, nge mε ba sarō, ba dāa te Yesu u bōrusi mi wa ta gbera mam mam sere ka ten gbiniō. ²¹ Yera Piεε u yaaya ye Yesu raa gerua ma u nūn sōōwa u nεε, Yinni a figie ye mεerio ye a bōrusi, wee ya gbera.

²² Yesu u bu sōōwa u nεε, i de i n Gusunō naanε sāa. ²³ Ka geema na bεε sōōmō, baawure wi u guu teni sōōmō tu seewo tu tii sure nim wōku sōō, ma u kun sika sika mō win gōruō kpa u n naanε doke ye u gerumō sōō mēya n koo maa nūn koorā. ²⁴ Yenin sōna na bεε sōōmō, gāanu baanire ni i bikiamō kanaru sōō, i naanε dokeo ma i nu wa i mwa kō, mēya n koo maa bεε kua. ²⁵ Sanam mε i yō i kanaru mō, i n gāanu mōōsine ka goo, i gina yēro suuru kuo, kpa bεen Baaba wi u wāa wōllō u maa bεε bεen toranu suuru kua. [²⁶ Adama bεε, i kun gabu suuru kue, bεen Baaba wi u wāa wōllō, u n koo maa bεε bεen toranu suuru kua.]

Man diya Yesu u yiiko wa

(I maa mεerio Mateu 21:23-27, Luku 20:1-8)

²⁷ N wee, ba kpam wura Yerusalemuō. Nge mε Yesu u bōsu sāa yerō, yāku kowo tōnwerobu ka wooda yērobu ka guro gurobu ba na win mi, ²⁸ ba nūn bikia ba nεε, weren yiikowa a ka yeni mō. Wara nun yiiko wē a ka yenin bweseru ko.

²⁹ Yesu bu wisa u nεε, kon bεε gari tia gaa bikia. I n kpīa i man ye wisa, sanam mēya kon bεε sō yiiko ye na ka yeni mō. ³⁰ Batemu ye Yohanu u mō, weren yiikowa u ka mō. Gusunōgia? Nge tōnugia. I man wisio.

³¹ Ma ba wesiana ben tii tiine sōō ba nεε, mba sa ko nūn wisi. Tē nō?

Sà n gerua sa nɛɛ Gusunɔn yikowa, u koo nɛɛ, mban sɔna sa n̄ Yohanu naane doke. ³² Sà n maa gerua sa nɛɛ, tɔnugia, to.

N deema ba tɔmbun berum mɔ domi tɔmbu kpurowa ba wura kam kam ma Yohanu u sãa Gusunɔn sɔmɔ.

³³ Yen sɔna ba Yesu sɔɔwa ba nɛɛ, ba n̄ yɛ.

Ma Yesu maa bu sɔɔwa u nɛɛ, nɛna kun maa bɛɛ sɔmɔ win yiiko na ka yeni mɔ.

12

Gbaa wuko kɔsobun gari

(I maa mɛɛrio Mateu 21:33-46, Luku 20:9-19)

¹ Yen biru, Yesu u ka bu mɔndu gari sɔɔwa. U nɛɛ, durɔ goo u gbaaru kua mi u dãa bii duronu duura ni ba ra soku resɛm, ma u kara kua u ka sikerena. U maa wɔru gba mi ba koo dãa bii ni gama ma u gbaa kɔsu yeru kua. Yera u gbaa wukobu kasu u bu ye nɔmu beria ma u wigiru doona.

² Sanam mɛ dãa binun sɔribu tura, u win sɔm kowo gɔra gbaa wuko ben mi bu win bɔnu mwaama. ³ Yera gbaa wuko be, ba sɔm kowo wi mwa ba so ma ba n̄n gɔsia nɔm dira. ⁴ Yera u kpam bu sɔm kowo goo gɔria ma gbaa wuko be, ba n̄n so wirɔ ma ba n̄n yaa kasiki. ⁵ Gbaa yɛro wi, u kpam maa bu sɔm kowo gɔria, ma ba n̄n go. Mɛya ba ben dabɛnu kua, ba gabu so ba gabu go. ⁶ Tɛ, n tie gbaa yɛro win bii kɔnasin tii tii. Wiya u bu gɔria dɔkuru u nɛɛ, ba koo win biin nɔnu nasia. ⁷ Adama gbaa wuko be, ba wesiana ba nɛɛ, winiwa gbaa ten tubi dio. I na su n̄n go kpa gbaa te, tu ko bɛɛgɛru. ⁸ Yera ba aluwaasi wi mwa ba go. Ma ba win goru yara gbaarun di.

⁹ Yesu u nɛɛ, tɛ, amɔna gbaa yɛro wi, u koo ko. U koo da u gbaa wuko be go kpa u win gbaaru gabu nɔmu sɔndia. ¹⁰ Bɛɛ i n̄ gari yini gara Gusunɔn gari sɔɔ yi yi nɛɛ,

“Kpee te banɔba yina, tera ta kua gani gɔmburun dam.

¹¹ Yinniwa ye kua, ma n kua maamaaki bɛɛn nɔni sɔɔ.”

¹² Yera ba swaa kasu bu ka n̄n mwa, domi ba tuba ma ben sɔna u mɔn te kua. Adama ba tɔn wɔru nasia, ma ba n̄n deri ba doona.

Wɔɔ gobin kɔsiabun gari

(I maa mɛɛrio Mateu 22:15-22, Luku 20:20-26)

¹³ Ma ba Falisi gabu ka Herodun tɔmbu gabu gɔra Yesun mi, bu ka n̄n garin yina beria. ¹⁴ Ye ba tura win mi, ba nɛɛ, yinni, sa yɛ ma a ra gem gere. Mɛya a ku ra goon nɔnu mɛɛri, domi a ku ra gari gere binɛ ka berum sɔ, adama a tɔmbu Gusunɔn swaa sɔɔsimɔwa dee dee. N weenɛ su tem yɛro wɔɔ gobi kɔsia? Nge su ku kɔsia.

¹⁵ Adama Yesu u ben murafiti te tuba ma u nɛɛ, mban sɔna i ka man garin yina beriammɛ. I man sii geesun gobi sɔɔsima n wa.

¹⁶ Ba n̄n sɔɔsi. Ma u bu bikia u nɛɛ, weren foto ka yirera mini. Ba n̄n sɔɔwa ba nɛɛ, tem yɛrogia.

¹⁷ Yera Yesu u bu sɔɔwa u nɛɛ, i tem yɛro kɔsio ye ya sãa tem yɛrogia kpa i maa Gusunɔ kɔsia ye ya sãa Gusunɔgia.

Yera biti baka bu mwa n banda win sɔ.

Gɔribun seebun gari

(I maa mɛɛrio Mateu 22:23-33, Luku 20:27-40)

¹⁸ Yera Sadusi be ba ra nɛɛ, gɔriba kun seemɔ, ba da Yesun mi, ba n̄n bikia ba nɛɛ, ¹⁹ yinni, Mɔwisi u sun wooda wɛ u nɛɛ, goo ù n gu ma u kurɔ deri, ma wi ka kurɔ wi, ba n̄n bii mɔ, n weenɛ yɛro win wɔnɔ u kurɔ gɔmini wi sua, kpa u ka mɔɔ bibu marua. ²⁰ Wee, tundo turosibu nɔɔba yiru gaba raa wãa. Ben gbiikoo u kurɔ sua ma u gu, u n̄n ka kurɔ wi bii mara. ²¹ Yera ben yiruse u kurɔ gɔmini wi sua. Win tii maa gu, u n̄n ka kurɔ wi bii mara. Nge mɛya ben itasen tii, ²² sere n ka girari ben nɔɔba yiruse, ba n̄n ka kurɔ wi bii mara. Be kpuron biruwa kurɔ win tii maa gu. ²³ Dɔma te gɔriba koo se, tɔn ben wara ko n kurɔ wi mɔ. Domi be nɔɔba yiru ye kpuro ba n̄n yɛwa kurɔ.

²⁴ Yesu bu wisa u nɛɛ, i n̄ Gusun̄n gari ka win dam yē. N n̄ yen s̄na i tore? ²⁵ Domi sanam mɛ ɔ̄riba koo se dur̄bu ka kur̄bu ba n̄ maa suanam̄, ba ko n̄ s̄awa nge Gusun̄n ɔ̄radoba. ²⁶ Ye n̄ maa s̄a ɔ̄ribun seebun gari, i n̄ garire M̄wisin tireru s̄o mi aw̄i d̄oɔgiin gari w̄a nge mɛ Gusun̄ u ka n̄n gari kua u nɛɛ, “Wiya Aburahamun Yinni, ka Isakin Yinni, ka Yak̄bun Yinni.” ²⁷ Wee, Gusun̄ u n̄ s̄a ɔ̄ribun Yinni. U s̄awa wasobugii. Yenin s̄na b̄en torara kp̄a.

Wooda ye ya bo

(I maa m̄erio Mateu 22:34-40, Luku 10:25-28)

²⁸ N wee, wooda ȳro goo u ben sikirin̄ ge nua. U wa ma Yesu u Sadusi be gari gee wisa, ma u da Yesu mi u n̄n bikia u nɛɛ, woodaba kpuro s̄o yer̄a ya kere.

²⁹ Yesu u nɛɛ, wooda ye ya kere wee. “B̄e Isireliba, i swaa dakio, Gusun̄ b̄en Yinni, wi turowa Yinni. ³⁰ A Gusun̄ wunen Yinni k̄o ka wunen ɔ̄ru kpuro ka wunen bw̄ra kpuro ka wunen bwisikunu kpuro ka wunen dam kpuro.” ³¹ Yen yiruse wee. “A wunen t̄nusi k̄o nge wunen tii tii.” Wooda gaa maa sari ye ya yeni kere.

³² Ma wooda ȳro wi, u Yesu s̄awa u nɛɛ, to, n̄ w̄a yinni. Gema a gerua ye a nɛɛ Gusun̄ turowa w̄a, goo maa sari ma n̄ kun m̄o wi. ³³ Ma t̄nu ù n̄ Gusun̄ k̄a ka win ɔ̄ru kpuro ka win bwisikunu kpuro ka win dam kpuro, ù n̄ maa win t̄nusi k̄a nge win tii tii, yeya ya ȳku d̄o m̄wararuginu ka ȳku ni nu tie kere.

³⁴ Ye Yesu u wa ma u yeni geruawa ka ȳrun baa, yera u n̄n s̄awa u nɛɛ, a turuku kooma a ka du mi Gusun̄ u bandu sw̄i.

Yenin biru goo kun maa k̄a ka u Yesu ɔ̄anu ganu bikie.

Dafidi ka wi Gusun̄ u ɔ̄sa

(I maa m̄erio Mateu 22:41-46, Luku 20:41-44)

³⁵ Yen biru, nge mɛ Yesu u Gusun̄n garin keu s̄osim̄ s̄a yer̄o, u t̄mbu bikia u nɛɛ, am̄na wooda ȳroba koo

kp̄i bu gere ma Kirisi u s̄awa Dafidin bii. ³⁶ Dafidin tii, ka Hunde D̄eron s̄osiru u nɛɛ,

“Yinni Gusun̄ u n̄n Yinni s̄awa u nɛɛ,

a sin̄o n̄n n̄m geūo

sere n̄ ka nun wunen yiber̄ba taarea.”

³⁷ Dafidin tii u n̄n soka Yinni. Am̄na u ko n̄ maa ka s̄a win bii.

I tii laakari koowo

ka wooda ȳrobu

(I maa m̄erio Mateu 23:1-36, Luku 20:45-47)

Ma t̄n w̄ru ge, ga Yesu gari swaa daki ka nuku dobu. ³⁸ Win keu s̄osibu s̄o u nɛɛ, i tii laakari koowo ka wooda ȳrobu be ba k̄i ba n̄ b̄su ka yabe d̄end̄nu, ba maa t̄birinaa k̄i batuma s̄o ka b̄ere. ³⁹ Ma ba sin yee b̄ereginu k̄i m̄n̄no yen̄o ka maa aye b̄ereginu t̄o baka yer̄o. ⁴⁰ Ba ɔ̄minibun yenusu dim̄o ka taki ma ba kana d̄end̄nu m̄o bu ka bu wan s̄o. Ba koo bu taare w̄e n̄ kp̄a.

Gobi yi kur̄o ɔ̄mini goo u kp̄e

(I maa m̄erio Luku 21:1-4)

⁴¹ Yera Yesu u da u sina s̄a yerun kpakoro te ba ra gobi doken b̄okūo, ma u m̄era nge mɛ t̄mba gobi kp̄em̄o te s̄o. Gobigibu dabiru ba gobi b̄eke doke. ⁴² Yera ɔ̄mini s̄aro goo u na ma u gobi piiminu yiru doke mi, ȳn geera s̄a nge faram yirun saka. ⁴³ Ma Yesu u win bw̄abu soka u bu s̄awa u nɛɛ, ka geema na b̄e s̄om̄o, ɔ̄mini s̄aro wini, u gobi doke kpakoro teni s̄o n̄ t̄mbu kpuro kere. ⁴⁴ Domi be kpuro, ye n̄ s̄andi ben m̄o bakaru s̄o, yera ba wuna ba doke, adama kur̄o wi, win ȳaru s̄ara u kpuro kp̄e ye u ka tii k̄su.

13

Yesu u s̄a yerun k̄rabun gari m̄o

(I maa m̄erio Mateu 24:1-2, Luku 21:5-6)

¹ Nge mɛ Yesu u yarīo s̄a yerun di, win b̄o turo u nɛɛ, yinni, anna a dii bakanu wa ka nin kpee buranu!

² Ma Yesu n̄n s̄awa u nɛɛ, a dii baka ni wa? Baa kpee teeru ta n̄ ko n̄ s̄andi ten tensim w̄oll̄o. Ba koo ni kpuro surawa.

Wahala ye ya koo na handunia yu sere kpe

(I maa mɛerio Mateu 24:3-14, Luku 21:7-19)

³ Yen biru Yesu u da Olifin guurɔ u sina u wuswaa kisi s̄aa yeru gia. Yera Piɛɛ ka Yakɔbu ka Yohanu ka Andere ba da be tɔna ba n̄n bikia ba nɛɛ, ⁴ a sun s̄ɔwɔ, domma yabu ye, ya koo koorɔ. Ȳire terà ta koo sun s̄ɔsi ma yen saa ya tura.

⁵ Ma Yesu u bu s̄ɔbu w̄ari u nɛɛ, i tii laakari koowo, kpa goo ku raa bɛɛ n̄ni w̄ɔke. ⁶ Tɔn dabira koo na ka n̄n ȳisiru ba n̄ m̄, beya ba s̄aa Kirisi wi, kpa bu tɔn dabinu n̄ni w̄ɔke. ⁷ I n tabun damu damusu n̄m̄, i ku de n bɛɛ berum ko. Yeni ya n̄ koo ko ya kun koore, adama n̄ n̄ gina handunian kpeeru mi. ⁸ Domi bwesenu koo seesina. Sinamba koo seesina. Tem ȳiribu ka ḡɔru ko n̄ w̄aa gam ka gam. Ye kpuro n̄ ko n̄ s̄awa nge tɔn kurɔn nuku wuriribun tore.

⁹ Adama bɛɛ, i n bɛɛn tii sɛ. Domi ba koo bɛɛ mwa kpa bu bɛɛ siri kowobu n̄mu s̄andia. Ba koo maa bɛɛ so m̄n̄n̄ yenɔ, kpa bu ka bɛɛ da tem ȳɛrobu ka sinambun wuswaaɔ n̄n s̄ɔ kpa i ka seeda di. ¹⁰ Yu sere koorɔ m̄ ba koo gina bwesenu kpuro Labaari gea waasu kua. ¹¹ Adama sanam m̄ ba bɛɛ gawe ba ka d̄ɔ bu bɛɛ siri kowobu n̄mu beria, i ku gbi i wurura ka ye i ko gere. Saa ye, yà n̄ tunuma, i geruo ye Gusunɔ u koo bɛɛ s̄. Domi n̄ n̄ bɛɛn tii i ko gere, ma n̄ kun m̄ Hunde Dɛɛro. ¹² M̄ɔ ka w̄n̄ ba koo k̄arum̄t̄n̄u kuana bu ka ben turo go, m̄ya tundoba koo maa ben bibu kua. Bibu ba koo ben m̄w̄ɔbu seesi kpa bu de bu bu go. ¹³ T̄mbu kpurowa ba ko n̄ bɛɛ tusa n̄n ȳisirun s̄. Adama wi u temana sere ka n̄rɔ, u koo faaba wa.

Ḡaa k̄osunun gari

(I maa mɛerio Mateu 24:15-28, Luku 21:20-24)

¹⁴ Yesu maa nɛɛ, adama i ko kam koosion bw̄aroku k̄osu wa ga ȳɔ mi n̄ n̄ weenɛ ga n̄ w̄aa. Wi u tire teni garim̄ u tubuo s̄aa s̄aa. Sanam m̄ya n̄ weenɛ be ba w̄aa Yudeaɔ bu kpikiru su bu da guunɔ. ¹⁵ Kpa wi u w̄aa

dii tɛɛra w̄ollɔ u ku sara u du dirɔ u ḡaanu sua. ¹⁶ Wi u maa woo gberɔ u ku ḡasira yenuɔ u win yabe bakaru sua. ¹⁷ Anna kurɔ ben n̄ni sw̄ara ko n̄ nɛ sanam m̄, be ba guri m̄ ka be ba bibu b̄m̄ k̄ɛm̄. ¹⁸ I Gusunɔ kanɔ kpa saa ye, yu ku raa ko woorun sanam. ¹⁹ Domi sanam m̄ s̄ɔ, n̄ni sw̄aa bakara ko n̄ w̄aa t̄n̄ bweseru ta n̄ koore saa handunian toren di sere ka gisɔ. Ten bwesera kun mam maa sisi. ²⁰ Yinni ù kun daa t̄ɔ te kawe, goo kun tiarɔ. Adama wigii be u ḡas̄n̄ s̄na u t̄ɔ te kawa. ²¹ Saa ye s̄ɔ, goo ù n̄ bɛɛ s̄ɔm̄ u nɛɛ, Kirisi wi, u w̄aa mini, n̄ kun m̄ u w̄aa miɔn̄, i ku ra naane ko. ²² Domi Kirisi weesugibu ka s̄m̄ weesugiba koo yari. Ba koo ȳirenu ka s̄m̄ maamaakigia ko, bu ka be Gusunɔ u ḡsa n̄ni w̄ɔke n̄ n̄ ko n̄ koorɔ. ²³ W̄ee, na bɛɛ yeni kpuro s̄ɔwa k̄ yu sere koorɔ. Yen s̄, i n̄ tii sɛ.

T̄n̄un Biin naaru

(I maa mɛerio Mateu 24:29-31, Luku 21:25-28)

²⁴ Yesu maa nɛɛ, adama saa ye s̄ɔ, n̄ni sw̄arun biru, s̄ɔ u koo yam t̄ra, suru kun maa waarɔ. ²⁵ W̄ollun kperi yi koo w̄ruma tem̄, kpa w̄ollun dam mu ȳiri. ²⁶ Saa yera ba koo T̄n̄un Bii wa u kurama guru winu s̄ɔ ka dam bakam ka yiiko. ²⁷ U koo win ḡradoba ḡri handunian goonu n̄n̄ s̄ɔ bu be u ḡsa m̄na saa handunian n̄run di sere ka w̄ollɔ.

Ȳire te d̄aa te ba m̄ figie

ta s̄ɔsim̄

(I maa mɛerio Mateu 24:32-35, Luku 21:29-33)

²⁸ Yesu maa nɛɛ, t̄ɛ i de d̄aa te ba m̄ figie tu bɛɛ gari ḡɛ s̄ɔsi. Sanam m̄ ta kpararu torua, i ȳɛ ma tomburura ta turuku kua. ²⁹ Nge m̄ya maa, i n̄ wa yeni kpuro ya kooram̄, i n̄ ȳɛ ma nɛ T̄n̄un Bii na turuku kuawa, na mam w̄aa k̄n̄n̄w̄. ³⁰ Ka geema na bɛɛ s̄ɔm̄, t̄n̄ t̄n̄ beni ba n̄ gbim̄ ye kpuro yu ka koorɔ. ³¹ W̄ollu ka tem baa ya koo doona, adama n̄n̄ gari kun doonɔ pai.

Gusunɔ turowa

handunian kpeerun saa yē
(*I maa mɛerio Mateu 24:36-44*)

³² Yesu maa nɛɛ, ye n sãa nɛn naarun saa, goo sari wi u yen tōru yē, baa Gusunɔn gɔradoba be ba wãa wollo, baa mam Biin tii, ma n kun mɔ Baaba turo. ³³ I n tii sɛ kpa i n swaa mɛera, domi i n yē dɔma te tō te, ta koo tunuma. ³⁴ N ko n sãawa nge durɔ goo wi u sanum dɔɔ. U win yenu win sɔm kowobu nɔmu sɔndia, u ben baawure win sɔmburu wē, ma u kɔnnɔ kɔso sɔɔwa u n swaa mɛera. ³⁵ N n mɛn na, i n swaa mɛera, domi i n yē nge yenu yēro u koo tunuma yoka, n kun mɛ wɔku suunu, n kun mɛ saa ye gue sumɔ, n kun mɛ bururu. ³⁶ U n tunuma suaru sɔɔ, kpa u ku raa bɛɛ deema i dɔ. ³⁷ Ye na bɛɛ sɔɔmɔ yera na maa baawure sɔɔmɔ, i n swaa mɛera.

14

Wirugiba wesianamɔ

bu ka Yesu go

(*I maa mɛerio Mateu 26:1-5, Luku 22:1-2, Yohanu 11:45-53*)

¹ N wee, n tie sɔɔ yiru bu ka Gɔɔ sararibu ka pɛɛ ye ba kun seeyatia doken tɔɔ bakaru ko. Ma yãku kowo tɔnwɛrobu ka wooda yērobu ba swaa kasu bu ka Yesu mwa asiri sɔɔ bu go, ² domi ba gerumɔ ba mɔ, n n weenɛ bu ko tɔɔ baka te sɔɔ, kpa n ku raa ko gari baka tɔmbun suunu sɔɔ.

Kurɔ goo turare yēka

Yesun wirɔ

(*I maa mɛerio Mateu 26:6-13, Yohanu 12:1-8*)

³ Sanam mɛ Yesu u wãa Betania Simɔɔn yenuɔ wi u raa bara disigiru mɔ, kurɔ goo u na win mi u too buraru nɛni te ba kua ka abatiri, te ta turare gobi bɛkɛgia yiba ye ba kua ka naadin gum. U too te kɔra ma u turare ye yēka Yesun wirɔ sanam mɛ u dimɔ. ⁴ Gabu ba sɔɔnamɔ ka mɔru ba nɛɛ, mban sɔna u turare ye kam koosia. ⁵ Sa ko raa kpī su ye dɔra yu ko sɔm kowon wɔɔ tian kɔsiarun saka, kpa su gobi yi sãarobu bɔnu kua.

Ma ba kurɔ wi wɔkisi. ⁶ Adama Yesu u nɛɛ, i nɔn derio. Mba n kua i ka

nɔn wɔkisi. Gãa burana u man kua. ⁷ Baadomɔmɔ wã sãarobu ba wãa bɛɛn suunu sɔɔ. Sanam baamɛre mɛ i kī, i ko kpī i bu durom kua. Adama nɛna na n ko na n wãa ka bɛɛ ka baadomɔmɔ. ⁸ U kua nge mɛ win mɔra nɛ. U nawa u ka nɛn wasin sikubun sɔɔru ko bu sere yi sike. ⁹ Ka geema na bɛɛ sɔɔmɔ, baama mi ba Labaari gea waasu mɔ handunia kpuro sɔɔ, ba koo maa kurɔ win gari gere ye u kua minin sɔ, ba n ka nɔn yaaye.

Yudasi u kī u Yesu yãku kowo

tɔnwɛrobu nɔmu sɔndia

(*I maa mɛerio Mateu 26:14-16, Luku 22:3-6*)

¹⁰ Yen biru Yudasi Isikariɔtu, bwãabu wɔkura yiru yen turo, u da yãku kowo tɔnwɛrobu mi u ka bu Yesu nɔmu sɔndia. ¹¹ Ben nukura dora gem gem ye ba win gari nua ma ba nɔn gobi nɔɔ mɔwɛru kua yi ba koo nɔn kē. Ma u swaa kasu nge mɛ u koo ko u ka Yesu bu nɔmu sɔndia u n saa wa.

Yesu u Gɔɔ sararibun yaa dibu

dimɔ ka win bwãabu

(*I maa mɛerio Mateu 26:17-25, Luku 22:7-14, 21-23, Yohanu 13:21-30*)

¹² Pɛɛ ye ba kun seeyatia doken tɔɔ bakarun tɔɔ gbiikiru, tɛ sɔɔ ba ra Gɔɔ sararibun yãanu go, Yesun bwãaba na win mi ba nɛɛ, mana a kī su nun Gɔɔ sararibun yaa dibun sɔɔru kua.

¹³ Yera Yesu u win bwãabun yiru gɔra u bu sɔɔwa u nɛɛ, i doo wuu sɔɔ, i ko ka durɔ goo yinna u nim tooru sɔɔwa. I nɔn swīiyɔ. ¹⁴ Yenu mi u dua, i yenu gen yēro sɔɔwɔ i nɛɛ, yinni u nɛɛ, diru mana wi ka win bwãabu ba koo be Gɔɔ sararibun yaa dibu di. ¹⁵ Durɔ wi, u koo bɛɛ gidambisa baka sɔɔsi ye ba sɔɔru kua ka gãa nɔn bukata sa mɔ kpuro. Miya i ko i sun Gɔɔ sararibun sɔɔru kua.

¹⁶ Ma bwãa be, ba swaa wɔri ba tura wuu gen mi, ba ye kpuro wa nge mɛ Yesu u raa bu sɔɔwa. Ma ba Gɔɔ sararibun yaa dibu sɔɔru kua.

¹⁷ Ye n kua yoka Yesu u da mi ka win bwãabu wɔkura yiru ye. ¹⁸ Ye ba sɔ ba dimɔ Yesu u nɛɛ, ka geema na

bɛɛ sɔɔmɔ, bɛɛn turo wi u dimɔ ka nɛ sannu u koo man dɔmɛ.

¹⁹ Yeya bwāa be kpuron nuki sankira, ma ba nùn bikiabu wəri tia tia ba mɔ, asa n n̄ nɛ.

²⁰ Ma Yesu u bu wisa u nɛɛ, bɛɛ wəkura yiru ye sɔɔ, nɛ ka wi sa gbɛɛ teeru s̄ramɔ, wiya. ²¹ Ka geema, Tɔnun Bii u koo gbi nge mɛ Gusunɔn gari gerumɔ win s̄. Adama n̄ni swāarugiiwa wi u koo nùn dɔmɛ. N sanɔ ba kun daa ȳero mara.

Yinnin d̄ia domaruginu

(I maa m̄erio Mateu 26:26-30, Luku 22:15-20, Korinti I, 11:23-25)

²² Mi ba dimɔ mi, Yesu u p̄ɛ sua u Gusunɔ siara ma u ye murura u win bwāabu w̄. U nɛɛ, i mɔɔ, yeniwa nɛn wasi.

²³ U maa n̄ra sua u Gusunɔ siara ma u bu w̄, ma be kpuro ba n̄ra. ²⁴ Ma Yesu u nɛɛ, yeniwa nɛn yem mɛ mu Gusunɔn nɔɔ mwɛɛ kpaaru sire. Mu koo maa yari tɔn dabinun s̄. ²⁵ Ka geema na bɛɛ sɔɔmɔ, na n̄ maa tam m̄eni n̄rumɔ sere n ka ko sanam m̄e kon m̄en kpm nɔ ban te Gusunɔ u koo sw̄i sɔɔ.

²⁶ Ye ba womusu kua ba kpa, yera ba yara ba da Olifin guuru w̄llɔ.

Yesu u nɛɛ, Piɛɛ koo nùn siki

(I maa m̄erio Mateu 26:31-35, Luku 22:31-34, Yohanu 13:36-38)

²⁷ Olifin guuru miya Yesu u bu sɔɔwa u nɛɛ, bɛɛ kpurowa i ko i biru wura. Domi ba yorua Gusunɔn gari sɔɔ ba nɛɛ, “Ba koo yāa kparo go, kpa yāanu nu yarina.” ²⁸ Adama n̄n seewa ḡarin di kon bɛɛ gbiiya Galileɔ.

²⁹ Yera Piɛɛ nùn sɔɔwa u nɛɛ, baa tɔmbu kpuro b̄a n biru wuramɔ, n n̄ ka nɛ!

³⁰ Yesu u nùn sɔɔwa u nɛɛ, ka geema na nun sɔɔmɔ, gisɔn w̄ku te, sere goo dɔɔ gu ka sw̄i n̄n yiru, kaa man siki n̄n ita.

³¹ Adama Piɛɛ u nɔɔ ḡɛ dim dim u mɔ, na n̄ nun sikimɔ pai. Baa n̄ n ḡɔn na, sanna sa ko gbi.

Mɛya maa bwāa be kpuro ba gerua.

Yesu u kanaru m̄ Geɛmanɛ

(I maa m̄erio Mateu 26:36-46, Luku 22:39-46)

³² Yen biru ba da gam gum mi ba ra soku Geɛmanɛ. Ma Yesu u win bwāabu sɔɔwa u nɛɛ, bu sinɔ mi, kpa u da u kanaru ko.

³³ Ma u Piɛɛ ka Yakɔbu ka Yohanu soka ba da ka wi. Ma u nanda, win wasi dwiiya. ³⁴ Yera u bu sɔɔwa u nɛɛ, nɛn nukura sankira sere n gɔɔ gum girari. I ȳero mini kpa i n tii kp̄arenu s̄a.

³⁵ Yen biru u bu d̄esirari fiiko u kpuna u kibari u kanaru kua, n̄ n koo kora, wahalan saa ye, yu nùn d̄esirari. ³⁶ Yera u gerua u nɛɛ, nɛn Baaba, kaa kp̄i a ḡānu kpuro ko. A de wahala ye, yu man d̄esirari. Adama a ku nɛn ḡru k̄ru ko ma n kun m̄o wunɛgiru.

³⁷ Ma u wurama bwāabu ita ben mi, u deema ba d̄o. Ma u Piɛɛ bikia u nɛɛ, Simɔɔ a d̄owa? A kpana a n wasi baa k̄bi tia? ³⁸ I n tii kp̄arenu s̄a i n kanaru mɔ, kpa i ku ra du k̄kiribu sɔɔ. Ka geema, tɔnun ḡru ga k̄i adama wasi yen dam bie.

³⁹ Ma u kpm wura u kanaru kua. Gari tee yiya u gerumɔ. ⁴⁰ Ye u kpm wurama u deema ba do domi ben n̄ni bunia. Ba n̄ maa ȳe ye ba koo nùn s̄.

⁴¹ Ye u wurama ben mi n̄n itase u bu sɔɔwa u nɛɛ, i den dweeyo t̄ɛ, kpa i w̄ra. N tura m̄. Saa ye, ya tunuma k̄. N wee, ba Tɔnun Bii tɔn k̄sobu n̄mu s̄ndiammɛ. ⁴² I seewo su doona. Wee, wi u man d̄m̄m̄o u sisi.

Yesun mwaabu

(I maa m̄erio Mateu 26:47-56, Luku 22:47-53, Yohanu 18:3-12)

⁴³ Yesu kun gari yi gerum kpa Yudasi ka tunuma yande, bwāabu wəkura yiru yen turo. Tɔn dabira nùn sw̄i ba takobiba ka bokunu n̄ni. Yāku kowo t̄nwerobu ka wooda ȳrobu ka guro guroba ba bu ḡra. ⁴⁴ N deema d̄m̄e wi, u raa t̄n be sɔɔwa ȳre te u koo ko. U nɛɛ, durɔ wi u koo nɛnɛ u b̄kasi, wiya mi, bu nùn mɔɔ, bu nɛnɛ kem kem bu ka doona. ⁴⁵ Ye Yudasi tunuma, mii mii u da Yesun mi, ma u nɛɛ, yinni.

Ma u nùn b̄kasi. ⁴⁶ Yera t̄n be, ba n̄mu d̄m̄ia ba Yesu mwa. ⁴⁷ Adama be ba ȳ min turo u win takobi woma,

ma u yāku kowo tənweron yoon soo sōra u bura. ⁴⁸ Yera Yesu bu bikia u nεε, nena bεε i mwaabu na ka takobiba ka bokunu nge swaa dio? ⁴⁹ Baadommawa na ra n ka bεε wāa sāa yerō na n keu sōsimō, ma i n man mwε. Adama Gusunən gari yi n koo ko yi kun koore.

⁵⁰ Yera bwāa be kpuro ba yarina ba nūn deri.

⁵¹ Aluwaasi goo maa Yesu swī biruō u bekuru wukiri. Yera gaba kī bu nūn mwa, ⁵² adama u duka tereru, u bu bekuru deria.

Ba Yesu sirimō

Yuuban tənwerobun mennō yerō

(I maa mεerio Mateu 26:57-68, Luku 22:54-55, 63-71, Yohanu 18:13-14, 19-24)

⁵³ Sanam mεya ba ka Yesu da yāku kowo tənweron yenuō mi yāku kowo tənwerobu ka guro gurobu ka maa wooda yērobu ba mennε. ⁵⁴ Ma Piεε u bu swī dandankuru sere ka yāku kowo tənweron yenu yaaraō. Miya u sina, wi ka tabu kowobu sannu ba dōō wōsu.

⁵⁵ Yāku kowo tənwerobu ka maa guro gurobun mennō ge kpuro ba seeda kasu ye ba koo Yesu mani bu ka nūn go. Adama ba n wa. ⁵⁶ Domi tən dabiru ta nūn seeda weesugia diisimō adama seedagii be, ba n nōō tia sāa.

⁵⁷ Yera gaba seewa ba nūn weesu mani ba nεε, ⁵⁸ bεεε sa nua u nεε u koo sāa yeru sura te ba ka nōma bana, kpa sōō itan baa sōō u be ten kpaaru bani te ba n ka nōma banε.

⁵⁹ Ka mε, baa gari yinin tii sōō ba n nōō tia kue.

⁶⁰ Ma yāku kowo tənwerō u seewa u yōra be kpuron wuswaaō, u Yesu bikia u nεε, a n gεε wisimō? Mba tən beni ba nun saarisimō.

⁶¹ Adama Yesu u maari piti, u n bu gāanu wisa. Yera yāku kowo tənwerō wi, u kpaam nūn bikia u nεε, wuna Kirisi wi? Gusunō Yinni wi sa siaramən Bii?

⁶² Ma Yesu u nεε, oo, nena mi. Sōō teeru i ko Tənun Bii wa u sō Dam Kpurogiin nōm geuō, u wee wōllun di guru winu sōō.

⁶³ Sanam mεya yāku kowo tənwerō u win tiin yaberu nenua u karana, ma u nεε, ee, seeda yerō i maa kasu. ⁶⁴ Bεε i nua gari kam yi u gerua. Amōna i wa durō wi sōō.

Ma be kpuro ba nūn taarε wē ba nεε, bu nūn go.

⁶⁵ Yera ben gaba yande nūn yāatam siem wōri, ba win nōni wōkua, ma ba nūn nōm kusa soomō, ba nεε u tubuo wi u nūn soomō.

Ma tabu kowobu ba nūn mwa ba soomō.

Piεε u Yesu siki

(I maa mεerio Mateu 26:69-75, Luku 22:56-62, Yohanu 18:15-18, 25-27)

⁶⁶ Sanam mε Piεε u wāa yenu yaaraō, yera wōndia goo wi u sōmburu mō yāku kowo tənweron mi u na mi. ⁶⁷ Ye u Piεε wa u dōō wōsu, u nūn mεera tii. Yera u nεε, wunε maa, a raa wāa ka Yesu Nasaretigii sannu.

⁶⁸ Adama Piεε u gari yi siki, u nεε, na n yē fa, ya n man yeeri ye a gerumō.

Ma u yara u da gongoroso gia. [Saa yera goo dōō ga swī.] ⁶⁹ Wōndia sōm kowo wi, u kpaam nūn wa mi, ma u be ba yō mi sōōwa u nεε, durō win tōmbun turowa mini.

⁷⁰ Adama Piεε u kpaam gari yi siki. Ye n te fiiko, be ba yō mi ba Piεε sōōwa ba nεε, ka gem, wunε tən ben turowa domi wunεn tii Galilegiwa.

⁷¹ Yera Piεε u bōrua u sōnna u nεε, na n durō wi yē wi bεε i ka yā mini.

⁷² Mii mii ma goo dōō ga swī nən mεeruse. Yera u Yesun gari yaaya yi u raa nūn sōōwa u nεε, sere goo dōō gu ka swī nən yiru, u koo nūn siki nən ita. Ma u swī wōri.

15

Ba ka Yesu da

Pilatin wuswaaō

(I maa mεerio Mateu 27:1-2, 11-14, Luku 23:1-5, Yohanu 18:28-38)

¹ Buru buru yellu yāku kowo tənwerobu ka maa guro gurobu ka wooda yērobu, ka be ba tie mennō ge sōō, ba menna bu ka gari yi wesiana sannu. Ma ba Yesu bōkua ba ka da ba Pilati nōmu sōndia. ² Yera Pilati nūn bikia u nεε, wuna Yuuban sunō?

Yesu nùn wisa u nɛɛ, mɛya nge mɛ a gerua.

³ Ma yāku kowo tɔnwerobu ba Yesu mɛm dabinu manimɔ. ⁴ Yera Pilati kpam nùn bikia u nɛɛ, a n̄ gāanu wisimɔ? A n̄ nɔɔmɔ nge mɛ ba nun mɛm dabinu manimɔ?

⁵ Adama Yesu kun yen gaa wisa sere biti ya Pilati mwa.

Ba Yesu taarɛ wɛ bu go

(I maa mɛɛrio Mateu 27:15-26, Luku 23:13-25, Yohanu 18:39-19:16)

⁶ N deema, Gɔɔ sararibun tɔɔ bakaru baatere Pilati u ra pirisɔm turo karewa wi tɔmba kī. ⁷ Sanam mɛya, tem gowobu gaba wāa pirisɔm sɔɔ be ba tɔmbu go tem gooru garu sɔɔ. Ben turon yīsira Baraba. ⁸ Ma tɔn wɔru ga susi Pilatin mi bu ka nùn kana u bu kua nge mɛ u ra bu kue wɔɔ baagere tɔɔ te sɔɔ. ⁹ Ma Pilati u bu bikia u nɛɛ, i kī n̄ bɛɛ Yuuban sunɔ kara?

¹⁰ Domi win tii u yɛ kam kam ma nisinun sɔna yāku kowo tɔnwerobu ba nùn Yesu nɔmu sɔndia. ¹¹ Sanam mɛ sɔra yāku kowo tɔnwerobu be, ba tɔn wɔru bɔrie gu ka Pilati seesi kpa u bu Baraba kara. ¹² Ma Pilati u kpam bu bikia u nɛɛ, n̄ n̄ mɛn na, mba i kī n̄ ko ka durɔ wi bɛɛ i sokumɔ Yuuban sunɔ.

¹³ Yera ba kpam gbāsukum wɔri ba nɛɛ, a nùn kpareo dāa bunanaru sɔɔ.

¹⁴ Pilati u bikia u nɛɛ, mban sɔna. Kɔsa yerà u kua.

Adama tɔn be, ba gbāsukum sosi ba nɛɛ, a nùn kpareo dāa bunanaru sɔɔ.

¹⁵ Pilati u kī u ko ye n̄ koo bu dore, yen sɔna u bu Baraba kara. Yen biru u dera ba Yesu so ma u nùn tabu kowobu nɔmu sɔndia bu nùn dāa bunanaru kpate.

Tabu kowobu

ba Yesu yaakoru mɔ

(I maa mɛɛrio Mateu 27:27-31, Yohanu 19:2-3)

¹⁶ Sanam mɛya tabu kowobu ba Yesu gawa ba ka nùn da tem yɛron agbara sɔkaaɔ ma ba tabu kowobu kpuro kpuro mɛnna mi. ¹⁷ Ba Yesu gurumusɔ swāabu sebusia, ma ba sāki tundu bɔkana ba doke win wirɔ nge furɔ. ¹⁸ Ma ba nùn tɔbirim wɔri ba mɔ, Yuuban sunɔ, fɔɔ baasira.

¹⁹ Ma ba nùn gāa bɔɔ soomɔ wirɔ, ba nùn yāatam siemɔ, ba nùn yiiramɛɛ.

²⁰ Ye ba nùn yaakoru kua ba kpa, ba nùn gurumusɔ swāabu ge potari ba win tiin yānu sua ba nùn sebusia. Ma ba nùn gawa ba ka yara bu ka nùn kpate dāa bunanaru sɔɔ.

Ba Yesu kpate

dāa bunanaru wɔllɔ

(I maa mɛɛrio Mateu 27:32-44, Luku 23:26-43, Yohanu 19:17-27)

²¹ Sanam mɛ ba ka nùn dɔɔ, n̄ wee durɔ goo u sarɔ mi, wi ba ra soku Simɔɔ Sirengii, u wee gberu kpaanen di. N deema Simɔɔ wi, u sāawa Alesandu ka Rufusin baaba. Ma tabu kowobu ba nùn mwa ka dam ba nùn Yesun dāa bunanaru sɔbi. ²² Ba ka Yesu da mi ba ra soku Gɔɔgɔta, yīsi ten tubusiana, aye te ta ka wii koko weenɛ. ²³ Ma ba nùn tam wɛ mɛ mu ka tim mɛnna mɛ ba ra soku miru, adama u yina u nɔ. ²⁴ Yera ba nùn kpate dāa bunanaru. Yen biru tabu kowo be, ba win yānu tɛtɛ toosi bu ka wa ye ben baawure u koo sua. Nge mɛya ba ka Yesun yānu bɔnu koosina. ²⁵ Bururun kɔba nɔɔba nnen sakawa ba nùn kpate dāa bunanaru. ²⁶ Tora te u kua ba ka nùn kpate, tera ba yorua ba mani ba nɛɛ, Yuuban sunɔ. ²⁷ Ba maa gbenɔbu yiru gabu dāa bunanaru kpate, turo Yesun nɔm geuɔ, turo win nɔm dware. [²⁸ Nge mɛya Gusunɔn gari yi koora yi yi nɛɛ, “Ba nùn garisi kɔsan kowobu sɔɔ.”]

²⁹ Tɔn be ba sarɔ ba nùn wiru di-irisimɔ ba wɔnsimɔ ba nɛɛ, ahā to, n̄ n̄ wuna ra nɛɛ kaa sāa yeru sura kpa a kpaaru bani sɔɔ itan baa sɔɔ? ³⁰ Tɛ, a re tii faaba koowo a sara dāa ten min di.

³¹ Nge mɛya maa yāku kowo tɔnwerobu ka wooda yɛrobu ba nùn yaakoru mɔ. Ba sɔɔnamɔ ba mɔ, u gabu faaba kua adama u kpama u tii faaba ko. ³² Tɛ i de Kirisi Isireliban sunɔ u sarama su wa saa dāa bunana ten min di kpa su nùn naanɛ doke.

Mɛya maa be yiru, be ba kpate dāa bunanaru sɔɔ ka wi sannu, ba maa nùn wɔmmɔ.

Yesun gɔɔ

(I maa mɛɛrio Mateu 27:45-56, Luku 23:44-49, Yohanu 19:28-30)

³³ Yera dɔma ten sɔɔ sɔɔ, yam wɔkura tem mɛ kpuro wukiri sere n ka kua sɔɔ sɔɔn kɔba ita. ³⁴ Kɔba ita yen sakawa Yesu u gb̄ara ka dam, u nɛɛ, “Eloi, Eloi, lema sabatani.” Yen tubusiana, Gusunɔ nɛn Yinni, mba n kua a ka man deri.

³⁵ Be ba yɔ min gabu ba gari yi nua ma ba nɛɛ, i n nɔɔmɔ? U Eli soku.

³⁶ Yera ben turo u duka na ka swɛɛ dukɛ dukɛsu si u wasa tam mɔmmɔm sɔɔ u bɛri dɛkaɔ. Ma u Yesu tii u nɔ, u nɛɛ, i de su wa Eli ù n koo na u nùn sarasia.

³⁷ Yera Yesu u gb̄ara wɔllɔ too too, ma win hunde ya doona.

³⁸ Ase saa yera maa beku kare te ta w̄a s̄a yeru sɔɔ ta ḡɛɛrama saa wɔllun di sere temɔ. ³⁹ Tabu kowobun tɔnwero wi u yɔ Yesun wuswaaɔ u wa nge mɛ u ka gu. Yera u nɛɛ, ka gem durɔ wi, Gusunɔn Biiwa.

⁴⁰ Kurɔbu gaba maa w̄a mi, ba mɛɛra sarun di. Be sɔɔra Maari Madalagii w̄a, ka Salomɛ, ka Maari wi u s̄a Yose ka Yakɔbu ȳakabun mɛro.

⁴¹ N deema beya ba raa Yesu sw̄i ba nùn nɔɔrimɔ sanam mɛ u w̄a Galileɔ. Kurɔbu dabiru gara maa w̄a mi, be ba ka nùn na Yerusalemɔ sannu.

Yesun sikubu

(I maa mɛɛrio Mateu 27:57-61, Luku 23:50-56, Yohanu 19:38-42)

⁴²⁻⁴³ Ye n kua yoka, Yosɛfu Arimategii u tunuma mi, wi u s̄a bɛɛregii Yuuban guro gurobu sɔɔ, u maa mara Gusunɔ u bandu sw̄i. T̄ɔ te, t̄ɔ w̄ɛrarugirun sɔɔrun t̄ɔra, t̄ɛn yokan di t̄ɔ w̄ɛrarugira koo tore. Yen s̄na Yosɛfu u da Pilatin mi ka toro sindu u ka Yesun goru kana. ⁴⁴ Ma Pilati u biti kua too too ye u nua ma Yesu u gu kɔ. Yera u tabu sunɔ sokusia u ka nùn bikia Yesu ù n gu kɔ. ⁴⁵ Ye tabu sunɔ wi, u nùn s̄ɔwa ma Yesu u gu, u Yosɛfu nɔɔ k̄a u ka goo te sua. ⁴⁶ Yosɛfu u da u beku te ba wesa ka w̄ɛ damgii dwa, ma u goo te sarasia u tu beku te t̄ɛke. Ma u tu kp̄ɛ kpee w̄aru ge ba d̄aka sɔɔ. Yen biru u kpee bakaru garu bimiamu u

ka w̄aru gen nɔɔ k̄aru. ⁴⁷ N deema, Maari Madalagii ka Maari Yosen mɛro, ba mɛɛra mi ba Yesun goru kp̄ɛmɔ.

16

Yesun seebu ḡarin di

(I maa mɛɛrio Mateu 28:1-8, Luku 24:1-12 Yohanu 20:1-10)

¹ Ye t̄ɔ w̄ɛrarugira sara, Maari Madalagii ka Salomɛ ka Maari Yakɔbun mɛro, ba turare dwa bu ka Yesun goru ȳka. ² Ye n kua alusuma buun buru buru yellu kurɔ be, ba da siki ten mi. ³ Swaaɔ ba bikianamɔ, wara u koo bu kpee te bimia siki ten nɔɔn di.

⁴ Ye ba mɛɛra ma ba wa, wee kpee te, ta bimiare baa mɛ ta kp̄a too. ⁵ Ye ba dua siki te sɔɔ ba aluwaasi goo wa u s̄ ben nɔm geuɔ u yabe kpikiru sebua. Ma bɛrum bu mwa gem gem. ⁶ U bu s̄ɔwa u nɛɛ, i ku bɛrum ko. Na ȳ ma Yesu Nasaretigiiwa i kasu wi ba kpare d̄a bunanaru sɔɔ. U seewa ḡarin di u n̄ w̄a mini. I mɛɛrio mi ba raa nùn kp̄i. ⁷ N n mɛn na, i doo i win bw̄abu s̄ ka Piɛɛn tii ma u koo bu gb̄iia u da Galileɔ. Miya ba koo nùn wa nge mɛ u raa bu s̄ɔwa.

⁸ Yera ba yarima ba duki doona sikiru min di ka diiribu domi bɛrum bu mwa gem gem. Ba n̄ maa goo ḡanu ganu s̄ɔwa bɛrum saabu.

Yesu u Maari Madalagii kure

(I maa mɛɛrio Mateu 28:9-10, Yohanu 20:11-18)

[⁹ Ye Yesu u seewa ḡarin di alusuma buun buru buru yellu, Maari Madalagiiwa u gb̄ia u tii s̄ɔsi, w̄i sɔɔn di u wɛɛkunu nɔɔba yiru gira. ¹⁰ Ma kurɔ wi, u da u win kpaasibu labaari ye s̄ɔwa be ba w̄a nuku sankiranu ka sw̄i sɔɔ. ¹¹ Sanam mɛ ba nua Yesu kua waso, kurɔ wi maa nùn wa, ba n̄ ye wure.

Yesu u bw̄abu yiru kure

(I maa mɛɛrio Luku 24:13-35)

¹² Yenin biru, Yesu u wigibu yiru gabu kure ye ba s̄imɔ swaaɔ ba baru kpaaru garu d̄ɔɔ adama u tii k̄asa ben n̄ni sɔɔ. ¹³ Ye ba w̄ama wuu min di ba

be ba tie yen labaari sɔɔwa, adama ba
 ñ maa ye naane kue.

Yesu u tii bwāabu

wɔkura tia ye sɔɔsi

*(I maa mɛɛrio Mateu 28:16-20, Luku
 24:36-49, Yohanu 20:19-23, Gərobun
 Kookoosu 1:6-8)*

¹⁴ Yen biru Yesu u bwāabu wɔkura
 tia ye kurema ye ba dimɔ. Ma u bu
 gerusi ben naane dokebu sarirun sɔ
 ka maa ben degangam sɔ, domi ba ñ
 tɔn ben gari wure be ba nùn wa u
 seewa gərin di. ¹⁵ Ma u bu sɔɔwa u nɛɛ,
 i doo handunian baama kpuro kpa i
 bweseru baatere Labaari gea waasu
 kua. ¹⁶ Baawure wi u ye naane doke,
 ma ba nùn batemu kua, u koo hunden
 faaba wa. Baawure wi u kun maa ye
 naane doke, u koo taare wa. ¹⁷ Səm
 maamaakiginu wee ni naane dokeobu
 ba koo ko. Ba koo wɛɛkunu gira ka
 nen yĩsiru kpa bu ka barum kpam gari
 gere. ¹⁸ Bà n waa gɔsɔnu sua nɔmaɔ, ñ
 kun mɛ bà n dɛɛ nɔra, ba ñ wahala gaa
 wasi. Bà n maa barɔbu nɔmu sɔndi, ba
 koo bekurawa.

Yesu u doonɔ Gusunɔn mi

*(I maa mɛɛrio Luku 24:50-53,
 Gərobun Kookoosu 1:9-11)*

¹⁹ Ye Yinni Yesu ka bu gari yi kua
 u kpa, u suara wɔllɔ u da u sina
 Gusunɔn nɔm geuɔ. ²⁰ Ma bwāa be,
 ba da ba waasu kua baama kpuro. Ma
 Yinni u ka bu sɔmbu te mɔ, u sɔɔsimɔ
 ka səm maamaakiginu ma ben gari
 sāawa gem.]

LABAARI GEA NGE MƐ LUKU U YORUA

Luku, wi u tire te yorua, u s̄awa Gerek̄i. U ȳeru m̄o, u s̄awa doko-
toro, Kol 4:14. Teofiruwa u tire te
yorua. Teofiru wi, u n̄ maa s̄a Yuu.
Yen s̄na ye u Yesun bwese t̄kan gari
m̄o, u girariwa sere Adamun mi, wi
u s̄a t̄mbu kpuron baaba. Luku u
k̄i u s̄asiwa ma Yesu u s̄awa t̄mbu
kpuron Faaba kowo, n̄ n̄ m̄o Yuuba
t̄nagii. U maa s̄osi ma Yesu u t̄mbu
kpuro k̄i, bw̄ɛbw̄ɛbu ka damgibu
ka s̄arobu ka gobigibu ka kur̄bu ka
dur̄bu ka bibu.

Tire ten gari m̄ero ya w̄awa ten
wiru 19:10 s̄o ye ya n̄ɛ, T̄nun Bii u
nawa u ka kasu be ba k̄ora u bu faaba
ko.

Tire ten kpunaa

1. Yohanu Bat̄mu kowo ka Yesun
marubu ka Yesun biru, wiru 1n
di sere wiru 2.
2. Yohanu Bat̄mu kowon waasu ka
Yesun k̄kiribu, wiru 3n di sere
wiru 4:13.
3. Yesun s̄amburu Galileo, wiru 4:14n
di sere wiru 9:50.
4. Yesu u w̄a Yerusalemun swaa,̄
wiru 9:51n di sere wiru 19:28.
5. Yesun s̄osi d̄aakinu batuma s̄o,
wiru 19:29n di sere wiru 21:37.
6. Yesun sanam d̄aakim handunia s̄o,
wiru 22n di sere wiru 24.

Nge m̄e ba kua

ba ka tire te yorua

¹⁻⁴ Teofiru, b̄ɛɛ bakagii, n̄ man
w̄ere n̄ nun tireru yorua n̄ nun s̄o dee
dee ye n̄ kora b̄ɛɛn suunu s̄o. Be
ba ye wa toren di ba kua yen labarin
s̄m kowobu ma ba sun ye s̄owa.
Dabiru be ba ye nua ba kookari kua bu
ka ye yore dee dee. N̄en tii na gari yi
kpuro w̄era yin toren di. N̄ maa man
w̄ere n̄ nun ye yorua a n̄ ka yen gem
ȳe ye ba nun s̄osi.

*Gusun̄n ḡrado u Yohanu Bat̄mu
kowon marubun gari n̄asia*

⁵ To, Herodu Yudean tem ȳeron
waati, ȳaku kowo goo w̄a ȳaku
kowobun wuuru s̄o te ba m̄o Abia,
win ȳisira Sakari. Win kur̄o maa
s̄awa Aronin bweseru, win ȳisira
Elisabeti. ⁶ Be yiru kpuro geegiba
Gusun̄n wuswaa. Ba s̄im̄o Yinni
Gusun̄n wooda ka win s̄osibu kpuro
s̄o dee dee. ⁷ Adama ba n̄ bii m̄o ȳen
s̄o Elisabeti s̄a w̄iro, be yiru kpuro ba
maa t̄k̄nu kua.

⁸ N̄ wee sanam m̄e n̄ ben wu-
uru girari, Sakari win ȳaku kobun
s̄amburu m̄o Gusun̄n wuswaa. ⁹ Ma
tubu tubu ya n̄n m̄wa nge m̄e ȳaku
kowobun komaru, u ka du Yinni
Gusun̄n s̄a yer̄o u turare d̄o doke.
¹⁰ T̄n w̄aru kpuro ga kanaru m̄o t̄ow̄o
sanam m̄e u turare d̄o dokem̄o. ¹¹ Ma
Yinnin ḡrado u n̄n kure u ȳo mi ba
ra turare d̄o doken n̄m geu. ¹² Ye
Sakari u n̄n wa, u wom torura ma
b̄erum n̄n m̄wa. ¹³ Ma ḡrado wi,
u n̄n s̄owa u n̄ɛ, a ku b̄erum ko
Sakari, domi ba wun̄en kanaru m̄wa.
Wun̄en kur̄o Elisabeti u koo nun bii
t̄n dur̄o marua, kpa a n̄n ȳisira k̄e
Yohanu. ¹⁴ Kaa nuku doo bakabu
wa, t̄n dabira koo maa ȳeri win
marubun s̄o. ¹⁵ Domi u koo ko t̄n
boko Yinni Gusun̄n wuswaa. U n̄
tam n̄rum̄o. U ko n̄ maa Hunde D̄ero
yiba win m̄eron nukurun di. ¹⁶ U koo
de Isireliba dabiru bu wura Gusun̄o
ben Yinnin mi gia. ¹⁷ U koo n̄n swaa
gbiiya kpa u n̄ s̄a nge Gusun̄n s̄m̄o
Eli, u n̄ dam m̄o u ka baababa ka ben
bibu dorasia, kpa u maa ka m̄em n̄o
sariba wura geegibun swaa s̄o, kpa u
maa t̄mbun ḡrusu s̄oru koosia mam
mam Yinnin s̄o.

¹⁸ Sakari u ḡrado wi bikia u n̄ɛ,
am̄na ko na n̄ ka ȳe ma gari yi gema.
Domi n̄e dur̄o t̄k̄ra, n̄en kur̄n tii
maa t̄k̄ru kua.

¹⁹ Ma ḡrado wi, u n̄n wisa u n̄ɛ,
n̄ena Gabirīe, n̄e wi na ra n̄ ȳo Gusun̄n
wuswaa. Ba man ḡrimawa n̄ ka nun
gari ko kpa n̄ ka nun labaari gea ye
n̄asia. ²⁰ Adama a n̄ n̄en gari naane
doke yi yi koo kora yin saa s̄o. Yen
s̄na, a n̄ maa kp̄e a gari gere sere d̄oma
te yabu ye, ya kora.

²¹ Tamba Sakari mara, ma biti ya bu mwa ye u ka te me saa yerə. ²² Ye u yara, u n̄ kp̄ia u ka bu gari kue, ma ba gia ma u kāsiru wawa saa yeru mi. U ka bu n̄oma gari s̄om̄ə, u n̄ n̄ə wukie.

²³ Ye win yāku kowo s̄ambura kpa, u s̄ia win yenuə. ²⁴ Yen biru win kurə Elisabeti u gura sua, ma u tii berua suru n̄əbu. U n̄e, ²⁵ n̄ wee ye Yinni Gusunə u man kua. U ka man n̄onu geu m̄era u man sekuru yara t̄ambun wuswaa.

Wəllun gərado

u Yesun marubun gari n̄əsia

²⁶⁻²⁷ Elisabetin guran suru n̄əba tiase, Gusunə u win gərado Gabiriə gəra Nasaretio, Galilen tem s̄ə wəndia goon mi, wi u kun durə yē. Wəndia win durə k̄ero Yosefu u s̄awa Dafidi sina bokon bweseru. Wəndia win tiin yīsira Maari. ²⁸ Gərado wi, u da win mi ma u n̄un s̄əwa u n̄e, na nun t̄abura, Gusunə u nun durom kua, u maa w̄a ka wun̄e.

²⁹ Maarin laakari ya burisina ka gari yi, ma u tii bikia u n̄e, t̄abiri teren bwesera mini. ³⁰ Gərado u n̄un s̄əwa u n̄e, a ku berum ko Maari domi Gusunə u nun durom kua. ³¹ Wee kaa gura sua a bii t̄ən durə ma kpa a n̄un yīsiru k̄e Yesu. ³² U koo ko t̄ən boko. Ba k̄o n̄ da n̄un soku W̄rukoon Bii. Yinni Gusunə u koo n̄un win sikado Dafidin bandu w̄e. ³³ U ko n̄ bandu dii Yakəbun yenuə sere ka baadomma. Win bandu ta n̄ ko n̄ n̄əru m̄ə.

³⁴ Ma Maari u gərado bikia u n̄e, am̄na yeni ya koo ka kooa domi na n̄ durə yē.

³⁵ Gərado u n̄un wisa u n̄e, Hunde D̄ero u koo nun deema, kpa W̄rukoon dam mu nun wukiri. Yen s̄na ba koo bii d̄ero wi kaa ma mi soku Gusunən Bii. ³⁶ Wee wun̄en m̄ero bis̄i Elisabeti wi ba raa sokum̄ə w̄iro, win tii u bii t̄ən durən gura m̄ə win t̄əkaru s̄ə. U w̄a win suru n̄əba tiase s̄ə t̄e. ³⁷ Domi ḡanu sari ni Gusunə kpan̄e.

³⁸ Maari n̄e, n̄ena Yinnin yoo. N man kuo nge m̄e a gerua. Ma gərado wi, u doona.

Maari u Elisabeti beram da

³⁹ S̄ə m̄e te s̄ə, Maari u seewa kpaaka u da Yudean wuu gagu s̄ə ge ga w̄a guunun bera gia. ⁴⁰ U dua Sakarin yenuə ma u Elisabeti t̄abura. ⁴¹ Ye Elisabeti u Maarin t̄abiribu nua, yera bii wi u w̄a win nukurə u diira ma Elisabeti u Hunde D̄ero yiba. ⁴² Ma u gb̄ara u n̄e, domarugiiwa wun̄e t̄ən kurəbu s̄ə, domarugiiwa maa bii wi kaa ma. ⁴³ Wara ra n̄ n̄e, n̄en Yinnin m̄ero u ka man beram na. ⁴⁴ Domi wee, ye wun̄en t̄abiribun n̄ə ga n̄en swaa w̄ari, bii wi u w̄a n̄en nukurə u diira ka nuku dobu. ⁴⁵ Doo n̄ərugiiwa wun̄e ye a ka naane doke ma ye kpuro ya koo kooa ye Gusunə u nun s̄əwa.

Maarin womu

⁴⁶ Maari u womu kua u n̄e, n̄en ḡoru ga Yinni saabu m̄ə.

⁴⁷ N̄en hunde ȳerim̄ə Gusunə n̄en Faaba kowon s̄ə,

⁴⁸ ȳen s̄ə u ka man n̄onu geu m̄era, n̄e wi na saa win yoo bw̄ebw̄e.

Wee, saa t̄en di saa baayeren t̄ambu ba koo man soku doo n̄ərugii

⁴⁹ ȳen s̄ə Gusunə dam kpurogii u man ḡa bakanu kua.

Win yīsira D̄ero.

⁵⁰ U ra be ba n̄un nasie durom kue saa baayere.

⁵¹ U win dam s̄əsi, ma u be ba tii suabun bwisikunu m̄ə yarinasia.

⁵² U sinambu bandu yara.

Ma u bw̄ebw̄ebu w̄olle sua.

⁵³ U ḡərobu debia ka ḡa geenu.

Ma u gobigibu gira n̄əm dira.

⁵⁴ U win s̄əm̄ə Isireli somi ȳen s̄ə u win durom yaaya

⁵⁵ m̄e u Aburhamu ka win bibu kuamm̄e sere ka baadomma nge m̄e u besen baababa n̄ə mw̄eru kua.

⁵⁶ Maari u ka Elisabeti sina nge suru ita, yen biru u ḡsira win kpaarə.

Yohanu Batemu kowon marubu

⁵⁷ Elisabetin marubun sanam yiba, ma u bii t̄ən durə mara. ⁵⁸ Win berusebu ka win dusibu ba nua ma Yinni u n̄un durom bakam kua, ma ba ka n̄un nuku dobu m̄ə sannu. ⁵⁹ Ma n̄ kua s̄ə n̄əba itase ba m̄enna bu ka bii wi bango ko, ma ba ki bu n̄un

yĩsiru kē Sakari nge win tundo yĩsiru.
⁶⁰ Adama win mero u gerua u nεε,
 aawo, Yohanuwa ba koo nùn soku.

⁶¹ Ma ba nεε, wunen bweseru sɔɔ,
 goo sari wi u yĩsi te mɔ.

⁶² Yera ba win tundo gari bikia
 ka yĩreru bu ka gia mε u kī bu nùn
 soku. ⁶³ Ma u bu gāanu bikia nì sɔɔ u
 koo yore ma u yorua, Yohanuwa win
 yĩsiru. Ma biti ya tɔn be kpuro mwa.

⁶⁴ Yande win nɔɔ ga wukiara, win
 yara denda, u gari mɔ ma u Gusunɔ
 siaramɔ. ⁶⁵ Berum be kpuro mwa
 be ba wāa bera mi, ma ba gari yi
 kpuro sɔɔna ba ka sikerena Yudean
 tem wusu sɔɔ si su wāa guunun bera
 gia. ⁶⁶ Ma be ba gari yi nua kpuro, ba
 yi berua ben gōrusɔ, ba bikianamɔ ba
 mɔ, n n mɛn na, amɔna bii wi, u koo ra
 ko.

Domi ba wa Yinnin nɔmu ga wāa ka
 wi.

Sakari u Gusunɔn gari gerua

⁶⁷ Ma bii win tundo Sakari, u Hunde
 Dεero yiba ma u gerua u nεε,

⁶⁸ su Gusunɔ Isireliban Yinni siara
 ye u ka win tɔmbu naawa
 ma u bu yakia.

⁶⁹ Ma u ka sun Faaba kowo damgii
 naawa
 wi u sāa Dafidi win sɔm kowon
 sikadobu.

⁷⁰⁻⁷¹ Wiya u koo sun faaba ko saa bεsɛn
 yiberɛban min di,

ka be ba sun tusa kpuron nɔman di,
 nge mε u raa gerua
 saa win sɔmɔ dεerobun nɔsun di
 be ba wāa yellu.

⁷² Meya u ka bεsɛn baababa durom
 kua,
 ma u maa win nɔɔ mwεε dεeraru
 yaaya.

⁷³ Nge mε u raa bōrua

Aburhamu bεsɛn baaban wuswaaɔ

⁷⁴ u ka sun wɔra saa bεsɛn yiberɛban
 nɔman di,

kpaa u sun ayeru wē su ka nùn sã
 berum sariru sɔɔ,

⁷⁵ kpa su ko dεerobu ka gemgibu win
 wuswaaɔ

bεsɛn wāarun sanam kpuro sɔɔ.

⁷⁶ Wunε maa nen bii,

ba koo nun sokuwa Wɔrukoon sɔmɔ

domi kaa Yinni gbiiya a ka win swεε
 sɔmε,

⁷⁷ kpa a maa win tɔmbu sɔ ma ba koo
 faaba

wa bà n bu ben toranu suuru kua

⁷⁸ bεsɛn Yinnin wɔnwɔndun sɔ te ta
 kpã.

Wɔnwɔn ten saabuwa

yam bururam ko n sun naawa wɔllun
 di

nge buruku sɔɔ yana,

⁷⁹ u ka bu yam dεerasia

be ba wāa yam wɔkuru sɔɔ

ka be gɔɔn berum wukiri nge yam
 wɔkuru.

Kpa u ka bεsɛn naasu kpara alafian
 swaa sɔɔ.

⁸⁰ Ma bii wi, u kpεamɔ u bwisi mɔ,
 ma u da u wāa gbaburɔ sere n ka kua
 tɔɔ te u tii sɔɔsi Isireliban wuswaaɔ.

2

Yesun marubu

(I maa mεerio Mateu 1:18-25)

¹ Sanam mε sɔɔ, tem yēro Ogusitu
 u wooda yara bu tem baama kpuron
 tɔmbu gari. ² Gari gari gbiikaa ye,
 ba ye kuawa Kirinusi Sirin tem yēron
 waati. ³ Ma baawure u da win wuuɔ
 bu ka nùn tireru doke.

⁴ Yosɛfu u maa seewa Galilen wuu
 gagun di ge ba ra soku Nasarɛti, u da
 Yudean temɔ sere Dafidin wuuɔ ge ba
 ra nεε Betelehemu yèn sɔ u sãa Dafidin
 sikadobu, ⁵ kpa bu ka bu tireru doke,
 wi ka win kurɔ kēero Maari. Maari
 wi, u gura mɔ. ⁶ Ye ba wāa mi, win
 sanam yiba ye u koo ka ma. ⁷ Ma u
 win bii gbiikoo mara tɔn durɔ, ma u
 nùn sēkatia tēkusi u nùn kpī yāanun
 yakasu wɔllɔ, yèn sɔ ba n ayeru wa
 sɔbun sɔbia yerɔ.

Gusunɔn gɔrado

u yāa kparobu kure

⁸ N deema yāa kparoba wāa bera mi
 yakasɔ, ba ben yāanu kōsu wɔkuru.

⁹ Yera Gusunɔn gɔrado u bu kure ma
 Gusunɔn yiikon girima ya bu burure
 ya ka sikerena ma berum bu mwa gem
 gem. ¹⁰ Ma gɔrado u bu sɔɔwa u nεε,
 i ku nanda domi na ka bεε Labaari
 gea naawawa ye ya koo tɔmbu kpuro
 nuku doo bakabu wē. ¹¹ Gisɔ Dafidin

wuuɔ ba bɛɛ Faaba kowo marua wi u s̄aa Kirisi Yinni. ¹² Wee, nge mɛ i ko ka nùn tubu, i ko bii wɛɛru wa ba s̄ekatia tɛkusi, u kp̄i yāanun yakasu w̄ollɔ.

¹³ Suaru s̄ɔɔ w̄ollun tabu kowobu dabi dabiru ba kurama ḡrado win b̄akuɔ ba Gusunɔ siaramɔ ba gerumɔ, ¹⁴ bu Gusunɔ bɛɛɛ wɛɛyɔ w̄ollɔ.

B̄ari yenda n w̄aa handunia s̄ɔɔ be ba Gusunɔn nukuru dorasiamɔn suunu s̄ɔɔ.

Yāa kparoba d̄ɔɔ Betelehemuɔ

¹⁵ Sanam mɛ w̄ollun ḡrado be, ba bu doonari ba wura Gusunɔ w̄ollɔ, yāa kparo be, ba geruna ba nɛɛ, n̄ n mɛn na, su da Betelehemuɔ su wa ye ya kora ye Yinni Gusunɔ u sun s̄ɔɔsi.

¹⁶ Ba da ka s̄endaru ma ba Maari ka Yosefu wa ka bii wɛɛ te, ta kp̄i yāanun yakasu w̄ollɔ. ¹⁷ Ye ba nùn wa ba kpa ba saara ye ḡrado wi, u raa bu s̄ɔɔwa bii win w̄ollɔ. ¹⁸ Ma be kpuro be ba gari yi nua ba biti soora ka ye yāa kparoba bu s̄ɔɔwa. ¹⁹ Adama Maari u gari yi kpuro doke ḡruɔ u yi lasabu m̄. ²⁰ Ma yāa kparo be, ba ḡsira ba Gusunɔ bɛɛɛ wɛɛmɔ, ba nùn siaramɔ yabu ye kpuron s̄ɔɔ ye ba nua ka ye ba wa, nge mɛ ḡrado wi, u raa bu s̄ɔɔwa.

Ba Yesu ȳisuru k̄a

²¹ Ye s̄ɔɔ n̄ɔɔba ita ya yiba ba bii wi bango kua, ma ba nùn ȳisuru k̄a Yesu, ȳisi te Gusunɔn ḡrado u nùn k̄a ba sere win gura sua.

Ba Yesu Gusunɔ tusia s̄aa yerɔ

²²⁻²³ Am̄eniwa ba yorua Yinnin wooda s̄ɔɔ ba nɛɛ, “Bii t̄ɔn durɔ gb̄iikoo baawure wi ba mara, ba koo nùn wunawa nɛnɛm Yinni Gusunɔn s̄ɔɔ.” Yen s̄ɔna ye sanam yiba bu ka tii s̄arasia nge mɛ M̄owisin wooda ya gerua, Maari ka Yosefu ba ka bii wi da Yerusalemuɔ bu nùn Yinni tusia, ²⁴ kpa bu ka ȳakuru ko nge mɛ ba gerua Yinnin wooda s̄ɔɔ ba nɛɛ, “Kparukonu yiru, n̄ kun mɛ totoberɛ binu yiru.”

²⁵ Durɔ goo w̄aa Yerusalemuɔ, win ȳisira Simɛɔ. Durɔ wi, u s̄aawa geegii wi u Gusunɔn bɛɛɛ ȳɛ. U wi u koo Isireliban nukuru yemiasia swaa daki

ma Hunde Dɛɛro nùn w̄aasi. ²⁶ Hunde Dɛɛro wi, u maa nùn s̄ɔɔsi ma u koo Kirisi, wi Yinni u ḡsa wa u sere gbi.

²⁷ U da s̄aa yerɔ ka Hunde Dɛɛron kparabu. Ye Yesun dusiba ka nùn dua bu nùn kua nge mɛ wooda ya gerua, ²⁸ Simɛɔ u nùn mwa win n̄m̄aa ma u Gusunɔ saabu kua u nɛɛ,

²⁹ Yinni, t̄ɛ kaa de nɛ wunen s̄ɔm kowo, n handunia deri ka alafia nge mɛ a man s̄ɔɔwa.

³⁰ Domi nɛn n̄ni yi wunen faaba wa

³¹ ye a s̄aru kua bwesenu kpuron wuswaaɔ.

³² Yeya yam bururam mɛ mu koo t̄ɔn tukobu wunen swaa s̄ɔɔsi.

Mu koo maa wunen t̄ɔmbu Isireliba bɛɛɛ doke.

Simɛɔ u Gusunɔn gari gerua

³³ Ye ba gerua bii win s̄ɔɔ ya win baa ka win mero biti kua. ³⁴ Simɛɔ u bu domaru kua ma u Maari, bii win mero s̄ɔɔwa u nɛɛ, ba bii wini ḡsa ba yi u ka t̄ɔn dabiru w̄orumasia Isireliba s̄ɔɔ, kpa u t̄ɔn dabinu seesia. U koo maa ko ȳireru Gusunɔn min di te t̄ɔmba kun wuramɔ ³⁵ kpa dabirun ḡrun bwisikunu nu s̄ɔɔsira. Wunen tii, nuku sankiranu nu koo nun s̄aku ḡruɔ nge takobi.

Ana, Gusunɔn s̄ɔm̄ t̄ɔn kurɔ

³⁶ Gusunɔn s̄ɔm̄ t̄ɔn kurɔ goo maa w̄aa, win ȳisira Ana, Fanuelin bii Asɛɛn bweseru s̄ɔɔ. U t̄akuru kua gem gem. U raa sina ka win durɔ w̄ɔɔ n̄ɔɔba yiru saa win w̄ɔndiarun di. ³⁷ Ma u ḡminiru sina w̄ɔɔ wɛnɛ ka nɛɛ. U ku ra kpe s̄aa yerɔ, u ra n Gusunɔ s̄am̄ɔ bururu ka yoka ka n̄ɔ b̄akuru ka kanaru. ³⁸ U besirama saa ye s̄ɔɔ, u Gusunɔ saabu m̄, ma u bii win gari t̄ɔmbu kpuro s̄ɔm̄ɔ be ba mara Gusunɔ u Yerusalemu yakia.

Ben wuramaru Nasarɛtiɔ

³⁹ Sanam mɛ ba baayere kua ba kpa nge mɛ Yinni Gusunɔn wooda, ba ḡsira Nasarɛti ben wuuɔ Galilen temɔ. ⁴⁰ Ma bii wi, u kp̄eam̄ɔ ma u dam sosim̄ɔ ma bwisi gee yiba wi s̄ɔɔ. Gusunɔn durom maa w̄aa ka wi.

Yesu da s̄aa yerɔ win birun saa

41 Wɔɔ baagere Yesun dusibu ba ra Gɔɔ sararibun tɔɔ bakaru dewa Yerusalemuɔ. 42 Sanam mɛ Yesu u wɔɔ wɔkura yiru mɔ ba tɔɔ baka te da nge mɛ ben komaru. 43 Ye tɔɔ baka ten sanam kpa sanam mɛ ba wiɔ, bii wi, Yesu u sina Yerusalemuɔ, win dusiba kun yɛ. 44 Ba tamaa sãa u wãawa ben wuuru sɔɔ. Ye ba sãa tɔɔ giriru ba nùn kasu ben dusibu ka ben bɔrɔba sɔɔ. 45 Adama ba n nùn wa ma ba gɔsira Yerusalemuɔ ba nùn kasu. 46 Yen sɔɔ itase ba nùn wa sãa yerɔ u sɔ wooda yɛrobun suunu sɔɔ u bu swaa daki u maa bu gari bikiamɔ. 47 Be ba nùn swaa daki kpuro ba biti kua win bwisi ka win gari wisibun sɔ. 48 Sanam mɛ win dusiba nùn wa biti ya bu mwa ma win mero u nùn bikia u nɛɛ, nɛn bii amɔna a ka sun kua mɛ. Nɛ ka wunɛn baa wee, sa nun kasu ka nuku sankiranu.

49 Ma u bu bikia u nɛɛ, mba n kua i ka man kasu. I n̄ yɛ ma na n̄ kon ko na kun nɛn baaban wunanɔsu kue?

50 Adama gari yi u bu sɔɔwa mi, yi n̄ bu yeeri.

51 U ka bu sãa Nasaretio ma u bu mem nɔɔwa. Win mero u gari yi kpuro berua win gɔruɔ. 52 Ma Yesu u kpɛamɔ bwisi sɔɔ ka wasi sɔɔ, ma Gusunɔ u ka nùn nɔnu geu mɛera, ma u sãa tɔn geo tɔmbu sɔɔ.

3

*Yohanu Batemu kowon waasu
(I maa mɛeriɔ Mateu 3:1-12, Maaku
1:1-8, Yohanu 1:19-28)*

1 Ye tem yɛro Tiberi kua wɔɔ wɔkura nɔɔbu win bandu sɔɔ, sanam mɛ, Pɔnsu Pilatiwa sãa Yudean tem yɛro, ma Herodu u sãa Galilen wirugii, ma Filipu win wɔnɔ u sãa Iture ka Takonitin wirugii, ma Lisania u sãa Abilenin wirugii. 2 Ya maa sãawa Ani ka Kaifa yãku kowo tɔnwerobun waati. Sanam mɛya Gusunɔ u ka Yohanu Sakarin bii gari kua gbaburɔ. 3 Ma u da Yuudenin baru kpaanɔ kpuro u kparamɔ u mɔ, bu gɔru gɔsio bu batemu ko, kpa Gusunɔ u bu ben toranu suuru kua.

4 Nge mɛya ye Gusunɔn sɔmɔ Esai u yorua win tirerɔ ya kooru ye u nɛɛ,

“goo u gbãramɔ gbaburɔ u mɔ, i Yin-
nin swaa sɔnwɔ.

Kpa i n ye nɔɔ nerasiamɔ yu dɛnda.

5 I yen wɔwi kpuro kɔruo,

i maa yen guunu kpuron gunum
kawo

kpa i yen gungunu nɔɔ nerasia nu ko
tem tɛɛra,

kpa i yen mi n kɔkure kpuro demia,

kpa i yen wɔrusu kpuro kɔre.

6 Tɔmbu kpurowa ba koo Gusunɔn
faaba wa.”

7 Tɔn wɔrusu su daamɔ win mi u
ka bu batemu ko. Ma u bu sɔɔwa u
nɛɛ, bɛɛ waa gɔsɔnun bweseru, wara
bɛɛ kirɔ kua i ka mɔru ye ya sisi suuri.

8 N n mɛn na, i koowo ye ya koo bɛɛn
gɔru gɔsiabu sɔɔsi, kpa i ku gere bɛɛn
tii sɔɔ ma Aburhamuwa bɛɛn baaba.
Domi na bɛɛ sɔɔmɔ Gusunɔ u koo kpɛi u
Aburhamu bibu seeya saa kpee nini
sɔɔn di. 9 Ba gbãa sue kɔ bu ka dãnu
bɔɔri nin nuurun di. Yen sɔ, dãru
baatere te ta n̄ bii geenu marumɔ, ba
koo tu burawa bu dɔɔ kpɛɛ.

10 Ma tɔn wɔrusu nùn bikiamɔ, n̄ n
mɛn na, amɔna be, ba koo ko.

11 Ma u bu sɔɔwa u nɛɛ, wi u yabenu
yiru mɔ u teeru goo wɛɛyɔ wi u kun
mɔ, mɛya maa wi u dɛanu mɔ, u ka
gabu bɔnu koowo.

12 Gbere mwaaba maa da u ka bu
batemu ko, ma ba nùn bikia ba nɛɛ,
yinni, mba sa ko ko.

13 Ma u bu sɔɔwa u nɛɛ, i ku ra mwe
n kere ye ba bɛɛ yire.

14 Tabu kowobu gaba maa nùn bikia
ba nɛɛ, bɛɛ maa ni, mba sa ko ko.

Ma u bu sɔɔwa u nɛɛ, i ku ra goo
gobi mwaari ka dam, i ku maa goo gari
mani, kpa i ku ra bɛɛn kɔsiaru gem.

15 Tɔn be, ba swaa daki ma be kpuro
ba bikianamɔ ba mɔ, Yohanu sãawa
Kirisu wi? 16 Ye Yohanu u nua mɛ, u be
kpuro sɔɔwa u nɛɛ, nɛ na bɛɛ batemu
mɔ ka nim, adama wi u man dam kere
u sisi. Na n̄ tura n win baranun wɛɛ
kusia. Wiya u koo bɛɛ batemu ko ka
Hunde Dɛero ka dɔɔ. 17 U saratia neni
win nɔmɔ, u ka win alikama sara, kpa
u ye doke biraru sɔɔ. Adama sako si su
tie u koo su doke dɔɔ sɔɔ wi u ku ra gbi.

18 Ka maa gari dabinu gana Yohanu
u tɔmbu labaari gean waasu kuammɛ.

19 Adama u Herodu wirugii wi gerusi Herodia, win wənə Filipun kurən sō, ka daa kōsa kpuro ye u raa kua. 20 Ma Herodu u kpam daa kōsa ye sō daa kōsa sosi, u dera ba Yohanu pirisəm doke.

Yesun batemu
(*I maa mɛɛrio Mateu 3:13-17, Maaku 1:9-11*)

21 Ye ba tambu kpuro batemu kua, ba maa Yesu batemu kua. Saa yè sō u kanaru mō ma wōlla wukiara, 22 ma Hunde Dɛero u sarama win wōllō ka wasi gɛɛ nge kparuko. Ma nōo gaga nōora saa wōllun di ga nɛɛ, wuna nɛn bii kīnasi, wī sō nɛn gōru dobu kpuro wāa.

Yesun sikadoba
(*I maa mɛɛrio Mateu 1:1-17*)

23 Yesu u wōo tenan saka tura u sere win sɔmburu torua. Ba tamaa u sāawa Yosefun bii. Yosefun baababa ba maa sāa Heli 24 ka Matati ka Lefi ka Mɛliki ka Yanai ka Yosefu, 25 ka Matatia ka Aməsi, ka Nahumu ka Esili ka Naga, 26 ka Maatu ka Matatia ka Semeni ka Yoseki ka Yoda, 27 ka Yoanani ka Lesa ka Sorobabeli ka Salatieli ka Neri, 28 ka Mɛliki ka Adi ka Kosamu ka Elimadamu ka Eri, 29 ka Yosue ka Eliseri ka Yorimu ka Matati ka Lefi, 30 ka Simeo ka Yuda ka Yosefu ka Yonamu ka Eliakimu, 31 ka Melea ka Mena ka Matata ka Natani ka Dafidi, 32 ka Isai ka Yobedi ka Boasi ka Sala ka Nasoni 33 ka Aminadabu ka Adimi ka Arani ka Esiromu ka Faresi ka Yuda, 34 ka Yakobu ka Isaki ka Aburahamu ka Tera ka Nakoru, 35 ka Seruku ka Raga ka Faleki ka Ebeɛ ka Sala, 36 ka Kainamu ka Aafasadi ka Semu ka Nōwe ka Lameki, 37 ka Matusala ka Enaku ka Yarədi ka Maleleli ka Kainani, 38 ka Enəsi ka Seti ka Adamu ka Gusunə.

4

Setam u Yesu kəkura
(*I maa mɛɛrio Mateu 4:1-11, Maaku 1:12-13*)

1 Yesu u Hunde Dɛero yiba ma u wurama Yuudenin di. Ma Hunde wi, u nūn sure gɔbaburu sō. 2 Miya Setam maa nūn kəkura sōo weeru. U n̄ maa gāanu ganu di sanam mɛ sō. Ye saa

yen baa ya kpa, gōora nūn mwa. 3 Ma Setam nūn sōowa u nɛɛ, à n Gusunən Biin na, a kpee teni sōowō tu gōsira pɛɛ.

4 Ma Yesu nūn sōowa u nɛɛ, ba yorua Gusunən gari sōo ba nɛɛ, “Tōnu kun ko n wāa dīanu tōnan sō.”

5 Ma Setam u ka nūn da guuru wōllō u nūn handunian tem kpuro sōasi nōni kpaki teeru mi sinamba bandu dii. 6 Ma u nūn sōowa u nɛɛ, nin dam ka nin yiiko kpurowa kon nun wɛ domi ba man wɛ. Wi na kī, wiya kon maa wɛ. 7 N n mɛn na, à n yiira a man sāwa ye kpurowa ya koo ko wunɛgia.

8 Ma Yesu u nūn sōowa u nɛɛ, Gusunən gari nɛɛ, “Gusunə wunen Yinniwa kaa n sāmō, kpa a n wi turon wāaru wāa.”

9 Ma u ka nūn da Yerusalemu, u nūn sōndi sāa yerun wii kpiirō, ma u nūn sōowa u nɛɛ, à n Gusunən Biin na, a suro saa minin di, 10 domi Gusunən gari nɛɛ, “U koo win gōradoba nōo kēwa wunen sō bu ka nun kōsu.” 11 “Ba koo nun nɛnɛ ben nōma sōo, kpa wunen naasu ku raa kperu sokura.”

12 Yesu u nūn sōowa u nɛɛ, Gusunən gari maa nɛɛ, “A ku ra Gusunə wunen Yinnin dam mɛeri a ka wa mɛ mu nɛ.”

13 Ye Setam u nūn kəkiri bi kpuro kua u kpa, u nūn deri u doona sere saa gaa gina.

Yesu win sɔmburu torua Galileo
(*I maa mɛɛrio Mateu 4:12-17, Maaku 1:14-15*)

14 Yesu u wura Galileo ka Gusunən Hunden dam, ma win labaari ya nōora n ka sikerena bera ye sōo kpuro. 15 U Gusunən garin keu sōosimō ben mennō yenu sōo, ma tambu kpuro ba nūn bɛɛɛ wɛɛmō.

Ba Yesu yina Nasaretio
(*I maa mɛɛrio Mateu 13:53-58, Maaku 6:1-6*)

16 Yesu u da Nasaretio mi u biru di. Nge mɛ win dōnɛ u mennō yeru dua tōo wɛrarugiru sōo, ma u seewa u ka tireru gari. 17 Ba nūn Gusunən sōmō Esain tireru wɛ. Ye u tu wukia u wa mi ba yorua ba nɛɛ,

18 “Yinni Gusunən Hunde ka man wāa.

U man gōsa n ka dam sarirugibu
Labaari gea nōōsia.

U man gōrima n ka yobu sō ma ba koo
yakiara,

n ka wōkōbu sō ma ba koo yam wa,
n ka maa takasigibu yōsu bu doona,

¹⁹ kpa n maa ka kpara ma saa ya wee yē
sō Yinni u koo tōmbu durom
kua.”

²⁰ U tire te wukiri u mēnnō yerun
sōmō wesia ma u sina. Be ba mēnnē
mēnnō yee te sō, ba nūn nōni girari
be kpuro. ²¹ Ma u win gari torua u bu
sōōwa u nēē, gisōra Gusunōn gari yini
yi kōora yi i nua mi.

²² Be kpuro ba nūn seeda gea diiya,
ma biti ya bu mwa gari dure yin sō yi
yi yarimō win nōon di. Ma ba mō, n n̄
Yosefun bii wi mi?

²³ U bu sōōwa u nēē, ka gem, i ko
kpī i man mōn te kua i nēē, “Timgii, a
wunen tii bekio,” kpa i gere n koowo
nēn tem sō mini ye i nua na kua
kpuro Kapenamō.

²⁴ U maa nēē, ka gem, na bēē sōōmō,
Gusunōn sōmō goo sari wi u bēēē mō
win tiin temō. ²⁵ Na maa bēē gem
sōōmō, kurō gōmini dabira ta raa wāa
Isirelin temō Elin waati, ye gura kun
na wōō ita ka suru nōōba tia, ma gōō
bakaru ta kua tem kpuro. ²⁶ Ka mē,
ba n̄ Eli gōre ben goon mi ma n kun
mō gōmini turo wi u wāa Sarepataō
Sidonin temō. ²⁷ Dabiru be ba bara
disigiru mō ba raa maa wāa Isirelin
temō Gusunōn sōmō Eliseen waati. Ka
mē, ba n̄ ben goo bekie, ma n kun mō
Namani Sirigii.

²⁸ Ye ba gari yi nua mēnnō yee te sō,
ba mōru besira be kpuro. ²⁹ N deema
ben wuu ga wāawa guuru wōlō. Yera
ba seewa ba nūn bōrikia ba ka da
wuun biruō bu ka nūn sure wōwa sō.
³⁰ Adama u bu bukiana ma u doona.

*Durō wi wēreku gagu ga wāasi
(I maa mēerio Maaku 1:21-28)*

³¹ Yesu u sara u da Kapenamō,
Galilen wuu gagō, ma u tōmbu
Gusunōn gariñ keu sōōsimō tōō
wērarugiru sō. ³² Ma win sōōsira bu
biti kua domi u gari gerumōwa ka
yiiko. ³³ N deema durō goo wāa mēnnō

yeru sōō wī sōō wēreku ga wāa ma u
wura kua wōlō u nēē, ³⁴ man diya bēē
ka wunē, Yesu Nasaretigii. A na a sun
kam koosiawa? Na yē wi a sāa, wunē
Gusunōn tōn Dēerowa.

³⁵ Ma Yesu u gu gerusi u nēē, a
mario, kpa a doona win min di.

Ye wēreku ge, ga durō wi tem
kparana ben suunu sōō, ma ga doona,
ga n̄ maa nūn mēera kue. ³⁶ Ma biti
ya bu mwa kpuro ba bikianamō ba
mō, gari yiren bwesera yini. Domi u
wērekunu wooda wēemō ka yiiko ka
dam, ma nu doonamō.

³⁷ Ma win labari ya nōōra n ka sik-
erena bera ye sōō kpuro.

*Yesu u tōn dabinu bekia
(I maa mēerio Mateu 8:14-17, Maaku
1:29-34)*

³⁸ Ye Yesu u yara mēnnō yee ten
min di u dua Simōon yenuō. N deema
Simōon kurōn mēro u wasi sundu barō
ta bōōbu, ma ba nūn suuru kana win
sō. ³⁹ U kurō wi tuke u wasi sun te
gerusi ma ta nūn deri. U seewa yande
u bu nōōrimō.

⁴⁰ Ye sōō duō, bēn tōmba bara bwese
bweseka mō kpuro ba ka bu na win
mi, ma u ben baawure nōma sōndi
u bu bekia. ⁴¹ Wērekunu maa doona
tōn dabirun min di, nu wuri mō nu
mō, wuna Gusunōn Bii. Adama u nu
gerusi, u n̄ maa dere nu gari gere yēn
sō nu yē ma Kirisiwa u sāa.

*Yesun waasu Yudeaō
(I maa mēerio Maaku 1:35-39)*

⁴² Ye yam sāra Yesu u seewa u wuu
yara u da gbaburō. Adama tōn wōru ga
nūn kasu. Ye ba tura win mi, ba nūn
suuru kana u ku bu deri. ⁴³ Adama u
bu sōōwa u nēē, u n̄ koo ko u kun maa
Gusunōn bandun Labari gea waasu
kue wusu gasu sōō, domi yen sōna ba
nūn gōrima.

⁴⁴ Ma u waasu mō Galilen mēnnō
yenu sōō.

5

*Yesun bwāa gbiikobun sokubu
(I maa mēerio Mateu 4:18-22, Maaku
1:16-20)*

¹ Ye Yesu u yōra daa burerun bōkuō
te ba ra soku Genesareti, tōn wōru ga

nùn mēnne gu ka Gusunən gari nō.
² Ma u goosu yiru wa daa bure ten goorō sìn min di swēe gowobu ba sara ba ben yāakoronu teō da. ³ Ma u dua goo sin teu sō ge ga sāa Simōoguu, ma u nùn kana u ka gu gooru tondasia fiiko. Yen biru u sina u tən wōrusu Gusunən gari sōsimō gen min di.

⁴ Ye u win gari gerubu mari, u Simō sōwa u nēe, a wunen goo bōrieyo bwerō kpa i bēen yāakoronu kpēe i ka swēe mwa.

⁵ Simō u nùn sōwa u nēe, yinni wōku girira sa sōmburu kua, sa n̄ maa gāanu wa sa mwe, adama wunen garin sō kon yāakoro te kpēe.

⁶ Ye ba kua mē, ba swēe dabi dabiru gura sere ben yāakorora gēerō. ⁷ Ma ba ka yīreru ben berusebu soka be ba wāa goo yiruse sō bu na bu bu somi. Ba na ma ba goosu yiru ye swēe yibia sere su kī su num. ⁸ Ye Simō Piēe u yeni wa u kpuna Yesun wuswaaō u nēe, Yinni, a tii gawo nēn bōkun di, domi nē torowa.

⁹ Domi wi ka win berusebu kpuro ba biti kua swēe dabi ten sō te ba gura. ¹⁰ Mēya maa biti ya Simōn berusebu Yakōbu ka Yohanu, Sebeden bibu mwa. Yesu u Simō sōwa u nēe, a ku berum ko, saa tēn di tamba kaa n kasu bu man swīi.

¹¹ Sanam mē ba ka ben goosu da goorō, ma ba si kpuro deri ba nùn swīi.

Yesu u wi u bara disigiru barō

bekia

(I maa mēerio Mateu 8:1-4, Maaku 1:40-45)

¹² Sanam mē Yesu u wāa wuu gagu sō durō goo wi u bara disigiru barō u nùn wa, ma u yiira win wuswaaō u nùn suuru kana u nēe, Yinni à n wura, na yē ma kaa kpī a man bekia kpa n dēera.

¹³ Ma Yesu u win nōmu demia u nùn baba u nēe, na wura, a bekuro kpa a dēera.

Mii mii bara disigii te, ta nùn doonari. ¹⁴ Yesu u nùn yiire u nēe, u ku raa goo gāanu ganu sō, adama u doo u win tii yāku kowo tusia, kpa u yākuru ko win dēerasiabun sō nge mē

Mōwisin wooda ya gerua, kpa tu ka ko seeda tōmbun wuswaaō.

¹⁵ Ka mē, win labaari ya yabi, ma tən dabira mēnamō bu ka win gari nō, kpa bu ka bekura ben baranu sōn di.

¹⁶ Adama Yesu u ra dewa gbaburō wi turo u n kanaru mō.

Yesu u durō goo bekia

wìn wasin bee tia gu

(I maa mēerio Mateu 9:1-8, Maaku 2:1-12)

¹⁷ Sō teeru Yesu u Gusunən garin keu sōsimō ma Falisiba ka wooda yērobu ba sō mi, be ba na saa Galile ka Yudean wuu baageren di, ka maa Yerusalemun di, ma Yinnin dam mu dera u barōbu bekiamō. ¹⁸ Saa ye yande, tōmbu gaba durō goo sōwa ka kpīnu wìn wasin bee tia ya gu. Ba kasu mē ba koo ka du kpa bu nùn yi Yesun wuswaaō. ¹⁹ Ye ba kun wa mi ba koo ka nùn duusia tən wōrun sō, yera ba yōwa diru mi u wāan wōllō, ma ba tu yaba ba nùn sarasia ka win kpīnu tən wōru gen suunu sō Yesun wuswaaō. ²⁰ Ye u ben naane dokebu wa, yera u durō wi sōwa u nēe, a wunen durum suuru wa.

²¹ Wooda yērobu ka Falisiba ba bwisikum wōri ba tii bikiamō, wara wini wi u Gusunō wōmmō. Wara koo kpī u tōnu win durum suuru kua ma n kun mō Gusunō turo.

²² Adama Yesu u ben bwisikunu gia ma u bu bikia u nēe, mban sōna i bwisikumō mē bēen gōruō. ²³ Yen yerā ya sēsō bo, bu nēe, ba tōnu nùn win durum suuru kua, n̄ kun mē bu nēe, u seewo u sī. ²⁴ N n mēn na, kon bēe sōsi ma Tōnun Bii, u yiiko mō handunia mi, u ka durum suuru ko.

Ma u barō wi sōwa u nēe, na nun sōmō, a seewo a wunen kpīnu sua kpa a we yenuō.

²⁵ Ma u seewa mii mii ben wuswaaō u sua ye u raa kpunari, ma u Gusunō siaramō u ka dō yenuō. ²⁶ Yera biti ya be kpuro mwa ma ba Gusunō siaramō. Berum maa bu mwa ma ba mō, sa gāa maamaakiginu wa gisō.

Yesu u Lefi soka

(I maa mēerio Mateu 9:9-13, Maaku 2:13-17)

²⁷ Yeniban biru Yesu u yara ma u gbere mwaᵗ goo wa wi ba ra soku Lefi u sᵗ gbere yerᵗ, ma u nᵗn sᵗᵗwa u nεε, a man swīiyᵗ.

²⁸ Lefi u seewa u ye kpuro deri ma u nᵗn swīi.

²⁹ Yen biru u Yesu tᵗᵗ baka dim kua win yenuᵗ. Gbere mwaᵗ dabinu ka maa gabu ba ka bu dimᵗ. ³⁰ Falisiba ka ben wooda yᵗrobu gabu ba win bwāabu wᵗkisi ba bikia ba nεε, mban sᵗna i dimᵗ i nᵗrumᵗ ka gbere mwaᵗbu ka kᵗsan kowobu.

³¹ Yesu u bu wisa u nεε, be ba bwāa do ba n timgiin bukata mᵗ ma n kun mᵗ be ba barᵗ. ³² Na n nε n ka geegibu soku. Na nawa n ka kᵗsan kowobu soku bu ka ben gᵗru gᵗsia.

Nᵗᵗ bᵗkurun gari

(I maa mεerio Mateu 9:14-17, Maaku 2:18-22)

³³ Ba nᵗn sᵗᵗwa ba nεε, Yohanun bwāabu ka Falisibagibu ba ra nᵗᵗ bᵗke kiri kiri, ba ra maa kanaru ko, adama wunεgiba dimᵗ ba nᵗrumᵗ.

³⁴ Ma u nεε, i ko i kpī i kurᵗ kpaon durᵗn bᵗrᵗba nᵗᵗ bᵗkusia sanam mε u wāa ka be? ³⁵ Adama sanam wee mε ba koo kurᵗ kpaon durᵗ wᵗra ben nᵗman di. Sanam mε sᵗᵗra ba koo nᵗᵗ bᵗke.

³⁶ U maa bu mᵗndu kua u nεε, ba ku ra yabe kpaaru gīε bu ka yabe tᵗkᵗru kᵗre. Bᵗ n kua mε, ba koo kpaaru gīa, kpaarun yasa maa ya ko n sᵗa nenem yabe tᵗkᵗru sᵗᵗ. ³⁷ Goo ku ra maa tam kpam doke gᵗnan bᵗᵗ tᵗkᵗnu sᵗᵗ. U n kua mε, tam kpam mε, mu koo bᵗᵗnu kurasia kpa mu yari, kpa bᵗᵗnu nu sankira. ³⁸ Adama ba n koo ko ba kun tam kpam doke bᵗᵗ kpaanu sᵗᵗ. ³⁹ Goo sari wi u ko n tam kpam kī, sanam mε u tam gurum nᵗra, domi u koo gere u nεε, gurum ka nᵗn nεrena.

6

Tᵗᵗ wᵗrarugirun gari

(I maa mεerio Mateu 12:1-8, Maaku 2:23-28)

¹ Tᵗᵗ wᵗrarugiru garu sᵗᵗ Yesu u alikama gbaaru garu sarᵗ, ma win bwāaba alikama wᵗkamᵗ, ba sunkumᵗ ka nᵗma, ba temmᵗ. ² Falisi

gabu ba bu bikia ba nεε, mban sᵗna i mᵗ ye wooda ya nεε bu ku ko tᵗᵗ wᵗrarugiru sᵗᵗ.

³ Yesu u bu bikia u nεε, i nᵗ gara tirero ye Dafidi u kua sanam mε gᵗᵗra wi ka win bwāabu mᵗ? ⁴ U Gusunᵗn diru dua ma u pᵗε sua ye ba Gusunᵗ yīye, u ye di ma u win bwāabu wᵗ. Adama besen wooda ya yina goo u ye di ma n kun mᵗ yᵗku kowobu.

⁵ Ma u nεε, i de i n yᵗ ma Tᵗnun Biiwa u tᵗᵗ wᵗrarugiru kua.

Durᵗ win nᵗm geu ga gu

(I maa mεerio Mateu 12:9-14, Maaku 3:1-6)

⁶ Ye n kpam kua tᵗᵗ wᵗrarugiru garu, u dua mᵗnᵗ yerᵗ u Gusunᵗn garin keu sᵗᵗsimᵗ. N deema durᵗ goo wāa mi win nᵗm geu ga gu. ⁷ Wooda yᵗrobu ka Falisiba ba swaa kasu bu ka Yesu durum mani. Yen sᵗna ba nᵗn mεera bu ka wa u n koo goo bᵗkia tᵗᵗ wᵗrarugiru sᵗᵗ. ⁸ Adama u ben bwisikunu yᵗ, ma u durᵗ wi sᵗᵗwa win nᵗmu ga gu mi u nεε, a seewo a yᵗra bu nun wa.

Ma u seewa u yᵗra. ⁹ Ma Yesu u nεε, na bεε bikiamᵗ, gea ka kᵗsa, yen yerᵗ n weenε bu ko tᵗᵗ wᵗrarugiru sᵗᵗ. Bu tᵗnu faaba ko? Nge bu nᵗn go.

¹⁰ Yera u be kpuro mεera u ka sik-erena, ma u durᵗ wi sᵗᵗwa u nεε, a wunen nᵗmu demia.

Ye u gu demia, ma ga bekura. ¹¹ Ma ba mᵗru besira ma ba wesianamᵗ ye ba koo Yesu kua.

Yesu u bwāabu wᵗkura yiru

gᵗsa

(I maa mεerio Mateu 10:1-4, Maaku 3:13-19)

¹² Sᵗᵗ mεε te sᵗᵗ, Yesu u da guuru wᵗllᵗ u ka kanaru ko. Ma u Gusunᵗ kana wᵗku giriru. ¹³ Ye yam sᵗra u win bwāabu mᵗna, ma u tᵗnu wᵗkura yiru gᵗsa be sᵗᵗ, u bu yīsiru kᵗ gᵗrobu. ¹⁴ Tᵗn ben yīsra wee, Simᵗᵗ wi u yīsiru kᵗ Piεε, ka Andere win wᵗnᵗ, ka Yakᵗbu ka Yohanu ka Filipu ka Baatelemi ¹⁵ ka Mateu ka Tomaa ka Yakᵗbu Alufen bii, ka Simᵗᵗ wi u win tem gari kī, ¹⁶ ka Yudasī Yakᵗbun bii,

ka Yudasi Isikariotu wi u tǎmbu Yesu nǎmu sǎndia.

*Bekiabu ka keu sǎsibu
(I maa mǎerio Mateu 4:23-25)*

¹⁷ Ma u sara ka be, u yǎra tem tǎera gaa sǎo mi win bwǎa dabiru ka tǎn wǎru guna wǎa, be ba na saa Yudean di kpuro ka Yerusalemun di, ka Tiri ka Sidonin di, wuu si su wǎa nim wǎkun bera gia. ¹⁸ Ba na win mi bu ka win gari nǎ kpa u ka bu bekia ben baranu sǎon di. Be ba wǎrekunu mǎ nu bu toorimǎ, ba maa bekura. ¹⁹ Tǎn be kpuro ba kǐ bu nǎn baba domi win dam mu sǎmburu mǎ, mu bu bekiamǎ kpuro.

*Doo nǎaru ka nǎni swǎaru
(I maa mǎerio Mateu 5:1-12)*

²⁰ Yera Yesu u win nǎni sua u win bwǎabu mǎera u nǎe,

Doo nǎarugiba bǎe sǎarobu domi bǎeya i ko n wǎa mi Gusunǎ u bandu swǎi.

²¹ Doo nǎarugiba bǎe be gǎora mǎ tǎ, domi i ko ra debu.

Doo nǎarugiba bǎe be i sumǎ tǎ, domi i ko ra yǎe.

²² Doo nǎarugiba bǎe, tǎmbu bǎ n bǎe tusa, ma ba bǎe gira ben min di, ma ba bǎe wǎmmǎ, ma ba bǎen yǎsiru gǎsia gǎa kǎsunu Tǎnun Biin sǎ. ²³ Nge mǎya ben baababa ba Gusunǎn sǎmǎbu kua. Adama bǎe, i gǎru doru dǎma te, i yǎokuo ka nuku dobu, domi ka gem ba bǎe are yǎiye yi kpǎ Gusunǎ wǎllo.

²⁴ Nǎni swǎarugiba bǎe maa gobigibu, domi i bǎen nuku yǎmiabu wa kǎ.

²⁵ Nǎni swǎarugiba bǎe be i deba tǎ, domi gǎaru ta koo bǎe ko.

Nǎni swǎarugiba bǎe be i yǎemǎ tǎ, domi i ko ra nukuru sankira kpa i swǎi.

²⁶ Nǎni swǎarugiba bǎe, tǎmbu kpuro bǎ n bǎen gea gerumǎ. Domi mǎya ben baababa ba sǎmǎ weesugibu kua.

*Kǎru yǎberǎan sǎ
(I maa mǎerio Mateu 5:38-48, 7:12a)*

²⁷ Adama nǎ na bǎe sǎomǎ, bǎe be i man swaa daki, i bǎen yǎberǎa kǎru sǎsio, i bu gea kuo be ba bǎe tusa. ²⁸ I bu domaru kuo be ba bǎe

bǎrusimǎ, i bu kanaru kuo be ba bǎe kǎsa kuammǎ. ²⁹ Goo ù n nun baa teeru so, a maa nǎn tensim tǎiyǎ, wi u maa wunen yabe bakaru sua, a ku nǎn yinari u kpam wunen yabe piibu sua. ³⁰ Wi u nun gǎanu kana, a nǎn kǎeyǎ, goo ù n maa nun wunen gǎanu suari, a ku maa nu bikia. ³¹ Ye i kǎ tǎmbu bu bǎe kua, i bu ye kuo bǎen tii.

³² I n bu kǎ be ba bǎe kǎ, siara birǎ i mǎ. Baa kǎsan kowobun tii ba ra n ben kǎnasibu kǎ. ³³ I n maa bu gea kua be ba bǎe gea kua, siara birǎ i mǎ. Mǎya kǎsan kowobun tii ba ra ko. ³⁴ I n bu bǎkura bǎn mi i kǎsire yǎiyǎ, siara birǎ i mǎ. Kǎsan kowobun tii ba ra bǎkuranǎwa, bu ka kǎsiana. ³⁵ Adama i bǎen yǎberǎa kǎru sǎsio, i bu gea kuo, i maa bu bǎkuro i kun kǎsire yǎiyǎ, bǎen are yi ko n kpǎ, i ko n maa sǎa Wǎrukoon bibu, domi win tii u ra guturuba ka tǎn kǎsobu durom sǎosi. ³⁶ I de i n wǎnwǎndu mǎ nge mǎ bǎen Baaba u wǎnwǎndu mǎ.

*I kun da n tǎmbu sirimǎ
(I maa mǎerio Mateu 7:1-5)*

³⁷ I kun da n tǎmbu sirimǎ, Gusunǎ u ñ maa ka bǎe sirimǎ. I kun da n tǎmbu taare wǎemǎ, Gusunǎ u ñ maa bǎe taare wǎemǎ. I suuru koowo, Gusunǎ koo maa bǎe suuru kua. ³⁸ I kǎeyǎ, Gusunǎ koo maa bǎe kǎ. Yǎirutii bakaru sǎara u koo bǎe kǎru kǎ, te u taasi u sire u yibia ka nǎwǎ, kpa u bǎe wisia bǎen bǎarǎ. Domi yǎirutii te i ka gabu yǎirua, teya Gusunǎ koo ka bǎe yǎirua.

³⁹ U maa bu mǎndu garu kua u nǎe, wǎko u koo kpǎ u wǎkosi swaa gbiiya? Be yiru sannu ba ñ koo wǎru wǎri?

⁴⁰ Bǎo u ku ra win yinni kere, adama bǎo baawure wi u sǎosiru gia u kpa, u koo ka win yinni weena.

⁴¹ Mban sǎna a yakǎ mǎerimǎ wunen kpaasin nǎnu sǎo, ma a ñ dǎa bǎiru laakari mǎ te ta wǎa wunen tiin nǎnuǎ.

⁴² Amǎna kaa ka kpǎ a wunen kpaasi sǎ u de a nǎn yakǎ wuna ge ga wǎa win nǎnu sǎo, ma a ñ dǎa bǎiru waamǎ te ta wǎa wunen tiin nǎnuǎ. Murafiti wunǎ, a gina dǎa bǎiru wunǎ te ta wǎa wunen nǎnuǎ yen biru kaa yam

wa a ka yakɔ wuna ge ga wāa wunen kpaasin nɔnu sɔɔ.

Dāru ka ten binu
(*I maa mɛerio Mateu 7:16-20, 12:33-35*)

⁴³ Dāa geeru ta ku ra bii kɔsunu ma. Mɛya maa dāa kɔsuru ta n̄ bii geenu marumɔ. ⁴⁴ Domi dāru baatere, ten binun diya ba ra tu gie. Ba ku ra gandun binu sɔri sākā wɔllɔ, mɛya maa ba ku ra bereru sɔri awīi wɔllɔ. ⁴⁵ Tɔn geo u ra gāa geenu yarewa gāa geenu sɔn di ni nu berua win gɔruɔ. Tɔn kɔso maa gāa kɔsunu yaramɔ gāa kɔsunu sɔn di ni nu berua win gɔruɔ. Domi ye ya yiba tɔnun gɔruɔ ya yarimɔ, yeya nɔɔ ga ra gere.

Dinu yiru
(*I maa mɛerio Mateu 7:24-27*)

⁴⁶ Mban sɔna i man sokumɔ Yinni Yinni, ma i kun mɔ ye na bɛɛ sɔmɔ. ⁴⁷ Baawure wi u na nen mi ma u nen gari nɔmɔ ma u yi mɛm nɔwammɛ, kon bɛɛ sɔsi wi u ka weenɛ. ⁴⁸ U ka durɔ goo weenɛ wi u diru banimɔ, ma u gba n duku u kperu girari u sere kpɛkpɛku sura. Ma nim yibura na, ma nim tora ya dii te swee, adama ya n̄ kpīa ya dii te wuke yɛn s̄ ta bana wā. ⁴⁹ Adama wi u nua, ma u kun kue, u sāawa nge durɔ goo wi u diru banimɔ tem dira wɔllɔ, ma u kun kpɛkpɛku sure. Nim tora ya dii te swee. Yande ta wɔra, ma ten wɔrumaa kpɛa.

7

Yesu u tabu sunɔ goon yoo

bɛkia
(*I maa mɛerio Mateu 8:5-13*)

¹ Ye Yesu u gari yi kpuro tumbu sɔɔwa u kpa, u da Kapenamɔ. ² Tabu sunɔ goo wāa mi u yoo mɔ, wi u kī gem gem. Yoo wiya u barɔ sere u wasikira. ³ Ye tɔnwero wi, u Yesun labaari nua, yeya u n̄n Yuuban guro gurobu gabu gɔria bu n̄n suuru kana u na u win yoo bɛkia. ⁴ Ye ba tura Yesun mi ba n̄n suuru kana gem gem ba nɛɛ, n tura a durɔ wi ye kua ⁵ domi u bɛsɛn bweseru kī. Wiya maa sun bɛsɛn mɛnɔ yeru bania.

⁶ Ma Yesu u ka bu swaa wɔri. Ye u yɛnu ge turuku kua yera tabu sunɔ wi, u win bɔrɔba gɔra bu Yesu s̄ u ku tii gɔngɛrɛ ko, domi wi kun be tura u du win yɛnuɔ. ⁷ Yen s̄na u n̄ tii garisi goo wi u koo ka tii da Yesun mi. Adama u be gesi gari geruo, win yoo u koo bɛkura. ⁸ Domi wi, u gabu wiru kpīiyɛ, u maa tabu kowobu mɔ be u kpare. U n turo sɔɔwa u doo, u ra n dɔɔwa. U n maa ben goo sɔɔwa u na, u ra n sisiwa. U n win yoo sɔɔwa u yeni koowo, u ra n maa ye mɔwa.

⁹ Ye Yesu u gari yi nua biti ya n̄n mwa, ma u s̄ira u tumbu sɔɔwa be ba n̄n swīi u nɛɛ, na n̄ gina naanɛ doke baka binin bweseru waare, baa Isireliba sɔɔ.

¹⁰ Ye gɔro be, ba gɔsira yɛnuɔ ba deema yoo wi, u bwāa dora.

Yesu u gɔmini goon bii seesia

¹¹ Yen sisiru Yesu da wuu gagun mi, ge ba ra soku Nayini. Win bwāabu ka maa tɔn wɔru guna n̄n swīi. ¹² Saa ye u wuu gen gbārarun kɔnnɔ turuku kua, u wa ba aluwaasi goon goru sɔɔwa ba ka yariɔ bu sike. U sāawa win mɛron bii teere te u mɔ. Win mɛro maa, gɔminiwa. Wuugibu dabira wāa ka wi. ¹³ Ye Yinni u kurɔ wi wa win wɔnwɔnda n̄n mwa, ma u n̄n sɔɔwa u nɛɛ, a ku swī.

¹⁴ Yera u susi u goo ten kpakororu baba. Be ba tu sɔɔwa ba yɔra. Ma u nɛɛ, aluwaasi wunɛ, na nun sɔmɔ, a seewo.

¹⁵ Ma goo te, ta seewa ta sina ta gari gerumɔ. Ma Yesu n̄n win mɛro wesia. ¹⁶ Bɛrum be kpuro mwa, ma ba Gusunɔ siaramɔ ba gerumɔ ba mɔ, Gusunɔn sɔmɔ damgliiwa u bu kurema. Gusunɔwa u win tumbu naawa. ¹⁷ Yesun labaari ye, ya yabi Yudea kpuro sɔɔ ka maa yen beri kpuro.

Yohanu Batɛmu kowon

gɔrobu
(*I maa mɛerio Mateu 11:2-19*)

¹⁸ Yohanun bwāaba n̄n ye kpuron labaari sɔɔwa. Ma u win bwāa ben yiru soka, ¹⁹ u bu gɔra Yesun mi bu n̄n bikia, wiya wi u sisi? Nge ba n

kpao mara. ²⁰ Ye durɔ be, ba tura win mi, ba nɛɛ, Yohanu Batemu kowowa sun gɔrima wunen mi su bikia, wuna wi u sisi? Nge sa n kpao mara.

²¹ Saa ye sɔɔ, u tɔn dabinun baranu ka ben alebu bekia, ma u ben wɛɛkunu gira, u maa wɔko dabinu yam waasia. ²² Ma u bu wisa u nɛɛ, i doo i Yohanu tusia ye i wa ka ye i nua. Wɔkoba yam waamɔ, yɛmɔba sɔimɔ, be ba bara disigiru barɔ ba bekuramɔ ba dɛɛramɔ, sosobu ba gari nɔɔmɔ, ba gɔribu seeyamɔ, ma ba sɔarobu Labaari gean waasu mɔ. ²³ Doo nɔrugiiwa baawure win naane ya yɔ dim dim nɛ sɔɔ.

²⁴ Ye Yohanun gɔroba sɔa, ma u tɔn dabinu Yohanun gari sɔɔbu wɔri. U bu bikia u nɛɛ, mba i mɛɛrim da gbaburɔ. Yakɔ ge woo ga toorimɔ? ²⁵ Durɔ wi u yɔa bɛɛɛginu sebua? Wee, be ba yɔa gobiginu sebua ma ba wɔaru dimɔ dukia sɔɔ, beya ba wɔa sina kpaanɔ. ²⁶ N n mɛn na, mba i mɛɛrim da. Gusunɔn sɔmɔ goo? Mɛya na bɛɛ sɔɔmɔ yɛro mam Gusunɔn sɔmɔ kere mi n toma. ²⁷ Domi Yohanu wiya win gari ba yorua ba nɛɛ,

“N wee, na nɛn gɔro gɔra wunen wuswaɔ wi u koo nun gbiiya u wunen swaa sɔmɛ.”

²⁸ Na bɛɛ sɔɔmɔ ma be tɔn kurɔba mara sɔɔ, goo kun Yohanu kere, adama wi u yɔkabu bo Gusunɔn bandu sɔɔ, u Yohanu kere.

²⁹ Ye ba ye nua, tɔmbu kpuro ka gberɛ mwaɔbu sannu ba Gusunɔ gem wɛ, domi beya Yohanu u raa batemu kua. ³⁰ Adama Falisiba ka wooda yɛrobu ba nɔ daa wure Yohanu u bu batemu ko. Nge mɛya ba ka yina ye Gusunɔ u gɔru doke u bu kua.

³¹ Ma Yinni u bikia u nɛɛ, mba kon ka tɛn tɔmbu weesina. Mba ba ka weenɛ. ³² Ba sɔawa nge bibu be ba sɔ yaburɔ, ba sokunamɔ ba mɔ, sa bɛɛ guuru soowa ma i nɔ yawa. Sa bɛɛ gɔɔ womu kua, i nɔ maa swi. ³³ Domi Yohanu Batemu kowo u na, u nɔ dɔanu dimɔ, u nɔ maa tam nɔrumɔ, ma i nɛɛ, u wɛɛkunu mɔ. ³⁴ Tɔnun Bii u na, u dimɔ u nɔrumɔ, ma i gerumɔ u sɔa dim kɔro ka tam nɔro, gberɛ mwaɔbu

ka kɔsan kowobun bɔrɔ. ³⁵ Ka mɛ, Gusunɔn bwisi yi ra tii sɔɔsi bwisi gee be ba yi wuran mi.

Yesu dimɔ Falisi goon yenuɔ

³⁶ Falisi goo wi ba mɔ Simɔɔ u Yesu dim soka. Ma Yesu u dua win dirɔ u sina u ka di. ³⁷ Kurɔ tanɔ goo wɔa wuu mi. Ye u nua ma Yesu u dimɔ Falisi win yenuɔ, yera u ka too buraru na te ta turare yiba. ³⁸ U yɔra Yesun biruɔ win naasu gia u sumɔ. Ma win yɔresu naa si waaya, ma u su sunkumɔ ka win seri, u su sɔsumɔ, ma u su turare ye wisi. ³⁹ Falisi wi u Yesu dim soka, ye u wa mɛ, u gerua win gɔruɔ u nɛɛ, durɔ wi, u nɔ Gusunɔn sɔmɔn na, u ko n yɛ kurɔ weren bwesera wi u nɔn babamɔ, domi kurɔ tanɔwa. ⁴⁰ Ma Yesu u nɛɛ, Simɔɔ, na gari gee mɔ yi kon nun sɔ.

Ma Simɔɔ u nɛɛ, yinni, a geruo.

⁴¹ Ma Yesu u nɛɛ, durɔ goo wɔa win dibu tɔmbu yiru ba nɛni. Turo nɛni sii geesun gobi nɛɛra wunɔbu (500), turo maa weeraakuru. ⁴² Ye ba nɔ gɔanu wa bu kɔsia, ma u be yiru kpuro suuru kua. Tɛ be yiru ye sɔɔ, wara koo nɔn kɔa n kere.

⁴³ Simɔɔ u nɛɛ, na tamaa wi ba suuru kua n kere.

Ma Yesu u nɔn sɔɔwa u nɛɛ, gema a gerua.

⁴⁴ Yera u sɔira kurɔ win mi gia ma u Simɔɔ bikia u nɛɛ, a kurɔ wi wa? Ye na dua wunen yenuɔ a nɔ man nim kɔa n ka nɛn kɔri kpakia, adama kurɔ wini u nɛn naasu waaya ka win yɔresu, ma u su sunka ka win seri. ⁴⁵ A nɔ man tɔbura ka sɔsubu, adama kurɔ wini, mɔn di na dua, u nɔ nɛn naasu sɔsum deri. ⁴⁶ A nɔ gum wisi nɛn wiru wɔllɔ, adama kurɔ wini u turare wisi nɛn naasɔ. ⁴⁷ Yen sɔ, na nun sɔɔmɔ ma kurɔ win durum baka ye, ba nɔn ye suuru kua. Yeya n dera win kɔra kpɛa. Adama wi ba fiiko suuru kua, u ra n kɔwa fiiko.

⁴⁸ Ma u kurɔ wi sɔɔwa u nɛɛ, ba nun wunen durum suuru kua.

⁴⁹ Be ba sɔ ba dimɔ ka wi, ba bikianamɔ, wara wini wi baa tɔmbun durum u mam suuru mɔ. ⁵⁰ Ma u kurɔ wi sɔɔwa u nɛɛ, wunen naane dokebu nun faaba kua. A doo ka alafia.

8

Tɔn kurɔ be ba Yesu swi

¹ Yen biru Yesu u wuu marosu ka baru kpaanu da da, u waasu mɔ u Gusunɔn bandun labaari gea kparamɔ. Ma bwāabu wəkura yiru ye, ya wāa ka wi, ² ka maa kurabu gabu bɛn wɛrɛkunu ba gira, ka gabu be ba bɛkia ben baranu sɔn di. Beya Maari wi ba sokumɔ Madalagii, wɛn min di wɛrɛkunu nɔba yiru nu doona, ³ ka Yoana wi u sāa Kusa, Herodun sɔm kowobun wirugiin kurɔ, ka Susana ka sere gabu dabiru. Kurɔ beya ba bu nɔarimɔ ka ben tiin ye ba mɔ.

Dīa bwese yɛkon gari

(I maa mɛerio Mateu 13:1-9, Maaku 4:1-9)

⁴ Tɔn dabinu na saa wusu dabinun di ba mɛnna Yesun mi. Yera u bu mɔndu kua u nɛɛ, ⁵ durɔ goo yara u ka dīa bweseru yɛka. Nge mɛ u yɛkamɔ sukum wəri swaa baarɔ, ma ba taaka, ma gunɔsu gɔsa su di. ⁶ Sukum gam maa wəri kpee saara wɔllɔ. Sanam mɛ mu kpiima, mu gbera yɛn sɔ tem yendu sari mi. ⁷ Sukum gam kparam wəri sakin suunu sɔɔ, ma saki ka mu kpɛa sannu, ma yi mu sɛkenɛ yi go. ⁸ Sukum gam maa kparam wəri tem gem sɔɔ, ma mu kpia mu binu mara wunɔm wunɔm. Ye u gerua mɛ u kpa, u nɔɔguru sua u nɛɛ, wi u swaa mɔ u ka nɔ, u nɔɔwɔ.

Mɔnnun asansi

(I maa mɛerio Mateu 13:10-17, Maaku 4:10-12)

⁹ Ma win bwāaba nɔn bikia ba nɛɛ, mba mɔn ten tubusianu. ¹⁰ U nɛɛ, bɛɛya ba wɛ i ka Gusunɔn bandun asiri gia, adama ba gabu gari yi sɔɔmɔ ka mɔnnu, “kpa bu ka mɛeri ba kun wa, bā n maa nua, kpa n ku bu yeeri.”

Mɔn ten tubusianu

(I maa mɛerio Mateu 13:18-23, Maaku 4:13-20)

¹¹ Yesu u nɛɛ, yenywa mɔn ten tubusianu. Gusunɔn gariya ba yɛkamɔ. ¹² Swaa baaru ta sāawa nge tɔn be ba ra yi nɔ, kpa Setam yu na yu yi wuna ben gɔrun di bu ku raa ka naanɛ doke kpa bu faaba wa. ¹³ Kpee

saara ya sāawa nge tɔn be ba ra gari yi mwe ka nuku dobu sanam mɛ ba yi nɔɔmɔ, adama ba n gbini mɔ. Ba ra naanɛ dokewa saa fiiko sɔɔ, kpa bu biru wura laakari mɛeribun sanam. ¹⁴ Tem mi saki wāa mu sāawa nge tɔn be ba ra yi nɔ, adama nge mɛ ba dɔɔ, wururabu ka dukia ka handunian dobu ra yi sɛke yi go, ben binu ku ra ye. ¹⁵ Tem gem mu maa sāawa nge tɔn be ba ra gari yi ba nua nɛnɛ ben gɔru geu sɔɔ ka nuku tia, ma ba binu marumɔ ka temanabu.

Fitilan mɔndu

(I maa mɛerio Maaku 4:21-25)

¹⁶ Yesu kparam nɛɛ, goo sari wi u ra fitila mɛni kpa u gu wekeru wukiri, n kun mɛ u gu doke kpin yerun kəkɔɔ. Adama u ra gu sɔndiwa dabu wɔllɔ, kpa be ba dumɔ ba n ka yam bururam waamɔ. ¹⁷ Domi gāanu sari ni ba berua ma nu n koo tera, mɛya gāanu maa sari ni ba kua asiri sɔɔ ma nu n koo giara kpa nu sɔsira batuma sɔɔ.

¹⁸ Yen sɔ, i n laakari sāa nge mɛ i nɔɔmɔ. Domi baawure wi u mɔ, wiya ba koo wɛ. Baawure wi u kun maa mɔ, ba koo nɔn mwaari ye u tamaa u mɔ.

*Berɔ ba sāa Yesun wɔnɔbu**ka win mero*

(I maa mɛerio Mateu 12:46-50, Maaku 3:31-35)

¹⁹ Yesun wɔnɔbu ka win mero ba na win mi, adama ba kpana bu nɔn susi tɔn dabinun sɔ. ²⁰ Ba nɔn sɔɔwa ma win wɔnɔbu ka win mero ba yɔ tɔɔwɔ ba kɔ bu nɔn wa.

²¹ Adama u bu sɔɔwa u nɛɛ, be ba Gusunɔn gari swaa daki, ma ba yi mɛm nɔɔwammɛ beya ba sāa win wɔnɔbu ka win mero.

Yesu u nim kurenu marisia

(I maa mɛerio Mateu 8:23-27, Maaku 4:35-41)

²² Sɔɔ teeru Yesu dua goo nimkuu sɔɔ ka win bwāabu, ma u bu sɔɔwa u nɛɛ, i de su tɔbura daa burerun guru giɔ.

Ma ba goo wuka ba doona. ²³ Sanam mɛ ba dɔɔ, u dweeya. Yera woo bəkɔ ga seewa daa bure te sɔɔ, ma goo ga nim yibuɔ. Ba wāa kari sɔɔ. ²⁴ Ba nɔn susi

ma ba nùn yamia ba nɛɛ, Yinni, Yinni, sa kam kobu dɔɔ.

Ye u yanda u woo ka nim kurenu gerusi. Ma n sure ma n mari sɔɔ sɔɔ. ²⁵Ma Yesu u bu bikia u nɛɛ, ma sɔɔra i bɛɛn naane doke.

Bɛrum bu mwa ka biti, ma ba bikianamɔ, durɔ weren bwesera wini wi baa woo ka nim ù n wooda wɛ, n da nùn mɛm nɔwɛ.

Yesu u wɛɛkunugii bɛkia

(I maa mɛɛrio Mateu 8:28-34, Maaku 5:1-20)

²⁶Ma ba Gadaran tem tura mɛ n ka Galile wuswaa kisinɛ. ²⁷⁻²⁹Ye u sara temɔ u durɔ goo wa u wee wuu gian di u ka nùn yinna. Durɔ wi, u wɛɛkunu mɔ. Nɔn dabira nu ra nùn seeri. Ba ra nùn bɔke ka yɔni nɔma ka naasɔ kpa ba n nùn kɔsu. Adama u ra bɔkubu kpuro kasuku kpa wɛɛku ni, nu ka nùn da gbaburɔ. Terera u ra n wɔa saa tɛɛbun di, u ku ra sine yɛnuɔ, ma n kun sikaɔ. Yera Yesu u wɛɛku ni wooda wɛ nu doona durɔ win min di.

Ye durɔ wi, u Yesu wa u wura takana u wɔruma win wuswaaɔ ma u nɔɔgiru sua wɔllɔ u nɛɛ, mba n sun mɛnnɛ nɛ ka wunɛ Yesu Wɔrukoon Bii. Na nun kanamɔ a ku man tɔya ko.

³⁰Ma Yesu u nùn bikia u nɛɛ, amɔna wunɛn yɛsiru. Ma u wisa u nɛɛ, Nɔrɔbu, domi u wɛɛku dabinu mɔ.

³¹Ma wɛɛku ni, nu Yesu suuru kana nu nɛɛ, u ku de nu da wɔru bɔkɔ * sɔɔ.

³²N deema kurusɔ wuu bakaru gara wɔa ta dimɔ guuru wɔllɔ. Ma wɛɛku ni, nu Yesu suuru kana nu nɛɛ, u de nu da kurusɔ ni sɔɔ. Ma u nu yɔllaa kua. ³³Ma nu durɔ wi doonari, nu da kurusɔ nin mi. Ma kurusɔ wuu te, ta duki sure daa bureru sɔɔ ta nim diira.

³⁴Sanam mɛ be ba nu kpare ba wa ye n koorɔ, ba duki sua. Ba da ba labaari ye yɛbi wuu marɔɔ ka baru kpaanɔ. ³⁵Tɔmba yara bu ka wa ye n koorɔ. Ba da Yesun mi ma ba durɔ wi deema win min di wɛɛkunu doona, u sɔ Yesun bɔkuɔ u bekuru wukiri u wura win laakari sɔɔ, ma bɛrum bu mwa. ³⁶Bɛn nɔni biru ya koorɔ ba tɔmbu sɔɔwa

nge mɛ n kua wɛɛkunugii wi, u ka bɛkura. ³⁷Gadaran tem girum tɔn be kpuro ba Yesu suuru kana ba nɛɛ, u bu dɛsirario, domi bɛrum bakam bu mwa. Ma u goo nimkuu dua u gɔsira. ³⁸Durɔ wi, win min di wɛɛkunu doona, u Yesu suuru kana u nɛɛ, u de bu da sannu. Adama Yesu u nùn gɔsia u nɛɛ, ³⁹u gɔsiro win yɛnuɔ, kpa u kpara kpuro ye Gusunɔ u nùn kua.

Ma u doona u da u kpara wuu ge sɔɔ kpuro ye Yesu nùn kua.

Yarusin bii ka kurɔ

wi u Yesun yaberu baban gari

(I maa mɛɛrio Mateu 9:18-26, Maaku 5:21-43)

⁴⁰Ye Yesu u wurama ma tɔn wɔru ga nùn dam koosia, domi ba raa nùn marawa be kpuro. ⁴¹Wee durɔ goo wi ba ra soku Yarusi, mɛnnɔ yerun wirugii, u da u yiira Yesun wuswaaɔ u nùn suuru kana u na win yɛnuɔ. ⁴²Domi win bii teere te u mara, ta wasikiramɔ. Bii wi, u sɔawa wɔndia wi u wɔɔ wɔkura yiru mɔ.

Ye u dɔɔ mi, tɔn wɔru ga nùn mɔnsi. ⁴³N wee, kurɔ goo u wɔa mi, wi u yem wɔibu barɔ saa wɔɔ wɔkura yirun di. [U win gobi di kpuro tim nɛmɔbun mi,] ben goo kun maa kpɔa u nùn bɛkie. ⁴⁴U Yesu susi biruɔ ma u win yaberun swaa bua baba. Yande win yem wɔi bi, bu yɔra. ⁴⁵Ma Yesu u bikia u nɛɛ, wara man baba.

Ye be kpuro ba sikimɔ, Piɛɛ ka be ba wɔa ka wi, ba nɛɛ, Yinni, n ñ tɔn wɔruwa ga nun sɛke ga ka sikerɛnɛ? [Ma a bikiamɔ wara nun baba?]

⁴⁶Adama Yesu u nɛɛ, goo u man baba, domi na gia ma nɛn dam mu sɔmburu kua.

⁴⁷Ye kurɔ wi, u gia ma ba nùn tuburi, yera u na u yiira ka diiribu Yesun wuswaaɔ. Tɔmbu kpuron nɔni biru u gerua yɛn sɔ u nùn baba, ka maa mɛ u bɛkura yande. ⁴⁸Ma Yesu nùn sɔɔwa u nɛɛ, bii kurɔbu, wunɛn naane dokebu nun bɛkia, a doo ka alafia.

⁴⁹Sanam mɛ u gari mɔ, goo u na u mɛnnɔ yerun wirugii wi sɔɔwa ma

* **8:31** wɔru bɔkɔ - Wɔru bɔkɔ ge, ga sɔawa Setam wɔa yeru te ta ñ nɔru mɔ.

win bii u gu kə, u ku maa keu koosio gəngere ko.

⁵⁰ Yesu u ye nua, ma u nùn sōwa u nee, a ku berum ko, a gesi naane dokeo, u koo bekura.

⁵¹ Ye u tura yenu mi, u n̄ dere goo u ka nùn due ma n̄ kun m̄ Piεε ka Yohanu ka Yakəbu ka bii win tundo ka win mero. ⁵² Be ba wāa mi kpuro ba sumawa ba tii soomə bii win sō. Adama Yesu u nee, i ku swī, u n̄ gu, u dōwa.

⁵³ Ba nùn yaakoru wəri, domi ba yē ma u guwa. ⁵⁴ Ma Yesu u bii win noma nenua ma u gerua ka dam, wəndia a seewo.

⁵⁵ Wəndia win hunde ya wurama, ma u seewa mii mii. Ma Yesu u bu sōwa u nee, bu nùn dīanu wēeyo.

⁵⁶ Ma biti ya win mawəbu mwa, adama Yesu u bu yiire u nee, bu ku raa goo sō ye n̄ koorā.

9

Yesu u bwāabu wəkura yiru gəra
(*I maa mεerio Mateu 10:5-15, Maaku 6:7-13*)

¹ Ma Yesu u win bwāabu wəkura yiru soka u menna u bu dam kā ka yiiko bu ka werekunu kpuro gira, bu ka maa baranu bekia. ² Ma u bu gəra bu ka ban te Gusunə u koo swīin waasu ko kpa bu barəbu bekia. ³ Ma u bu sōwa u nee, i ku gāanu kusenu ko sanum me sō, baa deka n̄ kun me bəuru n̄ kun me dīanu n̄ kun me gobi, kpa i ku maa yaberu yiruse nene. ⁴ Yenu gèn mi i səbia, i sinə mi sere i ka doona wuu gen min di. ⁵ Wuu mi ba n̄ beε dam koosie, i yario wuu gen min di, kpa i beεn naasun tua bu kpare nge yīreru te ta bu ben taare sōsimə.

⁶ Ba seewa ba doona baru kpa kpaaka, ba Labaari gea kparamə ma ba barəbu bekiamə yam kpuro.

Herodun laakari seewa
(*I maa mεerio Mateu 14:1-12, Maaku 6:14-29*)

⁷ Herodu sunə u nua kpuro ye Yesu u m̄, ma ya win laakari burisina. Domi gaba gerumə Yohanuwa wurama gərin di.

⁸ Gaba maa gerumə Eliwa kurama.

Ma gaba gerumə Gusunən sōmə yerukobun turowa wurama saa gərin di.

⁹ Ma Herodu u nee, na dera ba Yohanu wiru bura. Adama wara wini win gari na nōmə menin bweseru.

Ma u kasu u nùn wa.

Yesu u tambu nərəbun

suba nəəbu diisia

(*I maa mεerio Mateu 14:13-21, Maaku 6:30-44, Yohanu 6:1-14*)

¹⁰ Yesun bwāa be, ba gəra ye wəma ba nùn saaria kpuro ye ba kua. Ma u bu sua ba tii mena ba da wuu gagun bera gia ge ba ra soku Besaida. ¹¹ Tən wəru ga gia gee u wāa, ma ga nùn swī. U bu dam koosia ma u bu ban te Gusunə u koo swīin gari sōmə, u maa bu bekiamə be ba barə.

¹² Ye sō kpeeyə be wəkura yiru ye, ba nùn susi ma ba nee, a tən be karo bu da wusə ka baru kpaanə bu kpin yeru kasu ka ye ba koo di, domi gbaburu sōra sa wāa mini.

¹³ Yera Yesu u bu sōwa u nee, i bu dīanu wēeyo beεn tii bu di.

Adama ba nee, pēε nəəbu ka swēε yiru tənawa sa m̄, ma n̄ kun m̄ à n̄ kī beεn tii su da su dīanu kasuma tən be kpuron sō baasi ya.

¹⁴ Tən be sō, tən durəbun geera tura nge tənə nərəbun suba nəəbu (5.000). Ma Yesu u win bwāa be sōwa u nee, i bu sinasio wuu wuuka, weerakuukuubu.

¹⁵ Ma ba kua me ba be kpuro sinasia. ¹⁶ Yesu u pēε nəəbu ye sua ka swēε yiru ye, ma u n̄ni seeya wəllə u Gusunən domaru bikia, ma u ye murura u bwāa be wē bu tən dabi te yabua. ¹⁷ Be kpuro ba di ba deba. Ma ba sukum gure birenu wəkura yiru sō ye ba di n̄ tiara.

Piεε nee, Yesu u sāawa

wi Gusunə u gəsa

(*I maa mεerio Mateu 16:13-19, Maaku 8:27-29*)

¹⁸ Sō teeru sanam me Yesu u kanaru m̄ bee tia, ka win bwāabu sannu, u bu bikia u nee, wara tamba gerumə na sāa.

¹⁹ Ba nee, Yohanu Batemu kowowa. Gaba ra gere, Eliwa, gaba ra maa nee,

Gusunən səmə yerukobun turowa u wurama gərin di. ²⁰ Ma u bu bikia u nɛɛ, bɛɛn tii maa ni, wara i gerumə na s̄a.

Piɛɛ u nɛɛ, wuna Kirisi wi Gusunə u gərima.

²¹ Ma u bu nəə goosi bu ku raa goo s̄.

Yesu u win gəə ka win seebun

gari m̄

(I maa mɛɛrio Mateu 16:20-28, Maaku 8:30-9:1)

²² Yesu u kpam nɛɛ, Tɔnun Bii u n̄ koo ko u kun n̄ni s̄ore gem gem, kpa guro gurobu bu n̄n yina ka ȳaku kowo tɔnwerobu ka wooda ȳerobu, kpa bu n̄n go kpa u sikura s̄ə itase.

²³ Ma u be kpuro s̄əwa u nɛɛ, goo ù n k̄i u man sw̄i nge b̄ə, u win ḡru k̄ru derio, kpa u win tiin d̄aa bunanaru sua baadomma, kpa u n man sw̄i. ²⁴ Domi baawure wi u k̄i u win w̄aru di ka win ḡru k̄ru, u koo tu bia. Adama baawure wi u win w̄aru yina n̄n s̄, wiya u koo tu wa ka gem. ²⁵ Arufaani yerà t̄onu u m̄, baa ù n handunian ḡanu kpuro wa, ma u tii kam koosia n̄ kun m̄ u win w̄aru bia. ²⁶ Domi baawure wi u n̄n sekuru m̄ ka maa n̄n gari, Tɔnun Bii u koo maa win sekuru ko ù n wurama ka win yiiko ka Baabagia ka w̄llun ḡrado d̄erobugia. ²⁷ Na b̄ɛ s̄əmə ka gem, gabu ba ȳ mini be ba n̄ gbimə bu ka ban te wa te Gusunə u koo sw̄i.

Yesun wasi ḡsia

(I maa mɛɛrio Mateu 17:1-8, Maaku 9:2-8)

²⁸ Ye u gari yi gerua u kpa, yen s̄ə nəəba itase u Piɛɛ ka Yohanu ka Yakəbu sua u ȳəwa guuru w̄llə u wa u ka kanaru ko. ²⁹ Nge m̄ u kanaru m̄ win wuswaa ḡsia tuka, ma win ȳanu burura fem fem. ³⁰⁻³¹ N wee t̄ambu yiru, M̄wisi ka Eli, ba kurama ka w̄llun girima ba ka n̄n win doonarun gari m̄ te u koo doona Yerusalemun di. ³² Piɛɛ ka win kpaasibu ben wasi bunia ka dom, adama ba dom kparura ma ba Yesun yiikon girima wa ka t̄n be yiru be ba ȳ ka wi. ³³ Nge m̄ t̄n be, ba

Yesu d̄esirarimə, Piɛɛ n̄n s̄əwa u nɛɛ, yinni, n w̄ sa n w̄a mini. Su kunu ita ko, teeru wunɛguru, teeru M̄wisiguru, teeru maa Eliguru. Domi u n̄ ȳ ye u gerumə.

³⁴ Nge m̄ u gari m̄ m̄sum, bukə ga na ga bu wukiri, ma b̄erum bw̄aa be mwa ye ba wa m̄sum. ³⁵ Ma nəə gagu ga nəəra bukə gen min di ga nɛɛ, winiwa n̄n Bii wi na tii ḡsia, i wigia n̄əw̄.

³⁶ Gari yin biru, Yesu tia wi turo. Bw̄aa be, ba ye ba wa mi tii marisi, ba n̄ goo ḡɛ s̄əwa s̄ə m̄ɛ te s̄ə.

Yesu u bii wi w̄ɛku ga w̄asi

b̄kia

(I maa mɛɛrio Mateu 17:14-18, Maaku 9:14-27)

³⁷ Yen sisiru, sanam m̄ ba sara guuru w̄llun di, t̄n w̄ru guna ya Yesu sennə na. ³⁸ Yera t̄n w̄ru gen suunu s̄ən di durə goo u gb̄ara u nɛɛ, yinni, na nun kanamə, a n̄n bii durəbu ge m̄ɛrio, domi u s̄a bii teere te na m̄. ³⁹ W̄ɛku ga ra n̄n s̄ɛrewa kpa u gb̄ara suaru s̄ə, kpa gu n̄n bemisia, kpa gu de u n ȳaatam p̄keru m̄ kpa u tii m̄ɛra ko, yen biru kpa gu n̄n doonari. ⁴⁰ Na wun̄n bw̄abu kana bu gu gira, adama ba n̄ kp̄ia.

⁴¹ Yesu nɛɛ, t̄n k̄so naanɛ doke sarirugibu, sere saa yerà ko na n ka b̄ɛ w̄a. Sere domma ko na n ka b̄ɛ temanɛ. Ma u durə wi s̄əwa u nɛɛ, a ka wun̄n bii wi na mini.

⁴² Sanam m̄ u ka bii wi susiə, w̄ɛku ge, ga n̄n tem kparana ma ga n̄n bemisia. Adama Yesu u gu gerusi u bii wi b̄kia, ma u n̄n win tundo wesia. ⁴³ Ma Gusunən sina te, ta t̄n be kpuro maamaaki kua.

Yesu kpam win gəə

ka win seebun gari m̄

(I maa mɛɛrio Mateu 17:22-23, Maaku 9:30-32)

Sanam m̄ baawure u k̄sa ka ye Yesu u m̄, u win bw̄abu s̄əwa u nɛɛ, ⁴⁴ b̄ɛ i gari yini swaa dakio s̄a s̄a. Ba koo Tɔnun Bii t̄ambu n̄mu s̄andia.

⁴⁵ Adama win bw̄aba kun gari yi tuba, domi ba bu yi berue gina, bu ku

ka gia. Ma ba berum m̀ bu ka ǹn gari yin yaasi bikia.

Wara gisonkoru bo
(I maa m̀erio Mateu 18:1-5, Maaku 9:33-37)

⁴⁶ Sikiriǹ ga dua bwāa ben suunu s̀o domi ba kī bu gia be s̀o wi u bo. ⁴⁷ Yesu u ben g̀run bwisikunu yē. Yera u bii yākabu sua u ỳrasia win b̀ku, ⁴⁸ ma u nē, baawure wi u bii yākabu geni wura nēn yīsirun s̀, nēn tiiwa u wura, baawure wi u maa man wura, u wi u man g̀rima wurawa. Domi wi u s̄a yākabu bēen suunu s̀o, wiya kpuro kere.

Wi u kun ka bē

yiberē tēru nēni, bēgiiwa
(I maa m̀erio Maaku 9:38-40)

⁴⁹ Yohanu u nē, yinni, sa goo wa wi u werēkunu giram̀ ka wunen yīsiru, ma sa ǹn yinari ỳn s̀ u ǹn nun swīi ka bē s̄ sannu.

⁵⁰ Yesu ǹn s̀wa u nē, i ku yēro yinari, domi wi u kun ka bē yiberē tēru nēni, bēgiiwa.

Samarin wuu gagugiba yina

bu Yesu dam koosia

⁵¹ Sanam mē saa ya turuku kooma bu ka ǹn sua u da wəll̀, u g̀ru doke dim dim u Yerusalemu da. ⁵² Ma u s̄mbu gabu gbiisia ba da ba dua Samarigibun wuu gagu s̀o bu ka ǹn ayeru s̀ru kua. ⁵³ Adama wuu migibu ba ǹn ǹn dam koosie ỳn s̀ ba wa n̄ s̄are nge u d̀o Yerusalemu gia. ⁵⁴ Ye win bwāa beni Yakabu ka Yohanu ba wa mē, ba bikia ba nē, Yinni, a kī su de d̀o u sarama wəllun di u t̄n be wəri?

⁵⁵ U bu s̄ire ma u bu gerusi ka dam. [U nē, i n̄ yē ye i bwisikum̀. ⁵⁶ Domi T̄nun Bii u n̄ nē u ka t̄nun hunde kam koosia. U nawa u ka ye faaba ko.] Ma ba da wuu gam gia.

Be ba kī bu Yesu swīi
(I maa m̀erio Mateu 8:19-22)

⁵⁷ Sanam mē ba s̄im̀ swaa s̀o goo u ǹn s̀wa ma u koo ǹn swīi baama mi u d̀o.

⁵⁸ Yesu ǹn s̀wa u nē, s̄musu bweusu m̀, gun̄su maa sokunu m̀,

adama T̄nun Bii u n̄ ayeru m̀ mi u koo kpuna.

⁵⁹ U kram goo s̀wa u nē, a man swīiyo.

Adama yēro u nē, a de n̄ gina da n̄ n̄n tundo sike.

⁶⁰ Yera Yesu u ǹn s̀wa u nē, a derio g̀ribu bu ben g̀ribu sike, adama wunē a doo a Gusun̄n bandun Labaari gea n̄asia baama.

⁶¹ Ma goo u kram ǹn s̀wa u nē, Yinni, kon nun swīi adama a de n̄ gina da n̄ n̄gibu n̄o kana.

⁶² Yesu u ǹn s̀wa u nē, baawure wi u tebo n̄mu s̄ndi, ma u biru s̄ira, u n̄ maa arufaani gaa m̀ ban te Gusun̄ u koo swīi s̀o.

10

Yesu u bwāabu wata

ka wəkuru g̀ra

¹ Yen biru Yinni u kram gabu wata ka wəkuru g̀sa, ma u bu g̀ra yiru yiru win wuswaa wuu maro baagere s̀o ka baama mi win tii u g̀ru doke u ra da. ² U nē, ye ya ye bu ka gē ya kpā, adama be ba gēem̀ ba n̄ dabi. Yen s̀, i gbee yēro kan̄ u kram t̄mbu m̄risiama bu ka gē. ³ N wee na bē g̀ri nge yāa binu demakunun suunu s̀o. I seewo i da. ⁴ I ku ka yansur̄ru da ka b̄ru ka baranu, i ku maa goo t̄biri swaa. ⁵ Yenu gē s̀o i dua, i gbiiyo i bu s̀ i nē, Gusun̄ u bē alafia kē. ⁶ Alafiagii u n̄ wāa mi, bēen alafia ya ko n̄ wāa ka yēro. U kun maa wāa mi, ya koo wurama bē s̀o. ⁷ I koowo yenu gen s̄bu kpa i n̄ dim̄ i n̄ n̄rum̄ ye ba bē wē, domi n̄ weenē bu s̄m kowo win k̄siaru wē. I ku ko yenu dabinun s̄bu. ⁸ Wuu gē s̀o i dua, ma ba bē dam koosia, i dio ye ba bē wē, ⁹ i bar̄bu b̄kio be ba wāa mi, kpa i bu s̀ ma Gusun̄ u sisi u bandu swīi. ¹⁰ Adama wuu gē s̀o i dua ma ba kun bē dam koosie, i doo gen yaara, kpa i nē, ¹¹ baa ben wuun tua ye ya mani bēen naas̄, i bu kparem̄, kpa bu ka gia ma Gusun̄ u sisi u bandu swīi. ¹² Na bē s̄m̄, t̄o te s̀o, Sodomugia koo ko kpakaka ka sere wuu ge.

*Wuu sìn tamba yinamə**bu naane doke**(I maa mɛerio Mateu 11:20-24)*

¹³ Yesu maa nɛɛ, nɔni swāarugiiwa wunɛ Kəraseni, nɔni swāarugiiwa wunɛ Bəsaida, domi bā n sɔm maamaakigia ye kua Tiri ka Sidoni sɔɔ, ye ba kua bɛɛn suunu sɔɔ, wuu sin tambu ba ko n daa gōru gɔsie saa tɛɛbun di, ba n sō torom sɔɔ ba n saaki sebua nuku sankiranun sō. ¹⁴ Yen sō, siribun sanam sɔɔ, Tiri ka Sidonigia koo ko kpakaka ka sere bɛɛ. ¹⁵ Wunɛ maa Kapenamu, a yīiyɔ kaa suara sere wəllɔ? Aawo, ba koo nun surewa sere gərio.

¹⁶ Ma u win bwāabu sɔɔwa u nɛɛ, wi u bɛɛ swaa daki, nɛna u swaa daki, wi u maa bɛɛ yina, nɛna u yina, wi u maa man yina u maa wi u man gərima yinawa.

Wata ka wəku ten wuramaru

¹⁷ Be wata ka wəku te, ba wurama ka nuku dobu, ma ba nɛɛ, Yinni, sere ka wɛrɛkunɔ, nu sun wiru kpīiyawa wunɛn yīsirin sō.

¹⁸ Ma u bu sɔɔwa u nɛɛ, na Setam wa ya wərumamə wəllun di nge guru maakinu. ¹⁹ N wee, na bɛɛ yiiko wē i ka wɛɛ ka nii ka wɛrɔn dam kpuro taaku, gāanu ganu kun maa kpē nu bɛɛ mɛera ko. ²⁰ Adama, i ku gōru dora yèn sō wɛrɛkunu nu bɛɛ wiru kpīiya, i gōru doro yèn sō ba bɛɛn yīsinu yorua wəllɔ.

*Yesun gōru ga dora**(I maa mɛerio Mateu 11:25-27, 13:16-17)*

²¹ Saa tia ye sɔɔ, Yesun gōru ga dora too ka Hunde Dɛeron dam, ma u nɛɛ, Baaba, wəllu ka tem Yinni na nun siara yèn sō a ka yabu ye yērugibu ka bwisigibu berua ma a ye bibu sɔɔsi. N wā Baaba, domi mɛya n ka nun naawa wunɛn kīru sɔɔ.

²² Nɛn Baaba u man baayere wē. Goo sari wi u Bii yē ma n kun mɔ Baaba wi. Goo maa sari wi u Baaba wi yē ma n kun mɔ Bii wi, ka maa wi Bii wi, u kī u Baaba sɔɔsi.

²³ Ma u sīira win bwāabun bera gia u bu sɔɔwa be tana u nɛɛ, doo nɔrugiiwa wìn nɔni waamə ye i

waamə. ²⁴ Domi na bɛɛ sɔɔmɔ Gusunən sɔmɔbu ka sinambu dabira ba kīa bu wa ye i waamə tē, ba n maa wa. Ba kīa bu nɔ ye i nɔmɔ tē, ba n maa nua.

Samarigii wi u tən geeru kua

²⁵ N wee, wooda yēro goo u seewa u ka Yesun laakari mɛeri ma u nɛɛ, yinni, mba kon ko n ka wāaru te ta ku ra kpe tubi di.

²⁶ Yesu nùn bikia u nɛɛ, mba ba yorua wooda sɔɔ. Mba a ra gari mi.

²⁷ U wisa u nɛɛ, “Kaa Gusunə wunɛn Yinni kīa ka wunɛn gōru kpuro, ka wunɛn bwēra kpuro, ka wunɛn dam kpuro, ka wunɛn bwisikunu kpuro, kpa a wunɛn tənusi kīa nge wunɛn tii.”

²⁸ Yesu nɛɛ, a wisa n dɛnde, a koowo mɛ, kaa n wāaru mɔ.

²⁹ Adama durə wi, u kī u tii gem wē ma u bikia u nɛɛ, wara nɛn tənusi.

³⁰ Yesu u nɛɛ, a swaa dakio a nɔ, durə goowa u wee Yerusalemun di u dɔɔ Yerikoɔ, ma u wəri gbɛnɔbun nɔma sɔɔ. Gbɛnɔ be, ba nùn swaa di, ba nùn so, ma ba doona ba nùn deri u wasikiramə. ³¹ N deema ka saabu, yāku kowo goo sarə ka swaa ye. U durə wi wa ma u sēɛna u doona. ³² Mɛna maa Lefi goo u tura yam mi. U nùn wa ma u sēɛna u doona.

³³ Adama Samarigii goo u wuu dɔɔ u tura win bəkuɔ. Ye u durə wi wa win wənwənda nùn mwa. ³⁴ U susi ma u gum ka tam wisi win mɛeran bosu sɔɔ ma u su bəkuɔ. Yen biru u nùn sɔndi ye u sɔnin wəllɔ u ka nùn da sɔbun sɔbia yerə ma u nùn nɔəri. ³⁵ Yen sisiru, u gobi sua yi yi ka sɔm kowon sɔɔ yirun gobi nɛ, u yi sɔbia yerun wirugii wē ma u nɛɛ, a durə wi nɔəri.

À n maa di n mɛni kera win sɔ, kon nun kɔsia nà n wurama.

³⁶ Ma Yesu nɛɛ, tambu ita ye sɔɔ, ben wara a tamaa u sāa durə win tənusi wi u wəri gbɛnɔbun nɔma sɔɔ mi.

³⁷ U nɛɛ, wi u nùn wənwəndu kua, wiya.

Ma Yesu u nɛɛ, n n mɛn na, a doo kpa a n mɔ mɛ.

Yesu da Maata ka Maarin mi

³⁸ Sanam mɛ ba wāa swaaɔ u wuu gagu dua ma kurə goo wi ba ra soku

Maata u dera u sɔbia win yenuɔ. ³⁹ Kurɔ wi, u wɔnɔ mɔ wi ba ra soku Maari. Wɔnɔ wi, u sɔ Yinnin bɔkuɔ u win gari swaa daki. ⁴⁰ Adama Maata u ka doo kobu wasire, ma u na u nɛɛ, Yinni n n̄ nun gam s̄aa ye n̄n wɔnɔ u man sɔma ye derie n̄ turo? A n̄ kaa de u na u man somi?

⁴¹ Yinni u n̄n wisa u nɛɛ, Maata, Maata, a tii gɔngere m̄ a tii baasi ḡaa dabunun s̄o. ⁴² Ḡaa teenun bukatawɔ tɔnu u m̄o. Ḡaa geena Maari u ḡosa ni ba n̄ n̄n mwaarimɔ.

11

Kanarun gari

(I maa m̄erio Mateu 6:9-13, 7:7-11)

¹ S̄ɔ teeru Yesu u kanaru m̄o gam gum. Saa ye u kpa win bw̄abun turo u nɛɛ, Yinni kpa a sun s̄ɔsi m̄e ba ra kanaru ko, nge m̄e Yohanu u win bw̄abu s̄ɔsi.

² Yesu u bu s̄ɔwa b̄a n̄ kanaru m̄o ba n̄ da nɛɛ, Baaba, a de ba n̄ ȳe ma wuna s̄aa D̄ero. A na a bandu sw̄i.

³ A sun bes̄en d̄ianu k̄e t̄oru baatere.

⁴ A sun bes̄en toranu suuru kuo domi bes̄en tii sa ra wi u sun torari suuru kue.

A ku ka sun da k̄akiribun bera gia.

⁵ U kpa m̄ bu s̄ɔwa u nɛɛ, nge m̄e n̄ t̄e w̄aa, b̄een turo u n̄ b̄ɔrɔ m̄o, kpa u da win mi w̄ɔku suunu s̄ɔ u nɛɛ u n̄n p̄ɛe ita b̄okuro, ⁶ domi win kpaasibun turowa gam wee, wi kun maa ḡaanu m̄o u n̄n w̄e. ⁷ Saa s̄ɔn di kpa b̄ɔrɔ wi, u nɛɛ, u ku n̄n baasi, u k̄annɔ k̄enua k̄o, wi ka win bibu ba kp̄i. U n̄ maa kp̄e u se u sere n̄n p̄ɛe w̄e. ⁸ Yesu u nɛɛ, na b̄ee s̄ɔm̄o, baa ù kun seewe u n̄n w̄e b̄ɔrɔnun s̄o, u koo se u n̄n w̄e ȳen bukata u m̄o kpuro win baasibun s̄o. ⁹ Na maa b̄ee s̄ɔm̄o, i n̄ da bikie, ba koo b̄ee w̄e. I n̄ da kasu, i ko wa. I n̄ da gambo so, ba koo b̄ee k̄enia.

¹⁰ D̄omi baawure wi u bikiam̄o ba koo n̄n w̄e. Wi u kasu u koo wa. Wi u maa gambo soom̄o, ba koo ȳero k̄enia.

¹¹ B̄ee s̄ɔ, [goon bii ù n̄ n̄n p̄ɛe bikia, u koo wura u n̄n kperu w̄e?] N kun m̄e ù n̄ sw̄aa bikia, u koo n̄n waa w̄e?

¹² N kun m̄e ù n̄ s̄̄eru bikia, u koo n̄n n̄ia w̄e? ¹³ B̄ee be i s̄aa t̄on k̄sobu, ma

i ȳe nge m̄e ba ra bibu k̄ee geenu w̄e, b̄een Baaba w̄allugii u n̄ koo be ba n̄n kanam̄o Hunde D̄ero w̄e?

Yesu ka tii yinam̄o

(I maa m̄erio Mateu 12:22-30, Maaku 3:20-27)

¹⁴ Yesu u w̄ereku gira ge ga t̄onu goo soso kua. Sanam m̄e w̄ereku ge, ga doona, soso wi, u gari gerubu w̄ori, ma t̄on w̄oru ga biti soora. ¹⁵ Adama gaba nɛɛ, w̄erekunun sun̄o Beseburu, win dama u ka w̄erekunu giram̄o.

¹⁶ Gaba k̄i bu win laakari m̄eri, ma ba n̄n bikia u s̄om maamaakigiru ko u ka s̄ɔsi ma win yiiko ya weewa w̄allun di. ¹⁷ Yesu u ben bwisikunu ȳe, yera u nɛɛ, bandu baatere t̄en t̄ambu ba tabu m̄o ben tii tiine s̄ɔ, ban te, ta koo kowa bansu kpa ten yenusu su w̄oruku. ¹⁸ M̄eya maa Setam ȳa n̄ ka yen tii tabu m̄o, am̄ona yen banda koo ka ȳra. D̄omi i nɛɛ, Beseburun dama na ka w̄erekunu giram̄o. ¹⁹ N̄e, n̄a n̄ w̄erekunu giram̄o ka Beseburun dam, waran dama b̄een bw̄abu ba ka ni giram̄o. Ben tiiwa ba koo s̄ɔsi ma i tora. ²⁰ Adama n̄ n̄ ka Gusun̄on dam na, na w̄erekunu giram̄o, ka gem ban te Gusun̄o u sw̄i, ta b̄ee naawa.

²¹ Sanam m̄e dur̄o damgii wi u tabu ȳanu m̄o u win yenu k̄osu win dukia ko n̄ w̄awa alafia s̄ɔ. ²² Adama goo wi u n̄n dam kere, ù n̄ na u n̄n w̄ori u kamia, u koo win tabu ȳanu kpuro gura ni u naane s̄aa kpa u win dukia gabu b̄onu kua.

²³ Wi u kun s̄aa negii u ka man yibere t̄eru n̄eniwa, wi u ku ra maa ḡaanu menne ka n̄e sannu, u ra ni yarinasiawa.

W̄erekunun wuramaru

(I maa m̄erio Mateu 12:43-45)

²⁴ Yesu maa nɛɛ, w̄erekunu n̄n doona t̄onun min di, nu ra n̄ b̄osuwa mi ḡaanu ku ra kp̄i nu n̄ w̄era yeru kasu nu n̄ bie. Yera nu ra nɛɛ, nu koo ḡasira nin w̄aa yerɔ min di nu raa doona. ²⁵ Nu ra wurame kpa nu deema ta kurare ta s̄onde. ²⁶ Kpa nu da nu ganu n̄ɔba yiru kasuma ni nu ni k̄osuru kere, kpa nu du ȳero s̄ɔ nu n̄

wāa mi. Saa ye, yēro win wāa gbiikuru ta koo sāaya ka sere dāakuru.

Nuku doo geebu

²⁷ Sanam me Yesu u gari gerumo mesum, tən wərun suunu səon di kurə goo u nəguru sua u nē, doo nərugiiwa wi u wunen gura sua, ma a win bwāa nərə.

²⁸ Ma Yesu u nē, n sanə a gere, doo nərugiba be ba Gusunən gari swaa dakimə, ma ba yi nenumə.

Tamba yīreru bikia

(I maa mērio Mateu 12:38-42)

²⁹ Sanam me tən wəru ga mennamə yera Yesu u nē, tən tambu tən kəsoba. Ba yīreru bikiamə adama yīreru garu maa sari te ba koo bu səsisi ma n kun mə Gusunən səmə Yonasiguru.

³⁰ Domi nge me Yonasi u kua yīreru Ninifugibun sō, mēya maa Tənun Bii, u koo ko yīreru tən tambun sō.

³¹ Siribun sanam səo Seban tem tən kurə sunə u koo tən tambu seesi u bu taare wē, yèn sō u na saa tem nərund i u ka Saloməon bwisin gari nə. Tē n wee, gāanu wāa mini ni nu Saloməo kere. ³² Siribun sanam səo Ninifugibu ba koo tən tambu seesi bu bu taare wē ye ba ka gōru gəsia Yonasin waasun sō. Ma tē n wee, gāanu wāa mini ni nu Yonasi kere.

Wasin fitila

(I maa mērio Mateu 5:15, 6:22-23)

³³ Yesu maa nē, goo ku ra fitila men i kpa u gu bere, n kun me u kaaru wukiri, adama ba ra gu səndiwa dabu wəllə, kpa be ba dumə ba n ka yam bururam waamə. ³⁴ Wunen nən iya yi wunen wasin fitila. Wunen nən i yì n alafia mə, wunen wasi kpurowa yi yam bururam mə. Adama yì kun bwāa do, wunen wasi yi n yam bururam wasi. ³⁵ Yen sō, a laakari koowo yam bururam me mu wāa wunə səo mu ku raa ko yam wəkuru. ³⁶ Wunen wasi kpuro yì n yam dēeram mə, ma yin gam kun wāa yam wəkuru səo, yi kpurowa yi ko n dēere nge sanam me fitila ga nun yam bururasie ga ballimə.

Yesu u Falisiba ka wooda yērobu

ben toranu sōwa

(I maa mērio Mateu 23:1-36, Maaku 12:38-40)

³⁷ Sanam me Yesu u gari gerua u kpa, Falisi goo na u nùn kana u da u yaa dibu di win yenuə. Ma u da mi, u sina u ka di. ³⁸ Falisi wi, u nùn mēra ka biti ye u n ka niē nge me ben komaru u sere di. ³⁹ Adama Yinni u nē, bē Falisiba i ra nərə ka gbērun biru dērasie adama bēen səowə i taki ka nuku kəsuru yiba. ⁴⁰ Gari bakasu bē! Wi u wasin təo kua, n n wiya u maa yin səo kua? ⁴¹ I sārəbu wēyə ye ya wāa gbērun səowə, kpa ye ya tie yu bē dēra.

⁴² Bē Falisiba, i ko nən i swāaru wa yèn sō i ra bēen karan kpee yi ba ra soku mantu ka duu, yin wəkuru baateren wəllə tia wē. Ka me, i ra gean kobu nən i sarari, i n maa Gusunə kīru səsəsimə. Yeniwa n weenə i ko, kpa i ku ye ya tie deri.

⁴³ Bē Falisiba, i ko nən i swāaru wa yèn sō i ra sin yee gbiikinu kə mennə yenə, ka təbirinaa tən dabinun wuswaaə. ⁴⁴ I ko nən i swāaru wa, bē, yèn sō i ka sikinu weenə ni goo kun waamə, nèn wəllə ba ra sī ba kun ka baaru.

⁴⁵ Wooda yēro goo u nē, yinni à n gerumə me, ka maa bēsera a wəmmə.

⁴⁶ Ma Yesu u nùn wisa u nē, bē maa wooda yērobu i ko nən i swāaru wa, domi i tambu səmunu səbimə ni nu suabu sē, ma bēen ti i ku ra ni ture baa ka bēen niki bia. ⁴⁷ I ko nən i swāaru wa bē, yèn sō i Gusunən səməbun sika banimə, be bēen baababa ba go. ⁴⁸ Nge mēya i səsəsimə ye ba kua, i n maa bu taare wē. Domi beya ba Gusunən səməbu go, ma bē i ben sika banimə.

⁴⁹ Yeya Gusunə u yē u ka nē, wi, u koo bu Gusunən səməbu ka gərobu gəria. Ba koo gabu go, ba koo maa gabu nən i sō, ⁵⁰ kpa bu tən tambu Gusunən səmə be kpuron yem bikia me mu yari handunian toren di, ⁵¹ saa Abelin yem di sere ka Sakarin yem wi ba go yāku yeru ka sāa yerun baa səo. Ka geema na bē səsəmə, ba koo mu tən tambu bikia.

⁵² I ko nən i swāaru wa, bē wooda yērobu, yèn sō i yērun gambo kenua.

Bēen tii i ñ due, i maa yina gabu bu du be ba kī.

⁵³ Ye u yara min di, wooda yērobu ka Falisiba ba nùn gari dabinu bikikia ka yiberε tēru. ⁵⁴ Ba nùn yēri beriammε gari sǎǎ, kpa gεε yi ka nùn samba ko.

12

*I tii laakari ko ka murafitiru
(I maa mεerio Mateu 10:26-27)*

¹ Saa ye sǎǎ, tǎn wǎru guna ya menna sere ba b̄arikianamǎ ma Yesu u gbia u win bwāabu sǎǎwa u nεε, i tii laakari ko ka Falisiban p̄εε seeyatia ye ya sǎa murafitiru. ² Gāanu sari ni nu wukiri ma nu ñ koo tera. Asirin gāanu maa sari ni ba ñ koo gia. ³ Yen sǎna ye i gerua kpuro yam wǎkurǎ ya koo nǎra yam bururam sǎǎ. Ye i maa gerua dia sǎǎ soon bǎkuǎ ya koo kparara gidambisa wǎllun di.

*Wi i ko nasia
(I maa mεerio Mateu 10:28-31)*

⁴ Yesu maa nεε, na bεε sǎǎmǎ, bεε be i sǎa nen b̄arǎba, i ku bu nasia be ba koo wasi go, ma yen biru ba ñ kp̄ε bu maa gāanu ganu ko. ⁵ Na kon bεε sǎ wi n weenε i nasia. I nùn nasio wi u yiiko mǎ u ka kp̄εε dǎǎ sǎǎ wi u ku ra gbi, ù n go ù n kpa. Meya na bεε sǎǎmǎ, wiya n weenε i nasia.

⁶ Nge ba ku ra gunǎminu nǎǎbu dǎre faram yiru ro? Ka mε, baa nin teu, Gusunǎ u ku ra duari. ⁷ Baa mam bēen wirun seri u yin geeru yē. Yen sǎ, i ku gāanu nasia domi i gunǎmii dabinu bεεrε kere.

Wi u Kirisi wura

*tǎmbun wuswaaǎ
(I maa mεerio Mateu 10:32-33,
12:32, 10:19-20)*

⁸ Yesu maa nεε, na bεε sǎǎmǎ, baawure wi u man wura tǎmbun wuswaaǎ, Tǎnun Bii u koo nùn wura wǎllun gǎradoban wuswaaǎ. ⁹ Adama wi u man yina tǎmbun wuswaaǎ, Tǎnun Bii u koo maa nùn yina wǎllun gǎradoban wuswaaǎ.

¹⁰ Baawure wi u Tǎnun Biin kǎsa gerua, ba koo nùn suuru kua, adama wi u Hunde Dεero gari kam gerusi, u ñ suuru kobu wasi.

¹¹ Bǎ n ka bεε da mennǎ yenǎ, wirugibu ka damgibun mi, i ku wurura i n kasu nge mε i ko ka tii yina, ñ kun mε ye i ko gere. ¹² Domi Hunde Dεero u koo bεε sǎǎsi saa ye, ye n weenε i gere.

Gobigii gari bǎkǎ goon gari

¹³ Goo tǎn wǎru sǎǎn di u Yesu kana u nεε, u nùn win mǎǎ sǎǎwǎ u de bu ben tubi bǎnu ko.

¹⁴ Yesu u yēro wisa u nεε, wara man kua siri kowo bēen suunu sǎǎ ñ kun mε bēen tubi bǎnu kowo.

¹⁵ Ma u bu sǎǎwa u nεε, ba n ben tii laakari sǎa gem gem ka bine baayere, domi dukian kpāara kun tǎnun wǎarun wiru.

¹⁶ Ma u bu mǎndu garu kua u nεε, durǎ gobigii goon gbera dīanu kua gem gem. ¹⁷ U bwisika u nεε, mba u koo ko domi u ñ ayeru mǎ mi u koo win dīanu doke. ¹⁸ U nεε, ye u koo ko wee. U koo win biranu sura, kpa u kpaanu bani ni nu ni kere, kpa u win alikama kpuro gure mi ka win dīa ni nu tie. ¹⁹ Kpa u win tii sǎ u nεε, wi, u gǎa bakanu mǎ ni nu berua wǎǎ dabinun sǎ. U koo wēra kpa u n dimǎ u n nǎrumǎ kpa u n yērimǎ. ²⁰ Adama Gusunǎ u nùn sǎǎwa u nεε, gari bǎkǎ, wǎku teni ba koo nun wunen hunde bikia. Ye u sǎǎru kua mi, weregia ya ko n sǎa.

²¹ Ma Yesu u nεε, meya n ko n sǎa ka wi u dukia taasinamǎ win tiin sǎ ma u ñ dukia mǎ Gusunǎn mi.

*A Gusunǎ naane koowo
(I maa mεerio Mateu 6:25-34)*

²² Yen biru Yesu u win bwāabu sǎǎwa u nεε, yenin sǎna na bεε sǎǎmǎ i ku wurura bēen wǎarun sǎ ye i ko i di, ñ kun mε bēen wasin sǎ ye i ko ka yi wukiri. ²³ Domi wǎaru ta dīanu kere, wasi maa yǎnu kere. ²⁴ I gbanamgbaanu lasabu koowo. Nu ku ra duure, nu ku ra maa gē, nu ñ beru yeru mǎ, meya nu ñ maa biraru mǎ, Gusunǎ maa nu diisiamǎ. I ñ gunǎsu bεεrε kere sere mi ñ toma? ²⁵ Wara bεε sǎǎ, win wururabun saabu, u koo kpī u win wǎarun dēεbu sosi, baa gǎm soo teeru. ²⁶ I kun kp̄ε i gǎa piimii nini ko, mban sǎna i wurure ka ye n tie.

27 I biibii mɛɛrio. Ya ku ra sɔmburu ko, mɛya ya ku ra maa tari. Ka mɛ, na bɛɛ sɔɔmɔ, baa Salomɔ ka win yiiko baka, u n buraru koore nge biibii yentia. 28 Gusunɔ ù n gberun yakasu buraru wɛ nge mɛ, si su wãa gisɔ, ma sia su koo dɔɔ mwaara, u n koo bɛɛ yãnu sebusia n kere mɛ? Naanɛ doke piibugibu bɛɛ. 29 I kun ye i ko di, ka ye i ko nɔ tɔnan kaso mɔ, kpa i n wurure yen sã. 30 Handunian tamba ba yeni kpuro kasu, adama bɛɛn Baaba u yɛ ma i yen bukata mɔ. 31 I kasuo i ka du mi Gusunɔ u bandu swĩ, yen biru u koo bɛɛ wɛ ye ya tie.

*A dukia beruo wɔllɔ
(I maa mɛɛrio Mateu 6:19-21)*

32 Yesu maa nɛɛ, a ku nanda yãa gɔɔ piibu, domi n bɛɛn Baaban gɔru dua u ka bɛɛ doke ban te u swĩ sɔɔ. 33 I dɔro ye i mɔ kpa i yen gobi sãarobu kɛ. I tii yansurɔnu kuo ni nu ku ra tɔkɔ ko, ka beru yeru Gusunɔ wɔllɔ tɛ sɔɔ dukia ku ra kpe, mi gbɛnɔ sari wi u koo susi, mi gema maa sari ye ya koo sanku. 34 Domi mi bɛɛn dukia berua, miya bɛɛn gɔru ga ra n woo.

Sɔm kowo be ba swaa mɛɛra

35 Ma Yesu kɔam nɛɛ, i de i n sɔɔru sãa i n kpaka sɛke pɔraɔ kpa i de bɛɛn fitilanu nu n sãre. 36 I de i n ka tɔmbu weenɛ be ba ben yinnin wuramaru mara kurɔ kpaa yerun di, kpa bu ka nùn kenia mii mii sanam mɛ u tunuma u gambo so. 37-38 Doo nɔɔrugiba sɔm kowo be, bèn yinni u koo deema ba swaa mɛɛra ù n tunuma, baa n n wɔku suunun na, n kun mɛ goo gbiikaa yà n sumɔ. Ka geema na bɛɛ sɔɔmɔ, u koo sɔɔru ko kpa u bu sinasia u bu nɔɔri. 39 I de i n yɛ sãa sãa ma yenu yɛro ù n yɛ saa ye gbɛnɔ u koo na, u koo dom se, u n koo de bu win diru kɔra. 40 Bɛɛ maa, i n sɔɔru sãa domi Tɔnun Bii, u koo nawa saa ye i n ka nùn yĩyo.

Yoo naanɛgii

*ka naanɛ sarirugii
(I maa mɛɛrio Mateu 24:45-51)*

41 Piɛɛ nɛɛ, Yinni bɛsɛra a mɔn te kua? Nge tɔmbu kpuro.

42 Ma Yinni u nɛɛ, wara yoo laakarigii wi u naanɛ mɔ. Wiya wi yenu yɛro u koo ko yobun wirugii u ka bu dɔanu yabua saa ye n weenɛ. 43 Doo nɔɔrugiiwa yoo wi, win yinni ù n deema u mɔ mɛ, sanam mɛ u tunuma. 44 Ka geema na bɛɛ sɔɔmɔ, yinni wi, u koo nùn win dukia kpuro nɔmu bɛria. 45 Adama yoo wi, ù n bwisikumɔ ma win yinni u tɛɛmɔ kpa u se u yoo tɔn durɔbu ka tɔn kurɔbu soberu wɔri, kpa u n dimɔ u n nɔrumɔ, tam mu n nùn goomɔ, 46 win yinni u koo tunuma dɔma te yoo wi, u n ka nùn yĩyo, ka saa ye u n yɛ. U koo nùn bɔɔri kpiri kpirika kpa u de u bɔnu wa ka naanɛ sarirugibu sannu.

47 Yoo wi u win yinnin kɔru gia, ma u n gãanu sɔɔru kue, ma u n win kɔru kue, win sobera ta koo kpɛa. 48 Adama wi u kun gie, ma u kookoosu kua si su ka sɛyasiabu nɛ, win sobera kun kpɛamɔ. Wi ba gãa dabinu wɛ, ba koo nùn gãa dabinu bikia. Wi ba maa gãa dabinu nɔmu sɔndia, wiya ba koo bikia n kere.

*Yesu ka karanabu na
(I maa mɛɛrio Mateu 10:34-36)*

49 Ma Yesu maa nɛɛ, dɔɔwa na yɛkam na handuniaɔ, na kɔwa u n daa yabure. 50 Batɛmu gaa wãa ye na n kon ko na kun kue. Nɛn bwɛra kun kpĩ yèn sɔ ya n gina koore. 51 I tamaa na nawa n ka alafia wɛ tem mɛ sɔɔ? Aawo, na bɛɛ sɔɔmɔ, karanaba na ka na. 52 Domi saa tɛn di tɔmbu nɔɔbu bà n wãa yenu teu sɔɔ, ba koo bɔnu ko. Nɔɔsinaa sarira ko n wãa ita ka yirun suunu sɔɔ, n kun mɛ yiru ka itan suunu sɔɔ. 53 Baa ka bii ba n nɔɔsinamɔ, mɛro ka bii wɔndia ba n nɔɔsinamɔ, mɛya maa dwaa mɛro ka biin kurɔ ba n nɔɔsinamɔ.

*Saan yĩrenu
(I maa mɛɛrio Mateu 16:2-3)*

54 U kɔam tɔn wɔru sɔɔwa u nɛɛ, i n guru wiru wa ta seemɔ sɔɔ duu yerun di, i ra gere yande i nɛɛ, gura wee, mɛya n da maa ko. 55 I n maa wa woo ga mɔ saa sɔɔ yɛsan nɔm dwarun di, i ra nɛɛ, yam mu koo swãa. Mɛya n da maa ko. 56 Murafiti bɛɛ, i wɔllu ka tem

yīrenun tubusianu yē. Amōna i n̄ ka saa yenin tubusianu yē.

Garin wii goberu

(I maa m̄erio Mateu 5:25-26)

⁵⁷Ma Yesu kpam n̄εε, mban s̄na i ku ra b̄εen tii bwisikue i ka wa ye n̄ d̄ende.

⁵⁸Sanam m̄ε wunen yiber̄ε u ka nun d̄o siri yer̄o, a n̄n suuru kan̄o swaa mi, kpa a wa a yari, kpa u ku ka nun da siri kowon mi, kpa siri kowo u ku nun sandamu n̄omu s̄andia, kpa sandamu u ku nun doke p̄iris̄om s̄o. ⁵⁹Na nun s̄ōm̄o a n̄ yarim̄o a kun k̄asie ye ba nun bure. Baa yen faram, a n̄ derim̄o.

13

À kun ḡru ḡsie kaa gbi

¹Saa ye s̄o, t̄ambu gaba na ba Yesu saaria ye n̄ daa Galilegibu deema be Pilati u dera ba go sanam m̄ε ba Gusun̄o ȳakuru kuamm̄ε. ²Yesu u bu wisa u n̄εε, i tamaa Galilegii beni ba toranu m̄o n̄ kere Galilegii be ba tie ȳen s̄o ba wahala wa m̄en bweseru? ³Aawo, na b̄εε s̄ōm̄o, b̄εen tii ì kun ḡru ḡsie, b̄εε kpurowa i ko gbi nge be. ⁴Nge t̄ambu w̄akura n̄oabu ka ita ye, be Siloen dii w̄rukira w̄ri ta go, i tamaa ba Yerusalemun t̄on be ba tie kpuro taar̄ε kerewa? ⁵Aawo, na b̄εε s̄ōm̄o, b̄εen tii ì kun ḡru ḡsie, b̄εε kpurowa i ko gbi nge be.

Figien d̄aru te ta ku ra binu ma

⁶U maa bu m̄an teni kua u n̄εε, dur̄o goo u d̄aru m̄o te ba ra soku figie te ba duura win d̄aa gbaar̄o. U na u ka ten binu kasu u s̄ri, ma u n̄ wa. ⁷U win s̄om kowo s̄ōwa u n̄εε, n̄ wee yen w̄ō itawa mi, n̄ n̄ d̄aa ten marum kasum na, na ku ra wa. A te buro. Mban s̄na ta ayeru d̄im̄o kam. ⁸S̄om kowo wi, u win yinni wisa u n̄εε, a te derio gina w̄ō geni s̄o, kon ten nuur̄o gbe n̄ ka sikerena, kpa n̄ taaki doke. ⁹S̄ar̄akudo gas̄oku ta koo binu ma. T̄a kun mara, kpa a sere tu bura.

Yesu kur̄o goo b̄kia

t̄ō w̄rarugiru s̄o

¹⁰T̄ō w̄rarugiru garu s̄o Yesu u Gusun̄on garin keu s̄ōsim̄o m̄enn̄o

yeru garu s̄o. ¹¹N wee kur̄o goo maa w̄a mi, wi w̄rekunu nu kua bar̄o saa w̄ō w̄akura n̄oabu ka itan di. U ra n̄ ȳarewa, u ku ra kp̄i u tii d̄emia baa fiiko. ¹²Ye Yesu u n̄n wa ma u n̄n soka u n̄εε, kur̄o wun̄ε a b̄ekur̄awa mi.

¹³Ma u n̄n n̄oma s̄ondi. Yande u tii d̄emia ma u Gusun̄o siaram w̄ri.

¹⁴Adama m̄enn̄o yerun wirugii u m̄aru bara ȳen s̄o Yesu u goo b̄kia t̄ō w̄rarugiru s̄o, ma u t̄on w̄ru s̄ōwa u n̄εε, s̄ō n̄oaba tia w̄a ȳe s̄o i ko s̄amburu ko. I na ye s̄o, bu ka b̄ε b̄kia, n̄ n̄ m̄o t̄ō w̄rarugiru s̄o.

¹⁵Yesu u n̄n wisa u n̄εε, murafiti b̄εε, b̄εen baawure u ku ra win naa n̄ kun m̄ε win ket̄eku s̄sie gu da gu nim n̄o t̄ō w̄rarugiru s̄o? ¹⁶Kur̄o wi maa Aburahamun bwesera. Wee, Setam n̄n b̄kua saa w̄ō w̄akura n̄oabu ka itan di. N̄ n̄ ween̄ε bu n̄n kusia t̄ō w̄rarugiru s̄o?

¹⁷Sanam m̄ε u yeni gerum̄o, sekura win w̄r̄abu kpuro mwa, ma t̄on w̄ru ga nuku dobu m̄o s̄om maamaakiginu kpuron s̄o ni u m̄o.

Mutaadin biman gari

(I maa m̄erio Mateu 13:31-32, Maaku 4:30-32)

¹⁸U kpam n̄εε, mba Gusun̄on bandu ta ka ween̄ε. Mba na kon ka tu weesina. ¹⁹Ta ka mutaadin bima ween̄ε, ye goo u sua u k̄ win gbaaru s̄o. Ma ya kpia ya kua d̄aru, ma gun̄su su sina ten k̄asi w̄ll̄o.

P̄ε seeyatian gari

(I maa m̄erio Mateu 13:33)

²⁰U kpam n̄εε, mba na kon ka Gusun̄on bandu weesina. ²¹Ta ka p̄ε seeyatia ween̄ε ye kur̄o goo u sua u doke sakaku n̄o itan som s̄o ma m̄ε kpuro mu seewa mu kukua.

K̄ann̄o ge ga n̄ yasu

(I maa m̄erio Mateu 7:13-14, 21-23)

²²Yesu u wuu marosu ka baru kpaanu bukianam̄o ma u Gusun̄on garin keu s̄ōsim̄o u ka d̄o Yerusalemu gia. ²³Goo u n̄n b̄kia u n̄εε, yinni, t̄ambu fiiko t̄onawa ba koo faaba wa?

U bu wisa u n̄εε, ²⁴i kookari koowo i ka du saa k̄ann̄o ge ga n̄ yasu di. Domi na b̄εε s̄ōm̄o, dabira ta koo swaa kasu tu ka du, ta n̄ maa kp̄ē.

²⁵ Sanam me yenu yero u koo ra se u win yenu kene, kpa bee be i waa toowa i n gambo soomə i n nùn kanamə u bee kenia, u koo nee, u n̄ yē mìn di i na. ²⁶ Saa yera i ko i nee, i di i n̄ra win wuswaa, u maa Gusunən garin keu sōsi been wuun swēē. ²⁷ Sanam meya u koo bee sō u nee, u n̄ yē mìn di i na, i doonə win min di, bee kpuro bee be i kōsa m̄. ²⁸ Miya i ko swī kpa i n̄ma wiru s̄ndi sanam me i ko Aburhamu ka Isaki ka Yakōbu ka Gusunən s̄m̄bu kpuro wa win bandu s̄, kpa bee i deema ba bee kōo toowa. ²⁹ Gaba koo na s̄o yari yeru ka s̄o duu yerun di, s̄o yēsa ka s̄o yēsan di, kpa bu sina bu di win bandu s̄. ³⁰ Wee d̄akoba w̄a be ba koo ko gbiikobu, gbiikoba maa w̄a be ba koo ko d̄akobu.

*Yesu ka Yerusalemu
(I maa m̄erio Mateu 23:37-39)*

³¹ Saa ye s̄o, Falisi gabu ba na ba nee, a doonə minin di domi Herodu u k̄i u nun go.

³² U bu s̄owa u nee, i doo i semu ge s̄, n wee na wer̄ekunu giram̄, na t̄mbu bekiam̄ gis̄ ka sia, s̄o itaseru na kon n̄n s̄mburu dakura. ³³ Adama na n̄ kon ko na kun w̄a sanum s̄o gis̄ ka sia ka sin teeru, domi n̄ n̄ koor̄o Gusunən s̄m̄o u kam ko gam gum, ma n̄ kun m̄o Yerusalemu.

³⁴ Yen biru u nee, Yerusalemu Yerusalemu, wun̄ wi a ra Gusunən s̄m̄bu go, kpa a bu kpenu kasuku be ba nun ḡriama, n̄n nyewa na k̄ia n wun̄n bibu m̄enna nge me goo m̄ero ya ra yen binu m̄enne yen kasa s̄o, ma a n̄ wure. ³⁵ N wee, ba koo nun wun̄n yenu deria, adama na nun s̄ōm̄, a n̄ maa man wasi sere a ka nee, na s̄awa domarugii wi u sisi ka Yinnin ȳsiru.

14

Yesu u bar̄o goo bekiā

¹ T̄o w̄erarugiru garu s̄o Yesu dua Falisiban wirugii goon yenuə u ka di. Ma ba nùn laakari s̄a. ² N wee dur̄o goo win wasi yi m̄sa u ȳ Yesun wuswaa. ³ Ma Yesu u wooda ȳrobu ka Falisiba bikia u nee, n weene bu

t̄onu bekiā t̄o w̄erarugiru s̄o? Nge n n̄ weene.

⁴ Ba maari. Yera u bar̄o wi tii gawe u nùn bekiā ma u dera u doona. ⁵ Ma u bu bikia u nee, been wara, win bii n̄ kun me win naa ȳ n̄ d̄k̄o w̄ri t̄o w̄erarugiru s̄o, u n̄ koo ye wuna fuuku.

⁶ Yera ba kpana bu gari yi wisi.

Mi n weene a sina

dim soku yer̄o

⁷ Ye u laakari kua ma be ba dim soka nge maa wi, ba sin yee beeregini ḡsim̄, u bu m̄ndu kua u nee, ⁸ sanam me ba nun soka kur̄o kpa yer̄o, a ku sina sin yee beeregir̄o. S̄r̄akudo ba koo ra goo soku wi u nun beere kere. ⁹ Ma wi u bee kpuro soka u koo na u nee, a dur̄o wi sin yee te w̄eȳo. Saa yera sekura koo nun mwa a ka da a sina sin yee birukir̄o. ¹⁰ Adama sanam me ba nun dim soka, a doo a sina sin yee birukir̄o, kpa wi u nun soka u n̄ tunuma u nee, a seewo n̄n b̄r̄o a na wuswaa. Saa ye, n̄ ko n̄ s̄a beere baka wun̄e s̄o be kpuron wuswaa be ba s̄o ka wun̄e sannu. ¹¹ Ka geema baawure wi u tii sua w̄ll̄o, ba koo nùn kawa. Baawure wi u maa tii kawa, ba koo nùn sua w̄ll̄o.

¹² U maa wi u nùn dim soka s̄owa u nee, sanam me a t̄mbu yaa dibu n̄ kun me t̄o bakar̄u soka, a ku wun̄n b̄r̄oba soku, n̄ kun me wun̄n maabu, n̄ kun me wun̄n dusibu, n̄ kun me wun̄n beruse gobigibu, kpa ben tii bu ku raa nun soku bu ka nun k̄sia. ¹³ Adama sanam me a t̄mbu dim kana, a s̄ar̄obu sokuo ka alebugibu ka k̄ri bar̄obu ka w̄k̄obu. ¹⁴ Kaa ko doo n̄arugii ȳn s̄o ba n̄ m̄o bu ka nun k̄sia. Kaa wun̄n k̄siaru wa Gusunən min di sanam me ba koo geegibu seeya ḡrin di.

Dim bakam gari

(I maa m̄erio Mateu 22:1-10)

¹⁵ Ye be ba dim̄o ka Yesu sannu, ben turo u gari yi nua ma u nee, doo n̄arugiiwa wi u koo di ban te Gusun̄o u sw̄i s̄o.

¹⁶ Ma Yesu nùn wisa u nee, dur̄o goo u dim bakam s̄aru kua ma u t̄n dabiru soka. ¹⁷ Ye dim saa ya tura u

win sɔm kowo gɔra tɔn ben baawuren mi bu na domi yaa dibu kpuro sɔru kpeera. ¹⁸ Adama be kpuro ba suuru kana ba nɛɛ, ba n̄ fɛɛ wasi bu na. Gbi-ikoo nɛɛ, wi, u gberu dwa, tilasiwa u ka da u te wa. ¹⁹ Kpao maa nɛɛ, wi, u nɛɛ dwa wasi yiru yiru yen nɔɔbu, ma u koo den ka yi sɔmburu ko u wa. ²⁰ Kpao kpam nɛɛ, tɛ gera wi, u kurɔ sua. Yen sɔna wi, u n̄ kpɛ u na. ²¹ Sɔm kowo wi, u gɔsira u ka be kpuron suuru kana bi da u win yinni sɔɔwa. Yera yinni win mɔru seewa ma u win sɔm kowo sɔɔwa u nɛɛ, a doo fuuku wuun batuma ka gen swɛɛ sɔɔ a ka sɔarobu na ka alebugibu ka wɔkɔbu ka kɔri barɔbu. ²² Ma sɔm kowo wi, u nɛɛ, yinni, ye a man yiire mi, na ye kua. Wee, ayera maa tie. ²³ Ma yinni wi, u nɛɛ, a swɛɛ swiyyɔ ka karan goonu a tɔmbu duusiam a ka kankansi, kpa nɛn yenu gu yibu. ²⁴ Domi geema na gerumɔ, baa tɔn ben turo kun maa nɛn dɔnanu dendamɔ, be, be na gbia na soka.

Ye tɔnu koo ko

u ka ko Yesun bɔɔ

(I maa mɛrio Mateu 10:37-38)

²⁵ Tɔn wɔru guna ya swaa mɔ ba sɔimɔ ka Yesu sannu, ma u sɔira u bu sɔɔwa u nɛɛ, ²⁶ goo ù n kɔi u man swi, ma u n̄ man kɔi n kere win baa ka win mero ka win kurɔ ka win bibu ka win maabu ka wɔnɔbu ka win sesubu ka mam win tiin wɔaru, u n̄ kpɛ u ko nɛn bɔɔ. ²⁷ Baawure wi u kun win tiin dɔa bunanaru sue, u ka nɛn yira swi, u n̄ kpɛ u ko nɛn bɔɔ. ²⁸ Nge wara bɛɛ sɔɔ ù n kɔi u diru bani, u n̄ koo gina sina u dooru ko u wa win gobi yi n tura u ka tu wiru go. ²⁹ Ma n kun mɛ, ù n kpɛkpɛku sura, ma u kpana u dakura, be ba gu waamɔ kpuro ba koo n̄n yaakoru ko, ³⁰ kpa bu nɛɛ, durɔ wi, u bana torua, ma u kpana u ye dakura. ³¹ Nge sunɔ wara ù n seewa ka tabu kowobu nɔrɔbun suba wɔkuru (10.000) u ka tabu ko ka win sunɔsi goo wi u tabu kowobu mɔ nɔrɔbun suba yendu (20.000), u n̄ koo gina sina u mɛeri u wa ù n dam mɔ

u ka taa bi ko? ³² U n wa u n̄ kpɛ, sanam mɛ wini kun tunumam kpa, u koo n̄n sɔmɔbu gɔria bu n̄n bikia ye u koo mɔru mwa bu ku maa ka tabu ko. ³³ Yen sɔna bɛn baawure wi u kun deri kpuro ye u mɔ, u n̄ kpɛ u ko nɛn bɔɔ.

Bɔru te ta nɔɔ gu

(I maa mɛrio Mateu 5:13, Maaku 9:50)

³⁴ Ma Yesu maa nɛɛ, bɔru * gɔa geena, adama bɔru tɔ n nɔɔ gu, mba ba koo maa ka tu dorasia. ³⁵ Ba n̄ maa ka tu bukata gaa mɔ gberɔ baa taaki wɔllo bu ka tem kɔsisia. Ba ra kubewa tɔɔwɔ. Wi u swaa mɔ u ka nɔ, u nɔɔwɔ.

15

Yaa te ta kɔra ta maa waara

(I maa mɛrio Mateu 18:12-14)

¹ Gbere mwaɔbu ka kɔsan kowobu kpuro ba susi Yesun mi bu ka win gari nɔ. ² Ma Falisiba ka wooda yɛrobu ba wɔkinu wɔri ba nɛɛ, durɔ wini u ka kɔsan kowobu mɛnnamɔ ma u ka bu dimɔ sannu.

³ Yera u bu mɔn teni kua u nɛɛ, ⁴ wara bɛɛ sɔɔ, ù n yɔanu wunɔbu (100) mɔ, ma teera n̄n kɔrari, u n̄ koo wunɔbu tia sari yeni deri gbaburɔ kpa u tu kasum da sere u ka tu dɔba. ⁵ Saa ye u tu dɔba, u koo tu seru sɔndi ka nuku dobu. ⁶ U n tunuma yenuɔ u koo win bɔrɔba ka win berusebu soku kpa u nɛɛ, i ka man nuku dobu koowo, domi na nɛn yɔaru dɔba te ta raa kɔra. ⁷ Na bɛɛ sɔɔmɔ, mɛya wɔrukobun nuku dobu bu ko n kpɔ toro turon sɔ wi u gɔru gɔsia n kere geegibu wunɔbu tia sari be ba kun gɔru gɔsiabun bukata mɔ.

Gobi yi yi kɔra yi maa waara

⁸ Yesu maa nɛɛ, nge kurɔ wara, ù n sii geesun gobi wasi wɔkuru mɔ, ma yin tia kɔra, u n̄ koo fitila mɛni kpa u diru kura u ka ye kasu ka laakari sere u ka wa. ⁹ U n wa, u koo win bɔrɔba ka win berusebu soku kpa u nɛɛ, i ka man nuku dobu koowo, domi na nɛn gobi yi yi raa kɔra wa. ¹⁰ Nge mɛya na bɛɛ sɔɔmɔ, nuku dobu wɔa Gusunɔn

* **14:34** bɔru - Bɔɔ te ba ka yɔ mini, ta sɔawa nge bɔɔ swɔaru. Ta koo kpɔ tu nɔɔ gbi.

gɔradoban wuswaaɔ toro turon sɔ wi u gɔru gɔsia.

Bii wi u kɔra u maa waara

¹¹ U kpam nɛɛ, durɔ goo wɔa u bii tɔn durɔbu yiru mɔ. ¹² Wi u yɔkabu bo u ben tundo sɔwa u nɛɛ u nɔn win dukian bɔnu wɛ ye ya ko n sɔa wigia. Ma ben baa u bu win dukia bɔnu kua. ¹³ Sɔa mɛerun biru yɔkabu wi, u mɛnna kpuro ye u mɔ, ma u ka wuu doona ge ga toma. Miya u win dukia ye kpuro di ka daa bereteke. ¹⁴ Sanam mɛ u kpuro di ye u mɔ, gɔa bakara dua tem mɛ sɔa, ma u wɔri yɔaru sɔa. ¹⁵ U da u win tii wuu migii goo wɛ ma yɛro ka nɔn da gberɔ u ka win kurusɔnu kɔsu. ¹⁶ U kɔa u tii debia ka dɔa kokosu si kurusɔnu dimɔ, adama goo kun nɔn wɛ. ¹⁷ Sanam mɛ win laakari wurama u nɛɛ, nɛn baaban sɔm kowobu kpuro ba dɔanu mɔ nu yiba, ma nɛ wee mini na gbimɔ ka gɔru. ¹⁸ Na kon se kpa n da nɛn baaban mi n nɔn sɔ n nɛɛ, na nɔn torari, na maa Gusunɔ torari. ¹⁹ Yen sɔ, u ku man soku win bii. U man koowo win sɔm kowo. ²⁰ U seewa ma u doona win baan mi gia.

Saa yɛn di u toma, win baa nɔn wa ma wɔnwɔnda nɔn mwa. U duka da u nɔn gaba ka nuku dobu, u nɔn tɔbura ka kɔru. ²¹ Bii wi, u nɛɛ, baaba, na nun torari, na maa Gusunɔ torari. Yen sɔ, a ku maa man soku wunɛn bii. ²² Adama tundo wi, u win yobu sɔwa u nɛɛ, i kumbooro tama fuuku ge ga buram bo, kpa i nɔn sebusia. I nɔn taabu wɛyɔ u doke, ka maa baranu. ²³ I doo i naa kpɛma ye suama, ye ya gum mɔ, kpa i ye go. Su di kpa su tɔa bakaru ko ka nuku dobu. ²⁴ Domi nɛn bii wi, n sɔare u raa gu, ma u wurama wɔaru sɔa. U raa kɔra ma u waara. Ma ba nuku dobu wɔri.

²⁵ N deema bii yeruma u woo gberɔ. Saa ye u wee, ye u yɛnu turuku kua, u gɔasu ka yaabu nɔmɔ. ²⁶ U yobun turo soka u bikia mba n kua. ²⁷ Yoo wi, u nɛɛ, wunɛn wɔnɔwa u wɔma, yera bɛɛn tundo u naa kpɛma ye go ye ya gum mɔ yɛn sɔ u nɔn wa alafia sɔa. ²⁸ Ma yeruma wi, u mɔru bara sere u n kɔ u du yɛnuɔ. Ma tundo u yarima u ka nɔn kɔkiri. ²⁹ Yera u

tundo wisa u nɛɛ, a mɛerio wɔa dabi tɛn di na nun sɔamɔ. Na n wunɛn wooda gaa sarare, ma baa boo buu, a n man kɛɛre n ka nuku dobu ko ka nɛn bɔrɔba. ³⁰ Adama sanam mɛ wunɛn bii wi, u tunuma, wi u wunɛn dukia di ka kurɔ tanɔbu, win sɔna a naa kpɛma ye go. ³¹ Yera tundo nɛɛ, wunɛ nɛn bii baadommawa a ka man wɔa, ye na maa mɔ kpuro, wunɛgia. ³² Adama n weenɛ su nuku dobu ko kpa su yɛeri yɛn sɔ wunɛn wɔnɔ wini n sɔare u raa gu, ma u wurama wɔaru sɔa. U raa kɔra, u maa waara.

16

Sɔm kowo gem sarirugii

¹ Yesu u bwɔa be sɔwa u nɛɛ, durɔ gobigii goo wɔa. U sɔm kowo mɔ wi u win yɛnu nɔmu sɔndia. Yera ba sɔm kowo wi kɔrumɔtɔnu kua ba nɛɛ u win yinnin dukia sankumɔ. ² Ma yinni wi, u nɔn soka u nɛɛ, mba na nɔmɔ ba gerumɔ wunɛn sɔ. A man sɔwɔ nge mɛ a wunɛn sɔmburu koosina, domi a n maa kpɛ a ko nɛn sɔm kowo. ³ Sɔm kowo wi, u tii bikia u nɛɛ, mba u koo ko. Wee, win yinni u nɔn yaramɔ win yɛnun sɔmburun di. U n dam mɔ u ka wuku, u n maa sekuru kpɛ u bara ko. ⁴ Wee ye u koo ko, kpa gabu bu ka nɔn mwa ben yɛnuɔ sanam mɛ ba nɔn sɔmburu yara. ⁵ Yera u win yinnin dibugii baawure sokusia ma u gbiikoo bikia u nɛɛ, nyewa a nɛn yinnin dibu nɛni. ⁶ U wisa u nɛɛ, gum yɔrutiru wunɔbu (100). U nɔn sɔwa u nɛɛ, u win tireru suo u sina fuuku kpa u yore weeraakuru. ⁷ Ma u kpam goo bikia u nɛɛ, wunɛ, nyewa a nɛni. U wisa u nɛɛ, alikama sakaku wunɔbu. Ma u nɔn sɔwa u win tireru suo kpa u yore wɛnɛ. ⁸ Sɔm kowo naanɛ sarirugii win yinni u nɛɛ, bwisigiin tiywa. Ma Yesu u nɛɛ, handuniagibu ba bwisi mɔ ben wɔasinna sɔa n kere yam bururamgibu.

⁹ Na maa bɛɛ sɔmɔ, i bɔrɔba kasuo ka handunian dukia, kpa bu ra bɛɛ mwa wɔa yɛnu sɔa ni nu ku ra kpe, sanam mɛ dukia ye, ya kpa. ¹⁰ Wi u naanɛ mɔ gɔa piiminu sɔa, u maa naanɛ mɔ gɔa bakanu sɔa. Wi u kɔsa

mò gāa piiminu sɔɔ, u maa kōsa mò gāa bakanu sɔɔ. ¹¹ Yen sɔ, ì kun naane mɔ handunia yen dukia sɔɔ, wara koo bɛɛ dukia gea nɔmu sɔndia. ¹² I kun maa naane mɔ goon gāanu sɔɔ, wara koo bɛɛ wɛ ye n sāa bɛɛgia.

¹³ Sɔm kowo kun kpɛ u yinnibu yiru sã. Domi u koo turo tusi kpa u turo kīa, ñ kun mɛ, u koo turo tii wɛ, kpa u turo gem. I ñ kpɛ i Gusunɔ ka dukia menna i sã sannu.

Gari bwese bweseka

yi Yesu u gerua

(I maa mɛɛrio Mateu 11:12-13, 5:31-32, Maaku 10:11-12)

¹⁴ Falisiba be ba gobin kīru mɔ, ba ye kpuro swaa daki ma ba Yesu nɔɔ swiikinu mɔ. ¹⁵ U bu sɔɔwa u nɛɛ, bɛɛ i sɔɔwa be ba tii gem wɛɛmɔ tɔmbun wuswaaɔ, adama Gusunɔ u bɛɛn gɔrusu yɛ. Domi ye ba siaramɔ tɔmbun mi gāa kōsuna Gusunɔn wuswaaɔ.

¹⁶ Sere ka Yohanun saa, wooda ka Gusunɔn sɔmɔbu ba wāa. Saa sanam men di, ba bandun gari kparamɔ te Gusunɔ u swīi, ma baawure u kookari mɔ u ka du ka dam. ¹⁷ Woodan gari piikon sankirabu sɛ, n kere wɔllu ka tem kpeebu.

¹⁸ Baawure wi u win kurɔ yina, ma u kpao sua, u sakararu kuawa. Baawure wi u maa kurɔ sua wìn durɔ nùn yina, yɛro sakararu kuawa.

Gobigii ka Lasaa

¹⁹ Ma Yesu kpam nɛɛ, durɔ dukiagii goo raa wāa, wi u ra n yabe nɔnigiru sebua te ta wesibu wā, ma baadomma win mi, tɔɔ bakara. ²⁰ Sāaro goo raa maa wāa, wi ba sokumɔ Lasaa. U booboosu barɔ, u ra n kpīwa dukiagii win yenu kɔnnɔwɔ. ²¹ Domi u kī u tii debia ka dīa buri yi yi wɔrumamɔ saa gobigii win tabulu wɔllun di. Bɔnu ra mam ne nu n win booboosi dabirimɔ. ²² Sāaro wi, u gu ma wɔllun gɔradoba ba nùn sua ba ka da gɔriɔ mi Aburhamu u wāa. Dukiagii wi, u maa gu, ma ba nùn sika. ²³ U wāa nɔni swāaru sɔɔ gɔriɔ, ma u nɔni sua wɔllɔ u Lasaa wa Aburhamun bɔkuɔ. ²⁴ U nɔɔguru sua u nɛɛ, baaba Aburhamu, a nen

wɔnwɔndu waawo, a Lasaa gɔrima u win niki bian sɛru doke nim sɔɔ, kpa u nen yara yemiasia, domi na nɔni swāa bakaru waamɔ dɔɔ yara yeni sɔɔ.

²⁵ Aburhamu u nɛɛ, nen bii, a yaayo ma a wunen gāa geenu wa wunen wāarun sanam, mɛya maa Lasaa u gāa kōsunu wa. Tɛ mini win nukura yem, wunɛ maa a nɔni swāaru waamɔ.

²⁶ Ye kpuron biru bankokoro bɔkɔwa ga wāa bɛɛɛ ka bɛɛn baa sɔɔ. Be ba kī bu sara minin di bu da bɛɛn mi gia, ba ñ kpɛ. Mɛya goo kun maa kpɛ u na mini bɛɛn min di. ²⁷ Dukiagii wi,

u nɛɛ, ñ n men na, na nun kanamɔ, baaba, a Lasaa gɔriɔ nen baan yenuɔ,

²⁸ domi na wɔnɔbu nɔɔbu mɔ mi, kpa u bu yenin seeda diiya bu ku raa ka ne aye tɔyagii te sɔɔ. ²⁹ Aburhamu u nɛɛ, ba Mɔwisi ka Gusunɔn sɔmɔbun tirenu mɔ, bu nigia nɔɔwɔ. ³⁰ Ma u nɛɛ, aawo baaba Aburhamu, goo ù n da ben mi gɔrin di, ba koo gɔru gɔsia.

³¹ Ma Aburhamu nùn sɔɔwa u nɛɛ, bà kun Mɔwisi ka Gusunɔn sɔmɔbugia nua, ba ñ naane dokemɔ baa goo ù n seewa gɔrin di.

17

Torarun gari

(I maa mɛɛrio Mateu 18:6-7, 21-22, Maaku 9:42)

¹ Yesu u win bwāabu sɔɔwa u nɛɛ, n ñ koo ko kōsan yɛri yi kun due, adama nɔni swāarugiiwa wìn min di yi dua.

² N sanɔ bu nùn nɛɛru (400) gbinisi win wīirɔ, kpa bu nùn kpɛɛ nim wɔku sɔɔ, n kere ù n be ba gema minin turo kōsan yina beria. ³ I tii laakari ko.

Wunen tɔnusi ù n tora, a nùn gerusio. Yen biru ù n gɔru gɔsia, a nùn suuru kuo. ⁴ Baa ù n nun tora nɔn nɔɔba yiru sɔɔ teeru, ma nɔn nɔɔba yiru ye, u naamɔ u tuuba mɔ, a nùn suuru kuo.

Naane dokebu

⁵ Gɔrobu ba Yinni sɔɔwa ba nɛɛ, a bɛɛɛn naane dokebu sosio.

⁶ Ma Yinni u nɛɛ, baa bɛɛn naane dokebu bù n nɛ nge dīa bima, ma i dāa teni sɔɔwa tu wukuro tu tii gira nim wɔku sɔɔ, ta koo maa bɛɛ mɛm nɔɔwa.

Sam kowon wii kp̄ibu

⁷ Yesu maa nɛɛ, bɛɛn goo ù n yoo mɔ wi u wukumɔ, n̄ kun mɛ u nɛɛ kparamɔ, u koo n̄n s̄ ù n wuma yɛnuɔ u nɛɛ, u na tɛ u sina u di? ⁸ Aawo, u koo n̄n s̄wa u nɛɛ, u n̄n d̄ianu s̄ɔru kuo, u win yaberu sebe kpa u n̄n n̄ɔri, sere u ka di u n̄. Yen biruwa yoo win tii u koo maa di kpa u n̄. ⁹ U koo yoo wi siara yèn s̄ u kua ye u n̄n yiire? ¹⁰ Aawo, mɛya maa bɛɛ i n̄ kpuro kua ye ba bɛɛ yiire, i yande nɛɛ, i s̄awa yobu. I gesi kua ye n weenɛ i ko.

Yesu t̄mbu w̄kuru b̄kia

¹¹ Sanam mɛ Yesu u d̄ɔ Yerusalemu gia, u kpa Samari ka Galilen baa s̄ɔ. ¹² Sanam mɛ u duɔ wuu gagu s̄ɔ, t̄mbu w̄kuru be ba bara disigiru m̄ ba n̄n sennɔ da ma ba ȳra n̄ d̄ɛsire. ¹³ Ba n̄ɔgiru sua ba nɛɛ, yinni Yesu, a bɛɛn w̄n̄w̄ndu waawo.

¹⁴ Ye u bu wa yera u nɛɛ, bu doo bu ben tii ȳku kowobu s̄ɔsi.

Sanam mɛ ba d̄ɔ, n wee ba b̄kura ba d̄ɛra. ¹⁵ Ben turo, ye u wa ma u b̄kura, u ḡsirama u Gusunɔ siara ka n̄ɔgiru. ¹⁶ U kpuna Yesun wuswaa ù u n̄n siara. Samarigiiwa durɔ wi. ¹⁷ Yesu nɛɛ, n̄ be w̄ku te kpurowa ba b̄kura? N̄ɔba n̄nɛ be ba tie, mana ba w̄a. ¹⁸ S̄ɔ wini turowa u wurama u ka Gusunɔ siara?

¹⁹ Ma u n̄n s̄ɔwa u nɛɛ, a seewo a doona, wunen naanɛ dokebu nun b̄kia.

Ban te Gusunɔ u koo sw̄i

(I maa m̄erio Mateu 24:23-28, 37-41)

²⁰ Falisiba ba n̄n b̄kia d̄ɔma te Gusunɔ u koo bandu sw̄i kpa ba n̄ ka ȳ. Yera u bu s̄ɔwa u nɛɛ, Gusunɔn bandu ta n̄ sisi nge mɛ ba koo ka tu wa. ²¹ Ba n̄ gerumɔ bu nɛɛ, i wa te wee mini, nge te wee miɔnɔ. Domi n wee, Gusunɔ u bandu sw̄i bɛɛn suunu s̄ɔ.

²² Ma u bw̄a be s̄ɔwa u nɛɛ, sanam sisi m̄ s̄ɔ i ko n̄ k̄i i T̄nun Biin t̄ɔ teeru wa, adama i n̄ tu wasi. ²³ Ba koo bɛɛ s̄, i m̄erio mini n̄ kun mɛ miɔnɔ. I ku ka duki da mi. ²⁴ Ka geema nge mɛ guru maakinu ra balli w̄llun goo teerun di sere ka tensim mi, nge m̄ya T̄nun Bii u ko n̄ s̄a

win t̄ɔ te s̄ɔ. ²⁵ Adama gbiikaa, u n̄ koo ko u kun n̄ni s̄ɔre gem gem kpa t̄n̄ t̄mbu bu n̄n yina. ²⁶ Ye n̄ kua N̄wɛn sanam s̄ɔ, n̄ koo maa ko T̄nun Biin sanam s̄ɔ. ²⁷ T̄mba dimɔ, ba n̄rumɔ, ba suanamɔ, ba dur̄bu ka kur̄bu k̄ɛnamɔ sere n̄ ka girari d̄ɔma te N̄wɛ u goo dua. Ma nim yibura na ta be kpuro kam koosia. ²⁸ M̄ya n̄ koo maa ko nge L̄tun saa. T̄mba dimɔ, ba n̄rumɔ ba dwemɔ ba d̄ramɔ, ba d̄ianu duurumɔ, ba dia banimɔ. ²⁹ Adama d̄ɔma te L̄tu u yara Sodomun di, guri d̄ɔgia ka s̄ɔ bisu ya na w̄llun di ya be kpuro kam koosia. ³⁰ M̄ya n̄ ko n̄ maa s̄a t̄ɔ te T̄nun Bii u koo kurama.

³¹ T̄ɔ te s̄ɔ, wi u w̄a win dii t̄ɛra w̄llɔ ma win ȳnu w̄a dirɔ, u ku raa du u nu sua. Wi u maa w̄a gberɔ, u ku raa ḡsirama yɛnuɔ. ³² I L̄tun kur̄ yaayo. ³³ Wi u k̄i u win w̄aru di ka win ḡru k̄ru, u koo tu bia, adama wi u win w̄aru yina, wiya u ko n̄ tu m̄.

³⁴ Ka geema, w̄ku te, t̄mbu yiru ba ko n̄ kp̄i kpin yee teeru s̄ɔ, ba koo turo sua kpa bu turo deri. ³⁵ Kur̄bu yiru ba ko n̄ nammɔ sannu, ba koo turo sua kpa bu turo deri. [³⁶ Dur̄bu yiru ba ko n̄ w̄a gberɔ, ba koo turo sua kpa bu turo deri.] ³⁷ Bw̄a be, ba n̄n b̄kia ba nɛɛ, ma giara Yinni. Ma u nɛɛ, mi gora w̄a miya yaberekunu nu koo m̄na.

18

Ḡmini ka siri kowon gari

¹ Yesu u bu m̄n teni kua u ka bu s̄ɔsi ma n weenɛ ba n̄ da n̄ kanaru m̄ w̄rabu sari. ² U nɛɛ, siri kowo goo w̄a wuu maro gagu s̄ɔ, wi u n̄ Gusunɔ nasie, u n̄ maa goon b̄ɛɛ ȳ.

³ Wuu teu ge s̄ɔ, ḡmini goo maa w̄a mi. U ra n̄ win mi, u nɛɛ, u bu sirio wi ka win yibɛɛ. ⁴ U yina n̄ t̄. Adama yen biru u bwisika u nɛɛ, baa mɛ na n̄ Gusunɔ nasie, ma na n̄ goon b̄ɛɛ ȳ, ⁵ ka mɛ, yèn s̄ ḡmini wini u man bande, kon bu siria ka win yibɛɛ, kpa u ku maa man baasi.

⁶ Yinni u nɛɛ, i n̄w̄ɔ ye siri kowo k̄so wi, u gerua. ⁷ Kaa sere gere Gusunɔ? U n̄ koo win tiin t̄mbu siria

be ba nùn wuri koosimə bururu ka yoka? U koo tɛ u sere bu nɔəri? ⁸ Na bɛɛ sɔɔmɔ u koo bu siria ka sendaru. Ka mɛ, sanam mɛ Tɔnun Bii u koo na u koo naanɛ dokebu deema tem mɛ sɔɔ?

Falisi ka gbere mwaɔn

kanaru

⁹ U kpam mɔn teni kua tɔmbu gabun sɔ be ba tii mɛɛra geegibu, ma ba gabu gema. ¹⁰ U nɛɛ, tɔmbu yiru ba dua sɔa yerɔ bu ka kanaru ko. Turo sɔawa Falisi, turo maa gbere mwaɔ. ¹¹ Falisi wi, u yɔ u kanaru mɔ u win tiin gari mɔ u nɛɛ, Gusunɔ na nun siara yɛn sɔ na n sɔa nge be ba tie, be ba sɔa taki diobu ka kɔsan kowobu ka sakara kowobu ka mam gbere mwaɔ nge durɔ wini. ¹² Na ra nɔɔ bɔke nɔn yiru alusuma tia sɔɔ. Na ra maa nɛn mɔru kpuron wɔkuru baateren wɔllɔ tia wɛ. ¹³ Gbere mwaɔ wi, u yɔra n dɛsire, u n kɔka u win nɔni sue wɔllɔ, ma u tii bɔkua u nɛɛ, Gusunɔ, na sɔawa toro, a nɛn wɔnwɔndu waawo. ¹⁴ Na bɛɛ sɔɔmɔ gbere mwaɔ wiya u gem wa Gusunɔn wuswaɔ u ka wa yɛnuɔ n kere win beruse. Domi baawure wi u tii sua wɔllɔ ba koo nùn kawa. Wi u maa tii kawa ba koo nùn sua wɔllɔ.

Yesu bibu kanaru kua
(*I maa mɛɛrio Mateu 19:13-15,*
Maaku 10:13-16)

¹⁵ Ba ka bibu naamɔ Yesun mi baa ka bii wɛɛnɔ u ka nu nɔmu sɔndi. Adama ye win bwɔabu ba ye wa ba bu gerusi. ¹⁶ Ma Yesu u bibu soka win mi u nɛɛ, i de bibu bu na nɛn mi, i ku bu yinari, domi Gusunɔ u bandu swii tɔmbun sɔ be ba ka bu weenɛ. ¹⁷ Ka geema, na bɛɛ sɔɔmɔ, baawure wi u kun ban te Gusunɔ u swii wure nge mɛ bii u ra win mɔwɔbu wure, u n kpɛ u n sɔa ban tegii.

Gobigii goon gari

(*I maa mɛɛrio Mateu 19:16-30,*
Maaku 10:17-31)

¹⁸ Wirugii goo u Yesu bikia u nɛɛ, yinni, a sɔawa tɔn geo. Mba na kon ko n ka wɔaru te ta ku ra kpe wa.

¹⁹ Yesu nɛɛ, mban sɔna a man sokumɔ geo. Goo sari wi u sɔa geo ma n kun mɔ Gusunɔ turo. ²⁰ A wooda yɛ ye ya gerumɔ ya nɛɛ, “i ku sakararu

ko, i ku tɔnu go, i ku gbɛni, i ku seeda weesugia di, i bɛɛn tundo ka mɛro bɛɛɛ wɛ.”

²¹ Ma durɔ wi, u nɛɛ, yeni kpurowa na wiru kpɛiyɛ saa nɛn aluwaasirun di.

²² Ye Yesu u yeni nua u kpa, u kpam nɛɛ, gɔa teena nu nun tie. A dɔro kpuro ye a mɔ, kpa a sɔarobu yen gobi bɔnu kua, kaa n dukia mɔ wɔllɔ. Yen biru a na a man swii.

²³ Ye durɔ wi, u yeni nua win nukura sankira, domi dukia bakagiiwa. ²⁴ Ye Yesu u nùn mɛɛra u nɛɛ, ka geema n ka dukiagibu sɛwa bu ka ban te Gusunɔ u swii wura. ²⁵ Domi dukiagii u ka ban te wura, yen sɛsɔ ga kpɔ ga kere yooyoo gu du yaburan wɛrɔ gu yari.

²⁶ Be ba nùn swaa daki ba nɛɛ, n n mɛn na, wara koo kpɛ u faaba wa.

²⁷ Yesu u bu sɔɔwa u nɛɛ, ye tɔnu kpane, Gusunɔ kun ye kpane.

²⁸ Piɛɛ u nɛɛ, n wee sa deri kpuro ye sa mɔ, sa nun swii.

²⁹ Ma Yesu u nɛɛ, ka geema, na bɛɛ sɔɔmɔ, goo sari wi u win yɛnu deri ban te Gusunɔ u swiin sɔ n kun mɛ win kurɔ n kun mɛ win maabu ka win wɔnɔbu n kun mɛ win mɛro ka win tundo n kun mɛ win bibu, ³⁰ kpa u kun wa u mwe saa yeni sɔɔ n kere ye u deri, ka kpam wɔaru te ta ku ra kpe sia.

Yesu u win gɔɔ ka win seebun

gari mɔ nɔn itase

(*I maa mɛɛrio Mateu 20:17-19,*
Maaku 10:32-34)

³¹ Yesu u wɔkura yiru ye soka win mi ma u nɛɛ, n wee sa Yerusalemu dɔɔ. Ye Gusunɔn sɔmɔba yorua Tɔnun Biin sɔ kpuro, ya koo kora. ³² Domi ba koo nùn tɔn tukobu nɔmu sɔndia bu nùn yaakorɔ ko, bu nùn nɔni sɔ, kpa bu nùn yɔatam sie. ³³ Bɔ n maa nùn so ba kpa ba koo nùn go, kpa u se gɔrin di sɔɔ itase.

³⁴ Adama bwɔa be, ba n gɔanu tuba gari yi sɔɔ. N bu wini ye u ka yɔ. Gari yi kun bu yeeri.

Yesu u wɔko bɛkia
(*I maa mɛɛrio Mateu 20:29-34,*
Maaku 10:46-52)

³⁵ Nge me Yesu u Yeriko duɔ, wɔko goo u sɔ swaa nɔwɔ u bara mɔ. ³⁶ Ye u tɔn wɔrun damu nua ga sarɔ, yera u bikia mba n kua. ³⁷ Ma ba nɔn sɔɔwa ba nɛɛ, Yesu Nasaretigiiwa u sarɔ. ³⁸ Ma u nɔɔgiru sua u nɛɛ, Yesu Dafidin sikadobu, a nɛn wɔnwɔndu waaɔwo.

³⁹ Be ba sɔimɔ wuswaaɔ ba nɔn gerusi bu ka nɔn marisia. Adama u wure u gbɔra n kere yellu u nɛɛ, Dafidin sikadobu, a nɛn wɔnwɔndu waaɔwo.

⁴⁰ Yesu u yɔra ma u nɛɛ, bu ka nɔn na. Ye wɔko wi, u tunuma Yesu nɔn bikia u nɛɛ, ⁴¹ mba a kɔ n nun kua.

U nɛɛ, Yinni, na kɔ n yam wawa.

⁴² Ma Yesu u nɔn sɔɔwa u nɛɛ, a yam waaɔwo, wunɛn naanɛ dokebu nun bekia.

⁴³ Yande u yam wa, ma u Yesu swɔi u Gusunɔ siaramɔ. Sanam me tɔn wɔru ge kpuro, ba ye wa ma ba Gusunɔ saabu kua.

19

Yesu ka Sakeu

¹ Yesu u dua wuu ge ba mɔ Yerikoɔ, u gu bukianɛ. ² Miya durɔ gobigii goo u wɔa wi ba mɔ Sakeu wi u sɔa gbere mwaɔbun wirugii. ³ U kɔi u Yesu wa, adama u nɔ kpɔa tɔn wɔrun sɔ yɛn sɔ wi, tɔn kpiribuwa. ⁴ Yera u duka da wuswaaɔ ma u yɔwa dɔa te ba mɔ sikamɔren wɔllɔ u ka nɔn wan sɔ, domi u yɛ ma miya u koo ka doona. ⁵ Saa ye Yesu u tura yam mi, u nɔni seeya ma u nɔn sɔɔwa u nɛɛ, Sakeu a sarama kpaaka, domi wunɛn yɛnuɔra na kon sɔbia gisɔ.

⁶ Sakeu sarama ka sendaru ma u Yesu dam koosia ka nuku dobu. ⁷ Ye tɔmba ye wa, be kpuro ba wɔki ba nɛɛ, u da u sɔbia kɔsan kowon yɛnuɔ.

⁸ Sakeu u seewa u yɔra Yinnin wuswaaɔ u nɛɛ, n wee Yinni na nɛn dukian bɔnu sɔarobu wɛɛmɔ. Nɔ n maa goo gɔanu wɔrari ka taki na nɔn yen nɔn nɛ wesiamɔ.

⁹ Yesu u nɔn sɔɔwa u nɛɛ, gisɔ faaba dua yɛnu ge sɔ yɛn sɔ winin tii maa sɔa Aburahamun bweseru. ¹⁰ Domi Tɔnun Bii u nawa u ka kasu be ba kɔra u bu faaba ko.

Nge me sɔm kowoba ka gobi

mɛro kua

(I maa mɛrio Mateu 25:14-30)

¹¹ Sanam me tɔmba yeni swaa daki, u kpam mɔndu kua yɛn sɔ u Yerusalemu turuku kua ma ba tamaa Gusunɔ u koo bandu swɔiwa yande.

¹² Yera u nɛɛ, sina bii goo u bandu dibu da n toma tem gam gia, kpa u wurama yen biru. ¹³ U sere doona u wɔkuru soka win yobu sɔɔ, ma u ben baawure gobi beke gee wɛ u nɛɛ, bu de gobi yi, yi ma sere u ka wurama. ¹⁴ Win temgibu ba nɔn tusa ma ba nɔɔ tia kua ba tɔmbu gɔra bu nɛɛ, ba nɔ kɔ durɔ wi, u bandu di ben temɔ.

¹⁵ Sanam me u wuma ye u ban te diima, u yoo be soka win mi be u raa gobi wɛ, kpa u ka wa nge me baawuren gobi nɔn marua. ¹⁶ Gbiikoo na u nɛɛ, yinni wunɛn gobi yi, yi mara wɔkuru. ¹⁷ U nɔn sɔɔwa u nɛɛ, ya wɔ yoo geo. Yɛn sɔ a kua naanɛgii gɔa piiminu sɔɔ, na nun kua wuu marosu wɔkurun wirugii. ¹⁸ Yiruse na u nɛɛ, yinni wunɛn gobi yi, yi mara nɔɔbu. ¹⁹ U nɔn sɔɔwa u nɛɛ, wunɛ maa, na nun kua wuu marosu nɔɔbun wirugii. ²⁰ Kpao na u nɛɛ, yinni wunɛn gobi wee yi na berua kɔasu sɔɔ. ²¹ Domi na wunɛn berum mɔ yɛn sɔ a sɔa tɔn sɛsɔgii. A ra suewa ye a kun yii, kpa a gɛ mi a kun duure. ²² U nɔn sɔɔwa u nɛɛ, na kon nun siriwa wunɛn gari sɔɔn di, yoo kam. A yɛ ma na sɔa tɔn sɛsɔgii, na ra sue ye na kun yii, kpa n gɛ mi na kun duure. ²³ N n mɛn na, mban sɔna a nɔ goo nɛn gobi yi wɛ u ka gobi mɛro ko, kpa n nɛnyam mwa ka are sanam me na wɔma. ²⁴ Ma be ba wɔa mi, u bu sɔɔwa bu gobi yi mɔɔ bu wɔkurugii wi wɛ. ²⁵ Ba nɔn sɔɔwa ba nɛɛ, yinni, u wɔkuru mɔ kɔ. ²⁶ U nɛɛ, na bɛɛ sɔɔmɔ, wi u mɔ, win mɔru sɔra ba koo nɔn sosia. Wi u kun maa mɔ, fiiko ye u mam mɔ ba koo nɔn mwaari. ²⁷ Yen biru i ka nɛn yiberɛba na mini be ba kun kɔ n bandu di kpa i bu sakiri nɛn wuswaaɔ.

Yesu u Yerusalemu dua

(I maa mɛrio Mateu 21:1-11, Maaku 11:1-11, Yohanu 12:12-19)

28 Ye Yesu yeni gerua u kpa, u win swaa mwa u bu gbiiya Yerusalemu gia. 29 Sanam mε u Betefagi ka Betani turuku kua, guurun bera gia te ba ra soku Olifin guuru, u tumbu yiru gɔra win bwāabu sɔɔ 30 u nεε, bu doo wuu ge ga wāa ben wuswaaɔ mi. Bà n dua ba koo keteku buu wa ga sɔri ge goo kun sɔnre. U nεε, bu gu sɔsiamā bu ka na. 31 Goo ù n bu bikia mban sɔna ba gu sɔsiamā, bu nεε, Yinniwa u gen bukata mɔ.

32 Be u gɔra ba doona, ma ba yabu baayere deema nge mε u bu sɔɔwa. 33 Ye ba keteku buu ge sɔsiamā, gen yinniba nεε, mban sɔna i keteku buu ge sɔsiamā.

34 Ba nεε, Yinniwa u gen bukata mɔ.

35 Ma ba ka Yesu keteku buu ge naawa. Ba ben yānu teria gen wǎllɔ ma ba Yesu sɔndi. 36 Ye u dɔɔ, mɛya tamba ben yānu teriamā swaa sɔɔ. 37 Sanam mε u Yerusalemu turuku kua Olifin guurun swaan bākuɔ, win bwāabu kpuro ba nɔɔguru sua ba Gusunɔ siaramā ka nuku dobu sɔm maamaakiginu kpuron sɔ ye ba wa. 38 Ba nεε, Gusunɔ u sunɔ wi u sisi ka win yīsiru domaru kuo, alafia ya n wāa wǎllɔ, kpa yiiko ya n wāa wɔwɔllɔ.

39 Falisi gabu saa tɔn wɔrun suunu sɔɔn di ba Yesu sɔɔwa ba nεε, yinni a wunen bwāa be marisio.

40 U bu wisa u nεε, na bεε sɔɔmā, baa beni bà n mari, kpenu koo gbāra.

Yesu Yerusalemu swīya

41 Sanam mε Yesu u Yerusalemu turuku kua, ye u ye wa yera u swīi wɔri yen sɔ, 42 u nεε, wunε Yerusalemu à n daa tē yē ye ya koo ka nun alafia naawa ni, baa gisɔ! Adama wee, ya nun kukue. 43 Sanam koo nun naawa mē sɔɔ wunen yiberēba ba koo nun tarusi, kpa bu nun kooro bure bu nun sēkenε beri berika kpuron di. 44 Ba koo nun nam, wunε ka wunen bibu be ba wāa wunen suunu sɔɔ. Ba n̄ derimā kpenu nu sɔnna wunε sɔɔ, yēn sɔ a n̄ tuba saa ye Gusunɔ u nun naawa.

Yesu u dua sāa yerɔ

(I maa mεerio Mateu 21:12-17, Maaku 11:15-19, Yohanu 2:13-22)

45 Yesu dua sāa yerɔ ma u kia dɔrobu giram wɔri. 46 U bu sɔɔwa u nεε, ba yorua, “N̄n diru ta ko n sāawa kanarun diru.” Adama bεε i tu kua gbenɔbun wāa yeru.

47 Baadomma u ra n Gusunɔn garin keu sɔɔsimā sāa yerɔ. Yera yāku kowo tɔnwerobu ka wooda yērobu ka Yuuban wirugibu ba kī bu n̄n go. 48 Adama ba n̄ yē nge mε ba koo koosina, domi tumbu kpurowa ba n̄n swaa daki ma n bu maamaaki sāa.

20

*Man diya Yesu u yiiko wa
(I maa mεerio Mateu 21:23-27, Maaku 11:27-33)*

1 Sɔɔ teeru nge mε Yesu u Gusunɔn garin keu sɔɔsimā sāa yerɔ, ma u Labaari gean waasu m̄, yāku kowo tɔnwerobu ka wooda yērobu ka Yuuban guro gurobu ba kurama. 2 Ba nεε, a sun sɔɔwɔ wooda yerɔ a ka yeni m̄. Wara u nun yen yiiko wē.

3 U bu sɔɔwa u nεε, nε maa, na kon bεε gari gεε bikia, kpa i man s̄. 4 Man diya Yohanu u wooda wa u ka tumbu batemu kua. Tɔnun min di? Nge wǎllun di.

5 Adama ba geruna ba nεε, sà n gerua wǎllun diya, u koo nεε, mban sɔna sa n̄ n̄n naane doke. 6 Sà n maa nεε, tɔnun min di, tumbu kpuro ba koo sun kpenu kasuku domi baawure u Yohanu garisi Gusunɔn sɔm.

7 Yera ba wisa ba nεε, sa n̄ yē man diya. 8 Ma Yesu u bu sɔɔwa u nεε, nε maa, na n̄ bεε sɔɔmā yiiko ye na ka yeni m̄.

*Gbaa wuko kɔsobun gari
(I maa mεerio Mateu 21:33-46, Maaku 12:1-12)*

9 Yen biru u tumbu mɔn teni kua u nεε, durɔ goo u resεm gbaaruu kua u dānu duura ma u kɔsobu kasu u bu ye n̄mu beria, ma u wuu da n ka tε. 10 Sanam mε saa ya tura u sɔmā gɔra kɔso ben mi, bu ka n̄n wēema ye n sāa wigia. Kɔso be, ba n̄n so, ba n̄n gira n̄m dira. 11 U kpam kpao gɔra. Ba n̄n so, ba n̄n yaa kasiki, ba gira n̄m dira. 12 U kpam itase gɔra. Ba n̄n mεera kua

ma ba nùn gira. ¹³ Gbaa yēro wi, u nεε, mba kon ko tē. Kon den nen tiin bii kīnasi bu gōriawa. Sōrōkudo ba koo nùn bεεre wē. ¹⁴ Adama ye kōso be, ba nùn wa, ba geruna ba nεε, wiya sāa tubi dio, su nùn go, kpa gbaa te, tu ko bεεgiru. ¹⁵ Ma ba nùn yara gbaa ten biru, ba nùn go.

Tē mba gbaa yēro wi, u koo bu kua. ¹⁶ U koo na u bu kpeerasia, kpa u win gbaa te kōso kpaobu nōmu beria.

Sanam mε tōn be ba nùn swaa daki ba ye nua, yera ba nεε, su ku wa mε.

¹⁷ Adama Yesu u bu nōni kō u ka da ma u nεε, mba gari yin tubusianu yi ba yorua ba nεε, “Kpee te banōba yina, tera ta kua gani gōmburun dam.”

¹⁸ Baawure wi u kpee te wōri, ta koo nùn bōku, wi ta maa wōri, ta koo nùn namwa muku muku.

*Wōō gobin kōsiabun gari
(I maa mεerio Mateu 22:15-22,
Maaku 12:13-17)*

¹⁹ Saa tia ye sō, yāku kowo tōnwerobu ka wooda yērobu ba kasu bu Yesu mwa, domi ba tuba ma ben sōna u mōn te kua. Adama ba tōn wōru nasie. ²⁰ Ba Yesun laakari mō kpuro sō. Ma ba tōn samba kowobu gōra win mi, be ba sāare geegibu bu ka nùn mwa win gari gεε sō, kpa bu nùn tem yēro nōmu beria. ²¹ Tōn be, ba nùn bikia ba nεε, yinni sa yē ma wunen gari ka wunen sōsira sāa dee dee, a ku ra maa kīru gem wē, a Gusunōn swaa sōsimōwa gem sō. ²² N weene su tem yēro wōō gobi wē? Nge su ku wē.

²³ Ye Yesu u ben bwisiku kōsunu wa, yera u nεε, ²⁴ i man gobi sōsima. Ma ba nùn yi wē. Ma u nεε, waran foto ka yīrera mi.

Ba nεε, tem yērogiā.

²⁵ Ma u bu sōwa u nεε, n n mēn na, i tem yēro wēeyō ye n sāa tem yērogiā, kpa i Gusunō wē ye n sāa Gusunōgiā.

²⁶ Ma ba kpana bu nùn nōma turi win gari sōn di tōmbun wuswaa. Yera ba ka win wisibu bitu kua, ma ba ben nō mari.

*Gōribun seebun gari
(I maa mεerio Mateu 22:23-33,
Maaku 12:18-27)*

²⁷ Sadusiba be ba ra nεε gōriba kun seemō, ben gabu ba nùn susi ma ba bikia ba nεε, ²⁸ yinni, n wee ye Mōwisi u sun yorua. U nεε, “Goon bεεrē ù n gu u kurō deri, ma u kun ka kurō wi bii mara, u koo kpī u nùn tubi di, kpa u ka win bεεrē bweseru waawa.” ²⁹ Nge mēna, tundo turosibu nōba yiru gaba raa wāa. Gbiikoo u kurō sua ma u gu, u n ka kurō wi bii mō. ³⁰⁻³¹ Yiruse ka itase ba nùn sua gōminiru. Mēya n kua sere be nōba yiru ye, ba ka gu. Ba n bii mara. ³² Kurō wi, u ra gu. ³³ Gōribun seebun sanam ben weren kurōwa u ko n sāa. Domi be nōba yiru ye kpurowa ba nùn giā kurō.

³⁴ Yesu u bu wisa u nεε, handunia yen tōmba ba kurōbu ka durōbu suamō, ³⁵ adama sibu be ba ko n bōnu mō sian wāaru ka gōribun seebu sō, ba n kurōbu ka durōbu suamō. ³⁶ Ba ko n ka wōllun gōradoba weenewa ba n maa gbimō. Ba ko n sāa Gusunōn bibu domi ba bu seeya gōrin di. ³⁷ Mōwisin tii u sōsi sāa sāa ma gōriba koo se, ye u Gusunō soka u nεεwa, “Gusunō Aburahamun Yinni, ka Isakin Yinni, ka Yakōbun Yinni” awīi dōōgii yin gari sō. ³⁸ Gusunō kun sāa gōribun Yinni. U sāawa wasobugii, domi win mi kpuro ba sāawa wasobu.

³⁹ Gabu wooda yērobu sō ba nεε, yinni, wunen gari yi, yi dende.

⁴⁰ Ba n maa kāka ba nùn gāanu ganu bikie.

*Dafidi ka wi Gusunō u gōsa
(I maa mεerio Mateu 22:41-46,
Maaku 12:35-37)*

⁴¹ Ma Yesu u bu bikia u nεε, amōna ba koo ka kpī bu nεε, Kirisi sāawa Dafidin bii. ⁴² Domi Dafidin tii u gerua Womusun tireru sō u nεε, “Yinni Gusunō u nen Yinni sōwa u nεε, a sinō nen nōm geuō,

⁴³ sere n ka nun wunen yiberēba taarea.”

⁴⁴ Dafidi ù n nùn soka Yinni, amōna u ko n maa ka sāa win bii.

*I tii laakari koowo
ka wooda yērobu
(I maa mεerio Mateu 23:1-36, Maaku
12:38-40)*

⁴⁵ Sanam me tɔn dabira nɔn swaa daki, u win bwāabu sɔwa u nee, ⁴⁶ i tii laakari ko ka wooda yɛrobu be ba kī ba n bɔsu ka yabe dɛndɛnnu, ba tɔbirinaa kī batuma sɔɔ, ba sin yee gbiikinu kasu mennɔ yenɔ ka aye bɛɛreginu dim soku yerɔ. ⁴⁷ Ba gɔminibun yɛnusu dimɔ, ma ba kana dɛndɛnnu mɔ bu ka bu wan sɔ. Ba koo bu taare wɛ n kpā.

21

Gobi yi kurɔ gɔmini goo u kpɛɛ
(*I maa mɛɛrio Maaku 12:41-44*)

¹ Yesu u nɔni seeya ma u dukiagibu wa ba gobi kpɛɛmɔ sāa yerun kpakororu sɔɔ mi ba ra gobi doke. ² U maa kurɔ gɔmini sārɔ goo wa u gobi piiminu yiru kpɛɛmɔ mi. ³ Ma u nee, na bɛɛ sɔɔmɔ ka gem, gɔmini sārɔ wi, u kpɛɛ n be kpuro kere be ba tie. ⁴ Domi ye n sɔndi ben mɔɔ bakaru sɔɔ yera ba wuna ba doke, adama win yāaru sɔɔ u kpuro kpɛɛ ye u ka tii kɔsu.

Yesu u sāa yerun

kɔrabun gari mɔ

(*I maa mɛɛrio Mateu 24:1-2, Maaku 13:1-2*)

⁵ Gaba gerumɔ ma sāa yeru ta buraru mɔ ta wā ten kpee buranu ka kɛɛ ni ba Gusunɔ wɛn sɔ. Yera Yesu u nee, ⁶ sanam sisi mɛ sɔɔ ye i waamɔ mini kpuro yen gaan kpera kun ko n wāa ten tensim wɔllɔ. Ni kpurowa nu koo wɔri.

Wahala ye ya koo na

handunia yu sere kpe

(*I maa mɛɛrio Mateu 24:3-14, Maaku 13:3-13*)

⁷ Ba nɔn bikia ba nee, yinni, n n mɛn na, domma yeni ya koo tunuma. Yire terà ta koo gbi tu kookoo si sɔɔsi.

⁸ Yesu u nee, i laakari koowo, i ku de bu bɛɛ nɔni wɔke. Domi dabira koo na ka nɛn yīsiru, kpa ba n gerumɔ ba n mɔ, saa ya turuku kua, beya ba sāa Kirisi wi. Adama i ku bu swīi. ⁹ I n tabun damu nɔɔmɔ ka nɔɔsinaa sariru, i ku nanda. Domi yera n ko n gbi n tunuma, adama n n kpee te mi gina.

¹⁰ Yera u kpam bu sɔwa u nee, bwe-senu koo seesina, sinamba koo maa seesina. ¹¹ Tem yīiri bakabu ko n wāa ka baranu ka gɔru, gam ka gam. Maamaaki bɛrumgii ka yīre bakanu nu ko n wāa wɔllɔ.

¹² Adama yabu ye kpuro yu sere koorɔ ba koo bɛɛ mwa bu bɛɛ nɔni sɔ. Ba koo bɛɛ siri kowobu nɔmu sɔndia mennɔ yenɔ, ba koo bɛɛ pirisɔm doke, kpa bu ka bɛɛ da sina bokobu ka tem yɛrobun kɔnnɔsɔ nɛn yīsirin sɔ. ¹³ Yera n koo bɛɛ ayeru wɛ i ka seeda di. ¹⁴ I de i n yɛ ma n n bɛɛn bwisikunu i ko ka tii yina. ¹⁵ Domi kon de i gari gere ka bwisi yi bɛɛn yibereba kpuro ba n kpɛ bu yina, n kun me bu siki. ¹⁶ Bɛɛn mɔwɔbu mam, ka bɛɛn maabu ka bɛɛn wɔnɔbu ka bɛɛn dusibu ka bɛɛn bɔrɔba, ba koo bɛɛ bu nɔmu sɔndia kpa bu dabiru go bɛɛ sɔɔ. ¹⁷ Baawure koo bɛɛ tusi nɛn yīsirin sɔ. ¹⁸ Adama baa bɛɛn wirun sera kun borimɔ. ¹⁹ Bɛɛn temanabun saabu bɛɛn hunde ya koo faaba wa.

Yerusalemun kpeerabun gari

(*I maa mɛɛrio Mateu 24:15-21, Maaku 13:14-19*)

²⁰ Ma Yesu maa nee, dɔma te i wa tabu kowoba Yerusalemu tarusi, i n yɛ ma yen kpeerasiabu turuku kuawa. ²¹ Sanam me, be ba wāa Yudeaɔ, bu suuwo guunu wɔllu gia. Be ba maa wāa Yerusalemun suunu sɔɔ bu yario, be ba maa wāa gberɔ bu ku wura wuuɔ. ²² Domi saa yeya mɔru kɔsiarun sanam, kpuro yu ka koorɔ ye ba yorua Gusunɔn gari sɔɔ. ²³ Gurigibu ka tɔn kurɔ be ba bibu bɔm kɛmɔ saa ye sɔɔ, ba koo nɔni swāaru wa. Domi nuku sankira bakanu ko n wāa tem sɔɔ, ka maa mɔru baka bu ka tɔn be sɛyasia. ²⁴ Ba koo bu sɔsiri ka takobi, kpa bu bu yoru mwa tem baama. Bwese tukunu koo maa Yerusalemu taaku sere nin saa yu ka turi.

Tɔnun Biin naaru

(*I maa mɛɛrio Mateu 24:29-31, Maaku 13:24-27*)

²⁵ Yesu kpam nee, yirenu ko nu n wāa sɔɔ ka suru ka kperi sɔɔ. Tem sɔɔ, nɔni swāa bakara koo bwesenu deema kpa

nu biti soora nim wōku ka nim kurenun wurenun sō. ²⁶ Nandabu koo tōmbu wasikira bā n mara ye n koo koorā handunia sō, domi wōllun dam mu koo yīiri. ²⁷ Saa yera ba koo Tōnun Bii wa u kurama guru wiru sō, ka dam bakam ka yiiko. ²⁸ Yeni yā n naabu torua, i yōrō sōnwō kpa i bēen wiru seeya yēn sō bēen yakiabu turuku kua.

Yīre te dāa te ba mō figie

ta sōsimō

(I maa mēerio Mateu 24:32-35, Maaku 13:28-31)

²⁹ Ma u bu garin weenasii kua u nē, i dāa te ba mō figie mēerio ka dānu kpuro. ³⁰ Nū n kpararu torua, bēen tii i n mēera, i yē ma yande tomburura ta turuku kooma. ³¹ Nge mēya bē maa, i n yabu ye wa ya wee, i n yē ma n turuku kuawa Gusunō u ka bandu swīi. ³² Ka geema na bēe sōmō, saa yenin tōmbu gabu ba n gbimō yabu ye kpuro yu ka koorā. ³³ Wōllu ka tem mu koo doona, adama nēn gari kun doonō.

I tii laakari ko

³⁴ Ma Yesu kparam nē, i n bēen tii se, kpa i ku ra ko laakari sariba dibu ka nōrubun sō ka handunian wururabu, kpa tō te, tu ku bēe suaru wōri nge yina. ³⁵ Domi ta koo baawure deema wi u wāa tem mē kpuro sō. ³⁶ Yen sō, i n swaa mēera kpa i n kanaru mō saa baayere, kpa i dam wa i ka kisira kpuro ye n koo nan di, kpa i ka kpī i yōra Tōnun Biin wuswaa.

³⁷ Bururu baatere Yesu ra Gusunōn garin keu sōsiwa sāa yerō, yoka kpa u da u kpuna Olifin guuru wōllō. ³⁸ N n kua bururu tōmbu kpuro ba ra nēwa win mi sāa yerō bu ka win gari swaa daki.

22

Wirugiba wesianamō

bu ka Yesu go

(I maa mēerio Mateu 26:1-5, Maaku 14:1-2, Yohanu 11:45-53)

¹ Pēe ye ba kun seeyatia doken tōo bakaru, te ba ra soku Gōo sararibu ta turuku kua. ² Yāku kowo tōnwerobu

ka wooda yērobu ba bwisi berinamō bu ka Yesu go domi ba tōn wōrun berum mō.

Yudasi u kī u Yesu

wirugibu nōmu sōndia

(I maa mēerio Mateu 26:14-16, Maaku 14:10-11)

³ Yera Setam ya dua Yudasin gōruō wi ba sokumō Isikariōtu. U sāawa bwāabu wōkura yiru yen turo. ⁴ Ma u da u nōo tia kua ka yāku kowo tōnwerobu ka sāa yerun kōsobun wirugibu u ka bu Yesu nōmu sōndia. ⁵ Bēn nukura dora ma ba wesiana bu ka nūn gobi kē. ⁶ U wura, ma u swaa kasu u ka bu Yesu nōmu sōndia saa ye n weenē kpa tōn wōru ga kun yē.

Yesun sōoru

Gōo sararibun yaa dibun sō

(I maa mēerio Mateu 26:17-25, Maaku 14:12-21, Yohanu 13:21-30)

⁷ Pēe ye ba kun seeyatia doken tōru tē sōo ba ra Gōo sararibun yāanu go, ta tunuma. ⁸ Ma Yesu u Piēe ka Yohanu gōra u nē, i doo i Gōo sararibun tōo bakaru sōoru ko su ka te di.

⁹ Ba nūn bikia ba nē, maana u kī bu ten sōoru ko.

¹⁰ U bu wisa u nē, n wee, i n wuu dua i kpa i ko ka durō goo yinna u nim tooru sōowa. I nūn swīiyō yenu mi u dua, ¹¹ kpa i yenu gen yēro sō i nē, yinni nē, diru maana u koo be Gōo sararibun tōo bakaru di ka win bwāabu. ¹² Yēro u koo bēe gidambisa baka sōosi ye ba sōnwa. Miya i ko sōoru ko.

¹³ Ba doona ma ba baayere deema nge mē u raa bu sōowa, ma ba Gōo sararibun tōo bakaru sōoru kua.

Yinnin dīa domaruginu

(I maa mēerio Mateu 26:26-30, Maaku 14:22-26, Korinti I, 11:23-25)

¹⁴ Saa ya tura, ma Yesu u sina u ka di ka win gōrobu sannu. ¹⁵ Ma u nē, na kīa gem gem n Gōo sararibun tōo baka teni di ka bēe sannu n sere nōni sōōra. ¹⁶ Na bēe sōōmō ma na n maa te dimō sere tu ka koorā ban te Gusunō u swīi sōo.

¹⁷ Yera u nōra sua u Gusunō siara ma u nē, i tam nōra ye mōo i nō bēe kpuro.

¹⁸ Na bēe sōōmō, saa tēn di na n maa

tam mēni n̄rum̄ sere Gusun̄ u ka bandu swīi.

¹⁹ Yen biru u p̄ē sua. Ye u Gusun̄ siara u kpa, u ye murura u bu wē u n̄ē, yeniwa n̄n wasi [yi ba wē b̄ēn s̄. I n da yeni ko i n ka man yaaye.

²⁰ Ye ba dim kpa, u maa n̄ra sua u bu wē u n̄ē, n̄ra yeniwa n̄ō mw̄ē kpaaru te ba sire ka n̄n yem m̄ mu yari b̄ēn s̄.] ²¹ Adama n̄ wee, wi u koo man d̄m̄, win n̄mu ga w̄ā gb̄ēr̄ ka n̄guu sannu. ²² T̄nun Bii u doon̄ nge m̄ Gusun̄ u yi, adama n̄ni sw̄ārugiiwa wi u koo n̄n d̄m̄.

²³ Ma ba bikianaa torua, wara u koo yen bweseru ko ben suunu s̄ō.

T̄nwerorun sikirin̄

²⁴ Ma sikirin̄ ga kpm̄ seewa Yesun bw̄āabun suunu s̄ō, ba bikianam̄ ben wi u koo ko t̄nwerō. ²⁵ Yesu u bu s̄ōwa u n̄ē, handunia min sinamba ba ben t̄mbu dam d̄rem̄, ka m̄, ba bu sokum̄ gean kowobu. ²⁶ Adama i ku de n̄ s̄ā m̄ b̄ēn mi. I de b̄ē kpuron t̄nwerō u n̄ s̄ā nge b̄ē kpuron ȳkabu, kpa wi u s̄ā wirugii u n̄ s̄ā nge s̄m̄. ²⁷ Wara kere, wi u dim̄? Nge wi u ka d̄ānu naam̄. N n̄ wi u dim̄? Wee, na w̄ā b̄ēn suunu s̄ō nge s̄m̄.

²⁸ B̄ē i ka man t̄mana n̄n laakari m̄ēribun saa s̄ō. ²⁹ Yen s̄na nge m̄ n̄n Baaba u man bandu ȳiya, m̄ya na maa b̄ē ayeru ȳiye, ³⁰ i ka di i n̄ō ka n̄ sannu n̄n bandu s̄ō, kpa i n̄ s̄ō sina kitanu w̄ōll̄ i ka Isireliban bwesenu w̄kura yiru siri.

Yesu u n̄ē, Piē koo n̄n siki

(I maa m̄ērio Mateu 26:31-35, Maaku 14:27-31, Yohanu 13:36-38)

³¹ Ma Yinni u n̄ē, Sim̄ō Sim̄ō, Setam ya saa wa yu ka b̄ē sara nge alikama. ³² Adama na kanaru kua wunen s̄ō kpa wunen naan̄e dokebu bu ku ka kpe. Sanam m̄ a ḡsirama n̄n mi, a wunen berusebu dam k̄ēyo.

³³ Piē n̄ē, Yinni na s̄ōru kpa n̄ ka nun da piris̄m̄ s̄ō ka ḡō s̄ō.

³⁴ Ma Yesu u n̄ē, Piē na nun s̄ōm̄, gis̄ō goo d̄ō gu sere swī kaa man siki n̄n ita a n̄ē, a n̄ man ȳ.

Yansur̄ru ka b̄ō

wuu daatiru ka takobi

³⁵ U kpm̄ bu s̄ōwa u n̄ē, sanam m̄ na b̄ē ḡra yansur̄ru ka b̄ō wuu daatiru ka baranu sari, i ḡānu bia? Ba n̄ē, aawo, sa n̄ ḡānu bie.

³⁶ Ma u n̄ē, to t̄, wi u yansur̄ru m̄ u tu suo, m̄ya maa wi u b̄ō wuu daatiru m̄. Wi u kun maa takobi m̄, u win yaberu d̄ro u ka ye dwe.

³⁷ Domi na b̄ē s̄ōm̄, nge m̄ ba yorua, “Ba n̄n garisi t̄n k̄so.” Ya n̄ koo ko ya kun man koore m̄. Ye n̄ maa s̄ā n̄n gari ya wiru goor̄.

³⁸ Ba n̄ē, Yinni, takobi yiru wee. Ma u n̄ē, su yen baa deri.

Yesu u kanaru m̄

Olifin guuru w̄ōll̄

(I maa m̄ērio Mateu 26:36-46, Maaku 14:32-42)

³⁹ Ye Yesu u yara u da Olifin guur̄ nge m̄ win d̄ōn̄. Ma win bw̄āaba n̄n swīi. ⁴⁰ Ye ba tura yam mi, u bu s̄ōwa u n̄ē, i kanaru koowo kpa i ku du k̄kiribu s̄ō.

⁴¹ Yen biru u ka bu d̄sira fiiko nge m̄ t̄nu u koo kp̄i u kperu kara tu ȳran saka ma u yiira mi, u kanaru kua. ⁴² U n̄ē, Baaba à n̄ kī, a de wahala ye, yu man d̄sirari. Adama a de wunen kīru tu koor̄, n̄ n̄ m̄ n̄giru.

[⁴³ Yera Gusun̄n ḡrado u n̄n kurema w̄ōllun di u ka n̄n dam k̄. ⁴⁴ Nuku sankira bakanu s̄ō u kanaru m̄ ka dam, ma win wenyānu kua nge yem nu d̄ākum̄ tem̄.]

⁴⁵ Ye u kanaru kua u kpa, u da win bw̄āabun mi gia. U bu deema ba do ka nuku sankiranu. ⁴⁶ Ma u bu s̄ōwa u n̄ē, mban s̄na i do. I seewo i kanaru ko kpa i ku du k̄kiribu s̄ō.

Yesun m̄waabu

(I maa m̄ērio Mateu 26:47-56, Maaku 14:43-50, Yohanu 18:3-11)

⁴⁷ Sanam m̄ Yesu u gari yi m̄, yera t̄n w̄ru ga tunuma, ma wi ba sokum̄ Yudasi, w̄kura yiru yen turo, u bu gb̄iye. U Yesu susi u ka n̄n n̄n̄ u b̄kasi. ⁴⁸ Ma Yesu n̄ē, Yudasi, ka t̄biri tenin bwesera kaa ka T̄nun Bii yibereba n̄mu s̄ōndia?

⁴⁹ Be ba wāa ka Yesu sannu, ye ba wa ye n koo ko, ba nεε, Yinni, su ka bu takobi sāro?

⁵⁰ Ma ben turo u yāku kowo tənweron sāmō sōra u win nām geun soo bura. ⁵¹ Ma Yesu nεε, i den derio mε.

Ma u durō win soo ge baba u gu bekia. ⁵² Yen biru Yesu u yāku kowo tənwerobu ka sāa yerun kōsobun wirugibu ka Yuuban guro gurobu sōōwa u nεε, nεna bεε i mwaabu na ka takobi ka bokunu nge swaa dio? ⁵³ Baadommawa na wāa ka bεε sāa yerō, ma i n̄ man mwε. Tē bεεya i saa yeni mō, bεε ka yam wōkurun damgii.

Piεε u Yesu siki

(I maa mεerio Mateu 26:57-58, 69-75, Maaku 14:53-54, 66-72, Yohanu 18:12-18, 25-27)

⁵⁴ Ye ba Yesu mwa ba kpa, ba ka n̄n da yāku kowo tənweron yenuō. Piεε bu swīi dandankuru. ⁵⁵ Ba dōō sōrua yenu yaaraō, ma gaba sō mi. Piεε u maa sina ka be. ⁵⁶ Sām kowo tən kurō goo u n̄n wa u sō dōōn bōkuō, ma u n̄n nōni girari u nεε, durō wini maa, u raa wāa ka wi.

⁵⁷ Adama u siki u nεε, kurō wunε na n̄ n̄n yē.

⁵⁸ N tε fiiko, goo kparam n̄n wa ma u nεε, wunε a maa sāawa tən begii.

Ma Piεε u durō wi sōōwa u nεε, aawo, na n̄ sāa begii.

⁵⁹ Yen biru n kua kōba tian saka, goo u maa wure u nεε, ka geema durō wini maa, u raa wāa ka wi, domi Galilegiwa.

⁶⁰ Piεε u nεε, wunε, na n̄ yē ye a kī a gere.

Yande nge mε u gari yi mō, goo dōō ga swī. ⁶¹ Ma Yinni u sīra u Piεε mεera. Yera Piεε u gari yi yaaya yi Yinni u raa n̄n sōōwa u nεε, gisō goo dōō gu sere swī, kaa man siki n̄n ita. ⁶² U yara tōōwō u swī ka nuku sankiranu.

Ba Yesu yaakoru mō

(I maa mεerio Mateu 26:67-68, Maaku 14:65)

⁶³ Tōn be ba Yesu neni ba n̄n gari bōkō mō ba n̄n soomō. ⁶⁴ Ba n̄n wuswaa wōkua ma ba n̄n sōōmō u tubuo wi u n̄n so.

⁶⁵ Ma ba n̄n wōm dabinu ganu wōmmō.

Ba Yesu sirimō Yuuban

tənwerobun mēnnō yerō

(I maa mεerio Mateu 26:59-66, Maaku 14:55-64, Yohanu 18:19-24)

⁶⁶ Ye yam sāra, Yuuban guro gurobu ka yāku kowo tənwerobu ka wooda yērobu ba mēnna ma ba dera ba ka Yesu da ben siri yerō. ⁶⁷ Ba nεε, a sun sōōwō à n̄ sāan na Kirisi wi.

Yesu bu wisa u nεε, baa n̄ n̄ bεε sōōwa i n̄ naanε dokemō. ⁶⁸ Mēya n̄ n̄ maa bεε gāanu bikia, i n̄ man wisimō. ⁶⁹ Saa tēn di, Tōnun Bii u koo sina Gusunō damgiin nām geuō.

⁷⁰ Be kpuro ba nεε, n̄ n̄ man na wunε Gusunōn Biiwa?

Ma u bu wisa u nεε, oo, nε Gusunōn Biiwa, nge mε i gerua.

⁷¹ Yera ba nεε, mban seedawa sa maa kasu. Bεsen tii sa ye nua saa win nōōn di.

23

Ba ka Yesu da Pilatin wuswaaō

(I maa mεerio Mateu 27:1-2, 11-14, Maaku 15:1-5, Yohanu 18:28-38)

¹ Ma ba seewa be kpuro sannu ba ka Yesu da Pilatin kōnnōwō. ² Ba n̄n durum manibu wōri ba nεε, sa wini deema u tōmbu bwisi kēmō bu ka bandu kōri bwia, u maa yinamō bu tem yēro wōō gobi kōsia. U tii sokumō Kirisi, sina boko.

³ Pilati u n̄n bikia u nεε, wunε Yuuban sina bokowa?

Yesu u nεε, oo, nge mε a gerua.

⁴ Pilati u yāku kowo tənwerobu ka tən wōru sōōwa u nεε, na n̄ taarε gaa wa durō wi sōō.

⁵ Adama ba nōō girari ba nεε, u tōmbu bwisi kēmōwa bu ka sanna, u bu yen keu sōōsimō. U torua Galilen di ma u da Yudean tem kpuro sōō. Wee, u maa na mini tē.

Ba ka Yesu da

Herodun wuswaaō

⁶ Ye Pilati u yeni nua, u bikia durō wi, ù n̄ Galilegiin na. ⁷ Ye u gia ma u weewa Herodun bandun tem di, u n̄n gōsia win mi. Herodu maa wāa Yerusalemō saa ye sōō. ⁸ Sanam mε

Herodu u Yesu wa, win nukura dora gem gem. Saa tɛɛbun diya u kasu u nùn wa, win labaari ye u nɔ̀mɔ̀ ba gerumɔ̀n sɔ̀. Domi u yĩiyɔ̀ u Yesun sɔ̀m maamaakigiru wa dɔ̀ma te u koo nùn wa. ⁹ U nùn gari bikia n ka tɛ adama Yesu kun nùn gɛɛ wisa. ¹⁰ Yǎku kowo tɔ̀nwerobu ka wooda yɛroba wǎa mi, ba nùn durum manimɔ̀ ka dam. ¹¹ Herodu ka win tabu kowobu ba nùn yaakoru kua ma ba nùn gari bɔ̀kɔ̀ kua. Ye ba nùn yabe buraru sebusia ba kpa ba nùn gɔ̀sia Pilatin mi. ¹² Yen dɔ̀ma tera Pilati ka Herodu ba dora, be, be ba raa yibɛrɛ tɛɛru mɔ̀sɔ̀sinɛ.

Ba Yesu taarɛ wɛ bu go

(I maa mɛɛriɔ̀ Mateu 27:15-26, Maaku 15:6-15, Yohanu 18:39-19:16)

¹³ Pilati u yǎku kowo tɔ̀nwerobu ka Yuuban wirugibu ka tɔ̀n wɔ̀ru sokusia. ¹⁴ U bu sɔ̀ɔ̀wa u nɛɛ, i ka man durɔ̀ wini naawa nge wi u tɔ̀mbu bwisi kɛ̀mɔ̀ bu ka bandu kɔ̀ri bwia. N wee, na gari yin asansi bikia bɛɛn wuswaaɔ̀, na ñ maa gǎanu wa durɔ̀ wi sɔ̀, ni nu sɔ̀sɔ̀simɔ̀ ma geema ye i gerua win sɔ̀. ¹⁵ Mɛya maa Herodun tii, domi u sun nùn wesiamaa. Durɔ̀ wi kun gǎanu kue ye n ka gɔ̀ɔ̀ nɛ. ¹⁶ Yen sɔ̀, na kon nùn kara nà n nùn sɛɛyasia na kpa.

[¹⁷ N deema tɔ̀ɔ̀ bakaru baatere tilasiwa Pilati u ka pirisɔ̀m turo kara.]

¹⁸ Ba nɔ̀ɔ̀giru sua be kpuro sannu ba nɛɛ, a wini goowo, kpa a sun Baraba kara!

¹⁹ Ba raa Baraba wi doke pirisɔ̀m sɔ̀ɔ̀ yèn sɔ̀ u tɔ̀mbu sannɔ̀ bɔ̀rie wuu sɔ̀ɔ̀, u maa tɔ̀nu go. ²⁰ Pilati u kpa ka bu gari kua yèn sɔ̀ u gɔ̀ru doke u Yesu kara. ²¹ Adama ba wurenu seewa ba nɛɛ, a kpareo, a nùn dǎa bunanaru kpareo!

²² Pilati u kpa bu sɔ̀ɔ̀wa nɔ̀n itase u nɛɛ, kɔ̀sa yerà u kua. Na ñ gǎanu wa wi sɔ̀ ye n ka gɔ̀ɔ̀ nɛ. Yen sɔ̀, nà n nùn sɛɛyasia na kpa, kon nùn kara.

²³ Adama ba wure ba nɔ̀ɔ̀giru sua ba nɛɛ, bu nùn kpareo. Ma ben wurenu nu nùn kamia. ²⁴ Ma Pilati u wooda yi nge mɛ ba bikia. ²⁵ U wi ba bikia yǎsu wi ba pirisɔ̀m doke sannɔ̀ ka tɔ̀n

goobun (200) sɔ̀, ma u bu Yesu deria ben gɔ̀ru kɔ̀ru sɔ̀ɔ̀.

Ba Yesu kpare

dǎa bunanaru wɔ̀llɔ̀

(I maa mɛɛriɔ̀ Mateu 27:32-44, Maaku 15:21-32, Yohanu 19:17-27)

²⁶ Sanam mɛ ba ka Yesu dɔ̀ɔ̀, ba goo mwa wi ba mɔ̀ Simɔ̀ Sirenigii, wi u win gberu wee, ma ba nùn dǎa bunanaru sɔ̀bi u ka Yesu swĩ.

²⁷ Tɔ̀n wɔ̀ru guna ya nùn swĩ. Ye sɔ̀ɔ̀, tɔ̀n kurɔ̀bu gaba wǎa be ba sumɔ̀ ba kpasa wɔ̀ri mɔ̀ win sɔ̀. ²⁸ Yesu u sɔ̀ira ben mi gia ma u nɛɛ, Yerusalemun tɔ̀n kurɔ̀bu, i ku swĩ nɛn sɔ̀, adama i swĩiyɔ̀ bɛɛn sɔ̀ ka bɛɛn bibun sɔ̀. ²⁹ Domi n wee, sanam sisi ye ba koo nɛɛ, doo nɔ̀rugiba wɔ̀robu ka bèn nukura kun marure, ka bèn bwǎa kun bii bɔ̀m kɛ̀ere. ³⁰ Saa yera ba koo guunu sɔ̀ bu nɛɛ, i sun sɛ̀sikio, kpa bu gungunu sɔ̀ bu nɛɛ, i sun wukirio. ³¹ Domi bà n yenin bweseru dǎa bekuru kua, amɔ̀na n ko n sǎa dǎa gbeburun mi.

³² Saa ye sɔ̀ɔ̀, ba maa kɔ̀san kowobu yiru gabu ka da be ba koo go ka Yesu sannu. ³³ Sanam mɛ ba tura yam mi n ka wii koko weenɛ, ba nùn dǎa bunanaru kpare ka kɔ̀san kowobu yiru ye, turo nɔ̀m geuɔ̀, turo nɔ̀m dwarɔ̀. ³⁴ Yesu u nɛɛ, Baaba a bu suuru kuo domi ba ñ yɛ ye ba mɔ̀.

Ba win yǎnu tɛtɛ toosi ba bɔ̀nu kua. ³⁵ Tɔ̀n wɔ̀ru ga wǎa mi, ga nùn mɛɛra. Ka wirugibɔ̀, ba Yesu yaakoru mɔ̀ ba mɔ̀, u gabu faaba kua. U n sǎan na Kirisi wi Gusunɔ̀ u gɔ̀sa, u maa win tii faaba koowo.

³⁶ Tabu kowobu ba maa susi bu ka nùn yaakoru ko, kpa bu nùn tam mɔ̀mmɔ̀m wɛ. ³⁷ Ma ba nɛɛ, à n sǎan na Yuuban sina boko, a tii faaba koowo wunen tii.

³⁸ Dǎa tɛ sɔ̀ɔ̀ ba nùn kporen wɔ̀llɔ̀, yora gaa wǎa ye ya gerumɔ̀ winiwa Yuuban sina boko.

³⁹ Kɔ̀san kowo ben turo be ba dǎa bunanaru kpare mi, u Yesu gari kam gerusimɔ̀ u mɔ̀, n ñ wunɛ a sǎa Kirisi wi? A tii faaba koowo, kpa a maa sun faaba ko.

⁴⁰ Adama win turo u nùn gerusi u nɛɛ, a ñ Gusunɔ̀ nasie? Wunɛ wi ba

taare wē nge wi? ⁴¹ Besen mi, n ka sun dende domi besen kookoosun areya sa mwaamə, adama sii wini u n gāa kōsunu ganu kue.

⁴² Ma u nεε, Yesu, dōma te a sina wunen bandu sō, a man yaayo.

⁴³ Yesu u nūn wisa u nεε, ka geema na nun sōm, gisə kaa n wāa ka nε ɔribun wāa yee geeru sō.

Yesun ɔɔ

(I maa mεerio Mateu 27:45-56, Maaku 15:33-41, Yohanu 19:28-30)

⁴⁴ Saa ye, sō wii wōlla, ma yam mu tīra handunia kpuro sō sere sō ka yāara. Yen tεebu ka kōba ita nε. ⁴⁵ Sō yam tīra ma beku kare te ta wāa sāa yeru sō ta gēera ta bōnu kua yiru. ⁴⁶ Yesu u gbāra ka dam u nεε, Baaba, na nun nen hunde nōmu sōndia.

Ye u gari yi gerua u kpa, ma u sariru kua. ⁴⁷ Ye tabu kowobun tōnwero u wa ye ya kōora, u Gusunə siara u nεε, ka geema, durə wini geegiiwa.

⁴⁸ Yen biru tōn wōru ge ga wāa mi, ye ga wa ye ya kōora, ga ɔsira ka biti baka. ⁴⁹ Be ba Yesu yē kpuro ka tōn kurə be ba nūn swīima Galilen di, ba yō n desire ba ka mεera ye n kooramə.

Yesun sikubu

(I maa mεerio Mateu 27:57-61, Maaku 15:42-47, Yohanu 19:38-42)

⁵⁰⁻⁵¹ Durə goo wāa wi ba sokumə Yosēfu. U na saa Yuuban wuu gagun di ge ba mō Arimate. U sāa geegii ka tōn geo ma u mara Gusunə u na u win bandu swīi. U wāa siri kowobun wuuru sō, adama u n daa ben gere ka ben kookoosu wure. ⁵² Wiya u da Pilatin mi, u Yesun goru kana. ⁵³ U tu sarasia dāa bunanarun di ma u ka tu bekuru tēkua, u tu kpī siki kpee wōrugirə, mi ba n goo dokere. ⁵⁴ Tō te, tō wērarugirun sōrun tōra, tēn yokan di tō wērarugira koo tore.

⁵⁵ Kurə be ba raa Yesu swīima Galilen di, ba Yosēfu yōsiri ma ba siki te wa, ka nge mε ba Yesun goru kpīsina. ⁵⁶ Ma ba ɔsira ba gum mε mu nuburu do ka turaren sōru kobu da.

Tō wērarugiru sōnu ba wēra nge mε wooda ya gerua.

24

Yesun seebu ɔarin di

(I maa mεerio Mateu 28:1-10 Maaku 16:1-8, Yohanu 20:1-10)

¹ Ye n kua alusuma buun buru buru yellu, kurə be, ba da sikiru mi ka gum nuburugim mε ba sōru kua. ² Ba deema kpera bimiare sikirun nōn di. ³ Ba dua adama ba n Yinni Yesun goru deeme. ⁴ Nge mε ba ka yen biti yō, n wee tōmbu yiru gaba bu kurema ba yānu sebua ni nu ballimə. ⁵ Kurə be, ba nanda ma ba tuka ma durə be, ba nεε, mban sōna i waso kasu ɔribun suunu sō. ⁶ U n wāa mini, u seewa ɔarin di. I yaayo ye u raa bεε sōwa sanam mε u wāa Galileo. ⁷ U nεε, ba n koo ko ba kun Tōnun Bii tōn kōsobu nōmu sōndie, kpa bu nūn dāa bunanaru kpare, kpa u kpm se sō itase.

⁸ Ma kurə be, ba Yesun gari yi yaaya. ⁹ Ba ɔsira sikiru min di ba da ba ye kpuro bwāabu wəkura tia ye ka be ba tie kpuro nōsia. ¹⁰ Maari Madalagii ka Yoana ka Maari, Yakəbun mero ka kurəbu gabu, beya ba ye ɔro be sōwa. ¹¹ Adama gari yi, yi bu sāare sukuru, ba n kurə ben gere naane kue. [¹² Ma Piεε u seewa u duka da sikiru mi. Ye u yāara, u n gāanu wa ma n kun mō beku te ba raa ka goo te tēkua ta suba temə. Ma u ɔsira win yenuə ka biti.]

Emayusin daabu

(I maa mεerio Maaku 16:12-13)

¹³ Yera sō tee te sō, ɔro ben yiru ya wuu dō ge ba sokumə Emayusi. Ga ka Yerusalemu toma nge kilo wəkura tian saka. ¹⁴ Ye n kōora kpuro, ba yen faagi mō. ¹⁵ Sanam mε ba gari yin faagi mō ba sikirinεm, Yesu u susi ben bōkuə u swaa mō ka be sannu. ¹⁶ Ba nūn wa adama gāanu yina bu nūn tubu. ¹⁷ U bu bikia u nεε, gari yirə i mō mε, i ka sīimə.

Ma ba yōra ba wuswaa burisine ka nuku sankiranu. ¹⁸ Ben turo, wi ba sokumə Keleopa, u nεε, ma n kun wunε turo baasi, wara wāa Yerusalemu wi u kun yē ye n kōora sō mεε te sō.

¹⁹ Ma u bikia u nee, mban bwesera n kua.

Ba nee, ye ba Yesu Nasaretigii kuan gariya sa mɔ. Durɔ wi, u s̄aa Gusunɔn s̄amɔ wi u ra s̄am maamaakiginu ko kpa u gari gere ka yiiko Gusunɔ ka t̄ambu kpuron wuswaaɔ. ²⁰ Besen yaku kowo t̄anwerobu ka wuun wirugibu ba n̄un t̄ambu n̄omu s̄andia bu ka n̄un taare w̄e bu go ma ba n̄un d̄aa bunanaru kpare. ²¹ Sa raa yiyo wiya u koo Isireliba yakia, adama yen s̄ɔ itase wee, ye yeni kpuro ya ka kooraa. ²² Yen biruwa kurɔbu gabu bes̄e s̄ɔn di ba sun gidi swee. Ba da sikiru mi buru buru yellu, ²³ ba n̄ Yesun goru deem̄e. Ma ba na ba nee, w̄allun ḡradoba ba bu kure ma ba bu s̄ɔwa u be wasi. ²⁴ Gabu bes̄en wuuru s̄ɔ ba da siki ten mi ma ba baayere deema nge m̄e kurɔ be, ba bu s̄ɔwa, adama ba n̄ win tii wa.

²⁵ Yera Yesu u bu s̄ɔwa u nee, t̄an bwisi sari bes̄e, ka be ba ku ra naane doke fuuku ye Gusunɔn s̄amɔbu ba bu s̄ɔwa, ²⁶ Kirisi u koo ko u kun n̄oni s̄ɔre u sere du win yiiko s̄ɔ?

²⁷ Ma u torua M̄awisin min di ka Gusunɔn s̄amɔbu kpuro, u bu win gari tubusia yi yi w̄aa Gusunɔn gari kpuro s̄ɔ.

²⁸ Sanam m̄e ba wuu turuku kua ge ba d̄ɔ, u kua nge u k̄i u da wuswaaɔ. ²⁹ Ma ba n̄un suuru kana ba nee, u sinɔ ka be domi yoka kua k̄ɔ, s̄ɔ maa kpa. Ma u wura u ka bu sina. ³⁰ Sanam m̄e u dimɔ ka be, u p̄ee sua u ye domaru koosi, ma u ye murura u bu w̄e. ³¹ Saa yera ben n̄oni wukiara ba n̄un tuba, yande ma ba n̄un bia. ³² Ma ba s̄ɔnamɔ ba nee, bes̄en ḡru ga n̄ ka sun gari kue swaa s̄ɔ ye u ka sun gari m̄ɔ ma u sun Gusunɔn gari tubusiamɔ?

³³ Ma ba yande seewa ba ḡsira Yerusalemuɔ. Ba deema w̄akura tia ye ka gabu ba menn̄e. ³⁴ Be ba menn̄e mi, ba t̄onu yiru ye s̄ɔwa ba nee, Yinni u seewawa ḡrin di ka gem, u tii Simɔ s̄ɔsi.

³⁵ Ma t̄onu yiru ye, ya maa gerua ye n bu deema swaa s̄ɔ ka nge m̄e ba n̄un

tuba sanam m̄e u p̄ee ye murura u bu w̄e.

Yesu u win bw̄abu tii s̄ɔsi
(I maa m̄erio Mateu 28:16-20, Maaku 16:14-18, Yohanu 20:19-23, Ḡrobun Kookoosu 1:6-8)

³⁶ Sanam m̄e ba gari yi m̄ɔ, win tii u kurama ben suunu s̄ɔ [u nee, Gusunɔ u bes̄e alafia k̄e].

³⁷ Ba nanda, berum bu mwa. Ba tamaa siiniwa. ³⁸ Adama u bu s̄ɔwa u nee, mban s̄ɔna bes̄en laakari burisira. Mban s̄ɔna bwisiku ninin bwesera w̄aa bes̄en ḡrusɔ. ³⁹ I nen n̄oma ka nen naasu m̄erio. Nena. I man babo i wa. Siini ya ku ra n wasi ka kukunu m̄ɔ, nge m̄e i wa na m̄ɔ.

[⁴⁰ Sanam m̄e u ye gerumɔ u bu win n̄oma ka win naasu s̄ɔsi.] ⁴¹ Ben nuku dobu s̄ɔ, ba n̄ gina naane doke, ma ba saaron s̄aa. Yen s̄ɔna u bu bikia u nee, i ḡaanu m̄ɔ n di?

⁴² Ba n̄un sw̄aa kuseru w̄e te ba s̄eewa. ⁴³ U tu sua u tema ben wuswaaɔ. ⁴⁴ Ma u bu s̄ɔwa u nee, yeya na raa bes̄e s̄ɔwa sanam m̄e na w̄aa ka bes̄e na nee, kpuro ye ba yorua nen s̄ M̄awisin woodan tireru s̄ɔ ka Gusunɔn s̄amɔbuginu ka yerukobun womusu s̄ɔ, ya n̄ koo ko ya kun koore.

⁴⁵ Yera u ben bwisi wukia Gusunɔn gari yi ka bu yeeri. ⁴⁶ Ma u bu s̄ɔwa u nee, nge m̄eya ba yorua, Kirisi u koo n̄oni sw̄aru wa, kpa u se ḡrin di s̄ɔ itase. ⁴⁷ Kpa bu tem kpuron t̄ambu s̄ɔ ka win ȳisiru bu nee, bu ḡru ḡsio bu ka ben toranun suuru wa. Ba koo torewa Yerusalemun di. ⁴⁸ Bes̄eya maa yen seeda diobu. ⁴⁹ Wee, kon bes̄e m̄arisiam̄a ȳen n̄ɔ mw̄eru nen Baaba u kua. Adama i n w̄aa wuu ge s̄ɔ sere w̄allun dam mu ka bes̄e wukiri.

Yesu u doona w̄allɔ
(I maa m̄erio Maaku 16:19-20, Ḡrobun Kookoosu 1:9-11)

⁵⁰ U ka bu da sere Betani gia, ma u win n̄oma sua w̄allɔ u bu domaru kua. ⁵¹ Sanam m̄e u bu doma te kuamm̄e, u desira ben b̄okun di [ma u suara w̄allɔ]. ⁵² Ba n̄un s̄awa ma ba ḡsira Yerusalemuɔ ka nuku doo bakabu. ⁵³ S̄aa yerɔwa ba ra n w̄aa ba n Gusunɔ siaramɔ.

LABAARI GEA NGE MƐ YOHANU U YORUA

Yohanu u kī u tǎmbu sǎasi win tire te sǎa ma Yesu u sǎawa Gusunǎn Bii. Wi u nǔn naanƐ doke kpa yēro u n wǎaru mǎ sere ka baadommaa, wiru 20:30-31. Yohanu u ñ mǎn dabinu yorua nge mƐ Mateu ka be ba tie ba yorua. Adama u garin weenasii sua u ka sǎasi mƐ Yesu u sǎa. U marubu nǎm mƐerusen gari yorua, wiru 3, ka nim wǎarugim gari, wiru 4, ka dīa wǎaruginun gari, wiru 6, ka handunian yam bururam gari, wiru 8. U maa sun Yesun sǎmburun tore sǎamǎ ka win dim dǎakim mƐ ba di ka win bwǎabu, wiru 13, ka gari dǎaki yi u bu sǎowa u ka bu nukuru yemiasia, wiru 14-16, ka sere maa kana te u kua win tǎmbu kpuron sǎ, wiru 17.

U maa nƐƐ, Yesu u sǎawa Gusunǎn gari, ka dīa wǎaruginu ka handunian yam bururam ka swaa ye ya dǎo Gusunǎn mi, ka gem, ka wǎaru, ka tǎki mƐro.

Tire te sǎo, Yohanu u maamaaki nǎaba tia sia ye Yesu u kua ye Mateu ka Maaku ka Luku ba ñ yorua. Adama u ñ Yesun marubu ka win sǎmburu te u kua Galileo yorua ka sere kǎkiri bi Yesu u wa ka Yinnin dīa domaruginun gari. Domi tǎn dabira ta yeni kpuro yē kǎ win waati ye sǎo.

Tire ten kpunaa

1. Yam bururam ka wǎarun gari, wiru 1:1-18.
2. Yesu u tii tǎmbu sǎasi, wiru 1:19n di sere wiru 12:50.
3. Yesu Kirisin gari dǎaki yi u ka win bwǎabu nukuru yemiasia, wiru 13n di sere wiru 17.
4. Yesun sanam dǎakim handunia sǎo, wiru 18n di sere wiru 21.

Yam bururam ka wǎarun gari

¹ Saa yee yellun di Gari wǎa. Gari yi wǎa ka Gusunǎ. Gari yi, yi maa sǎawa Gusunǎ. ² Yi maa wǎa saa yellun di ka Gusunǎ sannu. ³ Saa yin min diya baayere ya taka kooraa, ba ñ gǎanu ganu taka kue yin biru. ⁴ Gari yi sǎara

wǎara wǎa, wǎa teya ta ka tǎmbu yam bururam naawa. ⁵ Yam bururam mƐ, mu ballimǎ yam wǎkurǎ. Yam wǎku te, ta ñ maa yam bururam mƐ go.

⁶⁻⁷ Durǎ goo raa wǎa wi ba ra soku Yohanu, wi Gusunǎ u gǎsa u ka tǎmbu yam bururam mƐn areru diiya, kpa ben baawure u ka naanƐ doke saa win min di. ⁸ N ñ mǎ wiya yam bururam mƐ, adama ba nǔn gǎrimawa u ka yam bururam mƐ areru diiya. ⁹ Yam bururam mƐ tǎnawa mu sǎa yam bururam gem mƐ mu na handunia mu tǎmbu kpuro yam dƐerasiammƐ.

¹⁰ Wi u sǎa Gari yi, u na u wǎa handunia ye sǎo. Win min diya handunia ya taka kooraa. Ka mƐ, handuniagiba kun nǔn tuba. ¹¹ U na wigibun mi, ma wigiba kun nǔn wure. ¹² Adama gaba nǔn wura ma ba win yīsiru naanƐ doke ma u bu dam kǎ bu ka ko Gusunǎn bibu. ¹³ N ñ mǎ ba kua Gusunǎn bibu ka tǎnun marubu ñ kun mƐ ka tǎnun yem ñ kun mƐ ka wasin kīru, adama ba marurawa saa Gusunǎn min di.

¹⁴ Tē, Gari yi, yi kua tǎnu wi u durom ka gem yiba, ma u ka sun sina. Sa win yikon girima mƐera, yi-iko yèn bweseru Gusunǎ Baaba u win Bii teereru wē. ¹⁵ Yohanu u win areru di u gbǎra u nƐƐ, wiya mi, win gari na raa gerua, wi u sisi nen biru, adama u man kere domi u wǎa ba sere man mara.

¹⁶ Win durom bakam sǎon diya besen baawure u win baa mwa, ma sa durom wa durom mǎnsim wǎllo. ¹⁷ Gusunǎ u sun wooda wē saa Mǎwisin min di, adama durom ka gem mu nawa saa Yesu Kirisin min di. ¹⁸ Goo sari wi u Gusunǎ waare. Adama sa win Bii teereru wa wi u wǎa Baaban mi. Tē wiya u sun Baaba sǎasi.

*Yohanu Batemu kowon waasu
(I maa mƐerio Mateu 3:1-12, Maaku
1:1-8, Luku 3:1-18)*

¹⁹ Yeniwa Yohanu u gerua sanam mƐ Yuu be ba wǎa Yerusalemu ba yǎku kowobu ka Lefiba gǎrima win mi bu ka nǔn bikia, wiya were.

²⁰ Yohanu u bu wurari, u ñ wisibu yinƐ, u gerua batuma sǎo u nƐƐ, u ñ sǎa Kirisi wi.

21 Ba nɛɛ, ñ n mɛn na, wuna were. Wuna Eli?

Ma u bu wisa u nɛɛ, aawo.

Ba kpam nùn bikia ba nɛɛ, wuna Gusunɔn sɔmɔ wi?

Ma u nɛɛ, aawo.

22 Ba maa wure ba bikia ba nɛɛ, wuna were, a sun sɔwɔ kpa su wa ye sa ko bu tusia be ba sun gɔrima. Seeda yerà a tii diisimɔ.

23 Yohanu u nɛɛ, “nɛna nɔɔ ge ga gbaramɔ gbaburo ga mɔ, i Yinni swaa dɛndasio,” nge mɛ Gusunɔn sɔmɔ Esai u raa gerua.

24 N deema gɔro ben gaba sãawa Falisiba. 25 Ba Yohanu bikia ba nɛɛ, mban sɔna a tɔmbu batɛmu mɔ, ma a kun sãa Kirisi wi, ñ kun mɛ Eli, ñ kun mɛ sɔmɔ wi.

26 Yohanu u bu wisa u nɛɛ, nɛ na ka nim batɛmu mɔ, adama goo u yɔ bɛɛn suunu sɔɔ wi bɛɛ i ñ yɛ. 27 Wiya u sisi nɛn biruɔ, adama u man kere, na ñ mam tura n yɛro win baranun wɛɛ kusia.

28 Yeni kpurowa ya koorã Betaniɔ, wuu ge ga wãa Yuudenin guruɔ mi Yohanu u batɛmu mɔ.

Yesu,

Gusunɔn Yãa kinɛ kpendu

29 Yen sisiru Yohanu u Yesu wa u sisi win mi ma u nɛɛ, i Gusunɔn Yãa kinɛ kpendu * mɛɛrio te ta handuniagibun durum wuuwa ta ka doonɔ. 30 Win gariya na raa gerua sanam mɛ na nɛɛ, durɔ goo u sisi nɛn biruɔ u man kere, domi u wãa ba sere mam mara. 31 Adama na ñ daa nùn tuba. N deema nɛ, na nawa n ka tɔmbu batɛmu ko nim sɔɔ, kpa n nùn Isireliba giasia.

32 Yohanu u maa are teni di u nɛɛ, na Hunde wa u saram wee saa Gusunɔ wɔllun di nge kparuko, ma u sina durɔ win wii wɔllɔ. 33 Na ñ nùn tuba, adama Gusunɔ wi u man gɔra n ka tɔmbu batɛmu ko nim sɔɔ, win tiiwa u man sɔwɔ ma wìn wirɔ na wa wi Gusunɔn Hunde u sarama u sɔ, wiya u koo tɔmbu batɛmu ko ka Hunde Dɛɛro.

34 Na maa ye wa, ma na areru di ma durɔ wi, Gusunɔn Biiwa.

Yesun bwãa gbiikobu

35 Yen sisiru Yohanu u kpam wãa mi, u yɔ ka win bwãabu yiru. 36 Sanam mɛ u Yesu wa u sarɔ, u nɛɛ, Gusunɔn Yãa kinɛ kpendu wee. 37 Ye bwãabu yiru be, ba gari yi nua yera ba Yesu swĩi.

38 Yesu u sãira u bu wa ba nùn swĩi, ma u bu bikia u nɛɛ, mba i kasu.

Ba nɛɛ, wɔɔru mana a wãa, Rabi. Yĩsi ten tubusiana, keu sɔsio.

39 U bu sɔwɔa u nɛɛ, i na i wa. Ma ba ka nùn da ba wa mi u wãa, ma ba sɔɔ sura win mi. Saa ye, ya sãawa yokan kɔba nɛɛ.

40 Andere, Simɔɔ Piɛɛn wɔnɔ, u sãa tɔmbu yiru yen turo be ba Yohanun gari yi swaa daki dɔma te, ma ba Yesu swĩi. 41 U gina gbia u da u win mɔɔ Simɔɔ sokuma ma u nùn sɔwɔa u nɛɛ, sa Mesi wa, wi ba sokumɔ Kirisi ka Gɛɛkim.

42 Ma u ka Simɔɔ da Yesun mi. Yesu nùn mɛɛra ma u nɛɛ, wuna Simɔɔ, Yohanun bii. Sefawa ba ko n da nun soku. Yĩsi te, ka te ba mɔ Piɛɛ, ye kpuron tubusiana, kperu.

Yesu u Filipu ka Natanieli soka

43 Yen sisiru Yesu u gɔru doke u da Galilen temɔ. Ma u ka Filipu yinna, u nùn sɔwɔa u nɛɛ, a man swĩima.

44 Filipu u sãawa Besaidagii, wi ka Andere ka Piɛɛ, wuu teugiba. 45 Filipu u da u Natanieli kasuma ma u nùn sɔwɔa u nɛɛ, sa yɛro wi wa win gari ba yorua Mɔwisi, ka Gusunɔn sɔmɔbun tirenɔ. Yɛro wiya, Yesu Nasaretigii, Yosefun bii.

46 Natanieli u nùn bikia u nɛɛ, gãa geenu koo kpĩ nu yari saa Nasaretin di?

Filipu u nɛɛ, u na u wa.

47 Ye Yesu u Natanieli wa u sisi win mi, u wi tusia batuma sɔɔ u nɛɛ, i mɛɛrio, Isirelin biin tii tiiwa u wee mini, wìn nukurɔ taki sari.

48 Natanieli u nùn bikia u nɛɛ, man diya a man yɛ.

Ma Yesu u nɛɛ, na nun wa dãrun nuurɔ Filipu u sere nun soka.

49 Natanieli u nɛɛ, yinni, wunɛ Gusunɔn Biiwa! Wunɛ Isireliban sina bokowa!

* 1:29 Yãa kinɛ kpendu Yesuwa ba ka yã wi u tii wɛ nge yãku yãaru.

50 Yesu u nùn bikia u nɛɛ, a naane doke yèn sɔ na nɛɛ, na nun wa dārun nuurɔ? Kaa maa gāanu wa ni nu nini kpāaru kere.

51 Ma u bu sɔwa u nɛɛ, ka geema, na bɛɛ sɔmɔ, i ko wɔllu wa ta wukiara, kpa Gusunən gɔradoba ba n yɔmɔ ba n saramamɔ Tɔnun Biin wii wɔllɔ.

2

Kurɔ kpaaru Kanaɔ

1 Sɔ itase ba kurɔ kpaaru mɔ Kanaɔ, Galilen temɔ. N deema Yesun mero u wāa mi. 2 Ba maa Yesu ka win bwāabu sokusia kurɔ kpa yeru mi. 3 Ye ben tam mu kəmia, yera Yesun mero u Yesu sɔwa ma ba n maa tam mɔ.

4 Ma Yesu u nɛɛ, na nɛɛ ya? A ku man sɔ ye kon ko, nɛn saa kun tura gina.

5 Ma win mero u sɔm kowobu sɔwa u nɛɛ, bu koowo kpuro ye Yesu u gerua.

6 N deema boosu nɔɔba tia su wāa mi, mɔ sɔ Yuuba ba ra nim doke wasin sārasiabun sɔ. Gen baagere ga koo ditiri wunɔbun (100) saka mwa. 7 Yesu u sɔm kowo be sɔwa u nɛɛ, bu nim yibio boo si sɔ.

Ma ba yibia ka nɔwɔ. 8 U maa nɛɛ, bu sɔko yande bu ka da kurɔ kpa ten tɔnweron mi.

Ma ba saka ba ka da. 9 Ma tɔnwero wi, u tam mɛ denda, mɛ Yesu u gɔsia mi. Adama u n yɛ man diya mu na, sɔm kowo be ba nim mɛ taka beya ba yɛ. Yera tɔnwero wi, u kurɔ kpaon durɔ soka 10 u nùn sɔwa u nɛɛ, sii baawure u ra ka tam durom nɛwa gina, yen biru kpa u ka na mɛ mu n mɛnɔ dobu tura, sanam mɛ tamba durom mɛ nɔra ba tonda. Adama wunɛ a raa tam durom mɛni berua sere ka tɛ.

11 Maamaaki yeni ye Yesu u kua Kanaɔ, Galilen temɔ mi, yeya ya sɔa gbiikaa win maamaaki be u kua sɔ. Miya u win yiiko sɔsi, ma win bwāaba nùn naane doke.

12 Yen biru u sara u da Kapenamɔ ka win mero ka win wɔnɔbu ka win bwāabu adama ba n tɛ mi.

Yesu u dua sɔa yerɔ

(I maa mɛriɔ Mateu 21:12-13, Maaku 11:15-17, Luku 19:45-46)

13 Yuuban tɔɔ bakaru te ba ra soku Gɔɔ sararibu, ta turuku kua. Ma Yesu u da Yerusalemɔ. 14 Ma u yāanu ka nɛɛ ka totoberɛ dɔrobu deema sɔa yerun yaaraɔ, ka maa be ba sɔ ba gobi kɔsimɔ. 15 Ma u wɛɛn koromgba kua u bu gira be kpuro sɔa yerun yaaran di, ka maa yāanu ka nɛɛ. Ma u be ba gobi kɔsimɔn gobi yari ye u ben tabulu fukamɔ. 16 Ma u totoberɛ dɔrobu sɔwa u nɛɛ, i ka yabu ye kpuro yario min di, i ku nɛn Baaban yenu gɔsia yaburu.

17 Yera win bwāaba yaaya ye ba yorua Gusunən gari sɔ ba nɛɛ, “Wunen dirun kīra man mɛnimɔ nge dɔɔ.”

18 Yera Yuuba ba nùn bikia, yīre tera kaa kpī a sun sɔsi su ka gia ma a kookoo sin yiiko mɔ.

19 Yesu u bu wisa u nɛɛ, i sɔa yee te suro, sɔ itan baa sɔ kon maa tu seesia. 20 Ma Yuuba ba nɛɛ, wɔɔ weeru ka nɔɔba tia ba kua sɔa yee ten bana sɔɔ, amɔna kaa koosina a ka tu seeya sɔ ita sɔɔ.

21 Adama sɔa yee tɛn gari u mɔ, win wasiya. 22 Sanam mɛ Yesu u seewa gɔrin di, win bwāaba gari yini kpuro yaaya yi u raa gerua, ma ba Gusunən gari naane doke ka sere maa gari yi Yesun tii u raa bu sɔwa.

Yesu u tamba kpuro yɛ

23 Sanam mɛ Yesu u wāa Yerusalemɔ Gɔɔ sararibun tɔɔ bakaru sɔɔ, tɔn dabira nùn naane doke, ye ba win sɔm maamaakiginu wa ni u kua. 24 Adama u n win tii bu wɛ yèn sɔ u be kpuron gɔrusu yɛ. 25 N n maa tilasi goo u ka nùn tɔnun daa tusia, domi u yɛ sɔa sɔa ye ya wāa tɔnun nukurɔ.

3

Yesu ka Nikodemu

1 Durɔ goo wāa Falisiba sɔɔ wi ba ra nɛɛ Nikodemu, u sɔawa Yuuban tɔnwero. 2 Durɔ wi, u da Yesun mi sɔɔ teeru wɔkuru, ma u nɛɛ, yinni, sa yɛ ma Gusunɔwa nun gɔrima a ka sun keu sɔsi, domi goo sari wi u koo kpī u sɔm maamaakigii nini ko nɛn bweseru a ra ko, ma n kun mɔ Gusunɔ wāa ka yɛro.

³ Ma Yesu u nee, ka geema, na nun sɔɔmɔ, ma n kun mɔ ba tɔnu mara nɔn mɛeruse, u n̄ kpɛ u ko ban te Gusunɔ u swiigii.

⁴ Nikodemu u n̄n bikia u nee, amɔna ba koo tɔnu ma kpam sanam me u bukura. U koo kpɛ u wura win meron nukurɔ bu sere n̄n ma nɔn mɛeruse?

⁵ Yesu u n̄n wisa u nee, geema na nun sɔɔmɔ, goo sari wi u koo kpɛ u ko ban te Gusunɔ u swiigii ma n kun mɔ ba n̄n mara ka nim ka Gusunɔn Hunde. ⁶ Tɔnuwa tɔnu u ra ma, Gusunɔn Hunde maa, hundewa u ra ma. ⁷ A ku biti ko yɛn sɔ na nun sɔɔmɔ ma ba n̄ koo ko ba kun tɔnu mara nɔn mɛeruse. ⁸ Woo ga mɔ mi ga kɛ, ma a gen damu nɔɔmɔ, adama a n̄ yɛ m̄n di ga na ka mi ga dɔɔ. Mɛya n̄ s̄a ka baawure wi Gusunɔn Hunde u mara.

⁹ Ma Nikodemu n̄n bikia u nee, amɔna yabu ye, ya koo ka kooramɛ.

¹⁰ Yesu u nee, wunɛ wi a keu sɔɔsimɔ Isireliban mi, ma a kun yabu yeni yɛ?

¹¹ Ka geema na nun sɔɔmɔ, bɛsɛ sa gerumɔwa ye sa yɛ, ma sa yen areru dimɔ ye sa wa. Ka mɛ, i n̄ kɛ i bɛsɛn areru wura. ¹² I n̄ man naanɛ doke sanam mɛ na bɛɛ handunia yen gari sɔɔmɔ. Amɔna i ko ka naanɛ doke n̄ n bɛɛ Gusunɔ wɔllun gari sɔɔwa. ¹³ Goo sari wi u yɔɔwa Gusunɔ wɔllɔ ma n kun mɔ Tɔnun Bii, wi u sarama saa Gusunɔ wɔllun di.

¹⁴ Nge mɛ Mɔwisi u waa sua wɔllɔ gɔbaburu sɔɔ, nge mɛya Tɔnun Bii wi, u n̄ koo ko u kun suare tem di, ¹⁵ kpa baawure wi u n̄n naanɛ doke u n w̄aru mɔ te ta ku ra kpe. ¹⁶ Domi Gusunɔ u handuniagibun k̄ru mɔ, sere u win Bii tɔn durɔ teereru bu wɛ, kpa baawure wi u n̄n naanɛ doke, u ku kam ko, adama u n w̄aru mɔ te ta ku ra kpe. ¹⁷ Gusunɔ u n̄ win Bii gɔrimɛ handuniaɔ u ka handunia taarɛ wɛ, adama handunia yu ka faaba waarawa saa win min di.

¹⁸ Baawure wi u n̄n naanɛ doke, ba n̄ n̄n taarɛ wɛɛmɔ, adama wi u kun n̄n naanɛ doke ba yɛro taarɛ wɛ kɔ, yɛn sɔ u n̄ Gusunɔn Bii teereru naanɛ doke. ¹⁹ N wee m̄n di taarɛ wɛɛbu na. Yam bururam mu na handuniaɔ,

adama tɔmba yam wɔkuru k̄a n yam bururam kere yɛn sɔ ben kookoosu kun w̄a si ba mɔ. ²⁰ Domi baawure wi u daa k̄sa mɔ, u ra n yam bururam tusawa. U ku ra maa nɛ yam bururam sɔɔ, kpa win kookoosu su ku raa sɔɔsire. ²¹ Adama wi u gea mɔ, wiya ra nɛ yam bururam sɔɔ kpa bu ka wa ma win kookoosu su kooramɔwa Gusunɔn min di.

Yesu ka Yohanu

²² Amen biru Yesu ka win bw̄abu ba da Yudean temɔ. Miya u ka bu sina, ma u dera ba tɔmbu batɛmu mɔ. ²³ Yohanun tii u tɔmbu batɛmu mɔ Enɔnuɔ, Salimun bɔkuɔ, yɛn sɔ nim yiba mi. Ma tɔmba daamɔ win mi, u bu batɛmu mɔ. ²⁴ Saa ye, ba n̄ gina Yohanu pirisɔm diru dokem kpa.

²⁵ Sanam mɛya sikirinɔ ga seewa Yohanun bw̄abu ka Yuu goon suunu sɔɔ s̄arasiabun garin sɔ. ²⁶ Ma ba da Yohanun mi, ba nee, yinni a durɔ wi yaaye? Wi u raa w̄a ka wunɛ sannu Yuudenin guruɔ, win seeda a di? N wee, u maa dera ba tɔmbu batɛmu mɔ ni. Tɔmbu kpuro ba maa daamɔ win mi.

²⁷ Yohanu u bu sɔɔwa u nee, goo sari wi u koo ḡaanu wa ma n kun mɔ ni Gusunɔ u n̄n wɛ. ²⁸ Bɛɛn tii i s̄a nen seedagibu ye na gerua ma n n̄ nɛ, Kirisi wi, adama ba man gɔrimawa n ka n̄n swaa gbiiya. ²⁹ I n̄ yɛ ma wi u kurɔ kpao mɔ, wiya kurɔ kpaon durɔ? Durɔ win bɔrɔ wi u n̄n yɔre u win nɔɔ nɔɔmɔ, wiya nuku dobu mɔ. Yen sɔna nen tiin nuku dobu yiba. ³⁰ Yesun bɛɛɛ ya koo sosiwa, kpa negia yu kaara.

Wi u na saa Gusunɔ wɔllun di

³¹ Wi u na saa wɔllun di u kpuro kere. Wi u w̄a handuniaɔ, handuniagiwa u s̄a, handuniagia u ra n gerumɔ. Wi u maa na saa wɔllun di u kpuro kere. ³² Ye u wa ka ye u nua, yen arera u dimɔ. Adama goo sari wi u win areru wura. ³³ Baawure wi u win areru wura, u seeda diwa ma Gusunɔ s̄a geegii. ³⁴ Wi Gusunɔ u gɔrima, wiya u Gusunɔn gari gerumɔ, domi Gusunɔn Hunde yibawa wi sɔɔ. ³⁵ Baaba u win Bii k̄, ma u n̄n yabu

kpuro n̄mu s̄ndia. ³⁶ Wi u Bii naane doke u w̄aru m̄ te ta ku ra kpe. Wi u kun maa Bii wi m̄m n̄w̄e, u ñ w̄a te wasi, adama Gusun̄n m̄ru w̄a ȳron wir̄o.

4

Yesu ka kur̄o Samarigii

¹ Falisiba ba nua ma Yinni Yesu u bw̄abu waam̄ u bat̄mu m̄ ñ Yohanu kere. ² N sere deema ñ ñ Yesun tii u ra bat̄mu ye ko, win bw̄aba ba m̄. ³ Sanam m̄e Yesu u nua ye ba gerum̄, u yara Yudean di ma u ḡsira u da Galile gia. ⁴ Ye u d̄o mi, tilasiwa u ka Samari sara.

⁵ Ma u tura Samarin wuu gagu s̄o ge ba ra n̄e Sikari, ge ga w̄a tem m̄n b̄kūo m̄e Yak̄abu u Yosefu win bii k̄a. ⁶ Miya Yak̄abun d̄k̄o ya w̄a. Yesu u wasira win sanum s̄o, ma u sina d̄k̄o yen b̄kūo. N deema saa ye, s̄o wii w̄lla.

⁷ N wee kur̄o Samarigii goo u nim takam na mi, ma Yesu u ñn̄ nim kana u n̄o.

⁸ Saa ye, win bw̄aba kusenu dwem da wuu s̄o. ⁹ Ma kur̄o Samarigii wi, u ñn̄ bikia u n̄e, am̄na wun̄e wi a s̄a Yuu, a ka man nim kanam̄ a n̄o, n̄e wi na s̄a Samarigii.

N deema Yuuba ka Samarigibu ba ku ra t̄birin̄e. ¹⁰ Yesu u ñn̄ wisa u n̄e, a ñ daa Gusun̄n k̄eru ȳe, ma a maa ñn̄ ȳe wi u nun nim bikiam̄, kaa raa man bikiawa kpa n̄ nun nim w̄arugim k̄e.

¹¹ Ma kur̄o wi, u n̄e, t̄nwero, ma a kun maa d̄k̄o kaaru m̄ ñi, d̄k̄o ye wee ya maa duku, ma giara kaa nim w̄arugim m̄e wa. ¹² B̄ēn̄ sikado Yak̄abu wiya u sun d̄k̄o yeni gbeeya. Wi ka win bibu ka win yaa sabenu kpuro ba maa n̄ra mi. Wun̄e a Yak̄abu b̄ēn̄ sikado wi kerewa?

¹³ Yesu u ñn̄ wisa u n̄e, baawure wi u nim m̄e n̄rum̄, nim n̄ru ga koo maa ñn̄ ko. ¹⁴ Adama baawure wi u koo nim n̄o, m̄e kon ñn̄ k̄e, nim n̄ru ga ñ maa ȳro m̄ ka baadommā. Domi nim m̄e na kon ñn̄ k̄e mu koo ko bw̄ia ȳro s̄o, ye ya ko n̄ nim sum̄, m̄e mu t̄nu w̄aru te ta ku ra kpe w̄em̄o.

¹⁵ Ma kur̄o wi, u n̄e, t̄nwero, a man nim m̄e k̄eȳo kpa nim n̄ru gu ku maa man ko n̄ sere n̄e, kon nim takam na mini.

¹⁶ Yesu u ñn̄ s̄o wa u n̄e, a doo a wun̄en dur̄o sokuma i na mini.

¹⁷ Ma kur̄o wi, u n̄e, na ñ dur̄o m̄o.

Ma Yesu u n̄e, gema a gerua ma a kun dur̄o m̄o, ¹⁸ domi dur̄ubu n̄obuwa a raa m̄o. Wi a maa m̄o t̄e, u ñ s̄a wun̄en dur̄o. Gema a man s̄o wa.

¹⁹ Ma kur̄o wi, u n̄e, t̄nwero, na wa ma wun̄e Gusun̄n s̄om̄wa. ²⁰ B̄ēn̄ Samarigibu, b̄ēn̄ sikadoba ba ra raa Gusun̄o s̄awa guu tenin w̄lla, ma b̄ēn̄ Yuuba i n̄e, Yerusalem̄ra n̄ weene ba ñ da Gusun̄o s̄a.

²¹ Yesu u ñn̄ s̄o wa u n̄e, kur̄o wun̄e, a n̄n̄ gari naane koowo yi na nun s̄om̄o. Saa ya sisi ye s̄o ba ñ maa Gusun̄o Baaba s̄am̄o guu tenin w̄lla, ñ kun m̄e Yerusalem̄o.

²² B̄ēn̄ Samarigibu, i ñ ȳe wi i s̄am̄o. B̄ēn̄ Yuuba sa ȳe wi sa s̄am̄o domi faaba ya weewa saa Yuuban min di. ²³ Adama saa ya sisi, ya mam tunuma k̄o, ye s̄o s̄a geobu ba ko n̄ Gusun̄o Baaba s̄am̄o hunde s̄o ka gem s̄o. Benin bwesera u kasu bu ñn̄ s̄a. ²⁴ Gusun̄o u s̄awa hunde, be ba maa ñn̄ s̄am̄o, ba koo ñn̄ s̄awa hunde s̄o ka gem s̄o.

²⁵ Ma kur̄o wi, u ñn̄ s̄o wa u n̄e, na ȳe ma M̄esi wi, wi ba ra maa soku Kirisi, u sisi. Wiya ù n̄ tunuma u koo sun baayere n̄o sia.

²⁶ Ma Yesu u n̄e, n̄na mi, n̄e wi na ka nun gari m̄o.

²⁷ Sanam m̄e s̄ora Yesun bw̄aba tunuma. N bu biti kua too too ye ba wa u ka t̄n̄ kur̄o gari m̄o. Ka m̄e, ben suunu s̄o goo kun kur̄o wi bikiie mba u k̄i. Ba ñ maa Yesu bikiie, mba n̄ kua u ka kur̄o wi gari m̄o.

²⁸ Sanam m̄eya kur̄o wi, u win tooru deri, ma u ḡsira u da wuūo. ²⁹ U wuugibu s̄o wa u n̄e, i na i dur̄o goo wa wi u man s̄o wa ye na raa kua kpuro. Ñ n̄ man na, ñ ñ Kirisi wi mi re?

³⁰ Ba yarima wuun di ma ba da win mi gia.

³¹ Saa ye s̄ora win bw̄aba ñn̄ suuru kana ba n̄e, yinni a den ḡanu dio.

³² Adama u nεε, na dīanu ganu mō ni bεε i n̄n yē.

³³ Yen sōna bwāa be, ba bikianamō nge goo u ko n ka n̄n dīanu naawewa u di?

³⁴ Yesu u bu sōwa u nεε, nen dīana n wi u man gōriman gōru kīru ko kpa n win sōmburu wiru go. ³⁵ Bεε i ra gere i nεε, n tie suru nne gēebun saa yu ka turi. Adama na bεε sōmō, i gbea mεerio i wa nge mε baayeren sōmbu tura. ³⁶ Wi u gēemō u win kōsiaru mwaamō kō, u maa guramō ye ya ko n wāa sere ka baadommaō, kpa wi ka duuro ba n nuku dobu mō sannu.

³⁷ Mōn teni, ta sāa gem te ta gerumō ta nεε, goo u duurumō, goo maa gēemō.

³⁸ Na bεε gōra i ka gē mi i n̄n daa duure. Gaba ba duura, wee bεε i yen are dimō.

³⁹ Samarigibu dabiru wuu ge sō, ba Yesu naanε doke kurō win seedan sō, ye u gerua ma Yesu u n̄n sōwa yabu ye u raa kua kpuro. ⁴⁰ Yen sōna ye Samarigibu ba da ba n̄n deema, ba n̄n suuru kana u ka bu sina. Ma u ka bu sina sō yiru. ⁴¹ Be ba maa n̄n naanε doke win tiin garin sō, beya ba dabiru bō. ⁴² Ma ba kurō wi sōwa ba nεε n̄n mō win gere tōnan sō be, ba Yesu naanε doke. Ba maa n̄n naanε dokewa win tiin gari yi ba nuan sō, ma ba gia ka gem ma wiya Kirisi, handunian Faaba kowo.

Yesu u wirugii goon bii bekia

⁴³ Sō yiru yen biru Yesu u doona min di, ma u da Galilen temō. ⁴⁴ Domi win tii u gerua u nεε, sōmō ku ra n bεεε mō win tiin temō. ⁴⁵ Sanam mε u tura Galileō, ma Galilegibu ba n̄n dam koosia ka nuku dobu domi ben tii ba raa tōo bakaru da Yerusalemō, ba maa baayere wa ye u kua tōo baka te sō.

⁴⁶ Ma Yesu u kpam wura Kanaō Galilen temō, mi u nim gōsia tam. Durō goo maa wāa mi, sunōn asakpōbu sō w̄n bii u barō Kapenamūō. ⁴⁷ Ye asakpō wi nua ma Yesu u yara Yudean di u na Galileō, yera u da win mi, ma u n̄n suuru kana u na Kapenamūō u n̄n win bii bekia, wi u wasikiramō. ⁴⁸ Yera Yesu n̄n sōwa u nεε, ma n kun mō bεε i

yīreru wa ka sōm maamaakiginu, i n̄n naanε dokemō.

⁴⁹ Ma asakpō wi, u nεε, Yinni a gem mō, a na a bii wi wa u sere gbi.

⁵⁰ Ma Yesu u n̄n sōwa u nεε, u doo, win bii u bekura.

Ma durō wi, u Yesun gari naanε doke yi u n̄n sōwa ma u doona.

⁵¹ Sanam mε u dōo yenuō, u ka win sōm kowobu yinna swaaō ma ba n̄n sōwa ma win bii u bekura.

⁵² Ma u bu bikia saa yerā u bekura. Ba n̄n sōwa ba nεε, gīa sōo sōn kōba tia dee deewa bara te, ta n̄n deri.

⁵³ Sanam mēya bii win baaba u yaaya ma saa yera mam mam Yesu u n̄n sōwa ma win bii u bekura. Ma asakpō wi ka win yenugibu kpuro ba Yesu naanε doke.

⁵⁴ Yeniwa maamaaki yiruse ye Yesu u kua, sanam mε u yara saa Yudean di u da Galileō.

5

Yesu u barō goo bekia

¹ Yen biru Yuuban tōo bakaru gara tura, ma Yesu u da Yerusalemūō.

² Yeru gaga wāa wuu ge sō, yāanun duu yerun bōkuō, ga kōnnōsu nōōbu mō. Gen yīsira Betisata ka Heberum.

³ Kōnnō si sōōra barō dabira ra nε ta n kpī, wōkōbu ka yemōbu ka bēn wasin bee tia ya gu. [Miya ba ra n kpī ba nim buriru mara. ⁴ Domi gasō ka gasō Yinnin gōrado u ra saramε u du yeru ge sō, kpa u nim mε buri. Nim mε, m̄n n burira mu kpa, wi u gbia u dua mε sō u ra bekurewa baa n̄n n bara teren na yēro u mō.] ⁵ Durō goo maa wāa mi, wi u barō saa wōo weeru yiru sarin di.

⁶ Yesu u n̄n wa u kpī mi. Ye u maa gia ma u wāa mi n te, u n̄n bikia u nεε, a kī a bekura?

⁷ Barō wi, u n̄n wisa u nεε, Yinni, na n̄n goo mō wi u koo man sua u kpēε yeru ge sō, sanam mε nim mu burira. Nā n tatirimō n ka du mi, goo u ra man kāsīwa.

⁸ Yesu u n̄n sōwa u nεε, a seewo a wunen kōo sua kpa a n sīimō.

⁹ Mii mii durō wi, u bekura ma u win kōo sua u sīimō.

N̄n deema tōo te, ta sāawa tōo wērarugiru. ¹⁰ Yen sōna Yuuba ba

durɔ wi sɔɔwa wi ba bekia mi, ba nɛɛ, tɔɔ wɛrarugira gisɔ, wooda ya maa yina goo u kɔɔ sɔbe.

¹¹ Ma u bu sɔɔwa u nɛɛ, wi u man bekia, wiya u nɛɛ n nɛn kɔɔ suo na n sɔimɔ.

¹² Ba nùn bikia ba nɛɛ, wara nun sɔɔwa a wunɛn kɔɔ suo a n sɔimɔ.

¹³ N deema durɔ wi ba bekia mi, u n̄ yɛro yɛ, domi Yesu u doona min di, tɔn wɔru ge ga wɔa min sɔ.

¹⁴ Yen biru Yesu u nùn wa sɔa yerɔ ma u nɛɛ, n wee a bekura, a ku ra maa durum ko, kpa kɔsa ye ya yeni kere yu ku raa maa nun deema.

¹⁵ Ma durɔ wi, u wura Yuu ben mi gia u bu sɔɔwa ma Yesuwa u nùn bekia.

¹⁶ Yenin saabuwa Yuuba ba Yesu n̄ni sɔɔru torua yèn sɔ u yabu yen bwe-seru kua tɔɔ wɛrarugiru sɔɔ. ¹⁷ Adama Yesu u bu sɔɔwa u nɛɛ, nge mɛ nɛn Baaba u sɔmburu mɔ sere ka tɛ, mɛya nɛn tii na maa mɔ.

¹⁸ Gari yin sɔna Yuuba ba kparam hania sosi bu ka nùn go, n n̄ mɔ yèn sɔ u tɔɔ wɛrarugiru sankatɔna, adama yèn sɔ u maa nɛɛ win Baabawa Gusunɔ. Mɛsuma u ka win tii Gusunɔ nɛrasinamɔ.

Gusunɔn Biin yiiko

¹⁹ Yera Yesu u nɛɛ, ka geema na bɛɛ sɔɔmɔ, nɛ Bii na n̄ kpɛ n gɔanu ganu ko ka nɛn tii ma n kun mɔ gɔa ni na wa nɛn Baaba u mɔ. Baayere ye Baaba u mɔ, yera nɛ Bii na maa mɔ. ²⁰ Domi Baaba u win Bii kɔ, ma u nùn yabu baayere sɔɔsimɔ ye u mɔ. U koo nùn sɔmburu sɔɔsi te ta teni kere, kpa bɛɛ kpuro i ka biti ko. ²¹ Nge mɛ Baaba u ra gɔribu seeye kpa u bu ko wasobu, nge mɛya maa, be Bii u kɔ u wɔaru wɛ, u bu tu wɛɛmɔ. ²² Baaban tii u ku ra maa goo siri, adama u siribu kpuro win Bii n̄mu sɔndia, ²³ kpa tɔmbu kpuro bu ka Bii bɛɛɛ wɛ nge mɛ ba Baaba bɛɛɛ wɛɛmɔ. Wi u kun Bii bɛɛɛ wɛ, Baabawa u n̄ bɛɛɛ wɛ, wi u nùn gɔrima.

²⁴ Ka geema na bɛɛ sɔɔmɔ, baawure wi u nɛn gari swaa daki, ma u wi u man gɔrima naane doke, yɛro wɔaru mɔ te ta ku ra kpe. U n̄ maa sisi siri yerɔ, adama u gɔɔ sarari u dua wɔaru

sɔɔ. ²⁵ Ka geema na bɛɛ sɔɔmɔ, saa ya sisi ya mam tunuma kɔ, ye gɔribu ba koo Gusunɔn Biin n̄ɔ n̄ɔ. Be ba koo maa gu n̄ɔ ba ko n wɔaru mɔ. ²⁶ Nge mɛ Baaba win tii u sɔa wɔarun nuuru, nge mɛya u maa win Bii kua wɔarun nuuru. ²⁷ Ma u nùn yiiko wɛ u ka siribu ko yèn sɔ wiya Tɔnun Bii wi. ²⁸ I ku biti ko yenin sɔ, domi saa ya sisi yè sɔɔ be ba wɔa sikirɔ ba koo win n̄ɔ n̄ɔ ²⁹ kpa bu yari. Be ba gea kua ba koo sikura bu ka wɔaru di. Be ba maa kɔsa kua kpa bu sikura bu ka bu siri.

Yesun yiikon areru

³⁰ Yesu maa nɛɛ, na n̄ kpɛ n gɔanu ganu ko ka nɛn tii. Nge mɛ Baaba man sɔɔsimɔ, nge mɛya na ra ka siri, kpa nɛn siribu bu n ka sɔa dee dee, domi n n̄ mɔ nɛn tiin gɔru kɔra na kasu, ma n kun mɔ wi u man gɔrimagiru. ³¹ Nà n nɛn tii areru diiyammɛ, are te, ta n̄ naane mɔ. ³² Adama goo wɔa wi u man areru diiyammɛ, na maa yɛ ma ye u man geruammɛ ya sɔawa gem. ³³ Bɛɛ i bɛɛn sɔmɔbu gɔra Yohanun mi, ma u gem areru di. ³⁴ N n̄ mɔ tilasi tɔnu u man areru diiya, na gesi yeni gerumɔwa kpa i ka faaba waara. ³⁵ Yohanu u sɔawa nge fitila ge ga menigayam bururasie. Bɛɛ i kɔa i n nuku dobu mɔ win yam bururam mɛ sɔɔ saa fiiko. ³⁶ Adama na areru mɔ te ta Yohanugiru kpɔaru kere. Yera sɔma ye na mɔ, ye Baaba man n̄mu sɔndia. Yeya ya sɔɔsimɔ ma Baabawa u man gɔrima. ³⁷ Baaba wi u maa man gɔrima win tii u man areru diiya. Bɛɛ i n̄ win n̄ɔ n̄ɔre baa n̄n teeru, i n̄ maa ka nùn n̄nu waare. ³⁸ I n̄ win gari wure yèn sɔ i n̄ yɛro naane doke wi u gɔrima. ³⁹ Bɛɛ i ra n mɛɛrimɔ Gusunɔn gari sɔɔ yèn sɔ i tamaa i ko wɔaru te ta ku ra kpe wa mi sɔɔ. N deema gari yiya yi man areru diiyammɛ. ⁴⁰ Ka mɛ, i yina i na nɛn mi kpa i n ka wɔaru mɔ.

⁴¹ Na n̄ bɛɛɛ kasu tɔmbun mi. ⁴² Adama na bɛɛ yɛ. Na yɛ ma bɛɛn tii i n̄ Gusunɔn kɔru mɔ bɛɛn nukurɔ. ⁴³ Na nawa ka nɛn Baaban yɔsiru, ma i n̄ man wure. Adama goo u n̄ na ka win tiin yɔsiru, wiya i ko wura. ⁴⁴ Bɛɛ i ra kɔa i bɛɛɛ kuana, adama i ku ra Gusunɔ

turon beere kasu. Ñ n men na, amona i ko ka naane doke. ⁴⁵ Ka me, i ku bwisiku ma nena kon beere durum mani Baaban mi. Mawisiwa koo beere durum mani, win gari i naane saa. ⁴⁶ Beere i n daa Mawisi naane doke ka gem, i ko raa maa nen tii naane doke, domi nen gariya Mawisi u yoru. ⁴⁷ Adama i ñ win gari naane doke. Ñ n men na, amona i ko ka nen gari naane doke.

6

Yesu u tambu narabun

suba nɔɔbu diisia

(I maa mɛerio Mateu 14:13-21, Maaku 6:30-44, Luku 9:10-17)

¹ Amen biru Yesu u daa bure te tɔburu te ba ra soku Galilen daa bureru, tera ba ra maa soku Tiberia. ² Miya tɔn wɔru guna ya nɔn swii yɛn sɔ ba win sɔm maamaakiginu wa ni u kua barɔbu sɔɔ. ³⁻⁴ Ye Yuuban tɔɔ baka te ba ra soku Gɔɔ sararibu ta turuku kua, Yesu u yɔɔwa guuru wɔllɔ u sina ka win bwɔabu sannu. ⁵ Ye u win nɔni sua wɔllɔ ma u tɔn dabiru wa ta sisi win mi, ma u Filipu bikia u nee, ma gia sa ko dɔanu wa su dwe tɔn beni bu ka di. ⁶ U yeni geruawa u ka Filipun laakari mɛeri, domi win tii u yɛ kɔ ye u koo ko.

⁷ Ma Filipu u nɔn wisa u nee, baa sɔm kowon sɔɔ goobun (200) gobi kun tura su ka dɔanu dwe tɔn beni bu ka di, baa ñ n fiiko fiikon na.

⁸ Win bwɔabun turo, wi ba ra soku Andere, Simɔɔ Piɛen wɔnɔ, u nɔn sɔɔwa u nee, ⁹ bii tɔn durɔ goo wɔa mini wi u pɛe nɔɔbu mɔ ka swɛe pi-iminu yiru. Adama mba yeni ya koo ko tɔn dabi teni sɔɔ.

¹⁰ Ma Yesu u nee, i de tɔn be, bu sina.

N deema yaka kpɛnsu yiba mi, ma tɔn be, ba sina si sɔɔ. Tɔn durɔɔbun geera tura narɔɔbun suba nɔɔbu (5.000). ¹¹ Ma Yesu u pɛe ye sua u Gusunɔ siara. Ye u kpa u dera ba tɔn be yabua be ba sɔ mi, mɛya maa ka swɛe yi. Ma tɔn be kpuro ba di nge mɛn nɔru ba kɔ. ¹² Ye ba deba ba kpa u win bwɔabu sɔɔwa bu guro ye n tie kpa n ku raa kam ko.

¹³ Ma ba pɛe nɔɔbu yen ye ba di n tiara gure birenu wɔkura yiru sɔɔ.

¹⁴ Sanam me tɔn be, ba sɔm maamaakigiru wa te Yesu u kua ba gerua ba nee, ka geema, wiya Gusunɔn sɔmɔ wi u sisi handuniaɔ.

¹⁵ Ye Yesu u gia ma ba wesianamɔwa bu ka nɔn mwa bu sunɔ ko, yera u gɔsira u da guuru wɔllɔ wi turo.

Yesu u sɔimɔ nim wɔllɔ

(I maa mɛerio Mateu 14:22-33, Maaku 6:45-52)

¹⁶ Ye n kua yoka ma win bwɔabu ba da Galilen daa burerun goorɔ. ¹⁷ Ba dua goo nimkuu sɔɔ ma ba daa bureru tɔburɔ ba dɔɔ Kapenamu gia. Saa ye, yam tɔra kɔ, ma Yesu kun bu deemam kpa. ¹⁸ Wee daa bureru ta burinamɔ yɛn sɔ woo damguu ga mɔ. ¹⁹ Ye ba ka sɛsɛru nim mura nge kilo nɔɔba tian saka, ba Yesu wa u sɔimɔ nim wɔllɔ u wee goo nimkuu gia, ma berum bu mwa. ²⁰ Adama Yesu u nee, nena, i ku berum ko.

²¹ Sanam mɛya ba ka nɔn nuku dobu mwa goo nimkuu sɔɔ. Mii mii goo nimkuu ge, ga tura mi ba dɔɔ.

Tɔn dabinu Yesu kasu

²² Yen sisiru tɔn be ba gina wɔa daa bure ten guru mi, ba yaaya ma goo nimkuu teuwa ga raa wɔa mi. Ba maa yɛ ma Yesu kun due goo ge sɔɔ ka win bwɔabu sannu, be tɔnawa ba doona. ²³ Wee, goosu gasu maa na yam min bɔkuɔ mi ba pɛe di saa ye Yinni u Gusunɔ siara u kpa. ²⁴ Yen sɔna ye ba wa ma Yesu ka win bwɔabun goo kun wɔa mi, ba goo si dua ba da Kapenamuɔ ba Yesu kasu.

Yesuwa dɔa wɔaruginu

²⁵ Ye tɔn be, ba Yesu wa daa bure ten gooru giɔ, ba nɔn bikia ba nee, yinni, domma a na gee?

²⁶ Yesu u bu wisa u nee, ka geema na beere sɔmɔ, beere i man kasuwa yɛn sɔ i pɛe di i deba, n ñ mɔ yɛn sɔ i nen sɔm maamaakiginu wa. ²⁷ I ku dɔa ni nu ra kɔsi tɔnan sɔmburu ko, adama i dɔa ni nu wɔaru te ta ku ra kpe wɛemɔn sɔmburu koowo. Dɔa niya Tɔnun Bii u koo beere wɛ yɛn sɔ wiya Gusunɔ Baaba u win yiikon yɔreru dokea.

²⁸ Sanam meya ba nùn bikia ba nεε, mba sa ko ko su ka sɔma ko ye Gusunɔ u kī.

²⁹ Yesu u bu wisa u nεε, sɔmbu te Gusunɔ u kī, tera i win gɔro naane doke.

³⁰ Ba nùn bikia ba nεε, yīre terà kaa sun sɔsi kpa su ka nun naane doke. Nge sɔmbu terà kaa ko. ³¹ Bεsen sikadoba ba dīa ni ba ra soku manna di gbaburu sɔɔ, nge mε ba yorua ba nεε, “Saa Gusunɔ wɔllun diya u bu dīanu kã ba di.”

³² Yesu nεε, ka geema na bεε sɔmɔ, n n̄ mɔ Mɔwisiwa u bεε dīanu wē saa wɔllun di, adama nen tiin Baabawa u bεε dīa geenu wēemɔ saa wɔllun di.

³³ Domi dīa ni Gusunɔ u wēemɔ, niya wi u sarama saa Gusunɔ wɔllun di ma u handuniagibu wāaru wēemɔ.

³⁴ Ba nùn sɔwa ba nεε, Yinni, a n sun dīa ni wēemɔ baadomma.

³⁵ Yesu u bu sɔwa u nεε, nena dīa wāaruginu. Baawure wi u na nen mi, gɔra kun maa nùn goomɔ. Wi u maa man naane doke, nim n̄ru ga n̄ nùn goomɔ ka baadomma. ³⁶ Adama, nge mε na raa bεε sɔwa, i man wa kɔ, i n̄ maa man naane doke. ³⁷ Baawure wi Baaba man wē u koo na nen mi. Wi u maa na nen mi, na n̄ nùn yinamɔ, baa n̄ n̄ kua amɔ. ³⁸ Domi na saramawa saa Gusunɔ wɔllun di n̄ n̄ mɔ n̄ ka nen tiin gɔru kīru ko ma n̄ kun mɔ wi u man gɔrimagiru. ³⁹ Wi u man gɔriman gɔru kīi te wee, n̄ ku ra goo kɔ baa tɔn turo be u man wē sɔɔ, adama n̄ ka be kpuro seeyawa gɔrin di sanam dāakim sɔɔ. ⁴⁰ Nen Baaban gɔru kīi tera, baawure wi u Bii wa, ma u nùn naane doke, u n̄ wāaru mɔ te ta ku ra kpe. Kon maa yēro seeya gɔrin di sanam dāakim sɔɔ.

⁴¹ Sanam meya Yuuba ba wɔki, yèn sɔ u gerua ma wiya dīa ni nu sarama saa Gusunɔ wɔllun di. ⁴² Ma ba bikiana ba nεε, n̄ n̄ Yesu wi mini? N̄ n̄ Yosefun bii win baaba ka mero sa yē? Amɔna u ka gerumɔ ma wiya sarama saa wɔllun di.

⁴³ Yesu u bu wisa u nεε, i ku maa wɔki. ⁴⁴ Goo sari wi u koo kpī u na nen mi ma n̄ kun mɔ Baaba wi u man gɔrima u yēro gawama. Nena kon maa nùn seeya gɔrin di sanam dāakim

sɔɔ. ⁴⁵ Gusunɔn sɔmɔbu ba yorua ba nεε, “Gusunɔn tii u koo baawure keu sɔsi.” N̄ n̄ m̄n na, baawure wi u Baaban nɔɔ nua, ma u win sɔsiru mwa, yēro u koo na nen mi. ⁴⁶ N̄ n̄ mɔ goo u Baaba waare ma n̄ kun mɔ wi u na saa Gusunɔn min di, wiya u Baaba wa. ⁴⁷ Ka geema na bεε sɔmɔ, wi u man naane doke, u wāaru mɔ te ta ku ra kpe. ⁴⁸ Nena dīa wāaruginu. ⁴⁹ Bεen sikadoba ba manna di gbaburu sɔɔ ma ba gu. ⁵⁰ Adama ne na ka dīanu yā ni nu sarama saa Gusunɔ wɔllun di, ni tɔnu u koo di u kun ka gu. ⁵¹ Nena dīa wāaruginu ni nu sarama Gusunɔ wɔllun di. Baawure wi u nu di u wāaru mɔ sere ka baadomma. Dīa ni kon yēro wē, nen wasiya yi na wēemɔ handuniagibu ba n̄ ka wāaru mɔ.

⁵² Gari yi, yi dera sikirinɔ ga dua Yuuba sɔɔ. Ba nεε, amɔna durɔ wi, u koo ka sun win wasi wē su tem.

⁵³ Yesu u nεε, ka geema na bεε sɔmɔ, ma n̄ kun mɔ i Tɔnun Biin yaa tema, kpa i win yem nɔ, wāaru sari bεε sɔɔ. ⁵⁴ Domi baawure wi u nen yaa tema, ma u nen yem nɔra, u wāaru mɔ te ta ku ra kpe. Kon maa nùn seeya gɔrin di sanam dāakim sɔɔ. ⁵⁵ Ka gem nen wasi dīana, nen yem maa gāa n̄rurana. ⁵⁶ Domi wi u nen yaa tema ma u nen yem nɔra, u ko n̄ wāawa ne sɔɔ, ma nen tii ko na n̄ maa wāa yēro sɔɔ. ⁵⁷ Baaba wasowa u man gɔrima, win saabuwa na maa wāa. Meya baawure wi u man tema, yēro u wāaru mɔ nen sɔ. ⁵⁸ Na ka dīanu yā ni nu sarama saa Gusunɔ wɔllun di. Nu n̄ s̄a nge dīa ni ba sokumɔ manna ni bεen sikadoba ba di, domi ba di, ba maa gu. Adama wi u nini di u ko n̄ wāawa ka baadomma.

⁵⁹ Yeniwa Yesu u gerua m̄nnɔ yeru mi u bu keu sɔsimɔ Kapenamɔ.

Wāaru te ta ku ra kpen gari

⁶⁰ Sanam mε win bwāa dabira gari yi nua ba nεε, gari yi, gari s̄s̄ogiiya, wara u koo kpī u yi n̄.

⁶¹ Yesu u gia win tii sɔɔ ma win bwāabu ba wɔki gari yin s̄. Yen s̄na u bu bikia u nεε, gari yi, yi bεε torasiamɔwa? ⁶² Bεε i n̄ maa wa Tɔnun Bii u yɔmɔ u wurɔ mi u raa wāa maa

ni? ⁶³ Hundewa ya ra tɔnu ko waso, wasi kun are gɛɛ mɔ. Gari yi na bɛɛ sɔɔwa, hundewa, wɔara maa. ⁶⁴ Ka mɛ, gaba wɔa bɛɛ sɔɔ be ba kun naanɛ doke. Domi Yesu u yɛ saa yellun di be ba kun nɔn naanɛ doke, ka wi u koo nɔn dɔmɛ.

⁶⁵ U maa nɛɛ, yenin sɔna na bɛɛ sɔɔwa ma goo sari wi u koo kpɪ u na nɛn mi, n kun ka Baaban kɛru.

⁶⁶ Saa dɔma ten diya win bwɔa dabira nɔn suuri, ba n maa ka nɔn sɪmɔ. ⁶⁷ Yen sɔna u win bwɔabu wɔkura yiru ye bikia u nɛɛ, bɛɛn tii maa ni? I kɪ i doona?

⁶⁸ Simɔɔ Piɛɛ u nɔn wisa u nɛɛ, Yinni, weren miya sa ko da. Wuna a wɔaru te ta ku ra kpen gari mɔ. ⁶⁹ Tɛ sa naanɛ doke, sa maa yɛ kam kam ma wuna Gusunɔn Bii Dɛero.

⁷⁰ Yesu u bu bikia u nɛɛ, n nɛna na bɛɛ wɔkura yiru ye gɔsa? Ka mɛ, bɛɛn turo u sɔa Setangii.

⁷¹ Yudasawa u ka yɔ, Simɔɔ Isikariɔtun bii. Domi baa u n wɔa be wɔkura yiru ye sɔɔ, wiya u koo Yesu dɔmɛ.

7

Yesun wɔnɔbu

ba n nɔn naanɛ doke

¹ Amɛn biru Yesu u sɪmɔ Galilen tem sɔɔ. U n kɪ u da Yudean tem gia yɛn sɔ Yuuba ba swaa kasu bu ka nɔn go. ² Ma Yuuban tɔɔ bakara turuku kooma te ba ra soku Kunun tɔɔ bakaru. ³ Yen sɔna Yesun wɔnɔbu ba nɔn sɔɔwa u doonɔ min di, u da Yudeaɔ, kpa win bwɔabu bu ka maa win sɔmburu wa te u mɔ. ⁴ Domi goo ku ra gɔanu ko asiri sɔɔ sanam mɛ u kasu bu nɔn gia batuma sɔɔ. U n yabu yen bweseru mɔ, u win tii handunia sɔɔsio.

⁵ Baa win wɔnɔbun tii, ba n nɔn naanɛ doke. ⁶ Yesu u bu sɔɔwa u nɛɛ, nɛn saa kun turim kpa, adama bɛɛn saa sɔara i wɔa mi bɛɛ. ⁷ Handuniagiba kun kpɛ bu bɛɛ tusi, adama ba man tusa nɛ, yɛn sɔ na nɛɛ, ben kookoosu kun wɔ. ⁸ Bɛɛ, i tɔɔ baka te doo. Nɛ na n tu dɔɔ, domi nɛn saa kun tura gina.

⁹ Ye u bu yeni sɔɔwa u kpa, ma u sina Galile mi.

Yesu u tɔɔ bakaru da

¹⁰ Adama ye wi, Yesun wɔnɔ be, ba tɔɔ baka te doona, yera win tii u maa seewa u da mi, asiri sɔɔ. ¹¹ Yuuba ba nɔn kasu tɔɔ baka te sɔɔ, ba bikiamɔ ba mɔ, mana u wɔa.

¹² Dabira tɔn wɔru ge sɔɔ, ba sikirinamɔ tɛru tɛru win sɔ. Gabu ba nɛɛ, wi tɔn geowa. Ma gaba nɛɛ, u tɔmbu nɔni wɔkumɔwa. ¹³ Adama goo sari wi u Yesun gari gerua batuma sɔɔ Yuuban bɛrum sɔ.

¹⁴ Sanam mɛ n kua tɔɔ baka ten bɔnu, Yesu u da sɔa yerɔ ma u bu keu sɔɔsim wɔri. ¹⁵ Ma biti Yuuba kua. Ba bikia ba nɛɛ, amɔna durɔ wi, u ka tireru yɛ, wi, wi u kun keu kue.

¹⁶ Yesu u bu wisa u nɛɛ, nɛn sɔɔsira kun sɔa nɛn tiigiru. Gusunɔgira, wi u man gɔrima. ¹⁷ Goo u n kɪ u Gusunɔn kɪru ko, u koo gia nge mɛ nɛn sɔɔsira sɔa, n n Gusunɔgirun na, n n maa nɛn tiigirun na. ¹⁸ Goo wi u gari gerumɔ ka win tiin yiiko, u win tiin bɛɛɛ kasuwa. Adama wi u bɛɛɛ kasu ye ya sɔa wi u nɔn gɔrimagia, siiwa gemgii, taki sari wi sɔɔ. ¹⁹ Mɔwisi kun bɛɛ wooda wɛ ro? Ka mɛ, goo sari bɛɛ sɔɔ wi u wooda ye mɛm nɔwɛ. N n mɛn na, mban sɔna i swaa kasu i ka man go.

²⁰ Tɔn wɔru ga nɔn wisa ga nɛɛ, wɛɛkunu nu nun wɔasi. Wara swaa kasu u ka nun go.

²¹ Yesu u bu wisa u nɛɛ, sɔm maamaakigii teeru tɔnawa na kua, ma bɛɛ kpuro i biti kua. ²² Adama i bwisikuo. Bango ya weewa saa sikadoban min di, n n mɔ Mɔwisin min di, adama yɛn sɔ Mɔwisiwa u bɛɛ yen wooda wɛ, yen sɔna i ra bango ko baa tɔɔ wɛrarugiru sɔɔ. ²³ N n mɛn na, i n bii bango mɔ tɔɔ wɛrarugiru sɔɔ kpa i ku ka Mɔwisin wooda sara, mba n kua i ka man mɔru mɔ sanam mɛ na tɔnun wasi kpuro bekia tɔɔ wɛrarugii te sɔɔ. ²⁴ I ku maa gɔanu siri nge mɛ i ka nu waamɔ, adama i siri geebu koowo.

Yesuwa Kirisi wi Gusunɔ

u gɔsa

²⁵ Sanam mɛ sɔara Yerusalemugibu gaba bikia ba nɛɛ, n n wi ba kasu bu go wiya mi? ²⁶ N wee, u gari mɔ

batuma sɔɔ, ma goo kun gɛɛ gerua. Nge tɔnweroba tubawa ma wiya Kirisi ka gem de? ²⁷ Wee bɛsɛ kpuro sa yɛ mìn di durɔ wi, u yari. Adama sanam mɛ Kirisi koo na goo kun ko n yɛ mìn di u wee.

²⁸ Sanam mɛ Yesu u keu sɔɔsimɔ sɔa yerɔ ma u gb̄ara u nɛɛ, bɛɛ i man tuba. I maa yɛ mìn di na yarima. Ka mɛ, na n nɛ ka nɛn tiin yiiko. Gemjiwa u man gɔrima, wi bɛɛ kun yɛ. ²⁹ Nɛ, na nùn yɛ domi saa win min diya na na, wiya maa man gɔrima.

³⁰ Yenin sɔna ba gɔru doke bu ka nùn mwa, adama goo sari wi u nùn nɔmu sɔndi, domi win saa ya n gina turim kpa. ³¹ Dabiru tɔn wɔru sɔɔ ba maa nùn naanɛ doke. Ma ba nɛɛ, sanam mɛ Kirisi koo na, u koo sɔm maamaakiginu ko n kere ni durɔ wini u kua?

Ba sɔa yerun kɔsobu

Yesu gɔria bu nùn mwa

³² Falisiba ba nua ma tɔn dabiru ba yabu yenì gerumɔ gbɛnum, yen sɔna be ka yāku kowo tɔnwerobu ba sɔa yerun kɔsobu gɔra bu ka Yesu mwa.

³³ Ma Yesu u bu sɔɔwa u nɛɛ, saa fi-kowa ya tie ye ko na n ka bɛɛ wāa. Yen biru kon doona wi u man gɔriman mi.

³⁴ Bɛɛ i ko man kasu adama i n man wasi. Mi ko na n wāa bɛɛ i n kpɛ i na mi.

³⁵ Yuuba ba bikianamɔ ba mɔ, ma giara durɔ wini u koo da sa kun ka nùn wa. U koo dawa Yuuban mi be ba yarina Gɛrɛkiban suunu sɔɔ, kpa u n Gɛrɛkiba keu sɔɔsimɔ? ³⁶ Mba gari yinin bweserun tubusianu yi u gerua, sa ko be nùn kasu adama sa n nùn wasi, ma mi u be wāa, sa n kpɛ su da mi.

Nim wāarugim

³⁷ Tɔɔ baka ten tɔɔ dāakiru tera ta bɛɛrɛ kera. Tɔɔ te sɔɔra Yesu u seewa u nɔɔgiri sua wɔllɔ u nɛɛ, baawure wi nim nɔru ga goomɔ u na nɛn mi u nɔ.

³⁸ Nge mɛ ba yorua Gusunɔn gari sɔɔ ba nɛɛ, baawure wi u man naanɛ doke, wāarun bwii yi ko n kokumɔwa saa yɛron nukurun di.

³⁹ Gusunɔn Hunden gariya Yesu u ka yā mi, wi be ba nùn naanɛ doke ba koo mwa. Domi ba n gina Hunde Dɛero wɛ yèn sɔ Yesu kun gina wure win yiiko sɔɔ.

Tamba sikirina Yesun sɔ

⁴⁰ Gabu tɔn wɔru ge sɔɔ, be ba gari yi nua ba nɛɛ, durɔ wini sɔmɔ wiya ka gem.

⁴¹ Ma gaba maa gerua ma wiya Kirisi wi.

Adama gaba nɛɛ, ma gian diya! N ko n kooru Kirisi u yarima saa Galilen di?

⁴² Gusunɔn gari yi n gerumɔ ma Kirisi koo yarimawa saa Dafidin bweserun di? U n koo na saa Betelehemu Dafidin wuun di?

⁴³ Win sɔna sikirinɔ ga dua tɔn wɔru ge sɔɔ. ⁴⁴ Gabu ba kī bu nùn mwa adama goo kun nùn nɔmu sɔndi.

Yuuban tɔnwerobun

naanɛ doke sariru

⁴⁵ Ma sɔa yerun kɔsobu ba gɔsira yāku kowo tɔnwerobu ka Falisiban mi. Ma ba bu bikia ba nɛɛ, mba n kua ba n ka Yesu mwaamɛ?

⁴⁶ Ma kɔso be, ba bu wisa ba nɛɛ, goo sari wi u gari gerure nge durɔ wi.

⁴⁷ Falisiba ba bu bikia ba nɛɛ, to, i dera durɔ wi, u maa bɛɛn tii nɔni wɔkua ya. ⁴⁸ I sere nɔɔre wirugii goo n kun mɛ bɛsɛ Falisiban goo u nùn naanɛ doke? ⁴⁹ I n yɛ ma tɔn wɔru ge, bɔrigiba? Ba n Mɔwisin wooda yɛ.

⁵⁰ Nikodemu, Falisi ben turo, wi u raa gasɔ daare Yesun mi wɔkuru, u bu bikia u nɛɛ, ⁵¹ bɛsɛn wooda ya sun yɔllaa kua su tɔnu siri sa kun win gari nua, kpa sa kun maa gie ye u kua?

⁵² Ba nùn bikia ba nɛɛ, ase wunen tii a maa sɔawa Galilegii? A wɛerio sɔa sɔa Gusunɔn gari sɔɔ, kaa wa ma sɔmɔ goo sari wi u koo yarima saa Galilen di.

[⁵³ Ma baawure u wa win yenuɔ.

8

Kurɔ sakara kowo goo

¹ Ye ba doona Yesu u da guuru wɔllɔ te ba ra soku Olifi. ² Yen sisiru buru buru yellu u gɔsira sɔa yerɔ. Ma tambu kpuro ba da win mi, ma u sina

u bu keu sɔ̄sim wəri. ³ Ma wooda yērobu ka Falisiba ba ka kurɔ̄ goo na win mi, wi ba mwaaama sakararu sɔ̄, ba nùn yōrasia be kpuron wuswaaɔ̄. ⁴ Ma ba Yesu sɔ̄wa ba nɛɛ, yinni, sa kurɔ̄ wi mwawa sakararu sɔ̄. ⁵ N wee, Məwisi u sun sɔ̄wa wooda sɔ̄ ma ba ra kurɔ̄ winin bweseru kpenu kasukuwa bu go. Wunɛ maa ni? Aməna a wa.

⁶ Ba yeni geruawa bu ka win laakari mɛɛri kpa bu fɛɛ wa bu nùn durum mani. Adama Yesu u tuka, ma u ka win niki bia yorumɔ̄ temɔ̄. ⁷ Ye ba nùn bikiamɔ̄ ba baasi, ma u tii demia u bu sɔ̄wa u nɛɛ, wi u kun torare bɛɛ sɔ̄, u gbiiyo u kurɔ̄ wi kperu kara.

⁸ Ma u kpam tuka u yorumɔ̄ temɔ̄. ⁹ Ye ba yeni nua ma ba yara tia tia saa bukurobun min di sere ka bibɔ̄. Ma Yesu tia wi turo ka sere kurɔ̄ wi. ¹⁰ Yesu u tii demia ma u nùn bikia u nɛɛ, kurɔ̄ wunɛ, be ba nun taare wɛɛmɔ̄ mana ba wāa. Ben goo kun maa tie?

¹¹ Kurɔ̄ wi, u nɛɛ, goo sari Yinni. Ma Yesu u nɛɛ, a doonɔ̄, nɛn tii, na n̄ maa nun taare wɛɛmɔ̄, adama a ku maa tora.]

Yesu,

handunian yam bururam

¹² Yen biru Yesu u kpam ka tumbu gari kua u nɛɛ, nɛna handunian yam bururam. Wi u man swī, u ko n yam bururam mɔ̄ mɛ mu s̄a wāaru, u n̄ maa wāa u s̄i yam wōkuru sɔ̄.

¹³ Falisiba ba nùn sɔ̄wa ba nɛɛ, wee tɛ, a wunen tii areru diiyammɛ. N̄ n mɛn na, wunen arera kun sun sɔ̄simɔ̄ ma gari yi, gema.

¹⁴ Ma Yesu u nɛɛ, mɛya, baa n̄ n nɛn tii areru diiyammɛ, ye na gerumɔ̄, gema. Na yɛ m̄n di na wee ka mi na dɔ̄. Adama bɛɛ i n̄ yɛ m̄n di na wee ka mi na dɔ̄. ¹⁵ Mɛ i tɔnu waamɔ̄, mɛya i ra ka nùn siri, nɛ na ku ra goo siri. ¹⁶ Baa n̄ n goo siri, nɛn siribu geema, domi n̄ n̄ nɛ turo kon yēro siri. Ka nɛn Baaba wi u man gərimawa.

¹⁷ Ba yorua bɛɛn wooda sɔ̄ ma tɔnu yirun areru geema. ¹⁸ Na nɛn tii areru diiyammɛ, ma Baaba wi u man gərima u maa man areru diiyammɛ.

¹⁹ Ba nùn bikia ba nɛɛ, mana wunen Baaba wi, u wāa.

Ma Yesu u bu wisa u nɛɛ i n̄ man yɛ, mɛya i n̄ maa nɛn Baaba yɛ. N̄ n s̄an na i man yɛ, i ko n daa maa nɛn Baaba yɛ.

²⁰ Gari yiya Yesu u gerua sanam mɛ u keu sɔ̄simɔ̄ s̄a yero, ten bera mi ba ra arumani bere. Goo sari wi u maa nùn n̄mu s̄andi yèn s̄ win saa kun turim kpa.

Ba n̄ kpɛ bu da mi Yesu u dɔ̄

²¹ Yesu kpam bu sɔ̄wa u nɛɛ, na doonɔ̄. Mi na dɔ̄ bɛɛ i n̄ kpɛ i da mi. I ko maa man kasu, adama i ko gbi bɛɛn toranu sɔ̄.

²² Yèn s̄ u nɛɛ, mi u dɔ̄ ba n̄ kpɛ bu da mi, yen s̄na ba bikianamɔ̄ ba m̄, u koo tii gowa?

²³ Ma Yesu u bu sɔ̄wa u nɛɛ, bɛɛ i s̄awa temkobu, nɛ maa, wərukoowa. Bɛɛ handunia migiba, nɛ na kun s̄a handunia migii. ²⁴ Yen s̄na na bɛɛ sɔ̄wa na nɛɛ, i ko gbi bɛɛn toranu sɔ̄. I kun naanɛ doke ma nɛna yēro wi, ka geema i ko gbiwa bɛɛn toranu sɔ̄.

²⁵ Ma ba nùn bikia ba nɛɛ, wuna were.

Yesu u nɛɛ, na raa bɛɛ sɔ̄wa kɔ̄. ²⁶ Na gari dabinu mɔ̄ yi kon kpī n gere n wunana bɛɛn s̄. Adama geegliwa wi u man gərima, ye na maa nua saa win min di yeya na handuniagibu sɔ̄mɔ̄.

²⁷ N̄ n̄ maa bu yeeri ma Baaban gariya u bu sɔ̄mɔ̄. ²⁸ Yen s̄na Yesu u nɛɛ, sanam mɛ i Tɔnun Bii sua tem di i bwɛ, sanam mɛya i ko gia ma nɛna yēro wi. I ko maa gia ma na n̄ maa gāanu ganu m̄ ka nɛn tii. Ye Baaba man sɔ̄si, yeya na bɛɛ sɔ̄mɔ̄. ²⁹ Baaba wiya u man gərima. U maa wāa ka nɛ. U n̄ man deri nɛ turo yèn s̄ na ra ko ye n da nùn dore.

³⁰ Ma tɔn dabiru be ba Yesun gari yi nua ba nùn naanɛ doke.

Tii m̄wɔ̄bu ka yobu

³¹ Yesu u Yuu be ba nùn naanɛ doke sɔ̄wa u nɛɛ, i n̄ nɛn sɔ̄siru mɛm nɔ̄wa, i s̄awa nɛn bwāabu ka gem.

³² I ko gem gia. Gem mɛ, mu koo maa bɛɛ yakia yorun di.

³³ Ba nùn sɔ̀wa ba nɛɛ, bɛsɛ Aburahamun bwesera, sa ñ maa koore goon yobu. Amɔ̀na a ka nɛɛ sa ko yakiara yorun di.

³⁴ Yesu u nɛɛ, geema na bɛɛ sɔ̀mɔ̀, baawure wi u durum mɔ̀, wiya durum yoo. ³⁵ Yoo ku ra n wãa win yin-nin yenuɔ̀ ka baadomma, adama biiwa ra n wãa mi ka baadomma. ³⁶ Yen sɔ̀na nɛ Gusunɔ̀n Bii nà n bɛɛ yakiã, i kuawa tii mɔ̀wɔ̀bu ka gem. ³⁷ Na yɛ ma Aburahamun bwesera i sãa. Ka mɛ, i swaa kasu i ka man go, yɛn sɔ̀ i ñ nɛn gari wure. ³⁸ Na bɛɛ sɔ̀mɔ̀ ye na wa nɛn Baaban mi, adama bɛɛ i mɔ̀ ye i gia bɛɛn baaban mi.

³⁹ Ba nùn sɔ̀wa ba nɛɛ, Aburahamuwa bɛsɛn baaba.

Ma Yesu u bu wisa u nɛɛ, ì n daa sãan na Aburahamun bibu, i ko n daa Aburahamun kookoosu mɔ̀. ⁴⁰ Adama tɛ bɛɛ i swaa kasu i ka man go, nɛ wi na bɛɛ gem sɔ̀mɔ̀ mɛ na nua Gusunɔ̀n min di. Aburahamu kun yenin bwersu koore. ⁴¹ Bɛɛ i bɛɛn tundon kookoosu mɔ̀.

Ba nùn sɔ̀wa ba nɛɛ, sa ñ sãa seegeba. Baaba turowa sa mɔ̀, wiya Gusunɔ̀.

⁴² Yesu u bu sɔ̀wa u nɛɛ, Gusunɔ̀ ù n daa sãan na bɛɛn baaba ka gem, i ko n daa man kɔ̀ domi Gusunɔ̀n min diya na yarima na ka wãa mi. Mɛya na ñ ka nɛn tii nɛ, adama wiya man gɔ̀rima. ⁴³ Mban sɔ̀na nɛn barum kun ka bɛɛ yeeri. Mu ñ bɛɛ yeeri yɛn sɔ̀ i ñ kpɛ i nɛn gari nɔ̀. ⁴⁴ Setamwa bɛɛn tundo, i maa kɔ̀ i bɛɛn tundon kɔ̀ru ko. Tɔ̀n gowowa saa toren di, u ñ maa gem swɔ̀i, domi gem sari wi sɔ̀. Sanam mɛ u weesu gerumɔ̀, u ra n gerumɔ̀wa ka win tiin daa, yɛn sɔ̀ weesugiiwa ka maa weesu kpuron baaba. ⁴⁵ Adama gema na ra n gerumɔ̀. Yen sɔ̀na i ñ man naanɛ doke. ⁴⁶ Wara bɛɛ sɔ̀ u koo kpɔ̀ u nɛɛ, na tore. Sari. Ñ n mɛn na, ma gema na gerumɔ̀, mban sɔ̀na i ñ man naanɛ doke. ⁴⁷ Wi u sãa Gusunɔ̀gii, wiya ra Gusunɔ̀n gari wure. Adama bɛɛ i ñ sãa Gusunɔ̀gibu. Yen sɔ̀na i ñ win gari wuramɔ̀.

Yesu ka Aburahamu

⁴⁸ Ma Yuuba ba nùn bikia ba nɛɛ, bɛsɛ sa ñ gem mɔ̀ ye sa nɛɛ wune Samarigiiwa ka maa wɛɛkunugii?

⁴⁹ Yesu u bu wisa u nɛɛ, na ñ wɛɛkunu mɔ̀. Nɛn Baabawa na bɛɛɛ wɛɛmɔ̀ adama bɛɛ i ñ man bɛɛɛ wɛɛmɔ̀. ⁵⁰ Na ñ nɛn tiin bɛɛɛ kasu. Goo u wãa wi u man ye kasuamme, wiya maa sãa siri kowo. ⁵¹ Ka geema na bɛɛ sɔ̀mɔ̀, baawure wi u nɛn gari mem nɔ̀wa, yɛro u ñ gɔ̀ wasi pai.

⁵² Ma Yuuba ba nùn sɔ̀wa ba nɛɛ, tɛ sa gia ma a wɛɛkunu mɔ̀wa ka gem. Aburahamu u gu, Gusunɔ̀n sɔ̀mɔ̀bu ba maa gu. Ka mɛ, a gerumɔ̀ a mɔ̀ baawure wi u wunen gari mem nɔ̀wa u ñ gɔ̀ wasi. ⁵³ Bɛsɛn baaba Aburahamu u gu. A nùn kerewa? Sɔ̀mɔ̀bu ba maa gu. Wara a tamaa a sãa.

⁵⁴ Yesu u nɛɛ, nà n nɛn tii bɛɛɛ wɛɛmɔ̀, nɛn bɛɛɛ kun gãanu sãa. Nɛn Baabawa u man bɛɛɛ wɛɛmɔ̀, wi bɛɛ i sokumɔ̀ bɛɛn Yinni. ⁵⁵ Ka mɛ, i ñ nùn yɛ, adama nɛ, na nùn yɛ. Nà n nɛɛ, na ñ nùn yɛ, ko na n sãawa weesugii nge bɛɛ. Adama na nùn yɛ, na maa win gari mem nɔ̀wɛ. ⁵⁶ Bɛsɛn baaba Aburahamu u yɛɛra ka gɔ̀ru dobu ye u koo ka nɛn tãru wa. U maa tu wa ma win nukura dora.

⁵⁷ Yuuba ba nùn sɔ̀wa ba nɛɛ, a ñ gina wɔ̀wɔ̀ weeraakuru tura. Mana a ka Aburahamu waare.

⁵⁸ Yesu u nɛɛ, ka geema na bɛɛ sɔ̀mɔ̀, na gbia na wãa ba sere Aburahamu mara.

⁵⁹ Ma ba kpenu sua bu ka nùn kasuku, adama u kukura u yara sãa yerun di.

9

Yesu goo yam waasia

wi ba mara ka wɔ̀koru

¹ Nge mɛ Yesu u bɔ̀su, u durɔ̀ goo wa wi ba mara ka wɔ̀koru. ² Win bwãaba nùn bikia ba nɛɛ, yinni, weren torarun sɔ̀na ba ka durɔ̀ wi wɔ̀koru mara. Win tiigira? Nge win tundo ka win merogira.

³ Yesu u bu wisa u nɛɛ, n ñ mɔ̀ durɔ̀ wi, ñ kun mɛ win tundo ka win mero ba tora, adama ba nùn marawa ka wɔ̀koru kpa Gusunɔ̀n sɔ̀mburu tu ka

sɔ̄sira wi sɔ̄. ⁴ Sa ñ ko ko sa kun wi u man ɔ̄riman sɔ̄mburu kue sanam me sɔ̄ wāa. Wɔ̄kura sisi tɛ sɔ̄ goo kun kpɛ̄ u sɔ̄mburu ko. ⁵ Sanam me na wāa handuniaɔ̄ nɛna na yen yam bururam.

⁶ Ye u yeni gerua u kpa, u yāatam sia temɔ̄, ma u ka yāatam me tem kɔ̄ka, ma u tem me wɔ̄ko win nɔ̄ni tɛɛni. ⁷ Ma u nùn sɔ̄wa u nɛɛ, u doo u wubu yɛru ge ba mɔ̄ Siloeɔ̄. Yīsi ten tubusiana, ɔ̄ra.

Ma durɔ̄ wi, u win swaa sua u da u wuba, ma u wurama ka nɔ̄ni sannu.

⁸ Ma win wɔ̄ɔ̄ beragibu ka be ba ra raa nùn wa u n bara mɔ̄, ba bikianamɔ̄, wi u ra raa sine mini u n bara mɔ̄, n ñ wiya mini?

⁹ Ma gaba nɛɛ, wiya.

Gaba maa nɛɛ, n ñ wi mi, u ka nùn weenɛwa.

Ma win tii u bu sɔ̄wa u nɛɛ, nɛna mi ni.

¹⁰ Ba nùn bikia, amɔ̄na n kua wunen nɔ̄ni ka wukiara.

¹¹ Ma u bu wisa u nɛɛ, durɔ̄ goo wi ba ra soku Yesu, wiya u tem kɔ̄ka ma u nɛn nɔ̄ni tɛɛni, ma u man sɔ̄wa u nɛɛ, n doo Siloeɔ̄ n wubu. Na da na wuba ma na yam wa.

¹² Ba nùn bikia ba nɛɛ, mana durɔ̄ wi, u wāa.

Ma u nɛɛ, na ñ yɛ.

Falisiba ba durɔ̄ bekuro

gari bikiamɔ̄

¹³ Ma ba ka durɔ̄ wi da Falisiban mi, wi u raa sɔ̄a wɔ̄ko mi. ¹⁴ N deema tɔ̄ɔ̄ wɛrarugiru sɔ̄ra Yesu u tem kɔ̄ka u ka nùn yam waasia. ¹⁵ Ma Falisiba ba kpam nùn bikia ba nɛɛ, amɔ̄na u kua u ka yam wa. U bu wisa u nɛɛ, durɔ̄ wiya u nùn tem tɛɛnia win nɔ̄niɔ̄, ma u wuba ma u yam wa.

¹⁶ Gabu Falisiba sɔ̄ ba nɛɛ, durɔ̄ wi u yeni kua u ñ nɛ saa Gusunɔ̄n min di, yèn sɔ̄ u ñ tɔ̄ɔ̄ wɛrarugiru gara.

Gaba maa bikia ba nɛɛ, amɔ̄na durumgii u koo ka kpī u sɔ̄m maamaakigii nini ko. Ma sikirinɔ̄ ga dua ben suunu sɔ̄ɔ̄.

¹⁷ Ba kpam wɔ̄ko wi bikia ba nɛɛ, wunɛ maa ni? Wunɛ wi durɔ̄ wi, u yam waasia, amɔ̄na a wi garisi.

Ma u nɛɛ, Gusunɔ̄n sɔ̄mɔ̄wa u sɔ̄a.

¹⁸ Adama Yuuba ba ñ naane sɔ̄a ma durɔ̄ wi, u raa wɔ̄ko sɔ̄a ma u kpam yam wa, sere ye ba win tundo ka win mero soka. ¹⁹ Ma ba bu bikia ba nɛɛ, bɛɛn biiwa mini? Wi i nɛɛ i mara ka wɔ̄koru? Amɔ̄na u ka yam waamɔ̄ tɛ.

²⁰ Ma win tundo ka win mero ba bu wisa ba nɛɛ, sa yɛ kam kam ma bɛɛn biiwa mi, wi sa mara ka wɔ̄koru.

²¹ Adama me u kua u ka yam wa, bɛɛ sa ñ yɛ, wi u maa nùn yam waasia, sa ñ yɛro yɛ. U bwisi mɔ̄ win tii, i nùn bikio, u koo bɛɛ sɔ̄.

²² Ba yeni geruawa Yuuban berum sɔ̄. Domi Yuuba ba nɔ̄ɔ̄ tia kua kɔ̄ ma baawure wi u wura ma Yesu sɔ̄awa Kirisi wi, ba koo yɛro ɔ̄irawa ben mennɔ̄ yerun di. ²³ Yen sɔ̄na ba gerua ba nɛɛ, u bwisi mɔ̄ win tii, bu nùn bikio.

²⁴ Ma Falisiba ba durɔ̄ wi u raa wɔ̄ko sɔ̄a soka nɔ̄n mɛɛruse, ma ba nùn sɔ̄wa ba nɛɛ, u Gusunɔ̄ bɛɛɛ wɛɛyɔ̄, be, ba yɛ ma Yesu wi, durumgiiwa.

²⁵ U bu wisa u nɛɛ, ù n durumgiiin na, nɛ na kun yɛ. Gāa teena na yɛ, na raa wɔ̄ko sɔ̄a, adama tɛ na yam waamɔ̄.

²⁶ Ba nùn bikia ba nɛɛ, amɔ̄na u nun kua. Amɔ̄na u koosina wunen nɔ̄ni ka wukiara.

²⁷ Ma u nɛɛ, na raa bɛɛ sɔ̄wa, i ñ maa man swaa daki. Mban sɔ̄na i kī i kpam nɔ̄. Nge bɛɛn tii i kī i maa kowa win bwāabu.

²⁸ Ma ba nùn yaakoru wɔ̄ri ba nɛɛ, wuna a sɔ̄a siin bɔ̄ɔ̄ mi, adama bɛɛɛ Mɔ̄wisin bwāaba sa sɔ̄a. ²⁹ Bɛɛɛ sa yɛ ma Gusunɔ̄ u ka Mɔ̄wisi gari kua, adama wini, sa ñ mam yɛ mìn di u na.

³⁰ Ma durɔ̄ wi, u bu sɔ̄wa u nɛɛ, geema, bitin gariya ye i ñ ka yɛ mìn di u na. Ka me, sii man yam waasia.

³¹ Sa yɛ ma Gusunɔ̄ u ku ra toron gari nɔ̄, adama tɔ̄n be ba nùn nasie, ma ba mɔ̄ ye u kī, beya u ra swaa daki. ³² Saa toren di goo kun nɔ̄re ba tɔ̄nun nɔ̄ni wukia wi ba mara ka wɔ̄koru. ³³ Durɔ̄ wi, ù kun wee saa Gusunɔ̄n min di, u ñ kpɛ̄ u gāanu ganu ko.

³⁴ Ma ba nùn sɔ̄wa ba nɛɛ, toraru sɔ̄ra ba nun mara mam mam. Yera a tamaa kaa sun keu koosia?

Ma ba nùn gira mennɔ̄ yerun di.

Hunden wɔ̄koru

³⁵ Yesu u nua ma ba durɔ wi gira. Ye u nùn wa u nùn bikia u nɛɛ, a Tɔnun Bii naanɛ doke?

³⁶ Durɔ wi, u nɛɛ, tɔnwero, a man sɔwɔ wara Tɔnun Bii wi, kpa n wa n ka nùn naanɛ doke.

³⁷ Yesu u nùn wisa u nɛɛ, a nùn wa kɔ, wiya ka nun gari mɔ mi.

³⁸ Durɔ wi, u nɛɛ, Yinni, na nun naanɛ doke. Ma u yiira Yesu wuswaaɔ.

³⁹ Yesu u nɛɛ, siribun sɔna na na handuniaɔ, be ba kun yam waamɔ kpa bu ka yam wa, be ba maa yam waamɔ bu ka ko wɔkɔbu.

⁴⁰ Falisi gabu be ba wɔa ka wi sannu ba gari yi nua. Ba nùn bikia ba nɛɛ, besɛn tii maa wɔkɔba?

⁴¹ Ma Yesu u nɛɛ, i n sɔan na wɔkɔbu, i n ko i n daa toraru mɔ. Adama yèn sɔ i gerumɔ i yam waamɔ, yen sɔna i wɔa toraru sɔɔ ka tɛ.

10

Yāanu ka nin kparon mɔndu

¹ Yen biru Yesu u nɛɛ, ka geema na bɛɛ sɔmɔ, goo wi u kun dumɔ yāa gɔrɔ saa kɔnnɔn di ma u yɔmɔ u suremɔ gam di, wiya sɔa gbɛnɔ ka wɔro. ² Adama wi u kɔnnɔn di dumɔ wiya yāanun kparɔ. ³ Kɔnnɔ kɔso u ra nùn kenie, yāanu ra n maa win nɔɔ nɔmɔ. U ra win yāanu soku baatere ka ten yīsiru kpa u nu yara tɔwɔ. ⁴ Sanam mɛ u nu yara tɔwɔ kpuro, u ra nu gbiiye kpa nu n nùn swīi yèn sɔ nu win nɔɔ yɛ. ⁵ Nu n wuramɔ nu tɔn tuko swīi, adama nu koo duka suwa n toma saa win min di yèn sɔ nu n win nɔɔ yɛ.

⁶ Yesu u bu mɔn te kua adama ba n tuba ye u ka yā.

Yesuwa yāa kparɔ geo

⁷ Yen sɔna Yesu u kpam nɛɛ, ka geema na bɛɛ sɔmɔ, nɛna na yāa gɔrun kɔnnɔ. ⁸ Be ba man gbiiye mi kpuro, gbɛnɔbu ka wɔroba ba sɔa. Yāanu kun ben gari swaa daki. ⁹ Nɛn tiiwa kɔnnɔ ge. Baawure wi u dumɔ saa nɛn min di wiya ba koo faaba ko. U koo du, u koo maa yari, u koo maa dii yeru wa.

¹⁰ Gbɛnɔ u ra nɛwa u ka gbɛni u go kpa u sanku. Adama nɛ na nawa yāanu nu n ka wāaru mɔ, kpa nu n tu mɔ mam mam.

¹¹ Nɛn tiiwa yāa kparɔ geo. Yāa kparɔ geo u ra win wāaru wɛwa win yāanun sɔ. ¹² Adama sɔm kowo wi u kun sɔa kparɔ ma yāanu kun sɔa win tiiginu, u n demaku waama ga sisi, u koo yāanu deri u yakurawa. Kpa demaku gu yāanu mwa gu ni nu tie yarinasia. ¹³ Durɔ wi, u koo yakura yèn sɔ gobin sɔmbura u mɔ, u n maa yāa nin wɔnwɔndu mɔ. ¹⁴⁻¹⁵ Nɛna yāa kparɔ geo. Nge mɛ Baaba man yɛ ma na maa Baaba yɛ, nge mɛya na nɛn yāanu yɛ, nu maa man yɛ. Na maa nɛn wāaru wɛemɔ yāa nin sɔ. ¹⁶ Na maa yāanu ganu mɔ ni nu kun wāa yāa gɔɔ teni sɔɔ. Niya na n kon ko na kun maa ka nɛ. Nu koo maa nɛn nɔɔ nɔ, kpa nu ko gɔɔ teeru, kpa nu n kparɔ turo mɔ.

¹⁷ Yen sɔna Baaba u man kī yèn sɔ na nɛn wāaru wɛemɔ kpa n kpam wa n tu mwa. ¹⁸ Goo kun kpɛ u tu wɔra nɛn nɔmun di. Na tu wɛemɔ ka nɛn tii. Na yiiko mɔ n ka tu wɛ, na maa yiiko mɔ n ka tu mwa. Wooda yera na mwa saa nɛn Baaban min di.

¹⁹ Ye Yuuba ba yeni nua, sikirinɔ ga kpam dua ben suunu sɔɔ gari yin sɔ. ²⁰ Tɔn dabiru be sɔɔ, ba gerua ba nɛɛ, wirowa, wɛrekunu maa nùn wāasi. Mba n kua ba ka nùn swaa daki.

²¹ Adama gaba nɛɛ, n n wɛrekunugiin gari mi. Wɛrekunu koo kpī nu wɔko yam waasia?

Yuuba ba Yesu yina

²² Saa ya tura ye ba koo ka tɔɔ bakaru garu ko Yerusalemɔ te ba ra soku sɔa yerun dɛɛrasiabu *. Saa ye, ya sɔawa woorun sanam. ²³ Ma Yesu u maa wāa sɔa yerɔ u sīimɔ ten bee tiaɔ ye ba ra soku Salomɔɔn kɔbɛ. ²⁴ Ma Yuuba ba nùn sikerena ba nùn bikia ba nɛɛ, sere saa yerà kaa n besɛn laakari doke sika sɔɔ. À n sɔan na Kirisi wi, a sun sɔwɔ kpasa kpasa.

²⁵ Ma Yesu u bu wisa u nɛɛ, na raa bɛɛ sɔwɔ, adama i n man naanɛ

* **10:22** sɔa yerun dɛɛrasiabun tɔɔ bakaru Ta sɔawa te Yuuba ba ra di wɔɔ ka wɔɔ bu ka yaaya dɔma te ba būu sɔaru kpeesia sɔa yerɔ ma ba tu dɛɛrasia ba Gusunɔ sɔaru wesia mi.

doke. Soma ye na m̀ ka nen Baaban yĩsiru, yeya ya man areru diiyamme.

²⁶ Adama i ñ naane doke yèn s̄ i ñ s̄a nen yāanu. ²⁷ Nen yāanu nu nen n̄o n̄o m̄, na nu yē, nu maa man sw̄i.

²⁸ Na nu wāaru wēem̄ te ta ku ra kpe, nu ñ maa kam m̀ ka baadomma, goo maa sari wi u koo nu mwa nen n̄mun di. ²⁹ Nen Baaba wi u man nu wē, u kp̄a u kpuro kere, goo maa sari wi u koo nu mwa saa nen Baaban n̄mun di. ³⁰ Ne ka Baaba sa s̄awa tia.

³¹ Ma Yuuba ba kpam kpenu d̄bura bu ka n̄n kasuku. ³² Yesu u bu s̄owa u n̄e, na s̄m gee dabiru kua b̄en wuswaa ka Baaban yiiko. S̄mbu ni s̄o, teren s̄na i k̄i i man kasuku.

³³ Yuuba ba n̄n wisa ba n̄e, sa ñ nun kasukum̄ s̄m geerun s̄, adama yèn s̄ a Gusun̄ w̄mm̄, yen s̄na. Wun̄e t̄nuwa, ma a k̄i a n tii m̀ Gusun̄.

³⁴ Yesu u n̄e, ba ñ yorua b̄en tiin wooda s̄o ma Gusun̄ u n̄e, “I s̄awa W̄rukoon bibu?” ³⁵ Sa yē ye Gusun̄n gari gerum̄ n s̄awa gem ka baadomma. Ma win tii u n̄e, ba s̄awa W̄rukoon bibu be ba win gari mwa. ³⁶ Tē nen tii maa, Baaba u man ḡsa ma u man ḡrima handunia. Am̄na i ka n̄e na Gusun̄ w̄mm̄ yèn s̄ na gerua ma n̄na na win Bii. ³⁷ N̄a kun nen Baaban s̄mburu m̀, i ku man naane doke. ³⁸ Adama n̄a n tu m̀, baa i kun man naane doke, i s̄mbu te naane dokeo kpa i n ka yē saa t̄n di sere ka baadomma ma Baaba w̄a ne s̄o, ne na maa w̄a wi s̄o.

³⁹ Ma ba kpam swaa kasu bu ka n̄n mwa, adama u bu kisirari.

⁴⁰ Yesu u kpam Yuudenin daaru t̄bura u da mi Yohanu u gbia u batemu kua, miya u sina. ⁴¹ Ma t̄n dabiru ba na win mi, ba n̄e, Yohanu u ñ s̄m maamaakigiru koore, adama ye u gerua dur̄o wini s̄o, ye kpuro geema.

⁴² Ma t̄n dabira n̄n naane doke mi.

11

Lasaan ḡo

¹ N wee dur̄o goo wi ba ra soku Lasaa wi u w̄a Betanīo u bara. Betani s̄awa Maari ka win m̄o Maatan wuu.

² Maari wiya u gas̄o Yinnin naasu turare wisi, ma u ka win wirun seri su sunka. Win sesu Lasawa bara.

³ Ma wi ka win m̄o Maata ba Yesu n̄o m̄risia ba n̄e, Yinni, wunen b̄o k̄nasi u bar̄o.

⁴ Ye Yesu u yeni nua u n̄e, bara te, ta ñ ḡogiru adama ta koo Gusun̄n yiiko s̄o si, kpa bu ka Gusun̄n Bii b̄e n̄e wē.

⁵ N deema Yesu u s̄awa Maata ka win w̄n̄o ka ben sesu Lasan̄ b̄o k̄nasi. ⁶ Ye u nua ma Lasaa u bar̄o, u gina sina wuu mi u w̄a mi s̄o yiru.

⁷ Yen biru u win bw̄abu s̄o wa u n̄e, su kpam wura Yudea.

⁸ Win bw̄aba n̄e, yinni, s̄o m̄e tera Yuuba ba k̄i bu nun kpenu kasuku, ma a kpam k̄i a wura mi?

⁹ Yesu u bu bikia u n̄e, n ñ saa w̄kura yiruwa s̄o ra n w̄a s̄o teeru s̄o? Goo ù n s̄im̄ s̄o s̄o, u ñ sokuram̄ yèn s̄o u handunian yam bururam waam̄. ¹⁰ Adama wi u s̄im̄ w̄kuru s̄o u koo sokura domi yam bururam sari ȳero s̄o.

¹¹ Yeniban biru u kpam n̄e, Lasaa b̄esen b̄o u d̄o wa adama na d̄o n n̄n yamia.

¹² Bw̄a be, ba n̄e, Yinni, ù n d̄on na, u koo bekura.

¹³ Adama Yesu u bu Lasan̄ ḡo s̄o m̄wa. Be, ba tamaa dom dirun gariya u bu s̄o m̄. ¹⁴ Yen s̄na Yesu u bu s̄o wa kpasasa u n̄e, Lasaa u guwa, ¹⁵ adama b̄en s̄na nen nukura do ye na ñ ka w̄a mi, kpa i ka naane doke. I na su da win mi.

¹⁶ Tomaa wi ba ra maa soku Sika, u win bw̄asibu s̄o wa u n̄e, i de su da, kpa su ka yinni gbi sannu.

Yesuwa seeyo ka w̄aru

¹⁷ Ye Yesu u tura mi, u deema Lasaa kua s̄o n̄e sikiru s̄o k̄o. ¹⁸ Betani ka Yerusalemun tondam kun kere kilo ita. ¹⁹ Ma Yuu dabiru ba yarima ben wuun di ba na Maata ka Maarin mi bu ka bu nukuru yemiasia ben sesun ḡon s̄o.

²⁰ Sanam m̄e Maata u nua ma Yesu u sisi, ma u n̄n senn̄o da. Adama Maari u s̄o ȳnu. ²¹ Ma Maata u Yesu s̄o wa u n̄e, Yinni à n daa w̄a mini nen sesu kun gbim̄. ²² Adama baa tē, na yē ma

yabu baayere ye kaa bikia Gusunən nɔmuɔ u koo nun wɛ̃.

²³ Ma Yesu u nùn sɔɔwa u nɛɛ, wunen sesu u koo se ɔrin di.

²⁴ Ma Maata u nɛɛ, geema, na yɛ ma u koo kɔam se, ɔribu bā n seemɔ sanam dāakim sɔɔ.

²⁵ Ma Yesu u nùn sɔɔwa u nɛɛ, nɛna na ra ɔribu seeye, nɛna na ra wāaru wɛ̃. Baawure wi u man naanɛ doke u ko n wāawa wāaru sɔɔ baa ù n gu.

²⁶ Baawure wi u maa wasi ma u man naanɛ doke, u n̄ gbimɔ ka baadommaɔ. A naanɛ doke nge mɛ?

²⁷ Maata u Yinni wisa u nɛɛ, mɛya na naanɛ doke ma wuna Kirisi wi, Gusunən Bii, wi u sisi handuniaɔ.

Yesun swīi

²⁸ Sanam mɛ Maata u yeni gerua u kɔa, u win wənɔ Maari sokum da, ma u nùn sɔɔwa tɛru ma yinni u tunuma u nùn soku.

²⁹ Ye Maari u yeni nua u seewa ka sendaru ma u da win mi. ³⁰ N deema Yesu kun gina wuu dum kɔa, u wāawa yam mi Maata ka nùn yinna. ³¹ Yuu be ba Maari nukuru yemiasiamɔ dirɔ, ye ba wa u seewa ka sendaru u yara tɔɔwɔ, ba nùn swīi. Ba tamaa u dɔɔwa sikirɔ u swīi.

³² Sanam mɛ Maari u tura mi Yesu u wāa, ye u nùn wa u yiira u nɛɛ, Yinni à n daa wāa mini nɛn sesu kun gbimɔ.

³³ Ye Yesu u wa u sumɔ, ma Yuu be ba ka nùn na, ben tii ba sumɔ, yera u diira ka nuku sankiranu. ³⁴ U bu bikia u nɛɛ, mana i nùn sika.

Ma ba nɛɛ, Yinni a na a wa.

³⁵ Ma Yesu u swīi. ³⁶ Yen sōna Yuuba ba nɛɛ, i mɛrio i wa nge mɛ u nùn kī n nɛ.

³⁷ Adama ben gabu ba nɛɛ, durɔ wini u wōko yam waasia. Mban sōna u dera Lasaa u gu.

Lasaa seebu ɔrin di

³⁸ Yesu u kɔam diira, ma u da sikirɔ. Siki te, kpee wəruwa, ma ba gen nɔɔ kərua ka kperu. ³⁹ Ma Yesu u wooda wɛ̃ u nɛɛ, bu kpee te bərio min di.

Ma Maata, wi u gun sesu, u nùn sɔɔwa u nɛɛ, Yinni, u numia kɔ, yen sōo nɛɛ wee gisɔ ye u ka gu.

⁴⁰ Ma Yesu u nùn bikia u nɛɛ, na n̄ daa nun sɔɔwa na nɛɛ, à n naanɛ doke, kaa Gusunən yiiko wa?

⁴¹ Ma ba kpee te bimia min di. Ma Yesu u win nani sua wəllɔ u nɛɛ, nɛn Baaba, na nun siara yèn sɔ a nɛn gari swaa daki. ⁴² Na yɛ ma a ra nɛn gari nɔ baadomma, adama na yeni gerumɔwa tən benin sɔ be ba yɔ mi, kɔa bu ka naanɛ doke ma wuna a man ɔrima.

⁴³ Sanam mɛ u yeni gerua u kɔa, ma u gbāra ka dam u nɛɛ, Lasaa, a yarima!

⁴⁴ Wi u raa gu mi, u yarima sikirun di ka win gorun bekuru te ba win nɔma ka naasu tɛkua ka maa wirɔ. Ma Yesu u bu sɔɔwa u nɛɛ, bu nùn kusio u sī.

Ba wesianamɔ bu ka Yesu go

(I maa mɛrio Mateu 26:1-5, Maaku 14:1-2, Luku 22:1-2)

⁴⁵ N wee Yuu dabiru be ba Maari swīima mi, ma ba wa ye Yesu u kua, ba nùn naanɛ doke. ⁴⁶ Adama ben gabu ba ɔsira ba da Falisiban mi, ba bu sɔɔwa ye Yesu u kua. ⁴⁷ Sanam mɛya yāku kowo tənwerobu ka Falisiba ba guro gurobu mɛnna ma ba bikianamɔ ba m̄, aməna sa ko ko. Durɔ wi wee, u sɔm maamaakigii dabinu m̄. ⁴⁸ Sà n nùn deri mɛ, tambu kpurowa ba koo nùn naanɛ doke. Romugibu ba koo maa na bu bɛsɛn sāa yeru wəra kɔa bu bɛsɛn bweseru gura.

⁴⁹ Adama ben turo wi ba ra nɛɛ Kaifa, wi u sāa yāku kowo tənwerɔ wōɔ ge sɔɔ, u bu sɔɔwa u nɛɛ, bɛɛ i n̄ gāanu ganu yɛ baa fiiko. ⁵⁰ Mɛya, n̄ n̄ maa bɛɛ yeeri ma bɛɛn arufaaniwa tən turo u ka gbi tən dabirun sɔ, kɔa bɛsɛn bweseru kpuro tu ku ka kam ko. ⁵¹ N n̄ m̄ ka win tiin yɛra u yeni gerua. U ye geruawa yèn sɔ wiya u sāa yāku kowo tənwerɔ wōɔ ge sɔɔ, yen sōna u gerua u nɛɛ, Yesu koo gbi Yuuban bweserun sɔ. ⁵² N n̄ maa m̄ be tənən sɔ, adama u ka maa Gusunən bibu kpuro kowa tən teebu be ba wāa baama.

⁵³ Yen sōna saa dɔma ten di, ba wesiana bu ka Yesu go. ⁵⁴ Yenin sōna u n̄ maa sīimɔ batuma sɔɔ Yuuban su-unuɔ, adama u doona min di tem gam gia gbaburu sɔɔ, mi u wuu gagu dua ge

ba ra soku Efaraimu. Miya u sina ka win bwāabu.

⁵⁵ Yuuban t̄ōo bakaru te ba ra soku Ḡoo sararibu ta turuku kua, ma t̄on dabiru saa baru kpaanun di ba da Yerusalem̄o bu ka tii s̄arasia t̄ōo baka te, tu sere turi. ⁵⁶ Ma ba Yesu kasu. Ba ȳō s̄aa yer̄o ba bikianam̄o, ba m̄o am̄ona i bwisikum̄o. U ñ t̄ōo bakaru sisiwa?

⁵⁷ Ȳaku kowo t̄onwerobu ka Falisiba ba raa wooda w̄e ba n̄e, goo ù n ȳe mi Yesu u w̄aa u bu s̄ōw̄o kpa be, bu n̄un mwa.

12

Maari u Yesun naasu

turare wisi

(I maa m̄erio Mateu 26:6-13, Maaku 14:3-9)

¹ Ye n tie s̄ōo n̄ōba tia t̄ōo bakaru tu sere turi te ba ra soku Ḡoo sararibu, yera Yesu u da Betanīo mi Lasaa u w̄aa wi u seeya ḡarin di. ² Miya ba n̄un yaa dibu kua ma Maata u bu n̄arim̄o, adama Lasaa u s̄ō ka Yesu s̄obun suunu s̄ōo. ³ Wee, Maari u turare gobi bek̄egia m̄o litirin b̄onu, ye ba kua ka naadin gum tii tii, ma u ye sua u Yesun naasu wisi, ma u su sunka ka win seri. Yera dii te kpuro ta turaren nuburu yiba. ⁴ Yesun b̄ōo turo, wi ba ra n̄e Yudasi Isikarīotu, wi u koo ȳaku kowo t̄onwerobu ka Falisiba n̄un n̄omu s̄andia, u bikia u n̄e, ⁵ mba n kua ba ñ ka turare ye d̄are s̄om kowon w̄ōo tian k̄osiarun saka, kpa bu s̄arobu b̄onu kua.

⁶ U ñ yeni gerum̄o s̄arobun w̄onw̄andun s̄ō, adama ȳen s̄ō u s̄āwa gben̄o. Wiya u ra n maa gobin b̄ōoru n̄eni, kpa u n yi gbenim̄o. ⁷ Adama Yesu u n̄e, a kur̄o wi derio. U yeni beruawa u ka nen ḡoo sikuru mara. ⁸ Baadommawa s̄arobu ba w̄aa b̄een suunu s̄ōo adama n̄ena na ñ ko na n w̄aa ka b̄ee baadomma.

Ba wesianam̄o bu ka Lasaa go

⁹ Yuuba dabira ta nua ma Yesu u w̄aa Betanīo ma ba da mi, n ñ m̄o bu ka Yesu wa t̄ona, adama bu maa ka Lasaa wawa wi Yesu u seeya ḡarin di. ¹⁰ Yera ȳaku kowo t̄onweroba wesiana bu maa Lasaa go. ¹¹ Domi win s̄ona

Yuuba dabira yarim̄o ben min di ba Yesu naane dokem̄o.

Yesu u Yerusalem̄o dua
(I maa m̄erio Mateu 21:1-11, Maaku 11:1-11, Luku 19:28-40)

¹² Yen sisiru t̄on w̄aru ge ga t̄ōo bakaru da ga nua ma Yesu u sisi Yerusalem̄o. ¹³ Ma ba b̄aa kako bekusu sua ba ka n̄un senn̄o da. Ba gb̄asukum̄o ba m̄o, sa Gusun̄o siara! Domarugiiwa wi u sisi ka Gusun̄on ȳisiru! Domarugiiwa Isireliban sun̄o!

¹⁴ Ma Yesu u keteku kpembu gagu wa u s̄oni nge m̄e ba yorua Gusun̄on gari s̄ōo ba n̄e,

¹⁵ “I ku b̄erum ko, Yerusalem̄ogibu.

N wee b̄een sun̄o u sisi.

U keteku kpembu s̄oni.”

¹⁶ Yabu yeni ya ñ win bwāabu yeeri saa ye s̄ōo, adama ye Yesu u wura win yiiko s̄ōo Gusun̄o w̄oll̄o, saa ye s̄ōora ba yaaya ma ba yeni kpuro yorua Gusun̄on gari s̄ōo win s̄ō, ba maa n̄un ye kpuro kua.

¹⁷ T̄on dabiru te ta raa w̄aa ka Yesu sannu sanam m̄e u Lasaa soka u yara sikirun di, ye u n̄un seeya ḡarin di, ta ra n yen areru dim̄o. ¹⁸ Ma t̄on w̄aru ge, ga n̄un senn̄o da ȳen s̄ō ba nua ma u s̄om maamaakigii te kua. ¹⁹ Yen s̄ona Falisiba ba geruna ba n̄e, i ñ wa ma sa n̄un kpanawa mam mam. Domi wee handunia kpuro ya n̄un sw̄ii.

Ger̄eki gaba Yesu kasu

²⁰ Ger̄eki gaba w̄aa be s̄ōo be ba s̄aru da Yerusalem̄o t̄ōo bakarun sanam. ²¹ Ba da Filipun mi, Galilen Besaidagii, ma ba n̄e, t̄onwero, sa k̄i su Yesu wa.

²² Filipu u da u Andere s̄ōowa, ma Andere ka Filipu ba da ba Yesu s̄ōowa.

²³ Yesu u bu s̄ōowa u n̄e, saa ya tura ye ba koo ka T̄onu Bii w̄alle sua. ²⁴ Ka geema na b̄ee s̄ōom̄o, d̄ia bima ȳa kun w̄orum̄e tem s̄ōo ya gu, ya w̄awa ye tia. Adama ȳa n gu, ya koo bii dabinu ma. ²⁵ Baawure wi u win w̄aru dim̄o ka win tiin ḡoru k̄iru u koo tu bia. Baawure wi u kun maa win w̄aru garisi ḡaanu handunia yeni s̄ōo, u tu beruawa w̄aru te ta ku ra kpen s̄ō.

²⁶ Goo ù n nen w̄aru w̄aa, ȳero u man sw̄iiȳo. Mi na w̄aa kpa u n maa w̄aa

mi. Goo ù n nɛn wāaru wāa, nɛn Baaba koo yēro bɛɛɛ wē.

Yesu u win gəən gari gerumə

²⁷ Yesu maa nɛɛ, tē nɛn gōru ga sankira too too. Na ñ yē ye kon gere. Nge kon nɛn Baaba kanawa u man wəra ye ya man deema mini sɔn di? Aawo, domi yenin sōna na na. ²⁸ Baaba, a wunɛn yīsiru wolle suo.

Yera nɔɔ gagu ga gerua saa wəllun di ga nɛɛ, na tu wolle sua kə, kon maa wure n tu wolle sua nɛn mɛɛruse.

²⁹ Tɔn wəru ge ga wāa mi, ba nɔɔ ge nua ma ba nɛɛ, gura ya kukura.

Ma gaba nɛɛ, wəllun gəradowa ka nùn gari kua.

³⁰ Adama Yesu u bu sɔɔwa u nɛɛ, n ñ mɔ nɛn sōna i nɔɔ ge nua, bɛɛn sōna. ³¹ Tē gera handunia yenin siribu tunuma. Tē gera ba koo handunia yen wirugii gira. ³² Sanam mɛ ba koo man sua tem di bu bwē, sanam mɛya kon tɔmbu kpuro tii gawe.

³³ U yeni geruawa u ka sɔɔsi gə wìn bweseru u koo gbi. ³⁴ Tɔn wəru ge, ga nùn sɔɔwa ga nɛɛ, sa nua bɛɛn woodan tireru sɔɔ ma Kirisi u ko n wāawa sere ka baadommaɔ. Aməna a ka gerumə ma ba ñ koo ko ba kun Tɔnun Bii sue tem di. Wara Tɔnu Bii wi.

³⁵ Yesu u bu wisa u nɛɛ, saa fiiko sɔɔra yam bururam mu wāa bɛɛn suunu sɔɔ. I n sīimə saa ye i yam bururam mɔ kpa yam mu ku raa bɛɛ tīre. Domi wi u sīimə yam wōkuru sɔɔ u ku ra n yē mi u dɔɔ. ³⁶ Yen sɔ, i yam bururam mɛ naanɛ dokeo saa ye i mɛ mɔ kpa i ka ko yam bururam bibu.

Yuuba ba ñ Yesu naanɛ doke

Ye Yesu u yeni gerua u kpa, u doona ben suunu sɔn di, u kukua. ³⁷ Baa ye u ka maamaaki dabinu kua ben wuswaɔ, ka mɛ, ba ñ nùn naanɛ doke.

³⁸ Kpa gari yi Gusunən sɔmɔ Esai u gerua yi ka koorə, yi u nɛɛ,

“Yinni wara u naanɛ doke ye sa nɔɔsia. Wara Yinni Gusunə u win dam sɔɔsi.”

³⁹ Yenin sōna ba ñ kpīa ba naanɛ doke domi Gusunən sɔmɔ Esai u kpam gerua u nɛɛ,

⁴⁰ “Gusunə u bu kua wōkobu

ma u ben bwisi kawa.

Kpa bu ku raa ka ben nɔni yam wa.

Kpa bu ku gia ka ben bwisi.

Bu ku raa gōru gəsia, kpa n bu bɛkia.”

⁴¹ Yeniwa Esai u gerua yèn sɔ u Kirisin yiiko wa ma u win gari gerua.

⁴² Ka mɛ, Yuuban tɔnwero dabiru ba Yesu naanɛ doke, adama Falisiban sɔ ba ñ wure batuma sɔɔ bu ku raa ka bu gire mɛnnɔ yerun din sɔ. ⁴³ Domi ba tɔnun siarabu kī n kere Gusunən siarabu.

Yesun gari yi koo tɔmbu taarɛ wē

⁴⁴ Ma Yesu u gbāra u nɛɛ, baawure wi u man naanɛ doke, n ñ mɔ nɛna u naanɛ doke, wi u man gərimawa u naanɛ doke. ⁴⁵ Wi u man waamə u wi u man gərima waaməwa mi. ⁴⁶ Nɛ na na handuniaɔ nge yam bururam, kpa baawure wi u man naanɛ doke u kun ka wāa yam wōkuru sɔɔ. ⁴⁷ Baawure wi u nɛn gari nɔɔmɔ, ma u kun yi wure, n ñ mɔ nɛna kon yēro taarɛ wē. Na nawa n ka handunia faaba ko, n ñ mɔ n ka handunia taarɛ wē.

⁴⁸ Baawure wi u man yina, ma u ñ nɛn gari wure, yēro u mɔ ye n koo nùn taarɛ wē. Gari yi na gerua yiya yi koo yēro taarɛ wē sanam dāakim sɔɔ.

⁴⁹ Domi na ñ gari gerua ka nɛn tiin yiiko, adama Baaba wi u man gərima, wiya u man wooda wē ye kon gere ka ye kon sɔɔsi. ⁵⁰ Na yē ma win woodan kəkərɔwa wāaru te ta ku ra kpe, yen sōna ye na gerumə, na ye geruməwa nge mɛ Baaba u man sɔɔwa.

13

Yesu u win bwāabun naasu tea

¹ Yesu u ra n wigibu kī be ba wāa handuniaɔ, yen sɔ, bu sere tɔɔ baka te ko te ba ra nɛɛ Gɔɔ sararibu, u bu win kīi bakaru sɔɔsi. Domi u yē ma win saa ya tura u ka doona handunian di u da win Baaban mi.

² Wi ka win bwāabu ba yaa dibu dimə sannu. N deema Setam u raa Yudası Isikariɔtu, Siməon bii bɔrie u ka Yesu yāku kowo tɔnwerobu ka Falisiba nɔmu sɔndia. ³ Yesun tii u yē ma Baaba u nùn gāanu kpuro nɔmu sɔndia, u maa yē ma u nawa saa Gusunən min di ma u maa wurɔ win

mi. ⁴ Yera u seewa dii yerun di u win yaberu pweta u yi, ma u yasa sua u tii sēka. ⁵ U nim sōke gbēeru sō, u ka win bwāabun naasu teamō, ma u si sunkumō ka yasa ye u sēke. ⁶ Ye u girari Simō Piēn mi, ma Piē nūn bikia u nē, Yinni wuna kaa maa nēn naasu tea?

⁷ Yesu u nūn wisa u nē, a ñ gina tuba ye na mò tē, adama amēn biru n ko n nun yeeri.

⁸ Piē u nē, nē na kun wuramō a nēn naasu tea fa!

Yesu u nūn sōwa u nē, nà kun wunēn naasu tee, a ñ maa bōnu gaa wasi nēn mi.

⁹ Simō Piē u nē, ñ n mēn na Yinni, n ñ maa mō nēn naasu tōnawa kaa tea, a maa nēn nōma ka nēn wiru teo.

¹⁰ Yesu u nē, wi u wobura, mba n maa yēro tie, ma n kun mō u win naasu tea u wa u ka dēera mam mam. Bē i dēere, adama n ñ mō bē kpuro.

¹¹ N deema Yesu u win dōme yē kō, yen sōna u gerua u nē, n ñ mō be kpurowa ba dēere.

¹² Sanam mē u ben naasu tea u kpa u win yaberu sua u sebua ma u kpam sina win sin yerō u nē, i yē ye na bē kua mi? ¹³ Bē i man sokumō keu koosio ka Yinni. Geema i gerumō, mēya na sāa. ¹⁴ Ñ n mēn na, nē wi na sāa bēn Yinni ka bēn keu koosio, nà n bēn naasu tea, n weenē bēn tii i naasu teana. ¹⁵ Wee na bē kom gem sōsi kpa i n da maa kuanē nge mē. ¹⁶ Ka geema, na bē sōmō, yoo ku ra n win yinni kere, mēya goro ku ra n wi u nūn gōra kere. ¹⁷ Tē wee, i sōsi teni gia. Doo nōrugiba bē, ñ n tu swīi.

¹⁸ N ñ mō bē kpuron gariya na mò. Na yē be na gōsa. Adama Gusunōn gari yi ñ koo ko yi kun koore yi ye nē, “Wi u ka man dimō sannu, u gōsira nēn yiberē.” ¹⁹ Na bē yabu yeni sōmōwa saa tēn di yu sere koora. Yà n koora kpa i ka naanē doke ma nēna yēro wi. ²⁰ Ka geema na bē sōmō, baawure wi u yēro wura wi na gōra, nēna u wura. Baawure wi u maa man wura, u wi u man gōrima wurawa.

Yesu u Yudasi terasia
(I maa mērio Mateu 26:20-25, Maaku 14:17-21, Luku 22:21-23)

²¹ Ye Yesu u yeni gerua u kpa, win gōru ga sankira too too, ma u bu sōwa kpasasa u nē, ka geema na bē sōmō, goo wāa bē sō wi u koo man dōmē.

²² Ma win bwāabu ba nōni gia mērina. Ba ñ yē ben wara u ka yā.

²³ Yesun bō turo, wi u kī, u sō win nōm geuō. ²⁴ Ma Simō Piē u yīreru kua ka nōmu durō wi, u Yesu bikio u nē, wara u ka yā. ²⁵ Ma bō wi, u Yesu gballi u nūn bikia u nē, Yinni wara a ka yā.

²⁶ Yesu u nūn wisa u nē, wi na kon dōka wē ye na ka kpee sōra, wiya mi.

Ma u dōka ka kpee sōra u Yudasi Isikariōtu, Simōn bii wē. ²⁷ Ye Yudasi u dōka ye mwa u kpa, mii mii ma Setam dua win gōruō. Yesu u nūn sōwa u nē, ye kaa ko, a koowo kpaaka.

²⁸ Adama ben suunu sō goo sari wi u yē yēn sō u nūn sōwa mē. ²⁹ Gaba tamaa yēn sō Yudasiwa u gobin bōru nēni, yen sōna Yesu u nūn sōmō u gāanu dweeyo nīn bukata ba mō tōo bakarun sō, ñ kun mē u nūn sōmō u sārōbu gāanu kē. ³⁰ Ye Yudasi u dōka ye mwe ma u yara ka sendaru. N deema yam tīra.

Wooda kpa

³¹ Sanam mē Yudasi u yara u kpa, Yesu u nē, tēra Tōnun Bii u den wōlle suara, ma Gusunō maa wōlle suara win min di. ³² Gusunō ñ n wōlle suara win min di, Gusunōn tii u koo maa Tōnun Bii wi wōlle sua, n ñ maa tēmō. ³³ Nēn bibu, saa fiiko sōra ko na n wāa ka bē, yen biru i ko man kasu. Adama na bē sōmō tē nge mē na raa Yuuba sōwa, mi na dō i ñ kpē i da mi. ³⁴ Wooda kpa na bē wēmō, i kīanō. I de i kīru sōsina nge mē na bē kīru sōsi. ³⁵ ñ n kīanē, baawure u ko n yē ma i sāawa nēn bwāabu.

Yesu u nē, Piē koo nūn siki
(I maa mērio Mateu 26:31-35, Maaku 14:27-31, Luku 22:31-34)

³⁶ Simō Piē u nūn bikia u nē, Yinni, mana a dō.

Yesu u nùn wisa u nee, mi na dɔɔ a ñ kpɛ a man swĩima tɛ, adama ñ n sosi kaa man swĩima mi.

³⁷ Piɛɛ u nùn bikia u nee, Yinni, mban sɔna na ñ kpɛ n nun swĩi mi tɛ. Domi na sɔru sãa n ka nen wãaru wɛ wunen sɔ.

³⁸ Yesu u nùn bikia u nee, a sɔru sãa a ka wunen wãaru wɛ nen sɔ? Ka gem na nun sɔmɔ, goo dɔɔ gu ka sere swĩi kaa man siki non ita.

14

Yesuwa swaa ye ya dɔɔ

Baaban mi

¹ Yesu bu sɔɔwa u nee, i ku wurura. I Gusunɔ naane dokeo kpa i maa man naane doke. ² Wãa yee dabina nu wãa nen Baaban yenuɔ. N wee na dɔɔ mi, n bee wãa yerun sɔru kua. Ñ kun sãa me, na ñ daa bee sɔmɔ. ³ Nà n wãa yee ten sɔru kua na kpa, kon kparam wurama n bee sua n ka da nen tiin mi. Mi na wãa kpa sa n wãa mi sannu. ⁴ I ru swaa yɛ kɔ mi na dɔɔ.

⁵ Tomaa u nùn sɔɔwa u nee, Yinni, sa ñ yɛ mi a dɔɔ. Amɔna sa ko n ka min swaa yɛ.

⁶ Yesu u nùn sɔɔwa u nee, nena na swaa, nena na gem, nena na wãaru, goo sari wi u koo da Baaban mi ma n kun mɔ saa nen min di. ⁷ Bee ñ n daa man yɛ, i ko n maa nen Baaba yɛ. Saa tɛn di i nùn gia, i maa nùn wa.

⁸ Filipu u nùn sɔɔwa u nee, Yinni a sun Baaba wi sɔsio, n den tura me.

⁹ Yesu u nee, mìn di na ka bee wãa n tɛ, ka me, a ñ man gie Filipu? Baawure wi u gesi man wa u maa Baaba wawa. Amɔna a ka gerua a nee, n bee Baaba sɔsio. ¹⁰ A ñ naane doke ma na wãa Baaba sɔɔ, Baaba maa wãa ne sɔɔ? Gari yi na bee sɔmɔ, na ñ gerumɔ ka nen tiin yiiko. Baaba wi u wãa ne sɔɔ, wiya u win sɔmburu mɔ. ¹¹ I gesi naane dokeo ma na wãa Baaba sɔɔ, ma Baaba maa wãa ne sɔɔ. Ñ kun me, i naane dokeo sɔma ye na kuan sɔ. ¹² Ka geema na bee sɔmɔ, baawure wi u man naane doke, sɔma ye na mɔ, yeya yɛro koo maa ko. U koo mam sɔma ko ye ya yeni kere domi na dɔɔ nen Baaban mi. ¹³ Na kon maa bee gãanu

baanire kua ni i gesi kana ka nen yĩsiru, kpa bu ka Baaba walle sua saa Biin min di. ¹⁴ Ì n gãanu kana ka nen yĩsiru, kon bee ni kua.

Hunde Deeron naarun

nɔɔ mweeru

¹⁵ Yesu u nee, ñ n man kī i nen wooda mem nɔɔwɔ. ¹⁶ Kon Baaba kana, u koo bee Dam Kɛɔ kpao wɛ wi u ko n ka bee wãa sere ka baadommaɔ. Wiya sãa Hunde gemgii. ¹⁷ Handuniagibu ba ñ kpɛ bu nùn mwa yèn sɔ ba ñ nùn waamɔ, meya ba ñ maa nùn yɛ. Adama bee i nùn yɛ, domi u wãa ka bee, u kon maa wãa been baawure sɔɔ.

¹⁸ Na ñ bee derimɔ goberu. Kon kparam wurama been mi. ¹⁹ N tie fiiko ye handuniagibu ba ñ maa ka man wasi, adama bee i ko man wa. Yèn sɔ na wasi, bee i ko n maa wasi. ²⁰ Dɔma teya i ko n yɛ ma na wãa nen Baaba sɔɔ ma bee i wãa ne sɔɔ, ma na maa wãa bee sɔɔ.

²¹ Wi u nen wooda mwa, ma u ye mem nɔɔwa, wiya u man kī. Wi u man kī, nen Baaba koo nùn kīa. Nen tii kon maa yɛro kīa, kpa n nùn tii sɔsi.

²² Yudasī, n ñ mɔ wi ba ra nee Isikariotu, u bikia u nee, Yinni, amɔna kaa sun wunen tii sɔsisina handuniagibu ba kun ka nun wa.

²³ Ma Yesu u nùn wisa u nee, baawure wi u man kī u koo nen gari mem nɔɔwa. Nen Baaba u koo nùn kīa, ne ka nen Baaba sa ko maa na yɛron mi kpa su been wãa yeru ko wi sɔɔ. ²⁴ Wi u kun man kī, u ñ maa nen gari mem nɔɔwammɛ. Gari yi i nua, n ñ negii, yi sãawa Baabagii wi u man gɔrima.

²⁵ Na bee yeni kpuro sɔmɔ tɛ ye na ka bee wãa. ²⁶ Adama Hunde Deero, Dam kɛɔ wi, wi Baaba koo gɔrima ka nen yĩsiru, wiya u koo bee baayere keu sɔsi, u koo maa bee ye kpuro yaayasia ye na bee sɔɔwa.

²⁷ B̄ari yenda na bee deria, nen b̄ari yenda na bee wɛemɔ. Na ñ bee tu wɛemɔ nge me handunia ya ra wɛ. I ku wurura, i ku maa nanda. ²⁸ Bee i nua nge me na bee sɔɔwa ma na doonɔ, adama kon kparam wurama been mi. Ì n daa man kī i ko n nuku dobu mɔ

ye na ka dɔɔ Baaban mi, domi nen Baaba u yiiko mɔ u man kere. ²⁹ Na bɛɛ gāa ninin gari sɔɔmɔ tɛ, nu sere koorɔ. Nù n koorɔ kpa i ka man naane doke. ³⁰ Na ñ maa kpɛ n ka bɛɛ gari dabinu ko domi handunian wirugii u sisi. U ñ dam mɔ nɛ sɔɔ, ³¹ adama kpa handuniagibu ba n ka yɛ ma na Baaba kī, na maa kpuro mɔ nge mɛ Baaba u man yen wooda wɛ. I seewo su doona.

15

Yesuwa resɛm dāa gea

¹ Yesu u bu sɔɔwa u nɛɛ, nɛna resɛm dāa mɛro, nen Baabawa gbaa yɛro. ² Nen kāasa baayere ye ya ku ra binu ma, yera u ra bure u kɔ. Kāasa baayere ye ya ra binu ma, u ra ye sɔmɛwa kpa yen marum mu ka sosi. ³ Bɛɛ i dɛɛra kɔ gari yin saabu yi na bɛɛ sɔɔwa. ⁴ I de i n ka man maninɛ, na kon maa ka bɛɛ manina. Nge mɛ kāasa ya ñ kpɛ yu ka tii binu ma, ma n kun mɔ ya ka dāa mɛro maninɛ, mɛya maa bɛɛn tii, i ñ kpɛ i binu ma, i kun ka man maninɛ.

⁵ Nɛna resɛm dāa mɛro, bɛɛya yen kāasi. Wi u ka man maninɛ ma na ka nùn maninɛ, wiya u koo bii dabinu ma, domi nen sariru i ñ kpɛ i gāanu ganu ko. ⁶ Baawure wi u kun ka man maninɛ, ba koo nùn wunawa bu kɔ nge kāasi kpa u dɛrura. Yen biru ba koo kāasi yi menna bu dɔɔ doke, kpa yi dɔɔ mwɔ. ⁷ Bɛɛ i n ka man maninɛ ma nen gari yi wāa bɛɛ sɔɔ, i bikio ye i kī, na kon bɛɛ kua. ⁸ ñ n bii dabinu mara ya koo nen Baaba bɛɛre wɛ. Nge mɛya i ko maa sɔɔsi ma nen bwāaba i sāa. ⁹ Nge mɛ Baaba man kī, nge mɛya na maa bɛɛ kī. I yɔro nen kīru sɔɔ. ¹⁰ Nge mɛ na nen Baaban wooda mɛm nɔɔwa ma na wāa win kīru sɔɔ, nge mɛya i n nen wooda mɛm nɔɔwa, i ko n wāa nen kīru sɔɔ.

¹¹ Na bɛɛ yeni sɔɔwa kpa nen nuku dobu bu n ka wāa bɛɛ sɔɔ, kpa bɛɛn nuku dobu bu ka yibu. ¹² Nen wooda wee, i kīanɔ nge mɛ na bɛɛ kī. ¹³ Goo ù n win wāaru wɛ win bɔrɔban sɔ kīrun saabu, kīi te, ta ñ saara mɔ. ¹⁴ Nen bɔrɔbara bɛɛ i sāa i n mɔ ye na bɛɛ yiire. ¹⁵ Na ñ maa bɛɛ sokumɔ yobu

yèn sɔ yoo ku ra n yɛ ye win yinni u mɔ. Adama na bɛɛ sokumɔ bɔrɔba, yèn sɔ gāanu baanire ni na nua nen Baaban min di niya na bɛɛ sɔɔwa. ¹⁶ N ñ mɔ bɛɛya i man gɔsa, nɛna na bɛɛ gɔsa. Na maa bɛɛ wuna nenem kpa i da i binu ma ni nu koo tɛ. Kpa gāanu baanire ni bɛɛ i kana nen Baaban mi ka nen yīsiru, u bɛɛ wɛ. ¹⁷ Ye na bɛɛ yiiremɔ wee, i kīanɔ.

Handunia ya Yesu ka wigibu tusa

¹⁸ Yesu maa nɛɛ, handuniagibu bà n bɛɛ tusa, i n yɛ ma nɛna ba gbia ba tusa. ¹⁹ Bɛɛ i n daa sāan na handuniagibu, handunia ya ko n bɛɛ kīwa nge yegibu. Adama na bɛɛ gɔsa handunia ye sɔɔn di, i ñ maa sāa yegibu, yen sɔna handuniagiba bɛɛ tusa. ²⁰ I gari yi yaayo yi na raa bɛɛ sɔɔwa na nɛɛ, yoo ku ra win yinni kere. Bà n man nɔni sɔɔwa ba koo maa bɛɛ nɔni sɔ. Bà n nen gari mɛm nɔɔwa ba koo maa bɛɛgii mɛm nɔɔwa. ²¹ Adama yeni kpurowa ba koo bɛɛ kua nen yīsiran sɔ, domi ba ñ yɛro yɛ wi u man gɔrima. ²² Nà kun daa nɛ, na ka bu gari kue, ba ñ daa taare mɔ. Adama tɛ ba ñ maa gafara mɔ. ²³ Wi u man tusa u maa nen Baaba tusawa. ²⁴ Nà kun daa sɔma kue ben suunu sɔɔ ye goo kun koore, ba ñ daa taare mɔ. Adama tɛ, ba sɔma ye wa kɔ, ma ba sun tusa nɛ ka nen Baaba. ²⁵ Nge mɛya n sāa kpa gari yi ba yorua woodan tirerɔ yi ka koorɔ, yi yi nɛɛ, “Ba man tusa, ba ñ ten wiru ka naasu yɛ.”

²⁶ Adama Dam Kɛɔ, Hunde gemgii wi, u sisi saa nen Baaban min di. Kon bɛɛ nùn gɔriama ka Baaba win yīsiru, kpa u bɛɛ nen areru diiya. ²⁷ Bɛɛ i ko maa nen areru di, domi i wāa ka nɛ sannu saa toren di.

16

¹ Yeni kpurowa na bɛɛ sɔɔwa kpa i ku ra ka biru wura. ² Ba koo bɛɛ gira saa mennɔ yerun di. Saa ya mam sisi ye baawure wi u bɛɛ goomɔ u ko n tamaa u Gusunɔ sɔmburu kuammɛwa. ³ Ba koo bɛɛ yabu yeni kua yèn sɔ ba ñ Baaba gie, ba ñ maa man gie. ⁴ Adama na bɛɛ gāa nini

sɔɔmɔwɔ, dɔmɔ te nin saa ya tura kpa i ka yaaya ma na raa bɛɛ nu sɔɔre.

Hunde Dɛɛron samburu

Yesu maa nɛɛ, na ñ daa bɛɛ gāa nini sɔɔwɔ saa yellun di yèn sɔ na wāa ka bɛɛ sanɲu. ⁵ Adama tɛ na dɔɔ wi u man gɔriman mi. Goo maa sari bɛɛ sɔɔ wi u man bikia mi na dɔɔ. ⁶ Adama yèn sɔ na bɛɛ yeni sɔɔwɔ, bɛɛn gɔru ga sankira too. ⁷ Ka mɛ, na bɛɛ gem sɔɔmɔ, bɛɛn arufaaniwa nà n da, domi nà kun de, Dam Kɛɔ wi, u ñ sisi bɛɛn mi. Adama nà n da kon bɛɛ nùn gɔriama. ⁸ U n tunuma, wiya u koo de handuniagibu bu tubu ye n sāa toraru ka ye n sāa gem ka maa Gusunɔn siribu. ⁹ U koo bu taare wɛ yèn sɔ ba ñ man naane doke. ¹⁰ U koo bu sɔɔsi ma gem wāa nɛ sɔɔ ye na ka dɔɔ Baaban mi, ma ba ñ maa man wasi. ¹¹ U koo maa de bu siribu tubu yèn sɔ Gusunɔ u handunia yenin wirugii siri kɔ.

¹² Na maa gāa dabinu mɔ n ka bɛɛ sɔ, adama nu bɛɛ kere gina. ¹³ Sanam mɛ Hunde gemgii wi, u tunuma wiya u koo bɛɛ kpara i ka gem kpuro gia. U ñ koo gari gere ka win tiin yiiko. Ye u nua, yeya u koo gere, u koo maa bɛɛ sɔ ye ya sisi. ¹⁴ Wiya u koo man bɛɛrɛ wɛ, domi u koo nɛgia nɔ, kpa u bɛɛ ye nɔɔsia. ¹⁵ Kpuro ye Baaba u mɔ nɛgia. Yen sɔna na gerua ma Hunde u koo nɛgia nɔ, kpa u bɛɛ ye nɔɔsia.

Nuku sankiranu koo ko

nuku dobu

¹⁶ Yesu bu sɔɔwɔ u nɛɛ, ñ n sosi fiiko i ñ maa man wasi. Ñ n maa kpam sosi fiiko, i ko man wa.

¹⁷ Ma win bwāabu gabu ba bikianamɔ, mba yen tubusianu ye u sun sɔɔmɔ, ñ n sosi fiiko sa ñ maa nùn wasi, ñ n maa kpam sosi fiiko sa ko nùn wa. Mba maa yen tubusianu ye u nɛɛ u dɔɔ win Baaban mi. ¹⁸ Ba bikianamɔ mba ñ n sosi fiikon tubusianu. Ba nɛɛ, sa ñ yɛ yèn gari u mɔ.

¹⁹ Yesu u gia ma ba kī bu nùn gāanu bikia. Yen sɔna u bu sɔɔwɔ u nɛɛ, na nɛɛ yaa, ñ n sosi fiiko i ñ man wasi, ñ n maa kpam sosi fiiko i ko man

wa. Gari yiniwa i bikianamɔ bɛɛn suunu sɔɔ ro? ²⁰ Ka geema na bɛɛ sɔɔmɔ, i ko swī, i ko kpasa wɔri ko, adama handuniagibu ba koo yɛeri. Bɛɛn nukura koo sankira, adama bɛɛn nuku sankiranu koo gɔsira nuku dobu. ²¹ Sanam mɛ tɔn kurɔ u yiire u ra n nɔni swāaru mɔ domi win saa ya tura. Adama sanam mɛ u win bii mara, u ku ra maa nɔni swāa te yaaye nuku dobu sɔ ye u ka tɔnu mara handunia sɔɔ. ²² Mɛya n maa sāa bɛɛn mi. Tɛ, bɛɛ i nuku sankiranu mɔ, adama kon kpam bɛɛ wa, ma bɛɛn nukura koo dora. Goo maa sari wi u koo kpī u bɛɛ nuku doo bi mwaari.

²³ Saa ye, yà n tunuma, i ñ ko man gāanu ganu bikia. Ka geema na bɛɛ sɔɔmɔ, baayere ye i Baaba kana ka nɛn yīsiru, u koo bɛɛ kɛ. ²⁴ Sere ka tɛ i ñ gāanu ganu kanɛ ka nɛn yīsiru. I bikio, i ko wa, kpa bɛɛn nuku dobu bu ka yibu.

Yesu u handunia kamia

²⁵ Yesu maa bu sɔɔwɔ u nɛɛ, yeni kpurowa na bɛɛ sɔɔwɔ ka mɔndu. Adama saa ya sisi ye na ñ maa bɛɛ gari sɔɔmɔ ka mɔndu, kon bɛɛ Baaban gari sɔɔwɔ kpasasa. ²⁶ Saa ye, yà n tunuma, i ko Baaba kana ka nɛn yīsiru. Na ñ maa gerumɔ ma kon nùn kana bɛɛn sɔ, ²⁷ domi Baaban tii u bɛɛ kī. U bɛɛ kī yèn sɔ i man kī, i maa naane doke ma na weewa Gusunɔn min di. ²⁸ Na yarimawa saa Baaban min di, na na handuniaɔ. Tɛ na handunia derimɔ na dɔɔ nɛn Baaban mi.

²⁹ Win bwāaba nùn sɔɔwɔ ba nɛɛ, tɛra a re sun gari sɔɔwɔ kpasasa, n ñ ka mɔndu. ³⁰ Tɛ sa gia ma a baayere kpuro yɛ, n ñ maa mɔ goo u nun gāanu bikia. Yenin sɔna sa naane doke ma Gusunɔn min diya a yarima.

³¹ Ma Yesu u bu bikia u nɛɛ, tɛ i naane doke? ³² I laakari koowo, saa ya sisi ya mam tunuma kɔ ye ba koo ka bɛɛ kpuro yarinasia, baawure u ka da win yɛnuɔ. I ko man deri nɛ turo, adama na ñ wāa nɛ turo yèn sɔ Baaba u wāa ka nɛ. ³³ Yabu yeniwa na raa bɛɛ sɔɔwɔ kpa i n ka bɔri yɛndu mɔ nɛ sɔɔ. Handunia ye sɔɔra i ko nɔni

swāaru wa, adama i ku mwia kpana, na handunia kamia kɔ.

17

Yesu u kanaru mɔ

win bwāabun sɔ

¹ Ye Yesu u gari yi gerua u kpa, u win nɔni seeya wɔllɔ u nɛɛ, Baaba, saa ya tura. A nɛ wunɛn Bii wɔlle suo, kpa n maa nun wɔlle sua. ² Domi a man yiiko wɛ tɔmbu kpuron wɔllɔ, kpa n ka be a man wɛ kpuro wāaru wɛ te ta ku ra kpe. ³ Wāaru te ta ku ra kpe tera mini, tɔmbu bu ka nun gia, wunɛ Gusunɔ turo, kpa bu maa man gia nɛ Yesu Kirisi wi a gɔrima. ⁴ Na nun wɔlle sua tem mɛ sɔɔ, na maa sɔmbu te wiru go te a man yiire. ⁵ Baaba, na nun kanamɔ, a de na n yiiko mɔ tɛ wunɛn bɔkuɔ, nge mɛ na raa mɔ ka wunɛ sannu ba sere handunia taka kua.

⁶ Na tɔn be wunɛn yĩsiru giasia be a man wɛ handunia ye sɔɔ. Wunɛgiba ba raa sãa, ma a man bu wɛ. Ba maa wunɛn gari mɛm nɔɔwa. ⁷ Tɛ ba yɛ ma gāanu kpuro ni a man wɛ, saa wunɛn min diya nu na. ⁸ Domi na bu gari yi wɛ yi a man sɔɔwa, ba maa yi mwa. Ma ba gia sãa sãa ma saa wunɛn min diya na yara, ba maa naanɛ doke ma wuna a man gɔrima.

⁹ Na bu kanaru kuammɛ n ñ mɔ handuniagibu. Tɔn be a man wɛ, beya na kanaru kuammɛ yèn sɔ wunɛgiba ba sãa. ¹⁰ Nɛgibu kpuro ba sãawa wunɛgibu ma wunɛgibu kpuro ba maa sãa nɛgibu, nɛn yiiko maa sɔɔsira be sɔɔ. ¹¹ Tɛ na sisi wunɛn mi. Na ñ ko na n maa wãa handunia sɔɔ, adama beya ba ko n wãa handunia ye sɔɔ. Baaba Dɛero, a bu beruo ka wunɛn yĩsi te a man wɛn dam, kpa ba n ka sãa tia, nge mɛ nɛ ka wunɛ sa sãa tia. ¹² Sanam mɛ na wãa ka be, na bu berua ka wunɛn yĩsi te a man wɛn dam. Na bu kɔsu, ma be sɔɔ baa tɔn turo goo kun kam kue ma n kun mɔ kam kooren bii, kpa Gusunɔn gari yi ka kooraa. ¹³ Tɛ na sisi wunɛn mi. Yeniwa na gerumɔ handunia ye sɔɔ, kpa ba n ka nuku dobu yiba nɛn sɔ. ¹⁴ Na bu wunɛn gari wɛ, ma handuniagiba bu

tusa yèn sɔ ba ñ sãa handuniagibu, nge mɛ nɛn tii na ñ sãa handuniagii. ¹⁵ Na ñ nun kanamɔ a ka bu wuna handunia sɔɔn di, adama na nun kanamɔwa a bu kɔsuo tɔn kɔso win sɔ. ¹⁶ Ba ñ sãa handuniagibu nge mɛ nɛn tii na ñ sãa handuniagii. ¹⁷ A tii bu wunɔ nɛnɛm ka wunɛn gem gari. Wunɛn gari gema. ¹⁸ Nge mɛ a man gɔrima handuniaɔ, mɛya na maa bu gɔra handunia sɔɔ. ¹⁹ Ben sɔna na nun nɛn tii wɛ kpa ben tii bu maa ka ko wunɛgibu ka gem.

²⁰ N ñ mɔ beni tɔnawa na kanaru kuammɛ, adama ka maa be ba koo naanɛ doke ben garin saabu. ²¹ Na kanamɔwa be kpuro ba n ka sãa tia. Nge mɛ wunɛ Baaba a wãa nɛ sɔɔ, ma na maa wãa wunɛ sɔɔ, a de bu ko tia bɛsɛ sɔɔ. Kpa handuniagibu bu ka naanɛ doke ma wuna a man gɔrima. ²² Yiiko ye a man wɛ, yeya na maa bu wɛ, kpa ba n ka sãa tia nge mɛ nɛ ka wunɛ sa sãa tia. ²³ Nɛ na wãa be sɔɔ, wuna a maa wãa nɛ sɔɔ, kpa bu ka ko tia mam mam. Kpa handunia yu ka gia ma wuna a man gɔrima, a maa bu kɔ nge mɛ a man kɔ.

²⁴ Baaba, na kɔ be a man wɛ ba n wãa nɛn mi, mi na wãa, kpa ba n nɛn yiiko mɛera ye a man wɛ, domi a man kɔ ba sere handunia taka kua. ²⁵ Baaba gemgii, handuniagiba kun nun yɛ, adama nɛ na nun yɛ, ma beni ba tuba ma wuna a man gɔrima. ²⁶ Na bu wunɛn yĩsiru giasia, mɛya kon kparam bu tu giasiam sosi, kɔi te a man kɔa ta n ka wãa be sɔɔ, kpa na n maa wãa be sɔɔ.

18

Yesun mwaabu
(*I maa mɛerio Mateu 26:47-56,*
Maaku 14:43-50, Luku 22:47-53)

¹ Sanam mɛ Yesu u kana te kua u kpa, u yara ka win bwāabu sannu ba da daa tora gaan guruɔ ye ba ra soku Sedoroni. Batuma gaa wãa mi, ye sɔɔ u dua ka win bwāabu. ² Yudasɔ, win dɔmɛ, u yam mi yɛ domi Yesu ka win bwāabu ba ra raa mɛnɛnɛ mi nɔn dabiru. ³ Yen sɔna Yudasɔ u da mi ka tabu kowobu ka sãa yerun kɔsobu be yaku kowo tɔnwerobu ka Falisiba

ba nùn wě. Ba ben tabu yānu neni, ka fitilakunu ka wīi bōnnun dōō. ⁴ N deema Yesu u yē kō ye n koo nùn ko kpuro, yen sōna u susi u bu bikia u nēē, wara i kasu.

⁵ Ma ba nùn wisa ba nēē, Yesu Nasaretigiiwa sa kasu.

Yesu u nēē, nēna mi.

Yudasi, win dōmē, u yō mi, ka be sannu. ⁶ Ye Yesu u nēē, nēna mi, ma ba dēsira ba wōruka.

⁷ Yesu u kpam bu bikia u nēē, wara i kasu.

Ma ba nēē, Yesu Nasaretigiiwa sa kasu.

⁸ Yesu u nēē, na raa bēē sōōwa kō ma nēna mini. Ñ n nēn na i kasu, i de beni bu doona.

⁹ U yeni gerua kpa gari yi u raa gerua yi ka koorā ye u nēē, baa tōn turo kun kam kue be Baaba u nùn wě sōō. ¹⁰ Sanam mē, Simōō Piēē u win takobi neni ma u ye woma u ka yāku kowo tōnweron yoo sōra u win soo nōm geuguu bura. Yoo win yīsira Maliku. ¹¹ Ma Yesu u Piēē sōōwa u nēē, a wunēn takobi wesio yen kararō. Na ñ kon ka nōni swāaru tēmana te nēn Baaba u man yiire?

Ba ka Yesu da Anin wuswaaō

¹² Sanam mēya tabu kowobu ka ben wirugii ka Yuuban sāa yerun kōsobu ba Yesu mwa ba nùn bōkuā ¹³ ma ba gbia ba ka nùn da Anin mi. Ani u sāawa Kaifan dokiri, Kaifa wiya u maa sāa yāku kowo tōnwerō wōō ge sōō. ¹⁴ Kaifa wiya u raa Yuuba bwisi kā ma n arufaani mō tōn turo u ka tōmbu gbiiya.

Piēē u Yesu siki

(I maa mēerio Mateu 26:69-70, Maaku 14:66-68, Luku 22:55-57)

¹⁵ Simōō Piēē ka bōō goo ba Yesu swīi. N deema yāku kowo tōnwerō wi, u bōō wi yē sāa sāa, ma bōō wi, u ka Yesu dua sannu yāku kowo tōnweron yenun yaaraō. ¹⁶ Adama Piēē u yōra tōōwō yenu kōnnōwō. Ma bōō wi yāku kowo tōnwerō u yē mi, u yarima u ka wōndia kōnnō kōso geruna, ma u Piēē duusia. ¹⁷ Ma wōndia wi u kōnnō kōsu mi, u Piēē bikia u nēē, wunē, a ñ maa sāa durō win bwāabun turo?

Piēē u nēē, aawo.

¹⁸ Ma yobu ka sāa yerun kōsobu ba yō dōō gēēn bōkuā yi ba sōrua woorun sō ba wōsu. Piēē u da u maa yō mi, ba wōsu sannu.

Yāku kowo tōnwerō

u Yesu gari bikiamō

(I maa mēerio Mateu 26:59-66, Maaku 14:55-64, Luku 22:66-71)

¹⁹ Ma yāku kowo tōnwerō u Yesu win bwāabun gari bikia, ka ye u tōmbu sōōsimō. ²⁰ Ma Yesu u nùn wisa u nēē, na ka baawure gari kua batuma sōō. Na nēn keu sōōsiru kpuro kuawa mēnnō yenu sōō ka maa sāa yerō, mi Yuuba kpuro ba ra mēnnē. Na ñ gāanu ganu gerua asiri sōō. ²¹ Ñ n mēn na, mban sōna a man gari bikiamō. Be ba nēn gari nua, a ben tii bikio ye na bu sōōwa. Beya ba yē ye na gerua.

²² Ye Yesu u yeni gerua u kpa, yera sāa yerun kōso turo wi u nùn yōre, u Yesu baara so, ma u nēē, yāku kowo tōnwerōwa a kāka a gari wisimō mē?

²³ Ma Yesu u nùn wisa u nēē, ñ n gari kōsin na na gerua, a yi geruo baawure u nō. Ñ n maa gem na na gerua, mban sōna a man soomō.

²⁴ Ma Ani u dera ba nùn bōkuā ba ka da Kaifa, yāku kowo tōnweron mi.

Piēē u kpam Yesu siki

(I maa mēerio Mateu 26:71-75, Maaku 14:69-72, Luku 22:58-62)

²⁵ Saa ye sōō, Simōō Piēē u yō mi, u dōō wōsu. Ma ba nùn bikia ba nēē, wunē maa, a ñ sāa durō win bwāabun turo?

Adama Piēē u gari yi siki u nēē, aawo fa.

²⁶ Yāku kowo tōnweron yoo turo, win soo teu Piēē u buran dusi, u nùn bikia u nēē, na ñ daa nun wa ka wi batuma ye sōō?

²⁷ Piēē u kpam siki u nēē, aawo. Yera yande goo dōō ga swī.

Ba ka Yesu da Pilatin wuswaaō

(I maa mēerio Mateu 27:1-2, 11-14, Maaku 15:1-5, Luku 23:1-5)

²⁸ Saa Kaifan min di ba ka Yesu da tem yēron siri yerō. N deema buru buru yam sārera. Be ba sāa Yuuba ba ñ wure bu du siri yeru mi, kpa bu ku raa ko disigibu. Domi ba kī bu

Gɔɔ sararibun tɔɔ baka ten yaa dibu di. ²⁹ Yen sɔna Pilati u yarima u bu deema, ma u bu bikia u nɛɛ, tora teren bwesera i durɔ wi waasi.

³⁰ Ba nɛɛ, ù kun kɔsa kue, sa ñ daa ka nùn sisi su nun nɔma bɛria.

³¹ Pilati u bu sɔɔwa u nɛɛ, bɛɛn tii i nùn mɔɔ, kpa i nùn siri ka bɛɛn tiin wooda.

Ma Yuuba ba nɛɛ, sa ñ yen dam mɔ su ka tɔnu go.

³² Nge mɛya Yesun gari yi kooro yi sɔɔ u sɔɔsi gɔɔ wìn bweseru u koo gbi.

³³ Pilati u kɔam dua siri yerɔ, ma u Yesu soka u nùn bikia u nɛɛ, wuna Yuuban sunɔ?

³⁴ Ma Yesu u nùn bikia u nɛɛ, wuna a ka tii yeni bikiamɔ? Nge gaba nun nɛn gari sɔɔwawa.

³⁵ Pilati u nɛɛ, nɛ Yuuwa? Wunɛn bweseru ka yāku kowo tɔnweroba ba man nun nɔmu sɔndia. Mba a kua.

³⁶ Yesu u nɛɛ, nɛn bandu ta ñ sāa handunia migiru. Tà n sāan na handunia migiru, nɛn bwāabu ba koo sanna kpa bu ku Yuuba man nɔmu sɔndia. Adama nɛn banda kun sāa handunia migiru.

³⁷ Ma Pilati nùn bikia u nɛɛ, ñ n man na, a sāawa sunɔ.

Yesu u nùn wisa u nɛɛ, wunɛn tii a mam gerumɔ ma na sāa sunɔ. Na na handunia sɔɔ, ba man marawa n ka gem areru di. Baawure wi u sāa gemgii, wiya nɛn gari nɔɔmɔ.

³⁸ Pilati u nùn bikia u nɛɛ, mba ba ra soku gem.

Ba Yesu taare wɛ bu go

(I maa mɛrio Mateu 27:15-31, Maaku 15:6-20, Luku 23:13-25)

Gari yin biru Pilati u kɔam yarima u da Yuuban mi, ma u bu sɔɔwa u nɛɛ, nɛna kun toraru garu wa durɔ wi sɔɔ.

³⁹ Adama i komaru garu mɔ te kon ka bɛɛ pirisɔm turo kara Gɔɔ sararibun tɔɔ bakaru sɔɔ. I kī n bɛɛ Yuuban sunɔ kara?

⁴⁰ Ma be kpuro ba gbāsukumɔ ka dam ba mɔ, aawo sa ñ durɔ wi kī, Barabawa sa kī.

N deema gbɛnɔwa Baraba wi, u sāa.

19

¹ Sanam mɛya Pilati u Yesu mwa, ma u dera ba nùn so ka som kpaka. ² Ma tabu kowobu ba sāki tundu bɔkana ba ka nùn sina furɔ kua ba doke win wirɔ. Ba maa nùn gurumusɔ swāabu sebusia. ³ Kiri kiri kpa bu nùn susi bu nɛɛ, Yuuban sunɔ, fɔɔ baasira.

Ma ba nùn baari soomɔ.

⁴ Ma Pilati u kɔam maa yarima u tɔn wɔru ge sɔɔwa u nɛɛ, i swaa dakio. Wee, kon bɛɛ durɔ wi yarama kpa i ka gia ma na ñ toraru garu wa wi sɔɔ.

⁵ Yesu u yarima u sākin furɔ, ka maa gurumusɔ swāabu ge doke. Pilati u bu sɔɔwa u nɛɛ, durɔ wi wee.

⁶ Sanam mɛ yāku kowo tɔnwerobu ka sāa yerun kɔsobu ba nùn wa, ma ba gbāsukum wɔri ba nɛɛ, a nùn kpareo, a nùn kpareo dāa bunanaru sɔɔ.

Pilati u bu sɔɔwa u nɛɛ, bɛɛn tii i nùn mɔɔ kpa i nùn kpare dāa bunanaru wɔllɔ ka bɛɛn tii. Domi nɛ na kun toraru garu wa wi sɔɔ.

⁷ Ma Yuuba ba nùn sɔɔwa ba nɛɛ, sa wooda gaa mɔ ye ya gerumɔ bu nùn go yèn sɔ u win tii nɛɛ Gusunɔn Bii.

⁸ Ye Pilati u gari yi nua, win bɛrum sosi. ⁹ Ma u kɔam ka Yesu wura siri yerɔ, u nùn bikia u nɛɛ, man diya a na.

Adama Yesu kun nùn wisa baa nɔn teeru.

¹⁰ Ma Pilati u nùn bikia u nɛɛ, nɛna a ñ ka sere gari mɔ? A ñ yɛ ma na dam mɔ n ka nun kara, na maa dam mɔ n ka nun kpare dāa bunanaru sɔɔ?

¹¹ Ma Yesu u nùn wisa u nɛɛ, a ñ dam gam mɔ nɛ sɔɔ bà kun nun mɛ wɛ wɔllun di. Yen sɔna wi u man nun nɔmu sɔndia, win taare ya wunɛgia kere.

¹² Ye Pilati u yeni nua yera u hania sosi u ka Yesu kara. Adama Yuuba ba gbāsukunu bɔbia ba nɛɛ, a n durɔ wi kara, a ñ maa tem yɛro kī. Domi baawure wi u win tii kua sunɔ u sāawa tem yɛron yibɛɛ.

¹³ Ye Pilati u gari yi nua, u ka Yesu yarima, ma u siina siri kowon sin yerɔ te ta wāa yam mɛ sɔɔ, mɛ ba sokumɔ Kpee turaru. Miya ba maa sokumɔ Gabata ka Heberum. ¹⁴ N tie sɔɔ teeru bu sere Gɔɔ sararibun tɔɔ bakaru ko,

nge sɔɔ wii wəllun saka. Ma Pilati u Yuuba sɔɔwa u nɛɛ, bɛɛn sunɔ wee.

¹⁵ Ma Yuuba ba gbāsuka wəllɔ, i ka nùn doo, i ka nùn doo, i nùn kpareo dāa bunanaru wəllɔ.

Ma Pilati u bu bikia u nɛɛ, amɔ ro! I kī n bɛɛn sunɔ kpare dāa bunanaru wəllɔ?

Ma yāku kowo tənweroba nùn wisa ba nɛɛ, bɛɛɛ sa n̄ sunɔ goo mɔ ma n̄ kun m̄ tem yēro.

¹⁶ Sanam mɛya Pilati u bu Yesu n̄mu s̄ndia bu ka nùn kpare dāa bunanaru wəllɔ.

Ba Yesu kpare dāa bunanaru wəllɔ

(I maa mɛɛrio Mateu 27:32-44, Maaku 15:21-32, Luku 23:26-43)

Ma ba Yesu mwa ba ka doona. ¹⁷ Ma Yesu u win tiin dāa bunanaru sua u ka da sere aye ten mi, te ta ka wii koko weenɛ, adama ka Heberum ba ra yam mi sokuwa Gɔɔgɔta. ¹⁸ Miya ba nùn kpare dāa bunanaru wəllɔ. Ba maa tən durɔbu yiru gabu kpare turo n̄m dwarɔ, turo n̄m geuɔ, ma Yesu wāa ben suunu sɔɔ.

¹⁹ Ma Pilati u yorua u mani dāa bunana ten wəllɔ. Yora ye, ya nɛɛ, Yesu Nasaretigii, Yuuban sunɔ. ²⁰ Yuuba dabira ba yora ye gara domi mi ba Yesu kpare n̄ ka wuu toma. Ma ba ye yorua ka Heberum, ka Gɛɛkim, ka maa Latɛm.

²¹ Ma Yuuban yāku kowo tənwerobu ba Pilati sɔɔwa ba nɛɛ, a ku yore Yuuban sunɔ, adama a yoruɔ, u nɛɛ wiya Yuuban sunɔ. ²² Ma Pilati u nɛɛ, ye na yorua na yoruawa.

²³ Sanam mɛ tabu kowobu ba Yesu kpare ba kpa, ba win yānu b̄nu kua suba n̄nɛ, tabu kowo ben baawure sube teeru, ba maa win yabe bakaru sua. Yabe te, ta n̄ yina mɔ, ba tu wesawa yaberu. ²⁴ Ma tabu kowo be, ba geruna ba nɛɛ, bu ku raa te gīa, adama bu de bu tu tɛtɛ toosi kpa bu wa wigiru ta koo ko.

Nge mɛya Gusun̄n gari yi kooru yi yi nɛɛ,

“Ba n̄n yānu b̄nu kua ben tii tiinɛ sɔɔ.

Ma ba n̄n yaberu tɛtɛ toosi.”

Nge mɛya tabu kowo be, ba kua.

²⁵ N wee, Yesun mero, ka win meron wɔnɔ, ka Maari Kopan kurɔ, ka sere Maari Madalagii, ba yɔ Yesun dāa bunanarun b̄kuɔ. ²⁶ Yesu u win mero wa mi, ka b̄ɔ wi u kī ba yɔ ba karinɛ, ma u win mero sɔɔwa u nɛɛ, kurɔ wunɛ, wunɛn bii wee mi.

²⁷ U maa b̄ɔ wi sɔɔwa u nɛɛ, wunɛn mero wee mi.

Saa d̄ma ten diya b̄ɔ wi, u ka nùn wa win tiin yenuɔ.

Yesun gɔɔ

(I maa mɛɛrio Mateu 27:45-56, Maaku 15:33-41, Luku 23:44-49)

²⁸ Yen biru, sanam mɛ Yesu u gia ma gari yi kpuro yi wiru goora yi kpa, Gusun̄n gari yi ka kooru, u nɛɛ, nim n̄ru ga man m̄.

²⁹ Wekeru gara wāa mi, te ta tam m̄mm̄m yiba. Ma ba swɛɛsu wasa tam m̄mm̄m mɛ sɔɔ, ba b̄ri isɔpun d̄kɔɔ ba ka susi win n̄ɔwɔ. ³⁰ Sanam mɛ Yesu u tam m̄mm̄m mɛ denda u nɛɛ, n̄ kpa.

Yera u tuka, u win tii yɔsu, ma u sariru kua.

Ba Yesu s̄ka yɛsɔ

³¹ D̄ma teya Yuuba ba Pilati bikia u de bu durɔ ben k̄ri b̄ɔku be ba go mi, kpa bu goo ni sarasia dāa bunanarun di. Ba yeni bikia ȳn s̄ n̄ tie s̄ɔ teeru bu ka ben t̄ɔ w̄rarugiru di, ba n̄ maa kī goo ni, nu n̄ wāa dāa bunanaru wəllɔ t̄ɔ w̄rarugii te sɔɔ, domi t̄ɔ b̄karun tii tiiwɔ. ³² Yen s̄nɔ tabu kowobu ba da ba ḡiikoon k̄ri b̄ɔka ka maa yirusegii be ba kpare ka Yesu sannu. ³³ Adama sanam mɛ ba tura Yesun mi, ba deema u gu k̄, ba n̄ maa win k̄ri b̄ɔka. ³⁴ Adama tabu kowobun turo u Yesu yaasa s̄ka win yɛsɔ, ma yande yɛm ka nim mu yara. ³⁵ Wi u ye wa, u yen seeda di, win seeda ye, gema. U ȳ kam kam ma geeya u gerumɔ, kpa b̄ɛ i maa ka naanɛ doke. ³⁶ Yeniwa ya kua kpa Gusun̄n gari yi ka kooru yi yi nɛɛ, “Baa win kuku teeru, ta n̄ k̄siramɔ.” ³⁷ Gusun̄n gari maa nɛɛ, “Ba koo nùn mɛɛri wi ba s̄ka.”

Yesun sikubu

(I maa mɛɛrio Mateu 27:57-61, Maaku 15:42-47, Luku 23:50-56)

³⁸ Yen biru Yosefu Arimategii u Pilati Yesun goru kana. Yosefu wi, u s̄awa Yesun b̄o, adama asiri s̄awa yèn s̄o u Yuuban b̄erum m̄o. Ma Pilati u wura. Yen s̄ona Yosefu u da u Yesun goru sua u ka doona. ³⁹ Nikodemu wi u raa da Yesun mi w̄kuru u Yosefu ȳsiri. Ma u turare bwesenu yiru, miru ka aloesi neni ye ya tura kilo t̄enan saka. ⁴⁰ Dur̄o be yiru ba Yesun goru sua ma ba tu bekuru wukiri ka turare sannu. Domi nge m̄eya Yuuba ba ra ka ben goru sike. ⁴¹ N deema batuma gaa ya w̄a mi ba Yesu kp̄aren b̄aku. Siki w̄oru kperuguu gaga w̄a mi, batuma ye s̄o, ḡe s̄o ba ñ goo sikure. ⁴² Miya ba Yesu kp̄i domi yen sisira s̄awa t̄o w̄eruguru. Siki te, ta maa w̄a turuku mi.

20

Siki diiru

(I maa m̄erio Mateu 28:1-8, Maaku 16:1-8, Luku 24:1-12)

¹ Alusuma buu s̄onu buru buru yellu, sanam m̄e yam kun s̄aram kpa, Maari Madalagii u da sikiru mi. Ma u wa ba kpee te sua saa siki ten k̄ann̄on di. ² Ma u duka da Sim̄o Pīen mi, ka b̄o win mi, wi Yesu u k̄i, u bu s̄owa ma ba Yinni sua saa sikiru min di, u ñ maa ȳe mi ba n̄n kp̄i.

³ Sanam m̄eya Pīe ka b̄o wi, ba yara ba da sikiru mi. ⁴ Ma be yiru ba duki da sannu, adama b̄o wi, u duka u Pīe gbiiri, ma u gbia u tura sikiru mi. ⁵ U ȳara u tende siki te s̄o, ma u bekuru wa ta yii, adama u ñ due. ⁶ Yera Sim̄o Pīe wi u sisi biru u tura mi ma u dua siki te s̄o. U maa beku te wa ta yii, ⁷ ka yasa ye ba raa ka win wiru b̄aku. Adama yasa ye, ya ñ yii ka beku te sannu, ya kuruawa bee tia. ⁸ Sanam m̄eya b̄o wi u raa gbia u tura sikiru mi, u maa dua. U wa, ma u naane doke. ⁹ Gusun̄on gari kun daa bu yeeri gina yi yi gerua ma u koo se ḡarin di. ¹⁰ Ma bw̄a be, ba ḡsira ba da ben yenu.

Yesu u Maari Madalagii kure

(I maa m̄erio Mateu 28:9-10, Maaku 16:9-11)

¹¹ Adama Maari u ȳe t̄ow̄o siki ten b̄aku u sum̄o. Sanam m̄e u sum̄o u

ȳara u tende siki ten s̄ow̄o. ¹² Ma u wallun ḡradoba yiru wa ba ȳa kpik-inu doke ba s̄o mi Yesun goru ta raa kp̄i, ben turo wiru gia, turo maa naasu gia. ¹³ Ma ba n̄n bikia ba n̄e, kur̄o wun̄e, mba n kua a ka sum̄o.

Ma u bu wisa u n̄e, ba n̄n Yinni suawa saa minin di, na ñ maa ȳe mi ba n̄n kp̄i.

¹⁴ Sanam m̄e u yeni gerua u kpa, u s̄ira ma u Yesu wa u ȳe mi. Adama u ñ gie ma Yesuwa. ¹⁵ Yesu u n̄n bikia u n̄e, kur̄o wun̄e, mba n kua a ka sum̄o. Wara a kasu.

Kur̄o wi, u tamaa yam min k̄sowa. Yera u n̄e, t̄anwero, ñ n wun̄en na a n̄n sua, a man s̄ow̄o mi a n̄n kp̄i, kpa n da n̄n sua min di.

¹⁶ Ma Yesu u n̄e, Maari.

Yera u s̄ira, ma u gerua ka Heberum u n̄e, Raboni. Yen tubusiana, keu s̄osio.

¹⁷ Ma Yesu u n̄n s̄owa u n̄e, a ku man baba, domi na ñ gina de n̄n Baaban mi wall̄o. Adama a doo n̄n bw̄abun mi, a bu s̄o ma na d̄o Gusun̄on mi, wi u s̄a n̄e ka b̄een Baaba, u maa s̄a n̄e ka b̄een Yinni.

¹⁸ Ma Maari Madalagii u da u bw̄a be s̄owa ma u Yinni wa, sere Yinni u n̄n gari yini s̄owa.

Yesu u win bw̄abu tii s̄osi

(I maa m̄erio Mateu 28:16-20, Maaku 16:14-18, Luku 24:36-49)

¹⁹ Alusuma buu gen yoka, bw̄a be, ba m̄enna ma ba gamboba b̄eri Yuuban b̄erum s̄o. Miya Yesu u da u bu ȳre ben suunu s̄o. Ma u bu s̄owa u n̄e, alafia ya n̄ w̄a ka b̄e.

²⁰ Ye u yeni gerua u kpa, u bu win n̄oma ka win ȳsa s̄osi. Bw̄a ben nukura dora ye ba Yinni wa. ²¹ Ma Yesu u kpam bu s̄owa u n̄e, alafia ya n̄ w̄a ka b̄e. Nge m̄e Baaba u man ḡrima nge m̄eya n̄e na maa b̄e ḡora.

²² Ye u yeni gerua u kpa, yera u bu w̄esie ma u n̄e, i Hunde D̄ero m̄o. ²³ Ì n̄ goo n̄n win toraru suuru kua u koo ten suuru wa. Ì n̄ maa goon toraru suuru kobu yina ta ko n̄ ȳero w̄asiwa.

Yesu ka Tomaa

²⁴ Tomaa, bwāabu wākura yiru yen turo, wi ba ra maa nεε Sika, u ñ daa wāa ka be sanam mε Yesu u na ben mi. ²⁵ Bwāa be ba tie ba nùn sōwa ma ba Yinni wa.

Tomaa u bu wisa u nεε, ma n kun mō u kurum bora wa Yinnin nōma sō, ma u kun win niki bia doke mi kurum daa wāa, kpa u win nōmu doke Yinnin yēsā, u ñ naanε dokemō.

²⁶ Sō nōba itan biru bwāa be, ba maa mēnne sannu dirō. Tomaa wāa be sō. Ba gamboba beri adama Yesu u na u bu yōre ben suunu sō ma u nεε, alafia ya n wāa ka bεε.

²⁷ Sanam mēya u Tomaa sōwa u nεε, a nēn nōma mēerio kpa a wunen niki bia doke ye sō. A wunen nōmu demiamā a doke nēn yēsā. A naanε dokeo a ku maa ko gōrusu yirugii.

²⁸ Tomaa u nùn sōwa u nεε, Gusunō nēn Yinni.

²⁹ Yesu u nùn bikia u nεε, a naanε doke yèn sō a man waamō? Doo nōrugiba be ba kun man wa, ba ka naanε doke.

Yèn sō ba tire teni yorua

³⁰ Sōm maamaakigii dabina Yesu maa kua win bwāabun nōni biru ni ba kun yorua tire teni sō. ³¹ Adama gari yiniwa ba yorua kpa i ka naanε doke ma Yesuwa Kirisi wi, Gusunōn Bii, kpa naanε doke binin saabu i n wāaru mō te ta ku ra kpe win yīsirun sō.

21

Yesu u bwāabu nōba yiru kure

¹ Yen biru Yesu u kpam win bwāabu tii sōsi Tiberian daa burerun bōkuō. Wee nge mε u tii sōsi. ² Simō Piεε ka Tomaa wi ba ra nεε Sika, ka Natanieli Galilen Kanagii, ka Sebeden bibu, ka win bwāabu gabu yiru, be kpurowa ba wāa sannu. ³ Simō Piεε u be ba tie sōwa u nεε, u susure dō.

Ma ba nεε, ben tii ba koo ka nùn da.

Ma ba yara yande ba goo dua ba doona. Adama ba ñ gāanu ganu mwe wōku te sō. ⁴ Ye yam sārō Yesu u yō daarun goorō, adama bwāa be, ba ñ yē Yesuwa. ⁵ Ma Yesu u bu bikia u nεε, aluwaasi bεε, i ñ gāanu mwe baa fiiko?

Ma ba nεε, aawo.

⁶ Ma u bu sōwa u nεε, i bεen yāakororu kōwō goo gen nām geuō, i ko gāanu wa mi.

Ba kua mε, ma ba kpana bu tu gawa swēε dabirun sō. ⁷ Ma bō wi Yesu u kī, u Piεε sōwa u nεε, Yinniwa.

Ye Simō Piεε u nua ma Yinniwa, yera u win yaberu pōra sie domi basiwa u raa wāa mi. Ma u sure nim sō goon di. ⁸ Adama bwāa be ba tie ba ka goo na daarun bōwō ba ben yāakororu gawe, ta swēε yiba. Be ka daarun bōn tondam kun kere gōm soonu goobu (200). ⁹ Ye ba sara temō ma ba dō gēε wa, swēε wāa yin wōlō, ka maa pēε. ¹⁰ Ma Yesu u bu sōwa u nεε, bu swēε gεε tama yi ba go tē ge.

¹¹ Simō Piεε u goo dua ma u yāakoro te gawa temō te ta swēε beke yiba. Yin geera sāa wunaa weeru ka wākura ita. Baa mε yi ka dabi mε, yāakoro te, ta ñ gēere. ¹² Yesu u bu sōwa u nεε, i na i sōndu wuna.

Baa bwāa ben turo kun kākā u nùn bikie wara u sāa, domi ba yē ma Yinniwa. ¹³ Yesu u da u pēε sua ma u bu wē. Mēya u maa kua ka swēε yi.

¹⁴ Yeniwa nōn itase ye Yesu u tii win bwāabu sōsi saa mìn di u seewa gōrin di.

Yesu ka Piεε

¹⁵ Ye ba sōndu wuna ba kpa, Yesu u Simō Piεε bikia u nεε, Simō, Yohanun bii, a man kī n beni kpurogiru kere?

Ma u nεε, Yinni, a yē ma na nun kī.

Ma Yesu u nùn sōwa u nεε, a nēn yāa binu nōrio.

¹⁶ Yesu u kpam nùn bikia nōn mēeruse, Simō, Yohanun bii, a man kī?

Ma u nεε, Yinni, a yē ma na nun kī.

Ma Yesu u nùn sōwa u nεε, a nēn yāanu kparo.

¹⁷ Yesu kpam wure u nùn bikia nōn itase, Simō, Yohanun bii, a man kī?

Ma Piεen nukura sankira yèn sō u nùn bikia nōn itase u nùn kī. Ma u nùn sōwa u nεε, Yinni, a baayere yē, a yē kam kam ma na nun kī.

Ma Yesu u nùn sōwa u nεε, a nēn yāanu nōrio. ¹⁸ Geema na nun sōmō, sanam mε a sāa aluwaasi, a ra raa ka wunen tii kpaka sēke, kpa a da mi a

kĩ. Adama sanam me a tɔkɔ kua kaa wunɛn nɔma demiaɔwa kpa goo u nun wunɛn kpaka sɛka u ka nun da mi a ñ kĩ.

¹⁹ Ka gari yiya Yesu u sɔɔsi gɔɔ wìn bweseru Piɛɛ u koo ka Gusunɔ bɛɛɛ wɛ. Ye u yeni gerua u kpa ma u nɛɛ, a man swĩiyɔ.

Yesu ka Yohanu

²⁰ Yen biru Piɛɛ u sĩira ma u wa ben biruɔ bɔɔ wi Yesu u kĩ, u wee. Bɔɔ wiya, u raa Yinni gballi yaa dibun sanam ma u nùn bikia wara koo nùn dɔmɛ. ²¹ Sanam me Piɛɛ u bɔɔ wi wa u Yesu bikia u nɛɛ, Yinni, durɔ wini maa ni?

²² Yesu u nùn wisa u nɛɛ, nà n kĩ n de u n wãa sere n kpam ka wurama, mba n nun wa. Wunɛ, a gesi man swĩiyɔ.

²³ Yen sɔna gari yi, yi nɔɔra naanɛ dokeobu sɔɔ ma bɔɔ wi, u ñ gbimɔ. Adama Yesu u ñ gerua ma u ñ gbimɔ, u gesi geruawa ù n kĩ u de u n wãa sere u kpam ka wurama, mba n nùn wa.

²⁴ Bɔɔ wiya u yenin areru dimɔ, wiya u maa tire teni yorua, sa maa yɛ ma win areru geema.

Garin wii goberu

²⁵ Gãa dabinu ganu maa wãa ni Yesu u kua. Bà n ni kpuro yorua tia tia, na ñ tamaa handunia kpuro sɔɔ bu yen ayeru wa mi ba koo tire ni kpuro doke ni ba koo ra yore.

GƏROBUN KOOKOOSU

Tire te, ta s̄awa Lukun garin sukum m̄e u maa Teofiru yorua. Ye u s̄osim̄o tire te s̄o, yera nge m̄e Hunde D̄ero u Yesun bw̄abu kpara, ka nge m̄e Labaari Gea ya ka n̄ora Yerusalem̄o n ka da Yudea ka Samarīo ka tem kpuro s̄o m̄e Romugiba m̄o waati ye s̄o, ka sere Ḡekiban tem s̄o.

Tire te, ta maa sun s̄osim̄o nge m̄e Pīe ka P̄alu ba s̄amburu kua. Ta maa sun s̄osim̄o ma Yesun gari yi n̄ ne yi ka tem ȳerobu seesi kpa yi ben woodaba go. Aawo, yi nawa yi ka Gusun̄n k̄iru yibia, wiru 13:7-12 ka wiru 16:35-40 ka wiru 19:31. Ye ya maa s̄a ḡa girinu tire te s̄o, yera Hunde D̄eron naaru t̄ambu s̄o Pantikotin t̄oru s̄o. Saa d̄ama ten diya Hunde D̄ero wi, u naane dokeobu kpare ma u Yesun yigberu t̄asisiam̄o.

Tire ten kpunaa

1. Seeda dibun s̄oru, wiru 1:1-26.
2. Seeda dibu Yerusalem̄o, wiru 2n di sere wiru 8:3.
3. Seeda dibu Yudea ka Samarīo, wiru 8:4n di sere wiru 12:25.
4. P̄alun waasu daabu, wiru 13n di sere wiru 20.
5. P̄alun siribu, wiru 21n di sere wiru 28.

Ba ḡrobu Hunde D̄ero

n̄o mw̄eru kua

¹ Teofiru negii, nen tire ḡiikiru s̄o na kpuro yorua ye Yesu u kua ka ye u keu koosia saa min di u win s̄amburu torua ² sere u ka wura Gusun̄o w̄llo, ye u win ḡro be u ḡsa wooda w̄e u kpa ka Hunde D̄eron dam. ³ S̄o weeru win tiin ḡon biru, u win tii bu s̄osi n̄n dabiru. S̄osi bi, bu s̄a seeda ye ya kun sika m̄o ma u wasi. Ba n̄n wa, u maa bu Gusun̄n bandun gari tubusia. ⁴ S̄o teeru, sanam m̄e Yesu u ka bu dim̄o sannu, u bu s̄owa bu ku raa doona Yerusalem̄un di, adama bu sina bu win Baaban n̄o mw̄eru ma, t̄en gari u raa bu s̄owa u n̄e, ⁵ Yohanu u raa t̄ambu batemu kua ka

nim, adama s̄o m̄e te s̄o, Hunde D̄erowa ba koo ka b̄e batemu ko.

Yesu u da Gusun̄o w̄llo

⁶ Ma be ba m̄enne mi, ba n̄n bikia ba n̄e, Yinni saa yeni s̄ora kaa wunen bandu sw̄i Isirelīo?

⁷ U bu s̄owa u n̄e, n̄ n̄ b̄en baa i n ka t̄oru ȳe n̄ kun m̄e saa ye Gusun̄o Baaba u yii ka win tiin yiiko. ⁸ Adama i ko i dam m̄wa sanam m̄e Hunde D̄ero u dua b̄e s̄o. I ko n̄ s̄a nen seeda diobu Yerusalem̄o, ka Yudea kpuro s̄o, ka maa Samarīo, ka sere sere tem n̄o.

⁹ Ye Yesu u gari yi gerua u kpa, ba n̄n m̄era u suara w̄llo, ma guru wira n̄n berua ben wuswaa.

¹⁰ Nge m̄e ba n̄n m̄era swee u doon̄o w̄llo, yera suaru s̄o t̄an dur̄obu yiru gabu be ba yabe kpikinu sebua, ba bu kure. ¹¹ Ba n̄e, b̄e Galilegibu mban s̄na i ȳo i w̄llu m̄era. Yesu wi, wi u suara w̄llo b̄en min di, u koo kpam wurama nge m̄e i wa u d̄o w̄llo.

Yudasin k̄sire

¹² Sanam m̄eya ḡro be, ba ḡsirama Yerusalem̄o saa guu ten w̄llun di te ba ra soku Olifi, te ta w̄a kilo tian saka wuu b̄k̄o gen min di. ¹³ Ye ba Yerusalem̄u dua, ba da gidambisa yen w̄llo, mi ba raa w̄a. Pīe w̄a mi, ka Yohanu ka Yak̄abu ka Andere ka Filipu ka Tomaa ka Baatelemi ka Mateu ka Yak̄abu Alufen bii ka Sim̄o wi u win tem gari k̄i ka Yudu Yak̄abun bii. ¹⁴ Ka ḡru teuwa t̄an be kpuro ba ra n̄ m̄enne ba n̄ kanaru m̄o ka t̄emanabu ka kur̄obu gabu ka Maari Yesun m̄ero ka maa Yesun w̄n̄bu.

¹⁵ S̄o m̄erun biru naane dokeoba kpam m̄enna. Ben geera d̄o nge wunaa teeru, ma Pīe u seewa u ȳra ben suunu s̄o u n̄e, ¹⁶ negibu, Gusun̄n gari yi n̄ koo ko yi kun koore, yi Hunde D̄ero u gerua saa Dafidin n̄o s̄on di Yudasin s̄o, wi u kua dur̄o ben swaa ḡbio be ba Yesu m̄wa. ¹⁷ Yudasi wi, u raa s̄a b̄esen turo, u raa maa n̄mu m̄o b̄esen s̄amburu s̄o.

¹⁸ Gobi yi u wa win kom k̄sum s̄o mi, u ka yi tem dwa, ma u w̄ruma u kibari u kura, ma win nuki kpuro yara. ¹⁹ T̄ambu kpuro be ba w̄a Yerusalem̄o ba gari yi nua. Yen

sō, ben barum sō ba tem me soka Akedama. Yīsi ten tubusiana, tem yemgim.

²⁰ Domi ba yorua Dafidin womusun tirerō ba nē, e,

“A de win wāa yeru tu ko bansu.

Goo u ku maa sina mi.”

Ba maa yorua,

“A de goo u ko win kəsire sōmburu sō.”

²¹⁻²² N n men na, n weene su Yudasın kəsire gəsi, u n sāa Yinni Yesun seebu gərin din seeda dio ka beεe sannu. N weene yēro wi, u n sāa ben turo be ba sun swīi sanam me Yesu u ka sun wāa, saa mīn di Yohanu u nūn batemu kua sere u ka wura wəllō.

²³ Ma ba durəbu yiru gabu gəsa, ben turon yīsira Yosefu, wi ba mō Baasaba, n̄ kun me Yusitu, yirusen yīsira Matiasi. ²⁴⁻²⁵ Ma ba kanaru kua ba nē, Yinni wunε wi a təmbu kpuron gārusu yē, a sun sōsio wi a gəsa wunen gəro be yiru ye sō u ka sōmbu te sua te Yudası u deri u wigiru doona.

²⁶ Ma ba tete toba ma Matiasi u tete di ma ba nūn doke gərobu wəkura tia yen wuuru sō.

2

Hunde Dεeron naaru

¹ Yen biru, sanam me Pantikotin tōra tura, naane dokeobu kpuro ba mēnne sannu yāatem. ² Suaru sō ba kukiribu nua bi bu na saa wəllun di nge woo damguu, ma bu dii te kpuro yiba mi ba sō. ³ Bin biru ba gāanu wa nge dōo yari yi teria, ma yi sina baawuren wirō. ⁴ Be kpuro be ba wāa mi, ba Hunde Dεero yiba, ma ba ka barum tukum gari mō, nge me Hunde Dεero bu nōo k̄a.

⁵ Sanam me, Yuu gabu be ba Gusunən beere yē ba wāa Yerusalemuō. Ba nawa tem baameren di. ⁶ Ye ba kukiri bi nua, tən dabira mēna. Ma ba biti soora gem gem, yēn sō ben baawure u win tiin barum nua saa naane dokeobun nōon di. ⁷ Biti bu mwa n banda, ma ba nē, nē yaa, tən be ba gari mō mi, be kpuro ba n̄ sāa Galilegibu ro? ⁸ Amōna n ka kua beεen baawure u ka nōomō ba ka win

barum gari mō. ⁹ Sa na saa Paatin di ka Mēdi ka Elamu, saa Mesopotami ka Yudea ka Kapadosin di ka Pontu ka Asi, ¹⁰ saa Firigin di ka maa Panfili, saa Egibitin di ka maa Libin beran di ye ya wāa Sirenin bōkuō, beεen gaba maa na saa Romun di. Gabu Yuuba, gabu maa be ba gəsira Yuuba, ¹¹ gaba na saa Keretin di ka maa Daarububan tem. Ka me, beεe kpuro sa nōomō ba gerumō ka beεen tiin barum gāa baka ni Gusunō u kua.

¹² Ma ba biti soora n sara, ba bikiana ba nē, mba yenin tubusianu.

¹³ Adama gabu ba bu yaakoru mō ba nē, tama tən be, ba nōra.

Piēn waasu

¹⁴ Yera Piē u seewa ka gərobu wəkura tia ye sannu u gbāra tən wəru ge sō u nē, beεe Yudeagibu ka beεe kpuro, beεe be i wāa Yerusalemuō i man swaa dakio, kpa i n yē ma ¹⁵ tən beni ba n̄ tam nōra nge me i gerumō. Domi bururun kōba nōoba nnewa sa wāa mi. ¹⁶ Adama ye i waamō buru teni, yera ye Gusunən sōmō Yoeli u raa gerua.

¹⁷ U nē,

“Gusunō u nē, yeniwa kon ko sanam dāakim sō.

Kon nēn Hunde doke tōmbu kpuro sō.

Beεen bii tən durəbu ka tən kurəbu, ba koo Gusunən gari gere.

Beεen aluwaasiba ba ko n kāsīnu waamō,

kpa beεen durō təkōnu nu n dosusu mō.

¹⁸ Sanam me sō, kon nēn Hunde doke nēn

sōm kowobu sō tən durəbu ka tən kurəbō,

kpa bu Gusunən gari gere.

¹⁹ Kon gāa maamaakiginu sōosi wəllō, ka maa yīrenu temō,

nge yem ka dōo ka dōo wiisu.

²⁰ Sōo koo tīra kpa suru u swēra nge yem,

sere Yinnin tōo te, tu ka na,

tōo nanumgii te.

²¹ Adama baawure wi u Yinnin yīsiru soka dōma te,

u koo faaba wa.”

²² I gari yi swaa dakio, beεe Isireliba. Yesu Nasaretigiin gariya na beεe sōomō, wi Gusunō u beεe giasia sōm

damginu sɔɔ, ka sɔm maamaakigia ye u kua beɛn suunu sɔɔ, saa win min di nge mɛ beɛn tii i yɛ. ²³ Durɔ wi, wi ba beɛ nɔmu sɔndia, nge mɛ Gusunɔ u bwisika u himba kua, i dera tɔn kɔsoba nɔn dɔa bunanaru kpare ba go. ²⁴ Adama Gusunɔ u nɔn wɔra gɔɔn wahalan nɔmun di ye u ka nɔn seeya gɔrin di. Gɔɔ kun kpia u nɔn nɛnua win dam sɔɔ. ²⁵ Win gari wee yi Dafidi u yoru. U nɛɛ,

“Na Yinni Gusunɔ waamɔ baadomma. U waa nɛn nɔm geuɔ kpa n ku ka wurura.

²⁶ Yen sɔna nɛn gɔru ga do.

Ma na gari gerumɔ ka nuku dobu.

Mɛya maa nɛn wasi koo wɛra bɔri yendu sɔɔ.

²⁷ Domi a nɛn hunde derimɔ gɔribun waa yerɔ.

Mɛya maa a nɛn derimɔ wunɛgii wi u naane mɔn wasi yi kɔsi.

²⁸ A man wɔarun swɛɛ sɔɔsi.

Nà n maa waa ka wunɛ, ko na n nuku dobu yiba.”

²⁹ Nɛgibu, i de n beɛ sɔ nɔni ka nɔni ma Dafidi beɛn baaba u gu, ma ba nɔn sikua. Win sikira maa waa beɛn suunu sɔɔ sere ka gisɔn gisɔ. ³⁰ Adama yɛn sɔ u sɔa Gusunɔn sɔmɔ ma u yɛ ma Gusunɔ u nɔn nɔɔ mwɛɛru kua ka bɔri u nɛɛ, u koo ra win sikadobu gagu, Kirisi, sinasia win sina kitarɔ, ³¹ yen sɔ, Kirisi win seebu gɔrin diwa u ka yã ye u nɛɛ, ba nɛn nɔn derimɔ gɔribun waa yerɔ, win wasi kun maa kɔsimɔ.

³² Kirisi wiya Gusunɔ u seeya gɔrin di. Beɛ kpurowa sa sɔa yen seeda diobu. ³³ Ba nɔn sua u da Gusunɔn nɔm geuɔ, ma u Hunde Dɛɛro mwa Gusunɔ Baaban mi win nɔɔ mwɛɛru ba kua. Ma u sun nɔn wɛ. Yera ye i waamɔ ka ye i nɔɔmɔ tɛ. ³⁴ Domi Dafidin tii u nɛn de Gusunɔ wɔllɔ, adama u nɛɛ,

“Yinni Gusunɔ u nɛn Yinni sɔɔwa u nɛɛ,

a sinɔ nɛn nɔm geuɔ,

³⁵ sere n ka nun wunɛn yiberɛba taarea.”

³⁶ Yen sɔna n weenɛ Isireliba ba n yɛ kam kam ma Yesu wi, wi beɛ i kpare dɔa bunanaru wɔllɔ, Gusunɔ u nɔn kua Yinni ka maa Kirisi.

³⁷ Ye tɔn be, ba yeni nua, ben gɔrusu bu taare wɛ, ma ba Piɛɛ ka gɔro be ba tie bikia ba nɛɛ, beɛgibu, mba sa ko ko.

³⁸ Piɛɛ u bu sɔɔwa u nɛɛ, beɛ kpuro, i beɛn gɔru gɔsio, i batemu ko ka Yesu Kirisin yisuru, i ka beɛn toranun suuru wa. I ko maa Gusunɔn kɛru mwa te ta sɔa Hunde Dɛɛro wi. ³⁹ Domi nɔɔ mwɛɛ te, ta sɔawa beɛ ka beɛn bibugiru ka be kpuroguru be ba waa n toma, be Gusunɔ beɛn Yinni u koo soku win mi.

⁴⁰ Ka kpam gari dabina Piɛɛ u bu seeda diiya ma u bu dam kã u nɛɛ, i tii wunɔ tɛn tɔn kɔsobun min di kpa i faaba wa.

⁴¹ Be ba win gari wura ba bu batemu kua. Ma tɔmbu nɔrɔbun suba itan (3.000) saka sosi naane dokeobun wuurɔ dɔma te. ⁴² Ma ba ra n gərobun keu swaa daki, ba nɔɔ tia sɔa, ba ra n mɛnne, ba yaa dibu dimɔ ka maa Yinnin dɔa domaruginu, ba ra n maa kanaru mɔ sannu.

Naane dokeobun wãasinaa

⁴³ Bɛrum baawure mɔ, domi gɔro be, ba maamaaki dabinu ka sɔm damginu mɔ. ⁴⁴ Naane dokeobu kpuro ba waa sannu yaatem ma ba ben gaa mɔru kua tia. ⁴⁵ Ba ben tem ka ben dukia dɔrikiramɔ, ma ba yen gobi bɔnu mɔ nge mɛ n ka baawure weenɛ.

⁴⁶ Tɔɔ baatere ba ra mɛnne sɔa yerɔ. Ba ra n maa Yinnin dɔa domaruginu ka maa yaa dibu dimɔ sannu yɛnu ka yɛnu ka nuku dobu, murafiti sariru sɔɔ. ⁴⁷ Ba ra n Gusunɔ siaramɔ, ma tɔmbu kpuro ba ka bu nɔnu geu mɛɛra. Tɔɔ baatere Yinni u ra n be ba faaba wa sosimɔwa naane dokeobu sɔɔ.

3

Ba yemɔ bekiã

¹ Sɔɔ teeru, Piɛɛ ka Yohanu ba dɔɔ sɔa yerɔ yokan kɔba ita, kanarun saa. ² N deema ba maa ka durɔ goo dɔɔ mi, wi ba mara ka yemɔru. Ba ra nɔn yiwa sɔa yerun kɔnnɔwɔ ge ba mɔ Burɔ, u n ka bara mɔ sanam mɛ tɔmba duɔ. ³ Ye u Piɛɛ ka Yohanu wa ba duɔ sɔa yerɔ u bu bara koosi. ⁴ Piɛɛ ka Yohanu ba nɔn nɔni girari, ma Piɛɛ nɛɛ, a sun mɛɛrio.

⁵ Ma u bu mɛɛra tii yèn sɔ̄ u gāanu yīyo ben mi. ⁶ Piɛɛ nùn sɔ̄wa u nɛɛ, na n̄ gobi mɔ̄, adama kon nun wɛ̄ ye na mɔ̄. Ka Yesu Kirisi Nasaretigiin yīsira na nun sɔ̄mɔ̄, a seewo a sī.

⁷ Ma u durɔ̄ win nəm geu nɛnuɔ̄, u ka nùn seeya. Mii mii durɔ̄ win naasu ka win naa wīinu dam kua. ⁸ U yɔ̄wa u sura ma u sanum wəri u s̄a yeru dua ka be sannu, u s̄imɔ̄ u yɔ̄kumɔ̄ u Gusunɔ̄ siaramɔ̄. ⁹ Tɔ̄mbu kpuro ba nùn wa u s̄imɔ̄ u Gusunɔ̄ siaramɔ̄. ¹⁰ Ye ba tuba ma bara kowo wi u raa s̄ s̄a yerun kɔ̄nɔ̄wɔ̄ ge ba m̄ Burɔ̄, wiya mi, ba biti soora n sara ye n nùn kooran s̄.

Piɛɛn waasu s̄a yerɔ̄

¹¹ Tɔ̄mbu kpuro ba duki da ka biti s̄a yerun bee tiaɔ̄ ye ba ra soku Salomɔ̄n kɔ̄bɛ, mi yɛmɔ̄ wi, u w̄a u Piɛɛ ka Yohanu neni. ¹² Ye Piɛɛ bu wa, u bu sɔ̄wa u nɛɛ, bɛɛ Isireliba, mban s̄na i biti soore i sun mɛɛra mɛ. I tamaa s̄a bɛsen tiin dam, n̄ kun mɛ bɛsen daa gea ya dera durɔ̄ wi, u s̄imɔ̄? ¹³ Aburhamu ka Isaki ka Yakɔ̄bu be ba s̄a bɛsen sikadoba, Gusunɔ̄ ben Yinni u win sɔ̄mɔ̄ Yesu kua yiikogii, wi i tem ȳrobu n̄mu s̄ndia, ma i nùn yina Pilatin wuswaaɔ̄, baa mɛ Pilati u raa ḡru doke u nùn ȳsu. ¹⁴ Adama bɛɛ i nùn yina wi, wi u s̄a tɔ̄n dɛero ka gemgii, ma i Pilati bikia u bɛɛ tɔ̄n gowo kara. ¹⁵ I w̄arun ȳro go, adama Gusunɔ̄ u nùn seeya ḡrin di, ma bɛse sa s̄a yen seeda diobu. ¹⁶ Yesu win yīsiru ka naanɛ dokebu yīs̄i te sɔ̄, yera n durɔ̄ wi bɛkia wi i wa, i tuba mi. Geema, naanɛ dokebu Kirisi sɔ̄ biya bu durɔ̄ wi bw̄a dobu wɛ̄ bɛɛ kpuron wuswaaɔ̄.

¹⁷ T̄ɛ, nɛgibu na ȳ ma ye bɛɛ i kua mi, i ye kuawa ȳru sariru sɔ̄, mɛya maa bɛɛn wirugibu. ¹⁸ Nge mɛya gari yi, yi koora yi Gusunɔ̄ u kpara yellun di win sɔ̄mɔ̄bu kpuron n̄ɔ̄ s̄ɔ̄n di u nɛɛ, ma win wi u ḡsa u n̄ koo ko u kun n̄ni s̄ɔ̄re. ¹⁹ Yen s̄, i ḡru ḡsio i ḡsira Gusunɔ̄n mi, u ka bɛɛn toranu wuna, ²⁰ kpa Yinni u sun w̄era geebu wɛ̄ saa win min di, kpa u kparam Yesu ḡrima wi ba kua bɛɛn Mɛsi. ²¹ Tilasiwa Yesu wi, u n w̄a w̄ollɔ̄

sere saa yu ka turi gāanu kpuro nu ka wurama nge yellu, nge mɛ Gusunɔ̄ u gerua yellun di win sɔ̄mɔ̄ dɛerobun min di. ²² Domi M̄wisi u nɛɛ, “Yinni Gusunɔ̄ u koo bɛɛ sɔ̄mɔ̄ goo seeya bɛɛn bweserɔ̄ nge wi. Ye u koo bɛɛ s̄ kpuro i ye swaa dakio. ²³ Baawure wi u kun sɔ̄mɔ̄ win gari swaa daki, ba koo nùn wuna Gusunɔ̄n tɔ̄mbun suunu s̄ɔ̄n di bu nùn kpeerasia.” ²⁴ Mɛya maa Samuɛli ka Gusunɔ̄n sɔ̄mɔ̄ be ba na win biruɔ̄, be kpurowa ba saa yenin gari gerua. ²⁵ Bɛɛya Gusunɔ̄n sɔ̄mɔ̄bun tubi diobu, i maa b̄nu m̄ n̄ɔ̄ mwɛɛ te sɔ̄, te Gusunɔ̄ u bɛɛn sikadoba kua, ye u Aburhamu sɔ̄wa u nɛɛ, “Handunian bwesenu kpuro nu koo domaru wa saa wunen bweserun di.” ²⁶ Bɛɛya Gusunɔ̄ u gb̄ia u win sɔ̄m kowo seeya, ma u nùn ḡra, u ka bɛɛn baawure ḡsia win kom k̄sum di, kpa u bɛɛ domaru kua.

4

Piɛɛ ka Yohanu wuun wirugibun wuswaaɔ̄

¹ Nge mɛ Piɛɛ ka Yohanu ba ka tɔ̄n be gari m̄, ȳku kowobu ba tunuma ka s̄a yerun k̄sobun tɔ̄nwero ka maa Sadusiba. ² Ba m̄ru bara yèn s̄ ḡro be, ba tɔ̄mbu keu s̄ɔ̄simɔ̄ ba Yesun seebu ḡrin di kparamɔ̄ bi bu s̄ɔ̄simɔ̄ ma tɔ̄mba koo se ḡrin di. ³ Yen s̄na ba bu mwa ba b̄risi piris̄m s̄ɔ̄ sere sisiru, domi yoka kua k̄. ⁴ Adama tɔ̄n dabinu be ba gari yi nua ba naanɛ doke. Ma ben geera sosi sere ba kua t̄nu n̄rɔ̄bun suba n̄ɔ̄bun (5.000) saka.

⁵ Yen sisiru wuun wirugibu ka guro gurobu ka maa wooda ȳrobu ba menna Yerusalemɔ̄. ⁶ Ba menna ka ȳku kowo tɔ̄nwero wi ba ra nɛɛ Ani ka maa Kaifa ka Yohanu ka Alesandu ka be kpuro be ba s̄a ȳku kowo tɔ̄nwero bɛɛn bweseru. ⁷ Ba ḡro be ȳrasia ben wuswaaɔ̄ ma ba bu bikiam w̄ri ba nɛɛ, ka weren yiikowa nge ka yīs̄i terà i ka yeni kua.

⁸ Sanam mɛya Piɛɛ wi u Hunde Dɛero yiba u bu wisa u nɛɛ, bɛɛ wirugibu ka guro gurobu, ⁹ i n sɔ̄m geerun gari bikiamɔ̄ te sa yɛmɔ̄ kua ka

nge me u ka bekura, ¹⁰ n weene beε kpuro ka maa Isireliba kpuro i n ye ma durə wi i waamə u yə beεn wuswaaə, u bekurawa mam mam ka Yesu Kirisi Nasaretigiin yisirun dam, wi i kpare dāa bunanaru wəllə ma Gusunə nūn seeya gərin di. ¹¹ Yesu wiya, kpee te beε banəbu i yina, ma ta kua gani gəmburun dam. ¹² Faabagii goo sari ma n kun mə wi. Domi Gusunə kun maa tumbu yisiru garu wē handunia səə te ba koo soku bu ka faaba wa.

¹³ Sanam me ba gia ma Piεε ka Yohanu ba sāawa bwēbwēbu, ba n maa keu kue, ben wərugəra bu biti kua, ma ba tuba ma ba raa wāa ka Yesu sannu. ¹⁴ Ye ba durə wi u bekura wa u yə ka Piεε ka Yohanu sannu, ba n fεε wa bu gari gεε gere. ¹⁵ Yen sōna ba bu sōwa ba neε, bu yario mennə yee ten min di. Ye ba yara, be ba wāa mi, ba wesiana ¹⁶ ba neε, mba sa ko ka durə be ko. Domi Yerusalemugibu kpuro ba ye ma ba səm damgii bakaru kua, sa n kpē su ye siki. ¹⁷ Adama su bu gerusi su neε, bu ku raa maa goo gāanu sō ka yīsi te, kpa gari yi, yi ku maa kparara təmbun suunu səə.

¹⁸ Yera ba kpam bu soka ma ba bu yinari bu maa gari gere n kun me bu waasu ko ka Yesun yisiru. ¹⁹ Adama Piεε ka Yohanu ba bu sōwa ba neε, beεn tii i bwisikuo i wa n n koo Gusunə wēre su beε mem nōwa, kpa su nūn deri. ²⁰ Domi beε sa n kpē sa kun gerua ye sa wa ka ye sa nua.

²¹ Ba kpam bu gerusi gem gem, ma ba bu yōsu. Ba n swaa wa ye ba koo ka bu seeyasia yēn sō tumbu kpurowa ba Gusunə siaramə ye ya kooran sō. ²² Domi durə wi ba bekia ka maamaaki mi, u wōə weeru kere.

Naane dokeoba wərugəru kanamə

²³ Ye ba Piεε ka Yohanu yōsu ba kpa, ba wura ben berusebun mi, ma ba bu kpuro saaria ye yāku kowo tənwerobu ka guro guroba bu sōwa. ²⁴ Sanam me ba gari yi nua, be kpuro ba ka nōə tia Gusunə kana, ba neε, Yinni, wuna a wəllu ka tem ka nim wōku taka kua ka ye ya wāa mi səə kpuro. ²⁵ Wuna a maa gerua ka Hunde

Dεeron baa saa beεn sikado Dafidi wunen səm kowon nōən di a neε, “Mban sōna tən tukobu ba məru bara. Mban sōna tamba bwisikumə ye ya n koorə.

²⁶ Handunian sinamba seewa. Ma wirugiba mennə bu ka Yinni Gusunə ka win Kirisi tabu ko.”

²⁷ Geema, wuu geni sōra Herodu ka Pənsu Pilati ka tən tukobu ka maa Isireliba, be kpuro ba mennə ba ka Yesu wunen səm dεero wi a kua Kirisi tabu kua. ²⁸ Meya ba yabu baayere kua ye a raa yi wunen dam ka wunen himba səə. ²⁹ Yen sō tē, Yinni a ben gerusibu laakari koowo, kpa a de beε wunen səm kowobu su wunen gari yi kpara ka wərugəru. ³⁰ A wunen nəmu dēmio gu tumbu bekia, a de yirenu ka səm maamaakiginu nu koorə ka wunen səm dεero Yesu win yisiru.

³¹ Ye ba kanaru kua ba kpa yam mi ba mennə mi, mu yīra diki diki. Be kpuro ba Hunde Dεero yiba, ma ba Gusunən gari waasu wəri ka wərugəru.

Naane dokeobun məə teeru

³² Naane dokeo be kpuro ba wāa nōə tia səə mam mam. Goo sari wi u gerua gāa ni u mə wigina, ba ye kpuro mennawa ba mə sannu.

³³ Ka yiiko baka gəro be, ba ka Yinni Yesun seebu gərin din seeda dimə, ma Gusunən durom bakam wāa be kpuro səə. ³⁴ Goo sari be səə wi u sāaru mə. Domi be ba gbenu mə n kun me yenusu, ba ye kpuro dərikiran ma ba ka yen gobi na ³⁵ ba gərobu wē, ma ba gobi yi bənu kua nge me baawuren bukata ne.

³⁶ Nge meya Yosefu Lefi kua wi ba mara Sipuə, wi gəroba maa mə Baanabasi, yīsi ten tubusiana dam kēə.

³⁷ U tem mə ma u mu dəra u ka men gobi na u gərobu wē.

5

Anania ka Safira

¹ Adama durə goo maa wāa wi ba ra neε Anania, ka win kurə Safira. Duro wi, u win tem gam dəra, ² ma u men gobin sukum tii yīya, ka win kurən yēru, ma u sukum me n tie gərobu wē.

3 Yera Piεε u nεε, Anania, mban sōna a dera Setam dua wunen gōruə ma a Hunde Dεero weesu kua, ma a tem men gobin sukum tii yiiya. 4 A sere tem me dāra, n n wuna a mu mō ro? Ye a mu dāra a kpa, men gobi kun sāa wunegii? N n men na, mban sōna a gōru doke a ka yenin bweseru ko. N n tōmbu a weesu kua, Gusunəwa a kua.

5 Ye Anania u gari yi nua, mii mii u wəruma u gu. Ma berum bakam tən be kpuro mwa be ba gari yi nua.

6 Aluwaasiba ba seewa ba win goru bəkua ba ka yara ba sikua.

7 Yen biru n kua nge kəba ita, ma win kurə Safira u duuma. N deema u n yē ye n win durə kua. 8 Piεε nūn bikia u nεε, a man sōwə, amε kasawa i tem me dāra?

Ma u wisa u nεε, oo, meya mi.

9 Piεε nūn sōwə u nεε, mban sōna bεε yiru kpuro i gōru doke i ka Gusunən Hunden laakari mεeri mεsum. Wee be ba wunen durə sikua ba wāa dii kənnəwə, ba koo maa ka nun yari.

10 Mii mii u wəruma Piεen wuswaaə u gu. Ma aluwaasi be, ba dua ba deema u gu, ba maa win tii sua ba ka yara ba da ba sikua win durən sikirun bəkuə. 11 Berum bakam Yesun yigberu kpuro mwa, ka maa baawure wi u gari yi nua.

Səm maamaakigii dabinu

12 Gəro be, ba maamaaki ka səm damgii dabinu mē tōmbun suunu sōə. Ma naanε dokeobu kpuro ba mənne sannu Saloməən kəbεə. 13 Tən tuko goo kun kākə u ka bu mənne, adama tōmba bu bεεε wē gem gem. 14 Ma naanε dokeo ben geera sosimə ta dōə, durəbu ka kurəbu dabinu, be ba Yinni naanε doke. 15 Ma ba barəbu yara swεεə ba bu kpī kpin yenu ka kāasu wəllə, n wa Piεε ù n sarə, win tiro gu ka ben gabu wukiri. 16 Tən dabinu maa naamə saa Yerusalemun baru kpaanun di ka ben barəbu, ka be ba wεrekunu mə. Ma be kpuro ba bekuramə.

Gərobun nəni swāaru

17 Adama yāku kowo tənwero, ka win tōmbu be ba sāa Sadusiba ba

ka gərobu nisinu seewa. 18 Ba gəro be mwa, ma ba bu pirisəm doke.

19 Adama yen wōkuru Yinnin gərado u na u pirisəm gamboba kənia, u bu yara. U bu sōwə 20 bu doo bu yōra sāa yerə kpa bu tōmbu wāa ten gari kpuro nəəsia.

21 Ye gəro be, ba yeni nua ba kpa, ba dua sāa yerə yam sāreru, ba waasu wəri yande.

Ye yāku kowo tənwero ka win tōmbu ba mənna ba wuun wirugibu ka Isireliban guro gurobu kpuro soka, ma ba gəra pirisəm mi, ba nεε, bu ka gəro be na. 22 Adama ye sāa yerun kōsoba tura mi, ba n gəro be wa pirisəm sōə. Ma ba wura mənno yerə 23 ba nεε, ye sa tura mi, sa deema pirisəm dira beri mam mam, sa maa kōsobu deema ba yō kənnəwə. Adama ye sa gamboba bεsia, sa n goo wa dii te sōə.

24 Ye sāa yerun kōsobun tənwero ka maa yāku kowo tənwerobu ba gari yi nua, ba biti soora, ba n gari yin wii goberu yē. 25 Yera durə goo u na u nεε, ase tən be i pirisəm doke mi, ba wāa sāa yerə ba tōmbu keu sōəsimə!

26 Ma kōsobun tənwero wi, ka win tōmbu gabu ba da ba ka bu na mənno yerə. Adama n n ka dam, yèn sō ba tōmbun berum mō bu ku raa bu kpenu kasuku. 27 Ye ba ka bu na, ba bu yōrasia Yuuban guro gurobu wuswaaə. Yāku kowo tənwero wi, u bu gari bikia 28 u nεε, sa bεε yinari mam mam sa nεε, i ku maa waasu ko ka durə win yīsiru. Adama wee, i bεen sōəsiru kpara i keu sōəsi Yerusalemu kpuro sōə, ma i kī i sun durə win gəən taare wē.

29 Yera Piεε ka gəro be ba tie ba nεε, tilasiwa su ka Gusunə mem nəəwa, n n mō tōmbu. 30 Gusunə bεsen sikadoban Yinniwa u Yesu seeya gərin di, wi i raa dāa bunanaru kpare i go. 31 Wiya Gusunə u sua wəllə u sinasia win nəm geuə, u n sāa sunə ka Faaba kowo u ka de Isireliba bu gōru gəsia, kpa bu ben toranun suuru wa. 32 Bεsεra sa sāa yen seeda diobu, bεsε ka Hunde Dεero wi Gusunə u tōmbu kā be ba nūn mem nəəwa.

³³ Ye ba gari yi nua, ba mərū bara too too sere ba kī bu gəro be go.

³⁴ Adama Falisi turo be səə wi ba ra nɛɛ Gamalieli, wi u s̄aa woodan keu koosio, u bɛɛɛ m̄ə gem gem t̄ambu kpuro s̄əə, u seewa u ȳōra m̄enn̄ən wuswaaə, u nɛɛ, bu gina gəro be yaro.

³⁵ Ma u bu s̄əəwa u nɛɛ, bɛɛ Isireliba, i laakari koowo ye i kī i dur̄ə beni kua. ³⁶ Gas̄ə, dur̄ə goo u kurama wi ba sokum̄ə Tedasi wi u tii bɛɛɛ w̄ɛ gem gem, ma t̄ambu nge nɛɛru (400) ba n̄un sw̄ii. Adama ba n̄un go, win bw̄āaba yarina baama kpuro, ma ba win gari duari. ³⁷ Win biru gari garin sanam, dur̄ə goo wi ba m̄ə Yudasi Galilegii, u kurama. U maa t̄ən dabinu wa be ba n̄un sw̄ii. Adama ba maa dur̄ə wi go ma win t̄amba yarina. ³⁸ Yen s̄ə, na bɛɛ bwisi k̄ɛm̄ə gari yini s̄əə, i dur̄ə beni derio i de bu doona. N n t̄ənun s̄əəsirun na, n̄ kun mɛ t̄ənun s̄əmburu, n koo n̄əru ko. ³⁹ Adama n̄ n Gusun̄ən s̄əmburun na, i n̄ kp̄ɛ i bu kamia. I ku tii kari b̄ərie i ka Gusun̄ə sanna.

Ma ba win gari wura. ⁴⁰ Ba gəro be soka ba s̄eni so, ma ba bu yinari bu maa ka Yesun ȳisuru gari ko pai. Ma ba bu ȳosu. ⁴¹ Ma gəro be, ba doona m̄enn̄ə yeru min di ka nuku doo bakabu ȳən s̄ə Gusun̄ə u bu garisi be ba tura bu yaa kasiki Yesun ȳisurun s̄ə. ⁴² T̄āru baatere, s̄aa yer̄ə ka ȳenus̄ə, ba ra n Labaari gea waasu m̄ə kpa ba n keu s̄əəs̄im̄ə ma Yesuwa Kirisi wi.

6

Ba s̄əm kowobu n̄əəba yiru ḡəsa

¹ S̄əə mɛɛ te s̄əə, nge mɛ naanɛ dokeoba sosim̄ə, Yuu be ba Gɛɛkim t̄əna gerum̄ə ba ka be ba tie w̄əki ȳən s̄ə ba ben ḡəminibu duarim̄ə t̄əə baateren d̄ianun b̄ənu s̄əə. ² Ma ḡərobu w̄əkura yiru ye, ba naanɛ dokeobu kpuro m̄enna ba nɛɛ, n n weenɛ su Gusun̄ən garin waasu deri kpa sa n d̄ianun gari m̄ə. ³ Yen s̄ə, bɛsɛgibu i t̄ən dur̄əbu n̄əəba yiru ḡəsiio bɛɛn suunu s̄əə be ba seeda gea d̄iyyammɛ, be ba Hunde Dɛɛro yiba kpa ba n bwisi m̄ə, kpa su bu s̄əmbu te n̄əmu s̄əndia. ⁴ Kpa bɛsɛn tii sa n

kanaru ka Gusun̄ən garin waasu m̄ə sa n d̄əə.

⁵ T̄ən be kpuro ba gari yi wura ka nuku dobu. Ma ba Etieni ḡəsa wi u Hunde Dɛɛro yiba, win naanɛ dokebu bu maa kp̄ā, ka maa Filipu ka Pokori ka Nikan̄əri ka T̄im̄əə ka Paam̄enas̄i ka sere Nikola Antīəsigii wi u ḡəsira Yuu.

⁶ Ba ka bu da gərobun mi, ma gəroba bu kanaru kua ba bu n̄əma s̄əndi wir̄ə.

⁷ Nge m̄əya Gusun̄ən gari yi ka kpararam̄ə baama. Ma naanɛ dokeobun geera sosim̄ə ta d̄əə Yerusalem̄ə, ma ȳāku kowo dabira maa naanɛ doke.

Ba Etieni m̄wa

⁸ Etieni wi, Gusun̄ə u n̄un durom bakam kua u n̄un dam k̄ā, ma u s̄əm maamaakiginu ka ȳirenu kua t̄əmbun suunu s̄əə. ⁹ Adama dur̄əbu gabu saa Yuuban m̄enn̄ə yerun di te ba ra soku tii m̄əw̄əbugiru, ka Sirenin Yuu gabu ka Alesandirigibu ka gabu saa Silisi ka Asin di ba seewa ba ka Etieni sikirinam̄ə. ¹⁰ Adama ba kpana bu n̄un kamia ȳən s̄ə u gari gerum̄ə ka Hunde Dɛɛron dam ka bwisi. ¹¹ Yera ba dur̄əbu gabu gobi k̄ā asiri s̄əə bu ka gere ma ba nua u M̄əwisi ka Gusun̄ə gari kam gerusi. ¹² M̄əya ba ka t̄əmbun m̄əru seesia, ka guro gurobu ka wooda ȳərobu. Ba da Etienin mi ba n̄un m̄wa ma ba ka n̄un da Yuuban guro gurobu m̄enn̄ən wuswaaə. ¹³ Yen biru ba ka dur̄əbu gabu na be ba n̄un seeda weesugia d̄iisi ba nɛɛ, dur̄ə wini u ra n bɛsɛn s̄aa yee dɛɛraru ka M̄əwisin wooda sankum̄əwa. ¹⁴ Domi sa nua u gerua ma Yesu Nasaretigii wi, u koo s̄aa yee teni sura, kpa u bɛsɛn deema kpuro k̄əsi ye M̄əwisi u sun w̄ɛ.

¹⁵ Be kpuro be ba s̄ə m̄enn̄ə ge s̄əə, ba Etieni n̄əni girari, ma ba wa win wuswaa ballim̄ə nge Gusun̄ən ḡəradogia.

7

Etienin waasu

¹ Yera ȳāku kowo t̄ənwerō u Etieni bikia u nɛɛ, gari yi, geema?

² Etieni u wisa u nɛɛ, n̄ən bisibu ka n̄ən baababa i man swaa

dakio. Gusunə yiikogii u bəsen baaba Aburhamu kure sanam mε u wāa Mesopotamin tem səə u sere sina Haraniə, ³ u nùn səəwa u nεε, u win dusibu ka win tem derio kpa u da tem gam mε u koo nùn səəsi. ⁴ Yen sōna Aburhamu u Kaladegibun tem yara, ma u da u sina Haraniə. Ye win baa u gu u kpa, Gusunə u nùn seeyama min di, u na tem mε səə, mi bεε i wāa tē. ⁵ Sanam mε, u n̄ nùn ayeru garu kã tem mε səə, baa naa dabusa teeru, adama baa mε Aburhamu kun gina bii mara Gusunə u nùn nəə mwεeru kua ma u koo nùn tem mε wē, kpa mu n sãa wi ka maa win bibugim. ⁶ Ye wee ye Gusunə u Aburhamu səəwa. U nεε, win biba koo səru di tem tukumə mi ba ko n sãa yobu, kpa bu n̄ni swāaru wa sere wəə nεeru (400). ⁷ Gusunə u maa nεε, win tii koo ka bwese te siri te ta koo bu ko yobu. Yen biru ba koo yari tem min di bu na tem mε səə mi ba koo nùn sã. ⁸ Saa ye səə, Gusunə maa Aburhamu bango kobun wooda wē. Ma Aburhamu u win bii Isaki bango kua ye ba wi mara u kua səə nəəba ita. Nge mɛya Isaki u maa Yakəbu kua, ma Yakəbu u maa win bibu wəkura yiru kua nge mε. Bera ba kua Yuuban bwesenu wəkura yirun baababa.

⁹ Yakəbun bii be, ba ka Yosefu ninu kua, ma ba nùn Egibitigibu dərə ba ka doona. Adama Gusunə u wāa ka wi, ¹⁰ ma u nùn yakia saa win wahala kpuron di. U maa nùn bwisi kã ma u durom wa, Egibitin sina bokon mi, ma u nùn kua Egibitin tem yēro ka maa win yenu yēro. ¹¹ Gəra tunuma Egibiti ka Kananin tem səə ta bu n̄ni səəwa too too. Bəsen sikadoba ba n̄ gāanu wa bu di. ¹² Ye Yakəbu u nua ma dīanu wāa Egibitiə, u bəsen sikado be gəra mi, nən gbiikiru. ¹³ Ye ba da mi nən mεeruse, Yosefu u tii win maabu tubusia, ma Egibitin sunə u maa Yosefun dusibu gia. ¹⁴ Ma Yosefu u Yakəbu win tundo sokusia ka win dusibu kpuro bu na win mi. Ben geera sãa tambu wata ka wəkura nəəbu. ¹⁵ Nge mɛya Yakəbu u ka da Egibitiə. Miya u gu, miya maa

bəsen sikado be, ba gu. ¹⁶ Ma ba ka be kpuron gonu wura Sikemuo ba nu kpēε siki kpee wərugiru səə te Aburhamu dwa Hamərin bibun mi Sikemuo.

¹⁷ Ye saa ya turuku kua ye Gusunə u koo ka win nəə mwεeru yibia te u Aburhamu kua, bəsen tamba sosimə ba dabiama Egibitiə ¹⁸ sere n ka kua sina boko goon waati wi u kun Yosefun gari yē. ¹⁹ Sina boko wi, u bəsen tambu n̄ni wəkua u ka bu kōsa kua, u bu tilasi kua bu ka ben bii wēnu kã kpa nu gbi. ²⁰ Saa ye səəra ba Məwisi mara. Bii burəwa wi u Gusunə wēremə. Ba nùn nəəri suru ita win tundon yenuə. ²¹ Ye ba ka nùn da ba kã, Egibitin sunən bii tən kurə u nùn sua u kua nge win tiin bii. ²² Ba nùn Egibitigibun keu kpuro səəsi ma u kua tən boko gari gerubu ka kookoosu səə.

²³ Sanam mε u wəə weeru tura, u gəru doke u win tambu Isireliba beram da. ²⁴ U wa Egibitigii goo u ben turo n̄ni səəmə. U wigii faaba da, ma u Egibitigii wi so u go. ²⁵ U tamaa sãa win tamba koo tubuwa ma Gusunəwa nùn gəra u ka bu yakia, adama ba n̄ tuba. ²⁶ Yen sisiru u deema ben gaba sannamə. Ma u kī u bu yakiana u nεε, i nən gari swaa dakio. Bεε, be i sãa dusinu, mban sōna i mεera koonamə. ²⁷ Adama durə wi u win beruse n̄ni səəmə mi, u Məwisi bəria u nεε, wara nun kua bəsen wirugii ka siri kowo. ²⁸ A kī a maa man gowa nge mε a Egibitigii wi go gīa? ²⁹ Ye Məwisi u gari yi nua, u kpikiru sua Madianin tem gia. Miya u bii tən durəbu yiru mara.

³⁰ Wəə weerun biru, Gusunən gərado u Məwisi kurema awīi gεε səə, yi yi sãare yi dəə mwaaramə, gbaburu səə mi guuru gara wāa te ba ra soku Sinai. ³¹ Məwisi u biti soora ye u yi wa, ma u yi susi u mεera tii. Sanam mɛya u Yinni Gusunən nəə nua ga gerua ga nεε, ³² wiya Gusunə win sikadoban Yinni, wiya Aburhamu ka Isaki ka Yakəbun Yinni. Ye Məwisi u nua mε, yera u diira, u n̄ maa kãka u yam mi mεera. ³³ Yinni Gusunə nùn səəwa u nεε, u win salubata pweto, domi yam mi u yō mi, yam dεerama. ³⁴ N wee,

u win təmbun nən̄ni swāaru wa te ba waamə Egibitiə. U ben weeweenu nua, yera u sarama u ka bu faaba ko. Tē, u na u nūn gəri Egibitiə.

³⁵ Məwisi wi ba yina mi, ba nēē, wara nūn kua ben wirugii ka siri kowo, wiya Gusunə u gəra u kua ben wirugii ka faaba kowo, ka Gusunən gərado win somiru wi u nūn kure awīi səə. ³⁶ Durə wiya u bu yara saa Egibitin di. U maamaaki ka səm damginu kua Egibitiə ka nim wəku səə ge ba mə Naa yari ka maa gɓaburu səə mi ba kua wəə weeru. ³⁷ Məwisi wiya u Isireliba səəwa u nēē, Gusunə koo bu səmə goo seeya ben bweserə, nge wi. ³⁸ Məwisi wiya u wāa gɓaburə Isireliban suunu səə, ka bēsen baababa sannu, ka maa Gusunən gərado wi u ka nūn gari kua guuru wəllə te ba ra soku Sinai. Ma u Gusunən gari wāarugii mwa, u ka sun yi wē.

³⁹ Adama bēsen baaba be, ba yina bu nūn mēm nəəwa. Ba nūn yina ba kī bu kpam wura Egibitiə. ⁴⁰ Yen sən̄na ba Aroni səəwa ba nēē, u bu būnu kuo ni nu koo bu swaa gbiiya. Domi Məwisi wi, wi u bu yarama saa Egibitin tem di, ba n̄ yē ye n nūn deema. ⁴¹ Dəma tera ba bwāaroku kua ge ga ka naa buu weenē, ma ba gu yākuru koosi. Ma ben nukura dora ben nəman səmburun s̄. ⁴² Adama Gusunə u tii gawa ben min di, ma u dera ba səə ka suru ka kperi sāwa, nge mē u gerua win səməbun tireru səə u nēē,

“Bēē Isireliba i ka kua wəə weeru gɓaburu səə i man yākunu ka kēnu kuare?”

⁴³ Bwāarokuna i səəwa ni i kua i ka būnu s̄a, nge Mələkun kuu bekurugiru ka Refanin kpera.

Yen sən̄na na kon bēē bərie sere Babilonin bera giə.”

⁴⁴ Bēsen baababa ba raa Gusunən kuu bekurugiru mə te ta s̄a seeda ma u wāa ka be. Məwisi u tu kua nge mē wi u ka nūn gari kua, u nūn səəwa. U tu kuawa mam mam nge te u wa. ⁴⁵ Ma bēsen baababa be ba tu tubi di, be ka Yosue ben gbiikoo,

ba ka tu dua tən tukobun tem səə mē ba mwa sanam mē Gusunə u tən tuko be gira. Ma ta wāa mi sere Dafidin waati. ⁴⁶ Gusunə u ka Dafidi nənu geu mēera, ma u kanaru kua u ka kpī u wi Yakəbun Yinni diru bania. ⁴⁷ Adama Saloməəwa u nūn dii te bania.

⁴⁸ Ka yen de kpuro Wərukoon wāa yera kun wāa dinu səə ni tən̄u u bana. Nge mē Gusunən səmə goo u yorua,

⁴⁹ “Yinni Gusunə u nēē, wəlla nən sina gəna.

Ma tem mu s̄a nən naa sənditia.

N n mən na, dii teren bwesera i ko i man bania.

Nge wāa yee terə ta ko n s̄a nən wēra yeru.

⁵⁰ N n̄ nən nəma ya ye kpuro taka kua?”

⁵¹ Etiēni u maa bu səəwa u nēē, bēē degangamgibu! Bēen gərusu ka bēen swasu su s̄a nge be ba n̄ Gusunə nasiegisu, i ra n Hunde Dēero yinamə, i məwa nge bēen baababa. ⁵² Gusunən səmə wara bēen baababa ba n̄ nən̄i səəwa. Ba bu go be ba Geegiin naarun gari kua, ma tē, bēen tii i Geegii wi kərumətənu kua i nūn go. ⁵³ Bēeya i Gusunən wooda mwa ye ba bēē wē Gusunən gəradoban min di. Adama i n̄ ye mēm nəəwē.

Etiēnin gəə

⁵⁴ Ye ba Etiēnin gari yi nua, ba mərə bēsira sere ba ben nikibii dwēemə. ⁵⁵ Adama Etiēni u Hunde Dēero yiba, ma u wəllu nən̄i girari u Gusunən yi-iko wa, u maa Yesu wa u yə Gusunən nəm geuə. ⁵⁶ Ma u nēē, wee, na wa wəlla wukiare, ma Tənun Bii u yə Gusunən nəm geuə.

⁵⁷ Sanam mēya ba ben swasu kərua ka nəma, ba kuuki kua, ma ba duki da sannu ba nūn kunisi. ⁵⁸ Ba nūn gawa ba yara wuun di, ma ba nūn kpenu kasukum wəri. Tən be, ba ben kumboorosu pweta ba yi aluwaasi goon mi wi bə ra nēē Səəlu. ⁵⁹ Sanam mē ba Etiēni kpenu kasukumə u kanaru kua u nēē, Yinni Yesu, a nən hunde məə. ⁶⁰ U yiira u gbāra wəllə u nēē, Yinni a ku bu tora teni garisi.

Ye u yeni gerua u kpa, ma u gu.

8

¹ Saa ye, Səolu u ka be ba Etiəni go nəə tia s̄aa.

Səolu u Yesun yigberu n̄əni s̄əwa

Saa d̄əma ten diya ba Yesun yigberu te ta w̄aa Yerusalem̄ə n̄əni s̄əə bakabu torua. Naan̄ə dokeobu kpuro ma n kun m̄ə gərobu, ba yariina ba da Yudean tem̄ə ka Samar̄in tem̄ə. ² Ma dur̄əbu gabu be ba Gusun̄ən b̄eere ȳē, ba Etiəni sikua ka nuku sankira bakanu.

³ Adama Səolu u kookari m̄ə u ka Yesun yigberu kam koosia. U yenusu duurim̄ə u t̄ən dur̄əbu ka t̄ən kur̄əbu gawam̄ə u bu kp̄em̄ə p̄iris̄əm̄ə s̄əə.

Filipu u Labaari gea waasu m̄ə Samarīə

⁴ Be ba yarina ba da baama kpuro ba Labaari gea waasu m̄ə. ⁵ Filipu u da Samari mar̄əə ma u wuu gen t̄əmbu Kirisi win gari waasu kua. ⁶ T̄ən w̄ərusu su win gari nua ma su s̄əm̄ə maamaakiginu wa ni u kua, ma be kpuro ba win gari swaa daki mam̄ə. ⁷ Filipu u w̄erekunu gira t̄ən dabinun wasin di, ma nu yarim̄ə ka wuri b̄eke. U maa yem̄ə dabinu b̄ekia, ka b̄ən wasin bee tia gu. ⁸ Ma nuku doo bakabu w̄aa wuu ge s̄əə.

⁹ Dur̄ə goo w̄aa wuu ge s̄əə, wi ba ra n̄eē Sim̄əə. U ra n ka dobo dobo maamaaki dabiru m̄ə Samar̄igibun wuswaaə, u maa tii garisi t̄ən boko. ¹⁰ T̄əmbu kpuro bw̄ēb̄w̄ēbu sere ka damgibu, ba ra n win gari swaa daki gem gem kpa ba n m̄ə, wiya Gusun̄ən dam bakam̄ə.

¹¹ Ba ra n̄ən swaa daki ȳən s̄əə saa t̄eēbun di win dobo dobo ya ra n bu biti s̄aa. ¹² Adama ye t̄əmba Labaari gea naan̄ə doke ye Filipu u bu waasu kua, ye ya ka Gusun̄ən bandu ka Yesu Kirisin ȳis̄iru ȳā, ba bu bat̄emu kua t̄ən dur̄əbu ka t̄ən kur̄əbu. ¹³ Sim̄əən tii maa naan̄ə doke ma ba n̄ən bat̄emu kua. U Filipu sw̄ii baama kpuro ma u biti kua too ye u s̄əm̄ə damginu ka maamaaki wa ye ya kooram̄ə.

¹⁴ Ye gəro be ba w̄aa Yerusalem̄ə ba nua ma Samar̄igibu ba Gusun̄ən gari naan̄ə doke ba bu Piēē ka Yohanu

gəria. ¹⁵ Ye ba tura mi, ba kanaru kua naan̄ə dokeo ben s̄əə Hunde D̄eero u ka du be s̄əə. ¹⁶ Domi Hunde D̄eero kun gina saram̄ə ben goon mi, ba gesi bu bat̄emu kuawa ka Yinni Yesun ȳis̄iru. ¹⁷ Yera Piēē ka Yohanu ba bu n̄əma s̄əndi wir̄ə, ma Hunde D̄eero dua be s̄əə.

¹⁸ Ye Sim̄əə u wa ma Hunde D̄eero dua be s̄əə sanam̄ə m̄ə gəro be, ba bu n̄əma s̄əndi wir̄ə, yera u k̄i u bu gobi k̄ē. ¹⁹ U n̄eē bu maa n̄ən yiiko ye w̄ēȳə, kpa baawure wi u n̄əmu s̄əndi wir̄ə Hunde D̄eero u n da du ȳēro s̄əə.

²⁰ Adama Piēē n̄ən s̄əəwa u n̄eē, wun̄e kaa kam ko ka wun̄ən gobi sannu ȳən s̄əə a tamaa kaa kp̄i a Gusun̄ən k̄ēru ka gobi dwe. ²¹ A n̄ kp̄ē a n̄ n̄əma m̄ə s̄əmbu te s̄əə, domi wun̄ən ḡoru ga n̄ dee dee s̄aa Gusun̄ən wuswaaə. ²² Yen s̄əə, a ḡoru ḡəsiio wun̄ən kom k̄əsum di, kpa a Yinni kana u nun wun̄ən bw̄is̄iku k̄əsunu suuru kua n̄ n̄ koo koor̄a. ²³ Domi na wa ma wun̄ən daa ya sosu, ma toraru ta nun b̄əkuā.

²⁴ Sim̄əə u bu wisa u n̄eē, b̄eēn tii i man kanaru kuo Yinnin mi kpa ḡāa ni i man s̄əəwa mi, nu ku man deema.

²⁵ Ye ba seeda ye di ma ba Yinnin garin waasu kua ba kpa, ba ḡəsiira ba Yerusalem̄ən swaa w̄əri. Nge m̄ə ba d̄əə ba Labaari gean waasu m̄ə Samar̄in baru kpa dabinu s̄əə.

Filipu ka Etiopin wirugii goo

²⁶ Adama Yinnin ḡərado goo u ka Filipu gari kua u n̄eē, u seewo u da s̄əə ȳēsan n̄əm̄ə d̄waru gia u swaa ye sw̄ii ye ya d̄əə saa Yerusalem̄ən di sere ka Gasa. Swaa ye, swaa t̄ək̄əra.

²⁷ Ma u seewa u da. Miya u Etiopin t̄ən kur̄ə sun̄ən dukian wunan̄əs̄un wirugii wa wi ba maatam̄ə kua. Dur̄ə wi, u da Yerusalem̄ə u ka Gusun̄ə s̄ā. ²⁸ Yera u wīə u s̄əə win̄ dumin k̄eke s̄əə u Gusun̄ən s̄əm̄ə Esain tireru garim̄ə. ²⁹ Hunde D̄eero u Filipu s̄əəwa u doo k̄eke yen b̄əkuā.

³⁰ Filipu u duka da k̄eke yen mi, ma u nua dur̄ə wi, u garim̄ə Gusun̄ən s̄əm̄ə Esain tireru s̄əə. U n̄ən bikia u n̄eē, n̄ə nun yeeri ye a garim̄ə mi?

³¹ Wirugii wi, u wisa u nεε, aməna n ko n ka man yeeri ma n kun mə goo u man yi tubusia.

Ma u Filipu kana u keke ye yəəma bu sina sannu. ³² Ye wee ye durə wi, u garimə saa Gusunən garin di.

“Ba ka nūn da nge yāa te ba koo saka. Nge yāa buu ge ga maari sēε sanam mε ba gen sansu buramə, nge mεya u n win nəə baaye.

³³ Ba nūn kawā, ma ba yina bu nūn siria dee dee.

Wara koo kpī u saa yen təmbun gari gere.

Domi ba nūn wāaru wunari, u n maa wāa tem mε səə.”

³⁴ Durə wi, u Filipu bikia u nεε, na nun kanamə, a man səəwə waran sənə Gusunən səmə wi, u yeni yorua. Win tiin sənə? Nge goon sō.

³⁵ Yera Filipu u waasu wəri. U torua ka səmən gari yi, ma u nūn Yesun Labaari gea tubusia.

³⁶ Nge mε ba dəə sannu swaa ye səə, ba tura daaru garun mi, mi nim wāa. Ma durə wi, u nεε, nim wee, mba n man tie na n kon ka batemu ko. [

³⁷ Filipu u nūn wisa u nεε, kaa kpī a batemu ko à n naanε doke ka wunen gōru kpuro.

Durə wi, u nεε, mεya na naanε doke ma Yesu Kirisi sāawa Gusunən Bii.]

³⁸ Ma wirugii wi, u dera ba win keke yōrasia. Wi ka Filipu ba sara ba da daaru mi, ma u nūn batemu kua. ³⁹ Ye ba yara min di, Yinnin Hunde u ka Filipu doona. Wirugii wi, u n maa nūn wa, adama u win swaa wəri u doona ka nuku dobu. ⁴⁰ Filipu maa deema u wāa wuu gagu səə ge ba ra soku Asətu. U Labaari gean waasu kua mi, ka maa wuu si su wāa swaa ye səə kpuro sere u ka tura Sesareə.

9

Səəlun gōru gəsiabu

(I maa mεerio Gərobun Kookoosu 22:6-16, 26:12-18)

¹ Sanam mε səəra Səəlu u yōrari dim dim u Yinnin bwāabu nənī sō u bu go. Ma u da yāku kowo tənweron mi, ² u nūn bikia u Yuuban mənə yenugibu tirenu kua be ba wāa Damasiə kpa u

n gabu wa be ba swaa ye swīi, n n tən durəbun na, n kun mε tən kurəbu, u ka kpī u bu mwa u bəke u ka da Yerusalemə.

³ Sanam mε Səəlu u dəə, ye u Damasi turuku kua, suaru səə yam nūn burure wəllun di. ⁴ Yera u wəruma temə, ma u nəə gagu nua ga nεε, Səəlu, Səəlu, mban sənə a man nənī səəmə.

⁵ Səəlu u bikia u nεε, Yinni wuna were.

Ma Yinni nεε, nənə Yesu wi a nənī səəmə. ⁶ A seewo a du wuu ge səə, ba koo nun sō ye kaa ko.

⁷ Durə be ba sanum mε dəə ka wi, ba yōra ba mari səə səə. Ba nəə ge nua, adama ba n goo wa. ⁸ Səəlu u seewa tem di, adama baa mε u win nənī wukia u n yam wa. Ba win nəmu nenuawa ba ka dua Damasiə. ⁹ U wāko kua səə ita. U n di saa ye səə, u n maa nōra.

¹⁰ N deema naanε dokeo goo wāa Damasiə wi ba ra nεε Anania. Yinni u ka nūn gari kua kāsiru səə u nεε, Anania.

Ma Anania u nεε, nε wee Yinni.

¹¹ Yinni nūn səəwa u nεε, a seewo a da swaaə ye ba ra nεε Dendaru, Yudasin dirə, a bikia mi durə goo wāa wi ba ra soku Səəlu Taasigii. Wee, u kanaru mə. ¹² Kāsiru səə u durə goo wa wi ba ra nεε Anania, wi u dua mi u wāa ma u nūn nəma səndi wirə u ka kpaam yam wa.

¹³ Anania u nεε, Yinni tən dabina nu man durə win labaari səəwa, ka kōsa kpuro ye u wunen təmbu kua Yerusalemə. ¹⁴ Ma sa nua yāku kowo tənweroba nūn nəə kā u ka təmbu kpuro mwa be ba wunen yīsiru sokumə mini.

¹⁵ Adama Yinni nūn səəwa u nεε, a doo domi na durə wi gəsa nən səmə u ka nən yīsiru kpara tən tukobun mi, ka sinambu ka maa Isireliban suunu səə. ¹⁶ Kon maa nūn səəsi nge mε u koo nənī swāaru wa nən yīsirin sō.

¹⁷ Ma Anania u seewa u da u dua diru mi, u Səəlun wiru nəma səndi u nεε, Səəlu nən beruse, Yinni Yesu wi u nun kure swaaə sanam mε a sisi, wiya man gərima a ka yam wa kpa a Hunde Dεero yibu.

¹⁸ Mii mii gāanu wəruma win nənin di nge swāan kokosu, ma u kpam yam wa. U seewa, ma ba nùn batemu kua. ¹⁹ Ye u di u kpa ma win dam mu wurama.

Səəlu u waasu m̀ Damasiə

Ma Səəlu u sina s̄ə yiru ka naane dokeobu Damasiə. ²⁰ Yande u da Yuuban mən̄nə yenə u waasu m̀ u gerumə ma Yesu s̄awa Gusunən Bii. ²¹ Be kpuro be ba gari yi nua, ba biti kua ba bikiana ba n̄e, n̄ n̄ durə wiya mi, wi u raa be ba Yesun ȳsiru sokumə goomə Yerusalemuə, ma u na mini u ka bu mwa u b̄ake u ka da ȳaku kowo tənwerobun mi?

²² Səəlu waasu ya dam sosimə, u bu s̄əsimə kam kam ma Yesu u s̄awa Kirisi wi Gusunə u ḡsa, sere Yuu be ba w̄a Damasiə ba kpana bu wi gari wisi.

²³ S̄ə m̄erun biru Yuuba ba wesiana bu Səəlu go, ²⁴ ma Səəlu u gari yi nua. Ma ba wuu gen gb̄ararun k̄n̄n̄su k̄sum w̄ari s̄ə s̄ə ka w̄kuru bu ka n̄n wa bu gon s̄. ²⁵ Adama w̄kuru s̄ə, Səəlu bw̄abu ba n̄n sarasia ka bireru saa gb̄ararun f̄n̄enti gaan di.

Səəlu w̄a Yerusalemuə

²⁶ Ye Səəlu u wurama Yerusalemuə u k̄i u ka naane dokeobu m̄na, adama be kpurowa ba n̄n b̄erum s̄a, ba n̄ tamaa u kua naane dokeo. ²⁷ Yera Baanabasi u ka n̄n da gərobun mi, ma u bu s̄əwa nge m̄ Səəlu u Yinni wa Damasin swaa, ma Yinni u ka n̄n gari kua. U maa bu tubusia nge m̄ Səəlu u ka Yesun ȳsiru waasu kua ka w̄ruḡru Damasiə. ²⁸ Gari yin biru Səəlu u w̄a ka be sannu, u b̄su Yerusalemuə, u waasu m̀ ka w̄ruḡru Yinnin ȳsiru s̄ə. ²⁹ U maa ka Yuu be ba Gerekim t̄na gerumə, gari kua gasə ka sikirinə, adama ba swaa kasu bu ka n̄n go. ³⁰ Sanam m̄ wigibu ba gari yi nua ba ka n̄n da Sesareə ma ba dera u doona Taasiə.

³¹ Nge m̄ya Yesun yigb̄eru Yudeə ka Galileə, ka Samariə, ta ka alafia wa, ta dam m̀, ma ta sosimə ta d̄ə Yinni Gusunən nasiaru s̄ə ka Hunde D̄eron dam k̄ru.

En̄n b̄ekiabu

³² Pīe u maa b̄su baama kpuro. Yera s̄ə teeru u naane dokeobu beram da be ba w̄a Lidaə. ³³ Miya u durə goo wa, win ȳsira En̄. U s̄awa yemə, u n̄ seere win kpin yerun di saa w̄ə n̄əba itan di. ³⁴ Pīe u n̄n s̄əwa u n̄e, En̄, Yesu Kirisiwa nun b̄kiamə, a seewo a wun̄n kpin yeru s̄m̄e.

Mii mii u seewa. ³⁵ T̄ambu kpuro be ba w̄a Lidaə ka Saronin baru kpaanu s̄ə ba n̄n wa, ma ba ḡru ḡsia ba Yinni naane doke.

D̄əkasi u wurama ḡrin di

³⁶ N deema, Yopec t̄n kurə naane dokeo goo w̄a mi, win ȳsira Tabita. Teya ba maa m̀ D̄əkasi ka Gerekim. Kurə wi, u ra n̄ s̄m̄ geenu m̀ kpa u n̄ s̄arobu somimə. ³⁷ Yera u bara u gu. Ba win goru disi w̄ka ba ka da ba kp̄i gidambisa w̄llə. ³⁸ Yopec ka Lida kun tondin̄e, yen s̄na, ye naane dokeo be ba w̄a Yopec ba nua ma Pīe u w̄a Lidaə, ba n̄n t̄ambu yiru ḡria bu n̄n s̄ u na ben mi fuuku fuuku. ³⁹ Ma Pīe u seewa u ka bu da. Ye u tura mi, ba ka n̄n da gidambisa yen w̄llə. Ḡminibu kpuro ba ȳ win b̄kuə ba sumə ba n̄n yabenu ka ȳnu ganu s̄əsimə ni D̄əkasi u kua sanam m̄ u w̄a ka be. ⁴⁰ Pīe u be kpuro yara d̄i ten min di ma u yiira u kanaru kua. Yen biru u s̄ira goo ten bera gia u n̄e, Tabita a seewo.

Yera kurə wi, u n̄ni wukia. Ye u Pīe wa u seewa u sina. ⁴¹ Ma Pīe u n̄n n̄mu n̄nua u seeya u ȳrasia. Ma u naane dokeobu ka ḡmini be soka u bu D̄əkasi s̄əsi wasiru. ⁴² Yenin labaari ya n̄əra Yopec kpuro, ma t̄n dabinu nu Yinni naane doke. ⁴³ Pīe u s̄ə m̄eru kua Yopec, yana kowo goon mi, wi ba ra soku Simə.

10

Pīe ka K̄əneru

¹ Tabu sunə goo u w̄a Sesareə tabu kowobun wuuru s̄ə te ba ra n̄e Italigiru, win ȳsira K̄əneru. ² Duro wi, u Gusunə nasie too, wi ka win yenugibu kpuro ba Gusunə s̄amə. U ra kanaru ko, u ra maa Yuuban s̄arobu somi gem gem. ³ S̄ə teeru,

kəba itan saka, u Gusunən gərado wa kāsiru sɔɔ, u na win mi u nùn soka u nɛɛ, Kɔɔnɛru.

⁴ U gərado wi nən girari tii tii ka bɛrum u nɛɛ, mba n kua yinni.

Gərado nùn sɔɔwa u nɛɛ, Gusunə u wunən kanaru mwa, u maa wunən səm geenu wa ma u nun yaaya. ⁵ Tɛ, a gabu gərrio Yopeɔ bu durɔ goo sokuma wi ba ra nɛɛ Siməɔ, wi ba maa mɔ Piɛɛ. ⁶ U sɔɔwa sɔɔ yana kowo goon yenuɔ wi ba mɔ Siməɔ. Win dira wɔa nim wɔkun bɔkuɔ.

⁷ Ye wəllun gərado wi, u ka nùn gari kua u doona u kpa, Kɔɔnɛru u win səm kowobu yiru soka ka tabu kowo be ba ra n wɔa win bɔkuɔn turo wi u Gusunə nasie. ⁸ U bu ye kpuro tubusia, ma u bu gəra Yopeɔ.

⁹ Yen sisiru saa ye ba wɔa swaaɔ ma ba Yope turuku kooma, Piɛɛ u yɔɔwa dii tɛra wəllɔ sɔɔ sɔɔn saka u ka kanaru ko. ¹⁰ N deema gɔɔra wi mɔ ma u kɪ u di. Ye ba nùn doo kuammɛ yera u kɔsa. ¹¹ U wa Gusunə wəllɔ wukiara ma beku te ta sɔare gɔgɔ bɔkɔ ta sarama, ba ten goonu nɛɛ dɛria. ¹² Te sɔɔ, yɛɛ bwese bwesekawa wɔa mi, yi yi naasu nɛɛ mɔ ka yi yi kabirimɔ ka gunɔsu. ¹³ Ma Piɛɛ u nɔɔ gagu nua ga nɛɛ, Piɛɛ a seewo a ye go a tɛm.

¹⁴ Adama Piɛɛ u nɛɛ, aawo pai Yinni, na n̄ yaa seserugia diire.

¹⁵ Nɔɔ ge, ga kpam gerua ga nɛɛ, ye Gusunə u sokumɔ diira a ku maa ye garisi seseru.

¹⁶ Nge mɛya n kua sere nən ita. Yande beku te, ta wura wəllɔ.

¹⁷ Ma Piɛɛ u biti soora u tii bikia, mba kɔsi ten tubusianu. Saa yera Kɔɔnɛrun gəro be ba raa Siməɔn yenu bikiamɔ, ba gu kame ba yɔ gen kənnɔwɔ. ¹⁸ Ba yenugibu nɔɔ kɔ ba bikia sɔɔ goo u n wɔa mi, wi ba ra soku Siməɔ Piɛɛ.

¹⁹ Sanam mɛ Piɛɛ u kɔsi te bwisikumɔ, Hunde Dɛero nùn sɔɔwa u nɛɛ, n wee, tɔmbu ita gaba nun bikiamɔ. ²⁰ A seewo a sara a bu yɔsiri a ku diriri domi nɛna na bu gərima.

²¹ Ma Piɛɛ u sara u da ben mi u nɛɛ, nɛna durɔ wi i kasu. Mba i kasum na.

²² Ba nɛɛ, Kɔɔnɛru tabu sunɔwa nun kasu, wi u sɔa geegii u Gusunə sɔamɔ ma Yuuba kpuro ba win seeda gea dimɔ. Wəllun gərado dɛero goowa nùn sɔɔwa u nun kasusio kpa u wunən nɔɔn gari nɔ.

²³ Yera Piɛɛ u durɔ be duusia yenuɔ u bu yaare kua.

Yen sisiru u ka bu swaa wəri, ma Yopen naanɛ dokeobu gaba maa nùn yɔsiri. ²⁴ Yen sɔɔ itaseru ba Sesare tura, ba deema Kɔɔnɛru u win dusibu ka win bɔrɔba mɛnnɛ u ka bu mara. ²⁵ Saa ye Piɛɛ u yenu ge duɔ, Kɔɔnɛru u ka nùn yinnɔ da u nùn kpuna. ²⁶ Adama Piɛɛ u nùn seesia u nɛɛ, a seewo, domi nɛn tii tɔnuwa.

²⁷ Saa ye u ka Kɔɔnɛru gari mɔ, u dua dirɔ u wa wee tɔn dabinu mɛnnɛ. ²⁸ Ma u nɛɛ, bɛɛn tii i yɛ ma Yuuban wooda ya yina Yuu u ka tɔn tuko mɛnna n̄ kun mɛ u da win yenuɔ. Adama Gusunə u man sɔɔsi ma n̄ n̄ weenɛ n̄ goo soku disigii. ²⁹ Yen sɔna na n̄ gafara kasu na na yande ye i man soka. Tɛ, na bɛɛ kanamɔ, i man sɔɔwɔ mban sɔna i man kasusia.

³⁰ Kɔɔnɛru u nɛɛ, gisɔ sɔɔ nɛn amadaare, na kəba itan kanaru mɔ nɛn dirɔ. Suaru sɔɔ durɔ goo u yɔra nɛn wuswaaɔ u yaberu sebua ta ballimɔ. ³¹ Ma u man sɔɔwa u nɛɛ, nɛ, Gusunə u nɛn kanaru nua, u maa nɛn kɛnu yaaya ni na ra bwɛɛbwɛɛbu kɛ. ³² N goo gərrio Yopeɔ u man Siməɔ Piɛɛ sokuama wi u sɔa sɔɔ yana kowo goo wi ba mɔ Siməɔn yenuɔ nim wɔkun bɔkuɔ. ³³ Yen sɔna na nun gərria yande, a maa kua ye a ka na fuuku. Tɛ bɛɛ kpuro sa wɔa mini Gusunən wuswaaɔ su ka nɔ ye Yinni u nun sɔɔwa a sun sɔ.

Piɛɛn waasu Kɔɔnɛrun yenuɔ

³⁴ Ma Piɛɛ u gari sua u nɛɛ, tɛ na gia ka gem ma Gusunə u tɔmbu kpuro garisi tia. ³⁵ Baawure wi u nùn nasie ma u mɔ dee dee, u ra yɛro wure baa n̄ n̄ bwese teren na. ³⁶ Bɛɛ i Labaari gea yɛ ye u dera ba Isireliba waasu kua, ye n̄ sɔa alafian gari saa Yesu Kirisin min di wi u sɔa tɔmbu kpuron Yinni. ³⁷ I maa yɛ ye ya kooru Yudea kpuro sɔɔ, ye ya torua Galileɔ, sanam

mε Yohanu u win batemun gari waasu kua u kpa. ³⁸ I Yesu Nasaretigiin baaru yē nge mε Gusunə u nùn Hunde Dεero ka dam wē. U da baama kpuro u səm geenu kua u tambu bεkia be Setam u dam dεre, domi Gusunə wāa ka wi. ³⁹ Bεse sa sāa yen seeda diobu ye u kua Yuuban baru kpaanə ka Yerusalemuə. Ba maa nùn kpare dāa bunanaru wəllə ba go. ⁴⁰ Adama sōo itase Gusunə u nùn seeya gərin di, ma u dera u tii sōosi. ⁴¹ N n̄ maa mə tambu kpurowa ba nùn wa ma n̄ kun mə bεse seeda diobu tənə be Gusunə u gəsa yellun di, bεse be sa di sa nərə ka wi win seebu gərin din biru. ⁴² Ma u sun yiire su win gari tambu waasu kua kpa su seeda di ma wiya Gusunə u kua wasobu ka gəribun siri kowo. ⁴³ Gusunən səməbu kpuron gari yi win seeda dimə ma baawure wi u nùn naanε doke u koo win toranun suuru wa win yīsirun sō.

Tən tukobu ba Hunde Dεero mwa

⁴⁴ Saa ye Piεε u gari mə, Hunde Dεero u sarama ben baawure səə be ba gari yi swaa daki. ⁴⁵ Yuuban naanε dokeo be ba da mi ka Piεε sannu, ba biti soora yēn sō Gusunə u maa win Hunde Dεero tən tukobu wē. ⁴⁶ Domi ba nua tən be, ba ka barum tukum gari mə ba Gusunə siaramə. Piεε u bikia u nεε, ⁴⁷ goo koo kpī u yina bu ka bu nim batemu ko bε səə Hunde Dεero u dua nge bεse?

⁴⁸ U yiire bu bu batemu ko Yesu Kirisin yīsiru səə. Yen biru ba nùn kana u ka bu sina sōo yiru.

11

Piεε u Yesun yigberu

win gari tubusia Yerusalemuə

¹ Gərobu ka naanε dokeobu gabu Yudean tem kpuro səə ba nua ma tən tukobu ba maa Gusunən gari nua ba yi wura. ² Sanam mε Piεε u wura Yerusalemuə, Yuuban naanε dokeobu ba nùn taarε wē. ³ Ba nεε u dua tən tukobun yenuə be ba n̄ bango kue, ma u yaa dibu di ka be sannu.

⁴ Yen sōna Piεε u bu gari yi tubusia saa yin toren di sere ka yin nərə. ⁵ U

nεε, sanam mε na wāa Yope maroə, ye na kanaru mə sōo teeru na kāsiru wa. Na bekuru wa te ta sāa nge gōgə bəko ta sarama Gusunə wəllun di, ba ten goonu nne dεrie ma ta yōra nen bəkuə. ⁶ Ye na tu nən̄i girari na mεera na yεe naasu nnegii wa, ka gberun yεε ka yεε yi yi ra kabiri ka maa gunəsu. ⁷ Ma na nəə gagu nua ga man soka ga nεε, n seewo n go kpa n tem. ⁸ Adama na nεε, aawo pai Yinni, na n̄ yaa seserugia diire. ⁹ Na kpam nəə ge nua saa wəllun di ga nεε, n ku gāanu soku seseru ni Gusunə u sokumə diira. ¹⁰ Yabu yeni ya koorawa nən ita, yen biru ya kpam wura wəllə. ¹¹ Saa ye səə mii mii, durəbu ita be ba man gəriama saa Sesaren di ba tunuma yenu mi na wāa. ¹² Hunde Dεero u man sōowa u nεε, n ka bu doo, n ku diriri. Bεsegibu nəəba tia beni ba man yōsiri ma sa dua durə win yenuə. ¹³ U sun sōowa nge mε u wəllun gərado wa u yō win dirə u nεε, u goo gərio Yopeə u ka Siməə sokuma wi ba maa mə Piεε. ¹⁴ Wiya u koo nùn gari sō yi yi koo de wi ka win yenugibu bu faaba wa. ¹⁵ Ye na nen waasu torua Hunde Dεero u sarama be səə nge mε u kua bεse səə dāma te. ¹⁶ Yera na Yinnin gari yaaya yi u nεε, Yohanu u ka nim batemu kua, adama ba koo bεε batemu ko ka Hunde Dεero. ¹⁷ N n̄ mən na, Gusunə ù n̄ bu kēru k̄a tən bweseru u sun k̄a sanam mε sa Yinni Yesu Kirisi naanε doke, wara nε n̄ ka Gusunə swaa gane.

¹⁸ Ye ba gari yi nua, ba ben sikirino mari, ma ba Gusunə siara ba nεε, Gusunə maa tən tukobu ayeru wē bu ka gōru gəsia, kpa ba n̄ wāaru mə.

Yesun yigberu Antiəsiə

¹⁹ Naanε dokeobu be ba raa yarina baama kpuro nən̄i swāarun sō te ta seewa sanam mε ba Etiēni go, ben gaba da sere tem mε ba sokumə Fēnisi ka maa tem bureru garu səə te ba sokumə Sipu, ka maa wuu gagun mi ge ba sokumə Antiəsi, ba Labaari gea kparamə, Yuuba tənawa ba sōəmə. ²⁰ Adama naanε dokeobu gabu be ba Antiəsi da saa Sipu ka Sirenin di, ba maa tən tukobu Yinni Yesun Labaari gea ye waasu kua. ²¹ Yinni Gusunən

dam mu wāa ka be, ma tən dabinu nu gari yi naane doke ma nu gōru gəsia nu wura Yinnin mi.

²² Yen labaari ya Yesun yigberu deema te ta wāa Yerusalemuə, ma ba Baanabasi gəra Antiəsi mi. ²³ Sanam me u tura mi, ye u wa nge me Gusunə u tən be durom kua, win nukura dora. Ma u bu dam kā ba n ka Yinni manine ka ben gōrusu kpuro, ²⁴ domi u sāa tən geo u Hunde Dεero yiba ma win naane dokebu kpā. Ma tən dabinu tii Yinni wē.

²⁵ Yen biru u Taasi da u ka Səəlu kasu. ²⁶ Ye u nūn wa u ka nūn da Antiəsi mi. Be yiru ba sina mi wōō gira ba menna ka Yesun yigberugibu ma ba tən dabinu Gusunən garin keu sōasi. Antiəsi miya ba gbia ba naane dokeobu soka Kirisigibu.

²⁷ Saa ye səəra Gusunən səməbu gaba Antiəsi da saa Yerusalemun di. ²⁸ Ben turo, wi ba sokumə Agabusi, u seewa u yōra mennə səə, ma u Gusunən gari gerua ka Hunde Dεeron somiru u nεε, gōō bakara koo ko handunia kpuro səə. Nge meya ta maa kua tem yēro Kolodun waati. ²⁹ Yera naane dokeobu ba gōru doke bu kēru mərisia nge me ben baawuren məra nε, bu ka naane dokeobu somi be ba wāa Yudeaə. ³⁰ Ma ba kua me, ba dera Baanabasi ka Səəlu ba ka tu da guro gurobun mi.

12

Ba Yakəbu go ma ba Piεε pirisəm doke

¹ Sanam me səəra sina boko wi ba sokumə Herodu, u Yesun yigberun təmbu gabu nəma doke u ka bu nəni sō. ² Wiya dera ba Yakəbu, Yohanun məə mwa ba go ka takobi. ³ Ye u wa ma n Yuuba dore, u maa Piεε mwa. N wee saa ye, pēε ye ba n seeyatia doken tōō bakara. ⁴ Ye ba nūn mwa ba kpā, ba nūn pirisəm doke ma tabu kowobu wəkura nəəbu ka tia ba nūn kōsu. Ba bu yi nne nne. Herodu u gōru doke u nūn siri təmbun wuswaaə Gəə sararibun tōō bakarun biru. ⁵ Ba Piεε neni pirisəm səə, adama Yesun yigberugibu ba kanaru mə gem gem win sō Gusunən mi.

Ba Piεε yakia

⁶ Tōō te Herodu u kī u nūn yara pirisəm di u ka da təmbun mi, ten wōkuru Piεε u dweeya tabu kowobu yirun suunu səə. Ba nūn bəkua ka yəni yiru, ma kōsobu gaba maa wāa pirisəm kənnəwə. ⁷ Suaru səə Yinnin gərado u kurama ma pirisəm dii te, ta yam burura. Gərado wi, u Piεε so yēsəə u nūn yamia u nεε, u seewo fuuku fuuku.

Mii mii yəni yi, yi wəruma win nəman di. ⁸ Ma gərado u nεε, a wunən yaberu sebuo kpā a wunən salubata doke.

Piεε u kua me, ma gərado u kpam nεε, a wunən gōgə wukirio kpā a man swīi.

⁹ Piεε u yara u nūn swīi, adama u tamaa u dosiməwa, u n yē ye gərado u mə n sāawa gem. ¹⁰ Ba pirisəm kōso gbiikobu sarari ka yiruse, ma ba gambo sisugia tura ye ya wāa wuun bera gia. Yeya ya keniarā ka tii ma ba yara ba swaa doo kame, ba gu swīi. Ma gərado wi, u Piεε deri suaru səə.

¹¹ Sanam me səəra Piεε u tuba ye n nūn deema. Ma u tii sōwə u nεε, tē na gia ma geema. Yinni Gusunəwa u win gərado gərima u ka man yakia Herodun nəman di, ka maa ye kpuron di ye Yuuba ba kī bu man kua.

¹² Ye gari yi, yi nūn yeeri yi kpā, u da Maarin yenuə wi u sāa Yohanu Maakun mero. Tən dabinu mennε mi, ba kanaru mə. ¹³ Piεε u gambo so yenu kənnəwə ma kurə səm kowo goo wi ba ra soku Roda, u da u swaa daki. ¹⁴ Ye u Piεεn nəə tuba nuku dobu kun dere u gambo kenie, ma u duka gəsira dirə u bu sōwə ma Piεεwa wāa kənnəwə. ¹⁵ Ba nūn sōwə ba nεε, a wiiraməwa.

Adama u mə, ka geema ni.

Ma ba mə, win yarowa.

¹⁶ N deema Piεε u yō mi, u gambo soomə. Ye ba ye kenia, ba nūn tuba, ma ba biti soora. ¹⁷ U bu marisia ka nəmu, ma u bu tubusia nge me Yinni Gusunə u ka nūn yara pirisəm di. U nεε, bu gari yi Yakəbu sō ka maa naane dokeo be ba tie.

Yen biru u doona u da gam gia.

¹⁸ Yen sisiru bururu nanda bakabu wāa tabu kowobun suunu səə. Ba wəki ba mə, mana Piεε u doona. ¹⁹ Herodu u yiire bu nūn kasu, adama ba n nūn wa. Yen sōna u pirişam kəsobu win gari bikia ma u wooda wē bu ka bu da bu go. Yen biru Herodu u seewa Yudean di u da u sina sōə mεeru Sesareə.

Herodun gəə

²⁰ N wee Herodu u ka Tirigibu ka Sidonigibu məru bara gem gem. Yen sōna tən be, ba kparana ba da win mi sannu. Gbiikaa ba ka Balatu bəranu kua wi u sāa sina bokon yənun səm kowobun wirugii. Yen biru ba da Herodun mi bu ka nūn suuru kana, domi ben temgibu ba ben dīanu waaməwa saa Herodun tem di.

²¹ Herodu u tōru yi te u koo bu wa. Ye tōə te, ta tura, u win gurumusuru sebuə u sina win sina turaru wəllə ma u gari gerubu wəri. ²² Tən be, ba nεε, Gusunən nəəwa mini, n n tənuguu.

²³ Mii mii Yinnin gərado u na u Herodu so mə kəkənu na nu win wasi di ma u gu yèn sō wi tənu, u Gusunən yiiko mwa.

²⁴ Saa ye səə, ma Gusunən gari yi kpararamə yi sosimə.

²⁵ Ye Baanabasi ka Səəlu ba ben səmburu kua ba kpa, ba wura Yerusalemuə. Ma ba Yohanu Maaku sua, u ka bu da.

13

Ba Baanabasi ka Səəlu gəsa ba gəra

¹ Gusunən səməbu ka keu koosiobu gaba wāa Antiosin Yesun yigberu səə. Ben yīsa wee. Baanabasi ka Simεə wi ba sokumə tən wəko, ka Lusiu Sirenigii, ka Manaheni wi ba nenua yənu teu ka Herodu sina boko, ka maa Səəlu. ² Səə teeru durə be, ba Yinni Gusunə sāmə ka nəə bəkuru sannu, yera Hunde Dεero u bu səəwa u nεε, bu Baanabasi ka Səəlu wunə nənəm bu ka səmburu garu ko tən sō u bu soka.

³ Yen biru ye ba nəə bəkuru ka kanaru kpa, durə be, ba Baanabasi ka Səəlu nəma səndi wirə, ma ba dera ba doona.

Baanabasi ka Səəlu ba Sipu da

⁴ Sanam mε Hunde Dεero u bu gəriə, Baanabasi ka Səəlu ba tura wuu gagun mi ge ba ra soku Selesi. Min diya ba goo nimkuu dua, ba ka tem bureru garu da te ba ra soku Sipu. ⁵ Sanam mε ba tura Sipun wuu gagu səə ge ba ra soku Salamini, ba Gusunən gari waasu kua Yuuban mənno yənə. Yohanu Maaku u bu yōsiri u ka bu somi.

⁶ Ma ba tem bure baka te kpuro sarari ba tura sere wuuə ge ba ra soku Pafəsi. Miya ba Yuu dobo doboyii goo wa wi u sāa səmə weesugii. Win yīsira Bariyesu. ⁷ U wāa ka Seegiu Pəlusi, Sipun tem yēro. Tem yēro wi, u sāawa bwisigii, yera u Baanabasi ka Səəlu soka yèn sō u kī u Gusunən gari nə. ⁸ Adama dobo doboyii wi, wi ba ra maa soku Elimasi ka Gεekim u bu yinari. U kookari mə u ka tem yēro wi gəsia naanε dokebun swaan di. ⁹ Sanam mεya Səəlu wi ba maa sokumə Pəlu, wi u Hunde Dεero yiba, u dobo doboyii wi nənı girari ¹⁰ u nεε, wunε wi a taki dibu ka daa kōsa yiba, wunε Setam bii ka gāa geenu kpuron wəro, sere domma kaa n kasu a Gusunən gem gəsia weesu. ¹¹ Tē, wee, Gusunə u koo nun nəmu tīi, kaa wəko ko, a n maa yam wasi sōə mεeru.

Mii mii wəkorə durə wi wəri, u yam bia, ma u sīimə u babi u goo kasu wi u koo nūn nəmu nεnε. ¹² Ye tem yēro wi, u wa ye n koorə, u Yesu naanε doke. U biti soora Yinnin swaan garin sō.

Pəlu ka Baanabasi ba wāa Pisidin tem səə

¹³ Yen biru Pəlu ka win kpaasibu ba goo nimkuu dua Pafəsin di, ma ba wuu gagu tura ge ba ra soku Periga, Panfilin temə. Miya Yohanu u bu deri, u wura Yerusalemuə. ¹⁴ Saa Perigan di ba da Antiosio, Pisidin temə. Tōə wērarugiru səə ba da Yuuban mənno yerə, ba sina. ¹⁵ Ye ba Məwisin woodan tirerun gam ka maa Gusunən səməbuginun gam gara ba kpa, mənno gen wirugibu ba bu gəria ba nεε mero bisibu, i n gari gεε mə yi yi koo təmbu dam kē i geruo. ¹⁶ Pəlu u seewa u yōra u ka bu nəmu marisia. U nεε,

bεε Isireliba, ka bεε be i Gusunə nasie, i swaa dakio. ¹⁷ Gusunə bεε Isireliban Yinni u bεsen sikadoba gəsa ma u dera ba kua bwese bakaru sanam mε ba wāa Egibitin temə. Yen biru u bu yara min di ka win dam bakam, ¹⁸ ma u ka bu temana wōō weeru gbaburə. ¹⁹ U maa bwesenu nōōba yiru kpeerasia Kananin tem sōō, ma u nin tem win tambu wē mu n sāa begim. ²⁰ Ye kpuro ya kua wōō nεeru ka weeraakuru (450).

Yen biru Gusunə u bu kparobu wē n ka girari Gusunən sōmō Samuelin waati. ²¹ Yera ba sunə bikia ma Gusunə u bu Sōolu Kisin bii wē, saa Benyamεen bweserun di, ma u bandu di wōō weeru. ²² Ma Gusunə u nūn bandu yara u Dafidi kəsire kua, win sō u seeda di u nεε, u wa ma Dafidi, Isain bii u sāa tōnu win bweseru u kī, wi u koo win kīru kpuro ko. ²³ Dafidi win bweserun diya, Yesu u yara wi Gusunə u kua Isireliban Faaba kowo nge mε u nōō mwεeru kua. ²⁴ Yesu u sere na, Yohanu u Isireliba kpuro waasu kua u bu sōōwa bu gōru gəsia bu batemu ko. ²⁵ Sanam mε Yohanu u win sōmburu kpeema, u ra nεε, u n̄ sāa wi ba mara, adama yēro u koo na win biru win baranu u n̄ tura u pota.

²⁶ Tē, mero bisibu, bεε Aburahamun bweserun bibu, ka bεε be i Gusunə nasie, bεsera ba faaba yen gari gəriama. ²⁷ Domi Yerusalemugibu ka ben wirugibu, ba n̄ Yesu wi tuba, ba n̄ maa Gusunən sōmōbun gari tuba yi ba garimə tōō wērarugiru baatere. Adama ba yi yibia sanam mε ba Yesu taare wē. ²⁸ Ba n̄ gāanu wa wi sōō, ni nu ka gōō weenε, adama ka mε, ba nεε, Pilati u nūn goowo. ²⁹ Ye ba kpuro kua ba kpa ye ba yorua win sō, ba nūn sarasia dāa bunanaru wəllun di, ba kpēε sikiru sōō. ³⁰ Adama Gusunə u nūn seeya gərin di. ³¹ Sōō dabinun baa sōō u tii tambu sōōsi be ba nūn swīima Galilen di ba ka na Yerusalemuə. Tōn beya ba tē sāa win seeda diobu Isireliban mi. ³² Sa maa bεε Labaari gea nōōsiamə ye ya ka Gusunən nōō mwεeru yā te u bεsen sikadoba kua. ³³ Ye kpurowa u sun kua bεε be sa sāa ben bibu sanam mε

u Yesu seeya gərin di, nge mε ba yorua Dafidin womu yiruse sōō, mi Gusunə u nεε,

“Wuna a sāa n̄en Bii.

Gisəra na kua wunen tundo.”

³⁴ Gusunə u raa gerua u koo nūn seeya gərin di kpa u ku maa kōsi. Yeya u gerua u nεε,

“Kon bεε domaru kua te ta dεere ta n̄ sika mō,

tēn nōō mwεeru na Dafidi kua.”

³⁵ Yen sōna u kpam gerua Dafidin womu gagu sōō u nεε,

“A n̄ derimə wunεgii wi u naanε mən wasi yi kōsi.”

³⁶ Domi Dafidi u kua ye Gusunə u himba kua u ko win tiin waati sōō. Yen biru u kpuna u gu ma ba nūn sikua ka win sikadoba sannu ma win wasi kōsa. ³⁷ Adama, wi Gusunə u seeya gərin di, win wasi kun kōsa. ³⁸ N n̄ mēn na nεgibu, i de i n̄ yē ma saa win min diya sa bεε toranun suurun gari nōōsiamə. ³⁹ Wiya maa baawure wi u nūn naanε doke yakia kpuron di, ye Məwisin wooda kun kpē yu ko. ⁴⁰ Yen sō, i tii laakari koowo, kpa ye Gusunən sōmōba gerua n̄ ku bεε deema, ye ba nεε,

⁴¹ “I mεerio, bεε tən yaako kowobu, i biti sooro kpa i kam ko.

Domi kon gāanu ko bεen nōni biru ni i n̄ naanε mō baa goo ù n̄ bεε nu tusia.”

⁴² Sanam mε Pəlu ka Baanabasi ba yara mēnnə yerun di, tən be, ba bu kanamə bu kpam bu gari yi sō tōō wērarugii kpaaru sōō. ⁴³ Ye tamba yara mēnnə yerun di, Yuuba dabiru ka maa tən tukobu be ba gəsira Yuuba, ba Pəlu ka Baanabasi swīi. Gəro be, ba ka bu gari kua ba bu dam kā ba n̄ ka wāa Gusunən durom sōō.

⁴⁴ Tōō wērarugii kpa te sōō, kaa nεε wuu gen tambu kpurowa ba mēna bu ka Yinnin gari n̄. ⁴⁵ Sanam mε Yuuba ba tən wəru ge wa, ba nisinu kua. Ba Pəlun gari siki, ba gari kōsi gerumə. ⁴⁶ Adama Pəlu ka Baanabasi ba gerua ka wərugəru ba nεε, tilasiwa bu bεε Yuuba Gusunən gari sō gbiikaa. Adama yèn sō i yi yina, ma i n̄ tii garisi be ba ka wāaru te ta ku ra kpe weenε, n̄ wee, sa ko bεε deri, kpa su

da tən tukobun mi. ⁴⁷ N wee ye Yinni Gusunə sun yiire su ko. U nεε,
 “Na bεε kua tən tukobun yam bu-
 ruram, kpa i ka faaba da
 handunian goonu nne kpuro
 sɔɔ.”

⁴⁸ Sanam mε tən tuko be, ba gari yi
 nua, ben nukura dora, ma ba Yinnin
 gari siara. Ma be Gusunə u raa gəsa
 wāaru te ta ku ra kpen sɔ, ba naane
 doke.

⁴⁹ Ma gari yi, yi nɔɔra bera mi kpuro.
⁵⁰ Adama Yuu be, ba wuun wirugibu
 ka kurə yīsirugibu be ba Gusunə sāmə
 məru seeya, ma ba bu kpare bu Pəlu
 ka Baanabasi nɔni sɔ, ma ba bu gira
 bera min di. ⁵¹ Gəro be, ba bu ben
 naasun tua kpare, ma ba doona Ikon-
 imuə. ⁵² Ka mε, naane dokeobu ba
 nuku dobu mə, ba Hunde Dεero yiba.

14

Pəlu ka Baanabasi Ikonimus

¹ Ikonimuə Pəlu ka Baanabasi ba
 dua Yuuban mɛnnə yerə ma ba waasu
 kua sere tən dabɪnu naane doke,
 Yuuba ka maa Gerekiba. ² Adama
 Yuu be ba yina bu naane doke, ba tən
 tukobu məru seeya bu ka wa bu naane
 dokeobu kəsə bwisikusi. ³ Gəro be,
 ba sina mi sɔɔ mεeru, ba waasu mə
 ka wərugəru ba Yinni naane sāa. U
 bu dam wε ba ka maamaaki ka səm
 damgɪnu mə. Nge mεya Yinni u ka
 sɔɔsi ma win durom mu sāawa gem.
⁴ Adama wuu gen tɔmbu ba bɔnu kua
 yiru. Gaba yɔra ka Yuuba sannu. Gaba
 maa yɔra ka gəro be.

⁵ Sanam mεya tən tukobu ka Yuu
 gabu, ka ben wirugibu sannu ba nɔɔ
 tia kua bu ka gəro be wahala ko, bu be
 kpenu kasuku. ⁶ Ye Pəlu ka Baanabasi
 ba gia mε, yera ba kpikiru sua Likonin
 temə Lisiti ka Dεebeə, ka yen baru
 kpaanə. ⁷ Miya ba Labaari gea waasu
 mə.

Pəlu ka Baanabasi

ba Lisiti da

⁸ Lisitiə Pəlu ka Baanabasi ba durə
 goo wa win naasu gu u sɔ. U n maa siire
 mεya ba ka nùn mara. ⁹ U Pəlu gari

swaa daki. Yera Pəlu u durə wi nɔni
 girari ma u wa ma win naane dokebu
 tura u ka bekura, ¹⁰ ma u gbāra u nεε,
 a seewo a yɔra ka wunən naasu.

Durə wi, u seewa fia ma u sanum
 wəri. ¹¹ Sanam mε tən wəru ge, ga wa
 ye Pəlu kua ga nɔɔgɪru sua ka Likonin
 barum ga nεε, besen būna nu tɔmbu
 kəsə ma nu na besen mi.

¹² Ba Baanabasi soka Susi, Pəlu maa
 Herimesi *, yèn sɔ wiya u waasu kua.

¹³ Ma yāku kowo goo wi u sāa Susin
 būu kəsə, wɪn būu dira wāa wuun
 bəkuə, u ka naa kinenu na, ka maa
 biibii wuu gen kənnəwə. Wi ka tən be
 kpuro ba kɪ bu gəro be yākuru koosi.

¹⁴ Sanam mε gəro be, ba ye nua, ba
 ben yabenu gēeka ma ba duki da tən
 wəru gen suunu sɔɔ ba gbāsukumə ba
 nεε, ¹⁵ durə bεε, mban sɔna i yeni mə.
 Besen tii tɔmba nge bεε. Sa bεε Labaari
 gea tubusiaməwa, kpa i ka gɔru gəsia
 sāa kamgɪrun di i wura Gusunə Yinni
 wason mi, wi u wəllu ka tem ka nim
 wəku taka kua, ka yabu kpuro ye ya
 wāa ye sɔɔ. ¹⁶ Yellu u dera tɔmbu
 kpuro ba ben gɔru kɪru kua. ¹⁷ Adama
 u n tii deri seeda sari, u gea kua, u bεε
 gura nεesiammε i ka dɪanu wa gbeaə
 nin saa sɔɔ, kpa i n ka nuku dobu mə.

¹⁸ Baa mε ba gari yi gerua, ka nɔni
 swāa bakara ba tən be yinari bu bu
 yākuru koosi.

¹⁹ Adama Yuu gaba na Antiəsi ka
 Ikonimun di ba tən wəru ge swaa nim
 wia, ma ba Pəlu kpenu kasuka ba nùn
 gawa ba ka da wuun biruə domi ba
 tamaa u guwa. ²⁰ Adama sanam mε
 naane dokeoba na ba yɔ ba nùn sik-
 erenε, u seewa ma u wura wuu sɔɔ.
 Yen sisiru wi ka Baanabasi ba doona
 Dεebe gia.

Pəlu ka Baanabasi

ba wura Sirin Antiəsi

²¹ Pəlu ka Baanabasi ba Labaari gean
 waasu kua Dεebeə, ma tən dabɪnu
 kua Yesun bwāabu mi. Yen biru ba
 kpam wura Lisitiə ka Ikonimuə ka
 maa Antiəsi ye ya wāa Pisidiə. ²² Ba
 naane dokeobu tāsisia ba bu dam kā
 bu ka yɔra dim dim naane dokebu

* **14:12** Herimesi - Herimesi u sāawa būu wi u ra būu ni nu tien gari tusie.

səə. Ba bu səəwa ma ba n̄ koo ko ba kun wahala dabinu wa bu sere du mi Gusunə u bandu swīi.

²³ Ma ba Yesun yigberu baatere səə guro gurobu kua. Ye ba kanaru kua ka nəə bəkuru ba kpa, ba bu Yinni n̄mu s̄ndia wi ba naan̄e doke.

²⁴ Yen biru ba Pisidin tem sara ba tura Panfilin tem səə. ²⁵ Ye ba waasu kua Perigəə ma ba sara ba da Ataliaə. ²⁶ Min di, ba goo nimkuu dua bu ka kpa m wura Antiəsiə, Sirin wuu mi, mi ba raa bu Gusunə n̄mu s̄ndia u ka bu durom k̄ s̄mbu ten s̄ te ba kua ba kpa.

²⁷ Sanam m̄e ba tura Antiəsiə, ba Yesun yigberu m̄enna, ma ba saara ye Gusunə ka bu kua kpuro, nge m̄e u swaa kua t̄n tukobu bu ka naan̄e doke. ²⁸ Ma ba t̄e mi, ka naan̄e dokeo be sannu.

15

Ba m̄ennə kua Yerusalemuə

¹ Saa ye P̄lu ka Baanabasi ba w̄a Antiəsiə, dur̄abu gaba na saa Yudean di, ma ba naan̄e dokeobu s̄əm̄ə ba m̄ə, ba n̄ faaba wasi ma n̄ kun m̄ə ba dera ba bu bango kua nge m̄e M̄owisin wooda ya gerua. ² P̄lu ka Baanabasi ba ka bu sikirina gem gem gari yin s̄. Ma naan̄e dokeoba ḡru doke bu P̄lu ka Baanabasi ka maa gabu ḡri Yerusalemuə ḡrobu ka guro gurobun mi gari yin s̄.

³ Yera Yesun yigberu ta bu səəru kua ba swaa w̄ri, ma ba F̄nisi ka Samarin tem sara ba naan̄e dokeobu s̄əm̄ə nge m̄e t̄n tukobu ba maa Yesu naan̄e doke. Yen baaru ya bu nuku dobu w̄ gem gem. ⁴ Ye ba tura Yerusalemuə, Yesun yigberu ka ḡrobu ka maa guro gurobu ba bu dam koosia. Ma P̄lu ka Baanabasi ba bu saaria ye Gusunə u ka bu kua kpuro. ⁵ Adama Falisi gabu be ba naan̄e doke, ba seewa ba n̄e, tilasiwa bu naan̄e dokeo t̄n tuko be bango kua, kpa bu be s̄ bu M̄owisin wooda swīi.

⁶ Ma ḡrobu ka guro gurobu ba m̄enna bu ka gari yi wesiana. ⁷ Ye ba gari yi gawam̄ə, P̄ie u seewa u ȳra u n̄e, n̄gibu i ȳ ma Gusunə u man wuna b̄en suunu s̄ən di n̄ t̄e, n̄ ka

t̄n tukobu Labaari gea nəəsia kpa bu naan̄e doke. ⁸ Ma Gusunə wi u t̄mbu kpuron ḡrusu ȳ, u t̄n tuko be seeda diiya ye u bu Hunde D̄ero k̄ nge m̄e u sun k̄. ⁹ U n̄ ḡanu wunane b̄eə ka ben suunu səə. U maa ben ḡrusu d̄erasia naan̄e dokebun s̄ nge m̄e u sun kua. ¹⁰ N n̄ m̄en na, mban s̄na i Gusunən laakari m̄erim̄ə t̄e ye i ka naan̄e dokeo be s̄munu s̄bim̄ə ni b̄en sikadoba ka maa b̄en tii sa kpana su s̄be. ¹¹ Sa naan̄e s̄a ma sa faaba wa Yinni Yesun durom s̄ nge m̄e ben tii ba wa.

¹² Ma t̄n w̄ru ge kpuro ga mari ga Baanabasi ka P̄lu swaa daki. Ba bu saaria nge m̄e Gusunə u ka bu denda bu ka ȳrenu ka s̄m maamaakiginu ko t̄n tukobun suunu səə. ¹³ Ye ba kpa, Yak̄bu u seewa u n̄e, n̄gibu i man swaa dakio. ¹⁴ Sim̄ə u b̄e tubusia nge m̄e Gusunə u gb̄ia u kua u ka tii t̄n tukobu gabu ḡsia be ba koo soku wigibu. ¹⁵ Gari yi, yi s̄a tia ka gari yi Gusunən s̄m̄əba yorua Gusunən gari səə, ba n̄e,

¹⁶ “Yinni Gusunə u n̄e, saa yera na kon wurama kpa n̄ Dafidin diru seeya te ta w̄ruma. Kon ten bansu seeya kon kpa m̄ tu bani.

¹⁷ Kpa t̄n be ba tie bu n̄e Yinni Gusunə kasu, ka maa t̄n tuko be ba s̄a n̄gibu.

¹⁸ N̄e Yinni Gusunəwa na yeni gerua n̄e wi na ḡa ni s̄əsi yellun di.”

¹⁹ Yen s̄na n̄en bwisikunu səə, n̄ n̄ ween̄e su ḡa s̄s̄əginu doke t̄n tuko ben swaa səə be ba ḡru ḡsiam̄ə ba wuram̄ə Gusunən mi. ²⁰ Adama su bu tireru kua su n̄e bu ku b̄u s̄a d̄ianu di, bu ku k̄ə m̄enna tantanaru səə, bu ku yaa tem ye ba w̄iru t̄ma ba ka go, bu ku maa yaa yem di. ²¹ Domi t̄ebun di wuu baagere səə ba ra M̄owisin tirenu gari Yuuban m̄ennə yenə t̄ə w̄rarugiru baatere, kpa bu win gari waasu ko.

Ba t̄n tuko naan̄e dokeobu tireru m̄aria

²² Ma n̄ ḡrobu ka guro gurobu ka maa Yesun yigberu kpuro w̄re bu gabu ḡsi ben suunu səə, kpa bu be

gəri Antiəsiə ka Pəlu ka Baanabasi sannu. Ba Silasi gəsa ka Yudu wi ba maa sokumə Baasaba, be ba bεεε mə naanε dokeobun suunu səə. ²³ Ma durə be, ba da ka tire te, te ta nεε, bεsε gərobu ka naanε dokeobun guro gurobu sa bεε təbura, bεε naanε dokeobu Antiəsiə ka bεε be i wāa Siri ka Silisin temə, bεε be ba mara tən tukobu. ²⁴ Sa nua ma bεsən gabu ba da bεen mi ba bεε burisina ba maa bεen bwisikunu gəsikia ka ben gari. Adama sa n bu səəwa bu kə mε. ²⁵ Yera sa wesiana su gabu gəsi su bu bεε gəria ka bεsən kīnasibu Baanabasi ka Pəlu sannu, ²⁶ durə be ba ben wāaru kari bərie Yinni Yesu Kirisin yīsirun sə. ²⁷ Yen sənə sa bεε Yudu ka Silasi gəria be ba koo bεε gari yi sə nəə ka nəə. ²⁸ Domi bεsε ka Hunde Dεero n sun wēre su ku bεε səmunu ganu səbi ma n kun mə nini. ²⁹ I ku būu sāa dīanu di, i ku yaa yem di, i ku yaa tem ye ba wīru tema ba ka go, i ku maa kəə menna tantanaru səə. I n tii nenua yabu yeni kpuron di n ko n wēra. N kua tεeru.

³⁰ Yera ba swaa wəri ba doona Antiəsiə. Ye ba tura mi, ba naanε dokeobu menna, ba bu tire te wē. ³¹ Ye ba tire te gara ta bu dam kā ma ben nukura dora. ³² Yudu ka Silasi be ba maa sāa Gusunən səməbu, ba naanε dokeobu dam kā ba maa bu tāsisiə ka gari dabiru. ³³ Ye ba səə yiru kua mi, naanε dokeoba bu nəə kana, ba nεε, bu gəsira ka alafia be ba bu gəran mi. [³⁴ Adama n Silasi wēre u ka gina bu sina.]

³⁵ Pəlu ka Baanabasi ba sina Antiəsiə. Be ka maa tən dabinu sannu ba Yinnin gari keu səəsi, ba maa yi waasu kua.

Pəlu ka Baanabasi ba karana

³⁶ Səə mεerun biru Pəlu u Baanabasi səəwa bu kpam wura bu naanε dokeobu bera wuu baagere səə mi ba raa Yinnin gari waasu kua, kpa bu wa nge mε ba ka wāa.

³⁷ Baanabasi u kī Yohanu Maaku u ka bu da sannu. ³⁸ Adama Pəlu u gerua u nεε, n n weenε bu ka nūn da domi u n daa bu yəsiri ben səmburu səə, u bu deriwa u gəsira Panfilin di. ³⁹ Yera ba sikirina too sere ba karana. Baanabasi

u Maaku sua ma ba goo nimkuu dua ba da Sipuə. ⁴⁰ Pəlu u Silasi gəsa, ma naanε dokeobu ba bu kanaru kua ba nεε, Gusunən durom mu n ka bu wāa. Ma ba ben sanum wəri. ⁴¹ Ba da Siri ka Silisin temə ba Yesun yigbenu tāsisiəmə.

16

Timəte u Pəlu ka Silasi yəsiri

¹ Pəlu u da Dεebeə ka Lisitiə. Naanε dokeo goo wāa Lisiti mi, wi ba mə Timəte. Win mero sāawa Yuu naanε dokeo, ma win tundo sāa Gεeki. ² Naanε dokeo be ba wāa Lisiti ka Ikonimuə, ba win seeda gea dimə. ³ Pəlu u kī Timəte u nūn yəsiri, ma u nūn bango kua Yuuban sə be ba wāa bera mi, domi be kpuro ba yē ma win tundo Gεekiwa. ⁴ Ma ba da da wuu ka wuu ba naanε dokeobu səəwa ye gərobu ka yigbε guro guro be ba wāa Yerusalemuə ba wesiana ba yi, kpa bu ye mεm nəəwa. ⁵ Nge mεya Yesun yigbenu nu tāsə naanε dokebu səə, ma nu dabiru sosimə tōru baatere.

Pəlu u kāsiru wa Torasiə

⁶ Hunde Dεero u n dere bu Labaari gean waasu ko Asin temə. Yeya n dera ba Firigi ka Galatin tem bukiana. ⁷ Ye ba tura Misin temə, ba kīa bu Bitinin tem du, adama Yesun Hunde bu yinari. ⁸ Yeya n dera ba Misin tem bukiana ba da yen wuu ge ba mə Torasiə. ⁹ Pəlu u kāsiru wa wəkuru. Kāsi te səə, u Masedənigiə goo wa u yə u nūn kanamə u na Masedənigiə u ka bu somi. ¹⁰ Ye u kāsi te wa, mii mii sa səəru kua su ka da Masedənigiə, domi sa tuba ma Gusunəwa u sun soku su ka bu Labaari gean waasu kua.

Lidia u naanε doke Filipiə

¹¹ Torasiəwa sa goo nimkuu dua, ma sa da Samətasin deedeeru, yen sisiru sa da Neapolisiə. ¹² Saa min diya sa da sa səə yiru kua wuu ge ba mə Filipiə. Wuu gera, sa gbia sa girari Masedənin tem səə. N deema Romugiba ba wuu ge mə. ¹³ Təə wērarugiru səə, sa yara wuu min di sa da daru bəə gagun mi, mi sa yīiyə kana yera ko n wāa. Sa sina sa ka kurəbu gabu gari kua be ba mēnne mi. ¹⁴ Kurə goo wāa mi, wi

ba m̀ Lidia Tiatiragii, wi u ra beku gobiginu d̄ore ni ba w̄okua. U maa Gusun̄n b̄eɛɛ ȳɛ. U swaa daki ma Yinni Gusun̄ u win ḡoru wukia u ka P̄olun gari naan̄ɛ doke. ¹⁵ Kur̄ wi ka win ȳenugibu ba bat̄emu kua. Ma u sun kana su da su sina win ȳenū, s̄a n n̄un gari si naan̄ɛ dokeo Yinni s̄o ka gem.

U sun k̄akura sere sa wura sa da.

Piris̄əm s̄o Filipi

¹⁶ S̄o teeru n̄ge m̄e sa d̄o kana yer̄, sa ka w̄and̄ia yoo goo yinna wi u w̄ereku m̄a. W̄ereku ge, ḡa n seewa u ra n gerum̄wa ye n ko n koor̄a. Win yinniba maa gobi b̄eke waam̄o win s̄o. ¹⁷ U sun sw̄i b̄eɛɛ ka P̄olu ma u gb̄aram̄o u m̄, dur̄o beni Yinni W̄rukoon s̄əm kowoba, ba nawa bu ka b̄eɛ faaban swaa s̄o si.

¹⁸ M̄eya u ra n gerum̄o yam s̄areru baatere sere P̄olu u gari yi tusa. Ma u s̄ira u w̄ereku ge s̄o wa u n̄eɛ, ka Yesu Kirisin ȳisira na nun s̄o m̄, a yario saa win min di.

Mii mii ma w̄ereku ge, ga yara. ¹⁹ Ye win yinniba gia ma ba n̄ maa gobi wasi win min di, ba P̄olu ka Silasi mwa ba bu b̄arikia ba ka bu da siri kowobun mi, mi t̄ambu ba ra m̄enn̄e. ²⁰ Ba ka bu da Romun wirugibun wuswaa ba n̄eɛ, dur̄o beni ba b̄es̄en wuu burisim̄wa. Be Yuubara ²¹ ba maa komanu ganu s̄o sim̄o ni b̄es̄en woodaba ba yina su sw̄i b̄eɛɛ Romugibu.

²² Ma t̄an w̄oru ga bu m̄aru seesi, ma wirugibu ba P̄olu ka Silasin yabenu kasuka, ma ba wooda w̄ɛ bu be d̄aa so. ²³ Ye ba bu d̄aa k̄pasira ba k̄pa, ba bu kare piris̄əm dir̄o, ma ba piris̄əm dirun k̄so wooda w̄ɛ u bu n̄oni dokeo gem gem. ²⁴ Piris̄əm k̄so wi, u wooda ye m̄em n̄o wa ma u P̄olu ka Silasi k̄p̄ɛ sere dii s̄o wa ma u ben naasu gan d̄aru doke.

²⁵ Ye n kua w̄oku suunun b̄anun saka, P̄olu ka Silasi ba kanaru m̄ ba womusu m̄ ba Gusun̄o siaram̄o. Ma piris̄əm be ba w̄aa mi, ba bu swaa daki. ²⁶ Suaru s̄o tem ȳira ka dam ma piris̄əm dira diira sere ka ten k̄p̄ɛk̄p̄ɛkū. Mii mii ten gamboba

kpuro ba k̄enikiara, ma piris̄əm baawuren ȳoni kusira yi w̄oruma. ²⁷ Ye piris̄əm k̄so u yanda, u wa piris̄əm dirun gamboba ba wukiare, u tamaa piris̄əm ba kpuro ba yakurawa. Yera u win takobi woma u k̄i u tii go. ²⁸ Adama P̄olu u gb̄ara too too u n̄eɛ, a ku tii k̄sa kua, b̄eɛɛ kpurowa sa w̄aa mi.

²⁹ Yera piris̄əm k̄so wi, u fitila bikia ma u ka duka dua piris̄əm dir̄o ma u yiira ka diiribu P̄olu ka Silasin wuswaa. ³⁰ U bu yarama t̄o wa ma u n̄eɛ, t̄anwerobu, am̄ona kon ko n ka faaba waara.

³¹ Ba n̄eɛ, a Yinni Yesu naan̄ɛ dokeo, kaa faaba wa wun̄e ka wun̄en ȳenugibu.

³² Ma ba n̄un Yinnin gari waasu kua, ka sere be kpuro be ba w̄aa win ȳenū.

³³ Saa tia ye, w̄oku te s̄o, piris̄əm k̄so wi, u ben bosu tea. Ma wi ka win ȳenugibu kpuro ba bat̄emu kua yande. ³⁴ U ka P̄olu ka Silasi da win dir̄o, ma u bu d̄ianu w̄ɛ ba di. Wi ka win ȳenugibu, ben nukura dora gem gem ȳen s̄o ba Gusun̄o naan̄ɛ doke.

³⁵ Ye yam mu s̄ara Romun wirugibu ba polisiba ḡora bu da bu gere bu be dur̄o be karo.

³⁶ Ma piris̄əm k̄so wi, u gari yi P̄olu s̄o wa u n̄eɛ, wirugiba wooda w̄ɛ n ka b̄eɛ kara wun̄e ka Silasi. Yen s̄o t̄ɛ, i d̄o n̄o s̄ɛɛ.

³⁷ Adama P̄olu u polisi be s̄o wa u n̄eɛ, aawo, ba sun so batuma s̄o, ba n̄ sun siri, ma b̄es̄en tii sa maa s̄aawa Romugibu. Yen biru ba sun kasa kua piris̄əm dir̄o. Wee t̄ɛ ba k̄i bu sun yara asiri s̄o? Aawo, sere bu na ben tii bu sun yara.

³⁸ Polisiba ba ka gari yi da ba Romun wirugibu s̄o wa. Ye wirugii be, ba nua ma P̄olu ka Silasi ba s̄aawa Romugibu, yera ba nanda. ³⁹ Ma ba da ba bu suru kana ba bu yara piris̄əm di, ma ba bu s̄o wa bu wuu ge yario. ⁴⁰ P̄olu ka Silasi ba yara piris̄əm diru min di ba da Lidian ȳenū. Ye ba naan̄ɛ dokeobu wa ba bu dam k̄a, yera ba doona.

17

P̄olu ka Silasi ba Tesalonika da

¹ Nge me ba dɔɔ ba wusu yiru sara si ba sokumɔ Anfipolisi ka Apoloni, ma ba tura Tesalonikaɔ mi Yuuba ba mennɔ yeru mɔ. ² Nge me Pɔlun dɔɔnɛ u da mennɔ yeru mi. Ma alusuma itan tɔɔ wɛrarugiru baatere u ka bu wesiana Gusunɔn gari sɔɔ. ³ U bu tubusia ma u bu sɔɔsi gari yi sɔɔ ma Kirisi wi kun koo ko u kun nɔni swaaruu wa kpa u se gərin di. U maa bu sɔɔwa ma Yesu win gari u kparamɔ wiya Kirisi wi.

⁴ Be ba nɔn swaa daki sɔɔ, gaba gari yi wura, ma ba ka nɔn nɔɔ tia kua wi ka Silasi. Meya maa tɔn tuko dabinu ba kua be ba Gusunɔn beere ye, ka maa tɔn kurɔ dabinu be ba sɔa tɔn girobu wuu ge sɔɔ.

⁵ Adama Yuuba ba nisinu seewa ma ba tɔn beretekeba mennu wuu sɔɔ ba wuu kpuro burina, ma be kpuro ba da Yasonin yenuɔ bu wa bu Pɔlu ka Silasi yarama tɔn wɔrun wuswaaɔ.

⁶ Ye ba kun bu wa, ba Yasoni ka naane dokeobu gabu gawa ba ka bu da wuun wirugibun mi. Ba gbɔsukumɔ ba mɔ, tɔn be, be ba handunia kpuro gɔsikiamɔ, ba maa na mini, ⁷ ma Yasoni u dera ba sɔbia win yenuɔ. Be kpuro ba tem yɛron wooda sankumɔ, ba nɛɛ sina boko goo maa wɔa wi ba mɔ Yesu.

⁸ Yuuban gari yi, yi dera tɔn wɔru ge ka wuun wirugii be ba gari yi nua ba burisina. ⁹ Ma ba Yasoni ka naane dokeo be karabun gobi bikia, ma ba dera ba doona.

Ba da Bereɔ

¹⁰ Mii mii naane dokeoba dera Pɔlu ka Silasi ba doona Bereɔ wɔkuru. Ye ba tura mi, ba da Yuuban mennɔ yerɔ.

¹¹ Tɔn be ba wɔa mi, ba laakari mɔ n kere tɔn be ba wɔa Tesalonikaɔ. Ba gari yi mwa ka nuku dobu. Ba ra Gusunɔn gari wɛeri tɔru baatere bu ka waye Pɔlu bu sɔɔmɔ n n gem na. ¹² Yen saabuwa ben dabira naane doke, ma Gereki tɔn kurɔbu gabu be ba yisinu yara ba naane doke, ka sere maa tɔn durɔ dabinu. ¹³ Adama sanam me

Yuu be ba wɔa Tesalonikaɔ ba nua ma Pɔlu u maa Gusunɔn gari waasu mɔ Bereɔ, ba da mi, ma ba tɔn wɔru mɔru seeya ba burisina. ¹⁴ Mii mii naane dokeo be, ba dera Pɔlu da nim wɔkun bera gia, adama Silasi ka Timote ba sina Bereɔ. ¹⁵ Be ba Pɔlu yɔsiri, ba ka nɔn dawa sere Atenio. Yen biru ye ba kparam gɔsirɔ Bereɔ, Pɔlu u bu nɔɔ mɔrisia u nɛɛ, bu Silasi ka Timote sɔ bu nɔn naamwema fuuku.

Pɔlu wɔa Atenio

¹⁶ Sanam me Pɔlu u bu mara Atenio, win bwɛra kun kpune domi u wa bɔu turanu yiba wuu mi. ¹⁷ U ra Yuuban mennɔ yeru de u ka bu wesiana, be ka Gereki be ba Gusunɔn beere ye. U ra maa tɔmbu waasu kue tɔru baatere batuma mi wuugiba ra mennɛ. ¹⁸ Sanam me u ka bu gari mɔ keu koosiobu gabu be ba sɔa Epikurigibu * ka Sitosiba † ba da win mi, ba ka nɔn sikirinamɔ. Ben gaba nɛɛ, mba durɔsi gari bekegii wini u gerumɔ.

Ma gaba maa nɛɛ, bɔu tukoba u ka yɔ. Ba yeni gerua yɛn sɔ Pɔlu u Yesun gari ka win seebu gərin din waasu mɔ.

¹⁹ Ma ba ka nɔn da Arepaguɔ ‡, wɔɔ bera mi wirugibu ba ra mennɛ, ma ba nɛɛ, sa kɔ su sɔɔsi kpaa te nɔwa te a kparamɔ mi. ²⁰ Domi a sun gɔa kpaanun gari sɔɔmɔ, sa maa kɔ su nin tubusianu gia.

²¹ N deema Atenigibu kpuro ka sere sɔɔ be ba ra nɛ mi, ba ra ben wɛrabun saa kpuro deriwa bu ka gɔa kpaanun baaru nɔ, n kun me bu ka gere.

²² Pɔlu u yɔra mennɔ yee ten suunu sɔɔ u nɛɛ, be Atenigibu, na wa i sɔawa be ba sɔaru kɔ gem gem. ²³ Domi sanam me na bɔsu beɛn wuu mi, na gɔa dabinu meɛrimɔ ni i sɔamɔ, na turaru garu wa tɛn mi ba yorua, Gusunɔ wi sa kun ye. Tɛ Gusunɔ wi, wi beɛ i sɔamɔ yɛru sariru sɔɔ mi, wiya na beɛ tubusiamɔ. ²⁴ Wiya wi u handunia taka kua, ka yabu baayere ye ya wɔa ye sɔɔ, u sɔawa wɔllu ka tem Yinni,

* **17:18** Epikurigibu - Ben yinni Epikuri u nɛɛ, doo nɔra ta kpuro kere tɔnun wɔaru sɔɔ. † **17:18** Sitosiba - Ba durɔ wi ba mɔ Simɔn sɔɔsiru swi wi u nɛɛ, n weene tɔnu u n deere, u win tɔnusi kɔa, kpa u Gusunɔ beere wɛ. ‡ **17:19** Arepaguɔ - Ya sɔawa guuru Atenio mi wuun wirugiba ra mennɛ.

u ku ra sine dinu sɔɔ ni ba ka nɔma bana. ²⁵ Tɔmbun nɔma kun kpɛ̄ yu nùn nɔəri, domi u n̄ gāanu ganun bukata mɔ. Win tii tiiwa u yabu baayere wāaru ka wēsiaru ka bukata kpuro wɛ̄emɔ. ²⁶ Tɔn turon min diya u bwesenu kpuro taka kua ba ka terie handunia kpuro sɔɔ. Saa yellun di u saaba yi yi, ma u tɔmbun wāa yenu nɔɔ bura yenu kua. ²⁷ Gusunɔ u yeni kpuro kua bu ka babi bu nùn kasu kpa bu nùn wa baa mɛ u n̄ ka bɛsɛn baawure toma. ²⁸ Domi wi sɔɔra sa wāaru mɔ, wiya dera bɛsɛn wasi suaramɔ, wi sɔɔra sa wāa, nge mɛ gabu bɛɛn tire yorobu sɔɔ ba nɛɛ, sa maa s̄aa Gusunɔn bibu. ²⁹ N n mɛn na, s̄a n s̄aa Gusunɔn bibu, n n̄ weenɛ su bwisiku ma Gusunɔ u s̄aa nge bwāaroku ge tɔnu u bwisika u ka nɔma kua ka wura n̄ kun mɛ ka sii geesu, n̄ kun mɛ ka kperu. ³⁰ Gusunɔ u n̄ tɔmbun yellun yɛru sariru garisi, adama tɛ̄ u baama kpuron tɔmbu wooda wɛ̄emɔ bu ka gɔsira ben kom k̄sum di. ³¹ Domi u t̄oru yi t̄ɛ sɔɔ u koo handuniagibu kpuro siri dee dee ka durɔ win saabu wi u gɔsa, ma u nùn baawure s̄ɔsi ye u nùn seeya gərin di.

³² Ye ba nua Pɔlu u seebu gərin d̄in gari gerua, gaba nùn yaakoru kua, adama gaba nɛɛ ba k̄i bu ra kpam gari yi nɔ.

³³ Sanam mɛya Pɔlu u doona ben suunu sɔɔn di. ³⁴ Ka mɛ, durɔ ben gaba naanɛ doke ma ba nùn sw̄ii. Ben suunu sɔɔ durɔ goo wāa wi ba m̄ Deni, wi u s̄aa Arepagun siri kowo goo, ka maa kurɔ goo wi ba m̄ Damarisi, ka maa gabu.

18

Pɔlu u Korinti da

¹ Yenin biru Pɔlu u doona Atɛni min di, u wuu gagu da ge ba ra soku Korinti. ² Miya u Yuu goo deema wi ba m̄ Akilasi, wi ba mara Pontuɔ. N n̄ tɛ ye u ka na saa Italin tem di ka win kurɔ Pirisila sannu yèn s̄ɔ tem yɛro Kolodu u wooda yara Yuuba kpuro bu yari Romun di. Ma Pɔlu u ka bu b̄arɔnu kua, ³ u sina ka be domi s̄am

bwese teera ba ra ko. Kuu bekurugina be kpuro ba ra ko. ⁴ T̄ɔ w̄ɛrarugiru baatere u ra Yuuban mɛnnɔ yeru de u ka bu wesiana. U ra bu k̄kiri be ka Gɛrɛkiba bu ka Yesu naanɛ doke.

⁵ Sanam mɛ Silasi ka Timɔte ba tunuma saa Masedɔnin di, Pɔlu u win tii w̄ɛ u ka waasu ko saa kpuro, u Yuuba s̄ɔmɔ ma Yesu s̄awa K̄irisi wi ka gem. ⁶ Adama ye ba nùn siki ba nùn gari k̄si gerusi, Pɔlu u bu win yaberun tua kpare u nɛɛ, b̄a n̄ kam kua ben tiin taarɛwa, n n̄ wi Pɔlu wa. U maa nɛɛ, saa gisɔn di wi, u koo da u tɔn tukobu waasu kua.

⁷ Ye u yara min di, ma u da u sina tɔn tuko goon yenuɔ wi ba m̄ Titu Yusitu, wi u Gusunɔ nasie. Durɔ win dirɔ wāa mɛnnɔ yerun b̄akuɔ. ⁸ Adama K̄irisipu wi u s̄aa mɛnnɔ yerun wirugii, u Yinni naanɛ doke ka win yenugibu kpuro. Korintigibu dabiru ba Labaari gea nua, ba maa Yesu naanɛ doke, ma ba bu batemu kua.

⁹ Gusunɔ u Pɔlu s̄awa w̄kkuru k̄siru sɔɔ u nɛɛ, a ku b̄erum ko, a n̄ gari yi gerumɔ, a ku mari, ¹⁰ na wāa ka wunɛ, goo kun kpɛ̄ u nun nɔma doke u sere nun gāa k̄sunu kua. Domi tɔn dabina nu wāa wuu ge sɔɔ ni nu s̄aa negibu.

¹¹ Pɔlu u sina wuu ge sɔɔ w̄ɔ tia ka suru nɔɔba tia u bu Gusunɔn gari s̄ɔsimɔ.

¹² Sanam mɛ Galioni u s̄aa tem yɛro Gɛrɛkiban tem sɔɔ, Yuuba ba nɔɔ tia kua ba Pɔlu seesi ba ka nùn da siri yerɔ. ¹³ Ba nɛɛ, durɔ wini u tɔmbu b̄ariemɔwa bu Gusunɔ s̄a ka swaa gaa ye wooda ya yina.

¹⁴ Ye Pɔlu k̄i u gari gere, yera Galioni u Yuu be s̄awa u nɛɛ, n̄ n̄ s̄aan na torarun gari, n̄ kun mɛ k̄sa gaa ye u kua, kon daa wura n̄ b̄ɛ Yuuba swaa daki. ¹⁵ Adama n̄ n̄ garin sikirinɔsun na, ka ȳisa ka b̄ɛn tiin wooda, b̄ɛn gariya. Na n̄ kpɛ̄ n̄ ko gari yin siri kowo.

¹⁶ Ma u bu kp̄ara yāa yāa siri yerun di. ¹⁷ Saa yera tɔn be kpuro ba S̄ositeni mwa, wi u s̄aa Yuuban mɛnnɔ yerun wirugii, ba nùn soberu w̄ari siri yerun wuswaaɔ. Adama gari yi kun Galioni gāanu s̄aa.

Pəlu wura Antiəsiə

18 Pəlu u kpm sına Korinti mi sō mēeru. Yen biru u naanə dokeobu nō kana u da u kəna Sankereə domi u raa Gusunə nō mwēeru * kua. Ma u goo nimkuu dua ka Pirisila ka Akilasi sannu ba doona Siri gia. 19 Ma ba tura Efesuə miya Pəlu u Pirisila ka Akilasi deri. Ma u dua Yuuban mēnnə yerə, u ka bu wesiana. 20 Ba nūn kana u sō yiru ko ka be, adama u n wure. 21 Sanam mē u doonə, u bu sōwa u nē, n n Gusunən kīrun na u koo kpm wurama ben mi.

Ma u goo nimkuu dua u doona saa Efesun di. 22 Ye u tura Sesareə u Yerusalemu da u Yesun yigberu təbura. Yen biru ma u da Antiəsiə. 23 Ye u sō mēeru kua mi, u kpm swaa wəri u bəsu Galati ka Firigin tem sō u naanə dokeobu kpuro dam kēmə.

Apolo u Efesu ka Korinti da

24 Yuu goo wi ba mə Apolo, wi ba mara Alesandiriə, u Efesu da. U gari gerubun kēru mə n banda, u maa Gusunən gari yē sāa sāa. 25 N deema ba raa nūn Yinnin swaa sōsi ma u ye waasu mə ka kīru, u ra maa Yesun gari tubusie dee dee, adama Yohanun batemu kobu tənawa u yē. 26 U waasu kua ka toro sindu Yuuban mēnnə yerə. Sanam mē Pirisila ka Akilasi ba win waasu nua, ba ka nūn da bee tia, ba nūn Gusunən swaa tubusia dee dee. 27 Ye Apolo u gōru doke u Gerekiban tem da, naanə dokeoba nūn yen dam kā ma ba ben berusebu tireru kua be ba wāa Gerekiban temə bu ka nūn dam koosia. Sanam mē u tura mi, u bu somi gem gem be ba sāa naanə dokeobu Gusunən durom sō. 28 Domi ka gari damgliya u ka Yuuban sikirinə kamia batuma sō, u bu sōsi saa Gusunən garin di ma Yesu sāawa wi Gusunə u gōsa.

19*Pəlu u Efesu da*

1 Sanam mē Apolo wāa Korintiə, Pəlu u kpa ka guunun bera ma u tura Efesuə. Miya u naanə dokeobu gabu

deema² u bu bikia u nē, Hunde Dēero u dua bē sō sanam mē i naanə doke?

Ba nūn wisa ba nē, aawo sa n mam nōre ma Hunde Dēero wāa.

3 Ma u nē, batemu yerə i kua.

Ba nē, Yohanun batemu.

4 Ma Pəlu u nē, Yohanu u tambu batemu kua be ba gōru gōsia toranun di ma u bu sōwa u nē, durə goo u sisi win biruə, wiya Yesu wiya ba koo naanə doke.

5 Ye ba Pəlun gari yi nua, ma ba batemu kua Yinni Yesun yīsiru sō.

6 Pəlu u bu nōma səndi winə ma Hunde Dēero u dua be sō, ma ba ka barum tukum gari mə, ba maa gari gerumə yi yi wee Gusunən min di. 7 Durə be kpuron geera tura tən wəkura yirun saka.

8 Ma Pəlu u Yuuban mēnnə yeru dua u ban te Gusunə u swīn waasu mə ka toro sindu sere suru ita u ka bu wesianamə u bu kəkirimə.

9 Adama ben gabu ba bəbia ba yina bu Yesu naanə doke, ba maa gari kōsi gerua win swaa yen sō tən wəru gen wuswaaə. Yen sōna Pəlu u bu deri, wi ka naanə dokeobu ba doona min di. Ba ra de bu wesianə tōru baatere mēnnə yeru garu sō te ta sāa Tiranusigiru. 10 Nge mēya ba kua wō yiru, ma tambu kpuro be ba wāa Asiə, Yuuba ka maa Gerekiba, ba ka Yinnin gari nua.

Sekefan bii tən durəbu

11 Gusunə u Pəlu dam wē u ka səm maamaaki damginu ko¹² sere baa bə n win wənya wokatii n kun mē win səm koo yabenu sua ba səndi barəbu wəllə, ba ra bəkurewa kpa werekunu nu yari ben wasin di. 13 Yuu be ba bəsu baama kpuro ba werekunu yaramə, ben gaba maa kī bu Yinni Yesun yīsiru soku be ba werekunu mən sō bu nē, na nun wooda wēmə ka Yesun yīsiru, wi Pəlu u ka waasu mə, a yario.

14 Yuuban yāku kowo tənwero wi ba sokumə Sekefa, win bii tən durəbu nōba yiru, ba ra maa ko mē. 15 Yera wəreku gagu ga nē, na Yesu yē, na maa Pəlu yē, adama wara bē i sāa.

* 18:18 nō mwēeru - Nō mwē te, ta sāawa te Yuuba bə n Gusunə kua ba ku ra tam bəmbəm nə, ba ku ra maa kōni sere bə n nō mwē te yibia.

¹⁶ Ma durə wì səə wəreku ge, ga wāa u yǝwa u tən be sēre ma u bu so gem gem sere u bu kamia. Be kpuro ba yakura win yənun di tereru ka bosu. ¹⁷ Yuuba ka Gerekiba kpuro be ba wāa Efesuə ba gari yi nua, ma bərum bu mwa be kpuro. Ma Yinni Yesun yīsira bēere wa gem gem. ¹⁸ Dabiru be ba naane doke ba na ba gerua batuma səə ye ba ra raa ko, ma ba tuuba kua. ¹⁹ Dabiru be ba ra raa dobo dobo ko, ba ka ben tirenu na ma ba nu dǝə mēni baawuren wuswaaə. Goo u tire nin gobi dooru kua, nin geera kua fərotə dabi dabiru. ²⁰ Nge mēya Yinni Gusunən gari yi kpararamə ka dam yi tāsima.

Sannə Efesuə

²¹ Yeniban biru, Pəlu u gǝru doke u bəsu Masedəni ka Gerekiban tem səə. Min di kpa u Yerusalemu da. U nē, u n da mi, u n koo ko u kun tura Romuə.

²² Ma u win səmbu yiru, Timəte ka Erasutu gəra Masedəniə, adama win tii u sǝə yiru kua Asiə.

²³ N deema saa ye, wahala baka gaa seewa Yesun swaan sǝ. ²⁴ Sii geesun seko goo wi ba ra soku Demətiru u ra būu wi ba sokumə Aritemin * dirun weenasiru ko. Səmbu te, ta səm kowobu are bəke wēemə. ²⁵ Demətiru u win səm kowobu mēna ka maa sekobu gabu ma u nē, durə bēe i yē ma səmbu ten sǝna sa kuuramə. ²⁶ Bēen tii i waamə, i maa nǝmə ma Pəlu wi, u tən dabinu kəkura u maa bu swaa nīm wia, n n mǝ Efesu mi tǝna, ka maa Asin tem wuu dabinu sǝra, u mǝ, būu ni tǝmba ka nǝma kua nu n sǝa Gusunə. ²⁷ N n mēn na, bēsen səmbura koo fune wēna. N n mam te tǝna, ba n koo maa bēsen būu Aritemin diru garisi gǝanu ganu. Būu win bēere baka koo maa kpe, wi Asigibu ka maa tem baaman tǝmbu kpuro ba ra sǝ.

²⁸ Sanam mē tən be, ba gari yi nua, ba mǝru bēsira, ba gbāsukumə ba mǝ, bēere bakagiiwa, Efesugibun Aritemi.

²⁹ Ma wuugibu kpuro ba burinamə. Tən wǝru ga duki daamə diru mi ba ra dwee. Ma ba Pəlu kpaasibu yiru gawa ba ka da mi. Beya Gayusi

* **19:24** Aritemin - Būu win mi ba ra bii nǝna de.

ka Aritaaki be ba sǝa Masedənigibu. ³⁰ Pəlu u kǝ u da tən wǝru gen mi, adama naane dokeoba yina. ³¹ Tem mēn wirugibu gabu be ba sǝa win kpaasibu, ba maa nūn nǝə mǝrisia ba nē, u ku tii sǝsi dii te səə. ³² Dii te sǝra tǝmbu kpuro ba gbāsukumə. Gabu ba gari tee gerumə, gabu maa gari gē. Ben dabira kun mam yē yēn sǝ ba mēnē mi. ³³ Yuu gaba Alesandu bǝrie tən wǝru gen wuswaaə, ma tǝmbu gabu ba tamaa wiya u dera wahala kpuro ya seewa. Alesandu wi, u tən be ka nǝmu mǝrisia, ma u kǝ u bu gari yin asansi sǝ. ³⁴ Adama sanam mē ba tuba ma u sǝawa Yuu, tən be kpuro ba gbāsukumə sere kǝba yirun saka, ba mǝ, bēere bakagiiwa Efesugibun Aritemi.

³⁵ Amen biru, wuun guro guro u bu mǝrisia u nē, bē Efesugibu, baawure u yē ma bēsen wuu Efesuəwa Aritemi bēeregiin dira wāa sa te kǝsu, ka maa win weenasii wi u surama saə wǝllun di. ³⁶ Goo kun kpē u gari yi siki. Yen sǝ, i tii nēnuə sē, i ku gǝanu ko ka sendaru. ³⁷ I ka durə beni na mini baa mē ba n gǝanu gbene bēsen būun dirun di, ba n maa bēsen būu gari kǝsi gē gerusi. ³⁸ Demətiru ka win səm kowobu bā n gari gē mǝ ka goo, sa siribun tǝru mǝ ka maa siri kowobu, i de bu ben gari ko mi. ³⁹ I n maa gari gē mǝ yi yi yini kere, i ko kpī i ka yi da wuun wirugibun mi. ⁴⁰ Domi ba koo kpī bu sun taare wē gisən gari yinin sǝ yēn sǝ yi n wiru ka naasu mǝ. Bā n maa sun yin asansi bikia, sa n yē ye sa ko gere.

⁴¹ Ye u yeni gerua u kpa, u bu yarinasia.

20

Pəlu u Masedəni

ka Gerekiban tem da

¹ Sanam mē ba wǝki ni kpa, Pəlu u naane dokeobu mēna. Ye u bu dam kǝ, u bu nǝə kana u doona Masedəni gia. ² Ye u bəsu tem mē kpuro səə, u naane dokeobu dam kǝ gem gem, ma u tura Gerekiban temə ³ u sina mi suru

ita. Sanam me u kī u goo nimkuu du u Siri da, u deema Yuuba nəo tia kua bu ka nūn go. Ma u gōru doke u kpm kpe ka Masedoniə. ⁴ Sopateri, Pirusin bii wi u na saa Beren di, u Pəlu yāsiri, ka maa Aritaaki ka Sikundusi be ba na saa Tesalonikan di, ka Gayusi Dεεbegii ka Timote ka maa Tisiki ka Torofimu be ba na saa Asin di. ⁵ Beya ba gbia ba da ba sun mara Torasiə. ⁶ Ye ba pēε ye ba n seeyatia doken tōo bakaru kua ba kpa, sa da sa goo nimkuu dua Filipiə. Ma sōo nəobun biru sa bu deema Torasiə mi sa alusuma tia kua.

Pəlu bera dāakibu Torasiə

⁷ Alusuma buu, sa mēnne su ka yaa dibu ka maa Yinnin dīa domaruginu di sannu, ma Pəlu u waasu wəri. Yēn sō u kī u doona yen sisiru, u win waasu denyasia ya tura sere wōkurun bōnu. ⁸ Fitilaku dabira wāa gidambisa ye sōo, mi sa mēnne. ⁹ Aluwaasi goo wi ba mō Etiki, u sō fenentiə. Nge me Pəlu u win gari denyasiə, aluwaasi wi, u dom yībura sere u dweeya, ma u wəruma temə gidambisa itasen fenentini di. Ba nūn sua ba deema gora. ¹⁰ Adama Pəlu u sarama ma u yāara u nūn sua u nεε, i ku nanda, win hunde ya wāa.

¹¹ Ye Pəlu u kpm wura gidambisa yen wōllə, u pēε sua u murura ma sa di, ma u waasu kua sere yam ka sāra, yen biru u doona. ¹² Ba ka aluwaasi wi wura yenuə wasiru, ma ben nukura yemia gem gem.

Pəlu u Miletu da saa Torasin di

¹³ Sa goo nimkuu dua, sa Pəlu gbiya sa da Asosiə, mīn di u koo ka sun goo du. Domi mēya sa wesiana yēn sō u kī u da mi ka naasu. ¹⁴ Ye sa ka nūn yinna Asosiə, mīn diya u ka sun goo dua sa ka da Mitileniə. ¹⁵ Mīn di, sa kpm goo nimkuu dua ma sa tura Kioə yen sisiru. Sisi kpaaru sa tura Saməsiə, yen sōo itasewa sa Miletu dua. ¹⁶ Domi Pəlu u gōru doke u ku yōra Efesuə, kpa u ku win saa kō Asin tem sōo yēn sō u sende u turi Yerusalemə Pantikotin tōru n n koo kora.

Pəlu u ka yigbe guro gurobu gari mō

¹⁷ Pəlu u nəo mōrisia Efesuə saa Miletun di, u Yesun yigbe guro

gurobu sokusia bu na bu ka nūn yinna mi. ¹⁸ Ye ba tunuma u bu sōowa u nεε, bεen tii i yē nge me na sīsina bεen suunu sōo saa tōo tēn di na dua Asin tem sōo. ¹⁹ Na Gusunən sōmburu kua tii kawabu sōo ka yīresu sannu. Na maa wahala dabiru wa yēn sō Yuuba swaa kasu bu nēn wāaru kpeerasia. ²⁰ I maa yē ma na n bεe arufaanin gāanu berue, na bεe gem kpuro sōowawa batuma sōo ka maa yenusə. ²¹ Na Yuuba ka maa Gerekiba sōowa na nεε, bu yario toranun di bu wura Gusunən mi kpa bu bεsen Yinni Yesu Kirisi naane doke. ²² Wee tē na Yerusalemu dōo nge me Hunde Dεero u man yiire, na n maa yē yē n koo man deema mi, ²³ adama u man sōomə mi kon da kpuro pirisəm ka wahala man mara. ²⁴ Ka me, na n nēn wāaru garisi gāanu n gesi nēn sōmburu dakura te Yinni Yesu u man yiire n ko. Sōmbu tera n Gusunən durom Labaari gea kpara.

²⁵ Na bōsu bεen suunu sōo na ban te Gusunə u swīn waasu kua. Tē na yē ma goo sari bεen suunu sōo wi u koo man wa kpm. ²⁶ Yen sōna na bεe sōomə batuma sōo gisə, goo ū n kam kua bεe sōo, na n taare mō. ²⁷ Domi na n gāanu ganu berua, na bεe Gusunən himba kpuro nəosiə. ²⁸ I n tii se, i maa gōo kpuro kāsuo ge Hunde Dεero u bεe nōmu sōndia, ge ga sāa Yinni Yesun yigberu. I tu kparo te u yakia ka win tiin yem. ²⁹ Na yē ma nā n bεe derin biru gaba koo du bεen suunu sōo nge me demakunu ra du yāanun suunu sōo, ba n ko n wənwəndu mō. ³⁰ Saa mam bεen suunu sōon di gaba koo gem gōsia weesu kpa bu naane dokebu swaa nim wia bu ka ko ben bwāabu. ³¹ N n mēn na, i n tii se. I yaayo ma wōo itawa, na bεen baawure kirə kua bururu ka yoka ka yīresu.

³² Tē na bεe Gusunə nōmu sōndia na maa bεe win durom gari nōmu sōndia. Gari yi, yi koo kpī yi bεe tāsisiə kpa yi bεe faaba ko ka be kpuro be Gusunə u gōsa u kua wigibu. ³³ Na n goon sii geesu n kun me win wura n kun me win yaberu binε koore. ³⁴ Bεen tii i yē ma ka nēn tiin nōma na sōmburu kua na ka tii diisia ka maa be ba ka man

wāa. ³⁵ Na bεε sōsi yabu kpuro sō ma n weenε i səmburu ko gem gem nge mεsum, kpa i dam sarirugibu somi, kpa i Yinni Yesun tiin gari yaaya ye u nεε, kērun wεebu bu nuku dobu mən kere kērun mwaabu.

³⁶ Sanam mε Pəlu u gari yi gerua u kpa, u yiira ma u kanaru kua ka be kpuro sannu. ³⁷ Be kpuro ba swī. Ye ba nūn bəkasi, ba nūn nōo kana ka kīru, ³⁸ ben nukura sankira n banda yèn sō u bu sōwa ma ba n maa waanamə. Ma ba nūn yōsiri sere goo nimkuu mi.

21

Pəlu u Yerusalemu dō

¹ Ye sa nōo kanana ka be sa kpa, sa goo nimkuu dua sa doona sərū sərūm mε Kōsiə. Yen sisiru sa da Roduə. Saa min di, sa maa da Patarə. ² Miya sa goo nimkuu wa ge ga dō Fēnisi gia, ma sa gu dua sa swaa wəri. ³ Sa tem bureru garu wa te ba mō Sipu, sa tu sēena bεsen nəm dwarə ma sa da Sirin tem gia. Sa Tiri dua, mi goo nimkuu ga koo səmunu sarasia. ⁴ Sa naane dokeobu kasu ma sa ka bu sina alusuma bōo teeru. Hunde Dεero dera ba Pəlu sōmō u ku Yerusalemu da. ⁵ Adama ye bεsen saa tura sa kpm wura goo nimkuu mi. Be kpuro ka ben kurəbu ka bibu ba sun yōsiri saa wuun di. Bεε kpuro sa yiira nim wōkun goorə ma sa kanaru kua. ⁶ Ye sa nōo kanana sa kpa sa goo nimkuu dua ma ba wura ben yenusə.

⁷ Saa Tirin di sa kpm swaa wəri ma sa tura Tolemaisio. Miya sa sara goo nimkuun di ma sa da sa naane dokeobu təbura ma sa kpuna mi nən teeru. ⁸ Yen sisiru sa kpm swaa wəri ma sa tura Sesareə, ma sa da sa səbia Filipun yenuə wi u sāa waasu kowo. N deema u sāa tōnu nōoba yiru yen turo be ba gasə gōsa Yerusalemuə. ⁹ Durə wi, u bii wəndiaba nne mə be ba sāa Gusunən səməbu. ¹⁰ Ye sa sō mεeru kua mi, Gusunən səmə goo wi ba ra nεε Agabusi, u na mi saa Yudean di. ¹¹ U na bεsen mi ma u Pəlun kpaka sua u win tiin naasu ka nōma bəkua u nεε, n wee ye Hunde Dεero u gerumə. Wi u kpaka yeni mə, Yuu be ba wāa

Yerusalemuə ba koo nūn bəke mεsum kpa bu nūn tən tukobu nōmu səndia.

¹² Ye sa gari yi nua, bεε ka tən be ba wāa mi, sa Pəlu suuru kanam wəri u ku Yerusalemu ye da. ¹³ Adama u nεε, mban sōna i sumə mεsum ma i nən wərugəru kpeesiamə. Na mam sōru sāa n ka gbi Yinni Yesun yīsirun sō Yerusalemuə, n n mə bəkubu tōna.

¹⁴ Ye sa deema u n bεsen gari wure, sa mari ma sa nεε, Gusunən kīru tu koorə.

¹⁵ Amən biru sa bεsen sōru kua ma sa doona Yerusalemu gia. ¹⁶ Naane dokeobu gabu saa Sesaren di ba sun yōsiri ba ka sun da Nasoni Sipugiin wəorə mi sa ko səbia. Durə wi, u naane doke n tε.

Pəlu u Yakəbu beram da

¹⁷ Sanam mε sa tura Yerusalemuə, naane dokeoba sun dam koosia ka nuku dobu. ¹⁸ Yen sisiru Pəlu u ka sun Yakəbu beram da ma Yesun yigbε guro gurobu kpuro ba menna mi. ¹⁹ Ye Pəlu u bu təbura u kpa u bu saaria tia tia səmbu te Gusunə u kua tən tukobun suunu sō win waasun sō. ²⁰ Ye ba win gari nua, be kpuro ba Gusunə siara. Ma ba nūn sōwa ba nεε, kīnasi a wa? Yuuba nye nyewa ba naane doke, ma be kpuro ba kpm ka tii Məwisin wooda bəkua. ²¹ Ba bu wunen gari sōwa ma a Yuu be ba wāa tən tukobun mi sōmō bu Məwisin gari deri, bu ku deema swīi, bu ku maa ben bibu bango ko. ²² N n mən na, mba sa ko ko. Ka gem ba koo nə ma a tunuma wuu mi. ²³ Yen sō, a koowo ye sa ko nun sō. Durəbu nne gaba wāa mi, be ba raa nōo mwεeru kua. ²⁴ A ka bu doo kpa i tii dεerasia sannu kpa a ben kənan gobi kōsia. Nge mεya baawure u ko n ka yε ma ye ba nua wunen sō, n n gem, sanam mε, ba koo wa ma wunen tii a Məwisin wooda swīi. ²⁵ Adama ye n sāa tən tuko naane dokeobugia sa bu wooda yiyi ma sa bu yen tireru mərisia sa nεε, bu ku būu sāa dīanu di, bu ku yaa yem di, bu ku yaa tem ye ba wīru tēma ba ka go, bu ku maa kōo menna tantanaru sō.

²⁶ Ma Pəlu u ka durə be da. Yen sisiru ba tii dεerasia, ma u sāa yeru dua u bu sōwa saa ye dεerasia bin

sanam koo kpe, kpa bu ben baawure yākuru kua dōma te.

Ba Pəlu mwa s̄aa yerə

²⁷ Ye s̄o n̄əba yiru ye, ya kpeeyə, Yuu be ba na Asin di ba Pəlu wa s̄aa yerə. Ba tən w̄oru burinasia, ma ba Pəlu mwa. ²⁸ Ba gb̄asukumə ba m̄ə, b̄e Isireliba, faaba woo! Durə wiya u ra de baama kpuro u n Isireliban k̄osa gerumə, ka ye n s̄aa M̄owisin wooda ka maa s̄aa yee teni. Wee, u mam ka tən tukobu gabu na s̄aa yee d̄era tenin mi ma u tu disi doke.

²⁹ Ba yeni gerua ȳen s̄ə ba raa Torofimu Efesugii wa ka Pəlu sannu wuu s̄ə, yera ba tamaa Pəlu u ka n̄un dawa s̄aa yeru mi. ³⁰ Ma wuu ga buuburu ȳra kpuro, t̄amba duki naamə baaman di ma ba Pəlu mwa ba gawa ba ka yara s̄aa yeru di. Mii mii ma ba ten gamboba k̄enua. ³¹ Sanam m̄e ba k̄i bu n̄un go, yera Romun tabu sunə u nua ma Yerusalemu kpuro ya burinamə. ³² Mii mii u tabu wirugibu gabu sua ka tabu kowobu, ma u ka bu duka da tən w̄oru gen mi. Sanam m̄e tən w̄oru ge, ga n̄un wa ka tabu kowobu sannu, ba Pəlu soberu deri. ³³ Tabu sunə wi, u da Pəlun mi, u n̄un mwa ma u wooda w̄e bu n̄un b̄əke ka ȳni yiru. Ma u bu bikia, wara durə wi. Mba u kua. ³⁴ Gabu tən w̄oru ge s̄ə, ba gari tee gb̄asukumə, gabu maa gari ḡe, sere tabu sunə u kpana u gari yin gem gia wure bakanun s̄ə. Yen s̄na u wooda w̄e bu ka Pəlu da sansani gb̄ararugian mi. ³⁵ Ye ba gb̄ara ten ȳətiru tura tabu kowoba Pəlu sua ba s̄andi ben senu w̄əllə, tən w̄oru gen m̄arun s̄ə. ³⁶ Ma tən be kpuro ba bu naa k̄tinu dimə ba gb̄asukumə, ba m̄ə i n̄un goowo!

Pəlu u tii tubusia

³⁷ Sanam m̄e ba k̄i bu Pəlu duusia sansani gb̄ararugia mi, u tabu sunə bikia u n̄e, kon kp̄i n ka nun gari ko?

Tabu sunə u n̄un bikia u n̄e, a Ger̄ekim n̄əmə ro? ³⁸ N n m̄en na, a n̄ s̄aa Egibitigii wi? Wi u gasə dera t̄amba tem ȳerobu seesi, wi u t̄ambu n̄ar̄əbun suba n̄n̄e m̄enna (4.000) swaa diobun yigberun di, ma u ka bu da ghaburə?

³⁹ Pəlu n̄un wisa u n̄e, n̄e Yuuwa, ba man marawa Taasiə, Silisin tem s̄ə. Na s̄aa kpaa ȳero wuu ge s̄ə, ge ga ȳisiru yara. Na nun kanamə, a de n ka tən be gari ko.

⁴⁰ Tabu sunə wi, u n̄un ayeru w̄e. Ma Pəlu u ȳəwa ȳətiru w̄əllə u tən be ka n̄əmu marisia. Ye ba mari, u bu s̄əwa ka Heberum u n̄e,

22

¹ B̄e, n̄en bisibu ka baababa, i swaa dakio ye kon b̄e s̄ə n ka tii tubusia.

² Ye ba nua ma u ka Heberum gari m̄ə, ba mari s̄ə s̄ə. Ma u n̄e, ³ n̄e Yuuwa wi ba mara Taasiə, Silisin temə adama wuu geni s̄əra na biru di. Gamalielin miya na keu kua, na b̄esen sikadoban wooda gia s̄aa s̄aa, ma na Gusunən b̄ere ȳ n̄ge m̄e b̄e kpuro i s̄aa gisə. ⁴ Na maa swaa yen t̄ambu n̄ni s̄əwa goo gookum, na yen tən durəbu ka tən kurəbu mw̄era na b̄əku na pirisəm doke. ⁵ Yaku kowo tənwero ka Yuuban guro gurobu kpuro ba koo kp̄i bu man yen seeda diiya. Na tirenu mwa ben n̄əman di ni ba Yuuba yorua be ba w̄aa Damasiə. Ma na da mi n ka swaa yen t̄ambu mwa n b̄əke be ba w̄aa mi, kpa n ka bu na Yerusalemuə n s̄eeyasia.

Pəlu u bu

win ḡoru ḡəsiabun gari s̄əwa

(I maa m̄erio Gərobun Kookoosu 9:1-19, 26:12-18)

⁶ Sanam m̄e na d̄ə na Damasi turuku kua s̄ə wii w̄əllun saka, suaru s̄ə yam bururam na bai w̄əllun di mu man wukiri. ⁷ Na w̄eruma temə, ma na n̄ə gagu nua ga n̄e, S̄əlu, S̄əlu mban s̄na a man n̄ni s̄əmə. ⁸ Na bikia na n̄e, wuna were Yinni. U man s̄əwa u n̄e, n̄ena Yesu Nasaretigii wi a n̄ni s̄əmə. ⁹ Durə be ba man ȳsirio ba yam bururam m̄e wa, adama ba n̄ tuba ye ȳero gerua wi u ka man gari kua. ¹⁰ Na bikia na n̄e, mba kon ko Yinni. Ma u man s̄əwa u n̄e, n seewo n du Damasiə. Miya ba koo man s̄ə kpuro ye Gusunə u himba s̄aa n ko. ¹¹ Yam bururam m̄en kp̄ara dera na w̄əko kua. Yen s̄na n̄en kpaasiba man n̄əmu n̄enua sa ka dua Damasiə.

12 N deema durə goo wāa mi, wi ba ra nεε Anania, u Gusunən bεεrε yē, u Məwisin woodaba swīi. Yuu be ba wāa wuu ge səə kpuro ba win seeda gea dimə. 13 U na nən mi, u yōra nən bəkuə ma u nεε, Səəlu nən beruse, a yam waawo. Mii mii nən nən wukiara ma na nūn wa. 14 U man sōəwa u nεε, Gusunə bεsən sikadoban Yinni u man gəsa n ka win kīru gia, n ka Geegii wa, kpa n maa ka win nəən gari nə. 15 Domi kon ko win seeda dio, kpa n ka tambu kpuro sō ye na wa ka ye na nua. 16 Tē, mba n maa tie. N seewo bu man batemu ko, kpa n wobe n dεera nən toranun di na n Yinnin yīsiru sokumə.

Nge mε Yinni u Pəlu gəsa

u ka tən tukobu waasu ko

17 Ye na wura Yerusalemə, sōə teeru sanam mε na kanaru mə sāa yerə, na kāsə. 18 Kāsi te səə, na Yinni wa, u man sōəwa u nεε, n koowo kpaaka kpa n yari Yerusalemun di mii mii. Domi wuu min tambu ba n koo win gari wura yin seeda na dimə. 19 Na nεε, Yinni ba yē sāa sāa ma na Yuuban mənno yenu da da, na tambu mwεera na bu so be ba nun naane doke. 20 Dəma te ba wunen seeda dio Etieni go, nən tii na wāa mi, na win gəə wura. Nəna na win gowobun yānu kāsū ni ba suba. 21 Ma Yinni u man sōəwa u nεε, n doo, domi u koo man gəri n toma tən tukobun mi.

Pəlu ka Romun tabu sunə

22 Tən be, ba Pəlun gari swaa daki sere u ka yeni gerua u kpa. Sanam mεya be kpuro ba gbāsukum wəri ba nεε, i nūn goowo, n n weenε win bwe-seru ta n wāa.

23 Ba kuuki mə, ba ben yabenu yəwemə, ba tua seeyamə wəllə. 24 Romun tabu sunə wi, u wooda wē bu ka Pəlu da sansani gbārarugia səə bu nūn sēni so sere u ka gem gere. Domi u kī u gia mban saabuwa ba nūn wuremə mε. 25 Ye ba Pəlu bəkuə bu ka nūn so, u tabu sunə bikia wi u nūn yōre, u nεε, n weenε i Romugii so i sere nūn siri?

26 Ye tənwerō wi, u gari yi nua, u da win tabu sunən mi, ma u nūn bikia

u nεε, mba a kī a ko mi. Durə wi, Romugiiwa.

27 Ma tabu sunə u da u Pəlu bikia u nεε, a man sōəwə, wunε Romugiiwa?

Pəlu u nεε, mεya.

28 Tabu sunə wi, u nεε, gobi bekeya na kāsia na ka sere kua Romugii.

Pəlu u nεε, mεya ba nε marawa.

29 Yen sōna tabu kowo be ba səuru sāa bu ka nūn sēni so u ka gem gere, ba nūn deri mii mii. Ma berum tabu sunə wi mwa ye u nua ma Pəlu sāawa Romugii domi u dera ba nūn bəkuə.

Ba ka Pəlu da Yuuban

guro gurobun wuswaaə

30 Tabu sunə wi, u kī u gia kam kam yən saabu wahala ye, ya seewa. Yen sōna sisiru u dera ba Pəlu kusia, ma u nεε yāku kowo tənwerobu ka Yuuban guro gurobu bu mənna. Ma u ka Pəlu da ben wuswaaə.

23

1 Pəlu u be ba mənne nən girari, ma u nεε, mero bisibu, nən gōru ga n man taare wεemə domi na nən wāaru diwa dee dee Gusunən wuswaaə, sere ka gisən gisə.

2 Yāku kowo tənwerō wi ba ra soku Anania u be ba yō Pəlun bəkuə sōəwa bu nūn soowo win nəəwə. 3 Pəlu u nεε, Gusunə koo nun so, gani kpika wunε! A sōwa a ka man siri Məwisin wooda səə, ma a maa kpam wooda sara a nεε, bu man soowo.

4 Be ba yō win bəkuə ba nεε, Gusunən yāku kowo tənwerowa a kākə a wəmmə mε?

5 Pəlu u nεε, mero bisibu na n yē yāku kowo tənwerowa. Domi Gusunən gari yi nεε, “I ku bεen təmbun wirugiin kōsa gere.”

6 Ye Pəlu u tuba mənno ge səə, ma gaba sāawa Sadusiba, gabu maa Falisiba, yera u nəəguru sua mənno ge səə u nεε, mero bisibu, nε Falisiwa wi Falisiba ba mara. I man siriməwa yən sō na yīyə ma gərība koo se gərin di.

7 Ye u yeni gerua u kpa, Falisiba ka Sadusiba ba sikirinə wəri ma mənno ge, ga bənu kua yiru. 8 Domi Sadusiba ba ra nεε gərība kun seemə gərin di, hunde ka wəllun gərado maa sari

adama Falisiba ba wura ma yabu ita ye kpuro ya wāa. ⁹ Ma wure bakanu tunuma ben suunu sɔɔ ba sikirinamɔ ka dam, ma wooda yērobu gaba seewa Falisiba sɔɔ ba nɛɛ, sa n̄ taarɛ gaa wa durɔ wi sɔɔ. Wara yē nge hundewa n̄ kun mɛ wəllun gɔrado goowa u ka n̄n gari kua.

¹⁰ Sikirinɔ ge, ga kpɛa gem gem sere tabu sunɔ wi, u bɛrum kua bu ku raa Pɔlu karana. Ma u win tabu kowobu wooda wɛ u nɛɛ, bu doo bu Pɔlu wɛrama kpa bu ka n̄n da sansani gb̄ararugian mi.

¹¹ Tɔɔ ten wɔkuru sɔɔ, Yinni Gusunɔ u Pɔlu yōre ma u nɛɛ, a ku mwia kpana. Nge mɛ a man seeda diiya Yerusalemu mi, mɛya kaa maa man seeda diiya Romuɔ.

Ba Pɔlun wāaru kasu

¹² Yen sisiru Yuuba ba menna ba nɔɔ tia kua ba b̄rua ba nɛɛ ba n̄ gāanu dimɔ, baa nim ba n̄ n̄rumɔ ma n̄ kun mɔ ba Pɔlu go. ¹³ Tɔn be, ba tɔnu weeru kere be ba nɔɔ tia ye kua. ¹⁴ Ma ba da ba yāku kowo tɔnwerobu ka guro gurobu deema ba nɛɛ, sa b̄rua sannu ma sa n̄ gāanu dimɔ sere su ka Pɔlu go. ¹⁵ N n̄ mɛn na, sa k̄i bɛɛ ka guro gurobu i tabu sunɔ sɔ u ka Pɔlu na bɛɛn mɛnnɔ sɔɔ kpa, kpa n̄ s̄are nge i k̄i i kpa win gari mɛɛrim sɔmɛ. Bɛɛ sa ko n̄ sɔɔru s̄a su ka n̄n go u sere tunuma.

¹⁶ Adama Pɔlun sesun bij tɔn durɔ u yina yen gari nua. U da u dua sansani gb̄ararugia yen mi, ma u Pɔlu gari yi s̄ɔwa. ¹⁷ Ma Pɔlu u tabu kowobun tɔnwero turo soka, u n̄n s̄ɔwa u ka aluwaasi wi doo tabu sunɔn mi domi u gari mɔ u k̄i u n̄n s̄.

¹⁸ Tabu kowobun tɔnwero wi, u ka n̄n da tabu sunɔn mi, ma u nɛɛ, Pɔlu p̄irisɔm wi, u man soka ma u man kana n̄ ka aluwaasi wi na wunen mi domi u k̄i u n̄n gāanu s̄.

¹⁹ Tabu sunɔ u aluwaasi win n̄mu n̄nua u ka n̄n da b̄ɔrɔ u n̄n bikia u nɛɛ, mba a k̄i a man s̄.

²⁰ U nɛɛ, Yuuba ba nɔɔ tia kua bu ka nun bikia sia a ka Pɔlu da guro gurobun mɛnnɔwɔ, kpa n̄ s̄are nge ba k̄i bu win gari mɛɛrim sɔmɛwa.

²¹ Adama a ku ben gari nɔ, domi ba

tɔnu weeru kere be ba koo kuke swaaɔ bu ka n̄n mwa. Be kpuro ba b̄rua ma ba n̄ dimɔ, ba n̄ maa n̄rumɔ ma n̄ kun mɔ ba n̄n go. Baa tɛ ba sɔɔru s̄a bu ka ye ko. Wunen woodawa ba swaa daki.

²² Ma tabu sunɔ wi, u nɛɛ, a ku goo s̄ ma a man gari yini d̄mɛa. Ma u dera aluwaasi wi, u doona.

Ba ka Pɔlu da Felisin mi

²³ Ma tabu sunɔ wi, u tabu kowobun wirugibu yiru soka u nɛɛ, i tabu kowo goobu (200) sɔɔru koosio bu Sesare da, ka maasɔbu wata ka wɔkuru, ka sere yaasigibu goobu, ba n̄ sɔɔru s̄a bu swaa wari kɔba n̄ɔba n̄nɛ w̄ku te. ²⁴ I maa dumi gaari b̄kuo kpa i ka Pɔlu da sina wuu yēro wi ba ra soku Felisin mi, i turi ka alafia.

²⁵ Yen biru tabu sunɔ u tireru yorua tɛ sɔɔ u nɛɛ, ²⁶ nɛ Kolodu Lisiasi, na nun tɔbura tem yēro Felisi bɛɛregii. ²⁷ Yuuba ba durɔ wi mwawa, ba k̄i bu n̄n go. Ye na gia ma u s̄a Romugii, yeya na da ka n̄n tabu kowobu na n̄n wɔra. Yen biru na ka n̄n da ben guro gurobun wuswaaɔ. ²⁸ Domi na k̄i na n̄ yē yèn s̄ ba n̄n taarɛ wɛɛmɔ. ²⁹ Miya na gia ma u n̄ gāanu ganu kue ni nu ka gɔɔ weenɛ, baa mam p̄irisɔm. Na deema ba n̄n taarɛ wɛɛmɔwa ben woodan garin s̄. ³⁰ Sanam mɛ ba man s̄ɔwa ma Yuuba ba nɔɔ tia kua bu ka n̄n go, yande na dera ba ka nun n̄n naawa. Na win taarɛ wɛɔbu s̄ɔwa bu na bu ben gari gere wunen wuswaaɔ.

³¹ Yera tabu kowo be, ba win wooda kpuro sw̄i. Ba Pɔlu sua w̄ku te, ma ba ka n̄n da sere Antipatiriɔ. ³² Yen sisiru tabu kowo be, ba wura ben sansaniɔ ma dumigibu ba ka n̄n da wuswaaɔ. ³³ Ye ba tura Sesareɔ ba tem yēro tire te wɛ, ba maa n̄n Pɔlu tusia. ³⁴ Ye tem yēro u tire te gara u kpa, u Pɔlu bikia bera m̄n di u na. Pɔlu nɛɛ, Silisin di. ³⁵ Tem yēro u nɛɛ u koo win gari nɔ sanam mɛ win taarɛ wɛɔbu ba tunuma.

Ma u wooda wɛ bu Pɔlu k̄osu Herodun sina kpaarɔ.

24

Yuuba ba Pɔlu gari mani

1 Səo nəəbun biru, Anania yāku kowo tənweru u da Sesareə wi ka guro gurobu gabu sannu ka sere wooda yēro goo wi ba mə Terituru. Ba da tem yeron mi, ma ba Pəlu taare gerumə. 2 Ba Pəlu soka, ma Terituru u nūn gari manibu wəri u nəe, Felisi bəeregi, sa alafia mə gem gem ka wunen baruka. Wunen yam waa geebu bu dera a wooda dabiru kəsa bəsen tem arufaanin sə. 3 Sa ye kpuro wura baama kpuro saa baayere səo, ka siarabu. 4 Adama na n kī n wunen saa kpuro di. Yen sə, na nun kanamə a ka sun temanə gari piiko ye sa mə səo. 5 Sa wa ma durə wini naanaanugliwa, u ra sannəsu seeyewa Yuuban suunu səo handunia kpuro səo. U maa sāa wuuru garun wirugibun turo te ba ra soku Nasarenəgibu *. 6 U mam swaa kasu u ka sāa yeru disi doke. Sanam mēya sa wi mwa. [Sa raa kī su nūn siri ka bəsen wooda, 7 adama tabu sunə Lisiasi u na, u sun nūn wərari ka dam. 8 Ma u wooda wē win taare wəəbu bu na wunen wuswaaə.] Wunen tii à n nūn gari bikia, kaa kpī a gāa ni kpuron gem wa ni səo sa nūn taare wēemə.

9 Ma Yuuba ba gari yi kpuro wura ba nəe, geema.

Pəlu u win gari tubusia Felisin wuswaaə

10 Yera tem yēro u Pəlu gari wē ka yīreru, ma Pəlu seewa u nəe, na yē ma a sāa siri kowo tem me səo saa wəə dabirun di. Yen sə, kon gari gere n ka tii yina ka toro sindu. 11 À n bikia ba koo nun sə, n n mə n səo wəkura yiru kere ye na ka Yerusalemu da n sāaru ko mi. 12 Ba n man wa na ka goo sikirinamə n kun me na təmbu sannə nəo kuurimə sāa yerə n kun me ben mennə yeru səo, n kun me wuu suunu səo. 13 Gari yi ba man manimə tē, ba n maa yin seeda gaa mə. 14 Adama gāa teena na wura wunen wuswaaə, na Gusunə bəsen sikadoban Yinni sāmə ka swaa ye beni ba sokumə weesugia. Na maa Məwisin wooda kpuro naane doke ka maa Gusunə səməbun tirenu. 15 Na yīyə bini mə

Gusunə səo bi durə beni ba maa mə ma təmbu kpuro, tən geegibu ka tən kəsobu, ba koo se gərin di. 16 Yen sənə na hania mə baadomma, kpa nən gəru guku man taare wē Gusunə wuswaaə ka maa təmbun wuswaaə.

17 Wəə dabirun biru na tē wura Yerusalemu n ka nən təmbu somiru naawa kpa n maa Gusunə kēnu kē. 18 Mi səəra ba man deema sāa yerə, na tii deerasia. Tən wəru sari mi, sannə nəo kuribu maa sari mi. 19 Adama Asin Yuu gaba wāa mi. N weene ben tii bu na wunen wuswaaə bu seeda di bə n gāanu wa ne səo, 20 n kun me, a de durə beni bu gere taare ye ba wa ne səo dəma te na yəra guro gurobun mennə wuswaaə. 21 Ma n kun mə gāa tee ni səo na gbāra ye na yə ben suunu səo na nəe, bəe i man siriməwa gisə yən sə na naane doke ma gəriba koo se.

22 N deema Felisi u naane dokebu swaa yē, yera u Yuu be səowa bu de tabu sunə Lisiasi u n tunuma. Dəma teya u koo ben gari yi wēeri.

23 U maa tabu kowobun tənweru wooda wē u n gina Pəlu doke pirisəm səo, adama u de u n tii mə mi, u maa de win kpaasibu bu nūn beram na bu ka nūn nəəri.

Pəlu u da Felisi ka Durusilan wuswaaə

24 Səo mēerun biru Felisi u na ka win kurə Durusila, wi u sāa Yuu. Ma u Pəlu sokusia. Ye u tunuma ma ba nūn swaa daki sanam me u naane dokebu Kiriisi Yesu səən gari mə. 25 Adama sanam me Pəlu u bu gem kobu ka gaya ka maa siri bi bu ween gari tubusiamə, Felisi u nanda, ma u nəe, a doonə gina. Kon kpaam nun soku nà n fəe wa.

26 U raa maa yīyə u koo gobi wawa Pəlu min di. Yenin saabuwa u ra nūn sokusie kiri kiri u ka nūn gari ko.

27 Wəə yirun biru Pəsiyu Fesitu u kua Felisin kəsire. N deema Felisi u Pəlu deri pirisəm səo yən sə u kī u n bəere mə Yuuban mi.

25

Pəlu u kī u da tem yeron mi

* 24:5 Nasarenəgibu - Tən be ba na Nasaretin di. Ba maa naane dokeo gbiikobu soka me yən sə Yesu u na Nasaretin di.

1 Ye Fesitu u tunuma Sesareə u ka səmburu sua, yen sō nneŋe u Yerusalemu da. 2 Miya yāku kowo tənwerobu ka Yuuban guro gurobu ba Pəlu durum mani, ba maa Fesitu suuru kana 3 u ka Pəlu na Yerusalemuə, domi ba gōru doke bu nūn go swaaə. 4 Fesitu u bu sōwa u nee, Pəlu wāa piriŋəm sōə Sesareə, nen tii na n maa tēemə n ka wura mi. 5 Yen sō, i de su da mi ka beən wirugibu gabu sannu kpa bu gere tora te u kua.

6 Fesitu kun sōə nōba ita n kun me sōə wəkuru kere ben mi, u ka wura Sesareə. Ye u tura mi, sisiru u da u sina siri yerə ma u wooda wē bu ka Pəlu na win wuswaaə. 7 Ye Pəlu u tunuma, Yuu be ba na Yerusalemun di ba nūn suunu bure ma ba nūn kōsan taare manimə yēn seeda ba n mə. 8 Adama Pəlu u ka tii yina u nee, na n Yuuban wooda torari, n kun me sāa yeru, n kun me Romun tem yēro.

9 Fesitu wi, u kī u n beere mə Yuuban mi, yera u Pəlu sōwa u nee, a kī a da Yerusalemuə bu nun siri gari yin sō nen wuswaaə?

10 Pəlu nee, aawo. Tem yēron woodan siri yerəwa na yō, miya n weene bu man siri. Na n Yuuba torari nge me wunen tii a yē sāa sāa. 11 Nā n wooda sara, n kun me nā n gāanu ganu kua ni nu ka gəə weene, na n yinamə bu man go. Adama mem me ba man manimə sōə, gem mù kun wāa, goo sari wi u koo kpī u man bu nōmu sōndia. Yen sō, tē na ka nen siribu dōwa tem yēron mi.

12 Ye Fesitu u ka wigibu wesiana u kpa, u Pəlu sōwa u nee, yēn sō a wunen siribu tem yēro nōmu sōndia, win miya kaa da.

Ba ka Pəlu da Agiripa ka Berenisin wuswaaə

13 Sōə mēerun biru, sina boko Agiripa ka win sesu Berenisi ba Sesare da bu ka Fesitu tōbiri. 14 Ye ba sōə yiru mō mi, Fesitu u sina boko wi Pəlun gari sōwa u nee, durə goo wāa piriŋəm sōə wuu mi, wi Felisi u deri. 15 Sanam me na Yerusalemu da, Yuuban yāku kowo tənwerobu ka guro gurobu ba man win toranu tubusia. Ma ba man bikia n nūn taare

wē bu go. 16 Adama na bu sōwa Romugibu ba ku ra de bu goo go ma n kun mō ba yēro siri. Ba ra dewa wi ka win taare wēəbu bu gari ko nōə ka nōə. 17 Sanam me be kpuro ba na wuu mi, na n dirira, adama yen sisira na bu sokusia siri yerə, ma na maa wooda wē bu ka Pəlu na. 18 Win taare wēəbu ba seewa, adama ba n nūn gāa kōsunun taare wē ni na raa tamaa. 19 Ben tiin sāarun gariya ba ka nūn sikirinamə, ka maa durə goon gari wi ba sokumə Yesu wi u gu. Adama Pəlu u gerumə kam kam durə wi, u wasi. 20 Na biti kua aməna kon gari yin bweseru sirisina. Yen sōna na Pəlu bikia u n kī bu nūn gari yin siribu kua Yerusalemuə. 21 Adama u win siribu tem yēro nōma sōndia. Yera na wooda wē bu kpam nūn doke piriŋəm sōə sere n ka nūn daasia mi.

22 Agiripa u Fesitu sōwa u nee, nen tii na kī n durə win nōn gari nə.

Fesitu nee, sia kaa nə.

23 Yen sōna sisiru Agiripa ka Berenisi ba tunuma siri yerə ka beere baka, ma tabu sinambu ka wuun wirugibu ba bu swīi. Ma Fesitu u wooda wē bu ka Pəlu na. 24 Fesitu nee, sina boko Agiripa ka bee kpuro be i wāa mi ka beŋe sannu, durə wi wee, win gari Yuuba kpuro ba ka na nen mi, be ba wāa wuu mi ka be ba maa wāa Yerusalemuə. Ba gbāsukumə ba mō, n n weene u n maa wāa. 25 Nen tii na n gāanu wa wi sōə, ni nu ka gəə weene. Adama yēn sō win tii u win siribu tem yēro nōmu sōndia, na gōru doke n nūn daasia win mi. 26 Ka me, na n gāanu wa ni kon nenusi win gari sōə n ka nen yinni tireru kua. Yen sōna na ka nūn na bee kpuron wuswaaə, n mam neere wunə sina boko Agiripa, i ka win gari wēeri kpa n ka wa ye kon yore. 27 Domi n n man dee dee sāawe n ka piriŋəm goo mōrisia kpa na kun gerua mban sōna.

26

Pəlu u tii tubusia

Agiripan wuswaaə

¹ Agiripa u Pəlu sɔwə u ayeru mə u ka win gari tubusia.

Yera Pəlu u tambu marisia ka nəmu, ma u tii tubusia u nɛɛ, ² sina boko Agiripa, nən nukura dora gisə yèn sɔ kon kpī n tii tubusia wunən wuswaaɔ gari yi kpuro sɔɔ yi Yuuba ba man manimə. ³ Domi na yɛ ma a Yuuban komaru yɛ s̄a s̄a ka ben sikirinəsun gari. N n mən na, na nun kanamə a tɛmanə a nən gari swaa daki.

⁴ Yuuba kpuro ba nən wāaru yɛ saa nən aluwaasirun di. Ba yɛ ma Yerusalemuəra na biru di nən bweseru sɔɔ. ⁵ Ba man yɛ n tɛ. Yen s̄ɔ, b̄a n k̄i ba koo kpī bu man seeda diiya ma Falisiban swaa sɔəra na kp̄ɛa, ye ya Yuuban s̄aarun komaru neni n kpuro kere. ⁶ Ma tɛ, ba man siri mini yèn s̄ɔ na nɔ mwɛɛ te ȳiyɔ te Gusunə u besen sikadoba kua. ⁷ Nɔ mwɛɛ teya besen bwesenu wəkura yiru nu ka Gusunə s̄aamə gem ka tia bururu ka yoka. Sina boko, ȳiyɔ bin s̄ɔna Yuuba ba man mɛm manimə. ⁸ Mban s̄ɔna bɛɛ Yuuba i n̄ kp̄ɛ i naanɛ doke ma Gusunə u gəribu seeyamə.

⁹ Nən tii na raa tamaa n weene n Yesu Nasaretigiin ȳisiru sanku ka swaa dabinu. ¹⁰ Mɛya na kua Yerusalemuə. Na wooda mwa saa yaku kowo tənwerobun min di, ma na naanɛ dokeobu dabiru doke pirisəm sɔɔ. B̄a n maa k̄i bu ben gabu go nən nəmu ga ra n w̄aa sɔɔ. ¹¹ Nən dabira na ra bu so Yuuban mɛnnə yenu kpuro sɔɔ, kpa n bu tilasi ko bu ka Gusunə gari kam gerusi. Na ka bu m̄aru besira too sere na mam bu naa sw̄i wuu tukusə.

*Pəlu u win ḡoru gəsiabun gari mə
(I maa mɛɛriə Gərobun Kookoosu
9:1-19, 22:6-16)*

¹² Ma Pəlu maa nɛɛ, yaku kowo tənweroba man yəlla kua na dɔɔ Damasiə ka ben yiiko. ¹³ Sina boko, s̄ɔ wii wəllun saka swaa ye sɔɔ, na yam bururam wa mu na wəllun di mu sun wukiri nɛ ka be ba man ȳsirio. Yam bururam mɛ, mu s̄ɔgim ballim kere. ¹⁴ Bɛsɛ kpuro sa wəruma temə, ma na nɔ gagu nua, ga ka man gari mə

ka Heberum ga nɛɛ, Səalu Səalu, mban s̄ɔna a man nən s̄ɔmə. Mɛɛrawa a tii mə nge naa kinɛ te ta ten yinnin dɛki nɔ sɛmgia tɛsumə. ¹⁵ Ma na bikia na nɛɛ, wuna were Yinni. Ma Yinni nɛɛ, nɛna Yesu wi a nən s̄ɔmə. ¹⁶ Tɛ, a seewo a ȳra. Na nun kuremawa n ka nun gəsi a ko nən s̄amə, kpa a ka ḡa nin seeda di ni a wa kə ka maa ni kaa wa sanam mɛ kon kpam nun kure. ¹⁷ Kon nun yakia saa Isireliban nəmun di, ka maa tən tukobun min di bèn mi kon nun gəri, ¹⁸ a ka ben nən wukia bu ka gəsira yam w̄okurun di bu du yam bururam sɔɔ, kpa bu gəsira Setam dam di bu na Gusunən mi, kpa bu ben toranun suuru wa bu ayeru tubi di ka be sannu be Gusunə u gəsə u kua wigibu yèn s̄ɔ ba man naanɛ doke.

Pəlu u win səmburun gari mə

¹⁹ Pəlu maa nɛɛ, sina boko Agiripa, yen s̄ɔna na wəllun k̄asi te mɛm nɔwə. ²⁰ Na waasu kua, gbiikaa Damasiə ka maa Yerusalemuə, yen biru Yudean tem kpuro sɔɔ, ka maa tən tukobun mi. Na bu s̄ɔwə bu ben ḡoru gəsio bu toranu deri bu wura Gusunən mi, kpa bu ḡoru gəsiabun kookoosu s̄ɔsi. ²¹ Yenin saabuwa Yuu gaba man mwa s̄a yerə ba ka swaa kasu bu man go. ²² Adama sere ka gisən gisə Gusunə u man k̄su, na ka w̄a na seeda dimə tambu kpuron wuswaaɔ, baka ka buu. Na n̄ ḡaanu gerumə, ma n kun mə ye Gusunən s̄aməbu ka Məwisi ba gerua ben tireru sɔɔ ba nɛɛ ya koo koorə. ²³ Yeya, Kiriisi u n̄ koo ko u kun nən s̄ɔre, kpa u n s̄a gbiikoo wi u koo se gərin di u ka yam bururam gari kpara Yuuban mi ka maa tən tukobun mi.

Pəlu u k̄i Agiripa u ko Kirisigii

²⁴ Sanam mɛ Pəlu u tii tubusia mɛsum, Fesitu u gb̄ara u nɛɛ, Pəlu, a wiiraməwa! Wunən keu baka ya nun wiiru kua.

²⁵ Pəlu nɛɛ, Yinni Fesitu na n̄ wiiramə. Gari yi na gerumə yi s̄awa gem, yi maa swaa sw̄i. ²⁶ Domi sina boko Agiripa u gari yin asansi yɛ. Na maa ka n̄n gari mə ka toro sindu yèn s̄ɔ na yɛ ma yen gɛɛ kun

nùn berue, domi gari yi, yi n̄ koore gbənum. ²⁷ Sina boko Agiripa, a Gusunən səməbun gari naane doke ro? Na yē sāa sāa ma a yi naane doke.

²⁸ Agiripa u Pəlu sōwa u n̄ε, n̄ n̄ sosi fiiko kaa n̄ kī a de n̄ ko Kirisigii.

²⁹ Pəlu u n̄ε, baa n̄ n̄ domman na, Gusunə u de a ko Kirisigii n̄ kun mam wunε tənə, n̄ koorə mε ka be ba n̄n gari n̄əmə mini kpuro gisə, kpa i n̄ sāa nge nε, yəni yi ba man doke baasi.

³⁰ Sanam mēya sina boko ka tem yēro ka Berenisi, ka be ba s̄ mi, ba seewa. ³¹ Ye ba yariə, ba sōnamə ba m̄, durə wi, u n̄ gāanu kue ni nu ka gəə weenε, baa mam pirisəm.

³² Ma Agiripa u Fesitu sōwa u n̄ε, durə wi, ū kun win siribu tem yēro n̄mu s̄ndie, sa ko raa kpī su n̄n kara.

27

Ba ka Pəlu Romu dəə

¹ Sanam mε ba gōru doke su ka Italin tem da ka goo nimkuu, ba Pəlu ka pirisəm gabu Yuliu n̄mu s̄ndia wi u sāa Romun tabu kowo wuuru garun tənwerə te ba sokumə tem yērogiru.

² Sa goo nimkuu dua ge ga na saa Adamitin di ga d̄ə ga n̄ Asin tem bεwe. Ma sa swaa wəri. N deema Aritaaki, Masedənigii wi u na saa Tesalonikan di, u wāa ka bεε. ³ Yen sisiru sa tura Sidoniə. Yuliu u Pəlu tən geeru kua, u dera u da u win kpaasibu bera bu ka n̄n wē yèn bukata u m̄. ⁴ Ye sa doona wuswaaə woo bəkə ga sun sweemə. Yen sōna sa da sa Sipun tem bεwa mi woo ga ka nε. ⁵ Ye sa Silisi ka Panfilin tem bεwa, sa tura Mirə Lisin temə. ⁶ Miya bεsen tabu kowo tənwerə u goo nimkuu gagu wa ge ga na saa Alesandirin di ga d̄ə Itali gia, ma u sun ge duusia.

⁷ Sōə dabira sa da t̄εru t̄εru ka wahala sa sere da Sinidin bəkuə. Ye woo bəkə ga yina su da wuswaaə, sa gera sa da sa Keretin tem bεwa sa kpa ka Saamənən bəkuə. ⁸ Ma sa ye sara ka wahala baka sa tura yam gam mε ba m̄ Alafian Wēra yeru, mε mu wāa wuu gen bəkuə ge ba m̄ Lase.

⁹ Sa sina mi sōə m̄εru sere ba ka n̄ə kusia, ma bεsen wuswaa daabu kua kari baka domi saa ye, ya ka goo nimkuu s̄. Yen sōna Pəlu u bu kirə kua u n̄ε, ¹⁰ durə bεε, na wa ma bεsen wuswaa daabu kun koorə n̄ kun ka kari ka munusε. N̄ n̄ s̄munu tənə nu koo kam koo ka goon tiwa ka sere bεsen tiin wāaru.

¹¹ Adama tabu kowo tənwerə u goo temə ka goo yēron gari swaa daki n̄ kere Pəlugii. ¹² Goo yōra yee te, ta n̄ weenε bu yōra mi woorun sanam. Yen sōna ben dabira n̄ε, bu doona min di, kpa bu kookari ko bu ka turi Fenikiə mi Keretin tem goo yōra yeru gara wāa, te ta m̄εra sōə duu yerun yēsa ka yēsa. Miya ba kī ba n̄ wāa woorun sanam.

Woo bəkə ga seewa

nim wōku wallo

¹³ Woo fεrε fεrεbu ga seema nim wōku gian di, ma durə be, ba tamaa ben daabu koo koorawa nge mε ba kī. Yera ba goo yōratia gawama nim di, ba goo wuka ba Keretin tem bεwe turuku turuku. ¹⁴ Adama ye n̄ sosi fiiko, woo bəkə ge ba ra soku Erakiləm ga seewa saa tem burerun beran di. ¹⁵ Ga goo nimkuu swee ma yèn s̄ sa n̄ kpīa su goo ge s̄isia woo gen deederu, sa n̄ maa kookari gaa kue, sa dera woo ge, ga ka goo ge da mi ga kī. ¹⁶ Ma sa da sa tem bure piibu bεwa ge ba m̄ Koloda mi woo ga ka nε. Miya sa kpīa sa goo nimkuun goo piibu gawa ka wahala baka sa ka gu duusia. ¹⁷ Ye sa gu duusia sa kpa, ba goo nimkuu ka wēε gεε bəkua ka dam. Yera ba gen beka ka wēε kusia, ma ba dera woo ga ka gu da mi ga kī yèn s̄ ba bεrum kua bu ku raa de Sirituə bu yani s̄eri kuru kara. ¹⁸ Yen sisiru, nge mε woo ge, ga sun sweemə ka dam, ba goo nimkuun s̄munu wiabu wəri ba sure nim s̄ə. ¹⁹ Yen sisi kpaaru, ba goo nimkuun dendi yānu wia ba sure nimə ka ben tiin n̄ma. ²⁰ Sōə dabira sa n̄ sōə ka kperi wa, ma woo damguu ga m̄, sa n̄ de maa tamaa sa ko yari baani.

²¹ Ye goo kun gāanu di saa t̄εbun di, yera Pəlu u yōra ben suunu s̄ə u n̄ε, durə bεε, i n̄ daa n̄n gari wura, s̄ə

kun daa dɔnɛ Keretin di, i n̄ daa kari ka munuse yeni wasi. ²² Adama t̄ɛ, na bɛɛ kanamɔ, i de bɛɛn bw̄ɛra kpuna. Goo sari wi u koo kam ko bɛɛ sɔɔ ma n̄ kun mɔ goo nimkuu t̄na. ²³ Domi ḡia w̄kuru Gusunɔ w̄gii na s̄aa, wi na s̄aamɔ, win gɔrado u na n̄ɛn mi ²⁴ u nɛɛ, nɛ Pɔlu n̄ ku bɛrum ko. Na n̄ kon ko na kun ȳɔre tem ȳɛron wuswaaɔ. N wee, Gusunɔ u maa man be kpuro yollaa kua be ba w̄aa ka nɛ sannu goo sɔɔ. ²⁵ Yen s̄ɔ, durɔ bɛɛ, i bɛɛn wasi kusio. Domi na naanɛ s̄aa ma Gusunɔ u koo ko nge mɛ u mañ s̄ɔwa. ²⁶ Adama goo ga koo k̄asikira tem bureru garun ḡaarɔ.

²⁷ N wee, n̄ kua s̄ɔ w̄kura n̄nɛsen w̄kuru ma woo damguu ga sun b̄arikiamɔ nim w̄ku w̄llɔ ge ba ra soku Mɛditeranɛ. W̄ku ten suunu s̄ɔn saka, goo nimkuun s̄am kowoba tamaa sa tem turuku kuawa. ²⁸ Ma ba sisu w̄ɛɛ gb̄inisi ba kp̄ɛɛ nim sɔɔ. Ba wa ma nim m̄ɛn dukum mu tura m̄ɛtiri t̄na ka n̄ɔba yiru. Ye n̄ tɛ fiiko ba kpam ȳira ma ba wa nim m̄ɛn dukum tura m̄ɛtiri yenda n̄ɔbu ka ita. ²⁹ Ba nande bu ku raa kpenu kuru kara, yen s̄na ba goo ȳratinu n̄nɛ s̄aarusia gen biruɔ, ma ba kanamɔ yam mu fuuku s̄ara. ³⁰ Yera goon s̄am kowobu gaba ḡru doke bu gb̄enum sara, ma ba goo piibu sarasia nim nge ba k̄i bu goo ȳratinu ka da gen wuswaaɔ. ³¹ Adama Pɔlu u tabu kowo t̄nwerɔ ka tabu kowobu s̄ɔwa u nɛɛ, ma n̄ kun mɔ s̄am kowo beni ba sina s̄ɛɛ goo nimkuu sɔɔ, i n̄ faaba wasi.

³² Yera tabu kowoba w̄ɛɛ bura yi yi goo piibu ge n̄ɛni ma ba dera ga w̄ri nim sɔɔ.

³³ Sanam mɛ ba yam s̄areru mara Pɔlu u be kpuro kana bu di. U nɛɛ, saa s̄ɔ w̄kura n̄nɛn diya i faaba swaa daki, i n̄ maa ḡaanu ganu di. ³⁴ Na bɛɛ kanamɔ, i dio bɛɛn faaban s̄ɔ. Domi baa bɛɛn wirun seri tia kun borimɔ.

³⁵ Ye Pɔlu u yeni gerua u kpa, u p̄ɛɛ sua u Gusunɔ siara be kpuron wuswaaɔ u ye mura ma u dim w̄ri. ³⁶ Ma be kpuro ba wasi kusia, ba d̄ianu di ben t̄i. ³⁷ Bɛɛɛ be sa w̄aa goo nimkuu ge sɔɔ, bɛɛn geera tura t̄nu

goobu ka wata ka w̄kura n̄ɔbu ka tia (276). ³⁸ Ye baawure u di u deba, ba alikama sure nim w̄ku sɔɔ, goo nimkuun bunum mu ka kaara.

Goo nimkuu ga k̄asikira

³⁹ Ye yam s̄ara, ba n̄ tem mɛ tuba, adama ba daa ḡomburu garu wa te ta yani sɛeri mɔ, ma ba ḡru doke bu goo nimkuu b̄arie mi, b̄a n̄ kp̄ia. ⁴⁰ Yera ba goo ȳratinun w̄ɛɛ kusia ba dera nu nim w̄ri, ka sere maa sɛɛnun w̄ɛɛ yi ba ka yi s̄ari. Ma ba beka seesia w̄llɔ goo nimkuu gen wuswaaɔ kpa woo gu ka goo b̄arie daa ḡambu ten mi gia. ⁴¹ Adama ba tura mi nim kurenu yinnamɔ ka dam ma ba tem kuru kara. Ma goo nimkuun wuswaa ya tem ḡira, ba kpana bu ge wuka. Sanam m̄eya nim kure bakanu maa gen biru swee ka dam, ma ga k̄asikira.

⁴² Yera tabu kowobu ba ḡru doke bu piris̄am be kpuro go, kpa bu ku raa k̄ɛeri bu yakara. ⁴³ Adama tabu kowo t̄nwerɔ wi, u k̄i u Pɔlu faaba ko, yen s̄na u bu yinari. U wooda w̄ɛ be ba k̄ɛeri ȳɛ bu gb̄i bu sure nim sɔɔ bu t̄bura guruɔ. ⁴⁴ Kpa be ba tie bu goo nimkuun kpatakunu yɔ bu ka t̄bura n̄ kun mɛ gen tiin b̄esi. Nge m̄eya t̄ambu kpuro ba ka tura guruɔ ka alafia.

28

Ba w̄aa Malituɔ

¹ Sanam mɛ sa tura tem bure ten mi ka alafia sa gia ma teya ba m̄ɔ Malitu. ² Yam min t̄amba sun n̄enua ka k̄iru. Gura n̄emɔ, ma wooru m̄ɔ. Yen s̄na ba d̄ɔ s̄rua, ba ka sun dam koosia. ³ Ye Pɔlu u d̄aa buri m̄ennamɔ u dokemɔ d̄ɔ sɔɔ, sanam m̄eya waa ḡs̄ara yarima min di yam susurun s̄ɔ ma ta win n̄amu t̄ɛke. ⁴ Yam min t̄amba waa ye wa Pɔlun n̄amuɔ, ma ba gerua ba nɛɛ, kam kam durɔ wi, t̄n gowowa. Baa mɛ u nim wahalan di yara, b̄uu u n̄ koo de u n̄ w̄aa.

⁵ Adama Pɔlu u waa ye kpare d̄ɔ sɔɔ, ya n̄ maa n̄n̄ wahala gaa kue. ⁶ Ba mara bu wa win wasi m̄asi, n̄ kun mɛ u w̄ruma suaru sɔɔ u gb̄i. Ye ba n̄n̄ m̄ɛera t̄i t̄i n̄ ka tɛ, ba wa ḡaanu

ganu kun nùn kue, ba nɔɔ kɔbia ba nɛɛ, bũuwa u sãa.

⁷ Yam min bəkuwəra durɔ goon yenu ga wãa, wi u sãa tem bure ten sunɔ, win yĩsira Pubilusi. U sun dam koosia, ma u sun nɛnuwa ka kĩru sɔɔ ita win yenuɔ. ⁸ N deema Pubilusin tundo u wasi sundu ka bandubandu barɔ u kpĩ. Ma Pɔlu u dua win dirɔ u kanaru kua u nùn nɔma sɔndi, ma u nùn bɛkia. ⁹ Yen biru tem mɛn barɔbu kpuro ba naamɔ win mi, ma u bu bɛkiamɔ. ¹⁰ Ba sun bɛɛɛ kua ka gãa dabinu. Sanam mɛ sa goo nimkuu duɔ sa doonɔ, ba sun kpuro wɛ yèn bukata sa mɔ.

Pɔlu tura Romuɔ

¹¹ Suru itan biru sa goo nimkuu gagu dua ge ga na saa Alesandirin di, ge ga raa yɔ tem bure ten mi woorun saa. Goo nimkuu gen yĩrera sãa bũu sikaba. ¹² Sa tura wuu gagun mi, ge ba mɔ Sirakusi, ma sa sɔɔ ita kua mi. ¹³ Sa kpam goo wuka min di sa da Rɛgiɔɔ. Yen sisiru woo ga seewa nim wɔku gian di ma sɔɔ yiruse sa tura Pusoliɔ. ¹⁴ Sa naanɛ dokeobu gabu deema mi, ma ba sun kana su ka bu sina alusuma bɔɔ teeru. Nge mɛya bɛsɛn sanum koosina sa ka tura Romuɔ. ¹⁵ Naanɛ dokeo be ba wãa mi, ba nua ma sa wee, ma ba sun sennɔ na sere Apiyusin yaburɔ. Gaba maa ka sun yinna mi ba mɔ sɔbun sɔbia yenu ita. Ye Pɔlu u bu wa u Gusunɔ siara, ma win bwɛra kpuna. ¹⁶ Sanam mɛ sa Romu dua, ba dera Pɔlu u win diru mɔ win baa. Ma tabu kowo goo u nùn kɔsu.

Pɔlu waasu kua Romuɔ

¹⁷ Sɔɔ itan biru, Pɔlu u wuu gen Yuuban wirugibu sokusia. Ye ba menna ba kpa u nɛɛ, bɛɛ nɛn mero bisibu, Yuu be ba wãa Yerusalemɔ ba man mwa, ma ba man Romugibu nɔmu sɔndia, baa mɛ na n bɛsɛn tɔmbu gãanu ganu kue, na n maa bɛsɛn sikadoban komaru torari. ¹⁸ Romugiba man siri ma ba kĩ bu man kara yèn sɔ ba n taarɛ gaa wa nɛ sɔɔ ye ya ka gɔɔ weenɛ. ¹⁹ Adama Yuu be, ba n gari yi wure, yera na nɛn siribu tem yɛro nɔmu sɔndia, baa mɛ na n nɛn tɔmbu gari gɛɛ mani. ²⁰ Yenin sɔna na bɛɛ bikia i ka na gisɔ n ka bɛɛ gari

ko. Domi ba man yɔni yi dokewa wi Isireliba ba mara u nan sɔ.

²¹ Ba nùn sɔɔwa ba nɛɛ, sa n tirenu wa saa Yudean di wunen garin sɔ, mɛya maa sa n baaru kɔsa gaa nua saa bɛsɛn mero bisibun nɔn di be ba na saa mi gian di. ²² Adama bɛsɛn tii sa kĩ su nɔ ye a naanɛ doke, domi sa yɛ ma baama kpurowa ba swaa yen kɔsa gerumɔ.

²³ Yen sɔna ba tɔru yi te ba koo na win mi, ma tɔn dabinu na tɔɔ te, diru mi u wãa. U bu gari yi kpuro tubusiabu wɔri, u bu ban te Gusunɔ u swĩin gari seeda diiya. U bu Yesun gari sɔɔsimɔ saa Mɔwisin wooda ka Gusunɔn sɔmɔbun tirenun di. U bu yen keu sɔɔsi saa bururun di sere sɔɔ ka kpa. ²⁴ Gabu be sɔɔ ba gari yi naanɛ doke, adama gabu ba n wure. ²⁵ Ba gari yi sikirinɛmɔ, ba ka doona. Adama bu sere doona Pɔlu u gari tee sosi win gari sɔɔ u nɛɛ, geema, Hunde Dɛero u bɛɛn sikadoba sɔɔwa saa Gusunɔn sɔmɔ Esain nɔɔ sɔn di, ²⁶ u nɛɛ,

“A doo tɔn ben mi, a nɛɛ,
ba ko n nɔmɔ ka gem,
adama n n koo bu yeeri.

Ba ko n mɛɛrimɔ,
adama ba n koo wa.

²⁷ Domi tɔn benin gɔru ga n biti mɔ.

Ba ben tiin swaa kɔrua.
Ba nɔni yinwa

kpa bu ku wa ka ben nɔni,

kpa bu ku nɔ ka ben swaa,

kpa bu ku gia ka ben gɔru,

kpa bu ku raa ka gɔsiramɔ nɛn mi n ka bu bɛkia.”

²⁸ Pɔlu u maa nɛɛ, n n mɛn na, i n yɛ ma Gusunɔ u dera win faaba ye, ya da tɔn tukobun mi. Beya ba koo ye swaa daki. [²⁹ Ye Pɔlu u yeni gerua u kpa, Yuu be, ba seewa ba sikirinamɔ gem gem ba ka doonɔ.]

³⁰ Wɔɔ gira yiruwa Pɔlu u wãa diru garu sɔɔ te u haya sãa. Be ba nùn beram da mi kpuro u ka bu faagi kua ka nuku dobu. ³¹ U ban te Gusunɔ u swĩin garin waasu mɔ ma u Yinni Yesu Kirisin gari tubusiamɔ ka toro sin bakaru. Goo sari wi u nùn yinari.

TIRE TE PŌLU U ROMUGIBU KUA

PŌlu u tire te Romugibu yoruawa saa Korintin di sanam me u sŏru m̀ u ka da Romu mi, u Yesun yigberu dam kē. Domi u kī u sŏmburu ko Romun Yesun yigberugibun suunu sŏo saa fi-iko kpa bu ǹn somi u ka da Esipanin temŏ.

PŌlu u sŏosimŏ win tire te sŏo ye ya sŏa naane dokebu ka nge me naane doke bi, bu ra tŏnun wŏaru kŏsi. Tire ten gari mero ya sŏawa naane dokebu bu ra de tŏnu u faaba wa, n n̄ mŏ wooda n n̄nubu. Handuniagibu kpurowa ta gari yi sŏomŏ. Domi Gusunŏn mi, goo kun goo.

Tire ten kpunaa

1. Tire ten gari mero, wiru 1:1-17.
2. Tŏmbu kpurowa ba tore, wiru 1:18n di sere wiru 3:20.
3. Swaa ye Gusunŏ u ra ka tŏmbu faaba ko, wiru 3:21n di sere wiru 4:25.
4. Wŏa kpaaru Kirisi sŏo, wiru 5n di sere wiru 8.
5. Gusunŏn himba Isireliban sŏ, wiru 9n di sere wiru 11.
6. Nge me naane dokeo u koo win wŏaru diisina, wiru 12n di sere wiru 15:13.
7. Tŏbiribu, wiru 15:14n di sere wiru 16:27.

Tŏbiribu

¹ Nena PŌlu, Kirisi Yesun yoo, n̄ wi Gusunŏ u soka n ka ko win gŏro ma u man wuna n̄n̄em n ka win Labaari gean waasu ko.

² Labaari gea ye, Gusunŏ u raa yen nŏo mw̄eru kua yellun di saa win sŏmŏbun min di, ma ba ye yorua win garin tireru sŏo. ³ Win Biiwa ya ka yŏ, Yesu Kirisi bes̄en Yinni wi ba mara nge tŏnu Dafidi sina bokon bweseru sŏo. ⁴ Adama Hunde D̄ero u sŏosi ka dam ma Gusunŏn Biiwa u sŏa sanam me u seewa gŏrin di. ⁵ Wiya man durom wē ma u man gŏra bwesenu kpuron mi win ȳsirun sŏ, bwese ni, nu ka ǹn naane doke kpa nu ǹn mem nŏowa.

⁶ B̄e Romugibu, b̄e be Yesu Kirisi u soka, i maa wŏa be sŏo.

⁷ Na b̄e kpuro tire teni yoruamme b̄e be i wŏa Romuŏ, b̄e be Gusunŏ u kī ma u b̄e soka i ka ko wigibu. Gusunŏ, bes̄en Baaba ka Yinni Yesu Kirisi bu b̄e durom ka alafia kē.

PŌlu u kī u naane dokeobu beram da Romuŏ

⁸ Gbiikaa na Gusunŏ n̄en Yinni siaramŏ Yesu Kirisin min di b̄e kpuron sŏ ȳn sŏ ba bes̄en naane dokebun gari m̀ handunia kpuro sŏo. ⁹ Gusunŏ wi na sŏamŏ ka n̄en gŏru kpuro na ka win Biin Labaari gea kparamŏ, wiya sŏa n̄en seeda ma na ra n bes̄en gari m̀ kpeetim sari ¹⁰ n̄en kanaru sŏo. Na ra n bikiamŏ, Gusunŏ ù n kī u den man swaa kē tē, n ka na bes̄en mi. ¹¹ Domi na gŏru doke gem gem n b̄e wa n ka b̄e hunden k̄eru garu kē kpa i ka tŏsi. ¹² Kpa sa n dam k̄enamŏ bes̄en naane dokebu sŏo n̄e ka b̄e sanam me ko na n wŏa bes̄en mi.

¹³ Negibu, na kī i n yē ma na gŏru doke n̄n dabiru n ka na n b̄e wa kpa n̄en sŏmburu tu binu ma bes̄en suunu sŏo, nge me ta mara tŏn tukobu gabun mi, adama sere ka gisŏ na n f̄e wa. ¹⁴ Na waasun dibu n̄eni wuu marosugibun mi ka maa baru kpaanugibun mi, ȳrugibun mi ka maa ȳru sarirugibun mi. ¹⁵ Yen sŏna na kī gem gem n maa b̄e Labaari gea nŏosia b̄e be i wŏa Romuŏ.

Labaari gean dam

¹⁶ Domi na n̄ Labaari gean sekuru m̀. Gusunŏn dama me mu ra baawure faaba ko wi u naane doke, gbiikaa Yuuba, yen biru tŏn tukobu. ¹⁷ Labaari gea ye, ya sŏosimŏ nge me Gusunŏ u ra tŏnu gem wē. Gem m̄n torubu ka m̄n n̄ru, naane dokeba. Nge me ba yorua, “Wi u kua gemgii naane dokebu sŏo, u ko n wŏawa.”

Tŏmbun taare

¹⁸ Ka geema, Gusunŏ u win m̄ru sŏosimŏ saa w̄llun di kŏsa kpuron sŏ ye tŏmba kua, ka win b̄ere ȳru sariru. Ben kom kŏsum m̄n saabu ba n̄ dere gem mu sŏmburu ko. ¹⁹ Gusunŏ u m̄ru m̀ domi ye ya weene tŏnu u tubu Gusunŏ sŏo ya bu

burura. Gusunɔ win tiiwa u bu ye sɔsi kpasasa. ²⁰ Ka gem, u n̄ waarɔ ka n̄ni, adama saa tem toren di u tii sɔsi ma u s̄a Gusunɔ, u maa win sinaru sɔsi win s̄ama ye u kua sɔ. N n men na, ba n̄ gafara wasi. ²¹ Ba Gusunɔ yē adama ba n̄ n̄n win sinandun b̄ere wē bu sere n̄n siara. Ma ben wira gu ma yam w̄kura yiba ben ḡru bwisi sarirugisu sɔ. ²² Ba gerumɔ ba bwisi mɔ adama ba s̄awa gari bakasu. ²³ Ma ba Gusunɔ wi u ku ra gbin yiiko k̄sina ka bw̄arokunu ni nu ka t̄nu weene wi u ra gbi, ka gun̄su, ka yē yi yi ra s̄i, ka yi yi ra kabiri.

²⁴ Yen s̄na Gusunɔ u bu daa disinugia sure ben tii tiine sɔ nge m̄ ben ḡru ga k̄i, kpa ben wasi yi ka ko b̄ere sarirugii. ²⁵ Ba Gusun̄n gem ka weesu k̄sina. Taka koorɔ ba s̄awa ma ba yen w̄aru w̄a, n̄ n̄ mɔ taka kowon tii wi n̄ weene bu siara ka baadomma. Ami.

²⁶ Yen s̄na Gusunɔ u bu k̄de b̄ere sarirugia kp̄e. Ben t̄n kur̄bu ba k̄ɔ mennabu yina ka t̄n dur̄bu ma ba kookoo si su n̄ d̄nde k̄sire kua. ²⁷ Meyɔ maa t̄n dur̄bu ba k̄ɔ mennabu yina ka t̄n kur̄bu, ma ben k̄run k̄de banda ben tii tiine sɔ. Ba sekuru sariru m̄, t̄n dur̄ ka t̄n dur̄, ma ba are mwaamɔ ben tii sɔ yi yi ka ben toraru n̄.

²⁸ Gusunɔ u bu deri ben bwisiku k̄sunu sɔ bu ka ko ye n̄ kun weene ȳn s̄ ba n̄ wure bu n̄n gia. ²⁹ Ma ba k̄sa baayere yiba ka nuku k̄suru ka bin̄e ka tusiru ka nisinu ka t̄n goobu ka sannɔ ka taki ka bwisi k̄si. Ba ra w̄ine, ³⁰ ba ra t̄nu yaa kasiki, ba Gusunɔ tusa, ba ra tii wa, ba ȳkɔ m̄, ba ra woo kan̄e, ba k̄san kobun bwisi m̄, ba n̄ ben tundobu ka ben merobu b̄ere w̄emɔ. ³¹ Ba n̄ bwisi m̄, ba n̄ naane m̄, ba n̄ k̄ru m̄, ba n̄ maa w̄nw̄ndu m̄. ³² Ba yē ma Gusun̄n wooda ya gerumɔ ma be ba yenin bweseru m̄, ḡwa ben k̄k̄rɔ. Ka m̄, ba ra ko. N n̄ m̄ m̄ t̄na, ba maa gabu siaramɔ be ba m̄ m̄.

2

Gusun̄n siribu

¹ N n men na, wun̄ wi a gabun taare waamɔ, a n̄ gafara wasi baa à n weren na, domi sanam m̄ a gabun taare waamɔ ma a maa m̄ nge be, a tii taare w̄em̄wa. ² Sa yē ma Gusunɔ u gem m̄ u n̄ bu taare w̄em̄ be ba men bweseru m̄. ³ N n men na, a tamaa kaa yari Gusun̄n siribun di wun̄ wi a gabun taare waamɔ ma a m̄ nge be? ⁴ Nge a win t̄n geeru ka win temanabu ka win suurun kp̄aru gemawa? A n̄ yē ma Gusunɔ u t̄n geeru m̄wa u ka nun ḡru ḡsiasia? ⁵ Adama ȳn s̄ wunen ḡru ga b̄abu ga degangam yiba, a wunen tii m̄ru mennamm̄wa Gusun̄n m̄run t̄run s̄ t̄ sɔ u koo t̄mbu siri dee dee ⁶ u ka baawure k̄sia nge m̄ win kookoosu s̄a. ⁷ Be ba gea m̄ ka temanabu ba ka yiiko ka b̄ere ka w̄aru kasu, beya Gusunɔ u koo w̄aru te ta ku ra kpe w̄. ⁸ Adama be ba ben tiin ḡru k̄ru m̄, ma ba ku ra gem mem̄ n̄w̄e ma n̄ kun m̄ k̄sa, beya ba koo m̄ru ka nuku gbisibu wa. ⁹ T̄nu baawure wi u ra k̄sa ko u koo t̄ya ka n̄ni sw̄aru wa, gbiikaa Yuuba, yen biru t̄n tukobu. ¹⁰ Baawure wi u ra maa gea ko u koo yiiko ka b̄ere ka b̄ri ȳndu wa, gbiikaa Yuuba, yen biru t̄n tukobu. ¹¹ Domi Gusun̄n mi, goo kun goo.

¹² Be ba tora, ba koo kam ko ba kun bu siri ka wooda. Be ba maa wooda yē ma ba tora, wooda yera ba koo ka bu siri. ¹³ Domi n̄ n̄ m̄ be ba woodan garibu swaa daki beya ba gem m̄ Gusun̄n wuswaa, ma n̄ kun m̄ be ba m̄ ye wooda ya yi-irem̄. ¹⁴ T̄n tukobu ba n̄ M̄wisin wooda m̄, adama sanam m̄ ba m̄ ka tii ye wooda ya gerumɔ, ba s̄sim̄ ma ba yē ye n̄ weene bu ko, baa b̄ kun M̄wisin wooda m̄. ¹⁵ Ben daa ya s̄sim̄ ma woodan kookoosu su yorua ben ḡrusu sɔ. Ben ḡru ga maa yen seeda dim̄, domi ben bwisikunu nu bu ben toranu s̄sim̄, n̄ kun m̄, nu ka bu yinam̄. ¹⁶ Meyɔ n̄ ko n̄ s̄a t̄ɔ te Gusunɔ u koo t̄mbun bwisiku asiriginu kpuro siri Kiriisi Yesun min di, nge m̄ nen Labaari gea ya gerumɔ.

Yuuba ka wooda

17 Wunε maa ni. A tii sokumə Yuu, a wooda naane s̄a, a woo kanamə wunε ka Gusunən wāasinaan s̄o. 18 A yē ye Gusunə u kī a ko, ma a gāa geenun wunanabu gia wooda s̄o. 19 A yīiyə ma kaa kpī a wōkoku swaa gbiiya, kpa a tambu yam d̄erasia be ba wāa wōkuru s̄o. 20 A tamaa ma kaa kpī a bwisi sarirugibu bwisi kē, kpa a bibu keu s̄osi. A yē ma a yēru ka gem nuuru mə wooda s̄o. 21 Wunε wi a gabu keu s̄osimə, mban s̄na a n̄ tii s̄osimə. Wunε wi a gabu s̄omə bu ku gb̄eni, mban s̄na a gb̄enimə. 22 Wunε wi a gerumə bu ku sakararu ko, mban s̄na a m̄. Wunε wi a būnu tusa, mban s̄na a gb̄enimə nin dinə. 23 Wunε wi a woo kanamə woodan s̄, mban s̄na a Gusunə funε wunamə ka woodan sarabu. 24 Domi Gusunən gari s̄o ba yorua ba n̄ε, “B̄εn saabuwa tən tukobu ba Gusunən yīsiru gari kam gerusimə.”

25 À n wooda swīi bango ya arufaani mə ka gem, adama à n wooda saramə wunən bango ya s̄a kam. 26 N n m̄n na, tən tuko wi ba n̄ bango kue, ù n woodan gari m̄m n̄əwa, Gusunə u n̄ n̄n m̄εra bangogii? 27 Tən tuko wi u wooda m̄m n̄əwa baa m̄ε ba n̄ n̄n bango kue u koo b̄ε Yuuba taare w̄ē, domi i wooda saramə baa m̄ε i ye mə ma ba b̄ε bango kua. 28 N n̄ mə wi u s̄a Yuu wasi s̄o, wiya u s̄a Yuu ka gem. 29 Adama wi u s̄a Yuu ka gem, wiya wi u s̄a Yuu win ḡru. Domi bango ya n̄ s̄a ye ba kua wasi s̄o. Ye ya s̄a bango ka gem, yera ḡru ḡsiabu. Hunde D̄eron s̄ombura, n̄ n̄ mə woodagiru. Gusunəwa koo Yuu wi siara, n̄ n̄ mə tambu.

3

1 T̄ē, arufaani yerà Yuu u mə. Nge are yirà bango ya mə. 2 N arufaani baka mə sw̄εε kpuro s̄o. Gbiikaa Gusunə u win gere Yuuba n̄mu s̄ndia. 3 Mba ya koo ko ben gabu b̄a n kua naane sarirugibu. Ben naane sarirun s̄o Gusunə u koo maa ko naane sarirugii? 4 Aawo, n̄ n̄ m̄ε. Baa b̄a n t̄nu baawure soka weesugii, ba n

yē ma Gusunə s̄awa geegii. Nge m̄ε Gusunən gari gerumə,

“Ba koo nun gem w̄ēwa wunən gari gerubu s̄o kpa a siribu di.”

5 Adama k̄sa ye sa m̄ò yà n s̄osimə ma Gusunə s̄a gemgii, mba sa ko gere. Gusunə ù n t̄nu s̄εyiasiamə, u s̄a gem sarirugii? Aawo, na gari gerumə ka t̄ndun baa. 6 Domi Gusunə ù kun s̄a gemgii, am̄na u koo ka handunia siri.

7 Adama n̄n weesu s̄u n̄ Gusunən gem s̄osimə kpasasa, win yiiko yu ka sosi, mban s̄na ba koo kpa man taare w̄ē nge toro. 8 Mban s̄na sa n̄ ko n̄ε, su k̄sa ko kpa yu gea ma. Gabu bu ka wa bu n̄n yīsiru sanku ba n̄ε, m̄ya na gerumə. Tən be, ba koo taare wa nge m̄ε n weenε.

Goo sari wi u s̄a gemgii

9 N n m̄n na, b̄εε Yuuba sa gabu sanə kerewa? Aawo, baa fiiko. Domi sa s̄osi kə ma b̄εε Yuuba ka tən tukobu b̄εε kpuro sa w̄awa torarun dam n̄ma. 10 Nge m̄ε ba yorua,

“Gemgii sari, baa turo.

11 Goo sari wi u bwisi mə.

Goo sari wi u Gusunə kasu.

12 Be kpurowa ba k̄ore.

Be kpurowa ba sankire.

Be kpurowa ba k̄sa m̄.

Baa ben turo kun gea m̄.

13 Ben yara ba ka sibu taki dimə.

Ben n̄o ga d̄ε m̄wa nge surək̄ru.

Ben n̄əwa ba ra ka t̄nu go.

14 Ben n̄o ga b̄ri yiba, ka gari yi yi sosu.

15 Ben naasu su s̄u su ka t̄nun yem yari.

16 Kpeerabu ka nuku sankirana nu ra n w̄a ben swaa s̄o.

17 Ba n̄ alafian swaa yē.

18 Ba n̄ Gusunə nasie.”

19 T̄ē sa yē ma kpuro ye wooda ya gerumə, ya ye geruməwa be ba w̄a yen n̄muən s̄o, kpa n̄o baagere gu ka mari, kpa baawure u win daa tusia Gusunən wuswaa. 20 Domi goo sari wi u koo gem wa Gusunən wuswaa wooda n̄nubun s̄o, yèn s̄o wooda ya ra t̄nun toraru s̄osi.

Nge m̄ε Gusunə

u ra t̄nu gem w̄ē

²¹ Adama tē Gusunə u sōsi nge me u ra tōnu gem wē, n n̄ m̄ ka woodan gari. Məwisin wooda ka Gusunən s̄m̄əbu ba yen seeda di. ²² Kpuro be ba Yesu Kirisi naan̄e doke, Gusunə u bu gem wēem̄ə ben naan̄e doke-bun s̄, domi goo kun goo. ²³ T̄mbu kpurowa ba tora ma ba Gusunən yi-iko bia. ²⁴ Adama Gusunə u bu gem wēem̄ə n kun ka k̄siaru win durom s̄ saa Yesu Kirisin min̄ di wi u bu yakiam̄ə. ²⁵ Gusunə u n̄n̄ kua ab̄əru batuma s̄ə u ka t̄mbu toranun suuru waawa ka win yem̄ be ba n̄n̄ naan̄e doke. Gusunə u kua m̄e, u ka s̄si ma u s̄a gemgii. Yellu win suurun saa s̄ə u raa t̄mana ka t̄mbun toranu. ²⁶ Adama tē, saa yeni s̄ə u k̄i u s̄si ma u s̄a gemgii ma u maa bu gem wēem̄ə be ba Yesu naan̄e doke.

²⁷ N n̄ m̄en na, mba tōnu u koo ka woo kana. Sari. Mban s̄na. Woodan m̄em̄ n̄əbun s̄? Aawo. Naan̄e dokebun s̄na. ²⁸ Domi sa wa ma tōnu koo gem wa Gusunən wuswaā ka naan̄e dokebu t̄na, n n̄ m̄ ka woodan m̄em̄ n̄əbu. ²⁹ Gusunə u s̄awa Yuuba t̄nan̄ Yinni? U n̄ maa s̄a t̄n̄ tukobugii? U maa s̄a t̄n̄ tukobugii m̄e. ³⁰ Domi Gusunə turowa w̄a. Wiya u koo bangogibu gem wē ben naan̄e dokebun s̄ ka maa bango sarirugibun tii ben naan̄e dokebun s̄. ³¹ Sa wooda goom̄ə ka naan̄e dokebu nge m̄e? Aawo, sa mam̄ yen dam sirem̄əwa.

4

Aburahamun gari

¹ N n̄ m̄en na, mba sa ko gere Aburhamu b̄es̄en sikadon s̄. Mba u n̄ma tura. ² M̄eya b̄a n̄ Aburhamu gem wē ye u kuan s̄ u koo kp̄i u woo kana, adama n n̄ m̄ Gusunən wuswaā. ³ Domi mba ba yorua Gusunən gari s̄ə. Ba n̄e, “Aburhamu u Gusunə naan̄e kua, yen s̄na u n̄n̄ garisi gemgii.” ⁴ Tē, goo ù n̄ s̄mburu kua, ba ku ra win k̄siaru garisi durom, win areya. ⁵ Adama baa ù kun s̄mburu kue, ma u gesi Gusunə naan̄e doke, Gusunə u koo win naan̄e dokebu garisiwa gem. Domi wiya u koo kp̄i u taaregii gem wē. ⁶ Nge m̄eya

Dafidi u ȳeron doo n̄ərun gari m̄ə wi Gusunə u gem wēem̄ə n kun ka s̄man baa. ⁷ U n̄e,

“Doo n̄ərugiiwa w̄in toranu ba suuru kua,

ma ba win k̄sa go.

⁸ Doo n̄ərugiiwa w̄in k̄sa Yinni Gusunə kun garisi.”

⁹ Tē, doo n̄ə te, bangogibugira? Nge ka maa bango sarirugibu. Domi sa gerum̄ə ma ba Aburhamu garisi gemgii win naan̄e dokebun s̄.

¹⁰ Am̄əna u s̄a sanam m̄e. U bango kua? Nge u n̄ kue. U n̄ sanam m̄e gina bango kue. U s̄awa bango sarirugii.

¹¹ Yen biruwa ba n̄n̄ bango kua ye ya s̄a ȳireru ma Gusunə u n̄n̄ gem wē. Ba n̄n̄ gem m̄e wē naan̄e dokebun s̄ sanam m̄e u n̄ gina bango kue. Nge m̄eya u ka kua bango sarirugibu kpuron baaba be ba naan̄e doke, ma ba bu gem wē. ¹² Ma u maa s̄a bangogibun baaba be n n̄ m̄ bango t̄na ba m̄, adama ba maa win naan̄e dokebun yira sw̄i, bi u m̄ sanam m̄e u n̄ gina bango kue.

Ba ra n̄ə mw̄eru wure ka naan̄e dokebu

¹³ Ba Aburhamu ka win bweseru n̄ə mw̄eru kua ma ba koo handunia gira tubi di. Ba n̄ n̄n̄ n̄ə mw̄e te kue ka woodan baa, ma n kun m̄ə ȳen s̄ u gem wa naan̄e dokebun s̄.

¹⁴ N n̄ s̄an̄ na be ba wooda m̄em̄ n̄əwa beya ba koo ko tubi diobu, naan̄e dokebu kua kam, n̄ə mw̄e te, ta maa t̄esira. ¹⁵ Domi woodawa ya ka Gusunən m̄əru naam̄ə. Adama mi wooda sari, wooda sarabu maa sari.

¹⁶ Yen s̄, ka naan̄e dokebun baawa ba koo n̄ə mw̄e te wura tu ka ko durom, kpa Aburhamun bweseru kpuro tu ka kp̄i tu tu wura. N n̄ m̄ be ba wooda m̄ə t̄na adama ka maa be ba naan̄e dokewa nge Aburhamu wi u s̄a b̄es̄e kpuron baaba. ¹⁷ Nge m̄e Gusunən gari gerum̄ə, “Na nun kua bwese dabinun baaba.” U s̄a b̄es̄en baaba, Gusunə wi u naan̄e do-ken wuswaā. Gusunə wiya u ra ḡribu seeye, u ra maa taka ko ye ya n̄ daa w̄a. ¹⁸ Aburhamu u Gusunə naan̄e doke ka ȳiȳəbu, baa m̄e u n̄ ka

yen swaa wa ye u yīiyō. Yen sōna u kua “bwese dabinun baaba” nge me Gusunō u raa gerua u nēē, “nge meya wunen bwesera koo dabia.” ¹⁹ Saa ye, u wōō wunōbun (100) saka tura adama win naane dokebu kun kaare sanam me u win wasi laakari kua yi yi sāare yi gu, ka maa Saaraan nukuru te ta n wāa tu bii ma. ²⁰ U n naane dokebu deri, u n maa Gusunōn nōō mwēē te sika koosi. Adama win naane dokebu nūn dam wē, ma u Gusunō bēēē wē. ²¹ Domi u yē kam kam ma Gusunō u dam mō u ka ko yēn nōō mwēēru u kua. ²² Yen sōna win naane dokebu saabu Gusunō u nūn garisi gemgii. ²³ Adama ye ba yorua ba nēē, “ba nūn garisi gemgii,” ba n yi yorua wi turon sō. ²⁴ Ba maa yi yoruawa bēsen sō, bēse be ba koo maa garisi gemgibu, bēse be sa Gusunō naane doke wi u bēsen Yinni Yesu seeya gōrin di. ²⁵ U dera ba nūn go bēsen toranun sō, u maa nūn seeya u ka sun ko gemgibu.

5

Nōōsinaa ka Gusunō

¹ Tē ye Gusunō u sun gem wē naane dokebu sō, sa dora ka wi, saa Yesu Kirisi bēsen Yinnin min di. ² Win min diya naane dokebu saabu sa durom me wa mē sō sa yō dim dim, ma sa nuku dobu mō yēn sō sa yīiyō sa ko bōnu wa Gusunōn yiiko sō. ³ N n mē tōna, sa maa nuku dobu mō bēsen nōni swāaru sō, domi sa yē ma nōni swāaru ta ra temanabu ma. ⁴ Temanabu bu ra de tōnu u laakari mēribu kamia, kpa u n yīiyōbu mō. ⁵ Tē, yīiyō bi, bu ku ra sun dukiri kue, domi Gusunō u win kīru yibia bēsen gōruō saa Hunde Dēeron min di wi u sun kā.

⁶ Sanam me sa n gina dam mō, saa ye Gusunō u yi, Kirisi u gu be ba n Gusunōn bēēē yēn sō. ⁷ Geema n sē tōnu u ka geegii gbiiya. Sōrōkudo wōrugō goo koo gbi gean kowo goon sō. ⁸ Adama Gusunō u sun win kīrun kpāaru sōōsi, ye u dera Kirisi u gu bēsen sō sanam me sa sāa torobu. ⁹ Tē, win yem sōna sa kua gemgibu. N n mēn na, sika sari u koo maa sun faaba ko Gusunōn mōrun di. ¹⁰ Sanam me sa

sāa Gusunōn yiberēba, u ka sun dora win Biin gōon sō. N n mēn na tē, ye u ka sun dora u kpa, sika sari u koo maa sun faaba ko ka Bii win wāaru. ¹¹ N n mē tōna, sa maa nuku dobu mō Gusunō sōō saa bēsen Yinni Yesu Kirisin min di wi u dera sa dora ka Gusunō.

Adamu ka Kirisi

¹² Toraru ta dua handunia sōō saa tōn turon min di, ma win tora te, ta ka gōō na. Gōō wi, u tōmbu kpuro girari domi kpurowa ba tora. ¹³ Geema toraru ta wāa handunia sōō wooda ya sere na, adama ba ku ra toraru garisi toraru mi wooda sari. ¹⁴ Ka mē, saa Adamun waatin di sere ka Mōwisigia, gōō u bandu dii tōmbu kpuron suunu sōō, ka mam be ba n Gusunō mēm nōōwē nge me Adamu u kua.

Adamu u sāawa wi u koo ra nan weenasii. ¹⁵ Adama durom me, mu kpā n tora te kere. Geema tōn dabiru ta gu tōn turo win torarun sō, adama Gusunōn durom mu kere. Durom mēn kēru ta maa kere te u tōn dabiru kā saa Yesu Kirisi turo win min di. ¹⁶ Gusunōn kēru ka tōn turon tora te, ya wunane. Gbiikaa, siribu na tōn turon torarun sō, ma bin kōkōrō kua taare wēēbu. Adama durom maa na tōn dabinun toranun sō, ma mēn kōkōrō kua gem wēēbu. ¹⁷ Geema, tōn turon torarun sōna gōō u bandu di. N n mēn na, sika sari be ba Gusunōn durom bakam mwa ka win gem kēru, ba koo maa bandu di wāaru sōō tōn turon min di. Wiya Kirisi.

¹⁸ N n mēn na, nge me tōn turon toraru ta tōmbu kpuro taare wē, meya tōn turon gean kōbu bu tōmbu kpuro gem wēēmō bu ka wāaru wa. ¹⁹ Nge me tōn turon mēm nōōbu sarirun sō tōn dabiru ba kua torobu, nge meya maa Gusunō u koo tōn dabiru gem wē tōn turon mēm nōōbun sō.

²⁰ Wooda ya dua kpa toraru tu ka sosi, adama mi torara sosi, miya Gusunōn durom mu maa sosi mu banda. ²¹ Nge me torara bandu di ma ta ka gōō na, meya maa Gusunōn durom mu bandu dii gem sō mu ka sun wāaru wē te ta ku ra kpe saa bēsen Yinni Yesu Kirisin min di.

6

Sa kua gonu torarun wuswaa,

adama wasobu Kirisi sɔɔ

¹ N n mɛn na, mba sa ko gere. Sa ko n da n toramɔwa durom mu ka sosi? ² Aawo, n n mɛ. Bɛsɛ bɛ sɔɔ torara kun maa dam mɔ, amɔna sa ko n maa ka wɔa ten dam nɔmuɔ. ³ I n yeni yɛ? Sanam mɛ ba sun batɛmu kua su ka gbinna ka Yesu Kirisi, win gɔɔ sɔɔra sa ka nɔn gbinna. ⁴ Batɛmu ye sɔɔ, ba sun sika ka wi sannu, ma sa win gɔɔ bɔnu kua, kpa nge mɛ Kirisi u seewa gɔrin di ka Baaban yiiko, bɛsɛ maa sa n sɔimɔ ka wɔa kpaaru.

⁵ Domi sà n gbinna ka wi sanam mɛ sa win gɔɔ bɔnu kua, sika sari sa ko maa win seebu gɔrin di bɔnu ko kpa su gbinna ka wi. ⁶ Sa yɛ ma ba bɛsɛn daa gura kpare dɔa bunanaru sɔɔ ka wi sannu, kpa bɛsɛn wasi torarugii yi ko dam sarirugii kpa sa kun maa sɔa torarun yobu. ⁷ Domi wi u gu u yakiara torarun nɔman di. ⁸ Tɛ, nge mɛ sa gu ka Kirisi sannu, sa maa naane sɔa ma sa ko maa wɔaru di ka wi sannu. ⁹ Domi sa yɛ ma Kirisi u seewa saa gɔrin di u n maa gbimɔ, gɔɔ kun maa dam mɔ wi sɔɔ. ¹⁰ Domi gɔɔ wi u gu min sɔ, torara kun maa dam mɔ win wɔllɔ, adama wɔa te u dimɔ tɛ, u tu dimɔwa Gusunɔn wuswaa. ¹¹ Mɛya maa bɛsɛn tii i tii garisio gonu torarun wuswaa, kpa i n sɔa wasobu Gusunɔn wuswaa Kirisi Yesu sɔɔ.

¹² N n mɛn na, i ku maa de toraru ta n bandu dii bɛsɛn wasi yi yi koo gbi sɔɔ. I ku yin bine mɛm nɔɔwa. ¹³ I ku ra bɛsɛn wasin doo dooka toraru nɔmu sɔndia tu ka kɔsa ko, adama i bɛsɛn tii Gusunɔ nɔmu sɔndio nge wasobu be ba wurama gɔrin di, kpa i bɛsɛn wasin doo dooka Gusunɔ nɔmu sɔndia yu ka gea ko. ¹⁴ Toraru ta n ko n yiiko mɔ bɛsɛ sɔɔ, domi i n wɔa woodan nɔma sɔɔ ma n kun mɔ durom nɔmaɔ.

Gem yobu

¹⁵ N n mɛn na, amɔna sa ko ko. Sa ko n toramɔ yɛn sɔ sa wɔa durom nɔma sɔɔ, n n mɔ woodan nɔma sɔɔ? Aawo, n n mɛ. ¹⁶ I yɛ sɔa sɔa ma i n tii goo nɔmu sɔndia nge yobu i ka

nɔn mɛm nɔɔwa, win yoba i sɔa. N n torarun na, tera ta ka gɔɔ naamɔ. N n maa mɛm nɔɔbun na, biya bu ka gem wɛɛbu naamɔ. ¹⁷ Adama su Gusunɔ siara, domi i raa sɔa torarun yobu, adama tɛ i sɔasi te mɛm nɔɔwammɛ ka gɔru tia te ba bɛsɛ nɔmu sɔndia. ¹⁸ Ye i maa yakiara torarun di i kpa, i kua gem yobu. ¹⁹ Na gari mɔ nge tɔn diro yɛn sɔ i sɔa dam sarirugibu. Nge mɛ gasɔ i bɛsɛn wasin doo dooka disinu ka kɔsa nɔmu sɔndia nge yobu i ka kɔsa ko, tɛ, i bɛsɛn wasin doo dooka gem nɔmu sɔndio nge yobu kpa bɛsɛn daa yu dɛera.

²⁰ Domi sanam mɛ i raa sɔa torarun yobu, gem kun dam mɔ bɛsɛ sɔɔ. ²¹ Are yirɔ i raa wa yɛ sɔɔ sekura bɛsɛ mɔ tɛ. Yen wii goberu maa gɔɔwa. ²² Adama tɛ ye i yakiara torarun di i kua Gusunɔn yobu, bɛsɛn are sɔa daa dɛera, bɛsɛn wii goberu ta maa sɔa wɔaru te ta ku ra kpe. ²³ Domi gɔɔwa torarun are, adama Gusunɔn kɛra wɔaru te ta ku ra kpe Yesu Kirisi bɛsɛn Yinnin min di.

7

Ye suanabu sɔasimɔ

¹ Be ba yɛ ye wooda ya sɔa, beya na ka yɔ. Nɛgibu, i n yɛ ma mɛn nɔɔ tɔnu u wɔa wɔaru sɔɔ u wɔawa woodan nɔma sɔɔ? ² Nge mɛya tɔn kurɔ ka win durɔ ba ko n wɔasine woodan saabu sere durɔ win wɔarun nɔrɔ, adama win durɔ u n gu, u yakiara saa suanaan woodan dam di. ³ Yen sɔ, sanam mɛ win durɔ u wasi ma u durɔ kpao sua, ba koo nɔn sokuwa sakara, adama win durɔ u n gu, u yakiara woodan di. Sanam mɛ, u n durɔ kpao sua u n sɔa sakara. ⁴ Nge mɛya maa bɛsɛ nɛgibu, wooda ya n maa dam mɔ bɛsɛn wɔllɔ, yɛn sɔ i gu ka Kirisi sannu, kpa i ka ko googibu. Tɛ, i sɔa wi ba seeya gɔrin digibu, kpa sa n ka Gusunɔ binu maruammɛ. ⁵ Domi sanam mɛ sa wɔa bɛsɛn tiin daan nɔma sɔɔ, kankam kii torarugiru te wooda ya seeya ta sɔmburu mɔ bɛsɛn wasin doo dooka sɔɔ ma ta ka sun dɔɔ gɔɔ gia. ⁶ Adama tɛ, sa yakiara woodan di ye ya raa sun nɛni nge dɛsobu domi ya n maa dam

mə bɛsɛn wəllɔ. Nge mɛya sa ko kpī su Gusunɔ sã ka bwisiku kpaanu ni nu wee Hunden di, n n̄ maa mə ka bwisiku guru ni nu wee woodan di.

Wooda ka toraru

⁷ N n̄ mɛn na, mba sa ko gere. Wooda ya sãa toraru? Aawo. Woodan saabuwa na mam toraru gia. Domi na n̄ daa binɛ giamɔ wooda yà kun nɛɛ, “I ku ra binɛ ko.” ⁸ Ma toraru ta wooda tãsa ta ka binɛ baayere mara nɛ sɔɔ. Domi mi wooda kun wãa, toraru maa sari. ⁹ Gasɔ, sanam mɛ wooda sari, na raa wãa, adama ye wooda ya na torara seewa ¹⁰ ma nɛn tii na gu. Nge mɛya wooda ye ya weenɛ yu wãaru wɛ̄, yeya na deema ya ka man gɔɔ naawa. ¹¹ Domi toraru ta wooda tãsa ta ka man nɔni wɔkua, ma ta man go.

¹² N n̄ mɛn na, wooda ya dɛɛre, yen gari maa dɛɛre, yi dɛnde, yi maa wã. ¹³ N n̄ mɛn na, ye n gea sãa yera ya ka man gɔɔ naawa? Aawo, torara ta man go kpa tu ka sɔɔsi ma te torara. Domi ta gãa geenu denda ta ka man go kpa tu ka sɛsia n banda saa woodan di.

Wi toraru ta taare

¹⁴ Geema, sa yɛ̄ ma wooda ya sãa Hundegia adama nɛ na sãawa wasigii wi ba toraru dɔre. ¹⁵ Domi ye na ra n mɔ na ku ra tubu. Ye na kī na ku ra ye ko, adama ye na tusa yeya na ra ko. ¹⁶ N̄ n̄ da ko ye na kun kī na wura ma wooda ya wã. ¹⁷ Mɛya n n̄ maa mə nɛn tiiwa na mɔ ma n kun mə tora te ta man wãasi. ¹⁸ Na yɛ̄ sãa sãa ma gãa geenu sari nɛ sɔɔ, nɛn daawa na ka yã, domi baadomma gean kīra wãa nɛ sɔɔ, adama yen koba na ku ra kpī. ¹⁹ Na n̄ gea ye mɔ ye na kī mi, kōsa ye na tusa yeya na ra ko. ²⁰ Adama n̄ n̄ mɔ ye na kun kī, n n̄ maa nɛ na mɔ. Tora te ta man wãasi, tera ta ye mɔ.

²¹ Wooda yeniwa na wa nɛ sɔɔ. Sanam mɛ na kī n gea ko, kōsa ya ra n man wãasi. ²² Na nuku dobu mə Gusunɔn wooda sɔɔ nɛn g̃ruɔ, ²³ adama nɛn wasin doo dooka sɔɔ na wooda tuka waamɔ ye ya sannamɔ ka nɛn bwisikunu. Ma ya man mɔ tora ten dɛsɔ te ta wãa nɛn wasin doo dooka sɔɔ. ²⁴ G̃ru garin barɔwa nɛ!

Wara koo man wɔra wasi yinin nɔman di, yi yi ka man gɔɔ dɔɔ. ²⁵ Na Gusunɔ siara Yesu Kirisi bɛsɛn Yinnin saabu.

N n̄ mɛn na, na sãa Gusunɔn woodan yoo nɛn bwisikunu sɔɔ, adama nɛn daa sɔɔ na sãawa torarun yoo.

8

Wãa te Gusunɔn Hunde

u wɛ̄ɛmɔ

¹ Yen sɔ̄ tɛ̄, ba n̄ bu taare wɛ̄ɛmɔ be ba gbinɛ ka Kirisi Yesu. ² Domi Gusunɔn Hunden wooda ye ya wãaru wɛ̄ɛmɔ Kirisi Yesu sɔɔ ya sun yakia saa toraru ka gɔɔn nɔman di. ³ Ye wooda kun kpīa ya kue yèn sɔ̄ tɔnun daa ya yen dam kpeesia, Gusunɔ u ye kua. U toraru taare wɛ̄ te ta wãa tɔnun daa sɔɔ sanam mɛ u win tiin Bii g̃rima ka wasi yi yi ka tɔnun wasi torarugii weenɛ, u ka ko ab̃ru torarun sɔ̄. ⁴ U yeni kuawa kpa su ka gea ko ye wooda ya yiiremɔ, bɛsɛ be sa s̄imɔ win Hunden dam sɔɔ, n n̄ mə bɛsɛn daan dam sɔɔ. ⁵ Domi be ba s̄imɔ ben daan dam sɔɔ, beya ba ben daagia bwisikumɔ. Adama be ba s̄imɔ Gusunɔn Hunden dam sɔɔ, beya ba Hundegia bwisikumɔ. ⁶ À n wunɛn daagia bwisikumɔ, gɔɔwa yen k̄k̄ɔrɔ. À n maa Hundegia bwisikumɔ, wãaru ka alafiawa wunegia. ⁷ Domi be ba ben daagia bwisikumɔ ba kua Gusunɔn yibereba. Ba n̄ Gusunɔn wooda mɛm nɔwammɛ, ba n̄ mam kp̄ɛ̄. ⁸ Be ba ben daan wãaru wãa, ya n̄ koorɔ bu Gusunɔ wɛ̄re.

⁹ Adama bɛɛ, i n̄ maa bɛɛn daan wãaru wãa ma n kun mə Gusunɔn Hundegiru yèn sɔ̄ win Hunde u wãa bɛɛ sɔɔ. Wunɛ wi a kun Kirisin Hunde mɔ, a n̄ sãa wigii. ¹⁰ N n̄ mɛn na, Kirisi ù n wãa bɛɛ sɔɔ, baa bɛɛn wasi yì n gu torarun sɔ̄, bɛɛn hunde ya wasi yèn sɔ̄ i gem wa Gusunɔn mi. ¹¹ Gusunɔ wi u Yesu seeya g̃rin di, win Hundewa wãa bɛɛ sɔɔ. Yen s̄na wi u Yesu Kirisi seeya g̃rin di u koo maa bɛɛn wasi g̃ɔg̃ii wãaru wɛ̄ saa win Hunden min di, wi u wãa bɛɛ sɔɔ.

¹² N n̄ mɛn na, nɛgibu, sa dibu nɛni, adama n n̄ mə daagibu sa n

ka besen daan kīru mem nōwamme. ¹³ Domi i n been wasin kīru m̀̀ i ko gbi, adama i n been wasin kīrun kookoosu deri ka Hunde Deroon somiru i ko n wāa. ¹⁴ Domi be Gusunən Hunde u kparamo, beya ba Gusunən bibu. ¹⁵ Domi ba n beε hunde kā ye ya koo beε ko yobu kpa i n ka kparam nande. Adama ba beε Hunde kāwa wi u beε kua Gusunən bibu, ma ka win dam sa Gusunə sokumə Baaba. ¹⁶ Gusunən Hunden tii u besen hunde sōmō ma sa sāa win bibu. ¹⁷ Tē yèn sō sa sāa win bibu sa maa sāa tubi diobu, ma sa ko win tubi bōnu ko ka Kirisi sannu, domi sà n Kirisin nōni swāaru bōnu kua, sa ko maa win yiiko bōnu ko.

Yiiko ye ya sisi

¹⁸ Na n saa yenin nōni swāaru garisi gāanu yiiko ye sa ko ra wan sō. ¹⁹ Taka koorā kpuro ya diira saa yu na yē sō Gusunə u koo win bibu terasia. ²⁰ Domi u taka koorā kpēε kam kobun swaa sō, n n̄ mō yen tiin gōru kīrun sō, win kīrun sōna. Adama yīiyō bini bu wāa, ²¹ ma ba koo ra taka kooran tii yakia saa kam kobun yorun di, kpa yu ka Gusunən bibun tii mōo yikogiru bōnu ko. ²² Sa yē ma sere ka tē taka koorā kpuro ya kpara wōri m̀̀wa ka wuriribu nge marubun wuriribu. ²³ Adama n n̄ mō taka koorā tōna, besen tii beε be Gusunə u suna bura sanam mē u sun Hunde Deroon kā, sa maa kpara wōri m̀̀ besen tii sō sa n ka mara sere Gusunə u n besen wasi yakia mam mam, u ka sōsi ma sa kua win bibu. ²⁴ Domi faaba ya sāa besegia, adama sa gina wāa yen yīiyōbu sō. Sà n waamō ye sa yīiyō, yīiyōbu kun maa wāa. Ye tōnu waamō u ko n maa ye yīiyō? ²⁵ Adama sà n gāanu yīiyō ni sa n̄ waamō, sa ko n nu marawa ka tēmanabu.

²⁶ Nge mēya maa Hunde Deroon u ra sun somi besen dam sariru sō, domi sa n̄ yē ye n weene su Gusunə kana. Adama Hunde wi, u ra n̄n kanε besen sō ka kpara wōri ye ya n̄ ka nōo gerurō. ²⁷ Gusunə wi u ra tōmbun gōrusu tubu, u maa yē ye Hunde wi, u bwisikumō yèn sō ka win kīra Hunde wi, u ra n̄n kanamō naanε dokeobun sō.

²⁸ Domi sa yē ma baayere kpuro sōo ye ya ra tōnu deeme, Gusunə u sōmburu m̀̀ u ka bu gea kua be u soka win himba sōo, ma ba n̄n kī. ²⁹ Domi be u yē yellun di u maa bu gōsa u yi bu ka ko win Biin weenasibu, kpa win Bii u ka ko yeruma wōnō dabirugii. ³⁰ Nge mēya be u gōsa u yi, u maa bu soka. Be u soka mi, u maa bu gem wē. Be u gem wē u maa ka bu win yiiko bōnu kua.

Gusunən kīrun kpāaru

³¹ N n̄ mēn na, mba sa ko gere ka gari yi. Gusunə u n̄ sāa besegii, wara koo ka sun yiberε tēru ko. ³² Gusunə wi u kun win tiin Bii tii yīiyε, adama u n̄n wē beε kpuron sō, u n̄ koo maa sun kpuro kē ka Bii wi sannu kōsiaru sari? ³³ Wara koo tōmbu durum mani be Gusunə u gōsa. Sari, domi Gusunən tiīwa u ra tōnu gem wē. ³⁴ Wara koo bu taare wē. Sari, domi Kirisi Yesu u gu u maa seewa gōrin di u wāa Gusunən nōm geuō. Wiya u ra maa Gusunə kanε besen sō. ³⁵ Wara u koo kpī u sun karana ka Kirisin kīru. Tōya? Wahala? Nōni swāaru? Gōoru? Tereru? Kari? Takobi? ³⁶ Nge mē ba yorua, “Wunen sōna ba sun goomō tōru baatere.

Ba sun mēera nge yāa ni ba koo saka.”

³⁷ Adama ye kpuro sōora sa nasara wa mam mam saa win min di wi u sun kīa. ³⁸ Domi na yē kam kam ma gōo ka wāaru ka wōllun gōradoba ka wērekunu ka saa yeni, ka saa ye ya sisi, ka wōllun yīikogibu, ³⁹ ka ye ya wāa wōllō, ka ye ya wāa tem sōwō, ka taka koorā gaa, yen gaa kun kpē yu sun karana ka Gusunən kīru te ta sōsira Yesu Kirisi besen Yinni sōo.

9

Gusunə ka Isireliba

¹ Nε Kirisigiīwa na gem gerumō, na n̄ weesu m̀̀. Nēn gōru ga man yen seeda diiyamme saa Hunde Deroon min di. ² Nēn bweserun wōnwōndu ta man m̀̀ baadomma. Yen sōna nēn gōru ga sankire gem gem. ³ N n̄ ko n kooran na, kon daa de bu man bōrusi kpa bu man karana ka Kirisi ben sō. ⁴ Ba sāa Isireliba, be Gusunə u gōsa bu

ka ko win bibu. Beya u win yiikon girima s̄ōsi. Beya u ka arukawaniba b̄akua. U bu wooda w̄ε. Bera u s̄ōsi m̄ε ba koo n̄n s̄āasina. U maa bu n̄ō mw̄εnu kua. ⁵ Ba s̄āa be Gusun̄ō u ḡōsa yellun di. Ben bweseru s̄ōn diya Kirisi wi u kpuro kere u yara nge t̄ōnu. U maa s̄āa Gusun̄ō wi n ween̄ε bu siara ka baadom̄ma. Ami.

⁶ Na n̄ gerum̄ō ma Gusun̄ōn gari yi kam w̄aruma. Domi be ba mara Isireliba n̄ n̄ m̄ō be kpuro ba s̄āa Isireliba Gusun̄ōn mi. ⁷ N̄ n̄ maa m̄ō be kpuro be ba marura Aburahamun min di beya ba s̄āa win bibu Gusun̄ōn mi. Domi Gusun̄ō u Aburhamu s̄ōwa u n̄ε, “Isakin biba ba koo soku wunen bweseru.” ⁸ Yen tubusiana, n̄ n̄ m̄ō be ba mara ka wasin baa beya Gusun̄ōgibu, adama bii b̄en n̄ō mw̄εru Gusun̄ō u kua beya u garisi Aburahamun bweseru. ⁹ Gari yi wee, yi Gusun̄ō u ka n̄ō mw̄εε te kua. U n̄ε, “Gas̄kun amadaare kon wurama, yen biri Saaraa koo bii t̄ōn dur̄ō ma.”

¹⁰ N̄ n̄ m̄ε t̄ōna, Rebekan bibu yiru ba tundo turo m̄ō, wiya b̄esen sikado Isaki. ¹¹⁻¹² Adama Gusun̄ō u ra t̄ōmbu ḡōsiwa win himba s̄ō, n̄ n̄ m̄ō ben kookoosun s̄ō, adama ka win sokura. U ka s̄ōsi ma u win himba ye sw̄i, u Rebeka s̄ōwa u n̄ε, “M̄ō u koo win w̄ōn̄ō wiru kp̄iia.” U ye gerua Rebeka u sere win bibu mara sanam m̄ε ba n̄ gea n̄ kun m̄ε k̄ōsa koore. ¹³ Nge m̄ε ba yorua Gusun̄ōn gari s̄ō, “Na Yak̄ōbu k̄iā adama na Esau yina.”

¹⁴ N̄ n̄ m̄en na, mba sa ko gere. Gusun̄ō u s̄āawa gem sarirugii? Aawo, baa fiiko. ¹⁵ Domi u M̄ōwisi s̄ōwa u n̄ε, “Win w̄ōnw̄ōndu na m̄ō, wiya kon w̄ōnw̄ōndu kua. Wi na maa ka duure, wiya na kon ka duura.” ¹⁶ Nge m̄eya n̄ n̄ s̄āa goon k̄irun baa, n̄ n̄ maa goon s̄ōmburun baa, adama Gusun̄ōn w̄ōnw̄ōndun baawa. ¹⁷ Domi ba yorua ma Gusun̄ō u Egibitin sun̄ō s̄ōwa u n̄ε, “Yenin s̄ōna na nun seeya, kpa n̄ ka n̄en dam s̄ōsi wun̄ε s̄ō, kpa n̄en ȳisiru tu ka n̄ōra handunia kpuro s̄ō.” ¹⁸ Nge m̄eya wi u k̄i u w̄ōnw̄ōndu kua u ra n̄n w̄ōnw̄ōndu kue, wi u maa k̄i u ḡōru b̄ōbiasia u ra n̄n ḡōru b̄ōbiasie.

Gusun̄ōn m̄ōru

ka win w̄ōnw̄ōndu

¹⁹ N̄ n̄ m̄en na, kaa man bikia a n̄ε, mban s̄ōna u maa taar̄ε waam̄ō t̄ōnu s̄ō. Wara koo kp̄i u win k̄iru yina.

²⁰ Adama wara ra n wun̄ε t̄ōnu, a sere ka Gusun̄ō sikirina. M̄ōndu ta koo m̄ōm̄ō bikia tu n̄ε, mban s̄ōna u tu kua m̄ε? ²¹ M̄ōm̄ō kun dam m̄ō s̄ōndun w̄ōllō? Ka s̄ōn tee te, u n̄ kp̄ε u tooru ko ka maa weke te ba ra sw̄ε?

²² Mba i ȳε i ko gere Gusun̄ōn s̄ō. U k̄i u win dam ka win m̄ōru s̄ōsi. Yen s̄ōna u ka bu temana be ba koo kam ko win m̄ōrun s̄ō. ²³ U kua m̄ε u ka sun win yiikon kp̄āaru s̄ōsi, b̄εε be u w̄ōnw̄ōndu kua, b̄εε be u s̄ōru kua yellun di su ka win yiiko wa, ²⁴ b̄εε be u soka n̄ n̄ m̄ō Yuuban suunu s̄ōn di t̄ōna, ka maa t̄ōn tukobun suunu s̄ōn di. ²⁵ Yeniwa Gusun̄ō u gerua win s̄ōm̄ō Oseen tireru s̄ō. U n̄ε,

“T̄ōn be ba n̄ daa s̄āa negibu,

kon bu soku n̄en t̄ōmbu.

Bwese te na n̄ daa k̄iε,

kon tu soku n̄en k̄inasiru.

²⁶ Yam mi ba raa maa bu s̄ōwa ba n̄ε,

ba n̄ s̄āa n̄en t̄ōmbu,

miya ba koo bu soku

Gusun̄ō Yinni wason bibu.”

²⁷ Ma Gusun̄ōn s̄ōm̄ō Esai u n̄ōgiru sua u gerua Isireliban s̄ō u n̄ε, “Baa Isireliba b̄a n̄ dabia, nge nim w̄ōkun yanim, ben sukum t̄ōnawa koo faaba wa. ²⁸ Domi Gusun̄ō koo yande win gere yibia mam mam handunia s̄ō ye u raa ḡōru doke.” ²⁹ N̄ s̄āawa nge m̄ε Esai u raa gerua u n̄ε,

“Gusun̄ō, w̄ōllu ka tem Yinni ù kun daa sun bweseru tie,

sa ko raa kowa nge Sodomu.

Sa ko raa ka Gom̄ōra weena.”

Isireliba ka Labaari gea

³⁰ N̄ n̄ m̄en na, mba sa ko gere. T̄ōn tuko be ba n̄ daa kasu bu gem wa Gusun̄ōn mi, ba gem wa naan̄ε dokebun saabu. ³¹ Adama Isireliba be ba kasu bu wooda sw̄i bu ka gem wa Gusun̄ōn mi, ba n̄ mu wa. ³² Mban s̄ōna. Ȳen s̄ō ba n̄ mu kasu ka naan̄ε dokebu, ma n̄ kun m̄ō ka s̄ōma. Ba sokura kpee sokuratii te s̄ō, ³³ t̄ōn gari ba yorua ba n̄ε,

“N wee, na kpee sokuratiru dokemɔ
Siɔniɔ,
kpee te ta ra torasie.
Adama wi u nùn naane doke u n̄
sekuru wasi.”

10

¹ Nɛgibu, ye na kī ka n̄n gōru kpuro
ka ye na ra n Gusunɔ kanamɔ, yeya
n̄n bweseru tu faaba wa. ² Domi na
bu seeda yeni diiyammɛ, ba hania mɔ
Gusunɔn s̄, adama ȳru sari. ³ Ba n̄
swaa ȳe ye Gusunɔ u ra ka t̄nu gem
w̄ɛ, ma ba swaa kasu bu ka ben tiin
gem yara. Yen s̄na ba n̄ Gusunɔn gem
swaa wiru kp̄iyɛ. ⁴ Domi Kirisiwa s̄a
woodan k̄k̄ɔrɔ kpa baawure wi u n̄n
naane doke u gem wa Gusunɔn mi.

Faaba s̄a baawuregia

wi u Yinni naane doke

⁵ Domi M̄wisi u yorua u n̄ɛɛ, “t̄nu
wi u gea m̄ ye wooda ya ȳiremɔ,
gea yen min diya u koo w̄āru wa”.
⁶ Adama nge m̄ ba koo t̄nu gem w̄ɛ
naane dokebu s̄, yen gari wee, “A
ku gere wun̄n ḡruɔ a n̄ɛɛ, wara u
koo ȳ Gusunɔ w̄ollɔ.” Yen tubusiana,
u ka Kirisi sarasiama. ⁷ A ku maa
gere, “Wara u koo du tem s̄ɔwɔ.”
Yen tubusiana, u ka Kirisi seesia ḡrin
di. ⁸ Adama mba gari yi, yi gerua.
Yi n̄ɛɛwa, “Gusunɔn gari yi, yi w̄ā
wun̄n turuku, yi mam w̄ā wun̄n
n̄ɔwɔ ka wun̄n ḡruɔ.” Yi s̄awa
naane dokebu gari yi sa waasu m̄,
yi yi n̄ɛɛ, ⁹ à n̄ ka wun̄n n̄ɔ wura ma
Yesu s̄awa Yinni, ma a naane doke
wun̄n ḡruɔ ma Gusunɔ u n̄n seeya
ḡrin di, kaa faaba wa. ¹⁰ Domi ḡru
s̄ɔra t̄nu u ra naane doke, u ka gem
wa Gusunɔn mi, n̄ɔwa ba ra maa
ka seeda di bu ka faaba wa. ¹¹ Nge
m̄ ba yorua Gusunɔn gari s̄ɔ ba n̄ɛɛ,
“Baawure wi u n̄n naane doke, u
n̄ sekuru wasi.” ¹² Domi wunanabu
sari Yuuba ka t̄n tukobu s̄ɔ. Be
kpuro Yinni turowa ba m̄. Win dukia
maa s̄a be ba n̄n sokumɔ kpurogia.

¹³ Domi ba yorua ba n̄ɛɛ, “Baawure wi
u Yinnin ȳsiru soka, u koo faaba wa.”

¹⁴ Adama am̄na ba koo ka n̄n
soku, b̄a kun n̄n naane doke. Am̄na
ba koo maa ka naane doke b̄a kun win

gari n̄ɔre. Am̄na ba koo maa n̄ɔ goo
ù kun gari yi waasu koore. ¹⁵ Am̄na
ba koo ka gari yi waasu ko goo ù kun
bu ḡre. Nge m̄ ba yorua, “Anna a
ben naarun dobu n̄ɔ be ba Labaari gea
kparamɔ.” ¹⁶ Adama n̄ n̄ be kpuro
ba Labaari gea wura, domi Gusunɔn
s̄m̄ Esai u n̄ɛɛ, “Yinni, wara u naane
doke ye sa n̄ɔsia.” ¹⁷ Nge m̄ya naane
dokebu bu wee ye t̄nu n̄ɔm̄n di. Ye
t̄nu n̄ɔm̄, ya maa s̄awa Kirisin gari.

¹⁸ Adama na bikiamɔ, ka geema ba n̄
n̄ɔre ro? Ba nua. Domi ba yorua,
“N̄ɔ ge, ga n̄ɔra tem kpuro s̄ɔ,
ma gari yi, yi tura sere handunian
n̄ɔrɔ.”

¹⁹ Na bikiamɔ kpm, Isireliba ba n̄
ȳe ro? Gbiikaa, M̄wisi u yorua, ma
Gusunɔ u n̄ɛɛ,

“Na kon b̄ɛɛn nisinu seeya ka bwese te
i n̄ garisi ḡānu.

Kon maa b̄ɛɛn m̄ru seeya ka bwese
bwisi sarirugiru.”

²⁰ Yen biru Esai u yorua ka toro sindu
ma Gusunɔ u n̄ɛɛ,

“Be ba n̄ man kasu ba man wa.

Na maa bu n̄n tii s̄ɔsi be ba n̄ man
bikiamɔ.”

²¹ Adama u maa yorua Isireliban s̄ɔ ma
Gusunɔ u n̄ɛɛ, “Na t̄n be ba ra n̄ man
seesimɔ n̄ma ḡari t̄ru kpuro.”

11

Gusunɔ u n̄ Isireliba yine

¹ N n̄ m̄n na, na bikiamɔ, Gusunɔ
u win t̄mbu yinawa? Aawo. Su
ku wa m̄. Domi n̄n tii na s̄a
Isirelin bii, Aburahamun sikadobu
B̄nyam̄ɛɛn bweseru s̄ɔ. ² Gusunɔ
u n̄ win t̄mbu yine be u gia yellun
di. Nge i n̄ ȳe ye ba yorua Gusunɔn
gari s̄ɔ sanam m̄ Eli u ka Isireliban
taare da Gusunɔn mi? U n̄ɛɛ, ³ “Yinni,
ba wun̄n s̄m̄bu go ba wun̄n ȳaku
yenu surura. N̄ turowa na tie, ba maa
kasu bu man hunde wuna.” ⁴ Adama
mba Gusunɔ u wisa. U n̄ɛɛ, “Na n̄n
tii t̄mbu n̄r̄ɔbun suba n̄ɔba yiru
(7.000) derie, be ba kun ȳirare b̄u wi
ba m̄ Baalin nuurɔ.” ⁵ M̄ya n̄ maa
s̄a saa yeni s̄ɔ. Ben sukum w̄ā be
Gusunɔ u ḡsa win durom s̄. ⁶ U bu
ḡsawa durom s̄, n̄ n̄ m̄ ben s̄man

sō. Ma n kun mε, durom kun maa sāa durom.

⁷ N n mεn na, mba sa ko gere. Isireliba wee, ba ñ wa ye ba kasu. Ben be Gusunō u gōsa, beya ba wa. Be ba tie ba gōru bōbia. ⁸ Nge mε ba yorua, “Gusunō u ben laakari sikarisia. U bu nōni wē yi ba ñ kpē bu ka yam wa. U maa bu swasu wē si ba ñ kpē bu ka gari nō sere ka gisō.”

⁹ Ma Dafidi u nεε, “Kpa ben tōō baka dim mu de bu tora kpa bu yina mwaara, kpa bu sεyasiabu wa bi bu ka bu dende.

¹⁰ A de ben nōni yi wukiri bu ku ka wa. Kpa a de ba n bu taare ka baadommao.”

¹¹ Yen sōna na bikiamō, sanam mε Isireliba ba sokura, ba wōrumawa mam mam? Su ku wa mε. Ben torarun saabuwa tōn tukobu ba faaba wa, kpa ben nisinu nu ka se. ¹² Tē Isireliban toraru tà n ka handuniagibu hunden dukia naawa, ben kaarabu bù n maa tōn tukobu kua gāa mōwōbu, anna yen domarun kpāaru ta ko n nε bà n wura nge mε ba raa sāa.

Tōn tukobun faaba

¹³ Na ka bεε gari mō, bεε tōn tukobu. Nε wi na sāa gōro tōn tukobun mi, na nεn sōmburu bεεε wēεmō ¹⁴ n ka nisinu seeya ñ n koo kōora nεn bweserun suunu sōō kpa n ben gabu faaba ko. ¹⁵ Geema sanam mε Gusunō u bu deri ya dera u ka handuniagibu nōō tia kua. Tē, mba n ko n sāa ù n wure u kpam bu mwa. N ñ wāaru gōribun sō?

¹⁶ I yē ma bà n pēε kuse teeru Gusunō wē, pēε ye ya tie ya kua Gusunōgia. Dārun gbina yà n sāa Gusunōgia, mēya maa ka ten kāasiō. ¹⁷ Adama bà n kāasi gēε bōōra olifin dāa gbaarugirun di, ma ba wunε wi a sāa yakasun dārun kāasa gerεfe kua yin ayerō, ma a ka olifin dāa ten gbinan dam bōnu mō, ¹⁸ a ku kāasi yi woo kanε. À n woo kanamō, a yaayo ma n ñ wunε a gbina sōōwa, gbina ya nun sōōwa.

¹⁹ Kaa nεε, ba kāasi yi bōōrawa bu ka nun gerεfe ko. ²⁰ Geema, ba yi

bōōra naanε dokebu sarirun sō, ma a yō naanε dokebun sō. A ku woo kana, adama a berum koowo. ²¹ Gusunō ù kun kāasi gbiikii deri, wuna u koo sere deri? ²² N n mεn na, a Gusunōn tōn geeru ka maa win sēsō mεerio. U sē ka be ba wōruma, adama u sāa tōn geo wunen mi, à n gesi yō dim dim win tōn geeru sōō. Ma n kun mε, ba koo maa wunen tii bura. ²³ Be maa, bà n ben naanε dokebu sariru deri, ba koo bu gerεfe ko mi ba raa wāa domi Gusunō u koo kpī u kpam bu gerεfe ko. ²⁴ Bà n nun bura saa olifin dāa yakasugirun di, ma ba nun gerεfe kua ka olifin dāa gbaarugiru, ye n kun ka nun weenε, ñ n mεn na, n ñ sē bu ka kāasi yi gerεfe ko yin tiin dāru sōō.

Isireliba ba koo faaba wa

²⁵ Negibu, asiri gaa wāa ye na kī i n yē, kpa i ku ka tii garisi bwisigibu. Asiri ye wee. Isireliba gabu ba gina gōrusu bōbia sere tōn tukobun geeru tu ka yibu faaba sōō. ²⁶ Nge mēya Isireliba kpuro ba koo faaba wa, nge mε ba yorua,

“Yakio u koo na saa Siōnin di.

Kpa u Gusunōn bεεε yēru sariru wuna saa Yakōbun bweserun di.

²⁷ Yeniwa arukawani ye kon ka bu bōke sanam mε kon ben toraru wuna.”

²⁸ Sà n Labaari gean gari laakari kua, ba sāa Gusunōn yiberεba bεen sō. Adama sà n Gusunōn gōsiru laakari kua, ba sāa win kīnasibu ben sikadoban sō. ²⁹ Domi Gusunō ù n tōnu soka, u nūn sokawa. U n nūn kēru wē, u nūn wēwa. U ku ra gōru gōsie. ³⁰ Nge mε bεε, i ñ daa Gusunō mεm nōōwε, adama tē ba bεε wōnwōndu kua ben mεm nōōbu sarirun sō. ³¹ Nge mēya maa ben tii, ba ñ mεm nōōmō tē, kpa bu ka wōnwōndu wa nge mε bεε i wōnwōndu wa. ³² Domi Gusunō u tōmbu kpuro kenisi mεm nōōbu sariru sōō, kpa u ka be kpuro wōnwōndu kua.

Gusunōn kpāaru

³³ Anna a Gusunōn dukia ka win bwisi ka win yērun dukum wa! Goo kun kpē u win himba tubu. Goo kun

maa kpɛ u win swɛɛ gia. ³⁴ Ka geema ba yorua,

“Wara u Yinnin bwisikunu yɛ.

Wara u nùn bwisi kɛere.

³⁵ Wara u gbia u nùn gāanu kɛere, u n ka sere nin kəsire yīyo.”

³⁶ Domi wiya kpuron wiru, win min diya kpuro naamə, ma kpuro wāa win s̄. Wīgia yiiko sere ka baadommaə. Ami.

12

Wāa kpaa

te ta Gusunən wāaru wāa

¹ Yen s̄, nɛgibu na bɛɛ kanamə wənwən te Gusunə u bɛɛ kuan saabu, i bɛɛn wasi nùn yiyo nge yāku wasiru te ta kun serere gaa mə, te ta koo nùn wɛre. Yeya ya s̄a bɛɛn s̄a geeru. ² I ku maa ka tɛn tambu weena, adama i kəsio ka bwisiku kpaanu kpa i ka wunana ye n s̄a Gusunən kīru. Yeya ya gea s̄a, ya maa wā, ma ya yiba.

³ Durom mɛn saabu mɛ ba man wɛ na bɛɛn baawure s̄əmə, u ku tii garisi n kere nge mɛ n weenɛ u tii garisi, adama bɛɛn baawure u tii garisio dee dee nge mɛ Gusunə u nùn naanɛ dokebu kā bu nɛ. ⁴ Domi wasi tee yi doo dooka dabinu mə, ma yen baayere ya yen s̄amburu mə nɛnɛnka. ⁵ Nge mɛya, baa s̄a n dabi, sa s̄a wasi tee Kiri s̄ə, ma sa gbinne nge wasi teen doo dooka. ⁶ Sa kɛɛ nɛnɛnka mə ni nu weenɛ su dendi nge mɛ Gusunə u sun kā win durom s̄ə. N n Gusunən gari gerubun kɛrun na, su ka tu dendi nge mɛ bɛsɛn naanɛ dokebu nɛ. ⁷ N n n̄aribun na, su ko ka nuku tia. Wi u s̄a s̄əsio, u win s̄əsibu yibio. ⁸ Wi u tambu dam kɛmə, u ku wɛra. Wi u kɛnu wɛemə, u wɛyɔ ka ḡru tia. Wirugii u win s̄amburu ko ka hania. Wi u wənwəndu mə, u koowo ka nuku dobu.

⁹ I ku de bɛɛn kīru ta n murafitiru mə. I k̄sa desirario, kpa i gea mani dim dim. ¹⁰ I n kīanɛ nge wənə ka mə. I n kookari mə i ka bɛere wɛena. ¹¹ I ku de bɛɛn hania yu kaara. I n Yinni s̄amə ka kīru. ¹² I yɛerio bɛɛn yīyɔbun s̄ə. I tɛmanə n̄ni swāaru s̄ə. I ku wasira ka kanaru. ¹³ I naanɛ dokeobu

wɛyɔ yèn bukata ba mə. I n da s̄abu yaare ko.

¹⁴ I bu domaru kuo be ba bɛɛ n̄ni s̄əmə. I ku bu b̄rusi. ¹⁵ I ka bu nuku dobu koowo be ba nuku dobu mə, kpa i ka bu swī be ba sumə. ¹⁶ I n wāa n̄ə tia s̄ə sannu. I ku de tii suabun bwisikunu nu n bɛɛ wāasi adama i koesio tii kawabun bera gia. I ku tii garisi bwisigibu.

¹⁷ I ku goo k̄sa kəsie. I gea kasuo tambu kpuron n̄ni s̄ə. ¹⁸ N n koo koorə, i de i n n̄ə nɛ ka t̄nu baawure nge mɛn n̄ru i ko kpī. ¹⁹ Kīnasibu, i ku maa m̄ru kəsia bɛɛn tii, adama i de Gusunə u bɛɛ m̄ru kəsia, domi ba yorua, Gusunə u nɛɛ, “Wiya u koo bu m̄ru kəsie. Kpa u bu sɛyasia.” ²⁰ Ba maa yorua, “Ḡəru t̄ n wunɛn yibere mə, a nùn d̄ianu kɛyɔ u di. Nim n̄ru ḡa n nùn mə, a nùn nim kɛyɔ u n̄. Domi à n kua mɛ, a nùn d̄ə s̄əbiwa mi.” ²¹ A ku de k̄sa yu nun kamia, adama a k̄sa kamio ka gean kobu.

13

Bɛsɛn wii kpību

tem ȳerobun mi

¹ Kpa baawure u n tem ȳerobu wiru kpīyɛ domi tem ȳero sari wi u kun wāa ka Gusunən ȳeru. Tem ȳero be ba maa wāa, Gusunəwa u bu kua. ² Yen s̄na, wi u tem ȳeron gari yina, u yinawa ye Gusunə u yiire. Be ba maa yinamə, ba ben tii taare kasuammewa. ³ Domi t̄nu ù n gea mə, u n̄ ko n tem ȳeron berum mə, ma n kun mə ù n k̄sa mə. À kun kī a n tem ȳeron berum mə, a gea koowo, kaa win n̄nu geu wa. ⁴ Tem ȳero u Gusunən s̄amburu m̄wa wunɛn gean s̄ə. Adama à n k̄sa mə, a berum koowo yèn s̄ə u n̄ takobi neni kam. U s̄awa Gusunən s̄am kowo u ka be ba k̄sa mə m̄ru kəsie. ⁵ Yen s̄na tilasi t̄nu u wiru kpī, n n̄ mə sɛyasiabu t̄nan s̄ə, adama yèn s̄ə win ḡru ga koo nùn taare wɛ.

⁶ Yen s̄na i maa w̄ə gobi kəsiamə. Domi be ba tem neni, Gusunən s̄am kowoba ba s̄a ba maa tu tii wɛ mam mam. ⁷ I baawure kəsio ye n ka nùn weenɛ. I bu w̄ə gobi kəsio be n weenɛ

i k̄asia. I bu gbererun gobi k̄asio be n weene i k̄asia. I bu nasio be n weene i nasia. I bu b̄ere w̄eyo be n weene i b̄ere w̄e.

A wunen t̄nusi k̄i

⁸I kun goon dibu n̄eni ma n kun m̄o i n k̄ian̄e, domi wi u win t̄nusi k̄i u wooda yibiawa. ⁹Domi wooda yeniba be ba n̄e, “I ku ra sakararu ko, i ku ra t̄nu go, i ku ra gb̄eni, i ku ra bin̄e ko,” ka wooda kpuro ye ya tie, ya w̄a gari yini s̄o mi ba n̄e, “A wunen t̄nusi k̄i nge wunen tii tii.” ¹⁰K̄iru ta ku ra de goo u win t̄nusi k̄sa kue. Yen s̄na k̄iru ta wooda yibiam̄o.

Sa n Kirisin naaru mara

¹¹N weene i ko m̄e ȳen s̄o i ȳe saa ȳe s̄o sa w̄a mini. N den tura i yanda, domi b̄esen faaba ya turuku s̄a t̄e, n kere d̄ama te sa gb̄ia sa naane doke. ¹²W̄akura tonda, yam s̄arera turuku kua. Yen s̄o, su w̄okurun kookoosu deri kpa su yam bururam tabu ȳanu sebe. ¹³Su s̄i dee nge m̄e ba ra s̄i s̄o s̄o, sa kun akanu m̄o dibu ka n̄rubu s̄o, sa kun kur̄o damaru ka bin̄e baka m̄o, kpa su ku n̄o ḡomunu ka nisinu ko. ¹⁴Adama i Yinni Yesu Kirisin daa sebuo, kpa i ku b̄een tiin daan bwisikunu ko i ka yen bin̄e wuna.

14

A ku wunen naane dokeosi siri

¹I de u du b̄e s̄o wi u kun dam m̄o naane dokebu s̄o. I ku win bwisikunu sikirin̄e. ²Wini ȳiȳo ma u koo kp̄i u kpuro di. Wīn̄o wi u kun dam m̄o naane dokebu s̄o, u ku ra yaa tem. ³Wi u dim̄o u ku wi u kun dim̄o gem, kpa wi u kun dim̄o u ku wi u dim̄o taare w̄e, domi Gusun̄o u ȳero wura. ⁴Wara wun̄e a ka goon s̄om kowo taare w̄em̄o. U n ȳo nge ù n w̄aruma, win yinnin gariya. Adama u koo ȳra domi Yinni u dam m̄o u ka n̄n ȳrasia.

⁵Wini u t̄o teeru garisi n kere ni nu tie, wīn̄o u ni kpuro garisi nu n̄e. I de baawure u n ȳe kam kam ye u m̄o. ⁶Wi u t̄ru lasabu m̄o u tu lasabu m̄o Yinnin s̄o. Wi u dim̄o, Yinnin s̄na u dim̄o, ȳen s̄o u Gusun̄o siaram̄o. Wi u kun maa dim̄o, Yinnin s̄na u ñ dim̄o,

u maa Gusun̄o siaram̄o. ⁷Geema, sari b̄ese s̄o wi u w̄a win tiin s̄o, goo maa sari wi u gbim̄o win tiin s̄o. Domi s̄a n w̄a sa w̄awa Yinnin s̄o. ⁸S̄a n maa gu, sa guwa Yinnin s̄o. N n m̄en na, s̄a n wasi, ñ kun m̄e s̄a n gu, sa s̄awa Yinnigibu. ⁹Domi Kirisi u gu ma u seewa ḡarin di u ka ko ḡaribu ka wasobun Yinni. ¹⁰N n m̄en na wun̄e, mban s̄na a wunen w̄n̄o taare w̄em̄o. Wun̄e maa, mban s̄na a wunen m̄o gemm̄o. B̄ese kpurowa sa ko ȳra Gusun̄an siri yer̄o. ¹¹Domi ba yorua,

“Yinni Gusun̄o u n̄e, sere ka n̄en w̄aru, d̄uru baatere ta koo yiira n̄en wuswaāo. N̄o baagere ga koo maa man b̄ere w̄e.”

¹²Nge m̄eya b̄esen baawure u koo wigia gere Gusun̄an wuswaāo.

A ku wunen naane dokeosi

torasia

¹³Yen s̄o, su ku maa sirina, adama i bwisikuo nge m̄e i ko ko, kpa i ku ḡanu ko ni nu koo b̄egii torasia, ñ kun m̄e ni nu koo n̄n sura. ¹⁴Na ȳe kam kam saa Yinni Yesun min di ma ḡanu sari ni nu kun d̄ere nin tii, adama goo ù n ḡanu garisi nge ni nu kun d̄ere, ȳero s̄ora nu ñ d̄ere. ¹⁵À n ḡanu di, ma ya wun̄egii bwisikunu kp̄e, a ñ maa s̄im̄o k̄iru s̄o. A ku de d̄ia ni a dim̄o nu t̄nu kam koosia win s̄o Kirisi u gu. ¹⁶Ye ya s̄a bura b̄e s̄o, i ku de bu yen k̄sa gere. ¹⁷Domi Gusun̄an bandu ta ñ s̄a dim̄ ka n̄rubu ma n kun m̄o gem ka b̄ari ȳendu ka nuku dobu saa Hunde D̄eron min di. ¹⁸Wi u Kirisin w̄aru w̄a nge m̄e, u koo Gusun̄o w̄ere, t̄mba koo maa n̄n siara.

¹⁹Yen s̄o, su kasu ye n ka alafia naam̄o ka ye sa ko ka t̄asisiana. ²⁰A ku Gusun̄an s̄mburu kpeerasia d̄ianun s̄o. Geema, kpuro n d̄ere, adama n ñ w̄a t̄nu u ḡanu di ni nu koo de goo u tora. ²¹N w̄a a ku yaa tem kpa a ku tam n̄o, kpa a ku ḡanu ko ni nu koo kp̄i nu wun̄egii torasia. ²²Ye a naane doke, a ye n̄enūo wunen tiin s̄o Gusun̄an wuswaāo. Doo n̄arugiiwa

wi u n̄ tii taare w̄em̄o ye u bwisika u ko s̄o. ²³ Adama wi u sika m̄o ye u dim̄on s̄o, u taare m̄o, yèn s̄o u n̄ dim̄o ka naane. Kpuro ye t̄onu maa m̄o naane sariru s̄o, torara.

15

A koowo ye n koo gabu dore

¹ Tē bese be sa dam m̄o, n weene su be ba kun dam m̄on dam sariru s̄obe, kpa su ku ḡosi ye n ko n sun dore bese t̄ona. ² Bese baawure u de u ko ye n koo win beruse dore, ye n koo maa n̄n gea kua, kpa u ka t̄asi. ³ Domi baa Kirisin tii u n̄ ḡosa ye n da n̄n dore, adama nge me ba yorua, u Gusun̄o s̄ōwa u nee, “Be ba nun w̄omm̄o, ben w̄oma w̄ari ne s̄o.” ⁴ Kpuro ye ba yorua yellu, ba yoruawa bu ka sun bwisi k̄e, kpa sa n ka ȳiȳo bu m̄o saa Gusun̄on garin di yi yi sun t̄emanabu ka dam k̄em̄o. ⁵ Gusun̄o wi u t̄emanabu ka dam k̄enu w̄em̄o, u de i n n̄o ne been tii tiine s̄o nge me i wa Kirisin u kua. ⁶ Kpa bee kpuro i n̄o tia ko i ka n̄n beere w̄e sannu sannu wi u s̄aa bese Yinni Yesu Kirisin Baaba, ka maa win Yinni.

Labaari gea

bwesenu kpuron s̄o

⁷ Yen s̄o, i n wuranam̄o nge me Kirisin u bee wura kpa i ka Gusun̄o beere w̄e. ⁸ Na bee s̄ōm̄o ma Kirisin u kua Yuuban s̄om̄ kowo u ka n̄o m̄w̄enu yibia ni ba baababa kua, kpa u s̄ōsi ma Gusun̄o u s̄aa gemgii. ⁹ Kpa t̄on tukobu bu n̄n beere w̄e win w̄onw̄andun s̄o nge me win gari gerua yi nee, “Yen s̄ona, kon nun siara bwesenun suunu s̄o. Kpa n womu ko n ka wunen ȳisuru beere w̄e.”

¹⁰ Yi kpam nee,
“Bee t̄on tukobu,
i nuku dobu koowo ka win t̄ambu sannu.”

¹¹ Ma yi maa nee,
“Bee bwesenu kpuro,
i Yinni Gusun̄o siaro.
Bee handuniagibu kpuro,
i n̄n beere w̄eȳo.”

¹² Gusun̄on s̄om̄o Esai maa nee,
“Isain bweserun di,

goo u koo se nge d̄aa kp̄ii p̄tura.

Kpa u ko t̄on tukobun sun̄o.

Kpa ba n ȳiȳo bu m̄o wi s̄o.”

¹³ Kpa Gusun̄o wi u sun ȳiȳo bu w̄em̄o u bee nuku dobu kpuro ka b̄ari yendu kpuro yibia been naane doke-bun s̄o kpa i n ȳiȳo bu m̄o n bande saa Hunde D̄eron dam di.

P̄lu u yorua ka toro sindu

¹⁴ Negibu, n̄ n been s̄on na, na ȳe kam kam nen tii ma i t̄on geeru ka ȳeru m̄o ta kp̄a, i ko maa kp̄i i bwisi k̄ena. ¹⁵ Ka me, ka toro sinda na bee tire ten gam ka gam yorua, n ka bee gari yaayasia durom saabu me Gusun̄o u man kua ¹⁶ na ka s̄aa Kirisin Yesun s̄om̄ kowo t̄on tukobun s̄o. Na Gusun̄on Labaari gean waasu m̄o nge ȳaku kowo, kpa t̄on tukobu ba n ka s̄aa ȳaku te ta koo n̄n w̄ere, te Hunde D̄ero u d̄erasia u yi. ¹⁷ Yen s̄o, nge me na gbinne ka Yesu Kirisin, n ka man ne n tii siara nen s̄amburun s̄o te na Gusun̄o kuamme. ¹⁸ Domi na n̄ k̄ak̄o n ḡaanun gari gere ma n kun m̄o ye Kirisin u kua nen gari gerubu ka nen kookoosun di t̄on tukobu bu ka Gusun̄o mem̄ n̄ōwa. ¹⁹ U ye kua ka ȳirenu ka s̄om̄ maamaakiginun dam saa Hunde D̄eron dam di. Nge meya saa Yerusalemun di sere n ka da Iliri gia, na Kirisin Labaari gean waasu kua na ka sikerena. ²⁰ Ma na kookari kua n ka Labaari gea n̄ōsia mi ba n̄ daa Kirisin ȳisuru sokure, kpa n ku ka bani gabun kp̄ekp̄eku w̄oll̄o. ²¹ Adama nge me ba yorua,
“B̄en mi ba n̄ daa win gari gerure,
ba koo yam wa.
Be ba kun daa maa win baaru n̄ōre,
n ko n bu yeeri.”

P̄lu u Romu daarun gari m̄o

²² Yeya ya man n̄n dabinu yinari na n̄ ka ne been mi. ²³ Adama t̄e na n̄ maa ayeru m̄o tem̄ m̄i s̄o n ka waasu ko, na maa k̄i n na been mi saa w̄ōo dabun di ²⁴ na n̄ d̄ōo Esipani gia. Na n sar̄o na ȳiȳo kon bee wa kpa n s̄ōo meeru ko been mi. Yen biru kpa i man n̄oma k̄e n ka da tem̄ mi. ²⁵ T̄e na d̄ōo Yerusalemuo n ka naane dokeobu n̄ōri. ²⁶ Domi Mased̄onigibu ka Gerekiba ba gobi s̄okua ka k̄iru, s̄arobun s̄o be ba

wāa naane dokeobun suunu sɔɔ Yerusalemuɔ. ²⁷ Ba kua ka kīru, ya maa sāa ben dibu. Domi Yuuba bā n ben hunden dukia bɔnu kua ka tɔn tukobu, n weene tɔn tukobun tii bu maa be nɔɔri ka ben handunian dukia. ²⁸ Nā n yeni kpa, nā n bu wē ye ba sɔkua, kon na beɛn mi na n ka sarɔ Esipani gia. ²⁹ Na yē ma nā n na beɛn mi, ka Kirisin doma bakara kon ka na.

³⁰ Nɛgibu, na beɛ hania koosiamɔ besen Yinni Yesu Kirisin sɔɔ ka Hunde Dɛɛron kīrun sɔɔ, i n ka man tabu mɔ ka kanaru. ³¹ I Gusunɔ kanɔ u man wɔra saa naane doke sarirugibun nɔman di be ba wāa Yudeaɔ, kpa naane dokeobu bu kēɛ te mwa ka nuku dobu te na ka dɔɔ Yerusalemuɔ. ³² Nge mɛya na kon turi beɛn mi ka nuku dobu yā n sāa Gusunɔn kīru, kpa n wɛra fiiko beɛn suunu sɔɔ. ³³ Gusunɔ wi u alafia wɛɛmɔ, u n ka beɛ kpuro wāa. Ami.

16

Pɔlu u tɔmbu tɔbirimɔ

¹ Na beɛ besegii Fɛbe tusiamɔ wi u sāa Sankeren Yesun yigberugibun sɔm kowo. ² I kurɔ wi mɔɔ Yinnin yīsirun sɔɔ nge mɛ n weene naane dokeobun suunu sɔɔ. Kpa i n nùn somimɔ ka bukata kpuro ye u mɔ beɛn mi. Domi u tɔn dabiru somi, ka maa nen tii.

³ I Pirisila ka Akilasi tɔbiri, be ba sāa nen sɔm kowosibu Yesu Kirisi sɔɔ. ⁴ Ba ben wāaru wē bu ka nen wāaru wɔra. N n̄ nɛ turo na bu siaramɔ, ka maa tɔn tuko Yesun yigberugibu kpurowa ba bu siaramɔ. ⁵ I maa Yesun yigberu te ta ra mɛnɛ ben yenuɔ tɔbiri. I nen kīnasi Epaneti tɔbiri wi u gbia u gōru gɔsia Kirisin mi Asin tem sɔɔ. ⁶ I Maari tɔbiri wi u sɔmburu kua gem gem beɛn sɔɔ. ⁷ I maa nen temgibu Andoniku ka Yunia tɔbiri ka be sa pirisɔm kua sannu. Ba beɛɛ baka mɔ gɔrobun suunu sɔɔ. Ba mam gbia ba kua Yesugibu na sere kua Yesugii.

⁸ I Ampilatu tɔbiri wi u sāa nen kīnasi Yinni sɔɔ. ⁹ I besen sɔm kowosi Kirisi sɔɔ Urubeni tɔbiri, ka Sataki nen kīnasi. ¹⁰ I Apelesi tɔbiri wi u tii sɔɔsi naane dokeo geo laakari mɛribun saa sɔɔ. I Aritobun yenugibu tɔbiri. ¹¹ I

nen temgii Herodio tɔbiri. I Naasisin yenugibu tɔbiri be ba sāa Yinnigibu.

¹² I Tirifeni ka Tirifosi tɔbiri, kurɔ be ba sāa Yinnin sɔm kowobu. I Pɛɛsidi besen kīnasi tɔbiri wi u sɔmburu kua gem gem Yinnin sɔɔ. ¹³ I maa Rufusi tɔbiri wi u sāa naane dokeo geo, ka win mɛro wi na garisi nen mɛro. ¹⁴ I Asenkiti tɔbiri ka Felegoni, ka Herimesi ka Patobasi, ka Herimasi ka besegibu be ba wāa ka be. ¹⁵ I Filolɔgu ka Yuli tɔbiri ka Nere, ka win sesu, ka Olimpa, ka naane dokeobu kpuro be ba ka bu wāa.

¹⁶ I tɔbirinɔ ka kīru. Kirisin yigbenu kpuro nu beɛ tɔbura.

Kirɔ dāaka

¹⁷ Nɛgibu, na beɛ kanamɔ i n da n tii sɛ ka be ba karanaa dokemɔ, ka ye n koo beɛ wɔrumasia. I desiro ben min di, domi ba sɔɔsiru sikimɔwa te i nua kɔ. ¹⁸ Domi tɔn ben bweseru ba n̄ sāa be ba Kirisi besen Yinnin wāaru wāa, ben nukurugia ba mɔ. Ka gari dori ka kɔkiriba, ba ka taki sarirugibu swaa nim wiamɔ. ¹⁹ N n̄ beɛn sɔn na, tɔmbu kpuro ba beɛn mɛm nɔɔbu yē kɔ. Yen sɔna nen nukura do ka beɛ. Adama na kī i n sāa bwisigibu gean kobu sɔɔ, kpa i n sāa be ba kun kɔsan kobu yē. ²⁰ Gusunɔ wi u alafia wɛɛmɔ, u koo beɛ Setam dam kɔra n̄ n sosi beɛn naasun temɔ.

Besen Yinni Yesun durom mu n wāa ka beɛ.

²¹ Timɔte, nen sɔm kowosi, u beɛ tɔbura, ka maa nen temgibu Lusu ka Yasoni, ka Sosipati.

²² Na beɛ tɔbura Yinni sɔɔ, nɛ Teritiu, nɛ wi na tire te yorumɔ.

²³ Gayusi nen kpaa yēro ka yigberu kpuron kpaa yēro, u beɛ tɔbura. Erasutu wi u ra wuun gobi bere, u beɛ tɔbura, ka maa besegii Kaatusi.

[²⁴ Kpa besen Yinni Yesu Kirisin durom mu n wāa ka beɛ kpuro. Ami.]

Siara dāakibu

²⁵ Su Gusunɔ siara wi u dam mɔ u ka beɛ tāsisia ka nen Labaari gea ye na waasu mɔ na ka Yesu Kirisin gari kparamɔ, yi yi asiri sɔɔsimɔ ye ya raa wukiri saa toren di. ²⁶ Adama tē ya tera saa Gusunɔn sɔmɔbun yorin di,

nge mε Gusunɔ u yiire, wi, wi u ko
n wãa sere ka baadommaɔ. Ma ba
bwesenu kpuro ye giasia nu ka naane
doke kpa nu ka gari yi mem nɔɔwa.

²⁷ Yen sɔ, bu Gusunɔ wi u sãa
bwisigii wi turo, bεεε wẽεyɔ saa Yesu
Kirisin min di sere ka baadommaɔ.
Ami.

TIRE GBIKIRU TE PŌLU U KORINTIGIBU KUA

Korintigiba Pōlu u tire te yorua u ka ben bikia dabinu wisi. Waati ye sɔɔ, Korinti ya s̄awa wuu maro bakɔ Gerekiban tem sɔɔ. Romugiba ba tem mɛ mɔ, ma ba Korinti ye kua ben bera ye ba sokumɔ Akain wuu maro mi yen wirugii u w̄a. Korintigibu ba s̄awa tenkuba, ma ba tii sue ȳeru ka deema ye ba mɔ ben wuu ge sɔɔn s̄. Yen biru, b̄uu s̄aru ka sakararu nu dam mɔ wuu ge sɔɔ.

Tire ten kpunaa

1. Tɔbiribu ka k̄ɛ ni ba mwa Kirisi sɔɔ, wiru 1:1-9.
2. Karanabu Yesun yigberu sɔɔ, wiru 1:10n di sere wiru 4:21.
3. K̄ɔ m̄nabu ka suanabun gari, wiru 5:1n di sere wiru 7:40.
4. Naanɛ dokeon tii m̄ru, wiru 8:1n di sere wiru 11:1.
5. Nge mɛ ba koo ka s̄aru ko Yesun yigberu sɔɔ, wiru 11:2n di sere wiru 14:40.
6. Seebu ḡarin din gari, wiru 15.
7. Kir̄ba, wiru 16.

Tɔbiribu

¹⁻² Bɛɛ Gusunɔn yigberugibu, bɛɛ be i w̄a Korintiɔ, bɛɛ be u soka i ka ko wigibu, ma u bɛɛ ḡsa u yii i n ka gbinne ka Kirisi Yesu, nɛ Pōluwa, wi Gusunɔ u soka win k̄iru sɔɔ n ka ko Yesu Kirisin ḡro, ka S̄siteni, besegii, sa bɛɛ tɔbura. Sa maa be kpuro tɔbura be ba Yinni Yesu Kirisin ȳisiru sokumɔ baama, wi u s̄a ben Yinni ka besen Yinni. ³ Gusunɔ besen Baaba ka Yinni Yesu Kirisi bu bɛɛ durom kua kpa bu bɛɛ alafia w̄.

K̄ɛ ni ba mwa Kirisi sɔɔ

⁴ Baadomma na ra n Gusunɔ siaramɔ bɛɛn s̄, win durom saabu mɛ ba bɛɛ w̄ bɛɛ ka Kirisi Yesun gbinnaa sɔɔ. ⁵ Ba bɛɛ kua dukiagibu baayere sɔɔ, ka garin gerubu, ka ȳeru kpuro, saa win min di. ⁶ Ya s̄ɔsimɔ ma seeda ye na Kirisi diiya bɛɛn suunu sɔɔ ya n̄ kam kue. ⁷ I n̄ Hunden k̄eru garu

bie i n ka mara sere besen Yinni Yesu Kirisi u kurama. ⁸ Wiya u koo bɛɛ ȳre sere ka n̄rɔ, kpa i ka ȳra taare sariru sɔɔ t̄ɔ t̄ɔ u koo na. ⁹ Gusunɔ naanɛgiiwa, wi u bɛɛ soka i n ka n̄ɔ tia s̄a ka win Bii Yesu Kirisi besen Yinni.

Karanabu Yesun yigberu sɔɔ

¹⁰ Na bɛɛ yiiremɔ negibu, ka besen Yinni Yesu Kirisin ȳisiru, i de i n gari tee gerunamɔ, kpa karanabu bu ku raa du bɛɛn suunu sɔɔ. I de i n bwisiku teenu mɔ. ¹¹ Domi Kolowen t̄ambu ba man s̄ɔwa ma sikirinɔsu w̄a bɛɛn suunu sɔɔ negibu. ¹² Yeniwa na nua ma wini gerumɔ wiya P̄lugii, kpa wini nɛɛ, wiya Apologii, kpa wini maa nɛɛ, wiya Sefagii, kpa goo u n m̄, wiya Kirisigii. ¹³ Kirisi u s̄a yiru ro? Ba Pōlu go d̄a bunanaru w̄llɔ bɛɛn s̄? Nge ka P̄lun ȳisira ba bɛɛ batemu kua?

¹⁴ Aawo, na Gusunɔ saabu kua ye na n̄ ka bɛɛn goo batemu kue ma n kun mɔ Kirisipu ka Gayusi. ¹⁵ Nge m̄ya goo kun kp̄ u gere ma ba bɛɛ batemu kua ka nen ȳisiru. ¹⁶ Geema, na maa Setefanin yenugibu batemu kua. Be baasi na n̄ ȳ n̄ n̄ goo batemu koore. ¹⁷ Domi Kirisi kun man ḡre n ka batemu ko ma n kun mɔ n ka Labaari gean waasu ko, n̄ n̄ maa mɔ ka gari ȳeru, kpa Kirisin ḡɔ d̄a bunanaru w̄llɔn dam mu ku raa ko kam.

Kirisi s̄a Gusunɔn dam

ka Gusunɔn bwisi

¹⁸ Domi Kirisin ḡɔ d̄a bunanaru w̄llɔn gari, wiirara be ba kam m̄n mi, adama besɛ be sa faaba waam̄n mi, Gusunɔn dama. ¹⁹ Domi ba yorua ma Gusunɔ u nɛɛ, “Kon laakarigibun laakari kam koosia, kpa n bwisigibun bwisi kpeerasia.”

²⁰ Mana bwisigii w̄a. Mana wooda ȳro w̄a. Mana saa yenin sikirinɔsugiba w̄a. Gusunɔ u n̄ handunian bwisi kue wiiraru?

²¹ Domi Gusunɔn bwisi sɔɔ u n̄ dere handuniagibu ba n̄n gie ka ben tiin bwisi. Yen s̄na n̄ n̄n w̄re u ka t̄ambu faaba ko be ba n̄n naanɛ doke, ka win garin waasu yi ba tamaa wiiraru. ²² Geema, Yuuba ba ȳrenu bikiamɔ, Gerekiba ba maa bwisi kasu. ²³ Adama besɛ sa Kirisin waasu m̄ wi

ba kpare dāa bunanaru wəllə, ye n kua wiiraru tən tukobun mi ma ya dera Yuuba ba n naane doke. ²⁴ Adama be ba soka mi, ba n saan na Yuuba n kun me tən tukobu, Kirisi kua Gusunən dam ka Gusunən bwisi. ²⁵ Domi Gusunən wiiraru ta təmbun bwisi kere, Gusunən dam sariru ta maa təmbun dam kere.

²⁶ Nəgibu i mēerio nge me ba ka beε soka. N n mə ma been dabinu sāa handunian bwisigibu n kun me yen damgibu n kun me sina bibu. ²⁷ Adama Gusunə u bu gəsa be handuniagiba mēera nge gari bakasu u ka bwisigibu sekuru doke, u maa handunian dam sarirugibu gəsa u ka damgibu sekuru doke. ²⁸ Gusunə u maa bwēebwēebu gəsa ka be ba gema ka be ba n sāa gāanu handunia ye səə u ka bu kawā mam mam be ba mēera gāanu. ²⁹ Kpa goo u ku raa ka woo kanε Gusunən wuswaa, baa turo. ³⁰ Adama u dera i gbinnε ka Yesu Kirisi ma u nūn kua beεn bwisi ka beεn gem. Wi səəra sa maa dēeraru ka yakiabu wa. ³¹ Yen sō, “Wi u woo kanamə, u woo kanə Yinnin sō,” nge me ba yorua.

2

Ba Kirisin gari kparamə

wi ba kpare dāa bunanarə

¹ Nəgibu, sanam me na na been mi na n Gusunən gari kpare ka bwisi beke gεε n kun me ka nəə dobu gabu. ² Domi na n gōru doke na n gāa tukunu yē been suunu səə ma n kun mə Yesu Kirisi wi ba kpare dāa bunanaru wəllə. ³ Na da been mi ka dam sariru ka berum ka diiri bakabu. ⁴ Nen gari ka nen waasu kun sāa nen tiin bwisi n kun me nen nəə dobu, adama n sāawa Hunden dam ka win sōsiru. ⁵ Kpa been naane dokebu bu ku ka yōra tənun bwisi səə ma n kun mə Gusunən dam səə.

Gusunən bwisin gari

⁶ Ka me, beε sa bwisi geen gari kparamə tən girobun suunu səə, yi yi kun sāa saa yenin bwisi, n kun me saa yenin wirugibun bwisi be ba kam kobu dəə. ⁷ Adama Gusunən bwisi

asirigiiya sa kparamə yi yi berua, yin səəru Gusunə u kua saa toren di, su ka ko yiikogibu. ⁸ Saa yenin wirugibu ba n yi tuba baa tən turo, domi ba n daa yi tuban na, ba n daa Yinni yiikogii kparemə dāa bunanarə. ⁹ Adama nge me ba yorua,

“Ye nōni kun waare, ye swaa kun nəəre, ye ya n maa duure tənun gōru səə, yeya Gusunə u bu səəru kua be ba nūn kī.”

¹⁰ Ma u sun ye sōsi saa win Hunden min di. Domi Hunde wi, u ra n kpuro mēera u n ka yē, baa ye n wāa Gusunən tii səə. ¹¹ Nge wara u tənun bwisikunu yē ma n kun mə win tiin hunde ye ya wāa wi səə. Nge mēya maa goo kun Gusunən bwisikunu yē ma n kun mə win Hunde. ¹² Win Hunde wiya sa mwa, n n mə handunian hunde, kpa sa n ka yē ye Gusunə u sun kə win durom səə. ¹³ Sa n maa asiri ye tubusiamə ka gari yi yi wee tənun bwisin di, ma n kun mə saa Gusunən Hunden min di, sa n ka hunden gari bu sōsimə be ba Hunde wi mə.

¹⁴ Handuniagii u n Gusunən Hunden gari wuramə, domi wiirara yi sāa win mi. Yi n kpē yi nūn yeeri, domi Hunden tiwa u yi tubusiamə. ¹⁵ Wi u wāa ka Hunden baa, wiya gāanu kpuro ra yeeri, adama goo sari wi win gari ra yeeri.

¹⁶ “Domi wara u Yinnin bwisikunu yē. Wara u nūn bwisi kēere.” Goo sari. Adama beεra sa Kirisin bwisikunu yē.

3

Gusunən səm kowobu

¹ Nəgibu na n kpīa na ka beε gari kue nge me na ra ko ka be ba wāa ka Hunden baa. Adama na ka beε kuawa nge be ba wāa ka wasin baa, be ba sāa bii wēenu Kirisi səə. ² Boma na beε wē, n n mə dīa daka, domi i n tura be ba koo dīa daka mwε, i n mam tura ka tē ³ yēn sō i wāa ka wasin baa gina. Domi sanam me nisinu ka sikirinəsū wāa been suunu səə, i n sōsimə ma i wāa ka wasin baa? Been sanu sanusu kun sāa nge handuniagisu? ⁴ Domi been goo u n gerumə wiya Pəlugii, kpa

goo u nɛɛ wiya Apologii, i n̄ s̄a nge t̄an be ba tie?

⁵ Wara ra n Apolo. Nge wara ra n P̄olu. Ba s̄aawa s̄am kowobu b̄en min di i naan̄e doke nge m̄e Yinni u ben baawure win s̄amburu w̄ɛ. ⁶ N̄ena na duura, ma Apolo u nim ȳɛka, adama Gusun̄wa u kp̄ɛasiam̄o. ⁷ N̄ n m̄en na, wi u duurum̄o ka wi u nim ȳɛkam̄o ba n̄ s̄a ḡaanu, ma n kun m̄o Gusun̄o wi u kp̄ɛasiam̄o. ⁸ Duuro ka wi u nim ȳɛkam̄o ba s̄aawa tia, ben baawure koo win are mwa nge m̄e win s̄ambura n̄e. ⁹ Domi b̄es̄e Gusun̄wa sa s̄amburu kuamm̄e sannu. B̄eɛ maa i s̄aawa win gberu.

I maa s̄a win gani beki. ¹⁰ Durom m̄e Gusun̄o u man w̄ɛn saabu, n̄ena na kp̄ɛkp̄ɛku sura nge b̄ani ȳɛro, ma gaba b̄anim̄o gen w̄oll̄o. Adama i de baawure u laakari ko nge m̄e u banisnam̄o. ¹¹ Domi goo kun kp̄ɛ u maa kp̄ɛkp̄ɛku gagu sura ma n kun m̄o ge ba sure, geya ga s̄a Yesu Kirisi. ¹² Wi u bana kp̄ɛkp̄ɛku gen w̄oll̄o ka wura ka sii geesu, ka kpee kp̄ikinu, wi u maa bana ka d̄aa ka taka n̄o ka w̄ii, ¹³ baawuren s̄ambura koo s̄ōsira domi siribun t̄oru ta koo tu terasia, ȳɛn s̄ō d̄ōwa ta koo ka na kpa d̄ō wi, u baawuren s̄amburun dam m̄ɛri. ¹⁴ Wi u bana kp̄ɛkp̄ɛku gen w̄oll̄o ma win bana kun d̄ō mwaare, u koo are wa. ¹⁵ Win s̄ambura maa d̄ō mwaara, wiya u ḡbisira. Win tii u koo faaba wa, adama u ko n s̄aawa nge wi u d̄ō soora u yara.

¹⁶ I n̄ ȳɛ ma i s̄aawa Gusun̄on w̄aa yeru? I n̄ ȳɛ ma win Hunde w̄aa b̄eɛ s̄ō? ¹⁷ Yen s̄ō, goo ù n Gusun̄on w̄aa yeru sank̄a, Gusun̄o u koo ȳɛro sanku. Domi Gusun̄on w̄aa yera d̄ɛre ta ka yii win s̄ō, b̄eɛya maa w̄aa yee te.

¹⁸ I ku de goo u win tii n̄oni w̄ōke. B̄eɛn wi u tamaa u bwisi m̄o handunia ye s̄ō, u de u ko gari b̄ak̄o kpa u bwisi gee wa u mwa. ¹⁹ Domi handunian bwisi s̄aawa wiiraru Gusun̄on n̄oni s̄ō. Ba yorua, “U ra dewa bwisigibun tiin bwisi yi bu yina mwa.” ²⁰ Ba kpam yorua ba n̄e, “Yinni Gusun̄o u t̄ambun bwisikunu ȳɛ, u ȳɛ ma nu s̄aawa kam dirum.” ²¹ N̄ n m̄en na, goo u ku

woo kana t̄onun s̄ō domi ḡaanu kpuro b̄eɛgina. ²² P̄olu ka Apolo ka Sefa ka handunia ka w̄aaru ka ḡō ka ye n w̄aa gis̄o ka ye n sisi sia, ye kpuro ya s̄aawa b̄eɛgia. ²³ B̄eɛ maa Kirisigiba, Kirisi maa s̄a Gusun̄ogii.

4

Kirisin ḡarobu

¹ I de bu sun ḡarisi Kirisin s̄am kowobu be Gusun̄o u win asirin gari n̄omu s̄ondia. ² Be ba maa ḡaanu n̄omu s̄ondia n ween̄wa ba n s̄a naan̄egibu. ³ Adama ḡaa piimuna n̄en mi, b̄eɛ ì n man siri, n̄ kun m̄e b̄a n man siri t̄ambun wuswaā. Ka gem na n̄ n̄en tii siri. ⁴ Na n̄ ḡaanu ȳɛ n̄e s̄ō ye ya man taare w̄ɛm̄o, adama n̄ n̄ m̄o ba man gem w̄ɛ yen s̄ō. Domi Yinniwa s̄a n̄en siri kowo. ⁵ Yen s̄ō, i ku ra maa ḡaanun siribu ko t̄ō te, tu sere na sere Yinni ù n tunuma. Wiya u koo kpuro yarama batum̄o ye ya berua w̄ōkuru s̄ō, kpa u t̄ambun ḡarusun bwisikunu s̄ōsi. Sanam m̄e s̄ōra baawure u koo win siarabu n̄o Gusun̄on mi.

⁶ B̄eɛn s̄ona, n̄egibu, na gari yi kpuro weesina nge n̄e ka Apolo, kpa i ka gia b̄es̄en min di nge m̄e i n̄ ko wooda sara ye ba yorua, b̄eɛn goo u ku ka tii sua b̄es̄en turon s̄ō kpa u n turo gema. ⁷ A tamaa goo nun m̄ɛra a gabu san̄o kere? Mba a m̄o ye ba n̄ nun k̄a. M̄a a ȳɛ ba nun k̄awa, mba n kua a ka woo kanam̄o nge wi u ka tii wa.

⁸ I deba k̄o. I kua dukiagibu. I tamaa i bandu dii b̄es̄en sariru. N ko n daa w̄ɛra ì n bandu dii ka gem, kpa b̄es̄e ka b̄eɛ sa n s̄a ban diobu sannu. ⁹ Domi na lasabu kua ma Gusun̄o u sun aye d̄aakiru w̄ɛ, b̄es̄e ḡarobu, nge be ba taare w̄ɛ bu go. Baawure handunia s̄ō, w̄ollun ḡaradoba ka t̄ambu kpuro ba sun m̄ɛra nge be ba dweebu dua. ¹⁰ B̄es̄e sa s̄a gari bakasu Kirisin s̄ō, adama b̄eɛ i s̄a bwisigibu Kirisi s̄ō. B̄es̄e sa n̄ dam m̄o, b̄eɛya i dam m̄o. I kua atasiriba ma b̄es̄e sa kua b̄eɛre sariba. ¹¹ Sere n ka kua saa yeni s̄ō ḡōra sun goowa ma nim n̄oru ga sun m̄ò, sa w̄aa tereru, ba sun soom̄o, sa n̄ maa w̄aa yeru garu m̄o. ¹² Ma sa hania

mò sa ka beseen noma samburu mò. Bà n sun faara sòmò, sa ra n bu domaru kuammewa. Bà n maa sun nani sòmò, sa ra n temanewa. ¹³ Bà n sun mem manimò, sa ra n suuru kanamòwa. Sere ka tẽ ba sun merra nge weke gõari ka gãanu kpuron kubanu.

¹⁴ Na n yeni yorumò n ka bese sekuru doke adama n ka bese gerisiwa nge nen bii kinasibu. ¹⁵ Baa i n baaba neruro dabinu mò Kirisi sò, i n tundo dabinu mò, domi nena na kua been tundo Yesu Kirisi sò Labaari gean saabu. ¹⁶ N n men na, na bese yiiremò i n da man saari. ¹⁷ Yen sòna na bese nen bii kinasu Timote goria wi na naane sãa Yinni sò. Wiya u koo bese yaayasia nge me nen wãara sãa Kirisi sò, nge me na ra sòsi baama Yesun yigbenu kpuro sò.

¹⁸ Tẽ wee, gaba tii suamò nge na n maa sisi been mi. ¹⁹ Adama n n sosi kon na been mi n n sãa Yinnin kiru. Kon maa be ba tii suamò min dam gia, n n mò ben gari tona. ²⁰ Domi Gusunon bandu ta n sòsiramò gari gerubu sò, ma n kun mò dam sò me mu samburu mò. ²¹ Mba i ki. N na ka bokuru? Nge ka kiru ka daa teerugia.

5

Sekuru sariru Yesun yigberu sò

¹ Sa labaari gaa nua ba nee, sekuru sari kòsuru gara wãa been suunu sò tèn bweseru tòn tukobun tii ba n kãkò bu kò. Ba nee been turo u win tondon kurò ki. ² Ma i woo kanamò. N weene i n nuki sankire, kpa i yero wuna been suunu sòn di wi u daa ye kua. ³ Baa i kun man waamò been suunu sò, nen hunde wãa mi. Na maa durò wi siri kò, wi u yenin bweseru kua, nge me kon daa nùn siri nà n wãa mi. ⁴ I n menna ka nen hunde sannu, ka Yinni Yesun yisuru ka win dam, ⁵ i durò wi Setam nòmu sòndio, win wasi yi ka kam kò kpa win hunde yu faaba wa Yinni Yesun tò te sò.

⁶ Been woo kana bin bwesera kun wã. I n yẽ ma pẽe seeyatia filko yeya ya ra pẽe kpuro kukusie? ⁷ Tẽ, n weene i pẽe seeyatia tãkòru wuna kpa i kò nge pẽe kpa ya ye ya kun seeyatia mò, nge me i sãa. Domi ba Kirisi go kò

wi u sãa beseen Goo sararibun abòru. ⁸ N n men na, su tò bakaru di, n kun ka pẽe seeyatia tãkòru ye n sãa kòsa ka nuku kòsuru, adama ka pẽe ye ba kun kukusie, ye n sãa gem ka murafiti sariru.

⁹ Na bese tireru yorua na nee, i ku ka kurò dama kowobu menna. ¹⁰ Na n ka handunia yen kurò dama kowobu yã, ka yen binegibu ka yen gbenòbu ka be ba bũu sãamò. Domi nà n ka be yã tilasi i ka yari handunian di. ¹¹ Na neewa i ku ka goo menna wi ba sokumò kinasu Yesu sò u n sãa kurò dama kowo, n kun me binegii, n kun me bũu sãa, n kun me atama gero, n kun me tam nòro, n kun me taki dio. I ku mam dia gbẽeru menna ka ben bweseru.

¹²⁻¹³ Domi Yesun yigberugiba n weene i siri. I tòn kòso wi wunò been suunu sòn di. N n nen baa n ka bu siri be ba n wãa Yesun yigberu sò. Gusunòwa ben siribu mò.

6

Naane dokeobun sirinaa

¹ Been goo u n gari mò ka win win-sim, u koo kãku u siribu da gem sarirugibun wuswaa? Kpa n kun maa mò naane dokeobun mi? ² Bese i n yẽ ma naane dokeoba ba koo handunian tambu siri? N n been na i ko handunia siri, yera i n kpẽ i gari piimunu siri? ³ I n yẽ ma besera sa ko wollun gòradoban siribu kò? Kaa ra sere gere handunia yenin gari? ⁴ N n men na, i n gari yin bweseru mò, i de be ba n gãanu ganu tura Yesun yigberu sò bu kò been siri kowobu. ⁵ Na bese sòmò been sekura. Ka geema i n goo mò been suunu sò win bwisi tura u ka win wònòbun siribu kò? ⁶ Adama i mam siribu sokunamò gem sarirugibun wuswaa.

⁷ I n gari mò been suunu sò, munusewa mam mam. Mban sòna i n toraru wuramò. Mban sòna i n derimò bu bese taki di. ⁸ Adama bese i ra gabu tore, i ra gabu taki di, be ba mam sãa been naane dokeosibu. ⁹ Bese, i n yẽ ma gem sarirugiba kun kpẽ bu ayeru wa ban te Gusunò u swi sò? I ku de bu bese nani wãke. Kurò dama kowobu

ka bũugibu, ka sakara kowobu ka be ba ka ben tɔn durɔsibu kpunamɔ ¹⁰ ka gbɛnɔbu ka binɛgibu ka tam nɔrobu ka tɔn yaako kowobu ka taki diobu ba n̄ ayeru wasi ban te sɔɔ. ¹¹ Mɛya bɛɛn suunu sɔɔ gaba raa s̄aa. Adama ba bɛɛ wobura, ba bɛɛ dɛɛrasia ba yii, ba bɛɛ gem wɛ̄ Yinni Yesu Kirisin ȳsirun s̄ɔ, ka maa bɛɛn Gusunɔn Hunden s̄ɔ.

I Gusunɔ bɛɛɛ wɛ̄ɛyɔ

ka bɛɛn wasi

¹² Ba n̄ man yinarimɔ n ḡaanu kpuro ko. Adama n̄ n̄ mɔ ni kpuro nu are mɔ. Ba n̄ man yinarimɔ n ḡaanu kpuro ko adama na n̄ wuramɔ n ko ḡaanu ganun yoo. ¹³ D̄ianu w̄awa nukurun s̄ɔ, nukura maa w̄aa d̄ianun s̄ɔ, ma Gusunɔ u koo ye yiru kpeesia. Adama wasi kun w̄aa kurɔ damarun s̄ɔ. Yi w̄awa Yinnin s̄ɔ ma Yinni maa w̄aa yin s̄ɔ. ¹⁴ Gusunɔ wi u Yinni seesia, u koo maa sun seesia ka win dam.

¹⁵ Bɛɛ i n̄ yɛ̄ ma bɛɛn wasi yi s̄awa Kirisin wasin k̄asi? N n̄ mɛn na, kon Kirisin wasin k̄asi sua kpa n̄ ka ko kurɔ tanɔn wasin k̄asi? Su ku wa mɛ! ¹⁶ I n̄ yɛ̄ ma wi u ka kurɔ tanɔ mɛnna, u kua wasi tee ka wi? Domi ba yorua, “Be yiru ba koo ko wasi tee.” ¹⁷ Adama wi u ka Yinni manina, u kua hunde tia ka wi.

¹⁸ I kurɔ damaru suurio. Toranu kpuro ni tɔnu u m̄ nu w̄awa wasin tɔwɔ, adama wi u kurɔ damaru m̄ win wasiya u toraru koosimɔ. ¹⁹ Nge i n̄ yɛ̄ ma bɛɛn wasi s̄awa Hunde Dɛɛron w̄aa yeru wi u w̄aa bɛɛ sɔɔ, wi Gusunɔ u bɛɛ k̄a? I n̄ tii mɔ. ²⁰ Domi ba bɛɛ dwawa geeru n̄ru sari. Yen s̄ɔ, i Gusunɔ bɛɛɛ wɛ̄ɛyɔ ka bɛɛn wasi.

7

Suanabun gari

¹ Tɛ̄ gari yin tireru i man yorua, yiya na bɛɛ wisimɔ. N w̄a tɔn durɔ u ku kurɔ baba. ² Adama kurɔ damarun s̄ɔ n weenɛ baawure u n win tiin kurɔ mɔ, kpa kurɔ baawure u n win tiin durɔ mɔ. ³ Kpa durɔ ka win kurɔ ba n w̄asinɛ nge mɛ n weenɛ. ⁴ Domi kurɔn wasi yi n̄ s̄aa win tiigii ma n kun mɔ win durɔgii. Nge mɛya maa durɔn wasi yi n̄ s̄aa win tiigii ma n kun mɔ

win kurɔgii. ⁵ I ku n da mɛnanɛ ma n kun mɔ saa fiiko sɔɔ ye i ko wuna bɛɛn laakari yu ka wura kanaru sɔɔ mam mam. Adama yen biru i maa wureo i mɛnna, kpa Setam u ku raa bɛɛ k̄akiri bɛɛn tii nɛnubu sarirun s̄ɔ.

⁶ Na n̄ yeni gerumɔ nge tilasin baa, na gesi kanamɔwa. ⁷ N ko n man w̄ɛre tɔmbu kpuro b̄a n s̄aa nge nɛn tii, adama baawurewa u win k̄ɛrɔn baa mɔ saa Gusunɔn min di, winigirun baa, wiɔnɔgirun baa.

⁸ Adama na tantanɔbu ka ḡaminibu s̄ɔmɔ n ko n w̄ɛra b̄a n w̄aa nge mɛ na ka w̄aa. ⁹ Adama b̄a kun kp̄ɛ bu tii nɛnɛ, bu de bu kasuna bu ka suana, domi n buram bo bu suana n kere ba n k̄i kamgiru w̄asi.

¹⁰⁻¹¹ Tɛ̄, be ba suana k̄a, beya na wooda yeni s̄ɔmɔ. Kurɔ u ku raa win durɔ yina. Adama ù n yina, u sinɔ, u ku maa durɔ kpao sua, n̄ kun mɛ u wuro win durɔ yinaro win mi. N n̄ maa weenɛ durɔ u win kurɔ yina. Adama n̄ n̄ nɛ na bu wooda dokeammɛ, ma n kun mɔ Yinni.

¹² Be ba tie, beya na maa yeni s̄ɔmɔ, n n̄ mɔ Yinniwa u gerua. Naanɛ dokeo goo ù n kurɔ mɔ ma kurɔ wi, u n̄ s̄aa naanɛ dokeo ma n kurɔ wi w̄ɛre ba n ka w̄asinɛ, u ku raa n̄n yina. ¹³ Kurɔ goo ù n maa durɔ mɔ ma durɔ wi, u n̄ s̄aa naanɛ dokeo ma n durɔ wi w̄ɛre ba n ka w̄asinɛ, u ku raa n̄n yina. ¹⁴ Domi durɔ naanɛ doke sarirugii wi, ba n̄n yii nɛnɛm win kurɔn s̄ɔ. Mɛya ba maa kurɔ naanɛ doke sarirugii wi yii nɛnɛm win durɔn s̄ɔ, ben bibu ba n ka yii nɛnɛm. Ma n kun mɛ, ba ko n s̄aa nge naanɛ doke sariba. ¹⁵ Adama naanɛ doke sarirugii wi, ù n doona, i n̄n derio. N n̄ s̄aa mɛ, n̄ n̄ tilasi ba n ka w̄asinɛ domi Gusunɔ u sun sokawa sa n ka w̄aa alafia sɔɔ. ¹⁶ Domi wunɛ kurɔ n̄ n̄ wunɛ kaa n̄ yɛ̄ wunɛn durɔ ù n koo faaba wa. Wunɛ durɔ, n̄ n̄ wunɛ kaa n̄ maa yɛ̄ wunɛn kurɔ ù n koo faaba wa.

W̄aa tɛ̄n s̄ɔ Yinni u bɛɛ soka

¹⁷ N n̄ mɛn na, i de baawure u win w̄aarɔ di nge mɛ Gusunɔ u ka n̄n soka ka durom mɛ Yinni u n̄n kua.

Yeniwa na Yesun yigbenu kpuro yirema. ¹⁸ Ba goo bango kuawa Yinni u sere yero soka? I ku yeron bango ye go. Ba n gina nun bango kue Yinni ka nun soka? I ku ra maa nun bango kua. ¹⁹ Bango nge bango sariru, yen gaa kun saa gāanu ganu, adama Gusunon garin mem nōba bu saa gāanu. ²⁰ Kpa tōnu baawure u wa u yōra nge me u saa ba ka nun soka. ²¹ A n saan na yoo ba ka nun soka, a ku yeni garisi. Adama ba n nun tii mōru wē a mō. ²² Domi yoo wi ba soka, u kua tii mōwō Yinni sō. Nge meya maa tii mōwō wi ba soka, yero kua Kirisin yoo. ²³ Ba beē dwa geeru nōru sari. Yen sō, i ku de i n maa saa tōmbun yobu. ²⁴ N n men na negibu, i de baawure u yōra Gusunō sō nge me u saa ba ka sere nun soka.

Wāndiaba ka gōminibun gari

²⁵ Tē ye n saa wāndiaba gā, na n gari gēe mō ye n saa Yinnin wooda. Adama nge me Yinni u man wānwāndu kua na ka kua naanegii, na beē nen laakari sōmō.

²⁶ Na tamaa, saa yenin wahalan sō ma n ko n wēra tōn durō baawure u n wāa nge me u saa. ²⁷ A n kurō mō, a ku ra swaa kasu i ka karana. A n maa wāa tantanaru sō, a ku kurō kasu. ²⁸ Adama a n kurō sua, a n tore. Wāndia u n maa durō sua, u n tore. Adama be ba suana, ba ko n nōni swāaru mō ben wāaru sō. Na n maa kī n saa me beēn mi.

²⁹ Negibu, ye na gerumō wee, saa kun maa dēu. Yen sō, saa tēn di wi u kurō mō, n weene u n saa nge u n kurō mō. ³⁰ Kpa wi u nuku sankiranu mō u ko nge u n mō. Wi u maa nuku dobu mō u koowo nge u n nuku dobu mō. Wi u maa dwemō, u koowo nge u n gāanu mō. ³¹ Wi u maa ka handunian dukia bukata mō u ku win laakari kpuro doke ye sō. Domi handunia yeni ya doonōwa mi.

³² Na n kī i n wurure. Wi u kun kurō mō, wiya ra n Yinnin gāanu kasu, ye n koo Yinni dore. ³³ Adama wi u kurō mō wiya ra n hania mō handunian gāanu sō u n kasu ye n koo win kurō dore. ³⁴ Win laakari ra n bōnu sāawa. Kurō be ba n durōbu mō ka wāndiaba

ba ra n Yinnin gāanu kasu ba n ka saa dēerobu wasi sō ka hunde sō. Adama wi u durō mō wiya ra n handunian gāanu kasu ye n koo win durō dore.

³⁵ Na yeni gerumōwa beēn alafian sō, n n mō n ka beēn wāaru sēsiasia, adama n ka beē sōsiwa ye n weene i ko, kpa i ka tii Yinni wē mam mam.

³⁶ Goo u n bwisika u wa ma ye u win bii wāndia kuamme ya n beere mō, ma wāndia wi, u ye, u de u ko nge me u kī, u de bu nun kurō kpaaru sua. N n toraru. ³⁷ Adama wi u yōra sim sim ma u n wāa tilasi sō ma u dam mō win gōru kīru wōllō u n nee, win bii wāndia u ku durō sua, gea u bwisika. ³⁸ Nge meya wi u dera ba win bii wāndia kurō kpaaru sua u gea kua, adama wi u n dere ba nun sue, wiya kua n kere.

³⁹ Tōn kurō u ko n ka win durō gbinnewa win durōn wāarun tōru kpuro sō, adama durō wi, u n gu, kurō wi, u tii mō u ka durō kpao sua wi u kī, yero u n gesi saa Yinnigii. ⁴⁰ Adama nen laakari sō kurō wi, u n tii deri gōmini te sō win nuku dobu koo kpēa n kere. Na maa tamaa Gusunon Hundedwa man yeni sōwa.

8

Dīa ni ba ka būu yākuru kua

¹ Tē, gāa ni ba ka būu yākuru kua, nin gari sōra na wura.

Geema, beēe kpuro sa yēru mō. Yera tii suabu mō, adama kīra ta ra tōnu tāsisi. ² Goo u n tamaa u gāanu yē, u n yē gina nge me n weene u n yē. ³ Adama wi u Gusunō kī, Gusunō u yēro yē.

⁴ Tē dīa ni ba ka būu yākuru kua, ameniwa nin dibun gari saa. Sa yē ma būu kun gāanu handunia sō. Sa maa yē ma Gusunō turowa wāa. ⁵ Domi baa ba n gerumō būnu wāa wōllō ka temō, nge me sa yē ma būu dabinu ka yinni dabinu nu wāa, ⁶ ka me, besen mi, Gusunō turowa wāa. Wiya saa Baaba win min di gāanu kpuro nu naamō. Win sōna sa maa wāa. Yinni turowa maa wāa. Wiya Yesu Kirisi win min di gāanu kpuro nu kōra. Win saabuwa sa maa wāaru mō.

⁷ Adama n ñ tǎmbu kpuro ba yeni yē. Gabu be ba gina būu sǎarun dǎone mǎ, ba yaa ye temmǎ nge būu sǎa dǎanu, ma ben gǎru dam sariruguu ga bu taare wēemǎ. ⁸ N ñ mǎ dǎana nu koo ka sun susi Gusunǎn mi. Sǎ kun di, n ñ kǎmiaru, sǎ n maa di, n ñ turiru.

⁹ Adama i tii laakari koowo bēen tii mǎ te, tu ku raa de be ba ñ dam mǎ bu tora. ¹⁰ Domi wunε wi a yēru mǎ, ma a sǎ a dimǎ būu dirǎ, gǎru dam sarirugii ù n nun wa mi, u ñ koo wǎrugǎru ko u ka būu sǎa dǎanu di? ¹¹ Kpa kǎnasi wi, wìn sǎ Kirisi u gu, u kam ko wunen yērun saabu. ¹² Nge mēya ì n bēen berusebu torari ma i ben gǎru dam sariruguu ge mēera mǎ, Kirisiwa i torari. ¹³ Yen sǎ, dǎanu nù n koo nēn beruse torasia, na ñ maa yaa temmǎ sere ka baadommaǎ, n ku ka nēn beruse torasian sǎ.

9

Gǎron yiiko ka win sǎmburu

¹ Na ñ tii mǎ rò? Na ñ sǎa gǎro? Na ñ Yesu bēen Yinni wa ro? Bēe ì ñ sǎa nēn nǎman sǎmburu Yinni sǎo? ² Baa nà kun sǎa gǎro gabun mi, na sǎa mē bēen mi, domi bēeya ì sǎasimǎ ma ne Yinnin gǎrowa.

³ Be ba kǎ bu man gari wēerisia, ye kon bu wisi wee. ⁴ Sa ñ yiiko mǎ su ka di su maa ka nǎ? ⁵ Sa ñ yiiko mǎ sa n ka kurǎ naanε dokeo mǎ wi u koo sun yǎsiri nge mē gǎrobu gabu ba mǎ ka Yinnin wǎnǎbu, ka Sefa? ⁶ Nge ne ka Baanabasi tǎnawa sa ñ yiiko mǎ su ka nǎman sǎmburu deri? ⁷ Wara dǎo tabu gberǎ ka win tiin gobi. Wara dǎa duurumǎ gberǎ kpa yēro kun sere nin binu dimǎ. Nge wara u naa gǎo kparamǎ ma u ñ gen bom nǎrumǎ.

⁸ Na ñ yeni gerumǎ ka tǎnun yiiko tǎna. N ñ gari tee yi wooda ya gerumǎ? ⁹ Domi Mǎwisin wooda sǎo ba yorua, “I ku bēen naa kinεrun nǎo bǎke saa ye ta sǎmburu mǎ dǎanu sǎo.” Naan sǎna Gusunǎ u yeni gerua? ¹⁰ Nge bēen tiin sǎna u gari yi mǎ. Mēya bēen sǎna ba yorua domi n weenε wuko u wuku ka yǎiyǎbu, kpa gēu u gē u n bǎnu yǎiyǎ. ¹¹ Sǎ n hunden gǎanu duura bēen suunu sǎo, ñ n mēn na gǎa bakana

sǎ n wasin gǎanu gǎ bēen mi? ¹² Gabu bǎ n yen yiiko mǎ bēen mi, bēse maa ni. Sa ñ bu kere?

Adama sa ñ yiiko ye denda bēe sǎo. Ye kpuro sǎara sa temanε, kpa su ku ra ka Kirisin Labaari gea swaa ganε. ¹³ I ñ yē ma be ba sǎmburu mǎ sǎa yerǎ ba ben dǎanu waamǎ min di? Be ba maa yǎku yeru kǎsu, ba ben bǎnu mǎ te sǎo. ¹⁴ Nge mēya maa Yinni u yiire be ba Labaari gean waasu mǎ bu ben dǎanu wa ye sǎo.

¹⁵ Adama na ñ yen gaa denda gǎa ni sǎo. Mēya na ñ maa yeni yorumǎ bu ka man ye kuan sǎ. Na kǎru bo n ghi. Goo sari wi u koo man yinari n woo kana gari yinin sǎ. ¹⁶ Domi n ñ weenε n woo kana Labaari gean kparabun sǎ. Tilasiwa ye, ya man sǎawe. Nà kun yen waasu kue, wahala baka. ¹⁷ Nà n ye kua ka kǎru kon are mwa. Nà kun maa kǎ na ka mǎ, ka mē, kon ye kowa domi ba man yē nǎmu sǎndiawa. ¹⁸ N n mēn na, mba nēn are. Nēn areya n ka Kirisin Labaari gea waasu ko n kun ka gobin baa kpa n ku nēn yiiko kpuro dendi ye na mǎ Labaari gean kparabun sǎ.

¹⁹ Baa nà n tii mǎ tǎmbu kpuron wuswaaǎ na tii kua baawuren yoo kpa n ka tǎn dabiru gawama. ²⁰ Yuuban mi na kua nge Yuu n ka Yuuba gawama. Be ba maa wooda nasie, na kua ben turo, kpa n ka bu gawama baa mē nēn tii na ñ wǎa woodan nǎmaa. ²¹ Be ba kun wooda mǎn mi, na maa kua ben turo kpa n ka bu gawama. N ñ mǎ ma na ñ Gusunǎn wooda nasie, na Kirisin wooda nasie. ²² Dam sarirugibun mi na kua wi u kun dam mǎ kpa n ka dam sarirugii be gawama. Na kua nge mē baawure u sǎa ben gabu bu ka faaba waara, baa ñ n mēren na. ²³ Ye kpurowa na mǎ Labaari gean sǎo kpa na n ka bǎnu mǎ ye sǎo.

²⁴ I yē ma dukan garasa sǎo tǎmbu kpuro ba duki mǎwa adama tǎn turowa u koo yen are wa. Yen sǎ, ì dukio nge mē ì ko ka are wa. ²⁵ Wasi kasanugii baawure u ra n tii nēniwa kpuro sǎo. Ba mǎ mē bu ka are wa yi

yi sãa wurusun furɔ * ge ga koo gbera gu dɛrura. Adama bɛɛ sa mɔ su ka mwa ge ga kun kpeemɔ. ²⁶ Yen sɔna na duka mɔ dee dee na n geririmɔ. Na sannamɔ, adama n n mɔ nge wi u wom soomɔ. ²⁷ Na nen wasi nɔwia mɔ gem gem n ka yi kamia, kpa n ku ra ko wi ba koo gira nɛm dira nen tii sanam mɛ na sibu gabu waasu kua.

10

Bũu sãarun kirɔ

¹ Nɛgibu na kɔ i n yɛ ma bɛɛn sikadoba kpuro ba wãa guru wii ten * tɔbuɔ ma be kpuro ba sãa nim wɔku gen † suunu sɔɔ ka naasu. ² Ma be kpuro ba kua Mɔwisin bwãabu ka batemu gaa guru wii te sɔɔ ka nim wɔku ge sɔɔ. ³ Ma be kpuro ba dĩa teenu di ni nu na saa wɔllun di, ⁴ ma ba nim nɔruram tem nɔra mɛ Gusunɔ u bu wɛ, domi ba nim nɔrumɔwa saa kpee Hundegirun min di te ta bu swi biruɔ. Kirisiwa sãa kpee te. ⁵ Adama Gusunɔ u ben dabiru go gbaburu sɔɔ yɛn sɔ ben daa ya n nɔn wɛre.

⁶ Tɛ, yeya ya sãa yireru bɛɛn sɔ kpa sa kun maa sãa kɔsan kirobu nge be. ⁷ Kpa i ku ra maa bũu sã nge mɛ beɔnɔn gabu ba kua. Domi ba yorua, “Tɔn be, ba sina ba di, ba nɔra, ma ba seewa ba kom bɛrɛtɛkɛ mɔ.” ⁸ Su ku ra maa kurɔ damaru ko nge mɛ ben gabu ba kua, ma ben nɔrɔbun suba yenda ita (23.000) ba kam kua sɔɔ teerun sɔɔ. ⁹ Su ku ra maa Yinni mɛeri nge mɛ u nɛ, nge mɛ ben gabu ba kua, ma wɛɛ bu go go. ¹⁰ Su ku maa wɔki nge mɛ ben gabu ba kua, ma gɔɔn gɔrɔdo u bu go.

¹¹ Yeya ya bu deema nge yireru, ma ba ye yorua bu ka sun kirɔ ko, bɛɛ be sa wãa handunian tɔɔ dãaki teni sɔɔ. ¹² Yen sɔ, wi u tamaa u yɔ sim sim, u de u n tii sɛ kpa u ku raa wɔrumɛ. ¹³ I n laakari mɛeribu gabu waare ma n kun mɔ bi tɔmbu kpuro ba ra wa. Gusunɔ wi u sãa naanɛgii, u n derimɔ bu bɛɛn laakari mɛeri n kere ye i ko kpɔ i ka temana. Adama laakari mɛeribu

baabire sɔɔ u ra maa yari yeru ko kpa i ka kpɔ i temana bi sɔɔ.

¹⁴ Yen sɔ, kɔnasibu, i bũu sãaru surio. ¹⁵ Na ka bɛɛ gari mɔwa nge laakarigibu. I de i lasabu ko ye na gerumɔ. ¹⁶ Sã n bɔnu mɔ nɔri domarugia ye sɔɔ, ye sa ka Gusunɔ siaramɔ, sa n bɔnu mɔ Kirisin yem sɔɔ? Sã n pɛɛ ye yabua, sa n bɔnu mɔ Kirisin wasi sɔɔ? ¹⁷ Pɛɛ tia ya wãa. Baa sã n dabi, sa sãa wasi tee, domi bɛɛ kpuro sa bɔnu mɔ pɛɛ tia ye sɔɔ.

¹⁸ I bu mɛerio be ba mara Isireliba. Be ba yãkunu dimɔ, ba n bɔnu mɔ yãku yee te sɔɔ? ¹⁹ N n mɛn na, mba na gerumɔ. Na gerumɔ ma yaa ye ba ka bũu yãkuru kua ya sãa gãanu? Bũuwa sãa gãanu? ²⁰ Aawo. Adama na gerumɔ ma ye ba ka yãkuru kua, bũna ba ka yãkuru kua, n n mɔ Gusunɔ. Na n maa kɔ i n bɔnu mɔ ka bũnu. ²¹ I n kpɛ i nɔ Yinnin nɔra sɔɔ kpa i maa nɔ bũnun nɔra sɔɔ. I n kpɛ i di ye ya wãa Yinnin tabulu wɔllɔ, kpa i maa di ye ya wãa bũnun tabulu wɔllɔ. ²² Sa kɔ su Yinnin nisinu seeyawa? Sa nɔn dam kere?

I kpuro koowo

i ka Gusunɔ bɛɛɛ wɛ

²³ Ba n tɔnu yinarimɔ u gãanu kpuro ko, adama n n mɔ ni kpuro nu arufaani mɔ. Ba n tɔnu yinarimɔ u gãanu kpuro ko adama n n mɔ ni kpuro nu tɔnu tãsisiamɔ. ²⁴ N n weene goo u win tiin arufaani kasu, ma n kun mɔ win winsimgia.

²⁵ Ye ba gesi dɔramɔ yaburɔ i dio, i ku gãanu bikia tii taare wɛɛbun sɔ. ²⁶ Domi tem sãawa Yinni Gusunɔgim, ka gãanu kpuro ni nu wãa mɛ sɔɔ.

²⁷ Naanɛ doke sarirugii u n bɛɛ dim soka, ma i gɔru doke i ka da, gãanu kpuro ye ba bɛɛ wɛ, i dio, i ku ra gãanu bikie tii taare wɛɛbun sɔ. ²⁸⁻²⁹ Adama goo u n bɛɛ sɔɔwa u nɛɛ, yeniwa ba ka yãkuru kua i ku di yɛron gɔrun sɔ wi u bɛɛ sɔɔwa, n n mɔ bɛɛn tiin gɔrun sɔ.

Domi mban sãna kon de bu nen tii mɔru siri goon gɔrun sɔ. ³⁰ Nã n

* **9:25** wurusun furɔ - Gera ba ra raa doke goon wirɔ yellu wi u garasa gaa sɔɔ wiru gbia. * **10:1** guru wii te - Ta sãawa te ta Isireliba gbiiye sanam mɛ ba wãa gbaburɔ. † **10:1** nim wɔku ge - Ga sãawa nim wɔku ge ba mɔ Naa yari ge ga burana ba tɔbura ye ba yara Egibitin di.

Gusunɔ siara ye na dimɔn sɔ, mban sɔna na kon de bu maa nen kɔsa gere ye sɔɔ.

³¹ N n mɛn na, ì n dimɔ ì n nɔrumɔ, ñ kun mɛ ì n gɔanu ganu mɔ, i ye kpuro koowo i n ka Gusunɔ beere wɛɛmɔ. ³² I ku ra Yuuba torasie ñ kun mɛ Gerɛkiba ñ kun mɛ Yesun yigberu te ta maa sɔa Gusunɔgiru. ³³ Nen tii na kookari mɔ n ka kpuro ko ye ya koo tɔmbu kpuro dore, na kun nen tiin arufaani kasu ma n kun mɔ tɔn dabirugia, kpa bu ka faaba waara.

11

¹ I man saario nge mɛ nen tii na Kirisi saarimɔ.

Tɔn kurɔn wii kpɔibu

² Na beɛ siara ye i ra ka man yaaye kpuro sɔɔ, ye i maa ka sɔɔsi te neni sim sim te na mwa na beɛ wɛ. ³ Adama na kɔi i n yɛ ma Kirisiwa tɔn durɔ baawuren wirugii, tɔn durɔ maa sɔa tɔn kurɔ baawuren wirugii, Gusunɔwa maa Kirisin wirugii. ⁴ Tɔn durɔ baawure wi u kanaru mɔ, ñ kun mɛ u Gusunɔn gari gerumɔ, ù n win wiru wukiri, u ñ win wirugii beere wɛɛmɔ. ⁵ Ma tɔn kurɔ baawure wi u kanaru mɔ, ñ kun mɛ u Gusunɔn gari gerumɔ, ù kun win wiru wukiri, u ñ win wirugii beere wɛɛmɔ. N sɔawa nge ù n pɔɔru woka. ⁶ Tɔn kurɔ ù kun kɔi u yasa bɔke, n weene u seri bura. Adama ñ n sɔan na sekuru u ka seri bura ñ kun mɛ u ka pɔɔru woka, u de u yasa bɔke. ⁷ N ñ weene tɔn durɔ u win wiru wukiri domi u sɔawa Gusunɔn weenasii, u maa Gusunɔ beere wɛɛmɔ, adama tɔn kurɔ u tɔn durɔ beere wɛɛmɔ. ⁸ Domi tɔn durɔ kun yari tɔn kurɔn min di, tɔn kurɔwa yari tɔn durɔn min di. ⁹ Mɛya maa ba ñ tɔn durɔ taka kue tɔn kurɔn sɔ, tɔn kurɔwa ba kua tɔn durɔn sɔ. ¹⁰ N n mɛn na, wɔllun gɔradoban sɔ n weene tɔn kurɔ u yasa bɔke u n ka sɔɔsimɔ ma u goo wiru kpɔiyɛ. ¹¹ Adama Yinni sɔɔ, n ñ koorɔ tɔn kurɔ u n wɔa n kun ka tɔn durɔn baa. Mɛya maa tɔn durɔ u ñ kpɛ u n wɔa n kun ka tɔn kurɔn baa. ¹² Domi nge mɛ tɔn kurɔ u yari tɔn durɔn min di, nge mɛya tɔn durɔ

maa marura tɔn kurɔn min di, adama ye kpuro n kooramɔwa saa Gusunɔn min di.

¹³ I lasabu koowo beɛn tii. N weene tɔn kurɔ u Gusunɔ kana u kun yasa bɔkua? ¹⁴ I ñ yɛ beɛn tii ma sekura tɔn durɔn seri yì n dɛu? ¹⁵ Adama tɔn kurɔn seri yì n dɛu, burara. Ba nùn win seri wɛwa u ka yi dendi nge win sɔnditia. ¹⁶ Adama goo ù n kɔi u ka sun sikirina, na gesi gerumɔ ma beɛ sɔɔ ka Gusunɔn yigberu sɔɔ sa ñ maa komaru garu mɔ.

Yinnin dɔa domaruginu

(I maa mɛriɔ Mateu 26:26-29, Maaku 14:22-25, Luku 22:15-20)

¹⁷ Gari yi na kɔi n beɛ yiire mini tɛ, na ñ beɛ siaramɔ yi sɔɔ, domi ì n mɛnne, n ku ra sanɔ gaa ko, n da n gɔɔgɔm mɔwa. ¹⁸ Gbiikaa ba man sɔɔwa ma, ì n mɛnne, wuunu ganu wɔa beɛn suunu sɔɔ ni nu ñ nɔɔ tɔa sɔa. Na mi gia wura ma geema. ¹⁹ Domi n ñ koo ko karanaa ya kun wɔa beɛn suunu sɔɔ, kpa be ba sɔa geegibu bu ka sɔɔsira. ²⁰ Wee, ì n mɛnne i ka dɔanu dimɔ, n ñ ka Yinnin domaruginu weene. ²¹ Domi ì n mɛnna i ka di, baawure ra n sendewa u ka win tiin dɔanu di, kpa gɔɔra n gabu mɔ, kpa tam mu n gabu goomɔ. ²² I ñ beɛn tiin yenusu mɔ mi i ko di kpa i nɔ? Nge i kɔi i n Yesun yigberu gemawa, kpa i sɔarobu sekuru doke? Mba kon gere. Kon beɛ siara? Aawo, na ñ beɛ siaramɔ ye sɔɔ.

²³ Domi Yinnin min diya na sɔɔsiru mwa te na beɛ wɛ. Na nɛɛ, wɔku tɛ sɔɔ ba Yinni Yesu tɔmbu nɔmu sɔndia u pɛɛ sua, ²⁴ u Gusunɔ siara ma u ye murura. Ma u nɛɛ, yeniwa nen wasi yi ba go beɛn sɔ. I n da yeni ko i n ka man yaaye. ²⁵ Mɛya u maa nɔra sua ye ba dim kpa u nɛɛ, nɔra yeniwa Gusunɔn nɔɔ mwɛɛ kpaa te u sire ka nen yem. Sanam baamere sɔɔ mɛ i ka ye nɔrumɔ, i n da ko i n ka man yaaye. ²⁶ Domi sanam baamere sɔɔ mɛ i pɛɛ ye dimɔ ma i ka nɔra ye nɔrumɔ, Yinnin gɔɔwa i kparamɔ sere u ka wurama.

²⁷ Yen sɔna wi u Yinnin pɛɛ di, ñ kun mɛ ù n ka win nɔra nɔra, ma u ñ kue nge mɛ n weene u ko, u

Yinnin wasi ka win yem torariwa. ²⁸ N n men na, baawure u tii wɛeri u sere pɛɛ ye di u maa ka sere nɔra ye nɔ. ²⁹ Domi ù n dimɔ ù n nɔrumɔ ù kun tuba ye n sãa Yinnin wasi, u tii taare suammewa win dibu ka nɔru bi sɔɔ. ³⁰ Yen sɔna been dabira barɔ, ma dabira kua kpanɔbu, gaba maa gu. ³¹ Sà n tii siri ka gem, ba ù maa sun sirimɔ. ³² Adama Yinni ù n sun siri, u ra sun seeyasiewa, kpa su ku ra maa taare wa ka handuniagibu sannu.

³³ Yen sɔ negibu, ù n menna i ka di, i de i maruna. ³⁴ Gɔɔru tà n goo mɔ, u de u gina dɔanu di yenuɔ, kpa been menna sɔɔ i ku ra taare sua. Gari yi yi tie, kon bee yin asansi sɔ nà n tunuma.

12

Hunde Dɛeron kɛnu

¹ Tɛ ye n sãa Hunde Dɛeron kɛnun gari, negibu na kɔ i n yin gem yɛ. ² I yɛ ma sanam mɛ i ù Gusunɔ yɛ, ba ra n bee gawewa bɔnun yiraɔ, ni nu ku ra gari gere. ³ Yen sɔna na kɔ i tubu ma goo wi u gari mɔ saa Gusunɔn Hunden min di, u ù gerumɔ ba Yesu bɔrusi. Goo kun maa kpɛ u nɛɛ Yesu sãa Yinni, ma n kun mɔ saa Hunde Dɛeron min di.

⁴ Hunden kɛɛ bwese bwesekawa wãa, adama Hunde turo wiya nu wɛɛmɔ. ⁵ Sɔm bwese bwesekawa wãa, adama Yinni turo wiya sa ko ye kua. ⁶ Dam bwese bwesekawa maa wãa mɛ tɔnu koo kpɔ u ka sɔmburu ko, adama Gusunɔ turo wiya mu tɔmbu kpuro wɛɛmɔ sɔmburu baateren sɔ. ⁷ Ba baawure kɛru wɛ te ta sɔsimɔ ma u Hunde Dɛero mɔ kpa u ka tu dendi tɔmbu kpuron arufaanin sɔ. ⁸ Hunde u ra goo kɛru wɛ u ka tɔmbu bwisi kɛ, kpa u goo kɛru wɛ u ka gari gere ka yɛru. ⁹ Hunde turo wi, u ra goo naane dokebu wɛ, kpa u goo dam wɛ u ka barɔbu bekia. ¹⁰ Meyã Hunde turo wiya ra maa goo sɔm maamaakiginun dam wɛ, kpa u goo kɛru wɛ u ka tɔmbu Gusunɔn gari tusia, kpa u maa goo bwisi wɛ u ka Hunden kɛnu ka kɛɛ ni nu tie wunana. U ra goo bwisi wɛ u ka Hunden barum bwese bwesekan gari gere, kpa u goo bwisi wɛ u ka gari yi tusia. ¹¹ Hunde turo wiya u ye kpuro

mɔ. U baawure kɛɛ bwese bweseka wɛɛmɔ nge mɛ u kɔ.

Naane dokeobu kpuro

ba sãa wasi teen doo dooka

¹² Domi Kirisi sãawa nge wasi tee ka yin doo dooka dabiru. Wasi yi, yi sãawa tee baa mɛ yi doo dooka dabiru mɔ. ¹³ Domi ba sun batɛmu kuawa ka Hunde turo kpa Yuuba ka tɔn tukobu, yobu ka tii mɔwɔbu, bee kpuro su ka ko wasi tee. Sa maa gbinnɛ ka Hunde turo wi, bee kpuro.

¹⁴ Wasi sãawa doo dooka dabiru n ù mɔ tia. ¹⁵ Baa naasu sù n nɛɛ, su ù sãa nɔmu, ka mɛ, su ù wãa wasi sɔɔ? Su wãawa wasi sɔɔ. ¹⁶ Baa swaa yà n maa nɛɛ, ya ù sãa nɔnu, ka mɛ, ya ù wãa wasi sɔɔ? Ya wãawa wasi sɔɔ. ¹⁷ Wasi kpuro yì n sãa nɔni, amɔna yi koo ka gari nɔ. N kun mɛ, yi kpuro yì n sãa swaa, amɔna yi koo ka nɔburu nɔ. ¹⁸ Adama nge mɛ n sãa Gusunɔ u doo dooka baayere dokewa wasi sɔɔ nge mɛ u kɔ. ¹⁹ Ya ù koorɔ wasi yi kun doo dooka mɔ. ²⁰ Tɛ, wasi sãa tee adama yi doo dooka dabiru mɔ.

²¹ Yen sɔna nɔni kun kpɛ yi nɔmu sɔ yi ù gen bukata mɔ. Wira kun maa kpɛ tu naasu sɔ ta ù sin bukata mɔ. ²² Adama baa wasin doo dooka ye ya sãare ya ù dam mɔ, wasi yen bukata mɔ too. ²³ Ye ya maa sun sãawe nge ya ù beere mɔ, sa ye beere wɛɛmɔ. Ye sa ù maa kpɛ su sɔsi sa ye wukirimɔ. ²⁴ Adama yen ye ya waabu wã, ya ù wukiribun bukata mɔ. Gusunɔ u been wasi swɛna u ka yin gam beere wɛ mi n beere bia. ²⁵ U kuawa kpa wasi yi kun ka karane, adama doo dooka baayere ya n ka yen yensian laakari mɔ. ²⁶ Wasin gam mù n nɔni swãaru wa, ka mi n tie sanna ba bɔnu mɔ. Meyã bà n maa yin gam siara, ka mi n tie sanna ba nuku dobu bɔnu mɔ.

²⁷ Tɛ bee kpuro i sãawa Kirisin wasi, ma been baawure sãa yin doo dooka. ²⁸ Gbiikaa Gusunɔ u gbia u gɔrobu gɔsa Yesun yigberu sɔɔ, yiruse win sɔmɔbu, itase keu sɔsiobu, yen biru be ba sɔm maamaakiginun dam mɔ, ka maa be ba dam mɔ bu ka barɔbu bekia, ka be ba gabu somimɔ, ka be ba

tombu kparamo, ka be ba ka Hunden barum bwese bweseka gari mɔ. ²⁹ N n mɔ be kpuro ba sãa gɔrobu, n̄ kun mɛ Gusunɔn sɔmɔbu, n̄ kun mɛ keu sɔosiobu. N n̄ maa mɔ be kpuro ba dam mɔ bu ka sɔm maamaakiginu ko, ³⁰ n̄ kun mɛ bu ka barɔbu bekia, n̄ kun mɛ bu ka Hunden barum bwese bweseka gari ko, n̄ kun mɛ bu ka gari yi tusia. ³¹ N n̄ mɛn na, i Hunden kɛnu kasuo ni nu bɛɛɛ kere.

Kon maa bɛɛ swaa sɔosi ye ya kpuro kere.

13

Kĩru

¹ Baa n̄ n̄ ka barum bwese bweseka gari mɔ ka mam wɔllun gɔradoban barum ma na kun tɔnu k̄i, na sãawa nge yankokoru n̄ kun mɛ yangireru te ba soomɔ. ² Baa n̄ n̄ Gusunɔn gari gerubun dam mɔ, ma na asiri kpuro tuba ka yẽru kpuro, ma na Gusunɔ naanɛ doke sere kon kp̄i n̄ guunu sɔ nu swenyɔ, n̄ kun tɔnun k̄iru mɔ na n̄ sãa gãanu. ³ Baa n̄ n̄ n̄n dukia kpuro sãarobu wɛ, baa n̄ n̄ dera ba n̄n wasi wɔɔwa, n̄ kun tɔnun k̄iru mɔ na n̄ are wasi.

⁴ Wi u tɔnu k̄i u ra tɛmanɛ, u ra n̄ maa tɔn geeru mɔ, u ku ra n̄ nisinu mɔ, u ku ra woo kanɛ, u ku ra maa tii sue. ⁵ Wi u tɔnu k̄i u ra n̄ tɔmbun bɛɛɛ yɛ, u ku ra win tii tɔnan arufaani kasu, u ku ra mɔru ko fuuku, u ku ra maa torarun gari yi win nukurɔ. ⁶ Wi u tɔnu k̄i u ku ra yɛeri kɔsan sɔ ma n̄ kun mɔ gem sɔ. ⁷ Wi u tɔnu k̄i u ra ka kpuro tɛmanɛ. Win naanɛ dokebu ka win yĩiyɔbu ka win tɛmanabu bu ku ra kpe.

⁸ Wi u tɔnu k̄i win k̄ira ku ra n̄ nɔru mɔ. Gusunɔn gari gerubu bu nɔru mɔ, Hunden barum bwese bwesekan gerubu koo kpe, yẽru ta koo maa kpe. ⁹ Domi bɛsɛn yẽru ka bɛsɛn Gusunɔn gari gerubu, yen gaa kun yiba. ¹⁰ Adama sanam mɛ ye ya yiba ya koo na, sanam mɛya ye ya kun yiba, ya koo doona.

¹¹ Sanam mɛ na sãa bii, na ra gari gere nge bii, na ra laakari ko nge bii, na ra maa bwisiku nge bii, adama tɛ

ye na guro guro kua, na biin daa deri. ¹² Ye sa waamɔ tɛ ya sãare ye sa waamɔ bari bari tasa sɔɔ, adama sɔɔ teeru sa ko ra wa n̄ni ka n̄ni. Ye na yɛ tɛ ya n̄ yiba, adama sɔɔ teeru kon da tubu sãa sãa nge mɛ Gusunɔ u man tuba.

¹³ Tɛ gãanu ita yeniwa ya wãa, yeya naanɛ dokebu, ka yĩiyɔbu, ka k̄iru. Adama k̄ira ta kere.

14

Hunde Dɛɛron kɛnun gari

¹ N n̄ mɛn na, k̄ira n̄ weenɛ i n̄ kasu. I maa Hunden kɛnu kasuo, n̄ mam nɛɛɛ Gusunɔn garin gerubun k̄iru.

² Wi u ka Hunden barum gari gerumɔ, n̄ n̄ tɔnu u ka gari mɔ, Gusunɔwa u ka gari mɔ, domi goo kun yɛron gari nɔmɔ. Gem asirigima u gerumɔ ka Hunde Dɛɛron dam. ³ Adama tɔmba, Gusunɔn sɔmɔ u ra ka gari ko. U ra bu tãsisie, kpa u bu dam kɛ, kpa u bu nukuru yemiasia. ⁴ Wi u ka Hunden barum gari mɔ, u win tii tãsisiamɔwa. Adama Gusunɔn sɔmɔ, Yesun yigbera u tãsisiamɔ.

⁵ N ko n̄ man dore bɛɛ kpuro i n̄ ka Hunden barum gari mɔ, adama ye na k̄i n̄ kere, yera i n̄ Gusunɔn gari gerumɔ. Domi wi u Gusunɔn gari gerumɔ u kere wi u Hunden barum bwese bweseka gerumɔ, ma n̄ kun mɔ ù n̄ win gari tusia, kpa u ka Yesun yigberu tãsisia. ⁶ Tɛ, n̄gibu arufaani yerà i ko wa n̄ n̄ na bɛɛn mi ka Hunden barum bwese bwesekan gerubu, ma na kun ka sɔsiru nɛ, n̄ kun mɛ yẽru, n̄ kun mɛ Gusunɔn garin gerubu n̄ kun mɛ keu gaa.

⁷ Baa gãa ni nu kun wãaru mɔ nge guuru ka mɔrɔku bà n̄ nu soomɔ, bà kun nu gɔsikiamɔ, amɔna gaba koo ka gia ye nu gerumɔ. ⁸ Wi u maa kɔba soomɔ, ù kun soomɔ dee dee, wara u koo tabun sɔɔru ko. ⁹ Nge mɛya bɛɛn gari yi kun dɛɛɛ, yi koo kowa kam. ¹⁰ Barum bwese bweseka dabina nu wãa handunia sɔɔ, sari maa mɛ goo kun nɔmɔ. ¹¹ N n̄ mɛn na, n̄ kun barum nɔmɔ mɛ ba ka gari mɔ, wi u mu gerumɔ u ko n̄ sãawa tɔn tuko n̄n mi, kpa n̄ n̄ maa ko tɔn tuko yɛron mi.

¹² Nge meya beε, yèn sō i Hunden kēnu kasu, i kookari koowo i ka nu wa nu n kpā ni nu koo Yesun yigberu tāsisia.

¹³ Yen sō, n weene wi u ka Hunden barum gari gerumō u Gusunō kēru kana te u koo ka gari yi tusia. ¹⁴ Domi nà n kanaru mō ka Hunden barum nen hundewa ya kanaru mō, adama nen bwisikunu kun wāa te sō. ¹⁵ Tē, amōna kon ko. Kon kanaru ko ka nen hunde, kon maa ko ka nen bwisikunu. Kon womu ko ka nen hunde, kon maa ko ka nen bwisikunu. ¹⁶ A n Gusunō siara ka hunde tōna, amōna naane dokeo diro u koo ka kpī u neε, ami, wunen siarabun sō. U n yē ye a gerumō. ¹⁷ Baa wunen siarabu bù n wā, bu n yēro tāsisiama.

¹⁸ Na Gusunō siara yèn sō na ra ka Hunden barum bwese bweseka gari ko n beε kpuro kere. ¹⁹ Adama Yesun yigberu sō na kīru bo n gari nōbu gere ka nen bwisikunu n ka gabu keu sōsi, n kere gari nārōbun suba wākuru (10.000) ka Hunden barum.

²⁰ Negibu i ku maa bwisiku nge bibu. Daa kōsa sōra n weene i n sāa nge bii wēnu, adama bwisikunu sō i n sāa tōn girobu. ²¹ Gusunōn woodan tireru sō ba yorua, “Yinni u neε, kon de bu nen gari nō be ba barum tukum gerumōn nōn di, ka maa sōbun nō sōn di. Adama ka mē, ba n nen gari swaa dakimō.”

²² N n men na, Hunden barum bwese bwesekan kēru ta sāawa yīreru be ba kun naane doken mi, n n mō be ba naane doken mi. Adama Gusunōn gari gerubun kēra ta sāa yīreru be ba naane doken mi, n n mō be ba kun naane doken mi.

²³ N n men na, Yesun yigberu kpuro tà n mēna, kpa baawure u n Hunden barum gerubu wōri, naane dokeo dirobu n kun mē naane doke sarirugibu bà n duuma, ba n koo gere bu neε i wiirawa? ²⁴ Adama baawure ù n Gusunōn gari gerumō, sanam mē naane doke sarirugii n kun mē naane dokeo diro goo u duuma, win gōru ga koo nùn so, kpa gari yi, yi nùn siri yi tumbu kpuro ba gerumō. ²⁵ Win bwisiku asiriginu nu koo maa sōsira

batuma sō, kpa u yiira u Gusunō sã u neε, geema, Gusunō u wāawa beεn suunu sō.

Yesun yigberun sãarun wooda

²⁶ Negibu, beεn baawurewa u kēru mō, googiru womu, googiru tubusianu, googiru sōsiru Gusunōn min di, googiru Hunden barum bwese bwesekan gerubu, googiru maa men tusiabu. I n mēna, i de i n ye kpuro mō i ka tāsisiama. ²⁷ Gabu bà n koo ka Hunden barum bwese bweseka gari ko, n weene ba n sāa tumbu yiru n kun mē ita tōna kpa bu ko tia tia, kpa goo u maa ben gari yi tusia. ²⁸ Adama goo ù kun wāa mi wi u koo kpī u gari yi tusia, i de bu mari mēnō sō, kpa bu yi ko ka Gusunō tōna. ²⁹ Ye ya maa sāa Gusunōn sōmōbun gari wee. I de ben yiru n kun mē ita bu gari ko, kpa be ba tie bu ben gari yi yīya. ³⁰ Gusunō ù n goo wi u sō mēnō sō gāanu sōsi u ka gere, i de wi u gari mō u mari. ³¹ Domi beε kpuro i ko kpī i Gusunōn gari gere tia tia, kpa beε kpuro i ka gāanu gia kpa i ka dam kēru wa. ³² Gusunōn sōmōbu bu de ba n tii kpīa ben kēru sō. ³³ Domi Gusunō kun bereteke kī ma n kun mō alafia.

Nge mē n sāa naane dokeobun yigbenu kpuro sō, ³⁴ n weene tōn kurōbu bu mari mēnō sō. N n weene bu gari gere, adama bu wiru kpīyo nge mē Gusunōn wooda ya gerumō. ³⁵ Bà n kī bu gāanu gia i de bu ben durōbu bikia yēnu, domi beεn sekura tōn kurō ù n gari mō mēnō sō.

³⁶ Amōna. Beεn min diya Gusunōn gari yi gbia yi torua? Nge beε tōnan miya yi tura? ³⁷ Goo ù n tamaa u sāa Gusunōn sōmō, n kun mē u yīyo u Hunden kēnu mō, n weene u wura ma ye na yorumō, Yinnin yireba. ³⁸ Goo wi u kun yeni wure, i ku ra yēro wura.

³⁹ Yen sō, negibu i kasuo i ka Gusunōn gari gere, kpa i ku yina bu ka Hunden barum bwese bweseka gari ko. ⁴⁰ Adama i kpuro koowo dee dee ka beεε.

15

Kirisin seebu gərin di

¹ Nəgibu na bεε Labaari gea ye yaayasiama ye na raa bεε nɔɔsia ma i ye mwa, i maa yɔ ye sɔɔ. ² Yen min diya i faaba waama i n gari yi neni dim dim yi na bεε waasu kua. Ma n kun mε, kama i naane doke.

³ Domi gari yi yi kpuro kere yiya na bεε nɔmu sɔndia yi nen tii na mwa. Yiya mini. Kirisi u gu bεsen toranun sɔ nge mε Gusunən gari gerumɔ. ⁴ Ba nùn sika ma u seewa gərin di sɔɔ itase nge mε Gusunən gari gerumɔ. ⁵ U win tii Sefa sɔɔsi, yen biru wəkura yiru ye. ⁶ Yen biru u kura mi win bwāaba mənne bèn geera nεera wunɔbu (100) kere. Ben dabira wasi ka tɛ, adama gaba gu. ⁷ Ma u maa win tii Yakɔbu sɔɔsi, yen biru gərobu kpuro.

⁸ Dākuru u maa man kure, nε wi na s̄a nge wi ba mara suru kun yiba. ⁹ Domi nena na piiburu bo gərobu sɔɔ. Na n weene bu man soku gəro, domi na Gusunən yigberu nani sɔɔwa. ¹⁰ Adama ka Gusunən duroma na ka s̄a mε na s̄a tɛ, ma durom mε u man kua mu n kue kam. Na kookari kua n gəro be kpuro kere, adama n n mən tiiwa na kua ma n kun mɔ Gusunən durom mε mu ka man wāa. ¹¹ N n mən na, gari tee yiya sa waasu mɔ nε ka be, tee yiya i maa naane doke.

Bεsen seebu gərin di

¹² Tɛ, b̄a n Kirisin gari waasu kua ma u seewa gərin di, amɔna bεen gaba ka mɔ gəriba kun seemɔ. ¹³ Gəribu b̄a kun seemɔ, Kirisi kun maa seewe. ¹⁴ Kirisi u kun seewen na, bεsen waasu kama, bεen naane dokebu maa kama. ¹⁵ Sa maa Gusunɔ seeda weesugia diiya sanam mε sa gerua ma u Kirisi seeya gərin di, domi n n s̄a gem ma gəriba kun seemɔ, n n mən na, Gusunɔ kun maa Kirisi seeye. ¹⁶ Domi gəribu b̄a kun seemɔ Kirisi kun maa seewe. ¹⁷ B̄a kun maa Kirisi seeye bεen naane dokebu kama, i maa wāa bεen toranu sɔɔ gina. ¹⁸ Be ba maa Kirisi naane doke ba ka gu ba kam kuawa. ¹⁹ N n wāa teni tɔnan s̄n na

sa Kirisi ȳiyɔ, sa s̄awa wɔnwɔndobu n tɔmbu kpuro kere.

²⁰ Adama tɛ, Kirisi u seewa gərin di u kua gbiikoo be ba koo sen sunu sɔɔ. ²¹ Domi nge mε gɔɔ na saa tɔnun min di, nge mɛya gəribun seebu maa naamɔ saa tɔnun min di. ²² Nge mε tɔmbu kpuro ba gbimɔ yèn s̄ ba gbinne ka Adamu, nge mɛya ba koo kpuro seeya yèn s̄ ba gbinna ka Kirisi. ²³ Adama baawure ka win wuura. Gbiikaa Kirisi, yen biru be ba s̄a wigibu win naarun sanam. ²⁴ Yen biruwa handunian kpeera koo na. Sanam mɛya Kirisi u koo wiruguru ka yiiko ka dam kpuro kam koosia kpa u Gusunɔ Baaba bandu nɔmu sɔndia. ²⁵ Domi Kirisi u n koo ko u kun bandu di sere Gusunɔ u ka nùn win yiberɛba kpuro taarea. ²⁶ Gɔɔwa s̄a wɛrɔ d̄aako wi ba koo kam koosia. ²⁷ Domi ba yorua ba nεε, “Ba dera u kua ḡaanu kpuron wirugii.” Adama sanam mε u gerua ba dera u kua ḡaanu kpuron wirugii, n sun yeeri ma wi u dera u kua yen wirugii, u n wāasi sɔɔ. ²⁸ Adama b̄a n ḡaanu kpuro Kirisi nɔmu sɔndia, yera wi, Bii, u koo maa tii Gusunɔ nɔmu sɔndia, kpa Gusunɔ wi u nùn ḡaanu kpuro nɔmu sɔndia, u bandu di kpuron wɔllɔ mam mam.

²⁹ Be ba batemu mɔ gəribun s̄ maa ni. Arufaani yerà ya wāa mi. N n s̄a gem ma gəriba kun seemɔ, mban s̄na ba bu batemu mɔ gəribun s̄. ³⁰ Bεsen tii maa, mban s̄na sa ra n yɔ kari sɔɔ saa baayere. ³¹ Nəgibu, baadommawa na ra n wāa gɔɔn yira sɔɔ. Na yeni gerumɔ yèn s̄ na woo kanamɔ bεen saabu bεsen Yinni Yesu Kirisi sɔɔ. ³² N̄a n sanna ka gberun yεε Efesu mini nen tɔndun yiikon s̄, arufaani yerà na mɔ. Gəribu b̄a kun seemɔ, n n mən na, su di kpa su nɔ domi sia sa ko gbi.

³³ I ku de bu bεε nani wōke. Kpaasi k̄soba ba ra daa gea sanku. ³⁴ I de bεen laakari gea yu wurama nge mε n weene, kpa i kookoo k̄susu deri. Bεen gabu ba n Gusunɔ yɛ. Na yeni gerumɔ ma bεen sekura.

Seebun wasi kpεε

³⁵ Goo koo bikia u nεε, amona ba koo ka gərību seeya. Wasi yiren bwesera ba ko n mō. ³⁶ Bwisi sarirugii! À n gāanun bia duura temō ya ñ kpiimō ma n kun mō ya gu. ³⁷ Ye a duurumō temō, bia tənawa, nge alikama bima, ñ kun mε gāanu ganun bima, n ñ mō kp̄ii p̄tura. ³⁸ Gusunō u bia ye kp̄ii p̄tura w̄εemō nge mε u kī. Bia baayere ya yen kp̄ii p̄tura mō. ³⁹ Gāa wasinu kpuron yaa kun maa tia. Tōmbugia n̄n̄em, yεegia n̄n̄em, gun̄sugia n̄n̄em, sw̄εegia maa n̄n̄em.

⁴⁰ Wollun wasi yi wāa, handuniagii maa wāa. Wollun wasi yi yin buram mō, handuniagii maa yin buram mō. ⁴¹ Sō u win buram baa mō, suru maa wigim mō ka maa kperi. Kperin tiin buram wunanε.

⁴² Meya n ko n sāa sanam mε ba koo gərību seeya. Bà n wasi sika gōogiiya mi, adama bà n yi seeya yi ñ maa gbimō. ⁴³ Bà n yi sika yi ku ra n bεεε mō, adama bà n yi seeya girima bakagiiya. Bà n yi sika, dam sarirugiiya, adama bà n yi seeya yi dam mō. ⁴⁴ Bà n yi sika wasi bentekera, adama bà n yi seeya yi sāawa hundegii. Domi wasi bentekeru tà n wāa, wasi hundegii maa wāa. ⁴⁵ Nge meya maa ba yorua ba nεε, tən gbiikoo Adamu, u kua waso, adama Adamu dāako u sāawa hunde wi u wāaru w̄εemō. ⁴⁶ N ñ mō hundegiiya yi gbia yi na. Wasi bentekera ta gbia ta na, yen biru hundegii. ⁴⁷ Ba tən gbiikoo mōma ka tem, ma u kua temgii. Tōnu yiruse u nawa wollun di. ⁴⁸ Nge mε temgii gbiikoo u sāa, meya maa temgibu kpuro ba sāa. Nge mε wollugii u maa sāa meya maa wollugibu kpuro ba sāa. ⁴⁹ Nge mε sa ka temgii weenε, nge meya sa ko maa ka wollugii weena.

⁵⁰ Negibu yeniwa na gerumō, ma ye ya yaa ka yem mō, ya ñ kp̄ē yu bōnu wa mi Gusunō u bandu sw̄ii. Ye ya maa sāa gōogia ya ñ kp̄ē ya n wāaru te ta ku ra kpe mō.

⁵¹ Asirin gari wee, na bεε sōmō. N ñ mō bεε kpurowa sa ko gbi, adama ba koo bεε kpuro kōsi ⁵² yande, n̄ni kpaki teeru sō sanam mε kōbi dāaka

ya koo sw̄i. Domi ya koo sw̄i kpa bu gərību seeya bu ku maa ka gbi, kpa bεε su maa kōsi. ⁵³ Domi wasi yi yi ra sankire, yi ñ koo ko yi kun kōsa yi yi ku ra sankire. Yi yi maa sāa gōogii, yi ñ koo ko yi kun kōsa yi yi ku ra gbi. ⁵⁴ Tē yi yi ra sankire yi ñ kōsa yi yi ku ra sankire, gōogii yi ñ maa kōsa yi yi ku ra gbi, yera ye ba yorua ya koo kora ye ba nεε, “U dera gōo kpa, ma nasara sina.”

⁵⁵ “Gōo, mana wunen nasara wāa.

Gōo, mana wunen sōsō d̄εegira wāa.”

⁵⁶ Gōon sōsō d̄εegira toraru, torarun dam maa sāawa wooda. ⁵⁷ Yen sō, su Gusunō siara wi u sun nasara w̄εemō saa Yesu Kirisi bεεn Yinnin min di.

⁵⁸ N n m̄en na kīnasibu, i yōro dim dim ka tēmanabu, i n hania mō Yinnin sōmburu sō baadomma kpa i n yē ma sōmbu te i Yinni kuamme ta ñ kam mō.

16

Gobi səkubu

naane dokeobun sō

¹ Tē, gobin gari yi ba səkumō naane dokeobun sō. N weenε i ko nge mε na Yesun yigbenu sōwa Galatiō.

² Alusuma baayeren tōo gbiikiru i de baawure u gobi gεε yi n̄n̄em, nge mε win waara nε, kpa i ku de sanam mε na tunuma i sere gobi sōke. ³ Nà n na kon tən be i gōsa gəri Yerusalemuō ka b̄εen k̄eru ka tire ni nu koo bu tusia. ⁴ N n maa kua n ka da n̄n̄ tii, kon ka bu da.

Ye Pōlu kī u ko

⁵ Nà n Masedōni beram da, kon na b̄εen mi, domi na ñ kon ko na kun Masedōni de. ⁶ Kon sō m̄εru ko b̄εen mi, a ku tuba, kpuran sanam kpuro. Yen biru kpa i man nōma kē n̄n̄ sanum sō mi na dōo kpuro. ⁷ Na ñ kī n b̄εε wa barara tē nà n sarō, adama Yinni ù n wura, na yīiyō kon na n ka b̄εε sina sō m̄εru.

⁸ Adama ko na n wāa Efesu mini gina sere Pantikotin tōru. ⁹ Domi na ayeru mō mini n ka sōm bakararu ko te ta koo arufaani ko. Yiberēba ba maa dabi.

¹⁰ Timōte ù n na b̄εen mi i de i n̄n̄ dam koosia ka b̄εεε, domi u Yinnin sōmburu mōwa nge mε na mō. ¹¹ Yen

sō, i ku de goo u nùn gem, adama i nùn somiō win sanum sōo u ka na nen mi ka alafia, domi sa nùn mara ne ka beɛgibu sannu.

¹² Adama ye n sãa beɛgii Apolon gari, nən dabira na ra nùn dam kē u ka na u beɛ bera ka beɛgibu gabu sannu, adama u n kī u na gina. U n ayeru wa, u koo na.

Yiire dāakibu ka tōbiribu

¹³ I n tii se, i yōro dim dim naane dokebu sōo. I n wərugəru sãa kpa i n dam mō. ¹⁴ Kpuro ye i mō, i ye koowo ka kīru.

¹⁵ I Setefani yē ka win yenugibu, ma beya ba sãa tən gbiikobu Geresi sōo be ba naane doke, ba maa tii wē bu ka naane dokeobu nōori. Negibu na beɛ kanamō, ¹⁶ i tən ben bweseru wiru kpīiyō ka baawure wi u sambu te mō ka hania.

¹⁷ Na nuku dobu mō Setefani ka Fəotunatu ka Akaikun naarun sō, domi beɛn sariru ba man kua ye i ko raako. ¹⁸ Ba maa nen nukuru yemiasia ka beɛgiru sannu. N weene i tən ben bweseru takaru ko.

¹⁹ Yesun yigbenu Asi sōo nu beɛ tōbura. Akilasi ka Pisisila ka maa Yesun yigberu te ta ra menne ben yenuō, ba beɛ tōbura gem gem Yinni sōo. ²⁰ Naane dokeobu kpuro ba beɛ tōbura.

I tōbirinō ka kīru.

²¹ Ne Pəlu, na beɛ tōbura ka nen tiin yora.

²² Baawure wi u kun Yinni kī, u bōri wa.

Maranata. Yen tubusiana, Yinni, a na.

²³ Yinni Yesun durom mu n wāa ka beɛ.

²⁴ Nen kīru ta wāa ka beɛ kpuro Kirisi Yesu sōo. Ami.

TIRERU YIRUSE TE PŌLU U KORINTIGIBU KUA

Pōlu u Korintigibu tireru yorua nān yiruse sanam mē wi ka be, ba n nāsinamō. Win tire gbiikuru sō, u ben wahala dabi ni ba raa mōn wēε nōō wa. Adama ka mē, be sōō gaba wāa be ba tamāa Pōlu u n sāa Gusunōn sōm kowo. Yen sōna u wure u bu tire teni yorua u ka tii yina.

Tire ten kpunaa

1. Tōbiribu ka siarabu, wiru 1:1-11.
2. Pōlu ka Korintigibun wāasināa, wiru 1:12n di sere wiru 7:16.
3. Kēnu Yudeagibun sō, wiru 8n di sere wiru 9.
4. Pōlu u ka tii yinamō, wiru 10:1n di sere wiru 12:10.
5. Yiire dāakibu ka tōbiribu, wiru 12:11n di sere wiru 13:13.

Tōbiribu

¹ Bēε Gusunōn yigberugibu, bēε be i wāa Korintio, ka naanē dokeobu kpuro be ba wāa Gerekiban tem girum sō, nē Pōlu Yesu Kirisin gōro Gusunōn kīru sō, ka Timōte bēεgii, bēsera sa bēε tōbura. ² Gusunō bēsen Baaba ka Yinni Yesu Kiri si bu bēε durom kua kpa bu bēε alafia wē.

Pōlu u Gusunō siaramō

³ Su Gusunō siara, bēsen Yinni Yesu Kirisin Baaba wi u ra tōmbu wōnwōndu kue, kpa u bu dam kē saa baayere. ⁴ U sun dam kēmō bēsen nuku sankiranu kpuro sō, kpa bēsen tii su ka kpī su be ba nuki sankire dam kē mē bēsen tii sa wa Gusunōn min di. ⁵ Nge mē bēsen tii sa Kirisin nuku sankiranu sō bōnu mō n kpā, mēya maa sa dam kēru waamō n kpā Kirisin min di. ⁶ Sā n nuki sankire bēen sōna, kpa i ka dam kēru ka faaba wa. Sā n maa dam wa bēen sōna, i ka maa dam wa mē mu koo de i ka nōni swāaru tēmana te ta sāa tia ka te sa waamō. ⁷ Sa n sika mō bēε sōō domi sa yē nge mē i bōnu mō bēsen nōni swāaru sō, mēya i maa bōnu mō bēsen dam sōō mē ba sun kā.

⁸ Nēgibu sa n kī i kun yē nōni swāa te sa wa Asin temō. Ten kpāara banda ta bēsen dam kera sere sa n maa yīiyō sa ko n hunde mō. ⁹ Sa raa tamāa ba sun taare wēwa bu ka sun go. Adama yenin bwesera sun deemawa kpa sa n ka yē ma n n weenε sa n bēsen tii naanε sāa ma n kun mō Gusunō turo wi u ra gōribu seeye. ¹⁰ Wiya sun wōra wahala gōōgia yen bweserun di, u koo maa sun wōra. Geema wiya sa yīiyō u koo wure u sun wōra. ¹¹ Domi bēen tii i n sun somimō ka bēen kanaru, Gusunō u koo kanaru mwa te tōn dabira kua bēsen sō, kpa u sun durom kua tōn dabiru tu ka nūn siara bēsen sō.

Pōlu u win wuu daabu kōbia

¹² Yenin sōna sekura kun sun mō, domi bēsen gōru ga sun seeda diiyammε ma bēsen wāaru handunia sō, su mam gere bēen mi, ta dēere. Gusunō u dera ta n murafituru mani. Win duroma mu sun kpara, n n mō tōnun bwisi. ¹³ Mēya tire ni sa bēε kua sōō sa n bēε gāa tukunu ganu yorie ma n kun mō ye i gara n bēε yeeri mi. Na maa yīiyō ma yeni ya koo bēε yeeri sāa sāa, ¹⁴ nge mē bēsen gari yi bēε yeerima ma Yinni Yesun tōru sō i ko kpī i woo kana bēsen sō, nge mē bēsen tii sa ko ko bēen sō.

¹⁵ Yīiyō bin saabuwa na gbia na gōru doke n da bēen mi kpa i ka domaru wa nōn yiruse. ¹⁶ Na raa bwisika n gera n bēε wa nā n dōō Masedōni gia, kpa n kpam bēε wa nā n wee. Nge mēya i ko raa ka man nōmu kē nen sanum sō n ka da Yudea gia. ¹⁷ Nge mē na gari yi bwisika na gōrusu yiru kua ro? Nā n bwisikumō ye kon ko, na ra ko nge handuniagii na n sika mō? ¹⁸ Nge mē Gusunō sāa naanēgii, ye na bēε sōōwa, ya n sika mō. ¹⁹ Domi Yesu Kiri si Gusunōn Bii, win gari Silasi ka Timōte ka sere nen tii sa bēε waasu kua, win gari kun sika mō. Adama u sāawa wi Gusunō u wura. ²⁰ Ka geema, Gusunōn wura bi, bu win nōō mwēenu kpuro sire. Yen sōna saa win min di sa mō ami, sa ka Gusunō bēere wēεmō. ²¹ Gusunō win tiiwa u sun tāsisia ka bēε sannu Kiri si sō. Wiya

u maa sun gɔsa nenem. ²² Wiya u sun win yĩreru koosi, wiya maa Hunde Dɛero doke bɛsɛn gɔrusu sɔɔ nge sian wāarun suna.

²³ Gusunɔwa sãa nen seedagii, na ñ kīwa n ka bɛɛ gari sɛsɔgii ko. Yen sɔna na ñ wure Korintio. ²⁴ Sa ñ kī su bɛɛ dam dɔre bɛɛn naane dokebu sɔɔ, sa kīwa su sɔmburu ko ka bɛɛ sannu bɛɛn nuku dobun sɔ. Domi i yɔ dim dim bɛɛn naane dokebu sɔɔ.

2

¹ Yen sɔna na gɔru doke n ku ka da bɛɛn mi kpam ka nuku sankiranu.

² Domi nà n bɛɛ nukuru sankã, wara koo maa man nukuru dorasia ma n kun mɔ bɛɛ be na nuki sankã. ³ Yenin sɔna na bɛɛ tireru yorua nge mɛ na kua. Na ñ kī n turi bɛɛn mi kpa bu man nuki sanku be n weenɛ bu man nuku dobu wɛ. Na bɛɛ kpuro naane sãa ma nen nukuru tà n dɔra, bɛɛ kpuron nuku doba. ⁴ Mɛya na bɛɛ tireru yorua ka nɔni swāaru ka nuku sankiranu ka maa yĩresu, n ñ mɔ n ka bɛɛ nuki sanku. Na kīwa i gia nge mɛ na bɛɛ kī n nɛ.

Bu toro suuru kuo

⁵ Goo ù n ka nuku sankiranu na, n ñ mɔ nɛna u nuki sankã, bɛɛ kpurowa, ñ kun mɛ bɛɛn gabu, kpa n ku gere n ka tonda. ⁶ Sɛɛyasia bi bɛɛn dabinu durɔ wi sɛɛyasia, bu nùn nua. ⁷ Yen sɔ tɛ, n weenɛ i nùn suuru kua i nùn dam kɛ kpa nuku sankira bakanu nu ku raa de u kom yaa bia. ⁸ Yen saabu na bɛɛ kanamɔ, i nùn kuo mɛ u ko n ka yɛ ma i nùn kī. ⁹ Domi na maa bɛɛ tireru yorua n ka bɛɛn laakari mɛeri n wa ì n sãa mɛm nɔwɔbu kpuro sɔɔ. ¹⁰ I n goo nùn win toraru suuru kua, na maa yɛro suuru kua. Gāanu nùn n wāa ni na suuru kua, bɛɛn sɔna na kua Kirisin wuswaaɔ. ¹¹ Kpa Setam u ku ka sun kamia domi sa win bwisikunu yɛ sãa sãa.

Pɔlun laakari seebu Torasio

¹² Ye na tura Torasio n ka Kirisin Labaari Gea kpara, na wa ka Yinnin durom ma swaa man kusiarã n ka sɔmburu ko mi. ¹³ Adama nen laakari kun kpunɛ sɛɛ yèn sɔ na ñ negii Titu wa. Yen saabuwa na Torasigibu nɔɔ kana ma na doona Masedɔni gia.

Nasara Yesu Kirisi sɔɔ

¹⁴ Su Gusunɔ siara. Domi u ra n sun gbiiye ka nasara yèn sɔ sa gbinne ka Kirisi. U sun dendimɔ u ka tɔmbu Kirisi giasia yam kpuro nge turare yèn nuburu ta pusa baama. ¹⁵ Geema, bɛɛ sa sãawa nge turare nubu durorugia ye Kirisi u Gusunɔ wɛɛmɔ. Ma ya pusa be ba faaba waamɔn mi, ka maa be ba kam kobu dɔɔn mi. ¹⁶ Be ba kam kobu dɔɔn mi, nubu gɔɔgira te ta gɔɔ marumɔ. Be ba maa faaba waamɔn mi, nubu wāarugira te ta wāaru wɛɛmɔ. Wara tura u ka sɔmbu ten bweseru ko. ¹⁷ Sa ñ sãa nge gabu be ba ka Gusunɔn gari tenkuru mɔ. Adama, yèn sɔ Gusunɔwa u sun gɔrima, yen sɔna sa gari gerumɔ ka murafiti sariru win wuswaaɔ nge Kirisin sɔmɔbu.

Nɔɔ mwɛɛ kpaarun sɔm kowobu

3

¹ Gari yi, yi sɔɔsimɔ ma sa kpam woo kanamɔwa? Sa ko ka tirenu na bɛɛn mi ni nu sun tusiamɔ nge mɛ gaba ra ko? N kun mɛ, sa ko bɛɛ bikia i sun tire nin bweseru kua? ² Bɛɛn tiiwa i sãa bɛsɛn tireru te ba yorua bɛsɛn gɔruɔ te tɔmbu kpuro ba tuba ma ba gara. ³ Ya sɔɔsira ma i sãa tire te Kirisi u yorua bɛsɛn sɔmburun sɔ. Ba ñ tu yorua ka ankiri, ma n kun ka Gusunɔ Yinni wason Hunde. Ba ñ maa tu yorusi kpee bɛsi sɔɔ, ma n kun mɔ tɔmbun gɔrusu sɔɔ.

⁴ Toro sin teya sa mɔ Gusunɔn wuswaaɔ saa Kirisin min di. ⁵ Geema, n ñ mɔ sa tii tura su ka gere sa gāanu kua ka tii. Ye sa ko kpī su ko kpuro, ya weewa Gusunɔn min di. ⁶ Domi wiya u sun dam wɛ su ka ko nɔɔ mwɛɛ kpaarun sɔm kowobu. Nɔɔ mwɛɛ te, ta ñ wooda dendimɔ ye ba yorua, ma n kun mɔ Gusunɔn Hunde. Wooda, gɔɔwa ya ka naamɔ, adama Gusunɔn Hunde wāara u ka naamɔ.

⁷ Sanam mɛ ba wooda yorua yoru bii tia tia kpee bɛsi wɔllɔ, Gusunɔn yiiko ya sɔɔsira. Ma Mɔwisin wuswaa ya balla sere Isireliba ba kpana bu nùn mɛeri baa mɛ balli bi, bu koo doona. Wooda ye, yèn sɔmbura ka gɔɔ naamɔ,

yà n sɔ̄sira ka yiiko yen bweseru, ⁸ anna a maa yiikon kp̄aru wa ye Hunden sɔ̄mbura ka sɔ̄sira. ⁹ Sɔ̄mbu te ta ra tɔ̄mbu taarɛ wɛ̀ t̄a n yiiko m̄, anna a maa sɔ̄mburun yiiko wa te ta ra tɔ̄mbu gem wɛ̀ Gusun̄n wuswaā. ¹⁰ Sa ko mam kp̄i su gere yiiko ye ya gas̄o balla ya ñ ḡaanu tura ka sere t̄ɛgia domi t̄ɛgia ye, ya kp̄aru bo. ¹¹ Geema, ye ya kun tɛ̀ yà n kua yiikogia, anna a maa ye ya ko n w̄a ka baadommān yiiko wa.

¹² Yèn s̄ɔ̄ sa ȳiȳo bini m̄, yen s̄ɔ̄na sa gari gerum̄ ka toro sindu. ¹³ Sa ñ s̄a nge M̄wisi wi u win wuswaa s̄ɔ̄nditia wukiri kpa Isireliba bu ku ka balli kpiribu ge m̄ɛri sere ka gen n̄r̄o. ¹⁴ Ben wira gu. Wee, sere ka gis̄o, b̄a n n̄o mwɛɛ gururun tirenu garim̄, s̄ɔ̄nditia ye, ya ben bwisi berum̄ ya ñ wunare. Domi ya ñ wunar̄o ma n kun wi u ka Kirisi gbinnen mi. ¹⁵ Sere ka gis̄o mam, b̄a n M̄wisin tirenu garim̄, s̄ɔ̄nditia ye, ya ra n ben bwisi berum̄wa. ¹⁶ Adama nge mɛ Gusun̄n gari gerum̄, “Sanam mɛ t̄onu u Yinni wuswaa kisi, s̄ɔ̄nditia ye, ya ra wunarewa.” ¹⁷ N sere deema, Yinni wi, u s̄awa Hunde. Mi maa Yinnin Hunde w̄a, miya tii m̄ara ra n w̄a. ¹⁸ Bɛsɛ kpuro, bɛsɛ bèn wuswaa gbabiara, sa Yinnin yiiko m̄ɛra. Nge m̄ɛya sa ka k̄osim̄ su ka Yinni wi weena. Win yiiko maa sosim̄ bɛsɛ s̄ɔ̄. Ka gem, Yinnin Hundewa u s̄ambu te m̄o.

Hunden dukia tem m̄ndu s̄ɔ̄

4

¹ Gusun̄wa u sun s̄ambu te n̄mu beria win durom s̄ɔ̄. Yen s̄ɔ̄na sa ñ mwia kpanɛ. ² Sa daa sekurugia ye ya berua pota sa k̄ɔ̄. Sa ñ w̄a ka bwisi k̄sin baa, sa ñ maa Gusun̄n gari s̄ikiam̄. Adama sa gem terasiam̄wa kpasasa, kpa baawure u n ka yɛ win ḡr̄ūo ma geegiba sa s̄a Gusun̄n wuswaā. ³ Labaari gea ye sa n̄osiam̄ yà n berua, kam koorebara ya berue. ⁴ Ba ñ naanɛ doke yèn s̄ɔ̄ handunia yen yinni u ben wiru go. U bu yam ganua bu ku ka Labaari gean

yam bururam wa mɛ mu Kirisin yiiko s̄osim̄o. Labaari gea ye, Kirisigia wi u s̄a Gusun̄, wasi s̄ɔ̄. ⁵ Ka gem, n ñ bɛsɛn tiin gari sa waasu m̄o. Sa gerum̄wa ma Yesu Kirisiwa s̄a Yinni ma bɛsɛ sa s̄a bɛn yobu Yesun s̄ɔ̄. ⁶ Gusun̄ wi u nɛɛ, yam bururam mu ballio yam w̄kur̄o, wiya maa win yam bururam ballisia bɛsɛn ḡr̄ūo, su ka win yiiko gia ye ya ballim̄ Kirisin wuswaan di.

⁷ Adama bɛsɛ be sa hunden dukia ye m̄, sa ye m̄ bɛsɛn wasi s̄ɔ̄ yi yi s̄a nge tem m̄ndu kpa dam bakam mɛ, mu n ka s̄a Gusun̄gim, n ñ m̄ bɛsɛn tiigim. ⁸ Sa wahala bwese bweseka waam̄o adama sa ñ w̄k̄onu w̄ara. Sa wurure adama sa ñ kom yaa bie. ⁹ Ba sun n̄ni s̄om̄o adama Gusun̄ kun sun deri. Ba sun sura adama ba ñ sun go. ¹⁰ Baadommawa sa ra n Yesun ḡo s̄owa bɛsɛn wasi s̄ɔ̄ kpa win w̄aru tu maa ka s̄osira bɛsɛn wasi s̄ɔ̄. ¹¹ Bɛsɛn w̄aru s̄o baadomma sa w̄awa ḡo s̄o Yesun s̄ɔ̄ kpa win w̄aru tu maa ka s̄osira bɛsɛn wasi ḡogii s̄ɔ̄. ¹² Nge m̄ɛya ḡo u s̄amburu m̄o bɛsɛ s̄ɔ̄, adama w̄ara bɛn mi.

¹³ Bɛsɛn naanɛ dokebu bu s̄a nge ȳerogibu wi u yorua u nɛɛ, “Na naanɛ doke, yen s̄ɔ̄na na gari gerua.” N n m̄n na, bɛsɛ maa sa naanɛ doke, yen s̄ɔ̄na sa gari gerum̄. ¹⁴ Sa yɛ ka gem ma wi u Yinni Yesu seeya ḡarin di, u koo maa sun seeya ka Yesu sannu kpa u de bɛsɛ ka bɛɛ su yinna win wuswaā. ¹⁵ Bɛn s̄ɔ̄na ḡa ni kpuro nu kooram̄, kpa t̄n dabiru tu durom wa, kpa tu Gusun̄ bɛɛɛ wɛ̀ ka siara bakabu.

W̄aru ka naanɛ dokebun baa

¹⁶ Yen s̄ɔ̄na sa ñ mwia kpanam̄. Baa mɛ bɛsɛn wasin w̄aru ta kpeem̄o bɛsɛn hunden w̄aru ta ra n kpaaru m̄wa baadomma. ¹⁷ Bɛsɛn n̄ni sw̄a kpiriru te ta ñ kp̄a, ta sun yiiko ye ya ku ra kpe s̄oru kuamm̄wa, ye ya n̄ni sw̄a te kp̄aru kere. ¹⁸ Domi bɛsɛn laakari kun w̄a ye n̄ni waam̄o s̄o ma n kun m̄o ye ya ñ waar̄o. Ye n̄ni waam̄o ya ku ra tɛ, adama ye ya ñ waar̄o ya ko n w̄awa ka baadomma.

5

¹ Sa yē ka gem ma bēsen kuru te ta sāa bēsen wāa yeru tem me sōo, tà n wōruma, Gusunō u sun wāa yeru yīiye wōllō te win tii u kua, te ta ko n wāa ka baadomma. Ba ñ tu kue ka nōma. ² Ma sa kpasā wōri mō tē kuu teni sōo, domi sa kī gem ka gem su bēsen wōllun wāa yee te du. ³ Geema, sà n dua te sōo, ba ñ koo sun deema yara. ⁴ Domi saa yē kpuro sa wāa kuu temkii teni sōo sa kpasā wōri mō nge wi u sōmunu sōowa. N ñ mō sa kī bu sun bēsen wasi temkii wunari, adama sa kīwa bu sun wōllun wasi sebusia, kpa yi yi sāa gōogii, wāaru tu yi mwē. ⁵ Gusunōwa u sun kua su ka ye wa ma u sun win Hunde wē nge yen suna.

⁶ Yen sōna sa wōrugōru mō baadomma. Sa maa yē ma sanam me sa wāa wasi yini sōo sa ka Yinnin wāa yeru toma. ⁷ Domi sa sīimōwa ka naanē dokebu, n ñ mō ka ye sa waamō. ⁸ Sa wōrugōru mō, sa maa kīru bo su wasi yini deri kpa su da sa n wāa Yinnin mi. ⁹ Sa wasi yini deriwa? Aawo, sa wāawa yi sōo? Sa kīwa sa n wā win nōnuō. ¹⁰ Domi sa ñ ko ko sa kun yōre Kirisin wuswaaō u ka sun siri bēse kpuro, kpa u ka baawure kōsia nge me win kookoosu ne si u kua win wāaru sōo, ñ n kōsan na, ñ n maa gean na.

Kirisi sun dorasia bēse ka Gusunō

¹¹ Sa Yinnin bēere yē. Yen sōna sa tōmbu kākirimō. Adama Gusunō u sun yē sāa sāa, na maa yīiyō ma bēen tii i sun yē bēen gōrusō. ¹² Sa ñ bēsen tii gem wēemō kpam bēen mi. Sa bēe ayeru wēemōwa i ka woo kana bēsen sō, kpa i ka kpī i tōn be wisi be ba woo kanamō wasin sō, n ñ mō ye ya wāa gōruōn sō. ¹³ Sà n laakari bia, Gusunōn sōna sa sāa me. Sà n maa sāa laakarigibu, bēen sōna. ¹⁴ Domi Kirisin kīra sun nēni, bēse be sa tuba ma tōn turo ù n gu tōmbu kpuron ayerō, tōmbu kpurowa ba gu. ¹⁵ U guwa tōmbu kpuron ayerō kpa be ba wasi ba kun maa ka wāa ben tiin sō ma n kun mō win sō wi u gu u seewa ben sō.

¹⁶ Yen sōna sa ñ maa tōnu mēerimō ka nōni tōna. Baa me sa gasō Kirisi mēera ka nōni tōna, tē sa ñ maa nūn mēerimō nge me. ¹⁷ Goo ù n gbinne ka Kirisi u kua tōn kpao. Gasōn gāanu doona, wee gāa kpaanu tunuma. ¹⁸ Ye kpuro Gusunōn min diya ya wee wi u ka win tii sun dorasia Kirisin min di, ma u sun gōra su ka de gabu bu dora ka wi. ¹⁹ Domi saa Kirisin min di Gusunō u tōmbu kpuro ka tii dorasia, u ñ ben swaa sarabu garisi, ma u sun dorasia bin gari nōmu sōndia su ka nōsia.

²⁰ N n mēn na, sa sāawa Kirisin sōmōbu. N sāare Gusunō win tii u bēe sokumō bēsen min di. Yen sō, sa bēe kanamō ka Kirisin yīsiru, i de i dora ka Gusunō. ²¹ Kirisi wi, wi u kun durum koore, wiya Gusunō u durum sōbi bēsen sō kpa su ka gem wa wi Gusunōn mi yēn sō sa ka Kirisi gbinne.

6

¹ Bēse be sa sōmburu mō ka Gusunō sannu, sa bēe kanamō i ku de durom me i mwa win mi, mu kam ko. ² Domi Gusunō u nēe, “Na nun swaa daki sanam me na tōmbu durom kuamme. Na nun somi faaban tōru.” Wee, tēra n weenē i Gusunōn durom mwa, gisōra faaban tōru.

³ Sa ñ kī goo u bēsen sōmburu taare wē. Yen sōna sa ñ gāanu mō ni nu koo tōnu torasia. ⁴ Adama bēsen kookoosu kpuro sōo sa tii sōsimō geegibu nge me n ka Gusunōn sōm kowobu weenē. Sa tēmana gem gem nōni swāaru sōo ka yāaru sōo ka wahala sōo. ⁵ Ba sun sēni so ba kpēe pirisōm sōo. Tōn dabinu sun seesi. Sa sōma kua sere sa wasira. Sa dom sera. Sa nōo bōkua. ⁶ Sa sōsimō ma sa sāa Gusunōn sōm kowobu ka bēsen wāa dēeraru ka bēsen yēru ka bēsen suuru ka bēsen tōn geeru ka Hunde Dēero, ka kīru te ta ñ murafitiru mō, ⁷ ka gem gari ka maa Gusunōn dam. Gem mu sāa bēsen tabu yānu su ka sanna, su maa ka tii yina. ⁸ Gaba sun bēere wēemō, gaba maa sun fune wunamō. Gaba bēsen gea gerumō, gaba maa bēsen kōsa gerumō. Ba sun mēera nge wee kowobu baa me sa gem gerumō. ⁹ Ba sun mēera nge be goo kun yē, adama

Gusunɔ u sun yɛ s̄a s̄a. Ba sun mɛɛra nge be ba wasikiramɔ, adama wee sa w̄a sa wasi. Ba sun mɛɛra nge be ba sɛɛyasia, adama sa n̄ gu. ¹⁰ Ba sun mɛɛra nge nuku sankirobu, adama sa ra n nuku dobu mɔ. Sa s̄a nge s̄arobu, adama sa t̄n dabinu dukia w̄ɛmɔ. N s̄are nge sa n̄ ḡānu mɔ, adama sa kpuro mɔ.

¹¹ Sa bɛɛ gari bururasia, bɛɛ Korintigibu. Bɛsɛn ḡru ga bɛɛn k̄ru mɔ. ¹² Sa n̄ bɛɛ bɛsɛn k̄ru berue, bɛɛya i sun bɛɛguru berua. ¹³ N n mɛn na, na ka bɛɛ gari m̄ nge nɛn bibu, i sun kuo nge mɛ sa bɛɛ kua. I de bɛɛn ḡru ga n bɛsɛn k̄ru mɔ.

Kirɔ b̄u s̄abun s̄

¹⁴ I ku tii gbinna ka naanɛ doke sarirugibu domi i n̄ ka bu weenɛ. Am̄na gea ka k̄sa ya ko n w̄asine. Nge am̄na yam bururam ka yam w̄kura ko n mɛnnɛ. ¹⁵ Am̄na Kirisi ka Setam ba koo ka n̄sina. Nge mba naanɛ dokeo ka naanɛ doke sarirugii ba m̄sine. ¹⁶ Am̄na Gusunɔn s̄a yeru ka b̄nu ko n ka n̄o tia s̄a. Domi bɛsɛra sa s̄a Gusunɔ, Yinni wason w̄a yeru nge mɛ win tii u gerua, “Kon sina na n w̄a ben suunu s̄o. Kon ko ben Yinni, kpa bu ko nɛn t̄mbu.”

¹⁷ Yen s̄na Yinni u nɛɛ, “I yario bwese tukunun suunu s̄on di.

I ku ḡānu baba ni nu disi mɔ.

Kon bɛɛ wura.

¹⁸ Kon ko bɛɛn Baaba. Bɛɛ maa kpa i ko nɛn bii t̄n durɔbu ka t̄n kurɔbu. Yeya Yinni dam kpurogii u gerua.”

7

¹ N̄o m̄wɛɛ ni kpuro nu s̄awa bɛsɛginu, k̄nasibu. Yen s̄, su tii s̄aras̄a saa ḡānu kpuron di ni nu wasi ka hunde disinu t̄ɛnimɔ, kpa sa n dɛɛraru sosimɔ Gusunɔn nasiaru s̄o.

P̄lun nuku dobu

² I sun ayeru k̄ɛyɔ bɛɛn ḡruɔ. Sa n̄ goo torari, sa n̄ goo kam koosie, sa n̄ maa goo taki di. ³ Na n̄ yeni gerumɔ n ka bɛɛ taarɛ w̄ɛ, domi na gerua k̄ ma sa bɛɛn k̄ru mɔ bɛsɛn ḡruɔ sa n ka w̄a

sannu, n̄ kun mɛ su ka gbi sannu. ⁴ Na tororu soomɔ bɛɛn s̄, na maa bɛɛn s̄ woo kanamɔ. Bɛsɛn n̄ni sw̄āru kpuro s̄o na dam k̄ru wa, nɛn ḡru ga maa do n sara.

⁵ Saa m̄n di sa tura Masedon̄iɔ sa n̄ w̄ɛre. Sa n̄ni sw̄āru wa baama, gabun mi sann̄sa, bɛsɛn tiin ḡruɔ bɛruma. ⁶ Adama Gusunɔ wi u bw̄ɛbw̄ɛbu dam k̄mɔ, u dera Titun naara sun dam k̄. ⁷ N n̄ m̄ win naaru t̄na ta sun dam k̄, adama ye u maa gerua ma i n̄n dam k̄ win tii. U maa sun s̄o wa nge mɛ nɛn waara bɛɛ nɛni, ka nge mɛ i nuki sankire, ka nge mɛ i ka man suna. Yen s̄na t̄ɛ nɛn nuku dobu sosi.

⁸ Geema, baa mɛ tire te na bɛɛ yorua ta bɛɛ nuki sanki, na n̄ ḡrusu yiru m̄ t̄ɛ. Na raa kua sanam mɛ na wa ma ta bɛɛ nuki sanki saa fiiko s̄o. ⁹ Adama t̄ɛ nɛn nukura do. N n̄ m̄ ȳn s̄ na bɛɛ nuki sanki, adama ȳn s̄ bɛɛn nuku sankiranu dera i daa k̄sa. Gusunɔ u bɛɛn nuku sankiranu denda kpa nu kun s̄a k̄sa. ¹⁰ Domi nuku sankira ni Gusunɔ u dendimɔ nu ra dewa t̄nu u daa k̄si kpa u faaba wa. Ma nin bwesera ku ra n n̄ daa ȳ m̄. Adama handunian nuku sankirana nu ra ḡo ma. ¹¹ Gusunɔ u bɛɛn nuku sankiranu denda. T̄ɛ i mɛɛriɔ nge mɛ nuku sankira ni, nu dera i laakari kua ma i ka tii yina, nge mɛ bɛɛn nukura kun do ma i bɛrum kua, nge mɛ i k̄ i man wa kpa i man wura, nge mɛ i hania m̄ i ka k̄san kowobu sɛɛyasia. Kpuro s̄o i s̄o si ma i dɛɛre gari yi s̄o.

¹² N n mɛn na, sanam mɛ na bɛɛ tireru yorua, na n̄ tu yorua wi u k̄sa kuan s̄, n̄ kun mɛ wi ya deeman s̄ t̄na, adama na tu kuawa n ka s̄sira Gusunɔn wuswaaɔ nge mɛ bɛɛn k̄ra nɛ bɛsɛ s̄o. ¹³ Yen s̄na sa dam kua. N n̄ maa m̄ dam k̄ru t̄na sa wa, sa maa nuku dobu sosi sanam mɛ sa Titun nuku dobu wa domi bɛɛ kpuro i win ḡru yemiasia. ¹⁴ Baa mɛ na n̄n woo kanɛ fiiko bɛɛn s̄, i n̄ man sekuru doke. Nge mɛ sa ra bɛɛ gem s̄, nge mɛya bɛsɛn woo kanabu Titun mi bu s̄sira gem. ¹⁵ Mɛya maa bɛɛn k̄ra sosimɔ wi s̄o ye u ka yaaye ma bɛɛ kpuro i n̄n mɛm n̄o wa ma i n̄n dam

koosia ka berum ka diiribu. ¹⁶ Nen gōru ga do yèn sō na bεε naane sāa kpuro sō.

Kēru ka nuku tia

8

¹ Nεgibu sa kī i gia nge mε Gusunən durom mu sōsira Yesun yigbenu sō Masedōniō. ² Ba laakari mεeribu wa nōni swāaru sō. Adama ben nuku doo bakabu dera ba kēru wē ka nuku tia, baa mε ben sāara kpā. ³ Na bu seeda diiya ma ba wē ka ben gōru kīru mēn naru ba koo kpī, ba mam wē n kere mε. ⁴ Ba sun suuru kana gem gem su ka de ba n bōnu mō sambu teni sō naane dokeobun sō. ⁵ N koorā n kere ye sa raayīiyō. Ba gina ben tii Yinni wē, ba sun wiru kpīiya ka Gusunən kīru. ⁶ Yen sōna sa Titu kana u da bεen mi u durom mēn samburu dakura nge mε u raa gbia u tu torua. ⁷ I dam mō kpuro sō, naane dokebu ka gari gerubu ka yēru ka hania baka ka bεsen kīru te i mō. Yen sōna sa kī i n maa dam mō durom sambu te sō.

⁸ Na n bεe yiiremō, adama gabun haniawa na bεe sōmō kpā i ka bεen kīrun gem mεeri nge mε mu nε. ⁹ Domi i bεsen Yinni Yesu Kirisin durom yē, wi u sāa dukiaḡii ma u tii kua sāaro bεen sō kpā win sāa te, tu ka bεe ko dukiagibu.

¹⁰ Yen sō, na bεe nen bwisikunu sōmō gari yi sō. N wā i da wuswaa ka ye i ginakuu torua, bεe be i gabu gbīiya sambu te sō, n n mō ten kobu tōna adama ka maa ten kīrō. ¹¹ N n mēn na, i sambu te dakuro tē. Nge mε i gōru doke i ko ka kīru, i maa dakuro ka kīru nge mε bεen mōra nε. ¹² Domi à n ka kīru wē, wunen tiin mōra Gusunō ra mεeri u ka mwa, n n mō goon mōru.

¹³ Na n kī i wōri yāaru sō gabun alafian sō, adama n weenewa mōru ta n nε. ¹⁴ Saa yeni sō bεen mōra kpā. Yen sō, i ko kpī i bu somi be ba yāaru mō, kpā bεe i n da maa yāaru barō, ben mōru tà n kpā, bu ka kpī bu bεe somi. Nge mēya mōru ta ko n ka nε. ¹⁵ Nge mε Gusunən gari gerua, “Wi u gura n kpā u n saka sare. Wi u maa gura fiiko u n saka kōmie.”

Titu ka win kpaasibu

¹⁶ Su Gusunō siara wi u dera Titu u bεen kīru mō nge mε bεsen tii sa mō. ¹⁷ Domi u bεsen yiirebu wura, win hania ya mam kpā sere u gōru doke win tii u da bεen mi. ¹⁸ Sa maa bεsegii goo gōrimō ka wi sannu wi Yesun yigbenu kpuro nu siaramō Labaari gean samburgun saabu. ¹⁹ Yen biru Yesun yigbenu nu maa nūn gōsa u ka sun yōsiri bεsen sanum mε sō, su ka durom sambu te ko kpā Yinnin tiin yiiko ka bεsen kīru tu sōsira.

²⁰ Sa kookari mō kpā goo u ku raa sun taare wē gobi beke yin nenubun sō yi ba sun nōmu berie. ²¹ Sa kī su ḡaa geenu ko, n n mō Yinnin nōni sō tōna adama ka maa tōmbun mi.

²² Sa bu gōriō ka bεsegii goo kpam win laakari sa mēera nōn dabinu, sa maa wa u sāa haniagii. Adama tē win hania ya sosi yèn sō u bεe naane sāa gem gem. ²³ N n Titun sōn na, u sāa nen beruse wi u ka man samburgu mō bεen suunu sō. N n maa be ba nūn yōsirion sōn na, ba sāa Yesun yigbenun gōrobu be ba Kirisi bεere wēemō. ²⁴ Yen sō, i bu sōsio ma i bu kī ka gem, kpā Yesun yigbenu nu n yē ma sa gem mō su ka woo kana bεen sō.

Somiru naane dokeobun sō

9

¹ N n maa sāa tilasi n ka bεe tireru yorua somirun sō te ba naane dokeobu mōrisiammε. ² Domi na bεen kīru yē, na maa Masedōnigibu woo kanε bεen sō na nεε, naane dokeo be ba wāa Gεrεkiban temō ba somirun sōru kpā saa ginakun di. Bεen hania ya ben dabiru kookari koosia. ³ Ka mε, na bεe bεsegii beni gōriammε kpā bεsen woo kanabu bεen sō gari yini sō bu ku ko kam. Na kī i n sōru sāa nge mε na gerua. ⁴ N kun mε, Masedōnigibu gabu bà n man yōsirima, ma ba deema i n sōru sāa, sekura koo sun mwa bεsen toro sin ten sō. Kaa maa sere gere bεe? ⁵ Yen sōna n man wēre n bεsegii beni kana bu man gbīiya bεen mi bu ka kēε geeru sōru ko tēn nō mweeru i kua kō. Nge mēya ta ko ta n

yii kpa tu sɔɔsi ma i wɛɛmɔ ka kīru, n n̄ mɔ ka gōru swiini.

⁶ I n yē ma wi u duura fiiko, fikowa u koo gē. Wi u maa duura n kpā, u koo gē mu n kpā. ⁷ N n̄ m̄en na, n weene baawure u wē nge m̄e u gōru doke, n n̄ mɔ ka gōru swiini, n̄ kun m̄e, ka tilasi. Domi wi u wɛɛmɔ ka nuku tia, Gusunɔ u yēro kī. ⁸ U koo maa kpī u b̄e durom bwese bweseka kpuro wē n banda kpa i n ka baayere kpuro mɔ baadomma yèn bukata i mɔ, kpa n maa b̄e tia n kpā i ka s̄om geenu kpuro kō. ⁹ Nge m̄e Gusunɔn gari yi gerumɔ, “U win dukia t̄ambu yabua.

U s̄arobu k̄enu wē ka nuku tia.

Win gem mu ko n wāawa ka baadomma.”

¹⁰ Gusunɔ wi u wuko bweseru wɛɛmɔ u duure, ka dīanu u ka di, wiya u koo b̄e bweseru kpuro wē t̄en bukata i mɔ, kpa u tu kpiisia, kpa b̄een gem mu bii dabinu ma. ¹¹ U kō n da b̄e dukia wē ye ya koo turi i ka k̄eru wē baadomma ka nuku tia. T̄on dabinu koo maa Gusunɔ siara b̄een k̄enun s̄. ¹² Domi s̄ambu te i m̄ò ta naane dokeobun bukata yibiamɔ. N n̄ ye t̄ona, ta maa derimɔ t̄on dabinu nu Gusunɔ siaramɔ. ¹³ S̄ambu tera ta koo s̄ɔsi nge m̄e i s̄a kpa dabiru bu ka Gusunɔ b̄ere wē b̄een m̄em n̄ɔbun s̄ bi i ka Kirisin Labaari gea naane doke. Ba koo maa n̄n b̄ere wē yèn s̄ i b̄een m̄oru b̄onu kua ka nuku tia ka be, ka maa t̄ambu kpuro. ¹⁴ Ba koo b̄e kanaru kua ka k̄i bakaru durom bakam m̄en s̄ m̄e Gusunɔ u b̄e kua. ¹⁵ Su Gusunɔ siara win k̄erun s̄ te ta n̄ ka n̄ɔ gerurɔ.

Pɔlu ka tii yinamɔ

win s̄amburun s̄

10

¹ Ne Pɔlu n̄en tiiwa na ka b̄e yā, ne wi ba n̄e na ra tii kawē n̄ n̄ wāa b̄een mi, kpa na n̄ ka b̄e w̄rugɔ gari m̄ò n̄ n̄ ka b̄e toma. Na b̄e kanamɔ ka Kirisin daa laakari t̄erugia ka win t̄on geeru, ² i ku de n̄ ka b̄e w̄rugɔ gari ko sanam m̄e ko na n̄ wāa b̄een mi. Domi na yē ma kon kpī n̄ bu w̄rugɔru s̄ɔsi be ba gerumɔ sa s̄im̄wa ka wasin baa. ³ Geema sa wāa wasi s̄ɔ, adama

sa n̄ tabu m̄ò ka wasin tabu yānu.

⁴ Domi tabu yā ni sa ka tabu m̄ò, nu n̄ s̄a handuniaginu, nu s̄awa Gusunɔn tabu yā damginu ni nu ra gb̄aranu suriri. Sa t̄onun bwisiku toraruginu kpeerasiamɔ, ⁵ ka tii suabu kpuro bi t̄amba m̄ò bu ku ka Gusunɔ gia. Sa t̄ambun bwisikunu kpuro d̄ɔre m̄ò nu ka wa nu Kirisi m̄em n̄ɔwa. ⁶ Sa maa s̄ɔru s̄a su ka m̄em n̄ɔ sarirugii baawure s̄eyasia sanam m̄e b̄e kpuro i m̄em nua.

⁷ I ku yam m̄eri w̄ru w̄rukum. Goo ù n̄ tii garisi Kirisigii, u maa yeni bwisikuo win tii s̄ɔ. Nge m̄e wi, u s̄a Kirisigii, m̄eya b̄esen tii sa maa s̄a Kirisigibu. ⁸ Domi na n̄ sekuru wasi, baa n̄en woo kanabu b̄u n̄ kp̄ea fiiko woodan s̄ ye Yinni u sun wē su ka b̄e t̄asisia, n̄ n̄ m̄ò su ka b̄e s̄ura. ⁹ Na n̄ k̄i n̄ s̄are nge na b̄e narumɔ ka n̄en tirenu. ¹⁰ Domi ba n̄e, n̄en tirenu b̄ɔbu, nu maa s̄, adama n̄ n̄ wāa b̄een suunu s̄ɔ na n̄ dam m̄ò, n̄en gari geru gerusu kun maa b̄ere m̄ò. ¹¹ Wi u yeni gerumɔ u n̄ yē ma ye sa yorumɔ tirenu s̄ɔ sanam m̄e sa toma, tia yera mi ka ye sa ko ko sanam m̄e sa wāa mi.

¹² Geema, sa n̄ k̄ak̄ su ka bu tii ȳisina, n̄ kun m̄e su ka bu tii weesina be ba ben tiin gea gerumɔ. Ba n̄ bwisi m̄ò domi ba ben tiin ȳirutia kua bu ka tii ȳire, ba maa ben tii tiine weesinamɔ. ¹³ Sa n̄ woo kanamɔ ḡaanun s̄ ni nu kun wāa b̄esen s̄amburun ayerɔ, adama sa ko kpī su woo kana b̄esen s̄amburun swaa s̄ɔ ye Gusunɔ u sun sure ye ya ka sun da sere b̄een mi. ¹⁴ Sa n̄ b̄esen s̄amburun swaa sare, yèn s̄ sa tura sere b̄een mi. Domi ka gem sa tura b̄een mi sa ka b̄e Kirisin Labaari gea naawa. ¹⁵ Nge m̄eya sa n̄ b̄esen s̄amburun swaa saramɔ, sa n̄ maa woo kanamɔ gabun s̄amburun s̄. Adama sa ȳiyo ma b̄een naane dokebu koo sosi kpa su kpī su s̄amburu ko te ta teni dam kere b̄een suunu s̄ɔ sa kun swaa sare ye Gusunɔ u sun sure. ¹⁶ Yen biru sa ko kpī su ka Labaari gea sara b̄een wuswaa kpa sa kun woo kanamɔ gabun s̄amburun s̄ te siba kua ben tiin ayerɔ.

17 Nge me Gusunɔn gari gerumɔ, “Wi u woo kanamɔ u woo kana Yinnin sɔ.” 18 Domi n n̄ mɔ wi u win tiin gea gerumɔwa, ba koo siara sere win gea Yinni u gerumɔ.

Pɔlu ka gɔro weesugibu

11

1 Na kɪ i ka man tɛmana nɛn wiiraru sɔɔ fiiko. Geema, i ka man tɛmanɛ. 2 Na nisinu mɔ bɛɛn sɔ ni nu wee Gusunɔn min di, domi i sɔa nge wɔndia wi u kun durɔ yɛ, wi na durɔ turo kɔ. Durɔ wiyɔ Kirisi. 3 Adama nge me waa ya Efa torasia ka yen bwisi weesugii, na wurure bɛɛn bwisikunu nu ku raa ko kɔsunu kpa nu gɔsira nu doona saa naanen di ye i mɔ bɛɛ ka Kirisin gbinnaa sɔɔ. 4 Domi i ku ra yinɛ goo ù n na u bɛɛ Yesu tukon gari sɔmɔ. I maa sɔɔru sɔa i ka hunde tuka mwa ye i n̄ daa mwe. I kpam kɪ i labaari tuka wura ye i n̄ daa wure.

5 Na tamaa gɔanu sari n̄ sɔɔ bɛɛn gɔro gisonko be, ba man kere. 6 Baa me gari geru gerusu ka man sɛ, n n̄ mɔ na yɛru bie nge me sa bɛɛ sɔɔsi kpasasa kpuro sɔɔ.

7 Ye na bɛɛ Gusunɔn Labaari gea nɔɔsia na n̄ kɔsiaru garu mwe. Na tii kawa n ka bɛɛ sua wɔllɔ. Ye na kua me na torawa? 8 Na dera Yesun yigbɛnu ganu man gobi kɔsia. Na sibu begia mwaari n ka bɛɛ somi. 9 Sanam me na wɔa bɛɛn mi, n̄ n̄ gɔanun bukata mɔ, n ku ra ka ko bɛɛn goon sɔmunu, domi bɛsɛgii be ba na Masedɔnin di ba ka man ye kpuro naawa yɛn bukata na mɔ. Na tii nɛnuu kpuro sɔɔ kpa na kun sɔa bɛɛn sɔmunu. Mɛya ko na n maa tii nɛni. 10 Ka Kirisin gem me mu wɔa nɛ sɔɔ, na bɛɛ sɔmɔ ma goo sari wi u koo man yinari n woo kana gari yinin sɔ Gerekiban tem kpuro sɔɔ. 11 Mban sɔna. I tamaa na n̄ bɛɛ kɪ? Gusunɔwa yɛ.

12 Nge me na m̄ tɛ, mɛya ko na n m̄ kpam bu swaa ganɛ be ba kasu bu woo kana bu nɛɛ, bɛsɛ ka be, sa sɔawa tia. 13 Domi tɔn be, ba sɔa gɔro weesugibu, be ba ra gabu nɔni wɔke, ma ba tii sokumɔ Kirisin gɔrobu. 14 Gɔanu sari

mi, ni nu biti mɔ domi Setam tii koo kpɪ u tii ko nge yam bururam gɔrado. 15 N n̄ mɛn na, biti gaa sari win sɔm kowobu b̄a n tii kua nge gem sɔm kowobu. Adama ba koo ben are wa nge me ben kookoosu sɔa.

Nɔni swɔa te Pɔlu wa

win gɔra sɔɔ

16 Na kpam gerumɔ goo u ku man mɛɛri nge wiuro. Adama i n̄ man mɛɛra wiuro, i man wuro nge me, kpa nɛ maa n woo kana fiiko. 17 Ye kon gere tɛ, ya n̄ wee Yinnin min di. Adama na ye gerumɔwa ka toro sindu domi na yɛ ma kon kpɪ n woo kana. Na gari gerumɔ nge wiuro. 18 Yɛn sɔ gabu dabinu ba wasin sɔ woo kanamɔ, nɛn tii kon maa woo kana. 19 Bɛɛ be i bwisi mɔ, i ra ka wiurobu tɛmanɛ. 20 I maari ba bɛɛ kuammɛ nge yobu, ma ba bɛɛ gbɛnimɔ ma ba bɛɛ taki dimɔ ma ba bɛɛ gemmɔ ma ba bɛɛ baari soomɔ. 21 Sekura man m̄ n̄ ka bɛɛ sɔ ma dama nɛ na kun mɔ n̄ ka bɛɛ kua me.

Ka me, goo ù n̄ toro sindu mɔ na maa mɔ nɛn tii. Na gari saarimɔ nge wiuro. 22 Ba sɔa Yuuba? Mɛya maa nɛn tii. Ba sɔa Isireliba? Mɛya maa nɛn tii. Ba sɔa Aburahamun bweseru? Mɛya maa nɛn tii. 23 Ba sɔa Kirisin sɔm kowobu? Na bu kere te sɔɔ. Nɛn gari yi, wiira gariya. Na sɔmburu kua na bu kere, ba man pirisɔm doke n bu kere, ba man sɛni so na n̄ yen geeru yɛ. Nɔn dabinu na gɔɔ turuku kua. 24 Nɔn nɔɔbuwa Yuuba ba man sɛni nɔɔ weeru tia sari so. 25 Ba man dɔa so tia tian nɔn ita. Ba man kpenu kasukure nɔn teeru. Nɔn itawa bɛsɛn goo ga nim diira, ma nɔn teeru na wɔri nim sɔɔ na wɔa mi bururun di sere sisiru bururu. 26 Nɛn sanum dabinu sɔɔ na ra n̄ wɔa kari sɔɔ daa bakanun sɔ ka swaa diobun sɔ, gasɔ nɛn tiin bweseru sɔɔ, gasɔ tɔn tukobun mi, gasɔ wuu sɔɔ, gasɔ gɔbaburɔ, gasɔ nim wɔku sɔɔ, gasɔ maa be ba sɔare naane dokeobun mi. 27 Na sɔm damginu kua, na maa wahala wa. Na dom sera nɔn dabinu. Na gɔɔru ka nim nɔru wa. Na dɔianu bia nɔn dabinu. Wooru ka terera man deema. 28 Ye ya tie na n̄ yen gari m̄ ma n̄ kun mɔ gari yi na

sɔɔwa baadomma, yiya Yesun yigbenu kpuron bwisikunu. ²⁹ Goo ù n dam bie na ra n maa dam biewa. Bà n goo sokurasia, n da man meniwa.

³⁰ Yà n kua tilasi n ka woo kana, nen dam sarirun sɔna kon woo kana. ³¹ Gusunɔ, Yinni Yesun Baaba, wi n weene bu siara ka baadommaɔ, u yɛ ma na ñ weesu mɔ. ³² Sanam me na waa Damasiɔ, wuu yɛro wi sina boko Aretasi u yi, u dera ba wuun kɔnnɔsu kenua bu ka man mwa. ³³ Adama ba man yara saa gb̄ararun fenentin di ka bireru. Nge meya na ka nùn kisirari.

Kāsinu ka s̄ɔsi ni Pɔlu wa

12

¹ Na ñ kon ko na kun woo kane baa me n ñ wã. Tɛ kon kāsini ka s̄ɔsinun gari ko ni Yinni u man s̄ɔsi. ² Na Kirisigii goo yɛ wi ba suare sere Gusunɔ wɔllɔ n w̄ɔ wɔkura nne tura gisɔ. Ba tɛ wi suawa ka gem? Nge u kāsawa. Gusunɔ turowa yɛ. ³ Meya na yɛ ma ba durɔ wi sua sere Gusunɔn mi. Na maa wure na gerumɔ, ba nùn suawa ka gem? Nge u kāsawa. Gusunɔ turowa yɛ. ⁴ Miya u gari nua yi yi ñ weene tɔnu u gere, yi u ñ mam kpɛ u gere. ⁵ Kon durɔ win s̄ɔ woo kana. Adama na ñ nen tiin s̄ɔ woo kanamɔ, ma n kun mɔ nen dam sarirun s̄ɔ. ⁶ Baa nà n woo kanabu kī, na ñ kon ko wiuro domi geeya kon gere. Adama na ñ wuramɔ n woo kana kpa goo u ku raa man mɛeri n kere nge me u man waamɔ, ñ kun me, nge me u nɔmɔ nen nɔn di.

⁷ Adama n ku ka tii sua s̄ɔsi nin kp̄aarun s̄ɔ, bararu gara man w̄ari nge s̄aka nen wasi s̄ɔ. Ta na nge Setam s̄mɔ tu ka man so kpa tu man yinari n tii sua. ⁸ Na Yinni kana tia tian nɔn ita bara ten s̄ɔ u ka man tu wunari. ⁹ U man wisa u nɛɛ, win durom mu man tura domi win dam mu ra s̄ɔsire sanam me na ñ dam mɔ. N n men na, na kīru bo n ka nen dam sariru woo kana kpa Kirisin dam mu n man w̄asi. ¹⁰ Yen s̄na na nuku dobu mɔ dam sariru s̄ɔ ka w̄oma ka nuku sankiranu ka n̄ni sw̄aarun, ka maa wurabu ye na s̄ɔwa Kirisin s̄ɔ. Domi

sanam me na ñ dam mɔ, sanam meya na s̄a damgii.

Pɔlu u ka Korintigibu wurure

¹¹ Na gari m̄ nge wiuro, adama tilasiwa i man kua. Bɛɛya n weene i nen gea gere. Domi baa nà kun s̄a ḡanu, b̄en ḡoro gisonko be, ba ñ man kere. ¹² Kookoo si su s̄ɔsimɔ ma na s̄a ḡoro, su kooru b̄en suunu s̄ɔ ka suuru baka. Siya ȳirenu ka s̄m maamaakigia ka s̄m damginu. ¹³ Mba s̄ɔra i ñ somiru wa ta tura nge Yesun yigbenu ganu ma n kun mɔ ye na kun kue b̄en s̄munu baasi. I man tora te suuru kuo.

¹⁴ Wee na s̄ɔru kpa n ka kpam na b̄en mi n̄n itase, na ñ kon maa ko b̄en s̄munu. Bɛɛya na kī, n ñ mɔ b̄en gobi. Domi n ñ bibun baa bu ka gobi kasu yi ba koo ka ben m̄wɔbu n̄ari, m̄wɔbun baawa bu ka ben bibu n̄ari. ¹⁵ Nen nuku doba n ka nen m̄ru kpuro di kpa n ka nen tii tii dendi b̄en hunden s̄ɔ. Nà n b̄e kīa n kp̄ɛa, kīi te i man kī ta koo kaarawa?

¹⁶ I wura ka gem ma na ñ kue b̄en s̄munu adama gaba n̄e na bwisi mɔ, na b̄e taki di. ¹⁷ Nge na b̄e diwa saa be na b̄e ḡorian turon min di? ¹⁸ Nena na Titu kana u da b̄en mi. Ka besegii wi sanna, na bu ḡora. Titu u b̄e taki di? N ñ ḡa teena sa naa gire ne ka wi? Sa ñ kookoo teesu kue?

¹⁹ I tamaa t̄ɛbun di sa ka tii yinam̄wa b̄en wuswaaɔ? Aawo, n ñ me, nen kīnasibu. Gusunɔn wuswaaɔwa sa gari gerumɔ nge me Kirisin u kī kpa i ka t̄asi. ²⁰ Na wurure sanam me kon turi b̄en mi, kpa na kun b̄e deeme nge me na kī, b̄e maa, kpa i kun man wa nge me i kī. Na wurure sann̄sun s̄ɔ ka nisinu ka m̄ru ka kinenu ka w̄onnaa ka t̄n w̄inu ka tii suabu ka n̄o n̄e sariru. ²¹ Na wurure Gusunɔ u ku raa man kawe b̄en wuswaaɔ sanam me kon kpam na b̄en mi, kpa n ku ra sw̄i t̄n dahirun s̄ɔ be ba raa tora ma ba ñ ḡru ḡsie saa ben daa disinugian di, ka k̄ɔ mennabu tantanaru s̄ɔ, ka daa b̄ereke ye ba ra raa ko.

Kir̄ɔ d̄aaka ka t̄biribu

13

¹ Nɔn itasewa na sisi beɛn mi. Nge me Gusunɔn gari gerumɔ, “Mem me ba koo tɔnu sie kpuro, n weene tɔnu yiru n̄ kun me tɔnu ita bu men seeda di.”

² Kon bu kirɔ ko be ba raa tora ka be ba tie kpuro. Na mam bu koore kɔ sanam me na wãa beɛn mi nɔn meɛruse. Na maa wure na mɔ ye na wãa n toma. Sanam me kon kpam na beɛn mi kon s̄esia. ³ I k̄i n beɛ s̄ɔsi ma Kirisi gari gerumɔ nen min di. N n men na, i ko i wa. N n̄ mɔ Kirisi s̄aa dam sarirugii beɛn mi, u win dam s̄ɔsimɔwa beɛn suunu sɔɔ. ⁴ Geema, ba n̄n kpare d̄aa bunanaru sɔɔ win dam sarirun s̄ɔ, adama u wasi Gusunɔn dam saabu. Sa maa s̄aa dam sarirugibu beɛe ka win gbinnaa sɔɔ, adama s̄a n na beɛn mi, i ko wa ma sa wasi ka wi Gusunɔn dam saabu.

⁵ I laakari koowo kpa i tii w̄eri i wa i n naane doke ka gem. I n̄ tuba ma Yesu Kirisi wãa beɛ sɔɔ? Nge i wa ma i n̄ tura me. ⁶ Ka me, na ȳiyɔ i ko tubu ma beɛe sa tura ka gem. ⁷ Sa Gusunɔ kanamɔ i ku ka k̄ɔsa gaa ko. N n̄ mɔ sa k̄i su s̄ɔsi ma sa tura, adama gea sa k̄i i n da ko, baa n̄ n s̄aare nge beɛe sa kpama. ⁸ Domi sa n̄ dam mɔ su ka gem k̄ɔsa kua, ma n kun mɔ su mu gea kua. ⁹ Beɛen nukura ra n do s̄a n kua dam sarirugibu sanam me i s̄aa damgibu. Meya maa sa bikiamɔ beɛen kanaru sɔɔ i ko tɔn yebunu. ¹⁰ Yen s̄ɔna na beɛ yoruamme min di na toma, kpa n̄a n tunuma, n ku ka beɛ s̄esia ka wooda ye Yinni u man w̄e n ka beɛ t̄asisia, n n̄ mɔ n ka beɛ sura.

¹¹ T̄e negibu, i n nuku dobu mɔ. I kookari koowo i ka ko tɔn yebunu i n dam k̄ɛenamɔ. I n̄ɔ tia koowo, i n wãa alafia sɔɔ. Gusunɔ u ko n wãa ka beɛ, wi, wi u s̄aa k̄irugii ka alafiagii.

¹² I tɔbirinɔ ka k̄iru.

Naane dokeobu kpuro ba beɛ tɔbura.

¹³ Yinni Yesu Kirisin durom ka Gusunɔn k̄iru ka Hunde Deeron mennabu n ka beɛ kpuro wãa.

TIRE TE PĀLU U GALATIGIBU KUA

Galatigiba Pālu u tire te kua. Galatin tem mu kpā. Gisō, tem mēya ba sokumō Turuki. Pāluwa u gbia u waasu da tem mi, Gərobun Kookoosu wiru 13 ka 14. Yen biru, Yuu gaba na ba bu sōsi tukunu sōsimō ni nu sāa Yuuban deemaa. Niya, bango kobu ka woodan mēm nōbu. N deema Pālu u raa Galatigibu sōwa tokereke ma goo sari wi u koo win toranun suuru wa Gusunən mi ma n kun mō yēro u gōru gōsia ma u Yesu naanē doke. Ye Pālu u nua ma naanē dokeobu ba wuramō Yuuban sōsi ni sō, yera biti nūn mwa too, wiru 1:6 ka 4:20. Yen sōna u tire teni yorua ka mōru u ka bu kirō ko Yuuban sōsi nin sō. Domi sōsi nin bweseru nu n sāa Gusunəginu.

Tire ten kpunaa

1. Təbiribu, wiru 1:1-5.
2. Labaari Gea ya sāawa tia, wiru 1:6-10.
3. Pālu u ka tii yinamō, wiru 1:11n di sere wiru 2:21.
4. Naanē dokebu ka Gusunən durom sōna tōnu u koo gem wa, wiru 3n di sere wiru 4.
5. Naanē dokeon tii mōru, wiru 5:1n di sere wiru 6:10.
6. Kirō dāaka ka təbiribu, wiru 6:11-18.

Təbiribu

¹⁻⁵ Bēe Yesun yigbenugibu, bēe be i wāa Galatin temō, nē ka bēsegibu kpuro be sa wāa sannu, sa bēe təbura. Gusunə Baaba ka Yinni Yesu Kirisi bu bēe durom kua kpa bu bēe alafia kē. Yesu Kirisi wi, u tii wē bēsen toranun sō u ka sun wōra saa handunia kōsa yen nōman di, Gusunə bēsen Baaban kīru sō. Wiya u yiiko mō sere ka baadomma. Ami.

Nēna Pālu. Yesu Kirisiwa u man soka n ka ko win gəro, wi ka Gusunə Baaba, wi u nūn seeya gərin di. N n mō tamba ba man soka, nēn sokura kun nē saa tōnu goon min di.

Labaari gea gaa maa sari

⁶ N man biti kua, wee, i yēro derimō fuuku fuuku wi u bēe soka ka Kirisin durom, ma i kī i Labaari gea gaa swīi. ⁷ Sā n gem gerumō, Labaari gea gaa maa sari. Gaba gesi bēen laakari burisinamōwa, ma ba kī bu Kirisin Labaari gea gōsia. ⁸ Adama baa bēsen tii, n kun mē gərado wi u na wəllun di, u n bēe Labaari gea tuka waasu kua, ye ya n sāa ye sa bēe sōwa bu nūn bōrusio. ⁹ Sa raa gerua, na maa wure na gerumō, goo u n bēe gari tuki waasu kua yi yi n sāa yi i mwa kō, bu nūn bōrusio.

¹⁰ Na tōnun siarabu kasu ka gari yini? Aawo, Gusunən siaraba na kī. Na kookari mō n ka ko ye n koo tambu dore ro? Aawo. Nā n kī n ko sere ka tē ye n tambu doremō, na n ko na n sāa Kirisin yoo.

Nge mē Pālu u ka kua gəro

¹¹ Nēgibu, na bēe sōmō ma Labaari gea ye na kparamō ya n sāa tōnugia. ¹² Na n ye mwe tōnun min di, goo kun maa man ye keu kue, Yesu Kirisiwa u man ye sōsi.

¹³ I nua nge mē nēn wāara raa sāa sanam mē na Gusunə sāmō nge mē Yuuba ba ra ko. Na ra n Gusunən yigberu nōni sōmō n banda n ka tu kam koosia. ¹⁴ Nēn sikadoban komarun kīrun sōna na nēn Yuusi dabiru gbiiri Yuuban sāaru sō be ba sāa nēn saaraba.

¹⁵ Adama Gusunə u man gōsa ba sere man mara ma u man soka win durom sō. ¹⁶ Ma sanam mē u gōru doke u man win Bii sōsi kpa n ka tōn tukobu win Labaari gea waasu kua, na n de tambu gabun mi bu ka man bwisi kē. ¹⁷ Na n maa de Yerusalemō n ka bu wa be ba gbia ba kua Yesun gərobu na sere kua gəro. Adama na yande dawa Daarububan tem sō. Min diya na maa wura Damasiō. ¹⁸ N tē n kua wōō ita na sere Yerusalemu da n ka Piēe gia, ma na sina win mi sō wəkura nōbu. ¹⁹ Na n maa gəro goo wa mi, ma n kun mō Yakōbu, Yinnin wənō.

²⁰ Ye na yorumō, gema. Gusunəwa sāa nēn seedagii nā n weesu mō.

²¹ Yen biru na Sirin tem da ka Silisin tem. ²² Sanam mē, Kirisin yigbe ni

nu wãa Yudeaɔ nu n̄ gina man waare. ²³ Ba gesi nua ma wi u raa bu n̄ni s̄ɔm̄ɔ, u t̄e Yesun faaban gari waasu m̄ɔ, yi u raa k̄i u kam koosia. ²⁴ Ma ba Gusun̄ɔ siara n̄en s̄ɔ.

Pɔlu ka gɔro be ba tie

2

¹ W̄ɔ w̄ɔkura n̄en biru ma sa k̄pam wura Yerusalem̄ɔ, n̄e ka Baanabasi. Sa maa Titu sua u ka sun da. ² Na da ȳen s̄ɔ Gusun̄ɔ u man s̄ɔsi ma n weene n da. N̄e ka wirugibu t̄nawa sa m̄enna, ma na bu Labaari gean gari tubusia yi na ra t̄n tukobu waasu kue, domi na n̄ k̄i n̄en s̄amburu te na raa kua, n̄ kun m̄e te na m̄ɔ t̄e, tu kam ko. ³ Baa m̄e Titu n̄en k̄paasi u s̄aa Ger̄eki, ba n̄ n̄n̄ tilasi kue u ka bango ko. ⁴ Adama t̄ambu gabu be ba n̄ s̄aa begibu ka gem, ba dua b̄esen wuuro ma ba k̄i bu n̄n̄ bango ko. Ba na gb̄enum nge k̄rum̄ɔt̄ɔ kowobu bu ka b̄esen tii m̄oru m̄eri te Kirisi Yesu u sun w̄e. Ba k̄iwa su wure su ko yobu. ⁵ Adama sa n̄ ben gari wure baa fiiko ȳen s̄ɔ sa k̄i Labaari gean gem mu n w̄aa b̄een suunu s̄ɔ.

⁶ Ma be ba s̄aaire wirugibu, n̄ n̄ man ḡaanu s̄aa ye ba s̄aa domi Gusun̄ɔ kun t̄n̄un wuswaa m̄era. Wirugii be, ba n̄ man gari ḡe sosie. ⁷ Adama ba wa ma Gusun̄ɔ u man Labaari gea n̄omu s̄ondia t̄n tukobun s̄ɔ nge m̄e u Pīe ye n̄omu s̄ondia Yuuban s̄ɔ. ⁸ Domi wi u Pīe dam w̄e u ka ko ḡoro Yuuban s̄ɔ, wiya maa man dam w̄e n̄ ka ko ḡoro t̄n tukobun s̄ɔ. ⁹ Ma sanam m̄e Yak̄abu ka Pīe ka Yohanu, be ba s̄aa nge yiḡerun gbereba, ba n̄en k̄eru tuba te ba man w̄e, ba wura ma n̄e ka Baanabasi, sa kua begibu. Ba maa wura su da t̄n tukobun mi, k̄pa be, bu maa da Yuuban mi. ¹⁰ Adama ba sun kana su ben s̄arobu yaaya. Na maa kookari kua na ka kua m̄e.

Pɔlu u Pīe gerusi Antiōsio

¹¹ Sanam m̄e Pīe u na Antiōsio na n̄n̄ gerusi n̄ni ka n̄ni ȳen s̄ɔ u taare m̄ɔ. ¹² Gabu be Yak̄abu u ḡora mi, bu sere tunuma, Pīe u ra raa di ka t̄n tuko naane dokeobu sannu. Adama ye t̄n be, ba tunuma ba k̄pa,

u tii gawa ma u n̄ maa dim̄ɔ ka be bangon woodan s̄ɔ. ¹³ Ma Yuu gaba maa murafitiru kua ka wi sannu sere ba Baanabasin tii gawe ben murafiti te s̄ɔ. ¹⁴ Ye na wa ma ba n̄ s̄im̄ɔ ka ḡoru tia Labaari gean gem s̄ɔ, na Pīe s̄ɔwa be kpuron wuswaaɔ na n̄e, wun̄e Yuuwa ma a m̄ɔ nge t̄n tuko, n̄ n̄ m̄ɔ nge Yuu. N̄ n̄ m̄en na, am̄ona a ka t̄n tukobu gawam̄ɔ bu ko nge Yuuba.

Yuuba ka t̄n tukobu

ba faaba m̄o naane dokebu s̄ɔ

¹⁵ Ka geema, b̄e Yuubara, n̄ n̄ m̄ɔ t̄n tuko be ba s̄aa durumgibu, domi Yuubara ba sun mara. ¹⁶ Ka m̄e, sa ȳe ma t̄nu u koo gem wa Gusun̄ɔn wuswaaɔ ù n̄ Yesu Kirisi naane doke, n̄ n̄ m̄ɔ ka wooda n̄n̄ubu. B̄e maa, sa Yesu Kirisi naane doke su ka gem wa Gusun̄ɔn wuswaaɔ, n̄ n̄ m̄ɔ ka wooda n̄n̄ubu. Domi goo sari wi Gusun̄ɔ koo gem w̄e ȳen s̄ɔ u wooda m̄em n̄ɔwa. ¹⁷ T̄e b̄esen tii s̄a n̄ s̄ɔsira torobu nge m̄e t̄n tukobu ba s̄aa ȳen s̄ɔ sa gem kasu saa Kirisin min di, n̄ n̄ m̄en na, Kirisin s̄ambura ta toraru sosim̄ɔ? Su ku wa m̄e. ¹⁸ Domi n̄a n̄ ye na raa sura bana, na tii s̄ɔsim̄ɔ toro. ¹⁹ Adama n̄ n̄ woodan s̄n̄ na, ya n̄ maa dam m̄o n̄en w̄ll̄ɔ, yen tiiwa ya man go k̄pa na n̄ ka w̄aru m̄o Gusun̄ɔn wuswaaɔ. Ba man k̄pare d̄aru s̄ɔ ka Kirisi sannu. ²⁰ Yen s̄na n̄ n̄ maa m̄o n̄ena na wasi, Kirisiwa u w̄aru dim̄ɔ n̄e s̄ɔ. Ma w̄a te na dim̄ɔ t̄e, na tu dim̄ɔwa ka naane dokebu Gusun̄ɔn Bii s̄ɔ wi u man k̄i ma u win w̄aru w̄e n̄en s̄ɔ. ²¹ Na n̄ Gusun̄ɔn durom kam koosiam̄ɔ. Domi t̄nu ù n̄ gem waam̄ɔ Gusun̄ɔn mi saa woodan di, Kirisin ḡɔ kua kam.

Wooda ka naane dokebu

3

¹ B̄e Galatigibu laakari sariba! B̄e be ba s̄ɔwa k̄pasasa nge m̄e ba Yesu Kirisi k̄pare d̄aru s̄ɔ, wara u b̄e dobu. ² I man ḡaa tee nini s̄ɔw̄ɔ. I Gusun̄ɔn Hunde m̄wa wooda n̄n̄ubun s̄ɔ? Nge Labaari gean s̄ɔ ye i nua ma i naane doke. ³ Am̄ona i ka laakari bia m̄e. I toru ka Gusun̄ɔn Hunde. Ma i k̄i i dakura ka b̄en

tiin dam? ⁴ I nɔni swāa te kpuro wawa kam? Aawo, n n kam. ⁵ Ye Gusunɔ u bɛɛ win Hunde wɛ, ma u sɔm maamaakiginu mɔ bɛɛn suunu sɔɔ, u mɔ yɛn sɔ i wooda mɛm nɔɔwa? Nge yɛn sɔ i Labaari gea nua ma i ye naane doke.

⁶ Nge mɛ ba yorua, “Aburhamu u Gusunɔ naane doke, yen sɔna Gusunɔ u nɔn garisi gemgii.” ⁷ Yen sɔ, i de i n yɛ ma be ba Gusunɔ naane doke beya ba sāa Aburhamun bibu. ⁸ Gusunɔn gari yi raa gerua ma Gusunɔ u koo tɔn tukobu gem wɛ naane dokebun sɔ. Yen sɔna yi Aburhamu Labaari gea waasu kua yellun di yi nɛɛ, “Wunen min diya Gusunɔ u koo bwesenu kpuro domaru kua.” ⁹ Aburhamu u Gusunɔ naane doke ma u domaru wa. Nge mɛya be ba maa Gusunɔ naane doke, ba koo domaru wa ka wi sannu.

¹⁰ Be ba woodan mɛm nɔɔbu gballi ba bu bɔrusi. Domi ba yorua ba nɛɛ, “Bɔrurowa wi u yina u woodan gari kpuro mɛm nɔɔwa yi ba yorua.” ¹¹ Tɛ ya sɔsira kpasasa ma goo kun gem waamɔ Gusunɔn wuswaaɔ ka woodan mɛm nɔɔbu, domi ba yorua ba nɛɛ, “Wi Gusunɔ u gem wɛ naane dokebun sɔ, wiya u ko n wāa.” ¹² Tɛ, wooda ya n ka naane dokebu dendimɔ. Domi ba yorua ba nɛɛ, “Wi u ye kpuro mɛm nɔɔwa, wiya u ko n wāa yen sɔ.”

¹³ Adama Kirisi u sun yakia saa woodan bɔrin di sanam mɛ u kua wi ba bɔrusi bɛɛn sɔ. Nge mɛ Gusunɔn gari yi gerumɔ, “Baawure wi ba bwɛ dāru sɔɔ, u kua bɔruro.” ¹⁴ Kirisi u kua mɛ kpa Aburhamun domaru tu maa ka ko tɔn tukobugiru saa Yesu Kirisi win min di, kpa su ka Hunde mwa naane dokebun saabu win nɔɔ mwɛɛru Gusunɔ u sun kua.

Wooda ka nɔɔ mwɛɛru

¹⁵ Nɛgibu, kon gari yi weesina ka ye tɔmba yɛ. Tɔnu u n nɔɔ mwɛɛru kua u sire, goo kun kpɛ u tu seeya, goo kun maa tu sosimɔ. ¹⁶ Tɛ, Aburhamu ka win sikadobuwa Gusunɔ u nɔɔ mwɛɛru kua. Ba n gerua sikadominu nge ba ka tɔn dabinu yā. Adama ba gerua sikadobu, yen tubusiana tɔn turo tɔna, wi u sāa Kirisi wi.

¹⁷ Ameniwa na kɔ n gere. Gusunɔ u nɔɔ mwɛɛru kua ma u tu sire. Tɛ, wooda ye ya na wɔɔ nɛɛru ka tɛnan (430) biru, ya n kpɛ yu nɔɔ mwɛɛ te seeya, kpa Gusunɔn sire bi, bu ko kam. ¹⁸ Domi bā n tubi dimɔ wooda nɛnubun sɔ, ba n dimɔ nɔɔ mwɛɛrun sɔ. Adama Gusunɔ u Aburhamu ye wɛwa ka nɔɔ mwɛɛru.

¹⁹ N n mɛn na, mban sɔna ba wooda wɛ. Ba ye wɛwa kpa kookoo si su kun sāa Gusunɔn kɔru su n ka sɔsire sere Aburhamun sikadobu ge, gu ka na gɛn sɔ ba nɔɔ mwɛɛru kua. Wollun gɔradobara ba wooda ye tɔmbu nɔɔsia saa sɔmɔ goon min di. ²⁰ Adama tɔn turo u n gāanu mɔ u n sɔmɔ goon bukata mɔ. Wee Gusunɔ turowa u nɔɔ mwɛɛ te kua.

Woodan yaasi

²¹ N n mɛn na, wooda ya ka Gusunɔn nɔɔ mwɛɛru sikirinamɔ? Su ku wa mɛ. Domi bā n daa wooda wɛ ye ya koo kpɔ yu tɔnu wāaru wɛ, Gusunɔ u koo raa tɔnu gem wɛ saa woodan di. ²² Adama Gusunɔn gari gerumɔ ma tɔmbu kpuro ba wāa durum dam nɔmɔ, kpa kɛɛ tɛn nɔɔ mwɛɛru Gusunɔ u kua ta n ka sāa be ba naane dokegiru yɛn sɔ ba Yesu Kirisi naane doke.

²³ Naane dokebun saa yu sere na, wooda ya sun dɔɔre sāawa ya nɛni sere naane doke bi, bu ka sɔsira. ²⁴ Wooda ye, ya sun nɛnua sere Kirisi u ka tunuma, kpa Gusunɔ u sun gem wɛ naane dokebun sɔ. ²⁵ Tɛ ye naane dokebun saa ya tura, sa n maa wāa dɔɔre sɔɔ.

²⁶ Domi Yesu Kirisi sɔɔ bɛɛ kpuro i kua Gusunɔn bibu naane dokebun sɔ. ²⁷ Mɛya bɛɛ kpuro bɛɛ be i kua Kirisigibu batɛmu sɔɔ i Kirisin daa sebua. ²⁸ Yen sɔna goo kun goo, Yuuba ka tɔn tukobu, yobu ka tii mɔwɔbu, tɔn kurɔbu ka tɔn durɔbu. Bɛɛ kpuro i sāa tia yɛn sɔ i gbinne ka Yesu Kirisi. ²⁹ I n sāa Kirisigibu, i maa sāa Aburhamun sikadominu, i ko maa tubi di yɛn nɔɔ mwɛɛru Gusunɔ u kua.

4

¹ Ye na gerumɔ wee. Bii wi u koo win baan tubi di, sanam mɛ u gina

sāa bii, u ñ yoo sanɔ̄ gaa kere, baa mɛ kpuro sāa wigia. ² Saa ye u sāa bii, tɔmba wāa be ba nùn neni, ba maa win wunanɔ̄su mɔ̄ sere saa ye win baaba u nùn yiiya. ³ Nge mɛya n sāa ka bɛɛ. Sa raa sāa handunian bñnun yobu. ⁴ Adama sanam mɛ saa ya tura, Gusunɔ̄ u win bii gɔrima. Tɔn kurɔ̄wa nùn mara, u maa nùn marawa woodan nɔ̄ma sɔ̄, ⁵ kpa u ka bu yakia be ba wāa woodan nɔ̄maɔ̄ kpa su ko Gusunɔ̄n bibu.

⁶ Gusunɔ̄ u win Biin Hunde gɔrima bɛɛn gɔrusu sɔ̄ u ka sɔ̄si ma win biba bɛɛ sa sāa. Hunde win saabuwa sa nùn sokumɔ̄, baaba. ⁷ N n mɛn na, a ñ maa sāa yoo, a kua bii. Tɛ̄ ye a ka sāa bii, Gusunɔ̄ u maa nun kua tubi dio.

Galatigibun gari Pɔlu neni

⁸ Yellu i ñ Gusunɔ̄ yɛ̄, ma i sāa gāanun yobu ni nu ñ sāa Gusunɔ̄. ⁹ Adama tɛ̄ nge mɛ i Gusunɔ̄ wura, nge n mam nɛɛre, Gusunɔ̄ u bɛɛ wura, amɔ̄na i ka kī i gɔsira handunian bñnun mi, ni nu ñ dam ka bɛɛɛ mɔ̄. Mban sɔ̄na i kī i maa ko nin yobu. ¹⁰ I tɔnu ganun saria swīi, ka suru ka tɔ̄ bakanu ka wɔ̄su. ¹¹ Tɛ̄ bɛrum man mɔ̄ nɛn sɔ̄mburu kpuro tu ku raa ko kam te na kua bɛɛn sɔ̄.

¹² Na bɛɛ kanamɔ̄ nɛgibu, i bɛɛn tii dokeo nɛn ayerɔ̄, domi na nɛn tii doke bɛɛn ayerɔ̄. I ñ man gāanu tore. ¹³ Nge mɛ i yɛ̄, ka wasin barara na bɛɛ Labaari gea waasu kua nɔ̄n gbiikiru. ¹⁴ Adama i ñ man gema, i ñ maa man yine, baa mɛ nɛn bararu ta bɛɛ waabu tusa. I man mwawa nge mɛ i ko Gusunɔ̄n gɔrado mwa, ñ kun mɛ Yesu Kirisi win tii. ¹⁵ I raa nuku dobu mɔ̄. Tɛ̄, mba n bɛɛ kua. Na kon kpī n bɛɛ seeda diiya ma, ñ n koo raa kooa i ko i bɛɛn nɔ̄ni wuka i man kɛ̄. ¹⁶ Na kua bɛɛn yibɛɛ yèn sɔ̄ na bɛɛ gem sɔ̄wa?

¹⁷ Tɔn be, ba bɛɛn kīru kasu, adama n ñ ka yaasi gea. Ba kī bu bɛɛ gɔwa bɛɛn min di, kpa i n ben kīru kasu. ¹⁸ Tɔnu ù n bɛɛn kīru kasu ka yaasi gea, gāa geena baadomma, n ñ mɔ̄ sanam mɛ na wāa ka bɛɛ tɔna. ¹⁹ Nɛn bii kīnasibu, na kpam maa wahala mɔ̄ nge tɔn kurɔ̄ wi u marumɔ̄, sere Kirisin daa yu ka kooa bɛɛ sɔ̄. ²⁰ Na kī na n wāa ka bɛɛ

tɛ̄ kpa n nɛn gere kɔ̄si. Na wāa bitani sɔ̄ bɛɛn sɔ̄.

Agaa ka Saaraa

ba sāa gari yin weesinaa

²¹ I de n bɛɛ bikia, bɛɛ be i kī i n wāa woodan nɔ̄maɔ̄, i ñ nua ye wooda ya gerumɔ̄? ²² Ba yorua ma Aburhamu u bii tɔn durɔ̄bu yiru mara, turo ka kurɔ̄ wi u sāa yoo, turo ka kurɔ̄ wi u sāa tii mɔ̄wɔ̄. ²³ Yoo wi, u win bii mara nge mɛ tɔmbu kpuro ba ra ma, adama tii mɔ̄wɔ̄ wi, u win bii marawa ka Gusunɔ̄n nɔ̄ mwɛɛru. ²⁴ Gari yini yi kua weesinaa. Kurɔ̄ be yiru ba ka nɔ̄ mwɛɛnu yiru weene. Teeru, te ta bibu marumɔ̄ yoru sɔ̄, ta naamɔ̄ saa Sinain guurun di, teya ta ka Agaa weene. ²⁵ Agaa wi, u sāare nge Sinain guuru, Daarububan tem sɔ̄. U maa sāa nge Yerusalemu ye ya wāa tɛ̄, domi ya wāa yoru sɔ̄ ka yen tɔmbu kpuro. ²⁶ Adama Yerusalemu ye ya wāa wɔ̄llɔ̄, ya tii mɔ̄, ya maa sāa bɛɛn mero. ²⁷ Domi ba yorua, “A gɔru doro, kurɔ̄ wunɛ wi a ñ marure.

A gbāro a kuuka ko ka nuku dobu, wunɛ wi a ñ marubun wahala koore. Domi kurɔ̄ wi ba raa deri, u koo bibu ma n kere kurɔ̄ wi u wāa ka durɔ̄.”

²⁸ Tɛ̄ bɛɛ nɛgibu, i sāa Gusunɔ̄n nɔ̄ mwɛɛrun bibu nge mɛ Isaki u sāa. ²⁹ Sanam mɛya bii wi ba mara nge baawure, u wi ba mara ka Gusunɔ̄n Hunden dam nɔ̄ni sɔ̄wa. Mɛya maa n sāa tɛ̄. ³⁰ Adama mba Gusunɔ̄n gari yi gerumɔ̄. Yi nɛɛwa, “A yoo wi giro ka win bii sannu, domi win bii wi, u ñ tubi dimɔ̄ ka tii mɔ̄wɔ̄n bii sannu.” ³¹ Nge mɛya nɛgibu, sa ñ sāa yoon bibu. Sa sāawa tii mɔ̄wɔ̄n bibu.

I bɛɛn tii mɔ̄ru nɛnuɔ̄

5

¹ Sa n ka tii mɔ̄n sɔ̄na Kirisi u sun yara yorun di. Yen sɔ̄, i yɔ̄ro sim sim kpa i ku de bu bɛɛ duusia yoru sɔ̄ kpam.

² I swaa dakio i nɔ̄. Nɛ Pɔluwa na bɛɛ yeni sɔ̄mɔ̄, i n dera ba bɛɛ bango kua, i ñ arufaani gaa wasi Kirisin mi. ³ Nɛn seeda wee ye na dimɔ̄

kpam. Baawure wi u dera ba nùn bango kua, na yëro sãom̄o u koo wooda kpuro mem̄ nãwawa. ⁴ Bɛɛ be i kī i gem wa Gusun̄n wuswaā ka woodan n̄nubu, i tii kara k̄o Kirisin min di ma i kisira durom n̄man di. ⁵ Domi sa yīiȳo ma Gusun̄o u koo sun gem wē ma sa m̄e swaa daki ka win Hunden dam ka naan̄e dokebu. ⁶ Sà n gbin̄ne ka Yesu Kirisi, bango n̄ kun m̄e bango sariru ya n̄ gāanu. Ye n sãa gāanu yeya naan̄e dokebu bi bu s̄mburu m̄ò ka kīru.

⁷ I raa duki m̄ò bura buram t̄na. Wara u b̄e swaa bunana i n̄ maa ka gem mem̄ nãwamm̄e. ⁸ K̄okiri bi, bu n̄ n̄e saa Gusun̄n min di wi u b̄e soku. ⁹ Nge m̄e ba ra n̄e, p̄e seeyatia fiiko, yeya ya ra p̄e kpuro kukusie. ¹⁰ Adama Yinni u dera na b̄e naan̄e sãa. Na yē ma i n̄ ko gāa tukunun bwisikunu ko. Wi u maa b̄e bitani dokem̄o, Gusun̄o u koo nùn taare wē baa n̄ n weren na.

¹¹ N̄egibu, n̄n tii n̄a n̄ kparam̄o sere ka tē ma n weene bu bango ko, mban s̄na ba man̄ n̄ni s̄om̄o. N̄a n̄ m̄ò m̄e, Yesun̄ d̄aa bunanarun̄ ḡon̄ gari yi n̄ maa t̄ambu torasiam̄o. ¹² Be ba b̄e bitani dokem̄o mi, bu doo bu tii maatam̄ ko.

¹³ N̄egibu, ba b̄e sokawa i ka ko tii m̄ow̄abu. Ka m̄e, i ku de b̄en̄ tii m̄oru tu de i n̄ s̄im̄o ka wasin̄ baa. Adama i n̄ sominam̄o ka kīru. ¹⁴ Domi wooda kpuron̄ wira w̄awa yiire tee bini s̄o bi bu n̄e, “A wunen̄ t̄nusi k̄o nge wunen̄ tii tii.” ¹⁵ Adama i n̄ sankinam̄o nge gbeeku ȳe, i m̄era koonam̄o, i n̄ yē ma i ko kam̄ koosiana.

Gusun̄n Hunde ka t̄nun̄ daa

¹⁶ Ye na gerum̄o wee, i de Gusun̄n Hunde u b̄e kpara. N̄ n̄ koor̄a m̄e, i n̄ ko maa b̄en̄ tii tiin̄ kīru kankam̄ ko. ¹⁷ Domi ye b̄en̄ tii tiin̄ daa ya kī, ya n̄ ka Gusun̄n Hunden̄ kīru n̄o tia sãa. Ma Hunden̄ kīru ta n̄ ka b̄en̄ tii tiin̄ kīru n̄o tia sãa. Kīru yiru ye, ya sannam̄o sere i n̄ kp̄e i ko ye i kī. ¹⁸ Adama Gusun̄n Hunde ù n̄ b̄e kparam̄o i n̄ w̄a woodan̄ n̄m̄a.

¹⁹ T̄nun̄ tii tiin̄ daa ya ra s̄osire kpasasa. Yeya k̄o m̄ennabu tantanaru s̄o, ka daa disinugia ka daa b̄eret̄eke,

²⁰ ka b̄u s̄aru ka tim̄ kankam̄, ka yiberē t̄eru, ka sann̄o, ka nisinu, ka m̄oru, ka n̄o ḡomunu, ka sikirin̄o, ka karanabu, ²¹ ka kin̄enu, ka tam̄ n̄rubu, ka aka dibu, yen̄ bweseru kpuro gesi. Na b̄e kir̄o m̄ò nge m̄e na raa kua na n̄e, be ba yenin̄ bweseru m̄ò, ba n̄ kp̄e ba n̄ w̄a mi Gusun̄o u bandu sw̄i.

²² Adama Gusun̄n Hunden̄ maruma, kīru, ka nuku dobu, ka b̄ri yendu, ka t̄emanabu, ka t̄n̄ geeru, ka nuku tia, ka naan̄e, ²³ ka daa duudwia, ka gaya. Wooda sari ye ya yeni taare w̄em̄o. ²⁴ Ma be ba sãa Yesu Kirisigibu ba ben̄ tii tiin̄ daa k̄peerasia d̄aa bunanar̄o, ka yen̄ bin̄e ka yen̄ kīru kpuro. ²⁵ Gusun̄n Hundewa u sun̄ w̄aru wē. N̄ n̄ m̄en̄ na, su maa de u n̄ sun̄ kpare. ²⁶ Su ku tii sua kpa sa n̄ sann̄o seeyam̄o b̄en̄ suunu s̄o, kpa sa n̄ nisinu kuanamm̄e b̄en̄ tii tiin̄e.

I s̄omunu d̄eran̄o

6

¹ N̄egibu, ù n̄ goo mwa toraru garu s̄o, b̄e be Gusun̄n Hunde u kparam̄o, i ȳero swaa gea sureo kpam̄ ka tii kawabu, kpa i n̄ tii yē bu ku raa ka b̄en̄ tii k̄okirin̄ s̄o. ² I n̄ s̄omunu d̄eranam̄o kpa i ka Kirisin̄ wooda mem̄ nãwa. ³ Goo ù n̄ tii m̄era goo ma u n̄ sãa gāanu, u tii n̄ni w̄okum̄owa. ⁴ I de baawure u win̄ tiin̄ kookoosu yīiya kpa u wa si s̄o, ye u koo ka woo kana, adama u ku woo kana ma u goo keren̄ s̄o. ⁵ Domi baawurewa u koo win̄ tii tiin̄ s̄omunu s̄obe.

⁶ Wi ba Gusun̄n gari s̄osim̄o, i de ȳero u win̄ gāa gee ni u m̄ò b̄onu ko ka wi u nùn s̄osim̄o.

⁷ I ku tii torasia. Ba ku ra Gusun̄o yaakor̄u ko. Domi ye t̄nu u duurum̄o, yeya u koo gē. ⁸ U n̄ duurum̄o ye win̄ tii tiin̄ daa ya kī, kam̄ koba ya koo nùn marua. U n̄ maa duurum̄o ye Gusun̄n Hunde u kī, w̄aru te ta ku ra kpewa Gusun̄n Hunde koo nùn marua. ⁹ N̄ n̄ m̄en̄ na, su ku wasira gean̄ kobu s̄o, domi s̄a kun̄ kpane, sa ko wa su gē sanam̄ m̄e saa ya tura. ¹⁰ Nge m̄eya saa baayere ye sa ayeru m̄o, su baawure

durom kua, n mam nεere be ba Yesu naane doke.

Kirɔ dāaka ka tɔbiribu

¹¹ Tē, i nen yori baka mεerio ye na beε yoruammε ka nen tiin nɔma. ¹² Be ba kī bu woo kana wasin sō, beya ba kī bu beε tilasi ko i ka bango ko. Adama ba ye mɔ kpa bu ku ka nɔni swāaru wā Kirisin dāa bunanarun garin sō. ¹³ Baa be ba bango kua mi, ben tii ba n wooda mem nɔwammε. Ma ba kī bu beε bango ko bu ka woo kana. ¹⁴ Adama nε na kun woo kanamɔ ma n kun mɔ besen Yinni Yesu Kirisin dāa bunanarun garin sō, domi win dāa bunanarun sōna handunian gāanu kpuro kun maa man sāawε gāanu, meya nu n maa man gawamɔ. ¹⁵ Bango ka bango sariru yen gaa kun sāa gāanu. Ye n sāa gāanu, yeya a n sāa taka koorā kpa. ¹⁶ Be ba taka koorā kpaan wooda yeni swīi, alafia ka durom mu n ka bu wāa ka Gusunɔn tɔmbu kpuro.

¹⁷ Saa gisɔn di goo u ku maa man wahala ko domi na boo bori mɔ nen wasi sɔɔ, yi na wa Yesun sō.

¹⁸ Negibu, besen Yinni Yesu Kirisin durom mu n wāa ka beε. Ami.

TIRE TE PŌLU U EFESUGIBU KUA

Pōlu u wāawa pirišəm sō Romuō u ka tire te Efesugibu yorua. Ye u tu yorua u kpa, Tisikiwa u gōra u ka tu da. N sāare Efesun bera min Yesun yigbenu kpurowa u tire te yorua, n n̄ mō teeru tōna.

Gbiikaa, u bu sōsimō nge mε Yesun yigberugibu ba kua wasi tee Yesu sō. U sōsimō swaa ye Gusunō u kpa u ka win tambu gōsa ma u ben toranu suuru kua, ma u bu win Hunde Dεero wē.

Yiruse, u bu kirō mō bu ka ben wāaru di nō tia sō ye ya koo sōsi ma Kirisi u wāa ben wāaru sō ka gem.

Pōlu u garin weenasii dabinu sua u ka Yesun yigberun nō tian gari bu yeerisia. U nεε, Yesun yigberu ta sāawa nge wasi, ma Yesu wi, u sāa yin wiru. Yigbe te, ta maa sāa nge diru, ma Yesu wi, u sāa ten gani gomburun dam. Yigbe te, ta maa sāa nge kurō, ma Yesu wi, u sāa ten durō.

Tire ten kpunaa

1. Tōbiribu, wiru 1:1-2.
2. Kirisi ka win yigberu, wiru 1:3n di sere wiru 3:21.
3. Wāa kpaaru Kirisi sō, wiru 4:1n di sere wiru 6:20.
4. Nōo kana tōbiribu, wiru 6:21-24.

Tōbiribu

¹ Bεε naanε dokeobu, bεε be i wāa Efesuō ma i ka Yesu Kirisi yōra dim dim, nε Pōlu, nε wi na sāa Yesu Kirisin gōro Gusunōn kīru sō, na bεε tōbura.

² Gusunō bεsen Baaba ka Yinni Yesu Kirisi bu bεε durom kua kpa bu bεε alafia kē.

Durom mε Gusunō sun kua

bεε ka Kirisin

gbinnaan saabu

³ I de su Gusunō siara bεsen Yinni Yesu Kirisin Baaba. Bεε ka Kirisin gbinnaan saabu u sun wōllun doma bwese bweseka kua saa win Hunden min di. ⁴ Bu sere handunia taka ko, Gusunō u sun gōsa kō sa n ka sāa wigibu Kirisi sō, kpa sa n sāa dεerobu

ka taare sarirugibu win mi. Win kīru sō ⁵ u himba kua yellun di u sun ko win tiin bibu saa Yesu Kirisin min di. Win tōn geerun sōna u kua mε, ⁶ kpa su ka win durom yiikogim siara mε u sun kua bεε ka win Bii kīnasin gbinnaa sō.

⁷ Domi Kirisin yεm saabuwa sa yakiara ma ba sun bεsen durum suuru kua. Nge mεya Gusunō u sun win durom bakam sōsi, ⁸ mε u sun kua n banda ye u sun bwisi bεε ka laakari yabua. ⁹ Ma u sun win asiri giasia ye win tii u gōru doke u ko yellun di saa Yesu Kirisin min di. ¹⁰ Gusunōn himba ye, ye u koo yibia dōma te saa ya tura, yera u taka kooru kpuro menna sannu, ye kpuro ye ya wāa wōllō ka ye ya wāa temō, kpa Kirisi u n sāa yen wirugii.

¹¹ Domi gāanu kpuro nu kooramōwa nge mε Gusunōn himba ka win kīru. Ma bεε ka Kirisin gbinnaan sō sa kua tubi diobu Gusunōn mi ka win tiin himba ye u gōru doke yellun di. ¹² N n̄ mēn na, i de su Gusunō bεε wē, bεε be sa gbia sa yīiyōbu mō Kirisin mi.

¹³ Mεya maa sanam mε i gem gari nua yi yi sāa Labaari Gea ye ya ka bεε faaba naawa, sanam mεya i Kirisi naanε doke. Ma Gusunō u win tiin yīreru doke bεε sō ye u bεε Hunde Dεero kā win nō mweeru u raa kua. ¹⁴ Hunde Dεero wiya u sāa nge bεsen tubin suna ye Gusunō u win tambu nō mweeru kua. Ma u sun sōmō kam kam ma sa ko tubi ye di sanam mε Gusunō u koo wigibu yakia mam mam. Kpa bu win yiiko siara.

Pōlun kanaru

¹⁵ Yenin saabuwa saa dōma tēn di na bεen naanε dokebu Yinni Yesu sōn baaru nua ka nge mε i naanε dokeobu kpuro kī, ¹⁶ na n̄ wasirare na kun ka Gusunō siare bεen sō. Na bεε yaayamō nēn kanaru sō, ¹⁷ ma na bεsen Yinni Yesu Kirisin Yinni, wi u sāa Baaba yiikogii kana u bεε ko laakarigibu kpa u bεε yam bururasia i ka nūn gia. ¹⁸ Na maa nūn bikiamō u bεen gōrun nōni wukia kpa i ka win yam bururam wa, kpa i n ka yē ye i yīiyō yēn sō u bεε soka, ka nge mε win tubi gean kpāara nε ye

u naane dokeobu yiye, ¹⁹⁻²⁰ ka nge me win dam bakam mu samburu mɔ̄ bese be sa nɔ̄n naane doke sɔ̄. Dam me, mu sãa tem ka dam bakam me u denda u ka Kirisi seeya gərin di ma u nɔ̄n sinasia win nəm geuɔ̄ wəllɔ̄. ²¹ Miya Kirisi u wãa u wəllun wirugibu kpuro kere ka min yiikogibu ka damgibu ka yinnibu kpuro ka yĩsiru baatere te ba koo kpĩ bu soku saa yeni sɔ̄ ka maa saa ye ya sisi sɔ̄. ²² Ma Gusunɔ̄ u dera u kua gãanu kpuron wirugii, ma u nɔ̄n wuna u ka ko wigibun yigberun Yinni boko. ²³ Yigbe te, ta sãa win wasi. Te sɔ̄ra win tii u wãa u yiba ma u yabu baayere yibiamɔ̄ baama.

2

Gəən suuribu

¹ Gasɔ̄, i raa sãa nge be ba gu beɛn toranu ka beɛn mɛm nɔ̄ sarirun sã. ² I ra raa handunian kom k̄sum kpuro ko, ma i hunde k̄si yi yi wãa wəllɔ̄n wirugii wiru kpĩya wi u sãa hunde ye ya samburu mɔ̄ sere ka t̄ tɔ̄n be ba kun Gusunɔ̄ mɛm nɔ̄wammɛn ḡruɔ̄. ³ Geema, bese kpuro sa raa sãawa nge be. Besen ḡru k̄ru sɔ̄ra sa ra n s̄imɔ̄ ma sa baayere kua ye besen wasi k̄i ka ye sa bwisika. Besen marumara ta dera sa raa sãa be ba koo Gusunɔ̄n m̄ru wa nge be ba tie.

⁴ Adama Gusunɔ̄n wɔ̄nwɔ̄ndu ta kpã win k̄i bakarun s̄ te u sun k̄ia.

⁵ Sanam me sa sãa nge ḡribu besen toranun s̄, u sun kua wasobu ka Kirisi sannu. N n mɛn na, win durom s̄na i faaba wa. ⁶ Gusunɔ̄ u sun seeya ḡrin di ka Kirisi sannu kpa su bandu di ka wi sannu wəllɔ̄. ⁷ U sun win tɔ̄n geeru s̄ɔ̄si saa Yesu Kirisin min di, kpa su ka win durom bakam wa me mu n̄ n̄ru mɔ̄ sere ka baadomma. ⁸ Domi Gusunɔ̄n duroma ba ka beɛ faaba kua naane dokebun s̄. N n̄ mɔ̄ ka beɛn hania, Gusunɔ̄n k̄era. ⁹ Ya n̄ sãa beɛn samburun are. Yen s̄na goo kun kp̄e u woo kana. ¹⁰ Domi sa sãawa Gusunɔ̄n n̄man samburu. U sun taka kuawa bese ka Yesu Kirisin gbinnaa sɔ̄ su ka s̄m geenu ko n̄n sɔ̄ru u kua saa yellun di.

Bwesenu kpuro kua tia

Kirisi sɔ̄

¹¹ Yen s̄, i ku duari ma ba beɛ marawa tɔ̄n tukobu. Yera n dera be ba sokumɔ̄ bangogibu, be ba ben tiin wasi bango kua, ba ra ka beɛ soku bango sarirugibu. ¹² I yaayo ma sanam me, i ka Kirisi toma, i sãa tɔ̄n tukobu Isireliban mi, i n̄ b̄nu mɔ̄ nɔ̄ mwɛɛnu sɔ̄, ni Gusunɔ̄ u win t̄mbu kua. I wãa handunia yeni sɔ̄ n n̄ ka ȳiȳabu, n n̄ maa ka Gusunɔ̄.

¹³ Adama t̄e ye i ka Yesu Kirisi gbinne, beɛ be i raa ka Gusunɔ̄ toma, t̄e i wãa win b̄kuɔ̄ Kirisin yem saabu.

¹⁴ Domi Kirisin tiiwa u ka sun b̄ri yendu naawa ye u ka bwesenu yiru kua bwese teeru, ma u tusiru wuna te ta sãa nge gana ye ya raa bu burane.

¹⁵ Ka win ḡɔ̄wa u wooda kpeesia ka yen yiirebu ka yen sesenu, kpa u ka kp̄i u bwesenu yiru ye ko bwese kpa teeru dege dege win tii sɔ̄. Nge m̄ya u ka b̄ri yendu doke ben suunu sɔ̄.

¹⁶ Kirisi u tisi te kpeesia ka win ḡɔ̄ d̄a bunanaru wəllɔ̄. Ḡɔ̄ win saabuwa u bwesenu yiru ye kua teeru, ma u bu dorasia ka Gusunɔ̄. Be kpuro sannu ba kua nge wasi tee. ¹⁷ Nge m̄ya Kirisi na u ka b̄ri yendun labaari n̄ɔ̄sia beɛn mi, beɛ be i raa ka Gusunɔ̄ toma, ka be ba wãa win b̄kuɔ̄. ¹⁸ Ka geema, Kirisin min diya bese kpuro, sa ko kp̄i su da Baaban wuswaaɔ̄ ka Hunde turo win somiru.

¹⁹ N n̄ mɛn na, i n̄ maa sãa tɔ̄n tukobu n̄ kun me s̄bu, t̄e i kuawa wuu teugibu ka naane dokeobu kpuro, i maa kua Gusunɔ̄n yenugibu.

²⁰ Beɛ maa i sãa nge gani yi ba bana kp̄ekp̄eku gen wəllɔ̄ ge ḡrobu ka Gusunɔ̄n s̄mɔ̄bu ba sura, Yesu Kirisin tiiwa sãa gen ḡmburun dam. ²¹ Wi sɔ̄ra dii te, ta swɛɛne ma ta guniamɔ̄ tu ka ko Gusunɔ̄n wãa yeru. ²² Beɛ ka Kirisin gbinnaan s̄ ba beɛ banisi dii te sɔ̄, ka be ba tie sannu i ka ko Gusunɔ̄n Hunden wãa yeru.

3

Pɔ̄lun samburu

tɔ̄n tukobun suunu sɔ̄

¹ Yenin saabuwa ne Pɔ̄lu na kanaru mɔ̄, ne wi Kirisi Yesu u dera na wãa

pirisəm sɔɔ bɛɛ tən tukobun sɔ. ² Na yīiyɔ kam kam ma i nua kɔ nge mɛ Gusunɔ u man durom kua n ka sɔmbu teni ko bɛɛn arufaanin sɔ, ³ ka nge mɛ win tii u man win asirin gari giasia. N wee na gari yin fiiko yorua kɔ. ⁴ I n gari yi gara i ko i tubu nge mɛ na Kirisin asirin gari yɛ. ⁵ Ba n̄ gasɔgibu asiri ye sɔɔsi, adama tɛ saa win Hunden min di Gusunɔ u ye win gɔro be u gɔsa ka win sɔmɔbu sɔɔsi. ⁶ Asiri ye wee, Labaari Gean saabuwa tən tukoba kua tubi diobu ka Yuuba sannu. Be ka Yuuba ba kua wasi tee yin doo dooka, ba maa bɔnu mɔ nɔɔ mwɛɛ te sɔɔ, te Gusunɔ u kua Yesu Kirisin min di.

⁷ Na kua Labaari Gean sɔmɔ durom mɛn saabu mɛ Gusunɔ u man kua ka win dam. ⁸ Ne wi na s̄a naane dokeobu kpuron yākabu, nɛna Gusunɔ u durom mɛni kua n ka ḡa geenu n̄ru sari ni nu w̄a Kirisi sɔɔn labaari kpara tən tukobun mi. ⁹ Kpa n ka tɔmbu kpuro giasia nge mɛ Gusunɔn himba asirigia ya koo ka kooru. Gusunɔ wi u s̄a ḡaanu kpuron Taka Kowo, u asiri ye berua saa yellun di, ¹⁰ kpa w̄ollun wirugibu ka yīikogibu bu ka win bwisin asansi gia saa Yesun yigberun di saa yeni sɔɔ. ¹¹ U kua nge mɛ, win himban sɔ ye u mɔ u sere handunia taka kua, ma ya wiru goora Yesu Kirisi bɛsɛn Yinni sɔɔ. ¹² Ye sa ka n̄n gbinne saabu ma sa n̄n naane s̄a, yen s̄na sa ko k̄aku su da Gusunɔn wuswaaɔ ka toro sindu. ¹³ N n mɛn na, na bɛɛ kanamɔ i ku wurura nɛn n̄ni sw̄aarun sɔ te na waamɔ bɛɛn saabu. Tera ta s̄a bɛɛn bɛɛɛ.

Kirisin k̄irun kp̄aaru

¹⁴ To, gari yin saabuwa na yiire Gusunɔ Baaban wuswaaɔ, ¹⁵ w̄in min di bweseru baatere ta yara te ta w̄a w̄ollɔ ka te ta w̄a temɔ. ¹⁶ Na n̄n kanamɔ u de win Hunde u bɛɛ dam k̄ɛ bɛɛn ḡrusɔ nge mɛ win yīikon kp̄aara nɛ, ¹⁷ kpa Kirisi u win w̄a yeru ko bɛɛn ḡrusu sɔɔ bɛɛn naane dokebun saabu. Na maa kanamɔ u de i n nuuru mɔ kpa i n ȳɔ dim dim k̄iru sɔɔ. ¹⁸ Kpa bɛɛ ka naane dokeobu kpuro sannu

i ka kp̄i i Kirisin k̄irun yasum ka ten d̄ɛɛbu ka ten gunum ka ten dukum gia, ¹⁹ kpa tu bɛɛ yeeri, baa mɛ ta t̄n̄un ȳeru kere, kpa Gusunɔn daa ya n yiba bɛɛ sɔɔ mam mam.

²⁰ Gusunɔ u yīiko mɔ u ka ko n kere ye sa bikiamɔ, n̄ kun mɛ ye sa mam bwisikumɔ win dam saabu mɛ mu sɔmburu m̄ bɛsɛ sɔɔ. ²¹ Yen sɔ, su n̄n bɛɛɛ w̄ɛ Yesun yigberu sɔɔ saa Yesu Kirisin min di saa baayere kpuro sere ka baadommaɔ. Ami.

4

Kirisin wasin n̄ɔ tia

¹ N n mɛn na, i n s̄imɔ nge mɛ n weenɛ be Gusunɔ u soka ba n s̄imɔ. Ne P̄olu, nɛ wi na w̄a pirisəm sɔɔ ȳen s̄ na Yinnin w̄aaru w̄a, nɛna na bɛɛ yeni kanamɔ. ² I de i n s̄imɔ ka tii kawabu, ka daa duudwia, ka suuru, kpa i n k̄iru s̄ɔsinamɔ ka temanabu. ³ I hania koowo i n ka n̄ɔ tia s̄a ye ya wee Hunde D̄ɛron min di kpa i n gbinne b̄ari yendu sɔɔ. ⁴ Sa Hunde turo mwa ma sa kua wasi tee. Nge m̄ya maa yīiyɔ teeba sa m̄ ȳen s̄ Gusunɔ u sun soka. ⁵ Yinni turowa sa m̄ ka naane doke teebu ka maa batemu tia. ⁶ Gusunɔ turowa w̄a wi u s̄a baawure kpuron Baaba. Wiya kpuron sunɔ, wiya sɔmburu m̄ tɔmbu kpuron min di, u maa w̄a baawure kpuro sɔɔ.

⁷ Bɛsɛn baawure u k̄eru mwa nge mɛ Kirisi u k̄i, ⁸ nge mɛ Gusunɔn gari yi gerumɔ yi nɛɛ,

“Sanam mɛ u ȳɔwa w̄ollɔ, u ka yobu da.

Ma u tɔmbu k̄ɛnu b̄onu kua.”

⁹ T̄ɛ, mba “u ȳɔwa w̄ollɔn” tubusianu. Yen tubusiana, u raa sarama w̄ollun di u dua sere tem sɔɔwɔ. ¹⁰ N n mɛn na, wi u sarama wiya maa ȳɔwa sere Gusunɔ w̄ollɔ kpa u n w̄a baama. ¹¹ Wiya u gabu ḡsa bu ka ko ḡrobu, gabu sɔmɔbu, gabu waasu kowobu, gabu Yesun yigberun wirugibu, gabu keu koosiobu. ¹² U bu ḡsa bu ka naane dokeobu sɔɔru ko win sɔmburun sɔ, kpa bu ka Yesun yigberu te ta s̄a win wasi t̄asisia. ¹³ Nge m̄ya bɛsɛ kpuro sa ko ka gia ma ḡa teena sa naane doke, sa maa ḡa teenu gia Gusunɔn

Bii sɔɔ, kpa su ko tɔn girobu nge mɛ Kirisin tɔn girora nɛ. ¹⁴ Sa n̄ ko sa n maa s̄aa nge bibu be ba koo ka s̄ɔsi kpaaru baatere b̄arikia nge woo guna, n̄ kun mɛ be ba n̄ni w̄okum̄o ma ba bu swaa nim wiam̄o ka bwisi. ¹⁵ Adama sa n gem kparam̄o ka k̄iru kpa su kp̄ɛa ḡaanu kpuro sɔɔ su ka Kirisi kp̄aaru turi wi u s̄aa wiru. ¹⁶ Win miya bɛsɛ be sa s̄aa win wasin doo dooka kpuro sa s̄arisinɛ, ma wasi kpuro yi swɛɛnɛ ka yin gbin gbinka. T̄ɛ, gbindu baatere t̄a n s̄amburu m̄o nge mɛ n weenɛ, wasi kpuro ra n kp̄ɛam̄owa yi n sosim̄o ka k̄iru.

W̄aa kpaaru Kirisi sɔɔ

¹⁷ Wee ye na bɛɛ s̄ɔm̄o ka Yinnin ȳisiru. I ku maa de i n s̄im̄o nge tɔn tukobu be ba ben bwisiku kamginu sw̄ii. ¹⁸ Ba yam bia ben laakari sɔɔ. Ba n̄ w̄aa te Gusun̄o u w̄ɛm̄o ȳɛ, ben ȳɛru sariru ka ben ḡoru b̄obunun s̄o. ¹⁹ Ba n̄ maa sekuru garu m̄o, ba ben tii ȳɛsusiwa toraru sɔɔ mam mam bu ka daa disinugia kpuro ko ka binɛ.

²⁰ Adama bɛɛ, n̄ n̄ mɛ, i gia Kirisin min di. ²¹ Geema, i win gari n̄ɔre kam kam, ma ba bɛɛ gem giasia mɛ mu w̄aa Yesu sɔɔ. ²² Ye i gia, yera i bɛɛn daa gura pweto ye ya s̄aa bɛɛn gas̄on w̄aaru, ye binɛ kankam ya n̄ni w̄okua ya ka kam kobu d̄ɔɔ. ²³ Kpa i n ḡoru kpaasu ka bwisiku kpaanu m̄o mam mam, ²⁴ kpa i daa kpaasebe ye ya ka Gusun̄ogia weenɛ ma ya s̄ɔsiram̄o w̄aa geeru sɔɔ te ta dɛɛre ma ta wee saa gem garin min di.

²⁵ Yen s̄o, i ku maa weesu ko. I de baawure u n da win winsim gem s̄o domi sa s̄aawa wasi teen doo dooka. ²⁶ Baa i n m̄oru bara, i ku de yu bɛɛ torasia, i ku maa de ya n bɛɛ w̄aasi sere s̄o u ka du. ²⁷ I ku ra de Setam u naa swee yeru wa. ²⁸ Wi u ra raa gb̄eni u ku maa gb̄eni adama u doo u ka win n̄ma s̄om geeru ko kpa u n ḡaanu m̄o u ka s̄arobu somi. ²⁹ I ku de gari k̄osi yi yari bɛɛn n̄ɔ s̄on di, ma n kun m̄o gari gee yi yi somiru m̄o kpa yi n s̄aa arufaanigii be ba swaa dakin mi. ³⁰ I ku Gusun̄on Hunde Dɛɛro nuki sanku, domi Hunde wi, u s̄aawa Gusun̄on

ȳireru bɛɛ sɔɔ te ta s̄ɔsim̄o ma Gusun̄o u koo sun yakia mam mam. ³¹ I ku yibere tɛru yi ḡoru, ka maa m̄oru ka nuku gbisibu. I ku maa w̄akisina n̄ kun mɛ i w̄onna, i nuku k̄osu kom baamere derio. ³² I durom kuan̄o kpa i n w̄onw̄andu m̄ɔsinɛ. I suuru kuan̄o nge mɛ Gusun̄o u bɛɛ suuru kua Kirisin s̄o.

5

W̄aaru yam bururam sɔɔ

¹ T̄ɛ, ȳen s̄o i s̄aa bii be Gusun̄o u k̄i, i hania koowo i n ka m̄o nge wi. ² I de bɛɛn w̄aarun kookoosu su n k̄iru m̄o nge mɛ Kirisi u sun k̄ia ma u win w̄aaru w̄ɛ bɛɛn s̄o nge ȳaku nubu durorugiru te ta Gusun̄o dore.

³ Ȳen s̄o i s̄aa naanɛ dokeobu i ku de k̄ɔ m̄ennabu tantanaru sɔɔ n̄ kun mɛ daa disinugia n̄ kun mɛ binɛ, yen gaa yu n̄ɔra bɛɛn suunu sɔɔ. ⁴ I ku maa de sekurun gari n̄ kun mɛ wiira gari n̄ kun mɛ gari kankam yu yari bɛɛn n̄ɔ s̄on di domi n̄ n̄ ka bɛɛ weenɛ, adama i de i n Gusun̄o takaru m̄o. ⁵ I de i n ȳɛ kam kam ma be ba k̄ɔ m̄ennam̄o tantanaru sɔɔ, n̄ kun mɛ daa disinugiagibu, ben goo kun b̄onu wasi Gusun̄o ka Kirisin bandu sɔɔ. M̄eya maa binɛgii, domi binɛgii s̄aawa nge b̄uu s̄o.

⁶ I ku ra de goo u ka bɛɛ gari diri swaa nim wia, domi yenin s̄ona Gusun̄on m̄oru wee ben wir̄o be ba n̄ n̄n̄ m̄em n̄ɔwammɛ. ⁷ Yen s̄o, i ku de i n ḡaanu m̄ɔsinɛ bɛɛ ka tɔn ben bweseru. ⁸ Yellu bɛɛn tii i raa w̄aawa yam w̄okuru sɔɔ. Adama t̄ɛ, bɛɛ ka Yinnin gbinnan̄ s̄o, i w̄aa yam bururam sɔɔ. N n̄ m̄en na, i de i n s̄im̄o nge yam bururamgibu. ⁹ Domi wi u s̄im̄o yam bururam sɔɔ wiya ra n tɔn geerun kom bwese bweseka m̄o ka gean kobu ka maa gem gerubu. ¹⁰ I kookari koowo i ka gia ye ya koo Yinni w̄ɛre. ¹¹ I ku tii kp̄ɛ kookoo kamgisu sɔɔ si t̄amba m̄o yam w̄okuru sɔɔ. Adama i su terasio yam bururam sɔɔ. ¹² Seku bakara i n nua ye tɔn be, ba m̄o asiri sɔɔ. ¹³ Adama kookoo si, s̄u n tera yam bururam sɔɔ, su koo s̄ɔsira kpasasa. ¹⁴ Geema ḡaanu baanire ni

nu sōsira kpasasa, nu ra kowa yam bururam. Yen sōna Gusunən gari nεε, “A yando wunε wi a do.

A seewo gərin di.

Kpa Kirisi u nun yam bururasia.”

¹⁵ N n mən na, i bεen sanu sanusu laakari koowo. I ku de i n sīimə nge be ba ku ra bwisiku, adama i n sīimə ka laakari. ¹⁶ Saa ye i mə kpuro, i ye dendio ka laakari domi saa yeni, saa kōsa. ¹⁷ Yen sō tē, i ku de i n sāa be ba ku ra bwisiku, adama i hania koowo i ka gia ye Yinni u kī i ko.

¹⁸ I ku de tam mu bεε go, domi mi sōra daa bereteke wāa, adama i de Hunde Dεero u n bεε yiba. ¹⁹ I de womu si i ka Gusunə siaramə su n wāa bεen faagi sō, i n Yinni tāmamə ka siarabun womusu bεen gōruə. ²⁰ I n Gusunə Baaba takaru mō saa baayere gāanu kpuron sō ka bεen Yinni Yesu Kirisin yīsiru.

Durəbu ka ben kurəbun

wāasināa

²¹ I wiru kpīyanə yèn sō i Kirisi bεεε wεemə.

²² Bεε kurəbu, i bεen durəbu wiru kpīyə nge mε i ko Yinni kua. ²³ Domi durəwa sāa win kurən wirugii nge mε Kirisi u sāa win yigberun wirugii. Yigbe te, ta sāa win wasi, wiya maa sāa ten Faaba kowo. ²⁴ Nge mε yigbe te, ta Kirisi wiru kpīyε, nge mεya n weene kurəbu ba n ben durəbu wiru kpīyε gāanu baanire sō.

²⁵ Bεε maa durəbu i bεen kurəbu kīə, nge mε Kirisi u win yigberu kīa ma u win wāaru wε ten sō. ²⁶ U kua mε, u ka tu dεerasia ka win gari yi yi sāa nge nim, kpa u ka tu tii yiya. ²⁷ Domi u kī tu na win wuswaaə ka ten bεεε kpuro, ta kun disinu ganu mə, n kun mε suriki surikinu, n kun mε serere gaa. U kīwa ta n dεere kpa ta kun taare gaa mə. ²⁸ Mεya n weene durəbu bu ben kurəbu kīa nge mε ba ben tiin wasi kī. Wi u win kurə kī, u win tii kīwa. ²⁹ Goo sari wi u win tiin wasi tusa, u ra yi diisiewa kpa u yi nōari nge mε Kirisi u mō win yigberun sō. ³⁰ Domi sa sāawa win wasin doo dooka. ³¹ Nge mε Gusunən gari yi gerumə yi nεε, “Yen sōna durə u koo

win tundo ka win mero deri, kpa wi ka win kurə ba n manine kpa be yiru kpuro bu ko wasi tee.” ³² Gari yi, yi sāawa gari giri yi yi raa berua, adama Kirisi ka win yigberun wāasinaawa na ka yā. ³³ Ka mε, i de durə baawure u n win kurə kī nge win tii, kpa kurə baawure u n win durən bεεε yē.

6

Bibu ka ben məwəbu

¹ Bεε bibu i bεen məwəbu mεm nəwə nge mε Yinni u kī domi yeya ya wā. ² Wooda gbiikaa ye ya nəw mweeru mə wee. “A wunen tundo ka wunen mero bεεε wεyə, ³ kpa a n ka nuku dobu mə, kpa wunen hunde yu daka da handunia mi.”

⁴ Bεε tundobu i ku bεen bibu məru barasia, adama i bu nenuə ka nani dokebu kpa i bu Yinnin gari keu ko.

Yobu ka ben yinnibu

⁵ Bεε yobu i bεen yinnibu mεm nəwə handunia mi, ka nasiaru ka di-iribu n kun ka murafitiru, kpa n sāa nge Kirisiwa i sāmə. ⁶ N n mə sanam mε ba bεε yōre tona, i ka bu tən geeru sōsi. I Gusunən kīru koowo ka bεen gōru kpuro nge Kirisin yobu. ⁷ I bu sāawə ka hania kpa n sāa nge Yinniwa i kuammε, n n mə tōnu tona. ⁸ I n yē ma Yinni u koo baawure win səm gee ni u kuan are kəsia, baa n n yoon na, n kun mε tii məwə.

⁹ Yen sō, bεε yinnibu i maa bεen yobu kuo nge mε, i ku bu dam dore. I n yē ma bεε ka be, Yinni turowa i mə wəllə win mi goo kun goo.

Naane dokeon tabu yānu

¹⁰ Ye ya tie na kī n bεε sō wee. Bεε ka Yinnin gbinnāa sō i de win dam bakam mu bεε dam kē. ¹¹ I tabu yānu kpuro sebuo ni Gusunə u bεε wεemə, kpa i ka kpī i yōra dim dim i Setam bwisi yina. ¹² Domi n n mə tamba sa ka gabirinamə, ma n kun mə ka wəllun wirugibu ka yīkogibu, ka yam wōkurun sina bibu, ka maa wom dirum siini kōsi. ¹³ Yen sō, i Gusunən tabu yānu kpuro suo i sebe kpa i ka kpī i ka tii yina wahalan tōru sō, kpa i yōra dim dim ye kpuron biru.

¹⁴ N n mɛn na, i seewo i yōra dim dim kpa i n gem sēke bɛɛn p̄raɔ nge kpaka, kpa i n kookoo geesu sebua nge tarakpe. ¹⁵ I de alafian Labaari Gea ya n sāa nge bɛɛn baranu ni i ko ka tāsi. ¹⁶ Yeni kpuron biru i naanɛ dokebu nɛnuɔ nge tɛrɛru kpa i ka kpī i tɔn k̄son s̄ɛ d̄ɔɔginu gbara. ¹⁷ I faaba m̄ɔ nge sii furɔ k̄k̄ru, ka maa Gusunɔn gari nge takobi ye Hunde u bɛɛ w̄ɛm̄ɔ. ¹⁸ I n kanaru m̄ɔ saa baayere kpa i n Gusunɔn somiru bikiam̄ɔ nge mɛ Hunde Dɛero u bɛɛ s̄ɔsim̄ɔ. I seewo i yōra kpa i n tɛmanɛ, kpa i n kanaru m̄ɔ naanɛ dokeobu kpuron s̄. ¹⁹ I maa kanaru koowo nɛn s̄, n̄a n n̄ɔ wukia, n gari wa n gere n ka Labaari Gean gari yi yi raa berua n̄ɔsia ka toro sindu. ²⁰ Na sāawa gari yin ḡro baa mɛ na t̄ɛ w̄aa p̄iris̄m̄ s̄ɔ. Yen s̄ɔ, i kanaru koowo kpa n kpī n gari yi kpara ka toro sindu nge mɛ n weenɛ.

N̄ɔ kana t̄biribu

²¹ Bɛsɛn k̄n̄asi Tisiki wi u sāa s̄m̄ kowo naanɛgii Yinnin s̄mburu s̄ɔ, u koo bɛɛ nɛn labari kpuro s̄ kpa i n ka ȳɛ nge mɛ na ka w̄aa. ²² Yen s̄na na bɛɛ n̄n̄ ḡriammɛ u ka bɛɛ s̄ nge mɛ sa ka w̄aa u ka bɛɛn ḡrusu yemiasia.

²³ Kpa Gusunɔ Baaba ka Yinni Yesu Kirisi bu bɛsɛgibu alafia ka k̄ru w̄ɛ ka naanɛ dokebu sannu. ²⁴ Kpa Gusunɔn durom mu n ka be kpuro w̄aa be ba bɛsɛn Yinni Yesu Kirisi k̄i ka k̄i te ta n̄ n̄ru m̄ɔ.

TIRE TE PĀLU U FILIPIGIBU KUA

Pāluwa u gbia u Filipigibu waasu kua ba ka Yesu naane doke, Gərobun Kookoosu 16:12-40. Yen biru, Lukuwa u Pālu kəsire kua Filipi mi. U Labaari gea kparamə ge səə, u ka Yesun yigberu tāsisiāmə. Saa ye Pālu u tire te yorua, u wāawa pirišəm səə. Min diya u Epafoditi gəra Filipio ka tire teni, wiru 2:25-30. Tire te səə, u Filipigibu siara kēē ni ba mərیشان sə, wiru 4:10-19, ma u bu səəwa ye ya kooramə mi u wāa, wiru 1:12-26 ka wiru 2:17-24. U maa bu yoruawa u ka bu dam kē kpa ben nuku dobu bu n ka wāa Yesu səə baadomma.

Tire ten kpunaa

1. Təbiribu, wiru 1:1-2.
2. Pālu u Filipigibu kanaru kuamme, wiru 1:3-11.
3. Pālu tiin wāaru, wiru 1:12-26.
4. Filipigibun sanu sanusu Kirisi səə, wiru 1:27n di sere wiru 2:18.
5. Timəte ka Epafoditi, wiru 2:19-30.
6. Kirəba ka dam kēru, wiru 3:1n di sere wiru 4:9.
7. Siarabu ka təbiribu, wiru 4:10-23.

Təbiribu

¹ Bēē Yesu Kirisigibu bēē be i wāa Filipio, ka sere bēēn yigbe tənwerobu ka bēēn yigbe səm kowobu, nē Pālu ka Timəte, bēē Yesu Kirisin yobu, sa bēē təburə. ² Gusunə bēēn Baaba ka Yinni Yesu Kirisi bu bēē durom kua kpa bu bēē alafia kē.

Pālu u Filipigibu

kanaru kuamme

³ Nē Pālu, na ra Gusunə nēn Yinni siare mēn nəə na bēē yaaya. ⁴ Saa baayere nà n kanaru mō bēē kpuron sə, na ra tu kowa ka nuku dobu, ⁵ yēn sə i man somi na ka Labaari gea nəəsia saa təə gbiikirun di sere ka gisə. ⁶ Na yeni yē kam kam, Gusunə wi u səm gee te torua bēē səə u ko n tu mō sere u ka tu dakura Yesu Kirisin tōru səə. ⁷ N ka man dēnde na n bēēn laakari mō mēsum bēē be i bənu mō durom mē səə mē Gusunə u man kua. Domi bēē

kpuron kīra man nēni, baa nà n wāa pirišəm səə n̄ kun mē nà n tii mō na ka Labaari gea yinamə na ye tāsisiāmə. ⁸ Gusunəwa sāa nēn seedagii ma na bēē kpuro kīwa nge mē Yesu Kirisin kīra sāa.

⁹ Ye na bikiamə nēn kanaru səə, yera bēēn kīru ta n sosimə ta n dəə, kpa i n Gusunə giamə kpa i n sāa bwisi geegibu, ¹⁰ i ka kpī i gāa geenu tubu. Nge mēya i ko n dēere, kpa i kun taare gaa mō dəma te Kirisi koo wurama. ¹¹ Kookoo gee si su wee saa Yesu Kirisin min di, siya su ko n maa yiba bēēn wāaru səə, kpa su Gusunə bēēre wē kpa su de bu n̄n siara.

Kirisiwa wāaru

¹² Nēgibu, na kī i n yē ma ye n man deema n gəsiawa Labaari gean wuswaa daabu. ¹³ Nge mēya sina kpaa kəsobu ka be ba tie kpuro ba yē ma Kirisin sōna na wāa pirišəm səə. ¹⁴ Bēēgibu dabiru, ye ba man wa pirišəm səə ba Yinni naane kua ma ba wərugəru sosi ba Gusunən gari nəəsiāmə ka toro sindu.

¹⁵ Geema, gaba Kirisin gari waasu mō nisinu ka kinēnun sə, adama gaba mō kīrun sə. ¹⁶ Beni ba mō ka kīru domi ba yē ma nēn səmbura n ka Labaari gea suna. ¹⁷ Bēənə ba Kirisin gari waasu mō, n n̄ mō ka nuku tia, adama ka kinēna. Ba tamaa ba koo man nuku sankiranu sosiawa pirišəm səə.

¹⁸ Ya n̄ taare ben bwisikunu n̄ n sāa kəsunu n̄ kun mē geenu. Baa n̄ n mēren na, Kirisin gari yi gesi kparara. Nēn nukura yen dobu do, ta kō n maa doraməwa ta n dəə. ¹⁹ Domi na yē ma yenin wii gobera sāawa nēn faaba bēēn kanarun saabu, ka maa Yesu Kirisin Hunden somiru. ²⁰ Domi na mara na maa yīiyə kam kam ma na n̄ gāanun sekuru wasi. Nà n wāa hunde səə, n̄ kun mē nà n gu na toro sindu mō ma nēn kookoosu su koo Kirisi bēēre wē nge baadomma. ²¹ Domi nēn mi, nà n wāa, Kirisin wāara na wāa, nà n maa gu, gəə man sāawe are. ²² Nà n wāa wāaru səə kon kpī n səm geeru ko. Yen sə, na n̄ yē ye kon gəsi. ²³ Ba man gawe bera yiru kpuro. Na kī n doona kpa na n wāa Kirisin mi, domi mi n

buram bo. ²⁴ Adama bɛɛn arufaanin sɔ̄ n weenɛ na n wāa wāaru sɔ̄. ²⁵ Yera na gia, yen sɔ̄na na yɛ ma kon sina kpa na n wāa ka bɛɛ kpuro kpa i wuswaa da ka nuku dobu naanɛ dokebu sɔ̄. ²⁶ Nge mɛya sanam mɛ ko na n kpam wāa bɛɛn suunu sɔ̄ i ko i kpī i woo kana saa nɛn min di bɛɛ ka Yesu Kirisin wāasinaan sɔ̄.

²⁷ I gesi de bɛɛn sanu sanusu su n ka Kirisin Labaari gea weenɛ. Nge mɛya, nà n na bɛɛn mi, n̄ kun mɛ nà kun nɛ, kon bɛɛn baaru nɔ̄ ma i yɔ̄ dim dim i nɔ̄ nɛ, ma i sunamɔ̄ sannu ka gɔ̄ru teu naanɛ dokebun sɔ̄ bi bu wee Labaari gean di. ²⁸ I ku de bɛɛn yiberɛba bu ka bɛɛ gāanu nare. Yeya ya koo bu sɔ̄si ma ba kam kobu dɔ̄wa, ya koo maa bɛɛ sɔ̄si ma i wāa faaban swaa sɔ̄. Ye kpurowa ya wee saa Gusunɔ̄n min di. ²⁹ Domi Gusunɔ̄ u bɛɛ durom kua i n ka Kirisi naanɛ sāa. N n̄ mɛ tɔ̄na, u maa bɛɛ durom kuawa i n ka nɔ̄ni swāaru waamɔ̄ win sɔ̄, ³⁰ kpa i n ka man taa tee bi mɔ̄ bi i gasɔ̄ wa na mɔ̄. Sere ka tɛ, biya na mɔ̄, nge mɛ i yɛ.

2

Kirisin tii kawabu

ka win kpāaru

¹ Kirisi u tɔ̄nu tāsisiama. Win kīru ta ra n tɔ̄nu dam kɛmɔ̄. Hunde Dɛɛro u ra maa tɔ̄nu kpare kpa Kirisi u de tɔ̄mbu bu wɔ̄nwɔ̄ndu ka tɔ̄n geeru sɔ̄sina.

² N n̄ mɛn na, na bɛɛ kanamɔ̄, i de i man nukuru dorasia ka bɛɛn nɔ̄ tia ka bɛɛn kīi teeru ka bɛɛn gɔ̄ru teu ka bɛɛn bwisiku teenu. ³ I ku gāanu ko kinenun sɔ̄, n̄ kun mɛ tii suabun sɔ̄, adama i tii kawo kpa i wura ma gaba bɛɛ kere. ⁴ Kpa bɛɛn baawure u ku win tii tɔ̄nagia bwisiku, adama u de u maa gabugia bwisiku. ⁵ I de i n bwisiku tee ni mɔ̄ ni Yesu Kirisi u raa mɔ̄.

⁶ U ka Gusunɔ̄ nɛ. Adama u n̄ ka n̄n kinɛnu kue.

⁷ U kpuro deriwa ye u raa mɔ̄ ma u gɔ̄sira nge yoo.

U ka tɔ̄nu weena.

Ye u kua tɔ̄nu u kpa, ⁸ u tii kawa ma u wiru kpī sere ka gɔ̄wɔ̄ wi u mam sāa dāa bunanarun gɔ̄.

⁹ Yen saabuwa Gusunɔ̄ u n̄n sua wɔ̄llɔ̄ gem gem ma u n̄n yīsiru kā te ta yīsa kpuro bɛɛɛ kere.

¹⁰ Kpa dūuru baatere tu yiira tu Yesun yīsiru bɛɛɛ wɛ wɔ̄llɔ̄ ka temɔ̄ ka tem sɔ̄wɔ̄.

¹¹ Kpa nɔ̄ baagere gu Gusunɔ̄ Baaba bɛɛɛ wɛ kpa gu tuuba ko gu nɛɛ, Yesu Kirisi sāawa Yinni.

Fitila ni nu ballimo

handunia sɔ̄

¹² Yen sɔ̄na nɛn kīnasibu, nge mɛ i ra raa mɛm nɔ̄ sanam mɛ na wāa ka bɛɛ, tɛ ye na ka bɛɛ toma, i kookari koowo n kere ka bɛrum ka diiribu bɛɛn faaba yu ka yibu. ¹³ Domi Gusunɔ̄wa u sɔ̄mburu mɔ̄ bɛɛ sɔ̄ kpa i n ka gɔ̄ru kīru mɔ̄ te ta koo ko ye n koo n̄n dore.

¹⁴ I kpuro koowo n kun ka wɔ̄kinu n̄ kun mɛ sikirinɔ̄su, ¹⁵ kpa i n dɛɛre i kun taare gaa mɔ̄ tɔ̄mbun nɔ̄ni sɔ̄, kpa i n sāa nge Gusunɔ̄n bibu be ba n̄ serere mɔ̄ handunian tɔ̄n kɔ̄sobun suunu sɔ̄ be ba swaa sare. I n ballimɔ̄ ben suunu sɔ̄ nge fitilanu, ¹⁶ i n ka bu wāarun gari nɔ̄siamɔ̄. I n mɔ̄ mɛ, kon kpī n woo kana Kirisin tɔ̄ru sɔ̄, yɛn sɔ̄ nɛn hania ka nɛn sɔ̄mbura kun kam kue.

¹⁷ Bɛɛn sāa te i mɔ̄ ka naanɛ dokebu ta sāa nge yākuru. Baa bā n man go ba nɛn yem wisi nge doma tam bɛɛn yāku ten wɔ̄llɔ̄, nɛn nukura koo dora, kon maa ka bɛɛ nuku dobu bɔ̄nu ko. ¹⁸ Nge mɛya n maa weenɛ bɛɛ i n nuku dobu mɔ̄ kpa i ka man bɛɛn nuku dobu bɔ̄nu ko.

Timote ka Epafoditi

¹⁹ Yinni Yesu ù n wura na yīiyɔ̄ n bɛɛ Timote gɔ̄riama n̄ n sosi, kpa nɛn tii n ka dam wa nà n bɛɛn labaari nua. ²⁰ Domi wi turon bwisikuna nu kua teenu ka nɛginu, u maa bɛɛn wɔ̄nwɔ̄ndu mɔ̄ ka gem. ²¹ Be ba tie kpuro ben tii tɔ̄nan bwisikuna ba mɔ̄, n n̄ ka Yesu Kirisiginu. ²² Bɛɛn tii i yɛ nge mɛ Timote u tii sɔ̄si naanɛgii ma u ka man Labaari gean sɔ̄mburu kua nge bii ka win baaba. ²³ Yen sɔ̄na na yīiyɔ̄ n bɛɛ n̄n gɔ̄riama sanam mɛ kon gia m̄i sɔ̄ na wāa. ²⁴ Na naanɛ sāa ma Yinni u koo de n na bɛɛn mi nɛn tii n̄ n sosi.

25 I raa man beɛgii Epafoditi gɔriama ka somiru tɛn bukata na mɔ, wi, wi u s̄aa nɛn beruse s̄amburu s̄aa ka tabu s̄aa. Tɛ na wa ma n weene n n̄n gɔsiama beɛn mi. 26 Domi beɛ kpuron waabu n̄n neni gem gem, win laakari maa seewa yɛn s̄o i raa nua ma u barɔ. 27 U bara ka gem sere u gɔɔ turuku kua, adama Gusunɔ u win wɔnwɔndu wa. N n̄ mɔ wi tɔnagiru, ka nɛn tiigira, kpa nɛn nuku sankiranu nu ku kp̄ɛa n banda. 28 Yen s̄ona na sende n ka beɛ n̄n gɔsiama kpa beɛn nukuru tu ka dora i n n̄n wa, kpa nɛn nuku sankiranu nu maa ka kaara nɛn tii. 29 N n mɛn na, i n̄n dam koosio nge beɛgii Yinni s̄aa ka nuku doo bakabu kpa i tɔnu win bweseru beɛrɛ wɛ. 30 Domi u gɔɔ turuku kua Kirisin s̄amburun s̄o. U win tii kari bɔrie u ka man somiru naawa te i n̄ fɛɛ wa beɛn tii i ka man naawɛ.

3

Nge mɛ ba ra gem wa

Gusunɔn wuswaaɔ

1 Tɛ, nɛgibu, i de i n nukuru do ye i ka s̄aa Yinnigibu. Nɛn mi, na n̄ wasiramɔ n ka beɛ yaayasia ye na raa yorua kɔ, beɛn mi maa, somira. 2 I n tii sɛ ka k̄ɔsan kowobu be ba s̄aa nge b̄onu, ma ba wasin bango naane s̄aa. 3 Beɛra sa s̄aa bangogii geebu, n n̄ mɔ be, domi sa Gusunɔ s̄aamɔ ka win Hunde, sa woo kanamɔ Yesu Kirisin s̄o, sa n̄ maa beɛn naane doke wasin komanu s̄aa. 4 Ka mɛ, nɛn tii kon kp̄i n nɛn naane doke wasin komanu s̄aa. Gabu b̄a n̄ tamaa ba koo kp̄i bu ko mɛ, kaa ra gere nɛ? 5 Ba man marawa Isirelin bii, Bɛnyamɛn bweseru s̄aa. Na s̄awa Yuu wi Yuuba ba mara. Ma ba man bango kua s̄aa nɔɔba itase. N n̄ maa woodan s̄on na, na kua Falisi. 6 Na raa mam hania mɔ sere na Yesu yigberu n̄ni s̄o. N n̄ gem kason na, woodan mɛm nɔɔbu s̄aa, goo kun kp̄ɛ u man taare wɛ. 7 Adama ye na raa mɛera are, tɛ na ye kpuro garisi wom dirum Kirisin s̄o. 8 Na mam kpuro garisi wom dirum domi ḡaa bakana n̄ n nɛn Yinni Yesu Kirisin gia. Win s̄ona na kpuro deri, na maa ye mɛera kubanu

na n ka Kirisin m̄on s̄o, 9 kpa na n ka n̄n gbinne. Na n̄ maa ȳiyɔ ma kon gem wa woodan mɛm nɔɔbun s̄o, adama kon gem wa yɛn s̄o na Kirisin naane doke. Gem mɛ, mu weewa saa Gusunɔn min di naane doke bin saabu. 10 Ye na k̄i, yeya n Kirisin gia, ka maa dam mɛ u ka seewa ḡarin di kpa na n b̄onu mɔ win wahala s̄aa, kpa n ka n̄n weena win gɔɔ s̄aa, 11 kpa na n ȳiyɔ nɛn tii ma kon se ḡarin di.

Aren naa girabu

12 N n̄ mɔ na are nɔma tura gina, n n̄ maa mɔ na yiba. Adama na yi naa gire yi ka ko nɛgii yɛn s̄o Yesu Kirisin u man kua wigii. 13 Nɛgibu, na n̄ tamaa na gina yi nɔma tura, adama ḡaa teena na m̄o, na ḡaa birukinu duari, ma na wuswaaɔn naa gire. 14 Nge mɛya na ye na naa gire duka sw̄i n ka are yi wa yi Gusunɔ u sun sokue w̄ollɔ saa Yesu Kirisin min di.

15 Beɛ kpuro, beɛ be sa s̄aa tɔn girobu, su bwisiku nge mɛ. Adama beɛ i n bwisiku tukunu ganu mɔ, Gusunɔ u koo beɛ gem s̄o. 16 Ka mɛ, baa n̄ n man na sa tura, su gesi da wuswaaɔ swaa tia s̄aa.

17 Nɛgibu, i man saario beɛ kpuro. Sa beɛ kom gem s̄o. N n mɛn na, i bu n̄ni girario be ba kom gem mɛ sw̄i. 18 Na beɛ s̄oɔwa kɔ n̄n dabiru, na kpam wure na beɛ s̄o m̄o tɛ ka ȳiresu, tɔn dabira w̄aa be ba s̄imɔ nge Kirisin d̄aa bunanarun garin yibereba. 19 Kam koba ba koo ka wiru go, domi ben nukura ta s̄aa ben yinni. Ye n weene n bu sekuru ko yera ba ka woo kanamɔ. Handunia yen ḡaanu tɔnawa ba bwisikumɔ. 20 Adama beɛ, Gusunɔn w̄olla ta s̄aa beɛn wuu. Min diya sa beɛn Faabagii Yinni Yesu Kirisin mara u na. 21 Wiya koo beɛn wasi yiiko sarirugii k̄asi ka win dam mɛ mu koo de kpuro n̄n wiru kp̄i ya, kpa yi ka win wasi yiikogii weena.

4

Yiirebu

1 Yen s̄ona nɛn k̄inasibu, beɛ b̄en waara man neni, beɛ be i man nuku doo w̄emɔ, ma na woo kanamɔ beɛn

sõ, i de i n yõ mε dim dim Yinni sɔɔ, nɛn kīnasibu.

² Na Efodi ka Sentisi kanamɔ bu de ba n nɔɔ nɛ Yinni sɔɔ. ³ Wunε maa, nɛn sɔm kowosi naanegii, na nun kanamɔ a kurɔ be somiɔ. Ba suna Labaari gean sɔ ka nɛ sannu, ka maa Kelema ka sere nɛn sɔm kowosi be ba tie, bɛn yīsa yorua wāarun tireru sɔɔ.

⁴ I de bɛɛn nukura n do Yinni sɔɔ baadomma. Na kpam wure na gerumɔ, i de bɛɛn nukura n do.

⁵ I de tɔmbu kpuro bu bɛɛn tɔn geeru wa, domi Yinnin naaru ta turuku kooma. ⁶ I ku wurura gāanun sɔ, adama baayere sɔɔ i n da Gusunɔ kanε ka siarabu kpa i nùn bikia yèn bukata i mɔ. ⁷ Ma bəri yɛndu te Gusunɔ u wɛɛmɔ, te ta tɔnun yēru kpuro kere, ta koo bɛɛn gōru ka bɛɛn bwisikunu kōsu bɛɛ ka Yesu Kirisin gbinnaa sɔɔ.

⁸ Ye ya tie nɛgibu, i bwisikuo ye ya wā ye ba koo siara. Yeya ye ya sāa gem kpuro, ka ye ya bɛɛrɛ mɔ kpuro, ka ye ya swaa swīi kpuro, ka ye ya dɛere kpuro, ka ye ya do kpuro, ka ye n weenε tɔmbu siara kpuro. ⁹ I n da ko ye i gia ka ye i mwa ka ye i nua nɛn min di, ka ye i wa na kua. Sanam mɛya Gusunɔ wi u bəri yɛndu wɛɛmɔ u ko n wāa ka bɛɛ.

Pɔlu Filipigibu siaramɔ

ben kērun sɔ

¹⁰ Nɛn nukura do gem gem Yinni sɔɔ ye na ka wa ma i kpam nɛn bwisikunu mɔ. Na n gerumɔ ma i ku ra raa nɛn bwisikunu ko, adama ayera i raa bie.

¹¹ Na n gerumɔ mε, yèn sɔ na wāa yāaru sɔɔ, domi na gia mε ko na n ka bəri yɛndu mɔ baa n n mɛren na.

¹² Na yāarun dɔɔnε mɔ, na maa mɔɔ bakarun dɔɔnε mɔ. Yam kpuro ka ye n man deema kpuro sɔɔ, na gia mε kon ko deburun saa ka gōɔrun saa. Na maa yɛ mε kon ko mɔɔ bakaru sɔɔ ka yāaru sɔɔ. ¹³ Kon ye kpuro kpī saa Kirisin min di wi u man dam kēmɔ. ¹⁴ Ka mε, i kua n wā ye i ka man nɔni swāaru bɔnu kua.

¹⁵ Bɛɛ Filipigibu bɛɛn tii i yē sāa sāa ma Labaari gean kparabun torubu sɔɔ, sanam mε na sīa Masedɔnin di,

Yesun yigberu garu sari te ta man somi ma n kun bɛɛ tɔna. Nɛ ka bɛɛ tɔnawa sa kēna. ¹⁶ Domi ye na wāa Tesalonikaɔ, i man somi kɔ nɛn bukata sɔɔ, n n mam mɔ nɔn teeru. ¹⁷ N n mɔ kēra na kasu, na kīwa sosiru tu sosi bɛɛn are sɔɔ. ¹⁸ Na ye kpuro wa ye i man mɔrisiama. Ya maa tura ya tia. Tē ye Epafoditi ka man bɛɛn kēnu naawa nu ka man saka kua, nu sāawa nge yāku nubu durorugiru te ta Gusunɔ wēre ma u tu mwa. ¹⁹ Gusunɔ nɛn Yinni u koo bɛɛ kpuro wē yèn bukata i mɔ nge mε win dukia yiikogia nɛ, Yesu Kirisin min di. ²⁰ Su Gusunɔ bɛɛn Baaba bɛɛrɛ wē sere ka baadomma. Ami.

Tɔbiri dāakibu

²¹ I Yesu Kirisigibu kpuro tɔbirio. Nɛ ka bɛɛgii be sa wāa sannu sa bɛɛ tɔbura. ²² Naanε dokeobu kpuro be ba wāa mini, n ku mam ko sina kpaarugibu ba bɛɛ tɔbura.

²³ Kpa Yinni Yesu Kirisin durom mu n ka bɛɛn baawure wāa.

TIRE TE PĶLU U KOLOSEGIBU KUA

Kolose ya s̄awa wuu maro bur̄o ge ga w̄a Efesun s̄o yari yeru gia, Turukin tem̄o. Goo kun ȳe s̄a s̄a nge m̄e Yesun yigberu ta ka torua Koloseo. Adama Epafasi ka Filem̄owa ba ka Labaari gea da mi. S̄or̄akudo be, ba maa ye nuawa P̄olun min di sanam m̄e u sina Efesu w̄o ita, wiru 1:6-7 ka wiru 4:12-13 ka Filem̄o 1:2-5. P̄olu kun Kolosegibu beram daare, adama u ben labaari nua ya do. Yen s̄ona u tireru yorua u Tisiki ka On̄esimu w̄e bu ka da. Ye ya s̄a Kolosegibun yigberun wahala yera ba s̄a dabinu m̄enna teeru. Ba gabun bwisikunu ka Gusun̄on gari garisi tia. Yigbe te s̄o, Ger̄ekiba ba w̄a ka Yuuba ka sere tem min t̄mbu be ba m̄o Fir̄isiba. Be kpurowa ba kasu bu ben deemaan gari sosi Yesun gari s̄o kpa yi n s̄a tia. Yen s̄ona P̄olu u Kolosegibu yorua ye n weene bu ko, yera bu tii Yesu w̄e mam mam.

Tire ten kpunaa

1. T̄biribu, wiru 1:1-2.
2. Siarabu ka kanaru, wiru 1:3-14.
3. Kirisin asansi ka win s̄amburu, wiru 1:15-23.
4. S̄ambu te ba P̄olu n̄omu s̄andia, wiru 1:24n di sere wiru 2:5.
5. Bes̄en gbinn̄a ka Kirisi, wiru 2:6-19.
6. W̄a kpaaru Kirisi s̄o, wiru 2:20n di sere wiru 4:1.
7. Kir̄aba ka t̄biribu, wiru 4:2-18.

T̄biribu

¹⁻² B̄e naane dokeobu Koloseo, b̄e be i s̄a bes̄en k̄nasi b̄or̄akiniba Kirisi s̄o, ne P̄olu, Kirisi Yesun ḡoro Gusun̄on k̄run s̄o ka bes̄egii Tim̄ote, sa b̄e t̄bura. Gusun̄o bes̄en Baaba u b̄e durom kua kpa u b̄e alafia k̄e.

Siarabu kanaru s̄o

³ Sa ra Gusun̄o bes̄en Yinni Yesu Kirisin Baaba siare bes̄en s̄o baadomma bes̄en kanaru s̄o, ⁴ ȳen s̄o sa nua nge m̄e i Yesu Kirisi naane doke ka nge m̄e i naane dokeobu kpuron k̄ru m̄o. ⁵ Sanam m̄e Labaari gea ye ya s̄a gem

gari ya gbia ya tura bes̄en mi, i nua ma i ȳiȳobu m̄o ma ba b̄e ḡaanu ȳiye w̄allo. Ȳiȳo bin s̄ona i naane dokebu ka k̄ru m̄o. ⁶ Labaari gea ye, ya teriam̄o ya ka domaru naam̄o handunia kpuro s̄o nge m̄e ya kua bes̄en mi saa m̄in di i Gusun̄on durom gari nua ma i tuba ma yi s̄awa gem. ⁷ Epafasi bes̄en k̄nasi s̄om kowosi, wi u s̄a Kirisin s̄om kowo naan̄egii ma u kua bes̄en k̄sire bes̄en mi, wiya u b̄e ye giasia. ⁸ U maa sun k̄i te Hunde D̄ero b̄e k̄n baaru s̄owa.

⁹ Yen s̄ona sa ra n kanaru m̄o bes̄en s̄o kpeetim sari saa m̄in di sa bes̄en gari nua. Sa Gusun̄o kanam̄o u de i gia mam mam ye u k̄i, kpa u de win Hunde u b̄e bwisi ka laakari k̄e. ¹⁰ Saa yera bes̄en sanu sanusu su ko n ka Yinniḡiḡisu weene, kpa i n da ko ye n koo n̄un w̄ere. Bes̄en w̄ara koo maa kookoo geesu bwese bwe-seka s̄osi nge d̄a te ta bii geenu marum̄o, kpa i Gusun̄o giam sosi. ¹¹ Sa Gusun̄o kanam̄o u b̄e t̄asisia kpuro s̄o ka win dam ȳiikogim, kpa i kp̄i i n ka yabu baayere teman̄e ka suuru nuku dobu s̄o. ¹² I n Baaba siaram̄o wi u dera i b̄onu m̄o tubi s̄o ye Gusun̄o u naane dokeobu ȳiye yam bururam s̄o. ¹³ Geema u sun w̄ara saa yam w̄okurun dam di ma u sun sinasia mi win Bii k̄nasi u bandu dii. ¹⁴ Domi win saabuwa sa yakara ma ba bes̄en durum suuru kua.

Kirisin tiin asansi

ka win s̄amburu

¹⁵ Gusun̄o u n̄ waar̄o adama Kirisi u sun n̄un s̄osi mam mam win wasi s̄o. U s̄a win Bii yeruma wi u w̄a ba sere ḡaanu kpuro taka kua. ¹⁶ Domi win min diya Gusun̄o u baayere taka kua ye ya w̄a w̄allo ka tem̄o, ye sa ka n̄oni waam̄o ka ye sa n̄ waam̄o, nge w̄ollun sinambu ka wirugibu ka ȳiikogibu ka sere damgibu. Gusun̄o u kpuro taka kua saa win min di, u maa ye kua win s̄o. ¹⁷ U w̄a ba sere ḡaanu kpuro taka kua. Win dam saabuwa ḡaanu kpuro nu ka w̄a nin ayer̄o. ¹⁸ Win yigberu ta s̄awa nge wasi, wiya maa s̄a nge yin wiru. Wiya w̄aarun nuuru, wiya maa gbia u seewa ḡarin di, u ka ko

kpuron gbiikoo. ¹⁹ Domi Gusunɔn g̃ru k̃ra win daa kpuro ya n ka w̃a win Bii s̃ɔ. ²⁰ Ma n ñn w̃ere u wi ka t̃mbun sanñɔ kpeesia ka win Biin yem d̃a bunanaru w̃ll̃ɔ kpa u ka tii g̃anu kpuro dorasia saa win min di ni nu w̃a tem̃ɔ ka ni nu w̃a w̃ll̃ɔ.

²¹ B̃e maa, i raa gas̃ɔ ka Gusuñɔ toma, i raa s̃a win yiber̃eba b̃en bwisikunu s̃ɔ b̃en kookoo k̃susun s̃ɔ. ²² Adama t̃ɛ, Gusuñɔ u ka tii b̃e dorasia sanam m̃e win Bii u gu nge t̃nu, kpa i ka ỹra win wuswaã i n d̃ere, i n w̃a disinu ka taare sariru s̃ɔ ²³ i n t̃mañe i n t̃asa naane dokebu s̃ɔ dim dim, kpa i ku ra b̃en ỹiỹbu deri bi i m̃ɔ saa m̃in di i Labaari gea nua, ye ba t̃nu baawure ñɔsia wi u w̃a handunia s̃ɔ. Ne P̃olu na maa kua yen s̃m̃ɔ.

Sambu te ba P̃olu

ñmu s̃ndia Yesun yigberun s̃

²⁴ T̃ɛ nen nukura do ỹen s̃ na ñni sw̃aru waam̃ɔ b̃en s̃ɔ. Ma na ñni sw̃a te yibiam̃ɔ te Kirisi u koo ra wa win yigberun s̃ te ta s̃a win wasi. ²⁵ Ma Gusuñɔ u man kua yigbe ten s̃m̃ kowo nge m̃e u man yiire b̃en s̃ɔ, kpa n ka win gari kpuro ñɔsia. ²⁶ Gari yi, yi s̃a asiri ye u raa t̃mbu kpuro berue saa yellun di, adama t̃ɛ u wigibu ye s̃ɔsi. ²⁷ Domi u k̃i u bu giasia ma win asiri ya b̃ere ka ỹiko m̃ɔ bwese tukunun suunu s̃ɔ. Asiri ye wee, Kirisi w̃a b̃e s̃ɔ, yeya ya gerum̃ɔ ma i ko Gusuñɔn ỹiko b̃nu ko. ²⁸ Kirisi win gariya sa kparam̃ɔ, ma sa t̃nu baawure kir̃ɔ m̃ɔ, sa maa bu keu s̃ɔsim̃ɔ ka bwisi gee, kpa bu ko t̃n girobu be ka Kirisin gbinñaa s̃ɔ su sere bu tusia Gusuñɔn wuswaã. ²⁹ Yen s̃na na s̃mburu m̃ɔ na sunam̃ɔ ka win dam m̃e mu s̃mburu m̃ɔ ne s̃ɔ gem ka tia.

2

¹ I de n b̃e s̃ nge m̃e nen hanian kp̃ara ne b̃en s̃ɔ ka Lodisegibun s̃ɔ ka maa be kpuron s̃ɔ be ba ñ ka man ñni waare. ² Na m̃ɔ m̃e, n ka bu dam k̃ɛ n kp̃a, kpa ben tii ba n gbinñe ka k̃ru, kpa ben ỹeru ta n sosim̃ɔ sika sariru s̃ɔ. Nge m̃eya ba koo ka Gusuñɔn asiri

gia ye ya s̃a Kirisin tii. ³ Wi s̃ɔra bwisi ka ỹerun dukia kpuro berua.

⁴ Na b̃e yeni s̃ɔm̃ɔwa kpa goo u ku raa b̃e ñni w̃ke ka ñɔ dobu. ⁵ Domi baa nen wasin kuseru t̃a kun w̃a b̃en mi, ka m̃e, nen hunde ya ka b̃e w̃a. Na maa nuku dobu m̃ɔ ỹen s̃ɔ i w̃a ñɔ tia s̃ɔ, ma b̃en naane dokebu ỹɔ dim dim Kirisi s̃ɔ.

W̃a te ta yiba Kirisi s̃ɔ

⁶ N n men na, nge m̃e i Yinni Yesu Kirisi wura, i n b̃en w̃aru dim̃ɔ i n gbinñe ka wi. ⁷ I de b̃en gbini yi n duku wi s̃ɔ, kpa i n tii ñɔrim̃ɔ i n kp̃am̃ɔ saa win min di, kpa i n t̃asa naane dokebu s̃ɔ nge m̃e ba b̃e s̃ɔsi, kpa siarabu bu n yiba b̃en ñɔ s̃ɔ.

⁸ I n tii se kpa goo u ku raa b̃e yina mwa ka win ỹeru garu ka taki dibu. S̃ɔsi ten bweseru ta naam̃ɔwa saa t̃mbun deemaan di ka maa handunian b̃nu, n ñ m̃ɔ Kirisin min di. ⁹ Domi m̃en ñru Gusuñɔ ne, ya s̃ɔsira Kirisin wasi t̃nugii s̃ɔ. ¹⁰ Ma i kpuro m̃ɔ wi s̃ɔ b̃e ka win gbinñaa s̃ɔ wi u s̃a w̃llun wirugibu ka ỹikogibun sina boko.

¹¹ B̃e ka win gbinñaa ye s̃ɔ, i maa bango wa, adama n ñ m̃ɔ bango ye t̃nu ra ko. Yeni ya weewa Kirisin min di. Ya s̃awa yakiabu saa wasi durum̃giin dam di. ¹² Geema, sanam m̃e ba b̃e batemu kua n s̃are ba b̃e sikuawa ka Kirisi ma ba b̃e seeya ka wi, ỹen s̃ɔ i Gusuñɔn dam bakam naane s̃a wi u ñn seeya g̃rin di. ¹³ Gas̃ɔ, i raa s̃a g̃ribu b̃en toranun s̃ɔ ka maa ỹen s̃ɔ i s̃a be ba kun bango kue. Adama t̃ɛ Gusuñɔ u b̃e kua wasobu ka Kirisi sannu sanam m̃e u sun bes̃en toranu kpuro suuru kua. ¹⁴ Kirisi u yora ye w̃ka ye ya sun taare w̃e bes̃en wooda sarabun s̃ɔ, u maa ye kpare d̃a bunanaru w̃ll̃ɔ u ka ye kpeesia. ¹⁵ Sanam m̃e u gu d̃a bunanaru w̃ll̃ɔ u w̃llun wirugibu ka ỹikogibu kamia u bu sekuru doke batuma s̃ɔ u maa ben dam kpeesia.

¹⁶ N n men na, i ku de goo u b̃e taare w̃e dim ka ñrubu s̃ɔ, ñ kun m̃e t̃ɔ bakanu ganun dibu s̃ɔ, ñ kun m̃e suru kpaon yaribu ka t̃ɔ w̃eraruginun kookoosu s̃ɔ. ¹⁷ Yeni kpuro ya s̃awa

gāa ni nu sisin yaayaasu. Kirisin tiiwa gāa ni. ¹⁸ Goo wi u sāare u tii kawamə, ma u wəllun gəradoba sāamə, i ku de u bεε bεen sian are wərarɪ. Domi tənɪ win bweseru u tii suamə kāsɪnɪn sɔ̄, u maa tii gāamə kam win bwisiku tənuginun sɔ̄. ¹⁹ U n̄ Kirisi neni kem kem wi u sāa wiru, tən min di wasi kpuro yi mənne ka yin gbin gbinka ka sīnu, yi ka dam waamə yi kpɛamə nge mε Gusunə u yi sosimə.

Gəə ka wāaru Kirisi səə

²⁰ Mā i gu ka Kirisi sannu i kisira handunian komanun di, mban sōna i wāaru dimə nge handunia yenigibu. Mban sōna i derimə ba bεε woodaba sɔ̄bimə be ba nεε, ²¹ a ku yeni besu, a ku yeni denda, a ku yeənə baba. ²² Yeni kpuro ya koo kam kowa bā n ye dendimə. Təmbun wooda ka ben sɔ̄sinu tənawa i swīi. ²³ Geema, wooda be, ba ka bwisin gāanu weene à n bu mεera, ka ben sāaru te ta wee saa tənun gōru kīrun di, ka ben tii kawa weesugibu, ka maa ben wasin seserun serusiabu. Adama baa wooda ben tia kun dam gam mə yu ka wasin kīru kankam taare.

3

¹ Ba bεε seeya ka Kirisi sannu gərin di. N n mən na, i wəllun gāanu kasuo mi Kirisi u sɔ̄ Gusunən nəm geuə. ² I wəllun gāanun bwisikunu koowo, n n̄ mə temginu. ³ Domi i gu, bεen wāa geera maa berua ka Kirisi sannu Gusunən mi. ⁴ Kirisi wi, u sāawa bεen wāaru. Sanam mε u koo kurama, bεen tii maa i ko i tera ka wi sannu win yīiko səə.

Wāa gururu ka wāa kpaaru

⁵ N n mən na, i handunian kīrun gāanu kpuro goowo ni nu səmburu m̄ bεε səə, niya kɔ̄ mənabu tantanaru səə, ka daa disinugia, ka wasin bine, ka kīru kankam, ka kɔ̄de, domi kɔ̄de ya sāawa nge būu sāaru. ⁶ Gāa ni kpuron sōna Gusunən məru wee ben mi, be ba n̄ n̄n məm nəəwammε. ⁷ Geema, i raa gasə m̄ nge be, sanam mε tora nin bwesera bεε wāasi.

⁸ Adama tē, i ye kpuro kɔ̄wə ye n sāa məru ka nuku gbisibu ka maa nuku kɔ̄suru. I ku de wəmburu n̄ kun mε gari swininu nu yari bεen nəə səən di pai. ⁹ I ku weesu kuana domi i daa gura ka yen kookoosu pota kə, ¹⁰ ma i daa kpaə sebua. Gusunəwa u bεε daa kpaə ye wē i n ka n̄n giamə kpa i n ka n̄n weenamə. ¹¹ Nge mεya bεε səə goo kun goo, tən tuko ka Yuu, wi u bango kua ka wi u n̄ bango kue, baru kpaarugii, nənɪ wəkunugii, yoo ka tii məwə, adama Kirisi tənawa sāa gāanu, u maa wāa təmbu kpuron suunu səə.

¹² N n mən na, yèn sɔ̄ Gusunə u bεε kīa ma u bεε gəsa i ka ko wigibu, wee ye n weene i sebe, wənwəndu ka tən geeru ka tii kawabu ka daa duudwia ka suuru. ¹³ I n temanasine kpa i n suuru kuanamme gari gεε yì n dua bεen suunu səə. Nge mε Yinni u bεε suuru kua, i n suuru kuanamme nge mε. ¹⁴ Yeni kpuron wəllə i kīru sebua te ta koo de i n nəə nε mam mam. ¹⁵ Kpa i de Kirisin bəri yendu ta n bεen gōrusu kpare, kpa i n takaru m̄. Ba bεε sokawa i n ka sāa wasi tee, kpa i n bəri yendu m̄. ¹⁶ I de Kirisin gari yi n yiba bεen gōruə nge dukia. I gari bia kuanə kpa i dam kēena ka bwisi gee kpa i n womusu m̄ i n Gusunə təmamə. I n̄n takarun womusu kuo bεen gōrusə. ¹⁷ Bεen kookoosu ka bεen gere səə, i ye kpuro koowo i ka Yinni Yesun yīsiru bεere wē kpa i Gusunə Baaba takaru ko win min di.

Təmbun nəəsināa

wāa kpaaru səə

¹⁸ Bεε kurəbu i bεen durəbu wiru kpīiyə nge mε n weene Yinnigii u ko.

¹⁹ Bεε durəbu i bεen kurəbu kīə, i ku de i n sē be səə.

²⁰ Bεε bibu i bεen məwəbu məm nəəwə gāanu baanire səə, domi mεya Yinni u kī.

²¹ Bεε maa tundobu i ku bεen bibu mərun kookoosu kua kpa ben nuki yi sankira.

²² Bεε yobu i bεen yinnibu məm nəəwə kpuro səə handunia mi, n n̄ mə sanam mε ba bεε yōre tənə, i ka bu tən geeru sɔ̄si, adama i bu məm nəəwə n

kun ka murafitiru yèn sã i Yinni nasie. ²³ Ye i m̀ kpuro i ye koowo ka k̄ru, kpa n sãa nge Yinniwa i kuamme, n ñ m̀ t̄mbu. ²⁴ I n yē ma Yinniwa u koo b̄e are k̄sia yi yi sãa tubi ye u win t̄mbu yiiye, domi Kirisiwa b̄e Yinni w̄n w̄aru i w̄a. ²⁵ Adama wi u tora, u koo win are wa nge m̄ win torara n̄, domi Gusun̄n mi, goo kun goo.

4

¹ B̄e yinnibu i b̄e yobu kuo dee dee nge m̄ n ween̄. I yaayo ma b̄e tii i maa Yinni m̀ w̄ll̄.

Yiirebu

² I t̄man̄ kanaru s̄o kpa i n ka swaa m̄era i n Gusun̄n takaru m̀. ³ I maa sun kanaru kuo kpa Gusun̄n u sun swaa kua su ka win gari waasu ko, su ka kp̄i su Kirisin asiri tubusia. Asiri yen s̄na na w̄a p̄ris̄m s̄o t̄. ⁴ N n m̄n na, i kanaru koowo kpa n ka kp̄i n ye s̄si nge m̄ n ween̄ n gere.

⁵ I tii kparo ka bwisi be ba kun naan̄e doken mi. I saa baayere dendio yu ka arufaani ko. ⁶ I de b̄e gari yi n n̄bu do kpa yi n swaa sw̄i, kpa i n ka yē nge m̄ n ween̄ i baawure wisi.

T̄biribu ka n̄o kanabu

⁷ B̄e k̄nasi Tisiki, wi u sãa s̄m kowo naan̄gii ka n̄n beruse Yinnin s̄mburu s̄o u koo b̄e n̄n labaari kpuro s̄. ⁸ Na b̄e n̄n ḡriamm̄wa u ka b̄e s̄ nge m̄ sa ka w̄a, kpa u ka b̄e ḡru ȳm̄asia. ⁹ On̄simu, b̄e k̄nasi b̄r̄akini, wi u sãa b̄e migii, u koo n̄n ȳsirima. Bera ba koo b̄e s̄ ye ya sun deema mini kpuro.

¹⁰ Aritaaki, n̄ ka w̄i sa w̄a p̄ris̄m s̄o u b̄e t̄bura. Maaku maa b̄e t̄bura wi u sãa B̄aanabasin dūsi. Na ra b̄e Maaku win gari s̄wa, ù n na b̄e mi, i n̄n dam koosio ka b̄e. ¹¹ Yosue wi ba m̀ Yusitu, u maa b̄e t̄bura. Be ita ye t̄nawa ba sãa Yuu be ba naan̄e doke ma ba ka man s̄mburu m̀ Gusun̄n bandun s̄. Ba man dam k̄ gem gem.

¹² Epafasi, Yesu Kirisin s̄m̄ wi u maa sãa b̄e migii, u b̄e t̄bura. U ra kanaru ko gem gem b̄e s̄, u Gusun̄n kanam̄ i ka kp̄i i ȳra dim dim ka t̄n

giroru kpa i n s̄aru sãa i ka Gusun̄n k̄ru kpuro ko. ¹³ Na kon kp̄i n n̄n seeda diiya ma u b̄e bwisikunu m̀ gem gem, ka maa be ba w̄a Lodisē ka Herapolisī. ¹⁴ Luku b̄e k̄nasi dokoto, wi ka Demasi ba b̄e t̄bura.

¹⁵ I b̄e ḡibu t̄birio be ba w̄a Lodisē ka kur̄ wi ba m̀ Ninfa ka maa Yesun yiḡe te ta ra m̄n̄ win ȳnū. ¹⁶ I n tire teni gara i kpa i maa tu Yesun yiḡeru w̄eȳ Lodisē bu gari. Kpa b̄e tii i maa garu gari te ta wee Lodisēgibun min di. ¹⁷ I maa Aasipu s̄wa u s̄mbu te n̄ni dokeo te ba n̄n n̄mu s̄ndia Yinnin s̄ma s̄o u ka kp̄i u tu dakura.

¹⁸ Wee na yorum̄ ka n̄n tiin n̄ma, n̄ P̄lu na b̄e t̄bura. I ku duari ma na w̄a p̄ris̄m s̄o.

Kpa Gusun̄n durom mu n ka b̄e w̄a.

TIRE GBIKII TE PŌLU U TĒSALONIKAGIBU KUA

Sanam me Pōlu u tire te yorua, Tesalonika ya sāawa bera ye ba mō Masedōnin wuu maro ge Romugibu ba mō. Gisō Tesalonika ye, ya sāawa Gerekiban wuu maro yiruse sōo yēsan nōm geuō. Miya goo nimkusu su ra yōre. Pōluwa u ka Labaari gea da mi, Gərobun Kookoosu 17:10-11. Amen biru Yuuba ba nisinu seewa ye ba wa tən tukobu ba naane dokemō. Yen wahala ya dera Pōlu u doona Tesalonikan di u da Bereō. Yen biruwa u Tesalonikagibun labadari nua saa win bōo Timōten min di, yera u tire te yorua u ka bu tāsisia.

Tire ten kpunaa

1. Tōbiribu, wiru 1:1.
2. Siarabu, wiru 1:2-10.
3. Pōlun sōmburu Tesalonikaō, wiru 2:1n di sere wiru 3:13.
4. Kirōba, wiru 4:1-12.
5. Yesun wuramarun gari, wiru 4:13n di sere wiru 5:11.
6. Tōbiribu ka kirō dāaki, wiru 5:12-28.

Tōbiribu

¹ Bēe Yesun yigberugibu, bēe be i wāa Tesalonikaō, bēe be i sāa Gusunō Baaba ka Yinni Yesu Kirisigibu, ne Pōlu ka Silasi ka Timōte sa bēe tōbura. Durom ka alafia ya n ka bēe wāa.

Tesalonikagibun wāaru

ka ben naane dokebu

² Sa ra n Gusunō siaramō bēe kpuron sō, sa ra n maa bēe yaaye baadomma kanaru sō. ³ Sa yaaya Gusunō besen Baaban wuswaaō nge me i ka bēen naane dokebu hania mō, ka nge me bēen kīra sōōsiramō bēen sōm damginu sō, ka nge me bēen yīiyōbu besen Yinni Yesu Kirisi sō bu yō dim dim. ⁴ Bēsegibu, bēe be Gusunō u kī, sa yē ma u bēe gōsa wigibu. ⁵ Domi besen Labaari gea ya n ne bēen mi ka gari tōna, ka maa yen dama ya ka na ka Hunde Dēero sannu ka maa sika sariru. Bēen tii i yē nge me sa sīsina

bēen suunu sōo bēen arufaanin sō. ⁶ Ma i kua be ba besen daa ka Yinnigia saarimō, domi i besen Labaari gea mwa ka nuku doo bi Hunde Dēero bēe wē, baa me ya ka bēe nōni swāaru naawa. ⁷ Yen biru bēen tii i kua bēn daa Masedōnin naane dokeobu ka Gerekiba ba saarimō. ⁸ Domi Yinnin gari yi, yi nōra saa bēen min di, n n mō Masedōni ka Gerekiban tem sōo tōna, adama bēen naane dokebu Gusunō sōo bu sōōsira yam kpuro sere n n maa tilasi su bin gari gere. ⁹ Ba gerumō nge me i sun nenusina ye sa da bēen mi, ka nge me i gōru gōsia i būu sāaru deri i wura Gusunōn mi i ka nūn sā, wi u sāa Yinni waso ka gemgii, ¹⁰ ka maa nge me i win Bii wi u seeya gōrin di swaa daki u na wōllun di. Wiya Yesu, wi u sun yakia saa Gusunōn mōru ye ya sisin di.

2

Sōmbu te Pōlu kua

Tesalonikaō

¹ Negibu, bēen tii i yē ma besen naaru bēen mi ta n kue kam. ² I yē ma ba sun nōni sōōwa ba sun tōya kua Filipio sa sere na bēen mi. Ka me, Gusunō sun wōrugōru wē sa ka win Labaari gea kpara bēen suunu sōo, baa me tən dabira sun yinari. ³ Besen waasu ya n sāa torarun gari, ya n maa menne ka bwisiku kōsunu ganu n kun me ka taki. ⁴ Adama, nge me Gusunō sun naane kua u ka sun Labaari gea nōmu sōndia, nge meya sa ka ye kparamō. Sa n ye mō nge me ya koo ka tōmbu dore ma n kun mō Gusunō wi u besen gōrusu wēerimō. ⁵ Domi bēen tii i yē sāa sāa ma sa n bēe kōkura ka gari dure, sa n maa waasu kue su ka bēen gobi wan sō. Gusunōwa sāa besen seeda. ⁶ Sa n maa bēere kasu bēen mi n kun me gabun mi, ⁷ baa me sa ko raa kpī su bēe besen dam sōōsi yēn sō sa sāa Kirisin gōrobu. Adama sa kuawa kpure kpure bēen suunu sōo nge me bii mero ra win bibu nōri. ⁸ Yēn sō sa bēe kī gem gem sa raa sōōru sāa, n n mō su ka bēe Gusunōn Labaari gea wē tōna, adama ka maa besen tiin wāaru, domi bēen kīra sun neni. ⁹ Bēsegibu, i besen

sɔmburu ka bɛsɛn wahala yaaye ye sa wa. Sa sɔmburu kua sɔɔ sɔɔ ka wɔkuru yɛn sɔ sa n̄ kī su bɛɛn goo gɔngɛrɛ ko sanam mɛ sa Gusunɔn Labaari gea kparamɔ bɛɛn suunu sɔɔ.

¹⁰ Bɛɛya i sɔa bɛsɛn seedagibu ka maa Gusunɔn tii, ma bɛsɛn daa ya dɛere bɛɛ naanɛ dokeobun wuswaaɔ, ya maa sɔa dee dee, ya n̄ taarɛ gaa mɔ.

¹¹ I maa yɛ ma sa ka bɛɛ kuawa nge mɛ tundo u ra ka win bibu ko. ¹² Sa bɛɛ dam kã, sa maa bɛɛn gɔrusu yemiasia, sa maa bɛɛ suuru kana i n ka s̄imɔ nge mɛ n weenɛ Gusunɔn wuswaaɔ, wi u bɛɛ sokumɔ i n ka bɔnu mɔ win yiiko sɔɔ mi u bandu sw̄i.

¹³ Sa ra maa Gusunɔ siare baadomma yɛn sɔ sanam mɛ sa bɛɛ waasu kua i n̄ gari yi garisi tɔnugii, i yi wurawa ma yi sɔa Gusunɔgii. Mɛya yi sɔa ka gem, ma yi sɔmburu mɔ bɛɛ naanɛ dokeobu sɔɔ. ¹⁴ Nɛgibu, i ka Yesu Kirisin yigbɛnu weena ni nu sɔa Gusunɔginu Yudeaɔ, domi i n̄ni sw̄aarɔ wa saa bɛɛn temgibun min di nge mɛ tɔn ben tii ba wa Yuuban min di. ¹⁵ Yuu beya ba Yinni Yesu ka Gusunɔn sɔmɔbu go, ba maa sun n̄ni sɔɔwa. Ben daa kun Gusunɔ w̄ɛrɛ, ba maa ka tɔmbu kpuro yibɛrɛ tɛɛru n̄ni. ¹⁶ Ba mam yinamɔ su tɔn tukobu waasu kua bu ka faaba wa. Nge mɛya ben durum ya sosimɔ ya bandamɔ. Adama Gusunɔn m̄ru ya den sake fuke ben wirɔ.

Pɔlu u kī u kparam

Tɛsalonikagibu wa

¹⁷ Nɛgibu, nge mɛ sa bɛɛ bia sɔɔ yiru wasi sɔɔ, n̄ n̄ mɔ gɔru sɔɔ, sa bɛɛn beke mɔ gem gem sa sende su ka bɛɛ wa. ¹⁸ Sa kīa su wurama bɛɛn mi. Nɛ Pɔlu na kasu nge n̄n yiru n ka na, adama Setam sun swaa ganua. ¹⁹ Dɔma te Yinni Yesu koo wurama, mba n ko n sɔa bɛsɛn ȳiyɔbu ka bɛsɛn nuku dobu, mba sa ko maa ka woo kana win wuswaaɔ ma n kun bɛɛ. ²⁰ Geema, bɛɛn s̄na sa woo kanamɔ, sa maa nuku dobu mɔ.

3

¹ Yen sɔ, sanam mɛ bɛsɛn bw̄ɛra yina yu kpuna, sa gɔru doke ma nɛ na kon

sina Atenio nɛ turo. ² Ma na bɛsɛgii Timote gɔra wi u sɔa Gusunɔn sɔm kowo Kirisin Labaari gean sɔ. Na n̄n gɔra bɛɛn mi u ka bɛɛ t̄asisia, kpa u bɛɛ dam kɛ bɛɛn naanɛ dokebu sɔɔ, ³ kpa baa bɛɛn turo u ku de n̄ni sw̄aa teni tu n̄n nanda. Domi bɛɛn tii i yɛ ma yen i ya n̄ koo ko ya kun sun deemɛ. ⁴ Baa sanam mɛ sa raa w̄a ka bɛɛ, sa bɛɛ s̄ɔwa kɔ ma ba koo sun n̄ni sɔ. Mɛya n maa koo nge mɛ i yɛ sɔa sɔa. ⁵ Yen s̄na, sanam mɛ n̄n bw̄ɛra yina yu kpuna, na Timote gɔra bɛɛn mi kpa n ka gia mɛ bɛɛn naanɛ dokebu sɔa. Na bɛrum kua kɔkuro kun da bɛɛ kɔkura i ka durum ko, kpa bɛsɛn sɔmburu ta n kue kam.

⁶ Adama t̄ɛ, ye Timote u wurama bɛɛn min di, u sun bɛɛn naanɛ dokebu ka bɛɛn k̄run baaru gea s̄ɔwa. U sun s̄ɔwa ma i ra n sun yaaye ka k̄ru ma i kī i sun wa gem gem nge mɛ bɛsɛn tii sa kī su bɛɛ wa. ⁷ Yen s̄na nɛgibu, baa mɛ sa n̄ni sw̄aarɔ wa ka wahala kpuro, bɛsɛn nukura yemia ka bɛɛ bɛɛn naanɛ dokebu sɔ. ⁸ T̄ɛ, bɛsɛn hunde ya wurama yɛn sɔ i yɔ dim dim Yinni sɔɔ. ⁹ Am̄na sa ko Gusunɔ siara n nɛ bɛɛn sɔ, ka nuku doo baka bi i sun w̄ɛmɔ Gusunɔ bɛsɛn Yinnin wuswaaɔ. ¹⁰ Bururu ka yoka sa n̄n kanamɔ gem gem u de su bɛɛ wa kparam ka n̄ni, kpa su sosi ye n k̄mia bɛɛn naanɛ dokebu sɔɔ.

¹¹ Kpa Gusunɔ bɛsɛn Baaban tii ka bɛsɛn Yinni Yesu Kirisi bu sun swaa kua su ka na bɛɛn mi. ¹² Kpa wi, Yinni u bɛɛn k̄ru sosi tu kp̄ɛa bɛɛn tii tiinɛ sɔɔ ka maa tɔmbu kpuron mi nge mɛ bɛsɛn k̄ra sɔa bɛɛ sɔɔ. ¹³ Kpa u bɛɛn gɔrusu t̄asisia su ka dɛera su ko taarɛ sarirugisu Gusunɔ bɛsɛn Baaban wuswaaɔ, sanam mɛ bɛsɛn Yinni Yesu koo wurama ka wigibu kpuro.

4

Kookoo si su Gusunɔ w̄ɛrɛ

¹ Ye n tie nɛgibu, i gia bɛsɛn min di mɛ n weenɛ i n s̄imɔ n ka Gusunɔ w̄ɛrɛ, i maa mɔ mɛ kɔ. T̄ɛ sa yiire sa bɛɛ kanamɔ ka Yinni Yesun ȳisuru, i n mɔ mɛ i n dɔɔ. ² Domi i yɛ yiire bi sa bɛɛ w̄ɛ ka Yinni Yesun yiiko. ³ Wee, ye

Gusunɔ u kɪ bɛɛ sɔɔ, yera i n dɛere kpa i tii kpɪ mam mam sakararun kobu sɔɔ. ⁴ Kpa durɔ baawure u n yɛ nge mɛ wi ka win kurɔ ba ko n wāasine dɛeraru ka bɛɛɛ sɔɔ, ⁵ n n̄ maa mɔ ka wasin binɛn kɪru nge mɛ tɔn tukobu ba mɔ be ba kun Gusunɔ yɛ. ⁶ Gari yini sɔɔ, n n̄ weene goo u win kpaasi torari n̄ kun mɛ u n̄n taki di. Sa bɛɛ yenin kirɔ kua kɔ, sa bɛɛ sɔɔwa ma Yinniwa u koo yen mɔru kɔsia. ⁷ Domi Gusunɔ kun sun soka su ka daa disinugia ko ma n kun mɔ sa n dɛere. ⁸ Yen sɔ, baawure wi u sɔɔsi te yina, n n̄ tɔnun gere u yina, Gusunɔn gerewa u yina wi u bɛɛ win Hunde Dɛero kɔ.

⁹ Ye n sɔa naane dokeobun kɪanaa, n n̄ tilasi n ka bɛɛ ye yorua. Domi Gusunɔ u bɛɛ sɔɔsi nge mɛ n weene i n kɪane bɛɛn tii tiine sɔɔ. ¹⁰ Geema, i mɔ mɛ ka naane dokeobu kpuro be ba wāa Masedoniɔ. Adama nɛgibu, sa bɛɛ kanamɔ, i n mɔ mɛ i n dɔɔ. ¹¹ I kookari koowo i n ka nɔɔ tia sɔa, kpa i n bɛɛn tiin wunanɔsu mɔ, i n sɔmburu mɔ nge mɛ sa raa bɛɛ yiire. ¹² Nge mɛya bɛɛn kookoosu su ko n wā be ba kun naane doken mi, kpa i kun maa gāanu ganun yāaru mɔ.

Yinnin naaru

¹³ Nɛgibu, sa kɪ i gem gia be ba gun sɔ, kpa i kun nuki sankire nge be ba tie be ba kun yɪiyɔbu mɔ. ¹⁴ Sa naane doke ma Yesu u gu, ma u kpam seewa gɔrin di. Yen sɔ, sa naane sɔa ma, be ba Yesu naane doke ba ka gu, Gusunɔ u koo ka bu wurama ka wi sannu.

¹⁵ Yeniwa Yinnin sɔɔsi bi sa bɛɛ sɔɔmɔ. Bɛɛɛ be sa ko n wāa dɔma te Yinni u koo na, sa n̄ ko gɔribu gbiiya. ¹⁶ Domi u koo de gb̄arabu bu nɔra ka Gusunɔn gɔrado wirugiin nɔgɪru ka win kɔban wurenu, kpa Yinnin tii u sarama saa wɔllun di. Wigii be ba gu ba koo gbi bu se. ¹⁷ Yen biru bɛɛɛ be sa tie sa wasi, ba koo sun sua ka be sannu guru winu sɔɔ, kpa su ka n̄n yinna wom dirum sɔɔ. Mɛya sa ko n wāa ka wi sannu ka baadomma. ¹⁸ Yen sɔ, i de i dam kɛɛna ka gari yini.

5

¹ Nɛgibu, n n̄ tilasi su ka bɛɛ tɔru ka sanam yorua mɛ sɔɔ yabu yeni ya koo kooa. ² Domi bɛɛn tii i yɛ gem ka gem ma Yinnin tɔru ta koo nawa nge gbɛnɔ wi u sisi wɔkuru. ³ Sanam mɛ tɔmba kun ka gɛɛ nande ba mɔ, alafia wāa, saa yera kpeerasiabu koo tunuma suaru sɔɔ nge mɛ maru wuriribu bu ra guragii deemɛ, ba n̄ maa kpiki yeru wasi. ⁴ Adama bɛɛ nɛgibu, i n̄ wāa yam wɔkuru sɔɔ, n n̄ maa weene sanam mɛ, mu bɛɛ biti mwa nge gbɛnɔn naaru. ⁵ Bɛɛ kpurowa i sɔa yam bururam tɔmbu ka maa sɔɔ sɔɔgibu. Sa n̄ sɔa wɔkurugibu be ba wāa yam wɔkuru sɔɔ. ⁶ Yen sɔ, su ku dweeya nge be ba tie, adama n weene su se su yɔra sa n ka tii sɛ. ⁷ Wɔkura tɔmbu ba ra dweeye, wɔkura tam nɔrobu ba ra maa tam nɔ. ⁸ Adama bɛɛɛ be sa sɔa sɔɔ sɔɔgibu, n weene sa n tii sɛ. Su naane dokebu ka kɪru sebe nge tarakpe, su maa faaban yɪiyɔbu doke nge sii furɔ kɔkɔru. ⁹ Domi Gusunɔ u n̄ sun soka su ka win mɔru wa, u sun sokawa su ka faaba wa saa bɛɛn Yinni Yesu Kirisin min di ¹⁰ wi u gu bɛɛn sɔ, kpa sa n wāaru dimɔ ka wi sannu, sɔ n wāa hunde sɔɔ n̄ kun mɛ baa sɔ n gu. ¹¹ Yen sɔ, i n dam kɛɛnamɔ kpa i n tɔsisianamɔ nge mɛ i mɔ tɛ.

Tɔbiribu ka kirɔ dāaki

¹² Sa maa bɛɛ kanamɔ nɛgibu, i bu bɛɛɛ wɛɛyɔ be ba sɔmburu mɔ gem gem bɛɛn suunu sɔɔ, be Yinni u dera ba bɛɛ kparamɔ ma ba bɛɛ swaa sɔɔsimɔ. ¹³ I n ben kɪru mɔ ta n kpā ka bɛɛɛ ben sɔmburun sɔ. I de i n nɔɔ tia sɔa bɛɛn tii tiine sɔɔ.

¹⁴ Sa bɛɛ kanamɔ nɛgibu, i mem nɔɔ sarirugibu kirɔ koowo. I bu dam kɛɛyɔ be ba mwia kpanɛ. I dam sarirugibu somiɔ. I ka tɔmbu kpuro temanɔ. ¹⁵ I laakari koowo i ku de goo u win beruse kɔsa kɔsia, adama i n gea kuanammɛ ka maa be ba tie kpuro.

¹⁶ I n nuku dobu mɔ sanam baamɛre sɔɔ. ¹⁷ I n da n kanaru mɔ saa baayere. ¹⁸ I n siaramɔ baa n̄ n mɛren na. Yeniwa Gusunɔ u kɪ i ko bɛɛ ka Yesu Kirisin wāasinaa sɔɔ.

¹⁹ I ku Hunde Dɛero yinari u sɔmburu ko bɛɛ sɔɔ. ²⁰ I ku Gusunɔn sɔmɔbun gari gem. ²¹ Adama i gãanu kpuro wɛɛrio kpa i nɛnɛ ni nu sãa gem.

²² I tii nɛnuɔ kɔsa baayeren di.

²³ Kpa Gusunɔ, Yinni wi u ra alafia wɛ, u bɛɛ wuna i ka ko wigibu mam mam, kpa u bɛɛn hunde ka bɛɛn bwɛra ka bɛɛn wasi kpuro bere taare sariru sɔɔ sere ka bɛɛn Yinni Yesu Kirisin wuramarɔ. ²⁴ Gusunɔ wi u bɛɛ soka u naanɛ mɔ, u koo maɔ ye kpuro ko.

²⁵ Nɛgibu, i n sun kanaru kuamme.

²⁶ I bɛɛgibu kpuro tɔbirio ka kĩru.

²⁷ Na bɛɛ yiiremɔ ka Yinnin yĩsiru, i bɛɛgibu kpuro tire teni gario.

²⁸ Kpa Yinni Yesu Kirisin durom mu n wãa ka bɛɛ.

TIRERU YIRUSE TE PŌLU U TESALONIKAGIBU KUA

Pōlu u Tesalonikagibu tireru yiruse teni yorua domi u nua ma gaba burisine ben suunu sōo Yesun wuramarun sō. Gaba tamaa Yesun wurama te, ta turuku kua. Yera ba ben sōmburu deri. Ba ñ maa garu mō ma mero bisibu gabu ba sere bu nōrimō. Gaba maa burisine yèn sō ba tamaa Yesu u wurama kō, ma u bu deri, ma n sāare nōni swāa te ba wa Yesun sō ta kua kam. Yen sōna Pōlu u bu sōsiru wē te ta gerumō mē Yesun wuramaru ta ko n sāa. Ma u garu koo sari be gerusi bu ka sōmburu ko. Mēya u maa be ba nōni sōmō dam kā bu ka tēmana. Domi Yesu u koo baawure siriawa dee dee u sere nūn win are wē.

Tire ten kpunaa

1. Tōbiribu ka nuku yemiasiabu, wiru 1.
2. Kōsan kowon kuramaru ka Yesun wuramaru, wiru 2:1-12.
3. Kirōba, wiru 2:13n di sere wiru 3:15.
4. Tōbiri dāakibu, wiru 3:16-18.

Tōbiribu

¹ Bēe Yesun yigberugibu, bēe be i wāa Tesalonikaō bēe be i sāa Gusunō bēsen Baaba ka Yinni Yesu Kirisigibu bēse Pōlu ka Silasi ka Timōte, sa bēe tōbura. ² Gusunō Baaba ka Yinni Yesu Kirisi bu bēe durom kua kpa bu bēe alafia kē.

Siribu ko n wāa

Kirisin naarun tōru sōo

³ Bēsēgibu, n weene sa n Gusunō siaramō saa baayere bēen sō. N wā sa n mō mē yèn sō bēen naane dokebu bu sosimō gem gem, ma kīi te i mō bēen tii tiine sōo ta maa kpēamō ta sosimō. ⁴ Yen sōna bēsen tii sa Yesun yigbenu woo kanē bēen sō, domi i tēmana i yō naane dokebu sōo nōni swāaru ka tōyan saa.

⁵ Yeniwa ya sōsimō kam kam ma Gusunō u ra siri dee dee, kpa bu ka bēe garisi be ba tura ba n ka wāa mi

Gusunō u bandu swīi tèn sō i wahala waamō. ⁶ Domi Gusunō u koo ko ye n sāa dee dee, u koo bu nōni sō be ba bēe nōni sōmō. ⁷ Ma bēe be i nōni swāaru waamō, u koo bēe wērabu wē ka maa bēsen tii, sanam mē Yinni Yesu koo kurama wōllun di ka dōo yari ka win gōrado damgibu. ⁸ Yesu wiya u koo bu sēyasia be ba kun Gusunō yē, ka be ba kun wi, Yinni Yesun Labaari gea wure. ⁹ Ben dii kōsiaru ta ko n sāawa kam koo bi bu kun nōru mō sere ka baadomma. Ba ko n karanēwa ka Yinni ka maa win yiiko damgia, ¹⁰ sanam mē u koo na kpa win bēere yu sōsira wigibu sōo, kpa naane dokeobu kpuro ba n nūn kōsa tōo te sōo. Bēen tii i ko n maa wāa mi, domi i bēsen seeda naane doke ye sa di.

¹¹ Yen sōna sa kanaru mō baadomma bēen sō, Gusunō bēsen Yinni u ka kpī u bēen kookoosu siara wāa te u bēe sokua sōo kpa win dam mu de i gea ko ye i gōru doke kpa mu maa de bēen naane dokebun kookoosu su n yiba. ¹² Nge mēya bēsen Yinni Yesun yīsira koo ka bēere wa bēen min di, kpa bēe i maa bēere wa win min di Gusunō ka Yinni Yesu Kirisin durom saabu.

2

Kōsan kowo

¹⁻² Nēgibu, na bēe kanamō i ku de bēen laakari yu burisina, bēsen Yinni Yesu Kirisin wuramarun garin sō ka maa bēsen mennabu win mi, i ku maa de sōmōbun gari gēe ñ kun mē waasu gaa ñ kun mē tire te ba nēe na yorua, yen gaa yu bēe biti ko yà n gerua ma Yinnin tōra tunuma kō. ³ I ku de bu bēe nōni wōke baa fiiko. Yinnin tōo te, tu sere na tən dabira koo Gusunō seesi, yen biru kōsan kowo wi, u koo kurama wi u sāa kam kooren bi. ⁴ U koo tii sua n kpuro kere kpa u ye kpuro seesi ye ba sokumō Yinni ka ye ba sāamō. U koo mam da u sina Gusunōn sāa yerō kpa u tii soku Gusunō.

⁵ I ñ yaaye ma na bēe yeni sōowa sanam mē na wāa bēen mi? ⁶ Tē, i yē sāa sāa ye ya nūn nēnusi sere win saa yu ka turi. ⁷ Domi kōsa ya sōmburu

mò kò asiri sɔɔ. Adama wi u gina ye yinasiamɔ u ko n ye yinasiamɔwa sere bà n ka nùn doona. ⁸ Saa yera kɔsan kowo wi, u koo kurama kpa Yinni Yesu u nùn wom wure u go, kpa u nùn kpeerasia ka win naarun yiiko. ⁹ Kɔsan kowo wi, u koo na ka Setam dam, kpa u sɔm maamaakigii bwese bweseka ko ye ya sãa weesugia. ¹⁰ U koo maa bu nani wɔke bu ka kom kɔsum ko, be ba koo kam ko yèn sã ba yina bu gem kĩa me mu koo bu faaba ko. ¹¹ Yenin sɔna Gusunɔ u koo de gãa damginu ganu nu bu torasia bu ka weesu naane ko. ¹² Nge meya, be ba ñ gem naane doke ma ba kom kɔsum kua ka nuku dobu, ba koo taare sua.

Ba bɛɛ gɔsa i ka faaba wa

¹³ Nɛgibu, bɛɛ be Yinni u kĩa, sa ñ ko ko sa kun Gusunɔ siare bɛɛn sã saa baayere. Domi Gusunɔ u bɛɛ gɔsa saa toren di i ka faaba wa ka Hunde Dɛeron dam wi u bɛɛ kua Gusunɔgibu, ka maa bɛɛn naane ye i mɔ gem sɔɔ. ¹⁴ Yenin saabuwa Gusunɔ u bɛɛ soka ka bɛɛn Labaari gean kparabu, i n ka bɔnu mɔ bɛɛn Yinni Yesu Kirisin yiiko sɔɔ. ¹⁵ N n mɛn na nɛgibu, i yɔro dim dim i n sɔɔsi ni nɛni ni sa bɛɛ sɔɔsi nɔɔ ka nɔɔ ka maa tireru sɔɔ.

¹⁶ Gusunɔ bɛɛn Baaba wi u sun kĩa, ma win durom saabu u sun dam kã me mu kun nɔru mɔ ka maa yĩiyɔ geebu, wi ka bɛɛn Yinni Yesu Kirisin tii ¹⁷ bu bɛɛn gɔrusu dam kɛ, kpa bu bɛɛ tãsisia i ka sɔm geenu ka gari gee kpuro ko.

3

I sun kanaru kuo

¹ Ye n tie nɛgibu, i sun kanaru kuo kpa Yinnin gari yi wa yi kparara fuuku, kpa yi n yiiko mɔ nge me yi kua bɛɛn suunu sɔɔ. ² I maa kanaru koowo kpa Gusunɔ u sun wɔra tɔn kɔso wiru sariban nɔman di, domi n ñ tɔmbu kpuro ba gari yi naane dokemɔ.

³ Adama Yinni u sãa bɔrɔkini. U koo bɛɛ tãsisia kpa u bɛɛ kɔsu tɔn kɔso win sã. ⁴ Yinni u dera sa bɛɛ naane sãa. Sa yɛ ma i mò ye sa bɛɛ yiire, meya i ko n maa mò i n dɔɔ.

⁵ Kpa Yinni u de bɛɛn bwisikunu nu n woo Gusunɔn kĩru gia ka maa Kirisin tɛmanabu sɔɔ.

N weene tɔnu u sɔmburu ko

⁶ Nɛgibu, ka Yinni Yesu Kirisin yĩsiru sa bɛɛ yiiremɔ, i naane dokeo baawure gɔwo wi u sãa garu koo sari ma u ñ sɔɔsinu swĩ ni sa bɛɛ wɛ. ⁷ Bɛɛn tii i yɛ me n weene i bɛɛn daa saari. Domi sa ñ kue garu koo sariba bɛɛn suunu sɔɔ. ⁸ Sa ñ goon dĩanu di sa kun nin gobi kɔsie, adama sa sɔm sɛsɔguru kua bururu ka yoka sere sa wasira kpa su ku ka ko goon sɔmunu. ⁹ N ñ mɔ sa ñ yen yiiko mɔ, adama sa kĩa bɛɛn tii su bɛɛ kom gem sɔɔsi me i ko saari. ¹⁰ Sanam me sa wãa bɛɛn mi sa bɛɛ yiire sa nɛɛ, wi u kun kĩa u sɔmburu ko, n ñ maa weene yɛro u di.

¹¹ Wee, sa nua ma bɛɛn gabu ba sãa yikurobu be ba kun garu mò ma n kun mɔ gari wɔbia wɔribu. ¹² Sa tɔn ben bweseru yiiremɔ sa bu suuru kanamɔ Yinni Yesu Kirisin sã, bu de bu sɔmburu ko laakari sɔɔ kpa bu ben tii diisia.

¹³ Adama bɛɛ nɛgibu, i ku wasira ka gean kobu. ¹⁴ Goo ù n yina u gari yi mem nɔwa yi sa yorua tire teni sɔɔ, i n nùn laakari sãa kpa i kun maa gãanu mɔɔsine ka wi, n wa sekuru tu nùn mwa. ¹⁵ I ku nùn garisi nge yiberɛ, adama i nùn swaa sɔɔsio mero bisikum.

Domaru ka tɔbiribu

¹⁶ Yinni wi u ra alafia wɛ u bɛɛ alafia kɛ saa baayere ye n bɛɛ deema kpuro sɔɔ kpa u n ka bɛɛ kpuro wãa.

¹⁷ Ka nɛn tiin nɔmuwa na yeni yorua. Nɛ Pɔlu na bɛɛ tɔbura. Yera n sãa nɛn yĩreru nɛn tirenu kpuro sɔɔ.

¹⁸ Nɛn yora mi. Kpa bɛɛn Yinni Yesu Kirisin durom mu n ka bɛɛ kpuro wãa.

TIRE GBIKII TE PĀLU U TIMŌTE KUA

Timote u Yesu naane dokewa win aluwaasirun di, sanam me Pālu u da Lisitiō nōn gbiikiru. Win daaru yiruse sōra u Timote gōsa u ka nūn yōsiri bu Labaari gea kparam da, Gərobun Kookoosu wiru 16:1-3. Timōten tundo u sāawa Gerekī, ma win mero u sāa Yuu wi u Gusunōn bεere yē too, wiru 1:1-5. Pālu u tire te yoruawa win tākəru sō. U Timote sōwa u nee u de u n tāsā win naane dokebu sō, kpa u Yesun Labaari gean taa geebu kō, kpa win sanu sanusu su n deere Yesugibu suunu sō, wiru 3:15. U maa nūn ka swaa sōsi ye ya weene Yesun yigbe kparobu ka Gusunōn sām kowobu kpuro bu swīi. Meya u maa nūn sōmō nge me Yesugibu ba ko n wāasine. U maa nūn kirō mō u ka sōsi geenu sōsi ni nu deere keu koosio weesugibun sō.

Tire ten kpunaa

1. Tābiribu, wiru 1:1-2.
2. Sōsi te Pālu u Timote wē Yesun yigberu ka ten sām kowobun sō, wiru 1:3n di sere wiru 3:16.
3. Sōsi te Pālu u Timote wē win sāmburu sō, wiru 4n di sere wiru 6.

Tābiribu

¹⁻² Timote, wunε wi a kua nen bii yēn sō a Yesu naane doke, Gusunō Baaba ka Yesu Kirisi besen Yinni bu nun durom ka wānwāndu kua kpa bu nun alafia kē. Ne Pālu, Yesu Kirisin goro nge me Gusunō besen Faaba kowō ka Yesu Kirisi wi u sāa besen yīiyōbu, ba man yiire, na nun tire teni kuammε.

Sōsi weesugirun kirō

³ Tē, na kī a sina Efesuō nge me na nun yiire sanam me na dō Masedōni gia kpa a bu yinari be ba sōsi tukunu sōsimō. ⁴ A bu sōwō bu ku raa ben laakari doke gari yi tamba seka sō, ka maa sikadoban yīsa sō. Yeya ya sikirinōsu seeyamō, ya n maa Gusunōn himba wuswaa daasiamō ye tōnu ra gie ka naane dokebu. ⁵ Adama

na yiire bi mōwa n ka bεen kīru seeya te ta wee saa gōru ge ga deeren di ka laakari taare sarirugian di ka maa naane doke kpikibun di. ⁶ Wee, gaba gera saa gari yin min di ma ba kōra sikirinō kamgisu sō. ⁷ Ba kī ba n sāa Gusunōn woodan keu sōsiobu, adama ba n ben tiin garin tubusianu yē baa yi ba gerumō ka naane baka.

⁸ Ka me, sa yē ma wooda ya wā tōnu ū n ye dendimō nge me n weene. ⁹ Kpa u n yē ma ba n wooda kue gemgibun sō. Ba ye kuawa wooda sarobu ka mem nō sarirugibun sō, ka be ba n Gusunōn bεere yē, ka durumgibu, ka maa tōn be ba n Gusunō ka gāa deeranun bεere yē, ka sere be ba ben tundobu n kun me ben merobu goomō, ka maa tōn gowobu gabu, ¹⁰ ka maa sakara kowobu, ka tōn durō be ba kō mēnamō ben tii tiine, ka be ba tōmbu gbenimō ba dōramō, ka weesugibu, ka be ba weesu sō bōrumōn sō, baayere kpuro gesi ye ya kun sāa sōsi geeru. ¹¹ Sōsi te, ta wāawa Labaari gea ye ba man nōma beria sō. Gusunōwa ya ka yā. Wiya u yiiko mō, u maa sāa domarun nuuru.

Siarabu

Gusunōn wānwāndun sō

¹² Na Yesu Kirisi besen Yinni siara wi u man dam kā n ka nen sāmburu ko. Na saabu kua yēn sō u man garisi naanegii ma u man gōsa win sāmburu sō, ¹³ baa me na ra raa nūn gari kam gerusi ma na nūn nōni sōwa ma nen mōru ku ra n toma. Ka me, u man wānwāndu kua yēn sō na n yē ye na mō, domi na n daa naane doke. ¹⁴ Ma besen Yinnin durom mu banda ne sō. U man naane dokebu ka kīru wē. ¹⁵ Gari naanegii yi yi weene i nōma gāri i mwa mam mam yiya, Yesu Kirisi u na handunia sō u ka durumgibu faaba ko bè sō na sāa ben kpoko. ¹⁶ Adama yenin sōna Gusunō u man wānwāndu kua, kpa Yesu Kirisi u ka kpī u win suuru nōru sarirugia sōsi ne sō ne wi na sāa kpoko, kpa na n ka sāa yīreru ben sō be ba koo nūn naane doke bu ka wāaru te ta ku ra kpe wa. ¹⁷ Tē, Gusunō turo wi, sina boko wi

u ko n wāa ka baadommaa, wi u kun gbimā, wi ba ñ ka nāni waare, wigia bēere ka yiiko sere ka baadommaa. Ami.

¹⁸ Timote nen bii, na nun yiire bini mō nge me Gusunān sāmabu ba raa gerua wunen sō. A de sāmā ben gari yi, yi n sāa wunen tabu yānu kpa a ka taa geebu ko ¹⁹ a n naane doke kpa wunen gōru ga kun nun taare wēmā. Adama sibu gabu ba ñ gōru gen bweseru swaa sue, ma ba ben naane dokebu kam koosia nge goo nimkuu ge ga nim diira. ²⁰ Tān be sōra Himēne ka Alesandu ba wāa be na Setam nāmu sōndia bu ka gia ma n ñ weene bu Gusunā gari kam gerusi.

2

Kanarun gari

¹ Yen sōna na bēe kanamā gbiikaa, i n kanaru mō tōmbu kpuron sō i n bikiamā ka tii kawabu, kpa i n da maa Gusunā siare. ² Nge mēya i maa kanaru koowo tem yērobun sō ka sere be ba wāa aye damginu sō kpuro, kpa su wa su bēsen handunian wāaru di ka bōri yendu ka alafia, sa n Gusunā bēere wēmā kpa sa n daa gea mō. ³ Kana ten bwesera ta wā ta ra maa Gusunā bēsen Faaba kowo wēre ⁴ wi u kī tōmbu kpuro bu faaba wa, kpa bu wa bu gem tubu. ⁵ Domi Gusunā turowa wāa, sannā yakianā turowa maa wāa bēse ka Gusunān baa sō, wiya Yesu Kirisi wi u kua tōnu, ⁶ ma u tii wē u kua baawuren abaru. Seeda yera ya sōsira sanam me yen saa ya tura. ⁷ Yenin sōna ba man gōsa waasu kowo ka goro, kpa n ka tōn tukobu naane dokebu ka gem keu sōsi. Geema na gerumā na ñ weesu mō.

⁸ Yen sōna na kī baama mi ba kanaru mō tōn durābu bu tu ko ba n nāma ye ya dēere sue wōllō n kun ka mōru n kun ka sikirinā.

⁹ Mēya maa na kī tōn kurābu bu tii sāmē saka sō ka girima kpa ben buraru ta kun sāa tara gidigia ñ kun me wura ñ kun me goonu, bu ku maa yāa gobi bēkeginu doke. ¹⁰ Adama ben bura yānu nu n sāa kookoo burasu nge me n weene kurā be ba tii garisi

Gusunā sāabu bu ko. ¹¹ A de tōn kurā u gia laakari sō ka wii kpīibu mam mam. ¹² Na ñ wure tōn kurā u keu sōsi, ñ kun me u n sāa tōn durān wirugii adama u n da n maari.

¹³ Domi Adamuwa Gusunā u gbia u taka kua, yen biru Efa. ¹⁴ Mēya n ñ mō Adamu Setam u nāni wōkua, win kurāwa, u nāni wōkua ma u wooda sara. ¹⁵ Adama tōn kurā u koo faaba wa ù n bibu marumā ù n gesi wāa naane dokebu ka kīru ka wāa dēeraru sō ka tii yēru sannu.

3

Yesun yigbe kparobu

¹ Gari naanegii wee. Goo ù n kī u n sāa Yesun yigbe kparo, sām geera u kī. ² N weenēwa yēro u n sāa taare sarirugii kpa u n kurā turo dege dege mō, yen biru u n maa sāa gayagii kpa u n tii yē u kun sāa tōn bereteke, adama u n sāa sōbun yaare kowo ka maa wi u koo keu sōsibu kpī. ³ Kpa u kun sāa tam nāro ñ kun me sannā kīro adama u n sāa suurugii wi u alafia kī, kpa u kun sāa gobin kīro. ⁴ Kpa u n sāa wi u win yenu nāma sikerene mam mam, kpa u win bibu mēm nōbu ka tōnun bēere wēebu kpuro sōsi. ⁵ Domi tōnu ù kun yē me u koo ko u ka win tiin yenu nāma sikerena, amāna yēro wi, u koo ka kpī u Gusunān yigberu nene. ⁶ N ñ maa weene yēro u n sāa naane dokeo kpa, ye n koo de u n tii gāamā kpa u taare wa nge me Setam u wa. ⁷ Yen biru n weene be ba ñ naane doke ba n yēro win seeda gea dimā, kpa bu ku nūn gem, kpa u ku raa maa Setam yina wari.

Yesun yigbe sām kowobu

⁸ Mēya maa n ñ weene Yesun yigbe sām kowobu ba n sāa be ba ñ bēere mō nge nōsu yirugibu ñ kun me tam yobu ñ kun me be ba ka bwisi kankam gobi kasu, ⁹ adama ba n naane dokebu gem me mu tera neni ka gōru dēro. ¹⁰ N weene bu maa gina ben laakari mēri. Bā n wa ba ñ taare gaa mō kpa bu sere ben sāmburu wari. ¹¹ Nge mēya n maa weene kurābun tii ba n sāa be ba koo bēere wē, kpa ba kun

sāa tən wīōbu ma n kun mō gayagibu be ba naane mō kpuro sō. ¹² Kurō tia tiawa yigbe sām kowobu ba ko n mō, kpa ba n sāa be ba ben bibu ka ben tiin yenusu nōma sikerene mam mam. ¹³ Sām kowo be ba ben sōmburu mō ka nuku tia ba koo ten baruka di ben wāaru sō, kpa ba n toro sindu mō ben naane dokebu sō bi Yesu Kirisi sun wēemō.

Asiri baka

¹⁴ Na yīyō n na n nun wa, adama na nun tire teni yoruammewa, ¹⁵ baa nā n tēmō, amen biru a n ka yē nge mē n weene a n tii kpare Gusunōn tōmbun suunu sō be ba sāa Gusunō Yinni wason yigberu. Yigbe tera ta sāa gem ghere ka mēn maro. ¹⁶ Ka gem, goo sari wi u koo kpī u besen sāarun asiri yen kpāaru siki.

Gusunō u sōsira tōnun wasi sō.

Hunde Dēero nūn gem wē.

Wōllun gōradoba ba maa nūn wa.

Ba win gari bweseru baatere waasu kua.

Ma ba yi naane doke handunia sō.

Ma ba kpam nūn sua wōllō u wura win yīiko sō.

4

Keu koosio weesugibu

¹ Adama Gusunōn Hunde gerumō kpasasa ma sanam gam sisi mē sō gaba koo naane dokebu swaa deri bu hunde koni weesugibu mēm nōwa, kpa bu maa werekunun sōsiru swī.

² Sōsi te, ta weewa saa wee kowobun min di be ba tii mēera gabu. Tōn ben gōru ga gu nge ge ba sii sunsu mani. ³ Tōn ben bwesera ba gerumō ma n n wā tōmbu bu suana, yen biru n n maa weene bu dīanu kpuro di. Adama Gusunō u ye kpuro taka kuawa naane dokeobu be ba gem gia bu ka di ka siarabu sannu. ⁴ Domi gāanu baanire ni Gusunō u taka kua gāa geena, gāanu sari ni sō, ni ba koo kō, adama bu gesi ni kpuro mō ka siarabu. ⁵ Domi Gusunōn gari ka kanara ni kpuro dēerasiamō.

Yesu Kirisin sām kowo geo

⁶ Wee, à n naane dokeobu bwisi yini kēmō kaa n sāawa Yesu Kirisin sām kowo geo, kaa n maa wunen tiin hunde diisiamō ka naane dokebu ka sōsi geerun gari yi a swī. ⁷ Adama a wiira gari yinō yi tōmba seka kpa a n wunen hunde dendimō Gusunōn bēere wēebu sō. ⁸ Geema, wasin dendibu arufaani gaa mō, adama Gusunōn bēere wēebu bu arufaani kpuro mō yēn sō bu gisōn wāaru ka maa siagirun nō mweeru mō. ⁹ Gari naanegīya mi. N wā bu yi nōma gāri mam mam bu mwa. ¹⁰ Yen sōna sa sunamō sa sōmburu mō, domi sa besen yīyōbu doke Gusunō Yinni waso sō wi u sāa tōmbu kpuron Faaba kowo, su mam nēere be ba naane doke.

¹¹ A n bu sōsi te yiiremō kpa a n bu tu sōsimō. ¹² A ku de ba n wunen aluwaasiru gema, adama a de a n naane dokeobu kom gen sōsimō wunen gari gerubu sō, ka wunen wāarun kookoosu sō, ka wunen kīru sō, kpa a n naane mō ka maa gōru kpiku. ¹³ Sere n ka tunuma, a n tōmbu Gusunōn gari gariammē kpa a n bu dam kēmō kpa a n bu keu sōsimō. ¹⁴ A ku hunden kēru atafiiru ko te ta wāa wunē sō, te ba nun nōmu beria Gusunōn sāmōbun gari sō sanam mē yigbe guro guroba nun nōma sōndi wirō. ¹⁵ A gari yini nōni dokeo, a maa yi tii wēyō mam mam, kpa tōmbu kpuro bu wunen wuswaa daabu wa. ¹⁶ A n tii sē, a maa wunen sōsiru laakari dokeo kpa a n tēmanē gāa nini sō. Domi à n mō mē, kaa tii faaba ko ka maa be ba nun swaa daki.

5

Dobonia naane dokeobun sō

¹ A ku durō bukuro gerusi ka dam, adama a tēmanō a nūn dam kē nge wunen tiin tundo. Mēya maa aluwaasiban tii, a bu koowo nge wunen maabu ka wōnōbu. ² N n maa kurō tōkōnun na, a nin baawure koowo nge wunen tiin mēro, a maa kurō mēro kpemminu ko nge wunen sesubu daa dēera sō.

³ A gōminibu bēere wēyō be ba sāa gōminibu ka gem. ⁴ Adama gōmini goo ù n bibu mō n kun mē nikurōminu,

n weene bu gbi bu gia bu gea ko ben tii tiin mero bisibu sɔɔ kpa bu wa bu ben mawabu gea dibu kasia, domi yeni ya wā Gusunɔn mi. ⁵ Kurɔ wi u s̄aa gɔmini ka gem wiya wi u n̄ goo mɔ wi u koo n̄n̄ n̄ɔri. Win ȳiyɔbu wāawa Gusunɔ sɔɔ kpa u n kanaru mɔ u n win somiru bikiamɔ bururu ka yoka. ⁶ Adama gɔmini wi u win wāarun ȳeritia tana kasu u kua gari kɔ baa mɛ u wasi. ⁷ A n bu gāa ni kpuro s̄ɔmɔ kpa goo u ku raa ka bu taare wē. ⁸ Wi u kun win dusibu n̄ɔri n ku mam ko win yenugibu, wiya u naane dokebu yina, ma u naane doke sarirugii dukuram kera.

⁹ A ku gɔmini goo sosi gɔminibun wuuru sɔɔ ma n kun mɔ ȳero u w̄ɔ wata mɔ, kpa u n s̄aa wi u ka durɔ turo ȳra, ¹⁰ ma ba win sɔm geerun seeda dimɔ. U n s̄aa kurɔ wi u bibu n̄enum ȳē, kpa u n daa s̄aa sɔbun yaare kowo ka maa wi u naane dokeobu n̄ɔrire ka tii kawabu, kpa u n daa wahalagibu somire, kpa u n s̄aa wi u ra n sɔm geenu baanire mɔ ka k̄iru.

¹¹ Adama a ku gɔmini kpemminu sosi gɔminibun wuuru sɔɔ, domi sanam mɛ ben k̄ira koo bu b̄aria bu ka Kirisi atafiru ko, ba koo k̄ia bu durɔbu sua ¹² kpa bu ben tii taare wē ȳen s̄ɔ ba ben n̄ɔ mwɛɛ gbiikuru kua kam. ¹³ Ȳen s̄ɔ ba n̄ garu mɔ ba koo se ba n ȳenusu duurimɔ. N n̄ mam ye tana, adama ba ko n da t̄ambu w̄i kpa bu gari w̄abia w̄ari kpa ba n gari swinimɔ. ¹⁴ Yenin s̄ɔna na k̄i gɔmini kpemminu nu durɔbu sua kpa bu bibu ma, kpa bu ben ȳenu n̄ni doke kpa bu ku raa b̄esen yibereba ayeru deria bu ka b̄esen k̄ɔsa gere. ¹⁵ Domi gɔmini ben gaba gera kɔ ba Setam sw̄i. ¹⁶ Adama naane dokeo goo ù n gɔminibu mɔ win dusibu sɔɔ, a de u bu somi. A ku de u Yesun yigberu sɔmu ni s̄abi kpa tu ka kp̄i tu gɔmini be ba kun goo mɔ somi.

¹⁷ Yen biru yigberun guro guro be ba hania mɔ ben sɔmburu sɔɔ, n weene bu b̄ere bakan arufaani di, n ku mam ko be ba ra sunɛ gem gem waasu ka keu s̄ɔsibu sɔɔ. ¹⁸ Domi Gusunɔn gari ȳi gerumɔ yi n̄ɛ, “I

ku b̄een naa kinenu n̄ɔ b̄ake saa ye nu sɔmburu mɔ d̄ianu sɔɔ.” Yi maa gerumɔ, “N weene sɔm kowo u win k̄siaru wa.” ¹⁹ B̄a n ka nun yigbe guro guro goon taare naawa, a ku gari yi wura ma n kun mɔ t̄nu yiru n̄ kun mɛ ita ba yen seeda di. ²⁰ A be ba tora gerusio yigberugibu kpuron n̄ni biru kpa be ba tie bu b̄erum duura.

²¹ Na wure na nun s̄ɔmɔ Gusunɔ ka Yesu Kirisi ka win ḡrado be u ḡsan wuswaa, a s̄ɔsi nini m̄em n̄ɔwɔ n kun ka goon n̄nu nasiaru. A ku maa ḡanu ko kpaasirun k̄irun s̄ɔ. ²² A ku maa senda a ka goo n̄ma s̄andi. M̄eya, a ku maa de a n b̄anu mɔ gabun toranu sɔɔ. A tii n̄enu d̄eraru sɔɔ.

²³ Wee, a kun da maa nim tana n̄, adama a n da tam n̄ fiiko wun̄en nukurun alafian s̄ɔ ȳen s̄ɔ a ra bare kiri kiri.

²⁴ Gabun toranu nu ra s̄ɔsire batuma sɔɔ bu sere bu siri. Adama gabuginu ra s̄ɔsirewa amen biru.

²⁵ Nge m̄eya maa sɔm geenun tii, nu ra s̄ɔsire kpasasa. Baa ni nu kun tere s̄aa s̄aa nu n̄ berurɔ ka baadomma.

6

¹ Be ba yoru dimɔ n weene bu ben tiin yinnibu b̄ere wē ḡanu kpuro sɔɔ, kpa goo u ku raa ka f̄ɛ wa u Gusunɔn ȳisuru ka b̄esen s̄ɔsinu gari kam gerusi. ² Yoo be ba maa yinni naane dokeobu mɔ, bu ku raa bu gem bu n̄ɛ, ba s̄aa dusinu Yinni sɔɔ. Adama bu de bu yinni be s̄a ka girima kpa bu ben s̄aman arufaani di n kp̄a ȳen s̄ɔ ba s̄aa naane dokeobu ka maa k̄inasibu Yesu sɔɔ.

S̄ɔsi weesuginu

ka arumani gea

Yeya n weene a waasu ka keu ko. ³ Baawure wi u s̄ɔsi tukuru garu s̄ɔsimɔ ma u yina u b̄esen Yinni Yesun Kirisin gari gemgii n̄n̄ɛ, ka maa s̄ɔsi te ta Gusunɔn b̄ere w̄ebu s̄ɔsimɔ, ⁴ ȳero u tii suewa, u n̄ maa ḡanu ȳē. Adama sikirin̄osu ka gari w̄erinun k̄ira u barɔ. Min diya nisinu ka sann̄osu ka yaa kasikibu ka t̄n naane sarira wee. ⁵ T̄n ben wira s̄ira ba n̄ maa gem ȳē ma ba sikirinamɔ n̄ru

sari. Ba tamaa ma Gusunɔn sɔaru ta koo bu ko arumanigibu.

⁶ Geema, Gusunɔn sɔaru ta sɔawa arumani baka, ye tɔnu u mɔ yà n ka nùn nɛrena. ⁷ Domi sa ñ ka gãanu ganu nɛ handunia ye sɔɔ, meya sa ñ maa ka gãanu wiɔ. ⁸ N n mɛn na, sà n dīanu ka yānu mɔ n ko n sun turia. ⁹ Adama be ba kī ba n sã arumanigibu, beya ba ra wəri kəkiribu sɔɔ, kpa wiirarun kīru ka kīi gɔburu tu bu yina mwa ba n ka dɔɔ kam kobu ka kpeerasiabu sɔɔ. ¹⁰ Domi gobin kīra sɔawa kom kɔsum kpuron nuu teeru. Sibɔ gaba tu naa gira sere ba naanɛ dokebu geerari ba tii kpɛɛ nuku sankira dabinu sɔɔ.

Ye Pɔlu u Timote yiire

¹¹ Adama wunɛ Gusunɔgii, a yeni kpuro duka suurio kpa a gem naa gira ka maa Gusunɔn bɛɛɛ wɛɛbu ka naanɛ dokebu ka kīru ka temanabu ka sere daa duudwia. ¹² A naanɛ dokebu taa geebu koowo kpa a wāaru te ta ku ra kpe are di. Domi wāa te sɔɔra Gusunɔ nun soka, ten sōna a maa naanɛ dokebu seeda gea di seedagii dabinun nɔni biru. ¹³ Na nun yiiremɔ Gusunɔn wuswaaɔ wi u ra yabu kpuro wāaru wɛ, ka maa Yesu Kirisin wuswaaɔ wi u seeda gea di Pɔnsu Pilatin wuswaaɔ, ¹⁴ a wooda ye nɛnuɔ kpa a n wāa dɛɛraru ka taare sariru sɔɔ sere tɔɔ te bɛsɛn Yinni Yesu Kirisi u koo kurama. ¹⁵ Gusunɔ, wi u koo de tɔɔ te, tu sɔɔsira ten saa sɔɔ, wi turo dege degewa sãa domarugii ka yīkogii ka sina boko ka yinnibun Yinni. ¹⁶ Wi turowa sãa wi u kun gbimɔ. U wāa yam bururam sɔɔ mɛ goo kun kpɛ u susi. Goo kun nùn waare, goo u ñ kpɛ u mam nùn wa. Wigia bɛɛɛ ka sinaru te ta ku ra kpe. Ami.

¹⁷ A tem mɛn arumanigibun laakari seeyo bu ku woo kana bu ku raa maa ben yīyɔbu yi dukia ye ya koo kpe sɔɔ. Adama bu bu yīyɔ Gusunɔ sɔɔ wi u sun kpuro wɛɛmɔ ka nuku tia bɛsɛn nuku dobun sɔ. ¹⁸ A bu sɔɔwɔ bu gea ko bu ko arumanigibu sɔm geenu sɔɔ, kpa ba n nuku tia mɔ ba n sɔɔru sãa bu ka ben mɔru gabu bɔnu ko. ¹⁹ Nge meya ba koo tii arumani gea berua ye

ya ñ sankiramɔ sian sɔ. Sanam meya ba koo kpī bu wāa geeru naamwe.

²⁰ Timote, a ye ba nun nɔmu sɔndia nɛnuɔ n wā. A dɛsiro saa handunian gari kankamgiin di. A ku maa sikirina ka be ba tamaa ba yɛru mɔ. ²¹ Ben yɛɛ te, ta dera ben gaba kɔɔra naanɛ dokebu swaan di.

Gusunɔn durom mu n ka bɛɛ wāa.

TIRERU YIRUSE TE PŌLU U TIMŌTE KUA

Sanam me Pōlu u Timōte tireru yiruse te yorua u wāawa pirišom sōo Romuō, u ka gōō mara, wiru 4:6-8. U Timōte kana u nūn naamwema kpa u ka nūn win puran yaberu naawa ka sere maa win tirenu ganu mī sōo Gusunōn gari yorua. U maa Timōte yīremō u de u n sāa naanegii Yesun mi ka sere Labaari gean kparabu sōo. U maa nūn kirō mō daa kōsi yi tamba koo ra ko sanam dāakim sōon sō.

Tire ten kpunaa

1. Tōbiribu, wiru 1:1-2.
2. Pōlu u Timōte kirō mō u n ka sāa naanegii, wiru 1:3n di sere wiru 2:26.
3. Tamba koo Gusunōn gari siki, wiru 3:1-9.
4. Pōlun wāaru, wiru 3:10n di sere wiru 4:8.
5. Gari dāaki, wiru 4:9-22.

Tōbiribu

¹⁻² Na nun tire teni kuamme Timōte, nen bii kīnasi. Gusunō Baaba ka Yesu Kirisi bešen Yinni bu nun durom ka wōnwōndu kua kpa bu nun alafia kē. Nena Pōlu, wi Yesu Kirisi kua win gōro Gusunōn kīru sōo, n ka wāa te sa mō Yesu Kirisin min din nōo mwēeru kpara.

Siarabu ka dam kēru

³ Na Gusunō saabu kua wi na sāmō ka laakari taare sarirugia nge me nen sikadoba ba raa kua. Na ra n maa nun yaayamō nen kanaru sōo bururu ka yoka. ⁴ Na wunen yīresu yaaye ma na kī n nun wa gem gem kpa nen gōru dobu bu ka yibu. ⁵ Na wunen naane dokebu yaaye bi bu n murafitiru mō. Bin bwesera wunen nikurō Loisi ka wunen mero Enisi ba raa mō. Na yē kam kam ma a maa bu mō. ⁶ Yenin sōna na nun yaayasiamō, a kēe te dōo yabio te Gusunō u nun wē sanam me na nun nōma sōndi. ⁷ Domi hunde ye Gusunō u sun wē ya n koo de su berum ko, ya koo dewa sa n dam ka kīru ka gaya mō.

⁸ Yen sō, a ku bešen Yinnin seeda dibun sekuru ko, a ku maa nen tiin sekuru ko ne wi na wāa pirišom dirō win sō. Adama a de sa n bōnu mō sannu nōni swāaru sōo Labaari gean sō nge me Gusunō u nun yen dam wēemō. ⁹ Wiya u sun faaba kua ma u sun soka sa n ka sāa win tiin tambu, n n mō ye bešen tii sa kuan sō ma n kun mō win himba ka win durom sō me u sun kua Yesu Kirisin min di saa toren di. ¹⁰ Tē, bešen Faaba kowo Yesu Kirisin naara sun durom me sōosi. Domi u gōon dam kpeesia ma u wāaru te ta ku ra kam kō sōosi Labaari gean min di.

¹¹ Gusunō u man kua gōro ka keu sōosio n ka Labaari gea ye kpara. ¹² Yen saabun sōna na nōni swāa teni waamō. Adama sekura kun man mō, domi na yē wi na naane doke, na maa yē kam kam u koo kpī u ye u man kerea kōsu sere tōo te, tu ka turi. ¹³ A nen sōosiru nenuō ka naane dokebu Yesu Kirisi sōo ka kī te a mō win min di. Sōosi te, ta sāa gari gee yi na nun nōosia. ¹⁴ Gāa gee ni ba nun nōma beria a nu nenuō ka Hunde Dēeron dam wi u wāa beše sōo.

¹⁵ Wunen tii a nua kō ma be ba wāa Asin tem sōo, be kpurowa ba man deri bè sōo Figeli ka Hēemōgeni ba wāa. ¹⁶ Kpa Yinni u Onesifun yenugibu wōnwōndu kua domi u man dam kā nōn dabinu. U n maa nen pirišom sekuru kue. ¹⁷ Ye u mam tunuma Romuō u man kasuwa ka nuku tia ma u man wa. ¹⁸ Kpa Yinni u de Gusunō u nūn wōnwōndu kua tōo te sōo. Wunen tii a yē sāa sāa sōma ye u kua nen sō Efesuō.

2

Yesu Kirisin tabu kowo geo

¹ Wune maa nen bii, a n tāsā durom me sōo, me sa mō Yesu Kirisin min di. ² Gāa ni a nua nen min di seedagii dabinun wuswaaō, a nu gabu nōmu berio be a naane sāa be ba koo maa kpī bu nu gabu sōosi.

³ A wuro a ko nge Yesu Kirisin tabu kowo geo nōni swāaru sōo. ⁴ Tabu kowo wi u wāa tabu gberō, u ku ra maa win wāarun wunanō ko yēn sō u

kĩ u win tabu sunən kĩru ko. ⁵ Wasi kasanugii ù n dukan garasa m̀, u ñ kp̄e u yen are wa ma n kun m̀ u yen wooda sw̄i. ⁶ M̄eya maa gbee wuko wi u s̄mburu kua ka wahala, wiya u gina weene u gberun marum s̄ri. ⁷ A n̄en gari yi kpuro bwisikuo yi na nun s̄əm̄ mi, domi Yinni u koo nun somi a ka kpuro tubu.

⁸ A Yesu Kiriſi yaayo wi u yari Dafidin bweserun di, ma u sikura ḡarin di. Win gari yi w̄a Labaari gea s̄o ye na waasu m̀. ⁹ Labaari gea yen s̄na na n̄ni sw̄aru waam̄ sere ba ka man ȳni s̄ri nge t̄n k̄so. Adama ba ñ Gusunən gari s̄ri. ¹⁰ Yenin s̄na na kpuro kp̄a be ba ḡsan arufaanin s̄, kpa ben tii bu maa faaba wa Yesu Kiriſin mi ka yiiko ye ya ku ra kpe. ¹¹ Gari naanegii wee.

Sà n gu ka wi sannu, sa ko n maa w̄a ka wi.

¹² Sà n t̄mana ka suuru, sa ko bandu di ka wi sannu.

Sà n maa n̄n yina, win tii u koo sun yina.

¹³ Sà n s̄a naane sarirugibu, ka me, u s̄a naanegii.

Domi u ñ kp̄e u win tii yina.

S̄m kowo wi u tii s̄asi gemgii

¹⁴ Yeni kpurowa kaa wunen t̄mbu yaayas̄a kpa a maa bu kir̄o ko Gusunən wuswaā bu ku sikirina gari w̄erinun s̄. Domi yenin bwesera kun arufaani gaa m̀ ma n kun m̀ yu t̄mbu kam koos̄a be ba swaa daki. ¹⁵ A hania koowo a n m̀ ye kaa ka siarabu wa Gusunən wuswaā, nge s̄m kowo wi sekura kun m̀ win s̄mburu s̄o, wi u ra n gem gari s̄os̄im̄ dee dee. ¹⁶ Adama a handunian gari kankamgii suurio, domi yi ra t̄mbu des̄irasiewa n toma Gusunən beere ȳrun di. ¹⁷ Ye t̄n ben bwesera s̄os̄im̄, ya s̄awa nge boo k̄so wi u wasi k̄sisiam̄. Be s̄ara Himene ka Filetu ba w̄a. ¹⁸ Ba gem swaa deri ma ba gabun naane dokebu suram̄, domi ba nee, ḡribun seebu sara k̄. ¹⁹ Adama kp̄ekp̄eku damguu ge Gusun̄ u sura ga ñ ȳirur̄. Gari wee yi ba yorua gen w̄ll̄. Yinni u

wigibu ȳ. Yen biru maa, baawure wi u Yinnin ȳs̄iru soku, u kom k̄sum kpuro derio.

²⁰ Dii buraru s̄o gb̄e bwese bwe-sekawa ra n w̄a. Ba nin ganu kua ka sii geesu ka wura ni ba ra dendi bu ka ḡa beereginu ko. Ba maa nin ganu kua ka d̄a kaaru ka s̄ndu ni ba ra dendi bu ka ko ye ba tura. ²¹ Baawure wi u tii s̄arasiam̄ kom k̄sum di, ba koo n̄n dendi bu ka ḡa beereginu ko. Domi u s̄a wi ba wuna nenem wi Yinni u koo ka dendi, u maa s̄aru s̄a u ka s̄m geeru baatere ko. ²² A aluwaasirun k̄ru kankam suurio kpa a gem ka naane dokebu ka k̄ru ka alafia naa gira, wune ka be sannu be ba Yinnin ȳs̄iru sokum̄ ka ḡru d̄er̄o. ²³ Adama a tii gawo saa wiira gari ka sikirin̄ ȳru sarirugisun di. A ȳ kam kam ma siya su ra sann̄ ma. ²⁴ Wee n ñ weene Yinnin s̄m kowo u n s̄a n̄o ḡmunugii, adama u t̄mbu kpuro daa gea kuo, u n s̄a wi u koo keu s̄os̄ibu kp̄i kpa u n da t̄man̄. ²⁵ N weene u be ba kun ka n̄n n̄o tia s̄a gerusi t̄eru. S̄ar̄kudo Gusun̄ u koo de bu ben ḡru ḡsia kpa bu gem gia. ²⁶ Sanam m̄ya ben laakari koo wurama kpa bu kisira Setam yinan di wi u raa bu n̄ni u toorim̄ win ḡru k̄ru s̄o.

3

Sanam d̄akim

¹ A n ȳ ma sanam d̄akim s̄o w̄ara koo s̄sia. ² T̄mbu ba ko n ben tii t̄nan arufaani kasu, gobin k̄ra ko n bu n̄ni, ba ko n s̄a woo kan̄bu ka tii suobu kpa ba n Gusun̄ gari kam gerusim̄. Bibu ba ñ koo ben m̄w̄bu mem n̄owa, t̄mba ko n s̄a guturuba ka Gusunən beere ȳru sarirugibu. ³ Ba ko n s̄a k̄ru ka wanum sarirugibu. Ba koo t̄mbu mem mani kpa ba n s̄a m̄ru kankamgibu be ba n̄ni tau. Ba ko ba n gean kowobu tusa. ⁴ Ba ko n s̄a k̄rum̄t̄nugibu ka lasabu sarirugibu ka be ba tii sue ba ḡam̄. Ba ko n handunian doḅun k̄ru m̄ n kere Gusunən k̄ru. ⁵ Ba ko n s̄a b̄n Gusun̄ s̄ara sakua, ba ñ koo ten dam wura. A t̄n ben bweseru suurio.

¹⁹ Na Pirisila ka Akilasi tɔbura ka maa Onesifun yenugibu. ²⁰ Erasutu u yɔra Korintiɔ, na maa Torofimu deri Miletuɔ yèn sã u barɔ. ²¹ A kookari koowo a na woorun saa yu sere turi.

Ebulusi ka Pudensi ka Linusi ka Kolodia ka besegibu kpuro gesi ba nun tɔbura.

²² Yinni u n ka nun wãa.

Kpa Gusunɔn durom mu n ka bee kpuro wãa.

TIRE TE PĀLU U TITU KUA

Titu u s̄awa Gerek̄i. U Yesu naan̄e dokewa Pālu min di, wiru 1:4. U Pālu yōsiri Labaari gean kparabu s̄o. Pālu u n̄n gōra n̄n ita u ka Korintigibun k̄enu mwaama ni ba w̄e Yerusalemugibun s̄o, Korinti II, 8:6 ka 12:18. Gōra yeni ya sun s̄osi ma Pālu u Titu naan̄e s̄a. Sanam̄ me Pālu u Keretigibu beram da, u Titu deri mi, u ka Yesu yigberugibu tāsisia, domi Pālu kun kp̄ia u te mi, wiru 1:5. Yen biruwa u n̄n tire teni yorua u ka n̄n s̄o nge me u koo koosina u ka yigbe te kpara. Tire ten gari yi s̄osim̄o nge me Gusun̄n s̄om kowo u ko n s̄a ka sere maa nge me Yesugii u koo win wāaru diisina handunia ye s̄o. Meya ta sun s̄osim̄o ma Yesu Labaari gea ya ra t̄nu faaba ko kpa yu n̄n s̄arasia, wiru 1:1-3 ka wiru 2:11-14 ka wiru 3:3-7.

Tire ten kpunaa

1. Tābiribu, wiru 1:1-4.
2. Yesu yigbe s̄om kowo, wiru 1:5-16.
3. Nge me Yesugii u koo win wāaru diisina, wiru 2.
4. Kirāba, wiru 3:1-11.
5. Gari dāaki, wiru 3:12-15.

Tābiribu

¹⁻⁴ Titu, na nun tire teni kuamme wun̄e wi a s̄a n̄n bii maruro naan̄e dokebun saabu bi sa m̄o Yesu Kirisi s̄o b̄ese kpuro. Kpa Gusun̄o Baaba ka Yesu Kirisi b̄esen Faaba kowo bu nun durom kua kpa bu nun alafia k̄e. N̄na Pālu, Gusun̄n yoo ka Yesu Kirisin gōro. Ba man gōra n ka be Gusun̄o u gōsa somi bu ka naan̄e doke, kpa n ka bu gem giasia me mu Gusun̄o b̄ere w̄em̄o, ba n ka wāaru te ta ku ra kpe ȳiȳo. Gusun̄o u ku ra weesu ko. Wiya u sun wāa te n̄o mw̄eru kua toren di. Ma t̄e, win saa ye u gōsa s̄o, u win gari terasia waasu s̄o yi ba man n̄ma beria nge me Gusun̄o b̄esen Faaba kowo u yiire.

Sambu te ba Titu

n̄mu s̄andia Keretio

⁵ Na nun deriwa Keretio a ka ye ya tien wunan̄o ko, kpa a Yesu yigbe t̄nwerobu gōsi wuu baagere s̄o nge me na nun yiire. ⁶ Wi n weene a gōsi wee, wi u s̄a taare sarirugii kpa u n kur̄o turo dege dege m̄o kpa win biba n s̄a naan̄e dokeobu, n n̄ m̄o be ba ka daa bereteke w̄im̄o n̄ kun me mem̄ n̄o sariru. ⁷ N ween̄wa yigbe kparo u n s̄a taare sarirugii ȳen s̄o u Gusun̄n s̄omburu n̄ni. N n̄ weene u n s̄a tii suo, n̄ kun me m̄rugii, n̄ kun me tam n̄ro, n̄ kun me n̄o ḡmunugii, n̄ kun me wi u dukia kasu ka keeta. ⁸ Adama u n s̄a s̄obun yaare kowo kpa u n da gean kobu k̄a. U n s̄a wi u tii ȳe. U n s̄a dee dee ka t̄n d̄ero kpa u n gaya m̄o. ⁹ N weene u n Gusun̄n gari naan̄egii n̄ni dim dim nge me ba n̄n yi giasia, kpa u ka kp̄i u maa gabu dam k̄e ka s̄osi geeru kpa u maa sikirin̄sugibu kamia.

¹⁰ Domi t̄n bereteke dabinu wāa ka wiira gari gerobu ka be ba t̄mbu n̄ni w̄okum̄o, n kun mam ko Yuuba. ¹¹ Ben bwesera n weene bu n̄su marisia, domi ba ȳenu dabinun t̄mbu bitani dokem̄o ȳen s̄o ba bu s̄osim̄o ye n kun weene bu ka gobi wan s̄o. ¹² Keretigii ben tiin s̄om̄o turo u n̄e, baadommawa ba s̄a wee kowobu ka gbeeku ȳe k̄si ka maa dim k̄iro yikurobu. ¹³ Geema u gerua. Yen s̄o, a bu gerusio gem gem kpa ba n t̄sa naan̄e dokebu s̄o dim dim, ¹⁴ kpa bu ku raa maa Yuuban gari sekure n̄ne, bu ku maa t̄n ben yiirebu sw̄i be ba gem yina. ¹⁵ Gāanu baanire nu d̄ere be ba d̄eren mi, adama gāanu sari ni nu d̄ere disinugibu ka naan̄e doke sarirugibun mi, ȳen s̄o ben bwisikunu ka ben ḡrusu kun d̄ere. ¹⁶ Ba gerum̄o ka n̄o ba Gusun̄o ȳe, adama ben kookoosu ben gari siki. Ba s̄a t̄n k̄sobu ka mem̄ n̄o sarirugibu, ba n̄ kp̄e bu gāa geenu ganu ko.

2

S̄osi geeru

¹ Adama wun̄e, a n s̄osi geerun gari gerum̄o. ² A dur̄o bukurobu s̄o w̄o bu de ba n gaya m̄o, kpa ba n s̄a

bɛɛrɛgibu ka be ba tii yɛ, kpa ba n yɔ dim dim naanɛ dokebu sɔɔ ka kīru ka temanabu. ³ Mɛya maa kurɔ tɔkɔnu, a nu sɔɔwɔ nu de nin sanu sanusu su n dɛɛre, kpa nu kun sɔɔ tɔn wīɔbu n̄ kun mɛ tam yobu. N weenɛwa nu n bwisi gee sɔɔsimɔ ⁴ kpa nu kpī nu kurɔ mɔro kɛmminu sɔɔsi nge mɛ n weenɛ bu ben durɔbu ka bibu kīa, ⁵ kpa ba n tii yɛ ba n sɔɔ tɔn dɛɛrobu ka tɔn geobu be ba ben mɔraru nɔni doke, ma ba ben durɔbu wiru kpīyammɛ, kpa goo ku kpī u Gusunɔn gari gari kam gerusi.

⁶ Mɛya maa, a aluwaasiba sɔɔwɔ bu de ba n gaya mɔ. ⁷ Wunen tii maa, a n bu kom gem sɔɔsimɔ. A n da Gusunɔn garin keu sɔɔsi ka bɛɛrɛ, murafiti sariru sɔɔ. ⁸ A bu sɔɔsio ka gari gee yi ba n̄ kpɛ bu taarɛ wɛ, kpa sekuru tu wunen yiberɛba mwa yɛn sɔ ba gāa kɔsunu bia ni ba koo gere bɛsɛ sɔɔ.

⁹ A maa yobu sɔɔwɔ bu ben yin-nibu wiru kpīya kpuro sɔɔ, kpa bu ko ye ya koo bu wɛre bu ku ka bu sikirina. ¹⁰ Ba kun sɔɔ bɛn nɔma yam mɔ, adama ba n tii sɔɔsimɔ naanɛgibu kpuro sɔɔ, kpa bu kpuro ko Gusunɔ bɛsɛn Faaba kowon sɔɔsiru tu ka ko bɛɛrɛguru.

¹¹ Domi Gusunɔ u win durom sɔɔsi tɔmbu kpuron faaban sɔ. ¹² Durom mɛ, mu sun sɔɔsimɔ ma n weenɛ su wāa te ta kun Gusunɔ bɛɛrɛ wɛɛmɔ deri ka maa handunian kīru kankam, kpa sa n wāa handunia mini gem sɔɔ ka laakari ka Gusunɔn bɛɛrɛ wɛɛbu, ¹³ kpa sa n tɔɔ doo nɔrugii te swaa daki ka yīyɔbu, tɛ sɔɔ Gusunɔ bɛsɛn Yinni boko ka bɛsɛn Faaba kowo Yesu Kirisin yiiko ya koo sɔɔsira. ¹⁴ Yesu Kirisi wi, u win tii wɛ bɛsɛn sɔ u ka sun yakia saa kom kɔsum kpuron di, kpa u ka sun ko tɔn dɛɛrobu be ba sɔa wi tɔnagibu be ba maa hania mɔ bu ka sɔm geenu ko.

¹⁵ Nge mɛya n weenɛ a gari gere. A tɔmbu dam kɛ kpa a maa bu gerusi ka wunen yiiko kpuro. A ku de goo u nun gem.

3

Yesugibun sanu sanusu

¹ A wunen tɔmbu yaayasio ba n tem yɛrobu ka wuun tɔnwerobu wiru kpīyammɛ ba n bu mɛm nɔwammɛ, kpa ba n sɔɔru sɔa sɔm geenu kpuron sɔ. ² A bu sɔɔwɔ bu ku raa goon kɔsa gere bu ku maa goo nɔ kasu, adama bu baawure ben daa duudwia sɔɔsi. ³ Domi bɛsɛn tii sa raa sɔa gari bakasu ka mɛm nɔ sarirugibu ka be ba tore. Sa raa sɔa gɔru kīru kankam ka handunian kīru baateren yobu. Sa raa wāa nuku kɔsuru ka binɛ sɔɔ. Sa sɔa be tɔmba tusa, sa maa tusinɛ. ⁴ Adama sanam mɛ Gusunɔ bɛsɛn Faaba kowo u win tɔn geeru sɔɔsi ka win kīru tɔmbu sɔɔ, ⁵ u sun faaba kua ka sārasia bi bu dera sa marura nɔn mɛeruse, ma Hunde Dɛero sun wāa kpaaru wɛ. U n̄ sun faaba kue sɔm gee ni bɛsɛn tii sa kuan sɔ ma n̄ kun mɔ win wɔnwɔndun sɔ. ⁶ Domi Gusunɔ u sun Hunde Dɛero wi wɛ n banda Yesu Kirisi bɛsɛn Faaba kowon saabu, ⁷ kpa win durom sɔ su ka ko geegibu Gusunɔn mi, kpa su ka wāaru te ta ku ra kpe tubi di te sa yīyɔ.

⁸ Gari yi, gari naanɛgiya.

Na kī a yi gere a sire kpa be ba Gusunɔ naanɛ doke bu ben saa di sɔm geenun kobu sɔɔ. Gari yi, yi wā yi maa sɔa tɔmbun arufaani. ⁹ Adama a wiira gari suurio ka maa sikadoban yīsan mɛeribu ka sikirinɔsu ka maa woodan sannɔsu. Yeni kpuro ya sɔawa kam, ya n̄ arufaani gaa mɔ. ¹⁰ Wi u karanaa dokemɔ, a n̄n gerusio nge nɔn yiru a sere n̄n fɛra bee tia. ¹¹ Domi a yɛ ma tɔnu win bwesera sankire, u toramɔ ma u tii taarɛ wɛɛmɔ.

Yiire dāakibu

¹² Sanam mɛ kon nun Aatemasi n̄ kun mɛ Tisiki gɔriama, a hania koowo a ka man naamwema Nikopolisɔ, domi miya na gɔru doke na n wāa woorun saa. ¹³ A Senasi wooda yɛro wi ka Apolo kusenu kuo nu n wā ben sanum sɔɔ, kpa gāanu ku raa bu kɔmia. ¹⁴ N weenɛ bɛsɛgibun tii bu hania ko sɔm geenun kobu sɔɔ, kpa ba n nɔmu mɔ bukata tilasigia ye sɔɔ, kpa ba kun wāaru dimɔ kam sɔɔ.

¹⁵ Be ba wāa nɛn mini ba nun tɔbura be kpuro. A bu tɔbirio be ba bɛsɛn kīru mɔ naanɛ dokebu sɔɔ.

Ƙƙa Gusunɔn durom mu n ka beε
ƙpuro wãa.

TIRE TE PɔLU U FILEMɔɔ KUA

Filemɔɔ u s̄awa Pɔlun b̄arɔ wi u Yesu naane doke Koloseɔ, Kolose 4:9. Wiya u dera Yesugibu ba ra m̄enne win dirɔ bu ka s̄aru ko. N deema u yoo mɔ wi ba m̄ On̄esimu. On̄esimu wi, u n̄n gobi gb̄ena, ma u duka yakura u da wuu maroɔ, ge ba m̄ Romu. Romu miya On̄esimu u Pɔlu gia, miya u maa Yesu naane doke. Saa yera Pɔlu u n̄n kua nge win tiin bii. Yen s̄ana u Filemɔɔ tire te yorua u ka win yoo On̄esimu suuru kua, domi u daa k̄asa. Yen s̄ɔ, u ku maa n̄n garisi nge yoo, n̄ kun m̄e gb̄enɔ, adama u n̄n garisio win dusi Yesu s̄ɔ.

Tire ten kpunaa

1. Tɔbiribu, naasu 1-3.
2. Pɔlu u Gusunɔ siaramɔ Filemɔɔn s̄ɔ, naasu 4-7.
3. Pɔlu u Filemɔɔ suuru kanamɔ On̄esimun s̄ɔ, naasu 8-21.
4. Tɔbiri d̄akibu, naasu 22-25.

Tɔbiribu

¹⁻³ Filemɔɔ, bes̄en k̄nasi ka bes̄en s̄om kowosi, ka maa Yesun yigbe te ta ra m̄enne wunen yenuɔ ka bes̄en sesu Apia ka maa Aasipu bes̄en tabu kowosi s̄amburu s̄ɔ, b̄eya sa tire teni kua. Gusunɔ bes̄en Baaba ka Yinni Yesu Kirisi bu b̄ee durom kua kpa bu b̄ee alafia k̄e. N̄ena Pɔlu wi ba piris̄om s̄aa Yesu Kirisin s̄ɔ, n̄e ka bes̄egii Timɔte, sa b̄ee t̄abura.

Filemɔɔn k̄iru

ka win naane dokebu

⁴ Na ra n̄ n̄n Gusunɔ siaramɔ baadomma n̄a n̄ kanaru m̄ wunen s̄ɔ, ⁵ domi na wunen k̄irun baaru n̄ɔm̄ɔ te a naane dokebu k̄i ka maa wunen naane doke bi a m̄ Yinni Yesu s̄ɔ. ⁶ Na n̄n kanamɔ u de n̄ɔ tia ye bes̄e ka wun̄e sa m̄ɔsine naane dokebun s̄ɔ yu s̄ɔsira kookoosu s̄ɔ kpa a ḡaa geenu kpuro tubu ni sa m̄ Kirisin saabu. ⁷ Wunen k̄iru ta man nuku doo bakabu w̄e n̄n k̄nasi, ta man dam k̄a gem gem, domi a Gusunɔgibun bw̄era yemiasia.

Pɔlu u On̄esimu

suuru kanamme

⁸ Yen s̄ɔ, baa m̄e n̄n toro sindu Kirisin s̄ɔ ta tura n̄ ka nun yiire a ka ko m̄e n̄ weene, ⁹ ka m̄e, k̄irun s̄ona na nun suuru kanamɔ, n̄e Pɔlu, n̄e wi na bukura ma na t̄e w̄aa piris̄om s̄ɔ Yesu Kirisin s̄ɔ. ¹⁰ Na nun suuru kanamɔ On̄esimun s̄ɔ wi u kua n̄n bii naane dokebu s̄ɔ piris̄om diru mini. ¹¹ Yellu u n̄ daa s̄aa ḡaanu wunen mi, adama t̄e, u arufaani m̄ wunen mi ka n̄n tiin mi.

¹² Na nun n̄n ḡriama t̄e, a n̄n m̄ɔ nge n̄n tii tii. ¹³ Na raa k̄i u n̄ w̄aa n̄n b̄okuɔ piris̄om s̄ɔ mi na w̄aa Labaari gean s̄ɔ u ka man somi wunen ayerɔ. ¹⁴ Adama na n̄ k̄i n̄ ḡaanu ganu ko ma n̄ kun m̄ a wura, kpa wunen somiru ta kun s̄aa tilasi. Na k̄iwa ta n̄ s̄aa wunen ḡoru k̄iru.

¹⁵ À ku tuba yenin saabuwa i ka karana wun̄e ka On̄esimu saa fiiko kpa a wa a n̄ ka n̄n m̄ ka baadommaɔ, ¹⁶ n̄ n̄ m̄ nge yoo t̄ona, adama t̄e u yoo kera. U kua k̄nasi Kirisi s̄ɔ n̄ ku mam ko n̄n mi, adama n̄ weene u n̄ kere m̄e gem gem wunen mi, domi u n̄ s̄aa wunen yoo t̄ona, u maa s̄awa wunen k̄nasi Yinni s̄ɔ.

¹⁷ Yen s̄ɔ, à n̄ man garisi wunen s̄om kowosi, a n̄n dam koosio nge m̄e kaa man dam koosia. ¹⁸ U n̄ nun ḡaanu tora n̄ kun m̄e u n̄ wunen dibu n̄eni, n̄ kua n̄n s̄omunu. ¹⁹ Wee, na yeni yorumɔ ka n̄n tii tiin n̄oma. N̄e Pɔlu, kon nun ye kpuro k̄esia. Baa n̄a kun gerua, wunen tii a ȳe ma wunen w̄ara n̄n dibu n̄eni. ²⁰ Yen s̄ana negii, a man durom m̄e kuo Yinnin s̄ɔ. A man ḡoru yemiasio Kirisi s̄ɔ.

²¹ Na nun tire teni kuamme ȳen s̄ɔ na wunen m̄em n̄ɔbu naane s̄aa, domi na ȳe kam kam kaa ko n̄ kere ye na mam nun kanamɔ. ²² Ḡaa teena nu tie, a man diru kasuo ȳen s̄ɔ na ȳiyo Gusunɔ u koo b̄een kanaru mwa kpa u man b̄ee wesia.

N̄ɔ kana tɔbiribu

²³ Epafasi, n̄e ka w̄i sa w̄aa piris̄om dirɔ Kirisi Yesun s̄ɔ, u nun t̄abura. ²⁴ M̄eya maa n̄n s̄om kowosibu

Maaku ka Aritaaki ka Demasi ka sere
Luku, ba nun tɔbura.

²⁵ Yinni Yesu Kirisin durom mu n
ka bεε wãa.

TIRE TE BA HEBERUBA KUA

Ba ñ yē wi u tire te yorua. Gaba nεε, Pɔluwa u tu yorua yēn sɔ ba Timɔten gari m̀ te sɔɔ, wiru 13:23. Ba ko n tu yoruawa bu sere Yerusalemun s̄a yeru kəsuku, wiru 10:11.

Saa ye ba tire te yorua, Heberu be ba Yesu naanε doke ba dam kērun bukata m̄. Domi ben gabu ba w̄a sika sɔɔ. Ma ba wuram̄ ben yellun yāki yāki sɔɔ. Yeniba kpuron s̄na ba tire te yorua bu ka Yuu be s̄ɔsi ma ben yellun yāki yāki kpuro yi kpa. Yesu Kirisi u yellun wooda kpuro yibia ye u gu. U kua yāku kowo t̄nweru wi u Yuuban yāku kowo t̄nwerobu kpuro kere.

Tire te, ta maa sun s̄ɔm̄ ma Yesu u Gusun̄n ḡradoba kere ka M̄wisi ka Aroni ka Yosue. M̄ya n̄ɔ mwεε kpa te Yesu u sun kua t̄ε, ya kere ye Gusun̄n u M̄wisi kua. Domi Yesu u na u ka yellugii te yibia kpa u sun yakia ye kpuron kookoosun di.

Tire ten kpunaa

1. Gusun̄n u ka t̄mbu gari m̀ saa yellun di, wiru 1:1-3.
2. Yesu u kpuro kere, wiru 1:4n di sere wiru 10:18.
3. Be ba gbia ba Gusun̄n naanε doken seeda, wiru 10:19n di sere wiru 13:19.
4. Domaru ka dam kēru, wiru 13:20-25.

Gusun̄n u gari gerua

win Biin min di

¹ Gas̄ Gusun̄n u ka bεs̄n sikadoba gari kua n̄n dabinu ka swaa dabinu saa win s̄m̄abun min di. ² Adama sanam d̄akim m̄eni sɔɔ u ka sun gari kua saa win Biin min di. Bii wiya u handunia taka kua, Gusun̄n u maa n̄n ḡsa u ka n̄n ḡanu kpuro n̄mu beria. ³ Win yiiko ya s̄ɔsiram̄ win min di. Bii wi, u s̄a Gusun̄n tii tiin weenasii, u maa baayere kpuro n̄ni ka win gari damgii. Ye u t̄mbu s̄arasia ben toranun di u kpa, u da u sina w̄ll̄o Gusun̄n dam kpurogiin n̄m geū.

Gusun̄n Bii

u Gusun̄n ḡradoba kere

⁴ Nge m̄ε Gusun̄n u win Bii ȳsiru k̄a te ta win ḡradobaginu kp̄aru kere, nge m̄ya maa Bii win tii u Gusun̄n ḡradoba kere. ⁵ Ka gem, Gusun̄n u ñ win ḡradoban goo s̄ɔre u n̄ε, “Wuna a s̄a n̄n Bii. Gis̄ra na kua wun̄n tundo.”

N ñ maa m̄ win ḡrado goo u ka ȳa ye u n̄ε, “Kon ko win tundo, u koo maa ko n̄n bii.”

⁶ Adama saa ye u win Bii yeruma ḡrīo handunia sɔɔ u n̄ε, “Gusun̄n ḡradoba kpuro bu yīiro bu n̄n s̄a.”

⁷ Wee ye u gerua win ḡradoban s̄. U n̄ε, “Gusun̄n u win ḡradoba kuawa nge woo,

ma u win s̄m̄ kowobu kua nge d̄ɔ yari.”

⁸ Adama win Biin s̄na u n̄ε, “Gusun̄n, ba wun̄n bandu sw̄i sere ka baadommā.

Gema a ka wun̄n bandu n̄ni.

⁹ A gea k̄i ma a k̄sa tusa.

Yen s̄na Gusun̄n wi u s̄a wun̄n Yinni u nun ḡsa.

U maa nun nuku dobu w̄ε ye u ka nun aye b̄εεḡiru w̄ε te ta wun̄n kpaasibuginu kp̄aru kere.”

¹⁰ U maa kpam n̄ε,

“Yinni, toren di wuna a tem taka kua. Wun̄n n̄ma a maa ka w̄llu kua.

¹¹ Ye kpuro ya koo doona adama wun̄n kaa n̄ w̄a.

Ya koo t̄k̄aru ko nge ȳanu.

¹² Kaa ye kure nge yaberu.

Ya ko ya n̄ maa k̄sim̄wa nge ȳanu.

Adama wun̄ε, wuna mi, a ñ t̄k̄aru m̀.”

¹³ Gusun̄n kun maa win ḡradoban goo s̄ɔre u n̄ε,

“A sin̄ n̄n n̄m geū

sere n̄ ka nun wun̄n yiber̄ba taarea.”

¹⁴ N ñ m̄n na, mba w̄llun ḡradoba ba s̄a. Ba s̄awa hundeba be ba Gusun̄n s̄am̄. Bera u ra maa ḡrī bu da bu be ba koo faaba wa somi.

2

Faaba ye, ya kp̄a too

¹ Yen sō, n weene su gari yi sa nua nene sim sim kpa su ku ka nim doona.
² Gari yi wəllun gərado ba ka na, yi yin dam sōsi sere baawure wi u yi sara n̄ kun mε wi u n̄ yi mεm nōwε, u sεyasiabu wa bi u ka weene. ³ N n mən na, aməna sa ko ka kpī su sεyasiabu suuri, sà n faaba baka yen bweseru atafiru kua. Yinnin tii u gbia u faaba yen gari nōsia. Yen biru be ba yi nua ba sun yi sōwa ba sire ma gema. ⁴ Saa ye sōra Gusunə u ben seeda dam sosi ka yīrenu ka maamaaki ka səm damgii bwese bweseka. U maa kpam tambu Hunde Dεeron kēnu bənu kua nge mε u kī.

Wi u tambu kparamə

bu ka faaba wa

⁵ Geema, n n̄ mə wəllun gəradobara Gusunə u handunia ye ya koo nan dam wē, yèn gari sa m̄. ⁶ Adama Gusunən gari sō, goo u gerua u nεε, “Yinni Gusunə, mba tənu s̄a a n sere ka n̄n yaaye. Wara ra n̄ tənu a n sere ka n̄n n̄ərimə.
⁷ A n̄n kua u wunen gəradoba kəmie fiiko. Ka mε, a n̄n yiiko ka bεεε wē nge sunə.
⁸ A n̄n kua wirugii taka koorə kpuron wəllə.”
 Sanam mε Gusunə u tənu dam wē gāanu kpuron wəllə, gāanu sari ni u n̄ deri nu n̄n wiru kpīya. Adama sa n̄ gina wa ma gāa ni kpuro nu n̄n wiru kpīye. ⁹ Ka mε sa Yesu wa. Saa fiiko sō ba n̄n kua wi u n̄ Gusunən gəradoba tura, kpa u ka gbi tambu kpuron s̄ Gusunən durom saabu. Tē, sa n̄n waamə ka win yiiko ka bεεε nge sunə, win gō wi u gun s̄. ¹⁰ Ka gem, n weene Gusunə wi u kpuro taka kua ma ya wāa win s̄, u Yesu ko tən giro n̄ni swāaru sō, kpa u ka tən dabinu ko win bibu be ba koo win yiiko bənu ko. Domi Yesu wiya u bu kparamə bu ka faaba wa.
¹¹ Yesu wi u tambu s̄arasiamə ben toranun di, wi ka be ba s̄are ba kua tundo turon bibu. Yen sōna sekura

kun n̄n m̄ u ka bu soku wigibu
¹² sanam mε u nεε,
 “Yinni Gusunə, kon nεgibu wunen gari s̄.
 Kon nun siara ka womusu mi ba mεnne.”
¹³ U maa kpam nεε,
 “Kon nen naane doke Gusunə sō.”
 Yen biru kpam u nεε,
 “Nε wee ka bii be Gusunə u man k̄a.”
¹⁴ Nge mε bii be, ba wasi m̄ ka yem, Yesu win tii u kua nge be. U kua mε kpa u ka gbi. Win gō wi, u Yibirisi kpeerasia ye ya raa gōn dam neni. ¹⁵ Kpa u maa ka bu yakia be ba s̄a nge yobu ben wāaru kpuro sō gōn berum s̄. ¹⁶ Ka gem, n n̄ m̄ win gəradobara u somiru na, Aburahamun biba u somiru na. ¹⁷ Yen sōna u n̄ koo ko u kun ka win wənəbu weene kpuro sō, kpa u ka ko ben yāku kowo tənwero wi u wənwəndu ka naane m̄ Gusunən səmburu sō, kpa u ka təmbun torarun yākuru ko. ¹⁸ Tē, u koo kpī u bu somi be ba wāa kəkiribu sō yèn s̄ win tii u n̄ni swāaru wa kəkiribu sō.

3

Yesu u Məwisi bεεε kere

¹ Yen s̄ nεgibu, bεε be Gusunə u soka i ka ko wigibu, i de i n Yesu mεera wi Gusunə u gərima u ka ko yāku kowo tənwero win seeda sa dimə. ² Wiya u ka Gusunə turo yōra wi u n̄n gōsa səmbu ten saabu nge mε Məwisi u kua win səmburu sō Gusunən yenugibu kpuron suunu sō. ³ Wi u yenu kua u bεεε m̄ u kere yenu gen tii. Nge mεya Yesu u ka bεεε baka nε ye ya Məwisigia kere. ⁴ Geema, yenu baagere ga gen yēro m̄, adama Gusunəwa u s̄a kpuron yēro. ⁵ Məwisi u kua səm kowo naanegii Gusunən yenugibu kpuron suunu sō u ka garin seeda di yi Gusunə u koo ra gere. ⁶ Adama Kirisi u s̄a Bii naanegii wi Gusunə u kua win yenu yēro. Bεera sa s̄a win yenugibu s̄a n̄ yīyəbu m̄ sere ka n̄rə ka toro sindu ka naane.

Wēra te Gusunə u wigibu

wěemə

⁷ Yen sōna nge mε Hunde Dεero u gerua,

“I n Gusunən nəə nəəmə gisə,

⁸ i ku de bεen gōrusu bəbia nge mε bεen baababa ba kua dāma te ba Gusunə seesi ka sanam mε ba win laakari mεera ghaburu səə.

⁹ Miya ba man wēera ka laakari mεeribu.

Ba maa wa ye na kua sere wōə weeru.

¹⁰ Yen sōna na ka tən be məru kua. Ma na nεε, baadommawa ba toramə ben bwisikunu səə.

Ba n̄ n̄n swεε tuba.

¹¹ Na məru kua ma na bōrua na nεε, ba n̄ sisi bu ka man wēra mi na wēre.”

¹² Yen sō negibu, i tii laakari koowo, i ku de bεen goo u n gōru kōsu mə ge ga n̄ naanε doke, ge ga koo n̄n biru wurasia Gusunə, Yinni wason min di.

¹³ Adama i n dam kēenamə baadomma saa yè səə ba m̄ gisə, kpa bεen goo u ku de toraru tu win n̄ni wāke tu win gōru bəbiasia. ¹⁴ Geema, sa kua be ba gbinne ka Kirisi sà n toro sindu mə sere ka n̄rə te sa mə toren di.

¹⁵ Nge mε Gusunən gari gerumə,

“I n Gusunən nəə nəəmə gisə,

i ku de bεen gōrusu bəbia nge mε bεen baababa ba kua dāma te ba n̄n seesi.”

¹⁶ Berà be ba Gusunən nəə nua ma ba n̄n seesi. Beya be Məwisi u kpara kpuro saa Egibitin di. ¹⁷ Berà Gusunə u ka məru m̄ sere wōə weeru. Beya be ba tora ma ba gbisuka ghaburu səə.

¹⁸ Sanam mε Gusunə u bōrua u nεε, “ba n̄ sisi bu ka man wēra mi na wēre,” berà u ka yā ma n kun mə be ba n̄ n̄n mεm nəwε. ¹⁹ Nge mεya sa wa ma ba n̄ kpīa ba due wēra yee te səə yèn sō ba n̄ naanε doke.

4

¹ Gusunə u sun nəə mwεeru kua u nεε, sa ko kpī su du mi sa ko wēra ka wi sannu. N n mēn na, su laakari ko, kpa bεen goo u ku raa deemε u wēra yee te bia. ² Domi ba sun Labaari gea waasu kua nge mε ba bu kua be ba gasə wāa ghaburu səə. Ba gari yi nua, adama yi n̄ bu arufaani gaa kue domi sanam mε ba yi nua, ba n̄ yi naanε doke. ³ Bεε be

sa naanε doke, sa ko du wēra yee te səə tèn sō Gusunə u nεε,

“Na məru kua ma na bōrua na nεε, ba n̄ sisi bu ka man wēra mi na wēre.”

U gari yi gerua baa mε win səmbura kpa saa m̄n di u handunia taka kua.

⁴ Ka geema, gam gum Gusunən gari səə ba sōə nəəba yirusen gari gerua ba nεε, “Gusunə u win səmburu kpuro deri u wēra sōə nəəba yiruse.” ⁵ Ma Gusunə u kpam gari tee yi gerua u nεε, “Ba n̄ sisi bu ka man wēra mi na wēre.” ⁶ Be ba gbia ba Labaari gea ye nua ba n̄ due wēra yee te səə yèn sō ba n̄ mεm nua. N n mēn na, ayera wāa gina gabu bu ka du te səə. ⁷ Yen sōna Gusunə u kpam tōru yii te u soka gisə. Wōə dabinun biru u ten gari gerua saa Dafidin min di, nge mε sa wa kə. U nεε,

“I n Gusunən nəə nəəmə gisə, i ku de bεen gōrusu bəbia.”

⁸ Geema, Yosue ù n daa tən be kpara u ka dua wēra yee te səə, Gusunə u n̄ daa maa tōru garun gari m̄. ⁹ N n mēn na, wēra te ta ka Gusunən sōə nəəba yiruseguru weenε, ta wāa Gusunən təmbun sō. ¹⁰ Domi wi u dua Gusunən wēra yerə u win səmburu deriwa nge mε Gusunə u wigiru deri. ¹¹ N n mēn na, su hania ko su ka du wēra yee te səə, kpa goo u ku ko mεm nəə sarirugii nge tən be, kpa u kam ko.

¹² Domi Gusunən gari yi wasi yi maa dam mə. Yi nəə do n kere takobi ye ba dēera biru ka wuswaa. Yi dam mə yi ka tənun gōru ka win hunde səku ka maa win gbinnu sere yu kpēeru girari. Yi tənun gōrun kīru ka gen bwisikunu sirimə. ¹³ Gāanu sari ni nu Gusunə berue win taka koorə səə. Kpuro ya wukiarewa ya yii win wuswaa. Wiya bεε kpuro sa ko maa bεsen wāaru tusia.

¹⁴ Domi Gusunən gari yi wasi yi maa dam mə. Yi nəə do n kere takobi ye ba dēera biru ka wuswaa. Yi dam mə yi ka tənun gōru ka win hunde səku ka maa win gbinnu sere yu kpēeru girari. Yi tənun gōrun kīru ka gen bwisikunu sirimə. ¹³ Gāanu sari ni nu Gusunə berue win taka koorə səə. Kpuro ya wukiarewa ya yii win wuswaa. Wiya bεε kpuro sa ko maa bεsen wāaru tusia.

¹⁴ Domi Gusunən gari yi wasi yi maa dam mə. Yi nəə do n kere takobi ye ba dēera biru ka wuswaa. Yi dam mə yi ka tənun gōru ka win hunde səku ka maa win gbinnu sere yu kpēeru girari. Yi tənun gōrun kīru ka gen bwisikunu sirimə. ¹³ Gāanu sari ni nu Gusunə berue win taka koorə səə. Kpuro ya wukiarewa ya yii win wuswaa. Wiya bεε kpuro sa ko maa bεsen wāaru tusia.

¹⁴ Domi Gusunən gari yi wasi yi maa dam mə. Yi nəə do n kere takobi ye ba dēera biru ka wuswaa. Yi dam mə yi ka tənun gōru ka win hunde səku ka maa win gbinnu sere yu kpēeru girari. Yi tənun gōrun kīru ka gen bwisikunu sirimə. ¹³ Gāanu sari ni nu Gusunə berue win taka koorə səə. Kpuro ya wukiarewa ya yii win wuswaa. Wiya bεε kpuro sa ko maa bεsen wāaru tusia.

¹⁴ Domi Gusunən gari yi wasi yi maa dam mə. Yi nəə do n kere takobi ye ba dēera biru ka wuswaa. Yi dam mə yi ka tənun gōru ka win hunde səku ka maa win gbinnu sere yu kpēeru girari. Yi tənun gōrun kīru ka gen bwisikunu sirimə. ¹³ Gāanu sari ni nu Gusunə berue win taka koorə səə. Kpuro ya wukiarewa ya yii win wuswaa. Wiya bεε kpuro sa ko maa bεsen wāaru tusia.

¹⁴ Domi Gusunən gari yi wasi yi maa dam mə. Yi nəə do n kere takobi ye ba dēera biru ka wuswaa. Yi dam mə yi ka tənun gōru ka win hunde səku ka maa win gbinnu sere yu kpēeru girari. Yi tənun gōrun kīru ka gen bwisikunu sirimə. ¹³ Gāanu sari ni nu Gusunə berue win taka koorə səə. Kpuro ya wukiarewa ya yii win wuswaa. Wiya bεε kpuro sa ko maa bεsen wāaru tusia.

¹⁴ Domi Gusunən gari yi wasi yi maa dam mə. Yi nəə do n kere takobi ye ba dēera biru ka wuswaa. Yi dam mə yi ka tənun gōru ka win hunde səku ka maa win gbinnu sere yu kpēeru girari. Yi tənun gōrun kīru ka gen bwisikunu sirimə. ¹³ Gāanu sari ni nu Gusunə berue win taka koorə səə. Kpuro ya wukiarewa ya yii win wuswaa. Wiya bεε kpuro sa ko maa bεsen wāaru tusia.

¹⁴ Domi Gusunən gari yi wasi yi maa dam mə. Yi nəə do n kere takobi ye ba dēera biru ka wuswaa. Yi dam mə yi ka tənun gōru ka win hunde səku ka maa win gbinnu sere yu kpēeru girari. Yi tənun gōrun kīru ka gen bwisikunu sirimə. ¹³ Gāanu sari ni nu Gusunə berue win taka koorə səə. Kpuro ya wukiarewa ya yii win wuswaa. Wiya bεε kpuro sa ko maa bεsen wāaru tusia.

¹⁴ Domi Gusunən gari yi wasi yi maa dam mə. Yi nəə do n kere takobi ye ba dēera biru ka wuswaa. Yi dam mə yi ka tənun gōru ka win hunde səku ka maa win gbinnu sere yu kpēeru girari. Yi tənun gōrun kīru ka gen bwisikunu sirimə. ¹³ Gāanu sari ni nu Gusunə berue win taka koorə səə. Kpuro ya wukiarewa ya yii win wuswaa. Wiya bεε kpuro sa ko maa bεsen wāaru tusia.

¹⁴ Domi Gusunən gari yi wasi yi maa dam mə. Yi nəə do n kere takobi ye ba dēera biru ka wuswaa. Yi dam mə yi ka tənun gōru ka win hunde səku ka maa win gbinnu sere yu kpēeru girari. Yi tənun gōrun kīru ka gen bwisikunu sirimə. ¹³ Gāanu sari ni nu Gusunə berue win taka koorə səə. Kpuro ya wukiarewa ya yii win wuswaa. Wiya bεε kpuro sa ko maa bεsen wāaru tusia.

¹⁴ Domi Gusunən gari yi wasi yi maa dam mə. Yi nəə do n kere takobi ye ba dēera biru ka wuswaa. Yi dam mə yi ka tənun gōru ka win hunde səku ka maa win gbinnu sere yu kpēeru girari. Yi tənun gōrun kīru ka gen bwisikunu sirimə. ¹³ Gāanu sari ni nu Gusunə berue win taka koorə səə. Kpuro ya wukiarewa ya yii win wuswaa. Wiya bεε kpuro sa ko maa bεsen wāaru tusia.

¹⁴ Domi Gusunən gari yi wasi yi maa dam mə. Yi nəə do n kere takobi ye ba dēera biru ka wuswaa. Yi dam mə yi ka tənun gōru ka win hunde səku ka maa win gbinnu sere yu kpēeru girari. Yi tənun gōrun kīru ka gen bwisikunu sirimə. ¹³ Gāanu sari ni nu Gusunə berue win taka koorə səə. Kpuro ya wukiarewa ya yii win wuswaa. Wiya bεε kpuro sa ko maa bεsen wāaru tusia.

¹⁴ Domi Gusunən gari yi wasi yi maa dam mə. Yi nəə do n kere takobi ye ba dēera biru ka wuswaa. Yi dam mə yi ka tənun gōru ka win hunde səku ka maa win gbinnu sere yu kpēeru girari. Yi tənun gōrun kīru ka gen bwisikunu sirimə. ¹³ Gāanu sari ni nu Gusunə berue win taka koorə səə. Kpuro ya wukiarewa ya yii win wuswaa. Wiya bεε kpuro sa ko maa bεsen wāaru tusia.

¹⁴ Domi Gusunən gari yi wasi yi maa dam mə. Yi nəə do n kere takobi ye ba dēera biru ka wuswaa. Yi dam mə yi ka tənun gōru ka win hunde səku ka maa win gbinnu sere yu kpēeru girari. Yi tənun gōrun kīru ka gen bwisikunu sirimə. ¹³ Gāanu sari ni nu Gusunə berue win taka koorə səə. Kpuro ya wukiarewa ya yii win wuswaa. Wiya bεε kpuro sa ko maa bεsen wāaru tusia.

¹⁴ Domi Gusunən gari yi wasi yi maa dam mə. Yi nəə do n kere takobi ye ba dēera biru ka wuswaa. Yi dam mə yi ka tənun gōru ka win hunde səku ka maa win gbinnu sere yu kpēeru girari. Yi tənun gōrun kīru ka gen bwisikunu sirimə. ¹³ Gāanu sari ni nu Gusunə berue win taka koorə səə. Kpuro ya wukiarewa ya yii win wuswaa. Wiya bεε kpuro sa ko maa bεsen wāaru tusia.

¹⁴ Domi Gusunən gari yi wasi yi maa dam mə. Yi nəə do n kere takobi ye ba dēera biru ka wuswaa. Yi dam mə yi ka tənun gōru ka win hunde səku ka maa win gbinnu sere yu kpēeru girari. Yi tənun gōrun kīru ka gen bwisikunu sirimə. ¹³ Gāanu sari ni nu Gusunə berue win taka koorə səə. Kpuro ya wukiarewa ya yii win wuswaa. Wiya bεε kpuro sa ko maa bεsen wāaru tusia.

¹⁴ Domi Gusunən gari yi wasi yi maa dam mə. Yi nəə do n kere takobi ye ba dēera biru ka wuswaa. Yi dam mə yi ka tənun gōru ka win hunde səku ka maa win gbinnu sere yu kpēeru girari. Yi tənun gōrun kīru ka gen bwisikunu sirimə. ¹³ Gāanu sari ni nu Gusunə berue win taka koorə səə. Kpuro ya wukiarewa ya yii win wuswaa. Wiya bεε kpuro sa ko maa bεsen wāaru tusia.

¹⁴ Domi Gusunən gari yi wasi yi maa dam mə. Yi nəə do n kere takobi ye ba dēera biru ka wuswaa. Yi dam mə yi ka tənun gōru ka win hunde səku ka maa win gbinnu sere yu kpēeru girari. Yi tənun gōrun kīru ka gen bwisikunu sirimə. ¹³ Gāanu sari ni nu Gusunə berue win taka koorə səə. Kpuro ya wukiarewa ya yii win wuswaa. Wiya bεε kpuro sa ko maa bεsen wāaru tusia.

¹⁴ Domi Gusunən gari yi wasi yi maa dam mə. Yi nəə do n kere takobi ye ba dēera biru ka wuswaa. Yi dam mə yi ka tənun gōru ka win hunde səku ka maa win gbinnu sere yu kpēeru girari. Yi tənun gōrun kīru ka gen bwisikunu sirimə. ¹³ Gāanu sari ni nu Gusunə berue win taka koorə səə. Kpuro ya wukiarewa ya yii win wuswaa. Wiya bεε kpuro sa ko maa bεsen wāaru tusia.

¹⁴ Domi Gusunən gari yi wasi yi maa dam mə. Yi nəə do n kere takobi ye ba dēera biru ka wuswaa. Yi dam mə yi ka tənun gōru ka win hunde səku ka maa win gbinnu sere yu kpēeru girari. Yi tənun gōrun kīru ka gen bwisikunu sirimə. ¹³ Gāanu sari ni nu Gusunə berue win taka koorə səə. Kpuro ya wukiarewa ya yii win wuswaa. Wiya bεε kpuro sa ko maa bεsen wāaru tusia.

¹⁴ Domi Gusunən gari yi wasi yi maa dam mə. Yi nəə do n kere takobi ye ba dēera biru ka wuswaa. Yi dam mə yi ka tənun gōru ka win hunde səku ka maa win gbinnu sere yu kpēeru girari. Yi tənun gōrun kīru ka gen bwisikunu sirimə. ¹³ Gāanu sari ni nu Gusunə berue win taka koorə səə. Kpuro ya wukiarewa ya yii win wuswaa. Wiya bεε kpuro sa ko maa bεsen wāaru tusia.

¹⁴ Domi Gusunən gari yi wasi yi maa dam mə. Yi nəə do n kere takobi ye ba dēera biru ka wuswaa. Yi dam mə yi ka tənun gōru ka win hunde səku ka maa win gbinnu sere yu kpēeru girari. Yi tənun gōrun kīru ka gen bwisikunu sirimə. ¹³ Gāanu sari ni nu Gusunə berue win taka koorə səə. Kpuro ya wukiarewa ya yii win wuswaa. Wiya bεε kpuro sa ko maa bεsen wāaru tusia.

¹⁴ Domi Gusunən gari yi wasi yi maa dam mə. Yi nəə do n kere takobi ye ba dēera biru ka wuswaa. Yi dam mə yi ka tənun gōru ka win hunde səku ka maa win gbinnu sere yu kpēeru girari. Yi tənun gōrun kīru ka gen bwisikunu sirimə. ¹³ Gāanu sari ni nu Gusunə berue win taka koorə səə. Kpuro ya wukiarewa ya yii win wuswaa. Wiya bεε kpuro sa ko maa bεsen wāaru tusia.

¹⁴ Domi Gusunən gari yi wasi yi maa dam mə. Yi nəə do n kere takobi ye ba dēera biru ka wuswaa. Yi dam mə yi ka tənun gōru ka win hunde səku ka maa win gbinnu sere yu kpēeru girari. Yi tənun gōrun kīru ka gen bwisikunu sirimə. ¹³ Gāanu sari ni nu Gusunə berue win taka koorə səə. Kpuro ya wukiarewa ya yii win wuswaa. Wiya bεε kpuro sa ko maa bεsen wāaru tusia.

¹⁴ Domi Gusunən gari yi wasi yi maa dam mə. Yi nəə do n kere takobi ye ba dēera biru ka wuswaa. Yi dam mə yi ka tənun gōru ka win hunde səku ka maa win gbinnu sere yu kpēeru girari. Yi tənun gōrun kīru ka gen bwisikunu sirimə. ¹³ Gāanu sari ni nu Gusunə berue win taka koorə səə. Kpuro ya wukiarewa ya yii win wuswaa. Wiya bεε kpuro sa ko maa bεsen wāaru tusia.

dam sariru sɔɔ yèn sɔ ba nùn kəkura gāanu kpuro sɔɔ nge bεε, adama u n̄ durum koore. ¹⁶ N n mɛn na, su Gusunɔ duromgiin sina turaru susi ka toro sindu kpa su ka wɔnwɔndu wa ka durom mɛ mu koo sun somi saa ye sa mɛn bukata mɔ.

5

¹ Yāku kowo tɔnwero baawure wi ba gɔsa tɔmbun suunu sɔɔn di, ba nùn yīiwa u ka Gusunɔ sã ben sɔ. U ra Gusunɔ ben kɛnu wɛ kpa u yāku ko ben toranun sɔ. ² U koo kpī u suuru ko ka yēru sarirugibu ka be ba swaa sare yèn sɔ win tii u dam biare. ³ Yen sɔna maa, u n̄ koo ko u kun yāku kue win tiin toranun sɔ nge mɛ u m̄ tɔmbuginun sɔ. ⁴ Goo kun kpɛ u tii yāku kowo tɔnworerun bεε wɛ. Gusunɔwa u ra tɔnu gɔsi u wɛ nge mɛ u Aroni kua.

⁵ Nge mɛya Kirisi kun tii yāku kowo tɔnworerun yiiko wɛ. Gusunɔwa u nùn ye wɛ wi u nɛɛ,
“Wuna nɛn Bii.

Gisara na kua wunen tundo.”

⁶ Gam gum maa u kpam gerua u nɛɛ,
“Wuna kaa ko yāku kowo ka baadommaɔ nge Mɛɛkisiɔɔki.”

⁷ Yesun handunian wāaru sɔɔ u Gusunɔ kana wi u koo kpī u nùn wɔra gɔɔn nɔman di. U maa nùn suuru kana ka wuri beke ka yīresu. Ma Gusunɔ u nùn swaa daki win wii kpīibun sɔ. ⁸ Baa mɛ u sãa Gusunɔn Bii, u mɛm nɔɔbu gia nɔni swāa te u wan sɔ. ⁹ Ye u yiba u kpa, u ka faaba na ye ya ku ra kpe, be kpuron sɔ be ba nùn mɛm nɔɔwa. ¹⁰ M̄ Gusunɔ u nùn kua yāku kowo tɔnwero nge Mɛɛkisiɔɔki.

Naane doke deribun kirɔ

¹¹ Gāa dabinu wāa ni sa ko kpī su gere gari yin sɔ, adama ya sɛ n ka bεε yi tubusia domi i kua be gari ku ra yeeri fuuku. ¹² Saa ya tura i ka ko keu koosiobu. Ka mɛ, i gina goon bukata mɔ wi u koo bεε Gusunɔn garin torubu sɔɔsi. Bεε be n weenɛ i n dīa daki dimɔ, i kpam bɔm bukata mɔ. ¹³ Wi u bɔm nɔrumɔ kpuro biiwa, u n̄ Gusunɔn gari geen dɔɔnɛ

mɔ. ¹⁴ Adama dīa daki sãawa guro gurobun dīanu be ba gea ka k̄san wunanabu gia yèn sɔ ba yen dɔɔnɛ mɔ.

6

¹ N n mɛn na, su Kirisin garin torubu deri kpa su da wuswaaɔ su ka ko tɔn yebunu. Su ku maa gari yin kpɛɛkpɛɛku sura, gera gōru gɔsiabu kookoo kamgisun di ka naanɛ dokebu Gusunɔ sɔɔ, ² ka wasi dɛɛrasiabun woronu ka nɔman sɔndibu yākurun wɔllɔ ka gɔribun seebun gari ka sian siribu. ³ Wuswaa daa biya sa ko hania ko Gusunɔ u n̄ wura.

⁴ N n ben sɔn na, be ba raa yam wa Gusunɔn gari sɔɔ, ma ba win kɛnu denda, ma ba bɔnu wa Hunde Dɛero sɔɔ, ⁵ ma ba wa ma Gusunɔn gari wā, ma ba sian wāarun dam gia, ⁶ yen biru b̄a n biru kisi ba naanɛ dokebu deri mam mam, n̄ maa koorɔ bu bu gōru gɔsiasia. Domi ba kpam Gusunɔn Bii kparemɔwa ben tii dāa bunanarɔ ma ba nùn sekuru dokemɔ batuma sɔɔ.

⁷ Sanam mɛ tem mu guri nim nɔrumɔ kiri kiri ma mu dīanu kp̄isiamɔ ni nu koo mɛn yērobu arufaani kua, Gusunɔ u ra mu domaru kuenta. ⁸ Adama m̄ n s̄aki ka awīi kp̄iimɔ mu n̄ garu koorɔ. N n sosi Gusunɔ u koo mu b̄rusi, amɛn biru kpa mu d̄ɔ mwaara.

⁹ Adama k̄inasibu, baa s̄a n gari yin bweseru gerumɔ, sa bεε naanɛ sãa sa yīiyɔ ma i ko n wāa faaban swaa sɔɔ. ¹⁰ Gusunɔ u sãawa gemgii, u n̄ bεɛn sɔmburu duarimɔ ka k̄i te i s̄ɔsi win yīsirun sɔ, sanam mɛ i wigibu nɔɔri nge mɛ i bu nɔɔrimɔ t̄ɛ. ¹¹ Ka mɛ, sa k̄i bεɛn baawure u n̄ hania ye mɔ sere ka nɔɔ, kpa ye i yīiyɔ yu ka koorɔ mam mam. ¹² Sa n̄ k̄i i ko nge be ba temanabu kpana, adama i bu saario be ba naanɛ doke ma ba temana ba ka tubi dimɔ ye Gusunɔ u bu nɔɔ mwɛɛru kua.

Gusunɔn nɔɔ mwɛɛ

te ta n̄ sika mɔ

¹³ Sanam mɛ Gusunɔ u Aburahamu nɔɔ mwɛɛru kua, ka yen b̄ri sanna. U b̄rua ka win tiin yīsiru yèn sɔ goo sari wi u maa nùn kere win yīsiru u koo ka b̄re. ¹⁴ U nɛɛ, kon nun domaru

kua ka gem, kon de wunen bweseru tu dabia. ¹⁵ Nge meya Aburhamu u temana, ma u wa yèn nɔɔ mwɛɛru Gusunɔ u nùn kua. ¹⁶ Tɔmbu bà n b̄rumɔ ba ra b̄rewa ka wi u bu keren ȳsiru, kpa b̄ri yi, yi ben gari sire kpa yi sikirinɔsu kpuro kpeesia. ¹⁷ Nge meya Gusunɔ u k̄ia u be ba koo k̄eru mwa te u bu nɔɔ mwɛɛru kua s̄ɔsi kpasasa ma win gari kun kɔbiarɔ. Yen s̄na u nɔɔ mwɛɛru kua u sire ka b̄ri. ¹⁸ N n mɛn na, gari yiru w̄a yi yi ñ k̄sirɔ, yi s̄ɔ Gusunɔ kun kp̄ɛ u weesu ko. Yiya yi sun dam k̄a gem gem besɛ be sa kuku yeru kasu, kpa su ka wa su mwa ye sa ȳiyɔ ba sun yiyɛ. ¹⁹ Ȳiyɔ bi, bu besɛn ḡru neni sim sim nge goo nimkuun marutia gu ku ka k̄ɔra. Bu dam mɔ, bu ñ sika mɔ, ma bu dua sere Gusunɔn w̄a yerun suunu s̄ɔ. ²⁰ Miya Yesu u gbia u dua besɛn s̄ɔ u kua ȳaku kowo tɔnwero ka baadommaɔ nge Mɛekisideki.

7

Mɛekisideki u s̄a sunɔ

ka maa ȳaku kowo

¹ Mɛekisideki wi, u s̄awa Salemun sunɔ ka W̄rukoon ȳaku kowo. Ye Aburhamu u sinambu tabu diima u wee, yera Mɛekisideki nùn sennɔ da u nùn domaru kua. ² Aburhamu u ye u waama b̄nu kua ma u w̄kuru baateren w̄llɔ tia tia sua u nùn w̄ɛ. Gbiikaa win ȳsirun tubusiana sunɔ gemgii. Yen biru u s̄a Salemun sunɔ, yen tubusiana alafian sunɔ. ³ Goo kun win tundo ka win mero ka win sikado goo ȳɛ. Ba ñ win marubu ka win ḡɔn gari koore. U ka Gusunɔn Bii weenɛ, u s̄awa ȳaku kowo ka baadommaɔ.

⁴ I mɛɛrio nge mɛ durɔ win kp̄ara nɛ. Domi Aburhamu besɛn sikado boko u ḡa gee ni u tabu diima u ka wee b̄nu kua, ma u w̄kuru baateren w̄llɔ tia tia sua u nùn w̄ɛ. ⁵ Wooda ya Lefin bibu be ba s̄a ȳaku kowobu yi-ire bu de Isireliba bu ben m̄ru kpuro b̄nu ko, kpa bu w̄kuru baateren w̄llɔ tia tia sua bu bu w̄ɛ. Be ba bu b̄nu ye w̄emɔ ba s̄a ben dusibu, ben tii maa Aburhamun biba. ⁶ Adama Mɛekisideki u ñ yara Lefin bweserun

di. Ka mɛ, Aburhamu u nùn b̄nu ye w̄ɛ. Yen biru Mɛekisideki u nùn domaru kua, wi, wi Gusunɔ u nɔɔ mwɛɛ ni kua. ⁷ Sika gaa sari, wi u bo wiya u ra ȳakabu domaru kue. ⁸ Lefin bibu, be ba w̄kuru baateren w̄llɔ tia tia mwaamɔ ba s̄a be ba ra gbi, adama Mɛekisideki, wi, u s̄a wi u ñ gbimɔ nge mɛ Gusunɔn gari gerua. ⁹ T̄ɛ, su gere ma sanam mɛ Aburhamu u nùn b̄nu ye w̄ɛ, Lefi win biba b̄nu mwaamɔ u maa b̄nu ye w̄ɛ win tii saa Aburhamun min di. ¹⁰ Domi baa mɛ ba ñ gina nùn mara sanam mɛ, u w̄a win baaban wasi s̄ɔ ye u ka Mɛekisideki yinna.

¹¹ Wooda ye Gusunɔ u Isireliba w̄ɛ yera ȳaku kowo Lefigiba ka s̄mburu m̄. T̄ɛ, ȳaku kowo be, bà n s̄mburu kua te ta yiba, n ñ tilasi ȳaku kowo tuko goo u kpam na wi u s̄a nge Mɛekisideki wi u ñ s̄a Aronin bweseru. ¹² Domi bà n ȳaku kowobun bweseru k̄sa tilasi bu maa wooda k̄si. ¹³ Geema besɛn Yinni wi gari yi, yi ka ȳa, u s̄awa bweseru garugii tèn t̄mba kun ȳaku kobun s̄mburu koore. ¹⁴ Domi sa ȳɛ ma ba nùn marawa Yudan bweseru s̄ɔ. M̄wisi kun maa bwese ten gari gerua ȳaku kowobun gari s̄ɔ.

Ȳaku kowo goo

wi u s̄a nge Mɛekisideki

¹⁵ Gari gee wee yi yi ye kpuro bururiamɔ. Ȳaku kowo tuko goo yara wi u s̄a nge Mɛekisideki. ¹⁶ Ba ñ nùn kue ȳaku kowo marumarurun di ma n kun mɔ ka w̄aru te ta ku ra kpen dam. ¹⁷ Ka geema, Gusunɔn gari gerua win s̄ɔ yi nɛɛ,

“Wuna kaa ko ȳaku kowo ka baadommaɔ nge Mɛekisideki.”

¹⁸ Nge meya ba ka wooda gura go yèn s̄ɔ ya ñ dam mɔ ya ñ maa arufaani m̄. ¹⁹ Geema, M̄wisin wooda ya ñ ḡanu ganu yibie. Adama t̄ɛ, sa swaa gea m̄ yèn min di sa ko Gusunɔ susi.

²⁰ Yen biru Gusunɔ u b̄rua. Beɔnɔ ba kua ȳaku kowobu n ñ ka b̄ri.

²¹ Adama wi u Yesu kua ȳaku kowo u ye kuawa ka b̄ri u nɛɛ,

“Yinni Gusunɔ u bɔrua.
U n̄ maa win gari seeyamɔ.
U n̄εε, kaa ko yāku kowo ka
baadommaɔ.”

²² Yen sɔna Yesu ka sun nɔɔ mwεeru
naawa te ta buram bo.

²³ Mi Yesun gari ka yāku kowo ben
gari yi kpam wunana wee. Yāku
kowo be, ba dabia yèn sɔ gɔɔ ku
ra wure ba n̄ wāa sɔmbu te sɔɔ ka
baadomma, ²⁴ adama Yesu u ko n̄
wāawa ka baadommaɔ. Ba n̄ maa win
yāku kowo sɔmburu suamɔ bu goo
wɛ. ²⁵ Yen sɔna u koo kpī u bu faaba
ko tɛn di ka baadommaɔ be ba Gusunɔ
susimɔ win min di, domi u wāawa u
ka Gusunɔ suuru kana ben sɔ.

²⁶ N n̄ mɛn na, Yesu sāawa yāku
kowo tɔnwero win bukata sa mɔ. U
Gusunɔ wɛre, u dɛere, u n̄ durum
koore. Wi ka durumgibu ba wunane.
Ba n̄n sua ba ka da sere wɔllɔ. ²⁷ U
n̄ sāa nge yāku kowo tɔnwero beɔnɔ.
U n̄ baadomman yāku kobun bukata
mɔ, gbiikaa win tiin toranun sɔ ka
sere gabuginu. U yāku teeru kua te
ta tura sere ka baadommaɔ sanam mɛ
u ka win tii abɔru kua. ²⁸ Mɔwisin
wooda ya dam sarirugibu kua yāku
kowo tɔnwerobu. Adama Gusunɔn
gari yi u kua ka bɔri, yi yi na woodan
biru, yi Bii wi u yiba ka baadommaɔ
kua yāku kowo tɔnwero.

8

Yesu

bɛsɛn yāku kowo tɔnwero

¹ Tɛ gari yin wiru wee. Bɛsɛ sa yāku
kowo tɔnwero win bweseru mɔ wi u
sɔ wɔllɔ Gusunɔ dam kpurogiin sina
turarun nɔm geuɔ. ² U yāku kowo
tɔnwerorun sɔmburu mɔ aye dɛeraru
sɔɔ te ta sāa Gusunɔn wāa yerun tii tii,
te Yinni u kua, n̄ n̄ mɔ tɔnu.

³ Ba ra yāku kowo tɔnwero gɔsiwa
u ka Gusunɔ kɛnu wɛ kpa u yāku
ko. N n̄ mɛn na, bɛsɛn yāku kowo
tɔnweron tii u ko n̄ gāanu mɔwa ni
u koo ka yākuru ko. ⁴ U n̄ wāa
handunia sɔɔ, u n̄ ko n̄ mam sāa yāku
kowo domi yāku kowoba wāa be ba
ra yākuru ko nge mɛ Mɔwisin wooda
ya yiiremɔ. ⁵ Yāku kowo ben sɔmburu
ta sāa te ta wāa wɔllɔn weenasiru tɔna

ka ten yaayaasu, nge mɛ Gusunɔ u
Mɔwisi sɔɔwa sanam mɛ u kī u kuu
bekurugiru ko, u n̄εε, “A de a kuu te
ko ta n̄ sāa nge te na nun sɔɔsi guuru
wɔllɔ.” ⁶ Adama tɛ ba Yesu sɔmburu
nɔmu sɔndia te ta begiru bɛεε kere,
domi u sāa arukawani ye ya bɛεε bon
swaa sɔmɔ. Ba arukawani ye bɔkuawa
ka nɔɔ mwεε ni nu bɛεε bo.

⁷ Arukawani gbiikaa yà kun serere
mɔ, n̄ n̄ maa koorɔ gaa yu ye kɔsire
ko. ⁸ Adama Gusunɔ u win tɔmbu
gerusimɔ ye u n̄εε,

“Yinni Gusunɔ u n̄εε, tɔnu ganu sisi
n̄ sɔɔ kon ka Isireliba ka Yudaba
arukawani kpaa bɔke.

⁹ Adama ya n̄ ko n̄ sāa yèn bweseru na
raa ka ben baababa bɔkua
dɔma te na bu nɔmu nɛnu na yara
Egibitin tem di.

Ba n̄ ka n̄n arukawani ye yɔre ye na
ka bu bɔkua.

Yen sɔna na bu atafiiru kua.

Yeya Yinni Gusunɔ u gerua.

¹⁰ U kpam n̄εε, arukawani kpaa ye
wee,

ye kon ka Isireliba bɔke amɛn biru.

Kon n̄n wooda doke ben bwisikunu
sɔɔ.

Kon ye yorusi ben gɔrusɔ.

Kon ko ben Yinni kpa bu ko n̄n
tɔmbu.

¹¹ Goo sari be sɔɔ wi u koo win wuugii
n̄ kun mɛ win temgii keu sɔɔsi
u n̄εε,

u Yinni Gusunɔ gio.

Domi be kpurowa ba ko n̄ man yɛ
saa bii piimunun di sere ka bukurobɔ.

¹² Kon bu ben toranu suuru kua.

Na n̄ maa ben toranu yaayamɔ.”

¹³ Sanam mɛ Gusunɔ u arukawani
kpaan gari mɔ, ya geruawa u gbiikaa
kua gura. Ye ya maa sāa gura ya tɔko
mɔ ya doonɔ.

9

Sāa temkiru ka wɔrukuru

¹ Arukawani gbiikaa ya sāarun
wooda mɔ ka maa sāa yeru handunia
sɔɔ. ² Ba kuu bekurugiru gira. Ten
aderɔwa ba soka dii dɛeraru. Miya
fitila ga wāa ka tabulu ka Yinni
Gusunɔn pɛε. ³ Ta maa dii sɔɔ mɔ ge ba
kua ka beku kareru. Geya ba soka dii

te ta dɛɛre gem gem. ⁴ Miya kpakorora wāa te ba wura pote tɛn wāllɔ ba ra turare dɔɔ doke. Miya maa woodan kpakorora wāa te ba maa wura pote. Kpakoro te sɔɔ, weke wuragira wāa, mi ba manna doke ka Aronin dɛka ye ya kpara ka kpee bɛsi mi ba woodan gari yorusi. ⁵ Kpakoro ten wāllɔwa wāllun kɔsobun weenasiba wāa be ba Gusunɔn yikon girima sɔɔsimɔ. Ben kasa ya dɛriare ya wukiri mi ba ra yāku yem yēke toranun sɔ. Adama sa n̄ kpɛ su gāa ni kpuron gari saari tɛ.

⁶ Tɛ, b̄a n ye kpuro yi yi nge mɛ, yera yāku kowobu ba ra du adɛrɔ ge sɔɔ bu ben s̄aarun s̄amburu ko. ⁷ Adama yāku kowo t̄anwero wi turowa u ra du dii sɔɔ ge sɔɔ, w̄ɔ ka w̄ɔ n̄n teeru ka yāku yem mɛ u ra Gusunɔ tusie win tiin toranun sɔ ka maa t̄ambuginu ni ba kua ȳeru sariru sɔɔ. ⁸ Nge mɛya Hunde Dɛero u sɔɔsimɔ ma swaa ye ya dɔɔ dii te ta dɛɛre gem gem sɔɔ ya n̄ gina kɛniare saa yɛ sɔɔ adɛrɔ ge, ga wāa, ⁹ domi ga s̄awa saa yen weenasia. Ya gerumɔ ma k̄ɛnu ka yāku ni ba Gusunɔ kuammɛ, nu n̄ kpɛ nu t̄onu wi u s̄aa te m̄n ḡoru dɛerasia mam mam. ¹⁰ Domi ya s̄awa wasi t̄onan wooda ye ya ka dim ka n̄rubu ka wasin dɛerasiabun woronu yā. Ba wooda ye yi sere kpaɔ yu ka na.

¹¹ Adama Kirisi nawa u n ka s̄aa gāa gee ni nu wāa t̄ɛn yāku kowo t̄anwero. U dua kuru garun min di te ta kp̄aru bo ma ta buram bo. N n̄ m̄ t̄ambu ba tu kua. Ta n̄ wāa handunia ye sɔɔ. ¹² Ye Kirisi u dua n̄n teeru ten dii te ta dɛɛre gem gem sɔɔ ya tura sere ka baadommaɔ. U n̄ due ka bonu ka naa binun yem. Win tii tiin yema u ka dua, ma u sun yakia sere ka baadommaɔ. ¹³ Ba ra bonu ka naa kinenun yem ka naa ye ba d̄ɔ m̄enin torom yēke t̄ambu sɔɔ be ba n̄ dɛere bu ka dɛera woodan n̄ni sɔɔ. ¹⁴ N n̄ m̄en na, am̄na Kirisin yem arufaani ko n̄ nɛ. Domi Gusunɔn Hunde wi u ku ra kpen saabuwa u tii Gusunɔ wɛ nge yāku te ta n̄ bau m̄. Win yema mu koo bɛsɛn ḡoru dɛerasia saa s̄am kamginun di kpa su ka kp̄i su Gusunɔ, Yinni waso s̄a.

¹⁵ Yen s̄na Kirisi u s̄aa n̄ɔ mwɛɛ kpaarun swaa s̄amɔ. Win min diya be Gusunɔ u soka ba gāa ni nu ku ra kpe tubi dimɔ ni Gusunɔ u bu n̄ɔ mwɛɛru kua. Ba koo kp̄i mɛ, yɛn s̄o ḡon gari dua sɔɔ, wi u t̄ambu yakiamɔ ben toranun di ni ba kua n̄ɔ mwɛɛ gururun saa sɔɔ.

¹⁶ Domi n̄ɔ mwɛɛ ten bweseru tu ka kora tilasi wi u tu kua u gbi. ¹⁷ Geema, n̄ɔ mwɛɛ ten bweseru ta n̄ arufaani m̄ ma n̄ kun m̄ wi u tu kua u gu. Ta n̄ dam gam m̄ saa ye ȳero u wasi. ¹⁸ Yen s̄na n̄ɔ mwɛɛ gbiikuru ta n̄ yibiare sanam mɛ ba n̄ yem yēke. ¹⁹ Gbiikaa M̄wisi u t̄ambu kpuro wooda baayere n̄ɔsia nge mɛ Gusunɔ u yi. Yen biru u naa binu ka bonun yem sua ka nim, u yāa san swāasu ka is̄opun kikisu kp̄ɛɛ, ma u woodan tireru ka t̄ambu kpuro yem mɛ yēke. ²⁰ Ma u nɛɛ, yeniwa yem mɛ mu woodan gari sire ye Gusunɔ u wɛ bɛɛn s̄. ²¹ M̄wisi u maa kuu bekurugii te ka gāanu kpuro ni ba ra ka s̄aru ko yem yēke. ²² Woodan komaru sɔɔ yema mu ra gāa dabinu dɛerasie. Toranu kun maa suuru waarɔ ma n̄ kun m̄ ba yem yēka.

Kirisin yākura

durum w̄kamɔ

²³ N weenɛ bu wāllun gāanun weenasii ni dɛerasia nge mɛ. Adama wāllun gāanun tii nu yākunun bukata m̄ ni nu bɛɛɛ kere. ²⁴ Domi Kirisi u n̄ due dii dɛɛraru sɔɔ te t̄onu kua, te ta s̄aa Gusunɔn wāa yerun weenasiru. U duawa sere wāllun tii tii sɔɔ u n̄ ka ȳ t̄ɛ Gusunɔn wuswaaɔ bɛsɛn s̄. ²⁵ Yuuban yāku kowo t̄anwero u ra du w̄ɔ ka w̄ɔ dii te ta dɛere gem gem sɔɔ ka yem mɛ mu n̄ s̄aa win tiigim. Adama Kirisi u n̄ due u ka tii ab̄ru ko n̄n dabiru. ²⁶ U n̄ kua mɛ, u koo raa n̄ni s̄ɔra n̄n dabinu saa toren di. Adama u dua t̄ɛ n̄n teeru sanam d̄akim m̄eni sɔɔ u ka toraru wuna sanam mɛ u ka tii wɛ nge ab̄ru. ²⁷ Nge mɛ Gusunɔ u baawure bure u gbi n̄n teeru u sere n̄n siri, ²⁸ nge mɛya Kirisi u tii wɛ n̄n teeru nge ab̄ru u ka t̄on dabinun toranu s̄obe. U koo maa kurama n̄n m̄ɛruse, n̄ n̄ m̄ u

ka toranu sɔbe, adama u ka bu faaba kowa be ba nùn mara.

10

1 Yuuban wooda ya ñ gāa gee ni nu wāa tēn gari tubusie sāa sāa, ya sāawa nin yaayaasu. Yen sōna ya ñ kpē yu ka yāku tee ni ba ra ko wōō ka wōō tambu dēerasia mam mam be ba Gusunō susimō ka ni. 2 Tōn be ba Gusunō sāmō nge mēn bweseru, bā n daa dēera mam mam ben toranun di, ben gōru ga ñ koo raa maa bu taare wē, yākuunu kun ko n daa maa wāa. 3 Adama yāku ni, nu sāawa ni nu koo tambu ben toranu yaayasia wōō ka wōō. 4 Domi naa kinenu ka bonun yem mu ñ kpē mu toranu wuna.

5 Yen sōna, sanam mē Kirisi u kī u na handunia sōō, u Gusunō sōōwa u nēē, “A ñ yākuru kī ñ kun mē kēru.

Yen sōna a man wasi kua.

6 A ñ nuku dobu mō yāku dōō mwaararuginu ñ kun mē torarun yākunun sō.

7 Ma na nēē, nē wee Gusunō, na sisi n ka wunen kīru ko nge mē ba nen gari yorua woodan tireru sōō.”

8 Gbiikaa u gerua u nēē, “A ñ yākuru kī ñ kun mē kēru, ñ kun mē yāku dōō mwaararugiru, ñ kun mē torarun yākuru. A ñ maa nuku dobu mō ni sōō.” Ka mē, ba ni mō nge mē wooda ya yiire. 9 Yen biru u nēē, “Nē wee na sisi n ka wunen kīru ko.” Nge mēya u ka sāa gururu kpeerasia ma u kpaaru kāsire kua. 10 Yesu Kirisi u Gusunōn kīi te kua, yen sōna sa dēera besen toranun di ka abō te u kua ka win wasi nōn teeru.

11 Tōru baatere yāku kowo baawure ra n yōwa u ka win sōmburu ko. Yāku tee niya u ra n mō baa mē nu ñ kpē nu toranu wuna. 12 Adama yāku teera Kirisi u kua toranun sō te ta tura sere ka baadommaā. Yen biru u da u sina Gusunōn nām geuō, 13 u n ka mara sere Gusunō u ka win yiberēba sura bu ko win naa sōnditiru. 14 Domi ka abō teera u bu dēerasia mam mam sere ka baadommaā be Gusunō u kua wigibu.

15 Hunde Dēero u maa sun ye sōōmō. Gbiikaa u nēē,

16 “Yinni Gusunō u nēē, arukawani kpaa ye wee ye kon ka bu bōke amen biru.

Kon nen wooda doke ben bwisikunu sōō.

Kon ye yorusi ben gōrusō.”

17 Ma u kpam nēē, “Na ñ maa ben toranu ka ben wooda sarabu yaayamō.” 18 Tē bā n goon toranu wuna, n ñ maa tilasi bu yākuru garu ko ten sō.

Su Gusunō susi

19 Yen sōna nēgibu sa toro sindu mō su ka du dii te ta dēere gem gem sōō Yesun yem saabu. 20 U sun swaa kpaa yaba ye ya wasi saa karerun min di te ta sāa win wasi. 21 Sa maa yāku kowo tōnwero mō wi ba swīi Gusunōn tōmbun sō. 22 N n mēn na, i de su Gusunō susi ka murafiti sariru ka naanē doke bi bu toro sindu mō ka gōru dēerō ge ga ñ taare mō ka wasi yi ba dēerasia ka nim dēeram. 23 Su de sa n yīiyō bini neni dim dim bìn seeda sa dimō, domi Gusunō wi u nōō mweeru kua u sāa naanēgii. 24 Su laakari kuana kpa su dam kēēna, sa n ka kīru sōōsimō kpa sa n sōm geenu mō. 25 Su ku mēnnōsu sina nge mē n sāa gabun dōōnē. Adama su dam kēēna n kere, yēn sō i waamō ma Yinnin tōru ta turuku kooma.

26 Domi sà n yē ma torara sa ka mō sanam mē sa gem gia kō, yākuru garu maa sari te ta koo besen toranu wuna. 27 N tiēwa sa n siribu mara ka dōō bōko wi u koo Gusunōn yiberēba kam koosia. 28 Baawure wi u Mōwisin wooda sara ba ra nùn gowa ka wōnwōndu sariru, tōnu yiru ñ kun mē ita bā n seeda di ma u taare mō. 29 N n mēn na, amōna n ko n sāa siribun sanam ka wi u Hunde duromgii wōnwā ma u Gusunōn Bii gema ma u win yem kam mēera mē Gusunō u ka win nōō mweerun gari sire ma u ka yēro dēerasia. I n yē ma yēro win sēyasiabu koo kpēa. 30 Domi bese sa yēro yē wi u gerua u nēē, “Nēna kon mōru kōsia, nēna kon dibu kōsia.” U maa kpam nēē, “Yinni Gusunō u koo win tambu siria.” 31 Gari kōsiya Gusunō Yinni waso ù n tōnu nōma doke.

³² I yaayo nge me i gaso kua. Sanam me i Gusunon yam bururam wa i kpa, i noni sora gem gem adama i yora sim sim taa bi so. ³³ Gaso ba bee wamma ma ba bee noni somo batuma so, gaso maa i gabu dam kem be ba wahala yen bweseru waama. ³⁴ Geema, i ka pirisamba noni swaaru bonu kua. Ye ba maa bee been dukia warari, i wura ka nuku dobu, domi i ye ma i dukia mo ye ya beere bo ye ya ko n waa ka baadomma. ³⁵ N n men na, i ku waruguru kpana, domi ten are kpa. ³⁶ Ka gem, i n ko ko i kun teman i ka Gusunon kiru ko kpa i wa i mwa yen no mweeru u bee kua. ³⁷ Geema, nge me Gusunon gari gerumo, "N tiawa fiiko, keriki tona. Wi u koo na u ka tunuma, u n temma. ³⁸ Ma wi u saa gemgii nen noni so, u ko n waa naane dokebu saabu. Adama u n biru wura, nen goru ga n maa ka nun dorama." ³⁹ Sa n waa be ba biru wuru bu ka kam kon wuru, sa wawa be ba naane doke bu ka ben hunden faaba wan wuru.

11

Naane dokebu

¹ Wi u naane doke u ye kam kam ma ye u yiyo u koo ye wa. U maa ye ma ye ya n waaro ka noni ya wawa ka gem. ² Naane doke bin bwesera yeruku tamba mo. Yen sona ba bu seeda gea diya.

³ Ka naane dokeba sa tuba ma Gusunon gariya handunia ya ka taka kooru. Nge meya ba ye sa waama kua ye sa kun waamon di.

⁴ Ka naane dokeba Abeli u Gusunon yakuru kua te ta Kaenigiru beere kere. Win naane dokebu saabuwa ba nun soka gemgii domi Gusunon tii u win ken mwa. Ka naane dokeba Abeli u maa gari mo ka te baa me u gu.

⁵ Naane dokebu sona ba Enoku sua Gusunon mi u n gu. Goo sari wi u maa ka nun noni waare, domi Gusunon u nun sua u ka da win mi. Gusunon gari maa gerumo, bu sere nun sua win kookosu Gusunon were. ⁶ N deema goo sari win kookosu koo Gusunon were n kun ka naane dokebu. Geema,

wi u Gusunon susimo u naane saa ma Gusunon u waa ma u ra be ba nun kasu durom kua.

⁷ Ka naane dokeba Nawe u Gusunon gari swaa daki sanam me u nun kiru kua ye ya sisin so ye u n gina wa. U Gusunon nasia u nun mem nowa ma u goo nimkuu daka ge so wi ka win yenugibu ba faaba wa. Nge meya u handuniagibu taare we ma u gem wa Gusunon noni so naane dokebu saabu.

⁸ Ka naane dokeba Aburhamu u Gusunon sokuru wura ma u swaa wari u doo tem gam gia me Gusunon u koo nun we nge tubi ma u doo mi u n ye. ⁹ Ka naane dokeba u sina nge so tem me so, me Gusunon u nun no mweeru kua. U waa kuu bekuruginu so wi ka Isaki ka Yakabu. Ben tii, no mwee tee tera Gusunon u maa bu kua. ¹⁰ Domi Aburhamu u wuu boko mara ge ga kpekpeku damguu mo. Gusunonwa u wuu gen kpuna kua ma u gu bana.

¹¹ Naane dokebu saabuwa Saaraan tii maa dam wa u ka gura sua baa me u yen saa doona. U ye ma Gusunon wi u no mweeru kua u saa naanegii. ¹² Nge meya, saa tan duru turon min di, wi u goo tura, tamba marura ba dabiya nge wollun kperi ka nim wokun yani seeri yi goo kun ke u gari.

¹³ Naane dokebu sora tan be kpuro ba gu. Ba n ga gee ni wa ba mwe nin no mweeru Gusunon u kua, adama ba nu wawa sarun di ba dam koosia ma ba wura ma ba saa sobu ka tem yarobu handunia so. ¹⁴ Be ba gerumo me, ba sosimo kpasasa ma ba tem kasu. ¹⁵ Tem me ba derin beke ya n daa bu mo, ba koo raa ayeru wa bu ka gosira mi. ¹⁶ Adama te ba tem kasu me mu buram bo, tem meya tem wollugim. Yen sona sekura kun Gusunon mo bu ka nun soku ben Yinni domi u bu wuu gagu sora kua.

¹⁷ Naane dokebu sona Aburhamu u ka Isaki yakuru kua ye Gusunon u win laakari merimo. Aburhamu wiya Gusunon u no mweeru kua. Ka me, u sora kpa u ka win bii teeruru yakuru ko. ¹⁸ Gusunon u raa nun nowa u nee, "Isakin min diya wunen bwesera koo yari." ¹⁹ U bwisika ma Gusunon u dam

mə u ka tɔnu seesia ɔərin di mam, ma ka gem u Isaki wa nge u wurama ɔərin di.

²⁰ Ka naanɛ dokeba, Isaki u Yakɔbu ka Esau domaru kua, ma u bu sɔɔwa ye ya koo koorā.

²¹ Ka naanɛ dokeba Yakɔbu u Yosɛfun bibu domaru kua tia tia ye u ɔɔ turuku kua, ma u deka tāsā u ka Gusunɔ sāwa.

²² Ye Yosɛfu u ɔɔ turuku kua, ka naanɛ dokeba u Isireliba sɔɔwa ma saa ya sisi yɛ sɔɔ ba koo yari Egibitin di, ma u bu sɔɔwa nge mɛ ba koo win kukunu koosina.

²³ Sanam mɛ ba Məwisi mara, ka naanɛ dokeba win məwɔba nùn berua suru ita, domi ba wa ma u sāa bii durɔ burɔ, ba n maa berum kue bu ka sunən wooda sara.

²⁴ Ka naanɛ dokeba, ye Məwisi kpɛa u yina bu nùn soku Egibitin sunən bii tən kurən bii. ²⁵ U kīa bu nùn nənī sɔ ka Gusunən tambu sannu ka sere ye u koo yɛeri durum sɔɔ saa fiiko. ²⁶ U bwisika u wa n sanɔ bu nùn gem nge wi Gusunɔ u ɔɔsa n kere u Egibitin dukia wa, domi sian areya u mɛera.

²⁷ Ka naanɛ dokeba Məwisi u yara Egibitin di, u n sunən mərūn berum kue. U yɔra dim dim nge wi u Gusunɔ waamɔ baa mɛ u n waarɔ. ²⁸ Ka naanɛ dokeba u ka ɔɔ sararibun tɔɔ bakaru torua ma u dera ba yem yɛka dii kənnəsɔ kpa wi u bii yerumaba goomɔ u ku Isirelibagibu baba.

²⁹ Ka naanɛ dokeba Isireliba ba nim wɔku ge ba mɔ Naa yari tɔbura nge tem dira. Adama sanam mɛ Egibitigiba kīa bu ko nge mɛ, ba nim diira.

³⁰ Naanɛ dokebun sɔna Yerikon gbārara ka wərūma ye Isireliba ba wuu ge sikerena sɔɔ nɔɔba yiru. ³¹ Naanɛ dokebun saabuwa Rahabu kurɔ tanɔ wi, u n gu ka be ba n Gusunɔ mɛm nɔwɛ sannu yèn sɔ u Isireliban ɔrɔbu dam koosia ka nuku tia.

³² Mba kon maa gere. Ayera kun man turi n ka Gedeonin gari gere ka Barakigii, ka Sansom ka Yɛfite ka Dafidi ka Samuɛli ka sere Gusunən sɔmɔbu. ³³ Naanɛ dokebun sɔna ba sinambu tabu di, ba kua ye ya wā,

ba wa ba mwa ye Gusunɔ u bu nɔɔ mweeru kua. Ba gbee sinansun nɔsu kərua, ³⁴ ba dɔɔ boko go, ba takobin ɔɔ kisirari. Ba n daa dam mɔ adama ba kua dangibu. Ba bu nasia tabu sɔɔ, ba tən tukɔbu tabu di. ³⁵ Tən kurɔbu gabu ba ben tambu wa ba wurama ɔərin di.

Ba gabu tɔya kua ba ka go. Ba yina bu bu faaba ko bu ka wa bu se bu du wāaru sɔɔ te ta buram bo. ³⁶ Ba maa kpam gabu yaakoru kua, ba bu seni so. Ba gabu bəkua ka yəni ba doke pirisəm sɔɔ. ³⁷ Ba gabu kpenu kasuka ba go, ba gabu bɔtira kpirinu yiru, ba gabu go ka takobi. Ba yāa ɔəni ka boo ɔəni deewa ba ka bəsi. Ba sāa sārɔbu, ba nənī sɔɔra, ba tɔya wa. ³⁸ Ben gem sɔ, handunia kun weenɛ ya n sāa ben wāa yeru. Ba yaayaare kua ghabunɔ ka guunu wəllɔ ka kpee baaba sɔɔ ka wɔrusɔ.

³⁹ Ba tən be kpuro seeda ɔea diiya ben naanɛ dokebun saabu. Ka mɛ, ba n wa ba mwɛ yèn nɔɔ mweeru Gusunɔ u kua. ⁴⁰ Geema, nge mɛ Gusunɔ u sun ɔāanu yiiye ni nu bɛere bo, u n kīe bu ko be ba yiba n kun ka bese sannu.

12

Gusunɔ bɛsɛn Baaba

¹ Bese maa, seeda dio dabi teniwa ta sun sikerene. N n mən na, i de su ye fɛra su kɔ ye ya sun baasi bese sanum sɔɔ ka durum ye ya ra sun fuuku mani sim sim, kpa su temana garasan duka sɔɔ ye ya sun mara. ² Su nənī wukia sa n Yesu mɛera. Win min diya bese naanɛ dokebu wee, wiya maa bu yibiamɔ. U wura ba nùn go dāa bunanaru sɔɔ, u n ɔɔ win bweserun sekuru mɛera domi u nuku dobu yīiyɔ bu nùn yiiye. Tɛ u sɔ Gusunən sīna kitarun nəm ɔeɔ.

³ I win gari bwisikuo nge mɛ u temana ka yiberɛ tɛ te durumgiba ka nùn nɛnua, kpa i ku mwia kpana i dam bia. ⁴ Domi bɛɛ ka durum gabirinaa sɔɔ, i n ɔina gabirine sere n ka ko ɔɔ. ⁵ I dam kɛɛ gari duari yi Gusunɔ u bɛ sɔmɔ nge win bibu? U nɛɛ, “Nen bii, a ku Yinni Gusunən sɛyasiabu atafiiru ko.

A ku maa nuki sankira ù n nun gerusimò.

6 Domi wi Yinni u kī wiya u ra seeyasie,

kpa u tōnu baawure sēna so wi u garisi win bii.”

7 I ka bēen nōni swāaru temanò, Gusunò u bēe kuammēwa nge win bibu. Bii wara wāa wi win baaba ku ra seeyasie. 8 Bà kun bēe seeyasie, nge bii be ba tie, ñ n mēn na, i ñ sāa baan bibu, bēe bii seegebara. 9 Su bēsen tundobu yaaya. Ba sun seeyasia sa maa bu bēere wē. N n mēn na, sa ñ ko bēsen Baaba wōrukoo wiru kpīiya kpa sa n wāaru mō? 10 Bēsen tundo be, ba sun seeyasia saa fiiko sōo nge mē n bu wēre. Adama Gusunò u ra sun seeyasie bēsen arufaanin sō kpa sa n ka dēere nge wi. 11 Bà n sun seeyasiamò n da n gina sāawa nuku sankiranu, n ñ mō nuku dobu. Adama amēn biru be ba swaa gea gia seeyasia bi sōo, ba ra bin arufaanin di ye ya sāa bōri yendu ka daa gea.

Bwisi kēru ka kirò

12 Bēe be i wasire i nōma sāare, i tii tāsisiò i nōma sua kpa i de bēen dūa ya n dam mō. 13 I n sīimò swēe yi yi wā sōo, kpa naa si su ñ bwāa do, su ka bekura kpa su ku ka kirira.

14 I hania koowo i n ka nōo tia sāa ka tōmbu kpuro kpa i n wāaru dimò te ta dēere, domi goo sari wi u koo Yinni wa, win wāaru tà kun dēere. 15 I n tii se kpa bēen goo u ku raa Gusunò durom bia. I n tii se kpa mōru ye i yi gōruò yu ku raa se nge kpīi pōtura yu wahala doke, kpa yen dēe yi tōn dabinu baba. 16 I n tii se kpa goo u ku ka goo kōo mēna tantanaru sōo, kpa goo u ku maa yina u gāa dēeranu bēere wē, nge Esau wi u bii yerumarun tubi dōra dīa gbēe teerun sō. 17 Amēn biru bēen tii i yē ma u kīa win baaba u nūn domaru kua adama u nūn yinari domi u ñ swaa wa u ka kōsi ye u kua baa mē u kasu ka swīi.

18 Bēe, i ñ susimē guurò te ba koo kpīi bu baba, nge mē Isireliba ba guu te ba mō Sinai susi. Guu te, ta dōo boko mō, ka yam wākuru ka yam tīreru ka woo guna, 19 ka kōban wurenu ka nōogiru.

Ye Isireliba ba nōogii te nua ba suuru kana nōo ge, gu ku maa ka bu gari gēe ko. 20 Domi ba ñ yiire bin dam mō bi bu nēe, “Hunde koni baayere ye ya guu te baba baa ñ n gbeeku yaan na, ba koo ye kpenu kasukuwa bu go.” 21 Ye ba wa mi, ya bērum mō sere Mōwisi u gerua u nēe, “Bērum man mō sere na diirumò.”

22 Adama bēe, Siōnin guura i susi ka Gusunò Yinni wason wuu ge ga sāa Yerusalemu wōrukaa, ka gen gōrado dabi dabiru te ta ñ garirò te ta mēne ka nuku dobu. 23 Gusunòwa i susi wi u sāa tōmbu kpuron siri kowo, ka win bii yerumaban mēnò bēn yīsa yorua wōllò, ka maa tōn geebun hundeba be Gusunò u dēerasia mam mam. 24 Yesuwa i susi wi u sāa nōo mwee kpaa ten swaa sōmò, ka win yem mē mu yēkara, mē mu gari mō yi yi Abelin yemgii nōobu dobu kere.

25 N n mēn na, i n tii se kpa i ku yēron nōo yina wi u ka bēe gari mō. Be ba yina bu win gari swaa daki wi u bu kirò mō handunia sōo, ba ñ seeyasiabu kisirari. Kaa sere gere bēe? Sa ñ kisiramò sà n nūn biru kisi wi u ka sun gari mō wōllun di. 26 Win nōo ga tem yīira sanam mē, adama tē u sun nōo mwee teni kua u nēe, “Kon kpam wure n tem yīire nōn teeru, adama n ñ maa mō mē tōna, ka wōlla.” 27 Ye u nēe, “Kon kpam ko nōn teeru,” ya sōosimò ma taka kooru koo yīirura yu doona kpa ye ya kun yīirurò ya n ka wāa.

28 Yen sō, su Gusunò siara domi sa bandu mō te ta ñ yīirurò kpa su nūn sā nge mē u kī ka bēere wēebu ka nasiaru. 29 Geema, Gusunò bēsen Yinni u sāawa nge dōo wi u ra kam koosie.

13

Nge mē bēsen kookoosu

koo ka Gusunò wēre

1 I n da n bēen naane dokeosibu kī. 2 I yaayo ma n weene i sōbu yaare ko, domi be ba kua mē, ben gaba wōllun gōradoba yaare kua ba ñ ka baaru. 3 I pirisamba yaayo nge mē i ko ko ñ n ka bu wāa sannu. I be ba nōni sōomò yaayo domi bēen tii, wasiya i maa mō.

⁴ I de baawure u n durɔ ka kurɔn suanaan bɛɛɛ yɛ kpa durɔ ka kurɔ sɔɔ torara kun wãa. Domi Gusunɔ u koo bu siri be ba kɔɔ mɛnnamɔ tantanaru sɔɔ ka be ba sakararu mɔ.

⁵ I ku de gobin kīru ta n bɛɛ nɛni. I de ye i mɔ yu ka bɛɛ nɛrena domi Gusunɔ u nɛɛ, “Na n̄ nun derimɔ pai, mɛya na n̄ maa nun biru kisimɔ ka baadommaɔ.”
⁶ Yen s̄na sa ko kpī su tororu so su nɛɛ, “Yinni Gusunɔwa s̄a wi u koo man somi.

Na n̄ gāanu ganun bɛrum mɔ.

Mba t̄nu koo kpī u man kua.”

⁷ I bɛɛn gasɔn swaa gbiobu yaayo be ba bɛɛ Gusunɔn gari n̄ɔsia. I bwisikuo nge mɛ ba ben wāaru disina ma ba gu, kpa i ben naanɛ dokebu saari. ⁸ Yesu Kiri si turo wiya mi, ḡa ka gisɔ ka baadommaɔ. ⁹ I ku de bu bɛɛ torasia ka s̄ɔsi tuku dabinu. Domi Gusunɔn duroma mu weenɛ mu n bɛɛn ḡorusu t̄asisiamɔ, n n̄ mɔ d̄ianun sesenu. Be ba yabu ye kpuro swī ba n̄ yen arufaani gaa waare.

¹⁰ Sa yāku yeru mɔ t̄en yākunu Yuuban yāku kowo be ba ra raa s̄amburu ko dii d̄ɛrarɔ ba n̄ kp̄ bu di.

¹¹ Domi ba ra yaa sabe nin gonu d̄ɔ meniwa wuun biruɔ sanam mɛ yāku kowo t̄anwero u ka nin yem dua dii te ta d̄ɛre gem gem sɔɔ u ka mu Gusunɔ tusia t̄ambun durum s̄. ¹² Yen s̄na Yesun tii maa n̄ni s̄ɔra wuun biruɔ u ka wa u t̄ambu d̄ɛrasia ka win tii tiin yem. ¹³ N n̄ mɛn na, su da win mi wuun biruɔ kpa ba n̄ sun gema nge wi.

¹⁴ Domi sa n̄ wuu gagu mɔ tem mɛ sɔɔ, ge ga ko n̄ wāa ka baadommaɔ. Wuu ge ga wee geya sa kasu. ¹⁵ N n̄ mɛn na, sa n̄ Gusunɔ siaramɔ saa Yesun min di kpeetim sari nge yāku kobu, yera sa n̄ da win yīsiru siare ka bɛɛn n̄ɔ. ¹⁶ I ku gean kobu duari, kpa i n̄ sominamɔ ka ye i mɔ. Ya s̄awa nge yāku ni nu ra Gusunɔ w̄re.

¹⁷ I bɛɛn swaa gbiobu mɛm n̄ɔwɔ kpa i bu wiru kpīya. Domi bɛɛn hunden gariya ba ra n̄ ka wasire ȳn s̄ Gusunɔ u koo bu yen gari bikia. I de bu kpī bu wisi ka nuku dobu, n̄ kun ka nuku sankiranu. B̄a n̄ wisa ka

nuku sankiranu, ya n̄ bɛɛ arufaani gaa kuammɛ.

¹⁸ I n̄ da sun kanaru kue. Sa yɛ kam kam ma bɛɛn ḡɔru ga d̄ɛre domi sa kīwa sa n̄ tii kpare dee dee gāanu kpuro sɔɔ. ¹⁹ Ye na bɛɛ bikiamɔ gem gem, yera i kanaru ko kpa Gusunɔ u de n̄ wurama bɛɛn mi fuuku.

Kanaru

²⁰ Gusunɔ wi u alafia w̄ɛmɔ u bɛɛn Yinni Yesu seeya ḡarin di, ma Yesu wi, u kua bɛɛn yāa kparo boko win yem s̄ mɛ mu n̄ɔ mwɛɛ te ta ku ra kpen gari sire. ²¹ Gusunɔ turo wi, u bɛɛ dam k̄ i ka daa gea ko kpa i ka win kīru ko, kpa u maa s̄amburu ko bɛɛ sɔɔ te ta koo n̄n w̄re saa Yesu Kiri sin min di wi sa ko n̄ bɛɛɛ w̄ɛmɔ sere ka baadommaɔ. Ami.

Garin wii goberu ka t̄biribu

²² Negibu, na bɛɛ kanamɔ i de i dam k̄ɛ gari yi swaa daki ka temanabu, domi ye na bɛɛ yorua tire teni sɔɔ ya n̄ d̄ɛu. ²³ Na kī i n̄ yɛ ma ba bɛɛgii Timɔte kara pirisɔm di. U n̄ tunuma yellu, sa ko na bɛɛn mi sannu.

²⁴ I bɛɛn swaa gbiobu kpuro t̄birio ka maa naanɛ dokeobu kpuro. Italin naanɛ dokeobu ba maa bɛɛ t̄bura.

²⁵ Gusunɔn durom mu n̄ ka bɛɛ kpuro w̄a.

TIRE TE YAKɔBU U YORUA

Yakɔbun tire te, ta ka naanɛ dokeobu yā be ba yarinɛ baama mi Romugiba bandu dii. Ta sun sɔɔmɔ nge mɛ n weenɛ Yesugii u win wāaru diisina. Wahala yà n nùn deema, n weenɛ u tɛmana, u ku Gusunɔ taarɛ wē. Domi win min diya u koo somiru wa. N weenɛwa u win yara kpī, kpa u sɔɔsi win kookoosu sɔɔ ma u sāa Yesugii. N n̄ weenɛ u goo gɛm. Tɔmbu kpuro ba sāawa tia Gusunɔn nɔni sɔɔ.

Tire ten gari mɛro ya sāawa kookoosu sɔɔra tɔnun naanɛ dokebu bu koo sɔɔsira.

Tire ten kpunaa

1. Tɔbiribu, wiru 1:1.
2. Naanɛ ka bwisi, wiru 1:2-8.
3. Sāaro ka gobigii, wiru 1:9-11.
4. Laakari mɛeribu ka kəkiribu, wiru 1:12-18.
5. Nɔɔbu ka kobu, wiru 1:19-27.
6. A ku goo gɛm, wiru 2:1-13.
7. Naanɛ dokebu ka bin kookoosu, wiru 2:14-26.
8. Yesugii ka win yara, wiru 3:1-12.
9. Bwisi yi yi wee wəllun di, wiru 3:13-18.
10. Kookoo kɔsusun kirɔba, wiru 4:1n di sere wiru 5:6.
11. Tɛmanabu ka kanaru, wiru 5:7-20.

Tɔbiribu

¹ Bɛɛ, bwesenu wəkura yiru, bɛɛ be i yarinɛ handunia kpuro sɔɔ, nɛ Yakɔbu, Gusunɔ ka Yinni Yesu Kirisin yoo, na bɛɛ tɔbura.

A bwisi kanɔ ka naanɛ

² Nɛgibu, laakari mɛeri bwese bwe-seka yè sɔɔ i wəri kpuro i ye garisio gɔru dobu. ³ Domi i yɛ ma bɛɛn naanɛ dokebu bù kun laakari mɛeribu kpanɛ bu koo bɛɛ tɛmanabu marua. ⁴ Adama i de tɛmanabu bu bin sɔmburu ko sāa sāa kpa i n ka sāa tɔn girobu be ba yiba, kpa gāanu kun maa bɛɛ tie. ⁵ Bwisi yi n bɛɛn goo kɔmiɛ u Gusunɔ bikio, u koo nùn yi wē domi Gusunɔ wiya u yi tɔmbu kpuro wɛɛmɔ ka nuku tia gerusibu sari. ⁶ Adama yɛro u bikio

ka naanɛ, n kun ka sika. Domi wi u sika mɔ u sāawa nge nim wɔkun nim mɛ woo ga suamɔ ga bɔrikiamɔ yam kpuro. ⁷⁻⁸ U sāawa gɔrusu yirugii wi u n̄ swaa tia swīi win wāaru sɔɔ. Tɔnu win bweseru u ku bwisiku ma u koo gāanu ganu wa Yinni Gusunɔn mi.

Sāaro ka gobigii

⁹ I de naanɛ dokeo bwɛɛbwɛɛ u woo kana yèn sɔ Gusunɔ u nùn wəlle sua. ¹⁰ Dukiaɗii maa u woo kanɔ win kawabun sɔ, domi u koo doona nge yakasun wɛsu. ¹¹ Sɔɔ yara ka win yam susuru ma yakasu gbera, sin wɛsu dɛrura ma sin buram kpa. Nge mɛya dukiaɗii u koo dɛrura win sɔma sɔɔ.

Laakari mɛeribu ka kəkiribu

¹² Doo nɔɔrugiiwa wi u laakari mɛeribun saa sɔɔ tɛmana. Domi win laakari mɛeribun biru u koo wāaru wa tɛn nɔɔ mwɛɛru Yinni bu kua be ba nùn kī. ¹³ Bā n ka goo kɔsa kəkura u ku raa gere u nɛɛ, Gusunɔwa u nùn kəkura. Domi ba ku ra ka Gusunɔ kɔsa kəkiri, mɛya win tii u ku ra maa ka goo kɔsa kəkiri. ¹⁴ Adama sanam mɛ tɔnun kīru kankam ta nùn soka ta gawa, yera u kəkirira. ¹⁵ Yen biru kīru kankam ra gura sue kpa tu toraru ma, toraru t̄n maa kpɛa ta kpa, kpa tu gɔɔ ma.

¹⁶ Nɛn kīnasibu, i ku tii nɔni wɔke. ¹⁷ Kɛɛ geeru baatere ka kɛɛ buranu kpuro saa wəllun diya nu ra nɛ. Nu maa weewa Gusunɔn min di wi u sɔɔ ka suru taka kua. Wiya wi u ku ra kɔsi, u n̄ maa tiro mɔ. ¹⁸ Win tii tiin kīru sɔɔra u ka sun kua win bibu ka win gari gee su ka ko nge yāku gbiikii te u mwa win taka kooru kpuron di.

Nɔɔbu ka kobu

¹⁹ Nɛn kīnasibu, i yeni yɛ sāa sāa, adama i de baawure u n da nɔ kpaaka, kpa u n da saku u sere gere, kpa u n da tɛ u sere mɔru bara. ²⁰ Domi tɔnun mɔru ku ra kom gem ko Gusunɔn nɔniɔ. ²¹ Yen sɔ, i daa disinugia ka kom kɔsum kpuro derio kpa i gari yi mwa ka tii kawabu yi Gusunɔ u duura bɛɛn gɔruɔ domi yiya yi koo kpī yi bɛɛn hunde faaba ko.

²² Adama i de i ko gari yin kowobu, n n̄ mɔ yin nɔwɔbu tɔna be ba tii nɔni wɔkumɔ. ²³ Domi wi u gari nua ma u

n̄ kue, u s̄awa nge dur̄o goo wi u win wuswaa m̄era diki s̄o. ²⁴ Ye u m̄era u kpa u doona ma u duari mii mii nge m̄e u s̄a. ²⁵ Adama wi u wooda gea w̄erim̄o ye ya t̄onu yakiam̄o ma u ye m̄em n̄owamm̄e ka temanabu, ma u n̄ s̄a n̄ow̄o wi u koo duari, wiya s̄a doo n̄orugii win s̄amburu s̄o.

²⁶ Goo ù n̄ tamaa u Gusun̄o s̄aam̄o ma u n̄ win yara kp̄ia, u tii weesu kuamm̄ewa, win s̄aru kama. ²⁷ Wi Gusun̄o Baaba u garisi win s̄a geon tii, wiya wi u ra gobekuba ka ḡaminibu n̄ari ben n̄oni sw̄aru s̄o kpa u tii n̄ene handunian disinun di.

2

A ku goo gem

¹ N̄egibu, b̄ee be i b̄esen Yinni yikogii Yesu Kiriisi naane doke, i ku t̄ambun b̄ere keranaa m̄eri. ² Nge m̄e n̄ t̄e w̄aa, gobigii goo u du b̄een m̄enn̄o yer̄o ka wuran taabu ka yabe buraru, kpa s̄aro goo u maa duuma ka yabe k̄ianu. ³ I n̄ yabe burarugii b̄ere w̄e i n̄ee, u sin̄o t̄on giro sin yer̄o, ma i maa s̄aro s̄owa wi, u ȳero gīo, n̄ kun m̄e u sin̄o tem̄o, ⁴ i n̄ t̄ambun b̄ere keranaa m̄erim̄o? I n̄ maa bu sirim̄o ka bwisiku ni nu kun d̄ende?

⁵ N̄en k̄inasibu, i swaa dakio. Gusun̄o u bu ḡosa be ba s̄a s̄arobu handunian n̄oni s̄o bu ka ko dukiagibu ben naane dokebun s̄o, kpa bu bandu di te u be ba n̄un k̄i n̄o mw̄eru kua. ⁶ Adama b̄ee i s̄aro be gema. N̄ n̄ dukiagii bera ba b̄ee dam d̄orem̄o ba b̄ee gawam̄o ba ka daam̄o siri yer̄o? ⁷ Beya ba maa ȳisi gee te gari kam gerusim̄o te Gusun̄o u b̄ee w̄e.

⁸ Ka gem, gea i m̄o, ì n̄ ban te Gusun̄o u sw̄iin wooda m̄em n̄owa nge m̄e Gusun̄on gari gerua yi n̄ee, “A wunen t̄onusi k̄i n̄ge wunen tii tii.”

⁹ Adama ì n̄ t̄ambun b̄ere keranaa m̄era durumwa i m̄o, ma wooda ya b̄ee taare w̄em̄o ȳen s̄o i n̄ ye m̄em n̄ow̄e. ¹⁰ Domi baawure wi u woodaba kpuro sw̄ii ma u tia tora, ȳero ye kpuro torariwa. ¹¹ Geema, wi u n̄ee, “I ku sakararu ko,” wiya maa n̄ee, “I ku t̄onu go.” Yen s̄o, à kun sakararu kue, adama ma a t̄onu

go, a wooda sarawa. ¹² I gari geruo kpa i n̄ m̄o nge be Gusun̄o koo siri ka wooda ye ya t̄onu yakiam̄o. ¹³ Domi wi u kun w̄onw̄ondu m̄o, w̄onw̄ondu sariru s̄ara ba koo ȳero siri, adama w̄onw̄onda ta koo kp̄i tu woo kana siribun wuswaa.

Naane dokebu

ka bin kookoosu

¹⁴ N̄egibu, are yer̄a n̄ m̄o, goo ù n̄ gerua u n̄ee, u naane dokebu m̄o, kpa u kun bin kookoosu m̄o. Naane doke bi, bu koo ȳero faaba ko? ¹⁵ Su gesi n̄ee, b̄egii goo, t̄on dur̄o n̄ kun m̄e t̄on kur̄o u ȳanun ȳaru m̄o ma u n̄ maa m̄o ye u koo di. ¹⁶ B̄een goo ù n̄ n̄un s̄owa u n̄ee, kpuna mu n̄ do, a ku de wooru tu nun go, kpa a di a debu, adama u n̄ n̄un w̄e ȳen bukata u m̄o wasin s̄o, arufaani yer̄a n̄ m̄o. ¹⁷ Nge m̄eya naane dokebu bù n̄ w̄aa bi t̄ona, bù kun s̄osire ka kookoosu, bu kua kam.

¹⁸ Adama goo u koo n̄ee, wini u naane doke, w̄on̄o maa u kookoosu m̄o. Kon gere, a man wunen naane dokebu s̄osio n̄ kun ka kookoosu, kpa n̄e maa n̄ nun n̄en naane dokebu s̄osi ka n̄en kookoosu. ¹⁹ Geema, a naane doke ma Gusun̄o turowa w̄aa. N̄ w̄era m̄e. W̄erekunun tii nu maa ȳe m̄e, ma nu diirim̄o b̄erum s̄o. ²⁰ Adama wun̄e laakari sarirugii, a n̄ tuba ma naane doke bi bu n̄ s̄osire kookoosu s̄o bu s̄awa kam? ²¹ Mba n̄ dera b̄esen sikado Aburhamu u gem wa Gusun̄on wuswaa. Win kookoosa, ye u ka win bii Isaki ȳakuru kua. ²² A n̄ wa win naane dokebu ka win kookoosu s̄im̄o sannu? Ma win kookoosu s̄osi ma win naane dokebu yiba. ²³ Ma Gusun̄on gari koora yi yi n̄ee, “Aburhamu u Gusun̄o naane kua, ma Gusun̄o u n̄un garisi gemgii.” Ma ba n̄un soka Gusun̄on b̄ar̄o. ²⁴ N̄ n̄ men na, i wa ma Gusun̄o u t̄onu gem w̄em̄o win kookoosun s̄o, n̄ n̄ m̄o win naane dokebu t̄onan s̄o.

²⁵ Nge m̄eya n̄ maa s̄a ka Rahabu, kur̄o tan̄o wi. U gem wa Gusun̄on wuswaa win kookoosun s̄o ye u ka dera Yuuban ḡoro be, ba dua win ȳenūo ma u bu yara ka swaa tuka gaa. ²⁶ Nge m̄e wasi yi yi kun hunde m̄o

gora, nge meya maa naane doke bi bu kun sɔsire kookoosu sɔɔ, bu kua kam.

3

Yesugii ka win yara

¹ Negibu, i ku de i n dabi bee be i kɪ i ko Gusunɔn garin keu koosiobu. Domi i yɛ ma bese be sa Gusunɔn garin keu sɔsimo ba koo sun siri ka wɔnwɔndu sariru n kere gabu. ² Gãa dabinu sɔra bese kpuro sa ra tore. Goo ù kun tore gere sɔɔ u sãawa tɔnun tii wi u koo kpɪ u win wasi kpuro yaruka doke. ³ Sa ra dumi yaruki dok-eye yi ka sun mem nɔwa. Nge meya sa ko kpɪ su yin wasi kpuro gɔsikia. ⁴ I kpam goo nimkusu mɛerio. Baa me su kpã ma woo damgisu su bɔrikiamɔ, sese piibuwa ba ra ka su gɔsikie, nge me goo tɛmɔ u kɪ. ⁵ Nge meya yara ya sãa gãa piibu wasi sɔɔ. Adama ya ra woo kane gãa bakanun sɔ.

I mɛerio nge me dɔɔ yɛe piibu ga koo kpɪ gu dãa sube bakaru dɔɔ meni. ⁶ Yara ya maa sãawa nge dɔɔ. Ya sãa nge kɔsan wãa yeru besen wasin doo dookan suunu sɔɔ, ma ya wasi kpuro sankumɔ, ya maa besen handunian wãaru kpuro dɔɔ menimɔ ka gɔrin dɔɔ. ⁷ Tɔnu u koo kpɪ u yee bwese bweseka kamia, yi yi naasu nne mɔ ka yi yi kabirimɔ ka yi yi wãa nim sɔɔ, ka sere gunɔsu. U mam yi kamia kɔ. ⁸ Adama goo sari wi u koo kpɪ u yara kamia. Ya sãawa gãa kɔsunu ni goo kun kpɛ u dwiiyasia. Ma ya dɛe gɔogii yiba. ⁹ Yera sa dendimɔ sa ka Yinni besen Baaba siaramɔ, sa maa kpam ka ye tɔmbu bɔrusimɔ be Gusunɔ u taka kua win weenasibu. ¹⁰ Siarabun gari ka bɔrin gari yarimɔ nɔɔ teu gen min di. Negibu, n n weene n sãa nge me. ¹¹ Bwii tian di nim durom ka nim taatam ko n swɪ sannu? ¹² Negibu, mango ya koo sɔɔbun binu ma? Nge bere tɔka ya koo mango ma? Meya maa ba ku ra nim durom sɔke nim me mu bɔru mɔn di.

Bwisi yi yi wee wɔllun di

¹³ Been wara u bwisi ka yɛru mɔ. U bwisi yi sɔsio win daa gea sɔɔ

ka kookoo si u mɔ ka tii kawabu ka laakari. ¹⁴ Adama i n nisi kɔsunu ka kinenu mɔ been gɔruɔ, i ku woo kana. I ku maa gem weesu kua. ¹⁵ Bwisi yin bwesera kun wee wɔllun di. Yi sãawa handuniagii, ka wasigii, ka Setamgii. ¹⁶ Domi mi nisinu ka kinenu wãa, miya daa bereteke ka kɔsa kpuro ra n wãa. ¹⁷ Adama bwisi yi yi na wɔllun di, gbiikaa yi dɛere, yen biru yi nɔɔ tia kasu, yi du, yi n ka wesiano sɛ, yi wɔnwɔndu mɔ ma yi ra sɔm geenu ko. Yi n kɪru gem wɛemɔ, yi n maa murafitiru mɔ. ¹⁸ Be ba nɔɔ tia kasu ba duurumɔ ka alafia, ma ba gem gɛemɔ.

4

Handunian kɪru

¹ Man diya sannɔsu ka sikirinɔsu naamɔ been suunu sɔɔ. Su naamɔwa gãa dabinun binen di ye ya ra n tabu mɔ been wasi sɔɔ. ² I kɪ i n gãanu mɔ ni i n kpɛ i wa, ma i sɔru sãa i ka tɔnu go. I gãanun bine mɔ ni i n kpɛ i wa, ma i sikirinamɔ, i sankinamɔ. Ye i kɪ, i n ye mɔ domi i ku ra Gusunɔ bikie. ³ I n maa bikia i ku ra wa yɛn sɔ torara i ka bikiamɔ kpa i ka ye dendi been tii tiin kɪru sɔɔ. ⁴ Bee be i n ka tɔn turo yɔ, i n yɛ ma handunian bɔrɔ Gusunɔn yiberewa? N n men na wi u kɪ u ko handunian bɔrɔ, u tii kua Gusunɔn yiberɛ. ⁵ I kun tamaa kam sɔra Gusunɔn gari gerua yi nee, “Gusunɔ u besen hunde ye u sun wɛn kɪru bikiamɔ ka nisinu.” ⁶ Adama u ra tɔnu durom kue me n kpãaru kere, domi Gusunɔn gari nee, “Gusunɔ kun wãa be ba tii suen biruɔ, adama u tii kawobu durom kuamme.” ⁷ N n men na, i Gusunɔ wiru kpɪyɔ. I Setam yinɔ kpa u bee suuri. ⁸ I Gusunɔ susio, u koo maa bee susi. I been nɔma dɛerasio, bee durumgibu. I been gɔrusu sãrasio, bee gɔrusu yirugibu. ⁹ I de i n nuki sankire kpa i n gɔɔ wooru sɔ kpa i swɪ. I de been yɛesu su gɔsia swɪi kpa been nuku dobu bu gɔsia nuku sankiranu. ¹⁰ I been tii kawo Yinni Gusunɔn wuswaɔ kpa u bee sua wɔllɔ.

A ku wunegii siri

11 Negibu, i ku kōsa manina. Wi u win winsim kōsa gerumə, n̄ kun m̄e wi u n̄n sirimə, woodan kōsa u gerumə ma u ye sirimə. Wee, à n wooda sirimə, a n̄ maa s̄a wi u ra ye m̄em n̄əw̄e ma n̄ kun m̄ə wi u ye sirimə. 12 Gusunə turowa wooda w̄emə, wiya maa s̄a siri kowo. Wi turowa koo kp̄i u faaba ko, wiya koo maa kam koosia. N n̄ m̄en na, wara ra n̄ wun̄e a ka wun̄en winsim siri.

I ku tii sua

13 I man swaa dakio t̄ē, b̄eē be i m̄ə, gis̄ə n̄ kun m̄e sia i ko da wuu kasa i ko mi w̄ə t̄ia kpa i tenkuru ko i are di. 14 Domi i n̄ ȳē ye b̄eēn w̄āra ko n̄ s̄a sia. I s̄āwa nge buk̄ə ge ga ra w̄orum̄e saa fiiko s̄ə, yen biru kpa gu yarina. 15 M̄e n̄ ween̄e i gere wee. Yinni Gusunə ù n̄ k̄i, ma i w̄āa, i ko yeni ko, n̄ kun m̄e yeə̄n̄ə. 16 Adama t̄ē i woo kanam̄ə i tii suam̄ə. Woo kana bin bweseru kpuro bu n̄ w̄ā. 17 Nge m̄eya baawure wi u gean kobu ȳē ma u kun kue, u torawa.

5

Dukiagibun kir̄ə

1 T̄ē b̄eē dukiagibu, i man swaa dakio. I sw̄īȳə kpa i n̄ araru m̄ə wahala ye ya b̄eē sisien s̄ə. 2 B̄eēn dukia sankira, ma gemi b̄eēn ȳānu di. 3 B̄eēn wura ka b̄eēn sii geesu wurura diira. Wurura yera ya koo b̄eē are k̄suru diiya, kpa yu b̄eēn wasin yaa baasi di nge d̄ə. I dukia gura i taasine sanam d̄āakim m̄eni s̄ə. 4 Wee, i n̄ s̄əm kowobu ben gobi k̄sie be ba ka b̄eē d̄ianu gura gber̄ə, ma gobi yi, yi wuri m̄ə. D̄ia guro ben wuri maa dum̄ə w̄əllu ka tem Yinnin swaa s̄ə. 5 I b̄eēn w̄āaru di handunia s̄ə ka dukia baka ka ȳēribu. I dim̄ə i b̄oriam̄ə nge ȳā saka ȳāru. 6 I geegii taare w̄ē i go, u n̄ maa ka b̄eē gabirine.

Temanabu ka kanaru

7 Yen s̄ə, negibu, i temanə sere Yinni u ka wurama. I m̄erio nge m̄e gbee wuko ra n̄ suuru s̄a u n̄ ka tem mara mu n̄n d̄ia geenu marua. U ra n̄ guri gbiikii ka d̄āaki mara. 8 B̄eēn tii maa,

i n̄ suuru s̄a, i n̄ ȳə dim dim domi Yinnin naaru ta turuku kooma.

9 Negibu, i ku ḡoburu waana kpa bu ku raa b̄eē taare w̄ēn s̄ə. Wee siri kowo u ȳə d̄ii k̄ənn̄əw̄ə. 10 Negibu, i Gusunə s̄əm̄əbu yaayo be ba gari gerua ka Yinnin ȳisuru. I ben suuru saario ye ba kua n̄ni sw̄āaru s̄ə. 11 Wee, sa bu sokum̄ə doo n̄ərugibu ȳen s̄ə ba ȳra dim dim. I Yoobun temanabun baaru nua, i maa ȳē ye Yinni Gusunə u n̄n kua yen biru. Domi Yinni u ra w̄ənw̄əndu ka t̄ən geeru ko.

12 Ye n̄ kpuro kere negibu, i ku ka w̄əllu b̄ore, n̄ kun m̄e ka tem, n̄ kun m̄e ka ḡāanu ganu. I gesi geruo m̄eya sanam m̄e n̄ s̄a m̄e, kpa i gere aawo, n̄ n̄ m̄e, sanam m̄e n̄ n̄ m̄e, kpa i ku ka w̄əri Gusunə siribu s̄ə.

13 N̄ni sw̄āara b̄eēn goo deemawa? U kanaru koowo. Goon nukura ta do? U Gusunə siaro ka womusu.

14 B̄eēn goowa bar̄ə? U Yesun yigbe t̄ənwerobu sokus̄io. Bera ba koo n̄n gum t̄are ka Yinnin ȳisuru kpa bu n̄n kanaru koosi. 15 Kana naan̄egii te, ta koo bar̄ə wi faaba ko. Yinni Gusunə u koo n̄n bw̄āa dobu w̄ē. U n̄ daa maa tora, ba koo n̄n suuru kua. 16 N n̄ m̄en na, i b̄eēn durum tuuba kuan̄ə, kpa i n̄ kanaru kuanamm̄e, kpa i ka wa i bekura. Gemgiin kanaru ta dam arufaanigum m̄ə n̄ kp̄ā. 17 Eli, t̄ənuwa nge b̄eē. U kanaru kua gem gem gura yu ku n̄e, ma gura kun na sere w̄ə ita ka suru n̄əba tia. 18 Yen biru u kpa kanaru kua, ma Gusunə u gura n̄esia ma u dera d̄ianu kpia tem̄ə.

19 Negibu, b̄eēn goo ù n̄ ka gem tonda ma goo ka n̄n wurama mi kpa, 20 i n̄ ȳē ma wi u ka toro wurama saa torarun swaan di, u koo toro win hunde w̄əra ḡə̄n n̄man di kpa u de bu tora dabinu kpeesia.

TIRE GBIKII TE PIEE U YORUA

Piee, Yesun bɔɔ turowa u tire te yorua. Yuu be ba yarinε Asin temawa u tu yorua. U bu yoruawa u ka bu dam kε ben nɔni swāaru sɔɔ te ba waamɔ yɛn sɔ ba Yesu naanε doke. Nɔni swāa ten biru Gusunɔ u koo bu tāsisia be ka Yesu Kirisin gbinnaa sɔɔ.

Tire ten kpunaa

1. Tɔbiribu, wiru 1:1-2.
2. Yiyɔ bi sa mɔ Yesu sɔɔ, wiru 1:3-12.
3. Tii nɛnubu dɛɛraru sɔɔ, wiru 1:13n di sere wiru 2:10.
4. Gusunɔn sɔm kowon wāaru, wiru 2:11-25.
5. Kurɔbu ka ben durɔbun wāasinaa, wiru 3:1-7.
6. Yesugiin temanabu nɔni swāarun saa, wiru 3:8n di sere wiru 4:19.
7. Gusunɔn yāa gɔɔn nɔɔribu, wiru 5:1-11.
8. Tɔbiri dāakibu, wiru 5:12-14.

Tɔbiribu

¹⁻² Bεε be Gusunɔ u gɔsa ma i yarina i sāa sɔbu Pontuɔ ka Galatiɔ ka Kapadosiɔ ka Asiɔ ka Bitiniɔ, Gusunɔ Baaba u bεε gɔsa nge mε u raa gɔru doke u ko. Ma i kua wigibu win Hunden saabu, kpa i ka Yesu Kirisi mεm nɔɔwa, kpa win yεm mu bεε dɛɛrasia. Nε Piee, Yesu Kirisin gɔrowa, na bεε tire teni yoruamme.

Durom ka alafia n bεε sosia.

Yiyɔ bi sa mɔ Yesu sɔɔ

³ Su Gusunɔ siara, besen Yinni Yesu Kirisin Baaba. Win wɔnwɔn bakaru sɔɔra u sun mara nɔn mεeruse Yesu Kirisin seebu gɔrin din sɔ kpa sa n ka yiyɔ wāarugibu mɔ ⁴ kpa su ka tubi di ye Gusunɔ u wigibu yiyiye. Tubi ye, ya n sankiramɔ, ya n disinu mɔ, yen buram kun maa kpeemɔ. Yera ba bεε yiyiye wɔllɔ, ⁵ bεε be Gusunɔn dam mu kɔsu naanε dokebun saabu i ka faaba wa ye ya sɔɔru sāa yu ka sɔɔsira sanam dāakim sɔɔ.

⁶ Yen sɔna i nuku doo bakabu mɔ, baa mε nuku sankiranu nu kua tilasi tε

saa fiiko sɔɔ, laakari mεeri bwese bwese-sekan sɔ. ⁷ Laakari mεeri bi, bu bεen naanε dokebu wεerimɔ. Nge mε ba ra wura mεeri ka dɔɔ, baa mε ya koo kam ko, nge mεya ba bεen naanε dokebu mεerimɔ, bi bu wura bεere kere gem gem, bu ka bin dam gia. Kpa i siarabu ka yiiko ka bεere wa sanam mε Kirisi koo kurama. ⁸ I nɔn kī baa mε i n nɔn waare. I nɔn naanε doke baa mε i n gina nɔn wa. Ma i nuku doo bakabu mɔ bi bu n ka nɔɔ gerurɔ. ⁹ Domi i bεen naanε dokebun are waamɔ, yeya bεen hunden faaba.

¹⁰ Gusunɔn sɔmɔbu ba faaba yen gari mεera, ba yen saria kasu, ma ba durom mɛn gari gerua mε Gusunɔ u bεε yiyiye. ¹¹ Domi Kirisin hunde wi u wāa be sɔɔ u bu sɔɔwa yellu ma Kirisi u koo nɔni swāaru wa, yen biru u koo maa yiiko wa. Ma ba hania kua bu ka gia sanam mɛrɔ ka swaa yerɔ u ka yā. ¹² Gusunɔ u win sɔmɔ be sɔɔsi ma gari yi u bu nɔmu sɔndia, yi n sāa ben tiigii, ma n kun mɔ bεegii. Tε i gari yi nua. Labaari gean waasu kowoba bεε yi nɔɔsia. Ba gari gerua ka Hunde Dɛeron dam wi u na wɔllun di. Ma Gusunɔn gɔradoban tii ba kī bu gari yin saria gia.

Tii nɛnubu dɛɛraru sɔɔ

¹³ Yen sɔ, i de i n tii sε. I ku dom yībiri, kpa i n durom mε yiyiye kam kam mε ba koo bεε wε sanam mε Yesu Kirisi koo kurama. ¹⁴ I koowo bii mεm nɔwɔbu kpa i ku de bεen wāarun daa yu ka kɔdε menna ye i raa mɔ sanam mε i n gāanu yε. ¹⁵ Adama i de i n dɛere bεen sanu sanusu kpuro sɔɔ nge mε Gusunɔ wi u bεε soka u dɛere. ¹⁶ Mεya Gusunɔ u gerua win gari sɔɔ u nεε, “I n dɛere domi nɛn tii na dɛere.”

¹⁷ Bεen kanaru sɔɔ i Gusunɔ sokumɔ Baaba. Wee, wiya u tɔmbu kpuro ka siri teebu sirimɔ nge mε baawure u kua. Yen sɔ, saa ye ya bεε tie handunia sɔɔ, i ye dio ka win nasiaru. ¹⁸ Bεen tii i yε ye ba ka bεε yakia saa bεen wāa kamgirun di te i tubi di bεen sikadoban min di. N n mɔ ka gāa ni nu koo sankira, nge sii geesu n kun mε wura. ¹⁹ Ka Kirisin yεm bεeregima ba ka bεε yakia wi u ka yāa kinε kpɛndu

weene te ta ñ alebu ñ kun me disinu ganu mō. ²⁰ Gusunō u Kirisi wi gōsa u yi ba sere handunia taka kua, ma u sōsira been arufaanin sō sanam dāakim meni sō. ²¹ Saa win min diya i Gusunō naane doke wi u nūn seeya gōrin di ma u nūn yiiko wē. Nge meya i been naane ka been yīiyōbu doke Gusunō sō.

²² Tē ye i tii sārasia sanam me i gem mem nōwa, ma i been naane dokeosibu kī murafitiru sariru sō, ñ n men na, i n kīane gem gem ka been gōru kpuro. ²³ Domi ba ñ bee mara nōn mēeruse ka bwese te ta koo gbi. Ba bee marawa ka bwese te ta ñ gbimō te ta sāa Gusunōn gari yi yi wasi yi yi ku ra kpe. ²⁴ Nge me Gusunōn gari gerumō, “Tambu kpuro ba sāawa nge yakasu. Ma ben beere kpuro sāa nge sin wēsu. Yakasu ra ghere, kpa sin wēsu dērura. ²⁵ Adama Yinni Gusunōn gari ko n wāawa ka baadomma.” Gari yi, yi sāawa Labaari gea ye ba bee waasu kua.

2

Kpee wasiru ka bwese dēeraru

¹ N n men na, i kōsa kpuro derio ka weesu kpuro ka murafitiru, ka nis-inu, ka tōn yaa kasikibu. ² Nge me bii wēnu ra bōm kā, i hunden dīa dēeranu kīō ni nu sāa Gusunōn gari kpa i ka kpēa faaban swaa sō. ³ Domi i Yinnin durom denda.

⁴ I susio win mi, wi u sāa nge kpee wasiru te tōmba yina adama Gusunō u tu gōsa ta maa beere mō win mi. ⁵ I na been tii nge kpee wasinu bu ka bee dendi bu ka hunden wāa yeru bani. Miya i ko n sāa yāku kowo dēerobu be ba tii Gusunō wēmō nge yāku ni u koo mwa Yesu Kirisin saabu. ⁶ Domi ba yorua Gusunōn gari sō, Gusunō u nē, “Na kpee beeregiru gōsa na tu kua gani gōmburun dam Siōniō. Wi u tu naane doke, u ñ sekuru wasi.”

⁷ Kpee te, ta beere mō bee be i naane doken mi, adama be ba ñ naane doken mi, ba yorua ba nē, “Kpee te banōba yina, teya ta kua gani gōmburun dam.”

⁸ Ma gam gum ba kpam nē,

“Kpee tera ta tōmbu sokurasiamō. Teya ta maa bu suramō.”

Ba sokura yèn sō ba yina bu gari yi naane doke. Yeya Gusunō u raa gōru doke ben sō.

⁹ Adama bee i sāawa bwese te ba gōsa, i maa sāa sina bokon yāku kowobu, i sāa bwese te Gusunō u yakia u yii nenem, kpa i ka win tōn geeru kpura wi, wi u bee soka yam wōkurun di i ka du win yam bururam maamaakigim sō. ¹⁰ Gasō, i ñ sāa bwese te gōo u yē, adama tē i kua Gusunōn tōmbu. Gasō i ñ daa wōnwōndu wa, adama tē i wōnwōndu wa.

Gusunōn sōm kowon wāaru

¹¹ Kinasibu na bee kanamō, bee be i sāa nge sōbu ka kpikobu handunia ye sō, i de i tii kpī ka wasin bine ye ya ra n tabu mō ka been hunde. ¹² I de i n daa gea mō be ba ñ naane doken wuswaa. Nge meya baa bā n bee daa kōsa mani ba koo been sōm geenu wa kpa bu Gusunō siara sanam me u koo bu siri.

¹³ I wirugibu kpuro wiru kpīyō Yin-nin sō, ñ n tem yēron na, wi u dam bo, ¹⁴ ñ n maa wuu yērobun na, be u gōrimō bu ka kōsan kowobu seeyasia kpa bu gean kowobu siara. ¹⁵ Ka gem, ye Gusunō u kī, yera i ka been sōm geenu gari baka yēru sariba marisia. ¹⁶ I tii kparo nge be ba tii mō, adama i ku been tii mōru dendi i ka kōsa wukiri. I n been wāaru dimō nge Gusunōn yobu. ¹⁷ I tōmbu kpuro beere wēyō, i been naane dokeosibu kīō, i Gusunō nasio, kpa i tem yēro beere wē.

Ye Kirisin nōni swāara

sun sōsimō

¹⁸ Bee sōm kowobu, i been yinnibu wiru kpīyō ka beere wē bakabu, n ñ mō be ba sāa tōn geobu ka be ba du tōna, adama ka be ba sēn tii. ¹⁹ Ka gem, siaraba, ñ n ka nōni swāaru temana Gusunōn sō, te i ñ ka weene. ²⁰ Nge arufaanin yerā n mō ñ n ka soberu temana tora te i kuan sō. Adama ñ n nōni swāaru wa gea ye i kuan sō, ma i temana, siaraba Gusunōn mi. ²¹ Yenin sōna Gusunō u bee soka domi Kirisin tii u nōni swāaru wa been sō

ma u bee kom gem sōasi kpa i ka win yira swīi. ²² U ñ torare, ba ñ maa weesu nōore win nōon di. ²³ Ye ba nùn wānwa u ñ wāmburu kāsie. Ye ba nùn nōni sōawa u ñ bu bōrusi, adama u tii Gusunō wi u ra siri dee dee wēwa. ²⁴ Kirisin tii u besen toranu sōawa win wasi sōo dāa bunanaru wōllō, kpa su ka toranu karana kpa sa n wāaru dimō gem sōo. Win mēeran bosun sōna i bekura. ²⁵ Domi i raa sāawa nge yāa ni nu kōore, adama tē i wurama been hunden kparon mi, wi u bee kōsu.

3

Kurōbu ka ben durōbun

wāasinaa

¹ Bee maa kurōbu, i been durōbu wiru kpīiyō, kpa baa ben gabu bā kun Gusunōn gari naane doke, been daa yu de bu naane doke. N ñ maa tilasi i gari gere, ² domi ba koo wa ma been wāara dēere i maa tōnun bēere yē. ³ I ku kasu i tii ko kurō burabu ka been serin tara, ka wuraba, ka yāa buranu. ⁴ Adama i de been buraru ta n sāa sōakiru te ta ñ kpeemō, teya daa duudwia. Yeniwa gāa bēereginu Gusunōn wuswaaō. ⁵ Nge mēya yellun tōn kurō be ba Gusunō sāamō ma ba nùn yīiyō, ba ra raa tii sōmē, ma ba ben durōbu wiru kpīiya. ⁶ Mēya Saaraa u kua, u Aburhamu mem nōawa sere u nùn soka yinni. Tē, bee ñ n gea mō ma berum kun bee mō, i sāawa win bii tōn kurōbu.

⁷ Bee maa durōbu, i n wāasine ka been kurōbu i n yaaye ma ba ñ bee dam tura. I bu bēeren kookoosu kuo, domi Gusunō u koo maa bu wāaru kē ka bee sannu. I n mō mē kpa gāanu ganu nu ku been kanaru gbara.

Nōni swāaru gem saabu

⁸ Ye kpuron biru i n bwisiku teenu ka kīi teeru mō. I n kīane nge maabu ka wānōbu. I n wānwāndu mōasine ka tii kawabu. ⁹ I ku kōsa kāsiena, i ku wānna, adama i domaru kuanō, domi Gusunō u bee sokawa i ka ko mē kpa i domaru wa. ¹⁰ Nge mē Gusunōn gari gerumō,
“Wi u kī u wāa geeru di,
kpa u n nuku dobu mō tōru baatere,

u kōsan gerubu de kpa u win nōo kpīi ka weesu.

¹¹ U de u kōsa suuri kpa u gea ko, kpa u n alafia naa gire.

¹² Domi gemgiba Yinni Gusunō u nōni wēe.

Ma u ben kanaru swaa daki.

Adama u kōsan kowobu nōni menimō.”

¹³ Wara u koo bee nōni sō ñ n hania mō i ka gea ko. ¹⁴ Baa ñ n nōni swāaru wa gem sō, doo nōrugiba bee. I ku tōmbun berum ko, i ku maa wurura. ¹⁵ Adama i de Kirisi u n sāa Yinni been gōruō. I n sōaru sāa i ka bu wisi be ba bee been yīiyōbun asansi bikiamō. ¹⁶ Adama i bu wisio teeru ka bēere. I de been gōru ga n dēere kpa be ba been daa gea ye ya wee Kirisin min di kōsa gerusimō bu sekuru wa sanam mē ba bee nōo mani. ¹⁷ Domi n sanō tōnu u nōni swāaru wa gean kobun sō, ñ n sāa Gusunōn kīru, n kere u tu wa kōsan kobun sō. ¹⁸ Nōn teera Kirisi u gu gem sarirugibun durum sō, wi, wi u sāa gemgii, kpa u ka bee da Gusunōn mi. Ba nùn go, u guwa nge mē tōmba ra gbi, adama ba nùn seeya ka Hunde Dēeron dam. ¹⁹ Ka Hunde win dama u da u gōribu waasu kua be ba nēni gōriō, ²⁰ be ba ñ daa Gusunō mem nōawe sanam mē u tēmanē sere Nōwe u ka goo nimkuu dāka u kpa. Goo nimkuu ge sōo, tōmbu fiikowa ba dua nge be nōoba ita, ma ba faaba wa saa nim di. ²¹ Nim mē, mu raa sāawa batemun weenasia ye ya bee faaba mō tē. N ñ mō ya wasin disinu wōkamō, adama ya sāawa seeda ma sa tii Gusunō wē ka gōru dēerō Yesu Kirisin seebun sō, ²² wi u da wōllō ma u wāa Gusunōn nōm geuō. Miya Gusunōn gōradoba ka wōllun yīikogibu ka damgibu ba nùn wiru kpīiyē.

4

Wāaru te ta kōsa

¹ Kirisi u nōni swāaru wa win wasi sōo, yen sō, bee maa n weene bwisiku tee ni, nu n bee dam kāa. Domi wi u ka nōni swāaru tēmana win wasi sōo u torarun baa deriwa, ² kpa saa ye ya nùn tie win handunian wāaru sōo

u n ka wāa u ka Gusunən kīru ko, n n̄ m̄ wasin kīru kankam. ³ Geema, gasən saa ye i raa di i ka kua ye tən tukoba ra kā, ya tura. I raa wāa daa bereteke s̄o ka bine ka aka tam n̄orubu ka tam n̄orubun w̄orusu ka būu s̄aru te Gusun̄o u yina. ⁴ Tē, ba biti soore yèn s̄o i n̄ maa ka bu koma bereteke ni m̄, ma ba b̄e w̄omm̄. ⁵ Adama ba n̄ koo ko ba kun gari yi Gusun̄o tusie wi u s̄aru s̄a u ka wasobu ka ḡribu siri. ⁶ Yen s̄ona ba raa bu Labaari gea waasu kua be ba gu kpa ben hunde ya n ka wasi nge m̄e Gusun̄o u wasi, baa m̄e ba bu siri nge t̄ambu handunian w̄aru s̄o.

Be ba ka Gusunən k̄enu

s̄amburu m̄ò dee dee

⁷ Baayere kpuron kpeeru ta turuku kua. N n̄ m̄en na, i tii n̄enūo ka laakari, kpa i se i ȳra i ka kp̄i i kanaru ko. ⁸ Ye n̄ kpuro kere, yera i hania koowo i n̄ k̄ian̄e domi kīru ta tora dabin̄u wukirim̄. ⁹ I dam̄ koosian̄o b̄een tii tiin̄e s̄o ka nuku tia. ¹⁰ B̄een baawure u de u ka win k̄e te Gusun̄o u n̄n̄ n̄omu s̄ondia dendi gabun s̄o nge wi u ka Gusunən k̄e bwese bweseka s̄amburu m̄ò dee dee. ¹¹ Wi u waasu m̄ò u de u Gusunən gari gere. Wi u maa goo s̄amburu kuamm̄e u tu koowo ka dam̄ m̄e Gusun̄o u n̄n̄ w̄e, kpa ḡaanu kpuro s̄o bu Gusun̄o b̄ere w̄e saa Yesu Kirisin min di, wi u yiiko ka dam̄ m̄o sere ka baadommā. Ami.

Kirisigiin t̄emanabu

n̄ni sw̄āaru s̄o

¹² K̄inas̄ibu, i ku biti soora ka laakari m̄eri bi bu b̄e w̄erim̄ nge d̄o. I ku bu garisi ḡa tukunu. ¹³ Adama i ḡru doro ye i ka Kirisin n̄ni sw̄āaru s̄o b̄onu m̄o, kpa i n̄ maa nuku doo bakabu m̄o t̄o te win yiiko ya koo s̄osira. ¹⁴ Doo n̄aroba b̄e, b̄a n̄ b̄e w̄omm̄ Kirisin ȳsirun s̄o, domi Gusunən Hunde yiikogii u w̄a ka b̄e. ¹⁵ B̄een goo u ku de u n̄ni sw̄āaru wa t̄n goberun s̄o, n̄ kun m̄e gb̄enan s̄o, n̄ kun m̄e k̄san kobun s̄o, n̄ kun m̄e yèn s̄o u gari w̄obia w̄ari. ¹⁶ Adama u n̄ n̄ni sw̄āaru wa yèn s̄o u s̄a Kirisigiin, u ku de sekuru tu n̄n̄ m̄wa. N ween̄wa u Gusun̄o b̄ere w̄e yèn s̄o u ȳsi te m̄o.

¹⁷ Saa ya tura siribu bu ka tore. Gusunən t̄amba bu koo maa gbi bu ka tore. Too, b̄u n̄ torua b̄es̄en min di, am̄ona bin wii goberu ta ko n̄ s̄a be ba yina bu Gusunən Labaari gea naan̄e doken mi. ¹⁸ Nge m̄e Gusunən gari gerum̄,

“Geegiin faaba ya n̄ s̄esia, am̄ona n̄ ko n̄ s̄a k̄san kowo ka durumgiin mi.”

¹⁹ Nge m̄eya, be Gusun̄o u dera ba n̄ni sw̄āaru waam̄o, ba n̄ da gea ko, kpa bu ka ben Taka kowo wi u naan̄e m̄o ȳra.

5

Gusunən ȳa ḡon n̄oribu

¹ Yesun yigbe guro guro be ba w̄a b̄een suunu s̄o, bera na ka ȳa. N̄en tii na s̄awa yigbe guro guro nge be, na maa s̄a Kirisin n̄ni sw̄āarun seeda dio ma na b̄onu m̄o yiiko ye ya koo s̄osira s̄o. ² Na b̄e kanam̄o, i Gusunən t̄n be ba w̄a b̄een suunu s̄o kparo ka kīru nge m̄e Gusun̄o u k̄i, n̄ n̄ m̄o ka tilasi n̄ kun m̄e k̄sia bakarun s̄o, adama i tii w̄eȳo b̄een s̄amburu s̄o. ³ I ku bu dam̄ d̄ore be ba b̄e n̄omu s̄ondia i k̄su, adama i bu kom gem s̄osio m̄e ba koo sw̄i. ⁴ Ma sanam̄ m̄e kparobun wirugii koo kurama, i ko are yiikogii m̄wa ȳn buram kun kpeem̄o.

⁵ M̄eya maa, b̄e aluwaasiba, i yigbe guro gurobu wiru kp̄iȳo. B̄e kpuro i tii kawabu sebuo nge yaberu b̄een w̄asin̄aa s̄o, domi Gusunən gari gerum̄, “Gusun̄o kun w̄a be ba tii suen birūo, adama u tii kawobu durom kuamm̄e.” ⁶ N n̄ m̄en na, i tii kawo kpa i tii deri Gusunən n̄m damguūo, kpa u b̄e sua w̄oll̄o saa ye u yi ȳa n̄ tura. ⁷ I b̄een wahala kpuro sobio win mi, u koo b̄e n̄ari.

⁸ I seewo i ȳra kpa i n̄ tii se, domi Setam, b̄een yib̄ere u b̄osu u wuri m̄ò nge gbee sun̄o u kasu wi u koo go u tem. ⁹ I ka tii yin̄o win wuswaāo ka toro sindu naan̄e dokeben s̄o kpa i n̄ ȳe ma n̄ni sw̄āa tenin bwesera ta b̄egibu w̄asi be ba yarin̄e handunia s̄o. ¹⁰ Gusun̄o durom kpurogii, wi u b̄e soka i n̄ ka b̄onu m̄o win yiiko n̄ru sari s̄o, b̄e ka Kirisin gbinn̄aan

saabu, wiya u koo beε ko tɔn yebunu
kpa u beε yōrasia sim sim, kpa u
beε dam kē, kpa u beε tāsisia, sanam
mε i nɔni swāaru wa saa fiiko sɔɔ i
kpa. ¹¹ Wiya ko n bandu dii sere ka
baadommaɔ. Ami.

Tɔbiri dāakibu

¹² Ka Silasi, beεgii wi na naane sāan
somira na ka beε gari fiiko ye yorua
n ka beε dam kē kpa n seeda di ma
Gusunɔn durom mē sɔɔ i yō sim sim,
mu sāawa gem.

¹³ Yesun yigbe te ta wāa Babiloniɔ, te
Gusunɔ u gɔsa nge beε, ta beε tɔbura,
meyaa maa Maaku nen bii u beε tɔbura.

¹⁴ I tɔbirinɔ ka kīru.

Kpa alafia ya n ka beε wāa beε be i sāa
Kirisigibu.

TIRERU YIRUSE TE PIEE U YORUA

Pieen tireru yiruse teni, Yesugibu kpurowa u tu yorua. Ten gari mero saawa, ba n tii se ka keu koosio weesugibu be ba koo kurama ka ben soosi weesuginu ka kom bereteke. N weene bu Gusuno ka Yesu besen Yinnin beere nene bu wa bu ka soosi ni fira ben suunu soan di. U maa bu tubusia yen so Yesu kun wurame fuuku. U nee, Gusuno kun ki tambu bu kam ko. U kiwa bu wurama win mi kpa bu ben durum tuuba ko. Yen sōna Yesu u tēma.

Tire ten kpunaa

1. Tōbiribu, wiru 1:1-2.
2. Yesugiin daa, wiru 1:3-15.
3. Be ba Kirisin yiiko wa, wiru 1:16-21.
4. Keu koosio weesugibu, wiru 2.
5. Yinnin wuramarun nō mwēeru, wiru 3.

Tōbiribu

¹ Bēe be Yesu Kirisi besen Yinni ka besen Faaba kowo geegii u naane dokebu wē nge beee, ne Simō Piee, win yoo ka win goro, nena na beee tire te yoruamme. ² Durom ka alafia n beee sosia yen so i Gusuno ye ka maa Yesu besen Yinni.

Yesugiin daa

³ Win sinaru ta sun kpuro wē yen bukata sa mō sa n ka wāaru mō sa n Gusuno sāmō, kpa sa n nūn giamō wi, wi u sun soka ka win yiiko ka win tōn geeru. ⁴ Nge meya u sun nō mwēe baka beereginu kua kpa i n ka bōnu mō win daa sō, sanam me i sankiranu suuri ni nu wāa handunia sō binen sō. ⁵ Yen sō, i kookari koowo i ka beeen naane dokebu sō lasabu gea sosi, kpa i lasabu gea sō yēru sosi, ⁶ kpa i yēru sō gaya sosi, kpa i gaya sō, suuru sosi, kpa i suuru sō Gusunōn beere yēru sosi, ⁷ kpa i Gusunōn beere yēru sō tōn geeru sosi, kpa i tōn geeru sō kīru sosi. ⁸ Gāa nini, nū n wāa beee sō ma nu sosimō nu n derimō i ko garu koo sarirugibu. Been sōmbura kun maa

mō arufaani sarirugiru n wa i ka besen Yinni Yesu Kirisi gia sāa sāa. ⁹ Adama win mi gāa ni, nu n wāa, wiya sāa nge wōko, u ku ra wa saruō. U maa duari ma ba nūn deerasia win gasōn durum di.

¹⁰ Yen sō, negibu, i hania sosio i ka gia sāa sāa ma Gusunōwa u beee soka ma u beee gōsa, domi i n kua me, i n sokuramō ka baadommaō. ¹¹ Nge meya ba koo de i du ka beere mi besen Yinni Faaba kowo Yesu Kirisi u bandu dii sere ka baadommaō.

¹² Yen sōna, ko na n da n sōru sāa n ka beee gāa ni yaayasia baa me i nu ye kō, baa me i maa yō dim dim gem me sō, me i wura. ¹³ Adama na tamaa n weene saa ye na wāa hunde sō, na n da n beee gāa ni yaayasiāmō kpa beeen laakari ya n ka seewa. ¹⁴ Domi na ye ma n n sosi kon wasi yini deri nge me besen Yinni Yesu Kirisi u man soosi. ¹⁵ Meya kon kookari ko kpa i ka kpī i gāa ni yaaya saa baayere nen doonarun biru.

Be ba Kirisin yiiko wa

¹⁶ Ka gem, sa n suka swīi ye tōmba kua ka ben bwisi, sanam me sa beee besen Yinni Yesu Kirisin dam ka win wuramaru giasia. Sa win kpāaru wawa ka besen nōni. ¹⁷ Domi sanam me Gusunō Baaba u nūn beere ka yiiko wē, u nōo gagu nua saa yiiko bakagiin min di ga nee, “Winiwa nen Bii kīnasi wī sō nen gōru dobu kpuro wāa.” ¹⁸ Besen tii sa nōo ge nua ga na wōllun di sanam me sa wāa ka wi guu deera ten wōllō.

¹⁹ Nge meya Gusunōn sōmōbun gari yi sirera. N weene i yi swaa daki domi yi saawa nge fitila ge ga ballimō yam wōkurō sere yam mu ka sāra kpa Yesu wi u sāa nge yam sārerun kpera yu ka beeen gōrusu bururasia. ²⁰ Gbiikaa i de i n yeni ye ma gari yi Gusunō u win sōmōbu sōōwa yin gee sari yi tōnu u koo kpī u tubusia ka win tii. ²¹ Domi Gusunōn gari gee kun wāa yi tōnu u gerua ka win tiin kīru. Adama tōmba Gusunōn gari gerua nge me Hunde Deero u bu soosi.

2

Keu koosio weesugibu (I maa mæerio Yudu 4-13)

¹ Adama sɔmɔ weesugiba raa wāa tɔn ben suunu sɔɔ. Mɛya maa keu koosio weesugiba koo kurama bɛɛn suunu sɔɔ. Ba koo ka sɔɔsi weesuginu na ka bwisi, ni nu ra tɔmbu kam koosie kpa bu Yinni wi u bu yakia yina. Nge mɛya ba koo tii kam kobu sure suaru sɔɔ. ² Tɔn dabira koo ben daa bɛrɛtɛkɛ swīi, kpa ben sɔ, gabu bu gem swaa wɔmɛ. ³ Keu koosio weesugii ben binɛn sɔ, ba koo bɛɛ taki di ka ben gari yi ba bwisika ba seka. Adama saa tɛɛbun di ben siri kowo sɔɔru sɔa u ka bu siri. Wi u koo maa bu kam koosia u n̄ dɔ.

⁴ Domi Gusunɔ u n̄ wɔllun gɔradoba deri be ba raa tora, adama u bu sure gɔriɔ mi ba bu nɛni wɔru sɔɔ yam wɔkurɔ sere siribun tɔru. ⁵ U n̄ maa yeruku tɔmbu deri adama u Nɔwɛ faaba kua wi u gem kpara ka kpam tɔmbu nɔɔba yiru gabu ye u ka dera nim yibu bakara na ta handunian tɔmbu wukiri be ba n̄ win bɛɛrɛ yɛ. ⁶ U wuu si ba sokumɔ Sodomu ka Gomɔra taarɛ wɛ ma u su kam koosia ka dɔɔ. Nge mɛya su kua yīreru tɔn kɔso be ba koo ra nan sɔ. ⁷ Ma u tɔn geo wi ba mɔ Lɔtu yara wi u ra n̄ nuki sankire tɔn kɔso ben daa bɛrɛtɛkɛn sɔ. ⁸ Domi durɔ wi, u sɔa tɔn geo tɔn ben suunu sɔɔ. Yam sārɛru baaterɛn kɔsa ye u waamɔ ka ye u nɔɔmɔ ya win gɔru dɛɛrɔ tɔya mɔ. ⁹ N n̄ mɛn na Gusunɔ u yɛ mɛ u koo ka be ba win bɛɛrɛ yɛ yara saa laakari mæribun di. U maa yɛ mɛ u koo tɔn kɔsobu yi u ka bu wahala ko siribun sanam, ¹⁰ n̄ mam nɛrɛ be ba ben wasin kīru kankam mɔ ma ba Gusunɔn yiiko gema.

Keu koosio weesugii be, ba sɔawa wɔbiagibu ka tii suobu, ba n̄ maa bɛrum mɔ bu ka wɔllun yiikogibu wɔmɛ. ¹¹ Baa Gusunɔn gɔradoba, be ba bu dam ka yiiko kere gem gem, ba n̄ wɔllun yiikogibu taarɛ wɛmɔ ka wɔmburu Yinni Gusunɔn wuswaaɔ. ¹² Adama marumara tɔn be, ba ka yeni mɔ nge yɛɛ yi yi wāa bu ka mwa bu gon sɔ. Ye ba kun tuba yera ba

wɔmmɔ. Ba koo maa kam kowa nge yɛɛ yi. ¹³ Kɔsa ye ba gabu kua, yera ba koo bu kɔsie. Ba ra n̄ nuku dobu mɔ b̄a n̄ ben wasin kīnu kankam mɔ sɔɔ sɔɔ gbāara. Ba sɔa nge too yākuru, sanam mɛ ba dimɔ ka bɛɛ sannu ka ben akanu, ma ba yɛrimɔ ben taki ye ba tɔmbu dimɔ sɔɔ. ¹⁴ Ba ra n̄ sakararun nɔni mɔ, toranu ku ra bu turi. Ba ra be ba kun yɔ dim dim yina mwɛ. Ben gɔru ga binɛn dɔɔnɛ mɔ. Gusunɔ u bu b̄rusi. ¹⁵ Ba swaa gea deri ma ba kɔɔra. Ba Balamu, Beorun biin swaa swīi wi u kɔsan kobun are kīa. ¹⁶ Adama Gusunɔ u n̄n gerusi win torarun sɔ. Geema ketɛku ge ga ku ra gari ko ga ka n̄n gari kua nge tɔnu ma ga Gusunɔn sɔmɔ win wiira kookoosu yɔrasia.

¹⁷ Tɔn be, ba sɔawa bwii nim sariba ka bukɔ ge woo ga b̄arikiamɔ. Gusunɔ u bu yam wɔkuru yiye ta kpā. ¹⁸ Ba woo kana gari gerumɔ yi yi n̄ wiru mɔ. Ba tɔnun gɔrun binɛ kankam dendimɔ bu ka gabu yina mwa be ba kisirama saa be ba toren min di. ¹⁹ Ba bu tii mɔru nɔɔ mwɛɛru kuammɛ, adama ben tii ba sɔawa ye ya ka bu kam koore dɔɔn yobu. Domi baawure sɔawa ye ya n̄n kamian yoo. ²⁰ Geema, tɔmbu b̄a n̄ handunian daa bɛrɛtɛkɛ kisirari yɛn sɔ ba bɛsɛn Yinni Faaba kowo Yesu Kirisi gia, ma ba kpam dera ya bu mwa ya kamia nɔn mæeruse, ben wāa gbiikira koo sɔaya ka sere dāakiru. ²¹ N ko n̄ daa sanɔ ba kun gem swaa giare ka sere bu ye gia kpa bu wooda dɛɛra biru kisi ye ba bu wɛ. ²² Ye n̄ bu deema ya sɔɔsimɔ ma mɔn teni ta gem gerumɔ te ta nɛɛ, “Bɔɔ ga wura ga gen sianu dabirimɔ, ma kurusɔ ge ba wobura ga kpam yironu burimɔ.”

3

Yinnin wuramarun

nɔɔ mwɛɛru

¹ Nɛn kīnasibu, tire teni ta sɔawa tireru yiruse te na bɛɛ yoruammɛ. Ten baatere sɔɔ na kasu n̄ bɛɛn bwisi gee yamia ka sɔɔsi te na bɛɛ yaayasiamɔ. ² Na kī i Gusunɔn sɔmɔ dɛerobun gari yaaya yi ba raa gerua, ka maa Yinni Faaba kowon wooda ye gɔroba bɛɛ

sõosi. ³ Gbiikaa, i n yē ma sanam dāakim sō, tamba koo yarima ba n sīimō ka ben tiin gōru kīru. Ba koo bēē yaakoru ko ⁴ kpa bu gere bu nēē, Yesu u nō mweeru kua ma u koo na, nge n n̄ mē. N n̄ mēn na, mana u wāa. Domi saa m̄n di bēsen sikadoba ba gu, baayere ya wāawa nge toren di. ⁵ Ba yeni duari sobun sō, ma gasō gariya Gusunō u gerua u ka wōllu ka tem taka kua. U tem wuna nim sōn di, ma u mu mōma ka nim. ⁶ Nim mēya u dera mu handunia yerukaa kam koosia, ka mēn yibu bakaru. ⁷ Ka gari tee yiya ba maa ka tēn wōllu ka tem yii dōn sō, sere tō te Gusunō u koo be ba n̄ win bēere yē siri, kpa u bu kam koosia.

⁸ Adama nēn kīnasibu, i ku maa de i gāa tee nini duari ma Yinni Gusunōn mi, sō teera sāawa nge wō n̄rōbu, wō n̄rōbu ya maa sāa nge sō teeru. ⁹ Gaba tamaa Yinni u tēmō u ka win nō mweeru yibia. Adama u n̄ tēmō. N n̄ sāare u tēmō, u ka bēē suuru sāawa domi u n̄ kī baa t̄n turo u kam ko. U kīwa t̄mbu kpuro bu gōru gōsia.

¹⁰ Ka mē, Yinnin tōra koo nawa nge gbēnō. Tō te sōra wōlla koo doona ka wure bakanu. Ye ya wāa wom dirum sō ya koo yanda ka yam susu bakaru, kpa tem mu dō mwaara ka gāa ni nu wāa mē sō. ¹¹ Yēn sō gāa ni kpuro nu koo kam ko nge mē, i yē sāa sāa nge mē n̄ weenē bēen sanum mu n̄ dēere kpa i n̄ Gusunōn bēere yē. ¹² Kpa i n̄ win tōru mara i n̄ kookari m̄ tu ka na fuuku. Tō te sōra dō koo wōllu kam koosia, kpa ye ya wāa handunia sō yu yanda ka dōn yam susuru. ¹³ Adama Gusunō u wōn kpaaru ka tem kpam nō mweeru kua mi gem ko n̄ wāa. Yera sa mara.

¹⁴ Yen saabu kīnasibu, nge mē i tō te mara, i kookari koowo u ka bēē deema b̄ri yendu sō kpa i kun disinu ka toraru mō. ¹⁵ Bēsen Yinni ù n̄ temane, ayea u sun derie su ka faaba wa, nge mē bēsen kīnasi Pōlu u maa bēē yōrua ka bwisi yi Gusunō u n̄n k̄a. ¹⁶ Yera u yōrua tirenu kpuro sō mi u gari yi gerua. Win tirenu sō gam ka gam wāa mi n̄ tubusianu sē, ma yēru sarirugibu be ba n̄ yō dim dim,

ba gari yi gōsikiamō, nge mē ba ra ko ka Gusunōn gari gēē. Nge mēya ba ka ben tii kam kobu gawemō.

¹⁷ Adama bēē nēn kīnasibu i gāa ni yē kō. N n̄ mēn na, i n̄ tii sē kpa i ku de i kōra i wōruma be ba n̄ Gusunōn bēere yēn torarun sō. ¹⁸ Adama i n̄ kpēamō bēsen Yinni Faaba kowo Yesu Kirišin durum sō kpa i n̄ n̄n giamō. Su n̄n bēere wē tēn di sere ka baadommaō. Ami.

TIRE GBIKII TE YOHANU U YORUA

Tamba tamaa Yohanuwa u tire te yorua baa me win yisuru ta n waa mi. Mban sōna u tire teni yorua. Ben waati ye sō, sōsiru gara tem pusi. Tera ba mō, ye tōnu u koo kpī u baba u nene, ya n deere. Adama ye ya n waara ka nani nge hunde, yen bwesera ya deere. Adama sōsi te, ta sōawa weesu. Ta n wure ma Yesu u kua tōnu. Ta nee, u sōawa hunde tōna ye ya n kpē yu gbi. Yen sōna Yohanu u win tōmbu kirō mō. U nee, Yesu u kun daa kue tōnu ma u n gu besen sō, u n daa kpē u sun faaba ko. Adama u gu ma sa kua win bibu. Sō teeru sa ko n ka nūn weene.

Tire te, ta maa nee, Gusunō u sōawa yam bururam. Meya u maa kī tōmbu ba n waa me sō. U maa sōawa kīrun nuuru. Yen sōna n weene win tōmbu ba n kīane.

Tire ten kpunaa

1. Wāasinaa ka Gusunō ka maa tōnusi, wiru 1:1n di sere wiru 2:17.
2. Kirisin yiberε, wiru 2:18-29.
3. Gusunōn bibun daa, wiru 3.
4. Gusunōn Hunde ka yiberεn hunde, wiru 4:1-6.
5. Gusunō u sōawa kīrun nuuru, wiru 4:7-21.
6. Naane dokeobun nasara, wiru 5.

Gari wāarugii

¹⁻² Wāaru te ta ku ra kpe ta sōsira. Sa tu wa. Sa ten seeda dimō, sa bee ten gari nōsiamō te ta raa wāa Baaban mi, ma ba sun tu sōsi. Ye wāa ten gari ka yā, ye ya wāa toren di, sa ye nua, sa ye wa ka nani, sa ye mēra mam mam, besen nōma maa ye baba. ³ Yeya sa maa bee sōmō kpa sa n ka sōa nō tia besε ka bee, nge me sa nō tia sōa ka Gusunō Baaba ka win Bii Yesu Kirisi. ⁴ Sa bee gari yini yoruammewa kpa besε kpuron nuku dobu bu ka yibu.

Gusunō sōawa yam bururam

⁵ Labaari wee ye sa nua saa Yesu Kirisi win min di, ma sa bee ye nōsiamō. Gusunō sōawa yam bururam, yam wōkuru sari win mi. ⁶ Sā

n nee, sa nō tia sōa ka wi, ma sa sōimō yam wōkuru sō, sa weesu mōwa, sa n maa gem kookoosu mō. ⁷ Adama sō n sōimō yam bururam sō, nge me win tii u wāa yam bururam sō, sa ko n nō tia sōa besen tii tiine. Win Bii Yesun yem mu maa sun deerasiamō saa toraru kpuron di.

⁸ Sā n nee, sa n toraru mō, sa tii nani wōkumōwa, gem sari besε sō. ⁹ Adama sō n besen toraru wura, Gusunō u koo sun suuru kua kpa u sun deerasia besen kom kōsum kpuron di domi u sōawa naanegii, wi u ra ko dee dee. ¹⁰ Sā n nee, sa n tore sa Gusunō weesugii mōwa, win gari kun maa wāa besε sō.

2

Kirisi sun somimō

¹ Bee nen bibu, na bee gari yini yoruammewa, i ku ka tora. Adama goo u n tora, sa goo mō, wi u koo sun suuru kana Baaban mi, wiya Yesu Kirisi geegii. ² Win tii u kua abaru te ta ka besen toranu kpuro doona, n n mō beseginu tōna, ka handuniagibu kpuron torana.

³ Sā n win wooda mem nōwamme, sanam meya sa ko gia ma sa nūn yē. ⁴ Goo u n nee, u nūn yē, ma u kun win wooda mem nōwamme, yēro sōawa weesugii, gee sari wi sō. ⁵ Adama wi u win gari mem nōwa, wi sōra Gusunōn kīra yiba ka gem. Amenīwa sa ko n ka yē ma sa gbinne ka wi. ⁶ Wi u gerumō u ka nūn manine, n weene u n sōimō nge me win tii u sīa.

Wooda kpaa

⁷ Nen kīnasibu, n n mō wooda kpaa na bee yoruamme, wooda gura, ye i raa mō saa toren di. Wooda gura ye, ya sōawa gari yi i nua kō. ⁸ Ka me, wooda ye na bee yoruamme ya sōawa wooda kpaa, ma yen gem mu sōsira Kirisi sō ka maa bee sō. Domi yam wōkura doonō, ma yam bururam gem mu ballimō.

⁹ Wi u gerumō u wāa yam bururam sō, ma u win beruse tusa, u wāawa yam wōkuru sō gina. ¹⁰ Wi u win beruse kī, yēro wāawa yam bururam

sɔɔ, gāanu maa sari wi sɔɔ ni nu koo goo sokurasia. ¹¹ Adama wi u win beruse tusa, u wāawa yam wōkuru sɔɔ, u maa sīimɔ yam wōkurɔ. U n̄ yē mi u dɔɔ yèn sɔ yam wōkura n̄n̄ wōko kua.

¹² Na bεε yoruammε nen bibu, yèn sɔ ba bεε bεεn toranu kpeesia Yesun yīsirun sɔ. ¹³ Na bεε yoruammε bεε baababa, yèn sɔ i n̄n̄ yē wi u wāa saa toren di. Na bεε yoruammε bεε aluwaasiba, yèn sɔ i tɔn kōso wi tabu di.

¹⁴ Na bεε yorua bεε bibu, yèn sɔ i Gusunɔ Baaba gia. Na bεε yorua bεε baababa, yèn sɔ i n̄n̄ yē wi u wāa saa toren di. Na bεε yorua bεε aluwaasiba, yèn sɔ i dam mɔ, Gusunɔn gari maa wāa bεε sɔɔ, ma i tɔn kōso wi tabu di.

¹⁵ I ku ra handunian yakande kīa, ka gāa ni nu wāa handunia sɔɔ. Wi u ye kī, Baaban kīra kun wāa wi sɔɔ.

¹⁶ Domi kpuro ye ya wāa handunia sɔɔ, tɔnun kīru kankam, ka ye n̄ni wan kɔde, ka tii suabu, yen gaa kun ne saa Baaban min di, handunia miya ya wāa. ¹⁷ Handunia maa doonɔwa mi, ka yen bine, adama wi u Gusunɔn kīru mɔ, u ko n̄ wāawa sere ka baadommaɔ.

Kirisin yiberε

¹⁸ Nen bibu, saa dāaka mini. Nge mε i nua ma Kirisin yiberε u koo na, n weε tē, Kirisin yiberε dabira tunuma. Yen sɔna sa yē ma saa dāaka mini. ¹⁹ Bεεn suunu sɔɔn diya ba yara, adama ba n̄ s̄a bεεgibu. Domi b̄a n̄ daa s̄an na bεεgibu, ba ko n̄ daa wāa ka bεε. Adama ba yara, ma ya s̄ɔsira ma be kpuro ba n̄ daa s̄awa bεεgibu ka gem.

²⁰ Adama bεε i Hunde Dεero mwa Kirisin min di ma bεε kpuro i kua yērugibu. ²¹ Na bεε yorua, n̄ n̄ mɔ yèn sɔ i n̄ gem yē, adama yèn sɔ i mu yēwa, i maa yē ma weesu kun kpē su yari gem di.

²² Wara s̄a wee kowo ma n̄ kun mɔ wi u nεε Yesu kun s̄a Kirisi. Yēro wi, Kirisin yiberεwa wi u Gusunɔ Baaba ka win Bii yinamɔ. ²³ Domi wi u Bii yina, u n̄ maa Baaba mɔ. Wi u Bii wura, u maa Baaba mɔwa.

²⁴ Bεε maa, i de ye i nua saa toren di, ya n̄ wāa bεεn gōruɔ, i ko n̄ gbinne ka Bii ka Baaba. ²⁵ N̄ɔ m̄wεεru wee te Kirisi sun kua, teya wāaru te ta ku ra kpe.

²⁶ Na bεε yeni yoruawa be ba kī bu bεε n̄ni wōken sɔ. ²⁷ Adama bεε, Hunde Dεero wi i mwa Kirisin min di, u wāa bεε sɔɔ. Yen sɔ, i n̄ goon bukata mɔ wi u koo bεε gāanu keu koosia. Adama yèn sɔ Hunde Dεero wi, u bεε gāanu baanire keu koosiamɔ, ni nu s̄a gem, n̄ n̄ mɔ weesu, yen sɔ, i n̄ ka Kirisi manine, nge mε Hunde Dεero u bεε s̄ɔsi.

²⁸ Tē nen bibu, i n̄ manine ka wi, kpa sa n̄ ka w̄ruguru mɔ sanam mε u koo kurama, kpa su ku tii bere sekurun sɔ t̄ɔ te u koo na. ²⁹ I n̄ yē ma Kirisi u s̄awa geegii, i n̄ maa yē ma baawure wi u mɔ dee dee, Kirisin biiwa.

3

Gusunɔn bibu

¹ I m̄εrio i wa, kīi baka te Baaba sun kīa, sere ba sun soka Gusunɔn bibu. Geema, m̄ya sa s̄a. Yenin s̄na handuniagibu ba n̄ sun yē yèn sɔ ba n̄ n̄n̄ yē. ² Nen kīnasibu, tē sɔɔ sa s̄a Gusunɔn bibu, sa n̄ yē gina am̄na sa ko n̄ s̄a sia. Adama sa yē ma sanam mε Kirisi u koo kurama sa ko n̄ ka n̄n̄ weene domi sa ko n̄n̄ wa nge mε u s̄a. ³ Baawure wi u yīiyɔ binin bweseru mɔ, u tii s̄arasiamɔwa, nge mε Kirisi u s̄are.

⁴ Baawure wi u toramɔ, u wooda saramɔwa, domi toraru, wooda saraba. ⁵ I yē ma Yesu u nawa u ka toraru wuna, toraru maa sari wi sɔɔ. ⁶ Baawure wi u ka Kirisi manine, u ku ra n̄ toramɔ. Wi u ra n̄ toramɔ, yēro kun n̄n̄ waare, u sere n̄n̄ gia.

⁷ Nen bibu i ku de goo u bεε n̄ni wōke. Wi u gea mɔ u s̄awa gemgii, nge mε Yesun tii u s̄a. ⁸ Wi u ra n̄ toramɔ, Setamgiiwa, domi saa toren diya Setam toramɔ. Ma Gusunɔn Bii u na u ka Setam s̄oma kpeerasia.

⁹ Baawure wi u s̄a Gusunɔn bii, u ku ra n̄ maa toramɔ yèn sɔ Gusunɔn wāara wāa wi sɔɔ. U n̄ kpē u n̄ toramɔ domi u kua Gusunɔn bii. ¹⁰ Tē, sa ko

kpĩ su tubu wi u sãa Gusunən bii ka wi u sãa Setamgii. Baawure wi u kun gea m̀, ka maa wi u kun win beruse k̄i, u ñ sãa Gusunəgii.

Su k̄iana

¹¹ Gari wee yi i nua saa toren di. Su k̄iana ¹² kpa sa kun sãa nge Kaeni wi u sãa tən k̄oso wigii ma u win wənə go. Mban s̄na u n̄n go. U n̄n go yèn s̄ win tii u kom k̄osum kua, wənə maa kom gem kua.

¹³ Nəgibu, i ku biti soora handuniagibu bà n b̄e tusa. ¹⁴ Yèn s̄ sa b̄es̄n berusebu k̄i, sa ȳe ma sa ḡə sarari, sa dua w̄aru s̄ə. Wi u kun t̄nun k̄iru m̄, u w̄awa ḡə s̄ə. ¹⁵ Baawure wi u win beruse tusa, u s̄awa tən gowo. B̄es̄n tii i maa ȳe ma tən gowo goo sari wi u w̄aru te ta ku ra kpe m̄. ¹⁶ Yeni s̄əra sa ka gia nge m̄ k̄ira s̄a, domi Kirisi u win w̄aru w̄e b̄es̄n s̄. Nge m̄ya, n maa ween̄e su b̄es̄n tiin w̄aru w̄e b̄es̄n berusebun s̄. ¹⁷ Goo ù n dukia m̄ handunia ye s̄ə, ma u wa win beruse u ȳaru m̄, ma u n̄n biru kisi, am̄na Gusunən k̄ira ko n ka w̄a ȳero s̄ə. ¹⁸ N̄n bibu i ku de su k̄iana ka gari t̄na, adama su k̄i geeru s̄əsi b̄es̄n kookoosu s̄ə.

Gusunən wuswaa

¹⁹ Kookoo si s̄ən diya sa ko n ȳe ma sa s̄a gemgibu kpa sa n toro sindu m̄ Gusunən wuswaa. ²⁰ Domi b̄es̄n ḡru ḡa n sun taare w̄em̄ sa ȳe ma Gusunə u b̄es̄n ḡru kere, u maa kpuro ȳe. ²¹ Yen s̄, n̄n k̄inasibu, b̄es̄n ḡru ḡa kun sun taare w̄em̄, sa ko n toro sindu m̄ Gusunən wuswaa. ²² Ma baayere kpuro ye sa bikiam̄, sa ye waam̄ saa win min di, domi sa win wooda n̄ni, sa maa m̀ ye n w̄a win n̄ni s̄ə. ²³ Win wooda wee, su win Bii Yesu Kirisin ȳisuru naan̄e doke, kpa su k̄iana nge m̄ u sun s̄əwa. ²⁴ Wi u win woodaba sw̄i u ka Gusunə manin̄e, Gusunə maa ka n̄n manin̄e. Yenin min diya sa ȳe ma u ka sun manin̄e win Hunde D̄ero wi u sun w̄en s̄.

4

Gusunən Hunde

ka yiber̄en hunde

¹ N̄n k̄inasibu i ku t̄mbu kpuro naan̄e ko be ba gerum̄ ba Hunde D̄ero m̄, adama i bu w̄erio bà n s̄a Gusunəgibun na, domi Gusunən s̄m̄ weesugiba yiba handunia ye s̄ə. ² Yenin min diya i ko kpĩ i tubu be ba Gusunən Hunde m̄. Baawure wi u wura ma Yesu Kirisi u kua t̄nu, wiya u s̄a Gusunəgii. ³ Wi u kun maa wure ma Yesu u kua t̄nu, u ñ s̄a Gusunəgii, Kirisin yiber̄ewa, w̄in gari i nua u sisi, u mam tunuma handunia s̄ə k̄.

⁴ B̄e n̄n bibu, i s̄a Gusunəgibu i maa s̄m̄ weesugii be kamia k̄. Domi wi u w̄a b̄e s̄ə u dam m̄ u kere wi u w̄a handunia ye s̄ə. ⁵ Beni handuniagiba ba s̄a, yen s̄na ba ka handunian bwisi gari m̀, ma handuniagiba bu swaa daki. ⁶ B̄e sa s̄awa Gusunəgibu. Baawure wi u Gusunə ȳe u ra sun swaa daki, adama wi u kun Gusunə ȳe u ku ra sun swaa daki. Yenin min diya sa ko kpĩ su gem ka weesu wunana.

Gusunə u s̄awa k̄run nuuru

⁷ N̄n k̄inasibu, i de su k̄iana, domi k̄ira naam̄wa saa Gusunən min di. Baawure wi u t̄nun k̄iru m̄ u s̄awa Gusunən bii, u maa Gusunə ȳe. ⁸ Wi u kun t̄nun k̄iru m̄, ȳero kun Gusunə ȳe domi Gusunə s̄awa k̄run nuuru. ⁹ Wee m̄ Gusunə u sun win k̄iru s̄əsisina, u win Bii teereru ḡrima handunia ye s̄ə sa n ka w̄aru te ta ku ra kpe m̄ wi s̄ə. ¹⁰ Am̄niwa k̄i te, ta s̄a, n ñ m̄ b̄es̄era sa Gusunə k̄i, adama wiya sun k̄i, ma u win Bii ḡrima u ka ko ab̄ru b̄es̄n toranun s̄.

¹¹ N̄n k̄inasibu, Gusunə ù n sun k̄i too nge m̄, n ween̄e b̄es̄n tii su maa k̄iana. ¹² Goo kun Gusunə waare. S̄a n k̄ian̄e, Gusunə u ka sun manin̄e, ma win k̄ira yibum̄ b̄es̄e s̄ə.

¹³ Sa ȳe ma sa ka n̄n manin̄e, win tii maa ka sun manin̄e domi u sun win Hunde D̄ero k̄a. ¹⁴ B̄e maa sa wa, sa maa seeda dim̄ ma Baaba u win Bii ḡrima u ka ko handunian Faaba kowo. ¹⁵ Baawure wi u wura ma Yesu s̄awa Gusunən Bii, Gusunə ka

nùn maniné, ma yēro maa ka Gusunō maniné. ¹⁶ Ma bese sa kīi te yē, sa maa tu naane doke te Gusunō u mō bese sōo.

Gusunō sāawa kīrun nuuru. Baawure wi u tōnun kīru mō u ka Gusunō maniné, Gusunō maa ka nùn maniné. ¹⁷ Nge meya win kīra yibusiné bese sōo, kpa sa n ka toro sindu mō siribun sanam, domi nge me Kirisi u sāa, meya maa besen tii sa sāa handunia ye sōo. ¹⁸ Berum sari kīru sōo, kīi te ta yiba ta ra berum kpuro gire. N n men na, wi u berum mō, kīra kun yiba wi sōo, domi u seeyasiabu yīyo.

¹⁹ Kīra wāa bese sōo yèn sō Gusunō u gbia u sun kīa. ²⁰ Goo ù n nee u Gusunō kī ma u win beruse tusa, u sāawa wee kowo. Domi wi u kun win beruse kī wi u waamō, u n kpē u Gusunō kīa wi u kun waare. ²¹ Gusunō maa sun wooda yeni wē u nee, wi u nùn kī, u de u n maa win beruse kī.

5

Handunian kamiabu

¹ Baawure wi u naane doke ma Yesu sāa Kirisi wi, yēro sāawa Gusunōn bii, ma baawure wi u tundo kī, u maa bii kīwa. ² Sà n Gusunō kī ma sa win wooda mem nōwammē, sa ko n yē ma sa win bibu kī. ³ Sà n Gusunō kī sa ko maa win wooda nenē. Win wooda kun maa sē. ⁴ Domi Gusunōn bii baawure u ra handunia kamiē. Ka besen naane dokeba sa ra handunia kamiē. ⁵ Wi u handunia kamiamō, wiya wi u naane doke ma Yesu sāawa Gusunōn Bii.

Seeda ye ba Yesu Kirisi diiya

⁶ Yesu Kirisi wiya wi u na ka nim ka yem. U n ne ka nim tōna, adama ka yem sanna. Hunde Deeron tii u yen seeda dimō, yèn sō u sāa gemgii. ⁷ Domi seedagibu itawa ba wāa [Gusunō wōllō, Baaba, ka Gari, ka Hunde Deero. Be ita ye, ba sāa nōo tia. Ma seeda ita maa wāa handunia ye sōo,] ⁸ Hunde Deero, ka nim, ka yem. Be ita ye, ba maa sāa nōo tia. ⁹ Bese sa tōmbun seeda wuramō, adama Gusunōn seeda kpāaru kere me, domi Gusunōn seeda sāa seeda ye u win Bii diiya. ¹⁰ Wi u Gusunōn Bii naane doke, u seeda ye mō win tii sōo. Wi u

kun naane doke, u Gusunō wee kowo kuawa yèn sō u n seeda wure ye u win Bii diiya. ¹¹ Seeda ye wee, Gusunō sun wāaru te ta ku ra kpe wē. Wāa te, ta wāawa win Bii sōo. ¹² Wi u Bii mō, u maa wāa te mō. Wi u kun Gusunōn Bii mō, u n wāa te mō.

Wāaru te ta ku ra kpe

¹³ Na beē yeni yoruawa beē be i Gusunōn Biin yīsiru naane doke, kpa i n ka yē ma i wāaru te ta ku ra kpe mō.

¹⁴ Sa naane sāa ma sà n nùn gāanu kana ni nu sāa win kīru, u sun swaa daki. ¹⁵ Sà n maa yē ma u besen kanaru swaa daki, sa yē ma baayere ye sa kanamō win mi, besegia kō.

¹⁶ Goo ù n wa win beruse u toramō te ta kun sāa gōogiru, u kanaru koowo. Gusunō u koo bu wāaru wē be ba toramō te ta kun sāa gōogiru. Adama toraru gara wāa te ta ra gōo ma. Na n gerumō goo u kanaru ko ten sō. ¹⁷ Gem sariru baatere ta sāawa toraru, adama n n mō te kpuro ta sāa gōogiru.

¹⁸ Sa yē ma baawure wi u sāa Gusunōn bii u ku ra n toramō, domi Gusunōn Bii nùn kōsu, tōn kōso wi kun maa kpē u nùn baba.

¹⁹ Bese sa yē ma sa sāa Gusunōgibu, adama handunia kpuro wāa tōn kōso win nōma sōo.

²⁰ Sa maa yē ma Gusunōn Bii u na, ma u sun bwisi kā su ka Gusunō Yinni gemgii gia. Sa gbinne ka gemgii wi, win Bii Yesu Kirisin min di. Yesu Kirisi wiya sāa Gusunō Yinni gemgii. U maa sāa wāaru te ta ku ra kpen nuuru.

²¹ Nen bibu, i n tii se ka būu sāaru.

TIRERU YIRUSE TE YOHANU U YORUA

Dabiru ba nεε, Yesun yigberu gara ba ka yā mini te Yohanu u soka kurō ka win bibu. U bu sōmō bu kīanō. U maa bu kirō mō ba n tii εε ka keu koosio weesugibu ka ben sōsinu.

Tire ten kpunaa

1. Tōbiribu, naasu 1-3.
2. Gem ka kīru, naasu 4-11.
3. Gari dāaki, naasu 12-13.

Tōbiribu

¹ Kurō wunε *, nε wi na sāa Yesun yigbe guro guro, na nun tōbura, wunε wi Gusunō u gōsa ka wunen bibu be na kī gem sō. N n̄ mō nε tōna na bu kī, ka be ba gem gia kpurowa, ² yēn sō gem mε, mu wāa besen gōruō, mu ko n maa ka sun wāa sere ka baadomma.

³ Gusunō Baaba, ka Yesu Kirisi win Bii bu sun durom, ka wōnwōndu kua, kpa bu sun alafia wē kīru ka gem sō.

Gem ka kīru

⁴ Nεn nukura dora gem gem ye na wa wunen bibu gaba sīimō gem sō nge mε Gusunō Baaba sun yiire. ⁵ Tē, kurō wunε, ye na nun yoruamme, ya n̄ sāa wooda kpa, ya sāawa ye sa mō toren di. Na nun kanamō, su de su kīana. ⁶ Kīru ta sāawa Gusunōn woodan mem nōbu. Yeya wooda ye i nua saa toren di, yē sō n weenε i n sīimō.

⁷ Dabira ba yarinε handunia sō ba tōmbu swaa nim wiamō. Ba n̄ wure ma Yesu Kirisi u na handunia sō u kua tōnu. Wi u sāa nge mε, wiya swaa nim wio ka Kirisin yiberε. ⁸ I tii laakari koowo, kpa i ku besen sōmburun are kō, i de i ten arufaani wa.

⁹ Baawure wi u n̄ yāre Kirisin sōsiru sō, ma u tu sarari, u n̄ Gusunō mō. Adama wi u yō te sō, u Baaba ka maa Bii mō. ¹⁰ Goo ù n na besen mi, ma n kun ka Kirisin sōsi te, i ku yēro dam koosia, i ku maa n̄n domaru kua. ¹¹ Domi wi u n̄n yen gaa kua, u bōnu mō win kom kōsum sō.

Gari dāaki

* 1:1 kurō wunε - Dabiru ba nεε, Yesun yigberu gara ba ka yā mini, te ba soka kurō ka win bibu.

¹² Baa mε na gāa dabinu mō n bes yorua, na n̄ kī n ni kpuro yore tireru sō. Adama na yīiyō n bes beram na, kpa n ka bes gari ko nō ka nō kpa besen nuku dobu bu ka yibu.

¹³ Wunen wōnō wi Gusunō u maa gōsa, win biba nun tōbura.

TIRERU ITASE TE YOHANU U YORUA

Gayusiwa Yohanu u tire te yorua. Durɔ wi, u s̄awa t̄n geo. U ra waasu kowobu somi. Adama goo u w̄a ka wi, wi ba m̄ Diotefu. Wi, u k̄wa u n s̄a t̄nwero. U Yohanun gari yina. Tire te, ta sun s̄osim̄ nge m̄ yellu, Yesugibu ba wahala m̄ n̄asin̄a sarirun s̄.

Tire ten kpunaa

1. T̄biribu, naasu 1-4.
2. Waasu kowobun dam koosiabu, naasu 5-8.
3. Diotefu ka Demetiru, naasu 9-12.
4. T̄biri d̄akibu, naasu 13-15.

T̄biribu

¹ Gayusi, wun̄e wi na k̄ ka gem, n̄e wi na s̄a Yesun yigb̄e guro guro, n̄ena na nun t̄bura.

² N̄en k̄n̄asi na kan̄am̄ a n kuuram̄ ḡaanu baanire s̄ɔ, kpa wun̄en wasi yi n bw̄a do nge m̄ wun̄en hunde ya s̄a. ³ N̄en nukura dora too too sanam m̄ naan̄e dokeobu gaba na, ma ba seeda di nge m̄ gem mu w̄a wun̄e s̄ɔ, ka nge m̄ a s̄im̄ gem m̄ s̄ɔ. ⁴ Nuku dobu gabu sari bi bu kere n n̄ n̄en biba s̄im̄ gem s̄ɔ.

Waasu kowobun

dam koosiabu

⁵ N̄en k̄n̄asi, naan̄e dokeon koma a m̄ sanam m̄ a naan̄e dokeobu n̄arim̄, n ku mam ko be ba s̄a s̄abu. ⁶ Ba wun̄en k̄run seeda dim̄ Yesun yigberun wuswaa. A de a n da bu kusenu kue ben sanum s̄ɔ nge m̄ n ween̄e Gusun̄gii u ko. ⁷ Domi Yinnin ȳsirun s̄na ba doona, ba n̄ ḡaanu m̄we naan̄e doke sarirugibun mi. ⁸ Yen s̄ɔ, bes̄era n ween̄e su t̄n ben bweseru somi, kpa bes̄en tii sa n b̄onu m̄ ka be, gem kparabu s̄ɔ.

Diotefu ka Demetiru

⁹ Na Yesun yigberu tire piibu gagu yorua, adama Diotefu, wi u k̄ u n s̄a ben gbiikoo u n̄ n̄en gari wure. ¹⁰ Yen s̄na n̄a n na, kon gere daa ye u m̄ u ka sun gari k̄si manim̄. N̄ n̄ ye t̄na, u

ku ra maa naan̄e dokeobu dam koosie. Be ba maa k̄ bu bu dam koosia, u ra bu yinariwa, kpa u bu gira saa Yesun yigberun di.

¹¹ N̄en k̄n̄asi a ku kom k̄sum saari ma n kun m̄ kom gem. Wi u gea m̄ u s̄awa Gusun̄gii, adama wi u k̄sa m̄ u n̄ Gusun̄ ȳwa.

¹² Demetiru u seeda gea m̄ baawure kpuron mi, ka maa gem tiin wuswaa. Bes̄en tii sa n̄un seeda diiyamm̄e, a maa ȳ ma bes̄en seeda s̄awa gem.

T̄biri d̄akibu

¹³ Na ḡa dabinu m̄ n ka nun yorua, adama na n̄ k̄ n ni kpuro yore tireru s̄ɔ. ¹⁴ Na ȳiȳ sa ko waana n̄ n sosi, kpa su gari ko n̄ɔ ka n̄ɔ.

¹⁵ Alafia ya n w̄a ka wun̄e.

Wun̄en b̄ar̄ba kpuro ba nun t̄bura. A maa man bes̄en b̄ar̄ba t̄birio tia tia.

TIRE TE YUDU U YORUA

Yudu u s̄awa Yesu Kirisin w̄on̄o turo. Yesugibu kpurowa u tire te yorua. Saa ye, gaba seewa ben suunu s̄o ba s̄osi weesuginu s̄osim̄o ni nu koo de ben Yesun yigbenu nu kara. T̄on be ba s̄osi ni m̄o mi, ba w̄awa kom bereteke s̄o. Adama Gusun̄o u koo bu kam koosia nge m̄e u yeruku t̄ambu gabu kua be ba ñ n̄n mem n̄aw̄e. N ween̄wa Yesugibu bu ka tii yina. Domi ba Gusun̄on gari m̄o yi yi s̄aa gem sere ka baadomma. Yiya n ween̄e ba n da dendi.

Tire ten kpunaa

1. T̄obiribu, naasu 1-2.
2. Keu koosio weesugibu, naasu 3-16.
3. Yirebu ka kir̄o, naasu 17-23.
4. Siara d̄akibu, naasu 24-25.

T̄obiribu

¹ N̄e Yudu, Yesu Kirisin yoo, n̄e wi na s̄aa Yak̄obun w̄on̄o, na b̄ee tire teni yoruamm̄e, b̄ee be Gusun̄o Baaba u soka. U b̄ee k̄i, ma u b̄ee k̄osu Yesu Kirisin s̄o.

² Gusun̄o u ñ b̄ee w̄onw̄ondu ka alafia ka k̄iru sosiamm̄e.

Keu koosio weesugibu

(I maa m̄erio Pīe II, 2:1-17)

³ N̄en k̄inasibu, na raa k̄i n̄ b̄ee tireru yorua, n̄e ka b̄een faaban garin s̄o, adama wee t̄e n̄ kua tilasi n̄ ka b̄ee tire teni yorua n̄ ka b̄ee hania koosia kpa i ka gari yi i naane doke suna yi Gusun̄o u wigibu w̄e n̄n teeru sere ka baadomma. ⁴ Domi t̄on k̄osobu gaba dua gb̄enum b̄een suunu s̄o be ba Gusun̄on durom ḡosikia, bu ka ben kom k̄osum gafara wa, ma ba Yesu Kirisi yina, wi u s̄aa bes̄en Yinni boko. Saa gas̄o gas̄on diya ba yorua ye n̄ koo bu deema siribun biru.

⁵ Baa m̄e i ye kpuro ȳe s̄aa s̄aa, ka m̄e, na k̄i n̄ b̄ee yaayasia ma ye Yinni Gusun̄o u Isirelin t̄ambu w̄ora saa Egibitin tem di u kpa, yen biru u be ba ñ naane doke kam koosia.

⁶ I maa w̄allun ḡoradoba yaayo b̄en ayaera kun bu turie, ma ba ben tiin

w̄aa yeru gema ba deri. Gusun̄o u ka bu ȳoni b̄akua, u kp̄e yam w̄okuru s̄o ba ka siribun t̄o bentembereru mara. ⁷ M̄eya maa Sodomu ka Gom̄ara, ka wuu si su su sikerene, si kpuron t̄ambu ba maa daa bereteke kua, t̄on dur̄abu ka t̄on dur̄abu ba tii sankunam̄o. Ba wuu si kpeerasia ka d̄o wi u ku ra gbi, ma ñ kua ȳireru t̄ambun s̄o.

⁸ Ka m̄e, t̄on k̄oso be maa, ben bwisikunu s̄o ba ka toranu tii disi dokem̄o, ba ñ wirugibu wiru kp̄iyamm̄e ma ba w̄allun yiikogibu w̄omm̄o. ⁹ Adama Miseli, wi u s̄aa Gusun̄on ḡoradoban wirugii, u ñ k̄aka u Setam taare w̄e ka w̄amburu d̄ama te ba sanna ba M̄owisin goru sikirine, adama u Setam s̄owawa u n̄e, “Yinni Gusun̄owa u koo nun gerusi.” ¹⁰ Adama t̄on k̄oso be, ye ya kun bu yeeri yeya ba w̄omm̄o, ye ba maa m̄o ka marumaruru nge yee yeya ya bu kam koosiam̄o. ¹¹ N̄oni sw̄aarugiba ba s̄aa. Domi ba Kaenin yira sw̄i, ba tii sure toraru s̄o bu ka are wan s̄o nge m̄e Balamu u kua, ma ba Gusun̄o seesi nge m̄e Kore u kua, ma ba tii kam koosia. ¹² T̄on be, ba s̄awa sankara kowobu b̄een t̄o baka ni i ra ko k̄irun s̄o s̄o, ba ka b̄ee dim̄o, ka sekuru sariru, ba ben tii n̄orim̄o t̄ona. Ba s̄awa nge guru winu ni woo ga b̄arikiam̄o, ni nu ku ra ka gura n̄e. Ba s̄aa nge d̄aa ni nu d̄erura nu ñ binu m̄o, ni ba wuka ka gbinīo, ni nu gu mam mam. ¹³ Ba s̄awa nge nim w̄okun nim kure ni nu kukum̄o. Nge m̄e nu nin yakeru k̄om̄o m̄eya ba maa ben sekuru sari kom s̄osim̄o. Ba s̄awa nge w̄allun kperi yi yi yin sw̄aa bie, Gusun̄o u bu yam w̄oku te ta kp̄a yiye t̄e s̄o ba koo du ka baadomma.

¹⁴ En̄oku maa, wi u s̄aa Adamun sikadobun t̄oka n̄oba yiruse u Gusun̄on gari gerua ben s̄o u n̄e, wee, Yinni u sisi ka win ḡorado d̄ero dabi dabiru ¹⁵ u ka baawure kpuro siri kpa u ka Gusun̄on b̄ere ȳeru sarirugibu kpuro taare w̄e ben kom k̄osum kpuron s̄o m̄e ba kua Gusun̄on gendun s̄o, ka maa gari k̄osin s̄o yi torobu be ba ñ Gusun̄on b̄ere ȳe ba

nùn gerusi. ¹⁶ Tòn be, ba ra n wure, gāanu sari ni nu ra bu wēre, ben bine bu kpare. Ba ra woo kana gari gere, ba maa tambu gari dori sōmō bu ka yērobun gāanu wa.

Yiirebu ka kirō

¹⁷ Adama bēē nēn kīnasibu, n weenē i gari yi yaaya yi bēsen Yinni Yesu Kirisin gōroba raa gerua. ¹⁸ Domi ba bēē sōwa mā sanam dāakim sō tōn yaako kowoba koo na be Gusunōn bēēē yēē sarira koo de ben bine ya n bu kpare. ¹⁹ Beya ba ka karanāa naamō, ba ben tiin bwisikunu mō, ba ñ Hunde Dēero mō. ²⁰ Adama bēē nēn kīnasibu, i tii tāsio bēēn naane doke dēerabu sō i n kanaru mō ka Hunde Dēeron dam. ²¹ I tii nenuō Gusunōn kīru sō, i n ka bēsen Yinni Yesu Kirisin wōnwōndu mara te ta koo ka bēē wāaru te ta ku ra kpe naawa.

²² I ben wōnwōndu waawo be ba gōrusu yiru yiru mō. ²³ I n gabu gawamō dō sōn di i n bu faaba mō. I maa gabun wōnwōndu waawo ta n ka berum mēnne, adama i n ben toranu tusa sere ka ben yabenō ni ben daa ya disinu tēni.

Sira dāakibu

²⁴⁻²⁵ Gusunō turo sāa bēsen Faaba kowo wi u koo kpī u bēē kōsu i ku ka wōruma, kpa u bēē terasia win yi-iko sō taare sariru sō ka nuku dobu. Wiya u yiiko ka kpāaru ka dam ka girima mō saa bēsen Yinni Yesu Kirisin min di, yee yellun di, ka tē, sere ka baadommaō. Ami.

YOHANUN KĀSIRU TE TA YESU KIRISI SŌSĪ

Yohanu u win kāsī teni yoruawa sanam mē ba Yesugibu nōni sōmō ben naanē dokebun sō. Yera u bu yorua u ka bu dam kē ben nōni swāaru sō. Tire ten gari dabinu nu sāawa yīrenu ni nu tubum sē.

Tire teni, ta sāawa Bibelin tire dāakiru. Ta sun sōsimō nge mē handunia ya koo ka wiru goora ka nge mē Yesu u ko n sāa sanam mē u koo wurama.

Ta maa sun sōmō nge mē Yesu u sāa. U sāawa wi u raa wāa, mēya u wāa gisō, u ko n maa wāawa sere ka baadommao. U sāawa gāanu kpuron tore ka nin wii gowo. U maa sāa sinambun sunō ka yinnibun Yinni. U maa sāa win yigberun wirugii. U sāawa nge gbee sunō ge ga yara Yudan bweserun di. U sāawa yāku kowo tōnwero, ma u maa sāa nge yāa kinē kpendu te ba ka yākuru kua.

Tire ten gari mero ya sāawa, Gusunō u koo Setam tabu di mam mam saa Yesu Kirisin min di. Mēya u koo be ba nūn naanē sāa doo nōru wē ù n wōn kpaaru ka tem kparam swī.

Tire ten kpunaa

1. Tōbiribu, wiru 1:1-8.
2. Tire ni ba Yesun yigbenu nōba yiru yorua, wiru 1:9n di sere wiru 3:22.
3. Ye ya koo kooa sia, wiru 4:1n di sere wiru 22:5.
4. Yesun wuramaru, wiru 22:6-21.

Tire tenin asansi

¹Tire teni sō ba gāa ni yorua ni Yesu Kirisi u terasia. Gusunōwa u nūn gāa ni wē u ka win sām kowobu sōsi ye ya koo kooa ñ n sosi. Ne Yohanu, ne wi na sāa Kirisin yoo, u man ye sōsi, saa win gōradon min di wi u man gōria. ²Na ye kpuron seeda di ye na ka nōni wa. Na Gusunōn gari nōsia ka seeda ye Yesu Kirisi u di. ³Doo nōrugiiwa wi u Gusunōn gari yinin gari garimō, doo nōrugiba maa be ba yi swaa daki,

ma ba neni ye ba yorua sō. Domi yen saa ya turuku kooma.

Yesun yigbenu nōba yirun

tōbiribu

⁴⁻⁵Ne Yohanu, na bēe Yesun yigbenu nōba yiru tōbura Asin tem sō.

Gusunō Yinni wi u wāa, wi u raa wāa, wi u maa sisi, ka hundeba nōba yiru be ba wāa Gusunōn sina kitarun wuswaa, ka maa Yesu Kirisi wi u sāa seeda dio naanēgii wi ba gbia ba seeya gōrin di, wi u maa sāa sina boko, bu bēe durom kua kpa bu bēe alafia wē.

Yesu u sun kī. Ka win yema u sun yakia besen toranun di. ⁶Ma u sun mēna u kua besen sunō, u sun kua win Baaba Gusunōn yāku kowobu. Wiya u sinandu ka yiiko mō sere ka baadommao. Ami.

⁷Wee, u sisi guru winu sō. Baawure u koo nūn wa, baa be ba nūn sōkan tii. Handunian bwesenu kpuro nu koo gōo wuri ko win sō. Mēya n ko n sāa. Ami.

⁸Gusunō Yinni Dam kpurogii, wi u wāa, wi u raa wāa, wi u maa sisi, u nēe, wiya gāanu kpuro torua, u koo maa ni wiru go.

Yohanu u Kirisi wa kāsiru sō

⁹Nena Yohanu bēegii, ne wi na maa bōnu mō ka bēe nōni swāaru sō ka Gusunōn bandu sō ka temanabu sō yēn sō sa gbinne ka Yesu. Ba ka man na tem bure teni sō te ba mō Patumōsi Gusunōn garin sō ka Yesun seedan sō.

¹⁰Yinnin tōru sō Hunde Dēero dera na kāsā, ma na nōo damguu nua nēn biruō nge kākāagi ¹¹ga nēe, n yoruo tireru sō ye na waamō, kpa n tire te mōrisia Yesun yigbenu nōba yirun mi, Efesuō, ka Simiiniō, ka Pēegamuō, ka Tiatiraō, ka Saaduō, ka Filadēfiō, ka Lodiseō.

¹²Ye na sīra n ka wa wi u ka man gari mō, yera na dabu wuraginu nōba yiru wa. ¹³Ma na goo wa nge tōnun bii u yō dabu nin suunu sō. U yaberu sebuā ta wāa sere win naa kōnō ma u kpaki wuragia sēke win gāasō. ¹⁴Win wiru ka win seri buririwa nge wēsū ñ kun mē nge gunsu ma win nōni sāa nge dōo yara. ¹⁵Win naasu ballimōwa nge sii gan te ba yania ba tea, ma

win nɔɔ ga s̄aa nge surun bakaru. ¹⁶ Ma u kperi nɔɔba yiru neni win nɔm geuɔ, ma takobi nɔɔ durora ye ba d̄ɛera biru ka wuswaa ya yarimɔ win nɔɔn di, ma win wuswaa ballimɔ nge s̄ɔɔ wii wɔllun s̄ɔɔ. ¹⁷ Ye na n̄n wa, na wɔruma win naasɔ nge goru. Ma u man win nɔm geu s̄andi u n̄ɛɛ, n ku b̄erum ko, wiya u s̄aa gbiikoo ka d̄aako. ¹⁸ Wiya u s̄aa waso, u raa gu adama t̄ɛ u ko n w̄awa ka baadommaɔ. U yiiko mɔ ḡɔɔn wɔllɔ ka ḡaribun w̄aa yerɔ. ¹⁹ N̄ n m̄en na, n yoruo ye na wa, ka ye ya kooramɔ t̄ɛ, ka ye ya koo kooram̄en biru. ²⁰ Kperi nɔɔba yiru ye na wa n̄en nɔm geuɔ ka dabu wuraginu nɔɔba yiru ye kpuron tubusianun asansi wee. Kperi nɔɔba yiru ye, ya s̄awa Yesun yigb̄enu nɔɔba yiru yen ḡaradoba. Dabu wuraginu nɔɔba yiru ye maa, ya s̄awa yigb̄e nin tii.

2

Gari yi ba Efesugibu s̄ɔɔwa

¹ Kiriisi u Yohanu s̄ɔɔwa u n̄ɛɛ, a Efesun Yesun yigb̄erun ḡarado yoruo a n̄ɛɛ, n̄ɛ wi na kperi nɔɔba yiru ye n̄eni n̄en nɔm geuɔ, ma na s̄imɔ dabu wuraginu nɔɔba yiru yen suunu s̄ɔɔ na n̄ɛɛ, ² na win kookoosu ȳɛ ka win s̄oma ka win temana bi u mɔ. Na ȳɛ ma u n̄ kp̄ɛ u ka t̄ɔn k̄s̄obu temana, ma u ben laakari m̄ɛɛra be ba tii sokumɔ ḡarobu, adama ba n̄ s̄aa m̄ɛ, u deema wee kowoba ba s̄aa. ³ U suuru mɔ, u ka n̄ni sw̄aarun temana n̄en ȳis̄irun s̄ɔ, u n̄ maa wasire. ⁴ Adama ye na n̄n waasi wee, u n̄ maa man k̄i nge yellu. ⁵ N̄ n m̄en na, u yaayo m̄in di u wɔruma kpa u ḡoru ḡɔsia u ko nge m̄ɛ u ra raa ko. Û kun kue m̄ɛ, kon na n win dabu sua gen ayerun di. ⁶ Ka m̄ɛ, u ḡaa teenu mɔ ni nu w̄a. U Nikolaitigibun kookoosu tusa nge m̄ɛ n̄en tii na su tusa.

⁷ Baawure wi u swaa mɔ u nɔɔwɔ ye Hunde D̄ɛero u Yesun yigb̄enu s̄ɔɔmɔ.

Wi u tabu di, kon de u d̄aa w̄aarugii te ta w̄aa Gusun̄n w̄aa yer̄n binu di.

Gari yi ba Simiinigibu s̄ɔɔwa

⁸ Kiriisi u maa n̄ɛɛ, a Simiinin Yesun yigb̄erun ḡarado yoruo a n̄ɛɛ, n̄ɛ wi na s̄aa gbiikoo ka d̄aako, n̄ɛ wi na raa gu ma na seewa na wasi, na n̄ɛɛ, ⁹ na win n̄ni sw̄aarun ȳɛ, na maa win s̄aarun ȳɛ. Ka m̄ɛ, u s̄aa atasiri. Na ȳɛ k̄sa ye ba n̄n gerusimɔ be ba tii sokumɔ Yuuba adama ba n̄ s̄aa m̄ɛ, Setam t̄amba ba s̄aa. ¹⁰ U ku b̄erum ko n̄ni sw̄aa te ta n̄n sisien s̄ɔ. Wee, Setam u koo de bu ben gabu piris̄am doke u ka ben laakari m̄ɛɛri. Ba koo wahala wa sere s̄ɔɔ w̄okuru. U de u n̄ s̄aa b̄ar̄akini sere ka ḡɔwɔ, kpa n̄n w̄aarun w̄ɛ nge sina furɔ.

¹¹ Baawure wi u swaa mɔ u nɔɔwɔ ye Hunde D̄ɛero u Yesun yigb̄enu s̄ɔɔmɔ.

Wi u tabu di, ḡɔɔ yiruse kun n̄n wasi.

Gari

yi ba P̄ɛgamugibu s̄ɔɔwa

¹² Kiriisi u maa n̄ɛɛ, a P̄ɛgamun Yesun yigb̄erun ḡarado yoruo a n̄ɛɛ, n̄ɛ wi na takobi nɔɔ durora ye ba d̄ɛera biru ka wuswaa n̄eni na n̄ɛɛ, ¹³ na win w̄aa yeru ȳɛ mi Setam sina kpaara w̄aa. U n̄en ȳis̄iru wure, u n̄ win naane ye u man s̄aa f̄ɛre, baa sanam m̄ɛ ba n̄en seeda dio naan̄egii Antipasi go ben mi, mi Setam w̄aa yera w̄aa. ¹⁴ Adama ka m̄ɛ, ḡaanu fiiko ni na n̄n waasi wee, gaba n̄n w̄aasi be ba Balamun s̄ɔs̄iru sw̄i. Balamu wi, u ra n̄ Balaki s̄ɔsimɔ nge m̄ɛ u koo ko u ka Isireliba torasia, kpa bu b̄u s̄aa d̄ianu di, kpa bu k̄ɔ m̄enna tantanaru s̄ɔɔ. ¹⁵ Nge m̄ɛya gaba n̄n w̄aasi be ba Nikolaitigibun s̄ɔs̄iru sw̄i. ¹⁶ N̄ n m̄en na, u ḡoru ḡɔsio. Û kun kue m̄ɛ, kon n̄n naa sw̄iima t̄ɛ, kpa n̄ ka bu tabu ko ka takobi ye ya yarimɔ n̄en nɔɔn di.

¹⁷ Baawure wi u swaa mɔ u nɔɔwɔ ye Hunde D̄ɛero u Yesun yigb̄enu s̄ɔɔmɔ.

Wi u tabu di, wiya kon manna ye ya berua w̄ɛ u di. Kon n̄n kpee kpikuru w̄ɛ t̄ɛ s̄ɔɔ ba ȳisi kpaaru yorua te goo kun ȳɛ ma n̄ kun mɔ wi ba tu w̄ɛ.

Gari yi ba Tiatiragibu s̄ɔɔwa

¹⁸ Kiriisi u maa n̄ɛɛ, a Tiatiran Yesun yigb̄erun ḡarado yoruo a n̄ɛɛ, n̄ɛ Gusun̄n Bii win n̄ni s̄aa nge d̄ɔɔ

yara ma nen naasu ballimə nge sii gan te ba yania ba tea, na nεε, ¹⁹ na win kookoosu yē. Na win kīru yē, ka win bəṛəkiniru, ka win tən geeru ka maa win temanabu. Na yē ma win səm dāakiru ta gbiikiru kere. ²⁰ Adama ye na nūn waasi wee. Kurə wi ba m̀ Yesabeli wi u tii sokumə Gusunən səm, u dera u nen səm kowobu swaa nim wia ka win s̄əsiru bu ka k̄ō menna tantanaru s̄ə kpa bu būu s̄ā dīanu di. ²¹ Na nūn ayeru wē u ka ḡru ḡsia adama u n̄ kī u win kom b̄ereteke deri. ²² Yen s̄na kon nūn kpī ka bararu kpa n be ba ka nūn sakararu kua kp̄ε n̄ni swāa bakaru s̄ə b̄a kun ḡru ḡsie ba kom k̄sum deri mε u bu s̄əsi. ²³ Yen biru kon win bibu go. Saa yera Yesun yigbenu kpuro nu koo gia ma nena na t̄mbun bwisikunu ka ben ḡrusu yē. Kon ben baawure k̄sie nge mε win kookoosu nε.

²⁴ Adama be ba tie Tiatira s̄ə, be ba n̄ s̄əsi k̄su ni swīi, ba n̄ gie ye gaba sokumə Setam asiri baka, na bu s̄əm, na n̄ kon maa bu s̄munu ganu s̄bi. ²⁵ Adama ye ba m̄ bu ye n̄nuə sim sim sere n ka tunuma. ²⁶⁻²⁷ Wi u tabu di ma u m̀ ye na kī sere ka n̄rə, wiya kon yiiko ye wē ye na mwa nen Baaban min di. Kon nūn yiiko ye wē bwesenu kpuron w̄llə u n bu kpare ka sii bokuru kpa u bu so u k̄suku nge wekenu. ²⁸ Na kon maa nūn yam s̄arerun kpera wē.

²⁹ Baawure wi u swaa m̄ u n̄w̄ə ye Hunde Dεero u Yesun yigbenu s̄əm.

3

Gari yi ba Saadugibu s̄əwa

¹ Kirisi u maa nεε, a Saadun Yesun yigberun ḡrado yoruo a nεε, nε wi na Gusunən Hundeba n̄ba yiru ye m̄ ka maa kperi n̄ba yiru ye, na nεε, na win kookoosu yē. Na yē ma ba gerumə u s̄ā waso baa mε u s̄ā ḡri. ² N̄ n m̄n na, u yando kpa u ye ya nūn tie t̄sisia yu sere gbi mam mam. Domi na wa ma win kookoosu kun d̄ende s̄ā s̄ā Gusunə nen Yinnin mi. ³ Yen s̄, u yaayo ye ba nūn s̄əsi ka nge mε u ye nua. U ye m̄m n̄w̄ə kpa u

win ḡru ḡsia. U kun yande, kon na n nūn deema w̄kuru nge gb̄nə. U n̄ ko n maa yē saa ye kon na. ⁴ Ka mε, gaba w̄ā Saaduə be ba kun tii disinu t̄eni, beya ba koo ka man s̄i kpa ba n̄ ȳā kpikinu doke, domi beya n ka weenε. ⁵ Wi u tabu di, wiya u koo ȳā kpikinu doke m̄sum. Na n̄ kon maa win ȳsiru go w̄arun tireru s̄ə. Batuma s̄ə kon wura nen Baaban wuswaaə ka win ḡradoban mi ma u s̄ā negii.

⁶ Baawure wi u swaa m̄ u n̄w̄ə ye Hunde Dεero u Yesun yigbenu s̄əm.

Gari yi ba Filadεefigibu s̄əwa

⁷ Kirisi u maa nεε, a Filadεefin Yesun yigberun ḡrado yoruo a nεε, nε wi na s̄ā Dεero ka Gemgii, nε wi na sina boko Dafidin yenun k̄k̄rə n̄ni, nε wi na n̄ kenia, goo ku ra kenε, nε wi na n̄ maa kenua, goo ku ra kenie, nena na nεε, ⁸ na win kookoosu yē. Na yē ma win dam kun kp̄ā. Ka mε, u nen gari m̄m n̄w̄ə, u n̄ nen ȳsiru siki. Yen s̄na na nūn gambo kenia ye goo k̄n kp̄ε u kenε. ⁹ Wee kon nūn Setam t̄n be n̄mu s̄andia be ba tii sokumə Yuuba adama ba n̄ s̄ā mε, domi weesa ba m̀. Kon d̄e bu na win wuswaaə bu kpuna bu nūn b̄ere wē. Be kpuro ba koo gia ma na nūn kī. ¹⁰ Ȳn s̄ u t̄mana u man m̄m n̄w̄ə, yen s̄na kon nūn bere wahalan saa s̄ə ye ya sisi handunia kpuro s̄ə yu ka t̄mbun laakari m̄eri be ba w̄ā handunia s̄ə. ¹¹ Na sisi na n̄ t̄emə. Ye u m̄, u ye n̄nuə kem kem kpa goo u ku raa nūn win nasaran are mwaari. ¹² Wi u tabu di wiya kon ko gbere Gusunə nen Yinnin s̄ā yerə, u n̄ maa yariə. Kon nen Yinnin ȳsiru yore win w̄llə ka maa win wuun ȳsiru ge ga s̄ā Yerusalemu kpaa, ge ga koo sarama win w̄llun di. Kon maa nen ȳsi kpaaru yore win w̄llə.

¹³ Baawure wi u swaa m̄ u n̄w̄ə ye Hunde Dεero u Yesun yigbenu s̄əm.

Gari yi ba Lodisegibu s̄əwa

¹⁴ Kirisi u maa nεε, a Lodisen Yesun yigberun ḡrado yoruo a nεε, nε gemgii, nε wi na s̄ā seeda dio geo naanegii, Gusunən taka kooran

guro ben turo man sōwa u nεε, n ku swī. Wee, gbee sunə ge ga yara Yudan bweserun di, ge ga sāa nge kp̄ii kpaaru Dafidin yenuə, ga tabu di, ga koo kp̄i gu yīrenu nōba yiru ye kusia kpa gu tire te wukia.

⁶ Na mεεra ma na Yāa kinε kpēndu wa ta yō sina kitarun suunu sō, ma hunde koni nne ka guro guro be, ba tu sikerenε. Yāa kinε kpēm te, ta sāare ba ka tu yākuru koore, ta kaba nōba yiru mə ka maa nani nōba yiru yi yi sāa Gusunən hundeba nōba yiru, be u gəra handunia kpuro sō. ⁷ Yāa kinε kpēm te, ta da win mi wi u sō sina kitarə, ma ta tire kure te mwa win nəm geun di. ⁸ Ye ta kua mε, yera hunde koni nne ye ka guro gurobu yenda nne ye, ba kpuna Yāa kinε kpēm ten wuswaaə. Ben baawure u mərəku mə ka wuran bweebu mi sō turare wāa ye ya sāa naanε dokeobun kananu. ⁹ Ma ba wom kpəə kua ba mə, wuna a yiiko mə a ka tire kure te mwa kpa a yīre ni kusia.

Domi ba raa ka nun yākuru kua.

Ma a Gusunən tambu yakia ka wunen yem

saa bweseru baatere ka barum baamere

ka tambu kpuro ka tem baameren min di.

¹⁰ A bu menna a kua ben sunə, a bu kua Gusunə besen Yinnin yāku kowobu.

Ba koo bandu di handunia kpuro sō.

¹¹ Na kpam mεεra ma na wəllun gərado dabirun nə nua, ben geera tura nərən nərən suba nərəbu. Ba sina kita te ka maa hunde koni nne ye ka guro guro be sikerenε. ¹² Ba nəəguru sua ba mə,

Yāa kinε kpēm te ba raa ka yākuru kua, ta tura bu ka tu yiiko wē,

ka dukia, ka yēru, ka dam,

ka bεere, ka girima, ka siarabu.

¹³ Ma na nua taka koora kpuro, ye ya wāa wəllə ka temə, ka tem sōwə, ka nim wōku sō, ye ya wāa handunia sō kpuro gesi ya nəəguru sue ya mə,

wi u sō sina kitarə ka Yāa kinε kpēm te, beya ba siarabu ka bεere ka yiiko ka sinandu mə

sere ka baadommaə.

¹⁴ Ma hunde koni nne ye, ya wura ya nεε, ami. Ma guro guro be, ba kpuna ba sāaru kua.

6

Yīrenu

¹ Yera na wa Yāa kinε kpēm te, ta yīrenu nōba yiru yen teeru kusia, ma na nua hunde koni ben turo gbāra nge gura u goo sōwa u nεε, a yarima. ² Ye na mεεra, yera na dum kaa wa. Wi u ye sōni u tendu neni, ma ba nūn sina furə dokea. U swaa wəri nge tabu dio wi u dō u kpam tabu diima.

³ Yera Yāa kinε kpēm te, ta yīreru yiruse kusia, ma na nua hunde koni ben yiruse u goo sōwa u nεε, a yarima. ⁴ Duma gaa kpam yara ya sāa dum swāa. Wi u ye sōni ba nūn dam kā u ka tabu yēbi handunia sō kpa tambu bu ka goona. Ma ba nūn takobi baka gaa wē.

⁵ Yera Yāa kinε kpēm te, ta yīreru itase kusia, ma na nua hunde koni ben itase u goo sōwa u nεε, a yarima. Na mεεra ma na dum wōka wa. Wi u ye sōni u tongoro neni win nomaə.

⁶ Ma na nəə gagu nua ga sāare ga wee hunde koni nne yen min di ga nεε, alikama kilo tian geera sāa sō teerun səmburun gobi. Meya maa əsu kilo itan geera nε. Adama a ku gum ka tam sanku.

⁷ Yera Yāa kinε kpēm te, ta yīreru nne se kusia. Ma na nua hunde koni ben nne se u goo sōwa u nεε, a yarima.

⁸ Na mεεra ma na wa dum bεrə wuruwa. Wi u ye sōni, win yīsira Gə, ma gəribun wāa yera nūn swī. Beya ba yiiko wē bu ka handunian bənu nne se go ka takobi, ka gōru, ka baranu, ka maa gbeeku ye ye yi yi wāa tem mε sō.

⁹ Yen biru Yāa kinε kpēm te, ta yīreru nəəbuse kusia. Ma na təmbun hundeba wa yāku yerun kəkərə be ba go Gusunən gari ka seeda ye ba din sō.

¹⁰ Təmbun hunde beya ba gbāra ba nεε, Yinni dεero, gemgii, sere saa yerə a mara a ka handunian tambu siri kpa a bu sεyasia yèn sō ba sun go.

¹¹ Ba ben baawure yabe kpikuru sebusia, ma ba bu sōwa bu wēro fiko gina sere ben sōm kowosibu ka begibun geeru tu ka yibu be n tie bu go, nge mε ba maa be go.

¹² Na kpam mεera sanam mε Yāa kinε kpem te, ta yīreru nōba tiase kusia. Ma tem mu yīira ka dam, ma sō tīra niki niki nge beku wōku sinumguru, ma suru swēra kom kom nge yem. ¹³ Kperi maa wōrukumō temō nge mε gandun bii birenu ra derure sanam mε woo damguu ga tu siramō. ¹⁴ Ma wōlla kurura nge tireru ma guuru baatere ka tem bureru baatere nu sin yenu kōsa. ¹⁵ Sanam mēya handunian sinambu ka tem yērobu ka tabu sinambu ka atasiriba ka damgibu, tōmbu kpuro gesi, yobu ka tii mōwōbu, ba tii berua kpee wōrusō ka kpee baaba sō. ¹⁶ Ba guunu ka kpenu nōnguru mō ba mō, i sun sēsikio, i bere saa win wuswaan di wi u sō sina kitarō ka sere Yāa kinε kpem ten mōrun di. ¹⁷ Domi ben mōrun tō bembere te, ta tunuma. Wara u koo kpī u yōra u tu ma.

7

Isirelin tōmbu 144.000

¹ Yen biruwa na wōllun gōradoba nne wa ba yō handunian gōonu nne sō ba handunian wosu nne neni, kpa woo gu ku ka ko tem sō, ka nimō, kpa gu ku dāru garu yīiri. ² Na maa wōllun gōrado gōo wa u wee saa sō yari yerun di, u Gusunō Yinni wason yīreru neni. U gōradoba nne ye nōnguru kua be Gusunō u dam kō bu ka tem ka nim wōku kōsa kua, ³ u nεε, i ku handunia ka nim wōku ka dānu kōsa gaa kua sere su ka Gusunō besen Yinnin sōm kowōbu yīreru kua ben sirinō. ⁴ Yera ba man ben geeru sōwa Isirelin bibun bwesenu kpuro sō bēn sirinō ba Gusunōn yīreru doke. Ba sāa tōnu nōrōbun suba wunaa weeru ka nne (144.000). ⁵ Yudan bweseru sō tōnu nōrōbun suba wōkura yiruwa (12.000) ba yīreru kua. Mēya maa Rubenin bweseru sō tōnu nōrōbun suba wōkura yiru. Gadin bweseru sō tōnu nōrōbun suba wōkura yiru.

⁶ Aseεn bweseru sō, tōnu nōrōbun suba wōkura yiru. Nεfitalin bweseru sō tōnu nōrōbun suba wōkura yiru. Manasen bweseru sō tōnu nōrōbun suba wōkura yiru. ⁷ Simeon bweseru sō tōnu nōrōbun suba wōkura yiru. Lefin bweseru sō tōnu nōrōbun suba wōkura yiru. Isakarin bweseru sō tōnu nōrōbun suba wōkura yiru. ⁸ Sabulonin bweseru sō tōnu nōrōbun suba wōkura yiru. Yosefun bweseru sō tōnu nōrōbun suba wōkura yiru. Benyamεn bweseru sō tōnu nōrōbun suba wōkura yiru.

Tōn wōru guna

⁹ Yen biru na kpam mεera ma na tōn dabi dabinu wa be gōo kun kpē u gari. Ba yara saa tem baamere ka bweseru baatere ka tōmbu kpuro ka barum baameren min di. Be kpuro ba yōra sina kitaru ka Yāa kinε kpendun wuswaa, ba yabe kpikinu sebua, ma ba bāa kakosu neni nōmaa. ¹⁰ Ba nōnguru kua ba nεε, besen faaba ya weewa Gusunō besen Yinnin min di wi u sō sina kitarō, ka maa Yāa kinε kpem ten min di. ¹¹ Ma wōllun gōradoba kpuro ba yōra ba sina kita te ka guro guro be ka hunde koni nne ye sikerene. Yera ba kpuna sina kita ten wuswaa ba Gusunō sāmō ¹² ba nεε, ami. Gusunō besen Yinniwa u siarabu ka girima ka yēru ka takaru ka beere, ka dam, ka yīiko mō sere ka baadomma. Ami.

¹³ Yera guro guro ben turo man bikia u nεε, berā beni be ba yabe kpikinu sebua. Man diya ba na.

¹⁴ Na wisa na nεε, na n yē ni tōnwero, wuna kaa n yē.

U man sōwa u nεε, tōn beni ba yarimawa bōne bakan di. Ba ben yabenu tea ba bururasia ka Yāa kinε kpem ten yem. ¹⁵ Yenin sōna ba yō Gusunōn sina kitarun wuswaa ba nūn sāmō wōkuru ka sō sō win sāa yerō. Wi u sō sina kitarō u koo bu win wāaru wukiri. ¹⁶ Ba n maa gōaru wasi, n kun mε nim nōru. Sō kun maa bu soomō, mēya maa yam susura kun bu wahala mō. ¹⁷ Domi Yāa kinε kpem te ta wāa sina kitarun suunu sō, tera ta koo bu kpara, tu ka da wāarun bwia.

Gusunɔ u koo maa bu ben nɔni yĩresu kpuro woka.

8

Yĩreru nɔɔba yiruse

¹ Sanam mɛ Yāa kinɛ kpɛm te, ta yĩreru nɔɔba yiruse kusia, ma yam mari Gusunɔ wɔllɔ nge nɔni kpakinu tɛnan saka. ² Yen biru na wɔllun gɔradoba nɔɔba yiru wa be ba ra n yɔ Gusunɔn wuswaaɔ. Ba bu kɔbi nɔɔba yiru wɛ.

³ Yen biru wɔllun gɔrado goo na u yɔra yāku yerun bɔkuɔ u wuran bweebu nɛni ge ga turare mɔ. Ba nɔn turare wɛ ya kpā u ka ye naane dokeobun kananu menna yāku yee wuragirun wɔllɔ te ta wāa Gusunɔn sina kitarun wuswaaɔ. ⁴ Turare yen wiisu seewa wɔllɔ Gusunɔn wuswaaɔ ka naane dokeobun kananu sannu saa gɔrado win nɔman di. ⁵ Yera gɔrado wi, u turaren bweebu ge sua u gu dɔɔ yibia saa yāku yeru min di, ma u gu kɔɔma temɔ. Sanam mɛ sɔra guru gbāsukunu na ka wurenu ka guru maakinu ka maa tem yĩribu.

Kɔbi

⁶ Yen biru wɔllun gɔradoba nɔɔba yiru be ba kɔbi nɔɔba yiru ye nɛni, ba sɔru kua bu ka yi so.

⁷ Gɔrado gbiikoo u win kɔba so. Yera guru kpenu ka dɔɔ ka yɛm sannu n burina, ma ya nɛera ka dam saa wɔllun di. Ma tem bɔnu itase ya dɔɔ mwaara ka dāan bɔnu itase ka maa yaka bekusu kpuro.

⁸ Ma gɔrado yiruse u win kɔba so. Ma gāa ni nu sāare nge guu bakararu te ta dɔɔ mwaamɔ, ba nu kasa kua nim wɔku sɔɔ. Nim wɔkun bɔnu itase ya gɔsira yɛm, ⁹ ma hunde koniba kpuro be ba wāa nim wɔku sɔɔn bɔnu itase ba gu, goo nimkusu kpuron bɔnu itase ya maa kam kua.

¹⁰ Yen biru, gɔrado itase u win kɔba so. Yera kperi baka gaa ye ya dɔɔ yabure nge wii bɔndu, ya wɔruma wɔllun di daru kokin bɔnu itase sɔɔ ka maa bwii sɔɔ. ¹¹ Wee, kpera yen yĩsira sosubu. Ma nim mɛn bɔnu itase sosia

ma tɔn dabira gu ye ba nim mɛ nɔra yɛn sɔ mu sosia.

¹² Yen biru gɔrado nnɛse u win kɔba so. Yera sɔɔn bɔnu itase ka surun bɔnu itase ka kperin bɔnu itase tĩra, ma sɔɔ sɔɔn bɔnu itasen yam bururam kun maa wāa, mɛya maa wɔkurun bɔnu itasen yam bururam.

¹³ Na kpam mɛera ma na gunɔ bakerun swii nua ta yɔɔwa sere sere Gusunɔ wɔllɔ ta gbāramɔ too too ta mɔ, waiyo, waiyo, amɔna handuniagibun nɔni swāara koo nɛra sanam mɛ gɔradoba ita be ba tie ba koo ben kɔbi so.

9

¹ Yen biru gɔrado nɔɔbuse u win kɔba so. Ma na kpera wa ye ya raa wɔruma temɔ saa wɔllun di, ba ye wɔru bɔkɔ nɔru sariruguun kɔkɔrɔ wɛ.

² Kpera ye, ya wɔru ge wukia ma wiisu yara nge dɔɔ bokon wiisu, ma sɔɔ ka wom tĩra wɔru gen wii sin saabu.

³ Ma twee yi yarima wii sin min di yi tɛria temɔ, ma ba yi dam kā nge nian bwāaru. ⁴ Ba yi wooda wɛ yi ku yakasu sanku, ñ kun mɛ gāa bekunu, ñ kun mɛ dāru garu ma n kun mɔ tɔn be ba kun Gusunɔn yĩreru mɔ ben sirinɔ.

⁵ Twee yi, yi ñ wooda wa yi ka tɔmbu go ma n kun mɔ yi bu nɔni sɔ sere suru nɔɔbu. Nɔni swāa ten wuriribu sāawa nge nia yà n tɔnu toban wuriribu.

⁶ Suru nɔɔbu ye sɔɔ, tɔmba koo gɔɔ kasu adama ba ñ wasi. Ba koo gɔɔ kīa adama u koo bu duka suuri.

⁷ Twee yi, yi sāawa nge dumi yi ba sɔru kua tabun sɔ. Yin winɔ gāanu wāa nge furɔ wuragisu, ma yin wuswɛɛ sāa nge tɔmbugii. ⁸ Yin serum sāa nge tɔn kurɔbun seri, ma yin donnu sāa nge gbee sunɔginu.

⁹ Yin toronu maa sāawa nge tarakpe sisuginu, ma yin kasan wurenu sāa nge kɛkɛ sisugii yi dum dabinu gawe tabu sɔɔ.

¹⁰ Yi sinu mɔ ka sɔsɔnu nge nia, sii ni sɔra dam wāa yi ka tɔmbu nɔni sɔ suru nɔɔbu. ¹¹ Yi sunɔ mɔ yin suunu sɔɔ wi u sāa wɔru bɔkɔ nɔru sariruguu gen gɔrado wirugii. Win yĩsira ka Heberum Abadoni. Ka Gɛɛkim maa wiya ba mɔ, Apolioni.

¹² Tē, ye gbee swāa gbiikira doona n tie gbee swāanu yiru ni nu sisi.

¹³ Yera gɔrado nɔɔba tiase u win kɔba so. Ma na nɔɔ gagu nua saa yāku yee wuragirun kaanu nɛn di te ta wāa Gusunɔn wuswaaɔ. ¹⁴ Nɔɔ ge, ga gɔrado nɔɔba tiase wi u kɔba nɛni sɔɔwa ga nɛɛ, a gɔradoba nɛɛ ye yɔsuo be ba bɔkuɔ daa baka ten mi te ba mɔ Efarati. ¹⁵ Yera ba gɔradoba nɛɛ ye yɔsu be ba sɔɔru sāa wɔɔ gen suru win tɔɔ ten kɔba yen sɔ ye Gusunɔ u yii bu ka handunian bɔnu itasen tɔmbu go.

¹⁶ Ba man tabu kowo be ba dumi sɔnin geeru sɔɔwa. Ba nɛɛ, ba sāawa yako goobu (200.000.000). ¹⁷ Mɛ na dumi ka yin maasɔbu waasina nɛn kāsiru sɔ wee. Ba tarakpenu doke ni nu sɔri nge dɔɔ, ma nu boogu sāa nge bura, ma nu maa sāa nge sɔɔ bisu. Dumi yin winu sāa nge gbee sunɔn wiru, ma yin nɔɔn di dɔɔ ka wiisu ka sɔɔ bisu yarimɔ.

¹⁸ Handunian bɔnu itasen tɔmbu ba gu gāa sɛsɔginu ita yen saabu, dɔɔ, ka wiisu, ka sɔɔ bisu, ye ya yarimɔ dumi yin nɔsun di. ¹⁹ Domi dumi yin dam wāawa yin nɔsɔ ka maa yin sinɔ. Yin sinu sāawa nge wɛɛ, nu winu mɔ. Niya yi ra ka tɔmbu nɔni sɔ.

²⁰ Handunian tɔmbu be ba tie, be ba kun gu ka gāa sɛsɔgii ni, ba n gɔru gɔsie, bu ye ba ka nɔma kuan sāaru deri, ka Setam bwāabu ka būu ni ba kua ka wura ka sii geesu ka sii gandu ka kpenu ka dāa, ni nu kun kpɛ nu gari nɔ, nu n maa kpɛ nu yam wa, nu sere sī. ²¹ Mɛya maa tɔn be, ba n ben tɔn goberu deri ka ben dobo dobo, ka ben kɔɔ mɛnnabu tantanaru sɔɔ, ka ben gbɛna.

10

Wəllun gɔrado

ka tire kure piibu

¹ Na maa kpam wəllun gɔrado damgii goo wa u saram wee wəllun di. Guru wira nɔn wukiri, guru waa win wiru tɛke, win wuswaa ballimɔ nge sɔɔ, ma win naasu sāare dɔɔ yari. ² U tire kure piibu gagu nɛni ga wukiare win nɔmuɔ. U win nɔm geun nɔɔ

sɔndi nim wɔkun wəllɔ, ma u maa nɔm dɔwaruguu sɔndi temɔ, ³ ma u kukura nge gbee sunɔn swīi. Ye u kukura u kpa, yera guru kukiribu nɔɔba yiru ya nɔɔra. ⁴ Ye guru kukiri bi, bu nɔɔra bu kpa, mii mii na sɔɔru kpa n ka gari yi yore. Adama na nɔɔ gagu nua saa wəllun di ga nɛɛ, ye guru kukiribu nɔɔba yiru ye, ya gerua a ku ye yore. A gari yi nɛnuɔ asiri sɔɔ.

⁵ Yera gɔrado wi na raa wa u yɔ tem sɔɔ ka nimɔ, u win nɔm geu yīiya wəllɔ, ⁶ ma u bɔrua ka Gusunɔn yīsiru wi u wāa sere ka baadommaɔ, wi u wəllu ka ten gāanu taka kua, ka tem ka mɛn gāanu ka maa nim wɔku ka gen gāanu. Gɔrado wi, u gerua u nɛɛ, saa kun maa dɛnyasiarɔ. ⁷ Adama sanam mɛ gɔrado nɔɔba yiruse u koo win kɔba so, sanam mɛya Gusunɔ u koo win himba ye goo kun yɛ yibia nge mɛ u raa win sɔmɔbu sɔɔwa.

⁸ Yen biruwa nɔɔ ge na raa nua wəllun di ga ka kpam man gari kua ga nɛɛ, a doo a tire kure piibu ge ga wukiare mi mwa gɔrado win nɔmun di wi u yɔ tem ka nim wəllɔ.

⁹ Na da gɔrado win mi, na nɔn kana u man tire kure piibu ge wɛ. Ma u man sɔɔwa u nɛɛ, n gu mɔɔ n tem n mwɛ. Ga koo sosia nɛn nukurɔ, adama nɛn nɔɔwɔ ga koo dorawa nge tim.

¹⁰ Na tire kure piibu ge mwa win nɔmun di, ma na gu tema. Geema, nɛn nɔɔwɔ ga dorawa nge tim, adama ye na gu mwɛ na kpa, ga sosiawa daka daka nɛn nukurɔ.

¹¹ Yera ba man sɔɔwa ba nɛɛ, kon kpam Gusunɔn gari gere tɔn dabiru ka tem dabinun sɔ, ka bwese dabiru ka maa sinam dabinun sɔ.

11

Seeda diobu yiru

¹ Yen biru, ba man yīirutia gaa wɛ, ye ya sāa nge dɛka ma ba man sɔɔwa ba nɛɛ, n seewo n da n Gusunɔn sāa yeru yīire ka yāku yeru, kpa n bu gari be ba sāaru mɔ mi. ² Adama n ku yen tɔɔ yaara yīire, domi ba ye tɔn tukobu kɔ be ba koo wuu dɛɛrɔ taaku sere suru weeru ka yiru. ³ U koo de win seeda diobu yiru bu win gari gere ba

n saakiba sebuā, sere sōō nārōbu ka goobu ka wata (1.260).

⁴ Seeda diobu yiru ye, ba sāa olifin dānu yiru ye, ka dabunu yiru ni nu yō Gusunō tem kpuron Yinnin wuswaaō.

⁵ Goo ù n kī u bu kōsa kua, dōwa ra yari ben nōsun di u ben yiberēba kpeerasia, nge mēya wi u kasu u bu kōsa kua, u koo ka gbi. ⁶ Ba dam mō bu ka wōllu kēnē, gura yu ku ka nē saa ye ba Gusunōn gari gerumō. Ba maa dam mō nim wōllō bu ka mu gōsia yem. Ba maa kpam dam mō bu ka handunia bara bwese bweseka kpēē nge mēn nōō ba kī.

⁷ Sanam mē ba koo seeda di bu kpe, yera gbeeku yaa ye ya yara wōru nōru sariruguu gen min di ya koo ka bu tabu ko, yu bu kamia kpa yu bu go. ⁸ Ben gonu ko n kpī wuu bōkō gen swaa sōō, wuu mi ba ben Yinni dāa bunanaru kpare. Wuu gen yīsira ba weenasina ka Sodomu, ñ kun mē ka Egibiti. ⁹ Tōn dabinu saa handunian tōmbu kpuron min di ka bwesenu kpuron di ka barum baamēren di ka sere tem kpuron di ba koo ben gonu mēeri sōō ita ka bōnu, ba ñ koo wura bu bu sike. ¹⁰ Handunian tōmbun nukura koo dōra, ba koo tōō bakaru kō kpa bu kēnu mōrisiana yēn sō Gusunōn sāmōbu yiru be ba raa handuniagibu tōya kua mi, ba gu. ¹¹ Sōō ita ka bōnu yen biru, Gusunō u kpam goo ni wēsia wāarugiru wesia, ma nu seewa nu yōra. Berum bakam tōn be kpuro mwa be ba nu wa. ¹² Yera Gusunōn sāmōbu yiru ye, ba nōōguru nua wōllun di ba nēē, i yōōma gee. Ba yōōwa wōllō guru wiru sōō sanam mē ben yiberēba ba bu mēera. ¹³ Mii mii ma tem yīira gem gem, ma wuu gen bōnu wōkuruse ya wōruma. Tōn be ba gu tem yīiru bi sōō, ben geera sāa tōnu nārōbun suba nōōba yiru (7.000). Tōn be ba tie, ma ba nanda gem gem, ma ba Wōrukoo bēerē wē.

¹⁴ Tē, gbee swāa yirusera doona, wee itasera nōō kōruma.

Kōba nōōba yiruse

¹⁵ Yen biru wōllun gōrado nōōba yiruse u win kōba so. Yera nōō

damgisu nōōra Gusunō wōllō su nēē, handunia yenin banda kua Gusunō bēsen Yinni ka win Kirisigiru. U ko n bandu dii sere ka baadommaō.

¹⁶ Sanam mēya guro gurobu yēnda nne ye, be ba sō ben sina kitanu wōllō Gusunōn wuswaaō, ba kpuna ba Gusunō sāamō ¹⁷ ba mō,

Gusunō Yinni dam kpurogii,

wunē wi a wāa tē,

a raa maa wāa,

sa nun siaramō

yēn sō a wunēn dam bakam denda,

ma a wunēn ban dibu torua.

¹⁸ Handuniagibu ba mōru bēsira.

Ma wunēn mōru ya tunuma.

Saa ya tura bu ka gōribu siri.

Saa maa tura bu ka wunēn sāmōbu are wē,

ka be ba nun naanē doke

ka be ba wunēn yīsiru nasie, baka ka buu.

Saa maa tura bu ka bu kam koosia be ba handunia kam mō.

¹⁹ Yera ba sāa yee te ta wāa Gusunō wōllō kēnia ma woodan kpakorora tera win sāa yee te sōō. Ma guru maakinu wāa mi, ka wurenu, ka guru gbāsukunu ka tem yīirubu, ka maa guru kpee bakanu.

12

Kurō goo ka yaa binti bintiru

¹ Yera yīre bakaru gara sōōsira Gusunō wōllō. Kurō goo wāa mi, sōōwa sāa win yaberu ma u suru yōrari ma u furō kperi wōkura yiruguu doke.

² Kurō wi, u gura mō, marubun wahala ka nuku wuriribu dera u wuri mō.

³ Yera yīreru gara kpam sōōsira Gusunō wōllō. Yaa binti binti swāaru garu ta wāa mi, ta winu nōōba yiru mō ka kōba wōkuru ma ta sina furōsu nōōba yiru doke. ⁴ Yaa ye, ya ka yen siru wōllun kperin bōnu itase wōka ya kō temō. Ma ya da ya yōra kurō win wuswaaō wi u kī u ma mi, yu ka wa yu win bii tem ù n wōruma. ⁵ Yera kurō wi, u bii tōn durō mara wi u koo bwesenu kpuro kpara ka sii bokuru.

Adama ba bii wi mwa ba ka nūn da Gusunōn mi, mi u sō win sina kitarō. ⁶ Kurō wi, u maa duka doona gbaburu gia mi Gusunō u nūn ayeru sōōru kua

bu ka nùn nǎri sǎo nǎrǎbu ka goobu ka wata (1.260).

⁷ Yera tabu seewa wǎllu mi, Misɛli Gusunǎn gǎradoban wirugii ka win gǎradoba ba tabu kua ka yaa binti binti te. Yaa ye, ka yen bwǎa be, ba tabu kua. ⁸ Adama ba bu tabu di, ba ñ wure yaa ye, ka yen bwǎabu ba n wǎa wǎllu mi. ⁹ Ba yaa binti binti bembere te kasa kua temǎ. Yaa ye, ya sǎawa gasǎ gasǎn waa ye ba mǎ Yibirisi, ñ kun mɛ Setam, ye ya handuniagibu kpuro nǎni wǎkua. Ba ye kasa kua temǎ ka yen gǎradoba sannu.

¹⁰ Yen biru, ma na nǎogiru garu nua wǎllǎ ta nɛɛ, tɛ sǎora Gusunǎ besen Yinni u ka faaba na. Win dam ka win banda sǎosira, ka win Kirisin yiiko. Domi ba besegibun mem manio kasa kua wǎllun di wi u ra n bu mem manimǎ bururu ka yoka Gusunǎn wuswaaǎ. ¹¹ Besegii be, ba nùn tabu di ka Yǎa kinɛ kpɛm ten yɛm ka ben seedan gari. Ba ñ ben wǎaru garisi gǎanu, ba tu gǎo deria. ¹² Yen saabu, wǎllu ka wǎrukobu i nukuru doro. Adama tem ka nim wǎkun gbee swǎara ko n kpǎ! Domi Setam ya bɛɛ sarema ka mǎru baka yèn sǎ ya yɛ ma saa fiikowa n ye tie.

¹³ Ye yaa ye, ya wa ma ba ye kǎwa temǎ, yera ya kurǎ wi nǎni sǎobu wǎri wi u bii tǎn durǎ mǎra mi. ¹⁴ Adama ba kurǎ wi gunǎ bake bakarun kasa yiru wɛ u ka yǎ sere win ayerǎ gɔbaburǎ mi n toma waa yen bǎkun di, mi ba koo nùn nǎri saa ita ka bǎnu. ¹⁵ Yera waa ye, ya yen nǎo wukia ma ya nim sia nge daa bakarun kurǎ win biruǎ kpa u ka nim diira. ¹⁶ Adama tem mu kurǎ wi faaba kua, mu mɛn nǎo baaya mu nim mɛ mwɛ mɛ mu yara yaa yen nǎon di. ¹⁷ Sanam mɛya yaa ye, ya ka kurǎ wi mǎru bara gem gem, ma ya da yu ka win bwese te ta tie tabu ko, be kpuro be ba Gusunǎn wooda mem nǎowammɛ, be ba Yesun seeda dimǎ. ¹⁸ Ma yaa ye, ya da ya yǎra yani sɛɛri sǎo nim wǎkun goorǎ.

13

Gbeeku yɛɛ yiru

¹ Yen biruwa na gbeeku yaa gaa wa ya yariǎ nim wǎkun di. Ya kǎbi wǎkuru mǎ ka winu nǎba yiru, ma sina furǎ ga wǎa kǎbi yin baayeren wǎllǎ, ma yǎsi kǎsunu yorua yen winǎ. ² Gbeeku yaa ye na wa ya sǎa nge musuku gbeeku, ma yen naasu sǎa nge wǎm gbǎrogisu, yen nǎo ga maa sǎa nge gbee sunǎguu. Yaa binti binti te, ta ten tiin dam gbeeku yaa ye wɛ ka maa ten sina kitaru ka ten yiiko baka. ³ Gbeeku yaa yen wii teeru ta sǎare ta mɛɛra wa goo gookum, adama mɛɛra ye, ya bɛkura. Handuniagibu kpuro ba ye mɛɛra ka gidi, ma ba ye swǎi. ⁴ Tǎmbu kpuro ba yaa binti binti te sǎwa yèn sǎ ta ten yiiko gbeeku yaa ye wɛ. Ba maa gbeeku yaa ye sǎwa ba mǎ, wara sǎa nge gbeeku yaa yeni. Wara koo kpǎ u ka ye tabu ko.

⁵ Ba dera gbeeku yaa ye, yu woo kana gari ka gari kam gere, ba maa ye yiiko kǎ yu ka yegiru ko suru weeru, ka yiru. ⁶ Yera ya yen nǎo wukia ya Gusunǎ gari kam gerusim wǎri ka maa win yǎsiru, ka win wǎa yeru, ka be ba wǎa wǎllǎ. ⁷ Ba ye swaa kǎ yu ka naanɛ dokeobu tabu ko kpa yu bu tabu di. Ba maa ye yiiko wɛ bweseru baateren wǎllǎ, ka tǎmbu kpuro ka barum baamere ka tem baamere. ⁸ Bèn yǎsinu ba ñ yorua bu sere handunia tore, wǎarun tireru sǎo te ta sǎa Yǎa kinɛ kpendugiru te ba ka yǎkuru kua, beya ba koo gbeeku yaa ye sǎ.

⁹ Ñ n mɛn na, baawure wi u swaa mǎ, u nǎowǎ. ¹⁰ Wi ba koo pirisǎm mwa, pirisǎmwa ba koo nùn mwa. Wi ba koo go ka takobi, takobiwa ba koo ka nùn go. Saa ye sǎo, n weene naanɛ dokeobu ba n temanɛ ben naane dokebu sǎo.

¹¹ Yen biruwa, na kpam gbeeku yaa gaa wa ya yariǎ tem sǎon di. Ya kǎbi yiru mǎ nge yǎa kinɛ kpendun kǎbi, ma ya gari mǎ nge yaa binti bintiru. ¹² Yaa gbiikaa ya dera ya yen yiiko dendimǎ yen nǎni biru. Ya tem ka mɛn tǎmbu tilasi kua bu ka yaa gbiikaa ye sǎ ye ba raa mɛɛra kua goo gookum, ma ya bɛkura. ¹³ Yaa yiruse

yeni ya maamaaki dabinu kua, sere ya dera dōo u sarama wəllun di temə təmbun wuswaaə. ¹⁴ Ya handunian təmbu nənī wəkuā ka maamaaki yən yiiko ba ye wē yu ko yaa gbiikaa yen nənī biru. Ya handuniagibu sōmə bu yaa gbiikaa yen weenasia koowo ye ba raa ka takobi mēera kua, ma ya kun gu. ¹⁵ Yaa dāaka ye, ya yiiko wa yu ka yaa gbiikaan weenasia ye wēsia wāarugiru wē yu ka kpī yu gari ko nge tōnu, kpa yu be ba yina bu ye sā kpuro go. ¹⁶ Ma yaa ye, ya təmbu kpuro tilasi kua, damgibu ka bwēebwēebu, gobigibu ka sāarobu, yobu ka tii mawəbu bu ka bu yīreru kua ben nəm geuə n̄ kun mē ben sirinə. ¹⁷ Goo sari wi u koo kpī u dwe n̄ kun mē u dāra ma n̄ kun mə ka gbeeku yaa yen yīreru te ta sāa yen yīsiru, n̄ kun mē yen yīsirin damba.

¹⁸ Ye ya bwisi bikiamə wee. Baawure wi u bwisi mə u koo kpī u gbeeku yaa yen damban tubusianu gia. Domi damba ye, ya sāawa tōnu goon damba. Yeya nata ka wata ka nəəba tia (666).

14

Be ba yakian womu

¹ Yen biruwa na mēera ma na Yāa kinē kpēm te wa ta yō Sionin guuru wəllə. Tōnu nərəbun suba wunaa weeru ka nne (144.000) ba ka n̄n wāa mi, be ba win yīsiru ka win Baaban yīsiru yorua ben sirinə. ² Ma na nəə gagu nua wəllun di nge surun bakarun wurenu, nge guru gbāra bakabu. Nəə ge na nua ga sāawa nge ni mərəku sowoba soomən swīi. ³ Ba yō sina kitarun wuswaaə, mi hunde koniba nne ye ka guro guro be, ba wāa. Ba womu kpəə m̄ ge goo kun kpē u gia ma n̄ kun mə tōnu nərəbun suba wunaa weeru ka nne be ba yakia handunian di.

⁴ Tən be, ba sāa be ba tii nēnua dēeraru səə, ba n̄ kurə damaru koore. Ba Yāa kinē kpēm te swīiwa baama kpuro mi ta dōə. Ba bu yakiawa saa təmbun suunu səən di ba n̄ ka sāa nge yāku gbiikii te ba Gusunə ka Yāa kinē kpēm te kua. ⁵ Goo kun weesu

nəəre ben nəən di, ba sāawa taare sarirugibu.

Wəllun gəradoba ita

⁶ Yera na kpam wəllun gərado goo wa u yōwa sere sere Gusunə wəllə, wi u koo Labaari gea ye ya ku ra kpe kpara handuniagibun mi, tem baamere ka bweseru baatere ka barum baamere ka təmbu kpuron mi. ⁷ U nəəguru sua u nē, i Gusunə nasio kpa i n̄n bēere wē, domi saa ya tura u ka təmbu kpuro siri. I n̄n sāawa wi u wəllu ka tem taka kua ka nim wəku ka bwii.

⁸ Wəllun gərado yiruse u gbiikoo swīi u nē, Babiloni, wuu bəkə ge, ga wəruma, ga wəruma, ge, ge ga təmbu kpuro tilasi kua ba ka gen daa bēreteke bakan tam nərə.

⁹ Gərado itase u gbiikobu yiru ye swīi, ma u nəəguru sua u nē, baawure wi u gbeeku yaa ye sāamə ka yen weenasia, ma u yen yīsiru mə win sirinə n̄ kun mē win nəmuə, ¹⁰ wiya u koo maa Gusunən mərūn tam nə mē u koo wisi ka mēn dam win mərūn nərə səə. Baawure wi u m̄ nge mē, u koo tōya wa dōə ka sōə hisu səə, gərado dēerobu ka Yāa kinē kpēm ten wuswaaə. ¹¹ Dōə wi u n̄n tōya m̄ win wiisu su ko su n̄ seeməwa wəllə ka baadommaə. Ba n̄ ko ba n̄ maa wērabu mə bururu ka yoka, be ba gbeeku yaa ye sāwa ka yen weenasia, ka be ba yen yīsirin yīreru mə.

¹² Gari yi səə, n̄ weene naane dokeobu bu temana, be ba Gusunən wooda mēm nəəwa ma ba Yesu naane kua.

¹³ Yen biru na kpam nəə gagu nua wəllun di ga nē, n̄ yeni yoruo, doo nəərugiba be ba gbimə saa tēn di Yinnin naane dokebu səə. Gusunən Hunde gerumə u m̄, mēya ni, ba koo wēra, domi ben səm geerun are koo bu swīi.

Handunian gēebu

¹⁴ Yen biru na mēera ma na guru wii kpikiru wa, goo s̄ mi nge tōnun bii. Yēro sina furə wuraguu doke win wirə, ma u kəmbə neni ge ga nəə do. ¹⁵ Wəllun gərado goo u yara sāa yerun di, ma u wi u s̄ guru wiru wəllə

nəəgiru sua u nεε, a wunεn kəmbə suo a gē, domi gēebun sanam mu tura, handunia ya ye bu ka gē. ¹⁶ Yera wi u sō guru wiru wəllə u win kəmbə doke handunia səə, ma u ye gā.

¹⁷ Gərado goo kpam yara sāa yerun di te ta wāa wəllə, win tii maa kəmbə neni ge ga nəə do.

¹⁸ Gərado goo maa yarima saa yāku yerun di, wi u dam mə dōn wəllə. U gbāra tāa tāa u wi u kəmbə nəə durorə neni sōwa u nεε, a wunεn kəmbə dokeo kpa a handunian dāa bii ni ba mə resəm səri, domi nu ye. ¹⁹ Gərado wi, u win kəmbə doke ma u dāa binu sərə. Ma u nu wisi Gusunən məruru bakan dāa bii gama yerə. ²⁰ Ba resəm dāa bii ni gama nin gama yerə wuun biruə. Ma dāa bii gama yee ten min di yem mu koka mu tēria sere kilo gooba wunəbu (300), ma mən dukum maa tura sere dumin toro gendəə.

15

Wəllun gəradoba

ka gbee swāa dāakinu

¹ Yen biru, na kpam yīreru garu wa Gusunə wəllə, ta kpā ma ta bεrum mə. Ye na wa wee. Wəllun gəradoba nəəba yiru ba gbee swāanu nəəba yiru neni. Niya nu sāa gbee swāa dāakinu, domi ni sərə Gusunən məruru ya koo ka kpe.

² Yera na gāanu wa ni nu sāare yeru dikiguu ge ga burine ka dō. Na maa tən be wa be ba gbeeku yaa ye ka yen weenasia, ka yen yīsirun damba tabu di. Tən be, ba yō yeru gen wəllə ba mərəkunu neni ni Gusunə u bu wē. ³ Ba Məwisi Gusunən səm kowon womu mə ka maa Yāa kinε kpenduguu ba mə,

“Yinni Gusunə dam kpurogii,
wunεn səma kpā, ya maa sāa
maamaaki.

Wuna a tem kpuron sina boko.

Wunεn swεε yi sāa gem, yi dende.

⁴ Yinni, wara kun wunεn bεrum mə.

Wara koo yina u wunεn yīsiru bεere wē.

Domi wunε turowa a sāa dεero.

Tem baamεren tamba koo na wunεn mi, bu nun sā.

Domi baawure u wunεn səm geenu wa.”

⁵ Yen biru na mεera na wa ba sāa yeru kenia Gusunə wəllə mi win kuu bekurugira wāa. ⁶ Wəllun gəradoba nəəba yiru be ba gbee swāanu nəəba yiru neni mi, ba yara sāa yee ten min di. Ba yāa kpikinu sebua ni nu dεere wasa wasa ma ba kpaki wuragii sēke ben gāasə. ⁷ Yera hunde koniba nne ben turo u gərado nəəba yiru ye yoruku wuraginu nəəba yiru wē ni nu Gusunən məruru yiba. Gusunə u sāawa Yinni wi u wāa sere ka baadommaə. ⁸ Ma sāa yee te, ta wiisu yiba Gusunən yiiko ka win dam sō. Goo kun maa kpē u du mi sere wəllun gəradoba nəəba yirun gbee swāanu nəəba yiru ye, yu ka wiru goora.

16

Gusunən məruru yorukunu

¹ Yera na nəəgiru garu nua saa sāa yee ten min di ta wəllun gərado be sōwa ta nεε, bu doo bu Gusunən məruru yorukunu nəəba yiru wisi handunia səə.

² Gərado gbiikoo u da ma u win yoruku wisi temə. Yera bwisi tobi bu wisi nge fərənu be ba gbeeku yaa yen yīreru mə ba yen weenasia sāmə.

³ Sanam mεya gərado yiruse u win yoruku wisi nim wōku səə. Nim mε, mu gəsia nge tən gorun yem, ma hunde koni baayere ya gu nim mε səə.

⁴ Yera gərado itase u win yoruku wisi daa bakanu ka bwii səə, ma nim mu gəsia yem. ⁵ Ma na gərado winin nəə nua wi u dam mə nim wəllə, u nεε, Dεero, wunε wi a wāa, a raa maa wāa, wuna a sāa gemgii a ka siri mεsum.

⁶ Domi ba naanε dokeobu ka Gusunən səməbun yem yari, ma a bu yem wē bu nə. Mεya ba ka weenε. ⁷ Yen biru na nəə gagu nua saa yāku yeru min di ga nεε, geema Gusunə Yinni dam kpurogii, wunεn siribu sāa gem bu maa dende.

⁸ Yera gərado nneε u win yoruku wisi sō wəllə, ma sō u dam wa u ka tambu dō kpakiri. ⁹ Ma tamba dō kpakirira yam susu bakarun sō. Ma ba Gusunən yīsiru gari kam gerusi wi u

yiiko mə gbee swāa nin wəllə. Adama ba yina bu gōru gōsia bu nūn bēere wē.

¹⁰ Yera gōrado nəbuse u win yoruku wisi gbeeku yaa yen sina kitaru wəllə. Ma n kua yam wəkuru ketem yen bandun tem səə. Ma təmbu ba ben yari temmə wuriribun sō. ¹¹ Ma ba Wərukoo gari kam gerusi ben wuriribu ka bwisinun sō. Adama ba yina bu ben kom kōsum deri.

¹² Yera gōrado nəba tiase u win yoruku wisi daa bakaru səə te ba mē Efarati, ma ta gbera mam mam tu ka sō yari yerun sinambu swaa kē bu təbura. ¹³ Ma na wērekunu ita wa ni nu tii gōsia nge surenu, nu yarimə yaa binti binti ten nəən di ka gbeeku yaa yen nəən di ka maa səmə weesugiin nəən di. ¹⁴ Wēreku ni, nu sāawa Setam bwāabu, be ba maamaaki mē, ma ba dəə handunia kpuron sinambun mi bu ka bu menna bu tabu ko Gusunə Yinni dam kpurogiin siribun tōru səə.

¹⁵ Ma Yesun nəə ga nəəra u nē, wee, na sisi nge gbənə. Doo nəərugiiwa wi u swaa mēera ma u win yānu kpārenu sāa u ku ka swaa wəri tereru kpa u sekuru wa batuma səə.

¹⁶ Yera wēreku ni, nu sinambu kpuro menna gam gum mi ba ra soku ka Heberum Aamagedom.

¹⁷ Yen biru, gōrado nəba yiruse u win yoruku wisi wom dirum səə. Ma nəəguru gara nəəra sina kitarun di sāa yerə ta nē, gari kpa. ¹⁸ Yera guru maakinu seewa ka wurenu ka guru gbāsukubu ka tem yīru bakabu. Tem yīru bin kpāara banda. Bin bweseru ta n kooore saa mīn di ba tōnu taka kua. ¹⁹ Wuu bəkə ge, ga kurana wasi ita, ma tən tukobun wusu su wəruka. Gusunə u Babiloni, wuu bəkə ge yaaya ma u gu win məru bakan nəran tam wē gu nə. ²⁰ Tem burenu kpuro nu doona, guunu kun maa waarə. ²¹ Yera guru kpee bakanu, nīn teera kilo weeru tura, nu təmbu wərīki wəllun di. Ma ba Gusunə gari kam gerusi guru kpee nīn nənī swāarun sō domi nənī swāa te, ta banda.

17

Kurə tanə kpoko

¹ Yera gōradoba nəba yiru be ba yorukunu nəba yiru ye nənī, ben turo u na u man sōwa u nē, n na u koo man sōsi nge mē ba koo ka kurə tanə kpoko wi siri bu sēyasia wi u sō nīm bakam wəllə. ² Handunian sinamba ka kurə tanə kpoko wi daa bēretēke kua, ma kurə tanə win daa bēretēken tam mu handunian təmbu laakari bira.

³ Sanam mēya gōrado wi, u nən bwēra sua kāsī kāsikum u ka da gbaburə. Miya na kurə goo wa u sō gbeeku yaa swāa gaan wəllə. Yen baama ba yīsi kōsunu yorua ma ya winu nəba yiru mə ka kəbi wəkuru.

⁴ Kurə wi, u yānu sebua ni nu kərənno ka swāa tobe sāa, ma u buraru kua ka wura ka goo kpee gobi bēkēginu ka goo kpikinu. U wuran nəra nənī win nəməə yē səə gāa kōsunu ka win kurə tanə disi yiba. ⁵ Win sirirə yīsi ru gara yorua tən tubusianu sāa asiri. Yīsi te wee, Babiloni baka, handunian kurə tanəbu ka daa bēretēke kpuron mero.

⁶ Ma na wa tən be ba Yesu naanē doken yem ka maa be ba win seeda din yem mu kurə wi bāarumə.

Ye na nūn wa, na biti soora gem gem. ⁷ Yera gōrado wi, u man sōwa u nē, mban sōna na biti soore. U koo man kurə win asiri tubusia ka maa gbeeku yaa ye u sənī, ye ya winu nəba yiru ka kəbi wəkuru mə. ⁸ Gbeeku yaa ye na wa mi, ya raa wasi adama ya n maa wāa. N n sosi ya koo yari wəru bəkə nəru sariruguun di yu da kam koo yerə. Handunian təmbu, bən yīsa kun wāa wāarun tireru səə bu sere handunia tore, ba koo biti soora bā n gbeeku yaa ye wa ya kpam kurama. Domi ya raa wasi adama ya n maa wāa.

⁹ Ye ya bwisi bikiamə wee. Winu nəba yiru ye, ya sāawa guunu nəba yiru nīn wəllə kurə wi, u sō. Ya maa kpam sāa sinambu nəba yiru. ¹⁰ Be nəbu ba wəruma kə, turo u gina wāa, wi u tie u n tunumam kpa. Sanam mē u koo maa na, u n koo tē. ¹¹ Ma gbeeku yaa ye ya raa wasi ma ya kun maa wāa, yen tiiwa ya sāa sunə nəba itase, u yarawa nəba yiru yen mīn di ma u dəə kam koo yerə.

¹² Kōbi wōku te na maa wa mi, ta sāawa sinambu wōkuru be ba kun gina bandu dim kpa, adama ba koo yiiko wa bu bandu di kōbi tia ka gbeeku yaa ye sannu. ¹³ Be wōku te kpuro, himba tia ba mō, ba koo ben dam ka ben yiiko gbeeku yaa ye wē. ¹⁴ Ba koo ka Yāa kinε kpεndu tabu ko, adama Yāa kinε kpεm te, ta koo bu tabu di yēn sō ta sāa yinnibun Yinni ka sina boko. Ma be Gusunō u soka u gōsa, be ba sāa bōrōkiniba, be ka Yāa kinε kpεm te sannu ba koo maa sinam be tabu di.

¹⁵ Gōrado wi, u maa man sōwa u nεε, nim mε na wa mi, mēn wōllō kurō tanō wi, u sō, mu sāawa tōmbu ka tōn wōru guni ka tem dabinun tōmbu ka bwese dabinu. ¹⁶ Kōbi wōku te na maa wa mi ka gbeeku yaa ye, ye kpurowa ya koo kurō tanō wi tusi. Ba koo ye u mō kpuro sua kpa bu nūn deri tereru. Ba koo win yaa tem kpa bu ye ya tie dōō mēni muku muku. ¹⁷ Domi Gusunō u dera ba win gōru kīru kua. U dera ba nōō tia kua ba ben sinandun yiiko gbeeku yaa ye wē, sere win gari yi ka koorā.

¹⁸ Kurō wi na wa mi, u maa sāawa wuu bōkō ge ga tem kpuron sinambu taare.

18

Babilonin wōrumaa

¹ Yenin biru na kpm wōllun gōrado goo wa u saram wee wōllun di. U yiiko baka mō, win buram, u ballimōwa pari pari handunia kpuro sō. ² U nōōgiru sua u nεε, ya wōruma, Babiloni baka ye, ya wōruma. Ya tē kua Setam bwāabun wāa yeru ka wεrεku kōsu baageren kuku yeru ka gunō bōrōnugisu ka si su gōbun wāa yeru. ³ Domi tem kpuron tōmbu ba yen daa bεrεtεken tam nōra. Handunian sinambu ba ka ye kurō tanō kookoosu kua, ma handunian tenkuba ba kua gobigibu yen daa bεrεtεken kpāarun sō.

⁴ Yera na kpm nōō gagu nua wōllun di ga nεε, i yarima nēn tōmbu, i yarima yen min di kpa i ku ka ye yen durum bōnu ko kpa i ku ra tii kpēε yen gbee swāanu sō. ⁵ Domi yen durum ya

wōllu girari, ma Gusunō u yen kom kōsum yaaya. ⁶ I ye kōsieyo nge mε ya bεε kua. I ye kōsieyo nge mε ya bεε kuan nōn yiru. I yen nōra yibio ka tam mε mu bōōbu nōn yiru n kere nge mε ya bεε sōka. ⁷ I ye tōya ka nuku sankiranu kōsio, nge mε ya yen yiiko ka dukian doo nōōru di. Domi ya yen tii sōōwa ya nεε, wee, ya sō nge sina boko, ya ñ sāa gōmini. Mēya ya ñ maa nuku sankiranu wasi pai. ⁸ Yen sō, yen gbee swāara koo ye deema sōō teerun sōō, baranu ka nuku sankiranu ka maa gōōru, kpa yu dōō mwaara muku muku. Domi Yinni Gusunō wi u ye siri u sāa damgii.

⁹ Handunian sinambu kpuro be ba ka ye kurō tanōru ka daa bεrεtεke kua ba koo swī, ba koo weeweenu ko yen sō, sanam mε ba yen dōō mwaarabun wiisu mεεra. ¹⁰ Ba ko ba n yō n dεsire yēn sō ba yen nōni swāarun bεrum mō, kpa bu nεε, Babiloni wuu bōkō damguu, a kam kua, a kam kua. Kōbi tia sōōra siribu nun di.

¹¹ Handunian tenkuba ba koo ye swīisi ka nuku sankiranu yēn sō goo kun maa ben kianu dwemō ¹² ni nu sāa wura ka sii geesu ka kpee gobi bεkεginu ka goo kpikinu ka beka ye ba kua ka wēε damgii, ka ni ba kua ka kōrōnnō ka beku mari marinu ka maa beku wunōmginu. Goo kun maa dāa gobigia dwemō ka yabu bwese bweseka ye ba kua ka suunu donnu ka dāa yīsinuginu ka sii gandu ka sisu ka kpee kpikinu, ¹³ ka maa dārun kokosun buuru te ba mō kanēli, ka kpee yānu ka turare ka gum mε ba mō miru, ka gum swām ka tam ka gum ka som ka alikama ka nεε ka yāanu ka dumi ka yin kεkεba ka maa tōmbun tii. ¹⁴ Ma tenku be, ba ye sōōwa ba nεε, gāa geenu kpuro ni a ra raa kā nu n sāa wunεginu nu nun doonari, wunen dukia ka gāa buranu kpuro nu nun nōma yande, tōnu kun maa ni wasi pai. ¹⁵ Gāanu kpuron tenkuba be ba yen sō kua dukiagibu, ba koo yōra n tonde, ba n sumō ba n weeweenu mō yen nōni swāarun bεrum sō ¹⁶ ba n mō, wee, wuu bōkō ge, ga kam kua

ge ga raa tii buraru bera ka yāa ni ba kua ka wēε damgii ka ni ba kua ka kārannā ka beku wunəmginu ka sere maa wuraba ka kpee gobi bekeginu ka goo kpikinu. ¹⁷ Ma kabi tia sō gen dukia kpuro ya kam kua.

Goo nimkusu kpuron wirugibu ka be ba dua sō ka goo nimkusun sām kowobu ka be kpuro gesi be ba dim waamā nim wōku sō, ba yōra ba desire ¹⁸ ba nōguru sua ye ba wuu gen dō mwaarabun wiisu wa ba nēε, wuu gagu maa sari nge wuu bōkō geni. ¹⁹ Ba tii yanim wisimā winā ba sumā ka nuku sankiranu ba nōguru mō ba mō, wuu bōkō ge, ga kam kuawa. Gen dukiawa be ba goo nimkusu mō ba ka kua gobigibu. Ma kabi tia sō ye kpuro ya kua bansu.

²⁰ Wollu, a gōru doru wuu gen sō. Bēε maa naanε dokeobu ka gōrobu ka Gusunān sāmābu, i gōru doru yēn sō Gusunā u gu siri ye ga bēε kuan sō.

²¹ Yera wəllun gōrado damgii goo kperu sua ta ka nēε bakaru nε ma u tu sure nim wōku sō u nēε, nge mēya ba Babiloni wuu bōkō ge sura temā ka dam, ga n̄ maa waarā pai. ²² Ba n̄ koo maa mārəkunun swī nō wunen mi ka wom kowobu ka gaasiranu ka kabi. Ba n̄ koo maa sām bwese bwesekan kowobu wa, ba n̄ koo maa nēε te ba nammān damu nā. ²³ Ba n̄ maa fitilan yam bururam wasi mi, ba n̄ maa kurō kpaā durābu ka kurō kpaobun nō nōmā. Wunen tenkubara ba raa dam bo handunia gira sō, ma a ka wunen dobo dobo tem kpurogibu nōni wōkuā.

²⁴ Ba maa Gusunān sāmābun yem ka naanε dokeobugum wa wunε sō ka be kpuron yem gesi be ba go handunia kpuro sō.

19

¹ Yen biru na nō nua nge tən wərun wurenu wōllō ga nēε, su Gusunā bēεn Yinni siara. U sāawa faaba kowo, u yiiko ka dam mō. ² Win siribu sāa gem bu maa dende. Domi u kurō tanō kpoko wi siri wi u handunia kpuro sankā ka win daa bereteke ma u nūn sēyasia yēn sō u win sām

kowobu go. ³ Ma ba kpam nōguru sua ba nēε, su Gusunā siara, wuu bōkō gen dō wiisu ko n yōmōwa sere ka baadommaā. ⁴ Yera guro gurobu yenda nne ye ka hunde koni nne ye, ba kpuna Gusunān wuswaā mi u sō win sina kitarō, ba nūn sāwa ba nēε, ami, su Gusunā siara.

Yāa kinε kpendun

kurō kpaā tōo bakaru

⁵ Sanam mēya nō gaga maa nōra saa sina kitaru gian di ga nēε, i Gusunā bēεn Yinni siarō bēε win sām kowobu kpuro, bēε be i nūn nasie, baka ka buu. ⁶ Yera na nō nua nge tən wərun wurenu, ga sāa nge surun bakaru n̄ kun mε guru gbāsuku bakanu, ga nēε, su Gusunā bēεn Yinni dam kpurogii siara domi u bandu di. ⁷ I de su yēri kpa bēεn nuki yi dora. I de su nūn bēεε wē domi Yāa kinε kpendun kurō kpaara tunuma, kurān tii maa sōru kpa. ⁸ Ba dera u yāa kpiki bēεreginu sebua ni nu dēere wasa wasa. Yāa bēεregii ni, nu sāawa naanε dokeobun kookoo geesu.

⁹ Yera gōrado wi, u man sōwa u nēε, a yeni yoruo, doo nōrugiba be ba dim soka Yāa kinε kpendun kurō kpaā yerō.

U maa man sōwa u nēε, gari yi, Gusunān gari geen tii tiwa.

¹⁰ Yera na yiira win naasō n ka nūn sā, adama u nēε, n ku ko mε, u sāawa nēn sām kowosi ka maa nēn berusebu kpurogii be ba Yesun gem seeda di, n Gusunā sāawā.

Domi seeda ye ba Yesu diiya, yeya ya sāa Gusunān sāmābun garin nuru.

Maasō dum kaagii

¹¹ Na maa wa Gusunā wōlla wukiara ma dum kaa gaa kurama. Wi u ye sōni win yīsira Gemgii ka Bōrōkini. Gem sōra u ra siri, mēya u ra maa ka tabu ko. ¹² Win nōni sāawa nge dō yara, ma u sina furō dabinu doke win wirō. Ba yīsiru garu yorua win sirirō te goo kun yē ma n kun mō wi turo. ¹³ U yaberu sebua te ba wasa yem sō. Win yīsira Gusunān gari. ¹⁴ Wəllun tabu kowobu ba nūn swī ba dum kaaba sōni, ma

ba yabe kpiki beeregini sebua ni nu deere wasa wasa. ¹⁵ Win nān di takobi nā doragia yara ye u koo ka tem dabinun tambu tabu di. U koo bu kpara ka sii bokuru kpa u dāa binun nim gama me mu sāa Gusunō Yinni dam kpurogiin mōru baka. ¹⁶ Win yaberō ka win taarō yīsi teniwa ta yorua, sina boko ka yinnibun Yinni.

¹⁷ Na maa wāllun gōrado goo wa u yō sō sō. Ma u gunōsu kpuro nāogiru sue si su yōwa sere sere wāllō u ne, i mennama Gusunōn dim soku yerō. ¹⁸ I na kpa i sinambu ka tabu sinambun yaa di ka tabu kowo damgibugia, ka dumi ka yin maasōbugia ka sere tambu kpuron yaa, yobu ka tii mawōbu, baka ka buu.

¹⁹ Yera na gbeeku yaa ye wa ka handunian sinambu ka ben tabu kowobu. Be kpuro ba mēnna bu ka wi u duma sōni mi tabu ko ka win tabu kowobu. ²⁰ Ba gbeeku yaa ye mwa ka sōmō weesugii wi sannu, wi u raa sōm maamaakiginu kua gbeeku yaa yen nōni biru. Win sōm maamaakiginun sōna u bu nōni wōkua be ba raa gbeeku yaa yen yīreru mō, ma ba yen weenasia sāwa. Ba gbeeku yaa ye ka sōmō weesugii wi kpēe wasi wasiru dō bweru sō, wi u mwaaramō ka sō bisu. ²¹ Ba ben tabu kowobu go ka takobi ye ya yara saa maasō win nān di. Ma gunōsu kpuro su ben yaa di su deba.

20

Wāō nārōbu

¹ Yen biru na kpam wāllun gōrado goo wa u saram wee wāllun di, u wōru bōkō nōru sariruguu gen kākōrō nēni ka yōni bēkē. ² U yaa binti binti te sēre ye ya sāa gasōn waa ye ba mō Yibirisi ka Setam, ma u ye bōkua ka yōni yi, sere wāō nārōbu (1.000). ³ Ma gōrado wi, u ye bōrie wōru bōkō ge sō, u bērisi ma u yīreru doke kpa yu ku maa ka bwesenu kpuro nōni wōke sere wāō nārōbu yu ka kpe. Yen biruwa ba koo ye kēnia bu ye kusia saa fiiko.

⁴ Na maa sina kitanu wa. Be ba sō nin wāllō ba bu yāllaa kua bu ka siribu ko. Na maa tām̄bun hundeba

wa be ba wiru bura Gusunōn gari ka Yesun seedan sō, ka be ba n gbeeku yaa ye sāwa n kun me yen weenasia, ba n maa wure ba n yen yīreru mō ben sirinō n kun me ben nōmā. Ba seewa gōrin di ma ba bandu di ka Kirisi sannu wāō nārōbu. ⁵ Yeniwa ya sāa gōribun see gbiikibu. N deema, gōri be ba tie ba n seewe gōrin di sere wāō nārōbu ye, yu ka yibu. ⁶ Doo nōrugiba be ba bōnu mō see gbiikibu sō. Ba sāa be ba wuna nēnem Gusunōn sō. Gō yiruse kun maa yiiko mō be sō, domi ba ko ba n sāawa Gusunō ka Kirisin yāku kowobu, ba ko n ka nūn bandu dii wāō nārōbu.

Ba Setam tabu di

⁷ Wāō nārōbu yā n yiba ba koo Setam yōsu yen pirisōm di, ⁸ ya koo yari yu da yu handunian bwesenu kpuro nōni wōke ni ba mō Magōgu ka nin wirugii Gōgu, kpa yu nu mēnna bu ka tabu kō. Ba koo dabia nge nim wōkun goorun yani seeri. ⁹ Be wee ba wee ba terie, tem kpuro sō ma ba naane dokeobun sansani sikerena ka wuu ge Gusunō u kī. Adama u dera dō u sarama wāllun di, ma be kpuro ba dō mwaara. ¹⁰ Yera ba Setam ye ya raa tambu nōni wōkua kpēe dō bwerō wi u mwaaramō ka sō bisu, mī sō ba raa gbeeku yaa ye ka sōmō weesugii wi kpēe. Miya ba koo nōni swāa bakaru wa wōkuru ka sō sō sere ka baadom̄mā.

Siri dāakibu

¹¹ Yera na maa sina kita kpiki bakaru wa ka wi u sō ten wāllō. Ma tem ka wāllā duka doona win wuswaan di, yen gaa kun maa waarō. ¹² Yen biru na gōribu wa, baka ka buu, ba yō sina kita ten wuswaa. Ma ba tirenu wukia ka maa tireru garu te ba mō wāarun tireru. Ba gōribu siri nge me ben kookoosu ne si ba yorusi tire ni sō. ¹³ Sanam mēya nim wōku ga ka gen gōribu na, ma gō ka gōribun wāa yera maa ka begibu na be ba raa nēni. Ma ba be kpuro siri nge me ben baawuren kookoosu ne. ¹⁴ Yera ba gō ka gōribun wāa yee te sua ba kpēe dō bwee te sō. N deema, dō bwee tera ta sāa gō yiruse. ¹⁵ Baawure wīn yīsiru

ba ñ yorua wāarun tire te sɔɔ, ba nùn sua ba kpɛɛ dɔɔ bwee te sɔɔ.

21

Wɔn kpaaru ka tem kpam

¹ Yen biruwa na wɔn kpaaru ka tem kpam wa. Wɔn gururu ka tem gurum baa doona, nim wɔku ga ñ maa wāa. ² Ma na wuu dɛɛrɔ wa, ge ga s̄aa Yerusalemu kpa, ga saram wee Gusunɔ wɔllun di, ga sɔɔru s̄aa nge kurɔ kpao wi u buraru s̄aa u win durɔ mara. ³ Na maa nɔɔgiri nua sina kitarun di ta nɛɛ, wee t̄ɛ, Gusunɔn wāa yera wāa tɔmbun suunu sɔɔ, u ko n wāa ka be, ba koo maa ko wigibu. Gusunɔn tii u ko n wāa ben suunu sɔɔ. ⁴ U koo bu ben nɔni ȳiresu kpuro woka. Gɔɔ kun ko n maa wāa ka win nuku sankiranu ka sw̄i ka wuriribu domi gasɔn ḡaanu nu doona kpuro.

⁵ Sanam mɛya wi u s̄o sina kitarɔ u nɛɛ, wee na ḡaanu kpuro kua kpaanu.

U maa man s̄ɔɔwa u nɛɛ, n yeni yoruo domi win gari, gari geeya, yi maa s̄aa naanɛgii.

⁶ Ma u man s̄ɔɔwa u nɛɛ, ye kpuro ya kpa, wiya ḡaanu kpuron tore ka nin wii gowo wiya maa gbiikoo ka d̄aako. Baawure wi nim n̄aru ga m̄o u koo nùn nim k̄ɛ nim wāarugim bwian di n kun ka k̄s̄iaru. ⁷ Baawure wi u tabu di, win tubi wee, u ko n s̄aa win Yinni kpa wi, u maa ko win bii. ⁸ Adama berurobu ka naanɛ doke sarirugibu ka kom k̄s̄umgibu ka t̄on gowobu ka sakara kowobu ka dobo dobogibu ka b̄u s̄aɔbu ka wee kowobu kpuro, ba koo ben b̄onu wa d̄ɔɔ bwerɔ wi u mwaamɔ ka s̄ɔɔ bisu. Yera ya s̄aa gɔɔ yiruse.

Yerusalemu kpa

⁹ Yera gɔradoba nɔɔba yiru be ba raa yorukunu nɔɔba yiru neni n̄i s̄ɔɔ gbee sw̄aanu nɔɔba yiru wāa, ben turo u na u man s̄ɔɔwa u nɛɛ, n na, u koo man kurɔ kpao s̄ɔɔsi wi u s̄aa Yāa kinɛ kpem ten kurɔ.

¹⁰ Sanam mɛya gɔrado wi, u nen bw̄era sua k̄asi k̄asikum u ka da guu bakararu garun wɔllɔ. U man Yerusalemu wuu dɛɛrɔ ge s̄ɔɔsi ga

saram wee Gusunɔ wɔllun di, ¹¹ ga ballimɔ Gusunɔn yiikon giriman s̄o nge kpee s̄ɔɔ tiro gobi bekɛguu ge ba m̄o yasipu, ge ga dɛɛre nge diki kpika. ¹² Ma gb̄ara bakara gu sikereɛ te ta k̄ann̄asu w̄akura yiru m̄o, ma wɔllun gɔradoba w̄akura yiru ba k̄ann̄o si k̄osu. K̄ann̄o si s̄ɔɔra Isirelin bibun bwesenu w̄akura yirun ȳisa yorua. ¹³ Gb̄ara ten goonu n̄nɛ n̄nɛ ye, k̄ann̄asu ita itawa nu m̄o. K̄ann̄asu ita wāa s̄ɔɔ duu yeru gia, ita maa wāa s̄ɔɔ yari yeru gia, ma ita ita wāa ȳesa ka ȳesa. ¹⁴ Ba wuu gen gb̄araru sw̄iwa kpenu w̄akura yirun wɔllɔ, nin wɔllɔ ba Yāa kinɛ kpendun gɔrobu w̄akura yirun ȳisa yorua.

¹⁵ Wɔllun gɔrado wi u ka man gari kua u ȳirutia wuragia neni u ka wuu ge ȳire ka gen k̄ann̄asu ka gen gb̄araru. ¹⁶ Wuu gen goonu kpuro nu n̄ewa, gen yasum ka gen d̄ɛɛbu tia. Gɔrado wi, u gu ȳira ka win ȳirutia. Wee, gen d̄ɛɛbu kua kilo n̄arɔbun suba yiru ka goobu (2.200). Mɛya maa gen yasum ka gen gurum. ¹⁷ Gɔrado wi, u maa gb̄ara te ȳira ma ta kua gɔm soonu wunaa weeru ka n̄nɛ. U ȳirumɔ ka win ȳirutia ȳen bweseru t̄amba maa m̄o. ¹⁸ Ba wuu gen gb̄araru kuawa ka kpee gobiginu ni nu n̄oni bwese bweseka m̄o ma ba wuu gen tii kua ka wuran tii tii ye ya dɛɛre nge diki. ¹⁹ Ba wuu gen gb̄ararun kpɛɛkpɛɛku buraru kua ka kpee gobiginu. Kpee nin gbiikira ni nu n̄oni sw̄aaruru m̄o, nin yiruseru ni nu n̄oni boogu m̄o, itaseru ni nu n̄oni bwese bweseka gɛɛ m̄o, n̄nɛseru ni nu n̄oni wuru beku m̄o. ²⁰ Nɔɔbuseru ni nu n̄oni berɔ wuru m̄o, nɔɔba tiaseru ni nu n̄oni sw̄aaruru m̄o, nɔɔba yiruseru ni nu n̄oni wuru beku m̄o, nɔɔba itaseru ni nu n̄oni berɔ wuru m̄o, nɔɔba n̄nɛseru ni nu n̄oni d̄am buuru m̄o, w̄akuruseru ni nu n̄oni wuru beku ka d̄am buuru m̄o, w̄akura tiaseru ni nu n̄oni d̄am buuru ka sw̄aaruru m̄o, w̄akura yiruseru ni nu n̄oni gaadura m̄o. ²¹ Ma ba gamboba w̄akura yiru kua ka kpee kpiki gobi bekɛginu w̄akura yiru. Ba gambo baayere kua ka kpee kpiki nin teeru. Ma ba wuu gen swaa kua ka

wuran tii tii ye ya sãa nge diki kpika.

²² Na ñ sãa yeru wa wuu ge sɔɔ yèn sɔ Gusunɔ Yinni dam kpurogiin tii ka maa Yãa kinε kpem te, ba sãa gen sãa yeru. ²³ Wuu ge, ga ñ maa sɔɔ ñ kun mε surun bukata mɔ ga n ka yam dεere, yèn sɔ Gusunɔn yiikon girima ballimɔ ge sɔɔ, ma Yãa kinε kpem te, ta sãa gen fitila. ²⁴ Tem kpuron tɔmbu ba koo sɔ gen yam bururam sɔɔ, kpa tem girum sinambu bu ka ben yiiko ye ba raa mɔ na ge sɔɔ. ²⁵ Wuu gen kɔnnɔsu su ko su n keniarewa saa baayere, domi wɔkura kun maa koorɔ mi. ²⁶ Ba koo ka tem kpuron yiiko ka mɛn bεere na wuu ge sɔɔ. ²⁷ Adama gãa kɔsumu kun duɔ wuu ge sɔɔ pai, mɛya maa tɔnu wi u kom kɔsum ka weesu mɔ. Be ba koo du mi, beya bèn yĩsa ba yorua Yãa kinε kpem ten tireru sɔɔ te ta sãa wãarun tireru.

22

¹ Gɔrado wi, u man nim wãarugim daaru sɔɔsi te ta ballimɔ nge diki kpika, te ta kokumɔ Gusunɔ ka Yãa kinε kpem ten sina kitarun di. ² Ma ta kokusimɔ wuu gen swaan suunu sɔɔ. Dãa wãaruginu yɔ daa ten goo gooka ni nu ra ma nɔn wɔkura yiru wɔɔ tia sɔɔ, nɔn teeru suru baawure. Dãa nin wurusa ba ra ka tim ko bu ka tem kpuron tɔmbu bekia. ³ Bɔri gεε kun ko n maa wãa wuu ge sɔɔ.

Gusunɔ ka Yãa kinε kpem ten sina turara ta ko n wãa mi, kpa win sɔm kowobu bu nùn sã. ⁴ Ba koo win wuswaa wa kpa win yĩsiru ta n yorua ben sirinɔ. ⁵ Wɔkura kun ko n maa wãa mi. Ba ñ ko ba n fitilan yam bururam bukata mɔ ñ kun mε sɔɔgim, domi Yinni Gusunɔwa u ko n sãa ben yam bururam. Ba koo maa bandu di sere ka baadommaɔ.

Yesun wuramaru

⁶ Yera gɔrado wi, u man sɔɔwa u nεε, gari yini gari geen tiiwa, yi maa naane mɔ. Gusunɔ wi u win sɔmɔbu kpare, u win gɔrado gɔrima win sɔm kowobun mi u ka bu sɔɔsi ye ya koo ko ñ n sosi fiiko.

⁷ Yesu nεε, wee u sisi u ñ tεemɔ. Doo nɔrugiiwa wi u tire tenin gari mɛm nɔɔwa.

⁸ Nε Yohanu na yabu yeni nua, na maa ye wa. Ye na ye nua na ye wa na kpa, na kpuna wɔllun gɔrado win wuswaa wi u man ye kpuro sɔɔsi, n ka nùn sã. ⁹ Adama u man sɔɔwa u nεε, n ku ko mε, u sãawa nɛn sɔm kowosi ka nɛn beruse Gusunɔn sɔmɔbugii, ka sere be kpurogii be ba tire tenin gari mɛm nɔɔwa. N Gusunɔ sãawa.

¹⁰ Yera u maa nεε, n ku tire tenin gari bere domi saa ya turuku kua yi ka koorɔ. ¹¹ Wi u kɔsa mɔ u n win kɔsa mɔ u n bɔ. Wi u daa disinugia mɔ, u n win daa disinugia mɔ u n bɔ. Wi u maa gea mɔ u n win gea mɔ u n bɔ. Wi u maa sãa tɔn dεero u de Gusunɔ u n maa nùn dεerasiamɔ.

¹² Yesu nεε, wee, u sisi u ñ tεemɔ. U koo ka are na u baawure kɔsia nge mε win sɔmbura nε. ¹³ Wiya u sãa gbiikoo ka biruko, wiya gãanu kpuron tore ka nin wii gowo.

¹⁴ Doo nɔrugiba be ba ben yãnu tea wasa wasa, ba n ka bɔnu mɔ dãa wãarugirun binu sɔɔ kpa bu du wuu ge sɔɔ, saa gen kɔnnɔn di. ¹⁵ Adama kom kɔsum kowoba kun duɔ wuu ge sɔɔ, ka dobo dobo kowobu ka sakara kowobu ka tɔn gowobu ka bũu sãɔbu ka baawure wi u weesu kɔi u mɔ.

¹⁶ Wi, Yesu u bεε win gɔrado gɔria u ka bεε gari yini sɔ win yigbenun sɔ. Wiya Dafidin sikadobu wi u sãa nge kpɔi kpaaru win yenuɔ. U sãawa yam sãrerun kpera ye ya ballimɔ.

¹⁷ Hunde Dεero ka maa kurɔ kpao ba gerumɔ, u na.

Baawure wi u gari yi nɔmɔ u de u maa nεε, u na.

Wi nim nɔru ga mɔ u na. Wi u maa nim wãarugim kɔi, u mɔ n kun ka kɔsiaru.

Garin wii goberu

¹⁸ Nε Yohanu na baawure sɔmɔ, wi u tire tenin gari nɔmɔ, goo ù n gari gεε sosi yi ba yorua mini sɔɔ, Gusunɔ u koo yẽron tɔya sosi ka gbee swãa ni ba yorua tire teni sɔɔ. ¹⁹ Mɛya maa wi u gari gεε kawa tire tenin garin di Gusunɔ u koo yẽro bɔnu bira dãa

wāarugirun binu sɔɔ, ka maa wuu sirewa u nɛɛ, mɛya, u sisi u ñ tɛɛmɔ.
dɛɛrɔ ge sɔɔ, ge ba tubusia tire teni sɔɔ. Ami, a na Yinni Yesu.

²⁰ Wi u gari yini kpuro gerua u yi ²¹ Yinni Yesun durom mu n ka
wigibu kpuro wãa. Ami.